[HO]MO APOSTOLICUS

INSTRUCTUS

AD AUDIENDAS CONFESSIONES,

SIVE

PRAXIS ET INSTRUCTIO CONFESSARIORUM,

AUCTORE

B. ALPHONSO DE LIGORIO,

CUM NOTABILIORIBUS DOCTRINIS THEOLOGIÆ MORALIS
EJUSDEM AUCTORIS.

ACCEDUNT APPENDICES PERUTILES
ET ELENCHUS QUÆSTIONUM QUAS REFORMAVIT AUCTOR.

VESONTIONE,

APUD OUTHENIN-CHALANDRE FILIUM, EDITOREM,
DD. ARCHIEPISCOPI TYPOGRAPHUM.

PARISIIS,

IN BIBLIOPOLIO EJUSDEM,
viâ vulgò dictâ *Gît-le-Cœur*, nº 4.

1837.

FINIS AUCTORIS

OMNINO LEGENDUS PRÒ OPERIS INTELLIGENTIA.

Juvat hìc præmittere notitiam quamdam finis et summæ hujusce Operis. Jam ego neapolitanis typis edideram aliud grandius Opus Theologiæ Moralis, quod postea Venetiis typis Remondianis tribus Tomis *in-folio* cum aliquibus meis additamentis sæpe est recusum, et nuper etiam novis accessionibus meis locupletatum iterum prodiit, quodque in multis Europæ partibus non sine plausu est exceptum. In eo Opere conficiendo quindecim annorum labores perpessus sum, percurrendo et ponderando doctrinas plurimorum quos lustravi, quorum aliquos plus justo benignos inveni; quippe qui falso ducti zelo expediendæ salutis animarum, nimiùm libertati indulserunt, non sine divinarum ecclesiasticarumque legum præjudicio; alios verò inveni qui tantam condescendentiam abominantes, inciderunt in aliud extremum excessivi cujusdam rigoris. Hic meus maximus labor fuit seligere scilicet ex tantarum opinionum congerie, sententias illas quæ ex parte una debitum divinis et Ecclesiæ Præceptis obsequium servarent, et ex alia non adderent, onera quæ à Deo non sunt imposita, obstringendo unumquemque ad perfectionem illam quæ secundum humanam imbecillitatem communi Fidelium est moraliter impossibilis. Hinc ego Theologorum partim lectione edoctus, quos passione quâcumque spoliatus legere studui; partim experientià triginta annorum confessionum et missionum, præfatum Opus composui ad instructionem Juvenum nostræ congregationis. Sed quia opus illud, utpote voluminosius atque diffusius, non ita facilè legi, aut à multis poterat comparari; ideo cogitavi (addito mihi insuper stimulo complurium id desiderantium) in lucem edere præsens Opus-

culum. In hoc præcipuus meus finis fuit, publici juris facere instructionem quamdam practicam ad bene Pœnitentiæ sacramentum administrandum; at quia in praxi nunquam rite confessiones excipi possunt, neque, ut par est, animarum directio teneri, nisi habeatur notitia principiorum, doctrinarum et quæstionum principaliorum rei moralis; ideo operam dedi ut brevi et facili stylo exponerem hìc omne id quod pertinet ad sufficientem non minùs quàm necessariam instructionem cujusvis Confessarii; adnotando in suis peculiaribus locis, canonum, bullarum pontificiarum, atque etiam SS. Congregationum definitiones, quarum modica nimis notitia ex aliis libris habetur. Opus in compendium redegi, ut minori sumptu posset comparari, et ut faciliùs legeretur. Quoad ordinem, in prima parte agetur de Præceptis Decalogi et Ecclesiæ. In secunda de Sacramentis et Censuris. In tertia de Privilegiis, et in ipsis de facultatibus quas habent Episcopi et Prælati regulares quoad absolutionem à casibus et censuris reservatis. Inde agetur quomodo practicè gerere se debeat Confessarius cum peccatoribus in occasione proxima existentibus, vel cum habituatis et recidivis; et quomodo cum diversis personarum generibus, scilicet, rudibus, pueris, surdis, mutis, ad mortem damnatis, obsessis, puellis, aliisque mulieribus. Tandem quatuor additæ sunt Appendices. In *prima* adest instructio ad dirigendas animas devotas ad perfectionem, cum exercitio meditationis et mortificationum, frequentiæ Sacramentorum, et præcipuè Communionis. Ibi etiam sermo erit de oratione supernaturali, et peculiariter de singulis gradibus contemplationis; et de modo dirigendi animas quas Deus evehit ad hujusmodi gratias extraordinarias, secundùm varios in quibus inveniuntur status. In *secunda* Appendice adest Praxis assistendi morientibus, cum advertentiis opportunis ad Sacerdotes assistentes, quoad remedia contra tentationes, circa ultima sacramenta, et circa affectus qui suggerendi sunt morientibus, tempore infirmitatis et agoniæ,

cum notitiâ signorum proximæ mortis. In *tertia* Appendice adest examen Ordinandorum, in quo instruitur Ordinandus circa sacramenta in genere, et præcipuè circa sacramentum Ordinis in genere, et in specie cujuscumque ordinis. Ibidem agetur de vota castitatis, de horis canonicis, et de censuris in genere et in specie, quantùm necesse est pro Ordinandis, et tandem de sacrificio Missæ et de potestate et officio Sacerdotis. In *quarta* demum appendice sunt quædam valde utilia monita pro Confessariis et Parochis, cum instructione practica orationis mentalis. In hoc Opusculo non solùm adest (licèt breviter) omne id quod in præfata Theologia continetur, sed insuper addita sunt plura alia quæ in opere priùs edito non inveniuntur. Omne ad gloriam Jesu et Mariæ!

INTRODUCTIO.

Non mediocri profectò in cœlis donabuntur præmio, et certam sibi æternam suam operabuntur salutem Confessarii partes suas bene gerentes, qui operam ad peccatorum salutem impendunt. Nos Jacobus Apostolus his perspicuis verbis certos facit: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus* (nempe suam ipsius convertentis, ut loquitur textus græcus) *à morte, et operiet multitudinem peccatorum*. Ep. cap. 5, vers. 20. Sed ingemiscit mater Ecclesia tot filiorum suorum perditionem malorum Confessariorum culpâ; in eorum enim bona aut mala agendi ratione potissimùm populorum salus, aut pernicies sita sunt. *Dentur idonei Confessarii* (aiebat S. Pius V), *ecce omnium christianorum plena reformatio*. Pro certo igitur habendum est, quòd si in omnibus Confessariis ea scientia et ea morum integritas reperiretur, quam tantum ministerium exposcit, non esset tot peccatorum sordibus mundus ita contaminatus, nec infernus adeo in dies animabus repleretur. Pro bonitate autem non hìc expostulatur illa habitualis tantùm quâ simpliciter homo in statu gratiæ constituitur, sed positiva, nempe quæ per virtutum exercitium comparatur, sicut pœnitentiæ ministrum decet, qui duplicis alimenti opus habet, uno, ut vitam suam sustentet; altero, ut prolem nutriat. Etenim Confessarius aliorum conscientias dirigere debet, quin aut nimiâ indulgentiâ, aut immoderato rigore

erret; tot vulnera sibi attrectanda sunt, quin se inquinet; cum mulieribus et adolescentulis versandum sic erit, lapsus eorum in confessionibus maximè pudendos auscultando, quin nec minimùm capiat sibi detrimenti : fortitudine cum hominibus præclaris utendum erit, quin cujusvis respectu moveatur : denique totus charitatem mansuetudinem et prudentiam redolere debet. Itaque, ut has omnes adimpleat partes, non vulgari opus est probitate, ad quam nemo attinget, si quotidianâ meditatione coadjuvante, in oratione versatus non sit; aliter carebit luce et gratiis huic muneri ritè exercendo necessariis, quod (ut dici solet) humeris angelicis etiam formidandum esset.

Præter morum probitatem, Confessarius, cùm ipse sit conscientiarum judex, tenetur etiam, ut supra attigimus, scientiâ ad rectè judicandum esse præditus. Propterea non tantùm ea ad meram praxim spectantia, sed etiam animadversiones notabiliores, et scitu magis necessarias super præcipuis moralis tractatibus, in hoc brevi opere colligenda duxi; definitiones, principia, textus tum civiles, tum canonicos, item sanctiones Pontificum, et sacr. Congreg. declarationes, ac insuper doctrinas magis necessarias magisque acceptas, adnotando; materias enim quæ diligentiori indigent disceptatione, ad opus morale quod in duobus tomis distinctum in lucem edidi, recurrat; ubi eas suis rationibus, et cum citatione locorum auctorum qui de illis tractant, fusè discussas reperiet. Hic solummodo breviter eos delibabimus, quantùm satis erit ut lectoris diligentia excitetur ad eas librandas. Nonnullæ sententiæ quas hic secuti sumus, alicui forsan aut nimis rigidæ, aut nimis benignæ videbuntur; sed obtestarer hunc ut antequam

hâc notâ eas damnet, præfatum opus in tribus tomis distributum grandioris modi (quod semel Neapoli et pluries Venetiis typis datum est) revolvat, cujus loci frequenter hìc citantur, quia fusè rationes et doctorum qui eas defendunt auctoritates ibi legendo, minimè alienas, nec rationi temerè innixas sibi visum iri pro certo spero.

Quoties in præsenti opere adspiciuntur citationes, nullo allato auctore, ex nostra Theologia morali lector sciat esse desumptas.

Littera *L.* denotat librum; *Tr.* tractatum; *N.* numerum; *P.* paginam; *V.* versum.

CAPUT PRIMUM.

DE CONSCIENTIA RECTA, ERRONEA, PERPLEXA ET SCRUPULOSA.

3. De Conscientia recta. — 4. Erronea. — 5. Si detur ignorantia præceptorum naturalium. — 6. Si quis æstimat desiderium pravum non esse peccatum. — 7. De Conscientia perplexa. — 8. ad 11. de Conscientia scrupulosa.

3. — Conscientia *recta* est, quæ dictat rei veritatem, contra quam qui operatur, certe peccat.

4. — *Erronea* est, quæ dictat falsitatem. Hæc dividitur in invincibilem, et vincibilem sive culpabilem. *Invincibilis* est cum nulla erroris dubitatio in mentem occurrit, et juxta istam nos tenemur tunc ad operandum ; cum enim hæc sit regula proxima (sicut superius dictum est) nostrarum operationum, juxta illius dictamen nobis operandum est. *Vincibilis* est cum in mentem occurrit erroris dubitatio, et obligatio errorem vincendi, ac insuper negligitur ordinaria (non autem maxima) quæ debet adhiberi diligentia ad veritatem acquirendam. Qui cum hujusmodi conscientia operatur, semper peccat, sive juxta, sive contra conscientiam operetur.

5. — Quæritur hic, an possit dari ignorantia invincibilis circa præcepta naturalia. Cum ignorantia est invincibilis, est etiam inculpabilis, sicut constat ex propos. 2. Michaelis Baii, proscripta ab Alexandro VIII. « Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu na- » turæ lapsæ non excusat a peccato formali. » Idem quoque dixit M. Nicolius *in def. de prob. ad fin. epist.* 5. Montaltatii, *apud Cont. Tournely*, *tom.* 1. *pag.* 12 *in fin.* sub nomine Wendrochii, dicens talem ignorantiam esse pœnam peccati originalis. Sed hoc jam contra Baium proscriptum est. Restat igitur videndum, an detur ignorantia invincibilis circa præcepta naturalia. Respondemus cum communi (contra *Sinnichium*, et alios pauciores) quam tenent *S. Antoninus*, *Sotus*, *Maldonatus*, *Suarez*, *Azorius*, *Sanchez*, *Gommachæus*, *Duvallius*, *Wigandt*, *Gonet* (qui merito vocat contrariam singularem et improbabilem) et multi alii inter quos numeratur doctissimus *Cardin. Gotti* (1), adhibendam esse distinctionem inter prima principia et conclusiones immediatas, a conclusionibus mediatis. Hoc posito, dicimus cum allata sententia, circa prima principia seu circa præcepta principaliora legis naturalis, quæ sunt ex se nota, et a synderesi dictata, ut superius diximus, *Deus est colendus : Quod tibi non vis, etc.*, non potest dari ignorantia invincibilis. Circa vero conclusiones immediatas, seu proxime deductas a principiis, qualia sunt præcepta Decalogi, nec datur ignorantia invincibilis, nisi in rudibus, et ad breve tempus, vel nisi addita aliqua circumstantia apparenter cohonestante. Circa autem conclusiones mediatas sive remotas discursu a præceptis Decalogi deductas, ut sunt præcepta de non faciendis usuris, de scandalis vitandis, et alia id genus; circa has dicimus posse dari ignorantiam invincibilem et inculpabilem, tunc

(1) Tom. 2. tr. 3. q. 1. dub. 4. n. 17. ex D. Thom. 1. 2. q. 19. a. 6. Adde Tourn. tr. de act. hum. c. 2. a 1. sect. 2. p. 2. concl. 4. qui citat D. Thom. et D. August. Adde Mercorum lib. de Praxi opin. Vincent. Baron. in post. q. ad mor. theol. D. 4. q. 5, § ult.

cum, adhibita communi, quam debet (ut diximus) diligentia, non potest dubium vincere. Vide in nostra Morali (1) ubi hoc multis auctoritatibus *D. Thomæ* comprobatum est; et *P. La Croix* (2) confirmat hoc idem auctoritatibus *S. Bonaventuræ et Alberti Magni*. Idque confirmatur ex eadem allata prop. 2 ex Baianis proscriptis, ubi animadvertitur Ecclesiam aut sentire, aut valde probabile esse tenere, quod detur ignorantia invincibilis etiam circa legem naturalem; nam si teneret contrarium, non declarasset ignorantiam invincibilem excusare hominem a peccato, quum damnasset propositionem de impossibili eventu.

6.—Non desunt inter Doctores qui excusant a mortali eum qui putaret opera tantum esse peccatum, non autem peccandi desiderium : sed huic opinioni nunquam potui acquiescere, cum intelligere non valeam quomodo evenire possit ut qui jam scit aliquam actionem, v. g. fornicationem, esse peccatum, possit non peccare deliberate desiderando illam deliberate exequi : impossibile mihi videtur quod quis credat non peccare, cum deliberate vult opere complere quod jam advertit esse Dei offensam (3).

7. — Conscientia *perplexa* est, cum quis inter duo præcepta constituitur, v. g., servandi proximi vitam, et non pejerandi, et ipse nescit quid deliberet. Quid tunc ei faciendum erit? 1. Sapientes consulere debet, si potest. 2. Si non potest, minus malum eligendum erit, evitando potius transgressionem præcepti naturalis, quam humani, aut divini positivi. 3. Si facile sibi non erit ad deliberandum quodnam eorum sit minus malum, tunc ad quodcumque se determinet, non peccat, quia tunc deest ei libertas necessaria ad peccatum.

8. — Conscientia *scrupulosa* est ea quæ ex levi formidine dubitat de alicujus actionis honestate, adeoque sæpe formidat peccatum esse ubi non est. Multas Doctores assignant regulas pro scrupulosis; sed revera post orationem nullum his remedium efficacius (imo unicum, ut bene ait *P. Segneri*,) restabit, nisi obedientiam omnimodam directori præstare. Hinc ante omnia confessarius suadeat hujusmodi pœnitenti hoc duplex principium principale. Primum, quod coram Deo tuto incedit, si patri spirituali obtemperat, ubi evidenter peccatum non apparet : tunc enim non homini obedit, sed ipsimet Deo, qui dixit : *Qui vos audit, me audit.* Ita docent omnes Doctores et magistri spirituum, cum *S. Bernardo, S. Antonino, S. Francisco Salesio, et S. Philippo Nerio, S. Theresia, B. Dionysio Cartusiano, B. Umberto, V. P. magistro Avila, Magno Gersone, etc.* Secundum, quod major scrupulus qui debet eum angere, erit inobedientia, propter quam non tantum amittendi animi pacem, devotionem, et in virtutes progressum, sed etiam desipiendi, sanitatem consumendi, et, quod deterius est, etiam animæ faciendi jacturam, magno se exponit periculo : possent enim eo devenire scrupuli, ut vel ad tantam eum redigerent desperationem, qua sibimet mortem inferret; sicuti non paucis accidit, vel ut præcipitem se ad omne vitiorum genus deflecteret. Item confessarius insinuet pœnitenti scrupuloso, ut bene ait doctus *Auctor Instructionum confessariorum tyronum* (4), cum Deo non sunt calamo, ut dici solet, rationes colligendæ : Deus enim, boni nostri causa, vult nos incertos vivere de nostra salute. Qua de re moralem diligentiam adhibendo ne eum offendamus, in ejus misericordiam nostra cura

(1) L. I. n. 169. — (2) Num. 720. — (3) L. 1. n. 18. — (4) P. 1. n. 76.

jactanda est, et nostram non posse facere salutem sine ejus gratiæ adjutorio confitentes, hæc cum perseverantia, fiducia, et pace expostulanda nobis erit. « Optimum est, aiebat S. Franciscus Salesius, cæco ductu incedere » sub divina Providentia inter hujus vitæ tenebras et perplexitates. » Expedit quiescere dum a Patre spirituali intelligit se bene progredi, » quin ejus rei causam perquirat. Nunquam periit obediens. » S. Philippus Nerius (1) asserebat quod qui confessario obsequebatur, se certum faciebat Deo non redditurum de suis operibus rationem. Contra vero, aiebat S. Joannes de Cruce (2), non satisfieri de eo quod dicit confessarius, esse superbiam, et in fidem peccatum.

9. — Deinde curet confessarius, 1. ut percrebros cum hujusmodi pœnitente habeat sermones de nimia fiducia in Jesu Christo collocanda, qui pro nobis mortuus est : et in sanctissima ejus Matre, quæ maxima potentia a Deo donata est in eos qui ad se confugiunt. Quare hortetur ut vivat securus, semper ac Jesu et Mariæ se committit patrocinio, qui procul dubio exaudiunt se invocantes. 2. Prohibeat quominus libros, quibus scrupuli excitantur, legat, et cum scrupulosis versetur; et illi, qui valde his vexatur, interdicat ne ad conciones terrore plenas adeat, nec conscientiam examinet in iis rebus ubi scrupulos, sed immeritos apprehendit. 3. Si consistit scrupulus in timore, pravis cogitationibus (v. g., contra fidem, puritatem, aut charitatem) assentiendi, confessarius sit promptus atque intrepidus ad eos negligendos, et ad sincere ei affirmandum hujusmodi cogitationes, potius pœnas, quam consensus et peccatum sibi esse. Et in hoc præcipue confessarius præ oculis habeat illam regulam quam Doctores tradunt (3), eum qui timoratæ est conscientiæ, nisi plusquam certus est de peccato mortali, immunem a peccato in eo judicandum esse; nam tale monstrum (prout aiebat *P. Alvarez*) impossibile est in animam ab eo abhorrentem ingredi, quin aperte dignoscatur. Hac de re juvat pariter imponere scrupulosis, ut de hujusmodi cogitationibus nihil penitus se accusent, nisi certe sciant et jurare possint consensisse. Et hic adverti debet quod cum scrupulosis, non per regulas peculiares, sed generales procedendum erit : per particulares enim scrupulosi nunquam erunt ad deliberandum idonei, dubitantes semper num illa regula apta sit pro præsenti casu, qui semper ei videbitur differre a casu quem a confessario audivit.

10. — Sit 4. pro illis qui habent scrupulum circa præteritas confessiones, sive quia putant non omnes circumstantias explanasse, sive ob defectum doloris. Confessarius cum advertit eos aut confessionem generalem jam peregisse, aut per aliquod notabile tempus confessiones præteritas repetisse, istis imponat ne ex proposito ad eas animum adjiciant, nec amplius verbum faciant de peccatis præteritis, nisi cum jurare possunt ea certe fuisse mortalia, et certo item de eis nunquam fuisse confessos. Dùm Doctores docent (4), scrupulosos, quamvis per inadvertentiam aliquod grave omiserint peccatum, non teneri (saltem cum certi non sunt) cum tanto incommodo et periculo ad integritatem confessionis, a qua etiam hoc minus incommodum excusare potest (5). In hoc confessarius sit fortis, ut sibi obediri faciat; et si pœnitens non obedit, eum objurget, privet communione, et quantum potest ejus retundet duritiem. Humaniter cum

(1) In vita, l. 1, cap. 20. — (2) Tract. de spinis. coll. 4. § 1. n. 8. — (3) Lib. 6. n. 476. — (4) Lib. 1, n. 16. — (5) Lib. 6. ex n. 476.

scrupulosis agendum est, sed cum in obedientiam delinquunt, maximo cum rigore tractandi sunt: si enim hac obedientiæ anchora illi destituuntur, pereunt utique, nam aut in phrenesim labuntur, aut in morum se dant depravationem.

11. — Quinto loco veniunt illi scrupulosi qui peccare formidant in omni opere: istis imponat ut libere agant, et ut scrupulos vincant, imo vincere tenentur semper ac non vident illam actionem evidenter esse peccatum. Ita cum *P. Segneri* docent Doctores (1) *P. Segneri, pœnit. instr. c. ult.* Et nihil refert quod cum actuali timore operentur (non deposito dubio, quod pene desperandum a scrupulosis); is enim timor non est verum conscientiæ dictamen, quod alio nomine conscientia formata dicitur, uti bene distinguit Gerson (2); nec est verum dubium practicum, nec tollit judicium antea factum, quod virtualiter perseverat, licet ad illud propter timoris vehementiam tunc non advertatur, nempe, se non peccare in eo quod non cognoscunt evidenter esse malum; siquidem tunc non contra conscientiam agunt, sed contra illum inanem timorem (3). Imponat igitur confessarius hujusmodi pœnitentibus, in virtute obedientiæ, ut parvipendant, et superent scrupulum, libere operando id in quo scrupulus eis est impedimento; item eis injungat, ut deinde amplius de illo non confiteantur.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

12. Dubium negativum et positivum.—13 et 14. Speculativum et practicum.—15 et 16. Si lex est dubia. — 17. Si votum est dubium. — 18. Si superior jubet fieri rem dubiam de peccato. — 19. In dubio quid fieri debeat in jejunio, aut communione. — 20. De impedimento, et debito dubio.

12. — Conscientia dubia est, quæ indeliberata manens, pro utraque parte assensum suspendit. Hic tamen distinguendum est dubium negativum a positivo. *Negativum* est, quando ex neutra parte apparent rationes quibus possit intellectus assentiri alteri parti, et hoc debet in rigore appellari dubium quod definitur: *Suspensio assensus circa aliquod objectum. Positivum* vero est quando pro utraque parte, aut saltem pro altera adest grave motivum assentiendi, licet cum formidine de opposito: proinde dubium positivum idem est ac opinio probabilis, de qua in sequenti puncto agemus.

13. — Distinguendum 1. dubium speculativum a practico: *speculativum* est quando dubitatur de rei veritate, ut si bellum sit justum necne: si pingere die festo sit opus servile: si valeat Baptismus cum aqua distillata, etc. *Practicum* vero est, quando dubitatur de rei honestate, si v. g., licet in praxi depingere die festo: præliari in bello dubie justo. Itaque semper distinguendum erit verum a licito. Etenim dubium speculativum respicit verum, practicum vero licitum. Hoc posito, dicimus cum dubio practico non licere operari, quia homo in operando debet esse moraliter certus de rei honestate; aliter, quia se periculo peccandi exponit, peccat, juxta illud Eccl. 3. 21. *Qui amat periculum in illo peribit.* Et illa peccati noxa, cujus dubium habet, reus erit; quare, si dubitat esse fur-

(1) Lib. I. n. 17. — (2) Ibid. — (3) Ib. n. 18 et 19.

tum, furti peccat; si dubitat esse mortale, mortale committit. Qui autem est certus in tali actione peccatum inesse, sed incertus est si sit mortale, an veniale; alii eum de mortali damnant : sed probabilius dicunt *Navarr. Valent. Granado, et La Croix*, tantum peccare venialiter; modo ad graviter peccandi periculum, neque ad actionis expendendæ obligationem non advertat; et dummodo actio illa de se non sit certe peccatum mortale, et illius malitia saltem in confuso non apprehendatur (1).

14. — Contra vero cum dubio speculativo operari licet, cum operans aliis ductus rationibus practice judicat esse licitam eam actionem : nam aliæ sunt rationes ut judicetur de rei veritate, v. g., quod bellum sit justum, quod pingere in festo sit opus servile; aliæ sunt rationes ut judicetur actio esse honesta, nimirum licitum esse præliari in bello dubie justo, pingere in festo, ex alio principio certo (ut est illud : *Melior est conditio possidentis*, aut aliud simile) dubium deponens. Qua de re in dubiis videndum est, cujus sit possessio, præcepti, an libertatis. Et ut hoc dignoscatur, videndum pro quo stet præsumptio, cum pro indubitato habeatur stare præsumptionem pro ea parte quæ alteri onus probandi factum transfert : factum enim non præsumitur, nisi probetur; ut habetur *l. 2. de probation. et ex l. In Bello de captivis.*

15. — Ex quo infertur primo, quod si possidet libertas, debet probari certo adesse præceptum obligans; alias præceptum dubium non potest onus certum imponere, et ligare libertatem qua certo a Deo homo donatus est ut quod sibi placuerit faciat, præter ea quæ sibi manifeste prohibita, aut imposita sunt, ut Eccli 15. 14. *et seq.* expressum habemus : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Contra vero, si lex certe condita et promulgata est, dubium oritur sitne abrogata, aut revocata; aut ubi observatur, an sit dispensata; quia tunc lex manet in possessione.

16. — Et idem dicendum, si dubitatur de legis acceptione. Cum enim illa justa sit, præsumi debet acceptatam esse, inspecto illo alio principio : *Ordinarie præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Cui respondet illa alia moralis regula communiter a Doctoribus recepta, quod cum dubitatur, sit necne positus actus, ille non præsumitur fuisse positus, nisi probetur, ut supra dictum est; cum autem certe actus positus est, et duntaxat dubitatur de ejus validitate (v. g. illius matrimonii, confessionis, voti, etc.) *Semper standum pro valore actûs; l. Quoties, ff. de rebus dubiis*, uti habetur quod leges dubiæ actus validitati favent. Hujus generis est etiam illud axioma : *Nemo præsumitur malus, nisi probetur* (2).

17. — Infertur 2. quod quidquid de lege dictum est, idem de voto erit dicendum, quod est quædam particularis lex quam sibi homo imponit. Quapropter, si quis dubitat, et non est certus de voto emisso, non tenetur ad votum, ut cum communi. *Cabassutius, Suarez, Rebellio, Prado, Sanchez, Castropal. Anaclet. Salmant. et alii* (3). Idemque dicitur, cum dubitatur an in voto emisso aut in lege promulgata, comprehendatur necne aliqua res; tunc enim pro ea parte, de qua dubitatur, votum aut lex non possidet. Idque innuitur ex *cap. Ex parte* 18. *de censibus;* ubi cum aliqui vovissent, et dubitarent an tenerentur ad majus, an vero

(1) Lib. 1. n. 22 et 23. — (2) Lib. 1. num. 26 et 27. — (3) Ibid. 28.

ad minus, juxta factam promissionem; fuit responsum teneri tantum ad minus. Contra, si votum fuisset certum, et dubitatur de satisfactione, debet persolvi, cum possessio tunc sit pro voto. Nihilominus dicunt *Lugo*, *Roncaglia*, *Laym. Salmant. Carden. La Croix*, et alii, quod si quis probabiliter judicat votum persolvisse (sive pœnitentiam confessionis, aut officium divinum), non teneri ad aliud, quia Deus contentus est de probabili suæ legis satisfactione (1). Nec obstare, aiunt, quod voti obligatio sit in possessione; nam respondent quod possessio obligationis, posita probabili voti satisfactione, devenit dubia, et ideo vovens in sua libertate remanet. Sed hæc ratio minime mihi probatur; casu enim quo dubitatur de emissione voti, pro certo habeo obligationem non adesse illud implendi, quia tunc possidet libertas; sed casu quo votum est certe emissum, intelligere nequeo quomodo per probabilem voti satisfactionem vovens solvatur a voti obligatione, quæ adhuc in sua possessione manet; sicut enim tunc certum est votum, ita pariter certa ejus impletio etiam esse debet. Eo solo casu opinio præfata admitti posset, quo probabilitas illa talis esset, quod moralem certitudinem satisfactionis voti peractæ fundare valeret. Et idem dicendum de obligatione recitandi Horas canonicas, et adimplendi pœnitentiam sacramentalem. Si autem quis votum emisisset, et deinde immemor voti operam promissam impleret, dicimus tunc non teneri iterum satisfacere, semper ac pro certo judicare potest, quod factus memor voti pro illo operam impletam applicasset, prout cum sententia communi dicetur *tract.* 10. *num.* 120, *in fin. vers.* Idem autem, etc.

18. — Infertur 3. quod cum superior jubet, subditus tenetur obedire, quoties res præcepta non est certe illicita: cum enim dubitatur tantum de rei inhonestate, possidet superioris auctoritas quam habet præcipiendi, qua non potest expoliari in dubio. Ita communiter *S. Bonav. S. Anton. Cajet. Silvius*, *Cabass. Tournely*, *Azor*, *Sanchez*, *Palaus*, *Salmant. etc.* Et probatur ex *cap. Quid culpatur*, *dist.* 23. *q.* 1, ubi *S. Augustinus* dicit subditum recte obedire principi militare præcipienti, si bellum non sit certe injustum. Limitationem hanc habet hæc doctrina obediendi præceptis dubie injustis, quoties periculum gravis damni spiritualis aut temporalis secum conjungeret: aut si res præcepta esset etiam probabiliter illicita, et una simul esset valde molesta et difficilis; ita *Lessius*, *Sotus*, *Tournely*, *Prado*, *Sanchez*, *Busembai*, *Castropal. Salmantic.*, et alii plures (2).

19. — Infertur 4. quod dubitans an jam compleverit annum, non tenetur ad jejunium; si dubitat vero an pervenerit ad annum 60, in qua ætate probabiliter deobligatur a jejunio ecclesiastico, ut dicemus *tract.* 12. *n.* 25, tunc tenetur ad jejunium, quia possidet jejunandi præceptum. Idem dicendum, si quis dubitat de ætate pro ordine sacro, aut pro beneficio requisita, quia tunc possidet præceptum Ecclesiæ (3). Pariter si erit feria V, et dubitatur an jam transierit media nox, potest, factâ diligentiâ, vesci carnibus (4). Qui autem dubitat an deglutiverit aliquid post mediam noctem, possit necne communicare? alii negant; sed alii plures, ut *Laym. Sa*, *Busemb. La Croix*, *Sporer*, *etc.* probabiliter affirmant, dicentes legem jejunii esse prohibitivam potius, nempe, ne quis non jejunus communicet, ut colligitur ex canonibus relatis in Opere (5). Propterea

(1) Lib. 1. num. 76. — (2) Ibid. num. 31. et fusius l. 4. num. 47. v. Limitant. — (3) Ibid. num. 32 — (4) Ibid. — (5) n. 38.

semper ac non sit factus casus, quo vigeat legis prohibitio, certæ nimirum jejunii fractionis, homo est in possessione communicandi.

20.—Infertur 5. quod, superveniente dubio de matrimonii impedimento, bona fide contracti, post factam diligentiam, dubio perseverante, potest conjux tum reddere, tum petere debitum conjugale (1). Infertur 6. quod certus de debito, at dubius de solutione, tenetur solvere. Contra vero dubius de debito, si est possessor bonæ fidei, ad nihil tenetur, dum possessio (modò sit legitima) dat certum jus retinendi quod possidet, adversus quod non potest prævalere nisi jus certum proximi. Hinc S. August. *can. Si Virgo* 34. *q.* 1. ait : « Possessor rectissimè dicitur, quandiu » se possidere ignorat alienum. » Ita *Castrop. Laym. Lugo, Roncaglia, Carden. Molin. Sanch. Card. Sfondratus, Sporer*, et alii plures (2). Secus autem dicendum, si possessio sit infirma, nempe dubia, aut dubia fide incepta, quia tunc debet fieri restitutio pro rata dubii (3). Et non secus faciendum puto (quidquid dicant alii) casu quo possessor, superveniente dubio, tempore debito neglexerit diligentiam facere, quia proximum defraudavit, saltem spe quam habebat forte ut verus creditor inveniri posset, et pro hujus spei rata tenetur restituere.

CAPUT III.

DE CONSCIENTIA PROBABILI.

21. De Conscientia probabili. — 22. In materia fidei. — 23. Medicinæ. — 24. Justitiæ. — 25 ad 27. Sacramentorum.—28. In damno alterius.—29. Gradus probabilitatis.—30. De opinione tenui probabili, et de opinione probabilissima. — 31 ad 79. De probabili, et probabiliori.

21. — Conscientia probabilis est illa quæ propter aliquam probabilem opinionem dictat licitam esse aliquam actionem. Opinio probabilis est illa quæ gravi aliquo innititur fundamento apto ad hominis prudentis assensum inclinandum. Sed in hoc primum omnium oportet scire, non licere operari cum opinione probabili, cum periculo de facto damni proximi, cum proximus est in sui juris possessione ; cum distinguendum sit cum *P. Suarez* alium esse casum cum agitur de simplici jure, nempe utrum possimus licite aliquid agere ; alium esse cum agitur de facto et de rei veritate ; si enim talis opinio vera non sit, proximus certe damnum patietur, adeoque tunc opinione probabili uti fas non erit. Ponamus exemplum : Si ego dubito utrum ille sit homo, an fera, non licebit eum ferire, nisi certus factus sum esse feram ; licet probabilius, nedum probabiliter existimem feram esse ; nam si revera est homo, eum vulnerando ex mea opinione licet probabiliori, illius damnum non vito.

22. — Hinc infertur 1. quod in materia fidei et salutis æternæ non solum est illicitum sequi opinionem minus probabilem, ut dicebat propos. 4. damnata ab Innocent. XI. ; sed probabiliorem etiam atque probabilissimam ; et teneri ad amplectendam tutam, et consequenter Religionem quæ tutos homines efficit, prout est catholica ; nam cæteræ religiones, cum falsæ sunt, quamvis istarum aliqua forsan videretur probabilior alicui, ille tamen destitutus sacramentis, et aliis mediis necessariis ad

(1) Lib. I. n. 33. et fusius l. 6. n. 903 et 904. — (2) Lib. I. n. 34. — (3) N. 36. v. Præfatæ, et l. 6. n. 611 et n. 702.

consequendam salutem æternam, non aufugeret utique suæ beatitudinis jacturam.

23. — Infertur 2. quod medicus tenetur adhibere remedia tutiora pro infirmi salute, neque illi fas est uti aliqua medicina quam nescit utrum ei profutura an nocitura sit, ut periculum de illa faciat. Dubitant tantummodo Doctores si infirmi salus jam sit desperata, an medico liceat ei dubium pharmacum præbere, ex quo potest infirmus convalescere, vel mors ejus accelerari. Alii id negant, sed plures alii, inter quos *Sanchez, Valent. Layman. Bonac. Busemb. Filliuc. etc.* id non improbabiliter affirmant, dum etiam ipsa natura videtur dictare, vitæ modico periculo se exponere spe perfectæ valetudinis, prudentis esse viri (1).

24. — Infertur 3. quod judex debet judicare secundum probabiliorem sententiam, cum lege divina et humana teneatur unicuique jus suum tribuere pro causæ meritis. Quare jure merito proscripta fuit ab Innoc. XI hæc 2. propositio : « Probabiliter existimo judices posse judi- » care juxta opiniones etiam minus probabiles. » In quo nihilominus validiori innixi fundamento notant *Cardenas*, *Filguerra. La Croix*, et alii, reum qui in legitima est rei controversiæ possessione, non posse a judice expoliari, nisi actor eas afferat rationes, quæ nedum sint probabiliores, verum etiam convincentes : dum, ut dictum est *n.* 20, legitima rei possessio jus certum confert cuicumque possidenti (donec non constet de alterius jure) rem retinendi. Idque multis argumentis, atque Doctorum auctoritatibus, ac etiam perspicuis textibus probat *Carden.* (2).

25. — Infertur 4. quod in sacramentorum collatione non potest minister uti opinione probabili, aut probabiliori de sacramenti valore, sed tutiores sequendæ sunt, aut moraliter certæ. Propterea fuit proscripta hæc 1. propositio ab Innoc. XI. « Non est illicitum in sacramentis con- » ferendis uti opinione probabili de valore sacramenti, relicta tutiore, » nisi id vetat lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. » Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione bap- » tismi, ordinis sacerdotalis et episcopalis. » Sit tamen notandum, quod in duobus duntaxat casibus licet uti opinione probabili, etiam circa sacramentorum valorem, videlicet :

26. — Primus casus est, cum versatur in extrema necessitate; tunc enim licitum est uti quacumque opinione probabili, etiam tenui, ut dicunt multi Doctores (3). Semper tamen tunc adhibenda est conditio, si valet : quia conditio in illarum rerum angustiis removet injuriam a sacramentis, si forte invalide conficiantur, et necessitas contra justam præbet causam sacramentum conditionatum ministrandi.

27. — Secundus est casus, cum præsumitur Ecclesia aliunde supplere, ut sacramentum validum reddatur, prout accidit cum contrahitur matrimonium probabiliter validum; quia tunc præsumitur Ecclesiam impedimentum, si unquam foret, abstulisse, ut redderet matrimonium certe validum; juxta communem Doctorum cum *Suar. Less. Coninch. Cardenas*, *Sporer* et aliis cum *Lugo* qui testatur hanc esse totius Ecclesiæ praxim (4). Idem sit in sacramento pœnitentiæ, cum agitur de confessarii jurisdictione; etenim cum adest opinio vere probabilis de jurisdictione, Ecclesia etiam supplet eam conferendo, si forte confessarius ea caret, et

(1) Lib. 1. n. 46. — (2) Lib. 4. n. 210. v. Qu. 11. — (3) Lib. 6. n. 105 ad III. et 482. in fin. — (4) Lib. 1. n. 50. l. 6. n. 901.

hoc ex universali confessariorum consuetudine absolvendi cum probabili jurisdictione, ut communiter testantur *Suarez*, *Lugo*, *Card. Sanch. Bonac. Less. Coninch. Maldero*, *Castropal*, *Salmant. La Croix*, *etc.* Hanc tamen sententiam non admitto, nisi adsit gravis necessitas, aut saltem magna utilitas, ut bene limitant *Wigandt*, *Holzmann*, *Marchant*, *Sporer*, *Elbel*, *etc.*, cum ipso *Suarez;* alias non debet præsumi Ecclesia sacerdotum libertati favere velle.

28. — Itaque, ut dictum est *n.* 21, non licet uti opinione probabili cum alterius damno. Hoc tamen (ut supra annuimus) valet, cum proximus certe possidet suum jus; si secus esset, opinio poterit esse practice probabilis *de jure*, sive probabilis proxima, ut dicunt Doctores v. g. opinio asserens quod quoties aliquis alicubi est jam infamia notatus, nulla ei gravis injuria infertur, si quis ejus crimen, licet occultum, alibi promulgaret. Vide alia hujus generis exempla in opere (1). Ratio, quia in omnibus istis casibus proximus consideratur non habere jus certum, aut saltem certam possessionem illius.

29. — Quod hic dictum est, locum habet cum agitur de puro facto; secus autem erit cum agitur de mero jure, et de sola rei honestate; tunc enim non licet operari cum opinione probabili. Sed hic videndum quænam, et qualis esse oporteat opinio, ut censeatur probabilis, et licite ea uti possimus. Igitur distinguendæ sunt opinio tenuiter probabilis, probabilis, probabilior, probabilissima et moraliter certa. Opinio *tenuiter probabilis* est quæ innititur momento quod non valet ad se viri prudentis assensum pertrahere. *Probabilis* est, quæ innititur fundamento gravi, tam intrinseco rationis quam extrinseco, nempe auctoritatis Doctorum, ita ut capax sit flectere assensum viri prudentis, licet cum formidine de opposito. *Probabilior* est quæ innititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine de opposito, dum opinio contraria potest aliquando esse vera, quamvis minus verisimilis appareat. *Probabilissima* innititur fundamento adeo gravi, sive gravissimo, ut opinio opposita non appareat graviter probabilis. Sed quoniam probabilissima non excedit fines probabilitatis, licet principem locum teneat inter probabiles, ideo non excludit omnem prudentem formidinem, quod veritas etiam pro opposita possit stare. Opinio denique, vel, ut melius dicam, *sententia moraliter certa* ita excludit omnem prudentem formidinem, ut opposita censeatur omnino improbabilis.

30. — His positis dicimus 1. cum opinione tenuiter probabili non licere operari, ut compertum est ex propos. 3. ex proscriptis ab Innoc. XI, quæ sic dicebat : « Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive » extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non » exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. » Et ratio est, quia tenuis probabilitas non potest dici vera probabilitas, sicuti tenuis fortitudo, et tenuis peritia, non possunt dici vera fortitudo, et vera peritia; sed potius dicendæ sunt debilitas, et imperitia. Dicimus 2. pro indubitato licere operari cum opinione probabilissima, ut habetur ex propos. 3 ex proscriptis ab Alexandro VIII, quæ dicebat : « Non » licet sequi vel inter probabiles probabilissimam. »

31. — Utrum autem liceat cum opinione probabili operari, tres adsunt sententiæ; prima quarum est, ut possit quis licite sequi opinionem etiam

(1) Lib. 1. n. 53 et seq.

minus probabilem pro libertate, licet opinio pro lege sit certe probabilior. Hanc sententiam elapsi seculi auctores quasi communiter tenuere; sed nos dicimus eam esse laxam, et licite amplecti non posse. Ratio est, quia quando opinio pro lege est certe probabilior, tunc lex non est amplius dubio stricto dubia, uti accidit (quemadmodum postea explicamus) cum opiniones tam pro lege, quam pro libertate sunt æque probabiles; sed est moraliter certa, quum habeat pro se fundamentum certum quod vera sit; ubi e contrario opinio minus probabilis, quæ favet libertati, tale habet fundamentum ut vera non sit, ut remaneat tenuiter, sive saltem dubie probabilis præ opinione tutiore; ideoque non est prudentia, sed imprudentia eam velle sequi. Quum enim intellectui certe appareat quod veritas stet magis pro lege quam pro libertate, tùnc voluntas nequit prudenter et sine culpa partem minus tutam sequi; tunc enim non operaretur ex proprio judicio, seu propria credulitate, sed quodam ex conatu quem sua voluntate faciet intellectui, removendo illum ab ea parte quæ ei verior videtur, eumque deflectendo ad illam partem quæ non solum videtur ei non vera, sed ne demonstrat quidem certum habere fundamentum quod possit esse vera. Est et alia ratio, quod nos observare debemus præceptum illud, quod sufficienter fuisse nobis propositum possimus judicare, et prudenter credendum est sufficienter fuisse propositum, quum pro legis existentia argumenta adsint graviora : ad rem facit quod dicit Apostolus : *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*. Rom. 14. 13. Ex quo deducitur quod nos, ut recte operemur, debemus esse de actionis honestate moraliter certi. Hinc falsum illud probabilistarum principium : *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, penitus reprobamus : ut enim bene operemur sola non sufficit probabilitas, sed certitudo moralis requiritur, quod actio nostra honesta sit.

32.— Secunda sententia, quam hodie nunc quidam moderni tenent scriptores, vult ut tunc aliquam quamdam opinionem, quæ libertati favet, sequi possimus, quum ipsa sit moraliter certa. Sententiam hanc existimamus nimis rigidam, et quæ illaqueat conscientias, tale illis onus imponendo, ut nullas alias opiniones sequi possint, nisi quæ moraliter certæ sint, et in hoc opusculo demonstrabimus usum opinionum æque probabilium procul dubio licere. Lectorem meum rogo, ne propositionem hanc meam contemnat priusquam legat totum id quod pro hac sententia afferam in medium. Contemnere quod quilibet auctor dicit, quin quod dicit intelligatur, non est neque charitas neque prudentia. Legatur; et postea contemnatur.

33. — Tertia igitur, quæ nostra est sententia, dicit quod quum opinio quæ libertati favet est æque probabilis atque opinio illa quæ legi favet, sine dubio et licite sequi potest, excipe in materia fidei, in qua tutiorem sequi debemus, uti habetur ex propositione 4 proscripta ab Innocentio XI, uti quoque in materia valoris sacramentorum, uti habetur ex propositione 1 ab eodem Innocentio proscripta. Idem locum habet in materia medicinæ, in qua medicus tutiora remedia adhibere tenetur (prout communiter docent Doctores). Ita pariter non possumus uti opinione probabili cum periculo spirituali aut temporali damni proximi, semper ac (intelligitur) proximus est in certa sui juris possessione. Ratio, quia inter duas opiniones æque probabiles non tenemur sequi tutam, quia lex dubia nequit certam inducere obligationem, quippe quia lex dubia non

est sufficienter promulgata, ita ut possit ad suam observantiam nos obligare, quemadmodum demonstrabimus sexcentis auctoritatibus D. Thomæ omniumque Theologorum. Auctores illi qui tenent non licere sequi ne opinionem quidem probabilissimam, vocantur tutioristæ rigidi; auctores autem probabilioristæ moderni, qui existimant licitum usum probabilissimæ favore libertatis, et non requirunt quod opinio pro libertate omnino certa esse debeat, uti volunt rigidi tutioristæ, ita ut opinio contraria pro lege sit penitus improbabilis, vocantur quoque tutioristæ, sed tutioristæ mites; dicunt enim quod, ut quis licite opinione minus tuta uti possit, moraliter certa esse debeat, sed large, ita ut contraria magis tuta probabilis non sit. Ego tamen, § 2. *num.* 66. evidenter demonstrabo sententiam hanc, quæ probabilissimam tantum pro libertate permittit, difficulter a prædictis auctoribus in praxi adhiberi posse, quin in rigorismum labantur. Ardua isthæc videtur assertio, et forsan aliquis credit, ne ad extremum usque vellem rem protrahere, ut vanam eorum sententiam reddam; lectorem tamen meum rogo, ut totum hoc Opusculum legat, quia agnoscet quod loquendo secundum horum mitium tutioristarum effata, negari haud poterit quod dicam.

34. — P. Eusebius Amort, vir undequaquam perspectus pro variis et doctis Operibus quæ his temporibus in lucem edidit, in sua Theologia morali et scholastica typis commissa anno 1733. Bononiæ, postquam eam emendare fecerat auctor, Romæ, a Benedicto XIV, quemadmodum eum rogaverat, uti in ejus præfatione legitur, scribit quod si opinio quæ legi favet notabiliter probabilior non apparet (advertendum quod cum opinio est non dubie, sed certe probabilior, tunc quoque est notabiliter probabilior), moraliter certum est quod hujusmodi lex non obligat, dicens quod Deus, juxta suam divinam providentiam, quando vult ut aliqua sua lex obliget, tenetur eam notabiliter reddere probabiliorem : « Quandocumque existentia legis non redditur credibilior, non ipsa, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiæ divinæ, Deus, sicut tenetur suam Religionem reddere evidenter credibiliorem, non ipsa, ita etiam tenetur suam legem reddere notabiliter credibiliorem, non ipsa. » *Theolog. tom.* 1. *disp.* 2. § 4. *quæst.* 10. Illud, *non ipsa*, intelligitur, quod Deus, ut nos obliget ad legis observantiam, debet facere nobis cognoscere legem illam probabiliorem non ex ea ipsa, sed ex aliis argumentis. Unde idem auctor, *disp.* 2. § 4. *et fusius q.* 5. scribit quod quando adsunt duæ opiniones æque probabiles, « in hoc casu non datur lex directè prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inseparabilis et essentialis legis, siquidem sola legis promulgatio est illa qua lex fit credibilior, non ipsa. » Promulgatio itaque illa est, quæ reddit legem credibiliorem. Et subdit, in hunc modum sensisse Patres, qui in dubio stricto, an adsit velne lex, hominem ad sequendam opinionem magis tutam non obligavere.

35. — Et revera S. Gregorius Nazianzenus (orat. 39.) loquendo de quodam Novatiano dicit : « An juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonium potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, cujus te scilicet magistrum profiteris. At hæc minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est (nota),

» vincat humanitas tua. » Scribit amplius S. Leo (*ep.* 9. *ad Rustic. Narbon. in præfat.* 12. *c. Sicut quædam*, *fin*, *dist.* 14.) : « Sicut quæ» dam sunt quæ nulla possunt ratione convelli, ita multa sunt quæ aut » pro consideratione temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat » temperari : illa consideratione semper servata, ut in iis quæ vel dubia » fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis » evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum. » Dicit *sequendum*, quia superiores debent rigorem temperare, et non obligare subditos ad rigidiores opiniones sequendas, quando opiniones benignæ non sunt contrariæ præceptis Evangelii, aut decretis SS. Patrum. Ad rem quoque facit quod dicit D. Augustinus : « Quod enim » neque contra fidem neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum. » Dicit *convincitur*, quapropter non est prohibenda quæcumque actio, nisi certi simus quod illa sit contra fidem aut contra bonos mores. Non aliter scripsit D. Bernardus : « Sane ibi unusquisque » in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contem» nendæ auctoritati quod sentitur, non obviat. » *Epist. ad Hugon. d. S. Victorin. cap.* 5. *n.* 18. *vol.* 1. *Oper. ex edit. Maurin. Paris. col.* 634.

36. — Joannes Gerson scripsit : « Necesse est dari manifestationem » ordinationis et voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per » solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere » obligationem. » *De vit. spir. lect.* 2. *col.* 176. Idem scripsit Joseph Rocasull, præpositus Valentiæ : « Casu quo, factâ diligentiâ, non constat » an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel » præceptum naturale. » *Lib.* 1. *de leg. in comm. c.* 4. *n.* 65. Idem scripsit Melchior Canus contra Scholasticum obligantem peccatores ad contritionis actum singulis diebus festis : « Jus humanum nullum est, aut evan» gelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus. » *Relect. de pœnit. p.* 4. *q.* 2. *prop.* 3. Et *num.* 5. snbjungit : « Quoniam » ignoro unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint, libere possum, » quod non satis explorate præceptum est, negare. » Canus itaque sentiebat nos non teneri ad illa quæ non satis explorate præcepta sunt. Hinc scripsit Dominicus Sotus : « Quando sunt opiniones probabiles inter » graves Doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam. » *De just. et jure*, *lib.* 6. *quæst.* 1. *art.* 6. *circa fin.* Amplius D. Antoninus aperte scribit quod inter duas æque probabiles opiniones, licite possumus sequi benigniorem : « Secundum Cancellarium, non plus nocet homini errare » in articulo fidei, qui non est declaratus ab Ecclesia quod sit articulus » de necessitate credendus; quam nocere posset actus moralis contra » aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, » aut determinatione Ecclesiæ, quod sit illicitus. Sed constat quod in » materia fidei licitum est ante determinationem Ecclesiæ, tenere unam » vel alteram partem sine periculo peccati, etc. Ergo a simili licet unam » opinionem in moralibus tenere juxta limitata superius, ubi saltem magis » sapiens non sentit contrarium. » (Idem sentit Du-Hamel, auctor modernus) *Theol. lib.* 2. *de act. human. cap.* 3. *in fin.* scribens : « Hoc » argumentum (scilicet de usu opinionis probabilis) magna prudentia » temperatum nuper tractavit P. Gisbertus : primo enim postulat ut » opinio ex utraque parte veram habeat probabilitatem, non fucatam : » secundo ne altera pene certa, aut multo sit probabilior cum mitiore

» comparata; tunc enim mentem multo probabiliori rationi cedere necesse est. » Et idem dicunt innumerabiles alii docti auctores, prout episcopus Abelly, episc. Tapia, episc. Alvarez, episc. Ledesma, episc. Angles, episc. Zerola, episc. Maldero, episc. Tudesco, archiepiscopus Panormi, episc. Medina, et antistes Barbosa, ampliss. cardin. Sfrondati, card. Toledo, cardin. De Lugo. Præterea Christianus Lupus, et plures Doctores citati in meo opere *de Usu moderato opinionis probabilis* insimul tum locis, uti potest videri in dicto opere, *pag.* 263.

37.—Præfata igitur nostræ sententiæ ratio non est quædam simplex ratio, sed certum quoddam principium, quod receperunt et docuerunt Theologi omnes, et præcipue D. Thomas (uti videbimus), scilicet quod lex dubia vim obligandi non habet, quia non sufficienter promulgata. Tunc enim promulgatum erit tantummodo dubium sive quæstio, non vero lex; quæ, ut sit sufficienter promulgata, opus est ut sit proposita et manifestata ut certa, quemadmodum superius diximus, et quemadmodum dicit S. Thomas cum omnibus Theologis, prout videbimus.

38.—Evidentes tandem afferamus probationes quas à D. Thomæ doctrina depromamus. Docet D. Thomas, quod « lex quædam est regula » et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, » vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad » agendum. » 1. 2. *q.* 90. *art.* 1. Docet inde S. Doctor regulam hanc sive legis mensuram ut eam observare teneamur, debere nobis promulgatione manifestari: ideoque eadem ipsa *q.* 90. *art.* 4. proponit dubium: « Utrum promulgatio sit de ratione legis? et respondet: Lex imponitur » aliis per modum regulæ et mensuræ: regula autem et mensura imponitur » per hoc, quod applicatur his quæ regulantur et mensurantur. Unde » ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, » oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. » Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex » ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod » lex habeat suam virtutem. » Lex itaque, antequam promulgatione manifestetur, vim obligandi non habet. Hinc a D. Thoma definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* 1. 2. *q.* 90. *art.* 2. Ergo promulgatio est adeo legi essentialis ut virtutem obligandi habeat, ut, ipsa deficiente, lex non erit obligans, quemadmodum scribit doctus P. Petrus Collet, continuator Tournely, et rationem affert: « Lex enim, » ut obliget, debet dari ut regula, ac proinde innotescere: atqui lex » non innotescit nisi per promulgationem, cum per eam solam eo in» timentur modo qui obediendi necessitatem inducit, etc. » Et consequenter dicit legem in legislatoris mente existentem virtutem obligandi habere tantum in *actu primo*, scilicet pro tempore quo fuerit promulgata; sed ut actu obliget, opus est ut applicetur et manifestetur subditis (*debet innotescere*) ut ipsi possint se illa regulare.

39.—Promulgatio isthæc necessaria est tam in humanis, quam in naturalibus et divinis legibus, quemadmodum docet idem sanctus Doctor, qui eodem art. ad 1. sibi objicit: « Sed lex naturalis non indiget pro» mulgatione; ergo non est de ratione legis quod promulgetur: et re» spondet: Dicendum quod promulgatio legis naturalis est ex hoc ipso, » quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » Dicit igitur naturalis legis promulgationem non fieri humano modo,

signis externis, v. g., per edicta, aut per præconis vocem; sed naturali lumine quod Deus hominum mentibus inserit. Quod clarius explicat Sylvius scribens, quod « Actualiter tunc (lex naturalis) unicuique promul- » gatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem quid, juxta rectam » rationem, sit amplectendum, quid fugiendum, » *in* 1. 2. *q.* 9. *art.* 4. *in fin.* Idem scribit cardinalis Gotti (*Theolog. tom.* 2. *tract.* 5. *de leg. q.* 1. *dub.* 3. § 3. *n.* 18.) Et *n.* 21. idem scribit : « Ad hoc ut lex in actu » secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter ut subditis pro- » mulgatione proponatur. Immediate subdens, quod sicut mensura in » actu secundo non mensurat, nisi mensurabili applicetur; » quemadmodum mensura nequit actu mensurare, nisi rei quæ mensuranda est applicetur ; ita lex non potest esse mensura et regula hominis, nisi ei promulgatione proponatur. Idem scribit Dominicus Sotus : « Nulla lex ullum » habet vigorem legis ante promulgationem, sed tum instituuntur, cum » promulgantur; » et asserit : « Itaque nullam exceptionem conclusio hæc » permittit. » Quod confirmat P. Gonet in *clyp. theol. tom.* 2. *disp.* 1. *art.* 3. *n.* 57. ubi probare volens dari posse ignorantiam invincibilem præceptorum naturalium, quæ a primis principiis mediate deducuntur, hoc facit argumentum : « Lex enim vim obligandi non habet, nisi appli- » cetur hominibus per promulgationem ; sed lex naturalis non promul- » gatur omnibus hominibus quantum ad omnia præcepta quæ sunt remo- » tissima a primis principiis; ergo non obligat omnes quantum ad illa » præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis et excu- » sant a peccato. »

40.—Esto igitur, quod quando duæ æque probabiles adsunt opiniones, lex est dubia, et uti dubia nequit obligare, quia tunc lex sufficienter promulgata non est, sed promulgatum tantum sufficienter est dubium, sive quæstio an velne lex adsit, ecce principium certum non directum, sed *reflexum*, in quo sententiæ nostræ fautores collocant certitudinem moralem, præ qua licite opinionem æque probabilem sequi possumus.

41. — Quod autem certa securitate agitur, quum judicium certo licet reflexo principio adhæreat, constat ex Canonibus, et ex communi Theologorum consensu. In *cap. Dominus* 2. *de secund. nupt.* dicitur, quod si secundus vir dubitet de morte primi viri suæ uxoris, conjugale debitum petere non potest, sed requisitus tenetur illum reddere uxori bona fide petenti : « Debitum non deneget postulanti : quod a se tamen noverit » nullatenus exigendum, » verba sunt textus. Qua tamen ratione potest vir conjugalem actum adhibere de primi viri morte dubitans, et consequenter an illa sit velne sua uxor? Potest, respondetur, ob principium certum reflexum, quia quum et uxor sit bona fide de secundi matrimonii valore, ipsa possidet et jus certum petendi debitum habet, cujus juris privari non potest præ viri dubio. Probatur præterea ex *can.* 4. *Quid culpatur*, *caus.* 23. *q.* 1. ubi D. Augustinus ita docet : « Vir justus, si » forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente » bellare, si vice (alias civicæ) pacis ordinem servans, quod sibi jube- » tur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, » certum non est; ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, » innocentem autem militem ostendat ordo serviendi. » In dubio igitur an bellum justum sit, licite subditus principe jubente bellare potest, et quomodo? judicio innixo principio certo reflexo, quod in dubio princeps

jus, ut sibi pareatur, habet : ideoque subditus, quotiescumque certus non est quod bellum sit injustum, obedire debet: *vel utrum sit* (contra Dei præceptum) *certum non est*, verba sunt textûs.

42.—De hoc non dubitant ne ipsi quidem nostri adversarii. P. Joannes Laurentius Berti asserit non licere sequi opinionem æque probabilem minus tutam. Videamus tamen quomodo id probet. Probat duo principia probabilistarum, quæ et ego pro falsis habui, confutando. Dicunt probabilistæ quidem quod ob duo principia potest quis licite probabilem opinionem minus tutam sequi, et quod ob illa judicium speculativum dubium redditur in praxi certum. Primum eorum principium hoc est : *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Hoc tamen principium, dicit P. Berti, et nos quoque dicimus, non potest probabilis opinionis usum licitum reddere, quia quum opinio contraria tutior sit æque probabilis, tunc nos in dubio remanemus, et moralem honestatis certitudinem necessariam ad bene operandum non habemus : unde operans tunc haud operatur prudenter, sed imprudentissime, quum principio nihil certo utatur. Secundum principium est, quod quum opiniones sunt ambæ probabiles, tunc homo potest judicium cohibere ab opinione rigidiore, et uti opinione benigniore, illius probabilitati inhærens. Hoc tamen, quemadmodum sapienter dicit Berti, ne nos quidem certos moraliter reddere potest de actionis honestate ; talis enim voluntaria cohibitio judicii cum ignorantia invincibili, imo affectata, convincitur, quia homo practice dubium non deponeret, sed affectate in eodemmet dubio de actionis honestate remaneret. Recte igitur concludit Berti, quod quotiescumque nullum aliud de probabilitate opinionis minus tutæ suppetit fundamentum, illa uti non possumus ; et ego dico, horum duorum principiorum falsitas a probabilistis adoptatorum, plures modernos scriptores induxit ut sententiam nostram reprobarent, et plurimos acquirerent sequaces, penitus non animadvertendo quod non præfata falsa principia refellimus atque indubitato principio, quod lex dubia obligare non potest, utimur. Secus esset, uti subjungit Berti, quum præter opinionis probabilitatem aliquod certum adesset reflexum principium, quod in praxi nos de actionis honestate certos redderet; quia tunc judicium nostrum præ principii reflexi certitudine, cui inniteretur, redderetur certum. Adducit exemplum religiosi, qui in dubio an velne possit jejunium frangere ut studio vacet, licite potest illud frangere præcepto superioris, quo certus redditur posse vesci cibis sine peccato. Adducit et exemplum possessoris, qui in dubio an juste fundum aliquem possideat, licite potest in illius possessione perseverare, quando vir doctus ei præstabit quod aliquam rationem illum possidendi habet; possessor enim (juxta D. Augustini auctoritatem, quam idem Berti refert) non tenetur expoliare se re legitime possessa, nisi illam suam non esse certe sciat; hoc enim jus dat legitima possessio. Hinc P. Berti generaliter concludit his verbis : « Procul dubio potest hoc » pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium moraliter » certum. » Non dubitat itaque Berti quod in praxi recte efformari potest ultimum dictamen moraliter certum in opinionibus dubiis, non solum præ principiis directis, sed etiam præ indirectis et reflexis. Quod certam reddit sententiam nostram, quæ principio evidenter certo innititur, uti probavimus, et uti magis magisque demonstrabimus, legem nempe dubiam, quia non sufficienter promulgata, obligationem certam inducere non posse.

43. -- Idem effatum quod tenuit Berti, sequuntur domini Ballerini in libro inscripto *Moral. action. regulæ, etc. seu quæstio de opinion. prob.* qui quamvis moderati sint rigidæ sententiæ sectatores, laudatam tamen doctrinam confirmant dicentes : « Quod in praxi ex directis » principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo principio fit » omnino certum ; » et probant peculiariter exemplo quod nos adduximus *n.* 41. *in cap. Dominus*, uxoris bona fide debitum petentis, et sequentia verba subnectunt : « In his omnibus exemplis observandum » est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incer- » tam relinquere, sola praxis certa est, eo quod principia reflexa » praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant. » Et idem scribit P. Gonet pro certo; *Manuel. tom.* 3. *tract.* 3. *c.* 16. *circa fin.*

44. -- Videamus tandem quid aliud docet D. Thomas, qui nostræ sententiæ fidem accrescit. Ipse in *Opuscul. de veritate*, *q.* 17. *art.* 3. docet quod *nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* Scitur quod scientia importat certam alicujus rei cognitionem. Et ut intelligatur quod D. Thomas nomine scientiæ certam intelligit cognitionem, animadvertere oportet quæsitum quod eodem in loco proponit : *Utrum conscientia liget?* et hoc modo raticionatur : « Ita se habet impe- » rium gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, » qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligan- » dum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit » necessitatem in rem aliquam, nisi per contactum coactionis ipsius ad » rem in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, » nisi imperium attingat ipsum cui imperatur. Attingit autem ipsum per » scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante » scientia illius præcepti : sicut antea in corporalibus agens corporale » non agit nisi per contactum ; ita in spiritualibus, nisi per scientiam. » Similitudo hæc D. Thomæ non potest esse neque clarior, neque convincentior, ut principium nostrum, quod lex incerta certam nequit inducere obligationem, comprobetur. Dicit Sanctus quod scientia præcepti est ad instar cujusdam funis, quæ voluntatem ligat ; et quemadmodum ut res materialis ligetur, oportet ut actu ei applicetur funis, quæ eam liget et cogat ; ita, ut voluntas hominis ligetur ut illam faciat actionem, aut ab ea actione abstineat, oportet ut præcepti scientiam habeat, alias homo liber remanet. Itaque quando homo remanet in dubio utrum adsit velne præceptum, uti evenit quum adsunt duæ opiniones æque probabiles, tunc utique non habet scientiam præcepti ; ideoque illam, quam mavult, opinionem sequi potest.

45. -- Idem alibi declarat D. Thomas, scilicet 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. ubi quærit : « Utrum necessarium sit voluntatem humanam conformari volun- » tati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona ? » Inde eodem articulo 10. ad 1. sibi objicit : « Videtur quod voluntas hominis non debeat semper con- » formari divinæ voluntati in volito ; non enim possumus velle quod igno- » ramus... Sed quid Deus velit ignoramus in pluribus : ergo non potest » humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito. » Et respondet : « Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem com- » munem, quale sit, scire possimus ; scimus enim quod Deus quidquid » vult, vult ob rationem boni. Et ideo quicumque vult aliquid sub quacum- » que ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quan-

» tum ad rationem voliti. » Itaque homo quotiescumque vult aliquid sub aliqua ratione boni, conformat se divinæ voluntati. Subdit postea D. Thomas id quod pro nobis maxime facit : « Sed in particulari nescimus quid Deus » velit ; et in quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem di- » vinæ voluntati. » Ergo non tenemur conformare nos voluntati divinæ in particulari, et peculiariter quoad præcepta, quotiescumque isthæc divina voluntas nobis non innotescit, quemadmodum distinctius declaratur à P. Gonet in hæc verba : « Homo non tenetur conformari voluntati divinæ » in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel » prohibitione manifestatur. » *Gonet, in clyp. t.* 3 *tr.* 3. *d.* 6. *art.* 2. *n.* 37. *in fin.* In dubio itaque alicujus præcepti, quo Deus nobis præcipiat, aut prohibeat aliquam actionem in particulari, non tenemur divinæ voluntati conformari, nisi postquam voluntas divina nobis sit manifestata ; alias, ut dicit Gerson, quando Deus nobis suam non manifestat voluntatem, non potest nos obligare. « Necesse est dari manifestationem » ordinationis ac voluntatis Dei ; nam per solam suam voluntatem non- » dum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. » *Gerson, de vit. spir. etc. t.* 3. *lect.* 2.

46. — Idem docet D. Thomas, 2. 2. *q.* 104. *art.* 4. ubi quærit : *Utrum in omnibus Deo sit obediendum ?* Respondet affirmative, sed ad 3. sibi objicit : « Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati » divinæ etiam in volito ; sed non quantum ad omnia tenemur conformare » voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est. » (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. qui locus ille est quem adduximus superius), « ergo non in omni- » bus tenetur homo Deo obedire. Et respondet : Ad tertium, *q.* 104. dicen- » dum quod, etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult, semper » tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle, et hoc homini præcipue » innotescit per præcepta divina. » Homo itaque tenetur obedire Deo, et conformare se divinæ voluntati circa præcepta, non in omnibus quæ Deus vult, sed tantum in illis *quæ Deus vult nos velle.* Quo tamen pacto sciemus quod Deus non solum vult, verum etiam vult nos velle ? *Sciemus,* inquit D. Thomas, *quando nobis innotescit per præcepta divina.* Non satis est igitur dubia præcepti notitia, ut obliget nos ad observandum illud tanquam voluntatem Dei, sed necessaria est cognitio certa et manifesta, quod procul dubio significat verbum illud *innotescit.*

47. — Hinc perspicitur quod S. Thomas semper fuit uniformis docendo legem debere esse certam, ut ad suam nos obliget observantiam. Dixit promulgationem legis naturalis tunc fieri, quando « Deus eam mentibus » hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » *S. Th.* 1. 2. *q.* 90. *a.* 4. *ad* 1. dixit *cognoscendam ;* ergo homo tunc tenetur legi obedire, cum eam lumine cognoscit naturali, non vero cum de illa dubitat. Præterea dixit hanc legis cognitionem (quam vocavit *mensuram*, quia cum illa debet homo suas actiones mensurare) debere esse certissimam, ut hominem ad legis obliget observantiam : *Mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 19. *art.* 4. *ad* 3. Dixit amplius quod quemadmodum funis non ligat nisi contactu applicetur, ita *nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti. Opusc. de verit. q.* 17. *art.* 3. Dixit hominem tunc tantum teneri obedire voluntati divinæ, cum hæc divina voluntas ei per præcepta manifestatur : « Et homini (quod Deus vult) præcipue » innotescit per præcepta divina ; » 2. 2. *q.* 104. *a.* 4. *ad* 3. Significationes

istæ itaque D. Thomæ, scilicet quod lex ut obliget debet esse *cognita*, *quod nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti*; quod lex debet esse *certissima* ut obliget; quod non tenemur conformare nos voluntati divinæ, nisi quando illa nobis per præcepta *innocescit*; nil aliud denotare possunt, quam quod lex non obligat nisi quando *cognoscitur*, nisi quando est *certissima*, nisi quando *habetur scientia illius*, et nisi quando *promulgatur*.

48. — Hoc quod docet D. Thomas comprobatur a pluribus Sanctis et Doctoribus. D. Isidorus dicit: *Erit autem lex manifesta. In can. Erit autem, dist.* 4. S. Raymundus scripsit: « Non sis pronus judicare mor- » talia peccata, ubi non tibi constat per certam scripturam, » *lib.* 3. *de pœnit.* § 21. D. Antoninus asserit: « Quæstio in qua agitur, utrum sit pec- » catum mortale, nisi ad hoc habetur auctoritas expressa Scripturæ, aut » canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissime determinatur. » *S. Ant. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. *d.* 28. Et rationem adducit, dicens quod qui in dubio determinat esse mortalem quamdam actionem, de qua prudenter dubitatur an sit mortalis, *ædificat ad gehennam*, scilicet exponit periculo damnationis illum qui eam faceret actionem. Idem scripsit Joannes Nyder, citando quoque Bernardum de Claramonte: « Ex quo enim opinio- » nes sunt inter Magistros, et Ecclesia non determinavit alteram partem, » teneat quam voluerit. » *Nyder in Consol. Av. par.* 3. *cap.* 20. Sic quoque scripsit Gabriel Briel, anno 1480. dicens: « Nihil debet damnari » tanquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel » manifesta auctoritas Scripturæ. » *In* 4. *sent. d.* 16. *q.* 4. *concl.* 3. scripsit Lactantius: « Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, » quum utrum vera aut falsa sint dubitatur. » *Lib.* 5. *instit. cap.* 21. *In cap.* 13. *Cum jure de offic. et pot. judic. de legib.* dicitur: « Nisi de » mandato certus extiteris, exsequi non cogeris quod mandatur. » Dominicus Sotus loquens de lege dicit quod, ut ipsa obliget quum debet esse regula nostrarum actionum, necesse est ut homo *intueatur eam*, scilicet ut clare eam cognoscat: *Qui regula utitur, eam intueri necesse est. De just. lib.* 1. *q.* 1. *art.* 4. Ita demum scripsit Benedictus XIV. in suis notificationibus (*notif.* 12.) « Non debent imponi vincula, cum » non adest manifesta lex quæ illa imponat. »

§ II.

Respondetur ad objecta adversariorum, et ex responsionibus magis sententia nostra elucebit.

49. — Nolo quædam non diluere objecta adversariorum; imo diluere lubet; ex responsionibus enim sententiæ nostræ certitudo magis magisque elucebit. Incipientes ab oppositione illa quæ responsionem requirit prolixiorem.

50. — Objiciunt 1. minime dubium esse etiam leges divinas ac naturales opus habere promulgatione ut obligent; dicunt tamen naturales leges fuisse ab æterno promulgatas, et usque ab æterno vim perfectam obtinuisse obligandi hominem, vel antequam existeret, quippe quia lex naturalis participatio quædam est legis æternæ, quod quidam auctor deducere autumat a quibusdam D. Thomæ verbis, quibus ipse D. Thomas pro nobis respondet, uti postea videbimus. Angelicus (1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad* 2.) dicit quod lex æterna « æternam habet promulgationem ex

» parte Dei promulgantis. » Ego tamen quæro : Quænam promulgatio divinæ legis illa est quæ obligat homines, promulgatio *ex parte Dei*, an promulgatio *ex parte creaturæ ?* D. Thomas, uti superius diximus § 1. *n.* 39. docet quod lex non habet vim obligandi, nisi promulgatione hominibus applicetur : « Ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, » oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. » *S. Thom.* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Et oppositioni (*ad primum*) dicit, quod lex quoque naturalis opus habet promulgatione, hæcque fit cognitione legis quam Deus mentibus hominum inserit lumine naturali : « Dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex » hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cog- » noscendam. » Et idem docet S. Doctor in loco antea citato ab adversario, ubi postquam dixit quod lex æterna *æternam habet promulgationem ex parte Dei promulgantis*, immediate subdit : « Sed ex parte crea- » turæ audientis aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna. *Cit. a.* 1. *ad* 2. Promulgatio itaque quæ obligat, fit quando creatura cognoscit præceptum lumine rationis, aut illud audit ab Ecclesia, vel a sapientibus qui eam docent.

51.—Id clarius explicat D. Thomas in alio loco 1. 2. *q.* 91. *a.* 2. ubi dicit : « Lex, cum sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo : » uno modo sicut in regulante et mensurante; alio modo sicut in regu- » lato et mensurato : quia in quantum participat aliquid de regula sic » regulatur.... Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex » naturalis dicitur. » Angelicus igitur asserit quod quum lex quædam regula sit qua debet se homo regulare, alio modo consideratur in legislatore *regulante*, alio in homine *regulato*. Itaque dicit D. Thomas quod quemadmodum aliquid homo participat de lege naturali, quæ est unica ejus regula, ita actiones suas regulare debet. Antequam igitur hoc lumen præ lege naturali recipiat, ad nihilum obligari potest, quia nondum recepit regulam qua se regulare possit. Itaque lex æterna regula est pro Deo regulante, sed pro homine qui regulandus est, regula est lex naturalis, lumen scilicet illud quod naturali ratione ei manifestatur.

52.—Hinc Theologi communiter, et jure, dicunt legem æternam non esse proprie legem, sed esse instar legis, et, ut ita dicam, est lex et regula pro ipso Deo; et si vult vocari promulgata, est quædam lex a Deo sibi ipsi promulgata. Hoc modo loquitur Du Vallius, qui scribit legem æternam tunc proprie habere rationem legis, cum hominibus manifestatur; inde subdit : « Si tamen ab æterno spectetur, dicendum est eam » non esse vere et proprie legem, sed tantum aliquid quod se habeat » instar legis; tum quia de ratione legis est ut promulgetur subditis, » nulli autem fuerunt subditi ab æterno; tum quia lex essentialiter est » regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo » et Spiritui sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa. » *Du Vall. in* 1. 2. *S. Thom. de leg. q.* 2. *p.* 293. Et ita quoque dicunt Montesinus, et Jodochus Lorichius, doctor Lovanii. Montesinus dicit legem æternam non esse legem nec regulam pro nobis, sed tantum pro Deo ipso sibi promulgatam : « Respondeo hujusmodi legem æternam promulga- » tam esse ab æterno ipsimet Deo, Deus sibimet est lex et regula : et ita » intelligimus Deum sibi promulgare legem. » *Montesin. D.* 20. *de leg.*

q. 4. *n.* 88. Lorichius *Thes. novus utr. Th. verb. Lex*, *n.* 6. de eadem æterna lege edisserens scribit : « Hac lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgata, quando eis innotescit. »

53. —Quando igitur quæritur an obliget homines lex ista? Respondet Du Vallius quod tunc obligat, cum homo ad discretionis annos pervenit, quia tunc lumine naturali lex illi promulgatur : *tunc autem sufficienter* (legem) *promulgari, quando quisque annos discretionis incipit.* 1. 2. *de leg. q.* 3. *a.* 3. Et *pag.* 296, subdit quod lex æterna nobis manifestatur per legem naturalem, quæ est illius participatio : « Dico eam » per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illius participa» tiones. » Non secus scribit prælaudatus Montesinus *disp.* 20. *de leg. q.* 4. *n.* 85. « Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo » venit ad usum rationis, et quamvis pro tunc solum promulgetur ista » lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea » paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia. » Non dissentit Petrus de Lorca Cisterciensis, imo subjungit cognitionem legis essentialem esse atque intrinsecam tam legibus humanis, quam naturalibus. *Lorca*, *in* 1. 2. *S. Thomæ d.* 6. *de leg.* Idem scripsit Joannes Major : « Cum primum aliquis habet rationem, legem naturalem habet. » *In* 3. *dist.* 27. *q.* 2. Ita quoque scripsit Conradus Koellin e divi Dominici familia : « Cum venerit (homo) ad usum rationis, tenetur ad ea » quæ sunt legis naturæ. » *In* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Idem scripsit P. Manstrius, *theol. moral. d.* 2. *de leg. q.* 2. *a.* 2. *n.* 34 : « Hoc autem » jus (naturæ) hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore » quo rationis usum accipiunt, et per talem legem sibi intimatam inter » bonum et malum discernere incipiunt; hic enim rationis usus est veluti » ipsius legis naturalis notificatio et manifestatio. Et hoc intendit Paulus (*Rom.* 7. 9.) illis verbis : « Ego autem vivebam sine lege aliquando, sed » cum venisset mandatum, peccatum revixit. » Sic, quoque sensit Joannes Granado (ignoscat qui legit si tot Theologorum textus idem dicentium in medium affero, hoc enim mihi est perquam necessarium, ut adversarii mei atque alii sibi persuadeant Theologos omnes uniformiter locutos fuisse contra id quod mihi mei objecerunt adversarii); scribit Granado : « Dicendum est legem naturæ consistere in illo dicta» mine rationis..... Nec deest promulgatio, eo enim ipso quod homo » perveniat ad usum rationis, potens est discernere honestum et ma» lum. » *Contr.* 6. *de leg. tract.* 2. *d.* 4. *n.* 7. Idem scripsit Blasius de Benjumea : « Cum lex naturæ debeat voluntati proponi, ad hoc ut habeat » vim obligandi, et rationis dictamine possit præcognizative promul» gari; ipsa præcognizatio intellectus notificat obligationem faciendi sive » omittendi aliquam actionem, etc. » *De leg. q.* 2. *art.* 2. *n.* 220.

54. —Hinc concludunt reliqui omnes Theologi legem æternam, licet in actu primo habuit virtutem obligandi, nihilominus neminem obligasse antequam promulgata fuit atque applicata. Ad rem facit quod scribit cardinalis Gotti : « Sequitur quod lex æterna ab æterno in actu » secundo neminem obligaret. » Et subjungit, quod quamvis illam virtutem obligandi habeat, attamen « nondum ligat, quia nondum appli» cata et promulgata. » *Theol. tr.* 5. *de leg. q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. Hanc nimis claram rationem adducens, « quod mensura in actu secundo non men-

» surat, nisi mensurabili applicetur. » Idem scribit Franciscus de Aravio : « Cum lex æterna non obliget creaturas, nisi mediante lege naturali, vel positiva divina, ad istarum promulgationem illa quoque » sufficienter promulgatur. » *In* 1. 2. *q*. 96. *d*. 1. *sect*. 5. *pag*. 525. Ita quoque tenet Honoratus Tournely, dicens : « Quia tamen lex ante creaturarum existentiam vere obligans non fuit, cum nihil esset ad extra » quod ea obligaretur, palam est rationem completam legis tunc tantum » ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex pro» mulgata. » *Prælect. theol. tr. de leg. c.* 2. *concl.* 5. Eodem modo scripsit P. Collet : « Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam obli» gans non fuit, palam est rationem plenam legis tunc tantum ei compe» tere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit. » *Tom.* 2. *de leg. c.* 2. *pag.* 17. Hinc scripsit Joseph Rocaful, præpositus Valentiæ : « Quandiu (*lex æterna*) non promulgatur per modum legis, semper » se habet per modum propositi ferendi legem, non autem per modum » legis latæ. » *Praxis*, *etc.*, *lib.* 2. *c.* 1. P. Berti scripsit legem æternam non fuisse legem obligantem, sed paratam obligare in tempore quo *hominibus promulgaretur* : « Nos per promulgationem nihil aliud intelli» gimus, nisi parata jam legis promulgatione, æternam legem institutam » dicimus ante tempora secularia, promulgatam vero in temporum con» ditione. » Quod explicavit verbis illis dicens, quod « lex æterna fuit » ab æterno, solum vim habitura in rerum creatarum conditione ; » ita ut tunc vim obligandi habere deberet cum fuisset creaturis promulgata.

55. — Denique Theologi omnes sentiunt legem æternam non fuisse legem obligantem, nisi postquam fuit promulgata : ut scribit Franciscus Sylvius : « Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non formaliter, » seu sub ratione legis actualiter obligantis, quia tunc non fuit actualis » et perfecta promulgatio. » *In* 1. 2. *q*. 91. *art*. 1. *ad* 2. Convenit quo» que P. Gonet : « Legem æternam defectu promulgationis non potuisse » obligare creaturas ab æterno. » *In Clyp. tom.* 3. *tract.* 6. *de leg. d.* 2. *a.* 3. Facit quod scribit Lorichius : « Hominibus autem (*lex æterna*) pro» mulgatur, quando eis innotescit. » *Thesaur. verb. Lex*, *n.* 6. ; et lubet hic repetere quod scripsit Dominicus Sotus : « Nulla lex ullum habet » vigorem legis ante promulgationem : nullam exceptionem conclusio hæc » permittit. » Dicit enim legem, quum sit nostrarum actionum regula, regulam nobis esse nequire, nisi nobis applicetur et manifestetur : « Ap» plicari autem nequit (*lex*) nisi per ejus notitiam, nam qui regula » utitur, eam intueri necesse habet. *Sotus*, *de just. lib.* 1. *q*. 1. *art*. 4. *q*. 3. *art*. 2. Colligamus ergo. Theologi omnes, ductore D. Thoma, sentiunt legem æternam, quamvis in actu primo vim in se habuerit homines obligandi, actualiter tamen in actu secundo obligare non potuisse, nisi postquam hominibus lumine rationis naturalis fuerit promulgata. Hinc repetere opus est doctrinam Joannis Gerson dicentis : « Necesse » est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam » suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus » absolute creaturæ imponere obligationem. » *De vita spir. t.* 3. *lect.* 2. Et Franciscus Henno scribit legem naturalem non distingui a lege æterna; sibi ipsi tamen objicit : Promulgatio est essentialis legi, sed lex naturalis fuit tantum in tempore promulgata, ergo solum in tempore incœpit esse proprie lex, et consequenter ab æterna lege distinguitur : respondet

vero : « Fuit ab æterno lex naturæ potens obligare, licet non obligaverit, » antequam promulgaretur in tempore per dictamen rationis. Et idem » est de lege æterna ; unde sicut non fuit lex æterna obligans ab æterno, » sed in tempore (scilicet quando fuit manifestata); ita et lex naturæ. » *Henno de lege;* sed sermone progrediamur.

56. — Objicitur 2. Ergo homo nascitur liber, non subditus et dependens a Deo? Non equidem. Homo nascitur subditus et dependens, et devinctus parere præceptis omnibus quæ ei Deus imponit; ut vero hujusmodi præcepta eum ligent, debent ei applicari actuali præcepti promulgatione, quæ fit cum ei præceptum rationis lumine manifestatur; usquedum vero præceptum ei non manifestatur, homo possidet libertatem ei a Deo datam, quæ, quum certa sit, non remanet, nisi a certo præcepto, ligata.

57. — Si unquam homo nasceretur legi æternæ devinctus (quemadmodum quidam meus adversarius credit) antequam ei illa manifestaretur, ita ut nullas alias actiones facere posset, nisi illas quas ei lex æterna permitteret, necessarium non fuisset quod Deus homini præcepta sua denuntiasset impressione luminis naturalis et lege scripta; sed ei declarare debuisset tantum illa quæ ei permittebat. Poterat, haud inficior, Dominus jubere quod homo nil aliud facere posset nisi illud quod ei expresse permisisset; sed non ita fecit : « Deus ab initio constituit ho» minem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata, et » præcepta sua : Si volueris mandata servare, conservabunt te. » *Eccli.* 15. 14. Ergo antea Deus creavit hominem liberum, donando ei libertatem, juxta id quod scripsit Apostolus : *Potestatem habens suæ voluntatis*, I. Cor. 7. 37. Postea adjecit mandata quæ observare debet, et ex observantia hujusmodi præceptorum Dominus salutem hominis constituit. Ut vero quis ab hujusmodi ligetur præceptis, dicit D. Thomas, quedmadmodum superius innuimus, quod debet habere scientiam, id est, certam eorum cognitionem : Nullus ligatur per præceptum, nisi » mediante scientia illius præcepti. » *De verit. q.* 17. *art.* 3. Quum enim lex sit quædam mensura qua se homo regulare debet, dicit S. Doctor eam debere esse certissimam : *Mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 19. *art.* 4. *ad* 3. secus, si mensura esset dubia, nemo bene se regulare posset. Quod pluribus aliis in locis D. Thomas comprobavit dicens illum, cui divina voluntas non innotescit, non teneri eam sequi : « Sed » in particulari nescimus quid Deus velit : et quantum ad hoc non tenemur » conformare voluntatem divinæ voluntati. » 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. Et loquens præcise Sanctus de obedientia quam divinis debemus præceptis, dicit quod nos non tenemur eis parere, nisi postquam nobis manifestata fuere, prout demonstratum est *n.* 47.

58. — Objicitur 3. hominem non posse licite exponere se periculo legem violandi : cum adsunt duæ æque probabiles opiniones, tunc jam dubitatur an lex adsit; quapropter si tunc homo opinionem minus tutam sequitur, jam se conjicit in periculum legis violandæ. Respondetur distinguendum esse inter casum in quo lex certa est, et casum in quo lex est dubia; haud inficior peccare illum qui se exponit periculo legem violandi; id vero intelligitur cum lex est certa, et tunc locum habet textus ille : *Qui amat periculum in illo peribit.* Eccli. 3. 27. Tali enim casu lex non solum ad suam observantiam obligat, verum etiam ne nos probabili periculo eam violandi exponamus. Secus est quando periculum est tantum

violandi legem dubiam, quia tunc, etiamsi ante Deum lex existeret, violaretur lex non obligans; et lex non obligans non potest vocari lex; nam dicit D. Thomas 1. 2. *q*. 90. *a*. 4. quemadmodum diximus § 1. *n*. 39. quod lex ut mensura actionum hominis, debet ei promulgatione applicari, et postea subdit: « Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est » proprium legis, oportet quod (*promulgatione*) applicetur. » Notetur illud, *quod est proprium legis*. Ergo lex quæ virtutem obligandi non habet, neque est, neque dici potest proprie lex: et ideo qui violat legem aliquam nondum manifestatam, uti evenit in casu duarum æque probabilium opinionum, nunquam dici potest illum peccare, quia quamvis lex adesset, contra legem operat non obligantem, ideoque non potest ei id ad culpam imputari.

59. — Objicitur 4. quædam S. Thomæ doctrina dicentis, ignorantia illius qui potest et debet scire legem, quum sit voluntaria, non excusatur a culpa: « Dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire et » debet. » *S. Thom.* 1. 2. *q*. 6. *art*. 8. Hinc deducunt adversarii quod quotiescumque homo « potest et debet scire præceptum, quamvis nun» quam, ne in confuso quidem, præceptum consideravit, ejus ignorantia » est vincibilis et culpabilis; » in hunc modum loquitur anonymus modernus libri inscripti: *Regula bonorum morum*. Sed quo modo, ego sciscitor, *potest scire* præceptum ille cui nunquam venit in mentem hujusmodi præceptum existere posse? Quid hoc, dicunt adversarii? Homo enim, quotiescumque est cum mente non infirma, nisi moralem, physicam saltem potentiam habet ut possit præcepta considerare, ideoque semper est in culpa. Non tamen ita alloquitur D. Thomas, qui una cum D. Augustino et Theologis omnibus probabilistis atque antiprobabilistis, docet quod quotiescumque ignorantia est involuntaria, a peccato excusat. Sanctus Doctor sexcentis in locis hoc probat. Dicit primo bifariam ignorantiam involuntariam esse posse et culpabilem, « vel directe, sicut cum » aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet; vel indirecte, » cum aliquis negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur: talis » enim negligentia facit ignorantiam esse voluntariam, et peccatum. » Et immediate subdit: « Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est » invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis igno» rantia omnino excusat a peccato. » *S. Thom.* 1. 2. *q*. 76. *art*. 3. Dicendo igitur Sanctus (oportet eadem verba repetere): « Si vero igno» rantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod » quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato, » sat superque declarat ignorantiam, licet illarum rerum quas scire tenemur, quando est invincibilis, ita ut nullum veniat dubium in mentem, penitus excusare a peccato. Idem Angelicus clarius hoc docet *Quodlib*. 8. *art*. 15. scribens: « Error autem conscientiæ quandoque habet vim ex» cusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus quod quis scire non » potest, vel scire non tenetur; » et tali casu, dicit quod « quamvis factum » sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venia» liter, et consequenter si intenderet penitus non peccare, certe non » peccabit. » Adnotetur illud: *Scire non potest*, *vel scire non tenetur*: Ergo etiam in casu quo quis præceptum scire tenetur, si illud scire nequit, ignorantia ejus erit invincibilis, eumque excusabit a peccato. Et hic sapienter P. Joannes de S. Thoma Dominicanus, inter priscos Theo-

logos celeberrimus, animadvertit quod illud *potest scire* intelligitur non jam remote, sed proxime et expedite, ita ut omissio diligentiæ debitæ in veritate quærenda sit proprie voluntaria : Illud axioma : « *Qui potest et* » *tenetur et non faciat*, *peccat* : intellige de eo qui potest proxime et » expedite, non remote tantum et impedite, quia (ut supra diximus) » omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsa voluntate, etc. » *Sanctus Thom.* 1. 2. *quæst.* 5. *disp.* 3. *dist.* 1.

60.—Hinc scripsit D. Antoninus (*p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. § 28.) recte dari ignorantiam invincibilem juris naturæ in illis *quæ per multa media*, *et non clare probantur esse contra præcepta.* Sic quoque sentiunt Habert, *Theol. tom.* 3. *de act. hum. c.* 1. *n.* 3. *circa fin.* Jo. Bapt. Du Hamel, *Theol. tom.* 4. *de act. hum. l.* 2. *d.* 3. *c.* 5. *n.* 5. *vers. Ad legem.* P. Joannes Laurentius Berti *de theol. discip. t.* 2. *lib.* 21. *cap.* 10. ubi scribit quod hujusmodi opinionem *tenent omnes fere Ægidiani*, *ac Thomistæ*, *et Sylvius*, *Herminier*, *aliique communiter.* Quod probat e D. Thoma 1. 2. *q.* 110. *art.* 1. dicente : « Quædam vero sunt quæ subtiliori consi» deratione indigeant disciplinæ. » Idem tenet P. Gonet, *Clyp. th. t.* 3. *d.* 1. *art.* 4. § 1. *n.* 55. et alibi *tract. de probabil. circa fin.* dicit quod opinio contraria est singularis paucorum et improbabilis. Idem quoque tenent P. Collet *Comp. mor. t.* 1. *c.* 1. *a.* 1. *sect.* 2. *concl.* 4. *p.* 23.)et P. Antoine. *Theol. mor. part.* 1. *tr. de pecc. c.* 4. *q.* 6. *resp.* 2. *in fin.* qui refert Romæ, anno 1685, proscriptum fuisse hunc articulum : «Nullam admittimus » ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic et nunc » contra jus naturale agit. » Sexcenta alia libenter omitto, quia fusius de hoc edisserui *cap.* 2. libri quem edidi, *Usus moderati opinionis probabilis.*

61. — Ad alios D. Thomæ textus transeamus, in quibus docet ignorantiam, quando est invincibilis, excusare a peccato. In uno loco dicit : « Ignorantia quæ est omnino involuntaria non est peccatum. Et hoc est » quod Augustinus dicit : « Non tibi imputatur ad culpam, si invitus » ignoras, sed si scire neglexeris, *t.* 1. *l.* 3. *de lib. arbitr. cap.* 19. *n.* 53. Per » hoc autem quod ait, *sed si scire neglexeris*, dat intelligere, quod » ignorantia habet quod sit peccatum ex negligentia præcedenti, quæ » nihil est aliud quam non applicare animum (*intelligitur voluntarie*) ad » sciendum ea quæ quis scire debet. » *S. Thom. de verit. q.* 3. *ad* 7. Et idem repetit paulo post (ad 8.) dicens, peccare tantummodo illum qui, « ne impediatur a peccato quod diligit, scientiam recusat, et sic igno» rantia est a voluntate quodammodo imperata. » Idem Angelicus 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. dicit : « Si igitur ratio, vel conscientia erret errore volun» tario, vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id » quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat. » Itaque e contrario, quando error non est volitus neque directe, neque indirecte per negligentiam, excusat procul dubio a peccato. Ergo semper requiritur negligentia, ut error voluntarius reddatur. Amplius idem S. Doctor *Opusc. de verit. q.* 17. *art.* 3. postquam dixit : « Nec aliquis ignorans » præceptum Dei tenetur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur » scire præceptum ; » explicat quomodo intelligendum sit illud, *nisi quatenus tenetur scire præceptum*, dicens *ib. ad* 4. : « Tunc conscientia » erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat. » Quid sibi vult illud, *in ipso errore peccat?* nisi quod tunc peccet cum

error est culpabilis, nempe cum homo animadvertit saltem obligationem sciendi præceptum, et illud scire negligit. Idem Sanctus repetit, *quodlib.* 8. *num.* 15 : «Quandoque vero error conscientiæ non habet vim excusandi, » quando scilicet ipse peccatum est. » Quando igitur error non est culpabilis, quia involuntarius, excusat a peccato; remanet enim tunc actio tantum materialiter mala, quæ ante Deum peccatum non est, quemadmodum scribit P. Collet : « Porro peccatum quod ex ignorantia invin» cibili committitur, non est peccatum nisi materialiter, nec impedit » quominus æterna salus obtineri possit.

62. — Imo scribit P. Concina in sua theol. morali, *tom.* 2. *lib.* 2. *de consc. diss.* 1. *cap.* 5. *n.* 36 : «Potest enim quis, dum exercet opus mate» rialiter malum, habere intentionem bonam Deo placendi; hos bonos » actus et meritorios dicimus, etc. Opus materialiter malum, cum non sit » voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.» Quod autem dixit S. Joannes Chrysostomus his verbis : « Ex proposito bono, etiam » quod videtur malum, bonum est, quia propositum bonum excusat » malum opus. » Est commune axioma apud omnes : *Cuique facere libet, nisi id a jure prohibeatur*, uti legitur in textu *Instit. de jure person.* § 1. et uti etiam docet pro indubitato principio Angelicus circa res etiam legis naturæ, dicens : « Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur. » *S. Thom. in* 4. *sent. d.* 15. *q.* 2. *art.* 4. *ad* 2.

63. — Objicitur 5. ignorantiam tunc solum esse invincibilem, quando nos nullam habemus rationem de actionis honestate dubitandi; quomodo tamen hujusmodi ignorantia invincibilis dici potest, quando, quum adsit opinio æque probabilis legi favens, jam adsunt graves rationes dubitandi quod actio illa sit illicita? Respondetur tamen, et perspicue. Nos non dicimus operantem cum opinione benigna æque probabili ac est rigida, non peccare, quia legem invincibiliter ignorat, sed quia tali casu ignorat invincibiliter certitudinem legis existentiæ; et posito pro certo principio, uti superius evidenter demonstravimus, legem debere esse certam et manifestam ut obliget, quotiescumque nec certa nec manifesta est, licite agit qui agit benigna utens opinione. En quam ad rem respondet P. Gonet ad tutioristam Fagnanum; « Eum, qui facta suffi» cienti diligentia ad inquirendam veritatem, agit ex opinione probabili, » quando alia probabilior ei non occurrit, non agere ex conscientia » practice dubia, subindeque nulli peccandi periculo se exponere; quia » tunc certificatur moraliter per judicium reflexum quod habet, dicens : » Qui facit totum quod in se est ad inquirendam veritatem, et illam con» sequi non valet, excusatur ratione ignorantiæ invincibilis. Quod prin» cipium est omnino certum, et unanimi fere Theologorum omnium » consensu firmatum. » *Gonet*, *Manual. tom.* 3. *tract.* 3. *cap.* 16. *circa fin.* Itaque P. Gonet hujusmodi verbis ponit pro principio certo, et communi inter Theologos, quod cum certa legis existentia ignoratur, quum violandi eam periculum adsit, recte possumus opinione minus tuta uti, quia hujusmodi dubia lex non obligat.

64. — In hoc igitur cardo rei vertitur, an principium, quod lex dubia obligare nequit, sit velne certum. Esto enim quod sit certum prout superius evidenter demonstravimus, et probavimus auctoritate D. Thomæ quem communiter secuti sunt Theologi; et esto quod adsit ignorantia invincibilis certitudinis legis, procul dubio agens non peccat. At, in-

quiunt, D. Thomas scribit: « Qui aliquid committit aut omittit, in quo » dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit; ideoque mor- » taliter peccat. » *In* 4. *sent. dist.* 21. *q.* 2. *a.* 2. *ad* 3. Ergo, respondens tunc dicit D. Thomas hominem peccare mortaliter, cum committit aut omittit aliquid cum dubio practico peccandi, *in quo dubitat esse peccatum.* Sed hoc locum non habet cum quis agit adversus legem dubiam quæ non obligat, quemadmodum docet idem Doctor Angelicus: « Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti,» quia tunc agit cum dictamine certo licite operandi.

65.—Objicitur 6. nos non posse uti opinione benigna, nisi sit probabilissima, et moraliter certa (large loquendo); nam secus (inquiunt moderni nostri probabilioristæ) honestatis actionis certitudo haberi nequit. Respondeo: Qui opinione æque probabili pro libertate utitur innixus principio quod lex dubia non obligat, certitudinem non habebit directam; habebit tamen indirectam et reflexam quod actio sit honesta, et hoc modo licite operatur. Quod autem licite quis operatur cum principio certo reflexo, non est dubitandum, uti demonstravimus *seq. n.* 70. Istis tamen modernis probabilioristis objicio, quod ipsi cum opinione probabilissima (juxta eorum effatum) nequeunt, aut difficulter possunt tuta conscientia uti opinone benigna, sed semper debent opinionem sequi tutiorem, aut sententiam stricte certam, prout stricti tutioristæ volebant: et hoc facio argumentum. Moderni nostri probabilioristæ dicunt, quemadmodum superius innuimus, quod nos non possumus nosmetipsos conjicere in periculum violandi legem: opus est tamen intelligere, quod opinio probabilissima, quia inter fines probabilitatis est, non excludit omnem prudentem formidinem (quod sit falsa), quemadmodum omnem prudentem formidinem excludit sententia moraliter absolute certa, quam tenent rigoristæ, qui probabilissimam quoque excludunt: sed isthæc eorum propositio proscripta fuit ab Alexandro VIII. « Non licet sequi opinionem » vel inter probabiles probabilissimam. » Si opinio igitur probabilissima omnem prudentem non excludit formidinem, opinio contraria probabilissimæ non est jam tenuiter probabilis, quia tenuis probabilitas non est vera probabilitas, sed tantum quædam falsa seu vana probabilitatis est species, quæ nequit producere aliquem prudentem timorem, sed tantum timorem aliquem imprudentem. Et timor imprudens non est timor, qui possit secum ferre aliquod peccati periculum. Iidem rigidiores tutioristæ communiter dicunt spernendos esse hujusmodi imprudentes timores: nimis magna dementia esset cogitare quod Deus nobis jubeat ut nos imprudentes omnes vanosque vitemus timores. Itaque nisi velimus opinionem probabilissimam cum opinione absolute certa confundere, opus est dicere quod opinio contraria probabilissimæ non est tenuiter probabilis, sed dubie probabilis, quam nemo sequi potest; sed si ea non est probabilis, habet tantum prudentem aliquam rationem quod vera sit, uti probabilissime (prout diximus) aliquam prudentem formidinem habet quod sit falsa. His positis, dico: Esto quod opinio quæ legi favet contraria probabilissimæ quæ favet libertati, est dubie probabilis, et aliquam prudentem rationem, licet non omnino stabilem, habet quod sit probabilis: quo modo, sciscitor, qui tenet non licere conjicere se in periculum violandi legem, probabilissimam pro libertate sequi volens, possit in praxi suum inducere in animum tuta conscientia, ut firmiter credat opinionem

pro lege vere probabilem non esse, et uti posse probabilissima, quin timeat exponere se in discrimen legem violandi? Ubi inveniet talem libram, qua tutus efficiatur quod opinio illa, quæ legi favet, certe non habeat tot probabilitatis notas, uti ad veram perveniat probabilitatem? et hoc modo possit tute operari, et sine periculo legem violandi? Ideo repeto quod a principio dixi, quod credens non posse sequi quamcumque minus tutam opinionem, nisi sit probabilissima, quum sit jam in dubio an opinio legi favens sit velne probabilis, non sine magna difficultate poterit tuta conscientia operari, nisi strictum amplectatur tutiorismum, qui tantummodo a quocumque timore, et præsertim periculo legem violandi est immunis.

66. — Objicitur 7. Unusquisque scit, quod si in nemore aliquod adest objectum quod probabiliter judicetur homo, qui illud in hoc dubio sagitta ferit, procul dubio peccat: itaque si peccat qui exponit ad periculum vitam corporis proximi sui, quomodo excusabitur à peccato, qui in periculum exponit vitam animæ suæ, conjiciendo se in probabile peccandi periculum? Respondemus; sed autem dicimus mirum esse quod ab adversariis semper trivialis isthæc objectio repetatur, vel postquam toties nostri ad illam responderunt. Iterum tamen respondemus, quod si vibretur sagitta in probabili dubio an objectum illud sit homo, vel fera, non agitur contra legem dubiam, sed contra certam: tali enim casu certa lex est, ne in probabile conjiciatur periculum vita proximi, qui certum jus habet ne lædatur. In casu tamen nostro non solum nulla certa lex adest ne exponamus nosmetipsos in periculum violandi legem, sed quoque certum est (quemadmodum innuimus) quod, quum lex sit dubia, et consequenter nec promulgata, nec manifestata, virtutem obligandi non habet; ideoque si illa unquam ante Deum existeret, qui illam violat, non peccat, quia legem violat non obligantem.

67. — Objicitur 8. Ut dicatur quod lex quædam dubia sit, dubitandum esset, an velne hujusmodi lex existeret: sed hoc (dicunt) accidere nequit, quia leges tam divinæ quam humanæ, quas observare debemus, omnes certe existunt et promulgatæ sunt. Dubium igitur (inquiunt) non est de legis existentia, sed de casibus particularibus, id est, an casus ille peculiaris comprehendatur in illa lege universali: unde in concursu duarum æque probabilium opinionum, dicere non possumus quod lex est dubia, sed quod certa lex ad casum illum non extenditur; quis tamen hoc asserere audebit, quum quoque opinio pro lege sit probabilis? Ita scribit P. Daniel Concina, in sua Theologia christiana.

68. — Respondemus, imo pro nobis respondet illud quod ipsemet P. Concina scripsit in Compendio dictæ Theologiæ *tom.* 2. *de legib. cap.* 2. *n.* 10. ubi dixit quod quamvis lex certa sit, circumstantiæ tamen quæ occurrunt diversæ efficiunt quod lex modo obliget, modo non; præcepta divina sunt immutabilia, sed quandoque aliqua data circumstantia non obligant. Hinc (nos concludimus) frustra dicitur quod leges omnes certæ sunt, quia mutatis casuum circumstantiis, in hujusmodi casibus leges illæ locum non habent, aut redduntur dubiæ, et tanquam dubiæ non obligant. Ergo, repetit prælaudatus auctor, juxta vestrum principium, quod lex dubia non obligat, concluditis quod in dubio an lex extendatur vel ne ad illum casum, certe non extenditur? Respondemus nos non dicere quod lex in illo dubio certe non extenditur, sed quod cum duæ adsunt æque

probabiles opiniones, tunc, quum certum non sit quod lex ad casum illum extendatur, respectu illius casus lex erit dubia, et uti dubia non obligabit. Exemplum pro faciliori ponamus intelligentia. Lex prohibet usuram, sed cum utrinque æqualis adest probabilitas quod quidam contractus sit et non sit usurarius, tunc nulla est lex certa quæ illum prohibeat; ideoque circa hujusmodi contractum dubia lex remanet: quoad usuram certa est lex quæ illam prohibet, quoad tamen contractum illum dubia est lex. Esto igitur vere probabile esse casum illum particularem in lege non comprehendi, idem est dicere dubium esse an ad casum illum lex extendatur, quam dicere quod respectu casus illius lex est dubia; et si lex est dubia quoad illum casum, consequenter respectu illius non obligat.

69. — Objicitur 9. effatum seu regula canonum: *In dubiis tutior pars eligenda est*, quod est adversariorum fundamentum. Responsum tamen est meridiana luce clarius. Respondemus itaque præfatam regulam habere locum in solis dubiis practicis quæ remanent in conscientia, quin deponi possint, non vero in dubiis speculativis, quæ ubique mediante principio certo deponuntur, quia tunc agens non remanet in dubio, sed exit a dubio, et certitudinem habet moralem. Ideo dicunt communiter Doctores cum D. Antonino, Nyder, Tabiena, Isamberto, P. Joanne Idelfonso, Vasquez (quamvis hic contra nos laudetur), Tannero, Navarro (doctrinæ quorum habentur in citato libro *Usus moder. etc. pag.* 227. *n.* 7 *et seq.* Soto, Medina, Sa, Valenza, Henriquez, Lorca, Vidal, Angles, Bardi, Salas, P. Joanne a S. Thoma, Merolla, aliisque innumeris, præfatam regulam locum tantum habere in casibus dubiis practicis, quemadmodum deducitur ab iisdem textibus, in quibus eadem regula præscribitur, et quemadmodum ego omnes et singulos dictos casus ad trutinam revocavi in prælaudato libro *Usus moderati, etc., pag.* 234. *a n.* 11. Quoad vero ad speculativa dubia, dicta regula, consilii est, non præcepti. En quam oppotune occurrit D. Antoninus, qui de quodam contractu loquens, qui erat probabiliter licitus, probabiliterque illicitus præ contrariis sapientum opinionibus, scribit: Inducunt illud: *In dubiis tutior via eligenda est.* « Respondetur hoc esse verum de honestate, et » meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia. » Brevitatis gratia prætereo hic totum id quod super hoc puncto scripsi in Libro *Usus moder. cap.* 5. *n.* 2. *pag.* 221, et rem ipsam aggredior. Dicit igitur D. Antoninus, quod in dubiis speculativis, quæ occurrunt in casu duarum æque probabilium opinionum, præfata regula est consilii, non præcepti: « Hoc esse verum de meriti majoritate, non de salutis neces- » sitate quoad omnia dubia. » Opinio itaque dicentis, prælaudatam regulam locum habere in dubiis omnibus etiam speculativis, mihi videtur, juxta id quod superius ostendi, omnino esse improbabilis atque insubsistens; ea enim adversatur rationi, et communi Theologorum sententiæ.

70. — Ut tamen extremam manum huic controversiæ imponamus, illud proferamus responsum quod omnibus os claudit. Sciscitor quid dicit præfata canonum regula? Dicit: *In dubiis tutior pars eligenda est;* ergo quotiescumque conscientia est in dubio (*in dubiis*) non potest operari sine stimulo et sine peccato. Quid vero obstat dicta canonum regula, quando homo aliquo cum principio certo reflexo dictamen practicum

moraliter certum sibi efformat ? Tunc foras a dubietate prodit, et a terminis de quibus loquitur textus, et amplius dici nequit quod sit *in dubiis*.

71. — Verissima et justissima est canonum regula, sed non illa est quam moderni volunt tutioristæ, ut eam jure vel injuria trahunt; at dico quod illi volunt quod juxta suos terminos regula ipsa non dicit. Repetit temen quidam meus adversarius quod hocce meum argumentum subsisteret, si a me adoptatum principium esset certum; sed quia est falsum, non subsistit. Ergo, ego repeto, si non demonstrant mei adversarii principium a me adoptatum evidenterque demonstratum esse falsum, scilicet quod lex dubia certam non postest inducere obligationem, quia ei deficit sufficiens seu certa promulgatio, quemadmodum dicunt D. Thomas, et Theologi omnes, singulæ eorum oppositiones evanescunt. Mihi tamen moraliter impossibile videtur quod ipsi unquam refellere poterunt hoc meum principium adeo perspicue probatum, et assero quod nunquam hujusmodi principium refellent, nisi D. Thomæ doctrinas a me relatas confutent. Dixi *nisi confutent*, quia velle pro libitu illas interpretari, et ad alium sensum detorquere, uti faciunt, idem est ac solis lucem obfuscare.

72. — Objiciunt demum decretum S. C. Inquisitionis romanæ, habitum anno 1761, ex quo contendunt quemlibet probabilis usum fuisse proscriptum. Sed scire opus est anno 1760, quemdam parochum terræ Avisi, diœcesis Tridenti, edidisse folium plures continens propositiones, quæ omnes probabilismo favebant, quarum quædam erant quæ justos excesserant fines. Hujusmodi folium cum omnibus ejus propositionibus transcripsi in dicto meo libro *Usus moder. etc. cap.* 5., *pag.* 282. Proscriptum utique fuit folium, sed non proscriptæ fuere omnes propositiones ejusdem; earum enim aliquæ justæ erant et innocentes : ideoque in decreto dictum fuit : S. C. folium prædictum, et theses in illo expositas damnat, « tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt re- » spective falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ, etc. » Itaque damnatæ non fuerunt propositiones omnes in particulari, et divisim una ab aliis; dictum enim fuit : *Quarum aliquæ sunt respective falsæ, etc.* Et revera quum de hoc scripserim duobus primariis consultoribus ejusdem S. C. nempe reverendissimo P. magistro Thomæ Augustino Ricchino, sacri Palatii magistro, et reverendissimo P. magistro Pio Thomæ Schiara, a secretis S. C. Indicis, mihi rescripserunt, a S. C. damnatum fuisse prædictum folium et theses, non vero propositionem aliquam particularem in dictis thesibus contentam, ideoque damnatum non fuisse probabilismum, neque quoad æque probabilem, neque quoad minus probabilem libertati faventem. Scripsi amplius eminentissimo domino cardinali Galli, tunc pœnitentiario majori, eumque rogavi ut meo nomine responsum requireret a proprio Summi Pontificis ore. Dictus eminentissimus Dominus, postquam fuit Pontificem allocutus, respondit mihi non fuisse damnatas omnes folii propositiones, sed aliquas tantum in illo contentas, et non damnatam fuisse aliquam propositionem illarum *quæ disceptantur in scholis catholicis, et a multis catholice propugnantur.* Præfatæ epistolæ tam consultorum, quam cardinalis Galli, leguntur in dicto meo libro *Usus moder. pag.* 233. His positis, non credo aliud opus esse responsum ad hanc ultimam oppositionem decreti romanæ Inquisitionis.

73.—Ut denique Opusculum hocce meum concludam, lubet hic transcribere id quod hisce nostris temporibus scripsit episcopus S. Pontii, doctus antistes Galliæ, in quodam suo libro, dicens quod hodie nunc adeo exclamatur adversus Theologiam moralem relaxatam, quando potius exclamandum esset contra rigorismum excessivum, et *pag.* 61 subdit hæc memoranda verba : « Ecclesia consolata fuit videndo impo- » situm fuisse finem regno relaxationis in Theologia morali, sed postea » doluit videndo successisse in ejus locum immoderatum rigorismum. » Hic secundus error ille est qui hodie circumfertur. » Et revera transacto seculo, plurimi abusi fuerunt in opinando ad probandas pro probabilibus multas laxas opiniones; ideoque plures Ecclesia proscripsit opiniones, quia immerito vocabantur probabiles, quemadmodum sunt propositiones 27 et 40, proscriptæ ab Alexandro VII, et 1. 3. 6. 35. 44. et 57. proscriptæ ab Innocentio XI. Hæ omnes damnatæ fuere, quia in ipsis dicebatur : *Probabile est, etc.*

74.—Hodie tamen, prout scribit præfatus antistes, hæc opinandi relaxatio terminavit, unde idem antistes subdit : « Desiere Magistri » Theologiæ moralis relaxatæ, sed eis successere novi Magistri, quorum » effata sunt intolerabiliora, homines ad desperationem adducentia. Nihil » aliud efficere poterunt, quam morum corruptelam introducere. Longe » plures sunt qui pravos mores suos nimio excusant rigore, qui hodie » nunc circumfertur, et moralem evertit, quam qui relaxatæ moralis » subterfugio se excusare contendunt. »

75.—Unusquisque tamen scit, et cognoscere potest ex eo quod scripsi in meo postremo libro Theologiæ moralis, quantum relaxatam moralem reprobavi. Quod meum systema æque probabilis opinionis evidenter demonstrasse mihi suadeo, quemadmodum credunt plures antistites, abbates, religionum superiores, et alii doctissimi viri, qui mihi scripserunt, sententiæ, quam certos intra fines propugnavi, neminem adversari posse; principium enim super quo præfata est mea sententia stabilita, nempe quod lex dubia non obligat, quia non sufficienter promulgata, dicunt esse evidens atque certum. Et rogo lectorem meum, ut legat epistolas hujusmodi virorum, quæ sunt in fine mei libri *Usus moderati, etc.*

76.—Scio multos, ut dictum meum librum legerunt, rigidam deseruisse sententiam. Inter alios abbas D. Prosperus de Aquila Congregationis Montis Virginis, qui multa erudita Opera edidit, in hunc modum mihi scripsit : « Libellum tuum de opinionis probabilis usu moderato » legi, et adeo mihi placuit, ut eum relegi. Tam prudenter dominatio tua » illustrissima argumenti demonstrationem tractavit, ut ego eum omnibus » aliis, qui idem tractant argumentum, præposui, et nescirem quid » amplius in eo possit desiderari. Principia super quibus tuam stabilisti » sententiam, certa sunt, et tam a probabilistis, quam a probabilioristis » omnibus admissa. Cum lex certa non est, non potest certam inducere » obligationem. Quod tam recte præ auctoritate canonum, Patrum, et » primi ordinis Theologorum demonstrasti, ut nihil melius demonstra- » tum fuit. Quum igitur de dubiis æque probabilibus opinionibus agatur, » vel ego in sententiam tuam descendo, quod quis licite illam sequi possit » quæ libertati favet, licet minus tutam. Nullum finem facio tibi gratias » agendi de ejusmodi dono, ac de notionibus quas e tui libri lectione

» acquisivi, quem debitis extollam laudibus in probabilis opinionis ar-
» ticulo, quem præ manibus habeo in 3. tomo Dictionarii Theologici,
» ubi tuæ dissertationis lectionem unice proponam. » Et revera in folio dicti Dictionarii impresso, verbo *Probabile* (quod postea in lucem non prodiit, revisor enim pro rigido systemate informatus, noluit quod in lucem prodiret) propriis oculis hæc sequentia verba impressa legi : « Doctam dissertationem episcopi S. Agathæ Gothorum, D. Alphonsi
» de Ligorio, de usu moderato opinionis probabilis legendam propono.
» Duo ille perpendit. Primum, an liceat sequi opinionem minus proba-
» bilem. Secundum, an, quum duæ contrariæ opiniones sunt æque aut
» quasi æque probabiles, minus tutam sequi liceat. Primo casu negat,
» secundo affirmat: Quod omnibus argumentorum generibus confirmat,
» atque demonstrat hanc esse sententiam magis probatam tam a priscis
» quam a modernis Doctoribus. Usque a principiis suis revocat quæs-
» tionem adeo clamosam in scholis, et postquam eam suo splendore re-
» stituit præ auctoritate Patrum honoratiorum nostræ Ecclesiæ, doctiorum
» Theologorum decisione confirmat. Mirus hujus dissertationis est ordo
» doctrinæ, ex quo se aperit perspicuitas : et variis cabalis atque mo-
» ralistarum calliditatibus non obstantibus, propter quas quæstio videtur
» intricata, eam nihilominus tanta nitiditate tractat, ut nihil unquam
» clarius in hac materia legerim, ejusque decisio definitiva mihi vi-
» deatur. Ita alloqui existimavi, quia id mihi maxime cordi est, quod
» omnes homines ea utantur dissertatione, quum mihi caput operæ videatur
» in hoc genere, in quo alii Theologi tam magna, et tam multa scrip-
» sere volumina, ut quilibet illa accurate legere exanimetur. » Et sciendum quod præfatus abbas, uti in pluribus aliis Operibus ego legi, erat omnino rigidæ sententiæ sectator.

77.—Hic opus est, ut ego quid circa meum systema moneam, quod est omnino monendum; et est, quod cum dubitatur an opinio legi favens sit æque probabilis, aut parum probabilis, tunc locum habet idem principium, quod lex dubia non obligat; tali enim casu ipsa lex non desinit esse stricte dubia; nam tunc quamvis aliqua pro lege major adesset probabilitas, cum dubitatur an hæc major probabilitas adsit vel ne, præponderantia erit tam levis et minima, ut nihil facienda sit præ illo effato communiter ab ipsis adversariis admisso, quod *parum pro nihilo reputatur*. Secus autem esset, quando excessus esset evidens atque certus, quia tunc opinio legi favens erit certe et multum probabilior; et statuatur quod cum opinio legi favens est certe probabilior, tunc est quoque multum probabilior; ideoque tunc, uti a principio dictum fuit, lex est jam moraliter promulgata, ideoque obligat, et est procul dubio observanda.

78.—Quoad tamen ad peculiares sententias meas, verum est, in primis meæ Theologiæ moralis impressionibus, plurium auctorum auctoritate ductus, pro probabilibus multas non satis firmas opiniones admisi; melius tamen re perpensa, eas revocavi, aut reformavi, quemadmodum patet ex indice hujusmodi opinionum impresso in principiom eæ Theologiæ moralis nuper typis consignatæ; in quo quilibet observare potest quot propositiones et Busembaum, et aliorum probabilistarum reprobavi; qua de re quamplurimi existimaverunt me potius rigidarum quam benignarum sententiarum esse fautorem.

79.—Cæterum non minus, mihi religionis fuit sufficienter probabiles

opiniones approbare ex eo quod dicit D. Antoninus, quod illi qui obligant alios opiniones plus nimio rigidas sequi *ædificant ad gehennam*, id est, sunt causa quod multæ animæ damnentur, quæ hujusmodi opiniones sequi debere sibi persuadent, quas postea non sequendo miserandum in modum damnantur. Finem huic Opusculo impono. Ego pluribus abhinc mensibus detineor lecto quadam præ infirmitate, quæ verisimiliter me brevi luce privabit. Communiter aiunt quod omnes homines alio modo loquuntur in vita, alio in morte, quia in morte sentiuntur illi conscientiæ stimuli, qui non percipiuntur, seu, ut melius dicam, non volunt percipi in vita. Ego tamen nullis prorsus conscientiæ stimulis exagitor præ meo, quod propugnavi circa probabile, systemate; imo religioni mihi esset contrariam tenere sententiam quoad aliorum instructionem rigidum amplectendo systema quorumdam modernorum auctorum. Dixi *quoad aliorum instructionnem*, juxta consilium S. Joan. Chrysostomi: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus. In can. Alligant.* 26. *q.* 7.

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA LEGIS.

1, 2. Divisio Legis. — 3. Conditiones. — 4 ad 8. Promulgatio. — 9, 10. Acceptatio. — 11. Si Lex per decennium non esset acceptata. — 12 et 13. Si major pars non acceptet, etc.

1. — Definitur Lex : *Recta agendorum ratio.* Lex non differt a præcepto, nisi in eo quod lex datur communitati, præceptum particularibus. Dividitur lex in æternam, naturalem et positivam. Lex *æterna* est ratio divinæ sapientiæ, quæ præscribit hominibus regulas operandi ad illius observantiam. *Naturalis* est eadem ac æterna; dicitur enim æterna, in quantum tradita est a Deo; in quantum vero consideratur ut hominibus manifestata lumine naturæ, naturalis appellatur, ad quam pertinent omnia Decalogi præcepta. Lex *positiva* est illa quæ non dictatur a natura, sed legi naturæ est conformis, et in hoc præsertim ab illa discrepat, quod prohibita a naturali, ideo prohibita, quia mala; prohibita vero a positiva, ideo mala, quia prohibita.

Positiva præterea dividitur in divinam et humanam. Ad positivam divinam pertinent omnia veteris Testamenti, præcepta cæremonialia et judicialia : quæ postea morte Jesu Christi cessarunt : remanentibus firmis tantummodo moralibus, quæ præcepta Decologi nominantur. Ad eam pertinent omnia præcepta novi Testamenti circa sacramenta. Positiva autem humana subdividitur in legem gentium, quæ jus gentium nuncupatur, in ecclesiasticam, et civilem.

2. — Lex gentium est illa quæ cum consensu omnium gentium condita

et recepta est, ut sunt, v. gr. lex ut bellum sit justum, lex ut bona directum dominum non habentia, sint primi occupantis, et his similes. Lex ecclesiastica est illa quæ ordinata est ab Ecclesia propter gubernationem spiritualem reipublicæ christianæ, et illa complexa est in Decretalibus, et sexto Decretalium, in Clementinis, et Extravagantibus, et in omnibus aliis Bullis pontificiis, quæ obligant absolute omnes Fideles. Canones vero in Gratiani decreto collecti aliam obligationem non inducunt, quam quæ ipsismet insita est. Lex civilis denique, quæ a principibus sancita est ob bonam populi temporalem gubernationem; et hæc diversa est pro diversitate locorum. Lex civilis complectitur Digesta, Instituta, Codicem, Authenticam, sive Novellas.

3. — Conditiones legis, ut obliget, hæ sunt: 1. ut sit *honesta*, nempe ut sit Religioni conformis. 2. *Justa*, ut non lædat subditorum jura. 3. *Possibilis moraliter*, nempe ut non sit nimis observatu difficilis, locorum et temporum ratione inspecta. 4. *Utilis* bono publico, et ut bonum sit notabile. 5. *Necessaria*, ad prospiciendum malo, quod frequenter accidit. 6. *Manifesta*, nempe clara; ut habetur *cap. Abbate, de verb. signif. ne per obscuritatem captionem contineat*, et ut loquitur S. Isidorus, *can.* 2. *dist.* 4. Secus, cum lex esset obscura, posset dissimiliter exponi, et cum possit erroris esse causa, potius officeret, quam prodesset.

4. — Demum, ut lex obliget, debet esse *promulgata*, ut communiter omnes Doctores cum *S. Thoma* (1), *et Scoto* (2), ex *can. In istis, distinct.* 4. ubi legitur: *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Propterea jure merito Doctor Angelicus dicit, *loco cit.* quod lex nihil aliud sit quam *ordinatio promulgata.* Ratio est, quod cum lex sit regula communis secundum quam toti communitati vivendum est, non potest illa communiter observari, nisi saltem in majoris communitatis partis venerit notitiam (3).

5. — Hinc est quod leges cæsareæ, et principum saltem in aliquibus imperatori subjectorum, licet supremorum, debent promulgari in qualibet provincia, seu civitate metropolitana. Et hæ leges non obligant, nisi post duos menses a promulgatione, ut habetur in *Authentica*, *Ut factæ novæ, coll.* 5.

6. — Dubitatur hic, 1. an leges pontificiæ, et aliorum principum ab Imperatore independentium, ut obligent, debeant in qualibet provincia promulgari? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent plures auctores graves, ut *Becanus*, *Natalis Alexander*, *P. Collet*, *continuator Tournely*, *Cabassutius;* et eam probabilem vocant *Sylvius*, *Anacletus*, *Roncaglia et alii cum Angelo et Medina.* Citatur pro hac sententia quoque *Cajetanus;* sed *Cajetanus* aliud non dicit, quam leges canonicas non obstringere ignorantes. Citatur etiam *Lessius*; sed *Lessius* loquitur de legibus contractus irritantibus. Citatur etiam *Sotus;* sed *Sotus* loquitur potius de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum (4) Fautores hujus primæ sententiæ præcipue fundantur super *Authenticam* mox supra allatam, *Ut factæ novæ*, dicentes quod ubi specialis dispositio legis canonicæ non adest, servanda est civilis, prout deduci-

(1) 1. 2. q. 90. a. 4. — (2) Scoto dist. 3. q. 4. a 2. — (3) Vide l. 1. n. 96. — (4) Becan de leg. qu. 5. n. 5. Natal. Alex. theol. l. 4. a. 3. reg. 25. Colet. t. 2. de leg. sect. 4. pag. 14. Cabass. Theor. jur. l. 1. c. 4. n. 4. Sylv. t. 2. in 1. 2. qu. 96. ar. 4. quær. 11. concl. 3. Less. l. 2. c. 22. n 98. Sot. de just. l. 1. q. 1. a. 4. et vide lib. 1. n. 96. v. 11. Not.

tur ex *cap. 2. de Nov. op. nunc*, in quo sic habetur : « Sacrorum statuta Canonum principum constitutionibus adjuvantur. » Dicunt præterea nimis durum esse obligare totius christiani orbis Fideles ad leges tantum Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipiendæ sunt Bullæ insertæ in Bullario ; istæ enim sunt in corpore legum, et in hoc omnes conveniunt, prout testatur cardinalis *Petra* (1). *Secunda* vero sententia valde communior et probabilior negat, docetque leges pontificias, et principum imperatori non subjacentium, obligare per solam promulgationem quæ solet fieri Romæ, vel in Principis metropoli ; ita *Suarez, Bonac. Laymann*, *Azorius*, *Castropal*, *Cardenas*, *Ferraris*, *et Salmanticenses*, *Valentia*, *Navar. Menoch. Vasquez*, *Pontius*, *Salas*, *etc.* (2). Ratio quam adducunt hæc est : Non dubitatur quin lex, ut vim habeat obligandi, debeat esset promulgata, ut per promulgationem possit ad notitiam subditorum pervenire, sed circa modum promulgationis ; hic modus ab arbitrio et attentione legislatoris pendet. Hinc observavi quòd inter omnes Doctores etiam oppositæ sententiæ, nullus est qui neget (prout testantur pro certo *Salmanticenses*) non esse opus de sua natura, quod lex, ut obliget, in qualibet provincia publicetur, sed satis est quod in legislatoris curia promulgetur ; et in effectu scribunt *Salmanticenses* quod in Hispaniarum regnis regiæ leges, eo quod tenetur rex leges Cæsareas servare, tantum Madriti promulgantur. Sicque similiter plurimæ bullæ pontificiæ, juxta receptum usum, tantum Romæ locis ibi destinatis promulgantur, atque juxta hujusmodi constitutiones deinde omnes ecclesiasticæ causæ judicantur. Contra vero Apostolica Sedes, casu quo nolit aliquam legem obligare nisi post publicationem in provinciis peractam, id expresse declarat, prout declaravit in interdicto ab Ecclesia imposito a concilio Lateranensi IV, adversus medicos qui infirmis assistunt, priusquam illi sacramentum Pœnitentiæ susceperint, ut habetur in *cap. Cum infirmitas*, *de pœnit. et remiss.* Et sic pariter id expressum fuit in concilio Tridentino, *sess.* 24. *cap.* 1. circa matrimonii clandestini invaliditatem.

Hoc posito, cum Papa determinat bullas tantum Romæ promulgari, minine verisimile est quod ipse non intelligat alias provincias, sed solam romanam obligare ; cum enim Pontifex solos Romanos obstringere vult, condere particularia solet edicta (et hæc italico idiomate conficit) ; sed generalia condens statuta pro tota Ecclesia, eaque solemniter promulgans clausulis obligatoriis, procul dubio præsumendum est velle omnes obligare Fideles, statim ac ipsis bullarum pervenerit notitia ; quæ facile est ut e Roma ad alia regna perveniat ; nam omnes fere nationes Romæ conveniunt, omnesque prælati (præsertim remotiores) ibi suos agentes habent, qui ordinarie de constitutionibus recenter promulgatis eos certiores faciunt. Præterea, quod leges pontificiæ obligant statim ac solemniter promulgantur, id clare eruitur ex *cap.* 1. *Ad hæc*, *de postul. prælat.* ubi dicitur : « Non sit necessarium, *cum* constitutio solemniter editur, » aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per » speciale mandatum inculcare ; sed solum sufficit, ut ad ejus observan-

(1) Card. Petra in proœmia § 4. n. 50 et 34 — (2) Suar. de leg. l. 3. c. 16. n. 8. Bonac. de leg. D. 1. qu. 1. p. 4. n. 16. vers. Concedo, etc. Laym. l. 1. tr. 4. c. 3. n. 4. Azor. p. 1. l. 5. c. 3. vers. In hac quæst. Castrop. de leg. tr. 3. D. 1. p. 11. n. 4. Carden. in 1. Crisi D. 9. c. 20. ar. 12. Ferrar. Bibl. tom. 4. verb. Lex, ar. 2. num. 5. Salm. tr. 11. de leg. c. 1. ex n. 85.

» tiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice pro-
» mulgatam. » Notentur verba *solemniter editam*, *aut publice promulgatam*. Qui igitur certam habet notitiam alicujus bullæ jam solemniter Romæ promulgatæ, illam equidem observare tenetur. Idem deducitur ex *cap. Quia cunctis*, 1. § *Nec obstaret*, *de concess. præbend. in* 6. ubi habetur : « Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt, nisi
» postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus,
» infra quod ignorare minime debuissent. » Quisque ergo illas servare debet leges quarum notitiam habuit, cum promulgatæ jam fuerint modo quo legislator eas promulgare valet. Certumque est posse Papam ad suas bullas observandas omnes Fideles adstringere per solam promulgationem Romæ factam, prout quivis princeps (juxta id quod supra vidimus ab omnibus admitti), per solam publicationem in sua curia peractam cuncta sua regna ad ipsius leges obligare potest.

7. — Illud vero quod magis nostram sententiam confirmat, sunt duæ clausulæ quæ apponi solent in his bullis quæ Romæ promulgantur, et locis consuetis affiguntur. Una ex clausulis ita dicit : « Ut autem præ-
» sentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum
» ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas, etc., affigi et
» publicari, sicque publicatas, omnes et singulos quos illæ concernunt,
» perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter inti-
» matæ fuissent. Altera clausula dicit : Volumus autem ut præsentium lit-
» terarum transcriptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici
» subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ
» munitis, eadem prorsus tam in judicio, quam extra illud, ubique ad-
» hibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ. »
Hæ autem clausulæ ostendunt quidem pro certo mentem Pontificis esse, velle omnes Fideles adstringere ad hujusmodi statuta servanda, independenter ab eorum publicatione in particularibus provinciis. Et *Sylvius ac Roncaglia*, locis supra citatis, etsi primam sententiam ut probabilem admittunt, attamen habent pro certo omnes bullas Romæ cum prædictis clausulis publicatas obligare per se sine alia publicatione. Cæterum recte ait *Roncaglia* quod ex relatis verbis talium clausularum firmum argumentum adduci potest pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad bullas in quibus præfatæ clausulæ desunt; nihil etenim in legibus frustra appositum supponi debet; illæ autem clausulæ prorsus superfluæ essent, si omnes bullæ Romæ publicatæ etiam sine prædictis clausulis, ante quamcumque publicationem in provinciis obligarent; dummodo (excipit) in aliquo loco non adesset consuetudo recipiendi indifferenter bullas Romæ quocumque modo publicatas. Quærit autem *Sylvius*, loco supra citato, *litt.* d. *vers. Petes*, an episcopi teneantur promulgare, aut operam dare ut omnes leges ponficiæ observentur, quæ jam Romæ promulgatæ fuerunt? Et sic respondet : « Teneri curare ut observentur,
» quando Pontifex significat se velle quod sua lex ubique obliget etiam
» absque alia promulgatione ibi facta. Non tenentur tamen curare ut
» promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel
» rationabiliter judicent promulgationem in suis diœcesibus esse neces-
» sariam. Nihilominus qui legis notitiam habent, ad eam obligari viden-
» tur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio de-
» sierit. Cæterum si Pontifex non significet non esse opus alia promul-

» gatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est quod » ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi » fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus ex- » spectent. Possunt enim tunc interpretari mentem Pontificis esse quod lex » in diversis provinciis tunc observari vel promulgari curetur, quando » Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens et utile. »

Præterea probabiliter censent *Suarez et Layman.* (1) *cum Molina et Soto*, quod leges pontificiæ, quæ aliquem infirmant contractum de sua natura validum, sicut fuit Bulla S. Pii V circa contractus censuales, aut quæ auferunt jurisdictionem, v. gr., in sacramento Pœnitentiæ; circa has potest benigne interpretari mentem Pontificis esse, nolle eas effectum habere, nisi postquam in diœcesibus promulgatæ fuerint; alioquin ipsæ in damnum redundarent plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Oppositum autem tenendum est quoad pœnas inflictas contra clericos male ordinatos, et episcopos male ordinantes, prout Sixtus IV declaravit. Sic etiam oppositum tenendum quoad leges irritantes aliquem actum ex defectu solemnitatis; quia leges, postquam vim obligandi habuerunt, valent etiam respectu ignorantium, ut inquiunt *Sanchez et Layman. cum Navar. et aliis* (2).

8. — Dubitatur 2. an tempus duorum mensium requisitum ut leges cæsareæ post earum promulgationem obligent (sicut supra dictum est *num.* 5.), etiam quoad leges pontificias, et aliorum principum requiratur? Alii negant; sed probabilissime affirmant alii plures graves doctores ut *Sotus*, *Valentia*, *Sa*, *Silvester*, *Bonac. Tapia*, *Menoch. Reginald. Granado cum Salmant. et aliis.* Ratio est, quia jam requiritur ut ad communitatis notitiam leges perveniant, ut exprimitur in *cap.* 1. *de concess. præb. in* 6. ubi hæc leguntur : « Lex et mandatum » nullos adstringunt... nisi post tempus intra quod ignorari minime » debuissent. » Quare, cum in lege non præfigitur tempus, taxandum est prudentum *determinatione*, quæ est jam facta in præfata Authentica *Ut factæ novæ*, ne quis dictum tempus temere pro arbitrio suo protrahat (3).

9. — Dubitatur 3. an ut lex obliget, debeat esse a populo acceptata? Nulli dubium est quin peccent illi qui non acceptant leges tam ecclesiasticas quam civiles, si sunt justæ, ut habetur ex 28. ex proscriptis ab Alexandro VII. « Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non » recipiat legem a principe promulgatam. » Sed dubium fit an obliget lex nondum acceptata? In hoc secernendæ sunt leges civiles ab ecclesiasticis. Quoad civiles, dicunt nonnulli illas non obligare, nisi sint acceptatæ, quia principes a populo potestatem leges condendi recipiunt; ita *Valentia*, *Becan. Navar. Azor. Bonac.*, et hanc probabilem vocant *Salmant.* (4) *et Croix.* (5); sed oppositum probabilius defendunt plures alii, ut *Suarez*, *Pontius*, *Laym. Sylv. Dian. et alii* (6), dicentes legem superioris, si justa est, ex semetipsa obligare. Quoad vero leges ecclesiasticas nemo est qui dubitet quin Pontifex possit obligare Fideles independenter ab eorum acceptatione, cum certum sit

(1) Suar. de leg, l. 5. c. 33. n. 8. Laym. eod. tit. c. 2. n. 7. cum Molina et Soto.— (2) Sanch. de matr. l. 5. D. 17. num. 9. D. 42. n. 2. Laym. loco mox supra cit. — (3) Ibid. v. Quæst. 2. et Salm, r. 11. de leg. c. 1. n. 91. et 92. — (4) Salm. de leg. c, 1. n. 101. — (5) Lib. 1. n. 591. — (6) Ap. Salm. de leg. c. 1. n. 102.

Papam legislativam potestatem non a populo accepisse, sed a Jesu Christo, qui ei dixit in persona S. Petri: *Pasce oves meas, etc. Quodcumque ligaveris super terram, etc.* Idem procedit pro legibus quas statuunt episcopi in suis diœcesibus, qui etiam a Jesu Christo vel mediate, vel immediate (ut dicetur *n.* 33. *circa finem*) talem receperunt potestatem.

10. — Hoc non obstante dicunt Doctores, ut *Valent. Filliuc. Covar. Bonac.* et alii cum *Cabass.*, spectare ad suave regimen Ecclesiæ, ut non obligent fideles eæ leges quæ ab ipsis non sunt receptæ, sed nos libentius adhæremus oppositæ sententiæ *Suar. Laym. Castrop. Salmant., etc.*, ratione superius tradita, nempe quod subditi obedire tenentur, cum præceptum est justum, nec tunc præsumi debet superior, ne populus perturbetur, velle eum a præcepti obligatione eximere.

11. — Nihilominus prædicta sententia limitatur 1. si lex per decennium non fuerit acceptata, ut dicunt Doctores communiter; imo etiamsi aliquando fuerit acceptata, deinde vero per decennium continuum in desuetudinem abierit, probabile est amplius eam non obligare, ut tradunt *Lessius, Azor. Nav. Castrop. Sa, etc.* et non improbabilem eam vocat *Bened. XIV, de sin. l.* 13. *c.* 5. *n.* 4. (contra alios, qui volunt desuetudinem per 40 annos). Nam ita de legibus civilibus jam dispositum est; nec pro ecclesiasticis contraria invenitur dispositio, et canones, qui contra afferuntur, requirentes præscriptionem 40 annorum, loquuntur de bonis immobilibus, et de juribus realibus Ecclesiæ, sed non jam de legibus. « Secus quippe (*ait cit. Bened. pro sententia Suarez*) » lex lata a Romano Pontifice non posset abrogari, nisi per consuetu- » dinem 100 annorum: tantum enim temporis requiritur ad præscri- » bendum contra bona, et jura Ecclesiæ Romanæ: *ita ratiocinantur Less. Lugo, Panorm.* aliique ab his citati.

12. — Limitant 2. *Suar. Lessius, Castrop. Tapia, Salmant. Busemb. etc.* si major et sana pars populi non receperit legem, quia tunc licet desuetudo non adhuc sit præscripta, et primi legem non acceptando peccaverint, nihilominus alii non tenentur ad legem observandam, præsumendo principem non instando pro observantia, nec transgressores puniendo, nolle obligare quemlibet ad observandum præceptum quod a majori parte non observatur (1). Dictum est *alii*, quia quandiu lex non est præscripta, non ita judicatur de illis, qui contra legem usum introduxerunt, ut bene advertit *Castrop.* (2).

13. — Limitant 3. *Salas, Castropal. et Suarez* (contra alios), si lex sit contraria consuetudini quæ viget, vel sit difficilis observantiæ. Sed *Salmanticenses* rationabiliter admittunt dictam opinionem in solo casu quo essent eæ circumstantiæ, quæ si a principe præcognitæ essent, legem non tulisset (3). Si vero populus supplicasset pro revocatione, et princeps non instaret pro observantia, probabiliter præsumitur non velle tunc legem obligare, ut dicunt plures auctores (4).

(1) Vide lib. 1. n. 139. v. Lim. 3. — (2) Tract. 3. D. 3. p. 2. § 1. in fin. — (3) Lib. 1. n. 139. v. Limitant. — (4) n. 139. v. Quær. hic.

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE QUAM INDUCIT LEX.

14, 15 et 16. Obligatio legum præceptivarum. — 17. An lex possit præcipere actus internos. — 18. An cum gravi incommodo. — 19. An lex possit naturalem obligationem tollere. — 20 et 21. An teneamur removere impedimenta. — 22 et 23. Dubia circa leges. — 24 et 25. De legibus pœnalibus spiritualibus, privativis, et inhabilitantibus. — 26. De fundatis in falsa præsumptione. — 27. De conventionalibus. — 28. An necessaria charitas. — 29. An intentio. — 30 et 31. An satisfieri possit pluribus præceptis, pluribus actibus, vel unico actu. — 32. An possint esse plura præcepta super eadem materia.

14. Oportet secernere *leges præceptivas a pœnalibus*. *Pœnales* sunt illæ quæ non obligant ad culpam, sed solum ad pœnam injunctam. *Præceptivæ* autem obligant ad culpam, et in conscientia, sive illæ sint ecclesiasticæ, sive civiles, modo istæ non fuerint correptæ a jure canonico, ut in Opere probatum est (1). Leges mixtæ autem sunt illæ quæ obligant tam ad culpam quam ad pœnam, sed istæ enumerantur inter præceptivas; quare hic loquemur, 1. de præceptivis; 2. de pœnalibus; 3. de modo quo observandæ sunt leges. Et I. loquendo de lege præceptiva, illa obligat ratione materiæ gravis, aut levis. Potest nihilominus legislator secundum sententiam probabiliorem, etiam in materia gravi sub levi obligare (2); sed non potest in materia levi sub gravi obligare, nisi gravis esset finis intentus, aut transgressio ob scandalum, aut ob commune damnum, aut ob contemptum redderetur gravis. Contemptus autem, ut sit gravis, debet esse formalis, qui tunc est cum aliquis ideo transgreditur legem, in quantum illi non vult se subjicere, non autem cum eam violaret ob incuriam, iram, aut aliam animi affectionem, *etiamsi frequenter peccatum iteret*, ut docet S. Thom. 2. 2. *q.* 186. *art.* 9. *ad* 3.

15. — Signa quibus discerni potest an lex obliget sub gravi, sunt, 1. si materia est gravis in seipsa; 2. si consuetudo ita interpretata est. 3. Si ita verba significant, v. gr.: *Præcipimus sub gravi*, *aut in virtute sanctæ obedientiæ*, *omnino*, *inviolabiliter*, et similia. Cæterum verba simpliciter imperativa: *Volumus*, *Præcipimus*, *Facite*, *Abstinete*, et alia id genus, sunt ambigua; propterea ex circumstantiis arguendum erit an sint præceptiva, an hortatoria. 4. Si præcepto addatur pœna gravis, v. gr., exilii perpetui, excommunicationis, irregularitatis, interdicti ad omnem usum, suspensionis totalis, aut ab officio, et beneficio ad tempus notabile. Hoc tamen intelligitur si censuræ sunt *latæ sententiæ*, secus si *ferendæ* juxta opinionem probabilem (3).

16. — Dubitatur 1. an in casu quo lex assignat pœnam, ut una simul præcipit, obliget ad culpam? Nonnulli id negant, si non exprimitur. Ita dicunt *Cajet. Gomez*, *et alii cum Navar.* (4), qui ait: « Leges humanæ » etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad » æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus qui pœnam statuit. » Idque putant satis probabile *Valent. Bonac. Tapia*, et alii cum *P. Mazzotta*, qui citat etiam pro hoc *Filliuc.* Ratio quam adducunt, prima, quia non præsumitur quod princeps velit ad culpam obligare, cum sufficiens sit pœna ad frenum subditis imponendum; secunda, quia dicunt

(1) L, 1. n. 106, v. Quæritur 3. — (2) Ibid. 1. n. 143. — (3) Ib. n. 144. — (4) Navar. Man. c. 23.

sic a consuetudine has leges mixtas interpretari. Sed alii probabilius affirmant; quia in hoc differt (ut dictum jam est) lex pura pœnalis a mixta, quia illa obligat ad solam pœnam, hæc ad utrumque; alias legislator frustra pœnæ adjecisset præceptum. Ita *Valent. Bon. Tap. Diana*, *Salm, etc.* (1). Observa dicenda *tract.* 10. *num.* 81.

17. — Dubitatur 2. an leges humanæ possint præcipere actus internos? Directe non possunt, quia solus Deus potest judicare de internis. Possunt tamen indirecte, cum actus internus necessariam habeat connexionem cum externo; v. g., Ecclesia præcipiendo annualem confessionem, præcipit quoque dolorem et propositum, sine quibus non consistit confessio; præcipiendo fieri matrimonium, præcipit consensum; conferendo parochiam clerico, præcipit ut eam ipse acceptet animo infra annum ascendendi ad sacerdotium. Quoad autem actus externos, licet occultos, nulli dubium est quin lex possit eos universaliter præcipere, aut prohibere, prout imposuit excommunicationem hæresi occultæ externæ, et homicidio occulto irregularitatem (2).

18. — Dubitatur 3. an cum gravi damno aut incommodo teneatur quis ad observandam legem humanam? Communiter Doctores negant, præter duos casus. 1. Si legis observatio sit moraliter necessaria bono publico, quod semper bono temporali privato præferendum est. 2. Si transgressio legis redundaret in fidei aut Ecclesiæ contemptum. Ita communiter Doctores.

19. — Dubitatur 4. an lex humana possit tollere naturalem obligationem, ut est lex irritans testamenta, aut contractus initos sine solemnitatibus; aut lex deobligans filiumfamilias a solvendo mutuo? Et affirmamus cum probabiliori *Sanch. Castrop. Salmant.*, *etc.* quia lex humana ob commune bonum a Deo obtinuit potestatem rerum dominium transferendi : licet contraria etiam sit probabilis (3).

20. — Quæritur 5. an teneamur auferre impedimenta proxima quæ obstant legis executioni? Hic sermo est de lege humana (aliter procedit de lege naturali), et distinguendum est. Apponere aliquam causam, qua quis subtrahitur a legis obligatione, est licitum; quare si hodie est festum, licite potes alio peragrare, ubi dies festus non agitur, et ab audiendo Sacro te eximere. Apponere autem causam non extrahentem, sed tantum deobligantem aliquem a lege, non licet. Hinc qui sine justa causa aliquem laborem assumit quo impotens fit ad jejunandum, peccat, et quidem non solum si ideo laborat, ut eximatur a jejunio, sed etiam si laborat prævidendo exemptionem : quia omnis lex exposcit ne sine justa causa impedimentum suæ observantiæ ponatur. Hæc est sententia *S. Thomæ* (4) quam nos cum *Laym. Sanch. Mazz. et Castrop.* (qui eam communem appellat) contra *Salmant.* et alios, sequimur (5).

21. — An autem excommunicati, et in carcere detenti teneantur curare ut absolvantur, aut e vinculis liberentur, quo possint adesse Sacro, communiter negant, quia hujusmodi impedimenta sunt remota. Sed isti etiam peccant, si ideo non curant liberari, ne teneantur Sacrificio adesse. Imo probabiliter dicunt *Bonac. et Trullench.* quod si ipsi facile possunt liberari, nec excusarentur, quia cum levi incommodo tenemur impedimentum removere, ut præcepto gravi, etiamsi humano, satisfacia-

(1) Lib. 1. n. 147. — (2) Ib. n. 100. (3) Lib. 3. n. 711. 757 et 927. — (4) 1. 2. q. 71. a. 5. (5) Vid. lib. 3. n. 1045 et 1046.

mus (1). Procul dubio autem supradicti tenentur procurare ut liberentur, ut præceptum paschale, quod quidem divinum est, adimpleant (2).

22. — Dubitatur 6. an sit obligatio observandi legem, si hæc autem ejus obligatio dubia est? Respondetur negative. 1. Quando dubitatur adsit necne lex, et facta diligentia dubium perseverat (ut dictum est de conscientia, *tract.* 1. *num.* 15. *et* 33). 2. Quando dubitatur an aliquid comprehendatur necne in lege, aut si incœperit necne ejus obligatio, ut dicunt *Suar. Sanch. et Castropal. et Salm. cum Tapia, Villalob.* (3). Et idem dicunt Doctores citati cum dubitatur an lex promulgata sit nec ne (4).

23. — Contra vero debet observari lex 1. cum dubitatur an recepta sit, quia cum constet de lege, pro ea stat possessio, cum etiam pro lege stet præsumptio quod sit, ut debebat, acceptata : hæc est sententia probabilior cum *Sanch. Castropal. et Salm. contra alios* (5). 2. Cum dubitatur an leglislator sit legitimus superior, qui tamen est in possessione suæ jurisdictionis. Excipiunt *Sotus*, *Sanch. Tapia*, *Salas*, *Lopez*, *etc.*, casum quo esset nociva aut valde molesta res præcepta (6). 3. Cum dubitatur an lex sit injusta, quia in dubio Superior est in possessione juris præcipiendi (7). Sed id pariter communiter limitant Doctores si præceptum esset subditis damno aut gravi oneri (8). In dubio autem an lex contineat præceptum aut monitionem, aut an liget ad pœnam, an etiam ad culpam, an ad culpam gravem, vel ad levem, in his dubiis pro mitiori parte standum est (9). Secus vero in dubio an res præcepta sit velne licita, certe tunc parendum superiori, ut dictum est, *tract.* 1. *num.* 18.

24. — Deveniamus II. ad leges pure pœnales, quæ obligant (ut diximus) non ad culpam, sed ad solam pœnam : prout sunt leges prohibentes ne arbores incidantur, ne annona abstrahatur, et aliæ id genus. In hoc notandum est quod pœnæ spirituales sub pœna censuræ, irregularitatis, inhabilitatis, impedimenti matrimonii, etc., cum sunt latæ sententiæ, et non exigunt extremam executionem, statim atque patratum est delictum, incurruntur in conscientia, ante omnem judicis sententiam, ut constat ex *cap. Non dubium, de sent. excom. et cap. Significasti, de hom.* Idem procedit de pœnis inhabilitantibus, ac de pœnis privativis aliquo jure acquirendo; dummodo reus non teneretur ad pœnam exsequendam cum sua infamia (10).

25. Aliud est autem si pœna privativa est alicujus acquisiti juris, v. g., beneficii, electionis, etc., quia tunc semper requiritur sententia, saltem *criminis declaratoria,* licet in lege dicatur quod *ipso facto* incurratur, ut deducitur ex *cap. Secundum, de hæret.. in* 6. Et hoc tanto magis procedit si pœna est positiva, nimirum reipsa restituendi, aut renuntiandi, aut aliud patiendi juxta leges, quæ (v. g., ob simoniam, aut alienationem bonorum beneficii) privant personas etiam beneficiis antea obtentis : nimis enim durum est, quod quis teneatur contra seipsum pœnas exsequi. Excipitur solum, si pœna sit inhabilitans, sive conditionalis *sine qua non,* ut est pœna a Tridentino parochis et canonicis

(1) Lib. 3. n. 325. v. Excommunicatus. — (2) Vid. lib. 7. n. 161. — (3) Salm. de leg. c. 2. n. 110. — (4) Vide opus morale lib. 1. n. 97. — (5) Ib. v. ult. — (6) N. 98. — (7) N. 99. — (8) Vid. lib. 4. n. 47. v. Limitant — (9) Vide Salm. de lege, 1. 2. n. 12. — (10) Lib. 1. n. 148 et 149.

non residentibus suos non faciendi fructus; vel ut est pœna imposita beneficiatis simplicibus horas canonicas non persolventibus de non lucrando redditus (1). Hujus generis est pœna ut privatus existat beneficio curato, qui intra annum sacerdotio initiari negligit, ut habetur, *cap. Licet, de elect. in* 6.

26. — Quæritur hic 1. an leges pœnales fundatæ in falsa præsumptione obligent in conscientia? Oportet distinguere præsumptionem dictam *præsuppositionis*, quæ est præsuppositum facti, a præsumptione *definitionis*, quæ est præsumptio juris, quod judicet secundum præsuppositum factum. Igitur si facti præsuppositio est falsa, lex non obligat; v. g. si in judicio false probatum fuerit tuum animal intulisse damnum, tunc non teneris solvere pœnam, et lata sententia, ut solvas, licet externe, ut vitetur scandalum, tenearis solvere, tamen potes occulte tibi compensationem facere. Idem valet pro hæredibus qui, ob neglectum inventarium, debita defuncti solvendo mulctantur ultra bona hæreditaria, cum reapse credita excedunt hæreditatem. Secus vero dicendum si falsa præsumptio solum esset falsa *juris;* v. g., si tuum animal certe fuerit causa damni, sed falsa est præsumptio quod id acciderit tua culpa; quia tunc teneris solvere pœnam (hoc intelligitur post sententiam), quia legis finis non solum est ut puniat, sed et ut reddat homines diligentiores ad evitanda damna aliorum (2).

27. — Quæritur an pœnæ conventionales appositæ in contractibus debeant solvi ante sententiam? Alii affirmant; alii negant, ut *Nav. Lessius*, *Sanchez*, *Castrop. Vasq. etc. et Salm.* vocant hanc sententiam æque probabilem ex eo quia quicumque se obligat, intendit se obligare juxta legum dispositiones, quæ non obligant ad pœnas nisi post sententiam (3).

28. — Veniamus III. ad modum quo observandæ sunt leges. In quo notandum 1. quod licet necesse sit hominem esse in gratia, ut ejus opera sint meritoria, nihilominus necesse non est habere charitatem, ut satisfaciat præcepto, v. gr., jejunii, horarum canonicarum, Sacri, etc. quemadmodum pro adimplendo voto, pœnitentia sacramentali; etenim ut docet *S. Thomas* (4), cum aliis communiter, finis præcepti non cadit sub præcepto: *Non enim* (sunt verba Angelici) *idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur.* Quare potest quis satisfacere præcepto jejunii, etiam ductus fine non recto, puta avaritiæ, aut inanis gloriæ (5).

29. — Notandum 2. ad præcepti satisfactionem esse quidem necessariam intentionem rem præceptam ponendi: ideo qui adest Sacro sine animo assistendi, non satisfacit (6); sed dum opus præceptum ponitur, opus non est ut velit satisfacere præcepto. Itaque si quis in die festo adest Sacro, satisfacit quidem, licet ignoraret esse festum (7); imo etiamsi sciret esse festum, et non intenderet satisfacere, aut satisfaceret solo timore a patre vel a domino incusso; ipse enim quamvis peccaret ob suum pravum animum, satisfaceret tamen præcepto, illud reipsa adimplendo, dum talis satisfactio non pendet a propria, sed a superioris voluntate: quapropter dum satisfacit non potest nolle satisfacere; et sibi debitum im-

(1) Lib. 3. n. 663; et lib. 4. n. 126. — (2) Lib. 1. n. 100. in fin. v. Quæro. — (3) N. 150. — (4) 1. 2. q. 100. a. 9. et 10. — (5) Lib. 1. n. 162, et lib. 3. n. 264. — (6) Lib. 1. n. 162. et lib. 3. n. 264. — (7) L. 1. n. 165.

ponere cui jam persolvit, uti sapienter dicunt *Suarez*, *Lessius*, *Tournely*, *Pontius*, *Sanch. Castrop. Coninch. Busemb. Salmant. et La Croix* communissime cum aliis (1). Aliud contra esset, si quis habens votum, aut juramentum, aut pœnitentiam adimplendam, opus exequens non intenderet satisfacere suo debito. Hoc tamen intelligitur quoties conscius voti, etc., opus suum alteri fini destinasset, alias etiam satisfaceret; nam quilibet ex generali intentione prius intendit debito satisfacere, quam iis quæ sibi libera voluntate imposuit. Ita *Suarez*, *Azor. Less. Laym. Busemb. Roncaglia*, *etc.* (2).

30. — Notandum 3. bene quidem posse satisfieri eodem tempore pluribus præceptis diversis actibus compossibilibus : et sic in audiendo Sacro de præcepto, potest recitare horas canonicas, aut alias orationes, quibus tenetur ex voto, aut pœnitentia (3).

31. — Notandum 4. unico solo actu posse satisfieri pluribus præceptis in eamdem materiam ob eumdem finem cadentibus (modo non sit in materia justitiæ). Quare in festis, diebus dominicis occurrentibus, satis est semel Sacro adesse. Sic etiam subdiaconus beneficiatus unica horarum recitatione satisfacit oneri beneficii et ordinis (4). Et tunc qui duo præcepta violat, unicum committit peccatum. Secus vero, si præcepta habent diversa motiva. Quare qui tenetur jejunare ex voto, aut ex pœnitentia a confessario injuncta, non satisfacit jejunando, in vigilia (5), nisi pœnitentia statuta esset per mensem, in quo incidit vigilia (6).

32. — Notandum 5. transgredientem unico actu diversa præcepta a diversis legislatoribus edita super eadem materia, unum solum peccatum committere, si legislatores idem habuerunt motivum. Qui committeret homicidium sub excommunicationis pœna prohibitum etiam ab episcopo, unum peccatum committeret, quia tam Deus quam episcopus habuerunt unum tantum motivum justitiæ : sic pariter sacerdos beneficiatus omittens officium (quoties vellet restituere fructus) unum peccatum committeret contra religionem; secus vero si motiva sunt diversa. Hinc frangens jejunium in vigilia, promissum etiam voto, duplex peccatum committit; ita etiam qui occiderit clericum peccat dupliciter, contra justitiam ex præcepto divino, et contra religionem ex præcepto Ecclesiæ, quæ ex religionis motivo prohibuit quominus in suos ministros injuria inferretur, ob reverentiam eis debitam (7); cum regula generalis sit, quod cum Ecclesia aliquid statuit, sub illius virtutis specie collocat, ob cujus motivum rem præcipit (8).

CAPUT III.

DE IIS QUI POSSUNT LEGES FERRE.

33. Quis possit ferre Leges civiles, et quis ecclesiasticas. — 34 et 35. De Decretalibus, sive responsis pontificiis, et de declarationibus SS. Congregationum, ac decisionibus Rotæ romanæ.

33. — LEGES civiles tantum possunt fieri ab illis qui habent dominium supremum, ut sunt reges, reipublicæ, et cæteri principes superiorem non

(1) Lib. 2. n. 164. et fusius lib. 4. n. 116. — (2) l. 1. n. 165. et lib. 3. n. 172. v. Quær. 11. adde Salm. de leg. c. 2. n. 139. — (3) L. 1. n. 166. et lib. 4. n. 176. v. Circa in fin. — (4) L. 1. n. 166. cum Salm. c. 2. n. 109. — (5) Lib. 1. n. 167. ad 2. cum Salm. de leg. c. 2. n. 151. — (6) Vide Salm. loc. cit. — (7) Lib. 1. n. 167. et fusius l. 5. n. 53. — (8) Ibid. v. Ad agnosc.

cognoscentes. Reliquæ universitates subditæ possunt duntaxat statuta conficere, quibus se obligant cives ex contractu; sed etiam aliqua præcepta ad tempus revocabilia a principe. Hæ leges civiles, quæ bonos mores respiciunt (ut diximus), jam obligant in conscientia, ut ostensum est in Opere Morali, quoties non correptæ sunt expresse a jure canonico, quod vult ut observentur, *cap.* 1. *de nov. op. et cap. Super*, *de Privil.* (1) Vide dicta *num.* 16. circa leges mixtas. Leges autem ecclesiasticæ possunt fieri 1. a Papa pro orbe; 2. a S. Conciliis generalibus, modo congregata jussu Pontificis, ipsiusque auctoritate confirmata sint (in nostro Opere Morali prolixam dissertationem lucubravimus, qua ostendimus omnes definitiones a Papá ex cathedra loquente, sive Ecclesia circa fidem et mores docente, esse infallibiles; et ejus potestatem esse supra concilia, quæ totam vim et infallibilitatem non aliunde, nisi ab ejus confirmatione desumunt : vide *lib.* 1. *ex n.* 110.). 3. A conciliis nationalibus, aut provincialibus, nimirum constantibus ex episcopis cum suis archiepiscopis, aut ex synodis episcopi cum suis parochis; 4. ab episcopis pro sua cujusque diœcesi : *cap. de major. etc. et cap.* 2. *de constitut. in* 6. sed accedente concilio suæ diœcesis, ut ex *cap. Quanto, de iis quæ fiunt a præl.* A quo autem episcopi habeant immediate hujusmodi facultatem, alii dicunt a Papa; alii a Deo, cum subordinatione ad Papam (2) : plures alii, ut *Sot. Panorm. Abulens. Cabass. Sanch. Pontius, Covarr. Hurt. Perez*, *Henr. etc.* tenent episcopos tanta frui potestate in sua diœcesi, quanta Pontifex in tota Ecclesia, modo non sint de iis quæ spectant ad Ecclesiam universalem, ut sunt definitiones circa fidem, aut res magni momenti, v. g., impedimenta matrimonii, et his similia (3). Capitula autem cathedralium nequeunt ferre leges (nisi circa propria capitula) vivente episcopo; possunt vero sede vacante (4.)

34. — Dubitatur hic I. an epistolæ pontificiæ, responsalia, sive declarationes non insertæ in corpore juris, habeant vim obligandi? Respondetur affirmative, semper ac authenticæ sint, prout declaratum habetur ex *can. Si Romanorum* 1. *dist.* 19. dummodo sufficienter sint promulgatæ, ut dicit *Bonacina* (5), inquiens interpretationem legis factam auctoritative non habere vim legis, nisi promulgetur; quia de ratione legis promulgatio est; citatque *Salas*, et alios; ac deinde *num.* 12. sic subdit : « Ex quo licet inferre epistolas pontificias non habere vim legis, » nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges. » Idem ait *Castropal.* (6) dicens : « Debet autem hæc declaratio (pontificia) publicari » ea solemnitate qua lex, alias non erit authentica, quæ legis obligatio» nem non habebit, sed solum erit declaratio doctrinalis. » Idem docet *P. Suarez*; nam licet prius in opere *de Legibus* (7) dicat : « Ordinarie » epistolæ, sive responsa pontificia sunt potius non constitutiva, sed » declarativa, et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem » tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundum illam inter» pretationem; » deinde tamen sic addit (8) : « Ut authentica sit inter» pretatio, oportet ut habeat legis conditiones, ut sit justa (nota), » sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit ut hæc lex inter» pretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes ne-

(1) Vide l. 1. n. 106. in fin.— (2) Ibid. 1. n. 104.— (3) Vide lib. 6. n. 980. v. Sed dubit. 1.— (4) Lib. 1. n. 104. v. Capitula. — (5) Bon. tom. 2. de leg. D. 1. q. 1. p. 4. n. 11 et 12.— (6) Castrop. tr. 3. de leg. D. 4. p. 5. § 1. n. 2. — (7) Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 6.— (8) Idem. ib. l. 6. c. 1. n. 3.

» cessariæ sint. » Idque satis confirmatur (nempe has declarationes pontificias sive responsa) indigere promulgatione , ut obligent, ex eodem citato *can. Si romanorum*, ubi refertur et confirmatur decretum S. Leonis Papæ, et dicitur : « Ne quid vero sit, aut quid a nobis prætermissum forte credatur , omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium prædecessorum nostrorum, quæ » de ecclesiasticis ordinibus , et canonum promulgata sunt disciplinis , » ita a vestra dilectione custodiri mandamus. » Nota illud, *quæ promulgata sunt.* Verumtamen hic bene advertit *Roncaglia* (1), quod non solum constitutiones pontificiæ, quæ solemniter promulgatæ sunt, obligationem legis induerunt, sed etiam omnes aliæ quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam a pluribus seculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis. Dubitatur II. an declarationes sacrarum congregationum habeant vim legis ? Prius ut certum habendum quod decreta S. congregationis Rituum putanda sunt ut oracula Pontificis, ut bulla 74 Xisti V, qui voluit etiam capellam pontificiam subjici mandatis hujus congregationis : ejus vero declarationes, ait *Turrinus* apud Merati (2), licet habendæ sint tantum ut responsa sapientissimorum virorum, attamen præferendas esse aliorum Doctorum opinionibus. Et merito, quia cum ex Tridentino non possint induci novi ritus, nisi approbati ab Ecclesia , utique sententia eorum præferenda est, qui maxime sunt versati circa ritus , et in quorum potestate est antiquos interpretari , mutare, et novos constituere , sententiæ eorum qui nec ullam potestatem circa hos habent, nec tanta peritia callent. Quoad declarationes aliarum congregationum, non est dubium quin in casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligent uti leges. In similibus autem, multi doctores probabiliter affirmant, modo sint munitæ sigillo, et subscriptione cardinalis Præfecti , et consulto Pontifice , ut præscripsit Xistus V, in bulla 74. Multi alii tamen etiam probabiliter dicunt : Declarationes, licet sint maximæ auctoritatis , nihilominus non obligant nisi sint emanatæ de mandato Pontificis, et editæ sint pro tota Ecclesia , ita ut Papa declaret velle observandas esse ab omnibus fidelibus ; ita *Sanch. Tournely, Bonac. Vasq. Cardenas, Terillo, Vega, Villalob. Tapia, Lezana, Salmant. et Mazzotta.* Ratio est (ut dicemus de interpretatione, *n.* 73 *et* 74.), quoties sunt factæ declarationes ab aliis quam a proprio legislatore, sunt novæ leges , quæ indigent nova et solemni promulgatione, juxta id quod dictum est *tract.* 2. *num.* 5. quæ promulgatio non advenit declarationibus SS. congregationum (3).

35. — Decisiones Rotæ romanæ tanto minore robore sunt donatæ, ut leges universales habeantur. Si vero regulæ cancellariæ ubique obligent, negant *Lessius, Valerius, Diana*, et alii eadem ratione, quia non sunt publicatæ ; unde dicunt valere tantum ad directionem curiæ romanæ. Sed *La Croix, Gomez, Azorius*, et alii affirmant, propter contrariam praxim, saltem quoad illas regulas quarum materia est communis, aut non addicta soli curiæ romanæ (4).

(1) Ronc. de leg. qu. 2. c. 2. q. 7. resp. II. — (2) Mer. t. 1. p. 5. tit. 11. ad III. v. Hujus. — (3) Lib. 1. n. 106. v. Secunda. — (4) Vid. La Croix. l. 1. n. 575.

CAPUT IV.

DE IIS QUI TENENTUR LEGIBUS.

36. Quis tenetur Legibus. — 37. An pueri. — 38. An legislatores. — 39 et 40. An peregrini. — 41. Si peregrini morentur per breve tempus. — 42. An episcopus possit dispensare cum peregrinis in votis, jejuniis, etc.

36.—Advertendum quod alii non tenentur legibus humanis, de quibus hic sermo; et isti sunt infideles, pueri, et mente capti. Alii vero sunt excusati a legibus, ut sunt ebrii, dormientes, et ignorantes. Qua de re non licet secundos inducere ad legem transgrediendam, primos bene quidem. Sed semper peccatum est inducere quemquam ad violandam legem naturalem (1).

37, — Dicunt *S. Antoninus*, et alii, pueros non statim post usum rationis teneri legibus ecclesiasticis, sed saltem post decennium. Hæc opinio jure merito ab aliis rejicitur. Imo si quis parvulus in aliquo casu raro, etiam ante septennium perfecto rationis usu polleret, iste quoque valde probabiliter teneretur, ut multi censent, licet contrariam opinionem non puto improbabilem, ex eo quod dicit *S. Thom.* (2) quod leges non respiciunt casus raros, sed communiter contingentes : « Legislator attendit » ad id quod communiter et in pluribus accidit. » Præcepto tamen annuæ confessionis hujusmodi parvulus, si mortaliter peccasset, procul dubio teneretur; quia in *cap. Omnis utriusque sexus, de pœnit., et rem.* expresse obligat quemlibet qui ad annos discretionis pervenerit. In dubio vero an quis parvulus ad usum rationis perfectum pervenerit, necne : ante septennium non præsumitur pervenisse, post illud præsumitur utique (3).

38. — Legislatores etiam tenentur ad leges, saltem sub levi, ob exemplum cui debent esse subditis; et sub gravi, si res agitur de taxatione pretii, aut de valore contractus (4).

39. — Quoad peregrinos plura notanda sunt : 1. Peregrinus tenetur quidem legi communi pro quolibet loco, modo illa regio sit catholicorum, et ibi non adsit contraria consuetudo (5); sed non legibus localibus suæ patriæ, quandiu ab ea abest, quamvis eo animo discederet ut ab illis eximeretur. Hoc idem efficeret si in locum exemptum, etsi ipsiusmet diœcesis, se conferret. Et hac ratione probabiliter sunt ab episcopi jurisdictione exempta monasteria, et ecclesiæ regularium, ubi competens numerus manet, ut dicunt *Sayrus, Avila, Henriquez, et Salmant. cum Candido, et Diana, Nav.* Concil. Trident. *sess.* 14. *cap.* 5. *de ref.* in fine vocat exemptas tam personas, quam loca regularium (6).

40. — Nota 2. quod peregrinus tenetur legibus loci ubi moratur, licet ibi contraxisset tantum quasi domicilium, juxta communem sententiam, quidquid dicant nonnulli auctores, qui requirunt verum domicilium. Hic advertendum quod ille dicitur contrahere verum domicilium, qui habet animum perpetuo permanendi alicubi, et hic animus præsumitur, cum ille eo majorem partem suorum bonorum transfert, aut ibi construit, aut emit domum, aut expresse declarat hunc animum habere, aut ibi moratus

(1) Lib. 1. n. 153. — (2) 2, 2. q. 147. a. 4. — (3) Vide lib. 3. n. 270. — (4) Lib. 1. n. 154. — (5) Lib. 1. n. 156. (6) Ib. n. 157.

est decem annos, nullum præbens indicium quod velit illinc amplius discedere. Quasi domicilium contrahitur cum majorem anni partem aut per notabile tempus anni incolit aliquod oppidum (1).

41. — Dubitatur I. inter Doctores an teneatur legibus loci peregrinus qui breve tempus ibi moratur. Prima sententia affirmat cum *Pontio*, *Covar. Salas*, *Tapia*, et vocant eam probabilem *Sanch. et Salmant.* quia (juxta quod ipsi dicunt) expedit publicæ paci, et ad vitanda scandala, ut omnes observent leges loci ubi reperiuntur. Sed plures Doctores dicunt non sufficere simplicem illac transitum, ut quis teneatur legibus illius loci; alii dicunt sufficere unum diem moræ; alii requirunt majorem partem diei. Sed magis probe disserit *P. Suarez*, qui sic distinguit : Si peregrinus illuc advenit tanquam in terminum itineris sui, tunc tenetur ille ad omnes leges illius loci ; si vero illac tantum proficiscitur, non obligatur præceptis positivis, v. g., jejunii et Missæ, quia præcepta positiva tantum obligant incolas, non vero illac transeuntes ; sed tenetur ad præcepta negativa, quæ obligant *pro semper*, cum habeant tractum successivum per illum totum diem. Hæc prima sententia est satis probabilis, sed communius et probabilius est non teneri legibus loci peregrinum qui ibi quasi domicilium non contraxit, per moram (ut diximus) majoris aut notabilis partis anni, quia lex non obligat nisi subditos, quales non judicantur qui parum temporis alicubi morantur. Dummodo (limitatur) non sit lex de jure communi, aut versaretur circa validitatem contractuum (2).

42. — Dubitatur II. an episcopus loci possit dispensare cum peregrinis vota, juramenta, jejunia, et festa circa opera servilia. Affirmat prima sententia cum *Pontio*, *Tannero*, *de Januarii* (et probabilem vocat *Castropal.*), ratione quâ supra, nempe quod peregrinis pro qualibet mansione etiam brevi alicubi facta (modo eo adveniat tanquam ad terminum sui itineris) fit subditus episcopi loci, et si est probabilis hæc ratio, ut diximus, probabilis quoque est sententia hæc. Sed juxta id quod dictum est, communior ac probabilior est sententia negans posse episcopum dispensare vota, nisi cum iis peregrinis qui quasi domicilium contraxerunt (3).

CAPUT V.

QUÆ CAUSÆ EXCUSENT A PRÆCEPTI TRANSGRESSIONE.

43. Excusat ignorantia. — 44. Timor. — 45. Impotentia.

43. — Excusat 1. ignorantia, si est invincibilis, etiam in materia præceptorum naturalium; quoad conclusiones tamen solas mediatas, ut explicatum est superius de conscientia, *tract.* 1, *n.* 5. Secus vero si est vincibilis, nempe quando homo potest et debet scire veritatem, et præterea advertit ad obligationem dubium superandi, et negligit eam ; ita communiter *S. Antonin. Suar. Silvius, Gerson*, *Nav. Sanch. Castropal. etc. ex S. Thom. de verit. q.* 15. *a.* 4. *ad* 10; *et* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. (4).

44. — Excusat 2. timor; sed distinguenda sunt præcepta positiva a naturalibus. A *positivis* etiam divinis excusat timor gravis mali, si præ-

(1) Cit. n. 156. — (2) Lib. 3. n. 532. v. An autem; et l. 1. n. 156, dubit. 2. — (3) Lib. 1. n. 158. — (4) N. 7. ad 11; et n. 168.

cepti observantia non esset necessaria ad evitandum commune scandalum, aut ad conservandum erga Ecclesiam obsequium : puta si quis cogeretur ad violandum jejunium in religionis catholicæ contemptum, quia tunc tenemur præcepto obtemperare, etiam cum vitæ jactura. Præcepta vero *naturalia*, si sunt affirmativa, non semper tenemur ea observare : quare cum vitæ dispendio non tenemur depositum reddere, nec votum persolvere, etc. At a negativis, puta a non fornicando, a non pejerando, nullus timor unquam excusat. Et si ab aliquo præcepto negativo, puta a non occidendo, non furando, excusat aliquando timor (cum liceat occidere injustum agressorem pro tuenda vita, et alterius bona surripere, si alia via non patet quâ liberari possit ab aliqua gravi infamia), tunc dicimus quod cessat in tali casu præceptum. Et idem melius dicendum de præceptis affirmativis, quin fiat illa distinctio, quam nonnulli assignant, nempe quod præcepta naturalia et affirmativa obligant *semper*, *sed non ad semper*; negativa vero semper et ad semper (1).

45. — Excusat 3. impotentia. An autem cum non possit observari totum præceptum, debeat observari pars possibilis? Hac distinctione utendum. Si præceptum commode divisionem patiatur, ita ut in qualibet ejus parte etiam salvetur finis præcepti, tunc licet non possit servari totum præceptum, debet adimpleri pro parte possibili; v. gr., si non potes recitare omnes horas canonicas, debes recitare partem quam potes, et opposita propositio jam proscripta fuit ab Innoc. XI. et est 54; ita etiam tempore jejuniorum, si dispensatus es ad carnes, teneris tamen servare unicam comestionem, ut declaravit Benedictus XIV, in constitutione : *Ambigimus* (2). Secus procedit, si in parte non salvatur ratio præcepti; quare si ex voto teneris Romam proficisci, et illuc non potes pervenire, non est obligatio partem itineris aggredi (3). Excusant etiam a lege dispensatio, epikeia, et consuetudo contraria, sed de his scorsim in sequentibus capitibus.

CAPUT VI.

DE DISPENSATIONE.

46. An ad Dispensationem requiratur semper causa justa. — 47. Si est obreptitia, etc. — 48. Potest expostulari etiam a tertio. — 49. Dispensatio tacita. — 50. Causa Dispensationis. — 51. In dubio si indigeatur Dispensatione. — 52. An superior teneatur dispensare. — 53. Dispensatio concessa cum bona aut mala fide, sed sine causa. — 54. Concessa ob timorem.

46. — DISPENSATIO legislatoris, aut illius qui ei similem habet potestatem, pariter excusat a lege, dummodo justa adsit causa : alias peccat qui dispensat : sed nonnisi venialiter (si ipse est primarius superior), ut probabiliter dicunt *Sanch. Castropal. Laym. Salm. Pontius*, *etc.* Et in dubio an causa sit justa necne, ab omni culpa est immunis, ut recte dicunt *Sanch. et Salmant. cum Granado et Diana* (quidquid dicat *Bonac.*). Qui vero hujusmodi dispensationem, nempe sine causa, a superiore impetrat, probabiliter non peccat dum ipsa utitur, *Suar. Salmant. Castrop. Pontius etc.*

47. — Notandum 1. quod cum illud quod exponitur pro dispensatione est subreptitium, vel obreptitium (nempe cum falsum exponitur, vel

(1) Lib. I. n. 176. — (2) Vide l. 3. n. 1013. — (3) Lib. I. n. 177.

veritas tacetur), dispensatio est nulla quoties tacetur quod de *stylo curiæ* erat exprimendum; seu cum causa finalis, sive motiva (non autem impulsiva) quæ exponitur, est falsa. In dubio vero an causa falsa allegata sit finalis, aut impulsiva, dicunt *Sanch. Pontius*, *Castropal. Salmant. etc.*, dispensationem esse validam; etenim leges in dubio favent actus validitati. *L. Quoties*, *ff. de reb. dub.* Et idem dicunt Doctores citati, si multæ causæ fuerint expositæ, quarum aliæ veræ, aliæ falsæ, sed quælibet earum erat causa sufficiens ad dispensationem impetrandam (1).

48.—Notandum 2. quod dispensatio pro uno, licet inscio atque invito, potest impetrari ab aliis. Advertendum tamen est, quod quæ a S. pœnitentiaria impetrantur, debent expostulari vel a pœnitente, vel a confessario, aut saltem a consanguineis usque ad 4. gradum. *cap. de motu*, *de præbend. in* 6. Semper tamen dispensatio debet acceptari a principali, ut habeat suum effectum (2).

49.—Notandum 3. quod potest aliquis uti dispensatione tacita, modo possit juste præsumi consensus de *præsenti* superioris. Hinc fit quod si superior videt legem negligi, et tacet, cum posset faciliter et sine incommodo corrigere, juste præsumitur quod velit tunc dispensare; *Suarez*, *Sanchez*, *Castrop. Salm.* (3), *etc.* Dictum est de *præsenti*, quia a Doctoribus duntaxat admittitur licentia præsumpta, non autem dispensatio; etsi hoc non obstante, dicit *Elbel* citans *Suarez*, *Sylvestrum*, *Filliuc. etc.*, quod urgente necessitate in qua non possit adiri superior pro dispensatione, bene potest operari cum dispensatione præsumpta (4).

50.—Notandum 4. alias esse causas quæ ex se excusant a præcepto, et his stantibus non requiritur dispensatio, quoties sunt saltem probabiliter justæ. Alias esse sufficientes ad dispensationem, sed ea opus habent: hujusmodi sunt aut dignitas postulantis, aut superioris, v. gr., ut habeatur benignus, utilitas communis, et etiam privata, et aliæ id genus (5).

51. Notandum 5. quod in dubio sive negativo, sive positivo an casus indigeat necne dispensatione, potest subditus uti sua libertate; licet satius esset adire superiorem, ut declaret, aut dispenset, cum in casibus dubiis prælatus, etiamsi inferior, possit dispensare, licet nihil specialiter circa hoc sibi commissum fuerit a superiore, ut dicunt *Laym. Castrop. Sa*, *Dian. et Salm.* (6). Excipiuntur tamen dispensationes matrimoniales; in his enim non solum agitur de valore contractus, sed etiam Sacramenti: ideoque non possumus operari cum dubio, imo nec cum opinione probabili circa factum (si tamen circa factum potest dari opinio probabilis), quia in dubiis de facto non præsumitur Ecclesia dispensare circa impedimenta, ut præsumitur in probabilibus de jure; nec sponsi possunt exponi periculo nuptias celebrandi sine gratia sacramentali, nec hujus auxiliis possunt carere. Propterea in casibus dubiis debent recurrere ad episcopum, qui bene potest dispensare in impedimentis dubiis, ut communiter dicunt *Merbesius*, *Cabassut. Cont. Tournely*, *Sa*, *Pichler*, *Castrop. Salmant. Roncaglia*, *Holzman.*, *etc.* (7).

52.—Quæritur 1. an, justa existente causa, superior teneatur dispensare? Distinguendum: Si causa ea est, ut tantum reddat convenientem dispensationem, non tenetur; contra vero, si reddit necessariam ad evitandum aliquod grave damnum, aut ad procurandum aliquod magnum

(1) Lib. 1. n. 185. v. Quæritur. —(2) Ibid. n. 186, ad 10. —(3) Ib. n. 187. —(4) N. 195. v. Notandum. —(5) Elb. de 3. præcepto 414.—(6) Lib. 1. n. 192, —(7) Vide lib. 6, n. 902. Quær. II et III.

commune bonum, imo etiam privatum, ut dicunt *Coninch. Sanch. Salm. etc. cum S. Thoma* (1). Sed cum dispensatio negatur, licet injuste negetur, subditus nihilominus legi obligatus remanet, nisi causa esset talis, ut omnino eum a lege subtraheret, ut si urgeret necessitas contrahendi matrimonium omissis denuntiationibus, et episcopus injuste negaret dispensationem, ut dicunt *Sotus*, *Sanch. Coninch. Salm. Castrop. et alii* (2).

53. — Quæritur 2. an valeat dispensatio, cum superior eam concedit in mala fide, putans causam non adesse, quæ revera adest? Respond. si dispensat legislator, utique valet. Si autem dispensat prælatus inferior, alii dicunt nullam fore; inferiori enim data est facultas dispensandi tantum ex causa: sed opposita sententia est communior et probabilior, quia valor dispensationis non ex causæ cognitione, sed ab existentia pendet; prout valet electio alicujus ad beneficium, qui licet ab electore judicetur incapax, ut ex *cap. Nihil*, *de elect.* (3). Secus dicendum cum *Castropal. Pontius*, *Suarez*, *Laym. Salas*, *Soto*, *et Navar.* (*contra Sanch. Busemb. Salm. etc.*) si dispensatio obtenta fuerit bona fide, sed sine causa, quia hac cessante, inferior nullam habet facultatem dispensandi in lege superioris. Hoc tamen intelligitur, cum patet causam certe sufficientem non fuisse. Cæterum in dubio possessio stat pro dispensationis valore, ut advertunt iidem auctores (4).

54. — Quæritur 3. an valeat dispensatio timore incusso obtenta? Resp. semper ac justa adsit causa dispensandi, modo non constet (dum non satis est dubium) superiorem non habuisse animum dispensandi, valida est dispensatio, quia timor non aufert voluntarium. Et est etiam licitum hujusmodi dispensationem timore incusso obtinere, modo timor juste fuerit incussus, v. gr. superiorem adeundi, si inferior eam deneget (5).

PUNCTUM I.

DE IIS QUI POSSUNT DISPENSARE.

55 et 56. De potestate ordinaria in qua possit dispensare Papa.— 57 et 58. In quo episcopi.—59. Parochi.— 60. Prælatus regularis. — 61. De potestate delegata, quicumque eam habet ab Ordinario. Si Delegatus moritur. — 62. Clausula, *donec dispensetur*. — 63. Subdelegatus.— 64. Cum seipso.

55. — Secernenda est in hoc potestas ordinaria a delegata. De potestate *ordinaria* potest Papa dispensare in omnibus legibus canonicis, etiam ab Apostolis emanatis, uti præsulibus particularibus Ecclesiarum. Cujusmodi sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in dominicis, irregularitas bigamiæ, etc. juxta quod docet *S. Thomas* (6), posse Papam dispensare in omnibus iis quæ spectant ad *determinationem divini cultus*, non autem in legibus quas Apostoli tradiderunt uti receptas a Jesu Christo, prout sunt leges circa materias et formas sacramentorum, et circa oblationem Sacrificii.

56. — An autem Papa etiam possit dispensare in aliquibus præceptis divinis. Resp. quod in iis in quibus jus divinum oritur a voluntate humana, uti sunt vota et juramenta, certum est apud omnes (justa modo existente causa) posse dispensare. Nam tunc Papa non tollit jus divinum,

(1) 1. 2. q. 97. a 4. — (2) Lib. 1. n. 179. — (3) N. 181. — (4) N. 182. et fusius l. 3. n. 251. — (5) L. 1. n. 184. — (6) Quodlib. 4. a. 15.

sed aufert fundamentum talis obligationis, seu, ut ait S. Thomas (1), *determinat quid sit Deo acceptum.* Dubium igitur versatur an possit dispensare in iis quæ absolute a Dei voluntate pendent. Tres adsunt sententiæ. Prima est *Abbatis* cum paucioribus, affirmativa universaliter. Secunda quæ est *Navarri*, *Cani*, *Sanch. etc.* affirmat tantum in casibus particularibus, prout in matrimonio rato, in residentia episcoporum, in dando facultatem simplici sacerdoti conferendi ordines minores et sacramentum confirmationis, et in similibus; sed negat in aliis rebus, in quarum quolibet casu debet evitari indecentia, uti in præcepto de non fornicando, de non mutandis materiis Sacramentorum (saltem quoad substantiam) et aliis id genus. Tertia communior, et probabilior ex *Suar. Sylv. Cast. Cov.* cum S. Thoma (2), negat universaliter, quia inferior nihil potest in lege superioris. Nihilominus valde probabiliter dicunt *Sotus*, *Suar. Navar. Coninch. Durandus, etc.* quod Papa in aliquo casu particulari bene potest non jam dispensare, sed declarare legem divinam in illo casu particulari non obligare : nam talis potestas in Papa videtur necessaria adesse pro bono communi Ecclesiæ, propter tot varias circumstantias quæ contingere possunt (3).

57. — Episcopi etiam de potestate ordinaria possunt dispensare in omnibus statutis episcopalibus et synodalibus suæ diœcesis. Eademque potestate gaudet capitulum, sede vacante, non autem vicarius episcopi, ut dicunt *Salm. et Sanch.* cum aliis communiter (4); quia in generali commissione non includitur facultas dispensandi, nisi specialiter committatur. Possunt quoque episcopi dispensare cum suis subditis in statutis concilii provincialis non reservatis (5). Item in legibus pontificiis communibus, ut sunt irregularitates, impedimenta matrimonii, vota reservata et his similia; quoties tamen imminens est periculum, et non patet facilis accessus ad Papam, ut dicetur *t. 2. tr. 20. de privilegiis, n.* 29. Item in iis legibus pontificiis, quæ latæ sunt præcipue pro illa diœcesi (6). Item in iis casibus in quibus justum dubium versatur utrum indigeant dispensatione necne (7). Item in omnibus iis quæ regulaliter accidunt, ut in votis (modo reservata non sint), in jejuniis, in observantia festorum, in abstinentia a carnibus, et similibus. Et in his omnibus possunt delegare dispensationem etiam aliis : talis enim facultas competit episcopis de jure ordinario, cum sit perpetuo connexa suæ dignitati (8).

58. — Possunt etiam episcopi dispensare in omnibus canonicis statutis, in quibus adesset clausula, *donec dispensetur*, propter quam intelligitur facultas data (9). An autem episcopi possint dispensare in omnibus legibus canonicis, ubi reservata non est dispensatio expresse. Multi Doctores hoc admittunt, prout *Sotus*, *Covarr. Sporer*, *S. Antonin.* (qui hanc vocat communem), et *Elbel* (qui vocat communissimam, et pro ea adducit *S. Bonav. et Scotum*), et *Castropal.* appellat probabilem, cum Glossa in *cap. Nuper de sent. excomm.* ubi Pontifex sic fassus fuit : « Quia tamen conditor canonis absolutionem sibi specialiter non retinuit, » eo ipso concessisse videtur aliis facultatem relaxandi. » Et Glossa subdit : « Est hic argumentum, episcopos posse dispensare ubi specialiter

(1) 2. 2. q. 88. a. 12. — (2) 1. 2. q. 97. art. 4. — (3) Lib. 6. n. 1119. — (4) Salm. de leg. c. 5. n. 32. et Sanch. de Matr. l. 2. D. 40. n. 12. — (5) Lib. 1. n. 190. — (6) Ibid. v. Item in legibus. — (7) N. 192. et l. 6. n. 902 v. Ceterum. — (8) L. 1. n, 190. v. Possunt, et v. Et in his. — (9) Salmant. de leg. c. 5. n. 37. cum Suar. Cajet. Bonac. Castrop. etc.

» dispensatio non est inhibita, » ex *l. Necnon, ff. Ex quibus caus.* Contra vero negant *Suar. Bon. Salm. etc.*, ex *cap. Dilectus*, *de temp. ord.* ubi quidam episcopus, cum contulisset uni plures ordines eodem die, suspensus fuit ob hanc rationem : « Cum illi hujusmodi dispensatio a » canone minime sit permissa. » Et respondet ad textum primo allatum, quod illa dispensatio fuit facta tantum pro absolutione a censuris. Sed hoc non obstante, prima sententia est satis probabilis, quia possumus uti eadem responsione pro textu secundo, quod valet tantum in materia ordinationis. Tanto magis quod in primo textu videntur verba generaliter loqui, in secundo autem specialiter de ordinatione, cum adhibeatur verbum illud *hujusmodi.* Ad id quod opponitur, quod inferior nihil potest in lege superioris, responderi potest id procedere de inferiori qui totam suam potestatem habet a principe, non autem de episcopis, qui probabiliter suam potestatem immediate habent a Deo (licet Papæ subordinatam) uti tenent *Sotus*, *Vasq. Victor. Tournely*, *Natal. ab Alexand. etc.* Hinc dicunt multi Doctores quod episcopus potest in diœcesi id quod potest Papa in tota Ecclesia, præter ea quæ sibi Papa reservavit, aut pertinent ad universalem statum Ecclesiæ, ut dictum est *n.* 33. circa finem (1).

59. — Parochi similiter de *jure ordinario* propter consuetudinem videntur posse dispensare cum suis parochianis, etiam præsente episcopo, in necessitatibus frequentibus, sed solum in iis in quibus adest usus dispensandi, utpote in jejunio, et in abstinentia a labore in diebus festivis; ita *Suar. Sylvester*, *Sanch. Salm. Viva*, et alii communiter (2).

60. — Prælati regulares etiam de potestate ordinaria sibi a jure concessa, possunt dispensare in regulis particularibus, dummodo hoc eis non sit expresse vetitum in aliqua materia. Et ex privilegio etiam prælati inferiores possunt dispensare in omnibus parvi momenti rebus, aut propriis pro illo conventu, aut frequenter contingentibus : *Peirin. Castrop.* et alii (3).

61. — Quoad autem potestatem *delegatam* dispensandi, notanda sunt, quod quicumque ordinariam habet potestatem, potest eam aliis delegare, ut communiter *Suar. Castropal. Pont. Salm.* et alii (4). Potestas ordinaria ea est, quæ officio, sive dignitati annexa est, ut dicetur *tom.* 3. *tr.* 20. dum agetur de *Privilegiis*, *n.* 34. Si autem expiret necne morte delegantis; affirmatur si facta sit per modum commissionis in casu particulari, et cum res etiam integra est; et tunc dispensatio stricte est interpretanda, quia tunc uti odiosa habetur, ex *cap.* 1. § 1 *de filiis presbyt.* Dummodo non sit concessa ex motu proprio superioris, aut in corpore juris non inserta sit ut in Decretali, etc., aut dummodo non concedatur ob commune bonum, aut in favorem alicujus communitatis. Si autem dispensatio concessa sit per modum gratiæ, tunc non expirat morte delegantis; et tunc large interpretanda est (5); tunc igitur in dubio an adsit causa sufficiens, an non pro dispensatione, bene potest delegatus dispensare, ut dicunt *Cajetan. Sylv. Sanch. Salm. Tapia*, *Granado*, *etc* (6).

62. — Notandum 2. quod in iis legibus ubi apposita est clausula :

(1) Lib. 1. n. 191. et l. 3. n. 397, in fin. v. Quod ad. — (2) Ibid. n. 190. v. Item potest, et lib. 3 n. 397. in fin. — (3) L. 1. n. 194. — (4) N. 190. v. Et in his, et 193. — (5) N. 193. — (6) N. 192.

Donec dispensetur, possunt Prælati inferiores semper dispensare, ut dicunt *Cajetanus*, *Suar. Bonac. Salm. Castrop. etc.* (1).

63. — Notandum 3. quod delegatus non potest subdelegare, nisi cum expresse sibi concessum est, aut sit delegatus a principe, aut a Pontifice; *cap. fin.* § 1. *de offic. et potest. deleg.* aut cum est delegatus ab ordinario prælato ad universitatem causarum. *Lib.* 1. § *An ab eo*, *ff. Quis et a quo* (2).

64. — Notandum 4. quod habens facultatem universalem dispensandi cum aliis, potest dispensare etiam cum seipso : ita communiter *Cajetan. Laym. Castrop. Salm. Bonac. etc. cum S. Th.* 2. 2. *q.* 185. *a.* 8. *in fine* (3).

PUNCTUM II.

QUOT MODIS POTEST CESSARE DISPENSATIO.

65 et 66. Cessat I. causæ cessatione.— 67. II. Revocatione.— 68. III. Renuntiatione.

65. — Dispensatio tribus modis cessat. I. Causæ cessatione. II. Revocatione dispensantis. III. Renuntiatione dispensati.

66. — Et I. cessat dispensatio *cessatione causæ*. Hoc tamen intelligitur 1. si cessat causa motiva, seu finalis, si cessat totaliter; si enim cessat sola causa impulsiva, aut si motiva non cessat omnimode, etiam durat dispensatio. Intelligitur 2. dummodo dispensatio non sit sortita effectum suum, et dummodo dispensationi non sit addita aliqua commutatio gravaminis. In dubio autem an cessaverit omnimode, valet dispensatio, quia in possessione reperitur (4). Intelligitur 3. si dispensatio concessa sit sub conditione saltem subintellecta, *si perseverat causa* : prout præsumitur ita concessa quoties causa non esset perpetua. Etenim si dispensatio est data absolute, cum conceditur ex causa pro perpetua habita (v. g. propter morum honestatem, ob ministrorum paucitatem, propter parentum paupertatem, etc.), tunc probabile est quod etiam, cessante causa finali, non cesset dispensatio, quia semel per dispensationem sublata legis obligatione, hæc non redit, nisi iterum a superiore imponatur; ita *Suar. Pontius*, *Castropal. Sa*, *Salmant. Laym. Perez*, *etc.* (contra *Bonac. Trullench. etc.* (5). Et quoties dispensatio absolute concessa est, illa ne cessat quidem quia semel jam ea quis usus fuerit; v. gr., qui dispensatus fuit a voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge etiam durat dispensatio, ut ad secundas nuptias transeat, modo illa non data sit pro illo solo casu (6).

67. — Cessat II. dispensatio *revocatione dispensantis*, qui (nota hic) peccaret si eam non revocaret, cum jam cessaverit totaliter causa finalis. Contra etiam peccaret (licet tantum venialiter) si eam sine causa revocaret : sed valida esset revocatio (7). Hic quæritur, an cesset dispensatio morte dispensantis? Respondetur : Si dispensatio absolute concessa est, aut cum clausula, *donec revocetur* aut *ad arbitrium Sedis Apostolicæ*, *vel episcopi*, tunc non cessat. Cessat contra, si apposita est clausula, *donec nobis placuerit*, *aut ad nostrum arbitirum*, dummodo res executioni non incœperit mandari (8).

(1) Lib. 1. n. 190. v. Notandum.— (2) N. 193. — (3) Vide lib. 3. n. 249. v. Ultimò, et n. 256. in fin. — (4) Lib. 1. n. 195. v. Quær. et n. 196 — (5) N. 196. — (6) N. 196. v. ult. (7) N. 197 — (8). Ib. v. Notand.

68. — Cessat III. *Renuntiatione dispensati*, dummodo sit acceptata a superiore, alias subditus semper poterit ea uti, licet nunquam ea usus fuerit (1).

CAPUT VII.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, ET EPIKEIA.

69. Si cessat finis Legis.— 70. De libris prohibitis. — 71. De Legibus municipalibus. — 72. De interpretatione. — 73 et 74. Si declarationes indigeant promulgatione. — 75. De interpretatione doctrinali. — 76. Regulæ interpretationis. — 77. De epikeia — 78. Quando Lex extenditur a casu ad casum.

69. — Circa cessationem legis, magna exagitatur quæstio, an cessante fine legis adæquato (nempe totali) in particulari cesset lex. Certum est quod si cessat in communi finis totalis, cessat lex; cum enim hæc inutilis reddita sit, amplius non obligat. Ita *S. Thomas* (2). Et tunc sufficit cuicumque, si sciat probabiliter quod lex in communi cessaverit (3). Si autem cessat finis adæquatus tantum in casu particulari, tunc oportet distinguere : si cesset *contrarie*, nimirum si lex redderetur nociva in eo casu, aut saltem valde difficilis, tunc etiam communis est sententia, eam non obligare. Dubium igitur restat ad videndum an, cessante fine adæquato in particulari, et privative, nempe si lex pro illo casu particulari, aut pro illa persona esset inutilis. Sententia communior est quod etiam obliget, quia quamvis cesset damnum particularis, non cessat tamen periculum in communi allucinationis, qua quisque in casu proprio decipi potest. Ita *S. Thomas* (4). Sed oppositum tenent plures graves doctores, nimirum *Cajet. Sylvester, Panorm. Angel. Valent. Sa, Cardenas, Ledesm. Granado, Henriquez, Hurtad. et Tamb. cum Nav. Abb. et Comit. et Salmant. ac Viva*, vocant etiam satis probabilem, dicentes quod sicuti cessante fine in communi cessat lex pro omnibus, ita cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cum æque in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodum cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licet non cesset pro alio tempore, ita cessante fine in uno casu, cessat lex pro eo, licet non pro aliis. Et ideo dicunt communiter admitti, legem fraternæ correctionis non obligare ubi non speratur fructus. Et ut hæc sententia locum habeat, semper sic intelligenda est, dummodo certe in illo casu nullum subsit periculum allucinationis, quod quidem semper inest in casu allato a *S. Thoma*, fornicationis nempe, de qua duntaxat loquitur loco citato.

70. — An possint legi libri prohibiti, cessante privative fine legis in particulari, et præciso scandalo? Nonnulli admittunt, sed penitus dico, negandum cum *Suar. Castr. Sanch. etc.*, quia in hoc nunquam cessat adæquate finis legis, ne in particulari quidem; cum finis prohibitionis sit, non solum ut vitetur damnum quod a lectione timetur, sed præstetur Ecclesiæ obedientia in rebus tam perniciosis. Ad hæc accedit præcipuus finis, ne detur causa petulanti ac pravo ingenio scriptoribus obnoxias doctrinas, et novitates disseminandi (5).

71. — Denique, notandum quod leges peculiares alicujus loci non

(1) Lib. 1. n. 198. — (2) 1. 2. q. 105. a. 4. ad 3. cum aliis communiter. — (3) Vide Salm. de leg. c. 4. n. 4. — (4) 2. 2. q. 154. a. 2. — (5) Lib. 1. n. 199. v. ult.

cessant propter legem generalem, nisi in ista expresse eis derogetur, vel saltem per clausulam : « Non obstante quacumque lege particulari. »

72. — II. Quoad interpretationem, sciendum est aliam dici authenticam, aliam doctrinalem, aliam usualem. Authentica fieri potest vel ab ipso legislatore, aut ab ejus successore, aut a superiore. Doctrinalis est, qua mens legislatoris manifestatur, et potest fieri a quocumque Doctore. Usualis est illa quam usus recipit.

73. — Hic dubitatur, an declaratio quæ fit a Papa circa aliquam legem, indigeat promulgatione, ut obliget. In hoc distinguendum. Declaratio altera est *pure talis*, altera *non pure talis*, et potius dicenda interpretatio. Declaratio *pure talis* est ea cujus sensus a principio est imbibitus clare in lege, v. g., si dubitatur an sub nomine filii veniat filius naturalis tantum, an etiam adoptivus, et legislator declarat intelligi tantum naturalem, tunc declaratio est de sensu clare imbibito in lege. Declaratio *non pure talis*, seu interpretatio, est illa cujus sensus non est imbibitus clare in lege, sed circa illum plures adsunt opiniones, et solum percipitur ex argumentis : v. g., si sub nomine *patris* comprehenditur avus, et an sub nomine *mortis* intelligenda sit mors civilis, perpetuus carcer, etc. cum recurratur ad impropriam significationem.

74. — Hoc posito, dicemus cum *Suarez*, *Castr. Vasq. Salas*, *Salm. Holz. La Croix*, *Suppletor. Spor.* declarationem *pure talem* non opus habere promulgatione, sed obligare omnes ad quos illius pervenerit notitia; cum non sit lex nova. Declaratio non pure talis indiget promulgatione, ut obliget, quemadmodum quælibet alia lex, quia hæc habetur tanquam nova lex, sicut dictum est *n.* 4. *hujus Tract.* Hinc infert *Suar. et Palaus* (qui citat *Bonac. Salas. et Lorca* (1)), quod si declaratio quæ fit a legislatore sit de sensu clare imbibito in lege (juxta exemplum allatum de filio naturali, et adoptivo), non indiget promulgatione; contra vero declaratio sensus obscure imbibiti in lege (juxta exemplum de avo, si veniat nomine patris) indiget promulgatione, ut obliget; quia illa statuit aliquid novi, quod de se non erat imbibitum in lege. Et idem dicunt *Suar. et Palaus* (2), de declaratione quæ fit non ab eodem legislatore, sed a successore, quia mens primi legislatoris non potest esse clare illi conscia, prout ipsimet legem ferenti; quapropter ad illam declarandam (licet sit de sensu in lege imbibito) debet recurrere ad argumenta et interpretationes; quæ uti leges novæ putantur, ac proinde opus habent promulgatione; alias declaratio non habebitur uti authentica, sed solum uti doctrinalis (3).

75. — Interpretari autem leges cuicumque permissum est, modo fiat juxta regulas, et sensum a Doctoribus magis receptum : cum enim occurrunt dubia, et non possit commode adiri legislator, necesse fuit hanc sapientibus tribuere potestatem leges interpretandi, ut habetur ex *c.* 2. *de privil. in* 6. Id commune est (4). An autem liceat legem interpretari cum in illa probibetur quælibet interpretatio, *Castr.* (5) *cum Sal. et Sa.* putat talem prohibitionem valere tunc, si interpretatio fuerit frivola et futilis; sed merito contradicunt *Salm.* (6), quia futiles et frivolæ interpretationes ex seip-

(1) Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 3. Palaus eodem tit. dist. 5. p. 3. § 1. n. 5. — (2) Suar. loc. cit. et Palaus ibid. n. 2. — (3) Vide opus nostrum l. 3. n. 1027. v. Hic notandum, ubi agitur, An in cœnula liceat sumere parum casei. — (4) Lib. 1. n. 200. et Palaus loc. cit. § 2. n. 1. — (5) Loc. cit. n. 6. — (6) De leg. c. 4. n. 23.

sis sunt refellendæ, atque prohibitæ : quare tunc omnes interpretationes doctrinales sunt illicitæ, prout prohibitæ sunt a Pio IV. interpretationes super Trid. ac propterea cum (ut refert Bened. XIV, de Syn. *l.* 13. *c.* 24. *n.* 2.) sub Clemente VIII, compilatus esset Septimus Decretalium, ideo vulgatus non fuit, quia cum in eo inserta fuissent multa decreta Tridentini, aditus daretur violandi constitutionem Pii IV, (*qua vetantur privati homines*, sunt verba Bened. XIV. loc. cit. *S. Concilium Trident.* « commentari atque interpretari, cum id S. Cardinalium C. ejusdem » concilii privative sit reservatum), » ea concilii decreta interpretando; quod impediri non posset, si liber ille in lucem emissus fuisset; siquidem sicut cæteræ decretales sunt canonistarum interpretationes arbitrio expositæ, ita Tridentini decretis tunc evenisset. Dicunt tamen complures Doctores hac prohibitione Pii IV, non esse vetitas omnes interpretationes incidenter factas, aut oretenus, aut manuscriptis, sed tantum ex professo per glossas, scholia, et commentaria typis data ; sic enim usus talem prohibitionem interpretatus est. Et concordes in hoc sunt *Castropal. cum Salas*, *et Barbosa*, *et Salm. cum Rodriguez*, *Reginaldo*, *et Henriquez* (1). Hujusmodi sunt etiam quæ statuta fuerunt ab Innoc. XIII, in bulla *Apostolici ministerii,* pro reformatione cleri hispanici edita, et confirmata a Bened. XIII, in bulla *In supremo*, pro toto orbe terrarum ; nam præfatæ bullæ, ejusque decretorum privative commisit interpretationem, explanationem, et declarationem, « quatenus dubietas aliqua aut difficul- » tas emerserit, » præfatæ Cong. Conc.

76. — In interpretandis legibus sequentes traduntur regulæ. 1. Attendenda est mens et finis legislatoris, et ratio legis. 2. In dubio interpretari debet pro valore actus. 3. Lex stricte interpretanda in odiosis, large in favorabilibus. 4. Verba legis accipienda sunt in sensu proprio, nisi aliquod absurdum, vel iniquitas in legislatore sequeretur. Sensus proprius est ille quem naturaliter ex communi hominum acceptatione et usu verba præ se ferunt. Analogæ (quæ plura significant) accipiendæ sunt pro principaliori analogato, ut advertunt *Palaus et La Croix* (2). Ita pariter in legibus pœnalibus et præceptivis : sed in favorabilibus solet attendi etiam proprietas civilis verborum; v. g., sub nomine *legitimi* veniunt etiam legitimati, et hujusmodi alia. Ad dignoscendum an lex sit odiosa, an favorabilis, attendendum est motivum propter quod lex lata est (3).

77. — III. Quoad epikeiam (quæ est præsumptio saltem probabilis quod legislator in aliqua rerum circumstantia noluerit obligare), illa locum habet quoties lex redderetur nociva, aut valde onerosa, et observatu difficilis (4).

78. — Restat demum ad inquirendum an lex debeat extendi a casu ad casum, ubi eadem currit ratio. Divisa est in duas partes sententia, quæ inter se quidem discrepare videntur, sed revera unum dicunt : siquidem ambæ conveniunt in hoc, quod licet lex se extendat de casu ad casum, in quo eadem ratio ita adest, ut si illa non extenderetur, posset culpari legislator aut injustitiæ, aut imprudentiæ, et in eo casu locum habet illud axioma : « Ubi eadem est ratio adæquata, ibi eadem currit legis disposi- » tio. » Et hoc evenit I. in *correlativis,* v. g., sicut sponsa potest ab ob-

(1) Palaus ib. n. 2. Salm. dict. n. 23. — (2) Palaus tr. 3. d. 3. p. 5. § 1. n. 7. et La Croix l. 1. n. 824. — (3) Pal. l. c. § per tot. 3. — (4) L. 1. n. 201. et vide Salm. c. 4. n. 44 et 45. et Pal. lib. c. § 2. n. 3. qui cum Suarez vocat commune.

ligatione sponsalium liberari, si sponsus proficiscatur. *cap. De illis, de sponsalib.* ita etiam potest sponsus. II. In *æquiparatis*, ut sunt electio, et præsentatio ad beneficium. III. In *connexis*, ut sunt diaconus, et subdiaconus. IV. In *contentis :* v. g., cui conceditur testari, conceditur posse codicillos conficere : cui prohibentur ova, prohibentur etiam lacticinia. In præmissis igitur casibus, currit extensio; et currit etiamsi lex esset pœnalis, aut correctoria, quia reg. 49. *de reg. jur. in* 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Sapienter *Suar. Bonac.* et alii dicunt, regulam illam valere quoties legis dispositio extenditur ex interpretatione congruentiæ, non autem cum debet sic interpretari ex *necessitate;* tunc enim potius dici debet casum illum comprehensum esse in lege, quam legem extendi ad casum. Cæterum (regulariter loquendo) leges pœnales non extendunt præter casum expressum, v. g. excommunicatio lata in cogentes mulieres ingredi monasteria, non procedit in eos qui cogunt viros, et idem dicendum in casibus in quibus non currit eadem adæquata ratio, prout superius dictum est (1).

CAPUT VIII.

DE CONSUETUDINE.

79. Conditiones ad consuetudinem requisitæ. — 80. Ad desuetudinem. — 81. Si lex reprobat omnem consuetudinem futuram. — 82. Usus est legis interpres. — 83. Si lex revocat omnem consuetudinem factam.

79. Oportet secernere consuetudinem quæ legem inducit, a consuetudine quæ legem abrogat, quæ potius desuetudo dicenda est. Sed de prima hic prius loquendo, dicimus : ad hoc ut vim legis habeat consuetudo, tria exposcit; introductionem nempe a communitate factam, tacitum principis consensum, et legitimam præscriptionem. I. Igitur oportet ut consuetudo non sit a particularibus, sed saltem a majori parte alicujus communitatis legem statuere potentis, licet actu talem potestatem non habentis, sit introducta; quia tunc consuetudo vim legis ex tacito principis consensu suscipit, ut docent *Salm. cum S. Thoma.* (2). II. Requiritur tacitus consensus principis, qui adesse præsumitur, quoties ille cum posset eam vetare, diu eam tolerat; ita *Angelicus* (3). III. Ut adsit debita præscriptio; pro qua requiruntur 1. tempus *diuturnum*, saltem (ut dictum est *n.* 11.) decem annorum; 2. tempus *continuatum;* quia si intra tempus præscriptionis interrumpatur consuetudo a majori parte communitatis, aut si princeps animadverterit in eos qui eam introduxerunt, tunc etiam interrumpitur consuetudo; 3. requiruntur actus multoties repetiti, ac libere, non ex timore, nec ex ignorantia, puta si populus falso crederet adesse legem, quæ revera non adesset: dum ait *Laym.* (4) *cum Suar. Abbat. et Molin.* non posse populum adstrictum esse novæ obligationi, nisi certe intendat illam voluisse sibi imponere. Quare in dubio utrum consuetudo introducta sit ex obligatione, an ex devotione, et an sub gravi vel sub levi; hoc inferri licet ex circumstantiis, v. g. si consuetudo onus grave afferat, et per tempus diuturnum fuerit constanter observata, tunc præsumendum est introductam et continuatam animo se illi sub gravi voluisse obligare (5). Et ita dicimus tenendam esse consuetudinem abstinendia

(1) Vide l. 1. n. 200 v. Quæritur hic. — (2) Vide Salm. de leg. c. 6. n. 6. — (3) 1. 2. q. 97. a. 3. ad 3. — (4) L. 1. tr. 4. de leg. c. 24. n. 2. ad 4. — (5) Vide opus nostrum, l. 1. n. 107 ad IV.

lacticiniis diebus vigiliarum (1); et consuetudinem regularium et monialium recitandi divinum officium (2).

80.—Hæc dicta sunt de consuetudine, sed ad desuetudinem legem abrogantem, duæ requiruntur conditiones: 1. ut sit rationabilis, nimirum ut non sit contra jus divinum; 2. ut sit legitime præscripta, uti habetur ex *cap. Licet. de consuet.* (3). Sed in hoc notandum, 1. quod ut desuetudo legi deroget, non sufficit intentio legem transgrediendi, sed expresse intentio requiritur legem delendi; itaque etiam cum mala fide lex præscribitur, ut dicunt *Castrop. Bonac. Laym. Salm. etc.* (4). In quo advertit *Laym.* eos qui introducunt consuetudinem adversus legem, semper peccare usque dum lex non sit perfecte præscripta; reliquos autem interim non peccare, si introducta consuetudine utantur; ita *Laym.* (5). Notandum 2. quod quamvis ut aliqua positiva prohibitio (ut dictum est) et novum jus introducatur, requiritur intentio abrogandi legem, nihilominus, si lex diu bona fide, nempe ex legis ignorantia, non observetur, ait *Laym.* (6) *cum Suar. Azor. Glossa, etc.*, decennio etiam præscribitur, etiam ignorante principe; præsumitur enim princeps tacite approbare quamlibet consuetudinem, quæ legitime præscripta est (7). Hoc tamen intelligendum, nisi princeps positive resistat cuilibet consuetudini legem adversanti (8).

81.—Effectus igitur desuetudinis est legi derogare, etiamsi in lege apposita sit clausula, « non obstante quacumque consuetudine; » etenim talis clausula præteritas respicit consuetudines, non autem futuras. Imo probabile est, ut dicunt *Suar. Pont. Bonac. Salm. etc.*, consuetudinem abrogare etiam leges futuram consuetudinem contra ipsas reprobantes (9). Si tamen in lege reprobaretur quælibet futura consuetudo, tunc distinguendum. Si reprobatur uti contraria legi naturali, aut divinæ positivæ, tunc consuetudo nunquam valere potest. Secus autem si reprobatur uti irrationabilis respectu temporis in quo lex humana constituitur, quia tunc suboriente aliqua nova causa, potest consuetudo fieri rationabilis, et valere, uti docent Doctores communiter (10).

82.—Consuetudo potest etiam legem interpretari, et propterea hujusmodi consuetudo dicitur *usualis*, ut superius dictum est, *n.* 72. Et huic satis est minus temporis spatium, quam præscriptioni. Et regulariter loquendo, omnes leges debent interpretari secundum loci consuetudinem (11).

83.—Denique advertendum hic, per leges generales nunquam derogari particularibus loci consuetudinibus jam præscriptis, nisi de ipsis specialis mentio fiat; aut nisi in illis expresse revocetur quælibet consuetudo, uti habetur ex *cap.* 1. *de consuet. in* 6. Hoc tamen non procedit in legibus quæ sanciuntur ab episcopis; præsumuntur enim episcopi omnium consuetudinum contrariarum habere notitiam (12). Item advertendum consuetudinem immemorabilem non putari revocatam, nisi fuerit nominatim revocata a lege, prout pluries declaravit S. C. (13).

(1) Lib. 3. n. 1009. v. Dubit. III. — (2) Lib. 4. n. 141. — (3) Laym. c. 24. de leg. n. 4. — (4) Lib. 1. n. 107. ad IV. — (5) Loc. cit. n. 4. — (6) Dict. c. 24. n. 11. — (7) Laym. loc. cit. n. 11. et Salm. de leg. c. 6. n. 16. cum Suar. Sanch. Bonac. et communiter. — (8) Vide opus nostrum l. 1. n. 107. ad V. — (9) Lib. 1. n. 108. v. Sed quid. — (10) Sanch. de matr. l. 7. d. 4. n. 14. Roncaglia de leg. p. 58. q. III. v. secundo, et Salm. eod. tit. c. 6. cum Suar. Pont. Tapia, etc.—(11) Lib. 1. n. 109. v. Potest. — (12) N. 109. v. Sed quæritur I. — (13) Ibid. Quær. 2.

TRACTATUS III.

DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS.

CAPUT I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

1 et 2. Actus hominis, et actus humani. — 3. De voluntario, et ejus conditionibus. — 4 ad 6. Quotuplex est voluntarium. — 7 ad 11. De libero et ejus speciebus. — 12. Impedimenta actus humani. — 13. I. De *ignorantia*. — 14. II. De *violentia*. — 15. III. De *concupiscentia*. — 16, 17 et 18. IV. De *timore*, et quotuplex sit. — 19. Unde desumant bonitatem aut malitiam. — 20. An actus externus addat malitiam actui interno. — 21. An dentur actus indifferentes.

1. — Actum est in prioribus Tractatibus de duabus regulis actuum humanorum, de conscientia nempe, et de lege : nunc de ipsismet actibus humanis agemus, prius in genere, deinde in specie, de peccatis nimirum.

2. — S. Thomas (1) docet quod actus qui ab homine procedunt, bifariam considerari possunt; in genere naturæ, et in genere morum. Primo modo considerati actus *hominis* appellantur; hujusmodi sunt omnes actus quocumque modo fiunt ab hominibus. Secundo modo dicuntur *actus humani*, et sunt illi qui procedunt ex libera humanæ voluntatis electione. Hinc omnes actus qui præveniunt rationis usum, sunt actus hominis, sed non humani. Duo requiruntur ad constituendum actum humanum, ut capax sit boni, aut mali meriti, ut nempe sit voluntarius et liber.

3. — Et prius agendo de voluntario, dicimus quod sit *illud quod procedit a principio intrinseco* (nempe non a vi extrinseca) *cum cognitione finis*, ex cujus deficientia homicidium non esset voluntarium illi, qui putans esse feram, hominem occidit.

4. — Multiplex est voluntarium : 1. formale, virtuale, habituale et interpretativum; 2. elicitum, et imperatum; 3. directum et indirectum. Et 1. *formale* est illud quod exercite eligitur aut imperatur a voluntate. *Virtuale* est quod procedit et in effectum prodit ex voluntate præhabita. *Habituale* est actus voluntatis semel habitus, et nunquam retractatus. *Interpretativum* dicitur actus ille qui fit sine advertentia, sed etiam fieret a voluntate, si agens in talibus circumstantiis positus, sibi deliberandum esset.

5. — Item 2. voluntarium *elicitum* est omnis actus voluntatis proxime a voluntate productus, ut amare, vel odio habere, eligere aut refellere aliquid cupere, etc. *Imperatum* est omnis actus qui ex voluntatis imperio exercetur ab aliis potentiis sive externis, sive internis, ut meditari, ambulare, videre, etc. Hic advertendum cum *S. Thom.* (2) quod quilibet actus sive elicitus, sive imperatus a voluntate, specificatur a fine propter quem exercetur; quare illi actus qui eumdem finem habent, quamvis materialiter sint diversi, tamen eamdem induunt speciem, v. g.

(1) 1. 2. q. 1. a. 1. — (2) 1. 2. q. 1. a. 3.

si quis jejunat, orat, concionatur ob Dei gloriam, omnes isti sunt actus charitatis. Contra si unus idemque sit materialis actus, si a voluntate eligitur ob diversos fines, ipse diversas induit species.

6. — Item 3. voluntarium *directum* est quod est volitum et intentum ex se ipso; *indirectum* est volitum in causa voluntarie posita, jam prævisо effectu, licet non intento. Ut igitur voluntarium indirectum imputetur ad culpam, primo requiritur ut prævideatur effectus : secundo, ut agens teneatur impedire talem effectum; nam cum non tenetur impedire illum, et non intenditur, non peccat causam honestam apponendo, licet prævideat effectum de se illicitum, ut pluribus casibus progressu Operis explicabitur.

7. — Præterea (ut dictum est), actus humanus, ut sit capax boni, aut mali meriti, necesse habet ut sit *liberum*. De fide est, contra Calvinum, adesse in homine, etiam post Adæ peccatum, liberum arbitrium, et ut definitum est a Tridentino, *sess.* 6. *can.* 5. Hic distinguendæ sunt plures species libertatis : 1. libertas a *coactione*, et a *necessitate*; 2. libertas *contradictionis*, et *contrarietatis*.

8. — Et primo alia est libertas a *coactione*, quæ dicitur *spontaneitatis*; alia est a *necessitate*, quæ dicitur *indifferentiæ*. Prima importat ut actus sit spontaneus, id est, violentiæ expers, quamvis sit necessarius, ut est amor Beatorum, qui necessario amant Deum, sed sponte, quin vim patiantur; etenim docet *S. Thomas* (1) cum *S. Augustino*, nos erga ultimum finem habere quidem libertatem voluntatis, quæ non repugnat cum necessitate naturalis inclinationis : sed non habere libertatem arbitrii, sive contradictionis, quæ importat velle et nolle, ut mox explicabitur. Libertas a *necessitate*, seu indifferentiæ, importat non solum immunitatem a vi, sed etiam a necessitate; ita ut homo possit non ponere actum, qui dicitur *contradictionis*, aut ponere actum contrarium, quæ dicitur libertas *contrarietatis*, ut paulo post subjungetur.

9. — Secundo sciendum est aliam esse libertatem *contradictionis*, quæ dicitur *exercitii*, nempe posse operari, et non operari : aliam esse libertatem *contrarietatis*, etiam *specificationis* dictam, nimirum duos contrarios actus ponendi, ut amandi, aut odio habendi.

10. — His positis, dicimus, ut hominis voluntas possit cum bono aut malo merito operari, debet esse libera libertate *indifferentiæ*, quæ sola verum libertatis nomen meretur, nempe non solum ut a vi, sed etiam a necessitate sit immunis. Hoc probatum ex Tridentino, *sess.* 6. *can.* 4. ubi dicitur liberum esse homini gratiæ assentiri, aut dissentiri. Item probatur ex propositionibus Baii et Jansenii proscriptis; Baius, prop. 39. ex damnatis a S. Pio V, et aliis Pontificibus, dixit : « Quod voluntarie » fit, etiamsi necessitate fiat, libere tamen fit. » Prop. 66. : « Sola vio- » lentia repugnat libertati hominis naturali. « Et prop. 67. « Homo pec- » cat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit. » Et cum dixit Baius *damnabiliter*, loqui intendebat de actibus deliberatis, etiamsi necessariis, dum ipse jam admittebat (uti legitur in prop. 75.) actus indeliberatos, nempe sine voluntatis consensu, non reputatos peccata. Jansenius, in prop. 3 ex 5. damnatis ab Innoc. XI. : « Ad merendum et » demerendum in statu naturæ lapsæ, non requitur in homine libertas a » necessitate, sed sufficit immunitas a coactione. »

(1) Quæst. de verb. a. 1.

11. — Notandum hic quod radix libertatis *indifferentiæ* oritur ab *indifferentia judicii*, quæ nihil aliud est quam deliberatio boni, aut mali quod in actione consideratur. Hæc judicii indifferentia non jam constituit libertatem, sed, ut dictum est, est radix libertatis, ut postea possit libere et indifferenter voluntas eligere quod sibi placuerit.

12. — Obstacula autem quæ impediunt actum humanum, seu quominus actus sit voluntarius, sunt ignorantia, vis, concupiscentia, et timor, qui alioquin non aufert, sed minuit voluntarium. De singulis sigillatim agemus.

13. — I. Circa *ignorantiam* plura sunt distinguenda. 1. Ignorantia alia est *negativa*, quæ est carentia scientiæ in subjecto non apto; alia est *privativa*, quæ est privatio scientiæ in subjecto apto; alia est *positiva*, quæ est deceptio seu error voluntarius. 2. Ignorantia alia est *juris*, seu præcepti : alia est *facti*, seu rei præceptæ. 3. Ignorantia alia est *antecedens*, seu *invincibilis*, *quæ præcedit omnem rationis advertentiam :* alia *consequens*, seu *vincibilis*, quæ saltem virtualiter aut in confuso est cognita : alia est *concomitans*, quæ concomitatur actum, sed non est illius causa nec in illum influit; actus enim etiam poneretur eodem modo, etiamsi non adesset ignorantia : hujusmodi est ignorantia illius qui occidit inimicum, putans esse feram, sed ita est dispositus, ut si cognovisset esse inimicum, etiam occidisset. 4. Ignorantia consequens, seu vincibilis dividitur in crassam seu supinam, et affectatam. *Crassa* est quando homo negligit scire quod potest et tenetur scire : *affectata* est quando negligit veritatem inquirere, ut liberius peccet. Hinc concluditur quod ignorantia *antecedens* (quæ dicitur invincibilis) impedit et penitus aufert voluntarium. *Consequens* (quæ dicitur vincibilis) non aufert, sed minuit voluntarium. *Concomitans* nec aufert, nec minuit voluntarium, nam ut superius dictum est, nihil influit in voluntarium.

14. — II. *Vis* quoque penitus impedit actum humanum; unde quæ fiunt vi, nihil nec boni nec mali merentur. Violentum tamen differt a necessario, quia hoc potest esse voluntarium, ut est amor beatificus, et differt etiam ab involuntario, quod potest causari ab ignorantia.

15.— III. *Concupiscentia* (quæ est motus appetitus sensitivi), quando est antecedens, impedit actum humanum, seu voluntarium in parte, et quandoque in toto, si omnino rationem præveniat; unde fit quod motus sensuales, si omnis absit voluntatis consensus, ad peccata nobis non imputantur nec mortalia, nec venialia (1). Cum vero concupiscentia est consequens, et est illa quæ excitatur aut imperatur a voluntate, tunc nihil impedit actum humanum, imo auget voluntarium et culpam.

16. — IV. *Timor*, vel est levis, vel gravis, qui etiam dicitur *cadens in virum constantem.* Ut sit gravis, requiritur ut malum comminatum sit 1. probabiliter imminens; 2. ut non possit vitari; 3. ut sit magni momenti saltem respective ad personas, uti ad feminas, filiosfamilias, pupillos, subditos, etc., in quibus datur etiam timor *reverentialis ;* sed hic advertendum timorem reverentialem tunc esse gravem, cum præter pudorem, quo afficitur filius, pupillus, subditus in patri, aut tutori, aut domino adversando, timet amplius aliquam diuturnam indignationem, aut vexationem (2).

17. — Oportet 2. distinguere metum *ab intrinseco*, qui provenit ab

(1) Vide lib. 5. De actibus humanis. n. XXIII ad XXV. — (2) Lib. 3. n. 717. v. Idem autem.

ipsis facti circumstantiis; puta timor mortis quo mercator in procella projicit merces in mare, et timor *ab extrinseco*, qui provenit a causa libera extrinseca, nempe ab homine. Et timor ab extrinseco potest esse *justus* et *injustus* : quod dignoscitur a considerando an timorem incutiens habeat necne jus ad illum incutiendum. Item hic timor potest esse incussus ad extorquendum certum aliquem actum, aut alio fine, præter actum timoris causa positum.

18. — Hoc posito, timor dicitur non impedire actum humanum, illum nempe absolute voluntarium, sed solum *secundum quid*; quod idem valet, quod minuit voluntarium. Quando autem metus excuset, vel non, a lege, jam dictum est *tract.* 2. *n.* 44. Et quando metus invalidet, vel non, actum, id, dum loquemur de voto, de contractibus, et de matrimonio, agetur.

19. — Quæritur 1. unde actus humani desumant suam bonitatem, et malitiam? Respondemus (quidquid dicant alii) quoad materiale desumunt ab objectis et ab eorum circumstantiis. Quoad formale, sive quoad moralem bonitatem, aut malitiam a virtutibus quibus conformantur, aut adversantur. Et hactenus de eo quod spectat ad speculativam quæstionem, nam quod ad praxim spectat, agemus in sequenti capite *punct.* 3. *n.* 55. agendo de distinctione specifica peccatorum.

20. — Quæritur 2. an actus externus addat distinctam bonitatem, aut malitiam actui interno quoad præmium aut pœnam essentialem (nam quoad accidentalem certum est apud omnes). In hac quæstione Thomistæ cum communiori tenent negativam sententiam, Scotistæ affirmant. Sed quidquid sit de speculativa quæstione, in praxi etiam Thomistæ (ut declarat *Estius*) dicunt quod cum voluntas operis mali executione vehementius adhæret objecto concupito, aut magis oblectatur illo, tunc sine dubio opus externum addit aliquam malitiam voluntati. Et regulariter sic accidit : ideoque bene ait *Habert*, quod ille qui externe operatur peccatum, semper dicendus est majus malum committere, quam qui tantum illud concupiscit (1).

21. — Quæritur 3. an detur actus humanus indifferens in individuo? Concordes sunt Thomistæ Scotistis dari actum indifferentem in specie, sive ex *objecto*, ut est deambulare, campum respicere, etc. Quæstio est an detur in individuo? Scotistæ affirmant; sed probabilius negant Thomistæ, quia cum homo sit rationalis, tenetur quidquid operatur ordinare alicui fini honesto; quod omittendo, culpæ ei verti hoc debet, et actus non est amplius indifferens, nisi forte posset esse quod ex ignorantia aliquando sine advertentia operetur. Hæc satis de his tribus celeberrimis quæstionibus, quæ magis pertinent ad Scholasticam, quam ad Moralem. Progrediamur ad loquendum de peccatis quæ sunt actus humani in specie.

(1) Lib. 5. De actibus humanis. n. XL.

CAPUT II.

DE PECCATIS.

PUNCTUM I.

DE PECCATIS IN GENERE.

22 et 23. De peccato mortali, et veniali. — 24 ad 39. De advertentia. — 40 ad 45. De consensu. — 46. De peccato philosophico.

22. — PECCATUM definitur a S. Augustino, et a S. Thoma (1) : « Dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. » Dicitur *contra legem æternam*, quia in hoc consistit tota formalis malitia peccati ; ideoque hæc definitio comprehendit tum peccata commissionis, tum omissionis : etenim omnia divinam legem offendunt ; et comprehendit etiam transgressiones legis humanæ ; cui etiam ipsa lex divina jubet ut obediatur : *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Rom. 13. 2.

23. — Quodlibet peccatum grave est Dei offensa non effective, quia, ut loquitur Angelicus (2), Deus incapax est nocumenti ; sed affective, et est vera injuria, et contemptus in divinam majestatem, quæ postponitur creaturæ. An autem peccatum veniale debeat etiam dici divinæ legis transgressio, affirmamus cum *Estio*, *Soto*, *Azorio*, et aliis, quia, licet *S. Thomas* (3) dicat quod veniale non est contra, sed præter legem, nihilominus hoc est intelligendum in quantum sit tantum contra ordinem, non contra finem legis, qui est charitas. Sed hic ordo legis observandæ est etiam præceptum : *Noli velle mentiri*. Eccl. 7. 14. *Noli jurare omnino.* Matth. 5. 34. Igitur veniale etiam est contra legem, cum sit expresse a lege vetitum.

24. — Pro certo habendum, ut dictum est *n.* 2. peccatum, ut sit imputabile, debere esse voluntarium, et ut voluntarium sit peccatum mortale debet esse pleno consensu patratum. Itaque 1. requiritur plena et perfecta advertentia ad malitiam objecti, ideoque motus concupiscentiæ *primo primi* dicti, qui penitus rationem præveniunt, carent culpa. Motus *secundo primi*, qui cum semiadvertentia fiunt a semidormientibus, aut alio distractis, ad summum possunt esse venialia. Motus vero deliberati, quorum plene, aut saltem in confuso intellectus advertit malitiam, et voluntas eis consentit, hi sunt mortalia ; ita communiter Theologi cum *S. Thoma* (4), qui dicit quod peccatum mortale ex suo objecto potest evadere veniale ob imperfectionem actus moralis, cum non sit deliberatus, sed subitus (5). Unde alio loco sic ait : « Si quis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpat, quorum significationem non considerat, et tunc est peccatum veniale, et non habet propriam rationem blasphemiæ (6). » Præterea alibi dicit : « Qui ex lapsu linguæ jurat, siquidem advertat se jurare, et falsum esse quod jurat, non excusatur a mortali. Si autem hoc non advertat, a crimine perjurii excusatur (7). » Hinc concluditur, cum sententia communi, ad peccatum mortale non sufficere semiplenam advertentiam, sed requiri plenam et

(1) 1. 2. q. 71. a. 6. — (2) 1. 2. q. 73. a. 8. ad 2. — (3) 1. 2. q. 88. a. 1. ad 1. — (4) Q. 7. de malo a. 6. per tot. et 1. 2. q. 88. a. 6. — (5) S. Thom. 1. 2. q. 88. a. 6. — (6) Id. 2. 2. q. 13. a. 2 ad 3. — (7) Id. 2. 2. q. 98. a. 3 ad 2.

perfectam. « Et ratio est *(recte inquit cardinalis Gotti)*, quia peccatum » mortale debet esse plene voluntarium et liberum, et consequenter cum » plena advertentia committi (1). »

25. — Sed magna quæstio est, an ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiæ actus, vel sufficiat virtualis et interpretativa? Prima sententia, quam olim tenuere *Cajetanus* (2), *ac Medina, Loppez, Serra, Prado, et alii apud Salm.* (3), atque enixe tuentur *Concina, Continuator Tournely, Angelus Franzoja, Antoine*, et alii recentiores (4), dicit minime requiri advertentiam actualem, sed satis esse virtualem et interpretativam : quæ in hoc consistit, quod homo teneatur et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat; alias (ut aiunt) reputandi essent immunes a culpa omnes scelesti homines, qui a suis passionibus, aut pravis consuetudinibus obcæcati, plura mala patrant, ad nihil advertentes.

26. — Secunda vero sententia communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiæ, aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi. Et hanc tenent *Sylvius, Suarez, Tapia, Sanchez, Sayrus, Palaus, Salas, Bonac. Salmant.* tam scholastici quam morales, *Gamachæus, Isambert. Du Val*, item *Vasquez cum Lyrano, Tostato, Adriano VI, Curiel, Victoria, Corduba*, et alii (5). Item *S. Antoninus, Wigandt, Sainte-Beuve, et card. Gotti*, quorum loca et verba infra afferentur. Hi dicunt ad omne peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiæ actus, vel in se, vel in sua causa, saltem in confuso. Ratio eorum est, quia nihil volitum, nisi præcognitum; unde nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti habeatur saltem aliqua confusa apprehensio; ille enim qui nullo modo advertit malitiam suæ actionis, vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversus illam agendo.

27. — His positis, meum proferam sensum, et dico quod sistendo intra limites justi, præfatæ sententiæ facile conciliari possunt. Nam si dicatur ad omnia peccata mortalia necessario exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utique falsum est, quia multipliciter evenire potest quod plura mala, quamvis actualiter et expresse non advertantur, bene tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob negligentiam, vel ob passionem, aut pravum habitum, vel ob voluntariam inconsiderationem in operando.

28. — Primo igitur modo ignorantia sit voluntaria ob negligentiam, ut docet S. Thomas (1. 2. *q.* 76. *a.* 3.) qui regulam ibi præmittit dicens : « Ignorantia quæ est causa actus, quia causat involuntarium, de se habet » quod excuset a peccato, eo quod voluntarium est de ratione peccati. » Deinde subdit ignorantiam posse esse voluntariam duobus modis, « vel » directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire, ut liberius peccet : vel » indirecte, sicut cum aliquis propter laborem, vel alias occupationes, » negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur. Talis enim ne-

(1) Gotti tr. de vitiis q. 1. dub. 4. § 3. n. 10. — (2) Caj. 2. 2. q. 88. a. 1. dub. 3. — (3) Salm. tr. 20. c. 13. n. 5. — (4). Conc. in Comp. theol. l. 8. D. 3. c. 2. n. 14. Cont. Tourn. tr. de pecc. c. 4. a 1. Franzoja in Busemb. l. 5. c. 2. de peccat. Anim. P. Antoin. — (5) Sylvius in 1. 2. p. 76. a. 3. q. 3. concl. 2. Suar. tom. 5. in 3. p. D. 4. sect. 8. ex n. 14. Tapia l. 3. q. 9. a. 5. et 11. Sanch. De præc. Dec. l. 1. c. 16. n. 21. Sayr. Thes. l. 2. c. 9. n. 11. Pal. tr. 2. D. 1. p. 15. n. 5. Salas. tr. 13. D. 8. sect. 11. n. 87. Bon. de censur. in communi. D. 1. q. 2. punct. 1. Salm. Schol. tr. 13. D. 13. dub. 1. et Mor. tr. 20. c. 14. n. 8. Gam. t. 2. p. 194 Isamb. p. 233. Vasq. 1. 2. q. 123. c. 2. n. 6. Du-Val. D. 1. 178.

» gligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum, » dummodo sit eorum quæ quis scire tenetur et potest. Et ideo talis igno- » rantia non totaliter excusat a peccato. Si vero sit talis ignorantia, quæ » omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus » quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a pec- » cato. » Nota, *talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam.* Præterea nota hic Angelicum ultimis verbis relatis non dubitare quod bene possit dari invincibilis ignorantia etiam eorum quæ quis scire tenetur. Idem scribit alibi (*de malo, q.* 3. *a.* 7. *ad* 7.) : « Ignorantia » quæ est omnino involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod Au- » gustinus dicit : *Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed* » *si scire neglexeris.* Per hoc autem quod addit, *sed si scire neglexeris,* » dat intelligere quod ignorantia habet quod sit peccatum ex negligentia » præcedente, quæ nihil est aliud quam non applicare animum ad scien » dum ea quæ quis debet scire. » Eodemque loco addit S. Thomas quod tum ignorantia reputatur voluntaria, cum homo « propter laborem addis- » cendi, vel ne impediatur a peccato quod diligit, scientiam recusat; et » sic ignorantia est a voluntate quodammodo imperata. » Hisce igitur locis S. Doctor minime quippe culpabilem reputat ignorantiam ejus qui non advertit, sed ejus qui negligit, sive recusat actu quodammodo a voluntate imperato animum applicare ad ea addiscenda quæ scire tenetur circa præceptum quod urget, ut expressius declarat in corpore prædicti articuli inquiens : « Causa ignorantiæ est animum ad sciendum non » applicare, et hoc ipsum non applicare animum ad sciendum id quod » quis debet scire, est peccatum omisssionis. »

29.—Secundo modo ignorantia fit voluntaria ob passionem quam quis vult deliberate sequi; illi enim qui secundum suam passionem operatur, bene imputabitur omnis pravus effectus tali passioni connexus, licet in particulari non agnoscatur; quia cum homo passionem aliquam amplexa tur, consequenter ipse amplectitur omnes effectus communiter ex illa passione provenientes, qui etsi in particulari non prævidentur, prævidentur saltem in confuso; volens enim aliquam explere passionem, puta vindictam, admittit consequenter, saltem in confuso, quæcumque perversa media quæ ad explendam passionem illam conducunt. Unde effectus provenientes, quamvis non sint voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirum in adhærendo in passionem. Ita etiam docet S. Thomas (1. 2. *q.* 6. *a.* 8.) ubi ignorantiam hujus operantis per passionem vocat *ignorantiam malæ electionis*, dicens : « Alio modo di- » citur ignorantia voluntaria ejus quod quis potest scire et debet; sic » enim non agere, et non velle, voluntarium dicitur. Hoc igitur modo » dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod conside- » rare potest et debet, quæ est ignorantia malæ electionis, sive ex pas- » sione vel ex habitu proveniens. » Idem repetit in *Opusc. de malo, q.* 3. *a.* 10. ubi ait : « Ligatio rationis per passionem non imputatur ad culpam, » nisi forte quoad principium talis passionis, quod fuit voluntarium; » poterat enim voluntas a principio impedire ne passio in tantum proce- » deret. » Præterea alibi (1. 2. *q.* 77. *a.* 6.) dicit : « Quandoque vero » passio non est tanta, quod totaliter intercipiat usum rationis, et tunc » ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes, vel » impedire ne suum consequatur effectum. »

30.—Tertio modo ignorantia fit voluntaria ratione pravi habitus, ut etiam habetur ex S. Thoma, loco supra citato (1. 2. *q*. 6. *a*. 8.); et tunc actus mali qui ex malo habitu proveniunt, sunt pariter voluntarii, vel in sua causa, scilicet cum in principio prava consuetudo voluntarie contrahitur, vel potius quia, ut sentio cum *Antoine*, et auctore libri cui titulus: *Istruz. de novelli confessori*, hujusmodi peccatores male habituati, quamvis habeant cognitionem minus expeditam quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; cum enim ipsi parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quæ fit in alio habente conscientiam minus depravatam; et hinc evenit quod in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis quam satis habuerunt antea de peccato, aut vestigium est adeo leve, ut interrogati, de facili respondeant quod non adverterint; sed cautus confessarius non debet ipsis fidem præstare. Et idem videtur dici etiam posse de operantibus secundum suas pravas passiones, quibus non jam defuit omnis cognitio materiæ suarum culparum, sed cognitio est in eis tam obscura, ut vix discerni possit.

31.—Quarto demum modo ignorantia fit voluntaria et culpabilis, ut dicunt *Tannerus et Antoine* (1), *cum S. Antonino*, si homo in agendo advertenter negligit adhibere considerationem quam res agenda meretur; illi enim qui jam advertit (ut recte ait *Antoine*) aliquid amplius considerandum, et tamen vult præcipitanter operari, merito imputantur omnes errores quos committit.

32.—Contra vero mihi omnino tenendum videtur, si ignorantia nullo ex prædictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiæ, vel periculi, nec directe, nec indirecte, neque in se, neque in sua causa, tunc nullo modo imputantur ei errores quos non advertit. Ratio, quia, ut imputentur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessario præcedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitiæ objecti; advertentia enim interpretativa, ut recte loquuntur *Salmanticenses* (2), fundatur super aliquam advertentiam expressam, sicut voluntarium indirectum fundatur super directum. Præterquam quod advertentia interpretativa supponit obligationem et potentiam adversandi; sed, deficiente omni advertentia expressa, non est potentia advertendi, et ideo nec obligatio, cum nulla obligatio ligет, nisi prius quodammodo agnoscatur.

33.—Dices: Omnis ignorantia in eo qui tenetur et potest suam obligationem advertere, est vincibilis, et propterea culpabilis. Sed recte respondent *Sylvius et Suarez*, quod ille qui omnino ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam, sive physicam ad advertendum, sed caret potentia proxima et expedita, quæ homini necessaria est ad cognoscendam deformitatem suarum actionum. *Quis nesciat non esse in hominis potestate, quod sciat?* ait S. Aug. *l. de spir. et litt. c.* 35. *n.* 63 *in fin.* Unde nequit ipse naturaliter ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscet quidem suam actionem qua actio est, sed ignorabit eam qua mala est; sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad dicernendum,

(1) Tanner. t. 2. d. 4. q. 5. dub. 5. n. 103. Antoine part. 1. tr. de pecc. c. 4. q. 7. in fin. — (2) Salm. tr. 20. c. 13. n. 7.

nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsus differt a physico. « Quando nulla (sapienter ait P. Suarez) talis cogitatio » in mentem subiit, qua possit voluntas excitari ad quærendam » scientiam, non est in potestate hominis se ad illam movere, et » consequenter non potest talis ignorantia homini imputari (1). » Et hoc est quod docet S. Thomas (1. 2. *q.* 76. *a.* 2.) dicens : « Unde » propter negligentiam ignorantia eorum quæ aliquis scire tenetur, est » peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea » quæ scire non potest; unde eorum ignorantia invincibilis dicitur, quia » studio superari non potest. » Studium autem hoc sive diligentia adhibenda ad expellendam ignorantiam, ut recte advertit *Sylvius cum Medina et Richardo* (2), non debet esse summa, sed sufficit si sit moralis, et talis quam prudentes communiter adhibere solent in re gravi; superveniente enim dubio, indoctus debet consulere peritos : doctus vero consulere libros, vel cum aliis doctis rem conferre.

34. — Hanc denique sententiam observo communiter teneri ab auctoribus, non solum probabilistis (qui eam non jam ut probabilem, sed *tanquam certissimam apud omnes* agnoscunt, sicut scribit *Suarez*), at etiam antiprobabilistis; etenim *de Sainte-Beuve*, doctor sorbonicus, sic ait : « Si advertatur tantum in actum materialiter sive physice con- » sideratum, et non formaliter seu moraliter, erit tantum volitus » actus, ut est quid physicum, et non ut est quid morale; ergo non ut » malum; et in hoc non erit malitia (3). » Cardinalis Gotti scribit : « Dico secundo ad peccatum mortale sufficere advertentiam implicitam » seu virtualem malitiæ actionis vel ejus periculi. Etenim eo ipso quo quis » dubitat aut suspicatur de malitia suæ actionis, vel malitiæ periculo, et » tamen rei veritatem inquirere negligens actionem ponit, censetur inter- » pretative et ipsam malitiam velle (4). » P. Wigandt pariter inquit : » Dico 1. Deliberatio seu advertentia est duplex : una est plena et per- » fecta, quæ adest quando homo advertit, non solum ad operationem » quoad entitatem naturalem ejus, v. g., ad esum carnium, sed etiam » ad ejus malitiam, aut periculum transgressionis legis : alia est imper- » fecta, etc. Dico 2. Ut aliquid in individuo imputetur ad culpam mor- » talem, debet adfuisse plena et perfecta deliberatio (5). » Consentit his S. Antoninus, qui, ad peccandum mortaliter in delectatione morosa, requirit non solum deliberationem, sed etiam animadversionem periculi his verbis : « Aut ergo manet talis complacentia post sufficientem delibe- » rationem et animadversionem periculi, et tunc est mortale (6). » Alio loco inquit : « Defectus recti judicii ad considerationis vitium pertinet, » prout scilicet aliquis in recte judicando deficit, ex eo quod contemnit » vel negligit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit (7). » Consentit etiam *Continuator Tournely*, qui sic concludit : « Itaque, ut » intra veri limitis gradum sistamus, existimamus eum qui ita non ad- » vertit ad peccati malitiam, ut vel naturali raptus distractione, vel ob » similem causam advertere non possit, peccato non teneri. Sic excusa- » bitur pœnitens qui injunctam pœnitentiam præ oblivione non implet.

(1) Suar in 3. p. t. 5. D. 4. sect. 8. n. 18. — (2) Sylvius in 1. 2. q. 76. a. 3. concl. 1. et deinde q. 3. concl. 1. — (3) Sainte Beuve de pecc D. 5. sect. 1 à 3. — (4) Gotti tr. de vitiis q. 1. dub. 4. § 3. n. 11. — (5) Wig. tr. 4. Ex. 2. de pecc. n. 50. — (6) S. Ant. p. 2. tit 5. c. 5. in fin. (7) Idem ibid, c. 11. sub init.

» Verum aliter dicendum de actionibus quas eliciunt aut omittunt viri » terrenis rebus absorpti, passionibus suis servientes, assueti ut nequi- » dem cogitent se non cogitare (1). » Sed idem jam nos admisimus supra, *num.* 28. *ad* 31. Consentit etiam *Antoine*, qui agens de ignorantia, dicit inadvertentiam sive inconsiderationem esse culpabilem in eo qui debitam diligentiam omittit, vel qui præcipitanter agit jam advertens rem indigere majori consideratione, vel qui actu positivo vult sequi passionem quæ advertentiam impediat. « E contra (dicit) si inadvertentia sit invinci- » bilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsus » inculpabilis, et excusat a peccato ea quæ ex illa fiunt contra legem; » quia malitia actus tunc nullatenus, ne interpretative quidem est vo- » luntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio (2). »

35. — Hinc concludendum quod opinio eorum (si forte adsunt) qui dicunt operanti adversus legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia, nec directa, nec indirecta, in se, vel in causa, saltem in confuso, sed tantum adfuerit advertentia interpretativa, in hoc duntaxat consistens quod ipse debuit et potuit sola potentia physica et remota malitiam advertere : hæc opinio nullo modo sustineri potest; alias sequeretur quod plurimi homines multis mortalibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint. Dicent quod homines illi in pœnam aliarum culparum, puta ob cupiditates suas non repressas, obligationes proprii status non impletas, cæterasque negligentias, merentur subtractionem lucis, qua alioquin bene advertissent operationum suarum malitiam; et ideo omnes sui errores imputantur ad culpam. Sed ut illatio hæc valere posset, priùs probanda esset supposita propositio, quæ nobis minime probatur : nam ratione aliorum defectuum Deus privabit aliquem sua ulteriori luce, qua tentationibus et passionibus propriis restitisset, nisi defecisset in aliis; itaque subtractio illa efficiet quod talis homo incidat in culpas, quas satis advertit ut culpas; sed non efficiet quod ei imputentur errores quos nullo modo, neque expresse, neque in confuso ut culpas agnoscit; quia ubi non est cognitio, non est libertas; et ubi non est libertas, non est peccatum. Instabunt : Sed S. Thomas (*lect.* 7. *in cap.* 1. *epist. ad Rom.*) dicit : « Si ignorantia causatur a culpa, non » potest subsequentem culpam excusare. » At hoc dicimus sane intelligendum de ignorantia voluntaria aliquo ex modis, ut supra ab eodem Angelico explicatis. Præterquam quod S. Doctor loquitur ibi de infidelibus, quibus errantibus in fide, ob eorum certe culpabilem ignorantiam, merito imputantur ad culpam omnia mala quæ patrant.

36. — Præterea, si absque ulla advertentia imputantur homini omnes sui errores, quamvis ipse, debita diligentia jam adhibita, recte operari judicet, sequeretur quod ad honeste operandum non sufficeret sequi sententias (si sint minus tutæ) nec probabiliores, nec probabilissimas, nec etiam moraliter certas. Sed hoc dici nequit, cum ab Alexandro VIII. damnata sit prop. 3, quæ dicebat : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

37. — Remanet objectionibus prolixis adversariorum satisfacere; sed nos brevi expediemur. Opponunt I. illud in *Reg.* 13. *juris*, *in* 6, ubi dicitur : *Ignorantia facti, non juris excusat.* Sed huic bene respondet

(1) Cont. Tourn. tr. de pecc. c. 4. a. 1. part. 1. — (2) Antoine part. 1. tr. de peccat. cap. 4. q. 7. v. Quare.

Sylvius (1) id intelligi de statutis forensibus, uti jam explicat Glossa ibidem; in foro enim judiciali post legis promulgationem ignorantia transgressorum ordinarie præsumitur vincibilis, nisit adsit aliqua ratio quæ contrarium præsumere faciat, ut habetur in *cap. In tua*, *tit. Qui matrim. accus.*, *etc.*

38. — Opponunt II. quod si ad omnia peccata requireretur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judæi crucifigentes Dominum, pagani occidentes Martyres, et hæretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quod horum omnium ignorantia fuit et est omnino crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judæis, dixit : *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit*, *peccatum non haberent*. Joan. 15. 24. Idem quippe dicendum de infidelibus et hæreticis, quibus ob suam malitiam vel supinam negligentiam omnes sui errores juste imputantur ad culpam.

39. — Opponunt III. quod sententia requirens aliquam advertentiam actualem non differt ab ea quæ peccatum philosophicum tuebatur a culpa theologica immune. Sed respondetur quod ideo præfata opinio proscripta fuit ab Alexandro VIII, quia ille qui operatur contra rectam rationem, ut supponitur in peccato philosophico, etiamsi non reputet lædere Deum, reipsa jam lædit; offendendo enim naturam rationabilem, offendit simul ipsius naturæ auctorem. Sed in tali peccato semper requiritur ut homo advertat suam actionem rectæ rationi adversari. Quid ergo commune est inter peccatum philosophicum et actionem illam, quam quis nullo modo, ne in confuso quidem, advertit esse malam, et forte aliquando bonam reputat?

40. — Præterea, ad hoc ut peccatum sit mortale, requiritur plenus consensus voluntatis, ut communiter omnes Doctores catholici docent, *Contensonius*, *Tournely*, *Gonet. Wigandt*, *Gotti*, *Concina*, *Sanch. Salmant. Cardenas*, *etc.*, *ex S. Thoma*, 3. *p. q.* 88. *a.* 7. Ratio, est quia ad peccatum consummatum requiritur perfectum voluntarium, quod idem est ac plenus consensus (2). Potest tamen voluntas assentiri gravi culpæ cum consensu indirecto; nempe cum vult causam prævidens effectum, ut superius dictum est; sed hoc intelligitur cum adest obligatio impediendi effectum, nam si in aliquo casu non adest talis obligatio, excusabitur quidem (causam ponendo) a malitia effectus, cum positive non vult, licet illum prævideat (3).

41. — Notandum I. post intellectus advertentiam, tribus modis posse voluntatem ferri circa objectum peccaminosum sibi propositum : 1. positive in illo consentiendo, 2. positive resistendo, 3. negative se habendo, nec consentiendo, nec resistendo. Hinc fit quæstio, an graviter peccet qui negative se habet, et positive non resistit appetitus sensitivi motibus circa objectum graviter malum? Generaliter loquendo juxta sententiam veriorem *Gerson. Sanch. Castrop. Salmant. cum S. Thoma* et aliis, iste leviter peccat, non vero graviter; nam periculum consensus, quod potest esse in non resistendo, non est proximum, sed tantum remotum (4).

42. — Sed secus procedit in delectatione carnali, cui (juxta sententiam communem Doctorum) tenemur sub gravi positive resistere, quia istæ

(1) Sylvius 1. 2. q. 76. a. 8. qu. 1. concl. 7. — (2) Lib. 5. n. 5. — (3) Ib. v. Prænotand. II. — (4) Lib. 5. n. 6.

cum sunt vehementes, de facili possunt sibi trahere voluntatis consensum, si ipsa positive non resistit (1).

43.—Quomodo autem hujusmodi carnis tentationibus resistendum sit, auctor quidam modernus quoad frenandam externam et sensualem commotionem, dicit multum prodesse vestibus tegere, et comprimere partes commotas. Quoad præservandam animam a consensu, juvant devotæ cogitationes super Jesu Christi morte, super inferno aut morte; et valde quoque proderit animo revolvere conscientiæ remorsus, quos anima, patrato peccato, sensitura erit, cum advertet Deum amisisse. Sed maxime quoque juvat, imò necesse est, in hujusmodi tentationibus ad orationem confugere; nam (teste Sapiente) castitas obtineri non potest nisi a Deo, et per orationem : « Et ut scivi quod aliter non possum esse continens, » nisi Deus det, adii Dominum, et deprecatus sum. » *Sap.* 8. 21. Invigilet confessarius ad insinuandas pœnitentibus præcipue recidivis istas considerationes; nec eorum sequatur exemplum quibus satis est ab ore pœnitentis audivisse se amplius nolle peccare, et nullo alio interposito sermone, eos absolvunt. Præcæteris, eos moneant ut in turpibus tentationibus ne cum eis mente sermocinentur, sed propositum renovent se mori potius esse paratos quam assentiri Dei offensæ, et ut inde statim invocent pluries cum fiducia SS. nomina Jesu et Mariæ, hac invocatione intendentes eorum auxilium exposcere. Dixi, *ne mente cum tentationibus sermocinentur;* omnes enim spiritus magistri advertunt quod in hujusmodi sensus tentationibus, sicut etiam in illis contra fidem, satius esse mentem alio divertere, quam manu cum eis (ut dici solet) conflictari, contrariis voluntatis actibus obsistendo, et rationes exquirendo quibus sibi suadeat cur consentire non debeat. Cum vero motus sunt leves, melius erit quin resistat, si eos contemnat (2).

44.—Et insuper advertatur non esse obligationem resistendi tentationibus et motibus carnalibus, cum adest justa causa positive non resistendi, putá si quis expertus esset resistendo, magis augeri motus, et contra contemnendo, cessari : aut si motus proveniant ex aliqua necessaria aut utili actione, sicut est ab audiendis confessionibus aut a legendis libris, ut discatur disciplina moralis aut medica, aut a tactibus necessariis in medendo, et similibus. Nam tunc (ut docent Doctores) non tenemur opus omittere propter hujusmodi involuntarios motus, nec resistere positive, si illi motus durarent, et magnæ esset molestiæ debere semper eos positive repellere. Satis tunc erit dare operam ne consentiat : dum hæc ipsa diligentia erit sibi sufficiens reluctatio. Ita *Tolet. Caj. Laym. Tournely, Azor. Sanch. La-Croix, etc.* (3).

45.—Notandum II. peccata omissionis requirere actum positivum et deliberatum voluntatis in consentiendo omissioni operis præcepti, ut bene docent *Gonet, Filliuc. et Salm.*, quidquid dicant alii (4). Insuper advertendum omissiones quæ proveniunt a causa prius posita, non imputari ad peccatum tunc cum omittitur præceptum, sed cum ponitur causa, ut recte dicunt *Sanch. Becan. Filliuc.* contra alios. Hinc qui causam ponit prævidens effectum, exempli gratia, qui ebriatur prævidens se omissurum sacrum, etsi accideret ut postea sacro adesset, etiam ei confitendum esset peccatum omissionis, quia præstitit consensum, cum cau-

(1) Lib. 5. n. 7. — (2) Vide lib. 5. n. 8. — (3) Lib. 5. n. 9. — (4) Vide Salm. tr. 20. c. 10. n. 11.

sam posuit, nempe ebrietatem (1). Nihilominus si peccato consummato annexa sit censura, et quis, antequam effectus sequatur, se retractaret, tunc esset reus effectus præcogniti, sed non incurreret censuram; quia censura requirit contumaciam eodem temporis momento, quo peccatum consummatur (2). Si quis omitteret sacrum ut iret venatum, aut ut ludo vacaret, sat erit si tantum confiteatur Missæ omissionem; quia ideo ludus et venatio sunt illi peccatum mortale, quia sunt causa omissionis sacri (3).

46. — Notandum III. propositionem quæ dicebat non esse mortale, nec mereri pœnam æternam peccatum philosophicum, nempe illam culpam quæ dignoscitur esse contra rationem, sed non contra legem divinam, quæ his verbis adnotatur : « Quod in eo qui vel Deum ignorat, vel » de Deo actu non cogitat, sit grave peccatum, sed non offensa Dei, neque » peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dig- » num, » merito fuisse damnatam ab Alexandro VIII, quia qui advertit opus suum esse naturæ rationabili adversum, advertit saltem in confuso injuriam quæ irrogatur naturæ auctori, qui est ipse Deus.

PUNCTUM II.

DE PECCATIS IN PARTICULARI, DE DESIDERIO, COMPLACENTIA, ET DELECTATIONE MOROSA.

47. Desiderium, gaudium et delectatio. — 48. An in delectatione explicanda sit species. — 49. Delectatio de opere malo, et de mala cogitatione. — 50. Desiderium mali, si esset licitum. — 51. Delectatio et desiderium inter sponsos, etc., et inter conjuges. — 52. Delectatio de causa mala ob bonum effectum. — 53. De damno alterius ob bonum finem. — 54. De rebus prohibitis lege positiva.

47. — Inter cogitationes peccaminosas distinguenda sunt inter se desiderium, gaudium (sive complacentia) et delectatio morosa. *Desiderium* respicit tempus futurum, et est cum homo deliberate cupit opus malum opere complere. Hoc desiderium dicitur efficax; cum quis proponit illud exequi; inefficax cum consentit in voluntate exequendi, si posset : v. g., si diceret : Vellem surripere thesaurum ab ecclesia, si possem. *Gaudium* respicit tempus præteritum; et est quando homo complacet sibi de malo patrato. *Delectatio morosa* denique respicit tempus præsens, et est cum quis præsentem sibi imaginatur actum peccati, et de illo oblectatur, ac si tunc illum exequeretur. Et dicitur *morosa*, non quia opus sit longa mora ut fiat peccatum, quia illa potest momento compleri; sed ob moram deliberatam quam voluntas facit (4).

48. — Hoc posito, notandum 1. tam desiderium quam complacentiam comprehendere totam malitiam, et omnes species quibus objectum induitur; unde si quis, v. g., cupit cum aliqua coire, vel sibi complaceat de copula habita cum illa, debet explicare qualitatem mulieris, an sit conjugata, an habeat votum castitatis. Ideoque bene docent *Salm.* (5) cum *Lugo*, *Castrop. etc.* quod si quis se jactat de peccato patrato, debet explicare in confessione omnes species illius, quia in se jactando regulariter adjungitur ad jactantiæ malitiam etiam complacentia de peccato commisso (6). An autem idem dicendum de delectatione morosa, quæstio est,

(1) Lib. 5. n. 10. v. Notandum III. — (2) Ibid. in fin. — (3) N. 9. v. Hic demum. — (4) Vide opus nostrum l. 5. n. 15. — (5) Tract. 20. c. 3. n. 66. et 67. — (6) Lib. 5. n. 16.

Alii affirmant, ut *Cajetan. Less. Sanch. etc.* Alii negant, ut *Azor. Lugo, Bonac. Laym. Coninch. Castropal. etc.* qui dicunt quod si quis delectatur de copula conjugatæ, non ut conjugatæ, sed tantum ut pulchræ, non committit adulterium, siquidem adulterii circumstantia non intrat in delectationem, prout intrat in desiderium et in complacentiam, quæ (ut dictum est) totum objectum, ut in se est, exhauriunt, nec possunt præscindere ab illius circumstantia. Hæc opinio speculative loquendo est valde probabilis, sed inpraxi dico cum *Holzman*, sine dubio esse explicandas in delectatione omnes objecti circumstantias, quia in illa adest periculum proximum desiderii pravi peccandi cum hujusmodi persona (1).

49. — Notandum 2. aliam esse delectationem de malo, cum opus malum est objectum delectationis : et hæc delectatio sine dubio est graviter peccaminosa, si opus est culpa gravis. Aliam esse delectationem de cogitatione operis mali, cum non delectatur de opere malo, sed tantum de cogitatione illius : v. g. aliquis legit materias turpes, et non delectatur de illis, sed tantum de illarum lectione. Hæc delectatio etiam potest esse gravis, cum adest proximum periculum consensus : sed cum non adest tale periculum, erit tantum venialiter mala ; imo omni culpa carebit cum justam habet causam legendi, aut cogitandi de hujusmodi materiis, causa v. g. studendi, medendi, aut confessiones auscultandi, etc. *S. Thom.* 1. 2. *q.* 74. *a.* 8. *et S. Anton. Sanch. Less. Bonac. Salm.* aliique communiter (2).

50. — Quæritur 1. an peccet graviter qui concupiscit objectum graviter malum, sed sub conditione si esset licitum ? In rebus prohibitis lege positiva certo negandum. Dubium restat in prohibitis lege naturali. Et tunc ita distinguendum : si conditio abstrahit totam malitiam peccati, v. g., si quis diceret : Si Deus mihi permitteret, vellem equum Titii mihi accipere ; hic non peccaret, vel saltem non graviter : secus autem si conditio non aufert malitiam. v. g., peccarem, si non adesset infernus ; occiderem, si non essem sacerdos, et hujusmodi alia. Et idem rationabiliter dicunt *Sanch. Laym. Azor.* de eo qui diceret : Si non esset peccatum, ulciscerer, blasphemarem, etc.; nam cum hæc sint intrinsece mala, nunquam abstrahi possunt a sua malitia. Quamvis probabiliter dicant *Sanch. Bonac. Castrop. Vasq. Sa, Valent. et Salm. cum Cajet.* et aliis quod cum quis cupit aliquid malum sub conditione si non esset malum, nunquam concupiscit malum revera, sed tantum ostendit inclinationem ad illud, quod ad mortale non attingit. Qui vero optaret absolute ne esset prohibitum quod est intrinsece malum, non potest excusari a mortali, dum ex se malum est velle invertere ordinem et legem naturæ, ut recte dicunt *Salm* (3).

51. — Quæritur 2. an sponsus possit delectari de congressu cum sponsa, sub conditione si esset sibi uxor, aut cogitando ad tempus quo erit uxor ? Alii absolute admittunt. Alii admittunt modo delectatio sit de solo appetitu rationabili, præciso periculo appetitus sensitivi, nimirum sine spirituum commotione. Sed nos cum *Sanch. Suar. Laym. Azor, Salm. Holzm. Roncaglia, Croix, etc.*, dicimus neutrum esse admittendum, quia delectatio facit objectum sibi præsens, et cum sit tunc præsens objectum a conditione cohonestante præcisum, tunc objectum certe est

(1) Lib. 5. n. 18, in fine. — (2) N. 17. — (3) N. 13. v. Quæritur.

malum, et quamvis consensus sit conditionatus erga objectum, est tamen absolutus erga delectationem (1). Aliud est autem, ait *Roncaglia,* si sponsus desiderat simpliciter copulam futuram cum sponsa, quando sibi erit uxor : quia tunc optat rem ad tempus quo revera illa sibi licita erit. Sed hoc non obstante ego subjungo, quod per hujusmodi desideria, cum quis moratur in iis cogitationibus, magnum subest periculum delectationis præsentis : ideoque debet Confessarius omnino prohibere ne sponsi in hujusmodi desideriis morentur. Contra valde probabile est per se non esse mortale se delectare de copula habita vel habenda cum sua uxore absente (quidquid dicant *Salmant. et Roncaglia*, qui affirmant, si delectatio habeatur cum commotione spirituum), dum semper ac periculum pollutionis abest, matrimonium ipsum licitos reddit tactus impudicos inter conjuges (qui sine dubio nequeunt esse sine commotione, aut saltem sine proximo periculo commotionis, et tamen eos ipsi *Salmanticens. et Roncaglia* non damnant de mortali) ; ita reddit per se licitam ipsam delectationem copulæ ; hujus sententiæ sunt *S. Ant. Cajet. Coninch. Vasq. Croix*, *Suar. Gers. Laym.*, *etc.* (2), et expresse eam docet etiam *S. Thomas* (3).

52. — Quæritur 3. an liceat oblectari de aliquo opere intrinsece malo quod accidit ob bonum effectum inde secutum ? Distinguendum : si opus est formaliter malum, nempe cum peccato patratum, pro certo est apud omnes non licere delectari de illo. Si autem accidit sine peccato, non desunt qui admittunt posse delectari de illo, uti de causa boni effectus. Nos vero cum *Sanchez*, *Layman. Croix*, *Salmant. Roncaglia*, *etc.*, dicimus talem delectationem semper esse illicitam ; quia licet opus non fuerit peccaminosum, nihilominus semper fuit objective malum. Et hoc videtur non posse amplius revocari in dubium post proposit. 15 damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat : « Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias » inde ex hæreditate consecutas. » Nec obstat quod dicit *S. Thomas* (4) : « Si autem placet (nempe nocturna pollutio) ut naturæ exoneratio, » peccatum non creditur. » Dum hoc intelligendum de pollutione pure naturali, quæ provenit a natura se exonerante, ideoque cum non sit objective mala, licet delectari de exoneratione ob eam obtenta. Contra (per se loquendo) licet delectari non de causa peccaminosa, sed de effectu inde secuto, ut de exoneratione ob pollutionem habita, aut de acquisitione hæreditatis orta ex homicidio. Dictum est *per se loquendo*, quia etiam delectatio solius effectus, ut dicunt *Salm. et Ronc.* non caret aliquo periculo (5).

53. — Quæritur 4. an licitum sit delectari, aut optare damnum proximo propter aliquem bonum finem ? Prænotandæ hic sunt duæ propositiones damnatæ ab Innoc. XI, nempe 13 quæ dicebat : « Si cum debita » moderatione facies, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare : non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale » emolumentum. » Et prop. 14 : « Licitum est absoluto desiderio cupere » mortem patris, non ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia » nimirum obventura est pinguis hæreditas. » Hæ fuerunt merito damnatæ, quia secundum ordinem charitatis vita proximi præferenda est

(1) Lib. 5. n. 14. et 24. — (2) Ibid. n. 25. — (3) Q. 15. de malo a. 2. ad 17. (4) In 4. dist. 9. q. 1. a. 1 ad 5 — (5) Lib. 5. n. 20.

cuicumque nostro temporali emolumento bonorum, aut honorum. Contra licet gaudere, et cupere damnum temporale proximi ob bonum commune, aut innocentis, aut proximi; ita docent *Toletus*, *Nav. Bonac. Salm. Ronc. etc., cum S. Thom.* (1), qui sic loquitur : « Potest aliquis, » salva charitate, optare malum temporale alicui, et gaudere, in quantum est impedimentum malorum alterius, vel communitatis, vel Ecclesiæ. » Item scribit S. Gregorius : « Evenire plerumque potest ut, non » amissa charitate, et inimici nostri ruina lætificet, et rursus ejus gloria » sine invidiæ culpa contristet; cum et, ruente eo, quosdam bene erigi » credimus, et proficiente illo, plerosque injuste opprimi formidamus. » *Mor. lib.* 22. *c.* 22. Quare licet (semper tamen servato ordine charitatis) optare, aut sibi complacere de infirmitate, aut morte impii, ad exemplum aliorum, et ut cesset ille a præbendis scandalis, aut ruinæ esse alio modo animabus. Ita etiam gaudere licet de damno temporali privati ad evitandum damnum commune. Ita etiam dicunt *Salmanticenses*, *et Roncaglia*, posse patrem cupere mortem filio, si juste timet ne ille dedecori futurus esset familiæ (2). Ita etiam *Sotus*, *Castrop. Trullench. Granad. Viva*, *Felix*, *Potestas* (*contra Nav. Salmant. etc.*), permittunt sibi posse mortem optare, si minus duram putaret esse sibi mortem quam vitam adeo molestam ob infirmitatem, paupertatem, aut aliam molestiam, qua afficitur. Et hoc mihi non videtur probabile; ut contra videtur improbabilis mihi cum *Roncaglia et Salmant.*, opinio *Azorii et Bonac.* licitum esse matri mortem filiæ optare, quia eam in matrimonium collocare nequit ob ejus deformitatem aut paupertatem familiæ, aut quia ipsa mater vexatur a viro illius causa (3).

54. — Oblectari autem de rebus solum a lege positiva vetitis, uti est in diebus jejunii oblectari de carnibus, etc., hoc semper licitum est, aut saltem non est culpa gravis. Sed contra, ei qui ex inadvertentia in die jejunii carnem comedit, non licet de hoc delectari (4).

PUNCTUM III.

DE PECCATORUM DISTINCTIONE, I. QUOAD SPECIEM, II. QUOAD NUMERUM.

55 et 56. De distinctione specifica. — 57. De numerica, et de I. radice à multiplicitate actuum. — 58 ad 61. Circa actus internos. — 62 et 63. Circa actus externos. — 64 et 65. De II. radice a diversitate objectorum totalium.

55. — Et I. quoad speciem quæritur primo a Doctoribus a quibus radicibus desumenda sit distinctio specifica peccatorum? S. Thomas docet desumendam ab objectis vitiosis specie diversis; Scotus contra ab oppositione ad diversas virtutes quibus opponuntur peccata. Utraque sententia est probabilis; secunda tamen, ut fatetur etiam *Tapia* Thomista, est facilior ad distinguendas species peccatorum. Quare dicimus distinctionem specierum desumi a duabus radicibus, prima ab oppositione ad diversas virtutes, ut dictum est. Sed quia aliqua peccata opponuntur eidem virtuti, ut blasphemia et perjurium ambo opponuntur religioni, ideo dicimus secundam radicem desumendam a diversa deformitate eidem virtuti opposita. Hoc tamen valet, ut distinguantur peccata commissionis; peccata enim omissionis quoad speciem distinguuntur tantummodo ab objectis quæ omittuntur, v. g., omissio sacri, et jejunii ambo adversantur

(1) In 3. Sent. dist. 30, q. 1. a. 1. ad 4. — (2) Lib. 5. n. 21. v. licitum. (3) N. 21. — (4) N. 27.

Ecclesiæ obedientiæ, et in tantum sunt diversæ speciei; in quantum Sacrum et jejunium sunt objecta diversæ speciei (1).

56. — Quæritur secundo, an peccatum ex *objecto* leve possit propter aliquam circumstantiam devenire ad gravitatem speciei superioris? *Vasq. et Durandus* negant; sed affirmat sententia communis quam tenent *Suar. Castrop. Salmant.* et alii cum *S. Thoma* (2), cum non accidat physice, sed moraliter. Quare ait S. Doctor (3) esse graviorem bestialitatem perjurio (4). Et ideo regula prædicta metiendi gravitatem peccati ex oppositione ad superiorem virtutem, currit tantum quando peccata sunt maxima adversus aliquam virtutem, non autem cum comparatur maximum peccatum adversans uni virtuti cum minimo adversante alii virtuti (5).

57. — II. Quoad numericam distinctionem, dicimus pariter ex duabus radicibus desumendam: 1. *Ex multiplicitate actuum moraliter interruptorum*; 2. *ex diversitate objectorum totalium.* (De hac secunda dubitant Doctores, sed nos juxta nostram sententiam, de qua in fine hujus puncti, *num.* 64. agemus.) Et loquendo de prima radice, ut dignoscatur quandonam actus voluntatis moraliter interrumpantur, plures oportet facere dictinctiones.

58. — Primo oportet distinguere actus internos ab externis. Et quoad internos, distinguendum, cum hi possint esse aut circa peccata interna (*cordis* dicta) quæ interius consummantur, ut sunt odium, hæresis, prava desideria, delectatio morosa, et hujusmodi: aut circa peccata externa (*oris et operis* dicta) quæ externe perficiuntur, ut sunt blasphemiæ, furta, etc. Hoc posito, dicimus actus internos circa peccata *cordis*, odia, desideria, etc., statim ac multiplicantur, interrumpuntur; itaque tot sunt peccata, quot sunt actus, consensus voluntatis; ut communiter *Suar. Azor. Vasq. Castrop. Bonac. Salm. Tourn. Conc.* et alii contra *Canum et Lugo*, qui tenent per somnum, aut per distractiones non interrumpi, sed solum per contrariam voluntatem. Sed hæc opinio non est mihi satis probabilis; unde dico teneri pœnitentem ad explicandum, si potest, numerum actuum internorum quibus præstitit consensum; si non potest, saltem tempus in quo in tali pravo animo perseveravit, explicando saltem in genere si eæ interruptiones (præter ordinarias somni, etc.) fuerint raræ, an frequentes. Si enim prædicti actus procederent ab uno et eodem impetu passionis, dicunt *Lugo*, *Viva*, *et Tamb.* (et id videtur probabile) tunc eos, quamvis intercederet aliquod intervallum, sed breve, constituere unum peccatum (6).

59. — Quoad actus internos circa peccata externa *oris et operis*, ut detractionis, homicidii, etc., hæc bifariam moraliter interrumpuntur: 1. voluntatis retractatione; 2. voluntaria cessatione, nempe si voluntarie a pravo proposito cessat; nam si post cessationem voluntariam a proposito, iterum illud reassumit, tunc novum committit peccatum (7).

60. — Certum igitur est apud omnes tam per retractationem, quam per voluntariam cessationem interrumpi actus internos circa peccata externa. Sed quæstio est, an per ordinarias interruptiones interrumpatur pravum propositum circa peccata externa. Alii affirmant, ut *Vasq. Henno, et Diana*, et hæc opinio est satis probabilis. Sed probabilior est altera

(1) Lib. 5. n. 30. 31 et 32. — (2) 2. 2. q. 10, a 3. ad 1. — (3) 2. 2. q. 144. a. 3. — (4) Lib. 5. n. 34 — (5) Ibid. — (6) Ibid. n. 37. — (7) Ibid. n. 38.

Salmanticensium, *Vivæ*, *Roncag. et Concinæ*, quod si perseveret propositum per breve tempus, actus replicati non interrumpuntur : interrumpuntur autem si tempus est diuturnum : et opinio aliorum, quod quantumlibet temporis pravum propositum duret, actus non interrumpuntur, est contra communem sententiam ; quare id mihi non videtur probabile. Quodnam autem tempus judicandum sit longum in hac materia, *P. Concina* putat unum diem; *Roncaglia* duos; alii quatuor, aut quinque; ego autem sentio posse idem pravum propositum duos, aut tres dies perdurare, sed non amplius; dum existimo concupiscentiæ sive passionis vehementiam (regulariter loquendo) difficulter ultra duos aut tres dies posse persistere. Quare dico quod si pravum propositum præcedat actum duobus aut tribus diebus, potest accipi pro uno peccato una cum actu externo consummato. Sed si quis perseverat diutius tribus diebus, ille debet explicare tempus : et tunc Confessarius accipiet in confuso numerum actuum eo tempore interruptorum per quamlibet morulam somni, cœnæ, distractionum, etc., prout sunt coram Deo, tunc utendo prima opinione *Vasquez*, *etc*, nempe actus internos per quamcumque morulam semper interrumpi (1).

61.— Advertendum nihilominus hoc non procedere cum actus voluntatis qui proficiscuntur a primo pravo proposito, perdurant in aliquo effectu, qui conducit ad perficiendum unum duntaxat peccatum externum; quia tunc quantumcumque temporis perduret prava voluntas, illi actus unum constituunt peccatum. Hinc qui proponit occidere inimicum suum, et ideo parat arma, insidias struit, et postea eum occidit, licet tunc pluries, et plures dies reiteret actus suæ pravæ voluntatis, unum peccatum committit : ita omnes Doctores cum *S. Thoma* (2). Ita etiam fur unum peccatum committit, si ipse semper perseverat (licet diutius) in sibi proposita a principio voluntate furandi, vel non restituendi; quia in illa voluntaria et nunquam retractata retentione virtualiter durat in effectu prima voluntas, ut valde probabiliter docent *Nov. Lugo*, *Sayrus*, *Trull. P. Nav. Roncaglia*, *Diana*, *Malder*, *et Salmant.* (contra *Suar. Bonac., etc.*) Recte tamen advertit *Diana* quod si fur aliquando sit impotens restituendo, et postea iterum fieret potens, et non restitueret, tunc novum committeret peccatum; tunc enim tempore impotentiæ non perseveravit in effectu voluntas non restituendi (3).

62. — Hoc quoad actus internos peccatorum quæ externe perficiuntur. Quoad autem ipsos actus externos, isti tunc moraliter interrumpuntur, cum non respiciunt aliquem actum completum, v. g., si quis pluries percutit inimicum, non habens animum eum occidendi, tunc omnes illæ percussiones sunt distincta peccata, quia quilibet actus habet suam distinctam malitiam. Idem dicendum de tactibus turpibus, sine intentione coeundi adhibitis. Contra advertendum quod bifariam actus externi uniuntur, et unum constituunt peccatum : 1. si procedunt ab ipso impetu, cum quis eodem iracundiæ tempore pluries blasphemat, injuriis aliquem afficit, percutit, aut detrahit; sive eadem concupiscentiæ vehementia pluries turpiter tangit; ita communiter *Nav. Less. Castropal. Bonac. Concina*, *Viva*, *Salmant.*, *etc.* 2. Si actus externi moraliter ordinentur ad idem peccatum consummandum, prout qui accipit arma, inquirit inimicum, et postea eum occidit. Item si quis ad copulam consummandam præmittit verba, oscula, etc. Itaque tunc sufficiet tantum ex-

(1) Lib. 5. n. 59. — (2) In 2. dist. 42. q. 1. art. 1. — (3) Lib. 5. n. 40.

plicare commisisse homicidium, aut copulam. An autem explicandi sint tactus statim copulam subsequentes? Respondetur probabiliter negative, semper ac tactus (et idem est de complacentia, quæ habetur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad novam copulam; quia tunc verisimiliter tactus illi adhibentur ad primæ copulæ complementum (1). Sed hic notandum cum *P. Viva,* et communi (ut ipse asserit) omnia media externa adhibita ad exequendum peccatum, prout sunt tactus et verba obscena, ac etiam iter susceptum, ascensus in domum meretricis, parare arma ad vindictam et hujusmodi, omnia hæc explicanda sunt in confessione tanquam peccata distincta numero, quando peccatum intentum executioni non mandatur; quia illæ actiones externæ jam omnes informantur a malitia pravis finis (2).

63.— Quæritur si quis habens animum surripiendi 100 aureos, centum vicibus surriperet, quot peccata committit? *La Croix* putat centum peccata committere: quodlibet enim furtum suam propriam habet malitiam. Sed probabiliter *Holzman.* sentit satis esse confiteri furtum 100 aureorum, tanquam unum peccatum; dum cæteri actus tendunt ad complendum furtum intentum. Si autem non est intentum ad centum, certe distincte explicanda sunt omnia furta gravia (3).

64. — Hactenus de prima radice : loquamur de secunda, nempe de diversitate objectorum totalium. Quæstio est tamen inter Doctores an per hanc radicem multiplicentur peccata, v. gr., si quis unico ictu sclopeti plures occidit, an committat plura peccata? Alii negant, ut *Suar. Lugo, Laym. Anacl. Viva, etc.* Sed nos, cum *Azor. Tournely, Concina, Salmant. Diana, Croix, etc.* et communi affirmamus, quia idem actus, sicuti potest continere plures malitias specie distinctas, ita pariter potest habere plures distinctas numero, et hoc etiam contra eamdem virtutem; puta si conjungatus committit adulterium cum conjugata. Hinc dicimus plura committere peccata, 1. qui uno ictu sclopeti plures occidit homines; aut unica detractione multos unius familiæ infamat; aut unico sermone pluribus est scandalo; 2. qui unica vice furatur a pluribus; sed hoc non intelligitur, si furaretur bona monasterii, aut capituli, quia ea bona pertinent ad communitatem, non vero ad particulares; 3. qui unico actu voluntatis proponit plures dies omittere officium, aut jejunium, aut malum optat pluribus, vel cupit ad plures feminas accedere, aut pluries ad eamdem, fortius si plures successive cum aliqua rem habet (4).

65. — Si autem aliquis negat plures Fidei articulos, unum committit peccatum; nam, cum unum sit objectum Fidei, nempe veritas Dei revelantis, æque infidelis est qui unum articulum negat, ac qui omnes. Ita pariter qui coram pluribus alicui detrahit, probabile est, cum *Azorio*, *Molina*, *Lugo*, *etc.* (contra *La-Croix*), unum peccatum committere, dum unicum est apud omnes jus ad famam. Item qui plura mala exoptat inimico, v. gr., infamiam, mortem, etc., sed sub una mali ratione ea apprehendit, nempe ut media ad illius perniciem, probabiliter cum *Cajet. Lugo, Valent. Bonac. Croix, etc.*, committit unum tantum peccatum, et ei satis est confiteri : *Exoptavi grave malum proximo.* Sed qui efficaciter optasset in suum inimicum diversa mala inferre, aut optasset specifice et in particulari ut prædicta mala illi acciderent, tunc debet

(1) Lib. 5, N. 41. — (2) N. 42. — (3) N. 44. — (4) N. 46.

omnia illa distincte confiteri, quia illa sunt diversa peccata (1). Dicunt *Salmant. Viva, et Lug.* cum aliis, Confessarium qui est in peccato mortali, plures successive absolventem, unum committere sacrilegium. Sed nos dicimus cum *Bonac. Escobar*, *Concina*, *Tournely*, *Croix*, *etc.* tot sacrilegia, quot sunt personæ quas absolvit, quia quælibet absolutio est distinctum Sacramentum. Secus autem et non improbabiliter dicunt *Filliuc. Viva*, *Busemb.* et alii de sacerdote in peccato existente, qui pluribus ministrat Eucharistiam, cum una sit tunc administratio, et unum convivium (2). Quot autem peccata committat qui celebrat Missam in peccato, vide *tom.* 3. *Append.* 3. *n.* 11.

PUNCTUM IV.

DE PECCATO MORTALI, ET VENIALI.

66. Effectus mortalis et venialis. — 67. Quot modis mortale fit veniale. — 68. Quot modis veniale fit mortale. — 69. Quod si in periculum probabile de mortali quis se exponat.

66.—Peccatum mortale est illud quod privat hominem divina gratia, quæ est animæ vita, et ideo dicitur mortale. Veniale est quod non privat gratia, sed minuit charitatem, non quidem Dei erga nos, sed nostram erga Deum. Admonet confessarios *S. Antoninus*, ne damnent aliquem peccati mortalis, « nisi habeatur auctoritas expressa sacræ Scripturæ, aut » canonis, aut determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio. » Quare ait Sanctus ex *D. Thoma*, in grave periculum peccandi se conjiciunt, qui sine certitudine faciliter actiones damnant de peccato mortali, in talem conscientiam ponendo pœnitentes (3).

67. — Quæritur 1. quot modis peccatum ex genere suo mortale fieri potest veniale. Tria requiruntur ad peccatum mortale: gravitas materiæ, plena advertentia intellectus; et perfectus consensus voluntatis; et ob aliquem horum defectum, mortale fieri potest veniale. Et I. quoad materiam, ejus gravitas consideranda est non solum in se, sed etiam ex circumstantiis, ex toto, et ex fine intento. Quapropter non datur parvitas materiæ, ubi parvitas non minuit offensam, uti accidit in infidelitate, simonia, perjurio, vitio turpi, etc. Præterea advertendum materias parvas reiteratas tunc constituere materiam gravem, cum ex se, aut saltem moraliter in se coalescunt; ut sunt furtula, parvæ omissiones in officio, in missa, aut comestiones modicæ in jejunio eodem die repetitæ. II. Quoad advertentiam, potest excusari a mortali semidormiens, aut semidistractus, aut qui subita et vehementi turbatione ita corripitur, ut nesciat quid agat. III. Quoad consensum, notetur quod hic non est supponendus perfectus ad peccatum mortale in iis qui spiritualem agunt vitam, et meticulosæ sunt conscientiæ, semper ac certi non sint de consensu (4).

68. — Quæritur 2. quot modis, contra veniale possit transire in mortale? Respondetur quinque: I. ratione *finis adjuncti*, qui ex se sit mortalis, v. g., si quis dicat verbum leviter inhonestum, sed fine proximum trahendi ad culpam gravem. II. Ratione *finis ultimi*, et est cum quis agit aliquid ex se non mortale, sed ea animi adhæsione, ut potius sit paratus ad præceptum grave transgrediendum, quam illud omittere; v. g., si

(1) Lib. 2. n. 30. v. 1. In confess. et l. 5. n. 50. v. Quær. 5. — (2) Lib. 5. n. 50. v. Quær. 6. — (3) Lib. 3. n. 52. circa fin. v. Bene hic. — (4) Lib. 6. n. 476. v. item, et l. 5. n. 53. ad 58.

quis die festivo sit paratus potius ad omittendum sacrum, quam ludum. Sat tamen tunc erit, si confiteatur tantum voluntatem omittendi sacrum. III. Ratione *contemptus formalis* legis, aut legislatoris, ut docet *S. Thomas* (1), cum aliquis ex proposito legem (etiamsi humanam) transgreditur, quia non vult ei se subjicere; aut ideo superiori non obedit, quia illi non vult subjici; si autem nollet superiori obsequi, aut ex passione, aut quia res est parvi momenti, tunc, ait S. Doctor, *non peccat ex contemptu, etiamsi peccatum reiteret.* IV. Ratione *scandali* respectu pusillorum, ut in *tractatu sequenti*, *n.* 28. V. Ratione *periculi proximi* in culpam gravem labendi (2).

69. — Nonnulli Auctores dicunt quod si quis se exponit periculo tantum probabili labendi mortale, non peccat graviter semper ac sit etiam probabile quod non cadat. Sed hæc opinio rejicitur a *Carden. Busemb. Croix, etc.*; quia si nobis nefas est uti opinione probabili cum periculo facti de damno alterius, ut dictum est *tract.* 1. *n.* 21, quanto minus possumus ea uti cum periculo propriæ animæ. Tunc lapsus, licet sit incertus, certum tamen est periculum. Hoc intelligitur quod peccet graviter qui se exponit periculo sine justa causa; hoc enim non currit, juxta communem *Nav. Roncag. Hurtad. Salmant. Elbel, etc.*, de eo qui ex necessitate se exponit (ut dicetur de chirurgo, et parocho *tract.* 9. *n.* 34 *de sexto præcepto*); quandoquidem tunc periculum ex proximo fit remotum, tum propter necessitatem, tum propter media præservativa quæ debet adhibere in hujusmodi occasionibus: nam licet nemo excusetur, etiamsi velit eadem media adhibere, qui præcisa necessitate se exponit periculo; attamen bene excusabitur qui illi ex justa causa se exponit, dum huic, non autem illi in occasione auxiliaturus erit Deus, qui indigentibus, non temere agentibus opitulatur (3).

(1) 2. 2. q. 186. a. 9. ad 3. — (2) Lib. 5. n. 59. ad 63. — (4) Lib. 5. n. 63. v. Quær. hic,

TRACTATUS IV.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGALIBUS.

1 ad 5. De Fide. — 6. ad 8. De Spe. — 9 ad 12. De Charitate. — 13. Actus exercendi circa virtutes theologales.

1. — Ad primum præceptum primo spectant virtutes theologales, quæ sunt Fides, Spes et Charitas. De singulis seorsim. Et I. Fides definitur : « Est virtus theologica a Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assen- » tiendum, ob divinam veracitatem, omnibus quæ Deus revelavit, et per » Ecclesiam nobis credenda proposuit.» Dicitur 1. *virtus theologica*, id est, Deum respiciens, quia fides, sicut etiam spes et charitas, directe respiciunt Deum, ad differentiam virtutum moralium, quæ illum indirecte respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia fides est donum Dei supernaturale. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum* ; nam assensus fidei non potest esse cum formidine, ut volebat prop. 4. ex damnatis ab Innoc. XI, sed debet esse firmus. 4. *Ob divinam veracitatem*, cum infallibilis veritas (quæ est ipse Deus) sit objectum formale fidei. 5. *Omnibus quæ Deus revelavit*, cum omnia a Deo revelata sint objectum materiale fidei. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit*, quia divina revelatio nobis non manifestatur nisi per Ecclesiam, quæ eam proponit; est enim evidens per signa credibilitatis (quæ sunt prophetiæ, miracula, martyrum constantia, etc.) Ecclesiam non posse falli, nec fallere. Quare aiebat S. Augustinus : «Evangelio » non crederem nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas. »

2. — Itaque *objectum materiale* fidei (nimirum id quod credere debemus) præcipuum est Deus, et inde cætera omnia a Deo revelata, ut dicit *S. Thomas* : « Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per as- » sensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia vero sicut » consequenter adjuncta. » Objectum autem *formale* (sive motivum quo debemus credere) est Dei veracitas. Quæstio tamen est inter scholasticos, an revelatio etiam sit objectum formale fidei ? *Juvenin.*, et alii dicunt Dei veracitatem esse objectum formale *quod*, sive rationem præcipuam in qua fundatur fides. Revelationem autem esse objectum formale *quo*, nempe medium quo nos credimus. Sed communior sententia, quam tenent *Habert, Gotti, et Holzman. cum Scoto., etc.* vult objectum formale fidei esse veracitatem Dei, et revelationem esse tantum conditionem qua nobis applicetur notitia eorum quæ credimus.

3. — Sed deveniamus ad ea quæ nostri instituti laboris intersunt. Altera sunt præcepta explicite credenda *de necessitate medii*, altera *de necessitate præcepti.* Nulli dubium est quin explicite *de necessitate medii* credenda sint, Deum esse, et remuneratorem esse boni, et justum vindicem mali. Quoad autem mysteria sanctissimæ Trinitatis, et Incarna-

tionis, et Mortis Jesu Christi, licet adsit sententia probabilis pro utraque parte, an debeant credi ex necessitate medii, an præcepti; attamen certum est, ex propos. 64. ex damnatis ab Innoc. XI, non esse absolutionis capacem qui ignorat ea mysteria, aut quia agitur de valore sacramenti, aut quia agitur de mysteriis longe maximis, et momenti valde gravis, ut credantur, ad salutem æternam consequendam, ac edoctu ita facilibus, ut sine magna difficultate ea addiscere possit pœnitens, antequam absolutione sacramentali donetur. Sed ratio potior est, quia pœnitens sacramentum pœnitentiæ recipiendo, quod est meritorum Salvatoris communicatio, tenetur illi explicite credere, sive tenetur exercere fidem circa illa mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis. Explicite vero *de necessitate præcepti* debent sciri et credi, saltem in substantia, ut docet S. Carolus Borromæus in sua *Instructione ad confessarios*, 1. Symbolum Apostolorum; 2. Oratio Dominicalis, et Salutatio Angelica; 3. Præcepta Decalogi et Ecclesiæ; 4. Sacramenta quæ cuilibet sunt necessaria, ut baptismus, eucharistia, et pœnitentia; cæterorum enim sufficit habere fidem implicitam, cum explicita sit tantum necessaria illis qui ea suscipiunt.

4. — Peccata quæ fidei adversantur, sunt infidelitas et hæresis: infidelitas quæ triplex est: *negativa*, eorum nempe qui nihil audierunt in fide. *Positiva* eorum est qui sua culpa ignorant veritatem fidei. *Contraria* est eorum qui fidei sufficienter eis propositæ repugnant, aut eam contemnunt. In hac infidelitate contraria sunt paganismus, judaismus, et hæresis.

5. — Ad hæresim duo requiruntur: judicium erroneum intellectus, et pertinacia voluntatis. Quare non est hæreticus qui tantum externe detestatur fidem, aut qui tantum negative dubitat de ea, credulitatem suspendendo circa aliquem articulum; quia iste non format judicium: contra vero est hæreticus qui affirmative judicat aliquod dogma esse dubium; aut qui ideo suspendit judicium, in quantum virtualiter judicat dubium esse illud dogma, licet sciat Ecclesiam illud docere. Nec est hæreticus qui est dispositus se judicio Ecclesiæ submittere, quia tunc deest pertinacia (1). Ad hæresim deducitur apostasia, quæ est error fidei ex toto contrarius, ab ea nempe discedendo.

6. — II. Spes definitur: « Est virtus per quam certa cum fiducia futuram beatitudinem, et media illius assequendæ expectamus per Dei auxilium. » Objectum materiale primarium spei, illud nempe quod sperare debemus, est beatitudo æterna, quæ est Deus ipse fruendus; secundarium sunt divina gratia et bona nostra opera Dei auxilio exequenda. Objectum vero formale, seu motivum quo nos sperare debemus, alii dicunt esse Dei misericordiam; alii divinam omnipotentiam, ut communiter thomistæ; alii divinam promissionem, ut tenet *Juvenin.* alii denique volunt esse divinam bonitatem, illam intellige bonitatem qua nobis auxilia ad consequendam salutem communicat, quæ eadem est ac misericordia: quod si quis vellet objectum formale spei esse bonitatem Dei, in quantum est res spectata, bene ait *Continuator Tournely* (2), erraret utique.

7. — Hinc puto concludendum omnia illa tria prima motiva, quæ innuimus objectum formale spei constituere, nimirum Dei misericordiam et omnipotentiam, qua nobis Deus opitulatur ad vincendos inimicos

(1) Lib. 2, n. 17 et 19. — (2) Tract. de Decal. c. 1. p. 2. de spe concl. 2.

salutis; hæc duo motiva expresse docentur a S. Thoma (1), qui sic ait: « Ita » objectum formale spei est auxilium divinæ pietatis et potestatis, propter » quod tendit motus spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum spei. » Et puto his duobus debere addi tertium, quod est divina promissio, ut ait *Juvenin.* sive sit fidelitas Dei in promissis, quibus pollicitus est se ob merita Christi ad gloriam nos adducturum; nam, hac promissione præcisa, nos certa fiducia non possemus nostram salutem sperare.

8. — Vitia spei opposita sunt desperatio et præsumptio : peccat præsumptionis ille qui meritis ipsius solius innixus, aut solius Jesu Christi meritis, ipso non cooperante, confisus, sperat salutem consequi. Præsumptionis pariter peccat qui reiterat peccata, sperans Deum æque duo peccata quam unum esse remissurum; aut qui ex facilitate remissionis, quam sperat, inducitur ad peccandum : non autem qui ex passione peccaret, sperans eodem tempore sibi parcendum fore. Qui autem vellet diutius in peccatis perseverare, sperans postea fore ut resipisceret, hic non peccaret quidem contra spem, sed contra charitatem erga seipsum, æternæ damnationis periculo se exponendo (2).

9. — III. Charitas definitur : « Est virtus qua diligimus Deum propter » seipsum, ac nos et proximum propter Deum. » Itaque objectum materiale primarium charitatis (nempe id quod amare tenemur) est Deus, quem super omnia diligere tenemur, tanquam nostrum ultimum finem. Secundarium sumus nos ipsi, et proximus, quem sicut nosmetipsos diligere debemus, quia hoc nobis præcipit Deus. Objectum autem formale charitatis (nempe motivum quo tenemur diligere Deum) est quia ipse est bonitas infinita, fons et aggregatio omnium perfectionum.

10. — Dubitatur 1. an desiderium fruendi Deo sit objectum charitatis? Et respondemus affirmative : Charitas enim (ut diximus) tendit ad Deum, ut ad ultimum finem, ideoque desiderium eo fruendi, qui est ultimus finis noster, est actus proprius charitatis, imo perfectissimus, quia fruitio est charitas consummata : quare Apostoli desiderium moriendi, et esse cum Jesu Christo, fuit actus perfectus charitatis. Et hoc expresse dicit S. Augustinus : « Charitatem voco motum animi ad fruendum Deum » propter seipsum. » Nec obstat dicere quod objectum charitatis esset idem cum objecto spei, quod est etiam frui Deo cupito; nam recte respondet *Habert* (3), dicens spem tendere ad Dei fruitionem, uti nostrum bonum; charitatem vero ad ipsius fruitionem ob gloriam ipsius Dei; dum (ut ait S. Bernardus) cum homo Deo fruitur, sui ipsius obliviscitur, et totis viribus eum diligit.

11. — Dubitatur 2. an sit actus charitatis diligere bonitatem divinam, ut nobis convenientem, cum hic actus videatur potius amor concupiscentiæ quam amicitiæ? Respondetur cum *Habert*, *Gotti et Juvenin.* quod si in hoc respicimus nostrum bonum ut terminum dilectionis, utique ille est amor concupiscentiæ, ad spem spectans; si vero respicimus gloriam Dei uti terminum, ejus bonitatem diligentes tanquam nobis convenientem, quia nos adjuvat ad ejus voluntatem exequendam, et ad ultimum finem, qui est eum diligere, et ob quem nos creavit assequendum, hic est verus actus charitatis. Quare S. Augustinus aiebat : « Sic amare debes, » ut ipsum (Deum) pro mercede desiderare non desinas, qui solum te » satiet. » *In Ps.* 134. *n.* 11.

(1) In quæst. disp. q. unic. de spe. — (2) Lib. 2. n. 20. et 21. v. Hinc recte. — (3) Tom. 3. de Spe. c. 2. q. 2.

12.—Deum vero diligere propter beneficia quæ in nos contulit, est actus gratitudinis, sed non charitatis, ut dicit *Habert*, *et La Croix* (1). Sed bene ait *Habert* quod si quis divina beneficia respiceret tanquam Dei bonitatis communicationem, verum eliceret actum charitatis, in illis diligens non jam bonum ipsius recipientis, sed bonitatem Dei dispensantis.

13.—Tenemur autem tam circa charitatem erga Deum, quam circa fidem et spem, actus elicere, uti constat ex propositionibus proscriptis 1 et 7 ex illis Alexandri VII, et 6, 16 et 17 Innoc. XI.; nam, sublatis actibus, illas virtutes exercere non possumus. Igitur hi actus aliquando obligant ex se, aliquando per accidens. Obligant *per accidens*, cum urget necessitas eos eliciendi ad superandam aliquam tentationem, aut ad alicujus præcepti adimpletionem, v. gr. confessionis, communionis, etc. Obligant *per se* (uti docent Doctores) in pluribus vitæ temporibus: nimirum cum pervenitur ad rationis usum; in exitu vitæ, et pluries in vita, saltem semel quolibet anno, ut dicunt auctores; sed circa actum charitatis magis mihi arridet sententia eorum qui eum requirunt semel in mense, dum difficiliter observare poterit legem divinam, qui frequenter suum erga Deum amorem actibus positivis non exercet. Attamen opus non est ut hi actus reflexe et explicite fiant cum intentione præcepto satisfaciendi, sed satis est si exercite fiant, nempe ut actu fiant, licet ex alio fine, nempe ad abjiciendam tentationem, ad eliciendam contritionem, si confiteri velit. Ita etiam actus charitatis sunt omnes uniformitatis actus divinæ voluntati, et omnes virtutes exercitæ ad Dei complacentiam. Ita pariter sunt actus fidei orare, Crucifixum adorare, signare se signo crucis, etc. Quare bene ait *Card. de Lugo* quod ille qui semel amplexus est fidem christianam (aut vixerit, ego addo, christiane, saltem præcepto paschali satisfaciendo), non debet dubitari quin satisfecerit præcepto fidei; et idem intelligendum de præcepto spei (2).

CAPUT II.

DE CHARITATE ERGA PROXIMUM.

14. Ordo charitatis.—15. Ordo personarum quæ præferri debent.—16. Punct. I. Signa communia adhibenda cum inimicis.—17. Remissio injuriæ.—18 et 19. Punct. II. Obligatio eleemosynæ.—20. Punct. III. De Correctione fraterna.—21. Quando quis excusatur.—22. Superiorum in hoc obligatio.—23 et 24. Punct. IV. De scandalo et quot modis detur.—25. An scandalum sit peccatum tam contra charitatem quam contra virtutem quæ læditur.—26 et 27. Quid si proximus sit jam paratus ad peccandum.—28. An, ne simus alicui scandalo, teneamur relinquere nostra bona, ac etiam omittere præcepta positiva.—29. De scandalo quod præbent mulieres, et de comœdiis.—30. An possit suaderi minus malum.—31 et 32. Punct. V. Quando erit licita cooperatio materialis.

14.—Charitas est ordinata; unde fit quod tenemur præferre omnibus Deum, et ejus gratiam; contra vero non tenemur præferre bonum proximi nostro bono, nisi quoties proximi bonum sit ordinis superioris. Ordo bonorum hic est: præ omnibus est vita spiritualis, post hanc vita temporalis, inde fama, et postremo sunt bona. Itaque vita proximi temporalis non est nostræ præferenda, bene vero spiritualis. Hoc tamen intelligendum, quoties proximus est in extrema illius necessitate; et etiam in gravi, respectu episcoporum, et parochorum, juxta communem sen-

(1) La-Croix l. 2. n. 147. Habert. tom. 3. de Charit. c. 2. q. 4. — (2) Lib. 2. n. 6. ad 18.

tentiam (1). Cum autem necessitas proximi est extrema, tunc tenemur succurrere ei, licet adsit aliquod probabile periculum labendi in aliquod peccatum, modo lapsus non sit moraliter certus, dum in illo casu debemus merito jure sperare Deum fore nobis auxiliaturum, ita *D. Thom. Suar. Sot. Silv. Tourn. Pal. Salm. etc.* (2). Hoc tamen intelligendum, quoties æqualis afforet spes adjuvandi, et nemo alius esset qui opitularetur; et præterea proximus certe esset damnandus, hoc enim importat extrema necessitas. Sed tempore pestis merito ait *Laym.* quod in aliorum defectu, sacerdotes tenentur infirmis assistere, quia in tanta multitudine moraliter certum est multos adesse qui in peccatis versantes, suæ saluti æternæ prospicere non poterunt, ob ignorantiam eliciendi actum contritionis perfectæ (3).

15. — Ordo autem personarum quas præferre debemus in officiis charitatis, hic est : in extrema necessitate vitæ, omnibus præferendi sunt parentes ; cum enim ab ipsis nos vitam acceperimus, justum est ut cæteris nos eos præferamus. Sed in gravi necessitate, 1. succurrendum est conjugi, 2. filiis, 3. parentibus, sed patri præ matre, 4. fratribus et sororibus, 5. consanguineis, 6. domesticis (4).

PUNCTUM I.

DE DILECTIONE INIMICORUM.

16. — Certum est nos teneri inimicos diligere tam actu interno quam actu externo, eis ostendendo saltem signa communia, consueta ostendi aliis amicis aut consanguineis : v. g., eos salutando, aut resalutando, litteris respondendo, eorum consortium non evitando, communibus eleemosynis non privando, etc. Diximus saltem *resalutando;* sed si inimicus esset superior, aut contra adesset scandalum, aut si absque gravi incommodo posset suum inimicum salutare, et hoc modo eum liberare a peccato gravi odii, quo ipse ab illo habetur, tunc (ut recte ait *Tournely*) tenetur salutationem prævenire. Nonnulli autem auctores excusant a peccato gravi offensum, si nec resalutaret inimicum, si de recenti ab eo injuria esset affectus, ita *Roncaglia, Tamb. Mazzot.* (5).

17. — Hic memorare juvat illud dubium quod fit a Doctoribus an teneatur offensus injuriam remittere offensori? *Salmanticenses* (6) dicunt teneri quidem injuriam remittere, sed non publicam pœnam, quia hæc refertur ad bonum reipublicæ. Speculative loquendo sententia vera est, sed in praxi ego nunquam ausus sum absolvere aliquem istorum qui dicebant se inimicis pepercisse, sed voluisse ut justitia suum haberet locum, animadvertendo in scelestos ; nam nunquam mihi suadere potui quod hujusmodi, qui aliquando veniunt peccatis onerati, ita bonum commune et justitiam diligant (non quidem in alios delinquentes, sed duntaxat in suum offensorem), ut omnis vindictæ tabe sint defæcati ; unde in ipsis dicunt Doctores (7), facillimum est ut eorum erga justitiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ vindictæ cupiditatem. Nihilominus judico bene posse absolvi offensum, 1. si jam vellet remittere, sed juste prætenderet prius sibi satisfieri de damnis passis, modo offensor non esset adeo pauper, ut nullo modo par esset satisfaciendo ; 2. si condona-

(1) Lib. 2. n. 27. — (2) L. 6. p. 453. — (3) Lib. 2. n. 27. v. An autem. — (4) Ibid. ad resol. 1. — (5) L. 2. n. 28. — (6) Tr. 21. c. 6. n. 18. — (7) Lib. 2. n. 29. v. Licet.

ret injuriam suam sub conditione ut offensor in longinquam regionem proficisceretur, aut quia habet fratres, aut filios, qui facile iracundia abripiuntur, aut quia offensor est ita discolus et ad rixas proclivis, ut juste timeret, suam expertus imbecillitatem, ne perlaturus esset ejus insolentias.

PUNCTUM II.

DE ELEEMOSYNA.

18. — Ut videamus quando urgeat obligatio eleemosynæ, oportet 1. distinguere necessitatem extremam a gravi et communi. *Extrema* est cum proximus est in periculo vitæ. *Gravis* est cum imminet periculum gravis mali, ut infamiæ, dedecoris, aut a proprio statu juste acquisito decidendi. *Communis* denique est illa quam patiuntur mendici. Oportet 2. distinguere bona superflua vitæ a bonis superfluis statui.

19. — In gravi necessitate proximi, tenemur ei subvenire ex bonis superfluis statui; sed in extrema etiam ex bonis superfluis vitæ; imo in extrema possumus succurrere pauperi etiam de bonis alienis, cum nostris caremus (1). In communi autem dicimus cum *S. Thoma*, *Tournely*, *Sanch. etc.* (contra alios) divites teneri sub gravi mendicis eleemosynas dare de superfluis statui, stante præcepto Evangelii: *Quod superest date in eleemosynam, Luc.* 11. 41; non tamen adest obligatio præstandi totum superfluum, sed sufficit si detur quinquagesima pars annuorum proventuum, qui supersunt, seu duo in centena; ut probabiliter dicunt multi Doctores; ita *Roncaglia*, *Viva*, *Tambur. Mazzotta, etc.*; et si reditus sunt pinguiores, admittunt minus quinquagesima parte. Imo *Layman* permittit diviti, quod pauperibus hujusmodi elargiendum esset, posse totum in aliquem pium usum impendi (2). Hoc tamen non potest intelligi de beneficiatis; isti enim tenentur totum superfluum pauperibus, aut piis locis distribuere, ut dicetur *tractatu* 10. *num.* 7.

PUNCTUM III.

DE FRATERNA CORRECTIONE.

20. — Materia correctionis est quodlibet peccatum mortale, in quod proximus aut lapsurus est, aut jam incidit, et non adhuc emendatus est, ut recte dicunt *Suar. Less. Salm. Tourn. etc.* Advertendum quod sub gravi adest obligatio proximum corripiendi, licet ille ex ignorantia inculpabili legem transgrediatur, modo speretur fructus; et hoc, ex probabiliori sententia *Castropal*, *Conninck*, *Sanch. Croix et Tournely*, non solum currit cum peccatur contra legem naturalem, sed etiam contra positivam; nam posita lege talem actionem prohibente, jam illa actio redditur intrinsece mala (3).

21. — Multis tamen de causis potest quis ab ea correctione facienda excusari: 1. Si peccatum proximi non est certum, dum in dubio non est obligatio correctionis, nisi in casu damni communis et gravissimi, ut homicidii, et similium. 2. Si non effulgeat spes fructus, et correctio magis nocitura quam profutura sit; tunc etiam omittenda est, modo delinquens non versetur in mortis periculo, aut jam sit in mala fide, aut modo alii non sint in periculo perversionis (4). 3. Si non desit alius æque

(1) Lib. 2. n. 33. — (2) N. 32. v. Dicunt autem. — (3) N. 34. et 36. — (4) Cont. Tourn. tr. de Decal. c. 1. part. 3. de charit. art. 6. s. 3. ex concl. 2. cum Hab. et Antoine.

idoneus, qui eum correpturus sit. 4. Si judicatur prudenter quod reus ex se resipiscat (1). 5. Si occasio et tempus id non ferat; propterea dicunt Doctores quandoque posse expectari delicti reiterationem, ut correctio fructuosior sit (2). 6. Si correctio non potest fieri, nisi cum gravi incommodo, cum hæc obligatio sit charitatis. Item docet *S. Thomas* (3) tantum venialiter peccare eum qui ex aliquo timore, aut cupiditate omitteret correctionem, dummodo non putaret sua correctione certo proximum a peccato aversum iri : tunc enim eam omittendo non excusaretur a mortali (4).

22. — Hoc præcepto ligantur omnes, etiam subditi : sed strictius superiores, ut episcopi, prælati, parochi, confessarii, parentes, viri, curatores, domini et magistri, quia isti tenentur suos subditos corripere, non tantum ex charitate, sed et etiam ex sui officii munere. Et tenentur etiam ad inquirenda eorum crimina, cum probabilia subsunt indicia. Et prælati regulares aliquando sub gravi tenentur non solum ad arguenda peccata gravia, sed etiam venialia suorum subditorum, cum hujusmodi sunt, ut gravi sint damno communi observantiæ; ita *Laym. Bus. Tourn. etc.* (5). An autem præfati superiores ad correctionem teneantur etiam cum periculo vitæ, negatur. Excipiuntur tamen pastores; isti enim non solum vi officii, sed etiam ex justitia (ratione stipendii quod percipiunt) tenentur ad correctionem, et suis subditis in bonis spiritualibus consulere, et non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi, ut communiter Doctores (6). Et hic notetur etiam quod concionatores vi sui muneris debent emendare peccata publica, etiamsi nulla effulgeat spes emendationis. Et tenentur ad hanc publicam correctionem etiam cum periculo proprii damni, prout aiunt *Salmanticenses*. Sed hoc currit semper ac ex reprehensione speratur fructus, nec timeatur damnum commune forte majus (7).

PUNCTUM IV.

DE SCANDALO.

23. — Dividitur scandalum in activum et passivum : *activum* definitur : *Est dictum vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem ruinæ.* Hoc autem scandalum activum potest esse directum et indirectum : *Directum* dicitur cum directe inducitur proximus ad peccandum; *indirectum*, cum profertur aliquod verbum, aut aliquid mali fit, quod sit aptum ad inducendum alium in peccatum. Adest etiam scandalum *dæmonianum*, quod committitur cum non solum inducitur proximus ad peccandum, sed etiam ideo inducitur, ut ille animam perdat, quod proprium dæmonis est.

24. — *Passivum* est ipsa ruina, sive peccatum in quod proximus labitur. Et hoc dividitur in scandalum *datum*, quod dicitur pusillorum, eorum nempe qui propria imbecillitate cadunt; et in acceptum, quod *pharisaicum* dicitur, eorum nempe qui propria malitia labuntur.

25. — Hic quæritur 1. an scandalum sit peccatum contra charitatem, et contra virtutem adversus quam inducitur proximus ad peccandum? Tres adsunt sententiæ. *Prima* dicit quod cum directe intenditur ruina spiritualis proximi (quod proprie est scandalum dæmoniacum supra

(1) Tourn. loc. cit. cum iisdem, et S. Thoma. (2) Lib. 2. n. 38. et 39. — (3) 2. 2. q. 33. a. 2. — (4) Lib. n. 37. — (5) N. 35. et l. 4. n. 13. — (6) Lib. 2. n. 40. v. Strictiùs et ex S. Th. 2. 2. q. 185. a. 5. — (7) Ibid.

explicatum), tunc peccatur contra charitatem, alias tantummodo peccatur adversus illam virtutem quæ læditur a proximo in scandalum inducto. *Secunda* sententia ait quod quando peccatur cum scandalo directo, id est, cum inducitur positive proximus ad peccandum, tunc peccatur tum contra charitatem, tum contra virtutem; sed si peccatur tantum scandalo indirecto, prævidendo tantum proximi peccatum, quin ad peccatum inducatur, tunc peccatur tantum contra charitatem. *Tertia* sententia, quam nos tuemur cum *Suar. Sot. Lugo, Salmant. Roncag. Tamb.* et aliis, quamque expresse tenet *S. Thomas* (1), dicit quod tam scandalo directo, quam indirecto peccatur tam contra charitatem, quam contra eam virtutem. Contra charitatem quidem, quia si nos ex charitate tenemur, cum possimus, impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra virtutem vero, quia quælibet virtus cuivis prohibet ne sit causa aut occasio aliis eam lædendi (2).

26. — Quæritur 2. an peccet scandali, qui a proximo rem pravam exquirit, ad quam tamen proximus est jam paratus, v. g. si quis petat copulam a meretrice. Nos contra aliorum sententiam affirmamus cum *Sanch. Cajet. Nav. Bonac. Ronc. Tambur. Sporer, etc.* Ratio est, quia (ut dictum est *tract.* 3. *n.* 20.) etiamsi certa sit sententia quod actus externus speculative loquendo nihil malitiæ addat actui interno, tamen in praxi semper actu externe consummato augetur malitia voluntatis, ob majorem complacentiam quæ regulariter actum externum concomitatur, aut ob majorem diuturnitatem illius complacentiæ; quare qui externe peccat, majorem suæ animæ affert perniciem. Ideoque qui in hoc cooperatur, semper peccat graviter contra charitatem. Unde probabiliter infertur cum *Cardinale de Lugo*, et aliis, non opus esse in peccatis quæ habent complicem, explicare quisnam fuerit primus ad tentandum; quia tam inducens quam consentiens in peccato operis semper graviter peccat contra charitatem; itaque inductio nihil aliud est quam circumstantia aggravans in eadem specie, quam, juxta probabiliorem sententiam cum *S. Thoma*, non tenentur explicare in confessione, ut dicemus de sacramento Pœnitentiæ (3).

27. — Hoc procedit cum expetitur res intrinsece mala; sed si res petita esset indifferens, ut a proximo sine peccato præstari possit, ut esset petere mutuum ab usurario, aut aliquod sacramentum a sacerdote in peccato existente, tunc dicimus quod cum adest causa necessitatis, aut notabilis utilitas, licet illam petere; præcisa autem hac causa, postulans etiam peccat graviter, tam contra charitatem, quam contra virtutem: ita *Sanch. Molin. Busemb. Roncaglia, Tamburin. Salmantic. etc.* (4).

28. — Aliquando cum grave incommodum non adest, tenemur derelinquere nostra bona temporalia, et etiam spiritualia, modo ad salutem non sint necessaria, ut evitemus grave scandalum pusillorum. Sed hic bene advertit *S. Thomas* (5) quod, admonito proximo, ejus scandalum evadit pharisaicum, ita ut non teneamur amplius illud evitare (6). An autem, ut evitetur scandalum pusillorum, adsit obligatio omittendi præcepta positiva, ut auditionem Missæ, jejunium, etc.? Dicimus probabilius affirmandum, quia præceptum naturale impediendi scandalum, nempe alterius peccatum (advertendum tamen aliud esse impedire peccatum,

(1) 2. 2. q. 43. a. 3. — (2) Lib. 2. n. 45. v. Tertia sententia. — (3) Lib. 2. n. 46. — (4) N. 47. v. Si autem res. — (5) 2. 2. q. 43. a. 7. — (6) Lib. 2. n. 50. et 52.

aliud impedire admirationem) præferendum est præcepto positivo. Hoc tamen non intelligitur quoad semper (etiamsi actio non esset de præcepto, sed ex simplici devotione, aut indifferens), sed tantum semel atque iterum; alias esset illi gravi incommodo, ad quod non obligat charitas; ita *Cajet. Nav. Sanch. Azor. Less. Salm. etc.* (1).

29. — Peccant graviter scandali mulieres quæ pectore immoderate denudato se ostentant; aut saltem usum, ubi non adest, introducunt, licet ea denudatio non sit immoderata; ita *S. Antonin. Nav. Less. Laym.* et alii communiter (2). Etiam graviter peccant scandali illi qui elucubrant, aut agunt comœdias notabiliter obscenas. Et idem dicendum de pictoribus qui pingunt, aut in publico exponunt imagines positive turpes (3).

30. — Dicimus contra, cum *Sanch. Soto, Navar. Molin. Cajetan. Sylvest. Salmantic. etc.* confirmati S. Augustini auctoritate (contra alios), licere minus malum suadere, ut majus evitetur, quod proximus paratus est exequi; quia tunc qui suadet, non procurat malum, sed bonum, suadens minus malum, licet alterius sit speciei (4). Ita etiam licet domino, aut parenti non auferre occasionem furandi servis, aut filiis, qui jam parati sunt ad furandum, ut in delicto comprehensi melius emendari possint. Ob id permittunt Doctores multi posse etiam offerri occasiones furandi, permittendo ut furentur, ut evitentur delicta futura (5), duce *S. Thoma*, qui sic ait : « Inducere ad peccandum nullo modo licet; uti » tamen peccato alterius ad bonum licitum est (6). »

PUNCTUM V.

DE COOPERATIONE MATERIALI.

31. — Cooperatio materialis communiter admittitur uti licita a Doctoribus cum justa adest causa. Sciatur hic quod alia est cooperatio *formalis*, quæ evenit cum directe cooperatur ad peccatum (ut est in eo, qui fornicatur) : aut cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ut esset servare terga latroni, aut sicario, ut securius furetur, aut occidat : scribere litteras amatorias vice concubinarii, aut afferre dona concubinæ : accipere dona ab eo qui tuæ honestati insidiatur. Hæ et his similes cooperationes sunt intrinsece malæ, quia ipsis datur ansa proximo ad peccatum exequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur, ideoque nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari possunt a mortali. Alia vero est cooperatio *materialis*, quæ est cum actio est indifferens, et proximus potest ea uti sine peccato, sed ille sua malitia ea abutitur ad peccandum, ut esset mutuari pecuniam ab aliquo qui eam non vult dare sine fœnore : ministrare vinum ei qui eo abutitur ad ebrietatem; dare claves ei qui eis utitur ad furandum.

32. — Itaque hæ materiales cooperationes possunt esse licitæ, si tres conditiones concurrunt : 1. ut actus tuæ cooperationis (ut jam dictum est) sit ex se indifferens; 2. ut ex officio non tenearis impedire alterius peccatum; 3. ut causam justam et proportionatam habeas sic operandi; nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum. Itaque tunc non est actio tua quæ conjungitur pravæ voluntati proximi, sed ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni; unde fit quod actio tua non est

(1) Lib. 2. n. 5, 1. et 53. v. Si ergo. — (2) N. 55. v. Quær. — (3) N. 56. — (4) N. 57. — (5) N. 58. — (6) 2. 2. q. 78. a. 4.

causa illius peccati; sed est tantum occasio, quam tu non teneris auferre, quando habes justam causam eam ponendi, et sic licitum est cauponi dare vinum ebriaturo, semper ac alias grave metueret damnum; ita *Sanch. Tournely*, *Bonac. Busemb.* et alii commun. Dictum est, *causam justam et proportionatam*, quia quanto proximior est tua actio proximi peccato, eo major debet esse causa quæ te excuset. Ad judicandum quando causa sit justa et proportionata, ante omnia pro regula sit observare quod dicunt Doctores, quia cum hoc pendeat a prudentum æstimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior, ut dicemus etiam loquendo de gravi materia furti, *tract.* 10. *n.* 22. Præterea, cum agitur de præjudicio proximi, tenenda est hæc regula, quod non possumus cooperari damno alterius, nisi quando damnum quod timemus, bonis nostris sit ordinis superioris, v. g. cum aliquis tibi minatur mortem nisi tu cooperreris morti inimici, præbendo, v. g. ensem; tu non potes eum illi dare, quia non potes positive concurrere morti alterius, ut liberes te a morte. Ita etiam cum fur minatur sibi auferre bona tua, nisi coopereris ut ille subripiat bona alterius, nec potes quidem cooperari. Secus esset si, nisi coopereris ut ille subripiat illa bona, tu subiturus esses vitæ aut famæ dispendium, quia tunc cum in extrema sis constitutus necessitate, tenetur proximus ad permittendam tibi illam cooperationem in suorum bonorum jacturam, ne tu vita, aut fama pericliteris (1). Observa etiam super hoc quod dicetur *tract.* 10. *n.* 56.

CAPUT III.

DE RELIGIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

33. De Religione. — 34. Punct. I. De superstitione, et præcipue de astrologia, somniis, ensalmis, et sortibus. — 35. De virga divinatoria. — 36. De vana observantia. — 37. De pulvere sympathico. — 38. Punct. II. De tentatione. — 39. De sacrilegio. — 40 ad 49. De simonia, et ejus divisione. — 50 ad 53. De pœnis simoniæ, et absolutione.

33. — Virtus religionis princeps est inter virtutes morales, et definitur : *Est virtus debitum cultum Deo exhibens.* Duo vitia huic virtuti adversantur : superstitio nempe per excessum, et irreligiositas per defectum. *Superstitio* tres continet species, *idololatriam*, *divinationem et vanam observantiam.* Irreligiositas quatuor alias continet species, *tentationem Dei*, *sacrilegium*, *simoniam et perjurium.*

PUNCTUM I.

DE SUPERSTITIONE.

34. — Superstitio definitur : *Est vana, seu falsa religio, indebitum Deo cultum exhibens.* Propterea superstitio duplex est, *cultus indebiti*, et *rei cultæ. Cultus indebiti* est cum Deo exhibemus cultum falsum, ut si laicus vellet Missam celebrare, aut si exponerentur reliquiæ falsæ, aut si fingerentur falsæ visiones, revelationes, aut miracula, aut alia adinventa, ut augeretur devotio : quæ omnia ex genere suo sunt peccata mortalia. Aut cum Deo cultum supervacaneum exhibemus, ut esset audire Missam a sacerdote talis nominis, aut vultu converso ad orientem (2). Superstitio autem *rei cultæ* est, cum cultum, qui Deo debetur, exhibemus

(1) Lib. 2. n. 59. et l. 3. n. 571. — (2) Lib. 3. n. 2. et seqq.

creaturis. Hinc prohibita est *idololatria*, qualis est illa gentilium, qui pro diis homines venerantur, pecudes, herbas, statuas, etc. *Divinatio*, quæ est prædictio eventuum futurorum, ope dæmonis facta, cum pacto expresso aut tacito : unde illicita est 1. *astrologia judiciaria*, quæ prædicit futura a libera hominum voluntate dependentia; ad differentiam *naturalis*, quæ ex motu planetarum auguratur pluvias, aut sterilitates, aut ex momento nativitatis auspicatur inclinationes, aut temperamenta personæ; hæc cæteroquin licita est, sed sæpe sæpius est vana et inutilis (1). 2. Ita etiam est graviter illicitum constanter credere *somniis*, ut quis proprias actiones dirigat; ut futuros eventus prædicat, nisi moralis certitudo habeatur quod talia somnia sint a Deo (2). 3. Ita etiam est illicitus *ensalmus constitutivus*, qui est quædam oratio certis et determinatis verbis constans, ad morbos sanandos ordinata. Et hoc est peccatum mortale, cum effectus creditur infallibilis, præcipue si verba sint vana, aut falsa, aut scripta certo peculiari modo. Contra est licitus *ensalmus invocativus*, quo a Deo expostulatur sanitas, quin credatur effectus infallibilis (3). 4. Illicitum quoque est *sortilegium*, seu *sors divinatoria*, nempe cum exposcitur a dæmone expresse aut tacite revelatio occultorum aut futurorum, sorte aliquem numerum aut signum accipiendo. Contra vero est licita *sors divisoria*, quæ adhibetur ad bonorum divisionem, aut ad lites præcidendas, aut ad distribuenda officia secularia, inter æqualiter dignos. Sed non licet ea uti in beneficiis aut officiis ecclesiasticis (4).

35. — Hic adverte omnino illicitum esse usum virgæ bidentis quam vocant *virgam divinatoriam*, ex cujus declinatione inveniuntur thesauri absconditi, metalla, aquarum venæ, aut prædiorum termini translati. Nonnulli admiserunt hoc ut effectum naturalem; sed quomodo (nos inquirimus) hæc virga potest naturaliter moveri ad intentionem ea utentis, quandoquidem si aquam quærit, virga inveniens thesaurum non movetur? Præterquam quod observatum est quod si quis præmiserit protestationem non consentiendi concursui diabolico, etsi res conquisita ibi esset, virga immota stetit (5).

36. — *Vana observantia* est usus alicujus medii improportionati ad obtinendum aliquem effectum, ut est uti inspectione certarum figurarum, aut cæremoniarum, aut signorum, aut certarum orationum tali situ recitatarum, aut cum verbis sacris aut vanis mistarum, aut cum fiducia certe prolatarum, ut aliquam scientiam acquirat sine studio, aut ut liberetur ab aliqua infirmitate, aut vulnere. Omnes istæ sunt vanæ observantiæ, quæ sunt graviter illicitæ. Et de istis præcipue interrogandi sunt milites, nutrices, veterinarii seu jumentorum medici, pastores, et rustici (6).

37. — Advertatur nihilominus hoc quod dicit *S. Thomas* (7), quod ubi non adsunt manifesta indicia malitiæ alicujus effectus, in dubio præsumi debet quod proveniat ex causa naturali, unde est valde probabile licere usum pulveris *sympathici* admoti super sanguinem effluxum, ut hunc inhibeat amplius ex vulnere profluere, modo statim et in distantia proportionata applicetur. Ita nec videtur esse prohibitus usus corallorum, et quorumdam animalium ungularum, ut naturalis effascinatio evitetur certorum, qui ea noxia qualitate scatent, ut aspectu suo aliis

(1) Lib. 3. n. 10. v. Quær. inde. — (2) N. 9. — (3) N. 21. — (4) N. 11. — (5) Cont. Tournely, tr. de relig. p. 3. c. 2. cum aliis — (6) Lib. 3. n. 14. — (7) 2. 2. q. 60. a. 4.

nocere soleant. Cæterum, in hujusmodi remediorum genere, quæ innoxia videntur, satis erit, ut omnis scrupulus auferatur, si protestatio præcedat cuilibet diabolico operi nolle consentire (1).

PUNCTUM II.

DE IRRELIGIOSITATE.

38. — Irreligiositas tendit contra reverentiam Deo debitam. Prima species hujus vitii est *tentatio Dei.* Hæc potest esse vel formalis, vel interpretativa. *Formalis* est quando aliquis expresse dubitat de aliqua divina perfectione, et de ea vult periculum facere. Hæc est peccatum mortale; et quando accedit dubitatio positiva, est etiam hæresis. *Interpretativa* est quando aliquis omittit media naturalia, et vult quod Deus per miraculum eum liberet ab omni malo : v. gr. si cupit, spretis medicinis, ab infirmitate curari a Deo; aut si velit, dum ipse in aliquod vitæ discrimen se conjicit, ut Deus ab omni damno eum liberet. Et hoc per se etiam est mortale, nisi quis excusaretur, aut quia aliquo divino impulsu, aut ab ignorantia ductus illud faceret, aut materiæ levitate, puta si neglectis remediis a levi infirmitate sanitatem a Deo expectaret (2).

39. — Secunda species est *sacrilegium*, quod triplex est. Personale, locale et reale. *Personale*, cum percutitur clericus, aut monachus, aut turpiter agitur cum persona voto castitatis obstricta. *Locale,* cum aliquid committitur, per quod polluitur ecclesia, nimirum si in ipsa effunditur semen humanum, aut sanguis in aliqua copia. Dubitatur autem an per occultam seminis effusionem polluatur ecclesia? Alii negant, et non improbabiliter; sed alii probabilius affirmant (3). Et idem dicimus de usu matrimonii, ideoque omnes hæ actiones sunt sacrilegia. Ita etiam probabilius sacrilegia sunt omnes tactus, adspectus, sermones impudici in ecclesia habiti (4); observetur quod dicetur super hoc puncto, in *tr.* 9. *n.* 22 *et* 23. Hic obiter advertatur nemini, quacumque prædito dignitate, modo non regali, licere indicere ut sibi ad ecclesiam deferatur stratus; secus statim cessandum a divinis, et ministri ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, et ecclesia tanquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit a S. C. Cærem. quæ ait : « Proposito in S. C. Cærem. » quodam abusu inter alios, qui de recenti in urbe irrepserunt, eadem » S. C. ad eum omnino tollendum die 30 augusti 1701, decrevit : Non » licere cuicumque, etc. (personis regalibus tantum exceptis) ad eccle- » sias strata sibi deferri facere; secus cessandum immediate a divinis : » quod nisi servetur, rectores, cæterosque ministros ipso facto excom- » municationem incurrere, eamque ecclesiam esse pro interdicta. » (Ita adnotatum reperitur in bullario Clementis XI. *part.* 3. *decr.* 1. *cærem.* Deinde subjungitur : « Et facta relatione, Sanctitas Sua (i. e. præfatus » Clemens) decretum approbavit, necnon promulgari atque execu- » tioni tradi, et in omnibus urbis sacrariis affigi mandavit die tertia oc- » tob. 1701. » Hoc omne refertur a *Ferraris*, in sua *Bibliotheca* (5), qui etiam refert (*ibid.*) vetari pluribus ex decretis S. R. C. dare intra Missam laicis (etsi præsidibus) Evangelium osculandum, uti etiam dare illis usum baldachini, et illos admittere ut assistant in presbyterio. Ad nos.

(1) Lib. 3. n. 20. et 22. — (2) N. 29. et 30. — (3) N. 36. et 438. — (4) N. 458 et 461. — (5) Ferrar. bibliot. tom. 3. verbo Ecclesia. art. 5. n. 28. et 29.

tra autem redeuntes, dicimus furtum rei ecclesiis commodatæ, aut in eis repositæ ut custodiatur, procul dubio esse sacrilegium. Probabile autem est furtum cujuslibet rei profanæ, quæ ad ecclesiam non pertinet, non esse sacrilegium; sed nobis probabilius videtur esse quidem (1). *Pro loco sacro* intelligitur quilibet locus ab episcopo ad divina officia, aut mortuos tumulandos destinatus, a tecto ad solum (2). Sacrilegium *reale* est illicita administratio, aut receptio sacramenti, aut reliquiarum, aut imaginum, aut vasium, aut vestium sacrarum, aut alterius rei quæ consecratur aut benedicitur, profanatio. Sacrilegium quoque est Sacræ Scripturæ verborum abusus, ad turpia aut detractiones ea detorquendo. Sacrilegium pariter est reliquiarum Sanctorum surreptio, cum dominus est graviter invitus (3).

40. — Tertia species est *simonia*, quæ definitur: *Studiosa voluntas emendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum*. Et ut clarius explicetur, est malitiosa voluntas, qua intenditur pretio emi aliquid spirituale, aut spirituali annexum, ut sunt reditus beneficiorum, vestes sacræ, et etiam labor intrinsecus in administratione sacramentorum (4). Simonia quadruplex est, mentalis, conventionalis, realis et confidentialis. *Mentalis* est cum aliquis dat temporale animo obligandi aliquem ad reddendum spirituale, aut contra, sine ulla conventione. *Conventionalis* est cum intercedit pactum, sed a neutra parte executioni mandatum. *Realis* est cum pactum effectu completum est (5). *Confidentialis* denique est, cum aliquis renuntiat alteri beneficium, cum pacto ut in posterum sibi ipsi, aut alteri illud cedat, aut renuntiet, aut cum onere ut sibi partem proventuum reddat (6).

41. — Dona quæ habent rationem pretii in emendo spirituale nuncupantur *manus a manu, munus ab obsequio, et munus a lingua*. *Munus a manu* comprehendit quodlibet temporale pretio æstimabile, ut pactio vendendi, aut mutuandi, etc., delicti remissio, aut solutio (7). *Munus ab obsequio* est quodlibet servitutem præ se ferens. *Munus a lingua* est quælibet intercessio, etiamsi sit mediata, quæ pretio digna est. Dare autem aliquid mediatori ob laborem; aut damnum subeundum, non est ex se illicitum, est tamen periculosum (8).

42. — Simonia altera est juris divini, juris humani altera. *Juris divini* est sacramentorum cæterarumque rerum sacrarum venditio. *Juris humani* est venditio officiorum ad res sacras institutorum, ut sunt officia sacristæ, œconomi, thesaurarii, præfecti domus, vicedomini et advocati Ecclesiæ. Et hic notandum posse dari simoniam juris humani, quin sit juris divini (9).

43. — Est etiam simonia juris divini admissio alicujus in religionem ob bona temporalia, nisi dentur duntaxat ad conciliandam benevolentiam, aut quia monasterium esset pauper, aut postulans esset senex, aut infirmus, ita ut ille esset oneri monasterio. Et propterea dicimus quod si monasterium esset opulentum, non licet, his præcisis rationibus, aliquid accipi ab ingredi volentibus, ob sui sustentationem, exceptis monasteriis monialium, quæ semper possunt acceptare dotes, prout declaravit Clemens VIII (10).

44. — Dubitatur 2. an semper sit simonia dare temporale pro spiri-

(1) Lib. 3. n. 39. — (2) N. 460. — (3) N. 40. (4) N. 49. — (5) N. 67. — (6) N. 85. — (7) N. 56. et 57. — (8) N. 64. et 65. — (9) N. 68. et 69. — (10) N. 91. et 92.

tuali? Juxta communiorem et veriorem sententiam negatur, quando temporale datur non jam ad obligandum, sed ad conciliandam benevolentiam. Nihilominus advertendum est, ut habetur ex propos. 46 ab Innoc. XI. proscripta, certe esse simoniam dare temporale (præcipue cum datur in aliqua notabili quantitate) ob principalem finem obtinendi spirituale (1). Communissime autem dicunt *Salmant. cum Cajet. Suar. Les. Laym. Tolet. etc., contra Azor.* et alios paucos, quod liceat dare aliquid temporale, v. gr. episcopo, primario ad captivandam suam benevolentiam, secundario ad obtinendum beneficium. Cæterum recte advertunt *Ronc.* et ipsi *Salmant. cum Sanch. et Bonac.* quod cum datur temporale solo intuitu rei spiritualis, vel contra, tunc facile præsumenda est intentio saltem virtualiter simoniaca, ut eruitur ex *cap. Tua nos, de simon.*; excepto, ut aiunt, nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, vel ex pietate, aut opulentia dantis (2).

45. — Dubitatur 2. an liceat aliquid recipi ob sacramentorum administrationem? Nulli dubium est non licere accipere tanquam pretium rei sacræ, aut laboris intrinseci ipsiusmet administrationis; secus vero extrinseci, v. gr. si sacerdos celebratum iturus esset in locum longinquum, aut in hora, aut tempore incommodo. Et quamvis non esset labor extrinsecus, licet accipere temporale, non tanquam pretium, sed tanquam stipendium sustentationis ministri, qui occupatur in alterius gratiam, quamvis minister non esset pauper. Id est commune cum *S. Thoma* (3). An autem sit lethale administrare sacramenta, concionari, assistere in choro principaliter ob temporale emolumentum, alii affirmant; sed alii, ut *Sotus, Suar. Sylvest. Sanch. Salmant. etc.* communius et probabilius negant, eadem ratione superius allata, quia stipendium non recipitur uti pretium rei sacræ, sed tanquam stipendium debitum personæ quæ in proximi gratiam occupatur. Cæterum videtur non posse excusari saltem a veniali, qui spiritualia munia ad bonorum temporalium acquisitionem ordinat (4).

46. — Dubitatur 3. an beneficiorum venditio sit prohibita etiam de jure divino? Probabilius *S. Thomas* et alii affirmant. Nihilominus Papa potest a spirituali beneficii separare temporale, uti sunt fructus, et ita ex suo assensu potest efficere ut aliquis, soluto aliquo pretio temporali, possit assequi beneficium (5).

47. — Dubitatur 4. an sit licitum permutare res sacras? Si ambæ sunt mere spirituales, puta Missam cum rosario, etc. utique licitum est eas permutare. Si sunt mixtæ, oportet distinguere cum *S. Thoma*, et communi: si temporale subsequitur spirituale, ut fructus subsequuntur beneficium, tunc illicita est permutatio sine Pontificis permissu, aut saltem episcopi, ut aliqui asserunt. Secus vero si temporale sit annexum antecedenter spirituali, ut argentum vasibus sacris, pannus vestibus sacris, et alia hujusmodi. Hæc bene possunt vendi et permutari, modo habeatur ratio tantum pretii intrinseci rei (6).

48. — Dubitatur 5. an sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem? Distinguendum, et affirmandum, si omissio est de re directa a potestate spirituali, et adest obligatio eam ponendi, uti esset omissio

(1) Lib. 3. n. 51. — (2) Ibid. v. Cæterum. — (3) N. 55. — (4) N. 55. v. Quæritur. — VI. — (5) N. 70. — (6) N. 72.

absolvendi, dispensandi, eligendi, etc.; ita ex *c. Presb. de sim.* ubi prohibetur negare propter aliquod lucrum temporale absolutionem pœnitentibus, modo illa non esset injusta, aut sacrilega. Negandum vero esse simoniam, si omissio esset alicujus actus spiritualis pendentis a libertate, ut esset omissio orandi, celebrandi, largiendi eleemosynam; dummodo omittens non teneatur ex justitia ad id præstandum (1).

49. — Dubitatur 6. an liceat dare aliquid ut se redimat a vexatione, ut beneficium aut aliquid aliud spirituale assequatur? Duas affert doctor Angelicus regulas. *Prima* est, quod si acquisiverit jus *in re*, et jus est certum, bene potest redimi vexatio dando aliquid temporale (non tamen spirituale) (2). Et hoc procedit etiam de vexatione circa possessionem beneficii pro eo qui jam acquisiverit jus; nam actio possessionis est mere temporalis (3). *Secunda regula* est, quod si jus est *ad rem*, vexatio nullo potest redimi pretio, etiamsi elector injuste negaret suum suffragium, ut communiter Doctores, et habetur ex *c. Matt. de simon.* Nihilominus excipitur cum *Suar. Cast. Anacl. et Elbel*, si tu pecuniam tradidisses alicui, qui tantum posset obesse et non prodesse, ut abstineat tibi nocere, etiamsi ille nullis malis artibus hoc faceret, sed precibus aut donis, ob livorem in te conceptum, impedire vellet electores quominus tibi beneficium conferrent, ut recte dicunt *Suar. Anacl. et Salm. etc.;* quia cum sit temporalis talis iniqua vexatio, bene potes eam redimere pretio temporali. Et propterea paucis abhinc annis, cum delatus fuisset ad summum Pontificem Benedict. XIV. casus quo, cum quidam sacerdos diœcesis Nusci nominatus fuisset ad canonicatum in una insigni illius diœcesis collegiata, insurrexit quidam laicus, qui potentia valebat in curia episcopali, et poposcit a præfato sacerdote certam summam non immodicam, alias multa crimina ei affigeret, quibus pro canonicatus honore dedecorando reus in curia sisteret. Sacerdos hoc timore incussus, cum omnium eorum quæ ab illo opponi sibi intendebantur, culpa vacaret, promisit se daturum quidquid ille turpiter postulabat, et præstitit; et ita a canonicatus consecutione non impeditus fuit. Post multos annos re Romam ab episcopo successore delata, Pontifex dixit, si forsan indigeret talis provisio convalidatione, se convalidare eam, et decrevit talem canonicum permansurum in eodem gradu; unde apparet quod Papa non habuit pro certe invalida illam collationem, sed voluit ad securitatem sic agere, quia sic fuit postulatus, ut ageret. Secus tamen dicendum, cum *Suar. Anacl. Salm. etc.* si ipse esset elector, qui non solum posset obesse, sed etiam prodesse (quidquid dicat *Castropal.* qui tenet posse dari pecuniam tantum ad removendum illius pravum animum); quia illa pecunia de facto semper efficeret ut deflecteretur erga te illius animus, et consequenter gratiam illius sollicitat ad beneficii consecutionem. Casu autem quo elector fraudibus et vi moliretur alios electores subornare, ut ei suum suffragium negarent, tunc communiter dicunt *Less. Soto, Suar. Fill. Sanch. Sal. Croix, Bus. etc.* posse pecunia redimi talem injustam vexationem. Et hoc mihi videtur satis probabile; cum (ut ait *P. Mazzotta*) daretur ei pecunia cum expressa protestatione quod nihil ab ipso petitur, nisi ut a vexatione desistat (4). Illicitum est autem pecuniam dare competitori, ne concurrat, si ille juste potest concurrere (5). Contra licet pecuniam dare, ne eligatur indignus aut minus dignus (6). Et ita pariter licitum est pecuniam illi offerre qui

(1) Lib. 3. n. 97. — (2) N. 93. (3) N. 99. (4) N. 100. et 102. — (5) N. 104. — (6) N. 103.

injuste renuit sacramenta ministrare, accedente tamen causa gravi ea suscipiendi, nam hoc etiam est redimi ab injusta vexatione (1). *Gerson. Caj. Suar. Less. et Spor. cum S. Bon. Vasq. Pont.* et aliis communiter.

50. — Pœnæ vero a sacris canonibus in simoniacos inflictæ, sunt sequentes : I. propter simoniam pro ingressu in religionem, communitas incurrit suspensionem, et particulares *id præsumentes*, ut loquitur textus (2), excommunicationem papalem. Sed hæc probabiliter tantum incurritur in professione ; imo multi Doctores dicunt illam in desuetudinem abiisse (3). Et hic advertatur quod omnes electiones simoniacæ ad generalatum, rectoratum et ad quodlibet officium spirituale in religione, sunt irritæ, ut habetur ex textu (4).

51. — II. Propter simoniam in collatione ordinum (non tamen primæ tonsuræ) episcopus ordinans, et mediatores incurrunt excommunicationem et suspensionem Papæ reservatas, ac interdictum ab ecclesiæ ingressu. Ordinati vero præter excommunicationem et suspensionem ordinum (sed probabiliter eorum tantum simoniace susceptorum), prohibitum est eis ascendere ad superiores ordines. Hoc tamen non procedit, cum simonia ab aliis, ordinato inscio, commissa est (5).

52. — III. Propter simoniam realem in beneficiis irritæ sunt omnes præsentationes, electiones, etc. Quare simoniacus nequit retinere beneficium, neque fructus ab illo perceptos (6). Et hoc etiamsi beneficiatus invincibiliter prædictam pœnam, et simoniam commissam ignoraret, si v. g., patrata fuerit a quodam tertio, ut habetur ex *cap. Nobis, de simon.* Excipiuntur tamen, 1. si beneficiatus contradixerit, et postea simoniam ignorando acceptaverit beneficium. 2. Si ille tertius commiserit simoniam hoc dolo, ut illum redderet inhabilem ad beneficium. 3. Si pacifice tres annos in beneficii possessione fuisset, ut communiter Doctores. Exceptis dictis casibus, recipiens simoniace beneficium, præter excommunicationem papalem per bullam S. Pii V. *Cum primum an.* 1566, *qui beneficium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, perpetuo* fit inhabilis ad ea, et ad quæcumque alia (ita ut etiam per *Extrav.* Pii IV. *In sublimi,* si nollet omittere beneficium, non posset absolvi), et præterea privatus existit etiam illis beneficiis quæ antea obtinuisset. Attamen, juxta communiorem et probabiliorem sententiam quam tenent *Navar. Suar. Sanch. Less. Laym. Anacl. Ronc. Croix, etc.*, dictæ pœnæ non incurruntur, nisi simonia sit ab utraque parte completa; et hic est stylus curiæ, ut testantur *Navarr.* et alii (7), excepta tamen confidentiali, in qua sufficit ut tantum temporale sit præstitum, juxta bullam S. Pii V (8). Et quamvis simonia sit completa, illæ duæ pœnæ privationis et inhabilitatis non incurruntur, nisi post sententiam condemnatoriam, ut communissime *Bonac. Castrop. Sanch. Laym. Filliuc. etc.* (9). Nec obstat bulla Pii V, quia (ut dicunt præfati Doctores) illa intelligitur valere pro foro externo, cum ibi dicatur *quicumque convictus fuerit;* saltem in eo sensu recepta est.

53. — IV. Propter simoniam confidentialem, præter pœnas impositas adversus realem, incurritur etiam privatio aliorum beneficiorum, etiam antea obtentorum; sed probabiliter non quidem ante sententiam delicti declaratoriam. Advertatur tamen quod per Tridentinum, *sess.* 24. *c.* 18,

(1) Lib. 3. n. 103. v. Quær. 5. — (2) C. 1. Extr. de simon. — (3) Lib. 3. n. 108. — (4) Extr. 2. de simon. — (5) Lib. 3. n. 109. et 110. (6) Extrav. v. de simon. — (7) Lib. 5. n. 106. — (8) Ibid. v. Nota id. 3. — (9) N. 112. v. Quær. 3. et Quoad autem.

cum statutum sit, examinatores synodales qui ratione examinis aliquid accipiunt ab eis qui ad beneficia curata concurrunt, tam examinatores accipientes, quam dantes fieri inhabiles ad beneficia obtinenda, ac non posse absolvi a simonia, nisi *dimissis beneficiis;* deducitur quod præfati ipso facto, et quidem ante omnem sententiam omnibus beneficiis, quæ etiam ante collationem simoniacam obtinuissent, privati existunt.

Denique notandum hic, 1. quod præfatæ pœnæ incurruntur tantum propter simoniam in materiis descriptis, nempe in materia religionis ingressus, ordinum et beneficiorum, non vero in venditione rerum sacrarum, aut ecclesiasticæ jurisdictionis, aut capellaniarum non collativarum (1). Notandum 2. quod pretium acceptum pro simoniaca collatione beneficiorum, aut ordinum, aut sacramentorum, si excedit quod poterat a ministro exigi (loquendo de sacramentorum administratione, ut dictum est *n.* 46.) pro sua sustentatione, restituendum est illi qui illud tradidit ante traditionem rei spiritualis; si autem postea traditum fuisset, tunc, licet probabile sit posse restitui eidem, nihilominus probabilius est cum *S. Thoma* restituendum esse ecclesiæ, aut pauperibus. Quoad autem fructus beneficii simoniace acquisiti, isti restituendi sunt ecclesiæ, et probabile est posse dari pauperibus, aut successori in beneficium, et potest etiam obtineri compositio a Papa. Quod autem acceptum est pro admissione in religionem, non est restituendum nisi post sententiam, et interim potest retineri pro alimentatione communitatis (2). Notandum 3. quod ab excommunicatione et suspensione ob collationem ordinum, vel beneficiorum, aut ob admissionem in religionem incursis, si publicæ sint, solus Papa potest absolvere; sed si occultæ, possunt etiam episcopi juxta communem sententiam, per *Trident. cap. Liceat.* 6, *sess.* 24. *Salmanticen. cum Less. Sa et Castropal.* dicunt posse etiam mendicantes, addentes quod bulla Pii V, quæ quoad hoc revocavit omnia privilegia regularium, non est recepta; sed hic nequeo intelligere quomodo revocatio privilegiorum opus habeat acceptatione, cum in tantum regulares prius poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergo si eis ablata fuit ab eodem jurisdictio, qua potestate possunt sibi talem jurisdictionem vindicare? Vide dicenda *t.* 3. *tr.* 20. *n.* 17. *circa fin.* Sed quidquid sit de hoc, certum est per Clementem VIII. ablatam fuisse regularibus extra urbem, et intra Italiam facultatem absolvendi seculares a simonia reali et confidentiali. Vide *tom.* 3. *tr.* 20. *de privileg. n.* 101. Quoad inhabilitatem ad alia beneficia, episcopus potest dispensare, dummodo crimen simoniæ non sit deductum ad forum contentiosum, et modo non sit confidentialis (3). An autem possit episcopus dispensare cum simoniaco ad obtinendum idem beneficium; respondetur quod si beneficium (sive sit curatum, sive simplex) scienter fuerit receptum simoniace, non potest episcopus dispensare; si autem simonia commissa fuerit a tertio, et beneficiatus receperit beneficium inscius simoniæ, tunc potest episcopus dispensare, sed non tamen ante renuntiationem beneficii; *Navar. Sanch. Salmant. etc.* Si autem beneficium est curatum, non potest episcopus dispensare in illa vacatione, potest vero in alia, *Panorm. Pal. Salm. etc.* (4).

De *perjurio* autem, quod est quarta species irreligiositatis, fiet sermo in *tract. seq. cap.* 2.

(1) Lib. 3. n. 112. — (2) N. 114. ad 116. (3) N. 117. — (4) N. 118.

TRACTATUS V.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE BLASPHEMIA.

1. Quando committitur Blasphemia. — 2. De Maledictione creaturarum. — 3 ad 11. De Maledicentia in mortuos.

1.—Blasphemia committitur aut attribuendo creaturæ aliquod attributum divinum, ut si vocaretur dæmon sanctus, etc. aut aliquod convicium in Deum, vel Sanctos, vel in res sanctas, aut in dies sanctos proferendo, ut si quis malediceret alicui Sancto, dicendo: *Male habeat Sanctus N. Male eveniat Ecclesiæ. Maledictum sit Pascha, Sabbatum sanctum, etc.*, quam quidem exsecrationem vulgo rudes exprimunt per verbum: *Mannaggia.* Etiam blasphemia est dicere: *Deo invito hoc fiet; ô Sanguis Christi!* (ira excandescens in Dominum): *Deus non juste operatur.* Et hoc postremum esset etiam blasphemia hæreticalis; itaque si serio prolata esset, qui eam audiret infra mensem teneretur ad denuntiandum. Blasphematur etiam facto, v. gr., spuendo versus cœlum, conculcando imagines, coronas, etc.

2.—Dicere autem *Atta* Sancti N., non est blasphemia, nec etiam *Potta;* nam hoc verbum tantum significat in nostro idiomate interjectionem indignantis. Nec esset blasphemia dicere *Mannaggia santàgata. Male habeat Santagata, Sanctusermus, Sanctusmenna, etc.*, quando intelligitur locus, et non Sanctus. Nec item erit blasphemia maledicere creaturis, nimirum igni, vento, pluviæ, etc., nisi addatur verbum *Dei*, aut nisi essent eæ creaturæ, quæ speciali relatione referuntur ad Deum, aut in quibus peculiari modo relucet divina potentia, prout sunt anima, cœlum, etc. Idem dicendum puto de maledictione mundi, modo non intelligatur mundus pravus, quomodo accipiebatur a Jesu Christo, cum dixit: *Si odit vos mundus... ego vici mundum, etc.*

3. — Maledicere *fidei* alicujus, ex se non est blasphemia, nisi exprimeretur *fides Christi*, aut *fides sancta;* quia cæterum nomine fidei potest etiam accipi fides humana. Nec est blasphemia maledicere *mortuis*, nisi mens specifice ferretur ad animas purgatorii, aut nisi malediceret mortuis Sanctis aut Christo. De hoc puncto jam egi in Opere morali (1): sed quoniam de hoc puncto usque adhuc ab aliis auctoribus minime actum est, lubet hic majore qua possum claritate de hoc tractare, præcipue ut satisfaciam cuidam auctori anonymo, qui quadam sua epistola nonnulla objecit.

4. — Itaque affirmo maledicere mortuis natura sua non esse blasphemiam neque ex se, neque relative ad eos qui ea verba effutiunt. Primo

(1) Lib. 3. n. 130.

non est blasphemia ex se, dum hoc verbum *mortui* proprie est terminus privativus, qui significat homines vita privatos, qui amplius non existunt in præsenti, et in hac suppositione vox *mortui* non denotat nec animam, nec corpus. Qua de re philosophico rigore loquendo, qui maledicit mortuis, nemini injuriam irrogat, dum maledicit illi qui existentiam non habet.

5.—Dicit aliquis : Sed hic vox *mortui* accipitur non tanquam terminus *privativus*, sed tanquam *analogus*, nempe quod possit referri tam ad corpus quam ad animam defuncti. Respondeo primo quod qui sic loquitur, jam loquitur de relatione qua mens ad aliquod fertur, sed ego loquor de eo quod importat ex se vox *mortui*. Sed dato quod accipienda sit talis vox tanquam terminus analogus : respondeo secundo, quod sub hac voce *mortui* principaliter, et in recto, ut aiunt philosophi, venit solum corpus, quod duntaxat potest dici mortuum, non autem anima quæ non moritur. Anima enim potest tantum in obliquo intelligi, dicendo, v. gr. anima mortui, ex eo quia aliquando fuit forma corporis illius, cui dedit vitam. Sed supposito quod vox *mortuus* principaliter respiciat corpus, et minus principaliter, et ut melius dicam, improprie denotet animam; cum aliquis nominat *mortuos*, ex se loquendo, non intelliguntur animæ illorum, sed corpora. Ut intelligantur animæ, opus est ut ipse aut mente intendat de animabus loqui, aut animas denotent cætera verba sermonis, ut est illud quod scriptum habetur in libro 2. Machabæorum. 12. 46 : *Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare.* Hoc loco verbum *exorare* jam significat sermonem ad animas dirigi.

6.—Igitur ex se loquendo maledictio mortuorum non est blasphemia; quia non refertur ad animam. Videamus nunc, an sit blasphemia saltem ex relatione mentali eorum qui eam proferunt. Et hoc etiam negamus; quia illi qui maledicunt mortuis, ordinarie a consideratione animarum ipsorum præscindunt. Hic autem auctor epistolæ conviciis me onerat ac improperat, quod nesciam terminum *abstractum* a *concreto* secernere. *Abstractus*, sic ille me instruit, est qui formam significat a subjecto præcisam, prout est pulchritudo, albedo, etc. *Concretus* vero significat subjectum cum forma conjunctum, v. gr. homo pulcher, charta alba, etc. Hinc dicit vocem *mortuos* significare hominem qui olim anima et corpore constabat, sed nunc importare corpus et animam disjunctas. Et ex hoc concludit quod *mortuis* maledicens, non tantum eorum corporibus, sed animabus etiam maledicit.

7.—Respondeo : Ego non dico quod qui *mortuis* maledicit, eos tanquam abstracta considerat, nempe uti formas sine subjecto : sed dico quod præscindit a considerando in mortuo animam quam olim habuit. Aliud est abstrahere, quod est considerare formam sine subjecto : aliud est præscindere, quod est considerare subjectum præcisum ab aliqua ejus qualitate aut circumstantia, cum qua potest illud conspici. Certum est quod homines mortui in præsenti non sunt illi ipsi qui prius existebant in vita. Tunc erant tot personæ quæ anima et corpore conjunctis constabant; sed nunc quidem existunt eorum animæ et corpora, sed sunt substantiæ separatæ. Adeo ut maledicendo in præsenti hominibus mortuis, non proinde necessario maledicitur eorum animabus, nisi cum illæ specialiter exprimuntur, aut subintelliguntur.

8.—Sed esto concedatur auctori epistolæ, quod ipse sustinere con-

tendit, nempe quod maledicere *mortuis*, idem sit ac maledicere vivis. Quæro ab ipso : ergo qui viventi maledicit, semper peccat mortaliter? Omnes Doctores *Cajetanus*, *Sotus*, *Molina*, *Prado*, *Azor. de Lugo*, et alii apud *Salm.* (1) *cum S. Thoma* (2), dicunt tunc maledictionem in proximum esse peccatum mortale, cum illa est formalis, nempe (ut explicat *Cajetan.*) cum quis animo pravo, proximo optat malum (et grave quidem), quod illi imprecatur. Secus vero cum maledictio est materialis tantum, nempe sine pravo animo prolata : et tamen in vivente certe adsunt anima et corpus. Et cur non est mortale? quia qui maledicit non semper intendit maledicere proximi animæ, et injuriam inferre illi substantiæ in qua Dei imago elucet, sed præscindit a respicienda anima, et ita non peccat lethaliter. Qui maledicit creaturis rationis expertibus (docet idem *S. Thomas* in loco citato, *a.* 2. et omnes alii), si eas respicit ut Dei creaturas, graviter peccat, et veram blasphemiam committit; secus vero si præscindit a considerando eas uti tales, et eis maledicit duntaxat uti creaturis in se consideratis, et tamen omnes illæ sunt creaturæ Dei. En vide quod *S. Thomas* jam admittit hanc præcisionem. Ita pariter qui maledicit *mortuis*, si ipsis maledicit respiciendo eorum animas, peccat mortaliter; secus autem si præscindit, ipsis maledicendo, quin specialem ad eorum animas habeat respectum.

9. — Dicere autem quod omnes qui mortuis maledicunt, intendunt etiam in animas invehere, ego et tot alii confessarii experientia docti pœnitentes de hoc interrogando oppositum experti sumus. Tanto magis quod qui mortuis maledicunt, eis animus non est mortuos lædere, sed viventes, quibus eas maledictiones dirigunt ad injuriarum modum. Sed hæc est materia facti; confessarius de hoc potest se certum facere, et a dubio se liberare, sedulo interrogando pœnitentes.

10. — Dicere autem quod, licet quis intelligat maledicere solis corporibus mortuorum, nec potest excusari a mortali, propter respectum quem Ecclesia erga defunctorum corpora adhibet, ea thure suffiendo, aqua benedicta aspergendo, ac in sacra sepultura tumulando. Nescio utrum hac ratione possit aliquis sibi persuadere quod maledicere mortuis sit mortale. Brevibus respondeo, et dico quod præfatæ functiones non sunt cultus religiosi honor erga cadavera defunctorum, sed sunt quædam cæremoniæ quas Ecclesia etiam erga viventes adhibet. Igitur si honor qui defunctis præstatur, præstantior non est eo qui vivis exhibetur, nec injuria erit major. Sed cur (subjungit auctor epistolæ) leges severius puniunt in cadavera sævientes? Respondeo : Puniunt non ratione injuriæ majoris, sed animi pravi, qui in eo actu manifestatur, quod quidem crimen punitur etiam in necantibus infideles et hæreticos. Secus, si id esset ex se in defunctorum corpora contumelia gravis, ejusdem criminis rei essent qui ea incidunt, et frustatim dividunt ad medicas observationes. Cæterum quod ego concludo, est, quod maledictio in mortuos non est blasphemia, nec peccatum mortale. Et tres auctores (in opere allati) qui tantummodo de hac re scripserunt, idem senserunt. Addo quod ego, ut cautius agerem, scripsi Neapolim ad plures viros doctos, ubi flos exstat doctorum, et ad tres congregationes Missionariorum, nempe ad illam P. Pavone, archiepiscopatus, et S. Georgii, et omnes uno exemplo mihi rescripserunt, meæ sententiæ assentientes. Accedit : Pater Sabbatinus

(1) De rest. c. 4. n. 27. et 28. — (2) 2. 2. q. 76. a. 3.

(tunc pius operarius, nunc digniss. Aquilæ prælatus) mihi respondit cunctos pios operarios, tam præsentes quam antiquos, idem uniformiter sensisse. Insuper tanquam certum accepi, quod nuntius Neapolis, postquam typis editæ fuissent, tam mea epistola circa hanc rem, quam epistola mei adversarii, utramque ad Pontificem Bened. XIV, transmisit, qui R. D. Thomæ Sergio, pio operario, consultori S. Officii (qui jam suum obiit diem) controversiam discutiendam demandavit, et quod ipse Pontifici suam sententiam significavit hanc esse, nempe maledictionem in mortuos non esse veram blasphemiam. Et ab alio pio operario, qui nunc Romæ degit, mihi affirmatum deinde fuit quod Papa, cognita P. Sergii sententia, et perpetuo difficultatis puncto, ostendit se etiam idipsum sentire.

11. — Itaque hoc posito, intelligere nequeo quomodo fieri potest ut quidam possint non dubitare saltem, et pro certo habere, et etiam ex pergamis sine scrupulo prædicare, mortuis maledicere generaliter loquendo ex se esse mortale, atque veram blasphemiam, quando omnes Doctores et etiam illi qui rigidiorem profitentur sententiam, ut *P. Concina* et alii, docent non esse damnandum de peccato mortali, quod aliquis perspicuus textus Scripturæ, aut evidens non suadeat ratio. S. Raymundus scripsit (1) : « Unum tamen consulo, quod non sis pronus » judicare mortalia peccata ubi non constat per certam Scripturam. » Et S. Antoninus (2) dixit : « Nisi habeatur auctoritas expressa sacræ Scrip- » turæ, aut canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, » nonnisi periculose determinatur; nam si determinatur quod sit ibi » mortale, et non sit, mortaliter peccabit contra faciens, quia omne quod » est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, etc. »

EPISTOLA RESPONSIVA.

Adversus Epistolam apologeticam scriptam in propugnationem Dissertationis quæ super abusu mortuis maledicendi prodiit.

« Præ omnibus indicandum esse duxi, quod cum adversus ea quæ » super hoc puncto scripseram, quædam dissertatio, cui brevibus re- » spondi, prius prodiisset, pollicitus fui, cum semel atque iterum iis quæ » mihi apponebantur satisfecerim, non amplius circa hoc verbum me » fore facturum; tum ne in infinitum daretur progressus, tum ne eadem » quæ jam a me scripta erant, repeterem; sed dixi quod duntaxat re- » spondere volebam (prout feci) ad duas S. Thomæ doctrinas, quas mihi » de novo objiciebat. Et una simul significavit in animo mihi statutum esse » deinceps nihil amplius super hac controversia scripturum (quia mihi » satis in propatulo res collocata esse videbatur), nisi cum adversario » meo de veritate prorsus fuissem persuasus : tunc enim nihil mihi diffi- » cultatis esset a sententia desciscere, et id in omnibus per publicam » scripturam significare non erubescerem, prout animus meus ab hoc fa- » ciendo non abhorruit in aliquibus illis meis opinionibus, quas ubi eas » rationi non consentaneas cognovi, libenter revocavi.

» Nihilominus, post responsionem a me datam, vulgata est altera » epistola apologetica in propugnationem præfatæ dissertationis, in qua » contendebat auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale : » cui epistolæ, non obstante consilio quod de non amplius respondendo » ceperam, alia epistola nunc respondere sum coactus. Et hanc duntaxat

(1) Lib. 3, tit. de pœnit. § 21. — (2) Part. 2, t. 1, c. 11, § 28.

» hic subjungo, in qua summatim continetur tum responsio quam ad » dissertationem dederam, tum responsio ad dissertationis propugna- » tionem. »

Reverendissimo abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendissime Pater, et Domine colendissime,

Cum dissertatio quædam super mortuorum maledictione, ac cum adversus eam brevis responsio mea prodiissent, novissime typis edita est altera epistola apologetica pluribus scripta in præfatæ dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa epistola pervenit, et accurate illa a me lecta, diu animo perpendi, rescriberem necne. Ex una enim parte consilium de non amplius respondendo susceptum, sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuo respondere sicut amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, a quo me retractare intendo, fortuito excidit, licet ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera responsione animadvertes; tum quia in laudata epistola apologetica adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliæ de medio tollantur, altera responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto: primum, ut omni qua potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quidquid tibi visum fuerit; secundum, ut mihi consilium tuum candide aperias, utrum expedire tibi videtur ut hanc typis excudendam curem, dum ex una parte mihi contendere displicet cum viro et aliis ejus sociis ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deesse aliquos inter illius ordinis, forte eis minime indoctiores, qui meæ adhærent sententiæ). Ex altera parte a Fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirum quod præfata maledictio sit mortale, cum tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi animarum salutem gloriæ habet, non parum conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca quæ in priori responsione jam notata erant, hic repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, ut lectoris ante oculos omnia simul exponantur, dum legit illas animadversiones, quas mihi adversarius de novo objicit. In dissertatione probare agressus est maledictionem in mortuos esse peccatum lethale et veram blasphemiam, duabus ex rationibus: 1. quia corpora fidelium defunctorum sunt sacra; 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi quod jam illis objectionibus bis responderam, propterea, ne eadem semper canerem, nolui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominus duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus textus desumptus est ex *3. p. quæst. 8. art. 2.* ubi S. Doctor dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritus sancti inhabitationem. Et hoc idem jus auctor dissertationis probare intendit aliunde, nempe ex ratione sacramentalis communionis, qua fideles, dum vivunt, reficiuntur; hincque ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeo ut sacro cultu ex religionis virtute emanato, veneranda sint. Ast si hæ rationes (respondeo ego) probarent quod cor-

pora quorumlibet defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quod necessario corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent : in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam concorporata fuerunt. Dicit quod illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat animam illius gloria æterna frui, ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultus sacri rationem non elevat, ut infra explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quod si corpora defunctorum sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritus sancti inhabitationem, necessario dicendum erit etiam corpora viventium fidelium tanquam sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio infidelis viventis corpus irrogata, peccatum grave religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ut mox videbimus. Dicere autem sacra corpora defunctorum propter ritus quibus erga illa utitur Ecclesia, quia nempe sacræ sepulturæ beneficio donat, processionibus et benedictionibus ea decorat, thure suffit et etiam ob antiquum (ut adversarius dicit) dudum adhiberi consuetum sacram Eucharistiam super defunctorum pectore collocandi : nescio cur hi ritus actus sacri cultus dici debeant, cum compertum sit, seculis superioribus, etiam tempore quo ab infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, defunctorum fidelium corpora sepeliri in campis, et viis, prout testatur *Thomassinus et Calmet.* Imo plura concilia prohibuerunt quominus in ecclesia cadavera sepulturæ darentur. Quod si posterioribus temporibus usus invectus est ut in loco sacro sepelirentur (hoc affirmante sancto Gregorio), inde processit ut proximi, ex sepulcrorum conspectu, recordarentur defunctorum animas sæpius suis precibus coadjuvare : « Hoc » prodesse mortuis (sunt verba Sancti), si in ecclesia sepeliantur, quod » eorum proximi, ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequen- » tius exorent; » *lib.* 3. *Dial. cap.* 50, 52 *et* 53. Et idem dicit *sanctus Augustinus*, *lib. de cura pro mortuis.* Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus et Durandus*, erga cadavera ideo adhiberi, ut a dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur, ut scribit *Innoc. III. lib.* 2. *de myst. Missæ*, *c.* 17.; et ob id idem SS. Eucharistia in defuncti pectore apponebatur, ut idem S. Gregorius asserit, *lib.* 2. *Dial. c.* 24.; quamvis hoc denique reprobatum fuerit a conciliis in IV, VI et VII seculo, ut refert *P. Vestrini* in suis Litteris theologicis, *tr.* 3. *epist.* 53.; sicut etiam vetitum fuit sacram eucharistiam in ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad energumenos, aut ad infirmorum vulnera admovere; sicut pariter sanguine consecrato frontem, oculos, etc., linire, qui apud antiquos fideles mos receptus habebatur, referentibus S. Cyrillo, et S. Joanne Chrysost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui a simplicitate potius quam a religione derivarunt) non judicare sacra esse ea circa quæ illi adhibebantur; sed quod solum, ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus quibus hodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis cadaveribus, hæc sunt quæ scribit Spondanus (*lib.* 1. *p.* 2. *cap.* 15. *sect.* 3. *De sacr. cœmet.*) : « Quanta namque sit vis crucis qua » signantur et ornantur, et aquæ benedictæ qua asperguntur, et thuris

» quo suffiuntur, tum ad alia plura arcenda mala, tum maxime ad fugan-
» dos dæmones, eorumque ac magorum præstigia dissolvenda, pronum
» mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis et exemplis testatissimum
» reddere. » Et in *cap.* 2. *sect.* 1. « Fit suffitus ad corpora fidelium
» defunctorum, quoniam qui pie moriuntur sunt Christi bonus odor;
» et ut insuper significetur defunctos reliquisse odorem bonorum ope-
» rum, etc.; per incensum, ut judicetur eosdem credidisse se per mor-
» tem ire ad immortalitatem. » Insuper Stephanus Durandus, *lib.* 1.
cap. 9. *n.* 9.) : « Porro thurificatio fit ad reverentiam loci, et divini
» officii, etc. » Item Joannes Belato (*in explicat. divin. offic. cap.* 161.):
« Cadaver ponitur in sepulcrum; et aqua apponitur benedicta, ac prunæ
» cum thure: Aqua benedicta, ne ad corpus dæmones accedant. Thus
» propter corporis fetorem removendum. Prunæ ad designandum quod
» terra illa in usus communes redigi nequeat. » Præterea Guillelmus
Durandus (*in Rationali lib.* 7. *cap.* 35.) : « Aqua benedicta ponitur, ne
» dæmones ad corpus accedant. Thus propter fetorem removendum, seu
» ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem in-
» dicetur obtulisse, seu ad ostendendum quod defunctis prosit auxilium
» orationis. » Ex quo patet omnes præfatos ritus quos erga defunctos adhibet Ecclesia, non esse cultum sacrum, quo honorare intendit cadavera, sed mysticas cæremonias. Nota præterea quod eos denegat Ecclesia iis qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis, antequam animam efflarent, certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideo cum defunctis eos ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritus sancti, sed quia communionem inter viventes et defunctos cupit conservari.

Alter locus S. Thomæ qui mihi objicitur excerptus est ex eadem 3. *p.* *q.* 25. *art.* 6. ubi dicit Angelicus quod Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritus sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est : et etiam quia aliquando illa per gloriosam resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt corpori. Ex hoc infert adversarius maledictionem in defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jamdudum etiam templa et organa fuerunt Spiritus sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterum pariter dico), tanto magis valere deberet pro vivis; imo quam longe fortius, viventes enim sunt actu (si in charitate vivunt, prout pie præsumendum est) templa viva et organa Spiritus sancti. Sed S. Thomas, 2. 2. *q.* 76. *a.* 3. cum communi theologorum, qui eum sequuntur, *Cajetan. Sot. Azor. Prad. Serra, Mol. Lugo, Layman. Trullench.*, et omnes dicunt quod maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis, sed tantum materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum doctoris Angelici, ne mihi imponatur quod truncum retulerim : « Maledictio est, per quam pronuntiatur malum con-
» tra aliquem (nota) vel imperando, vel optando. Velle autem, vel im-
» perio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua
» diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum
» genus est peccatum mortale, et tanto gravius, quanto personam, cui
» maledicimus, magis amare et revereri tenemur. Unde dicitur (*Levi-*
» *tic.* 20. 9) : *Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur.* Con-
» tingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale vel propter

» parvitatem mali quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affec-
» tum proferentis, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione
» alia, verba proferuntur; quia peccata verborum maxime ex affectu
» pensantur. » Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundum genus suum est peccatum mortale*, sic me alloquens excandescit: *Intende, o non intende?* Ego tamen mihi videor hæc intelligere, et quidem ita, ut nemo aliter, quam ego intelligo, textum S. Thomæ intelligere debeat, nimirum quod hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cum maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cum quis animo pravo optat ut illis eveniat malum quod imprecatur, aut cum alios inducit ad illis malum ferendum, sicut se explicat Angelicus in *art.* 1. exemplo judicis, qui ministros justitiæ ad pœnam injustam exequendam in reum injuste movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *secundum se* (ut ipse loquitur) *repugnat charitati qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius.* Nam sicut charitas nobis imponit ut proximi bonum velimus, ita vetat ne illi malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo vero S. Thomas de maledictione verbali (de qua duntaxat nos in præsenti casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cum malum quod quis imprecatur est leve, aut deest pravus affectus (quæ materialis maledictio nuncupatur), proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione. Et hoc denique hac ratione confirmat: *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur.* Hoc idem docet *Cajetanus* super cit. *q.* 76. *a.* 1. dicens: « Nota *ex* 1.
» *a.* quid sit proprie maledictio, scilicet dicere malum, in quantum ma-
» lum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quod maledictio distinguitur
» in maledictionem formaliter, et materialiter: et quod quandoque est
» peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est
» ex suo genere mortale, ut patet; materialiter autem, si fiat optative,
» non est mortale; si vero fieret imperative posset esse mortale. Et ratio
» diversitatis est, quia præter intentionem optative maledicens neminem
» lædit; quia nec ex intentione, nec ex opere ministri obsequentis, quam-
» vis non ex propria intentione. Dixi autem *ex suo genere*, quia prop-
» ter imperfectionem actus, sive ex parte objecti, ut si parvum malum
» optet vel imperet, sive ex parte operantis, ut si ex ira, vel ex ludo
» (addit S. Thom.) maledicat, quamvis affectu tendat in malum, quia
» non ex consensu rationis in malum tendit, deficit a perfecta ratione
» peccati, et per hoc non est mortale. » In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ, Cajetanus ex una parte, ait quod maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et fit venialis, vel propter imperfectionem actus, scilicet consensus rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia, dicit esse nonnisi venialem maledictionem materialem, nimirum *præter intentionem* pronuntiatam *optative*, id est, modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optative* adverbialiter, ad differentiam ab *imperative*, scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet D. Thom. loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem a materiali; nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum quod pronuntiatur, dum ait: « Velle autem, vel imperio movere ad
» malum alterius secundum se repugnat caritati qua diligimus proxi-

» mum volentes bonum ipsius. Et ita secundum suum genus est pecca- » tum mortale. » Illud igitur quod S. Doctor repugnare intelligit caritati, et esse mortale secundum suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem, sed illud, *velle*, *vel imperio movere ad malum alterius*. Ergo *S. Thomas* tantum in volendo malum quod pronuntiatur, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deinde ad explicandam procedit maledictionem materialem, dicendo illam esse venialem si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens : *Quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur*, ut supra dictum est *q.* 72. *a.* 2. et in citato *a.* 2. sic prius dixerat : « Verba, » in quantum sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed » in quantum significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori » procedit; et ideo in peccatis verborum maxime considerandum est ex » quo affectu aliquis verba proferat. » Aliud itaque est maledicere *optative*, ut loquitur *Cajetanus ;* aliud maledicere *optando*, ut loquitur *S. Thomas ; optative* enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem ; *optando* autem intelligit *S. Doctor* maledicere ex vera intentione, sicut perspicue deinde se explicat, dicendo : *Velle autem, etc. secundum se repugnat charitati, etc.* Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideo graviter culpabilis ; et tantum evadit venialis, ut subdit *Angelicus*, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob surreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterum quæstio hæc me inter et meum contradictorem de mero nomine est, nam dato quod *S. Thomas* generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen *S. Doctor* pro certo equidem habet quod maledicere homini sine pravo affectu, non est nisi veniale. Et non aliud quam hoc ipse probare quæro. Itaque tam *D. Thomas*, quam *Cajetanus*, et omnes alii Doctores, cum *S. Augustino* apud eumdem *Angelicum* (1), non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quod homo sit templum Spiritus sancti ; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem ; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licet absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter infertur quod, juxta *Angelicum*, et communem Doctorum sententiam, recte considerari potest fidelis persona præcise ab eo quod sit templum Spiritus sancti. Et deducitur præterea (adversus id quod etiam innuit meus adversarius) quod sicuti non est culpa gravis contra charitatem et pietatem maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus ; ita non est gravis contra charitatem et pietatem sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere, quando quidem, juxta ipsum *S. Thomam*, charitas qua mortui, qui in gratia decesserunt, prosequendi sunt, non est aliud quam extensio charitatis quam vivis præstare debemus : « Charitas (ait Sanctus) quæ est vinculum » Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad » mortuos qui in charitate decedunt. »

Sed adversarius meus dicit quod maximum est discrimen inter vivorum et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proinde ipse in peccandi periculo versatur, a quo qui decessit in gratia immunis est : unde fit (ait) quod maledictio in vivos potest esse venialis : cum enim

(1) 2. 2. q. 76. art. 4. object. 1.

sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cum sit peccatum contra Religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ quæ Religioni irrogatur, cum corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam, iterum principium ejus perquiramus, unde ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dixit, juxta *S. Thomæ* doctrinam, mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritus sancti, et quia communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur : Quoad illud quod defuncti corpus propter communionem, et quia templum fuit Spiritus sancti, pro sacro habendum sit, jam superius dixi quod hæc ratio probat tam defuncti quam vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritus sancti. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.* 1. Cor. 6.19. Sed in vivos replicabit quod fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo : Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes, nec periculum peccandi efficiunt ut *hic et nunc* vivens non sit templum Spiritus sancti : tanto magis quod fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit; nam gratia Redemptoris, baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissime omnia ejus damna reparat. *Copiosa apud eum redemptio.* Ps. 129. 7. *Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.* Rom. 5. 20. *Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.* Joan. 10. 10. Unde definivit Trident. (*sess.* 5. *in decr. de pecc. orig. can.* 5.) per Baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imo prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti : « In renatis enim nihil » odit Deus..... innocentes, immaculati, puri ac Deo dilecti effecti » sunt, etc. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, » hæc sancta Synodus fatetur et sentit : quæ cum ad agonem relicta sit, » nocere non consentientibus non valet, quinimo, qui legitime certaverit, » coronabitur. » Itaque ratio, quod sunt Spiritus sancti organa, non efficit ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; alias vivis, etiam sine pravo animo, maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ut ipse adversarius admittit. Unde ad aliam rationem (si forte adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quod maledicendo vivum potest præscindi, eum non considerando ut templum Spiritus sancti, sed mentem ad alia motiva peculiaria applicando, v. g., ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo : Et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habita alicujus molestiæ qua ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Præterquam quod (ut scripsimus in prima epistola) plerumque hæ maledictiones potius in vivorum contumeliam, quam in defunctorum effutiuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; sed hic redit quæstio, quia hoc est quod controvertitur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cum Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud uti sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ut mox cum *S. Thomæ* auctoritate videbimus.

Sed replicabit auctor quod, juxta eumdem *S. Thom. art. cit. ad* 2.

reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; et quod propterea defunctorum corpora (ait), licet cultu duliæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni, cum sint sacra; pie enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo defunctorum corpora, cum sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est? Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis exhibendus sit? Adversarius fatetur non deberi cultum duliæ; sed ego nullum alium reperio qui ab Ecclesia aut a Doctoribus assignetur; nec capere possum quod alia cultus sacri species assignari possit, præter latriæ, hyperduliæ, et duliæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, et vasorum veneratio? Respondeo quod reducitur ad cultum latriæ; nam hæ res per se nullum cultum merentur; dum cum exsecrantur, non amplius sacro cultu venerantur, sed *relative*, sive *reductive*; unde eorum cultus reducitur ad cultum latriæ, ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideoque dico quod cum defunctorum corpora cultu latriæ, vel alio sacro venerari non possunt, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (*opusc. defens. fid. cath. adv. Ang. sect. errores, lib.* 8. *c.* 5. *n.* 14. *circa fin.*) loquendo de veneratione debita Sanctorum et cæterorum defunctorum reliquiis, dicit: *Imo insuper addo hanc ipsam consuetudinem* (nempe venerandi uti sacras reliquias Sanctorum) *ostendere, longe altiori modo Ecclesiam de Sanctorum reliquiis sentire, quam vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari.* Occurrit mihi quod etiam S. Gregorius Nyssenus, loquendo de corporibus Sanctorum, et cæterorum Fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum qui aliis; nam subjungit quod corpora aliorum defunctorum omnes horrent, et ab illis fugiunt: sed ad corpora Sanctorum, quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore sancti Theodori affert (in *orat. de S. Theod.*) « Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi » et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est;... nam » cæteræ quidem reliquiæ abominabiles plerisque sunt, ac nemo lubenter » sepulcrum prælerit, aut si ex inopinato apertum offendit, prætercurrit. » At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria Justi, sanctæque reliquiæ sunt, primum quidem earum rerum quas videt magnificentia oblectatur... cupit deinceps » ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens. » Hinc notandum quam alia sit veneratio quam Ecclesia et fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia, qua aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus quorum animæ Deo fruuntur, respondemus quod ratio S. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantum Angelicus loquitur; sanctus enim Thomas ex ratione quod animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quod eorum corpora veneranda sunt. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, qua nos scimus et credimus animam alicujus Deo frui; humana una, superhumana et divina altera, ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur sanctus Thomas, debitam, non posse applicari nisi ad illa corpora quorum animas beatas esse

scimus cognitione revelata nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur, ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur ut Ecclesia authentice nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicata, animam illius defuncti jam cum Deo in cœlis regnare. Audiamus verba S. Thomæ, *Quodl.* 9. *a.* 16. *ad* 1. Ibi ad objectionem quam præmittit quod non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit : « Dicendum quod Pontifex, cujus est Sanctos » canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ et » attestationem miraculorum, et præcipue (nota) per instinctum Spiritus » sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei. » Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam et naturalem, nos non debemus nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem; tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali quam ex Spiritus sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus, ab ordine humano ad ordinem superhumanum et divinum. Idem apparet expressum in decretis Urbani VIII, spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum aut beatificatorum (vide apud *Benedictum XIV. de canoniz. SS. lib.* 2. *cap.* 11.) in quibus præcipue statutum fuit ut in scribendis vitis aut gestis talium Dei servorum, sequens protestatio auctoris præmitteretur : « Profiteor me haud alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quam quo » ea solent quæ humana duntaxat auctoritate, non autem divina catho- » licæ romanæ Ecclesiæ, aut sanctæ Sedis apostolicæ nituntur : » notentur hæc verba, *quæ humana auctoritate, non divina Ecclesiæ, etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem et venerationem, quam humanam : sed cum eos Ecclesia sanctos declarat, tunc veneratio ex humana ad divinam extollitur, propter Ecclesiæ divinam auctoritatem. Hinc est quod ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur sacer, qui superhumanus sit, necesse est ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, media illustratione divina nobis per Ecclesiam communicata. Et propterea cum Sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantum eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ, et cætera quibus ii usi sunt; et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis, præcisa necessitate, ad profana uti. Quod quidem contra, de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licet qualemcumque de eorum cœlesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum non est.

Quanquam concedimus quod cum veneratione possumus reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultu sacri rationem non habent, sed sunt duntaxat religionis actus (non autem civiles), qui, ut dicit *P. Joan. a S. Thoma*, cujus auctoritatem mihi adversarius objicit, et ut etiam docet Bellarminus (*contr.* 4. *l.* 1 *c.* 10. *n.* 4 *et* 7.) et Bened. XIV. de *canon. SS. l.* 2. *c.* 7. *et n.* 4 *et* 7 adhiberi possunt æque erga defunctos ac erga vivos. Imo ex hoc infert Bellarminus licitum esse eos actus erga defunctos adhibere, quia vivi

licite præstari possunt : *Si licet* (sic ille concludit) *honorare viventes*, *quos credimus sanctos*, *cur non mortuos ?* Et cum nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quod venerari concedebat Sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quod ipse alium non concedebat non canonîzatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat ; apud Bened *loc. cit. cap.* 9. *n.* 1. Dixi *actus religionis*, quia alius est actus religionis, alius est cultus sacer : deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem religionis actus, quia a religione manant : non sunt autem cultus sacri, cum erga res sacras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac religionîs actus, non sunt autem cultus sacer.

Profecto cæremoniæ sacræ dicuntur, et vere sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt proût ab Ecclesia præceptæ ; sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus objectum erga quod adhibetur respicit; ideoque nunquam dici potest cultus sacer cum objectum sacrum esse non constat. Præterea sunt utique actus religîonis ; et hic fateor quod in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit; nam cum dicere deberem thurificationes, et benedictiones, et alias cæremonias quas erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus religionis sint; sed non proinde sunt cultus sacri, et per consequens non est quod, propter præfatos actus qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tanquam sacra habenda sint, atque ideo possint ea cultu sacro venerari. Propterea Alexander III. *cap.* 1. *de reliq. et SS. venerat.* absolute prohibuit venerari pro sancto aliquem nisi Ecclesiæ auctoritas accedat : « Cum etiam » si per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro sancto absque » auctoritate Ecclesiæ romanæ venerari. » Et quamvis olim pro sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed populorum consuetudine aliqui venerabantur, nihilominus respondet Bellarm. loco cit. (*cap.* 8. *in fin.*) quod hoc ex tacita Papæ approbatione licebat : « Sicut consuetudines aliæ vim » habent legis ex tacito consensu princîpis ; ita Sancti alicujus cultus ex » consuetudine introductus vim habet ex approbatione tacita, vel ex» pressa Pontificis. »

Repono igitur : Ego non dubito quin ritus quos adhibet Ecclesia erga defunctos, sint cæremoniæ sacræ et religionis actus, non autem cultus sacer; prout revera Rituale romanum, loquendo de exequiis, ritus qui adhibentur in sepelitione mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantum *mysteria religionis, et signa christianæ pietatis*, sic dicens : « Sacras cæremonias ac ritus quibus mater Ecclesia in filiorum suorum » exequiis uti solet, tanquam vera religionis mysteria, christianæque » pietatis signa, et fidelium mortuorum saluberrima suffragia, parochi » summo studio servare debent. » Addo duas alias animadversiones, ex quibus hoc fit clarius. Primo si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille a publico ministro Ecclesiæ adhibetur ; et hoc certum est quod fieri non potest, dum ipsa Ecclesia prohibet ne cultus publicus cuivis ab ea pro sancto aut beato non declarato exhibeatur. Præterea, dicit S. Franciscus Salesius quod cultus sacer defunctis non præstatur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis ; et cognitio

hujus excellentiæ certa esse debet Quomodo autem dici poterit quod ritus qui erga defunctos exercentur, sint cultus sacer, cum de defunctis (communiter loquendo) non habetur hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imo, pro comperto habetur quod inter fideles defunctos non pauci sunt qui æterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset : si ergo conceditur quod mortuos venerari, sit actus religionis, eis maledicere procul dubio erit religioni actus oppositus. Respondetur prius per instantiam ; si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis; nam venerari servos Dei viventes actibus superius descriptis, ut ostendimus, etiam est actus religionis sive cultus religiosus; unde maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum religioni adversans, et est sacrilegium; sed si actus honoris procedit a pietate religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia a motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in dissertatione admiratur, et imprudentes (ne dicam temerarios) sincera fronte appellat eos qui in confessionario aut in suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admirantur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolute prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale atque blasphemiam. Ad hoc, ut dicatur quod actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit ut vera probabilitas habeatur quod tale non sit, quemadmodum omnes fatentur; intelligo illam quæ fundamento non tenui innititur, sed tali, ut tuto (juxta sententiam communem, seposita quæstione de probabiliori et minus probabili) possit teneri et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi adversarius opponit, S. Augustini unam : « Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret. *lib.* 1. *de bapt.* » *cap.* 3; *et cap.* 5. Si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum » esse peccatum? » Nam ibi S. Doctor loquitur de eo qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Præterquam quod ibi Sanctus sermonem habet de quodam donatista, qui cum certus esset in catholica Ecclesia rite et recte baptismum conferri, contra dubius erat an recte in sua secta cum reciperet; integrum textum exhibebo (dicto c. 3.) : « Si dubium haberet non » illic recte accipi quod in Ecclesia catholica recte accipi certum haberet, » graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo » quod certis incerta præponeret. » Et deinde dict. c. 5. : « Accipere itaque » in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum » esse peccatum non ibi potius accipere, ubi certum est non esse pecca- » tum? » Quis dubitat quin iste donatista certe peccaret? Sed non dicebat S. Augustinus, quod qui ex vera et solida probabilitate operatur, cum dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent,

prout est baptismus, et cum actio non est certe illicita : lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus, *quodlib.* 14. *de verit. art.* 3.; *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Et idem probatur ex *cap. Cum jure* 31. *de offic. et pot. judicis. deleg.* « Nisi de mandato certus exsti- » teris, exequi non cogeris quod mandatur. » Idem in *can. Sicut quædam, distinct.* 13. ubi S. Leo hæc scribit : « In his quæ vel dubia » fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis » evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum. » Hoc locum habet in quantum asseri potest quod aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolute aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis, nec etiam probabilior : nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi; unde non efficit quod lex non remaneat dubia, et quod opinio opposita non possit esse vera, si vere probabilis est : quapropter cum agatur de sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem cum opposita est probabilis, licet minus probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, prout docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib.* 3. *de pœnit.* § 21.) scripsit : « Non sis nimis pronus judicare mortalia pec- » cata, ubi tibi non constat per certam scripturam. » Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale, ubi non constat tale esse : et cum dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tanquam excessum asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. § 28.) quod sine periculo peccandi determinari non possit aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta Scriptura, aut Ecclesiæ determinatio, aut ratio evidens habeatur : « Quæstio in qua agitur (sunt verba » Sancti) de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad » hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut canonis Ecclesiæ, vel » evidens ratio, periculosissime determinatur. Quia (ut subjungit) qui » determinat sine aliquo ex prædictis momentis, ædificat ad gehennam, » conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissime Bened. XIV, in suo opere *de synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud episcopos monet, quam ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ uti probabiles Doctores utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eo progressus est, ut conclusionem theologicam suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad decidendum utrum ejus opinio pondere, et quo pondere probabilitatis fulciatur, sed nescio an *conclusio theologica* dici possit, cum nullus Scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio extet, nec ratio evidens, nec Doctorum communis auctoritas, imo nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum S. Isidori Pelusit. (*lib.* 5. *epistol.* 491.) : « Vivi incessunt etiam mortuos; et hostes » fœdus ineunt ! Cur igitur et naturæ leges, et inimicitiarum superas » terminos, vita functo maledicens ? Videris enim in cinerem ac favillam » linguam acuere; sed primo violas sanctimoniam, cui omnes mortales » studeant oportet. Deinde immortalem habet animam, cujus vindex est » oculus Dei pervigil. » Sed in libro qui apud me est, typis edito Romæ, anno 1629, reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (*pag.* 370.); sic enim ibi legitur : « Vivi solent calumniis in-

» cessi, cum jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. » Cur igitur ipse, et naturæ, et inimicitiarum terminos transgrederis, » dum vita jam functum calumniaris, et lacessis ? nam putas quidem » te solum adversus cinerem et pulverem linguam stringere; sed heus! » primum ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, quod tamen nemo » non ambit, et habere studet: deinde habet is animam immortalem, » cujus oculus ille pervigil et semper excubans vindex est. » Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tanquam sacra veneranda esse contendit. S. Isidorus sacrum appellat jus sepulcri, non autem corpus defuncti. Sed præterea, adversarius sibi assentatur omnia sibi favere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, Doctorum communem auctoritatem et evidentes rationes. Scripturæ sunt : *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* 1. *Cor.* 6. 10. (*Maledici* explicat *Calmet*, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant). Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam qua ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem Doctorum auctoritatem, dicendo quod moralistæ ideo de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ utique sunt quas ipse in sua dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterum, loquendo de mea sententia, ut superioribus paginis retuli, præter tres auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc a multis examinandam, et præsertim ab omnibus congregationibus missionariorum civitatis Neapolis, in quibus, quia missionariorum theologiam moralem præcipue omnes profitentur, et ibi (ut omnibus compertum est) selectiores cleri Neapolitani coadunantur viri. Hic adversarius meus Socratis quemdam textum in medio afferens, innuit quod non omnes ea sunt solertia præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quod non omnes sunt magistri; sed cum mihi præfatæ congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non a minus sapientibus, sed a sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ut jam prius scripsi, fuit etiam Romæ, ex mandato Benedicti XIV, discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin nunquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex Cathedra) quæstio resoluta fuit, quod peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quod non tenetur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eo unquam meus appulit animus, ut cogerem eum ad id credendum : sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta ne in dubium id revocem; dum mihi testatus est tanquam testis ex propria scientia, et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam), quidam sacerdos, religiosus, doctus, et in hac controversia minime affectus; propstereaque existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere [illegible]am posse. Cæteroquin, quantum ad me, tanto certius hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem opere morali a me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et præstandum curavi, scribere, et rem uti mihi ille testatus fuit, exponere. Quod reliquum est, si meus adversarius bono fine de-

ductus id scripsit, ego etiam pro certo habeo non inductum fuisse ad id scribendum aliqua animi adhæsione, aut contendendi lubentia (esset quidem optimum, ut postquam ex seculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tuto animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quod ad damnationem meam obduceret; et cur? ut inanem gloriam, melius dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsa aucuparer!), sed fine recto et bono; ut ex toto peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui, non obstante quod credant (erronee, meo judicio), esse peccatum grave, prout eis assertum erat, prosequebantur nihilominus ad eas maledictiones effutiendas. Quod autem meus adversarius voluerit me appellare *obstinatum et falso zelo impulsum*, hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me Dominus est*. I. Corinth. 4. 4.

Ad hæc subjungo epistolam responsivam ad me rescriptam à Reverendiss. Abbate D. Bartholomeo de Marco Basiliano (cui hanc epistolam meam perpendendam misi), viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tum apud ipsius religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquo versum Neapoli, et Romæ, etc., magistro in sacra theologia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit, et 30 aut 40 annos in excipiendis confessionibus exercitato. Ego animi pendebam, utrum huc afferre deberem necne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem, 1. ut omnibus notum fiat me, ut cautius agerem, et ne proprii sensus adhæsione deciperer, prout jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum Doctorum consilium exposcere; 2. ut patefaciam quam tum de mea, tum de opposita sententia, cæteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens:

Reverendiss. Padre, Sig. è Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la conzolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione de' morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, ciccome tal' è il sentimento mio, e delle persone più saggie, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la risposta fatta ad un suo contraddittore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni à ragioni l'ha resa quasi dimostrative, nè saprei con qual fondamento il suo contraddittore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di niun momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V. S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esser peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' morti; dovea più tosto chiamar la moralmente certa, et per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contraddittore, moralmente falsa, e di debole e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo contraddittore; e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V. S. Reverendiss. intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata apologetica risposta; che ne

sara applaudita, come ne fu in tutte l'altre sue opere. Mi racommando alle sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini, 14 Giugno, 1758.

Umiliss. Servitore, obligat. e divotiss.

Bartolommeo di Marco abbate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus abbas reverendissimus, ut scribit, videtur supponere a me opinionem meam duntaxat uti probabilem haberi. Hoc a me dictum non est; dixi tantum quod ad hoc ut affirmari possit culpa gravi actionem aliquam carere, sufficiens esse quod probabile sit non esse gravem. Cæterum nolui judicium ferre, utrum mea sententia sit necne moraliter certa, cum hoc sapientium judicio committam; sed cæteroquin ego illam plusquam probabilem esse duxi, et duco.

Nuper alia prodiit epistola adversarii, cui respondere opus esse minime censemus, sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem forte putat adversarius in controversiis, eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valde libenter illi concedimus.

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

12. Quid est Juramentum, et quænam sint formulæ jurandi. — 13. Quotuplex est Juramentum. — 14. Conditiones Juramenti liciti. — 15 et 16. An liceat jurare cum æquivocatione. — 17. Qui jurat sine animo jurandi. — 18. Juramentum non obligat ad illicita. — 19. Quot modis tollitur obligatio Juramenti. — 20. De adjuratione, et exorcismis.

12.—Juramentum definitur : *Invocatio nominis divini in veritatis testimonium.* Jurat igitur qui dicit : *Per Deum; per Sanctos; per res sacras; per creaturas*, in quibus modo speciali relucet bonitas, aut potentia Dei, nimirum *per Ecclesiam, crucem, sacramentum, Evangelium, animam, cœlum, terram, etc.* Sed juramentum non facit qui jurat per conscientiam, per fidem suam (non intelligendo fidem divinam), aut qui dicit : *Vivit Deus, Deus hoc videt : Est verum tanquam Evangelium.* Sed hoc de verbis illis *vivit Deus, Deus hoc videt*, intelligendum est, si verba tantum enuntiative proferantur, ut aiunt *Cajet. Ledesma, etc.* apud *Salmant. tract. 17. cap. 2. n. 25.* Alioquin, si dicantur invocative, sunt vera juramenta; notantque ibi *Salm. cum Azor. Fac. Soto, et Trull.* hujusmodi effata ex communi usu accipi ut invocative dicta, ideoque vera juramenta censeri. Si quis autem diceret : *Juro hoc ita esse*, non reputatur verum juramentum, nisi ille qui exposcit juramentum, petit expresse jurari per Deum, per Evangelium, Sanctos, rem sacram, aut per animam; et alter post hujusmodi exquisitionem sibi factam jurat ita esse.

13.—Jusjurandum quadruplex est : *Assertorium*, cum asseritur aliquid : *Promissorium*, cum aliquid juramento promittitur : *Exsecratorium*, sive *imprecatorium*, cum, v. g., dicitur : *Deus in me animadvertat, nisi hoc faciam* : *Comminatorium*, cum, v. g., dicitur : *Nisi mihi obedias, per Deum efficiam ut te pœniteat; dabis mihi pœnas, etc.* Hinc advertatur quod in juramento *assertorio* graviter peccat qui asserit falsum. Peccat etiam graviter qui in promissorio jurat sine animo standi

promissis. Dico *sine animo*; quia si habet animum servandi promissa, sed postea non servat, et res est parvi momenti, tunc valde probabile est, cum *Soto*, *Suarez*, *Azor. Sanch. Salm.* non peccare mortaliter (1); quia in juramento invocatur Deus ut testis voluntatis præsentis, non autem futuræ executionis promissæ. Sed hic dubium fit : certum est quod si promissio est gravis materiæ, gravis etiam est culpa eam non implere propter juramentum emissum ; cur autem ratione ejusdem juramenti non committatur gravis culpa, si non impleatur promissio materiæ levis, quandoquidem in perjurio parvitas materiæ non admittitur? Sed recte respondetur a *Salm.* (2) *cum Soto*, *Suar. Castropal. etc.*, quod cum quis promissionem juramento firmatam non implet, non jam committit perjurium, sed peccat ob infidelitatem quam erga Deum operatur, despiciendo in materia gravi divinam auctoritatem, quæ adducta est ad promissionem firmandam ; at cum promissio est levis materiæ, non reputatur gravis defectio fidelitatis, et contemptus qui fit divinæ auctoritatis. Id firmatur doctrina S. Thomæ, qui sic docet : *Qui aliquid promittit, si habet animum faciendi, non mentitur ; si vero non faciat, tunc videtur infideliter agere* (3). Si quis autem juramento promitteret, sed sine animo jurandi, aut se obligandi, graviter peccaret. Nihilominus probabiliter non teneretur promissis, saltem non sub gravi : *Sanch. Castropal. Ronc. S. Anton. Salmant. etc.* (4). Juramentum vero *exsecratorium* cum in eo non invocatus est Deus, probabile est non obligare sub gravi. Et idem dicendum de comminatorio ; imo si pœna comminata fuerit injusta juramentum nullo modo obligabit (5). Ideoque juramenta parentum puniendi filios, sæpe sæpius non obligant ; quia fiunt aut ob res inutiles, aut calore iracundiæ (6).

14. — Juramentum ut sit licitum, tres requiruntur conditiones, nempe judicium, justitia, et veritas. *Judicium* significat, ne ex vanitate juretur, sed ex rationabili causa. Defectus autem judicii non excedit culpam venialem (6). *Justitia*, ut res jurata sit justa : quare graviter peccat qui jurat facere rem injustam, licet sit leviter injusta. *Veritas*, ut res quæ juramento asseritur, sit moraliter certa, saltem aliquo modo (7).

15. — Hic quæritur an liceat jurare cum æquivocatione? Aliud est mendacium, aliud est æquivocum. *Æquivocum* potest esse pluribus modis, aut cum sermo, aut verbum habet unum sensum litteralem, et alterum spiritualem, aut mysticum. Æquivocum dicitur etiam restrictio *non pure mentalis*, quia pure mentalis est omnino prohibita, uti habetur ex propos. 26. damnata ab Innoc. XI, in qua generaliter dicebatur licere negare *se fecisse aliquid quod revera fecit*, dummodo negans intra se intelligat *aliquid aliud quod revera non fecit. Pure mentalis* est cum nullo modo proximus potest animadvertere æquivocum. *Non pure mentalis* est cum ex circumstantiis potest proximus arguere quod tu loqueris, intelligens intus aliud quam propositio ex se significat : v. g., si aliquid sub sigillo scias, potes dicere : *Nescio* ; nimirum nescio eo modo, quo possim illud detegere : prout dixit Jesus Christus, nescire tempus novissimi judicii : *De die autem illa nemo scit, neque Filius hominis*, *Matth.* 24. ; intelligendo quod nesciebat uti homo : aut, ut melius dicunt *Gotti*, *Tourn.* (8), quod

(1) Lib. 3. n. 172. — (2) Salm. tr. 17. c. 2. n. 55 et 54. — (3) S. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. ad 5. — (4) Lib. 3. n. 172. v. An autem. — (5) N. 134. ad 6. et 143. — (6) N. 136. v. Parentes. et 137. — (7) N. 144. ad 150. — (8) Tourn. de Incarn. quæst. 11. art. 2. v. Quo autem.

nesciebat ut revelaret. Sic etiam sentit S. Thomas (1) inquiens : *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Idem est ac si dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt S. Joan. Chrysost. S. Aug. S. Hier. S. Ambros. S. Athanas. S. Basil. S. Hilar., etc., ut testatur *Suarez* (2). Pariter illud Christi : *Non ascendo ad diem festum*, Joan. 7. 8 : intelligendo *manifeste*, dum ipse jam occulte se contulit ad templum. Cum ergo justa adest causa, bene possumus licite respondere : imo jurare cum æquivocatione, sive restrictione non pure mentali, ut communiter dicunt *Soto, Gonet, Palud. Wigandt, Laym. Carden. Holzman. Salmant. Tournely, Croix, Viva, etc.* (3). Adde *Adrianum, Cajet. Riccard. Armil. Tabien. Sylvest. Soto, et Navarr.* (4) ; quia tunc non intenditur decipere proximum (quod semper est illicitum), sed permittere ut ipse decipiatur, cum nec semper teneamur respondere ad mentem interrogantis. Nihilominus hoc non licet in judicio, quia quisquis a judice interrogatus legitime, tenetur veritatem dicere ; quare qui jurat cum æquivocatione, peccat contra justitiam legalem (5).

16. — Sed extra judicium dicunt Doctores multi, quod si quis jam confessus sit peccatum uni confessario, interrogatus postea ab alio potest dicere se illud peccatum non admisisse, intelligendo non admisisse ita ut denuo teneatur illud confiteri. Advertatur tamen hic quod quilibet tenetur patefacere peccandi consuetudinem cum interrogatur a confessario, uti constat ex propos. 58 damnata ab Innoc. XI. Ita etiam si quis pauper habet unum panem, requisitus ad mutuandum panem, potest dicere se non habere (6) ; quia ex circumstantia paupertatis bene possunt alii arguere quod ille loquitur in alio sensu, nempe quod non habeat tantum ut possit alii dare. In his et similibus erit respondere : *Utinam et haberem!* aut : *Et quis hoc habet ? Et ubi reperitur panis* (7) ?

17. — Si quis jurat sine animo jurandi, et sine animo standi promissis, procul dubio peccat graviter. Si contra jurat cum animo standi promissis, sed sine animo jurandi, probabile est quod tantum venialiter peccat, quia tunc nulla alia adest culpa, quam in vanum Deum nominare. Et idem est si jurat sine animo se obligandi, quia talis promissio non est verum juramentum promissorium, nec vera promissio, sed potius jurat se nunc habere voluntatem dandi. Si autem jurat sine animo adimplendi, sed vero animo jurandi, tunc peccat graviter, et tenetur ad promissa, licet non habuisset animum se obligandi, quia tunc obligatio oritur ex ipso juramento, quod ob divini nominis reverentiam obligat ad verificandum quod juratur, modo ille sciat obligationem juramenti, quod revera non obligat præter intentionem jurantis, ut dicit *S. Thomas* (8).

18. — Juramentum nunquam potest obligare ad faciendum illicitum ; et ita nec ad implendum inutile, aut quod impedit majus bonum, ut si res esset contra consilia evangelica. Advertendum tamen quod cum juramentum est factum in favorem tertii, tunc adimplendum est semper ac potest sine peccato. Hinc qui jurat solvere usuras, aut dare bona sua latroni, tenetur ea præstare, licet postea possit compensationem facere (9). Et est probabile etiam cum *Sanch. et La Croix*, quod tunc potest jurare

(1) S. Thom. 3. p. q. 10. a. 2. ad 1. — (2) Suarez tom. 1. in 3. p. q. 10. a. 2. — (3) Lib. 3. ex n. 151. — (4) Adrian. 4. Sent. qu. de sig. conf. Cajet. Opusc. 16. resp. q. 5. Riccard. in 4. Dist. 18. Armil. v. Juramentum n. 16. Tabien. v. Jurare § 13. n. 14. Sylvest. v. Mendacium q. 6. § 4. et v. Juramentum, 3. qu. a. § Licet, Soto de just. l. 5. q. 6. a. 2. Navar. Man. c. 12. ex n. 8. et c. 18. n. 61. et c, 25. a. 94. — (5) Lib. 3. n. 155. — (6) N. 163. — (7) N. 153. et seq. (8) N. 172. v. Quæritur. — (9) N. 177.

se daturum fore, subaudita conditione, nisi obtineat a prælato relaxationem juramenti; itaque ea obtenta, non amplius tenetur (1). Quod si promissio irrita facta fuisset a jure ob bonum commune, ut esset promissio facta concubinæ a clerico, aut renuntiatio fori ecclesiastici, aut juramentum timore extortum pro religiosa professione, aut pro matrimonio, aut sponsalibus, tunc plane juramentum est nullum (2). Cæterum omne juramentum intelligitur factum sub sequentibus conditionibus: 1. si ille cui promissio facta est, eam acceptet, aut non eam remittat; 2. nisi status rerum notabiliter mutetur, aut nisi adsit aliqua circumstantia, quæ si prævisa fuisset, juramentum præstitum non esset; 3. si non cessat causa finalis ob quam promissio facta est; 4. si altera pars observat quod pollicita est; 5. nisi superiores prohibeant quominus promissio executioni detur (3); 6. si promissio adimpleri potest sine gravi damno (4). Hinc si promittis secretum, non teneris ad illud non aperiendum cum gravi tuo damno. Si autem promitteres secretum servare etiam cum periculo vitæ, probabile est te non teneri (5). Item etiamsi promittis te secretum non proditurum in medendis morbis, non teneris illud celare, cum cæteroquin aliquis esset in gravi periculo mortis (6).

19. — Quomodo tollitur obligatio juramenti? 1. *Irritatione*, quæ potest fieri a quolibet cui est potestas dominativa, ut est pater, prælatus, abbatissa, tutor, etc. Et hoc etiam, licet sit in præjudicium tertii, in illis contractibus qui ab ipsis superioribus irriti fieri possunt (7). 2. *Dispensatione* aut *commutatione*, quæ potest concedi ab illis in quibus residet talis potestas dispensandi aut commutandi vota (8); 3. *Relaxatione*, quæ potest fieri a prælatis ecclesiasticis cum suis subditis, et etiam a delegatis, qui possunt dispensare vota (9). Hic notetur, 1. quod jusjurandum datum in tertii beneficium potest relaxari ab eodem tertio, ut docet *S. Thomas* (10), cum communi. Et hoc (ut dicunt multi Doctores,) etiamsi jusjurandum sit exhibitum in honorem Dei, cum tota promissio vergit in tertii utilitatem, v. g., monasterii, ecclesiæ, aut pauperis (11.) Notetur 2. quod ad irritationem nulla requiritur causa, bene vero pro dispensatione, commutatione et relaxatione (12). Notetur 3. quod cum promissio jurejurando firmata est, et a tertio acceptata est, non potest ab alio relaxari, nisi ab eodem tertio, cum intercedit contractus. Unde fit quod jusjurandum, sive votum perseverantiæ, quod præstatur in aliquibus congregationibus, ut in venerabili congregatione Patrum Missionis S. Vincentii a Paulo in nostra minima SS. Redemptoris, non potest ab aliis relaxari, nisi a Papa, aut superiore majore congregationis; tale enim jusjurandum (sive votum) assumit naturam contractus, qui intercedit inter subjectum et congregationem, dum congregatio se obligat ad sustentandum et ad instruendum illum, et contra subjectus se obligat ad inserviendum congregationi; et ita declaravit N. SS. pontifex Benedictus XIV in bulla *Convocatis*, § 32. sub die 25 novembris 1748 et idem confirmavit in alia bulla *Inter præteritos*, § 5, *n.* 66. die 3 decembris 1749. (13). Denique notetur quod promissio jurata, etiamsi sit acceptata a tertio, potest relaxari a superiore, cum illa esset in præjudicium sui juris, aut in damnum commune, aut cum jusjurandum timore extortum esset (14).

(1) Lib. 3. n. 172. in fin. — (2) N. 177. v. Aliter. — (3) N. 180. 187. et 188. — (4) N. 183. — (5) N. 97. v. Hoc quoad. — (6) N. 183. v. Juramenta. — (7) N. 189. — (8) N. 190. — (9) N. 192. — (10) 2. 2. q. 89. a. 9. ad 2. — (11) N. 193. — (12) N. 192. — (13) N. 255. v. Notandum — (14) N. 192.

20. — Hic etiam Theologi loquuntur de *adjuratione*, quæ fit cum aliquibus adjuratur sive obsecratur Dei nomine, ut respondeant; aut ejus nomine imperatur, ut fit in exorcismis cum energumenis sive a dæmone vexatis, qui exorcismi bene possunt in privato fieri a quolibet, sed solemniter duntaxat ab Ecclesiæ ministris, ex licentia Ordinarii. Et qui unquam tali fungitur officio, caveat ne exquirat vana et curiosa, sed utatur præfatis exorcismis tantum ad evitanda damna, et ab liberandum energumenum a dæmonis vexatione (1).

CAPUT III.

DE VOTO.

21, 22 et 23. De animo se obligandi. — 24. De materia possibili et meliori. — 25. De Voto emisso ob pravum finem. — 26. De Voto non impetrandi dispensationem. — 27. Nubendi. — 28. De non vovendo. — 29. Nonnulla, digna notatu. — 30. De Voto conditionato. — 31. De Voto disjunctivo, et de eo qui immemor voti satisfacit. — 32. Si tempus elabitur. — 33. De culpa in differendo. — 34. De Voto religionis. — 35. De materiæ mutatione. — 36 et 37. De irritatione. — 38. De commutatione. — 39 et 40. De dispensatione et ejus causis. — 41. Si Votum fuerit emissum in tertii utilitatem. — 42 ad 44. Quinam dispensare possunt. — 45 ad 49. De Votis reservatis. — 50. An Papa possit dispensare in Votis solemnibus.

21. — Votum definitur : « Promissio facta Deo deliberata de bono pos» sibili et meliori. » Explicatur definitio. Dicitur 1. *promissio* : intelligitur promissio facta cum animo se obligandi, et quidem obligatione gravi, ad differentiam meri propositi, quod ex se loquendo ne obligat quidem sub levi. Quare votum emissum sine animo promittendi, nec se obligandi, est omnino nullum. Contra tenetur quidem ad votum qui vult promittere et se obligare, licet nolit illud adimplere, aut vult promittere et satisfacere, conscius voti obligationis, quamvis reflexe ad eam non advertat : nam qui vult antecedens, vult etiam consequens (2). Si quis autem vellet promittere, et non se obligare, dicimus istum peccare, sed juxta probabiliorem non teneretur ad votum, licet conscius esset voti obligationis, quia cum debitum oritur a propria voluntate, nemo ligatur, nisi habeat voluntatem se ligandi. Et tale peccatum (subjungimus), regulariter loquendo, non esset nisi veniale; nisi hoc contingeret in profitendo religionem aut susceptione ordinum sacrorum : nam tunc utique esset mortale; *Less. Sanch. Suar. Salm. etc.* (3). Imo si quis ordinaretur sine animo se obligandi ad castitatem, iste remaneret ad illam obligatus, saltem ex præcepto Ecclesiæ (4). In dubio enim de voluntate se obligandi præsumitur ordinarie illam adfuisse in quolibet voto quod emittitur. Et idem procedit si dubitatur an advertit ad obligationem voti, ex regula generali quod *quilibet actus præsumitur rite factus*. In dubio vero an promissio fuerit votum, an propositum, dicimus quod tunc præsumitur fuisse votum, quando ille recordatur credidisse se peccaturum, nisi adimpleret quod promisit (5).

22. — Dicitur 2. *deliberata*, dum ad voti obligationem primo requiritur perfectus usus rationis. Quare votum pueri, si illud fuerit emissum ante septennium, non obligat, nisi constet de usu rationis; sed si emissum fuit post septennium, in dubio obligat, quia tunc bene præsumitur

(1) Lib. 3. post. n. 193. Appendix de Adjurat. — (2) N. 201. — (3) N. 201. Quær. II. — (4) Lib. 6. n. 809. Dubit. 2. — (5) Lib. 3. n. 201. Quær. III.

adfuisse perfectus usus rationis, juxta id quod communiter contingit. Et idem dicendum in dubio an votum fuerit emissum ante, an vero post septennium, ex regula mox tradita, *quod omnis actus præsumitur ritè factus*(1).

23. — Item requiritur plena et libera deliberatio, qua velit se obligare voto; ideoque votum emissum ex metu injuste ab aliis incusso ad votum extorquendum, est nullum : et non solum si votum est solemne (quod certum est); sed etiam si est simplex, juxta probabiliorem (2). Ita etiam nullum est votum, si emissum est ex errore (licet supino), cum error fuit circa substantiam aut circa aliquam circumstantiam substantialem. Imo probabiliter dicunt *Suar. et Sanch. cum S. Thoma* (3), quod quilibet error circa circumstantias accidentales liberat a voto, semper ac votum emissum non esset si a principio cognitus esset error : « Id liberare » (sunt verba Angelici) a voti vel juramenti obligatione, quod, si a » principio notum fuisset, ea fieri impediret (4). »

24. — Dicitur 3. de bono *possibili* et *meliori*. Dicitur *possibili*, quia alias non tenet votum. Si autem esset possibile tantum in parte, et materia esset divisibilis, esset validum tantum quoad partem possibilem. Et ita etiam deberet adimpleri principale votum, si accessorio non potest satisfieri; sed contra, si principale non est possibile, non est obligatio adimplendi accessorium (5). Item dicitur de bono *meliori*, dum etiam nullum est votum cum materia est de bono inferiori aut indifferenti, nisi acciderct quod ex circumstantiis redderetur melius (6).

25. — Quæritur hic 1. an sit irritum votum ob malum finem emissum? Distinguatur : si finis est pravus ex parte voventis, v. g., si quis voveret jejunare ut ex ipso actu voti humanam laudem assequeretur, tunc est validum. Nullum vero erit si finis est pravus ex parte *rei votæ*, ut si quis promitteret jejunium ut laudaretur in jejunando, aut ut jejunando expensis parceret. Si autem iste voveret ut a Deo aliquid temporale obtineret, aut si finis est positus sub conditione (v. gr., si occideret inimicum), votum est certe validum (7). Item notetur quod si quis voveret peccaturum licet venialiter, graviter peccaret; quia vellet ut in Dei honorem converteretur quod est illi contumeliæ (8). Et idem dicunt de jurejurando aliquod peccatum committendi; ita *Marchant*, *Turrian. et Elbel.* (9), licet persæpe ignorantia excuset rusticos.

26. — Quæritur 2. an valeat votum non impetrandi dispensationem? Respondetur affirmative, dummodo non observetur quod dispensatio sit utilior profectui spirituali voventis (10).

27. — An valeat votum uxorem ducendi? Ordinarie non valet, licet votum esset ducendi mulierem pauperem vel meretricem, nisi matrimonium ineretur ad tollendum scandalum, aut ut occurratur honori ablato; aut esto quod homo vellet ducere uxorem, aut nollet alia remedia ut continens fiat, postquam expertus fuerit suam incontinentiam (11).

28. — Quæritur 4. an valeat votum non amplius vovendi? Valet si quis est nimis pronus ad vovendum cum periculo vota postea non observandi. Unde si postea ipse emittit aliquod votum, peccat, sed votum postea emissum remanet firmum; modo intentionem non habuerit ut omnia futura vota sint invalida, et hanc intentionem non revocaverit, prout

(1) Lib. 3. n. 196. — (2) N. 197. — (3) In 4. sent. dist. 38. q. 1. a. 3. ad 1. — (4) Lib. 3. n. 198. et 226. — (5) N. 202. — (6) N. 204. — (7) N. 205. — (8) N. 206. — (9) N. 146. v. 5. Venialiter. — (10) N. 208. — (11) N. 209.

revocata judicaretur, si ipse memor primi voti emiserit secundum (1). Si quis autem emiserit plura vota incompossibilia, teneretur ad dignius, et si essent æqualia, ad anterius, juxta communiorem (2).

29.—Deveniendo ad voti obligationem plura advertenda sunt; et I. si materia est gravis, votum obligat sub gravi; sed si quis vellet ad illud se obligare sub levi, probabilius est remanere obligatum sub levi (3). Si vero materia est levis, nemo, licet velit, se potest obligare ad illam voto sub gravi. Quod si quis voveret quolibet die unius anni aliquod leve opus ponere, eo casu, cum votum emissum *per modum unius, ad sollicitandam obligationem* (ut existimatur regulariter in votis realibus), tunc omittendo opus pro tempore aut in materia notabili, graviter peccaret. Contra si votum sit emissum *in honorem diei ad finiendam obligationem* (prout existimantur vota personalia, v. g. recitandi *Salutationem Angelicam* quotidie), tunc omissiones sunt tantum venialia (4). II. Hæres ex justitia satisfacere tenetur omnibus votis realibus sui testatoris; et hæc sunt solvenda prius quam legata, sed post debita justitiæ (5). III. Licitum est patrifamilias emittere vota realia, licet aliqua ex parte (moderate tamen) læderetur legitima filiorum. Hoc tamen nequit facere in morte, quia tunc debet disponere de bonis juxta legum dispositiones (6). IV. Non potest pater obligare filios ad vota emissa eorum nomine. Neque communitas potest obligare subjectos futuros (7). V. Vota personalia debent satisfieri ab ipsomet qui ea emisit; sed realia possunt satisfieri etiam ab aliis (8).

30.—VI. Circa conditiones votorum, advertendum quod si sola conditio est turpis aut impossibilis, votum non tenet (9). Si prius voveret, v. g., jejunare sub conditione consensus patris, ille non peccat si exorat eum ne consentiat. Peccaret contra, si dolo obtineret ejus dissensum : sed tunc probabilius liber remaneret a voto, quia jam non adimpleretur conditio apposita (10). VII. Qui vovet castitatem sub hac conditione, v. g., si Deus per annum se liberat a culpa gravi, et interim labitur : si scienter labitur, ut liberetur a voto, peccat iste etiam contra votum: secus si peccat ex fragilitate (11). VIII. Qui vovet, si ludat, se aliquam pœnam subiturum, sufficit ut prima vice se illi subjiciat; sed si voveat non ludere sub tali pœna, tunc quoties ludit, toties dabit pœnam ; excipe tamen si ludendo penitus sit immemor voti (12).

31.—IX. Qui facit votum disjunctivum, et postea eligit satisfactionem alterutrius partis, ad illam tenetur, licet post electionem altera pars redderetur impossibilis. Secus si altera pars redderetur impossibilis ante electionem ; nam tunc ad nihil tenetur, dummodo illi mora non eligendi non fuisset culpabilis. Facta nihilominus electione, probabile est quod semper possit eligere partem quam malit (13). X. Qui vovet audire missam quotidie, probabiliter die festivo non tenetur audire duas. Qui vovet recitare rosarium, sufficit ut recitet tertiam partem ; et utique satisfacit si cum socio recitet. Qui vovet jejunare quolibet sabbato, probabiliter non tenetur si eo die accidat natalis Domini ; modo expresse hoc etiam non promiserit (14). XI. Si quis satisfacit operibus voti, quin voti recordetur, non tenetur ad aliud ; quia quilibet habet voluntatem generalem prius

(1) Lib. 3. n. 210. v. Quær. hic. — (2) Ib. v. Notandum. — (3) N. 213. — (4) N. 212. — (5) N. 214. — (6) N. 215 — (7) N. 216. — (8) N. 217. — (9) N. 219. — (10) N. 218. — (11) Ib. v. At, si. — (12) N. 223. — (13) N. 224. Not. 2. — (14) N. 224. v. Quær. hic.

satisfaciendi operibus debitis, et postea illis ex devotione : ita communissime *Lessius*, *Sanch. Laym. etc.* (1). Et generaliter loquendo, qui habet rationes probabiles satisfecisse voto, non tenetur ad aliud, ut dicunt *Lugo*, *Laym. Ronc. Bossius*, *Viva et Salm. Carden. Bardi*, *etc.* (2). Sed dices : Ille est certe ligatus voto et dubie solutus. At hic distinguendum dubium facti a dubio juris. Si quis emisit votum, et deinde dubitat an facto illud impleverit, tenetur equidem implere; sicut certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, quia dubia solutio non æquivalet debito certe contracto. Sed hic sermo est de jure circa factum; nam sicut constat votum fuisse emissum, sic etiam constat jam impletum fuisse opus promissum. Restat igitur dubium juris, an, opere impleto de facto, et exstante probabili satisfactione de jure, adsit obligatio satisfaciendi voto? et hic dicimus quod, facta probabili satisfactione, obligatio juris evasit dubia, et consequenter dubia etiam possessio illius; obligatio autem dubia, quæ adhuc dubie possidet, nequit inducere onus præstandi rem certam.

32.—Quæritur 1. si quis vovens jejunare in aliquo die determinato, transacto eo die, an postea teneatur ad votum? Non tenetur si dies est appositus *ad finiendam obligationem*, quod præsumitur ita esse in votis personalibus, ut supra dictum est. Aliter dicendum si dies est appositus *ad sollicitandam obligationem*, ut præsumitur in votis realibus (3).

33.—Quæritur 2. quanta temporis dilatio requiritur ut differens voti satisfactionem peccet lethaliter? Si votum est perpetuum, ut est votum religionis, peccat graviter (ut dicunt Doctores), si differt sine causa ultra sex menses; nam si adolescentulus est, potest ex aliqua justa causa licite differre etiam ad tres aut quatuor menses. Si vero votum sit ad tempus, ut sunt vota peregrinationis, rosariorum, etc., dicunt *Castropal. Salm. Trul. Garzia et Croix*, peccare graviter, si differt ad duos aut tres annos (4). Votum indeterminatum (v. g. quotidie recitandi rosarium) intelligitur etiam perpetuum (5). In dubio autem an votum fuerit ad annum an ad mensem, sufficit satisfacere minori, ut ex *cap. Ex parte, de censibus* (6).

34.--Quæritur 3. ad quid tenetur qui vovet religionem? Si simpliciter vovit religionem, tenetur eam ingredi, et ad permanendum etiam in ea; aliter si egrediatur sine justa causa, graviter peccaret, nisi intellexisset tantum de ea periculum facere. Cæterum esset justa causa egrediendi, si ibi inveniret talem vivendi modum, cui suæ vires pares non essent; aut ibi gravem et longum mœrorem experiretur. Si vero etiam vovisset profiteri, tenetur etiam cum gravi suo incommodo id exequi; modo status religionis illi penitus intolerabilis non succedat. Advertatur etiam hic quod qui vovisset religionem, si admissus non fuerit in monasteria provinciæ, non tenetur extra eam proficisci. Et si est mulier, non tenetur egredi patria, si in ea adsint monialium monasteria (7).

35.—Voti obligatio primo tollitur ex se *ob materiæ mutationem*, prout si evenerit aliqua nova, aut non prævisa circumstantia, quæ si præcognita fuisset, votum non fuisset emissum (vide *n.* 23.); aut si materia redderetur inutilis aut impossibilis. Quod si votum potest adimpleri ex parte et commode, debet illi satisfieri (8). Secundo tollitur *supe-*

(1) Lib. 3. n. 224. in fin. v. Si quis. — (2) N. 224. in fine et l. 1. n. 76 — (3) lib. 3. N. 220. — (4) N. 221. — (5) N. Ibid. n. 221. v. Votum. — (6) Ibid. — (7) Lib. 4. ex n. 72. — (8) Lib. 3. n. 225.

riorum auctoritate, irritatione nimirum, commutatione, aut dispensatione.

36. — *Irritatio* potest fieri ab omnibus qui habent potestatem dominativam, ut sunt parentes, tutores, prælati, mariti et alii, ut dictum est *n.* 19. Et hoc etiamsi vota essent futura, nempe nondum emissa a filio, pupillo, etc.; et licet non adesset causa sufficiens irritationis, saltem talis irritatio sine causa non est culpa gravis (1). Itaque pater, et avus paternus in patris deficientia, et etiam mater (modo non contradicat pater) possunt irritare omnia vota tam impuberum (etiam in dubio an votum sit emissum ante vel post pubertatem) quam puberum, cum votum est reale, etsi puber sit in ætate minori, modo tunc ætatis non habeat bona propria; quod si votum esset personale, etiam possunt illud irritare, cum illud esset in præjudicium domesticæ gubernationis. Idem dicitur de tutore et curatore (2). Notandum quod quando votum est emissum tempore impubertatis, potest pater illud irritare, licet filius sit factus puber, modo filius non ratificaverit, sciens votum fuisse infirmum (3). Imo prælati religionum, etiamsi locales, dummodo a prælato superiore approbatum non fuerit votum, possunt irritare omnia vota (præter votum transeundi ad religionem strictiorem) suorum subditorum professorum; vota enim novitiorum possunt solummodo suspendi. Hoc etiam conceditur abbatissis (sed non dispensatio) a multis Doctoribus, uti sunt *Suar. Bonac. Filliuc. Salm. etc.* (4). Advertendum tamen quod vota emissa ante professionem omnia per illam exstinguuntur (5). Item viri possunt irritare omnia vota uxorum, licet incommodo non essent familiæ aut matrimonio, ut valde probabiliter dicunt *Sotus*, *Sanch. Prado*, *Salmant. etc.* Et etiam vota exequenda post mortem virorum, v. g., religionis aut castitatis, ut dicunt *Sanch. Soto*, *Salm.* contra *Nav. et Cajet* (6). Vota tamen facta ante matrimonium non possunt irritari a viro, sed tantum suspendi in quantum illi essent incommodo (7). Vota autem virorum non possunt irritari ab uxoribus, nisi in quantum illi afferrent nocumentum, ut esset votum longæ peregrinationis, et etiam votum non petendi debitum, quod cæteroquin respectu viri est irritum ex se, uti de materia inepta (8).

37. — Notandum hic 1. quod vota subditorum probabilius, cum *S. Thoma*, non sunt irrita ex se, sed valida, donec fiant irrita a superioribus; quia subditi, licet debeant habere voluntatem superioribus subjectam, non tamen sunt illa privati (9). Notandum 2. superiorem (ut pater, prælatus, aut maritus) posse valide irritare vota subditi, licet aliquando ea approbassent; etenim ille non potest, licet vellet, a se abdicare potestatem quam sibi concedit lex etiam naturalis. Dictum est *valide*, quia irritando illa sine causa justa, non excusaretur saltem a culpa veniali, sed non peccaret graviter, uti dicunt *Soto*, *Suar. Bonac. Valent. Sporer*, *Peyrin.* et alii (10).

38. — *Commutatio* autem votorum potest fieri Ecclesiæ auctoritate, saltem cum commutatio fit in opus aliquanto minus, aut dubie æquale; quia si esset evidenter æquale, dicunt plures auctores, ut *Less. Bonacina*, *Sa*, *Salm. etc.*, probabile esse quod possit fieri commutatio ab eadem persona quæ votum emisit. Sed multo magis mihi arridet opposita sen-

(1) Lib. 3. n. 227. — (2) N. 229. et 230. — (3) N. 238. — (4) N. 233. et lib. 4. n. 54. — (5) Lib. 3. n. 237. v. Non potest. — (6) N. 234. — (7) N. 237. — (8) N. 235. — (9) N. 231. — (10) N. 396.

tentia negativa, quam tenent *Cajetan. Sanch. Soto, Suarez, Azorius, Laym. et alii cum S. Thoma*, qui ait : « Quia commutatio est quidam » contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus qui vicem Dei gerit » in terris, scilicet prælati. » Præterea, quia, posita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam quam aliam æqualem. Contra vero communiter admittunt Doctores licite posse fieri commutationem ab eadem persona, si fiat in melius, quia minus in meliori continetur (1). Et notandum hic 1. quod si commutatio fiat in opus melius, non requiritur causa, secus vero si in æquale. Cæterum, pro justa causa sufficiet minoratio periculi transgressionis, et etiam sufficiet major propensio subjecti; et si opus est dubie æquale, sufficiet notabilis molestia in eo adimplendo. Si autem opus commutatur in minus, est probabile, cum *Sanch. Tamb. Candido, etc.*, quod valide et licite adimpletur minus, si postea suppletur per aliud opus adjunctum (2). Notandum 2. quod qui habet facultatem commutandi vota, non potest commutare nisi in æquale, ita ut non appareat excessus notabilis et manifestus, juxta communem sententiam (3). Probabilius est vota realia posse commutari in personalia, et personalia in realia, ut dicunt *Suar. Less. Laym. Castropal. Salm. etc.* (4). Notandum 3. quod, facta commutatione voti, semper licet reassumere primum opus, licet commutatio sit facta in melius, dummodo secundum votum non acceptetur tanquam novum, ut recte dicunt *Castrop. Prado, etc.* (5). Sed si unquam opus commutatum redderetur impossibile, quæritur an debeat reassumi primum votum? Affirmandum, si commutatio fuerit facta propria electione, secus si auctoritate Ecclesiæ; et id etiam si opus evasit impossibile propria culpa (6). Notandum 4. quod qui habet facultatem commutandi pro aliis (idem dicendum de dispensatione) habet etiam pro seipso, ut docent *Suar. Azor. Sanch. Salmant. Prado et alii, ex S. Thoma*, qui (7) expresse docet prælatum posse secum dispensare in voto emisso (8).

39. — Pro *dispensatione* requiritur major causa quam pro commutatione. Causæ sufficientes dispensationis sunt, 1. bonum communitatis, aut ecclesiæ, aut familiæ, aut ipsius subjecti; exemp. gr., si dispensatio judicaretur esse illi majori profectui, ut habetur ex *cap. Magnæ, de voto*; aut si ille esset in periculo gravi votum transgrediendi, aut si scrupulis vexaretur; 2. difficultas notabilis pro adimplendo voto; 3. imperfecta libertas et deliberatio, v. g., si quis vovisset cum erat impuber, aut impulsu iracundiæ, aut timore intrinseco incussus, puta incendii, naufragii, etc., aut timore extrinseco, sed levi; 4. si cessat causa impulsiva voti (9).

40. — Notandum 1. quòd si revera adfuit causa justa, sed prælatus dispensavit mala fide credendo eam injustam, dispensatio probabiliter est valida, etiamsi concessa sit a delegato, ut dicunt *Suar. Pontius, Sanch. etc.* (10). Contra si prælatus dispensavit bona fide, sed causa certe non erat sufficiens, dispensatio est nulla, juxta veriorem sententiam; observa quod dictum est *tract. 2. n.* 53. Dictum est *certe*, nam in dubio possessio stat pro valore dispensationis (11). Si autem causa non esset sufficiens pro dispensatione, potest illa concedi, adjuncta aliqua commutatione (12).

(1) Lib. 3. n. 244. — (2) Ib. et n. 245. — (3) N. 247. — (4) Ib. Not. hic. — (5) N. 248. — (6) N. 249. — (7) 2. 2. q. 285. a. 8. — (8) Lib 3. n. 149. v. Ultimo. — (9) N. 252. et 253. — (10) Lib. 1. n. 181. — (11) Lib. 3. n. 251. — (12) N. 254.

41. — Notandum 2. quod si votum fuerit emissum in tertii utilitatem, et iste tertius est determinatus, nempe talis pauper, talis ecclesia, votum non potest dispensari quoties a paupere aut a rectore illius ecclesiæ acceptatum est. Sed si votum emissum est pro paupere indeterminato, potest dispensari, licet ab aliquo paupere jam acceptatum fuisset. Et idem dicunt probabiliter multi Doctores, ut *Cajet. Nav. Viva, Trull. Henr. etc.* (*contra Suar. Sanch. etc.*) de voto facto principaliter in Dei honorem, et secundario in tertii beneficium, habita particulari ratione, v. g., ipsius paupertatis, bonitatis, etc., quia tunc pauper non acquirit verum jus ad rem promissam; aut si acquirit, illud acquirit dependenter a Dei voluntate, cui præcipue promissio facta est (1). Sed advertendum quod hoc intelligitur de promissis omnino gratuitis, non autem de mutuis, ut advenit in votis et jurejurando perseverantiæ, quæ fiunt in aliquibus congregationibus; nam illa tunc assumunt rationem contractus, sicut superius dictum est, *n.* 19. cum auctoritate pontificis (2) Benedict. XIV.

42. — Notandum 3. facultatem dispensandi vota residere apud omnes prælatos habentes jurisdictionem ordinariam in foro externo, ut sunt, 1. Papa respectu omnium Fidelium; 2. Episcopi respectu subditorum : sed non vicarii eorum, nec parochi, nec pœnitentiarii; 3. Prælati regulares tam quoad professos quam quoad novitios; licet votum emissum esset in seculo (ut dicunt *Lessius*, *Sanch. et Busemb.*); saltem possunt suspendere illa quatenus præjudicant novo vitæ statui (3); 4. Confessarii mendicantes, qui ex licentia suorum superiorum possunt dispensare vota cum secularibus etiam extra confessionem, juxta communem *Less. Navar. Pal. Salm. etc.* (4). Possunt etiam ipsi votum ad strictiorem religionem transeundi dispensare. Quod concessum est etiam episcopis, qui cum subditis qui habent votum ingrediendi in aliquam religionem, in qua viget observantia, possunt dispensare ut ad aliam minoris observantiæ se recipiant : *Soto, Less. Sanch. Ledesm. Salm. etc.* (5).

43. — Omnes superiores qui ordinaria potestate gaudent, possunt certe eam delegare cuilibet clerico, qui saltem sit prima tonsura initiatus. Et qui possunt dispensare cum aliis, possunt etiam eo modo cum seipsis : *Suar. Sanch. Less. Bonac. Laym. Caj. Pontas, Castropal. etc. cum S. Thoma*, 2. 2. *q.* 285. *a.* 8. in fine (6). Quæritur autem hic an qui delegatam facultatem habet dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima* sententia negat, quia vinculum voti differt a vinculo juramenti; et ideo ex stylo curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur. Ita *Lessius et Salm. cum Azor. Sanch. Bonac. et Ledesma* (7). *Secunda* vero sententia affirmat, quia juramenta, licet sint vincula diversa a votis, in ordine tamen ad dispensationem, ut vota reputantur, argumento *L. tantum ff. de servo corrupto*, ubi : « Dispositum » in uno æquiparatorum, censetur dispositum in altero. » Illa autem specialis concessio ex stylo curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Cajetanus, Suarez, Pontius, Castropal. Prado, Aragon. Trullench. etc. apud Samant. cap.* 3. *n.* 4. Quamvis autem hæc secunda sententia sit satis probabilis, tamen omnino prima est tenenda, quæ est æque probabilis;

(1) Lib. 3. n. 255. — (2) Ib. v. Notandum. — (3) N. 257. v. Quæritur in fine, et 256. — (4) N. 557. v. Imo. — (5) N. 257. — (6) N. 256. v. Quær. — (7) Lessius l. 2. cap. 32. num. 60. Salm. de juram. c. 5. n. 3.

namque, cum obligatio juramenti jam contracta sit certa, et possideat, auferri non valet per dispensationem tantum probabiliter validam.

44.—An autem possit episcopus dispensare vota peregrinorum qui brevi morantur in diœcesi; probabilior sententia est quod non possit, nisi per majorem anni partem illic moram faciant. Sed contraria non est improbabilis, ut dicunt *Suar. Pontius*, *Castropal. Sanch. Salas*, *Salmant. etc.*, quia (ut dicunt) perigrini etiam brevi alibi morando subditi fiunt episcopi loci, ita ut tenentur legibus illius loci ubi reperiuntur. Vide quod dictum est *tract.* 2. *n.* 41 *et* 42.

45.—Notandum 4. dispensationem quinque votorum, nempe religionis, castitatis perpetuæ, trium peregrinationum ad Terram sanctam, Romám ad limina Apostolorum SS. Petri et Pauli, et Compostellam ad SS. Jacobi templum, esse Papæ reservatam. In casu tamen urgentis necessitatis, et quando non est facilis recursus ad Papam, si in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, v. g., violationis voti, scandali, rixarum, vel alterius peccati, vel damni temporalis proprii, aut alieni, nimirum gravis infamiæ mulieris, etc.; tunc cum ipsis possunt dispensare, juxta communem, etiam prælati inferiores prælaudati (1).

46.—In pluribus vero casibus præfata vota non sunt reservata, et 1. si sunt facta sub levi; 2. si facta sunt ex timore extrinseco, licet levi, quia tunc jam non cum plena libertate sunt emissa; 3. si votum non est perfectum juxta materiam reservatam, ut in voto castitatis, esset votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum conjugale, et etiam votum servandi virginitatem, quando vovens non intendit promittere abstinentiam ab actu venereo, sed solum virginitatis præstantiam servare. Ita nec etiam est reservatum votum castitatis ad tempus, nec votum castitatem aut religionem vovendi, nec votum suscipiendi ordines sacros, quia hoc non est votum castitatis jam emissum, sed emittendum. Ita nec votum proficiscendi Romam, nisi sit emissum causa devotionis, et præcipue ad visitanda SS. Apostolorum limina. Neque sunt reservatæ voti circumstantiæ, ut iter facere pedestre, vel mendicando, aut intra mensem (2). Nec est reservatum votum disjunctivum, v. g., aut religionis, aut jejunandi, et hoc etiamsi sit electa pars reservata, uti probabiliter dicunt *Salm.*, cum multis aliis, quia etiam post factam electionem semper integrum est voventi iterum eligere alteram voti partem (3). In voto autem castitatis post contractum matrimonium, possunt utique dispensare tam episcopi quam mendicantes, licet votum sit emissum ante matrimonium (4).

47.—Dubitatur 1. an sicut est reservatum votum, ita etiam sit reservatum juramentum castitatis? Alii Doctores affirmant, quia promissio jurata includit votum, quod nihil aliud est quam promissio. Sed ab aliis melius respondetur, quod cum quis intendit se duobus vinculis obstringi, nempe voto et juramento, utique remanet ligatus voto reservato; secus vero dicendum si quis voluerit se tantum vinculo juramenti obligare, volens ut suum propositum, seu promissio non obligatoria, per juramentum fieret irrevocabilis, non quidem voti obligatione sed juramenti; quod cæteroquin inducit minorem obligationem quam votum, ut dicit *S. Thom.* (5); ita *Sanch. Valent. et Lopez.* Et in dubio an iste

(1) Lib. 3. n. 258. v. Notand. I. et II. —(2) N. 258. Notand. III.—(3) N. 224. v. Quær. —(4) Lib. 6. n. 1128. — (5) 2. 2. q. 89. a. 8.

voluerit se obligare necne ambobus vinculis voti et juramenti, non intelligitur voto adstrictus, ex regula communiter accepta a Doctoribus quod votum dubium non obligat (1).

48. — Dubitatur 2. an cum commutetur votum reservatum, remaneat reservata etiam materia commutata? Alii affirmant; sed est communis sententia opposita, quia licet materia commutata secum afferat eamdem obligationem primi voti, nihilominus cum non sit ipsa ex se reservata, neque inducit reservationem, quæ est addicta primæ materiæ (2).

49. — Dubitatur 3. an votum pœnale, aut conditionatum in futurum castitatis, religionis, aut trium peregrinationum sit reservatum? Respondetur cum sententia probabiliori *Tolet. Castropal. Prado*, *Salmant. Sanch. etc.* negative; quia hujusmodi vota non procedunt ab affectu absoluto erga virtutem. Secus tamen dicendum, si votum fuerit factum ob merum affectum ad virtutem, et conditio tantum apponitur ut votum valeat eo tempore quo judicatur sublatum fuisse impedimentum quominus possit observari, v. g., cum aliquis voveret religionem sub conditione *si mater obierit*: nam ille tunc revera movetur jam ad vovendum a desiderio perfectionis; sed quia non potest illud exequi ne matrem derelinquat, ideo apponit conditionem, quæ in rigore non est conjunctio conditionalis, sed potius adverbium temporis, significans *quando* (3).

50. — Dubitatur 4. an Papa possit dispensare in votis clericorum in sacris, et religiosorum? Quoad clericos probabilius est cum *S. Thoma*, et communiori, quod possit, modo adsit causa urgentissima (4). Dictum est clericorum, sed non jam sacerdotum, ut vult communis sententia (5). Et sicut potest cum clericis, ita etiam probabilius est posse cum religiosis (6).

TRACTATUS VI.

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE TALIS PRÆCEPTI.

1. An hoc Præceptum hodie sit ecclesiasticum, an divinum, et an obliget infideles. — 2. Quis peccat die festivo. — 3. Quis potest instituere festa. — 4. Obligatio concionem auscultandi. — 5. Obligatio concionandi. — 6. Quinam pueri, etc.

1. — Antequam progrediamur ad videndas obligationes particulares quas hoc tertium præceptum inducit, plura prænotanda sunt. Et 1. quod tertium præceptum, quoad debitum honorandi Deum in aliquo vitæ tempore per aliquem cultum, illud erat, et est divinum et naturale. Sed quoad tempus præscriptum die sabbati in veteri lege, et dominica in nova, erat cæremoniale et nunc est ecclesiasticum, juxta communem

(1) Lib. 3. n. 259. v. In dubio. — (2) N. 260. — (3) N. 261. — (4) Lib. 6. 1059. — (5) N. 808. — (6) Lib. 3. n. 256. v. Quæritur.

S. Antonini, *Navar. Azor. Suarez*, *Cajet. Sanchez*, *Salmant. Carden. et aliorum cum S. Thoma* (1), *et Catech. rom.* (2). Stante hoc infertur quod, quamvis Ecclesia non possit generaliter dispensare huic obligationi exhibendi Deo aliquem cultum, potest nihilominus mutare, et etiam dispensare observantiam dominicæ et aliorum festorum assignatorum, ut patet ex *cap. Licet*, *de feriis* (3). Ex hoc infertur etiam probabile esse vetitum non esse imponere opera servilia infidelibus, qui sunt extra, ideoque non subditi Ecclesiæ.

2. — Notandum 2. quod, juxta sententiam etiam communem *S. Thomæ* (4), *S. Antonini*, *Soti*, *Coninch. Sanchez*, *Salmantic. Covar. Bonac. Filliuc. etc.* in hoc tertio præcepto desideratur, sed non imponitur cultus internus per actus charitatis et contritionis, ut volunt aliqui. Tantummodo præcipitur cultus externus audiendi missam, et abstinendi ab opere servili in diebus festis; etenim licet sanctificatio animæ sit finis præcepti, attamen finis præcepti non cadit sub præcepto, ut docet communis sententia cum *sancto Thoma* (5), qui ait: « Non enim idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur. Et id confirmat *Catech. rom.* (6). dicens: « Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo a » nobis debetur, præscribitur. » Et hac ratione cum laudato *S. Thoma* (7), et communi *Nav. Soto*, *Sylvest. Cajet. Suar.* dicimus verum non esse (uti volunt aliqui) die festo peccantem duplex committere peccatum (8).

3. — Notandum 3. episcopos posse festa in honorem alicujus Sancti (non vero Beati) statuere, ut habetur ex *cap. Conquestus*, *de fer.*, modo sint consentientes clerus et populus (9).

4. — Notandum 4. in diebus festis (ex se loquendo) non adesse obligationem concioni interesse; nam in *cap. Sacerdotes*, *dist.* 1. *de consecr.* aliud non præcipitur, nisi ut episcopi et parochi in dominicis et solemnioribus festis sermocinentur per se vel per alios idoneos, et ut in quadragesima saltem ter in hebdomada habeant concionem, cum ibi subjungitur: Si ita oportere duxerint. Dictum est, *ex se loquendo*; cæterum rudes qui mysteria principalia aut res necessarias saluti ignorant, utique ipsi tenentur concioni interesse, aut potius catechismo (10).

5. — Hic advertere juvat a Tridentino, *sess.* 5. *c.* 2. *de ref.* imponi episcopis ut concionentur diebus dominicis et solemnioribus per se vel per alios, si ipsi impediti fuerint. Hanc ipsam obligationem (quæ procul dubio est gravis) pariter imponi parochis legimus his verbis: « Ut plebes sibi commissas pro earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo » necessaria ad salutem, enuntiandoque cum brevitate et facilitate ser- » monis vitia quæ eos declinare et virtutes quas sectari oportet. » Ex quo rationabiliter dicunt *Barbosa*, *Salmant. et Ronc.* graviter peccare parochum qui per integrum mensem aut per tres interruptos omittit concionari (11). Hoc autem procedit de parochis, non autem de episcopis, qui, ex consuetudine communi legis interprete, non tenentur tam frequenter prædicare, ob tot negotiorum genera quæ expedire debent, et aliis facile comittere nequeunt, ut committi potest munus concionandi: cui jam episcopis posse per alios, si ipsi impediti fuerint, a concilio permittitur satisfieri (12).

(1) 2. 2. q. 122. a. 4. ad 1. et 4. — (2) 3. p. in 3. præcept. dec. n. 4. 6 et 19. — (3) Lib. 3. n. 263. et 265. — (4) 2. 2. q. 122. a. 4. — (5) 1. 2. qu. 100. a. 9. — (6) Part. 3. de tertio præcepto n. 1. — (7) In 3. sent. dist. 37. q. 1. a. 5. q. 2. ad. 1. — (8) Lib. 3. n. 273. — (9) N. 266. — (10) N. 308. — (11) N. 266. — (12) Lib. 4. n. 127. dubit. 3. v. Hinc.

6. — Notandum 5, huic tertio præcepto teneri omnes Fideles usu rationis pollentes, qui quidem ordinarie septennio adipiscitur. An autem pueri qui ante septennium pervenerint ad discretionis ætatem, teneantur? Vide quiquid dictum est *tr.* 2. *num.* 37.

CAPUT II.

DE ABSTINENTIA AB OPERIBUS SERVILIBUS.

PUNCTUM I.

DE OPERIBUS PROHIBITIS IN DIE FESTO.

7. Opera servilia, liberalia et communia. — 8. Liberalia facta ob lucrum — 9. Transcribere. — 10. Pingere. — 11. Venatum et piscatum ire. — 12. Opera forensia. — 13. Nundinæ, venditiones et contractus.

7. — Tria genera operum ab auctoribus distinguuntur. Opera *corporis*, quæ a corpore exercentur, et ad corporis utilitatem ordinantur, ut sunt fodere, suere, et similia; et hæc dicuntur servilia, quia a servis duntaxat exercentur. Opera *animæ*, quæ ab anima principaliter procedunt, et ad mentis culturam spectant, ut legere, studere, sonare, etc.; et hæc *liberalia* dicuntur quia a liberis solent fieri. Denique opera *communia* seu media sunt quæ promiscue tum a servis, tum a liberis exercentur, ut iter facere, venari, etc. Itaque festis tantum opera servilia sunt prohibita, non vero liberalia et communia (1).

8. — Quare permissum est studere, docere, scribere, canere, sonare, et hujusmodi: et hoc etiam lucri causa, ut dicunt *Soto*, *Navar. Suarez*, *Salmant.* (contra alios), *ex S. Thoma* (2) qui sic docet: « Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam sabbati, puta si » quis doceat verbo vel scripto. » Nam intentio agentis non potest operis naturam ex liberali in servile mutare (3).

9. — Ita pariter probabilius permissum est transcribere scripturas, *Suar. Bonac. Salm. Sa*, *Castropal. etc.* communissime, quia tam scribere quam transcribere ordinatur ad mentis instructionem. Ideoque plures Doctores admittunt etiam notas musicales, et computationes exscribere, et etiam characteres typographicos ordinare, non autem folia imprimere (4).

10. — Pingere communius volunt Doctores esse opus servile, hoc enim requirit actionem materialem. Sed opposita sententia non est improbabilis, uti dicunt *Laym. Sa*, *Castrop. Ronc. Anacl. Holzman. etc.* dum pingere (modo non sit labor notabilis in præparandis coloribus et tabulis edolandis) videtur etiam potius opus liberale quam servile, cum magis in eo mens operetur quam manus. Saltem est dubium sit ne liberale an servile, et si non est liberale, saltem est opus commune, cum id exercitium tam a liberis quam a servis factitetur. Sculpere autem nemo dubitavit quin sit ars servilis (5).

11. — Venari autem sclopeto, vel reti, alii tenent esse servilia; sed communior et probabilior sententia negat, licet lucri gratia id ageretur. Servile potius videtur piscari, cum magna defatigatio adesset, alias non opus fuisset Pontificis dispensatione in halecium piscatione, ut habetur *cap.* 3. *de feriis.* Piscatio autem si moderato labore fiat, probabilius

(1) Lib. 3. n. 272 — (2) 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3. — (3) l. 3 n. 278. v. Quær. 1. — (4) N. 279. — (5) N. 280.

excusatur ex consuetudine, ut dicunt *Castropal. Filliuccius*, *Sanchez*, *Holzm. etc.* (1).

12. — Præter opera servilia in festis sunt prohibita etiam forensia; sub horum nomine intelliguntur 1. omnes actus qui ad forum spectant circa causarum decisiones, ut sunt citatio partium, compilatio processus, examen testium, sententiam proferre, aut eam executioni mandare. Hujusmodi igitur opera prohibentur in festis, modo necessitas aut pietas aliter non expostulet, ut præscribitur *cap. ult. de feriis*. At vero non est prohibitum excommunicare, dispensare, aut aliud jurisdictionis exercitium, quod judiciali strepitu non indiget (2).

13. — Sub nomine forensium intelliguntur 2. prohibitæ nundinæ, modo non fiant de rebus necessariis usui quotidiano, ut sunt cibi et potationes; et etiam candelæ, calceamenta et similia, quorum pretium est determinatum. Cæterum hodie ex consuetudine permittuntur nundinæ universales (et alicubi etiam particulares), et ita etiam aliarum rerum venditiones, exceptis iis quæ in publicis officinis venduntur, ut dicunt *Nav. Sanch. Cast. Salmant. La-Croix, etc.* nam hæ tamen prohibitæ sunt a lege canonica ratione scandali (3). Item permittunt Doctores etiam mercatoribus vendere aliquid clausis januis, cum emptores pro tunc iis valde indigerent (4). Ita etiam ex consuetudine pluribus in locis permittuntur (saltem ex licentia generali ordinarii) contractus locationum, permutationum, negotiationum, et hujusmodi, quæ strepitum judiciale non requirunt (5).

PUNCTUM II.

DE CASIBUS QUIBUS PERMITTUNTUR OPERA SERVILIA DIE FESTO.

14. Excusant I. dispensatio Papæ, aut episcopi, aut parochi. — 15. II. Consuetudo. — 16. 17. III. Pietas. — 17. IV. Charitas. — 18 ad 21. V. Necessitas. — 22. An propter magnum lucrum, etc. — 23. Ut evitetur otium. — 24. VI. Utilitas. — 25. VII. Parvitas materiæ. — 26. Qui imponit opus decem servis, etc.

14. — HÆ causæ sunt, I. *dispensatio* Papæ pro tota Ecclesia, aut episcopi pro sua diœcesi, aut vicarii capitularis, sede vacante (non autem vicarii episcopi); modo adsit justa causa, loquendo de festis communibus; aut prælati regularis respectu suorum religiosorum aut domesticorum. Parochi possunt etiam dispensare (etiam præsente episcopo) in casu particulari, sed tantum ad tempus, et in iis in quibus consuetudo permittit eis dispensare, nempe in jejunio, et laborando die festo, ut communiter testantur *Suar. Sanch. Viva, Salm. Spor. etc.* (6).

15. — II *Consuetudo*. Propterea excusantur qui vehuntur sella gestatoria ab hominibus conducta (7). Ducere vehicula, vel animalia rebus onusta, *Roncagl. Viva, Salm. Mazzotta* (8). Irrigare olera, vertere aut separare segetes (9) Ita etiam ex consuetudine permissum est die festo animalia occidere, et ea excoriare, cum die præcedenti id fieri nequit, ut accidit in frequentioribus civitatibus, non autem in oppidis, nisi esset tempore æstivo, aut plura festa concurrerent. Ita etiam ex consuetudine permittitur molere frumentum (10). Et ita pariter licitum est cibos parare et coquere, licet superflui sint, *Azor. Castrop. Viva, et Mazzotta, etc.* (11).

(1) Lib. 3. n. 283. — (2) N. 284 et 287. — (3) N. 285 et 286. — (4) N. 303. ad 14. — (5) N. 286. v. An autem. — (6) N. 288. — (7) N. 275. — (8) N. 276. — (9) N. 290. — (10) N. 277. — (11) N. 298.

Ita etiam calceamentis novis aliquem calceare, et barbam tondere: ita circa barbam tondendam aliqui Doctores dicunt adesse consuetudinem ubique; alii dubitant. Cæterum probabiliter dicunt alii universaliter permitti rusticis tonderi in festo, quia hic dies tantum illis, ut tonderi possint, vacat; et dicunt etiam posse excusari tonsores, si eis renuentibus tondere diebus festivis, notabilis lucri jactura facienda esset (1). Plures auctores dicunt dubiam consuetudinem non posse excusari, bene vero probabilem, prout si attestaretur ab aliquo doctore eximio : ita *Salm. Salas*, *Granado*, *Viva*, *Mazzotta*, *etc.* (2). His positis mihi lubet hic afferre quid S. Carolus Borromæus in 1 et 3. conciliis Mediolanensibus pro venditoribus rerùm victui necessararium, et Pontifex Bened. XIV, cum esset archiepiscopus Bononien. (3), tam pro dictis venditoribus, quam barbitonsoribus statuerunt, ut præscriberetur hora qua claudendæ essent hujusmodi tabernæ; propterea præfatus Pontifex jussit affigi tabellam horarum, quibus pro temporum varietate ad signum campanæ majoris, statim illæ claudi deberent. O utinam hoc ubique ab episcopis fieret ! utique non viderentur homines penitus suæ salutis tam immemores, ut vix semel in anno, et quasi inviti ad sacramenta accedant, nunquam verbo Dei, quod est Christi ovium alimentum, ab eis audito.

16.—III. *Pietas*. Qua de re permittuntur opera quæ proxime spectant ad cultum divinum, ut campanarum pulsatio, statuarum delatio in processionibus, et etiam (saltem ex consuetudine) altaria, et ecclesias ornare, hostias coquere, templa verrere, molem funerariam, vel ad sanctissimi Sacramenti expositionem erigere. Conficere autem tabulata ad invisendas processiones non licet in festo, nisi quando nullum aliud tempus suppeteret (4).

17.—Hic dubitatur an liceat laborare in festo ad solam pietatem, ut pauperum vestes suere, ecclesiæ agros colere, aut eas ædificare, aut lapides pro illius ædificio adferre. Alii hoc permittunt, quia *in cap. Conquestus, de fer.* jam permittuntur opera forensia, si necessitas, vel pietas suadeat; propterea idem putant posse dici de operibus servilibus; in æquiparatis enim, *ubi currit eadem ratio, eadem est legis dispositio.* Alii tamen probabilius id negant, nisi adsit actualis et gravis necessitas, aut nisi adsit licentia episcopi : quia opera prædicta tantum remote concurrunt ad cultum divinum. Cæterum dicunt *Salmanticenses cum Suar. Soto, Cajet. Castrop. Sanch. Bonac. Trull. etc.* quod nostra hac tempestate cum loca pia quasi omnia egeant, bene posse exerceri prædicta opera, ut eis succurratur (5). IV. *Charitas;* ideoque permittuntur agi causæ pauperum, eis opitulari, etc (6).

18.—V. *Necessitas*, propria vel aliena animæ, vel corporis; si nimirum sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. Ideoque possunt excusari servi, et famuli, etc. si coacti a dominis laborare metu gravis incommodi, v. gr. ne dimittantur, sine spe faciliter et brevi inveniendi cui serviant. Idem dic de uxoribus et filiis coactis a patre ad laborandum. *Suar. Azor. Pal. Salm. etc.* (7). Ita etiam excusantur pauperes, quibus die festo laborandum est pro seipsis ad sui et familiæ alimentationem, ac pariter ut resarciant vestes proprias, aut consanguineorum (8).

(1) Lib. 3. n. 290. — (2) Ibid. v. Notandum. — (3) Notificat. 43. — (4) N. 291 et 292. — (5) N. 293. — (6) N. 294. — (7) N. 296. — (8) N. 297.

19. — Ratione etiam necessitatis permittitur laborare pharmacopolis, vitri et ferri conflatoribus, laterum et calcis coctoribus, et quibuscumque quorum opus semel cœptum non potest interrumpi sine damno (1). Ideoque etiam permittitur equos calceare itinerantium, reficere vomeres eorum quibus aliter die sequenti cessandum esset a labore, reficere vias et pontes, fontes, etc. (2). Ita pariter licitum est sartoribus (si aliud non suppetat tempus) vestes suere pro nuptiis aut funeribus, et similibus; puta si externus indigeret vestibus juxta loci ubi reperitur decentiam, aut si alii expectarent vestes promissas, quas si non exhiberent, ipsi magnum detrimentum subituri essent. Idem valet pro calceamentariis (3).

20. — Permittitur etiam pistoribus publicis panem conficere diebus festis, tam ob consuetudinem quam ob populi necessitatem; dum semper adest periculum ne ob quamlibet panis penuriam populus commoveatur. An consuetudo permittat omnibus indiscriminatim hisce diebus panem conficere, merito *Tamburinus* dubitat, nisi accideret concursus plurium festorum, et panis antea coctus edendo minus aptus redderetur; aut si panis esset necessarius pro illo die. Et idem dicimus de *pastillis*, sive artologanis (4).

21. — Ita pariter, ut evitetur damnum, permittitur colligere fruges, aut fenum, et (saltem ex consuetudine) etiam fructus, quamvis non necessarios usui illius diei, ut melius serventur; præcipue si est periculum pluviæ imminentis, ideoque in multis regionibus solent colligi quibuscumque diebus olivæ, castaneæ aut alii fructus silvestres. Communiter licent quælibet opera quæ sunt necessaria usui quotidiano familiæ, ut verrere domum, lectos sternere, utensilia culinaria lavare, etc. (5).

22. — Dubitatur 1. an jactura magni lucri possit excusare laborantem die festo? Multi negant, ut *Salm. Roncaglia, etc.,* quia dicunt aliud esse damnum pati, aliud lucrum non facere. Sed multi alii Doctores etiam graves, ut *Suar. Castrop. Cajet. Sanch. Navar. Armilla, Holz. Bonacina, Viva, Elbel, Mazzotta, etc.,* probabiliter excusant, quia ex *l. un. c. de sentent.* lucrum non facere magnum, æquiparatur gravi damno. Saltem hac in circumstantia dici potest præceptum festorum, quod est humanum, cum tanto incommodo haud obligare (6). Eademque ratione multi Doctores excusant etiam a sacro; ita *Suarez, Castr. Mazzotta, etc.* Contra tamen nescio approbare opinionem nonnullorum dicentium posse sabbato proficisci aliquo venatum, licet prævideat dominica omissurum missam. Aliter tamen dicunt multi auctores de eo qui proficisceretur die Jovis; et aliter de iis qui ex officio iter agunt aut merces vehunt (7).

23. — Dubitatur 2. an liceat laborare in festo ad evitandum otium? Alii Doctores id negant; alii affirmant, uti *Laym. Sylv. Sa, Mazzotta, etc.,* quando quis alias esset in periculo peccandi; nam (dicunt) si excusat necessitas quæ corporis commodum respicit, tanto magis debet excusare necessitas quæ animæ bono conducit. Hanc sententiam puto probabilem in solo casu quo tentatio non possit alio modo superari nisi se labori applicando, sed hic casus nescio an moraliter possit accidere, saltem erit rarissimus (8).

(1) Lib. 3. n. 300. — (2) Ibid. — (3) N. 303. — (4) N. 299. — (5) N. 298. v. Permittunt. — (6) N. 301. cum Castrop. tr. 3. de Leg. d. 5. p. 3. § 2. n. 3. et Suar. eod. tit. l. 6. c. 7. ex n. 9. — (7) N. 301. v. Ob eamdem. — (8) N. 302.

24. — VI. Excusat *utilitas* publicæ lætitiæ aut splendoris; quapropter licet in victoriis, natalitiis, vel adventibus principum theatra constituere, vestes conficere, ignes accendere, etc.; modo hæc præveniri non potuissent; dum consuetudo permittit hujusmodi res, cum sint signa lætitiæ moraliter necessaria ad populi pacem (1).

25. — VII. *Parvitas materiæ* excusat saltem a mortali. Sed hic quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ. Alii ponunt treshoras, sed hæc opinio est nimis laxa. Alii unam horam, et hæc est nimis rigida; alii communius duas horas, et multi alii aliquid amplius, nempe duas cum dimidia, ut *Valentia*, *Granado*, *Henriq. Bassus*, *La Croix*, *etc.* cum *Viva*, qui asserit hanc esse communiorem : imo *Viva et Mazzotta* dicunt excusare etiam longius hoc temporis spatium, si intercedat aliqua necessitas, quæ alioquin non sufficeret ad excusandum (2).

26. — Quæritur 2. an peccet graviter dominus qui imponit decem servis laborem mediæ horæ? Si labor impositus eodem tempore exercetur, ex communi sententia non peccat graviter. Dubium restat an si successive. Alii volunt peccare mortaliter; nihilominus communior est opposita cum *Sanchez*, *Bonac. Salmant. Roncag. Trullench. Viva*, *etc.*, quod non excedit veniale; et est satis probabile, nam hujusmodi dominus non potest amplius peccare quam ipsi servi, quorum nemo pro eo labore peccat graviter. Secus esset si dominus eidem servo præciperet pluries intra eumdem diem laborare, quia illæ plures vices coalescunt ad constituendam materiam gravem (3). Advertatur hic denique quod in operibus forensibus gravitas materiæ non tam desumitur a quantitate temporis quam a quantitate operis.

CAPUT III.

DE OBLIGATIONE AUDIENDI SACRUM.

PUNCTUM I.

QUOMODO HUIC OBLIGATIONI SATISFACIENDUM EST.

27. De intentione.—28. De attentione. —29. Qui dum audit missas, recitat officium, etc. — 30. Qui celebrat. — 31. Qui confitetur. — 32. Qui dormitat aut colligit eleemosynas. —33. De materiæ parvitate. — 34. Qui audit duas dimidias missas. — 35. De loco unde audiri potest missa. — 36 et 37. De oratoriis, et ubi potest episcopus celebrare. — 38. Utrum episcopus possit dispensare ad celebrandum in domibus privatis.

27. —Hoc præceptum audiendi missam omnibus festis habetur, ex *can. Omnes Fideles*, *et can. Missas de consecrat. dist.* 1. et obligat omnes Fideles usu rationis utentes. Ad satisfactionem hujus præcepti duo requiruntur: *intentio* et *attentio*. Requiritur 1. *intentio,* nempe ut quis intendat missam audire; nam non satisfaceret præcepto, qui assisteret solo fine ecclesiam visendi, amico præstolandi, etc., aut vi detineretur; dico *vi*, quia si quis interesset sacro timore a patre, vel a magistro in eum incusso, jam satisfaceret debito suo, quamvis peccaret ob pravam voluntatem missam omittendi, si posset. Præterea sufficit intentio adimplendi opus præceptum, et nihil refert quod non habeatur intentio satisfaciendi præcepto; quare qui jam adfuisset sacro, utique præcepto satisfecit, licet fuisset immemor diei festivi (et idem dicitur de voto,

(1) Lib. 3, n. 304. — (2) N. 305. — (3) N. 306.

jurejurando, pœnitentia sacramentali; modo opus promissum in voto, aut impositum pro pœnitentia non applicctur ad alium finem) (1). Imo satisfacit, licet habuisset expressam intentionem non adimplendi præceptum, juxta communissimam et probabilem *Suar. Lessii*, *Sanch. Castrop. Tourn. Pontas*, *Valentia*, *Vasq. La Croix*, *Salm.* (2). Ratio, quia qui voluntarie jam exequitur opus præceptum, necessario etiam satisfacit præcepto. Nec obstat paritas quæ a contrariis adducitur, nempe quod sicut qui debet alteri centum, et conscius debiti centum illi donat, non remanet liber a debito; ita non remanet liber a præcepto, qui præcepto satisfacere non vult. Nam responsio patet: in debito pecuniæ (idem de debito voti) obligatio dependet a propria voluntate, quare bene potest aliquis, non obstante solutione, velle ligatum remanere; sed in casu nostro, obligatio audiendi sacrum dependet ab Ecclesiæ voluntate, unde non potest homo ex se illam sibi imponere, adeoque dum adimplet præceptum, non potest non adimplere.

28. — Requiritur 2. attentio (saltem virtualiter et in confuso), nimirum ut advertat et attendat ad assistendum, ut debet, sacrificio quod peragitur. Quare non satisfacit certe, qui assistit dormiendo, aut sensibus abreptus, aut nesciens quod fit. Quæstio est inter Doctores an in assistendo sacro requiratur attentio interna. Multi auctores negant, uti *Suar. Less. Lugo, Coninch*, *Sylvest. Medina*, *Hurtado*, *Henriquez*, *Renzi, La-Croix*, et plures alii, dum dicunt quod, ut missæ præcepto satisfiat, non est necesse orare, sed sufficit præsentia morali adesse intendens illa Deo cultum exhibere. Sed communior sententia, cum *S. Thoma*, *Laym. Bonac. Sporer*, *Salmant.* et aliis pluribus, vult esse necessariam attentionem internam, attendendo aut ad Deum (nimirum ejus bonitatem, amorem, etc.), aut ad sacrificii mysteria, aut ad verba et actionem celebrantis; sufficiendo cæteroquin (ut dicunt communiter) ut in principio habeat intentionem interne attendendi, et eam non revocet voluntarie, et advertenter se distrahendo: dico *advertenter*, quia si quis voluntarie se distrahit, non advertens quod distrahitur a missa (idem valet de horis canonicis), etiam satisfecit; quia iste licet voluntarie distrahatur, non tamen voluntarie distrahitur a missa. Hanc secundam opinionem puto esse probabiliorem et quidem consulendam, contrariam vero non judico improbabilem; saltem stante auctoritate tot Doctorum qui eam tuentur, redditur res valde dubia, an adsit hæc Ecclesiæ lex obligans Fideles ad missæ assistentiam etiam cum interna attentione (3).

29. — Cæterum communiter admittunt quod satisfacit missæ qui conscientiam examinat ut confiteatur, aut aliquem librum spiritualem legit (non autem historiarum licet spiritualium (4), aut recitat horas canonicas, vel pœnitentiam persolvit, aut aliam orationem debitam facit; quia eodem tempore potest duobus præceptis satisfieri, quando res præceptæ non sunt ad invicem incompatibiles, ut communissime *Suar. Bonac. Castrop. Sanch. Filliuc. Sa*, *Busemb. Salmant. etc.* contra pauciores (5). Ita etiam satisfaciunt qui missæ inservientes se parant ut res altari necessarias afferant, puta vinum, hostias, thus, etc.; cum eædem res ad idem sacrificium pertineant; sed hoc intelligitur modo ab ecclesia non egredi endum erit, aut saltem per multum tempus (6).

(1) Lib. 1. n. 163. — (2) N. 164. et fusius l. 4. n. 176. — (3) Lib. 3. n. 313. — (4) N. 314. — (5) N. 309. — (6) Ibid. v. Satisfaciunt,

30.—Probabile etiam est celebrantem posse aliam missam audire, quæ una simul celebratur, quia, dum ipse celebrat, jam orat. Sic etiam probabiliter satisfacit qui, dum missæ assistit extasim patitur, quæ a sensibus eum abalienat, quia anima tunc ad Deum attendit.

31.—An satisfaciat qui audiendo sacro confitetur? Multi Doctores affirmant, modo pœnitens tunc attendat missæ; ita *Castropal. Reginald. Molfes. Hurtad. La-Croix*, *Elbel*, *Pigler*, *etc.*, dicentes quod per confessionem honoratur Deus, et idem dicunt de confessario audiente confessiones. Sed nos contrarium sentimus cum *Lugo*, *Tambur. Bonac. Escob. Salm.* ratione quia qui confitetur tanquam reus sistit, non autem ut offerens sacrificium cum sacerdote. Nihilominus dicunt *Less. et La-Croix* absolute bene satisfacere servum aut famulum cui nullum aliud tempus vacaret ad confitendum, nam pro isto præsumitur Ecclesiæ conniventia.

32.—Satisfacit etiam, aut saltem in materia gravi non delinquit qui in audiendo sacro (aut in horis canonicis recitandis) dormitat, modo advertat ad id quod fit (1). Probabiliter etiam satisfacit qui circumiens ecclesiam, colligit eleemosynas, modo ad missam attendat. Qui vero confabulatur per partem notabilem missæ (quidquid dicat *Busemb.*), cum communi dicimus quod non satisfacit, quia confabulatio destruit attentionem etiam externam, quod impedit præcepti satisfactionem (2).

33.—Quæritur 1. quæ sit parva materia in præcepto audiendi sacrum? Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad evangelium exclusive. Multi *inclusive*, prout *Azor*, *Lugo*, *Suar. Laym. Castrop. Sa*, *Holzman*, *Elbel. Salm. etc.*, etiamsi omitteretur *Credo*, ut dicit *Lugo* cum aliis. Prima sententia est communior et probabilior, sed secundam non puto improbabilem, quia missa, juxta S. Isodorum, ab offertorio olim incipiebat. Commune vero est cum *Suar.* et aliis non esse grave omittere ea quæ præcedunt epistolam, et quæ post communionem subsequuntur, etiamsi utrumque omittatur. Commune contra pariter est esse gravem omissionem a consecratione ad *Pater noster*, etiam exclusive; aut omittere consecrationem et sumptionem. An autem sit grave omittere consecrationem vel sumptionem? Alii communius affirmant, imo dicunt esse grave, licet omittatur consecratio unius speciei. Multi alii nihilominus cum *Lugo*, *Suar. Hurt. Fagund. Escob. Tamb. Elbel*, *etc.* negant; nam, uti dicunt, non constat essentiam sacrificii consistere in consecratione (sicut communius volunt) aut in sumptione (uti vult *Ledesma*, *Pignatelli*, et alii cum *Alberto Magno*); attamen nos probabiliorem putamus primam sententiam, tanquam probabilius habentes essentiam sacrificii in utraque simul consistere, nempe in consecratione et in sumptione (3). Dicunt autem aliqui auctores quod, cum sit probabile essentiam sacrificii missæ in sola consecratione consistere, ideo etiam probabile sit, quod si aliquis veniret post consecrationem ultimæ missæ, reliqua audire non teneatur. Sed dicimus oppositum tenendum cum *continuatore Tourn. et P. Zaccharia in La-Croix* (4). Ratio, quia cum sit satis etiam probabile quod essentia sacrificii in sumptione consistat, dicimus illum bene obligari ad reliquam missæ partem audiendam: qui enim implere nequit præceptum impositum certe, tenetur saltem, si potest, implere probabiliter, nam hujusmodi onus satisfaciendi præcepto probabi-

(1) Lib. 3. n. 316.—(2) N. 317.—(3) N. 310.—(4) Cont. Tourn. tract. de 3. præc. Dec. c. 3. et P. Zacchar. ap. La-Croix lib. 3. p. 1. n. 608.

liter, cum non possit satisfieri certe, inclusum est in præcepto certe satisfaciendi; cum enim præceptum stet in possessione, debet ipsum impleri ut melius impleri potest.

34.—Quæritur 2. an satisfaciat qui duas medias missas audit a duobus celebrantibus? Qui eodem tempore has partes audit, utique non satisfacit, uti patet ex propos. 53. damnata ab Innoc. XI. Sed si successive, multi admittunt satisfieri, ut *Navarr. Laym. Soto, Bonac. Sa, Castrop. etc.*, quia talis assistentia non jam physice, sed moraliter jam terminatur ad unam missam integram : itaque illæ duæ medietates sufficiunt ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti. Hanc non negamus esse probabilem, saltem extrinsece; sed longe probabiliorem putamus contrariam cum *Suar. Lugo, Azor. Coninch. Tambur. Sporer, etc.*, si audiatur pars usque ad consecrationem inclusive ab uno sacerdote, reliquam vero ab alio; quia hæ duæ partes nequeunt constituere unum integrum sacrificium. Secus dicimus si assisteret tam consecrationi quam sumptioni ejusdem sacerdotis (1).

35. —Quæritur 3. in quo loco satisfit præcepto de audiendo sacro? Respondetur in qualibet ecclesia publica, etiamsi non sit parochialis, prout hodie certum est ex communi consuetudine. Et jam satisfacit qui audit missam in choro post altare, aut per aliquam fenestram quæ prospectat ecclesiam, etsi sacerdos non videatur dummodo saltem per alios advertatur quod fit. Et licet adsit post parietem aut columnam ecclesiæ, et etiam extra ecclesiam, modo uniatur cum populo qui est intra ecclesiam. Admittunt alii (et non improbabiliter) cum *Lugo, Escobar, Mazzot. Sporer, Elbel, Dicast. et Gob.*, et non dissentit *Tournely*, posse satisfieri huic præcepto ex aliqua fenestra domus, licet via intermediet, modo prospiciatur altare, et distantia sit parva, quia sic etiam moraliter assistitur. Admittunt *Lugo et Escob.* distantiam 30 passuum, sed hæc merito non admittitur a *Tamb. et Gob.* (2).

36. — Dictum est *ecclesia publica*; nam in oratoriis privatis non satisfaciunt præcepto omnes ii qui ibi adsunt missæ, nisi sint domini, aut illorum conjuncti, qui habitant eamdem domum, et vivunt illorum expensis (etsi aliqui Doctores admittunt satisfacere fratres et uxores eorum, etiamsi habeant mensam particularem et separatam), aut servi qui ab iisdem dominis aluntur, quanquam isti degant extra domum, ut admittunt *Pelliz. Quarti, Diana, La-Croix, Castr. Tambur. et Mazzotta* (contra *Barbos, Lezan. etc.*) Sed non satisfaciunt familiares qui non sunt necessarii, uti loquitur indultum (3), et tanto minus extranei, ut sanxit Clemens XI adversus quorumdam opinionem (4).

37 —Circa oratoria privata plura hic advertenda. Et 1. non posse in iis celebrari in quibusdam festis principalibus, et hæc sunt *Pascha, Pentecostes, Natalis Domini, Epiphania, Feria V in cœna Domini, Ascensio, Annuntiatio et Assumptio B. Mariæ Virg. festa SS. Petri et Pauli, et omnium Sanctorum.* Ita ex decret. S C. Sed hæc limitatio non intelligitur pro oratoriis concessis infirmitatis causa (5). 2. Pontificem Benedict. XIV, in bulla *Cum duo nobiles*, anno 1740, declarasse non posse celebrari missam in oratoriis privatis nisi actu assistat saltem unus illorum quibus directe concessum est indultum (6). 3. Per eumdem Ponti-

(1) Lib. 3 n. 311. — (2) N. 312. — (3) N. 319. — (4) Vide l. 6. n. 359. Not. III. — (5) Ibid. v. E quo, et ex alio Decr. quod affert P. Zaccharia ap. Croix l. 6. p. 2. ad n. 271. — (6) L. 6. n. 359.

ficem in bulla *Magno*, sub die 2. junii 1751, declaratum esse, attenta formula indultorum, in prædictis oratoriis privatis non posse celebrari nisi unam tantum missam, cum jam explicatum sit, verbum *una missa* idem sonare ac *unica* (1). 4. Non licere ministrare sacramentum pœnitentiæ in oratoriis privatis sine licentia episcopi, et præcisa justà causa, expressum est in citata bulla *Magno*, § 20. An autem requiratur licentia episcopi pro ministranda eucharistia? Alii negant; sed communius affirmant; et reperi quod præfatus pontifex Benedictus XIV, in epistola encyclica ad episcopos Poloniæ, data eodem die 2 junii 1751, prohibuit communionem ministrari in oratoriis privatis sine licentia episcopi. 5. Hoc procedere de oratoriis privatis concessis a Papa privilegio aliquas personas donare volente, non autem de illis auctoritate episcopi erectis, et designatis ad sacros usus in seminariis, conservatoriis, hospitalibus et etiam in domibus privatis, modo in istis ingressus pateat a via publica; nam in hujusmodi oratoriis seu capellis quilibet potest celebrare, et missæ præcepto satisfacere in quibuslibet anni diebus, quia hæc sunt vere ecclesiæ publicæ. Et idem currit pro oratoriis religiosorum, et pro iis qui in domibus episcoporum aut cardinalium eriguntur (2). Episcopi autem possunt celebrare, et celebrare facere se præsentibus in omnibus domibus (etiam extra diœcesim) ubi reperiuntur causa visitationis, aut itineris, aut moræ extra diœcesim a jure vel a S. Sede ob aliquam peculiarem causam permissæ; ita habetur ex bulla *Apostolici ministerii* Innoc. XIII, confirmata a Benedicto XIII, et exstat in appendice Conc. Rom. (3).

38. — An autem episcopi possint dispensare ut aliquando celebretur in domibus privatis? Respondetur quod licet hodie per Trident. *ses.* 22. *in decr. de celebr. miss.* et luculentius in Decr. Clementis XI. ablata sit episcopis potestas quam primitus per *can. Missarum*, 11. *de consecrat. dist.* 1. habebant celebrandi et celebrare faciendi etiam in domibus laicorum; nihilominus valde probabilis et communissima est sententia cum *Nav. Suar. Lugo*, *Castrop. Vasq. Coninch. Salm. Croix*, *etc*, quod hoc intelligitur de licentia perpetua per modum habitus, non autem de licentia ad tempus per modum actus, intercedente aliqua justa causa particulari et transitoria infirmitatis aut alterius rei. Nonnulli Doctores admittunt hoc tantum pro aliquibus vicibus in anno; sed alii, ut *Holz. Elbel et Pasqual* concedunt quoties occurrit aliqua causa specialis, dicentes, solum vetitum esse episcopis per modum habitus, et quoties dispensato lubet ea licentia uti, et hoc etiam approbatur a *Gallemart* in citato loco Trid. et non irrationabiliter (4).

APPENDIX

DE ORATORIIS PRIVATIS.

Operæ pretium est hic adnotare formam brevium pontificiorum, quibus concedi solent oratoria privata; hæc igitur est : « Clemens XIII, tibi » N. N. diœcesis Neapolitanæ, qui (ut asseris) ex nobili genere procrea- » tus existis, ut in privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio in ci- » vitate N. existentis, ad hoc decenter (muro exstructo) ornato, ab » omnibus domesticis usibus libero, per ordinarium loci prius visitando » et approbando, ac de ipsius ordinarii licentia ejus arbitrio duratura,

(1) Lib. 6. n. 359. v. Dices. — (2) N. 357. — (3) N. 358. — (4) N. 359.

» unam missam pro unoquoque die, dummodo in eadem domo celebrandi » licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit, per quemcumque » sacerdotem ab eodem ordinario approbatum secularem, seu de supe- » riorum suorum licentia regularem, sine tamen quorumcumque jurium » parochialium præjudicio, ac Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, Na- » tivitatis D. N. JESU CHRISTI, necnon aliis solemnioribus festis » diebus exceptis, in tua et familiæ tuæ, necnon hospitum tuorum no- » bilium præsentia celebrare facere valeas; non obstantibus, etc. Volu- » mus autem quod familiares servitio tuo tempore dictæ missæ actu non » necessarii ibidem missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione au- » diendi missam in ecclesia diebus festis de præcepto minime liberi cen- » seantur. » *Datum Romæ.* Nunc examinemus sigillatim dictas clausulas, quarum I. *Tibi diœcesis Neapolitanæ.* Hic quæritur an qui habuit privilegium, cum transferat domicilium in aliam diœcesim, possit ibi uti privilegio? Multi affirmant, ut *Barbosa*, *Pasqual. La-Croix*, cum aliis (1); nam dicunt hoc privilegium non loco, sed personæ concessum ob suam nobilitatem; adeoque stante eadem causa in alia diœcesi, adhuc et privilegium perseverat. Addunt postea to *tibi diœcesis Neapolitanæ*, non laxative apponi, sed demonstrative, i. e. *Tibi qui es diœcesis Neapolitanæ*; et hoc eo fine ne ab alio, qui forsan sit eodem nomine appellatus, privilegium usurpari queat. Hoc tamen non obstante, contrarium tenendum cum *P. Fortunato a Brixia* (2), qui secundum se multos auctores adducit. Ratio, quia nunc temporis in exemplaribus brevium hujusmodi privilegii, secus ac fiebat antiquitus, nomen civitatis respicit non personam tantum, sed etiam eadem oratoria, cum dicatur: « In » privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio in civitate N. existen- » tis; » et quandoque apponitur etiam nomen diœcesis. Sicuti ergo privilegium quoad personam, sic etiam ad locum limitatur. Præterea, ut bene ait *P. Brixiensis* (3) mox laudatus (et asserit hanc esse comm. sententiam), quanquam hoc dubium esset, stricte tamen interpretandum est; etenim generaliter loquendo, privilegia favorabilia sunt late interpretanda; non autem illa derogantia juri communi, uti est privilegium de oratorio privato, contra *Tamb.* sententiam (4). Vide quod dicemus de privilegiis, *tom.* 3. *tract.* 20. *n.* 7.

Clausula II. « Qui (ut asseris) de nobili genere procreatus existis. » Igitur animadvertendum, cum non verificatur conditio nobilitatis, privilegium utique nullum esse, dum illa est apposita uti causa finalis (5). An autem sufficiat nobilitas habita ex privilegio, vel dignitate, seu gradu acquisito? quidam admittunt (6); sed negatur a *P. Fortunato a Brixia* asserente requiri proprie dictam nobilitatem habitam ex nativitate. De reliquo semper in hoc locus a loco est distinguendus.

Clausula III. « Ut in privato domus tuæ solitæ habitationis oratorio in » civitate N. existentis, ad hoc decenter (muro exstructo) ornato, ab » omnibus domesticis usibus libero. » Hic quæritur an privilegio donatus illo uti possit, cum per parum temporis domi suæ ruri exstructæ immoratur? Affirmant *Pignat.* et *Pasq.* sed merito id negat *Ronc.* (7) attentis verbis: « in privato domus tuæ solitæ habitationis. »

(1) Barb. de jur. eccl. lib. 2. c. 8. n. 16. Pasq. de Sacr. Miss. q. 629. La-Croix l. 6. p. 2. n. 269. cum Sylv. Bonac. et aliis.— (2) A Brixia de orat. domest. pag. 62. — (3) Brix. loc. cit. cap. 3. annot. 1. p. 91. — (4) Tamb. Meth. cel. Miss. lib. 1. c. 6. § 4. n. 31. — (5) Vid. Tambur. loc. cit. § 4. n. 5. — (6) Pasq. et Cleric. cum Pignat. tom. VI. cons. 98. n. 100. — (7) Ronc. de Sacr. Missæ c. 5. q. 3. v. Quarto.

Notetur hic 1. per verba *muro exstructo*, uti probabiliter dicunt quidam auctores (1) non significari opus esse ut quatuor adsint parietes, sed sufficere tres, et pro quarto ut apponatur tapes aut tela, quæ claudatur aperiaturve cum opus erit. Juxta usum autem Neapoli receptum, scio pro hujusmodi privatis oratoriis ab archiepiscopo approbari armaria lignea; attamen sentio semper observandum decr. S R. Congr. die 3 decemb. 1661 emanatum, ubi dicitur : « Habens indultum erigendi » oratorium in propria domo, si voluerit ibi ædificare altare ligneum, » non indiget facultate apostolica, dummodo altare cum sacro lapide » parieti colligatum amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non » præ se ferat. » Notandum 2. quoad verbum *ornato*, quod locus oratorii ita aptari debet, ut omnes fatentur, ut distinguatur ab aliis profanis usibus destinatis. Imo bene ait *Pasqual.* in hujusmodi oratoriis ornamenta splendidiora ante alia quæ in ecclesiis adsunt esse apponenda, quia ecclesiæ ex se exigunt venerationem. Notandum 3. quoad verba : *Ab omnibus domesticis*, *etc.* id quod dicunt Doctores, nimirum quod sicut in ecclesia quis dormire potest, comedere, et similia, tanto magis hæc permittuntur in oratorio (2); et uti hæc agendo in ecclesia absque necessitate venialem culpam non excedit, modo non fiant per modum habitus, ut inquit *Suar.* cum aliis (3); idem a fortiori dicendum est de oratorio privato. Casu tamen quo per modum habitus oratorium tanquam locus profanus haberetur, volunt Doctores (4) locum illum ineptum fieri, et privilegium cessare; saltem, ut aiunt alii (5), novæ eget ordinarii approbationis. An autem super oratorii tecto dormire non liceat, aut aliæ actiones profanæ, negant auctores fere communiter (6), dicentes id omittere esse solum convenientiæ, non vero præcepti; dum qui dormit super tecto ecclesiæ, extra ecclesiam dormit. Verum tamen est in sua diœcesi S. Carolum Borromæum vetuisse. Cæterum, inquit *P. Gatticus* (7), hoc permitti posse in aliqua domo, ubi aliter ex angustia provideri non potest.

Clausula IV. « Per ordinarium loci prius visitando et approbando, » ac de ipsius ordinarii licentia ejus arbitrio duratura. » Notetur hic ordinarium, cum semel approbaverit oratorium, non posse impedire quominus ibi celebretur, ut decisum legitur apud *Barb.* (8). Hoc tamen intelligitur, cum desit justa causa, nam cum adest, bene potest celebrationem suspendere vi verborum, *Ejus arbitrio duratura.*

Clausula V. « Unam missam pro unoquoque die, dummodo in eadem » domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit. » Jam superius dictum est, *n.* 37. per verba, *unam missam*, intelligi *unicam*, ut declaravit Benedictus XIV, in bulla *Magno.* Per verba autem, *dummodo in eadem domo*, *etc.* advertatur quod, etsi unus ex dominis oratorium obtinuisset in suis diætis, sed ejusdem domi, invalide alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. « Per quemcumque sacerdotem ab eodem ordinario ap- » probatum secularem, seu de superiorum suorum licentia regularem. » Notandum hic non opus esse approbatione speciali ad celebrandum in

(1) La-Croix l. 6. p. 2. n. 266. et Tamb. loc. cit. n. 8. — (2) Sa, v. Eccles. n. 5. et Tamb. n 8. —(3) Suar. de relig. tom. 1. l. 3. c. 5.—(4) Pasq. qu. 618. n. 8. cum aliis.—(5) Tamb. ex Castropolao. — (6) Ronc. de Sacr. Mis. c. 5. q. 3. v. Primo, cum Pignat. et Croix l. 6. pag. 2. n. 266. cum Quarti, et Tamb. n. 9 v. Illud ex Sanch. et Glossa in c. un. de Cons. eccl. in 6.—(7) Gattic. de orat. dom. c. 33. n. 6. — (8) Barb. in Trid. Sess. 22. Decr. de observ. in cel. n. 19.

oratoriis privatis; hodie enim ordinarie solent ibi sacrum facere sacerdotes vi cujusdam approbationis quæ ex consuetudine (1) adest.

Clausula VII. « Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præ» judicio. » Ob hanc clausulam nequeunt in oratoriis privatis denuntiari matrimonia, et similia. An autem possint ministrari sacramenta pœnitentiæ et eucharistiæ, vide quod dictum est *n.* 37 *ad* 4.

Clausula VIII. « Paschatis Resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis » D. N. J. C. necnon aliis solemnioribus festis diebus exceptis. » Advertendum cum *Gavanto* (2) sub Paschatis et Pentecostes nomine primum tantum diem comprehendi. Quinam alii dies comprehendantur in verbis, *solemnioribus festis diebus*, dictum est *n.* 37. iterum iterumque citato.

Clausula IX. « In tua, et familiæ tuæ, necnon hospitum tuorum no» bilium præsentia celebrare facere valeas. » Superius etiam notatum est (*n.* 37.) per verba, *in tua et familiæ tuæ præsentia*, intelligi quod celebrari non potest quin adsit aliqua ex illis personis quibus principaliter est concessum indultum, ut declaravit Bened. XIV. Sub verbo autem *familiæ* veniunt omnes consanguinei, saltem usque ad quartum gradum, modo eamdem incolant domum, et vivant privilegio donati expensis, ut volunt Doctores communiter (3).

Clausula X. « Volumus autem quod familiares servitio tuo tempore » dictæ missæ actu non necessarii missæ hujusmodi interessentes, ab » obligatione audiendi missam in ecclesia diebus festis de præcepto » minime liberi censeantur. » Ut igitur servi gaudeant privilegio, requiritur 1. ut non modo vivant expensis domini, sed etiam ut actu serviant, ut habetur ex *cap. Sicut nobis, de verb. sign. in.* 6 — 2. Non sufficit quod continue serviant domino, sed requiritur actualis eorum necessitas tempore sacri. Tenet *Pign.* (4) servos utiles etiam posse quodam modo necessarios reputari, saltem ait *P. Gatticus*, si sunt necessarii ad decus domino competens : sed *Brix.* negat utrumque ex principio superius dato, privilegium nempe hoc stricte esse interpretandum, tanquam derogans juri communi; tantum admittit cum *Gattico* unum servum, qui moraliter necessarius reputatur ad ea quæ occurrere possunt tempore missæ.

Quæritur an gaudeant privilegio servi qui vivunt de salario domini, sed habitant extra illius domum? Alii negant; sed communius alii (5) affirmant; et non improbabiliter, modo continue serviant in domo heri, et actu, ut dictum est, sint necessarii tempore missæ.

PUNCTUM II.

QUÆ EXCUSANT AB AUDITIONE SACRI.

39. Excusat impotentia, qualis est infirmorum, excommunicatorum, vinculis detentorum, custodum, etc. — 40. De servis, filiis et uxoribus coactis, etc. — 41. Excusat grave incommodum. — 42. Excusat usus. — 43. An propter scandalum, etc.; an propter grande lucrum, aut ut confiteatur, possit omitti Sacrum.

39. — Excusat a præcepto audiendi sacrum quævis impotentia, sive realis, sive moralis, quæ grave afferret damnum, aut incommodum

(1) Tamb. l. c. n. 25. — (2) Gav. p. 1. tit 10. § Sciendum. — (3) Pignat. tom. VI. cons. 98. n. 91. et seqq. Pasq. qu. 669. Ronc. de Sacr. Mis. c. 5. qu. 3. v. Sexto, Croix l. 3. p. 1 n. 627. P. a Brixia p 8. contra Peliz et Tambur. — (4) Pignat. loc. cit. nu. 107. — (5) Peliz. Manual. tract. 8. c. 2. sect. 2. q 22. Mazzotta, Gattic. Castrop. Quarti, et alii apud La Croix l. 6. p. 2. n. 272. contra Bon Barb. Lez. etc. ap. La-Croix.

spirituale, vel temporale propriæ personæ aut proximo. Quare 1. excusantur infirmi, quia, si domo egrediantur, grave nocumentum, aut dolor, aut valetudinis procrastinatio timetur. In dubio potest infirmus judicio medici, aut superioris, aut viri prudentis acquiescere, et etiam proprio, si jam potest ipse prudenter judicare; et quando agitur de gravi damno, etiam perseverante dubio, infirmus probabiliter excusatur; nam in tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem (1). 2. Excusantur excommunicati, et carceribus detenti, qui non tenentur absolutionem vel libertatem procurare, ut sacro adsint, ut volunt multi Doctores. Sed ego non excusarem, ut melius dicunt alii, si de facili sine gravi incommodo possent absolutionem aut libertatem obtinere; aut si ipsi ideo eam obtinere non curent, ne tali præcepto se obstrictos reddant (2). 3. Excusantur qui custodiunt castra, urbem, gregem, domum, infantes, vel pueros, quos domi relinquere sine periculo et secum conducere sine templi perturbatione nequeunt; item illi qui probabiliter timent ne in carcerem detrudantur, si ad ecclesiam pergant, et illi qui necessario debent assistere infirmis, ut medicinas et cibum tempore opportuno illis ministrent, aut eos nequeunt derelinquere quin molestia magna afficiant (3).

40. — Excusantur 4. servi, si necessaria forent eorum opera ut dominorum grave incommodum evitetur. Debent nihilominus hujusmodi servi procurare (si possunt) ut adsint sacro cum suo incommodo levi, etc., v. g., auferendo aliquid a somno, citius foras egrediendo, etc. Si autem eorum opera non essent necessaria eo tempore quo audiendum sit sacrum, non excusantur nisi in casu in quo gravem indignationem aut grave incommodum timeant, v. g., ne dimittantur, ac de facili et statim alium dominum non possent invenire. Idem dicendum de filiis a parentibus, et de uxoribus a viris coactis ad omittendum sacrum aut ad laborandum in festo; ipsi enim excusantur si timeatur gravis indignatio (4).

41. — Excusantur 5. navigantes et itinerantes, si ex auditione sacri grave damnum passuri sint (5). Excusat notabilis distantia ab ecclesia. In hoc pensandæ sunt circumstantiæ personæ, temporis et loci; sed regulariter putant *Suar. Castr. Filliuc. Salmant. Trull. Croix, Mazz.* et alii, excusare distantiam trium milliarium, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante, et minus, si plueret aut ningeret, aut adesset alia causa excusans (6).

42. — Excusat 6. usus juxta locorum consuetudinem domo non egrediendi sex hebdomadas post partum, vel mensem tempore luctus ob mortem viri, et etiam sororis, aut filiæ, ut dicunt *Suarez et Mazzotta.* Sed illæ personæ quæ jam domo exeunt, illa ob has causas non excusantur a sacro. Nulla autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut melius dicam abusus) qua puellæ, ne in publicum exeant, ab auditione sacri se abstinent. 7. Excusantur tamen mulieres quæ vestibus, aut servis, aut sociis se decentibus carent; sed istæ tenentur, si possunt, valde mane, aut in aliqua ecclesia ubi populus non frequens sacro adest. Idem dicitur de puella inhoneste prægnante. Aliqui Doctores excusant puellam, si tantum una missa celebranda esset, et inter eam proclamationes illius nuptiarum faciendæ essent; sed hoc non potest admitti, nisi

(1) Lib. 3, n. 325. — (2) Ibid. v. Excommunicatus. — (3) N. 326. — (4) N. 327. — (5) N. 318. — (6) N. 329.

in iis locis ubi talis esset usus, aut puella magno rubore suffundenda esset; quod quidem raro accidit (1).

43. — Potest 8. excusari mulier, si sciat quod turpiter concupiscatur. Sed dicimus quod illa non teneretur ideo abstinere a sacro, nisi semel aut bis (2). Denique potest probabiliter excusare jactura magni lucri, ut in simili dictum est *n.* 22. Et ita etiam possunt excusari muliones, rhedarii, molitores, qui, ut sacro adessent, magnum damnum aut jacturam lucri extraordinarii subituri essent (3). Ita etiam potest excusari qui omitteret sacrum ut impediret aliquod grave peccatum, aut damnum; aut ut confiteatur, qui secus esset diutius permansurus in peccato mortali. Sed non licet missam omittere ut faciat aliquod opus non præceptum, licet altioris meriti (4). An autem peregrinus teneatur ad audiendum sacrum in festo, in loco ubi est de præcepto, licet ibi tantum diem moretur; vide quid dictum est *de legibus tract.* 2. *n.* 41.

Hic obiter notandum Benedictum XIV in brevi, *Cum sicut*, dato 22 decemb. 1748, in regnis Neapolis et Siciliarum permisisse opera servilia in festis, exceptis *dominica Paschali et Pentecostes, et omnibus aliis dominicis; item diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et ejus Nativitatis; item Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, et Conceptionis B. V. Mariæ immaculatæ; item diebus SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et Patroni principalis cujusque civitatis aut loci diœcesis.* In aliis autem festis indulsit fidelibus teneri tantum ad sacrum audiendum.

TRACTATUS VII.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE FILIORUM OBLIGATIONE.

1. De amore erga parentes. — 2. De reverentia. — 3. De obedientia.

1. — I. Filii tenentur erga parentes (ita etiam subditi erga superiores) amorem, reverentiam et obedientiam præstare. Quare peccant graviter I. contra *amorem*, et quidem pluribus modis, 1. si ab eis abhorrent, aut illis malum grave optant (in quo dupliciter peccant, contra pietatem et contra justitiam); 2. si injustis modis eos impediunt ne testamentum conficiant; 3. si eos sine justa causa gravi molestia afficiunt; 4. si non subveniant in gravi necessitate temporali, aut spirituali, præcipue si negligunt ut illi in articulo mortis sacramenta suscipiant (5).

2. — II. Peccant graviter contra *reverentiam*, 1. si percutiant eos etiam leviter, aut ostendant velle eos percutere; 2. si gestus eorum contumeliose exprimendo derisui eos habeant; 3. si maledicta aut convicia in eos coram effutiant, appellando illos *amentes, ebrios, bestias, latro-*

(1) Lib. 3, n. 330. — (2) N. 331. — (3) N. 332. — (4) Ibid. v. Non excusatur. — (5) N. 333.

nes, veneficos, scelestos. Vocare autem eos *senes*, *ignaros*, *stupidos*, *etc.* non debent absolute damnari de peccato mortali, nisi tunc cum illi graviter contristarentur (1). Dictum est *coram*, quia si filius parenti illuderet, aut mala imprecaretur, sine pravo animo et clanculum, nescirem eum damnare de peccato mortali (2).

3. -- III. Peccant graviter contra obedientiam, 1. si, ipsis invitis, ducunt uxores indignas cum familiæ dedecore (observetur quod dicitur de sponsalibus, *tom.* 2. *tract.* 18. *num.* 10.); 2. si furentur in materia gravi bona domus; quocirca observetur quod dicetur loquendo de furto *tr.* 10. *num.* 32. Peccant 3. si non obediant parentibus in rebus gravibus et justis, ac per ipsos jussis (præcepto expresso, et serio, ut dicunt *Ronc. Holzman et Sporer*), v. g., ne ludant ludis perniciosis, ne domo exeant nocte, ne cum mulieribus aut cum malis sociis versentur, etc. (3). Dictum est *in rebus justis*, quia circa status electionem filii non tenentur parentibus obedire, ut docet *S. Thom.* (4) : « Non tenentur nec servi » dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel » virginitate servanda. » Quare parentes (ut dicemus capite sequenti), si impediunt filios quominus statum eligant, aut cogunt eos ad suscipiendum aliquem statum invitos, peccant graviter.

CAPUT II.

AD QUID TENENTUR PARENTES ET FRATRES.

4. De alimentis, legitima, et dote, decisio quatuor Rotarum. — 5. De educatione; si pater impedit vocationem, aut cogit ad aliquem statum, aut ingredi monasterium. — 6. Ad quid tenentur fratres.

4. -- Parentes ad duo potissimum tenentur, ad procurandam filiis conservationem et educationem. Circa *conservationem* ipsi peccant, 1. si bona sua dilapident, ita ut impotentes reddantur ad ministranda filiis (licet essent spurii) alimenta necessaria, aut si negligant eis modo quo possunt illa procurare; 2. si injuste privant eos in morte legitima, aut in vita recusent constituere patrimonium filiis qui ad ordines sacros promoveri cupiunt, aut negent dotem filiabus, licet ipsis invitis illæ nupserint, cum jam annum 25 excesserint. Si autem ante illam ætatem nupserint, diversæ adsunt opiniones; sed probabilior mihi videtur illa *Sanch. Molin. Salm. Trullench. etc.*, qui dicunt patrem saltem teneri ministrare alimenta, licet se indignis nupserint (5). Respectu autem patris, ait *Sanch. Boss. cum Glossa in cap. Admonere* 33. *q.* 4. *et cum Surdo* illum teneri alimenta non filio modo, sed etiam ejus uxori, etsi ipsam duxerit absque dote, et contra voluntatem patris (6). Præterea aiunt *Azor. et Merenda* (7), *cum Baldo et Jasone* patri alendum esse filium : etiamsi iste consumpsisset in vitiis partem sibi prius datam. Hic adnotetur decisio quatuor Rotarum S. Cons. Neap. quod pater non potest domo filios expellere, licet foris vellet eis ministrare alimenta; et contra quod filii nihil possint prætendere a patre, si velint extra domum habitare, nisi hoc facerent causa virtutis (8). Quando autem pater possit, vel non, filios exhæredare, vide quod dicemus *tract.* 10. *n.* 238. cum loquemur de contractibus.

(1) Lib. 3. n. 334. — (2) Ibid. v. Absolute. — (3) N. 335. — (4) 2. 2. q. 104. a. 5. — (5) Lib. 3. n. 336. v. 5. Pater. — (6) Sanch. l. 4. de Matr. Tr. 26. n. 21. Boss. de effect. matr. p. 2. n. 95. etc. — (7) Azor. p. 2. l. 2. cap. 4. q. 12. Merenda contr. lib. 4. cap. 34. n. 6. — (8) Lib. 3. n. 338.

5. — Circa *educationem*, 1. peccant parentes si negligunt filios in rebus fidei et salutis instruere, vel per se, vel per alios; 2. si eis scandalum afferant, blasphemias vel verba obscena proferendo, etc., et præcipue si secum in lecto decumbere faciant, aut permittant pueros et puellas simul dormire; 3. si de excessibus eos non corripuerint, et præcipue si aliquid furati sint; 4. si non curent ut filii sacramenta suscipiant, et festa, jejunia, etc. observent; 5. si permittant ut illi cum scandalosis versentur, et præcipue si non impediant quominus sponsi suarum filiarum ad domum accedant; 6. si impediant filios quominus aliquem vitæ decentem statum assumant: v. g., matrimonium sibi competens (1); observetur circa hoc quod dicetur *tom.* 2. *tract.* 18. *num.* 17. cum sermo fiet de sponsalibus. Tanto magis peccant, si filios a statu religioso sine causa avertunt (2); observetur quid dicetur *tract.* 13. *n.* 25. — 7. Peccant contra si cogant filios ad nuptias ineundas cum certis personis; modo non adsit aliqua gravissima causa, puta si aliquod matrimonium multum conferret ad aliquam grandem inimicitiam sedandam, aut ad solandos parentes gravi necessitate oppressos; ita dicunt *Bellarm. Laym. Sanch. Petrocor. Tolet* et alii communiter cum *sancto Thoma*; sed hoc intelligitur semper ac filius statueret ducere uxorem (3). Ita etiam peccant, si adigant filios ad ecclesiasticum statum, vel religiosum, aut filias ad monasteria ingredienda. Et hic advertatur quod, juxta Trident. *sess.* 25. *cap.* 18, incurrit excommunicationem quicumque adigit puellam ad profitendum in aliquo monasterio, ad suscipiendum habitum, et etiam ad illuc ingrediendum, licet solo fine educationis, uti tenemus cum *Suar. Navar. Bonac. etc.* contra *Sanch.* sic intelligendum concilium citato loco (4). Contra dicimus non incurrere censuram illos parentes qui simpliciter suaderent suis filiabus monasterium ingredi, ut ait *Barbosa cum Rodriq.* et alii contra *P. de Alexandro de monialibus*, qui non recte supponit hoc esse quamdam coactionem metu reverentiali, nam revera aliud est ingredi timore incusso a patre, aliud est ex voluntate patris, etiamsi adjungeret preces, modo istæ non sint nimis instantes, adeo ut probabilis timor incuteretur ne pater secum indignetur (5). Cum autem concilium exceperit casus in jure expressos, probabiliter *Suar. Bonac. et Filliuc.* permittunt posse cogi puellas ad ingrediendum monasterium in pœnam alicujus delicti, vel ne cadant in aliquam impudicitiam, uti deducitur ex *cap. Significavit*, *et cap. Gaudemus de convers. conjug.* (6). Imo ego nescirem id culpa damnare, cum, si domi detineretur puella, esset in periculo dandi aut recipiendi scandalum; tunc enim videtur finis legis concilii cessare non solum negative, sed etiam contrarie, juxta id quod dictum est *tract.* 2. *n.* 69. (Observa quæ fusius dicentur super hanc excommunicationem, *tom.* 2. *tract.* 19. *n.* 29.) Præterea hic advertatur cum eodem *de Alex.*, quod excommunicantur etiam qui sine justa causa impediunt puellas professionem emittere, aut habitum suscipere in aliqua religione; et etiamsi impediant eis ingressum in monasterium, uti probabilius tenent *Suar. Bonac. et Filliuc. adversus Sanch. et Castrop* (7).

6. — Quoad fratres, etiam isti tenentur (cum possint) alimenta suis

(1) Lib. 6. n. 849. circa fin. v. Conveniunt. — (2) Lib. 3. n. 335. v. Præterea. et l. 4. n. 77. — (3) Lib. 6. n. 850. — (4) Lib. 7. n. 212. v. Quoad. — (5) Ib. Dubit. 2. — (6) Ibid. v. Quoad in fine — (7) Ibid. Dubit. 2. v. Insuper.

fratribus, et dotes sororibus ministrare, et non tantum in necessitate extrema, sed etiam gravi, ut communissime docent *Azor. Barbosa et Salmant. cum Trullench. Fagnan. Menoch., etc.* Dicunt tamen hi auctores quod fratribus et sororibus uterinis non ad aliud tenentur quam ad alimenta (1).

CAPUT III.

AD QUID TENENTUR DOMINI, SERVI ET CONJUGES.

7. Obligatio dominorum, præsertim circa salarium. — 8. Obligatio servorum. Si permittunt furari. Si discedant contra pactum. — 9. Salarii præscriptio. — 10 et 11. Compensatio. — 12. Viri obligatio. — 13. Mulieris obligatio, præsertim de sequendo viro.

7. — I. Quoad dominos, peccant hi, 1. si in causa sunt cur servi non satisfaciant præcepto festorum, et annualium sacramentorum. 2. Si eis denegent, aut differant salarium. 3. Si eos non corrigant, cum blasphemant, aut scandalum præbent. 4. Si eos sine justa causa ante tempus conventum ejiciant, et tunc tenentur integrum salarium promissum eis solvere, ex *l. Qui operas*, 38, *et l.* 16. *ff. Locati.* Sed hoc intelligitur post sententiam; nam servus ex expulsione nihil damni passus fuisset, tunc non debet dominus obligari ad integrum salarium, sed ad medietatem, et aliquid amplius (2). Si autem servus infirmetur per sex menses, ad nihil tenetur dominus, juxta communiorem *Lugonis*, *Molinæ*, *Laym. Croix*, *etc.* (quidquid dicat *Antoine*), dummodo illic non adsit contraria consuetudo. Et ne tenetur quidem ad expensas infirmitatis, ut probabiliter tenet *Lugo* contrà alios; modo servus non esset in gravi necessitate (3).

8. — II. Quoad servos dicimus quod peccant isti, 1. si famulatui desunt, aut si domino, ut debent, non obediunt. 2. Si permittunt dominos damnum pati cum impedire possent, et damnum provenit ab extraneis, ad restitutionem tenentur; si vero fieret a domesticis, juxta communiorem et probabiliorem *Lessii*, *Lugonis*, *Azorii*, *Molinæ*, *Holzman. Salm.* (contra *Pontium* et alios), peccarent contra charitatem, cum commode possent impedire damnum; non autem contra justitiam, dummodo illorum bonorum cura non sit illis præcipue commissa (4). 3. Peccat servus, si ante statutum tempus discedat sine causa. Sed eo casu non potest dominus illi negare totum salarium quod ei debetur pro rata famulatus præstiti; satis tamen erit, si ei solvet dimidium, aut paulo minus; ita dicunt *Azor. Filliuc. Sylv. Salm. Trullench. Fagund. etc.* (5). Si vero discessit ob infirmitatem, aut aliam justam causam, potest totum stipendium tempori correspondens famulatui exhibito exigere, et tunc nec supplere tenetur opera a quibus tunc cessavit (6).

9. — Notandum hic 1. servo post duos annos, quam discessit (juxta bullam sancti Pii V. *apud Salmant. de* 4. *præcept. n.* 134.), imo post duos menses (juxta decretum S. concilii neapolitani), non posse amplius dari actionem in salarium; sed hoc intelligitur in judicio, quia in conscientia bene potest illud prætendere, imo compensare, modo pro domino non stet præscriptio triennalis legitime facta cum titulo et bona fide (7) juxta id quod dicetur *tr.* 10. *n.* 11. cum de præscriptione erit sermo.

(1) Lib. 3. n. 340. v. Notandum. — (2) N. 342. — (3) Ibid. v. 3. Herus, et num. 864. — (4) Ib. p. 343 et 344. — (5) N. 345. — (6) N. 346. — (7) N. 347.

10. —Notandum 2. quod si servus famulatus fuisset sine salario determinato, et dominus nollet ei satisfacere, bene potest sibi compensare, saltem quoad infimum pretium, semper ac dominus solitus fuisset solvere illud aliis, aut si jam aliis soluturus esset. Aliud vero est de illis pueris pro quibus rogantur nobiles, ut eos inter suos familiares adscribant, vel cooptent, quibus ex consuetudine solent dari tantum alimenta (1).

11.—Notandum 3. quod non potest servus operas suas sibi compensare, si ipse eas majori pretio dignas existimet, quam est quod accipit, cum proscripta sit hæc propositio 37 ab Innoc. XI, quæ dicebat : « Famuli domestici possunt occulte heris suis subripere ad com» pensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod reci» piunt. » Nihilominus recte dicunt *Viva et Salm. Less. et Molina* (quidquid dicat *La-Croix*) hoc non procedere cum servus necessitate coactus convenisset de salario notabiliter minore justo; quia tunc, sicut dominus teneretur solvere justum, ita servus potest sibi compensare (sed non ultra infimum), dummodo (ego subjungo) herus pro eodem pretio minore justo non invenisset sine justitiæ læsione qui ei famulatus fuisset. Præterea dicunt *Sotus*, *Navar. La-Croix*, *Corella*, *Filguerra*, *etc.* quod tunc servus non potest majus salarium exigere, quando proprio libito augeret operas debitas, non autem quando eas augeret ex voluntate expressa, vel tacita domini. Tunc tamen dicunt *Viva*, *Croix et Cardenas*, quod non potest servus ex se facere compensationem sine consilio peritorum, aut alicujus theologi valde docti. Contra tenent *Salm.* quod si compensatio esset evidenter justa, et abesset periculum allucinationis, quia res de se patens esset, tunc potest servus juxta infimum pretium compensationem sibi facere. Et dicunt quod præfata propositio ideo damnata fuit, quia nimis generaliter loquebatur (2).

12. —III. Circa conjuges, peccat vir, 1. si male habeat uxorem verberibus, aut contumeliis sine justa causa; potest autem cæteroquin in eam animadvertere, justa accedente causa (ut esset præsertim causa honoris), dummodo animadversio esset competens statui et conditioni uxoris, ut dicunt *Busemb. Elbel et Gob.* alias dupliciter peccaret. 2. Si uxori est impedimento quominus satisfaciat præceptis. Si vero tantum ei impediret ea quæ sunt consilii, nimirum frequentiam sacramentorum, dicunt *Bonac. Sayr. Busemb. Filliuc. etc.* quod si impediret sine causa, tantum venialiter peccaret, non autem graviter, nisi sibi constaret quod ex ipsis uberiorem fructum illa perciperet (3). 3. Si negat, aut negligit ei procurare alimenta, intelligitur injuste : nam juste potest ea negare, si mulier discedit ab illo sine causa, aut si illa adulterasset, ut dicunt *Sanch. et La-Croix, cum Castrop.* (4). Quoad dotem tamen propter adulterium non potest vir sibi addicere illam ante judicis sententiam; licet, ut dicit *Croix cum Castrop. contra Sanch.* possit uxori repetenti dotem opponere exceptionem adulterii (5).

13.—Peccat vero uxor : 1. si non obedit viro in eo quod justum est (præsertim in non reddendo debito conjugali); et si domesticam gubernationem sibi assumit, modo vir ad eam habilis sit, aut non sit profusus in prodigendis rebus suis. 2. Si de rebus communibus impenderet plus quam solent sui ordinis aliæ uxores. Observa quod dicetur *tract.* 10.

(1) Lib. 3. n. 348.—(2) N. 522. et seqq. — (3) N. 356. —(4) Sanch. de matrim. l. 10. disp. 8. n. 25. et La-Croix lib. 3 .p. 1. n. 714. — (5) Ibid.

n. 33. *de furto*. 3. Si ad secundas nuptias transiens non servat filiis prioris conjugii bona quæ a primo viro accepit, quorum tantum usus sibi competit, ut habetur ex Authent. *Ex testamento*, et Authent. *In donatione*, *c. de secundis nupt.* 4. Si injuste renuit sequi virum qui mutat domicilium, licet sine sufficienti causa, et etiam si in longinquas partes proficiscatur, ubi diutius ei morandum sit; quia si brevi redeundum esset, nec mulier tenetur ire, nec vir eam conducere, sicut etiam nec vir tenetur, si magna impensa opus esset ad secum illam conducendam. Ita *Sanchez, Tolet. Filliuc. Salm.* et alii communiter (1). Contra non tenetur mulier sequi virum, 1. si talis esset conventio inita in sponsalibus, et nulla accedisset nova et gravis causa, tunc non animadversa, ut dicunt *Castrop. Navar. Sanch. Salm. etc.* (2). 2. Si vir vellet eam conducere ad malum finem. 3. Si illa in itinere deberet se exponere gravi periculo mortis, aut alterius gravis damni. 4. Si vir vellet peregre proficisci, ut dicunt *Nav.* et alii communiter (3). An autem uxor teneatur sequi virum exulantem? alii negant, sed probabilius affirmant *Sanch. Boss.* et alii (4).

CAPUT IV.

AD QUID TENENTUR PASTORES ANIMARUM.

PUNCTUM I.

DE PAROCHORUM OBLIGATIONIBUS.

14. I. De *residentia*. Dispositiones Concilii. — 15. Si residet inutiliter. — 16. Bona fides non excusat a restitutione. — 17. De licentia requirenda ab Episcopis. — 18. Ubi residendum sit Papæ, Cardinalibus, Episcopis et Parochis. — 19. Excusant charitas, necessitas, obediendia et utilitas.—20. An sufficiat licentia ore tenus, an tacita, an præsumpta.—21. Si addatur causa pro absentia, sed desit licentia.—22. An omnes fructus restituendi sint.—23. Et cui.—24. ad 27. II. De *sacramentorum administratione*. — 28. An tempore pestis, etc. — 29. III. De *celebratione missæ*. — 30 ad 32. IV. De correctione.—33. Debet impedire quominus clericalem habitum suscipiant, et denegare fidem indignis. — 34. Debet inquirere, etc., et præcipue schedulas communionis, matrimonii impedimenta. — 35 et 36. V. De *concione* et *doctrina christiana*. —37 ad 44. Quæ gravioris momenti, ut annuntientur.—Aliæ obligationes Parochi, nempe, 1. Exemplum, 2. Assistere moribundis, 3. Eleemosyna, 4.—45 et 46. Examinare obstetrices, etc., circa Baptismum. De pulsanda compana hora tertia post meridiem, etc. 45. v. Notandum.

14.— Parochi multis oneribus devinciuntur, sed quinque præcipue: I. tenentur ad residentiam. II. Ad sacramentorum administrationem. III. Ad celebrandam missam pro populo. IV. Ad corrigendum. V. Ad prædicandum et instruendum. De omnibus sigillatim. Et 1. quoad residentiam ante omnia advertendum quod fuit declaratum et dispositum a Tridentino, *sess.* 23. *de reform. cap.* 1. super hoc. Itaque concilium 1. sufficienter declarat (ut communi Doctorum sententia intellectum est) omnes episcopos, et præsertim cæteros omnes curatos teneri de jure divino ad residendum in loco ubi cura exercenda est, dum, ibi pastores dicuntur de jure divino teneri pascere oves non solum sacramentis et verbi divini prædicatione, sed etiam exemplo, cui non potest satisfieri nisi per residentiam, qua præsentes se ostendunt. 2. Statuit quoad episcopos (quod procedit etiam de parochis) ne a diœcesi discedant, nisi una ex sequentibus causis ita postulet, nempe charitas christiana, vel necessitas urgens, vel debita obedientia, vel evidens Ecclesiæ, aut reipublicæ utilitas, ap-

(1) Lib. 6. n. 977. — (2) Lib. 3. n. 353. — (3) Lib. 6. n. 977. v. Regulariter. — (4) Lib. 3. n. 353.

probanda tamen a Papa, vel a metropolitano, etc. (Benedictus XVI tamen eam approbationem in bulla *Grave* soli Papæ reservat), providendo tamen, quantum fieri poterit, ne sua absentia oves aliquid patiantur detrimenti. Conceduntur cæteroquin episcopis tres menses, quibus possunt abesse, sed ex æqua causa, et sine gregis detrimento, de quo eorum conscientiæ onerentur : hortantur tamen residere in suis cathedralibus temporibus Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis Domini, Paschæ et Pentecostes. Quoad parochos dicitur, quod ipsi nequeunt ecclesias derelinquere ultra menses duos, modo non adsit gravis causa procul morandi; sed tunc nonnisi ex licentia *in scriptis* ab episcopo obtinenda. Imo etiam illis duobus mensibus non possunt parochi discedere, nisi episcopus approbaverit causam, et idoneitatem vicarii, quem semper tenetur substituere parochus cum discedit. 3. Declarat et statuit omnes pastores non residentes præter peccati mortalis reatum, pro rata absentiæ non facere fructus suos ex cura provenientes, et teneri, *alia etiam declaratione non secuta*, ad illos restituendos vel fabricæ ecclesiæ, vel loci pauperibus, quacumque compositione remota.

15. — Hoc supposito, dicimus I. cum *P. Viva*, eamdem culpam, et restitutionis obligationem incurri a pastoribus absentibus, ac ab inutiliter in ecclesiis residentibus, et hoc tum ex lege naturali : fructus enim dantur pastoribus ratione utilis residentiæ, non autem personalis tantum; tum quia concilium expresse eos obstringit ad talem utilem residentiam, dum dixit, *ubi injuncto sibi officio defungi teneantur* : et novissime luculenter hoc declaravit laudatus Pontifex Benedict. XIV in præfata bulla *Grave*, dicens residentiam non esse veram, nisi sit formalis, nempe cum debito officio satisfit. Et notant *Barbosa et Salm.* cum *Vasq. et Garzia*, afferentes declarationem S. C. non reputari residere illum parochum, qui duos menses per se non exercet munera principaliora, nempe concionem et sacramentorum administrationem (1).

16. — Dicimus II. parochum (aut episcopum) non residendo, quamvis bona fide credat habere justam causam, etiam teneri ad restitutionem (quidquid dicant *Viva et Garzia*); et eadem ratione superius assignata, dum pastor tenetur residere, non solum lege positiva, sed etiam naturali ratione contractus inter pastorem et Ecclesiam initi, propter quem illi dantur fructus; unde non potest hos sibi retinere, semper ac (licet sine mala fide) muneris sui partes non adimplet. Tanto magis quod Benedict. XIV. in bulla *Ad universæ*, an. 1746, declaravit expresse episcopos absentes ultra tres menses ab ecclesiis sine legitima causa, et expressa licentia Papæ, transgressorum pœnas incurrere, inter quas, uti dictum est, præcipua est pœna, ut non faciant fructus suos (2).

17. — Dicimus III. licet a concilio requiratur licentia episcopi tantum pro absentia parochi ultra duos menses, nihilominus parochum non posse derelinquere parochiam, neque per illos duos menses, tametsi justam habeat causam, nisi episcopus eam approbet, et nisi etiam (quod magis interest) approbet substitutum sufficiendum (3). Cæterum si unquam accideret aliqua necessitas discedendi, quæ moram non pateretur, tunc bene permittitur parocho discedere, modo sit pro brevi tempore, et vicarium idoneum pro se substituat. Ita Doctores communiter cum decr. S. C. Debet tamen tunc parochus certiorem facere saltem

(1) Lib. 4. n. 127. Dubit. 3. — (2) Ibid. Dubit. 3. — (3) N. 123. Dubit. 2.

episcopum de hac sua absentia, ut saltem licentiam obtineat pro alio, tempore quo abesse deberet, modo brevi reversurus non esset. Præterea hujusmodi absentia admittit materiæ parvitatem, ut communiter dicunt *Castropal. Anacl. Roncag. Barb. Holz. etc.* Alii dicunt esse parvitatem materiæ moram unius hebdomadæ; multi alii etiam duarum, ut *Tournel. Cabassut. Sanchez, Roncaglia, etc.* (semper intelligitur, si substituat alium). Sed in concilio romano sub Benedicto XIII (*tit.* 25. *cap.* 6.) prohibitum fuit parochis abesse a cura sua ultra biduum sine licentia episcopi, aut ipsius vicarii; rumor tamen communis est etiam a doctis viris divulgatus, quod talis synodus non fuisset in nostro regno acceptata. *La-Croix* excusat a culpa gravi parochum qui abesset duos menses sine licentia, sed cum causa, et sine gravi damno gregis, dicens quod talis absentia non reputatur a concilio gravis, et pro se citat *Barb. Navar. Bonac.* et alios. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dum concilium (ut dictum est) statuit ut episcopus in tali absentia non solum approbet causam, sed etiam vicarii idoneitatem, ob periculum quod contingere potest, quod non idoneus substitutus possit magno damno esse gregi duos menses ei præsidendo (1).

18.—Quæritur 1. ubi debent residere pastores? Papa et Cardinales Romæ. Episcopo, ut dicunt *Fagn. Salm. etc.* residendum in cathedrali: nos vero cum *Cabass. Bonac. Holzman.* quod possit residere in quolibet loco diœcesis, et hoc non potest hodie revocari in dubium post bullam Benedicti XIV quæ incipit *Ubi primum,* anno 1740, in qua sic declaratum est: *Personalem in ecclesia vestra vel diœcesi servetis residentiam;* confirmando cæteroquin quod prius expresserat Tridentin. his verbis: *Obligari ad personalem in sua ecclesia, vel diœcesi residentiam.* Parochus autem debet manere domi ecclesiæ suæ, si adest; sin minus, in alia domo, in restrictu parochiæ existente, saltem moraliter; unde ipse commode ecclesiæ servitio præsto esse possit, et quo sui parochiani facile accedere possint, ut sacramenta suscipiant. Ideo dicunt *Bonac. et Salm.* non judicari residere illum parochum qui longe a parochia habitaret tribus milliaribus, nec duobus, ut rationabiliter dicit *La-Croix.* Imo non sine ratione addit idem auctor cum quatuor aliis non sufficienter residere parochum cui, licet inter limites parochiæ habitaret, tamen non facile oves ad eum accurrere possunt (2).

19.—Quæritur 2. quo sensu accipiendæ erunt quatuor causæ superius descriptæ a Tridentino? Et I. pro *charitate* christiana intelligitur, quando pastori alio proficiscendum est ad lites componendas, et præsertim inter potentes; aut ad liberandam aliam ecclesiam ab hæresi, aut ab aliis enormibus sceleribus. II. Pro *necessitate* urgenti intelligitur, si pastori illic imminet mortis peculiare periculum; et præcipue pro parochis decrevit S. C. quod ob talem causam potest parochus per sex menses abesse, relicto ibi vicario ex licentia episcopi, quæ potest prorogari ad aliud temporis spatium, sed elapso anno debet induci ad renuntiandam parochiam. Loquendo autem de supradicto periculo, non intelligendum periculum commune, ut esset pestis (ut Doctores communiter sentiunt, et S. C. declaravit), inimicorum invasiones, et hujusmodi; sed intelligitur periculum particulare respectu parochi ipsiusmet (aut episcopi), v. gr. quia ab inimicis vexatur, aut quia suæ valetudini aer nocivus est;

(1) Lib. 4. n. 123. v. Cæterum. —(2) N. 124.

modo infirmitas non sit perpetua, et absentia non gravi detrimento futura sit gregi; alioquin aut pastori residendum est in loco curæ, aut abdicanda est cura : observetur quod super hoc præcipue de episcopis sancitum est a Benedicto XIV in bulla *Ad universæ*, edita anno 1746 (1). III. Pro *obedientia* debita intelligitur, si parochus, aut episcopus abesset ut Papæ, aut ordinarii mandatis obsequeretur propter bonum Ecclesiæ, aut reipublicæ, aut quamcumque aliam causam gravem, ut dicit *Tournely*, dummodo absentia sit brevis; si enim diuturna est, requiritur necessitas boni communis. Et hic adverte quod episcopus non potest sibi assumere parochum in vicarium, aut visitatorem, etc. et apud se retinere, ut declaravit S. C. Sed hoc limitant *Castrop. Barb. Azor. et Vasq.* si nullus alius inveniretur (quod rarissime accidit) qui supplere posset. IV. Pro *utilitate* evidente Ecclesiæ aut reipublicæ, intelligitur quando contingit pastorem abesse vel ut synodo assistat, vel se, aut suos, aut ecclesiam in negotio gravi apud regium tribunal defendat, ut dicunt *Soto*, *Bonac. Vasq. Ronc. et Salm.* cum decisione Rot. rom. Hoc tamen intelligitur semper ex licentia, et modo adsit alius qui assistere possit. Et Benedictus XIV dicit in citata bulla, quod si agatur de lite propriæ familiæ, non concedendam episcopis aliam licentiam præter menses conciliares (2).

20. — Quæritur 3. an licentia quam obtinere debet parochus, valeat, si data sit ore tenus tantum? Affirmant *Lessius* et alii, dicentes scripturam tantum requiri quoad forum, non autem quoad validitatem. Contra id negant *Sanch. et Castrop.* qui dicunt a concilio requiri licentiam in *scriptis pro forma*, uti loquuntur; alias nullius esset roboris. Sed cum hoc non constet, putant *Viva et Croix* probabilem esse *Less.* opinionem. Imo *Coninch. et Reginald.* admittunt etiam licentiam tacitam episcopi cum consensu de *præsenti*. Addit *Mazz.* sufficere etiam licentiam præsumptam de *futuro*, seu interpretativam; sed *La-Croix* dicit hanc a nemine admitti. Et S. C. declaravit præfatam licentiam debere esse expressam (3).

21. — Quæritur 4. an parochus (aut episcopus) teneatur ad restitutionem fructuum, foris morando sine licentia, sed ex causa certe justa? *P. Viva* ait (4) parochum tunc peccare contra jus positivum, sed non contra naturale, ex quo infert non teneri nisi post sententiam ad fructuum restitutionem. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dum concilium vult respectu parochorum pro tempore absentiæ (ut superius dictum est) non solum probandam causam, sed etiam substitutum, qui sufficitur. Et quoad episcopos declaravit Benedictus XIV (ut dictum est *n.* 16.) comprehendi sub nomine transgressorum eos qui derelinquunt diœceses ultra *tres menses absque legitima causa et expressa Pontificis licentia.* Et animadvertendum quod transgressores, juxta concilium et bullam Benedicti, in pœnam non solum damnati sunt ad fructuum restitutionem, sed etiam ad eos non acquirendos, dum ibi dicitur : *Non facere fructus suos*. Hinc etiam ex lege positiva mihi videntur teneri ad restitutionem fructuum quos perceperunt non suos; cum enim delinquunt in ecclesia derelinquenda sine licentia, fructus acquirere non possunt (5). Saltem (dico ergo) est dubium an in tali casu possit pastor suos facere fructus prædictos, et in dubio justi tituli nemo potest juste rerum acquirere dominium, ut dicetur *tract.* 10. *n.* 8. cum agemus de dominio (6). Cæterum nescirem

(1) Lib. 4. n. 125. v. Sic pariter. — (2) N. 125. — (3) N. 123. v. Hic autem. — (4) Opusc. 3. q. 3. a 3 § 7. — (5) Lib. 4. n. 127. — (6) Cit. n. 127.

condemnare parochum illum, qui ex causa evidenter justa discederet, et œconomum idoneum alias jam approbatum ab episcopo, et qui actu jam reperiretur in parochiæ servitio, relinqueret.

22. — Quæritur 5. an parochus delinquendo in residentia teneatur ad omnium fructuum tempori absentiæ correspondentium restitutionem? Affirmat *Navar.* ex eo quia concilium indefinite obligat ad restitutionem. Nihilominus probabiliter dicunt *Barb. Bonac. et Viva cum Vasq.* et communi, ut asserit, teneri tantum ad eam partem quæ residentiæ oneribus respondet, dum fructus non tantum ad hoc dantur, ut hæc onera sustineantur, sed etiam ob alia, nempe ob horas canonicas, missam, etc. Quare cum concilium non expresserit contrarium, præsupponitur in hoc se remisisse naturali rationi, quæ dictat neminem privandum tota mercede, qui jam parti onerum assumptorum satisfecit (1).

23. — Quæritur 6. cuinam restituendi sunt fructus a pastoribus non residentibus? Cæteri beneficiati, si omittunt recitare horas canonicas, possunt restituere pauperibus cujusvis loci (aut fabricæ ecclesiæ, aut domus beneficii); sed pastores non residentes, uti præcepit Trident. *sess.* 23. *c.* 1. debent eos applicare omnino *fabricæ ecclesiæ, vel pauperibus loci.* Nec sufficit eos applicare animabus Purgatorii illius regionis, missas, aut alias preces offerendo : nam revera animæ defunctorum nequeunt amplius dici illius regionis. Dicit tamen *P. Viva cum Lessio*, quod bene possit parochus sibi illos applicare, si vere pauper sit; dummodo id non efficeret in fraudem, nempe si deesset residentiæ animo sibi applicandi restitutionem faciendam; *fraus* enim *nulli patrocinari debet.* Præterea posset parochus fructus sibi retinere, si pauperes ei illos donarent, sed postquam ad eorum manus illi pervenerint; antea enim pauperes non possunt illos remittere, cum ipsi non acquirant dominium illorum fructuum nisi post traditionem sibi factam (2).

24. — II. Parochi, aut alii curati per seipsos tenentur ad sacramentorum administrationem. Quod ad sacramentum pœnitentiæ attinet, parochus tenetur illud administrare non solum tempore præcepti, et in casibus gravis necessitatis, sed toties quoties (ut communiter *Lugo*, *Azor. Busemb. Salm. Holzm. etc.* contra *Sylvest.* et pauciores) pœnitentes confiteri etiam ex devotione petunt; nisi (ut recte excipit *Adversa*) illi intempestive, et nimis frequenter vellent audiri; aut nisi essent alii confessarii, et ipse esset legitime impeditus (3). Unde dicunt *La Croix, Gobat. Conc. et Salm.* peccare illum parochum, qui redditur morosus et difficilis ad audiendas confessiones, præsertim si fuerit accitus ab infirmis, quibus, ut præcepit S. Carolus Borromæus, statim et qualibet hora accurrere debet. Si tamen curatus semel atque iterum extra necessitatem renueret alicujus confessionem audire, probabiliter dicunt *Suar. et La-Croix*, *cum Arriaga* (contra *Bon.*) non peccare graviter, dummodo non adesset aliqua urgens necessitas, v. gr. jubilæi, festivitatis solemnis, ut limitat *Adversa* (4). Si autem parochus haberet œconomum ab episcopo approbatum, non tenetur cum tanto rigore confessionibus audiendis vacare; sed ei animadvertendum est quod certus debet fieri œconomum idoneum esse tam quoad scientiam quam quoad mores; alias rationem Deo ipsi redditurus est de omnibus damnis, quæ ob ejus ignorantiam et pravos mores evenient. Semper expediens erit (obiter hic no-

(1) Lib. 4. n. 127. Dubit. 4. — (2) N. 128. — (3) Lib. 6. n. 58 et n. 623. — (4) N. 623.

tamus) ut parochus interdum arcessat confessarios exteros propter animas verecundas, præsertim si eo concionator quadragesimalis non solet accedere ad audiendas confessiones.

25. — Quoad communionem pariter communiter dicunt Doctores, teneri parochum ad eam subministrandam, quoties rationabiliter et opportune de ea expostulatur, dum pastor non solum debet prospicere ut ejus oves præcepta adimpleant, sed etiam ut iis auxiliis præmuniantur, quæ eorum profectui conferre possunt. Hinc sancitum fuit ex decreto S. C. anno 1679, approbato ab Innoc. XI. pastores (episcopos nempe aut parochos), licet ex justis causis possint communionem taxare alicui subdito in particulari, non posse tamen præscribere dies communionis pro omnibus generatim, sed debere in hoc remitti judicio confessariorum (1). Circa viaticum quando possit et debeat dari, observa quod dicetur in *tom. 3. in Appendice 2.*, de assistentia moribundorum § 4. *n.* 2.

26. — Tenentur quoque parochi curare ut pueri communionem paschalemsuscipiant, cum illius capaces sunt, nempe (regulariter loquendo) cum pervenerint ad decimum usque aut duodecimum annum, ut dicunt *Lugo, Castrop. Salm. Dicastil.* etc., aut saltem usque ad quatuor decimum ut dicunt *Suar. Laym. Vigandt, Antoine et La-Croix*. Sed S. Carolus Borromæus, in nona synodo diœcesana præcepit suis parochis, ut habiles redderent communioni omnes pueros decennes; et quidem parochi postea difficiles se præbent ad communionem dandam pueris duodecim annos natis; sed cur? Ne sibi assumant onus eos instruendi. Proh! quot parochi hanc suam obligationem negligunt, quæ utique levis minime dicenda est!

27. — Quoad extremam unctionem, sub gravi tenentur parochi ad eam ministrandam iis qui exposcunt. Et animadvertant quod docet Catechismus rom. (*part.* 2. *de extrem. unct. n.* 18.) « Gravissime peccant » qui illud tempus ægrotos ungendi observare solent, cum, omni salutis » spe amissa, vita et sensibus carere incipiunt. »

28. — An autem parochi tempore pestis teneantur residere, et sacramenta ministrare cum periculo vitæ? Quoad residentiam spectat, communiter docent Doctores ad eam teneri, cum *S. Thoma*, qui ait (2): « Ubi » sanus subditorum exigit pastoris præsentiam, non debet pastor gregem » deserere propter aliquod periculum imminens. » Excipit tamen S. Doctor casum quo pastor possit sufficienter per alios providere, sed non loquitur de tempore pestis. Cæterum habemus apud *Fagnanum* (3) Gregorium XIII declarasse tempore pestis omnino teneri parochos residere; et alio decreto (ut refert *Fagnanus* ibidem) declaravit teneri etiam episcopos residere, cum potestate tamen (ut dixit) residendi in aliquo loco tutiori diœcesis, et illius prospicere necessitatibus. Quoad sacramentorum administrationem, approbando decretum S. C. concilii anno 1576 ita declaravit: « Parochum suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare » duntaxat sacramenta ad salutem necessaria, nempe baptismum et pœ» nitentiam. » Cum igitur dixerit *duntaxat*, declaravit parochos liberos esse ab obligatione ministrandi communionem et extremam unctionem peste laborantibus: imo subjunxit quod possint ipsa sacramenta baptismi et pœnitentiæ per alios idoneos ministrare, seipsos servando ad audiendas confessiones benevalentium, qui alias ab ipsis abhorrerent, si vide-

(1) Lib. 6. n. 253 et 254. — (2) 2. 2. q. 185. a. 5. — (3) In I. partem. 3. Decretal. cap. Clericus de clerio. non resid. n, 38. et seq. et 45. et seqq.

rent eos accedere ad morbo decumbentes (1). Advertunt tamen *Suarez*, *Holzm. Ronc. Castr. Sporer.* et alii communiter, quod si peste laborans (modo sensu careat) multo abhinc tempore non sit confessus, et probabiliter parochus putaret illum esse in peccato mortali, tunc teneretur etiam cum periculo vitæ eum extrema unctione munire (2).

29. — III. Parochi, aut alii curati seculares, aut regulares (et eo magis episcopi), tenentur orare, et celebrare missam, non solum ut populus ei intersit, sed etiam applicare fructum pro illo singulis dominicis et festis, ut novissime statuit Benedict. XIV in bulla *Cum semper*, anno 1744. declarans hoc valere, etiamsi curatus congruam non haberet (*licet*, verba bullæ, *congruis redditibus destituatur*), quamvis alicubi absit consuetudo immemorabilis in contrarium. Et si parochia vacaret, facultatem dedit episcopo assignandi œconomo congruam portionem fructuum, ut ipse pariter in festis possit celebrare pro populo. Tribuit pariter facultatem episcopis dispensandi cum aliquo parocho, qui aliter non posset vivere, ut possit applicare in diebus festis pro dantibus sibi eleemosynam, cum onere supplendi diebus ferialibus pro populo. Hic autem dubium fit, de quo apud nullum auctorem invenio mentionem fieri, an parochus infirmus, cum nequeat missam per seipsum celebrare pro populo, teneatur per alium? Plures doctos in hoc consului; alii negarunt, dicendo hanc obligationem includi in generali onere quod omnes pastores habent orandi pro suis gregibus; et cum obligatio orandi sit mere personalis, sicut parochus impeditus orare non tenetur orare per alium, ita impeditus celebrare non tenetur celebrare per alium. Sed ego cum aliis censeo oppositum tenendum, quia parochus non solum tenetur celebrare pro populo, sed etiam missam populo applicare, ut declaravit Benedictus XIV. anno 1744, in sua bulla *Cum semper* (vide in suo *Bullar. tom.* 4.) Id est, juxta effata S. Pauli (*Hebr.* 5. 1.): « Omnis namque » pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis » quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. » Et denique idem confirmat *vers.* 3. dicens: « Et propterea debet, quemadmodum » pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. » Obligatio autem pastoris orandi pro populo est equidem personalis, sed obligatio applicandi populo fructum missæ est simul personalis (quia si potest celebrare per seipsum, nequit celebrare per alium) et etiam realis, cum sit una ex obligationibus muneri pastoris annexis, prout dictum fuit in concilio Tridentino, *sess.* 23. *de reform. cap.* 14. ubi mandatum fuit sacerdotibus curam habentibus animarum, missas celebrare *tam frequenter ut suo muneri satisfaciant.* Onus autem hoc offerendi missas pro populo est ex præcepto divino, ut expressit idem concilium, *cit. sess.* 23. *cap.* 1. ubi dicitur: « Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, qui» bus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacri» ficium offerre verbique divini prædicationes, etc. » Illud autem præceptum divinum habetur apud *Joan.* 21. 17.: *Pasce oves meas.* Sicut igitur tenetur pastor oves suas pascere prædicatione, sacramentorum administratione, correptione, etc., sic etiam tenetur pascere applicando eis fructum sacrificii: quapropter sicut pastor impeditus prædicare, vel sacramenta administrare, tenetur prædicare et administrare sacramenta per alium; ita impeditus applicare per seipsum populo missam, tenetur per alium appli-

(1) Lib. 6. n. 233. — (2) N. 729.

care sacrificii fructum qui est pascuum utilius, quo populum juvare potest.

Si autem parochi, et omnes quibus cura animarum commissa est, tenentur in dominicis et festis præceptis missam celebrare, et applicare pro populo, tanto magis ad id tenentur episcopi, uti principaliores pastores animarum. Non autem ad hoc tenentur quotidie; nec obstat textus in *cap. Quoniam ult. de privil.*; ibi enim dicitur, quoad episcopos, quotidiana celebratio missæ, vel auditio, esse tantum de decentia, non vero de obligatione; hæc sunt verba textus : « Quoniam episcopi eorum» que superiores se habent diversis ex causis a suis ecclesiis et diœcesi» bus absentare frequenter, nec semper possunt commode ad Ecclesias » accedere pro missa celebranda, vel audienda in ipsis, sine qua eas » transire non decet (nota non decet) absque causa rationabili ullam diem : » præsenti constitutione indulgemus eisdem, ut altare possint habere » viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrare, ubicumque, absque » interdicti transgressione illis permittit celebrare, vel audire divina. »

Notandum demum hic obiter, quod Benedictus XIV in bulla supra relata, *Cum semper*, declaravit insuper missam conventualem, quæ a clero ecclesiarum quotidie cantatur, non posse applicari pro populo, sed omnino applicandam esse pro benefactoribus in genere cujusque ecclesiæ, quacumque consuetudine non obstante (1).

30. — IV. Parochi, et tanto magis episcopi tenentur etiam cum periculo vitæ ad corripiendos subditos qui in peccato mortali existunt, aut in proximo periculo labendi in illud, et non solum in eorum extrema necessitate, sed etiam in gravi, semper ac fulget emendationis spes, ut communiter docent *Suar. Bonac. Valent. Coninch. Salm. etc.*, *cum S. Thoma*, 2. 2. *q.* 185. *a.* 5 (2). Addimus cum *Cajet. Sanch. Castrop. Diana*, *Ronc. Holzm.* et aliis communissime (contra paucos) ad id teneri pastores non solum ex charitate, sed etiam ex justitia; propterea enim a communitate stipendium recipiunt, ut ipsi pro viribus curent impedire vitia cujuslibet suæ ovis, ideoque cum deliquerint graviter in eo debito justitiæ, remanent etiam obligati ad fructuum restitutionem (3).

31. — Et cum ab aliquo potente reperitur aliquod scandalum dari, cui parochus non posset occurrere, debet ille episcopum certiorem facere, ut de remedio occurrat. Et si forsan episcopus in hoc negligens esset, debet parochus ad secularem potestatem recurrere, si subditus laicus esset, aut alia remedia opportuna tentare, et non debet hoc negligere ob quemcumque humanum respectum, aut timorem. In summa hoc est quod Evangelium clamat, quod *bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Cum in regione reperiuntur notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, parochus tenetur curare ut missio eo adveniat (ille parochus, qui missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum; boni enim parochi non prætermittunt quarto aut quinto quoque anno missionem arcessere). Denique ubi nihil intentatum reliquit, ut consuleret malo, etsi generaliter loquendo non esset præcisa obligatio faciendi correctionem, cum nulla subest spes profectus, non debet ideo parochus eam omittere; et etiam eam identidem repetat peccatoribus obstinatis, saltem in casu quo periculum non subesset aliquod grave damnum subeundi; inserviet saltem illa correctio ad hoc, ne parochus ab aliis subditis male audiat, cum videant scandalum durare,

(1) Vide l. 6. n. 325 et 326; et l. 3. n. 359. — (2) N. 360. v. Parochi. — (3) Ibid. v. Sed dubit. 1.

et pastorem obdormiscere; præterquam quod correctio inserviet ne alii in exemplum inducantur in peccatis sordescere, cum vident neminem adesse qui eos corripiat aut exprobret.

32.—Et pastor non solum tenetur peccata et scandala jam incœpta auferre, sed etiam illa quæ facile postmodum excitari possunt, impedire. Præ cæteris præcipue debet impedire quominus sponsi accedant ad domum sponsarum : nam quamvis initio non accedant cum pravo fine, nihilominus experientia docet quod in hujusmodi occasione quasi omnes sponsi postea in peccata labuntur, et secum in illa trahunt etiam parentes, qui permittunt eos versari cum sponsis. Quare debet parochus omnibus modis curare ut impediatur hæc spiritualis ruina duarum familiarum ex hac causa proveniens, quæ ruina perseverabit usque dum matrimonium contrahetur, præsertim si sponsalia jam sunt inita. Ideoque cuilibet parocho elaborandum esset, ne verba sponsorum acciperet, nisi paulo ante matrimonium contrahendum, cum experientia observemus, initis sponsalibus, totum illud temporis spatium inter nuptias intercedens esse tempus peccatorum.

33.—Ad hæc, debet parochus apud episcopum impedire ne habitus clericalis conferatur adolescentulis, aut pueris, qui suis moribus non sunt aliis exemplo, aut saltem indolem ecclesiasticam non præ se ferunt : nam si ipsi tacent, et sinunt eos induere habitum clericalem, illi postea adolescerent in otio, et exui habitum erubescentes, per fas et nefas, quanquam vitiis onusti, niterentur ordinari, et religioni magnæ essent perniciei, cui in principio facile parochus potuisset occurrere; post vero desperabitur remedium. Et ideo clericos, qui jam initiati reperiuntur, curet saltem instruere, et per semitas vitæ devotæ dirigere, ut boni ecclesiastici evadant. Igitur quam rationem reddituri sunt Deo illi parochi, qui fidem faciunt illos ordinandos sacramenta frequentare, et bonis esse moribus, quos sciunt nec esse assiduos in sacramentorum susceptione, nec aliis bono exemplo, sed potius scandalo fuisse! Quid miserius esse potest, quam cernere clericos qui vix bis, aut ter in anno confessi sunt et communicaverunt, parochi fides audacter præsentare qualibet hebdomada, aut bis in mense fuisse confessos, et communicasse! De hujusmodi parochis qui has fides præstant, dicendum est defecisse a fide; nam certe de omnibus flagitiis quæ committunt isti, sic sine Dei vocatione promoti, et de omnibus iis quorum ipsi aliis causa sunt, parochus sibi Deum vindicem facit, cum episcopi in hoc parochis omnem fidem committunt. Sed episcopi diligentiores non quiescunt in parochorum attestationibus in hac materia tanti momenti, unde salus populi pendet; nec parochus coram Deo excusabitur, si fidem facit ex aliorum attestatione, nisi de eo quod testatur circa sacramentorum frequentiam, et bonos mores, plus quam certus fiat.

34.—Non tantum tenentur parochi ad correctionem faciendam, et ad impedienda peccata et scandala quæ vident, sed etiam ad diligentius inquirendum, an in regione adsit aliquis subditus qui in aliquo peccato versetur, et suo muneri non satisfaciat; parocho enim commissa est salus uniuscujusque ovis. Ita communiter docent Doctores *Cajet. Laym. Soto, Salm.* et alii cum *S. Thoma* (1), qui ait : « Qui habet specialem curam » alterius, debet eum quærere ad hoc, ut corrigat de peccato (2). » Præ-

(1) 2. 2. q. 33. a. 2. ad 4. — (2) L. 3. n. 360. Dubit. II.

sertim invigilare debet ut subditi omnes præcepto paschali satisfaciant, sine personarum acceptione; proptereaque cavere debet ne schedulas communionis committat alicui clerico. Elapso jam tempore paschali, diligenter debet inquirere de iis qui forte non adimpleverint præceptum (1), et debet eos monere; qui si non resipuerint, deferat ad episcopum, ut excommunicatione, aut interdicto saltem in illos animadvertat. Hoc quidem aliqui parochi efficiunt cum personis popularibus, connivent autem et sopore torpentur cum aliis majoris existimationis. Quot istorum in missionibus reperiuntur, qui per multos annos omiserunt præcepto satisfacere, quin de hoc parochus verbum quidem admonitionis cum eis impenderit! Præterea cum aliquod matrimonium contrahendum erit, debet inquirere si aliquod subsit impedimentum, et si probabiliter putat subesse, tenetur suam eis negare assistentiam, et nuptias suspendere, donec saltem certior fiat episcopus, ut ipse quid faciendum decidat, ut communiter *Sanch. La-Croix*, *Ledesma*, *Vega*, *et alii cum Lugo*, qui cum *Coninch.* addit, quod si ordinarius sciat aliquod impedimentum occultum, debet matrimonium prohibere, licet hoc privata scientia noscat, et nequeat probare (2).

35. — V. Parochi tenentur instructiones et conciones facere. Quoad instructionem debent instruere et docere plebem mysteria fidei, quæ sciri et credi debent, et quæ necessaria sunt ad salutem, prout sunt, 1. quatuor mysteria principalia, nimirum esse unum Deum, et hunc esse omnipotentem, sapientissimum, creatorem et dominum universi, misericordem et amabilem super omnia, præcipue vero esse justum remuneratorem ac mortis Jesu Christi; 2. sacramenta necessaria, quæ sunt baptismus, eucharistia et pœnitentia; cætera saltem cum suscipienda sunt, et dispositiones necessarias ut hæc suscipiantur; 3. articulos symboli fidei, et hos inter præsertim virginitatem Mariæ sanctissimæ; sessionem Jesu Christi ad dexteram Patris, nimirum ipsum in cœlo esse inæquali gloria cum Patre; resurrectionem mortuorum in finali judicio a Jesu Christo faciendo; unitatem Ecclesiæ romanæ, in qua tantum reperitur salus, et tandem æternitatem paradisi et inferni. Quæ omnia quilibet fidelis tenetur scire sub gravi; 4. præcepta Decalogi et Ecclesiæ; 5. *Pater noster*, et *Ave, Maria*, et actus fidei, spei, amoris et contritionis. Itaque sicut graviter peccat qui negligit hæc scire (et quidem non tantum quoad voces, sed etiam quoad sensum), ita etiam graviter peccat parochus, ut communiter Doctores, si per se, vel per alios idoneos (ipso legitime impedito, ut loquitur concil. Trid. *sess.* 5. *c.* 2.) non curat ea docere saltem quoad substantiam subditos pueros et adultos, qui ea ignorant. Hinc cum animadvertit parentes, aut dominos non curare ut filii, aut famuli intersint doctrinæ christianæ, tenetur cum episcopo de opportuno remedio consilium capere, qui, ut habetur in Trid. *sess.* 24. *c.* 4. *de ref.* potest etiam per censuras ecclesiasticas ad id parentes cogere. Boni pastores adnotatos tenent pueros, ut sciant quis eorum desit suas in hoc adimplere partes. Imo, ait *La-Croix*, *l.* 2. *n.* 174. *et l.* 3. *p.* 1. *n.* 767. si adessent alii rudes, qui adire ecclesiam nequeant, quia custodiunt domum, aut greges, cum in gravi necessitate spirituali reperiuntur, debere parochum eo proficisci, ad eos instruendos *cum quantocumque suo incommodo*, ut loquitur præfatus auctor. Saltem nos dicimus, cum hoc ei maximæ molestiæ futurum foret ob horum rudium multiplicitatem, curet saltem eos instruere tem-

(1) Barb. de offic. par. c. 2. n. 7. et Segneri paroch. instruct. cap. 23 — (2) Lib. 6. n. 54.

pore præcepti paschalis, aut cum accedunt ad suscipiendum sacramentum confirmationis, aut ad contrahendum matrimonium. Expedit etiam ut exploret magistros et magistras, an possint recte docere pueros et puellas doctrinam christianam, et media conducentia ad in timore Dei vivendum.

36. — Quoad concionem, parochus tenetur ad concionandum omnibus dominicis, ut præcipit Trident. *sess.* 5. *c.* 2. *de reform.* (circa quod vide *tr.* 6. *n.* 5). Sed hic advertendum per Tridentinum non solum impositum esse parochis pascere greges verbo divino; sed etiam eos pascere pro captu eorum, facilitate sermonis, ut percipiant quod prædicatur. Cum enim verum sit quod fides sicut diffunditur, ita conservatur prædicatione : *Fides ex auditu;* parum aut nihil proderunt populis conciones illæ quæ non sunt conformes modo quem tenuit Jesus Christus, et Apostoli secuti sunt, qui prædicarunt non « in persuasibilibus humanæ sa» pientiæ verbis, sed in ostentatione spiritus et veritatis, » ut fatetur *S. Paulus.* Ideoque merito *V. P. M. Avila* non Christi ministros, sed proditores vocabat eos concionatores, qui ex vanitate prædicant ut laudes assequantur; et *P. Gaspard Santius* dicebat quod isti sunt qui magis Ecclesiam persequuntur, dum sic prædicando causa sunt cur multæ animæ pereant, quæ per conciones ad Apostolorum normam salvarentur. Vana verba, periodi contorti et sonantes, descriptiones inutiles, dicebat *S. Franciscus Salesius*, sunt pestis concionis; cujus unicus finis esse debet voluntatem auditorum ad bonum movere, non autem inutiliter intellectum pascere; sicuti experientia docemur, hujusmodi exornato stylo concionandi animas vitam non mutare, quia Deus cum vanitate non concurrit. Et hoc dictum sit de omnibus concionatoribus qui cum vanitate prædicant, sed præcipue de parochis, quibus Tridentinum, loco citato, hæc præscribit : « Archipresbyteri quoque, plebani, et quicum» que curam animarum obtinent, per se, vel per alios idoneos, si legitime » impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus, plebes » sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis. » Notentur verba illa, *pro earum capacitate.* Quare certe transgrediuntur concilii præceptum illi pastores qui stylo sublimi ultra populi captum prædicant.

37. — Hic etiam juvat advertere nonnulla, quæ valde expedit ut parochus in concionibus populo sæpe sæpius inculcet. Et 1. quod ad emendationem non sufficit peccatum fugere, sed etiam oportet fugere occasionem peccati. Et loquendo de sponsis qui versantur in domibus sponsarum dicat tam ipsos, quam illarum parentes, qui hoc permittunt, non posse absolvi, nisi removeant prædictam occasionem. 2. Adurgeat homines ne tabernas adeant, eis patefaciendo innumera peccata quæ illic, præter ebrietates, committi solent, nempe blasphemiæ, rixæ, scandala, obscenitates, domesticæ discordiæ, subtractiones victus a familia, etc. 3. Sæpe declamet in vitium (quod est generale, præcipue in villis) loquendi inhoneste in campis et in officinis, tanto magis si loquatur coram pueris et puellis, et aliis diversi sexus. Propter hos pravos sermones quot juvenes depereunt! Et hortetur de hoc parentes, dominos et magistros officinarum, ut invigilent ad corrigendos et ad puniendos suos filios, aut famulos, qui ita obloquuntur, præsertim tempore vindemiæ. 4. Instet ad demonstrandam sacrilegii enormitatem, qui confitentur et communicant,

omisso aliquo peccato in confessione ob ruborem; et ut horror concipiatur, curet sæpe sæpius narrare aliquod terribile exemplum eorum qui sacrilege confessi sunt ob ruborem, et postea infelici exitu perierunt, et poterit propterea ad manus habere libellum *P. Vegæ,* cui titulus : *Casi della confessione*, *etc.*

38. — Insinuet 5. necessitatem doloris, et propositi pro confessione, etiam si illa sit de solis venialibus, hortando ne quis accedat ad absolutionem, nisi vere doleat saltem de aliquo peccato veniali eorum de quibus se accusat, aut nisi materiam certam vitæ anteactæ exponat, cujus se vere pœnitet, ut valida fiat confessio. At quoniam rudes parum capiunt quomodo debeat esse hic dolor, sæpe explicet, quod quisque pœnitens, ut valide confiteatur (sive dolor sit contritionis, sive attritionis) debet ita pœnitere sui peccati, ut illud odio habeat, et detestetur super omnia mala.

39 — Hortetur 6. ut in iræ motibus, pro blasphemando et imprecando, assuescant dicere : « Male habeat peccatum meum, male vertat dæmoni; » aut : Domina mea, adjuva me; Domina mea, concede mihi patien- » tiam. » 7. In horrorem ponat superstitiones sive vanas observantias, quæ solent adhiberi ad curandos morbos, aut ad cognoscendos fures, etc. 8. Inculcet parentibus, ut in filios animadvertant, præsertim dum sunt pueri, cum blasphemant aut furantur, etc. Insuper invigilet ad observandum, et sciscitandum cum quibus illi versantur, et interdicat ne cum malis sociis comitentur, aut personis diversi sexus familiariter utantur. Præterea ne in proprio lecto filios cubare faciant, vel nimis parvos, ne suffocentur, aut ætate provectos (puta si 6 annos excesserint) ne illi scandalum patiantur, et tanto minus permittant mares et femellas in eodem lecto dormire.

40. — Hortetur 9. persæpe suos auditores, ut tentationes internas, præcipue impuritatis, arceant invocando SS. nomina Jesu et Mariæ. Hoc est maximum remedium adversus tentationes. 10. Instet jugiter ad hortandum, ut cum quis in mortale prolapsus est, statim contritionis efficiat actum, quo gratiam amissam recuperare possit, cum proposito quantocius confitendi : et ab eis deducat hanc dæmonis fraudem, nempe quod tam Deus parcit duobus quam uni peccato; cum contingere possit quod Deus exspectet post primum, et post secundum suo auxilio eos destituat.

41. — 11. Doceat actus quos quilibet facere debet cum a cubitu surgit, nempe gratiarum actionem, oblationis et supplicationis, ter *Ave* recitando in honorem SS. Mariæ, et proponendo vitare omne peccatum, et illud præsertim in quod sæpius labi solitus est, divinam Matrem supplicando ut ab illo eum liberet; et hortetur omnes matres ut hoc practicari faciant quolibet mane a suis filiis. In concionibus significet parentes teneri ad curandum ut filii sacramenta frequentent; ea enim non frequentando facile a Dei gratia excident, et huic tanto damno parentes consulere debent. Dicat etiam quod ipsi peccant, si sine justa causa filios a matrimonio aut a religione avertunt, aut eos ad matrimonium invitos cogunt; sicut contra peccant filii qui matrimonio conjunguntur, parentibus juste dissentientibus : vide quod dicemus de sponsalibus, *t.* 2. *tract.* 18. *n.* 10.

42. — 12. Cum verum sit, ut supra diximus, quod parochus non solum

tenetur impedire malum, sed etiam ad promovendum bonum, hortetur populum ad visitationem SS. Sacramenti et Beatiss. Virginis. Hanc visitationem potest ipse in communi cum populo obire, ut moris est in pluribus regionibus. Et dicat quod qui ad ecclesiam convenire nequeunt, saltem e domo hanc faciant. Maxime insinuet ut congregationem homines frequentent, et omnes communionem, prævia præparatione, et subsequentibus gratiarum actionibus per actum fidei, amoris, oblationis, et petitionis, docendo eos modum practicum quo fieri debent.

43. — 13. Curet sæpe ut populus singulari studio SS. Mariæ devotionem prosequatur, insinuando quanta sit ejus potentia et misericordia erga suos devotos. Idcirco insinuet ut recitent rosarium in communi quotidie una cum familia, ut jejunent sabbato, et celebrent novenas septem festivitatum, quas ex altari annuntiet populo quoties aliqua novena accidit. Expediet, propterea, ut sabbato ille conciunculam faciat, narrando aliquod exemplum Beatiss. Virg., et semel in anno celebret aliquam novenam solemniorem cum sermone, et expositione venerabilis Sacramenti, et propterea uti poterit, inter cæteros, libro quem typis edidi, cui titulus : *Glorie di Maria*, ubi collectam reperiet materiam et exempla. Felix ille parochus qui suas oves ferventes tenet erga devotionem Mariæ; nam illi, Virgine opitulante, recte vivent, et Advocatam in vitæ exitu potentem experientur.

44. — Tandem potissimum insinuet usum petitionis, nempe ut sæpe se Deo commendent, ab eo præsertim sanctam perseverantiam postulando propter Jesu et Mariæ amorem : sæpius explicando quod divina gratia et præcipue donum perseverantiæ non obtinentur, nisi petantur : *Petite, et accipietis*. Et publicet sæpe illam magnam Jesu Christi promissionem, quod quidquid Patrem petierimus in ejus nomine, Pater dabit nobis : *Amen, amen dico vobis : Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Joan. 16. 23. Insinuet etiam instanter usum orationis mentalis, et curet faciendam in ecclesia una cum populo quolibet die, aut saltem quolibet die festo; docendo etiam modum quo fieri potest domi. Modus practicus orationem mentalem faciendi ponetur in fine *tomi* 3. *in append. I. de Directione animar. spiritualium*. Sed hic mihi concedatur conceptum animi dolorem foras aperire. Proh magnam infelicitatem ! quam pauci sunt illi parochi et confessarii, qui curam hanc sibi suscipiunt insinuandi suis pœnitentibus hoc tam magni momenti exercitium orationis mentalis, sive meditationis, sine quo valde difficile est animam posse perseverare in Dei amicitia, et impossibile est in viam perfectionis se immittere ! Si aliqua attentio in hac re adhiberetur, quot animæ viderentur in Dei amorem accendi ! Sed hoc quis non operatur, ne sibi aliquid incommodi suscipiat; alius ne stimulos suæ exprobrantis conscientiæ sentiat, in suadendo aliis bonum quod ipse negligit. Summa hæc est, quod curæ hoc non est, quia parum diligitur Jesus Christus. O si parochi et confessarii multum diligerent Jesum Christum, ah ! quot efficerent ut amaretur, et eos ab inferno liberarent ! Igitur exorandus Dominus est ut, si velit amari ab animabus, faciat se amari a sacerdotibus.

45. — Præter descriptas obligationes, quæ sunt principales, supersunt aliæ parocho, quæ etiam non sunt minores. 1. Tenetur ipse cæteris esse bono exemplo. Pastor enim est illa lucerna *lucens et ardens*, quæ in

Evangelio describitur : ardens zelo sancto in interno, et lucens bono exemplo in externo. Secus ipse prædicet, et moneat alios pro viribus, quantum velit, ad incedendum per virtutum semitas, nisi ipse præcedat exemplo, subditi ne fidem quidem præstabunt iis quæ ipse dicit; nam homines *magis oculis quam auribus credunt*, ut loquitur concil. Urcellense (*tract.* 3. *de offic. cler.*). 2. Debet sedulo assistere moribundis, et præsertim peccatoribus habituatis, qui peculiari assistentia magnopere indigent. Verum est quod parochus potest hanc assistentiam committere aliis sacerdotibus, sed non debet fidere cuilibet sacerdoti; nam in hac occasione assistendi moribundis possunt accidere scandala non mediocris damni. 3. Tenetur succurrere pauperibus ex parochiæ redditibus qui supersunt, deducto tamen suo et etiam suorum (si ipsi vere sunt pauperes) alimento. Observetur in hoc quod dicetur *tract.* 13. *cap.* 2. *punct.* 2. *de beneficiatis.* 4. Tenetur diligenter examinare obstetrices, si ipsæ sciunt quod ipsas oportet scire ad conferendum baptismum infantibus in casu necessitatis, ut habetur in Rituali rom. *de bapt. pueris*; nam talis casus sæpe potest eis accidere, ideoque sub gravi ipsæ tenentur scire administrare baptismum, ut dicunt *S. Anton. Reginald. Adversa*, *etc* (1). Præterea parochus debet observare circa baptismum quod præscribit parochis Rituale rom., nimirum 1 ut notent in libro distincto nomina baptizatorum, parentum et patrinorum; 2. ut admoneant patrinos de cognatione, et de eorum obligatione contracta; 3. ut admoneant matres et nutrices ne secum accumbere faciant pueros Nihilominus adnotant *Barbosa, Anacl. et Tournely*, et alii communiter, talem obligationem cessare, si omne periculum cessaret, v. g., si lectum fuisset spatiosum, et puer cæteroquin ob frigus quiescere non posset, et mulier soleret suum situm dormiendo retinere (2).

Notandum ultimo quod Benedictus XIV in Const. 9. edita die 13. dec. 1740. incipiente, *Ad Passionis*, *etc.* Bullar. tom. 1. mandat in virtute S. obedientiæ omnibus parochis, sive rectoribus, etc., ut singulis feriis sextis, hora tertia post meridiem, in omnibus ecclesiis cathedralibus et parochialibus, campanam pulsare faciant, ut fideles lucrari possent indulgentiam centum annorum, recitando flexis genibus quinque *Pater* et *Ave*, et orando juxta intentionem Pontificis.

46. — Tandem a bonis parochis pendent boni mores et salus populorum. Si in regione bonus parochus adest, ibi videbitur florere devotio, sacramentorum frequentia, oratio mentalis, et bonum exemplum; sin autem parochus erit pravus, tota regio vitiis et scandalis redundabit.

(1) 2. 2. q. 148. a. 6. — (2) Suppl. q. 36. a. 1. ad 3.

PUNCTUM II.

DE EPISCOPI MUNERIBUS.

47. I. De *Ordinatione.*—48 ad 51. Ordinandi debent probari in spiritu. — 52. Et in doctrina. — 53. De seminario ad id instituto.—54. II. De *parochorum delectu.* — 55. Quæ istis episcopus insinuare debet. Hic sermo fit de puellarum congregatione. — 56. De confessariorum electione. Sermo fit de academiis. — 57. De congregationibus particularibus ecclesiasticorum. — 58. Debet invigilare super missarum celebratione. — 59 et 60. III. De *visitatione.* — 61. IV. De *cura monialium.* — 62. V. De *Residentia.* — 63. VI. De *correctione.* — 64. VII. De *eleemosyna.* — 65. et 66. De missa, de aditu patefiendo ad se concurrentibus, et de exemplo præcipue circa mansuetudinem, paupertatem, orationem, etc.

47. — Pluribus aliis oneribus præ parochis episcopus tenetur. Præ cæteris I. circa ordinationes clericorum tenetur eligere in altaris ministros, dignos duntaxat, et excludere indignos; S. Franciscus Salesius contremiscebat, dum hanc obligationem perpendebat: ideoque sanctus neminem ad ordines admittebat, quem bona vita non comitabatur, nulla in hoc habita ratione commendationum, nobilitatis nec doctrinæ subjecti; dum doctrina quæ malam vitam sociam habet, majori detrimento est, quia vitio auctoritatem adducit. Unde fiebat quod paucos promovebat, prout hodie factitant boni episcopi : cum pauci sunt, ut veritatem fatear, qui sacerdotio initientur ex vera vocatione, et ut gloriam Deo præstent; et hinc fit quod pauci sacerdotes sunt qui boni evadant, et utiles animabus. Dicebat ipsemet sanctus non esse Ecclesiæ necessarios multos sacerdotes, sed bonos.

48. — Duo debet episcopus examinare in iis qui ad ordines anhelant, spiritum et doctrinam. Circa spiritum et mores, parum tutus est ille episcopus qui attestationibus parochorum confidit. Hæ plerumque fiunt ob humanos respectus. Nec episcopus potest tantum acquiescere soli bonitati negativæ ordinandi, ut dicit *S. Thomas*, nempe quod nihil sciat mali de illo; sed oportet ut ejus bonitatem positivam cognoscat, tales notitias habendo, ut sufficientia præstent indicia quod ille vero spiritu Ecclesiæ sit donatus. Dicit S. Paulus (*I. ad Tim.* 3. 6.) oportere sacerdotem (qui etiam sub nomine episcopi comprehenditur a SS. Patribus, ut a S. Ambrosio, S. Joanne Chrysost. S. Thoma et aliis) non esse neophytum, nimirum, ut explicat Angelicus, *non solum ætate, sed etiam perfectione.* Quare ait Trident. *sess.* 23. *c.* 12. eos tantum debere assumi ad ordines sacros, *quorum probata vita senectus sit,* significans eos bono habitu debere esse dotatos, et debere esse senes in virtute, juxta illud Sapientiæ 4. 9. : *Ætas senectutis vita immaculata.* Propterea episcopi zelantes non firmare solent supplices libellos, nisi prius secreto certi facti fuerint de eorum morum probitate a pluribus personis fide dignis, quæ noscunt subjectum. Advertatur hoc attente, quia hoc est medium valde efficax, imo necessarium episcopo, ut tutam faciat suam conscientiam in ordinationibus quas habet. Ex his enim secretis cognitionibus episcopus potest certus fieri non solum si clericus ludis, insolentiis, pravis consuetudinibus sit aliis scandalo, sed etiam si positive vitam spiritualem agit, ecclesias, orationem, sacramenta frequentando; si solitarie vivit, aut saltem cum bonis sociis comitetur; si studio dat operam; si modesto habitu et sermone incedit, et hujusmodi. Et si forsan notitiam habeat de scandalo positivo alicujus, tunc non debet sibi satis esse ordinariam pro-

bationem exigere, sed multorum annorum resipiscentiam observare debet : cum suspicio rationabilis tunc suboriatur, quod omne ab eo simulatione fit ut ordines assequatur.

49. — Juxta primævam Ecclesiæ disciplinam, ei qui in unum mortale lapsus fuisset aditus ad ordines penitus præcludebatur, ut testantur S. Hieronymus, S. Isidorus, et alii. Deinde aliquibus post seculis excludebantur perpetuo ab ordinibus saltem illi qui ob aliquod grave facinus diffamati fuissent. Concedimus hac nostra tempestate tantum rigorem non ubique practicari ; nihilominus certum est (ut supra vidimus) nullum posse admitti ad ordines, qui prius in virtutibus probatus non sit, et præcipue in diuturna continentia quam ordinati in sacris profiteri debebunt. Habemus in *c. Nullus, dist.* 25. ex S. Gregorio : « Nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium » fuerit approbata, » *lib.* 1. *epist.* 42. Et requirit S. Pontifex ut hujusmodi probatio habeatur a multis annis, dicens : « Ne unquam ii qui ordinati » sunt, pereant, prius aspiciatur si vita eorum continens ab annis plurimis » fuit. » Hanc eamdem probationem requirit Trid. *sess.* 23. *c.* 13, *de ref.* dum præscribit ordines sacros non conferri nisi iis qui in minoribus ordinibus probati sunt, nimirum quorum bonæ vitæ experientia habeatur.

50. — Summa igitur hæc est, quod non potest dubitari quin episcopus graviter peccet admittendo ad ordines sacros indignum ; indignus autem est quicumque sufficientem probationem non dedit de sua positiva bonitate. Rationem affert *S. Thomas* dicens (1) ad ordinem sacrum requiri majorem sanctitatem, quam ad statum religiosum, « quia per sacrum ordinem deputatur ad dignissima ministeria. » Et alibi (2) : « Sicut illi » qui ordinem suscipiunt super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis » Itaque, juxta S. Thomam, sicuti clerici per ordinem sacrum quem suscipiunt, elevantur ad gradum superiorem super populum christianum, ita debent reperiri superiores merito sanctitatis. Ideoque asserit quod opus habent eo gratiæ gradu acquisito (intelligitur certe de gratia non *gratis data*, scilicet de illa quæ nos gratos Deo facit, quia hoc solum meritum sanctitatis producit), quæ eos dignos reddat ut inter Jesu Christi ministros annumerentur : « Et ideo » præexigitur gratia, quæ sufficiat ad hoc, quod digne connumerentur » in plebem Christi. » Deinde concludit Sanctus quod non sufficiet episcopo ordinanti ut aliquem ad ordinem sacrum promoveat, si nihil mali sciat, sed etiam debet esse certus de probitate ordinandi : « Sed amplius » exigitur (sunt Angelici verba) ut secundum mensuram ordinis injungendi habeatur certitudo de qualitate promovendorum. » Et ad hanc rem adducit auctoritatem S. Dionysii, qui dicit neminem in ministrum divinorum (sicut est sacerdos) audere assumi, nisi per diuturnum habitum se Deo conformem cognoscat : « In divino omni non est audendum » ducem fieri, nisi secundum omnem habitum suum factus sit deiformissimus, et Deo simillimus. »

51. — Præterea, sicut peccaret ordinandus, si probitate positiva carens, nempe habitu bonæ vitæ jam acquisito, vellet in sacris ordinibus initiari, saltem ob periculum cui se exponit non sustinendi onus quod suscipit ferendum, et præcipue cœlibatus, sine Dei vocatione, quam

(1) 2. 2. q. 184. a. 6. — (2) Supp. q. 36. a. 1. ad 3.

certe tunc non est persumendum habere; ita tanto magis peccaret episcopus qui eum ordinaret, si suæ emendationis non præcederet diuturna probatio. Ait S. Thomas (1): « Ordines sacri præexigunt sanctitatem, » unde pondus ordinum imponendum parietibus jam per sanctitatem de» siccatis. » Adducit S. Doctor similitudinem fabricæ, dicere volens quod quemadmodum parietes recenter elevati pondus grave sustinere nequeunt; ita iis qui paulo ante mores mutarunt, et adhuc ab humore vitiorum purgati non sunt, non est imponendus sacer ordo, qui secum affert debitum perpetuæ continentiæ, et vitæ exemplaris, quam ministrum altaris decet. Itaque episcopus sacrum ordinem indigno conferens, duplici titulo peccat: peccat quia suo muneri deest, et peccat quia cooperatur omnibus peccatis quæ ille committet, et causa erit ut alii etiam peccent. Hoc idem innuit S. Paulus (*I. Timoth.* 5. 22.) cum dixit: « Manus cito nemini » imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. » Super quem textum postea dixit S. Leo: « Quid est communicare peccatis alienis, » nisi talem effici ordinantem, qualis ille est, qui non meruit ordinari? »

52. — Hactenus circa spiritum; transeamus nunc ad doctrinam quæ requiritur in eo qui sacris ordinibus initiari postulat. Ignorantia in ecclesiis non solum sibi, sed etiam aliis nocet; et quod pejus est, ignorantia in sacerdotibus est malum cui nullum remedium invenitur, ut dicebat S. Franciscus Salesius, aut quia semper incapaces persistent; aut quia, accepto sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Debet ideo episcopus maxime curare ut inspiciat, an qui postulat promoveri, sit bene edoctus, et an sit studii cupidus: dum qui studii non est amator, nunquam idoneus erit ecclesiæ, imo necessario erit pravus; nam (ut dici solet) otium est pater vitiorum. Propterea prælatus non sibi satis habeat examen quod plerumque solet fieri circa requisita ad ordines, et super alias res consuetas, quas ordinandi discunt in aliquo liberculo, sed postquam ordinati sunt, remanent indocti, uti erant antea. D. Fabricius de Capua fel. rec. archiepiscopus Salernitanus in suis ordinationibus, et præsertim sacerdotum, suos ordinandos examinari faciebat super tota morali. Scio etiam alium prælatum (episcopum vigilantem) qui etiam a clericis circa moralem examen exigebat, unicuique ordini assignando tractatus quos scire debebant; itaque ad sacerdotium ascendentes tota morali ita callebant, ut ad confessiones audiendas quisque idoneus reperiretur. O utinam et omnes episcopi has semitas tenerent! non audirentur utique tot conquestus, uti plerumque audiuntur, quod non invenitur cui confessarii officium committatur! Sed dicet aliquis concilium Tridentinum non exigere tantam scientiam ab ordinandis. Sed respondeo quod non prohibet e contrario concilium quominus episcopus id exigat a suis ordinandis (ut loquuntur Patres), cum videt talem esse suæ diœcesis necessitatem. Tum etiam concilium tantum statuit quod si talis scientia desit, ad ordines nemo promoveatur, non autem præcepit ut qui tali scientia præditus esset, ab ordine repelli non possit. Sed loquendo etiam juxta Tridentinum concilium, *sess.* 23. *c.* 14. dicit quod promovendi ad sacerdotium « ad populum docendum.... ac ad ministranda sacramenta » diligenti examine comprobentur. » Quibus Innoc. XIII in bulla *Apostolici ministerii* pro Hispania lata, et a Benedicto XIII pro toto orbe distensa, aliam benignam interpretationem (ut testatur *Lambertin.*

(1) 2. 2. q. 189. a. 1. ad 3.

postea Benedictus XIV, *notif.* 2. *n.* 16 *et* 36.) dare non potuit, quam ut ordinandi saltem morali theologia callerent.

53. — Quapropter episcopo incumbendum est ut seminarium optima directione constitutum habeat, ab hoc enim (statuendo ut nemo ordines ambiat, qui saltem tres aut quatuor annos ibi commoratus non sit) postea seligentur parochi, confessarii, et cæteri sacerdotes; et ita poterit diœcesim suam cultam reddere. Dixi *seminarium optima directione constitutum;* alioquin seminarium esset majori perniciei juventuti et diœcesi. Juvenes qui seminarium ingrediuntur (quantavis diligentia adhibeatur) non omnes erunt angeli : multi non afferunt eo spiritum; sed ibi acquirere debent illum. Igitur si seminarium erit male directum, eveniet quod etiam illi qui tanquam angeli ingrediuntur, paulo post tempore dæmones evadent, et ipsi suæ vitæ contagione contaminabunt totas suas regiones. Quare episcopus, si ob reddituum tenuitatem, aut ob aliquem alium defectum, non posset suum seminarium de bonis ministris providere, tenetur penitus illud exstinguere, nisi velit Deo tot criminum et scandalorum rationem reddere. Oportet igitur ut seminarium optima disciplina floreat tam in spiritu quam in litteris. Quod ad spiritum attinet, 1. in regulis constitutum sit ut nunquam desit meditatio, ut missæ quotidie intersint, ut adsit lectio spiritualis, visitatio Sacramenti, conscientiæ examen, silentium extra tempus solatii : et hoc omne servetur quotidie. Item qualibet hebdomada confiteantur et communicent, aut saltem bis in mense, arcessendo bonos et plures confessarios, et etiam alios extraordinarios pluries in anno. Item quolibet mense sit unus dies solitudinis spiritualis, in quo aliquis pater bono spiritu dotatus faciat sermonem, ac fiant quolibet anno exercitia spiritualia; oporteret etiam statuere ne tempore feriarum seminaristæ domos adirent; nam tunc (præcipue tempore vindemiarum) isti intermittunt omnia exercitia spiritualia, et illo mense, aut bimestri cum foris vivunt quantum boni acquisiverunt, amittunt, et regrediuntur in seminarium vitiis et peccatis onusti. 2. Debet episcopus procurare bonum pastorem, qui sit zelo plenus et experientia exercitatus, qui sit sagax ad suspicandum de unoquoque et de qualibet actione, et vigilans ad discurrendum per classes, et defectus indagandos, sæpe præfectos interrogando et etiam aliquem fideliorem seminaristam, qui præventus sit in qualibet classe, ut sibi referat defectus quos animadverterit. 3. Debet procurare præfectos moribus probatos, qui nunquam a suis classibus absint, nec familiaritatem peculiarem permittant seminaristas inter se habere; et animo forti sint in corripiendo, et fideles sint in referendo apud rectorem qualibet hebdomada delinquentes. 4. Expedit ut episcopus persæpe adeat seminarium, et semel aut bis in anno particulare scrutinium faciat, interrogando quemvis seminaristam an adsit aliquod inconveniens. 5. Præ cæteris debet invigilare episcopus super pueros qui in seminarium recipiuntur, operam dando ne ingrediatur aliquis qui dudum exemplo bono non fuerit, secretas informationes de illorum moribus inquirendo. Satis est habere paucos et bonos, quam multos et imperfectos, qui suæ vitæ turpitudine etiam bonos contaminent. Deinde utendum est stricto rigore, miseratione omni postposita cum incorrigibilibus, et cum aliquo qui scandalum positivum præbuerit, v. gr. impuritatis, tumultuationis, furti, etc. Hujusmodi seminarista vix prima vice tolerandus esset post diuturnam et exemplarem

animadversionem. Sed tutius consilium est eum statim e seminario expellere, quia talis ovis contagione inquinata potens est totum seminarium corrumpere. In hac re charitatem adhibere non est charitas, sed tyrannis et injustitia, quia episcopus ex justitia tenetur damnum commune evitare. Quod ad scientias attinet, maxime interest ut episcopus curet sedulo instruendos juvenes in lingua latina, aliter in cæteris scientiis parum proficient, et parum intelligentibus latinitatem parum gratum erit studere. Curet etiam ut addiscant philosophiam (et præcipue logicam, sed meliorem) et theologiam scholasticam et dogmaticam. Sed præ cæteris, in diœcesibus non numerosis necesse est ut seminaristæ omni sedulitate incumbant morali, ut habiles fiant ad audiendas confessiones, et episcopus possit eorum opera uti cum oportebit. Alias cum e seminario profecti sunt, non amplius student, et inutiles ecclesiæ remanebunt. Expediet etiam ut exerceantur seminaristæ nunc unus in docendis pueris doctrinam christianam qualibet hebdomada, nunc alius in aliqua conciuncula, colloquiis, etc. Ita ipsi et alii erga exercitia apostolica, pro tempore cum egressi fuerint e seminario, amore inflammarentur. Ideoque utilissimum est instruere seminaristas circa talia exercitia. Qui vellet alia circa bonum regimen seminarii, potest observare meum parvum libellum, quem ad hoc typis dedi.

54. — Tenetur II. episcopus ad eligendos bonos parochos et bonos confessarios. Quoad parochos, jam compertum est præferendos esse digniores. Etiam in beneficiis simplicibus probabilior sententia cum *S. Thom.* et aliis (1) requirit præferendos esse digniores, quia hoc exposcit utile commune Ecclesiæ. Sed quoad parochialia certum est ex Trident. episcopum teneri ad eligendum digniorem, spectata qualitate concurrentium, nempe consideratis prudentia, ætate, meritis, sed maxime scientia, et vitæ probitate. Quoad scientiam, potest bene episcopus se conformare examinatorum judicio; sed sua præcipua diligentia sit, ut ipse cognoscat de vitæ probitate, inquirendo notitiam a diversis. In dubium revocanda non est maxima S. Francisci Salesii, quod in curis animarum præferendi sunt sufficienter docti doctioribus qui spiritu sunt inferiores. Et S. C. de parochorum electione (*ap. Piasec. pag.* 328. *n.*19.) sic decrevit: « Præ» ferendus est minus doctus (modo idoneus), quando ejus mores sunt » approbati, doctiori cujus vita ignoratur. » Pro certo habendum parochum probum uno mense utiliorem esse populo, quam parochus doctior, sed minus probus toto anno.

55. — Tenetur etiam episcopus se informare ab aliis an parochi dent operam docendo pueros doctrinam christianam, an prædicent, et an prædicent ad Tridentini præscriptum. De hoc debet prælatus sæpe admonere parochos ut parvulis frangant panem verbi divini, hortando etiam eos ut in concionibus conentur insinuare res quæ ad usum conducunt, v. g. quomodo repellendæ sint tentationes, quid dicendum, cum occurrunt res adversæ, aut cum injuriis quis afficitur, et hujusmodi. Item perquirant episcopi qua diligentia parochi et confessarii incumbant in audiendas confessiones. In aliquibus locis parochi et confessarii assistunt etiam choro; sed quid accidit? Accidit quod, dum populus est magis frequens in ecclesia, illi pergunt in chorum, et populus per plures menses differt confiteri : ad hoc episcoporum est remedium afferre. Item per-

(1) Lib. 4. n. 93.

quirant an parochi sint diligentes ut pueri capaces decem annos circiter nati communicent, ut supra dictum est. Item an seduli sint ad colligendas schedulas communionis paschalis, ut videant an omnes præcepto satisfecerint, si orationis mentalis exercitium perseveret, an visitatio sanctissimi Sacramenti et beatæ Virginis fiat in communi in ecclesia, ut in multis regionibus in usu est. Et magni refert ut curet episcopus introduci hunc usum ubi non est, et restaurari ubi intermissus est, et confirmari atque augeri ubi reperitur. Commendet quoque assistentiam moribundis et congregationibus secularium. In pluribus locis nostris missionibus introduximus congregationes puellarum. Hæ ita disponuntur : congregentur in aliqua ecclesia omnes puellæ sexdecim annos et infra natæ, quolibet die dominico vesperi : ibi sacerdos nota probitate, ad hoc designatus, præter doctrinam christianam, exhibeat brevem et simplicem sermonem, aut instructionem supra orationem mentalem, aut supra modum suscipiendi sacramenta, aut supra aliquam virtutem illi ætati convenientem, et postremo assignet devotiones, quæ practicari debent ab illis in illa hebdomada, et præter regulas quæ præscribuntur. Sacerdos sæpe in memoriam reducat earum ut non omittant recitare quotidie Rosarium, visitare sanctissimum Sacramentum, saltem ex propria domo, conscientiam examinare, sacramenta frequentare saltem semel in hebdomada, ut modesto ornatu ostendantur, et hujusmodi. Hæ congregationes, sive collectiones puellarum, causant postea bonum summum, quia si ipsæ postea nubent, faciliter docebunt filios ea quæ ipsæ factitarunt, et familiæ integræ sanctificabuntur.

56. — Præterea maxima debet esse episcopi diligentia in seligendis confessariis. A confessariis pendet directio conscientiarum omnium subditorum, et unus confessarius, qui sit ignarus aut moribus pravis, potest totam regionem perditam facere. Non debet igitur episcopus aliquem probare, quin prius certus fiat de ejus probitate et doctrina, examinando eum super morali. Nonnulli episcopi facultatem audiendi confessiones præbent indistincte omnibus concionatoribus quadragesimalibus, et omnibus aliis qui in aliis diœcesibus jam probati fuere. Sed alii episcopi scrupulum sibi faciunt de hoc, et merito, cum postea observantur tot mala quæ oriuntur ab hujusmodi confessariis cæco ductu approbatis. Si prælatus cupit habere confessarios quorum opera uti possit sine scrupulo, præter congregationes casuum moralium, quæ solent fieri in multis diœcesibus, curet statuendas in qualibet regione academias moralis bis aut ter in hebdomada, notum faciendo, ab eo nullum admissum iri ad audiendas confessiones, qui saltem per annum non interfuerit hujusmodi academiis, quæ maxime utiles (ne dicam necessariæ) sunt illi qui vult in hac scientia esse versatus, dum ita melius dubia disceptantur, et doctrinæ magis in memoria figuntur.

57. — Optimum consilium esset etiam, si episcopus curaret in locis grandioribus suæ diœcesis congregationes particulares statui sacerdotum et clericorum magis vitæ spirituali addictorum, ubi se exercerent qualibet hebdomada in praxi audiendarum confessionum, aut moribundis assistendi, aut celebrandi missam, et aliquando se exerceant in aliqua oratiuncula (vulgo *Sentimento*) facienda, colloquio, sermone, aut instructione. Hi congregati vero habebunt suas peculiares regulas, v. g. veste talari semper vestiendi, aleis non ludendi, etc., ut populus de eis vene-

rationem concipiat. Nihil refert hos paucos esse, imo expedit multos non esse, ut cautiores et magis addicti in operibus charitatis se servent. Et episcopi diligentia erit super eos ad id inflammare, ac etiam de eis bene mereri, saltem dando eis conciones quadragesimales, aut alias conciones, etiam mittendo eos ad aliquam missionem, aut exercitia spiritualia facienda, hortando eos semper ut stylo simplici et populari concionentur, si cupiunt fructum ex concionibus afferre.

58. — Item, ut bene advertit *Roncaglia cum Quarti et Pasqual.*, episcopus sub gravi tenetur invigilare ut sui sacerdotes missam celebrent debita attentione et gravitate a tanto sacrificio requisita, sine verborum et cæremoniarum conculcatione, ut impie cum communi scandalo secularium a nonnullis, ne dicam plerisque sacerdotibus, factitatur; quæ quidem conculcatio, cum est notabilis (ut necessario evenit), certe est peccatum mortale, ut dicetur loquendo de eucharistia, *tom.* 2. *tr.* 15. *c.* 4. *n.* 84. ubi considerabitur ex proposito hoc punctum; sed quod ad episcopos attinet, declaratum est in Trident. *sess.* 22. *decr. de observ. in celebr. miss.*, eos teneri (et quia materia est gravis, certe gravis est obligatio) probibere in suis diœcesibus, quominus tali irreverentia missæ celebrentur: « Decernit S. Synodus (sunt verba concilii) ut ordinarii » locorum ea omnia prohibere sedulo curent, ac teneantur, quæ... irre- » verentia (quæ ab impietate vix sejuncta esse potest) induxit. »

59. — III. Maxima etiam esse debet cura episcoporum in non negligenda visitatione oppidorum, quam Tridentinum districte præcipit episcopis in *sess.* 24. *c.* 3. *de ref.* ubi dicitur: « Episcopi propriam » diœcesim per seipsos, aut si legitime impediti fuerint, per suum ge- » neralem vicarium aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus » latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem, ita » tamen, ut tota biennio per se vel per visitatores suos compleatur, » visitare non prætermittant. » Et subjungitur: « Studeant quam celer- » rime cum debita tamen diligentia visitationem persolvere. » O quot perturbationibus occurritur a prælato, circumeundo, et propriis oculis res inspiciendo! impossibile est tam bene diœcesim gubernare per alios, quam per proprium pastorem. S. Carolus Borromæus, licet bonis ministris provisus fuisset, non omittebat ipse personaliter adire, et gravi incommodo visitare etiam regiones remotiores suæ diœcesis. Ipse ut aliquoties adiret aliquod oppidum cum visitatione reptans per lutulenta et nivosa loca iterfecit; et percurratur ejus vita ut observetur quantum ille operatus sit, et quantum suis visitationibus profecerit. De S. Francisco Salesio narratur etiam, ut aliqua loca visitaret necesse sibi fuisse per semitas adeo difficiles et asperas progredi, ut plantas pedum decorticatas haberet, adeo ut per plures dies pedibus insistere nequiret. Aliquando contigit ei super foliis dormire, et se roganti ne vitam suam periculo exponeret, Sanctus respondebat: « Me vivere non est necesse; sed est » necesse ut muneri meo satisfaciam. »

60. — In istis autem visitationibus debet episcopus efficere ut suæ oves pastoris vocem audiant. O quam plusquam aliorum proprii pastoris vox movet! S. Carolus in visitatione solebat bis aut ter inde concionari. Item debet examinare pueros, ut videat quomodo instructi sint; et ita potest consulere parochorum negligentiæ, eos corripiendo, et etiam substituendo aliquem œconomum ad docendos pueros doctrinam parochi im-

pensis, saltem ad aliorum exemplum; item incumbat, præsertim in oppidis, in examinandos sacerdotes in cæremoniis missæ, et suspendaa celebratione sine ulla misericordia eos qui, uti debent, iis non callent. Potest etiam episcopus ad examen revocare confessarios approbatos, et ex justa causa etiam parochos; vide *tom.* 2. *tract.* 16. *n.* 75. In primis debet scrutinium personale adhibere de omnibus sacerdotibus regionis, unumquemque secrete interrogando, primo de suis muneribus, ut ei insinuet quod oportebit, et deinde de aliorum defectibus, et præsertim parochi et confessariorum, verbi gratia, quomodo suo muneri dant operam, cum quibus versantur, etc. Nonnulli episcopi vigilantes apud se habent libellum memorialem, ubi qualitates bonas aut malas uniuscujusque ecclesiastici adnotant. Hæc monumenta possunt inservire sexcentis rebus bonis, et præcipue ut parochorum electionem, confessariorum, aliorumque ministrorum sibi certam faciant. Et postremo interroget de abusibus, scandalis et discordiis quæ in regionibus serpunt. In istis visitationibus curet ad fervorem erigere congregationes secularium, ac eas de auxiliis opportunis providere, assignando concionatorem ac confessarium, si istis carent. Et tunc potest etiam particulares congregationes sacerdotum missionariorum superius adnotatas instituere. Expediret etiam ut in istis visitationibus episcopus in confessionali sederet, sin ut confessiones exciperet, saltem ut auscultaret aliquam personam quæ illum in secreto alloqui vellet. Denique non prætermittat in visitatione confirmationis sacramentum administrare. Et compertum est apud omnes graviter peccare illum episcopum qui diutius differt hujus sacramenti administrationem, quia privat suas oves tanto bono. Quare dicunt *Castr. Salm. et Croix*, non excusari a mortali, si per 8 aut 10 annos saltem non circumit (et suis expensis si consuetudo aliud non ferret) regiones saltem principales diœcesis tale sacramentum administraturus, modo hoc sibi non esset moraliter impossibile.

61. — IV. Episcopo curæ esse debent monasteria monialium; quocirca 1. invigilare debet sedulo ut puellarum profiteri cupientium voluntatem exploret, quandoquidem major harum pars religionem ingrediuntur non Dei vocatione, sed parentum impulsione; et hinc fit postea ut vitam ibi ducant inquietam, et introducant laxitates in communitatem cum damno communi. 2. Tempore visitationis, quæ quolibet anno fieri debet in monasteriis sibi subjectis, juxta Clem. *Attendentes*, *de statu mon.* (circa autem visitationem monasteriorum exemptorum quoad clausuram vide *tom.* 3. *tract.* 20. *de privileg.* *n.* 80.), debet ille particulare scrutinium adhibere, secreto sigillatim moniales audire, ut cognoscat si in monasterio adsit aliquod scandalum, aut morum dissolutio. Sit nihilominus cautus ne partialis videatur alicui factionum quæ forsan vigent in monasterio. Audiat omnes, et postea de opportunis provisionibus prospiciat. 3. Non sit facilis ad extraneis veniam colloquendi cum monialibus dandam. Suadeat sibi affectiones multoties non in principio contrahi, sed temporis progressu, et diuturna consuetudine, et unica animorum cum exteris adhæsio potest esse scandalo et ruinæ toti monasterio. Et si monasterium extra suam residentiam esset, episcopus admoneat vicarium, cui hoc curæ est, ut nimis sit parcus et circumspectus in dandis hujusmodi licentiis. 4. Curet pariter pluries in anno in dandis confessariis extraordinariis, saltem ut remedium afferatur confessionibus nullis

aut sacrilegis, quas nonnullæ moniales apud ordinarios faciunt; nec credat hos casus esse valde raros; nec in hoc attendat monialium postulationem, quia quæ magis indigent sunt magis difficiles ad requirendum extraordinarium; et cum eum assignet, unamquamque obliget ad illum adeundum, si non ad confitendum, saltem ad colloquendum, uti statuit Benedict. XIV in sua bulla, *Pastoralis curæ*, qui explicando verba Tridentini, *sess.* 25. *c.* 10 : « Qui (confessarius extraordinarius) omnium » confessiones audire debet, sic ait : Extraordinario confessario singulæ » se sistant, ad sacramentalem confessionem apud ipsum peragendam, » sive ad salutaria monita accipienda... ne aliæ censerentur necessarias » habuisse causas, ob quas ad extraordinarii opem confugere coactæ » essent, aliæ vero ab hujusmodi necessitatibus immunes judicarentur. » Convenit etiam ut episcopus sine præcisa necessitate non inducatur ad confirmandos ultra triennium confessarios ordinarios. Postremo curet ut singulis annis dentur exercitia spiritualia ab aliquo sacerdote exemplari, et perito communitatum disciplinæ : dico hoc, quia secus potest accidere quod potius damnum quam utile percipiatur.

62. — V. Episcopus (ut supra dictum est) tenetur ad residentiam, sed strictius parochus; ille enim est illius gregis principalis pastor. Episcopo in ejus ordinatione consignatur annulus, ut illum gerendo consideret non esse amplius sui juris, sed ecclesiæ suæ sponsæ, ut perpetuo, dum vivit, ei assistat. Conceditur tamen a concilio episcopis posse abesse tres menses ex causa a diœcesi; sed notetur quod Benedict. XIV. in bulla *Ad universæ*, declarans hanc causam (quæ a Tridentino nominatur *æqua*) dicit eam non debere esse futilem, nec ob vanum solatium : « Animi » levitas, oblectationum cupiditas, aliæque futiles causæ excluduntur, » sunt verba Pontificis. S. Carolus, cum extra suam diœcesim esse cogebatur, catenis (ut legitur in ejus vita) obstrictus esse videbatur ob vehemens desiderium in quo erat citius redeundi. Cardinalis Bellarminus, licet a Papa coactus Romæ morari, et extra ecclesiam suam Capuanam, sed ob bonum Ecclesiæ universalis, sibi non videbatur ipse tutus in conscientia, ideoque se episcopatu abdicavit.

63. — VI. Episcopus tenetur ad corripiendum et ad scandalis occurrendum strictius quam parochi, tum quia ipse est principalis pastor, tum quia majore auctoritate sua potest malis consulere, invocando etiam, si opus est, auxilium principis secularis, uti fit a multis bonis episcopis, et quidem voti sui fiunt compotes. Hoc est illud grave onus, quod episcopi etiam sancti mirum in modum formidant. Episcopus Neriti Sanfelix fel. mem. dicebat : « Quomodo somnum capere possum, cum scio » aliquam ex ovibus meis Dei gratia carere ? » Verum est tale officium odio esse non paucis, et episcopo, ut bene eo fungatur, conciliandæ sunt sibi maledictiones, aversiones, et etiam vitæ pericula; *sed bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Dicebat idem episcopus Sanfelix : « Episcopum in acceptando Episcopatu præparare se debere, aut ad esse inquisitum, aut venenatum, aut damnatum. » Ut recte occurratur scandalis, opus est ut episcopus attendat assidue ad inquirendum, et non tantum a parochis, vel a vicariis foraneis, qui multoties ob humanos respectus, aut ne videantur negligentes, tacent; sed etiam perquirat ab aliis sacerdotibus zelantibus, quos ubique locorum diœcesibus ad id destinatos habeat, ut ab ipsis certior fiat de omni quod sciunt. Et cum ad

se adeunt parochi et vicarii, curet statim coram se admittendos, et cito expediendos, ut postea sint faciles ad redeundum, et ne excusationem afferant se non posse tandiu expectare.

64. — VII. Episcopus tenetur ad largiendas eleemosynas. Ecclesia redditibus episcopatum non instruit ut suo libitu profundat episcopus, sed ut pauperibus succurrat; patrimonium pauperum est mensa episcopalis. Sanctus Gregorius ait eleemosynam esse primum opus misericordiæ quod pastor suo gregi præstare debet. O quot malis potest episcopus eleemosynis prospicere! Quot sponsi vivunt in peccato, quia eis non suppetit modus matrimonium perficiendi! Quot pueri ob paupertatem dormiunt una cum parentibus, aut mares cum puellis in eodem lecto cum tanta animarum pernicie! ideoque boni episcopi curant perquirere a parochis de necessitatibus quæ adsunt, et eis imponunt ut se certiores faciant quoties aliquod occurrit. Scio equidem Doctores (1) dicere posse beneficiatum servare fructus superfluos suæ sustentationi (intelligitur semper ac pauperes in gravi necessitate constituti non sunt) ut eos impendat in emendis redditibus pro ecclesia, aut in posterum aliis majoribus necessitatibus provideat; scio etiam episcopos sanctos non legare nummos, aut prædia empta, sed æs alienum. Dedecet episcopum, dicebat S. Carolus, ut fama audiatur quod ipse nummos in arca retineat. Et S. Thom. de Villanova dicebat quod si moriendo nummos reliquisset, se pro damnato habiturus esset.

65. — Omitto denique sermonem facere de aliis episcopi muneribus, v. g, de missa, quam ipse, etiam plusquam parochus tenetur in festis pro suis ovibus applicare; de accessu quem ad se patentem assidue tenere debet subditis, etc., et præcipue parochis, et vicariis foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur; necnon rationem exquirere a vicario capitulari de omnibus quæ fecit, ut præcipit Trident. *sess.* 24. *c.* 16. *de reform.* Sed omittere non possum quin aliquid dicam de bono exemplo quod ipse cunctis exhibere debet. Si pastor cupit ut oves ad montem ascendant, opus est ut præeat ipse. Episcopus est illa lucerna a Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus qui sunt in domo Domini. Igitur oportet, ut dixit S. Paulus Tito, prælatum omnium virtutum, quas in suo grege videre cupit, se exemplum ostendere. Sit exemplo *mansuetudinis*, beneficia, cum potest, ingratis et inimicis a quibus vexatur, rependendo. Perspicua exempla habemus, quæ nobis reliquerunt S. Carolus, S. Franciscus Salesius, et nuperrime Emilius Cavaliere episcopus Trojæ, de quo erat proverbium: Qui ab episcopo Cavaliere vult beneficiis affici, oportet ut de ipso male mereatur. Sit exemplo *paupertatis*, verum est quod episcopus, quin justitiam lædat, potest impendere quantum suam decentem sustentationem decet, sed in cunctis deberet efficere ut sancta paupertas splendeat. Paupertas in habenda familia moderata; tot tantum sibi famulentur, quot suæ mere necessitati satisfacere sufficient. Paupertas in vestitu, et in modesta ac simplici domus supellectili; episcopus enim, qui palatium sumptuosa supellectili, qua laici oblectantur, ornatum habet, non utique ædificationem præ se fert populo. Sanctus Carolus e domo sua omnia aulæa, tapetia, paramenta, et curiosas imagines penitus dimovit. Paupertas in mensa frugali; et pro comperto habeatur quod nihil aliud poterit magis

(1) Lib. 3. n. 491. Quær. IV.

ecclesiastici apud vulgus existimationem conciliare, quam frugalitas in victu: « vivere autem de altari, non lucrari concessum est. » *Can.* 1. *dist.* 44. Et Trident. jubet, quod modesta supellectili et mensa, ac frugali victu contenti sint. *Sess.* 25. *c.* 1. Ita pariter exemplo sit *orationis*: Cardinalis de Aretio consulto descendebat in ecclesiam oraturus ante SS. Sacramentum, ut alios exemplo suo moveret. *Mortificationis*, abstinendo a quibusdam solatiis prælatum non decentibus. *Solitudinis*, ad secularium consuetudines nisi ex necessitate non accedendo. *Modestiæ*, mulierum commercia aufugiendo, et cum necesse sit, maxima cautela cum eis agendo. *Zelo*, operam dando ut in omni privato sermone de Deo eloquia immisceat, uti S. Carolo moris erat, dum sibi cum quibuscumque agendum erat.

66. — Dixi, loquendo de parochis, a bonis parochis pendere subditorum salutem. Nunc dico a bonis episcopis pendere salutem totius diœcesis; nam episcopus promovet bonos clericos, bonos sacerdotes, eligit bonos confessarios et bonos parochos; suo bono exemplo et vigilantia multum confert ut in probitate sua illi perseverent, et ita universe in diœcesi pietas vigere videtur. Propterea in hac materia de pastorum debito fusius egit quam in aliis, quia in hac agitur de bono vel damno communi, quod omne in pastorum bono vel malo ductu positum est.

TRACTATUS VIII.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE OCCISIONE SUI IPSIUS.

1 et 2. Quando licet vitam periculo exponere. — 3. De puerorum eviratione. — 4. De ebrietate. — 5. An liceat inebriari pro medicina. — 6. An ut evitet occisionem. — 7. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediat eum a majori malo. — 8. Quæ culpæ imputantur ebrio, et de peccatis in causa.

1. — Nemini directe et ex proposito, sine auctoritate aut inspiratione divina (qua nonnulli martyres mortem sibi ipsi sine culpa intulerunt) seipsum interficere permittitur. Ita pariter non licet positive gravi vitæ periculo se exponere; quare peccant funambuli (qui super fune ex locis altis ludos repræsentant) et alii, qui venena sorbent, aut a viperis se mordere faciunt cum mortis periculo (1). Dictum est *directe*, quia indirecte aliquando ex justa causa licet exponi periculo, ut communiter docent Doctores (2). Hinc dicunt posse, imo debere militem perseverare in suo loco, licet prævideat mortem passurum, et hoc est commune. Dicunt 2. licere cibum amico cedere in penuria, aut tabulam in naufragio, etiamsi jam eam apprehendisset; ita *Tolet. Less. Sylv. Lug. Salm. Prad. Busemb. Victoria*, et alii communius, contra *Soto et Laym.* et est valde probabile, quia aliud est sibi mortem inferre, et aliud est omittere vitam tueri, quod est licitum ex justa causa; et hoc expresse docet *S. Tho-*

(1) Lib. 5. n. 369. v. Notand. — (2) Lib. 3. n. 367.

mas (1) dicens : « Tradere seipsum morti propter amicum est perfectus » actus virtutis, unde hunc actum magis appetit virtuosus quam vitam » corporalem (2). » Dicunt 3. licere in casu incendii se præcipitem dare ex fenestra semper ac apparet spes mortem imminentem evadendi; ita *Laym. Less. Lug. Fil. Bus. Salm. Spor. et Elbel*, qui hoc permittit etiam reo morti aut carceri perpetuo damnato (3). Dicunt 4. *Bonac. Lug. Less. Salm. Trull. etc.*, licere navi ignem applicare etiam cum periculo vitæ evidenti, ne cum damno communi in manus inimicorum veniat (4). Dicunt 5. *Laym. Busemb. et Mazzotta*, quod licet aliqua virgo non possit seipsam occidere, posse tamen se exponere mortis periculo, ne violetur; et hoc non videtur improbabile, tum ob amorem qui castitati debetur, tum ob periculum peccati quod semper adest in tali occasione (5).

2. — Licet 6. reo non fugere, cum possit, et etiam se judici præsentare, ut puniatur, quamvis morte mulctandus sit. Imo dicunt *Vasquez*, *Bonac.* et alii, quod posset reus etiam se occidere si judex eum carnificem sui ipsius constitueret; sed hoc communius negant *Suarez* cum *S. Thoma*, *etc.* dicendo occisionem sui ipsius esse intrinsece malam. Cæterum communiter permittitur reo scalam ascendere, collum securi aptare, cum tales actiones sint remotæ ad mortem (6). 7. Licitum est, imo laudabile Carthusianis a carnibus abstinere etiam cum periculo vitæ, ut probabilius dicunt *Sanch. Busemb. Salmant. etc.* Sed si comederent in tali periculo (modo saltem probabili), non peccarent, ut dicunt *Azor. Med. et Vict.* Imo si nullum alium cibum haberent quam carnem, ea vesci tenentur (7). Dicunt 8. licere pœnitentiis et jejuniis virtutis amore se mortificare, licet vita per multos annos imminuenda foret, modo pœnitentiæ non sint immoderatæ (8). 9. Licet paulo ante mortem ob humilitatem se humi collocandum facere, ut moris est apud monachos Trappenses, *Busemb. cum Vasq.* Insuper dicunt communiter *Sotus, Bonac. Salm. etc.* neminem teneri vitam servare (nisi necessaria foret bono communi) mediis extraordinariis et valde doloriferis, v. g. tibiam sibi incidendam, lapidem e vesica extrahendum permittere. Ita etiam dicunt *Less. Sanch. Escob. Turr. Salm. Busemb. etc.* non teneri virginem ægrotantem manus chirurgi in verendis subire, ut suæ infirmitati occurratur; potest tamen id sinere. Tenetur autem permittere ut curetur ab alia femina (9).

3. — Contra vero, sicut non licet se occidere, ita nec sibi membrum mutilare nisi ad servandam vitam. An autem sit permissum pueros evirare ad servandam eis vocem, negant *Laym. Lugo, Busemb. Salm.* cum communiori : sed alii affirmant cum *Trull. Salonio. Elbel. Mazz. Pasq. et Tamburin*, dummodo puer consentiat, et præciso vitæ periculo; tum quia, ut dicunt, vocis conservatio, in iis qui sunt pauperes, videtur esse bonum magni momenti, quod fortunam et statum præstantiora offert; tum etiam quia eunuchi videntur esse utiles bono communi, cum illi suo cantu conferant ut populi cum devotione in ecclesiis detineantur; tum denique quia id quotidie fit, et toleratur a prælatis (10).

4. — Ad hoc quintum præceptum spectat ebrietatis prohibitio, quæ est culpa gravis cum perfecta erit; imo omnia mala probabiliter prævisa ab ipso, quæ committuntur, suæ culpæ imputantur : sed advertendum

(1) 3. de Sent. dist. 29. q. 1. a. 4. ad 3. — (2) Lib. 3. n. 366. — (3) N. 367. — (4) Ibid. Quær. II. — (5) Ibid. cit. Quær. II. — (6) Lib. 3. n. 369. — (7) N. 370. — (8) N. 371. — (9) N. 372. — (10) N. 374.

est ebrietatem, ut docent *S. Thomas et S. Antoninus*, tunc dici perfectam, et graviter culpabilem, cum quivis advertenter et voluntarie omni usu rationis se vino privat, dum in hoc consistit malitia ebrietatis (juxta *S. Thomam*) ut *homo volens et sciens, privet se usu rationis* (1). Ex quo infertur 1. non peccare graviter qui eo non pervenit, ut careat ratione totaliter, sed remanet potens (licet caput vacillet) ad bonum et malum discernendum; ita *Caj. Laym. Tolet. Wigandt. Holzm. Salm. Elbel.* et alii communiter (2). Infertur 2. cum *S. Thoma*, et aliis communiter, non peccare graviter qui bibendo non judicat illa potione, licet immoderata, posse inebriari; dicit S. Doctor loco cit. non esse mortale ebrietatem, cum accidit « quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimet inebriare potentem. » Nihilominus in hoc debet adverti cum eodem *S. Thoma* et aliis, quod si quis frequenter expertus sit se inebriare eamdem quantitatem bibendo, tunc non excusatur a mortali : sicut etiam (addo) non excusatur, si tantam quantitatem sumit, quam advertit jam potentem esse ad inebriandum, etiamsi postea ad somnum capiendum se recipiat, quia jam actionem intrinsece malam ponit.

5. — Quæritur 1. an liceat se inebriare, cum hoc esset necessarium, ut ab aliquo morbo mortali se liberet? Multi id permittunt, ut *Less. Castr. Laym. Tol. Ronc. et Salm. cum Silv. Cajet. Sylv. etc.* dicentes comedere et bibere, tunc esse grave, cum hæc sunt immoderata, sed immoderatum dici non posse id quod est necessarium ad vitam conservandam. Alii vero negant, ut *Tourn. Petrocor. Felix, Pot. et Holzm.* dicentes voluntariam usus rationis privationem esse intrinsece malam. Nos autem sic dicimus, bibere vinum directe ad finem se inebriandi est intrinsece malum, et non potest permitti; ideoque esset illicitum inebriari ad sensus sopiendos, ne dolorem ob aliquam incisionem, aut carnis adustionem sentiat : non autem cum vinum sumeretur tanquam remedium ad expellendos aut corrigendos humores melancholicos, sicuti licet matri (ut dicemus *seq. n.* 23.) medicinam sumere ut occurrat morbo, licet per accidens fetus animati expulsio eveniat (3).

6. — Quæritur 2. an liceat alicui inebriari ad evitandam mortem quam alii sibi minantur nisi inebrietur? Multi affirmant, *Less. Bonac. Castr. Laym. Busemb. etc.* dicentes, quod in tali casu rationis privatio non intenditur, sed permittitur, ut dictum est in casu antecedenti. Sed probabilius negant *Azor. Wig. Tourn. Holzm. Salm. etc.* qui recte dicunt quod in casu antecedenti ideo non licet ebrietatem permittere, in quantum periculum est intrinsecum, qualis est morbus qui expelli desideratur : sicut non est permissum matri fetum expellere, ne occidatur a parentibus, cum hoc sit intrinsece malum, prout habemus ex propositione 34, ex proscriptis ab Innoc. XI, et ita docet sanctus Augustinus *serm.* 232. *de temp.* ubi loquendo de eo qui ab aliis cogeretur ad inebriandum, dicit : « Etiamsi tibi diceretur : Aut bibas, aut morieris, melius erat ut caro tua moreretur, quam per ebrietatem anima moreretur (4). »

7. — Quæritur 3. an liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediatur quominus majus malum committat, v. g. sacrilegium, homicidium? Alii negant, sed non videtur improbabilis sententia *Lessii, Medinæ, Gob.* et aliorum qui permittunt ob id quod dictum est *tract.* 4. *n.* 30.

(1) 2. 2. q. 150. art. 2. — (2) Lib. 5. n. 75. — (3) N. 76. — (4) N. 76. Quær. II.

ubi dictum est cum *Soto*, *Sanch. Cajet. Mol. Nav. Castr. Bonac.* licitum esse suadere alicui peccatum minus (licet alterius speciei), ut liberet eum a peccato majore, quod committere est determinatus (1).

8. — Quæritur 4. an imputentur ebrio ad culpam omnia mala quæ in ebrietate committit? Resp. Si ebrietas non est voluntaria, quippe nec etiam peccata erunt mala quæ ex illa sequerentur. Si vero est voluntaria, certe erunt peccata omnia mala prævisa, et etiam quæ moraliter prævideri debuerant. Hinc prævisa reputantur mala quæ ebrii ordinarie committere solent, vel quæ aliquis antea ex aliis ebrietatibus novit committere, et etiam omnia peccata ad quæ se noverit propensum; cum enim in ebrietate, amisso rationis usu, natura necessario operetur, facile ipsa prorumpet in ea vitia ad quæ propendet. Contra vero non reputantur prævisa alia mala quæ casu eveniunt; ita *Caj. Azor. Less. et Salm.* cumaliis (2). Recte autem advertunt *Lessius et Salm.* (3) cum aliis, quod gravitas peccatorum quæ in ebrietate committuntur accipi debet juxta mensuram advertentiæ et voluntarietatis illorum in causa, scilicet in ebrietate. Quod autem sentiunt *Salmanticenses cum Soto, n.* 30 *et* 31, ubi distinguunt et dicunt mala operis, ut occisio, fornicatio, etc. hæc imputari, non autem mala oris, ut contumeliæ, blasphemiæ et perjuria; quia ut dicunt, ea verba prolata ab usu rationis experte, sunt pure materialia, tanquam prolata a psittaco, unde non habent malitiam formalem. Huic opinioni accedo circa contumelias erga homines, quia revera cum illæ prolatæ sunt ab ebrio, non habentur dedecori, modo ille non patefaceret aliquod infame delictum; non vero circa perjuria et blasphemias, quia hæ, licet materialiter prolatæ, semper sunt Deo injuriosæ; et si illæ non sunt voluntariæ in actu, sunt voluntariæ in causa.

CAPUT II.

DE OCCISIONE PROXIMI.

9 et 10. De occisione ex pubilca auctoritate. — 11. Ob propriam defensionem. — 12. Confutatur super hoc puncto opinio cujusdam Neoterici. — 13. De occisione tyrannorum, an unquam liceat? — 14. De honoris invasore. — 15. Bonorum. — 16. Pudicitiæ. — 17 et 18. Ob proximi defensionem. — 19. An liceat prævenire aggressorem? — 20. De adulterio, etc. — 21. De innocentis occisione. — 22. De abortu. — 23. An incurrant excommunicationem prægnantes, etc. — 24. De dubia fetus animatione. — 25 et 26. An mater possit sumere pharmacum cum periculo abortus?

9. — Nemini licet hominem occidere, nisi auctoritate publica, vel ob defensionem propriam. *Auctoritate publica* possunt certe occidi rei condemnati, et etiam proscripti (vulgo *Fuorgiudicati*), modo inveniantur in loco principis proscribentis. Cæterum ne satellitibus quidem licet sontem occidere profugum, aut obstantem, licet sit jam mortis damnatus, nisi de hoc habeatur speciale principis mandatum. Hoc mandatum cæteroquin potest dare princeps, quando reus jam esset condemnatus, aut convictus, aut sufficienter diffamatus de aliquo capitali delicto, et si fugere permitteretur, timeri possent ab eo mala majora, ut dicunt *Layman. La-Croix*, *Elbel*, et alii (4). Contra non potest princeps præcipere occisionem rei in carcere detenti, et non adhuc morti damnati, quamvis scientia privata constaret eum morte dignum esse; dummodo (limitant *Salmant.*) ejus

(1) Lib. 5. n. 77. v. Quær. — (2) Cajet. 2. 2. q. 150. a. 4. Azor. l. 7. c. 6. Less. l. 4. c. 3. n. 25. Salm. tr. 25. de V. præcept. cap. 2. ex n. 26. — (3) Less. loc. cit. et Salmant. n. 33. — (4) Lib. 3. n. 576 et 580. v. Decius.

delictum non esset notorium, aut periculum esset seditionis si moraretur eum supplicio necare, aut principi esset dedecori si ille juridice damnaretur (1).

10. — Hic duo notanda sunt: 1. est quod non possunt clerici, licet potestate laicali gaudeant, damnare aliquem morti, nisi expressam Papæ dispensationem obtineant. Cæteroquin episcopi qui dominio temporali dominantur in aliqua regione, in causis sanguinis bene possunt suam potestatem laicis committere; ita *Bonac. Trullench. et Salmanticenses. cum S. Thoma* (2). 2 est quod judex sub gravi tenetur concedere damnato tempus confitendi, et etiam communicandi (modo non timeatur aliter grave damnum); nam tunc urget præceptum divinum, cum revera reus sit in articulo mortis; itaque ille potest communicare etiam non jejunus, ut dicunt *Suarez*, *Lugo*, *Navarrus*, *Salmant. etc.* Si autem reus animo obfirmatus nollet confiteri, facta ei monitione, potest executioni sententia mandari; *Bonac. Trullench. Salm. etc.* (3).

11. — Insuper ob propriam defensionem licet injustum aggressorem interficere, modo fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, nempe si non inferatur proximo damnum majus illo quod necesse est ad vitandum proprium. Hoc omni lege humana et divina permissum est, ut dicunt *S. Thomas* (4), *Catechism. Roman.* (5), Doctores omnes, et habetur expresse in *cap. Si vero* 3 *de sent. excom.* ubi dicitur: « Cum vim vi repellere omnes leges omniaque jura permittant. » Quidam auctor rigorismi amicus asserit S. Augustinum et S. Thomam tenuisse non licere hominem occidere, neque ob defensionem propriæ vitæ; sed prorsus errat, nam S. Thomas *loco citato*, pluries expresse docet id esse licitum, dummodo (ait) non intendatur homicidium, sed tantum propria defensio; et sic *cit. art.* 7. *ad* 1. explicat intelligendum esse S. Augustinum. Nec obstat dicere quod præferenda sit vita spiritualis proximi vitæ temporali propriæ, quia hic ordo charitatis (ut respondent *Petrocor. Lessius*, et alii Doctores communiter) tunc locum habet, cum vita propria est absolute necessaria saluti spirituali proximi, qui in extrema necessitate manet (v. g. si puer manet in periculo proximo sine baptismo moriendi, tunc adest obligatio vitam fundendi, ut ille baptizetur), non autem cum aggressor voluntarie seipsum conjicit in periculum damnationis: tunc enim ejus prava voluntas non potest aliis auferre jus quod habent propriam vitam tuendi (6).

12. — Sed quidam *neotericus Eusebius Eraniste, in sua defensione doctrinæ S. Thomæ* circa tyrannorum occisionem, *epist. I. pag.* 54. *num.* 111. occasione hujus materiæ progreditur ad discutiendum an liceat viro privato injustum aggressorem interficere, conaturque probare ex eodem S. Thoma illicitum esse privatis aggressores interficere, etiam ad propriam vitam servandam. Oportet igitur Angelici sententiam perpendere. S. Doctor 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. scribit aliquem actum plures effectus habere posse, unum in intentione, alium præter intentionem. Ex actu autem propriæ defensionis, duo possunt effectus sequi, conservatio propriæ vitæ, et occisio aggressoris; hinc autem S. Thomas dicit quod actus qui fit ad vitam servandam licitus quidem est; sed potest illicitus reddi, si improportionatus sit ad finem tuendæ vitæ, prout esset si quis pro sua

(1) Lib. 3. n. 377. — (2) N. 378. — (3) N. 379. — (4) 2. 2. q. 64. a. 7. — (5) P. 3. de V. præc. n. 8. — (6) Lib. 3. n. 380.

defensione majorem vim adhiberet quam opus esset. En Angelici verba : « Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, » si non sit proportionatus fini : et ideo si quis ad defendendam propriam » vitam utatur majori violentia quam oportet, erit illicitum. Si vero mo- » derate violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum jura vim » vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessa- » rium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad » evitandam occisionem alterius, quia plus tenetur homo vitæ suæ pro- » videre quam vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet, nisi » publica auctoritate propter bonum commune, ut ex supradictis patet, » illicitum est quod homo intendat occidere hominem ut seipsum defen- » dat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem. » Ex his postremis verbis : « Illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum de- » fendat, » infert præfatus Eusebius Eraniste, S. Thomam docere quod homo ita se continere debet intra limitis justæ defensionis, ut nullam ipse nec minimam voluntatem habeat interficiendi aggressorem, quamvis ad propriam vitam servandam id oporteret. Unde concludit quod ut tale homicidium sit inculpabile ex parte petiti, illud contingere deberet per merum accidens, ita ut invasor maneret occisus, quin ulla voluntas petiti in occisionem illam partem haberet. Et sic ait intelligendum esse illud S. Thomæ : *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem.* Fere eodem modo se explicat *Juveninus*, dicens tunc defensorem esse a culpa immunem in tali homicidio, « cum id contingit ex ipso aggressore, qui » irruit in defensoris ensem ; » ita ut aggressor decedat non jam ex vulnere inflicto a defensore, sed ex vulnere illo quod ipsemet aggressor a seipso sibi infligit, petitum aggrediendo ; sive ut alius auctor ejusdem opinionis exprimit : « Si ex seipso aggressor se transfigit ense de- » fensoris. »

Sed hoc dico, non esset quidem *vim vi repellere*, sed esset velle repellere vim sine vi. *Vim vi repellere* importat quod petitus talem opponat vim, quæ correspondeat ac sit proportionata ad repellendam vim aggressoris. Idque satis innuit S. Thomas inquiens, tum illicitum esse actum defensionis, cum non est proportionatus ad finem : « Potest tamen » actus illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. » Deinde subdit : « Et ideo si quis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentia » quam oportet, erit illicitum. » Adverte verba : *Si utatur majori violentia quam oportet ;* tunc igitur petitus immoderate et culpabiliter se defenderet, si uteretur majori violentia quam opus esset. At, inquio, si aggressor ensem jam impugnat ad feriendum, quomodo posset dici licitum esse petito vim vi repellere, si ille aliud non posset agere quam manus adhibere, vel ense uti tantum ad repellendos ictus aggressoris quin eum lædere posset? Hæc defensio quippe est valde improportionata ad vim invasoris repellendam. Quis non dicet quod defensio hæc conjuncta esset cum periculo moraliter certo subeundæ mortis? Valde enim difficile est, imo moraliter impossibile, quod defensor, si fugere, aut abscondi non valeat, mortem hoc modo evadere possit. Adde quod S. Thomas, ut legitur sub initio citati articuli 7. referens legem Exodi, absolute admittit licitum esse aggressorem interimere pro vitæ propriæ defensione ; sic enim ait : « Sed contra est, quod Exod. 22. 2. dicitur : *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vul-*

» *nere mortuus fuerit*, *percussor non erit reus sanguinis.* Sed multo ma» gis licitum est defendere propriam vitam quam propriam domum. Ergo » etiamsi aliquis occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus » homicidii. » Notentur verba Exodi, et S. Thomæ, *percussor, occidit;* ergo tam Scriptura quam S. Doctor admittunt esse licitum *percutere et occidere* inimicum pro tutela vitæ; at si petitus nullo modo lædat invasorem, et homicidium per merum accidens evenit, eo quod invasor ipsemet sibi mortem infert, se impellens in ensem defensoris, tunc nequit dici *occisor*, aut *percussor*. Sed S. Thomas inquit: « Ergo etiamsi aliquis » occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidii. » Ergo S. Thomas pro tuenda vita absolute permittit occidere aggressorem, adhuc eum vulnerando; occidere enim importat positive hominem ferire: ensem tantum agere ad ictus hostis repellendos, cum solo periculo quod ipse invasor se transfigat ense petiti, non est occidere, neque ferire, sed tantum permittere, vel occasionem præbere quod inimicus ex seipso se feriat et occidat; at S. Thomas dicit: *Si occidit*, *non est reus homicidii.*

Remanet autem explicare quomodo intelligatur illud S. Thomæ: « Illi» citum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat. » Cajetanus illud, *non intendat*, sic interpretatur, nempe quod occisio non sumatur pro *medio* propriæ defensionis, sed tantum pro defensionis *effectu*. Sed hæc interpretatio nimis subtilis videtur Dominico Soto; unde Sotus ait *cit. lib.* 5. *q.* 1. *art.* 8. quod semper ac finis est licitus, licitum etiam est eligere medium necessarium ad talem finem obtinendum: « Qui » juste (ait) vult finem, juste velle potest et medium cum eodem fine ne» cessario connexum. » Idcirco addit quod cum defensor suum invasorem interficit, alio medio carens ad mortem evitandam, tum eum occidendo non censetur quod illius mortem intendat, sed tantum sui defensionem: « Cæterum cum quis invaditur, quocumque modo occidat invasorem, » quia nulla alia via potest illius manus evadere, non censetur intendere » hominis occisionem, sed tantum sui defensionem. » Eodem quasi modo Sylvius S. Thomam explicat dicens: « Si aliud spectes quam te defen» dere, malumque evadere, vindicta est, non mera defensio. » Huicque » explicationi adhærent Du-Hamel et P. Concina, *loc. cit. n.* 8.

Sed instat Eusebius Eraniste dicens: S. Thomas docet « illicitum esse » quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei » qui habet publicam auctoritatem. » Ergo eis qui publica auctoritate carent, semper illicitum est hominem necare. Attamen advertendum quod S. Thomas non dicit illicitum esse viro privato hominem occidere, sed quod *intendat occidere*. Quapropter respondemus quod illi qui publicam auctoritatem habent, non solum hominem occidere possunt, sed etiam illius occisionem intendere; privatis autem nunquam licitum est intendere occisionem aggressoris, sed tantum eis permissum est aggressorem occidere in necessitate propriæ vitæ servandæ quo casu non mortem hostis, sed tantum suam defensionem intendunt. Cæterum angelicus Doctor canonum venerator maxime fuit; canones autem, ut vidimus, nimis aperte declarant licitum esse aggressorem interimere ad propriam mortem evitandam: explicandus igitur est S. Thomas, ne dicatur ipse sacris canonibus adversari, et ideo auctores superius laudati quærunt textum S. Doctoris explicare, et apte explicant quomodo ejus verba intelligi debent.

Nulli dubium quod potius velle mortem sufferre quam occidere aggressorem, ne ille occisione pereat in æternum, est actus servilis charitatis et perfectionis, estque conformis Evangelii consilio; modo (aiunt Sotus, Concina et alii) defensor non inveniatur, cum invaditur, gravatus mortali peccato. *Consilio*, sed non præcepto; opinio enim quod illicitum sit aggressorem necare, etiam in necessitate evadendi mortem, non solum est contra sententiam communem (ut vidimus) theologorum; sed eam Salonius vocat etiam *temerariam*, et Dominicus Soto (*loco citato*) appellat *errorem* manifestum; atque P. Concina *n.* 7. ait rationabiliter sic loqui Sotum, quoniam talis opinio destruit jus ab ipsa natura in hominibus insitum propriam tuendi vitam: « Quippe opinio hæc (sunt verba » Concinæ), quanquam proferre videatur charitatis evangelicæ imagi- » nem, tamen jura omnia pervertit; et certe jus illud ipsi naturæ insitum » conservandi propriam vitam omnino convellit. » Præterea addit Concina quod per illam opinionem ordo Providentiæ pervertitur; en ejus verba: « Providentiæ item ordinem (hæc opinio) perturbat, qua per- » mittitur ut iniquorum temeritas hominibus vitam eripiat. Accedit opi- » nionem hanc ministrare arma perversorum malitiæ ad bonorum cædem, » adque flagitiorum quorumvis executionem: quæ omnia, ut de medio » tollantur, nihili facienda est sceleratorum vita. » Idem prius scripsit Comitolus, *lib.* 4. *q.* 10. *n.* 10. brevioribus verbis: « Opinio (contraria) » arma certa ministrat injustitiæ, cædi bonorum, rerum publicarum » eversioni, tyrannidi vitiorum. »

Objicitur ab adversariis illud S. Augustini in *epistola* 47. *alias* 154. *n.* 5. *ad Publicolam*, ubi dicitur: « De occidendis hominibus, ne ab eis » quisquam occidatur, non mihi placet consilium nisi forte sit miles, aut » publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, ac- » cepta legitima potestate, si ejus congruat personæ.... Dictum est, *non* » *restituamus malo*, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum » pascit. » At sapienter huic respondet Du-Hamel (*tom.* 5. *tr. de* 5. *præc. cap.* 2. *in fine*) dicens: « Augustinus non de eo loquitur, qui se de- » fendere coactus, hos necat, ubi non est alia ratio expediendæ salutis; » sed de homine qui hominem improbum occidit, ne ab illo ipse et alii » occidantur. » Inquit, *ne ipse et alii occidantur*: ergo S. Doctor non loquitur de injusto aggressore, sed de homine impio, a quo occisor suam aliorumque mortem formidabat.

Præterea objiciunt id esse contra ordinem charitatis qua tenemur spiritualem vitam proximi præferre nostræ temporali vitæ, juxta dicta *l.* 2. *num.* 27. « Sed hæc charitatis lex (recte respondet P. Concina) tunc » solum obligat, cum nostra temporalis vita medium necessarium fuerit » ad spiritualem proximi salutem. Porro qui me impetit, sua culpa id » facit, atque adeo mea vita haud est necessaria illius saluti, cum ipse de- » sistere possit ab iniqua aggressione. » Ita P. Concina, et ita expresse docet etiam S. Thomas, 2. 2. *q.* 25. *art.* 8. ac præsertim id sufficienter declaravit in citata *q.* 64. *art.*7. ubi dixit, prout jam notavimus: « Nec est » necessarium ad salutem ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat » ad evitandam occisionem alterius: plus tenetur homo vitæ suæ provi- » dere quam vitæ alienæ. »

Prudenter autem addit P. Concina quod si petitus sit valde timoratæ conscientiæ, in eo sperari potest quod talis defensio cum occisione ag-

gressoris sit immunis a culpa; contra vero, si vir ille sit non magnæ virtutis, difficulter innoxia erit; nam in praxi difficulter invasorem a quo impetitur sine spiritu vindictæ interimet, intendens tantum propriæ vitæ defensionem, non autem mortem adversarii; idcirco S. Augustinus sapienter monebat: « Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet. » Sed aliud est dicere quod in praxi viri modicæ virtutis, occidendo aggressores suos, raro a peccato immunes erunt; aliud dicere nunquam esse licitum injustos invasores velle occidere, quamvis id esset necessarium ad propriam vitam tuendam; nam hujusmodi nimis rigida et irrationabilis opinio illaquearet conscientias, non solum iniquorum qui saltem speculative loquendo non peccant, putantes licite posse suos aggressores perimere ad propriam mortem vitandam; sed etiam plurium timoratorum, si credere tenentur non posse aggressores lædere, etiamsi injuste illi aggrederentur, nec alia via pateret ad vitam servandam.

13.—Hic autem videndum an liceat unquam principem tyrannum interficere? Prætermittendum quod duplici modo princeps potest esse tyrannus, in *titulo* et in *regimine*. Tyrannus in *titulo* est ille qui sine ullo jure per vim occupat statum aliquem expoliando de eo legitimum dominum; aut is qui, injuste occupato alieno statu, deinde pacifice illum possidet. Tyrannus vero in *regimine* est ille qui justo titulo regnum possidet, sed injuste illud regit, plures injustitias et immanitates exercendo. His expositis, aliqui auctores, sed pauci, pravæque auctoritatis, insipienter dixerunt licitum esse interimere tam tyrannum in titulo quam tyrannum in regimine. Alii vero negant occidi posse tyrannum in regimine quantumcumque regnum tyrannice gubernet; ac etiam tyrannum in titulo, cum ille, etsi injuste regnum occupasset, postea tamen illud pacifice possidet. Contra autem dicunt licitum esse interficere principem qui injuste per vim regnum occupavit et per vim prosequitur illud possidere, repugnantibus regnicolis, qui tantum timore affecti ægre ei subduntur. Sed nos dicimus privatis hominibus semper esse illicitum interficere tyrannum tam primæ quam secundæ speciei. Ratio, quia subditi ex divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvis injustis et perversis, prout docet S. Petrus: « Servi, subditi estote in » omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis. » 1. *Petr.* 2. 18. unde D. Aug. scripsit Dominum dare *regnum terrenum piis et impiis, sicut ei placet.* Semper igitur ac princeps est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tanquam proprium dominum; ait enim S. Thomas, quod licet aliquis injuste usurpavisset alterius statum, si postea subditi ipsum ut dominum recognoscerent, aut antiquus dominus vel alius princeps amborum superior ei dominium regni ultro concederet, tunc legitimus dominus illius evaderet: « Qui per » violentiam dominium subripit, non efficitur dominus; et item, cum » facultas adest, potest aliquis tale dominium repellere, nisi postmodum » dominus verus effectus sit vel per consensum subditorum, vel per » auctoritatem superioris. » *S. Thom. 2. sent. dist. 44. q. 2. art. 2.* Quamobrem cum usurpator multipliciter possit justus regni dominus fieri, ideo subditi semper parere debent suis actualibus dominantibus; ad ipsos enim minime pertinet judicare an illi legitime aut illegitime statum possideant.

Et subditi hujusmodi dominantibus obedientiam negare nequeunt, tanto

minus eos vita et possessione regni privare possunt. Subditorum est obedire, non judicare de principe, qui Deo solummodo subjacet circa res sui dominii, nec ab alia terrena potestate dependet. Si subditi de titulo aut possessione principis judicium ferre possent, nunquam deesset eis, qui pravo animo affecti sunt, prætextum invenire ad se concitandos adversus principem. Scripsit Azorius : « Hæc sententia de licita occisione tyranni » in titulo, quamvis tot auctorum testimonio comprobetur, mihi tamen » dubia est. Quamvis enim evidentia patrati sceleris probationem non » postulat, requirit tamen sententiam. Insuper quamvis hujusmodi » tyrannus jus et titulum non habeat in regno, facto tamen habet posses- » sionem a qua dejici non potest, nisi prius audiatur et judicetur. » Optimæ sunt rationes quas hic auctor profert ad opinionem reprobandam, quod tyrannum in titulo tollere e vita liceat; nemo enim, nec princeps, nec privatus potest vita rebusque suis expoliari, quin prius audiatur, aut saltem a suo legitimo judice damnetur. Subditi autem nunquam jus habere queunt ferendi judicium in ipsorum actualem dominum. Sed minus recte fassus est dicendo : *Hæc sententia dubia mihi est;* dicere debebat, improbabilis, falsa, falsissima mihi est, juxta id quod prius scripserat P. Alphonsus Salmeronus, *tom.* 13. *p.* 14. *in epist. apost. dist.* 5. ubi sic dixit : « Cum mandatum sit nobis indistincte obedire » principibus etiam dyscolis, iis parendum est, in his tamen quæ non » sunt contra Dominum. Atque insuper, quod etiamsi princeps injuste » regnum usurpavisset, eum ut dominum existimare debemus ob » eamdem quippe rationem, quia ad privatos minime pertinet de juribus » principis judicare. Cum non sit ergo privati judicare de principibus, » etsi illi regnum non juste occupaverint, et regnent ex parte sua, juste » tamen sub ejus tyrannide plectitur populus. »

Sed alia adest ratio magis urgens et ampla, propter quam nunquam licet principem vita privare, tametsi injuste regnum occupasset et injuste possideret. Objiciunt auctores contrarii : Sed qui regnum alienum sine aliquo titulo occupat, et sine ratione aliqua possidet, non est illius neque dominus, neque princeps, sed fur et usurpator. Sit utique (respondeo) fur, usurpator, et non princeps, nec dominus; postulo: Estne ille homo ut alii? et si est homo, nequit ipse privari vita aut bonis ab iis qui jus non habent eum vita aut bonis expoliare. Communis est SS. Patrum doctrina quod nulli privatæ personæ licet unquam occidere hominem, quamvis privatum, et quantumcumque iniquus ille sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad propriam vitam tuendam, ut diximus in præterita quæstione : sed loquendo de publica auctoritate, certum est axioma illud a S. Augustino traditum : « Qui » sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homi- » cida judicabitur. » *Lib.* 1. *de civ. Dei, cap.* 26. *in med.* S. Thomas autem de hoc rationem reddit dicens : « Occidere malefactorem licitum » est, in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis. » 2. 2. *q.* 64. *a.* 3. Deinde subdit quod occidere malefactores solis permittitur principibus qui publicam auctoritatem habent, quibusque cura communis boni commissa est : « Cura autem communis boni commissa est princi- » pibus habentibus publicam auctoritatem, et ideo eis solum licet male- » factores occidere, et non privatis personis. »

Si ergo illicitum est subditis interficere tyrannum *in titulo*, quamvis

ipse absque ullo jure regnum occupasset, licetque illud injuste possideret, tanto magis erit illicitum mortem machinari principi existimato tyranno *in regimine*, qui justo titulo possidet regnum. Item si privatis, eo quod publica auctoritate carent, vetitum est perimere hominem quantumcumque impium, quanto minus proprium principem interficere licebit! Falsum autem omnino est in communitate subditorum quamdam adesse auctoritatem superiorem, et a principe independentem, ita ut casu quo princeps perverse regnum gubernet, tota communitas eum regno et vita expoliare possit. Nimis perniciosum in hac re fuit principium Joannis Gersonis, qui ausus est asserere quod monarcha potest legitime a tota natione judicari, si regnum injuste regat; dicebat enim quod cum natio sit totum regni respectu ad principem, qui est tantum pars, apud ipsam necessario debet suprema auctoritas existere. Principium (inquio) non tantum falsum, sed perniciosissimum; nam hoc modo duæ in hoc regno essent supremæ potestates, unde enormissima evenirent schismata regnique desolatio. S. Thomas aliam non recognoscit auctoritatem supremam, nisi illam quam habent principes, quibus cura communis boni tribuitur: « Cura communis boni commissa est principibus habentibus publicam » auctoritatem. Quapropter etsi princeps perversus, ac populus gravatus » esset, tenetur tamen populus obsequium obedientiamque illi præstare, » cum subditi nunquam jus habere possint de rebus gestis principis » judicare, et tanto minus eum damnare ad vitam aut regnum amittendum. »

Præterea perpendi debet quod si hujusmodi casus accideret quod princeps a suis subditis trucidaretur, causa mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempe quod princeps patrabat, aut illud quod ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret? Postquam subditi sic temere contra eorum principem concitati fuissent, atque impie manus suas in ejus sanguine inquinassent, quot rixæ, schismata et civilia bella statim insurgere inter eos ipsos inspicerentur! insuper quot rapinæ, quot sacrilegia, quotque strages! sublato enim a populo subjectionis freno, et reverentiæ erga regem, omnes illi qui pravo animo sunt affecti quibusnam flagitiis seipsos non traderent abscisso jam timore publicæ justitiæ? Idque dicere voluit S. Thomas (*opusc.* 20. *de regim. princ. l.* 1. *c.* 6.), ubi scripsit: « Esse hoc multitudini periculosum et ejus rectoribus, si privata præsumptione aliqui attentarent præsidentium necem » etiam tyrannorum. »

Hinc est quod licet imperatores gentiles, impii et Ecclesiæ persecutores fuissent, attamen quia ipsi imperium possidebant, Deus præcepit ut in omnibus rebus licitis obedientia ipsis præstaretur. Unde scripsit Lessius (*de justit. et jure, l.* 2. *c.* 9. *dub.* 4. *n.* 11.) « Princeps, etsi tyrannice regat, » tamen manet superior; unde Scriptura jubet nos in rebus licitis parere » principibus ethnicis tanquam superioribus, etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur et ad impietatem cogerent: » ergo non potest a subdito interfici. » Idem scripsit Molina (*de justit. etc. tom.* 4. *tract.* 3. *d.* 6.): « Aliquis est tyrannus, qui licet sit vere dominus reipublicæ in qua tyrannidem exercet, inique tamen eam administrat, tyrannum hoc modo nefas est privatis interficere. » Idem scripsit Gregorius Valentia, *tom.* 3. *disp. q.* 8.): « Tyrannum perpravum, » et communitati exosum, legitimæ alioquin auctoritatis usum in guber-

» nando, nulli particulari licet occidere. » Idem scripsit cardin. Toletus *Instruct. l.* 5. *c.* 6. *n.* 16.) : « Tyrannum administratione, qui habet » quidem verum titulum, sed tyrannice tractat subditos, non licet occi- » dere; et asserere contrarium damnatur ut hæreticum in concilio Constan- » tiensi. » Idem scripserunt Cajetanus, 2. 2. *q.* 64. *art.* 3. Soto, *l.* 5. *q.* 1. *art.* 3. Prado, *cap.* 20. *q.* 1. § 3. *n.* 21. Tapia, *l.* 5. *q.* 7. *a.* 3. *n.* 2. Bonac. *d.* 2. *q. ult. sect.* 2. *p.* 3. *n.* 2. cum Sylvestro, Bannez et Serra *in loco cit. D. Thomæ.* Idem scripsit Suarez *in Defens fidei*, *l.* 6. *c.* 4.; dixitque hanc sententiam non solum communem, sed certam esse : « Dixi- » mus principem propter tyrannicum regnum, vel propter quævis cri- » mina, non posse ab aliquo privata auctoritate juste interfici. Assertio » est communis et certa ; conformis est præceptis Petri (epist. 1. cap. 2 18) : » *Subditi estote omni creaturæ propter Deum*, *etc.* magis vero in specie » definita est, et contraria ut hæretica damnata in concilio Constantiensi. » *Sess.* 15. En propositio quæ tanquam hæretica in præfato concilio pro- scripta fuit : « Quilibet tyrannus potest et debet licite et meritorie occidi » per quemcumque vassalum suum, vel subditum, etiam per clanculares » insidias, et subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocum- » que præstito juramento, seu confœderatione facta cum eo, non expec- » tata sententia vel mandato judicis cujuscumque. » *Sess.* 15. At quale remedium adest si regimen principis esset excessive tyrannicum? reme- dium quod suppetit, ait S. Thomas, est ad Deum recurrere ut auxilium præbeat. « Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum ha- » beri non potest, recurrendum ad regem omnium Deum, qui est adjutor » in opportunitatibus. »

Præterea scribit doctissimus Dominicus Soto (*lib.* 5. *q.* 1. *art.* 8.) : « Si » is qui adoritur, sit rex, princeps, vel alia persona valde utilis reipu- » blicæ, et persona quæ invaditur sit abjecta et vilis, cujus nihil inter- » sit reipublicæ, tunc subeunda est mors personæ invasæ, omittendaque » defensio : » intellige cum nece principis. Hæc sententia non placet P. Danieli Concinæ, dicenti unumquemque de jure naturæ et charitatis magis amare propriam quam alienam vitam. Sed hoc non obstante, sententia Soti placet mihi, et probabilissima videtur : ratio est, quia quisque privatus commune bonum omni suo bono temporali præferre tene- tur, omneque temporale pati detrimentum ad damnum gravissimum communitatis vitandum; atque hoc gravissimum damnum profecto com- munitas sufferret, ut supra consideravimus, si princeps a propriis sub- ditis interficeretur. Licitum quidem est necare injustum aggressorem privatum cum moderamine inculpatæ tutelæ, si nullum patet effugium evadendi mortem. Sed quod procedit respectu vitæ privatorum, locum non habet respectu vitæ regnantium. Valde enim diversa ratio habenda est inter privatorum et principum vitas : reges sunt *Uncti Domini*, ideo- que ipsorum personæ sacræ, eorumque vitæ pretiosæ, ac nimis necessa- riæ sunt ad pacem populorum, bonumque publicum servandum. Si occiditur injustus aggressor, damnum ipsi soli evenit, non autem reipu- blicæ, imo ejus mors bono communi proderit, ut insolentia temerariorum reprimatur; at si princeps per manus suorum subditorum vita privetur, malum (ut supra perpendimus) commune evadit, et immensum, propter innumera flagitia, deordinationes et sophismata, quæ propterea deinde sequentur.

14. — Et hac ratione dicunt etiam *Navar. Azor. Molin. Less. Vasq. Layman. Lugo, Ronc. Tapia, Carden. Filliuc.* et alii plurimi cum *S. Antonino et Sylvestro* (1) contra paucos, licere nobili laico occidere, non in vindictam, sed tantum ad defendendum se ab eo qui graviter offendere vellet eum in honore, et non jam solis verbis (quia verbis potest verbis occurrere, v. g., respondendo illum mentiri, etc.), sed etiam factis, v. g., calcibus, colaphis aut similibus injuriis gravibus, quibus tamen semel illatis non potest amplius compensari, repercutiendo, quod quidem non licet, uti habetur ex prop. 30. ex damnatis ab Innocentio XI, quia tunc non esset defensio, sed vindicta. Quare post illatam injuriam non est amplius licitum ferire percutientem, nisi ad impediendas novas percussiones, quæ præter contumeliam, graviter corpus læderent, et nullus alius occurreret modus quo ab illis se defendat. Dicunt viro *nobili laico*, quia non licet hoc plebeiis, nec clericis, aut religiosis, cum illos fuga non dedeceat : ideoque tenentur fugere, semper ac sine vitæ periculo possunt (2). Cæterum etiam respectu secularium hæc sententia quoad praxim parum aut nihil deserviet, quia in praxi, ut sapienter censet *Sylvius*, impossibilis, aut valde rarus erit casus quo ea licebit uti. « Etiamsi (ait Sylvius) honor sit bonum præstantius quam divitiæ, » aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse casum quo pro defensione » solius honoris licet aggressorem interficere (3). »

15. — Eadem ratione communiter affirmant *S. Anton. Suar. Soto, Cajet. Less. Bonac. Lugo. Ronc. Salm.* et alii, licere etiam occidere furem rei magni momenti, semper ac admonitus fur ne rapiat, vel ut relinquat illam, nisi occidi vellet, ille obstinate recusaret. Hujus sententiæ certe est *S. Th.* (4), qui ut probaret licere vitam cum occisione aggressoris tueri, affert textum *Exod.* 22. 2. : « Si effringens fur domum, seu » suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor » non erit reus sanguinis. » Et postea subjungit sanctus : « Sed multo » magis licitum est defendere propriam vitam quam propriam domum. » Et probatur etiam ex *cap. Dilecto, de sent. excomm. in* 6. ubi declaratur licere defendere bona gladio tam temporali quam spirituali ( ). Dictum est tamen *rei magni momenti*, quia non sufficit valor non solum unius aurei (nempe ducati), ut dicebat prop. 31 ex damnatis ab Innoc. XI., sed nec etiam octo aut decem aureorum. Dicunt *Molina*, *Vasq. et Salm.* esse eam magnam summam cujus amissio est ei notabili damno. *Cardenas* dicit summam 40 ducatorum esse magnam respectu uniuscujusque. Sed *Viva et Elbel* putant illam esse magnam summam hoc casu, qua sola ablata, deesset alicui sustentatio pro se et suis. Nec opinioni nonnullorum Doctorum assentio, posse nobilem se defendere armis a fure, qui sibi vellet vi auferre aliquid etiam minimum, ob respectum injuriæ, quia hæc in tali occasione non videtur adeo gravis, ut possit dari fur morti, ut bene dicunt *Diana et Salm.* (6). Contra juxta sententiam probabiliorem *Lessii*, *Lug. Vasq. Busemb. Tanner. Malder.* (contra *Salm. Bonac.*, *etc.*) licite potest dominus occidere furem, qui vult impedire eum quominus rem ablatam reaccipiat (sed valoris supra jam descripti), cum alius modus eam recuperandi non occurrit; nam tunc fur est vere aggressor (7) : et hoc quod permittitur laicis ad suorum bonorum defensio-

(1) S. Antonin. 3. p. t. 4. c. 3. Silvest. v. Bellum n. 4. — (2) Lib. 3. n. 381. — (3) Sylvius in 2. 2. q. 64. d. 7. q. 9. — (4) 2. 2. q. 64. a. 7. — (5) Lib. 3. n. 383. — (6) Ibid. Quær. 2. — (7) Quær. 3.

nem, licere etiam clericis et religiosis, dicunt communissime *Lugo*, *Becan. Lessius*, *Tanner. Salm. Elb. Busemb. etc.* et probatur ex citato textu, *cap. Dilecto* (1), nec isti tunc incurrunt irregularitatem (2). Et illam defensionem, qua potest dominus se tueri per seipsum, potest etiam adhibere per suos servos; *Nav. Lugo, Laym. Sporer, Salm. Elbel, etc.* (3).

16. — Si autem licet occidere bonorum aggressorem, tanto magis licet se defendere a pudicitiæ aggressore, cum nullum aliud medium subest, ut dicunt Doctores communiter. Et quamvis postquam patratum est, non liceat aggressoris ulcisci, nihilominus recte advertit *Lugo* licere (et ego addo etiam expedire) ut mulier oppressa, dummodo hoc faciat immediate post injuriam acceptam, non tamen ob vindictam) procuret insultare eum qui injuriam sibi intulit, pugnis, alapis (et etiam, ut dicunt alii, aliquo vulnere, non tamen gravi nec periculoso), ut cognoscatur quæ sit sua constantia, et molestia concepta, et ita ille iterum non audebit illam vexare (4).

17. — Quemadmodum licet vitam propriam defendere, sic etiam vitam proximi innocentis etiam morte injusti aggressoris, ut docet *S. Thomas* (5), et alii communiter. Nec obstat dicere quod proximus potest cedere defensioni vitæ suæ: quia licet possit ille cedere juri se defendendi, non potest tamen cedere vitæ suæ cujus dominus non est. Magistratus, et etiam satellites ad id stipendio conducti, ex justitia tenentur innocentium vitam defendere, et etiam cum periculo vitæ propriæ cum agitur de bono communi, ut esset publicos latrones interficere; ita *Lessius et Salm.* Dicunt autem *Salm. cum Navar. Bonac.* et etiam privatos teneri innocentis aggressorem occidere, si possunt sine gravi incommodo; sed probabilius id negant *Lessius et Lugo*, quia in praxi hominem occidere non potest esse sine magno horrore, quale est manus sanguine humano fœdare. Excipiunt tamen Doctores si aggressus esset necessarius bono publico, aut esset suus pater, filius, aut frater (6).

18. — Ita etiam dicunt communissime *Lessius*, *Filliuccius*, *Bonac. Lugo, Salm. Trullench. etc.*, licere occidere aggressorem pudicitiæ, aut honoris proximi, si ille factis velit eum offendere, ut dictum est *n.* 12. Sed quoad pudicitiam hoc non intelligitur quando mulier expresse aut tacite assentitur : excepto tamen, si illa esset tibi conjuncta, et tu non posses tuo dedecori consulere, nisi aggressorem vulnerando (7). Ita etiam dicunt *S. Antoninus, Less. Navar. Lugo, Molina et Salm.*, licere innocentis bona magni valoris tueri morte aggressoris, cum aliud medium non exstat; nam in omnibus istis casibus ratio in principio adducta semper valet, nempe quod ordo charitatis in præferenda vita proximi bonis temporalibus, locum habet quando proximus in extrema necessitate positus est, non autem quando ille voluntarie subjicere vult se periculo suæ mortis (8). Advertantur hic propositiones damnatæ 18, ab Alexandro VII; et 30, 31, 32 et 33 ab Innoc. XI.

19. — Quæst. I. est an liceat aliquando aggressorem vitæ occidendo prævenire? Duplex est sententia, sed huic *Soto*, *Azor. Covarr. Ronc. Busemb. Salm. etc.* conciliantur, dum dicunt quod si quis moraliter sit certus inimicum determinatum esse ad se occidendum, v. g., pro certo

(1) Lib. 3. n. 384. — (2) Lib. 7. n. 389. — (3) Lib. 3. n. 385. — (4) N. 386. — (5) 2. 2. q. 60. a. 6. ad 2. — (6) Lib. 3. n. 390. — (7) N. 391. — (8) N. 392.

habet jam hoc arma parasse, aut commisisse sicario sui occisionem, tunc bene potest prævenire, si alio modo insidias et mortis periculum aufugere nequit; secus autem si de hoc tantum aliqua suspicio aut dubium sibi subortum esset; dum justum non est inimicum vita orbare ob simplicem dubium timorem (1). Cæterum quoad praxim spectat, difficillimus erit casus, et fere moraliter impossibilis, quo licitum esse possit aggressorem prævenire; difficillime enim ille, qui aggressionem timet, poterit habere certitudinem futuræ aggressionis, nisi præveniat necando aggressorem.

20. — Quæstio II. an liceat adultero, ut defendat vitam suam, occidere virum qui in se invadit? Adulter tenetur certe fugere si potest, nam in tali casu etiam nobili non est dedecus fugere, saltem non est dedecus grave. Sed si sine vitæ periculo fugere non posset, alii Doctores reum homicidii, si occidit, faciunt; alii non. Nos distinguimus cum *Suarez*, *Layman. Castrop. Coninch. Salm. Ronc. Sporer*, *etc.*, ita : Si ille prævidit proximum periculum aggressionis viri, et audenter velit suam pravam intentionem exequi, tunc non potest ab homicidio et irregularitate excusari, quia tunc adulterium est proximum periculum homicidii, ut dicimus de censuris *tom.* 2. *tr.* 19. *n.* 8.; secus autem si periculum esset remotum, et si adulter cum cautela procederet (2).

21. — Quæstio III. an aliquando liceat innocentem occidere? Directe nunquam licet; sed in certis casibus licet indirecte. 1. Si tyrannus minatur civitatis excidium, nisi innocens occidatur, non jam licet eum occidere, sed permissum est eum tyranno tradere, si ipse se præsentare renuit, ut probabilius dicunt *Molina*, *Less. Layman. Lugo*, *Filliuc. Busemb. contra Sotum*, *etc.* quia tunc ille ut evitet commune damnum, tenetur se præsentare, qua de re cum id recusat, fit reus, et tanquam reum potest respublica eum tradere (3). 2. Si quis equo sedens fugiendo nequit mortem evadere ab inimico persequente, nisi morte pueri qui in angusto calle reperitur, potest ille quidem occidere, modo puer sit baptizatus; *Sanch. Less. Lugo*, *Fill. Salm. Prado*, et alii communiter (4). 3. Licet in bello tormenta bellica versus inimicorum stationes dirigere, licet innocentes mortem passuri essent; *Less. Busemb. etc.* (5).

22. — Quæstio IV. An liceat esse causam abortus? Abortum ex proposito procurare, certe est semper illicitum, licet fetus esset inanimatus; quia si nullius vitæ nocetur, saltem nocetur naturæ generationis. Et hic advertendum est Sixtum V in bulla *Effrenatam*, præter pœnas privationis privilegiorum clericalium, et beneficiorum, et inhabilitatis ad ea recipienda, imposuisse excommunicationem papalem *ipso facto* et irregularitatem omnibus iis scienter abortum fetus (animati vel inanimati), procurantibus cooperatione, consilio, aut favore. Sed postea Gregorius XIV, bulla *Sedes apost.* 1591, restrinxit præfatam excommunicationem et irregularitatem duntaxat ad abortum fetus animati (6); et facultatem dedit episcopis et aliis ab ipsis ad id deputatis specialiter, absolvendi ab hac excommunicatione; id tamen non excludit quin ab ea possint absolvere etiam alii, quibus episcopus generalem facultatem concedit absolvendi ab omnibus casibus a Papa sibi reservatis, ut dicunt valde probabiliter *Bonacina*, *Elbel*, *Sporer* (7). An ab ea possint absolvere regulares, vide *tom.* 3. *tract.* 20. *num.* 100. Sed hic notandum 1.

(1) Lib. 3. n. 387. — (2) N. 398. — (3) N. 393. — (4) Ibid. — (5) Ibid. ad 4. — (6) N. 395. — (7) N. 397

quod cum in bulla Sixti V dicatur *scienter*, non incurrunt excommunicationem et irregularitatem illi qui ex ignorantia crassa sunt causa abortus, ut communiter Doctores (1); vide de censuris. Notandum 2. varias esse opiniones circa tempus quo fetus judicandus sit animatus (2); sed communissima vult fieri animationem post dies 40 a conceptione si proles est mas, post 80 si est femina : ita *Sylvest. Azor. Elbel, Busemb. et Salm. cum S. Thoma* (3), (qui extendit usque ad 90 dies pro feminis); et hanc sententiam, ait *continuator Tournely* (4), esse fere omnium theologorum, et addit cum *Navarro*, *Sylvio*, hanc teneri a sacra pœnitentiaria cum agitur de pœnis et irregularitatibus.

23. — Sed hic dubitatur 1. an incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ sibi abortum procurant? Multi affirmant *cum Bonac. Viva, Spor. etc.* ex eo quod in bulla Sixti V (§ 5.) dicitur *ac mulieres ipsas quæ pocula scienter sumpserint.* Sed est valde probabilis et ratione intrinseca probabilior sententia negans *cum D. Lug. Avila, Lezana, de Leone, Salmant. etc.* quia prædicta verba bullæ intelliguntur tantum de pœnis temporalibus, non vero spiritualibus; et hoc deducitur ex verbis sequentibus § 7. ubi dicitur : « Insuper ut hujus delicti gravitati non solum » temporalibus, sed etiam spiritualibus pœnis prospiciamus omnes qui, » vel quæ uti principales, vel ut sociæ ad tale facinus, opem, consilium, » favorem dederint, etc. » Et istis solum cooperatoribus videtur imposita fuisse excommunicatio, non autem prægnantibus, dum illæ hic non exprimuntur sicut antecedenter in aliis pœnis expressæ sunt. Nec excommunicatio hic imponitur omnibus abortum procurantibus, sed duntaxat principalibus sive sociis præbentibus auxilium, consilium aut favorem : quod intelligi non potest de muliere, de qua dici non potest quod ipsa sibimet præbeat auxilium, aut consilium, etc. (5).

24. — Fit dubium 2. an incurrat irregularitatem qui abortum procuravit in dubio fuerit necne animatus? Affirmant *Salm. Viva ex Cap. Ad audientiam, de homic.* et aliis textibus similibus, ubi dicitur : In dubio an in homicidium concurrerit velne, habendus esset pro irregulari. Sed sententia huic adversa quam tenent *Præp. Giball. Maj. Pell. Marchant, Verde, Tamb. Elbel. Diana, Sporer, et alii cum docto auctore Instr. pro Confess. nov.* mihi videtur certa. Et ratio videtur esse convincens, quia ex una parte habemus in *cap. Is qui de sent. excom.* irregularitatem non incurri, nisi in lege expressa sit. Ex altera, in nostro casu nullibi expressum est quod hæc irregularitas incurratur; nam quamvis in allegatis textibus irregulares declarati fuerunt aliqui de quibus dubitabatur an fuerint velne causa homicidii, tamen certum erat quod homicidium patratum fuerat; sed in nostro casu, cum sit dubia fetus animatio, dubium est etiam homicidium. Itaque nos sumus in casu cui non reperitur expresse ab aliqua lege imposita irregularitas. Secus contra est dicendum de iis de quibus dubitatur an sua opera concurrerint necne in abortum (6). Si autem dubitaretur de concursu tantum verbali, mandato aut consilio patrato, observa quod dicetur de irregularitate, *tom. 2. tr. 19. n. 7.* Et quod hic dicitur de irregularitate, erit dicendum de excommunicatione. Sed quoad irregularitatem, dispensatio a nemine nisi a Papa obtinenda est. An autem episcopus possit dispensare cum iis qui

(1) Lib. 3. n. 395. — (2) N. 394. Quær. III. — (3) In 3. d. 3. q. 5. a. 2. — (4) Tr. de dec. c. 2. de 5. præc. art. 3. d. 1. — (5) Lib. 3. n. 395. Quær. 5. — (6) N. 396.

abortum procurarunt, circa inhabilitatem ad procuranda beneficia? Affirmant *Elbel, Sporer et Roncagl. contra Anacl.* (1). Vide quod dictum est *tract.* 2. *n.* 58.

25. — Dubitatur 3. (redeundo ad quæsitum propositæ quæstionis 4.) an liceat matri medicinam sumere directe ad expellendum fetum inanimem? In hoc ex una parte certum est ex se loquendo, non licere (ut principio dictum est) directe fetus etiam inanimis expulsionem procurare (modo jam non esset certe corruptus) quacumque ex causa, quamvis mater cæteroquin esset in mortis periculo, aut propter parentes ex sua prægnatione injuria affectos, ut irrationabiliter permittebat propositio 34 damnata ab Innocentio XI, aut propter periculum quod mater in aliis partubus experta sit, ut dicunt cum communi sententia *Sanch. Azor. et Petrocorens.* Ex alia parte certum est apud omnes licere remedium præstare matri, directe ad medendum ejus morbo, licet cum periculo abortus, cum morbus est mortalis. Hoc posito, multi Doctores dicunt in eo casu licere fetum expellere, qui certe non sit animatus, etiam directe, quia tunc (ut dicunt) habetur fetus tanquam vitæ matris aggressor. Alii Doctores contra communius hoc negant. Sed recte hic ait *Busemb.* Quid refert opinione opposita uti de directa expulsione, cum juxta omnes potest sine culpa fetus indirecte expelli (2)?

26. — Dubitatur 4. an liceat matri prægnanti de fetu animato medicinam sumere directe ut convalescat, sed cum prolis periculo? Cum moraliter certum judicetur quod moriente matre moriatur etiam proles, nulli dubium esse hoc licere. Difficultas versatur cum aliqua spes affulget quod moriente matre, possit proles supervivere et baptizari. Hoc permittunt etiam in tali casu *Holzm. Prado et Salm.* dicendo quod obligatio vitam temporalem fundendi ut vita æterna proximi procuretur, tunc adest, cum proximi salus spiritualis est certa, non vero cum est dubia. Sed huic opinioni ego nescio acquiescere, quia aliud est debere se exponere morti ad proximi salutem obtinendam, et hic regulæ adversariorum (nempe quod salus proximi debet esse certa) locus datur; aliud est ob defendendam propriam vitam positive proximum æternæ mortis periculo exponere; cum enim æquale est periculum tam matris quam prolis moriendæ sine baptismo, certum mihi videtur quod ordine charitatis spectato, magis evitandum est periculum prolis quam matris: quare puto omnino tenendum *cum Petrocorens. Elbel et Tournely* (qui citans *Silv. Comitolum et Habert*, vocat communem hanc sententiam) præbere medicinam matri cum periculo fetus animati, licere in eo solo casu, quo nulla spes appareat rationabilis de prolis vita, ut possit baptizari, post matris mortem, nam tunc tantum videtur non obligare charitas matrem (in extrema necessitate positam) ut abstineat a medicina, ob solam remotissimam spem quæ haberetur de vita prolis. Quapropter *Salmanticenses* dicunt medicos non debere adeo scrupulosos esse in præbendis medicinis mulieribus prægnantibus, quia rarissimus est casus, imo moraliter impossibilis, ut sentiunt *Sanch. Lugo et Ronc.* quod si mater moriatur, proles supervivat. Et idem confirmarunt plures medici docti, quos ego consului de hac re: cum enim mater aliquo morbo mortali laborat, humores corrumpuntur, et alimentum prolis contaminant; adeoque proles moritur probabilis-

(1) Lib. 3. n. 395. v. Quod ad. — (2) N. 394. v. Quær. igitur. 1.

sime dum (et forsan antecedenter) mater moritur (1). Nihilominus est qui mihi testatur non semel accidisse, quod ob peritiam chirurgorum, statim ac mater spiritum exalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit et baptizata. Non autem licebit matrem incidere cum periculo probabilis mortis, ut baptizetur proles etiamsi adesset ejus consensus. Si tamen periculum matris esset remotum ob peritiam chirurgi, tunc posset incidi, et ipsa teneretur incisionem perferre. An autem ex tali incisione possit infans ad baptismum pervenire, sine periculo gravi matris, videant experientiam callentes; mihi enim hoc difficile videtur (2).

CAPUT III.

DE DUELLO ET BELLO.

27. Punct. I. *De Duello*. Propositiones damnatæ a Benedicto XIV. — 28. Quando duellum erit licitum. Pœnæ in duellantes. — 29. Punct II. *De Bello*. An liceat bellum movere cum opinione probabili. — 30. An liceat inimícos fidei in auxilium vocare. — 31. An miles possit bellare in dubio justitiæ. — 32. Quæ actiones in bello liceant.

PUNCTUM I.

DE DUELLO.

27. — Duellum est pugna inter duos aut plures, ex condicto præcedenti de loco, die et armis. Duellum non est licitum nec ad veritatem indagandam, nec ad lites finiendas, nec ad objecti criminis purgationem, et tanto minus ad timiditatis notam (ut permittebat propos. 2. damnata ab Alex. VII.) aut ignominiæ vitandam, licet tantum apparenter fieret; ita tenendum cum communi contra alios. Et advertendæ hic sunt 5 propositiones novissime damnatæ a Bened. XIV, an. 1752 in bulla *Detestabilem*, et sunt sequentes : « I. Vir militaris qui nisi offerat » et acceptet duellum tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad » officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque » sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ ac promeritæ » spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive » acceptet duellum. II. Excusari possunt etiam honoris tuendi vel hu- » manæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud » provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote » ab aliis impediendam. III. Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra » duellantes latas dux vel officialis militiæ acceptans duellum ex gravi » metu amissionis famæ, vel officii. IV. Licitum est in statu hominis natu- » rali acceptare, et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas » quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit. V. Asserta » licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male » ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia, vel malitia magistratus, » justitia aperte denegatur. »

28. — In duobus casibus tantum duellum erit licitum. I. Ad finiendum bellum commune et justum cum minori damno; aut, ut aliqui dicunt, ad servandum honorem exercitus ab inimicis oppressi. II. Si inimicus determinatus est ad te occidendum, et ex sua petulantia tibi arma concedit ad te defendendum; nam tunc pugnatio tua est vera defensio, modo

(1) Lib. 3. n. 394. v. Quær. 2. — (2) Lib. 6. n. 106. v. Omnino.

pugnam aufugere non valeas (1). Tres vero sunt pœnæ quas Trident. (*sess.* 25. *c.* 19.) imposuit duellatoribus : 1. infamia cum bonorum confiscatione; 2. privatio sepulturæ ecclesiasticæ quoad eos qui in conflictu decedunt, licet sacramentis ante mortem præmuniti fuerint, ut ex cit. bulla *Detestabilem* ; 3. excommunicatio papalis ipso facto incurrenda tam ab ipsis duellatoribus, quam a patrinis consilium dantibus (modo consilium fuerit efficax, ut notat *Elbel*); et insuper a præbentibus favorem aut locum, et etiam a spectatoribus; non quidem ab illis qui per transitum ibi reperiuntur, sed ab iis qui data opera assistunt, ut explicavit Gregorius XIII, in bulla *Ad tollendum*, sic dicens, *ex composito spectantes*; imo addunt communiter *Tourn. Salmant. Elbel*, et alii, comprehendi proprie solos socios duellatorum, aut eos qui sua præsentia illos ad pugnam acuunt (2). Quocirca advertenda sunt : 1. prædictas pœnas et excommunicationem non incurri, nisi ob duellum stricte acceptum, nempe præmeditatum (ut dictum est) cum designatione loci, temporis et armorum (licet cæteroquin sine patrinis conficeretur, ut declaravit Gregorius XIII in cit. bulla); secus vero si pugna ex inopinato accideret, licet gladiatores ex rixæ impetu ad locum magis aptum se reciperent, ut communiter Doctores (3). 2. Quanquam ex verbis concilii videatur requiri ut duellum sit secutum, tamen ex bulla Clementis VIII, *Illius vices*, etiamsi duellum non sequitur, tamen tam principales quam omnes alii cooperantes excommunicationem incurrere (4). Notandum 3. si duellum non est notorium nec ad forum deductum, episcopos posse absolvere a præfata excommunicatione, ex *cap.* 6. *Liceat*, Trident. *sess.* 24. sed non jam regulares, nisi Romæ, et extra Italiam (5).

PUNCTUM II.

DE BELLO.

29.—Tres conditiones requiruntur ut bellum sit justum : auctoritas principis supremi; intentio recta de bono communi, et causa justa et gravis. Quæritur 1. an liceat inferre bellum cum sola probabili opinione? Tres adsunt sententiæ. *Prima* affirmat cum *Azor. Sanch. Filliuc. etc.* dicens quod sicut permittitur privatis litem movere cum sola probabili opinione, ita et principibus bellum movere concedendum est, saltem ad obtinendam partem regni quod contenditur, cum nullus adsit judex supremus qui hanc litem decidere potest. *Secunda* cum *Bann. Prado et Ledesma* requirit saltem probabiliorem, eo quia, prout eo casu judex debet rem privato adjudicare, licet non sit in rei possessione, ita princeps, cum nullus adsit judex competens, potest bello potiri eo quod prætendit. *Tertia* sententia docet non posse bellum inferri, si non constat certe de jure quod ad illud habet; dum pro regula generali acceptum est (ut dictum est *tract.* 1. *n.* 18.) possessorem bonæ fidei non posse re expoliari, nisi constet quod injuste retineat; ita de bello loquendo dicunt *Castrop. Laym. Holzm. Vasq. Sal. Montesin. Villal. Salmant.* qui pro certa habent hanc sententiam; et *Tambur.* qui ut improbabilem habet contrariam. Hæc tertia sententia, spectata intrinseca ratione, mihi videtur longe probabilior. Cæterum aiunt *Roncagl. et Salmant.* quod cum bellum regulariter tot damnorum religionis, et tot scelerum causa

(1) Lib. 3. n. 400. — (2) N. 401. — (3) Ibid. — (4) L. 7. n. 220. — (5) Ibid. Not. 5.

est, saltem in praxi valde difficulter potest videri justum esse bellum inferre sine certo jure ad regnum quod ab alio principe possidetur (1).

30 —Quæritur 2. an liceat principi catholico in bello justo infideles, aut hæreticos, ut sibi auxilientur, advocare? Alii absolute negant; alii vero absolute affirmant; alii denique cum communi, ut *S. Anton. Suar. Sylvest. Bonac. Castrop. Coninch. Busemb. etc.* dicunt probabilem esse secundam sententiam semper ac nulla damna religioni futura sint; sed quia in praxi inevitabilia sunt, ideo dicimus cum *Mol. Sporer, Salmant. Diana*, *etc.* in praxi omnino primam esse sequendam (2).

31.—Quæritur 3. an miles possit bellare in dubio de belli justitia? Distinguendum : si ipse est subditus, bene potest, imo tenetur, ut dicunt communiter Doctores ex celebri illo textu *S. August.* allato in *can. Quid culpatur*, *dist.* 23. *q.* 1. ubi dicitur posse miles juste pugnare usquedum non est certus bellum esse injustum : *Si utrum sit* (contra præceptum Dei) *certum non est*, sunt verba S. Patris. Ratio est, quia subditus tenetur obedire ubi peccatum certum non est, ut diximus *tract.* 1. *n.* 18. Qui vero non est subditus non potest in militiam descendere, nisi sit certus de ejus justitia, quia nemo potest cooperari ad spoliandum aliquem re quam possidet, nisi sit certus quod injuste ille eam possideat. Et idem dicendum de militibus salario conductis, modo ante belli illationem conducti reperirentur (3). Notandum hic peccare milites qui ab exercitu, cum adhuc spes victoriæ erepta non sit, aut a castris sine justa causa decedunt (4).

32.—Quæritur 4. quænam actiones sint licitæ in bello justo? 1. Licet occidere inimicos, et eorum bona arripere. Innocentes tamen non licet directe occidere, bene tamen eos expoliare bonis, si ipsi sunt partes reipublicæ inimicæ, et alio modo haberi victoria non potest, ut dicunt *Molin. Bellarm. Laym. etc.* Verum bona ecclesiastica deberent restitui, si adhuc exstant (5). 2. Licet ecclesias demoliri si inimici pro defensione iis utantur. 3. Licet uti insidiis et stratagematibus; non autem puteos veneno inficere, aut aliud efficere quod prudenter caveri non posssit. 4. In aliquo casu, sed raro ex urgentissima causa potest a duce juberi civitatem dari diripiendam, ut dicunt *Laym. Filliuc. Sa*, *etc.* 5. Licet captis in bello fugere semper ac possunt. 6. Licet bona inimici damnificare (quod dicuntur repressaliæ), modo adsit principis præceptum, et constet de injuria a civibus reipublicæ inimicæ illata, et non excedatur justa compensatio (6). De bonis in bello arreptis immobilia ad principem spectant, mobilia vero ad arripientes, nisi consuetudo sit contraria (7).

(1) Lib. 3. n. 404.—(2) Ibid. n. 406.—(3) N. 408. v. Quær. — (4) N. 410. — (5) N. 409. — (6) L. 3, n. 410. — (7) N. 411.

TRACTATUS IX.

DE SEXTO PRÆCEPTO DECALOGI.

PUNCTUM I.

DE TACTIBUS, ASPECTIBUS ET VERBIS TURPIBUS.

1 et 2. An detur parvitas materiæ in delectatione carnali, aut sensibili. — 3. De tactibus. — 4. De choreis. — 5. De muliere permittente se tangi. — 6. An puella oppressa teneatur clamare. — 7. An possit unquam permittere sui violationem. — 8. De aspectibus. — 9. De verbis. — 10. De audientibus verba turpia.

1. Peccatum contra hoc præceptum est materia maxime ordinaria in confessionibus, et est vitium quod replet infernum animabus; quare plura de hoc præcepto sigillatim disseremus. Monemus autem ne hæc nisi a confessoribus legantur, aut ab iis sacerdotibus qui ad audiendas confessiones se capaces efficere cupiunt : imo rogamus istos ne legant in hoc, aut alio libro de hac materia (quæ sola lectione sua mentem inficit), nisi post omnes alios tractatus, et cum jam ad administrandum SS. Pœnitentiæ sacramentum proximi sunt.

2. — Ante omnia advertendum, quod in materia luxuriæ (quidquid aliqui dicant de levi attrectatione manus feminæ, vel de intortione digiti) non datur parvitas materiæ; ita ut omnis delectatio carnalis, cum plena advertentia et consensu capta, mortale peccatum sit. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII propos. 40 quæ dicebat *non esse mortale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur.* Et sic etiam reprobanda est opinio admittentium parvitatem materiæ in delectatione sensiblii, nempe si vir delectetur de contactu manus feminæ, tanquam de contactu panni serici : quia in hoc saltem adest proximum periculum incidendi in delectationem carnalem (1). Bene tamen advertit *continuator Tournely* (2) aliud esse agere propter delectationem, aliud cum aliqua delectatione naturali, quæ de se consurgit ex qualitatibus corpori annexis; quia in ea potest quidem dari parvitas materiæ, puta in medico qui ex necessitate mulierem tangit : modo (addendum) curet ille non sistere in tali delectatione, eamque tangendo detestetur; alias jam ageret propter delectationem, quæ licet naturalis sit, tamen (ut diximus) non est sejuncta a proximo periculo transeundi in carnalem, si ex proposito quæratur. His positis, procedamus ad loquendum de singulis luxuriæ speciebus. 1. De non consummatis; 2. de naturalibus consummatis; 3. de consummatis contra naturam.

3. — Et I. De *tactibus*. Extra matrimonium mortales sunt omnes tactus, oscula et amplexus ob delectationem carnalem exerciti; omnes enim ejusdem sunt naturæ quam actus consummatus; unde explicandum in confessione, an habiti sint cum eodem, an cum diverso sexu, et an cum persona conjugata, aut sacra. Et sic pariter mortalis est tactus propriorum genitalium, maxime cum commotione spirituum, nisi fiat ex ne-

(1) Lib. 3. n. 415. et 416. — (2) Tract. de Dec. c. 3. de 6. præc. art. 8.

cessitate; si autem ex curiositate vel levitate fiat, poterit esse tantum veniale, modo tamen sit obiter, ac sine mora; et absque commotione spirituum, aut scandalo, aut periculo delectationis. Tactus autem verendorum alterius corporis, maxime si sint nudi, et fortius si diversi sexus, etiam secluso affectu venereo habiti, vix unquam excusantur a mortali. Excipe tantum nisi fiant ob necessitatem, puta a chirurgo, dummodo ipse in delectationem non consentiat. Tangere autem genitalia brutorum, per se non est lethale, sed tactum hujusmodi usque ad pollutionem, merito *Bonac. Holzm. Croix*, *etc.* contra aliquos, non excusant a mortali, cum sit actio valde incitans ad venerem (1).

4. — Choreæ si fiant a laicis, et modo honesto sine inhonestis gesticulationibus aut periculosis, non sunt per se illicitæ, ut loquitur *D. Antonin.* cum aliis (2).

5. — Mulier aut adolescens non peccat, si permittat se pudice juxta morem tangi, nisi (excipe) ei constet de pravo affectu tangentis, possitque tunc resistere sine sua infamia, aut scandalo aliorum, ut docent *Cajet. Azor. Sa*, *Bonac. Busemb. etc.* Peccat vero si non obsistat tactibus impudicis, aut osculis morosis vel furtivis.

6. — Hinc dubitatur 1. an puella oppressa teneatur clamare, si oporteat ad se liberandam a turpitudine? Alii ut *Navar. Soto*, *Bonac. etc.* si ipsa resistit omni modo quo potest, et si clamando periculum ei imminet infamiæ, eam excusant, nisi sit in periculo consentiendi; nec obstare dicunt illud Deuteronomii 22. 24, ubi damnatur puella *quia non clamavit*, eo quod (ut aiunt) tale præceptum pertinebat ad externum judicium, in quo præsumebatur puella non clamans consensisse. Alii vero, ut *Cajet. et Salm.* cum aliis affirmant, et hæc quidem sententia ut tutior consulenda est (licet opposita non sit damnanda), maxime si proximum non adsit periculum consensus (4).

7. — Dubitatur 1. an mulier teneatur potius mortem pati vi repellendo invasorem, quam sui violationem permittere? Negant *Tolet. Sotus*, *Navar. Holzman. etc.* modo voluntate resistat, absitque periculum consensus. Sed hæc opinio in praxi non videtur probabilis, quia mulier, quiescendo in tali congressu, nimis difficulter poterit se eximere a periculo consentiendi in illum (5). An autem et quomodo liceant tactus inter conjuges, aut sponsos? Vide quæ dicentur de matrimonio, *tom.* 2. *tr.* 18. *n.* 42.

8. — II. De *aspectibus.* Aspicere verenda personæ diversi sexus, difficulter excusatur unquam a mortali, nisi forte aspectus fiat e loco valde longinquo, et ita obiter ut nullum periculum delectationis adsit. Et etiam loquendo de verendis personæ ejusdem sexus, non excusarem a mortali virum morose et delectabiliter aspicientem pulchrum adolescentem nudum. Censeo tamen cum *La-Croix* (quidquid dicant *Salmant.*) simplicem aspectum turpem sine desiderio tactuum nunquam inducere speciem personæ quæ aspicitur, nimirum consanguineæ, sacræ, aut conjugatæ; species enim incestus, sacrilegii, vel adulterii non contrahitur, nisi per tactum quo pietas, vel jus conjugii violatur (6). Aspicere concubitum humanum sine dubio est lethale; brutorum vero, valde periculosum; unde nulli permittendum nisi tantum illis quibus incumbit ani-

(1) Lib. 3. n. 417. ad 422. — (2) N. 429. — (3) N. 430. — (4) Ibid. v. Utrum. — (5) N. 368. — (6) Ibid. n. 431.

malia conjungere ad generationem; modo absit in ipsis periculum consentiendi in turpia (1). Aspicere autem partes minus honestas mulieris, sed non turpes, nempe brachia, crura, aut pectus, non semper est per se mortale; sed si aspectus sit deliberatus et diuturnus, aut si aspiciens sit ad venerem proclivis, difficillime a mortali excusabitur: et idem sentio de eo qui vultum mulieris pulchræ morose inspicit, saltem si inordinato affectu eam diligit (2). Aspicere picturas obscenas ex mera curiositate, dicunt auctores non esse mortale, si absit periculum turpis delectationis; sed vir morose aspiciens pudenda muliebria depicta nuda, vel levi velo tecta, nescio quomodo a mortali excusari possit (3). Qui autem pingunt vel exponunt hujusmodi imagines, gravissimo peccato scandali delinquunt, cum ipsæ valde adolescentes ad libidem provocant (4). Et idem puto dicendum de iis qui eas domi retinent expositas omnium aspectui.

9. — III. De *verbis*. Verba obscena non sunt mortalia, si proferantur ex ira aut joco, prout solent messores, vindemiatores et muliones. Secus si verba sint nimis lasciva, aut si proferantur cum ipsarum rerum turpium delectatione, vel cum audientium scandalo, quod ut plurimum adest, si hujusmodi verba dicuntur coram puellis aut pueris, et maxime si quis se jactat de aliquo peccato turpi; in quo se jactans tripliciter ordinarie peccat, 1. quia gloriatur de re mala: 2. quia magnum præbet scandalum: 3. quia de facili se complacet de peccato patrato (5). Insuper hic sedulo notandum cum *Salm. et Roncagl. ex D. Thom.* non esse sine gravi periculo diuturnum colloquium cum puella inordinate dilecta (6).

10. — Audientes autem verba turpia, aut turpes comœdias tantum ob curiositatem, aut ob vanum solatium, possunt aliquando excusari a mortali, nisi adsit delectatio turpis, vel illius periculum, quod facile fere semper aderit in adolescentibus, vel in aliis parum timoratæ conscientiæ (7), aut nisi adsit scandalum: et ideo merito docet Bened. XIV. (8), clericos et religiosos non posse comœdiis turpibus interesse sine scandalo gravi. Et etiam merito *Holzman. et La-Croix* propter scandalum aliorum damnant de mortali eos qui pecunia aut plausu cooperantur ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes; eosque qui eas impedire tenentur, aut commode possunt, et non impediunt; ac fortius qui illas repræsentant (9). Gravissime quoque peccant qui libros componunt incitantes ad turpia, vel ad inhonestos amores (10). Hactenus de actibus luxuriæ non consummatis; nunc videamus de speciebus turpibus consummatis.

PUNCTUM II.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS NATURALIBUS.

11. De fornicatione. — 12. An permittendæ meretrices. — 13. An fornicatio sponsorum sit diversæ speciei. — 14. De stupro. — 15. De raptu. — 16. De adulterio — 17 et 18. De incestu. — 19. Si dispensati coeant, etc. — 20 ad 23. De sacrilegio.

11. — I. De *fornicatione*. Fornicatio est coitus inter solutos ex mutuo consensu. Concubinatus autem non est aliud quam continuata fornicatio

(1) Lib. 3. n. 419. — (2) N. 422. et 423. — (3) N. 424. — (4) N. 429. v. Exhibentes. — (5) N. 426. — (6) N. 422. in fin. — (7) N. 426 et 427. — (8) De Synodo l. 11. c. 10. — (9) Lib. 3. n. 427. et 428. — (10) Ibid.

habita uxorio modo in eadem vel alia domo. Quando vero concubinarii possint velne absolvi, vide quæ dicentur infra de iis qui sunt in occasione proxima, *tom.* 3. *tract. ult. punct.* 1. De pœnis autem concubinariorum, et præsertim clericorum, vide (1).

12. — Dubitatur hic 1. an permittendæ sint meretrices? Alii affirmant ex *S. Thoma*, quia plura graviora crimina alioquin evenirent. Sed probabilius negant *Navarr. Roncagl. Guttierez et alii*; quia permittendo meretrices innumera peccata jam patrantur : et contra, mala graviora non evitantur. Cæterum sedulo omnino advertendum quod, esto in magnis urbibus meretrices permitti possent, nunquam tamen permittendæ in oppidis aut civitatibus parvis (2).

13. — Dubitatur 2. an fornicatio sponsorum diversam induat speciem peccati? Alii id affirmant de utroque sponso : alii tantum de sponsa : alii vero satis probabiliter de utroque negant, ut *Pontius, Sanch. Laym. Lugo, Salm. Trullench. Covar. Led. Elbel, etc.* quia uterque sponsus, licet se obliget ad matrimonium ineundum, neuter tamen aliquod jus tradit alteri in corpus suum, ita ut nequeat illo ad suum arbitrium uti sine alterius injuria (3).

14. —II. De *stupro*. Stuprum est defloratio virginis ipsa invita, et ideo præter fornicationis malitiam habet etiam injustitiæ. An autem virgine consentiente sit speciale peccatum? Affirmant *Navarr. Azor etc.* sed communius negant *Less. Sanch. Bonac. Busemb. Salm. Barbosa, etc.* Potest tamen aliunde esse specie diversum, nimirum ratione dedecoris familiæ, mœroris parentum, aut rixarum (4). Ad quid vero teneatur stuprator, vide dicenda de 7. *præc. tract.* 10. *ex n.* 91. *et seqq.*

15. —III. De *raptu*. Raptus committitur, cum abducitur femina aut masculus libidinis causa, illata vi personæ illius, vel iis quibus ipsa subest, nempe parentibus, aut tutoribus (5). Ad quid autem teneatur raptor, vide de matrimonio, *tom.* 2. *tract.* 18. *num.* 76. *et seqq.*

16. —IV. De *adulterio*. Adulterium est copula habita cum persona conjugata, estque speciale peccatum injustitiæ, etiamsi adsit consensus mariti, ut constat ex propos. 50 damnata ab Innoc. XI, quia per adulterium irrogatur injuria non solum ipsi, sed etiam proli et generationi humanæ. Hinc sentiunt *Lugo et Lessius* (6) quod in adulterio, dissentiente marito, duplex adest injustitia; sed *Viva* (7) *cum Cajet. et Turriano,* tenet unicam tantum adesse injustitiam contra bonum generationis, eo quod per adulterium infertur injuria marito non ut personæ privatæ, sed ut marito; ac ideo ad ipsum spectat consulere prolis bono, cui nequit ipse cedere, sicut nequit quis consentire ut membrum ei ab altero mutiletur. Qui sodomitice cognoscit uxorem, ex communi sententia committit adulterium, et debet explicare peccasse nefande cum propria uxore (8). Ad quid autem teneantur adulteri, si proles ex adulterio nascitur, vide *de rest. tract.* 10. *num.* 101.

17. —V. De *incestu*. Incestus est congressus cum consanguinea vel affine, ex copula licita usque ad quartum gradum, ex illicita usque ad secundum. Hic dubitatur 1. an incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? Affirmant probabiliter *Less. Salm. Roncagl.*

(1) Lib. 3. n. 442. — (2) N. 434. — (3) N. 447; et l. 6. n. 847. — (4) Lib. 3. n. 443. — (5) N. 444. — (6) Lugo de pœnit. D. 16, n. 218, et Less. l. 2. c. 7. dub. 3. — (7) In propos. 50. damn. ab Innoc. XI, n. 10. — (8) Lib. 3. n. 446.

Croix, *etc.* quia in consanguinitate vinculum est ab identitate sanguinis, in affinitate autem est a copula, unde diversa videtur difformitas. Alii vero, ut *Sotus*, *Cajet. Sanch. Lugo*, *etc.* probabilius negant, quia uterque incestus ex eodem motivo pietatis vetatur; et consentit *D. Thomas* (1) dicens: ***Ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas.*** Omnes autem incestus inter affines ex communi sententia sunt ejusdem speciei, excepto incestu inter privignum et novercam, interque socerum et nurum (2).

18. — Dubitatur 2. an omnes incestus cum consanguineis sint ejusdem speciei? Tres sunt sententiæ omnes probabiles. Prima, cum *Cajet. Pontio*, *Soto*, *Navarr. Castrop. etc.* affirmat, excepto primo gradu in linea recta, quia (ut dicunt) commixtio conjugalis inter alios consanguineos tantum ab Ecclesia est vetita, non vero a naturali jure, per quod specifica diversitas solummodo constituitur. Secunda sententia cum *Suar. Vasq. Laym. etc.* tenet omnes gradus usque ad quartum, speciem diversam incestus constituere, quia major debetur reverentia proximiori gradui quam remotiori. Tertia demum cum *Less. Lugo*, *Sanchez*, *Roncagl. etc.* dicit tantum primum gradum, tam in linea recta, quam in transversali constituere diversam speciem; quia sentiunt commixtionem inter fratres et sorores ab ipsa natura esse vetitam (3). Certum autem est quod incestus inter cognatos spirituales (ratione scilicet adoptionis) sunt diversæ speciei, quam inter consanguineos et affines (4).

19. — Dubitatur 3. an cognati, obtenta et executa dispensatione ad matrimonium ineundum, committant incestum, si ante conjugium fornicentur? Adest duplex probabilis sententia. Alii communius negant, ut *Sanch. Lugo*, *Cajet. Armilla et Vega;* quia, sublata prohibitione matrimonii, cessat ratio incestus. Alii vero, ut *Major et Gallego* affirmant, quia impedimentum propinquitatis ablatum est tantum ad nuptias contrahendas, non autem ad fornicandum (5).

20. — VI. De *sacrilegio.* Sacrilegium est cum violantur sacra per actum venereum. Potest igitur sacrilegium committi circa personam, locum et rem. Et I. circa *personam* fit, si quis peccat habens votum castitatis, vel cum habente illud. Hinc sacerdos peccans cum alia persona sacrata duplex committit sacrilegium. Contra vero religiosus, qui est etiam sacerdos, castitatem lædendo probabilius unum sacrilegium committit, tum quia sacerdos probabilius tantum ratione voti ordini sacro annexi tenetur ad castitatem (ut dicemus in *exam. ord. num.* 59.); tum quia talis, etiamsi teneretur ad castitatem ex solo præcepto Ecclesiæ, tamen adhuc contra religionem peccaret, cum Ecclesia tantum ex motivo religionis castitatem præcipit (6). Sacerdos autem inducens suo consilio laicum ad fornicandum, committit sacrilegium si ex affectu ad libidinem inducit; secus si ex alio pravo fine (7).

21. — II. Circa *locum*, committit sacrilegium qui fornicatur in loco sacro, nempe intra ecclesiam aut cœmeterium, non autem in atrio ecclesiæ, monasterio, aut oratorio privato non benedicto ab episcopo (8). Dubitatur hic 1. an copula maritalis, aut occulta habita in ecclesia sit sacrilegium? Adest triplex probabilis sententia. Alii negant de maritali, ut *Alensis*, *Pontius*, *Sa*, *etc.* Alii negant de occulta, ut idem

(1) 2. 2. q. 154. art. 9. — (2) Lib. 6. n. 469. — (3) N. 470. — (4) Lib. 3. n. 450. — (5) N. 452. — (6) N. 454. ad 456. — (7) N. 457 — (8) N. 460.

Pontius, *Tolet. Vasq. Azor. etc.* Alii vero communius et probabilius de utraque affirmant, quia per utramque irreverentia irrogatur ecclesiæ, et ecclesia polluitur; tametsi, cum crimen sit occultum, non est obligatio a divinis officiis abstinere; ita *Suar. Sanch. Lessius*, *Holzman. Croix*, *Bonac. Salmant. etc.* Attamen iidem auctores merito excusant conjuges copulantes in ecclesia, si ipsi sint in morali necessitate coeundi, puta si sint in periculo incontinentiæ, vel si diu in ecclesia permanere debeant. Quomodo autem intelligendum illud *diu*: alii putant decem dies; alii vero probabilius mensem, aut saltem 20 dies. At si conjuges judicent se per mensem esse in ecclesia mansuros, advertunt *Sanchez*, *Salmant.* et alii, eos ab initio copulari posse (1).

22. — Dubitatur 1. an omnes actus externi impudici habiti in ecclesia, nempe tactus, aspectus, aut verba sint sacrilegia? Negant *Cajet Navarr. Bonac. etc.*, eo quod tantum per seminis effusionem ecclesia polluitur. Sed probabilius affirmant *Suarez*, *Sanch. Molina*, *Salmant.*, *etc.*, quia his actibus, licet non violetur ecclesia, tamen jam illi irrogatur irreverentia. Actus vero interni, sive cogitationes, non sunt sacrilegia, nisi sint de peccando externe in ecclesia (2).

23. — III. Circa *rem* demum committit sacrilegium, qui abutitur rebus sacris ad turpia. Idem dicendum de sacerdote qui turpiter peccat indutus ad missam, aut gestando eucharistiam, aut statim post communionem, v. g, infra mediam horam (3). Egimus de speciebus turpibus naturalibus nunc de iis quæ sunt contra naturam.

PUNCTUM III.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS CONTRA NATURAM.

24, 25, 26. De sodomia. — 27. De bestialitate. — 28. De coitu cum dæmone. — 29. De pollutione. — 30. De distillatione. — 31. An liceat expellere semen corruptum. — 32. An teneamur impedire pollutionem de se evenientem. — 33. An vitare omnes pollutionis causas. — 34. Quid si actiones ponantur ex justa causa.

24. — Et I. de *sodomia*. Sodomia habet quidem specialem deformitatem. Dubitatur autem inter Doctores in quo ipsa consistat. Alii sentiunt consistere in concubitu ad indebitum vas; alii vero communius et probabilius cum *D. Thoma*, in concubitu ad indebitum sexum. Hinc infertur 1. quod coitus feminæ cum femina, et masculi cum masculo, perfecta est sodomia, in quacumque parte corporis fiat congressus, quia ordinarie semper adest tunc affectus ad indebitum sexum; ideo non est opus explicare in confessione, an pollutio fuerit intra vel extra vas præposterum, quamvis ad incurrendum casum reservatum requiratur seminatio intra vas, ut ait *P. Mazzotta* (4). Censeo vero in sodomia omnino explicandum in confessione (quidquid dicant *Salm.*), an quis fuerit agens, vel patiens; quia patiens non facile semper polluitur ut agens, prout non bene *Salm.* supponunt (5). Imo explicandum si sodomia habita sit per vim, vel cum conjugata, aut habente votum castitatis (6).

25. — Infertur 2. coitum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam imperfectam specie distinctam a perfecta. Si quis autem se pollueret inter crura aut brachia mulieris, duo peccata diversa committeret: unum fornicationis inchoatæ, alterum contra naturam. An pollutio in ore sit

(1) Lib. 3. n. 458. — (2) N. 459. ad 462. — (3) N. 463. — (4) Mazzot. tom. 3. p. 519 de cas res. — (5) Vide opus nostrum lib. 3, n. 468. — (6) N. 469 in fin.

diversæ speciei? Affirmant aliqui, vocantque hoc peccatum *irrumationem*, dicentes quod semper ac sit pollutio in alio vase quam naturali, speciem mutat. Sed probabilius sentiunt *Cajet. Filliuc. Holzman. Graffius*, *etc.*, quod si pollutio viri sit in ore maris, est sodomia; si in ore feminæ, est fornicatio inchoata, et insuper peccatum contra naturam, ut mox diximus. Coitus autem cum femina mortua non est bestialitas, ut quidam aiunt, sed est pollutio; et insuper est fornicatio affectiva (1). Præterea, pollutio habita tangendo puerum vel mulierem dormientem, absque tamen concubitu sive conjunctione corporum, non habet nisi simplicis pollutionis malitiam, ut probabilius dicunt *Salm. Cajet. Azor. Bonac.*, *etc.* Item qui polluitur tactibus alienis jam dupliciter peccat cooperando peccato alterius; non tenetur vero explicare an tactibus maris, vel feminæ; nisi illa habeat virum, aut votum castitatis (2). Item probabilius est cum *Lugo*, *Sylv. Salm. Ronc. Croix*, *etc.*, contra aliquos, quod tam sodomia, quam omnes tactus impudici inter consanguineos aut affines, vel cognatos spirituales, aut legales, induunt malitiam etiam incestus, cum eamdem habeant deformitatem quam actus consummatus (3).

26. — Quoad pœnas sodomitarum, si sint laici, damnantur morte et combustione. Clerici vero et religiosi per bullam 27 S. Pii V, editam die 30. aug. 1568, *Horrendum*, privantur omni officio, beneficio et privilegio clericali; dummodo (ut docent Doctores) sodomia 1. sit cum alio viro, non femina, aut bruto; 2. sit perfecta cum pollutione intra vas; 3. sit frequentata dum dicitur in bulla, *sodomiam exercentes*. Probabilius est has pœnas incurrere etiam patientes, ut dicunt *Bonac. Salmant. Diana et Barbosa*, contra alios, dum patientes sunt vere sodomitæ. Contra vero probabilius et communius docent *Suar. Navarr. Bonac. Barbosa, Less. Filliuc. Trull. Salm.*, *etc.* (adversus *Azor. Dicast.*, *etc.*) has pœnas non incurri nisi post sententiam, quamvis dicatur in bulla: *Præsentis canonis auctoritate privamus*; quia ut diximus in *tract.* 2. *n.* 25. nulla pœna privans jure acquisito incurritur, nisi post sententiam, saltem declaratoriam (4).

27. — II. De *bestialitate*. Bestialitas est coitus cum bestia; ipsaque detestabilior est quam sodomia. Non oportet autem explicare an bestia fuerit mas vel femella, ut communiter docent Doctores contra paucos, quia tota hujus criminis deformitas est in accessu ad speciem diversam (5).

28. — Coitus cum dæmone succubo vel incubo, uti communissime sentiunt *Azor. Cajet. Bonac. Filliuc. Salmant. Bus.*, *etc.*, reducitur ad peccatum bestialitatis, addita tamen malitia culpæ contra religionem; et etiam fornicationis, aut sodomiæ affectivæ, si dæmon appareat in forma pueri aut mulieris; et etiam adulterii, aut incestus, si quis delectetur de coitu cum dæmone tanquam cum nupta vel conjuncta, juxta quæ diximus de delectatione morosa, *tract.* 3. *num.* 48 (6).

29. — III. De *pollutione*. Pollutio est seminis effusio sine congressu cum alio; ipsaque est vetita de jure naturali, ut patet ex prop. 49. damnata ab Innoc. XI. Unde per se est peccatum gravius quam fornicatio, cum sit contra naturam. Pollutioni autem additur malitia sacrilegii si sit ab habente votum castitatis; adulterii, si a conjugato; item fornicationis si quis se polluendo delectatur tanquam de coitu cum femina, vel sodomiæ si cogitet coire cum puero (7).

(1) Lib. 3 n. 466. — (2) N. 467. — (3) N. 469. — (4) N. 470. ad 473. — (5) N. 474. — (6) N 474. — (7) N 476.

30. — Dubitatur 1. an distillatio voluntaria, nempe illa quæ est fluxus humoris inter urinam et semen, sit culpa mortalis? Resp. Si est cum aliqua delectatione venerea, vel cum commotione spirituum, erit quidem mortalis si non vitetur, sicut vitanda est pollutio. Si vero evenit absque sensu et commotione, poterit ea permitti tanquam emissio alterius excrementi, ut communissime docent *Cajet. Bon. Sayr. Busemb. Holzm. Salm. Sporer, Elbel, etc.* Diximus *permitti*, sed nunquam potest data opera procurari ut recte advertunt *Sanch. et Bonac* (1).

31. — Dubitatur an liceat expellere semen corruptum medicinis (nunquam enim licet tactibu) ? Negant *Salmant. et Roncagl.* sed communius affirmant *Laym. Sanch. Bon. Anacl. Sporer, Croix*, modo expulsio possit fieri sine sensu venereo, et modo semen sit certe corruptum, nec aliter expelli valeat (2).

32. — Dubitatur 3. an sit obligatio impediendi pollutionem de se evenientem, puta si inceperit in somno, et in vigilia consummetur? Communiter negant auctores, modo absit consensus in delectationem, vel ejus proximum periculum ex præterita experientia; ita *Sanch. Conc. Navar. Azor. Salmant. Holzm. Sporer, Trull. etc.*, tum quia difficillimum est illam cohibere cum jam incepta sit; tum quia non tenetur homo eam impedire cum periculo morbi ex corruptione seminis: tunc enim ipsam non vult, sed patitur. Cæterum sapienter monet *Gerson* semper expedire ut tunc homo conetur impedire quantum potest; saltem (juxta *Sanchez*) ut omnino curare debet ut eo tempore se muniat signo crucis, avertatque mentem ab illa delectatione, invocando SS. nomina Jesu et Mariæ, ut adjuvent ne ipse in culpam ruat. Notandum autem quod si persona existit tunc in semiplena vigilia, et delectetur de pollutione incœpta, minime damnanda est de mortali, cum ad mortale omnino requirantur et plena advertentia, et perfectus consensus (juxta dicta *tract.* 3. *n.* 24. *ad* 39), quibus certe caret qui est semidormiens, et ideo non habet usum rationis perfecte liberum et expeditum (3).

33. — Dubitatur 4. an sit obligatio vitandi omnes causas in pollutionem influentes? Resp. Si causæ sint graviter influentes, prout certæ sunt illæ quæ sunt graviter culpabiles in materia luxuriæ, nempe tactus, vel aspectus impudici, delectationes morosæ et similes, sine dubio tenetur homo eas evitare; alioquin pollutio, saltem in confuso prævisa, licet non intenta, illi ad culpam imputatur. Et idem dicendum de pollutione causata ob colloquium diuturnum cum puella inordinate dilecta, vel orta ex actione quæ, esto per se non sit mortalis, esset tamen talis respectu alicujus, qui pollutionibus hujusmodi habitis fuit solitus consentire (4).

34. — Advertendum tamen quod si præfatæ actiones graviter influentes ponantur ex causa necessaria vel utili, absitque periculum consensus, tunc pollutio ex eis orta non imputatur ad peccatum, ut omnes docent. Hinc etiam prævisa pollutione (intellige semper involuntaria), licet confessariis excipere confessiones, et tractatus legere de rebus turpibus, item chirurgis aspicere et tangere partes feminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis; ita communiter *D. Antonin. Navarr. Cajet. Petrocor. Sanch. Bonac. Anacl. Sporer, Salm. Holzm.* et alii plures cum *D. Thoma* (5). Idque admittunt *Nav. Hurt. Ronc. Salm. Elb. Spor. etc.* etiamsi aliquis chirurgus ex officio medens, vel parochus excipiendo confessio-

(1) Lib. 3. n. 477. — (2) N. 478. (3) N. 479. — (4) N. 482. — (5) P. 3. quæst. 80. art. 7.

nes aliquoties in pollutionem consenserit, modo proponat in futurum convenientibus mediis se præcavere ad peccatum vitandum; secus vero dicunt de simplici confessario; hic enim tenetur eo casu abstinere ab audiendis confessionibus si possit sine gravi suo damno. Imo si parochus vel chirurgus in iis occasionibus semper vel fere semper lapsus fuerit, et non appareat nova probabilis spes emendationis, hic omnino tenetur etiam cum jactura vitæ officium deserere (1). Sic etiam II. dicunt quam plurimi, ut *Cajet. Bonac. Laym. Sanch. Navarr. Filliuc. Salm. Spor. Croix*, *Busemb. Villal. Ledesma*, *Marchant. Trullench. etc.* licere iis qui magnum patiuntur pruritum in verendis, tactu illum abigere, etiamsi pollutio sequatur. Recte vero id prohibet *Roncaglia*, si pruritus non sit valde molestus, quamvis permittat eum abigere cum aliqua tantum commotione. Nihilominus non facile credatur quibusdam puellis quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujusmodi ardoris; nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potius excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi. III. Dicunt etiam *Castrop. Laym. Sanch. Armill. Less. Azor. Navarr. Vasq. Bonac. Anacl. Salmant. etc.* licere equitare causa utilitatis, et etiam recreationis, ut subdunt *Sanch. Laym. Castrop.* Dicunt quoque *Sanch. Laym. Castr. Holzm. Sporer*, *etc.* ex communi, unicuique licere decumbere in aliquo situ ad commodius quiescendum. IV. Demum dicunt *S. Anton. Less. Tolet. Pichler. Salmant. Holzm. Sporer*, *etc.* etiam communiter licere cibos aut potus calidos moderate sumere, et honestas choreas ducere (2).

Si vero causæ leviter influant in pollutionem, alii dicunt omnes esse vitandas sub gravi, prævisa pollutione, etiamsi sint leviter culpabiles. Alii id admittunt si sint mortales, quamvis in alia materia quam luxuriæ. Sed communiter et probabilius docent *S. Anton. Suarez*, *Abul. Sanch. Sylvest. Sa*, *Roncagl. Bonac. Anacl. Salm. Holzm. Elbel.*, *etc.* non esse obligationem gravem vitandi causas, nisi graviter culpabiles in eadem materia luxuriæ. Diximus *gravem;* nam erit obligatio levis nisi adsit aliqua causa, ut probabilius tenent *Sanch. Less. Roncagl. Bonac. Salmant.*, *etc. contra Holzm. Croix*, *etc.* Imo valde probabiliter *Ronc. et Salm* dicunt non excusari a mortali qui frequenter pollutiones expertus fuerit ex causis culpabilibus (licet per se non graviter) in materia turpi, puta ex lectione turpium curiosa, aspectu picturæ inhonestæ, vel coitu animalium, et similibus, quia respectu talis personæ causæ prædictæ non leviter, sed graviter influunt. Secus autem aiunt iidem *Salm. et Sanch.* de causis quæ sunt omnino leves, quas universas vitare esset moraliter impossibile (3). Pollutio habita in somno non est peccatum, nisi fuerit antea intenta, vel nisi postea quis se complaceat de delectatione habita; si vero gaudeat de exoneratione, vide dicta *tr.* 3. *n.* 52.

Denique sedulo hic advertendum, quod in hac materia sexti præcepti oportet, quantum possibile est, omnem adhibere severitatem, cum in re tam labili, nulla cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones quæ speculative loquendo sunt probabiles, in praxi improbabiles evadunt. Hinc confessarius ubi periculum pœnitentium inspicit, licet actionem quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est, præ-

(1) Lib. 3. n. 483. et lib. 5. n 63. vers. Que hic — (2) Lib. 3. n. 383. — (3) N. 434.

sertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt; his enim non solum proximas occasiones vitare, sed etiam remotas opus erit; alias ob fragilitatem contractam semper in idem recident, cum in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili a minoribus ad ulteriora mala ipsi progrediuntur.

TRACTATUS X.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE JUSTITIA, JURE ET DOMINIO.

1. Divisio justitiæ, juris et dominii. — 2. Peculium filiifamilias : de castrensi, et quasi-castrensi. — 3. De profectitio et patrimoniali, aut acquisito a filiis in negotiatione. — 4. De adventitio.—5. De bonis uxoris.—6. Bona clericorum. I. Patrimonialia. II. Industrialia. III. Ecclesiastica. IV. Parcimonialia. — 7. An beneficiatus habeat dominium absolutum fructuum. — 8. Qui hos fructus recipit a beneficiato. — 9. Quot modis acquiritur dominium, etc. — 10 ad 13. De præscriptione.

1. — Justitia dividitur in legalem, distributivam et commutativam. *Legalis* respicit jura et pœnas juxta leges; *distributiva* respicit personarummerita circa præmia et honores; *commutativa* bonorum valorem, ut unicuique reddatur quod suum est. Jus autem dividitur in jus *in re*, et in jus *ad rem*. Jus *ad rem* dicitur illud quod præbet actionem ad prætendendum aliquod non adhuc obligatum. Jus autem *in re*, dicitur illud quod actionem præbet super re jam obligata, ut est jus quod acquirit emptorsuper re empta, ut clericus super beneficio ipsi collato. Insuper jus in re dividitur in dominium et usumfructum. *Dominium* aliud est jurisdictionis in subditos, aliud proprietatis in bona. Præterea aliud est *directum* quod habet princeps in suo feudo, et dominus in fundo in emphyteusi dato; aliud est *utile* quod habet feudatarius et emphyteuta. *Ususfructus* autem est jus percipiendi ac etiam alienandi fructus alicujus fundi : ad differentiam *usus*, propter quem, qui eum habet, potest quidem uti fructibus, quibus ipse et ejus familia indigent, non tamen potest aliis alienare (1).

2. — Hinc videndum, super quibus bonis habeant dominium filiusfamilias, uxores et clerici. Et I. quoad filiosfamilias, notandum est quadrifariam posse esse eorum peculium : castrense, quasi-castrense, profectitium et adventitium. I. *Castrense*, sunt illa bona quæ filius acquirit in militia, aut propter militiam. II. *Quasi-castrense* sunt bona, acquisita in officiis publicis, judicis nimirum, advocati, lictoris, medici et etiam notarii, ut docent *Nav. Mol. et Lugo; et Sanch.* addit officium architecti principis vel civitatis. Istorum peculiorum filius plenum dominium habet in proprietate et usufructu. Et idem dicitur de eo quod acquirit filiusfamilias qui est clericus, tam ob officium clericale (juxta id quod habetur in *Authent.* 1. *c. de episc. et cler.*) quam

(1) Lib. 3. n. 483 et 487.

ob quemlibet alium titulum, juxta communem sententiam. *Mol. Aug. Sanch. etc.* (1). excepto titulo beneficii, de quo quæstio est an clericus acquirat plenum dominium fructuum, ut videbimus *n.* 7.

3. — III. *Profectitium* vero sunt bona quæ filius negotiando patris pecuniam lucratus est, aut filio donata fuerunt, sed tantum patris intuitu. Hoc peculium est solum patris quoad proprietatem ut usumfructum. Notandum tamen 1. in dubio, an bona sint filio donata intuitu ejus, an patris : tunc filius integre potest ea retinere tantum, si bona fide incepisset ea possidere. Notandum 2. bona a patre in patrimonium filio data, ut ordinetur in *sacris*, non esse amplius profectitia; sed hæc tamen debent conferri cum fratribus, cum clericus hæreditatis paternæ portionem exquireret. Not. 3. si filius negotiatus est bona paterna nomine patris, lucrum fore peculium profectitium : si vero nomine proprio, fore adventitium, ut docent *Lugo et Mol.* Et in dubio an lucrum provenerit ex bonis patris aut alterius, tunc tantum habetur profectitium, cum filius habuit bonorum patris administrationem : *Lugo cum Gomez, Bartol. etc.* Notand. 4. si filius negotiatur bona patris, extra domum paternam morans, et nihil a patre recipiens pro alimentis, tunc lucrum est adventitium; sed si negotiatur in domo patris, et alimenta ab eo recipit, lucrum est profectitium. Sed si servitus, quam filius præstat, sit excedens, tunc potest prætendere stipendium (1); circa hoc vide infra, *num.* 228.

4. — IV. Denique peculium *adventitium* sunt bona quæ proveniunt filio aliunde quam a paternis, aut sunt donata filio intuitu suo proprio. Hæc, si sunt consumptibilia usu, pater disponere potest, cum obligatione tamen ea restituendi filio post suam mortem; si vero sunt stabilia, filius habet solam proprietatem, et pater usumfructum, etiamsi sint bona majoratus, ut dicit *Lugo.* Sed in quibusdam casibus ad filium spectat etiam ususfructus, puta 1. si ususfructus etiam donatus fuisset præcise filio, aut si donatio facta fuisset contradicente patre; 2. si filius simul cum patre succedat in patris hæreditatem; 3. si filius recipiat dotem sine patris fidejussione. Cæterum extra hos casus filius non potest de bonis adventitiis sine patris consensu disponere; et etiam cum consensu patris non potest testari, nisi ad causas pias, ut ex *cap. Licet, de sepult. in* 6. Ususfructus vere est patris usque dum hic vivit, licet filius ex patria potestate exiverit, dummodo ad episcopatum non sit promotus, aut ad aliam magnam dignitatem; *Salmant. et Holzm.* Et si pater filium emancipat, dicit *Lugo* medietatem ususfructus ad patrem, et alteram medietatem ad filium spectare; sed hoc non procedit si emancipat matrimonii causa. Insuper dicit quod si pater permittit filium extra domum incolere, non ideo judicare illum remittere usumfructum prædictum, nisi quando eum dimittit ut sibi aliunde victum comparet; aut quando filius hunc usumfructum consumit patre tacente (2).

5. — II. Quoad uxores, bona earum altera sunt *dotalia*, altera *paraphernalia*, quorum ipsæ plenum habent dominium. Bonorum autem dotalium ususfructus et administratio pertinent ad virum, proprietas vero ad uxorem, adeoque mortuo viro ipsa omnibus creditoribus ipsius personalibus præfertur. Et etiam in vita potest repetere dotem, si vir periclitaretur fieri impotens ad illam restituendam. Si vero dos consisteret in pecunia, aut in aliis usu consumptibilibus, vir plenum acquirit domi-

(1) Lib. 3. n. 489. vers. 6. Peculium — (2) Ibid. v. 4. Peculium.

nium, cum obligatione postea restituendi uxori tantumdem. Et idem currit pro bonis stabilibus quæ viro æstimata dantur, et animo venditionis, adeoque si pereunt, sibi pereunt (1).

6.—III. Clericorum denique bona quadruplicia sunt. I. *Patrimonialia* quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana. II. *Industrialia* seu *quasi patrimonialia* sunt ea quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ut ex concionibus, ex missis, etc. III. *Ecclesiastica* quæ acquiruntur ex beneficiis. IV. *Parcimonialia* quæ clericus ex redditibus ecclesiasticis subtraxit de sua sustentatione, vivendo parcius quam honeste vivere potuisset. Et I. quoad bona patrimonalia non dubitatur quin de iis plenum dominium habeat. II. Idem procedit de bonis industrialibus, juxta comm. sententiam *Lessii*, *Sanch. Castrop. Lugo*, *Anacl. Salm.*, *etc.* et idem dicunt probabiliter *Sylvester*, *Azor*, *Angel. Bonac. Lugo*, *Salm. Less. etc.* de distributionibus quotidianis quæ dantur canonicis (contra *Navarrum et Sanch.*), quia istæ non dantur immediate ob titulum beneficii, sed ob servitium, tanquam personæ stipendium (2). III. Idem procedit de *parcimonialibus*, de quibus potest clericus pro suo libitu disponere, ut dicunt etiam communiter *Navar. Cabas. Sotus*, *Less. Anacl. Covar. contra Petrocor.* et alios paucos (3). Et idem docet expresse *S. Thomas* (4), ubi sic dicit: « De suis autem quæ sunt » specialiter usui (nempe clerici) deputata, videtur esse eadem ratio » quam de propriis bonis. » Ratio est, quia hujusmodi fructus dantur clerico tanquam stipendium laborum quos ille exhibet servitio Ecclesiæ, juxta id quod declaravit concilium Agathense in canone 36 (5).

7. — IV. Major difficultas restat circa bona ecclesiastica quæ supersunt propriæ sustentationi, si clericus male impendat ea, an teneatur ad restitutionem. Non dubitandum quin beneficiatus mortaliter peccet si male impendat fructus superantes, et si non distribuit pauperibus, aut in aliis piis causis, ut dicunt Doctores communiter (6). Dubium itaque est a propterea teneatur ad restitutionem? Prima sententia affirmat cum *Layman. Concina*, *Habert*, *Roncagl. Petrocor. etc.* quia, ut dicunt, nulla ratione probatur beneficiatus adipisci dominium fructuum beneficii; et si forte adipiscitur, saltem (sicut aiunt *Laym. Bonac. Ronc etc.*) acquirit quoddam dominium limitatum, juxta mentem Ecclesiæ, cui supremum dominium ecclesiasticorum bonorum spectat, nempe dominium cum onere annexo superfluum pauperibus dispensandi. Credunt auctores contrarii hoc dominium probare propter divisionem factam olim a Simplicio papa qui præcepit bonorum ecclesiasticorum quartam partem tradi Ecclesiæ, quartam episcopo, quartam pauperibus, quartam clericis. Sed respondet *Habert* ignorari an hæc divisio unquam effectum habuisset; unde, inquit, donec probetur illam certe factam fuisse, retinent pauperes jus suum super omnia bona ecclesiastica superantia clericorum sustentationem (7). Hoc tamen non obstante, negari non potest oppositam sententiam, quam tenent *Lessius*, *Lugo*, *Azor*, *Cabassut. Salmant. Holzm. etc.* satis esse probabilem, præsertim ob auctoritatem S. Thomæ (8), qui expresse docet, quod de bonis beneficiorum eadem habetur ratio, quam de bonis patrimonialium; hinc dicit in alio loco (9),

(1) Lib. 3. n. 489. — (2) N. 490 et 491. — (3) Cit. n. 491. v. III. Idem. — (4) 2. 2. q. 185. a. 7. — (5) Lib. 3. n. 491. — (6) Ibid. v. IV. Major. — (7) N. 492. — (8) S. Thom. 2. 2. q. 185. a. 7. — (9) Idem S. Thom. Quodlib. 6. a. 12. ad 3.

quod si clericus abutitur fructibus suæ præbendæ, *non tenetur ad restitutionem*, *sed solum ad pœnitentiam peragendam*. Atque loco antea citato supponit S. Doctor, asseritque pro certo divisionem præfatam bonorum vere effectum habuisse; imo notandum, non quidem Simplicium papam introduxisse prædictam divisionem, sed invenisse introductam, et ipsum tantum de illa executionem præcepisse, ut apparet ex eadem ejus epistola, ubi jussit episcopum Gaudentium restituere tres portiones ecclesiasticorum reddituum, quos per triennium sibi appropriaverat, retinendo solam quartam partem quæ ad eum pertinebat: « Sed sola si ex » his quarta portio remittatur, tres illas portiones quas per triennium » dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat (1). » Ex eo deducunt secundæ sententiæ auctores, quod fructus beneficiorum clericis deputati in eorum dominium transeunt. Idque videtur confirmari a concilio Tridentino, *sess.* 24. *cap.* 12. *de reform.* illis verbis: « Fructuum, quos » ratione etiam præbendæ ac residentiæ fecit suos. » Atque a concilio Lateranensi V, *sess.* 9. § *Statuimus*, ubi dictum fuit quod beneficiarius, si omittit officium recitare post sex menses a die possessionis, *fructus suos non faciat*; ergo si non omittit, bene fructus facit suos.

8. — Hinc quæritur an qui recipit dono a beneficiato hæc bona superflua graviter peccet, et teneatur pauperibus restituere? Distinctione utendum est: si tali donatione factus non est beneficiatus impotens satisfaciendo suæ obligationi, et donatarius bona fide recepit dictos fructus, ad nihil tenetur; nam recepit a clerico qui probabiliter (ut supra dictum est) erat dominus, saltem cum dominio limitato. Si autem clericus redderetur impotens, et donatarius reciperet fructus prædictos cum mala aut dubia fide, dicimus eum debere majorem partem restituere pauperibus, juxta id quod dicetur in simili casu, *num.* 128. Dico *majorem*, quia cum jam sit æque probabilis cum *S. Thoma* prima sententia, nempe quod beneficiarius sit dominus absolutus fructuum, non potest ad totum teneri donatarius, sed tenetur tamen ad majorem partem, quia cum sola opinione probabili non potest quis accipere possessionem alicujus rei, ut dicitur in simili casu (2). Circa administrationem fructuum beneficii observentur quæ dicemus *tract.* 13. *ex num.* 45. loquendo de obligationibus beneficiatorum.

9. — Videamus denique quot modis acquiratur dominium. Tribus modis acquiritur, nempe voluntate domini, propter jus naturale gentium, et propter jus positivum. Et I. acquiritur dominium privata domini voluntate, et de hoc erit sermo agendo de contractibus. II. Jure naturali gentium, nimirum: 1. *Occupatione*, nam res quæ dominum non habent primo occupanti conceduntur; § *Feræ*, *Instit. de rer. div.* (de thesauris et rebus casu inventis loquemur *n.* 69 *et* 70.) 2. *Nativitate*, propter quam fetus animalium spectant ad dominum stabulorum; § *Item ea*, *eod. tit.* 3. *Alluvione*, propter quam si insensibiliter fundo alterius aliquid adjicitur, illi acquiritur; secus si patenter; § *Præterea, eod. tit.* 4. *Accessione*, v. gr. si ad tuam vestem consuitur ornamentum aliquod (quod difficiliter separari potest, ut est opus acu pictum), illud fit tuum; § *Sic tamen*. 5. *Specificatione*, cum datur ab aliquo forma materiei alienæ, illi acquiritur, soluto pretio domino rei; § *Cum ex*

(1) Epist. S. Simplicii ad Florent. ap. Harduin. in collect. concil. tom. 2. pag. 380. — (2) Lib. 3. n. 492. v. Quær. VIII.

aliena (1). 6. *Confusione*, v. gr. olei cum oleo; ut *commixtione*, v. gr. pecuniæ cum pecunia, frumenti cum frumento, tunc res fit possidentis (dummodo res sua sit major), cum obligatione tamen restituendi domino minoris partis pretium, ut habetur ex *l. Si alieni nummi, ff. de solut.* Et hoc quod de pecunia valet etiam pro aliis similibus, ut dicunt *Less. Lug. Vasq. Sylvest. etc.* Cæterum dominus minoris partis semper potest ex cumulo accipere suum, ut dicunt probabiliter *Less. Castrop. Salm. et Trullench.* (2). 7. *Ædificatione*, si quis ædificat in suo fundo ex materia aliena, acquirit dominium materiæ cum obligatione restituendi duplo majus: si quis autem materia propria ædificat in fundo alieno, totum perdit; § *Cum in suo*, *Inst. de rer. divis.* quia præsumitur velle donare, secus vero si constet noluisse donare; *l.* 1. *c. de rei vind.* 8. *Plantatione*, ut si quis arborem alienam in suo solo plantat. Planta tamen si juxta fines alieni soli consita sit, et radices in illud jecerit, fit communis, § 31. *eodem*, *etc.* Si vero arbor secus alienum fundum posita ramos distendit in proprium fundum, non licet incidere ramos illos, nisi quando proximus admonitus incidere renuit (3). 9. *Perceptione* fructuum bona fide facta, § *Si quis*, *eodem loco.* 10. *Traditione* rei, qua dominus vult dominium in alium transferre, § *Per traditionem*, *eod. loc.*

10. — III. Denique dominium acquiritur jure positivo præscriptionis. Sed ad præscriptionem quatuor conditiones requiruntur: 1. *Bona fides*, qua possessor rei certo credit rem esse suam. 2. *Titulus justus*, emptionis, donationis, etc. saltem probabiliter præsumptus aut coloratus, ut dicit *La-Croix* cum communi (4). 3. *Possessio continuata.* 4. Ut res non sit vitiosa, sed apta præscribi. Quoad tertiam autem conditionem animadvertendum quod possessio debet esse continuata per tres annos pro mobilibus, ut ex § 1. *Inst. de usucap.* sive inter præsentes, sive inter absentes; ut dicunt *Less. Anacl. et Verde* cum comm. contra *Bonac.* qui vult quatuor annos inter absentes. Nihilominus *Busemb. cum Trullench. etc.* requirit pro fructibus perceptis duos annos inter præsentes, et quatuor inter absentes. Bona autem immobilia præscribuntur spatio decem annorum inter præsentes, et viginti inter absentes, qui in diversis provinciis morantur, ut vult *de Lugo.* Si vero aliquis partim est præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. gr. si fuerit præsens octo annos, et duos absens, hi duo duplicandi sunt, et 12 anni requiruntur ad præscriptionem. Si autem deesset titulus, tam pro stabilibus, quam pro mobilibus requiruntur 30 anni. Pro bonis immobilibus Ecclesiæ requiruntur 40 anni, *c.* 1. *de instit. restit.* et Ecclesiæ romanæ 100. An autem pro mobilibus Ecclesiæ requiratur idem tempus 40 annorum? Affirmant *Anaclet. Hostiensis*, *Panorm. etc.* dicentes quod in præfato textu nulla fit distinctio. Sed *Bonac. Less. Laym. Molin. Castrop. et Lugo* volunt sufficere triennium. Utraque sententia est probabilis (5). Notandum hic possidentem beneficium tres annos aut illius fructus, jam præscribere juxta regulam cancellariæ, relatam a *Croix* (6), etiam si titulus fuisset nullus; dummodo non intercesserit intrusio, aut simoniacus ingressus.

11. — Dictum est *possessio continuata*; nam possessio potest inter-

(1) Lib. 3. n. 493. ad 497. — (2) N. 498 et 499. — (3) N. 500. ad 503. — (4) N. 504 et 505. — (5) N. 506. ad 511. (6) La-Croix l. 4. n. 689.

rumpi aut naturaliter per illius cessationem; aut civiliter, ut cum mota est aliqua lis justa super bona, aut si prosequitur in possessione cum ignorantia legis manifestæ, prout tenuimus cum sententia probabiliori *Molin. Dicast. Croix, etc.* (*contra Lugo*, *Less. Castrop. etc.*), quia tunc deficiente fide civiliter bona, leges (vi quarum acquiritur dominium) negant præscriptionem. Si vero cum jam cœpta est possessio cum bona fide, supervenerit dubium, et facta diligentia veritas non reperitur, dicunt *Anacl. La-Croix et Lugo, cum Molin. Less.* et communi, ut asserit, præscriptionem non interrumpi (1).

12. — Notandum 1. successorem particularem (ut est emptor, legatarius, etc.) possessoris malæ fidei bona posse præscribere; nunquam vero hæredem, ut dicunt *Molin. La-Croix*, et alii communiter: et Neapoli jam sic decisum est a quatuor rotis S. C. 1738. Et hoc procedit etiamsi esset hæres hæredis, ut probabilius tenent *Lugo*, *La-Croix*, *etc. contra Less.* Notandum 2. bona fide posse præscribi etiam liberationem a solvendo aliquod debitum, si debitor invincibiliter ignoret, ut dicunt *Lugo et Croix.* Item hic advertatur quod in præfata decisione admissa fuit præscriptio 30 annorum in beneficium tertii possessoris, cum bona fides præsumatur usquedum contrarium ab actore evidenter non probetur. Insuper statutum fuit advocatos et procuratores elapsis duobus annis stipendium suorum laborum non posse contendere. Idem statutum fuit circa notarios quoad scripturas factas, si adhuc copiam non exhibuerint, quia copia exhibita, eis agendi actio amplius denegatur. Idem pro pharmacopolis respectu debitorum principalium, quia respectu suorum hæredum agere nequeunt post duos menses; artifices post annum; famuli similiter post duos menses. Sed advertatur tales præscriptiones (ut ibi dictum fuit,) non habere locum, si actor pro se scripturam publicam sive privatam produxerit. Insuper dictum fuit illas habere locum *non ope præscriptionis*, *sed vi præsumptæ solutionis*; adeo ut in conscientia debitor obligatus remaneat, qui revera sciret debitum non solvisse (2). Notandum 3. certis personis privilegiatis nimirum minoribus, locis piis, et uxoribus pro dotibus conceditur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionem completam ad bona præscripta recuperanda (3). Notandum 4. ad præscriptionem requiri ut res sit apta præscribi; unde res furtivæ aut vi possessæ nunquam præscribuntur. Illæ res tamen quas tertius possessor recepit bona fide a fure, possunt præscribi, sed requiruntur 30 anni inter præsentes, et 40 inter absentes, alioquin non possunt præscribi. Ad præscribenda vero bona fisci requiruntur 40 anni (4).

13. — Denique adnotare oportet communem esse sententiam apud theologos et jurisperitos etiam in foro conscientiæ præscriptione acquiri dominium (ait *Cajet. Less. Lug. Sylv. Covar. La-Croix*, et alii). Et probatur ex *cap. fin. de præscript.* ubi tantum reprobatur præscriptio malæ fidei; dum bene potest lex humana transferre dominium bonorum ex uno in alium propter commune bonum ut tot lites evitentur. Et advertendum quod lex communis de præscriptione in nostro regno neapolitano, licet in foro externo non admittatur propter difficultatem probandi bonam fidem, nihilominus non reperitur jam ex ulla alia lege abrogata, ut dicunt *Staib. Gallup. Prato*, *Ver. et Amato*; quare etiam

(1) Lib. 3. n. 511. v. Si vero. — (2). N. 516. — (3) N. 514. — (4) N. 515.

in nostro regno ut dicunt præfati auctores contra *Ursil. et Ravit.* (et ut etiam me docuit doctissimus episcopus D. Julius Torni) licite uti possumus præscriptione legitime facta.

CAPUT II.

DE FURTO.

PUNCTUM I.

DE ESSENTIA FURTI.

14. Quid sit furtum. — 15. De paupere in extrema aut quasi extrema necessitate. — 16. De redemptione christianorum. — 17. An pauper teneatur ad petendum, etc. — 18. An possit accipere rem magni valoris. — 19. De fure qui consumit furtum in extrema necessitate. — 20. An dives, non succurrendo pauperi, teneatur ad restitutionem. — 21. De compensatione.

14. — Furtum definitur : « Est occulta et injusta rei alienæ ablatio » invito rationabiliter domino. » Dicitur 1. *occulta*, ut distinguatur furtum a rapina quæ fit vi, et novam culpam injustitiæ addit ratione injuriæ. Quod si res est sacra, addit sacrilegium. Dicitur 2. *injusta*, quia secus non est furtum, nec peccatum; unde fit quod non peccat, v. gr., uxor quæ aufert nummos a viro, ne cum familiæ damno eos dilapidet, aut vinum, ne ebrietur (1). Dicitur 3. *invito rationabiliter domino;* nam in duobus casibus potest quis alterius rem accipere, etiam invito domino, nempe in extrema necessitate, et cum justa compensatio intercedit.

15. — Et I. quoad necessitatem, si quis alienum surriperet sibi, aut alii existenti in extrema necessitate, quantum est mere necessarium, non peccat, intellige, si non habet de proprio, prout dictum est *tract.* 4. *n.* 19. quia in tali casu bona sunt communia, juxta quod docent omnes cum *S. Thoma* (2). Et idem currit pro necessitate quasi extrema, ut dicunt communiter *Lugo*, *Less. Sot. Cajet. Azor. Sylvester*, *Carden. Salmant.*, *etc.* Ea necessitas esset, cum quis in probabili vitæ periculo esset, ut dicunt *Navarr. Vasq. Roncagl.*, et aut amittendi aliquod membrum principale, ut *Castrop. Dicastill. et Tambur.*, aut in periculo fieri captivus, aut ad triremes damnari, aut gravissimum, vel perpetuum morbum, aut infamiam incurrendi, ut *Lug. Ronc. Elbel et Sporer*, *ex S. Thoma.* Idem dicit *P. Mazz. cum Suar. etc.*, de periculo prostituendi filiam : sed hoc ultimum probabilius negant *Salmant.* Contra mihi videtur probabilius cum *Less. Castrop. Bann. Roncagl. Viva*, *etc.* posse nobilem sibi providere de re aliena, si esset in extrema necessitate, et ita erubesceret mendicare ut potius mori contentus esset (3).

16. — Sed hic plura dubia cadunt. Et 1. an divites teneantur redimere Christianos a Turcis. Alii communius affirmant cum *Azor*, *Cajet. Major. et Filliuc.* Alii negant, ut *Sporer cum Hurt.* Sed si *Sporer* non dubitat concedere alicui alienum surripere, cum reperiretur in periculo fieri captivus, quomodo postea potest eximere divites saltem a contribuendo aliquod mediocre subsidium, ut redimantur ii qui sunt facti captivi? *P. Concina* sic scribit et valde probabiliter : si dives certo scit aliquem captivorum in periculo esse a fide deficiendi, aut vitam amittendi, tunc gravior erit ejus obligatio. Cæterum, subjungit, si redemptio magnam summam importaret, ipse non auderet tale onus diviti imponere, quia

(1) Lib. 3. n. 518 et 519. — (2) 2. 2. q. 66. a. 7. — (3) Lib. 3. n. 520.

hoc posset incitare Turcas ad magis vexandos Christianos captivos, et ad majores incursiones faciendas, quæ postea in commune fidelium damnum redundarent (1).

17. — Quæritur 2. an peccet extreme pauper alienum accipiendo, quin prius petat a domino? *Coninchius* damnat de peccato mortali; sed alii communius, ut *Less. Laym. et Concina*, tantum de veniali. Nos distinguimus cum *Cardin. de Lug.*, ita : Si illa res particularis non est absolute necessaria pauperi, ille accipiendo graviter peccat, si eam non petat, quia alias omnes pauperes possent alienum surripere quin petant. Si autem illa res est sibi absolute necessaria, omnino non peccat, ut dicit *S. Thomas* (2), quia tunc habet jus sibi eam vindicandi (3). Dictum est *extreme pauper*, quia in gravi necessitate nemini licet alienum accipere, ut habetur ex propositione 36 damnata ab Innoc. XI.

18. — Quæritur 3. an in dicto casu quo illa res est absolute necessaria pauperi ad sibi vitam servandam, possit ille eam accipere cum res esset magni valoris? Negant *La-Croix et Concina;* sed rectius affirmant *Lugo, Sporer, et Croix* vocat probabile, quia in extrema necessitate pauper jus habet in bona alterius cujuscumque valoris illa sint. Nec obstat dicere quod in isto casu dives non tenetur (prout cæteroquin vult sententia communior et probabilior) ad succurrendum pauperi tanto dispendio, v. gr. erogando ter aut quatuor mille aureorum; ut dicunt *Lug. Castrop. Coninch.*, *etc.* modo pauper non esset suus pater aut filius; nam charitas non obligat cum tanto incommodo. Dum respondetur cum eodem *cardinali de Lugo*, quod sicut in mundi principio, ante bonorum divisionem, utique quilibet poterat sibi de necessario providere; nullus autem contra ex justitia tenebatur proximo providere, ita in casu extremæ necessitatis (in qua bona fiunt communia) potest bene pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia ei providere : teneretur tantum ex charitate; sed charitas (ut dictum est) non obligat cum tanto dispendio. Si tamen in eo casu positive eum impediret, ille peccaret contra justitiam (quidquid dicat *Sporer*); quia pauper tunc cum habeat jus posse uti illa re, habet jus etiam ne impediatur quominus eam accipiat (4).

19. — Quæritur 4. an fur teneatur ad restitutionem ablati, postquam cum in extremam necessitatem ceciderit eam consumit? Affirmant probabiliter et communius *Less. Azor. Conc.* et alii, dicentes necessitatem supervenientem non extinguere obligationem restitutionis jam contractam. Sed hoc non obstante, sententiam contrariam *Castrop. Navarr. Coninch. Sporer*, *etc.* (probabilem nuncupatam ab ipso *Less.*), ego non audeo reprobare ut improbabilem, quia in tali casu fur habet idem jus in eam rem, quam habet quilibet pauper suam faciendi. Nihilominus hoc intelligitur 1. quoties pauper eget ea re in particulari, ut diximus in tertio quæsito. Intelligitur 2. si pauper tunc temporis non solum sit pauper re, sed etiam spe (5); nam sub tali distinctione dicimus etiam cum *Castrop. Lugone*, *Valent. Holzm. La-Croix*, *Sporer*, *Salmant.* et aliis, quod si quis etiam est pauper spe, tunc sicut dives tenetur ei absolute in eleemosynam dare id quo eget, nec satisfaceret si mutuo ei daret; ita pauper si casu fieret potens restituendo, non tenetur; teneretur quidem, si ipse

(1) Lib. 3. n. 520. Quær. I. — (2) 2. 2. q. 66. a. 7. — (3) Lib. 3. n. 520. Quær. II. — (4) N. 520. Quær. III. — (5) Ibid. Quær. IV et V.

alibi haberet alia bona, aut saltem spem probabilem illa habendi.

20.—Quæritur 5. an si dives negligeret succurrere pauperi in extrema necessitate, ea elapsa teneatur ad restitutionem? Affirmant *Laym. Concina*, dicentes quod pauper tunc jam habebat jus accipiendi bona divitis. Sed communissime et recte negant *Less. Lugo*, *Suar Vasq. Coninch. Sanch. Holzman*, *Salmant.*, *etc.*, quia cum talis obligatio sit charitatis, ut superius vidimus, cessata necessitate, ad nullam restitutionem obligat; et licet pauper habuisset jus ad bona divitis, nihilominus illorum non acquisivit jus (1).

21.—II. Potest etiam res aliena sine ipsius consensu accipi, cum intercedit justa compensatio. Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones: 1. ut non fiat cum damno debitoris; 2. ut creditum sit certum et liquidum; 3. ut satisfactio alio modo obtineri non possit: quare creditor debet prius in judicio postulare; quanquam si hoc negligitur non erit peccatum grave, imo nec leve, si via judiciaria sumptus, odia, aut alia damna subeunda essent; ideoque regulariter non peccat servus si occulte sibi compensat, cum a domino salarium conventum ei non satisfit; aut si inique a domino inductus fuit servire pro salario injusto; sed advertendum quod tunc non potest accipere ultra pretium infimum (2). An autem servi possint sibi compensare de labore extraordinario, vide dicta in *tract.* 7. *n.* 11.

PUNCTUM II.

DE QUANTITATE FURTI UT SIT MATERIA GRAVIS.

22. De materiæ gravitate respectu diversorum generum personarum. — 23 et 24. De furtis vinearum. — 25. Et lignorum. — 26. De furtis minutis. — 27. Reliquiarum. — 28 et 29. De furtis minutis quæ fiunt, et præcipue tabernariorum. — 30. De furtis minutis factis eodem tempore a multis. — 31. Qui accipit parum post furtum grave. — 32. De furtis filiorum. — 33. Uxorum. — 34. Servorum.

22.—Ad judicium ferendum quando furti quantitas perveniat ad mortale, debet considerari quantitas non solum in seipsa, sed etiam respectu personarum, temporis et loci; v. gr., auferre acum sartori potest esse materia gravis, si ipse non posset ibi habere aliam qua possit sibi victum comparare. Et ita etiam potest esse grave (saltem contra charitatem) furari rem tenuis pretii, si dominus magnam pœnam subiturus esset ob illius amissionem (3). Sed loquendo de furti quantitate in seipsa, hæc diversimode mensuratur juxta diversas dominorum qualitates. Et quia talis commensuratio pendet a sapientum existimatione, ideoque recte dicunt *Salmanticenses*, opiniones in hoc communiores fieri etiam intrinsece probabiliores. I Respectu pauperum qui mendicant, assignant communius Doctores regalem (qui nuncupatur etiam *julius* aut *argenteus*, qui importat *carolenum* de nostra moneta) et etiam dimidium in casu raro magnæ paupertatis et indigentiæ. II. Respectu pauperum qui laborant, duos regales; licet diverse loquantur Doctores de fossoribus quam de artificibus, unde dicimus pro fossoribus esse materiam gravem duos regales, sed pro artificibus saltem requiri duos regales cum dimidio, si lucrum diurnum eorum tantum sit aut majus. III. Respectu eorum qui propriis redditibus vivunt, *Conc. et Bon.* assignant pro materia gravi

(1) Lib. 3. Quær. VI. n. 520. — (2) N. 521. — (3) N. 526.

tres julios; communius vero alii assignant quatuor; et alii usque ad quinque. Nihilominus in hoc puto distinguendum; nam nonnulli licet vivant redditibus suis, attamen, vitam ducunt angustam et pro istis erunt materia gravis tres regales, et forsan minus si valde misere vivunt. Contra, pro persona valde opulenta *cardinalis de Lugo* requirit sex, aut septem regales. IV. Respectu mercatorum nimis divitum multi Doctores requirunt tres florenos (florenus æquivalet tribus regalibus); sed hæc summa videtur mihi nimis excedens; libentius adhæreo *Croix*, qui quoad istos requirit octo regales, pro aliis mercatoribus vero mediocris fortunæ, Doctores requirunt quatuor regales; sed ego puto pro iis qui tenui sunt patrimonio, sufficere pro materia gravi etiam duos regales cum dimidio. V. Respectu magnatum communius requirunt aureum (nempe ducatum sive scutum); licet alii quid majus velint. Et idem dicunt *Sanchez et Card.* respectu communitatis valde opulentæ. VI. Respectu denique regum dicunt non esse materiam gravem summam excedentem duos aureos; ita *Sotus*, *Sylvest. Wigandt*, *Laym. P. Nav. Bannez*, *etc.* (1).

23. — Notandum tamen 1. quod in furtis rerum expositarum, ut sunt fructus juxta vias, et ligna in silvis, ut furtum sit grave requiritur materia major (2).

24. — Sed hic dubitatur 1. an liceat vesci uvis in vinea aliena? Admittunt *Covarr. Valer. Ripa. etc.*, adducentes textum Deuteronomii. *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit, foras autem ne auferas tecum*, 23. 24. Et idem dicit Abulensis de pomis et aliis fructibus. Contra hoc negant *Lugo et Holzman.* dicentes hoc intelligi pro solis Hebræis; imo pro solis vindemiatoribus, qui in eadem vinea laborant. Hæ duæ assertiones attamen non probantur, dum Joseph hebræus, et multi alii auctores apud *Calmet* sentiunt textum non solum loqui pro Hebræis, sed pro omnibus aliis; et quod intelligatur non solum de vindemiatoribus, sed de omnibus prætereuntibus, videntur probare eadem verba textus, *Ingressus vineam*, *etc.* quæ verba potius denotant itinerantes quam alios qui jam existunt in vinea laborantes. Quare primam sententiam non puto improbabilem. Cæterum *Lugo* concedit quemlibet posse accipere unum vel alterum pomum, aut duas uvas de vinea per quam transit (3).

25. — Dubitatur 2. an liceat lignari in silva aliena. In hoc oportet distinguere ligna communitatis ab iis quæ sunt privatorum. Si silva est communitatis, licet possit communitas sub aliqua pœna prohibere ne ligna exportentur (modo adsit alius locus unde commode possit quisque sibi providere), nihilominus dicunt communiter Doctores cum silva est totius communitatis, incolas qui contra prohibitionem incidunt non peccare mortaliter (imo volunt *Sotus*, *Sanch. Sa*, *Angel. Cordub.* non peccare ne venialiter quidem), neque teneri ad aliquam restitutionem, sed ad solam pœnam post judicis sententiam; nam talis prohibitio reputatur ut lex mere pœnalis, quæ non obligat ad culpam. Et idem dicit *Lugo*, *Molin. Bonac. Filliuc*, *etc.*, de eo qui incidit ligna de silva communitatis vicinæ, quia tunc præsumitur contenta esse illa communitas de solis pœnis quas exigit, semper ac non exposcit restitutionem. Hoc nihilominus intelligitur, modo incisores magnam non facerent stragem

(1) — Lib. 3. n. 527 et 528. (2) N. 528. v. 3, Plus. — (3) N. 529. Quær. 2.

arborum cum magno communitatis damno; unde *Sanch. cum Henriq.* excusant qui incideret unam tantum sarcinam in die pro usu proprio, aut duas in hebdomada, ut vendat et ex percepto familiam alat. Idem tanto magis valet, ut dicunt *Sotus, Molin. Sanch Bonac. etc.*, cum adsunt duo oppida vicina, quorum incolæ solent ad invicem incidere ligna in suis silvis. Hoc valet pro silvis communitatis; sed si essent silvæ privatorum (quidquid dicant alii), dicimus cum *Soto, Molin. Bonac.* et aliis multis, eos qui incidunt ligna, teneri ad restitutionem; quia domini absolutum habent dominium super suis silvis, ita ut suo arbitrio possint vendere aliis ligna. Et idem recte dicit *Croix* de privatis qui ab ipsis communitatibus emerunt, aut conduxerunt omnia ligna; quia tunc communitas totum suum jus, quod habet super silvis, transfert illis. Quod vero dictum est de silvis, dicitur etiam de pascuis (1).

26. — Notandum 2. majorem materiam requiri ad constituendam culpam gravem in furtis minutis; quia licet sit proscripta hæc propositio 28 ab Innoc. XI: « Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere » quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa » totalis; » unde bene potest fieri materia gravis, etsi furta omnia facta sint in materia parva, et etiam si facta sint diversis dominis, ut dicemus *n. seq.* Nihilominus volunt communiter Doctores in furtis minutis requiri majorem materiam; et hac majorem si facta sint diversis dominis, et amplius majorem si in diversis temporibus. Dicunt *Less. Trull. et Villal.* indistincte pro furtis variis vicibus factis requiri duplo majorem materiam ut sit grave; v. g., si pro una vice requiruntur quatuor julii, pro pluribus vicibus requiruntur octo. Sed mihi videtur æqua sententia aliorum, qui majori distinctione loquuntur, et dicunt quod si furta facta sint pluribus vicibus, et diversis eodem tempore, requiritur dimidio plus, nempe sex julii. Si autem diversis personis, et diversis temporibus, duplo majus, id est octo. Sed hoc intelligitur, modo fur a principio non haberet animum accipiendi materiam gravem, quia tunc currit eadem regula quæ currit in alio furto una vice facto. Contra non intelligitur quando inter unum et aliud furtum intercederet magnum intervallum; nam tunc furtula non coalescunt in materiam gravem. Dubitatur autem inter Doctores quodnam intervallum judicetur ita magnum ut excuset a restitutione sub culpa gravi? *Laym.* dicit unum annum; *Tolet. Nav. Fill. Vivald. etc.* dicunt unum mensem, et etiam quindecim dies; sed ego assentio *Ronc. et Vivæ*, qui refellunt hanc opinionem; tantum admittit *Viva*, si materia esset valde tenuis; et *Ronc.* videtur idem sentire, dicens requiri intervallum saltem duorum mensium, quando materia cujuslibet furti accederet quasi ad gravem (2). Itaque juxta hanc opinionem intervallum duorum mensium excusat a gravi obligatione restituendi furtula inter duos menses facta, quæ materiam gravem non attingunt.

27. — Notandum 3. quod sicut non peccat graviter qui differt restitutionem per breve tempus, ut docent communiter *Sanch. Rebell. Vasq. Sayr. Lug. et La-Croix*, nec culpam esse mortalem surripere summam gravem alterius cum animo cito restituendi (3). Et hic obiter notandum quod qui furatur aliquam minimam partem sacrarum reliquiarum in romano districtu incurrit excommunicationem latam a Clem. VIII. Contra

(1) Lib. 3. n. 529. Quær. I. — (2) N. 530. — (3) N. 531.

probabiliter excusant a culpa gravi *Sanch. Castrop. Croix*, *Bonac.* et alii, eos qui alibi surriperent aliquam portiunculam reliquiarum, quin eas deforment, modo non esset aliqua reliquia insignis aut rara, ut S. Crucis, aut vestis Christi, aut capillorum SS. Virginis (1).

28. — Notandum 4. circa furta minuta, aliquos, ut *Angel. P. Nav. et Med.* dixisse, hujusmodi furta cum diversis dominis sunt facta, non importare gravem restitutionem. Nihilominus hæc opinio est contra communem, et debet omnino rejici, ut recte dicunt *Lug. Sanch. Salm. etc*; unde semper ac hujusmodi furta simul unita deveniunt ad materiam gravem (juxta dicta *n.* 22.) sub gravi debet restitui. Ratio quia præceptum non furandi obligat non solum ne damnum grave inferatur proximo, sed etiam ne quis de re aliena ditescat (2); quando tamen sunt facta diversis, semper requiritur materia major, ut dictum est *n.* 26. Sed hic fit dubium, cuinam in tali casu restitutio facienda sit? Si domini sunt incerti, non dubitatur quin tunc facienda sit pauperibus aut locis piis, ut dicetur fusius *n.* 67. Si autem domini sunt certi, juxta regulam generalem videtur quod ipsis facienda sit restitutio, licet sit parva uniuscujusque portio; nihilominus puto cum aliis doctis (quos super hoc puncto consului), non peccare graviter qui restitueret pauperibus loci : nam fur hujusmodi non jam intulit in tali casu grave damnum dominis, sed reipublicæ, quæ, quia tunc ad ipsam pertinet jus principale bonorum ablatorum, ideo præsumitur illa non esse graviter invita, si restitutio fiat pauperibus, aut locis piis, qui sunt partes magis indigentes. Hinc concludimus quod fur restituendo pauperibus, aut locis piis loci, excusabitur a mortali, et etiam a veniali, si adest aliqua causa qua non posset sine gravi incommodo aut infamiæ periculo fieri restitutio dominis, aut si adessent pauperes nimis indigentes quibus præsumerentur ipsi domini assentire restitutionem fieri (3). Et idem dicimus de restitutione quæ facienda esset a tabernariis pro furtis minutis, v. g., olei, vini, etc.; in tali enim casu dicimus cum sententia communissima quod (per se loquendo) restitutio non potest fieri pauperibus, ut dicunt aliqui, sed civibus qui ordinarie prosequuntur in iisdem tabernis hæc rerum genera emere; sed qui restituisset pauperibus, propter rationem supra allatam, excusaretur a peccato gravi, et etiam levi, si non posset fieri restitutio civibus sine periculo aut sine notabili incommodo (4).

29. — Notandum 5. quamvis pro gravi obligatione restitutionis requiratur culpa gravis theologica, ut dicemus *n.* 39. nihilominus in furtis minutis cum quis devenit ad materiam gravem, eum obligatum esse sub gravi ad restitutionem, licet in ultimo furto quod complevit materiam gravem non animadverterit peccatum mortale; nam tunc tenetur non jam pro injusta acceptione, sed pro injusta retentione rei alienæ : ita communiter *Lug. Card. Viv. Tamb. La-Croix*, *etc.* contra paucos. Advertendum tamen, quod tunc ut iste liberetur a culpa gravi, satis erit restituere illam solam materiam parvam quæ complevit gravem, ut dicunt *Less. Sanch. Bonac. Vasq. Elbel et La-Croix* contra alios (5).

30. — Notandum 6. si accideret quod multi furarentur parvam materiam, modo communi consilio id non facerent, neminem eorum peccare mortaliter, quamvis quisque advertisset furtum alterius, et grave damnum quod domino causaretur : ita communiter *Habert*, *Lugo*, *Less.*

(1) Lib. 3. n. 532. — (2) N. 534. v. Hic quær. I. — (3) N. 534. Quær. II. — (4) N. 595. — (5) N. 535.

Sanch. Salmant. etc., et hoc procedit licet furarentur eodem tempore, ut dicunt *Less. Sot. et Sanch.* (contra *Lugo*); quia tunc nemo revera est per se causa damni domini, cui damnum per accidens grave redditur. Et licet alter moveatur alterius malo exemplo, est communis sententia *Mol. Bonac. Less. Sanch. Lugo*, *Salmant.* et aliorum, quemlibet eorum qui surripiunt parvam materiam cum damno gravi domini, peccare graviter contra charitatem ratione scandali quod vicissim sibi præbent, sed non contra justitiam; nam exemplum non est causa quæ positive influit in damnum alienum (1).

31. — Notandum 7. quod si quis, completa jam materia gravi, facit alia furta minuta, volunt *Lugo, La-Croix, etc.* semper eum novum grave peccatum committere; sed probabilius dicunt *Less. Bonac. Tapia et Salm.* reliqua furta subsequentia non esse mortalia, nisi deveniant ad novam gravem materiam (2).

32. — Notandum 8. furta domesticorum, ut filiorum, uxorum et famulorum, ut sint gravia, requirere majorem materiam, dum domini respectu horum sunt minus inviti, aut saltem minus rationabiliter inviti quam respectu extraneorum; et sæpe sunt inviti magis quoad modum (quod clam accipiatur), quam quoad substantiam. Et loquendo sigillatim, 1. circa furta filiorum, dicunt *Less. Navarr. Filliuc.*, non peccare graviter filium qui patri diviti furatur duo aut tria scuta; imo dicit *Bann.* quod a patre valde opulento non est mortale furtum nisi ascendat ad 50 scuta; sed hoc rationabiliter respuunt *Lugo et La-Croix,* nisi esset filius principis. Et idem dicit *Holzm.* qui contra admittit non esse grave accipere decem scuta a patre nimis divite; *Sanch.* admittit usque ad sex. Si vero pater mitteret filio, qui alibi studeret, centum scuta, dicunt probabiliter *Sotus*, *Navarr. Laym. etc.*, filium posse impendere quinque eorum in honestas recreationes (3). Advertit tamen *Less.* quod licet filius peccasset graviter furando patri, non est obligatus restitutioni quando furtum jam est consumptum, et præsumitur pater nolle ad tantum eum obligare (4). An autem filius negotiando in domo paterna possit sibi compensare de salario suorum laborum, observetur quid dicemus infra, *n.* 228, loquendo de societate.

33. — 2. Circa furta uxorum etiam requiritur major materia. Potest cæteroquin uxor accipere aliquid pro expensis necessariis familiæ, si vir parum curat de eis, ut dicunt *Bonac. Trullench. et Busemb.* (5). Præterea si uxor habet parentes, aut filios alterius matrimonii pauperes, potest accipere aliquid ex bonis communibus, et etiam viri, quantum sufficit illis, ut juxta eorum statum vivant, licet vir repugnet, quia ejus repugnantia est irrationabilis; ita *Navarr. Castrop. Less. Busemb. etc.* Imo *Lugo*, *Molina*, *Sanch. Less. et Trull.* admittunt hoc etiam pro fratribus pauperibus. Advertendum tamen quod si uxor dat bona viri aut communia filiis egenis primi matrimonii, tenetur post suam mortem recompensare filiis secundarum nuptiarum (6). Insuper bene potest impendere in eleemosynas et dona, juxta sibi æqualium morem, ut communiter dicunt Doctores. Dicit *Molina*, cum nonnullis aliis, posse uxorem impendere in hoc vigesimam partem annuorum reddituum sui viri,

(1) Lib. 3. n. 537, et l. 2. n. 45. in fine. — (2) Lib. 5. n. 538. — (3) N. 543. — (4) N. 544. — (5) N. 541. ad 5. — (6) N. 542.

nempe quina in centena; sed hæc summa merito judicatur excedens a *Lugo*, *Sporer*, *etc.* saltem universaliter loquendo (1).

34. — 3. Circa furta servorum communiter dicunt Doctores, ut *Less. Cajet. Navarr. Sanch. Spor. Busemb etc.* quod furta minuta, quæ fiunt a servis de cibis qui non solent caute servari, nunquam deveniunt ad culpam gravem, modo illos non vendant aut foras extrahant; et modo non accipiant in extraordinaria quantitate; aut (addendum) si non essent res pretii extraordinarii (2).

CAPUT III.

DE RESTITUTIONE.

PUNCTUM I.

UNDE ORITUR RESTITUTIO, ET OB QUAM CULPAM ILLA DEBETUR.

35 et 36. Quando adsit obligatio restituendi. — 37. De radicibus restitutionis. — 38 et 39. De culpa theologica et juridica. — 40. An culpa venialis obliget ad restitutionem. — 41. An in contractibus et officiis sola culpa juridica obliget.

35. — PRÆSENS materia restitutionis sedula consideratione indiget, tum quia scatet quæstionibus implicatissimis, tum quia confessarius æque scrupulum sibi facere debet, si non obligat ad restitutionem pœnitentes qui restituere tenentur, ac si obliget qui non tenentur, et præcipue si obliget eos qui sunt possessores bonæ fidei, qui etiam ex sententia auctorum qui rigorem profitentur (ut *Habert*, *Natal. de Alex. Wigandt*, *Henno*, *etc.*, non debent cogi ut se privent suis bonis, nisi constet eos injuste possidere alienum. Ideoque tam in hac materia restitutionis, quam in ea capitis sequentis de contractibus, in opere majoris molis Theologiæ moralis curâvi operam et diligentiam extraordinariam impendere. Idcirco opus est etiam, ut in hac praxi fusius solito sermonem proferam in notando Doctorum varietatem opinionum circa multas quæstiones, et eorum rationum momenta, saltem strictim cursimque quam potui.

36. — Restitutio definitur : « Est actus justitiæ commutativæ quo repa» ratur damnum proximo illatum per injuriam. » Dicitur 1. *actus justitiæ*, quia non omnis læsio quæ proximo infertur (ut si esset contra charitatem aut aliam virtutem) inducit restitutionis obligationem, sed duntaxat illa qua læditur jus quod proximus habet *in re* vel *ad rem* super aliqua re. Dicitur 2. *justitiæ commutativæ*, quia læsio justitiæ legalis quæ respicit legum observantiam, et distributivam quæ respicit personarum merita circa præmia aut pœnas, non inducit restitutionis obligationem. Dicitur 3. *quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam* quia restitutionis obligatio non oritur tantum ex furto, sed etiam ex damno quod fit proximo cum ejus injuria (3).

37. — Radices sive rationes restitutionis quæ communiter a moralisti assignantur, duæ sunt : 1. *Ex injusta acceptione*, cui conjungitur radi *ex injusta damnificatione*. 2. *Ex injusta retentione*, cui conjungitu altera radix *ex obligatione contractus* (4).

38. Præterea advertendum est alteram esse culpam theologicam qu afficit conscientiam, et proprie est peccatum; alteram esse juridicam qu

(1) Lib. 3. n. 540. — (2) N. 545. — (3) N. 547. — (4) N. 548.

respicit leges, et hæc dividitur in *latam* quæ est cum omittitur diligentia quam ordinarie adhibent omnes; in *levem*, cum omittitur diligentia quæ adhibetur a viris diligentibus; et *levissimam*, cum omittitur diligentia qua utuntur diligentissimi. Et loquendo de hac culpa juridica, dicunt Doctores si contractus est in commodum recipientis rem, ut sunt precarium et commodatum, commodatarium teneri ad restitutionem ob culpam levissimam : si contractus est in commodum habentis rem, ut est depositum, depositarium teneri tantum ob culpam latam ; si vero contractus est in commodum utriusque partis, tunc recipientem teneri ob culpam levem (1).

39. — Hoc posito, dicunt communiter Doctores ob solam culpam juridicam neminem teneri in conscientia ad restitutionem sub culpa gravi, nisi adsit etiam culpa theologica gravis; ita *Navarr. Sotus*, *Azor. Less. Cabass. Lugo*, *Laym. Salm. Ronc.* et cæteri omnes. Ratio est, quia ut conscientia obligata remaneat, opus est ut in conscientia sit patratum delictum; et quia obligatio est gravis, oportet ut gravis fuerit culpa. Hinc qui non intendit, nec prævidit damnum proximi (saltem in confuso), etiamsi det operam rei illicitæ, ad nihil tenetur; prout ad nihil tenetur fur qui furatum pergens, furtum non fecit, attamen sua profectione fuit causa (sed omnino casualiter) incendii segetum : ita *Less. Rebell. Bonac. Salm.* et alii communiter (2).

40. — Quæritur 1. an culpa venialis obliget ad restitutionem? Oportet distinguere : si culpa est venialis ratione parvitatis materiæ, utique obligat ad restitutionem, sed non amplius quam sub levi, si autem culpa est venialis ratione imperfectæ advertentiæ, aut non pleni consensus, (ambæ conditiones necessariæ ad peccatum mortale, ut dictum est *tr.* 3. *n.* 24 *et* 26.) tunc alii dicunt, ut *Laym. Molin. La-Croix*, *etc.* inducere obligationem restituendi tantum materiam levem, pro modo culpæ. Sed sententia communior et probabilior *Lessii*, *Lugo*, *Sanch. Azor. Sa*, *P. Navarr. Filliuc. Ronc. Viva*, et aliorum multorum, tenet inducere nullam obligationem restitutionis, nec sub culpa gravi, nec levi. Ratio est, non sub culpa gravi, quia talis obligatio proportionem non habet cum culpa levi; non sub levi, quia levis obligatio proportionem non habet cum materia gravi. (Sic ratiocinatur sapientissimus cardinalis *Lugo*, qui in decidendis dubiis investigare bene scivit rationes intrinsecas, quin aliquis sibi ducatum præbuerit); tanto magis quod culpa quæ perfecte non est deliberata, non potest inducere perfectam obligationem (3).

41. — Quæritur 2. an in contractibus sufficiat culpa juridica, ut obligetur quis ad restituendum, vel solvendum. Affirmant probabiliter *Laym. Navarr. Molin. Vasq. etc.* quia ad id obligat lex contractuum cui contrahentes se subjiciunt. Sed non improbabiliter negant *Sotus*, *Tolet. Less. Lugo. Filliuc. Sa*, *Croix*, *Ronc. Salm. etc.* qui dicunt æquum non esse obligare aliquem in conscientia ad gravem pœnam sine gravi sua culpa, quoties non constat eum voluisse se subjicere soli culpæ juridicæ. Et idem probabiliter dicunt *Sotus*, *Less. Lugo*, *Vasq. Salmant. etc.* de culpis commissis in officiorum administratione (4).

(1) Lib. 3. n. 549. — (2) N. 550 et 551. — (3) N. 552 et 553. — (4) N. 554 et 555.

PUNCTUM II.

DE IIS QUI RESTITUERE TENENTUR.

42 et 43. De cooperantibus, et I. de mandante. — 44. II. De consilium dante. — 45. In dubio an consilium, etc. — 46. Si executor jam determinatus erat. — 47. Si consilium dedit de minori damno. — 48 Si revocat consilium. — 49. Qui ex ignorantia dat consilium. — 50. III. De præbente iniquum suffragium. — 51. IV. De palpone. — 52. V. De receptatore. — 53. Qui emit a fure, an possit ei rem reddere. — 54. VI. De participante. — 55. Si multi domum incendunt. — 56 et 57. Qui ex timore proprii damni cooperatur. — 58. Qui impedit volentem damnum impedire. — 59. VII. De causis negativis. — 60. Quis cooperantium prius teneatur, et si creditor remisit uni suam partem, etc. — 61. Qui impedit proximum a justo bono, etc. — 62. Qui impedit fiscum ne interceptum capiat. — 63. qui impedit odio, sed sine malis artibus.

42. — PRÆTER principales qui furantur, aut damnificant rem alienam, ad restitutionem tenentur omnes cooperatores, qui sunt causa influens et efficax damni proximi, aut qui ex justitia tenentur damnum impedire, et non impediunt. Hi comprehenduntur sequentibus versibus :

1. *Jussio*, 2. *Consilium*. 3. *Consensus*, 4. *Palpo*, 5. *Recursus*.
6. *Participans*, 7. *Mutus*, *non obstans*, *non manifestans*.

43. —Et incipiendo a I. *Jussio*. Tenetur restituere mandans qui expresse aut tacite jussit aliquod damnum fieri; non autem ille qui tantum approbavit aliquam damnificationem factam ; aut antequam mandatum executioni daretur, illud revocavit, mandatario revocationem significando (1).

44. — II. *Consilium*. Tenetur etiam restituere qui damni consilium dedit; prout etiam qui alium inducit ad inferendum damnum, contra proposit. 39. damnatam ab Innoc. XI. quæ eum excusabat. Notandum hic 1. licet consilium dans non teneatur ad restitutionem, cum graviter non peccavit in dando malo consilio ; tamen postea tenetur ex justitia facere quantum potest sine suo gravi incommodo, ut impediat damnum, prout tenetur etiam ex justitia ignem extinguere, qui sine culpa sua gravi domum alienam incendit; *Sanch. Less. Viva*, *etc.* communiter (2). Notandum 2. si executor erat jam determinatus ad damnum ferendum, tunc ad nihil teneri consilium dantem, ut dicunt communiter *Less. Mol. Vasq. Busemb. Viva*, et alii ex *S. Thoma* (3), qui docent injuriam sine damno ad restitutionem non obligare : « Si aliquis passus sit injuriam » (sunt verba S. Doct.) et non damnum, illi non facienda de jure resti- » tutio realis. » Secus autem esset si executor motus sit etiam ex consilio, quia tunc consilium dans est jam causa efficax damni (4).

45. — Sed dubitatur 1. an teneatur ad restitutionem consilium dans in dubio an suum consilium fuerit necne causa damni ? Negant *Sylvest. P. Navar. Rebell. Henriq. Salm. Busemb. Elbel*, *Dicast. etc.* Et hujus opinionis videtur esse etiam *S. Thomas* (5), qui dicit tunc tantum teneri consilium dantem aut palponem, « cum probabiliter æstimare potest » quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta ; » et illud *probabiliter* facile intelligi potest de probabilitate pro una sola parte, ita ut constituat persuasionem moraliter certam. Ratio horum Doctorum est, quia nemini potest imponi obligatio certa restitutionis, nisi est certus se causam damni fuisse. Contra affirmant *Habert*, *Lugo*, *Sanchez*, *La-*

(1) Lib. 3. n. 557 et 558.—(2) N. 564. in fin.—(3) Opusc. 73. c. 20.—(4) L. 3. n. 561. (5) 2. 2. q. 62. a. 7.

Croix, *Ronc. etc.* et dicunt in tali dubio possidere delictum, et præsumptionem quod ipse consilium dans fuerit causa damni. Hoc non obstante, non puto improbabilem primam sententiam, quia non semper, ut dicit ipse Angelicus, loco citato, consilium in effectum operatur. *P. Concina* tenet consilium dantem in tali casu teneri pro rata dubii; sed nos replicamus quod nemo potest certa obligatione onerari, cum non fuit certa causa damni. Si tamen consilium dans jam fuit damni causa, ille tenetur restituere, licet non defuisset qui idem consilium fuisset daturus (1). Hoc vero quod dictum est circa consilium dantem, dicitur de quolibet alio cooperatore in dubio suæ cooperationis (2).

46. — Dubitatur 2. cum aliquis jam est paratus ad damnum inferendum, et tu tantum suades modum, aut tempus, v. gr., veneno, et non gladio, aut hodie, non cras, etc., an tenearis ad restitutionem? Affirmant *Cajet. Mol. Viva*, *etc.*, quia (ut dicunt) executio damni sine tuo consilio fuisset incerta, cum potuisset ille a voluntate desciscere. Sed communiter negant *Less. Laym. Lugo, Holzm. et Sporer*; et dicunt probabile esse *Salm. cum S. Anton. Nav. etc.*, quia in tali casu consilium dans non est causa efficax quoad damni substantiam : et rationi oppositæ respondent, quod tunc non possidet jam consilium, sed prava determinatio jam facta ab executore. Ego attamen dico, quoties dubium est an executor voluntatem mutasset, aut si damnum non eodem modo accidisset, teneri consilium dantem ad restitutionem; nam possidet pravum consilium quod jam suum certum effectum assecutum est (3). Secus vero si esset moraliter certus quod damnum sine suo consilio etiam evenisset.

47. — Dubitatur 3. an illi qui paratus est damnum majus inferre, possit suaderi minus? Respondemus affirmando cum *Sanch. Bonac. Busemb. Viva, etc.*, modo damnum sit circa eamdem personam; dum nequit suaderi damnum (licet minus) alteri particulari inferendum, et neque (ut ego sentio cum *Sporer* contra *Vivam*) in genere aliis, quia tunc consilium etiam fit causa damni alterius (4).

48. Dubitatur 4. an consilium dans deobligetur, cum revocat consilium ante damni eventum? Prima sententia communissima cum *Less. Lugo, Habert, Croix, Holm. et Sporer* distinguit : si simplex consilium dedit, sufficiet ut revocet illud : non autem si etiam modum, aut motivum damni exequendi insinuavit. Ratio est valida, quia tunc licet revocetur consilium, motivum et modus data semper pergunt movere; prout qui ignem domi applicat, licet conetur extinguere illum, etiam tenetur ad damnum. Secunda sententia contra, cum *Concina*, *Merbes. S. Anton. Azor. Navarr. Salmant.*, *etc.* (et eam vocant probabilem *Less. Laym. Bonac. Ronc.*, *etc.*) excusat consilium dantem, semper ac ille modo, quo meliori potest, conetur damnum dissuadere : saltem adducendo rationem æternæ salutis, quæ cuicumque rationi humanæ prævalere debet. Nec obstat (ut dicunt) paritas ignis, quia ignis operatur necessario, sed cum consilium est revocatum, damnum non amplius accidit causa sua, sed malitia executoris. Non possum negare hanc sententiam esse probabilem, saltem auctoritate Doctorum qua fulcitur; sed utique prima mihi videtur probabilior. Sed in tali casu (ut advertunt *Salm. Sporer*, *etc.*,) tenetur ex justitia consilium dans partem admonere, ut caveat sibi a damno (5).

49. — Dubitatur 5. an teneatur ad restitutionem qui ex ignorantia

(1) Lib. 3. n. 562. — (2) N. 575. — (3) N. 563. — (4) N. 565. — N. (5) 559.

(sed culpabili) alicui suadet aliquod in illius damnum? Respondetur cum *Less. Layman. Holzman. Viva*, quod si qui consilium præbet judicatur in suo officio, v. gr., confessarii, advocati, etc., peritus, tunc tenetur; secus vero si pro ignaro habetur; quia tunc damni eventus potius imprudentiæ illius qui consilium exequitur ignari, imputatur: intelligitur, modo consilium non sit datum dolo, sive animo pravo nocendi, quia tunc semper consiliator malus tenetur (1).

50. — III. *Consensus* : intelligitur illius qui injuste suffragium dat sive votum, et suum votum est causa damni: quia illi qui non sunt causa, prout sunt ultimi ad votum dandum, peccant quidem, sed non tenentur ad restitutionem, modo ex communi consensu in conclusionem injustam non convenerint. Sed quæritur quid dicendum cum quilibet suffragium ferentium non est certus an suum votum fuerit causa damni? Alii dicunt omnes teneri *in solidum*; alii contra neminem ad aliquid teneri. Sed vera sententia cum *Lug. Molin. et Sporer*, est quod quilibet tenetur tunc pro sua rata ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, teneri ad totum. Nec obstat quod superius *num.* 45. dictum est, quod cooperans non tenetur, quando nescit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium, saltem jus quod habebat damnum patiens ad recuperandum ab aliis suffragatoribus damnum acceptum, deterius fecit, et ideo quilibet tenetur ad totum damnum, si alii non restituunt (2).

51. — IV. *Palpo.* Intelligitur adulator qui inducit aut animum addit alicui ad damnum alteri ferendum, eum laudando, aut ejus animi abjectionem exprobrando (3).

52. — V. *Recursus.* Intelligitur ille qui furem, aut res ablatas in tutum locum recipit. Hic tenetur ad restituendum, semper ac est causa furti facti aut faciendi; et sic tenentur caupones qui accipiunt furta servorum, aut filiorum familias. Sed non tenetur caupo, qui post patratum furtum coadjuvat furem ad fugiendum; aut hospitaliter furem et furta in tutum recipit ex suo officio aut amicitia, ut dicunt communiter *Conc. et Salm.* cum aliis. Hoc tamen intelligitur, ut bene advertunt *Croix*, *Bus. et Conc.*, modo caupo propter hoc non esset causa furtorum faciendorum (4).

53. — Hic autem incidit sermonem facere de illa difficillima quæstione, utrum emptor bonæ fidei rei furtivæ possit eam restituere furi, ad recuperandum suum pretium? Prima sententia (quæ est communissima) id permittit cum nullus alius modus occurrit recuperandi pretium solutum. Ita *S. Antonin. Lugo, Navarr. Less. Sylvest. Rebell, Soto, Holzm. Salm. etc.*, qui dicunt quod emptor ex hoc non infert injuriam domino, quia rem in eodem statu in quo erat reponit. Secunda sententia negat cum *Laym. Cajet. Mol. Croix*, *Concina*, *etc.* qui volunt rem restituendam esse domino, quia cum e furis manibus liberata sit, jam in statu meliori existit; unde restituendo eam furi, non jam in pristinum statum remittit, sed in deteriorem. Hæc sententia est valde probabilis, sed non minus est probabilis prima; etenim respondet *cardin. de Lugo* rationi oppositæ: 1. Quod emptor non tenetur servare rem domino cum proprio damno; si quis (dicit) sumeret vestem alterius quam reperit, et postea animadverteret retentionem illius fore sibi damno, bene in eumdem locum conjicere potest, licet prævideat alios fore eam sumpturos.

(1) Lib. 3. n. 564. — (2) N. 566. — (3) N. 567. — (4) N. 568.

2. Emptor (et hæc est ratio potior) cum habeat jus ad rescindendum contractum, non potest ei denegari actio reddendi rem furi; nam talis actio absolute necessaria est ut rescindat contractum, et ut pretium suum recuperet, licet per accidens eveniat domini damnum (1). Et ut dicunt *Tolet. Prad. Sylvest. Alens. Holzm.* et alii (et probabile dicunt *Less. Lugo et Bus.*), hoc procedit etiamsi emptor mala fide emisset, quia tam emptor malæ, quam bonæ fidei habet idem jus pretium suum contractus rescissione recuperandi. Et licet ille malæ fidei peccaverit in recipiendo rem a fure, nihilominus neque pro illa rei acceptione, neque pro redditione furi, est causa domini damni, cum jam habeat jus eam illi reddendi (2). Sola enim injuria proximo illata non obligat ad restitutionem, cum illa non est damni causa, ut dictum est *num* 44. *cum S. Thoma* (3).

54. — VI. *Participans.* Participans bifariam intelligi potest : aut ille qui participat de furto, et hic tenetur ad illam partem solam quam recipit, quoties ille non fuit causa damni ab aliis illati, quia tunc tenetur ad totum; aut ille est particeps actionis furti, et super hoc plures quæstiones occurrunt. Quær. I. An quilibet participantium qui ad furtum concurrant teneatur restituere *in solidum*, nempe totum damnum? Distinguendum : si res est divisibilis, ut vinea, frumenti acervus, etc., tunc motor principalis tenetur ad totum : reliqui ad solam suam partem, ut dicunt *Lugo*, *Less. Navarr. Bonac. Salmant. etc.* licet ex communi consilio furentur; modo (excipiendum) alter non moveat, aut animum excitet alterius ad furandum; et idem esset si, quolibet non concurrente, furtum non fieret; nam tunc omnes tenentur *in solidum.* Quamvis quoad praxim rudes cum difficultate sibi suadere possunt teneri ad restituendum quod fuit acceptum ab aliis, et contra in eo casu præsumuntur ipsi domini fore contenti de sola uniuscujusque parte, ob timorem ne nihil recipiant, si cogerentur illi ad restituendum totum. Hinc est quod confessarius quemlibet istorum (præcipue, si est conscientiæ parum meticulosæ) hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, sed remittens dictamini illius conscientiæ (4).

55. — Sed majus dubium urget quando res est individua; v. gr., cum multi incendunt aliquam domum, navem, etc., an omnes teneantur restituere in solidum? Multi probabiliter affirmant, ut *Sotus*, *Sanch. Cajet. Roncagl. Salmant. etc.*, quia tunc quilibet est causa moralis totius damni. Sed probabiliter etiam negant *Sotus*, *Sylvest. Navarr. Lugo*, *Sporer* et alii, qui dicunt quemlibet istorum teneri tantum ad suam partem; quia sicut qui concurrit ad partem damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, non tenetur nisi ad solam suam partem, ratione habita portionis rei circa damnum illatum; ita etiam qui ex parte concurrit ad aliquod damnum individuum, ad eam tantum partem tenetur ob causalitatem partialem, sive influxum partiarium quem ille in ea re immittit. Sed hoc debet intelligi, quoties sine suo concursu etiam evenisset; quia si, deficiente uno cooperantium, damnum non evenisset, tunc, ut dictum est, quilibet tenetur ad totum (5).

56. — Dubitatur 2. an qui timore gravis damni inductus cooperatur in alterius damnum, excusetur a peccato et a restitutione? In hac quæstione Doctores locuti sunt valde confuse, nec pro mea imbecillitate mihi videtur punctum attigisse mediis propriis principiis. Nonnulli uni-

(1) Lib. 3. n. 669. — (2) N. 570. — (3) Ibid. in fine. — (4) N. 579. — (5) Idid. v. Si autem.

versaliter excusant hujusmodi cooperantem, ut *Sanch. Less. et Busemb.* Alii vero eum damnant si ejus actio proxime in damnum concurrit, ut esset arcam infringere, res e domo extrahere, et hujusmodi; excusant autem si actio est remota, ut scalam tenere furi, claves tradere, transvehere furta; ita *Bonac. Spor. Holzm. et Salmant.* licet *Salmanticenses* alibi dicant etiam has actiones remotas esse intrinsece malas, quia omnes (ut dicunt) cooperantur in actionem injustam furis, unde etiam ob istas cooperationes damnant cooperantem de peccato, et restitutionis. Ego in opere meæ Moralis alio modo hoc punctum distinxi, dicendo diversimode esse considerandam cooperantis actionem quoad domini damnum, et diversimode quoad furis peccatum. Quoad damnum, dixi neminem posse cooperari ad damnum alterius, ut liberetur a suo, quando damnum est ejusdem ordinis. Qua de re fit, ut etiam cum periculo mortis tenear denegare gladium volenti occidere inimicum; quia non possum, ut me caveam a morte, cooperari positive in mortem proximi (1). Secus vero si damnum meum esset altioris ordinis, dum ut effugiam mortem aut infamiam bene quidem cooperari possum in damnum alterius bonorum; quia tunc ego existens in extrema necessitate, dominus eorum esset irrationabiliter invitus, si repugnaret meæ cooperationi (2).

57. — Quoad peccatum furis, dixi cum auctoribus primæ sententiæ, quod ob evitandum meæ vitæ aut famæ damnum, tuto possum ponere actiones tam secundi, quam primi generis, superius commemoratas: quia revera sunt pure materiales, et ex se omnes indifferentes, quia omnes sine peccato exerceri possunt; et licet fur iis ad malum finem abutatur, ego tamen non pecco; et tanto minus ad restitutionem teneor, cum ex juxta causa eas exerceam, ut dictum est *tract.* 4. *num.* 31 *et* 32, loquendo de cooperatione materiali; et ita mecum sentit etiam *P. Molina*, qui dicit posse licite captivos timore mortis christianorum bona accipere, *quoniam* (en rationem quam adducit) *sunt necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam.* Ita etiam sentit *Concina*, *Tournel.* qui dicit: « Non teneor subire grave detrimentum, ut alterius peccatum » avertam. » Ita pariter doctus *P. Milante* qui dicit: « Innoxie coope- » ratur, qui ex metu ad ea (loquendo de bonorum damnis) concurrit. » Si unquam (ego subjungo) esset intrinsece malum furi claves tradere, eo quia tunc cooperor illius peccato, ne possem quidem ei tradere claves domus meæ, ut me liberem a morte; sed quis hoc unquam cogitare potest? quare illas actiones tantum dico esse intrinsece malas quæ augent, aut confirmant pravam furis voluntatem; ut esset servare ei humeros, eum certiorem facere de hora, aut modo magis commodo ad furtum exequendum, quia tales actiones sunt formaliter influentes in furis voluntatem, ideoque nunquam quocumque timore sunt licitæ. Ita ego distinxi, punctum suis principiis discutiendo, et puto aliter dicendum non esse; cæterum sapientioribus hæc submitto. Observetur locus citatus (3).

58. — Dubitatur 4. an teneatur ad restitutionem qui impedit alium qui vellet avertere proximi damnum? Affirmant generaliter *Navarr. et Medina*; sed nos distinguimus cum *Lug. Less. Mol. et Croix*, ita: Si impedit vi aut fraude, tenetur; secus vero si solo consilio, aut precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem contra justitiam. Hoc

(1) Lib. 3. n. 697. v. Teneris. — (2) N. 571. v. Secunda. — (3) N. 571. v. Participantes.

tamen intelligitur, modo ille alius non teneatur ex justitia illud damnum impedire (1).

59. — VII. *Mutus; non obstans, non manifestans.* Intelliguntur causæ negativæ, nimirum illi qui cum possint impedire alterius damnum loquendo, aut reum manifestando, et cum hoc debeant facere ex pacto, aut officio, id negligunt. Cujusmodi sunt principes, magistratus, exercituum duces, tutores, ecclesiæ administratores, custodes, satellites et servi (2); sed servi duntaxat quoad damnum exterorum, ut diximus *tract.* 7. *num.* 8. An autem teneatur ad restitutionem confessarius qui pœnitentem ad eam non obligat, sicuti debet, vide quod dicetur *tom.* 2. *tr.* 16. *de sacramento Pœnitentiæ*, *n.* 122.

60. — Hic notandum 1. quod inter præfatos cooperantes tenetur restituere I. loco qui retinet rem; II. mandans, si res non existit; III. executor; IV. cæteræ causæ positivæ, ut consiliator, participans, etc.; V. causæ omnes negativæ (3). Notandum 2. quod si creditor remittit restitutionem damnificanti principali, censetur remittere etiam minus principalibus. Præterea, si creditor promittat alicui ex æque principalibus eum non molestare, censetur remisisse totam illius portionem; secus si creditor vellet exigere totum debitum ab aliis, promissio tunc esset vana, quia alii cogerent illum ad contribuendam illam partem quam creditori debebat (4).

61. — Præter præfatos cooperantes, tenentur ad restitutionem illi qui impediunt proximum ab alicujus justi boni consecutione. Sed in hoc distinguendum : si res erat ei debita, ex justitia, quocumque modo eum impedis, teneris ad restitutionem. Si autem non debebatur ex justitia, tunc teneris, si vi aut fraude ab illius rei consecutione eum impedis; nam etsi proximus non habebat jus ad illam rem, nihilominus quisque habet jus ne malis artibus impediatur ne aliquod bonum, quo non est positive indignus, consequatur. Et idem dicunt *Salmant.* si precibus importunis, aut metu reverentiali eum impedis (5). Et tunc restitutio debet fieri pro modo spei quam proximi habebant in illud bonum (6).

62. — Sed hic quæritur 1. an teneatur ad restitutionem qui malis artibus impedit quominus res interceptæ fisco applicentur? Respondeo cum *Less. Sanch. Lugo. Azor. Salmant.* et aliis communissime, teneri post sententiam, sed non prius, dum fiscus non acquirit jus ad pœnam, nisi post sententiam. Saltem, ut dicit *Lugo*, hoc jus fisci ad pœnas ita communiter receptum fuisse concipitur (7).

63. — Quæritur 2. an teneatur ad restitutionem qui odio, sed sine malis artibus, impedit proximum a consecutione alicujus boni, quod cæteroquin ei juste non erat debitum? Alii affirmant ut *Lug. Cajet. Salm. etc.* dicunt enim tunc animum injustum reddere etiam injustam actionem. Sed alii probabilius, et communissime negant cum *Less. Petrocor. Castr. Navarr. Vasq. Soto, Laym. Mol. Bonac. Sanch. Roncagl. Holzm.* et aliis plurimis. Ratio est, quia ad restitutionis obligationem prava voluntas non sufficit, sed requiritur amplius actio externa graviter injusta, quæ de se externe jus proximi lædat et influat in ejus damnum; aliter malevolus peccabit adversus charitatem, non autem adversus justitiam (8). Hinc infertur non teneri ad restitutionem, qui odio in suum

(1) Lib. 3. n. 572. — (2) Ibid. N. 573. — (3) N. 580. — (4) N. 581. — (5) N. 582. — (6) N. 587. — (7). N. 583. — (8) N. 584.

inimicum dehortaretur (sed sine dolo aut vi) testatorem a relinquendo ei hæreditatem, aut episcopum a beneficii collatione; intelligitur de beneficio simplici, quia aliter dicendum est de curato; quia (juxta sententiam probabiliorem) episcopus ex justitia tenetur illud digniori conferre, postquam concursus adhibitus est (1). Observetur quid dicemus *tr.* 13. *n.* 37.

PUNCTUM III.

CUI FACIENDA EST RESTITUTIO.

64 et 65. Si bona sint certa, et dominus longe abest. — 66. Si dominus vindicat rem e manibus tui emptoris. — 67. Si bona sunt incerta. — 68. De compositione. — 69. De bonis inventis.—70. De thesauris.—71. De feris in venatione captis.—72. Quæ venatio sit prohibita clericis et religiosis.

64. — Distinguenda sunt bona certa a bonis incertis: dicuntur *bona incerta*, quæ incertum habent dominum. Si igitur dominus est certus, ipsi procul dubio res restituenda est; dummodo illa accepta non sit e manibus tertii justi possessoris, v. gr. a conductore, custode, etc. nam tunc ipsis, non domino, fieri debet restitutio; nisi esset quod isti probabiliter ea re abusuri essent cum domini injuria (2).

65. — Dubitatur 1. si dominus longe absit, cujus sumptibus res in ejus manus pervenienda sit? Si res bona fide accepta est, expensa a domino fieri debet; si autem mala fide, a fure. Sed quæritur ad quantam expensam tenetur fur? alii eum obligant quibuscumque expensis; alii ad illam tantum quæ æquivalet furti valori; sed sententia mihi probabilior cum *Mol. Sporer et Tambur.* est furem teneri efficere ut res in domini manus perveniat, licet expensa superaret debitum; et ut dicit *de Lugo*, etiamsi futura esset duplo major. Si autem esset hoc excedentior, tunc sententia communis eum obligat tantum ut restituat pauperibus; hoc intellige cum desperatur posse alio tempore restitui res aut pretium domino, quia aliter expectandum est, et etiam probabiliter (ut dicunt *Lugo*, *Less. Bonac. etc.*) differre potest restitutionem quam cum gravi suo damno facturus esset; dummodo dominus ex restitutionis dilatione simile detrimentum passurus non sit, ut dicunt *Less. Navarr. Tambur, Lugo, etc.* communiter; quandoquidem damnum, quod ob furtum dominus patitur, semper fur tenetur reficere (3).

66. — Dubitatur 2. si tu bona fide emis aliquid ab aliquo, et bona fide alteri vendas, et inde verus dominus compareat, ad quid teneris? Distinguendum: si dominus vindicat sibi rem suam e manibus tui emptoris, tunc recte dicunt *Lessius*, *Sotus*, *Bonac. Castrop. Busemb. etc.* te esse obligatum ad restituendum emptori pretium receptum, licet cum eo convenisses quod non tenearis ad evictionem, ut expressum est *L. Emptorem*, § *Autem. ff. Act. empt.* quia equum non est ut venditor lucrum faciat cum damno emptoris. In tribus tamen casibus emptor nequit repetere pretium. 1. si expresse convenisses de non restituendo nec pretium quidem; 2. si factus non esses ditior ex ea venditione, v. gr. si consumpsisses bona fide pretium in donationes largiendas, etc. 3. Si emptor empsisset mala fide a te, sciens illam rem esse alienam; quia tunc in pœnam sui delicti (quoties tu expresse eum non cavisses de evictione) non potest suum pretium prætendere, ut habetur ex *L. Si fundum*, *cod. de evict.*

(1) Lib. 3. n. 585. et l. 4. n. 108. — (2) Lib. 3. n. 596. — (3) N. 597 et 598.

Sed, ut advertit *Castr.* tunc ne retinere quidem potes pretium, quia in conscientia ante sententiam teneris emptori restituere, et fisco post sententiam. Si vero res non est evicta a domino, sed in manibus emptoris remanet, ad nihil tu teneris, ut dicunt *Less. et Salm.* quia tunc non es jam causa ut dominus privetur sua re; nec contra teneris cum tuo gravi damno efficere ut dominus eam recuperet (1).

67. — Hoc procedit si dominus rei est certus. Si autem est incertus, etiam tunc oportet distinguere et observare an res in bona vel mala fide accepta sit. Si res accepta est mala fide, oportet rursus distinguere. Si dominus bonorum incertorum est ignotus tantum in particulari, prout cum scitur res spectare ad aliquam trium vel quatuor personarum cujusdam loci, tunc nequit fieri restitutio pauperibus, sed res dividenda est inter eas quas inter persona defraudata existit; ita *Silv. Les. Castrop. cum P. Navar. Caj. Molin. et Rebel.* (2). Si autem dominus est ignotus etiam in generali, ita ut nulla possit fieri separatio personarum illius loci, inter quas adsint illæ ad quas pertinet res, tunc restitutio bene potest distribui pauperibus, ut præscriptum est *cap. Cum tu, de usur.* Et tunc sufficit illam erogari in pauperes cujuscumque loci, aut in quæcumque opera pia. Intelligitur tamen id procedere, cum peracta est jam diligentia debita ad proprios dominos inveniendos; alioquin, si restituatur res pauperibus ante diligentiam, et deinde appareant domini, semper debetur eis refectio damni (3). Præterea intelligitur id, semper ac illi qui damnum passi sunt, pauci fuerint, nimirum tres vel quatuor, ita ut, distributione facta in eo loco, verisimiliter res ad proprios dominos non est perventura, prout communiter docent *Sylv. Bonac. Nav. Castrop. et Salm.* (4) *cum Soto, Tapia et Rebellio.* Et quamvis *Silvius, loc. cit. conc.* 4. dicat magis convenire quod eo casu restitutio fiat pauperibus loci ubi res fuit ablata, attamen ipsemet subdit cum *Sylvestro* id non esse necessarium. Si autem damnum illatum fuisset pluribus et diversis dominis incertis alicujus universitatis, tunc omnino facienda est restitutio ejusdem universitatis incolis, ut mox postea hic dicetur, atque distinctius dictum est *num.* 28.

68. — Notandum hic quod super iis debitis incertis potest fieri compositio, sed hæc non potest fieri cum episcopo, sed cum Papa (aut Pœnitentiaria) ut bene dicunt *Lugo*, *Mol. Turr. etc.* contra aliquos; et intelligitur quoties adest justa causa (5), et cum dominus est omnino incertus; unde recte dicunt *Soto et Henr.* non permitti compositionem cum fit restitutio pauperibus ob domini absentiam, ut dictum est *num.* 66. (6); sicut nec permittitur, cum restitutio minutorum furtorum facienda est ab illis qui vendunt vinum, oleum, etc. nam illa necessario facienda est pauperibus ipsius loci; imo, juxta sententiam communiorem *Laym. Conc. Salm. Diana. Spor. Croix*, *etc.* non sufficit eam pauperibus loci facere ut admittunt *Vasq. Anacl Escob. cum S. Thoma*; sed fieri debet ipsis civibus qui ad tabernam confluere solent; licet, ut diximus *num.* 28, si pauperibus fiat graviter, non peccetur (7). Sed hic dubitatur an debitor remaneat liber ab omni obligatione, licet compareat dominus,

(1) Lib. 3. n. 601 et n. 800. — (2) Sylvius to. 3. in 2. 2. q. 62. ar. 5. q. 1. concl. 2. Less. lib. 2. de just. c. 14. n. 32. Castr. part. 5. tr. 32. D. 1. p. 18. § 8. n. 5. cum P. Nav. Cajet. Molin. et Rebel. — (3) Vide opus nostrum Lib. 3. n. 589 et 596. ad 5. — (4) Sylvest. verb. Restitutio 8. q. 3. Bonac. to. 2. de rest. in gen. D. 1. q. 3. p. 4. n. 10. Castrop. loc. cit. n. 2. cum P. Navarr. Salmant. tr. 15. de rest. c. 1. n. 215. cum Soto, Tapia, et Rebellio. — (5) Lib. 3. n. 591. — (6) N. 594. — (7) N. 595.

facta jam compositione? Alii negant, dicendo teneri ad id in quo factus est ditior; sed communius affirmant *Lugo*, *Salmanticenses*. *Trullench*. *Tap. etc.* quia in eo casu Pontifex, ut administrator bonorum temporalium quatenus spectat ad bonum spirituale, utique potest transferre dominium et omnem tollere obligationem (1).

69. — Hoc procedit cum res accepta est mala fide; sed si bona fide, v. gr. si quis casu invenit annulum in via, aut ex errore inculpabili recepit majus debito, et nesciat dominum cui restituturus esset, quæritur an possit sibi ea retinere? Affirmant *Sotus*, *Sa*, *Nav. etc.* modo præmittat diligentiam, nam, ut dicunt, res derelictæ fiunt primi occupantis. Sed negant *Less. Laym. Castr. etc.* dicendo quod res illa aut ejus pretium applicari debet piis usibus, cum præsumatur ea esse domini voluntas. Nos cum *Lugo*, *Croix et Holzm.* distinguimus ita: si dominus omnino non potest amplius inveniri, tunc retineri potest; quia tunc res pro derelicta habetur, et a primo occupante acquiritur dominium illius. Secus autem, si etiam post diligentiam aliqua appareat spes inveniendi dominum; tunc enim ei res conservanda est, aut ejus pretium; et si neutrum servari potest, debet distribui pauperibus, quia usque dum talis spes durat, dominium est penes dominum (2). Et hanc sententiam tenet *S. Thomas* (3), dicens: « Si (res) pro derelictis habeatur, ex hoc credit in- » ventor, licet sibi eas retineat non committit furtum. » Et idem dicendum est de paupere cui fur dedit furtum, cum dominus inventus non sit; nam si spes non erat illum inveniendi, jam in pauperem dominium translatum, ita ut non teneatur rem domino reddere, licet hic postea compareat (4).

70. — Præterea quæritur ad quem spectant thesauri inventi? Dico 1. lege communi, cum inventor eum invenit in proprio prædio, thesaurus suus erit. 2. Cum reperitur in fundo alieno, tunc si casu invenitur, dividendus est inter loci dominum et inventorem, qui in conscientia tenetur dimidium dare domino, ut dicunt communiter *Lugo*, *Less. Cast. Laym. Salm. etc.*; sed si ex industria reperitur, totus restituendus erit domino, ut dicitur in *L. Unic. c. de thesaur.* 3. Si vero thesaurus invenitur in loco publico aut sacro, dividendus inter inventorem et fiscum, aut episcopum. 4. Si denique inveniretur arte magica, totus spectabit ad fiscum, sed non ante judicis sententiam. Ita lege communi; sed lege nostri regni, si in loco publico invenitur non arte propria, totus fisco debetur; si in privato et casu, tertia pars erit fisci, tertia inventoris, et tertia domini fundi (5).

71. — Insuper quæritur cujæ erunt feræ quæ in venatione capiuntur? Si fera ab uno vulnerata est, et ab alio capta, spectat ad capientem semper ac illa fugisset; in dubio vero dividenda est. Quæ tamen in retibus capiuntur sunt illius qui eas tetendit (6). Si autem aliquis in silva reservata (quæ a principe, aut ejus privilegiato reservari potest) feram capit, dicit *Less.* quod peccat mortaliter, et tenetur illius pretium restituere principi, pro spe quam princeps habere poterat efficiendi suam: sed *Soto*, *Molin. etc.* hoc admittunt solo casu quo locus sit conclusus; et *Less.* penitus negat, cum præter prohibitionem illic venandi est imposita pœna (7).

(1) Lib. 3. n. 592. — (2) N. 603. — (3) 2. 2 q. 66. art. 5. ad 2. — (4) L. 3. n. 590. — (5) N. 602. — (6) N. 604. — (7) N. 605.

72.—Advertendum hic non omnes venationes esse clericis inhibitas, sed solam clamorosam, id est cum strepitu, adhibitis canibus aut avibus rapacibus. Et dicunt *Less. Castrop. et Rebell.* ne clamorosam quidem interdictam esse sub gravi, nisi fuerit frequens aut cum scandalo, aut cum magnis impensis. Addunt alii, (ut *Molin. Cajet. Sa*, *Sporer*, *etc.*) nunquam esse damnandum culpa gravi, præciso scandalo, clericum ob solam venationem : nam in textu *cap.* 1. *de cler. venant.* illa non vetatur, nisi suspensione ferendæ sententiæ : imo *Laym. Less. Valent. et Sa*, sentiunt esse licitam, si sit rara et moderata, et si fit causa necessitatis, aut exercitii. Hinc doctus auctor libri cui titulus (*Istruzioni per li nov. confess.*) concludit venationem non clamorosam esse omnino recreationis causa licitam ; et clamorosam non esse mortalem, nisi adsit contemptus et contumacia. Religiosis vero clamorosa strictius vetita est, ex *Clem.* 1. § *Porro*, *de Statu mon.* Sed *Castrop.* dicit ne mortalem quidem esse, nisi adsit scandalum : saltem dicunt *Salmant.* si ter, aut quater sine gravi strepitu eam exercent in anno (1).

PUNCTUM IV.

QUID RESTITUENDUM EST A POSSESSORE BONÆ FIDEI, ET QUID A POSSESSORE MALÆ FIDEI.

73. De possessore bonæ fidei. — 74. De fructibus naturalibus, civilibus, mixtis et industrialibus. — 75. Qui recipit a fure rem ablatam mixtam cum re illius. — 76. Qui infert damnum existimatum minoris quo valet. — 77. De possessore malæ fidei. — 78. Quid si res crescit, aut crevisset pretio, et de expensis utilibus a fure factis, et de eo qui se simulat pauperem. — 79. Si res etiam periisset apud dominum. — 80. Qui emit cum dubio. — 81. Qui defraudat gabellas.

73. — LOQUENDO de possessore bonæ fidei, nempe de eo qui domino injuriam tantum materialem intulit (injuria *materialis* dicitur quæ caret culpa, *formalis* cum culpa), ille tenetur restituere rem tantum si existit, aut si cum sua confundit, tantum id in quo factus est ditior : itaque si vestem alienam consumpsit, tenetur ad id quod pensurus erat in propriam sibi conficiendam (2). Sed in dubio sit velne factus ditior, ad nihil tenetur, ut dicunt *Sanch. Croix* et alii, quia in dubio nemo tenetur re sua privari (3). Dicunt nonnulli Doctores quod qui bona fide recipit pecuniam a fure, non tenetur restituere eam domino, licet illa existat; sed hæc opinio non mihi videtur probabilis, quia dominium pecuniæ in specie spectat ad dominum, sicut et cæterum omnium (4). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio quod non potest dilucidari, vid. quod dictum est *tract.* 1. *n.* 20.

74. — Insuper possessor non tantum debet restituere rem, sed etiam fructus ab illa perceptos. Sed hic oportet distinguere fructus naturales a civilibus, a mixtis et ab industrialibus. *Naturales* sunt illi qui a sola natura producuntur, ut sunt pascua, animalium fetus, et hujusmodi. *Civiles* sunt illi qui percipiuntur a domorum aut pecudum locatione, et etiam librorum, vestium, etc. ut tenendum est cum communi contra *Laym.* *Mixti* sunt illi qui partim a natura et partim ab industria habentur, ut sunt oleum, vinum, caseus, etc. *Industriales* denique sunt illi qui sola industria acquiruntur, ut est lucrum quod percipitur a pecunia quæ negotiationi exponitur, aut a melioramentis rei factis. Fructus autem *na-*

(1) Lib. 3. n. 606. — (2) N. 607 et 608. — (3) N. 706. — (4) Cit. n. 608. v. Dicunt.

turales et *civiles* debent integre (ablatis expensis) restitui, tum a possessore bonæ tum malæ fidei; hac differentia quod possessor bonæ fidei ad nihil tenetur si nihil percepit, aut si in bona fide eos consumpsit et in nihilo sit factus ditior, aut si eos præscripsit possessione triennalis spatii cum titulo, aut 30 sine titulo, ut jam dictum est *n.* 10. Sed possessor malæ fidei semper integre debet fructus prædictos restituere, quamvis eos non perceperit, si dominus jam percepturus esset, si res apud se fuisset; et licet dominus exacturus non fuisset, etiam tenetur restituere quando jam ipse percepit, quia res semper domino fructificat. Fructus *mixti* denique debent restitui eadem regula, nempe bonæ vel malæ fidei : sed hic advertendum quod jam non debent restitui prædicti fructus (ut dicunt aliqui) sublatis expensis, et laboris valore : sed ut melius dicunt *Mol. Dicast. et Croix* cum aliis (1), quoad solum valorem correspondentem naturæ, quia valor correspondens industriæ possessoris totus ei debetur (2).

75. — Quæritur 1. an tenearis restituere domino pecuniam, frumentum, aut similia quæ recepisti a fure, postquam ille commiscuit cum suis? Non teneris, si fur remanet potens restitutioni, dum id quod tu accepisti (licet mala fide) erat jam factum proprium furis. Secus autem si fur redditur impotens, quia tunc illa acceptatione tu fuisti causa damni domini; et ita omnino tenendum cum *Sanch. Tamb.* et aliis communiter, quidquid dicant aliqui (3).

76. — Quæritur 2. ad quid teneatur projiciens in mare gemmam alienam æstimatam 10, si valebat 100? Alii cum *Lugo* obligant ad centum, dicentes eum qui injuste proximo damnum infert cum culpa gravi, teneri ad totum damnum licet ignoratum. Alii tamen communius, cum *Pontio*, *Exparsa*, *Holzm. Croix*, *Dicastilla*, *Dian. Mazzotta*, *etc.*, et probabilius, dicunt teneri tantum ad decem. Ratio, quia obligatio restitutionis correspondet culpæ, et culpa correspondet injuriæ, quæ intenditur inferri proximo. Hinc sicut cum levis est culpa, nulla adest obligatio gravis restituendi (ut ipse *Lugo* fatetur), ita cum culpa est minor, minor etiam debet esse restitutionis obligatio. Rationi oppositæ respondetur, quod damnificans tunc tenetur ad totum damnum culpabiliter illatum, cum saltem in confuso (ut cæteroquin regulariter apprehenditur) damnum quod infertur apprehenditur, sed neutiquam cum omnino invincibiliter ignoratur, ut bene advertunt *Salm. Holzm. Maz.* et alii communiter (4).

77. — Loquendo autem de possessore malæ fidei, hic tenetur non solum ad restituendam rem existentem, et totum id in quo factus est ditior, sed etiam ad totum detrimentum illatum domino ob damnum emergens, aut lucrum cessans, saltem in confuso prævisum; ut paulo ante diximus. Hoc nihilominus intelligitur quando dominus habebat plenum *jus in re*; nam si habebat jus tantum *ad rem*, tunc debet ei satisfieri solum pro valore spei quam habebat efficiendi suam (5).

78. — Hic notandum 1. quod si res ablata crescit pretio, tempore quo injuste retinetur, crescit domino; et hoc currit etiamsi dominus eam consumpturus fuisset ante incrementum, nisi illi ablata fuisset; quare si dominus vendidisset agnum cum valebat quinque, et fur consumpsit cum valebat decem, decem debent restitui, non vero quinque, ut dicendum cum *Lugo, Castrop. Roncaglia. Salmanticens. etc.*, ad-

(1) Lib. 3, n. 525. v. Bene — (2) N. 610. — (3) N. 612. — (4) N. 613. — (5) N. 614

versus alios; quia res semper fructificat domino. Dicit attamen *Concina* quod si agnus crescit valore decem, et postea decrescit ad valorem quinque, tantum quinque debent restitui, quia tunc damnum est tantum quinque; et huic opinioni adhæsi in opere morali (1); sed nunc illa mihi videtur omnino improbabilis, quia cum nunc creverit valor ad decem in domini beneficium, et cum fur non restituerit tunc agnum, damnum non fuit quinque, sed decem, et mora culpabilis furis fuit causa detrimenti. Valde probabile contra, imo probabilius mihi videtur quod dicunt *Less. Molin. Croix*, *etc.* communissime contra (*Sot.* et alios) nempe quod si quis occidit agnum alterius cum valebat quinque, satis est ut restituat domino tantum quinque, licèt agnus postea creturus fuisset pretio, et dominus jam illum servaturus fuisset, quoties dominus, illis quinque sibi redditis, sine incommodo emere posset alterum similem agnum (2). Notandum 2. quod possessori malæ fidei *ex L. Adeo*, § 7. *Ex diverso. ff. de Acquis. domin.* negatur actio contendendi expensas utiles in re factas; unde ait *Sanch.* (*et Lugo* vocat sententiam tutam) posse idcirco dominum licite eas retinere. Sed merito *Less. Castr. Navar. et idem Lugo* oppositam appellant probabiliorem, nam præfata lex (ut pœnalis) non obligat nisi post judicis sententiam (3). Notandum 3. quod qui se simulat pauperem, tenetur ad restituendam eleemosynam (modo non esset modica) aut domino, ut ait *Molin.*, aut aliis pauperibus, ut dicit *Castrop.* (4).

79.—Quæritur 1. an fur teneatur restituere pretium rei deperditæ, cum illa æque periisset apud dominum? Distinguendum: si res periit sine furis culpa, et eodem tempore et periculo (v. gr., in eodem incendio in quo periit) periisset jam apud dominum, tunc certum est, ut dicunt omnes, quod ad nihil tenetur; quia tunc furtum non est causa damni, et sola injuria (ut dictum est *num.* 44.) non inducit restitutionis obligationem. Contra, si res periit ob solam furis aut alterius culpam ante commune periculum, certum est quod fur tenetur eam restituere, quia periculum quod supervenit, non eximit eum ab jam contracta obligatione. Quamvis si ille eodem tempore quo imminentem ruinam prævideret, rem consumeret, probabiliter eum excusant *Less. Lugo, Vasq. Sporer*, *et Layman.* Sed majus dubium restat, quid si, elapso periculo communi, res in alio periculo perit; dicunt *Castrop. Less. Salmant.*, tunc possessorem teneri ad restitutionem, ratione habita culpabilis suæ moræ in restituendo. Sed quoties secundum periculum fuerit pariter commune, ita ut res æque apud dominum periisset, probabiliter eum excusat *Croix*, cum non mora tunc, sed periculum fuit causa damni (5). Utrum vero fur restituere teneatur, cum rem consumat postquam in extremam necessitatem deciderit, vide dicta *num.* 19.

80.—Quæritur 2. ad quid teneatur qui emit rem à venditore cum dubio an sit ejus, et deinde adhibita diligentia veritatem detegere nequit? Aliqui dicunt teneri illum eam restituere, aut ei cujus dubitat rem esse, aut pauperibus. Sed communius et probabilius dicunt *Castrop. Lugo, Less. et Salm.* pro rata dubii dividendam esse; nam ex una parte non potest tota retineri; dum nihil sibi prodest possessio dubia fide incœpta; contra æquum non est obligare eum ad restituendum totum, cum dubium sit an illa res aliena, an sua (6).

(1) Lib. 3. n. 621. — (2) Cit. n. 621. v. Quid, si. — (3) N. 618. — (4) N. 622. — (5) N. 620. v. Pro majori. — (6) N. 625.

81. — Hic quæritur 3. an fraudans gabellas teneatur ad restitutionem? Sententia communissima, cui adhæsi in opere morali, affirmat; quia sicut rex tenetur populorum saluti prospicere, ita populi tenentur ei sustentationem ministrare, ita *Molin. Suar. Sanch. Croix*, et alii multi. Et probatur ex textu apostoli : « Reddite omnibus debita, cui tributum « tributum, cui vectigal vectigal. » *Rom.* 13. Alii autem negant, cum adjungitur pœna, ita *Navar. Beja*, *Sa*, *Duald. Malder.*, *etc.*, dicendo quod licet subditi teneantur principi suo congruum subsidium ministrare, et licet princeps possit ad hoc etiam sub culpa obligare eos, non præsumitur tamen velle obligare ad culpam, quoties in sui lucrum magnam superaddit pœnam, et illi se subjiciunt subditi. Præterea, adhuc juxta sententiam quod lex mixta obliget ad culpam et pœnam, dicunt quod, posita lege quæ pœnam injungit, dici potest tunc peccare fraudantem, cum adhuc post confiscationem bonorum nollet pœnam solvere, aut sibi eam compensare vellet; tunc enim lex videtur disjunctiva, nempe quod solvatur aut gabella, aut pœna, prout ait *Sanch. cum Salon. Cordub. Angles,* et aliis. Saltem aiunt dubium esse an lex hæc ad utrumque obstringat; et in dubio nequit adesse obligatio certa. Hoc tamen non obstante, ego non omitto primam sententiam suadere (1). Cæterum *Sanch. cum S. Anton. Gabriel, etc.,* excusant eos qui vehunt res proprio usui, aut familiæ, dummodo etiam super illis expresse non sit imposita gabella, ut deducitur ex *l. Universi*, *c. de Vectig.*, aut quia solutio etiam pro rebus usui proprio destinatis non sit introducta jam ex consuetudine. Præterea *Sylvest. Lug. Less.*, *etc.*, excusant pauperes, si eorum paupertas sit tanta, ut solvendo pro gabellis nequirent se et suos sustentare (2).

PUNCTUM V.

QUID RESTITUENDUM PRO HOMICIDIO.

82. Quid restituere debet homicida. — 83. Si ob offensionem vitæ, famæ, etc. — 84. Qui occidit unum pro alio, an teneatur restituere. — 85. Et an incurrat excommunicationem, vel irregularitatem. — 86. Qui obtinuit remissionem ab occiso, an teneatur restituere filiis. — 87. Quid restitui debet hæredibus defuncti; et quid si intendatur eorum, aut creditoris damnum. — 88. Si homicidium imputatur tertio. — 89. Qui occidit excedendo justam defensionem. — 90. An hæres supplicio affecti teneatur ad damna.

82. — Homicida tenetur restituere omnia damna in bona occisi illata, tum ob expensas curationis (non autem funeralium), tum propter lucrum cessans pro spe quam offensus habere poterat illud acquirendi. Neque ex hoc quod in reum animadversum sit, præfata damna remissa fuisse intelliguntur, etsi remissa præsumuntur si in eo casu non exiguntur (3). Nonnulli dicunt a restitutione lucri cessantis deducendum esse pretium laboris quem offensus insumpturus erat. Alii tamen hoc negant. Melius dicit *Bonac.*, tantum detrahendum fore quod offensus verisimiliter daturus fuisset, ut a tali labore eximeretur (4).

83. — Dubitatur 1. an præter præfata damna teneatur offensor pecunia satisfacere pro offensa illata in vitam vel famam proximi? Affirmant *Sotus, Cajet. Sylvest. etc.*, dicentes quod qui nequit restituere totum, tenetur saltem ad partem; et innituntur doctrinæ S. Thomæ (5) qu

(1) Lib. 3. n. 616. Quær. III. ubi alia dubia in hac materia discutiuntur. — (2) N. cit. v. an autem pauperes. — (3) N. 361. ad 10. — (4) N. 659. — (5) 2. 2. q 62. art. 2. ad 1.

dicit : « Cum aliquis abstulit membrum alicui, debet ei compensare, vel » in pecunia, vel in aliquo honore. » Nihilominus probabilior et communior est sententia opposita, quam tenent *Less. Lugo, Bonacin. Laym. Sanch. Salm.*, et multi alii; et *P. Concina* vocat probabilem (quod in sensu illius idem sonat ac moraliter certum, aut saltem probabilissimum, ideo ut oppositum non sit satis probabile). Ratio, quia justitia commutativa obligat ad restituendum pro æqualitate damni illati; sed ubi damnum est ordinis diversi à satisfactione, non potest dari æqualitas aliqua, nec compensatio nec in totum, nec in partem; ideoque non adest obligatio bonis, vitæ aut famæ, quæ sunt ordinis superioris bono, compensandi læsionem. Et hoc probatur ex scriptura, ubi sic habetur : « Percussor erit innocens, » ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat; » itaque satisfactis damnis, percussor innocens remanet : id est (ut bene dicit *Lugo*) remanet liber ab omni alio onere. Probatur etiam ex *l. fin.* ff. *de his qui effud., etc.*; unde dicitur : « Cicatricum autem, aut deformita» tis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimatio» nem (1). »

84. — Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur qui volens interficere inimicum, ex errore interficit amicum? Hæc quæstio similis est illi, an teneatur restituere damnum qui volens domum inimici incendere, domum amici incendit? Alii affirmant, ut *Bonac. Busemb. etc.*, dicendo, omnem actionem contra justitiam obligare ad restitutionem; errorem vero domini domus esse circa qualitatem, non circa substantiam, ideoque non excusare a restitutione. Alii tamen doctores ut *Lugo*, *Mol. Sporer. Croix*, *Leand. etc.* (cum doctissimo quodam illustrissimo Torni meo magistro) negant, semper ac ille sine ulla dubitatione intendit incendere domum inimici, non autem amici; nam pro restitutione damni illati non sufficit actio materialiter injusta aut injuriosa, sed requiritur formaliter, id est voluntarie injuriosa in offensum. Hinc si ego omnino involuntarie lædo amicum, ego nullam injuriam formalem infero, ideoque error est circa substantiam, non circa qualitatem, cum tota damnum restituendi obligatio oritur ex injuria. Et eadem ratio currit pro errore in homicidio, ut dicunt *Filliuc. Tambur. et Leand.* Idem dicunt de furto *Mol. Lugo et Spor.* v. g., si quis accipit rem putans auferre eam suo inimico, sed revera aufert amico, et eam consumit, hic (ut volunt) non tenetur ad restitutionem; sed quoad furtum recte contradicit *Sanch.* quia hæc est differentia inter furtum et damnificationem : in furto principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie domini injuria; sed in damnificatione principaliter intenditur domini injuria, et accessorie damnum illius; qua de re in damnificatione error personæ est circa substantiam, in furto autem est circa qualitatem (2).

85. — Quæritur 3. an incurratur excommunicatio Canonis ab eo qui volens percutere unum clericum, percutit alium? Negant *Concina, Diana, Suar.*, ex eo quia injuria respectu alterius est involuntaria. Sed mihi videtur absolute probabilior sententia communissima *Molin. Sanch. Bonac. Viva, etc.*, qui affirmant; quia excommunicatio incurritur non ob personæ, sed status læsionem, qui status in eo casu jam læditur, licet in persona erretur. Igitur percussor excusabitur tamen a restitutione damni illati in personam, ut in præcedenti dubio dictum est, quia non adfuit

(1) Lib. 3. n. 627. — (2) N. 629.

injuria voluntaria in personam; non autem ab excommunicatione (1). Et tanto minus excusabitur ab irregularitate, ut recte dicunt *Sanch. Covar. Led. Veg. contra Filiuc. Spor. Tambur. etc.*, quia irregularitas imposita est delicto cujuscumque homicidii, et qui occidit unum pro alio, licet erret in persona, non errat tamen in delicto, cum jam hominem occidat. Alius autem esset casus, si quis mandasset ut occideretur inimicus, et mandatarius occideret alium, ut fertur declarasse S. C. Nam tunc homicidium respectu alterius est omnino involuntarium, tam quoad personam, quam quoad delictum illud in individuo; dum illud homicidium accidit non ob mandatum, sed ob errorem mandatarii (2).

86. — Dubitatur 4. an interfector, cum a vulnerato antequam moreretur, remissionem damnorum oblinuerit, hoc non obstante teneatur restituere filiis illius? Affirmant *Lugo et La-Croix* dicendo quod pater non potest præjudicium inferre filiis in jus quod ipsi habent super ejus bona. Sed communiter hoc negant *Sotus, Sanchez, Bonacina, Salm. Busemb. etc.*, quia filiis non fit injuria nisi in quantum ipsis præjudicatur in bonis patris contra ejus voluntatem; quare sicut propter patrem acquirunt jus, ita propter illum amittunt illud. Licet non bene efficeret pater in remittendo ea damna in filiorum præjudicium (3).

87. — Quæritur 5. quid homicida restituere debeat hæredibus defuncti? Hæredibus non necessariis restituere debet omne debitum cum defuncto jam contractum ante ejus mortem, id est (ut dictum est in principio) omnes expensas in curatione factas, et lucrum cessans tempore infirmitatis. Sed hæredibus necessariis, ut sunt filii, parentes, et uxor, tenetur amplius restituere lucrum (juxta valorem spei) quod verisimiliter defunctus lucraturus fuisset; ita communiter *Sotus, Sanch. Navar. cum S. Thoma, etc.* Dicit nihilominus recte *La-Croix* hoc non procedere si hæredes necessarii in posterum reciperent ab aliis æqualiter alimenta; nam tunc nullum adest damnum (4). Præterea, hoc non procedit pro fratribus et sororibus, quibus defunctus prosecuturus fuisset alimenta præstare, si vixisset, etiamsi homicida jam hoc illorum damnum animadvertisset; ut dicunt probabiliter *Less. Conc. Sot. Lug. Bon. Salm. etc. contra Sanch. Azor., etc.* Nec obstat dicere, quod qui vi impedit aliquem a consecutione justi boni, peccat contra justitiam, atque ideo tenetur ad restitutionem, ut dictum est *num.* 61. Quia hoc currit cum directe intenditur damnum proximi, non autem quando damnum ei per accidens contingit. Ideoque contra juxta hanc rationem dicimus cum *Tambur. Conc. Less. Viva, Croix, Elbel* (adversus *Sotum, Bonacin. etc.*,) quod si homicida directe intendit nocere dictis consanguineis (aut cuicumque alteri) tunc tenetur damna compensare; quia quisque habet jus ne directe impediatur vi a consecutione justi boni (5). Et idem dicendum cum *Less. Becano, Salm, Conc. Viva, Tambur. etc.*, contra alios, respectu creditorum defuncti, nimirum quod tunc tantum debet occisor compensare damna quæ eis evenerunt, cum hæc directe ab illo fuerunt intenta (6).

88. — Quæritur 6. an teneatur homicida ad restituendum damnum quod tertio evenit, cui homicidium imputatur? Dicimus non teneri, licet homicida animadvertat damnum præfatum, et quamvis etiam intendat;

(1) Lib. 3. n. 6.8. Quær. 7. — (2) Ibid. — (3) N. 630. — (4) N. 631. v Quær. I. — (5) N. 632 et 633. — (6) N. 634.

quia intentio prava, ut dictum est *num.* 63, sine actione externa graviter injusta in damnum patientem, non obligat ad restitutionem; ita *Sot. Less. Sanch. Tambur. et Croix* contra paucos. Hoc tamen intelligitur, modo homicidium non fiat cum talibus circumstantiis, ut moraliter inducant imputationem prædictam, ut si homicidium committeret indutus vestibus tertii, aut in illius agro, etc., quia tunc jam adest actio externa et injusta (1).

89. — Quæritur 7. an teneatur ad restitutionem qui invasus ab inimico, occidit eum, sed excedendo justam defensionem? Nonnulli excusant dicendo tunc inimicum cedere suo juri : nos autem non excusamus cum *Lug. Sanch. Navar. Croix*, et aliis communiter, quia excedendo jam gravem infert injuriam suo inimico, qui non amittit jus quod habet ad vitam suam ob suam iniquam aggressionem. Probabiliter tamen *Lugo*, *cum Vasq.* et aliis (contra *Suar.*) excusat a restitutione qui inimicum provocat ad pugnam et eum occidit : nam tunc non pugnat contra justitiam, dum ille jam cedit suo juri, pugnam acceptando (2).

90. — Quæritur 8. an hæredes interfectoris teneantur restituere damna cum ipse jam sit supplicio affectus? Negant *Sotus, etc.*; sed affirmandum cum *Spor. Croix*, et aliis communiter. Excipiunt probabiliter *Sot. Less. Filiuc. Busemb. et Croix*, si hæredes occisi præfatam restitutionem non petant, quia tunc præsumuntur eam remittere : modo (intelligitur) res non existat, aut modo illa non sit magni pretii (3).

PUNCTUM VI.

QUID RESTITUENDUM OB STUPRUM.

91. Ad quid tenetur corruptor, si mulier consentit. — 92. Ad quid si defloravit vi, aut minis. — 93. Si adest promissio vera aut ficta, tenetur ad matrimonium. — 94. Limitatur I. Si mulier poterat advertere fictionem. — 95. II. Si timeatur malus exitus. III. Si mulier remittit. IV. Si adest familiæ dedecus. V. Si vir adhibeat tantum tactus. — 96. VI. Si inveniat puellam corruptam. VII. Si mulier renuit nuptias. — 97. Si corruptor ligatus est voto castitatis, an, etc. — 98. Si est consanguineus, etc.

91. — In hoc oportet distinguere ad quid teneatur deflorator cum non intervenit promissio matrimonii, et ad quid cum illa intercedit. Cum ille matrimonium non promisit, et puella sponte consentit suæ violationi, ad nihil tenetur respectu illius. Et idem dicunt *Lug. Sanch. Suar. et Less.*, respectu parentum, cum illa sit corporis sui domina; sed *S. Antonin. Nav. Salm. etc.*, obligant eum ad reparandam ejus famam aliqua honoris significatione, aut veniæ expostulatione, dummodo illi hoc non recusent (4). Cæterum communissime dicunt *Sot. Suar. Sanch. Vasq. Mol. Ronc. Laym. Less. Lugo. Salmant. etc.*, quod non tenetur vir reficere patri damnum bonorum ratione majoris dotis qua indiget pro filia collocanda. Excipe tamen 1. si ille manifestaret delictum; 2. si puella esset pauper, et vir valde dives, ut dicunt *Salm. Bann. Tap. etc.* (contra *Dicast. et Rebell.*) nam tunc præsumitur sub tali conditione consensisse; 3. si judex virum in pœnam sui delicti mulctaret ad dandam illi aliquam summam ; cæterum leges (*cap.* 1. *et* 2. *de Adulter. et leg. un. ff. de rapt.*) damnant defloratorem aut ad eam ducendam, aut dotandam, quia leges præsumunt deceptionem, aut vim, quoties oppositum non probatur. Sed in conscientia recte dicunt *Salm.*

(1) Lib. 3. n. 636. — (2) N. 637 et 638. — (3) N. 705. — (4) N. 641. § I.

virum ad hoc non teneri, si mulier revera sponte consensit (1), sicut dictum *tract.* 3. *num.* 26.

92. — Si autem vir virginem deflorasset vi, fraudibus, aut minis, tunc tenetur reficere tam ei quam patri damna quæ eis intulit in honorem et in bona, dotando eam, aut dotem augendo. Et quamvis ducere eam non teneatur, ut dicunt communiter *Lugo, Less. Salm. etc.*, nihilominus bene potest judex ad nuptias in pœnam sui delicti eum obligare, juxta textum, *cap.* 1. *de Adult. et Exod. cap.* 22 (2). Imo quando deflorator non potest alio modo damnum restaurare, ex se tenetur ducere, ut communiter dicunt *Less. Lugo*, *Salmant*, *Bann. Dicast. etc* (3). Contra ad nihil tenetur 1. si mulier jam corrupta erat prius, modo ob injuriam qua postea affecta est, infamia non remaneret notata. 2. Si illa æque nuberet ac si esset virgo, quia tunc in effectu nullum damnum adest : verumtamen advertunt quod si mulier a viro male haberetur ob cognitum defectum, debet deflorator aliquo modo reficere damnum quod patitur (4). Ad quid autem teneatur si precibus aut donis eam induxisset? Dicunt communiter *Sanch. Less. Lugo*, *Sot. Vasq. Salmant. etc.* ad nihil teneri, modo non intercessissent minæ, aut timor gravis damni : et tunc dicunt ne teneri quidem ad totum damnum (5).

93. — Hoc procedit cum non adest promissio matrimonii : sed cum promissio inest, deflorator tenetur puellam ducere non solum cum promissio est vera, sed etiam cum est ficta, ut tenendum est cum *S. Thoma* (6) quem communiter sequuntur *S. Anton. Sanch. Lugo*, *Less. Tamb. Salmant. Croix*, *Viva*, *etc.*, (contra pauciores, qui obligant ad reparandum solum damnum.) Ratio 1. est quia tale damnum nullo alio modo adæquate reparari potest, nisi matrimonio. Ratio 2. (et hæc est potior, et in posterum valebit ad decidendos multos casus,) quia in contractibus non nominatis, *do, ut des*, et hujusmodi, cum alter præstat suam partem, alter licet ficte promiserit, pariter tenetur ex justitia præstare suam, non secus ac si vero ex animo promisisset, dum hoc necesse est, ut a contractibus fraudes, quæ cum damno communi impedirent commercium humanum, removerentur (7). Et idem dicendum cum *Lugo et Salmant.* contra *Sanch.* si quis ficta matrimonii promissione viduam bonæ famæ cognosceret (8). Hoc procedit quoad conscientiam : sed quoad forum externum, hic obiter notamus, quod advertit *continuator Tournely* (9) valde utile esse ad impedienda hæc tam frequentia facinora, si episcopi et magistratus irritas omnino declararent omnes istas matrimonii promissiones etiam juramento firmatas nisi plane testimoniis et scripturis validis hæ constarent.

94. — Limitatur tamen sententia præfata circa obligationem defloratoris ficta promissione, I. si mulier ex verbis, aut aliis circumstantiis de facili animadvertere poterat deceptionem, ut esset, sicut dicunt communissime *Lugo*, *S. Anton. Navarr*, *Sylvestr. Salm. Busemb. cum S. Thoma* (10), si vir esset longe nobilior aut ditior, quia tunc (ut dicit Angelicus) merito præsumi potest quod mulier finxit aut voluit decipi, sed revera non decepta est. Quanta autem hæc disparitas debet esse,

(1) Lib. 3. n. 641. § I. v. Dubium 2. — (2) Ibid. v. Hæc de viro. — (3) N. 649. in fin. v. illi autem — (4) N. 642. Dub. 1. — (5) Ibid. Dub. 2. — (6) Suppl. q. 46. a. 2. ad 4. — (7) N. 642. § II. — (8) N. 646. in fin. — (9) Tr. de dec. c. 3. de 6. præc. art 2. concl. 2. v. Quæres ad. — (10) Suppl. q. 46. a. 2. ad 4.

Lessius, exemplificat hoc modo : Si vir esset filius magnatis, et mulier filia fabri; sed *Sanch. Navarr.* et *S. Anton.* dicunt sufficere minorem inæqualitatem : (verb. gr. si nobilis sed non magnates) ducturus esset filiam agricolæ aut artificis. Et idem dicunt præfati auctores cum aliis, et cum eodem *Less.* si vir esset notabiliter opulentior (1). Item dicunt probabiliter *Sanch. Lugo*, *Less. Salm. Viv.* et alii, hoc procedere etiamsi puella disparitatem ignoraverit; quia si adesset præcisa obligatio matrimonii, tunc vir teneretur reddere aliquid excedens æqualitati debitæ injuriæ illatæ : unde tunc sufficeret ut curet reficiendum damnum eam dotando (2). Contra si mulier poterat percipere disparitatem, ut supra dictum est probabilius est cum *Less. S. Ant. Lugo*, *Sanch. Sylv. etc.* (adversus alios) non teneri tunc ne damnum quidem reparare, sicut etiam expresse docet *S. Thom. loco cit.* sic dicens : « Et » etiam quoad (nempe ad damni reparationem) non tenetur, quia præ» sumi probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipisse » finxerit (3). »

95. — Limitatur II. si ex matrimonio pessimus timeretur exitus, ut dicunt *Lugo*, *Sanch. Busemb. Henriq. etc* (4). Limitatur III. si mulier remitteret defloratori obligationem se ducendi : cum talis remissio valida sit, licet dissentiret familia, ut probabiliter dicunt *Lugo*, *Less. Ronc. et Laym.* dum jus ad matrimonium præcipue ad eam spectat, ideoque libere illa cedere potest (5). Limitatur IV. si matrimonium non posset perfici a viro sine familiæ dedecore; nam tunc non tenetur ad matrimonium, licet promissio esset vera, cum tunc sic invalida, sicut de re illicita, prout dicunt communiter *Laym. Navarr. Sanch. Ronc. Sporer, etc* (6). Sed utique teneretur, si promissio fuisset vera et disparitas tantum esset in divitiis, ut dicetur *tom.* 2. *tract.* 18. *num.* 16. loquendo de sponsalibus. Limitatur V. si vir adhibet tantum tactus cum virgine, ut dicunt *Sanch. Navar. Lugo et Croix*, quia soli tactus non sunt tantæ injuriæ, ut inducant obligationem ineundi matrimonium ficte promissum, nec tanti ponderis, ut non ingerant mulieri suspicionem fictionis; modo (excipitur) mulier non esset nobilis, aut honesta ; aut modo vir non requisisset nisi solos tactus, cum nuptiarum promissione, et propter illos (jam patefactos, aut saltem familiaritate divulgata) puella remaneret infamia notata (7).

96. — Limitatur VI. si vir puellam censebat virginem, sed corruptam inveniret; ita communiter. *Laym. Sanch. Salm. Ronc. Holzman*, *Sporer, etc.* Et eo casu dicitur, juxta sententiam probabiliorem *Lessii, Coninch. et Roncagl.*, quod vir non tenetur aliquod dare ratione copulæ traditæ, nisi adesset pactio expressa, aut nisi ex tali facto mulier remaneret infamia notata; sed dicit probabiliter *Elbel* quod si ipsamet suam ignominiam divulgaret, vir ne ad aliquid quidem teneretur (8). Limitatur VII. si ipsamet puella exhibito consensu suæ violationi propter fictam matrimonii promissionem, repugnaret nuptias contrahere, quia vir non tenetur tunc ad aliud; nisi esset, ut recte excipit de *Lugo*, quod ille simulasset se melioris conditionis, aut illi conditionis æqualis, et esset deterioris, quia tunc, licet mulier nuptias respueret, tamen ille tenetur compensare damnum majoris dotis, qua indigeret ut nuberet.

(1) Lib 3. n. 643. v. sed hic Dubit. 1. — (2) Ibid. Dubit. 2. — (3) N. 643. Dub 3. — (4) N. 644 — (5) Ibid. — (6) Ibid. et lib. 6. n. 851. — (7) L. 3. n. 645. — (8) N. 646.

Eidem compensationi dicimus cum *Navarr. Vasq. Sylv. et Henriq.* (contra *Sanch. et Lugo*) teneri virum, si puella matrimonium non recusaret sed sui parentes : nam promissio ficta præcipue intelligitur facta ad compensandum damnum. Idem dicimus cum *Less. Azor. Bonac. Lugo*, *Croix* (adversus *Mol. etc.*) si mulier violationem invita passa fuisset, et nollet postea nubere ei a quo injuria affecta est. Deflorator contra, ut recte dicunt *Lugo*, *Less.* et alii, non tenetur ad eam ducendam cum nulla intercessit promissio, nec vera, nec ficta, modo alia via subesset qua damnum repararetur, et inæqualitas non esset nimia (1).

97. — Dubitatur 1. an habens votum castitatis virginem deflorando teneatur eam ducere. Negant *Laym. Salmant. et Conc.* sed recte affirmant *Lugo*, *Sanch. Vasq. Tamb. Spor. et Croix*, nec agnosco utrum opposita sententia probabilis judicanda sit, quia (ut dictum est *num.* 93.) ut servetur bona fides in contractibus, ficte promittens tenetur præstare partem suam, ac si vere promisisset, cum alter contrahentium partem suam adimplevit. Objiciunt promissionem irritam esse ratione præcedentis voti. Sed respondetur 1. quod debita onerosa semper præferenda sunt gratuitis, qualia sunt vota. 2. Quod deflorator, si promittere nequibat matrimonium, poterat saltem promittere impetrationem absolutionis a voto, et ad hoc jam se obligavit promittendo matrimonium, dum qui ad finem tenetur, tenetur etiam ad ponenda media, nempe ad impetrandam dispensationem. Et casu quo eam obtinere non posset, tenetur saltem ad compensandum damnum, ut dicunt recte *Lugo et Sporer* (2).

98. — Dubitatur 2. ad quid teneatur violans virginem sibi conjunctam sub matrimonii promissione ? Si promissio fuit vera et intercessit pactum impetrandi dispensationem, communis est sententia cum *Lugo*, *Laym. Sanch. Salm. etc.* promissionem esse validam, et obligare prius ad dispensationis impetrationem, et deinde ad matrimonium, quoties hujusmodi dispensationes solent concedi. Itaque idem dicimus cum *Lugo et Tamb.*, si promissio fuerit ficta, nec mulier potuisset fictionem animadvertere ; nam promittens tenetur efficere omne id (ut superius dictum est) quod facturus fuisset si promissio fuisset vera. Si tamen ille inculpabiliter non advertisset ad impedimentum cognationis quod aderat, et pro dispensatione opus esset magno incommodo, aut sumptu, ad tantum non tenetur; tenetur autem ad damni refectionem, sicut quilibet alius injustus deflorator (3).

PUNCTUM VII.

QUID RESTITUI DEBET OB ADULTERIUM.

99. Ad quid tenetur adultera ; et an teneatur se prodere apud spurium filium. — 100. An filius teneatur credere ei. — 101. Ad quid tenetur adulter ; et licet non induxerit matrem ad supponendam prolem. — 102. In dubio si proles sit viri aut alterius adulteri — 103. Si proles mittatur ad hospitalia, etc.

99. — Distinguenda est obligatio adulteræ ab illa adulteri. Adultera, cum reparare nequit mariti et filiorum legitimorum damnum ob prolem spuriam quæ nata est, tenetur saltem illud compensare suis bonis propriis, aut se privando illis quæ prætendere potest suis industriis, aut inducendo filium ut religionem ingrediatur, si sit ad hoc idoneus (4).

(1) Lib. 3. n. 648. — (2) N. 649. — (3) N. 650. — (4) N. 651.

Dubium restat utrum teneatur prodere delictum suum? Respondemus non teneri, cum prudenter timeret mortem, aut infamiam, et tale suum damnum valde præponderaret damno viri, et filiorum legitimorum: sed cum damnum respective esset æquale, aut parum excedens, illa non potest suum celare crimen; ita dicunt communiter *Lugo*, *Sot. Less. Tol. Croix*, *Ronc. Dian. Tambur. Spor.* (contra aliquos). Hinc fit quod adultera debet suum crimen manifestare, 1. si illa jam sit malæ famæ apud vulgum; aut, ut dicunt *Less. et Lugo,* si femina esset adeo vilis conditionis, ut ejus fama non esset tanti, quanti alterius damnum. 2. Si secus timeretur damnum commune, v. gr. si spurius sit perditis moribus, et succedere deberet in principatum. 3. Si illa posset sine multo damno se prodere viro suo; sed recte hic dicunt *Lugo et Sporer.*, difficulter adulteram posse ad id teneri, quia difficulter poterit magnam vexationem evitare, ut infertur ex *cap. 9, de Pœnit.* ubi dicitur: « Mulieri quæ de » adulterio prolem suscipit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non » est pœnitentia deneganda. » Sed contra dicunt communiter *Lugo*, *Less. Ronc. Sporer. Croix. Tambur. etc.* quod mater tenetur se prodere filio spurio, si probabiliter sperare posset illum sibi crediturum, et bonis cessurum. Nec obstat dicere quod amissio famæ præponderat bonorum amissioni; quia ex una parte non est certum quod delicti propalatio apud unum vel alterum probum sit gravis infamiæ; imo non videtur improbabile oppositum, ut dicetur. *tr.* 11. *num.* 11. Ex alia parte mater certe tenetur ad damnum reficiendum; unde, quoties certa non est quod suum damnum sit multo majus damno aliorum filiorum, illa tenetur ad illius reparationem (1).

100. — Sed punctum sistit, quod filius non tenetur matri in hoc præstare fidem, ut docent communiter *Azor. Filliuc. Lugo*, *Less. Laym. Roncagl. Salm. Holzm. etc.* nam nemo tenetur credere testimonio unius, etiam probatissimi, ut habetur ex *cap. Relatum*, *de testam. et ex cap. Licet*, *de test.* ubi dicitur: « Nulla est causa quæ unius testimo» nio, quamvis legitimo, terminetur; » cum hoc expediat bono communi, ut vitentur fraudes, quæ secus possent de facili committi. Ideoque dicunt *Elbel* et alii, quod raro potest accidere quod mater teneatur se prodere apud filium, quia raro contingere potest quod filius teneatur credere matri. Sed si unquam ea indicia illegitimitatis filii adessent, ut nota fuissent, filius jure in foro externo damnaretur, v. gr. si mater perspicue demonstraret viri absentiam, aut impotentiam tempore conceptionis, tunc filius teneretur credere matri, et mater se prodere apud filium (2).

101. — Hactenus de adultera. Quoad adulterum, ille tenetur restituere filiis legitimis tam hæreditatem suæ proli relictam, quam alimenta illi exhibita a tertio anno, quia usque ad tertium annum tenetur eam lactare mater, si potest; si autem non posset, etiam tenetur ad hoc adulter (3). Dicunt nonnulli auctores quod si adulter non induxisset matrem ad prolem supponendam inter legitimos, sed in hoc se negative habuisset, tunc non tenetur ad alimenta, aut saltem non ad hæreditatem. Sed nos dicimus cum *Lessio*, *Mol. Cajet. Conc. Salm. Croix*, *etc.* communiter ad utrumque obligari; quia ille semper est causa moralis proxima

(1) Lib. 3. n. 653. — (2) Ibid. in fine, et 654. — (3) N. 655.

damnorum præfatorum, conjiciendo adulteram in moralem necessitatem prolem supponendi (1).

102. — Quæritur 1. ad quid teneatur adulter in dubio an proles sit propria, an viri? Dicit *Laym.* teneri ad damnum pro rata dubii. Sed communiter docent *Sotus*, *Navarr. Lugo*, *Less. Sanch. Castrop. Tourn. Conc. etc.*, ad nihil teneri quoties nescit certe prolem esse suam; nam secus possidet matrimonium, et possidet etiam adulter exemptionem a satisfaciendo damno (2). Et idem procedit (ut recte dicunt *Sotus*, *Sanch. Salm. Trull.*, *etc.*) si dubitatur inter duos adulteros, cujus sit proles; eadem ratione, quia non potest imponi onus certum pro dubia obligatione. Debet duntaxat excipi cum *Elbel* et aliis, casus quando secundus adulter advertisset quod suo peccato sit causa ipse incertitudinis, ne dignoscatur cujus sit proles; qua incertitudine posita, non potest postea exigi damnum a primo adultero; ideoque hic secundus remanet obligatus ad totum damnum juxta id quod dictum fuit *num.* 50 (3).

103. — Quæritur 2. an, si adulteri essent opulenti, et mitterent prolem ad hospitale, teneantur ad refectionem expensarum? Affirmant *Spor. Elbel*, *Salm. etc.;* quia (ut dicunt) hujusmodi opera instituta sunt tantum pro pauperibus. Sed probabiliter negant *Henr. Dicast. Rodriq. et Renzi*, et probabile dicunt etiam auctores primæ sententiæ, quia hospitalia non sunt erecta solum ob parentum pauperum levamen, sed etiam et forte potius ad cautionem filiorum ex illegitimo consortio natorum, ob periculum quod eis subest mortis temporalis et æternæ, si parentes deberent suis impensis eos alere (4).

PUNCTUM VIII.

DE TEMPORE ET MODO RESTITUTIONIS.

104. Obligatio statim restituendi, et damnum reparandi. — 105. Non debet absolvi pœnitens antequam restituat. — 106. Potest restitui per alium; sed quid si iste non restituit, etc. Et si confessarius faciat celebrare missas, cum dominus est certus, etc.

104. — Quoad tempus, fur (cum possit) tenetur quamprimum restituere, alioquin peccat graviter, et toties (juxta opinionem *Bonac.* et aliorum) quoties ei offeruntur occasiones restituendi, sed juxta id quod dicunt *Lugo*, *Navarr. Salmant. etc.* probabiliter committit unum continuatum peccatum: observetur quod dictum fuit *tract.* 3. *num.* 47. Non est autem capax absolutionis qui vellet restituere in morte, cum possit in vita, aut vellet restituere partem, cum possit totum. Cæterum potest aliquando debitor differre restitutionem cum adest justa causa, ut esset ad evitandum scandalum, aut propriam infamiam, aut ob alias rationes, quæ puncto sequenti examinabuntur. Sed advertendum cum sententia communiori *Lugonis*, *Less. Mol. Tambur.*, *etc.* (quidquid dicant alii) quod cum debitum provenit ex delicto, non obstante causa justa differendi restitutionem, semper tenetur fur ad totum damnum quod creditor patitur reficiendum; quia hujusmodi damni semper causa est furtum antea factum (5); secus autem si debitum proveniat ex ratione contractus (6).

105. — Præterea, potest differri restitutio, cum dilatio esset modica

(1) Lib. 3. n. 659. — (2) N. 657. — (3) N. 658. — (4) N. 656. — (5) N. 679 ad 682. — (6) N. 678.

(nempe 20 dierum, ut putat *Castrop.*) et creditor nullum damnum pateretur : cæterum cum pœnitens potest statim restituere, regulariter loquendo dicimus cum *Conc.* quod Confessarius non potest absolvere debitorem, nisi prius restituat, ut dicemus pariter *tract. ult. punct.* 1, loquendo de iis qui sunt in occasione proxima. Ratio est quia cum restitutio sit res valde difficillis ad exequendum, si pœnitens absolveretur antequam satisfaciat, communi experientia quæ habetur, relinquitur in eodem non restituendi periculo. Quare recte ait *S. Thomas de Villanova : prius restituat, et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Dictum est *regulariter*, quia (ut dicit *P. Concina*) si restitutio non potest fieri tam cito, et pœnitens dignoscatur vere paratus satisfaciendo, potest absolvi prima vice; et probabiliter (ut dicunt *Lugo et Salm.*) etiam secunda et tertia vice, si eæ concurrant circumstantiæ ut confessarius debeat illi dilationem concedere (1). Si autem admonitio de restitutione non esset profutura, vide quod dicitur *tom* 2. *tract.* 16. *num.* 115, loquendo de pœnitentiæ sacramento.

106.—Quoad autem modum restituendi, qui non posset sine sua infamia per se restituere, debet saltem secreto per confessarium, aut per alium fidelem restituere. Sed hic dubium fit : cum accideret quod confessarius sibi retineret pecuniam sibi traditam ut restituatur, an pœnitens teneatur iterum ad eam solvendam ? Negant *Sotus.*, *Castr. etc.* dicentes quod cum non teneatur debitor ad palam restituendum, tenetur esse contentus creditor de restitutione manus alterius. Sed nos absolute affirmamus cum *Lugo* (qui vocat contrariam tenue probabilem) *Less. Nav. Sylv. Spor. Salm. Croix, etc.*, 1. quia licet fur non teneatur ad manifestandum suum delictum, nihilominus semper tenetur ad reddendum dominum indemnem; 2. quia fur tenetur ad omnia damna quæ eveniunt domino causa furti; et nunquam præsumitur dominus esse contentus, usquedum non recuperet quod sibi ablatum est (2). Si vero dominus esset certus, et confessarius imprudenter missas celebrare fecisset, ait *Tambur.*, quod si prima opinio opposita superius allata *Soti, etc.*, est probabilis in primo casu, probabilis est etiam in hoc quod debitor ad nihil tenetur. Sed nec huic acquiescere valeo, quia semper creditor petit suum, et de illo arbitrio suo, non aliorum, vult disponere (3). Jam dictum est *num.* 65. quod fur tenetur curare ut suis sumptibus res perveniat in manus creditoris. Adverte tamen quod commodatarius, si rem commodatam mittit domino per virum qui communiter existimatur fidelis, et res deperditur adhuc ob culpam emissarii, ad nihil tenetur, ita statutum per *L. Argentum* 20. ff. *de Commodat.*

PUNCTUM IX.

DE ORDINE PERSONARUM QUIBUS RESTITUTIO PRIUS FACIENDA EST.

107. Si res existit, debet domino tradi. Sed si alienata est, etc. — 108. Debent præferri creditores onerosi. — 109. Si omnes sunt onerosi. — 110. An credita ex delicto, aut ex contractu, etc. — 111. An credita certa incertis.—112. An hypothecaria anteriora, et an anteriora personalia. — 113. An debitor possit præferre quem maluerit. —114. Quid si creditor exigit, etc. — 115. Si servus recipit salarium a domino ære alieno gravato.

107.—Cum debitor potest omnibus satisfacere, nullus ordo observandus est. Sed cum non potest omnibus, sequentes regulæ observandæ sunt :

(1) Lib. 3. n. 679 et 682. — (2) N. 704. v. Quær. IV. — (3) Ibid. v. Quid si.

1. si res existit, debet utique domino illa restitui, aut eo deficiente, pauperibus, ut dicit *Busemb.* Idem currit pro restitutione rei emptæ, cum pretium non est solutum, quia tunc dominium penes venditorem restat, ut habetur ex § *Venditæ, Instit. de rer. div.* Secus autem si venditor pro pretio pignus aut cautionem accepisset; tunc enim dominium jam in emptorem translatum est, et venditor jam pro suo pretio in tuto est; et idem dicimus cum *Lugo*, *Mol. Laym. Castrop. Vasq. Azor. etc.* (contra *Bonac. et Salmant.*), si fidem pretii percepit, quia etiam tunc rei dominium est emptoris, ut in *capite sequenti de Contract. num.* 167 Quare tunc nihil aliud venditori competit quam actio personalis in emptorem (1). Si tamen esset pecunia furtiva confusa cum propria, recte dicunt *Castr. Ronc. et Croix*, illam restitui debere suo domino, dum in tali casu totus cumulus eidem remanet obligatus (2).

108.—2. Debita onerosa satisfacienda sunt ante gratuita, quia horum promissio semper includit tacitam conditionem, *deducto ære alieno* (satisfactis debitis) ut dicunt communiter *Lugo*, *Sylv. Molin. Navarr. Less. etc. ex L. Inter*, § 15. ff. *de re judic.* (3).

109. — 3. Si debita autem sunt omnia onerosa, 1. debet satisfieri debitis quibus obligata sunt bona debitoris cum expressa hypotheca. 2. Debitis cum hypotheca tacita, et hæc inter præferendæ sunt uxorum dotes. 3. Depositis in manu debitoris deperditis, 4. Debitis privilegiatorum, nempe pupillorum, locorum piorum, etc. 5. Cæteris debitis personalibus. Sed omnibus istis creditoribus, licet expressam haberent hypothecam, debet semper præferri qui pecuniam dedit ad rem emendam, aut ad domum reparandam, aut ad campum colendum et custodiendum, aut ad colligendas fruges, ut est expressum in *L.* 3. *ff. Qui potiores*, *etc.* (4).

110. — Dubitatur 1. quæ debita prius satisfacienda sunt, an quæ ex delicto, an quæ sunt ex contractu? Tres sunt sententiæ: prima præfert quæ sunt ex delicto; ita *Medin. Rebell.*, *etc. cum S. Thoma* (5), quia retinere res ablatas est major injuria, quam non solvere pro debito promisso ex contractu. Secunda præfert debita ex contractu, non jam gratuito, sed oneroso; ita *Cajet. Navarr.*, *etc.*, quia secus (dicunt isti) fieret restitutio pro furto ex eo quod ad alios spectat; sed *Lugo* hanc rationem uti firmam non habet. Tertia communior *Lugo, Less. Castrop. Bonac. Laym.*, *etc.*, et mihi probabilior, dicit præfatis debitis *pro rata* satisfaciendum esse, modo non existat in specie res domini, aut modo non sit alicui creditorum hypotheca; secus, nullum habetur fundamentum ex lege aliqua, quod inter creditores ex dilecto aut ex contractu prælatio facienda est (6).

111. — Dubitatur 2. an debita certa (nimirum quorum domini certi) præferenda sint incertis? Probabiliter affirmant *Less. Bonac. Busemb. Salmant. etc.*, quia debita certa lege naturæ debentur creditoribus, incerta vero tantum ex lege positiva debentur pauperibus. Nihilominus est satis probabilis sententia *Mol. Bann. Tap. Rebel.*, *etc.* a *Lugo* nuncupata probabilissima, restitutionem faciendam esse *pro rata*; dum est valde probabile, ut aliunde dicunt *Cajet. Covarr. Arag. etc.*, quod restitutio pauperibus debeatur etiam ex lege naturali; nam talis præsumitur

(1) Lib. 3. n. 684 et 685. — (2) N. 686. — (3) N. 649. v. Secunda, et n. 689 — (4) N. 689 et 690. — (5) Opusc. 73. c. 18. — (6) L. 3. n. 688.

esse creditorum ignotorum voluntas, quia cum ad ipsos nequeat pervenire restitutio, saltem fiat pauperibus pro suis animabus (1).

112. — Dubitatur 3. an semper præferendi sint creditores anteriores. Loquendo de creditoribus hypothecariis cum expressa hypotheca, certum est semper inter istos præferendos esse anteriores. Et idem dicunt *Lugo, Vasq. Mol.*, cum aliis communius de creditore cum hypotheca tacita, quod debet iste præferri illis qui habent expressam. Inter creditores vero personales non negatur probabilis esse sententia *Castropal. Less. Holzm.*, *etc.*, quod istis debeat pro rata creditorum satisfieri, dum istis non sunt obligata bona, sed persona debitoris quæ æque est obligata omnibus. Sed communior et probabilior est sententia *de Lugo, S. Antonini*, *Suar. Nav. Bonac. Conc. Croix*, *Tol. et Salm.* qui citant *S. Thomam* et alios, præferendos esse personales anteriores, quia regula : *Qui prior est in tempore*, *potior est in jure*, licet a lege civili pro solis hypothecariis assignata sit, tamen a jure canonico (*reg.* 45. *jur. in* 6.) illa assignatur pro omnibus, et talis regula est fundata in lege naturæ, dum licet creditor personalis directe habeat devictam solam debitoris personam, indirecte tamen sibi habet bona illius obligata (2).

113. — Dubitatur 4. an debitor possit inter creditores personales pauperiorem præferre? Probabiliter id asserunt *Molin. Sa*, *Less. Laym. Med.*, *etc. cum S. Thoma* (3), quia pauper majus damnum suffert. Sed probabilius id negant *Less. Castrop. Azor. Vasq. Less. etc.*, quia talis prælatio nullibi legum indicata reperitur. Excipit *Less.* si pauper esset in gravi necessitate : sed hoc dico debere intelligi tantum quando alii creditores tenerentur in particulari ad succurrendum tali pauperi, ex obligatione præcisa eleemosynæ (4).

114. — Dubitatur 5. an creditor qui integrum suum debitum exegit, possit illud sibi retinere, quin aliis personalibus creditoribus impertiatur? Negat *Lugo*, si ille non est anterior, et si extrajudicialiter exegit. Sed est communissima sententia opposita *Less. Navar. Cabas. Salmant.*, *etc.*; quia leges favent vigilantibus exactoribus, et non distinguunt in judicio, an extra, ut observatur in *leg. Pupillus*, *ff. Quæ in fraud. et l. Si non*, *in* 6. § 1. *ff. de Bon. auct. jud. etc.* Hinc dicit *Busemb. cum Sylv. Nav. et Bonac.* quod cum quis creditorum personalium æqualium suum creditum efflagitat, debitor tenetur ei satisfacere (5). Si nullus vero creditorum exigit, non potest debitor (qui est impotens satisfaciendo omnibus suis creditoribus) arbitrio suo uni integre satisfacere. Et in tali casu dicimus cum *Castrop. Tourn. Conc. Salmant. Bon. Azor.*, *etc.* (contra *Less.* et alios) non posse creditorem integram solutionem sibi factam retinere. Nec obstat dicere quod præfata lex *Pupillus*, non revocat quod solutum est; quia leges tantum intendunt remunerari creditoris diligentiam, non autem dare alicui jus retinendi quod debitor ei injuste solvit; nec in hoc juvare potest accepisse in bona fide (6).

115. — Dubitatur 6. an possit servus qui non est præcise necessarius recipere stipendium a domino ære alieno gravato? Respondetur quod potest retinere illud, si in bona fide recepit. Si autem ille advertit dominum in posterum futurum fore aliis creditoribus satisfaciendo injuste (sine necessitate) impotentem ex tali solutione, dicimus cum *Navar. Ang.*, *etc.*, eum teneri ab illo discedere, nec posse prosequi ad exigen-

(1) Lib. 3. n. 687 — (2) N. 690.—(3) Opusc. 73. c. 18.—(4) L. 3. n. 691. — (5) N. 692. — (6) N. 693.

dum : nam alias ille fit causa creditorum damni, ut diximus in simili casu, *num.* 75 (1). Contra uxores et filii licite recipiunt alimenta a patre quantovis ære alieno gravato, ut dicunt *Sanch. Laym. et Croix* (dummodo non habeant unde aliunde vivant), cum talis debitor teneatur ex justitia eos alere. Imo quantum ad uxorem dicunt *Mol. Navar. Vasq. et Laym.* illam, licet haberet unde viveret, etiam posse a viro usurario ad restituendum impotente alimenta recipere, quia vir non minus tenetur ad mulierem alendam, quam ad pro debitis solvendum. Addit *Laym.* quod mercedes operariorum pro debitoris necessariis usibus debent etiam creditis hypothecariis præferri (2).

PUNCTUM X.

QUÆ CAUSÆ EXCUSANT A RESTITUTIONE.

116. Causæ excusantes ex parte creditoris sunt, 1. si restituitur ejus creditori; 2. si præsumitur ejus consensus; 3. si prævidetur ejus abusus. — 117. Ex parte debitoris, 1. si deest culpa; 2. si obtinetur compositio; 3. si damnum suum est multo majus; 4. si adest animæ periculum; 5. vel vitæ, vel famæ; 6. si cedit bonis. — 118. Excusat necessitas. — 119 et 120. Quid si creditor etiam esset in necessitate?

116. — Nonnullæ causæ excusant ex parte creditoris, aliæ ex parte debitoris. Ex parte creditoris excusat, 1. si solvis creditori creditoris tui, quia tunc acquirendo cessionem crediti illius, jam potes juste compensare; 2. si prudenter præsumere potes dominum consentire ut tu illam rem tibi sumas, aut acceptam tibi retineas, ut communiter admittunt *Sylv. Navar. Lugo, Less. Sanchez, Sa, Sayr. Holzm. Croix, etc.* (3); et expresse hoc docet *S. Anton.* (4) qui dicit : « Invito domino di» citur, quia si credit dominum permissurum, et subest justa causa cre» dendi (restituere), non tenetur. » Et habetur ex *l.* 46. § 7. *ff. de furtis*, ubi sic dicitur : « Recte dictum est, qui putavit domini voluntate » rem attingere, non esse furem; quid enim dolo fecit qui putat domi» num consensurum fuisse? » Ratio est, quia tota furti malitia consistit in eo quod contra domini voluntatem alienum accipit; unde supposito domini consensu, non est amplius furtum. Confirmatur hoc ex *S. Th.* (5) qui permittit religioso donare sub spe ratihabitionis prælati, nempe si putat licentiam habiturum fuisse, si ab eo illam petiisset. 3. Debitor ad restitutionem non tenetur, si dominus rei restituendæ hac abusurus fuisset ad peccandum, ut dicunt *Less. Lugo. Sot. Mol. Navar. Croix. etc.* contra alios, et expresse id docet *S. Thomas* (6) dicens : « Quando » res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda » est, vel alteri, non debet ei tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad » utilitatem ejus cui restituitur. » Imo quando dominus câ re in tertii damnum abusurus fuisset, tu teneris denegare illam, semper ac sine damno tuo gravi potes ei illam denegare, ut dictum est *num.* 56, ubi dictum fuit nunquam licere, etiam ad vitandam propriam mortem, gladium restituere volenti inimicum occidere. Et tunc peccares non solum contra charitatem, sed etiam contra justitiam, ut docent communiter *Lugo, Sot. Less. Castrop. Conc. et Salm.*, quia proximus jus habet ne quis in sui damnum cooperetur (7).

117. — Ex parte autem ipsius debitoris, excusatur ipse a restitutione,

(1) Lib. 3. n. 694. — (2) N. 695. — (3) N. 700. v. Quær. hic. I. — (4) 2. p. t. 1. c. 15. in princ. — (5) in 4. D. 15. q. 2. art. 5. q. 4. — (6) 2. 2. q. 62. a. 5. ad 1. — (7) Lib. 3. n. 697. v. Teneris.

1. si in damno causando culpam lethalem non commisit, ut *num.* 39. diximus; 2. si restitutio pauperibus pro debitis incertis facienda esset, et debitor a papa compositionem obtinuisset, ut dictum est *num.* 68, aut si ipse pauper esset, et sibi applicasset (1); 3. si restituere sine damno suo multo majore, et duplo excedente nequiret, nam tunc recte restitutionem differre potest, modo ex dilatione æquale damnum dominus passurus non esset, ut dictum est *n.* 65. Pro emissione vero lucri non potest debitor restitutionem differre, ut recte dicunt *Salm.* Excipit *Beya*, si ex dilatione nullum passurus esset damnum creditor (2). 4. Si restituere non posset debitor sine periculo animæ suæ aut suorum, v. gr., si periculum subesset quod mulier aut filiæ prostituantur, aut se dent in latrocinia, etc. ita *Less. Mol. Bon. Filliuc. etc.* (3). 5. Si restituere sine vitæ aut famæ periculo non potest. Modo famæ suæ amissio damno creditoris præponderet, ut *num.* 99, *in fine.* 6. Si cedit bonis suis; nam leges debitori impotenti omnibus creditoribus suis satisfaciendo permittunt ut sibi retineat quantum satis est ad se sustentandum juxta statum suum, cedendo illis reliqua sua bona, et ita ut liber sit pro eo quod solvendo non est, modo ad meliorem fortunam non perveniat : *l. Cum, et Fil. c. Qui bon. etc.*, licet dicat *Laym.* quod etiam ille in paupertate sua remanens, tenetur laborare, et acquirere quantum potest, ut satisfaciat. Notandum tamen talem cessionem locum non habere in debitis ex delicto; quamvis *Less. Navar. et Salon.* etiam concedant furi cedere bonis, retinendo sibi quantum ei ad victum satis est (4).

118. — Excusat 7. paupertas, si restituendo vitam decentem juxta statum suum debitor ducere non posset : *Azor. Sot. S. Anton. Navar. Laym. Salm. Croix*, et alii communiter (5); modo (intelligitur) debitor talem statum juste acquisiverit, tamen si injuste acquisivisset furtis aut fraudibus, ille teneretur ad restituendum, etiamsi casurus sit a suo statu, ut communiter doctores. Præterea intelligitur, ut dicunt *Castrop. Navar. Sylv. P. Laym. Croix, etc.* modo debitor culpabiliter ludis, crapulis, etc., in talem necessitatem se non conjecerit; sed hoc non obstante, semper ac debitor a suo statu juste acquisito casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram restitutionem illum obligare. Cæterum recte advertunt *S. Ant. Sporer. Elbel, etc.*, quod in tali casu semper tenetur debitor expensas diminuere, ut possit restituere saltem quod potest (6).

119. — Sed majus dubium est, an paupertas a restitutione excuset, cum dominus etiam esset pauper? Hic oportet distinguere necessitatem extremam a gravi : si debitor restituendo se aut suos (nempe filios, parentes, aut uxorem) in extremam necessitatem conjecturus esset, excusatur; quia tunc bonis quæ restituturus esset utitur, non secus ac si jam in extrema necessitate constitutus esset; et hoc quamvis res aliena in sua specie existeret, et etiamsi rei dominus in eadem necessitate extrema reperiretur; quia in tali necessitate omnia sunt communia, ideoque in tali casu melior est conditio possidentis; sed recte excipiunt *Less. et Castrop.* si accideret casus quod dominus rei ex illo particulari furto in extrema necessitate positus esset; dum dominus qui prius possidebat tunc præferendus est (7). Sed si fur, necessitate transacta, teneatur ad restitutionem, vide dicta *num.* 19.

Loquendo autem de gravi necessitate, si solus debitor est in gravi ne-

(1) Lib. 3. n. 696. — (2) N. 697. — (3) N. 698. ad 9. — (4) N. 699. — (5) N. 702. — (6) N. 698. ad. 5 et 6 et n. 702. ad Dicendum II. — (7) L. 3. n. 701.

cessitate, aut si restituendo decidere debet a statu suo juste acquisito, bene potest ille restitutionem differre, ut dictum est *num.* præcedenti. Sed dubium restat, cum uterque, nempe debitor et creditor, sunt in eadem gravi necessitate, an debeat fieri restitutio : et respondetur quod si creditor jam in gravi necessitate reperitur, debitor restituere debet, licet in æqualem gravem necessitatem conjiciendus esset, quia in æquali necessitate præferendus est creditor; ita communiter *Azor. Mol. Less. Laym. Spor. Salm. Croix, etc.*; sed si debitor et creditor in eadem necessitate gravi jam reperiuntur, adeo ut illud vitæ sustentandæ juxta eorum statum satis non sit, tunc aliqui dicunt debitorem teneri restituendo : saltem cum debitum est ex delicto, ut dicit *Ronc.* Sed *Less. Castrop. Sylv. et Trull. cum eodem Ronc.*, merito dicunt probabile esse in tali casu restitutionem posse differri; quia tunc debitor restituendo subjicere se deberet damno multo majori, dum ex gravi necessitate in quasi extremam prolabi deberet. Sed excipitur semper, si creditor propter illud furtum in particulari in illam gravem necessitatem lapsus esset. Et excipitur si res in specie existeret (1). Advertendum hic tandem, quod qui dubitat an damnum quod causavit sit leve, an grave, non tenetur compensare nisi leve. Sed si res ablata existit, et dubitat an sit valoris gravis, an levis, tenetur sub gravi ad eam restituendam; aliter exponet dominum ad injuste subeundum damnum grave (2). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio quod res non sit sua, vide dicta *num.* 73. *hujus tract. et tract.* 1. *num.* 20.

120. — Quæritur hic ultimo, an debitor donans creditori immemor sui debiti, a restitutione excusetur? Negant *Sanch. Laym. Bonac., etc.*, quia (ut aiunt) non potest una solutione satisfieri duabus obligationibus, uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuito. Sed affirmant *Cardenez, Rodriguez, Mazzotta et La-Croix, cum Rebellio* ac aliis, quorum sententia satis est probabilis, semper ac certe præsumitur quod debitor si debiti fuisset memor, nequaquam donasset. Ratio est quia semper censetur quisque, cum dat bona sua, velle potius satisfacere obligationi justitiæ, quam voluntati donandi sive obligationi factæ donationis, quæ cum facta fuerit per errorem, sive per debiti oblivionem quæ dedit causam donationi, manet rescindibilis ab eodem donante, qui in conscientia non tenetur ad eam implendam; nam in quovis homine supponitur tacita mens non velle se obligare, ubi deceptus invenitur (3) Nec obstat 1. quod in contractibus non attenditur voluntas interpretativa, seu conditionalis, sed actualis; quoniam in nostro casu non intelligitur facta satisfactio primæ obligationi per voluntatem interpretativam, sed per voluntatem actualem ab initio habitam a debitore satisfaciendi debitum quod contrahebat; quæ voluntas habitualiter perseverat semper ac non revocatur; et hæc voluntas debet prævalere, tanquam anterior et magis urgens; idque probatur ab iis quæ scribunt ipsimet adversarii in similibus casibus (4). Nec obstat 2. quod debitum certum nequit compensari cum satisfactione probabili, quia hoc procedit cum debitum est certum et solutio est tantum probabilis; sed in casu nostro habetur quod debitum est certum et satisfactio sive datio debiti compensativa etiam est certa, quapropter æqualitas jam ponitur. Stante igitur ex una parte debiti oblivione, quæ causam dedit donationi, redditque eam aut nullam,

(1) Lib. 3, n. 701 et 702. — (2) N. 706. — (3) N. 700. v. Quær. II. — (4) Ibid.

aut saltem rescindibilem ab eodem donante; et ex alia parte præsumpta satisfactione obligationis justitiæ per voluntatem perseverantem debitoris illam satisfaciendi; in hoc casu redditur dubia lex sive obligatio satisfaciendi duobus oneribus justitiæ et donationis: et cum hujusmodi lex sit dubia, ipsa non obligat, juxta idquod dictum est in *tract.* 1. *ex num.* 15, 32.

Idem autem quod dicitur hic de debito procedit de votis; quapropter si quis aliquod edidit votum, et postea implet operam promissam immemor voti, non tenetur iterum implere, semper ac pro certo præsumere potest quod si memor voti fuerit, pro eo operam impletam applicasset. Idque communiter docent *Suarez*, *Azor. Bonac. Less. Laym. Sanchez*, *etc.*, quia tunc votum impletur per illam primam voluntatem habitam in principio cum votum fuit emissum. Idemque dicunt ipsimet Auctores de obligatione implendi pœnitentiam sacramentalem (1).

CAPUT IV.

DE CONTRACTIBUS.

PUNCTUM I.

DE CONTRACTU IN GENERE.

121. Quot modis constituuntur contractus. — 122. Qui contrahit sine animo contrahendi aut se obligandi. — 123. De contractibus turpibus. — 124. De contractibus initis dolo, aut errore. — 125. Metu. — 126. Sine solemnitatibus.

121. — Contractus quatuor modis constituitur, 1. solo consensu, ut venditio, locatio, etc.; 2. solis verbis, ut stipulatio; 3. scriptura, ut census; 4. traditione, ut donatio, mutuum, depositum et commodatum (2).

122. — Notandum 1. si quis externe contrahit, sed sine animo contrahendi, non remanere eum obligatum (nisi est quia alter contrahentium, cum contractus esset onerosus, jam partem suam adimplevisset, ut dictum est in hoc *tract. num.* 92). Et qui contraheret sine animo se obligandi, probabiliter ne obligatus quidem remaneret (3).

123. — Notandum 2. contractus turpes, v. g., grassationis, fornicationis, etc., antequam effectum habeat delictum, cum ipsi sint omnino irriti, non obligare; sed eo patrato communior et probabilior sententia, quam tenent *Sot. Cajet. Less. Sanch. Lugo*, *Molin. Salm. Croix*, *etc.* (quamvis opposita *Adriani, Comitoli et Tourn.* etiam sit satis probabilis) docet teneri solvere pretium promittentem, et recipientem non teneri illud restituere, tum ratione superius allata, quod cum alter contrahentium partem suam posuit, alter tenetur ponere suam; tum etiam quia opus malum jam positum, licet non sit dignum pretio uti malum, est tamen æstimable ut utile uni, et onerosum alteri id ponenti (4). Vide quod dicetur *tract.* 13. *num.* 67. Si quis autem donum aliquod mulieri traderet ad copulam extorquendam, non posset illa, copula non concessa, donum retinere, secus vero si donum datum fuisset ad voluntatem mulieris alliciendam (5).

124. Notandum 3. contractum dolo, aut errore circa substantiam initum esse invalidum, licet error non dedisset causam contractui, nempe cum

(1) Lib. 3. n. 700. v. Limitant vero. — (2) N. 708. — (3) N. 710. et lib. 6. n. 853. — (4) Lib. 3. n. 712. (5) Ibid. quær. 2. 12.

etiamsi pars errorem cognovisset, etiam contraxisset. Contra cum error est circa qualitatem rei, et causam contractui non dedit, ille certe est validus. Sed si error fuisset circa solam qualitatem, et contractui causam dedisset, nonnulli Doctores dicunt esse nullum; sed communis et valde probabilior sententia vult esse validum, nam talis contractus non potest dici invalidus, nec lege naturæ, cum jam adest plenus consensus circa substantiam; nec lege positiva, ut constat ex textu Justiniani, *Instit. l.* 4. *tit.* 13. *de except.*, ubi declaratur validus talis contractus, licet detur actio parti deceptæ illum rescindendi. Sed hoc non obstante, quando error fuisset invincibilis, et res adhuc esset integra, probabile est cum *Less. Laym. Castropal., etc.*, deceptum non teneri in conscientia stare contractui, cum omnium contrahentium mens tacita ea sit, ut nolint se obligare iis contractibus in quibus decipiuntur (1).

125. — Notandum 4. contractus metu initos (modo metus sit gravis et injustus), similiter posse rescindi non solum a judice, sed etiam propria auctoritate partis metum passæ, et hoc etiamsi res in manus tertii possessoris bonæ fidei transiverit. Et si unquam pars læsa peteret contractum rescindere, et altera renueret, potest tunc sibi compensare damnum quod passa est (2). Cæterum hujusmodi contractus ex se sunt validi, licet essent gratuiti, juxta sententiam communissimam et probabiliorem, quam tenent *Less. Azor. Lugo, Salmant.* et alii multi (3). Nihilominus excipiuntur 1. matrimonium (et etiam sponsalia, ut dicetur *tom.* 2. *tract.* 18. *num.* 3.); 2. professio religiosa; 3. votum; 4. promissio, aut traditio rei Ecclesiæ; 5. Electio prælati; 6. auctoritas tutoris metu extorta; 7. jurisdictio ecclesiastica metu acquisita; 8. absolutio a censuris; 9. renuntiatio beneficiorum. Loquendo autem de aliis contractibus, jam dictum est quod metum patiens actionem habet rescindendi contractum: intelligitur quando metus est gravis, non autem cum est levis, juxta probabiliorem sententiam; licet oppositam *Soti, Navar. Less. Sanch. Castrop. Salmant., etc.*, non judicamus improbabilem; sed semper excipiunt hi Doctores matrimonium et professionem religiosam, quæ irritari non possunt ob metus levis incussionem (4).

126. — Quæritur autem inter Doctores an liget in conscientia contractus sine debitis solemnitatibus celebratus? Multi affirmant, ut *Sot. S. Anton. Sa, Molin., etc.*, dicentes legem humanam auferre quidem actionem in hujusmodi contractibus, non autem naturalem obligationem, pro qua sufficit solus consensus. Multi alii vero id negant, ut *Less. Lugo, Bonac. Salm. etc.*, et dicunt legem humanam, ut fraudum periculo occurrat, bene posse etiam naturale debitum auferre. Sed cum utraque sententia sit probabilis, puto in praxi omnino amplexandam esse tertiam sententiam *Sanch. Cabass. Bann. Bejæ, etc.* (cui adhæret etiam *Sotus*); nempe cum ei tale sit dubium, præferendum esse possessorem, donec a judice non sit damnatus ad restituendum.

(1) Lib. 3. N. 714. v. Contractus et 715. — (2) N. 717 et seqq. — (3) N. 716. — (4) N. 716. v Excipe tamen. et seqq.

PUNCTUM II.

DE PROMISSIONE ET DONATIONE.

127. De promissione. — 128. Quis non potest donare; et si quis recipit dona a debitis gravato.— 129. De donationibus inter conjuges, et patres, et filios. — 130. De donatione non acceptata; et si per nuntium, aut per litteras facta est.—131. Si est pro causa pia; et an hæres possit acceptare. — 132. Traditio, adimplementum, donatio prodiga, causa finalis. — 133. Causæ ut donationes revocari possint, præsertim si sint inofficiosæ. — 134. De donatione causa mortis.

127. — Quoad promissionem, probabile est simplicem promissionem, nisi adfuerit expressa voluntas sub gravi se obligandi, non obligare nisi ad culpam levem, dum talis promissio non jam obligat ex justitia, sed ex sola fidelitate sive honestate, ut dicit *S. Thomas* (1); et hujus sententiæ sunt etiam *Cajet Bann. Ledesm. Henriq. et Salm.* cum aliis (2). Certum est autem omnino non obligare, quando res promissa redditur aut nimis nociva, aut impossibilis, aut illicita, aut inutilis, aut quoties talis rerum mutatio superveniat, ut si prævisa fuisset, promissio non fuisset facta; ita expresse *S. Thomas* (3), et alii communiter (4).

128. — Quoad donationem, multa notanda sunt. Notandum I. impeditas esse donando sequentes personas: 1. ratione carentes; 2. muti et surdi a nativitate; 3. pupilli et impuberes (nisi ad piam causam); 4. morte damnati; 5. communitatum administratores; nisi donationes sint remuneratoriæ et eleemosynæ (5). Præterea, non possunt donare ære alieno gravati, et advertendum eos qui dona ab hujusmodi recipiunt, teneri ad restituendum, si debitores iis donis impotentes fierent creditoribus solvendo, quia hujusmodi donatarii recipiendo sunt causa positiva damni creditoris, quandoquidem contractus donationis non perficitur sola donantis voluntate, sed etiam acceptantis, unde ipsi, tanquam causa positiva damni creditoris, ad restitutionem tenentur (6).

129. — Notandum II. donationes inter conjuges non valere nisi confirmatæ sint juramento, aut donantis morte postquam in vita doni traditio facta est. Sunt tamen validæ si factæ sunt causa mortis, et si sunt remuneratoriæ, aut factæ a viro qui est prodigus, aut ab uxore ut vir aliquam obtineat dignitatem (7) Idem quod est inter conjuges, dicitur de donationibus patris factis filiis familias. Est valida tamen si talis donatio facta est causa matrimonii, aut studiorum (et tunc non præsumitur pater velle ut res donata in legitimam computetur), aut si filius est tantum naturalis, aut si pater donat fructus peculii adventitii (8).

130. — Notandum III. donationem ante acceptationem obligationem aliquam non parere (nisi facta esset infanti, tunc enim pro ipsis acceptat lex.) Ratio est quia nulla obligatio potest inter partes sine mutuo eorum consensu contrahi, ita ex *L. Si quis argumentum*, § *Si autem*, *c. de Donat. contra L. Absenti, ff. eod. tit.* (9). Vide etiam de *Franc.* Decr. 339. Et hoc procedit, etiamsi donatio esset juramento firmata (10), dum juramentum actus naturam sequitur, nempe donationis, quæ per se est revocabilis, quoties non est acceptata. Hinc est quod si donatio facta est per nuntium, illa potest revocari usquedum coram ipso nuntio acceptata non sit, et si litteris facta est, usquedum acceptationis responsio non re-

(1) 2. 2. q. 88. a. 3. ad 1. — (2) Lib. 3. n. 720. v. In hac. — (3) 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5. et lib. 3. n. 720. v. Notandum. — (4) Ibid. — (5) N. 721. — (6) N. 722. — (7) N. 723. — (8) N. 724. — (9) N. 726. — (10) N. 727.

fertur ad donantem (1). Ideoque eo casu juxta probabiliorem *Lopez, Tiraquel. Decii.* et aliorum, donatarius non potest talem donationem acceptare, si certior post donantis mortem fiat, quia tunc conjungi non potest (ut dictum est) consensus donantis cum illo donatarii, ut contractus validus fiat. Et juxta hanc sententiam, si nuntius culpa sua rem donatam non attulit donatario, aut donationem sibi commissam non exsecutus est, ipse tenebitur post donantis mortem non solum ad restituendam rem hæredibus, sed etiam damnum illatum donatario. Sed hoc non obstante, non judico improbabile contrarium, quod tenent *Les. Lugo.*, *Sanch. Salm. et Viva*, qui dicunt donatarium etiam post donantis mortem posse acceptare donationem, ex eo quia donantis voluntas in litteris aut in nuntiò misso, aut in legatione huic data donationem faciendi, virtualiter perseverat. Et posito quod utraque sententia sit probabilis, dico quod si donatarius bona fide acceptavit donationem, et rem donatam jam accepit, licite potest eam retinere. Et tanto magis, si tunc cum donatio acceptatur, nec nuntius nec donatárius donantis mortis sunt conscii, quia tunc acceptatio est certe valida, ut dicunt *Sanch. Lugo. et Salmant. ex L. Inter causas, ff. Mandati, etc.* Contra donatarius tenetur ad restitutionem si rem mala aut dubia fide recepit, cum juxta dicta *num.* 8. *hujus tractatus*, et in opere(2), cum dubio etiam positivo, aut cum opinione probabili legitima possessio acquiri non possit (3).

131. — Quod autem supra dictum est, nempe quod donatio ante acceptationem non obligat, hoc currit etiamsi facta sit ad pias causas (advertendum tamen donationes pias a quolibet acceptari posse), ita probabilius docent *Sanch. Castrop. Covar. Rebel. Salm., etc.* Sed excipitur si donatio directe est facta Deo, quia tunc est votum, et in dubio præsumitur esse votum in quo probabile est posse episcopum dispensare, licet donatio acceptata sit ex parte piæ causæ (4). Sed si donatarius (loquendo generaliter de omni donatione) decesserit ante acceptationem, quæritur an possit hæres eam acceptare, affirmant *Molin. Suarez, Sanch., etc.* Sed probabiliùs id negant *Less. Castrop. Salmant. et Rebell.*, quia hæres in omnia defuncti jura realia, non autem personalia, ut est hoc, succedit (5).

132. — Notandum IV. dominium rei donatæ non acquiri nisi post traditionem ; V. donationem principaliter factam ut donatarium obliget ad aliquod, illá erit irrita, si per donatarium stet quin finis adimpleatur, secus autem si facta est ad alliciendum eum ad aliquod præstandum(6) ; VI. donationem prodigam non esse validam (7); VII. donationem factam ob causam præsentem aut præteritam non esse validam, si deest causa primaria ; secus si deest secundaria (8).

133. — Notandum VIII. quod donatio inter vivos multis de causis revocari potest : 1. ob enormem donatarii ingratitudinem (9); 2. si donanti proles orta est, qua prius carebat, intelligitur cum donatio de magna bonorum parte fuisset, et cum fit extraneis; quia si fuisset in alicujus ascendentis beneficium facta, aut ad causas pias, tunc potest solum revocari in quantum est necessarium ut filii suam habeant legitimam (10). An autem, quia nascuntur alii filii, possit pater donationem revo-

(1) Lib. 3. N. 728. — (2) N. 729 et 730. — (3) Ibib. et 761. v. Quær. II. — (4) N. 726. — (5) N. 731. — (6) N. 734 et 736. — (7) N. 735. et fusius lib. 6. n. 851. v. Cum autem. — (8) N. 737. — (9) N. 738. — (10) N. 739.

care, probabile est eum posse, licet negent alii. Sed si pater eam non revocat, non potest a filiis revocari (1); 3. si donatio est inofficiosa, nempe si lædit filios in legitima, et tunc si facta est extraneis a patre animo pravo, in totum revocatur, sed si sine tali animo, aut est facta aliis filiis, revocatur solum in partem. Donatarius attamen nihil tenetur restituere ante judicis sententiam. An autem possit lædi filiorum legitima applicando bona in opera pia, permittunt *Navar. Carden. Rodriq. Lop. Veg.*, *etc.*, modo restent filiis alimenta. Sed id negant *Sanch. Less. Salmant. Concin.*, *etc.*, et hæc sententia videtur probabilior, quia leges civiles observari debent, ubi a jure canonico non sunt correctæ, ut diximus *tract.* 2. *num.* 14, 15 et 33. (2).

134. — Notandum denique omnes donationes causa mortis usque ad mortem esse revocabiles. Et supponuntur factæ causa mortis, quoties a donante factæ sunt aut pro tempore post suam mortem, aut ad suæ mortis considerationem. In dubio autem intelliguntur factæ inter vivos, adeoque irrevocabiles (3). Donationes causa mortis cum sunt factæ absentibus non valent, nisi destinetur nuntius, aut epistola; sed si adsunt testes, valent ut fidei commissa (4).

PUNCTUM III.

DE COMMODATO, PRECARIO ET DEPOSITO.

135. Commodato et precario. — 136. De deposito. — 137. An debeat præservari res domino. — 138. In quibus casibus depositarius teneatur restituere.

135. — Hic pauca adnotanda habemus. *Commodatum* est cum aliquod ad usum præstatur ad tempus determinatum. *Precarium* est cum conceditur donec dominus illud repetat, et hoc precarium cessat morte illius qui illud recipit, non autem morte dantis, donec per hæredes non repetatur. Commodatum autem non potest repeti ante tempus determinatum, nisi esset quod aliter commodans damnum pateretur. Expensæ ordinariæ in commodato fieri debent a commodatario, extraordinariæ a commodante (5).

136. — *Depositum* autem est cum datur aliquid custodiendum, unde depositarius non potest illo uti, sine domini saltem præsumpta voluntate, secus tenetur restituere usus valorem, si res non sit usu consumptibilis (6).

137. — Notandum hic: primo in casu incendii, naufragii, etc. depositarius non tenetur depositi conservationem suis bonis præferre, nisi esset res multo præstantior sua; quia tunc debet præferre depositum: sed potest sibi rei suæ valorem compensare. Contra commodatarius semper tenetur præferre rei sibi in usum concessæ conservationem, aliter saltem tenetur dominum de pretio facere indemnem (7). An autem commodatarius, aut depositarius teneatur ad restitutionem, si res periret culpa sua, non jam theologica, sed tantum juridica, probabile est non teneri ad restitutionem, ut dicunt *Lugo*, *Cabass. Roncag. et Salm.* (8): vide dicta hic *num.* 41.

138. — Notandum 2. quod depositarius non tenetur ad restituendum depositum, si certo scit rem esse furtivam, aut si ipse haberet certam sibi compensandi causam, aut si prudenter timeret ne dominus ea abusurus

(1) Lib. 3. n. 940 ad 6. in fine. — (2) N. 740. — (3). N. 741. — (4) N. 742. — (5) N. 744 et 745. — (6) N. 746 et 748. — (7) N. 752. — (8) N. 749.

esset contra justitiam (ut gladio ad inimicum interficiendum), aut etiam contra charitatem, ut dicit *Less. cum S. Thoma* (1), *contra Sanch. et Bonac.* (2).

PUNCTUM IV.

DE MUTUO ET USURA.

139. De mutuo, et quando debet restitui — 140. De mutuo minoribus concesso. — 141. De concesso filiisfamilias. — 142. De usura. — 143. De mutuo dato sub spe lucri. — 144. De lucro gratis oblato. — 145. De oblato ex timore, etc. — 146. De pacto non repetendi sortem, intra tempus longum. — 147. De damno emergente. — 148. De lucro cessante. — 149. Conditiones, 1. ut mutuarius admonitus sit. — 150. 2. Ne ultra spem exigatur. — 151. 3. Ut mutuum sit causa damni et lucri cessantis. — 152. An damnum, aut lucrum debeat esse certum. — 153 et 154. De periculo. — 155. De montibus pietatis. — 156 et 157. De pœna conventionali. — 158. An ut exigatur benevolentia, etc. — 159. De pactis obligatoriis, etc. — 160. De pacto restituendi in eadem quantitate. — 161. De præstando quod debetur ex justitia aut charitate. — 162. Obligatio usurariorum et hæredum. — 163 et 164. De cooperatoribus.

139. — Loquendo de mutuo, *mutuum* est cum datur res usu consumptibilis obligatione restituendi eam tempore præfixo in eadem specie et bonitate. Sed si tempus non est præfixum, restituenda est cum exposcitur (elapso tamen aliquo conveniente spatio), imo restitui debet etiam non requisita, si a mutuante aut ob oblivionem, aut observantiam, aut loci distantiam, non exposcitur (3).

140. — Notandum hic 1. quod mutuum datum universitati, minori et ecclesiæ, aut ad aliam piam causam, non potest repeti nisi probetur illud in eorum utilitatem esse impensum; excipitur, si daretur alicui ecclesiæ cum prælati et capitali consensu (4).

141. — Notandum 2 filios familias qui non habent bona castrensia aut quasi, non teneri ad restituendam pecuniam mutuo acceptam. *L 1. C. de S. C. Maced.* Et hoc non solum valet pro foro externo, sed etiam interno conscientiæ, excepto si cum juramento de satisfactione se obligasset (quod juramentum potest cæteroquin a superiore ecclesiastico relaxari), sed in casu quo sciente et non contradicente patre accepissent, aut si mutuum in patris utilitatem expensum esset, nempe in ea quæ ille præstare filio debuisset, tunc pater tenetur ad satisfaciendum (5). Hoc tamen quod dictum est de pecunia, non procedit pro re mutuo accepta a filiofamilias. Nec aliud de mutuo dicendum restat.

142. — Loquendo de usura, *usura* est lucrum proveniens ex mutuo ob usum rei mutuo datæ. Illa tum lege positiva, tum naturali est illicita: nam in aliis rebus usus est distinctus a dominio, sed in rebus consumptibilibus; usus non distinguitur a dominio, dum usus rei destructionem importat, ideoque cum in mutuo dominium necessario in mutuatarium transfertur, si mutuans aliquid lucri exigeret ex re non amplius suas, et ex sterili, ut est pecunia, frumentum, etc., exigeret (6).

143. — Itaque ex mera mutui ratione nullum lucrum exigi potest. Imo nec licet quidem mutuum dare cum spe alicujus lucri, et licet *S. Thomas* (7) videtur admittere exspectationem alicujus lucri, cum lucrum exspectatur aut exigitur non ex pacti debito, sed ex benevolentia, hoc tamen dicimus intelligi debere cum mutuum principaliter datur ad benevolentiam expiscandam, et minus principaliter aliquod lucrum speratur. Sed princi-

(1) 2. 2. q. 62 a. 5. ad 1. — (2) L. 3. n. 755. — (3) N. 754 et 755. — (4) N 756. — (5) N. 757. — (6) N. 758 et 759. — (7) 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5.

paliter mutuum dare ob lucri spem (licet sperati ob meram benevolentiam); ut esset si alias sine tali spe mutuum non daretur, dicimus omnino non licere, cum Evangelium dicat : *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Luc. 6. 35, Et hoc est expressum in *cap. Consuluit, de Usur.*, ubi dicitur usurarius qui mutuo dat animo lucrandi, licet sine pacto, *alias non traditurus* (verba sunt textus) : et ibi adducuntur pariter verba quæ mox retulimus ex Evangelio (1). Et notetur hic propos. 42. damnata ab Innoc. XI, quæ dicebat : *Usura non est, dum ultra sortem exigitur aliquid tanquam ex benevolentia debitum.* Propositio merito reprobata, quia benevolentia nunquam obligare potest ad lucrum præstandum, cum multis aliis modis exhiberi possit (2).

144. — Sed si mutuatarius daret aliquid mere gratis, bene potest a mutuante retineri. Sed quid dicendum in casu quo dubitatur an mutuatarius gratis dederit, an ut mutui pretium ? Respondetur, quando mutuans bona fide recepit, et postea superveniente dubio non potest certus fieri ; tunc potest licite illud sibi retinere. Secus autem si jam recepit in dubio (quidquid dicant alii), quia cum dubio nemo legitime potest possessionem inchoare (3). Cæterum si mutuatarius non esset pauper, nec illiberalis, nec dedisset motus ab aliqua mutuantis efflagitatione, sive minis, tunc præsumi potest illum gratis dedisse; præsertim si dedit post sortis mutuo datæ redditionem (4).

145. — Dicunt multi Doctores ut *Laym. Sot. Lugo, Castrop. Salmant.* et alii, quod si mutuatarius ultra sortem dederit aliquid, ne videretur ingrati animi, aut ne deinceps sibi denegaretur mutuum, bene potest mutuans illud retinere, quia mutuatarius ad præstandum illud donum non inducitur ab aliqua extrinseca mutuantis actione, sed tantum ex motivis suis intrinsecis, quæ omnia spontaneam efficiunt illam donationem (5).

146. — Hic notanda propos. 42 ex damnatis ab Alexand. VII, quæ dicebat : « Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obli- » get ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. » In mutuo est intrinseca obligatio ut mutuans exspectet restitutionem sortis pro aliquo tempore. Sed si mutuans se obligaret exspectare ad tempus longum et extraordinarium (v. gr. ad tres, vel quatuor annos), dicunt *Sporer. Medina, Serra, Ledesm. Trull. et Henriq.* posse tunc illum exigere aliquid, quia talis obligatio est extrinseca mutuo, ideoque digna pretio ; saltem quia (dicunt *Salm. cum Prado. Bannez, Arragona, etc.* mutuans se obligando tantum temporis exspectare, est moraliter impossibile ut aliquod damnum, aut incommodum notabile non patiatur. Etsi potest quis licite aliquid exigere si se obligat ad dandum mutuum intra longum tempus, ut dicit *Molina* cum communi, cur non potest qui se obligat ad non repetendum suum, nisi post tempus extraordinarium (6) ?

147. — Quatuor sunt tituli ordinarii propter quos mutuans potest aliquid ultra sortem exigere. I. Titulus est *damnum emergens*, quod mutuans mutui causa patitur : tunc enim, ut dicit *S. Thomas* (7) non est quod ille vendit usum pecuniæ, sed indemnem se reddit in damno passo (8).

t.

(1) Lib. 3. n. 762. — (2) N. 764. — (3) N. 761. v. Quær. II. — (4) Ibid. — (5) N. 765. — (6) N. 760. — (7) 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. — (8) L. 3. N. 768.

148. — II. Titulus est *lucrum cessans*, nempe illud quod mutuanti non obvenit ob mutuum. De justitia hujus tituli sunt qui dubitant, sed immerito, dum communiter illud probatur apud Doctores et etiam *S. Thomam* (1), qui dicit duobus modis posse aliquem damnificari aut si impeditur a consecutione alicujus boni quod jamjam consecuturus erat, aut si privatur illo quod jam habet. Et licet Angelicus alibi (2), dicat non posse mutuantem convenire de lucro sperato, quia non potest vendere quod adhuc non habet; attamen sapienter advertit doctus *Silvius* (3), hoc debere intelligi, quod mutuans non potest exigere totum lucrum quod speratur, sed tantum valorem spei. Sed de hoc titulo hodie non est amplius dubitandum, cum Benedictus XIV in bulla *Vix pervenit*, declaraverit unum ex justis titulis exigendi aliquid a mutuo esse lucrum cessans, nempe (ut in bulla se explicat) si pecunia aliter impensa fuisset, « sive ad proventus annuos conquirendos, sive etiam ad licitam negotia- » tionem exercendam, honestaque lucra percipienda (4). »

149. — Nihilominus, ut hoc lucrum exigatur ratione damni emergentis aut lucri cessantis, tres requiruntur conditiones. *Prima* ut pactum lucri præcedat contractum (excepto si mutuans cogeretur invitus mutuari, aut si mutuatarius elapso tempore non restitueret mutuum); et præterea ut mutuatarius etiam ante contractum sit admonitus de præfato titulo. Nec sufficit præsumere quod ille consensurus fuisset lucro promisso, si de justo titulo certior factus esset; quia ad contractum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur actualis. Attamen si contrahentes consentirent contractui omni meliori modo quo iniri potest, tunc probabiliter dicunt *Less. Tourn. Salm. et Croix*, quod potest exigi lucrum promissum. Cæterum Bened. XIV in præfata bulla hæc præscribit: « Qui ab » omni usuræ labe se immunes præstare volunt, admonendi sunt ut con- » tractum instituendum ante declarent, et conditiones inserendas expli- » cent, et quem fructum ex pecunia postulent (5). »

150. — *Secunda* conditio est ut ratione lucri cessantis non exigatur ultra valorem spei lucri sperati, deductis expensis et pretio laboris quem impensurus fuisset ut tale lucrum exigeretur; non jam ex toto, sed ex parte, nempe quantùm mutuans aliis soluturus fuisset ut liberaretur ab ipso labore (6).

151. — *Tertia* conditio est ut mutuum sit vera causa damni, aut cessationis lucri; nam si mutuans illud lucrum alia pecunia sibi fecisset, aut alia industria, cui vacare non potuisset illam pecuniam in negotiationem applicando; tunc nihil potest exigere. Sed si mutuans daret mutuo pecuniam negotiationi destinatam, nec illi esset animus aliam pecuniam pro familiæ opportunitatibus, aut pro alio fine reservatam, in illius locum sufficere, tunc probabiliter potest exigere lucrum cessans pecuniæ mutuo datæ, ut dicunt *Less. Lugo*, *Laym. Castrop. Valent. Salm. etc.* quia tunc revera mutuatio est causa cur cesset lucrum speratum a pecunia, nec mutuans tenetur in mutuatarii gratiam negotiationi exponere pecuniam illi non destinatam, sed aliis suis finibus. Ego tamen hoc non admitterem in casu quo mutuanti, cum mutuum dat, esset animus substituendi negotiationi illam pecuniam reservatam (7).

152. — Addit *P. Concina*. his tribus conditionibus quartam, nimirum

(1) 2. 2. q. 62. art. 4. — (2) 2. 2. q. 78. art 2. ad 1. — (3) 2. 2. q. 77. a. 1. Quær. 5. — (4) L. 3. n. 769. — (5). N. 769 et 775. — (6) N. 769. v. II. Conditio. — (7) N. 771.

ut damnum aut lucrum sit certum : nempe quod paratæ sint lucrandi occasiones. Sed melius dicunt communiter cum *Sylvio*, *Navarro*, *Mald. Tap. Salas*, *Decoquer*, *Salm. etc.* quod bene potest in pactum deduci lucrum solvendum ob illos titulos incertos, modò sint probabiles, et modo non exigatur ultra valorem periculi damni, aut spei lucri, dum subjacere illi periculo damni incerti, et privare se spe lucri incerti, utique sunt digna pretio (1).

153. — III. Titulus est periculum amittendi sortem. Hic titulus est valde nonnullis decertatus; sed communiter et merito admittitur etiam ab auctoribus probabilioristis, prout sunt *Fagnanus*, *Petroc. Cabassut. Tourn. Wigandt*, ultra *Sylvest. Silv. Less. Mol. Lug. Salmant.* et alios, dummodo periculum sit extraordinarium, non autem commune. Ratio est quia suscipere tale periculum est certe dignum pretio, ut docet *S. Thomas* (2) qui dicit : « Res extra periculum plus æstimatur quam » existens in periculo. » Et hoc confirmatur ab eo quod expressum fuit a conc. Lateran. sub Leone X, *sess.* 10, ubi damnatum fuit recipere aliquid ex mutuo; dummodo (nota) non esset periculum sortis, aut expensæ, ut illa recuperetur, dicente concilio lucrum quod exigitur tunc esse usuram, « quando nullo sumptu, nullove periculo conquiri » studetur. » Confirmatur etiam ex declaratione S. C. *de Propaganda fide*, approbata ab Innoc. X, et relata a pluribus gravibus Auctoribus nimirum a *Cabass. Tournely*, *La-Croix*, *Bancel*, et primo ab *Hurtado*, qui authenticum exemplar manu notarii apostolici firmatum adducit; in illa dictum fuit posse ex mutuo peti lucrum ultra sortem, « ratione peri- » culi probabiliter imminentis (3). »

154. Opponunt adversarii textum in *Cap. Naviganti, de Usur.* ubi legitur quod pactum exigendi aliquid præter sortem habendum est usurarium, quando mutuans suscipit supra se sortis periculum : verba textus hæc sunt : « Eo quod (mutuans) suscipit in se periculum, usurarius » censendus est. » Sed respond. 1. a multis quod in textu citato præsumitur ex errore sublata fuisse particula *non*, quæ præcedebat verbum *censendus*; ita valde probabiliter *Tournely*, *Cabass. Laym. Castrop. etc.* ratione accepta ex contextu verborum immediate subsequentium : « Ille » quoque.... non debet ex hoc usurarius reputari, » etc. loquendo de alio casu : cæteroquin hoc non cohæreret cum verbis præcedentibus *usurarius censendus est.* Sed (de hoc quiquid sit) respondetur 2. cum *Fagnano*, quod hoc valet pro foro externo, quod præsumit in tali contractu animum usurarium, non autem pro interno. Respond. (3) hoc currere quando mutuans vi ipsius mutui vellet obligare mutuatarium ad transigendum hujusmodi periculum; nam si mutuatarius offerret cautionem, mutuans teneretur eam acceptare, non autem cum non intendit eum obligare (4).

155. — Hic scire juvat ab eodem conc. Lateran. adducto approbatos fuisse *Montes* nuncupatos *pietatis*, in quibus exigitur certum lucrum ultra sortem propter expensas officialium montis, et ob pignorum conservationem, quæ veneunt elapso tempore præfixo mutui restitutioni, et quod residuum est, redditur dominis si inveniuntur; alias applicantur pauperibus, aut in ipsius montis augmentum. Dicunt nonnulli mutua

(1). Lib. 3. n. 770. — (2) Opusc. 73. c. 6. — (3) Lib. 3. n. 765. — (4) N. 765. v. Objiciunt II.

hujus montis non debere dari nisi pauperibus, ne postea deesset unde auxilietur pauperibus, in quorum gratiam præsertim hujusmodis montes instituti sunt (1).

156. — IV. Titulus est *pœna conventionalis*, nempe pactum, quod si mutuatarius non satisfacit solutioni intra tempus prædefinitum, solvenda ei erit aliqua summa ultra sortem. Hic titulus etiam communiter censetur justus a *Soto*, *Less. Tournely*, *Cabass. Henrico de S. Ignatio*, *Wigandt*, *Salmantic. etc.*; talis enim pœna non imponitur, nec imponenda est fine lucrandi, sed fine reddendi vigilem mutuatarium redditioni in præfinito tempore. Ut tamen talis pœna exigatur, tres requiruntur conditiones: 1. ut dilatio mutuatarii in reddendo sortem tempore præfinito sit notabilis et culpabilis; 2. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata; 3. Ut mutuatarius se obliget ad reddendam sortem tempore quo vere possit ille eam restituere, alias pactum æstimatur usurarium (2).

157. — Dubitatur autem an præfata pœna debeatur ante sententiam judicis? Alii negant; sed probabilius affirmant *Less. Tourn. Sylvest. Salmanticenses, etc.;* quia talis pœna induit pacti rationem, non pœnæ (3). Et hic advertendum quod pactum nuncupatum *Legis commissoriæ*, nempe quod si non reddatur termino præfixo mutuum, pignus in totum abdicatur mutuanti, hoc pactum solum cohonestari potest, si appositum fuisset tanquam pœna conventionalis cum conditionibus supra expressis; cæterum per se loquendo, esset usurarium, et mutuans pacto non obstante deberet restituere totum superfluum pignoris ultra sortem, et præterea fructus a pignore perceptos, si illud est fructiferum; ideoque pactum, ut a mutuante exigantur fructus fundi pignori dati, nuncupatum *Antichriseos* (vulgo *a godere*), per se est illicitum. Excipitur si tale pignus fuisset datum pro dote promissa (sed non adhuc constituta), ad sufferenda matrimonii onera (4).

158. — Ad dignoscenda quænam pacta licita sint in mutuo, oportet attendere regulam traditam a *S. Thoma* (5), nempe omne onus quod imponitur dignum pretio, esse usuram; non autem, si exigitur aliquod quod pecunia non acquiritur, ut est benevolentia (6); modo non exigatur aliquod beneficium in particulari, tanquam debitum illi benevolentiæ, aut gratitudini, cum damnata sit propositio 42 ab Innoc. XI, quæ dicebat non esse usuram exigere aliquid *tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum*, ut esset, v. gr. si mutuans obligasset mutuatarium ad ei conferendum aliquod officium; ratio est quia gratitudo potest multis aliis modis exhiberi, ut laudando, honore afficiendo benefactorem, etc. Quare debitum reddendi aliquod in particulari est onus pretio æstimabile, ideoque usura.

159. — Ita etiam est illicitum obligare mutuatarium ad emenda in posterum a mutuante necessaria, aut locandam illi domum ad vendendum frumentum, ad mutuandam pecuniam, aut id simile. Dictum est *inposterum*, quia exquirere a mutuatario hæc eodem tempore quo ille petit mutuum, hoc non est illicitum, ut docet *S. Thomas* cum aliis communiter (7).

160. — Est illicitum etiam pactum, ut pro pecunia aut alia re mutuo data, reddatur alia rei species, quia hoc onus etiam esset pretio æstima-

(1) Lib. 3, n. 765, v. Circa. — (2) N. 766. — (3) N. 767. — (4) N. 775 et 776. — (5) 2, 2. q. 78. a. 2. — (6) L. 3, n. 774. — (7) N. 780 et 781.

bile. Hic autem dubitatur an sit licitum pactum, ut reddatur res mutuo data certo tempore in eadem specie et quantitate, v. gr. si datur mutuo frumentum mense Augusto, cum pacto ut restituatur in eadem quantitate mense Maio? Respondetur, quando dubium est æquale, quod mense Maio frumentum (et idem de cæteris rebus) possit crescere et decrescere, aut si mutuans statuit suum frumentum usque ad Maium conservare, tunc certe licitum est pactum; deductis tamen expensis, aut periculo conservationis. Sed si res non potest pretio decrescere mense Maio, et contra mutuans non erat certo conservaturus (quidquid dicant *Less. Salm. Azor. Bonac. etc*) tale pactum est usurarium; nam obligando mutuatarium ad reddendum frumentum Maio, cum pluris valet, dignoscitur animus lucrandi: unde tunc in restituenda sorte deducendus est a sorte valor augmenti. In mutuo autem pecuniæ semper licitum est pactum, ut reddatur in eadem specie, saltem si diminutio non est moraliter certa (1).

161. — Est commune inter doctores non esse illicitum mutuanti exigere aliquid ex justitia debitum, v. gr. ut mutuatarius cesset a vindicta, aut ab injusta vexatione, aut ut solvat debitum prius contractum (2). Diximus *ex justitia debitum* quia non currit regula, si res erat debita ex charitate, Quare dicimus cum *Azor. Bonac. Spor. Salmant. etc.* (quidquid dicant *P. Concina* et alii) quod si detur mutuum medico, aut advocato, qui tenebatur mederi, aut causam defendere ex sola charitate, non licet pacisci ut ipse teneatur hoc præstare; quia, posito pacto, additur onus justitiæ, quod est dignum pretio (3). Ita etiam dicunt cum *Lugo*, *Laym. Bonac. etc.*, adversus alios, non licere mutuanti obligare mutuatarium ad remittendam offensam quam deberet ex charitate ei remittere, sed ex justitia poterat satisfactionem petere (4).

162. — Denique loquendo de usurariorum obligatione, et aliorum qui positive et graviter coöperantur contra mutuatarii voluntatem, ipsi tenentur restituere omnes usuras exactas, non autem accessiones factas ex usuris, quia hic est fructus industriæ, qui spectat ad illum qui eam adhibet (5). Probabile est autem hæredes usurariorum non teneri in solidum ad restitutionem usurarum, sed quemlibet pro sua rata, ut deducitur ex *cap. Tua 'nos*, 9. *de Usur.* et ex *lib.* 1. *cod. de Delict. defunct. lib.* 4. *tit.* 17. (6).

163. — Servi usurariorum qui cooperantur in aliquo quod mutuatario non displicet, ut in deferendo pignore, aut pecuniam, aut in tabulas referre, aut amicis verbis usurarum solutionem efflagitare, hi excusantur a restitutione; secus qui firmant chirographum, aut minis, aut aliis mediis cogunt ad solutionem (7).

164. — Loquendo denique de iis qui consilium præstant, aut pecuniam exhibent usurario, hi excusantur a restitutione, sicut dicunt *Lug. Tol. Sylvest.* et alii communiter, cum id agunt in mutuantis gratiam (8). Demum notandum quod usurarii publici sunt infames, et eorum testamentum est nullum; nec possunt admitti ad communionem, nec sepeliri in loco sacro; et qui scienter eorum corpora sepulturæ reddit, ipso facto est excommunicatus (9).

(1) Lib. 3. n. 782. — (2) N. 774. et n. 777. — (3) Ibid. — (4) N. 778. — (5) N. 784. et 792. — (6) N. 790. — (7) N. 789. — (8) N. 785. — (9) N. 790. v. 2. Usurarius.

PUNCTUM V.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

165. Determinatio pretii et rei. — 166. De emptione. — 167. Quando transfertur dominium.— 168. De emptione conditionata.— 169. An periculum et fructus rei spectent semper emptori. — 170. De pacto exigendi fructus usque ad solutionem. — 171. Si emitur pecunia aliena, aut venditur res aliena. — 172. De pretio justo. — 173. Quomodo pretium crescit aut diminuitur. — 174. De mercibus ultroneis; et quando potest carius vendi. — 175 ad 177. De venditione sub hasta. — 178. An si ob dilationem, vel anticipationem pretii, etc. — 179. De chirographis. — 180. De pacto retrovendendi. — 181. De pacto reemendi. — 182. De contractu mohatræ et antichriseos. — 183 et 184. De monopolio. — 185 ad 187. De vitio rei. — 188. Qui novit brevi pretium fore ut crescat, aut decrescat, etc. — 189. De venditricibus et proxenetis. — 190. Si res est vendita duobus. — 191. Si res perit, etc.

165. — Notandum I, quod ut contractus venditionis sit validus, requiritur determinatio tam pretii (saltem remissa alicui tertio) quam rei, saltem in mensura, v. gr., si venditur vinum talis dolii tanti in singulos cados; aut saltem in spe, ut cum venditur jactus retis (1).

166. — Hic quæritur an, data arrha, possit ille qui eam dedit a contractu resilire? Affirmatur; nam hæc est consuetudo. Sed secus esset, si arrha daretur tantum ad majorem cautelam. Cæterum in dubio recte dicit *P. Concina* (contra *Croix*) posse resilire dantem, omissa arrha, quia plerumque omnis contractus intenditur fieri juxta consuetudinem quæ est in usu (2).

167. — Notandum II. contractum venditionis perfici solo consensu; dominium vero rei non transferri nisi traditione; imo ne traditione quidem illud transfertur, nisi emptor solvat, aut saltem offerat pretium, aut præstet pignus, aut fidejussionem (vulgo dictam *Pieggiaria*), aut saltem exhibeatur fides sive promissio; ut habetur ex § *Venditæ, inst. de Rerum divis* (3); vide dicta *num.* 107.

168. — Notandum III. quod cum emptio est conditionata, adimpleta conditione, contractus fit validus a tempore emptionis, ita ut fructus spectent ad emptorem, excepto si conditio remissa fuisset arbitrio emptoris (4).

169. — Notandum IV. quod licet periculum, et commodatum plerumque spectet ad dominum rei, nihilominus in emptione rei determinatæ, licet res non sit adhuc emptori tradita, aut si est tradita, sed sine fide pretii (in quibus, ut supra dictum est, dominium restat penes venditorem), periculum tamen et commodum sunt emptoris, ut expressum est in sequentibus textibus, § *Cum autem*, 3. *institut. de Emptione et Vendit. l. Id quod.* 7. *de Peric. et Commod. ac l. Post perfect.* 1. *c. eod. tit.* Excipitur tamen, si expresse conventum sit contrarium, aut si res non sit tradita, et venditor fuerit in mora ne traderetur, aut si res sua culpa periit, aut deterior facta sit (5). Sed præter hos casus exceptos, sicut periculum rei spectat ad emptorem, ita ei debentur fructus illius (6). Et leges civiles oppositæ in hoc puncto reprobatæ sunt a jure canonico, prout favorabiles lucro usurario, prout dicunt *Salmantic.* (7).

170. — Dubitatur autem an venditor possit a principio convenire ut fructus ipse percipiat donec pretium solvatur, cum jam dominium translatum est rei traditione et fide pretii? Nonnulli negant, sed communis et

(1) Lib. 3. n. 794. — (2) Ibid. Quæritur hic. — (3) N. 795 et 796. — (4) N. 797. — (5) N. 798. — (6) Ibid. v. Ita. — (7) Tract. 14. c. 2. n. 17.

probabilior sententia affirmat cum *Sanch. Molin. Bonac. Petroc.*, *etc.*, quia tunc licite potest venditor sibi reservare dominium utile rei usquedum pretium sit solutum (1).

171. — Notandum V. si quis emit aliquid pecunia aliena, sed nomine suo, ex *l. Si eo, de rei vend.* res emptoris est. Excipiunt Doctores si pecunia esset alicujus ecclesiæ, aut minoris, aut militis (2). Contra si quis vendit rem alienam, licet respectu rei invalida sit venditio, nihilominus acquirit dominium pecuniæ. Si ipse vero vendidisset mala fide, teneretur ad omnia damna emptori; si in bona fide, non tenetur nec ad damna, nec ad evictionem, sed tenetur restituere pretium emptori (cum res jam evictione ad dominum pervenisset), licet pactum intercesserit, nec ad evictionem aliquam teneretur, ut habetur ex *l. Emptorem*, § *Qui autem*, *ff. de Actionibus empt.* Excipiunt tamen, 1. si pactum expressum intercesserit de non restituendo pretio; 2. si venditor in nihilo sit factus ditior, quia forte ille dono dedit pretium acceptum; 3. Si emptor conscius erat rem fuisse alienam, aut alteri obligatam ex *l. Si fundum*, *cap. de Evict.* Sed hoc procedit pro foro externo : cæterum in conscientia, si pretium in pœnam non est fisco adjudicatum, venditor semper debet illud restituere emptori (3).

172. — Notandum VI. quod cum pretium taxatum est a republ. illi debent stare omnes, etiam ecclesiastici, nisi accideret quod mutarentur circumstantiæ, et quod major civium pars, superioribus scientibus, taxam non observaret (4). Taxa excepta, quælibet res habet suum pretium infimum, medium et supremum, et horum quodlibet est justum. In hoc advertendum 1. quod pretium judicatur juxta tempus traditionis rei, et locum ubi venditur. Advertendum 2. pretium rerum pretiosarum, et extraordinariarum habere majorem latitudinem quam res viles et ordinariæ; sit exemplum hujus differentiæ : vinum valet 5, potest emi 4 et 6; si valet 10, potest emi 8 et 12; si centum, 95 et 105. Hoc pro rebus ordinariis; sed loquendo de rebus extraordinariis et magni pretii, villa quæ, v. g., vendita est 20 millibus, potest emi 12 millibus (5). Advertendum 3. quod si in pretio adest læsio *ultra dimidium*, pars læsa potest rescindere contractum in judicio; sed si infra dimidium, altera pars etiam tenetur in conscientia ad damnum reficiendum usque ad pretium justum. Attamen si utraque pars justum pretium ignoraret, tunc justum est illud de quo conventum est (6). Advertendum denique quod communiter non præstatur fides vendentium mendaciis; quare plerumque hi ad restitutionem non tenentur, si pretium non excedit supremum, aut nisi adverterent quod emptores sibi fidem præstaverint (7).

173. — Notandum VII. pretium augeri aut ob ementium concursum, aut ob mercium penuriam. Et ita contra minuitur, vel ob defectum ementium, vel ob mercium copiam. Hæc regula debet præcipuo modo attendi in multis quæstionibus resolvendis, quæ postea movebuntur (8). Notandum etiam hic quod communis existimatio regionis, ubi res existit, reddit justum quodcumque pretium (9).

174. — Notandum VIII. quoad emptorem, posse eum minoris infimo emere rem quæ sibi parum commoda est, vel si in vendentis gratiam

(1) Lib. 3. n. 798. v. Diximus. — (2) N. 799. — (3) Vide Castr. tr. 32. D. 5. p. 28. § 1. n. 1. et Salm. tr. 14. c. 2. n. 51. cum aliis. — (4) L. 3. n. 803. — (5) N. 804. — (6) N. 805. et v. Quod si. — (7) Ibid. v. Hinc etiam. — (8) N. 801. v. Notand. 2. — (9) N. 808. Notand. autem 1.

emit. Quare dicunt aliqui merces ultroneas decrescere pretio usque ad dimidium; sed probabilius juxta communiorem sententiam usque ad tertiam partem. Ratio cur merx ultronea decrescit est quia in hujusmodi venditionibus est magis infrequens ementium numerus (1). Et propter eamdem rationem qui emit multa simul, potest pariter emere minoris infimo (2). Contra venditor non potest vendere pluris supremo ex eo quia res esset utilis, aut in nimio desiderio emptori (3). Enim vero potest quid amplius exigere, si alii interveniant tituli, nimirum 1. si fiat cum ejus damno, aut lucro cessante (modo de hoc moneatur emptor); et hoc licet adsit taxa pretii, et licet venditor ipse offerat vendere; 2. si venditor peculiari animo erga rem quam vendit, affectus sit (4); 3. si sint res raræ, ut gemmæ, picturæ, feræ et id genus. An autem hæc possint vendi quanti plurimi? Probabile est posse; sed probabilius negatur, nisi sit usus mulieris honestæ (5); 4. si res vendatur minutim, rationes majoris incommodi quod adhiberi debet, et ratione detrimenti (quod vulgo dicitur *Sfraudo*) quod perferri solet (6).

175. — Notandum IX. quod bona quæ veneunt sub hasta, aut quæ per venditrices circumferuntur vendendæ, possunt vendi et emi quocumque pretio quod pacisci possunt ipsi *l. 2. cap. de Rescind. vend.* dummodo absit fraus, sive ex parte vendentis, v. gr., si celaret rei vitium, aut fictos emptores introduceret; aut ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediret alios offerentes (7).

176. — Hic dubitatur 1. an possit precibus simplicibus effici ne alii offerant? Alii negant, sed communissime alii id permittunt, *Tourn. Lugo, Salm. Castr. P. Nav. Vega, Tapia, Conrad., etc.* (8).

177. — Dubitatur 2. an emptor possit cum aliis conventionem facere, ne plus offerant? Hic casus apud Doctores parum a doctoribus invenitur discussus. *Diana* (9) *cum P. Navar.* et aliis videtur id permittere quoties obtulit justum pretium saltem infimum quanti res valet; sed ego cum *de Lugo* (10), et aliis doctis quos consului, puto oppositum, casu quo res exponitur sub hasta ex judicis sententia; ratio est quia cum vendens tunc teneatur rem dare plus offerenti, injustitiam ei irrogat emptor si offerendo pretium tantum infimum, aut etiam medium, impedit vendentem quominus speret medium aut supremum ad quod habet jus, nimirum ne impediatur illud consequi; nam sicut vendens, si alius offerens desit, est in periculo rem tradendi minori pretio, et etiam infimo minore; ita contra æquitas exposcit ne defraudetur spe consequendi pretium majus, si forte occurrent plures offerentes, qui æmulatione augent pretium. Hoc exposcit æquitas, et hoc videtur exposcere jus licitationis.

178. — Notandum X. quod precise ob dilationem, aut solutionis anticipationem, non potest pretium augeri, nec minui, nisi interveniret alius titulus periculi, aut damni, aut lucri cessantis, de quibus titulis semper monendus est emptor; ut dictum est *num.* 149. Et hic advertendum quod mercatores vendendo carius pecunia exspectata, difficulter excusantur ob solum titulum lucri cessantis; quia vendendo dilata solutione, majorem mercium copiam distrahunt, et ita restauratur lucrum quod eis cessat ob

(1) Lib. 3. n. 802. — (2) Ibid. in fin. v. 2. Emptor. — (3) N. 806. — (4) N. 807. et v. Quær. I. — (5) L. 3. n. 808. — (6) N. 809. — (7) N. 808. v. Notand. 2. — (8) Ita Tourn. tr. de contract. p. 2. c. 1. art. 4. concl. 1. v. Quæres denique. Lugo de contr. D. 26. n. 45. Salm. eod. tit. c. 2. n. 58. cum Palao, Trull. Tap. Dian. p. 1. tr. 8. R. 76. cum P. Navar. Reg. Vega, Contr. et Arriag. et lib. 3. n. 803 v. Sed. dub. 1. — (9) P. 1. tr. 8. R. 76. — (10) Disp. 26. n. 45. in fin.

dilationem (1). Potius excusare potest titulus communis existimationis, quæ probabiliter reddit justum pretium hujusmodi venditionum dilatæ solutionis, ut dicunt *Lugo*, *Less. Cano. Mol. Tolet. Sanch. Castrop. Bonac. et Salm.*, quia in hujusmodi venditionibus adest major copia emptorum, et minor numerus vendentium; et quia semper inest periculum commune amittendi sortem. Et idem dicunt de emptoribus qui anticipate solvendo pretium minus exhibent, quia in hujusmodi emptionibus adest copia vendentium, et inopia emptorum, et etiam aliquod periculum rem non habendi, aut saltem non habendi juxta optata (2).

179. — Et eadem ratione inducti probabiliter dicunt *Nav. Cajet. Sanch. Tourn. Anacl. Azor. Lugo*, *cum S. Bernardino senensi*, et aliis; quod chirographa, licet sint liquida, possunt minoris emi; quia aliud est habere pecuniam, aliud est emere actionem ad illam; quæ actio communiter existimatur minoris, quia hæ actiones in praxi non sunt immunes ab aliquo periculo exactionis, aut saltem molestiæ et expensæ. Dico tamen excipienda esse chirographa quæ vulgo nuncupantur *fides crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest; modo ob distantiam, incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigendum mittendus est (3).

180. — Notandum XI. quod pactum de retrovendendo est licitum, cum debitæ conditiones interveniunt, nempe, 1. ut diminuatur pretium quod decrescere potest usque ad quartam partem; imo alii dicunt usque ad tertiam : et tunc utique valet pactum, ut emptor teneatur retrovendere eodem pretio, licet rei pretium augeatur; 2. ut rei periculum sit penes emptorem; 3. ut fundus retrovendatur cum fructibus aut sine, ut reperitur cum traditur (4).

181. — Ita etiam juxta sententiam probabiliorem *Less. Lugo*, *Molin. Castrop. Silv. P. Navar. Bonac. Azor.* et aliorum, licitum est pactum de reemendo rem ad emptoris requisitionem cum sequentibus conditionibus, nimirum, 1. ne adsit animus usurarius; 2. ut augeatur pretium prioris venditionis; 3. ut venditor non teneatur ad reemendum eodem pretio; sed si res deterior fieret, debeat solvere tantum quanti valet tempore reemptionis; et contra si res crescit, crescit vendenti. Et hoc modo illa est vera emptio, non autem mutuum, ut supponunt adversarii; dum interim quo res non redimitur, periculum ad emptorem spectat, quod secus est de mutuo (5).

182. — Contractus qui *Mohatra* nuncupatur, est certe illicitus, ut constat ex propos. 40 ex damnatis ab Innoc. XI. Hic contractus fit cum quis vendit cum pacto expresso aut tacito, ut res sibi minoris retrovendatur (6). Ita pariter est illicitus et usurarius contractus qui *Antichriseos* dictus, vulgo *a godere*, nempe quando quis aliquem fundum frugiferum dat fruitioni alteri, et hic dat illi pecuniam etiam fruitioni (7).

183. — Notandum XII. prohibitum esse *monopolium*, cum his duobus sequentibus modis fit, nimirum, 1. quando quis impedit quominus aliæ merces in regionem introducantur, ut ipse solus vendat suas cum civium damno : 2. quando unus aut plures emunt omnes merces, ut eas vendant pluris pretio supremo quam in foro venderentur, nisi monopolium factum fuisset. Cæterum si quis aut plures emunt merces, postquam cives jam suffi-

(1) Lib. 3. n. 810. — (2) N. 811. — (3) N. 829. — (4) N. 812. — (5) N. 813. — (6) N. Ibid. v. Nota ic. — (7) Vide Salm. tr. 14. c. 3. n. 46.

cienter sibi comparaverunt, ut eas vendant lucro aliquo moderato, hoc utique licitum est, ut communiter docent Doctores. Et probabiliter dicunt *Lug. Mel. Less. et Holzm.* quod hujusmodi mercatores non peccarent contra justitiam si venderent pretio supremo, et ne contra charitatem quidem modo non inducerent alios ad vendendum carius (1). Unde fit quod si inter se conspirarent de non vendendo nisi supremo pretio, licet probabile sit cum *Less. Viva, Lug. Holzm. Molin. Bonac. Salmant., etc.* (contra *Tourn. Spor., etc.*) non peccare contra justitiam, nihilominus non possunt excusari a peccato gravi contra charitatem, ut certum est apud omnes (2).

184. — An autem facto monopolio injusto inter aliquos vendendi pretio supremum excedente, licitum sit aliis eodem pretio vendere. Admittunt *Salmant. cum Bonac. Med.* et aliis, dicendo quod illud pretium jam factum est commune. Sed hæc opinio reprobata a *Rebel. Tapia, Dicast. et Concina*, mihi revera non placet : quia tale pretium ex injustitia adauctum semper injustum est; nec debet teneri pro justa æstimatione, quæ ab injustitia ortum habuit (3).

185. — Notandum XIII. loquendo de vitio rei quæ venditur, vitium posse esse circa substantiam, circa qualitatem et circa quantitatem. Si vitium est circa *substantiam*, aut contractus nullus est, aut deceptor debet reficere damnum, licet a parte sibi condonare fecisset excessum pretii injusti (4). Et hic notandum quod si res est perfectior ea quæ venditur, illa præter injustitiam potest vendi pretio communi, licet sit admixta alia re deterioris conditionis; prout esset vinum cum aqua, modo emptor illud non emat ad conservandum, quia vinum cum aqua commixtum facile corrumpitur. Idem dicunt de pharmacopolis qui minoris vendunt unum pro alio; modo illud sit certe æqualis utilitatis, et minuatur pretium, ita *Sotus, Lugo, et Salmanticences* (5).

186. — Si vitium est circa *quantitatem*, etiam damnum reficiendum est; sed si unquam taxa esset injusta, aut injustum pretium ob monopolium emptorum, tunc non est improbabile, ut dicunt *Lugo, Laym. Castrop. Salmant. etc.* vendentem posse uti mensura tantum manca, quantum ad pretium justum, infimum tamen duntaxat, perveniat (6).

187. — Si vitium denique est circa *qualitatem*, tunc oportet distinguere : quando vitium est patens, non adest obligatio illud manifestandi, et vendente illud non manifestante, contractus est validus; modo illi non constet ignorantia emptoris, et modo qualitas non transeat in substantiam, prout esset, si emptor suam manifestasset mentem se nolle illam rem nisi cum tali qualitate. Si autem vitium est occultum, tunc certe vendens tenetur illud patefacere, modo non se protestetur vendere, ut communiter dicunt, *Ad saccum ossium fractorum* : et prout tali protestatione omissa communiter practicatur in nundinis; advertendum tamen quod tunc non potest res vendi ultra pretium supremum, cum ratio vitii occulti habenda sit (7).

188. — Dubitatur an quis possit vendere pretio currente rem, quam scit brevi minoris valituram. Est valde probabile quod licite possit, ut communissime dicunt *Cajet. Less. Sot. Castrop. Tournely, Salm.*

(1) Lib. 3. n. 814, 815 et 816. — (2) N. 817. — (3) Ibid. v. Sed hic. — (4) N. 819. — (5) N. 8 Dub. 1. et n. 821. — (6) N. 822. — (7) N. 823.

Bonac. cum S. Thoma (adversus aliquos), quia in venditione non attenditur pretium futurum, sed præsens, quod existimatur non juxta notitiam particularem, sed juxta existimationem communem. Et ita pariter, licitum est emere merces pretio currente, licet noscatur notitia particulari brevi pretium auctum iri. Et eum qui ita vendit, probabiliter dicunt *Less. Bonac. Tourn. Ronc. et Salm.*, ne peccare quidem contra charitatem, nisi esset quia ex hoc emptor in gravem necessitatem conjiciendus esset, aut si cum vendere posset illi qui statim rem consumpturus esset, vellet vendere ei qui eam conservaturus esset. Advertendum tamen hoc procedere cum pretii accretio, aut imminutio notitia privata noscitur, nam si notitia esset communis, jam pretium ex se variatur (1).

189. — Notandum XIV, quod qui recipit ad vendendum res pretio designato, nequit sibi retinere plus quod ex ea percipit, licet in loco remotiori et labore majore venderet; nisi tamen esset, 1. quia talem extraordinariam diligentiam adhiberet, pretium cujus corresponderet lucro percepto; 2. si ipse rem melioraret; 3. si lucrum esset parvi momenti; 4. si tacite convenerit cum domino nihil amplius ei dare, præter designatum pretium, ut si dominus nullum ei assignasset stipendium; 5. si facta diligentia ordinaria, ipsemet proxeneta sibi emeret rem pretio designato, et postea illam majore pretio venderet. Et idem dicitur relative de eo cui commissa fuisset emptio alicujus rei (2). Sartores qui se offerunt ad emendos pannos, non possunt exigere plus pretio quod solvunt, nisi esset quod mercator ipsis revera ob peculiarem amicitiam, aut quia suam officinam frequentant, remitteret aliquid ex pretio communi (3).

190. — Notandum XV rei duobus venditæ ab eo acquiritur dominium, cui tradita est post pretii solutionem, aut post datam fidem pretii, ut dictum est *num.* 167. Sed si is mala fide emeret, sciens quod alteri jam vendita erat, tunc tenetur reddere eam primo emptori, ut communiter doctores; sed non ante sententiam, nisi esset, 1. quod ipse induxisset venditorem ad sibi rem vendendam; 2. si primus emptor esset locus pius, minor aut universitas; 3. si ipse esset donatarius, quia tunc tenetur eam restituere emptori, si eam petat intra annum, *l.* 1. *ff. quæ in fraud, etc.* (4).

191. — Notandum XVI rem venditam, si est determinata, nempe talis domus, tale dolium, etc. quando perit, perire emptori; modo venditor non fuerit in mora ad tradendam rem. Sed si non est determinata, v. gr. decem oves ex hoc grege, aut determinata tantum ad mensuram, ut hoc vini dolium tanti in singulos cados, tunc ante mensurationem aut traditionem, res perit venditori; ita ex *l. lector., ff. de Peric.* Sed incrementum, aut decrementum rei spectat ad emptorem, ut dicunt *Less. Bonac. Salm. etc.* (5). Cum autem res est jam tradita, ejus periculum spectat semper ad emptorem, licet pretium non sit solutum, nec præstita sit fides, ut superius diximus *num.* 169.

(1) Lib. 3. num. 824. v. 12. Etsi. — (2) N. 825. v. Quær. et Bene autem, — (3) N. 826. — (4) N. 827. — (5) N. 828.

PUNCTUM VI.

DE NEGOTIATIONE.

192. Cui prohibita sit negotiatio; et quando est culpa lethalis; et si clericus negotiatur per alios, aut aliis. — 193. Emere pecora pro suis pascuis, etc. — 194. Vendere pluris, ut emat minoris. Emere lanam, etc., si fit per necessitatem. — 195. An clerico liceat esse tutor, factor, etc.

192. — NEGOTIATIO proprie dicitur cum aliquid emitur animo illud idem non mutatum carius vendendi. Hæc sub gravi vetatur religiosis, et clericis in sacris Constitutis; secus vero minoristis, nisi essent beneficiati, ut dicunt communiter doctores *ex can. Placuit*, 3. *q.* 26 (1). Peccat ideoque graviter clericus, vel monachus qui frequenter negotiatur, licet præciso scandalo, et quamvis in materia non turpi, nec gravi, ut dicunt *Less. Lugo et Salm.* cum aliis (contra paucos). Quanquam excusant a mortali, si hoc fieret bis aut ter in materia non gravi, aut semel in gravi (2). Et ita etiam eum excusant *Laym. Castr. Salm. etc.* si per alium negotiaretur, modo (ut dicunt *Lugo et Salm.*) ejus superintendentia non esset nimia (3). Contra declaravit Bened. XIV in bulla *Apostolicæ*, quod ille clericus qui aliis negotiatur, incurrit easdem pœnas ac si sibi negotiaretur; nisi esset quia negotium jam a laicis incœptum, non posset sine detrimento dimitti; nam tunc potest clericus illud prosequi, sed solum ad tempus, et per interpositam laici personam, et de licentia S. C. (4).

193. — Non est vetitum clerico emere pecora, ut in propriis pascuis saginata vendat, aut ut vendat partus eorum, lanam, etc. hoc est commune cum *Less. Lugo, Laym. Ronc. Castrop. et Salm.*; sed dicimus non esse licitum pascua aliena conducendo hoc facere, cum vetitum sit a concilio Chalcedon, (*in cap. Pervenit*, 21. *q.* 3.) pascua aliena conducere, ut vendat fructus. An autem liceat pascua aliena conducere ad saginanda propria pecora, et hæc vendere, negant *Laym. et Sporer*; sed affirmant *Salm. et Viva*, modo absit scandalum; et hæc opinio mihi videtur valde probabilis, dum hoc non reperitur ulla lege vetitum (5).

194. — Licitum est vero clericis carius vendere ut emant minoris. Et ita etiam licitum est vendere aliquid carius cum emptum sit non animo vendendi, sed conservandi illud. Item etiam licet emere plura pro securitate suæ provisionis; et postea superfluum vendere. Insuper emere colores ut vendant picturas, et lanas ut vendant pannum, modo non conducantur alii operarii ad hoc efficiendum, ut dicunt *Lug. Salm. Mol., etc.* (6). Præterea licitum est clerico etiam negotiationem proprie dictam exercere, quando hoc expediret pro sua et suorum sustentatione, ut habetur *ex c. Multa, ne cler. vel mon.* Et pro hoc satis est gravis necessitas conservandi statum decentem, prout probabilius et communius dicunt *Castrop. Spor. Croix, et Mazzota.* contra *Laym.* qui admittit solam vitæ sustentationem (7).

195. — Vetitum est clerico agere tutorem, tabellionem, aut exercere qualecumque officium publici ministerii, propter quod teneatur reddere rationes administrationis. Et si quis clericorum aliquod prædictorum officiorum exercuerit, ipse non poterit ordinari, donec rationes non reddat, aut saltem præstiterit fidejussionem. Sed hoc non intelligitur de

(1) Lib. 3. num. 831. — (2) Ibid. v. Non peccat. — (3) Num. 833. — (4) N. 832. — (5) N. 835. — (6) N. 836. — (7) N. 837.

administratione locorum piorum, pupillorum et viduarum. Item vetitum est clericis personæ secularis procurationem gerere; hoc tamen procedit in casu (ut dicitur in *c. Sed. nec*, 4. *ne cler. vel mon.*) quo ut clericus eo fungatur officio, negligere deberet proprium ministerium ecclesiasticum: « Si quis ab ecclesiastico (sunt verba textus) fiat ministerio alienus » pro eo quod, officio clericali neglecto, fluctibus seculi se immergit; » et eo casu clericus incurreret etiam suspensionem a suo officio, sed *ferendæ sententiæ.*

PUNCTUM VII.

DE CENSU.

196. Quid sit census. — 197. Conditiones requisitæ a Nicolao V. — 198. Conditiones requisitæ à S. Pio V. — 199. An liceat census personalis. — 200. An liceat census redimibilis ex parte emptoris. — 201. An pereunte fundo pereat census. — 202. An possit constitui census pecunia antea debita.

196. — Contractus census aut venditionis annuorum reddituum est, cum quis pro certa summa (v. gr., 100.) exigit quotannis quinos, senos, etc., in centenos ex aliquo fundo fructifero. Hic contractus est licitus modo debitæ circumstent conditiones; nam est vera emptio qua qui dat pecuniam emit non jam pensionem, sed jus ad percipiendam partem fructuum fundi (1).

197. — Quoad autem conditiones, in bullis Nicolai V, et S. Pii V appositas, sciendum quod in bulla Nicolai V, (quæ in nostro regno Neapolitano viget in observantia) requiritur I. ut census constituatur super re certa in specie, et generaliter super aliis bonis; II. ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio; III. ut pensio non excedat denos in centenos (2).

198. — In illa S. Pii V, requiritur I. ut census sit super re stabili et frugifera; et sufficit, cæteroquin officium perpetuum, aut alius census; II. ut pretium sit de pecunia numerata; III. ut absit pactum anticipate solvendi pensionem; IV. ut non obligetur venditor ad substituendum alium fundum, si pereat obligatus; V. ut venditor non privetur ab alienando fundo hypotechato; VI. ne conveniatur ad solvendam aliquam pœnam, aut interesse ob lucrum cessans, si pensio non solvatur; VII. ne novus creetur census de pensionibus non solutis; VIII. ne emptor suo arbitrio possit repetere pretium, et ut venditor possit semper redimere censum; cæterum de jure naturali est sententia communissima posse pacisci ut census sit irredimibilis; IX. ne census vendatur aliis pluris, vel minoris, nisi esset quia census evaderet non liquidus (3). Sed circa bullam S. Pii V advertunt communiter auctores illam non fuisse receptam in pluribus regnis, nimirum in utraque Sicilia, in Hispaniis, in Germania, in Galliis, in Belgio; imo *Continuator Tourn.* affirmat nec Romæ observari. Et ubi recepta non est, sententia communis est quod non obliget (4).

199. — Dubitatur autem 1. an liceat census personalis? Alii negant, sed multi graves auctores probabilius et communius affirmant, loquendo quoad jus naturale; ita *Sotus, Less. Merbesius, Tourn. Hab. Wigandt, Castrop. Ronc. etc.* quia sicut in censu reali emitur jus ad percipiendos fructus a fundo, ita in personali emitur jus ad percipiendos fructus ab industria et labore alicujus, jam addicti tali officio, v. gr., pictoris, mercatoris, etc. (5). Dictum est, jure naturali spectato, nam juxta bul-

(1) Lib. 3. num. 839. — (2) N. 845. — (3) N. 846 et 847. — (4) N. 849. — (5) N. 840.

lam S. Pii paulo ante allatam requiritur (ubi accepta est) omnino fundus stabilis.

200. — Dubitatur 2. an liceat hic contractus si conveniatur ut census sit redimibilis non solum ex parte venditoris, sed emptoris? Alii ut *Less. Laym. Castrop. etc.* admittunt illum, modo observentur conditiones quas alibi (*n.* 181.) recensuimus pro pacto reemendi fundum. Sed alii, ut *Sotus*, *Covar. Salm. etc.* negant, et hæc sententia procul dubio suadenda est, dum omnes conveniunt quod in tali contractu adest periculum saltem intentionis usurariæ (1).

201. — Dubitatur 3. an præcisa bulla S. Pii, pereunte fundo sine culpa venditoris, pereat etiam census? Negant *Salm. Sot. Castrop. etc.* dicentes quod in tali casu tenetur venditor ad substituendum alium fundum. Sed nos oppositum tenemus cum *Less. Lugo*, *Ronc. etc.*, quia in contractu census, non jam principaliter obligatur persona, et accessorie res (uti supponunt adversarii), sed res tantum, cum vendatur jus super illius fructibus: unde pereunte fundo, nihil amplius debetur. Et hinc dicimus quod licet sit licitum pactum solvendi pensionem (modo sit diminuta) etiam annis sterilibus, non licet tamen pactum eam solvendi, etiamsi fundus pereat (2).

202. — Dubitatur 4. an possit constitui census de pecunia quam prius venditor debebat emptori? Spectata bulla S. Pii, non potest, quia ibi requiritur pecunia numerata. Sed loquendo *de jure naturæ*, non est improbabile quod possit cum *Nav. Less. Valent. etc.* cum census habeat rationem eamdem quam quælibet alia emptio, quæ utique potest fieri cum pecunia quæ ei debetur (3).

PUNCTUM VIII.

DE CAMBIO, LOCATIONE, EMPHYTEUSI, FEUDO, ET LIBELLO.

203. — CAMBIUM est contractus quo campsor cambit pecuniam campsario cum lucro aliquo præter sortem. Et quadruplex est: minutum, per litteras, reale et siccum. *Minutum* (sive *manuale*) licitum est, et fit cum pecuniæ minores pro majoribus, vel contra dantur. Pariter licitum est cambium *Per litteras*, et hoc fit cum campsor recipit pecuniam a campsario, ut eam alibi solvat. Solutio autem pro tali cambio ex constitutione S. Pii V non est differenda ultra tempus statutum. *Reale* contra est cum campsor dat pecuniam, ut postea eam alibi recipiat a campsario per hujus procuratorem; et hoc etiam est licitum. *Siccum* denique (sive *fictum*, ut etiam appellatur) est cum tantum fingitur locus diversus ubi solutio facienda esset, et interim campsor exigit lucrum: hoc procul dubio est illicitum (4). Ad hanc cambii speciem reducitur etiam cambium vulgo *Colla Ricorsa*, quod (ut paucis comprehendam) est cambium cum duplici fictione (5). Cambium *Francofurtense*, nempe cum mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo magis ex di-

(1) Lib. 3. num. 843 v. Quær. — (2) N. 847. — (3) N. 846 ad II. v. Ut census. — (4) N. 850 ad 854. — (5) Cit. n. 854. v. Quær.

stant, eo plus exigunt, est licitum, modo revera intercedat titulus lucri cessantis pro mercatore (1).

204. — Advertendum quod si quis casu recipit monetam falsam, non potest expendere; et si forte expenderit, juxta sententiam veriorem, tenetur ad restitutionem. Dicunt tamen *Croix* et *Sporer* hoc intelligi debere cum materia monetæ est falsa, secus vero si tantum est adulterina imago principis.

205. — *Locatio* est contractus quo quis personam aut rem suam alteri dat ad usum pro certa mercede. Nota 1. quod si res fiat inutilis usui, conductor non amplius tenetur ad pensionem promissam (2). Nota 2. quod expensæ ordinariæ parvi momenti spectant ad conductorem; sed extraordinariæ (modo sint utiles) ad locatorem. Sed casu quo conductor se obligasset ad melioramenta, intelligitur se obligasse suis expensis (3). Nota 3. quod si res perit, conductor ad nihil tenetur, modo locator non probet ejus culpam. Nota 4. quod locator non potest rem repetere, nisi in sequentibus casibus, nimirum, 1. si conductor non solvit pensionem biennio: 2. si res sit necessaria locatori; 3. si fundus non possit aliter reparari: 4. si conductor ea re abutatur, v. gr., si ibi alat meretrices, destruat, etc. (4).

206. — Notatur 5. quod successor universalis, nempe hæres, non potest ante præfinitum tempus cum testatore conductorem expellere; bene tamen potest successor particularis, ut legatarius, donatarius, aut emptor; ut habetur ex *l. Emptorem C. de legat.* Excipiunt nonnulli doctores si ager jam esset cultus aut seminatus: sed ego nescio quomodo huic exceptioni sit locus, cum lex (ut expressum est in *l. Qui fundum*, 25. *ff. de locat.* ubi sermo est de legatario) jam dat conductori actionem pro damnis quæ patitur, in hæredem (5).

207. — Notatur 6. quod damnum sterilitatis ex se loquendo spectat ad conductorem; sed loquendo ex æquitate, cum non intercedit culpa conductoris, et sterilitas est nimia (ut si aliquo anno fundus non fructificaret ne pensionis quidem medietatem, sicut dicunt *Less. Lugo, etc.*), tunc debetur remissio, ut habetur ex *c. propter, de locat.* et ex *l.* 8. *c. eod. tit.* Et si nihil fructificaret, nihil deberetur (6).

208. — Dubitatur 1. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Alii affirmant, sed nos negamus cum communiori, nisi in casu in quo pauper non posset ipse mendicare (7).

209. — Dubitatur 2. si tabellarius eodem proficiscatur duorum mandata executurus, an possit integram mercedem ab ambobus recipere? Aurigæ certo possunt, ob consuetudinem quæ viget. Quoad alios autem probabile est, ut dicit *P. Concina*, quod tantum dimidiam mercedem exigere possint; sed probabile est etiam cum *Less. Laym. Castrop. et La-Croix*, quod possint exigere integram ab unoquoque, cum per accidens contingat quod opera sit utilis utrique (8).

210. — Dubitatur 3. an dominus debeat solvere salarium famulo ad annum conducto, si aliquos menses ægrotet? Dicimus cum communi (contra paucos) non teneri, nisi alicubi aliud ferret consuetudo. Et dicimus cum *Lugo*, et aliis (contra *Azorium*) ne ad expensas quidem infirmitatis teneri, nisi quia servus in gravi necessitate esset (9).

(1) Lib. 3. cit. n. 854. v. Quær. — (2) N. 857 ad 2. — (3) N. 863. — (4) N. 858. — (5) N. 858 ad 11, et 859. — (6) N. 860. — (7) N. 861. — (8) N. 862. — (9) N. 864.

211. — Contractus *Emphyteusis* est cum dominus dat corpus stabile alteri in perpetuum, aut saltem per annos 10 ad meliorandum : ita ut ipse retineat dominium directum, et dominium utile transferatur ad emphyteutam, cum onere solvendi annuum canonem : qui canon si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vindicare fundum, si hoc erit secularium, duos si est Ecclesiæ. Præfatus canon semper debetur, etiamsi fundus periret quoad partem (secus si periret totus), et etiamsi pateretur gravem jacturam fructuum, modo pensio non esset magna, et fere æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate debet illa diminui (1).

212. — *Feudum* est contractus similis emphyteusi, cum datur fundum nobile aut rusticum vassalo sub onere exhibendi fidelitatem et obsequium personale domino directo (2).

213. — Contractus *Libellaticus* denique est cum emphyteuta sive feudatarius tradit tertio fundum eumdem sub iisdem conditionibus, et hic contractus dicitur etiam subemphyteusis, aut subinfeudatio (3).

PUNCTUM IX.

DE SPONSIONE ET LUDO.

214. De sponsione, an sit licita, et quid si altera pars dicat se certo scire factum. — 215. De ludo filiorumfamilias et religiosorum. — 216. De fraudibus. — 217. De ludis prohibitis, an sint prohibiti laicis; et an victor possit sibi retinere lucrum. — 218. An qui perdit teneatur solvere; quid si intercessit juramentum solvendi et non repetendi. — 219. De ludis prohibitis clericis. — 220. Religiosis. — 221. Episcopis.

214. — Sponsio (vulgo *scommessa*) est cum duo de eventu alicujus facti contendentes, aliquam summam spondent consequendam ab eo pro quo stat veritas. Hæ sponsiones non sunt prohibitæ (saltem graviter) nisi fiant sub conditionibus peccaminosis, aut si qui ad invicem sponsionem facerent, quis eorum plus vini potabit; aut si quis sponderet aliquid tantum perditurum, si tale peccatum non assequatur, quia tunc se exponit majori periculo pecandi. Secus si sponderet aliquid, non fore peccaturum (4). Ut autem præfatæ sponsiones sint justæ, requiritur æqualitas tam præmii quam dubii circa eventum; at si quis unquam diceret se certo scire aliquod, et alter, hoc non obstante, etiam vellet sponsionem interponere, tunc dicunt alii quod potest retinere præmium, quia tunc alter cedit de suo jure : sed nos sentimus oppositum cum *Lug. et La-Croix*, quando illi alter etiam pro certa haberet suam assertionem : nam tunc ille non habet animum cedendi, sed inductus est ad ita sponsione certandum a solo errore suo, ratione cujus alter non habet jus sibi retinendi præmium. Secus autem dicerem, si ille jam dubitasset, quia tunc cessat deceptio, et revera vult cedere juri suo (5).

215. — Agendo de ludo oportet distinguere ludum in generali a ludo prohibito. Quoad ludum in generali, notandum 1. quod summa victa filiofamilias restituenda est, modo non sit de suis bonis castrensibus, aut quasi; aut si adsit patris consensus, aut sit summa parvi momenti; aut sit aliqua pars moderata deducta ab alimentis, quæ ei pater subministrat. Et idem dicitur de uxoribus et religiosis. Contra isti tenentur restituere pecuniam quam lucrati sunt ab aliis (nisi esset modica summa), licet alii scivissent hos subditos, et proprium peculium non habere (6). Hic autem

(1) Lib. 3, N. 865 et 866. — (2) N. 867. — (3) N. 868. — (4) N. 869 et 870. — (5) N. 879. — (6) N. 872 ad 876.

fit quæstio an illi religiosi qui habent licentiam generalem a superiore expendendi peculium suo arbitrio, peccent contra paupertatem si illud in ludos insumunt? Et an victores teneantur ad restitutionem? Plures auctores, ut *Suar. Lugo, Hurtad. Rebel. Salas. Med., etc.*, dicunt esse probabile quod non; tum quia superior tunc aufert impedimentum voti, tum quia saltem tunc licentia præsumitur data a religione, quæ licet invita circa modum, non est circa substantiam. Nihilominus nos dicimus cum *Navar. Less. Sanch. Salm., etc*, esse absolute probabile oppositum, quia talis licentia non præsumitur fuisse data a prælatis, nec prælati, licet vellent, possunt eam impertiri; cum ipsi sint simplices administratores, non autem domini bonorum monasterii (1).

216. — Notandum 2. quod lusor, si fraudibus injustis utitur, v. g., signis notando chartas, aut mutando talos, etc., debet restituere lucrum, et etiam quantum valebat alteri spes lucrandi. Dictum est *fraudibus injustis*, nam licet uti iis astutiis quas regula lusus et consuetudo ferunt, ut aspicere chartas quas alter sua negligentia conspici facit, aut dignoscat chartas quæ exterius ob aliquod casuale signum ex se ipsis dignosci possunt (2).

217. — Quoad ludum prohibitum, notandum est quod omnes ludi sortis (qui dicuntur lusus alearum) ut sunt lusus taxillorum, qui vulgo dicuntur *bassetta, primera, etc.*, hi vetiti sunt tum jure canonico, *can. Episcopus, dist.* 35; *et c. Clerici, de vita, et honest. Cleric.*; tum jure civili, *L. alearum, de rel. et sumpt. fund.* Deinde distinguere oportet in hac materia laicos ab ecclesiasticis. Quoad laicos, est commune inter doctores tales lusus non esse prohibitos sub gravi, quia citatus canon *Episcopus* est a consuetudine derogatus, et leges civiles circa hos sunt pœnales, cum (in victorum pœnas) dant actionem ei qui vincitur, repetendi summam amissam (3). Ex quo cæteroquin infertur quod victor potest sibi lucrum retinere, donec per judicis sententiam non obligetur restituere, juxta communem (4). Et hoc etiamsi lusisset animo repetendi, si perdebat (5).

218. — Contra communis est sententia et probabilior cum *Sanch. Less. Lugo, Viva, Nav. Tolet. Laym. Mol. Salm., etc.* (contra *Sayr. Bann.* et alios paucos) quod qui perdit, non tenetur solvere; quia cum ei detur a lege beneficium repetendi, datur etiam non solvendi, ut deducitur ex alia *L. Creditori, c. de Pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim repetendum est* (6). Si autem vellet transigere, bene potest id facere, licet non haberet animum judicem adeundi (7); et licet cessisset beneficio legis, quia cum lex sit edita ob bonum commune, ejus cessio est nulla. Modo (limitatur) ex utraque parte non sit juramento firmata promissio, non solum de solvendo, sed etiam de non repetendo: nam lex vetat quidem hujusmodi lusibus ludere, sed non quidem solvere amissum; unde tunc neuter lusorum ne potest quidem juramenti relaxationem petere, dum adest tertii præjudicium (8). Et ille qui perdidit, si jam solvisset, non potest sibi compensare, nisi adeat judicem, licet non jurasset de non repetendo (9). Sed si ille peteret contractus rescisionem, et alter renueret, vide dicta *n.* 125.

219. — Quoad ecclesiasticos, non est dubitandum quin clerici (in

(1) Lib. 3. n. 875; et l. 4. n. 31. — (2) N. 882. — (3) N. 885. — (4) N. 887. — (5) N. 889. — (6) N. 890. — (7) N. 894. — (8) N. 891 et 892. — (9) N. 893.

Sacris tamen aut beneficiati, dum pro aliis interdictio saltem obsolevit) peccent lethaliter, si ludant lusibus meræ sortis, ut superius explicatum est, cum iis frequenter ludunt et diu, licet in modica quantitate; quia hujusmodi lusus notabiliter ecclesiasticorum statum dedecet. Et idem dicitur si exponunt ludo magnam quantitatem, licet raro : saltem cum in hoc grave adesset scandalum aliorum, ut vult *Laym.* (1). Dictum est *lusibus meræ sortis*, nam simplices lusus chartarum, in quibus vincere dependet tam a sorte quam ab industria, ut sunt lusus appellati recreationis, v. g., *tressete*, *ombre*, et alii id genus, hi non sunt vetiti sub gravi clericis saltem ex hodierna consuetudine, nisi adesset scandalum, aut peculiaris alicui prohibitio (2).

220. — Loquendo autem de religiosis, si isti sunt reformati strictioris observantiæ, ut Capuccini, Theresiani, Jesuitæ, Alcanterini, et similes, illi ludendo ludis sortis, etiam semel, non excusantur a gravi : et tanto minus excusantur superiores qui id permittunt. Et idem ego dicendum puto, si quocumque chartarum ludo, etiam recreationis causa (ut supra dictum est) ludant, saltem si luderent semel atque iterum; tum ob scandalum cui essent laicis, tum ob abusum qui irreperet. Quoad autem alios religiosos laxioris observantiæ, ut dictum est de clericis, ita etiam dicunt doctores tunc graviter peccare, cum luderent lusibus meræ sortis, et frequenter, aut in nimia quantitate, præter peccatum contra paupertatem, ut dicetur *Tract.* 13, *n.* 13 *et* 14. Si autem ludus esset simplex (ut supra explicatum est), *Peyrin. Dicast. Salm.*, *etc.*, eos excusant a gravi, et etiam a levi, ut dicunt, si luderent animi gratia, sed hujusmodi solatium mihi semper videtur indecens statui religioso, nec usus mihi videtur posse id cohonestare (3).

221. — Sed si episcopus luderet aleis, etiamsi semel, aut frequenter chartis, solatii causa, nescio quomodo possit excusari a gravi scandalo. Et idem dico de prælato qui frequenter, et ex proposito assisteret alearum lusibus. Sed quoad clericos et religiosos qui assistunt, licet hoc etiam vetitum sit a canonibus (*cap. Clerici, de vita, et honest. Cler.*), nihilominus communiter Doctores eos excusant a culpa gravi (4).

PUNCTUM X.

DE SOCIETATE.

222. Conditiones ut sit justa societas. — 223. Debet prius detrahi capitale domino. — 224. Debet attendi valor laboris, et commoditatis sortis, quæ spectat ad dominum. — 225. Damnum sortis cui spectat. — 226. De animalium societate, ad caput salvum, et de pacto supplendi animalia mortua. — 227. De contractu *trium contractuum*. — 228. An filius negotiando pecunia paterna, etc. — 229. De societate inter fratres. — 230. Quot modis finitur societas.

222. — CONTRACTUS societatis is est cum duo saltem contribuunt pecuniam et laborem, ut commune faciant lucrum, aut damnum. Conditiones societatis sunt tres, I. ut ineatur in materia honesta ; II. ut adsit æqualitas inter laboris æstimationem, et pecuniæ commoditatem; III. ut uterque socius subeat onus damnorum et expensarum quæ eveniunt ob negotiationis causam, sed damnum sortis spectet tantum ad dominum (5).

223. — Ex quo infertur 1. quod si unus contribuit pecuniam, alter vero laborem, terminata societate, prius restituenda est sors domino, et

(1) Lib. 3. n. 897 ad 898. — (2) N. 900. — (3) N. 901. — (4) N. 902 et 903. — (5) N. 904 ad 906.

postea reliquum dividendum est, ut recte docent *Lugo*, *Bonac. Cabass. Petroc.*, *etc.* (quidquid dicant alii), quia sicut sorte pereunte, tota perit domino, ita eadem (dum existit) tota ei debetur. Nec valet dicere quod altero laborem conferente, et altero pecuniam, æquum est ut in fine totum dividatur; quia in ea societate, qui contribuit sortem, non contribuit pecuniam sed hujus commoditatem; unde si unus contribuit navem, et navicularius laborem, absoluta navigatione, navis utique tota ad dominum spectat, qui illius commoditatem contulit; non secus cum quis confert sortem, ea integra ad dominum spectat (1).

224.—Infertur 2. quod in facienda divisione, prius (uti jam dictum est) detrahendum est capitale in domini beneficium; deinde dividendum est lucrum, habita proportione valoris industriæ a socio adhibitæ, et valoris, non jam sortis (uti contendit *Cabassut.*) sed commoditatis sortis collatæ ab altero, juxta communem æstimationem lucri quod producere potest pecunia negotiationi applicata, uti recte dicunt *Castrop. Ronc. et Rebell.* In quo potest contingere aliquando quod industriæ valor ita excedat valorem usus pecuniæ, ut justum reddatur pactum (quod ex se esset injustum) ut dividatur etiam capitale. Advertendum contra quod in aliquibus locis valor industriæ sit ita tenuis ob loci consuetudinem, aut ob frequentiam operariorum, ut recte subjiciatur operarius etiam quoad partem periculo sortis, licet ipsum periculum per se totum solius domini esse debeat (2).

225.—Infertur 3. quod damnum sortis ad dominum totum spectat, quamvis sors pereat antequam operarius suum conferat laborem (ut non recte excipiunt nonnulli Doctores), quia, ut non semel supra explicatum est, non confertur sors, sed tantum usus illius. Unde dato quod pereat sors in principio societatis, dominus nihil confert de pecuniæ usu; ideoque operarius ad nihil tenetur, licet nihil laboris sui contribuat (3).

226.—Infertur 4. quod injusta est societas pecudum cum pacto, quod dicitur *ad caput salvum*, nempe, ut absoluta societate prius restituantur pecora in eodem numero et valore, licet illa sint mortua, aut deteriora facta, deinde reliqua dividantur; hic contractus est injustus, quia damnum sortis (ut dictum est) totum domini est, nihil custodis (4). Et ita etiam dicimus cum *Tamb. Sylv. Angelo*, *etc.* (contra *Azor. Ronc.*, *etc.*), non licere ex se loquendo, pactum, durante societate, sufficiendi partus in locum armentorum quæ moriuntur, quia partus, uti fructus societatis, non debent substitui, sed dividi, unde tale pactum redundaret in custodis damnum (5). Advertendum tamen hic quod deficientibus pecoribus, custodis intererit probare quod illa sine sua culpa perierunt, ut notant *Pontas. Tour.*, *etc.*, ex *L. Cum duobus*, 52. § *Damna ff. Pro socio* (6).

227.—Hic autem 1. agitatur illa celebris quæstio, an liceat exigere lucrum certum, salvo capitali, mediis *tribus contractibus*, nempe societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri; contra qui confert pecuniam, cedere debebit majori lucri parti, quod sibi probabiliter contingeret præcisis præfatis assecurationibus. Multi doctores, ut *Merbes. Concina*, *Habert*, *Tourn.*, *etc.* negant, quia (uti dicunt) talis conventio, posita sortis atque lucri assecuratione, non esset amplius societas, quæ

(1) Lib. 3. n. 907. — (2) Ibid. q. 2. — (3) Ibid. q. 3. — (4) N. 909. q. 3. — (5) Cit. n. 909. q. 2. — (6) Ibid. v. Hic, Operæ.

de natura sua cum ea sit, ut dans pecuniam periculo subjaceat, transiret in mutuum, unde non potest exigi lucrum. Sed alii communius admittunt, ut *Navar. Tolet. Less. Lugo*, *Castrop. Bon. Ronc. Salm.*, *etc.*, dicentes quod illi tres contractus, si separatim inirentur, jam essent justi, et ita volunt etiam, cum fiunt cum eodem. Nec est verum, subjungunt, quod talis contractus transeat in mutuum, quia qui accipit mutuum potest suo libitu pecuniam impendere; sed hic socius omnino debet in negotiationem eam impendere, quapropter essentialiter mutatur natura mutui. Et sciendum quod hic trinus contractus approbatus fuit a facultatibus theologicis Coloniensi, Trevirensi, Salmanticensi, Moguntinensi, et aliis, ut refert quidem liber typis editus Parisiis 1745, cum titulo : *Exam. theolog. sur la société du prêt à rente.* Dicerem tamen, ut hic contractus nunquam fieret, Theologorum consilio non præcedente.

228.—Quæritur 2. an filius negotians pecunia paterna, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Ronc.* casu quo filius negotiatur proprio nomine, quia tunc, dicit, detracto valore alimentorum quæ a patre recipit, posset sibi sumere quantum pater præstaturus esset aliis pro hujusmodi labore. Sed huic opinioni acquiescere non possumus, quia licet ipsa sit probabilis, attamen cum etiam probabilis sit opposita *Molinæ*, *Lug. Sylvest.* et aliorum, nempe quod filius cum patre cohabitans non potest sibi compensare labores suos stipendio quod extraneo dandum fuisset, modo labores non essent excedentes (1); qua de re cum agatur de compensatione, pro quâ requiritur jus certum et liquidum, nequit filius eam sibi facere sine patris consensu (2).

229.—Notandum quod inter fratres non intelligitur facta societas, nisi omnes fratres alicui negotiationi vacent, aut si quis eorum negotietur, et alii non conferunt bona propria præter communia; nam si unus confert bona propria, alii vero tantum bona communia, bene potest ille se compensare juxta excessum quem de suis bonis, aut de suo labore in negotiatione impendit. Sed si unus fratrum ab aliis absens de bonis communibus in communi negotiaretur, intelligitur durare societas usquedum alii fratres divisionem non exposcant (3).

230.—Notandum denique quod societas potest dissolvi multifariam : I. cum terminatur negotium et tempus prædefinitum; II. mutuo consensu sociorum, etiam tacito, v. gr., si alter eorum seorsim negotiari incipiat. Cæterum neuter sociorum potest a contractu se abdicare, nisi esset quia ei incumbendum foret in bonum publicum, ut si alter damno esset societati, aut si pactis non staret; III. morte alterius socii, quia societas non transit ad hæredes, nisi quoad negotia jam incœpta, aut nisi adesset pactum juramento firmatum cum defuncto socio, ut dicit *Bonac.*; IV. exilio, aut professione religiosa; V. si alter sociorum infirmitate, aut alia causa necessaria non posset amplius parti suæ satisfacere; VI. si amittitur pecunia contributa; VII. si ita res mutantur ut societas evadat inepta fini (4).

(1) Lib. 3. num. 644 et etiam 488 ad v. III. in fin. — (2) Num. 910. — (3) Num. 907. q. 5. — (4) N. 907. q. 6.

PUNCTUM XI.

DE ASSECURATIONE, FIDEJUSSIONE, PIGNORE, HYPOTHECA, TUTELA ET TESTAMENTIS.

231. De assecuratione. — 232. De fidejussione. — 233. De pignore et hypotheca. — 234. De tutela et curatela; et an pupilli possint se obligare et donare. — 235. De testamentis. Si constet de voluntate testatoris, etc. Si adsit tantum unus testis, etc. — 236. De legato pro virginibus. An ultimæ voluntates possint immutari a Papa aut ab episcopo. — 237. De obligatione legandi bona filiis, fratribus, aut aliis conjunctis pauperibus. — 238. In quibus casibus pater possit exhæredare filios.

231. — CONTRACTUS I. *assecurationis* est cum quis suscipit sibi rei alterius periculum mediante aliquo justo pretio, se obligando ad eam compensandam si pereat. Ut hic contractus sit justus requiritur, ut eventus sit incertus, saltem quoad præsentem notitiam (1).

232. — II. *Fidejussio* (vulgo *Pieggeria*) est cum quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non esset solvendo. Unde prius fieri debet discussio a principali; et si principalis ad nihil teneretur, ad nihil etiam tenetur fidejussor. Pro fidejussione semper licet accipere pretium, licet absit periculum, ut communiter Doctores contra paucos; quia assumptio talis obligationis de se est pretio æstimabilis (2).

233. — III. *Pignus* et *hypotheca* similitudinem habent ad invicem, dum pignus est cum debitor dat creditori rem mobilem, hypotheca cum dat aliquod stabile, ut sit pro debito obligatum. Creditor non potest uti pignore sine consensu debitoris; et si illo utitur, debet in sortem commutare fructus quos percipit. Cæterum præsumitur præfatus consensus, cum usus non est domino damno, ut ait *P. Viva*, prout esset liber pignori datus, et hujusmodi. Res sacræ, ut calices, planetæ, etc., non possunt pignorari, nisi ad subveniendum pauperibus, aut ecclesiis. Item advertendum quod contractus dictus *Antichriseos*, vulgo *à godere*, est illicitus (ut dictum est *n*. 182.), nisi subesset justus titulus damni, aut lucri cessantis, aut pœnæ conventionalis (3).

234. — IV. *Tutela* aut *curatela* sunt quidam quasi contractus, quibus tutores et curatores obligantur sibi esse curæ pupillos et minores, tam quoad educationem, quam quoad bonorum administrationem. Et hic notandum quod pupilli et minores non possunt sua bona obligare (exceptis castrensibus aut quasi), si sunt stabilia, sine judicis auctoritate: et si sunt mobilia, sine consensu tutoris aut curatoris. Dubitatur tamen an si ipsi obligentur, saltem remaneant naturaliter obligati? Affirmamus cum *Less. Lug. Navar. Sanch. Laym. Castropal. Salmant.* et aliis (contra *Bonac.*, *etc.*) quoties pupillus est saltem proximus ad paupertatem, et contractus non sit cum ipso suo tutore, aut curatore, sed cum extraneis; nam in *L. Novatio*, *ff. de Novat.*, hoc habemus expressum, cum ibi dicatur, « dummodo obligatio utiliter teneat, aut naturaliter, ut puta » (notetur) si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit. » Præterea advertatur quod pupilli et minores non possunt donare, nisi illa quæ alii similis conditionis donare possunt; sed donatarii non tenentur restituere accepta, nisi post judicis sententiam; nam tales donationes jam jure naturæ sunt validæ (4).

235. — V. Quoad testamenta, etiam Moralistæ fusius de hoc tractant,

(1) Lib. 3, n. 911. — (2) N. 912. (3) N. 913 ad 916. — (4) N. 917 et 918.

sed quia hæc potius ad forum quam ad conscientiam spectant, omissa hic facio, cum me ad ea, quæ in opere morali dixi, remittam (1). Hic tantum aliqua, quæ confessarium juvant scire, adnotabo. Notandum 1. quod cum hæredi constat voluntas testatoris circa dispositionem piam, ipse in conscientia tenetur eam adimplere, licet nullæ adessent probationes externæ. Sed cum hoc non constat, non tenetur credere uni testi, licet probatissimo, qui hoc sibi testatur; quia saltem debent esse duo testes; ita habetur ex *c. Relatum* 1. *de test. et c. Licet. de Testib.* ubi dicitur : « Nulla tamen est causa quæ unius testimonio, quamvis legitimo, » terminetur. » Et hæc regula certa est, ut ait *Laym.* et recepta ab omnibus communiter (2).

236. — Notandum 2. quod legatum relictum virginibus debetur etiam corruptæ, si ejus corruptio est occulta, juxta communem sententiam (3). Notandum 3. legatum relictum virginibus oriundis non dandum virginibus ibi fortuito natis, ut dicunt *Sanch. Trullench. et Barbosa* apud *Ferraris* (4). Notandum 4. pias dispositiones solum a Papa commutari posse, cum justa intercedit causa, ut exprimitur in *Clement. Quia contingit, de domib. Relig.* non autem ab episcopis qui (sicut probabiliter dicunt *Laym. Bonac. Salm. et Trull.*) tum tantum possunt, cum superveniret talis causa, quæ si cognita fuisset a testatore, aliter disposuisset, possunt interpretari ejus voluntatem, et applicare legatum alii usui pio (5).

237. — Notandum 5. testatores tenentur in conscientia, et quidem sub gravi, legare sua bona, non solum hæredibus necessariis, v. g., filiis et parentibus, aut avis, quoad legitimam; sed etiam fratribus et sororibus, cum isti necessitate extrema aut gravi laborant, uti tenendum est cum *Lug. Bon. Sylv. Dian. etc.*, contra *Salm.* Ratio est quia nos in vita jam tenemur diligere et adjuvare fratres pauperes sub gravi obligatione, ut docent communiter *Laym. Sylv. Aug.* cum ipsismet *Salm.* ob sanguinis ligamen, et ita ut si quis suum fratrem lædit, duo committit peccata, unum contra justitiam, et alterum contra pietatem. Si igitur obligatio pietatis nos in vita ligat, quidni in morte? Dixi *necessitate extrema, aut gravi*, quia si fratres essent quidem pauperes, sed non in tanta necessitate; aut si essent conjuncti in gradu remotiori, licet isti essent in gravi necessitate, tunc probabiliter non erit obligatio gravis, sed erit saltem levis (6).

238. — Notandum 6. quod pater potest exhæredare filios ex justa causa, puta si isti tentassent eum interficere, aut impedire quominus testaretur, aut alia gravi injuria eum affecissent; secus vero, si matrimonium cum personis suæ qualitatis imparibus contraxissent. Contra est valde probabile quod pater possit exhæredare filiam quæ, cum esset ætate minori 25 annis, luxuriose vixisset (7). Hoc tamen intelligitur, si filia (aut filius) habeat unde vivat, quia illa cum paupertate laborat, pater semper tenetur ei alimenta ad vitæ sustentationem necessaria ministrare (8).

(1) Lib. 3. vide l. 3. c. 4 et n. 919. — (2) N. 923 et 924. — (3) N. 930. dub. 6. — (4) Apud Ferraris Biblioth. v. Civitas. n. 71. — (5) Lib. 3. n. 931. — (6) N. 946. — (7) N. 948. — (8) N. 341.

TRACTATUS XI.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT UNICUM.

DE JUDICIO TEMERARIO, CONTUMELIA ET DETRACTIONE.

PUNCTUM I.

DE JUDICIO TEMERARIO.

1. De judicio et suspicione temerariis. — 2. Advertenda pro praxi.

1. — Judicium temerarium tunc est peccatum mortale, cum sine sufficienti fundamento judicamus proximum aliquod grave malum commisisse. Ex quo infertur quod hujusmodi judicia plerumque excusantur a mortali, aut quia fundamentum judicatur sufficiens, aut quia non sunt judicia, sed suspiciones quæ quamvis sint temerariæ, non attingunt mortale, nisi dubitetur quod personæ bono nomine essent reæ gravissimorum criminum, uti atheismi, hæresis, incestus cum parentibus, et hujusmodi (1).

2. — In hac materia igitur advertat confessarius multos rudes se accusare quod temere judicarint: oportet efficere ut ipsi sciant, 1. cum adsunt sufficientia momenta ita judicandi de aliqua actione, judicium non esse temerarium, sed justum; adeoque non esse culpabile. 2. Hæc ut plurimum non esse judicia, sed suspiciones, quas domini, et patresfamilias aliquando tenentur habere, ut aliquod peccatum impediant: v. gr., ne servi furentur, ne filiæ peccent cum hominibus versando, et alia id genus. Tantum advertatur ne hujusmodi suspiciones cum aliis communicent sine necessitate.

PUNCTUM II.

DE CONTUMELIA.

3. De contumelia, et de honoris restitutione. — 4. Causa quæ excusat. — 5. De reseratione et lectione epistolarum. — 6. Cui hoc permissum sit.

3. — Contumelia etiam est grave, cum per eam graviter læditur honor proximi coram ipsomet. Unde si publica fuit, publice ei honor restituendus est, veniam ab eo petendo, aut saltem efficiendo ut hi sciant jam talem honoris restitutionem factam fuisse (2). Et si contumelia clam illata est, etiam secreto compensanda est, juxta veram et communem sententiam *Less. Lug. Spor. Ronc. S. Anton. Salm.* adversus *Laym. et Molin.* (3).

4. — Excipitur tamen 1. si probabiliter præsumitur quod offensus ex signis quæ ostendit, jam remiserit offensam, aut recuset illam publicam satisfactionem, ne novo rubore effundatur, et in hoc casu sufficiet eum

(1) Lib. 3. n. 962 ad 965. — (2) N. 966 et 984 ad 988. — (3) N. 985.

alio modo honorare. 2. Si offensus jam ultus fuerit injuriæ; aut si jam publice in offensorem a judice pœna sufficienti ad reparandum honorem ablatum animadversum sit (1).

5. — Contumelia etiam afficeretur proximus, si ejus litteræ resignarentur, aut legerentur, nisi habeatur aut saltem præsumatur consensus ejus ad quem mittuntur, aut ejus a quo scriptæ sunt, ut dicunt *Lug. Busemb. Escob. Navarr.*, *etc.* (2). Et graviter peccaret, si materia esset gravis, aut judicaret proximum ita moleste laturum, ut graviter offenderetur. Eo casu tamen si revera materia esset levis, qui legeret non peccaret contra justitiam, sed contra charitatem, ut recte dicit *La-Croix*, cum communi contra *Bonac.* (3).

6. — Licet contra 1. principibus reserare litteras inimicorum et etiam aliorum, qui tempore belli scribunt ad regiones inimicorum. Et idem etiam licet ministris publicis, si hoc judicant oportere ob bonum commune. 2. Prælati religiosi possunt aperire epistolas suorum subditorum, si in hoc adest statutum aut usus : aut saltem suspicio probabilis quod in illis contineatur aliquid mali. Sed hoc non potest intelligi de illis epistolis quæ directæ sunt ad superiores majores, aut ab istis datæ sunt. 3. Licet etiam privatis aperire litteras suorum adversariorum qui sibi injustæ sunt molestiæ; ita communiter *Lessius*, *Lugo*, *Laym. Sanch. Nav. Bonac. Salmant.* et *Ronc.* Et idem permittunt *Lugo et Busemb.*, ut evitetur injuria gravis quæ imminet alicui tertio (4). Si autem aliquis colligeret chartulas epistolæ laceratæ a domino, et in publico loco relictas (non vero in occulto) et ob curiositatem eas legeret, tunc ei nullam facit injuriam (modo non patefaceret secretum cum illius damno); nam quæ pro derelictis habentur licitum est ea in propriam utilitatem convertere ; ita *Laym. Busemb. Diana*, *S. Antonin. Sylvest.*, *etc.*; et hoc quamvis (dicunt *Lugo* et *Ronc.*) dominus lacerasset epistolam in minutas partes ; tunc enim videtur voluisse cedere suo juri. Sed merito contradicit *La-Croix cum Rebellio*, *etc.*, quia lacerando ille minutatim epistolam, bene significare voluit nolle eam legi, et noluisse cedere suo juri. Et hoc, quod dictum est de epistolis, valet pro omnibus aliis scripturis; quia quilibet habet jus secreti in suis scriptis, quæ non vult esse communia cum aliis ; ita *Nav. Molin. Busemb.*, *etc.* (5).

PUNCTUM III.

DE DETRACTIONE.

7. Detractio quando est culpabilis. — 8. De arcano per fraudem cognito, etc. — 9. De arcani obligatione. — 10. An possit publicare delictum ob defensionem. — 11 An propter consilium et solamen, et an viro probo. — 12. Si delictum est publicum in uno loco, etc.—13. Si fuerit publicum aliquo tempore, etc. — 14. Si delictum est connexum. — 15. Si referat ut ab aliis auditum.— 16. Qui nominat aliquem ordinem, aut monasterium. — 17. Qui inducit, aut audit detractionem. — 18. De famæ restitutione. — 19. Causæ excusantes a restitutione. — 20. An adsit obligatio compensandi infamationem cum pecunia. — 21. An infamatus possit sibi compensare. — 22. Qui sint libelli famosi, et quæ pœnæ adsint contra eos conficientes.

7. — DETRACTIO alterius famæ tunc est mortale, cum aut publicatur delictum falsum proximi, aut delictum verum, sed occultum, et quod brevi non est publicandum ; et item cum publicatur, ut infametur; nam

(1) Lib. 3. n. 989 et 990. — (2) L. 5. n. 70 ad 71. — (3) Ibid. v. Ita. — (4) Ibid. et l. 3. n. 969 ad 3. circa fin. — (5) L. 5. cit. n. 70. v. 6. Si litteras.

si manifestetur ob alium justum finem (loquendo de delicto vero) v. gr., ut proximus corrigatur, aut ut evitetur damnum grave aliorum, et nullum exstaret medium quo evitetur illud, tunc illud patefacere non est illicitum, (nisi in casu quo damnum infamia notati esset notabiliter excedens proprium damnum); quia, ut dicit *S. Thomas* (1), illa dicitur vera detractio quæ fit ut denigretur alterius fama, non autem illa quæ fit ob aliud bonum necessarium : « Si verba (sic ait S. D.) » per quæ fama alterius diminuitur, proferat quis ob aliquod bonum » necessarium, non est peccatum, nec potest dici detractio (2). »

8. — Hic locum habet magna quæstio, an quis ad evitandum grave suum damnum, possit patefacere delictum occultum alterius, sed injuste cognitum aut vi, aut fraude, v. g., reserando litteras, etc. ? Variæ sunt sententiæ ; inter quas nobis arridet illa *Lug. Laym. Tourn. La-Croix et Sporer.*, qui negant posse hoc fieri, quia illa actio injusta obligat patrantem eam ad restituendum proximo omnia damna quæ inde illi proventura erunt. Eo solo casu posset revelare alterius delictum, quando ei liceret illud investigare etiam per vim, aut reserando alterius litteras, ut esset si revelatio conferret bono communi, aut si ille proximus sub gravi teneretur aperire arcanum ut repararetur damnum, aut si ille injustam vexationem exhiberet, et alius qui litteras resignat, probabiliter putaret in illis aliquod contineri quod directe esset causa injusta damni proprii, aut alterius innocentis ; nam secus, si directe non contineretur in litteris vexatio, sed ab illis posset deduci indirecte aliqua notitia, qua sua utilitas promoveri posset, aut vitari damnum, non liceret tunc aperire litteras, cum hoc sit contra bonum commune societatis humanæ, quod præferendum utique est bono privato ; ita *Less. Laym. et Salm.* cum aliis communiter (3).

9. — Hic quoque opportune cadit ut sciatur quandonam teneamur servare arcanum ? In hoc oportet distinguere arcanum naturale a promisso et a commisso : *naturale* est quando quis casu scit aliquod factum occultum : *promissum* est cum se aliquis obligat non manifestare aliquid ; *commissum* denique dicitur, cum aliquis confidit alteri arcanum cum prohibitione non revelandi. Veniamus ad obligationem arcani. *Promissum* obligat juxta intentionem committentis, sed non habet ille obligationem gravem observandi, nisi cum certum est ita se obligasse. *Commissum* (dictum etiam *rigorosum*) obligat strictius quam naturale, et potest tantum in sequentibus casibus aperiri : 1. si præsumitur consensus principalis, 2. si factum jam sit publicatum. Imo *Az. Lug. Ronc. Salm.* et alii dicunt non esse mortale uni, vel alteri illud communicare commissum, licet si de re gravi, modo persona non sit talis ut præcipue illi judicetur committens voluisse celari ; 3. si occultatio arcani vergeret in damnum commune, vel alicujus innocentis, ac ipsius committentis ; quia tunc tu bene potes detegere illud. Huc adde, juxta communiorem et probabiliorem sententiam cum *Soto*, *Navar. Laym. Less. Lug. Bonac. Ronc., etc.*, quod potes detegere secretum etiam ad reparandum tuum proprium grave damnum, cum deterioris conditionis non sis quam cæteri innocentes : dummodo (limitatur) detectio non vergeret in grave damnum commune, et modo non te obligasses illud celare etiam cum aliquo tuo damno. An autem illud possis prodere in periculo

(1) 2. 2. q. 73. art. 3. — (2) Lib. 3. n. 969. — (3) Lib. 3. n. 969 circa fin.

vitæ, cum etiam in tali periculo te obligasses celare, utraque sententia affirmativa et negativa est probabilis (1).

10. — Notandum 1. licere (ut dicunt *Lugo, Carden. Tournely et Busemb.*) revelare aliquod verum delictum proximi, in quantum juvat, et etiam est necessarium ad se defendendum ab aliqua insidia ab illo parata. Dictum est verum, quia imponere delictum falsum semper est grave, uti habetur ex propos. 44 ex damnatis ab Innocent. XI, quæ dicebat : « Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum » crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat, etc. (2). » Multi doctores tamen excusant a mortali, cum quis aut aufugiat acriores cruciatus confitetur commisisse delictum cujus immunis est; sed hoc non admittimus cum aliis (3); observa id quod dicetur in *tract.* 13. *num.* 83.

11. — Notandum 2. licere patefacere alterius peccatum in quantum conducit proprio consilio, aut levamini in aliqua injuria gravi qua quis affectus est, ut communissime *Nav. Bon. Sayro, Ledes. Mazzotta, Bus. Salm.* et alii. Et multi graves doctores ut *Less. Cajet. P. Nav. Bonac. Covar. Nav. Trull. etc.*, excusant (saltem a gravi) qui revelaret aliquod delictum secretum uni, vel alteri viro prudenti, dum fama consistit in æstimatione hominum, ideoque non judicatur infamatio significare illud peccatum uni, vel alteri qui illud celatum tenerent. Et hoc idem aperte sentit *S. Thomas* (4) dicens : Si ex incautela alicui dixerit hoc (nimirum alterius peccatum), ita tamen quod non proveniat inde infamia delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licet incaute agat (5).

12. — Notandum 3. quod cum delictum est publicum alicubi, dubitatur an sit gravis culpa illud manifestare alibi, etsi eo non adhuc pervenerit notitia, nec brevi perventura erit? Adsunt tres sententiæ : prima cum *Dicast. Villalob. Antoine, Tournely, Cuniliati, etc.*, tenet esse mortalem contra justitiam, quia delinquens adhuc ibi suam famam possidet. Secunda cum *Less. Sylv. et Bonac.* tenet esse mortalem contra charitatem, quia licet reus amiserit jus ad famam, valide tamen mœreret, sciendo palam fieri suum crimen eo loco ubi ignoratur. Tertia sententia communior, quam mordicus tuetur *Lugo*, (et vocat communem ac veram) cum *Cajetano*, *Anton. Ledesma et Major*, eamque tenent *Salmanticenses*, *cum Navarr. Bannez*, *Serra*, *Filliuc. Fagund. Macado* et aliis (6), dicit non esse gravem culpam neque contra justitiam, neque contra charitatem. Plures afferunt rationes præfati auctores : sed potior ratio est, quia ad bonum commune expedit agnosci malefactores ut ab eis alii cavere se possint; hocque commune bonum damno præponderat delinquentis. Hæc ratio utique valde probabilis mihi videtur, semper ac crimen est tale, quod reddat reum perniciosum et vitandum, prout esse crimen latrocinii, impudicitiæ, homicidii, proditionis et similium. Nec obstat dicere quod reus possidendo eo loco famam suam nequit illa exspoliari per solam opinionem probabilem; nam respondetur quod eodem tempore quo ipsius peccatum publicum evadit, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad famam, et ex alia omnes acquirunt jus ad ipsum agnoscendum ut evitent; et cum jus rei evadit incertum, incerta quoque evadit possessio illius. Invenio autem quod *P. Concina* (7)

(1) Lib. 3. n. 970 et 971. — (2) N. 972. — (3) Lib. 4. n. 275. — (4) Quodlib. 11. a 13 ad 3. — (5) Vide lib. 3. n. 973 in fine et 974. — (6) Lugo, dub. 14. n. 59. Salm. tr. 13. de Restit. c. 4. n. 61. cum aliis. — (7) Concina, Comp. Theol. tom. 1. p. 239. n. 10.

in hac quæstione distinguit, et ait quod cum delictum est notorium *notorietate facti,* scilicet publice patratum, tunc patefieri potest ubicumque; cum vero notorium est tantum *notorietate famæ*, sic inquit : « Cauti » omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc publica fama. » Adverte autem quod delictum publicatum in una tantum familia, aut monasterio, non potest dici absolute publicum; unde non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo haberet frequentem communicationem (1).

13. — Delictum vero alicujus publicum uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum publicari sine gravi culpa, saltem contra charitatem; excipe tunc si delictum esset publicum, non solum *notorietate facti*, sed etiam *notorietate juris*, nempe per sententiam judicis, aut rei confessionem in judicio, ut docent *Lessius*, *Lugo*, *La-Croix*, *etc.* (2). Cæterum hoc non obstante, non prohibetur quin historici delicta publica describant etiam ex solo facto, *Sotus*, *Molina*, *Vasq.*, *etc.* (3).

14. — Notandum 4. quod si quis infamia notatus est ob unum delictum, non est grave illum infamare de alio illi connexo, aut affine, ut si dicatur de milite fornicasse et hujusmodi. Secus vero si publicaretur aliud peccatum diversum; aut si de eo qui dicitur esse adulteratus semel, patefieret bis eum lapsum esse (4).

15. — Notandum 5. peccare tantum venialiter eum qui refert peccatum proximi, sed uti narratum ab inimicis, aut aliis modicæ fidei; aut si verisimiliter creduntur auditores non præstare fidem dictis. Sed peccabit mortaliter, si dicet a fide dignis audivisse, aut si refert delictum gravissimum; quia in hoc erit peccatum grave etiam solum suspectum fundatum præbere (5).

16. — Notandum 6. peccare eum qui detrahit famæ alicujus ordinis religiosi, aut monasterii alicujus religionis; sed etiam qui publicat delictum alicujus religionis, nominando monasterium aut ordinem. Nihilominus si ordo esset amplus, recte ait *P. Concina* non æstimandum grave peccatum, nec frangi sigillum, nominare ordinem qui non est strictæ observantiæ (6).

17. — Notandum 7. peccare graviter qui inducit alterum ad detrahendum. Qui etiam non inducit, sed oblectatur de detractione ab aliis facta, peccat etiam graviter, sed tantum contra charitatem. Sed qui oblectaretur non de damno quod proximus patitur in illa detractione, sed tantum de novitate aut curiositate quam continet detractio illa, multi doctores excusant a gravi, modo ille non esset superior; quia graviter interest subditum detrahentem corripere. Superiores igitur peccant graviter contra charitatem (sed non contra justitiam), ut recte tenet *Lugo*, *Sotus, Reb. Dicast.*, *etc.*, si omittunt corripere subditos detrahentes proximo de re gravi (7). Sed qui non est superior a multis gravibus doctoribus excusatur a peccato mortali, si ob verecundiam, aut timorem, non nititur impedire detractionem, dummodo proximo (ultra infamiam) non immineat aliud damnum ex detractione causandum, et modo, ait *S. Thomas* (8), certe non sciat quod si corriperet, detractionem impediret; sed

(1) Lib. 3. num. 974. — (2) Ibid. v. Similiter. — (3) Vide Salm. de Restit. c. 4. n. 37. — (4) Lib. 3. n. 976. — (5) N. 977. — (6) N. 978 ad 16; et l. 6. n. 653 in fine. — (7) N. 979 et 980. — (8) 2. 2, q. 73. a. 4.

hanc certitudinem habere est moraliter impossibile ei qui non est superior, aut saltem si non multo præstat dignitate, aut nobilitate (1). Advertunt *Lugo*, *Busemb.*, *etc.*, errare eos qui statim ac audiunt loqui contra proximum, putant illico teneri ad correctionem; quia sæpe plus prodest proximo ut detractio incepta terminetur, dum aliquando, expleto discursu, cognoscetur quod res aliter sese habeat quam in principio apprehensa fuit. Cæterum ut ab omni scrupulo se eximat, ubi audit aliquem detrahentem, et quidem de re gravi et occulta, satis erit si a circulo discedat; aut si nitatur sermonem alio traducere, aut si ostendat sibi illud displicere, vultum alio convertendo, aut oculos demittendo, aut vultum valde serium ostendendo (2).

18. — Notandum 8. injustum detractorem teneri ad famæ restitutionem, et etiam ad damnum illi causatum (dummodo sit saltem in confuso præcognitum); et non solum cum delictum impositum est falsum, palinodiam canendo apud auditores, tam mediatos quam immediatos (cum immediati negligerent advertere suos auditores); sed etiam quando est verum, prospiciendo modo quo meliori potest; dicendo, v. gr.: *Erravi, allucinatus sum, me fefellit, mentitus sum;* quia omne peccatum est fallacia et mendacium, juxta S. Joannem. Ego soleo hoc consilium dare ut dicant: *Ex capite meo hoc erui*, (vulgo *me l'ho cavato dal capo*) æquivocando, quia omnia verba e mente (pro qua accipitur caput) procedunt. Quod si unquam famæ restitutio probabiliter majori damno potius quam utilitati infamia notato futura esse judicaretur, quia præsumeretur ab hominum memoria effluxisse (ut jam præsumitur cum famæ obtrectatio multo abhinc tempore acciderit, et inde hoc omnino in oblivione jacuerit) tunc satius est occasiones captare infamatum laudandi in aliqua ejus virtute, ut eum in bonam aliorum opinionem ponat, quam res præteritas hac famæ restitutione in memoriam revocare. Confessarius attamen curet ut hujusmodi famæ compensationes cum commode fieri possunt, ante absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur; licet cæteroquin hæ minus difficultatis habeant, quam pecuniæ restitutio (3).

19. — Denique notandum detractorem plurimis ex causis posse excusari a famæ restitutione: 1. si delictum jam ex alia via fuerit factum publicum, aut si infamatus aliis modis suæ famæ consuluerit; 2. si prudenter præsumitur diffamatus remisisse, dum quilibet est suæ famæ dominus, ut dicunt *Laym. Nav. Trull. Bus. Holz.*, *etc.*, cum communi (4); modo, intelligitur, possit remitti; dum remittere non potest quando ejus infamia cederet in scandalum, aut in damnum commune, aut suorum; 3. si ob famæ restitutionem subeundum esset periculum vitæ, aut damnum multo gravius quam est illud infamati; 4. si judicatur quod detractioni præstata non sit fides, ut quando fit in iracundiæ calore; 5. si prudenter judicatur quod factum oblivione sit deletum, ut supra dictum est; 6. si infamatus etiam tibi detraxit, et adhuc non restituit, quia tunc, juxta sententiam communiorem et probabiliorem *Soti*, *Silvii*, *Wigant*, *Tourn. Laym. Salm.*, *etc.*, tu potes suspendere tuam restitutionem, donec alter adimpleat suam (5).

20. — Dubitatur 1. an cum famæ restitutio non potest fieri, teneatur

(1) Lib. 3. n. 981. — (2) N. 979. — (3) N. 992. — (4) N. 1003. — (5) N. 988 et 989.

detractor pecuniis compensare? Alii ut *Silv. Sot. etc.* cum *S. Thom.* (1), probabiliter affirmant, quia fama etiam est pretio æstimabilis. Sed sententia communior et probabilior cum *Lessio, Lugo, Sanch. Laym. Vasq. Bonac. Salm. Croix., etc.,* negat, quia justitia obligat solum ad restituendum ablatum, aut æquivalens; sed fama, cum sit diversæ speciei, quoniam ordine superior est bonis, nunquam quocumque pretio compensari potest. Unde restitutio facta per pecuniam nunquam erit congruens satisfactioni, cum infamatus semper eodem modo quam ante pretii solutionem creditor restaret (2). Observetur quod dictum fuit *tract.* 10. *num.* 83.

21. — Dubitatur 2. an cum detractor non potest, aut non vult famam restituere, possit infamatus pecunia se compensare a detractore? Alii doctores negant, quia nequit fieri compensatio cum sola probabili opinione. Alii tamen affirmant, ut *Lessius, Mol. Arag. Ledes. etc.; et Salm.* admittunt hanc opinionem uti practice probabilem, dicentes regulam non posse compensari cum probabili, procedere cum debitum est dubium, non vero cum est certum, ut certum non est creditum quod habet offensus de sua fama, et dubium tantum versatur de modo compensandi, et hunc modum probabiliter admittunt doctores (3). Hoc non obstante adhæreo primæ sententiæ, dum infamatus est creditor in materia famæ, non autem bonorum; et si probabile est, imo probabilius (ut nuper vidimus) non teneri detractorem pecuniis compensare, cum non potest famam reparare, semper evenit quod infamatus compensatur ob creditum tantum probabile, non certum (4).

22. Aliquid hic addendum circa libellos famosos. *Libellus famosus*, sive *infamatorius*, est cum publicatur in scriptis aliqua gravis et occulta infamia cujusdam. Vocatur etiam libellus famosus scriptura tradita judici absque nomine accusatoris. Adversus eos qui hos libellos conficiunt, adest excommunicatio ferendæ sententiæ, ut habetur ex *c. Qui alterius*, 5. *qu.* 11; sed latæ, si libellus sit adversus Papam, aut Cardinales; imo est reservata, si est contra ordines Franciscanum et Dominicanum, aut alium communicantem; non vero si contra aliquem particularem religiosum. Eamdem culpam et pœnam incurrunt qui ad alicujus januam quoddam infamatorium signum appendunt (5).

TRACTATUS XII.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

1. — PRÆCEPTA Ecclesiæ sunt multa, sed principaliora et communiora populo christiano sunt quinque: 1. Sacro interesse diebus dominicis et festis de præcepto (sed de hoc jam satis in tertio præcepto Decalogi); 2. jejunare in Quadragesima, Vigiliis, quatuor Temporibus; 3. abstinere a carnibus feria sexta et sabbato; 4. confiteri saltem semel in anno, et communicare in Paschate; 5. non celebrare nuptias temporibus vetitis, et de hoc agetur in *tract. de Matrimonio.* Itaque restat hic agendum

(1) 2. 2. q. 62. a 2. ad 2. — (2) Lib. 3. n. 627 et 1000. — (3) N. 1001. — (4) Vid. lib. 1. n. 35. v. Hinc — (5) Lib. 3. n. 995.

de 2, 3 et 4 præceptis. In primo capite erit sermo de jejunio, et hic etiam agetur de abstinentia a carnibus; in secundo capite, de confessione et communione annuali.

CAPUT I.

DE JEJUNIO ECCLESIASTICO.

PUNCTUM I.

DE JEJUNII OBLIGATIONE.

2. De abstinentia a carnibus. — 3 et 4. De lacticiniis. — 5. De larido. — 6. De tribus bullis Benedicti XIV. — 7. An dispensati ad carnes possint vesci piscibus. — 8. De carne suina. — 9. De unica comestione. — 10. De interruptione prandii. — 11. De electuariis, etc. — 12. De potionibus. — 13. De vino et birra. — 14. De sorbetto. — 15. De chocolate. — 16 ad 19. De collatiuncula serotina. — 20. Si quis pluries vescitur carnibus, aut alio cibo, etc. — 21. De hora refectionis.

2. — Tres sunt conditiones quas requirit jejunium ecclesiasticum : abstinentia a carnibus, unica comestio et hora refectionis. Præcipue jejunium consistit in abstinentia a carnibus eorum animalium quæ in terra nascuntur et respirant, juxta regulam *S. Thomæ* (1); aut communiter inter carnes, et non inter pisces reputantur, juxta sententiam communem aliorum. In dubio autem an esus carnium alicujus animalis tempore jejunii sit licitus vel illicitus, nec adsit legitima consuetudo, videndum erit, ait Bened. XIV (2), ex regula Angelici, « an hujusmodi animal sit » simile, aut dissimile iis quorum esus diebus jejunii interdictus est, et » an illius carnes humano corpori validius nutriendo et corroborando » idoneæ dignoscantur, quemadmodum late probat Tamburinus, » *tum. l.* 4. *in Dec. c.* 5. § 1. *n.* 10, *tum ad* 4. *Præc. Eccl. c.* 3. *n.* 2. Et si ita nec quid certi definiri potest, subjungit idem Benedict. rem deferendam esse ad Sedis apostolicæ judicium. Hinc dicunt *Bonac. Regin. Concina, Tamb. Holzm. Elbel, etc.*, non esse vetitas testudines, ranas, limaces (vulgo dictas *Maruzze*), locustas (vulgo *grilli*), aut conchilia. Idem dicunt *Holzman et Elbel* de lutris (vulgo *lutrie*), de castoribus et de anatibus cujusdam generis. Contra aves, licet quædam earum nutriantur in aquis nihilominus omnes pro veris carnibus habentur, ut sunt fulicæ, corvi marini et similes (3). Ab isto præcepto sunt immunes amentes, et pueri ante usum rationis. An autem eximantur pueri qui ante septennium perfecto usu rationis dotati sunt, vide quod dictum fuit *tract.* 2. *n.* 37.

3. — In quadragesima autem adultis prohibentur sub gravi, non solum carnes, sed etiam ova et lacticinia, ut habetur ex Prop. 32 ab Alexandro VII proscripta, quæ dicebat : *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.* Hic quæritur 1. an in vigiliis et quatuor temporibus extra quadragesimam sint universe interdicta lacticinia ? Nonnulli (sed pauci) affirmant ex can. *Denique* 6. *dist.* 4, ubi S. Gregorius scripsit : *Par autem est ut jejunemus a caseo et ovis.* Et hujus sententiæ videtur esse S. Thomas (4) dicens Ecclesiam interdicere fidelibus tam carnes quam ova. Sed nos dicimus cum sententia communi, in vigiliis non vetari lacticinia, nisi ubi inolevit consuetudo abstinendi : ita *Navar. S. Anton. Laym. Sanch.*

(1) 2. 2. q. 147. a. 8. — (2) De synodo l. 11. c. 5. n. 12. — (3) Lib. 3. n. 1011 et 1012. — (4) 2. 2. q. 147. a. 8.

Concina et alii, cum *Salm.* qui pro hac re adducunt etiam concil. Tolet. Nec obstat dictus can. *Denique*, quia ibi S. Gregorius quæsitus fuit de solo jejunio quadragesimali; et congrue responsio arrisit petitioni; et S. Thomas de eadem quadragesima loquitur, nam de aliis jejuniis disserens *cit. a.* 8 *ad* 3, dicit : « Et ideo in quolibet jejunio interdicitur esus » carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur etiam ova. » Igitur extra quadragesimam, de jure non interdicuntur ova. Nec obstat quod exprimitur in bulla *In suprema* N. SS. P. Benedict. XIV : « In » quadragesima aliisque diebus carnium et lacticiniorum esus est pro- » hibitus, dispensari contigerit, etc. » Nam ut scripsit probabiliter quidam auctor modernus (*P. de Petio Theatinus, in addit. ad Fel. Pot.*) per prædicta verba non reprobatur sententia contraria, cum possint intelligi relative ad tempus solummodo quadragesimale, non vero aliis; sed nodus omnis solvitur ex aliis verbis Pontificis *de Synodo* (1), ubi Pontifex sic loquitur : « In cæteris vero jejuniis extra quadragesimam » ab episcopo prohiberi non debent ova et lacticinia in iis locis in quibus » eorum usus legitima consuetudine jampridem inolevit. » Si episcopis insinuat quod prohibere non possunt, evidens est quod reipsa quidem non prohibuit, nec declaravit prohibita esse, saltem ubi consuetudo viget iis vescendi (2).

4. — Quæritur 2. an ubi adest consuetudo abstinendi a lacticiniis, incolæ teneantur sub gravi ab illis abstinere? Negant *Sanch. Villalob. Tambur. etc.*, quia de eo non constat (uti dicunt) an introducta sit cum animo se obligandi sub gravi, uti necesse erat. Sed affirmat communis sententia, quam nos sequimur cum *Less. Laym. Conc. Salm. Bonac. Viva*, et aliis cum *S. Thom.* (3); quia sicut diximus *tract.* 2. *n.* 79 *in fine,* cum talis abstinentia sit gravis oneris, et cum videatur ita constanter observari, bene quidem præsumitur introducta esse et continuata animo se obligandi; aliter faciliter cessasset; et posito quod præsumptio stet pro obligatione, pro ea stat possessio, et non pro libertate (4). Et idem dicemus propter eamdem rationem de obligatione monialium ad horas canonicas. Vide *in appendice* 3. *de Examin. ord. num.* 61, *in fine tom.* 3.

5. — Quæritur 3. an iis quibus permittuntur lacticinia, permittatur laridum? Affirmant *Sylvest. Ostiens. Abb. etc.*; et *P. Viva* appellat probabile, citans *Laym. et Azor.* (sed ego inveni *Laym.* omnino id improbare, et *Azorium* non damnare tantum). *Tamburinus cum Diana et Henriq.* admittit solum cum liquefactum est; sed ego judico sequendam esse primam sententiam communem *Sanch. Bonac. Conc. Ronc. Elbel, Milante*, et aliorum qui omnino negant, quia pinguedo est vera caro (5).

6. — Quæritur 4. an dispensati ad carnes, aut ad lacticinia, possint diebus jejunii vesci piscibus? Sed hic ante omnia notanda sunt ea quæ sancita sunt et declarata a SS. P. Benedicto XIV, circa jejunium, in tribus suis bullis. Et 1. in bulla *Non ambigimus*, data die 30 martii 1741; declaratum fuit neminem posse dispensari ad carnes *sine legitima causa et de utriusque medici consilio,* nempe medici et parochi, aut confessarii; et super declaratum fuit ad dispensandum cum integro populo, aut

(1) Lib. 2. c. 5. n. 13. — (2) Lib. 3. n. 1009. — (3) Cit. q. 147. a. 8 ad 3. — (4) Lib. 3. n. 1009. Dub. III. — (5) N. 1010.

communitate, requiri gravissimam et urgentem necessitatem, ac dispensationem impetrandam esse a Sede apostolica toties quoties opus fuerit; et tunc sic dispensatos teneri ad unicam comestionem, ac non esse miscendas licitas atque interdictas epulas, nempe carnes et pisces, ut declaravit in rescripto ad episcopum Compostellæ, quod affertur in bulla *Libentissime*; 2. in bulla *In suprema* ejusdem anni; die vero 22. Aug. declaratum fuit iisdem duobus præceptis teneri quemlibet privatum cum quo dispensatum esset, et non tantum in quadragesima, sed etiam in omnibus aliis jejunii diebus; 3. in bulla *Libentissime*, sub die 10 junii 1745, declaratum fuit dispensatos ad carnes in collatiuncula serotina *eo cibo eaque portione debere uti*, *quibus utuntur jejunantes meticulosæ conscientiæ*; 4. debere ipsosmet observare normam præscriptam jejunantibus; 5. cibos vetitos dispensatis ad carnes esse pisces (etiam in dominicis quadragesimæ); ita ut in eadem mensa non possint simul apponi carnes et pisces: epulas interdictas (sunt verba bullæ) *esse pisces; adeoque utrumque simul adhiberi non posse*; subjungendo ibi quod permittuntur pisces dispensatis ad lacticinia.

7. — His positis, dubitabatur a quodam an in mensa privata liceret dispensatis ad carnes vesci aliquo pisce? Super hoc scripsit prænominatus *de Petio*, inhibitionem esse factam tantum pro conviviis ob scandalum, non autem pro illis in mensa privata qui moderate vellent aliquo pisciculo vesci, ablato scandalo; et non ex gula. Sed esto istæ limitationes ponantur, attamen omnino improbabilis est talis opinio (ne dicam inventum), dum 1. bulla loquitur generaliter; 2. Pontifex in tantum exprimit convivia in citata bulla, non quia præceptum cadere velit tantum super illa, sed ut ostendat quo fuisset prætergressa gulæ indulgendi licentia, ut etiam ad convivia epulæ interdictæ inferantur, quod utique temeritatem majorem sapit. 3. Relictis subtilitatibus ratiocinationibusque inanibus, ex eo quod in posterioribus bullis statuitur, luce meridiana clarius videbitur longe aberrasse *de Petio*. In bulla enim *In Suprema* sic statuitur: « Nos quibuscumque... dispensari contigerit, ab » omnibus omnino et nemine excepto (nota) unicam comestionem et li- » citas atque interdictas epulas minime esse apponendas declaramus atque » decernimus. » Ergo sicuti nemini, sive in privato, sive in convivio licet plures comestiones adhibere, ita nec epulas interdictas (quales sunt pisces), cum ad utrumque obliget omnes, nemine excepto; alias deberent excipi qui privatim et non in convivio pisces comesturi essent. 4. Interrogatus Pontifex quænam epulæ sint interdictæ conjugi cum licitis, respondit epulas licitas pro iis quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas; epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse: ergo pisces interdicti sunt iis quibus conceduntur carnes absolute, quales sunt ii qui etiam privatim comedunt. 5. Pontifex ibidem declarat pisces non interdici iis qui sunt dispensati ad lacticinia: ergo sunt interdicti dispensatis ad carnes. Quid clarius desideratur?

8. — Quæritur 5. an dispensatis ad carnes, tempore jejuniorum, sit vetita caro suina? Affirmat absolute *P. Concina* ex quodam decreto quod adducit Clementis XI, Romæ edito die 24 februarii an. 1702. Sed communiter negant *Lugo*, *Sanch. Croix*, *Tamb. Salm. cum Trull. Villalob. etc.*, quia esset nimis scrupulosum (uti dicunt) imo magis moles-

tum, quam jejunium ipsum, si quilibet dispensatus examinare deberet quæ carnes sibi essent nocivæ, quæ vero non. Nec obstat edictum (non jam decretum) præfatum Clementis, ubi duo præcepta fuerunt, unum ut dispensati tenerentur ad unicam comestionem, aliud ne iisdem permitterentur carnes insalubres : non obstat dico, quia illud edictum non fuit generale, sed particulare pro statu romano, ut attestatur *Viva* et alii, et ut declaravit idem Benedictus XIV, cum erat archiepiscopus bononiensis, in *Notific. tom.* 1, *n.* 24. Et postea in bulla *Non ambigimus*, cum meminisset laudatum edictum, licet universale fecisset præceptum unicæ comestionis, sub silentio tamen præterivit præceptum de abstinendo a carnibus non salubribus : unde argumentatur non voluisse Pontificem hoc præceptum fieri universale. Sed ut loquar in particulari de carne suina, non mihi videtur quod possit dici absolute nociva, dum ista, ut scribit celebris medicus *Hoffmanno*, maximam habet cum sanguine humano convenientiam. Sed dicet aliquis : Cur talis caro interdicta fuit Hebræis ? nonne quia nociva ? Sed respondetur quod in Palæstina (regione valde calida) ibi ideo potuit ut nociva prohiberi, quia ibi sues (juxta *Calm. in Levit.* 11. 8.) sunt faciliores lepra inficiari, quod in aliis partibus non ita accidit : sicut etiam vetita fuit caro leporis, sed in istis regionibus lepores certe non reputantur nocivi. Præterea *S. Thomas* (1) dicit carnes vetitas fuisse Judæis, aliæ ob nimiam humiditatem, aut siccitatem, aliæ ob immunditiam, ut carnes suillæ; et revera ratio talis prohibitionis allata a Moyse est, quia illæ erant carnes immundæ Hebræis : « Horum carnibus non vescimini, quia immunda sunt » vobis, *Levit.* 11. 8. » Dicuntur immundæ, quia, ut scribit Plutarchus, « nullum animal ita gaudet cœno ac sordidis locis. » Insuper ait *Natalis de Alexandro*, et idem prius scripserat Tertullianus (*Lib.* 2. *contra Marcionem*, c. 18.) carnem suillam fuisse prohibitam Judæis ad frenandam gulam et incontinentiam.

9. — Secunda conditio jejunii est unica comestio. Dubitabatur prius an dispensati ad carnes ad illam tenerentur, eo quia cessante abstinentia a carnibus, cessabat quoque essentia jejunii ? Sed hodie (ut diximus) declaratum habemus a Benedicto XIV jejunium duo continere præcepta, unde licet cesset primum de abstinentia a carnibus, non cessat secundum (licet minus principale) de unica comestione ; excipitur tamen casus quo dispensatio ad carnes concedatur ob infirmitatem aut debilitatem virium, ut dicunt doctores communiter; et ut ab eodem Pontifice declaratum est in bulla *In suprema*, ubi dicitur : « Dummodo nulla certa et » periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, vel aliter necessario » fieri exigat (2). »

Tertia conditio est hora refectionis quæ est circa meridiem. Fit quæstio an peccet notabiliter antevertens horam sine causa ? Illud notabiliter alii intelligunt plus quam horam, sed alii probabilius tantum horam. Cæterum anticipare infra horam omnibus licet. An autem anticipatio notabilis sit mortalis, affirmant *Azorius, Sanch. Conc.* Sed communius negant *Less. Tolet. Pal. Laym. Roncag. Holzm. et Salm.* cum aliis pluribus; quia hora non est de essentia jejunii, sed tantum circumstantia accidentalis, quæ licet olim graviter obligabat, hodie tamen, ut aiunt *Holzm.*

(1) 1. 2. q. 102. art. 6. ad 1. — (2) Lib. 3. n. 1015. v. Quær. hic, circa med.

et Ronc. postquam ex consuetudine mutata est hora prandii, designatio temporis non videtur inducta tanquam de substantia jejunii (1).

10. — Permittuntur nihilominus 1. interrumpi prandium ob aliquod negotium quod intercedit. Sine causa cæteroquin non licet prandium interrumpere, et denuo ad mensam redire; sed hoc intelligitur moraliter; nam etiam sine causa, et quamvis aliquis terminasset prandium, potest iterum comedere si commensales prosequuntur prandere, aut si in mensa afferuntur aliæ epulæ quæ non expectabantur; ita *Sanch. Salm. et Villalob.* Imo *Filiuc. Tamb. Elbel.* concedunt generaliter posse sumi alium cibum post sesquiquadrantem. Certum est autem per horam, sine causa, prandium interrumpi; sed si aliquo negotio quis intercipitur, utique potest ad horam interrumpere; imo *Lezana*, *Diana*, *Fagn. Tamb. etc.*, concedunt usque ad duas; sed id jure merito ait *Holzm.* licere, cum quis cibo sufficienti non fuerit refectus, et jejunium sine gravi incommodo tolerare non potest, tunc potest prandium reassumere, quia Ecclesia non intendit aliquem obligare diem ducere sine sufficienti refectione (2). Probabiliter tamen dicunt *Croix*, *Fagund. et Tamb.* licere prandium protrahere usque ad duas horas; *et Elbel. cum Gob.* admittunt usque ad tres aut quatuor horas, saltem pro Germanicis, inspecta eorum consuetudine (3).

11. — Permittitur 2. aliquod sumere ratione medicinæ, ut sunt electuaria (quæ sunt quædam conservæ ex saccharo et juniperis, aut cedro, etc., confectæ) de quibus loquitur *S. Thom.* (4), et sic dicit : « Electuaria assumuntur ad digestionem, unde non solvunt jejunium, » nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat » per modum cibi. » Itaque licet assumere hæc electuaria ob quamlibet causam justam, nempe ad vehiculum cibi, ad stomachi roborationem, ad vocem conservandam, ad auferendum oris fetorem, et hujusmodi. Ita etiam permittitur sumere parum cibi (v. g. unciam) ad depellendam debilitatem, ut communiter *Azor. Less. Tol. Laym. etc.* Nonnulli hoc permittunt toties quoties bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ut recte dicunt alii, vix potest permitti semel atque iterum in die (5).

12. — Permittuntur 3. omnes potiones quæ per modum potus accipiuntur, ut sunt *Caffe et The*, *Salviæ*, *etc.*, non autem lactis, aut juris; quia licet hæ potiones sorbeantur, tamen non habent rationem potus, sed cibi, et potius ad nutritionem quam ad cibi vehiculum referuntur. Et idem dicitur de succo fructuum, aut pomorum, vulgo *melloni d'acqua* (contra id quod quidam modernus anonymus improbabiliter scripsit), et etiam uvarum dentibus confectarum, aut tunc pressarum (6).

13. Dixi *uvarum tunc pressarum*, non *vini*, quia licet antiqui fideles etiam a vino abstinerent, hodie vinum non est prohibitum, licet biberetur ad sedandam famem, ut communiter tenent *Azor. Sanchez*, *Less. Navar. Laym. Bonac. cum Salm.* qui ob præsentem consuetudinem hanc sententiam vocant certam. Et etiam S. Gregorius tunc temporis in cit. *cap. Denique*, *dist.* 4. permittebat vinum sine ulla exceptione : « Vinum » quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus. » Et idem dicitur *de cervisia seu birra* (quæ conficitur ex aqua hordeacea et aliis ingredientibus) quæ etiam pro vero potu accipitur (7).

(1) Lib. 3. n. 1016. — (2) N. 1020. Quær. III et IV. — (3) Ibid. Quær. V. — (4) 2. 2. q. 147. a. 6 ad 3. — (5) Lib. 3. n. 1018 et 1019. — (6) N. 1021. — (7) N. 1022.

14. — Idem dicimus de aqua mixta saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgo dicta *Sorbetto, vel Limonata*, ut docet communis sententia cum *Wigandt*, *Concina*, *Elbel*, *Salm. Viva*, *Croix*, *etc.*, dum (ut dicunt) semper ac parva quantitas harum rerum misceatur cum magna quantitate aquæ, reputatur potio naturalis. Nec debet existimari quod per congelationem mutet naturam, quia naturæ mutatio importat privationem essentiæ; sed aqua congelata in os immissa statim liquefit, et ad priorem statum redit. Et quod congelatio non mutet naturam, etiam habemus ex rubrica missæ (*cap.* 10. *num.* 11.) approbata a S. Pio V, ubi dicitur quod cum in celebrando missam congelantur post consecrationem species vini, non debent iterum consecrari (quod utique deberet fieri omnino, si congelatio mutaret naturam specierum) sed deberent liquefieri igne, et postea sumi (1).

15. — Quæstio magna est inter doctores an potio *chocolatis* frangat jejunium. Multi negant, *Card. Brancatius*, *Escob. Hurtadt. Holzm. Viva*, *etc.* modo aquæ portio sit in quantitate excedente; dicentes ex hoc sumi rationem potionis, ideoque dicunt posse sumi toties quoties libuerit in die. Alii vero affirmant, ut *Sanch*, *Sylv. Laym. Roncagl. et Tambur.*, dicentes eam potionem tantum habere rationem potus, quæ ad alimenti vehiculum inservit, non autem illam quæ ipsa est alimentum, ut est lac et jus, et ita est etiam de chocolate; unde concludunt per illud frangi jejunium, nisi sumatur in parva materia. Quid ego vero sentio dicam: mihi utique *chocolatem* pro potu non probatur, dum vere illud nutrit, et non videtur simplex potus. Sed nihilominus dico licere illud sumere ob duas rationes; prima est quia si chocolates non habet rationem medicinæ, et sicut diximus cum *S. Thoma* posse sumi electuaria, licet nutriant, ita etiam chocolatum, et in hoc convenit etiam *P. Concina.* Secunda ratio et magis universalis, quia hodie talis potio est in usu apud omnes, ut testantur *Salm. Viv. Holzm. Tamb. et Ronç.* qui stante hac consuetudine, pro comperto habent posse licite sumi. Sed tam ratione medicinæ quam consuetudinis puto cum *Salmant. et Milante* non posse permitti amplius quam semel in die. Sed tota nunc opinionum varietas est circa quantitatem in qua possit sumi quin jejunium lædatur. *P. Concina* dicit posse admitti sub medicinæ ratione; sed duntaxat in aquam ponendo *parum pulveris*, quod utique est nimis rigidum, et a nemine usque adhuc assertum. Alii ut *Salm. cum Leone et Turriano* permittunt usque ad duas uncias. Sed ut meam in medio proferam sententiam, cum episcopo *Milante* rationabilius mihi videtur posse admitti juxta usum communem sesquiunciam, cum ea aquæ quantitate quam capere potest vas usuale, quia hæc est quantitas illa quæ communiter est in usu.

16. — Permittitur vespere refectiuncula, juxta consuetudinem quæ hodie viget in locis a prælatis tolerata: nam *S. Thomas* (2), de jejunio disserens, dicit: « Ex hoc ipso quod prælati dissimulant, videntur an-» nuere. » Et in hoc certe standum magis auctoritati auctorum modernorum, licet inferiores numero, quam antiquis qui nihil poterant attestari de consuetudinibus modernis. Nulli dubium est quod antiquitus jejunium rigorosius observabatur, sed juxta modernam disciplinam ab omnibus admittitur serotina refectiuncula. In hoc debet attendi quid consuetudo permittat tam circa *quantitatem* quam circa *qualitatem* ci-

(1) Lib. 3. n. 1022. Quær. II. — (2) 2. 2. q. 147. a. 4 ad 3.

borum. Circa *quantitatem* (quidquid dicat *P. Concina* qui nihil aliud permittit, nisi tres uncias), alii permittunt quartam partem cœnæ consuetæ; sed hæc regula mihi non probatur, quia aut potest esse nimis indulgens (saltem respectu aliquorum), aut saltem est nimis obscura et scrupulosa. Melius igitur est sententiam sequi aliorum communiter hodie acceptam, uti testantur *Castrop. Roncagl. Salm. Viva, Bonac. Holzm. Tamb. Elbel. Dian. Sporer. Milante, Croix, Felix Pot. Mazzot. etc.*, quæ omnibus indiscriminatim (etiam illis qui parvo cibo indigent, ut etiam communiter dicunt) permittit quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias, quod est parva materia, uti dicetur *num.* 21.) ei qui majori nutrimento opus haberet (1). In vigilia Nativitatis communiter admittitur collatiuncula duplo major, nempe 16 unciarum, ratione talis solemnitatis, etiamsi talis vigilia incidat in sabbato 4 temporum; non autem in sabbato sancto, nec in vigilia Pentecostes. Nonnulli uti *Salm.* permittunt in vigilia Nativitatis usque ad satietatem refici, dicendo talem esse consuetudinem; sed ego de illa valde dubito in nostris regionibus; tanto magis quod *P. Mazzotta, Pasqual. et Renzi* omnino eam negant. Si quis autem vellet in eadem vigilia anticipare collatiunculam in mane ut cœnet vespere; rationabiliter advertit *Sanch.* (contra id quod sentiunt alii) non posse excedere octo uncias, quia tunc non adhuc incœpit festivitas quæ incipit a vesperis (2).

17. — Circa autem *qualitatem* ciborum, certum est permitti fructus, panem, herbas et dulciaria; sed quæritur 1. an permittantur pisces? Multi auctores ut *Spor. Marchant. Pasq. Elbel. Tamb. Vivald. et Burghaber* dicunt juxta hodiernam consuetudinem vesperi cibum sumi de piscibus etiam recentibus et magnis, ut licet mane. Cæterum in hisce partibus recepta est consuetudo comedendi pisciculos recentes, et, ut dicunt *Viva et Mazzotta cum Bonac.*, etiam licere sumere in modica quantitate (v. gr. duas aut tres uncias) aliquid piscis grandioris. Idem confirmat *Milante* (3) qui testatur tunc temporis etiam communitatibus religiosis ministrari vespere pisciculos recentes in quadragesima; et quoad majores sic scribit : « Attenta præsenti disciplina, sine ullo scru- » pulo posse etiam magnos pisces permitti existimo, cum debito mode- » ramine (4). »

18. — Quæritur 2. an liceat sumere 8 uncias panis in aqua cum oleo decocti? Nonnulli admittunt; sed hæc opinio jure merito a *Salmant. Viva, Ronc. Tambur.* et ab aliis communiter refellitur, quia panis per coctionem et fermentationem in aqua certam diversam naturam acquirit; nam ita consubstantiatur cum aqua et nunquam postea possit segregari; saltem hoc consuetudo non admittit. Vix ergo potest permitti cum *Tamb.* panem in vinum aut aquam infundere, et illico illum sumere, quia tunc non intercedit fermentatio; aut cum *Roncagl.* permitti possunt 4. aut cum *Salmanticensibus* ad summum 5 unciæ panis aridi decocti in aqua. Et idem dicendum de leguminibus aqua elixatis. Probabiliter postea *Castrop. Laym. Bonac. Azor. Viva, Mazz. et Salm.* permittunt vesci jusculo cocto cum oleo, aut aceto, aut vino decocto; advertendo tamen cum *Viva* quod oleum, acetum et vinum decoctum computanda sunt in pondus 8 unciarum, dum hæc non habent rationem potus (5).

(1) Lib. 3. n. 1025. — (2) Ib. v. In vigilia. — (3) In prop. Alex. VII. Exercit. 23. — (4) Lib. 3. n. 1026 et 1028. — (5) Lib. 3 n. 1029.

19. — Quoad dispensatos cum quæsitus fuisset noster Pontifex Benedictus XIV, an ipsi in refectiuncula possent uti carne, respondit (uti legitur in bulla *Libentissime*) ita : « Non licere, sed opus habere eo cibo » eaque uti portione quibus utuntur homines jejunantes rectæ et meticu- » losæ conscientiæ. » Post hanc responsionem multi doctores dicebant dispensatos ad carnes, aut ad lacticinia, posse in refectiuncula casei parum (parum *casei* dictum est, non ovum) sumere, modo uncia, aut sesquiuncia non excederetur, et hoc videbatur probabile juxta usum qui apud multos observabatur; sed postea cum a quodam confessario ad sacram Pœnitentiariam datæ fuissent litteræ de hoc, et cum ipse Pontifex de sua sententia quæsitus esset, respondit Pœnitentiaria Papam oretenus declarasse vetitum esse etiam caseum; quam quidem declarationem hic affero : « Sacra Pœnitentiaria... optime conscia mentis Sancti- » tatis suæ, de auctoritate speciali ejusdem respondit, quod in serotina » refectiuncula non licet carnem, vel lacticinia adhibere. » *Romæ*, *in S. Pœnit. die* 10 *februarii* 1756. Et cum adhuc dubitatum fuisset a quibusdam de fide præstanda huic responso, ab eodem confessario scriptum fuit ad ipsum Pontificem, et hoc responsum venit : « Sacra Pœnitentiaria » de mandato sanctissimi Domini, qui suis oculis retroscriptam epistolam » dignatus est legere, respondet quod Sanctitas sua dixerit,.. vera esse, » et pro veris habenda esse quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse » rescripta. » *Romæ*, *die* 23 *julii* 1756; et hæc responsa originaria apud me conservantur. Nonnulli postea dixerunt præfatam declarationem opus habere promulgatione ut obligare possit; sed juxta illud quod diximus *tract.* 2. *n.* 73 *et* 74, cum declaratio ab ipso legislatore, qui declarat mentem suam, facta est, non indiget promulgatione (1). Et *Salm. in Append. tract.* 6, *p.* 98. *n.* 27. afferentes præfatam bullam, varias illationes deducunt, et inter eas est ista : « Infertur 2. (sunt verba » *Salm.*) nec ova, nec lacticinia esse materiam collationis serotinæ pro » his qui dispensati sunt; » et hanc dant rationem : « Ex eo quod » horum ciborum ab iis qui rigorose jejunant in tali collatione esus non » adhibetur. » Nunc ad hujusmodi confirmationem notum sit nuperrime nostrum regnantem pontificem Clementem XIII edidisse bullam incipientem *Appetente*, *etc.*, sub die 26 decemb. 1759, qua Pontifex, cum abusum aliquorum noverit sumendi extra prandium quasdam potiones lacte mixtas, illum condemnavit, declaravitque prædecessorem Pontificem Benedictum XIV censuisse non licere dispensatis uti nec carnibus, nec lacticiniis, nisi in unica comestione, extra quam ipsos non aliter gerendos esse dixit quam alii qui nulla dispensatione fruuntur. Hæc sunt verba bullæ : « Nova infringendis jejunii legibus vel opinionum » commenta, vel a vera jejunii vi et natura abhorrentes consuetudines » humani pravitate ingenii novissime sint invectæ, ea omnia, quantum, » juvante Domino, fieri potest, radicitus convellenda curetis. In quibus » profecto abusum illum censemus omnino numerandum, quem rumor » quidam ad nos pertulit; cum nonnulli, quibus ob justas et legitimas » causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit; licere sibi putant » potiones lacte permixtas sumere, contra quod prædicto prædecessori » nostro visum fuerit, qui censuit tam dispensatos a carnium abstinentia » quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus

(1) Lib. 3. n. 1027. v. Hic notand.

» æquiparandos iis esse quibuscum nulla est dispensatio, ac propterea » tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne » trahunt originem, adhibere. » Et quæ sint ea quæ a carne trahunt originem, habetur a can. *Denique*, *dist.* 4. ubi dicitur : *Quæ trahunt originem sementinam a carnibus, ut sunt ova et lacticinia.* Itaque concludendum dispensatis in collatiuncula nullum alium permitti cibum, nisi illum qui non dispensatis conceditur.

20. — Si quis autem frangit jejunium, manifestare debet confessario quomodo violavit illud, an pluries comedendo, an carne vescendo; nam quoties quis vescitur carne aut lacticiniis, toties peccat; sed si comedisset cibos communes, sed pluries in quantitate notabili, non amplius teneretur ad jejunium; ita tenent communiter *Azor. Cajet. Suar. Tol. Castrop. Sanch. Laym. Anacl. Ronc. Holzm. Salmant, etc.* contra paucos; quia essentia præcepti de abstinentia a carnibus consistit in abstinentia; quare semper durat obligatio ab illis abstinendi : sed essentia præcepti non comedendi pluries consistit in unica comestione, ut docet *S. Thomas* (1) : « Ecclesiæ moderatione statutum est, ut semel in die a » jejunantibus comedatur. » Quare, destructa essentia præcepti secunda comestione, jam præceptum solutum est, nec potest amplius observari (2). Quæstio autem fit an qui inculpabiliter bis comedit in quantitate notabili, debeat in reliquo diei abstinere ab alio cibo? *Laym. Bonac. Castrop. Holzm. Sporer, etc.* negant, eadem ratione; sed probabilius mihi videtur oppositum *Azori, Valent. Sa et Nav.* quia licet qui violat jejunium inadvertenter, jam materialiter illud frangit, nihilominus videtur, advertendo postea ad obligationem, teneri ad illud observandum, ne solvat illud formaliter (3).

Dictum est *in quantitate notabili,* nempe ultra duas uncias, quæ putatur materia parva, ut dicunt *Sanch. Viva, Salm. Vivald. Turrian. Leone, Tambur. Leand. Spor. Busemb. Elbel,* et alii. Sed si quis pluries in die sumeret aliquid parvum, quod deveniat ad grave, peccaret graviter, ut habetur ex prop. 29 ex damnatis ab Alexand. VII. Nota etiam quod in carne possit etiam dari parvitas materiæ, sed hæc est multo magis limitata : dicunt *Salmant. Diana, et Roncagl.* quod quantitas excedens octavam partem unciæ est materia gravis (4). Permittunt *Salm. cum Diana* posse sumi duo crustula ex ovis et butyro confecta (vulgo *Ciambelle*); sed melius dicunt *Ledesma et Villal.* quod solum potest excusari ratione parvitatis materiæ (5).

21. — Tertia conditio demum jejunii est hora refectionis. Hæc hora olim erat hora post occasum solis. Deinde anteacta fuit ad horam Nonæ. Sed a sæculo XIV fuit anticipata ad horam Sextæ, nempe ad meridiem. Hinc dubitatum fuit an notabilis hujus horæ anticipatio in refectione sit gravis culpa? Affirmat prima sententia cum *Azorio, Silvio, Sanchez, Natal. Alex. Antoine, Franzoja, Cuniliati, ac Nav. Abul. Covar.* et aliis apud *Salmant. et Concinam,* qui pro hac sententia refert adesse 24 auctores (6). Id probatur ex can. *Solent* 50 *dist.* 1. concilii Cabillonensis,

(1) 2. 2. q. 147. a. 6. — (2) Lib. 3. n. 1030. — (3) Ib. Quær. II. — (4) N. 1029. v. In confess. — (5) Ibid. — (6) Azor. tom. 1. lib. 7. c. 11. qu. 4. Sylvius tom. 3. in 2. 2. q. 147. art. 7. ad concl. 3. Sanch. l. 5. cons. de obs. jejun. c. 1. dub. 28. Nat. Alex. l. 4. c. 5. art. 7. reg. 13. Antoine tr. de virtute moral. part. 1. post. cap. 3. append. de jejun. eccl. qu. 2. Franzoja in Bus. pag. 213. Anim. 3. Cunil. tract. 12. cap. 1. § 2. n. 2. Alii apud Salm. tr. 23. cap. 2. n. 86. Conc. tom. 5. pag. 275. qu. 7.

ubi dicitur : « Nullatenus jejunare credendi sunt, qui ante manducave- » rint quam vespertinum celebretur officium. » Hinc clare educitur quod eo tempore (in quo refectio erat præscripta ad horam Nonæ) hora jam spectabat ad substantiam jejunii. Proinde *S. Thomas* scripsit : « Cum » Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis » notabiliter anticipat, jejunium solvit (1). » Alii vero negant hodie culpam esse gravem anticipationem refectionis, ut *Less. Tolet. Bonac. Laym. et Salm.* cum plurimis qui observari possunt apud nostrum opus morale (2). Dicunt isti, juxta præsentem consuetudinem, horam non pertinere ad substantiam jejunii. Sed hæc ratio (pace tot auctorum) minime suadet; nam ipsimet, ut sunt *Laym. et Salm.* (3), non negant olim præceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec non probetur hodierna consuetudo antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet; sed hæc consuetudo non probatur ; vel saltem non est certa, stantibus tot auctoribus qui illam negant. Quapropter, licet quondam secundæ sententiæ adhæsi, re tamen melius animadversa, nunc illam minime probabilem censeo. Deinde dubitatur quænam sit notabilis hæc anticipatio vetita sub gravi? hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ut docet S. Thomas : « Ad jejunium requiritur hora determinata non secundum » subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem;sufficit » enim quod sit circa horam nonam (4). » Hinc alii dicunt anticipationem notabilem esse plusquam hora ; idque asserunt *Salmanticences* ab omnibus admitti ; sed *Natalis Alexander*, reprobat. Alii vero communiter assignant tanquam gravem, anticipationem unius integræ horæ; ita *Natalis Alex. Sylvestre*, *Azorius*, *Holzm*, *Concina*, *Antoine*, *Cuniliati et Franzoja* locis citatis. Aliqui autem auctores asserunt mendicantes habere privilegium a Leone X, anticipandi refectionem per duas horas in hieme, et per tres in æstate. Sed *Franzoja et Natalis Alex.* dicunt de hoc privilegio documenta non ostendit imo inquisitione adhibita non reperiri. Dicunt vero *Azor. Sylv. Palud et Nav.* posse excusare a culpa hanc anticipationem quamcumque rationabilem causam, nimirum negotii urgentis, debilis complexionis, necessitatis prædicandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis; attamen mihi suasum non est quamcumque harum causarum satis esse ad excusandum a præcepto, quod etiam hodie est grave, sicut ostendimus.

PUNCTUM II.

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A JEJUNIO.

22. I. *De* dispensatione, *et quis dispensare potest.* — 23. II. *De* impotentia physica. — 24. *De* impotentia morali. — 25. *De* adolescentibus, *et* senibus. — 26. III. *De* labore. — 27 *et* 28. *De* viatoribus. — 30 *ad* 31. *De* artificibus opulentis. — 32. *Si artifex potest sine gravi incommodo jejunare.* — 33. *Qui sine causa suscipit aliquem laborem.* — 34. IV. *De* pietate, *et quis hac causa sit excusatus.*

22. — Quatuor sunt causæ quæ excusant a jejunio : dispensatio, impotentia, labor et pietas : de singulis seorsim loquamur. I. excusat *Dis-*

(1) S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 3. a. 4. qu. 3. — (2) Opus nostrum lib. 3. n. 1016. vers. Quær. — (3) Salm. tr. 23. c. 2. n. 9. Laym. de observ. jejun. l. 4. tract. 8. c. 1. n. 11. — (4) S. Th. 2. 2. q. 147. a. 7. ad 2.

pensatio. Potest dispensare in jejunio, 1. Papa quoad universum populum fidelem. 2. Episcopi, sed isti cum solis suis subditis, et tantum in particulari; nam ad dispensandum cum integra communitate circa qualitatem ciborum, Sedi apostolicæ reservatum est, ut declaravit Benedictus XIV in bulla *Non ambigimus*. Dubitatur an episcopus ob causam particularem possit dispensare, aut commutare jejunium universale una vice, aliqua urgente causa occurrente, v. g. si adesset periculum quod alias jejunium non observaretur. Multi doctores id affirmant, ut *Azor. Sanch. Cajet. Laym. Salm. etc.*, sed Benedictus XIV, in bulla *Prodiit jamdudum*, § 10, dixit contrariam opinionem esse communiorem, et magis in ratione fundatam, et ita ipsum respondisse aliquibus episcopis Italiæ: nihilominus dixi *quod cum pontificia auctoritas eo pertingat, quo ordinaria nequit pervenire*; ideoque episcopis licentiam pro illo anno impertitus est, ut transferre possent vigiliam S. Matth. quæ in ultimo bacchanaliorum die contigerat (1). 3. Parochi etiam possunt dispensare in jejunio cum aliquo suo subdito, ut dictum est *tr.* 2. *n.* 59. Et hoc etiam præsente episcopo, ut communiter dicunt *Sanch. Azor. Conc. Salm. etc.*, quia talis jurisdictio competit parochis ob consuetudinem quæ utique jurisdictionem confert, ex c. *Contingat*, *de Foro comp.* Et idem possunt vicarii parochorum qui exercent actus parochiales, modo parochus non repugnet; *Sanch. Palat. Salm. etc.* (2). 4. Prælati regulares, etsi locales et eorum vicarii idem possunt cum subditis et cum seipsis. Sed omnes isti superiores nominati, excepto Papa, nequeunt dispensare nisi ex justa causa, secus dispensatio est irrita (3). Quod autem ad subditum spectat, ait *sanctus Thomas* (4), quod si causa quæ a jejunio eximit, fuerit evidens, potest subditus a se eximi, præsertim cum sibi non esset facile superiorem adire (hoc intelligitur ob suæ conscientiæ majorem quietem); sed si causa est dubia, debet tunc sine dubio ad prælatum confugere. Hic notandum quod si festum patroni in aliquem diem jejunii inciderit, debet jejunium ad præcedentem diem transferri; sic docet Bened. XIV in bulla *Prodiit*, die 30 jan. 1751, cum *Cajet. Sanch. Consil. l.* 5. *cap.* 1. *d.* 5. *num.* 27, et aliis communiter.

23. — II. Excusat *Impotentia*, aut physica, aut moralis. Ob impotentiam *physicam*, excusantur 1. infirmi quibus jejunium potest esse notabili nocumento; et ita pariter convalescentes, aut debiles qui nequeunt alimento sufficienti in unica comestione se reficere. 2. Mulieres prægnantes, aut lactantes, quibus imo non est permissum jejunare (nisi semel aut bis, si mulier est robusta); sed amplius in die jejunii permissum est eis vesci etiam carnibus, si qua est debilis, aut puer fuerit infirmus (5). 3. Pauperes excusantur, qui destituti sunt cibo unicæ comestioni sufficienti, ut dicunt omnes cum *S. Thoma* (6), qui excusat eos, « qui » non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat. » Unde valde probabiliter dicunt *Sanch. cum Angel. et Ronc. ac Salmant.*, quod ii qui nihil aliud quam panem, et herbas aut legumina habent, non tenentur ad unicam refectionem; cum hujusmodi cibi tenuis sint alimenti, et in tantum eis sufficiunt qui ad hæc obsonia sunt assueti, quia pluries in die ad repletionem se reficere solent (7).

(1) Lib. 3. n. 1032. ad 2. v. Episcopi. — (2) Ib. ad 3. v. Parochi. — (3) Ib. ad 4. v. Possunt. — (4) 2. 2. q. 147. a. 4. — (5) Lib. 3. n. 1033. — (6) 2. 2. q. 147. a. 4 ad 4. — (7) Lib. 3. n. 1033. v. Excusantur pauperes.

24. — Ob impotentiam *moralem* excusantur, 1. omnes qui jejunare nequeunt sine gravi incommodo, aut difficultate extrinseca. Hinc 2. excusantur illi quibus jejunium gravem capitis dolorem affert; *Castrop. Less. Sanch. Laym. Salm., etc.* Dicunt nonnulli hujusmodi teneri mane collatiunculam sumere, et sero cœnare ad refectionem; sed probabiliter eos excusant ab hoc onere *Filliuc. Elbel, Viva, Tamb. Fagund.* et alii multi, quia refectionem usque ad vesperam differre nunc temporis est medium extraordinarium et difficile, cum in eo non leve perferatur incommodum : propterea que antiqua disciplina immutata est. 3. Milites sive in castris, sive in stationibus morentur, *Ronc. Conc. Pasq. Salm.* et alii communiter. 4. Uxores si jejunando gravem paterentur virorum indignationem : et viri, si aliter fiant impotentes ad reddendum conjugale debitum : *Sanch. Cajet. Nav. Laym. Salm. Conc., etc.* Dictum est *impotentes ad reddendum*, non vero excusantur si tantum fiant minus potentes ad reddendum, vel impotentes ad petendum; nisi casus esset quod vir, abstinendo a petitione, nequiret amovere ab uxore periculum incontinentiæ, aut suspicionem quod ipse aliam diligat mulierem (1).

25. — Excusantur 5. adolescentes qui non adhuc expleverint 21 annum; 6. senes sexagenarii. Sed hic dubitatur an hujusmodi senes exempti sint etiamsi sint viribus validi? Negant *Bonac. Laym. Filliuc., etc.*; sed multi probabiliter affirmant, ut *Sanch. Castrop. Azor. Ronc. Holzm. Salm. Mazzota, Elbel, Viva* et alii; tum quia hæc est consuetudo universalis : tum quia esset nimis scrupulosum ei cui discutiendum esset an ipse sit, velne satis robustus ad jejunium sustinendum; tum etiam quia (et hæc est potior ratio) hujusmodi senes ob defectum caloris naturalis nequeunt semel alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licet nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum et inconstans, cum negari non possit horum vires in diem deficere, et in interitum prolabi, adeo ut si in morbum incidunt, difficulter convalescunt perfecte. De qua re scripsit Galenus senibus simili ratione ac iis, qui ex morbo convalescunt, victum esse curandum (2). Et ad excusandum sexagenarium a jejunio sufficit annum 60 esse incœptum, ut dicunt *Castrop. Angles. Sa, Naldo, Viva, Busemb. Mazzotta, etc.*; quia in favorabilibus annus incœptus habetur pro completo (3). Alii excusant a jejunio etiam mulieres quinquagenarias ; sed hæc opinio (nisi aliqua particularis circumstantia concurreret infirmitatis, aut debilitatis) est a multis reprobata, a *Laym. Tamb. Croix, etc.* Quare *Diana* dubitat de ejus probabilitate (4). Qui autem voveret jejunare, et expresse diceret *usque ad mortem*, aut *per totum vitæ meæ cursum* (quicquid alii dicunt) nos dicimus hunc teneri ad jejunandum etiam post annum sexagesimum. Secus vero judicandum (ut tenent *Elbel et Anaclet.*) de eo qui sine tali expressione, et nihil ad ætatem sexagenariam advertens voveret; quia supervenit notabilis mutatio quæ, esto non fuerit prævisa, excusat a voto, juxta dicta *tr.* 5. *n.* 23 et 35, *de Voto.* Et idem nos dicimus utendo, distinctione de regulæ jejuniis, quæ a religiosis promittuntur (5).

26. — III. Excusat *Labor.* In primis adnotanda est prop. 30 damnata ab Alexandro VII, quæ dicebat : « Omnes officiales qui in republica

(1) Lib. 3. n. 1034 ad. 4. v. Excusantur. — (2) N. 1035 et 1036. — (3) L. in fin. — (4) N. 1037. — (5) Lib. 3. n. 1038.

» corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, etc. » Hæc propositio merito damnata fuit, quia erat nimis generalis, et juxta eam excusaretur quicumque laborat, sive ex officio, sive animi gratia, sive labor sit compatibilis cum jejunio, sive incompatibilis; quod falsum est. Cæterum et hodie nemo est qui dubitet quin omnes artes quæ sine nimia corporis defatigatione exerceri non possunt, excusent a jejunio. Hinc ab illo excusantur fossores, agricolæ, lapicidæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ remigantes, fabri lignarii, ferrarii, murarii, tabellarii, sutores, furnarii, coqui, qui multas dapes multis personis parant, si fere per diem laborant, typographi prælum versantes; servi qui occupantur in laboribus majoribus; non autem famulæ quæ nent, vel in aliquem levem laborem incumbunt, mercium venditores qui urbem percursant; ecclesias ornantes, scalas huc illuc circumferendo; sed hi omnes intelliguntur tunc excusari, cum majorem diei partem consumunt in hujusmodi laboribus (1).

27. — Barbitonsores ordinarie non excusantur nisi quia aliqui (ut dicunt communiter *Sanch. Less. Castr. Conc. Maz. etc.*) ob laboris quantitatem, aut ob debilitatem complexionis, jejunando suam artem exercere non possent. Idem dicimus de sartoribus cum *Ronc. Conc. et Salm.* Idem quoque dicimus de notariis, scriptoribus, pictoribus, et horologiorum artificibus; sed de illis nimirum qui horologia parva conficiunt, nam pro magnis labore magno opus est (2). Alii vero absolute excusant molitores, argentarios et sculptores. Sed pro istis pariter expendendæ sunt circumstantiæ, præ oculis semper habendo illam regulam communiter acceptam, quod qui artem exercere nequit (licet de se non laboriosam) sine magno incommodo, spectata sua debilitate aut alia particulari causa, non tenetur ad jejunium (3).

28. — Excusantur a jejunio etiam illi qui per magnam diei partem longum iter pedestre agunt, ut sunt muliones et agasones. Advertendum tamen quod si quis eorum, completo itinere, et alia refectione non sumpta prius, cibum quantum satis accipiat, tunc secundam refectionem sumere non potest, nisi die sequenti iter prosecuturus esset. Præterea, quisque (si commode potest) tenetur iter differre, ne reddatur liber a jejunio, ut docet *S. Thom* (4). quem sequuntur *Less. Laym. Tol., etc.*, et juxta id quod paulo post dicemus *n.* 33. Sed si quis jam iter incœperit, et interim dies jejunii contigerit, non tenetur iter interrumpere ut jejunet, ut dicunt communiter *Sanch. Laym. Abul. Sporer, etc.* (5).

29.—Quæritur 1. quale iter sufficiat ad excusandum? Putat *Pasqualigus* satis esse iter septem milliariorum; sed hæc opinio ab aliis rejicitur, qui saltem requirunt iter 4 aut 5 leucarum (nempe 12 aut 15 milliariorum; nam terna milliaria conficiunt leucam unam, sive unam horam itineris, ut dicit *Croix*); ita *Palaus*, *Viva*, *Salm. Diana et Trull.;* sed *Croix*, *cum Bon. Fill., etc.*, requirit saltem 5 leucas. Si tamen via esset difficilis et aspera, aut iter agens esset debilis, aut itineri non assuetus, adeo ut sine gravi difficultate jejunare nequiret, tunc dicunt *Sanch. Salm. Ronc. et Croix* satis esse ad eum excusandum iter etiam sex milliariorum (6).

30. —Quæritur 2. an excusetur a jejunio iter faciens equo aut rheda? Ab Alexandro VII damnata fuit hæc 31 propos. : « Excusantur abso-

(1) N. 1041. — (2) Ibid. v. Barbitonsores. — (3) Ib. v. Alii. — (4) 2. 2. qu. 147. art. 4 ad 3. — (5) Lib. 3. n. 1047. — (6) Ibid. v. Sed dubit. I.

» lute omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi » iter necessarium non sit, et etiamsi iter diei conficiant. » Cæterum communiter doctores excusant eos qui ita per plures dies iter agunt: *Laym. et Viva* requirunt iter octo dierum; sed hoc videtur nimis rigidum. Attamen idem *Viva* advertit non excusari a jejunio qui iter agendo sine gravi incommodo jejunare potest. Et contra etiam recte dicunt *Azor. Sanch. Tolet. Ronc. Salmant. Croix, etc*, etiam iter unius diei posse excusare aliquem qui illud magno labore conficere deberet (ut contingit cursoribus), aut esset viribus debilis, aut tempus pluvium, et via aspera et laboriosa, aut iter esset extraordinarium. Sed iter 8 aut 10 leucarum non esse extraordinarium putant *Sanchezius*, *Toletus*, *Salmanticences*, *Corell.*, *etc.* (contra *Machado*, *Dianam, etc.*). Rationabiliter ait *Viva* itineranti potius vescendum esse lacticiniis, et servare jejunium, quam cibis levioribus vesci, qui eum sustentare non valent, et postea pluries refici (1).

31. — Quæritur 3. an artifices divites, artes laboriosas exercentes teneantur jejunare? Affirmat *P. Concina cum Durando et Armilla.* Sed communiter negant *Sylv. Sanch. Nav. Less. Ronc. Tol. Viva, Salm. Elbel*, et alii plures, quia in bonum publicum vergit, ne artifices ab opere propriæ artis desistant: nam si diebus jejuniorum tantum pauperes illis deberent vacare, respublica detrimentum sentiret. Et pro hoc omnes citati auctores afferunt expressam declarationem Eugenii IV, an. 1440, ubi dixit: « Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, » sive divites, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto pec- » cati mortalis, etc. (2). »

32. — Quæritur 4. an teneantur ad jejunium artifices qui sine gravi incommodo jejunare possunt? Alii, ut *Tamb. Pasq. et Leand.* absolute id negant, tum ex consuetudine contraria, tum quia leges non considerant casus extraordinarios. Alii vero communius et probabilius affirmant, ut *Bon. Regin. Conc. et Viva*, semper ac jejunando grave incommodum non patiantur: modo hoc manifestum sit, cum in dubio præsumptio stat pro exemptione a jejunio. Hæc secunda sententia speculative videtur probabilior, dum lex generaliter obligat quemlibet qui sine gravi incommodo jejunare potest; sed in praxi difficulter invenitur qui ex hujusmodi laboribus non fatigatus, aut debilis pro crastino labore derelinquatur (3). Idem dicimus de illo artifice qui diem aut biduum vacat a labore, quia licet sit sententia communis cum *Azor. Sanch. Ronc. Bonac. Croix, etc.*, quod illo biduo non tenetur ad jejunium (in primo die ob laborem hesternum, in secundo ob crastinum), nihilominus si præciso gravi incommodo potest jejunare, tenetur ut recte dicunt *Bonac. et Viva*, contra *Sanch. et Elbel* (4).

33. — Quæritur 5. an peccet qui sine justa causa laborem assumit, quo liberatur a jejunio? Alii negant, ut *Ronc. Bon.*, *etc.*, modo eo fine laborem non suscipiat ut a jejunio eximatur. Alii, ut *Salm. Pasq. etc.*, eum excusant, licet in jejunii fraudem talem laborem assumat, dicentes licite eum suo jure uti quo liberatur a jejunio. Nos vero dicimus peccare, licet non laboret in fraudem, et ita tenent *Pal. Sanch. Laym. Croix*, et alii; ut enim diximus *tract.* 2. *n.* 20. omnis lex exposcit ne sine justa causa impedimentum apponatur, quominus observetur. Et idem

(1) Lib. 3. n. 1047. Dubit. 2. — (2) N. 1042. — (3) N. 1043. — (4) N. 1044.

aperte docet *S. Th.* (1), dum dicit peccare eum qui alicui operi vacat, ex quo postea impeditur a Missa audienda, et rationem affert: « Qui » enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti » vult illo carere. » Dictum est *peccare;* cæterum si quis opus aggreditur animo jejunandi, iste postea non peccaret, si illo defatigatus, jejunium solveret; nam omnes communiter *Laym. Conc. Sylv. Sanch. Palaus, etc.*, conveniunt in affirmando quod licet quis in fraudem præcepti aut alio fine pravo jam aliquo labore gravi defunctus est, jejunare non tenetur; quia tunc jam evasit moraliter impotens ad jejunandum. Insuper ait *Sanch.*, quod si quis laboraret ex aliquo fine honesto, v. g., ut viseret conjunctos, ut venationi, aut ludo pilæ indulgeat, iste non peccaret: sed huic sic generatim asserto recte contradicunt *Abelly et Spor.*, si iter, aut labor suscipiatur ex puro animi solatio. Qui vero aliquem laborem gravem aggreditur ob magnum lucrum, dicunt probabiliter *Nav. Cajet. Laym. Sanch. Spor. Elbel, etc.*, eum non peccare, licet non laboraret ex proprio officio (2). Huc refertur quod dictum est *tract.* 6. *n.* 22; nam juxta *l. un. c. de sent.* magni lucri amissio pro gravi damno habetur.

34. — IV. Excusat *Pietas*, cum v. g., deberet quis in aliquod pium opus se applicare, quod esset majoris meriti quam jejunium. Et hoc admittunt *Sanch. Bon. Armilla, Gabr. Salm. etc.* (contra alios), licet opus non exerceretur ex officio, aut obedientia, sed ex mera devotione; modo in aliud tempus differri non possit (3). Hinc excusant doctores 1. eos qui magno labore assistunt pluribus infirmis, *Castrop. Holzm. Salm., etc.;* 2. eos qui peregrinationem aggressi sunt, quæ valde conferret gloriæ Dei, et populi communi ædificationi, aut propriæ animæ magno profectui, ut *Sanch. Castrop. Sylv. Holzm. Salm., etc.*, modo non possint eam commode differre, ut dictum est, et ut recte limitant *Less. Laym. Salm. Holzm. cum S. Thoma* (4) qui sic ait: « Si peregri» natio, aut operis labor commode differri possit, aut diminui absque » detrimento corporalis salutis, non sunt Ecclesiæ jejunia prætermit» tenda. » Sed si peregrinatio jam incœpta esset, et interim aliqua dies jejunii accideret, non debet ideo interrumpi, *Laym. Abul. Sanch. Salm. Spor., etc.;* 3. concionatores qui in Quadragesima quotidie concionantur, ratione studii et corporis agitatione; et præcipue hoc valeret pro missionariis qui vehementiori agitatione prædicant; ita dicunt communiter *Wigandt, Cajet. Nav. Tolet. Salm., etc.* Cæterum ex me dico quod sacri oratores, qui potius exemplo quam verbis prædicare debent, pro viribus efficere deberent jejunium observare. Nec assentire possum (generaliter loquendo) iis doctoribus qui etiam excusant eos concionatores qui ter aut quater in hebdomada concionantur; 4. multi excusant cantores qui jejunando vocem amitterent, et lectores scientiarum (*Sanch.* addit et magistros grammaticæ); quia magno studio et labore indigerent. Et idem dicunt de advocatis et judicibus, qui animum valde intentum deberent ad studia adjungere ut suis muneribus satisfaciant; nam isti ob spirituum consummationem opus habent cibo, sin majori, saltem frequentiori; ita *Castr. Ronc. Salm. Sanch. Spor. Viva, etc.*, excusant confessarios qui extraordinarium laborem subituri sunt ut satisfaciant pœnitentibus qui frequenti concursu confluunt. Sed bene advertit *Tam-*

(1) 1. 2. q. 71. a. 5. — (2) Lib. 3. n. 1046. — (3) N. 1045. — (4) 2. 2. q. 147. a. 4 ad 3.

burinus, omnes istos tunc excusari, cum jejunando suas partes adimplere non possent; et eam impotentiam debere esse patentem, quia in dubio possidet lex jejunii. Insuper advertunt *Laym. Nav. Cajet. Sylv. Tol. et Spor.*, quod si quis non haberet causam sufficientem qua excusari possit a jejunio quadragesimali, sed contra ipse in bona fide putaret justam causam habere præcepto satisfaciendi ter vel quater tantum in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cum adest periculum ne postea quotidie omittat jejunium.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTO CONFESSIONIS, ET COMMUNIONIS ANNUÆ.

35. De præcepto annuæ confessionis; an obliget qui tantum habet venialia; et an debeat prævenire qui prævidet, etc. — 36. An qui anno præterito neglexit confessionem, teneatur confiteri quamprimum; et quot peccata committit qui negligit illam. — 37. An qui confitetur anno sequenti, satisfaciat præteritæ obligationi. — 38. Pœnæ in transgressores. — 39. De præcepto communionis paschalis. — 40. An qui eam negligit teneatur ad quamprimum, etc. Et an teneatur prævenire, etc. — 41. An excommunicati, etc. Carcere detenti, etc. Debet in parochia fieri. — 42. A tali obligatione eximuntur sacerdotes, peregrini et servi monasteriorum. — 43. Qua ætate, et quando pueri communicare debent. — 44. Quando amentes.

35.— ET I. quoad confessionem, sciendum est quod in conc. Lateran. sub Innoc. III, statutum fuit ut quisque fidelis cum ad rationis usum pervenerit, omnia peccata sua debeat saltem semel in anno confiteri; ita in cap. *Omnis utriusque sexus, de pœnit. et rem.* ubi hæc habentur : « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata, saltem semel in anno, fideliter confiteatur » proprio sacerdoti. » Dicitur 1. *Omnis fidelis* : intelligitur omnis baptizatus, etsi hæreticus. Dicitur 2. *Postquam ad annos, etc.* intelligitur qui ad Dei cognitionem pervenit, saltem *crasso modo*, et si peccavit, et pœnam meritus est. Quare (ut diximus *tract.* 2. *n.* 37.) tenentur ad hoc præceptum, qui ante septennium peccaverunt, si jam usum rationis adepti sunt; nam concilium obligat universe quemlibet qui jam ad annos discretionis pervenit. Dicitur 3. *Omnia sua peccata.* Hic quæstio fit, an teneantur confiteri in anno qui eo anno non peccarunt mortaliter? Affirmant *Sylv.* et alii cum *Bonac.*; sed communis sententia et verior negat cum *S. Anton. Cano, Suar. Cajet. Lug. etc.*, quia Ecclesia, præcipiendo confessionem, præcipit eam quæ facienda est juxta Jesu Christi institutionem; Dominus autem non præcipit nisi confessionem mortalium duntaxat, ut declaravit Trident. *sess.* 14. *c.* 5. *de pœnit.* Et hoc deducitur ex eodem textu allato, ubi dicitur : *Omnia sua peccata fideliter confiteatur.* Dicendo *Omnia*, certe intelliguntur sola mortalia, cum certum sit apud omnes non esse obligationem confitendi venialia omnia volenti ea confiteri. Dicitur 4. *Saltem semel in anno.* Hic annus proprie deberet incipere a januario, et terminari in decembri; sed juxta communem consuetudinem accipitur a Paschate ad Pascha, ut dicunt *Suar. Lugo, Conc. Holzm., etc.* (1). Hic fit aliud dubium : Cum quis prævidet sibi in posterum non fore commoditatem confitendi toto anno, an debeat prævenire, et confiteri antequam finiat annus? Negant *Holzman.*; sed nos affirmamus cum *Busemb. et Lugo* (2), quia cum iste jam peccaverit mortaliter, jam contraxit obligationem confitendi in illo anno; quare si

(1) Lib. 6. n. 662. — (2) N. 671.

prævidit quod postea non possit adimplere illud, tenetur prævenire. Dicitur 5. *Fideliter confiteatur :* ideoque non satisfit per confessionem invalidam, et tanto minus per sacrilegam ; propterea merito damnata est propositio 54 ab Alexand. VII, quæ dicebat : « Qui facit confessionem » voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ : » ratio quia confessio nulla non est vera confessio. Dicitur 6. *Proprio sacerdoti :* intelligitur non tantum parochus, sed quilibet sacerdos ad confessiones approbatus, ut explicat *Glossa,* et intelligunt *Fagnanus, Cabass.* et alii communiter. Et hoc hodie non revocatur in dubium ex universali consuetudine quæ adest : ideoque S. C. anno 1584, declaravit quod si episcopus juberet ne quis confessarius in Paschate audiret confessiones pœnitentium sine licentia curati, talis decreti nullam habendam fore rationem (1).

36. — Quæritur 1. an qui, cum teneretur confiteri, elabi annum effecit, teneatur confiteri quam primum? Negant *S. Antonin. Sot. Silvest. Tol., etc.,* dicendo quod licet adsit præceptum divinum confitendi pluries in vita, nihilominus respectu confessionis annualis præceptum est ecclesiasticum, et hoc est addictum anno ; quare eo transacto cessat præceptum. Sed affirmat sententia communior, quam nos sequimur cum *Gonet, Suar. Nav. Lug. Tourn. et cum Lambertini* (2), tum ob præceptum divinum Ecclesiæ determinationi relictum : et Ecclesia determinavit obligare saltem semel in anno, ut tenet sententia probabilior et communior (3); tum ob præceptum ecclesiasticum quod impositum est, ut quisque confiteatur saltem semel in anno, non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem (4). Quot autem peccata committat, qui elapso anno non confessus est. Dicunt *Sylv. Laym. Valent., etc.,* unum peccatum committi continuatum; sed probabiliter dicunt *Bonac. Suar. Lugo, Vasq., etc.,* toties peccari quoties occasiones opportunæ offeruntur et negliguntur : cum illud peccatum non perseverat in aliquo effectu, sed tantum in malo proposito, propter quod jam multiplicantur peccata, cum per longum tempus perdurat, ut diximus *tract.* 3. *n.* 46.

37.—Quæritur 2. an qui anno sequenti confitetur peccata præteriti anni, satisfaciat præcepto utriusque anni? Alii affirmant, alii vero negant. Sed verior sententia *Castr. Viva, Hurtad. Salmant., etc.* sic distinguit : si ipse confitetur peccata mortalia, tam præteriti quam præsentis anni, tum recte satisfacit utrique præcepto, quia jam præcepti finem adimplet, qui est reconciliatio cum Deo a peccatis illius anni : non ita vero si confitetur peccata gravia tantum præteriti anni in posteriore anno; si post peractam confessionem labitur in alia peccata mortalia, tenetur iterum confiteri, ut satisfaciat præcepto posterioris anni : dum communiter dicunt *Suar. Laym. Castropal. Salm. Lug., etc.* quod si quis in principio anni confitetur sola venialia, tenetur denuo confiteri. Itaque illa confessio mortalium prioris anni non habet vim satisfaciendi præcepto anni posterioris (5).

38. — Ex lege communi ob relatum cap. *Omnis,* confessionis et communionis violantibus præceptum duæ pœnæ impositæ sunt, interdicti nimirum, et privationis sepulturæ ecclesiasticæ. Sed hæ pœnæ non incurruntur nisi post judicis sententiam. Impuberes sunt universaliter excusati, ut dicunt communiter doctores (6). In qua occasione et tempore

(1) Lib. 6. n. 669. in fine et 672. — (2) Notif. tom. 3. pag. 97. — (3) Lib. 6. n. 663. — (4) N. 668 et 297. — (5) N. 669. — (6) N. 674.

præter hoc urgeat præceptum confessionis, sermonem faciemus cum de hoc sacramento Pœnitentiæ agetur.

39. — Quoad præceptum communionis paschalis, advertendum illud esse tam divinum quam ecclesiasticum. *Divinum*, propter id quod dixit Dominus apud Joan. 6. 54: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, » et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. » Est etiam *ecclesiasticum*, propter id quod in cit. cap. *Omnis*, præcipitur : *Suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum.* Et in Trident. *sess.* 13. *can.* 9. « Si quis negaverit omnes fideles teneri sin- » gulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum juxta præceptum » S. matris Ecclesiæ, anathema sit. » Annus hujus obligationis computandus est a Paschate ad Pascha, juxta communem consuetudinem hodie receptam. Tempus paschale incipit a dominica Palmarum, et terminat dominica in Albis, ex declaratione Eugenii IV in bulla *Fide digna*, an. 1440. Episcopi tamen ex privilegio, vel consuetudine, possunt hoc tempus prorogare, prout solent (1).

40. — Sicut diximus de confessione, ita dicimus de communione, quod si quis tempore paschali non potuit communicare, tenetur ad quamprimum communicandum; quia urget præceptum tam divinum (ab Ecclesia determinatum ut observetur quodlibet Pascha) quam ecclesiasticum, quod assignat tempus paschale non ad finiendam, sed ad sollicitandam satisfactionem (2). Fit dubium utrum si quis prævidens non posse communicare in Pascha, teneatur anticipare communionem : de confessione affirmavimus, quia cum quis peccaverit mortaliter, jam obligationem contraxit confitendi intra annum; quare prævidendo auferendam sibi fore in posterum facultatem confitendi, antequam annus finiatur, tenetur prævenire. Sed hoc non procedit pro communione, ut recte ait *Suar. Azor. Holzm. etc.* (contra *Laym. et Habert.*), quia debitum communicandi juxta sententiam communem non incipit, nisi incœpto tempore paschali, qua de re ante illud tempus non adhuc contracta est obligatio; et si quis prævenit, non satisfacit præcepto (3); et hoc ita est ut si quis ob impedimentum præcisum anticiparet, et postea cessaret impedimentum, etiam teneretur communicare in Paschate, ut recte dicunt *Lugo, Salm. etc.* contra *Tamb.* (4). Dubium minime est quin incœpto tempore Paschali, si quis prævidet se impeditum iri communicare postea, tenetur illico communicare (5).

41. — Notandum I. quod excommunicati et carceribus detenti cum possint tenentur procurare absolutionem, aut libertatem, quo possint præcepto paschali satisfacere, cum illud sit præceptum divinum, ut dictum est (6). Notandum II. neminem posse extra parochiam præcepto communionis satisfacere; aut saltem extra cathedralem (ut probabiliter admittunt *Bonac. et Busemb.* contra *Lug.*; et ipse ignoro an hoc sit satis probabile, si deest usus communis, qui præsumere faciat consensum episcopi) sine licentia parochi, aut episcopi, vel ejus vicarii; sufficit tamen in hoc licentia præsumpta, seu interpretativa, ut dicunt *Suar. Lugo*, *Salm. Busemb.* dummodo adsit moralis certitudo consensus illius (7). Nonnulli affirmarunt licere communionem paschalem fieri in ecclesiis regularium, ratione eorum privilegiorum; sed communiter id repro-

(1) Lib. 6. n. 256 et 296. — (2) N. 297. — (3) N. 298. — (4) N. 297, circa fin. v. Dicit. — (5) N. 298, in fin. — (6) N. 299. — (7) N. 300.

batur a *Suar. Lugo*, *Salm. Tambur. etc.* cum decr. S. C. Nec privilegia suffragantur, dum sæpe Pontifices declararunt quoad communionem paschalem illæsum servandum jus parochorum. Et præcipue Clem. VIII, anno 1592, postquam declaravit regulares quovis tempore etiam paschali licite posse audire confessiones secularium, subjunxit : « Dummodo tamen sacramentum Eucharistiæ festo paschalis Resurrec- » tionis in propria parochia ab eorum parocho sumant. » Idemque statuit Clem. X (1). Imo apud Benedictum XIV (2), adest decretum sacr. congregat. 9 julii 1644, et confirmatum die 11 junii 1650, quo sancitum est posse episcopos prohibere regularibus, ne die Paschatis ministrent Eucharistiam secularibus, etiamsi ipsi satisfecissent præcepto Ecclesiæ. Et quamvis die 31 jan. 1687, ab eadem S. C. ad instantiam parochorum Lovaniensium, qui contendebant patres societatis Jesu non posse ministrare Eucharistiam toto tempore paschali, responsum fuit posse ministrare, *excepto die Paschatis,* tamen intelligendum est, præsupposita episcopi prohibitione.

42. — Notandum III. a tali obligatione eximi 1. Sacerdotes qui ubicumque celebrant satisfaciunt præcepto, juxta communem sententiam : si vero non celebrarent, tenerentur communicare in parochia. 2. Peregrini qui longe absunt a propria parochia, possunt communicare in quacumque ecclesia ; nec tenentur communicare in parochia loci ubi repeRiuntur : ita communissime *Cajet. Sot. Azor. Suar. Lugo, Sanch. Bonac. Castrop. Salmant. etc.* (contra *Barb. Tourn. et Ronc.*). Ratio est quia tunc illi non habent proprium pastorem qui eos recognoscere debet, quare penitus cessat finis communicandi in parochia (3). 3. Famuli monasteriorum, qui in eadem clausura degunt, et sub obedientia suorum prælatorum, ut jure merito sustinet *Lambertin.* (4) *cum Wigandt*, et pluribus decretis S. C. contra *Castrop. Bonac. Salm. Ronc. etc.*, qui eximunt omnes qui incolunt monasteria. Et licet societas Jesu habeat privilegium pro omnibus domesticis qui in suis domibus morantur ; tamen P. Zacharia (5) refert S. C. multoties declarasse hoc privilegium ad alias religiones minime extendi (6).

43.—Notandum IV. pueris ante usum rationis, et perpetuo amentibus prohiberi communionem ex concilio Lateranensi. Sed quæritur an pueri statim ac usum rationis adepti sunt, et confessionis sunt capaces, possint et debeant communicare? Affirmant *Pal. S. Ant. etc.* sed communiter et probabiliter negant alii : nam cum majorem reverentiam exposcat communio, et propterea majorem quoque expostulat cognitionem ; saltem quia hæc obligatio sic a communi Ecclesiæ usu intellecta est. Cæterum valde probabiliter dicunt *Suar. Sot. Laym. Castrop. etc. cum S. Thoma* (7), quod licet hujusmodi parvuli non teneantur, semper ac tamen discernere valeant hunc cœlestem panem a terreno, possunt admitti ad communionem : « Quia (ait S. Doctor) possunt aliquam devotionem » concipere. » Et id confirmatur ex *can. penult.* 26. *quæst.* 6. ubi dicitur : « Cui Pœnitentiæ sacramentum conceditur, neque Eucharis- » tiæ sacramentum denegari debet, si desiderat. » Et illis pueris, qui in extremo vitæ sunt constituti, non solum potest, sed etiam debet

(1) Lambertini, Not. 18. n. 7. — (2) De Syn. l. 9. c. 16. n. 3. — (3) Lib. 6. n. 240 ad 9. v. Huic. — (4) Notif. 65. — (5) Ap. Croix lib. 6. p. 1. n. 614. — (6) Lib. 6. n. 240 ad 10. — (7) 3. part. quæst. 80 art. 9.

dari communio, ut communiter præfati doctores cum Bened. XIV (1); quia in tali articulo cum usu rationis polleant, ex præcepto divino tenentur communicare. Extra tamen periculum mortis, dicunt communiter doctores (regulariter loquendo), obligationem communicandi incipere ab anno nono, et non posse differri ultra 12, aut ad plus 14; ita *Suar. Laym. Antoine, Croix, etc.*, sanctus Carolus præcepit parochis ut instruerent pro communione pueros qui ad decimum annum pervenissent (2).

44. — Quæritur hic denique an possit ministrari Eucharistia amentibus. Jam dictum est quod perpetuo amentibus omnino neganda est communio, etiam in mortis articulo, ut habetur ex Rituali romano (*de Euch.*). Aliis vero qui sunt amentes, sed non semper fuerunt rationis expertes, potest dari (ut dicit ipsummet Rituale) cum habent aliquod lucis intervallum : aut, ut dicit *S. Thomas* (3) : « Si prius quando » erant compotes mentis, apparuit in eis devotio hujus sacramenti, nisi » timeatur periculum expultionis; » et idem dicit catechismus rom. (4). Ex quo bene inferunt multi doctores sufficere ad dandam Eucharistiam fatuo in mortis articulo, ut ipse dudum pie vixerit (5). Semifatuis vero dicunt *Castrop. Wigandt, Laym. Holzm. Salm. etc.*, quod tantum in vitæ extremo, et præcepto paschali possit ministrari communio, semper ac discernere valent a cibo terreno. Idem asserunt *Laym. Castrop. et Salm.* de mutis et surdis a nativitate, modo constet ex signis ipsos intelligere in sacramento contineri divinam personam (6).

TRACTATUS XIII.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

PUNCTUM I.

DE OBLIGATIONE PROFESSIONIS RELIGIOSÆ.

1. Quid sit status religiosus, et quinam possit approbare religiones. — 2. Religiosus tenetur tendere ad perfectionem; quando peccat contra hanc obligationem, et quando peccat prælatus non corrigendo illum. — 3. Ætas, acceptatio, et spontanea deliberatio requisita ad professionem. Causæ nullitatis, etc. — 4. An episcopi teneantur ad vota et regulas, et an fugitivi et expulsi. Causæ expulsionis.

1. — Religio, loquendo juxta vitæ statum definitur : « Est status ab » Ecclesia approbatus fidelium in communi viventium, et ad perfectio- » nem tendentium per vota paupertatis, castitatis et obedientiæ. » Dicitur 1. *Ab Ecclesia approbatus* quia religiones prius approbantur etiam ab episcopis, sed a concilio Lateranensi statutum fuit ut in posterum approbarentur tantum a Sede apostolica.

2. — Dicitur 2. *Ad perfectionem tendentium*, quia quilibet religiosus vi suæ professionis tenetur tendere ad perfectionem, dum tenetur obser-

(1) De Synod. lib. 7. c. 12. n. 3. — (2) Lib. 6. n. 301. v. Sed hic. — (3) 3. p. q. 80. a. 9. — (4) P. 2. n. 70. — (5) Lib. 6. n. 302. — (6) N. 303.

vare ea quæ sunt sui status propria; quæ quidem sunt consilii, non autem præcepti. Ideoque graviter peccat religiosus contra hanc obligationem, 1. si regulas sui ordinis violet ex contemptu, nempe si aut eas putat esse vanas, aut quia non vult se illis subjicere; cæterum, ut dicit *S. Thomas* (1), in regulis alio modo delinquere (etiam frequenter), si illæ per se non obligant ad grave, non excedit culpam venialem. At licet regula ad nullam obliget culpam, nunquam excusabitur a veniali, qui advertenter et citra justam causam eas violat; *Laym. Sanch. Valent.* et alii cum eodem *S. Thoma* (2); 2. si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem, aut alicujus regulæ majoris momenti, ut est illa silentii, orationis, aut hujusmodi, cum damno gravi communis disciplinæ (3); 3. si absolute statuit nihili habere perfectionem. Sed quæritur an peccet graviter qui vellet observare eas duntaxat regulas quæ obligant ad mortale, et alias negligere? Multi eum excusant, multi vero non. Sed scire dicit *Sanch.* difficulter futurum esse ut iste excusetur a mortali, saltem ex aliis capitibus, nimirum ob periculum cui se exponit aut delinquendi contra vota, aut inducendi (ut dictum est) regulæ relaxationem in communitatem (4). Et hic advertendum quod licet subditi non peccarent nisi venialiter, nihilominus prælati qui negligunt eos corrigere, peccant graviter, cum defectus sunt multi, et hujusmodi ut possint relaxare disciplinam, ut sunt silentii solutiones, orationis omissiones, jejuniorum, etc. Et ita peccat etiam graviter (uti dicunt *P. Suarez* et alii) qui officio fungitur zelatoris, si nimis negligit certiorem facere superiorem de defectibus quos observat (5). Insuper dicit *S. Thomas* (6) prælatum (si opus est) posse etiam subditum verberare, et conviciis exprobare, modo id non efficiat ex iracundia, neque coram exteris, aut novitiis.

3. — Dicitur 3. *per vota paupertatis*, *etc.* quia religionis essentia in illis tribus votis consistit. Hic notandum 1. ad valorem professionis religiosæ non requiri ut vota sint solemnia; sunt tamen tria necessaria: I. ut subjectus sexdecim sit annos natus, et ut integrum annum in novitiatu versatus sit, et nullum habeat impedimentum ex substantialibus pro illo ordine quem professurus est, ut statuit Trid. *sess.* 25. *c.* 25. *de reg. et mon.* Et quoad mulieres declaravit insuper S. C. ut nemini detur habitus ante 12 annos, contra *Sanch. et Villalob. etc.* Præterea, ut antequam suscipiatur habitus, et antequam emittatur professio, debeat episcopus aut ejus vicarius voluntatem uniuscujusque puellæ explorare, secus graviter peccaretur, licet professio esset valida. Et notant *Salmant.* episcopum posse explorare voluntatem puellarum etiam in monasteriis exemptis (7). II. Requiritur acceptatio prælati et capitularium, juxta cujusque ordinis statuta. Et error circa substantiam tam quoad partem prælati quam profitentis vitiat professionem (8). III. Requiritur ut professio sit spontanea, et non sit facta ex timore incusso ab aliis ad hunc finem, aut timore reverentiali parentum, aut precibus importunis et sæpe repetitis, ex quibus timet novitius gravem indignationem, nisi profiteatur (9). Qui vero professionem nullam emiserit, et religionem vellet deserere, debet intra quinquennium reclamare, alias non amplius audiretur, juxta Trid. *sess.* 25. *c.* 19, quia præsumitur ratam habuisse. Et super hoc puncto juvat hic notare nonnulla sancita a Benedicto XIV, in bulla *Si datam*

(1) 2. 2. q. 186. a. 9 ad 3. — (2) Lib. 4. n. 10. — (3) Ib. Resp. III. — (4) Lib. 4. n. 11. — (5) N. 13. — (6) 2. 2. q. 72. a. 2 ad 2. — (7) Lib. 4. n. 5. — (8) N. 6. — (9) N. 7.

(47. *in tom.* 6. *Bull.*) nempe 1. non posse superiorem aliquem expellere, nisi prius cognita judicialiter causa; 2. causas nullitatis debere cognosci tam a prælato regulari locali quam ab ordinario loci; 3. professum, non obstante quod non reclamaverit intra quinquennium, posse tamen a Sede apostolica obtinere restitutionem *in integrum*; 4. professum non posse statim post primam sententiam egredi a religione, sed debere expectare secundam, si pendet appellatio (1).

4. — Notandum 2. episcopos regulares non remanere absolutos a votis, nisi in quantum eorum observantia repugnat statui episcopali; ita *S. Thomas* (2), et communiter alii ex can. *Statutum*, *n.* 18. *q.* 1. Quapropter S. Doctor docet episcopum regularem non posse testamentum facere (3). Contra vero probabilissimum est episcopum regularem non teneri ad regulas sui ordinis, ut infertur ex *c. citato*, ubi sic legitur : « Monachus quem canonica electio a jugo regulæ absolvit, etc. » Et sic nec tenetur aliis votis suæ religionis propriis (4). Religiosus vero ad parochiam promotus tenetur tam ad vota quam ad regulam juxta sententiam probabiliorem; ac tenetur deferre habitum (5). Ad hæc omnia tenentur etiam religiosi fugitivi; et notetur quod quidquid isti acquirunt, monasterio acquirunt. Ejecti vero obstricti remanent voto castitatis, sed quoad paupertatem, omnium quæ acquirunt usus est ipsorum, dominium est monasterii; et quoad obedientiam et regulas, ac etiam divinum officium, ad ea non tenentur usque dum erunt denuo acceptati. Causæ ejiciendi aliquem religiosum sunt hæ; 1. si dum receptus fuit aliquod essentiale impedimentum reticuerit, aut aliquem defectum valde nocivum communitati, ut est lepra, aut aliquis morbus id genus; 2. si aliquod infame crimen commisit, quod toti religioni erit damno; 3. si est incorrigibilis in aliis criminibus. Olim ob quodlibet grave delictum, licet semel admissum, poterant religiosi ejici; sed Urbanus VIII, anno 1644, declaravit neminem (excepta societate Jesu) posse expelli, nisi sit incorrigibilis, sed ut tantum possint puniri jejuniis et carcere : quod semper observandum est cum monialibus incorrigibilibus (6).

PUNCTUM II.

DE VOTORUM OBLIGATIONE.

5. I. Circa votum paupertatis. De manuscriptis.— 6. De peculio. — 7. Quando peccatur contra votum paupertatis. — 8 et 9. De prohibitione donorum. — 10. Quanta erit materia gravis, et quando religiosus tenetur ad restituendum. — 11. An sufficiat licentia præsumpta. — 12. Quid si injuste denegata fuerit licentia? Quando prælatus negaturus fuisset licentiam, si scivisset, etc. An abbatissæ possint donare, et licentiam dare. — 13. Quid si religiosus impendit in usus turpes et vanos cum licentia generali. — 14. An prælatus possit dare licentiam exponendi ludo. — 15. II. Circa votum castitatis, et circa clausuram. — 16. III. Circa votum obedientiæ, quando obligat, et circa quæ. — 17. Si capitulum præcipit pristinam observantiam. Inobedientia est duplex peccatum. An in dubio sit obligatio obediendi. — 18. Si præceptum sit revelandi secretum. — 19. Si superveniat nova circumstantia. — 20. Si inferior dat licentiam negatam a superiore. — 21. Cui tenentur moniales obedire. — 22. Quid circa electionem abbatissæ.

5. — Ex voto *paupertatis* vetitum est religiosis possidere aut disponere quidquidlibet pretio æstimabile. Excipiuntur manuscripta, ut bene dicunt *de Lugo*, *Tournely*, *Sporer*, *Salm. etc.* (contra *Henno*), quia hæc

(1) Lib. 4. n. 8. — (2) 2. 2. q. 88. a. 11. ad 4. — (3) Lib. 4. n. 3. — (4) N. 3. — (5) N. 4. — (6) N. 79 et seqq.

potius sunt spiritualia, cum sint partus mentis. Et hoc probatur tam ex Brevi Benedicti XIII, ubi dictum fuit quod religiosi ad episcopatum promoti, debent omnia sua bona in manus superiorum tradere, non tamen manuscripta; quam ex alia declaratione Clementis VIII, ubi habetur, quod religiosi possunt disponere de manuscriptis etiam sine licentia. Idem dicunt *Salm.* de reliquiis sacris (1).

6. — Voto autem paupertatis non repugnat 1. possidere bona in communi, ut docet *S. Th.* (2), et expressum est in Trid. *sess.* 25. *c.* 3. *de reg. et mon.* et in *Extr. Ex iis, de Verb. signif.* Non repugnat 2. peculium, sive vitalitium, quod retinent religiosi in multis ordinibus cum licentia prælati, quia licet juxta concilium, *sess.* 25. *c.* 2, videtur non posse dubitari quin hoc sit prohibitum, cum ibi dicatur : « Nemini » liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine conventus possi- » dere; » nihilominus ex consuetudine, hodie quasi universali facta, tolerata a S. Sede, utique licet habere peculium cum licentia superiorum pro usibus necessariis et honestis, modo religiosus sit paratus se eo privare ad prælati nutum; dum votum paupertatis, quamvis abrogari nequeat quoad substantiam, potest tamen (ut dicunt doctores communiter) mutari quoad modum, juxta consuetudinem, quæ præsumitur justa quoties practicatur etiam a religiosis timoratis, et tolerata est a superioribus consciis, et, cum facile possint, non contradicentibus. Sed hic advertendum 1. quod si quis prælatus permitteret sine præcisa necessitate usum peculii ubi non adest, ego nescirem eum excusare a culpa gravi, non jam ob voti læsionis rationem, sed ob laxitatem quæ ex tali usu oriretur. Advertendum 2. quod superiores qui in aliquo monasterio vellent restaurare vitam communem, subditi non possunt repugnare, ut dicunt communiter *Suar. Nav. Less.* et alii; quia licet non sit contra votum non observare vitam communem, est tamen contra votum eam recusare; semper ac (intelligitur) a prælatis sufficienter prospiceretur uniuscujusque necessitatibus (3).

7. — Certum autem est religiosum peccare contra votum, 1. si eorum, quæ ei data sunt ad aliquem certum usum, aliquid ad alium applicet, dum neutiquam potest illis uti nisi in quantum concedat superior (4); 2. si res datas sibi usui, commodo aut mutuo dederit aliis. Dicunt tamen *Laym. Sanch. Peyrin. et de Alex.* in opusculo *de monialibus*, non peccare graviter, si esset certus de restitutione (5); 3. si recipit pro usu proprio, aut si consumit, aut donat aliquid sine licentia prælati, et tunc tenetur ad restitutionem. Idem erit, si sine licentia recipit pecuniam ut de ea ad proprium arbitrium disponat, licet in opera pietatis; dum religiosus nequit habere neque proprietatem, neque usum rei independenter a prælato, vide *Rodriguez, p.* 3. *tr.* 3. *c.* 1. *cum Azor.* Idem pariter dicendum, si occultat aliquid, ut subtrahat illud a prælati dispositione. Idem quoque, si remittit debitori aliquid de eo quod ipse jam acquisivit, vel si remisit aliquam hæreditatem, aut legatum sibi relictum; non autem si nollet acceptare aliquam donationem sibi factam; ratio, quia religiosus, antequam donationem acceptet, nullum super eam jus acquirit : sed super hæreditatem, aut legatum religioso relictum, mortuo testatore, statim monasterium jus acquirit, ut communiter dicunt *Lugo, Sanch. Tourn., etc.* Posset in hoc peccare tantum contra chari-

(1) Lib. 4. n. 14. — (2) 2. 2. q. 186. a. 5. — (3) Lib. 4. n. 15 circa finem. — (4) N. 19. — (5) N. 27.

tatem, impediendo bonum sui monasterii; non vero contra votum quod obligat non alienare acquisitum, non autem ad acquirendum (1). Sicut autem negatur religioso posse donare sine licentia, ita et testari. Dicit tamen *P. de Alex.* quod si religiosus ex licentia relinquit aliquid alicui, secuta ejus morte, et prælatus promittit adimplere illius voluntatem, tenetur prælatus stare promissis, sicut tenetur dominus servare promissa facta servo, ut dicunt *Lessius et Sanch.* (2).

8. Sed loquendo præcipue de donis, refert hic adnotare quæ statuit Clemens VIII, in sua bulla *Religiosæ* 28. I. Prohibuit religiosis subditis et superioribus, sub pœna privationis officii, et vocis activæ et passivæ, et inhabilitatis *ipso facto incurrendæ*, quidquidlibet donare sive nomine proprio, sive conventus, etiam suis religiosis, aut prælatis, nisi adsit consensus capituli generalis, præter esculenta et poculenta, aut res devotionis modici pretii, aut si daretur aliquid in eleemosynam necessariam, aut si exerceretur hospitalitas : sed omnia hæc cum licentia superiorum. II. Prohibuit superioribus parare convivia contraria frugalitati religiosæ ob quamcumque personam, aut festivitatem. III. Statuit ne quisquis accipiat dona contra præfatam bullam, acquirat ullum dominium, sed ut teneatur restituere monasterio, et ne absolvi possit nisi prius restituat; ac ne talis restitutio possit condonari, aut fieri pauperibus. Sed Urbanus VIII, in bulla *Nuper*, 158, licet confirmasset, et innovasset bullam Clementis, attamen aliquibus moderationibus eam temperavit. I. Quoad dona, permisit ea quæ fiunt *propter actum virtutis et meriti*, nempe propter remunerationem sive gratitudinem, aut propter eleemosynam (quæ revera, ut dicit *La-Croix*, non venit sub nomine *munerum*), sed etiam cum consensu prælati localis, dicendo sufficere licentiam oretenus datam. II. Quoad convivia, permisit ea quæ fiunt in adventum ordinariorum, aut benefactorum, modo non adversentur decentiæ religiosæ. III. Quoad restitutionem donorum, dixit posse eam fieri etiam monasterio propinquiori si commode non posset fieri proprio. Et hic notandum cum auctore *Instructionum confess. nov.* (3), hunc casum de recipiendis donis a religiosis contra bullam Clementis, esse reservatum Papæ (licet sine censura); dum Urbanus statuit ne confessarii ordinarii possent absolvere præfatum casum post publicationem suæ bullæ; et si donum excederet decem scuta, qui dona recipit ne posset quidem absolvi a sacra Pœnitentiaria, nisi facta prius restitutione doni; quod etiam confirmatum fuit a Bened. XIV, in bulla *Pastor bonus,* an 1744 (4).

9. — Multi doctores apud *Salm.* (5) dixerunt bullam Clementis non fuisse receptam, aut saltem abiisse in desuetudinem, ideoque non obligare. Idem postea dixerunt alii (qui valde adhærent *Salmanticensibus*) de bulla Urbani, dicendo quod cum ista sit declarativa illius bullæ Clementis, et novum jus non constituat, sicut hodie non obligat illa Clementis, ita pariter nec obligat hæc Urbani. Sed hæc opinio nescio quomodo sustineri possit, ut bene advertit *Instructor confessariorum nov.* (6). Urbanus enim non solum declaravit ac moderavit bullam Clementis, sed etiam eam confirmavit et innovavit, et damnavit omnem contrarium usum usque tunc introductum. Dicunt tamen *La-Croix et P. Mazzotta* (7) quod cum illæ bullæ emanatæ fuerint ad impediendam

(1) Lib. 4. n. 20. — (2) N. 22. — (3) Part. 2. n. 439. — (4) Lib. 7. n. 470 ad XI. — (5) Lib. 3. tr. 13. de rest. c. 6. n. 40. — (6) Part. 2. n. 439. — (7) Croix l. 3. part. 2. n. 808. et Mazzot. de donat. tom. 2. pag. 54. c. 4. § 1.

ambitionem, et bonorum dispositionem, non incurruntur illæ pœnæ in iis appositæ, si dentur duo scuta, quia respectu pœnarum præscriptarum non reputatur gravis talis summa. Nec prohibentur convivia, et donationes moderatæ ex justa causa, v. g. ut animi erga monasterium alliciantur ad hoc ut ab aliqua vexatione eximatur, aut ob meram benevolentiam, ut dicit *Croix*. Quanta vero sit summa quæ hodie permittitur superioribus, aut subditis, ut possit donari, dicunt hoc dependere ab usu approbato, juxta quem in quolibet ordine præfatæ bullæ receptæ sunt.

10.—Discutienda remanent multa dubia super hac materia. Dubitatur 1. quæ quantitas a religioso impensa sine licentia sit gravis? Aliqui dicunt idem judicium ferendum esse de religiosorum furtis respectu monasterii, ac de furtis filiorum respectu parentum. Sed recte hoc non admittunt *Sanch. et Lugo,* quia filii sunt capaces possidendi, non autem religiosi; et item sunt magis inviti prælati in furtis religiosorum quam parentes in furtis filiorum. Cæterum dicunt doctores communiter quod ut sit grave furtum religiosi de bonis monasterii, requiritur major quantitas quam in aliis furtis. Circa hoc variæ sunt opiniones : *Azorius, Nav. Castrop. Sanch., etc.* assignant pro materia gravi 4 scuta, et quid amplius pro conventibus ditioribus; sed hæc opinio videtur nimis indulgens. *Sotus et Rodriguez* assignant duo scuta pro materia gravi, et *Croix* (1) habet uti certum. *Lugo* putat esse materiam gravem sex carolenos, et octo pro monasterio opulento, etsi religiosus accipit de portione suo usui assignata; sed si daret aliis religiosis monasterii, ampliat usque ad 5 scuta, modo non sint pecunia. Admittunt postea *Sanch. Bonac. Salm. etc.*, non esse culpam gravem accipere res comestibiles multis vicibus, et in materia levi, licet postea devenirent ad materiam gravem, cum præsumantur prælati non esse graviter inviti; modo (limitant) damnum conventus non sit multum, et non sit de rebus pretiosis (2). Cum autem materia est gravis, an teneatur religiosus ad restituendum, si nihil aliud habet quam solam portionem monasterii, quæ sibi usui contigit; alii affirmant, sed alii negant, ut *Pelliz de Leone, Fagund. Salmant., etc.;* quia non præsumitur (ut dicunt) prælatus velle obligare suum subditum ad restituendum cum tanto incommodo. Et hoc non videtur improbabile in casu quo illa portio est absolute necessaria religioso pro suis usibus ordinariis (3).

11.—Dubitatur 2. an ad non lædendam paupertatem sufficiat licentia præsumpta? Nulli dubium est quod sufficit tacita, sive præsumpta de *præsenti*, ut esset si superior jam videret id quod religiosus impendit, aut accipit, et, cum posset faciliter prohibere, non prohiberet (quamvis, recte ait *Tourn.*, hæc non possit esse regula generalis) : aut, ut dicunt *Sanch. Castrop. Pelliz Salm., etc.*, si in illa religione adesset aliqua consuetudo recipiendi, aut impendendi aliquid sine licentia, et prælatus tolerasset (4); ratio est quia in hujusmodi casibus licentia tacita æquivalet expressæ. Major difficultas est an sufficiat licentia præsumpta de futuro, sive ratihabitio, nempe quod si religiosus eam peteret, utique prælatus annueret. Hanc non admittit *Sanch.;* sed eam admittunt *Suar. Azor. Nav. Valent. Holzm. Elbel*, et alii, et non improbabiliter, quoties præsumptio est rationabilis; quia tunc subditus jam procedit cum de-

(1) Lib. 3. part. 2. n. 528. — (2) Lib. 4. n. 24. — (3) N. 26. — (4) N. 17 et 18.

pendentia a voluntate superioris, et hoc efficit quod ipse liberetur a culpa proprietatis. Et pro hac sententia est *S. Thomas* etiam (1), qui dicit quod religiosus non potest facere eleemosynas « sine licentia » abbatis, vel expresse habita, vel probabiliter præsumpta. » Et quod S. Doctor intelligit de præsumptione non *de præsenti*, sed *de futuro*, quæ est ratihabitio, se explicat alibi (2), ubi sic dicit : « Non esse pro- » prietarium religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione » prælati. » Cæterum tales subditi dispositiones ex licentia præsumpta, ut plurimum sunt illicitæ saltem venialiter; quia superiores, saltem quoad modum, sunt inviti, et non raro etiam graviter, et præcipue quando illæ sunt expresse ab ipso prohibitæ (3).

12. — Dubitatur 3. an prælato immerito, licentiam negante, excusetur subditus a voto paupertatis? Respondetur negative : modo (limitatur) periculum damni non sit ita in mora, ut subditus habeat tum jus ad concessionem licentiæ, quia in tali casu præsumitur saltem adesse licentia superiorum majorum; et in aliquo casu potest judicari votum non obligare; ita communiter *Castr. Holzm. de Alex.* et alii cum *S. Th.* (4), ubi sic dicit : « Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam » moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensatio- » nem habet annexam; quia necessitas non subditur legi (5). » Dubitatur 4. an possit subditus cum licentia dare aliquid alicui, cui, si notus fuisset prælato, licentia data non fuisset? Si præsumeretur quod prælatus licentiam revocaturus esset, non potest; secus si præsumeretur quod non revocaturus esset, si sciret, licet a principio eam fuisset negaturus. In dubio autem ad superiorem recurrendum est : sed in casu quo esset difficile superiorem adire, præsumptio stat pro licentia jam data; ita *Molin. et de Alex.* (6). Dubitatur 5. an abbatissæ possint donationes (intellige licitas) facere, et licentias dare aliis eas faciendi? Respondetur affirmative, semper ac sunt moderatæ et rationabiles, quia abbatissæ jam habent bonorum administrationem. Possunt etiam de redditibus eleemosynas facere, et possunt etiam ecclesiis applicare, et ampliare ædificia domus, aut monasterii redditus adaugere (7). Quosnam autem contractus, aut condonationes possit facere abbatissa, et ejus capitulum, vide quod dictum est in Opere (8).

13. — Dubitatur 6. (et hoc punctum maximi ponderis est) an religiosus habens licentiam generalem a suo superiore aliquid expendendi pro suo libitu, si expendat illud in usus turpes aut vanos, peccet contra votum, et teneatur ad restitutionem tam ipse quam summam recipiens? Affirmat prima sententia quam nos sequimur, et est communissima cum *Castrop. Sanch. Sylvest. Molina, Salmant. Roncaglia, etc.*; tum quia prælatus, dando licentiam, non intendit eam dare ad usus illicitos; tum quia, licet intenderet, licentia esset invalida, cum prælatus non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. Contra, secunda sententia negat quam tuentur *P. de Alex. Rebell. Bord.* et alii. Hi dicunt, cum licentia est illimitata comprehendit usus tam licitos quam illicitos, et licet prælatus sit simplex administrator, nulla lege tamen habetur quod ejus facultas restringatur ad solos usus licitos; hinc licet ejus licentia esset illicita, tamen non est invalida. Sed prælatus (subjungunt) dando licentiam,

(1) 2. 2. q. 32. art. 8 ad 1. — (2) In 4. dist. 15. q. 2. art. 5. q. 4. — (3) Lib. 4. n. 18. v. Hæc docent.
(4) 2. 2. q. 96. art. 6 in fin. — (5) Lib. 4. n. 33. — (6) N. 34. — (7) N. 36. — (8) Ib. v. potest abbatissa.

non est quod velit illam concedere etiam ad usus turpes, nec quod limitet ad solos honestos, sed aufert de medio impedimentum quod subditus habebat, ne talem summam suo libitu expenderet defectu licentiæ. Et licet licentia prælati esset invalida, dicunt saltem præsumi rei restitutionem remissam esse a religione, ne fama subditi, aut prælati, aut personæ quæ talem summam accepit, periclitetur. Sed hoc non obstante, a prima sententia desciscere nescio, quia satis mihi non probatur quod prælatus possit unquam hanc licentiam, sive specialem, sive generalem, concedere ad usus illicitos; dum super bonis monasterii non habet aliam facultatem quam eam quæ sibi a sacris canonibus, aut a religione conceditur; et hanc facultatem ei nec canones, nec religio concedunt, quæ non præsumitur dare eam in perniciem suorum subditorum. Quoad restitutionem, dicunt *Sanch. Molin. et Salm.* cum aliis, sufficere ut ille qui rem recepit, restituat ipsimet religioso, modo ille non sit denuo illa abusurus. Sed hoc non potest convenire cum bulla Urbani, superius allata, ubi præcipitur ut restitutio fiat monasterio. Insuper dicunt *Castrop. Salm. etc.*, quod si mulier ob turpem sui corporis usum acceperit a religioso, excusatur a restitutione, si propter ipsam honor religionis vel religiosi periclitatur. Sed hoc periculum mihi videtur esse valde difficile eventu. Excusant etiam mulierem, si præsumi posset quod religiosus intenderet ei donare illam rem, quam deberet restituere, ex eo quia illa est pauper: dum religiosus tum eam expendit in usus honestos. Sed huic etiam obstant præfatæ bullæ, cum præcipiatur ut restitutio fiat monasterio; et ut a conventu non possit remitti, nec concedi ut fiat pauperibus (1).

14. — Dubitatur 7. an prælatus possit dare licentiam religioso, ut aliquam summam ludo exponat? Potest utique si ludus est licitus, solatii nimirum, et non meræ sortis, et si summa est modica, et religiosus non sit strictioris observantiæ, ut diximus *tract.* 10. *num.* 220. Et ut dicunt *Azor. Less. Mol. et Salmant.*, in hoc potest religiosus uti etiam licentia tacita, aut præsumpta. Si vero summa est magna, aut ludus est per se illicitus, jam numero præcedenti diximus invalidam esse licentiam sive generalem, sive expressam (2).

15. — Quoad votum castitatis, jam notum est quod quilibet religiosus qui illud lædit, peccat etiam sacrilegii, et scandali præterea, si ob ejus peccatum aliquod famæ detrimentum religio passura esset. Ob castitatis tutelam introducta est clausura, non tantum pro monialibus, sed etiam pro religiosis, qui per Clementinam *Nullus*, non possunt e monasterio egredi nisi ex causa, et cum socio, et cum licentia prælati, singulis vicibus danda in particulari, non generali. Et communiter dicunt doctores hujus præcepti, transgressionem esse gravem, nisi esset semel atque iterum (nunquam de nocte) et præciso scandalo (3).

16. — II. Quoad votum obedientiæ debent notari multa. Notandum 1. quod si prælatus non exprimit præceptum, dicendo: *Impono*, *Jubeo*, *etc.*, non inducitur præcise obligatio obediendi; ita *Salmant.* *cum Suar. et Pelliz.* Sed addo ego, oportere distinguere consuetudinem, uniuscujusque Instituti; nam in aliquibus superiores pro *Jubeo* solent dicere, *Oro, Placeat R. V. etc.* Attamen quocumque modo imponatur obedientia, dicunt communiter doctores *Suar. Sanch. Vasq. Medin. etc.*

(1) Lib. 4. n. 30 et 31. — (2) N. 32. — (3) N. 37.

non obligare sub gravi, nisi dicatur : « In virtute sanctæ obedientiæ, » aut in nomine Jesu Christi, aut sub pœna excommunicationis ipso » facto (1). » Notandum 2. quod superior potest præcipere omnia quæ directe, vel indirecte respiciunt regulam, aut illius majorem observantiam; non autem illa quæ sunt contra regulam (modo ille ex legitima causa non dispenset), aut supra regulam, nisi hoc faceret ad probandam subditorum obedientiam. Non potest autem imponere obedientiam ut exerceantur quædam corporis marcerationes, aut alia extraordinaria onera (nisi esset in pœnam), nec ut acceptetur episcopatus, aut aliud beneficium, sive sit curatum, sive simplex, nec ut ad infideles proficiscatur cum manifesto periculo vitæ, aut captivitatis; nec ut assistant extraneis peste infectis, nisi cum non adest qui eis sacramenta necessaria ministret. Dictum *extraneis,* quia tenentur obedire in assistendo illis qui sunt ejus ordinis; *Sanch. Cajet. Sporer* et alii communiter (2). Notandum hic quod dicitur in Trident. (*sess.* 25. *de reg. et mon. c.* 4.) : « Non licet regularibus a suis conventibus recedere, etiam prætextu ad » superiores suos accedendi, nisi ab iisdem missi, aut vocati fuerint. »

17.— Notandum 3. quod non peccant religiosi non observando primitivam regulam, postquam introductus est usus contrarius, ut dicunt *Turrecrem. Sanch. Cajet. Salmant. etc.* Dubitatur hic an peccent non obediendo capitulo generali quod præciperet primam observantiam? Negant *Castr. Laym. Spor. etc.* nisi esset quod religio, nisi reformaret, esset potius nocumento religiosis quam utilitati. Sed alii absolute, et probabilius affirmant, ut *Suar. Pelliz. Salm. P. de Alexand. etc.* (3). Cæterum certum est quod capitulum generale, aut provinciale semper aliquod novum statutum utile religioni, quod non sit regulæ difforme, facere potest (4). Notandum 4. quod religiosus qui transgreditur præceptum superioris, probabilius, ut dicunt *Suar. Castrop. Pelliz. Salm., etc.* committit duo peccata : unum contra virtutem religionis, ratione voti; aliud contra virtutem obedientiæ promissæ prælato, quæ præcise a voto obligat (5). Notandum 5. quod subditus tenetur obedire, quoties quod imponitur non est certum peccatum; ita docent omnes, *S. Antonin. Silvius, Cajet. Cabass. Tournel.* et alii cum *S. Bernardo*, *S. Bonav.* *et S. August.* in cap. *Si quod culpatur*, *dist.* 23. *q.* 1. quia superior est in possessione suæ potestatis præcipiendi, unde non potest illa privari, nisi constet quod ejus præceptum sit illicitum (6); observetur id quod dictum est *tract.* 1. *n.* 18. Et idem dicendum de dubio an præceptum excedat, an non, facultatem superioris, et an præceptum sit supra regulam, ut dicunt *Azor. Sanchez, Valent. Salmant. etc.* (7). Idem dicitur in dubio an qui præcipit sit legitimus superior; cum in tali reperitur possessione (8), semper ei obediendum est. Excipitur tamen, si obedientia imposita ex una parte esset nimis molesta subdito, et ex alia esset probabiliter illicita, aut probabiliter excederet potestatem superioris; aut si obedire afferret subdito periculum grave damni spiritualis, aut temporalis; ita communiter *Sotus, Less. Tourn. Sanch. Castr. Salm. Holzm. etc.* (9).

18. — Quæritur circa votum obedientiæ, 1. an teneatur subditus obedire prælato qui ei imponit ut revelet secretum sibi commissum? Respondetur cum *S. Thoma* (10), *S. Ant. Nav. etc.* negative, quia præceptum

(1) Lib. 4. n. 48. — (2) N. 39 et 40. — (3) N. 42. — (4) N. 43. — (5) N. 46. — (6) N. 47. — (7) Ib. v. Infertur. II. — (8) Ib. in fin. v. Dub. 2. — (9) Ib. v. Communiter. — (10) 2. 2. q. 70. art. 1.

naturale prævalet præcepto superioris. Sed aliter currit, si ex secreti occultatione detrimentum passurus foret prælatus, aut monasterium, aut alius innocens (1). An autem posset quis revelare secretum ut vitet damnum proprium, vide quod dictum est *tract.* 11. *num.* 9. *in fin.*

19. — Quæritur 2. an possit excusari religiosus a votis emissis in professione, cum suboriretur aliqua circumstantia quæ, si prævisa fuisset, utique illa vota non emisisset? Jam diximus *tract.* 5. *n.* 23 *et* 35, hoc esse probabile cum *S. Thoma*, *S. Antonin.* et aliis, loquendo de votis simplicibus : exceptis tamen votis religionis et castitatis, ut recte dicunt *Sanch. Suar. Pontius*, *Castropal. Diana*, *Salmant. etc.* contra *Bonac.* qui dicit quod excusaretur ab illis, qui reperiretur in gravi periculo incontinentiæ : sed nos diximus quod si hæc ratio militaret, quasi semper hujusmodi vota frustrarentur. Sed loquendo de votis solemnibus quæ in professione religiosa fiunt, aut in ordinum sacrorum susceptione, nullam circumstantiam, licet novam et non prævisam, posse unquam ab illis excusari, ut unanimiter omnes, nemine contradicente, affirmant; quia professus, aut in *Sacris* ordinatus, non respicitur ut persona particularis, cui satius erit voto non esse ligatam, sed ut membrum communitatis, cujus bono debet posthaberi bonum privatum (2). Et idem propter eamdem rationem currit in votis (licet non solemnibus), quæ fiunt in aliquibus congregationibus virorum aut mulierum, et maxime si adjungitur votum, aut juramentum perseverantiæ, quia tunc (ut diximus *tract.* 5. *n.* 19), adest contractus cum congregatione obligatorius pro ambabus partibus; itaque sicut nequit, quacumque adveniente nova circumstantia (intellige sine sua culpa), congregatio subjectum dimittere, ita subjectus nequit a congregatione abire (3).

20.— Dubitatur 3. an valeat licentia a prælato inferiore concessa, cum a superiore denagata est? Affirmandum cum *Holzm. Pelliz. et Croix*, quoties superior positive non prohibet subdito exequi rem petitam; nam denegando tantum licentiam, non intelligitur velle derogare inferioris auctoritati. Si autem superior interdicat inferiori dare licentiam pro aliqua re, probabiliter dicunt auctores citati licentiam inferioris esse validam (licet illicitam), semper ac superior non declaret esse etiam nullam (4).

21. — Dubitatur 4. cui moniales teneantur obedire vi voti? Respondetur : I. summo Pontifici; II. episcopo, si non sint exemptæ; si autem sunt exemptæ, prælato ordinis. Sed circa clausuram etiam exemptæ tenentur obedire ordinario loci, ex bulla Greg. XV. *Inscrutabilis*, Clementis X, et Clementis XII; vide quod de hoc dicetur *tom.* 3. *tract.* 20. *de Priv. n.* 80. Quoad obedientiam generaliter ordinario debitam, notandum quod moniales non tenentur obedire circa electionem officialium monasterii, ut declaravit S. C. Insuper notandum quod tempore visitationis tenentur moniales denuntiare religiosas regulas violantes, excipe si illæ jam resipuerint, aut si delictum sit occultum, aut cognitum sub secreto naturali, aut posset occultari sine communi damno, aut si ab aliis jam sit manifestatum, aut si prævideatur quod revelatio profutura non esset, aut sibi obfutura, et occultatio non futura esset damno communitati (5). III. Tenentur moniales obedire abbatissæ in hoc quod spectat ad

(1) Lib. 4. n. 49. — (2) N. 50. — (3) Ibid. v. et idem. — (4) Ibid. v. Quærit. hic. — (5) N. 51.

observantiam. Dicunt vero aliqui doctores non posse abbatissam præcipere in virtute obedientiæ cum non habeat jurisdictionem spiritualem, sed solum præsidere gubernio œconomico monasterii. Sed valde rationabiliter *P. de Alex. cum Pasqual.* et multis aliis contrarium tuetur, cum ex voto obedientiæ teneantur moniales obedire omnibus legitimis superioribus, et abbatissæ à pontificibus uti tales in regularum approbatione recognoscuntur (1).

22. — Hic juvat animadvertere, juxta Trident. *sess.* 25. *c.* 7. *de reg. et mon.* non posse eligi in abbatissam quæ sit minor 40 annis, et 8 annos non vixerit post professionem in religione, et debere esse ex choristis. Idem advertendum quod si moniales fuerint discordes, debet prælatus assignare tempus, quo elapso, ipse deputabit abbatissam, juxta decretum S. C. In monasteriis non exemptis prælatus erit episcopus; in exemptis erit superior regularis, qui accipiet vota una cum episcopo qui solus assistet. Facta electione, non poterit abbatissa officium exercere, nisi prius confimationem acceperit a prælato. Alia levioris momenti observari poterunt in opere (2).

PUNCTUM III.

CUINAM INGREDI RELIGIONEM VETITUM EST.

23. An ingredi possint filii, relinquendo parentes in necessitate? Et àn professi teneantur egredi, ut succurrant parentibus. — 24. An possint ingredi invitis parentibus? An si relinquantur filii in necessitate; quid si fratres aut sorores. — 25. Qui avertit aliquem a statu religioso. — 26. Qui vocationem negligit. — 27. An ingredi possint debitores. — 28. An episcopi. — 29. An parochi.

23. — I. Nequeunt religionem ingredi qui relicturi essent parentes in necessitate, semper ac possent illis succurrere, in sæculo manendo; præterquam si in sæculo, ut ait *S. Thomas* (3), *vident non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili;* et idem dicunt *Sanch. Castr. Less. Peyrin. Salm. etc.* (4). Pro *periculo* autem intelligitur, ut dicunt *Salm.* proximum. Et pro *necessitate* non intelligitur solum extrema, sed etiam gravis, ut dicunt communiter doctores cum *S. Thoma*, qui dicit contra, loco citato, quod non sit obligatus filius in sæculo remanere, *si* (parentes) *possunt aliqualiter sustentari non honorifice* (5). Notandum tamen quod si filius culpabiliter relinqueret parentes in gravi necessitate, ejus professio non esset invalida. Ideoque ex sententia probabiliori *S. Antonin. Cajet. Sanch. Bonac. Salm. Bord. Busemb. etc.*, si filius jam professus sit, non tenetur egredi e religione ut succurrat parentibus in gravi necessitate constitutis. Ratio est, quia professus jam elegit statum, sicut filius qui uxorem duxit. Et hoc docet idem Doctor angelicus (6), dicens : « Professus reputatur mortuus mundo, unde non debet occasione susten» tationis parentum exire claustro. » Dictum est *in necessitate gravi*, quia in extrema utique teneretur filius egredi (7).

24. — Extra casum necessitatis, dicebat Lutherus peccare filios ingrediendo religionem sine parentum consensu. Sed oppositum docuerunt omnes sancti Patres : *S. Hieronymus*, *S. Ambrosius*, *S. Augustinus*, *S. Joannes Chrysostomus*, concilium Toletanum X. *ult. S. Thomas*, et omnes catholici; dum certum est, ut ait Angelicus (8), filios circa status electionem liberos esse. Et licet deceat (ut dicunt doctores) ut filii, nisi

(1) Lib. 4. n. 52. — (2) N. 59. — (3) Quodlib. 10 ad 9. — (4) Lib. 4. n. 66. — (5) Ibid. v. Sed. — (6) 2. 2. q. 101. art. 4 ad 4. — (7) N. 67. — (8) 2. 2. q. 104. a. 5.

prius patris benedictionem susceperint, non discedant, hoc tamen intelligitur, cum nullum subest periculum quod pater eos a sancto proposito avertat; sed quia hoc periculum plerumque semper adest, ideoque *S. Thomas* (1) absolute hortatur filios ne consanguineorum consilio utantur, cum res agitur de vocatione religiosa : « Ab hoc consilio (ait » Sanctus) amovendi sunt propinqui; propinqui enim in hoc negotio » amici non sunt, sed inimici. » Et S. Cyrillus relatus ab ipso *S. Thoma* (2), explicando effatum Evangelii : « Nemo mittens manum suam ad aratrum, » et respiciens retro, aptus est regno Dei (*Lucæ* 9. 62.), » ait : « Aspicit » retro, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi (3). » Parentes pariter non possunt ingredi religionem, et relinquere filios in gravi necessitate, aut sufficienti educatione destitutos, « non proviso qualiter » educari debent, » ait *S. Thomas* loco citato. Sed hoc non intelligitur, ut dicunt *Suar. Castr. Pelliz. etc.* (regulariter loquendo) de filiis emancipatis (4). Quoad fratres et sorores, tunc tantum non possunt religionem ingredi, cum illi in necessitate extrema relinquerentur; si autem essent in sola gravi, qui votum emisit religionis, non potest propter hoc illud differre, saltem diutius, sine dispensatione (5).

25. — Sed antequam ulterius procedamus, juvat hic animadvertere quod parentes qui sine justa et certa causa avertunt filios a statu religioso quocumque modo, sive malis artibus, aut precibus simplicibus, aut promissionibus, nequeunt excusari a peccato mortali : ita communiter *S. Antonin. Navar. Tournely, Abelly, Salm. Conc. Spor. Mazzot. etc.* Et (ut dicunt) non solum parentes, sed quicumque alius qui abducit proximum a vocatione religiosa, peccat graviter ob grave damnum quod illi affert. Parentes autem dupliciter peccant, contra charitatem et contra pietatem : dum ipsi tenentur pietatis officio ad procurandum filiorum spiritualem profectum quam maxime possunt, ut recte advertit *Bonac.* (6).

26. — Sed præterea hic quæritur an peccet graviter qui vocatus ad religionem, vocationem negligit? Respondit *Less.* (7), quod ex se loquendo, non peccaret; consilia enim divina ad culpam non ligant; tamen subjungit quod non posset excusari a peccato qui existimaret se damnatum iri, si in sæculo remaneret; en verba *Lessii :* « Si conscientia » dictet tibi (quod sæpe accidit) te desertum iri a Deo, nisi divinæ » vocationi obtemperes, et te periturum, si manseris in sæculo, etc.; tunc » peccatum est non sequi divinam vocationem. » Cæterum ego sic ratiocinor : Si peccat graviter (ut superius dictum est) quicumque alium a vocatione abducit propter damnum quod illi infert, quomodo a culpa erit immunis qui novit se certe vocari a Deo ad religionem, et in mundo vult remanere cum suæ salutis æternæ periculo? Ait doctus *Habert* quod qui statum vitæ, ad quem non est vocatus a Deo, eligit, licet (absolute loquendo) possit in eo salvari, attamen cum difficultate salvabitur; nam (ut loquitur) erit ut membrum a suo loco motum, quod cum difficultate suo muneri deservire potest. Non secus qui in sæculo manere vult, neglecta divina vocatione, difficulter salvabitur, cum Deus in sæculo negabit ei ea uberiora auxilia quæ præparaverat exhibere in religione, et sine his auxiliis posset salvari (absolute loquendo), sed nunquam salvabitur. S. Gregorius scribens ad Moritium imperatorem qui interdixerat

(1) Opusc. 17. cap. 9. concl. 2. — (2) 2. 2. q. 189. art. 10. — (3) Lib. 4. n. 68. — (4) N. 69. — (5) N. 70. — (6) N. 77. — (7) De stat. vitæ eligend. q. 8. n. 94.

militibus ingressum in religionem, dixit hanc legem esse injustam, quia multis paradisum claudebat: « Nam plerique sunt (sunt verba Sancti) qui » nisi omnia reliquerint, salvari nullatenus possunt. » Itaque huic periculo salutis æternæ se exponere, nunquam mihi suadere potero vacare culpa. Utrum vero hæc culpa sit gravis, aut levis, sapientum judicio relinquo (1). Sed redeamus unde progressi sumus.

27. — II. Nequeunt religionem ingredi debitores, qui ingrediendo, non sunt amplius solvendo, sed si in sæculo manerent, sine gravi difficultate, et brevi solvendo fuissent; ita *Azor. Nav. Sanch. Salm. etc.* Et licet sit satis probabile quod docet *S. Thomas* (2) (quem sequuntur *S. Anton. Cajet. Sylvest. Palud. Arm. etc.*) qui dicit quod debitor « non tenetur in sæculo manere ut procuret unde debitum solvat, *dicendo » sufficere si cedat eis bona quæ possidet*; quia (rationem afferens) per- » sona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ. » Nihilominus ego puto probabiliorem primam sententiam, quoties tamen (ut dictum est) brevi soluturus erit, nempe intra biennium, juxta *Sanch. et Nav.* et sine notabili difficultate solvere poterit, quia (sicut conveniunt doctores primæ sententiæ), si debitori manendo in sæculo brevi tempore immineret probabile periculum labendi in mortale, et vocationem amittendi, tunc potest statim ingredi. Intelligitur etiam modo debita sint certa, dum pro satisfaciendo debitis incertis non adest hæc obligatio, ut communiter docent *Castrop. Suar. Lugo, Sanch. Salmant. etc.* (3). Advertendum tamen quod Sixtus V in bulla 1587, et Clemens VIII. vetarunt ingredi religionem nimis ære alieno gravatos, qui bona sua dilapidarunt, vel qui deponere debent rationes, antequam debita solverint aut rationes reddiderint (4).

28. — III. Nequeunt fieri religiosi episcopi, nam ipsi nequeunt relinquere suas ecclesias sine justa causa, et hoc tum ob votum quod emittunt in acceptatione earum, ut docet *S. Thomas* (5), se obligando perpetuo eis inservire; tum ob spirituale conjugium quod episcopus contrahit cum sua ecclesia; quod conjugium a solo Deo solvi potest, ut exprimitur in c. *Inter corporalia, de Translat. episc.* ubi Innoc. III sic dixit: « Non enim humana, sed potius divina potestate conjugium spirituale » dissolvitur. » Ex quo merito deducunt *Sotus, Sanch. Cajet. Vasquez et Salmant.* (contra *Suar. et Bard.*) permutationem episcopatuum prohiberi jure divino; unde ne Papa quidem potest dispensare sine justa causa. Dico *sine justa causa;* nam, ut habetur in c. *Nisi, de Renunt.* bene potest Papa, *propter aliquam utilem et honestam causam,* permittere renuntiationem, vel permutationem. Justæ causæ sunt, ut dicunt doctores, 1. Bonum Ecclesiæ universalis, ac etiam particularis (loquendo de permutationibus), v. gr., si alicui ecclesiæ non esset alius idoneus qui promoveri possit. II. Defectus proprius, si episcopus esset infirmus, aut si aer illi esset nocumento, aut si est senex, aut ignarus, aut irregularis. III. Defectus subditorum, si eorum profectui redditus sit inefficax, aut si officio suo, ut convenit, fungi nequit. IV. Evitatio scandali aliorum; sed non intelligitur scandalum eorum qui justitiam proterere vellent (6).

29. — Nihilominus hoc quod dictum est de episcopis, non procedit de parochis; nam hi, etiam contradicente episcopo, possunt religionem

(1) Vide hæc, et alia lib. 4. n. 78. — (2) 2. 2. q. 189. a. 6 ad 3. — (3) Lib. 4. n. 71. — (4) Ibid. v. Advertendum. — (5) 2. 2. q. 189. a. 7. et q. 185. a. 4. — (6) Lib. 4. n. 76 et 104.

ingredi, ut declaravit Urbanus II. c. *Duo sunt*, 19. *q*. 2, sic dicens : « Si quis clericorum in ecclesia sua sub episcopo populum (nempe proprium, ut explicat Glossa) retinet, et seculariter vivit, si afflatus » Spiritu sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica salvare se » voluerit, etiam episcopo contradicente, eat liber nostra auctoritate. » Et, ut ait *S. Thomas* (1), parochus ingrediendo religionem licentia ne pontificis quidem indiget. Hoc confirmatum est a Benedicto XIV in sua bulla *Ex quo dilectus*, anno 1747. Attamen ibi dicit pontifex quod parochus antequam ingrediatur; debet episcopum certiorem facere; insuper decrevit ibidem parochiam non vacare nisi post professionem; adeo ut fructus ad eum spectent durante tempore novitiatus. Et idem dicendum de aliis beneficiatis, ut dicunt *Suar. Sanch.;* sed hi non peccant (ut subjungit idem Benedictus ibidem), si suos episcopos certiorare omittunt, timentes ne ab ipsis de suo proposito revocentur. Cæterum declarat pontifex quod sicut potest prælatus regularis subditum suum, qui ad strictiorem ordinem sit digressus, ita episcopus potest parochum, aut clericum suum repetere a religione, *si ex transitu suo prima ecclesia gravem sustineret jacturam, etc.* Sed si ecclesia graviter *læderetur, esset revocandus*. Priora verba sunt Innoc. IV., posteriora Panormitani, quibus utitur Benedictus in sua bulla, et postea concludit : *Et sic satis provisum est episcopo* (2).

CAPUT II.

DE STATU CLERICALI.

30. — Circa clericorum statum quatuor possunt considerari principaliora : privilegia, munia, officia, et beneficia quibus eos Ecclesia providet, quo ipsi sustentari possint. De privilegiis agetur *tom. III. tr.* 20, *cap.* 2, ubi de privilegiis ex proposito erit sermo. De muneribus et officiis in examine ordinandorum in *Appendice* 3. qui locum habet in calce *tom.* 3. Hic solum agemus de beneficiis ecclesiasticis, quæ clericis conferuntur.

PUNCTUM I.

CUINAM CONFERRI POSSINT ET DEBEANT BENEFICIA.

31. Quotuplex sit beneficium. — 32. Quot modis acquiritur. De jure patronatus. — 33. An etiam beneficia simplicia conferenda sint dignioribus.— 34. An patroni debeant digniores præsentare. — 35. An ad prælaturas, etc. — 36. An sit valida minus dign electio. — 37. An elector teneatur ad restitutionem. — 38. An peccet dignus qui concurrit cum digniori. — 39. An examinatores non denuntiando, etc. — 40 et 41. De pluralitate beneficiorum.

31. — Beneficium ecclesiasticum definitur : « Est jus perpetuum » auctoritate Ecclesiæ constitutum exercendi officium spirituale in aliqua » ecclesia, et percipiendi propter ipsum fructus ex bonis ecclesiæ. » Distinguere oportet beneficia simplicia a duplicibus. Simplicia sunt illa quæ tantum instituta sunt ad horarum canonicarum recitationem, aut ob altaris servitium, et sunt canonicatus et capellaniæ auctoritate Pontificis aut episcopi erectæ, et etiam præstimonia, quæ clericis præstantur ut vacent studio, et hujusmodi. Duplicia sunt illa quæ aliquam jurisdictionem habent, ut episcopatus et parochiales, et etiam decanatus, præposituræ, archidiaconatus, et hujus generis, quæ aliqua jurisdictione

(1) 2. 2, q. 189. art. 7. — (2) Lib. 4. n. 74 et 75.

gaudent in clerum; aut aliqua præeminentia fulgent, sed sine jurisdictione, v. gr., loco distincto in choro residere, aut in processione, ut sunt dignitas primiceriatus, cantoratus, aut sacristæ majoris; et hæc proprio vocabulo appellantur *personatus;* aut denique habent annexum aliquod officium ecclesiasticum, ut thesaurarii, œconomi, custodis, sacristæ minoris : et hi habent aliquam administrationem, sed sine jurisdictione, et sine ulla præeminentia (1).

32. — Tribus modis acquiritur beneficium : 1. collatione libera pontificis aut episcopi; 2. electione aut confirmatione superioris approbantis idoneitatem electi; 3. præsentatione et institutione, sive electione superioris, quæ subsequitur, cum beneficium est jurispatronatus. Jus autem patronatus alterum est laicale, alterum est ecclesiasticum. Et in hoc scire oportet quod si patronus laicus non præsentat infra quatuor menses, ecclesiasticus intra sex, collatio devolvitur ad prælatum ad quem institutio spectabat, ut habetur ex c. *Quoniam, de jure patr. et can. un.* § *Verum, eod. tit. in* 6. (2). Et notandum quod tempus præfatum currit etiamsi orta fuerit lis circa præsentationem; modo lis non vertatur inter patronum et episcopum; ut dicunt *Azor. Salm. etc.* ex cit. can. *Quoniam.* Potest tamen episcopus prorogare præfatum terminum per alios sex menses, sed non amplius, ut notant *Barb. Salm.* ex can. 2. *de Concess. præb.* (3). Si autem a patrono laico plures præsentati sint, episcopus potest eligere quem malit, quia utraque præsentatio est valida; si autem a patrono ecclesiastico, debet eligere prius præsentatum, ex can. *Cum authentice, de jurepatr.* Sed si plures a diversis patronis fuerint præsentati, tunc si patronatus est ecclesiasticus, episcopus debet præferre digniorem, ut habetur expresse ex Trid. *sess.* 24. *cap.* 18. ubi dicitur : *Episcopus ex dignis eligat digniorem, quem patronus ei præsentet.* Nomine *patroni* hic intelligitur patronus ecclesiasticus, de quo in hoc loco sit sermo, et intelligitur sive sit unus, sive plures qui haberent juspatronatus. Et sic declararunt mentem concilii Sixtus V et S. C., ut referunt *Salmant.* (4) *cum Garcia, Barbosa, etc.* Si vero patronatus est laicalis, sufficiens erit si præsentatus sit idoneus, ut declarat concilium ibidem : « Quod si juspatronatus laicorum fuerit, debeat » præsentatus examinari, et non, nisi idoneus repertus fuerit, admitti. » Qua de re tunc episcopus debet eligere eum qui plures voces habet, ut dicunt communiter *Less. Busemb. et Laym. Salmant. cum Sanch.* (5). Et hoc procedit procul dubio etiam pro beneficiis curatis, de quibus perspicue loquitur concilium in præfato loco, quidquid dicant *Salmant.*

33. — Sed ad propositum punctum deveniamus, nempe cuinam possint et debeant conferri beneficia? Pro resolutione multa dubia discutienda sunt : 1. an omnia beneficia sint conferenda dignioribus? Quoad cardinalatus et episcopatus, certum est quod eligendi sunt digniores, ut constat ex Trid. *sess.* 24. *c.* 1. *de ref.* et ex prop. 47 ex proscriptis ab Innoc. XI. Et idem currit pro beneficiis, curatis ut habetur ex eodem concilio, *cit. cap.* 2 *et cap.* 18. Major autem dignitas accipienda ex majori ecclesiæ, aut fidelium utilitate; sed cæteris paribus, præferri debet qui pietate, aut prudentia præstat, doctiori : nobilior, aut potentior : oriundus, senior, pauperior, et sacerdos non sacerdoti (6). Quomodo

(1) Lib. 4. n. 83 et 84. — (2) N. 88. — (3) N. 89. — (4) Tract. 28. cap. un. n. 291. — (5) Less. l. 2. c. 34. n. 33, et Salm. Ib. n. 292. — (6) Lib. 4. n. 91 et 92.

autem habendus sit concursus pro ecclesiarum parochialium collatione, ac de appellationibus ab irrationabili ordinarii judicio admittendis, vel rejiciendis, vide in Bullar. Benedict. XIV. tom. 1. bulla *Cum illud*, 68. sub die 14. decemb. 1741. Dubium vertitur circa beneficia simplicia, an peccet episcopus eligendo minus dignum? Prima sententia *Soti. Nav. Sa*, *Sanch. etc.*, quam probabilem putant *Salm. Carden.*, *etc.*, negat eum peccare (nempe graviter, quia communiter non excusant saltem a veniali) dum dicunt quod beneficia principaliter sunt instituta in communitatis utilitatem, unde modicum est damnum cum præfertur, non tamen indignus, sed dignus digniori. Excipiuntur tantum canonicatus, quibus sit etiam annexum officium pœnitentiarii, aut instructoris. Hanc sententiam non puto improbabilem, sed existimo certe probabiliorem contrariam, quæ etiam est communior cum *S. Thoma* (1), *Less. Lug. Castrop. Holzm. Croix*, *Roncagl. Viva. Salm. etc.* Ratio, quia beneficia, ut communiter dicunt doctores, non tantum instituta sunt propter Ecclesiæ utilitatem, sed etiam (licet minus principaliter) ob meritorum remunerationem. Ex quo episcopus duplici ex capite peccat graviter, conferendo ea minus dignis, 1. quia lædit justitiam distributivam, attento jure quod habent digniores, cum episcopus non sit dominus, ut loquitur *S. Thom.*, sed simplex distributor beneficiorum; 2. ob damnum quod ecclesiæ suæ infert, dum ubi non præferuntur digniores, pauci curant digniores se reddere, et hoc non est detrimentum parvi momenti in bonum commune (2). Limitant tamen *Nav. Sot. Less. Lugo*, *etc.* 1. si posthaberetur dignior semel atque iterum ad beneficium simplex, et etiam ad aliquem canonicatum, qui caret jurisdictione, aut functione magni momenti; 2. si beneficium esset tenue; 3. si eligeret aliquem de familia fundatoris, ut ait *Tournely*, *cum Silvio*; 4. si electus brevi renuntiaturus esset beneficium *Holzm. cum Pichler* (3).

34. — Quæritur 2. an patroni etiam teneantur præsentare digniorem? Quoad beneficia curata, certum est patronos ecclesiasticos et patronos episcopatuum (qui sunt reges) ad hoc teneri, ut declaravit Trident. *sess.* 24. *cap.* 1 *et* 18. At idem procul dubio tenendum cum *Lugo*, *Sanch. Croix*, *Viva*, *Ronc. Salm. etc.*, quoad omnia beneficia curata, dum in *cit. cap.* 1. Concilium dicit quod quicumque patronus tenetur præsentare ad curas animarum digniores. Et hoc confirmatur ex eadem prop. 47 Innoc. XI, quæ loquebatur de quocumque beneficio curato. Si autem beneficium fuerit simplex, ut diximus, probabilius est episcopos teneri ad eligendum digniorem; ita dicimus de patronis qui eos præsentare debent. Excipit *Lugo* tantum eos qui conferunt capellanias, contra *Azor. Mol. Vasq.*, qui hoc permittunt solum fundatoribus (4). Quæritur 3. an etiam renuntiationes debeant fieri dignioribus? Hic adsunt multæ sententiæ diversæ, quæ in opere observari possunt (5): sed maxime æqua mihi videtur illa *card. de Lugo*, qui dicit hic rationem culpæ dimetiendam esse a damno quod ex tali renuntiatione ecclesiæ obveniret. Unde postea concludit quod raro licitæ sunt renuntiationes beneficiorum curatorum, et præcipue episcopatuum, quia istæ ut plurimum fiunt sub onere pensionis, ideoque non fiunt cum diligenti meritorum inquisitione (6).

35. — Quæritur 4. an peccent graviter religiosi qui eligunt minus dignos ad prælaturas? Negant aliqui pauci, sed communissime et rectissime

(1) 2. 2. q. 63. a. 2 ad 1. — (2) Lib. 4. n. 93. — (3) N. 96. — (4) N. 97. — (5) N. 98. — (6) N. 99.

affirmant *Lugo*, *Viva*, *Croix*, *Ronc. Salm. etc.* quin prælati æque ac episcopi debent prospicere bono communitatis ; et minus digni faciliter evadunt indigni, quia minori diligentia incumbunt ad sartam tectam servandam observantiam (1).

36. — Quæritur 5. an electio minus digni sit valida, cum beneficium est curatum? Negant *Sanch. Castrop. Salm. etc.*, sed probabilius affirmant *Lugo*, *Fill. Vasq. Holzm. Anacl. Croix*, *etc.* Et probatur ex bulla S. Pii V, ubi, licet concedatur appellatio digniori, ibi tamen declaratur quod appellatio non impedit quominus executioni mandetur electio minus digni ; valida igitur habetur, nec obstat id quod dicitur in Trid. (*sess.* 24. *c.*18. *de ref.*). *Provisiones omnes præter supradictas formas factas subreptitiæ censeantur.* Nam per *formas* non intelligitur electio, ut adversarii autumant, sed proprie intelligitur ritus præscriptus qui tenendus est in collatione curarum, nimirum, ut intercedant edictum, concursus et examen (2).

37. — Quæritur 6. an eligens ab beneficium minus dignum teneatur ad restitutionem ? Etiam de beneficio simplici, quod sine concursu providetur, affirmant *Sylvest. Cajet. Bann. Salm.* et alii ; quorum alii dicunt restitutionem faciendam esse digniori : alii dicunt faciendam etiam ecclesiæ. Sed communius *Canus*, *Nav. Tol. Less. Sanch. Lugo*, *Castrop. Croix*, eum excusant a restitutione facienda tam digniori, qui nullum jus rigorosum habet super beneficiis, quæ principaliter fuerunt instituta ob bonum publicum, et minus principaliter in præmium meritorum quam ecclesiæ quæ non intendit obligare electores nisi ad non eligendos indignos (in quo casu utique tenerentur restituere ecclesiæ damnum). Et hanc sententiam puto probabiliorem, juxta id quod dictum fuit *tract.* 1. *n.* 20, *et tract.* 10. *n.* 73, ubi dictum fuit possessorem bonæ fidei non teneri ad restitutionem, quoties non est certus sui debiti (3). Ideoque ad nihil pariter tenetur qui episcopum sine fraude avocat a conferendo beneficium digniori, ut diximus *tr.* 10. *n.* 63 (4). Sed majus dubium vertitur an, cum beneficium providetur per concursum, eligens minus dignum teneatur compensare digniori damnum? Communissima est sententia affirmativa cum *Sanch. Tourn. Less. Lug. Castrop. Holzm. Croix*, *etc.*, quia dignior ob concursum acquirit verum jus in beneficium, ratione pacti quod tunc intercedit inter electorem et concurrentes, quod pactum (ut dicunt) sufficienter explicatur in edicto. Hoc non obstante etiam excusant electorem non jam a peccato, sed a restitutione, *Sot. Nav. Ledesm. Henriq.* et alii dicentes quod pactum quod supponitur non est rigorosum, ita ut obliget sub justitia commutativa, sed potius declaratio obligationis quæ episcopo inest juxta justitiam distributivam (præferendi nempe digniorem), quæ non obligat ad restitutionem. Hanc secundam sententiam mihi animus non est uti probabilem probare, sed nec ut improbabilem audeo damnare ; et si revera non constaret de hujusmodi pacto, non esset certa obligatio restituendi. Cæterum iidem doctores contrarii, uti *Sanch. Lug. Ronc. et Garc.* excusant ab omni restitutione, si excessus dignitatis esset modicus (5).

38. — Quæritur 7. an peccet dignus concurrendo cum aliis, quos se digniores putat? Negant *Less. Sot. Azor. Cajet. Vasq. Salm. etc.*, et quidem probabiliter, nam talis videtur esse Ecclesiæ mens ut omnes

(1) Lib. 4. N. 100 et 101. — (2) N. 103. — (3) N. 106 et 107. — (4) N. 108. — (5) N. 109.

digni concurrant, alioquin si dignioribus duntaxat esset licitum concurrere, pauci concurrerent, et forte iidem digniores, scrupulo perculsi, abstinerent a concursu, quod quidem in Ecclesiæ detrimentum redundaret. Contra affirmant *Sanchez*, *Castrop. Navarr. Lugo*, *etc.*, semper ac dignus pro comperto haberet alium esse se digniorem, quia si unquam electus esset, jam esset causa talis injustæ electionis. Speculative loquendo hæc secunda sententia videtur probabilior; sed in praxi videtur locum non posse habere, quia in nullo casu dignus potest esse certus quod episcopus non habeat aliquam rationem, sibi latentem, excludendi illum quem ipse putat digniorem (1). Sed hic illud dubium se offert an hic dignus, si certo cognoscat alium esse digniorem, peccet si acceptet beneficium, et teneatur ad restitutionem damni? Affirmant *Nav. et Castrop.* Sed *Sotus*, *Sanch. Turr. Salmant.*, *etc.*, probabilius dicunt nec peccare, nec teneri ad restitutionem. Non peccat, quia acceptando beneficium, non jam cooperatur injustæ electioni, ut supponunt adversarii, dum episcopus cum jam illud ei contulerit, jam suum peccatum consummavit : quare per accidens habetur, quod postea acceptet vel non. Nec tenetur ad restitutionem, quia, collato beneficio in minus dignum, collatio est valida (ut ostensum est *num.* 36 ;), unde beneficium non amplius sistit inter bona communia, ideo dignior nullum amplius jus habet. Et hujus sententiæ est etiam *S. Thomæ* (2), qui loquendo de episcopatibus, dicit quod elector tenetur præferre meliorem; sed loquendo postea de electo sic ait : « Non autem requiritur ut reputet se aliis meliorem, sed sufficit quod » nihil in se inveniat per quod illicitum ei reddatur assumere prælationis officium. » Tanto magis quod nemo, ut paulo ante diximus, potest certus esse injustam fuisse ejus electionem (3).

39. — Quæritur 8. an peccent examinatores, non deferendo ad episcopum quis sit inter examinatos dignior? Negant *Lugo, Castrop. Croix*, *etc.* dicendo illos satisfacere, si tantum deferant episcopo quos idoneos probant, dum episcopi munus erit declarare quis eorum sit dignior. Sed probabilius et communius affirmant *Azor. Nav. Ronc. Diana*, *Salm. etc.* quia licet judicium ad solum episcopum spectet, attamen hac propterea de causa concilium statuit concursum et examinatores, ut ipsi digniorem proponant, ut ita possit episcopus melius judicare et eligere (4). Examinatores autem debent jurare fungendi fideliter officiis suis, ut præcipit Trident. *sess.* 24. *c.* 18. *de reform.* Secus concursus est nullus ex decr. S. Congr. Conc. 2. *Decemb.* 1628.

40. — Quæritur 9. an possint unquam conferri plura beneficia uni personæ? Sed hic prius distinguenda sunt beneficia compatibilia ab incompatibilibus. *Compatibilia* sunt omnia simplicia quæ residentia non indigent. *Incompatibilia* autem alia sunt primi, alia secundi generis. *Primi generis* sunt omnia beneficia duplicia quæ hic *n.* 31 adnotata reperiuntur; nempe primò omnia beneficia curata, et ea quæ sunt uniformia sub eodem tecto, ea nimirum quæ eodem loco et tempore in iisdem functionibus conveniunt : item omnes dignitates, personatus, et officia ecclesiastica quæ ibidem adnotavimus. Incompatibilia vero *secundi generis* sunt canonicatus et cætera beneficia residentiam exigentia. Sed hic antequam ad punctum attingamus, advertere oportet quod si quis duo beneficia incom-

(1) Lib. 4. n. 110. — (2) 2. 2. q. 185. a. 3. — (3) Vide hæc, et alia lib. 4. cit. n. 110. v. Dub. 2. — (4) N. 111.

patibilia recipit, accepto secundo, *ipso jure* vacat primum ; et si ipse præsumat sibi retinere utrumque, *ipso facto* privatur utroque, uti constat ex Trident. *sess.* 7. *c.* 4. *et sess.* 24. *c.* 17. Hoc est certum de beneficiis incompatibilibus primi generis : dubitatur an idem valeat pro aliis secundi generis ? Affirmant *Cont. Tourn. Spor. et Salm.* (1) *cum Azor. Gons. Fagn. etc.* et probant ex eodem Trident. locis citatis, et ex quadam declarat. S. C. et idem dicunt *Salm.* cum aliis etiam de beneficiis simplicibus, licet residentiam non requirant (2). Nihilominus *Laym. Busemb.* et alii apud *Salm.* hoc negant cum *Navar.* qui dicit non constare de hac declaratione; et ad Tridentinum respondent : concilium in posteriore loco, ubi tantum disserit de vacatione, loquitur de beneficiis curatis, non vero de aliis (3). Sed ut dicunt iidem *Salm. et Abelly*, Papa potest dispensare, et duntaxat in casu evidentis necessitatis, aut utilitatis; secus (ut tenent *Bell. Panormit. Tol. Salm.*) qui plura hujus generis beneficia reciperet, etiam ex Pontificis dispensatione, tutus non esset in conscientia (4).

41. — Cæterum beneficiorum etiam simplicium pluralitas certe canonibus adversatur, modo primum beneficium congruæ sustentationi sufficiat, ut declaravit Trident. *sess.* 24. *c.* 17. *de ref.* ubi sic habetur : *Mandat ut unum tantum beneficium singulis conferatur. Quod si unum non sufficiat ad sustentationem, liceat aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri.* Sed majus restat dubium an pluralitas etiam simplicium sit vetita non tantum jure canonico, sed etiam divino. Alii absolute id negant, ut *Innoc. Lugo*, *Filliuc. Valent. etc.*; alii absolute id affirmant, ut *Panormit. et Continuator Tournely* cum aliis, et præcipue cum *Bellarm.* qui tenet Papam sine causa urgentissima dispensare non posse : et hoc tum quia non potest unus duabus ecclesiis deservire, tum quia hæc præsumitur fuisse voluntas fundatorum, ne quis nisi de una ecclesia curam habeat. Sed sententia communis et tenenda cum *S. Th.* (5), quem sequuntur *Azor. Less. Laym. Abel. Holzm. Salm. etc.* dicit pluralitatem beneficiorum utique esse illicitam, etiam jure naturali, ita ut ne Papæ quidem dispensatione possint licite retineri, cum unum satis est ad sustentationem. Et non tantum ob primam rationem allatam quam ob secundam, tum etiam quia perturbaretur ecclesiasticus ordo propter tot rerum confusiones a Joanne XXII. *in Extrav. Execrabilis, de præb.* adnotatas, nimirum quod, admissa hac pluralitate, aliqui superfluis redundarent, et alii forsan digniores mendicare cogerentur : item quod cum ecclesiæ non haberent rectorem peculiarem, facile illæ debito obsequio defraudarentur : item quod qui plura habet beneficia, nequit invigilare ad defendenda jura uniuscujusque ecclesiæ : item, quia reddituum copia cupiditas et luxus foventur. Nihilominus dicimus cum eadem sententia quod hoc non ita illicitum, ut Papa ex justis causis nequeat dispensare (6). Hæ autem causæ sunt, I. *necessitas*, nempe, ut docet *S. Thomas* (7), *si sit necessitas in pluribus ecclesiis ejus obsequio*; II. *utilitas*, si beneficiatus melius potest ipse solus licet absens, sua auctoritate, doctrina et prudentia, quam alius præsens prodesse, ut ait idem Doctor angelicus loco citato : « Ipse possit plus » deservire Ecclesiæ, et tantummodo absens, quam alius præsens; » III. *meritorum prærogativa*, eorum nempe qui prosunt Ecclesiæ sua

(1) Tract. 28. de benefic. n. 664. — (2) Vide opus nostrum l. 4. n. 118. v. Quær. — (3) Lib. 4. n. 116. — (4) Ibid. v. Præterea. — (5) Quodlib. 9. a. 15. — (6) Lib. 4. n. 117. — (7) Quodlib. 9. a. 15.

doctrina, instructione, aut scriptione, cum dicatur in cap. *de Multa*, § *fin. de præbend.* « Nullus plures dignitates, aut personatus habere » præsumat; circa sublimes tamen et litteratas personas, quæ majoribus » beneficiis sunt honorandæ, etc. »

PUNCTUM II.

DE QUALITATE ET OBLIGATIONE BENEFICIATORUM ET QUOT MODIS BENEFICIA AMITTUNTUR.

42. Qualitates beneficiatorum. De intentione intra annum suspiciendi ordines, etc. — 43. Qui recipit parochiam cum animo dubio, aut conditionato. — 44. Qui recipit beneficium cum animo illud relinquendi. — 45. Munia beneficiati. Quoad fructus, etc. An de illis vivere possit. — 46. Quibus debet erogare superflua. — 47. An loci pauperibus. — 48. An parentibus. — 49. An pensionarii teneantur erogare superflua. — 50. De residentia canonicorum. — 51. Pœnæ non residentium. — 52. Causæ excusantes, et I. Infirmitatis. — 53. II. Necessitatis. — 54. An excommunicatus, etc. — 55. An irregularis, etc. — 56. III. Utilitatis. De eo qui assistit, etc. De pœnitentiario et theologo. — 57. De examinatoribus, visitatoribus, etc. — 58. Quot modis amittuntur beneficia; præcipue renuntiatione, et per jura, et præcise si intercedit simonia. — 59. De pensionibus. — 60. Quæ artes et officia sunt clericis interdicta. — 61. De bonorum ecclesiasticorum alienatione. — 62. De solemnitatibus requisitis.

42. Primo loco de qualitatibus loquendo, beneficiatus debet esse clericus, saltem tonsuratus. Item non debet esse illegitimus (cum quo tamen potest episcopus dispensare ad ordines minores, et ad beneficium simplex.) Item quod non sit irregularis, non facinorosus nec excommunicatus. Item habeat scientiam competentem, et ætatem legitimam, nempe ad beneficium simplex 14 annorum (et sufficit incœptorum juxta communem cum decl. S. C. apud *Fagn. in c. Super*, *de præbend. n.* 15.); ad illud autem quod requirit ordinem subdiaconatus, ann. 21 incœptum; pro eo quod requirit diaconatum, annum 22; quod requirit sacerdotium habeat annos 24; pro beneficio curato habeat annos 25 incœptos, ut habetur ex cap. *Licet de elect. in* 6. Pro episcopatu denique requiritur ætas 30 annorum completorum, ex c. *Cum in cunctis n.* 16. *eodem tit.* Adnotandum hic insuper quod in ecclesiis cathedralibus pro dignitatibus quæ sacerdotium non requirunt, exposcitur ætas 22 annorum incœptorum : sed hoc non requiritur pro collegiatis, juxta declarat. S. C. apud *Fagnan.* in cit. cap. 7. *de Elect.* Hi beneficiati tenentur intra annum suscipere ordinem sacrum : et si una tantum hora desideraretur, beneficiatus illud retinere non posset, modo in bona fide illud non præscripsisset per triennium, ut dicunt *Less. et Busemb.* (1). Qui ergo beneficium cui annexus est sacer ordo suscipit, intentionem tenetur habere se promovere faciendi intra annum. Et si beneficium est curatum, qui animum non habet sacerdotio initiandi, non tantum graviter peccat, ut certum est, sed etiam *ipso jure* beneficio privatus existit, adeo ut teneatur restituere omnes fructus perceptos, excepto si intra annum ab hac voluntate discederet, ut recte dicunt *Less. Nav. Sanch. et Salm.* (contra *Sotum et Tol.*) et ut clare habetur ex cap. *Commissa*, *de elect. in* 6. cum ibi dicatur : *Nisi voluntate mutata*, *promotus fuerit*, *etc.* Potest tamen episcopus ad septennium dispensare, ut beneficiatus studiis vacet, substituendo interim beneficio vicarium (2). Sed hoc debet intelligi (ut ait *Laym.*) non posse hujusmodi dispensationem concedi sine gravi

(1) Lib. 4. n. 112. — (2) N. 113.

necessitate, aut magna utilitate Ecclesiæ, ut apparet ex cap. *Cum ex eo, de election. in* 6.

43. — Hic dubitatur 1. an graviter peccet, aut teneatur ad restitutionem fructuum qui animo ancipiti, aut conditionato sacerdotio initiandi, recipit beneficium curatum? Tres adsunt sententiæ. Alii absolute negant; alii affirmant, si animus est dubius, negant vero si sit conditionatus; ita *Less. Sanch. Salm. etc.*, quia animus conditionatus (ut dicunt) est verus animus. Sed nos affirmamus cum *Soto*, *Azor. et Conc.*, sive animus sit dubius, sive conditionatus, quia semper ac deest animus sacerdotio initiandi, semper adest fraus, ratione cujus textus citatus cap. *Commissa*, obligat ad fructuum restitutionem, cum ibi dicatur : *Teneris ad restitutionem fructuum, cum eos receperis fraudulenter*. Cæterum hoc non impedit quominus beneficiatus, accepto beneficio animo absoluto, deinde mutata intentione possit illud abdicare (1).

44. — Dubitatur 2. an qui recipit beneficium simplex, graviter peccet, si illud acceptet animo illud postea deponendi? Certum est (ut supra jam innuimus) graviter peccare, si beneficio annexus est sacer ordo, et ipsi deesset animus initiandi; ita communiter *Castrop. Sanch. Salmanticens. Busemb. etc.* Sed dubium restat an cum beneficio non est annexus ordo, peccet qui illud recipit cum intentione illud renuntiandi, et deinde uxorem ducendi? Affirmant *Tolet. Less. et Salm.* putantes hoc gravem ordinationis naturalis et divinæ continere perturbationem. Alii contra, ut *Castropal. et Garcia*, eum excusant ab omni culpa. Sed alii communius, ut *Sanch. Nav. Laym. Vasq. et Busemb.* dicunt peccare tantum venialiter, non agnoscentes in hoc tam gravem perturbationem, ut pertingat ad mortale, saltem ob *S. Antonin.* documentum ex *S. Thoma* excerptum, nempe nihil tanquam grave damnandum, nisi evidens ratio id suadeat (2). Verba *S. Antonini* allata sunt *tr.* 3, *n.* 66.

45. — Loquendo secundo loco de beneficiatorum muneribus, hæc sunt plura. Tenentur illi deferre habitum et tonsuram, recitare horas canonicas, et restituere fructus, si illas omittunt. Sed de his in examine ordinandorum in 3. *append. tom.* 3. *ex n.* 49 *ad* 84. Restant tantum hic discutiendæ et obligatio bene administrandi fructus beneficiorum, et obligatio residendi. Et quoad administrationem fructuum, notandum 1. certum esse (quidquid dicant aliqui auctores qui videntur potius rigore oblectari quam ratione) beneficiatum tuto posse ex illis vivere, licet bonis propriis provisus esset; ita communiter *Fagn. Hab. Petr. Anacl. Holzm.* et alii cum *S. Thoma* (3); cum æquum sit ut qui altari servit, ex altari vivat. *Quis militat* (ait Apostolus) *suis stipendiis unquam?* Sed excipiendus cum Angelico casus in quo adesset aliquis pauper in gravi necessitate, aut captivus apud barbaros, quia tunc beneficiatus, cum jam habeat superfluum statui suo, tenetur ei subvenire (4). Cæterum excepto hoc casu, si clericus viveret propriis redditibus, bene potest sibi abdicare ex bonis beneficii, et pro libitu suo insumere quantum ad suos usus impendit, ut dicunt *Less. Anacl.* et alii (5).

46. Notandum 2. quod si fructus beneficii supersunt clerici sustentationi, etiam certum est quod ille tenetur eos pauperibus erogare; aut alii pio usui applicare, ut communiter admittunt doctores, dum a Tridentino

(1) Lib. 4. n. 114. — (2) N. 113. Quær. hic I. — (3) 2. 2. q. 185. a. 7 ad 3. — (4) Vide l. 5. n. 491. Quær. V. — (5) Ibid. n. 491. Quær. I.

nihil aliud præcipitur, nisi ne illos dilapident, sed ut in pia opera applicent. Sed in hoc etiam excipiendus est cum *Lugo et Lessio*, casus, si adessent pauperes in gravi necessitate constituti : quorum pauperum, ait *P. Viva*, teneri episcopos et parochos notitiam exquirere. (1). At cum desint hujusmodi pauperes, ait *Holzm. cum S. Thoma* (2) et aliis, posse beneficiatum reservare fructus perceptos pro ecclesiæ aut pauperum necessitatibus futuris (3).

47. — Notandum 3. non teneri præferre loci pauperes, ut dicunt doctores communiter, dum canones disponunt pro pauperibus in generali. Limitant *Salm. et Holzm.* si in loco adessent pauperes in extrema aut gravi necessitate : sed hæc limitatio communius negatur a *Molina*, *Azor. et Bonac. cum Nav.*, dummodo (intelligendum) fructus distribuantur aliis pauperibus æque indigentibus; et dummodo non constet aliam fuisse fundatorum voluntatem : et addit *Molina*, dummodo aliud non postulet bonum commune diœcesis, v. g. si prospiciendum esset alicujus collegii educandorum paupertati (4).

48. — Notandum 4. sub nomine pauperum comprehendi etiam conjunctos, si vere ipsi egentes ita sint ut juxta status sui conditionem vivere nequeant, quod expressum habetur in Trident. *sess.* 25. *cap.* 1. Et hoc valet etiam si adsint pauperes egentiores, ut dicunt communiter *Tolet, Molina et Viva* (contra *Laym.*), quia propinquorum sustentatio ad proprium statum pertinet beneficiatorum; quapropter dicitur universaliter cum *Azor. Castrop. et Croix*, quod clericus libere potest ex fructibus beneficii alere se et suos (5).

49. — Quæstio est an pensionarius teneatur pariter erogare pauperibus fructus pensionis statui suo superfluos? Alii, ut *Sanch. Mol. Salm.* distinguunt pro pensionis qualitate, si est laicalis, aut ecclesiastica (prout explicabitur *num.* 59.) : negant si est laicalis ; affirmant vero si est ecclesiastica, dicendo tunc pensionem transire cum eadem natura et onere fructuum beneficii. Nihilominus est satis probabilis sententia de *Lug. Vasq. Covar. Azor., etc.*, quæ universe negat; et *Azor.* refert ita fuisse decisum a Rota Romana; ratio est quia cum jam detracta sit pensio a fructibus beneficii, jam isti reperiuntur pie applicari, qua de re nulla remanet obligatio illos applicandi denuo in opera pia. Et idem dicit *Mastrius cum Bonac.* de commendis equitum S. Joannis, S. Jacobi, etc. quibus Gregorius XIII concedit testandi facultatem : sed in hoc contradicunt *Azor. Navar. etc.* (6). An autem beneficiati teneantur ad restitutionem, si fructus beneficii in usus vanos impendant, vide quod dictum est *tract.* 10. *n.* 7, ubi etiam fuit sermo de diversis clericorum peculiis, et de eorum facultate in disponendo de illis. Hic tantum superest advertendum, materiam gravem in hoc debere esse majorem quam in furto, ut communiter loquuntur doctores *Coninch. et Castr.*, qui requirunt tertiam aut saltem quartam partem fructuum beneficii; sed *Lugo*, *Croix*, *etc.*, hoc reprobant, et dicunt esse sufficienter gravem vigesimam partem, nempe quina in centena, si ipsa pars pertingit ad summam notabilem (7).

50. — Quoad residentiam vero, jam locuti sumus de episcoporum et parochorum residentia, *tract.* 7. *ex n.* 14. et *ex n.* 62. Restat hic de residentia clericorum qui portionem habent in cathedralibus aut colle-

(1) Vide lib. 3. n. 491. Quær. I. — (2) 2. 2. q. 185. a. 7 ad 4. — (3) Lib. 3. n. 491. Quær. IV. — (4) Ibid. Quær. III. — (5) Ibid. Quær. II. — (6) Ibid. Quær. VI. — (7) Lib. 4. n. 183.

giatis : hi, ex Trid. *sess.* 44. *cap.* 12., possunt abesse tres menses; et hoc tempore licet lucrentur fructus præbendarum, non vero distributionum, quæ (hic obiter advertendum) non possunt a consociis remitti; *quamvis, remissione seclusa, his careant;* ut loquitur Concilium (1). Cæterum quoad fructus præbendarum tribus illis mensibus, ille eos non amittit, licet inutiliter et sine justa causa canonicus abesset, ut satis probabiliter dicunt *Sanch. Pelliz.* et alii, dum concilium sine ulla limitatione canonicis permittit tanto tempore abesse. Advertatur tamen quod ex decr. S. C. Conc. apud *Jordan. Pax* (2), canonici nequeunt in mensibus conciliaribus abesse diœcesi, nisi de licentia episcopi. Et hic notandum amplius episcopum non posse conjungere tres menses anni præteriti cum tribus aliis anni sequentis, ut declaravit Benedictus XIV in sua bulla *Ad universæ* (3); sed hoc bene posse canonicos, dummodo (ait *P. Concina*) absit scandalum, et cultus divinus non minuatur.

51. — Præcipit Tridentinum ibidem canonicos, qui ultra tres menses non resident, primo anno privari dimidia parte fructuum; quod si in absentia perseveraverint, privantur omnibus fructibus illius anni : « Crescente vero contumacia (ait Tridentinum), contra eos juxta sacro- » rum canonum constitutiones procedatur, » nempe ad ipsorum beneficiorum privationem. Tenet *Bon.* (4) canonicos absentes pro illo absentiæ tempore non privari ipso facto dictis fructibus, dicens quod decretum Concilii est pœnale, ideoque exposcit sententiam. Nos non dubitamus quin sit pœnale quoad restitutionem dimidiæ partis fructuum totius anni; sed quoad fructus correspondentes ad absentiæ tempus elapso trimestri conciliari, dicimus cum *Salmant.* (5) eos non posse exigi, aut retineri, dum in Concilio dicitur : « Privetur dimidia parte fructuum, quos » ratione etiam præbendæ, et (nota) residentiæ fecit suos. » Si igitur canonicus ratione residentiæ facit suos fructus, consequens erit quod non residens non facit suos. Et hoc clarius explicavit Bened. XIV in brevi (quod in bullario est appositum) cardinali Delfino directum sub die 19 januar. 1748, ubi dixit canonicos non canentes in choro nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse. Igitur si non canens non acquirit fructus, tanto minus qui non assistit choro (6).

52. — Causæ excusantes totaliter canonicos a chori assistentia sunt tres : « infirmitas rationabilis, corporis necessitas, et evidens ecclesiæ » utilitas, » ut dicitur in *cod. un: de Clericis non resid. in* 6. Ita ut his stantibus causis, canonici non privantur nec fructibus, nec distributionibus. Excusat igitur, I. *infirmitas*, intelligitur gravis, aut ea quæ probabiliter potest gravis fieri. Hinc excusantur senes, si non possunt sine gravi incommodo adire, aut interesse choro. Cæci tamen tenentur interesse, si sine gravi incommodo possent adire ecclesiam; et ita pariter surdi : qui tamen supplere tenentur submisse recitando partem quam non audiunt (7).

53. — Excusat II. *necessitas corporis;* qua de re intelligitur excusare timor cujuslibet damni gravis. Ideoque excusantur qui medicinas sumunt, aut ad balnea, aut ad salubriorem aerem proficiscuntur (8). Hic notatur

(1) Lib. 3. n. 675. Dubit. 2. — (2) Jord. Pax Elucubr. lib. 20. tom. 40. n. 79. — (3) Lib. 4. n. 122. v. Insuper. — (4) Tom. 1. D. 5. de onere benefic. ad resid. punc. 4. n. 16 cum Macigno. — (5) De legib. c. 2. n. 62. — (6) Lib. 3. n. 675. Dubit. 3 et lib. 4. n. 129. — (7) Lib. 4. n. 129. Dubit. 1 et 2. et n. 163. Quær. III. — (8) Lib. 4. n. 130 v. II. Excusat.

1. quod si quis fuerit injuste excommunicatus, aut suspensus, aut si ei injuste denegetur absolutio, et propterea choro non interest, hic nec fructus, nec distributiones amittit. Notatur 2. quod si ecclesia fuerit polluta aut interdicta, canonici, licet non assistant, lucrantur utrumque, modo ipsi causam non dederint interdicto, aut ecclesiæ violationi (1).

54. — Hic dubitatur 1. an excommunicatus, etsi choro assistat, sit *ipso facto* privatus distributionibus et fructibus? Affirmat *P. Concina* cum aliis, sed non improbabiliter negant *Sanchez*, *Bonac. Castr. Salm. etc.*, quia licet ille peccet assistendo, et mereatur illis privari, attamen nullibi reperitur imposita talis privatio ipso facto (2).

55. — Dubitatur 2. an irregularis sit privatus? Sed hoc dubium dependet ab illo alio, nempe, an sola collatio beneficii facta irregulari sit ex se invalida? Si irregularitas fuerit incursa post collationem, certum est apud omnes eum non privari, ideoque canonicus irregularis qui interest, non privatur nec fructibus, nec distributionibus. Quæstio igitur est an sit nulla provisio, cum irregularitas ante illam incursa fuerit? Negant *Castropal. Roncag. Elbel*, *Salm. etc.* Sed probabilius affirmant *Bonacina*, *Tournely*, *Concina*, *Holzm.* et alii communissime. Et probatur 1. ex cap. 1. *de Cler. pugn. in duello*, ubi dicitur quod potest dispensari cum clerico irregulari ut beneficium recipiat; itaque sine dispensatione est incapax. Probatur 2. ex Trident. *sess.* 22. *c.* 4. *de ref.* ubi sic dicitur : « Non fiat provio nisi iis qui ætatem et cæteras habilitates » habent; alias irrita sit. » Nec dicatur hic loqui de habilitate de jure naturali, non autem positivo, nam respondetur quod ætas utique est de jure positivo, ideoque *Tò cæteras habilitates* debet intelligi de habilitatibus tum de jure naturæ, cum de positivo. Quare probabilius, imo verius irregularis non potest beneficii fructus lucrari (3).

56. — Excusat III. *Ecclesiæ utilitas*, intelligitur modo sit gravis episcopi aut capituli judicio; intelligitur non tantum utilitas ecclesiæ propriæ, sed etiam Ecclesiæ universalis, aut diœcesis, ut communiter dicunt *Concina et Salmant*, *cum Pelliz. Castropal. Bonac. etc.*, contra *Holzm.* qui non admittit bonum Ecclesiæ universalis; sed immerito, quia istius bonum est præstantius, et in bonum particularis etiam confert. Propterea non carebit nec fructibus, nec distributionibus, 1. Canonicus qui Romæ, aut apud principem degit ut jura sui beneficii (non autem jus proprium ad beneficium) patrocinatur; aut missus a capitulo negotiorum ecclesiæ causa, aut missus ab episcopo ejus nomine ad limina Apostolorum visitanda; aut si episcopus eum ducit secum (cum possit etiam duos secum ducere) ad præfatam visitationem; aut si fuerit in vicarium capitularem electus, si autem ab episcopo sibi vicarius fuerit creatus, lucrabitur fructus, non vero distributiones (4). 2. Canonicus pœnitentiarius, si ipse confessiones excipit dum officium recitatur, *Trid. sess.* 24. *c.* 8. aut in confessionali expectat eos qui confiteri velint, ut dicunt *Castrop. Bonacina. Salmant. Concin. Ronc. Salmant. etc.*, cum declaratione S. C. Et idem dicit probabiliter *P. Concina.* de canonico in locum pœnitentiarii suffecto, aut de alio qui tempore concursus ad illum coadjuvandum missus fuerit ab episcopo. Idem dicunt de canonico curato dum suo ministerio fungitur, *Castr. et Conc.* qui hoc admittunt

(1) Lib. 4. n. 39. v. Quando. — (2) Ibid. v. cum autem. — (3) N. 130. v. Quæritur autem. — (4) Ibid. v. III. Excusat.

(contra *Bonacinam*), licet ecclesia, cujus curam habet esset diversa, sed ipsius diœcesis. 3. Canonicus theologus qui tempore officii docet, aut concionatur, aut concioni faciendæ vacat (1).

57. — Lucrantur vero fructus, sed non distributiones (nisi alia esset consuetudo, ut dicunt *Pichler et Concina*), I. canonici examinatorese examinantes dum recitatur officium; 2. visitatores diœcesis, 3. duo illi canonici quos sibi episcopus adsciscere potest, 4. canonici qui docent in scholis (aut student de licentia episcopi per quinquennium theologiæ), ut habetur in cap. in fin. *Docentes, de magistris.* Quod etiam extendunt communiter doctores cum declar. S. C. etiam ad grammaticam, *Castr. Ronc. et Salmant.* qui rationabiliter extendunt etiam ad logicam et philosophiam. Et etiam currit pro parochis qui docent, non autem qui student, ut dicunt iidem auctores (2).

58. — Denique notatur quod quatrifariam beneficia amittuntur, 1. morte beneficiati, 2. sententia judicis, 3. renuntiatione, 4. legis dispositione. Sed circa hos postremos modos oportet plura notare. Et I. quoad renuntiationem aut resignationem beneficii, oportet distinguere plura renuntiationum genera quæ reperiuntur. Alia dicitur *expressa*, *alia tacita*, v. g., ob religionis professionem, aut hujusmodi. Alia est *pura*, sine ullo pacto aut conditione; alia *conditionata*, nempe in alicujus favorem facta. Et hæc potest esse aut *simplex*, aut *qualificata*, nempe cum pensione, aut cum pacto iterum beneficium recipiendi, quæ dicitur *jus regressus*. Ad hoc ut hæc renuntiatio conditionata vim habeat, multa desiderantur : 1. ut beneficium jam a resignante sit acquisitum, 2. ut libere, non nimis fiat, 3. ut fiat in manus Pontificis, 4. ut a Papa acceptetur, vel ab alio qui potest illam admittere; et si renuntiatio est pura, ut sit valida omnino acceptata esse debet saltem a collatore, ut habetur ex cap. *Admonet*, *de Renunt.* (3); 5. ut acceptetur a resignatario; 6. ut patroni consentiant; 7. ut fiat cum clausula, *Non aliter*, *etc.;* 8. ut si renuntians sit infirmus, saltem post renuntiationem peractam, superstes sit per 20 dies; 9. ut renuntiatio publicetur in curia romana (4). Quod dicitur de renuntiatione, idem etiam currit pro beneficiorum permutatione. II. Quoad ultimum, quod est legis dispositio, vi hujus ipso facto amittuntur beneficia ob matrimonium, ob religiosam professionem, ob alterius beneficii incompatibilis acceptationem, ut dictum fuit *n.* 40. Item amittuntur beneficia ob simoniæ facinus, et præsertim ob simoniam patratam ab examinatoribus synodalibus in beneficiis curatis, qui si aliquid accipiunt examinis contemplatione, tam ipsi quam illi qui dederunt, inhabiles fiunt ad recipienda in posterum beneficia; et *ipso facto* privati existunt omnibus beneficiis quæ jam habebant, et hoc ante omnem sententiam, ut habetur ex Trid. *sess.* 24. *c.* 18, dum dicit Concilium ab ea simonia *absolvi nequeunt*, *nisi dimissis beneficiis.* Incurritur etiam privatio beneficiorum, etiam antea obtentorum, ob collationem simoniacam alicujus beneficii. Sed hic distinguendæ sunt multæ species simoniæ : mentalis, conventionalis, realis et confidentialis. *Mentalis* est cum aliquis dat temporale cum intentione aliquem obligandi ad præstandum spirituale; aut e converso, sed nullo interveniente pacto. *Conventionalis* est cum intercedit pactum, sed ex neutra parte executioni

(1) Lib. 4, n. 131. v. Sic pariter. — (2) N. 131. v. Sentiunt et 132. — (3) Vide hæc et alia lib. 3. n. 133 et seqq. — (4) N. 112.

mandatum, neutri harum imposita est aliqua pœna. *Realis* autem est cum jam pactum est adimpletum; et huic ex bulla S. Pii V, *Cum primum* 1566, præter papalem excommunicationem *ipso facto* imposita est pœna nullitatis collationis beneficii (ita ut ex *Extr.* Pii IV. *In sublimi*, sub die 5. Maii 1662, simoniacus, si nollet beneficium omittere, absolvi nequeat), et adest præterea pœna privationis beneficiorum antea adeptorum; et inhabilitas ad alias in posterum adipiscenda. Sed juxta sententiam probabiliorem et communiorem. *Nav. Suar. Sanch. Laym. Anacl. Ronc. Croix, etc.*, præfatæ pœnæ non incurruntur, nisi simonia ab utraque parte perfecta sit, et hic est stylus Curiæ, ut testatur *Nav.* et alii (1). Et licet simonia sit completa, prædictæ duæ ultimæ pœnæ privationis et inhabilitatis non incurruntur nisi post sententiam condemnatoriam, ut dicunt communissime *Bon. Castrop. Sanch. Laym. Filliuc. Salm. etc.* (2); nam in nulla legum invenitur hæc pœna *ipso facto.* Nec obstat bulla S. Pii, quia (ut dicunt præfati doctores) illa intelligitur suam habere vim in foro externo, cum dicatur ibi *quicumque convictus fuerit,* saltem in eo sensu est tantum recepta. Simonia *confidentialis* denique est cum aliquis renuntiat alteri beneficium cum pacto, ut hic postea retrocedat, aut renuntiet sibi, aut alteri, aut cum onere fructuum portionem sibi præstandi. Huic simoniæ confidentiali impositæ sunt eædem pœnæ, et insuper ex alia bulla ejusdem S. Pii *Intolerabilis*, § 3. sufficit ut simonia completa sit ab una ex partibus (3). At quod spectat ad privationem beneficiorum quæ jam erant obtenta, et inhabilitatem ad ea posterum obtinenda impositas expresse in citata bulla *Cum primum*, saltem opus est sententia declaratoria delicti, ut dicunt probabiliter *Cajet. Less. Sanch. Castr. Spor. Mol. Salm., etc.* contra *Vasq. Bon., etc.* (4). Observa etiam quod dictum est *tract.* 4. *n.* 51 *et* 52.

59. — Lubet hic aliqua adnotare circa pensionem de qua in præcedentibus numeris mentio facta est. Pensio est *jus exigendi aliquam partem ex beneficio alterius.* Ipsa triplex est: temporalis, spiritualis et media. *Temporalis*, sive *localis*, est illa quæ datur sæcularibus, aut clericis, ob aliquod temporale munus, v. gr., procuratoris, advocati, cantoris, etc. *Spiritualis*, sive ecclesiastica, est illa quæ datur ob aliquem spiritualem titulum; ut prædicatoris, coadjutoris, Parochi, etc. *Media* autem est illa quæ non datur ob aliquod munus spirituale, sed est fundata in aliquo titulo spirituali, ut est illa quæ datur ad sustentationem parochi sensis, clerici pauperis, (5). Notandum 1. quod pensio super beneficium quomodo libet sit, debet a Papa designari. An autem episcopus possit assignare pensionem, in certis casibus necessariis, v. g., ad lites componendas, aut ad compensandum æqualitatem in beneficiorum permutatione, aut ad succurrendum (ut dictum est) paupertati alicujus clerici, alii hoc admittunt cum *Busemb. ex c.* 21, *de Præb. cap.* 3. *de Coll. et cap. Aquæductus*, *de Rer. permut*... Sed *Lessius et Salm.* negant, dicentes hoc esse Pontifici reservatum, juxta stylum curiæ romanæ, qui facit legem (6). Notandum 2. pensionem debere esse moderatam, adeo ut tertiam partem beneficii reddituum non excedat (7). Notandum 3. quod cum beneficium est juris patronatus, requiritur (ut dictum est *num.*

(1) Lib. 3. n. 106. v. Quær. I. — (2) N. 112. v. Quær. III. — (3) N. 106. Quær. I. — (4) N. 112. Quær. III. — (5) Lib. 4. n. 137. — (6) Vide hæc, et alia lib. 3. n. 74 et seqq. — (7) Lib. 4. n. 138. ad II.

præcedent. 9. consensus patroni ad renuntiationem, cum est conditionata; secus vero ad pensionem : ita *Lessius*, *Busemb.* et alii (1). Notandum 4. quod pensionarius, si recipit pensionem uti clericus (non autem uti laicus), tenetur ex bulla S. Pii V ad recitandum officium B. Virginis, et omittendo illud fructus non facit suos. Illi tamen qui officium majus recitant excusantur a tali onere; et equites ordinum militum satisfaciunt aliis precibus a religione impositis, ut commune est apud omnes doctores (2).

60. — Notandum insuper (loquendo de clericis in generali) 1. vetitas esse clericis artes viles, ut hospitis, lanii, gesticulatoris. Vetitum est etiam profiteri chirurgiam in morbis, ubi incisione aut adustione opus est, modo alius idoneus non desit (3). Hoc tamen solum vetitum est clericis *in Sacris*, ut habetur ex cap. *Sententiam*, *Ne clerici*, *etc.*, non autem beneficiatis, ut recte dicunt *Bon. Mol. Tournely*, *Pontas*, *etc.* (4), 2. Ordinatis *in Sacris*, et beneficiatis vetita sunt munia judicis in criminalibus, et etiam in civilibus in foro sæculari; cap. *Sed nec* 4. *Nec cler. vel mon.* et advocati in foro sæculari; cap. *Multa* 1. *eod tit.* et cap. *Cler. de post.* ubi interdicitur ministris altaris, beneficiatis et monachis, « In placitis sæcularibus disputare, excepta defensione orphanorum, aut » viduarum, » ut dicitur in dicto cap. *Multa.* Et excipit etiam, si defenderent aliquam causam propriam aut consanguineorum intra quartum gradum, qui defensorem non invenirent. Clerici tamen in *Minoribus* licite possunt in quocumque foro causas civiles, et etiam reos in criminalibus patrocinari (5). Et monachis etiam permissum est ex licentia prælati monasterii causas tueri; cap. *Ex parte, de Postul.* 3. Vetitum est clericis cum mulieribus cohabitare, modo non sint mater, soror, aut amita, aut talis ut nulla ingeri possit periculi aut scandali suspicio : et insuper arma deferre (nisi esset in itinere), ut dicit *Busemb.* (6); venationes clamorosas exercere (observa quod dictum est *tract.* 10. *num.* 72.) et negotiari (vide in *tract. cit. num.* 192 *et seq.*)

61. — Denique notandum vetitum esse clericis et religiosis ecclesiastica bona cujuscumque loci pii sine assensu pontificio alienare, ut ex *Extrav. Ambitiosæ de Reb. eccl non alien.* Sub nomine *alienationis* veniunt permutare, pignori dare, transactiones facere, cum pars remittitur. Sub nomine *bonorum ecclesiasticorum* veniunt stabilia, debitorum nomina, annui redditus, jura, et servitutes in bona aliena, greges et armenta, arbores fructiferæ, et summæ magnæ datæ ad emptiones faciendas stabilium; item veniunt bona mobilia pretiosa, quæ possint conservari, ut bibliothecæ, gemmæ, vasa aurea aut argentea. Sub nomine *loci pii* intelligitur quilibet locus auctoritate episcopi erectus, ut sunt seminaria, hospitalia, et confraternitates. Si tamen adesset aliquis fundus donatus ecclesiæ cum facultate, ut arbitrio administratoris alienari possit, bene potest alienari ab eo sine pontificis assensu, ut probabiliter dicunt *Armill. Bonac. Cov. Croix*, *etc.*; nam tunc facultas habetur a domino rei. Sed ita pariter, si dominus prohibuisset alienationem, fundus, etiam accedente pontificis assensu, alienari non potest nisi talis causa supervenisset ut præsumere faceret consensum donantis (7).

(1) Lib. 3. n. 73, et lib. 4. n. 138 ad III. — (2) Lib. 3. n. 74. v. Sed notand., et lib. 4. n. 138 ad IV. — (3) Lib. 4, n. 189, et l. 7. n. 384 ad V. — (4) Lib. 7. n. 385. — (5) Lib. 4 n. 190 et 219. — (6) N. 191. — (7) Post n. 187, de alienat. bon. eccl.

62. — Solemnitates autem pro bonorum ecclesiasticorum alienatione sunt sequentes : 1. communis consultatio ; 2. episcopi, aut capituli, aut cleri, aut prælati regularis consensus, et etiam domini, si bona beneficii alienentur ; 3. subscriptio ipsorum consentientium ; 4. assensus Papæ, aut S. C. juxta decretum Urbani VIII sub die 7 septembris 1624 ; sed cum petitum esset tenue ex can. *Terrulas*, 12. *q*. 2. conceditur episcopo, ut per ipsum liceret alienari. Dubitatur autem quodnam pretium dicatur tenue : alii dicunt esse summam inferiorem centum ducatis, sed *Delbene* cum communi, (ut dicit *La-Croix*) et ut deducitur ex glossa ad illum textum citatum, dicit esse summam non excedentem 25 scuta aurea, quæ valent 40 scutis romanis. Subjungit tamen *Fagn.* in cap. *Nulli, de reb. eccl.*, *etc. n.* 26, in hoc nihil haberi certi, sed summam remitti arbitrio judicis. Et multi dicunt quod in casu necessitatis, aut evidentis utilitatis, potest episcopus licentiam dare pro qualibet alienatione (1); sed hoc debet intelligi cum tempus non suppetit S. C. adire. An autem alienationes factæ sine solemnitatibus, sed ex justa causa, sint non solum illicitæ, sed etiam invalidæ? multi negant ; sed alii probabilius cum *Fagnano* affirmant, præsertim si deest pontificis assensus. Dicit *La-Croix* cum multis aliis, quod cum adest præscriptio 40 aut 30 saltem annorum, tum præsumitur intercessisse assensus pontificius (2). Advertendum quod locatio fundorum ecclesiasticorum, qui quolibet anno fructificant, non potest ultra triennium fieri : beneficiatus tamen, ut dicunt communiter, potest locare bona beneficii, durante sua vita (3).

CAPUT III.

DE STATU ET OFFICIIS NONNULLORUM SÆCULARIUM.

PUNCTUM I.

DE JUDICIBUS ET SCRIBIS.

63 et 64. De judicibus. Quando judex potest condemnare, aut inquirere, aut pœnam diminuere. Et an possit ex scientia privata judicare. — 65. Et an possit judicare cum opinione minus probabili. — 66. An possit cum commissario stipendium partiri ; et an possit dona acceptare. — 67. An possit sibi retinere pretium injustæ sententiæ. — 68. De scribis.

63. — In hoc puncto multa quæ ad forum spectant omissa facimus ; duntaxat hic adnotabimus ea quæ conscientiam respiciunt et quædam forensia principaliora.

64. — Et I. circa judices, notandum 1. non posse judicem nonnullum damnare reum, si non est qui accusat ; excepto delicto læsæ majestatis, aut hæresis, aut si reus esset confessus in judicio coram duobus testibus, aut si delictum esset notorium, aut si publica fama constaret, et indicia satis nota sunt majori parti regionis, aut viciniæ. Ut autem possit procedi ad inquirendum sine publica infamia, et aliquando etiam ad sententiam, sufficit adhuc semiplena probatio, ut est unicus testis fide dignus (4). Notandum 2. judicem inferiorem non posse pœnam diminuere sine aliqua urgenti causa, ut potest supremus, quoties intervenit aliqua justa causa (5). Notandum 3. quod si judex sciat privata notitia aliquem esse reum, qui juridice constat esse innocens, non potest illum damnare juxta communem

(1) Lib. 4 n. 187, Nota VI. — (2) Ibid. v. Si autem. — (3) Ibid. Nota VII. — (4) N. 199 et 200. — (5) N. 205.

sententiam cum *S. Thoma* (1), quia cum judex sit persona publica, debet ille procedere secundum allegata et probata, nimirum juxta publicam scientiam quæ habetur de causa. Et ita contra dicunt *Sanch. Salm.* et alii cum ipso *Angelico*, quod si quis probatus est reus, sed judex scit eum esse innocentem, tenetur judex eum condemnare. Nihilominus hoc ultimum valde probabiliter negant *Sylvest. Lessius*, *Nav. Tol. Bonac. Holzm. Anacl.*, *etc.*, damnare enim innocentem videtur intrinsece malum; sicut esset, si judex obligaret mulierem cohabitare cum aliquo quem privatim sciret non esse ejus virum. Ita res se habet circa pœnas corporales, sed in pœnis pecuniariis, et in causis civilibus judex sine dubio judicare debet juxta id quod probatum est; *Less. Lug. Bonac. Laym. etc.* dum respublica pro communi utilitate, quæ habetur dum judicium fertur juxta publicam scientiam, potest utique transferre bonorum dominia (2).

65. — Notanda est 4 propositio damnata ab Innoc. XI, quæ dicebat : *Probabiliter existimò judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Merito fuit illa proscripta, quia judex unicuique suum jus distribuere tenetur, et utique majus sibi jus habet illa pars, quæ probabiliores affert rationes : cum autem causa habet æqualem probabilitatem ex utraque parte, si illa est civilis, res dividi debet, modo causa quæ agitur non sit pupilli, viduæ, loci pii, aut matrimonii, quia tunc isti debent præferri. Si autem causa esset criminalis, semper reo favendum est, cum in sui defensionem adsint rationes probabiles (3). Fit autem dubium an in civilibus erit reo favendum rem possidenti ? Certum est 1. possessori favendum esse, si rationes sunt æquales : ita communiter *Sotus, Sylvest. Molin. et Sanch.* cum multis aliis, ex regula 65. *de Reg. jur. in* 6, ubi sic dicitur : *In pari delicto, vel causa, potior est conditio possidentis.* Certum est 2. in dubio tam proprietatis quam possessionis, judicium ferendum esse pro habente sibi rationes probabiliores, ut apparet ex prop. damnata superius relata. Et cum rationes sunt æque probabiles, judex tunc debet rem dividere, ut dictum est, et tunc nihil potest ab aliqua partium accipere, ut sententiam illi proferat, juxta aliam propos. 26, ab Alexandro VII proscriptam (4). Sed dubitatur si pro actore sint rationes probabiliores, pro quo judicandum ? In hoc casu ait *Tamburin.* judicandum esse pro actore; sed communissime contrarium dicunt *Carden. Holzm. Elbel, Bonacin. Filg. Croix ;* et quidam modernus doctus asserit hanc sententiam esse communem, quia (ut pluries dictum est, et præcipue in *tract.* 1. *num.* 20.) legitima possessio dat jus certum ad rem retinendam, usquedum non constat illam non esse possessoris; et tunc judex favendo possessori non solum judicat juxta probabiliorem, sed juxta probabilissimam sententiam, fundatam in alia regula juris, (*reg.* 2. *juris*) quæ sic dicit : *Cum sunt partium jura obscura* (sicuti jam est, cum non adest certitudo ex parte actoris), *potius favendum est reo, quam actori* (5).

66. — Notandum 5. non posse judicem cum commissario partiri stipendium quod ad commissarium spectat, quia judicis munus est commissarium eligere (6). Notandum 6. non posse judicem recipere dona ex partibus; et hoc certum est si dona sint pretiosa, quæ a lege dicuntur

(1) 2. 2. q. 67. a. 2. — (2) Lib. 4. n. 208. — (3) N. 210. Quær. I. — (4) N. 216. v. Sed hinc autem &c. — (5) N. 210. Quær. II. — (6) N. 217. v. Certum.

Sportulæ. Sed dubitatur 1. an judex possit recipere esculenta et poculenta, *Xenia* appellata? Multi admittunt cum *Azor. Cajet. Silv. Ang. Menoch. apud Salm.* (1) ex l. *Solet*, § *Non vero*, *ff. de off. præt.* et cap. *Statutum*, § *Insuper de Rescript. in* 6, ubi permittuntur accipi esculenta sponte oblata, modo hæc (ut subjungit *glossa*) nec directe, nec indirecte quærantur. Sed negant *Salm. n.* 80. *Sot. Nav., etc.*; nam quoad l. *Solet*, illa correcta fuit in Authentica § *Scriptum, et* § *Jusjurandum.* Et quoad textum canonicum, dicunt quod ille tantum procedit pro judicibus delegatis apostolicis, non vero pro aliis. Sed hæc distinctio mihi non suadet: dum nescimus percipere cur isti, et non alii judices possunt id facere. Et ratio quam *glossa* adducit in textu pro prima sententia, non est contemnenda: sicut ait (*glossa*), non est simonia, si prælatus regularis gratis recipit aliquid ab eo qui religionem ingredi cupit, uti habetur in cap. *Delict.* 30. *de Simon.* in fine, ubi dicitur: « Illud tamen gratanter recipi » poterit, quod fuerit sine taxatione (nempe superioris) gratis oblatum. » Quia non supponitur prælatus pro re gratuiter oblata velle admissionem ad religionem venundare; sic pariter non supponitur judex ob tenue donum sententiam injustam velle proferre. Hanc opinionem in opere reprobavimus (2); sed hic re diligentius perpensa, eam reprobare nescimus; saltem in hoc (ut ait *de Lugo*) (3) non debet reprobari consuetudo, ubi reperitur legitime præscripta. Non dubitatur quin episcopi in visitatione diœcesis victus moderatas expensas recipere possint, uti habetur in c. *Romana*, § *Procuratores, de Censib. in* 6.

67. — Dubitatur 2. an judex, prolata sententia injusta, teneatur antequam damnatorium in se detur judicium ad restituendum id quod accepit pro ferenda tali sententia? Alii probabiliter affirmant, ut *Sot. Medina, etc.*; alii tamen, ut *Less. cum S. Antonin. Nav. et Lugo cum Mol. Vasq. Reb., etc.* (4), (et *Salm.* vocant hanc opinionem æque probabilem), etiam probabiliter negant, quia juxta legem naturalem, posita opera mala promissa, juste recipitur pretium, ut dictum fuit *tract.* 10. *num.* 123. Opponunt adversarii l. 26. *ff. de Verb. oblig.* et l. *Pacta*, 6. *de Pactis*, ubi sic dicitur: *Pacta contra leges, vel bonos mores, nullam vim habent.* Item opponunt c. *Statutum*, § *Si quid, de Rescr. in* 6. ubi imponitur restitutio pretii accepti, ac ne illud possit remitti. Sed respondet *Lessius* quod licet ipsæ leges irrita faciant pacta turpia, ita ut nullam inducant obligationem antequam ponatur opus turpe promissum, posito tamen opere, licet auferant actionem talibus pactis agendi in judicio, sed non auferunt (saltem expresse) naturalem obligationem, nec pretium acquisitum irritant. Et etiamsi adesset lex præcipiens restitutionem ante judicium damnatorium, saltem requireretur sententia declaratoria, juxta id quod dictum est *tract.* 2. *n.* 25 (5).

68. — II. Quoad scribas, intelligendo eos qui testes examinant, et acta judiciaria describunt, et partibus copias authenticas exhibent; hi peccant si augent aut minuunt depositiones, aut omittunt examinare aliquem testem jam productum; si occultant aliquam scripturam præsentatam, aut copiam renuunt exhibere; si cum aliqua scriptura præsentata est, aliam fictam loco ejus supponunt. Item peccant si exigunt stipendium ultra taxam. Dicunt in hoc tamen *de Lugo, Turrian. Salm. et Coreglia,*

(1) Salm. tr. 29. c. 1. n. 94. — (2) Lib. 4. n. 211. — (3) Disp. 37. n. 137. v. Quarto. — (4) Less. l. 2. cap. 14. n. 55. Lugo disp. 37. n. 134. — (5) Lib. 4. n. 216.

cum Mol. et Dian. hodie non peccare scribas, si aliquid exigunt ultra taxas antiquas, quia hodie aucta sunt rerum pretia, unde non sufficit ad vitam sustentandam illud stipendium quod dudum sufficiens erat (1); et si taxa antiqua hodie est injusta, ait *Coreglia cum Sanchez et Machado*, ne obligare quidem juramentum taxæ observandæ. Cæterum communiter omnes dicunt ultra justum pretium non posse scribam aliud recipere a partibus, etiam titulo donationis, quia tales largitiones nunquam sunt spontaneæ, *Navar. Rodrig. Salm.*, *etc.* Attamen si aliquem laborem extraordinarium adhiberet, tunc potest aliquid amplius accipere. An autem commissarius plures procurationes missus executum, possit a singulis debitoribus totum stipendium diurnum exigere? Affirmant *Lugo et Less.* (2), exemplo tabellarii qui, aliquo missus ad efferendas litteras, potest simile stipendium ab aliis, qui ei litteras dant eodem ferendas, exigere, ut dictum est *tract.* 10. *n.* 209. Sed hoc negant *Sanch. Tamb. Dian. Salm.*, *etc.*, dicentes quod salarium diurnum non datur commissario pro numero executionum, sed pro sua opera cujusque diei, excepto si pro executionum numero labor esset extraordinarius (3). Sed tamen hic oportet distinguere, quia *Sanch. et Salmant.* loquuntur, cum commissario taxatum est pretium pro occupatione sua cujusque diei; et tunc certe (ut concedit *Lugo*) non potest ille plus eo exigere. Sed cum commissiones essent disparatæ, et assignatum esset salarium speciale pro qualibet procuratione, recte dicit *Lug.* posse commissarium exigere plura salaria pro qualitate executionum; et hoc est quod sentit etiam *Lessius.*

PUNCTUM II.

DE ADVOCATIS ET PROCURATORIBUS.

69. An monachi et clerici possint agere advocatos. Et quando advocatus tenetur defendere. — 70. Quas causas potest defendere, et quanto salario, etc. — 71. Si causa est justa, etc. Si conveniatur de salario in litis prosecutione, aut pactio fiat de *quota* litis. — 72. De procuratoribus, si habent advocatum gratis. Si ipsi se offerant, etc.

69. — In primis quoad advocatos, notandum 1. monachis et clericis in sacris vetitum esse alias defendere lites, quam proprias, et propinquorum, aut miserabilium (vide quod dictum est *n.* 60.). Notandum 2. quod in causis criminalibus potest advocatus defendere reos etiam nocentes, quia reus semper potest licite efficere ut suam pœnam vitet, donec damnatus non est, aut saltem convictus; sed in causis criminalibus dubiis non potest advocatus defendere actores (4).

Notandum 3. quod advocatus tenetur defendere eum qui est in extrema necessitate etiam cum incommodo suo gravi (non autem gravissimo), cum aliud remedium non apparet; *Sanch. Castrop. Salmant.* et alii communiter cum *S. Thoma* (5). In necessatibus vero gravibus etiam tenetur defendere pauperes, sed non cum gravi incommodo; intelligitur semper ac habet superfluum suo statui. In necessatibus communibus, sufficit ut eis det aliquid ex superfluis (6).

70. — Notandum 4. quod advocatus potest certe defendere causas æque probabiles, sive actorum, sive reorum; et cum agitur de reis potest etiam minus probabiles. Dubium est an possit defendere causas actorum, quas ipse videt esse minus probabiles. Nonnulli id negant, sed

(1) Lib. 4. n. 231. — (2) Lugo de Inst. D. 37. n. 138. Less. lib. 2. cap. 24. n. 28. — (3) Lib. 4. n. 217. — (4) N. 222. — (5) 2. 2. q. 71. a. 1. — (6) Lib. 4. n. 221.

probabilius cum communiori affirmant *Lugo*, *Azor. Sanch. Bus. etc.*; quia illa causa quæ tunc sibi videtur minus probabilis, potest judici videri, imo postea fieri probabilior. Tenetur tamen tunc suum clientem certiorem facere de minori probabilitate suæ causæ (1). Notandum 5. quod si conventum est de pretio salarii, et cliens litem omissam faciat, bene potest advocatus de integro salario contendere, ut recte dicunt *Salmant. cum Sayro*, juxta id quod diximus *tract.* 7. *num.* 7 *ad* 4. Hoc tamen intelligitur modo non eveniret aliqua justa causa litem intermittendi (2). Notandum 6. quod si advocatus pactione conveniat cum cliente de annuali salario pro omnibus ejus causis, potest illud exigere, licet nullæ lites occurrerent; nam si postea plures exurgerent lites, ille non potest majus stipendium quærere, modo aliquis extraordinarius labor non requireretur. Sin autem advocatus ægrotaret diutius, dum lites aguntur, debet ille saltem pro illo tempore salarium remittere (3).

71. — Peccat advocatus 1. si defendit aut prosequitur causam certe injustam quoad proprietatem, licet esset justa quoad possessionem; quia sicut reus non potest tunc retinere rem, ita nec ille potest eum tueri. Si vero causa est injusta, advocatus tenetur restituere damna tam parti adversæ quam suo clienti, si huic injustitia erat ignota. Ideoque antequam sibi onus causæ defendendæ suscipiat, tenetur sedulo meritum causæ perpendere, et clientem certiorem facere de statu et qualitate illius (4). Peccat 2. si paciscitur de pretio, dum lis actitatur, ut habetur ex cap. *Infames*, 3. *q.* 7. Ille debet conventionem facere de salario, vel prius, vel postea, quia in decursu litis conveniendo, de facili cogi potest cliens ut acquiescat solvendo pretium valde excedens. Si autem salarium esset certe justum, *Salmant. cum Navar.* nesciunt eum damnare (5). Tanto magis peccat advocatus, si paciscitur de *quota litis*, v. g., de tertia parte, aut quarta, si causa obtinetur, ex *l. Sumptus*, *ff. de pactis*, *et l. Litem*, *c. de Proc.* Nam tunc adest periculum totis viribus conandi litem superare, aut *per fas* aut *per nefas*. Sed si pretium esset certe justum, neque ad restituendum eum damnant. *Lug. Nav. Laym. Filliuc. et Sanch. cum Henriq.*, dicunt enim ex pacto tunc non teneri clientem solvere pretium de quo conventum est, quia tale pactum reprobatum est per leges; sed non propterea tenebitur advocatus restituere quod accepit (6). Peccat 3. si plures suscipit causas quam potest commode illis incumbere, nisi de illis certum faciat clientem. Peccat 4. si aperit parti adversæ arcana partis quam tuetur; modo (aliqui limitant) si secus fieret, pars adversa subitura esset injuste grave damnum; sed hanc limitationem alii non admittunt cum *S. Th.* (7). Peccat 5. si dolis, aut dilationibus ad rem non facientibus utatur. Dicit in hoc tamen *Sanch.* (8) *cum Sylv. Armil. Cov. Tap.*, quod si ejus causa est manifeste justa, modo nullam falsitatem producat, bene potest uti dolis (vel ut melius dicat dilationibus emendicatis), ut injustis dolis adversarii occurrat; citat etiam *S. Thomam* (9), qui ita dicit: « Advocato licet prudenter occultare ea quibus » impediri possit processus ejus. » Sed si causa non esset manifeste justa, nescirem quomodo possem permittere dilationes ad rem non facientes quibus nonnulli indifferenter utuntur (eas vocant *Gubernationem*

(1) Lib. 4. n. 222. — (2) N. 225. v. Notand. 2. — (3) Ibid. v. Notand. III. — (4) N. 223. — (5) N. 224. — (6) Ibid. v. Nec licet. — (7) 2. 2. q. 71. art. 3. ad 2. — (8) Sanch. cons. l. 6. c. 7. d. 8. n. 2. — (9) Cit. art. 3. ad 3.

causæ), nisi in solo casu quo timeretur probabiliter de injustitia sententiæ, quia adesset aliquis judex ob humanos respectus parti adversæ valde affectus.

72. — II. Quoad procuratores notandum 1. quod si procurator habet advocatum aut scribam, qui operam suam gratis exhibet tantum illius causa, bene potest pretium quod illis spectaret sibi exigere; secus vero si illi salarium remittunt clientis causa. Notandum 2. quod si procurator substituit alium procuratorem, bene potest dividere cum illo salarium, modo illum admoneat de eo quod agendum est, et causæ periculum in se suscipiat, casu quo ob alterius negligentiam causa caderet. Notandum 3. id quod aliqui dicunt, nempe non posse procuratorem salarium accipere si ipse se sponte offert adesse causæ, saltem cum cliens est sibi conjunctus, aut amicus. Sed ego nescirem clientem liberare ab omni onere satisfactionis, nisi constaret et quod procurator omnes suos labores remittere voluisset, et quod ipse eam donationem acceptaverit; secus procurator semper habet jus ad mercedem quam meretur (1).

PUNCTUM III.

DE ACCUSATORE, TESTIBUS ET REO.

73. De accusatoribus. Quando debet fieri accusatio, aut denuntiatio. An custodes, etc. — 74. Clerici quando possunt accusare. Et an debeat præcedere correctio. Præsertim si in communitate vivitur. — 75. De monitoriis. 76. De denuntiationibus hæreticorum. — 77. De blasphemiis hæreticalibus. — 78. De superstitionibus. — 79. De testibus. Quando tenentur, etc. — 80. Qui omittit dicere veritatem. — 81. Qui occultat veritatem. — 82. De reis. Reus, quando teneatur confiteri. — 83. An cum pœna est magna. — 84. Si falsum delictum sibi imponit. — 85. Si falsum delictum imponit accusatori. — 86. An reus possit resistere; et an teneatur fugere, etc. — 87. An possit carcerem effringere; et an custodem pecunia corrumpere. An alii possint auxilium ei in hoc præbere, etc.

73. — Et I. circa accusatorem multa doctores scribunt quæ in opere nostro observari possunt: at quia illa potius ad forum quam ad conscientiam pertinent, hic omissa facimus; adnotemus tantum aliqua magis præcipua. Notandum 1. aliam esse *accusationem*, aliam *denuntiationem juridicam*, aliam *denuntiationem evangelicam*, sive paternam. *Accusatio* est illa quæ fit superiori tanquam judici, ut reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi, nisi probetur. *Denuntiatio* juridica fit superiori tanquam judici, sine tamen obligatione probandi delictum. *Denuntiatio* vero *evangelica*, sive paterna, est quæ fit superiori uti patri. Notandum 2. quod cum agitur de evitando damno communi, quilibet tenetur accusare delinquentem, ut cum delictum esset perduellionis, hæresis, aut latrocinii in publica via, et hujusmodi: et in istis casibus, ut dicit *Sanch.*, potest aliquando judex juste offensum ad offensorem patefaciendum obligare, ut damno publico caveatur. Dicunt tamen *Sot. Caj. Sanch. Lugo*, *Salm.*, *etc.*, ordinarie sufficere denuntiationem facere, quia de hoc satis contenti sunt superiores (2). Talis obligatio etiam intercedit cum agitur de evitando innocentis damno semper ac gravi incommodo non esset denuntiati. Illi tamen qui stipendio locati sunt a republica, aut a dominis, ut denuntient aut accusent delinquentes, tenentur ad hoc etiam cum gravi incommodo, alias debent satisfacere damnum quod ex tali denuntiationis omissione oritur. Dubi-

(1) Lib. 4. n. 233. — (2) N. 256.

tatur an agrorum aut gabellarum custodes, nisi denuntient, teneantur solvere pœnæ valorem, quæ si denuntiassent, exacta fuisset? Multi, ut *Sotus*, *Molina*, *Laym.*, *etc.*, affirmant; sed multi alii communius negant, ut *Azor. Less. Lugo*, *Sanchez*, *Navar. Salmant.*, *etc.*, quia (ut dicunt) ipsi peccant quidem contra justitiam legalem, non autem contra commutativam respectu pœnæ; dum fiscus aut domini non acquirunt jus ad pœnam, nisi post sententiam; tanto magis quod finis legis nihil aliud est nisi ut domini remaneant indemnes; unde sufficit ut custodes restituant tantum gabellarum valorem, qui solvendus erat, aut damnum illatum (1).

74.—Notandum 3. quod cum agitur de reparando damno proprio, aut propinquorum usque ad quartum gradum, aut Ecclesiæ, licite possunt clerici accusare delinquentes, etiam in causis sanguinis; modo expresse protestentur se nolle pœnam corporalem, sed solam damnorum restaurationem (2).

Notandum 4. quod quando delictum vergit in damnum commune, licet sit occultum, debet denuntiari prætermissa correctione, præsertim si delictum sit hæresis, ut habetur ex propos. 5. damnata ab Alexand. VII. Sed si delictum redundaret in damnum solius delinquentis, debet tunc præmitti correctio juxta Evangelium; sed si illa non prodesset, licet in Evangelio dicatur quod debeat repeti coram uno aut duobus testibus, nihilominus si in aliqua religiosa communitate versatur, dicit *S. Thomas* (3) *cum S. Augustino* tunc expedire denuntiare delictum prælato priusquam aliis; quia (ait S. Doctor) *prælatus magis potest prodesse quam alii* (4). Imo Angelicus alibi (5) animadvertit quod cum religiosus videt correctionem futuram fore utiliorem per prælatum quam per se, tunc potest statim ipse denuntiare delinquentem prælato; nam in secreta correctione magis principalis finis est fratris emendatio quam illius famæ conservatio; et idem dicunt *S. Bon. S. Antonin. Sanch. Sot. Castrop. Laym. etc.* (6). Et rationabiliter subjungunt *Laym. Sanch. et Suar.* quod cum delictum (sive sit grave, sive leve) non adhuc est emendatum, et timetur relapsus, semper melius erit a principio illud denuntiare superiori qui prudens judicatur (ut plerumque æstimari debet, nisi constet de contrario), qui semper melius aliis reparare potest; tanto magis quod omnia delicta particularium in communitatibus religiosis (ut *P. Suarez*) fere semper redundant in commune damnum, aut propter scandalum, aut propter infamiam quam religio potest sufferre. Qua de re merito a pontificibus approbata fuit regula societatis Jesu, ut quisque religiosus deferre possit ad superiorem delictum, quin aliquam correctionem præmittat (7).

75.—Notandum 5. quod cum per edictum, aut monitorium publicum præcipitur denuntiare aliquod delictum, non adest obligatio denuntiandi illud, nisi quando delinquens est diffamatus, aut saltem si habeatur indicium, aut tum est in damnum communitatis, aut tertii, sed cum hac differentia, quod cum delictum est tantum in damnum tertii, debet præmitti correctio, et non adest obligatio denuntiandi cum damno proprio; sed cum delictum est in damnum commune, totum contra; tunc enim non tenetur præmittere correctionem, et quilibet denuntiare tenetur,

(1) Lib. 4. n. 237. — (2) N. 238. v. IV. Inimicus ad VI. — (3) 2. 2. q. 33. a. 8 ad 4. — (4) Vid. l. 4 n. 242. — (5) Quolib. XI. art. 15. — (6) Lib. 4. n. 243. — (7) N. 245. Quær. III et IV.

etiam cum proprio damno (1). Hoc valet pro monitoriis in generali, sed loquendo de monitoriis particularibus, pro quibus episcopus excommunicationem fert (ut concessit S. Pius V in bulla *Sanctissimus*) in injuste retinentem, aut non revelantem intra certum tempus eum qui retinet alterius bona (intellige notabilis valoris) ablata, aut inventa, in hoc debet adverti cum *Instructione Confess. tyron. et cum Barbosa* (2), qui citat alios auctores fere communiter uniformes, non teneri denuntiare 1. ipsum furem; 2. eum qui furem quidem scit, sed sine gravi proprio incommodo denuntiare non potest; 3. eum qui cogi non potest ad testimonium ferendum, ut filius, uxor, parens; et *Instructor* præfatus cum *Bon.* dicit idem de conjunctis usque ad 4 gradum, et omnium eorum qui sunt de familia ejusdem qui rem detinet : sed non excusat servos, quoties ab illorum servitio sine gravi incommodo discedere possunt. Infames tamen, licet fidem non faciant, tenentur denuntiare : 4. eum qui solus scit factum, et non potest alium habere testem, ut probet illud; 5. eum qui nescit certa scientia; aut qui a personis dubiæ fidei scivit, aut non meminit a quo audivit, aut si scivit ab eo qui jam denuntiavit; 6. eum qui juste compensavit pro suo credito; 7. eum qui tempore monitorii existebat extra diœcesim; non autem qui a diœcesi proficiscitur antequam terminus monitorii spiret; 8. eum qui delictum cognovit secreto naturali commisso, aut promisso. Dicunt tamen nonnulli canonistæ apud *Riccium* (3), ut *Felin. Abb. Rip., etc.*, laicos teneri denuntiare furem, licet sciverent secreto; sed theologi communiter, ut *Sotus, Azor. Salmant. Nav. Filliuc., Arag., etc., cum S. Thoma* (4) docent oppositum. Potest emanari monitorium etiam pro scripturis authenticis occultatis, licet non sint partis, sed tertii; modo hic tertius non sit in causa, ut dicit idem *Instructor*, ex cap. 1. *de Probat.*

76. — Notandum 6. circa obligationem denuntiandi hæreticos, si isti tantum sunt de hæresi suspecti, ut sunt confessarii sollicitantes *ad turpia*, sortilegia patrantes, sacramentis abutentes, duas uxores ducentes, sacramenta ministrantes sacerdotio non initiati (alii addunt sacerdotes sigillum frangentes sacramentale; sed hoc communius negant *Lugo*, *Molin. Bonac. Salmantic.*, *etc.*; item blasphemias hæreticales effutientes, omnes isti denuntiari debent, sed non adest obligatio denuntiandi cum gravi damno proprio. Et probabiliter, ut dicunt *Lezana*, *Bord. Dian. Homob.*, *etc.*, etiam excusantur a denuntiando omnes conjuncti usque ad 4. gradum, quia in hoc semper adest grave damnum aut incommodum. Secus autem si sunt hæretici formales, ut tenendum est cum *Suar. Salm. Fel. Potest.*, *etc.*, contra alios, quia hæresis est lues quæ semper in damnum commune redundat. Ideoque isti denuntiandi sunt etiam cum damno proprio : et non tantum a fratribus, sed etiam ab uxoribus, filiis, et a parentibus, juxta sententiam communissimam *Azor. Bonac. Ronc. Salm. Dian. Viva* (5).

77. — Notandum 7. præsertim circa blasphemias, aut propositiones hæreticales, quod quando illæ prolatæ sunt serio et advertenter, adest obligatio denuntiandi intra mensem, ut dicit præfatus *Instructor* contra *Salm.* qui volunt intra sex dies; sed *Salm.* loquuntur de legibus particularibus Hispaniarum. Dictum est *serio*, *advertenter*, quia non adest

(1) Lib. 4. n. 248. — (2) Lib. 4. Instruct. p. 2, n. 265. Barb. de pot. Episc. alleg. 96. ex n. 44. ad 67. — (3) Lib. 4. In praxi, de monit. n. 12 et 13. — (4) 2. 2. q. 70. art. 1 ad 2. — (5) Lib. 4. n. 249 et 250.

obligatio denuntiandi propositiones, aut blasphemias prolatas ex ignorantia, aut lapsu linguæ, aut eo iracundiæ impetu ut proferentem extra rationis usum abripuerit, aut prolatas sine pertinacia, quæ semper necessaria est ut ad denuntiandam obligationem inducat, ut dicunt iidem *Salm.* cum aliis (1). Olim ex concil. Lateran. erat obligatio denuntiandi omnes blasphemias etiam simplices; sed, ut dicunt *Sanch. Tambur. et Mazzotta*, hodie hæc obligatio abiit in desuetudinem, saltem ut volunt *Salm. cum Bonac. Trull. etc.* Cessat hæc obligatio, si delinquens emendatur per correctionem (2).

78. — Notandum 8. quod, generaliter loquendo, debent etiam denuntiari superstitiones, cum sunt qualificatæ, nempe cum sunt factæ cum pacto aut invocatione expressa dæmonis, aut eum adorando, aut certos psalmos aut preces recitando, quibus videtur in auxilium invocari ille; aut hostiis consecratis, chrismate, aut oleo sancto abutendo; aut si illas ex professo docuerint vel docti fuerint, aut si effectum consecutæ sint. Dictum est *generaliter loquendo*, quia in regno nostro, quoad sortilegia a sæcularibus patrata, ex insinuatione nostri regnantis regis Caroli, nulla adest obligatio eos denuntiandi ad tribunal ecclesiasticum, nisi cum intercederet Eucharistiæ, aut olei sancti abusus (3). Notandum tandem quod in eos qui culpabiliter omittunt denuntiare, adest excommunicatio, sed ferendæ sententiæ : nec est reservata, uti advertunt *Bonac. Lugo, Fel. Potestas, etc.* (4).

79. — II. Quoad testes, omissa faciemus hic ea quæ ad forum pertinent. Notabimus duntaxat 1. testem non teneri veritatem fateri, ut dicit *S. Thomas* (5), nisi cum ea opus est secundum charitatem ad reparandum aliquod grave reipublicæ, aut proximi malum, aut ut pareatur judicis mandato, qui legitime eum interrogat, nempe cum semiplena habetur probatio publicitatis delicti, aut indiciorum evidentium, etc.; alias non tenetur testis ad deponendum quod scit (6). Sic pariter non tenetur, quando inde proveniret sibi, aut suis aliquod damnum, aut cum sub naturali secreto factum cognovisset, ut dicit *S. Thomas, l. c. art.* 2., modo revelatio non expediret ad vitandum commune damnum, aut ut liberaret proximum ab aliquo futuro damno (7).

80. — Notandum 2. quod si quis advertenter falsum testatur, et ejus depositio est damni alterius causa, nemo dubitat quin totum damnum restituere teneatur (8). Sed dubitatur 1. an peccet, et teneatur ad restitutionem testis qui veritatem fateri renuit, in casu quo tenetur eam aperire ex justitia, aut ex charitate? Oportet distinguere : si iste effugit ne citetur, peccat contra charitatem, non autem contra justitiam; qua de re nihil tunc tenetur restituere, ut fatentur omnes. Si autem citatus jam elabitur, nonnulli eum obligant ad damnum; sed communiter, et probabilius negant *Lugo, Less. Mol. Sylvest. et Bonac.*, quia citatio duntaxat ad obedientiam eum constringit, non autem ad justitiæ actum (9).

81. — Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur testis qui a judice legitime interrogatus veritatem celat quin falsum testetur, v. gr. dicendo se nihil scire? Multi affirmant ex eo quia, posito judicis præcepto, ex justitia tenetur testis veritatem fateri. Sed probabiliter negant *Molina, Less. Bonac. Lug. Raynaud* et alii, propter eamdem superius allatam

(1) Lib. 4. n. 252; et lib. 3. n. 123. — (2) Lib. 4. n. 252 et 254. Notand. II. — (3) N. 255. — (4) N. 254. v. Notand. III. — (5) 2. 2. q. 70. art. 1. — (6) Lib. 4. n. 264 ad 267. — (7) Vide hæc, et alia n. 268. — (8) N. 270. — (9) Ibid. Dubit. 1 et 2.

rationem; quia judicis præceptum testes ad testificandum non obligat ex justitia, sed solum ex obedientia. Hinc infert *Ciera* (1), cum de *Januariis*, hunc ne casum quidem reservatum incurrere, quia reservatio (ut ait) afficit falsum cum positivo mendacio, non autem negative testantem. Dicit tamen *Bonac.* quod si testis jurat se quod scit fassurum, tunc tenetur ex justitia veritatem aperire propter jusjurandum promissorium quod præstitit. Sed huic probabiliter respondet *Lessius* quod testis jurando veritatem dicturum, non intendit se ligare justitiæ, sed tantum religionis vinculo, quæ religio non obligat ad restitutionem (2).

82. — III. Quoad reos, notandum 1. quod non tenetur reus suum delictum confiteri, si judex non est legitimus, aut nisi legitime interroget, id est (ut dictum est) nulla præcedente semiplena saltem probatione, aut infamia, aut indiciis manifestis delicti, ut inquit *S. Thomas* (3): « Aliud » est veritatem tacere, aliud falsitatem deponere. Quorum primum in » aliquo casu licet; non enim aliquis tenetur omnem veritatem confiteri, » sed illam solum quam ab eo potest requirere judex, puta cum præ- » cessit probatio semiplena. » Et etiam in dubio an judex legitime interroget reum, non tenetur respondere, quia ille cum etiam possidet jus ad propriam vitam et famam, in dubio prosequitur possidere jus ad illius conservationem, usquedum non constat de legitima interrogatione; ita communissime *Sotus*, *Less. Laym. Cajet. Sanch. Lugo*, *Navar. Busemb. Salm.* contra *Palud. et Sylvest.* (4).

83. — Sed quæritur 1. an reus legitime interrogatus, ante sententiam teneatur suum delictum fateri cum timore magnæ pœnæ? Affirmant *Sot. Less. Sanch. Salmant, etc., cum S. Thoma* (5); quia judex, cum interroget legitime, habet jus veritatem sciendi. Sed negant multi alii, *Suar. Lugo, Sa*, *Peyrin. Fill. Henriq. Villal. Elb. Busemb.*, qui putant non adesse hanc legem tam duram et imbecillitati humanæ quasi impossibilem, ut quis teneatur delictum confitendo quasi ex se velle damnari gravi pœna (nimirum mortis, triremium, carceris perpetui, aut perpetuæ infamiæ, etc.), nisi esset ut damno communi consuleretur, v. g., hæresis, rebellionis, etc. Et si probabile est talem non adesse legem, probabile pariter est judicem jus non habere ad exigendum in eo casu a reo veritatis testationem. Prima sententia est probabilior, hanc tamen secundam improbabilem vocare non possumus; cæterum communiter dicunt *Sanch. Salm.* cum aliis, confessarium in eo casu non debere reum obligare ad delictum suum confitendum, cum videt quod difficulter poterit eum ad hoc inducere, et scit eum esse in bona fide (6). Dictum est autem *ante sententiam*, quia post eam jam judicium completum est, unde reus non tenetur amplius confiteri, ut dicunt *Laym. Sanch. Salm.*, *etc.* Imo subjungunt quod ne ante sententiam quidem tenetur reus suum patefacere delictum, nisi iterum interrogetur. Sed huic probabilius contradicunt *Sot. Navar. Sayr.* et alii communiter (ut fatetur ipse *Sanch.*), quia ante sententiam perseverat judicis præceptum (7).

84. — Quæritur 2. an graviter peccat innocens qui sibi delictum capitale imponit, ne gravi tormento torqueatur? Negant *Lessius*, *Sot. Tol. Sylvest. Busemb. etc.*, quia non tenetur quis vitam tanto incommodo servare, juxta id quod dictum est *tr.* 8 *n.* 2. *in fin.* Excipit tantum *Bu-*

(1) De casib. reserv. D. 7. n. 62. — (2) Lib. 4. n. 270. Dubit. 3. Alia spectantia ad forum vide n. 272. — (3) S. Th. 2. 2. qu. 69. art. 2. — (4) Lib. 4. n. 272 et 273. — (5) 2. 2. q. 69. a. 1 ad 2. — (6) Lib. 4. n. 274. — (7) Ibid. in fine.

semb. cum Tanner. casum quo ex tali confessione damnum commune emanaret, aut familiæ infamia. Affirmant contra, et quidem probabilius, *Molin. Lug. Nav. et Covar.;* et licet *Lugo* primam sententiam habeat ut probabilem propter patronorum auctoritatem, nihilominus hanc absolute tuetur. Ratio est quia licet mediis adeo duris non teneatur homo suam vitam tueri, attamen non potest positive cooperari morti suæ injustæ, dum ipse non est suæ vitæ dominus. Hinc recte infert *Molina* quod reus etiam post confessionem tenetur dicta revocare, semper ac illo modo possit mortem impedire. Sed hic pariter dicit quod si reus sit in bona fide, non debet confessarius eum obligare ut se retractet cum periculo quod ille ut vivet tormenta, peccet formaliter, denuo delictum quod non patravit, sibi imponendo (1). Sed si reus denuntiavit alium innocentem, nemo est qui dubitet quin teneatur se revocare, licet quodcumque tormenti genus subiturus fuisset (2).

85. — Notandum 3. nunquam reo licere, licet esset innocens, accusatorem aut testem falso crimini dare ut causam tueatur, ut certum est ex prop. 44 ex proscriptis ab Innoc. XI. Contra certum est licere delictum occultum, sed verum, accusatoris aut testis prodere, quia hoc absolute conducit ut sua innocentia cognoscatur, et ut ipse grave damnum vitet; ita communiter *Sanch. Milant. Ronc. Salm. et Viva* (3); vide dicta *tract.* 11 *num.* 7.*;* et idem dicunt *Sanch. Ronc. Salmant. et Correglia*, cum rei delictum esset omnino occultum, quia testis deponendo de delicto penitus occulto idem est ac si testaretur de falso. Et hoc, ut subjungunt *Lugo*, *Milant. et Viva*, etiam procedit si testis non testificaretur ultronee, sed a judice arcessitus (4). Notandum 4. quod si delictum est ex exceptis, tenetur reus, etiam non interrogatus, complices revelare; secus si delictum non est ex illis, tunc nec tenetur, nec potest, si illorum delictum est omnino occultum. Dicunt tamen *Laym. Less. et Busemb.* si tormentorum vi eos prodat non peccare (5).

86. — Notandum 5. quod reus injuste damnatus non potest satellitibus obsistere *vim vi repellendo*, v. g., occidendo, aut vulnerando, ut constat ex prop. 18. Alexand. VII. Sed potest quidem positive obsistere, ut ex satellitum manibus liberetur, modo non adsit scandalum, aut gravis perturbatio, ut docet *S. Thomas* (6). Secus, si adhuc non condemnatus, sed carceribus detinetur : aut si juste est morte damnatus (ut dicit ipse S. Doctor ad 2.); quia sententia solum damnat ne obsistat, non autem ne fugam arripiat; non potest jam tunc resistere, potest vero licite fugere a carceribus; et idem dicunt *Sot. Tol. Cajet. Ronc. Salm. etc.*, communiter de pœna ad triremes, aut ad flagella, aut carcerem perpetuum; modo carcer non sit illi in pœnam jam designatus, ut communiter dicunt doctores. Sed *Lugo*, *Sanchez. Less. Nav. et Salmant.* (contra *Vasq., etc.*), excusant damnatos qui e triremibus fugiunt. Quæritur autem an reus resistere possit, si sententia fuisset justa secundum externas probationes, sed injusta secundum veritatem? Alii negant; sed *Lugo et Roncaglia* non improbabiliter id admittunt, quia præsumptio cedere debet veritati innocentiæ, quæ dat jus ad defensionem, modo id fieri possit sine scandalo et perturbatione, ut supra dictum est (7). Dicunt autem aliqui quod morte damnatus tenetur fugere, si potest; sed hoc

(1) Lib. 4. n. 275. — (2) N. 276 ad 3. — (3) N. 277. Resp. II. — (4) Ibid. v. Sed quid. — (5) N. 278. — (6) 2. 2. q. 69. a. 4. in fin. — (7) Lib. 4. n. 281. v. Sed.

recte negant *Sotus*, *Sylv. Sa*, *Salm.*, *etc.*, quia juste potest manere in carcere, præsertim si id agat, ut sui peccati piacularem luat pœnam (1).

87. — Cum igitur e carcere possit damnatus fugere, potest eum etiam infringere; dum cui permittitur finis, conceduntur etiam media, ut dicunt *Sot. Cajet. Lugo*, *Tol. Less. Salm. et Ronc.* Nec ideo ad damni refectionem tenetur, quia tale fractionis damnum per accidens evenit, ut subjungunt *Salm cum Valent. Bann. et Sayr.* Dicunt insuper *Salm. Ronc. Tamb.*, *etc.*, quod potest reus etiam pecuniis corrumpere custodem; sed huic acquiescere non valeo, dum nunquam licet proximum ad actionem intrinsece malam inducere, qualis esset si carceris custos eum aperiret, suo in officio delinquendo (2). Cum autem liceat reo fugere, licebit quoque aliis ei suppeditare funes, limas, aut alia instrumenta, ut fugiat, sicut docent *Sylvest. Vasq. Less. Lugo*, *Sanch. Roncaglia*, *Busemb. Salm.*, *etc.*, contra *Sotum*; modo fuga, ut recte limitant *Salmant. et Roncaglia*, non obfutura fuisset reipublicæ, v. g., si latro esset viarum grassator. Nemini contra fas est carceres infringere, ut liberet damnatos; *Ronc. et Busemb.* cum communi (3). Quomodo se gerere debeat confessarius cum damnatis morte, observa quod dicetur *tom.* 3. *tract. ultimo*, *puncto* 8.

TRACTATUS XIV.

DE SACRAMENTIS IN GENERE,

ET PRÆSERTIM

DE BAPTISMO ET CONFIRMATIONE.

CAPUT PRIMUM.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

1. De attentione et intentione. — 2. Quæ intentio requiritur in ministro. — 3. De administratione sub conditione. — 4. An denegandum sit sacramentum peccatori. — 5. Quando communio. — 6. Si sponsi sunt in peccato.

1. — De sacramentis in genere sermo erit fusius in *appendice* 3. *de Examine ordinandorum.* Hic tantum adnotabimus nonnulla principaliora, quæ ibi breviter tacta sunt in quantum ad ordinandi notitiam sufficiunt, sed respectu confessarii animadversione majore indigent. Notandum 1. quod *Croix* in ministro, præter intentionem, in conficiendo sacramento etiam requirit attentionem, ut valide conficiat. Sed hæc opinio est singularis et valida ratione minime fulcitur; quia si hoc esset, sequeretur quod a ministro voluntarie distracto, licet adesset intentio virtualis, sacramentum non conficeretur; sed in confesso est apud omnes ad sacramenti validitatem nihil aliud requiri nisi materiam, formam, et intentionem ministri; ideoque docent *Suar. Lugo, etc.*, cum ipso *Croix*, quod, licet minister distraheretur, quoties adest intentio ipsius, certe conficitur sacramentum (4). An autem graviter peccet minister se voluntarie distrahens in sacramentorum confectione, communis est sententia

(1) Lib. 4. n. 281. — (2) N. 282. — (3) N. 283. — (4) Lib. 6, n. n. 14. et lib. 4. n. 177. v. 3. Ratio; et Croix l. 6. p. 1. num. 85.

in cæteris sacramentis venialiter peccare; modo errandi periculum absit; sed in eucharistiæ consecratione dicunt *Conc. et Tambur.* (adversus *Croix et Mazz.*) graviter peccare (1).

2. — Notandum 2. certum esse non sufficere intentionem habitualem ministri, et tanto minus interpretativam; sed requiri actualem, aut saltem virtualem. (Quænam autem sit actualis, et quænam virtualis, aut habitualis, aut interpretativa, vide in *Examine, n.* 9.) Sufficit tamen intentio *coacta*, nempe timore extorta, qui timor non tollit voluntarium. Non obstat autem ministri error circa personam, v. g., putans absolvere unum, et absolvit alium (2). Hæc certa sunt; quod dubitatur est an sit validum sacramentum collatum cum materia et forma, sed sine intentione faciendi quod facit Ecclesia? Lutherus universe affirmabat, etsi actio ex joco fiebat; sed hoc a Trid. *sess.* 7. *can.* 11, proscriptum fuit. Alii vero, ut *Gonet. Juvenin. Contens. Serry, Milante, etc.*, affirmant, cum actio serio ponitur. Sed vera sententia docet necesse esse intentionem ritum sacramentalem exercendi, quem Ecclesia a Christo Domino edocta facere intendit; ita *Bellarm. Suar. Vasq. Tourn. Petroc. Conc. Antoine, Salm. Lugo. Bon.* et alii innumeri cum Bened. XIV (3). *Cardinalis Bellarminus* dicit contrariam opinionem nihil ab illa novatorum distare; *Card. de Lugo.* pariter dicit illam ab omnibus rejici, et non multum differre a Lutheri errore; et *P. Vasq.* vocat jam damnatam. Contra nostra sententia primo probatur ex Trid. *sess.* 14. *c.* 6., ubi dicitur nullam esse absolutionem sacramentalem, *si sacerdoti animus serio agendi, et vere* (nota) *absolvendi desit.* Igitur præter actionem, etiam serio positam, necesse est intentio absolvendi. Præterea probatur ex propositione 28 ex damnatis ab Alex. VII, quæ dicebat: « Valet » baptismus collatus a ministro qui omnem ritum externum formamque » baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non » intendo facere quod facit Ecclesia: » Nec valet dicere propositionem loqui de ritu externo jocoso, quia talis propositio non erat hæreticorum quæ jam damnata fuerat a Tridentino, sed erat catholicorum inter quos nemo unquam dixit sufficere ritum jocosum. Ratio autem principalis nostræ sententiæ est illa quam adducit *S. Thomas* (4), nempe quod actio cujuslibet sacramenti ad plura referri potest, v. g., ablutio in baptismo potest referri ad extergendas aut corporis maculas, aut illas animæ, ideoque necessaria est ministri intentio, quæ actionis illius finem determinet, faciendi quod facit Ecclesia; alioquin, si quis puerum lavaret solo fine ne sordidum illum videret, et diceret: *Ego te baptizo, sive lavo in nomine Patris, etc.*, jam hic verus esset baptismus in adversariorum sententia; quod non video quomodo dici possit. Hinc Angelicus alibi (5). « Si minister non intendat sacramentum conferre, non perficitur sacramentum; » saltem sapienter dicit Benedict. XIV, loco cit.: Sacramentum juxta contrariam opinionem collatum illicite esset collatum, et saltem certe sub conditione repetendum esset (6).

3. — Notandum 3. licere in casu necessitatis sub conditione sacramenta conferre, et non solum baptismum, ut expressum est in *cap.* 2. *de bapt.*, sed cætera alia, ut dicunt communiter *Castr. Suar. Conninch. Habert. Ronc. Salm., etc.* contra *Juven.*; et non tantum in casu necessitatis, sed

(1) Lib. 6. n. 14. v. Utrum. — (2) Num. 19. v. sufficit. — (3) De Synod. l. 7. c. 4. n. 9. — (4) 3. p. q. 64. art. 8. — (5) Opusc. 4. alias V. VI. VII. — (6) Lib. 6. n. 20 ad 23.

quoties adest gravis utilitas, aut justa causa, ut etiam communiter auctores citati fatentur contra *Antoine*. Contra sine justa causa esset culpa gravis; licet *Tourn. et Salm.* non damnent de mortali confessarium absolventem sub conditione, si pœnitens est dispositus, pro majori cautione sua, licet dispositum illum judicaret (1). Necesse non est autem ut conditio exprimatur, sufficit si mente ponatur, ut communiter *Castrop. Tourn. et Salm.* (2).

4.—Notandum 4. non esse denegandum sacramentum occulto peccatori publice illud petenti, ut docet *S. Thomas* (3). et ut exprimitur in cap. *Si sacerdos*, *de off. jud. ord.* Excipitur ordo, quem etiam pro occultis potest episcopus denegare, ut *tom.* 3. *appendice* 3. *de Examine*, *num.* 15; contra debet denegari peccatori publico, etiam publice petenti (4). In dubio autem peccati et pœnitentiæ : si peccatum est certum et pœnitentia dubia, etiam denegandum est; secus autem si delictum est dubium (5). Si peccatum non est simpliciter publicum, sed est notum majori parti præsentium, et tantum unus vel alter probus nescit, probabiliter etiam potest denegari sacramentum, ut dicunt *Croix et Diana;* sed probabilius non debet denegari ut tenent *Suar. et Bonac.* vide dicta *t.* 1. *tr.* 11. *n.* 11 (6). Sed si peccator petat sacramentum in loco ubi delictum est occultum, licet alibi esset publicum, dicimus cum *Cabass. Soto*, *Vasq.*, *etc.*, adversus alios, non posse denegari; quia in eo casu eadem eveniret inconvenientia ac si denegaretur sacramentum peccatori cujus delictum nullibi est publicum (7).

5.—Notandum 5. quod ut præscribit Rit. rom. (*de sacr. euchar.*) debet denegari communio publicis peccatoribus, quoties non constat etiam publice de eorum pœnitentia, et non priusquam scandalo aliis præstito consuluerint. Cui tamen dicunt *Possevinus*, *Sanctius*, *Busemb. et Croix*, sufficere confessionem coram multis factam, ita ut brevi sit manifestanda aliis, modo non adsit occasio proxima auferenda, nam si talis occasio adest, publice jam nota, non debet dari publico peccatori communio, nisi remota occasione (8). An autem sacerdos possit timore mortis præbere peccatori publico communionem, admittunt *Bonac. Croix*, *etc.*; sed nos cum *Ledesma*, *Conc.* et aliis negamus, quia debet evitari potius sacramenti injuria quam proprium damnum. Nec obstat dicere quod, cum jam possit minister (ut supra dictum est) communionem præbere peccatori occulto, ad vitandam ejus infamiam, tanto magis ad vitandam mortem propriam. Respondetur quod in tantum potest præberi peccatori occulto communio ut vitetur illius infamia, in quantum ejus infamia redundaret in damnum commune aliorum proborum, qui perspicientes peccatorem illum publice propter peccatum occultum esse diffamatum, possent facilius terreri a communione, timore ne ab aliquo imprudenti sacerdote expellerentur. Sed hæc ratio evitandi publicum damnum non procedit in casu nostro (9). Vide etiam *tract.* 15. *n.* 15.

6.—Notandum 6. quod parochus non potest licite assistere matrimonio sponsorum qui sunt publici peccatores, ut recte dicit Bened. XIV (10). contra *Laym. Lug. Croix*, *etc.*, qui dicunt quod parochus tenetur ex sui officii munere assistere, et quod assistentia talis sit pure materialis. Nos vero dicimus sponsos in tali statu non habere jus ad parochi assis-

(1) Lib. 6. n. 27 et 28. — (2) N. 29. — (3) 3. p. q. 80. a. 6. — (4) Lib. 6. n. 50. — (5) N. 48. — (6) N. 45. — (7) N. 46. — (8) N. 47 et 48. — (9) N. 49. — (10) De Syn. l. 8. c. 14. n. 5.

tentiam exquirendam, ideoque cum ille licite suam assistentiam possit denegare, tenetur denegare ne illorum sacrilegii particeps fiat. Eadem ratio currit de testibus; sed amplius parocho obstat quod ille tenetur ex justitia impedire peccata suarum ovium (1). Et hic advertendum quod, juxta decretum Clementis XI, confirmatum a Benedicto XIV, parochus non debet ad publicationes procedere nisi prius examinet sponsos, et sufficienter eos in rebus fidei instructos reperiat (2). An vero licite possit sponsa nuptias contrahere et consequenter sacramentum ministrare (ex vera sententia quod sponsi sint matrimonii ministri, ut probabimus *tract.* 18. *n.* 28.) sponso publico peccatori, admittunt *Sanch. Lugo et Croix,* dicentes sponsos in hoc se habere ut privati contrahentes; in matrimonio enim directe initur contractus, indirecte sacramentum fit; sed hæc ratio non suadet, cum hujusmodi contractui annexa est etiam sacramenti administratio. Unde puto tantum dici posse quod præfata administratio, ut a ministris ad id non consecratis, non esset grave peccatum pro ipsis, ut probabiliter tenent *Gonet. Suar. Tourn. Habert, Juven. Natal. Alex. Conc. Salm., etc.*, licet opinio opposita, quod sit grave, *Pontius. Lug. Navarr. Vasquez, Contin. Tourn. Croix, etc.*, mihi videtur probabilior (3), ut dicetur *tom.* 3. *append.* 3. *n.* 12. Notandum est autem matrimonia cum hæreticis esse ab Ecclesia vetita (4). Cætera ad sacramentorum in genere notitiam spectantia notabuntur in præfata *append.* 3. *cap.* 1. *num.* 1. *ad* 10.

CAPUT II.

DE SACRAMENTO BAPTISMI.

PUNCTUM I.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO BAPTISMI.

7. Quotuplex est Baptismus. — 8. De materia remota. — 9. De proxima; et an possit abscindi mater. — 10, 11 et 12. An possit baptizari proles in utero, etc., et in quo membro, etc. — 13. An requiratur trina ablutio. — 14. De forma. — 15. De ministro. — 16. De ordine ministrorum. — 17. De exteris qui baptizantur. — 18. De baptismi dilatione; et de baptismo domi, etc.

7. — BAPTISMUS communiter dividitur in *fluminis*, *flaminis* et *sanguinis*. Dicitur *fluminis*, nempe aquæ, et de hoc est hic sermo, et hic proprie est sacramentum; *flaminis*, nempe Spiritus sancti, qui vocatur *Flamen*, cum alludatur ad adventum Spiritus sancti super Apostolos die Pentecostes in flaminis seu venti specie; et proprie intelligitur animæ conversio ad Deum, a divino Spiritu afflata desiderio expresso aut tacito veri baptismi: et hoc desiderium etiam ad salutem satis est, cum non potest baptismus in re haberi: *sanguinis* denique, intelligitur mors pro fide tolerata, aut etiam pro alia virtute christiana, ut docet *S. Thomas* (5), et revera Ecclesia in Martyrol. die 28 febr. ut martyres veneratur aliquos sanctos in servitio peste infectorum defunctos. Et hoc martyrium æquiparatur baptismo, quia etiam remittit culpam et pœnam; quoties tamen cum peccatorum contritione sociatur, aut amore puro erga Deum prædominante; nam ad martyrium non sufficeret sola attritio sine amore prædominante, ut tenendum est cum *S. Thoma. S. Bonav. Scoto, Laym. Petrocor. etc.*, contra *Wigandt, Viva* et alios (6). Notandum hic obiter

(1) Lib. 6. n. 54. — (2) De Synod. l. 8. c. 14. n. 5. — (3) Lib. 6. n. n. 32. — (4) N. 56 et 1044. — (5) 2. 2. q. 124. a. 5. — (6) Lib. 6. n. 95 ad 100.

non licere se offerre martyrio sine speciali Spiritus sancti instinctu, excepto si aliter in aliquo casu se non offerre gravi esset scandalo, u dicunt communiter doctores. Unde dicit *Laym.* peccare qui inter hæreticos versans vellet in quadragesima abstinere a carnibus cum periculo se prodendi esse catholicum et occidi (1).

8. — Sed descendamus nunc ad loquendum I. de materia baptismi. Materia *remota* licita est aqua consecrata; secus graviter peccaret si aliam aquam extra necessitatem adhibere vellet, ut dicunt communiter doctores ex *Clem. un. de bapt.* Cæterum in baptismo privato probabile est licere uti aqua non consecrata; *Croix*, *Gobat. Pasqual. et Quintan.* (2). Materia remota valida est quælibet aqua naturalis, licet sit mineralis, aut marina, aut ex glacie soluta, aut cum alia materia, sed minoris quantitatis permixta, quæ retineat tamen usum communem aquæ. Contra non est materia valida vinum, lac, succus ex fructibus, aut herbis extractus, nec aqua dum est congelata (3). Est autem materia dubia jus, lixivium, aut cerevisia (4); item aqua distillata, intellige arte alchymica ex floribus aut herbis, etc., educta, quia aqua naturalis simpliciter distillata, rosis aut aliis floribus in aqua infusis, est vera aqua (5); item saliva, aqua congelata, et humor ex arboribus manans (6). Est etiam materia dubia una, vel altera gutta aquæ (7). Materia dubia non licet uti, nisi in casu necessitatis, et apposita conditione; sed advertendum quod in necessitate tenetur minister uti materia dubia, licet opinio pro sacramenti valore esset minus, imo tenuiter probabilis, ut communiter docent *Suar. Caj. Antoine*, *Holzman. Viva* et alii (8). Vide *tract.* 16. *num.* 36. *ad* 38. quid dicetur de absolutione impertienda peccatoribus moribundis sensibus destitutis.

9. — Materia *proxima* baptismi est eadem ablutio, quæ trifariam fieri potest, per immersionem, aspersionem, et infusionem, qui modus hodie est in praxi. Si puer in flumen projiciatur cum prolatione formæ, probabiliter est validus baptismus : sed hoc nunquam licet, quia non licet aliquem occidere, ut illum baptizet, et licet deinde ille sine baptismo moriturus esset : et sic nec licet, ut docet *S. Thoma* (9), ut baptizetur proles, occidere matrem, aut eam incidere cum proximo, aut probabili periculo mortis illius, licet esset moribunda et consentiret. Duntaxat licitum est incidere matrem postquam certe animam efflavit. Et hic *Croix* advertit hoc circa praxim, nempe, ut statim post matris mortem aperiatur os ejus, ut si proles vivit, non suffocetur (10). Ait *Cangiamila* (11), *cum Possev. Gob.*, *etc.*, peccare graviter parentes qui negligunt efficere ut fiat incisio, et etiam chirurgos qui illam negligunt aut differunt. Et addit parocho totis viribus efficiendum esse quin mater sepeliatur antequam fiat incisio; secus dicit quod ipse nescit illum ab irregularitate excusare, cum ex officio teneatur impedire mortem infantis. Sed huic opinioni nescio acquiescere; cum enim in tali casu non sit certa infantis vita, ne certa quidem est mors ejus. Præterea, inquit (*cap.* 10) quod si alter reperiatur, etsi non chirurgus, qui vires habeat faciendi incisionem, tenetur illam operari. Quin etiam dicit *Cangiam.* (*lib.* 4. *c.* 4. *n.* 5.) cum infans non adhuc integre prodiit ex utero, baptismum dandum esse non a parocho, sed ab obstetrice. Præterea

(1) Lib. 6. n. 101. — (2) N. 102. — (3) N. 102 et 103. — (4) N. 103. v. III. Materia. — (5) N. 104. — (6) Ibid. Dub. 2, 3, 4. — (7) N. 107 v. Quær. VI. — (8) N. 103. ad III in fine. — (9) 3. p. qu. 68. a. 11 ad 3. — (10) Lib. 6. n. 105 et 106. — (11) Cangiam. Embryologia l. 2. cap. 12, n. 1.

idem (*loc. cit.*) *cum Gob. et Quintanad.* notat signa proximæ mortis: nempe 1. si infans nascitur absque eo quod vagiat et ploret; 2. si parum respirat, et livet, præsertim facies; 3. si nascitur multo labore, et auxilio obstetricis; 4. si nascitur nondum menses septem conceptus (et idem dicitur de omni fœtu abortivo); 5. si cranium habet nimis tenerum et compages nimis apertas, aut alias partes disjunctas. Et idem dicendum de infantibus illegitimis, quibus timetur ne occidantur a parentibus, aut saltem exponantur in locis ubi deest rota. Sed si mater morti esset damnata a justitia, vide in opere (1).

10. — Quæritur 1. an liceat in necessitate baptizare prolem in matris utero, medio aliquo instrumento, quo possit aqua attingere puerum? Negant hoc *Gotti, Conc. Juven., etc.*, citantes *S. Thom.* (2), qui dicit: « Non debet aliquis baptizari priusquam ex utero nascatur: » ratio istorum est quia nemo potest renasci per baptismum, juxta Evangelium, *nisi quis renatus fuerit, etc.*, *Joan.* 3, 5. nisi prius fuerit natus. Sed valde probabiliter affirmant *Suar. Pign. Tourn. Elb. Holzm. Coninch. Croix*, et alii, quibus valde adhæret Bened. XIV (3), quia hujusmodi infans, cum jam sit viator, est capax baptismi, et qui vivit in utero matris etiam potest dici natus, ut de Verbo Incarnato dictum fuit: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est, Matth.* 1. 20. Nam, ut dicit *S. Thom.* (4), duplex est carnalis nativitas, prima in utero, secunda extra uterum. Et hoc clarius apparet ex *cap.* 4. *de Bapt.* ubi dicitur: « In carnali generatione, » qua proles ex viro et femina nascitur, etc., » notandum quod non dicitur duntaxat *ex femina*, sed *ex viro et femina nascitur*. Igitur recte dicitur sola generatione nasci, et ita intelligi potest quod proles nascatur etiam a patre: nec a nostra sententia Angelicus aliud sentit, dum loco prius citato (5), dicit quod in tantum non potest baptizari in utero, in quantum supponit Sanctus quod *antequam nascatur, non potest aliquo modo ablui aqua;* igitur si potest ablui, potest baptizari. Sed quod possit aqua attingi infans in utero, dicit Benedictus, hodie ex medicorum et obstetricum judicio constare. Et præterea citat *Sylvest. et Vasquez.* qui dicunt (et hoc putat probabile etiam *Laymanus*, *cum Angel. Armil. et Præpos. etc.*,) posse baptizari infantem etiam adhuc involutum secundina quæ putatur tanquam infantis pars, cum illius umbilico annexa sit. Unde concluditur in casibus prædictis, cum imminet mortis periculum, semper prolem sub conditione esse baptizandam (6). Advertendum autem hic cum *S. Thoma* (7), in necessitate si infans non adhuc ex utero egressus sit, et baptizetur in capite, non esse amplius rebaptizandum, quidquid dicat *Sambovius*, dum idem dicit Ritual. rom.; sed si in alia parte est baptizatus, tunc repetendus est baptismus sub conditione (8).

11. — Quæritur 2. an possit dari baptismus infundendo aquam super solis capillis infantis? Negant *Bonac. Concina., etc.,* sed communius id admittunt *Lugo*, *Tol. Valent. Conc. Ledesm. Graff.*, *etc.*, quia, licet capilli non sint animati, non sunt tamen pura excrementa, sed veræ corporis partes; ut est etiam cutis exterior, quæ nec est animata, et tamen super ipsa infunditur aqua Baptismi. Quare in casu necessitatis bene potest et debet dari Baptismus super capillis, sub conditione: et

(1) Lib. 6. n. 106. v. Omnino. — (2) 3. p. q. 68. a. 11. — (3) De Syn. l. 7. c. 5. n. 2. — (4) 4. Sent. dist. VI. q. 1. ad 2. — (5) 3. p. q. 68. a. 11. — (6) Lib. 6. n. 107. — (7) Ib. a. 11 ad 4. — (8) Lib. 6. n. 107. v. Hic autem.

tanto magis debet dari super pedibus, aut digitis et aliis partibus minimis corporis. Baptismus vero super vestibus est certe nullus (1).

12. — Quæritur 3. an sit certe validus baptismus collatus non jam in capite, sed in pectore, in scapulis aut aliis corporis partibus principalioribus? communior sententia affirmat; sed dubitant *Anacl. Conc. et Platel.* et dubitat etiam *S. Thom.* (2). Unde merito dicunt *Tourn. Viva, Salm. Trull. Ledesm.* licite posse rebaptizari sub conditione : *Si non es baptizatus, etc.* (3).

13. — Quæritur 4. an in baptismo certe requiratur trina ablutio? Quoad validitatem, certum est unam sufficere, ut ex can. *de Trina. d.* 4. *de Consecr.* ubi *S. Gregorius* dicit *ter vel semel immergere.* Cæterum præcipit Rituale ut ablutio sit trina et hoc præceptum dicimus cum *S. Thoma* (4), et aliis (contra *Holzm.*) esse grave, cum materia sit gravis; in illa enim exprimitur mysterium SS. Trinitatis. Et hic advertendum cum *Laym. Reg. Busemb.* non esse terminandam formam ante tertiam ablutionem (5).

14. — II. Circa formam Baptismi, in ecclesia latina : « Ego te baptizo » in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; in græca autem est : Bap- » tizetur servus Christi in nomine Patris, etc. » damnata fuit ab Alexandro VIII, propos. 27, quod dudum sufficiebant sola verba *in nomine Patris, etc.* Advertendum quod mutatio, cum est substantialis (nempe cum corrumpitur sensus formæ), tunc redditur invalidus baptismus; non autem cum est accidentalis, nempe cum servatur sensus. Quapropter est mutatio accidentalis, et per consequens est validus Baptismus, 1. si mutatur idioma aut pronuntiatur forma cum verbis diversi idiomatis; nam in sacramentis non requiritur ut minister aut suscipiens intelligat verba, sed sufficit ut illa sint per se significativa. Et in conferendo baptismo melius est (ut dicunt multi doctores) ut in necessitate mulieres et rudes adhibeant linguam maternam ne errent. 2. Si pro *ego te baptizo*, diceret *ego te lavo, te purgo, etc.*, talis mutatio non excederet veniale, ut dicunt *Laym. Bonac. et Busemb.* Sed si diceret : *In nomine Genitoris, et Geniti, etc.*; aut pro *Filii* diceret *Jesu Christi*, tunc saltem esset dubius baptismus (6); 3. si diceret *battizo*, pro *baptizo*, aut *Fili* pro *Filii*; aut *Patria et Filia, et Spiritus Sancta*, pro *Patris, etc.*; nam talis baptismus validus fuit declaratus a Zacharia papa, c. *Retulerunt*, *de Consecr. d.* 4; 4. si verba transponuntur, dicendo : « Te ego baptizo, in no- » mine Filii, et Patris, etc. (7); 5. si dicitur *in nomine Patris omnipotentis, et Filii unigeniti, etc.*, aut si quis ex importuna devotione adderet, *et in nomine Mariæ Virginis.* Contra esset invalidus si diceretur : *Ego te baptizo in nominibus Patris*, aut *in nomine SS. Trinitatis* aut *in nomine trium divinarum Personarum.* Si autem diceretur : *In nomine Patris, in nomine Filii, etc.* Baptismum esse dubium tenent *Bonac. Tourn. Busemb. Salm. etc.* (8). 6. Si omitteretur verbum *ego* aut *amen*; sed si omitteretur *te*, juxta communem sententiam, esset invalidus. Si autem omitteretur particula *et*, dicendo *in nomine Patris, Filii, Spiritus sancti*, alii dicunt esse validum, alii invalidum; propterea sub conditione esset repetendum : sed si particula *et* poneretur ante *Spiritus sancti*, non dubito cum *Croix* quin esset validus baptismus, quia, juxta usum com-

(1) Lib. 6. n. 107. Quær. III. — (2) 3. p. q. 68. a. 11 ad 4. — (3) Lib. 6. n. 107. Qu. IV. — (4) 3. p. q. 66. a. 8. — (5) Lib. 6. n, 107. Quær. 5. — (6) N. 108 et 109. — (7) N. 110. — (8) N. 111.

munem, pro nominum distinctione sufficit ut *et* præponatur ultimo nomini (1). Dubius est etiam baptismus si omittatur particula *in*, quam volunt esse essentialem *Sot. Navar. Conc., etc.;* nam aliquando præfata particula sublata, sensus remanet æquivocus, si dicatur forma ex auctoritate SS. Trinitatis, aut invocando tres divinas personas. Sed huic se opponunt *Bon. Coninch. Salm., etc.*, dicentes non esse de essentia, quia etiam adjecta particula *in*, adhuc sensus remanet æquivocus (2). Est certe invalidus baptismus tantum collatus *in nomine Christi*, ut docent omnes cum *S. Thoma* (3), ex c. *Si revera* 30. *de Consecr. dist.* 4. Nec obstat textus (Act. 8. 12.) *In nomine Jesu Christi baptizantur viri ac mulieres*, quia hoc intelligebatur in quantum ille baptismus erat institutus a Jesu Christo, non autem a Baptista : contra ex iisdem Actibus probatur quod exprimebantur nomina personarum, dum illis, qui dicebant ne audivisse quidem utrum Spiritus sanctus adesset, responsum fuit : *In quo ergo baptizati estis? Act.* 19. 3; nec obstat textus c. *A quodam, de Consecratione, dist.* 4. ubi Nicolaus papa dixit : « Si in » nomine Sanctæ Trinitatis, vel Christi baptizati sunt, rebaptizari non » debent. » Nam, ut explicat Glossa, verbum Trinitatis, Papa dicendo *in nomine SS. Trinitatis*, non intendebat expressionem illius personarum explicitam excludere (4).

15. — III. Circa ministrum, notandum 1. quod validus est Baptismus a quocumque viatore, etiam hæretico, aut infideli collatus (5). Sed extra necessitatem non potest baptismus licite conferri nisi à solis sacerdotibus. Imo minister ordinarius baptismi est proprius pastor, nempe episcopus, aut parochus, qui cæteroquin possunt aliis sacerdotibus, et in horum defectu, etiam diaconis administrationem committere; sed diaconi sine commissione in necessitate non possunt solemniter baptizare; et hoc faciendo (juxta sententiam probabiliorem *Laym. Bon. Tourn. Hab., etc.*) incurrunt irregularitatem; quandoquidem diaconi non ordinantur ad baptizandum, nisi ex sacerdotis commissione. Non dubitatur autem quin clerici non diaconi solemniter baptizando incurrant irregularitatem, ex c. *Si quis* 1. *de cler. non ordin., etc.* Contra probabilius dicunt *Lugo, Castropal. Bonac. Laym., etc.*, (contra *Sot. Suar. Conc.*, *etc.*), laicos solemniter baptizando non fieri irregulares; nam licet textus sic *generaliter loquatur*, dicendo, *Si quis. etc.*, ea verba tamen debent referri ad titulum qui tantum de clericis tractat (6). Cæterum certum est extra necessitatem baptizantem sine proprii pastoris commissione, graviter peccare. Sufficit nihilominus in hoc licentia præsumpta, ut dicunt *Salmant. cum Mirand. et Henriq.* (7).

16. — Notandum 2. circa ministrorum ordinem in baptizando (ex Ritual. roman.) sacerdotem esse præferendum diacono; diaconum subdiacono; clericum laico; virum denique mulieri; ratione honestatis tamen aliquando debet viro præferri mulier (ideoque parochi debent bene examinare obstetrices, ut dictum est *t.* 1. *tr.* 7. *n.* 45. *ad* 4.), aut quia mulier esset meliùs viro instructa; et cum vir esset pater baptizandi, tunc omnino debet mulier baptizare, dum parentibus hoc est prohibitum extra necessitatem extremam (8). Certum est autem graviter peccare laicos qui baptizant coram sacerdote, c. 21. *de Consecr. dist.* 4,

(1) Lib. 6. n. 112. — (2) Ibid. Dubit. 2. — (3) 3. p. q. 66. a. 6. — (4) Lib. 6. n. 112. Dubit. 3. — (5) N. 113. — (6) N. 116. — (7) N. 115. v. Notand. II. — (8) N. 117.

excepto si sacerdos esset excommunicatus, ut recte dicunt *Suar. Castrop. Navar. Sylvest. et Salmant.* (contra *Sot. et Sayr.*), quia excommunicato concessum est baptizare in solo casu necessitatis, quæ non adest quoties potest alius haberi (1). Sed si baptizaret coram clerico etiamsi diacono, probabiliter non peccaret, nisi venialiter (2). Procul dubio autem graviter peccant parentes qui extra necessitatem extremam permittunt filios a prædicantibus baptizari, licet hoc efficerent timore edicti principis (3).

17. — Notandum 3. nec episcopos, nec parochos posse baptizare extra diœcesim aut parochiam existentes, sine proprii pastoris commissione. Quare certe graviter peccant parentes qui filios sine illorum licentia ad alios afferunt baptizandos (4). Peregrini et vagi, qui non habent proprium domicilium, possunt in quacumque ecclesia baptizari; ita *Barbosa, Salmant. et Croix*, ex cap. *Nec numerus... q.* 3. Sed hic quæritur an exteri debeant baptizari, et alia sacramenta suscipere a parocho proprio domicilii, si parum distat; aut possint ea suscipere a parocho loci ubi incolunt et quasi domicilium contraxerunt? Notandum hic contrahi domicilium ab eo qui in aliquo oppido habitat, non per modum transitus, sed per majorem anni partem, aut animo ibi manendi majorem aut notabilem anni partem, alicujus negotii, aut officii causa, v. g. medici, mercatoris, hospitis, famuli, etc.; ita *Laym. Nav. et Lamb.* (5) cum communi ut asserit. Nunc veniamus ad quæsitum. Respondetur duas adesse probabiles sententias. Prima est *Ledes. Ang. Rodr. et Henriq., etc.*, tenens sacramenta suscipienda esse a parocho proprii domicilii, quia alias (ut dicunt) exterus haberet duas parochias habitationis. Sed hæc ratio nihil convincit; unde probabilior et communior est secunda sententia *Barb. Sanch. Sylv. Castrop. Pontii, Croix, Bon. Salmanticens. etc.* cum pluribus decisionibus Rotæ, quæ dicit posse suscipi sacramenta a parocho domicilii, cum pro quasi domicilio jam quilibet sit subditus loci ubi habitat, ut habetur ex *capit. fin. de Paroch.* (6).

18. — Notandum 4. graviter peccare eos qui differunt diu baptismum infantibus. Putant *Laym. et Castr.* gravem esse dilationem ad mensem sine causa, et cum causa ad duos menses. Sed communior et probabilior sententia putat esse gravem plerumque dilationem ultra 10 aut 11 dies (7). Notandum 5. esse vetitum sub gravi domi baptizare infantes solemniter, exceptis filiis regum vel principum, ut dicitur in *Clementina unica, de Baptismo.* Et hujusmodi infantibus recte dicunt *Sot. Castrop. Tol. Covar. Croix, etc.* baptismum debere solemniter conferri; ceremoniæ enim non sunt omittendæ nisi in sola necessitate. Nomine *principum* nonnulli doctores intelligunt omnes barones; sed probabilius *Suar. Tourn. Ronc. Tambur. Elb., etc.*, intelligunt illos tantum qui dominio absoluto gaudent; idem tenet *Glossa* in cit. *Clementina* (ad verbum *aliquos*), adducens cap. *Fundamenta*, 17. § *Proinde, de Elect.*, ubi dicitur *rex, princeps, marchio, dux*; igitur principes distinguuntur a baronibus; ubi tamen introductum jam est domi baptizare filios baronum, saltem magnatum, bene ait *Croix* non facile damnandum; vide *num.* 30. Notandum 6. nullum esse baptismum, si alter applicat materiam, alter vero

(1) Lib. 6. n. 117. Dubit. 1 et 2. — (2) Ib. Dubit. 3 et 4. — (3) Ibid. Dubit. 5. — (4) N. 114. — (5) Notif. 32. n. 9. — (6) Lib. 6. n. 115. — (7) N. 118. v. Notand. II.

formam; doctores communiter cum *S. Thoma* (1); et licet adhibeatur forma Græcorum *Baptizetur servus Christi, etc.*, quia semper subauditur verbum *per me* (2). Notandum 7. quod si eodem tempore plures ministri baptismum conferrent infanti, procul dubio graviter peccarent: sed quoad valorem sacramenti, oporteret distinguere cum *S. Thoma* (3): Si quilibet baptizare intendit ut concausa, nempe dependenter ab alio, baptismus esset nullus; secus autem si quilibet intenderet baptizare ex se, ut pariter accidit in consecratione eucharistiæ, cum neopresbyteri celebrant cum episcopo (4).

PUNCTUM II.

DE IIS QUI BAPTIZARE POSSUNT.

19. Pœna rebaptizantium. — 20. De fœtibus abortivis et de filiis infidelium. — 21. Si parentes repugnant. — 22. An liceat vendere filios infidelibus. — 23. De baptismo sub conditione. — 24. De infantibus expositis. — 25. De baptizatis a laicis. — 26. Ab hæreticis. — 27. Si baptismus est dubius. — 28. Dispositiones ad baptismum. — 29. De ceremoniis, et I. de aqua consecrata. — 30. II. de Ecclesia.

19. — NOTANDUM 1. valide baptizari infantes et perpetuo amentes: illos tamen qui aliquando habuerunt usum rationis non posse, si prius baptismum non requisiverunt (5). Notandum 2. quod, cum repetitur baptismus sine justa causa, tam rebaptizans quam rebaptizatus, si est rationis compos, incurrunt irregularitatem, cap. 2. *de Apost.* An autem idem sit de rebaptizantibus sub conditione sine justa causa, duæ adsunt sententiæ probabiles: negant *Suar. Castrop. Laym. Bonac. Anac. Pont. Tourn. Holzm. Salm. et Croix*, quia qui sub conditione rebaptizat, revera non rebaptizat. Affirmant autem *Sot. Filliuc. Conc. Ren. Barbos. Sayr. et Lambert.* cum Catechismo romano; quia, ut dicunt isti, talis conditio apponitur in legis fraudem, ideoque habetur pro non apposita (6).

20. —Notandum 3. fœtus abortivos, semper ac non constet esse anima destitutos (ut judicari debent illi qui non habent aliquam organorum dispositionem) semper baptizandos esse, sub conditione tamen; potissimum cum inter peritos modernos hodie cum plausu recepta sit opinio quod fœtus animetur aut in ipsa conceptione, aut saltem post paucos dies (7). Notandum 4. ut præcipit Ritual. rom. in solo casu necessitatis posse baptizari plures sub una forma, dicendo: *ego vos baptizo, etc.* (8). Notandum 5. quod circa filios infidelium, baptismus collatus est validus, licet eis ministretur invitis parentibus, ut docet Benedictus XIV, *in sua Instruct. ad vices gerentem*, quæ incipit *Postremo mense* (*Vide Bull. edit. Mechl. t.* 5, *p.* 6), et alii communiter cum auctoritate *S. Augustini*, quidquid dicant *Durand et Catarin.* (9). Sed notandum item circa hoc, quod si parentes deficiunt a fide ad infidelitatem, licite possunt eis auferri filii; et sufficit quod unus solus eorum prius fidelis fuerit, ut communiter dicunt *Suar. Layman. Ronc. Antonin. Salm. et Croix.* Cæterum, sicut est licitum baptizare filios hæreticorum, his invitis, et etiamsi illi apud genitores remansuri fuissent, juxta sententiam probabiliorem *Laym. Croix, Aver. Gob. etc.*, ita contra non licebit baptizare filios infidelium, invitis parentibus, præterquam in casibus sequentibus: 1. si filius est jam rationis capax et baptismum efflagitat, ut docet *S. Tho-*

(1) 3. p. q. 67. a. 6. — (2) Lib. 6. n. 119. — (3) 3. p. q. 67. a. 6 ad 3. — (4) Lib. 6. n. 120. — (5) N. 121. — (6) N. 122. — (7) N. 124. — (8) Ibid. ad 6. — (9) N. 126. v. Quær.

mas (1). Et advertendum quod Ecclesia bene possit et debeat separare baptizatum à suis parentibus, ut dicunt *Castrop. Laym. Salm.; et Benedictus XIV*, facto declaravit, loco cit. num. 29. *ex cap. De Judæis, dist.* 45; et in casu quo dubitatur an filius qui petit baptismum sit velne rationis compos, post septennium debet baptizari; sed ante septennium expectandum est, ut ibidem dicit *Bened.*, et interim a parentibus debet segregari, et loco tuto custodiri (2). 2. Debet baptizari filius infidelium quoties in periculo est mortis. 3. Si filius est extra curam parentum, nec timetur ne ad ipsos regrediatur. Et idem currit pro filiis perpetuo amentibus, aut a parentibus derelictis aut expositis; 4. si parentes in christianorum captivitatem redacti sunt, aut filii illorum sunt capti in bello; 5. si unus parentum consentit ut infans baptizetur, licet alter positive repugnet (3).

21. — Sed hic quæritur 1. an, repugnante utroque parente infideli, liceat baptizari infans? Respondetur non licere si filius relinquendus erit in illorum potestate, ut decrevit S. C., ex eo quia adest certum periculum illius perversionis. Sed contra casu quo infans abstrahatur a parentibus, est satis probabilis sententia *Scoti*, *Flas. Tourn. Est. Pich. Mastr. Holzm.* et aliorum contra *Gonet. Conc. Salm.*, *etc.*, quod possit licite baptizari, dum parentes non possunt super filiis habere jus in eorum salutis æternæ detrimentum : et sicut potest auferri filius a parentibus ut liberetur a morte corporali, tanto fortius, ut liberetur a morte animæ. Advertendum tamen quoad Hebræos, Julium II, justis rationibus prohibuisse quominus iis invitis sui filii baptizentur, antequam ad usum rationis hi pervenerint (4).

22. — Quæritur 2. an liceat vendere parentibus infidelibus filios suos non jam baptizatos? Negat *Hurt.*; sed communiter affirmant *Suar. Layman. Castropal. Vasquez. Bonacin. Coninchius*, *Filliuc.*, *etc.*, quia hoc expedit ad conservandam pacem communiter : aliter infideles difficulter restituerent christianos captivos, et Ecclesiæ magis incumbit ut fideles fidem servent sartam tectam quam ut infideles eam amplectantur (5).

23. — Notandum 6. quod juxta regulam generalem, ut conferatur baptismus sub conditione jam baptizato, requiritur rationale et prudens dubium de valore prioris baptismi, dubium sive negativum sit, sive positivum (6), sicut explicatum est *tom.* 1. *tract.* 1. *n.* 12. Advertendum tamen quod, cum saltem unus testis ocularis de baptismo collato testatur, non potest repeti, nisi cum adsunt testes contrarii qui positive oppositum deponunt; ita communiter *Suar. Laym. Castrop. Bonac. Holzm. Salm. etc. cum Lambertini.* Advertendum item non esse baptizandos (ne sub conditione quidem) adultos a parentibus christianis natos, et inter fideles educatos, licet nullus adsit qui de illorum baptismo testetur, ut exprimitur in cap. *Veniens* 3. *de Presbyt. non bapt.* ubi dicitur : « Et certe de illo qui natus est de christianis parentibus, et » inter christianos est fideliter conversatus, tam violenter præsumitur » quod fuerit baptizatus, ut præsumptio pro certitudine sit habenda, » donec evidentissimis forsitan argumentis contrarium probetur. » Recte tamen dicunt *Laym. et Busemb.* baptismum sub conditione esse

(1) 3. p. q. 68. a. 10. — (2) Lib. 6. n. 128. — (3) N. 129 ad 131. — (4) N. 132. — (5) N. 133. — (6) N. 134.

conferendum adultis, etiam inter fideles nutritis, cum eæ adsint conjecturæ ut præsumere faciant veresimiliter eos non fuisse baptizatos. Imo S. C. ut refert *Zach.* (1), pluries decrevit esse baptizandos sub conditione eos pro quibus nullum baptismi recepti signum haberi potest, nec parentum matrimonii (2).

24. — Notandum 7. circa infantes (si sint expositi et scriptum sive habent, sive non, baptismi recepti), debent baptizari sub conditione, quoties non constat de baptismo eorum, quia prudenter semper potest dubitari; ita *Nat. ab Alexandro*, *Petrocor. Conc. Ronc. Holzm. Tourn. Henno*, et alii cum *Lambert.*, qui ad hujus confirmationem producit conc. Mediolanens. et declarationes S. C., et etiam Rit. rom., ubi dicitur : « Infantes expositi, si de eorum baptismo non constat, » sub conditione baptizentur (3). »

25. — Notandum 8. quod infantes ab obstetricibus baptizati, aut a laicis, tunc solum rebaptizandi sunt, cum probabilis de errore habetur suspicio, ut communiter *Suar. Laym. Bonac. Conc. Holzm. Salm. Croix, etc.*, quidquid alii dicant : et ita declaravit S. C. (4); secus vero cum parochus, explorato laico, reperit illum sufficienter instructum, ut dicitur in Catechism. rom.; in eo casu tamen in ecclesia suppleri debent ceremoniæ, ut præcipitur in Rit. rom. In casu autem quo repetendus erit baptismus in adultis, non erit præmittenda confessio, sed tantum contritio (5).

26. — Notandum 9. baptizatos ab hæreticis non esse rebaptizandos, nisi cum certum est, aut saltem prudenter dubitari potest, in aliqua parte non servari requisita ab Ecclesia catholica ad valorem sacramenti, ut declaravit S. C. (6). Quod præcipue accidit in baptizatis a prædicantibus lutheranis et calvinistis, ut advertunt *Tourn. Gob. Dicast. etc;* quoniam aliqui ex illis utuntur aquis distillatis, alii solent in baptizando hunc morem servare ut unus proferat formam, et alius applicet materiam; nonnulli infundunt aquam super vestes tantum; aliique communius deficiunt in intentione (7).

27. — Notandum 10. peccare ministrum si, cum rationabile dubium de baptismi collatione habetur, non baptizat (intellige sub conditione). Contra, cum testis unicus oculatus habetur de baptismi collatione, non potest repeti (8). Sat est conditionem mente apponere, modo non adsit scandalum in ea occultanda; sed semper tutius est eam exprimere : *Si non es baptizatus, etc.* Et cum baptizatur sub conditione non requiritur patrinus (9).

28. — Quoad dispositionem ad baptismum recipiendum requiritur 1. intentio saltem habitualis in adultis (quia in amentibus et pueris, ut dictum est, supplet Ecclesia). Quare valide confertur baptismus illi qui eum recipit, non ex mera vi, sed ex metu gravi, sicut etiam amentibus et dormientibus, qui prius dum apud se erant, illum petierunt. 2. Requiritur ut rebus fidei calleant, juxta id quod dictum est *tom. 1. tr. 4. num. 3.* Requiritur 3. dolor de peccatis; et sufficit attritio sine charitate prædominante, ut communissime *Gonet. Can. Sot. Suar. Valent. Salm.* et alii cum *S. Thoma* (10), qui dicit : « Ad hoc ut homo se præparet ad

(1) Lib. 4. apud Croix, l. 6. p. 1. n. 310. — (2) Lib. 6. n. 134. v. Hic tamen. — (3) N. 135. — (4) Apud Zacch. Adnot. ad Croix l. 6. p. 1. n. 323. — (5) Lib. 6. n. 136. — (6) Apud Zacch. ad Croix l. 6. p. 1. n. 323. — (7) Lib. 6. n. 137. — (8) Ibid. — (9) Ibid. in fin. Resp. 2. — (10) In 4. d. 6 q. 1. a. 3 ad 5.

» gratiam in baptismo, præexigitur fides, sed non charitas, quia sufficit attritio præcedens, etsi non contritio (1). »

29. — Ceremoniæ tandem, quæ debent adhiberi in baptismo, sunt 1. aqua consecrata, cum baptismus est solemnis, ut, *n.* 8. Peccaret autem graviter qui sine necessitate baptizaret, omissis unctionibus chrismatis et olei catechumenorum, aut ungeret baptizandum oleis veteribus, ut communiter doctores ex can. *Si quis de alio*, *dist.* 4. et Rit. rom. ubi item præcipitur ut si oleum benedictum jamjam defecturum esset, et aliud haberi non posset, infundatur in benedictum aliud simplex olivarum, sed in minore quantitate. Propterea si, ut haberetur oleum novum, expectandum esset per notabile tempus, v. g., per 10 aut 11 dies, tunc potest conferri baptismus, et postea suppleri unctiones; et hoc etiam licet præcisa necessitas non adesset: « Cum propter » ætatis imbecillitatem (dicit Rituale loquendo de infantibus) infinita » pene vitæ pericula illis impendeant. » Sed si abest necessitas, aut alia gravis causa, et intra dictum tempus de facili possit haberi novum oleum, differendus est baptismus (2).

30. — II. Baptismus conferendus est in ecclesia; quare grave est conferri domi. Excipe 1. si infans fuerit filius regis aut principis, ut *n.* 18.; 2. si infans non potest ad ecclesiam deferri sine parentum infamia, aut alterius gravis damni periculo, et eo casu *Croix*, *Gob. et Jord.* dicunt baptismum posse tunc domi conferri etiam solemniter; 3. si imminet periculum mortis infanti, v. gr., si mater cum magna difficultate enixa est; aut si infans oritur quin ploret, aut 7, vel 8 mense (3). In hoc tertio tamen casu, si infans vivit, ceremoniæ debent in ecclesia suppleri, ut dicit *S. Thomas*, (4) ex c. 1. *de Sacramentis non iterand.* Et hoc sub gravi, ut tenent *Pignatel. Croix. et Aver.* contra *Passer.* (5). An autem, puta si baptismus invalide collatus sit, debeant repeti ceremoniæ; alii communius negant, ut *Suar. Bonac. Busemb., etc.*; sed alii affirmant, ut *S. Antoninus, Castr. et Salm.* Utraque sententia est probabilis, ideoque secunda uti tutior consulenda (6). Rituale admonet parochos ut curent, quantum possibile est, ne imponantur infantibus nomina risum moventia, aut idolorum, aut idololatrarum, sed sanctorum. Notandum hic denique librum baptizatorum plenam facere fidem in omni tribunali; ideo rituale præcipit præterea parochis ut adnotent diem et horam nativitatis, parentes infantis, et patrinos; insuper ut notent si baptismus fuerit sub conditione, aut sine ceremoniis collatus; et item si infans fuerit expositus, et ubi fuerit inventus (7). III. Requiruntur patrini; sed de his in puncto sequenti.

PUNCTUM III.

DE PATRINIS ET EORUM MUNERE.

31. Munus patrinorum. — 32. Qualitas. — 33. Quando et a quibus contrahitur cognatio, etc. — 34. An parentes, etc. — 35. An patrini debeant designari. — 36. Cujus sexus. — 37. Quibus sit vetitum esse patrinos. — 38. Quando in hoc peccat parochus.

31. — Patrini sunt illi qui de sacro fonte suscipiunt baptizatum, et in suam curam eum accipiunt; unde debent eum instruere de rebus fidei, et morum, si alii negligunt. Cæterum, dicit *S. Th.* (8), quod potissimum præsumere possunt patrini, infantes sufficienter instrui a suis parentibus (9).

(1) Lib. 6. n. 139. — (2) N. 141. — (3) N. 142. — (4) 3. p. q. 71. a. 3 ad 3. — (5) Lib. 6, n. 144. — (6) Ibid. v. Si Baptismus. — (7) N. 145. — (8) 3. p. q. 67. a. 8. — (9) Lib. 6, n. 147.

32. — Ad hoc ut quis possit esse patrinus, dicunt *Salm. cum Laym. Sanch. Nav.*, *etc.*, nullam requiri certam ætatem, sed probabiliter tenet *Croix*, requiri saltem ætatem 7 annorum; omninò autem requiritur 1. rationis usus, 2. ut sit baptizatus, 3. ut patrinus talem habeat intentionem, 4. ut ipse per se, aut medio procuratore suscipiat infantem qui baptizatur, aut e manibus baptizantis, et in hoc non sufficit tactus moralis, sed requiritur physicus, juxta communissimam sententiam *Sanch. Castrop. Bonac. Salm.*, *etc.*, cum declaratione S. C. (1); 5. ut patrinus sit designatus a parentibus, vel saltem a parocho, sed parochus (saltem licite) non potest mutare patrinum designatum a parentibus (2).

33. — Quæritur 1. an in baptismo privato contrahatur tam a baptizante quam a patrino spiritualis cognatio? Quoad baptizantem, non dubitatur quin contrahatur. Sed quoad patrinum, negant communius et probabilius *Sot. Sanch. Castrop. Bon. Tourn. Salm. etc.*, (contra *Suar. Laym.*, *etc.*, quia juxta Trident. *sess.* 24, *c.* 2. *de Ref.* impedimentum duntaxat contrahitur ab illis qui de sacro fonte puerum suscipiunt; et hic fons tantum pro solemni, non autem privato baptismo institutus est (3). Quæritur 2. an cognationem contrahat, qui pro patrino adhibetur in baptismo sub conditione collato? Respondetur quod si de priori baptismo tantum habetur dubium negativum, tunc certum est contrahi; nam cum nulla habeatur ratio pro illius valore, præsumptio stat pro valore posterioris. Secus autem, si de priori dubium habeatur positivum, nempe probabilis ratio de illius validitate; ita *Sanch. Dian. et Ren.* (4). Quæritur 3. an contrahat, qui ex errore suscipit unum puerum pro alio quem intendebat? Negant *Sanch. Tourn.*, *etc.*, ex cap. 2. *de Cognatione spirit.* ubi dicitur mulier, quæ ex ignorantia filium mariti suscipit in baptismo, non privari jure petendi debitum. Sed probabilius affirmant *Pont. Castr.* et alii, modo patrinus non habeat expressam intentionem non levandi alium infantem quam eum quem intendit. Et respondet ad textum oppositum quod ibi lex aufert impedimentum petendi debitum, quia æquum non erat privare sine sua culpa conjugem suo jure; sed hæc ratio non currit in nostro casu (5). Quæritur 4. cum aliquis levat puerum alterius nomine, quis eorum contrahit cognationem? Aliqui dicunt solum procuratorem contrahere; ita *Sot. Conc. et Tolet.* Alii dicunt neutrum; ita *Filliuc. Sa*, *etc.*, sed communissima sententia et verior *Sanch. Castrop. Fagn. Nav. Tourn. Croix*, et aliorum cum *Pontio*, qui affert decisionem S. C., est solum principalem contrahere; quia juxta Trident. ille cognationem contrahit, qui a parentibus ad puerum suscipiendum designatus fuit. Nec refert quod principalis absit, quia juxta regulam legis : « Qui per alium facit, per se facere videtur (6). »

34. — Quæritur 5. an parentes baptizantes, aut filios de baptismo suscipientes, contrahant impedimentum petendi debitum? Certum est 1. non contrahere, si baptizant in necessitate, ut docent communiter doctores cum *S. Thoma* (7). Certum est 2. peccare graviter parentes qui sine necessitate baptizant filios (8). Certum est 3. non contrahere parentes qui baptizant ex ignorantia filium, ex cap. *Si vir*, 2. *de Cognat. spir.* Quæstio igitur restat an parentes filium sine necessitate baptizantes contrahant im-

(1) Lib. 6. n. 148. — (2) N. 146. — (3) N. 149. — (4) N. 151. — (5) N. 152. — (6) N. 153. — (7) Suppl. q. 56. a. 1. et ex c. Ad limina 30. q. 1. — (8) Ex c. De his, 7. q. 1.

pedimentum, etc.? Affirmant *Sanch. Petroc. Conc. cum S. Thoma*(1), quia eadem lex quæ decernit contrahi cognationem inter baptizantem et parentes baptizati, inducit etiam impedimentum inter parentes qui prolem baptizant. Sed satis probabiliter negant *Suar. Ronc. Viva, Salm. Coninc. cum Glossa in præfato c. 2. v. Debitum*, quia in nulla lege id invenitur expressum, et nulla pœna incurritur nisi sit expressa in jure, ut concordant omnes; imo in eodem textu dicitur quod hujusmodi conjuges *non sunt separandi;* et additur : « Nec alter alteri debitum debet subtrahere. » Nec valet dicere textum loqui de redditione, non autem de petitione, dum si alter non posset petere, alter non teneretur reddere; dum ille amisit jus petendi (2).

35. — Quæritur 6. an patrini, ut contrahant cognationem, debeant esse designati, et a quo? Circa hoc Trident. *sess.* 24. *c.* 2. statuit : *Si alii ultra designatos baptizatum tetigerint, cognationem spiritualem nullo pacto contrahent.* Hic dubitatur 1. cum multi tangunt puerum, sed nullus est designatus, an omnes contrahant? Alii dicunt tunc nullum eorum contrahere; ita *Croix, Gob. Dian., etc.* Sed ego adhæreo sententiæ contrariæ quæ est communissima *Nav. Laym. Castrop. Bonac. Salm. Viva, etc.*, cum declaratione S. C. qua dictum fuit omnes contrahere, quia licet concilium requirat ut parochus baptizet, adhibitis patrinis designatis a parentibus pueri, attamen non irritat jus antiquum, cap. fin. *de Cogn. spir. in* 6. quo omnes qui tangunt, cognationem contrahunt : ibi sic dicitur : *Si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio inde contrahitur*, et hoc currit, ut dicunt *Castrop. Corn. Salm., etc.*, adversus *Croix*, etiamsi præsentes sint patrini designati. Sed si quis ex patrinis designatis puerum tangeret, cæteri non designati certe non contrahunt, ut habetur ex concilio. Sed si parentes designarent plures quam duos patrinos, et omnes tangerent (in quo graviter peccaret parochus, eos admittendo contra concilii præceptum), tunc recte dicunt *Suar. Sanch. et Croix* quod si successive tangerent, illos duos priores contrahere, sed si omnes una simul, *Suar.* tenet neminem contrahere, sed probabilius dicunt *Sanch. Ronc. Castrop. Salm. Croix, etc.*, omnes designatos contrahere, quia concilium non irritat jus antiquum, nisi cum tangunt alii non designati, præter duos designatos; sed secus si tangunt alii designati ultra duos. Et hoc tanto magis currit, ut declaravit S. C. si de multis designatis nescitur quis eorum prius tetigerit (3).

36. — Notandum 1. concilium præscribere ut duorum patrinorum alter sit mas, et alter femina, unde non vacaret culpa designare duos mares, aut duas feminas; et ego puto lethalem cum *Bonac.* et aliis (contra *Sanch. et Croix*), si uterque patrinus esset diversi sexus quam infans, quia ita multiplicarentur cognationes contra finem concilii, et in hoc materia est gravis. Si autem designaretur unus tantum patrinus, nihil refert an sit diversi sexus, ut dicunt probabilius *Suar. Filliuc. Gob. et Aversa* (contra *Laym.*), dum concilium dicit sive vir, sive mulier (4).

37. — Notandum 2. non licere esse patrinos I. monachis et monialibus, et regularibus cujuscumque ordinis, ut declarat Rit. rom. (tit. de *patr. in bapt.*) cum dicatur ibi : *Admitti non debent monachi et sanctimoniales, neque alii cujusvis ordinis regulares a sæculo segregati.* In-

(1) Suppl. q. 56. art. 1. — (2) Lib. 6. n. 150. — (3) N. 154. — (4) N. 155.

telligitur hoc de suscipiendo, non autem de baptizando. II. Vetitum est hæreticis, apostatis et infamibus. Quare peccant qui advocant hæreticos pro patrinis suorum filiorum. Contra licite possunt catholici in baptismo suscipere pueros hæreticorum, modo ac re non probetur eorum ritus; *Laym. Croix*, *Gob.* (1). III. Prohibitum est conjugi esse patrinum alterius conjugis; et parentibus, respectu filiorum, præterquam in necessitate. IV. Prohibitum est esse patrinos plures duobus, cum dicat Trid. *sess.* 24. *c.* 2. *de ref.*: *Sive vir sive mulier*, *vel ad summum unus et una.* Non est vetitum quin duo conjuges unam prolem alterius suscipiant, ut communiter doctores cum *S. Thoma* (2) qui dicit. « Nihil » prohibet quin vir et uxor aliquem de sacro fonte levarent (3). »

38. — Notandum 3. peccare parochum 1. si respuit patrinos a parentibus designatos, aut admittit ab illis non electos; 2. si admittit plures quam duos; 3. si baptizat sine patrino (4). In baptismo privato tamen non adest obligatio adhibendi patrinos, juxta communem sententiam; cæterum probabile est etiam in privato licite posse adhiberi patrinos (5).

CAPUT III.

DE CONFIRMATIONE.

39. De materia remota. — 40. An chrisma debeat esse benedictum, et an a simplici sacerdote possit, etc. — 41. De materia proxima, et an sit materia extensio manuum quam adhibet episcopus, etc. — 42. An manu dextera aut instrumento, etc. — 43. De forma. — 44. De ministro. An possit esse simplex sacerdos. — 45. Quid si exterus sit chrismandus. — 46. De obligatione ministrandi Confirmationem. — 47. De obligatione eam suscipiendi. — 48. An qui suscipit ordines, etc. — 49. An amentibus et infantibus, etc. — 50. De ceremoniis. — 51. De patrinis. — 52. De aliis ceremoniis. — 53. De effectibus Confirmationis.

39. — Fide tenemus Confirmationem verum esse sacramentum, ut habetur ex decreto Eugenii IV in instructione ad Armenos, et in Trident. *sess.* 7. *c.* 1. Et hoc probatur ex traditione Patrum. Dicimus nunc hoc quod refert scire circa materiam, formam, ministrum, necessitatem et ceremonias hujus sacramenti. Et I. de *materia.* Materia *remota* confirmationis est chrisma ex balsamo et oleo confectum per episcopi benedictionem, ad differentiam olei baptismi et infirmorum, ut distinxit Innoc. III. in c. *Cum venisset*, *de Sacr. Unct.* An autem unum oleum istorum sit materia valida pro alio sacramento, negant *Suar. Laym. et Henriq.*, sed probabilius affirmant *Bell. Castr. Bonac. et Barb.* (6). Non dubitatur autem quin de sacramenti necessitate oleum necessarium sit. Balsamum, certum est requiri de necessitate præcepti: sed an sit necessarium pro sacramenti valore, probabiliter negant *Sot. Nav. Juven. Cont. Tourn.* ex c. *Pastoralis*, *de sacramentis non iter.*, ubi Innoc. III, interrogatus an valeret chrismatio cum solo oleo collata, respondit: « Nihil esse iterandum, sed caute supplendum quod incaute » fuerit prætermissum. » Probabilius tamen et communius affirmant *Bellarm. Gonet. Petrocor. Conc.* et alii cum *S. Thoma* (7) *et cum Catechism. rom. p.* 2 *n.* 7. Et probatur 1. cit. c. unic. *de Sacr. unct.* ubi pontifex appellat hoc sacramentum *chrismationem*: non certe alia ratione quam propter chrisma quod ex oleo et balsamo conficitur. Probatur præterea ex decreto Eugenii IV, in concilio Florentino, ubi dictum fuit

(1) Lib. 6. n. 156. — (2) In 4. d. 42. q. 1. art. 3. q. 2. ad 4. — (3) Lib. 6. n. 157. — (4) N. 154. v. Sed notand. — (5) N. 159. — (6) N. 162. — (7) 3. p. q. 72. a. 2.

materiam confirmationis esse *chrisma* confectum *ex oleo et balsamo.* Opponit *Habert* hoc decretum non fuisse concilii, dum emanatum fuit, soluto concilio, propter Græcorum discessum. Sed respondet *Petrocorens.* 1. ipsos Græcos consensisse ut concilium continuaretur, ut ad ecclesiam etiam Armeni unirentur; 2. tale decretum fuisse receptum ab omnibus ecclesiis catholicis. Sed nos melius respondemus dicendo, Papa dogmata docente et uti Ecclesiæ doctore loquente, omnes ejus definitiones ex se esse infallibiles, ut fusius in opere, L. 1. ex. n. 110. Respondetur autem ad textum oppositum quod in tantum Papa dixit *nihil iterandum*, quia, ut dicit Glossa, « Non dicitur iteratum, quod prius » actum non fuit. » Cæterum prima opinio probabilis est, ut videre est in decr. S. C. conc. apud *P. Ferraris* (1), cum sit certum confirmationem sine balsamo saltem esse dubiam, adeoque sub conditione saltem repetendam. Sufficit autem balsamum cujuscumque regionis (2).

40.— Chrisma debet esse ab episcopo benedictum necessitate præcepti; sed dubitatur an etiam ex necessitate sacramenti? Affirmant *Conc. Petrocor. Salm. cum S. Thoma* (3), ex citato decreto Eugenii, ubi dicitur quod materia Confirmationis *est chrisma ab episcopo benedictum.* Sed speculative loquendo, est probabilis sententia negativa *Cajet. Barbos. Got. Juven. Tourn. etc.*, quia, sicut Papa confirmandi facultatem simplici sacerdoti committere potest (ut dicemus, *n.* 44.), ita potest etiam facultatem chrismatis benedicendi impertiri, decretum autem Eugenii nihil præter præcepti necessitatem probat. Dictum est *speculative loquendo*, quia in praxi, cum de sacramenti valore agatur, prima tenenda est (4). Præceptum autem grave est ex can. *Litter, de consecr. distinct.* 3, non esse utendum chrismate anno elapso benedicto. Sed in hoc Ecclesiæ præcepto potest Papa dispensare, ut de facto papa Benedictus XIV, in *Const.* 10, dispensavit (5). Quare non dubitatur quin confirmatio veteri chrismate collata sit valida (6).

41.— Materia *proxima* confirmationis requirit 1. unctionem in fronte, 2. in forma crucis, 3. manu ministri; et hæc tria sunt omnia de sacramenti essentia, ut communiter docent doctores (7). Sed cum in Pontificali dicatur ut episcopus antequam ungat, dicere debeat orationem, *extensis manibus versus confirmandos*, volunt multi auctores moderni, *Merb. Tourn. Gonet. Juven. Conc. Got. etc.*, talem extensionem esse de sacramenti valore, ex eo quod legitur Actorum, c. 8. 12: *Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum;* sed communius hoc negant *Suar. Laym. Petrocor. Frassen. Antoine, Holzm. Viva, Croix*, et alii cum *P. Berti*, qui fuse hanc nostram tuetur sententiam (8). Et dicimus sufficere extensionem manuum quam adhibet episcopus in ungendo chrismando. Et hoc probatur ex decreto Eugenii, ubi dicitur: *Loco illius manus impositionis dari in ecclesia confirmationem;* et clarius in *cap. unic.* § *Per frontis, de sacr. unct.*, ubi pontifex dixit: « Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quæ alio nomine confirmatio dicitur. » Igitur Papa pro certo habet in eadem chrismatione haberi jam manuum impositionem. Pontificale enim non dicit, *super confirmandos*, ut dicturus fuisset, si per hoc intellexisset loqui de impositione: prout dicit, loquendo de ordinatione, *tam pontifex* quam

(1) Ferrar. Bibliot. v. Confirmatio art. 1. n. 10. — (2) Lib. 6. n. 162. — (3) 3. part. quæst. 72. a. 3. — (4) Lib. 6. n. 163. — (5) Bullar. edit. Mechl. tom. 1. p. 54. — (6) Lib. 6. n. 163 ad 3. — (7) N. 164. — (8). Berti, de Theol. disc. l. 32. c. 4. resp. ad 1.

sacerdotes tenent manus dextras extensas super illos; sed dicendo *versus confirmandos*, nihil aliud denotat quam consuetam ceremoniam quam præcipit Ecclesia suis ministris in dicendis orationibus; nam manus extendere idem est ac eas aperire, et sursum elevare. Unde dignoscitur sententia opposita valido carere fundamento; ideoque dico duntaxat tanquam tutam esse consulendam. Episcopus qui vellet eam in praxim producere, potest (ut advertit *Habert*) in diversas classes confirmandos distribuere, et inde super singulas classes præfatam orationem præmittere (1).

42.— Episcopus ungere debet pollice manus dextræ; quare peccaret si ungeret illo sinistræ; et ex communiori graviter; sed *Escob. Trull. Nugnez, Dic. Aver. Diana et Tamb.* ut probabile habent hoc non excedere veniale, et revera non constat hanc ceremoniam esse gravem. Quare probabiliter dicunt præfati auctores quod licite confirmaret episcopus sinistra, si dextra confirmare non posset (2). Opinio autem nonnullorum posse dari confirmationem (sicut potest extrema unctio) medio aliquo instrumento, merito communi sententia repudiata est; quia tunc deesset manus impositio quæ cæteroquin non est necessaria in extrema unctione. Quoad quantitatem autem chrismatis, sufficit illa quæ satis est ad ungendam frontem in forma crucis; ita *Suar. Castr. Bon. et Salm.* (3).

43.—II. Circa *formam*, quæ sit, quatuor adsunt sententiæ; 1. illi qui volunt solam manuum extensionem episcopi, quæ unctionem præcedit, esse unicam confirmationis materiam, dicunt solam orationem ab episcopo tunc recitatam esse formam; 2. alii autem, qui volunt tam primam manuum impositionem quam ipsam unctionem esse materias partiales, dicunt formam constare tam ex præfata oratione quam ex verbis quæ dicit episcopus in ipsa unctione: *Signo te signo Crucis, et confirmo te chrismate salutis; In nomine Patris, etc.*; 3. alii volunt materias esse partiales (ut dictum est), formam vero esse unam, nempe illam quæ dicitur in unctione; 4. alii denique, qui cum vera sententia tenent materiam totalem esse unctionem, quæ manuum impositionem (ut diximus) secum involvit, dicunt recte totalem formam esse verba *Signo te, etc.*, quæ illam concomitantur; ita communiter doctores *cum S. Thoma.* (4), *et cum Catech. rom. de confirmatione, part. 2. n. 9.*, ubi dicitur *quod catholicæ Ecclesiæ auctoritas... non patitur nos ea de re quidquam dubitare.* Et ita revera declaravit Eugenius IV, qui in præfato decreto dixit: *Forma autem est: Signo te signo Crucis, etc.* (5). Explicat autem Angelicus (6) quod per *to signo te* significatur confirmatus notari in Christi militiam; per *to confirmo* denotari illum virtutem ad præliandum recipere; per *to* denique *in nomine Patris* denotari a quo hanc accipiat virtutem: itaque sunt de essentia verba *signo te, confirmo te, et in nomine Patris, et Filii, etc.* (7). Alia vero est forma Græcorum, *Signaculum doni Spiritus sancti*: quæ etiam est valida, ut declaravit Urbanus VIII (8).

44.—III. Circa ministrum confirmationis, certum est solum episcopum esse hujus sacramenti ministrum ordinarium, ut declaravit Trident. *sess.* 7. *can.* 3. « Si quis dixerit sanctæ confirmationis ordinarium mi» nistrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem, » anathema sit; » sed ex pontificis concessione, certum quoque est posse

(1) Lib. 6. n. 164. — (2) N. 165. — (3) N. 166. v. Dicunt. — (4) In 4. d. 7. q. 1. a. 3. solut. q. 2. — (5) Lib. 6. n. 167. — (6) 3. p. q. 72. a. 4. — (7) Lib. 6. n. 168. — (8) N. 169.

esse confirmationis ministrum simplicem sacerdotem, ut declaravit Benedictus XIV in sua Const. *Eo quamvis* 4 maii 1745. Et antea Eugenius IV et S. Gregorius Magnus hac fuerunt potestate usi (1). An autem etiam episcopi simplici sacerdoti, ut confirmationem ministret, delegare possint, dicit idem Benedictus in celebri opere *de Synod.* (2), magnam hanc esse quæstionem pro qua validæ militant rationes ad utriusque partis probationem; sed recte inde concludit hodie talem facultatem summo Pontifici solo, tam consuetudine quam Nicolai I. reservatione expresse facta (*Epist.* 70.) esse reservatam. Et licet confirmare sit actus episcopalis ordinis, cujus valor a pontificis arbitrio non dependet, nihilominus hujus actus exercitium delegare non ad ordinem spectat, sed ad jurisdictionem quæ bene potest a Papa limitari, sicut revera limitatur episcopis facultas dispensandi in quinque votis Sedi apostolicæ reservatis.

45.— Notandum hic 1. episcopum confirmantem in alterius diœcesi subditos non suos graviter peccare, et suspensionem a pontificalibus incurrere, etiamsi ille confirmaret subditos suos, ut declaravit S. C., et Trident. *sess.* 6. *c.* 5. Sed si in sua diœcesi confirmaret subditos alterius, per se esset illicitum; sed in hoc præsumitur (juxta usum communiter receptum) consensus interpretativus aliorum episcoporum, modo non constaret de contraria voluntate alicujus; ita *Castrop. Laym. Salm. Sa*, *Croix*, *etc.*: tanto magis hoc currit si episcopus confirmare deberet ordinandum, qui cum dimissoriis ipsius ordinarii ad se venit; quia tunc præsumitur ejus consensus etiam de præsenti, ut communiter præfati auctores cum aliis (3).

46.— Notandum 2. graviter peccare episcopum (juxta communem sententiam) qui negligit confirmationem suis subditis diu conferre, v. gr., ad octo aut decem annos, ut dicunt *La Croix et Dicast.*; quapropter tenetur episcopus diœcesim circumire, saltem per oppida diœcesis principaliora, modo non sit moraliter ad hoc impossibilitatus; et suis expensis, nisi adsit justa consuetudo in contrarium; *Castrop. et Salmant.* Dicit *Bon.* episcopum teneri confirmare etiam moribundos qui eum de hoc efflagitant; sed probabiliter ab hac obligatione eum excusant *Lugo*, *Escob. Croix*, *Salm.*, *etc.*, tam propter grave incommodum quod adesset quam propter usum qui contrarius inolevit (4).

47.—IV. Circa necessitatem hujus sacramenti, alii dicunt quod quilibet, ut confirmetur, sub gravi curare tenetur, quia secus sibi magni damni causa esset, se privando robore ad tentationibus resistendum quod hoc sacramentum confert; ita *S. Bonaventura*, *Merbes. Tourn. Conc. Habert. etc.* Sed hoc grave onus negant multo communius *Sot. Navar. Suar. Laym. Fras. Wig. Castr. Bon. Anacl. Salm. Croix*, *etc.*, quia de hoc gravi præcepto sive naturali sive positivo non constat. Idem sentit *Scotus* (5), qui loquendo de extrema unctione et confirmatione dicit: « Neutrum est simpliciter necessarium, nec est præceptum de isto vel » illo recipiendo. » Idem sentit *S. Thomas* (6), qui dicit confirmationem esse necessariam non jam ad salutem, sed ad salutis perfectionem; alibi postea (7) expresse affirmat sine hoc sacramento ex vita discedere periculum esse, « Non quia damnaretur (nisi forte propter contemptum), » sed quia detrimentum salutis pateretur. » Et idem denique sentire vide-

(1) Lib. 6. n. 170. — (2) Lib. 7. c. 8, n. 3. — (3) Lib. 6. n. 171 et 172. — (4) N. 175. — (5) In 4. d. 17. q. 1. a. 11. — (6) In 4. d. 7. q. 1. a. 1. q. 2. — (7) 3. p. q. 72. a. 8 ad 4.

tur *Catech. rom. n.* 14, dicendo ibi quod Ecclesia *optat* ut omnes baptizati hoc muniantur sacramento : desiderium Ecclesiæ utique non est præceptum. Sed prima sententia omnino est tenenda, utpote decisa a Benedicto XIV in bulla *Etsi pastoralis*, *de Ritibus et Dogmatibus Græcorum*, 1742, ubi (§ *III. n.* 4.) hæc habentur : « Monendi sunt (qui non » sunt confirmati) ab ordinariis locorum eos gravis peccati reatu teneri, » si cum possunt ad confirmationem accedere, illam renuunt ac negli- » gunt. »

48. — Dicunt autem *Bonac. Tolet. Renzi, etc.*, graviter peccare qui prima tonsura non confirmati initiantur, quia Trident. *sess.* 23. *c.* 4. sic dicit : « Prima tonsura non initientur qui sacramentum confirma- » tionis non susceperint. » Et *Renzi* affert quamdam declarationem S. C. ubi dictum fuit tonsuratum non suscepta confirmatione, ut male promotum non posse ad alios ordines ascendere, nec beneficia recipere sine pontificis dispensatione. Sed communissime negant *Sot. Castr. Azor. Escob. Valent. Salm. et Cabass. cum Nav. Suar. Coninc. Victor., etc.*, qui dicunt idem de aliis ordinibus, et ad concilium respondent, præcepta simpliciter modo imperativo emanata non importare gravem obligationem, nisi aliæ adsint circumstantiæ, ut dicunt *Cajet. Nav. Sa, Sayr., etc.*, et juxta dicta *tom.* 1. *tr.* 2. *n.* 15 (1). Cæterum sufficit quod quis sit probabiliter confirmatus, ut a tali obligatione eximatur, prout Benedictus XIV (2) affert declarasse synodum Maronitarum de mandato Gregorii XIII congregatam.

49. — Dicunt multi auctores, ut *Bonac. Escob. Holzm. Salm. etc.*, omni culpa vacare conferre confirmationem infantibus ante septennium, dum jam hic erat mos antiquus, et ita etiam hodie a Græcis practicatur ; et ut ait *Vivaldus*, in Hispania confirmari solent biennes et triennes (3). At hoc nunc dici nequit, dum Benedictus XIV, in Constit. 129. *Eo quamvis* § 6. edita an. 1745 (vide *in Bullar.* ejusdem *tom.* 1.) declarat nunc temporis non licere aliquem confirmationis sacramento munire, nisi usum rationis attigerit, his verbis : « Nihilominus abrogato prorsus a » romana Ecclesia... hujusmodi more, consultissimis pontificum decretis » cautum est ut renatis fonte baptismatis conferretur sacramentum con- » firmationis in ea solum ætate in qua fideles intelligant tantum inter se » differre baptismum et confirmationem, quantum distat generatio ab » incremento. » Nihilominus idem Benedictus, multis post annis, cum esset pontifex, in suo opere de Synodo (4) dicit quod etsi catechismus afferat non expedire ut conferatur ante septennium, non tamen vetat quin in aliquo casu conferatur pueris non natis septem annos. Et subjungit auctor quod hoc perpendentes *Sylvius, Suar. Sylvest. Ronc. Juvenin. Gotti* et alii affirmant licite posse etiam juxta præsentem disciplinam confirmationem conferre pueris ante septennium ex aliqua causa, ut puta si episcopo per multum temporis manendum esset extra diœcesim, aut si puer esset in periculo mortis, aut alia de causa. Et de perpetuo amentibus sermonem habens, ait absolute posse illos confirmationis sacramento muniri (5).

50. — V. Denique circa ceremonias, 1. requiruntur *vestes* sacræ, nempe (ut præscribit pontificale) amictus super rocheto aut supra cottam,

(1) Vide n. 183. — (2) De Syn. lib. 7. c. 9. n. 5. — (3) Lib. 6. n. 178. — (4) Bened. XIV. de Synod. lib. 7. c. 10. n. 152. — (5) Lib. 6. op. nostri n. 180.

si episcopus est regularis; ita stola et pluviale album. Et peccaret graviter episcopus si confirmaret sine ulla dictarum vestium, sed secus si omitteret aliquam, ut dicunt *Spor. Ren. Tambur. et Diana*; item requiritur baculus et mitra; sed baculus sufficit ut in aliquo loco exponatur, aut ab aliquo clerico teneatur, sicut videtur designatus in figura opposita in Pontificali; et quoad mitram, ut declaravit S. C., sufficit ut episcopus utatur stola : quare necesse non est ut adhibeat mitram (1). 2. Requiritur *cereus*, et, ut episcopus alapam post formæ prolationem det confirmato; sed harum rerum omissio non excederet veniale (2). 3. Requiritur ut ministretur in ecclesia; sed hoc non sub gravi, ut communiter doctores (contra *Nugnez*). Imò *Suar. Bonacin. Barb. Sa*, *Henriq. etc.* (3), excusant ab omni culpa episcopum qui in aliquo decenti loco confirmaret. Hoc non obstante, ego nescirem eum excusare a veniali, nisi aliqua interveniret causa, tum ob consuetudinem quæ viget hoc sacramentum in ecclesia ministrandi, ut concedunt etiam *Bon. et Barb.* cum propter id quod legitur in Pontificali : « Hoc sacramentum potest conferri minus » solemniter quocumque die, hora et loco, ex causa ad arbitrium epi- » scopi. » Nota quod, licet dicatur *ad arbitrium*, requiritur *ex causa*. Semper tamen potest licite episcopus in domestico sacello confirmare, ut recte dicit *Castrop.* (4). 4. Requiritur jejunium tam confirmantis quam confirmandi, ex *can. Jejunii*, *de consecr. dist.* 5. et etiam ex Pontificali ubi dicitur : *Confirmandi deberent esse jejuni.* Sed communiter dicunt doctores hoc tanquam consilium, non ut præceptum esse; unde invaluit usus ut hoc sacramentum etiam post prandium conferatur; ita *Laym. Castr. Conc. Salmant. Cabass. Croix*, *etc.*; et ita pariter juxta consuetudinem licitum est hodie hoc administrare quolibet die, sive festivo, sive feriali; *Suar. Granad. Busemb. Salm.*, *etc.* (5).

51.—Requiritur 5. patrinus a parentibus pueri, aut in eorum defectu ab episcopo designandus; et hoc procul dubio sub gravi, quoties haberi potest; sed si unquam haberi non posset, dicunt *Holzm. Gob. et Illsung.* licite posse conferri confirmationem sine patrino. Hinc patrinus 1. debet esse unicus, ut communiter sentiunt *Castrop. Bonac. Rebell. Salm. et Busemb.* (contra *Toletum* qui admittit duos,) dum ita decretum est in *cap. fin. de Cogn. Spir.* Verum est ibi hoc statutum fuisse tam pro confirmatione quam pro baptismo, sed Tridentinum quoad baptismum permisit duos, non autem quoad confirmationem; hinc firmum restat quoad hoc jus antiquum. 2. Hinc patrinus debet esse prius confirmatus, ut præscribitur in c. *In baptismate* 102. *d.* 4. cum ibi dicatur : « In bap- » tismate, vel chrismate, non potest alium suscipere in filiolum, qui non » est baptizatus, vel confirmatus. » Et in Pontificali dicitur : « Nullus » qui non est confirmatus potest esse in confirmatione patrinus (6) : » et hoc etiam sub gravi præcepto, cum gravis sit materia, ut recte dicit *Conc.* cum communi (7). Si autem susciperet in confirmatione patrinus non confirmatus, dicunt *Sot. Navar. Sa*, et alii etiam eum cognationem contrahere, afferentes verba cit. *non potest* textus relati non denotare actus validitatem, sed solum prohibitionem; et hæc opinio recte probabilis nuncupatur a *Salm. et Croix*. Sed probabilius negat *Glossa* in

(1) Lib. 6. n. 184. — (2) Ibid. v. Notand II. — (3) Barbos. de Pot. Episc. 2. p. All. 30. n. 13. et Salm. Tract. 3. c. 4. n. 32. — (4) Lib. 6. n. 184. v. Notand. III. — (5) Ibid. Notand. IV. — (6) N. 185. — (7) N. 186.

præfatum textum *Suar. Tol. Sanch. Bon. Renz.* et alii multi; et *Renzi* adducit etiam declarationem S. C. conc.; nam ut probat *Sanch.* verbum *non potest*, in eo casu reddit omnino actum irritum (1). 3. Patrinus in confirmatione debet esse alius a patrino Baptismi, juxta communem sententiam; excipit *La-Croix cum Sylvestro et synod. Colon.*, nisi adsit causa in contrarium. 4. In confirmatione, juxta Pontificale, debet esse ejusdem sexus confirmandi. 5. Patrinus non debet esse religiosus, ut dicunt *Sanch. Bon. Salm.* et alii communiter, *can. Monachi* 104, *de consecrat. dist.* 4. ubi dicitur : « Monachi sibi compatres commatresve non faciant. » Excipiunt *Castrop. Barb. Gobat. Spor., etc.* si confirmandus esset etiam religiosus; excipiunt etiam *Suar. Dicast.*, si patrinus esset de ordine mendicantium; sed merito contradicit *P. Concina*, dum, ut relatum est *n.* 37, jam hoc vetitum est in Ritual. cuilibet regulari esse patrinum; verum est quod ibi loquitur de baptismo, sed eadem ratio currit pro confirmatione; et ut diximus supra *tract.* 2. *n.* 78, in æquivocis lex utique extenditur de casu ad casum, in quo ita lex eadem currit ut si lex non extenderetur, legislator aut pro injusto aut imprudenti culparetur. Quoad modum suscipiendi in confirmatione, juxta Pontificale deberet confirmandus mittere pedem super pedem dexterum patrini, sed recte dicit *P. Concina* quod hodie ex consuetudine recepta et approbata a S. C. Rituum 20 septemb. 1749, sufficit ut patrinus imponat manum dexteram super humerum dexterum confirmandi (2).

52. — Requiritur 6. ex Pontificali ut post unctionem frons confirmati vitta aliqua linea cingatur; sed hodie hæc cæremonia in nostris regionibus obsolevit, dum facta unctione statim confirmati frons abstergitur et dimittitur ipse. 7. Parochus confirmatorum et patrinorum in libro adnotare debet nomina, ut cognatio contracta sciri possit, tum ob ordinum susceptionem. Dicunt *Barb.* et alii quod in confirmatione possit mutari nomen. Episcopus terminata functione benedicit confirmatis, ideoque eos, dum confirmat, admonet ne ante benedictionem discedant : sed probabiliter ait *Tambur.* hanc admonitionem non obligare; et revera (ut dicit *Croix*) hæc est praxis ut confirmati, suscepto sacramento, discedant, nec episcopi eos obligant ad expectandum (3).

53. — Effectus autem hujus sacramenti sunt tres : 1. character; 2. gratia, nempe robur spirituale quod recipitur ad debellandos inimicos; 3. cognatio spiritualis, quæ contrahitur inter confirmatum et patrinum qui eum suscipit, ac inter eum et parentes confirmati (4).

TRACTATUS XV.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIÆ.

CAPUT I.

DE ESSENTIA EUCHARISTIÆ.

1. In quo consistat essentia Eucharistiæ, et in quo ratio specifica : et unde desumatur unitas. — 2. An sit necessaria necessitate medii. — 3. An consecratio in unica specie sit illicita et invalida. Non licet consecrare in una specie tantùm. — 4. Casus excepti.

(1) Lib. 6. n. 186. Dubit. 2. — (2) N. 187. — (3) N. 188. — (4) N. 169. V. Tres autem.

— 5. Effectus Eucharistiæ. — 6. An quandiu durant species, etc. — 7. Qui communicat cum veniali. — 8. *De cœteris agetur in Appendice III. de Examine, ex n.* 96.

1. — Definitur Eucharistia : « Est sacramentum corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini ad spiritualem animæ refectionem divinitus institutum. » A scolasticis circa eucharistiæ sacramentum multæ agitantur quæstiones. De istis fusius in opere disseruimus, hic tantum eas annuimus. Quæritur 1. in quo consistat eucharistiæ essentia? Alii dicunt in *recto* consistere in panis et vini speciebus, et Jesu Christi personam tantum in obliquo ad sacramentum spectare, tanquam quid extrinsece connotatum. Alii dicunt in *recto* sive essentialiter consistere tam in speciebus quam in Christi corpore. Utraque sententia est probabilis; observa rationes (1). Quæritur 2. an tota *ratio specifica* hujus sacramenti in alterutra specie salvari possit? Alii affirmant; sed probabilius est illam non salvari nisi in utroque, dum in alterutra (per se loquendo) non potest significari completa refectio cibi et potus (2). Quæritur 3. unde desumatur unitas numerica sacramenti eucharistiæ? Alii dicunt ex unitate corporis Christi; sed alii probabiliter tenent desumi ex morali conjunctione quam species consecratæ habent inter se, cum per modum unius proponuntur aut sumuntur (3); sed cum proponuntur in diversis altaribus, aut recipiuntur a diversis personis, sunt diversa sacramenta (4).

2. — Quæritur 4. an eucharistia sit necessaria necessitate medii, an præcepti ad salutem? Non dubitatur quin necessaria sit necessitate præcepti cum ecclesiastici, tum divini; ut habetur apud S. Lucam *c.* 22. 19. : « Hoc facite in meam commemorationem. » Contra etiam pro comperto est apud omnes eucharistiam non esse necessariam necessitate medii quoad realem perceptionem. Dubium itaque restat in hoc, an necessaria sit necessitate medii, saltem *in voto*, nimirum desiderio? Negant *S. Bonaventura*, *Suar. Cajet.*, *etc.*, asserentes hoc sacramentum non esse institutum ad primam gratiam producendam. Sed probabilius affirmant *S. Thomas* (5), *Sotus*, *Conc. Salm.*, *etc.*; tum ex textu S. Joannis : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis... non habebitis » vitam in vobis, » c. 6. 54; tum quia eucharistia est finis omnium sacramentorum; unde ait Angelicus neminem gratiam habere ante susceptionem hujus sacramenti, nisi ex voto proprio, ut sicut adulti habent dum baptizantur, vel pœnitentiæ sacramentum suscipiunt; vel voto Ecclesiæ, sicut parvuli habent (6). Non est dubitandum quin eucharistiæ perceptio sive in re, sive saltem in voto, necessaria sit ad vitæ spiritualis conservationem; ita communiter docent *Sot. Gonzal. et Salm. cum eodem S. Thoma* (7); quia sicut corporis vita sine materiali cibo conservari nequit, ita nec vita animæ sine spirituali. Hinc dicunt *Lugo*, *P. Sotus*, *Vall. Fill. Salm.*, *etc.*, licet præceptum imponat tantum ut saltem semel in anno communicent, attamen aliquando hominem posse obligari ad sæpius in anno communicandum, cum nosceret hoc sibi fore necessarium, ut in divina gratia conservetur (8).

3. — Materia Eucharistiæ est tam panis quàm vinum, et nunquam fas est quacumque ex causa alterutram speciem consecrare, ut habetur ex *can. Conferimus*, *dist. de Cons.*, et ex Tridentino, *sess.* 22. c. 1, ubi

(1) Lib 6. n. 189. — (2) N. 191. — (3) Ibid. Quær. 2. — (4) Ibid. v. Quoad. — (5) 3. p. q. 79. a. 1 ad 1. — (6) N. 192. — (7) 3. p. q. 80. a. 11. ad 2. — (8) Lib. 6. n. 195 et 295.

dicitur Jesus Christus præcepisse apostolis ne aliter seipsum offerrent quam sub utraque specie; ex quo infertur procul dubio hoc præceptum non solum esse ecclesiasticum, sed etiam divinum, ut docet communis sententia (1). Et dicimus in hujusmodi præcepto non posse Papam dispensare (2), dum valde probabile est non fieri sacramentum nisi in sacrificio, in quo conficiendo (ex vera sententia) necessaria est utriusque speciei consecratio, quia alias non exprimeretur sanguinis effusio, et consequenter non satis exprimeretur crucis sacrificium, in cujus memoriam Salvator noster altaris sacramentum reliquit, ut loquitur Trid. *sess.* 22. *cap.* 21 (3). Nec est improbabilis sententia *Card. de Lugo* (contra opinionem aliorum doctorum, cæteroquin communiorum) qui dicit quod si sacerdos intenderet unam tantum speciem consecrare, invalide ageret; quia sacramenti ratio secerni non potest a ratione sacrificii, cum sacerdos non recipiat potestatem hoc sacramentum conficiendi, nisi sacrificando, ut satis constat ex forma ordinationis: *Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc.* Itaque, sicut diximus, consecratio utriusque speciei, non solum ad sacrificii essentiam pertinet, sed etiam sacramenti; hinc qui sacrificium non offert, nec sacramentum conficit (4).

4. — Cæterum potest dari casus ut certe sit valida et etiam licita per accidens consecratio alterius speciei, quin consecretur altera, v. g., si sacerdos tempore consecrationis adverteret consecrasse aquam pro vino, aut si aliud vinum haberi non possit, aut non possit haberi sine gravi periculo vitæ aut gravis scandali: item si, consecrata hostia, immineret incendium, aut inimicorum invasio: ita *Suar. Azor. Bon. Salm. Busemb.* et alii communiter (5).

5. — Effectus eucharistiæ sunt I. augmentum gratiæ (et hic effectus est principalis), ut habetur ex Trident. *sess.* 13. *cap.* 2; et aliquando per accidens etiam est primæ gratiæ acquisitio; nempe cum quis inscius peccati mortalis, aut putans se habere contritionem, accedit ad communionem cum sola attritione; ita *S. Thomas* (6), *Scotus*, *Suar. Tolet. Ronc. Salm.* et alii communiter (7). Ratio est quia proprium est uniuscujusque sacramenti gratiam conferre omnibus obicem non ponentibus, et habens attritionem jam obicem gratiæ non ponit, dum, quantùm in se est, removet affectum tam actualem quam habitualem ad peccatum (8). II. Remissio venialium, ut docent omnes cum *S. Thoma* (9), juxta Tridentinum loco cit., ubi eucharistia appellatur « Antidotum quo liberamur a » culpis venialibus, et a peccatis mortalibus præservamur. » Putant autem *Salm.* cum aliis communionem ex se delere venialia ex opere operato per gratiæ infusionem (ut dicunt) qua anima reficitur. Sed melius ait *Tourn.* sacramentum non immediate ex se, sed mediante actu charitatis quem in anima excitat, delere venialia; hoc sentit etiam Angelicus, loco cit., dum dicit: « Quantum ad actum qui excitatur in hoc sacramento, » per quem peccata venialia solvuntur (10). » III. Præservatio a peccatis mortalibus ob auxilium quod præbet sacramentum ad compescendam concupiscentiam, ad resistendum tentationibus, ad incedendum per Domini semitas. IV. Remissio pœnæ temporalis debitæ pro peccatis commissis, non jam directè, sed indirectè, mediantibus charitatis actibus quos in anima excitat hoc sacramentum; ita *S. Thomas* (11), *Salm.*

(1) Lib. 6. n. 196. — (2) Ibid. Dubit. 2. — (3) N. 306. — (4) N. 196. Dubit. 3. — (5) N. 197. — (6) 3. p. q. 72. a 7 ad 2. et q. 79. a. 3. — (7) Lib. 6. n. 269. — (8) N. 6. — (9) 3. p. q. 79. a. 4. — (10) Lib. 6. n. 269 v. Effectus III. — (11) 3. p. q. 79. a. 5.

Conc. etc. V. Dulcedo spiritualis, nempe facilitas in exequendis iis quæ Deo placent. VI. Unio cum Jesu Christo; *Joan.* 6. 57 : « Qui manducat meam carnem.... in me manet, et ego in illo. » VII. Acquisitio gloriæ. *Ib.* v. 59. « Qui manducat hunc panem, vivet in æternum (1). »

6. — Notandum hic valde probabile esse quandiu species sacramentales in stomacho durant, semper amplius augeri gratiam, ut tenent *Gonet. Becan. Lugo, Tourn. Juvenin. Holzm. Regin. Mastrius; et Salm.* dicunt hoc sacramentum, cum institutum sit per modum cibi, ut loquitur conc. Florentinum, ideoque sicut cibus corpus nutrit usquedum in stomacho persistit, ita eucharistia nutrit animam quandiu in corpore persistit (2). Notandum præterea ex decreto S. C. approbato ab Innoc. XI, damnatum fuisse abusum dandi plures simul particulas communicantibus, aut particulas majores usualibus (3).

7. — Quæritur hic an peccet venialiter qui communicat cum veniali actuali? In hoc diversæ sententiæ adsunt, sed præ cæteris mihi arridet sententia quam tenent *Vasquez, Filliuc. Hurtad. Ledesm. Sa et Leand.*, et probabilis appellata a *Dicast. et Tambur.* (4), quæ sic distinguit : si culpa directe est circa communionem, v. g., si quis ex vana gloria, aut cum voluntaria distractione communicat, tunc nemo dubitat quin venialiter peccet, quia talis culpa est positiva irreverentia in sacramentum; licet, ut ait *S. Thomas* (5), talis culpa impediret quominus animæ spiritualis refectio reciperetur, non autem gratiæ aut charitatis augmentum. Si autem peccatum veniale non est circa communionem, v. g., si quis communicaret cum affectu actuali ad aliquod veniale, tunc non peccat, quia tunc (ut dicunt communiter doctores) non impedit effectum principalem sacramenti, nec auxilium quo præservetur a mortali : cum ex una parte veniale non opponatur gratiæ, et ex altera cum tali culpa communicare est potius perfectæ reverentiæ carentia, quam positiva irreverentia (6).

Cætera ad materiam et formam eucharistiæ pertinentia notantur in *Appendice III.* de *Examine ordinand. ex* 97 *ad* 100.

CAPUT II.

DE ADMINISTRATIONE EUCHARISTIÆ.

8. Quomodo tenentur parochi servare Eucharistiam, et ad eam dispensandam. An regularis, et quilibet Sacerdos possit communionem ministrare. — 9. Et an diaconi. — 10. An viaticum possit in necessitate administrari a Clericis, et etiam a laicis, et an a seipsis, etc. — 11. An Sacerdos ex devotione possit communicare ex seipso. — 12. Quomodo debeat, et possit dari viaticum. — 13. An possit dari digitis posterioribus viaticum communio. — 14. An in utraque specie; et an pars hostiæ majoris. An pueris et amentibus. — 15. An peccatoribus publicis; et an condemnatis. — 16. An in missa defunctorum. — 17. In qua hora potest dari communio. — 18. Si remanent fragmenta.

8. — Videamus cuinam licet eucharistiam ministrare, et quid requiratur ut licite ministretur. Quoad primum punctum, sicut soli sacerdotes possunt hoc sacramentum consecrare, ut est de fide (juxta Trid. *sess.* 22. *can.* 1.), ita solis sacerdotibus illius dispensatio concessa est. Et in rigore loquendo, communionem dispensare solius pastoris est, qui ideo tenetur curare ut eucharistia perpetuo in suis ecclesiis et cum debito decore conservetur, nempe in tabernaculo decenti, et cum lumine semper

(1) Lib. 6. n. 269. v. Effectus III. ad 5. — (2) Ibid. in fine et n. 228. — (3) N. 228 in fine. — (4) Tamb. in Met. commun. c. 1. § 4. n. 9. — (5) 3. p. q. 79. a. 8. — (6) Lib. 6. n. 270. Quær. I.

die et nocte accenso, et quidem sub culpa gravi; attamen si lumen deficeret per unam tantum horam, putant *Diana et Quintanadvennas* non esse grave. Tenentur autem iidem eam ministrare non solum moribundis, sed etiam sanis, quoties rationabiliter et opportune requisiti sunt, ut dicunt communiter *Sot. Suar. Vasq. Castropal. Filliuc. Azor. Dicast. Busemb. Salmanticenses, etc.* (1). Cæterum cum communio non fit nec ob paschale præceptum, nec ob viaticum, religiosi vi suorum privilegiorum possunt in suis ecclesiis eucharistiam ministrare, et hodie (ut recte testantur *Castropal. et Roncagl.*) ex communi consuetudine quæ adest, præsumitur cuilibet sacerdoti celebranti talis facultas concessa (2).

9. — Diaconi tamen non possunt dispensare eucharistiam sine speciali commissione episcopi, aut parochi; alias incurrunt irregularitatem ut habetur ex *cap.* 1 *de cler. non ordinato* (3). Antiquitus solebat universaliter committi diaconis eucharistiæ administratio, sed hodie non est permissum, nisi in necessitatis casu, *ex can.* 39. Carthaginensis VI. ubi dictum fuit : *Si necessitas cogat, etc.*, quæ autem debeat esse talis necessitas, *Habert et Tournel.* requirunt extremam; sed communiter *Suar. Laym. Castrop. Lugo, Conc. Salm., etc.* dicunt sufficere quamcumque necessitatem notabilem, aut causam justam, ut loquitur *P. Concina*, v. g., si parochus sit occupatus in aliquo magno festo, aut numerus communicantium sit magnus, etc. diaconus autem eucharistiam ministrans, debet esse indutus cotta et stola transversa (4).

10. — Quando autem urgeret ministrare viaticum infirmo, et deesset parochus, potest illud præbere quilibet sacerdos, et etiam diaconus, licet repugnaret parochus, si irrationabiliter repugnaret; ita *Tolet. Sa, Dicast. Roncagl. Salm. Laym. Soto, etc.* communiter (5). Imo in ea necessitate volunt *Suar. Valent. Cajet. Filliuc. Escob.*, (et probabile dicunt *Lug. et Concin.* contra *Gonet. Bonac. Salm.* et alios, quorum sententia cæteroquin est communior) etiam a simplici clerico posse ministrari ac etiam laicum posse suis manibus communicare, quia tunc ex una parte jam urget præceptum divinum communicandi; et ex alia parte nullum reperitur præceptum expressum id prohibens; et antiquitus si ob necessitatem quæ aderat, fideles in domos suas sacramentum afferebant, et ibi communicabant, cur ergo nunc majore urgente necessitate, prout est mortis, id permitti non potest (6)? Verum tamen est præfatos auctores id permittere, cum sine scandalo fieri potest : sed ego dico hoc scandalum, aut potius admirationem, de facili posse tolli, circumstantes admonendo quod in tali necessitate id permittitur a theologis. Et ita pariter præfati auctores (contra alios) permittunt laicis in sacerdotum aut diaconorum defectum, ministrare viaticum moribundis. Nec obstat textus c. *Pervenit*, 29. *de consecratione*, *dist.* 2, ubi sacerdotibus interdicitur committere laicis eucharistiæ administrationem, quia ibi sermo fit de sacerdote qui id agebat præter necessitatem. Nec debet quidem obstare (ut dicunt) consuetudo contraria, quia cum hic casus rarissime accidit, non potest in probationem hujus rei consuetudo contraria adduci; et huic opinioni valde adhæret *Laym.* Dicit *Habert* hoc permitti laicis saltem cum licentia episcopi (7). An autem tempore pestis teneatur parochus communionem administrare, vide dicta supra *tr.* 7. *n.* 28.

(1) Lib. 6. n. 230 et 248. — (2) N. 235. — (3) N. 234. — (4) N. 237. — (5) N. 234. — (6) N. 237. Qu. r. II. — (7) Ibid. Qu. r. III.

11. — Probabile est quod extra mortis periculum, si non adest scandalum, et deest alius sacerdos, bene posse sacerdotes ex seipsis communicare, etiam ob solam devotionem, ut fatentur *Sylv. Lug. Bonac. Croix et Salmant.*; nam in hoc nulla intervenit irreverentia, nec de aliquo contrario præcepto constat. Imo *Vasquez, Dicast. et Leand.* id concedunt etiam diaconis, cum hoc eis aliquando fuerit concessum a concil. Nicæno, *can.* 14 (1). Quoad autem regulares, quomodo et quando possint eucharistiam ministrare, vide quod dicetur *tr.* 20. *de privileg. n.* 123. Et ubi in paschate communicare possint famuli monasteriorum regularium, peregrini et vagi; vide supra, *tract.* 12. *num.* 42.

12. — Videamus nunc secundo loco quid requiratur ad licitam eucharistiæ administrationem. Illa debet administrari debita reverentia, et juxta ritum Ecclesiæ consuetum : unde notandum 1. plerumque non esse deferendam infirmis eucharistiam, nisi cum cotta, et stola, et luminibus; quare communiter dicunt *Suar. Filliuc. et Roncagl.* communionem præbere sine cotta et stola, per se esse mortale; sine luminibus tamen esse tantum veniale. In casu autem necessitatis probabiliter dicunt *Filliuc. Granad. Aver. Elb. Gov. Croix, Ren. Mazzot. etc.*, licere sine luminibus et sacris vestibus viaticum ministrare; nam non præsumitur, quando prædictæ cæremoniæ adhiberi nequeunt, velle ut moribundi tanto defraudentur bono. Et probabiliter dicit *Pasq.* posse pariter episcopum dispensare ut viaticum deferatur cum pileo in capite, cum longe et per villas progrediendum est (2). Ita etiam probabiliter dicunt *Bon. Salm. Gob. Croix* (contra *Bus.*) licere in casu magnæ urgentiæ sacerdoti currere ut adveniat tempore opportuno ad dandum viaticum (3). Ita etiam licet illud deferre equitando, si locus distat, aut tempus est pluvium, aut instat necessitas illuc adveniendi, ut dicunt *Quintanad. Elbel. et Gob.* (4), et legitur hoc fuisse concessum a S. Carolo Borromæo (5). Item probabile est tempore pestis viaticum cochleari licite posse ministrari, ut dicunt *Bon. Busemb. Marc. Mancin. Gobat. Leand. etc.*; et ita etiam admittunt *Escob. Præpos. et Diana* dare hostiam cum aqua in cochleari infirmo qui ob oris ariditatem deglutire non posset (6). Hic notandum obiter quod S. C. conc. declaravit vetitum fuisse per S. Pium V deferre eucharistiam ad infirmos adorandam tantummodo. Benedictus XIV (7) in sua epistola ad cardinalem Guadagni urbis vicarium generalem, quæ incipit *Cum, ut recte nosti*, præter S. Pii V prohibitionem, affert etiam Rituale romanum a Paulo V vulgatum, ubi hæc leguntur : « Sed » alicui ad adorandum solum, seu devotionis, seu cujusvis rei prætextu, » ad ostendendum (divinum sacramentum), non deferatur (8). »

13. — Probabiliter etiam licet in casu extremæ aut gravissimæ necessitatis communionem præbere posterioribus digitis, si sacerdotis pollex aut index infirmus esset, ut dicunt communiter *Tournel. Conc. Ronc. Salm. Bus. Diana et Renzi* contra *Bonac.* Imo tenent *Gobat. Arriaga, Croix. Leand. et Mazz.* hoc licere etiam extra necessitatem, si chiragra sacerdos laborat, dum dicunt quod tota sacerdotis manus sit consecrata; sed probabilius id negant *Bonac. Possev. Diana et Renzi*, quia licet tota manus sit consecrata, tamen juxta ritum ecclesiæ pollex et index sacerdotis sunt præcipue ad hoc munus exercendum destinati. Communis autem est sen-

(1) Lib. 6. n. 238. — (2) N. 241. v. Ministrare. — (3) N. 242. — (4) N. 243. — (5) Act. Mediol. p. 4. n. 51. — (6) Lib. 6. n. 244. v. 6. Non licet. — (7) Bullar. t. 4. p. 328. § 12. et in edit. Mech. t. 11. p. 194. § 12. — (8) Lib. 6. n. 245. v. 4. Eucharistia.

tentia cum *Suar. Mol. Castropal. Bonac. Laym. etc.*, abstinendum esse a celebrando sacerdoti, pollicem aut indicem infirmum habenti, ita ut hostiam frangere nequeat, ut deducitur *ex cap.* 11. *de corp. vitiat.*, ubi dicitur non posse ordinari sacerdos ille qui non habet pollicem aptum ad hostiam frangendam, et pro regula generali habetur, quod quidquid impedit ab ordinis susceptione, impedit etiam ab illius exercitio (1).

14. — Notandum 2. quod juxta præsentem disciplinam nunquam licitum est, sine pontificis dispensatione, etiam ad præbendum viaticum, eucharistiam administrare sub utraque specie aut in sola vini specie; ita communiter *Suar. Lug. Tambur. Dicastil. Dian. Croix, etc.*; nam præceptum viatici non obligat, cum sumi nequit juxta Ecclesiæ ritum (2). Ita etiam sine causa (licet hoc veniale non excedat) non permittitur partem hostiæ majoris ad communicandum præbere. Sufficit autem pro causa, si communicandus sit infirmus, aut nobilis, aut famulus, aut alius cui expectare incommodo esset, licet ob solam devotionem communicaret, ut communiter *S. Ant. Sylv. Bon. Tourn. Conc. Salm. Elbel, etc.* (3). Nec pariter licet communionem pueris præbere ante annos discretionis, et perpetuo amentibus. Vide quod dictum est supra, *tr.* 12. *n.* 43 *et* 44.

15. — Notandum 3. denegandam esse communionem publicis peccatoribus, nisi constet de eorum publica pœnitentia, ut dictum est *tr.* 14. *num.* 5. Hic tamen juvat adnotare quæ deliberavimus ex epist. Benedicti XIV ad episcopos Galliæ, quæ incipit, *Ex omnibus*, edita 16 octobris 1756, ubi præbet normam quando denegandum sit viaticum refractariis constitutioni *Unigenitus*. Ibi enim deciditur ut communio deneganda sit peccatoribus publicis et notoriis : at ut tales habeantur, requiritur (si crimen in sola externa actione consistit, cujusmodi est notorietas usurarii, aut concubinarii), ut vel per sententiam judicis rei declarati sint; vel in judicio crimen sint confessi; vel aliquod facinus evidenter commisisse noscantur; et in eo facto moraliter perseverent, quod vulgo cognitum est, et non adhuc cessavit. Ratio enim horum est, quia hæc moralem faciunt certitudinem de illorum notorietate criminis. Quod si crimen ab interna animi dispositione pendet (prout esset hæresis, etc.), aliter procedendum; nam tunc tales non habendi sunt, si crimen innititur conjecturis, præsumptionibus incertisque vocibus; statuit ut si hi in extremo fuerint vitæ constituti, non erit eis denegandum viaticum quoties in paschate non fuerit eis denegata communio; ubi vero ita validæ adversus ægrotos præsumptiones, et indicia gravia et urgentia militant, vult ut ægrotus semotim cum lenitate admoneatur atque obsecretur ut resipiscat; demonstreturque ei quod, quamvis detur ei viaticum, hoc fiat solummodo ut obtemperetur Ecclesiæ quæ, ad avertenda scandala publica, et ad ipsius ægroti præcavendam infamiam, eum a sacra mensa non repellit, licet peccatorem coram Deo eum reputet, non tamen in proprio tribunali, ut publicum atque notorium peccatorem agnoscit. An autem graviter peccet qui in mortali existens eucharistiam dispensat, nos affirmavimus cum *Suar. Laym. Ronc. Gonet. Viva, etc.* adversus alios; et adduximus catechismum Rom. atque Rituale (4). Notandum insuper peccare qui negat communionem capite damnatis, si ad eam per confessionem dispositi sunt, ut recte dicit *P. Concina*, quidquid dicat *Contensonius*, quamvis, ut testatur *Juvenin.*, in Galliis

(1) Lib. 6. n. 244. — (2) N. 245, v. Peccat I. — (3) Ibid. — (4) N. 246 et 247.

et Hispaniis mos invaluit ut eis eucharistia denegetur; sed apud nos contrarium observatur; ideoque dicimus non esse denegandam, etsi reo una restaret vitæ hora (1).

16. — Notandum 4. quod in missa de *Requiem* procul dubio potest ministrari communio; nam in missæ defunctorum rubrica dicitur : *Si sint communicandi, eos communicet antequam se purificet.* Et concordat Trident. *sess.* 22. *cap.* 6, ubi hæc leguntur : *Optaret* (S. Synodus) *ut singulis in missis fideles communicarent.* Et licet *Gavant. et Croix* adducant quoddam decretum S. C. 1701, in contrarium, nihilominus doctus *Merati* scribit se legisse in directorio ecclesiæ genuensis, quod eadem congregatio vetavit ipsum decretum publicari; et 22 martii 1711, positive illud suspendit (2). Et novissime, 2 septembris 1741, decrevit expresse posse ministrari eucharistiam per modum sacrificii, nempe cum particulis intra eamdem missam consecratis, in missa defunctorum quæ celebratur in paramentis nigris; secus vero per modum sacramenti, nempe cum particulis præconsecratis extrahendo pyxidem e custodia, adversus id quod prius docuerat Benedictus XIV (3) cum *P. Merati,* quod in missis defunctorum poterat ministrari eucharistia, etiam ex particulis præconsecratis, in missa tantum, non autem ante, vel post illam; vide decretum in catalogo, qui inest in hoc *tract. n.* 88. *decr.* 10. Advertendum hic quod si missa defunctorum celebratur in paramentis violaceis (prout certo fieri potest ex decreto S. R. C. 21 junii 1670, apud *Merati in Indice, t.* 1. *n.* 444.), non prohibetur fieri communio ex particulis præconsecratis, nec ante, nec post missam, et tanto minus in missa, cum in præfato decreto tantum vetitum est ministrari eucharistiam *in Missis defunctorum* (en verba decreti) *quæ in paramentis nigris celebrantur.*

17. — Notandum 5. quod communio potest, ex se loquendo, in qualibet diei hora ministrari, dum nulla adest de hoc prohibitio; ita communiter *Azor. Sylv. Castrop. Bonac. Sa, Coninch. Ronc.* et alii cum *Suar.* qui affert *S. Amb.* auctoritatem, qui testatur quod suis temporibus communio sub diei finem dabatur. Non permittitur tamen dari communio, cum noctescere cœperit, aut in extrema diei parte, nisi aliqua adesset peculiaris causa, ut dicunt *Suar. Castr. Coninch. Sa, Tambur., etc.* Sed nunquam permittitur excepto viatico intempesta nocte, ut loquuntur *Bonac. et Salmant.* nempe elapsis multis noctis horis eucharistiam dispensare. In missa natalis Domini, quæ media nocte celebratur, nec licet communionem præbere, ex pluribus decretis S. C.; et ita pariter nec in feria sexta parasceve. Attamen in sabbato sancto nulla adest de hoc prohibitio; invenio tantummodo quod quidam auctor (*Macrus in Vocabul. Ecclesiast.*) dicit in missa sabbati sancti ideo omitti antiphonam *post-communio*, quia olim non ministrabatur eucharistia : sed *P. Merati*, cum *Grancolas, Moretto* et aliis, probat oppositum ex quodam ordine romano, nempe quod olim in missa sabbati sancti omnes adulti et pueri communicabant, cum in dicto ordine legatur *Omnes communicent;* et addit *Gavantus et Durandus* quod in tantum hodie omittuntur *communio et post-communio,* in quantum in eorum loco vesperæ suffectæ sunt. Unde concluditur nullo inniti fundamento ratio cur prohibita putari debeàt tali die eucharistiæ ministratio; et quoad consuetudinem, certum est quod in pluribus ecclesiis, præsertim nostri regni, et præcipue in

(1) Lib. 6. n. 246 et 247. — (2) N. 249. — (3) De Sacrif. Miss. l. 3. c. 18. n. 10. 11 et 12.

cathedrali Neapolis, solere post celebratam missam solemnem ministrari populo eucharistiam (1).

18. — Notandum 6. quod si sacerdos, sumpta ablutione, advertat aliquas reliquias consecratas relictas esse, dicit rubrica (tit. 6. n. 2.). *eas sumat, sive parvæ sint, sive magnæ, quia ad idem sacrificium spectant;* et etiamsi sacerdos pervenerit in sacristiam, cum adhuc sacris vestibus indutus est, potest præfatas reliquias sumere, ut dicunt *Gobat. Granad. Diana*, quibus consentit *Benedict. XIV* (2), qui subjungit quod si sacerdos exutus sit, tunc aut reponendæ sunt in tabernaculo, si extat, aut servandæ sunt pro alia missa, si eodem mane celebranda erit; alias sumere debet. Et ita communiter dicunt *Suar. Lugo, Cajet. Navar. Vasq. Sylv. Bonac. Croix, etc.* (adversus *Tamburinum*), servandas esse, si possunt sine irreverentiæ periculo, reliquias quæ ex alia missa remansissent, dum illæ non ad idem sacrificium spectant: nam rubrica non permittit alias sumi particulas, quam illas solas quæ ad *idem sacrificium spectant* (3). Si autem remansisset particula integra, dicit *rubrica n.* 3. deferendam eam esse in tabernaculum, aut saltem servandam ut ipsa a sequenti celebrante sumatur (intellige cum primus jam sumpsit ablutionem); et si alia missa non habeatur, in eodem calice conservetur; et si denique non suppetat modus quo cum decentia servari possit, potest idem sacerdos eam sumere. Præterea, particulæ quæ extra corporale reperiuntur, in dubio an sint, vel ne consecratæ, dicunt *Bonac. Henriq. et Gobat.* sumendas esse post ablutionem; et melius (dico) esset cum eadem ablutione. Insuper, si accederet unquam quod in deferendo viatico remaneret in patena, vel pyxide aliqua particula, dicunt *Castr. Tambur. et Burghaber*, posse eam sumere sacerdotem, si sacris indutus est vestibus; aut (ut dicunt iidem auctores cum *Lugo et Marchantio*) potest statim eidem infirmo sumenda præberi; et hanc asserit *Lugo* esse praxim, nempe ut post communionem infundatur aqua in pyxide, et ablutio detur infirmo (4). Quando autem possit et debeat dari viaticum, observetur quod dicetur *n.* 19 *et n.* 46.

CAPUT III.

DE PERCEPTIONE EUCHARISTIÆ.

PUNCTUM I.

DE OBLIGATIONE SUMENDI EUCHARISTIAM.

19. De viatico; et quando sumendum est. — 20. Si infirmus vexatur vomitu. — 21. Si tussi. — 22. De præcepto paschali. *Vide supra Tract. XII. n.* 39.

19. — Duobus temporibus præceptum communionis obligat, in Paschate et in morte. De communione paschali jam actum est, cum de præceptis Ecclesiæ locuti fuimus supra, *tr.* 12. *ex n.* 39.; quoad viaticum autem dicimus hic quod quilibet fidelis tenetur illo muniri, semper ac infirmus in probabili mortis periculo est constitutus; prout est qui graviter decumbit cum mortalibus signis: qui aliquem periculosum conflictum, aut navigationem aggressurus est; mulieres quæ solitæ fuerunt eniti

(1) Lib. 6. n. 262. — (2) De Sacrificio Missæ l. 3. c. 17. n. 5 et 6. — (3) Lib. 6. n. 251. — (4) Ibid., v. Hic autem.

cum periculo; aut quæ prima vice parturiuntur, et tenella ætate, aut corporis constructione imbecilla constitutæ sunt; ita communiter doctores cum *S. Thoma* (1).

20. Hic advertendum quod quando infirmus jugi vomitu laboraret, non potest communicare, si saltem per sex horas ab illo liber non sit, ut ait *Busemb.*, et in dubio melius dicit *Croix*, adversus alios, non esse præbendam communionem; nam potius sacramenti reverentiæ, quam infirmi utilitati prospiciendum est. Quoad praxim autem, si vomitus provenit ex cibo, cum infirmus illum sumit, debet experiri dando ei non consecratam particulam, et si eam retinet, tunc potest dari consecrata. Et idem faciendum (ut dicunt *Salm. etc.*) in casu delirii, ut observetur utrum infirmus possit cum decentia suscipere sacramentum (2).

21. — Si autem infirmus vexetur a jugi tussi, qua cogatur sæpe flemmas e pectore expuere, hic bene potest communicare; quia hoc non inducit periculum projiciendi particulam; nam alius est vehiculus (nempe guttur) quo trajicitur cibus, alius est canalis (nempe aspera arteria) unde ejiciuntur flemmæ et suspiria. Secus autem, si tussis ne permitteret quidem particulam trajicere (3). De communione danda pueris et amentibus in mortis articulo, etiam actum est eodem *tract.* 12. *num.* 43 *et* 44. Igitur quoad communicandi obligationem, satis est quod dictum fuit. Restat nunc discutiendum quænam sint dispositiones necessariæ ad licite communicandum. Illæ duæ sunt, una animæ, altera corporis. Agemus prius de animæ dispositione, et postea corporis.

PUNCTUM II.

DE ANIMÆ DISPOSITIONE.

22. De confessione præmittenda. — 23. Qui post confessionem reminiscitur peccati. — 24. Quænam necessitas excusat a prius confitendo. — 25. Si sacerdos in celebrando recordetur peccati, aut censuræ. — 26. Si desit Confessarius. — 27. Si peccatum est reservatum. — 28. An tunc dicendum sit reservatum. — 29. Si annexa est excommunicatio. — 30. Quomodo intelligendum est: *Quam primùm.* — 31. An tale præceptum obliget post consecrationem. — 32. An obliget celebrantem sacrilege. — 33. An obliget laicos. — 34. An possit communicare, qui dubitat de peccato.

22. — Volenti communicare, et de peccato mortali conscio, non sufficit contritio, sed necesse est ut confiteatur: potest tamen communicare, modo adsit celebrandi aut communicandi necessitas, et confessarii copia desit; sed si ille est sacerdos, ei restat obligatio quam primum post celebrationem confitendi, ut constat ex Trid. *sess.* 13. *cap.* 7. ubi hæc leguntur: « Communicare volenti revocandum est in memoriam » ejus (Apostoli nimirum) præceptum: *Probet seipsum homo.* Eccle- » siastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse » ut nullus, sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus » videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram eucha- » ristiam accedere debeat. » Ex quibus verbis communis sententia et vera (4), *Suarez, Castrop. Lugo, Conc. Salm. Tourn., etc.* (contra *Navarrum* et alios pauciores) docet tale præceptum præmittendi confessionem non esse ecclesiasticum solummodo, sed etiam divinum, dum Apostolus testatur in sua epistola se hoc accepisse a Domino: « Ego » enim accepi a Domino quod et tradidi vobis. » *I. Cor.* 11. 23. Deinde subjungit concilium: « Quod a christianis omnibus, ab his etiam sacer-

(1) Lib. 6. n. 291. — (2) N. 292. v. 2. Si in ægro. — (3) Ibid. v. in dubio. — (4) N. 256.

» dotibus quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc S. Synodus perpetuo servandum esse decrevit, modo non desit illis copia confessarii. Quod si necessitate urgente sacerdos absque prævia confessione » celebraverit, quam primum confiteatur. »

23. — Igitur dictum est 1. quod conscius peccati mortalis non potest communicare, nisi prius confiteatur. Dicitur *mortalis*, quia peccata venialia, quotquot sint, sicut gratia divina non privant, ita nec prohibent quominus ad sacram mensam quis accedat. An autem impediant a consecutione fructus illius, vide quod dictum est *n.* 7. Hic quæritur an qui recordatur alicujus culpæ gravis, postquam cum universali peccatorum dolore confessus est, teneatur confiteri illam, et ad absolutionis beneficium recipiendum ante communionem? Multi doctores id affirmant (et hæc sententia cæteroquin est communior); ita *Suar. Bonac. Coninc. Tournely*, *Concina. Salm. etc.*; excipiunt tantum, si quis nequiret sine scandali aut infamiæ periculo confessionem præmittere. Sed valde probabiliter negant *Garzia*, *Præp. Ferrantinus*, *Honorius*, *Fabri*, *Cornejus et Regin.*; et novissime hanc sententiam ex proposito tuetur *Continuator Tourn. cum Pontas*, *Gibert*, *et Arr.* et asserit primam sententiam nullo inniti valido fundamento : ego tantum asserere non audeo, sed dico hanc secundam sententiam revera valde esse rationi consonam, prout mihi affirmarunt doctus episcopus *Torni*, et alius doctus theologus examinator synodalis civitatis Neapolis, et alii theologi quos, antequam hoc scriberem, consului. Ratio nostra est, quia qui confessionem præmisit, jam præcepto ante communionem confitendi satisfecit, et jam confitendo probatus est, ut præcipit Apostolus : siquidem per confessionem peccatum oblitum jam indirecte remissum est. Remanebit tamen pœnitens obligatus ad postea subjacendum illud peccatum clavibus, ut confessio reddatur integra etiam materialiter; sed interim non obligat præceptum ad confitendum ante communionem. Dicunt adversarii quod præceptum a concilio indicatum de confitendo requirit confessionem non tantum formaliter, sed etiam materialiter integram. Sed respondemus hoc gratis asseri, dum præceptum aliam non requirit confessionem quam illam quam pœnitens tenetur facere, scilicet formaliter integram; nam per illam jam obtinetur finis, et effectus a præcepto intentus, nempe ut anima probata remaneat, et certa magis de divina gratia quæ facilius acquiritur per sacramentalem absolutionem, quæ cum sola attritione delet peccata. Nec obstat quam opponunt fidelium praxim, quia hæc non erit statuenda pro obligationis norma, sed potius habenda est tanquam pius et laudabilis usus, qui cæteroquin omnibus suadendus est, quoties causa aliqua in oppositum aliud non suadeat (1). An autem cùm dubius quis est commisisse aliquod mortale de quo non sit confessus, teneatur illud confiteri ante communionem, vide dicenda *n.* 34.

24. — Dictum est 2. necessariam esse confessionem, modo non adsit necessitas celebrandi aut communicandi. Videamus nunc quid nomine necessitatis intelligatur. Non hic intelligitur magna devotio; et nec sacerdotis paupertas, nisi esset paupertas valde gravis, ut ait *Croix*; sed intelligitur necessitas urgens, ut esset 1. si moribundo afferendum esset viaticum, sicut admittunt omnes (2); 2. si omitti non posset communio sine infamia, aut scandalo, v. g., si quis in communicantium scamno

(1) Lib. 6. n. 257. — (2) N. 260.

jam reperiretur, unde discedere non posset quin ab aliis notaretur, prout etiam communiter dicunt doctores (1). Idem etiam esset si, allato viatico ad infirmum, tempus non suppeteret ut confessio compleretur sine periculo mortis aut infamiæ; quia tunc, ut recte dicunt *Concin. Sporer, Busemb. Tambur., etc.*, sacerdos, audito aliquo peccato, debet moribundum absolvere, imponendo ei ut deinceps integram confessionem faciat, et tunc debet ei communionem præbere (2); 3. si parocho celebrandum esset ut populus sacro intersit, et non esset alius qui celebraret, aut ille non posset celebrationem omittere sine infamiæ nota. Sed hoc aliis sacerdotibus non licet, ut bene advertunt *Lugo, Castrop. Aversa, Salmant. et Ronc.* contra *Dianam*, licet populus in die festivo Missa carere deberet (3). Et ita etiam dicimus cum *Suar. Laym. Lugo, Bonacin. Tournely, Conc. etc.*, (contra *Sot. et Sylvestr.*) sacerdotem in die festo potius omittere debere missam ex obligatione, quam sine confessione celebrare, quia tale præceptum, cum sit divinum, præferendum est ecclesiastico de audienda missa (4). An autem possit quis communicare cum sola contritione, cum deest confessarii copia, ut præcepto paschali satisfaciat? Affirmant cæteroquin communissime *Sot. Pal. Coninc. Henriq. Castr. Lugo, etc.*, ex eo quia præceptum paschale etiam divinum est. Sed negant *Suar. Tourn. Salm., etc.*, dicentes quod tunc præceptum communionis paschalis non obligat. Hæ sententiæ sunt ambæ probabiles (5).

25. — Si contingeret quod sacerdos in celebrando peccati mortalis recordaretur, quidquid dicant alii, distinguendum est cum communi sententia *Suar. Vasq. Lug. Castrop. Bonac. etc.*, quod si recordetur illius post consecrationem, tunc non est missa interrumpenda ut confiteatur, sicuti docet etiam *S. Thomas* (6), et uti expressum est in rubrica (*de Defect. tit.* 8. *n.* 4.) : intelligitur quod semper contritionis actus eliciendus est; et licet *Lugo, Tamb.* et alii dicant quod si sacerdos magnam haberet difficultatem in hujusmodi temporis angustiis ad se conterendum, posset citra culpam missam prosequi, modo conaretur ad contritionem eliciendam; attamen jure merito contradicit *P. Concina*, dum in tali casu urget præceptum divinum, et contra nemo est qui nesciat Deum non jubere impossibilia, ut dicit Trident. *sess.* 6. *c.* 11, sed præstare sua auxilia ad operandum, aut saltem ad petendum id quod facere debemus : hinc si sacerdos delinquit in se conterendo, sua negligentia delinquit, aut quia peccato adhæret. Si vero recordetur ante consecrationem, et præsertim ante canonem, tunc confiteri debet, si confessarius adest et si absque infamiæ nota hoc efficere potest : et nihil refert si missa interrumpatur, nam talis pars est extrinseca sacrificio (7); et si confessarius haberi nequit, et infamiæ periculum abest, probabilius est obligari ad missam omittendam, ut dicunt *Lugo, Silvius, Tourn. Sylv.* et alii, quibus etiam adhæret *S. Thomas* (8), dicendo hanc opinionem esse tutiorem (contra *Castr. Suar. Nav. S. Bonav. Victor.*); et hæc sententia videtur esse juxta rubricam (3. *p. tit.* 8. *n.* 4 *et* 5.), ubi hæc leguntur : « Si ante consecrationem recordetur sacerdos se esse in peccato mortali, aut se esse excommunicatum, vel suspensum, aut locum » esse interdictum, si non timetur scandalum, debet missam incœptam

(1) Lib. 6. n. 257 et 263. — (2) N. 260 ad 2. — (3) N. 261. — (4) Ibid. v. 4. Si urgeat. — (5) Ibid. — (6) 3. p. q. 83. a. 6 ad 2. — (7) Lib. 6. n. 262. v. Hic dubit. 1. — (8) 3. p. q. 83. a. 6. ad 2.

» deserere. » Diximus *probabilius*, quia non est certum quod rubrica per verbum *debet* imponat grave præceptum. Cæterum bene advertunt *Vasq. Laym. et Tourn.* quod in tali casu difficulter evenire potest quod sacerdos deserat missam sine infamiæ nota (1).

26. — Dictum est 3. *si confessarii copia deest.* Intelligitur 1. si nullus confessarius præsto adsit, et contra sacerdos celebraturus alium absentem sine gravi incommodo adire nequit, ut dicunt *Catrop. Vasq. Salm.* et alii : *absens* autem intelligitur, si confessarius in notabili distantia abesset, v. g. (ut dicunt) duas aut tres horas itineris, aut etiam minus (ut dicit *Canus.*), si brevi celebraturus esset (2). Intelligitur 2. si præsto esset confessarius idiomatis expers, aut jurisdictione privatus, aut talis cui sacerdos, sine gravi damno confiteri non possit (3).

27. — Sed hic quæritur 2. an habens reservatum, et non adsit confessarius hac facultate præditus, teneatur confiteri simplici confessario ut communicet? Respondetur : si iste non habet aliud peccatum præter reservatum, communis est sententia quod confiteri non teneatur, sed sufficit, urgente necessitate, ut cum contritione communicet; sed si solam haberet attritionem, tenetur confiteri de alia materia, ut saltem indirecte sit a reservato absolutus. Si autem haberet reservata, et non reservata, dicimus cum sententia communissima et probabiliori *Suar. Castrop. Vivæ, Lug. Conc. Salm.* et aliorum (contra *Vasq. Tourn.*, *etc.*) istum teneri ad confessionem; quia stante præcepto de confitendo ante communionem, si nequit materialiter integre, saltem debet formaliter confiteri (4).

28. — Quæritur 2. dato quod iste simplici confessario confiteatur, an debeat explicare tam reservata quam non reservata? Affirmant probabiliter *Sot. Filliuc. Bonac. Suar. Viva, Conc. Salm. etc.;* nam confessarius necesse habet ut totam pœnitentis cognoscat confessionem, ad hoc ut de ejus dispositione ad absolutionem obtinendam ferat judicium, v. g., si habitum aliquem contraxerit, si in proxima versetur occasione, etc., sed non minus, et forte magis probabiliter negant *Castrop. Gerson. S. Antonin. P. Sot. Alens. Salas, Ledesm.;* et *Lugo* etiam probabile hoc dicit; tum quia non videtur adesse obligatio peccata exponendi non habenti super illis jurisdictionem, ac proinde judicem esse impotentem, tum quia alias pœnitens haberet onus bis eadem peccata confitendi. Et licet quis in casu quo esset habituatus, ut dictum est, et moralem suæ dispositionis certitudinem non haberet, teneretur totam conscientiam suam confessario patefacere, ut ille judicaret an sit velne absolutionis capax; nihilominus hoc esset per accidens, sed non propter obligationem faciendi confessionem materialiter integram, dum ex se sufficit tunc formalis integritas (5).

29. — Si quis autem excommunicatione reservatâ innodatus existeret, et urgeret communicandi necessitas, ac non esset a quo possit ab ea absolvi, communis est sententia quod iste posset communicare antequam ab illa absolveretur, quia communionis præceptum quod interdicit excommunicatos a sacramentis, non obligat, cum alioquin non potest evitari scandalum aut infamia. Sed fit dubium an tunc possit ille confiteri facultate super excommunicatione illa destituto? Negant proba-

(1) Lib. 6. n. 262. Dubit. 2. — (2) N. 264. ad 1. — (3) Ibid. ad 2. — (4) N. 265. — (5) Ibid. v. Quær. II.

biliter *Sylvius*, *Canus*, *Sot. Vasq.*, *etc.* dicentes quod ille bene potest communicare, semper ac est contritus; sed nequit sacramentum pœnitentiæ suscipere, cum ab hoc per excommunicationem illi interdictum sit. Sed probabiliùs affirmant *Suar. Sanch. Lugo*, *Coninch. Salmant.*, *etc.*, quia in eo necessitatis casu, sicut excommunicatio non privat eucharistiæ sacramento, ita nec privat pœnitentiæ sacramento, quod a volente communicare semper ac potest; ex præcepto divino sumi debet, præmissa confessione. Et bene probant præfati auctores validè posse aliquem absolvi a peccato, quin absolvatur ab excommunicatione, cum Ecclesia non potest, imponendo censuram, sacramentorum valorem irritare quæ ex divina dependent institutione, et in tantum excommunicatus confitendo invalide absolveretur, quia esset indispositus, cum ab Ecclesia ei interdicta sit sacramentorum susceptio, sed cum necessitas eum a tali prohibitione eximit, tunc valide et licite recipit absolutionem sacramentalem (1).

30. — Dictum est postremo loco quod si sacerdos cum peccati mortalis conscientia, non præmissa confessione, ob instantem necessitatem, et quia non habet cui confiteatur, celebrat, præcipit concilium ut post celebrationem *quam primum confiteatur.* Hoc non consilium, ut dicebat propositio 38 damnata ab Alexandro VII, sed est verum præceptum, et quidem grave. Hoc supposito præcepto quæritur 1. quomodo intelligendum illud *quam primum?* Nonnulli intelligebant, cum sacerdos suo tempore confitebitur; sed hæc inanis explicatio etiam damnata fuit prop. 30 ab eodem pontifice. Alii intelligebant, cum sacerdos vult iterum celebrare; sed hæc explicatio est etiam improbabilis, dum concilium præcepit confessionem præcise post celebrationem, nimirum etiamsi sacerdos vellet pro eo tempore a celebrando se abstinere. Alii vero nimis rigidi dicunt intelligi statim ac ei erit facultas confitendi, etiam eodem die; ita *Wigandt et Concina.* Sed cum communi recte dicunt *Milante*, *Coninch. Lugo*, *Escob.* et alii cum *La-Croix* (qui adducit quamdam declarationem S. C.) sufficere, si sacerdos intra triduum confiteatur, similitudine accepta ab obligatione quam habent qui in mortis articulo absoluti sunt ab excommunicatione reservata, superiorem adeundi *quam cito commode possint*, ut in *Eos qui*, *de sent. excom.* (sub pœna reincidendi in eamdem censuram) cui obligationi etiam intelligitur satisfieri intra tres dies; *Lugo*, *Garcia et Milante.* Et idem currit pro obligatione deferendi libros hæreticorum ad episcopos: *Sanch. Ugolin. et Sayr.* Advertunt tamen doctores supra citati, quod in aliquo casu potest sacerdos teneri ad confitendum eodem die, et forte eadem hora, v. g. si confessarius cito longe profecturus esset, aut si sacerdos in eadem esset celebrandi necessitate die sequenti, in quo etiam confessarius defuturus esset (2).

31. — Quæritur 2. an hoc præceptum obliget sacerdotem qui celebrat, reminiscens suum peccatum post consecrationem? Negant *Vasq. Pelliz. Lugo et Diana*, quia rubrica (*tit.* 18. *num.* 3 *et* 4.) loquens de eo qui recordatur ante celebrationem, dicit *tenetur confiteri quam primum;* sed loquens de eo qui recordatur post consecrationem, nihil aliud dicit quam *conteratur cum proposito confitendi.* Hæc sententia non videtur improbabilis; sed est communior et forte probabilior contraria

(1) Lib. 6. n. 265. v. Quær. III. — (2) N. 266. v. Posito.

Suarez, *Molfes. Megal. Bonac. Reginald.*, *etc.*, quia jam tunc verificatur casus a concilio suppositus, quod jam celebrat in peccato et sine confessione; tanto magis quod in illo *confitendi* rubricæ, facile subintelligitur verbum *quam primum*, paulo ante jam a rubrica expressum (1).

32. — Quæritur 3. an hoc obliget etiam sacerdotes sacrilege celebrantes, sive illos qui tenentur et possunt confiteri, et celebrant sine confessione? Aliqui etiam affirmant; sed sententia vera et communissima negat cum *Suar. Vasq. Lug. Filliuc. Syr. Moya*, *etc.*, quia præceptum concilii tantum respicit eos qui bona fide celebrarunt, ne confessionem differant sub colorato prætextu necessitatis celebrandi, non autem sacrilegos, quibus tale præceptum non est profuturum : qui spernit præceptum divinum de non celebrando in peccato, facilius spernit etiam ecclesiasticum de confitendo quam primum (2).

33. — Quæritur 4. an hoc præceptum confitendi *quam primum* obliget etiam laicos, qui communicant ob necessitatem ante confessionem? Affirmant *Azor. Navar. Conc. et Tourn.* dicendo quod pro laicis eadem militat ratio ac pro sacerdotibus, ex illa regula generali : *Ubi currit eadem ratio, ibi currit eadem legis dispositio.* Sed est communissima et probabilior sententia opposita *Wig. Coninch. Suar. Vasq. Laym. Bonac. Filliuc. et Lugo*, qui asserit primam communiter rejici. Ratio est, quia revera non currit pro laicis ratio quæ extat pro sacerdotibus, dum hi plerumque majorem habent necessitatem celebrandi ad evitandum scandalum, quam non habent seculares ut communicent (3).

34. — Quæritur 5. an dubitans sit velne in gratia, possit communicare? Huic dubio respondimus in opere (4), quod (ex solvendo) qui dubitat an sit in peccato, non potest communicare. Nihilominus, melius re perpensa mihi videtur respondendum cum majori distinctione. Unde sic dicamus : Si quis dubitat an graviter peccaverit necne, tunc licite non præmissa confessione potest ad communionem accedere, sive dubium sit negativum, sive positivum (sufficiendo sibi ut tutiùs fructum sacramenti percipiat, ut præmittat contritionem); quia præceptum Apostoli *Probet autem seipsum homo,* ratione cujus intelligitur præcepta esse confessio, ut declaravit Tridentinum, ligat tantum eos qui sunt conscii, nempe certe sciunt se mortale commisisse, de quo non sunt adhuc confessi, ut idem Tridentinum declaravit, *sess.* 13. *c.* 7. dicens : *Ut nullus sibi conscius peccati mortalis ad eucharistiam accedere debeat.* Itaque præceptum prohibitionis non incipit possidere, nisi postquam homo sit sui peccati conscius. Contra si quis est certus de peccato commisso, tunc non potest communicare nisi certus sit se per confessionem probatum fuisse, quia tunc certe possidet in eo præceptum prohibitionis; unde ille cum dubio negativo, aut positivo, an recuperaverit necne amissam gratiam (v. g. cum dubitat an confessio fuerit nulla ex defectu dispositionis, aut jurisdictionis, aut si dubitat de contritione in casu necessitatis communicandi), non potest communionem recipere, quia tunc agit contra præceptum, quod requirit probationem, non solum probabilem, sed etiam certam, sicut fuit certum peccatum. Sed objicere possent id quod dictum est supra, *tr.* 1. *n.* 17., nempe sufficere satisfactionem probabilem ad adimplenda præcepta. Sed bene

(1) Lib. 6. n. 267. — (2) N. 266. Quær. V. — (3) N. 268. — (4) N. 432 et 475.

respondet *Ronc.* (1), præfatam sententiam locum habere, cum agitur de repetendo opere cui probabiliter satisfactum est; nam non præsumitur legislator velle obligare ad satisfaciendum suis legibus cum tanto rigore, ut repetenda sint opera quibus probabiliter satisfactum est; non autem cum agitur quod quis debeat, et possit sine suo magno gravamine abstinere ab aliquo opere faciendo, antequam certus fiat adimplevisse conditionem appositam a lege, quæ possidet; quia in hoc non præsumitur aliqua conniventia legislatoris; et ita evenit in casu præsenti.

PUNCTUM III.

DE DISPOSITIONE CORPORIS.

35. De jejunio naturali. In dubio jejunii. Si horologia sint discordantia. Frangit jejunium quod ab extra suscipitur. — 36. De reliquiis ciborum. — 37. De reliquiis aquæ, sacchari, etc. — 38. De tabaco per nares sumpto. — 39. An fumus tabaci. — 40. De tabaci foliis, et aromatibus dentibus contritis. — 41. De aqua, aut similibus per narices voluntarie haustis, aut casu. — 42 et 43. An capilli, lapilli, charta, etc., frangant jejunium. — 44. Qui non factâ digestione, etc. — 45. Exspuere statim a communione. — 46. In quibus casibus non requiratur jejunium, et I. in viatico. An possit replicari viaticum. — 47. Et quoties. — 48. An qui ex devotione paucis ante diebus communicavit, etc. — 49. An qui eodem mane. — 50. An possint omitti verba : *Accipe viaticum.* — 51. An possit celebrare non jejunus ad dandum viaticum. — 52. II. Non requiritur jejunium, si timetur de injuria sacramenti. — 53. III. Si timetur scandalum; si celebrans recordetur se non esse jejunum. — 54. IV. Si perficiendum sit Sacrificium. Quid agendum, si advertatur error vini; et quid in dubio, etc. — 55. V. An ad evitandam mortem possit celebrare non jejunus. — 56. An pollutio impediat communionem. — 57. An copula conjugalis. — 58. Qui externè est sordidus, aut leprosus, vel menstruata, aut accedit immodestè. Sacerdos qui laicorum more communicat.

35. — Per se loquendo, ut licite suscipiatur communio (juxta Ecclesiæ præceptum in *cap. Ex parte, de celebr. Miss.*) requiritur jejunium naturale, nempe, ut quis nihil sumpserit cibi, aut potus ex puncto mediæ noctis. Dubium tamen an deglutiverit aliquid a media nocte, non impedit a communione, ut diximus supra, *tr.* 1. *n.* 19, quia (ut ibi probavimus) hoc præceptum non est positivum, ut jejunus accedat ad communionem; sed est negativum, ne communicet post jejunii fractionem; quare quoties non est certum de jejunii fractione, non possidet jam prohibitio, sed libertas communicari volentis. Et hac ratione dicunt communissime *Sanch. Lug. Merati*, *Holzm. Croix*, *Salmant. Quarti*, *Escob. Villalob. Trullench. Fagund.* licere inter multa horologia dissonantia sequi ultimum quod signat mediam noctem, modo non constet de errore; et modo (bene subjungit *Croix*) hoc ultimum non sit tale, ut plerumque erret, quia tunc præsumptio est quod semper erret (2). Sed hic adverte quod tempus mediæ noctis non terminatur, ut volunt *Salmanticens.* in ultimo horologii ictu, sed in primo, ut recte dicunt *Lug. Sanch. Tourn., etc.*, et de hoc ego certus sum factus a quodam horologiorum artifice peritissimo (3). Ob eamdem rationem non admittitur parvitas materiæ, ut fatentur omnes tanquam certum, quidquid dicant *Gibert*, *et Pasqual.*, quia præceptum de non accedendo ad communionem post cibi, vel potus sumptionem, est negativum (4). Ad frangendum autem hoc jejunium, juxta regulas communiter a doctoribus assignatas, tria requiruntur : 1. Ut quod deglutitur ab extra sumatur; 2. ut sumatur per modum comestionis, aut potationis; 3. ut habeat rationem cibi, vel

(1) Ronc. de Eucharistia, pag. 3. qu. 6. resp. 6. — (2) Lib. 6. n. 282. — (3) Ibid. v. Num autem. — (4) C. 278.

potus. Itaque juxta I. regulam ad frangendum jejunium, sumendum est aliquid ab extrinseco; ita *Suar. Croix, Elbel, Sporer, etc.*, ex *S. Thoma* (1), qui dicit quod quidquid provenit ab intrinseco non potest dici quod comedatur, ideoque non lædit jejunium (2). Hoc posito, bene potest communicare qui sanguinem ex capite, vel gingivis manantem deglutit licet ex proposito id faceret; ita communiter *Suar. Laym. Bonac. Cabas. Habert, Antoine, Salmanticens.* quidquid dicat *Tournely;* quia ut dictum est cum *S. Thoma*, quidquid ab extrinseco non sumitur, non dicitur comedi (3).

36. — Sed hic fit dubium an frangat jejunium qui voluntarie deglutit reliquias cibi in ore relictas? *Suar. Quarti, Henriq. Castr. Elb. Coninch.* et alii penitus negant, dicendo tales reliquias reputari ut partes comestionis diei præcedentis, et videtur rubrica nimis adhærere huic sententiæ (*de Defect. n.* 3.), dum dicit : « Si reliquiæ cibi remanentes, » in ore transglutiantur, non impediunt communionem, cum non trans- » glutiantur per modum cibi, sed per modum salivæ. » Alii tamen communius, ut *Vasq. Laym. Bonac. Tourn. Ronc. Cabass.*, affirmant, cum hujusmodi reliquiæ transglutiuntur ex proposito, quia tunc id habet rationem novæ comestionis, et hujus sententiæ est etiam *S. Thomas* (4), qui dicit : « Reliquiæ cibi remanentes in ore, si casualiter transglu- » tiantur, non impediunt communionem; » igitur (juxta Angelicum) si voluntarie transglutiuntur, impediunt a communione. Hæc sententia videtur probabilior, licet primam non puto improbabilem; sed quia non nimis scrupulose in hoc incedendum est, ut bene advertit *Suar.*, libenter amplector sententiam *Card. de Lugo,* quam etiam sequitur Benedict. XIV. in suo celebri Opere *de Sacrif. Miss.* (5), quod reliquiæ a dentibus avulsæ, quæ super lingua sentiuntur, debent exspui; sed cæteroquin non adest obligatio diligentiam adhibendi eas a dentibus scalpendi; dum hæc obligatio nimis esset scrupulis obnoxia, et hoc videtur proprie requirere rubrica superius relata, dum dicit quod eæ reliquiæ transglutiuntur per modum salivæ (6).

37. — Et idem dicendum de reliquiis aquæ, qua abluitur os, quæ etiam impediunt communionem, si voluntarie absorbentur, non autem si præter voluntatem : ita communiter *Suar. Castrop. Tourn. Holzm. Salm.*, *etc.*, cum *S. Thoma*, loco cit., ubi dicit : « Et eadem ratio est de reliquiis » aquæ, vel vini, quibus abluitur os, dummodo non trajiciantur in » magna quantitate, sed permixtæ saliva quod vitari non potest. » Et idem docet rubrica, dicens : « Idem dicendum (nempe non frangere » jejunium) si lavando os, deglutiatur stilla aquæ præter intentionem; » igitur si aqua trajicitur præter intentionem, non frangitur jejunium (7). Non dubitatur autem quin frangat jejunium, qui in ore ante mediam noctem aliquid ex saccharo, vel melle confectum mittit, et post illam deglutit. Idem procedit de eo qui trajiceret sanguinem ex digito imbibitum, aut lacrymas ex oculis manatas; ita communiter doctores. Et idem dicunt de eo, qui casu in flumen decidens, aut ab aliis vi sibi illatâ, aquam, aut aliud potabile deglutiret (8).

38. — II. Regula est, ad frangendum jejunium requiri ut accipiatur aliquid per modum comestionis, aut potationis : quare communiter di-

(1) In 4. d. 8. q. 1. a. 4. solut. q. 2. — (2) Lib. 6. n. 278 et 279. — (3) N. 279. v. Secus vero. — (4) 3. p. q. 80. a. 8. ad 4. — (5) Lib. 3. c. 12. — (6) Lib. 6. n. 279. — (7) Ibid. Dubit. 2. — (8) Ibid. v. Idem.

cunt *Suar. Lug. Conc. Holzm. Ronc. Escob. Croix*, *Elb.* (quidquid dicant aliqui pauci) non lædere jejunium tabacum per nares sumptum, licet aliquid illius descenderet in stomachum, ratione supra allata; quia hujusmodi trajectio non est per modum comestionis, sed attractionis : saltem, ait Benedictus XIV. *de Synod.* (1), hoc est permissum propter usum universalem inter fideles receptum. Et hic obiter notandum id quod idem Pontifex refert, nempe quod Innoc. X et Innoc. XII excommunicationem inflixerunt in eos qui in ecclesia vaticana tabacum sumerent : et eamdem imposuit Urbanus VIII pro ecclesiis hispanicis; sed Benedictus XIII omnes istas prohibitiones abstulit (2).

39. — Pariter tabaci fumus ore haustus non frangit jejunium, ut etiam communiter docent *Suar. Villalob. Trullenc. Salm. Aversa*, *Holzm. Viva, Croix*, *Spor.*, *etc.*, cum eodem Benedicto XIV (3), qui similiter testatur hanc esse hodiernam consuetudinem confirmatam cum communi doctorum consensu. Limitant tamen *Salmant.* et dicunt frangere jejunium, qui ex proposito transmitteret fumum in stomachum; dicendo quod hæc esset vera comestio, dum talis fumus etiam aliquo modo nutriret; sed hæc limitatio communius et probabilius negatur ab *Escob. Præpos. Marc. Viva*, *Spor. Renzi*, *Tab. Dinna*, *etc.* Et ratio est, quia fumus non sumitur nec per modum cibi, ut dicetur in tertia regula, nec revera est cibus in se comestibilis, aut manducabilis quem voluerit Ecclesia prohibere, juxta communem doctorum sensum (4).

40. — Nec pariter frangit jejunium tabacum, aut aromata dentibus attrita, semper ac foras exspuitur succus; ita etiam communiter *Lugo*, *Holzm. Bonac. Spor. Coninch. Præpos. Trullench. Salm. Viva*, *Renzi*, *etc.*, adversus *Henno* qui sustinet quod mandendo illas res, semper aliqua portio in stomachum transmittitur, quamobrem evenit quod (ut dicit) pituita ejiciatur. Sed respondit *Cardinalis de Lugo* quod ad pituitam ejiciendam non requiritur ut succus in stomachum descendat, sed sufficit ut tabacum ad os applicetur; nam ita immittitur in stomachum virtus pituitam ejiciendi nervis mediis, qui ad stomachum respondent. Et hoc etiam, ut dicunt *Tannerus*, *Lugo*, *Escob. Tamb. Viva*, *etc.*, etiamsi deglutiatur, sed præter intentionem, aliquid succi, salivæ inseparabiliter admixti, quia tunc non trajicitur per modum cibi, sed salivæ. Imo *Lorichius* excusat, etiamsi casu granum integrum deglutiretur; sed hoc recte non admittunt *Bonac. et Tamb.*; secus vero esset si deglutiretur aliqua minima particula insensibiliter immixta salivæ, quia tunc revera per modum salivæ trajiceretur. Cæterum omnes conveniunt hujusmodi masticationem indecentem esse ante communionem, unde non est immunis a veniali, nisi adsit aliqua causa excusans (5).

41. — Volunt *Suar. Fagund. et Tambur. etc.* ne frangere quidem jejunium aquam per narices in stomachum transmissam, ut de tabaco dictum est. Sed ego hoc non admitto, si quis ex proposito id faceret, et quod de aqua puto, idem mihi videtur de tabaco, et de quocumque digeribili : quia licet hæc actio de se non sit potativa, nec manducativa, sed duntaxat attractiva, nihilominus quando illa ex proposito intenditur, et ordinatur a persona ad transmittendum in stomachum potum aut cibum, tunc per æquivalentiam illa actio induit moraliter rationem

(1) Lib. 11. c. 13. — (2) Lib. 6. n. 280. — (3) De Sacrif. Miss. l. 3. app. 9. § His suffulti. — (4) Lib. 6. n. 280. Dubit. 2. — (5) N. 280. Dubit. 3. —

potationis, aut manducationis; nam jam intercedit tam materia potabilis aut manducabilis, quam actio apta ad consequendum eumdem finem quem habet potatio aut manducatio (1). Secus vero, si casu in stomachum aliquid transmitteretur. Et idem dicunt communiter *Navar. Suar. Lugo, Habert, Concina, Ronc. Salmant. etc.*, de eo quod per modum respirationis deglutiretur, v. g., parum pulveris a vento sparsi, aut musca, aut gutta pluviæ, et hujusmodi, si hoc casu trajicitur, non frangit jejunium; sed illud frangit si data opera id fiat, quia tunc vera manducatio evadit (2).

42. — III. Regula: ad frangendum jejunium requiritur ut habeat rationem cibi vel potus. Hinc quæritur an deglutire capillos, ungues, lapides, ligna, chartam, et similia, impediat a communione? Alii universe negant, ut *Ledesm. Busemb. Diana, Renzi, etc.*, ex regulæ mox allatæ applicatione, nempe quia hujusmodi non habent rationem cibi, saltem quia usu communi cibi non reputantur. Alii contra universe affirmant, ut *Layman. Castrop. Wigandt, Ronc. et Salmant.*, dicendo quod reverentia erga communionem exigit ut ante illam nihil in stomachum transmittatur. Sed sententia communior, et quæ mihi magis arridet, est illa *Concinæ, Lugo, Tourn. Escob. Holzm. Vivæ, Spor.* et aliorum, quæ distinguendo dicit jejunium non frangere ea quæ digestibilia non sunt, ut sunt capilli, metallum, crystallus, ungues et serica aut lanea fila, quia hæc non nutriunt, nec cibi rationem habent. Citant adversarii pro se *S. Thomam*; sed nos ostendimus in opere morali *S. Thomam* in hoc nostræ sententiæ non adversari, saltem non esse aperte adversum (3).

43. — Contra frangunt jejunium omnia quæ digeri possunt, nempe illa quæ in stomacho cum alterari possint, in hominis substantiam convertuntur, ut sunt charta, paleæ, fila linea, pulveres medicinales, cera, quia hæc ordinarie aliquid mellis retinet; et idem dicunt *Lugo, Wigandt, Escob. Viva et Mazzot.* de terra, seu argilla quam solent comedere mulieres, dum in illa semper (ut dicunt) invenitur aliquid in stomacho alterabile, adeoque nutritivum (4).

44. — Notandum 1. celebrare statim a cœna insomnum et indigestum non impedire a communione ratione præcepti jejunii, ut docent communiter *Suarez, Juvenin. Bonac. Sot. Nav., etc.*; cæterum bene advertunt *Tournely et Concina cum S. Thoma* (5), quod aliquando convenit a communione abstinere ob mentis torporem, ratione cujus (ut loquitur Angelicus) *homo fit ineptus ad sumptionem hujus sacramenti.* Sed hoc non intelligendum cum quis, quantum potest, nititur ut a tali torpore liberetur, et ut devote ad sacramentum accedat, præsertim si vigilia aut indigestio provenerit ex justa, aut naturali causa, ut dicemus *n.* 56. in simili casu (6).

45. — Notandum 2. exspuere statim a communione culpa vacat, semper ac nulla suspicio subest quod aliquod fragmentum sit relictum in ore; ita *Sanch. Azor. Bonac. Wigandt, Holzm. Croix, ex S. Thoma.* Idem dicit *Holzm.* de comestione aut potatione statim post communionem, nam licet olim ex *c. Tribus, de Consecr. dist.* 3. jejunium protrahendum esset usque ad sextam, attamen, ut testatur *S. Thomas* (7), hoc præceptum jamdiu abrogatum est. Cæterum hoc facere sine causa,

(1) Lib. 6. v. Idem. — (2) Ibid. — (3) N. 281. — (4) Ib. v. Secus — (5) 3. p. q. 80. art. 8. ad 5. — (6) Lib 6. n. 289 v. Hic ultimò — (7) 3. p. q. 80. a. 8. ad 6.

dum etiam species sacræ perdurant in stomacho (ut per horæ quadrantem saltem pro sacerdotibus), non excusatur a veniali; ita communiter *Suar. Aver. Quarti, et Dicast. ex S. Thoma*, qui loco citato hæc subjungit : *Debet esse aliqua mora inter sumptionem hujus sacramenti, et reliquos cibos.* Dictum est *sine causa*, quia quælibet justa causa excusat, v. g., si daretur signum mensæ pro religioso, etc. (1).

46. — Videamus nunc in quibus casibus possit suscipi Eucharistia a non jejuno. I. Cum communio datur per viaticum in periculo mortis. Dictum est in *periculo*, quia ad recipiendum viaticum, non est necesse, nec laudabile exspectare tempus, quando nulla amplius spes vitæ subest; sed sufficit ut adsit periculum probabile mortis. Et tunc non dubitatur a doctoribus quin possit pluries accipi viaticum, etiam durante eadem infirmitate, dum hoc sacramentum non solum sumi debet ob præcepti satisfactionem, sed etiam ad robur adversus tentationes quæ in morte sunt validiores et periculosiores. Et hoc non tantum si novum superveniat periculum, sed etiam si idem perdurat : ita communiter *Sot. Suar. Tolet. Laym. Sylvest.*, *etc.*, cum *Benedicto XIV*, qui episcopos hortatur ut parochis insinuent, quod ipsi viaticum in eodem morbo ministrare debent usque ad duas aut tres vices (2).

47. — Quod dubitatur est 1. quantum intercedere debeat temporis inter unam et aliam communionem; communius *Sylvest. Concina, Tourn. Busemb. Salmant. etc.*, dicunt octo dies; alii sex, ut *Armil. Filliuc. Diana, Possev. etc.*; et non improbabiliter *Laym. Escob. Roncag. et Hurtad.* fidenter dicunt viaticum posse etiam sequenti die replicari, cum infirmus solitus erat sæpe communicare, et cum imminet morale mortis periculum; imo *Castrop. Armil. Tambur. et Dicast.* admittunt universe posse replicari qualibet die (3).

48. — Quæritur 2. an qui paucis ante diebus ex devotione communicaverit, superveniente mortis periculo teneatur sumere viaticum? Alii cum sententia communiori id negant, etiamsi ante octo dies communicaverit; ita *Laym. Suar. Conc. Ronc. Bon. etc.*, quia, ut dicunt, jam ille per eam communionem se ad mortem præparavit, qua re jam satisfecit fini præcepti. Hæc sententia est satis probabilis, saltem ut dicunt *Suar. et Lugo*, si periculum mortis naturaliter accidat, quia tunc tempore communionis sumptæ jam cœpit moraliter imminere periculum. Sed probabilius affirmant *Vasq. Castrop. Conc. Tourn. Habert, Dian. Salm.*, *etc.* quia hoc præceptum, quod divinum est, præcise obligat cum actu urget mortis periculum; et sicut non potest debito satisfieri antequam illud contrahatur, ita nec adimpleri præceptum antequam obligare cœperit. Nec valet dicere quod per illam communionem jam præcepti fini satisfactum sit, quia si hoc sufficeret, sufficeret etiam ad adimplendum præceptum paschale, ut quis communicaret die præcedente dominicam Palmarum; sed hoc nequit dici (4).

49. — Quæritur 3. an qui mane communicavit ex devotione, debeat aut possit viaticum sumere, superveniente mortis periculo? Tres adsunt sententiæ. Prima dicit teneri ut satisfiat præcepto. Secunda dicit non teneri, sed posse; ita *Roncag. Gob. Anacl. etc.* Tertia dicit non teneri nec posse, cum praxis Ecclesiæ ea sit ut nemo bis eodem die communicet. *Benedictus XIV, de Syn. l.* 7, *c.* 11, *n.* 2. dicit parochum posse quam

(1) Lib. 6. n. 285. — (2) De Synodo l. 7. c. 12. — (3) Lib. 6. n. 285. v. Sed, dubit. I. — (4) Ibid. Dubit. II.

maluerit harum amplecti sententiam, unde omnes tres ut probabiles habet. Cæterum inter has probabilior mihi videtur sententia *Cardinalis de Lugo,* qui distinguit, et dicit quod in morbo violento, v. g. si quis fuerit vulnere percussus, vel ex alto ceciderit, potest communicare: secus vero in morbo naturali, quia ille qui mane communicavit, et jam cœpit corripi morbo (qui diei progressu postea dignoscitur mortalis), moraliter communicavit in mortis periculo, quod jam mane aderat, licet lateret. Et idem dicendum cum *Suar.* de apoplexia, dum hic morbus judicatur quod jam prius in suis causis existebat (1). Advertendum cum *Viva et Salmant.* quod si infirmus sine difficultate potest recipere viaticum jejunus die sequenti, tenetur exspectare; modo interim absit periculum mortis; aut si non posset observari jejunium etiam postridie, quin omitteretur medicina opportuna; aut si sacramentum deberet afferri intempesta nocte. Cæterum recte dicunt *Sot. Nav. Filliuc. Salm.* et alii communiter quod in hoc non est scrupulose procedendum, dum concilium Constantiense, *sess.* 13. absolute eximit moribundos a lege jejunii (2).

50. — Quæritur 4. an sacerdos ministrans viaticum possit aliquando ex justa causa omittere verba illa: *Accipe, frater, viaticum, etc.*? Negant *Clericat. Tamb. Quarti, etc.* quia rituale rom. hoc expresse præcipit; et Paulus V, loquendo de rubricis in rituale præscriptis, dicit: *Inviolate observent.* Hoc non obstante probabiliter permittunt P. *de Alexand.* (de monialibus), *Tonellius et Pasqual.* in casu quo infirmus magna animi tristitia viaticum sit suscepturus; nam ad satisfaciendum præcepto non requiritur intentio satisfaciendi; sed sufficit ut ponatur opus præceptum, ut diximus supra, *tract.* 2. *n.* 29; aut sufficit intentio interpretativa. In quantum ad rituale, respondent quod illud præceptum non respicit omnia ibi descripta, sed illa tantum *quæ Ecclesia et probatus usus antiquitatis statuit*, ut loquitur bulla. Saltem non potest dici quod præceptum proferendi illa verba inducat gravem obligationem, sed tantum levem, a qua bene excusare potest quælibet justa causa, qualis esset illa supra adducta (3).

51. — Quæritur 5. an sacerdos non jejunus ad viaticum ministrandum possit celebrare? Affirmant probabiliter *Conc. Major. Fernand., etc.* et hanc sententiam uti probabilem admittunt *Lugo, Filliuc. Escob. Viva, etc.*; quia in eo casu, ut dicunt, debet præferri præceptum divinum quod obligat infirmos ad viaticum, ecclesiastico quod obligat sacerdotem ad non celebrandum non jejunum. Sed communissime et probabilius id negant *Sot. Silv. S. Anton. Suar. Lugo, Nav. Busemb. Salm. Tourn. etc.*, quia præceptum non celebrandi post cibi sumptionem etiam est divinum in substantia, ratione reverentiæ sacramento debitæ. Nec valet dicere quod idem præceptum quod permittit infirmo communicare non jejuno, permittit etiam sacerdoti non jejuno celebrare, ut infirmus communicet; quia respondetur quod in tantum infirmus non jejunus potest communicare, quia in ipso concurrunt in eo casu tam præceptum ecclesiasticum jejunii, quam divinum sumendi viaticum, ideoque hoc, cum sit divinum, præferendum est; sed sacerdos qui unico tenetur præcepto non celebrandi non jejunus, non potest hoc violare ut infirmus suo satisfaciat (4).

(1) Lib. 6. n. 258. Dubit. III. — (2) Ibid. v. Hic autem. — (3) Ibid. v. Dubit. 4. — (4) N. 286. v. Quæritur utrum.

52. — Hactenus de viatico; nunc ad alios casus descendamus in quibus possit eucharistia sumi a non jejuno. II. Potest sumi a non jejuno cum subest periculum ne eucharistia pereat, aut male tractetur. Et tunc si desit sacerdos, potest eam sumere etiam laicus; et potest licite sacerdos etiam eam præbere laicis non jejunis, ut dicunt *Suar. Vasq. Lugo et Busemb.* (1).

53. — III. Cum periculum scandali esset si omitteretur celebratio aut communio. Unde fit quod si sacerdos in celebrando recordaretur non esse jejunus, si id post consecrationem accidat, tunc certum est quod potest celebrationem prosequi, quia non potest sacrificium imperfectum relinqui, ut dicemus numero sequenti; sed cum recordatur ante consecrationem, debet ille a missa desistere, semper ac potest sine scandalo, aut infamiæ nota, ut dicunt omnes cum *S. Thoma* (2). Nihilominus *P. Concina* cum nonnullis aliis dicit hic quod raro potest hoc scandalum accidere, dum illi facili negotio occurri potest, declarando se inconsiderate aliquid sumpsisse. Sed contra *S. Bonav. Sot. Angel. Regin. etc.* dicunt saderdotem nunquam posse missam inchoatam deserere, cum celebrat in publico, quia quasi nunquam tunc potest sine scandalo desistere ab ea, et idem sentit *continuat. Tourn.* (cui ego adhæreo), dicens quod semper potest timeri scandalum, modo celebrans non esset vir nota, aut saltem præsumpta probitate (3).

54. — IV. Cum perficiendum est sacrificium. Quod multifariam evenire potest. I. Si sacerdos animadvertat pro vino sumpsisse aquam, etc.; tunc potest aut novam hostiam simul cum vino consecrare, ut multi autumant fieri debere, aut potest consecrare solum vinum, ut admittunt alii; utramque sententiam rubrica (*de Defect. tit.* 4. *n.* 5.) dicit esse probabilem, si celebretur in loco publico; tunc enim bene potest consecrari tantum vinum ad vitandum scandalum. Advertunt *Tamb. Lugo et Conc.* quod si sacerdos animadverteret errorem, dum in ore adhuc retinet aquam, debet eam tunc deglutire, ne se periculo exponat projiciendi aliquod fragmentum hostiæ una simul cum illa. Insuper advertunt *Coninc. Laym. Salm. et Busemb.* quod si sacerdos id advertit, cum jam est ad sacristiam regressus, tunc omittere debet novam consecrationem facere. Quod si ante missæ absolutionem, sed post sumptionem aut post consecrationem de vini materia dubitaret, dicunt *Tamb. Spor. Mazzot.* quod præsumenda est materia apta, dicentes possessionem stare pro vini substantia. Sed dicunt melius *Vasq. Gob. Avers. et Croix*, quod semper ac adest prudens dubium, et potest aliud vinum haberi, debet illud exspectari et consecrari, dum non potest dici esse in possessione vinum illud de quo jam dubitatur an sit vinum, sed potius possidet præceptum faciendi sacrificium integrum. Cum tamen adsit tale dubium, dicunt quod secundum vinum sub conditione consecrandum est, si prima materia consecrata non fuit; alioquin etiam incurritur periculum faciendi sacrificium mutilatum (4). II. Debet sacrificium perfici a sacerdote non jejuno, si contingeret quod celebrans post consecrationem deficiat; nam tunc tenetur alius sacerdos (si adest) etiam non jejunus sacrificium perficere (5). III. Si post consecrationem alterius speciei recordetur sacerdos non esse jejunus, quia tunc tenetur perficere sacrum. Dictum

(1) Lib. 6. n. 287. — (2) 3. p. q. 83. a. 6 ad 2. — (3) Lib. 6. n. 287. v. 3. Si grave, et seq. — (4) N. 288. et etiam 206. v. Quoad vinum. — (5) N. 286. ad II.

est *post*, nam ante tenetur illud deserere, quoties sine scandalo aut infamia potest, ut paulo ante diximus (1). IV. Si, ablutione sumpta, advertat sacerdos aliquas reliquias ejusdem sacrificii relictas fuisse, ut diximus *n.* 38 (2). Dicunt *Bonac. Filliuc.* et alii, quod cum post sanguinis sumptionem, hostiæ particula calici adhæsisset, aut palato, decentius est cum ablutione eam sumere quam digito ad calicis labium eam attrahere, et sic eam sumere; sed rubrica utrumque permittit. Certum est sumere hostiam simul cum ablutione tam a sacerdote quam a laicis, non lædere legem jejunii, quia licet vinum trajiceretur antequam deglutiatur hostia, talis sumptio censetur moraliter una, ut docet *Bened. XIV* (3), et communiter *Lugo*, *Suar. Vasq. Laym. Castr. Conc. Bonac. Holzm. Croix*, *Salm. etc.* (4).

55.—V. Licitum est non jejuno celebrare ad mortis periculum vitandum; ita *Sylvest. Viva*, *Diana*, *Salm. etc.* modo id non exigatur in Ecclesiæ contemptum. Admittunt etiam *Sylvest. et Diana* posse celebrari mortis metu sine vestibus sacris, extra altare, etc. dicentes præceptum Ecclesiæ non obligare cum tanto onere. Sed merito has opiniones non admittunt *Suar. Tamb. Tourn. Merati*, *Ronc. Conc. Cajet. Sanch. Castrop. etc.* etiamsi celebrandum esset ad dandum viaticum, ut subjungunt *Lugo*, *Dicast. et Bened. XIV* (5), quia (ut recte advertit *La Croix*) in praxi contrariæ sententiæ difficulter possunt esse licitæ, dum difficulter, ita celebrando, potest vitari contemptus, ut iidem *Laym. et Escob.* fatentur, aut saltem scandalum et gravis irreverentia : itaque subintrat præceptum naturale, saltem reverentiæ debitæ sacrificio, a quo præcepto non excusat metus mortis (6).

56.—Pro complemento hujus materiæ, nempe dispositionis ad communionem, quæritur 1. an pollutio habita eadem communionis die impediat ab illa? Distinguendum : si pollutio fuit voluntaria, absolute loquendo, per se non impedit (modo præcesserit, intellige, debita confessio), ut omnes concedunt; communiter tamen doctores docent teneri pœnitentem sub veniali abstinere ea die a communicando, propter reverentiam sacramento debitam : ita *Lugo*, *Salm. Conc. Viva*, *etc.*, ex *S. Thoma* (7), qui tamen excipit : *Nisi magna necessitas urgeret*; quod intelligitur, ut recte aiunt *Bonac. Led. Grand. Salm. Viva*, et alii passim, nisi scandalum vel alia justa causa communionem exigat, *prout prudenti confessario videbitur*, uti loquitur rubrica missalis (*de Defect.*, *n.* 9.). Si vero pollutio fuerit involuntaria, etiam communiter docent *S. Bon. Gerson*, *Navar. Laym. Soto*, *Suar. Vasq. Salm.* et alii plures, cum rubrica *loc. cit.*, nullam esse obligationem abstinendi a communione; modo nulla fuerit relicta et adhuc perseveret perturbatio mentis orta ex delectatione ante habita, vel ex turpi imaginatione pollutionem concomitante; cum hujusmodi enim perturbatione accedere, communiter non excusatur a veniali, nisi adsit aliqua justa causa necessitatis, aut devotionis, ut recte limitant *Castr. Sanch. Gers. Laym. Holzm. Salm.* et alii cum *S. Th. l. c.* ubi ait : « Si necessitas immineat, vel » devotio exposcat, talis non impeditur. » Vel nisi homo conetur, quantum potest, perturbationem illam repellere, et media adhibere ut devote accedat, prout rationabiliter docent omnes auctores mox supra relati, cum

(1) Lib. 6. n. 287. v. Si sacerdos et 288 ad III. — (2) Ibid. ad IV. — (3) De Sacrific Missæ l. 3. c. 17. — (4) Lib. 6. n. 288. ad V. — (5) De Sacr. Miss. l. 3. c. 7. n. 1. in fine. — (6) Lib. 6. n. 289. — (7) In 4. d. 9. q. 1. a. 4. q. 2. ad 2.

P. Suarez, qui pro hac re affert Justinum dicentem : « Non est æquum » propter hanc involuntariam passionem abstinere a mysteriis (1). »

57. — Quæritur 2. an copula conjugalis a communione impediat? Quidquid aliqui dicant, communiter doctores tradunt non excusari a veniali propter indecentiam, qui ad Eucharistiam accedit eadem die qua copulam habuit causa voluptatis : ita *S. Thomas* (2), ex D. Gregorio in *c. Vir*, 7. *caus*. 3. *q*. 4. qui ait : « Cum vero non amor ob procreandas » soboles, sed voluptas dominatur in opere, tunc prohiberi debet ne » accedat ad hoc Sacramentum. » Recte vero dicunt *Sanch. Antoine*, *Salm.* cum aliis, quod a prædicta culpa excusat quævis causa honesta, puta solemnitas, sive indulgentia eadem die occurrens, evitatio scandali aut notæ, specialis devotio, etc. Si autem copula fuerit absque culpa, v. g. ad prolem gignendam, tunc quamvis sit congruum ad aliam diem communionem differre, nulla tamen est obligatio ab illa abstinere; quia procreatio sobolis, cum sit actus omnino honestus, satis reparat indecentiam, ut communiter dicunt *S. Thomas, loco cit. Lugo*, *Sanch. Conc. Petrocor. Salm. etc.* ex D. Gregorio supra relato. Nec obstat textus in *c. Sciatis, caus*. 33. *q*. 4. ubi D. Hieronymus docet abstinendum; nam respondet Angelicus (3), ibi sermonem fieri tantum de altaris ministris conjugatis, quales sunt Græci (4). Item communiter docetur de conjuge reddente debitum, nempe quod iste tantum causa consilii abstinere potest a communione, sed non tenetur; ita *S. Thom. S. Bon. S. Anton. Albert. M. Dian. Carthus. Sotus, Palud. Suar. etc.* Et sic pariter docuit S. Franciscus Salesius (5), sic dicens : « Deo dis» plicebat in veteri lege, ut creditores quod sibi debebatur, diebus festivis » exigerent, sed nunquam prohibuit quominus debitores debitum suum » redderent. Indecens est debiti matrimonialis solutionem die commu» nionis adurgere; sed inconveniens non est, imo meritorium est red» dere. Hinc est quod ut reddat hoc debitum, non debet quis commu» nione privari, si eam exposcit. Certum est quod in primitiva Ecclesia » fideles quolibet die communicabant, licet essent matrimonio ligati, et » benedictione filiorum generationis donati essent. » Idemque videtur clare docuisse adhuc D. Augustinus (super psalm. 149. n. 14. in fine dicendo : « Si non exigis, redde; pro satisfactione perfecta Deus tibi » computabit, si reddis quod debetur uxori. » Et revera, si redditio debiti conjugalis est actus virtutis, cur a communione impediet (6)? Hinc si confessarius rogatur ab uxore quid agere debeat, si in die communionis vir debitum ab ipsa petat? Sapienter docent *Suar. Laym. et Sanch.*, respondendum quod si mulier frequenter communionem suscipit, reddat et communicet; si autem raro, ipsa virum precetur ut pro illa die abstineat; at si rogatio non proficit, adhuc communicet, nisi ea redditione magnam patiatur perturbationem, et ipsa non conetur repellere (7). Debitum autem reddere in die communionis post ipsius acceptionem excusatur ab omni culpa. Petere vero post communionem, alii dicunt esse veniale, et quidem probabiliter, nisi justa subsit causa; sed communius *Sanch. Nav. Victor et Tamb.* sentiunt id esse tantum consilii (8).

58. — Ad corporis dispositionem etiam spectat ad communionem non

(1) Lib. 6. n. 272. — (2) 3. p. q. 80. art. 7. ad 2. — (3) In 4. dist. 32. q. 1. a 1. ad 1. — (4) Lib. 6. n. 273. — (5) Introduct. ad vitam devot. p. 2. c. 20. — (6) Lib. 6. n. 274. — (7) Ibid. v. Quid autem. — (8) Ibid. v. Die autem.

accedere cum aliqua externa immunditia notabili, et quæ facile auferri potest; quia si est occulta aut perpetua et involuntaria, ut esset lepra, aut scabies, hæc non impedit, ut dicunt doctores communiter. Notandum tamen quod sacerdos lepra fœdatus, aut alio morbo laborans qui horrorem affert, prohibitus est celebrare, ut dicitur in *c. Tua nos, de cler. ægrot., pro scandalo et abominatione populi*, ut loquitur textus; quare hic secreto bene potest celebrare (1). An mulieres tempore menstrui valeant communicare? ait *Suar.* has sub veniali teneri ad differendam communionem, si commode possunt; sed communiter et probabilius hoc tantum esse consilii putant *Palud. Alens. Castrop. Salm. et Laym.* ex S. Gregorio (apud *Laym.*), qui de hujusmodi muliere loquens sic dicit: « Si ex veneratione magna percipere non præsumit, » laudanda est; sed si percipiat non judicanda. » Mulieribus quæ immodeste ad communionem accedunt, v. g. denudato pectore, bene dicit *P. Concina* quod communio deneganda est. Insuper convenit ut qui communicat, arma deponat (2). Item notandum quod sacerdos qui more laicorum communicat, aut ex infirmitate, aut ex alia causa, debet habere ad collum stolam; et hoc præceptum fuit a concilio Bracarensi sub pœna excommunicationis, ut in *can. Ecclesiastica*, 9. *dist.* 23; séd dicunt *Azor. Turr. et Tamb.* tale decretum abiisse in desuetudinem. Nihilominus communius et rectius *Suar. Gavant. Bonac. et Barb.* non eum damnant de peccato mortali, sed de veniali; tanto magis quod talis ritus expresse præscribitur a rubrica: « Sacerdotes vero cum stola com» municent (3). »

CAPUT IV.

DE SACRIFICIO MISSÆ.

59. *Videnda quæ dicentur in examine ordinandorum infra in append. III.* Licitum est recipere stipendium etiam divitibus. — 60. Qui pro una Missa recipit duplex stipendium.—61. Quodnam judicatur justum stipendium. — 62. Potest exigi majus taxa, sed potest prohiberi minus; an qui accepit minus, possit diminuere Missas.— 63. Qui omittit celebrare Missam quam promisit pro parvo stipendio. — 64. Qui paciscitur de stipendio. — 65. Qui retinet sibi partem, aut celebrat per alium, collato ei minori stipendio; et cui restituenda est pars retenta. — 66. Si eleemosyna pinguis data est intuitu personæ. — 67. De Capellanis. — 68. De administratoribus ecclesiarum. — 69. Si celebrans partem retentam remittit; et si executor testamenti, etc. — 70. Qui colligit eleemosynas, etc. — 71. Qui permutat Missas. — 72. Pro quo debent applicare Missas Curati. — 73. Pro quo alii beneficiati et capellani monialium, etc. Et an aliquando possint applicare pro aliis, aut abstinere. Si infirmantur, etc. De Missa conventuali.—74. An Missæ præscribantur. — 75. An Capellanus possit mutare ecclesiam, altare, etc. Si non celebrat in altari privilegiato. Si celebrat per alium. — 76. De reductione. — 77. Deficientibus reditibus, an possit Episcopus diminuere Missas. — 78. An possit hoc facere Capellanus. De Missis gregorianis. — 79. An religiosus possit applicare contra voluntatem Prælati. — 80. An sufficiat applicatio habitualis. — 81. De applicatione in confuso. — 82. De conditionata. — 83. Si in die Defunctorum, etc. De altari privilegiato. — 84 ad 86. Peccat graviter qui festinanter celebrat. — 87. De resolutionibus sacræ Congregationis Rituum. — 88. Catalogus Decretorum sacræ Congregationis.

59. — De Eucharistia ut sacrificio fusius in *examine ordinandorum, appendic. III.* ex *n.* 95 *et seq.;* duntaxat hic adnotabimus nonnulla magis peculiaria circa stipendium et circa missæ applicationem. Et primo circa stipendium, dicimus quod recipere stipendium pro celebranda missa sit licitum; nemo est qui dubitat, dum *S. Thomas* dicit: (4) « Sacerdos non » accipit pecuniam quasi pretium consecrationis, sed quasi stipendium

(1) Lib. 6. n. 275. — (2) Ibid. v. An vero. — (3) N. 276. — (4) 2. 2, q. 100. a 2, ad 2.

» suæ sustentationis. » Et quia etiam divites mercede digni sunt, cum aliquod opus ponunt pretio dignum, ideoque etiam sacerdotes divites licite exigunt stipendium, ut communiter (contra *Caj. et Sylv.*) docent *Sot. Gers. Suar. Thomass. Lugo*, *Tourn. Conc.* et alii (1). Quod autem non sit simonia principaliter missam celebrare ob stipendium, locuti fuimus supra, *tract.* 4. *n.* 45, et negavimus ratione ex *S. Thoma* superius allata, quia tale stipendium non recipitur ut merces rei spiritualis, sed ut sustentatio personæ quæ operam suam corporalem in missæ celebratione impendit.

60. — Adnotandæ 1. duæ propositiones ab Alexandro VII proscriptæ; prima n. 8, dicebat : « Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem; idque post decretum Urbani VIII. » Et ratio est hujus proscriptionis, quia applicatio fructus specialissimi est nimis incerta; nam licet multi doctores id admittant, multi tamen negant, ut *Laym. Lugo*, *Suar. Vasq. Tamb. etc.* Secunda propositio quæ est 10. dicebat : « Non est contra justitiam pro » pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre; » neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione » etiam juramento firmata danti stipendium, quod pro nullo alio offeram. » Et ratio hujus proscriptionis est quia licet probabilis sit sententia *Gonet. Habert*, *Petrocor. Pignatel. Tourn. Cani*, *Salm. etc.* et pro ipsis est etiam *S. Thomas* (2). quod missa sit valoris infiniti tam intensive quam extensive, quia sacrificium altaris est idem ac illud crucis, quod fuit valoris infiniti; et in tantum effectus est finitus, quia finita est hominis capacitas pro quo offertur, unde quisque pro sua capacitate percipit fructum; hoc non obstante, etiam probabilis est sententia opposita *S. Bon. Scoti*, *Palud. Ronc. Sot. etc.* qui dicunt sacrificium esse valoris finiti tam intensive quam extensive, ita ut cum applicatur pluribus minus prodest unicuique quam cum applicatur pro uno solo (3).

61. — Notandum 2. quod taxa justi stipendii missæ non debet computari quantum est victus diei, ut dicunt *Cajet. et Sot.* dum sacerdos in celebranda missa non insumit nisi minimam diei partem; sed est illa quæ determinatur aut a synodo diœcesana, aut a consuetudine, aut ab episcopo loci, ut dicunt communiter *Suar. Busemb. Conc. Tamb. etc.*, et sic declaravit sacra congregatio (4). Et huic taxæ tenentur stare etiam regulares, ut etiam dicunt communiter *Vasq. Mol. Conc. et Viva* cum alia declaratione S. C. (5). Quapropter recte dicit *Ronc.* quod si testator reliquit Missas celebrandas, non taxata eleemosyna, celebrandæ sunt ad taxam communem, aut taxandæ sunt juxta loci consuetudinem, prout etiam declaravit S. C., habita ratione hæreditatis pinguis aut tenuis (6).

62. — Notandum 3. quod quamvis sacerdotes non possint exigere stipendium majus taxa, nihilominus non prohibet consuetudo; nec prohibere potest episcopus quominus recipiatur majus solito, si spontanee eis offertur, ut recte dicunt *Less. Lugo*, *Suar. Bonac.* cum decreto S. C. (7). Contra bene potest episcopus prohibere ne acceptetur stipendium minus justo pretio, saltem infimo, quod nostris regionibus est valor caroleni sive

(1) Lib. 6. n. 316 et 317. — (2) 3. p. q. 79. a. 5. — (3) Lib. 6. n. 312. v. Hic autem. — (4) N. 319. — (5) N. 320. — (6) Ibid. Dubit. 5 — (7) Ibid. dubit. 2.

julii, ut declaravit S. C. conc., et docent *Suar. Bonac. Ronc. et Lambertini*, *Notif.* 56. *num.* 11. contra *Sot. et Nav.* qui pro se citant *S. Th.* (1), et in casu quo episcopus prohibet, tenentur subditi obedire, esto *Soti* opinio esset probabilis; nam in dubio an superior excedat necne suam potestatem, tenentur subditi obedire (2); vide dicta supra *tr.* 13. *n.* 17. ad notand. 5. In casu tamen quo sacerdos acceptasset illud tenue stipendium inferius justo (quidquid dicant nonnulli auctores), non potest ipse diminuere numerum missarum, nec applicare unam missam pro duobus, qui medietatem stipendii pro qualibet missa obtulissent, ut decrevit Innoc. XII. in sua Bulla *Nuper*, confirmante decretum S. C. editum jussu Urbani VIII (vide decretum *n.* 88. *decret. II.* in calce hujus tractatus). Hoc tamen intelligitur cum sacerdos acceptat celebrare certum numerum missarum pro tali stipendio; secus autem cum non advertit eleemosynæ tenuitatem, ut animadvertunt *Laym. Barb. Ronc. Tourn. etc.* Sacerdos autem qui promittit hæredi statim se celebraturum missam pro testatore, habita ei fide de stipendio, tenetur celebrare ante solutionem; *Salm. Tapia*, *Villalob. etc.* (3).

63. — Sed restat dubium an qui promittit unam missam pro tenui stipendio, peccat graviter si eam omittat? Negant *Castrop. Sporer*, *Salm. etc.*, habita ratione stipendii quod non est materia gravis. Sed probabilius affirmant *Croix*, *Holzm. Ronc. etc.* quia in hoc non tantum attenditur stipendii valor, quantum damni gravitas quod proximo infertur, eum privando injuste (propter pactum conventum) fructu sacrificii. Secus autem dicunt alii auctores cum *Suar. Sanch. etc.* si sacrum fuerit gratis promissum, ex sententia probabili, ut diximus supra, *tract.* 10, *n.* 127, quod simplices promissiones non inducunt gravem obligationem (4).

64. — Notandum 4. bene licere sacerdoti pacisci de stipendio missæ, cum illud est juxta taxam, aut consuetudinem; ita communiter *Less. Laym. Castrop. Sot. Ronc. Salm.* contra *P. Concin.* quia licet stipendium non debeatur ex justitia ut pretium sacrificii, debetur tamen ex justitia ut sacerdotis sustentatio, ideoque bene potest deduci in pactum. Nec obstat *c. fin. de pactis*, ubi videntur prohiberi omnes pactiones circa spiritualia, quia hoc intelligitur (ut bene respondet *Ronc.*) de solis pactis illicitis, cum dicatur ibi : « Nam pactum turpe, vel rei turpis, » nullam obligationem inducit. » Et revera hæc pacta reprobantur a Tridentino (*sess.* 22. *decr. de observ. in celebr. miss.*) circa eleemosynas missarum, dum ibi præcipitur episcopis ut prohibeant *importunas atque illiberales eleemosynarum exactiones* : dicitur *illiberales*, nempe illæ quæ sponte non sunt oblatæ, sed importune extortæ (5).

65. — Notandum 5. quod si quis recipit eleemosynam pro missa, non potest eam dare aliis celebrandam, retenta sibi stipendii parte. Hoc posito cum decreto S. C. concilii approbato ab Urbano VIII, et confirmato ab Innoc. XII (vide *num.* 88, *decret. III.*); deinde damnata fuit ab Alexandro VII hæc propositio 9 quæ dicebat : « Post decretum » Urbani potest sacerdos, cui missæ celebrandæ traduntur, per alium » satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi re- » tenta. » Et hoc dicebant hi auctores falso supponentes decretum Urb.

(1) 2. 2, q. 100. a. 3. — (2) Lib. 6. n. 320, Dubit. 3. — (3) N. 320. v. Casu autem. — (4) N. 317. Quær. III et IV. — (5) N. 320. Dubit. 4.

non fuisse acceptatum. Novissime autem Benedictus XIV, 30 junii 1741, in sua bulla *Quanta cura*, imposuit suspensionem ipso facto reservatam Pontifici in clericos, et excommunicationem papalem in laicos qui hoc agerent. Dicebant autem nonnulli doctores quod sacerdos qui hoc facit, licet peccet, non tenetur ad restitutionem partis retentæ; ita *Suar. Nav. Vasq. Bonac. etc.*; et *Viva* dicit eam opinionem non carere probabilitate, dum qui recipit stipendium jam acquisivit dominium, et contra jam satisfecit celebrationi per alium; sed hæc opinio post præfatam propositionem damnatam videtur non posse sustineri, ideoque post præfatam damnationem communiter dicunt *Vidal. Coreglia*, *Croix*, *Spor. Holzm. Conc. Tourn. et Mazzot.* quod sacerdos tenetur ad restitutionem; quia licet acquirat eleemosynæ dominium, attamen illud acquirit juxta voluntatem eorum qui dant eleemosynam; et qui eleemosynam præbet non solum petit missam, sed etiam vult ut illa tali eleemosyna celebretur, nam majus stipendium facit ut ipse uberiorem fructum ex sacrificio percipiat; itaque hæc intentio intrat in contractus substantiam, ideoque si sacerdos partem stipendii retinet, injuste contra dantis voluntatem retinet (1). Præterea advertendum quod dicunt *Croix*, *Pasq. Conc. et Viva*, quod si quis dat eleemosynam pinguem sacerdoti, quia eum singulari pietate virum habet, sacerdos non potest alii missam celebrandam dare qui simili pietate non habetur, licet integrum stipendium ei præbeat. Dicunt tamen *Croix et Concina* quod hoc non est damnandum sub gravi, nisi cum judicaretur hoc graviter latum iri ab offerente (2). Cuinam autem facienda sit restitutio partis stipendii retentæ: *Croix*, *Pasqual.* putant posse fieri tam ipsi offerenti quam celebranti. Sed probabilius dicunt *Spor. Holz. et Tourn.* quod fieri debet ipsi celebranti, quia cum transfertur ad ipsum onus celebrandi, transfertur etiam jus ad integrum stipendium juxta voluntatem offerentis (3).

66. — Igitur cum recipitur eleemosyna pro missa, debet illa integre exhiberi celebranti, sed excipitur primo si illud stipendium majus daretur alicui, non solum ratione sacrificii, sed etiam intuitu personæ, conjunctionis, gratitudinis, aut paupertatis, et hujusmodi. Et non est necesse ut offerens eleemosynam hoc exprimat, sed sufficit ut ex circumstantiis hoc moraliter constet, ut communiter dicunt *Passer. Mendo*, *Ronc. Dicast. Viva* et alii (4).

67. — Excipiuntur 2. capellani, beneficiati, qui possunt aliis celebrationem missarum beneficii committere, tradito eis consueto stipendio; ita communiter doctores, et patet ex approbatione ejusdem Innoc. XII, in cit. bulla *Nuper*, *ibid. v. Excipitur III.* Et hoc idem licet capellano amovibili ut dicunt *Lugo*, *Ronc. Holzm. etc.*; et ita declaravit S. C. conc.; vide *n.* 88 *decret. IV*. Idem dicunt *Viva*, *Croix*, *Gob. etc.*, de sacerdote cui commissa est celebratio missæ perpetuæ. Idem quoque dicunt *Ronc. Passer. Tamb. Ric.* et alii, de sacerdote qui celebraturus pro aliquo pingui legato, quod ei relictum est cum onere celebrandi missas pro tota vita ejus. Ratio est quia omnia decreta huic adversantia loquuntur tantum de missis manualibus (5).

68. — Advertendum tamen quod præfata exceptio valet pro capella-

(1) Lib. 6. n. 322. — (2) N. 321. v. Hic autem — (3) N. 322. v. Cui autem. — (4) N. 321. v. Ab hac. — (5) Ibid. v. Idem.

nis, non autem pro administratoribus ecclesiarum; nam isti nihil sibi possunt retinere ex stipendio missarum, et nec pro expensis in missarum celebratione faciendis, nisi alios ecclesiæ non haberent reditus (1). Vide decretum S. C. confirmatum ab Innoc. XII, *num.* 88, *decreto V.* Et hic obiter advertendum quod idem Innoc. XII, in præfata bulla, *Nuper*, anno 1697, præcepit omnibus ecclesiarum administratoribus, ut expositam haberent tabellam missarum tam perpetuarum quam ad tempus (2).

69. — Nonnulli doctores excipiunt etiam casum in quo sacerdos, cui committitur celebratio, sponte omnino remitteret stipendii partem; ita *Tourn. Ronc. Viva, etc.* Sed hæc opinio non est amplius sustinenda post præfatam bullam Benedicti XIV, ubi idem declaravit : *Non posse* (sunt verba Pontificis) *alteri stipendium minoris pretii erogare, etsi eidem sacerdoti celebranti se majoris pretii eleemosynam accepisse indicasset* (3). Et ita nec est probabilis opinio *Tamb.* qui dicit quod exsecutor testamenti, si missas relictas a testatore celebrandas curaret alibi, ubi taxa est minor, posset sibi retinere superfluum, quia tunc excessus ille est fructus suæ industriæ. Sed hoc communiter reprobatur a *Viva, Diana, Ren. Ronc. Conc.*, quia exsecutor nullum habet titulum quo superfluum sibi possit retinere, dum ille nunquam acquisivit dominium stipendii (4).

70. — Quæritur 1. an sacerdos colligens eleemosynas pro missis possit aliquid retinere ob laborem suum? Negat *P. Conc.* ex eo quia Benedictus damnavit eum qui *stipendia majoris pretii colligens, missas, retenta sibi parte, celebrare fecerit.* Nihilominus non improbabiliter affirmat *P. Viva*, semper ac merces illa correspondeat labori, et missæ non sint traditæ ut celebrentur ab ipsomet, dum hæc merces est justa, et juxta offerentium voluntatem. Nec obstat quod dicitur in eadem bulla, quia hoc intelligitur prohibitum, cum quis consulto ad eleemosynas colligendas circumferretur, ut sic turpem faceret quæstum ex missarum majoris pretii collectione, ut celebrari faceret minori pretio : secus vero cum designatus ad id fuisset ratione officii (5).

71. — Quæritur 2. an sacerdos qui hodie accipit pinguem eleemosynam ut celebret, possit efficere ut alius celebret pro seipso, promittens die crastino sese celebraturum pro illo qui die crastino celebraturus esset pro eleemosyna ordinaria; at die crastino ille pro missa quam istius nomine celebrare deberet, offerret stipendium ordinarium ipsi ut celebret ipsemet? Affirmant *Croix et Mazzot.* quia hic, ut dicunt, non retinet partem pretii, sed permutat missas et dies. Sed ego in hoc adhæreo *P. Concinæ* qui id non admittit, dum videtur talis permutatio involvere turpem quæstum; nihilominus recte non adhæret, prout nec ego adhæreo ei qui hoc de gravi damnaret, præsertim si paupertas excusat (6).

72. — Notandum 6. loquendo de beneficiatis, pro quo teneantur applicare missas. Circa parochos olim diversæ circumferebantur sententiæ; sed hodie per bullam Benedicti XIV, *Cum semper*, 29 augusti 1744, statutum est parochum teneri applicare missam pro populo in omnibus dominicis et festis diebus (comprehenduntur etiam dies festi, in quibus

(1) Lib. 6. n. 322. Dubit. 5. — (2) Vid. Instr Conf. Nov. part. 2. n. 406. — (3) Lib. 6. n. 321. v. Excipiunt II. — (4) N. 322. Dubit. 2. — (5) Ibid. Dubit. 3. — (6) Ibid. Dubit. 4.

Papa dispensavit opera servilia), et licet congruam non haberent sustentationem. Declaravit contra quod si parochia reditus uberes haberet, non tenetur (ut alii volebant) applicare sæpius missam (1); vide dicta supra, *tract.* 7, *c.* 7, *n.* 29.

73. — Loquendo de aliis beneficiatis non curatis, isti, quoties in beneficii fundatione non exprimitur quod ipsi teneantur applicare pro fundatore, tenentur pro eo celebrare, ut declaravit S. C. conc. (2). Et idem dicitur de capellanis confraternitatum et monialium qui celebrant ad hoc ut confratres aut moniales sacro intersint : isti etiam pro illis tenentur celebrare : vide *n.* 88, *decret. VII.* Nihilominus *Lezana*, *Homob. Filib. Diana*, *Stephan. Salmantic.* et alii communissime concedunt capellano posse quater, aut septies, in anno celebrare pro anima sua, aut alicujus sibi stricte conjuncti, aut amici charissimi, aut benefactoris, quia in hoc præsumitur consensus fundatoris; modo nullum accipiat stipendium, ut bene advertunt *Bonac. Gobat. Holzm. Pasqual. Elb. Diana*, *Salmanticens.* et alii communiter; quia hoc esset contra mentem fundatoris. Præterea dicunt *Suar. Azor. Bonac. Sylvest. Salm. Busemb. etc.* posse capellanum reverentiæ causa abstinere a celebrando semel in hebdomada, ut deducitur ex *cap. Significatum*, *de Præbendis*, ubi dicitur quod capellani tenentur quotidie celebrare, *salva honestate et debita devotione.* Hoc tamen dicunt *Lugo et Salm.* cum aliis communiter non intelligi, cum obligatio dirigitur ad celebrationem in aliqua ecclesia, v. g., si fundator dicat : *Volo ut in tali ecclesia quotidie celebretur missa :* sed intelligi tantum cum obligatio dirigitur ad ipsum sacerdotem, et intelligi etiam, ut dicunt *Gobat. Tambur. et Ronc.* cum non constat de contraria fundatoris mente; quia si in fundatione exprimeretur ut quotidie celebretur missa a capellano, aut ab aliis, tunc recte dicit *Ronc.* quod nulla die potest omitti missa, et affert declarationem S. C. (3). Si vero capellanus infirmaretur, cum infirmitas est brevis, communiter dicunt *Lug. Lezan. Riccius*, *Diana*, *Busemb. et Salm.* quod non tenetur celebrare per alium, modo fundator non expresserit ut nunquam alicubi missa deesset, ut supra dictum est. Quænam autem infirmitas dicatur brevis : alii nimis rigorose dixerunt esse illam quæ decem dies non durat. Alii communius extendunt ad quindecim, ut *Bonac. Anacl. Diana et Elbel.*; pro hoc etiam adest declaratio S. C. conc. apud *Pitton.* Alii extendunt ad mensem, ut *Laym. Hurtado et Salm.*; et in hoc etiam convenit concil. VII Mediolanense (*tit. de Missa.*), ubi dictum fuit : *Si capellanus saltem per annum celebravit in aliquo loco, si etiam per mensem ægrotet, adhuc integram eleemosynam judicio episcopi accipere potest.* Et denique *Lugo, Nav. Filliuc. Dicast. Nald. Leand.* extendunt usque ad duos menses, et adhæret *P. Concina*, et probabilem vocant *Castrop. Dicast. et Busemb.* (4). Notandum hic obiter missam conventualem, quæ quotidie celebratur a clero, debere applicari pro benefactoribus in genere uniuscujusque ecclesiæ, ut præcepit Benedictus XIV (5).

74. — Dicunt autem *Laym. Navar. Tambur. Pasqual. et Gob.* qui affert decisionem rotæ romanæ posse præscribi, tam circa numerum missarum quam circa circumstantias appositas in fundatione, et dicunt

(1) Lib. 6. n. 324. v. Quær. II. et 325. — (2) N. 324. v. Quær. I. — (3) N. 332. — (4) N. 333. — (5) N. 326.

sufficere spatium 20 aut 30, aut ad summum 40 annorum. Sed juxta veriorem sententiam talis præscriptio non admittitur, dum in Tridentino, *sess.* 23. *c.* 2. de *Reform.* interdicitur posse derogari omnibus oneribus injunctis, tam in fundatione quam in quacumque alia pia dispositione, sive collatione beneficiorum; et Pius IV, in bulla qua confirmavit concilium, declaravit irritum quidquid in posterum contra illud factum fuerit, et ut dicit *Croix* cum aliis communissime, clausulam decreti irritantem ligare etiam ignorantes, et in causis beneficialibus inficere titulum et possessionem. Saltem dicimus in praxi primam sententiam cum difficultate posse esse probabilem, dum difficulter in beneficiatis potest præsumi bona fides, cum præsumatur potius quod ipsi sciant leges beneficii (1).

75. — Peccat igitur capellanus qui non celebrat omnes missas præscriptas a fundatore, aut si non celebrat in ecclesia, aut altari, aut hora destinata, ut communiter *Lugo*, *Azor. Navar. Tourn. Salm. etc.* et peccat lethaliter (ut dicunt) si in hoc sæpe, et sine causa, aut sine dispensatione, delinquit. Dictum est primo *sæpe*, quia non peccabit graviter si hoc raro fiet, v. g., semel aut bis in mense, et tanto minus si permutabit tantum altare. Dictum est 2. *sine causa*, quia potest adesse causa quæ omnino excuset, ut si ecclesia restauretur, aut si altare sit exsecratum. Dictum est 3. *sine dispensatione*, quia episcopus bene potest dispensare, ut alibi celebretur causa studii, infirmitatis, negotii, aut magnæ molestiæ ipsam ecclesiam adeundi, aut causa utilitatis ipsius ecclesiæ, aut simili rationabili causa, ut dicunt communiter *Castrop. Conc. Barbos. Ronc. Passer. Henriq. Busemb. Croix, Salm. Tambur. Mazzot. etc.* Ratio est quia tali dispensatione omittitur fundatoris voluntas tantum in accidentalibus, et compensatur cum majori bono cujus causa dispensatio intercedit; tanto magis quod Tridentinum, *sess.* 25. *cap.* 4. concedit episcopis in certis casibus particularibus ultimas voluntates commutare posse; vide infra *tract.* 20. *num.* 60. Nihilominus recte advertunt *Croix et Pasqual.* non posse episcopum dispensare, si testator, in designanda ecclesia et hora, rationem specialem habuisset ad populi commoditatem (2). Cæterum animadvertendum plura adesse decreta S. C. conc. apud *Ferrar.* (3), ubi dicitur semper pro hujusmodi dispensatione recurrendum Sedi apostolicæ. Si autem sacerdos celebraturus esset in altari privilegiato, et alibi celebraret, dicit *Ronc.* teneri ad restitutionem, si eleemosyna esset pinguis, non autem si esset ordinaria; et nec si alibi lucraretur indulgentiam plenariam applicabilem pro defunctis, ut dicunt ipse *Ronc. Anacl. Spor. Elbel, etc.* Advertunt hic tamen *Azor. Bonac. Navar. Diana, Salm. etc.*, quod non satisfacit qui in alio altari non privilegiato celebrat, applicando indulgentias calculorum, aut imaginum benedictarum, quia hæ indulgentiæ non sunt tam certæ quam sunt illæ altarium (4). Peccat etiam capellanus, si per seipsum non celebrat, cum ita in fundatione est expressum : alias semper potest per alium celebrare, ut recte dicunt *Salm. Dicast. Diana* cum *Camp.* et de hoc adest decisio rotæ et declarationes S. C. (5).

76. — Notandum 7. quod reductio sive moderatio, aut commutatio

(1) Lib. 6. n. 329. — (2) Ibid. — (3) Ferr. Bibl. tom. 2. v. Capellania, n. 14. — (4) Lib. 6. n. 329. v. Notand. II. — (5) N. 330.

onerum missarum in fundatione impositarum, hodie est interdicta episcopis, ex decreto S. C. concil. jussu Urbani VIII edito, et confirmato ab Innoc. XII; vide *num.* 88. *decr. VIII.* Et facultas data a Trident. *sess.* 25. *c.* 4, ut explicatur in præfato decreto (quicquid dicant *Salm.*), fuit tantum concessa ad moderandas missas in fundatione impositas ante concilium; itaque hodie reductio reservata est uni Sedi apostolicæ, quæ eam admittere solet ex justis causis, v. g. ob sacerdotum penuriam, ob stipendii tenuitatem, ob redituum diminutionem, ob ecclesiæ aut monasterii fabricam, aut ob alias necessitates (1).

77. — Sed hic quæritur 1. an possit episcopus diminuere numerum missarum, cum ob redituum tenuitatem non reperitur qui eas celebrandas assumat. Affirmant *Pasqual. Tambur. La-Croix*; sed negat *P. Conc.* ex pluribus decretis S. C. quibus vetatur episcopis tam reducere quam moderare onera missarum. Hoc non obstante, dicit *Fagnan.* cum *Felin.* hoc debere intelligi cum in fundationis limine jam poterat præfatis oneribus satisfieri ex reditibus tunc constitutis; sed in casu quo in principio sufficiebant, sed deinceps reditus sunt ita diminuti ut omnino non sufficiant, tunc dicit videri non esse episcopis ablatam talem potestatem moderandi, aut permutandi numerum missarum, concessam ipsis de jure communi in *c. Nos quidem, de Testam.* (2); et idem dicit *Pasq.* de oneribus officiorum, precum aut eleemosynarum anniversariis annexarum, dicens quod prohibitio loquitur de reductione tantum missarum (3).

78. — Quæritur 2. an deficientibus reditibus, possit ex se ipso capellanus diminuere numerum missarum, cum reditus in totum et sine sua culpa deficiunt? Certum est quod capellanus non tenetur celebrare, juxta sententiam communem et plura decreta S. C. (4). Si autem reditus deficiunt in parte, *Escobar* etiam pro certo habet, posse capellanum diminuere numerum missarum, cum testator determinavit eleemosynam, v. g. binos julios in missam, quia tunc sicut augeri deberet numerus missarum, augescentibus reditibus, ita debet diminui, iis deficientibus. Majus dubium est an capellanus posset diminuere numerum, cum testator missarum designavit numerum, et postea reditus diminuti sunt usque ad deficientiam etiam stipendii ordinarii? Negant *Tambur. Diana, Castrop. Mazzot. etc.*, tam ex decreto Urbani superius relato, quam ex alio decreto apud *Croix*, ubi dicitur quod etiam in tali casu recurrendum est ad Sedem apostolicam, licet *legatum sit ita tenue* (sunt verba decreti), *ut non sit qui velit onus illi injunctum subire.* Sed hoc non obstante, dicunt *Busemb. Franc. de Lugo*, *Escob. Bordon. Pasqual.* et alii apud *Roncagl.* qui id probabile putat, hoc esse juxta testatoris mentem, qui non præsumitur voluisse obligare capellanum ad celebrandum pro stipendio minori justo. Sed ad vitandum omne allucinationis periculum, advertit *Roncagl.* generaliter loquendo, ut recurratur ad episcopi judicium (quod necessario requirunt in hoc casu *Croix et Tourn.*), aut saltem ad alium virum sapientem. Respondent autem *Ronc. et Pasq.* ad decreta opposita quod hæc non esset reductio, et moderatio stabilis reservata Sedi apostolicæ, sed tantum cessatio obligationis juxta redituum deficientiam; nam decreta loquuntur juxta mentem Tridentini, *sess.* 25. *cap.* 4. ubi non loquitur de reditibus dimi-

(1) Lib. 6. n. 331. — (2) Ibid. Dubit. I. — (3) Ibid. Dubit. 3. — (4) N. 324. v. Hic autem.

nutis, sed de solis eleemosymis in principio pro missis celebrandis designatis, quas pro stipendii tenuitate non reperiuntur facile qui celebrent. Quicquid sit de hac opinione, recte advertit *Tamb.* quod si capellanus de præterito accepisset stipendium ordinario majus, tenetur in futurum compensare eumdem numerum missarum celebrando; qui enim antea stetit commodo, deinde stare debet incommodo. Advertatur hic denique prohibitas esse missas 30 gregorianas a S. C. multis inconvenientibus refertas, utpote quia celebrandæ erant de defunctis, successive etiam in festis duplicibus; prohibitæ vero non sunt, si illæ 30 missæ celebrentur ut fert ritus dierum (1).

79. — Loquamur secundo loco de missæ applicatione. Applicare sacrificii fructum solius est sacerdotis; unde si religiosus applicat missam contra superioris voluntatem, illicite quidem, sed valide applicat, ut recte docent *Suar. Vasq. Laym. Lugo* (qui asserit oppositum esse communiter reprobatum), *Tournel. Anaclet. Salm. etc.* adversus *Scot. et Gavantum*; quia subditus, quoad ordinis potestatem, qua tunc utitur, non subjacet prælato (2).

80. — Applicatio autem facienda est ante celebrationem, aut saltem ante consecrationem. Sed quæritur 1. an sufficiat applicatio habitualis, nempe aliquando facta et non amplius retractata? Negant *Vasq. Abelly et Isamb.* qui dicunt quod sicut requiritur intentio actualis aut saltem virtualis pro sacramenti confectione, ita requiritur pro sacrificii fructus applicatione. Sed communis et vera sententia cum *Suar. Bonac. Lugo, Tournely, Mazzot. Sporer, Busemb. etc.* (et idem dicit *P. Concina* in substantia) docet sufficere applicationem habitualem, cum sacrificii applicatio aliam non induat rationem quam verbalis donationis, quæ semel facta prosequitur esse valida, usquedum non revocatur. Respondetur autem ad rationem oppositam quod in tantum ad sacramentorum confectionem requiritur actualis aut virtualis intentio, in quantum ministri intentio ponit sacramentum, sed in applicatione sacrificii non est quod intentio celebrantis constituat fructum, dum sine illius intentione sacrificium de se fructum producit; ideoque sufficit applicatio aliquando facta, qua alicui fructus donatus sit (3).

81. Quæritur 2. an cum sacerdos a decem recipit stipendium pro decem missis, satisfacit applicando in confuso pro iis primas decem missas quas celebravit? Absolute affirmant *Sylv. et Conc.* Sed melius distinguunt *Bonac. Ronc. Aversa, Tambur. Henno* et alii, et dicunt ita: Si singulæ missæ indeterminate applicantur pro singulis personis, non videtur satisfieri; quia ad satisfaciendum requiritur intentio applicandi fructum personæ determinatæ, ut prosit illi fructus. Secus autem, si sacerdos applicat quamlibet missam pro omnibus illis 10, applicando singulis eorum decimam cujuslibet sacrificii partem, cum certum sit sacrificii fructum esse divisibilem; unde tali applicatione jam redditur cuilibet id quod debetur, dum quisque percipiendo in qualibet missa decimam partem, jam in decem missis percipit totum fructum qui ei debetur (4).

82. — Quæritur 3. an valeat applicatio conditionata? Respondetur: Si conditio est de præterito, est valida; secus si de futuro, quod non

(1) Benedict. XIV. de Sacr. Miss. lib. 3. cap. 23. n. 2. — (2) Lib. 6. n. 334. — (3) N. 335. Quær. I. — (4) Ibid. Quær. II.

est notum nisi Deo. Dicunt tamen *Castrop. et Lugo* quod si quis applicaret pro eo qui prius dabit eleemosynam, talis applicatio esset certe illicita ex prohibitione Clementis VIII, promulgata a Paulo V, sed esset tamen valida. Nihilominus probabilius tenet *Croix* quod esset etiam invalida, saltem quia sæpe accidere posset quod missa celebraretur pro causa non adhuc existente, v. g. si ille vellet ut missa celebraretur ad hoc ut ab infirmitate aut calumnia liberaretur : tunc si missa antecedenter celebraretur, devotus non reciperet fructum optatum, dum causa non adhuc existeret, et contra missæ fructus suspensus relinqui non posset. Si tamen sacerdos prævideret quod deinceps requirendæ essent missæ pro defuncto, bene potest anticipare celebrationem, ut recte dicunt *Vasq. Tourn. Avers. etc.* (1).

83. — Juvat hic advertere nonnulla alia circa applicationem missæ. Notandum 1. quod in die defunctorum non adest obligatio applicandi sacrificium pro defunctis in genere, ut declaravit S. C. Vide *n.* 88. *decr. IX.* Et supposito quod sacerdos pro libitu potest applicare missam, rationabiliter ait *Tourn.* quod potest juste eleemosynam accipere (2). Notandum 2. quod in altari privilegiato indulgentias non lucratur qui non celebrat de *Requiem*, cum ritus permittit, licet in ecclesia aliqua solemnitas celebraretur. In diebus vero quibus vetitæ sunt missæ de *Requiem*, lucratur indulgentias dicendo missam currentem, ut declaratum est pluribus decretis S. C. (3). Notandum 3. quod tempus privilegii, cum est ad tempus, incipit currere non a die publicationis, sed a die concessionis (4). Notandum 4. quod cum in privilegio adest clausula solita opponi : *Modo in ecclesia celebrentur* 6 *aut* 7 *missæ;* si omittantur missæ illæ, privilegium non suffragatur pro illis diebus, ut declaravit S. C. conc. decreto approbato ab Innoc. XI. Declaravit contra eadem S. C. quod tempore illo quo sacerdotes non celebrant præfinitas missas, indulgentiæ suspendantur; si vero desunt ob infirmitatem, vel si religiosi alibi debeant celebrare jussu prælati, si raro id fiat, indulgentiæ lucrantur per illas missas quæ celebrantur (5).

84. — Circa tempus, locum et altare, vasa, vestes et alia requisita ad missam, vide dicenda *de examin. ordinand. append.* 3. *ex n.* 113 *ad* 123. Duntaxat hic juvat examinare paulo fusius punctum quod ibi vix innuitur, an peccet graviter sacerdos qui infra horæ quadrantem missam persolvit. Me non latet, super hac re sacerdotem D. Josephum Jorio editurum jamjam fore opusculum utilissimum, cui titulus : *La mezza strapazzata;* dico *utilissimum*, dum revera horrendum visu et lacrymis quoque dignum est videre cæremoniarum conculcationem, qua multi sacerdotes (utinam et saltem non esset major eorum pars) Jesu Christi in altari sanctissimum sacrificium injuriosius tractant. In hoc opusculo forsan (ut audivi) affirmabitur grave peccatum esse missam persolvere quadrantis spatio; et hanc opinionem reprobandam non esse puto, si sermo est de missis communibus quæ habent *Gloria* et *Credo*, aut alias extraordinarias preces. Sed ut me in certo ponam puncto, dico sacerdotem minori spatio quadrantis missam quamcumque etiam defunctorum, aut BB. Virginis in sabbato difficulter, ne dicam impossibiliter, posse excusari a peccato gravi. Et sic probo : Rubricæ quæ respiciunt cæremonias servandas intra missam, sunt omnes præceptivæ, ut pro-

(1) Lib. 6. n. 337. v. Dicunt. — (2) N. 338. — (3) N. 339. Quæres I. — (4) Ibid. in fine. — (5) Ibid. Quæres II.

bavimus in opere (1). Et hoc nescio quomodo negari potest, dum in bulla S. Pii V, præcipitur celebranda missa *juxta ritum, modum et normam in missali præscriptam;* et hoc injungitur *districte* et in virtute *sanctæ obedientiæ* : quæ verba procul dubio grave præceptum important, quod peccatum mortale inducit, cum in materia gravi delinquitur, juxta illud quod dictum est supra *tr.* 2. *n.* 15. Hoc posito dicimus impossibile esse missam terminare, intra spatium quadrante minus, quin graves irreverentiæ committantur, et quin populo grave afferatur scandalum. Duobus igitur capitibus peccat sacerdos qui ita festinanter celebrat, primo ob irreverentiam erga tantum sacrificium, secundo ob scandalum quod affert populo.

85. — Et loquendo prius de irreverentia, declarat Tridentinum, *sess.* 22. *Decr. de observ. in celebr. miss.* ubi inter alia hæc habet : « Satis » apparet omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta » maxima fieri potest..... exterioris devotionis specie (missæ sacrificium) peragatur. » Ex quibus verbis satis liquet præceptum naturale divinum esse, ut missa celebretur omni diligentia in observandis exterioribus cæremoniis quæ devotionem et pietatem indicant. Item declarat maledictionem a Jeremia cap. 48 indictam in eos qui opus Dei, nempe functiones ad Dei cultum ordinatas, negligenter faciunt, præcipue intelligi prolatam esse in eos sacerdotes qui sine debita reverentia et gravitate celebrant; addendo etiam talem negligentiam tantam importare irreverentiam, ut evadat quædam impietas, *quæ* (irreverentia) *ab impietate vix sejuncta esse potest.* Si igitur cæremoniæ missæ ad hoc præscribuntur (ut certum est) ut celebretur tantum sacrificium cum debita reverentia, quomodo excusari potest a culpa gravi qui celebrando intra spatium tam breve, non potest non delinquere notabiliter in hac irreverentia, verba mutilando, benedictiones, genuflexiones perturbando, se movendo et vertendo indecenter, et verba cum cæremoniis complicando, aut anticipando, aut postponendo contra rubricæ præscriptum. Dixi *sine debita reverentia et gravitate* : sic dixi, quamvis reperiretur aliquis ita lingua et motu expeditus ut posset tempore tam brevi missam persolvere, quin delinquat in verbis et actionibus; saltem non est possibile ut in tanta brevitate possit celebrare quin delinquat in gravitatem convenientem, quæ etiam intrinsece pertinet ad reverentiam debitam tam sacrosanctis mysteriis.

86. — Loquendo autem de scandalo quod populo affertur, dicit idem Tridentinum, *sess.* 22. *cap.* 5. *de Ref.,* quod ad id institutæ sunt cæremoniæ, ut his signis fideles sacrificii majestatem apprehendant, et mysteriorum sublimitatem quæ in ipso continentur : « Ecclesia cæremonias » adhibuit (*dicit Concilium*) ut majestas tanti sacrificii commendaretur, » et mentes fidelium, per hæc visibilia religionis signa, ad rerum altis» simarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur. » Sed si hæ cæremoniæ nimis festinanter peraguntur, uti necesse est eas ita fieri tempore tam brevi, tunc non tantum devotionem illæ non ingerunt erga missam, sed imo sunt causa ut populus sine veneratione assistat : itaque etiam hoc capite peccat graviter sacerdos qui tanta festinatione celebrat, ratione scandali quod non est leve, dum pro inducendo populum ad magnam erga sacrificium venerationem habendam, potius

1) Lib. 6. n. 400. v. Hinc dicimus.

eum movet ut illud despectui habeat, cum ostendit tanta irreverentia se illud tractare. Propterea concilium Turonense 1583, præcepit ut sacerdotes bene calleant cæremoniis missæ « ne populum sibi commissum a » devotione potius revocent, quam ad sacrorum mysteriorum venera- » tionem invitent (1). »

87. — Quæritur hic denique an resolutiones S. C. rituum inducant obligationem? Respondet *P. Merati* (2), et distinguit : cum præfatæ resolutiones sunt vere decreta rigorose sumpta, ut, cum in ipsis exprimitur, « ab omnibus servetur, servari ab omnibus mandavit, etc.; » tunc obligant et debent servari tanquam regulæ proximæ; dum Sixtus V, in constitut. 74, dedit huic S. C. facultatem declarandi omnia dubia quæ insurgunt circa ritus. Cum autem sunt simplicia responsa ad particulares, tunc dicit ex opinione aliquorum judicari declarationes tantum directivas, non præceptivas; et idem dicit *Escobar* apud *La-Croix*.

Catalogus aliquorum notabilium decretorum circa celebrationem.

88. — I. « Eleemosynas manuales et quotidianas, ita demum sacer- » dotes accipere possint, si oneribus antea impositis ita satisfecerint, ut » nova quoque onera suscipere valeant; alioquin omnino abstineant. » Decr. S. C. conc. 21 jun. 1625, ex auctoritate Urbani VIII. Deinde declaravit eadem S. C. quod præfatum decretum non erat intelligendum absolute, sed quod sacerdotes *possunt nova onera suscipere*, *dummodo infra modicum tempus possint omnibus satisfacere.* Et postea explicando illud *modicum tempus,* die 17, declaravit : « Modicum tempus non re- » putandum spatium duorum vel trium mensium, sed intelligi infra » mensem (3). » Vide circa temporis parvitatem quod dicunt doctores in *Append.* 3. *n.* 107. II. « Pro pluribus missis celebrandis stipendia » quantumcumque exigua, sive ab uno, sive a pluribus personis collata » fuerint, aut conferentur in futurum sacerdotibus et clericis, S. C. sub » obtestatione divini judicii mandat ut absolute tot missæ celebrentur, » quot ad rationem attributæ eleemosynæ præscriptæ fuerint. » Decr. S. C. conc. editum jussu Urbani VIII et confirmatum ab Innocentio XII in bulla *Nuper* (4). III. « Omne damnabile lucrum ab Ecclesia remo- » vere volens, prohibet sacerdoti, qui missam suscipit celebrandam cum » certa eleemosyna, ne eamdem missam alteri, parte ejusdem eleemo- » synæ sibi retenta, celebrandam committat. » Decr. S. C. concilii ab Urbano VIII. IV. In decreto S. C. approbato ab Innoc. XII, in bull. *Nuper,* pro beneficiatis dictum fuit : « Non habere locum (*decretum* » *Urbani*), sed satis esse ut rector beneficii, qui potest missam per alium » celebrare, tribuat sacerdoti celebranti eleemosynam congruam secun- » dum morem civitatis, vel provinciæ, nisi in fundatione beneficii » aliud cautum fuerit (5). » Cum autem requisitum fuerit a S. C. conc. an esset licitum capellano amovibili dare missas celebrandas pro ordinario stipendio, reliquo sibi retento, responsum fuit : « Id licere, modo » pro capellania certi reditus sint annuatim constituti, et perpetuo ca- » pellano assignati; secus vero, si hujusmodi capellano pro qualibet » missa celebranda certa detur eleemosyna. » Ita decisum fuit 15 martii 1745, et decretum fuit a meipso observatum. V. « Permittendum non » esse ut loca pia, seu illorum administratores ex eleemosynis missarum

(1) Lib. 6. n. 400. v. Hoc quoad. — (2) Ad Gav. par. 3. tit. 11. n. I ad III. — (3) Lamber. notif. 56 — (4) Vide apud Croix l. 6. p. 2. n. 64. — (5) Croix l. 6. p. 2. n. 63.

» celebrandarum ullam minimam portionem retineant ratione expen-
» sarum in missarum celebratione, nisi alios non habeant reditus; et
» tunc nullatenus debere excedere valorem expensarum quæ pro ipso-
» met tantum missæ sacrificio necessario sunt subeundæ. » Decr. S. C.
conc. confirmatum ab Innoc. XII (1). VI. « Archipresbyterum non te-
» neri ad ministranda utensilia iis qui celebrant in sua ecclesia ex obli-
» gatione beneficii sive capellaniæ. Quoad missas vero adventitias,
» teneri ad dictam subministrationem, quatenus permittat eas in sua ec-
» clesia celebrari; nec teneri ad has missas adventitias admittendas, nisi
» solutis utensilibus per celebrantes. » Decr. S. C. conc. 6 jul. 1726 (2).
VII. « Quando in fundatione beneficii, seu capellæ expresse cautum est
» non teneri celebrantem ad applicationem sacrificii, eo casu poterit
» celebrans accipere novum stipendium, et unica missa satisfacere obli-
» gationi beneficii seu capellæ, et item danti novum stipendium. » Decr.
S. C. conc. sub die 13 jul. 1630 (3). Cum autem a S. C. expostulatum
fuisset, 18 martii 1668, an deberent applicari pro testatore missæ, cum
in testamento nihil de applicatione declaratum fuerit, respondit S. C.
applicanda esse pro testatore (4). Et idem declaratum fuit 6 februarii
1627, de capellanis qui celebrant ut confratres aut moniales intersint
sacro, cum dicatur non posse stipendium recipere. VIII. « Districte pro-
» hibet ne episcopi in diœcesana synodo, aut generales in capitulis
» generalibus, vel alias, quoquo modo reducant ulla onera missarum ce-
» lebrandarum, aut post idem concilium imposita, aut in limine funda-
» tionis, sed pro his omnibus reducendis, aut moderandis, vel commu-
» tandis, ad apostolicam sedem recurratur, etc. Alioquin reductiones,
» moderationes, et commutationes hujusmodi, si quas contra hujus
» formam fieri contigerit, omnino nullas et inanes decernit. » IX. « In
» die commemorationis omnium fidelium defunctorum sacrificia possunt
» a sacerdotibus applicari ad libitum, scilicet vel pro omnibus fidelibus
» defunctis, vel pro aliquibus tantum. » Decr. S. C. sub die 4 august.
1663 (5). X. « In missis defunctorum, quæ in paramentis nigris cele-
» brantur non ministretur eucharistia per modum sacramenti, scilicet
» cum particulis præconsecratis, extrahendo pyxidem e custodia : po-
» test tamen ministrari per modum sacrificii, prout est quando fidelibus
» præbetur communio cum particulis intra eamdem missam consecratis. »
Decr. S. C. rit. in Aquensi sub die 2 septembris 1741. Et antea adfuit
hoc decretum : « Missæ defunctorum non possunt celebrari, nisi cum
» colore nigro, vel saltem violaceo. » 21 jun. 1676, in Oritana. XI.
« Non est licitum missas celebrare in die sabbati sancti in quibuscumque
» ecclesiis et oratoriis, non obstante quacumque contraria consuetudine,
» prout papa approbante, suo decreto generali statuit eadem S. C. »
Decr. S. C. rit. sub die 11 mart. 1690 (6).-Aliud simile decr. reperitur
apud Pitton (7), quod prohibet celebrare in feria V cœnæ Domini; et,
quod magis refert, hæc decreta fuerunt expresse confirmata a Cle-
mente XI, ut legitur apud Lambertini, postea Bened. XIV, et Pitton. (8),
decreto edito ab eodem pontifice die 15 martii 1712, quo dictum fuit :
« Dichiaro per ultimo, che colla subdetta proibizione per lovenerdi

(1) Vide apud Croix l. 6. p. 2. n. 95. — (2) Lambert. Not. 56. n. 13. — (3) Ibid. n. 8. — (4) Ibid. n. 9.
(5) Ap. Merat. in indice tom. I. n. 411. — (6) Ap. Monac. tit. 15. Form. 3 in fin. — (7) Pitt. de cit. n. 1703. — (8) Pitt. l. cit.

» santo, non intende la Santita Sua di permettere che ne giorni die » giovedi e sabbato santo si celebrino messe private, ma solo la conventuale, secondo il rito della santa chiesa, e replecati decreti della S. C. » de riti. » Et hoc decretum, ut refert Merati, confirmatum fuit ab Innoc. XII, et ab eodem Clemente XI (1). XII. « Habens indultum » a sede apostolica erigendi oratorium privatum in propria domo, si » quis voluerit ibi ædificare altare ligneum, non indiget facultate apo» stolica, dummodo altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum » amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non præ se ferat. » Decr. S. C. rit. sub die 3 decemb. 1661 (2). Merati autem explicando illud verbum *colligatum,* dicit large esse intelligendum, cum sufficiat altare si adhærcat parieti adeo ut nullum mediet spatium, quia hoc sufficit ut verificetur quod altare portatile non videatur esse; saltem dicit usu sic fuisse interpretatum. XIII. Leguntur hæc alia sequentia decreta S. C. rit. apud *La-Croix* (3) : « Missa conventualis canenda est quotidie in » collegiatis quarum clerus est numerosus, et reditus non tenues. » XIV. « Missæ ad satisfaciendum eleemosynis alicui ecclesiæ traditis non » sunt celebrandæ per exteros, ubi commode potest iis satisfieri per sa» cerdotes ejusdem ecclesiæ. » XV. « Inferiores episcopo non debent su» mere de altari paramenta pro missa. 7 julii 1712. » Sed hoc intelligendum, ut advertit *Gav.* quod non ponantur paramenta in medio altaris more episcoporum : nam si ponantur in angulo, hoc permittit rubrica (p. 2. tit. 12. n. 3.) ubi dicit : « Si vero (*sacerdos*) dimissurus sit pa» ramenta apud altare in quo celebravit, finito evangelio, ibidem illis » se exuit. » Saltem, dicit *La-Croix,* id permissum est ubi commodum non adest alibi deponere vestes. XVI. « Altare portatile ligneum cum » ara lapidea permitti debet, non obstante constitutione synodali, dum» modo habeat solitum reliquiarum repositorium. Die 19 jan. 1614. » XVII. « Solus episcopus potest habere fenestras in ecclesia, per quas in » eam prospectus haberi possit. 19 jan. 1614. » XVIII. « Non permit» titur ad altare majus celebratio missæ, dum dicuntur in choro Matu» tinum et Horæ. 15 sept. 1664. » XIX. « Potest fieri commemoratio de » sanctissimo sacramento, si expositum sit, etiam in missa de festo du» plici, quod non sit 1 vel 2 classis. 2 dec. 1678. » XX. «Non potest » prohiberi celebratio missæ in oratorio ruri ædificato per laicum, ante» quam celebretur missa parochialis. Decr. S. C. sub die 31 mart. » 1629 (4). » XXI. « De rigore juris non posse prohiberi (scilicet a paro» cho) ut missæ non celebrentur ante missam a parocho non celebratam. » Decr. S. C. 27 jun. 1641 (5). » Sed in alio decreto dictum fuit : « Sæ» pius S. C. censuit constitutiones synodales disponentes ut diebus festis » missæ celebrari non debeant in aliis ecclesiis, nisi celebrata missa in » ecclesia parochiali, esse observandas; ita tamen ut missa in ecclesia » parochiali hora opportuna celebretur. 25 maii 1652 (6). » XXII. « S. C. censuit non licere regularibus, etiam in eorum propriis ecclesiis » sanctissimæ eucharistiæ sacramentum publice adorandum exponere, » nisi ex causa publica, quæ probata sit ab ordinario ; ex causa autem » privata posse, dummodo sanctissimum sacramentum e tabernaculo non

(1) Merat. in indice tom. I. n. 620. — (2) Ibid. n. 595. — (3) La-Croix, l. 6. p. 2. tom. 7 in Dec. S. C. n. 56. — (4) Ap. Merat. in indice tom. I. n. 242. — (5) Ap. Card. Lambert. Notif. 40. n. 12. — (6) Ibid.

» extrahatur ; et sit velatum, ita ut ipsa sacra hostia videri non possit. » Sub die 17 aug. 1630 (1). Idque confirmatum a Bened. XIV alio decreto, ubi fuit decisum : « Non licere exponi publice divinam eucharistiam, » nisi causa publica, et episcopi facultas intervenerit (2). » Super hoc dico, quod si quis privatus optaret expositionem Venerabilis ad publicam devotionem promovendam, licite potest illa fieri : non vero si eam cuperet tantum ob suam privatam devotionem (3). Hic insuper notandum quod etiam respectu ecclesiarum secularium adest decretum S. C. episc. et regul. prohibens extrahi pyxidem a tabernaculo, cum illa ob causam privatam exponitur : « Si quandoque privata ex causa sa- » crosancta eucharistia exponenda videbitur, a tabernaculo nunquam » extrahatur, sed pyxide velata in aperto ejusdem tabernaculi ostiolo » cum assistentia alicujus sacerdotis stola et superpelliceo induti, et cum » sex saltem luminibus cereis collocetur. Quod idem in ecclesiis secula- » rium servari mandamus. Die 9 decemb. 1620 (4). » Benedictus autem XIV, in bulla *Cum, ut recte nosti, etc.* (in Bullar. *t.* 4. *pag.* 417. § 13.) mentionem faciens de præfatis decretis, ait pro causa privata nunquam extrahi posse pyxidem, nec etiam ad populum benedicendum, his verbis : « Si autem sacramentum non debet a tabernaculo educi, facile in- » telligitur in designatis casibus (*scilicet pro causis privatis*) non esse » illud afferendum ad ecclesiæ januam, nec cum eodem benedictionem » impertiendam. » Hic autem præterea obiter advertendum id quod in prædicta bulla (§ 12.) idem pontifex subdit circa administrationem sacramentorum, nempe : « neque enim fas cuique esse debet privata aucto- » ritate novum ritum inducere. » Et ad hoc profert ibi canonem XIII Tridentini, *in sess.* 7, ubi vetitum fuit immutari consuetos ritus circa sacramentorum administrationem; eumdemque canonem declarat procedere etiam quoad cultum sanctissimæ eucharistiæ. Loquens autem de ritibus alicubi jam introductis, sic inquit : « Et quoties aliquem ritum » ejusmodi induci contigit, nisi nihil continentem pietati oppositum, » apostolica sedes eumdem interdicere non dubitavit, ex quibusdam » extrinsecis circumstantiis nullatenus prævisis, vel neglectis ab eo qui » ritum invexit. » XXIII. Notandum quod juxta decretum Innocentii XI, 1 sept. 1730, vetatur « apponi statuas, reliquias sanctorum ac » imagines animarum purgatorii in altari ubi fit expositio sanctissimi » sacramenti (5). » XXIV. Regulariter missa respondet officio; sed excipe, ut dicitur in decreto S. C. rituum : « Sacerdotes etiam regulares » diebus, quibus propria officia recitant sub ritu duplici, celebrantes in » alienis ecclesiis, quando peragitur festum cum solemnitate et concursu » populi, debent celebrare missas, conformando se ritui, et colori ea- » rumdem ecclesiarum. In aliis vero diebus possunt; sed quando pro- » hibentur missæ votivæ, vel defunctorum, debent se uniformare » saltem quoad colorem. 2 jun. 1701. apud *Merat. in Ind. decr.* » *n.* 558. »

XXV. Notandum quod sanctissimæ eucharistiæ sacramentum nequit in aliis ecclesiis servari, quam in parochialibus, sine dispensatione sanctæ sedis, cum non possint eam largiri ordinarii, ut docent *Bar-*

(1) Ap. Lamb. Not. 30. n. 11. — (2) Ita in Bullar. tom. 2. — (3) Lib. 6. n. 424. v. Refert. — (4) Ap. Card. Lambert. Notif, 30. n. 27. — (5) Ap. Morat. part. IV. tit. XII, § 6. n. VI. v. Altare insuper, pag. 670.

bosa, Pignatellus, et alii apud *Card. Petra* (1) qui de hoc plures refert decisiones S. C. tam respectu hospitalium quam conservatoriorum, ac etiam ecclesiarum quæ sunt intra fines parochiæ, aut in ruribus, ad quas accedunt parochi ad missas celebrandas; licentiam enim (ait *Petra*) servandi eucharistiam in hujusmodi ecclesiis, sive capellis S. C. tum solum concedit, cum in ipsis est populi concursus, et præsertim si illæ a parochia distant. Deinceps Benedic. XIV, in constitut. *Quamvis justo*, edita sub die 30 april. 1749. (vide *Bullar.* infra), expresse declaravit largitionem præfatæ licentiæ privative spectare ad sedem apostolicam, his verbis : « Quoniam vero hujusmodi gratiæ concedendæ (hoc est servandi venerabile Sacramentum) jus ad nos et apostolicam sedem privative pertinet, quod innuit decretum superius relatum, et canonica docet disciplina juxta quam sacrosancta eucharistia in ecclesiis, quæ parochiales non sunt, retineri non potest absque præsidio apostolici indulti, vel immemorabilis consuetudinis, quæ hujus modi indulti præsumptionem inducit. » Dixit tamen S. C. satis esse possessionem 40 annorum cum titulo putativo, quia hoc temporis spatium sufficit ad licentiam apostolicam præsumendam; sed addit quod, si constat sanctam eucharistiam retineri ex sola ordinarii licentia, tunc nec etiam contenaria, aut immemorabilis possessio prodesset. Hæc decisiones ab eodem *Petra* afferuntur. XXVI. Notandum ultimo cum *Merato* (2), *Corset. Tonell. et Bisso* quod sacerdos, postquam moniales sunt communicatæ, non debet pyxide eas benedicere, sed tantum manu, posita pyxide super palla, stans adhuc ante fenestrellam, eo modo quo alii fideles post communionem benedicuntur; nam tantum infirmi benedicuntur cum sacramento, qui pro viatico communicantur, ut præscribitur in rituali romano. Item advertendum ex decreto dato 15 sept. 1736, apud *Meratum. n.* 696, præscribi : « In communione monialium habentium fenestrellam in parte evangelii, sacerdos debet descendere et reverti per gradus anteriores, et non laterales altaris. »

TRACTATUS XVI.

DE POENITENTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT I.

DE MATERIA ET FORMA.

1. De materia remota et proxima. — 2. An religiosi debeant confiteri semel in mense. — 3. An peccata confessa sint materia apta. — 4. An distinguenda sint peccata jam confessa a non confessis. — 5. An necessarium verbum *te*. An verba *a peccatis tuis*. An cætera verba. An per verbum *absolvo* possint absolvi censuræ. Requiritur præsentia pœnitentis. — 6. De absolutione sub conditione.

1. Poenitentia accipitur uti virtus, et uti sacramentum; uti virtus definitur : « Virtus tendens in destructionem peccati, quantum est offensa Dei, medio dolore et satisfactione. » Uti sacramentum : « Est sacramentum consistens in actibus pœnitentis, et in absolutione sacerdotis. »

(1) Barbosa in Trid. sess. 13. c. 6. de Euchar. Pignatell. Const. 86. v. 16. Petra tom. 3. in Const. I. Urb. VII. pag. 166. ex n. 30. — (2) Merat. part. 2. tit. 10. n. 33, in fin. v. Clausâ pyxide pag. 351.

Pœnitentia uti virtus semper fuit necessaria *necessitate medii* ad salutem; sed tanquam sacramentum in nova lege adhuc est necessaria necessitate medii lapsis in mortale post baptismum, saltem in voto, sive desiderio, si non potest realiter suscipi. Materia remota hujus sacramenti, juxta *S. Th.* (1), et communem sententiam, sunt peccata post baptismum commissa; sed peccata mortalia sunt materia necessaria; venialia et mortalia alias confessa sunt materia *sufficiens;* nam hæc sufficiunt ut recipiatur absolutio, sed nemo tenetur ea confiteri. Materia *proxima*, juxta eumdem *S. Thomam* (2), sunt actus pœnitentis, a Tridentino nuncupati *quasi materia*, quia non sunt materia physica, prout est illa cæterorum sacramentorum; ii actus sunt (ut declaravit concilium) contritio, confessio et satisfactio. Satisfactio tamen non est pars essentialis ut sunt duæ primæ, sed tantum integralis; nam sine illa in aliquo casu bene potest esse validum sacramentum. Hoc est contra Scotum qui vult totam essentiam consistere in sola absolutione.

2. — Loquendo de materia remota, dictum est venialia et mortalia alias confessa esse tantùm materiam sufficientem. Sed in hoc quæritur 1. an religiosi et moniales teneantur ad confitendum saltem semel in mense, quamvis mortalibus non sint gravati? Dubium oritur ex *Clement. Ne in agro*, § *Sane, de statu monach.*, ubi (cum sermo fiat de monachis benedictinis) sic dicitur: « Sane singulis mensibus tam in monasteriis quam » extra (sublata occasione quacumque) ad confessionem saltem semel » accedant omnes et singuli monachi. Et in prima dominica mensis cujus» libet in monasteriis semper communicent. » His positis, alii doctores *Azor*, *Vasq. Hurtadus*, *etc.* (3), dicunt hoc esse præceptum obligans sub culpa gravi, unde dicunt teneri religiosos quolibet mense confiteri, licet gravibus peccatis obnoxii non sint. Sed communius *Sotus*, *Can. Cajetan. Navar. Molfes. et Megal.* (4). tenent præfatam Clementinam præceptum grave non inducere. Imo *P. Suar.* (5) dicit præfatum decretum non importare præceptum, sed tantum consilium; et deducit ex Tridentino, *sess.* 25. *cap.* 10. *de Ref.* ubi cum sermo fiat de monialibus, sic dicitur: « Attendant diligenter episcopi, et cæteri superiores sancti» monialium, ut in constitutionibus earum admoneantur sanctimoniales, » ut saltem singulis mensibus confessionem peccatorum faciant, et » eucharistiam suscipiant. » Ex quibus verbis concludit *P. Suar.* quod nisi constet quod constitutiones religionis obligent sub gravi, nullà rigorosa obligatio de hoc habetur. Et idem sentiunt *Castrop. Can. Præpos. Vivald. Leand.*, *etc.* apud *Salm.* (6). Et hoc quod dicunt auctores citati de confessione, dicunt etiam de communione.

3. — Quæritur 2. an peccata alias confessa sint materia apta ad recipiendam absolutionem? Dubium oritur ex eo quod peccatum remissum non est amplius capax remissionis; unde videtur non esse materia apta confessionis. Sed est communis sententia, et usus fidelium, qui id admittit cum *S. Thoma* (7), *Suar. Castrop. Salm. etc.* et est certum ex Extravaganti 1. *de Privil.* § *Verum*, *in fine*, ubi dicitur: « Ut eorumdem peccato» rum iteretur confessio, reputamus salubre. » Nec obstat dicere quod peccatum remissum non est amplius peccatum, quia peccatum licet re-

(1) 3. p. 84. a. 1 ad. 1. et 2. — (2) Ibid. a. 2. — (3) Apud Dianam, p. 8. tract. 1. resp. 16. — (4) Ibid. p. 3. tract. 5. resp. 1. — (5) In 3. p. sess. 2. — (6) Castr. tr. 23. d. unde Pœn. p. 20. § n. 6. Can. relect. de Pœn. c. 5. At vero Salm. eod. tit. tr. 6. c. 7. n. 53. — (7) In 4. d. 17. q. 3. a. 3. q. 5 ad 4.

missum semper est peccatum commissum, unde bene potest esse materia sacramenti non semel, sed iterum atque iterum et amplius, ut ipsa aqua bene potest esse materia multorum baptismorum (1).

4. — Quæritur 3. an in confessione sint necessario distinguenda peccata confessa a non confessis? Respondetur negative cum *Bonac. Lug. Conc. et Sanch.* modo hoc non sit necessarium ob occasionem proximam, quæ removenda foret, aut ob casum reservatum, aut ob aliam circumstantiam (2).

5. Forma sacramenti pœnitentiæ sunt verba sacerdotis : *Ego te absolvo a peccatis tuis.* Autumant nonnulli auctores primævis temporibus formam fuisse deprecatoriam, prout est nunc (ut testatur *Martene et Tourn.*) forma Græcorum; sed quoad Latinos, hoc negant *Baronius, Gonet.* et alii (3). Sed hic quæritur 1. an sit de essentia verbum *te?* negant *Lugo et Wigandt*, sententes satis exprimi verbum *te* per alia in forma contenta, id est *a peccatis tuis.* Sed communissime affirmant *Bon. Castr. Conc. et Holzm.* Et quia hæc sententia est etiam probabilis, hæc in praxi tenenda est, cum proscripta sit ab Innoc. XI. propos. 1 quæ dicebat licitum esse in conficiendo sacramento uti opinione probabili. Quæritur 2. an sint necessaria verba *a peccatis tuis?* Negant *Milante, Conc. Lugo, Holzm. etc.;* nam (dicunt) ex circumstantiis sufficienter determinantur alia verba ad peccata pœnitentis. Et in Catechism. rom. (*p.* 2. *n.* 19.) alia verba non exprimuntur de formæ essentia, quam : *Ego te absolvo.* Sed multi alii doctores, ut *Palud. Maj. Croix, Mazzot. etc.*, volunt esse necessaria, quia si valeret ea ratio adversariorum, dicunt etiam verbum *te* posse reticeri. Et quia hæc sententia est etiam probabilis, hæc sequenda est, ut confitentur iidem adversarii *Holzm. Ronc. etc.* et omnes conveniunt esse grave, si omittantur (4). Est sententia communis contra *Durandum* (doctorem cæteroquin doctum, sed extravagantem in suis opinionibus) verba *in nomine Patris*, *etc.* non esse de essentia; et communissime dicunt *Bonac. Castrop. Salm. Croix, etc.*, quod ea omittere non excedat veniale (5). Cætera verba : *Misereatur, etc. Indulgentiam, etc.* commune est quod possint omitti citra peccatum. Et idem dicunt doctores de verbis : *Dominus noster Jesus Christus, etc.* dum Trident. *sess.* 14. *c.* 3. dicit tantum quod, excepta forma, aliæ preces *laudabiliter adjunguntur.* Sed *P. Concina* contendit omittere præfata verba esse veniale, et non sine ratione, dum Rituale rom. (*de Form. absol.*) dicit : *In confessionibus frequentioribus omitti potest* Misereatur, etc. *et satis erit dicere :* Dominus noster Jesus Christus *usque ad illud :* Passio, etc. *Urgente vero aliqua gravi necessitate in articulo mortis, breviter dicere poterit :* Ego te absolvo ab omnibus censuris et a peccatis tuis. In nomine Patris, etc. (6). Commune est sacerdotem per illa verba : *te absolvo*, posse absolvere tam a peccatis quam a censuris. Nihilominus dicunt recte *Conc. Sot. Salm. etc.* facere hoc sine causa esse veniale, quia est contra Ecclesiæ morem; nisi esset (ut probabiliter dicunt *Holzm. Viva, etc.*) quia nulla esset suspicio quod pœnitens aliquam incurrisset censuram (7). Certum est autem formam proferendam esse præsente pœnitente; et fuit damnata a Clemente VIII, ann. 1602, die 20 junii, propositio quæ dicebat : « Licere

(1) Lib. 6. n. 427. Dubit. 2. — (2) N. 425. ad 2. — (3) N. 430. — (4) N. 430. Dubit. 2. — (5) Ibid Dubit. 3. — (6) Ibid. v. Verba autem. — (7) Ibid. Dubit. 4.

« per litteras, seu internuntium confessario absenti sacramentaliter » confiteri, et ab eo absente absolutionem obtineri. » Et declarando Pontifex absolutionem illicitam, ut bene advertunt *Salm.* declaravit etiam esse invalidam; quia Papa in casibus necessitatis non potuisset eam prohibere. Et Paulus V, anno 1604, die 14 julii id prohibuit, licet præcessisset confessio in præsentia facta (1). Talis præsentia sufficit ut sit moralis, nempe in ea distantia in qua solent homines voce usuali, licet alta, alloqui. Hanc distantiam *Sporer* et alii extendunt ad 20 passus; dicunt tamen quod si pœnitens a confessionali discessit, confessarius eum arcessere debet, ut absolvat, cum id commode fieri potest. Cæterum ait ipse *Sporer* cum *Bonac. et Gobat.* quod sine scrupulo potest confessarius absolutionem impertiri pœnitenti cum certo scit parum distare. Tenet rationabiliter *Tamb.* quod si absolutio daretur ei qui ex tecto præcipitat, debet dari sub conditione, cum dubium sit an in tanta distantia adsit præsentia moralis. Advertunt tamen communiter doctores non referre quod pœnitens absolutionem non audiat. Imo prudenter admonet *Croix* ut absolutio submissa voce proferatur, ut si forte aliquis dimittitur non absolutus, alii id non animadvertant (2).

6. — Quæritur hic ultimo quandonam sit valida et licita absolutio quæ datur sub conditione? Si conditio est de futuro, communiter dicunt invalidam esse. Admittit tamen *P. Viva* posse ita conferri absolutionem: « Absolvo te, si Deus cognoscit quod restitues id quod debes; » sed recte id negant *Coninc. Dic. Conc. Tourn. etc.*, quia cum Deus in hominum manus sacramentorum administrationem commiserit, non possunt apponi conditiones quæ hominibus innotescere nequeunt (3). Si contra conditio est de præterito, aut de præsenti, omnes conveniunt eam esse validam, et etiam licitam, cum justa adest causa, juxta sententiam communem (contra pauciores), ut dictum est *tract.* 14, *n.* 3. Causæ autem justæ sunt, 1. si confessarius prudenter dubitat de absolutione collata: *Suar. Lugo, Ronc. Bonac. Salm. Croix, etc.*; 2. si dubitatur de pœnitentis dispositione, et contra adesset necessitas eum absolvendi, ut dicetur infra, *tract. ult.*, loquendo de pueris et moribundis. Cæterum plerumque confessarius debet esse certus de pœnitentis dispositione ut eum licite absolvere possit; quare recidivi, non solum in peccata mortalia, sed etiam in venialia, non possunt absolvi, nisi certa dent signa suæ dispositionis, ut dicetur *punct. II præfati tract. ultimi.* 3. Ut dicit *Bonac.*, recte absolvi possunt sub conditione illæ personæ piæ quæ confitentur de solis imperfectionibus, circa quas dubitatur an ob advertentiæ defectum pertingant ad venialia; et hoc non videtur improbabile, cum justa causa videatur eas ita absolvendi, ne hujusmodi animæ hujus sacramenti fructu careant per multum tempus. Dico *per multum tempus*, quia hoc non admitterem nisi semel in mense. Dicit præterea *Sporer* quod confessarius potest absolutionem impertiri, si dubitat de jurisdictione; sed hoc puto non esse admittendum, nisi cum pœnitens existeret in mortali, et alias multum temporis absolutione privari deberet. Hoc cæteroquin debet intelligi in solo dubio facti; quia si jurisdictio est positive dubia de jure, id est, si probabilis est ob doctorum auctoritatem, bene potest absolute conferri: nam tunc supplet Ecclesia semper ac gravis adest causa, ut diximus supra, *tract.* 1, *n.* 27.

(1) Lib. 6. n. 428. — (2) N. 429. — (3) N. 431 et etiam n. 26.

Præterea dicunt *Spor. et Mazz.* quod potest absolvi sub conditione pœnitens qui est in necessitate communicandi, et est dubie dispositus. Sed in hoc distinguendum est, ut diximus *tract.* 15, *n.* 34, et videndum an dubium sit de peccati actione, aut de confessione peccati jam commissi : quia si pœnitens est certus quod grave peccatum patravit, et ejus dispositio est dubia, ille communicare nequit, licet absolutus fuisset sub conditione; et si non potest communicare, nec etiam potest absolvi; nam tunc deest causa necessitatis communicandi, ut sub conditione absolveretur (1). Vide *n.* 34, *tr.* 15.

CAPUT II.

DE CONTRITIONE ET PROPOSITO.

7. — Sicut superius vidimus, et sicut declaravit Trid., *sess.* 14, *c.* 3, tres sunt partes necessariæ pœnitentiæ, contritio nempe, confessio et satisfactio. Sigillatim erit sermo de singulis eorum in punctis distinctis. Et primo de contritione.

PUNCTUM I.

DE CONTRITIONE ET PROPOSITO.

8. — Quoad contritionem, Tridentinum, *sess.* 14. *c.* 4. distinguit, et dicit aliam esse contritionem *perfectam*, quæ oritur ex motivo charitatis; aliam *imperfectam*, quæ attritio nuncupatur, quæ concipitur aut ex turpitudinis peccati consideratione, aut gehennarum timore, excludens peccati voluntatem, et veniæ spem includens. Loquamur nunc de contritione *perfecta*, quomodo illa esse debeat, et quando sit necessaria; deinde loquemur de attritione. Contritio definitur a Concilio : « Animi » dolor ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non pec- » candi de cætero. » Hinc quæritur hic 1. an contritio consistat in dolore, an vero in detestatione peccatorum? Alii, ut *Gonet.*, volunt consistere in dolore qui præsupponit detestationem. Alii in detestatione quam subsequitur dolor : et hæc 2. sententia est verior, et quasi communis cum *Suar. Navar. Cajet. Holzm. Sporer*, et aliis cum *S. Thom.* (2) qui dicit : « Exigitur ad remissionem ut homo peccatum detestetur. » Ratio est quia non jam dolor est causa detestationis, sed detestatio est causa doloris. Cæterum, ut recte dicunt *Frassen, Vega, Coninch. Holzm. Sporer et Croix*, non est dubitandum quin in uno explicite contineatur aliud : dum qui peccatum detestatur necessario de illo dolet; et qui de illo dolet necessario illud detestatur (3).

9. — Quæritur 2. ex quo motivo producitur contritio perfecta? Alii dicunt ex offensione irrogata cuicumque attributo divino, misericordiæ, justitiæ, etc., et recte hanc sententiam dicunt *Lugo et Suar.* esse satis probabilem, dum qui diligit divinam misericordiam, aut justitiam,

(1) Lib. 6. n. 432. — (2) 3. p. q. 87. a. 1. — (3) Lib. 6. n. 435.

respectu ad Deum, jam diligit Deum ipsum, cum misericordia et justitia divina sint ipse Deus; et ita contra, quem pœnitet offensæ illatæ in divinam misericordiam respectu ad Deum, jam pœnitet sui peccati, non jam ob motivum dilectionis erga seipsum, sed erga Deum. Sententia tamen communior vult contritionem procedere debere ex offensa facta in divinam bonitatem, cum contritio, ut docet Trid. oriatur ex charitate, et charitas, juxta sententiam communiorem, habet pro objecto Dei bonitatem, in quantum illa comprehendit omnes divinas perfectiones, ut diximus supra, *tract.* 4, *n.* 9 (1).

10. — Quæritur 3. quando obliget præceptum contritionis? Certum est obligare, 1. in periculo mortis. 2. Quando homo tenetur ad eliciendum actum amoris, quem, ut diximus supra, *tract.* 4, *n.* 13, quilibet tenetur elicere semel in mense. 3. Licet sit probabile quod extra periculum mortis non adsit præceptum speciale contritionis, unde dixit *S. Thomas* (2), impœnitentiam finalem non esse peccatum grave speciale; nihilominus præscindendo ab obligatione annualis confessionis, dicimus peccare graviter contra charitatem erga seipsum, qui diutius perseverat in peccato, ut dicit *S. Thomas*, dum qui caret gratia non potest diutius in grave aliud peccatum non labi: « Sine gratia justificante, ait *S. Thomas* (3), quod diu manet absque peccato mortali, » esse non potest. » Quantum autem sit hoc longum tempus, *Concina et Ronc.* putant esse hebdomadam circiter; alii tamen communius, ut *Castr. Laym. Lugo*, *Salm. Hen. Elb. etc.* dicunt esse spatium anni; prima opinio mihi videtur nimis rigida; sed nec acquiescere possum secundæ, saltem ob obligationem quæ adest (ut diximus) eliciendi actum charitatis semel in mense; verum tamen est quod rudes difficulter eam obligationem advertant (4). Volunt autem nonnulli esse obligationem contritionis peccatoribus quolibet die festo, ut adimpleatur finis sanctificandi festa; sed hoc communiter negatur, quia (ut dictum est cum *S. Thoma*, et videre est supra *tract.* 2, *n.* 28.) finis præcepti non cadit sub præcepto.

11. — Quæritur 4. an in mortis articulo, qui cum sola attritione confitetur, teneatur etiam ad eliciendam contritionem? Affirmat prima sententia cum *Suar. Bonac. Conc., etc.* Sed secunda sententia multo communior cum *Lugo*, *Laym. Castrop. Ronc. Holzm. Salm. Becan. Sporer*, *etc.* negat, et *Suar.* appellat eam valde probabilem, quia dato quod certa sit sententia (ut ostendemus *n.* 14) sufficere ad confessionem solam attritionem, qui cum illa confessus est, jam est moraliter certus de divina gratia. Hæc secunda sententia est valde probabilis; sed non potest negari quin prima omnino moribundis suadenda sit; tanto magis quod in extremo vitæ tenemur ad actum amoris, cui satisfieri non potest, nisi peccatum detestemur, cum memoriæ occurrit, ut communiter doctores (5).

12. — Quæritur 5. an ad obtinendam justificationem sufficiat dolor generalis de peccatis commissis? In hoc quicquid dicant aliqui, qui perperam volunt actum doloris particularis pro quolibet peccato in particulari, aut saltem (dicunt alii) actualem memoriam cujuslibet peccati, certa est sententia quod sufficiat dolor omnium peccatorum quibus Deum offendit; ita *Scotus*, *Suar. Juvenin. Conc. Laym. Cajet. Holzm. Spor.*

(1) Lib. 6. n. 436. — (2) 2. 2. q. 14. a. 2. — (3) 1. 2. q. 109. a. 8. — (4) Lib. 6. n. 437. Dubit. 1. — (5) Ibid. Dubit. 2.

Croix, et alii multi : imo *Cajetanus* ridiculam appellat sententiam oppositam, et nostram expresse docet *S. Thomas* (1), qui dicit : « Ad « justificationem non requiritur quod aliquis de singulis peccatis co- » gitet, sed sufficit quod cogitet de hoc, quod per culpam suam est » aversus a Deo. Recogitatio autem singulorum peccatorum debet vel » præcedere, vel saltem sequi justificationem, » nempe (ut explicant *Suar.* et alii illud *sequi*) in ordine ad confessionem quæ doloris actum sequitur. Idem docet Catechism. roman (§ 3.), ubi dicit quod Deus parcit peccatori, « simul atque ille se collegerit et universa peccata sua » detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memo- » riam reducere, ac detestari in animo habeat (*nempe ut confiteatur*), » ad Dominum se converterit. » Et ratio est clara : primo quia ex Scripturis constat quod peccator remissionem obtinet statim ac ad Deum se convertit : « Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus » fuerit. » *Ezech.* 33. 12. Itaque si in detestatione primi peccati homini non omnia remissa fuissent, ille reciperet remissionem illius tantum, quin remitterentur alia; sed hoc est impossibile, quia in peccatis mortalibus non potest unum peccatum sine alio remitti. Secundo, quia (et hæc est ratio intrinseca) quem pœnitet suorum peccatorum ob motivum generale quatenus sunt offensa Dei, necessario dolet de quolibet peccato quod habet in anima, ut docet idem *S. Thomas* (2), qui dicit quod sicut qui diligit communitatem, diligit quemlibet illius; ita quem pœnitet omnium peccatorum suorum pœnitet etiam singulorum (3). Hactenus de contritione, nunc de attritione quæ est necessaria ad obtinendam sacramentalem absolutionem. Sed prius videamus circa actus Fidei, etc.

13. — Quæritur 6. an ad obtinendam gratiam in confessione requirantur actus expliciti Fidei et Spei? Alii affirmant ; sed alii communius negant; cæterum recte dicunt *Lugo et Escob.* quod pœnitens semper ac habet actum doloris, etiam explicite (non jam reflexe, sed exercite) actus Fidei et Spei habet, quia tunc sine dubio exercite credit, et sperat sibi per sacramentum pœnitentiæ in virtute meritorum Christi peccata remitti (4).

14. — Quæritur 7. an ad recipiendum sacramentum pœnitentiæ sufficiat attritio, et an ad illam requiratur *amor inchoatus?* Conveniunt theologi in affirmando utrumque; sed quæstio magna est an hic amor inchoatus debeat esse charitas prædominans qua diligitur Deus super omnia? ita volunt *Merbes. Molin. Habert. Juvenal. Conc. Antoine* et alii pauci, qui dicunt talem amorem ideo dici *inchoatum*, sive initiatum, quantum est in gradu remisso; nam, ut dicunt cum dolor oritur ex amore intenso, tunc est contritio perfecta quæ remittit peccata etiam extra confessionem. Sed sententia satis communis, quam nos sequimur, tenet sufficere attritionem sine charitate prædominante, quæ oritur ex timore inferni, aut gloriæ amissione, aut ex horrore erga peccati turpitudinem, lumine fidei cognitam; ita tenent *Gonet*, *Camus*, *Petrocor. Tourn. Cabass. Wig. Abelly*, *Nav. Suar. Tol. Lug. Laym. Salm.* et alii multi cum Benedicto XIV. (5), qui asserit quod post Trident., cum plausu hanc sententiam omnes scholæ sibi adoptarunt; unde recte di-

(1) De veritate, q. 28. art. 5 ad 4. — (2) In 4. dist. 17. q. 2. art. 5. q. 3. ad. 2. — (3) Lib. 6. n. 438 — (4) N. 439. — (5) De Synod. l. 7. c. 13. ex n. 6.

cunt *Suar. Less. Castr. Filliuc. Carden. Rainaud. Lug. Prado*, *Tann. Viva et Croix*, hanc sententiam hodie post concilium esse moraliter certam, et oppositam non esse amplius probabilem. Et quod scholæ (saltem communius, tanquam moraliter certam habeant, constat ex decreto Alexandri VII, 1667, die 5 maii, ubi sub excommunicatione prohibuit : « Ne quis audeat alicujus theologicæ censuræ, alteriusque injuriæ, » aut contumeliæ nota taxare alterutram, sententiam sive negantem ne- » cessitatem aliqualis dilectionis Dei in attritione ex metu gehennæ con- » cepta, quæ hodie inter scholasticos communis videtur; sive asseren- » tem dilectionis necessitatem. » Attestando igitur Pontifex sententiam negantem esse communiorem inter scholasticos, consequenter testatur in scholis haberi communiter certam, dum quisque scit quod circa sacramentorum valorem alias sententias, quam moraliter certas, non posse doctores amplecti. Nec præfato decreto vetuit Pontifex sententiam oppositam posse nuncupari improbabilem; nam improbabilitas non est nota censuræ, aut contumeliæ per decretum vetita. Tanto magis quod (sicut infra dicemus) nos non negamus requiri in attritione initium amoris, sed dicimus tantum non requiri charitatem prædominantem. Sed ad probationes descendamus.

15. — Probatur nostra sententia 1. ex Trident. *sess.* 14. *c.* 4. ubi loquendo de attritione ex metu gehennæ concepta, etc., sic dicit : « Et » quamvis sine sacramento Pœnitentiæ per se ad justificationem perdu- » cere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento « pœnitentiæ impetrandam disponit. » Opponunt adversarii quod concilium non dixit *sufficit*, sed *disponit*; ergo, dicunt, attritio sine charitate disponit, sed non sufficit; tanto magis quod referente *Card. Pallav.* concilium, post gravem theologorum dissensionem, abstulit verbum *sufficit*, quod jam exaratum erat, et in ejus locum suffecit verbum *disponit*. Sed recte respondet *Gonet*, quod concilium ideo suffecit *disponit*, in quantum importabat necessario idem ac *sufficit*, quia attritio ex inferni metu concepta cum etiam sit donum Dei, ut declaravit concilium, etiam extra sacramentum remote semper disponit ad gratiam; in sacramento igitur disponit proxime ad illam. Hoc clare patet ex iisdem verbis : *Et quamvis, etc.* : si concilium loqui intellexisset de sola dispositione remota, quin eam gratia subsequeretur, inconcludenter et perperam dixisset : « Et quamvis sine sacramento Pœnitentiæ attritio gratiam producere » non potest, tamen in sacramento disponit ad eam impetrandam; » sed dicere debuisset : Et quamvis attritio extra sacramentum non disponat ad gratiam, disponit tamen ad eam impetrandam in sacramento. Cum igitur dixit : « Quamvis sine sacramento non possit attritio perducere » peccatorem ad justificationem, tamen eum in sacramento disponit ad » impetrandam gratiam, » necessario intellexit de dispositione proxima. Hoc confirmatur clarius ex verbis quæ subjunguntur : « Quamobrem » falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint sa- » cramentum pœnitentiæ absque bono motu suscipientium gratiam con- » ferre. » Hæretici cum Luthero nunquam catholicos calumniati sunt, qui dicebant dari gratiam contritis, sed tantum eos qui dicebant dari attritis, ex eo quia isti bonorum motuum expertes non sunt, et sufficientem habent dispositionem ad obtinendam gratiam in sacramento : « Tris- » titia (*dicebat Lutherus*) ob fœditatem peccatorum, amissionem beati-

» tudinis, etc., fecit magis peccatores, et tales indigne absolvuntur; » ideoque damnabat eos *qui vocant attritionem hanc proxime disponentem ad contritionem.* Hi sunt igitur illi quos concilium dicit falso ab hæreticis calumniari.

16. — Probatur 2. ratione, quia sacramenta actualiter operantur quod significant; unde verificari debet (ex se loquendo) quod cum sacerdos dat absolutionem, eo momento peccata remittuntur; propterea pœnitentia nuncupatur sacramentum mortuorum, quia confert vitam gratiæ illi qui ea privatus est. Si ergo in dolore necessario exigeretur charitas prædominans, sacramentum nunquam causaret gratiam, quia omnes accederent jam justificati; nam quilibet dolor qui ex charitate prædominante procedit, est vera contritio, ut docet *S. Thomas* (1), et hoc accidit (ut explicat Sanctus) quoties homini displicet potius gratiæ, quam alterius boni amissio; et cum illa sit vera contritio, quamvis exiguus sit dolor, delet peccata : « Quantuscumque parvus sit dolor (*verba Angelici*), dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam » delet. » Et hic certe Sanctus loquitur de dolore extra sacramentum, sicut alibi id exprimit (2) : « Per solam contritionem dimittitur pecca- » tum... Sed si antequam absolvatur, habeat hoc sacramentum in voto, » jam virtus clavium operatur in ipso. » Quid clarius? Sed quod quælibet contritio quæ oritur ex charitate prædominante deleat peccata, legitur in eodem Trid., *sess.* 14. *c.* 4. in illis verbis : « Et si contri- » tionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque » Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu accipiatur, etc. » Hic certe non loquitur de charitate perfecta ratione intentionis, sed de charitate perfecta ratione motivi charitatis prædominantis; nam concilium hic distinguit eam a contritione imperfecta, quæ originem non habet ex charitate, subjungendo immediate ibi : « Illam vero contritio- » nem imperfectam, quæ attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis » peccati consideratione, vel ex gehennæ metu et pœnarum concipitur. » Et ratio est clara, quia quælibet contritio est actus formalis charitatis, et charitas non potest cum peccato conjungi, ut probatur ex sexcentis Scripturis : « Ego diligentes me diligo. » Prov. 8. 17. « Qui autem diligit » me, diligetur a Patre meo. » Joan. 14. 21. « Omnis qui diligit, ex Deo » natus est. » Epist. I. Joan. 4. 7. Et id communiter docent sanctissimi Patres, et theologi cum *S. Thoma* (3) qui dicit : « Charitas non potest » esse cum peccato mortali, » et pro charitate utique sanctus Doctor non intelligit hic intensam, sed prædominantem, dum alibi (4) declarat charitatem consistere in amando Deum super omnia, dicens : « Actus pec- » cati mortalis contrariatur charitati quæ consistit in hoc, quod Deus » diligatur super omnia. » Certius hoc fit ex prop. 32. Baii damnata a Gregorio XIII, quæ dicebat : « Charitas illa, quæ est plenitudo legis, » non semper est conjuncta cum remissione peccatorum. » En sic quæro : Quisnam est amor, qui est plenitudo legis, nempe qui satis est ad adimplendum præceptum charitatis? Certe est ille quo diligitur Deus super omnia, ut fatentur omnes cum *S. Thoma* (5), qui explicans illud præceptum : « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, dicit : » Cum mandatur quod Deum ex toto corde diligamus, datur intelligi

(1) Suppl. q. 5. a. 3. — (2) Quodlib. 4. a 10. — (3) 2. 2. q. 45. art. 4. — (4) 2. 2. q. 24. art. 12. — (5) 2. 2. q. 44. art. 8 ad 2.

» quod Deum super omnia debemus diligere. » Itaque cum certum sit charitatem prædominantem, quamvis remissam, non posse cum peccato conjungi, certum est etiam quamlibet contritionem, quæ formaliter est actus charitatis, delere peccata. Igitur hoc posito, si velint ut amor inchoatus, requisitus in attritione, sit amor prædominans, hoc non recte prætenditur, quia (ut ostendimus) si hoc esset, quilibet peccator accedere deberet jam justificatus ad recipiendam absolutionem sacramentalem, adeoque nunquam accideret quod sacramentum causaret actualem justificationem, quæ est proprius illius effectus. Si autem in attritione, pro dispositione ad gratiam obtinendam, desideraretur amor inchoatus qui sit principium amoris, sicut loquitur Trid., *sess.* 6. *c.* 6, dum agit de dispositione eorum qui ad obtinendam justificationem *Deum tanquam justitiæ fontem diligere incipiunt;* hoc non negatur, et dicimus hoc initium jam in qualibet attritione reperiri, tum metu pœnarum a Deo infligendarum, ex eo quod dicit *Ecclesiastic.* 25. 16 : « Timor Dei, initium » dilectionis ejus : » tum spe remissionis et beatitudinis, ex eo quod dicit *S. Thom.* (1) : « Ex hoc quod per aliquem speramus bona, inci- » pimus ipsum diligere. » Sed non jam si optatur verus charitatis prædominantis actus; hic certe non est necessarius ut in sacramento obtineatur gratia. Adeo id verum est, ut referente eodem Pallavicino (2), ad illa verba *diligere incipiunt*, nonnulli Patres concilii contendebant addendum esse, *per actum charitatis;* sed obstitit concilium, et non adjecta fuerunt.

Quidam auctor modernus libri, cui titulus *Esposizione sulla dottrina christiana*, loquens de sacramento pœnitentiæ, inducit super hoc puncto aliam inauditam opinionem, et dicit quod si peccator, qui habet charitatem prædominantem remissam, decessurus sit ante susceptionem sacramenti, hunc non sinet Deus damnari, quia (ut ait) horrendum videtur quod Deus in æternum perdat, qui eum super omnia diligit. Unde censet, eo casu Deum per quamdam providentiam extraordinariam illum salvare. Si auctor iste diceret quod Deus hujusmodi peccatori decessuro ante mortem dispositionem augeret, præfata opinio videretur minus incongrua. Sed quis unquam credere poterit quod peccator ille eamdem dispositionem habens, nunc in odio, nunc in dilectione sit Deo? Quomodo eadem in substantia dilectio erga Deum nunc reddet eum dignum divino amore, nunc odio dignum relinquet? Demum peto, ubi fundat auctor hanc extraordinariam Dei providentiam? super qua scriptura, quo Ecclesiæ canone, qua Patrum doctrina? Gratis igitur id asserit. Potius ex eo concludendum videtur quod si durum et horrendum est putare quod Deus damnet eum a quo super omnia diligitur, horrendum etiam dici debet quod Deus hominem eum super omnia diligentem odio habeat. Vide in opere (3), ubi allatæ doctrinæ, hic strictius comprehensæ, fusius expositæ inveniuntur una cum aliis. Sed veniamus ad dubia.

17. — Quæritur 8. an sufficiat attritio metu temporalium pœnarum concepta, in quantum illæ sunt a Deo inflictæ? Alii negant, dicendo dolorem debere oriri ex timore pœnarum æternarum, quia cum æterna sit pœna peccati mortalis, pœnitens debet dolorem peccatorum concipere ex timore æterni mali; ita *Canus*, *Conc. Pasqual. etc.* Sed alii com-

(1) 1. 2. q. 40. art. 7. — (2) Pallav. Hist. Trident. l. 8. c. 13. — (3) Lib. 6, ex. n. 440.

munius, ut *Lugo*, *Suar. Anaclet. Viva*, *Elbel*, *Gobat. Croix*, *etc.* probabilius affirmant ex verbis Tridentini, *sess.* 14. *c.* 4. ubi dicitur : « Attri» tio ex gehennæ et pœnarum metu concipitur. » Concilium itaque distinguit alias pœnas ab illis inferni, ubi certe omnes aliæ pœnæ includuntur. Sed quia prima sententia non potest dici improbabilis, in praxi non possumus amplecti secundam (1).

18. — Quæritur 9. an possit dari sacramentum validum, et informe? Casus accidere posset, si quis habens duo peccata, unum sacrilegii, alterum furti, et cum recordaretur solius sacrilegii, tantum illius se pœniteret ob supernaturalem turpitudinem illius vitii; hic quæritur an iste valide reciperet sacramentum, adeo ut detestando postea furtum, reciperet gratiam et postea tantum teneretur confiteri furtum? multi id negant, et præcipue *Scotistæ*; sed ipsi discrepant inter se; alii enim dicunt hujusmodi sacramentum non solum esse validum, sed etiam formatum, nempe gratiæ infusione, quia pœnitens se dolendo de offensa in Deum ob sacrilegium, et cupiendo reconciliari Deo, hic dolor et hoc desiderium efficiunt ut ille virtualiter etiam detestetur furtum. Sed huic rationi responsio clara se offert; istum enim in tantum pœnitet offensæ in Deum ob sacrilegium, et cupit se reconciliari cum Deo, in quantum movetur ob turpitudinem sacrilegii; sed hæc non comprehendit turpitudinem furti, adeo ut posset dari casus quo pœnitens, si recordaretur solius furti, turpitudo furti forsan non moveret eum ad pœnitendum; quare motivum turpitudinis sacrilegii non comprehendit virtualiter detestationem furti? Alii autem dicunt sacramentum non solum esse informe, nempe sine gratia, sed etiam invalidum, dicentes non posse esse materiam aptam pœnitentiæ illam, quæ non potest causare gratiam. Sed huic etiam subest responsio, quod cum concurrant partes essentiales, quæ sunt dolor, confessio et absolutio, non potest invalidum dici sacramentum; unde libenter adhæremus sententiæ affirmativæ et communissimæ Thomistarum cum *Suar. Lugo et S. Thom.* (2) et dicimus talem confessionem semper esse validam, sed gratiæ expertem (3).

19. — Quæritur 10. an dolor præcedere debeat confessionem? Affirmant *Laym. Castrop. Coninch.* et alii; tum quia dolor debet esse sensibilis, et nequit talis fieri nisi confessione; tum quia confessio, ut sit materia apta, debet esse dolorosa, alias esset simplex peccatorum narratio. Alii autem communius negant, ut *Lugo*, *Suar. Bonac. Holzm*, *etc.*, et ipsis valde favet Rituale dicens : *Audita confessione* (confessarius) *ad dolorem adducet.* Et recte respondent ad primam rationem, dicendo dolorem non tantum per confessionem fieri sensibilem, sed etiam aliis signis et verbis. Sed ad secundam rationem nullam convincentem afferunt responsionem, unde propter illam dico esse probabilem primam sententiam, propterea que in praxi sequendam. Conveniunt autem communiter *Conc. Viv. Salm. Holzm. etc.*, sufficere si pœnitens post actum doloris dicat : « Iterum me accuso de omnibus peccatis con» fessis (4). »

20. — Quæritur 11. quandiu moraliter perseveret dolor? Alii dicunt diutius, et sufficere quod non sit retractatus; sed hoc rejicitur. Alii per diem, imo *Croix* dicit quod in praxi semper renovandus est, cum pœnitens notabiliter ad alia distractus est. Ego vero cum *Ronc.* non dubito

(1) Lib. 6. n. 443. — (2) In 4. dist. 17. quæst. 3. art. 4. q. 1. — (3) Lib. 6. n. 444. — (4) N. 445.

asserere, quoties confessio derivat ex peccatorum dolore, semper virtualiter perseverare dolorem saltem per unum, aut alterum diem, dum illa confessio est doloris effectus. Secus autem, si quis ex mera devotione, aut ad votum, aut pœnitentiam implendam confiteretur (1).

21. Quæritur 12. an actus doloris debeat elici in ordine ad confessionem? Affirmant *Bon. Busemb. et Conc.* dum (ut dicunt) tam minister, quam suscipiens debent ordinare materiam ad sacramentum, v. g., ablutionem ad baptismum, tactum ad ordinationem, et ita dolorem ad pœnitentiam; unde volunt isti quod si quis actum doloris, quin ad confessionem cogitet, elicit, debet illum renovare dum confitetur. Alii tamen probabilius, ut *Lugo*, *Sporer*, *Moja*, *Gobat*, *etc.* negant, tum quia ex Trident. sufficit attritio habita, tum quia dolor saltem ordinatur ad absolutionem, cum per confessionem manifestatur. Sed quia prima sententia etiam est probabilis, ideo in praxi sequenda (2).

22. — Quæritur 13. cum quis statim post absolutionem confitetur peccatum oblitum, an teneatur iterum dolorem elicere? Negant communius *Lugo*, *Anacl. Viva*, *Ronc. Spor. etc.*, dicendo quod prior contritio, cum fuerit generalis, jam extenditur ad oblita, et eo casu sine dubio moraliter perseverat, et licet illa sint plura sacramenta, bene tamen una et eadem materia plura sacramenta constituere potest, sicut aqua potest esse materia plurimorum baptismorum. Sed affirmant *Vasq. Bonac. et Filliuc.* dicendo per absolutionem impertitam jam prius judicium completum esse, ac completum fuisse sacramentum; unde pro posteriori sacramento requiritur nova materia; et licet dolor perseveret, non tamen perseverat in ordine ad posteriorem absolutionem, juxta quod dictum est præcedenti numero; ille enim dolor elicitus est tantum in ordine ad primam. Et quia hæc secunda sententia est etiam probabilis, ideoque recte dicunt *Croix et Concina* hanc in praxi tenendam. Intelligitur tamen hoc ante sacramenti susceptionem, quia postquam illud susceptum est, probabiles jam sunt omnes sententiæ oppositæ trium quæsitorum antecedentium; unde post factum recte eas amplecti possumus (3).

23. — Quæritur 14. quomodo eliciendus est dolor de venialibus? Extra confessionem docet *S. Thomas* (4): « Sufficit aliquis motus charitatis ad eorum remissionem. » Sed ad pœnitentiæ sacramenti susceptionem certum est apud omnes formalem dolorem requiri. Sed hic dubitatur 1. an mortaliter peccet qui venialia sine dolore confitetur? Negant *Gonet*, *Juven. et Natalis Alexander*: dicunt hi quod quoties abest animus profanandi sacramentum, illud frustrare in materia levi non excedere levem irreverentiam. Sed communiter et recte affirmant alii doctores, et de *Lugo* priorem sententiam appellat omnino falsam, dicens injuriæ gravitatem non consistere in materia, sed in sacramenti frustratione, in non apponendo materiam aptam et essentialem, ut est dolor; unde sive frustretur ob gravem materiam, sive ob levem, irreverentia semper est gravis (5). Dubitatur 2. an in confessione venialium sufficiat pœnitere unius tantum, quin aliorum pœniteat? Nonnulli id negant, sed etiam communiter et recte affirmant *Suar. Lug. Conc. Antoine*, *etc.* Et ratio luculenta est, quia venialia non sunt materia necessaria, sed sufficiens. Dicunt autem *Castrop. Spor. Lugo*, *Tamb. etc.* sufficere pœnitere multitudinis venialium, quin alicujus in particulari pœniteat; sed

(1) Lib. 6. n. 446. — (2) N. 447. — (3) N. 448. — (4) 3. p. q. 87. a. 2. — (5) Lib. 6. n. 449.

contradicunt *Arriaga et Dicast.* dicentes saltem necessarium esse dolorem erga aliquod illorum, ut diximus. Sed hæ sententiæ facile conciliantur, quia impossibile est quod ille, quem multitudinis pœnitet, non doleat de ultimis quæ multitudinem constituunt; et sicut quoad speciem sufficit (ut dictum est) dolere de una peccatorum venialium specie, et non de alia, ita quoad numerum sufficit posteriorum, non autem priorum pœnitere, adeo ut tunc pœnitens in recto doleat de multitudine et in obliquo de ultimis peccatis (1).

PUNCTUM II.

DE PROPOSITO.

24. Propositum I. debet esse firmum. An qui credit se lapsurum, etc. — 25. II. Debet esse universale. — 26. III. Debet esse efficax. An relapsus sit signum semper confessionum invaliditatis? Et an propositum debeat esse explicitum.

24. — Tres sunt conditiones veri propositi ad confessionem requisiti: ut sit firmum, universale et efficax. Et primo debet esse *firmum*, ita ut pœnitens habeat firmum animum in quocumque casu non peccandi. Hic fit dubium, an valeat propositum alicujus qui non habet animum peccandi, sed credit certo quod in posterum relapsurus sit? *Sanch. Laym. Nav. Spor. etc.* dicunt valere, quia propositum voluntatis bene stare potest cum judicio intellectus, quod prævidet certum relapsum ex eo quia de sua fragilitate experimentum habet. Contra *P. Concina* reprobat ut infirmum etiam propositum illius, qui timet probabiliter se relapsurum. Hæc secunda opinio est nimis rigida, et parum rationabilis, quia timor relabendi potest simul stare cum proposito quam firmissimo. Sed nec mihi placet prima, saltem practice loquendo; nam sicut recte dicit *Croix*, et non distat ab eo *Busemb.*, in praxi qui certo credit se esse relapsurum, demonstrat suum propositum non esse satis firmum; dum non est possibile quod qui scit Deum auxilium in eum speranti et ab eo petenti præstaturum esse, et non permissurum aliquem ultra vires tentari, proponat firmiter cuicumque malo potius se subjecturum quam Deum offendere, et postea credat se certo in eadem peccata recasurum; unde si iste hoc credit, signum est quod ejus propositum non sit firmum (2).

25. — II. Propositum debet esse *universale* (intellige de mortalibus), ut docent omnes cum *S. Thoma* (3); nec audiendi sunt nonnulli auctores qui autumant, sicut valet dolor particularis, ita valere etiam propositum particulare; nam respondetur quod dolor particularis admittitur, quia dolor respicit sola peccata commissa; sed non potest admitti propositum particulare, dum quilibet debet esse paratus ad evitanda omnia peccata mortalia, quæ committere potest; ideoque Trident. loquendo de dolore ait: « Dolor est detestatio de peccato commisso; » sed loquendo de proposito, dicit, *cum proposito non peccandi de cætero.* Dictum est de peccatis mortalibus, quia quoad venialia, certum est cum *S. Thoma* (4) sufficere si proponat se abstinere ab aliquo, quin proponat abstinere a cæteris (5). Cæterum (ut dicunt *Suar. Croix, etc.*) potest homo proponere evitare omnia peccata venialia deliberata, et in quantum ad indeliberata sufficit proponere evitare ea quantum fert humana fragilitas, ut dicit idem Angelicus loc. cit.

(1) Lib. 6. n. 449. Dubit. 2. — (2) N. 451. — (3) P. 3. q. 87. a. 1 ad 1. — (4) Ibid. — (5) Lib. 6. n. 451. v. II. Requir.

26. — III. Debet esse *efficax*, nempe ut homo proponat non solùm non committere peccata, sed etiam omnia media ad illa evitanda conducentia eligere, et præcipuè omnes occasiones proximas removere. Sed hic advertendum (quicquid dicat *P. Concina*) relapsus non semper esse signa infirmi propositi, adeo ut semper repetendæ sint confessiones præteritæ, ut invalidæ; quia relapsus non est signum certum quod defuit voluntas, sed sæpe est signum mutatæ voluntatis, dum sæpe solent homines firmiter proponere, et postea iterum cadere; ideoque ait rit. rom. : « In peccata facilè recidentibus utilissimum fuerit consulere ut » sæpe confiteantur, et si expediat, communicent. » Non dicit, ut facile recidentibus absolutio danda non sit, propter dubium quod subest de eorum proposito, sed ut consulendum sit potius eis ut sæpe confiteantur et communicent; intelligitur, semper ac dignoscitur adesse debita dispositio, ut dicemus infra *tract. ult. punct.* 2. Et quoad repetendas confessiones præteritas, recte dicit *P. Segneri*, talem obligationem non adesse, nisi habeatur moralis certitudo de invaliditate confessionum præteritarum, ut esset, cum observatur quod aliquis post confessiones semper reincidit in eadem peccata statim post biduum, aut triduum, sine ulla resistentia, et quin aliquod medium adhibuerit, et quin occasionem removerit. Hic occurreret loqui de illis qui sunt in occasione proxima, et de habituatis et recidivis, sed de his peculiaribus *punct.* 1 *et* 2. *tract. ult.* loquemur. Restat tantum hic ut videamus an pro confessione sufficiat propositum virtuale in dolore inclusum? Hic tres adsunt sententiæ. Sententia 1. negat cum *Scoto*, *Cano*, *Cajet. Tolet. Conc. etc.*, qui id inferunt ex Trid., *sess.* 14. *c.* 4. ubi videtur requiri propositum formale, cum dicatur quod pars essentialis pœnitentiæ sit dolor *cum proposito non peccandi de cætero.* Sententia 2. quam tenent *Layman. Nav. Card.*, quam moraliter certam appellat *Lugo*, *etc.*, affirmat, quoties dolor sit ex motivo universali; et etiam hæc fundatur in concilio ubi dicitur quod attritio, si excludat voluntatem peccandi, jam disponit ad gratiam. Et huic sententiæ adhæsit in concil. rom. Bened. XIII, in quo approbavit instructionem ad populum, in quâ (*pag.* 440.) dicitur quod qui saltem non habet attritionem cum firmo proposito, saltem implicito, ampliùs non peccandi, remissionem non obtinet. Sententia 3. cum *Suar. Bellarmino*, *Bonac. et Holzm.* qui eam vocat communem, distinguit et dicit, quod si pœnitens nihil cogitat de futuro, ut contingere solet infirmis proximis morti, tunc sufficit propositum implicitum. Secus autem dicendum de eo qui cogitat de futuro; quia (ut dicit idem concilium) contritio continet tam cessationem a peccando, quam incœptionem novæ vitæ, juxta illud Ezechielis : « Projicite a nobis iniquitates.... et facite vo» bis cor novum. » *Ezech.* 18. 31. Cæterum, quia prima sententia est satis probabilis, ante factum illa sequenda est; sed post factum, si quis bona fide confessus est cum proposito implicito, non tenetur repetere confessiones, ut dicunt *Bellarm. Suar. Vasq. Bonac.* et alii communiter; dum qui probabiliter recepit sacramentum validum, non est obligatus ad illud repetendum; nam tunc cessat periculum injuriæ sacramenti, illud frustrandi (1).

(1) Lib. 6. n. 459.

CAPUT III.

DE CONFESSIONE.

PUNCTUM I.

DE CONDITIONIBUS CONFESSIONIS.

27.— Confessio I. debet esse *vocalis*. II. Debet esse *secreta*.—28. III. Debet esse *vera*. Qui mentitur in confessione, etc. — 29. IV. Debet esse *integra*. De circumstantiis aggravantibus. — 30, 31 et 32. — De peccatis dubiis. — 33. De peccatis dubie confessis. — 34. Qui confessus est peccatum dubium, cum novit esse certum, etc. — 35. Quando excuset impotentia physica mutos, surdos, ignorantes linguam et moribundos. — 36. De moribundo qui dedit signa per testes. — 37. De iis qui nullum dant signum. — 38. De iis qui in actuali peccato corripiuntur. — 39. Quando excuset impotentia moralis. — 40. Qui debet complicem aperire, etc. — 41. Non potest confessarius inquirere nomen complicis.

27. — Quatuor sunt confessionis conditiones : nempe, ut sit vocalis, secreta, vera et integra. Et primo debet esse *vocalis*, nempe voce, dum hic est usus communis Ecclesiæ, non jam facta per signa aut scripto; habetur ex *extrav. Inter cunctos, de privil.* ubi dicitur : « Nisi articu- » lus necessitatis occurrat, sanctificanda est oris confessio : » modò nulla adsit gravis causa, v. g., nimiæ et extraordinariæ verecundiæ, aut linguæ impedimenti, et hujusmodi, quia in tali casu sufficit, postquam confessarius confessionem legerit quod dicat pœnitens : « Me ac- » cuso de omnibus istis peccatis ; » ita communiter *Castr. Cano*, *Conc. Tamb. Salm.*, *etc.* (1). Qui autem non posset voce confiteri, tenetur saltem per signa aut scripto, cum sine periculo et sine magno incommodo id efficere potest, prout dicemus loquendo de *muto*, *n.* 35 (2). II. Debet esse *secreta*, quia nemo tenetur publicè, nec per interpretem confiteri, nisi esset in mortis periculo constitutus, aut existens in mortali dubitaret de contritione sua, ut dicemus *cit. num.* 35.

28. — III. Debet esse *vera;* unde graviter peccat sacrilegii qui mentitur in materia gravi, negando aut tacendo sine justa causa aliquod peccatum grave patratum, aut non adhuc confessum; et aliquando pœnitens tenetur aperire peccata confessa ad manifestandum habitum contractum (contra id quod dicebat prop. 58 ex proscriptis ab Innoc. XI.), ut confessarius posset se dirigere ad impertiendam aut differendam absolutionem. Ita etiam peccat qui ex malitia se accusat de aliquo peccato gravi quod non commisit ; imo iste duo committit peccata, unum contra virtutem religionis, propter injuriam quæ in sacramentum infertur, alterum contra virtutem veracitatis, cum tale mendacium sit graviter ipsimet nocivum. Dictum est *in materia gravi*, quia negare in confessione aliquod veniale commissum, aut mortale jam confessum, aut dicere aliud mendacium leve, communis est sententia cum *Suar. Lugo*, *Bon. Ronc. Anacl. Holzm. etc.*, (contra *Caj. et Armilla*) non esse grave. Nec obstat id quod dicit *S. Thom.* (3), peccare mortaliter qui negat veritatem quam confiteri debet; quia ibi loquitur sanctus de confessione quæ fieri debet in foro externo, non autem de sacramentali, ubi certum est non teneri nos ad confitendas nec culpas veniales nec graves jam confessas, nisi cum hoc expediret ad recipiendam absolutionem (4).

29. — IV. Confessio debet esse *integra*. Et hic distinguenda est integritas materialis a formali. Per se loquendo confessio debet esse mate-

(1) Lib. 6. n. 429 et 493. — (2) N. 479. — (3) 2. 2. q. 69. a. 1. — (4) Lib. 6. n. 495 ad 497.

rialiter integra, nam pœnitens tenetur ad explicandas tam species peccatorum, quam eorum numerum. Jam supra *tract.* 3. *punct.* 3. locuti fuimus de distinctione specifica et numerica peccatorum, et ex quibus radicibus desumenda sit. Sed hic quæritur, an teneamur confiteri non solum circumstantias speciem mutantes, ac etiam notabiliter aggravantes? Tres adsunt sententiæ probabiles. Prima affirmat cum *Soto*, *Suar. Gonet. Sanch. Conc. etc.* dicentes eamdem rationem quæ obligat ad explicandas circumstantias mutantes speciem, obligare etiam ad aggravantes, dum utræque mutant notabiliter confessarii judicium. Secunda sententia, quam tenent *Laym. Spor. Busemb. etc.*, etiam affirmat, sed tantum de illis circumstantiis quæ respiciunt integritatem substantialem peccati, ut est quantitas furti, et gradus conjunctionis in incestu; secus (ut dicunt) confessarius debitum judicium substantiæ peccati formare non potest. Tertia sententia communior et probabilior, quam tenent *S. Anton. S. Bonavent. S. Bernard. Sotus*, *Cabass. Lugo*, *Castrop. Bonac. Ronc. Holzm. Salm.* et alii, absolute id negant; et hanc sententiam tenet *S. Thomas* (1), qui dicit : « Alii vero dicunt quod non sint » de necessitate confitendæ, nisi circumstantiæ quæ ad aliud genus pec» cati trahunt, et hoc probabilius est : » et in responso ad 2. subjungit : « Unde sufficit quod (sacerdos) cognoscat quantitatem quæ ex specie » peccati consurgit. » Ratio est 1. quia Tridentinum, *sess.* 14. *cap.* 5. non imponit ut confiteantur nisi solas circumstantias quæ mutant speciem, dicens quod sine earum notitia non potest confessarius recte judicare; ergo e converso juxta concil., cum explicantur illæ, confessarius jam recte judicium ferre potest. 2. Quia obligatio confitendi circumstantias aggravantes esset pœnitentibus nimiæ angustiæ, cum possint ipsi dubitare an circumstantiæ omissæ essent leves, aut notabiliter aggravantes, et an sint sufficienter expressæ. 3. Quia (et hæc est ratio potissima aliarum) talis lex confitendi circumstantias aggravantes, ut dicunt *Cabass. Lugo*, *Roncagl. et Salmant.* cum *Lambertini* (2), est dubia, et nemo tenetur ad leges dubias, uti ostensum est supra *tract.* 1. *n.* 33. cum S. Thoma (3), qui dicit : « Nullus ligatur per præceptum, » nisi mediante scientia illius præcepti. » Nec obstat hic dicere, quod in sacramentorum materia non possimus sequi opiniones solum probabiles, quia hoc procedit cum agitur de valore sacramenti, secus de integritate : et in quantum ad valorem, certum est sufficere integritatem formalem. Nihilominus rectè advertunt *Lugo*, *Castrop. Salm. etc.*, quod in quantum ad furtum, licet pœnitens per se non teneatur ad explicandam quantitatem, plerumque tamen tenetur confessarius ad eam investigandam, ut se dirigat ad absolutionem impertiendam, et circa quantitatem et modum restitutionis (4).

30. — Præterea quæritur an adsit obligatio confitendi mortalia dubia? Sed hic quæsita distinguenda sunt; hinc quæritur 1. an confitenda sint peccata positive dubia, nempe cum probabile est ea commissa fuisse, et probabile non fuisse? In eo casu affirmant *Merbes. Habert et Conc.* quia, ut hi auctores dicunt, *in dubiis via tutior est eligenda.* Sed communiter id negant *Sylvester*, *Sylvius*, *Gerson*, *Sanch. Suar. Bonac. Anacl. Ronc. Salm. Holzm.* et alii plurimi, propter generalem ratio-

(1) In 4 dist. 16. q. 3. a. 2. q. 5. — (2) Notif. 80. n. 19. — (3) De veritate q. 17. a. 3. — (4) Vide lib. 6. n. 468.

nem, quod licite sequi possumus opiniones vere probabiles, ut ostensum est supra *tract.* 1. *ex n.* 33. Et ad regulam oppositam respondetur cum *S. Antonino*, ut ibidem *num.* 36. Recte tamen advertunt *Sanch. Viva*, *Holzm. etc.*, quod in mortis articulo in tali dubio quilibet aut debet contritionem elicere, aut recipere absolutionem confitendo saltem aliam materiam certam (1).

31. — Quæritur 2. an confitenda sint peccata negative dubia, nempe quorum nulla apparet ratio affirmandi, vel negandi? Affirmant cum communiori *Busemb. Dian. Tambur. etc.*, dicendo Trident., *sess.* 14. *cap.* 5. præcipere pœnitentibus confessionem omnium mortalium, *quorum conscientiam habent*: ergo (dicunt) utique confitenda sunt peccata dubia, quæ dubia sunt in conscientia. Sed negant probabilius *Merbes. Habert. Coninch. March. Holzm. Croix*, *Mazzot.*, *etc.*, et hanc sententiam probabilem vocant *Layman*, *et Viva cum S. Antonio*, *Ledesm. Palud.*, *etc.* Ratio 1. est quia concilium non jam imponit, ut supponunt adversarii, confessionem peccatorum, ut sunt in conscientia, sed peccatorum, *quorum* (pœnitentes) *conscientiam habent*, dicere intendens eorum quorum pœnitentes certam habent scientiam, cum *conscientiam* (sicut explicat *S. Bernard.*) significat cordis scientiam; unde perperam dicitur quis habere conscientiam illius peccati, cujus nullam habet rationem illud commisisse. Tanto magis quod Trident. loco cit. subjungit: « Nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exigi, quam ut... quisque... » ea peccata confiteatur, quibus se Dominum Deum suum mortaliter » offendisse meminerit; » qui negative dubitat, non potest dici quod recordetur commisisse peccatum. Ratio 2. est quia (sicut superius diximus) non debet onus certum pro lege dubia imponi: contra nulla adest lex certa confitendi peccata dubia (2). Et hoc currit, etiamsi quis vellet communicare, ut diximus *tr.* 15. *n.* 34. quicquid dictum sit in opere (3).

32. — Cæterum regulariter loquendo, consultius est pœnitentibus suadere ut peccata dubia confiteantur, ad majorem suæ conscientiæ quietem, modo non sint scrupulosi, ut diximus supra *tr.* 1, *n.* 10 *et* 11. Insuper sapienter dicunt *Salm. Scholastici*, *Habert*, *Bonac. Suar. Croix* et alii, quod personæ probatæ pietatis, quæ diutius nunquam, aut valde rarius mortali alicui assentitæ sunt, istæ cum dubitant de consensu, præcipue si recordantur in principio restitisse, aut dubitant si fuerint in perfecta vigilia, possunt certo sibi statuere mortaliter non peccasse; cum (sicut dicunt *Salm. et Habert*) moraliter impossibile est, quod voluntas in bono proposito ita obfirmata, mutetur, quin clare id percipiat. Dicit *P. Alvarez*, quod peccatum mortale est monstrum ita horribile, ut in animam quæ ab eo per multum temporis abhorruit, se introducendo, non potest se in eam introducere, quin anima dilucide illud cognoscat; sicut contra, loquendo de iis qui ex habitu mortalibus consentiunt, in dubio præsumuntur illi consensisse, quia si restitissent, utique de conatu in tentatione repellenda adhibito recordarentur: unde recte concludit *Croix*, quod in tali materia difficulter datur dubium negativum, dum præsumptio bonæ aut malæ vitæ recte fundat credulitatem dissensus, aut consensus præstiti (4).

33. — Quæritur 3. an pœnitens teneatur confiteri peccatum certe commissum, sed in dubio an de illo necne confessus sit? Si dubium est ne-

(1) Lib. 6. n. 473. — (2) N. 474. Dubit. 2. — (3) N. 475. — (4) N. 476. v. Item.

gativum, certum est apud omnes eum teneri. Contra si dubium est positivum, adeo ut probabiliter credat de eo confessum esse, adest sententia non teneri ad illud confitendum; et hanc tuentur *Suar. Nav. Sylv. Bon. Lugo*, *Salm. Croix*, *etc.*. Verum sicut mihi probabilis minime visa fuit opinio relata supra *tr.* 1. *n.* 17. *in fin.* eorum auctorum qui dicebant non esse obligationem implendi vota quæ probabiliter impleta sunt; ita nec valeo hanc approbare sententiam quoad peccatum probabiliter confessum, cum obligatio confessionis sit certa, et satisfactio dubia. Non autem reprobo id quod iidem citati auctores tradunt, nempe quod ille qui diligens fuit in suis peccatis confitendis, si postea dubitat an aliquod peccatum omiserit, postquam multum elapsum sit tempus a quo illud patravit, non tenetur ad confitendum, cum possit credere eo casu moraliter certe jam de illo confessum fuisse. Et subjungit *P. Concina*, quod illi qui diutius vitam rectam duxerunt, licet antea in vitiis habituati fuerint, si postea ipsi dubitant aliquod peccatum, aut circumstantiam omisisse in confessione generali, aut particulari debita diligentia præcedente, confessarius debet imponere ut amplius de illis non confiteantur, et ut nunquam ad illa animum addicant. Et loquendo de scrupulosis (ut dicunt communiter doctores), hi non tenentur aliquod peccatum confiteri nisi certi ita sint, ut juramento possint affirmare illud peccatum fuisse mortale, et quod nunquam confessi sunt (1). Vide dicta supra *tr.* 1, *n.* 10.

34. — Quæritur 4. an qui confessus est peccatum uti dubium teneatur iterum confiteri, cum advertit illud certum? Negant *Holzm. Spor. Tamb. Elbel*, *etc.* quia illud peccatum (ut dicunt) est jam directe absolutum. Sed vera et communissima sententia *Sanch. Card. Ronc. Busemb. Viva*, *Diana*, *etc.*, affirmat, quia licet peccatum fuerit directe absolutum, non tamen fuit, sicut erat in conscientia, explicatum cum commissum fuit, et sicut est in præsenti juxta suam cognitam gravitatem, et juxta confessionem a Trid. *sess.* 14, *c.* 5. præceptam. Opponunt: ergo si quis confitetur commisisse decem peccata circiter, et postea recordatur certo fuisse undecim, hic teneretur ad repetendam confessionem. Sed respondetur, quod in illo *circiter* jam includitur numerus undecimus, contra in dubia accusatione non includitur certa; nec dubia potest unquam pro certa sumi. Cæterum probabiliter dicunt *Coninch. Suar. Sanch. Salm. etc.*, quod si quis confitetur peccatum quod ille, nec confessarius ut grave cognoscit, non tenebitur postea illud repetere, cum cognoscet certo illud esse grave in suo genere, quia in tali casu pœnitens exponit peccatum ut est in conscientia (2).

35. Hactenus de integritate materiali; sed aliquando in confessione sufficit integritas formalis, nempe quod pœnitens confiteatur juxta quod nunc moraliter potest, remanente cæteroquin sibi obligatione faciendi postea confessionem materialiter integram, cum impedimentum fuerit remotum, et urgeat præceptum iterum confitendi. Itaque excusat ab integritate materiali impotentia tam physica quàm moralis. Et primo ob impotentiam physicam excusantur 1. muti, quibus tam in morte, quam in præcepto paschali sufficit signis, modo quo possunt, explicare unum peccatum duntaxat (3). An autem muti scribere scientes teneantur confiteri sua peccata scribendo; negant *Castrop. Cajet. Navar. Valent.* et

(1) Lib. 6. n. 477. — (2) N. 478. — (3) N. 479.

alii, dicendo quod talis modus est periculo manifestationis obnoxius. Sed communiter et probabiliter affirmant *Lugo*, *Bonac. Anaclet. Croix*, *Salmanticences*, *etc.*, cum *S. Thoma* (1). dum qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media. Intelligitur modo hæc media non sint notabiliter difficilia ; quapropter non tenetur mutus ad scribendam confessionem, cum extraordinario incommodo, aut periculo, esset illi, ut peccata sua ab aliis cognoscantur (2). 2. Surdi, qui confessarii interrogationibus respondere nequeunt, nec uti deberent peccata sua explicare sciunt : intelligitur hoc de omnino surdis, quia surdastri debent adduci in aliquem remotum locum, ut eorum confessiones audiantur. 3. Illi qui linguam patriam ignorant. Isti tempore præcepti aut alterius necessitatis possunt absolvi manifestando tantum signis peccatorum suorum dolorem; nec tenentur per interpretem confiteri, ut dicunt *Suar. Vasq. Lugo*, *etc.* An autem teneantur confiteri sic in morte, alii affirmant; sed alii, ut *Sot. Cajet. Castrop. Salm. Viva*, *etc.* probabiliter negant, nisi esset quod dubitarent de contritione sua ; quia tunc tenentur ad confitendum cum sola attritione quam haberent, ut per sacramentum gratiam perciperent; sed tunc sufficiet ipsis, ut confessario per interpretem aliquod veniale manifestent (3). 4. Moribundi ; sed hic multa secernenda sunt. Si moribundus sui compos est, sed nequit loqui, quoties ipsæ pœnitentiæ dat signa, aut ostendit velle absolutionem, bene potest absolvi, et quoties repetit signa; quia tunc jam adest confessio in illa expostulatione quam facit de absolutione, aut in illo signo quod dat doloris sui, quo jam confitetur se esse peccatorem; unde tunc directe absolutionem recipit super peccatis omnibus sub generica peccati ratione, licet ipse teneatur, cum poterit, ad ea in particulari explicanda, ut confessionem materialiter integram faciat (4).

36.—Sed hic quæritur 1. an possit absolvi moribundus sensibus destitutus, cum adstantes testificantur illum confessionem petivisse, aut pœnitentiæ signa dedisse? Negant *Cano*, *Ledesm. Alvar.*, *etc.* Sed est communis sententia opposita, quæ tenenda est, quia tunc per testes satis sensibiliter confessario fit nota infirmi confessio ; ita docent *Bellarm. Sotus*, *Suar. Lugo*, *Conc. Salm.*, *etc.* cum *S. Thoma* (5), qui dicit : « Si » infirmus qui petit unctionem, amisit notitiam, vel loquelam, ungat » eum sacerdos; quia in tali casu debet etiam baptizari, et a peccatis ab- » solvi. » Et hoc currit, ut dicit *S. Antoninus*, relatus in Sacerdotali Romano ap. *Lugo*, etiamsi infirmus diutius fuerit habituatus in peccatis, et confessus non sit. Hoc probatur ex concil. Arausicano in *can. Qui recedunt*, 26. *q.* 6. et ex concil. III. et IV. Carthaginensibus, et a S. Leone papa in *can.* 15. *Qui*, 26. *q.* 6. et denique ex Ritual. Rom. (*de Sacrament. Pœnitent.* § *Ordin. min.*) ubi dicitur : « Etiamsi confitendi » desiderium sive per se, sive per alios ostenderit, absolvendus est. » Et hæc sententia habet locum, ut probabiliter dicunt *Lugo*, *Dicast. Croix*, licet unus tantum testis adsit, et etiamsi sit mediatus, qui testetur signa a moribundo data. Nec obstat decretum Clementis VIII, quo proscripta fuit confessio facta in absentia confessarii, dum (ut testantur *Bellarm. Suar. et Petrus Lombardo*) idem pontifex declaravit non intellexisse comprehendere moribundos, imo expresse dixit hos in nostro casu

(1) In 4. dist. 17. q. 3. art. 4. q. 3. ad 2 — (2) Lib. 6. n. 479. v. Quær. — (3) N. 479. v. II. Surdus. — (4) N. 480. — (5) Opusc. 6. de Sacra Unct.

debere omnino absolvi (1). An autem talis absolutio debeat absolute dari; sententia communior affirmat, dicendo quod in tali necessitate sacramenta debent absolute conferri quoties de materiæ valore probabilitas habetur, sub conditione autem quoties prudens tantum dubium habetur: sed *Suar. S. Anton. Bon. Wigandt et Croix* tenent dandam esse in nostro casu sub conditione: et hæc opinio mihi videtur tuta, præcipue cum dubitatur (prout facile dubitari potest in rudibus) an pœnitens necne rite actum doloris elicuerit (2).

37. Quæritur 2. an possit absolvi sub conditione moribundus sensibus destitutus, qui nulla dat, nec dedit pœnitentiæ signa? Multi negant, ut *Lugo, Busemb. Petrocor. Abel. Laym. Roncag., etc.*, quia tunc, ut dicunt, deest materia sensibilis sacramenti; sed communius et probabilius affirmant *Merbesius, Molin. Card. Pontius, Salmeron. Juvenin. Conc. et Croix*, et clare id docet etiam *S. Augustinus* (3), qui dicit: « Quæ autem baptismatis, eadem reconciliationis est causa, si forte » pœnitentes finiendæ vitæ periculum præoccupaverit; nec ipsos enim » ex hac vita sine arrha suæ pacis exire velle debet mater Ecclesia (4). » Opponitur: Sed in tali casu ubinam est materia sensibilis sacramenti? Respondent *Gonet et Juven.*; sed eorum responsiones parum satisfaciunt, ut videre est in opere. Melius respondent *Molfes. Aver. Salm. Viva* et alii, quod in tali casu jam prudens dubium habetur quod moribundus, antequam sensibus destitueretur, aut in aliqua intervalli luce, suæ damnationis periculum agnoscens, velit, ac etiam petat absolutionem signis sensibilibus, v. g., suspiriis, oculorum aut oris motibus, aut saltem respiratione anxia quam ostendit, licet hujusmodi signa non possint perspicue percipi, sed ipsa aut eorum dubium jam sufficiunt ad dandam absolutionem sub conditione, in casu enim necessitatis urgentis bene licet uti materia etiam dubia: quod utique principium certum est apud theologos, ut testatur *Juven.* Imo possumus uti tunc opinionibus etiam tenuiter probabilibus, sicut communiter docent *Sot. Navar. Carden. Sanch. Viva, Gobat. Croix, etc.*, quia necessitas efficit ut in quocumque dubio licite ministretur sacramentum sub conditione, dum per conditionem jam reparatur sacramenti injuria; et eodem tempore prospicitur proximi saluti. Et hic præterea advertendum est cum *Suar. Vasq. Viva, Mazzot.* et aliis communiter, quod sacerdotes (cum possunt) tenentur sub gravi absolvere infirmos, ut deducitur ex *can. Si presbyter*, 2 6. *q.* 6. ubi Julius papa dicit: « Si presbyter pœniten- » tiam morientibus abnegaverit, reus erit animarum. » Contra etiam advertit *Ronc.* loquendo generaliter de moribundis, quod non debet intra breve temporis spatium sæpius replicari absolutio, nisi novum et certum doloris signum habeatur, quam bis aut ter intra aliquam proportionatam distantiam, quia revera tunc cessat necessitas. Non negatur tamen quod si sensuum destitutio diutius perseverat, cum actuale mortis periculum adsit, potest pluries repeti absolutio, verbi grat. ter aut quater in die (5).

38. — Quæritur 3. an possit dari absolutio conditionata peccatori qui sensibus destituitur in actu peccati, v. g., in adulterio, vel duello? Negant *Habert, Gonet, Juvenin. et Concin.*, sed affirmant *Pontius*,

(1) Lib. 6. n. 481. — (2) Ibid. v. Utrum. — (3) Lib. 1. de Adult. c 2. — (4) Lib. 6. n. 482. — (5) N. 482. v. Sed dices.

Card. Holzm. Stoz. Gormaz. et alii. Dicunt hi quod semper ac constet hujusmodi peccatorem fuisse catholicum, debere absolvi sub conditione in mortis momento; et recte dicunt *Merbes.*, *et Du-Pasquier*, quod possumus hac uti opinione, potissimum ob S. Augustini auctoritatem dicentis (1) : « Qui... retinent adulterina consortia si desperati et intra » se pœnitentes jacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos » puto. Quis enim novit utrum fortassis adulterinæ carnis illecebris usque ad baptismum statuerint retineri ? Quæ autem baptismatis, eadem » reconciliationis est causa , si forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum » præoccupaverit. » Et dicendo sanctus, *Quis enim novit utrum*, *etc.*, supponit certo tales peccatores nullum certum suæ conversionis signum præstitisse. Hanc sententiam puto sufficienter probabilem ratione eadem superiori quæsito adducta, quia de quolibet catholico prudens potest esse præsumptio, quod si unquam ille aliquo usus rationis intervallo donetur, optet modo meliori quo potest damnationem suam aufugere. Dictum est *catholico*, dum (ut bene notat *Holzm.*) hæreticus moribundus, licet det signa pœnitentiæ, non potest absolvi, nisi expresse absolutionem petat; nam alias non potest prudenter præsumi ea signa dare in ordinem ad confessionem, a qua hæretici vehementer abhorrent (2).

39. — Secundo loco ob impotentiam *moralem* excusatur pœnitens ab integritate materiali, et ei sufficiet formalis in pluribus casibus : 1. si est scrupulosus et jugiter præteritarum confessionum timore vexatur, ut docent communiter *Laym. Illzung. Elbel. et Holzm.* 2. Si infirmus confesso uno, vel altero peccato deficeret, aut in periculo deficiendi esset. 3. Si dum affertur viaticum confessarius adverteret confessiones præteritas fuisse nullas, et infirmus non posset tunc integre confiteri, nisi cum periculo sine absolutione decedendi, aut scandali, ut superiori *tract.* 15, *n.* 24. dictum est. Et idem dicit probabiliter *Ronc.* cum urgens esset necessitas celebrandi, aut communicandi et tempus finiendæ confessionis non suppeteret. Idem currit pro sacerdote habente reservatum, et in celebrandi necessitate constituto, si non adesset confessarius facultate præditus, ut in antecedenti *tract. n.* 27 diximus. 4. Si sacerdos esset in mortis periculo antequam absolutionem impertiatur. 5. Cum grave adest periculum infectionis, quia tunc confessarius potest absolvere pœnitentem infectum audito uno tantum peccato; *Conc. Wig. Bonac. Elbel* et alii. Sed si confessarius vellet audire totam confessionem, tenetur infirmus integre confiteri (3). 6. Si imminet naufragium, aut prælium : quia sufficit cuique tantum veniale confiteri, aut se peccatorem esse in generali; et potest tunc sacerdos absolvere omnes in generali, dicendo : *Ego vos absolvo*, *etc.*; præcisus pœnitentium concursus, alia non interveniente causa, non est ratio sufficiens ad dimidiandam confessionem, ut ex prop. 59 damnata ab In. XI (4). 7. Si ex confessione alicujus peccati prudenter pœnitens posset timere grave damnum spirituale, aut temporale, proprium aut alienum, v. g. revelationis, scandali sui aut confessarii, mortis aut infamiæ. Sed intelligitur cum urget necessitas confitendi ob mortis periculum, aut satisfaciendi communioni paschali. Aut (dicunt *Lugo*, *Henriq. etc.*) si pœnitens esset in mortali, et cæteroquin ei expectandum esset per biduum, aut triduum, ut confiteretur; imo etiamsi unum diem, sicut dicunt *Suar. et Escob.* (licet in alia re)

(1) Lib. 1. de Adult. Conjug. c. 28. — (2) Lib. 6. n. 483. — (3) N. 484. t. 85. — (4) N. 486.

ut diceiur in *Append.* 3. *de Exam. Ordinand. n.* 20. 8. Denique si non posset peccatum confiteri quin sigillum sacramentale revelet (1).

40. Tenent autem nonnulli doctores, ut *Navar. Innoc. Hostiensis, etc.*, quod pœnitens debeat peccatum suum reticere, si non potest illud confiteri quin complicem manifestet confessario; nam (ut dicunt) præceptum naturale proximi famam servandi præferendum est præcepto positivo integritatis confessionis. Sed hoc negatur cum communi sententia *S. Bonav. S. Antonin. Gonet, Conc. Suar. etc.* cum *S. Thoma* (2) qui dicit: « Si » speciem peccati exprimere non possit, nisi exprimendo personam cum » qua peccavit, necesse est ut exprimat. » Et idem dicit *S. Bernard.* (*de forma bonæ vitæ*). Ratio est quia ex una parte integritas confessionis, quoties potest, servanda est: contra (ut dicit *S. Thomas*) manifestare alterius peccatum vacat culpa, cum justa intercedit causa: ultra quam quod complex peccando amisit jus ad famam, in quantum ad confessionem quam illius peccati facere debet. Hoc tamen intelligendum, cum confitendum est mortale; nam ut confiteatur veniale, aut mortale jam confessum, non licet alterius grave peccatum patefacere, ut dicunt *Lug. Ronc. Viva et Tamb.* contra *Renzi* (3). Et etiam in primo casu quo mortale non adhuc est confessum, tenetur pœnitens alium inquirere confessarium, cui complex est ignotus, modo (excipiunt doctores) ad hoc faciendum ei incommodum spirituale aut temporale patiendum non sit, ut esset si jam suum declarasset peccatum confessario, cui notus esset complex, ac propterea obligaretur bis ad confitendam culpam suam; 2. si esset in celebrandi aut communicandi necessitate; si ad perquirendum alium confessarium longe ei proficiscendum esset; aut ne indulgentias amitteret; aut si ei gravi esset incommodo conscientiam suam alii quam confessario ordinario manifestare; aut si omittenda esset consueta communio; et tanto magis si cæteroquin ei ultra biduum (ut dicunt *Lugo, Viva et Renzi*) in mortali perseverandum esset. *Henric.* putat diuturnam esse bidui dilationem. Imo *Antoine* absolute dicit excusare ab obligatione perquirendi alium confessarium unius diei dilationem. Præterea sæpe excusantur matres et uxores in referendis apud confessarium filiorum et virorum peccatis; dum hoc ei confert ad sedandum dolorem, aut ad consilium melius capiendum de modo quo se gerere debeant. Insuper auctores excusant pœnitentem, si judicaret illum confessarium doctiorem, aut saltem suæ conscientiæ magis conscium, adeo ut melius posset illum dirigere et animæ suæ paci consulere; tanto magis, quod multi doctores graves, ut dictum est supra. *tr.* 11. *n.* 11. tenent non esse culpam gravem etiam sine causa uni vel alteri viro prudenti proximi delictum manifestare (4); sed hæc esset causa cur etiam a veniali excusaretur.

41. Advertendum hic denique quod licet pœnitens posset in casibus præfatis licite complicem detegere confessario, nihilominus non licet confessario a pœnitente complicis nomen exquirere, licet hoc bono fine efficeret, ut eum corrigat, aut damnum impediat; dum Benedict. XIV. in bulla *Ubi primum*, hoc appellat detestabile; et detestabilius, si confessarius absolutionem negaret ei qui complicem manifestare recusaret. Hinc pontifex declarat hoc esse peccatum mortale, et imponit hujusmodi confessario suspensionem (sed ferendæ sententiæ) ab audien-

(1) Lib. 6. n. 487 et 488. — (2) Opusc. 12. q. 7. — (3) Lib. 6. n. 489. — (4) N. 490.

dis confessionibus; et excommunicationem papalem ipso facto in præsumentes docere oppositum; et insuper aliis (non autem pœnitentibus), qui scirent aliquem confessarium propter hoc absolutionem denegasse, imponit denuntiationis obligationem, modo ille ex simplicitate hoc non effecerit. Recte tamen dicit *P. Concina*, non intelligi per hoc vetitum fuisse confessario circumstantias ad confessionis integritatem necessarias exquirere, prout sunt illæ quæ mutant speciem, aut expediat eas scire ad pœnitentis directionem: quare bene potest confessarius interrogare de conjunctionis gradu, si complex sit in peccato turpi, an sit ligatus voto castitatis, an sit famula, si in eadem domo commoretur (1). Præterea dicit *P. Mazzotta*, quod si a complice gravia timerentur damna, quæ solus confessarius avertere posset, tunc complex manifestandus est. Addit auctor commentarii in *Antoine*, non potest absolvi pœnitens qui nollet complicem patefacere, cum hoc est necessarium ad publicum damnum reparandum. Ego tamen dico quod in tali casu nunquam licet confessario, stante præfata Pontificis prohibitione, interrogare de complicis nomine; tantum poterit ille tunc obligare pœnitentem in generali, ut revelet complicem alicui qui malum impedire potest; sed si pœnitens sponte sua confessarium rogaret ut ipse sibi susciperet has partes, et ex se revelaret complicem; tunc confessarius non peccat, et utique potest uti ea notitia, ut remedium afferat; licet plerumque non expediat ut confessarii hoc onus corrigendi ex confessionis notitia sibi assumant, quia hoc difficulter accidit sine scandali periculo, aut sacri ministerii dedecore.

PUNCTUM II.

QUANDONAM CONFESSIO SIT INVALIDA, ET QUOMODO REVALIDANDA EST.

42. Quandonam confessio sit nulla ex parte confessarii. — 43. Quandonam ex parte pœnitentis. De complice in peccato turpi. — 44. Quomodo convalidanda confessio apud eumdem confessarium; et an sufficiat recordari pœnitentiæ impositæ. — 45. De rudibus qui non explicarunt nec species, nec numerum. — 46. Quando repetenda est confessio.

42. — Confessio potest esse invalida, aut ex parte confessarii aut ex parte pœnitentis. Ex parte confessarii 1. si ille caret jurisdictione; 2. si deficit in danda, aut in proferenda absolutione; 3. si nullum pœnitentis peccatum intellexit; dico *nullum*, quia si aliquod intellexit, valida est absolutio, si pœnitens bona fide eam recipit; tantum huic restat obligatio confitendi peccata quæ confessarius non audivit. Secus autem si eam recipit in mala fide, cum jam advertit confessarium, aut non audire, aut dormire, aut esse ignarum, aut peccati gravitatem non concipere, aut facilem esse in absolvendis, etiam indispositis, quia tunc cum pœnitens peccet in eadem confessione quam facit, illa certe nulla est. Si autem tu cum confiteris, peracta confessione, cognosceres confessarium aliquod peccatum non audivisse, sed nescis quodnam sit, tunc dicunt communissime *Sanch. Tamb. Salmant. Lugo, Dicast. etc.*, quod si confessio est brevis, teneris eam repetere; secus autem si fuit longa, quia eo casu præsumitur Deus non obligare ad integritatem confessionis cum tanto incommodo (2). Dicunt autem *Suar. Sot. Castrop. Lugo, Salm. etc.* confessionem bona fide factam confessario nescienti distinguere nec species, nec numerum peccatorum, esse vali-

(1) Lib. 6. n. 491 et 492. — (2) N. 498 et 499.

dam, nec repetendam. Ego dico hoc intelligendum in casu quo non constat de omissione; quia si constat quod defuit integritas, hæc semper supplenda est, ut dicunt ipsi *Salm. et Lugo;* quandoquidem licet prior confessio fuerit valida, saltem est invalida secunda, in qua defectus animadvertitur (1).

43. — Ex parte autem pœnitentis est invalida confessio, 1. si ille est excommunicatus; nam excommunicatio privat cujscumque sacramenti perceptione; 2. si ex malitia aut culpabili negligentia omittit aliquod grave peccatum confiteri; 3. si debitum dolorem aut propositum non habet, præcipue si restituere non vult, ut debet, bona, honorem, aut famam ablatam, aut si occasionem proximam voluntariam nolit auferre; 4. si confitetur aliquod peccatum turpe apud eumdem complicem; nam ut declaravit Benedictus XIV in sua bulla *Sacramentum*, confessarius omni privatus fuit jurisdictione erga complicem sui peccati turpis, præterquam in casu mortis, et quando nullus alius sacerdos etiam simplex adesset; alioquin ille absolvendo incurrit papalem excommunicationem, ut fuse dicetur loquendo de *Jurisdictione confessarii*, *n.* 95 (2).

44. — Hinc quæritur quomodo repetenda est confessio invalida, cum apud eumdem confessarium fiet? Oportet hic prius advertere, quod cum absolutio dilata est, non opus est ut confessarius distincte reminiscatur peccatorum quæ jam confessa fuerunt, nec ut confessionem repetere faciat; sed sufficit ut in confuso recordetur status pœnitentis; ut communiter *Sylvest. Suar. Nav. Conc. Laym. Croix, etc.* (3). Fit attamen dubium an hoc sufficiat, cum confessio fuerit nulla? Distinguunt *Suar. et Coninch.*, et dicunt quod tunc tantum sufficit, cum confessio invalida fuit solo confessarii defectu circa suum officium, v. g. si absolutionem non dedit, aut sibi defuit animus absolvendi; secus autem cum fuit nulla defectu alicujus partis essentialis, ut si defuit dispositio in pœnitente, aut jurisdictio in confessario; quia tunc cum confessio fuerit sacrilega, aut facta apud non judicem, non est sacramentalis. Hæc sententia est probabilis, nihilominus opposita est communis cum *Navar. S. Antonin. Vasq. Medina, Lugo, Laym. Sa, Bonac. Valent. Tamb. Aversa, Croix, Salm., etc.*, et est valde probabilis. Hi doctores dicunt, quacumque ex parte veniat defectus, necesse non esse confessionem repetere, sed sufficere quod pœnitens in genere iterum se accuset de peccatis jam patefactis, et quod confessarius pœnitentis status recordetur, aut ad summum illius conscientiæ in confuso reassumat notitiam. Ratio est, 1. quia talis confessio non fuit jam simplex narratio, sed cum facta fuerit in ordine ad recipiendam absolutionem, bene potest illa vere dici sacramentalis, dum jam obligat ad sigillum sacramentale; 2. quia, quamvis talis confessio non fuisset sacramentalis, sed saltem ejus ratificatio, iterum pœnitente se accusante de peccatis confessis, conjuncta cum cognitione quam confessarius de illis prius habuit, reputatur utique sufficiens ad efficiendam illam validam et integram. Imo hoc admittit *Card. de Lugo,* etiamsi pœnitens antecedenter peccata sua ob simplicem narrationem confessario declarasset; sed huic acquiescere nequeo, quia tunc dico quod neutra confessio potest dici sacramentalis : non quidem prior, quia illa non fuit facta in ordine ad absolutionem; non secunda, quia non adest con-

(1) Lib. 6, n. 500. v. Eodem. — (2) N. 501. — (3) N. 502. v. Quær.

fessio cujuslibet peccati in particulari, sicut requirit Trident.; tantum hoc posset admitti si confessarius, dum pœnitens se accusat de peccatis narratis, distinctam eorum haberet notitiam (1). Addunt multi graves doctores ut *Tol. Vasq. Laym. Sa, Busemb.*, quod cum adfuerit confessio facta in ordine ad absolutionem, non solum sufficit memoria in confuso illius, sed etiam solius pœnitentiæ impositæ; quia ex sola pœnitentiæ notitia potest confessarius debitum formare judicium pœnitentis status. Addunt *Castrop. S. Anton. Sylv. etc.* apud *Croix*, sufficere etiam solius pœnitentiæ adimpletæ reminisci, licet nec confessarius nec pœnitens recordentur quænam fuerit; sed hæc opinio mihi videtur nimis extensa, quia sacerdos, ut diximus, debet judicium formare saltem in confuso de statu pœnitentis, tam ad dandam absolutionem quam ad pœnitentiam injungendam, quæ in tali casu utique debet imponi ad faciendum sacramentum integrum (2).

45. — Dicit *Tamb.* et adhæret *P. Segneri* (in sua *instructione ad confessarios*) rudes et pueros qui semper in confuso confessi sunt sine specierum et numeri peccatorum distinctione, sed in bona fide, hos non teneri ad repetendas confessiones. Sed hæc opinio nescio quomodo possit admitti, dum isti, ut dicunt *Lugo, Navar. Bonac. Salm. etc.*, semper tenentur ad explicandas species et numerum omissum, cum id animadvertunt, quia licet eorum confessiones validæ fuerint, tamen semper remanet obligatio ad reintegrandam confessionem materialiter (3). Admittunt tamen *Salm. cum Dicast. Fagund. Henriq.* opinionem *Tamb.* in casu quo rudis dudum semper conformem vitam duxisset, adeo ut ex confessione unius anni possit judicari de præteritis. Sed hoc dico posse admitti quando confessarius a principio confessionis comprehendisset hanc vitæ uniformitatem etiam pro annis præteritis; secus autem quando in fine confessionis cognosceret defectum præteritarum, et illius novissimæ confessionis notitia distincta peccatorum in ejus mente non restaret: nam licet confessario sufficiat ad dandam absolutionem notitia confusa status pœnitentis, nihilominus semper opus est ut judicium peccatorum in particulari semel formaverit (4).

46. — Cæterum recte dicunt *Filliuc. Gob. Holzm. Elbel, Croix, Mazzot. cum P. Segneri*, in dubio non teneri pœnitentes ad repetendas confessiones, quoties præsumptio et per consequens possessio stat pro illarum valore, nisi de nullitate constet. Nec obstat dicere quod, cum adest præceptum, et dubitatur de ejus satisfactione, possessio est pro obligatione; nam respondetur hoc habere locum cum dubitatur de actu satisfactionis; sed non cum est certum opus fuisse adimpletum, quia tunc in dubio possessio stat pro valore actus, juxta principium communiter receptum a doctoribus; ita *Laym. Croix, Spor. et Mazzot. cum Navar.* qui dicit: « Præsumptio pro actus valore præponderat aliis (5). » Et circa obligationem repetendæ confessionis, optimam regulam exhibet *Habert*, et sic dicit: si observetur quod pœnitens post confessionem occasiones vitavit, et pro aliquo tempore tentationibus obstitit, bene possunt judicari validæ confessiones; secus autem si observatur quod paulo post, oblata sibi prima occasione, facile ut prius lapsus est; dum illi quem vere pœnitet, et qui firmiter vitam in melius mutare statuit, impossibile est quod ita

(1) Lib. 6. n. 502. Dubium 1. — (2) Ibid. Dubit. 2 et 3. — (3) N. 504 et ibid. v. Dicit. II. — (4) Ibid. v. Dicunt III. — (5) N. 505.

facilliter recidat, quin saltem per aliquod tempus perseveret, aut quin, prius saltem multam præstiterit resistentiam; unde fit quod si quis post confessionem statim sine ullo conatu labitur, signum moraliter certum exhibet, ejus confessiones præteritas nullas fuisse, quia deerat dolor et propositum (1).

CAPUT IV.

DE SATISFACTIONE, SIVE DE POENITENTIÆ.

Quoniam si peccatori remittitur culpa, non semper tota pœna remittitur, sed plerumque ei remanet satisfacienda; ideoque tertia pars sacramenti pœnitentiæ est satisfactio sacramentalis, quæ dicitur pars non essentialis (quia sine hac etiam potest esse validum sacramentum); sed integralis, nam inservit ut sacramentum fiat integrum.

PUNCTUM I.

DE IMPOSITIONE POENITENTIÆ.

47. De obligatione imponendi pœnitentiam. An post absolutionem, etc. — 48. Pœnitentia debet imponi ex obligatione. — 49. Quando possit diminui. De infirmis corpore. — 50 et 51. De infirmis spiritu. — 52. 53 et 54. Quæ species pœnitentiarum debeant imponi.

47. — Circa hoc multa adnotanda sunt. Notandum 1. confessarium in danda absolutione teneri imponere pœnitentiam, ut declarat Trident., *sess.* 14. *c.* 8.: unde peccat si eam non imponit, et quidem graviter cum confessio est de mortalibus; si est de venialibus, aut de mortalibus jam confessis, probabile est (ut dicunt *Lug. Dicast. Salm. Mazz.*, *etc.*) non peccare graviter (2). Et licet pœnitens statim post absolutionem alterius peccati confiteatur, confessarius pariter debet imponere novam pœnitentiam, saltem levem. Dicunt *Bonac. Croix et Mazzot.* sufficere tunc ei imponere denuo priorem pœnitentiam; sed recte hoc negant *Castrop. Roncag.*, *etc.*; quia licet possit imponi opus debitum ex alio præcepto, sicut infra dicetur, nihilominus non posset imponi opus debitum eodem titulo pœnitentiæ (3). Pœnitentia plerumque imponenda est ante absolutionem, ut videat quomodo eam pœnitens acceptet; sed potest aliquando imponi immediate post absolutionem; tunc enim moraliter cum illa unitur; ita communissime *Busemb. Salmanticenses, Viva, Diana*, *Sporer*, *etc.* (4).

48. — Notandum 2. pœnitentiam semper debere imponi sub aliqua obligatione. Sed fit dubium an confessarius possit imponere pœnitentiam gravem sub levi obligatione? Negant *Bonac. Coninch.*, *etc.*, dicentes materiam gravem sub levi obligatione imponere solius legislatoris esse, non autem simplicis ministri, qualis est confessarius. Sed communius et probabilius affirmant *Suar. Filliuc. Henriq. Fag. Bus. Segneri, Tamb. Dicast.*, *etc.* quia pœnitentiæ sacramento sacerdos non simplicis ministri Jesu Christi fungitur officio, sicut in cæteris sacramentis, sed est verus judex a Salvatore constitutus cum facultate solvendi a peccatis, et ligandi per pœnitentiam, adeo ut obligatio hujus totaliter dependeat ex confessarii præcepto (5).

49. — Notandum 3. circa quantitatem pœnitentiæ, illam debere esse proportionatam culpis; sed in hoc attendenda sunt verba Trid. *sess.* 14.

(1) Lib. 6. n. 505. v. Et quoad. — (2) N. 506. — (3) N. 513. Dubit. 2. — (4) N. 514. v. 8. Etsi. — (5) N. 518.

c. 8, ubi sic dicitur : « Debent ergo sacerdotes Domini, quantum » spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et pœnitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones injungere, ne si » forte peccatis conniveant, et indulgentius cum pœnitentibus agant, » levissima quædam opera pro gravissimis delictis injungendo alieno» rum peccatorum participes efficiantur. » Itaque quantitas pœnitentiæ a concilio remittitur confessarii arbitrio, *quantùm spiritus et prudentia suggesserit.* Hinc fit quod pœnitentia multis de causis potest minui. 1. Si pœnitens accessit valde contritus, aut si ille prius multas pœnales paravit actiones (1); 2. Tempore jubilæi aut indulgentiarum plenariarum, sed semper tunc debet imponi aliqua pœnitentia, ut declaravit Benedictus XIV, tum quia nemo potest securus esse plenariam indulgentiam lucrari, tum quia semper integrandum est sacramentum (2). Et cum pœnitens indiget pœnitentia medicinali, hæc omnino imponenda est, ut bene advertit *Mazzot.* 3. Si pœnitens sit infirmus corpore, cum advertat rituale rom. infirmis tunc non esse imponendam gravem pœnitentiam, sed tantum pro tempore cum convaluerint. Quod si infirmus sit constitutus in mortis periculo, aut sensibus destitutus, tunc potest absolvi sine ulla pœnitentia; licet semper expediat aliquam levem ei imponere, ut osculari crucifixum, aut invocare nomina Jesu et Mariæ, saltem in corde, etc. Non expedit infirmo pro pœnitentia imponere ut patienter infirmitatis incommoda sufferat, hoc enim potest esse illi multorum scrupulorum occasio. Contra recte advertunt *Salm.* quod si infirmus possit satisfacere per eleemosynas, istas utique esse a confessario injungendas, dum quilibet tenetur eam facere quam potest pœnitentiam (3).

50. —Potest 4. minui pœnitentia, si pœnitens est infirmus spiritu, adeo ut prudenter timeatur ne ille non adimpleat pœnitentiam proportionatam; ita docent communiter *Suar. Scot. Nav. Laym. Abelly, Castrop. Habert, Gonet. Gerson. Cajet. Natalis ab Alex. Antoine, Anacl.;* ita etiam *S. Carolus Borrom. in Instruct. ad confessarios*, qui monet confessarios ut minuant pœnitentiam juxta dispositiones pœnitentium, eos admonendo : « Hoc factum esse (*sunt sua verba*) ne eam, quæ pro cul» parum ratione injungenda erat, deserant (*nota*) cum periculo salutis » suæ. » Idem docet *S. Thomas*, cujus verba mox infra referemus. Verum est quod in Trid. dicatur quod pœnitentia debeat delictorum qualitati correspondere; sed mox subjungit quod debeant esse *pro pœnitentium facultate salutares et convenientes. Salutares*, nempe utiles pœnitentis saluti; *et convenientes*, nempe proportionatæ non solum peccatis, sed etiam pœnitentis viribus. Hinc non solum non essent salutares nec convenientes illæ pœnitentiæ, quibus pœnitentis vires ob spiritus imbecillitatem pares non sunt; sed potius essent ei perniciei quam saluti. In hoc sacramento potius attenditur emendatio quam satisfactio; propterea, ait rit. romanum (*de sacramento pœnitentiæ*) quod confessarius in danda pœnitentia debet rationem habere pœnitentis dispositionis. Et *S. Thomas* (4) dicit : « Sicut medicus non dat medicinam ita efficacem... » ne propter debilitatem naturæ majus periculum oriatur, ita sacerdos » divino instinctu motus non semper totam pœnam quæ uni peccato » debetur, injungit, ne infirmus desperet et a pœnitentia totaliter rece-

(1) Lib. 6. n. 507. — (2) N. 519. — (3) N. 507. — (4) Suppl. quæst. 18. art. 4.

» dat. » Et alibi (1) dicit quod sicut parvus extinguitur ignis, si multa ligna superimponantur; ita accidere potest quod parvus pœnitentis affectus contritionis extinguatur pondere pœnitentiæ; et subjungit : « Melius est quod sacerdos pœnitenti indicet quanta pœnitentia esset sibi » injungenda, et injungat nihilominus quod pœnitens tolerabiliter » ferat. » Et alibi addit (2) : « Tutius est imponere minorem debito » quam majorem, quia melius excusamur apud Deum propter multam » misericordiam, quam propter nimiam severitatem, quia talis defectus » in purgatorio supplebitur. » Id prius tradidit Chrysostomus, in cap. *Alligant*, 12. *caus.* 26. *q.* 7. dicens : « Sicut enim si fascem super humeros adolescentis quem non potest bajulare, posueris; necesse habet » ut aut fascem abjiciat, aut sub pondere confringatur : sic et homini » cui grave pondus pœnitentiæ imponis, necesse est ut aut pœnitentiam » tuam rejiciat, aut suscipiens, dum sufferre non potest, scandalizatus » amplius peccet. » Idem etiam dicunt *Gerson*. *Cajet.*, et præcipue *S. Anton.* (3) qui dicit quod debet imponi illa pœnitentiam quam judicatur pœnitens executurus, et quam ille tunc libenter acceptat. Et si pœnitens protestatur sibi non esse vires sufficientes ad pœnitentiam convenientem, concludit tandem *S. Anton.* : « Tunc quantumcumque » deliquerit, non debet sine absolutione dimitti. » Sufficiens tunc erit, ait Sanctus, ut ei imponatur in generali quicquid boni egerit, sub iisdem verbis Ritualis : *Quicquid boni feceris, etc.*, quæ opera cum sacramento pœnitentiæ conjuncta, ut docet Angelicus (4), ob sacramenti virtutem, majorem acquirent valorem ad satisfaciendum pro peccatis commissis. Item probabiliter addunt multi doctores, *Lugo*, *Petrocor. Croix*, *et Salm. cum eodem S. Anton.* (5) esse justam causam ad minuendam pœnitentiam judicare pœnitentem ita melius erga pœnitentiam affici studio. O quam pulchrum est consilium *S. Thomæ a Villanova* (6), *facilem unam injunxeris, acriorem consulueris!* Expedit ut pœnitenti comprehendere facias pœnitentiam quam meretur; cui potest conducere etiam indicare pœnitentias antiquas canonum pœnitentialium (hæ inveniuntur in opere(7). adnotatæ). Juvabit pariter, ut dicit *S. Thomas de Villanova*, suadere pœnitenti graviorem pœnitentiam, sed postea imponere ei oportet eam tantum, quam prudenter judicabit confessarius ab eo adimpletam iri. Insinuat *S. Franciscus Sales.* (8) ; et idem dicit rituale parisiens. (9), expedire; ideoque a pœnitente expetere, an valeat ipse eam pœnitentiam exsequi; secus commutetur. Idem admonuit S. Carolus Borromæus, dicendo : « Talem imponat pœnitentiam qualem a pœnitente præstari posse judicet. » Proinde aliquando, si ita expedire viderit, illum interroget, an possit, » anve dubitet pœnitentiam sibi impositam peragere; alioquin eam mu- » tabit, aut minuet. » Confert etiam plerumque inter opera injuncta aliquam gravem pœnitentiam imponere, sed non sub gravi (ut *num. præcedenti* dictum est), aut aliquod opus aliunde præceptum, aut debitum, ut infra dicemus.

51. — Ex quo deducitur quam imprudenter se gerunt confessarii qui pœnitentiam viribus pœnitentium imparem injungunt. Quot istorum multoties non dubitant faciliter recidivos indispositos absolvere, et etiam eos qui in proxima peccandi occasione versantur, et insipienter postea

(1) Quodl. 3. art. 28. — (2) Opusc. 65. § 4. — (3) 3. part. tit. 16. cap. 10. et in opere morali lib. 6. n. 510. per totum. — (4) Quodlib. 3. art. 28. — (5) Vide ibidem. — (6) Serm. Feria 6. post Domin. Lætare. — (7) Lib. 6. n 530. — (8) Instruct. ad confess. c. 8. — (9) Lib. 6. n. 509.

putant iis mederi imponendo gravissimas pœnitentias, licet videant quod illi eas adimplere non possint; imponunt, v. g., ut octavo quoque die per annum confiteantur; ut quindecim decades Rosarii quolibet die recitet ille, qui ne solitus quidem fuit quinque in hebdomada recitare; imponunt jejunia, disciplinas, orationem mentalem illi, qui nec nomen unquam audivit. Et quid hinc eveniet? Eveniet quod licet inviti acceptent quod imponitur, ut absolutionem aucupentur, nihilominus postea nihil horum exsecutioni demandant; et credendo in novum peccatum esse delapsos, imo putando (præcipue rudes), nullius fuisse momenti confessionem factam, quia pœnitentiæ impositæ non satisfecerunt, propterea ad pristinnm perditum vivendi modum redeunt; et ob pœnitentiæ impositæ pondus perterriti a confessione horrent, et ita in peccatis tabescere pergunt. Et hic est fructus qui in perniciem tot miserorum colligitur ex hujusmodi satisfactionibus quas convenientes vocant, sed melius dicendæ essent inconvenientissimæ. Cæterum extra casum gravissimæ infirmitatis, aut compunctionis extraordinariæ non bene ageret confessarius, si pro culpis gravibus adjungeret levem satisfactionem, levem inducentem obligationem; etenim, licet (cum expedit) possit adjungi opus quod, habita peccatorum ratione, sit leve, attamen semper debet imponi gravis satisfactio quæ obliget sub gravi (1).

52. — Notandum 3. circa qualitatem pœnitentiæ, non imponendas pœnitentias perpetuas, aut valde onerosas, ut ingredi religionem, et tanto minus matrimonio ligari, quod omnimodam requirit libertatem; item non imponantur vota perpetua; imo licet pœnitens vellet vovere, v. g., de non relabendo ei non permittatur nisi ad tempus, ut videat quomodo illud observet. Loquendo autem de pœnitentia conditionata, v. g. aut de jejunando, aut de eleemosynam largiendo quoties cadet, potest utique illa imponi, et cum imponitur, tenetur pœnitens eam acceptare et exsequi, ut rectè dicunt *Suar. Laym. Bonac. Salm. et Aversa* (contra *Dian.*, *etc.*); sed non expedit eam ad longum tempus imponere, quia postea faciliter negligitur et peccata multiplicantur; potest igitur imponi tantum ad breve tempus, ut ad mensem, aut ad aliam confessionem (2). Item advertendum non esse imponendas pœnitentias publicas pro peccatis occultis; tenetur autem confessarius has imponere, si alia via occurri non possit scandalo dato, vel honori alicujus palam detracto; sed non est adstringendus pœnitens ad publicam pœnitentiam, si ipse renuit, et alio modo possit scandalum reparare, nimirum sacramenta frequentando, ecclesias visitando, ad aliquam congregationem se aggregando, etc. (3).

53. — Notandum 6. opera satisfactoria debere esse pœnalia; nam (ut advertit Trident. *sess.* 14, *cap.* 8.), satisfactio non solum debet esse medicinalis in novæ vitæ custodiam, sed etiam ultrix in peccatorum commissorum satisfactionem. Hæc pœnalia opera reducuntur ad jejunium, eleemosynam et orationem. Sub jejunii nomine veniunt omnia sensuum mortificationum genera. Sub orationis nomine etiam veniunt confessiones, communiones, ecclesiarum visitationes, et etiam actus interni charitatis, contritionis aut meditationis, qui actus utique possunt inponi in pœnitentiam, juxta communem doctorum (4). Advertunt tamen tam orationem quam eleemosynam, et quodcumque opus bonum valere pro

(1) Lib. 6. n. 510 in fine. v. Ex his. et 518. — (2) N. 511. — (3) N. 512. — (4) N. 514. Dubit. 1.

opere pœnali, ut communiter docent theologi; nam respectu nostri filiorum Adam, post statum naturæ lapsæ, quæcumque actio virtuosa habet rationem pœnæ, quia propter justitiam originalem amissam, omnes proni sumus in malum et proprias commoditates. Ita *Val. Castr. Laym. Pitig. Salm.* cum multis aliis (1). Idem novissime scripsit doctus auctor *Instruct. pro novis confessariis* (2), qui ait : « Hic advertendum » nos haud dicere, nec inutilem reputare pœnitentiam illam, quæcum- » que illa sit, quæ injungitur in sacramento, cum certum sit quod etiam » signum crucis cum sacramento conjunctum, est efficax ad satisfacien- » dum ; tanto magis, quia in statu præsentis naturæ lapsæ omme opus » bonum est quodammodo affligens et pœnale. » Hoc etiam confirmatur ex S. Francisco Sales. (3) qui sic ait : « Alius patitur in jejunando, alius » infirmis inserviendo, audiendo confessiones, concionando, orando, » et similibus actibus. Hæc pœna (*orandi*) præstat alteri pœnæ (*jejunandi*); » etenim oratio, præterquam quod domat corpus, affert fructus desi- » derabiliores. » Præsertim confirmatur a S. Thoma qui dicit : « Quæ- » libet oratio habet rationem satisfactionis ; quia quamvis habeat suavi- » tatem spiritus, habet tamen afflictionem carnis, ut dicit Gregorius » (*super Ezech. homil.* 17.) : Dum crescit in nobis fortitudo amoris » intimi, infirmatur fortitudo carnis (4). » Potest etiam imponi in pœnitentiam aliquod opus ad quod pœnitens tenetur, ut interesse sacro die festivo, jejunare in vigiliis, sicut etiam communiter dicunt *Sot. Suar. Laym. Sanch. Valent. etc.*, quia cum tale opus sit satisfactorium, tunc per sacramentum elevatur ad meritum satisfactionis sacramentalis. Hoc potest fieri, cum dignoscitur pœnitens valde debilis spiritûs : cæterum regulariter loquendo debet imponi aliquod opus liberum; ideoque quoties confessarius non se manifestat, intelligitur impositum opus distinctum. Attamen si confessarius imponit adesse sacro per mensem, non tenetur die festivo duobus adesse; ita communiter *Castrop. Bonac. Coninc. Laym. Sanch. Croix, Salm. etc.* Potest etiam imponi opus aliis applicandum, ut animabus purgatorii, ut probabilius dicunt *Lugo, Tournel. Busemb.*, *etc.* (5). Potest etiam imponi abstineri ab aliquo opere bono, v. g. a communione et jejunio, sicut probabiliter tenent *Suar. Molin. Lugo*, *Spor. et Salmant.*, quia talis cessatio utique potest esse actus virtutis, saltem ut experiatur obedientia erga seipsum confessarium. Sed hoc non est practicandum, nisi cum animabus devotis, et nec cum ipsis quidem, cum possit aliis ingeri suspicio talem cessationem esse pœnitentiam a confessario impositam (6). Non potest autem pœnitens satisfacere per alios, sicut dicebat propositio 15 damnata ab Alexand. VII. Potest vero confessarius hoc concedere pœnitenti, ut dicunt *Sot. Suar. etc. cum S. Thoma* : nam tunc non opus jam, sed hujus procuratio esset satisfactio sacramentalis, sicut notant *Laym. Vasq. Bon.*, *etc. cum Mazzotta* (7).

54. — Circa praxim, regula hujus requirit ut imponantur opera carnem coercentia pro peccatis sensualibus, eleemosynæ pro peccatis avaritiæ, oratio pro blasphemiis, etc. Sed considerandum quid magis ex-

(1) Valent. tom. 4. disp. 7. quæst. 14. punct. 3. Castrop. dist. un. p. 21. § 3. n. 1. Laym. tr. 6. de Sacram. Pœnit. cap. 15. n. 9. Pitig. 2. p. dist. 15. quæst. 1. art. 3. concl. 1. Salmant. tract. 6. de Pœnit. cap. 10. n. 26. — (2) Instr. pro nov. conf. p. 1. cap. 16. n. 373. — (3) Introd. ad vitam devotam cap. 23. — (4) S. Thom. Suppl. q. 15. art. 3. — (5) Lib. 6. n. 514. Dubit. 2. — (6) Ibid. v. 7. Potest. — (7) De Pœnit. q. 6. in fin.

pediat, aut magis utile sit pœnitenti. Quamvis autem maxime utile sit imponere sacramentorum frequentationem, orationem mentalem et eleemosynas, nihilominus praxis habet has reddi damnosas iis, qui aut nihil, aut parum habuerunt horum usum. Satisfactiones utiles generatim pro omnibus hæ solent esse, nimirum aggregari in aliquam congregationem; quolibet vesperi (saltem ad tempus) actum doloris elicere, et quolibet mane propositum renovare, dicendo cum S. Philippo Nerio: « Domine, ne » auferas hodie manus tuas a me, ne tui proditor efficiar. » Visitare quotidie sanctissimum Sacramentum et imaginem quoque Mariæ sanctissimæ, ab eis perseverantiæ gratiam postulando; Rosarii saltem tertiam partem, etter salutationem angelicam, mane, meridie et vesperi, dicendo: « Mater mea, adjuva me hodie, ne in Deum peccem. » (Hanc tamen pœnitentiam, ter recitandi Salutationem angelicam cum prædicta supplicatione, ego plerumque solitus fui injungere, aut saltem consulere iis qui eam non solebant frequentare): cum cubitum iverint, dicere in lecto: « Si nunc mihi morandum fuisset in inferni igne; » aut dicere: « Veniet dies quo mihi in hoc lecto moriendum erit: » Qui legere sciunt, et potissimum ecclesiastici, quotidie legere aliquem librum de rebus spiritualibus agentem. Monet autem S. Franciscus Salesius (1), non esse gravandum pœnitentem multis rebus, ne confundatur et terreflat.

PUNCTUM II.

DE ACCEPTATIONE, ET SATISFACTIONE POENITENTIÆ.

55. Obligatio acceptandi pœnitentiam. — 56. Obligatio adimplendi eam. — 57. Qui differt pœnitentiam. — 58. An requiratur intentio satisfaciendi. — 59. Si pœnitens obliviscatur pœnitentiæ. — 60. Quid si adimpleat in mortali. — 61. Qui possit mutare pœnitentiam.

55. — Quoad pœnitentiæ acceptationem communiter docent doctores, teneri sub gravi pœnitentem eam acceptare cum illa est rationabilis; quia in hoc confessarius est verus ejus judex cui ille parere debet. Unde *Suar. et Bonac.* post Trident. vocant temerariam opinionem *Navar. et Cajet., etc.* qui dicebant pœnitentem posse pœnitentiam recusare, ut eam in purgatorio satisfaciat (2). Dicit *Busemb. cum Soto et Reginal.* quod si pœnitens nollet aliam acceptare pœnitentiam, quam levem, licet mereatur gravem, posset utique confessarius eum absolvere. Sed ego nec huic acquiesco, juxta quod diximus *n.* 51. *in fine*, et juxta id quod docet *Lugo;* quia sicut peccaret confessarius qui sine justa causa (ut infirmitatis), vellet levem pœnitentiam pro culpis gravibus imponere, ita etiam peccat pœnitens, qui graves culpas afferendo, non vult acceptare nisi levem pœnitentiam. Cæterum probabiliter dicunt *Suar. Laym. Conc. Busemb. Elbel, Holzm. et Spor.*, quod si pœnitens putaret illam pœnitentiam nimis gravem respectu sui peccati, aut saltem suarum virium, et confessarius nollet eam moderari, bene potest ille, recusata absolutione, alium quærere confessarium.

56. — Quoad autem pœnitentiæ satisfactionem, notandum 1. jam peccare graviter qui pœnitentiam gravem sibi impositam pro peccatis gravibus non adimplet; sed contra peccat tantum venialiter, qui levem omittit pœnitentiam pro culpis levibus impositam, aut pro peccatis jam

(1) Instruct. Conf. ff. c. 8. — (2) Lib. 6. n. 516. — (3) Ibid.

alias confessis, juxta communem. Nec obstat dicere quod sacramentum restaret incompletum; quin cum sit essentialiter hoc completum, obligatio illud integrandi non est nisi levis; cum materia non est nisi levis; sed Rosarium Beatæ Virginis, licet quinque decadum, non potest esse tale. Dubium majus fit si imponatur pro pœnitentia materia gravis pro culpis levibus aut jam confessis. Volunt tunc *Bonac. Conc. et Roncag.* debere sub gravi eam adimpleri; sed probabiliter hoc negant *Sotus*, *Navar. Laym. Lugo*, *Sporer*, *Croix*, *etc.* Ratio est quia in tali casu, sicut confessarius non potest imponere sub gravi obligatione gravem pœnitentiam, ita nec pœnitens tenetur sub gravi eam satisfacere. Non nego tamen cum *Roncag.* quod si casu illa peccata, licet venialia valde disponerent ad mortale, bene potest confessarius imponere pœnitentiam gravem, ut liberet pœnitentem a periculo mortalis; et tunc pœnitens tenetur, si cupit absolvi, ad eam acceptandam et satisfaciendam sub gravi obligatione (1). An autem circumstantiæ pœnitentíæ, v. g. flexis genibus, nudis pedibus, etc., importent obligationem gravem, aut levem, hoc dependet ex gravi molestia quam secum affert circumstantia, ut communiter dicunt doctores (2).

57. — Notandum 2. quod licet non adsit obligatio adimplendi pœnitentiam ante communionem, ut requirebat propositio 22 damnata ab Alexandro VIII, nihilominus peccat qui diutius eam differt, v. g. per annum, et etiam per sex menses, ut recte dicit *Mazzot.*; sed neutiquam qui per mensem eam differt, modo pœnitentia non sit medicinalis, ut advertunt idem *Mazzot. et Croix*, et modo in posterum posset eam adimplere. Cæterum non peccat graviter qui jejunium feriæ sextæ in sabbatum transferret, aut qui communionem singulorum mensium ad 6 aut 8 dies alios transferret, ut probabiliter dicunt (contra *Salmant. et Lug.*) *Suarez*, *Castrop. Sporer*, *Holzm. Mazzot. cum Ronc.* (qui tamen recte excipit, si pœnitentia esset medicinalis). Imo *Croix*, *cum Gob. Steph. etc.*, putat non esse mortale si ex 10 communionibus, unam omitteret (3). Cæterum qui omittit die statuto pœnitentiam adimplere, non ideo deobligatus ab illa restat; nam quando a confessario assignatur dies, semper ille intelligitur accessorie destinatus, nempe ad sollicitandam, non autem ad finiendam obligationem (4). Dicunt tamen *Bonac. Coninch. Gobat.*, *etc.* apud *Mazzotta* (5), quod si confessarius imponit communionem singulis B. Virginis festis, aut jejunium quolibet sabbato in ejus honorem, elapso illo die, terminatur obligatio; quia tunc videtur confessarius velle obligare jejunium tantum ad diem illum. Non dubitatur autem quin possit pœnitentiæ satisfieri eodem tempore quo alteri satisfit præcepto, prout Rosarium recitare dum in festo auditur sacrum, etc. sicut dictum fuit supra *tract.* 2. *n.* 30. Sed cum confessarius imponit duas audire missas, eodem die, intelligitur successive, non autem eodem tempore, ut recte dicit *Mazzotta cum Croix* (6).

58. — Quæritur 1. an pœnitentia debeat satisfieri cum intentione ei satisfaciendi? Alii affirmant, ut *Vasq. cum Mazzot.* (7), dicendo quòd in cæteris præceptis sufficit ponere opus præceptum, sed in hoc requiritur ampliùs intentio integrum efficiendi sacramentum. Sed probabiliter

(1) Lib. 6. n. 517. — (2) Ibid. v. An autem. — (3) N. 521. — (4) N. 525. — (5) De Pœnit. qu. Y. v. Dico 4. — (6) Loc. cit. — (7) Ibid.

negant *Sanch. et Lug.* (1) *cum Suar.* et cum communi, ut asserit. Utitur *Lugo* aliâ ratione; sed illa quæ apud me majorem vim facit, est quòd pœnitens in acceptando pœnitentiam utique animum eam adimplendi habet; unde quoties ille ponit opus injunctum, saltem ponit id ex intentione habituali habita et non retractata pœnitentiæ satisfaciendi; et in hoc cur non sufficit intentio habitualis, cum habitualis sufficit ad suscipiendum quodlibet sacramentum? Propterea quisque in quolibet satisfactorio opere quod ponit, semper intendit voluntate generali satisfacere priùs operi debito, quàm aliis subrogationis.

59. — Quæritur 2. ad quid teneatur pœnitens qui oblitus est pœnitentiæ? Alii, ut *Busemb. S. Anton., etc.,* volunt teneri ad repetendam confessionem, ut sacramentum faciat integrum. Sed communiter, et valde et fortè magis probabiliter negant *Suar. Vasq. Laym. Castr.* et alii, et hoc etiamsi culpabiliter oblitus fuisset, ut dicunt *Sot. Navar. Lugo, Salm. Croix et Holzm.* quia in tali casu pœnitentia reddita est impossibilis, et ex altera est valde dubia lex, an repetenda sint peccata jam semel directe remissa, ut integretur sacramentum. Attamen si pœnitens putaret confessarium reminisci posse pœnitentiæ impositæ, teneretur certe eumdem adire, ut eum de illa interroget (2).

60. — Quæritur 3. an pœnitens in mortali existens possit pœnitentiæ satisfacere? Alii negant, sed communissimè affirmant *Suar. Nav. Lugo, Conc. Ronc. Salm., etc.,* quia ex regula generali *S. Thomæ* pluries repetita, finis præcepti non cadit sub præcepto. Opponunt hic quemdam textum ejusdem Angelici; sed S. Doctor ibi aliud non dicit quam illud opus in peccato factum merito carere, sed non dicit non satisfacere (3). Communis autem est sententia apud omnes, quod pœnitens, satisfaciendo pœnitentiæ in peccato mortali, non peccet mortaliter. Cæterum judico esse probabile cum *Suar. Laym. Bonacina, etc.* (contra alios) istum saltem peccare venialiter, dum satisfaciendo in mortali impedimentum ponit effectui partiali sacramenti (4).

61. — Quæritur 4. quinam possit pœnitentiam mutare? Certum est et commune apud doctores (quicquid dicat *Diana* cum paucioribus) pœnitentem non posse ex se pœnitentiam mutare, etiam in opus evidenter melius; nam sicut non potest pœnitentia nisi a confessario imponi, ita nec potest nisi ab eo solo mutari (5). Dubium fit an possit mutari ab alio confessario, quin repetantur peccata? Negant probabiliter *Castrop. Lugo, Laym. Concin. Holzm. Sporer, etc.,* dicendo pœnitentem debere tunc iterum confessionem repetere apud illum confessarium, saltem in confuso, ut ei det notitiam status suæ conscientiæ. Sed multi alii etiam probabiliter affirmant, ut *Tolet. Navar. Bonac. Sa,* et probabile dicunt idem *Lugo, Laym. Salm. Holzm. Sporer, etc.* Ratio est quia in hac posteriori confessione non agitur de peccatorum in priori confessione adductorum judicio faciendo, cum illud jam absolutum sit; sed tantum de imbecillitate pœnitentis priori pœnitentiæ satisfaciendi. Opponitur : sed pœnitentia debet esse medicinalis, et quomodo medicinam præscribet qui infirmi vulnus ignorat? Respondetur quod confessarius ex eadem pœnitentia imposita potest peccatorum, pro quibus illa imposita erat, materiam argumentari, et ita potest se dirigere in commutando aut diminuendo eam (6). Et probabiliter dicunt *Nav. Spor. et Tamb.* confes-

(1) De Pœnit. d. 24. n. 43. — (2) Lib. 6. n. 520. — (3) N. 522. — (4) N. 523. — (5) N. 528. Resp. 3. — (6) N. 529. Dub. 1.

sarium non requisitum a pœnitente posse ex se mutare ei pœnitentiam, cum prævidet quod ille verisimiliter perget eam negligere (1). Nonnulli doctores ut *Castrop. Sanch. Bonac., etc.* permittunt etiam confessario inferiori posse pœnitentiam a superiore ob casus reservatos impositam permutare. Sed hoc recte negant *Gonet. Suar. Lugo, Holzm. Spor. Conc. Coninc. Valenz. Renzi, etc.* quia inferior non habet facultatem mutandi sententiam superioris in judicio prius formato; tantum hoc posset admitti cum *Suar. Bonac. Renzi, Med., etc.,* cum pœnitens difficulter posset ad superiorem redire, et contra gravis adesset causa ut mutetur pœnitentia : quia tunc merito præsumitur superioris conniventia (2). Dubitatur autem an pœnitentia possit mutari extra confessionem? Respondetur : quod si confessarius est alius, certum est non posse fieri. Si autem est idem, alii auctores admittunt posse id fieri etiam post 8 dies; sed merito hoc negat sententia communior *Bonac. Suar. Nav. Salm., etc.,* qui vix id permittunt confessario immediate post absolutionem antequam a confessario discedat pœnitens (3). Attamen factâ commutatione semper potest pœnitens eligere primam pœnitentiam, uti docent *Suar. Less. Bonac.* et alii cum *P. Mazzota* (4).

PUNCTUM III.

DE SATISFACTIONE PER INDULGENTIAS.

62. De indulgentiis. — 63. An quis possit lucrari plenarium ex parte. — 64. De jubilæo, et de pluribus declaratis circa jubilæum a Benedicto XIV. — 65. An opera debeant omnia in una hebdomada adimpleri; et hic de oratione et eleemosyna, et etiam de commutatione. — 66. An ex invalida confessione auferatur reservatio, et censura. — 67. An peccet absolutus postea non adimplendo opera. — 68. Qui reservati obliviscitur. — 69. Qui peccat in confidentiam jubilæi. — 70. An antequam damno satisfiat, etc. — 71. In jubilæo a quibus casibus, et censuris potest absolvi. — 72. Nonnulla circa annum sanctum adnotantur.

62. — Loquendo de indulgentiis in generali, indulgentia definitur : « Gratia qua remittitur pœna temporalis, opere præscripto præstito; » idque per absolutionem in subditos, per suffragium in defunctos. » Declaravit autem Trident. *sess.* 25. *decr. de Indulg.* Ecclesiam a Deo habere facultatem indulgentias concedendi, et eam ab antiquis temporibus illis usam fuisse; unde concilium excommunicatione damnat eum, qui inutiles esse indulgentias diceret, aut qui eam potestatem in Ecclesia esse negaret. Ad lucrandas indulgentias tria requiruntur : 1. Ut adsit causa rationabilis, et proportionata. 2. Ut opera præscripta adimpleantur. 3. Ut persona sit in gratia, saltem cum ultimum opus præscriptum ponit : alioquin non lucrabitur indulgentiam, neque pro se, neque pro defunctis, quicquid dicant alii (5). Deinde notandum 1. indulgentiam non spirare morte concedentis, nisi adsit clausula, *Ad beneplacitum nostrum.* Notandum 2. indulgentias intelligi debere, ut indulti verba sonant; quia error, licet communis esset, in hoc non supplet. Contra, cum sint gratiæ, large interpretandæ sunt; unde fit, quod si tempus non determinatur, perpetuæ intelligendæ sunt. Notandum 3. indulgentiam esse alteram *plenariam*, sive *totalem,* quæ ab omni pœna liberat : alteram *partialem*, ut sunt *septenæ, et quadragenæ*, quibus intelligitur tolli illa pœna, quæ tolleretur per jejunium illorum annorum, aut dierum, qui in indulto exprimuntur (6).

(1) Lib. 6. n. 529. Dubit. 1. in fin. — (2) Ibid. Dubit. 2. — (3) Ibid. Dubit 3. — (4) De Pœn. q. 5. c. 2. — (5) N. 533. — (6) N. 534 et 535.

63. — Dicit autem *Busemb.* non lucrari indulgentiam plenariam eum, qui ab omni culpa etiam veniali non est immunis. Sed multi alii auctores ut *Laym. Wigandt, Sporer, Viva. Pellizar. et Renzi* tenent quod quamvis peccatum sit veniale, si non est remissum quoad culpam, neque remitti potest quoad pœnam, ut certum est cum *S. Thoma* (1), nihilominus veniale non remissum non impedit quominus remittatur pœna debita aliis peccatis jam remissis; quia sicut non repugnat ut remittatur culpa unius venialis, quin remittatur culpa aliorum; ita etiam de pœna dici potest; et non sine ratione talis esse præsumitur pontificis intentio (2). In sequenti numero loquendo de jubilæo dicemus alia quæ etiam ad hanc indulgentiarum materiam pertinent.

64. — Procedendo igitur ad loquendum de jubilæo, antequam ad dubia quæ super hac re occurrunt descendamus, multa hic adnotare oportet, quæ declaravit Benedictus XIV in sua constitutione, *Inter præteritos*, edita die 3. decemb. 1749 (3), in qua (ut ipse alibi declarat) voluit de medio tollere multas quæstiones quas super hac re doctores agitabant. Ea quæ declarata fuerunt, sunt sequentia : 1. Clausula *Verè pœnitentibus et confessis*, in jubilæo intelligenda est de vera confessione, contra opinantes non opus esse confiteri eum, qui a culpis gravibus erat immunis; ita in jubilæo, sed pro aliis indulgentiis ait pontifex hoc pendere ab indulti verbis, an requirant confessionem uti conditionem, an uti dispositionem (nota quod Clemens XIII declaravit semper requiri confessionem ad lucrandas indulgentias). 2. Omnes visitationes ecclesiarum præscriptæ debent uno die compleri, incipiendo a media ad mediam noctem, aut a vesperis ad vesperas alterius dici. 3. Indulgentiæ concessæ, *Ad beneplacitum nostrum*, morte pontificis spirant. 4. Indulgentiæ pro vivis non possunt applicari pro defunctis. 5. In jubilæo non potest absolvi hæresis externa. 6. Clausula, *Commutatio votorum fiat dispensando*, intelligitur, ut commutatio non sit multo inferior opere promisso. 7. Facultas commutandi opera pia non intelligitur in confessionem aut communionem (præterquam cum pueris), nec in orationem necessariam in visitatione; nec cætera opera præscripta possunt commutari in ea quæ aliâ causâ jam debentur. 8. In quolibet jubilæo vetitum est confessario absolvere proprium complicem in peccato turpi. 9. Jubilæi facultate non gaudent, qui parati non sunt ad illud lucrandum, et ad operibus præscriptis satisfaciendum. 10. Vota tantum intra confessionem commutari possunt. 11. In jubilæo a confessario semper debet aliqua injungi pœnitentia in confessione. 12. Non possunt commutari vota in damnum tertii, et præcipue votum perseverantiæ quod in aliquibus congregationibus emittitur, nam illud contractus naturam assumit. 13. Qui in mortale post confessionem labitur, iterum confiteri debet si indulgentias jubilæi lucrari cupit, ut saltem ultimum opus injunctum in statu gratiæ ponatur, sed non adest obligatio replicandi visitationes. 14. Ad lucrandas indulgentias sufficit oratio vocalis, et qui mentaliter orat, adjungat aliquam vocalem. 15. Facultate jubilæi semel tantum quis gaudere potest; sed indulgentias, qui opera præscripta repetit, utique pluries lucrari potest : hoc tamen non intelligitur de indulgentiis concessis visitantibus præscriptis diebus aliquam ecclesiam. 16. In concessione facultatis absolvendi a censuris bullæ *Cœnæ*, non includitur facultas ab-

(1) Suppl. q. 27. a. 1. — (2) N. 534. v. Certum. — (3) In Bull. tom. 3. p. 140 et edit. Mechl. t. 8. p. 6.

solvendi ab hæresi externa. 17. Qui jam est absolutus a censuris, aut dispensatus a voto, non reincidit in eas, si jubilæum non lucratur. 18. Facultas data monialibus eligendi confessarium intelligitur de approbato ad moniales (1). Notandum hic denique quod regulares possunt confiteri apud quemcumque sacerdotem ab ordinario approbatum, etiam secularem, ut declaratum fuit à Gregorio XIII apud *Peyrinum* (2), et etiam ab Alexandro VII, in constitutione *Unigenitus*.

65. — Quæritur 1. an ad lucrandum jubilæum omnino in alterutra hebdomada omnia opera præscripta perfici debeant? Negant *Castrop. Bonac.*, *etc.*; consentit *Layman.* si aliqua adfuerit causa. Sed affirmant *Sanch. Lugo*, *Sporer*, *Renzi*, *Viva*, *etc.*, et his ego etiam adhæreo, tum quia talis est usus fidelium, tum quia videtur is esse indulti sensus, cum ibi conceditur jubilæum ei qui perficit opera diebus *alterius* (non autem dicitur *utriusque*) *ex duabus hebdomadis.* Probabilissimum tamen est confessionem et communionem posse fieri tam in prima, quam in dominica immediate sequenti (3). Dicunt *Sanch. Ugol. Busemb.*, *etc.* quod qui jubilæum in patria lucrari neglexisset, bene posset illud postea lucrari alibi ubi etiam illud duraret. Dicunt insuper *Bonac. et Diana* posse lucrari etiam in patria, cum ille ex invincibili ignorantia ignoraverit jubilæum publicatum fuisse (4). Loquendo hic de opere injuncto ad lucrandum jubilæum, quoad orationem vocalem in visitatione alii requirunt 7 *Pater* et *Ave*; alii dicunt sufficere quinque. Circa autem eleemosynam, quanta esse debeat, duo consideranda sunt: primo verba indulti, si dicant *uniuscujusque facultate*, aut prout *devotio suggeret*: secundo causa; quia si eleemosyna imponitur in subsidium alicujus piæ operæ, tunc debet esse uniuscujusque viribus correspondens; si autem duntaxat ad exercendam misericordiam, tunc sufficit quamcumque parvam summam præstare. Etiam pauperes debent eleemosynam largiri; sed pro religiosis, filiis familias, et pro uxoribus, sufficit ut cum intelligentia eorum a superioribus pro ipsis præstetur. Denique quoad jejunia, si quis applicare vellet jejunia ad quæ ex voto, vel alia lege tenetur, hæc utique non sufficiunt (5). Advertendum quod cum datur facultas opera præscripta commutandi, hoc potest efficere quilibet confessarius (etiam extra confessionem), ut declaratur in bulla indulgentiarum Gregorii XIII, cum ibi dicatur, quod nomine confessarii venit quilibet approbatus; ita *Busemb.* cum *Henriq. et Præpos.* (6).

66. Quæritur 2. an ob confessionem invalidam in jubilæo auferatur reservatio peccatorum, et an a censuris absolvatur? Cum confessio est nulla culpabiliter, nempe sacrilega, omnino negandum est cum *Lugo et Viva*, *etc.* quicquid dicant alii; tum ex regula illa quod *fraus nulli patrocinari debet*; tum magis quia pontifex in citata bulla declaravit non posse facultatibus gaudere, nisi eum *qui ad consequendum jubilæum præparatus sit.* Si vero confessio sit nulla ex defectu doloris, sed culpa haud cognita, tunc volunt *Lugo*, *Coninch. Viva*, *etc.*, reservationem auferri, quia tunc pœnitenti verus est animus jubilæum lucrandi. Sed hoc non obstante, negant *Bonacina*, *Rodriq. Reginald.*, *etc.*; et huic sententiæ ego adhæreo, dum Benedictus XIV, in constitutione *Inter præteritos*, § 62. (Bullar. t. 3. p. 140.) declaravit quod facultates con-

(1) Fusius lib. 6. n. 536. — (2) Peyr. de privileg. reg. 4. t. 3. c. 4. n. 8. — (3) Lib. 6. n. 537. — (4) N. 555. v. 4. Qui. — (5) N. 538. Quær. XI et XII. — (6) N. 534. v. 15. Quando.

ceduntur *velut præparatio ad consecutionem jubilæi*; igitur non præsumitur pontificis voluntas esse, ut facultatibus gaudeant iis quos facultates non præparant ad consequendum jubilæum (1).

67.—Quæritur 3. an peccet graviter qui, postquam a reservatis absolutus fuit, reliqua opera præscripta negligit? Affirmant *Suarez*, *Vasq. Filliuc.*, *etc.*; sed communius negant *Sanch. Lugo*, *Bonac. Castropal. Sporer*, *Salmanticens.*, *etc.*, quia in tali casu non apparet talem adesse obligationem, nec ex jubilæi natura, nec pontificis aut confessarii præcepto. Cæterum, ut declaravit idem pontifex, iste in reservationem aut censuras minime reincideret (2).

68.—Quæritur 4. an qui confitetur in jubilæo, et reservati obliviscitur, possit a quocumque confessario absolvi? Certum est quod possit, si confessarius jubilæi expresse cum a reservatis oblitis absolvere intellexit. Secus autem, si hoc non intellexit; ita *Bonac. Vasq. Sayr. etc.*; sed probabilius affirmant *Nav. Sanch. Suar. Viva*, *Croix*, *etc.*, dum præsumitur confessarius omnia beneficia, quæ potest, pœnitenti suo conferre velle. Et idem probabiliter dicunt *Less. Castrop. Sanch. Sporer*, *Viva*, *etc.*, contra alios, de votorum commutatione; quia vi jubilæi pœnitens quoddam acquisivit jus ad talem commutationem. Omnes autem conveniunt quod si quis cœpit confessionem intra jubilæum, potest deinde absolvi ab eodem confessario; et etiam a reservatis post jubilæum commissis, ut probabiliter dicunt *Sanchez*, *Viv. Bossius* et alii (3); idem probabiliter dicunt *Suar. Sanch. et Emmanuel.* (contra *Conc.*) de eo, qui confitetur animo consequendi jubilæum, et deinde non consequitur; dum per absolutionem jam absolute aufertur reservatio, quin ab eventu futuro pendeat (4). Si verò pœnitens confitetur superiori extra jubilæum, et recordatur reservati, vide dicenda *n.* 140.

69.—Quæritur 5. an possit absolvi a reservatis peccans in jubilæi confidentiam? Alii negant et probabiliter, quia non præsumitur pontifex velle fovere iniquitatem. Sed alii communius et probabilius id affirmant, quia non limitanda est facultas sine limitatione concessa. Nec dicere valet ita fovere iniquitatem ea remedia, quæ superiores peccantibus præparant (5).

70.—Quæritur 6. an virtute jubilæi possit absolvi a censuris, qui aliquem damnificavit, antequam satisfecerit, si adest clausula, *non absolvatur, nisi satisfacta parte?* Affirmant aliqui doctores dicendo præfatam clausulam potius importare suasionem, quam conditionem; sed negant *Suar*, *Vasq. Spor. Viva*, *etc.*, et hodie omnino hoc tenendum est, ut declaravit Benedictus in præfata bulla. Si tamen debitor omnino satisfaciendo non esset, potest utique absolvi; modo satisfaciendi, cum poterit, juramentum præstet, ut in eadem bulla cautum est. Quod si, cum possit, non satisfaceret, aliqui volunt reincidere in censuras; sed probabilius est oppositum cum *Sa*, *Bos. Spor. Viva*, *etc.*; nam ex *cap. Ad reprimendam, de offic. ord.* reincidentia non incurritur, nisi in lege exprimatur. Cæterum, debitor penitus ab omni satisfaciendi debito liberabitur, si pars læsa remittet injuriam; sed hic bene advertit *Croix*; cum *Filliuc. et Bonac.* contra *Vivam et Dianam*, 1. non sufficere monachi offensi remissionem, si injuria in totum monasterium redundat.

(1) Lib. 6. n. 537. Quær. II. et v. Si autem. — (2) Ibid. Quær. III. — (3) Ibid. Quær. IV. in fin. — (4) Ibid. Quær. V. (5) Ibid. Quær. VI.

2. Debitorem liberari, si offensus justam satisfactionem respuit. 3. Si debitor non possit tunc sine gravissimo damno suo satisfacere (1); sed hoc intelligendum juxta dicta supra, *tract.* 10. *n.* 65 *et* 117.

71. —Quæritur 7. a quibus casibus et censuris possint confessarii absolvere tempore jubilæi? Communis est sententia cum *Suar. Laym. Vasq. Spor. Viva*, *etc.*, facultatem in jubilæo concessam absolvendi a papalibus, intelligi etiam de episcopalibus; et licet hæretici non possint absolvi, possunt tamen absolvi eorum fautores, et ii qui legunt vel imprimunt libros de hæresi tractantes, et etiam blasphemi hæreticales; ita *Lugo*, *Sanch. Bos. Suar. Viva*, *Croix*, *etc.*, quia talia peccata non sunt proprie hæresis formalis (2). Possunt etiam absolvi publici clericorum percussores, et alii nominatim excommunicati, vel suspensi: sed circa censuras nominatim inflictas ab homine, declaravit Papa ab istis posse absolvi tantum ad effectum indulgentias consequendi (3). Et quoad irregularitates, dixit quod præscindendo a quæstione, an irregularitates ex delicto habeant rationem censuræ sive pœnæ, super illis dispensari possit tantum, quæ ob censuræ violationem incursæ sunt (4).

72. —Loquendo de jubilæo anni sancti, præcipue notandum est 1. quod eo tempore omnes indulgentiæ pro vivis suspenduntur; non autem pro defunctis, et pro constitutis in mortis articulo, ut apparet ex decreto Urbani VIII, apud *Busemb.* nec indulgentiæ concessæ particularibus ab aliis quam a Papa. Notandum 2. quod in anno sancto suspenditur etiam facultas absolvendi a casibus papalibus, et dispensandi a votis, etc., concessa in ordine ad lucrandum indulgentiam plenariam. Sed non suspenditur data facultas episcopis a Trident. in *c.* 6. *Liceat*, *sess.* 24. nec facultas dispensandi super impedimentis matrimonii, aut petendi debitum, etc. quæ facultates episcopis competunt de jure communi; ita *Busemb.* cum *Zerul. et Quint.* (5). Addit *Busemb.* cum *Sanch.* et aliis, nec suspendi facultates regularibus concessas vi suorum privilegiorum absolvendi a reservatis, etc.; sed Benedictus XIV, in cit. constit. declaravit oppositum, dicens suspendi omnes facultates tam ad effectum indulgentiarum, quam ob alias causas (6). Idem declaravit ibidem quod per verbum *Incolæ* intelliguntur morantes in urbe Romæ, animo ibi majorem anni partem morandi.

CAPUT V.

DE MINISTRO SACRAMENTI POENITENTIÆ.

73. —Minister sacramenti pœnitentiæ nullus alius quam sacerdos esse potest, nam solis sacerdotibus data fuit peccata remittendi potestas: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata*, *etc.*, Joan. 20. 22, 23. Et quod dicit *S. Thomas*, post sententiarum magistrum, nempe quod in necessitate debeat pœnitens cui potest, etiam non sacerdoti, confiteri, quia tunc supplet Deus, intelligitur, ut explicant alii doctores, non de præcepto, sed ut tali actu humilitatis excitetur ad contritionem aut ut solamen, aut consilium recipiat. Dicunt duntaxat multi cum *S. Antonin. Panorm. Ledesm. Sanch.*, *etc.*, quod in mortis articulo, si desit sacerdos, possunt clerici absolvere a censuris, ne infirmus sepultura et

(1) Lib. 6. n. 537. Quær. VII. — (2) Ibid. Quær. VIII. (3) — Ibid. v. Sed hic. Dubit. 1. — (4) Ibid. Dubit. 2. — (5) N. 535. Resp. 2. — (6) N. 536. ad VI.

suffragiis careat : sed probabilius id negant *Lug. Laym. Castrop. Salmant.*, *etc.*, quia hoc nunquam in Ecclesia fuit in usu tanto magis quod juxta Rit. si excommunicatus cum pœnitentiæ signis decesserit, potest absolvi ejus cadaver ab habente facultatem. Ad hoc autem ut sacerdos valide hoc sacramentum ministrare possit, præter ordinis potestatem, requiritur ut habeat ab Ecclesia jurisdictionis potestatem, et juxta Trid. etiam episcopo approbationem. Hoc tamen non currit pro regularibus; dum hi confiteri possunt cuicumque sacerdoti, etiam non approbato, modo a prælato suo eis concedatur : Monialibus exceptis, quæ, licet exemptæ, sicut statuit Greg. XV, non possunt confiteri, nisi sacerdotibus approbatis pro ipsis ab ordinario loci (1).

PUNCTUM I.

DE APPROBATIONE CONFESSARII.

74. Necessitas approbationis. Non est necessarium examen. — 75. Si approbatio injuste revocetur. An successor possit ad examen revocare, etc. — 76. An sacerdos simplex possit absolvere a venialibus. — 77. An parochus possit sibi adsciscere. Parochum alterius diœcesis. — 78. An ejusdem diœcesis. — 79. Quinam episcopus approbare potest. — 80. An regulares approbati in una diœcesi.

74. — Approbatio non est jam jurisdictionis collatio, sed est judicium a Trident. requisitum de sacerdotis habilitate ad jurisdictionem recipiendam. Super hoc notanda sunt 1. quod licet peccaret episcopus qui injuste approbationem alicui negaret, nihilominus sine hac nemo potest confessiones audire, uti constat ex propositione 13 damnata ab Alex. VII, quæ dicebat : « Satisfacit præcepto annuæ confessionis qui con- » fitetur regulari, episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato. » Et in quantum ad regularium privilegia quæ opponuntur, respondent *Salm.* privilegia loqui, cum ipsis negata est injuste jurisdictio, non autem approbatio (2). 2. Ad approbationem non requiri necessario examen, sed sufficere prudens episcopi judicium de habilitate sacerdotis; ita *Laym. Coninch. et Busemb.* Dicunt item *Salmant.* quod licet prælatus interne aliquem reprobaret, tamen approbaret eum externe, hoc sufficeret ad ei conferendam jurisdictionem (3). Notandum 3. quod episcopus potest hanc dare approbationem etiam per alios, nam hic est actus non ordinis, sed jurisdictionis (4).

75. — Notandum 4. approbationem posse limitari quoad personas, et tempus, et locum. Si autem data esset absolute, non dubitatur quin peccaret episcopus, si justa non existente causa, eam revocaret. Dubium restat an talis revocatio injusta, non solum esset illicita, sed etiam invalida? Alii negant, sed affirmant *Suar. Lugo*, *Castrop. Conc. Salm.*, *etc.*, dicendo quod sine justa causa non potest privari confessarius jure suo jam acquisito. Cæterum recte advertit *Lugo*, quod in dubio revocatio præsumi debet justa; et hoc posito, sententia præfata difficulter potest deduci in praxim, dum episcopo in revocanda approbatione multæ possunt esse causæ quæ confessario ignotæ sunt (5). Notandum 5. episcopum, successorem ex justa causa ad examen revocare posse omnes confessarios approbatos a prædecessore, etiam parochos, modo vehemens eorum imperitiæ adsit suspicio, ut decrevit S. C. 15 jan. 1667 (6); et etiam mendicantes, ut recte dicunt (contra aliquos) *Suar. et Lugo*; et super hoc refert *Cabass.* Alexand. VII, 30 jan.

(1) Lib. 6. n. 539. et seq. — (2) N. 546. — (3) N. 545. — (4) N. 550. v. 3. Episc. — (5) N. 551. — (6) Apud Lambert. Notif. 9. n. 16.

1656; in causa episcopi Andegav. quæ cum diversis ordinibus regularibus agebatur, damnasse ut erroneam hanc propositionem: « Non » possunt episcopi limitare, seu restringere approbationes quas regu- » laribus concedunt ad confessiones audiendas, neque ulla ex parte » revocare. » Et præterea refert decisum fuisse in consilio status Galliæ, episcopum non teneri reddere rationem revocationis approbationum (1). Notetur hic insuper S. Pium V., in constitut. *romani pontificis*, dixisse quod regulares approbati ab episcopo prædecessore, *ab episcopo successore examinare de novo poterunt*, *et si minus idonei reperti fuerint*, *reprobari*. Hinc inferunt multi auctores, ut *Sylvest. Mirand. Fagund. Cespida*, *Nicolius*, et alii apud *Ferraris*, vicarium capitularem non posse auferre facultatem regularibus ab episcopo approbatis, nec ad examen revocare, modo approbatio ab episcopo data non esset cum clausula : *Ad beneplacitum nostrum ;* tunc enim morte episcopi expirat. Nunc restant his discutienda quatuor dubia.

76. — Dubitatur 1. an confessiones venialium factæ sacerdoti simplici sint illicitæ ac invalidæ? Quod sint illicitæ hodie in dubium revocari nequit post decr. Innoc. XI. apud *Bonac.* (2), 12 febr. 1679, in quo non solum præceptum fuit episcopis : « Ne permittant ut venialium con- » fessio fiat sacerdoti non approbato ab episcopo; » sed præterea hoc vetitum fuit ipsis sacerdotibus, cum ibi dicatur : *Si quicumque sacerdotes secus egerint*, *sciant Deo se rationem reddituros.* Dubium ergo restat, an hujusmodi confessiones sint etiam invalidæ ? Communissima est sententia quæ negat; sed cum valde probabile sit talem facultatem non habere sacerdotes simplices directe a Jesu Christo (ut dicunt alii), sed ab Ecclesia, ut tenent *Suar. Lug. Bonac. Conc. Ronc. etc.*, puto valde probabile esse cum *P. Conc. Platel.*, *etc.*, tales confessiones, post decr. Innoc. XI. hodie esse etiam nullas ; nam non præsumitur Ecclesia velle jurisdictionem conferre eis, quibus expresse illa talis jurisdictionis prohibet usum (3).

77. — Dubitatur 2. an parochus possit adsciscere parochos alterius diœcesis ad audiendas confessiones in sua ecclesia ? Affirmant *Castrop. Suar. Vasq. Lugo*, *Wigandt*, *Conc. Bonac. etc.* dicendo quod parochus in collatione parochiæ approbatur pro tota Ecclesia, ex eo quod dicit Trident. (*sess.* 23. *cap.* 15.) : « Nullum posse confessiones audire, » nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab » episcopis approbationem obtineat. » Ex quo inferunt omnem parochum approbationem universalem pro tota Ecclesia accipere. Sed probabilius hoc negant *Laym. Barbos. Piasec. Garc, Croix*, *etc.*, *cum Lamb.* (4); nam per verba allata non intellexit concilium dare parochis approbationem universalem, sed tantum declaravit quemlibet parochum, collata sibi cura, sine alia approbatione approbatum remanere a concilii dispositione : non autem ab Ecclesia, et pro tota Ecclesia, sed a suo episcopo, et juxta ejus voluntatem, ut confessiones suarum ovium audiat. Et super hoc adsunt plures declarationes S. C. (5). Advertendum hic obiter parochum qui a cura se abdicavit, non posse confessiones audire sine speciali episcopi approbatione (6).

78. — Dubitatur 3. an parochus possit sibi adsciscere alium parochum

(1) Lib. 6. n. 552. — (2) Bonac. tom. 1. d. 5. q. 7. p. 2. — (3) Num. 543. v. Quær. — (4) Notif. 86. n. 7. — (5) Lib. 6. num. 544. Hic dubit. 1. — (6) Num. 542. v. 2. Etiam.

alterius parochiæ, sed ejusdem diœcesis? Affirmant communius, præter citatos doctores *Castrop. Croix et Mazzotta.* Sed probabiliter hoc etiam negant *Barbosa cum Piasec. Homob.* et cum altera declaratione S.C. Et ratio est cum probabilius sit, ut dictum est, parochum non approbari ab Ecclesia universali, sed, ut dictum est, a suo episcopo, et pro ejus voluntate, quoties nescit episcopum voluntatem habuisse se pro tota diœcesi approbandi, ille non potest confessiones audire, nisi tantum in sua parochia: dum facile esse potest quod episcopus eum idoneum judicaverit pro uno, et non pro alio loco, nempe pro oppido, et non pro civitate. Recte tamen dicunt *Bonac. Cleric. et Lambert.* (1) sententiam oppositam bene practicari posse ubi sic fert usus; imo *Wigandt* absolute id admittit, quia dicit talem esse consuetudinem multarum diœcesium.

79. — Dubitatur 4. a quonam episcopo obtinenda sit approbatio? Sub nomine episcopi venit quilibet alius prælatus jurisdictione episcopali gaudens, ut gaudent nonnulli abbates, et capitula sedibus vacantibus. Venit etiam episcopus confirmatus, licet non consecratus, sed non qui tantum est electus, aut si episcopatu se abdicavit, *Lug. Salm. et Croix* (2). Sed quod magis refert, est ut sciatur quinam intelligatur pro episcopo proprio, a quo approbatio impertienda est? Alii intelligunt ordinarium pœnitentis, alii ordinarium sacerdotis; sed hodie (quicquid dicat *Mazz.*) procul dubio intelligendus est ordinarius loci ubi confessiones audiuntur, ex bulla, *Cum sicut*, Innocentii XII, 19 aprilis 1700, relata per extensum a *Salmant.* (3), (et confirmata a Benedicto XIV. in bulla *Apostolica*), ubi declaratum fuit, *quosvis confessarios non posse audire confessiones secularium in vim bullæ* Cruciatæ *sine approbatione ordinarii loci; secus* (dixit) *invalidæ sunt confessiones, et ordinarii suspensi*; et concludit his verbis, *reprobata, tanquam falsa et temeraria, quacumque contraria opinione.* Hoc non obstante, *P. Mazzot.* sustinere contendit improbabilem non esse priorem opinionem, nempe intelligi etiam ordinarium pœnitentis, dicendo bullam Innocentii probabiliter intelligi tantum pro iis confessariis qui absolvunt contra voluntatem suorum ordinariorum. Sed nescio quomodo hæc interpretatio locum habere possit, dum expresse bulla dicit nullas esse confessiones quæ fiunt *sine approbatione ordinarii loci in quo ipsi pœnitentes degunt.* Et si hoc currit pro iis qui privilegio gaudent *Cruciatæ*, tanto magis valebit pro eo qui nullo fruitur privilegio; et ita mecum sentiunt *Ronc. et Salm.* qui scripserunt post bullam Innocentii, se revocando ab eo quod prius docuerunt in *tract. de Pœnitentia* (4). Dicunt tamen *Salm.* hoc currere pro iis qui privilegio *Cruciatæ* donati sunt, non autem jubilæi, aut hujusmodi; sed Benedictus XIV, in alia bulla *Benedictus Deus*, data 25 dec. 1750, § 4, declaravit etiam in jubilæo seculares alium non posse eligere sibi confessarium quam a loci ordinario approbatum, et moniales non alium quam approbatum pro monialibus (5). Advertendum contra valde probabile esse cum *Croix et Salm.* (qui hanc sententiam ut communem habent), parochum posse ubique locorum confessiones suorum subditorum audire. Et circa hoc adest declaratio S. C. (6).

80. — Quoad regulares autem, ante Innoc. XII, declaraverat Inn. X,

(1) Notif. 86. n. 13. — (2) Lib. 6. n. 547. — (3) Tract. 18 de Privil. c. 4. n. 80. — (4) Lib. 6. n. 548. v. Tertia sentent. — (5) Ibid. — (6) N. 548. v. Quær.

suo brevi (1), regulares etiam exemptos, qui confessiones secularium audire cupiunt, approbandos esse ab ordinario loci : « Regulares in » una diœcesi approbatos non posse in alia confessiones audire, sine ap» probatione episcopi illius, » sunt verba brevis, quod postea confirmatum fuit ab Innoc. XIII, in bulla *Apostolici ministerii*, et deinde in quadam alia bulla a Benedicto XIII (2).

PUNCTUM II.

DE JURISDICTIONE CONFESSARII.

81. Quinam habeat jurisdictionem *ordinariam*, et quinam *delegatam*. — 82. An delegata spiret morte, etc. Si habetur a principe aut ad causarum universitatem. — 83. De consensu præsumpto episcopi. — 84. Qui absolvit cum jurisdictione dubia. — 85. Quis potest sibi eligere confessarium. — 86. Quilibet potest confiteri approbato. — 87. Cuinam confiteri possunt peregrini. — 88. Cuinam religiosi. — 89. Cui moniales. — 90. De titulo colorato, et de errore communi. — 91. De jurisdictione probabili. — 92. An excommunicati, etc. possint absolvere moribundos. — 93. An sacerdotes simplices coram approbatis. — 94. Casus excepti. — 95. De confessario complice in peccato turpi. — 96. An confessarii simplices coram superiore possint absolvere. — 97. An a casibus papalibus. — 98. An moribundus teneatur per litteras facultatem petere a superiore.

81. — Jam dictum est alteram esse potestatem ordinis, quam circa peccatorum absolutionem recipit quilibet sacerdos a Jesu Christo, cum sacerdotio initiatur; alteram potestatem jurisdictionis quæ ei ab Ecclesia confertur, ut exerceat ordinis potestatem erga subditos suos, super quos Ecclesia auctoritatem ei concedit. Hæc autem potestas jurisdictionis altera est ordinaria, altera delegata. *Ordinaria* est illa quam habent omnes pastores, ut sunt Papa, episcopi, archiepiscopi (cum visitant subditos suffraganeorum suorum), parochi et prælati religionum. De vicariis generalibus episcoporum dubitarunt nonnulli auctores, an ipsi habeant jurisdictionem ordinariam in foro sacramentali, adeo ut possint confessiones excipere, et aliis facultatem dare, dicendo eorum potestatem esse tantum circa causas fori externi. Sed affirmat sententia communissima et verior, cum *Fagnan. Hostien Navar. Azor. Silv. Sanch. Bos. Salm.* et aliis, quia vicarii habent talem jurisdictionem, non jam ab episcopo, sed a canone, sive a lege, dum ipsi cum episcopis unum constituunt tribunal, ut apparet ex *cap.* 2 *de Consuet. in* 6. *et cap. Romana*, *de appellat. in* 6 (3). *Delegata* autem est illa quæ conceditur ab iis qui habent ordinariam, ut a Papa qui pro tota Ecclesia concedere potest, ab episcopis pro sua diœcesi, a prælatis pro suis ordinibus, et a parochis pro suis parochiis. Papa delegare potest facultatem contra consensum episcoporum et aliorum prælatorum, et episcopi et prælati contra consensum parochorum, et inferiorum prælatorum, sed non e converso (4).

82. — Notandum 1. jurisdictionen externam terminari morte concedentis, non autem internam, ut dicit *Busemb.* cum aliis; sed melius distinguunt *Sanch. et Salm.* dicendo hoc currere cum delegatio est generalis (sive sit a Papa aut ab episcopo); secus autem cum est particularis pro particulari casu aut persona (5). Notandum 2. quod delegatus non potest subdelegare, nisi id sibi expresse concessum est. Excipitur 1. si quis esset delegatus a principe; sed hoc intelligitur, ut explicant *Laym.*

(1) Ap. Salm. tr. 6. de Pœnit. c. 11. n. 93. — (2) Lib. 6. n. 549. — (3) N. 557 et 558. — (4) Ibid. v. Delegata. — (5) N. 559.

et Castrop. (1), cum talis delegatio facta est alicui pro officio, non autem cum electa est persona intuitu peritiæ suæ, aut cum ei commissa est alicujus causæ expeditio. 2. Si quis est delegatus ad causarum universitatem, licet non a principe; sed in hoc pariter distinguere oportet cum *Laym.* (2), duobus modis posse alicui delegari jurisdictionem ad causarum universitatem : primo cum ei committitur aliquod officium cui annexa est jurisdictio, et hoc etiam, licet officium non sit proprium, sed vicarii, v. g. viceparochi, aut vicerectoris, in locum parochi absentis, aut non adhuc sacerdotis. Talis vicarius utique potest jurisdictionem suam subdelegare, non quidem totam, sed pro una aut altera causa, ut communiter dicunt doctores, quia huic non solum commissum est parochi exercitium, sed etiam officium, cui officio non solum competit solus usus, sed etiam jurisdictionis delegatio; ita *Laym. Castrop. Sanch. Coninc. Silv.* et alii, cum *S. Thoma* (3), qui dicit : « Vicarius non » potest totam suam potestatem communicare, sed potest partem. » Secundo, cum alicui delegata est, non officium, sed jurisdictio tanquam privilegium perpetuum officio suo, aut jurisdictioni annexum, quia tunc talis jurisdictio judicatur tanquam ordinaria, prout est facultas *cap.* 6. *Liceat*, concessa episcopis a Tridentino, *sess.* 24. Dicunt autem *Rodriguez*, *Beja et Viva*, *cum Navar. Peirin. Naldo*, *Bord.*, *etc.* quod si episcopus dat facultatem alicui confessario absolvendi ab omnibus reservatis, posset hic subdelegare talem facultatem alteri in aliquo particulari casu ; sed melius *Laym. et Castrop. cum Coninch.* hoc admittunt, si talis facultas concessa est ratione officii, v. g. parochi, aut viceparochi, ut superius dictum est, non autem cum alicui ratione suæ peritiæ aut probitatis, concessa est; nam facultas subdelegandi competit tantum illi cui committitur officium ; non autem cui committitur solus usus exercitii jurisdictionis (4).

83. — Notandum 3. ad pœnitentiæ sacramentum administrandum non sufficere internum episcopi consensum, nec præsumptum de futuro, sive sit ratihabitio, nempe quod si sciret, utique assentiretur; quia talis voluntas interpretativa non sufficit ad conferendam pro tempore præsenti jurisdictionem. Sed sufficit contra consensus præsumptus de præsenti, signis externis patefactus, ut esset si quis, episcopo præsente, et non contradicente, confessiones audiret (5).

84. — Notandum 4. peccare sacerdotem qui absolveret ex dubia jurisdictione. Sed excipiunt casus in quibus urgeret aliqua necessitas, ut esset (sicut dicunt *Elbel, Busemb. Holzm. etc.*) 1. si adesset periculum mortis. 2. Si pœnitens deberet satisfacere præcepto annuæ confessionis, et non adesset confessarius qui haberet jurisdictionem certam. 3. Si pœnitens celebrare deberet, aut communicare, et secus incurreret infamiæ notam ; aut, addunt *Salm.* si sacerdos deberet ex obligatione eo die celebrare. Sed in hoc advertere oportet quod dictum est *tract. præcedenti*, *num.* 34, quia si quis certus esset de peccato mortali, et non esset certus de contritione, in tali casu recipiendo absolutionem dubiam, non posset communicare; tunc enim possideret præceptum de se probando, quod importat absolutionem certam, non vero dubiam. Cæterum in casibus allatis dicunt auctores citati posse confessarium conditionatam dare absolutionem, *si possum.* Advertunt *Suar. Conc. Reg. et Busemb.* expe-

(1) Laym. de Pœnit. c. 10. n. 14. et Castr. eod. tit. d. un. p. 13. n. 15. — (2) Loco cit. n. 12. v. Duobus. — (3) Quodlib. 12. a. 31. — (4) Lib. 6 n. 56. — (5) N. 570.

dire tunc quod pœnitens se accuset de aliquo peccato veniali, ut directe ab illo absolvatur, et indirecte ab aliis (1).

85. — Notandum 5. possunt sibi eligere confessarium ratione suorum privilegiorum, 1. reges et principes (nempe qui supremo gaudent dominio). 2. Pontificis domestici (2). 3. Episcopi, etiamsi titulares sint, ut dicit *Busemb.* Sed in hoc animadverti debet olim, ex *cap. fin. de Pœn.*, tam episcopos quam superiores regulares, ac etiam prælatos minores exemptos (intelliguntur prælati Rom. curiæ et superiores regulares locales), potuisse sibi in confessarium eligere quemlibet sacerdotem; nihilominus S. C. declaravit, ut refert *Fagnan.*, quod episcopi confiteri nequeunt nisi approbatis ab ordinariis domicilii ipsorum sacerdotum, sicut explicat *card. de Lugo*, et hoc confirmatum fuit a Gregorio XIII, 1 decemb. 1532., ut refert *Fagnan. et Pitton* (3). Concessum est tamen episcopis secum conducere confessarium jam approbatum, et ei confiteri etiam in aliena diœcesi. Et idem currit pro cardinalibus, qui præterea Romæ degentes possunt sibi et familiæ suæ confessarium eligere, et eum quocumque eunt, conducere. Quoad parochos autem, damnata fuit ab Alexandro VII. prop. 16, quæ dicebat, eos cuicumque sacerdoti confiteri posse (4). Loquendo communiter de aliis, dixerunt nonnulli auctores posse aliquem confiteri simplici sacerdoti, si approbatus esset indoctus, aut incurreret periculum gravis damni, si confiteretur approbato, aut si ille nollet ejus audire confessionem; sed omnes istæ opiniones communiter refelluntur (5). Notandum etiam hic capellanos castrorum non posse milites in stationibus commorantes absolvere sine pontificis facultate, aut sine ordinarii licentia, ut pluries declaravit S. C. (6).

86. — Notandum 6. hodie certum esse (quicquid olim erat in usu) cuilibet seculari licere confiteri cuicumque confessario approbato, etiam contradicente parocho, et etiam pro adimplendo præcepto annuæ confessionis. Nec obstat quod dixit *Joannes Launoius*, confessionem præceptam juxta concil. Later. in *cap. Omnis*, *de Pœnit. et remiss.*, faciendam esse proprio parocho, cum ibi dicatur, *confiteatur proprio sacerdoti*: dum pro sacerdote *proprio* ut declaravit Clemens VIII et Clemens X in bulla *Suprema* (7), intelligitur de quocumque confessario approbato; et Joan. XXII, in extrav. *Vas electionis*, damnavit *Joan. Poliacum*, qui docuerat nullas fuisse confessiones proprio parocho non factas (8).

87. — Notandum 7. certum etiam et commune esse hodie apud doctores, ut docent *Castrop. Vasq. Suar. Conc. Lugo*, *Bonac. Salm. etc.* peregrinos ratione conniventiæ episcoporum, sive melius ex consuetudine universali, posse confiteri cuicumque confessario approbato pro loco ubi illi reperiuntur; et talis consuetudo currit, etiamsi peregrinus proficiscatur e patria fine alibi confitendi, ut dicunt *Pontius, Fill. Renzi*, *Tamb. Mazz., etc.* (9) : vetitum fuit a Clemente X, duntaxat in alienam diœcesim proficisci in fraudem reservationis de quo in *c.* 7. *n.* 135 *et* 136.

88. — Notandum 8. religiosos sine licentia prælatorum suorum non posse aliis sacerdotibus extra ordinem suum confiteri, ex privilegio quo gaudent ordines dato ab Innocent. IV et aliis pontificibus, et novissime concessum etiam fuit a Bened. XIV, per Brev. *Quod communi* 30 mart.

(1) Lib. 6. n. 571. — (2) N. 565. — (3) Ibid. Dubit. hic. 1. — (4) Ibid. Dubit. 2. — (5) N. 568. — (6) Apud Zacch. ad Croix l. 6. p. 2. n. 1518. — (7) Apud Lambert. notif. 18. n. 7. — (8) Lib. 6. n. 564. v. Ex concess. et n. 574. — (9) N. 569. v. Communiter.

1742, Capuccinis quibus vi suarum regularum vetitum erat confiteri aliis; sed hi non possunt confiteri nisi approbatis ab ordinariis loci, vel regularibus approbatis a superioribus regularibus. Sed loquendo de religiosis peregrinantibus, advertendum quod hi, si socium sui ordinis habent, modo ille sit idoneus, huic confiteri debent. Si autem deesset socius, aut alius sacerdos idoneus sui ordinis, confiteri possunt cuilibet idoneo sacerdoti regulari aut seculari. Hoc totum commune est apud doctores *Laym. Ronc. Salm. Tamb. Croix, etc.* et certum est ex verbis Innoc. VIII mox referendis. Dubium restat an confiteri debeant sacerdoti approbato? Ita volunt *Wigandt*, *Conc. Antoine*, cum aliis paucioribus; sed communissima et verior est sententia opposita quæ id negat cum *Suar. Escob. Castr. Ronc. Bordon. Salmant. Mazzot. Rodr. Tamb., etc.* (exceptis Capuccinis, qui, ut paulo ante dictum est, ex bulla Benedicti XIV debent confiteri approbatis). Et id probatur perspicue ex concessionibus Sixti IV, et clarius Innoc. VIII, qui sic dicit : « Nos igitur fratribus » hujusmodi quos itinerari, et per eorum superiores mitti contigerit, ut » si aliquem presbyterum idoneum ex professoribus dicti ordinis, ha» bere non possint, quemcumque presbyterum idoneum religiosum vel se» cularem eligere valeant, qui confessiones eorum audire licite possit. » Et recte dicunt *Salm. cum S. Antonin. Soto et Silv.* quod per tò *quemcumque alium presbyterum* intelligitur quicumque sacerdos simplex idoneus; nam hæc præsumitur etiam esse voluntas prælatorum in danda suis subditis licentia foras proficiscendi, juxta communem consuetudinem (1). Advertit tamen *Busemb.* hoc intelligi pro non reservatis (2).

89. — Circa autem confessiones monialium plura hic notanda sunt. I. Confessarii monialium indigent speciali electione, aut saltem approbatione episcopi loci, licet moniales sint exemptæ, et subjectæ regularibus, ex bulla Gregor. XV, *Inscrutabilis*, et ex bulla Innoc. XIII, *Apostolici*, confirmatis a Bened. XIII, in bulla *Pastoralis;* et hoc etiam pro confessione venialium, ut declaravit S. C. II. Elapso triennio hujusmodi confessarii suspensi remanent, nisi accedat licentia S. C. ut etiam declaravit S. C.; et hoc etiam currit pro confessariis conservatoriorum. Si autem confessarius destinatus esset pro supplemento, probabiliter dicit *P. de Alex. Tianen.* cum aliis, quod potest confirmari pro alio triennio; quia ista prohibitio, prout odiosa, stricte sumenda est de electione ordinaria. Notat insuper præfatus auctor quod alicubi ob confessariorum idoneorum deficientiam permittunt episcopi illos ultra triennium pergere ad earum confessiones audiendas; advertit item *Bord.* quod licite possint aliquando moniales respuere confessarium designatum, si justa accedit causa, v. g., si confessarius nimio rigore vir esset, aut suorum propinquorum inimicus, etc. III. Ob diversa decreta S. C. apud *P. de Alex.* nequeunt esse monialium confessarii, 1. vicarii generales; 2 parochi, cum cura notabiliter pateretur detrimentum; 3. regulares; 4. canonici pœnitentiarii. Probabiliter tamen dicit præfatus auctor *de Alex.* permissum esse episcopos hos eligere, si ita expedire judicaret. IV. Episcopi et regularium prælati tenentur bis aut ter in anno exhibere monialibus sibi subjectis confessarium extraordinarium, ut præcipue statuit Innoc. XIII, in bulla *Apostolici ministerii*, extensa a Bened. XIII ad totum christianum orbem, et ut novissime confirmavit Bened. XIV in bulla *Pasto-*

(1) Lib. 6. n. 575. — (2) N. 574 in fin.

ralis, 5 augusti 1748. Dicit *Busemb.* cum *Quintanad.* moniales, si eis non exhibetur extraordinarius, posse sibi eligere confessarium; et citat quamdam declarationem S. C. apud *Barbos.* : sed hæc opinio merito rejicitur a *P. de Alex.* tanto magis quod hodie præfatus Benedictus declaravit in allata bulla quod moniales, tam claustrales quam conservatoriorum, si extraordinarium non obtinent, possunt ad pœnitentiarium majorem recurrere, qui eis illum assignare debebit. Insuper præcipitur in dicta bulla *Pastoralis*, quod quælibet monialis, licet confiteri nolit, teneatur saltem se præsentare ad extraordinarium. Præterea ibi præcipitur, ut in mortis articulo cuilibet moniali concedatur confessarius particularis, si eum illa expostulat; et si monasterium est exemptum, et prælatus regularis illum non concedit, eum assignet episcopus; et cum episcopus nec eum designaret, recurratur ad pœnitentiarium majorem. Insuper ibi disponitur quod si qua monialis recusabit ordinario confessario confiteri, episcopus pro certis vicibus ei deputet alium (et in hoc Papa hortatur episcopos, ne difficiles sint aliquando concedere dictos extraordinarios illis qui efflagitant). Et si monasterium est exemptum, deputetur a prælato regulari; et cum ille recusaret, concedatur ab episcopo, et ipso negligente, concedatur a pœnitentiario majori. Denique præcipitur ut prælati regulares bis aut ter in anno assignent monialibus sibi subjectis confessarium extraordinarium ex approbatis ab episcopo pro monialibus, qui (nota) saltem semel sit secularis aut alterius ordinis; secus eum eligat episcopus : et Papa præcipit ut eo tempore omnino sit prohibitum ordinario confessiones alicujus audire, ne abbatissæ quidem, aut novitiarum (1).

90. — Restant nunc discutienda multa dubia. Quæritur 1. an in errore communi suppleat Ecclesia jurisdictionem quæ deest confessario? Si error communis est adjunctus cum titulo colorato, sive putativo, certum est apud omnes Ecclesiam supplere : ita *Sot. Navar. Cajet. Sanch. Card. Concin. Antoine, etc.*, et probatur ex lege *Barbarius, ff. de Offic. Prætor.* et ex *cap. Infamis* 3. *q.* 7. Ratio est quia alias multæ animæ perirent, ideoque rationabiliter præsumitur Ecclesia supplere; advertit tamen *Sanch.* hoc non currere cum titulus est fictus, sed cum vere est collatus a superiore, licet sit tantum putativus, quia forte superiori prohibitum est illum conferre, sicut dicitur in *Novella* 44. *cap.* 1. *Auth. de Tabell.* Sed majus dubium est, an Ecclesia suppleat jurisdictionem, cum solus intervenit error communis, sine titulo colorato? Negant *Bus. Conc. Ronc. Sporer, Holzm. etc.*, dum dicunt quod secus sacerdotes impii hinc occasionem sumerent se simulandi confessarios esse, et errores disseminandi. Sed hæc ratio non convincit, quia quamvis Ecclesia his negaret jurisdictionem, nec damnum impediret; quare probabiliter affirmant *Lug. Less. Ronc. Castrop., Sanch., etc.*, et dicunt probabile esse iidem *Ronc. Spor. et Holzm. cum Carden. Viva, Henr. Elbel*, dum eadem ratio boni communis, quæ pro titulo colorato affertur, currit etiam pro errore communi (2).

91. — Quæritur 2. an liceat confessario absolvere cum jurisdictione probabili? Hic tres adsunt sententiæ. Prima est pauciorum, nempe *Eliz. Conc. et Antoine*, qui absolute negant. Dicunt hi quod ex propositione I proscripta ab Innoc. XI, non licet uti opinione probabili in sacramentis

(1) Lib. 6. n. 576. et seq. — (2) N. 572.

conferendis. Secunda est communis et communiter affirmat cum *Less. Filliuc. Card. Lug. Sanch. Bonac. Castr. Salm. Viva, Croix, etc.*: et moraliter certam appellant *Sanch. Cardenas, Dicast. Tamb. Gormaz, etc.* Alii assignant rationem erroris communis, sed hæc non convincit; ratio vera est consuetudo universalis, quæ est in Ecclesia in absolvendo cum jurisdictione probabili, ut testantur auctores citati; et consuetudo utique dat jurisdictionem, sicut docent etiam communiter *Suar. Barbos. Carden. Quaranta, et Pelliz.* Et probatur aperte ex *cap. Contingat, de foro compet.* ubi sic habetur : « Nisi forte hi quibus de» linquentes ipsi deserviunt, ex indulgentia, vel consuetudine (*nota*) » speciali jurisdictionem hujusmodi valeant sibi vindicare. » Neque hic obstat dicta prop. damnata quam opponunt, nam (ut bene respondent *Viva et Wig. cum Gonet.*) propositio loquitur de opinionibus circa ea in quibus nil potest Ecclesia, ut circa materiam et formam sacramentorum; sed circa jurisdictionem supplere quidem potest Ecclesia, et præsumitur eam certe supplere ob bonum animarum : quare confessarius in tali eventu non absolvit cum sententia probabili, sed cum certa. Tertia denique sententia, quam nos sequimur cum *Suar. March. Gobat. Wig. Holzm. Barb. Spor. Elbel* et aliis, dicit tunc tantum licere aliquem absolvere cum opinione probabili, cum concurrit aliqua causa graviter rationabilis; aliter non præsumi debet Ecclesiam favere velle nimiæ confessariorum libertati. Causa autem rationabilis esset 1. si pœnitens præcipue istius confessarii auxilio indigeret. 2. Si complex peccati sit cognitus confessario qui habet jurisdictionem certam. 3. Si alias adesset periculum faciendi confessionem sacrilegam. 4. Si pœnitens timeret incurrere aversionem aut suspicionem nocivam, si confiteretur confessario certam habenti jurisdictionem; aut si alias diutius a confessione abstinere deberet. 5. Si urgeret præceptum annuæ confessionis, aut lucrandi indulgentias peculiares (1). Addo, si jam pœnitens aperuisset confessario aliquod suum grave peccatum, et dubitaretur an illud sit necne reservatum, ut dicetur *num.* 142.

92. — Quæritur 3. an in articulo mortis possint omnes simplices sacerdotes absolvere, etiam hæretici, schismatici, aut excommunicati vitandi? Jam compertum est in morte omnes sacerdotes etiam degradatos posse absolvere a quocumque peccato et censura reservata. Et hoc non solum in articulo, sed etiam in periculo mortis, ut sententia communissima et verior asserit; ita *Nav. Silv. Suar. Sanch. Lugo, Castrop. Salm. etc.* contra *Sotum et Canum*; nam in hac materia idem est de articulo ac de periculo, ut patet ex *cap. Si quis suadente*, 29. *causa* 17. *q.* 4. ubi dicitur : « Nullus episcoporum illum præsumat absolvere, nisi mortis » urgente periculo. » Et ratio est quia quilibet fidelis tam tenetur ad confitendum in articulo, quam in periculo mortis. Tale periculum autem judicatur esse in prælio, in longa navigatione, in partu difficili, et in omni periculoso morbo; ita *Sanch. et Salmanticenses*, qui dicunt idem de quocumque qui esset in periculo probabili incidendi in amentiam, aut esset captivus apud Turcas, et timeret futurum esse ut eo nullus adventaret sacerdos, ut confiteri posset (2). Sed veniamus ad quæsitum, an sacerdotes ab Ecclesia abscissi, ut sunt hæretici, schismatici et excommunicati vitandi, possint moribundos absolvere? Affirmant

(1) Lib. 6. n. 573. — (2) N. 561.

Sanch. Suar. Nav. Lugo, Salm. et alii, et probant ex Trid., *sess.* 14. *cap.* 7, ubi dicitur : « In eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut » nulla sit reservatio in articulo mortis ; atque ideo omnes sacerdotes » quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere pos- » sunt. » Sed negant *Fagnan. Petroc. Concina, etc.*, cum declaratione S. C. Et pro hac sententia est *S. Th.* (1) qui, loquendo de abscissis ab Ecclesiæ communione, dicit hos tantum posse baptizare in mortis articulo, sed in nullo casu posse aliud ministrare sacramentum. Nec obstat concilium, quia, ut aiunt, ibi nova lex non conditur, sed tantum declaratur jus antiquum, cum dicatur, *in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, etc.* Atque probat *Fagn.* sicut etiam declaravit S. C., et idem *Nav.* fatetur, olim communem fuisse sententiam cum *magistro sententiarum*, *S. Thoma, Scoto, S. Antonin. Ricar. Turrecr.* excommunicatos in nullo casu posse absolvere (2). Attamen *P. Lucius Ferraris*, in sua *Biblioth. verb. Moribundus, n.*32, advertit quod P. Franciscus Campioni, *in Instr. ad confess. cap.* 41. *n.* 12, refert ex card. Albitio, *part.* 1. *de Inconst. in fide, cap.* 13 *et* 19, quod prædicta declaratio sacræ Congregationis conc. adducta a *Fagnano* non reperitur in concilii regestis ; signum quod vel non emanarit, vel expuncta fuerit, uti contraria communi sententiæ, occasione cujusdem episcopi, cui respondenti affirmative objecta fuit doctrina *Fagnani ;* at dubio delato ad Innocentium XI, hic jussit supprimi quæstionem, nec amplius dubitari moribundum in defectu alterius sacerdotis valide et licite absolvi ab excommunicato vitando, degradato, aut hæretico.

93. — Quæritur 4. an sacerdos simplex possit absolvere moribundum coram approbato ? Prima sententia communissima negat cum *Mol. Sanch. Azor. Bon. Card. Lug. Laym. Salm., etc.* et probatur ex Trident. l. c. ubi dicitur : « Verumtamen ut pie admodum, ne hac occasione aliquis » pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum, » et sequuntur alia verba superius relata. Ex præfato textu infertur 1. concilium novam non condidisse legem, sed declarasse antiquam ; et antiqua lex erat quod sacerdotes simplices tunc tantum absolvere possent moribundos cum deerant approbati, juxta textus ab auctoribus cit. allatos. 2. Quod in tantum Ecclesia dat facultatem sacerdotibus simplicibus, in quantum adest necessitas extrema, *ne aliquis pereat ;* sed cessat hæc ratio, cum adest approbatus. Contra secunda sententia affirmant *Nav. Barbos. Sayr, Sa, etc.*, et probabilem appellant *Lugo, Viva, Sporer, etc.*, dicendo verba concilii esse generalia : « Atque ideo omnes sacerdotes quoslibet » pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt. » Ad canones antiquos respondent, eos non loqui de absolutione sacramentali, sed de sola reconciliatione peccatorum publicorum. Hoc non obstante, judico non esse recedendum a sententia opposita ; 1. quia in Rit. Rom. (*de Pœnitentia sub init.*) hoc declaratur expresse, dum dicitur : « Sed » si periculum mortis immineat, approbatusque desit confessarius, qui- » libet sacerdos potest absolvere. » Et quod Rituale declaret antiquum Ecclesiæ usum, constat ex eo quod Paulus V in sua bulla dicit, ubi præcipit inviolabiliter observari Rituale, cum in eo contineantur ea *quæ catholica Ecclesia et ab ea probatus usus antiquitatis statuit.* 2. Quia præfata verba concil. *atque ideo, etc.*, ut dicunt *Fagnan. Petrocor. et*

(1) 3. p. q. 82. a. 7 ad 2. — (2) Lib. 6. n. 560.

Auctor de Offic. Confess. apud *Croix,* non jam ad quoslibet referuntur sacerdotes, sed ad eos duntaxat de quibus loquitur concilium in præfato *c.* 7, nempe de iis *qui ordinariam, aut subdelegatam habent jurisdictionem;* tanto magis quod in fine dicti capitis addit : « Extra quem articulum » sacerdotes, cum nihil possint in casibus reservatis, id unum pœnitentibus » persuadere nitantur, ut ad superiores pro beneficio absolutionis accedant. » En sermo est de simplicibus confessariis (de quibus tantum dici potest quod nihil possunt in reservatis), non jam de simplici sacerdote; et ita declaravit S. C. conc. ut refert *Fagnan.* Quod autem sacerdotes etiam simplices possint absolvere in morte, deficientibus approbatis, dicimus hoc non haberi a Trident., sed ab aliis canonibus et communi Ecclesiæ consuetudine (1).

94. — Probabiliter tamen conveniunt doctores primæ sententiæ, in dicendo quod sacerdos simplex potest absolvere etiam præsente approbato in sequentibus casibus : 1. si approbatus non potest, nec vult absolvere. 2. Si is sit nominatim excommunicatus, aut suspensus. 3. Si sit approbatus tantum in aliena diœcesi. 4. Si moribundus ita horreret confiteri approbato, ut esset in periculo sacrilege confitendi, ut dicunt *Croix, et Mazzot. ex S. Thoma.* Et putat *Sporer*, idem esse, si infirmus confiteri non posset approbato sine magna difficultate vel incommodo, aut si ipse putaret simplicem confessarium fore sibi utiliorem. 5. Si confessio jam inchoata esset apud simplicem, quia tunc ille jam acquisivit jurisdictionem; secus autem si infirmus jam absolutus fuisset (modo non esset circumstantia peccati jam confessi); et secus etiam si infirmus aliqua excommunicatione reservata esset ligatus, quia tunc, licet confessionem incœpisset apud simplicem, præsente superiore, debet a superiore prius ab excommunicatione absolvi, et postea confessionem apud simplicem persolvere. 6. Si approbatus fuisset complex in peccato turpi pœnitentis, sicut declaravit Bened. XIV (2). Sed super hoc puncto complicis opus est majore distinctione.

95. — Præfatus pontifex in duabus bullis (quarum altera incipit *Sacramentum*, et altera *Apostolici*) dixit confessarium erga complicem *in peccato turpi contra sextum præceptum* privari omni jurisdictione, et excommunicationem papalem incurrere, si excipere audeat illius confessionem. Excipit solam extremam necessitatem mortis, in qua permittit absolvere complicem; modo alius desit sacerdos, etiam simplex, qui infirmum absolvere valeat; aut modo ille sacerdos non possit infirmi confessionem excipere sine gravi scandalo et infamia approbati. Addit tamen pontifex quod ille (si potest) tenetur removere tale periculum scandali aut infamiæ, sub pœna ejusdem excommunicationis, licet si illud non removeret, valida esset absolutio (3). Circa hujusmodi bullas advertendum 1. quod nomine *peccati turpis* contra sextum præceptum, non solum intelligendum est peccatum fornicationis, etc. consummatum, sed etiam tactus, et colloquium obscœnum, quoties mortale attingit. Ita dicunt *Salm.* (4). Contra vero non comprehenduntur culpæ veniales, sive tales sint ob parvitatem materiæ, sive ob defectum deliberationis; ita *Salm. ibid. n.* 277. Idemque recte dicunt, *n.* 278, de mortalibus internis, vel non plene externe significatis, quoniam etiam actio debet

(1) Lib. 6. n. 562. — (2) N. 563. — (3) Ibid. v. Probabiliter in fine et fusius n. 553. — (4) Append. de Bulla Cruc. cap. 6. p. 169. ex n. 262.

esse externe gravis. Nec comprehenduntur mortalia dubia facti vel juris; *Salm. ibid. n.* 280 (vide id quod dicetur hic infra, *n.* 142.), nec cum dubium vertitur an pœnitens ipse quoque graviter peccaverit, quia bulla intelligitur de complici formali in peccato mortali turpi; *Salm. cit. num.* 280 *et num.* 241. Advertendum 2. absolutionem impertitam a confessario complici, si pœnitens non adhuc ab alio de peccato turpi absolutus est, esse invalidam etiam quoad alia peccata, secus autem, si ab alio jam absolutus fuisset. Hæc duo videntur certa. Sed concurrunt duo dubia, an incurrat excommunicationem confessarius qui jam non absolvit, sed tantum audit complicem suum in confessione, et fingit eum absolvere? Ego dudum fui pro affirmativa sententia, ex quodam sacræ Pœnitentiariæ responso; sed postea lecta bulla *Inter præteritos*, ejusdem pontificis, inveni declaratum oppositum, cum dicatur ibi: « Non minus » sacerdoti complici, qui vel extra mortis articulum confessionem excipit » pœnitentis, eumque (*nota*) absolvit; vel in articulo mortis absolvit, » cum alius sacerdos non desit, excommunicationis majoris pœna a nobis » imposita fuit. » Alterum dubium est, an episcopus virtute *cap.* 6 *Liceat et sess.* 24. Trid. possit absolvere confessarium qui absolvit complicem suum in peccato turpi. Vide dicenda infra, *tr.* 20. *de Privil. n.* 237. (1).

96. — Quæritur 5. an præsente superiore, possit in articulo mortis quilibet confessarius approbatus absolvere infirmum a peccatis et censuris reservatis? Respondetur distinguendo: Quoad peccata utique potest, quia in morte cessat omnis reservatio, ut declaravit concilium, adeo ut recte dicunt *Suar. Salm. Pallud. Navar. Granad. Præpos., etc.*, moribundo a reservatis absoluto nullam restare obligationem, si convaluerit, se præsentandi superiori (sed hoc non currit si pœnitens est absolutus in aliqua necessitate, non quidem mortis) (2). Præterea dicunt *Suar. Lugo, Sanch. Salm. etc.*, quod si moribundus habet reservata, et adest confessarius approbatus, non potest sacerdos simplex absolvere, licet confessarius ille careat facultate super reservatis; dum in mortis articulo (ut supra dictum est) cessat omnis reservatio. Quoad autem censuras reservatas, confessarius simplex non potest coram superiore absolvere, quia cum certum sit moribundum, si convaluerit, teneri superiorem adire, non jam ut denuo absolvatur, sed ut suam obedientiam ostendat, et ut pœnitentiam majorem recipiat, si superior ei illam imponit, secus si non se præsentet, in eamdem incidit censuram, ut docent communiter *Suar. Sanch. Salm. etc. ex cap. Eos qui, de Sent. excom. in* 6. Hinc fit quod si superior adest, ab eo a censuris infirmus absolvendus est (3).

97. — Quæritur 6. an præsente episcopo possit quilibet confessarius absolvere moribundum a papalibus? Alii doctores distinguunt, ut *Mol. Suar. Sanch.*, et dicunt non posse, si casus est occultus, quia tunc episcopus super illo ordinaria procedit jurisdictione ex *cap.* 6. *Liceat;* et idem dicunt de percussione publica clerici, juxta caput *Ea noscitur, de Sent. excom.*, ubi dicitur ob talem excommunicationem, si nequeat adiri pontifex, adeundum esse episcopum. Contra affirmant posse simplicem confessarium absolvere etiam præsente episcopo, si casus est publicus (intellige præter clerici percussionem), quia tunc eadem ac episcopus est præditus facultate confessarius simplex. Sed hanc secundam partem communissime negant *Navar. Castrop. Coninch. Avil. Sayr. Corn.*

(1) Lib. 6. n. 554, 555 et 556. — (2) N. 561. — (3) N. 563. Dubit. 1. et n. 567.

Hurtad. Salm., *etc.* dicentes præfatum textum in *cap. Ea noscitur*, non solum valere pro publica clerici percussione, sed etiam pro qualibet censura papali, dum pro istis eadem currit ratio; et sicut in quæsito antecedenti probavimus, non possunt censuræ absolvi præsente superiore. Sed hoc non obstante, non puto improbabilem primam sententiam, cum certum non sit textum præfatum ad omnes extendi censuras (1).

98. — Quæritur 7. an confessarius possit absolvere moribundum a censuris papalibus, cum ille posset facultatem ab episcopo per litteras impetrare? Negant *Lugo*, *Bonac. Suar. Croix*, *etc.*; sed communius et probabilius affirmant *Azor. Castr. Sanch. Valenza, Conc. Carden. Spor. Salm. Viva*, *etc.*, tum quia in petenda facultate per litteras potest subesse periculum manifestationis; tum quia in *cap. Quamvis*, *de Sent. excom.* impeditus dicitur quicumque aliquo est præpeditus impedimento, quominus pontificem adire possit (2).

CAPUT VI.

DE OFFICIO ET ALIIS MUNERIBUS CONFESSARII.

99 et 100. De scientia necessaria confessario. — 101. Quot sunt munera confessarii. — 102 et 103. I. De examine. — 104. II. De judicio peccatorum. — 105. III. De instructione. — 106 et 107. IV. De admonitione. — 108 ad 112. Si admonitio non sit profutura. — 113. Si matrimonium est nullum. — 114. Si sponsi sint parati ad nuptias. — 115. Si adest obligatio restitutionis. Si admonitio sit postmodum profutura. — 116. Si pœnitens interrogat, etc. Si adest damnum commune. In dubio an admonitio, etc. — 117. V. De absolutione. — 118. Quæ certitudo de absolutione, etc. — 119. Si pœnitens pro se habeat opinionem probabilem. — 120. Si pœnitens negat aut tacet peccatum. 121. VI. De corrigendis erroribus. De errore circa sacramenti valorem. — 122. Circa restitutionem a qua pœnitens dissuasus est, etc. — 123. Aut ad quam non fuit obligatus. 124. An possit admoneri pœnitens licentia ejus non petita. — 125. VII. De obligatione administrandi hoc sacramentum. An cum periculo mortis, etc. — 126. et 127. An sacerdos simplex teneatur ad se habilem reddendum.

99. — Cupienti hoc sacramentum pœnitentiæ administrare, primum omnium acquirenda est necessaria scientia, qua hujus magni ministerii officio recte fungi possit. Sed hic advertendum est quod scripsit *S. Gregor.* quod sit *ars artium regimen animarum.* Et S. Franciscus Salesius dicebat confessarii officium esse maximi momenti et omnium difficillimum. Et ita est : maximi utique momenti est, quia est finis omnium scientiarum, qui salus æterna est; difficillimum, quia 1. requirit notitiam quasi omnium aliarum scientiarum, et omnium officiorum et artium. 2. Scientia moralis tot materias disparatas complectitur. 3. Illa magna ex parte legibus positivis constat, quarum quælibet juxta proprium sensum et intelligentiam accipienda est. Præterea ob circumstantias quæ casus dissimiles efficiumt, resolutiones variandæ sunt. Quidam qui eruditos et theologos magnæ notæ se jactant, moralistas (quos casuistas nomen ignominiæ apud ipsos) appellant, dedignantur ne cursim quidem legere. Dicunt sufficere ut confessiones rite excipi possint, principia generalia moralis callere; illis enim posse resolvi, aiunt, omnes casus particulares. Quis negare potest omnes casus particulares esse his principiis resolvendos? Sed totum opus, et totus labor est in aptando casibus particularibus tantis diversis circumstantiis irretitis, principia hujusmodi, utque discernatur quodnam principiorum occurrentibus cir-

(1) Lib. 6, n. 563, Dubit. II. — (2) Ibid, Dubit. III.

cumstantiis congruat. Nequit id fieri sine magna discussione rationum quæ pro utraque parte adsunt. Et hoc est illud quod moralistæ effecerunt, cum elaborarunt in explicando a quibus principiis multi casus particulares resolvi debeant : præterea, hac nostra tempestate, ut dictum est, adsunt tot leges positivæ, tot bullæ, tot decreta, quæ nequeunt sciri, nisi casuistæ legantur, qui ea collegerunt, et prout materiarum varietas postulat, ibi opportune illa inveniuntur ; ideoque quo recentiores ii moralistæ sunt, eo antiquis utiliores. Justa ratione motus *Auctor Instructionum pro novis confessariis* (1), affirmat, multos theologos quanto profundiores sunt in scientiis speculativis, tanto rudiores in scientiis moralibus quæ, ut scribit *Gerson.* (2), omnium difficillimæ sunt, et nemo doctus, quantumvis sit in his versatissimus, est cui in dies nova non accidant. Ex quo infert nunquam confessario deserendum esse theologiæ moralis studium. Doctissimus *Sperelli* (3) pariter dicit longe errare eos confessarios qui totos in scholasticæ studio se applicant, æstimantes tempus in morali frustra expendi ; « et postea nesciunt distinguere lepram a lepra : » qui error (*subjungit*) confessarios simul et pœnitentes in æternam » perturbationem trahet. » Peccat igitur absque dubio graviter qui non sufficienter instructus audet confessiones audire : episcopus qui illum approbat : pœnitens quoque qui noscens ignorantiam ejus, apud ipsum confitetur.

100. — Non negamus autem minorem scientiam exigi in audiendis confessionibus simplicium et rusticorum, quam curialistarum, negotiantium, ecclesiasticorum et similium. Minor item scientia requiritur ut audiantur confessiones in oppido quam in civitate ; et præcipue si alicubi sit tanta confessariorum inopia, ut pœnitentes deberent, aut per longum tempus a confessione se abstinere, aut alio proficisci (4). Sed hoc non sufficit ad excusandos aliquos confessarios, qui, cursim lecta aliqua brevi summa morali, temere ad excipiendas confessiones se intromittunt. Oportet saltem ut confessarius sciat 1. ad quæ sua jurisdictio se extendat. Advertat hic quisque, sacerdotes seculares et regulares alterius ordinis non posse audire confessiones religiosorum sine licentia suorum prælatorum ; exceptis casibus, si iter agant, si alibi morentur, et socium non habeant aut alium sacerdotem idoneum ejusdem religionis. Et tunc religiosi possunt absolvi a quocumque simplici sacerdote (exceptis Capuccinis, vide *n.* 88.), dum superiores tunc, dando licentiam his subditis, intendunt eam dare juxta consuetudinem, scilicet confitendi cuivis sacerdoti idoneo (5). Item quivis confessarius scire debet casus, et censuras reservatas, saltem eas in quas frequentius incurri solet, prout sunt excommunicationes papales, quæ sunt in bulla *Cœnæ*, hæresis externata, lectio aut retentio, aut venditio librorum hæreticorum qui ex professo de religione tractant, aut continent hæresim formalem ; item quinque casus papales Clementis VIII, qui sunt percussio enormis, aut mediocris clerici, vel monachi, simonia realis, aut confidentialis, violatio clausuræ monialium ad malum finem, violatio immunitatis ecclesiasticæ, et duellum : item excommunicationes a summo pontifice Benedicto XIV emanatæ in absolventes complices in materia turpi (6), et in eos qui docent posse a confessario exquiri nomen complicis, etiam per absolutionis sacramen-

(1) Part. 1. v. 18. — (2) Tract. de Orat. — (3) De Episc. p. 3. c. 4. — (4) Lib. 6. n. 628. — (5) N. 575. — (6) N. 553.

talis negationem, si revelare recuset (1), et aliæ excommunicationes obviæ, quæ observari possunt in tractatu de censuris. Sciat 2. distinguere peccatum veniale a mortali, saltem in suo genere, quo communiter occurri solet; et de aliis saltem dubitare sciat. 3. Sciat interrogationes quas facere debet : circumstantias peccatorum saltem speciem mutantes : quid constituat occasionem proximam, quid inducat restitutionis obligationem, item qualis esse debeat dolor, et propositum, et denique remedia ad emendationem efficaciora. Et ut brevibus me expediam, affirmo in statu damnationis esse eum confessarium qui sine sufficienti scientia ad confessiones excipiendas se exponit. Deus ipse his verbis eum exprobrat : « Quoniam tu scientiam repulisti, repellam te, ne » sacerdotio fungaris mihi (2). » Nec excusabit eum episcopi approbatio, cum cognoscit manifeste se inhabilem, approbatio enim non infundit scientiam necessariam, sed supponit. Dico *manifeste*, dum qui tantum dubitaret, bene potest, imo debet quiescere in sui superioris judicio confisus, si saltem seduliori studio se habilem reddere satagat. At nullus confessarius intermittere debet theologiæ moralis studium, quia ex tot rebus tam diversis, et inter se disparibus, quæ ad hanc scientiam pertinent, multa quamvis lecta, quia rarius accidunt, temporis progressu e mente decidunt; qua de re oportet semper frequenti studio eas in memoriam revocare.

101. — Præterea advertendum plura alia esse confessarii munera, nempe 1. ut pœnitentis conscientiam investiget. 2. Ut de peccatorum gravitate, et numero debitum formet judicium. 3. Ut pœnitentem instruat de iis quæ scienda sunt circa fidem et mores. 4. Ut eum admoneat de suis obligationibus. 5. Ut absolvat dispositum. 6. Denique tenetur confessarius emendare errores quos in audiendis confessionibus commisit.

102.—I. Igitur tenetur confessarius diligenter pœnitentis conscientiam cognoscere. Confessarius est judex; judicis officium importat ut sicut judex prius rationes cognoscere debet, inde causæ momenta discutere, et denique sententiam proferre, ita confessarius prius conscius fieri debet pœnitentis conscientiæ, postea ejus dispositiones inspicere, et tandem absolutionem impertire aut denegare. Et quoad primum munus, quod est peccata pœnitentis cognoscere, quamvis debitum conscientiam examinandi sit præcipuum pœnitentis, nihilominus (quicquid alii doctores (3) dixerint) non est dubitandum quin, si confessarius cognoverit pœnitentem non satis diligenter conscientiam suam discussisse, tenetur ipse eum interrogare, prius de peccatis in quæ verisimiliter incidere potuerat, et postea de eorum numero et specie, ut probatur ex *cap. Omnis utriusque*, *etc*,, *de Pœnit. et Rit. Rom.* (4).

103. — Et hic multa advertenda sunt : 1. perperam eos agere qui rudes dimittunt, ut melius se examinent : hoc *P. Segneri* (5) vocat errorem intolerabilem, et jure optimo, quia hujusmodi omnes quantum laborent, difficulter se examinabunt ut par est, et ita exacte, sicut potest ipse confessarius eos examinare; et contra cum dimissi sunt, periculum erit ne exterriti difficultate se examinandi, a confitendo retrahantur, et in peccatis obdurescant (6). Qua de re confessarius debet ipse ex hujusmodi

(1) Lib. 6. n. 491. — (2) Osee. c. 4. 6. — (3) Ap. Lochner. Instr. p. 33, — (4) Lib. 6. n. 607. — (5) Confess. instr. c. 2. — (6) Lib. 6. n. 607. v. Sed hæc.

pœnitentibus peccata exquirere, eos interrogando juxta ordinem præceptorum, præcipue si sunt famuli, aurigæ, muliones, milites, satellites, caupones, et alii id genus qui æternæ salutis vitam negligentem vivere solent, et rerum divinarum sunt ignari, quia stant procul a concionibus et ecclesiis. Et hic pejor error esset, si ob defectum examinis dimitteret aliquem rudem, qui antea propter ruborem aliquod peccatum reticuerit, licet repetendæ essent confessiones multorum annorum, propter majus periculum quod tunc subest, nempe quod si non redeat, peribit. Mihi videor aliquem confessariorum audire sic respondere : *si non redit pejus sibi erit malum.* Pulchrum quidem charitatis spiritum ! Sed sic non loquuntur qui verum habent zelum animas lucrandi ; dicamus melius, qui hoc munere duntaxat Deo funguntur. Advertat nihilominus confessarius se non teneri tam minute hos interrogare; interoget tantum de peccatis in quæ faciliter incidere possunt, spectata eorum conditione et capacitate (1). Imo cum pœnitens, licet rudis, videatur sufficienter instructus, et diligens in confitendo peccata cum circumstantiis suis, juxta statum suum et capacitatem (alio enim modo tenetur se examinare doctus et alio rudis), tunc confessarius nihil aliud tenetur interrogare (2). 2. Notandum cum *Lug. Salm. et Dicast.* melius esse si confessarius singillatim examinet peccata statim ac exponit pœnitens, quam ut differat examen usque ad finem ; quia aut faciliter confessarius obliviscitur eorum quæ audivit; aut obligandus esset pœnitens cum suo gravi onere ad repetenda confessa (3). 3. Errare eos confessarios, qui volunt certum judicium facere de peccati qualitate, an sit grave vel leve, exquirendo a rudibus istis, utrum pro mortali habebant an pro veniali; hi enim multoties respondent ut casus sibi verba suggerit, et hoc experientia testamur (ut ego millies observavi). Quod si confessarius paulo post iterum interroget, respondent modo toto a primo diverso. 4. Advertendun circa numerum peccatorum, quorum habitu aliqui tenentur, cum non possit haberi numerus certus, curet confessarius statum pœnitentis cognoscere, nempe vivendi rationem, applicationem quam impendit ad alia negotia, tempus consuetudinis cum complice, locum ubi potissimum moratus est: et deinde interroget de numero, interrogando pœnitentem, quoties circiter peccaverit in die, aut in hebdomada, aut mense, proponens ei plures numeros, ex. gr. ter aut quater, octies, vel decies, ut videat cui numero potius ille adhæreat; et si pœnitens majori numero adhæret, optimum factum erit, si iterum interrogetur de numero majori, sed in hoc, ut bene advertit *Busemb.* confessarius non sit nimis sollicitus et anxius ad formandum certum judicium de numero peccatorum ; notet frequentiam in genere, et in confuso judicium faciat, apprehendendo peccata quotquot sint apud Deum. Aliqui doctores dicunt circa peccata interna habituatorum, ut sunt peccata odii, delectationum, et desideriorum pravorum, sufficere plerumque interrogare de tempore per quod duravit malus habitus; sed hoc mihi omnino non satisfacit, quia potest esse quod aliquis sit magis intentus ad externa negotia, aut moretur ubi pauciores sibi occurrent pravarum cogitationum occasiones, alius erit magis alio animi passione allectus; ideoque opus est interrogationes generales adhibere de propria applicatione, de loco, de animi inclinatione, etc., ut foret judicium majoris, vel minoris

(1) Lib. 6. n. 607. v. Sed hæc ad III. — (2) Ibid. ad II. — (3) N. 607. v. Sed hæc. ad IV.

frequentiæ actuum internorum. Cæterum post duas vel tres interrogationes, non debet angi confessarius, si ei judicium quod facit videtur esse nimis confusum; nam ex conscientiis implicatis et confusis moraliter impossibile est majorem claritatem sperare. 5. Regulariter loquendo, non expedit ut confessarius reprehendat pœnitentem in confessionis cursu, ne ille exterrefactus omittat aliquod peccatum. Nihilominus expedit aliquando intra confessionem ei proponere malitiam alicujus gravioris peccati, modo statim ei præbeatur animus dicendo : « Sed nunc » vis vere vitam mutare ? eia ergo, fac ut hæc confessio sit bona; noli » timere; dic omnia peccata, quoniam ab omnibus te absolvam. » 6. Oportet animadvertere quod licet confessiones generales sint utilissimæ, nihilominus confessarius non sit nimis rigorosus ad procurandum ut confessiones præteritæ repetantur (1), nam præsumptio stat pro validitate, quoties error non sit manifestus, ut ait *Segneri.* Nec lapsus sunt certa indicia confessiones fuisse nullas, præcipue si per aliquod tempus non ceciderit, aut si antequam caderet, sibi aliquam vim intulerit. Aliud tamen judicium fieri debet, si pœnitens plerumque statim ceciderit, post duos nempe vel tres dies a confessione facta, quin alio modo tentationi obstiterit; tunc enim videtur moraliter certus doloris ac propositi defectus.

104. — II. Cum confessarius peccata audiverit, tenetur judicium facere de gravitate et numero eorum, quia licet, ut valide absolvat, sufficiat ut peccatum cognoscat, saltem sub confusa ratione peccati; attamen ut licite absolvat, debet prudens formare judicium uniuscujusque culpæ, saltem in iis quæ communiter occurrunt; nam alias magis obscuras et minus usuales sufficit ut odiat et absolvat, ut sunt coram Deo; *Lug. Holzm. Salm. Spor. etc.* (2). Advertendum hic sæpius errare confessarios qui judicium certum formare cupiunt de peccati quantitate, utrum sit grave, aut leve, interrogando pœnitentes rudes, quomodo illud tenebant in conscientia, an tanquam mortale vel veniale. Hi plerumque respondent ad sortem, et dicunt quod prius in os venit, et hoc experientia cognoscitur (sicut mihi mille millies accidit) quod si mox confessarius iterum eos interrogat, dicunt totum oppositum. Præterea hic advertendum, quoad pœnitentis obligationem, quod si ille advertit confessarium non apprehendere gravitatem peccati sui, tenetur illum monitum facere, alias ejus confessio erit sacrilega. Et ita pariter si peracta confessione advertit confessarium non percepisse suum peccatum, debet illud repetere.

105. — III. Confessarius tenetur instruere pœnitentem cum observat, aut prudenter judicat illum necessaria fidei et salutis ignorare. Sufficiet cæteroquin quod tunc antequam absolutionem ei impertiatur, eum instruat circa mysteria principalia, prout dictum est supra, *tr.* 4. *n.* 3. quia quoad cætera necessaria de præcepto, sufficit quod pœnitens promittat quod se instruere faciat ab aliis, saltem quoad substantiam; et confessarii qui nimia charitate fervent, non recusant eos docere per seipsos. Debet pariter confessarius instruere pœnitentem circa obligationem compensandi famam, honorem aut bona, occasionem vitandi, scandalum illatum reparandi, correctionem faciendi, aut eleemosynam largiendi quando ad id tenetur. Item animadvertendum quod si pœnitens accedit indispositus, tenetur confessarius (ut docent *Laym. Suar.*

(1) Lib. 6. n. 605. — (2) N. 627. —

Busemb. Spor. etc.) pro viribus efficere ut eum disponat ad absolutionem (1). Circa quod nescio quomodo excusari possint coram Deo illi confessarii desides, qui ubi cognoscunt pœnitentem non esse satis dispositum, eum a se dimittunt, dicendo ei inurbano modo : « Discede » hinc, te absolvere non possum, redi in posterum. » Ego dico cum auctoribus citatis, confessarium quoties pœnitentis confessionem suscipit, sub rigorosa charitatis obligatione, quantum facere potest, teneri ut ad absolutionem eum disponat, ei proponendo illius peccatorum turpitudinem, gratiæ divinæ efficaciam, damnationis periculum, et his similes veritates. Nec sua referre debet quod in hoc tempus insumatur, et quod reliqui pœnitentes abibunt, ne tantum exspectent. Ille tunc non tenetur aliorum bona prospicere, sed tantum pœnitentis sui : pro hoc duntaxat illo tempore Deo rationem redditurus est, non pro aliis. Satius est, (dicebat *S. Franciscus Xaverius*), paucas confessiones audire, et rite factas, quam multas et temere properatas, et sine fructu. Quot istorum ad me venerumt indispositi, et ego, divino auxilio opitulante, disponere curavi : et dispositos tuto, et mea maxima consolatione absolutos dimisi ! Saltem hoc inserviet ut bene instituatur ad reddendum dispositum pœnitentem pro tempore quo rediturus erit.

106. IV. Confessarius tenetur admonere pœnitentem. Sed ut admonitiones convenientes faciat, non debet confessarius tantum cognoscere speciem et numerum peccatorum, sed etiam eorum originem et causas, ut remediis opportunis occurrat. Nonnulli confessarii interrogant tantum de specie et numero peccatorum, et nihil amplius : si vident pœnitentem dispositum, eum absolvunt; sin minus, quin aliquid eis dicant, statim eum dimittunt, dicendo : *Abi, non possum te absolvere.* Non ita boni confessarii agunt : hi prius indagare incipiunt originem, et mali gravitatem, interrogando de peccandi consuetudine, de occasionibus, de tempore, de loco, de personis, cum quibus, quibus rerum circumstantiis : sic enim melius poterunt pœnitentes corripere, eos ad absolutionem disponere, et remedia salutaria adjungere.

107. — His interrogationibus adhibitis, et cognita morbi origine ac gravitate, confessarius ad debitas animadversiones faciendas procedat. Et quamvis ipse tanquam pater debeat in charitate pœnitentes auscultare, tamen ut medicus tenetur (quantum opus est) eos monere et corrigere, eos præsertim qui multis mortalibus gravati ad pœnitentiæ sacramentum raro accedunt. Et hoc munus etiam adimplere debet, si pœnitens aliqua illustri qualitate, nimirum si fuerit magistratus, princeps, sacerdos, parochus, aut prælatus, si de aliqua sui muneris omissione sine nimio animi sensu se accusaret. Ait Benedictus XIV, in bulla *Apostolica Constitutio*, dat. 26 jun. 1749, § 22. confessarii admonitiones concionibus ipsis esse efficaciores; et jure merito, quia concionatorem latent circumstantiæ particulares quæ confessario aperte innotescunt; ideoque multo melius poterit debitas adhibere animadversiones, et remedia quæ morbis expediunt applicare; et ita etiam confessarius tenetur pœnitentem admonere de aliqua ignorantia culpabili, si qua laborat, sive hæc sit juris naturalis, sive positivi. Quod si pœnitens teneretur ignorantia culpabili, tunc si ea esset circa media scitu necessaria ad salutem, aut illa bono communi officiat, omnino debet confessarius ab hac ignorantia eum removere, et veritatem docere, licet nullus speretur fructus.

(1) Lib. 6. n. 608. v. Hic adverto.

108. — Sed quæritur : si ignorantia esset circa alia, et esset invincibilis, adeo ut pœnitens esset in perfecta bona fide, an confessarius eum teneatur admonere de veritate, etiamsi ex admonitione nullus speraretur fructus ? Nonnulli doctores affirmant, ut *Adria. Wigandt*, *Conc.* et alii pauci, cum *Eliz. et Gonzalez* (licet hi excipiant ignorantiam circa præcepta humana) : hanc opinionem novissime etiam tutatus est pluribus *P. Liberius* de Jesu, carmelita excalceatorum, in suis Controversiis dogmaticis; sed ex hoc non multum sibi decoris adeptus est, dum rationes quibus utitur sunt nimis tenuis furfuris. Rationes quas adducit sunt eædem quæ in oppositionem adducuntur. Contra negat sententia communis et vera, cum *Cano*, *Suar. Nav. P. Sot. Cord. Laym. Sanch. Lug. Vasq. Castrop. Bonac. Ponc. Coninc. Anacl. Escob. Roncag. Spor. Elb. Viv. Holzm. Salm.* et aliis innumeris (1), et in hoc invenio convenire duos alios auctores doctrinæ valde rigidioris, nempe *Habert et Antoine;* loquendo *Habert* de matrimonio irrito, ex aliquo occulto impedimento, dicit : « Si adversum malum occultum, et invincibiliter » ignoratum nullum appareat remedium, et gravia incommoda prævi» deantur, dissimulandum est (*a confessario*) impedimentum, et con» jux in bona fide relinquenda. » Et pariter *Antoine* sic scribit : « Si pro» babile periculum sit, ne ex admonitione sequatur peccatum formale » pœnitentis, vel grave scandalum, etc., differenda est monitio, et pé» tenda dispensatio (2). »

109. Auctores nostræ sententiæ probant 1. afferendo textum *S. Augustini* relatum in *can. Si quis*, *de Pœnit. d.* 7. Sed cæteroquin satis congrue hunc textum solvit *Conc.*, quia revera ad rem non facit; potius facit auctoritas S. Bernardi (*serm.* 41. *in Cant.*), qui dicit : « Mallem » aliquando tacuisse, et dissimulasse, quod agi perperam deprehendi, » quam ad tantam reprehendisse perniciem. » Probant 2. ex *can. Quia circa*, *de Consan.* ubi interrogatus Innoc. III. circa aliquos qui matrimonio copulati erant ex dispensatione subreptitia, respondit ad episcopum : « Dissimulare poteris, cum ex separatione grave videas scandalum im» minere. » Sed hæc decretalis ne satis quidem probat, dum dubium est an pontifex ita respondendo voluisset forsan dispensare super impedimento, ut dicitur in radice matrimonii. Cæterum præfata sententia probatur ratione validissima, nempe ex duobus malis minus permittendum est, ut vitetur majus : quare confessarius in nostro casu tacere debet et permittere pœnitentem (in bona fide constitutum) in peccato materiali versari, ut ipse a formali liberetur, veritatem rei non aperiendo; nam Deus tantum peccatum formale punit, et ab hoc solo se offensum iri declarat, ideoque per consequens dicimus confessarium aliter agendo peccare. Sed hæc ratio melius expendetur in responsionibus ad ea quæ opponuntur.

110. — Objiciunt 1. illud Ezechielis : « Si me dicente ad impium; » Impie, morte morieris; non fueris locutus, ut se custodiat impius a » via sua : impius in impietate sua morietur; sanguinem autem ejus de » manu tua requiram. » *Ezech.* 33. 8. Sed quis non videt hic loqui de impio qui est in mala fide, et quem tenetur utique confessarius omni casu corripere, ut resipiscat? Et sic intelligendi sunt alii textus Scripturæ ac sanctorum Patrum, qui in contrarium afferuntur. Objiciunt 2.

(1) Lib. 6. n. 610. — (2) Ibid.

c. *Qui scandalizaverit*, 3. *de Reg. jur.* ubi dicitur : « Utilius scandalum » nasci permittitur, quam veritas relinquatur. » Sed ut responsio intelligatur, oportet percipere casum de quo loquebatur Beda, auctor hujus textus. Beda (referente Glossa) loquebatur de eo de quo dixit Jesus pharisæis : « Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod pro» cedit ex ore, etc. *Matth.* 15. 11. » Itaque loquendo Beda de scandalo mero pharisaico, ideo dicit quod licet pharisæi scandalizarentur, vel, ut melius dicam, admirarentur doctrinam tanquam laxam, utilius erat hoc scandalum permittere, quam veritatis expositionem omittere. Quid ergo ad nostrum casum ? Opponunt 3. quamdam doctrinam *S. Thomæ* (1); sed ibi loquitur clare S. Doctor ; dicit enim veritatem non lædi cum a concionatore, cujus munus est eam patefacere, veritas tacetur, sed cum illa mutilatur, nempe cum pars ejus patefit, et pars tacetur, adeo ut ex taciturnitate partis aliquis error in alios diffunditur; v. g. si concionator diceret : in tertio gradu non licere contrahere matrimonium inter propinquos, auditores inducerentur ad credendum, utique licere in quarto. Opponunt 4. et dicunt confessarii esse etiam munus doctoris, ideoque illum teneri ad docendum veritatem. Respondetur quod confessarius, non tantum doctoris, sed etiam medici fungitur officio; unde cum observat medicinam, nempe admonitionem in pœnitentis perniciem redundare, debet ab illa abstinere. Et licet sit doctor, quia tamen munus ejus est charitatis, a Redemptore institutum duntaxat in bonum animarum, debet ille utique veritatem docere, sed circa illa duntaxat quæ pœnitenti prosunt, non autem circa ea quæ nocitura sunt, ideoque ait *S. Thom.* (2) loquendo de eo qui docendi officium habet : « Contrarium veritati non » doceat, sed veritatem (*nota*) secundum congruentiam temporis et per» sonarum proponat ille, cui incumbit officium docendi. »

111. — Opponunt 5. hujusmodi ignorantiam pœnitentis in hoc casu non esse invincibilem, sed vincibilem, dum ipsi patet via ad veritatem cognoscendam; et si vincibilis est, est etiam culpabilis. Sed respondetur quod ignorantia, ut sit culpabilis in aliquo, non sufficit quod cognoscere possit veritatem, sed necesse est ut ei superveniat dubium præcepti, alias ignorantia ejus ex necessitate invincibilis est. Certum autem est, ut docet *S. Thomas* (3), eam esse ignorantiam invincibilem *quæ studio superari non potest.* Quo igitur studio superare quis potest ignorantiam suam, si nulla de illa dubitatio, aut saltem de obligatione quam habet illam vincendi, venit ei in mentem? Propterea dicunt doctores *S. Anton. Sylv. Gers. Suar. Cajet. Navar. Armil. Castrop. Sanch. Vasq. Sayr. Salm., etc.* (4) ad constituendam ignorantiam vincibilem, opus esse ut homo advertat præceptum, aut saltem obligationem ad illud advertendi; nam sicut ad hoc ut ad legis observantiam teneamur, necesse est ut lex sit nobis intimata; ita ut teneamur ad advertendum ad legem, opus est ut nobis indicetur talis obligatio per ejus notitiam, aut saltem per dubitationem de illa; quare scite concludit loquendo de hoc puncto *P. Segneri* (5) : « Tunc ignorantia invincibilis est, cum personæ principium » dubitandi non suboritur, et consequenter nullus ei modus offertur ut » errorem suum vincat. »

112. — Opponunt 6. et dicunt sic : si talis pœnitens admonitus esset

(1) In 4. d. 38. q. 2. a. 4. q. 1 ad 3. — (2) 2. 2. q. 43. a. 7. ad 2. — (3) 1. 2. q. 76. a. 2. — (4) N. 4. 2 — (5) Lib. 1. Confess. Instruct. c. 7.

jam ille peccaret, cum tunc reus jam fieret ignorantiæ vincibilis; ergo est semper indispositus ad absolutionem. Sed hoc argumentum cui valde innituntur adversarii, mihi videtur parum sapientiæ eorum dignum. Quis non videt fallaciam quæ involvitur, et responsionem claram quæ patet? In pœnitente non est necessaria dispositio interpretativa, nempe quod si ille in tali aut tali rerum conflictu reperiretur, non peccaret, quando ad id omnino non reflectit; quia aliter, si confessarii præsumere vellent interpretativas pœnitentium indispositiones, paucos possent absolvere, dum possent judicare quod multi eorum, quibus filii interfecti fuissent, certe odio moverentur in interfectores; si a tyrannis essent tormentis tentati, a fide deficerent; sufficit ergo in pœnitente eam dispositionem actualem invenire, ut absolvat; nempe ut hic et nunc statuat amplius non peccare in quocumque casu generali. Et sic sufficit pro absolutione, quod pœnitens *hic et nunc* sit dispositus per voluntatem actualem; nec obstat quod esset indispositus per interpretativam, nempe si a confessario monitus esset. Itaque (concludamus) ex his oppositionibus, dignoscitur quam persistere nequeat sententia opposita. Sicut etiam (mihi lubet aliquantulum ad alia divertere) sunt labantes quædam aliæ opiniones quas hodie tutari volunt nonnulli, qui jactare videntur rigidioris esse nominis. Cæteroquin commendare mihi nunquam fuit animus eos auctores qui, ut animarum bono consulerent, conscientiarum habenas nimis laxare voluerunt; quia licet Dominus velit omnes homines salvos fieri, sed vult ut per legum suarum observantiam salventur. At nec laudare possum alios, qui nimis conscientias coercere quærunt, assignando multas leges quibus Deus noluit, aut saltem non manifestavit se velle nos teneri. Nescio utrum minus scrupuli sit faciendum animas ad certas nimis rigidas opiniones adstringere cum periculo earum totalis perniciei, quam approbare opiniones nimis benignas. Quod pejus est nunc temporis tot libri contumeliis, acerrimis objurgationibus et satyricis aculeis suffulti circumferri conspiciuntur vicissim inter auctores tam rigidæ quam benignæ sententiæ; quod quidem scandalo est Ecclesiæ est et obloquendi inimicis materiam offert. Et pariter pro veritate in propatulo collocanda, eam magis dubiis et tenebris offundit : dum ex hujusmodi dicendi ratione quilibet facile existimat non rationem, sed potius susceptæ sententiæ adhæsionem, ac concitati animi æstum eos ad sic scribendum compulisse, et qui ex adhæsione et animi æstu loquitur, nec sibi fidem assequitur, nec alios persuadet.

113. — Sed unde discessimus revertamur. Ex præfata communi sententia infertur 1. cum *Laym. Sanch. Lug. Castrop. Salm. Holzm. Hab. Antonio*, et aliis communiter, quod in casu quo pœnitens contraxisset matrimonium invalidum ob aliquod occultum impedimentum, et in bona fide versaretur; et contra esset periculum infamiæ, scandali aut incontinentiæ, si ei aperiretur nullitas; tunc confessarius debet eum relinquere in bona fide, usque dum ei dispensatio impetrabitur; excepto si dispensatio statim et faciliter obtineri possit a Papa; aut saltem ab episcopo juxta communem, et valde probabilem sententiam (1) ; quod si non vacat tempus adeundi Papam, et aliter periculum imminet scandali aut infamiæ, potest episcopus dispensare in impedimentis etiam dirimentibus post matrimonium contractum; vide *tract.* 20, *n.* 56. Sed in eo casu

(1) Lib. 6. n. 612.

quo si forte uxor se accusat negasse debitum viro, quæritur an possit confessarius eam obligare ad illud reddendum? Multi affirmant, ut *Lug. Sanch. Coninch. Cord. Henriq. Esc. Lod. Croix*, *etc.* quia tunc illa (uti dicunt), cum putet matrimonium esse validum, tenetur sequi dictamen conscientiæ. Sed in hoc tutior mihi videtur opinio *Soti*, *Hurtad. et Bonac.* quod tunc confessarius ei dicat in genere, quod illa nequit absolvi, si obligationi suæ satisfacere renuit; et quod jam scitur mulierem teneri suo viro debitum reddere (1). Sed si matrimonium contractum non est, sed jamjam contrahendum est nulliter, quæritur an confessarius debeat monere pœnitentem de nullitate, cum animadvertit monitionem profuturam non fore? Alii absolute negant; alii affirmant, sed probabilius *Castrop. et Salm.* dicunt regulariter loquendo in eo casu faciendam esse monitionem, præsertim si impedimentum oritur ex consanguinitate, quia tunc nulla subest infamia in suspendendis nuptiis: tanto magis quod hujusmodi impedimentum facile postea potest cognosci ab ipsismet sponsis, et tunc peccatum eorum facile ex materiali potest fieri formale. Quare in tali casu cum semper subsit aliqua spes fore ut prosit, non est omittenda correctio : ita *Laym.*; sed si omnino desperetur fructus, dicunt iidem citati auctores, *Layman*, *Castrop. Salmant. Croix et Aversa*, quod confessarius tacere debeat usque dum impetrabit dispensationem (2).

114. Sed hic congruit loqui de quodam casu facilis eventus, et difficilis resolutionis. Quomodo se gerere debeat confessarius, si sponsis in ecclesia jam paratis pro celebrandis nuptiis, alter eorum in confessione aperiret impedimentum occultum, et non possit sine infamia aut scandalo matrimonium differri? Nonnulli doctores suadent ut pœnitens voveat castitatem, saltem ad tempus, ut possit in differendo matrimonio hæc causa proponi. Sed merito dicunt *Ronc. et Instruct. pro nov. conf.* quod hoc remedium periculo non caret, quia faciliter potest pro prætextu cognosci. Alii autem tenent permittendum esse tale matrimonium, quin aliquid ei dicatur. Sed valde probabiliter et communissime docent *Suar. Pignat. Cabas. Sanch. Bonac. Ronc. Salm. etc.*, cum Benedicto XIV. (3) quod in tali casu, et in tali rerum angustia potest dispensare episcopus; et hanc facultatem dicunt *Sanch. Ronc. Castrop. Coninch. Vasq. Val. Salm. Elbel*, *etc.*, episcopum posse aliis etiam delegare, etiam generaliter, dum annexa est officio episcopali. Imo dicunt, et quidem non sine fundamento, *Ronc. et Instruct. etc.* præfatus cum auctoritate *Pignat.* quod cum in hoc casu lex impedimenti reddatur nociva, posset parochus aut alter confessarius prudens declarare talem legem non obligare. Advertunt tamen pro majori securitate, et etiam pro reverentia erga Ecclesiæ leges, recurri debere ad sacram Pœnitentiariam ut ab ea obtineatur dispensatio (4).

115. — Hinc infertur 2. cum *Cano*, *Suar. Ponc. Laym. Sanch. Lug. Vasq. Coninch. Ronc. Salm.* et aliis etiam communiter, quod ubi omnino desperetur fructus, omittenda est etiam admonitio alicujus restitutionis faciendæ, quia evitari debet prius damnum spirituale proximi quam temporale alterius. Et idem dicunt *Suar. Lugo*, *Sanch. Laym. Ronc. Vasq. Castrop. Salm.* si ex admonitione timeantur scandala infamiæ aut rixæ; quia semper melius est malum formale avertere, quam

(1) Lib. 6. n. 611. — (2) N. 612. — (3) De Synod. l. 9. c. 2. n. 2. — (4) Lib. 6. n. 615.

materiale (1). Animadvertunt tamen *Ronc. et Viva, cum Laym.* non ita facile judicari debere pœnitentem cognita veritate parere nolle; et si non statim, saltem cum animi commotio sedata erit. Imo ait *Lugo* cum aliis, admonitionem non esse omittendam, licet scandalo futura sit, cum spes fulget scandalum brevi fore ut cesset; sed hæc doctrina intelligi debet sicut docet Benedictus XIV, nempe quod locum habeat in casu quo, tacente confessario, peccator in malo obfirmaretur, cum scandalo aliorum; aut cum pœnitens in proxima versatur occasione peccatorum saltem cogitationis, quibus olim solitus fuit assentiri (2). Animadvertunt contra *Lug. Tamb. et Busemb.* confessarium posse relinquere pœnitentem in bona fide, et differre ad tempus opportunius admonitionem, si pro tunc timet ne æquo animo eam haud ferat (3).

116. — In duobus tamen casibus omittendum non est quin confessarius veritatem pœnitenti aperiat. Primus, quando pœnitens eum interrogaret; quia tunc procul dubio confessarius veritatem ei aperire debet, dum non esset amplius nunc invincibilis ignorantia (4). Secundus casus est, cum ex ejus ignorantia damnum spirituale communitati futurum fuisset, ut docent communiter *Lug. Busemb. Avers. Salmanticenses, Dicast. etc.* (5), quia tunc confessarius admonere tenetur pœnitentem, licet admonitio pro tunc ei scandalo sit: nam talis pœnitens, cum videat a nemine se absolvi, nisi resipiscat, speratur fore ut saltem intra aliquod temporis emendetur; contra non obstat quod pro illo tunc admonitio sit ei occasio ruinæ, quia confessarius est minister non tantum constitutus pro consulendo bono particularium pœnitentium, sed etiam pro bono totius reipublicæ christianæ, ideoque præferre debet bonum commune bono privato sui pœnitentis. Omnino igitur a confessario admonendi sunt principes, gubernatores, prælati, parochi et confessarii, qui officio suo desunt, sive injuste administrando justitiam, sive eligendo indignos ministros, sive conferendo officia aut beneficia indignis, sive in vana impendendo fructus suorum beneficiorum cum scandalo aliorum, aut indebite sacramenta ministrando; nam ignorantia istorum difficulter erit invincibilis, et licet esset invincibilis, semper damnum afferret communitati, saltem ob scandalum, dum alii de facili putant esse licitum quod vident factitari a superioribus. Et sicut docet Benedictus XIV in laudata bulla *Apostolica*, idem practicandum est cum iis qui sacramenta frequentant, ne alii ab eis pravum sumant exemplum (6). Quid autem faciendum sit a confessario in dubio utrum correctio profutura, an nocitura sit; dicunt *Lugo, Dicast. Salm. etc.*, tunc librandum esse timorem damni et spem utilitatis, et eligendum quod videtur præponderantius. Cæterum regulariter loquendo, in dubio semper potius vitanda sunt mala formalia, quam materialia; idem *Conc.* loquendo de correctione fraterna, dicit quod in dubio utrum illa profutura an obfutura sit, omittenda illa est, quia imprudenter operatur (sic ille scribit) qui dubitando, se conjicit, in periculum causæ esse proximo alicujus peccati (7).

117. — V. Confessarius tenetur absolvere pœnitentem cum est dispositus. Circa hanc dispositionem multa advertenda sunt. 1. perpaucos esse pœnitentes, præsertim rudes, qui præposito actu doloris ad confitendum accedant. Nonnulli confessarii putant satis suo muneri fecisse,

(1) Lib. 6. n. 614. v. Infertur II et III. — (2) N. 616. v. Excip. III. — (3) N. 609. 9. v. Si etiam. — (4) N. 616. v. Excip. II. — (5) N. 615. — (6) Ibid. — (7) N. 616. v. Utrum.

si duntaxat hujusmodi pœnitentes sequenti modo interrogent : « Eia, » postulasne a Deo veniam de omnibus his? (quod revera non est verus » actus doloris) : Te pœnitet ex corde omnium peccatorum? » Et nullo alio verbo interposito, absolutionem eis elargiuntur. Aliud sane est bonorum confessariorum institutum ; hi enim in primis elaborant ut pœnitentes (sermo est de iis qui lethalibus tenentur) verum dolorem et detestationem peccatorum concipiant, et prius per attritionis actum eos præparent, v. gr. : « Fili mi, ubi nunc esse deberes in æternum? » in inferno. In illo igne semper cruciandus esses... Nec tibi ulla spes » amplius restaret, ut te illinc eripere posses... Ibi esses moraturus ab » omnibus derelictus, a Deo rejectus per totam æternitatem.... Igitur » tene pœnitet Deum offendisse, propter infernum quem meruisti? » Advertendum hic est non fieri actum attritionis, si quis diceret se pœnitere peccati commissi, quia meruit infernum, sed opus habet ut dicat se pœnitere offendisse Deum, propter quod meruit infernum. Postea curet ut eliciatur actus contritionis hoc modo : « Fili mi, quid egisti? » peccasti in Deum summum et infinite bonum : nullam illius rationem » habuisti : avertisti faciem tuam ab eo : projecisti eum post tergum » tuum ; contempsisti amicitiam et gratiam ejus : eia ergo, quia offen- » disti Deum, bonitatem infinitam, nunc ex toto corde te pœniteat. » Detestare, et odio habe super omnia mala omnes injurias quibus im- » merito Deum tam bonum affecisti. Nonne jam promptus es millies » mori, potius quam hæc in posterum committere? » Advertendum 2. regulariter loquendo teneri confessarium absolvere dispositos, sed posse etiam absolutionem differre eis, cum cognoscit id expedire, ut docent communiter doctores (1). An autem hoc expediat necne facere sine pœnitentis consensu, vide dicenda infra *tr. ult. punct.* 2. cum sermo erit de recidivis. Advertendum 3. confessarium certum fieri debere de pœnitentis dispositione, ut possit eum absolvere, dum actus pœnitentis (in quibus consistit dispositio) sunt materia sacramenti pœnitentiæ; sed sicut in cæteris sacramentis, quia materia est physica, physica debet esse etiam certitudo ; ita in hoc quia materia est moralis (cum sit interna, adeoque, parum sensibus perceptibilis), sufficit certitudo moralis; juxta regulam *S. Thomæ* (2), qui dicit : « Certitudo non est similiter » quærenda in omnibus, sed in unaquaque materia secundum proprium » modum : » unde sufficit confessario pro absolutione impertienda, *ut prudens judicium probabile de pœnitentis dispositione habeat*, ut scribit *Instructor Confes. nov.* (3), quin obstet aliqua prudens suspicio in contrarium de dispositione. Idem dicunt *P. Card. P. Mazzot. et P. Suar.* qui ita scribit : « Sufficit ut confessarius prudenter et probabiliter ju- » dicet pœnitentem esse dispositum. » Idem docet Cath. rom. (*de Pœnit. n.* 82.) : « Si audita confessione (*sacerdos*) judicaverit neque in enu- » merandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem pœnitenti » omnino defuisse, absolvere poterit. » Itaque juxta catechismum absolvere potest pœnitentem, quoties non judicat ei omnino defuisse dolorem : nam cæteroquin præsumendus est adfuisse in pœnitente qui jam confessus est (4).

118. — Hic occurrit loqui de illa magna quæstione hodie adeo contro

(1) Lib. 6. n. 462. — (2) 2. 2. q. 47. a. 9. ad. 2. — (3) Instruct. p. 1. c. 15. n. 260. — (4) Lib. 6. n. 57 et 461.

versâ inter doctores, án confessarius possit et debeat absolvere eum qui vult sequi aliquam opinionem quam probabilem judicat, licet confessarius uti talem non habeat? Si pœnitens est indoctus, adeo ut nequeat sibi formare conscientiam rectam ex probabilitate illius opinionis, certum est tunc eum non posse absolvi. Sed dubium restat cum pœnitens est capax sibi formandi conscientiam rectam, an possit et debeat confessarius eum absolvere? Negant *Fagn. Elizar. Antoin.* et alii rigidioris sententiæ fautores, dicentes in sacramento pœnitentiæ confessarium esse judicem, et pœnitentem debere stare judicio judicis sui. Sed sententia communis docet confessarium in eo casu posse et debere absolvere sub gravi (saltem si confessio facta fuerit de materia gravi, dum dicunt *Suar. Sanch. etc.* (1), negare absolutionem de materia levi non excedere veniale). Ita *Navar. Sot. Azor. Suar. Salm. Med. Castrop. Valent. Sayr. Vasquez, Laym. Roncagl., etc.*, et in hoc consentiunt etiam auctores probabilioristæ, ut *Wigandt, Pontas, Victoria, et Cabas.*; sed præcipue notandum est quod docent *Navar. et S. Antoninus*, *Navar.* (2) dicit: « Si sint contrariæ doctorum opiniones.....; et (*confessarius*) » credit evidenti se textu vel ratione niti, pœnitentem dubiâ; non debet » eum absolvere; at si confessarius non adeo forti ratione utitur, vel » pœnitens utitur pari vel ferè pari, et habeat aliquem pro se doctorem » clarum, poterit eum absolvere, ut post Adrianum tenuimus, *c. Si quis,* » *d.* 7. *n.* 66. » Audiamus etiam S. Antoninum (3). « Caveat confessor, » ne sit præceps ad dandam sententiam de mortali, quando non est » certus, et clarus; ubi... sunt variæ opiniones... consulet quod tutius » est, non tamen contemnet contrariam opinionem tenentem, ne propter » hoc (*nota*) deneget absolutionem. » Excipit tamen postea, *si autem omnino conscientia confessarii dictaret illud esse mortale*, quod est idem quod dicit etiam *Navar.*, et quod nos pariter hic infra advertemus, nempe cum pœnitentis opinio confessario omnino falsa videtur. Confirmat postea alibi (4) *S. Antoninus* quod supra retulimus dicendo: « Si » credit (*confessarius*) quod sit peccatum, debet ei conscientiam facere; » sed dato quod ille non vellet cognoscere illud esse peccatum, nihilominus tenetur eum absolvere: » hoc cum grano salis intelligendum est, nempe cum pœnitens tenet suam opinionem fundamento valido esse innixam; et contra confessarius ea pro omnino falsa (ut dictum est) non habet; dum subjungit immediate post Sanctus, *quia ex ratione et non ex protervia hæc opinio est.* Idem dicit *S. Raymundus* (5): « Unum » tamen consulo, quod non sis nimis pronus judicare mortalia peccata, » ubi tibi non constat per certam scripturam...; alias possent induci » homines in desperationem. » Idem quoque dicit doctissimus *Sylvius* (6) loquendo de superfluo mulierum ornatu: « Si confessarii non possint » clare percipere, utrum sibi sit mortale aut veniale, persuadeant ut » pœnitens abstineat; si tamen nolit, non ei faciant conscientiam de » mortali, neque absolutionem negent. » En quomodo loquuntur uniformiter auctores tam antiqui quam moderni.

119. — Ratio autem est hujus sententiæ, quia pœnitens, facta confessione, habet jus certum et strictum ad absolutionem; unde confessarius gravem illi irrogat injuriam, quoties pœnitentis opinio ei non

(1) Lib. 6. n. 604. — (2) Man. cap. 26 n. 4. — (3) Part. 3. tit. 17. cap. 16. § 1. — (4) Part. 3. tit. 10 cap. 20 in fin. — (5) Lib. 3. de Pœnit. § 21. — (6) 2. 2. q. 154. art. 2.

videtur omnino falsa. Nec valet dicere quod pœnitens non est dispositus, cum sequi renuit confessarii judicium; nam respondetur quod confessarius non est judex opinionum quas pœnitens sequi teneatur, sed tantum dispositionis sui pœnitentis, ut patet ex Trid., *sess.* 14. *c.* 5. ubi dicitur sacerdotes in hoc tantum sunt judices, in quantum ipsi, auditis peccatis, debent impertiri aut denegare absolutionem pœnitentibus pro eorum dispositione, et eis pro modo culpæ pœnitentiam imponere : « Dominus » noster Jesus Christus.... sacerdotes... (*verba Trident.*) reliquit præ» sides, et judices ad quos omnia mortalia crimina deferantur..... qui, » pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum senten» tiam pronuntiarent, etc. » Itaque in quantum ad opiniones quæ ad pœnitentis dispositionem pertinent, aut in quantum ad administrationem sacramenti (v. g. si confessarius judicaret se jurisdictione carere super tali casu) pœnitens confessarii judicio stare debet. Sed in quantum ad alias opiniones quæ respiciunt pœnitentium obligationes generales, confessarius non est judex, nec potest eum obligare ad suas sequendas opiniones, imponendo ei tot novas leges ad quas prius non tenebatur, adeo ut ad recipiendam absolutionem teneatur a suis desciscere opinionibus ipsi probabilibus visis, et fortè probabilioribus. Contra pœnitens cum peccata sua confessus sit, et cum habeat sufficiens fundamentum, quo licite possit aliquam sententiam sequi, non potest confessarius sine gravi injustitia absolutionem ei denegare, nisi cum illam opinionem omnino falsam habet (1). Dico *omnino falsam*, nam licet dicant *Lugo*, *Layman*, *Sanch. et Croix cum Suar. et Carden.*, confessarium teneri absolvere pœnitentem, licet illius opinionem pro falsa haberet; et idem dicit *Sotus :* « Quis sacerdos existimet opinionem esse falsam, non tamen inde exi» stimare debet sibi non licere ipsum absolvere, si quidem propter pro» babilitatem excusabitur ille a culpa. » Nihilominus hoc intelligendum est, ut scite explicat *Sanch.*, cum illa opinio jam probabilis existimata esset inter doctores auctoritatis probatæ, et aliquam (addendum est) verisimilitudinem haberet; non vero quando confessarius ex opinione propria aliquod haberet principium, cui sibi videretur nulla responsio congrua dari posse, et contra cognosceret pœnitentis opinionem (licet ab aliquibus doctoribus defensam) falso fundamento inniti, quia tunc dico cum *Navar. et S. Antonin.* (verba cujus superius relata sunt) non posse, nec debere absolvi pœnitentem, nisi a sua opinione descisceret. Certum in controversia præfata, ubi altera sententia (sed paucorum) affirmat peccare confessarium, si absolvit pœnitentem sequi volentem opinionem quæ non videtur omnino falsa, adversus suam : altera vero (quæ communis, et tantorum auctorum modernorum et antiquorum) dicit peccare, si non absolvit ubi ejus confessionem suscepit, non video quomodo tutus esse possit in conscientia ille confessarius, qui ei denegat absolutionem (2). Quomodo autem se gerere debeat confessarius in opinionum delectu, et an uti debeat rigidioribus, an benignioribus, vide dicenda infra *Append.* 4. § 1. ubi loquar de prudentia confessarii.

120. — Præterea, quæritur quomodo se gerere debeat confessarius cum pœnitente cujus suspicatur, aut scit aliquod peccatum quod ipse negat, aut reticet? distinguendum est : si extra confessionem, et ex

(1) Lib. 6. n. 604. — (2) Ibid. v. Cœterum.

scientia propria, certum est, quod tunc non potest eum absolvere; modo prudens non adsit dubium quod pœnitens de illo jam apud alium confessus sit. Si vero duntaxat suspicatur, aut scit ex aliorum relatione, et pœnitens illud negat, plerumque non potest ei tunc denegari absolutio, dum in hoc foro credendum est pœnitenti tam pro quam contra. Attamen abs re non est quod dicit *Elbel*, quod si confessarius audiret peccatum a testibus ita fide dignis, ut moraliter fieret certus, non debet ei absolutio impertiri; quia regulæ locus est in dubio, non autem in facto moraliter certo (1). Si vero confessarius cognovit peccatum ex confessione complicis, tunc prius non potest utique de eo in particulari interrogare pœnitentem, nisi specialem obtinuisset licentiam ab altero complice; sed tantum potest interrogare in generali : et pariter in hoc non debet esse multus in repetendis interrogationibus, ut revelationis periculum vitet. Nihilominus probabiliter dicunt *Laym. Silvest. Navar. Sporer, et Holzm.* quod potest aliquam interrogationem etiam particularem adhibere, si illa communiter fieri solet personis talis conditionis, v. g., sponsis, si inter se nimis confidenter usi sint; servis, si aliquid dominos defraudaverint, etc. Sed difficultas major exstat, an absolvendus sit complex, cum, his adhibitis diligentiis, ille tacet peccatum? Alii affirmant absolvendum esse conditionate; alii absolute; sed melius sentiunt *Suar. Dic. Croix, Viva, etc.*, quod cum confessarius moraliter certus est pœnitentem sacrilege occultare peccatum, non potest eum absolvere, sed voce submissa debet aliquam recitare orationem ad occultandam absolutionem quam ei denegat (2). Quoad autem obligationem qua tenetur confessarius esse in gratia, cum audit confessiones, aut saltem cum impertitur absolutionem; et an excusetur in casu extremæ necessitatis; vide dicenda infra *Appendice* 3. *de Examine, etc., n.* 11.

121. — Tenetur confessarius ad corrigendos errores quos in excipiendis confessionibus commisit, aut in danda absolutione. Sed hic plura distinguenda sunt : I. cum erravit circa sacramenti valorem, verb. g. si absolutionem non protulit, aut si eam carens jurisdictione impertitus est : tunc, si ille erravit inculpabiliter, non tenetur cum suo dedecore, aut alio gravi incommodo pœnitentem admonere; quia talis admonitio est solius charitatis quæ ad tantum non obligat; ita commun. *Lugo, Salmant. Sporer, Viva, Elbel* et alii. Excipitur si talis confessarius esset parochus, aut si pœnitens esset in mortis articulo, aut in gravi periculo non amplius confitendi constitutus. Si vero erravit ex culpa gravi, quæritur 1. an teneatur ad admonitionem cum suo gravi incommodo? Negant *Bonac. Suar. S. Anton. Navar.*; et id probabile vocant *Salm. cum Vasq. Hurtad. etc.*, tum quia (dicunt) non videtur tale præceptum cum tanto onere obligare, cum hoc sacramentum a sola charitate administratur; tum quia sicut pœnitens non teneretur cum tali gravamine ad confitendum; ita nec confessarius tenetur ad efficiendum ut talis confessio valida fiat. Sed recte affirmant *Lugo, Tamb. Leand. Sporer, Viva et Elbel*, quia licet confessarius ex charitate confessiones excipiat, semper tamen ac eas suscipit, tenetur postea ex quasi contractu ad sacramentum administrandum modo quo debet; et sic 1. rationi satisfit. Respondetur ad 2. aliam esse pœnitentis obligationem ab illa confessarii; quia si pœnitens nosset suæ confessionis invaliditatem,

(1) Lib. 6. n. 631. — (2) N. 631. v. Si autem.

poterit saltem postea per contritionem, aut per aliam confessionem malo suo prospicere; sed confessarius non potest eum in ignorantia relinquere cum tanto illius damno (1).

122. — II. Si confessarius sua gravi culpa pœnitentem a restitutione deobligavit, tunc tenetur etiam cum suo gravi incommodo (licentia tamen ab eo petita) eum admonere; alias admonitionem omittendo tenetur ipse ad restitutionem : intelligitur quoties si tempore debito pœnitentem admonuisset, jam ille restituisset; ita communiter *Lugo*, *Castrop. Bonac. Viva*, *Spor. Salm. Elbel*, *etc.* Et scite hic advertunt *Lugo*, *Bonac. et Busemb.* quod si confessarius jam admonuisset pœnitentem priusquam impotens fieret, tunc licet pœnitens non restituisset, ad nihil ipse tenetur; quia cum consilium sit mere auctoritativum, sufficit quod confessarius tempore opportuno illud revocet, juxta dicta supra *tract.* 10. *num.* 44 *et seq.* Dicitur *tempore opportuno*, quia si forte pœnitens tempore confessionis erat dispositus ad restitutionem, si admonitus fuisset, et postea facta sibi admonitione nollet restituere, tunc recte dicit *de Lugo* (quidquid *Antoin.* dicat) confessarium ipsum teneri ad restituendum, quia tunc ejus consilium jam fuit proxima causa damni (2). Sin autem confessarius graviter in hoc non peccavit, non tenetur ad admonitionem cum suo gravi incommodo, sed tenetur cum aliquo levi incommodo, ut dicunt *Lugo*, *Sporer*, *Elbel*, *etc.*, quia quilibet tenetur cum levi suo incommodo ad reparandum, cum potest, damnum grave proximi (3). Sed hinc quæritur an confessarius in tali casu admonitionem omittendo teneatur ad restituendum? Negant *Sanch. Cajet. et Nav.* dicentes quod cum confessarius non læserit justitiam, non tenetur ad admonitionem, nisi ex charitate quæ non obligat ad restitutionem. Sed communius et melius affirmant *Lugo*, *Sporer*, *Salmant. Elbel*, *Viva*, *Ariag. etc.*, quia ejus consilium (licet inculpabiliter datum) prosequitur ad influendum in creditoris damnum : quare cognito errore, tenetur ex justitia ad removendam damni causam (4); non secus ac si quis sine culpa gravi incendisset domum proximi, si potest sine gravi incommodo, tenetur ex justitia ad illum exstinguendum, sicut communiter dicunt *Less. Layman*, *Lugo*, *Bonac. Trul. Salm. etc.* (5).

123. — III. Quando autem confessarius non jam deobligasset pœnitentem a restitutione, sed tantum omisisset eum admonere, tunc si inculpabiliter omisit, non tenetur cum gravi suo incommodo ad eum admonendum, ut supra dictum est; sed tenetur etiam cum aliquo incommodo, ut dicunt doctores cum aliquali proportione ad reparandum damnum creditoris. Si vero neglexit sua culpa gravi, tunc tenebitur admonere cum majore incommodo. Sed hic præterea quæritur an confessarius, omissa debita correctione, teneatur ad restitutionem? Multi multa sentiunt. Alii affirmant de quolibet confessario, quia quilibet confessarius (ut dicunt) tenetur ex officio pœnitentem docere de sua obligatione; ita *Mol. Vasq. Navar. Sayr. Filliuc. etc.* Alii affirmant de solo parocho, ut *Less. et Antoine*, affirmando quod parochus tenetur impedire quominus subditi sui damnum aliis inferant. Sed universaliter id negat sententia communissima et verior cum *Cabass. Azor. Suar. Castrop. Sanch. Bonac. Lug. Valens. Coninck. Salm. Croix*, *etc.*; et ratio est quia confessarius licet

(1) Lib. 6. n. 619. — (2) N. 621. v. Sed quid. — (3) Ibid. v. Hoc. — (4) Ibid. v. An autem. — (5) Lib. 3. n. 994.

teneatur ad monendum pœnitentem, sed ex sola charitate, non ex justitia; et loquendo etiam de parocho, licet ex justitia teneatur ad monendos subditos, talis obligatio tamen versatur tantum circa eorum bona spiritualia, non autem temporalia. Et hoc currit etiamsi confessarius aut parochus ex malitia admonitionem negligeret, ne pœnitens restitueret; quia tunc deest influxus positivus in alterius damnum, qui semper requiritur pro restitutionis obligatione, sicut dictum est supra *tract.* 10. *n.* 36 (1).

124. — Restat hic discutienda magna quæstio quæ inter doctores agitatur, nempe an confessarius, non petita licentia pœnitentis, possit eum admonere de errore in confessione commisso. Nos paucis expediemur. Affirmant universaliter loquendo *Suar. Petrocor. et Spor.*, et probabile putant *Laym. Castrop. Bonac. Salm., etc.*, dum dicunt hanc admonitionem spectare ad perficiendam confessionem, quæ imperfecta relicta est. Sed nos dicimus cum sententia communissima, quod distinguendum est : si judicium completum est per absolutionis collationem, tunc non potest confessarius sine pœnitentis licentia cum eo de errore colloqui; quia talis admonitio esset exprobratio illius peccati quæ confessionem redderet odiosam; ita *Sot. Silv. Sanch. Valent. Graf. Diana, Reginald. Megal. Croix, etc., cum de Lugo*, qui dicit contrariam repugnare theologorum communi sensui. Secus autem, ut recte dicunt *Croix, Stoz et Arriaga*, si confessarius non adhuc absolutionem impertitus fuisset, quia tunc judicium non est adhuc absolutum; aut si non recte protulerit absolutionem, tunc bene posset pœnitentem admonere, siquidem tunc nulla evenit peccati exprobratio (2).

125. — VII. Loquamur denique de obligatione quam habent sacerdotes de administrando pœnitentiæ sacramento. Sacerdotes simplices regulariter loquendo non tenentur ad illud ministrandum, nisi in casu extremæ necessitatis. Parochi vero tenentur toties quoties rationabiliter expetiti sunt a subditis, qui opportune illud petunt. Vide dicta *tract.* 7. *n.* 24. Sed hic quæritur 1. an sacerdos simplex aut simplex confessarius (quia quoad parochum vide dicta *tract.* 7. *n.* 28.) teneatur cum periculo vitæ ad absolvendum moribundum in peccato mortali existentem? Negant *Sot. Sa, Navar. Coninch.;* et *Lugo* probabile putat, dum ille potest per contritionem sibi consulere; excipit tantum *Coninch.* si moribundus ea laboraret ignorantia, ut nesciret elicere actum contritionis. Sed sententia verior affirmat cum *Suar. Tourn. Lorca et Valent.;* quia licet possit moribundus per contritionem supplere, tamen cum hæc sit difficilis, negari non potest quin si inabsolutus relinquitur, in magno suæ damnationis periculo manserit. Unde fit quod sicut in casu quo proximus sine tua absolutione certe peribit, teneris ad mortem certam subeundam, ut eum absolvas; ita in casu quo ille in probabili damnationis periculo manet, teneris te exponere probabili periculo mortis; nam in æquali periculo quisque tenetur postponere vitam temporalem suam vitæ æternæ proximi (3).

126. — Quæritur 2. an sacerdos simplex teneatur se habilem reddere pro excipiendis confessionibus, cum videt indigenas suos esse in gravi necessitate spirituali ob confessariorum penuriam? Apud nullum auctorem de re morali tractantem hoc dubium inveni discussum; tantum

(1) Lib. 6. n. 621. — (2) N. 623. — (3) N. 624.

ad manus mihi pervenit quidam libellus, cui titulus (*Parroco di Villa, p.* 308.), cujus auctor est R. D. Joseph. Jorio, cujus doctrinam ac pietatem varia opuscula quæ edidit, satis comprobant; ibi ex Italico hæc transcribo : « Qui solertia pro audiendis confessionibus pollet, et observat in suo oppido confessariorum penuriam, et videt, aut non » frequentari, aut male haberi tale sacramentum, tenetur illud administrare. Et, si ætate non multum processit, tenetur in conscientia ad » se habilem reddendum. » Affert idem auctor auctoritatem *Pat. Pavonis, societ. Jesu*, viri admodum docti et pii, qui in suis operibus italicis sic scribit : « Munus meum qui sacerdos vocor, est, me prælato » meo parere, cum mihi imponit ut confessionem excipiam, et legitimo » impedimento non præpedior : quia prælatus potest id mihi præcipere, » et ego nullam rationem habeo ut talentum otiosum teneam, etc. Insuper mihi inest debitum me episcopo offerendi, ut facultatem confessiones audiendi ab eo expostulem, cum animadverto in gravi necessitate esse populum ob confessariorum deficientiam. » Et revera (subjungo hic aliquas reflexiones quas animo rependi super hoc puncto, cui parum sacerdotes animum intendunt) certum est sacerdotes esse a Deo electos non solum ut sacrificent, sed etiam principaliter esse constitutos ut animarum saluti incumbant : sicut enim divinus Pater misit Filium suum pro mundi salute, ita Christus Dominus constituit sacerdotes in suum locum suffici, ut pro se legatione fungerentur : « Sicut » misit me Pater, et ego mitto vos. *Joan.* 20. 21. » Quapropter sacerdotes vocantur, nunc lux mundi, nunc sal terræ, nunc Dei coadjutores. Idcirco etiam Trident., *sess.* 23. *c.* 14. præcipit ut promovendi ad presbyteratum prius « ad docendum ea, quæ scire omnibus necessarium » est ad salutem, ac (*nota*) ad ministranda sacramenta... idonei comprobentur. » Et *S. Thomas* (1) dicit quod Dominus ad hunc finem instituit ordinem sacerdotum in sua Ecclesia, ut ipsi sacramenta aliis ministrent : « Et ideo posuit ordinem in ea, ut quidam aliis sacramenta » traderent. » Præcipua autem obligatio sacerdotum est circa administrationem sacramentorum eucharistiæ et pœnitentiæ; dum ideo duplex eis confertur potestas, sacrificandi nempe, et absolvendi a peccatis. Et animadvertatur quod Dominus Spiritum sanctum in sacerdotes infudit præcipue, ut absolvant a peccatis, prout legimus apud Joan. loc. cit. ℣. 22, 23. « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, » insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. » Itaque cum hoc sit sacerdotum præcipuum munus, et unus ex principalibus finibus cur Deus eligit aliquem ad sacerdotium, dico quod sacerdos tenetur ad se habilem reddendum ad illud, saltem cum necessitatem cognoscit ob aliorum deficientiam, ne ab Apostolo exprobretur quod in vacuum gratiam recepit...

127. — Hoc posito, quomodo excusabitur a peccato ille sacerdos qui sua socordia negligit audire confessiones, aut se habilem reddere ad illas audiendas, cum videt gravem necessitatem qua oppidum suum premitur? Ego nescio quomodo iste possit non exprobrari a Domino, et immunis esse a pœna quam minatus est in servum pigrum, qui talentum datum negotiationi abscondit, ut habetur ex *Mat.* 25. *et seq.* qui textus ab expositoribus (*Cornelio a Lapide, Calm. et Tirino, cum S. Ambrosio*)

(1) Suppl. q. 34. a. 1.

explicatur proprie de iis qui opera sua procurare possunt, et negligunt salutem animarum : « Notent hoc (*ait Cornelius*) qui ingenio, doctrina » aliisque dotibus sibi a Deo datis non utuntur ad suam aliorumque » salutem, ob desidiam vel metum peccandi; ab his enim rationem » poscet Christus Dominus in die judicii. » Admodum terrore plenæ sunt comminationes Domini in negligentes sacerdotes : « Si me dicente » ad impium, impie, morte morieris; non fueris locutus... ipse impius » in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requi- » ram. *Ezech.* 33. 8. » Nec dicant hujusmodi sacerdotes obligationem suam satis explere, si alio modo animabus subveniant, nempe instruendo, corrigendo, orando; non sufficit, dico; quia ipsi tenentur succurrere proximis in eo quod ipsis opus est ad salutem. Si frater ciborum opus habet, non sufficit eum de vestibus providere. Sæpe accidit in oppidulis quod plures forte non egent instructione, aut monitione, quia forte jam sunt satis instructi et correcti, sed deest ipsis sacerdos qui eorum confessiones excipiat. Nec valet dicere officium audiendi confessiones esse opus charitatis, et charitatem non obligare cum tanto incommodo, quia est labor insumendus pro acquirenda scientia requisita ad pœnitentiæ sacramenti administrationem; quia respondetur, quod licet tale exercitium sit charitatis, nihilominus est munus quod ortum non habet a simplici charitatis motivo, sed ex officio proprio sacerdotali (ut dictum est) cui ex divina institutione hoc munus adnexum est, et cui sacerdos satisfacere tenetur, cum id populi necessitas expostulat. Denique neminem juvat se excusare allegando insufficientiam et imbecillitatem suam; quoad insufficientiam, suppositis antea dictis, ille tenetur ad studendum, et ad se idoneum efficiendum; quoad autem imbecillitatem, quia quis putaret cum merito excusari, nempe cum humilitatis sensu, audiat quid dicit *S. Franc. Sales.* Sanctus appellat falsam humilitatem eorum qui recusant saluti animarum vacare, sub colore quod propriam debilitatem cognoscunt. Dicit totum hoc esse artificium amoris proprii et humilitatis perversæ, qua prætenditur propriam socordiam specioso prætextu colorare. Subjungit quod Deus nobis aliquid ingenii concedendo, intendit ut nos illo utamur : unde vere humilem se ostendit qui illo utitur et obedit. Superbo nihil audendum est assumere, tanquam sibi fidenti; humilis contra animo magno esse debet, quia non suis viribus innititur, sed spem in Deum collocat, cui placet suam omnipotentiam exaltare nostra imbecillitate; et ideo concludit humilem omnia aggredi posse.

CAPUT VII.

DE CASUUM RESERVATIONE.

128. Reservatio est jurisdictionis restrictio. — 129. Ignorantes non excusantur a casu, bene quidem a censura. Differentia inter casus papales et episcopales. — 130. Qui reservare possit, etc. De casibus regularium. — 131. De reservatione injusta; et an superior absolvendo possit ad alium remittere pro non reservatis, etc. — 132. An peccata venialia, aut interna, aut non consummata, etc. — 133. Quando inferior potest absolvere, etc., et an pœnitens debeat se præsentare, etc. — 134. Si injuste negatur facultas, etc. Si negatur a prælato regulari. — 135. De peregrinis, quando casus est reservatus tantum extra, aut tantum in patria. — 136. Quomodo intelligendum *In fraudem reservationis*. — 137. An qui peccat in patria possit absolvi extra illam ab habente facultatem. — 138. An possit absolvi in patria qui peccat extra? Et an peccans in patria, possit absolvi a censura extra illam? Et an peccans extra incurrat censuram ibi reservatam. — 139. Qui recipit in bona fide absolutionem a simplici confessario. — 140. Qui obliviscitur de reservato apud superiorem, etc. — 141. An ex confessione

nulliter facta apud superiorem, etc. — 142. An simplex possit absolvere dubie reservatum. — 143. Qui post confessionem cognoscit pro certo reservatum. — 144. Qui peccat in confidentiam licentiæ. — 145. An licentia extendatur ad peccata post illam commissa. — 146. De facultatibus episcoporum, et regularium remissive.

128. — Reservatio casuum definitur : « Est negatio jurisdictionis » circa aliquod peccatum. » Hinc notandum 1. communissimam sententiam esse cum *Sanch. Castrop. Holzman. Tambur. Wigandt, Coninch. Antoine, Fagnan. Croix* et aliis (contra *Ronc. Salm. Ciera, etc.*), ignorantes non excusari a reservatione licet invincibiliter eam ignorassent; quia reservatio non est pœna quæ respicit peccatores, ut supponunt adversarii, sed est restrictio jurisdictionis respectu confessariorum; et hoc aperte præcipitur a Trid., *sess.* 14. *c.* 7. ubi dicitur : « Nullius » momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, » in quem ordinariam, aut subdelegatam (*nota*) non habet jurisdictio- » nem. » Unde concludit quod *Sacerdotes nihil possint in reservatis*. Nec valet dicere cum *Salm. et Ronc.* quod licet reservatio directe respiciat confessarios, et limitet eorum facultatem, attamen finis reservationis respicit pœnitentes, ut a peccatis reservatis exterreantur ; unde fit quod, cessante fine adæquato in ignorantibus, cessat etiam reservatio. Quia respondetur quod finis reservationis est non solum ut fideles avertantur a reservatis, sed etiam (ut dicunt *Fagnan.* et alii) ut prolapsi convenientes recipiant pœnitentias, admonitiones, et remedia quæ non conveniunt ab aliis applicari, quam a superioribus, qui semper existimantur prudentiores et magis idonei, sicut exprimitur in Trid. « Pa- » tribus nostris visum est, ut atrociora quædam et graviora crimina non » a quibusvis, sed a summis duntaxat sacerdotibus absolverentur. » Ex quo deducitur evidenter quod etiam in ignorantibus non cessat finis adæquatus reservationis (1).

129. — Ex hoc deducitur, ut etiam communiter dicunt auctores citati pro nostra sententia, quod etiam in casibus ab episcopis reservatis, quibus annexa est censura, licet ignorantes a censura excusentur cum in ipsis desit contumacia necessaria pro incurrenda censura, nihilominus non excusantur a reservatione; nam hæc est differentia inter casus papales et episcopales, quod papales (exceptis duobus qui reperiuntur reservati sine censura, nempe accusatio sollicitationis contra sacerdotem innocentem, ut habetur ex bulla *Sacramentum* Benedicti XIV, et receptio donorum a regularibus, ut dictum fuit supra (*tr.* 13. *n.* 8 *in fin.*), principaliter sunt reservati ob censuram. Et idcirco ignorantes ab illis excusantur circa reservationem, ut docent communiter *Suarez, Castrop. Sanch. Laym. Molin. Cajet. Gonet, Wigandt, Abelly, Salm. Croix; Ciera, Viva, etc.* (contra *P. Concina* quem unicum reperio adversum) ; dum ignorant certe a censura, ut dicemus *tract.* 19. *n.* 8, et ut expressum est in *cap.* 2. *de constit. in* 6 (2). Contra in casibus episcopalibus, quia principaliter reservatur peccatum (licet injungatur censura), ideoque ignorantes sicut non eximuntur a peccato, ita nec a reservatione; dum, ut dictum est, propter reservationem super illo peccato penitus sublata est confessario jurisdictio (3).

130. — Notandum 2. casus reservare posse omnes superiores qui potestate ordinaria gaudent, prout sunt Papa, episcopi, prælati religio-

(1) Lib. 6. n. 581. — (2) N. 580. — (3) N. 581. Dubit. 2.

num, et etiam qui potestate quasi episcopali fulgent, sicut declaravit S. C. conc. apud *Fagnan.*; non autem parochi, nam ipsis saltem ex consuetudine hæc facultas abrogata est (1). Dictum est prælatos religionum posse etiam reservare casus; sed ut decrevit Clemens VIII tantum undecim reservare possunt, et non ultra, sine consensu capituli generalis pro tota religione, aut provincialis pro provincia. Casus autem determinati fuerunt a Clemente, et sunt sequentes: 1. apostasia. 2. Egressio nocturna et furtiva a monasterio. 3. Sortilegium. 4. Peccatum mortale contra paupertatem. 5. Furtum mortale de bonis monasterii. 6. Peccatum carnale opere consummatum. 7. Perjurium in judicio. 8. Cooperatio in abortu fetus animati, etiam effectu non secuto. 9. Occisio vel gravis percussio cujuscumque personæ. 10. Falsificatio manus, vel sigilli officialium monasterii. 11. Malitiosum impedimentum, retardatio, aut aperitio litterarum a superioribus ad inferiores, vel contra. An autem prælati possint infligere censuram super alio casu, illum non reservando, affirmat *Busemb.*, sed communius et probabilius negant *Lugo, Sanch. Diana et Holzm.* (2).

131. — Notandum 3, reservationem non posse emanari sine justa causa; quare dicunt nonnulli reservationem injustam esse invalidam, quia Trident. dedit hanc facultatem prælatis reservandi casus in ædificationem, non in destructionem; sed sententia communior et verior cum *Laym. Suar. Lug. Holzm. Ciera, etc.*, dicit illam fore graviter illicitam, sed validam, quia sicut potest prælatus non concedere facultatem pro aliquibus casibus, ita potest etiam reservare eam (3). An autem possit superior absolvere a reservatis, et pro aliis remittere pœnitentem ad inferiorem, alii admittunt propter consuetudinem; sed hæc consuetudo communissimè negatur a *Salm. Cano, Nav. Laym. Castr. Salm. Croix, etc.* Tantummodo hoc permittitur a præfatis auctoribus in casu rarissimo magnæ necessitatis, puta si superior præpeditus esset aliquo gravissimo negotio, et contra pœnitens esset in necessitate communicandi, et repugnantiam ostenderet bis peccata sua confiteri (4).

132. — Notandum 4, posse etiam reservari venialia, ut communiter admittunt *Suar. Lugo, Ciera, Holzm. Conc. etc.*, contra *Vasq.*; quia licet non adsit obligatio confitendi venialia, attamen ipsa remitti nequeunt per sacramentum, nisi ex Ecclesiæ jurisdictione; ideoque sicut illa hanc negare potest, ita etiam limitare (5). Et ita pariter reservari possunt peccata interna, ut etiam communiter dicunt *Sot. Silv. Suar. Croix, Antoine, etc.* Nec obstat dicere Ecclesiam non judicare de peccatis occultis; dum respondetur quod Ecclesia reservando non est quod judicet de peccatis internis, sed judicat de absolutione illorum, quæ est actus externus (6). Cæterum prudentia exposcit (et hoc fert usus) ne reserventur nisi mortalia, et graviora (juxta normam datam a concilio, quod dicit *atrociora quædam et graviora crimina*) et externe gravia; unde communiter docent *Lugo, Sanch. Suar. Bon. Gran. Ciera, etc.*, peccatum leve, in quantum est externum, non cadit sub reservatione, licet interne esset grave; quia superiores non intendunt reservare nisi peccata externe gravia, et insuper consummata, et perfecta in

(1) Lib. 6, n. 578. — (2) N. 583. — (3) N. 579. — (4) N. 596. — (5) N. 582. Dubit. 1. — (6) Ibid. Dubit. 2.

specie sua. Hinc recte dicit *P. Mazotta*, non reservari incestum et sodomiam extra vas peractam, neque sodomiam imperfectam, puta inter marem et feminam, ut dicunt insuper *Silv. Az. Bon. Tourn. etc.* (1).

133. — Notandum 5. quod cum non adiri potest superior, potest inferior indirecte absolvere a reservatis, urgente aliqua causa, v. g., ut vitetur scandalum, aut infamiæ nota, aut ut satisfiat præcepto paschali, aut si pœnitens alias diutius perseverare deberet in mortali, ex eo quia superior longe abest, ita communiter *Suar. Laym. Castr. Conc. Wigandt*, *Salm. Ciera*, *etc.* (2). Dictum est *indirecte*, quia cessante impedimento, tenetur postea pœnitens se præsentare superiori, ut directe absolvatur a reservatis; ratio est quia confessarii simplices, ut declaravit Trident. (*sess.* 14. *c.* 7.) *extra articulum mortis nihil possunt in reservatis;* unde extra mortis articulum, licet impedimentum esset perpetuum, si casus est episcopalis, et impedimentum casu cessaret, semper recurrendum est ad episcopum pro absolutione directa. Et si casus est papalis, et impedimentum est perpetuum, et pœnitens ne ad episcopum quidem recurrere posset (ut debebat, cum non posset adire Papam) etiam obtenta absolutione in casu necessitatis a confessario simplice, debet saltem se præsentare episcopo (3); vide dicenda infra *tract.* 20. *num.* 45. Et advertendum quod tunc, si peccatum est reservatum cum censura, non se præsentando, reincidit in censuram, ut dictum est *n.* 96. Cum autem quis haberet peccata reservata, et cum esset in necessitate communicandi, si nullus adesset qui haberet facultatem, an iste teneatur confiteri simplici confessario; et an si confiteatur debeat illi narrare tam reservata quam non reservata, vide dicta *tr.* 15, *num.* 27 *et* 28. ubi diximus teneri confiteri ea, saltem cum necesse est, ut confessarius judicium certum formare possit de ejus dispositione; unde addimus hic, quod si confessarius interrogat, debet omnia manifestare; nam, sicut recte animadvertit *Lugo*, licet pœnitens non teneatur per se ad aliquod peccatum aperiendum, attamen tenetur illud exponere, cum de illo interrogatur a confessario, qui jus habet noscendi totam conscientiam pœnitentis, tum ut cognoscat ejus dispositionem, tum ut remedia applicet, in quibus duobus ille est verus judex (4). An autem quilibet confessarius absolvere possit moribundum a papalibus, præsente episcopo, vide *n.* 97.

134. — Notandum 6. licet superior injuste negaret facultatem, inferiorem non posse absolvere a reservatis, sicut communiter docent *Sotus*, *Suar. Laym. Lugo*, *Ciera, Salm. etc.*, quidquid dicant *Henriq. et Diana;* nam sicut est valida reservatio injusta (ut dictum est *num.* 131.), ita etiam valida est injusta negatio facultatis (5). Cæterum procul dubio graviter peccant episcopi qui injuste negant facultatem; et peccant etiam contra justitiam, cum ex tali denegatione notabile damnum subditorum animæ patientur : ita communiter *Lugo, Suarez*, *Coninch. Quintanad. Facund. Diana et Ciera*, *ex S. Thoma;* præcipue (ait Ciera), si pœnitens adduci non possit ut adeat superiorem. Contra superior juste semper denegare potest facultatem, donec pœnitens notitiam necessariam ei non affert ad reparandum publicum scandalum, aut damnum; nam alias a nemine tanquam indispositus absolvi potest; *Suar. Lugo, etc.* (6).

(1) Lib. 6. n. 582. Dubit. 3. — (2) N. 585. — (3) Ibid. Dubit. 1. — (4) Ibid. Dubit. 2 et 3. — (5) N. 586. ad 4. — (6) N. 586 ad 6.

Advertendum tamen hic circa regulares, 1. quod (ut habetur ex bulla 26 Urbani VIII) declaravit Clemens VIII, quod si superior regularis negat facultatem confessario deputato, potest hic *pro ista vice* (ut loquitur bulla) absolvere pœnitentem, et ita communiter asserunt doctores *Lugo, Gabriel, Avers. Bus. Salm. cum P. Viva,* qui dicit quod pro *ista vice* intelligitur toties quoties superior injuste negat facultatem. Et idem dicunt *Pelliz. Dian. Quintanad.* si illam denegat alteri religioso doctiori et prudentiori, licet non deputato; et idem dicit *Pelliz.* si denegatur eidem pœnitenti. Advertendum 2. quod propter privilegium concessum fratribus minoribus, omnes regulares semel possunt absolvi a reservatis per eorum confessarios, licet super reservatis careant facultate, *Suar. Diana et Rodriq.* (1).

135. — Notandum 7. circa peregrinos: peregrini in quantum ad casuum reservationem plerumque judicandi sunt juxta leges diœcesis in qua reperiuntur. Unde fit quod si peccatum est reservatum tantum in illa diœcesi, non potest peregrinus absolvi a simplici confessario, etsi illud peccatum non est reservatum in sua patria; ita tenent contra aliquos communius et verius, *Suar. Lugo, Bonac. Conc. Wigandt, Ciera, Diana, Salm, etc.*, cum quadam declaratione S. C. Ratio est quia hodie peregrini, stante communi consuetudine, non absolvuntur jam ex consensu præsumpto suorum ordinariorum, ut supponunt adversarii, sed ex voluntate Ecclesiæ universalis. Contra reservatio non respicit pœnitentes, ut dictum est *num.* 128, sed confessarios duntaxat; unde ipsi non possunt absolvere ab illis peccatis tantum, super quibus limitata est facultas (2). E converso, si peccatum est reservatum tantum in patria, non autem in illa diœcesi, bene potest peregrinus absolvi ab unoquoque confessario, ut recte docent *S. Antonin. Cajet. Lugo, Suar. Bonac. Cabass. Conc. Roncaglia, Mazzot. Salmant. etc.*, quia hæc est consuetudo approbata communiter ab episcopis et pontificibus, nempe ab Eugenio IV (ut testatur *Lugo*), et præcipue a Clemente X in sua bulla *Superna*, edita 21 junii 1670; modo (limitavit Clemens) non esset quod pœnitens proficisceretur a patria sua in fraudem reservationis : « Posse autem (sunt verba pontificis) regularem confessarium in diœcesi » in qua est approbatus, confluentes ex alia diœcesi, a peccatis in ipsa » reservatis, non autem in illa ubi idem confessarius est approbatus, ab» solvere : nisi eosdem pœnitentes noverit in fraudem reservationis ad » alienam diœcesim pro absolutione obtinenda migrasse. » Bulla loquitur proprie de confessariis regularibus, ut observatur; sed intelligitur etiam pro secularibus, ut recte dicunt *Croix, Viva et Ronc.* et ut declaravit etiam S. C. (3).

136. — Quomodo autem intelligenda est clausula illa in *fraudem reservationis,* multæ et diversæ adsunt opiniones. *P. Mazzot. cum Tamb.* et aliis intelligit, cum casus est deductus in forum contentiosum ; sed hæc explicatio nihil concludit, dum pontifex loquitur de foro sacramentali, non autem de externo. Episcopus *Milante* intelligit quando pœnitens peccasset in confidentiam absolutionis, sed non cum alio proficisceretur, ut facilius ibi absolvi posset ; sed nec huic explicationi assentiri valeo : pontifex enim non loquitur de iis qui peccant, sed de iis qui migrant in fraudem reservationis. Alii alias applicationes afferunt; sed

(1) Lib. 6. n. 586 ad 5. — (2) N. 588. — (3) N. 589. v. Idque.

communius et probabilius *Lug. Ronc. Viva, cum Porcella et Fagund. et Instruct. Confess. nov. cum Passerino* explicant, quando pœnitens fine unico et principali proficiscitur, ut alibi facilius absolvatur, et ut proprii pastoris judicium aufugiat; quia tunc proprie dicitur intervenire fraus, quando elusoria redditur lex; et quidem lex reservationis eluditur, cum pœnitens principaliter e patria migrat ut in alia diœcesi faciliter absolvatur. Contra non migrat in fraudem, qui aliquo proficiscitur alio fine, v. g., lucrandi indulgentias, aut fine alia negotia agendi, aut citius vel cum minori incommodo confitendi, aut reperiendi confessarium non cognitum, aut prudentiorem a quo melius dirigi possit, et per quem sperat uberiorem conscientiæ pacem fore consecuturum (1).

137.— Dicit autem *Roncaglia*, quod pœnitens qui discedit aufugiendi fine proprii pastoris judicium, in aliena diœcesi non potest ne a confessariis quidem, qui super reservatis habent facultatem, absolvi, quia tunc etiam migraret in fraudem (2). Sed contradicunt *Milante et Viva, cum Suar. Navar. Lug. Bonac.* cum communiori doctorum qui dicunt quod si casus est reservatus in utraque diœcesi, peregrinus libere absolvi potest ab habente facultatem; et hæc opinio non videtur improbabilis, quia revera tunc non videtur pœnitens committere fraudem in reservationem, cum eat ad confessarium approbatum etiam pro reservatis (3). Præterea dicit *Manzi*, et adhæret etiam *Ronc.* non posse absolvi qui extra patriam peccatum commisisset reservatum in patria, hoc fine ut postea extra absolvatur. Sed etiam circa hoc oppositum sentio, quia peccator tunc non diceretur discessisse in fraudem reservationis ut absolveretur, sed alio se contulisse, ne reservationem incurreret (4).

138.—Contra recte dicunt *Castr. Suar. Coninc. Conc.* (quicquid dicant alii) non posse absolvi in patria a reservato pœnitentem qui peccavit in monasterio regularium, licet exempto, quia quamvis hæc monasteria sint exempta etiam quoad locum, ut dictum est *tract.* 2. *n.* 29, nihilominus nec per hoc potest eum absolvere confessarius, cui limitata est jurisdictio super tali casu. Et idem currit propter eamdem rationem, si pœnitens peccasset extra diœcesim, licet ibi talis casus non esset reservatus. Ita etiam dicimus cum *Ronc. et Wigandt* contra alios, non posse absolvi a confessario simplici pœnitentem extra diœcesim a censura quæ in patria est reservata, quia totam facultatem confessarii simplices ad absolvendum a censuris habent ex *c. Nuper, de Sent. excomm. in* 6. ubi expresse dicitur quod confessarii absolvere nequeunt a censuris reservatis (5). Dicimus etiam cum *Avers. et Mazzot.* quod si peregrinus peccat in alia diœcesi ubi ille casus est reservatus, non potest ibidem absolvi a simplici confessario, tum quia ibi ratione delicti jam incurrit reservationem; tum quia confessarius (sicut dictum est *n.* 135.) non potest absolvere exterum, nisi juxta limites jurisdictionis sibi ab ordinario suo concessæ. Advertendum tamen quod talis peregrinus jam incurrit reservationem, ut dictum est, non vero censuram illi annexam, ut recte dicunt *Suar. Silv. Conc. Salm. Avil. Sayr. Maz. etc.*, contra aliquos; nam *in cap. A nobis, de Sent. excomm. in* 6. dicitur *solos subditos comprehendi sub excommunicatione lata ab episcopo futuris delictis.* Et ratio, quia censura non incurritur nisi ab iis qui non tantum subditi

(1) Lib. 6. n. 589. v. Quomodo. — (2) Ibid. — (3) N. 587. — (4) N. 589. v. Quomodo. — (5) N. 590.

sunt, sed etiam contumaces; peregrinus contra, licet fiat subditus ob peccatum, nihilominus non potest dici contumax (1).

139. — Quæritur 1. an pœnitens qui bona fide confitetur reservatum confessario simplici, aut si obliviscitur illius, sit valide absolutus? Negat *Antoine*, dicendo simplicem confessarium, cum nihil possit in reservatis, non posse ne indirecte quidem absolvere ab illis. Sed communior est sententia opposita affirmans (ut fatetur ipse *Antoine*) cum *Suar. Cast. Lugo, Conc. Salm., etc.*, et etiam est probabilior, quia confessarius simplex, licet careat jurisdictione circa reservata, non autem caret ea in non reservata; quare jam non reservata directe absolvuntur, et indirecte reservata; nam mortalia non possunt absolvi nisi omnia simul, cum non possit unum remitti, non remisso alio; et cum hæc sententia sit communis, et valde probabilis, si forte falsa esset, saltem supplet Ecclesia quoad jurisdictionem, juxta dicta *n.* 91 (2).

140. — Quæritur 2. an pœnitens confessus superiori, si obliviscitur reservati, possit postea de illo a quovis absolvi? *Prima* sententia affirmat, *Lugo*, *Sanch. Castr. Ciera*, *Salm.*, *etc.*, dicens tunc præsumi superiorem solvendo velle etiam eum liberare ab omni vinculo reservationis, sicut pariter dictum est *num.* 69. de jubilæo. *Secunda* sententia contra negat cum *Suar. Silv. Angelo*, *Con. Antoine, etc.*, quia ad auferendam reservationem, ut dictum est, requiritur ut peccatum subjiciatur judicio superioris, ut ab eo competentem recipiat pœnitentiam et medicinam; adeo ut non debet judicari ablata reservatio, nisi adsit specialis præsumptio quod superior voluerit eam auferre. Ratio equidem est valde valida; qua de re hæc sententia mihi videtur probabilior, ad differentiam sententiæ relatæ *n.* 69, quia ibi ratione jubilæi conceditur pœnitenti privilegium posse absolvi a quocumque confessario. Hoc non obstante primam sententiam improbabilem putare nequeo, nisi adesset specialis præsumptio quod superior distulisset absolutionem, si audisset confessionem etiam reservati (3).

141. — Quæritur 3. an auferatur reservatio per confessionem invalidam superiori factam? Respondetur: si confessio est invalida, sed inculpabiliter, communiter affirmant *Cajetan. Suar. Lugo*, *Wigandt*, *Castrop. Bonac. Ronc. Coninc. Holzm. Croix et Salm.* (contra *Concinam*), quia tunc jam ex una parte superior intendit actualiter et absolute pœnitentem liberare tam a peccato quam a reservatione; et ex alia parte, jam pœnitens subjecit peccatum suum superioris judicio, et ab ipso jam recepit remedia et pœnitentiam quam semper tenetur adimplere, licet postea percipiat confessionem fuisse invalidam, ut advertit *Bonac.* Nec valet dicere quod superior, et tanto minus delegatus, non auferunt reservationem, nisi per absolutionem; quia quoad superiorem, bene potest ipse concedere illam extra sacramentum; et in eo casu bene præsumendum est auferre velle; et in quantum ad delegatum, licet iste non possit sine absolutione eam auferre, nihilominus tunc judicatur posse eam auferre ex voluntate ipsius superioris, aut saltem virtute consuetudinis approbatæ ex auctoritate communi doctorum (4). Major difficultas fit, quando confessio est sacrilega; tunc dicunt absolute *Holzm. Viva*, *Ronc. Conc. et Croix* non auferri reservationem, quia non præsumitur superior velle, ut subditus ex suo scelere beneficium re-

(1) Lib. 6. n. 591. — (2) N. 596. v. Quær. I. — (3) N. 597. — (4) N. 598.

portet. Sed pariter communius affirmant *Suar. Lugo, Castrop. Bonac. Vasq. Filliuc. Salmant. Cajet. Conin., etc.*, et non improbabiliter, quia alius est finis confessionis, qui est remittere peccatum; alius est finis reservationis, qui est ut subjiciatur peccatum judicio superioris, et hic jam obtinetur; et licet superior ex voluntate interpretativa nollet, nihilominus jam vult voluntate actuali illam auferre. Secus autem dicendum (ut recte advertunt *Lug. Suar. et Vasq.*) si pœnitens culpabiliter taceret peccatum, aut, addit *Suar.* si ipse confiteretur reservatum sine animo illud vitandi, aut pœnitentiæ satisfaciendi, modo postea non mutaret voluntatem (1). Et secus etiam currit de confessione sacrilega, aut invalida facta in jubilæo, ut dictum est *n.* 67., quia ibi alia procedit ratio.

142. Quæritur 4. in dubio an pœnitens necne incurrerit aliquod reservatum, an possit a simplici confessario absolvi? Respondetur : quando dubium est facti, nempe utrum peccatum fuerit veniale, an mortale, et an mortale fuerit necne consummatum, tunc apud omnes (excepto *Wigandt*) pro certo habetur quod possit; ita *Suarez*, *Sanchez, Lugo*, *Concina*, et alii; quia reservatio, utpote odiosa, est stricte interpretanda; unde intelligenda de peccatis certe gravibus et consummatis, ut dictum est *n.* 132. Si vero dubium est circa jus, nempe quando controvertitur inter doctores an aliquod peccatum sit vel non reservatum confessario; in hoc casu negant *Conc. Wig. et Antoine cum Armil.*, dicentes quod confessarius non potest absolvere cum jurisdictione quæ tunc ei dubia facta est. Sed etiam in tali casu auctores citati, et communiter etiam affirmant *Filliuc. Hurtadus, Bonac. Sa, Henriq. Anaclet. Elbel, Viva, Spor. Salm., etc.*, et hoc sive dubium sit positivum, sive negativum, quia in utroque currit eadem ratio; dum in dubio confessarius possidet facultatem absolvendi. Præterquam quod cum hæc sententia sit communis et probabilissima, in casu quo forte esset falsa, supplet Ecclesia. Nec obstat dicere quod Clemens VIII suo decreto prohibuit confessariis privilegiatis absolvere a casibus bullæ *Cœnæ*, licet essent *dubie reservati;* et quod pariter in *extrav. Perlectis*, vetitum est episcopis absolvere a percussione gravi clericorum, etiam in dubio an sit gravis vel levis; quia respondetur quod ambæ hæ prohibitiones magis confirmant nostram sententiam : ergo dicimus, in aliis casibus reservatis, exceptis his duobus, recte potest dari absolutio, nam *exceptio firmat regulam.* Sed hic notandum quod Clemens (ut referunt *Ronc. et Antoine*) anno 1602, moderavit præfatum decretum, auferendo illa verba *etiam dubie reservatis* (2). Limitant autem nostram sententiam *Sanch. Bonac., etc.*, in casu quo illud peccatum reservatum judicaretur in foro externo; sed hæc limitatio merito etiam refellitur a *Lug. Escob. Spor. Tamb. et Salm.*, quia differt forum externum ab interno. In illo attenditur præsumptio, et non præstatur pœnitenti fides. Sed in hoc sacramentali omnino creditur pœnitenti, donec non constet de opposito (3).

143. — Quæritur 5. an qui confessus est simplici confessario dubie reservatum omnino liberetur a reservatione, etiamsi postea illud cognoscat certe reservatum? Negat *P. Conc.;* sed affirmant communiter *Lugo*, *Dicast. Aversa, Spor. Viva, Sanch. et Salm.* cum aliis; quia cum confessus sit peccatum tanquam dubie reservatum, jam directe absolutus est (ut fatetur ipse *P. Conc.*), ideoque remanet directe reservatio ablata

(1) Lib. 6. n. 598. v. Quær. IV. — (2) N. 600. v. Quær. I. — (3) Ibid. v. Limitant.

Alius est casus, ut diximus *præc. n.* 34., quando pœnitens confitetur peccatum uti dubium, et deinde recordetur esse certum, quia tunc tenetur ipse iterum confiteri ut certum, ut suppleat integritati, et ut exponat confessario ut revera fuit in conscientia; sed in casu nostro, remisso peccato, est jam, ut dictum est, ablata reservatio; unde cessat obligatio adeundi superiorem, ut liberetur ab illa (1).

144. — Quæritur 6. an possit absolvi a reservatis, qui peccavit in confidentiam licentiæ? Aliqui dubitarunt; sed communior sententia affirmat cum *Sanch. Lug. Fill. Bon. Molf. Salm. Aver. etc.* Ratio est, quia, esto superior nolit ut subditus ansam capiat occasione licentiæ, attamen non intendit postea absolutionem negare pœnitenti, quem vere pœnitet sui peccati et proponit illud vitare. Idem diximus de jubilæo, *n.* 70 (2).

145. — Quæritur 7. an licentia data pro reservatis extendi possit ad peccata post ipsam commissa? Respondetur non extendi jam si licentia datur pro solis peccatis speciatim nominatis, aut pro numero determinatis; secus vero si indefinite conceditur; ita communissime *Lugo*, *Roncagl. Bonac. Passerin. Præpos. Aver. Dicast. Salm., etc.;* excipitur tamen si pœnitens, cui præsertim licentia concessa est, aliud peccatum committeret post notabile tempus, v. gr., post mensem, aut si licentia concessa fuisset intuitu alicujus festivitatis particularis (3).

146. — Quoad autem facultates episcoporum absolvendi a casibus papalibus occultis et impeditis, vide dicenda infra, *tr.* 20. *n.* 36 *et* 38, et quoad facultates regularium, vide ibidem, ex *n.* 95 *et seq.*

CAPUT VIII.

DE SIGILLO CONFESSIONIS.

147. Obligatio sigilli. — 148. De iis qui tenentur ad sigillum. — 149. An teneatur qui est requisitus de consilio a confessario ex pœnitentis licentia. — 150. An consultus ab ipso pœnitente. — 151. An qui legit folium confessionis. — 152. Cadunt sub sigillo I. peccata etiam levia. II. Peccata complicis, sed ex licentia pœnitentis potest admoneri complex. — 153. III. Objectum peccati; IV. Pœnitentia; V. Circumstantiæ, sed non impertinentes; VI. Revelationes et virtutes quando, etc.; VII. Scrupuli. — 154. VIII. Defectus naturales. — 155. Casus de pœnitente surdo. — 156. Casus in quibus non adest obligatio sigilli. De licentia pœnitentis et an liceat eum admonere intra confessionem, quin ab eo petatur licentia. — 157. Casus in quibus læditur sigillum. 1. Qui diceret in monasterio, etc. — 158. Qui diceret in oppido, etc. — 159. Qui utitur notitia confessionis ad gubernationem, cum gravamine, etc. — 160. Si redit pœnitens malæ conscientiæ. — 161. An confessarius possit sibi cavere de damnis, etc. — 162. An possit præberi schedula confessionis, etc. — 163. Si pœnitens minetur mortem, etc. — 164. An liceat uti opinionibus probabilibus, etc.

147. — Sigillum sacramentale inducit obligationem tacendi peccata et omnia alia in confessione manifestata in ordine ad absolutionem, etiam colloquendo cum ipsomet pœnitente: et hæc obligatio est ita stricta, ut confessarius in nullo casu et tempore possit ea revelare, licet mortem subiturus esset. Ut clarius super hac materia valde implicata procedam, adnotemus hic primo loco eos qui tenentur ad sigillum; secundo ea quæ cadunt sub sigillo; tertio casus in quibus læditur sigillum; quarto casus in quibus non læditur.

148. — Et primo loco adnotabimus eos qui tenentur ad sigillum. Generaliter loquendo, tenentur omnes ii ad quos quocumque modo pervenit notitia confessionis. Sed loquendo in particulari tenentur 1. con-

(1) Lib. 6. r. Quær. II. — (2) N. 601. — (3) Ibid. Quær. IV.

fessarius qui frangendo sigillum tria peccata committeret, sacrilegii ob injuriam quam infert sacramento, injustitiæ qua afficit pœnitentem, et etiam detractionis, si peccatum non esset publicum. Confessarius si forte interrogaretur, de peccatis auditis, potest recte affirmare etiam juramento se nihil audivisse; nam de omnibus quæ ipse in confessione excepit, nullam habet scientiam communicabilem; ita communiter *S. Anton. Suar. Laym. Wigandt*, *Antoine*, et alii cum *S. Thoma* (1) qui dicit: « Potest jurare se nescire, quod scit tantum ut Deus. » Et hoc etiamsi, ut dicunt *Lug. Vasq. Suar. Laym. Croix.*, *etc.* (contra *Conc.*), confessarius requisitus esset ad respondendum non ut homo, sed uti Dei minister: aut si requisitus esset ad respondendum sine æquivocatione, ut dicunt *Lugo*, *Holzm. Croix*, *etc.*; nam tunc ille jam respondet sine æquivocatione, nempe intelligitur sine ullo æquivoco quod potest licite omitti; nam contra interrogans non habet jus ut ei respondeatur sine illo æquivoco quod non potest omitti sine peccato. Si vero confessarius interrogatur, an velne dederit absolutionem pœnitenti, respondere debet: « Functus sum officio meo. » Sed sic dicere aliquando etiam suspicionem negatæ absolutionis afferre potest: unde omnibus istis interrogationibus temere factis semper satius erit respondere exprobrando sic: « Suntne interrogationes faciendæ! » Si autem accideret casus quod confessarius non absolvisset, et clericus interrogaret utrum pœnitens communicaturus sit? Confessarius respondere debet: « Interroga eum, » an velit communicare (2). » II. Tenetur etiam ad sigillum prælatus qui requisitus fuit de licentia pro casibus reservatis, ut recte dicunt *Suar. Lugo*, *Conc. et Salm.* (contra *Castrop. et Vasq.*); quia secus redderetur odiosa confessio. III. Interpres. IV. Qui audiret aliquod (etiam casu inculpabiliter) a pœnitente prolatum in ordine ad confessionem, ut dicunt comm. *Bonac. Laym. Castrop. Salm.*, *etc.*, contra *Sot.* Ita pariter qui auscultat peccatum voce elata confessum, sed in aliqua necessitate naufragii, conflictus, etc.; secus autem si pœnitens tantum ad suam confusionem vellet publice confiteri; *Cast. Coninch. Salmant.*, *etc.* V. Omnes quibus aliquid sacrilege revelatum est; communiter *Laym. Holzm. Salm. Conc. Spor. etc.* VI. Laicus qui dolo se finxisset confessarium; *Suar. Lugo. Ronc.* et alii communiter contra *Sotum et Vasq.* VII. Qui alterius rudis confessionem scripsit. Nonnulli addunt etiam pœnitentem sub eodem sigillo sacramentali teneri ad reticenda ea quæ confessarius ei dicit; sed hoc negat communis et vera sententia cum *Laym. Wigandt*, *Suar. Castrop. Bon. Salm. Holzm. Bus.*, *etc.* quia revera jus sigilli institutum est in pœnitentium beneficium. Omnes tamen conveniunt cum *Holzm.* pœnitentem vinculo secreti naturalis teneri ad reticenda a confessario sibi dicta, quorum propalatio potest illi damno esse; et ego subjungo tale vinculum esse strictius simplici naturali; dum consilia ab aliis data sunt spontanea, sed illa confessarii data sunt ex officio et obligatione; unde infero quod rarissimus esse posset casus in quo pœnitens tale secretum licite revelare posset cum damno confessarii (3).

149. — Quæritur 1. an doctor quem confessarius consulit de licentia pœnitentis teneatur ad sigillum sacramentale? Negant *Castrop. Vasq. Tamb. Diana*, *etc.* dicentes tunc peccati notitiam non haberi ex confessione, sed ex manifestatione facta ex licentia, et consequenter nomine

(1) In 4. dist. 21. q. 3. a. 1 ad 3. — (2) Lib. 6. n. 645. — (3) N. 647.

pœnitentis; unde sicut non teneretur ad sigillum sacramentale qui consultus esset ab ipsomet pœnitente, ita nec requisitus pœnitentis nomine. Sed communius et probabilius affirmant *Silv. Nav. Lugo*, *Laym. Bon. Spor. Croix*, *Petrocor. Roncaglia. Mazzot. et Viva*, et expresse docet *S. Th.* (1). Ratio est, quia eadem sacramenti institutio exigit ut remaneat sigilli obligatio unicuique ad quem pervenit notitia peccati causa confessionis, alias confessio semper redderetur odiosa. Opponit *Tamb.* quod pœnitens in danda licentia præsumitur voluisse abstrahere illam notitiam ab obligatione sigilli; sed nos respondemus cum *Lugo et Spor.* quod imo præsumitur oppositum, nempe quod quilibet pœnitens, dando licentiam, eam det majori quam imponere potest restrictione, cum agatur de re tam odiosa quàm est peccata sua propalare (2). Advertendum tamen hic quod non obstante sigillo, doctor qui consilium dedit, donec judicium per absolutionem non perfectum est, potest libere loqui de illo casu cum confessario et cum aliis in consilium convocatis, quia moraliter sic intelligitur fuisse data licentia. Advertendum etiam quod si eveniret unquam quod duo confessarii semotim peterent consilium ab eodem doctore de pœnitentis licentia, dicit *Lug.* quod non potest doctor cum secundo loqui de circumstantiis auditis a primo, et ignotis secundo; sed pace tanti doctoris, ego contrarium sentio, quia cum pœnitens det licentiam secundo confessario loquendi de casu cum eodem consultore, sicut certe credendum est nihil aliud velle pœnitentem quam consilium rectum, ita etiam certe præsumendum est illum consentire ut consultor dicat quicquid scit, et quicquid dicendum sit, ut bonum præbeat consilium (3).

150. — Quæritur 3. an teneatur ad sigillum ille quem ipse pœnitens consulit de confessione quam alii facere intendit? Affirmant *Tambur. Conc. Spor. Antoine*, *Croix*, *Diana, etc.* dum dicunt quod dum oporteat pœnitentibus consilium capere ut bene confiteantur; si consultor non teneretur ad sigillum, confessio redderetur odiosa. Sed probabilius negant *Suar. Castrop. Avers. Henriq. etc.* Ratio est, quia sigilli sacramentalis obligatio non oritur nisi ex sola confessione sacramentali, ad finem recipiendi absolutionem facta, ut docent omnes cum *Vasq. Suar. Gabriel*, *Coninch. Castrop.* cum eodem *P. Conc. et cum S. Thoma* (4) qui dicit : « Sigillum sacramentale confessionis non se extendit, nisi ad » ea de quibus est sacramentalis confessio. » Unde fit quod consiliarius in quantum ad notitiam ei præstitam ad consilium ab eo capiendum (non autem absolutionem), tenebitur ille quidem ad sigillum naturale, non autem sacramentale. Ad rationem oppositam respondetur quod timor revelationis redderet consultationem jam odiosam, sed non confessionem. Si unquam consultatio in aliquo casu esset necessaria ad confessionem, non negamus tunc revelationem reddituram fore confessionem odiosam; sed hunc casum nescimus reperire, quod quis ut confiteatur, debeat absolute alios consulere præter confessarium. Secus autem esset, meo judicio, contra *Henriq.*, si pœnitens consuleret confessarium, ut postea apud ipsum confiteretur de ipsismet, quæ tunc illi aperit; quia tunc illa consultatio judicatur confessio proxime inchoata, dum facta est ad recipiendam ab eo ipso absolutionem (5).

(1) In 4. dist. 21. q. 3. a. 1. q. 3. et a. 2. ad 4. — (2) Lib. 6. n. 643. — (3) Ibid. ad notandum II. — (4) In 4. d. 21. a. 1. q. 3. v. Sed contra. — (5) Lib. 6. n. 649.

151. — Quæritur 1. an teneatur ad sigillum qui legit chartam, ubi pœnitens scripsit suam confessionem? Affirmant *Spor. Roncag.* et alii pauci ; tum quia illa scriptura est proxime ordinata ad confessionem futuram ; tum quia manifestatio talis scripturæ redderet odiosam confessionem. Sed negant communissime, et probabilius *Sot. Navar. Suar. Bonac. Wigandt. Sayr. Laym. Conin. Lugo, Castrop. Holzm. Viva, Elbel, Salmant. etc.*, quia sigillum non contrahitur in præparatione ad confessionem, sed duntaxat in confessione actuali aut proxime inchoata, ut superius diximus. Et cum scriptura ordinarie non sit necessaria ad confitendum, respondetur ad secundam rationem oppositam (pari modo ac responsum est in quæst. antecedenti), quod timor revelationis scripturæ redderet odiosam scriptionem, non autem confessionem. Recte tamen excipiunt 1. *Lugo, Spor. Holzm., etc.*, si illa scriptura confecta esset a muto, qui non posset aliter confiteri. 2. Si esset epistola ad superiorem scripta pro obtinenda licentia reservatorum. 3. Si illa charta, ut recte dicunt *Viva, Wigandt*, cum ipso *de Lugo*, esset consignata sacerdoti pro confessione facienda, quia tunc etiam habetur tanquam confessio inchoata, aut (addunt) si illa charta relicta esset casu in confessionali post factam confessionem. Cæterum extra hos casus, ut dicunt *Laym. Castr. et Spor.* qui legeret hujusmodi scripturas (et tanto magis qui eas proderet) non potest excusari a peccato gravi, nisi sciret certo ibi contineri levissima peccata. Addunt amplius *Laym. et Spor.*, quod peccata ibi contenta non possent revelari, nisi in casu maximæ necessitatis, ut esset ad salvandam rempublicam, aut vitam innocentis (1).

152. — Secundo loco adnotantur quæ cadunt sub sigillo, et sunt : I. omnia peccata pœnitentis ab illo manifestata animo se accusandi (non autem si narrata fuissent per modum simplicis narrationis), etiam venialia, licet minima ; nam in materia hujus sigilli certum est apud omnes non dari parvitatem materiæ ; et hoc licet pœnitens indispositus recessisset sine absolutione (2). II. Peccata complicis a pœnitente manifestata etiam sine necessitate (3) : jam dictum est *num.* 41. nunquam licere confessario interrogare pœnitentem de nomine complicis. An cum licentia possit admonere complicem, negant *Tamb.* cum *Vasq.* dicentes peccata complicis etiam cadere sub sigillo sacramentali, adeo ut confessarius nequeat de illis loqui, non petita licentia tam pœnitentis quam complicis. Sed affirmat vera sententia cum *S. Anton. Gers. Adrian. Nav. Suar. Lugo, Ronc. Croix., etc.;* nam sigillum sacramentale ad nihil aliud institutum est, nisi ut pœnitentes libenter se confiteantur, quin timeant ne futurum sit ut peccata sua sciantur. Nec valet dicere quod alias confessio redderetur aliis odiosa ; nam respondetur quod illud tantum odium confessionis evitandum est, quod retrahit pœnitentes a confessione, non autem illud quod movet impios ad optandum ne eorum complices confiteantur. Cæterum confessarius non debet esse importunus in petendis licentiis, replicatis petitionibus : nam illis licentiis quæ non sunt omnino spontaneæ et plene liberæ, etiam obtentis, ille nec uti poterit (4).

153. — III. Cadit etiam sub sigillo objectum peccati, v. g., si filius accusatur se odisse patrem, quia ille rixatus est : rixa patris esset objectum peccati, quæ rixa non potest manifestari a confessario, ut communiter *Filliuc. Viva, Renzi, Spor. et Tamb.* Probabiliter tamen hi

(1) Lib. 6. n. 686. — (2) N. 637. — (3) N. 640 ad II. — (4) N. 641. Dubit. I.

duo postremi auctores dicunt, quod si quis, v. g., confiteatur se gavisum de homicidio in publica platea commisso, homicidium non caderet sub sigillo, quia tunc non censetur voluisse secreto ligare, quod publice notum est. Cæterum est regulariter accepta ab omnibus illa regula, quod non cadunt sub sigillo omnia illa quorum manifestatio non inducit periculum revelationis directe aut indirecte, nec gravamen pœnitentis (1). IV. Pœnitentia imposita si illa est gravis, imo melius dicendum, si non est de minimis quæ plerumque solent imponi pro venialibus levissimis. V. Omnes circumstantiæ peccatorum etiam explicatæ post absolutionem, quoties illæ detectæ sunt in ordine ad confessionem; v. g., si quis confiteretur ordinibus initiatum fuisse cum esset spurius, aut se jactasse pro docto cum esset ignarus; ignorantia tunc et esse spurium cadunt sub sigillo. Et hoc currit etiam in dubio an circumstantiæ declaratæ sint necne in ordine ad confessionem, ut communiter dicunt *Suar. Bonac. Salm. Tamb. Croix*, *et Mazz.* (2). Cæterum recte notant *Coninc. Tann. et Diana*, quod non adest obligatio sigilli de illis quæ a pœnitente tantum per accidens narrantur, et minime ad confessionem vel ad peccatorum explicationem conferunt (3). VI. Cadunt sub sigillo revelationes et virtutes, cum deteguntur confessario ad manifestandum aliquem defectum commissum, aut propriam ingratitudinem erga Deum; secus vero si manifestantur tantum ut confessarius statum animæ suæ cognoscat. Ita scite distinguunt *Lugo, Croix*, *Ronc. Mazz. et Viva*. VII. Cadunt sub sigillo scrupuli et scrupulositas, quam pœnitens in exponendis peccatis suis, vel in declaranda conscientia sua ostendit, ut recte dicunt *Coninc. Lug. et Granat.* contra *Marchant.*, quia saltem in obliquo est materia confessionis. Secus autem esset, dicit *Lugo*, si scrupulositas non appareret ex pœnitentis relatione, sed appareret ex modo ipso confitendi; sed huic nec acquiescere valeo, dum rationabiliter dicunt *Castrop. Hurtad. Coninc. Spor. Tamb.*, *etc.* quod multi ægre ferunt se haberi et vocari scrupulosos, præcipue si sunt prælati et confessarii, aut judices, etc.; quia esse scrupulosus saltem est defectus naturalis, cum sit signum perplexæ et confusæ mentis, et tales defectus naturales per confessionem cognitos non licet propalare, ut mox dicemus. Quapropter ego non admitterem, nisi loquamur de secularibus, qui cum dicuntur esse scrupulosi potius laudantur, dum sic habentur timoratæ conscientiæ (4).

154. — VIII. Cadunt etiam sub sigillo (ut jam innuimus) defectus naturales pœnitentis, v. gr., quod si surdus, balbutiens, pauper, ignarus, etc. quoties habetur eorum notitia ex confessione, ut dicunt communiter *Suar. Lugo*, *Busemb. Roncagl. Mazzot.*, *etc.* Et hoc etiamsi pœnitens exponeret tales suos defectus sine necessitate, sed solum ad meliorem suorum peccatorum explicationem, ut recte notant *Lugo*, *Salm. Croix*, *etc.*; secus autem, ut subjungunt communiter iidem auctores citati, si illorum manifestatio nihil ad confessionem referret; nam tunc non censetur pœnitens velle eos subjicere sigillo; imo etiamsi vellet subjicere, dico quod non posset; dum ille impertinenter eos manifestat (5). Quod dicunt *Lugo*, *Navar. Ronc. Mazzot.* et alii cum *Diana* (qui eam opinionem vocat communem, sed verum non est, ut videbimus) nec cadere sub sigillo defectus qui innotescunt ex ipsismet actionibus pœni-

(1) Lib. 6. n. 641. Dubit. 2. — (2) N. 637 ad II. — (3) N. 641. v. III. Pœnitentia. ad IV. — (4) N. 644. — (5) N. 642.

tentis, aut ex modo confitendi, verb. gr., quod sit rudis, balbutiens, aut naturæ impatientis, irresolutæ, etc., quia tunc (ut loquuntur) non est quod manifestantur, sed committuntur in confessione; *Spor. Tamb. Conc. Antoine*, *Renzi*, *etc.* refellunt, dicentes quod quoties ipsi percipiuntur causa peccatorum explicationis, propalatio eorum redderet odiosam confessionem; nec acquiescere valeo illi quod dicunt iidem auctores *Spor. Tamb. et Conc. cum Wigandt et Viva*, quod non adsit sigillum pro talibus defectibus, si a pœnitente referuntur, ita ut ex circumstantiis appareant communiter noti, quia tunc (ut dicunt) non præsumitur pœnitens eos narrare, nisi ut notos, dum recte dicit *Holzm.* eorum manifestationem posse aliquo modo retardare pœnitentes a confessione. Nihilominus hoc intelligitur tantum pro iis defectibus quorum manifestationem ex se ægre ferre potest pœnitens, ut esset dicere quod sit hebes mente, natura iracundus, rudis, incapax, pauper (si ille est civilibus natalibus); non vero cum sunt defectus qui rubori aut exprobrationi ei non sunt, ut est esse cæcus, surdus, mendicans et hujusmodi, et contra jam communiter innotescunt. Nec etiam puto licere plerumque, contra id quod dicit *Lugo*, manifestare peccata commissa a pœnitente dum confitetur, v. g., convicia illata ab eo in confessarium, et hujusmodi, quia in hoc indirecte manifestaretur aut absolutio denegata, aut aliqua vehemens objurgatio. Quod autem dicit *Roncagl.* quod si pœnitens communiter nosceretur nimis prolixus et molestus in confitendo, confessarius non frangit sigillum, si ab eo aufugeret, ut liberaretur ab illo tædio: hoc potest admitti, sed tantum quando communiter una simul ille pœnitens haberetur bonæ conscientiæ; secus autem dicerem, si adesse suspicio quod ejus conscientia sit gravata etiam culpis gravibus.

155. — Loquamur hic de illo casu facili eventu, sed qui apud auctore non invenitur discussus. Quæritur quid faciendum confessario, si qui confitendo confuse de materiis gravibus, et interrogatus a confessario d circumstantiis, et de habitu, cognosceretur esse surdus, dum non respondit aut respondit abs re; et contra confessarius ob adstantes non posset vocem elevare? Ego sic dico: Si circa principium confessionis animadvert pœnitentem esse surdum, tunc ei imponere debet ut tempore et loc opportuno redeat, cum non adsint qui eum audire possint; et interi potest circumstantibus indicare ejus surditatem, cum illa est communit nota. Sed si in progressu confessionis id animadverteret, tunc non pote confessarius elata voce ei imponere ut redeat, quia aliis suspicione ingereret illum de materia gravi confessum fuisse; ideoque in tali cas dicerem, quod confessarius cum peccata meliori modo quo possit, intell gere curaverit, absolutionem det pœnitenti absolutam, si probabiliter eu judicat dispositum; conditionatam, si de dispositione dubitat; et pœn tentiam in hoc casu debet adjungere levem, cum alii eam audituri sunt (1

156. — Tertio loco, adnotamus casus ex quibus non oritur obligat vel fractio sigilli. I. Cum confessio fuit ficta, aut pravo fine facta, v. g furandi, seducendi confessarium, aut ei illudendi. II. Si quis dicei aliquod, et se protestaretur id dicere sub sigillo confessionis, in h nunquam adest sigillum sacramentale, quia tale sigillum oriri nequ nisi a solo sacramento (2). III. Si confessarius dicit in gener confessionem fuisse de materia levi. Dico *de materia levi*, quia es

(1) Lib. 6. n. 644. v. Petes hic. — (2) N. 636.

fractio sigilli dicere eam fuisse de pluribus venialibus, aut nominare aliquam culpam, licet minimam, in particulari, cum in hoc sigillo non detur parvitas materiæ : ita communiter *Laym. Suar. Lugo, Salmanticens. etc.* (1). IV. Si laudat conscientiam pœnitentis; sed in hoc advertere debet, ne suspicionem det malæ conscientiæ aliorum qui eodem tempore forsan sibi confessi essent. V. Si dicit se aliquem confessum fuisse, modo pœnitens ei non vetuisset ne se proderet; aut modo ille clam ad confitendum non venisset, ut advertunt *Navar. Bus. Holzm. Sporer, etc.* VI. Si generaliter loquitur se audivisse tale quoddam peccatum in confessione, ita tamen ut moraliter non possit in pœnitentis cognitionem veniri; sed in hoc cæteroquin confessariis non modica cautio adhibenda est, præsertim loquendo in oppidis; quia sæpe ob circumstantias personæ aut oppidi, auditores facile possunt venire in cognitionem, aut saltem in suspicionem pœnitentis. VII. Si utitur notitia habita extra confessionem, modo non manifestet aliquam circumstantiam ex sola confessione cognitam. Et in hoc etiam caute procedendum est quia aliquando, si non est revelatio, saltem potest esse circumstantibus periculum scandali, cum apprehendere possint sic confessiones revelari (2). VIII. Si manifestat aliquid ex licentia pœnitentis, quod certe licitum est, ut docent *Nav. Laym. Lugo, Conc. Wigandt. Roncagl.* et alii communiter cum *S. Thoma* (3), *contra Sotum, Durandum*, et alios pauciores, qui dicunt non posse pœnitentes hanc dare licentiam; sed nos dicimus cum communi quod tale sigillum, sicut tantum in pœnitentium favorem impositum est, ita ipsi possunt removere. Advertendum tamen, quod ut confessarius uti possit tali licentia, debet esse 1. expressa, 2. omnino spontanea; unde non potest uti ea, qui unquam eam obtinuisset minis, aut metu reverentiali, ut esset si eam obtinuisset replicatis petitionibus, postquam pœnitens in principio renuisset eam dare. Quapropter semper consultum est, ut inducatur pœnitens ad loquendum extra confessionem de eo, quod patefacere debet. 3. Non sit revocata, quia pœnitens semper potest eam revocare : et idem puto currere, quando censetur pœnitens in alio casu, si adesset, fore ut eam revocaret, quia tunc uti tali licentia videtur fore ut redderet etiam odiosam confessionem. Advertendum hic cum *Henriq. Graffiis et Diana*, quod in dubio an confessarius necne locutus fuisset de licentia, potius credendum est confessario, quam pœnitenti, aut ejus hæredibus, v. g., quando confessarius ex licentia pœnitentis detegit restitutionem faciendam. Præterea advertendum interdum talem licentiam facto concedi a pœnitente, nempe cum ille ex se de rebus in confessione manifestatis loqui incipit, ut comm. docent *Tann. Bon. Suar. Conc. Antoin. Roncagl. Buf. Salm.* et alii cum *Lugo*, qui præterea advertit quod tunc perseverat jam judicium sacramentale, cum illa licentia censeatur moraliter conjuncta cum confessione facta (4). Jam dictum est *n.* 124. nunquam licitum esse monere pœnitentem, non petita ab eo licentia, de errore in confessione commisso. Licitum est tamen intra confessionem monere de omnibus defectibus commissis, et peccatis confessis etiam in præteritis confessionibus, ut communiter *Lugo, Salm. Wigandt, Conc. Antoin. Ronc. Spor., etc.* (quicquid dicant *Diana et Fagund.*) quia sæpe pertinet ad confessarii officium meminisse rerum præteritarum, quoties cen-

(1) Lib. 6. n. 640. — (2) N. 638. — (3) In 4. Dist. 21. q. 3. a. 2. — (4) Lib. 6. n. 651.

sentur prodesse pœnitenti. Ne quis dicat pœnitentem retinere jus sigilli etiam in nova confessione quam facit; imo dicendum est potius confessarium in actu confessionis habere jus dicendi quicquid prodest pœnitenti, et sciendi ea omnia quorum notitia potest inservire ad melius monendum pœnitentem (1). Et hoc dicunt etiam communiter præfati auctores licere confessario hoc facere immediate post absolutionem (2).

157. — Quarto loco notantur casus, quando læditur sigillum. Regula generalis est quod læditur sigillum, quoties utitur confessione, directe vel indirecte revelando peccatum, aut in pœnitentis gravamen. Sed descendamus ad casus particulares. I. Frangit sigillum, qui diceret se in tali monasterio audivisse peccatum grave cujusdam religiosi, aut diceret quod ibi committuntur peccata gravia, licet personam reticeret, quia tunc quilibet ejusdem monasterii damnum pateretur; ita communiter *Suar. Busemb. Diana*, *Concin. Castrop. Laym.*, *etc.* quicquid dicant *Escob. Henriq. etc.;* idem dicit *Diana cum Maldero*, si diceret se audivisse peccatum alicujus religiosi talis ordinis. Sed probabiliter huic contradicit *P. Conc.;* dum hoc dicere non censetur sigilli revelatio, nec gravamen pœnitentis, nam in quolibet ordine communiter adsunt religiosi pravi; modo illa non esset religio strictæ observantiæ (3). Dicit etiam *Diana* quod confessarius alicujus monasterii monialium scandalum afferret, si concionando nominaret defectus in confessione auditos. Sed hoc etiam intelligendum est cum grano salis, nempe in casu quo nominaret aliquam culpam particularem alicujus monialis, aut illius monasterii; secus autem si loqueretur in communi de defectibus qui communiter in omnibus monasteriis committi solent aut possunt; alias qui audit confessiones in monasteriis, nunquam posset ibi concionari; quod dicendum non est, et communiter oppositum fert usus, et constat ex *cap. Si sacerdos*, afferendo *num. seq.* (4).

158. — Quæritur autem an frangat sigillum qui diceret in tali oppido committi talia peccatorum genera, quæ ipse audivit in confessione? Negant *Navar. Ren. Fagund. etc.;* sed communissime et merito affirmant *Suar. Bonac. Tamb. Laym. Lugo*, *Con. Diana*, *Viva*, *Castrop. etc.*, si locus est parvus; quia tunc revelatio, cum redundaret in infamiam communitatis, redundaret etiam in gravamen pœnitentis. Secus autem si oppidum est magnum, et delicta sunt publica, ut dicunt iidem auctores *Lugo, Conc. Viva*, *etc. cum Petrocor. et Habert,* qui recte hoc permittunt tunc etiam concionatoribus, modo non manifestent vitia, contra quæ invehuntur, se audivisse in confessione; et modo non descendant ad circumstantias particulares, et disserant in generali, ut dictum est, *cap. Si sacerdos*, *de offic. jud. ord.*, ubi hoc habetur : « Si sacerdos sciat pro » certo aliquem esse reum alicujus criminis, vel sic confessus fuerit... » non debet eum arguere nominatim, sed indeterminate (5). » Dubium tamen restat quodnam oppidum dicatur parvum, et quodnam magnum. Ego sic dicerem, sicut aliorum etiam cœpi consilium : Ut dici possit, *Hic regnat*, v. g., *blasphemia*, requireretur ut oppidum constaret saltem tribus millibus personis circiter; sed minus si tantum diceretur, *hic committuntur multa peccata gravia*, quin nominentur in specie. Ut nominetur autem aliquod peccatum afferens infamiam (quod tamen

(1) Lib. 6. n. 653. — (2) N. 652. — (3) N. 654. v. Dubit. 2. — (4) N. 654. sub init. — (5) Ibid. v. Dubit. I.

esset etiam publicum), meo judicio requiritur ut oppidum sit valde populo frequens, v. g., 6 aut 7 millibus animarum. Si concionator vero haberet notitiam peccatorum extra confessionem, potest majore libertate loqui, sed pariter cautione utendum est, ne suspicionem revelationis ingeret illis qui ei confessi sunt (1).

159. — Frangit sigillum qui utitur notitia confessionis ad externam gubernationem in pœnitentis gravamen. Hoc est contra id quod scribit *Sambovius*, innixus multis auctoribus antiquis (*Adriant. Valent. cum S. Bonavent. et S. Thoma* (2). Sed Clemens VIII. decr. 1594. die 26 maii hoc prohibuit dicens : « Tam superiores pro tempore existentes, » quam confessarii qui postea ad superioritatis gradum fuerint promoti, » caveant diligentissime ne ea notitia quam de aliorum peccatis in con» fessione habuerunt, ad exteriorem gubernationem utantur. » Et licet hoc decretum fuerit editum tantum pro regularibus prælatis, recte tamen *Croix et Holzm.*, quicquid dicat *Habert*, tenent extendi etiam ad seculares, cum certe ratio currat etiam de ipsis, nempe quia alias confessio redderetur odiosa. Præterquam quod clarius hoc factum est ex alio decreto S. C. publicato ex mandato Innoc. XI. anno 1682, quo sequens propositio damnata fuit : « Scientia ex confessione acquisita uti licet, » modo fiat sine directa aut indirecta revelatione et gravamine pœni» tentis; nisi (hoc quod damnatum fuit) aliud multo gravius ex non usu » sequatur, in cujus comparatione prius merito contemnatur. » Deinde statuit : « Mandantes etiam universis sacramenti pœnitentiæ ministris, » ut ab ea (*doctrina*) in praxi deducenda prorsus abstineant. » Itaque ex præfato decreto vetitum est uti notitia confessionis in pœnitentis gravamen, licet ex non usu majus damnum ei eveniret. Hinc recte dicunt *Croix*, *Viva*, *Holzm. et Mazzot.* (contra id quod etiam dicit *Sambov. cum S. Anton.*) nunquam licere ex notitia confessionis removere indignum ex officio; aut ei negare suffragium ad electionem officii, aut beneficii, aut negare ei sacramenta, aut a servo auferre claves, aut præterita benevolentiæ communicatione privare, aut ei torvum oculum ostendere, claves arcæ abscondere, fores claudere (3). Ita nec etiam licitum est (nec clam) negare communionem pœnitenti, aut eum monere, postquam ei denegata fuit absolutio, ut diximus *n.* 124., et ut hic dicunt communiter *Tourn. Conc. Mazzot. Croix*, *Holzm.*, *etc.* contra *Petroc.* qui pro se citat *S. Bonavent. S. Thomam*, *S. Antonin.* et alios, qui olim tenebant posse negari; sed hodie oppositum certum est ex decret. Innoc. XI superius relato. Dicunt contra *Castr. Bonac. Habert. Antoine*, *Spor.*, *etc.* posse confessarium ex notitia confessionis cautiorem se reddere in custodiendis bonis, et in socordia sua removenda; modo non ingeratur suspicio peccati, nec adsit exprobratio aliqua pœnitentis; et huic adhæret *S. Thomas* (4), dicens : « Potest (confessarius) dicere » prælato, quod diligentius invigilet, ita tamen quod confitentem non » prodat. » Sed hæc omnia reprobat *P. Conc.* et non immerito, dum hæc in praxim deducendo difficulter quis evitare potest omne periculum revelationis aut gravaminis. Cæterum advertendum 1. regulam ab omnibus acceptam esse, etiam a *P. Concina*, licere uti notitia confessionis, quoties non subest nec gravamen, nec revelatio; unde bene potest con-

(1) Lib. 6. n. 654. v. Dubit. I. — (2) Suppl. q. 11. a. 1. ad 3. — (3) Lib. 6. n. 656. — (4) Suppl. q. 11. a. 1. ad 1.

fessarius ex illa mores suos componere, pro pœnitente orare, humanius cum eo tractare, casui studere, in interrogationibus se dirigere, aut instruere, aut alios monere in generali, ab aliquo damno cavere (1). Et ita etiam dicimus quod sublato periculo revelationis aut gravaminis, confessarius sciens pollutam esse ecclesiam, potest, imo debet abstinere a celebratione, ut dicunt *Lug. Aver. Tamb.* contra *Coninch. Sporer, Silvest., etc.* (2). Advertendum 2. quod si quis prætenderet beneficium, et superior extra confessionem sciret ipsum esse indignum propter aliquem defectum ætatis, aut scientiæ, etc. non solum potest, sed etiam debet ei denegare suffragium, licet ex confessione cognovisset aliquod ejus crimen, ut dicunt *Merb. Nat. de Alex. et Petroc. cum S. Thoma* (3). Nec obstat quod pœnitens tunc posset suspicari ex confessione ei denegari beneficium, quia licet adsit obligatio vitandi rationabiles suspiciones, non autem suspiciones et conjecturas leves et irrationabiles quas facile callidi suspicantur, ut docent *Lugo, cum Medin. Cast. Scot. et Croix, cum Gob. Tamb. Gorm. et S. Thoma* (4), qui dicit : « Si amotio subditi » ab administratione possit inducere ad manifestandum peccatum in » confessione auditum, vel ad aliquam (*nota*) probabilem suspicionem » habendam de ipso, nullo modo prælatus deberet subditum remo- » vere (5). »

160. — Dicit *Roncaglia*, et merito, quod si confessarius cognoverit ex confessione aliquem esse malæ conscientiæ, non potest ideo (sine alia causa sufficienti) se excusare ab eo audiendo, si ille iterum redit ad confitendum, quoties ex excusatione alii ingeret suspicionem; secus autem dicendum, si confessarius esset solus, et aliquo prætextu abiret, aut se excusaret ne eum audiret. Sed huic ultimo acquiescere nequeo, quia talis fuga aut excusatio redderet confessionem odiosam tam pœnitenti, quam aliis in genere; nam si fideles scirent confessarios ex notitia confessionis posse prætextus fingere ut eos aufugiant, hoc eis occasio esset ut confessionem odio haberent. Unde dico quod in tali casu confessarius tunc tantum potest pœnitentem non audire, cum jam prius ex alio motivo statuerat aliam non excipere confessionem (6).

161. — Quæritur 1. an confessarius possit se cavere ab aliquo damno sub aliquo prætextu, si cognosceret ex confessione sibi parari insidias in vitam et bona? Si abest revelatio sigilli et pœnitentis gravamen, procul dubio potest; sed dubium restat utrum possit, quando ex confessarii actionibus insidias parantes argumentari possent confessionem factam a complice de insidiis paratis? Permittunt *Castropal. Wig. Laym. Petroc., etc.* quia tunc, ut dicunt, confessarius non revelat peccatum confessum, sed tantum confessionem peccati factam. Sed merito negant *Lugo, Sanch. Ronc. Salm. Mazzot., etc.* quia tunc semper intervenit revelatio indirecta, dum, talibus circumstantiis positis, non tantum revelatur confessio, sed indirecte etiam peccatum confessum, aut saltem præbetur rationabilis suspicio.

162. — Quæritur 2. an cum confessarius requisitus est de schedula confessionis, possit eam exhibere pœnitenti non absoluto? Diversæ adsunt sententiæ, sed communior et probabilior cum *Laym. Ronc. Croix, Spor. Elbel, Holzm., etc.* (contra *Bonac. et Lugo*) ita distinguunt : Si

(1) Lib. 6. n. 657. v. Communiter. — (2) N. 660. — (3) In 4. d. 21. q. 3. a. 1. ad 4. et vide lib. 6. n. 657. v. Si verò. — (4) Quodlib. 5. a. 13. — (5) Lib. 6. n. 661. — (6) N. 659. v. Notand. sub fin.

schedula loquitur de sola confessione, illa non debet negari, quia si negaretur, ex una parte revelaretur pœnitentis indispositio; ex alia, si concederetur, non jam testificaretur absolutio data, sed tantum confessio facta quæ jam revera facta est. Secus autem, si confessarius deberet scribere schedulam, quod pœnitens sit absolutus; quia tunc non obstat sigillum, cum mendacium juxta omnes sit intrinsecè malum, et in nullo casu dicendum est. Attamen si schedulæ essent jam impressæ, et ibi assereretur etiam absolutio data (quod a prælatis permitti nunquam deberet), tunc mihi videtur probabile cum aliis (quos consului) licite posse eam præberi etiam non absolutis, saltem cum palam eam petunt, quia tunc confessarius nec dicit nec scribit aliquod mendacium, sed tantum facit illam actionem præbendi schedulam, quam cæteroquin negare non potest, quin pœnitentis indispositionem manifestet (1).

163. — Quæritur 3. an confessarius possit vitare pœnitentem qui ei minatur mortem, ob absolutionem quæ ei denegatur? Respondetur cum *Lugo et Ronc.* quod bene potest ab eo aufugere, quoties non datur aliis suspicio denegatæ absolutionis; nam illæ minæ jam non sunt confessio, aut peccata narrata in confessione, sed sunt peccata commissa intra confessionem. Quod si non posset aufugere quin suspicionem istam ingerat, tunc pro absolutione recitare potest aliquam orationem. Nec obstat dicere quod ista videretur simulatio administrationis sacramenti, quia tunc eveniret simulatio, quando diceret illam orationem, ut crederetur absolutio; secus vero cum profert tantum ut liberetur ab illa vexatione. Posset etiam, ut dicit *P. Cardenas,* ut liberaretur a vexatione proferre formam ita : *Ego te non absolvo*, prolato verbo *non* submissa voce : vide dicenda infra *Append.* 3. *de Exam. n.* 16 (2).

164. — Quæritur tandem 4. an liceat in hac materia sigilli uti opinione probabili? *Gobat*, *Croix*, *Diana*, *etc.* dicunt tantum expedire ut teneantur opiniones quæ magis favent sigillo; sed melius dicit *P. Viva,* non licere uti scientia acquisita per confessionem, nisi quando moraliter certum est, aut saltem probabilissimum (adeo ut oppositum non sit probabile) non adesse aliquam fractionem sigilli, aut aliquod gravamen pœnitentis. Et duplici ratione hoc asserit; primo quia sic requirit reverentia debita sacramento; sed hæc ratio sufficienter non convincit, dum dicunt multi graves auctores, *Pontius*, *Sanch. Salon. Vasq.*, *etc.,* non deberi majorem reverentiam quam probabilem tam præceptis divinis, quam sacramentis. Secundo propter periculum gravaminis pœnitentis, quia etiam gravamen probabile odiosam reddit confessionem. Hæc ratio est valde fortis, et effecit ut a prima sententia ad hanc venirem : quandoquidem ex una parte non licet uti opinione probabili in præjudicium juris certi quod possidet proximus, ut jam dictum est supra *tract.* 1. *n.* 21. ex alia parte certum est quod pœnitens possidet jus ne gravetur ex sua confessione; quare non licet confessario uti aliqua opinione, quæ potest afferre probabile gravamen pœnitenti (3).

CAPUT IX.

DE SOLLICITATIONE IN CONFESSIONE.

165. Bulla Gregorii XV. — 166. Punct. I. Claus. I. *In actu, etc.* — 167. Claus. II. *Sive ante, etc.* — 168. Claus. III. *Occasione confessionis.* — 169. *Prætextu confessio-*

(1) Lib. 6. n. 639. — (2) N. 649. — (3) N. 653.

165. — Ex bulla Greg. XV. tenentur confessarii ad monendos pœnitentes de obligatione denuntiandi episcopis illos sacrilegos confessarios qui eos ad turpia sollicitassent. Primum omnium juvat hic adnotare verba præfatæ bullæ, anno 1622. « Omnes sacerdotes, tam seculares » quam regulares, qui personas, quæcumque illæ sint, ad inhonesta » inter se, sive cum aliis quomodolibet in actu sacramentalis confes» sionis, sive ante, sive post immediate, seu occasione, vel prætextu » confessionis, etiam confessione non secuta, sive extra confessionis » occasionem in confessionario, aut in loco quocumque ubi confessiones » audiuntur seu ad confessionem audiendam electo, simulantes ibidem » confessiones audire, sollicitare vel procurare tentaverint, aut cum eis » illicitos et inhonestos sermones sive tractatus habuerint. » Et inde subjungitur : « Mandantes omnibus confessariis, ut suos pœnitentes, quos » noverint fuisse, ut supra, ab aliis sollicitatos, moneant de obligatione » denuntiandi sollicitantes, seu tractantes, etc. inquisitoribus et locorum » ordinariis. »

PUNCTUM I.

EXPENDUNTUR CLAUSULÆ APPOSITÆ IN BULLA GREGORII.

166. — Clausula I. *In actu sacramentalis confessionis* Ad hoc sufficit ut confessio inchoata sit, licet non perfecta. Et hic nota denuntiandum esse confessarium qui intra confessionem daret chartam pœnitenti in qua ad venerea eam incitaret, ut habetur ex propositione 6 damnata ab Alexandro VII; idem currit si in confessione diceret pœnitenti ut exspectet domi : aut si interrogasset ubi habitet, et deinde ad eam accederet et sollicitaret, quoties ex circumstantiis dignosceretur quod interrogatio facta sit fine sollicitationis ; ita recte dicunt *Bonac.* et *Bordon.* (1).

167. — Clausula II. *Sive ante, sive post immediate.* Illud *ante immediate* intelligendum est ita stricte, ut nullum intercedat intervallum inter sollicitationem et confessionem, ut communiter dicunt *Bos. Passer.* et *Delben. apud Ronc.* Si autem dum mulier ante sedem confessionalem confessura manet, confessarius non casu, sed ex proposito manibus aut pedibus eam tangeret, certe denuntiandus esset. Si vero confessarius eam sollicitasset occasione quod pœnitens petiisset ab eo confiteri, dicimus cum *Bordon.* (contra *Salmanticences*) non propter hanc clausulam denuntiandum eum esse, sed per clausulam III. *Occasione confessionis*, quoties confessarius uteretur illa petitione ad eam sollicitandam; secus vero cum uteretur ea tantum ad colloquendum, et deinde tentatus sollicitasset (2). Pariter illud *post immediate* intelligitur quando nulla alia intermedia actio, ut communiter *Salm. Potesta.*

(1) Lib. 6. n. 676. — (2) N. 677.

Hurtad. Peyr., etc. Hinc dicit *Potestas*, quod cum pœnitens jam discessisset a confessionali, et hic postea eam sollicitaret, non est denuntiandus; sed si immediate post confessionem ei diceret : *Exspecta paulisper*, et post aliquod intervallum (non autem die sequenti) accederet, et eam sollicitaret, tunc denuntiandus est, licet in principio de alio negotio tractaret, quia tunc ille tractatus prudenter præsumitur fictus. Nihilominus quidam doctor hoc negabat, et non abs re, si illud negotium, de quo in principio loquitur confessarius, esset magni momenti, et prætextus non appareret. Procul dubio denuntiandus est, si diceret pœnitenti : *Hodie me exspecta domi tuæ*, et postea nulla occasione negotii magni momenti eam sollicitaret. Idem currit, si statim a confessione in aliquem locum secretum conduceret. Idem, si immediate post confessionem illa accedente ad sibi deosculandam manum, ipse malitiose adstringeret manum illius (1).

168. — Clausula III. *Occasione, vel prætextu confessionis. Occasione* intelligitur quando confessarius invitat pœnitentem, vel pœnitens confessarium ad veram confessionem : *prætextu* vero ad confessionem fictam. Et I. in quantum ad *occasionem*, si confessarius requisitus a pœnitente ad excipiendam ejus confessionem, sermonem alio diverteret, et eam sollicitaret, jam ex hac clausula denuntiandus est, licet non adhuc in confessionali sedisset, nec mulier genuflexisset, ut dicunt communiter *Castrop. Salm. Ronc. et Potestas* (2). Idem hoc currit, licet mulier peteret crastino confiteri, ut recte dicunt *Conc. et Mazzot.* contra *Quarti et Leand.* Nec obstat dicere quod talis sollicitatio non est proxima ad confessionem, quia jam verificatur quod sit prætextu confessionis (3). An autem denuntiandus sit confessarius quia ob peccatum auditum a pœnitente postea accedit domum ejus ad ibi eam sollicitandam : negant *Nav. Trullenc. Salm., etc.*, quia tunc (dicunt) confessarius non utitur occasione confessionis, sed tantum notitia in confessione habita. Sed probabilius affirmant *Ronc. Conc. Mazz. Potestas, Bordon. Lezan.*, quia revera tunc jam occasione confessionis sollicitat, cum sollicitatio impulsum habeat a confessione : et rationabiliter præsumitur confessionis notitia ad sollicitationem usum fuisse, cum, audita mulieris fragilitate, interrogat, v. g., de ejus habitatione, si ibi sola moretur, etc., aut (ut dicit *P. Conc.*) si confessarius cum tali pœnitente nunquam antea familiariter usus esset; et postea cognita ejus levitate, accederet sollicitaturus, aut litteris sollicitaret, aut requisitus de confessione, promitteret se eam auditurum, modo illa pravo suo desiderio consentiat (4).

169. — II. In quantum *ad prætextum* confessionis, certe denuntiandus est confessarius qui prius exposceret pœnitentem an velit confiteri, et postea eam sollicitaret, ut recte dicunt *Conc. Roncaglia, Bordon. et Mazzot.* Secus vero qui licentiam a superiore peteret ut in domum mulieris se conferat prætextu confessionis, sed finis esset eundi ad eam tentandam, ut recte dicunt *Salm. Ronc. Bord. et Tancred.*, quia tunc confessionis prætextus non est respectu pœnitentis, sed superioris. An debeat denuntiari confessarius qui cum pœnitente convenit ut se infirmam simulet, et prætextu confessionis ad se eum advocet; affirmant *Fagund. Mazz. Conc., etc.* Sed communius et probabilius negant *Ronc. Escob.*

(1) Lib. 6. n. 677. — (2) N. 678. — (3) Ibid. Dubit. 1. — (4) Ibid. Dubit. 2.

Bord. Diana, *Leand. Trull.*, *etc.*, quia non est quod tunc fiat sollicitatio prætextu confessionis, sed sub tali prætextu exsecutioni mandatur eorum indigna conventio; adeoque prætextu non inservit ad sollicitandum, sed ad domesticis illudendum, ne de malo suspicentur. Tanto minus mulier teneretur ad denuntiandum, si illa prætextu confitendi confessarium sollicitaret, et ille consentiret. Secus autem esset si confessarius mulierem sollicitasset, licet extra confessionem, sed illa repugnante ob timorem ne videretur, confessarius ei insinuaret ut se simulet ægrotam, et tali prætextu illum ad se advocet; quia tunc recte verificatur quod prætextus confessionis sit motivum quo ille ad sollicitandum pergat, et consensum mulieris obtineat. Ita etiam puto denuntiandum fore confessarium vocatum a matre ad audiendam confessionem filiæ, et ille sub tali prætextu accedit ad colloquendum cum filia pravo fine, et eam sollicitat. Ita etiam censeo denuntiandum esse eum qui vocatur ad absolvendam mulierem sensibus destitutam, et ille sub tali prætextu, sive occasione, accedit ad eam, et inhoneste eam tangit. Idem dicendum cum *Escob. et Diana* de confessario qui in confessionali, aut in alio loco electo ad audiendas confessiones, pro audienda confessione, ut simulat, sollicitat pœnitentem (1).

170. — Clausula IV. « Extra confessionis occasionem in confessionario, aut in loco quocumque, ubi confessiones audiuntur, seu ad » confessionem audiendam electo, simulantes ibidem confessiones audire, » sollicitare, vel provocare tentaverint, aut cum eis illicitos et inho- » nestos sermones, sive tractatus habuerint. » Notant *Escob. et Ronc.* quod illud *simulantes ibidem confessiones audire*, intelligitur quando tam mulier simulat confiteri, quam confessarius audire confessionem, inferentes id ex verbo *simulantes* quod comprehendit utrumque. Sed melius dicunt *Castropal. Trullench. Fagund. et Diana*, quod ut denuntiandus sit, sufficit quod confessarius maneat in confessionali, ut in alio loco electo ad audiendas confessiones, et ibi muliere genuflexa ipse eam sollicitet; nam tunc facto ipso confessarius jam simulat confessionem, dum ita sufficienter efficit ut adstantes credant quod mulier confiteatur. Secus autem esset, si extra confessionalem sedem eam sollicitaret, dum illa sistit, aut sedet (2). Dictum est *extra confessionalem;* sed hic suboritur aliud dubium, an sit denuntiandus qui sollicitat, aut tractat de turpibus in confessionario, confessionem non simulando? Negant *Castr. Escob. Ronc. Salm.*, *etc.* ratione ducta ex verbis in bulla : « In confes- » sionario, aut in loco quocumque electo, simulantes ibidem confessiones » audire. » En igitur (dicunt) quod præter confessionarii locum requiritur etiam simulatio. Sed probabilius dicimus cum *Potestate*, *Diana*, *Conc. et Mazzot.* quod si confessarius sollicitat extra confessionarium, tunc, ut denuntiandus sit, requiritur simulatio confessionis; sed si ille sollicitat in confessionario, sufficit ut adsit solus tractatus inhonestus. Et hoc probatur ex decr. Pauli V, 10 julii 1614, quo præcepit procedi in confessarios, « qui tractant cum mulieribus in confessionali, extra occa- » sionem confessionis, de rebus inhonestis. » Itaque juxta hoc decretum non requiritur jam aliqua simulatio. Opponitur quod hoc decretum jam moderatum sit a Greg. sua bulla; sed respondetur quod nullum decretum censetur revocatum, nisi subsequens sit omnino oppositum, adeo ut non possit aliter explicari; sed hic recte potest explicari bulla

(1) Lib. 6. n. 679. — (2) N. 680.

Gregorii, quod simulatio non requiritur respectu confessionarii, sed alterius loci ad confessionem electi, dum verba *simulantes ibidem*, apposita sunt immediate post verbum *electo.* Additur quod juxta aliud decretum inquisitionis rom. relatum in opere, præcipitur denuntiatio omnium illorum, « qui abusi sunt sacramento pœnitentiæ, confessionem, » aut confessionarium adhibentes ad fines inhonestos (1). »

PUNCTUM II.

QUI DENUNTIARI DEBENT.

171. — Hodie ex bulla *Sacramentum*, Bened. XIV, 1741 (quicquid ante illam dixerint nonnulli auctores), omnino denuntiandi sunt confessarii sollicitantes, 1. licet jurisdictione privati sint; 2. licet sollicitatio fuerit mutua; 3. licet pœnitens consenserit (et hic advertendum quod, juxta decretum relatum in opere (2), pœnitens quæ consentit non tenetur delictum suum aperire, imo super illud nec debet interrogari). 4. Licet sollicitatio multo abhinc tempore evenerit (3). Item ex bulla Gregorii XIII denuntiandus est laicus qui se simulat confessarium et sollicitat (4). Insuper denuntiandus est confessarius sollicitans, licet de tali delicto aliunde fuerit accusatus, convictus, et in eum animadversum sit, ut recte dicunt *Bonac. Diana, Salm. etc.*, contra aliquos (5). Præterea procul dubio denuntiandus est qui pœnitentem sollicitat ut ipsa seducat aliam ad secum peccandum; et hoc tum ratione decreti allati, *n.* 170. *in fin.*, tum ex bulla Greg. qui imponit denuntiandos omnes qui *in confessione personas ad inhonesta inter se, sive* (nota) *cum aliis quomodolibet... sollicitare... tentaverint.* Et idem currit si confessarius in confessionali tractaret ut pœnitens cum alio peccaret, uti constat ex præfata bulla *Sacramentum*, ubi imponitur denuntiatio, licet *sollicitatio*, non pro seipso, sed pro alia persona peracta fuerit (6).

172. — Contra, non adest obligatio denuntiandi, 1. confessarios qui sollicitant ad alia peccata non inhonesta, ut communissime et recte dicunt *Castr. Bon. Holzm. Ronc. Mazzot., etc.*, contra paucos; quia talis obligatio nullibi expressa legitur. Nec obstant verba bullæ, *illicitos et inhonestos sermones, sive tractatus*, adversarii opinionem suam firmando super verbo *illicitos*, quia respondetur quod utrumque verbum *illicitos et inhonestos* ad idem refertur, sicut apparet ex contextu totius bullæ (7). 2. Defunctos, nam pro ipsis omnino cessat finis tam emendationis quam animadversionis (8). 3. Pœnitentes qui sollicitant in confessione, ut communiter docent doctores contra *Caramuel*, me quidem admirante; nam aliis est ita benignus, ne dicam laxus, et hic tam severus, sed præter rationem, dum pro legibus pœnalibus regula communis est quod illæ non se extendunt ad casus similes. Neque hic certe eadem currit regula de pœnitentibus ac de confessariis; propter multa motiva quæ patent, et præcipue propter suspicionem quæ intervenire posset revelationis sigilli, si confessarii denuntiassent pœnitentes (9).

173.—Sed quæritur 1. an mulier quæ sollicitavit confessarium, teneatur illum denuntiare, si ipse consensum præstitit. Affirmant *Ronc. Felix, Potestas, Salm. Mazzot., etc.*, dicentes quod ex bullæ sensu debet imponi pœnitentibus denuntiare non tantum confessarios sollicitantes,

(1) Lib. 6. n. 680. v. Dixi. — (2) N. 681 et 700. — (3) N. 687. Quær. IX. — (4) N. 688. — (5) N 687 — (6) N. 691. Quær. XIII. — (7) N. 684. — (8) N. 692. — (9) N. 689.

sed etiam illos qui in confessionali habent tractatus turpes. Sed negant *Bon. Castrop. Hurtad. del Ben. Trull.*; et *Diana* vocat hanc opinionem probabilem et tutam; et adhæret etiam *Ronc.* dicendo cum *Bordon.* quod per tractatum inhonestum intelligitur ille cujus auctor est confessarius; sed ratio quæ mihi validior pro hac tuenda sententia videtur, est quod in bulla Gregorii illis solis pœnitentibus debent confessarii imponere onus denuntiationis, *quos noverint fuisse ab aliis sollicitatos.* Pœnitentes sollicitantes dici non possunt sollicitati; unde ex verbis bullæ videtur deduci quod mulier sollicitans potest, si vult denuntiare confessarium, sed ad id non tenetur : tum quia in eo casu faciliter se exponit periculo ne infamia propria manifestetur a confessario denuntiato, tum quia non præsumitur pontifex voluisse imponere mulieri quæ sollicitavit confessarium, onus tam grave ut ipsamet debeat eum accusare, ideoque pontifex expressit illa verba, *quos noverint sollicitatos.* Quidam dicere voluit hanc opinionem postea fuisse reprobatam a Benedicto XIV, in bulla *Sacramentum;* sed perperam hoc venditat, dum pontifex nihil aliud dixit, nisi quod debeat denuntiari, *licet sollicitatio inter confessarium et pœnitentem mutua fuerit.* Sed magni interest mutuam sollicitationem inter et illam pœnitentis, cui confessarius consentit, dum doctores recte distinguunt primum a secundo casu, ut videre est apud *Potest.* (1), ubi dicunt sollicitationem mutuam evenire, cum confessarius sollicitatus a pœnitente ad unam inhonestatis speciem, ipse sollicitat eam ad aliam, ut dicetur numero sequenti; aut cum confessarius sollicitatus in principio dissentit, aut sermonem alio divertit, et postea aliquo intervallo elapso eam sollicitet; et in his casibus mutuæ sollicitationis, dicebant plures auctores *Castrop. Peyrin. et Acuna*, quod non aderat obligatio denuntiationis : sed hæc opinio est illa quam damnavit Benedictus. Et merito, nam in talibus casibus jam verificatur quod pœnitens vere sollicitata fuerit; sed in nostro casu quando confessarius simpliciter consentit, non verificatur, nec potest dici mulier fuisse sollicitata. Quando autem confessarii cooperatio dicenda sit vel simplex consensus, aut etiam sollicitatio, hoc pendet a circumstantiis, a discursu et facto, quæ inter ipsum et pœnitentem intercedunt (2).

174. — Quæritur 2. an denuntiandus confessarius qui sollicitatus ad copulam, divertit ad tactus? Affirmant *Salm. Leand. et Diana*, sed probabiliter negant *Cast. Escob. Hurtad. Trull., etc.* Ratio, quia mulier ad copulam sollicitans virtualiter provocat eum ad tactus, qui in copula continentur, atque ordinarie ad copulam præmittuntur; unde tunc vere accidit quod confessarius (ut mox supra dictum est) non sollicitat, sed sollicitatus consentit. Secus tamen (ut recte aiunt *Castrop.* et alii) dicendum, si ille sollicitatus ad fornicationem, diverteret ad sodomiam, vel contra; quia istarum turpitudinum una non continetur in alia (3).

175. — Quæritur 3. an debeat denuntiari confessarius sollicitans jam emendatus? Negant *Sotus, Mol. Lugo, Castrop. Sor. Escob. Fagun. Trullen. Hurt., etc.*, et hæc opinio probabilis appellata est a *P. Viva*, et ab *Instructore, etc.* Ratio est (ut dicunt), quia tunc cessat finis principalis denuntiationis, qui est emendatio rei. Dicunt autem signa emendationis esse, 1. si multo abhinc tempore non amplius mulierem tentavit, licet hæc pluries ad eum regressa esset. 2. Si per tres annos

(1) Tom. 2. de Denunc. n. 581. — (2) Lib. 6, n. 681. — (3) N. 682.

bene vixit. 3. Si religiosus factus est. 4. Si habetur pro viro rectæ conscientiæ, et vix semel atque iterum in id prolapsus sit, aut si senex factus est, aut si post sollicitationem statim se pœnituit. Advertit tum *P. Viva* ea signa non sufficere, nam ipsa debent emendationis judicium moraliter certum constituere. Sed hoc non obstante, ego cum *Suar. Azor. Salm., etc.*, judico absolute probabiliorem sententiam oppositam, nempe quod etiam emendati denuntiandi sunt, quia Ecclesia in tali delicto non solum requirit rei emendationem, sed etiam animadversionem, ad aliorum exemplum (1).

PUNCTUM III.

QUIS TENETUR AD DENUNTIANDUM.

176. — Antequam ad punctum descendamus, tria notabilia advertere oportet; primum quod pœnitentes sollicitati absolvi nequeunt antequam fiat denuntiatio; et si forte justo detinentur impedimento, debent saltem promittere quam primum id se esse facturos. Notanda sunt verba bullæ *Sacramentum* Benedicti XIV, ubi clarius id exprimitur : « Caveant » diligenter confessarii ne pœnitentibus quos noverint jam ab alio sollicitatos, sacramentalem absolutionem impertiant, nisi prius denuntiationem ad effectum perducentes, delinquentem indicaverint competenti » judici, vel saltem se, cum primum poterunt, delaturos spondeant » atque promittant (2). » Sed hic dubitatur an pœnitens qui personaliter non potest denuntiare, teneatur id facere per litteras aut per alios? Affirmant *Salm.* et huic opinioni adhæreo ego etiam cum *Viva et Ronc.* (quicquid dicant alii), quoties moraliter non adsit periculum infamiæ : quia pœnitens tenetur tali debito ; modo quo potest, satisfacere ; unde si personaliter non potest, tenetur saltem per litteras. Nec obstat quod dicetur *tract.* 20. *n.* 44 ; nempe quod si pœnitens habens casum reservatum est impeditus ut se præsentet superiori, non tenetur per epistolam : quia ibi obligatio est adeundi personaliter superiorem, ut ab eo recipiat monitionem : sed hæc obligatio, juxta verba pontificis, est ut tantum prælato indicet, delinquentem, ut remediis opportunis damno, quod ille afferre potest, consulat (3). Hæc autem denuntiatio per litteras, si episcopo eam deferre nolit, potest mitti Romam. Confessarius autem, si ipse denuntiationem ex auctoritate episcopi excipere velit, si eam nequit scribere, satis erit ut prælatum certiorem faciat de confessarii nomine, et de qualitate sollicitationis, quin mentionem faciat de consensu vel dissensu a pœnitente præstito. Dictum est *si eam excipere velit.* Cæterum advertunt *Viva*, *Tamb. et Ronc.* non expedire in praxi ut confessarius hoc sibi onus suscipiat hujusmodi denuntiationes afferendi, nisi cum in aliquo casu raro observasset nullum aliud remedium suppetere quo damno communi prospici possit (4). Dicunt præterea *del Bene et Instr. etc.*, quod si mulier valde repugnaret episcopum adire, potest illa alium exspectare confessarium, qui velit denuntiationem referre episcopo, si præsens confessarius id facere recusat. Et eo casu quo pœnitens induci non posset ad denuntiandum etiam per confessarium, refert *P. Mazzot.* decretum ubi dictum est quod tunc recurrendum est ad sedem apostolicam pro opportuno remedio, et

(1) Lib. 6. n. 686. — (2) N. 695. — (3) N. 699. — (4) Ibid. v. Advertunt.

interim non absolvatur; et testatur idem auctor quod aliquando sedes apostolica in casu magni ruboris aut alicujus vani timoris, pro illa vice a denuntiationis onere liberavit (1).

177. — Secundo advertendum est quod pœnitens qui, cum posset, non denuntiat intra mensem (qui computatur a die quo obligatio advertitur), incurrit excommunicationem ipso facto (2). Sed hic dubitatur an illa denuntiatione exsecuta, possit absolvi ab excommunicatione a quocumque confessario? Negant *Salm. Diana*, *Mazzot., etc.* Sed affirmat probabiliter doctissimus *Christianus Lupus*, cui adhæret *Ronc.* dicens quod reservatio hujus censuræ durat usquedum durat contumacia; et hoc recte confirmatur ex verbis decreti relati in opere (3), ubi dicitur quod pœnitens non potest absolvi ab excommunicatione, *se prima non avra soddisfatto al suo obbligo* : infertur igitur quod cum satisfecerit suo muneri, potest absolvi. Contra vero hic advertendum quod si quis injuste accusaret, sive cooperaretur ad accusandum de sollicitatione aliquem sacerdotem innocentem, incurreret reservationem papalem, sed absque censura, prout dictum est *num.* 129 ex bulla *Sacramentum* Benedicti XIV, ubi dicitur : « Quæcumque personæ quæ execrabili » hujusmodi flagitio se inquinaverit, vel per seipsam innocentes con- » fessarios impie calumniando, vel scelestе procurando ut id ab aliis » fiat, impiis suasionibus, aut promissis, aut blanditiis, aut minis, aut » alio quovis modo, etc. » Advertunt tamen *Salmant.* (4), id intelligi de suasione efficaci, ita ut ipsa sit causa injustæ damnationis secutæ. Adduntque (5) intelligi, nisi suasio ante exsecutionem denuntiationis efficaciter revocetur.

178. — Tertio animadvertendum est quod licet monitio denuntiationis, quæ imponenda est, profutura non sit, etiam facienda est, ut scite advertit *Pater Ronc.*, tum quia hic agitur de damno communi, juxta dicta *n.* 116, tum quia in bulla Gregor. obligatio non est imposita pœnitentibus, sed confessariis, ad admonendos sollicitatos, ut denuntient, etc. (6).

179. — Hinc notandum primo quod denuntiatio facienda est a pœnitente, licet ille sollicitationem probare non possit, ut recte dicunt *Castr. Bord. et Bannez*, et opinio opposita, quam pauci tenent, videtur utique reprobata per propos. 5. damnatam ab Alex. VII (7). 2. Recte asserunt *Suar. Castr. Salmant.* et alii communiter, denuntiationem non tantum faciendam esse a pœnitentibus sollicitatis, sed etiam ab unoquoque qui id sciat, modo id sciat a personis fide dignis, ut exprimitur in decreto (8), ubi dicitur quod denuntiandi in fine sunt omnes illi de quibus notitia habetur pœnitentiæ sacramento se abusos fuisse. Et hoc currit, licet sollicitatio sciretur sub secreto naturali, ut recte dicunt *Escob. Castr. Trull. Salm., etc.*, quia nulla adest obligatio servandi secretum etiam promissum cum juramento, quando alioquin adest damnum commune, excepto casu, si secretum sit manifestatum ad consilium capiendum. 3. Procul dubio facienda est denuntiatio, licet occulta sit sollicitatio; ita communiter *Salm. Ronc. Fill. Trull. Bannez, etc.*; nec obstat dicere leges pœnales esse stricte interpretandas, quia talis regula non currit in casu (ut esset noster) quo si teneretur stricta obligatio, lex inutilis redderetur.

(1) Lib. 6. n. 699. v. Dicunt autem. — (2) N. 693. — (3) Ibid. v. An autem. — (4) Salm. Append. tr. de Bulla Cruc. c. 6. n. 251 et 252. — (5) Ibid. cit. n. 252. in fin. — (6) Lib. 6. n 694. — (7) N. 695. — (8) Ibid. in fin.

PUNCTUM IV.

DE SOLLICITATIONIBUS DUBIIS.

180. — Quæritur primo an cum sollicitatio est dubia, denuntiatio facienda sit? Distinguere oportet: si factum aut dictum fuit certa sollicitatio, et tantum dubitatur de sollicitante, tunc denuntiatio certe facienda est, ut superior saltem de persona inquirere possit. Superiori tamen abstinendum est ab inquirendo, si ei facile non est se certum reddere de persona, ad evitandum periculum infamia notandi aliquem innocentem. Quod si persona est certa, et tantum dubitatur utrum dictum aut factum sit vera sollicitatio, tunc communius et probabilius dicunt *Ronc. Conc. Potestas*, *Bonac. Salm. etc.*, *cum Instructore pro Confess.*, non adesse obligationem denuntiandi; ita ex *Reg.* 49. *Jur. in* 6. *In pœnis benignior interpretatio facienda;* tum quia in dubio nemo fama sua privandus est; tum quia denique delicta dubia non sunt dicenda delicta (1). Excipitur tamen primo, nisi vehementia indicia essent (v. g., de prava vita, aut mala fama confessarii) quæ moralem certitudinem formarent, ut dicunt *Ronc. Conc. Boss. Instructor*, *etc.* Excipitur 2. *cum Bon. Aeun., etc.*, si verba de se sollicitationem præ se ferrent, licet dubitaretur de intentione, dum præsumptio intentionis accipienda est juxta verborum proprietatem. Secus autem si in oppositum adesset præsumptio fraudis; puta si mulier aut ejus conjuncti cum confessario aliquam habuissent contentionem, aut si illa esset aliquantum mente hebes (2). In casu vero quo indicia alicujus essent momenti, licet non sufficientia ad certificandum denuntiationis debitum, conveniret ut saltem certior fieret superior, ad hoc ut in posterum se dirigere possit.

181. — Quæritur 2. an denuntiandus sit confessarius qui, dum pœnitens confitetur, ejus pulchritudinem laudat? Alii affirmant, alii negant; sed melius incedit *Escob.* qui dicit in hoc considerandas esse circumstantias, et præsertim discursus qui in confessione tenebatur. Dicunt alii denuntiandum esse confessarium, qui colloquens cum serva in confessione, laudat dominam, ut illi hoc referat; et idem dicunt si donum grande et insolitum daret pœnitenti. Sed nos dicimus etiam attendendas esse circumstantias, v. g., si pœnitens est pauper, si est conjuncta, si illa prius alio dono confessarium donavit, etc. (3).

182. — Hic nonnullos casus particulares referemus in quibus doctores censent denuntiandum esse confessarium. Primo, si confessarius diceret pœnitenti: « Ego te ducerem in uxorem, si essem secularis; » ita *Salm. Potest. et Diana* contra *Bordon.*, quia revera sunt verba nimis excitativa ad venerem. 2. Si diceret: « Exspecta me hodie domi tuæ, quia te » allocuturus sum; » et postea, quin de alio negotio loquatur, aut de næniis locutus eam sollicitaret. 3. Si illi diceret: « Hæc tua peccata cadere » me fecerunt in pollutionem. » *Ronc. Bord. et Potest.* 4. Si mulieri petenti confiteri diceret: « Nolo te audire in confessione, ne aliquid » mihi contingat, quia amore tui captus sum. » 5. Si diceret: « Si quis tibi » pecuniam daret, peccares? » et illam affirmantem non reprehenderet, aut si reprehenderet, postea oblata ei pecunia, eam sollicitaret. 6. Si diceret: « Promitte mihi quod cum domum tuam veniam, facies quod volo; » cum mulier confitetur de turpibus cum alio patratis, et diceret: « Cur etiam » non es mecum humana? » aut ei confitenti de turpi desiderio erga illum,

(1) Lib. 6, n. 702. — (2) Ibid. — (3) N. 703.

responderet : « De hoc loquemur post confessionem. » Si objurgaret concubinam suam quod cum alio peccavit, addendo minas et contumelias, aut si objurgaret eam de peccatis cum aliis, et non de iis secum commissis (1). Ita etiam denuntiandus esset qui diceret pœnitenti : « Dic » mihi quanti me amas?» aut : « Sentis in te eas tentationes erga me, quas » ego experior erga te? » aut: « Vellem te semper videre et esse juxta » te; » aut : « Tua causa somnium pravum passus sum : » aut : « Ingrata » mihi es quia non me amas. »

183. — Notandum hic denique quod Bened. XIV. in bulla *In generali cong.* in confessarios sollicitantes (aut sacrificio ad sortilegia abutentes), præter pœnas prius latas, addidit perpetuam inhabilitatem ad celebrandum, dicendo quod sollicitantes « in actu sacramentalis confes» sionis, sive illius occasione et prætextu, præter pœnas a jure inflictas » perpetuam etiam inhabilitatem incurrant ad sacrificii celebrationem. » Hic dubitatur primo, an hæc inhabilitas incurratur ante sententiam declaratoriam? Ex una parte videtur negandum, dum in simili casu, nempe simoniaci, qui incurrit inhabilitatem ad recipienda beneficia, jam requiritur sententia, ut docent *Molin. Nav. Laym. Castr. Salm., etc.* Sed hoc non obstante, affirmandum est, quia juxta sententiam communem *Laym. Castrop. Anacl. Salm. Viv. Mazzot., etc.*, sententia requiritur ad illas pœnas quæ positivæ dicuntur, et indigent actione, non vero ad privativas quæ important aut inhabilitatem ad aliquod jus acquirendum, aut jure acquisito utendum : et ita reapse loquuntur doctores communiter de inhabilitate quam habet beneficiatus qui omisit officium ad percipiendos fructus beneficii. Quoad autem primum casum simoniaci, dicendum est doctores rationes particulares pro illo habuisse, quæ ad nostrum casum non faciunt. Dubitatur. 2. an ab hujusmodi inhabilitate excuset ignorantia invincibilis? In hoc videtur dicendum idem ac dictum est de irregularitate ex delicto (2); quare vide dicenda *tract.* 19. loquendo *de Censuris*, *n.* 84. An autem in hac possit dispensare episcopus, vide dicenda infra *tract.* 20. *de Privilegiis*, *n.* 53 (3).

TRACTATUS XVII.

DE SACRAMENTIS EXTREMÆ UNCTIONIS ET ORDINIS.

CAPUT I.

DE EXTREMA UNCTIONE.

1. De essentia et effectibus Extremæ Unctionis. — 2. I. De *materia remota*. — 3. De *materia proxima*. — 4. An necessaria sit unctio omnium sensuum. — 5. II. De *forma*, et quomodo aptanda est. — 6. III. De *ministro*. — 7. IV. De *subjecto* cui ministranda est extrema unctio. — 8. Quando replicari possit. — 9. De dispositione. — 10. An ministranda sit pueris. — 11. An amentibus, ebriis, impœnitentibus, mutis, etc. — 12. An adsit gravis obligatio suscipiendi hoc sacramentum. — 13. De administratione.

1. — Extrema unctio definitur : « Sacramentum a Christo Domino » institutum, et a B. Jacobo promulgatum, ad salutem animæ vel etiam

(1) Lib. 6. n. 704. — (2) N. 351. — (3) N. 705.

» corporis conferendam infirmis de vita periclitantibus, per unctionem » olei benedicti et orationem sacerdotis. » Dicitur 1. *sacramentum*, quia extrema unctio est verum sacramentum, ut declaravit Trid., *sess.* 14. *can.* 1. *de Extrem. unct.* Dicitur 2. *promulgatum à B. Jacobo*, uti habetur ex epistola hujus apostoli, *c.* 5. 14 *et seq.* « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei. » Dicitur 3. *ad salutem animæ, vel etiam corporis*, ut notentur effectus hujus sacramenti. Effectus primarius est ut confortet animam in mortis agone, ad resistendum diaboli tentationibus; effectus secundarii sunt tres : 1. tollere reliquias peccati; 2. exstinguere debitum pœnarum quæ satisfaciendæ adhuc restant; 3. conferre etiam salutem corporis, si saluti animæ expedit, ut dicit Trid. *sess.* 14. *c.* 2. Quoad autem remissionem peccatorum sententia communior et probabilior affirmat præcipuum effectum hujus sacramenti esse non remissionem peccatorum (uti contendunt *Scotistæ*), sed reliquiarum peccatorum abstersionem; ita *Gonet. Sot. Suar.*, *etc.* cum *S. Thoma* (1). Dicit autem Angelicus quod si infirmus invincibiliter ignoraret peccata sua, modo illorum saltem generaliter illum pœniteat per attritionem, per hujus sacramenti virtutem ei remittuntur omnia tam venialia quam mortalia. Ita etiam dicunt *Bellar. Suar. Laym.*, *etc.*, deducunt ex Trid., loco citato, ubi sic legitur : « Cujus unctio delicta, » si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit. » Imo valde probabiliter dicunt *Merbes. Habert*, *Tournely*, *Suar. et Salm.* contra *Gonet*, *Petrocor.*, *etc.*, quod hoc sacramentum remittit peccata gravia, non quidem per accidens, sed per se, licet consequenter; quia licet hoc sacramentum sit vivorum, nihilominus institutum fuit a Deo ad remittenda peccata per se, juxta verba apostoli : « Et si in peccatis sit, re» mittentur ei, » et ut deducitur etiam ex *canone* 2. Tridentini, in præfata *sessione* 14. Dictum est *consequenter*, quia principaliter extrema unctio instituta est ad abstergendas reliquias peccatorum, nempe internam imbecillitatem, obscuritatem, etc. Sed quia cum in anima reperiatur peccatum, non possunt abstergi illius reliquiæ, quin remittatur peccatum, ideoque consequenter hoc sacramentum, abstergendo reliquias, tollit etiam peccatum (2). Communis autem sententia est cum *S. Thoma et S. Bonav.* quod possit hoc sacramentum esse validum et informe, adeo ut remoto obice peccati, saltem per attritionem, si infirmus illud recipit bona fide existens in peccato, reciperet primam gratiam (3). Ideoque dicunt *Laym. et Tamb.* cui adhæret Benedictus XIV (4), quod si infirmus non est capax alterius sacramenti, sacerdos potest missam interrumpere, ut ei extremam unctionem afferat, ut gratiam recipiat si est in peccato et habet attritionem (5). Dicitur 4. *Infirmis de vita periclitantibus*, ut denotetur subjectum cui hoc sacramentum exhibendum est. Dicitur 5. per *unctionem olei benedicti*, ad denotandam materiam. Dicitur 6. et tandem, *et orationem sacerdotis*, ad denotandam formam. Sed de omnibus sigillatim disserere opus est, et I. de materia; II. de forma; III. de ministro; IV. de subjecto cui ferenda est; V. de administratione.

(1) Suppl. q. 30. n. 1. — (2) Lib. 6. n. 731. — (3) N. 707. v. Quær. II. — (4) De Synod. lib. 8. c. 6. n. 5. — (5) Lib. 6. n. 728.

2.—I. Quoad *materiam*. Materia remota est oleum benedictum pro infirmis; et singulis annis, veteri combusto, renovandum est ex præscripto Clementis VIII, quod obligat sub gravi, ut probabilius tenent *Bonac. Castrop. Croix*, *etc.*, contra alios. Sed casu quo novum haberi non possit, licet uti veteri, ut dicunt *Laym. Avers. Salm.*, *etc.*, cum quadam declaratione S. C. Et casu quo anni decursu deficeret, licitum est (urgente necessitate) immiscerè oleo consecrato non consecratum, sed in minori quantitate, ut dicit Rituale, et hæc mixtio potest pluries fieri, ut dicunt *Bonac. Ronc. Carden. Possev. et Croix*; et ut declaravit S. C. modo oleum quod immiscetur sit minoris quantitatis veteri (1). Notandum 1. quod hoc oleum debet esse ex olivis, et benedictum procul dubio de necessitate præcepti; dubium restat, an etiam necessitate sacramenti? Negant *Juvenin. Cajet. Sanch.*, *etc.*; sed sententia communissima affirmat cum *S. Thoma* (2), *Scot. Petroc. Conc. Salm.*, *etc.*, dum in Trident., *sess.* 14. *c.* 1, dicitur : « Intellexit enim Ecclesia materiam » (extremæ unctionis) esse oleum ab episcopo benedictum; » in quo certe dogmatice locutum est (3). Notandum 2. probabile esse, cum *Bellarm.*, *Valen. Barbos. Castrop.*, *etc.* (contra *Suar. Laym.*, *etc.*) quod oleum debet esse benedictum de necessitate sacramenti in ordine ad extremam unctionem. Qua de re sententia opposita, quod possit dari hoc sacramentum cum oleo confirmationis vel catechumenorum, in praxi non est probabilis, nisi in solo casu necessitatis; et tunc administrandum est sub conditione, et si postea haberi possit oleum infirmorum, repetendum est, ut præscripsit S. Car. Borromæus (4). Notandum 3. quod benedictio hujusmodi potest a Papa simplici sacerdoti committi, ex decreto Clementis VIII (5). Notandum 4. ad validitatem sacramenti sufficere digiti extremitatem in oleo intingere et ungere. Sed fit dubium utrum sufficiat una gutta? Negant *Filliuc. Suar. Peyrin. Trull.*, *etc.*, dicentes oleum debere diffundi. Sed communius et probabilius affirmant *Tannerus*, *Escob. Hurtad. Dicast. Croix*, *etc.*, modo illa gutta sufficiat ad inungendas omnes partes; nihilominus, quia prima non est improbabilis, saltem extrinsece, illa in praxi sequenda est (6).

3.—Materia proxima est unctio facta a sacerdote in quinque sensibus, aut saltem in partibus proximis, si forte infirmus esset aliquo sensu mutilatus. Hic notandum 1. quod non est necessarius tactus immediatus manus, cum in necessitate (ut tempore pestis) potest uti virga oblonga oleo tincta, quæ postea comburenda est; ita *Silv. Wigandt*, *Escob. Busemb.* (7). Notandum quod licet unctiones sint multæ, omnes tamen unum constituunt sacramentum. An autem singulis unctionibus conferatur gratia partialis, negat *S. Thomas* (8) dicendo totam gratiam conferri in ultima unctione. Sed affirmant multi alii cum *Scoto*, quia quælibet unctio habet suam formam gratiam significantem. Utraque sententia est probabilis (9).

4.—Sed quæritur an unctio quinque sensuum sit de necessitate sacramenti? Alii probabiliter negant, ut *Silv. Becan. Merb. Natal. de Alex.*, *etc.* dicentes sufficere unam unctionem in qualibet corporis parte, dum Apostolus aliud non dicit, quam *ungentes cum oleo*. Sed communius affirmant *Sot. Suar. Castrop. Laym. et Salm.*, *cum Bellar. S. B*

(1) Lib. 6. n. 708. — (2) Suppl. q. 29. a. 5. — (3) Lib. 6. n. 709. Dubit. I. — (4) Ibid. Dubit. II. — (5) N. 709. Dubit. 3. — (6) Ibid. Dubit. 4. — (7) N. 710. — (8) Suppl. q. 29. a. 8. — (9) Lib. 6. n. 707.

naventura, *et S. Thoma*, quia hic est usus Ecclesiæ communi sensu doctorum sic practicatus. Tantum tempore necessitatis (dicunt hi auctores sicut etiam Rituale) potest conferri hoc sacramentum, sed sub conditione, sub una unctione in aliquo membro; sed satius esset in capite sub hac contracta forma : « Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus » quicquid per sensus deliquisti, » ut volunt nonnulli; aut ut melius volunt alii : « Per istam, etc., indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per » sensus, nempe visum, auditum, gustum, odoratum et tactum; » præmittendo verbum *deliquisti*, ut si infirmus deficiat ante verborum absolutionem, possit sacramentum validum esse. Sed si infirmus supervivit, repetendæ sunt unctiones in singulis sensibus, additis orationibus omissis, ut præscribit Rituale; ubi etiam dicitur quod in dubio utrum infirmus sit vivus, apponenda est conditio *si vivis* (1). Certum est autem non esse de necessitate sacramenti ungere ambas partes utriuscujusque sensus, nempe utrumque oculum, etc., unde in casu necessitatis, si tempus non suppetat, aut adest periculum infectionis, aut si infirmus non volvi potest in aliud latus, sufficit ungere alterutrum oculum, alterutram auriculam, etc. Unctio renum, dicit Rituale « in mulieribus semper omit- » titur, atque etiam in viris, quando infirmus non potest commode » moveri. » Unctio autem pedum, ex sententia communi cum *Laym. Suarez*, *Castrop. Ronc. et Salm., ex S. Thoma* (2), non est de necessitate sacramenti, sicut nec etiam (juxta communem) ordo inter unctiones partium; licet hujus ordinis inversio, ut dicunt, esset graviter illicita (3).

5. —II. In quantum ad formam, verba sunt ista : « Per istam sanctam » unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus » quidquid per visum (sive per auditum, etc.) deliquisti. Amen.» Verbum *deliquisti* est de essentia, ut recte dicunt *Croix, Gobat. et Mazz.* (contra *Boscum*); nam remissio peccatorum est effectus principalis hujus sacramenti. Verbum *sanctam* certum est non esse de essentia, sed peccari si omittitur. Verba autem *per suam piissimam misericordiam*, multi contendunt esse de essentia; sed communius et probabilius negant *Laym. Castrop. Bonac. Ronc. Salm.* Omnes tamen conveniunt illorum omissionem esse peccatum grave (4). An autem valeat forma non deprecatoria, qualis est nostra, *indulgeat*, sed indicativa *ungo te*, *etc.*, *ut possis superare potestates*, ut erat forma ambrosiana; affirmant *Juven. Tourn.* et alii : sed negat sententia communis cum *Suar. Merbes. Petrocor.* et aliis *cum S. Bonav. et S. Thoma* (5), et jam præscribit *S. Jacobus* : « Et orent super eum ungentes.... et oratio fidei salvabit » infirmum. » Ad formam ambrosianam respondit Beneditus XIV, quod verba *ut possis* jam dignoscere faciunt esse deprecatoriam, et hunc sensum faciunt, *ungo te*, *orans ut possis*, *etc.* (6). Notandum 2. formam aptandam esse modo sequenti, ut præscribit Rit. sacerdos, intincto pollice in oleo sancto, in formam crucis inungere debet, aptando crucem et verba in unctione cujuscumque partis, semper incipiendo a dextra parte : « Per istam sanctam unctionem †, et suam piissimam misericordiam in- » dulgeat tibi Dominus quicquid per visum (dum unguntur oculi) deli- » quisti. » Advertendo non terminandam formam antequam altera pars ungatur. Pars lita debet abstergi ab ipso sacerdote, aut a ministro (si est

(1) Lib. 6. n. 710. v. Quær. — (2) Suppl. q. 32. a. 6. — (3) Lib. 6. n. 710. v. Certum. et Nec etiam. — (4) N. 711. — (5) Suppl. q. 29. a. 8. — (6) Lib. 6. n. 711. Dubit. 1.

in sacris) gossipio, quod postea comburendum est, et cineres in sacrarium projiciendæ. Deinde eodem modo unguntur aures *per auditum*; narices *per odoratum*; os (labiis clausis) *per gustum et locutionem*; manus (sacerdotibus extra, aliis intra palmas) *per tactus*; pedes (in plantis) *per gressum*; renes, *per lumborum delectationem* (1). Notandum 3. quod juxta ritum græcum septem debent esse sacerdotes qui ungunt quisque partem suam, sed juxta latinum unus est minister: sed in casu necessitatis potest unus sacerdos unam partem ungere, et alius aliam, pronuntiando quisque formam correspondentem illi parti, ut dicunt communiter *Suar. Coninch. Castrop. Bonac. Salm. Spor., etc.*, sed non potest unus ungere, et alius proferre formam; nec unus ungere unum oculum, et alter alterum; sicut declaravit Bened. XIV, in bulla *Etsi pastoralis*, an. 1742, § 5. *n.* 4. Si tamen sacerdos non posset prosequi omnes unctiones, debent reliquæ suppleri ab alio quin repetantur jam factæ; nisi esset quod posteriores supplerentur post aliquod tempus notabile, v. g., post horæ quadrantem, quia tunc debent omnes repeti, ut dicunt *Merati, Avers. Croix, etc.* (2).

6. — III. In quantum ad ministrum notandum 1. ministrum proprium extremæ unctionis esse pastorem aut alium sacerdotem ex ejus consensu; quo deficiente validum esset sacramentum, sed illicitum, adeoque graviter peccaret sacerdos. An autem sufficiat consensus præsumptus parochi, alii negant, sed probabiliter affirmant *Sanch. Castrop. Valent. Bonac. Salm., etc.* Regulares autem administrando hoc sacramentum sine licentia pastoris, incurrunt excommunicationem papalem in *Clem.* 1. *de Privil.* § 1. Advertendum tamen quod S. Pius V. in sua bulla *Immarcessibilem*, an. 1567, concessit patribus theatinis (et per communicationem aliis religiosis) posse administrare hoc sacramentum suis servis, mercenariis ac quibusvis hospitibus qui forte morantur in domibus dictæ congregationis; item Sixtus IV prius concesserat regularibus posse dare eucharistiam et extremam unctionem laicis, si parochus injuste aut malitiose negaret. Communis autem sententia est quod in necessitate, si parochus est absens, aut non vult extremam unctionem afferre, nec potest adiri episcopus, tunc quilibet sacerdos, etiam regularis, potest hoc sacramentum conferre (modo non sit excommunicatus, vel suspensus); tunc enim præsumitur licentia dari a pontifice; ita contra paucos docent *Suar. Laym. Bonac. Conc. Tourn. Nat. ab Alexand. Salm. Bened. XIV. etc.*, et idem concessit *S. Carol. Borrom.* pro sua diœcesi (3). An autem parochus suspensus possit hoc sacramentum conferre? Alii affirmant, sed probabilius negant *Bonac. Suarez, etc.* (4). Notandum 2. cum *Soto, Possev. Bonac., etc.,* non incurrere irregularitatem (ut aliqui nimis quam par est scrupulosi tenent) sacerdotem, si jubendo volvi infirmum ut ungeretur, ille spiraret; dum ut recte dicunt *Suar. Cornel. Salm., etc.*, talis irregularitas deberet esse ex delicto, a quo utique liber est qui charitatis officium exercet. Notandum 3. quod parochus tenetur sub gravi afferre extremam unctionem petentibus, nisi excuset causa justa, ut periculum vitæ (vide dicta *tract.* 7. *num.* 27 *et* 28 de IV præcepto); sed in quolibet casu tenetur si forte infirmus probabiliter esset in peccato mortali, et multo abhinc tempore confessus non fuisset, ut communiter dicunt *Suarez, Castr*

(1) Lib. 6. n. 711. — (2) N. 724. — (3) Act. Mediol. p. 4. — (4) Lib. 6. n. 722 et 723.

Spor. Conc. Salm., *etc.* (1). Notandum 4. probabile esse cum *Gobat. Arriag. et Croix*, quod licite possit parochus apud se domi retinere oleum sanctum (diligenter custoditum) aliquando, cum crederet noctu accersiri, et quod alioquin non perveniret opportuno tempore (2).

7. — IV. Quoad subjectum cui conferenda est extrema unctio, notandum 1. quod, ut animadvertit Rit. et ut docet Bened. XIV, in epistola quæ incipit *Ex quo*, ad ecclesiasticos ritus græci, pro nova editione eucologii (quod idem sonat ac Rituale, vel manuale) non esse ministrandum hoc sacramentum *bene valentibus, sed iis duntaxat qui gravi morbo laborant* (3); ideoque non dandum est capite damnatis, in conflictu aut periculosa navigatione, aut alio mortis proximo periculo versantibus. Tantummodo infirmis graviter decumbentibus quibus mors imminet, aut senibus decrepitis « qui præ senio (*sunt verba Ritualis*) » deficiunt, et in diem videntur morituri, etiam sine alia infirmitate. » Nec obstat ritus græcus quem opponit *Juvenin.*, juxta quem feria V majoris hebdomadæ omnes adstantes inunguntur oleo infirmorum : sed respondet Bened. XIV, quod talis unctio non datur uti sacramentum, cum sine ulla forma ungantur (ut late disserit in cit. Ep. pro edit. Eucologii, ex § 46.) sed tanquam vera cæremonia sacra (4). Et ita pariter dicendum cum communi *Suar. Castrop. Bonac.*, *etc.* (contra *Wig.*), quod si detur hoc sacramentum infirmo non gravi morbo decumbenti, non solum illicite, sed etiam invalide conferretur (5). Si autem daretur in morbo gravi, quin aliquod videatur imminere periculum mortis, daretur quidem valide, sed illicite. Nec obstat quod Bened. XIV, cit. § 46. docet, nempe quod dandum sit graviter decumbentibus; nam hoc intelligendum est ad præscriptum Ritualis nostri, nempe quod morbus gravis ita sit, ut probabile adsit periculum mortis, *ut mortis periculum* (præscribit Rit.) *imminere videatur*. Sed quæritur 1. in quo morbi gradu danda est vel dari potest extrema unctio? Quando adest periculum proximæ mortis, tunc non dubitatur quin non solum possit, sed etiam danda est, juxta Rit. : « debet hoc sacramentum infirmis præberi » qui... tam graviter laborant ut mortis periculum imminere videatur. » Et juxta communem doctorum cum Catech. rom. (*de Extr. Unct. p.* 2. *n.* 18.) peccat graviter parochus qui differt extremam unctionem usquequo infirmus destituatur sensibus, nam tum ille privatur effectu consequendi salutem tam animæ quam corporis, quam consecuturus fuisset si tempestive inunctus fuisset. « Gravissime peccant (dicit Catechismus) qui » illud tempus ægroti ungendi observare solent cum jam omni salutis » spe amissa, vita et sensibus carere incipiat. » Idcirco Bened. XIV, in eucologio Græcorum, sive Rituali Græcis assignato (vide in Bullar. loc cit. § 46.), præcipit ut hoc sacramentum præbeatur, dum infirmi *sibi constant, et sui compotes sunt*. Hoc currit in quantum ad obligationem præbendi extremam unctionem. Sed in quantum ut possit licite præberi, dicunt communiter doctores sufficere ut infirmitas sit periculosa mortis, licet remote; ita *Suar.*, qui dicit : « Ut ex tali infirmitate mors possit » moraliter timeri, saltem remote. » Idem tenent *Layn. Castrop. Bonac. Coninch. Salm.* et alii. Idem dicit Bened. XIV (6), et *Honoratus Tourn.* qui adducit concilia Aquisgran. et Mogunt. Et hoc perspicue infertur

(1) Lib. 6. n. 729. — (2) N. 730. — (3) In Bull. edit. Mechl. t. 11. p. 332. § 46. — (4) Lib. 6. n. 712. et 713. — (5) N. 713. Dubit. 9. — (6) De Synod. l. 8. c. 7. n. 2.

tum ex Florentino, ubi dicitur : « Subjectum hujus sacramenti esse infirmum, cum de ejus morte timetur; » tum ex Trid. *sess.* 14. *c.* 3. ubi hæc leguntur : « Hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim qui in exitu vitæ constituti videantur. » Ibi particula *præsertim* recte denotat quod potest dari extrema unctio etiam aliis infirmis qui non sunt constituti in exitu vitæ. Sed clarius hoc confirmatur a Bened. XIV; in præfata bulla (eucol. cit. § 46.) ubi dicitur, ne sacramentum extremæ unctionis ministretur bene valentibus, *sed iis duntaxat qui gravi morbo laborant.* Unde recte dicit *Castr.* quod quoties potest infirmo non jejuno præberi viaticum, potest et expedit dari extrema unctio. Recte tamen dicunt *Laym. et Castr.* quod ut dari possit, non sufficit periculum dubium mortis, sed requiritur saltem probabile, sive prudens timor mortis; ut cæteroquin communiter admittunt *Suar. Castr. Escob. et Holzm. cum Mastrio et Scoto.* Quæritur 2. an possit dari parturientibus? Respondetur cum *Lugo*, *Filliuc. Bonac. Escob. Trull.* et aliis communiter, non posse si mulier patitur in partu tantum dolores communes, licet sit primus partus, aut licet aliis vicibus fuerit in periculo mortis. Secus autem si gravissimis doloribus cruciaretur; adeo ut actu ei immineret periculum mortis (1).

8. — Notandum 2. quod dicit Rit. circa repetitionem hujus sacramenti. « In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi » diuturna sit, aut cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mor» tis incidit. » Adeoque cum infirmitas non est diuturna, nempe non est febris tabida, hydropisis et similes, non potest denuo ungi, nisi convaluerit, et iterum in aliud vitæ discrimen inciderit. Quando autem est diuturna, si ille in eodem vitæ periculo perduravit, nec potest quidem denuo inungi; secus autem si illud periculum evasit (non post quatuor aut quinque dies, sed post tempus notabile, ut communiter dicunt *Conin. Suar. Wig. Bonac. Viva, etc.*), et deinde iterum in illud incidit; et hoc scite docet Bened. XIV (2), posse licite practicari etiam in dubio (intellige positivo,) quod mutatus sit status infirmi (3).

9. — Notandum 3. quoad dispositionem animæ, quod si infirmus sit in peccato mortali, debet esse saltem contritus putative, ut hoc sacramento muniatur. Sed hoc intellige, si tempus non suppeteret confitendi, secus, ut recte advertit *Busemb.* debet prius pœnitentiæ sacramento muniri, tanquam magis necessario; unde fit quod iste casus sit moraliter impossibilis; duntaxat accidere posset, si infirmus esset sensibus destitutus. Cæterum, ut dicit *Rit.* et juxta Ecclesiæ usum, si tempus et infirmi qualitas id patitur, non debet extrema unctio conferri nisi prius confessus sit et communicaverit. Hoc tamen sacramentum ante viaticum sumere, aut omni culpa caret, aut ad summum est veniale; *Suar. Croix et Benedict. XIV* (4).

10. — Notandum 4. quod extrema unctio non est danda pueris ratione expertibus, ut dicit *S. Thomas* (5), et etiam *Ritualis romanus*, quia in infantibus non potest verificari forma in qua exprimitur remissio peccati, non quidem originalis (cum hoc remissum sit), sed actualis « Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti, etc. » Contra sententia communior et probabilior est cum *Laym. Nav. Suar. Val. Sa*, *Escob*

(1) Lib. 6. n. 713. Dubit. 3. — (2) De Synod. l. 8. c. 8. n. 4. — (3) Lib. 6. n. 715. — (4) N. 710. — (5) Suppl. q. 32. a. 4.

Spor. et Benedicto XIV (1), adversus *Sot. Wigandt*, *etc.*, præbendam esse extremam unctionem pueris ratione pollentibus, licet non adhuc communionis capaces; dum in Rit. expresse dicatur : Debet hoc *sacramentum infirmis præberi*, *qui ad usum rationis pervenerint*. Nec obstat *S. Thomas*, loco cit., ubi dicit, *non debet dari pueris;* nam intellige rationis expertibus, dum ratio ibi a sancto assignata alia non est, nisi quod ipsi sunt incapaces peccati actualis. An autem possint hoc sacramento inungi pueri de quibus dubitatur an necne ad usum rationis pervenerint? Tres adsunt sententiæ; sed probabilior mihi videtur illa *de Lugo, Escob. Dicast.*, *etc.*, qui dicunt eos pueros ungendos esse sub conditione, cum sufficiat pro causa ne illi hujus sacramenti fructu priventur, si forte pervenerint jam ad illius capacitatem (2). Et idem dicendum de amentibus, de quibus dubitatur an unquam ratione præditi fuerint (3).

11. — Notandum 5. non esse præbendam extremam unctionem perpetuo amentibus; dico *perpetuo*, quia si aliquod lucis intervallum habent, possunt recte inungi, ut docet *S. Thoma ;* imo dicit Rit. « Infirmis » autem qui, dum sana mente essent, illud petierint, seu verisimiliter » petiissent, seu dederint signa contritionis, etiamsi deinde loquelam » amiserint, vel amentes effecti sint, vel delirent, aut non sentiant, » nihilominus præbeatur. » Sed si suspicatur quod infirmus phrenesim patiens posset aliquid contra sacramenti reverentiam committere, non est inungendus *nisi* (ait Rit.) *periculum tollatur omnino*. Hoc periculum tamen, probabiliter dicit *Tamb.*, potest removeri infirmum ligando aut efficiendo ut ab aliis teneatur. Ebrii, qui jamjam morituri sunt, etiam inungendi sunt, ut dicunt *Croix*, *Gobat. et Lohner*, modo non constet eos in peccato mortali existere, dum Rit. dicit : « Impœnitentibus, et qui » in manifesto peccato mortali sunt, et excommunicatis penitus dene- » getur. » Dicunt tamen *Coninch. Tamburin. Lohner et Croix*, quod vulnerati in aliqua rixa sensibus destituti possunt sub conditione inungi, dum recte præsumi potest quod in illo extremo statu eos peccatorum suorum pœniteat, si usus rationis in eis reperitur. Muti autem, surdi et cæci a nativitate procul dubio inungendi sunt etiam in sensibus quibus privantur; quia licet cum illis non peccassent externe, nihilominus potuerunt peccare cogitatione; ita communiter *Possev. Salmantic. Diana*, *Præpos.*, *etc.*, *cum S. Carolo Borrom. et S. Thoma* (4), quicquid dicant *Croix et Gobat.* (5).

12. — Quæritur hic an infirmus teneatur sub gravi ad suscipiendam extremam unctionem? Prima sententia affirmat cum *S. Bonav. Soto, Merbesio, Ronc. Habert. et Conc.*, dicens verba Apostoli, *inducat presbyteros*, importare præceptum grave. Sed sententia communior negat cum *Suar. Nav. Esti. Silv. Tamb. Castrop. Salm.*, *etc.*, quibus adhæret *S. Thomas*, qui dicit hoc sacramentum non esse de *necessitate salutis.* Hoc non obstante, puto valde probabilem esse primam sententiam, et dico illam omnino infirmis suadendam non tantum ratione præcepti, cum de illo saltem non constat utrum obliget sub gravi, an sub levi; quantum ratione charitatis, quam moribundus erga seipsum exercere debet; licet enim posset ille aliis muniri mediis, cum tamen in eo statu

(1) De Synod. l. 8. c. 8. n. 2. — (2) Lib. 6. n. 719. — (3) N. 732. — (4) Supplem. quæst. 32. art. 7. — (5) Lib. 6. n. 732.

reperiatur, ex una parte debilis est, ut bonis actibus mentis suæ sibi prospicere possit; ex alia parte (ut dicit Trident.), tunc dæmonis insidiæ sunt vehementiores; unde videtur se exponere magno periculo tentationibus succumbendi, qui hoc sacramento præmuniri negligit quod Jesus Christus instituit hoc fine, ut robur conferat ad resistendum diabolo in illo extremo agone. Omnes autem conveniunt quod per accidens potest infirmus sub gravi ad hoc teneri, v. g., si ille non posset aliud suscipere sacramentum, et existeret in mortali, aut si secus induceret alios ad credendum se esse hæreticum, aut hoc sacramentum contemnere. Et certum est etiam talem contemptum esse gravem, quando est formalis. Formalis tamen intelligitur, ut dicunt communiter *Suar. Castrop. Salm., etc.*, contra *Merb.* non quando infirmus recusaret hoc sacramento inungi, ex aliqua repugnantia, aut negligentia, sed quando proprie omitteret, quia parvi illud ducit. Hoc confirmatur ex bulla Martini V, ubi dicitur : « Hoc sacramentum neque negligi sine culpa, » nec contemni posse sine peccato mortali. ». Et vide quod hic recte notatur contemptum importare culpam gravem, negligentiam vero levem (1).

13. — V. Denique quoad administrationem hujus sacramenti, notandum primo quod, juxta Rituale, sacerdos debet instruere mensam tobalea alba desuper cum vase, in qua septem gossipii globi prompti sint ad abstergendas partes unctas : candela ex cera, cujus lumen inservire debet dum inungitur. Ex ecclesia vero secum deferat saltem clericum unum, qui afferat crucem (sed sine hasta), aquam benedictam cum aspersorio et Rituali; et ipse sacerdos sine sonitu campanulæ deferat decenter vas olei clausum in bursa serica violacei coloris collo, ut nunc mos est, suspensa; et si iter esset longum, potest sacerdos super equo sedens sacram unctionem deferre. Advertit Rituale quod si infirmus, peracta confessione, sit proximus morti, tunc idem sacerdos qui defert viaticum potest etiam deferre oleum sanctum. Sed si potest haberi alius sacerdos, aut diaconus, qui oleum sanctum deferat, per ipsum deferatur, qui superpelliceo indutus sacerdotem viaticum portantem sequatur. Notandum 2. esse peccatum mortale ministrare extremam unctionem sine superpelliceo et stola. An autem ab hoc excuset necessitas, negant *Suar. Castrop. et Bonac.*; nam (ut dicunt) reverentia sacramenti præferenda est utilitati privatæ. Sed hoc non obstante, probabiliter affirmant *Possev. Croix, Escob. Quintan. Diana et Leand.* in casu quo infirmus aliter sine sacramento esset decessurus, dum non præsumitur Dominus ob sacrarum vestium deficientiam velle infirmum privari tanto auxilio (2). Ita etiam grave est, ex se loquendo, omittere orationes præscriptas à Rituali, ut omnes fatentur; intelligitur etiam extra necessitatem, quia si adest periculum mortis imminentis, dicit Rituale ut infirmus *cito ungatur, et deinde si supervivat, dicantur orationes prætermissæ*. Intelligitur item de orationibus quas dicere debet sacerdos; nam psalmi pœnitentiales et litaniæ, cum precibus sequentibus dicendæ sunt ab adstantibus, dum inungitur infirmus, probabilius (contra alios) dicit *Tamb.* quod sint tantum de consilio. Rituale enim non præcipit eas recitandas, sed tantum ibi dicitur : *Dum infirmi sacro liniuntur oleo, dicuntur flexis genibus* ab adstantibus, *etc.* (3). Notandum 3. non esse grave deferre

(1) Lib. 6. n. 735. — (2) Lib. 6. n. 726. — (3) N. 727.

oleum, aut administrare illud sine lumine; ita *Barb. Possev. Quintan. Escob.*, *etc.*, aut sine ministro; imo de hoc dicunt *Bonacin. Escob. Possev.*, *etc.*, nullum esse peccatum; sed ego puto non vacare culpa, dum dicit Rituale : *convocatis clericis*, *saltem uno;* hinc extra necessitatem esset veniale ungere sine ministro, ut dicunt *Tolet. Dicast. Graff.*, *etc.;* sic etiam veniale esset conferre hoc sacramentum omissis crucibus inter ungendum (1). Advertendum denique quod tempore interdicti vetitum est præberi hoc sacramentum, ex *cap. Quod in te*, *de pœnit.*

CAPUT II.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

14. An quilibet ex septem ordinibus sit sacramentum. — 15. An materiæ et formæ sacramentorum sint in specie a Christo Domino determinatæ. — 16. Quæ sit materia ordinis, an manuum impositio, aut instrumentorum traditio. (De cæteris ad ordinem spectantibus sermo erit in Examine ordinandorum.)

14. — De doctrinis ad hoc sacramentum spectantibus loquemur infra, *de Examine ordinandorum*, in capitibus II et III; hic tantum breviter discutiemus tres celebres quæstiones quæ super hanc materiam agitantur. Prima quæstio est an quilibet ex septem ordinibus sit sacramentum? Quatuor circumferuntur sententiæ : I. affirmat universaliter, ut *Bellarm. Gonet. Sanch. Salm.*, *etc.*, et hujus sententiæ est *S. Thomas* (2). Ratio unica hujus sententiæ est decr. Eugenii IV ad Armenos, ubi dicitur quod materia ordinis est illa, cujus traditione confertur ordo, et deinde singulis septem ordinibus assignat materiam propriam. Nec obstat quod minister ordinationis sit solus episcopus, ut dicitur in Trident., *sess.* 23. *cap.* 3 *et* 8.; nam respondent hoc intelligi de ministro ordinario, sed non de extraordinario, quem Papa assignare potest ad conferendos ordines. II. Sententia cum *Cajet. et Durando* dicit solum sacerdotium esse sacramentum; sed hæc sententia est singularis et improbabilis; dum non est dubitandum quin diaconatus sit sacramentum, siquidem in illius ordinatione habentur illa tria requisita ad constituendum sacramentum, nempe 1. signum sensibile, quod est manuum impositio; 2. institutio divina; nam conc. docet in Ecclesia adesse hierarchiam a Deo institutam ex episcopis, sacerdotibus et ministris, et nomine ministrorum saltem debent intelligi diaconi; 3. promissio gratiæ significatæ per verba episcopi : *Accipe Spiritum sanctum ad robur,* quæ habentur pro forma. III. Sententia cum *Soto, Nav. et Vasq.* prætendit omnes ordines majores esse sacramentum. IV. Sententia nobis probabilior cum *Gratiano*, *Petro Lombardo*, *Morin. Estio, Tourn. Gabassut. Habert*, et aliis affirmat sacerdotium et diaconatum duntaxat esse sacramenta. Probatur 1. hæc sententia, quia si essent sacramenta cæteri ordines, præter sacerdotium et diaconatum, non possent illi ab abbatibus conferri, sicut jam conferuntur, cum unicus minister ordinis sacramenti non possit esse alius quam episcopus, ut probat *Tourn.* (3) dicens quod ad ordinationem ex institutione divina necessario requiritur in ministro character episcopalis; et subjungit hoc probari ex traditione, quia nunquam concessa est, quacumque urgente

(1) Lib. 6. n. 728. — (2) Suppl. q. 37. a. 2. ad. I. et a. 3. — (3) De Ord. qu. 4. a. 2. conclus. 2.

necessitate, aliis quam episcopis, facultas ordinandi presbyteros et diaconos. Et respondetur ad quoddam privilegium quod asseritur ab Innoc. VIII concessum fuisse Cisterciensibus, ut possent conferre tales ordines, quod illud est valde dubium; et licet fuisset certum, fuit tamen illud idem interpretatum a S. C. concilii, et etiam a Clemente VIII intelligi pro facultate non ordinandi, sed concedendi dimissorias. Probatur 2. quia in aliis ordinibus desideratur materia, nempe impositio manuum quæ est unica materia hujus sacramenti, ut dicemus in quæstione 3.; et desideratur etiam forma, cum in collatione cæterorum ordinum non reperiatur forma aliqua significans gratiæ productionem, sed tantum fiat mentio potestatis, sive officii quod ordinatis confertur. Ad decretum Eugenii respondetur quod materiæ cæterorum ordinum non sunt a pontifice assignatæ uti essentiales, sed tantum uti accidentales, ad explicandam potestatem quæ recipitur (1). Ex hac sententia infert Bened. XIV (2) non posse damnari certi sacrilegii illos qui promoventur ad ordines diaconatu inferiores cum conscientia peccati mortalis.

15. — Secunda quæstio est an materiæ et formæ sacramentorum (et præsertim ordinis) sint omnes in specie determinatæ a Christo Jesu? Prima sententia negat cum *S. Bonavent. Bellarm. Valent. Morin. Lugo*, *Salm.*, *etc.* Unica ratio istorum est, quia secus non possent diversæ esse materiæ et formæ sacramentorum in Ecclesiis græca et latina, ut præsertim est in sacramento ordinis, dum in græca sacerdotium et diaconatus conferuntur per solam manuum impositionem, sed in latina præter impositionem requiritur traditio instrumentorum, sicut expressum est in decreto Eugenii IV ut superius dictum est. Quapropter asserunt quod quoad baptismum et eucharistiam, Jesus Christus in specie instituit tam materias quam formas; sed circa alia sacramenta, eas instituit tantum in genere, relinquendo Ecclesiæ facultatem determinandi eas in specie, adhibendo eas res et verba quæ exprimerent sacramenti effectum. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est opposita, quæ dicit materias et formas omnium sacramentorum fuisse in specie determinatas a Domino; ita *Merbes. Habert*, *Juvenin. Tournely*, *Petrocor. Concina*, et alii multi cum *S. Thoma* (3), qui non potest negari fuisse pro hac sententia, dum dicit: « Quia ergo sanctificatio hominis est in » potestate Dei sanctificantis, non pertinet ad hominem suo judicio » assumere res quibus sanctificetur; sed hoc debet esse ex divina institu» tione determinatum. Et ideo in sacramentis novæ legis, quibus ho» mines sanctificantur, oportet uti rebus ex divina institutione determi» natis. » Huic sententiæ adhæret Bened. XIV (4) qui dicit nullum haberi fundamentum, unde probetur hæc potestas fuisse a Christo Jesu Ecclesiæ concessa, imo probatur oppositum ex Trident., *sess.* 21. *cap.* 2., ubi dicitur Ecclesiam nihil posse circa substantiam, sed tantum circa administrationem sacramentorum. Quoad autem diversitatem Ecclesiæ græcæ et latinæ, respondetur quod traditio instrumentorum non habetur pro materia essentiali, sed accidentali, licet integrali. Et decreto Eugenii respondemus cum *Merbes. Tourn. et Conc.* quod pontifex non jam determinavit materias essentiales ordinis; sed tantum

(1) Lib. 6. n. 736 et 737. — (2) De Syn. l. 8. c. 9. n. 12. — (3) 3. p. q. 60. a. 5. — (4) De Syn. l. 8. c. 10. n. 10.

modo instruere voluit Armenos circa ritum Ecclesiæ romanæ, cum qua cupiebant uniri. Nec valet dicere quod Eugenius non loquebatur de ritu, sed de materia; quia respondetur quod si hoc verum esset, sequeretur certum esse quemlibet ordinem etiam minorem, cui sigillatim Papa designavit materiam esse sacramentum: sed hanc certitudinem etiam ipsimet adversarii negant (1).

16. — Tertia quæstio est, quænam sit materia sacerdotii, an sola impositio manuum, an etiam instrumentorum traditio, et quænam sit forma? Tres adsunt sententiæ: I. quæ est *Fagnan. Sot.* et aliorum paucorum, vult materiam esse solam traditionem instrumentorum, quæ episcopus tradit ordinando; et formam esse verba: « Accipe potestatem » offerendi sacrificium, etc., » et hac sola materia et forma dicit tradi potestatem tam sacrificandi quam a peccatis absolvendi. Momentum totale desumunt ex decr. Eugenii IV ubi dicitur: « Ordo presbyteratus » traditur per calicis cum vino, et patenæ cum pane porrectionem. » Sed hæc sententia communiter ab aliis doctoribus non recepta est. II. Sententia est *Bellarm. Estii, Scot. Laym. Salm. Coninc. Holz. Vasq., etc.*, quæ vult in ordinatione sacerdotii duplicem esse materiam essentialem, dicendo per traditionem instrumentorum dari potestatem super Corpus Christi reale, nempe sacrificandi, cum forma *Accipe potestatem*; et per impositionem manuum tradi potestatem super Corpus Christi mysticum, nempe absolvendi a peccatis cum forma: « Accipe Spritum sanctum; » quorum remiseris peccata, remittuntur eis. » III. Sententia quam tenent *Martene, Becan. Tourn. Juvenin. Petrocor. Conc*, et alii cum *S. Bonav.* cui adhæret *Bened. XIV* (2), vult utramque potestatem sacerdoti conferri per secundam impositionem manuum, nempe cum episcopus extendit manus super ordinandum una cum presbyteris assistentibus, sicut declaratur a Trid., *sess.* 14. *c.* 3, *de extr. unct.*, ubi dicitur quod ministri extr. unct. sunt *aut episcopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati per impositionem manuum presbyteri.* Probatur hæc sententia, 1. ex Trid., *sess.* 23. *c.* 2., nempe quod ex Scripturis satis docemur nos ea quæ maxime attendenda sunt in ordinatione sacerdotum et diaconorum; sed ex Scripturis nihil aliud assignatum habemus pro materia sacramenti ordinis, quam manuum impositionem: dicendum igitur est præter impositionem nihil aliud in ordinatione esse de necessitate essentiali. Probatur 2. ex ritu græco, quo ordinantur (ut dictum est) sola manuum impositione; cum valor sacramentorum essentialiter dependeat ex materiis et formis a Jesu Christo institutis. Accedit etiam quod notat *Bened. XIV* loco cit. cum *Martene*, quod traditio instrumentorum non prius in Ecclesiam invecta est, quam a seculo VIII vel IX. Ad hoc auctores adversarii nihil quod respondeant habent, nisi quod relatum est in quæstione secunda, nempe quod a Domino relicta sit Ecclesiæ potestas determinandi in specie materias et formas sacramentorum; sed ad hoc jam ibi satisfactum est. Quænam autem sit forma juxta hanc tertiam sententiam, alii dicunt esse verba: *Accipe potestatem, etc.* Sed forte probabilius dicunt *Morin. et Tourn.* esse orationem quam recitat episcopus in præfata impositione, et verba quæ recitat in fine in tertia manuum impositione, *accipe Spiritum*, esse dicunt tantum declarativa *Spiritus sancti* jam accepti. Hæc tertia sententia est probabilior; sed

(1) Lib. 6. n. 18. — (2) De Syn. l. 8. c. 10. n. 6.

quia secunda etiam est probabilis, saltem extrinsece, ideo illa in praxi sequenda (1). Cætera spectantia ad hoc sacramentum, jam dictum est a principio, quod notentur in *Examine ordinandorum*.

TRACTATUS XVIII.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

CAPUT I.

DE SPONSALIBUS.

PUNCTUM I.

DE NATURA SPONSALIORUM.

1. Definitio sponsaliorum. An pueri ante septennium, etc. Qui promittit sine animo se obligandi, aut adimplendi. Qui dolo aut terrore, etc. — 2. Si conditio dederit causam contractui. — 3. De sponsalibus metu initis. — 4. An promissio debeat esse mutua. — 5. An externata signis. Quid si promitit pater pro filio præsente; et quid si pro absente. — 6. An in dubio favendum sit libertati. Qui promittit in futurum, etc. Quid si mittitur annulus, etc. An requiratur dispensatio, etc. — 7. De impuberibus, etc. De tactibus inter sponsos.

1. — Sponsalia definiuntur: « Promissio voluntaria et deliberata, et » mutua, signo sensibili expressa futuri matrimonii inter personas » habiles. » Dicitur 1. *promissio*, quia solum propositum non externatum, nec acceptatum, certe non obligat (2). Dicitur 2. *voluntaria et deliberata*, nam ad inducendam obligationem gravem, quam secum inducit promissio sponsalitia, requiritur spontanea et plena deliberatio. Ex quo deducitur 1. quod nemo potest teneri ad sponsalia, nisi constet de suo perfecto rationis usu; sed si constat, utique ille remanet obligatus, licet esset puer, qui adhuc non explevit septennium, juxta probabiliorem et communiorem sententiam *Sanch. Coninc. Bonac. Salm., etc.* contra *Palaum* et alios, modo (intelligi debet) hujusmodi puer comprehendat aliquo modo onera quæ secum affert status conjugalis. Deducitur 2. quod non remanet obligatus qui promittit sine animo contrahendi, aut sine animo se obligandi, licet cognosceret obligationem quæ ex sponsalibus oritur, ut probabilius dicunt *Sanch. Pal. Laym. Less. Salm. Mazz. etc.*, contra *Pontium*, *Sotum*, *Vivam*, *etc.*; quia quando obligatio oritur ex propria voluntate, ubi deest voluntas, deest etiam obligatio. Et hoc valet etiamsi promissio sit jurata, ut recte dicunt *S. Bonav. S. Antonin. Sanch. Palaus*, *Salm. Bon. cum S. Thoma*, quia juramentum sequitur naturam promissionis (3). Secus vero dicendum, si adfuisset defloratio cum ficta promissione, ut dictum fuit supra *tract.* 10. *n.* 93., cum de restitutione locuti fuimus (4). Qui promittit sine animo contrahendi, at cum animo se obligandi, iste certe remanet obligatus, licet a principio ei deesset animus promissionem exsequendi (5). Deducitur 3. quod non remanet obligatus qui promittit inductus vi, aut dolo alterius, aut errore circa substantiam, aut circa conditionem substantialem, ut esset cum ille expresse promitteret sub illa particulari conditione: quod cæteroquin est commune cum cæteris contractibus; vide dicta *tract.* 10. *n.* 124.

(1) Lib. 6. n. 749. — (2) N. 851. — (3) N. 833. — (4) N. 832. — (5) N. 833.

2. — Quæritur 1. an valeant sponsalia cum dolus, aut error sit circa aliquam conditionem non jam susbtantialem, sed accidentalem, sed eam quæ causam contractui ita dedit, ut sine illa sponsus non contraxisset? Plures doctores dicunt sponsalia tunc irrita esse; sed nos oppositum ut probabilius tenuimus (1) : vide dicta *tract.* 10. *n.* 124., ubi diximus etiam quod pars decepta habet cæteroquin actionem ad rescindendum contractum, licet deceptio evenisset ab aliquo tertio, inscia parte, ut docet *Sanch. cum Covarr.* et aliis. Imo probabiliter dicunt *Less. Laym. Spor. et Viva*, quod si res integra est (ut evenit in simplicibus sponsalibus), et error sit invincibilis, in conscientia deceptus non tenetur stare contractui, ne judicis quidem post sententiam (2). An autem stando primæ sententiæ, nempe quod talis contractus dolo dante causam contractui sit ex se irritus, eo casu etiam decipiens liber extet a sua obligatione? negamus juxta probabiliorem cum *de Lugo*, *Pallad. Lessio, Laym., etc.,* contra *Sanch. Pontium, etc.,* ex generali ratione quod nemini patrocinari debet fraus sua (3).

3. — Quæritur 2. an sponsalia contracta metu injusto, gravi, et ab extrinseco sint ex se invalida? Alii, ut *Coninch. Dicast. Viva, etc.*, dicunt non esse irrita, sed irritanda arbitrio partis quæ metum passa est, sicut dictum est de omnibus aliis contractibus, *tract.* 10. *n.* 125. Sed sententia probabilior et communissima cum *Sanch. Pontio*, *Laym. Bonac. Azor. Sa*, *Bec. Boss. Salm., etc.*, contendit esse omnino irrita, quia sponsalia sequuntur naturam matrimonii, quod certe nullum est, dum metu contrahitur; ideoque sicut nemo tenetur hujusmodi matrimonium contrahere, ita nec potest teneri sponsalibus quæ sunt medium ad matrimonium. Unde fit quod ex talibus sponsalibus nullum oritur publicæ honestatis impedimentum (4). Dictum est tamen 1. si metus est *injustus*, quia si esset justus, sicut est validum matrimonium (prout dicemus postea), ita sunt valida etiam sponsalia (5). Dictum est 2. si metus sit *gravis;* si enim metus est levis, obligant sponsalia juxta sententiam probabiliorem et communiorem *Bonac. Pont. Medin. Salm. Croix*, *Viva*, *Mazzot.*, *etc.* (contra *Nav. Less. Ronc.*, *etc.*), dum judicatur sponte contrahere ille qui, cum possit metum repellere, cum ille sit levis, non respuit (6). Excipitur tamen, si talis metus, licet levis, dederit causam contractui, ut probabiliter dicunt *Laym. Sanch. Bonac. Wigandt*, *Salm. Croix, Lugo*, *Azor.* adversus *Pontium*, *Vivam, etc.* Tanto magis hoc currit, si quis passus est metum hujusmodi levem, tanquam gravem apprehendisset (7). Dictum est 3. *ab extrinseco*, quia si fuisset ab extrinseco (v. g., si quis promitteret, timens ne cogeretur ad solvendum debitum, aut ne in carceres conjiceretur) tunc iste tenetur ad sponsalia (8).

4. — Dicitur 3. quod promissio sponsaliorum debet esse *mutua*. Hinc si alter sponsorum promittit, alter vero non, neuter eorum remanet obligatus; præterquam si pars promittens vellet se obligare independenter ab alterius promissione; sed in eo casu non teneretur illa vi sponsalium, sed vi simplicis promissionis (9), quæ juxta opinionem probabilem innixam auctoritate *S. Thomæ* (ut dictum est *tract.* 10. *n.* 127); cum obliget tantum ratione fidelitatis, non obligat sub gravi. Sed hic quæ-

(1) Lib. 6. n. 835. — (2) Ibid. — (3) N. 335. v. An autem. — (4) N. 844. — (5) Ibid. — (6) Ibid. Quær. II. — (7) Ibid. Quær. III. — (8) N. 1055. — (9) N. 836.

ritur 1. an quis possit se obligare sponsalibus sub gravi cum vera promisssione sponsalitia, independenter ab obligatione alterius partis? Negant *Pontius*, *Vasq. et Conc.*; sed communior et probabilior est sententia opposita *Sanch. Laym. Bonac. Conin. Sporer. Salmant*, *etc.* (1). Quæritur 2. an pars non repromittens, sed solum acceptans alterius promissionem sponsaliorum intelligatur se obligasse? Affirmant *Pont. S. Ant. Silv.*, *etc.* Sed probabilius negant *Sanch. Bonac. Laym. Conin. Sot. Castrop. Salmant.*, *etc.*, quia recte potest stare promissio unius sine repromissione alterius: nec acceptatio includit repromissionem, cum possit jam aliquis acceptare alterius obligationem, quin seipsum obliget (2). Advertendum tamen est (ut probabiliter dicunt *Spor. et Tambur.*) plerumque sponsos non intendere se obligare, nisi sub conditione ut altera pars etiam se obliget (3).

5. — Dicitur 4. *signo sensibili expressa*; quia non sufficit ad se obligandum taciturnitas sponsorum. Excipitur casus, si pater aut mater pro filio, aut filia præsente et tacente promitteret, ut habetur ex *cap.* 1. § *fin. de despons. impub.* ubi dicitur : « Porro ex sponsalibus quæ parentes » pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii » si expresse consenserint, vel tacite, ut præsentes fuerint, nec contradixerint, obligantur (4). » Advertendum tamen 1. hoc habere locum quoad forum externum; sed quoad conscientiam filius non tenetur sponsalibus si interne dissentit, ut dicunt *Bonac. Ronc. Holzman. et Anacl.* Et idem puto dicendum, si filius nec assentit, nec dissentit, sed negative se habet; dum ad contrahendam aliquam obligationem requiritur positivus consensus. Nec obstat verbum textus *obligantur*; quia intelligi debet (ut recte dicunt *Bonac. et Salmant.*), quoties adest consensus internus (2. Advertendum 5. hoc procedere solum in casu quo promittunt parentes, non autem si promittunt alii, licet sint tutores, aut curatores; quia præfata legis dispositio tantum comprehendit parentes qui pro filiis promittunt (6). Si tamen hujusmodi parentes promittunt pro filio absente, alii doctores ut *Sanchez*, *Pont. Ronc. Escob. Boss.*, *etc.*, dicunt non sufficere filium certiorem factum promissioni non contradicere, sed amplius requiri ut ratificet medio aliquo signo expresso, aut tacito. Hæc sententia est probabilis; sed probabilior est opposita *Bonac. Palud. Castr. Conc. Sot. Salm. Spor.*, *etc.*, quæ affirmat sufficere taciturnitatem filii absentis; et hujus sententiæ est etiam *S. Thomas* (7) qui dicit : « Robur habent (*sponsalia*) in quantum illi, inter quos contrahuntur, ad » ætatem debitam venientes non reclamant, et intelliguntur consentire » quæ per alios facta sunt. » Et probatur etiam ex cit. *cap. un. de despons.* in 6, ubi dicitur : « Et est idem, si filii tempore sponsaliorum absentes, » et etiam ignorantes eadem sponsalia, post scienter ratificaverunt tacite » vel expresse. » *Expresse* intelligitur externe consentiente; *tacite* intelligitur non contradicente, ideoque dicitur ibi : *Et idem est* : in tantum dicitur *ratificaverunt*, quia agitur de re nomine alterius acta. Notant tamen *Castrop. et Conin.*, non sufficere, si filius casu sciat sponsalia a parente celebrata, et non contradicat : sed amplius requiritur ut parens per se, aut per alium eum certiorem faciat (8).

6. — Hic quæritur 1. an in dubio verborum, aut signi promissionis

(1) Lib. 6. n. 837. — (2) N. 836. Quær. I. — (3) N. 837. in fin. — (4) N. 838. — (5) Ibid. v. Id tamen. — (6) N. 838 et 839. — (7) In 4. dist. 27. q. 2 ad 1. — (8) N. 839. Dub. 2.

sponsalium, sit potius favendum matrimonio, an libertati? Alii dicunt matrimonio, sed probabilius (ut dicit *Viva*) favendum est libertati (1). Quæritur 2. an teneretur vi sponsalium qui diceret: « Non ducam aliam » nisi te? » Quicquid dicant alii, verior sententia est, et valde communior *Laym. Castrop. Sanch. Escob. Boss. Holzm. Salm. Anacl.*, quæ docet istum non posse aliam ducere uxorem, sed non teneri ad illam ducendam. Teneretur tamen, ut dicunt *Pontius*, *Viva et Perez*, si verba essent de præsenti: « Nolo aliam nisi te (2). » Mittere annulum aut alia dona sponsalitia non inducunt sponsalium obligationem, nisi is esset regionis mos, ut docent communiter *Sanch. Castrop. Conc. Bossius*, *Busemb.*, *etc.*, aut nisi præcessisset promissio alterius partis, et altera acceptasset annulum ab illa missum, ut communiter *Castrop. Bus. Escob. Sanchez*, *Silvest. Holzm.* et alii; aut si missus fuerit a parentibus cum illius consensu, ut recte subjungunt *Sanch. Castrop. Boss. Mol.*, *etc.* Sponsalia autem celebrata inter eos qui aliquo tenentur impedimento, sub conditione si *Papa dispensat*, licet non sint valida, obligant tamen ad exspectandum usque dum exitus videatur dispensationis, si ipsa de facili obtineri possit (3). Vide dicenda *punct.* 3. *num.* 15. *in fine.*

7. — Dicitur 5. et demum, *inter personas habiles;* hoc intelligitur quod non valeant sponsalia, si deest sponsis ætas præscripta, aut si inter eos aliquod subsit impedimentum (4). Hic notandum 1. promissionem matrimonii per verba de præsenti inter impuberes valere pro sponsalibus; secus de puberibus qui clandestine contraherent, nempe sine parocho et testibus; quia cum invalidus sit contractus ex se, dum ei obstat lex Tridentini, ille nullam parit obligationem. Intelligitur hoc tamen pro locis ubi Trident. receptum est; nam pro aliis locis sponsalia inita verbis aut signis de præsenti (puta copula affectu maritali exhibita) transeunt in matrimonium (5). Notandum 2. inter sponsos non solum esse mortales actus impudicos, sed etiam pudicos, quoties ad id fiunt ut delectatio sensibilis habeatur, eodem modo, ac sunt mortalia inter solutos, ut dictum est supra *tract.* 10. *n.* 2.; nullus enim sponsorum (quicquid dicant alii) acquirit jus ad alterius corpus; unde sicut sponsis vetita est copula, ita etiam tactus, qui ideo permittuntur, in quantum sunt ad illam ordinati; ita recte docent *Lessius*, *Bonac. Roncagl. Conc. Suar. Viva*, *Croix*, *Mazzot.* et alii plures. Vix sponsis permitti possunt (ut dicunt *La-Croix*, *Viva*, et alii) oscula illa, vel amplexus quos mos patriæ permittit, modo non sint pressi, neque per notabile tempus protracti. Nec practice probabilis est opinio illorum auctorum dicentium licitos esse sponsis tactus pudicos, si ipsi non intendant delectationem veneream, sed solam sensibilem; in hoc enim ordinarie adest periculum incidendi in veneream tam sensibili propinquam, aut saltem in prava desideria progrediendi ad veneream (6). Et sic etiam sub gravi prohibitum est sponsis se delectari de copula futura; cum illa ipsis in præsenti statu actualiter sit vetita (7). Vide dicta supra *tract.* 3. *num.* 51.

PUNCTUM II.

DE SPONSALIORUM OBLIGATIONE.

8. Quomodo et quando sponsalia sint exsequenda. — 9. Quid si unus promittit duabus mulieribus. — 10. An filius possit insciis parentibus se obligare. — 11. Qui a spon-

(1) Lib. 6. n. 840. v. Quando. — (2) N. 842. — (3) N. 843. — (4) N. 840. — (5) N. 853. in fin. — (6) N. 854. — (7) Ibid. in fin.

salibus recedit, etc. Et de pœna apposita recedenti. — 12. An debeatur legatum relictum sub conditione, si nubat, etc. aut si non nubat.

8. — SPONSALIA obligant certe sub gravi ad contrahendum matrimonium; et si non est præfixum tempus, obligant statim, juxta sententiam veriorem *Pontii, Castrop. Ronc. Conc. Coninch. Salmant. etc.* contra *Sanch. Nav. Holzm., etc.*, qui contendunt non obligare, nisi cum pars instat; sed ratio nostra est, quia omnes obligationes, ubi terminus præfixus non est, debent quamprimum adimpleri, ut exprimitur *in l. Eum qui*, § *quoties*, *ff. de Verb. oblig.* ubi dicitur: « Quod sine termino » præfixo debetur, statim debetur. » Probabiliter tamen dicunt *Castrop. Coninch. Salm., etc.*, quod in casu quo altera pars commode posset pro matrimonio contrahendo instare, et taceret, tunc prudenter potest judicari consentire illam dilationi (1). Hoc valet quoad partes; sed quoad judicem, recte docent *Sanch. cum S. Bonav. S. Antonin. Navar. Conc. Castrop. Holzm. Ronc. Salm.* et aliis communiter, quod ille non debet eos cogere ad matrimonium, si ex eo timentur scandala, aut rixæ, ut exprimitur in *cap.* 10. *de sponsalib.* ubi dicitur: « Ecclesiastica censura » compellas, nisi rationabilis causa obstiterit. » Et ita declaravit etiam S. C. Et in dubio semper satius erit, ut dicunt *Busemb. Tamb. et Conc.* evitare damna talis matrimonii, quam evitare damnum partis: unde si unquam pars retinens ideo excommunicata fuit, expedit ut judex eam absolvat, quoties timetur ne futurum sit ut hujusmodi nuptiæ malum exitum habeant (2).

9. — Notandum 1. quod si quis sponsalia cum duabus contrahit, et secunda conscia erat sponsaliorum quæ cum prima inita erant, matrimonium cum prima erit contrahendum. Si vero erat inscia, aliqui doctores dicunt quod in casu quo copula intercessisset cum secunda, sponsus hanc ducere debet; sed communius et probabilius dicunt *Nav. Sanch. Led. Bonac. Roncagl. Elbel, Laym. Soto, Holzm. Anacl. Croix, etc.*, in omni casu ducendam esse primam, quia promissio facta secundæ semper nulla est, et de re illicita, cum jam promissa fuerit priori sponsæ, ideoque non tenet, licet juramento firmata fuisset. An autem cum intercesserit copula cum secunda, debeat prior cedere ex æquitate? Alii affirmant; sed non improbabiliter *Holzman, Anaclet, Guttier et Pichler* sentiunt ne teneri quidem ad hoc primam, dum secunda sponsa imbecillitati suæ imputare debet incommodum talis damni (3).

10. — Notandum 2. sponsalia inita a filiis, insciis parentibus, certe esse valida, ut declaravit Trid., *sess.* 24. *cap.* 1. *de ref. matrim.* contra *Lutherum et Bucerum.* Celebris illa quæstio est, an peccet graviter filius qui invitis parentibus matrimonium contrahit? In hoc quatuor adsunt sententiæ. *Prima* dicit peccare graviter, sive contrahit insciis, sive invitis parentibus; et hoc ratione gravium scandalorum et damnorum quæ cæteroquin ex hujusmodi matrimoniis oritura sunt; ita *Pontius, Sylvius, Nav. Mol. Conc. Petrocor. et Ronc. Secunda* autem sententia dicit filium teneri sub gravi obligatione parentes certiores facere, et etiam consilium accipere, alioquin eis gravem inferret injuriam; sed non teneri postea eorum consilio stare, cum non teneantur filii, juxta id quod docet *S. Thomas* (4), parentibus parere in iis quæ ad ma-

(1) Lib. 6. n. 845. v. Quær. igitur. — (2) N. 846. — (3) N. 848. — (4) 2. 2. q. 104. a. 5.

trimonium spectant, cum in id totalis requiratur libertas; ita *Vasq. Sanch. Barb. Laym. Bonac. Filliuc. Viv., etc. Tertia* sententia dicit quod quoties matrimonium non affert dedecus familiæ, et non adsit causa ob quam parentes juste contradicant, filius non peccat graviter si uxorem ducit, aut nubit insciis parentibus; cum enim ille non teneatur eorum stare consilio, consequens est non posse esse gravem illius obligationem, ut eos consulat; ita *Castrop. Bossius, Holzm. Salm. Pichler, Elbel, Covar. Renzi, Led. Vict. Henr. Spor. Aver. Dicast., etc. Quarta* sententia quasi cohærens cum tertia distinguit et dicit, si parentes juste vetant filio aliquod matrimonium particulare, puta quia esset illud dedecori, aut scandalo familiæ, tunc filius peccaret graviter si illud contraheret. Et in casu quo esset dedecori familiæ, ille non tenetur sponsalibus contractis, etiam juratis, licet sponsam deflorasset, cum sufficiat tunc si tantum illam dotet, si potest; cum justitia non possit obligare ad actum qui sine peccato exsecutioni mandari nequit. Secus autem dicunt, si pater sine justa causa impediret matrimonium; ita *Laym. Delb. et Aversa* (1). Cæterum omnes conveniunt communiter doctores ad excusandum filium in casibus sequentibus; nimirum 1. si pater injuste vetaret status conjugalis electionem, et filius esset in periculo incontinentiæ. 2. Si filius injuste a parentibus vexaretur. 3. Si pater longe abesset, et filius posset prudenter præsumere ejus consensum. 4. Si pater impediret matrimonium suo statui conveniens; nam cum in tali casu peccaret pater, non teneretur filius ei obedire, ut communiter dicunt *Sanch. P. Sotus, Cordub. Boss. Gutt. Rebel. Viva, etc.* 5. Si pater vellet filio uxorem indignam, infirmam, aut pravæ conditionis dare (2). Quæritur autem hic, an filius teneatur obedire parenti qui jubet eum statum matrimonialem inire, aut uxorem a qua ipse abhorret, ducere? Plerumque ab omnibus negatur; sed *Laym. Sanch. Bellarm. Sot. Petrocor. Croix, Bossius*, et alii communiter excipiunt, si ob tale matrimonium gravis inimicitia dirimenda esset, aut si parentes a magna paupertate per illud essent sublevandi; sed hoc intelligitur, quoties filio status matrimonialis esset assumendus; intelligi etiam debet quoties illi non esset horror valde intolerabilis erga illam mulierem; charitas enim neminem potest obligare ad tantum, ut ei vivendum esset totam vitam suam cum uxore quam notabiliter horreret (3).

11. — Notandum 3. partem quæ voluntarie a sponsalibus promissis recedit amittere arrhas sponsalitias, et teneri amplius acceptas restituere cum refectione omnium damnorum, quæ ab hoc suo recessu emanant. Quocirca advertendum esse illicitam et invalidam promissionem pœnæ quæ apponeretur in sponsalibus in recedentem, uti constat ex *cap. Gemma, de spons.* ubi hæc habentur: « Cum itaque libera matrimonia » esse debeant, et ideo talis stipulatio propter pœnæ interpositionem sit » merito improbanda, etc. » Itaque in tali casu, qui recedit non tenetur ad præfatæ pœnæ solutionem, licet promissionem juramento obfirmasset (4). Et si pœna unquam soluta sit, qui eam exegit, tenetur ad restituendum, uti sentit probabilior opinio *Castrop. Soti, Boss. Gutt. Hurtad. Salm., etc.*, adversus *Sanch. Less. Escob. Mol.* et alios, quia illi nullus titulus est, quo eam sibi retineat; dum lex omnino irritat talem promissionem, ut expressum est in *l. fin. cap. de sponsal.* ubi dicitur

(1) Lib. 6. n. 849. — (2) Ibid. v. Conveniunt. — (3) N. 850. — (4) Lib. 8. n. 853. Quær. II.

promissio pœnæ *ex utraque parte nullas vires habebit* (1). Hoc tamen currit quando pœna apponitur a sponsis, aut a sibi conjunctis, aut amicis; secus autem, si ab extraneo, ut notant communiter *Sanc. Castr. Salm., etc.* (2). Insuper currit, si pars juste recedit; sed si injuste repugnat matrimonium inire, licet sit probabilis sententia *Sanch. Bonac. Boss. Conc. Becan., etc.* ne teneri quidem ad eam pœnam, quia secus matrimonii libertas etiam aliquam pateretur læsionem; attamen probabilior est opposita *Pontii, Laym. Castropal. Suar. Vasq. Salm. Anacl. Ronc. Holzm., etc.*, quia præfata pœnæ promissio non est prohibita, neque jure naturali, nec positivo : non quidem naturali, cum æquum sit subjici pœnæ eum qui injuste recedit; libertas autem quæ in matrimonio requiritur, est libertas rationabilis, non irrationabilis; alias nunquam posset judex censuris, aut carceribus cogere sponsos ad contrahendum; nec positivo, nam (sicut affert *Pontius*) in *Novella* 18, expresse approbatur pœnæ impositio in recedentem injuste a sponsalibus. Et textus canonicus in *cap. Gemma*, superius relatus, debet intelligi de recessu justo, non autem de injusto (3). Advertendum etiam quod Benedictus XIV in bulla *Nimiam licentiam*, die 18 maii 1743, damnavit et irrita declaravit pacta inter conjuges inita de non appellando a sententia pro matrimonii nullitate, adeo ut in nullo foro obligent nec interno nec externo, sub pœna excommunicationis Papæ reservatæ, præterquam in articulo mortis.

12. — Sed quæritur hic, an legatum relictum puellæ sub conditione ut nubat certo juveni, ei debeatur, cum nubit alteri? Respondetur : per se loquendo, non debetur, ut habemus ex *L. Titio*, § 1. *ff. de condit. et demonst.* dum illa jam libera restat ad acceptandas aut respuendas tales nuptias. Sed excipitur 1. si secus pater ei legitimam denegaret. 2. Si illud matrimonium esset indignum, quia tunc talis conditio reputatur ut turpis; ita communiter *Laym. Mol. Ronc. Vasq. Salmant. Boss., etc., cum Rot. Ronc.* Si autem sponsus esset dignus, sed pater puellæ vellet ut illa alteri nuberet, *Pontius, etc.* dicit tunc legatum ei non deberi, ex sententia quam ipse tenet, non peccare filiam cum nubit personæ dignæ, licet invito parente; multi alii tamen, ut *Bos. Sanch. Mol. Coninc. Gutt., etc.* tenent oppositum, dicentes quod cum non possit puella, parente dissentiente, nubere, parenti obtemperando, privari non debet legato (4). Si autem mulieri sit relictum legatum sub conditione ne nubat, et illa nuberet, si ipsa est virgo, etiam ei debetur legatum : secus autem si est vidua (5).

PUNCTUM II.

DE SPONSALIORUM DISSOLUTIONE.

13. Solvuntur sponsalia I. ob *nuptias cum alio initas*. An deobligatus restet nocens. — 14. II. *Mutuo consensu*, licet intercesserit juramentum. Quid de impuberibus. — 15. III. Ob *impedimentum superveniens*. An teneatur petere dispensationem. — 16. An disparitas dirimat sponsalia. — 17. An parentum dissensus. — 18. IV. Ob *delictum atrox*. An ob fornicationem. Et an talis fornicatio malitiam contineat diversam. — 19. V. Ob *notabilem mutationem*, v. g., odii, æris alieni, morbi, etc. An ob novam hæreditatem. An si melior occasio, etc. — 20. VI. Ob *discessum in longinquam regionem*. — 21. VII. Ob *terminum elapsum*. — 22. VIII. An ob *religiosam professionem*, aut ob *ordines sacros*. An ob ingressum, etc. — 23. An si ante ingres-

(1) Lib. 8. Quær. III. — (2) N. 853. — (3) Ibid. Quær. I. — (4) Lib. 6. n. 853. Quær. IV. — (5) L. 3. n. 930. v. Dubit. 7.

sum, etc. — An peccet qui sacris initiatur. — 25. An votum castitatis, aut sacros suscipiendi ordines dirimat, etc. — 26. An requiratur judicis auctoritas, etc. — 27. Quænam probatio requiratur, etc.

13.—Dissolvuntur sponsalia ob sequentes causas: I. ob *matrimonium validum* ab alia parte contractum (1). Hoc certum est quoad partem innocentem; sed dubium fit an etiam nocens liber a sponsalibus remaneat ex matrimonio a se contracto. Affirmant *Sanc. Bonac. Laym. Wigandt* et alii, quibus etiam inclinat *Concina*; sed oppositam sententiam *Pontii, Castr. Concin. Ronc. Sylvii, Salm. Ledesm., etc.*, ego puto absolute probabiliorem, nam talis dissolutio non probatur nec lege positiva, nec naturali; nam ratio naturalis dictat obligationem jam contractam sponsaliorum, durante matrimonio, suspendi duntaxat, non exstingui (2).

14. — II. Ob *mutuum consensum* sponsorum. Sed hic advertendum quod inter puberes ob talem consensum mutuum solvuntur sponsalia, licet fuerint juramento firmata; intelligitur, modo adsit justa causa, alias peccarent sponsi, non quidem graviter, sed leviter, ut dicunt *Sanc. Ronc. Nav. Holzm. Salm., etc.*, licet juramentum principaliter fuerit factum in Dei honorem; quia in omnibus juramentis in proximi favorem redundantibus, semper subauditur conditio, nisi a parte remittantur (3). Inter impuberes autem non dissolvuntur mutuo consensu, nisi cum ad pubertatem pervenerint; uti habetur ex *cap. De illis, de sponsal. impub.* Itaque impuber cum pubertatem attigerit, poterit a sponsalibus recedere, modo statim animum suum declaret: hoc *statim*, intelligitur intra tres dies, qui incipiunt non quidem a tempore pubertatis, sed a die quo pars venit in notitiam privilegii posse recedere. Quod si sponsus dissentit jam ante pubertatem, et in dissensu perseverat, jam sponsalia soluta sunt, statim ac puber ille fuit factus: modo hunc dissensum suum aperuit; ut vult sententia probabilior *Ronc. Castr. Suar. Conc., etc.* (contra *Sanch. Bon., etc.*), quia tale beneficium non est concessum nisi reclamantibus, quod procul dubio intelligitur externe (4). An autem sponsus cum ad pubertatem pervenit possit recedere, licet sponsalia juramento firmaverit, negant *Bonac. Sanchez, Ronc., etc.* Sed probabilius affirmant *Pont. Castr. Concina, Viva, Palud. Salm., etc.*, quia juramentum sequitur naturam contractus sive sponsaliorum, quæ inter impuberes sunt revocabilia: nec obstat *cap. Litteris, de sponsal.*, quia sicut animadvertunt *Castr. Pont. et Viva*, ibi tantum loquitur de *impubescentibus*, ut exprimit textus, nempe de proximis pubertati, qui merito habentur uti puberes, et huic sententiæ etiam assentitur *Sanch.* cum aliis (5).

15. — III. Ob *impedimentum superveniens*. Sed hic distinguenda sunt impedimenta: si impedimentum est tantum impediens, probabilior est sententia, et est communissima cum *Sanch. Castropal. Palud. Bonac. Coninc., etc.* (contra *Sotum*), sponsalia non dissolvi: modo impedimentum non sit ob votum religionis, et etiam probabiliter castitatis, ut infra dicetur *num.* 25. Si vero impedimentum est dirimens, certum est sponsalia dissoluta esse quoad partem innocentem, etiamsi nihil aliud esset quam fama apud majorem partem viciniæ; secus autem quoad nocentem, juxta probabiliorem sententiam et communiorem *Sanch. Castrop. Coninc. et Guttier* (contra *Dicast.*), ex illa generali regula,

(1) Lib. 6. n. 875. — (2) Ibid. v. Quæritur. — (3) N. 855. — (4) N. 856. — (5) Ibid. Quær.

quod nemo potest ex suo delicto commodum reportare (1). Propterea in eo casu sponsus qui impedimentum contraxit, tenetur dispensationem procurare, quoties de facili potest, et intra tempus breve; secus cum magna impensa, aut magno labore, et tempore opus esset; et enim ille tenetur fidem præstare mediis ordinariis, non autem extraordinariis, ut probabilius *Sanch. Bonac. Gutt. Wigandt et Sporer*, contra *Castrop. Ronc. et Salm.* qui eum obligant, etiamsi impensa esset nimia. Merito tamen excipit *Spor. cum Tamb.* si sponsus teneretur ad matrimonium, ut damnum reparet deflorationis, aut infamiæ sponsæ (2). Et si forte aderat impedimentum tempore quo celebrata fuerunt sponsalia, et hæc celebrata fuerunt cum pacto impetrandi dispensationem, tunc licet sponsalia non sint valida ante dispensationis impetrationem, ac proinde non inducant impedimentum publicæ honestatis, nihilominus remanent sponsi obligati ad expectandum conditionis eventum; et sponsalia quæ cum alia persona inirentur, essent nulla, ut dicunt *Spor. et Ronc.* cum decret. S. C. Et dicimus cum *Sanchez*, *Ronc. Lug. Laym. Bon. Salm. Castrop. etc.*, dispensatione obtenta, hujusmodi sponsalia sine novo consensu esse valida, modo consensus præstitus adhuc perseveret (3); vide infra *num.* 34.

16. — Quæritur hic 1. an notabilis disparitas conditionis inter sponsos sit impedimentum potens sponsalia dissolvere? Respondetur quod si tempore contractus ignorabatur disparitas, sponsalia utique sunt nulla. Secus si cognita erat: præterquam si tale matrimonium non posset iniri sine notabili familiæ dedecore, v. gr., si nobilis filiam rustici, aut fabri ducturus esset; ita communiter *Laym. Sanch. Panorm. Ronc. Spor.* (4). Et idem dicitur si sponsus esset longe ditior, quia tunc promissio sponsalitia uti prodiga non obligat, cum nunquam quis teneatur ad exsequendum illicitum, licet sit tantum venialiter illicitum, juxta communiorem et veriorem sententiam *Soti, Prad. Bann. Suar. Salm., etc.* (5). Hoc tamen intelligitur (loquendo de disparitate divitiarum) modo sponsa aliqua peculiari prærogativa nobilitatis, honestatis, prudentiæ, aut pulchritudinis prædita non esset, qua carentiam bonorum fortunæ compensasset, et modo non adesset defloratio, aut modo infamia notata non remaneret sponsa, si matrimonium non fieret (6). Dicunt autem doctores quod licet matrimonium non sit familiæ opprobrio, nec liceret illud contrahere, cum timerentur damna, aut odia inter parentes. Sed considerando quod obligatio hoc matrimonium non contrahendi in hoc casu non esset nisi charitatis actus, nescio quomodo posset excusari sponsus cum suo damno aut incommodo a tali matrimonio non contrahendo, ut vitet odia inter parentes; nisi esset quod ex tali matrimonio orituræ essent communes perturbationes apud plures familias in oppido parvo, adeo ut posset aliquo modo judicari esse malum commune toti regioni (7).

17. — Quæritur 2. an dissensus parentum sit impedimentum adeo potens, ut solvi possint sponsalia? Respondetur: Si parentes injuste dissentiunt, non potest filius a matrimonio resilire, cum jure canonico certum sit parentum consensum non esse de necessitate valoris matrimonii, sed tantum honestatis. Secus vero dicendum, si parens juste

(1) Lib. 6. n. 857. — (2) N. 858 et l. 3. n. 650. — (3) Lib. 6. n. 859. — (4) N. 851 et l. 3. n. 643. Dubit. 1 et 2. — (5) Lib. 6. n. 851. v. Sed quid. et seq. — (6) Ibid. v. Juxta. — (7) Ibid. v. Ad id.

contradicat, ut cum tale matrimonium esset familiæ dedecori, aut scandalo parentibus : *Laym. Nav. Sanc. etc.*, aut, ut ait *Roncagl.*, si filius juste timeret hæreditate privari paterna, modo hoc periculum non prævideritt, cum sponsalia contraxit (1).

18. — IV. Ob *atrox delictum* alterius partis, ut si alter sponsus in hæresim incideret, aut aliquod homicidium, aut grave furtum, aut aliud facinus quod gravi sibi esset damno, aut infamiæ, committeret. Si autem crimen esset fornicationis, distinguere oportet virum a muliere. Quoad sponsam, certum est virum liberum fieri, si illa ab alio carnaliter fuerit cognita, licet invita, juxta communem et veriorem sententiam *Sanch. S. Antonin. Sot. Concin. Navar. Pont.*, *etc.*, et ut habetur ex *c. Raptor.* 33. *caus.* 27. *q.* 2. ubi permittitur sponso repudiare sponsam vi raptam; aut si ipsa permisit impudice tangi. Contra quoad sponsum : sive ipse fornicasset ante, sive post sponsalia, etiam communius et probabilius dicunt *Sanch. Pont. Castrop. Salm.*, *etc.* sponsam non posse recedere. Excipiunt tamen, et merito præfati auctores cum aliis, si celebratis sponsalibus, cognovisset sponsa ex alia muliere, sponsum habuisse prolem, aut in hoc vitium frequenter lapsum fuisse, cum multis congressum habendo (2). Dubitatur autem inter doctores an fornicatio inter sponsos habeat malitiam diversam, quæ mutet speciem? Tres adsunt sententiæ omnes probabiles. Prima affirmat tam de sponsa quam de sponso; quia ex utraque parte irrogatur injuria juri acquisito ad corpus alterius : ita *Castr. Laym. Salm.*, *etc.* Secunda affirmat de sola sponsa, non vero de sponso, qui fornicando non videtur gravem afferre injuriam sponsæ; ita *Sanch. Bonac. et Fill.* Tertia etiam probabilis negat de utroque, quia neuter sponsus acquirit jus ad corpus alterius : ita *Pont. Trullen. Covar. Vival.*, et probabilem vocant *Sanch. Laym. Lug. Salm. Elbel*, *etc.* (3). An autem necne teneatur sponsa, virgo reputata, suum defectum patefacere, si talis non est? vide dicenda numero sequenti.

19. — Ob *mutationem notabilem* quæ suboriatur, ut esset 1. timor gravis odii inter sponsos (cognita ab altero alterius asperitate), aut inter parentes; ita *Bonac. Laym. Busemb.* 2. Si detegatur alter sponsus nimio ære alieno gravatus, aut si sponsa dotem non haberet; *Sanch. Tol. Pont. Bon. Spor.*, *etc.* 3. Si alteruter sponsus in lepram, paralysim, morbum gallicum incidat, aut aliud simile ei accidat quo difformis, aut inhabilis ad familiam sustentandam evadat, *Sanch. Conin. Layman, Bonac.* et alii communiter cum *S. Thoma* (4) : et sufficit ut de hoc prudens habeatur suspicio (5). Et si forte tempore sponsaliorum alterutra pars haberet aliquem personalem defectum occultum ex descriptis aut suæ familiæ, qui redderet nuptias nocivas alteri parti ignoranti, illa non potest matrimonium contrahere, nisi illum manifestet. Dictum est *nocivas*, quia si eas redderet tantum minus appetibiles, v. gr., si sponsa putabatur dives, pulchra, aut virgo, et postea talis non esset, quoties illa non fingat esse a tali defectu immunem, non tenetur illum manifestare, sed potest dissimulare, quia tunc non fingit, sed vitium suum occultat : nec aliquis tenetur suam patefacere infamiam, cum illa jus alterius non lædit; ita communissime *Sanch. Pont. Castrop. Coninc.*

(1) Lib. 6. n. 877. — (2) N. 868 et seq. — (3) N. 847. — (4) Suppl. q. 43. a. 3. ad 3. — (5) Lib. 6. n. 863.

Ronc. Salm. Escob. Croix, et alii, contra *Concinam* (1). Ad judicandum quænam causa valeat dissolvere sponsalia, hæ duæ regulæ attendendæ sunt. Prima est, quod ob causas sponsalibus supervenientes, sufficit ea quæ, si prævisa esset, illa utique contracta non fuissent; unde tunc pars a tali defectu immunis remanet, quæ præsumitur contraxisse semper sub conditione quod talis rerum non adsit mutatio, quæ prævisa si fuisset, eam a contrahendo removisset. Secunda regula est, quod ob causas sponsalia præcedentes sufficit ut adsit illa quæ, si suboriretur, valet ea impedire. Hinc fit quod si ignorantia illius causæ non dedisset causam contractui, sed fuisset concomitans, nempe quod si fuisset cognita, etiam contracta fuissent sponsalia tunc non possunt dissolvi : ita *Sanch. Ronc. Castrop. Salm.* et alii communiter (2). Sed hic quæritur an, superveniente alterutri sponsorum pingui hæreditate, possit ille recedere a sponsalibus? Affirmant *Hurtad. Trull. Leand.*, *etc.* dicendo, tunc notabiliter mutari sponsorum conditionem. Sed alii communissime, ut *Sanch. Boss. Comit. Castrop. Escob. Concina*, *Ronc.*, *etc.* id negant, quia tunc ille jam non deceptus est in conditione alterius partis, in qua nulla accedit mutatio. Quare dicit *Croix* quod si sponsus inveniret sponsam melioris conditionis, non potest primam derelinquere; sed in hoc casu quo conditio esset longe melior, ego non auderem, meliore advertentia salva, damnare sponsum, si vellet ducere secundam; quia magni lucri amissio æquivalet magno damno, ut dictum est supra *tract.* 6. *n.* 22, et ita invenio dixisse multos theologos in Vita S. Joannis a Capistrano, *cap.* 9.

20. — VI. Ob *discessum alterius partis in regionem longinquam*; unde fit quod si sponsus alio domicilium suum transferret, aut in locum longinquum proficisceretur, licet cum animo redeundi, sponsa liberatur a promissione, et potest nubere cui velit, ut exprimitur in *cap. De illis* 5. *de sponsal.* ubi dicitur : « Qui præstito juramento promittunt se aliquas mulieres ducturos, et postea eis incognitis, dimittunt terram, se ad partes alias transferentes, liberum erit mulieribus se ad alia vota transferre. » Sed si sponsus ad vicinas partes se animo redeundi transferret, tunc sponsa aut exspectare debet regressum, aut debet requirere sponsum ut redeat; et si ille prosequatur absentiam, aut exspectare debet usque ad competens tempus ad prudentis arbitrium, aut (ut melius dicunt alii) adeatur judex, ut præfigatur terminus (3). Hoc currit cum in sponsalibus terminus non præfixus fuit; quia si jam fuit oppositus, observetur quod infra dicetur.

21. — VII. Ob *termini præfixi lapsum*, hoc nihilominus intelligitur cum tempus est appositum ad solvendam obligationem; et tunc libera restat pars innocens, licet promisisset sponsalia juramento, ut dicunt omnes cum *S. Thoma* (4), et est expressum in *cap. Sicut* 22. *de spons.* ubi Papa damnavit sponsum qui, sponsalibus initis cum una, contraxerat cum alia : « Nisi (addidit tamen) terminum præfixit, et per eum non stetit quin ad statutum terminum matrimonium consummaverit. » Igitur, si per ipsum non stetisset, juste recessisset (5). Et hoc currit etiamsi terminus elapsus fuisset defectu alterius partis, sed inculpabiliter, ut communiter et probabilius contendunt *Laym. Castrop. Nav.*

(1) Lib. 6. n. 864. — (2) N. 863, v. Ad videndum. — (3) N. 866. — (4) In 4. d. 27. q. 2. a. 3, ad 2. — (5) Lib. 6. n. 867.

Conin. Conc. Salm. Ronc. (contra *Bonac. Pont. Vivam. Sanch.*, *etc.*): et hoc deducitur perspicue ex eodem textu citato (1). An autem elapso termino liberetur etiam qui culpa sua distulit nuptias, affirmant *Ronc. et Conc.*, et hæc opinio videtur non posse dici improbabilis, nam eam expresse tenet *S. Thomas* (2), dicens : « Si per eam stetit, debet agere » pœnitentiam de peccato factæ promissionis, et contrahere (*potest*) cum » alia, si vult. » Sed attenta ratione, et communiori sententia *Pontii*, *Sanch. Laym. Navar. Castrop. Conin. Salmant. Palud.*, *etc.*, mihi videtur valde probabilior opposita, quia nemo debet commodum ex sua culpa reportare. Cæterum, si ex utriusque partis culpa steterit quin matrimonium contractum fuisset, certum est elapso termino utramque liberari (3).

22. — VIII. Ob *professionem religiosam aut ob ordinis sacri susceptionem* certe solvuntur sponsalia, etsi juramento firmata (4). Quæritur autem 1. an ob ingressum in religionem remaneat libera tam pars quæ ingreditur quam altera? Affirmant *Busemb. Sanch. Bon. Tol.*, *etc.* Sed ego puto absolute probabiliorem oppositam, quæ est communior, cum *Laym. Spor. Pont. Castrop. Croix*, *Conin. Viva*, *Gonet*, *Salm.* et aliis pluribus, liberam remanere tantum partem quæ in sæculo remanet, dum altera religionem ingrediens videtur suo juri cessisse : secus autem pars ingrediens; illa enim ingrediendo non fit inhabilis ad contrahendum matrimonium. Opinio autem illorum quod utraque pars libera restet, non videtur satis probabilis (5).

23. — Quæritur 2. an cum sponsalia sunt jurata, teneatur sponsus, antequam religionem ingrediatur, matrimonium contrahere? Dicunt *Sotus*, *Navar. Led.*, *etc.*, illum teneri nuptias contrahere; sed ante matrimonii consummationem posse, si velit, religionem ingredi. Sed sententia opposita est communior et verior *Pont. Sanch. Petrocor. Castr. Bonac. Holzm. Spor. Salm.*, *etc.*, quia juramentum semper intelligitur factum sub conditione, nisi eligatur status perfectior. In unico casu tantum tenenda est prima sententia, cum matrimonii celebratio necessaria esset ad legitimandam prolem jam conceptam, aut ad reparandum scandalum, aut infamiam sponsæ. Et tunc non permitteretur sponso religionem ingredi relicto matrimonio rato, ut advertit *Busemb.* (6). Quod confirmatur ex eo quod dictum fuit supra *tract.* 10. *n.* 97, ubi diximus quod si sponsus, etiamsi castitatem vovisset (aut religionem, ut dicunt doctores ibi citati), et postea sponsam deflorasset sub promissione (licet ficta) matrimonii, tenetur procurare dispensationem voti, ut matrimonium ad effectum adducat. Si autem sponsus post sponsalia, sed defloratione remota, voveret religionem ingredi, procul dubio tenetur ad votum, et non obligatur sponsalibus nisi cum e religione egrederetur. Sed si votum esset etiam profitendi, tunc certe utraque pars libera remanet, quia tunc qui vovet, fit omnino inhabilis ad matrimonium, ut pro certo affirmant *Salmant. Viva*, *etc.* (7).

24. — Quæritur 3. an peccet sponsus sacris si initietur ordinibus, sponsa inscia, aut non consentiente? Certum est ordinatum a sponsalibus liberum esse, ex *extrav. Antiquæ, de voto.* Dubium in hoc versatur, an peccet graviter : alii affirmant, quia tantum ut in religionem se reci-

(1) Lib. 6. n. 868. — (2) In 4. d. 27. q. 2. a. 3. ad 2. — (3) Lib. 6. n. 868. Dubit. 3. — (4) N. 869. — (5) N. 870. v. Hinc. — (6) Ibid. Dubit. 2. — (7) N. 875.

piat, permissum est jure canonico (uti volunt) a sponsalibus divertere, non vero ut statum amplectatur ecclesiasticum. Hoc non obstante, valde probabilis est sententia opposita *Pont. Nav. Conin. Bonac. Gutt. Sot. Sylv. Salm. Escob. Henriq., etc.* ex ratione superius allata, quia in sponsaliorum promissione semper subauditur conditio, modo non eligatur status perfectior (1). Si autem sponsus minoribus tantum ordinibus initiaretur, non potest sponsa propter hoc deflectere, juxta sententiam communiorem et veriorem *Sanch. Pont. Palud. Wigandt, Salm.* (quidquid dicant *Ronc. et Spor.*) dum ordines minores non impediunt matrimonium, cum etiam dentur clerici conjugati (2).

25. — Quæritur 4. an votum castitatis, aut sacris ordinibus initiandi sit validum, et dirimat sponsalia etiam quoad voventem? Dico *voventem*, quia altera pars procul dubio liberatur. Dico votum *post sponsalia*, quia si ipsum antecedenter fuerit emissum, sponsalia sunt irrita, cum irrita sit promissio rei illicitæ. Dubium igitur in hoc restringitur, quid si votum sponsalia subsequatur? Alii dicunt probabiliter fuisse nullum, quia in tertii præjudicium emissum; ita *Laym. Nav. Castrop. Cabass. Ronc., etc.* Sed alii communius, ut *Pont. Petrocor. Suar. Gonet. Conin. Sot. Azor. Bon.* volunt esse validum; et probabile dicunt ipsi auctores citati *Laym. Sanch. Castr. Cabass. et Salm. cum S. Thoma* (3), qui dicit : « Per votum simplex sunt sponsalia dirimenda. » Ratio Angelici est, quia ubi concurrunt duæ obligationes, præferenda est potior; sed ratio communior aliorum est superius relata, nempe quod sponsalia promissa esse intelliguntur semper sub conditione, nisi status melior eligatur. Quocirca adest etiam quædam decisio S. Congr. apud *Pittonium* (4), sub die 5 martii 1701, ubi dicitur votum castitatis, aut suscipiendi ordines sacros, irritare sponsalia etiam jurata. Addunt *Bonac. et Sanch.* voventem solutum remanere a sponsalibus, licet postea voti dispensationem impetraverit, et hoc non omnino est improbabile, sed probabilius mihi videtur oppositum cum *Rebell. Aver. et Salmant.* quia prior obligatio non penitus exstinguitur, sed suspenditur, donec votum servatur (5).

26. — Quæritur 5. an ad sponsalia dirimenda semper intercedere debeat judicis auctoritas? Respondetur negative, cum sponsalia fuerunt publica, et causa etiam est publica et certa; idem dicendum si sponsalia fuerint occulta, et causa est occulta. Secus vero si causa non est certa, sed est dubia sive juris, sive facti, quia tunc omnino intercedenda est judicis auctoritas; ita communiter *Sanch. Castrop. Holzm. Gut., etc.* Cum vero sponsalia sunt publica, et causa est occulta, tunc si causa non potest probari in judicio, non requiritur judex; sed cum jam probari potest, requiritur, sed non sub gravi, nisi esset ad evitandum grave scandalum, ut dicunt doctores citati cum *Nav. Pont.* et aliis communiter. Cum autem defectus posset probari, sed esset occultus, debet pars innocens alteram admonere; et tunc si illa non quiescit ut sponsalia solvantur, tunc poterit licite defectum ad judicem deferre, *Laym. Pont. Sanch. Castrop. Conin., etc.* (6).

27. — Quæritur 6. quænam probatio requiritur ad solvenda sponsalia? Respondetur : si causa est circa aliquod impedimentum (sive sit dii-

(1) Lib. 6. n. 871. — (2) N. 872. — (3) Suppl. q. 53. a. 1. ad 1. — (4) De matrim. n. 2616. — (5) Lib. 6. n. 873, Dubit. I. — (6) N. 878. Dubit. I.

mens, sive impediens) tunc sufficit quilibet testis juratus, modo sit oculatus, ut habetur in *cap. Super eo, de test. et attest.*, et hoc valet, licet ille sit criminosus et non citatus, sed tantum productus a parte; et etiam si deponeret in secreto, tacito suo nomine, ut dicunt *Sanch. Castrop. Salm. Coninc. Holzm. Viva, Croix, Gutt., etc.* (1). Si causa vero non fuerit impedimentum, sed alia sufficiens ad efficiendum ut alter sponsorum possit a sponsalibus desciscere, tunc, ut dicunt communius *Sanch. Laym. Castrop. Salm. Coninc., etc.,* requiruntur duo testes (2). In *cap. In omni, de test.* requiruntur duo testes jurati, ubi agitur de damno tertii. Nihilominus probabiliter tenent *Palud. Aver. Salm. et Trull.* sufficere etiam unum testem fide dignum, in casu quo ipse testaretur sponsæ fornicationem. Cæterum hoc currit quoad forum; sed in conscientia communis est sententia sufficere unum tantum testem pro omnibus casibus; *Sanch. Castrop. Croix, Con. Salm., etc.*

CAPUT II.

DE MATRIMONIO.

PUNCTUM I.

DE MATERIA, FORMA ET MINISTRO MATRIMONII.

28. Quænam sit materia, forma et quinam sit minister. — 29. Illationes. An sponsi possint simulare. De matrimoniis clandestinis. An cum convalidantur, requiratur præsentia parochi, etc. — 30. De finibus matrimonii. — 31. An sufficiat consensus per signa. — 32. De matrimonio per procuratorem, aut epistolam. — 33. De consensu conditionato. — 34. An adimpletâ conditione, novo opus sit consensu.

28. — Communis inter doctores est sententia ministros matrimonii esse ipsos contrahentes. Materia est mutua traditio juris quod alter in alterius acquirit corpus, per verba aut signa consensum exprimentia. Forma autem est mutua acceptatio iisdem verbis aut signis expressa. Sed huic adversansur *Canus, Juvenin. Conc. et Tournely*, dicentes ministrum matrimonii esse sacerdotem assistentem, et formam esse verba : « Ego vos in matrimonium conjungo, etc. » Sed nostram sententiam tenet *Bellarmin.*, qui eam vocat communem in scholis (ut eam appellat etiam idem *Canus*), *Gonet, Frassen. Cabass. Ronc. Abel. Wigandt, Van-Espen, Pontas, Petroc. Bened. XIV, Fagnanus* qui oppositam vocat periculosam in fide, *Merbes.* qui asserit oppositam nunquam fuisse probabilem, et *Henriq. Manuel, Sotus* vocant eam temerariam. Pro nostra sententia etiam stant *Scot. et S. Thomas* (3). Et quod ipsi sponsi, non autem sacerdos, sint ministri matrimonii, probatur 1. ex conc. Florentino, ubi dicitur causa efficiens matrimonii esse mutuus consensus sponsorum; ergo ipsi sunt ministri. 2. Probatur ex Trident. *sess.* 24. *c.* 1, ubi matrimonia sine parochi præsentia dicuntur olim fuisse rata, nempe indissolubilia; contra probatur aliunde ex *cap. Quanto, de divort.* quod matrimonia fidelium ideo sunt rata, quia sunt sacramentum : « Etsi matrimonium (sunt verba textus) infidelium verum existat, non tamen est ratum. Inter fideles autem verum et ratum » existit, quia sacramentum fidei (nempe baptismus) quod semel est » admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii sacramen-

(1) Lib. 6, n. 878. Dubit. 2. — (2) Ibid. v. Si vero. — (3) Scot. in 4. d. 26. q. 4. n. 14. et S. Tho. 2. in 4. d. 26. q. 2. a. 1. ad 1. et d. 28. q. 1. a. 3.

» tum, ut ipsum in conjugibus illo durante perduret. » Igitur baptismus, non parochus efficiebat tunc ratum sacramentum matrimonii, adeo ut esset indissolubile, sicut indissolubilis est baptismi character. Hoc argumentum valde exaltat Benedictus XIV (1). 3. Probatur ex eo quod verba : *Ego vos conjungo, etc.* ut testantur *Martene et Simonetus apud Bened.* olim non dicebantur, sed alia, idque probant ex pluribus antiquis ritualibus ; si autem verba prolata a sacerdote fuissent forma sacramenti, uti autumant adversarii, illa semper eadem, vel saltem æquivalentia esse debebant. Adde quod Tridentinum permisit parocho posse uti etiam *aliis verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum.* 4. Probatur ex eodem concilio, *loc. cit.*, ubi dicitur ita : « Qui aliter » quam præsente parocho.... contrahere attentabunt, inhabiles reddit, » et hujusmodi contractus irritos et nullos esse decernit. » Igitur non est nullum matrimonium, si fiat coram parocho, licet ille taceat; sed tantum cum fit illo absente; itaque ejus verba, quæ adversarii supponunt esse formam, non sunt necessaria, et per consequens non est minister matrimonii sacerdos (2). His tamen non obstantibus, oppositam sententiam, nimirum parochum esse ministrum matrimonii, quam tenent *Guillelmus Paris, Canus, Toletus, Maldonatus, Estius, Juveninus, Tournely et Collet, ejus continuator, Natalis Alexand. Conc.* et alii, territus ab auctoritate tantorum virorum non audeo improbabilem dicere, tanto magis quod Benedictus XIV, in opere *de Synodo* (3), eam valde probabilem vocat.

29. — Cæterum ex prima nostra sententia, quam saltem probabiliorem censemus, infertur 1. quod parochus assistendo matrimonio publicorum peccatorum non peccat uti minister, sed tantum uti cooperator sacrilegii eorum, uti diximus *tract.* 14. *n.* 6. Infertur 2. quod sponsi qui in mortali matrimonium contrahunt, duo committunt sacrilegia, unum quia sacramentum suscipiunt, alterum quia in peccato ministrant, licet hoc secundum probabiliter non sit grave, quia sponsi non sunt ministri consecrati ad hoc sacramentum, uti volunt *Concina, Tournely, Gonet*, et alii cum *S. Thoma* (4); quanquam loco citato oppositum sustinuimus. An autem sponsa possit contrahere licite cum publico peccatore? vide dicta *tract.* 14. *n.* 6 (5). An autem possit simulare celebrationem nuptiarum, justa intercedente causa, v. g., si aliquod interesset impedimentum dirimens, et non posset sine gravi damno hujusmodi simulationem omittere? negat *P. Milante;* sed affirmant communiter *Sanch. Castrop. Conc. Card. Coninc. Viva, Croix, Henriq., etc.;* dicunt enim cum tunc non adsit contractus defectu consensus, nec sacramentum intercedit, nec propterea sacramenti simulatio (6). Infertur 3. quod sponsi debent esse in gratia, etiam cum per procuratorem contrahunt, quia cum sint veri contractus, sunt vera sacramenta; *Bellarm. Sanch. Navar. Sot., etc.* (7). Infertur 4. quod matrimonia clandestina, nempe celebrata coram parocho repugnante assistere et dare benedictionem, sunt graviter illicita, sed sunt valida, et vera sacramenta. Hinc refert *P. Ferraris, Biblioth. verb. Matrim. art.* 1. *n.* 31, pluries declarasse S. C. sufficere ad valorem sacramenti præsentiam parochi, nulla verba dicentis. Idcirco animadvertendum quod matrimonia cele-

(1) Bened. XIV. de Syn. l. 8. c. 13. n. 5. — (2) Lib. 6. ex n. 897. — (3) Bened. XIV. loc. cit. n. 6. (4) Vide l. 6. n. 32. v. Infertur 2. et n. 54. — (5) N. 55. v. Si autem. — (6) N. 69. — (7) N. 884.

brata coram parocho, tunc tantum sunt nulla, cum parochus adfuisset quidem, sed nihil audivisset, aut percepisset, modo ille ex industria non affectasset non percipere; ita decrevit S. C. conc. ubi dictum fuit: « Matrimonium non valere si non intellexisset, nisi ipse parochus affectasset non intelligere. » Infertur 5. quod parochus assistendo matrimonio in mortali, non peccat graviter, quia nec conficit, nec ministrat sacramentum, *Sanch. Bonac. Suar. Coninc. Reg., etc.* Advertendum tamen quod si ille omittit pronuntiare benedictionem : « Ego conjungo » vos, etc., » peccat mortaliter, ut vult sententia probabilior cum *Barbosa, Rebell. Henriq., etc.*, quia omittit cæremoniam gravem Ecclesiæ. Infertur 6. quod matrimonia celebrata coram parocho et duobus testibus cum occulto impedimento, obtenta dispensatione, convalidantur, et vera sacramenta fiunt solo consensu de novo a sponsis præstito (a quo tamen potest dispensare Papa, vide *num.* 81.); nec requiritur parochi præsentia, ita communiter *Nav. Fagn. Nat. de Alex. Hab. Tourn. Sanch. Card. Sot. Lamb. Salm. Van-Espen*, et alii (contra *Comit. et Conc.*) : et ita declaravit S. C. et ita est praxis S. pœnitentiariæ ex oraculo S. Pii V, qui ea consultus (ut refert *Cardenas*) declaravit non opus esse parocho et testibus, cum matrimonium jam semel palam initum est; et revera S. pœnitentiaria in concedenda dispensatione dicit : « Ut » uterque inter se secrete contrahere valeant (1). » Et hoc argumentum, ut ait Benedictus XIV, loco citato, valde probat ministrum matrimonii non esse sacerdotem, sed ipsos sponsos; alias recte dicit quod Ecclesia, nisi id haberet pro certo, nunquam permitteret sponsos relinqui in periculo quod remaneant sine gratia sacramenti. Adest tamen decretum S. C. sub die 8 junii anni 1619; apud *Ferrar. Bibliot. tom.* 5. *v. Matrimonium, art.* 2. *n.* 19, quod si matrimonium esset nullum ex causa publica, scilicet ob defectum ætatis, tunc reconvalidandum est ante parochum et testes.

30. — Hic plura notanda sunt. Notandum 1. quoad honestatem finium matrimonii, duos esse fines intrinsecos et essentiales, mutuam corporum traditionem, et vinculum indissolubile : quicumque contraheret hos fines excludendo, nempe aut animo non reddendi debitum, aut contrahendi ad tempus, matrimonium esset nullum (2). An autem peccet venialiter qui matrimonium contraheret principaliter in concupiscentiæ remedium, affirmant *Bossius, Nav. Conin., cum S. Thoma* (3). Sed probabiliter negant *Castrop. Pont. Ronc. Cajet. Croix, Conc. Holzm.* et alii multi, qui innituntur eo quod dixit Apostolus : « Propter fornicationem » unusquisque uxorem suam habeat. » 1. *Cor.* 7. 2. Sicut explicant *Estius, Salm. et Corn. cum S. Joan. Chrysost.*, illud *propter fornicationem* non intelligitur ad evitandam fornicationem alterius conjugis, sed propriam. Et hoc probatur ex eo quod dicit *cap.* 7. 1, 2. idem Apostolus : « Bonum est homini mulierem non tangere; propter fornicationem au- » tem unusquisque suam uxorem habeat. » En vide quod prius suadeat cœlibatum, sed postea in remedium incontinentiæ hortatur ad ducendam uxorem; igitur loquitur ibi de incontinentia propria; et deinde subjungit : « Quod si non se continent, nubant, melius est enim nubere quam » uri (4). » Et ita probabilius etiam dicunt *Pont. Castrop. Cajet. Coninc. Salm., etc.*, culpa vacare matrimonium contrahi principaliter ob ali-

(1) Lib. 6. n. 1110. — (2) N. 889. — (3) Suppl. q. 49. a. 5 ad 2. — (4) Lib. 6. n. 882. v. Dubit. 1.

quem finem accidentaliter extrinsecum, v. g., ad conservandum familiæ decus, ad conciliandam duarum familiarum pacem, etc. (1). Si quis autem contraheret animo se obligandi, sed postea negandi debitum, aut vitandi prolis procreationem, peccaret graviter, sed valide contraheret: modo talis intentio non deducatur in pactum, sicut contractum fuit matrimonium inter B. Virginem et S. Josephum (2).

31. — Notandum 2. quoad contrahentium consensum non esse de matrimonii valore verba; sed satis esse signa exprimentia, ut certum est ex *cap. Tuæ fraternitatis* 25. *de sponsal.* (3). Et satis sufficiens signum esset, si mulier, expresso jam viri consensu, manum ei extenderet; secus autem si tantum eam non retraheret, postea quam sponsus illius manum apprehendit. Sicut nec sufficit annuli donatio, nec conductio sponsæ in viri domum, nisi esset quia ob loci consuetudinem hujusmodi signa consensum exprimant; ita *Sanch. Pont. Salmant.* et alii communiter (4). Dicimus autem venialiter peccare, qui solis signis vellet exprimere suum consensum, et nollet uti verbis, nisi verecundia excusaret (5).

32. — Notandum 3. quod cum per procuratorem celebratur matrimonium, si forte mandans revocaret consensum (licet interne) antequam contrahatur, matrimonium esset nullum. Sed quæritur an esset validum cum mandans, dum mandatum dedit, animum contrahendi non habuisset, sed tempore contractus consensum præstitisset? Alii dicunt matrimonium non valere, quia tale mandatum, quod nullum fuit cum datum est, non potest postea consensu interno reconvalidari; ita *Castrop. et Coninc.* Hanc sententiam non puto improbabilem: sed opposita est communior *Sanch. Bon. Ronc. Salm., etc.* et est etiam probabilior, quia procurator contrahendo non exprimit voluntatem præteritam mandantis, sed præsentem ad tempus contractus, quæ jam adest (6). Ad hoc autem ut procurator valide contrahat, multa requiruntur. 1. Ut illud sit mandatum speciale. 2. Ut persona, cum qua contrahendum est, sit determinata. 3. Ut procurator contrahat per se (non per alios) coram parocho, et testibus, illis mandatum exprimendo; quod sufficit si oretenus sit datum, ut dicunt *Castropal. Sanch. Salm. Guttier., etc.* 4. Ut procurator non excedat conditiones in mandato appositas, v. g., temporis, dotis, etc. secus matrimonium est nullum. Sed si ille contraheret sine episcopi licentia, aut sine proclamationibus, matrimonium esset validum; ita communiter doctores (7). In hujusmodi nuptiis parochus interrogare debet procuratorem: *Vis in uxorem Titiam nomine N. N.?* et postea ad mulierem: *Vis in virum N. N. medio præsente procuratore?* Potest etiam matrimonium contrahi per epistolam, et sic fiet: sponsus scribit ad sponsam quod ipse in virum ei se tradit, et ex tunc eam in sponsam acceptat. Sponsa idem rescribit viro; et hæc responsio legitur coram parocho et testibus. Cæterum satis est etiam ut vir scribat mulieri modo relato, et sponsa, quin sponso rescribat, litteras coram parocho et testibus aperiat, et suum præbeat consensum; ita *Sanch. Villal. Dian. Salm.* (8).

33. — Notandum 4. quod cum consensus est conditionatus, si conditio est de *præteritis* aut *de præsenti*, et conditio jam verificata est, aut

(1) Lib. 6. n. 883. — (2) N. 881 ad 5. et n. 882. in fin. — (3) N. 887. — (4) N. 889. — (5) N. 888. — (6) N. 886. — (7) N. 886. — (8) N. 886.

verificatur, tunc jam sufficit talis consensus ad contrahendum. Pariter sufficit si conditio esset *de futuro*, sed de futuro necessario, v. gr. : *Si pater tuus morietur :* ita omnes cum *S. Thoma :* modo ex hoc non intelligatur suspendi consensus usque ad patris mortem; *Ronc. Salm. Conc., etc.* Sed si conditio est de futuro contingenti, iterum distinguendum est : si conditio esset turpis, aut contra substantiam matrimonii, v. g., contra sacramentum, contra fidem conjugalem, aut prolem : si dicatur, v. g. : « Te volo, si prolis generationem vitabis; aut si adulte- » rium committes; » aut si dicat : « Te duco usquedum uxorem te melio- » rem inveniam : » tunc matrimonium est nullum. Si autem conditio est turpis alio modo, aut si est impossibilis, tunc habetur pro non adjecta; et matrimonium est validum, *cap. fin. de condit. app.* ubi dicitur : « Si » conditiones contra substantiam conjugii inserantur (juxta exempla » superius allata) matrimonialis contractus caret effectu : licet aliæ con- » ditiones, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant pro non adjectis » haberi. » Et ratio est quia tunc præsumitur datus consensus, non obstante conditione apposita. Sed si unquam sponsi vere non intenderent consentire sine tali conditione, matrimonium etiam esset invalidum. Cæterum in dubio debet judicari in favorem illius, ut docent *Sanch. Pont. Ronc. Holzm., etc. ex cap. fin. de Sent. et re judic.* (1).

34. — Contra si conditio de futuro esset honesta, tunc matrimonialis contractus nullus foret, sed tantum sponsalitius. Sed hic quæritur an, adimpleta conditione, requiratur novus consensus pro matrimonio? Alii affirmant, ut *Suar. Pont. Sot. Conc. Gonet et alii*, quibus favet *S. Thomas* (2), qui dicit : « Aut (*conditio*) est contingens, ut acceptatio » parentum, et tunc non facit matrimonium. » Ratio hujus sententiæ est, quia matrimonium non solum est contractus, sed etiam est sacramentum, cujus valor non potest pendere ab effectu futuro. Alii tamen negant, ut *Laym. Bonac. Castr. Salm. Coninch., etc.*, quia matrimonium, licet sit etiam sacramentum, habet tamen rationem contractus, et ad hujus rationis normam ejus valor dirigitur. Hæc secunda sententia videtur probabilior; sed quia prima est etiam fundata, in praxi expedit eam sequi. Et idem dicendum in casu quo sponsi aliquo impedimento præpediantur, et ipsi contraxissent sub conditione : *Si obtinebitur dispensatio*, et hoc ita declaratum fuit a sacra Congregat. (3). Advertendum hic tamen quod conditio suspendit matrimonium, quod non suspendit demonstratio, aut causa, aut modus appositus. *Demonstratio* est cum dicitur : *Duco te, quæ es virgo, nobilis, etc. Causa* cum dicit : *Duco te quia es virgo. Modus* est cum dicit : *Duco te ut mihi in ancillam famuleris.* Et hic modus non suspendit, licet sit de modo impossibili, aut turpi; ita *Sanch. Salm. Viva*, quia consensus non dependet a modo, uti dependet a conditione. Addit *P. Viva cum Castrop.* licet modus sit contra substantiam matrimonii, v. g., *Te duco ut adulteres, etc.* Sed probabilius contradicunt *Sanch. et Salm.*, quia revera non videtur habere animum contrahendi, qui habet intentionem omnino oppositam contractui (4). Si vero apponitur dies, v. g. : *Te duco post* 10 *dies*, probabilius et communius dicunt *Viva, Coninc. Perez, Salm., etc.* contra *Sanch.*, quod intelligitur suspensus consensus, usque ad terminum appositum (5).

(1) Lib. 6. n. 890 et 891. — (2) Suppl. q. 47. a. 5. — (3) Vide P. Zacch. adnot. ad Croix. l. 6. p. 3. n. 85. — (4) Lib. 6. n. 896. — (5) Ibid. v. Utrum.

PUNCTUM II.

DE USU LICITO MATRIMONII.

35. Usus conjugii est illicitus. I. si matrimonium est nullum ; II. si est dubium : an liceat contrahere cum dubio impedimenti. — 36. An liceat petere, aut reddere urgente dubio. — 37. Quid si nuptiæ fuerint contractæ cum dubio. — 38. III. Si adsit periculum sanitatis. — 39. IV. Si ob solam voluptatem, etc. V. Si mente adultera, etc. VI. Si modo indebito. — 40. Si conjux se retrahat a seminatione. — 41. VII. Si in loco indebito. VIII. Si tempore indebito, scilicet prægnationis. Si conjux sit impeditus ob votum, aut incestum. — 42. An tactus, et delectationes morosæ conjugibus permittantur.

35. — Usus matrimonii per se loquendo licitus est, sed ob plures causas quandoque fit illicitus, et I. si matrimonium est certe nullum, quo casu nunquam licet parti id scienti nec petere nec reddere debitum alteri ignoranti (1). II. Si matrimonium est dubium. Sed hic dubitatur 1. an liceat inire matrimonium cum dubio impedimenti? Communiter docent doctores, *Sanch. Suar. Castr. Card. Croix*, *Boss. Holzm. Viva*, *etc.* quod, post adhibitam diligentiam, licet contrahere matrimonium cum opinione probabili de carentia impedimenti. Nec obstat quod in confectione sacramentorum non est licitum uti opinione probabili : nam in sacramento matrimonii, ut diximus supra *tract.* 1. *n.* 27, et tradunt auctores communiter, stante opinione probabili, ex inveterata consuetudine censetur Ecclesia dispensare in impedimento, si forte adsit (2). Attamen notandum 1. quod id currit, si opinio est probabilis de jure (nempe ex auctoritate doctorum), non autem tantum de facto, ut aiunt *Card. Viva*, *Croix*, *Aversa*, *etc.* contra *Bon. et Tamb.*, quia probabilitas facti non constituit veram probabilitatem, sed tantum conjecturam, qua non licet uti ad contrahendum matrimonium; nisi pro carentia impedimenti talis forte urgeret præsumptio, quæ certitudinem quamdam moralem exhiberet (3). Notandum 2. id procedere tantum in impedimentis de jure ecclesiastico, non autem in aliis de jure naturali, in quibus Ecclesia nequit dispensare; unde si dubium sit de morte prioris conjugis, illicitum est novum inire conjugium, nisi de illius morte certe moraliter constet, ut habetur ex *cap. Dominus*, *de secund. nupt.* Tantum excipitur aliquis rarissimus casus, in quo pontifex, tanquam divinæ legis interpres, ob urgentissimam causam declaret matrimonium, non obstante tali dubio, posse contrahi, prout refert *Cardenas* Urbanum VIII in quodam casu declarasse (4). An autem in impedimentis de jure ecclesiastico, quando dubia sunt, possit episcopus dispensare? Plures graves doctores communissime et probabiliter id admittunt, *Castr. Cabass. Barb. Ronc. Holzm. Bon. Salm. et Elb.*, juxta dicenda infra *tract.* 20. *de Priv. num.* 57 (5).

36. — Dubitatur 2. quandonam, inito jam matrimonio et urgente dubio de ipsius valore, liceat petere, aut reddere? Manente dubio, conjux dubitans ne potest quidem petere ante diligentiam adhibitam ad dubium vincendum; sed tenetur reddere alteri petenti in bona fide; ut patet ex cit. *cap. Dominus*, *de secund. nupt.* (6). Ratio, quia alter adhuc possidet jus petendi : intellige vero post bimestre ab inito conjugio, et modo ipse non sit a petendo impeditus ob incestus, vel adulterii crimen (7). Diximus, *ante diligentiam*, quia si dubitans contraxit in bona fide, et post diligentiam non potuit dubium vincere,

(1) Lib. 6. n. 900. — (2) N. 901. — (3) N. 902. Quær. III. — (4) Ibid. Quær. II. — (5) Ibid. v. Cæterum. — (6) N. 903. — (7) N. 905. in fin.

probabilissimum et communissimum est posse etiam petere, ob possessionem petendi jam acquisitam, *Sotus*, *Wigandt*, *Hab. Castrop. Suarez, Less. Lugo*, *Laym. Ronc. Sanch. Salm.*, *etc.* (contra *Navar. et Conc.*). Quapropter tradunt *Sanch. Anacl. Carden. Henriq. et alii*, quod conjux ille post diligentiam licite potest petere, semper ac certus non sit de impedimento, non obstante quacumque probabilitate in contrarium (1).

37. — Dubitatur 3. quid si matrimonium sit contractum cum dubia fide, an tunc conjux dubitans possit post diligentiam adhibitam petere, adhuc dubio perseverante? Alii negant, quia non licet uti re quæ incœpta est possideri cum dubia fide; et hæc sententia est quidem communior cum *Sanch. Castr. Salm. Ronc.*, *etc.* Attamen *Holzm. et Elbel* non improbabiliter id affirmant, quia tametsi dubitans nequeat deponere dubium ex titulo possessionis, potest tamen ex alio principio, nempe quod in dubio standum est pro valore actus, præsertim matrimonii, in cujus favorem in foro tam externo quam interno semper in dubio judicandum. Excipitur tamen casus quo dubium adsit de morte prioris conjugis, ut vidimus *ex cit. cap. Dominus.* Dico *dubium*, nam si habeatur firma probabilitas de valore matrimonii, tunc communiter docent doctores *Sanch. Bon. Boss. Ronc. Salm. Spor. Croix*, *etc.*, tali dubitanti licitum esse post diligentiam non solum reddere, sed etiam petere, cum textus præfatus in casu dubii, non autem probabilitatis loquatur, et cum probabiliter dubitatur de vita prioris conjugis, probabiliter dubitatur etiam de ipsius conjugis possessione (2). Quando autem debeat quis vel non dubitare de valore matrimonii, tres dantur regulæ: prima, quod conjux, ordinarie loquendo non tenetur credere alteri asserenti ficte consensisse, licet asserat cum juramento, *Bonac. Sanch. Sotus*, *Salmant.*, *etc.* *ex c. Cum a nobis*, *de testib.* Secunda, quod si quis audiat adesse impedimentum a personis non fide dignis; vel ex fama a nullo auctore certo exorta, nec tenetur credere. Tertia, quod si audiat a fide digno, aut per famam ex certo auctore, tenetur veritatem inquirere, et interim abstinere a nuptiis, aut a petendo; sed tenetur reddere, si unus tantum adsit testis, ut *Nav. Silv. Salm.*, *etc.* (3). Cæterum in dubio semper judicandum pro matrimonio, *Sanch. Pontius*, et alii communiter (4).

38. — III. Non est licitus usus matrimonii, si adsit grave periculum sanitatis, nec obsit periculum incontinentiæ. Probabiliter autem licet, si morbus sit diuturnus, ut lepra, phthisis, morbus gallicus, et similia, modo non sit talis, ut proxime tendat ad mortem; et modo adsit aliqua justa causa; ita *Sanch. Cajet. Pont. Laym. Boss. Bus. Bon.*, *etc.* Cæterum tali morbo laborans tenetur illum manifestare alteri nescienti, si petat, et etiamsi velit reddere; nam si nolit, potest licite debitum negare, cum non teneatur morbum suum (v. g. gallicum) cum sua infamia patefacere, ut *Tamb. cum Soto* (5). Non licet petere statim a balneo, vel a sectione venæ, aut cum febri; *Sanch. Bonac. Boss.*, *etc.* Licet vero petere ab uxore quæ laborat seminis fluxu, seu gonorrhæâ, si fluxus sit perpetuus; secus si sit maleficus, et non adsit in alterutro proximum periculum incontinentiæ (6). Coitus post prandium probabiliter non affert grave damnum; quapropter tunc uxor non excusatur a reddendo, dum tenetur reddere etiam cum modico incommodo (7). An autem licitus sit

(1) Lib. 6. n. 906 et 907. — (2) N. 909. — (3) N. 908. — (4) N. 907. — (5) N. 909. — (6) N. 910. — (7) Ibid. v. Videtur.

usus tempore lactationis? Negat *Pontius*, si prudens sit timor de gravi nocumento prolis; sed admittit *Sanch* (1). An tempore menstrui? Licet, si menstruus sit extraordinarius et diuturnus : non vero si naturalis; sed tunc probabilius non erit nisi venialiter illicitus; ut communissime *S. Antonin. Nav. Conc. Pont. Sanch.* Et idem dicitur de usu in purgatione puerperæ; modo non fiat eadem die, vel sequenti partus (2).

39. — IV. Usus est illicitus (sed non plus quam venialiter) si adhibeatur ob solam voluptatem, nisi voluptas intendatur ad bonum generationis, vel ut reddatur vir aptus ad reddendum, ut recte aiunt *Croix et Viva* (3). V. Si exerceatur mente adultera. Se excitare ad usum respiciendo ad imagines sacras, gravis esset irreverentia. Periculosum autem se delectando de pulchritudine alterius personæ, et maxime de coitu alieno inter quasdam cognitas personas (4). VI. Si fiat modo indebito, nempe extra vas naturale, quod sine dubio erit mortale, et gravius si in vase præpostero, etiamsi ibi tantum copula inchoetur, ut verius dicendum cum *Sanch. Pont. Castrop. Bon. Tamb. Spor. Boss.* et communi, contra *Navar. et Ang.* (5). Vel si fiat in vase naturali, sed indebito modo, sive situ, prout stando sedendo, vel more pecudum, aut viro succumbente. Hoc tamen est tantum veniale juxta communem doctorum sententiam *S. Antonii, Nav. Petrocor. Alb. M. Gers. Cajet. Soti, Castrop. Sanch. Tol. Ronc. Salmant. Croix, etc. ex D. Thoma*, quia mutatio situs minime impedit generationem, dum matrix feminæ ex se attrahit semen viri. Adduntque auctores citati cum *Concina* id nullum esse peccatum, si fiat ex aliqua justa causa (6). An autem sit mortale mutare situm, si propter id casu aliquid seminis effunditur, affirmant *Salmanticenses*, sed communius negant *Sanch. Pont. Castrop. Boss. Perez, Hurtad. et Aversa* (7).

40. — Hic autem dubitatur 1. an peccent graviter conjuges, si cœpta copula se retrahunt a seminatione? Negant communiter *Sanch. S. Antonin. Laym. Pont. Cajet. Less. Salm., etc.*, si hoc fiat ex consensu, et sine effundendi seminis periculo; quod tamen, ut ait *Sanchez*, ordinarie adest (8). Si autem uxor jam seminarit, vel proxima sit ad seminandum, graviter quidem peccat vir se retrahens; nisi forte faciat ad vitandam mortem, aut scandalum aliorum : iidem auctores etiam communiter (9). Si tamen contra vir seminavit, alii, ut *Sanch. Pont. Salm., etc.* excusant a mortali uxorem, si se retrahat. Alii vero, ut *D. Bonac. Cajet. Abul. Major, Aversa, Hurtad., etc.* non excusant, dicentes cum *Suarez* semen mulieris simpliciter esse necessarium ad generationem; et quoniam horum opinio satis videtur probabilis, hæc sequenda est, cum non liceat sequi oppositam cum probabili damno prolis, sive generationis (10). Dubitatur 2. an viro se retrahente, liceat uxori statim post seminationem viri tactibus se excitare ut seminet? Negant *Diana et Rodriguez*; sed communissime affirmant *Wigandt, Less. Sanch. Bonac. Filliuc. Salm. Spor. Boss. Elbel*, et alii plures, nec reprobat *P. Concina*; idque ob eamdem rationem mox supra allatam, quia semen mulieris est necessarium, vel saltem valde confert ad generationem; nihil enim in natura frustraneum (11).

41. — VII. Si usus habeatur in loco indebito, puta publico, vel sa-

(1) Lib. 6. n. 911. — (2) N. 923. — (3) N. 912. — (4) N. 913 et 914. — (5) N. 915 et 916. — (6) N. 917. — (7) Ibid. v. Dicunt. — (8) N. 918. — (9) Ibid. v. Si vero. — (10) Ibid. v. Si autem. — (11) N. 919.

cro. An autem copula conjugalis etiam occulta vetita sit in ecclesia? Vide dicta supra *tract.* 9. *de sexto præcepto Decalogi, n.* 21. VIII. Si habeatur tempore indebito. Plura hic notanda : 1. petere ante communionem est veniale (nisi petatur ad incontinentiam vitandam); nullum vero peccatum reddere, aut petere post communionem; vide dicta *tract.* 15. *n.* 57. Pariter nequaquam peccant conjuges, ut communiter doctores dicunt, si reddant in diebus festivis; et etiam si petant, communius docent *S. Bonav. Sotus*, *Cajet. Pont. Sanch. Azor. Castrop. Bonac. Salm. Valent. Conin.*, *etc.*, quia nullo jure id vetatur; et si aliquis sanctorum Patrum videtur id vetare, eloquitur de consilio, non de præcepto, ut probat *Sanch.* (1). Saltem, ut ait Bened. XIV *de Synodo*, *l.* 5. *c.* 1. *n.* 8. si olim id erat de præcepto, nunc certe non est nisi de consilio. 2. Tempore prægnationis, usus, ut communiter docetur, non est nisi veniale (modo absit abortus periculum, quod ordinarie non adest); et nullum, si periculum adsit incontinentiæ, vel alia justa causa (2). 3. Conjux prohibitus a petendo ob votum, aut impedimentum affinitatis post matrimonium ab eo contractum, potest, imo tenetur reddere, si alter sit in periculo incontinentiæ, vel si interpretative petat, nempe quando *mulier* (ait *D. Thomas*) *verecunda est* (particulari modo quam aliæ mulieres), *et vir sentit ejus voluntatem de debiti redditione;* et ita communiter alii. Præterea, si ipse impeditus (intellige ratione affinitatis tantum, non autem voti) sit in proximo periculo incontinentiæ, et periculum sit in mora, potest etiam petere; ita *Viguer. et Quintanad.* Et quidem probabiliter si dispensatio brevi obtineri nequeat (3). 4. Certe licet conjugi petere ab altero excommunicato; et juxta veriorem sententiam, id licet etiam excommunicato, si existat in periculo incontinentiæ; ita *Suar. Bon. Sanch. Boss.*, *etc.* communiter (4).

42. — Quæres hic an tactus, delectationes morosæ, conjugibus permittantur? Resp. 1. tactus etiam impudici, si ad copulam ordinantur, sine dubio conjugibus permittuntur; si vero non ordinantur, ut communiter et verius docent *Sotus, Cajet. Tol. Vasq. Less. Laym. Sanch. Castrop. Abul. Armit. Bon. Salm. Conc. Sa*, *etc.* (contra quosdam) sunt tantum veniales, quia status conjugalis excusat eos a mortali (5). Excipe nisi conjux potens sit ligatus voto castitatis; vel nisi prævideatur pollutio (quamvis involuntaria) in se, vel in altero; ut aiunt *Sotus*, *Castrop. Cajet. Boss. Salm.*, *etc.* Tunc tantum autem poterit petens excusari, si tactum impudicum habeat ut se aptet ad copulam, secluso periculo consensus in pollutionem : ita *Sanch. Filliuc. Spor. Escob. Elbel.*, *etc.* Et si periculum proximum pollutionis sit ex tactu pudico, tactus neque potest adhiberi, etiam secluso periculo consensus, nisi fiat ex gravi causa, puta ad fovendum mutuum amorem, etc. Hoc de petente : sed reddens in hujusmodi tactibus videtur semper excusari, cum alter habeat jus ad illos, nisi adeo sint impudici, ut videantur quasi inchoata pollutio (6); vide dicenda in *puncto seq. n.* 48. Resp. 2. Probabilius peccat graviter conjux seipsum turpiter tangens ob delectationem, tum propter periculum pollutionis, tum quia conjuges nullum habent jus ad seipsos tangendos, nisi tantum ad se aptandos ad copulam; ita *Laym. Diana, Spor. Salm.*, *etc.* contra *Sanch. Castrop. Boss.*, *etc.* (7).

(1) Lib. 6. num. 923. — (2) Num. 924. — (3) N. 930. — (4) N. 931. — (5) N. 933. — (6) N. 934. — (7) N. 936.

Resp. 3. Quoad delectationes, hortandi sunt conjuges ut abstineant a delectatione morosa de copula habita vel habenda, si alter absit, sed non damnandi de mortali, ut communius dicunt *Sanch. S. Antonin. Bonac. Suar. Gres. Cajet. Fill. Croix*, *etc. cum D. Thoma* (1). Excipe nisi delectatio habeatur cum aliqua, non solum carnali, sed etiam venerea voluptate (2).

PUNCTUM III.

DE USU PRÆCEPTO MATRIMONII.

43. Quando conjux tenetur petere. — 44. Si neget semel aut bis. — 45. Si plures nascuntur filii. — 46. Si alter petat in mortali. — 47. Si velit vir seminare extra vas. — 48. Si petat cum veniali. — 49. Si petat amens, vel ebrius. De impedimento petendi ob incestum. Si immineat damnum sanitatis, aut prolis. — 50. Si conjux cohibeat seminationem. Si uxor surgit aut mingit. An puella oppressa possit semen expellere. Si senex sæpe effundit extra vas. — 51. De cohabitatione, et de alimentis uxori debitis.

43. — DISTINGUERE hic oportet petitionem a redditione. In quantum ad petitionem spectat, per se loquendo, neuter conjugum tenetur petere, nisi prævideat in se, vel in altero periculum incontinentiæ. Sufficit tamen ut uxor tacite petat, ut vir teneatur ad eam accedere; ita omnes cum *D. Thoma* (3), qui ait : « Quando vir percipit per aliqua signa quod » vellet debitum, tenetur reddere. » Contra vero dicunt *Sanch. Sot.*, *etc.* ex eodem *D. Thoma*, uxorem non teneri copulam præstare, nisi vir expresse petat. Excipe 1. cum *Sanch. S. Antonin. Nav.*, *etc.*, si potius erubescentia esset ex parte viri, puta si mulier esset altioris conditionis, vel magnæ auctoritatis (4). Excipe 2. si vir esset in periculo incontinentiæ, ut diximus; sed quia tunc probabilius, juxta *Sanch. Coninch. Palud.*, *etc.*, ex sola charitate uxor petere tenetur, facile posset excusari, si in petendo magnam pateretur verecundiam (5).

44. — In quantum autem ad redditionem, conjux negans alteri debitum ordinarie graviter peccat. Sed dubitatur 1. an sit mortale, semel vel bis debitum negare? Si alter remisse petat, vel facile cedat precibus negantis, ex communi sententia non est mortale (et ne veniale quidem, si adsit causa), nisi alter sit in periculo incontinentiæ, nec contra adsit gravis causa negandi. Si tamen ille serio et instanter petat, *Castrop. Tamb. Boss. Croix*, *etc.*, putant gravem esse materiam, nisi petat immoderate, puta quater in eadem nocte. Alii vero levem, ut *Pontius*, *Sanch. Sa*, *Bonac. Hurtad. Ledesm.*, *etc.*, et non videtur omnino improbabile, si alter non sit in periculo incontinentiæ. Sic etiam *Pontius*, *Sanch.*, et alii communissime excusant a mortali conjugem qui differt reddere a die ad noctem vel a nocte ad mane (6).

45. — Dubitatur 2. an sit causa justa negandi debitum si plures nascantur filii quam ali possint? Alii negant *Laym. Ronc. et Spor.*, quia procreatio prolis spectat ad præcipuum finem conjugii. Affirmant vero *Sanchez*, *Pontius*, *Bonac. Bossius*, *etc.*, quia in omnibus debitis magna difficultas excusat a solutione. Excipiunt tamen nisi in petente sit periculum incontinentiæ; hinc quia periculum hoc vix poterit abesse, primæ sententiæ magis puto adhærendum (7).

46. — Dubitatur 3. an conjux teneatur, an possit reddere alteri petenti cum peccato gravi? Hic distinguendum. Si culpa se tenet ex parte

(1) De malo q. 15. a. 2. ad 17. — (2) Lib. 6. N. 937. — (3) Suppl. q. 64. a. 2. — (4) Lib. 6. n. 938. — (5) N. 939. — (6) N. 940. — (7) N. 941.

actus, puta si vir petat in loco sacro, vel cum periculo abortus, scandali, aut sanitatis alterutrius, tenetur uxor negare sub gravi; tunc enim vir non habet jus ad petendum; ita communiter *Sanch. Pontius*, *Conc. Bonac. Salm., etc. cum D. Thoma* (1). Si vero culpa se tenet ex parte petentis, puta si habeat votum, aut petat ob pravum finem, prima sententia cum *Pont. La-Croix*, et aliis paucis tenet non licere ei reddere, nisi sit in potestate petentis se a culpa eximere, puta si peteret ob voluptatem aut alium malum finem. Sed communis et probabilior sententia cum *Suar. Lugo, Tourn. Conc. Laym. Bonac. Salmant. Cast., etc.*, docet posse et teneri ad reddendum, quia vovens retinet jus ad petendum (2). Tenetur tamen reddens, ut advertunt *Sanch. Boss. Coninch., etc.*, ex charitate alterum monere ut desistat; at si desistere nolit, expedit ut ipse petitionem anticipet; sed merito ait *Sanch.* uxores ad id raro teneri (3). Si vero petat conjux incestuosus qui jam privatus est jure petendi, alter non tenetur quidem, sed bene potest ei reddere, cum ipsi semper competat jus tam petendi quam reddendi; ita *Sanch. Castr. Bonac. Laym. S. Anton. Salm., etc.* (4).

47. — Dubitatur 4. an liceat uxori petere vel reddere viro volenti seminare extra vas post copulam incœptam? Alii negant quia tenetur impedire peccatum viri. Alii affirmant, quia ipsa dat operam rei licitæ. Sed puto distinguendum inter petitionem et redditionem : In reddendo, etsi probabile est cum *Ronc. et Elbel,* quod uxor possit negare debitum, et etiam teneatur, si potest sine suo gravi incommodo juxta primam sententiam; quia vir, cum sit abusurus re debita, non habet jus ad illam : tamen probabilius est cum *Sanchez*, quod post monitionem teneatur reddere, cum culpa se teneat non ex parte actus, sed personæ, ut supra mox diximus. In petendo vero dicimus cum *Ronc. et Elbel,* uxorem non posse petere ab hujusmodi viro, quia tenetur ex charitate illius peccatum impedire. Excipe nisi gravem haberet causam petendi, nempe si esset in periculo incontinentiæ, vel si alioquin perpetuo abstinere deberet a suo jure petendi; charitas enim cum tanto onere non obligat, unde non videtur teneri ad abstinendum, nisi per paucas vices (5). Vide dicta in simili casu, supra, *tract. 4. n. 28. in fine.*

48. — Dubitatur 5. an conjux teneatur reddere petenti cum culpa veniali? Alii affirmant, alii negant; sed pariter ut supra distinguendum puto : si copula est illicita ex parte petentis, nempe si petat ob voluptatem, vel mane ante communionem, tenetur alter reddere. Si vero ex parte actus, puta si petit situ innaturali, vel tempore menstrui, aut puerperii, etc. tunc alter potest quidem reddere, si aliqua adsit causa, v. g., ne incurrat illius indignationem; non tamen tenetur, nisi petens justam habeat causam petendi tali modo, aut tempore (6).

49. — Deinde plura hic sunt notanda. Notandum 1. quod juxta communissimam sententiam non est obligatio reddendi debitum amentibus, vel ebriis, cum hi sint incapaces jure dominii, excipe nisi sint in periculo prodigendi semen, vel si non sint universe amentes, aut omnino ebrii; ita probabilius *Sanch. Castrop. Bonac. Conc. Layman, Soto, Croix, Busemb. Con., etc.*, contra *Navarr. et Sylv.* Cæterum communiter admittitur posse istis reddi, si absit periculum scandali aut abor-

(1) Lib. 6. n, 943. v. Certum. — (2) N. 944. — (3) Ibid. v. Bene autem. — (4) N. 945. — (5) N. 947. — (6) N. 946.

tus, puta cum uxor esset furiosa (1). Notandum 2. quod si vir rem habuit cum consanguinea alterius in primo vel secundo gradu, tenetur reddere, sed amittit ipse jus petendi ex *cap. Si quis de eo qui cogn. etc.* et sic contra (2). Ut autem quis contrahat hoc impedimentum petendi, requiritur ut sciat legem, non tantum divinam, sed etiam ecclesiasticam vetantem incestum : et probabiliter, ut sciat etiam hujusmodi pœnam, ut dicunt *Bon. Wigandt, Castropal. Boss. Elb. Conc. Sanch. Laym., etc.* (3). Notandum 3. quod si conjux timeat damnum tantum leve sanitatis ex redditione, tenetur reddere; et hoc est certum apud omnes. Si vero timet grave damnum, nec tenetur, nec potest, nisi ipse vel petens sit in proximo periculo incontinentiæ; aut nisi alias magna formidet dissidia, modo morbus quo inficiari veretur, non sit proxime tendens ad mortem; ita *Pontius, Sanch. Laym.* et alii passim. Dixi *potest,* sed non tenetur, quia charitas eo casu excusat si reddat, sed non obligat (4). Solum autem periculum prolis nascituræ, nempe quod ex tali coitu defectuosa nascatur, non excusat ab obligatione reddendi, ut verius docet *D. Thomas* (5) cum aliis, quia (ut ait) *melius est proli sic esse, quam penitus non esse* (6). Notandum 4. quod non tenetur conjux reddere, si laborat febri; *Bon. Sanch. Per. Bus. etc.* (7). Nempe uxor si experta sit non posse parere sine mortis periculo, ut communiter docetur (8). An autem possit reddere, si experta sit filios parere mortuos? Affirmat *Layman;* sed communius negant *Bonac. Bossius, Rodriq. Victor, etc.* nisi adsit periculum incontinentiæ, ut addunt *Bonac. et Sanchez :* quod periculum (ait *Sanchez*) maxime aderit, si ob hanc causam perpetuo deberent abstinere conjuges ab usu matrimonii (9).

50. — Notandum 5. peccare mortaliter conjugem, si cohibeat seminationem, altero seminante : vel si post suam seminationem se retrahat, antequam alter seminet, quia hoc modo impeditur generatio. Tantum poterit permitti copulam interrumpere, cum immineat scandalum aliorum, aut mortis periculum (10); vide dicta *num.* 40. Sic pariter peccat uxor si statim post copulam surgit, aut mingit, animo impediendi generationem, nisi hoc faciat ut supra ad scandalum, aut mortem vitandam. Dixi *statim*, quia non tenetur diu immota manere; ita *Sanch. Pont. Salm. Bonac. Boss., etc.* contra *Tambur.* (11). Puella autem oppressa extra matrimonium non potest sine peccato semen viri expellere, postquam illud jam recepit in matricem; tantum ipsa poterit impedire ne immittatur, ut rectius *Pontius, Tamb. Escob. et Leander* (contra *Sanchez et Boss.*); quia nunquam potest semen receptum in matricem ejici sine injuria generationi humanæ (12). An autem liceat viro copulari, si ob senectutem, aut aliam infirmitatem sæpe extra vas semen effundat? Licet, ut dicunt communissime *Sanh. Laym. Bonac. Bos. La-Croix, etc.,* semper ac adest probabilis spes effundendi intra, quia tunc adhuc possidet jus ad copulam (13).

51. — Notandum 6. quod conjuges ratione debiti reddendi tenentur cohabitare, non solum quoad domum, sed etiam quoad torum, nisi separentur ex consensu, absitque tunc periculum incontinentiæ et damnum educationis. Vir autem licite potest suscipere aliquam brevem pe-

(1) Lib. 6. n. 948. — (2) N. 949 et 1070. — (3) N. 1074. — (4) N. 950. — (5) In 4. d. 32. q. un a. 1. ad 4. — (6) Lib. 6. n. 951. — (7) N. 952. — (8) N. 953. — (9) Ibid. — (10) N. 918 et 924. — (11) Ibid. v. Dicant. permitti (12) Ibid. Dubit. autem hic 1. — (13) Ibid. Dubit. 2.

regrinationem ex causa devotionis, vel alia honesta, etiam invita uxore : sed non uxor, invito viro. Potest imo vir etiam diu abesse si id oporteat ad bonum publicum, vel familiæ; ita communiter *Sanch. Castrop. Boss. Laym., etc.* Dicit autem *Boss. cum Tolet. Sayro*, quod vir tenetur tunc secum ducere uxorem, si commode possit (1). Quando vero uxor teneatur sequi virum, et vir eam ducere, vide dicta *de quarto præcepto*, supra *tr.* 7. *n.* 13. Notandum 7. quod ob dotem non solutam nequit vir negare debitum, aut cohabitationem; sed non tenetur uxorem alere, si dos non solvatur culpa promittentis (et idem currit si uxor renuat cohabitare) nisi nulla exstiterit promissio facta dotis, vel nisi uxor non habeat unde ali, et sine sua culpa dos non solvatur, aut nisi omittat cohabitare absque sua culpa (2). Casu vero deprehenderit uxorem fuisse adulteratam, bene poterit ei alimenta denegare, modo negare possit sine illius infamia, puta si crimen jam est notorium; ita communius et probabilius *Sanch. Soto*, *Salm. Trull., etc.* Idem dicunt *Salm.* cum aliis, si uxor admiserit oscula ab alio notoria, et etiam occulta, si fuerint nimis lasciva, vel si ipsa sit nobilis (3).

PUNCTUM IV.

DE IMPEDIMENTIS IMPEDIENTIBUS.

52. Quænam sint impedimenta. — 53. I. Vetitum, II. Tempus feriarum. An tempore feriarum vetetur consummatio. De benedictione sacerdotis. III. Catechismus, IV. Crimen; V. Sponsalia. — 54. VI. Votum. An episcopus possit dispensare a voto castitatis. — 55. De clandestinitate, et proclamationibus. — 56. De obligatione denuntiandi impedimenta, et quando denuntiatio impedit. — 57. An sufficiat fama. Si sponsi interrogati, etc. Si parochus sciat impedimentum. — 58. Quandonam episcopus possit et debeat dispensare a proclamationibus. — 59. An possit vicarius aut parochus dispensare aut declarare.

52. — Duo sunt impedimentorum matrimonii genera, altera impedientia, nempe quæ reddunt illud illicitum, aut impediunt illius usum. Altera dirimentia, quæ illud reddunt omnino nullum; et est certum, imo de fide est utraque impedimenta posse ab Ecclesia constitui, prout declaravit Trident., *sess.* 24. *can.* 4., quia licet Ecclesia non possit irrita reddere sacramenta, cum debita existunt requisita, nihilominus quia sacramentum matrimonii subsistit in contractu, ideoque bene potest Ecclesia, justis existentibus causis, invalidare contractum, et, cum desit contractus, nec sacramentum adesse potest (4). In *punct.* sequenti loquemur de impedimentis dirimentibus, in hoc agemus de impedientibus duntaxat. Præter peccatum mortale et excommunicationem, quæ reddunt matrimonium illicitum, adsunt sex alia impedimenta quæ his comprehenduntur versibus.

53. — 1. Ecclesiæ vetitum, 2. necnon tempus feriarum,
3. Atque Catechismus, 4. Crimen, 5. Sponsalia, 6. Votum.
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

I. *Vetitum*, nempe episcopi, aut parochi prohibitio, ob dubium an forte adsit impedimentum, aut inhabilitas ad contrahendum (5). II. *Tempus feriarum.* Feriæ sunt ab adventu ad epiphaniam, et a die cinerum ad octavam paschæ. Sed hic advertendum, quod talibus temporibus vetatur benedicere nuptiis, instruere convivia solemniora, non quidem matrimonium contrahere, nec sponsam in domum conducere, si hoc fiat

(1) Lib. 6. n. 939. — (2) N. 939. Dubit. 1. et 2. — (3) Ibid. Dubit. 3. — (4) N. 979. — (5) N. 982.

sine solemnitate; nec prohibitum est matrimonium consummare, ut recte dicunt *Bellarmin. Sanch. Pont.* et fuse id confirmat *Lambertini*, qui postea Benedictus XIV (1), cum *Pignatell. Fill. Croix*, *etc.*, ac cum declarat S. C., dicens canones allatos a canonistis esse de consilio, non de præcepto (2). Et licet dicant aliqui peccari (sed tantùm venialiter, ut communiter dicunt *Sanch. Boss. Sot. Sa, Escob.*, *etc.* (3), contra *Concinam*, qui contendit esse mortale) omnino omittere benedictionem quæ datur a parocho, aut a sacerdote de ejus licentia in missa pro hac re peculiariter designata pro primis nuptiis, nam secundæ non benedicuntur, ut præcepit Benedict. XIV in bulla *Etsi pastoralis*, § 8. *n.* 4., edita anno 1742; nihilominus communius et probabilius dicunt *Navar. Pont. Laym. Sanch. Bellarm. Castrop. Salmantic. Viva*, *etc.*, *cum Lambert.* loco cit. matrimonium consummare ante benedictionem omni culpa vacare, et probatur ex Trident., *sess.* 24. *cap.* 1., et ex rituali, ubi hoc non solum insinuatur, sed etiam præcipitur; et clarius ex *can. Nostrates*, 30. *q.* 5, ubi dicitur: « Sicque demum benedictionem, et » velamen cœleste suscipiunt; peccatum autem esse, si hæc cuncta in » nuptiali fœdere non interveniant, non dicimus (4). » III. *Catechismus.* Quid catechismi nomine veniat, alii dicunt esse fidei professionem quæ nomine baptizandi fit, alii aliter explicant. Cæterum hoc impedimentum cessavit per Tridentinum, ut dicunt *Sanch. Coninch. Castr. Salm.*, *etc.*, cum quadam declaratione S. C. (5). IV. *Crimen;* sub hoc nomine olim comprehendebantur quædam delicta, nempe incestus cum propria matre, raptus alienæ sponsæ, etc.; sed hoc impedimentum etiam desuetudine exolevit (6). V. *Sponsalia*, nempe sponsalia cum alia persona inita, sed non dissoluta, de quibus jam *puncto* antecedenti sermo factus est.

54. — VI. *Votum*, nempe simplex castitatis, aut religionis, aut non nubendi. Hic notandum est quod episcopus ante nuptias contrahendas non potest dispensare in voto castitatis (cùm votum est absolutum; secus si est pœnale, aut conditionatum, juxta dicta supra *tractat. V. n.* 495.); excepto, si non dispensaretur, adesset periculum incontinentiæ, aut alterius damni gravis ob moram, nec posset citius adire Papam, ut dicunt communiter *Sanch. Suar. Less. Nav. Sot. Silv. Salm.*, *etc.* (7); reservationes enim ad ædificationem, non ad destructionem institutæ sunt. Initis autem nuptiis, bene potest dispensare episcopus (et ut dicunt *Salm.* etiam vicarius generalis, ex concessione generali, quæ ei collata est omnium casuum episcopalium) in voto castitatis post matrimonium edito, aut etiam ante illud, ut communius et probabilius dicunt *Sotus*, *Sanchez*, *S. Antonin. Conc. Nav.*, *etc. ex S. Thoma* (8). Et eadem facultate fruuntur etiam mendicantes, ut communiter dicunt *Castrop. Wigandt*, *Sanch. Suar. Tourn. Salm. etc.*, vigore suorum privilegiorum (9). Votum tamen castitatis a conjugibus emissum communi consensu solus pontifex potest dispensare, ut dicunt cum communiori *Sanch. Spor. Anacl. Ferraris* (10). Cæterum episcopus, exceptis voto castitatis, et sponsalibus cum alia persona initis, potest dispensare in omnibus impedimentis impedientibus, et in omnibus aliis quæ post matrimonium suboriuntur; *Castrop. Bon. Salm. Croix*, *etc.* (11).

(1) Notif. 89. n. 17. — (2) Lib. 6. n. 984. — (3) N. 988. v. Secundum. — (4) N. 984. Dubit. 2. — (5) N. 985. — (6) Ibid. v. Dicitur IV. — (7) N. 987. Dubit. 3. — (8) Ibid. Dubit. 2. — (9) Ibid. v. An autem. — (10) Ferr. Bibl. v. Debitum conjug. art. 2. n. 4. — (11) Lib. 6. n. 987. Dubit. 5.

55. — Præter allata adest impedimentum clandestinitatis, nempe cum matrimonium fit prætermissis tribus proclamationibus præscriptis a Trident., *sess.* 24. *c.* 1. *de Reform. matrim.* Hæc ut fiant modo debito, oportet 1. ut fiant a proprio parocho, aut ab alio sacerdote de ejus licentia. 2. Ut fiant in ecclesia, populo ad divina congregato, ut præscribit Tridentinum; licet probabiliter dicant *Sanch. Barbosa et Roncaglia* posse eas fieri etiam tempore concionis aut processionis; imo admittunt etiam *Wigandt, Sanch. Laymann, Barbos. Bos. Escobar, Fill.*, *etc.* (contra *Pont.* et alios), extra ecclesiam in loco magni concursus, quia sic jam finis concilii obtinetur (1). 3. Ut fiant in loco originis, ut pluries declaravit S. C. (2). Unde si sponsi sunt diversarum parochiarum, oportet ut in utraque ecclesia fiant proclamationes; nisi esset, (ut dicunt *Laym. Boss. Salm. etc.*) quod parochiæ essent inter se valde propinquæ. Et in casu quo alter sponsorum per breve tempus actualiter alibi moraretur, non satis est quod ibi fiant proclamationes, sed oportet ut illæ fiant ibi etiam unde profectus est, ut valde probabilius dicunt (contra *Pontium*) *Sanchez, Coninch. Barbos. Ronc.*, et cum declarat. S. C. Præterea notandum hic quod, si alter sponsorum est externus, parochus non debet ad proclamationes procedere, nisi prius coram ordinario fide authentica de ejus statu libero constiterit, ut habetur ex instructione S. C. (3). 4. Tres præfatæ proclamationes debent fieri tribus diebus festivis continuis, ut dicit Trident., *sess.* 24. *cap.* 1., non autem immediatis, ut dicunt *Sanch. Ronc. Pont., etc.*; licet etiam probabiliter teneant *Trull. Salm. Hurtad. Regin., etc.*, nihil obstare esse immediatos, dum concilium aliud non præscribit quam *tribus diebus festivis*, et non addit ne sint immediati. Permittit etiam *Salm. cum Aver.* et aliis posse fieri proclamationes tribus diebus festivis non continuis, modo non intercedant plures dies festivi; sed hoc recte *Sanch. Castrop. Bonac. Escob., etc.* non excusant saltem a culpa veniali (4). Hic advertendum quod si, factis proclamationibus, matrimonium non celebratur intra duos menses, præcipit Rituale (*tit. de Sacr. matr.*) ut illæ denuo fiant, modo aliud episcopo non videatur.

56. — Itaque proclamationibus jam absolutis, quæritur an quilibet impedimenti conscius, teneatur ad illud denuntiandum, licet illud non posset probare? Negant *Pont. Diana*, *etc.* Sed sententia verior et communissima affirmat cum *Sanch. Cast. Coninch. Escob. Laym. Bon. Barb.*, *etc.* et ut probatur ex *cap. Præterea,* 12. *de sponsal.* et ex *c. Super eo,* 22. *de testib.*, ubi dicitur : « Matre asseverante ipsos esse » consanguineos, non debent conjungi. » Et ita sufficit ad impediendas nuptias fama impedimenti, licet illud sciret sub secreto naturali, etiam cum juramento, ut dicunt *Sanch. Escob. Boss. Barbos. Salm.*, *etc.*, *cum S. Thoma* (5), qui docet secreti juramentum non obligare ubi agitur de impediendo damno communi, aut tertii (6). Hoc tamen intelligatur quoties denuntiatio potest commode fieri, quia contra non tenetur testis denuntiare cum gravi suo damno, aut cum gravi aliorum scandalo (7). Intelligitur item, facta monitione, quia antequam episcopo, aut parocho impedimentum deferat, tenetur sponsos admonere (si admonitio est profutura) ut ab hujusmodi matrimonio desistant (8). Ad hoc autem ut

(1) Lib. 6. n. 991. — (2) Ut refert. Zacch. Adnot. ad Croix lib. 6. p. 3. n. 477. — (3) Lib. 6. n. 991. Dubit. 3. — (4) N. 992. — (5) 2. 2. q. 70. a. 1. ad 1. — (6) Lib. 6. n. 993. — (7) Ibid. in fin. — (8) N. 994. v. Certum.

matrimonium impediatur ob testis denuntiationem, requiritur 1. ut ille non solum denuntiet, sed etiam deponat impedimentum, licet cæteroquin sponte ad deponendum se offerat, ut dicunt *Sanch. Boss. Gutt.*, *etc.*, modo ille non probasset famam impedimenti, quia tunc sufficit ut denuntiet, ut habetur ex *cap. Non in duo*, *de sponsal.* 2. Requiritur ut deponat, aut denuntiet cum juramento. 3. Ex certa scientia, non autem auditu, excepto si impedimentum esset consanguinitatis, aut affinitatis, quia tunc sufficit si illud sciverit a personis certis et fide dignis. 4. Requiritur ut testis non sit vilis conditionis, modo factum non sit adeo occultum, ut probari non possit aliter; nam ubi deficit potentia probandi, admittitur etiam probatio, quæ ex se non esset sufficiens: ita communiter doctores (1).

57. — Præterea super hac materia multa advertenda sunt. Advertendum 1. quod fama impedimenti sufficit ad impediendas nuptias, ut superius dictum est; sed hoc non currit cum consanguinei sponsorum, ut dicunt *Sanc. Castr. Gutt.*, *etc.*, ex *cap. Cum in tua*, *de spons.*, aut ipsi sponsi, ut addit *Sanch.*, jurarent non adesse, impedimentum (2). Advertendum 2. quod contrahentes cum sunt legitime interrogati, tenentur aut fateri impedimentum, aut a nuptiis abstinere, licet impedimentum non sit probatum; nisi tamen occulte obtinuissent dispensationem, tunc enim non tenentur patefacere impedimentum, cum illud non sit aliunde probatum; ita *Silv. Sanch. Roncag. Boss.* et alii communiter (3). Advertendum 3. quod parochus, episcopus, aut alius judex, si ipse tantum habuisset notitiam impedimenti, modo id non sciat sub sigillo confessionis, tenetur impedire matrimonium. Nec obstat dicere quod peccatori occulto non potest negari sacramentum, cum ille publice petit; hoc enim currit cum aliud non evenit malum, quam sacrilega perceptio sacramenti; secus autem cum interveniunt alia gravia damna, quæ plerumque accidunt ex matrimoniis invalidis: ita recte docent *Sanchez*, *Castrop. Boss. Conin. Ronc. Escob.*, *etc.*, contra *Pontium* (4). Et hic advertendum parochum teneri sub gravi, cum aliquod celebrandum est matrimonium investigare diligenter utrum aliquod subsit impedimentum (5).

58. — Advertendum 4. quod episcopus, juxta Trident, *sess.* 24. *c.* 1, potest ex tribus duas proclamationes dispensare, ut unica tantum, et etiam ut nulla fiat, cum justa intervenit causa, ut cum suspicio probabilis habetur matrimonium malitiose impediri, ut dicitur in textu concilii, et etiam ob alias causas, ut dicunt *Sanch. Barbos. Pont. Cabass. Bon. Boss. Salm. etc.*, nimirum si nuptiæ celebrandæ essent inter primarios homines, aut inter senes, aut inter personas valde dispares conditione, ætate, divitiis, aut alia qualitate; aut si moraliter certum esset nullum subesse impedimentum : aliter episcopus, si dispensat, semper se certum saltem aliunde facere debet impedimentum non adesse (6). Et cum dispensatio necessaria esset ad evitandum grave damnum spirituale aut temporale, aut ad auferendum aliquod impedimentum alicujus notabilis boni, etiam privati, tunc (ut dicunt *Ronc. Sanch. Barb. Castrop. Bonac. Filliucin. Boss. Conin.*, *etc.*) episcopus tenetur ad dispensandum, ut esset 1. si probabilis timor haberetur ne matrimonium injust

(1) Lib. 6. num. 997. — (2) Num. 999. — (3) N. 1000. — (4) N. 1002. — (5) N. 64. v. Certum. — (6) N. 1006.

impediretur. 2. Si matrimonium necessarium esset ad evitandam infamiam sponsi, aut prolis, v. gr. præcessisset defloratio, et sponsus jamjam moriturus esset, aut discessurus in longinquam regionem, aut timeretur ne mutaret voluntatem. 3. Si parentes cogerent filium ad ducendam indignam. 4. Si timeretur aliquod periculum spirituale aut temporale. 5. Si immineret tempus adventus, aut quadragesimæ, ut addit *Ronc.* et ita pariter ob quamcumque aliam rationabilem causam, juxta prudentum judicium (1). Dicit tamen *Boss.* (2) quod si forte episcopus his stantibus causis injuste negaret dispensationem, ipsi recurrere debent ad judicem superiorem; non possunt tamen contrahere, nisi cum periculum esset in mora, et ad superiorem adeundi non suppeteret facultas. Advertendum hic ex concilio præcipi quod cum dispensetur proclamationibus, « ante consummationem fiant denuntiationes in » ecclesia, nisi ordinarius judicaverit ut remittantur. » Insuper advertendum id quod mandat observari Bened. XIV, in bulla *Nimiam licentiam* (edita 18 maii 1743) ubi vetat ne episcopi alii sacerdoti quam parocho licentiam assistendi matrimoniis dent, nec dispensent denuntiationibus, nisi *urgente, legitima, gravissima et ineluctabili* causa, cum apertissime intelligant ex Trident., facultatem effrenatam ac immoderatam dispensandi sibi non adesse. Et ne committant facultatem contrahendi coram alio sacerdote quam parocho, priusquam ex diligentiis adhibitis sibi tuto constiterit nullum interponi impedimentum.

59.—Quæritur hic tandem, an vicarius generalis, et etiam parochus possint denuntiationibus dispensare? Quoad vicarium generalem probabilius est quod possit, dum ipse cum episcopo unum efficit tribunal; ita communissime *Sanch. Castrop. Bonacin. Wig. Elbel, Barb. Nav. Ronc. Fill.* contra *Pont. et Dian.* (3). Parochus contra non potest, quia ille nulla potitur jurisdictione. Unde si præsumit assistere ad matrimonium sine denuntiationibus, incurrit suspensionem ab officio tribus annis, sed hæc est *ferendæ sententiæ*, ut habetur ex *cap. Cum inhibitio*, § *Sane, de clandest. desp.* Probabiliter tamen dicunt *Sanchez, Layman, Croix, Ronc. Gob., et Elbel,* quod in casibus in quibus episcopus tenetur dispensare, et non possit ad eum confugere, et contra periculum dilationem non pateretur, in eo casu parochus non potest quidem dispensare, sed potest (modo ei constet non subesse impedimentum) declarare tunc non obligare præceptum denuntiationum. Imo addunt *Pont. Castr. Boss. Salm. Busemb. Sanch. Conc. Sot. Escob. etc.*, ipsosmet sponsos, si certi sunt nullum adesse impedimentum, posse, omissis denuntiationibus, contrahere (4).

PUNCTUM V.

DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS.

60. Innuuntur impedimenta dirimentia. — 61. I. De impedimento erroris circa personam, et circa qualitatem. — 62. II. De conditionis. III. De voti. IV. De cognationis. — 63. V. De criminis. — 64. VI. De imp. disparitatis cultus. VII. De violentia et metu. — 65. VIII. De impedimento ordinis. IX. De ligaminis. X. Publicæ honestatis. 66. XI. Ætatis. — 67. XII. Affinitatis. — 68. De impedimento ad petendum. — 69. Quinam dispensare potest in hoc impedimento. — 70 et 71. XIII. De clandestinitate, et de assistentia testium. De parochi assistentia. — 72. De vagis et externis. —

(1) Lib. 6. n. 1005. v. Docent. — (2) Boss. tom. 1. c. 7. n. 34. de matr. — (3) Lib. 6. n. 1007. — (4) Ibid. Dubit. 2.

73. Quænam assistentia parochi requiratur.—74. et 75. XIV. De impotentia.—76. XV. De raptu.

60. — Impedimenta dirimentia (præter defectum consensus) sunt sequentia :

1. Error, 2. Conditio, 3. Votum, 4. Cognatio, 5. Crimen,
6. Cultus disparitas, 7. Vis, 8. Ordo, 9. Ligamen, 10. Honestas,
11. Ætas, 12. Affinis, 13. Si clandestinus, 14. et impos,
15. Raptave sit mulier, nec parti reddita tutæ.
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

61. — Sermo sit de singulis sigillatim. I. *Error*. Error circa personam lege naturæ irritat matrimonium, licet sit vincibilis, et etiamsi concomitans, qui causam non dedit contractui, adeo ut etiam cognito errore, pariter nuptiæ contractæ fuissent (1). Error contra circa personæ qualitatem, v. gr. si illa judicata fuerit nobilis, virgo, aut dives, et talis non reperiatur, certe non irritat matrimonium; et hoc currit juxta communem sententiam, et veriorem cum *Sanchez*, *Mol. Laym. Navar. Conc. Hab. Ronc. Less. Gon. Salm., etc., cum S. Thoma* (2), contra *Pontium* et alios paucos, etiamsi error dederit causam contractui; nam intercessit jam consensus circa substantiam matrimonii, quæ consistit in verificatione personæ; alioquin si verificandæ essent omnes qualitates a sponsis apprehensæ, innumerabilia matrimonia restarent dubia, et litibus obnoxia (3). Qualitas tamen si redundaret in substantiam, communiter dicunt doctores tunc errorem circa qualitatem irritare matrimonium. Tres dantur regulæ quibus dignosci possit quando error circa qualitatem redundet in substantiam. *Prima*, cum quis actu intendit, aut prius voluntate nunquam mutata, intellexit non contrahere, nisi sub illius qualitatis conditione; ita *Sanc. Pont. Castrop. Salm.* et alii communiter (4). *Secunda*, cum qualitas est propria et individualis alicujus certæ personæ, verb. gr., si quis intendit contrahere cum primogenita regis Galliæ; ita *Castr. Petroc. Habert. Laym. Holzm. et Spor.* Secus autem si intenderit contrahere cum una filiarum regis, quia tunc qualitas non est individualis, sed communis aliis filiabus, et tanto minus si intenderet contrahere cum filia regis; nisi esset quod principaliter intenderet non contrahere nisi cum persona regali (5); ut dicemus mox infra in tertia regula. *Tertia*, cum contrahens principaliter intendit qualitatem, et minus principaliter personam, ut si diceret : *Volo ducere nobilem, qualem puto esse N. N.* Secus autem esset, si diceret : *Volo ducere N. N. quam puto esse nobilem*, ita *Sotus*, *Silv. Abul. Holzm. Cabass.* et alii cum *S. Thoma* (6).

62. — II. *Conditio*. Per conditionem intelligitur servilis; unde si ex ignorantia cum serva contrahitur, matrimonium nullum est (7), et hoc etiamsi ignorantia esset crassa, ut probabilius dicunt *Sanchez*, *Conin. Salm., etc.*, contra *Sotum* (8). Secus autem si jam sciret illam esse servam, tunc enim valide contraheret, fieret tamen irregularis ex *can. Si quis, Dicast.* 34. (9). Sicut etiam esset validum matrimonium, si ipse esset servus, uti probabilius tenent cum *S. Thoma* (10), *Sanch. Salmant. Bonac.* (11). Idem currit, prout probabilius dicunt *Sanchez*, *Salmantic. Bon., etc.*, contra *Castropalaum* (12), si serva ob matrimonium fieret

(1) Lib. 6. n. 1010. — (2) Suppl. q. 51. art. 2. in corp. ad. 1. et ad 3. — (3) L. 6. n. 1011 et 1012. — (4) N. 1013 et 1014. — (5) N. 1015. — (6) N. 1016. — (7) N. 1017. — (8) N. 1019. — (9) N. 1018. — (10) Suppl. q. 52. a. 1. ad 1. — (11) Lib. 6. n. 1018. v. Si vero. — (12) N. 1022.

libera, ut evenit cum dominus ipsemet chirographum dotale dat servæ, aut eam in uxorem dat alteri ignoranti esse servam. III. *Votum*: intelligitur solemne castitatis vel ob ordinis sacri susceptionem, vel ob religiosam professionem spontaneam: dicitur *Spontaneam*, nam illa emissa metu, nulla est (1). An autem papa possit dispensare in voto in professione emisso, probabilissimum est posse, cum *S. Thoma* (2), *S. Ant. Suar. Castr. Less. Sanch. Cajet. Pont., etc.* (3). Et idem dicitur de voto sacri ordinis (4). IV. *Cognatio*. Triplex est cognatio: *legalis*, quæ oritur ex adoptione perfecta, nempe facta principis supremi rescripto; et hæc dirimit matrimonium inter adoptantem et adoptatum; et inter uxorem et descendentes adoptati, et inter uxorem adoptantis, ac inter ejus consanguineos in primo gradu; ita ex *cap. Per adoptionem*, 3. *q.* 3. et ex *can. Diligere*, 30. *q.* 3 (5). *Spiritualis* est illa quæ oritur ex baptismo, aut ex confirmatione; et hæc dirimit matrimonium inter baptizantem et baptizatum, inter patrinum et baptizatum, et parentes baptizati, ut ex *cap.* 1. *de Cognat. spir. in* 6. et ex Trid., *sess.* 24. *cap.* 2 (6). Vide dicta *tract.* 14. *num.* 33 *et* 53. Tertia denique est *carnalis*, quæ provenit ex consanguinitate personarum quæ ex eodem stipite descendunt: et hæc in linea transversali lege ecclesiastica matrimonium dirimit usque ad quartum gradum: sed in linea recta semper (7). An autem in linea recta hoc sit lege naturæ, an Ecclesiæ, quæstio est: cæterum probabile est in primo duntaxat gradu lege naturæ prohibitum esse matrimonium in linea recta, adeo ut in reliquis gradibus possit Papa dispensare; ita *Less. Lugo*, *Sanch. Salm. Ronc.*, *etc.* Vide dicta supra *tract.* 9. *n.* 18. Ad distinguendos gradus consanguinitatis, hæ traduntur regulæ: I. In linea *recta* tot sunt gradus, quot sunt personæ, dempto stipite, qui nunquam in numero computatur. II. In linea *transversali æquali* quot gradibus sponsus distat a communi stipite sponsæ, tot gradibus distant inter se. III. In linea *transversali inæquali* quot gradibus consanguineus remotior distat a stipite, tot gradibus distant inter se (8). An autem debeat in dispensatione exprimi gradus proximior, vide *n.* 86.

63.—V. *Crimen*. Crimina matrimonium dirimentia sunt homicidium, adulterium et raptus. De raptu dicetur infra *num.* 76. Loquendo igitur hic de homicidio et adulterio, hoc impedimentum tribus in casibus incurritur, nimirum, 1. utroque patrante (to *patrante* respicit solum homicidium, non vero adulterium). 2. Uno patrante. 3. Nemine patrante. Et I. *utroque patrante* intelligitur cum ambo sponsi conspirarunt (sed sine adulterio) in conjugis mortem, quocum alter eorum matrimonio ligatus erat, fine matrimonii ineundi cum eo (9); saltem cum alter sponsorum talem habuit finem et complici communicavit, ut probabilius tenent *Pont. Vasq. Peyr. Diana*, *Salm.*, *etc.* contra *Sanch. et Castrop.* qui affirmant impedimentum incurri, etiamsi finis prædictus matrimonii parti alteri participatus non fuerit. Cæterum ego puto sufficere, seu saltem requiri ut indiciis sufficientibus manifestatus sit, v. gr., donis, litteris amatoriis, aut aliis signis amoris et familiaritatis quæ inter partes intercesserunt (10). II. *Uno patrante*, cum una pars tantum altera

(1) Lib. 6. n. 1024. — (2) In 4. d. 38. q. 1. art. 4. ad 1. — (3) Lib. 3. n. 256. — (4) Ibid. et lib. 6. n. 807, 808 et 1059. — (5) Num. 1027. — (6) N. 1028. — (7) N. 1029. — (8) N. 1026. v. Prima. — (9) N. 1033. v. Ex I capite. — (10) N. 1034.

inscia, conjugem suum dedit morti; sed amplius adulterium commisit cum parte cui nubere cupit, ut ex *can. Si quis*, 31. *q.* 1, et *cap. Propositum, de eo qui duxit, etc.* Sed ad incurrendum hoc impedimentum requiritur 1. ut adulterium præcedat homicidium; 2. ut adulterium sit perfecte consummatum cum seminatione intra vas non tantum ex parte viri, sed etiam mulieris, juxta sententiam *S. Bonavent. Innoc. Hostiens. Vig. et Conc.* qui tradit eam ut communem; et merito probabilem vocant *Sanch. Castrop. Ronc. Salm., etc.* Ratio, quia hoc impedimentum habet rationem pœnæ, et quævis pœna non incurritur, nisi crimen sit perfecte consummatum in suo genere; ut autem adulterium sit perfecte consummatum, requiritur ut adulteri fiant una caro per utriusque seminationem mixtionemque seminum; ait enim *D. Thomas* (cujus verba proferemus infra *num.* 68. *in fin.*) quod tantum per mixtionem seminum vir et femina efficiuntur una caro (1). Requiritur 3. ut uterque adulter sint conscii prioris matrimonii; quare probabiliter (ut dicunt *Sanch. Rebel. Aversa, Busemb. et Salm.*) excusat ignorantia etiam culpabilis, si non sit affectata (2). Requiritur 4. ut occisio sit patrata eo fine ut ducere possit adulteram, et talis finis sit ei manifestatus (saltem signis supra narratis); ita *Sanchez, Pont. Vasq. Salmantic. Perez, etc.* (3). III. *Neutro patrante*, intelligitur cum non intercessit homicidium, sed tantum adulterium cum matrimonii promissione, ut habetur ex *cap. fin. de eo qui duxit, etc.* Ad incurrendum hoc impedimentum requiritur primo ut adulterium et promissio intercesserint vivente conjuge; secundo ut promissio non sit revocata ante adulterium; tertio ut promissio sit acceptata. Hæc certa apud omnes habentur (4). Alia sunt dubia, quocirca dicimus 1. probabile esse cum *Sanch. Castr. Gutt.* (contra *Pont. etc.* ad acceptationem non sufficere solam adulteræ taciturnitatem (5). Dicimus 2. probabilius et communius esse cum *Laym. Bon. Salm. Holzm. Croix, Spor., etc.* (contra *Sanch. Castr., etc.,*) non sufficere promissionem fictam, dum textus citatus requirit promissionem, qualis non est promissio ficta (6). Dicimus 3. non sufficere conditionatam promissionem; cum enim agatur de pœna, pro promissione a textu allata, debet intelligi absoluta, et probabilius etiam dicunt *Laym. Conin. Perez, Holzm.* contra *Sanch. Tourn., etc.* Dicimus 4. contra probabilius et communius esse cum *Sanchez, Bonacin. Castrop. Sot. Coninc. Silv., etc.* adversus *Bellarmin. Laym. Holzm. Elbel, etc.* non requiri mutuam promissionem; nam in *cap.* 1. *et* 6. *De eo qui duxit, etc.*, nulla mentio fit repromissionis, sed tantum fidei datæ (7). Præterea notandum est ad tria illa crimina addendum esse quartum, ex quo etiam oritur impedimentum, et est adulterium cum *matrimonio attentato*, nempe cum vir vivente uxore aliam cognoscit, ac intentat cum illa contrahere: hoc matrimonium est nullum, sive copula præcesserit, sive sequatur attentatum, ut habetur ex *cap.* 2. 4. 5 *et* 9. *De eo qui duxit, etc.* (8). Qui autem, vivente uxore, daret fidem ducendi aliam, sed sine adulterio, et sine matrimonio attentato, non incurreret hoc impedimentum, sed non excusaretur a culpa gravi, ut communiter dicunt *Sanchez, Laym. Bonacin. Castropal. Elbel, etc.,* et deducitur ex *cap. fin. De eo qui duxit* (9).

(1) Lib. 6. n. 1036. v. Hinc autem. — (2) Ibid. v. Requir. V. — (3) Ibid. v. Requir. VI. — (4) N. 1037. — (5) N. 1038. — (6) N. 1039. — (7) N. 1041. — (8) N. 1042. — (9) N. 1043.

64. — VI. *Disparitas cultus* : intelligitur disparitas religionis. Hæc dirimit matrimonium inter baptizatum et non baptizatam; sed inter baptizatos, nempe inter catholicum et hæreticam, disparitas non dirimit, sed tantum impedit matrimonium, et reddit illicitum, nisi Papa dispenset, ut ex *cap.* 1. *de Divort.* et ex bulla Bened. XIV, *Matrimonia*, data 4. nov. 1741 (1). VII. *Vis*, intelligitur non solum vis proprie dicta, sed etiam metus, qui dirimit matrimonium tam lege ecclesiastica ex *c. Significavit*, *cap. Veniens*, *et c. De eo qui duxit*, *etc.* quam lege naturali (2). Et dirimit, licet juramento sit firmatum, modo juramentum non sit præstitum ad liberum præbendum consensum; quia tunc certe obligat, ut ait *P. Viva* (3). Sed ad hoc ut metus irritet matrimonium, 1. debet esse gravis, quia levis satis non est, ut tenendum est cum sententia communissima *Pont. Castrop. Sanc. Sot. Tambur. Boss. Viv.* (contra *Lugo et Nav.*) *cum S. Thom.* (4), qui dicit : « Coactio metus, » quæ cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia. » Ratio est, quia neque lege naturæ, nec positiva habetur quod metus levis tollat matrimonium (5). Pro metu *gravi* intelligitur periculum mortis, exilii, carceris, infamiæ, aut amissionis gravis bonorum, aut excommunicationis, aut alius damni gravis, quod contrahens timeret sibi, aut sibi conjunctis usque ad quartum gradum : ita communiter doctores (6). Solus metus reverentialis erga parentes, avos, dominos, prælatos, et tutores (addunt *Ronc. Sanch. Boss.*, *etc.*, etiam erga patruos, et fratres natu majores) dicimus cum sententia communi *Less. Sot. Sanch. Suar. Mol. Laym. Conc. Pont.*, *etc.*, cum quadam decisione Rotæ rom. contra aliquos canonistas, quod non satis sit ad irritandum matrimonium, nisi cum additur timor gravis mali, ut diuturni odii, aut indignationis, aut verberum, etc.; nam, ut recte ait *Pont.*, metus mere reverentialis non est proprie metus, sed simplex reverentia quæ secum nullius mali affert timorem, sed solam quamdam erubescentiam, quæ potius ab intrinseco quam ab extrinseco ortum habet, sicut mox infra explicabitur (7). 2. Metus iste debet esse ab extrinseco incussus, nempe ab alio, et non sufficit ut sit ab intrinseco, ut si quis contraheret ut ab aliquo liberetur damno a nemine incusso, sed a seipso apprehenso; ita communiter *Sanch. Pont. Sot. Ronc. Salm.* (8). 3. Debet esse injuste incussus; unde si forte sponsus facta matrimonii promissione ex timore carceris, quem ei juste minitatus est judex, contrahat, aut timore ne sponsa eum accuset, tunc matrimonium est validum. 4. Debet incuti metus ad finem contrahendi matrimonii; quare si stuprator ducit corruptam incussus timore minarum illius conjunctorum, matrimonium est nullum; secus vero si parentes minantur ei mortem ob violationem puellæ, et ille ut periculo liberetur, matrimonium contrahit : ita communiter *Sanch. Bon. Ronc.* et alii (9). Dubitatur autem an irrito facto matrimonio metus causâ, libera restet etiam pars quæ metum incussit? Affirmant probabiliter *Sanch. Sot. Castrop. Busemb. Hurtad.*, *etc.* Sed probabilior videtur opposita *Pontii*, *Nav. Conin. Salm.*, *etc.*, uti deducitur ex *cap.* 1. *De eo qui duxit*; quia nemini commodum de suo facinore comparandum est. Imo dicimus cum *Castrop.* eum, qui metum

(1) Lib. 6. n. 56 et 1044. — (2) N. 1045 et 1054. — (3) N. 1045. — (4) Suppl. q 47. a. 3. — (5) Lib. 6. n. 1055. — (6) N. 1047 et 1048. — (7) N. 1056. — (8) N. 1049. — (9) Ibid. ad 1053. ubi alii casu. discutiuntur.

incussit, omnino teneri mulierem ducere, cum non posset alio medio illius honori consulere (1).

65. — VIII. *Ordo :* intelligitur sacer, quo dirimitur matrimonium, non quidem lege divina, uti volunt nonnulli, sed ecclesiastica, sicut probabilius docent *Sanch. Pont. Suar. Bellarm., etc., cum S. Bonav. et S. Thoma* (2), qui dicit : « Sed quod (ordo) impediat matrimonium, » ex constitutione Ecclesiæ habet : » quia votum simplex castitatis ex se non irritat certe matrimonium ; si igitur irritat, est quia est solemne, sed talis solemnitas duntaxat provenit ex lege Ecclesiæ : ideoque bene potest Papa in eo dispensare (3). IX. *Ligamen :* intelligitur de eo qui alio matrimonio ligatus est, propter quod cum nemine alio contrahere potest, nisi certe constet de prioris conjugis morte : qui si comparet, tenetur, qui aliud contraxit matrimonium, ad priora redire vota (4). X. *Honestas :* nempe publica honestas, qua nullum redditur matrimonium illius qui, sponsalibus celebratis cum una, matrimonium contrahit cum consanguinea illius in primo gradu, sicut novissime statuit Tridentinum, quia jure antiquo tale impedimentum extendebatur usque ad quartum gradum (5). Hic notandum 1. tale impedimentum non oriri ex sponsalibus cum persona incerta initis (v. g., cum una ex filiabus Petri), uti constat ex *cap. uno de sponsal. in* 6. neque ex sponsalibus conditionatis, si adhuc conditioni non fuerit eventus, ut dicunt communiter *Sanch. Castrop. Bonac. Salmantic.* ; et certum est ex declaratione Bonif. VIII apud *Tournely*. Notandum 2. ex matrimonio rato oriri impedimentum publicæ honestatis usque ad quartum gradum, licet matrimonium fuerit nullum, modo nullitas non provenerit ex defectu consensus, quia in hoc jus antiquum correctum non est a concilio; ita communiter *Sanchez*, *Pont. Castrop. Salmant.* Sed hic quæritur, an adsit impedimentum, cum nullitas oritur ex defectu consensus? Affirmant *Sanch. Pont.* et alii, quoties defectus est occultus (et idem dicunt de sponsalibus nullis ob quemcumque defectum occultum, cum valida sunt in foro externo). Sed probabilius negant *Castr. Bon. Tourn. Concin. Salmant. Coninc.*, quia in textu citato universaliter dicitur quod ex matrimonio nullo defectu consensus, non oritur impedimentum; et ita refert *Barbosa* declarasse S. C. Quoad autem sponsalia, indistincte dixit Trident., *sess.* 24. *c.* 3., « ubi sponsalia quacumque ratione valida non » erunt, sancta synodus prorsus tollit (impedimentum) (6). » Notandum 3. sponsalia, licet mutuo consensu soluta, aut alia ex justa causa, parere impedimentum, uti recte dicunt *Sanchez*, *Tourn. Concin. Sot. Laym. Bonac. Salmant.*, *etc.* (contra *Pont. Castr.*) Ratio est quia ex sponsalibus validis, juxta Trid. jam oritur impedimentum; unde hoc non potest deinde tolli sponsorum voluntate, aut alia causa superveniente : et hæc sententia (uti recte ait *La-Croix*) est omnino tenenda ex approbatione S. C. approbata ab Alex. VII. die 6 julii 1668, ubi prohibitum fuit ne hoc deinceps amplius in dubium revocaretur (7). Notandum 4. ex matrimonio nullo, ex eo quod fuit clandestinum, etiam oriri impedimentum publicæ honestatis, ut recte dicunt *Pont. Castrop. Pign. Roncagl. Tourn. Conc. Laym.*, *etc.* (contra *Sanchez*, *Nav. et Coninc.*) Et ita declaravit S. C. (8). Insuper hic advertendum matri-

(1) Lib. 6. n. 1057. — (2) In 4. dist. 37. q. 1. art. 1. — (3) Lib. 6. n. 1058 et 1059. — (4) N. 1060. — (5) N. 1061. — (6) N. 1062. — (7) N. 1063. — (8) N. 1064.

monium ratum cum una sorore, sed invalidum ob publicam honestatem, non inducere impedimentum in præjudicium alterius sororis, cum qua contracta sunt sponsalia, uti ex *cit. cap. un. de spons. in* 6 (1).

66. XI. *Ætas* : intelligitur, si sponsus sit minor natus quam 14 annos completos, et sponsa 12, matrimonium est nullum, uti habetur ex *c.* 7, 10 *et* 14. *de despons. impub.*, modo malitia non suppleat ætatem, ut excipitur ex *cap. De illis* 9. *eod. tit.*; sed hoc intelligitur pro illis impuberibus qui pubertatem jam attingunt; et præter ea intelligitur de illis qui non solum potentes sunt ad generationem, sed etiam sunt capaces ad intelligendas consequentias conjugalis vinculi, ad quod contrahendum perfecto opus est rationis usu, ut dicunt *Sanchez*, *Sotus* et alii, cum *S. Thoma* (2). Quæritur hic, an matrimonium sit nullum, si pueri etiam completa ætate coire nequeunt? Alii affirmant, sed communiter negatur cum *Nav. Castrop. Sanch. Sylvest., etc.*; nam nulla lege cavetur quod matrimonium inter puberes pueros sit nullum, si adhuc potentia generandi careant; dum impotentia tunc potius judicanda est temporalis quam perpetua. Itaque tunc, ut communius dicunt *Castr. Pont. Sanc. Silv. Escob., etc.*, quoad marem expectanda est ætas usque ad annum 18. quoad mulierem saltem usque ad 14 (3). Notandum hic matrimonium senum ætatis decrepitæ etiam esse validum, modo coire possint arte medica; ita communiter *Sanch. Salm.* et alii cum *S. Thoma* (4).

67. — XII. *Affinis* : affinitas est illa quæ oritur ex copula habita ab uno sponsorum cum consanguineis alterius. Hæc dirimit matrimonium usque ad quartum gradum, si ex copula licita nata est : usque ad secundum, si ex illicita; ita ex Trid., *sess.* 24. *c.* 4. Notandum hic quod affinitas non parit affinitatem, unde duo fratres possunt ducere duas sorores; et vitricus potest ducere uxorem sui privigni, ut declaravit S. C. (5). Insuper notandum quod si quis cognoscit sororem sponsæ suæ, neutram sine dispensatione ducere potest; sed obtenta dispensatione, si iterum eamdem sororem sponsæ cognoscit, nova dispensatione non indiget; et hoc etiamsi dispensatio executioni data sit, ut dicunt probabilius *Sanch. Tourn. Anacl. Guttier., etc.* (contra *Habert et Elbel*) cum declaratione S. C.; quia illa affinitas jam per dispensationem sublata est, ad effectum contrahendi matrimonium. Et ita revera respondit S. Pœnitentiaria 21. sept. 1756, cuidam rescripto quod authenticum ego vidi. Advertit autem *Lambert.* (6), *cum Fill. Cleric. et Tamb.*, quod si postea impedimentum, super quo in foro conscientiæ dispensatum est, detegatur in foro externo, et conjuges non possent ad probandam dispensationem aliquam probationem adducere, tunc episcopus aut parochus debet quiescere, si confessarius testetur de obtenta dispensatione (7).

68. — Præterea notandum præfatum affinitatis impedimentum tunc dirimere matrimonium, cum illud præcessit; sed si post matrimonium conjux rem habet cum consanguineo alterius in primo aut secundo gradu, ille privatur jure petendi debitum, ut habetur ex *c. Si quis* 1. *de eo qui cognov. etc.*, et ex declaratione Gregorii XIII (8). Advertendum autem ab hoc impedimento 1. excusat metus, v. g., si uxor metu gravi coacta cognoscitur a consanguineo viri; ita communiter et probabilius *Navar. Bonac. Rebel. Elb. cum Laym. Sot. Castr. et Salm.* qui hoc probabile

(1) Lib. 6. n. 1064. v. Notandum. — (2) N. 1065 et 1066. — (3) N. 1067. — (4) Ibid. v. Matrim. — (5) N. 1038 et 1069. — (6) Notif. 87. n. 81. — (7) Lib. 6. n. 1140. — (8) N. 1070.

vocant; quia sicut metus gravis a lege humana, ita etiam excusat a pœna (1). 2. Excusat ignorantia. Hæc ignorantia potest esse aut facti, aut juris, aut pœnæ. Si est facti, nempe si conjux ignorat illam personam, cum qua copulam habet, esse consanguineam sui conjugis, ab omnibus excusatur, licet ignorantia esset crassa, ut dicunt *Sanch. Pont. Nav. Castr., etc.*, cum illa pœna sit imposita, ut legitur in textu citato, *scienter peccantibus* (2). Nec incurritur ab eo qui ignorat legem ecclesiasticam, quæ præter divinam id prohibet; dum non potest incurri pœna illius legis, cujus nulla habetur notitia; ita communissime *Suar. Navar. Bonac. Wigandt, Pont. Salm., etc.*, contra pauciores (3). Et est etiam probabile non incurri ab eo, qui licet sciat legem ecclesiasticam, ignorat tamen pœnam; ita tenent *Bon. Wig. Castrop. Boss. Coninc.* et alii; quia hoc impedimentum (ut dicunt) habet veræ pœnæ rationem; alias etiam incurreretur ab eo qui citra culpam committeret incestum; et cum sit pœna extraordinaria, ei non subjicitur ignorans, uti dicetur *tr.* 19 *n.* 8, loquendo *de censuris* (4). 3. Non incurritur præfatum impedimentum, nisi copula sit ex utraque parte consummata cum seminatione, ut probabiliter dicunt. *Castrop. Silv. Sanchez, Bonac. Salmant.* et alii, *cum S. Bonav. et S. Thoma* (5), qui dicit: « Vir et femina efficiuntur una » caro per commixtionem seminum: unde nisi mixtio seminum sequatur, » non contrahitur affinitas. » Advertendum tamen quod in dubio semper præsumenda est copula fuisse perfecta, et consummata ab utraque parte (6).

69. — Huic impedimento, communis est sententia cum *Merbes. Castr. Laym. Pont. Sanch. Boss. Wig. Anacl., etc.*, contra aliquos pauciores, posse dispensare episcopos ex potestate sua ordinaria, aut saltem ex consuetudine jam introducta (7). Et possunt delegare etiam aliis facultatem dispensandi, cum ipsa annexa sit dignitati episcopali; ita etiam communiter *Barbosa, Pont. Sanch. Castrop. Salm. Bon., etc.* (8). Item possunt dispensare omnes confessarii mendicantes ratione privilegiorum suorum, ut referunt *Sanch. Ponc. Spor. Salmant., etc.*, contra *Concinam* (9). Ad hoc autem ut regulares confessarii possint super hoc impedimentum dispensare, alii volunt ut illi habeant licentiam suorum generalium, aut provincialium; alii absolute id negant; cæterum recte dicunt *Salmant.* cum aliis non requiri, sed sufficere licentiam superioris localis, dum privilegium concessum Benedictinis vallisolitanis a Martino V et a Julio II concessum fuit priori monasterii (10).

70. —XIII. *Si clandestinus:* Advertendum clandestinitatem, loquendo de matrimonio, bifariam accipi posse; primo cum fiunt nuptiæ omissis denuntiationibus, et de hac jam actum est *n.* 55. Secundo cum celebratur matrimonium sine parochi et testium assistentia, et de hac est sermo. Trid., *sess.* 24. *c.* 1, declaravit nullum fore matrimonium, nisi contrahatur coram parocho, aut alio sacerdote de ejus licentia, et coram duobus saltem testibus; et hoc currit (si in locis ubi Trident. receptum est, versatur) etiamsi aliqua urgeat necessitas quæ oppositum expostularet, et etiamsi matrimonium sit contractum ex ignorantia; ita communiter doctores (quicquid dicant aliqui cum *Scoto*), dum concilium declaravit *omnino inhabiles* eos qui aliter contrahunt (11). Quoad testes, notandum quod

(1) Lib. 6 n. 1071. — (2) N. 1073. — (3) N. 1072. — (4) N. 1074. — (5) Suppl. q. 55. art. 4. ad 2.— (6) Lib. 6. n. 1075. — (7) N. 1076. — (8) N. 1126. — (9) N. 1127. — (10) N. 1128. — (11) N. 1079.

quilibet testes in hoc sufficiunt, etiam mulieres, pueri (modo sint rationis capaces), infideles, infames, parentes, servi, et etiam illi qui casu illac transeunt, aut vi detinentur; ita communiter *Sanch. Barb. Castrop. Laym. Bonac., etc.* (1).

71. — Quoad parochum autem, plura notanda sunt. Notandum. 1. nomine parochi intelligi non solum episcopum et vicarium capitularem sede vacante, sed etiam abbatem jurisdictionem quasi episcopalem habentem, vicarium generalem episcopi, licet ei hoc episcopus prohibuisset, cum non possit hic impedire quominus parochus, aut vicarius suus generalis matrimoniis assistat, ut pluries declaravit S. C. (2). Peccaret tamen graviter parochus, si assisteret postquam ei ab episcopo jurisdictio vetita sit, ut communiter dicunt doctores. Notandum 2. parochum etiam irregularem, aut suspensum, aut excommunicatum, licet vitandum, valide assistere, ut dicunt communiter *Sanch. Pont. Salmant., etc.*, et *Fagn.* cum decreto S. C.; ibi enim non exercet jurisdictionem, sed tantum uti testis assistit (3). Licet, assistente vitando, non excusarentur a culpa gravi nec ipse nec sponsi; modo casus non accideret quo gravissima causa urgeret, ut citius matrimonium contraheretur; et non suppeteret tempus episcopum adeundi, ut dicunt probabilius *Coninchius, Pont. Suar. Vasq. Bonacina, etc.*, contra *Sanchez, Bossium, etc.* (4). Contra probabilius dicunt *Sanch. Castr. Barb. Pont. Bonac. Cajet. Salm., etc.* (contra *Laym.* et alios) parochum vitandum recte dare posse alteri sacerdoti licentiam assistendi; nam licentiam dare non est actus jurisdictionis, sed potestatis sibi a concilio concessæ, non uti parocho, sed uti testi, cum facultate delegandi alium sacerdotem (5). Bene potest etiam assistere, aut licentiam dare parochus non sacerdos infra annum quo sacerdotio initiandus est, et etiam post annum (saltem valide) sicut declaravit S. C. (6). Et ita pariter sacerdos qui titulo colorato parochus haberetur (7): aut errore communi, juxta dicta *tract.* 16. *num.* 90. Notandum 3. sufficere licentiam parochi etiam tacitam, modo sit præsumpta de consensu præsenti; non jam ratihabitione futura, ut dicunt communiter *Sanchez, Pont. Bon. Salm., etc.* Et sufficit etiam dolo aut timore extorta, et ore tenus tantum data, ut addunt iidem auctores citati (8).

Notandum 4. assistere debere matrimonio parochum illius parochiæ in qua sponsi domicilium habent; sed si domicilium in duabus parochiis haberent, communissime docent *Sanchez, Pont. Bonac. Conin. Ronc. Salm. etc.*, posse contrahere coram parocho alterutrius, modo in utraque (moraliter loquendo) æque incoluerint (9). Sed advertit *P. Zacharia* pluries declarasse S. C. quod si sponsi ficte in aliam parochiam domicilium transferrent, ibi contrahendo, invalide contraherent. Sed contra validum esset matrimonium, si eo revera domicilium transferrent, licet in fraudem parochi primi domicilii, ita *Croix cum Fagnano, Barbosa, Sanchez, Silvest. Boss.* et aliis (10). Notandum 5. ad matrimonii valorem sufficere assistentiam parochi alterutrius sponsi, etiam extra parochiam et diœcesim; quare valet matrimonium, si in parochia sponsæ assistit parochus sponsi, ut declaravit multoties S. C. accedente etiam pontificis approbatione (11). An autem peccet parochus assistendo extra parochiam? alii affirmant, sed communius eum excusant *Sanch. Castr.*

(1) Lib. n. 1085. — (2) Vide P. Zacch. apud Croix l. 6, p. 3. n. 725. — (3) Lib. 6. num. 1082. — (4) N. 1083. — (5) N. 1004. — (6) N. 1081. — (7) Ibid. — (8) N. 1088. — (9) N. 1086. — (10) Croix, lib. 6. p. 3, n. 727. — (11) Lib. 6, n. 1087.

Salm. Barb. Coninch. Boss., etc., dicendo (ut supra) assistere non esse actum jurisdictionis (1). Quæritur an in aliam parochiam proficiscens non animo eodem transferendi domicilium, nec ex transitu, sed ut ibi per majorem anni partem moretur possit ibi contrahere nuptias? Alii probabiliter negant; sed probabilius affirmant *Sanch. Pont. Bon. Silv. Castr. et Salmant.* Imo dicit *Lambertini cum Laym. et Nav.*, sufficere ut ibi moretur per aliquam notabilem anni partem occasione alicujus occupationis, ut medici, judicis, servi, cauponis, etc. (2); vide dicta *tract.* 14. *n.* 17.

72. — Notandum 6. vagos posse contrahere coram quocumque parocho, licet tantum alter sponsorum sit vagus. Tenetur tamen tunc parochus investigare diligenter an alibi contraxissent; et istis assistere non debet sine speciali episcopi licentia, ut docent *Sanch. Barb. Salm., etc.* Quoad exteros, hi non possunt matrimonio conjungi extra patriam, nisi ostendant fidem authenticam ordinarii proprii de statu eorum libero, uti constat ex instructione S. C. (3). Sed ut declaravit etiam S. C. exteri in carceribus detenti non possunt ibi contrahere. Et idem docet *Lambertini* dicendum (juxta instructionem S. C.) de exteris infirmis in xenodochiis, excepto casu præcisæ necessitatis, in qua possunt cæteroquin contrahere, etiam sine attestatu de statu libero; sed antequam de eo constet, non possunt matrimonium consummare. Puellæ vero expositæ quæ in conservatoriis versantur, contrahere debent coram parocho ipsiusmet loci, uti declaravit S. C. Et idem dicit *Lambertini* ex antiqua consuetudine quæ adest de illis puellis quæ vivunt in conservatoriis, a quibus aluntur et dotantur; sed illæ quæ ibi educantur, debent contrahere coram parocho domicilii paterni, materni, aut fraterni, si adest, alioquin coram parocho loci conservatorii; et idem dicunt de famulis qui domi dominorum vivunt (4). Præterea circa matrimonia militum adsunt multæ decis. S. C. (5), nempe quod non possunt contrahere sine pontificis licentia coram capellano castrorum, sive in præsidiis, sive in stationibus hiemalibus, aut æstivis, et ne in castris quidem, licet in oppositum inveniam apud *Pittonium* (6) quoddam decretum S. C. ubi dicitur quod ipsi capellani possunt assistere matrimoniis militum, cum hi in actuali expeditione reperiuntur. Sed cum sunt exteri semper opus habent fide suorum ordinariorum de statu libero (7).

73. — Notandum 7. ad hoc ut matrimonium sit validum, requiritur præsentia non tantum materialis, sed etiam moralis parochi et testium, adeo ut ipsi testari possint tam de personis contrahentibus, quam de matrimonio contracto; quare recte ait *Pontius* (contra *Sanchez*,) apud *Croix* (8), quod si parochus non bene intelligeret consensum sponsorum, quia forte alterius sunt idiomatis, non sufficit unus interpres qui affirme Contra sufficit si parochus intelligit eorum consensum, licet eos non videat (modo eorum voces dignoscat), et licet nihil ipse proferat, ut decisum affert *Fagn.* a S. C. et ut communiter dicunt doctores, imo etiamsi vi detentus sit et contradicat, ut communiter etiam dicunt *Sanch. Bon. Filliuc. Conc. Busemb., etc.* (9), et juxta plures decis. S. C. (10). Sed in hoc non excusarentur sponsi a mortali, et in aliquibus diœcesibus incur-

(1) Lib. 6. n. 1087. — (2) N. 115 et 1091. — (3) N. 1089 in fin. — (4) N. 1091. v. Quid si in fine. — (5) Ap. P. Zach. ad Croix, l. 6. p. 3. n. 750. — (6) Pitton. tr. de matr. n. 2117. — (7) Vide opus nost. l. 6. n. 1090. — (8) Lib. 6, p. 3. n. 750. — (9) N. 1092. — (10) Ap. Zac. ad Croix, l. 6, p. 3, n. 790.

rerent excommunicationem ; nisi esset casus, uti dicunt *Castrop. Conc. Salm.*, *etc.*, quo parochus injuste renueret assistere, et contra adest necessitas contrahendi (1). parochus vero tenetur sciscitari consensum a sponsis, et proferre verba : *Ego vos conjungo in nomine Patris*, *et Filii*, *et Spiritus Sancti.* Licet probabiliter dicunt *Sanch. Coninc. Pont. Castrop. Salm. Bon.*, *etc.*, quod si ea verba non proferret, peccaret tantum venialiter, quoties factus esset certus de consensu manifestato, sed forte probabilius *Boss. Rebell. Barb.*, et alii non excusant eum a peccato mortali, cum defectus sit circa materiam gravem (2).

74. — XIV. *Impos.* Hoc impedimentum est frigiditas sponsorum, aut impotentia habendi copulam per se aptam ad generandum. Impotentia hæc, si est perpetua et antecedit nuptias, nec auferri possit nisi per miraculum, aut peccatum, aut cum periculo mortis, de jure naturæ illas irritat, ex *cap. Fraternitatis*, *de frigid. et malef.* Impotentia autem oriri potest 1. ex maleficio : et tunc, si maleficium intra triennium nequit removeri sine peccato, dirimitur matrimonium ex *cap. fin. eod. tit.* Oriri potest 2. ex frigiditate : et tunc pariter, si intra triennium nequit inter conjuges perfici copula idonea ad generationem, matrimonium irritum est. Idem docet *S. Thomas* (3) casu quo vir talem habeat erga mulierem abominationem, ut nullo modo possit per triennium cum ea copulari, sicque pariter sentiunt *Albert. M. Sanch. Silvest. Ang. Tab. Turrecr.* contra *Sotum* (4). Oriri potest 3. ex improportione membrorum, nempe si femina haberet vas nimis arctum; et tunc, si ipsa nequeat apta fieri nisi per incisionem cum periculo mortis, vel gravis morbi (in quo moraliter semper inest mortis periculum, ut recte apud *Sanch. et Ronc.*), matrimonium est invalidum ex *cit. c. Fraternitatis*, ubi dicitur tum matrimonium esse nullum, cum nequit haberi copula, « nisi per » incisionem, aut alio modo violentia sibi inferatur... forte tam gravis, » ut ex ea mortis periculum timeatur (5). »

75. — Hinc autem insuper tria sunt notanda. Notandum 1. quod mulier eo casu, quamvis non teneatur incisionem pati cum periculo gravis morbi, ut recte tenent (contra aliquos) communiter *Pont. Castr. Tourn. Pontas*, *Sanch. Ronc. Salm. Bonacin. Soto*, *Croix*, *etc.*, quia nunquam censetur ipsa ad tantum periculum se voluisse obstringere : tenetur tamen illam pati cum aliqua gravi molestia et dolore, ut communissime et probabilius tenent *Sanchez*, *Bonac. Ronc. Spor. Salm. Croix*, *Soto*, *Escob.*, *etc.*, (contra *Pontium*, *Castr. et Tourn.*) quia ad id videtur obligari ex contractu inito, cum id sit necessarium ad servandum viro jus ad copulam (6). Verumtamen, si incisio non posset fieri nisi per manum chirurgi, non videntur improbabiliter dicere *Con. Tourn. cum Pontas*, quod mulier non tenetur eam perferre cum tanta verecundia, quod esset onus moraliter intolerabile (7). Quod si vir debilis sit ad scindendum virginale claustrum, an tunc mulier teneatur pati fractionem per aliquod instrumentum? Negant *Pont. Castr.* et alii, quia cum defectus sit ex parte viri, uxor non tenetur nisi ad tradendum corpus suum modo ordinario et naturali, non extraordinario scindendum. Sed probabilius affirmant *Sanch. Vega*, *Angles*, *etc.*, quia hujusmodi molestia, licet non sit modo naturali in eo casu perferenda, tamen non debet dici

(1) Lib. 6. n. 1093. — (2) N. 1094. — (3) Sup. q. 58. art. 1. ad 5. — (4) Lib. 6. n 1096. v. II. Si impotentia. — (5) Ibid. v. III. Si demum et 1097. — (6) N. 1099. circa fin. — (7) Ibid. in fin.

extraordinaria, cum ex una parte sit ipsa omnibus nuptis ordinaria, et ex alia videtur necessario toleranda, cum desit alias modus ut mulier apta fiat ad tradendum usum sui corporis, cujus dominium jam in virum transtulit (1). Notandum 2. quod soluto matrimonio ob arctitudinem feminæ, si ipsa cum alio nuptias iniret, non ex eo quod per usum conjugii apta facta sit primo viro : ideo primum matrimonium validum est reputandum; sed id conjiciendum a similitudine secundi viri cum primo; ita (quicquid alii dicant) recte docent *S. Antonin. Sanch. Silv. Ang. Turrecr. Durand., etc.* Idque clare colligitur ex *d. cap. Fraternitatis*, ubi dictum fuit ideo teneri mulierem redire ad primum virum; « cum » pateat (verba textus) ex post facto, quod cognoscibilis erat illi, cujus » simili commiscetur (2). » Notandum 3. quod cum impotentia est certa, non est jam expectandum triennium; tunc enim statim potest altera pars ab impedita libere discedere (imo tenetur, si adsit periculum incontinentiæ), et ad alias nuptias transire, etiam ex propria auctoritate, si non adsit scandalum; si vero adsit, ut communiter accidit, debet omnino ad judicem ecclesiasticum recurrere, et impedimentum probare (3). Quando autem impotentia est dubia, tunc si dubium antecessit nuptias, pars dubitans de sua potentia (intellige positive ex aliquo indicio probabili, non autem negative, cum ordinarie quisque habilis præsumitur) nequit contrahere nisi dubium alteri parti manifestet, et sit saltem probabiliter potens, ut dicunt *Dicast. Elbel, Card. et Viva* (4). Si autem dubium superveniat matrimonio, tunc datur triennalis experientia (quæ incipit a copula intentata), et experientia permittitur, licet conjuges semen (sed præter intentionem) extra vas effundant, ut communiter docent *Sanch. Castrop. Soto, Tourn. Salm., etc., ex S. Thoma* (5). Et in dubio an impotentia nuptias antecesserit vel supervenerit, probabilius dicunt *Bon. Sylv. Tourn. Salm., etc.* (contra *Sanch. Castr. Mazz., etc.*) judicandum quod antecessit, nisi forte post matrimonium aliquis supervenerit morbus, ex quo impotentia præsumatur successisse (6). Quod autem ad forum externum pertinet, observa quæ in opere adnotantur (7). Ibique etiam vide quæ dicuntur de matrimoniis quæ contrahuntur inter hæreticos, vel cum hæreticis (8).

76. — XV. *Rapta.* Raptui etiam a Tridentino (*sess. 24. c. 6.*) impositum est impedimentum. Ad contrahendum hoc impedimentum requiritur 1. ut mulier rapta sit ab uno ad alium locum exportata, vel saltem ab una ad aliam domum per aliquos passus dissitam (sed non sufficit ab uno ad aliud ejusdem domus cubiculum), ubi illa manet sub raptoris potestate, licet ibi illa ab eo cognita non sit; ita communiter *Sanch. Salm. Concina, etc.* (9). 2. Ut raptus sit patratus solo fine matrimonii; unde, uti probabilius tenent *Sanch. Coninc. Holzm. Castrop. Salm., etc.* (contra *Bonac. Busemb., etc.,*) non contrahit hoc impedimentum, qui alio fine eam raperet, etiamsi ad libidinem explendam; nam concilium hoc impedimento nihil aliud intellexit, quam matrimonii libertati favere (10). 3. Ut raptus fiat dissentiente muliere; secus est si dissentientibus propinquis, mulier assentiatur, raptor licet incursurus sit alias pœnas in raptores latas, non autem impedimentum, uti communiter docent *Sanch. Castr. Conc. Holzm. Coninc. Aversa, Salmant., etc.* (11). Et idem con-

(1) Lib. 6. n. 1100. — (2) N. 1098. — (3) N. 1101. — (4) N. 1102. — (5) N. 1103. — (6) N. 1104. — (7) N. 1105. — (8) N. 1106. — (9) N. 1107. — (10) Ibid. v. Requir. II. — (11) Ibid. v. Requir. III.

stat ex *c. penult. de Rector.*, ubi dicitur : « Iste raptor dici non debet, » cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit, quam » cognoverit, licet parentes reclamarent. » Notandum hic 1. quod, juxta Tridentinum, præter hoc impedimentum, raptor, et cæteri omnes qui ad id auxilium suum præstant, incurrunt excommunicationem ipso facto; reliquæ vero pœnæ impositæ a concilio non incurruntur nisi post sententiam; *Castropal. Sanch. Salm., etc.* (1). 2. Quod raptor mulieris invitæ incurrit impedimentum et pœnas, licet cum illa prius contraxerit sponsalia, uti recte docent *Castr. Escob. Sa, Sanch. Conc. Corn. Salm., etc.* (contra aliquos), cum constet ex concilio incurri impedimentum, quoties mulier invita rapitur (2). Dubium fit autem, an in casu raptus etiam sponsalia invalidentur? Affirmant *Bonac. Pont. Sanch. Dicast. Salm.* et alii communius. Verum opposita, quam tenent *La-Croix et Holzm.* (3), *cum Perez, Pichler, Kirner* et aliis, mihi probabilior videtur; quamvis enim leges pœnales extendantur ad casus in quibus eadem currit adæquata ratio, prout dictum est supra, *tract.* 2. *num.* 78; in nostro autem casu non eadem ratio militat, nam matrimonium non est rescindibile sicut sponsalia sunt.

PUNCTUM VI.

DE MATRIMONII IRRITI REVALIDATIONE.

77. Quandonam impedimentum dicendum est occultum. — 78. Quid si parochus et testes conscii erant impedimenti, etc. — 79. Qui ficte contraxit, an teneatur verum præstare consensum. — 80. An qui contraxit ex metu, aut ficte, teneatur patefacere nullitatem. — 81. An ablato impedimento debeat patefieri nullitas ignoranti.— 82. Quomodo exigi debeat consensus ab ignorante.

77. — Hic prænotandum 1. matrimonium probabiliter validum, habendum esse certe validum, quia præsumitur Ecclesia certe dispensare in impedimento, quoties adest vera probabilitas de matrimonii valore, ut dictum fuit supra *tract.* 1. *n.* 27. Prænotandum 2. (uti dictum est hic, *n.* 29.) ad revalidandum matrimonium nullum ex defectu occulto, sufficere consensum solum externum sponsorum, omissa assistentia parochi et testium; illa enim jam adfuit. Itaque hic notandum impedimentum tunc dici occultum, juxta *Fagnanum*, cum non est notum nisi 4 aut 5 personis loci : sed *Lambertini* (4), *cum Tiburt. Navar., Thes. et Syro*, dicit esse occultum, licet sit cognitum 7 aut 8 personis. Cæterum dicunt *Nav. Sanch. Azor. Avil. Salmant. Reginald. Molin. Tournel. Bonac. Castr. Tolet., etc.*, communissime delictum aut factum tunc dici occultum, cum non est notum nisi majori parti regionis, parochiæ, aut viciniæ, ubi morantur saltem 10 personæ; et mihi constat S. Pœnitentiariam dispensasse in quodam casu quo impedimentum erat cognitum 10 personis. Hoc tamen intelligi debet quoties prudens non adsit timor ne impedimentum fiat publicum, quia tunc non potest dispensari in impedimento ut occulto, licet esset notum tantum duabus personis, uti dicunt *Layman. Sporer, Croix, Hurtad.* Et idem dicit *Fagnanus* observandum, cum in clausula S. Pœnitentiariæ dicitur *omnino occultum*, ut poni solet in impedimento *criminis*. Contra dicunt *Sanchez*, *et Lambert. cum Bon. de Leone, Girib. Tiburt. Navar.* et pluribus aliis, quod aliquando

(1) Lib. 6. n. 1107. v. Nota hic. — (2) Lambert. Notif. 87. n. 45. in fin. — (3) La-Croix l. 6. p. 3. n. 54; Holzm. de matr. t. 7. n. 271. — (4) Card. Lamb. notif. 87. n. 46. in fin.

factum est publicum materialiter, quia jam viciniæ cognitum est; sed formaliter est occultum, quia ignoratur tale impedimentum; et tunc potest etiam ad S. Pœnitentiariam pro dispensatione concurri, tanquam occultum (1).

78. — His positis, quæritur 1. an revalidandum sit matrimonium coram parocho et testibus, cum tempore quo contractum fuit conjuges erant conscii impedimenti? Affirmant *Sanchez*, *Ledesma et Croix*, et alii probabiliter, quia tunc illi non fuerunt testes de valore matrimonii, sed potius nullitatis. Sed probabilius negant *Coninch. Tambur. Gobat.* et alii, quia eorum assistentia a Tridentino non præscripta fuit ad testificandam matrimonii validitatem, sed ad ejus celebrationem, ne quis (ut exprimit concilium) fraudulenter plura matrimonia ineat; imo hic est stylus Sacræ Pœnit. (2).

79. — Quæritur 2. an qui ficte contraxit teneatur ad revalidandum matrimonium per verum consensum? Affirmant *Castr. Roncagl. Conc. Salm., etc.*, dicendo quod cum una pars jam corpus suum tradiderit per consensum, tenetur pars altera, ut æqualitatem servet, tradere etiam corpus suum per verum consensum. Sed probabilius *Sanch. Navar. Henriq. Arag. Hurtad. Gutt., etc.* negant (modo matrimonii revalidatio non requireretur ad reparanda damna ex dolo illata); ratio est quia, deficiente consensu alterius, contractus fuit nullus, et per consequens nulla intercessit alterius partis traditio, adeo ut eadem pars remaneat in eo casu libera, non secus ac nunquam consensum dedisset (3).

80. — Quæritur 3. an qui ficte, aut metu contraxit (quo casu matrimonium est nullum, ut diximus *numer.* 64), si velit matrimonium revalidare, verum præstando consensum, teneatur alteri parti manifestare matrimonii nullitatem? Negat sententia communior cum *Sanch. Lessio, Navar. Laym. Tournely, Roncaglia, Bonac. Salmant.* et aliis pluribus cum *S. Antonin et S. Thoma* (4), qui loquendo de matrimonio metu inito, dicit: « Ex consensu libero illius qui primo coactus est, non fit matrimonium, nisi in quantum consensus præcedens in altero adhuc manet » in suo vigore: unde si dissentiret, non fieret matrimonium. » Igitur si metum passus consensum præstat, jam matrimonium revalidatur. Ratio est, quia in contractu matrimoniali non est necessaria simultas physica consensuum, sed sufficit moralis, nempe ut una pars consensum suum præstet, dum alterius partis consensus semel præstitus adhuc perseverat in aliquo effectu, nimirum per copulam maritalem, aut per cohabitationem. Idem tenet *P. Cuniliati* (5) *cum S. Bonaventura, Paludano et Soto;* atque non obstare timorem quod si requireretur pars de novo consensu, forte non daret; nam hic dissensus interpretativus non est verus dissensus, et interim perseverat consensus semel præstitus. Id quod fortius urget pro hac sententia, sunt duo canones, qui pro ea adducuntur: Primus est in *cap. Insuper* 4. *Qui matrim. accus., etc.* ubi in argumento sic habetur: « Invita desponsata postea sponte cognita » contra matrimonium non audiatur. » Secundus est in *cap. Ad id*, 21 *de sponsalib.*, ubi dicitur: « Quamvis ab initio invita fuisset ei tradita, » tamen, quia postmodum per annum et dimidium sibi cohabitans con- » sensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire. » Itaque juxta hos

(1) Lib. 6, n. 1111. — (2) N. 1112. — (3) N. 1113. — (4) S. Thom, suppl. quæst. 47, n. 4. ad 2.
(5) Cuniliat. de matrim. § 29. num. 2 et 3.

textus spontanea copula, vel cohabitatio æquivalet libero consensui. Advertendum vero cum *Sanch. Navar. Tournely, etc.*, ad hoc ut pars liberum ponat consensum, oportet ut sciat nullum fuisse matrimonium (1). Secunda autem sententia absolute tenet quod ad revalidandum matrimonium manifestanda est alteri parti ejus nullitas; ita dicunt *Castropalaus, et Hurtadus apud Salmant.* et præsertim *Pontius cum Comitolo* (2), qui refert super hoc quamdam declarationem Clementis VIII, quia consultus in simili casu, sic respondit. Ratio, qui consensus partis, quæ libere eum præstitit, ab initio fuit nullus, cum ceciderit super materiam inhabilem; unde cum materia postmodum habilis facta fuerit, ad matrimonium reconvalidandum novus requiritur consensus sensibilibus signis præstandus, quandoquidem primus, cum fuerit invalidus, perseverare non potuit. *Cardinalis Lambertini* (3) sentit quod, cum agatur hic de valore sacramenti, omnino hæc secunda sententia tenenda est tanquam tutior; tanto magis quod idem *P. Sanchez* (ut ait) qui oppositam tuetur, probabiliorem vocat. Ratio cæterum supra adducta videtur equidem satis fundata. Sed contra non video quomodo responderi possit textibus supra relatis, et præsertim secundo in c. *Ad id*, 21. *de sponsal.*, ubi casus fuit quod puella quædam, quæ prius invita nupsit, deinde judicans matrimonium nullum, ad secundas transierat nuptias; et quia per annum cohabitaverat cum primo viro, præcepit pontifex ut ad eum rediret, urgente præsumptione quod sua longa cohabitione jam consensum præstiterit: « Quamvis ab initio (repeto verba textus) invita fuisset ei tradita, tamen » quia post modum per annum ibi cohabitans consensisse videtur, ad » ipsum est cogenda redire. » Papa igitur non habuit pro vera rationem *Pontii*, quod consensus libere præstitus a viro eo casu per se nullus esset, tanquam cadens super materiam inhabilem; sed potius ut verum habuit quod ille mariti consensus, moraliter perseverans, et se conjungens cum consensu postmodum præstito a muliere per suam cohabitationem, jam primum conjugium revalidaverat, et ideo præcepit ut mulier ad ipsum redire teneretur. Quod autem ad declarationem Clementis VIII in contrarium adductam, respondet *Ronc.* vel de ea non satis constare, vel pontificem eo casu ut privatum doctorem fuisse locutum.

81. — Quæritur 4. an cum matrimonium est nullum ob aliquod impedimentum, ut revalidetur novo consensu, sublato impedimento, per dispensationem, utraque pars conscia esse debeat nullitatis? Affirmant *Pont. Less. et Castr. cum Guttier. Hurt. Comit.* et aliis, quia prior consensus præstitus a parte quæ ignorabat impedimentum, fuit nullus: posterior vero ejusdem partis nullus est, siquidem cum ignoret nullitatem matrimonii, licet præstet consensum, erat ideo in substantiam, dum intendit consentire in conjugem jam suum. Contra *Sotus, Palud. Ledes. Rodriq. Ang. Salmt., etc.*, dicunt non esse necessariam scientiam nullitatis matrimonii, sed sufficere simplicem consensum præstitum a parte inscia, aut expresse, aut saltem signis externis; quia licet prior consensus fuerit nullus ob impedimentum ab ecclesia appositum, attamen fuit validus lege naturæ; quare, sublato impedimento, sufficit prior consensus qui jam perseverat in effectu per copulam conjugalem, aut per cohabitationem, aut per alia signa externa. Et revera *Lambert.* (postmodum Benedictus XIV (4) refert quoddam breve Clementis XI, 2 april. 1701, ubi

(1) Lib. 6. n. 1114. — (2) Ibid. — (3) Lambertini notif. 87 n. 69. — (4) Notif. 87, n. 89.

Papa revalidavit quædam matrimonia aliquarum nationum quæ nominabantur *Procueles et Quartarones* nulliter contracta, quin novum exquisierit consensum. Super hoc puncto quidquid dictum sit in opere morali (1), nunc dicimus quod, stante declaratione Benedict. XIV, edita die 27 septemb. 1755. novissime a me inspecta in *tom.* 4. Bullar. nuperrime typis dato, *p.* 346 (2), ubi dicitur, facto casu quod quidam vir contraxerat nulliter matrimonium ob impedimentum consanguinitatis, sed bona fide, et conabatur illud roborare inscia uxore ob scandalum quod timebatur separationis, pontifex dispensasse, et simul etiam declarasse (*vide ibid.* § 7.) quod cum non agatur de impedimento orto jure divino, vel naturali, ut cum datur consensus vivente altero conjuge, aut si est servus ignotus, aut erratur in persona; sed jure ecclesiastico, in eo casu posse quidem papam matrimonium roborare dispensando a novo consensu præstando a parte ignorante impedimentum, pro valido habendo consensum quem illa in principio dedit, qui consensus lege naturæ erat validus; tunc enim Papa aufert impedimentum in radice matrimonii, retrotrahendo contractum, ac si in principio nullum adfuisset impedimentum: juvat hic verba Benedicti adnotare: « Porro gratia concessa » importat dispensationem in radicem matrimonii, quæ a romanis pon- » tificibus concedi consuevit, urgente magna causa, et quando agitur » de impedimento matrimonii ortum habente non a jure divino, aut » naturali, sed a jure ecclesiastico; et per eam non fit ut matrimo- » nium nulliter contractum non ita fuerit contractum, sed effectus de » medio tollantur, qui ob hujusmodi matrimonii nullitatem ante in- » dultam dispensationem, atque etiam in ipso matrimonii contrahendi » actu producti fuerunt. » Cæterum cum hæc specialis Papæ dispensatio non intercedit, non est recedendum in praxi a prima sententia, potissimum quia S. Pœnitentiaria in concedendis dispensationibus pro revalidandis matrimoniis nulliter contractis, expresse apponit clausulam: « Ut dicta muliere (aut viro) de nullitate prioris consensus certio- » rata, uterque inter se de novo secrete contrahere valeant. » Et hæc, ut probabilius ait *Lamb.* (3), est conditio positiva, non autem simplex instructio, uti contendebant *Sanch. Bonac.*, *etc.*; nam juxta juris peritos ablativum absolutum importat veram conditionem, sicut habetur ex *L. A. testatore*, *ff. de condit.*, *etc.* (4). Hoc tamen intelligitur extra casum urgentis necessitatis, quia in casu quo si patefacta nullitate matrimonii, timeretur periculum mortis, aut infamiæ, aut scandali ob separationem, tunc observetur quod dicetur infra *tr.* 20. *n.* 57., ubi dicetur in eo casu posse episcopum dispensare; et cum necessitas non pateretur moram, juxta id quod dicunt plures doctores, potest confessarius declarare legem impedimenti tunc non obligare, adeo ut possit matrimonium contrahi, omissa dispensatione.

82. —Quæritur 5. si exigendus est consensus a parte inscia (juxta primam sententiam præcedentis quæsiti) quomodo exigendus est? Communis est sententia cum *Sanc. Card. Holzm.*, sufficere parti consciæ impedimenti, eo per dispensationem sublato, sic dicere: *Tempore quo contraxit tecum, ego verum consensum non præstiti, eum nunc præsto, vis etiam tu eum præstare?* quia consensus datus a parte inscia in hoc

(1) Lib. 6. n. 1115. — (2) Vide Const. Etsi matrimonialis. ed. Mech. tom. 11. p. 251, et tenorem subsequentis decreti Cum super. — (3) Notif. 87. n. 68. — (4) Lib. 6. n. 1115. in fin.

casu jam non penderet a primo; et recte potest dici quod consensus nullus, cum contractus sit nullus, non est verus consensus. Ita pariter puto cum *Bus. Salm. Caj. Nav. et Trull.* sufficere si dicatur: *Ego dubito de valore matrimonii nostri, renovemus consensum*: quia eo casu consensus renovatus jam esset independens a primo. Admittunt etiam multi doctores dicere: *Dic mihi, si matrimonium nostrum fuisset nullum, intendis nunc denuo mecum contrahere?* Hunc modum ego non admitterem, nisi tantum cum pars ignara ob talem interrogationem de nullitate matrimonii in suspicionem veniret; aliter consensus illius dependeret a primo, et non esset sufficienter validus, juxta in superiori quæsito dicta. Alii autem admittunt, etiamsi diceret: « Si non me accepisses, acciperes » nunc? Aut: Pro mea consolatione de novo consensum præstemus » nostro matrimonio. » Sed istis modis ego penitus non assentior, dum in ipsis consensus certo non facit ne dependeat a priori. Et tanto minus admittere possum quod tenent aliqui, sufficere solam copulam maritali affectu præstitam. Hoc duntaxat admittunt *Sanch. Tourn. Bonac. Sot. Cajet. Coninch. Salm. Ronc. Instruct. pro Confess. tyronibus*, et alii communiter in solo casu necessitatis, nempe cum alii modi adhiberi nequeunt sine periculo gravis damni, ut dictum est supra *num. præced.* Nec obstat tunc clausula *Certiorata parte*, requisita a S. Pœnitentiaria, quia in tali casu necessitatis præsumitur, ut sentit *Lambertini cum Tibur. Navar. loc. cit.* Ecclesiam velle omitti talem conditionem uti moraliter impossibilem; cum contra sit valde fundata sententia quod sufficiat ad revalidandum matrimonium nulliter contractum sola copula, aut cohabitatio voluntaria: uti habetur ex *c. Ad id* 21, *de sponsal.*, *c. Insuper qui matrim. accus.*, et ex *cap. Significavit*, *de eo qui duxit*; ubi dicitur quod per cohabitationem, aut copulam conjugalem spontaneam subsequentem matrimonium nulliter contractum ob vim aut metum, roboratum esse intelligitur (1). Vide *n.* 80.

PUNCTUM VII.

DE DISPENSATIONE SUPER IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

83. In quibus impedimentis potest Papa dispensare, (et in quibus episcopus; remissive ad tract. 20. num. 54 et seq.) — 84. De causis justis ad dispensandum; an omnia impedimenta explicanda sint. — 85. An omnes circumstantiæ præcipue incestus. — 86. An omnes gradus. — 87. De clausulis S. Pœnitentiariæ. — 88. De formulis supplicationum. — 89. De formula exequendi dispensationem.

83. — Hic prius sermo erit de iis qui dispensare possunt. Et I. loquendo de iis qui super impedimentis dispensare possunt, certum est Papam posse dispensare in omnibus tam impedientibus, quam dirimentibus a jure ecclesiastico ortum habentibus; secus autem in iis quæ sunt juris divini aut naturalis, ut supra dictum est, *n.* 81.; nam juxta sententiam probabiliorem et communiorem *Suar. Pont. Castrop. Sylvest. Salas, etc.* Papa licet possit dispensare in iis in quibus jus divinum oritur a voluntate humana, ut in votis et juramentis, non autem in his quorum jus ex sola divina voluntate pendet. Et huic sententiæ favet *S. Thomas* (2), qui dicit: « In præceptis juris divini, quæ sunt a Deo, » nullus potest dispensare, nisi Deus, vel is cui specialiter committe- » ret. » Hæc autem specialis commissio, ait *Castrop.*, non habetur pro

(1) Lib. 6. n. 1117. — (2) 1. 2. q. 97. a. 4. ad 3.

data pontifici per illa verba : *Quodcumque ligaveris, etc.*, aut per illa alia : *Pasce oves meas*, quia hæc important generalem, sed non specialem commissionem. Dicimus duntaxat cum *Suarez*, *Sot. Navar. Conin. Valent.* et aliis, pontificem in aliquo particulari casu posse tanquam doctorem universalem Ecclesiæ, et supremum voluntatis divinæ interpretem, declarare legem divinam tunc non obligare (1). Vide dicta *tract. 2. n.* 56. Quoad potestatem quam habent episcopi ad dispensandum super impedimentis matrimonii, vide fusius dicenda in *tract.* 20. *de privilegiis, n.* 54. *et sequentibus.*

84.—II. Loquendo de causis justis ad obtinendam dispensationem super impedimentis dirimentibus, assignantur a doctoribus sequentes. 1. Extinctio magnæ litis, vel odii, vel scandali inter agnatos. 2. Inæqualitas matrimonii, nisi inter consanguineos nubatur ob defectum dotis, aut alterius. 3. Conservatio facultatum in eadem cognatione. 4. Merita petentis dispensationem. 5. Ætas excedens 24 annos in muliere. 6. Subministratio pecuniæ, quæ a Papa in pietatis opera impenditur, ut communiter admittunt doctores et praxis docet; et aliæ causæ id genus (2).

85.—Notandum hic 1. ad hoc ne dispensatio sit subreptitia, in supplicatione explicanda sunt 1. omnia impedimenta consanguinitatis vel affinitatis, quæ subsunt, licet sint ejusdem gradus, ut si cognovisset duas sorores suæ sponsæ, sicut communius dicunt *Sanchez*, *Pont. Anaclet. Castropal. Escob. Conc. Salm. cum Rota*, *Ronc.* (contra alios), quia licet talia impedimenta non sint specie diversa, tamen sunt numero distincta, ideoque reddunt dispensationem difficiliorem. Nec amplius de hoc dubitandum est, nam Bened. XIV, die 30. septemb. 1755, in quodam brevi, cujus initium, *Et si matrimonialis*, *in bull. tom.* 4. *p.* 346. *et est* 50. *in ord.*, declaravit et statuit irritum fuisse et fore quoddam matrimonium celebratum cum impedimento duplicis gradus consanguinitatis, licet super uno gradu, qui tantum in notitiam pervenerat, a Clemente XII dispensatum fuisset. Et ita pariter eadem ratione quando impedimenta sunt plura et disparata, v. g., voti et consanguinitatis; sed sunt hujusmodi ut copulata difficiliorem reddant dispensationem; ut si quis vellet ducere consanguineam, cum cujus sorore copulam habuerit, tunc non sufficit sejunctim, sed conjunctim oportet petere dispensationem; ita probabilius *Salm.*, et alii cum *Salas*, *Rodriq. etc.* Excipiunt *Coninch. et Aversa*, si impedimentum contractum ob copulam cum sorore habitam est occultum, et illud patefacere esset infamiæ; quia tunc, dicunt, potest separatim obtinere dispensationes, nempe illam cognationis a dataria, et illam affinitatis ob copulam a Pœnitentiaria. Sed nos dicimus quod saltem in supplicatione ad Pœnitentiariam, debet exponi utrumque impedimentum (3). Si quis autem obtenta dispensatione in affinitate ob copulam cum sponsæ sorore habitam, iterum illam cognosceret, non indiget nova dispensatione, licet prima jam sit executioni mandata (4), et sicut diximus *n.* 67.

Debent 2. in supplicatione exponi omnes circumstantiæ quæ accidunt, et quæ reddere possunt dispensationem difficiliorem, et præcipue si intercesserit copula inter cognatos qui matrimonio jungi cupiunt. Et hoc non tantum si illa habita est ut facilius dispensatio obtineatur, uti cer-

(1) Lib. 6. n. 1119 et 1120. — (2) N. 1129 et 1130. — (3) N. 1138 et 1139. — (4) N. 1140.

tum est, sed etiam si hic finis non fuerit præhabitus, uti dicunt *Sanch. Laym. Coninc. Castrop. etc.* (contra *Pontium*, *Salmant.*, *etc.*). Et de hoc hodie dubium omne cessat, dum declaratum est a Bened. XIV in bulla *Pastor bonus*, § 41, ubi irritum pronuntiatur matrimonium inter consanguineos celebratum ex dispensatione obtenta, tacito incestu (1). Item si quis obtenta dispensatione super gradu prohibito, antequam exsecutioni detur rem habet cum sponsa, indiget nova dispensatione, ut recte dicunt *Sanchez*, *Guttier*, *Gallego*, *etc.*, contra aliquos; et ita declaravit S. C. mense maii, 1635; nam ex stylo curiæ, manifestato novo incestu, pontifex solet imponere majorem pœnitentiam, et ampliorem pecuniæ compositionem exigit (2). Secus vero si rem habet post dispensationis exsecutionem, ut probabiliter dicunt *Lugo, Sanchez*, *Cajet. Arm. et Vega*, quia tunc exsecuta dispensatione, et ablata prohibitione matrimonii, cessat etiam malitia incestus. Item si quis petit secundam dispensationem, postquam obtinuerit primam super eodem delicto, debet exprimere primam; secus vero, si impedimentum non provenit ex aliquo crimine, vel ex crimine diverso, uti communiter *Coninc. Aver. Salm.*, *et Conc.* (3).

86.—Explicandi sunt 3. omnes gradus consanguinitatis, aut affinitatis quibus sponsi conjuncti sunt, tam gradus proximior quam remotior: verb. gr., si conjuncti essent in secundo et tertio, aut in tertio et quarto, ut communiter dicunt *Pont. Silv. Salm. Tourn.*, *etc.*; nam etsi dispensatio tantum requiritur pro gradu remotiore, attamen S. Pius V in suo motu proprio *Sanctissimus* declaravit quod, obtenta dispensatione super gradu remotiore, nulla mentione facta proximioris, impetrandæ sunt litteræ declaratoriæ super proximiore. Hæ tamen litteræ si non expediantur, matrimonium erit utique validum, sed illicitum (uti declaravit Benedictus XIV in brevi allato *n.* 85. *Et si matrimonialis*; cum inserto decreto, *Cum super*, § 6., referens etiam sic decisum fuisse a S. C. 18 martii 1722.) modo conjuncti non sint in primo et secundo consanguinitatis aut affinitatis gradu, in quo, sicut refert ibidem Benedictus, protestatus fuit S. Pius, se nolle dispensare, nisi expressus sit etiam primus gradus. Item notandum quod, si forte causa dispensationis cesset, ante ejus expeditionem, aut exsecutionem, cessat etiam dispensatio. Secus autem si cessat post exsecutionem, licet nuptiæ adhuc celebratæ non sint, quia tunc jam sublatum est impedimentum. Ita satis probabiliter *Pont. Suar. Castr. Salmantic. Silv.*, *etc.* contra *Sanch. et Dicast.* qui tamen hoc uti probabile etiam admittunt (4).

87.—Præterea notandæ sunt clausulæ, quæ solent apponi in dispensatione S. Pœnitentiariæ. I. *Si ita est*: in quo fides habenda est postulanti, nisi constet de opposito, ut dicunt *Sanchez*, *et Cabass.* Sed hic advertendum 1. Benedictum XIV in bulla *Ad apostolica*, sub die 25 feb. 1742, declarasse expressionem et verificationem causarum ad dispensationis valorem spectare. Si autem sponsi falso exposuissent pauperes esse, et propterea dispensatio concederetur *in forma pauperum*, dispensatio etiam est valida; uti declaravit S. C. conc. 9. septemb. 1679, apud *Monacelli* (5). Advertendum 2. ad dispensandum super voto castitatis non sufficere simplicem tentationem, sed requiri vehementem in-

(1) Lib. 6. n. 1134 et 1135. — (2) N. 1141. — (3) N. 1137. — (4) N. 1136. — (5) Monac. tom. 3. tit. 16. form. 2. n. 33.

continentiæ : etiamsi periculum sit unius lapsus, uti recte dicunt *Tourn. et Pontas* (1). II. *Audita prius sacramentali confessione;* juxta igitur hanc clausulam necesse est ut confessio præcedat ut dispensationi detur executio, ut dicunt *Tourn. et Sanch.* III. *Sublata occasione peccandi*, intelligitur si occasio est voluntaria, quia si esset necessaria, sufficit (ut ait *Tourn.*) ut media eligantur quibus ex proxima fiat remota. IV. *Dummodo impedimentum sit occultum :* quando autem impedimentum putandum est esse occultum, jam dictum est *n.* 77. V. *Injuncta ei gravi pœnitentia ;* intellige juxta vires pœnitentis, ut recte notat *Tournely*, *cum Tiburtio, Navar.* qui dicit posse imponi ut per sex menses semel jejunet, aut ter Rosarium recitet qualibet hebdomada aut frequentet confessionem (quam puto satis esse semel in mense), et hujusmodi. Quod si unquam, addit *Tournely*, pœnitens jam debitam pro suo peccato pœnitentiam egisset, potest tunc pœnitentia moderari, modo illa non sit injuncta a Pœnitentiaria, tanquam commutatio. VI. *Præsentibus laceratis, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ.* Hæ litteræ statim lacerandæ sunt, sed intellige moraliter, nempe intra tres dies postquam exsecutioni demandatæ sunt ; et intellige si matrimonium jam contractum erat ; secus si adhuc contrahendum est, tunc enim dispensatio occulte asservanda est a parocho, aut saltem adnotari in aliquo libro, qui a nemine alio aspici possit, ad hoc ut si opus erit (nempe si forte impedimentum fieret publicum) possit de dispensatione impetrata fidem facere (2).

88.—Maxime huc refert adnotare formulas ad obtinendam dispensationem a Pœnitentiaria super præfatis impedimentis, aut votis, aut irregularitatibus.

Si petatur dispensatio super impedimentis matrimonii, intus a parte superiori : *Eminentissime et reverendissime Domine.* Circa medium :

« N. N. cum carnaliter cognovisset quamdam mulierem, dedit fidem » de matrimonio contrahendo N. N. ejus sorori. Et quoniam impedi- » mentum est occultum, et matrimonium si cum præfata sorore non con- » traheretur, magnum eveniret scandalum, quapropter suppliciter orat » Em. V. ut ei dispensationem benigne indulgeat. Responsum dignetur » mittere Neapolim, (aut Neapoli Salernum) ad Rev... (hic exprimitur » nomen et cognomen) confessarium approbatum. Et id pro gratia ha- » bebit, etc. » Si vero matrimonium est jam contractum, poterit sic scribere : « N. N. ignarus (aut conscius) impedimenti, contraxit cum » muliere, matrem (sive sororem) cujus jam antea carnaliter cognove- » rat ; sed cum impedimentum sit occultum, ideoque cum nequeat sine » scandalo separari, supplicat Em. V. pro absolutione et dispensatione. » Responsum, etc. »

Circa vota castitatis aut religionis : « N. N. cum castitatis voto sit ob- » strictus, et cum in gravi versetur periculo incontinentiæ, suppliciter » orat Em. V. ut dignetur oratori a præfato voto dispensationem indul- » gere, quo matrimonium contrahere possit, etc. »

Circa irregularitates : « N. N. sacerdos incurrit irregularitatem ob » homicidium (aut abortum, aut violationem censuræ), etc. ; et cum ei » immineat periculum infamiæ si a celebrando se abstinet, ideo suppli- » cat, etc. »

(1) Lib. 6. n. 1143. — (2) Ibid. in fine.

Foris vero in superscriptione :
« Eminentissimo ac Reverendiss. Domino, Domino Colendiss.
» Domino Cardinali Pœnitentiario Majori, Romam. »

89. — Confessarius vero cui commissa est dispensationis exsecutio, in dispensando, absolutione sacramentali impertita, hac formula uti poterit : « Et insuper auctoritate apostolica mihi concessa dispenso tecum » super impedimento primi (seu secundi, seu primi et secundi) gradus, » proveniente ex copula illicita a te habita cum sorore mulieris cum qua » contraxisti (aut contrahere intendis) ut matrimonium cum illa rursus » contrahere possis, renovato consensu, et prolem, si quam suscipies » (vel suscepisti) legitimam declaro, in nomine Patris, etc. » Sed si dispensatio est a voto castitatis, dicet : « Insuper votum castitatis, quod » emisisti, ut valeas matrimonium contrahere et illo uti, in opera quæ » tibi præscripsi dispensando commuto, in nomine, etc. » Si autem non obstante voto castitatis, aliquis jam matrimonium contraxisset, dicet : « Item non obstante castitatis voto quod emisisti, ut in matrimonio re- » manere, et debitum conjugale exigere possis, auctoritate apostolica » tecum dispenso, in nomine, etc. »

Si quis autem scire cupiat quibus facultatibus S. Pœnitentiaria gaudeat in dispensando ab impedimentis matrimonii, in casibus papalibus, censuris, irregularitatibus, votis, juramentis, restitutionibus incertis, vid. *tract.* 19. *n.* 148.

CAPUT III.

DE DIVORTIO.

90. De divortio quoad *vinculum.* — 91. Quoad *torum;* et quot causis potest fieri divortium. I. Causa delicti. II. Morbi. III. Consensus. — 92. IV. Timoris damni. V. Adulterii. — 93. Sed 1. requiritur adulterium perfectum et certum. 2. An teneatur conjux se separare. — 94. Casus in quibus non potest separari ab adultera. — 95. De jure revocandi adulterum. — 96. An possit propria auctoritate. — 97. Facto divortio quis conjugum potest religionem ingredi.

90. — Divortium bifarium esse potest, quoad vinculum, et quoad torum. Divortium quoad vinculum tribus tantum casibus dari potest. 1. Si alter conjugum moritur. 2. Si duorum conjugum infidelium, alter ad fidem convertitur, saltem si infidelis sine Creatoris injuria pacifice cohabitare renuit. 3. Si antequam consummetur matrimonium, intra primum bimestre ad hunc finem a lege concessum, alter ingrederetur religionem. Itaque inter infideles matrimonium licet sit validum, non tamen est indissolubile; tunc indissolubile fit cum uterque conjux ad fidem convertitur, modo illud consumment post conversionem, aliter Papa in aliquo (sed urgentissimo) casu etiam illud potest dissolvere. Quod si tantum alter convertitur, hic non potest ad alias nuptias transire, nisi in casu (ut dictum est) quo alter non conversus velit inducere eum in peccatum, et renuit cohabitare sine contumelia divini Nominis, ut exprimitur in *cap. Quando, de divort.* Hoc ita erat primævis temporibus, sicut scripsit Apostolus, 1. *Cor.* 7. 13 *et seq.* ex eo quia tunc temporis ob miracula quæ sæpe sæpius fideles operabantur, multi infideles ad fidem veniebant; sed hodie, jam cessatis miraculis ita frequentioribus, recte dicunt *Sanchez*, *Pont. Tourn. Conc. Salmantic.*, *etc.*, cum communiori, non licere amplius cum conjuge infideli cohabitare,

ob perversionis periculum; quare hac nostra tempestate, si conjux infidelis admonitus converti recusat, fidelis potest et debet eum derelinquere, et potest ad alias transire nuptias, ut habetur ex instructionibus Gregorii XIII, et sancti Pii V (1). Loquendo autem de matrimonio inter fideles, illud certe est indissolubile usque dum vivunt, nisi esset quod alter eorum ante consummationem religionem profiteretur. Ideoque conjugibus conceduntur duo menses a matrimonii celebratione, in quibus non tenentur reddere debitum conjugale, ut habetur ex *capite. Si quis conjug.* 25. *quæst.* 1., et ex Trident., *sess.* 24. *can.* 6. Quod si quis in religionem se reciperet elapso bimestri, professio esset illicita; sed non invalida, ut dicunt communiter *Sanch. Pont. Salm. Trullench. etc.* (2). Hoc tamen intelligitur, modo matrimonium non sit necessarium ad legitimandam prolem, vel ad reparandum scandalum, aut sponsæ infamiam: nam tunc non posset sponsus eam derelinquere, ne religionem quidem ingrediendo (3). Quæstio autem est, an Papa possit dispensatione sua matrimonium ratum solvere. Duplex adest sententia. Negant *Pont. Gon. S. Bonav. Scotus*, *Castr. Sot.*, *etc.* dicentes matrimonium ratum ejusdem esse naturæ ac consummatum, unde lege divina indissolubile est. Sed affirmant *Bellarm. Sanch. Caj. Navar. Vasq. Coninc. Salm.*, *etc.*, dicendo quod Papa tanquam vicarius Christi potest dispensare in aliquibus, quæ sunt de jure divino, sed humanos actus concernunt, urgente tamen magna causa, ut esset in casu, v. gr., si superveniret impotentia conjugum, aut scandalum imminens, aut bonum publicum. Addunt etiam si adsit disparitas conditionis, morbus contagiosus, dissensiones perversæ, mutuus conjugum consensus; sed merito has quatuor causas non admittit *P. Conc.* saltem si non urgeat necessitas boni publici; nam alias istis admissis pauca matrimonia rata et firma restarent (4).

91. — Quoad divortium *tori* et cohabitationis, firmo remanente vinculo conjugali, sex causis potest hoc divortium fieri. I. Si alter conjugum aliquod committeret delictum alteri perniciosum, ut si conaretur eum in peccatum inducere, aut si a fide deficeretur; tunc enim innocens potest, imo debet eum derelinquere, si est in periculo perversionis; et si delictum est publicum, et si divortium factum est ex Ecclesiæ sententia, tunc potest etiam fieri religiosus, ut habetur ex *can. De illa*, *de divort.* (5). II. Si alter conjugum lepra sit fœdatus, aut alio morbo contagioso laboret, aut si sit amens, furiosus, aut maleficus, aut obsessus; dum recte tunc potest alter separari, si manet in gravi periculo alicujus damni (6). In casu tamen lepræ, ait *S. Th.* (7), quod sanus tenetur reddere debitum, sed non cohabitare. III. Si conjuges ex communi consensu separentur, quod cæteroquin permitti non solet, si ambo non ingrediuntur religionem, aut saltem nisi muliere religionem profitente, vir sacris initietur. Attamen si uxor 60 annos esset nata, aut etiam 50, et castitatem voveret, dicunt *Sanch. Bon. Barb. Viva*, *etc.* etiamsi ipsa in seculo remaneret, posset vir ingredi religionem, aut sacerdotio initiari (8). Si autem conjux qui in seculo manet nesciebat se in tali casu teneri ad vovendam castitatem, inquiunt *Sanch.* et alii contra *Anaclet.* apud *Ferraris* (9), quod etiam post datum consensum, revocare potest conjugem qui jam professus est.

(1) Lib. 6. n. 957. — (2) N. 958. — (3) Ibid. — (4) N. 959. — (5) N. 973 et 974. — (6) N. 963. v. IV. Morbus. — (7) Sup. q. 64. a. 1, ad 4. — (8) Lib. 6. n. 975. — (9) Ferrar. Bibl. v. Conjux, n. 23.

92.—IV. Justa etiam causa est divortii conjugis *sævitia*, *c. Ex transmissa*, *de rest. spol.*, et hoc licet conjux justa indignatione sit arreptus, nempe ob aliquod delictum ipsius, uti habetur ex *cap. De Benedicto* 33. *q.* 1. Dicunt etiam *Sanch. Salm.* et alii communiter, sufficere ad divortium si conjux malum grave timeret sibi, aut filiis, aut suis propinquis ab altero conjuge, aut ab ejus conjunctis; et pro malo gravi non tantum intelliguntur minæ mortis, aut gravis vulneris, cum conjux solet eas exequi, sed etiam convicia crebra, et gravia pro personæ qualitate, v. g., si est nobilis (1). Quæritur autem an sola verbera sufficiant ad divortium? Dicunt communissime *Pont. Ronc. Sanch. Silv. Arm.*, *etc.* licere viro aliquando uxorem verberare, modo id frequenter non faciat, nec severe; quare dicit *Sanch.* non posse uxorem separari, cum verbera sunt levia (excipiunt *Salm.* si uxor sit nobilis). Addunt *Roncagl. Bonacin. Castrop. cum eodem Sanchez*, licet verberationes fuissent graves, sed semel illa sic vapulavit, nec timeretur probabiliter ne replicarentur (2). Advertendum tamen cum *Sanch. Salmant. Castrop. Anacl.*, *etc.*, talem separationem ob sævitiam non posse fieri sine judicis auctoritate, nisi esset quod damni periculum moram non pateretur, aut nisi quia conjux timens damnum non posset litigare, aut judicem adire, aut non posset faciliter probare periculum (3). V. Si alter conjugum adulteraretur uti habetur ex *Matth. c.* 5. *v.* 32 *et* 19. 9. « Quicumque dimiserit uxorem, » suam nisi ob fornicationem... mœchatur, » et ex *cap. Ex litteris*, et ex *cap. Significasti*, *de divort.*

93.—Sed super hac V. causa adulterii, plura notanda hic sunt. Notandum 1. ad faciendum divortium requiri adulterium perfectum cum effusione seminis, ut dicunt probabiliter *Sanch. Fill. Bonac. Salmant. Escob. Led. etc.*, contra *Sotum*, *Silv. Conc.*, *etc.*, quia nomine fornicationis intelligitur consummata per seminationem, qua fit carnis divisio (4). Et non sufficit de hoc aliquam habere probabilitatem, sed requiritur ut talis adsit præsumptio, ut fundet moralem certitudinem, sicut communiter dicunt *Sotus*, *Sa*, *Viva*, *cum S. Bonavent. S. Antonin. et S. Thom.* (5). ut esset, si testes asserant vidisse *solum cum sola*, *nudum cum nuda in eodem lecto jacentem*, sicut dicitur in *cap. Litteris*, 12. *de præsumpt.* et præfatæ circumstantiæ intelliguntur conjunctæ (dum non sufficit ut sit inventus *solus cum sola*) ut dicunt *Sanch. et Navar.* Nec per se sufficiunt soli tactus, amplexus et oscula, ut dicunt *Pont. Viva*, *Sanch. Palud. Barb. Nav. Castrop.* Contra dicunt idem *Sanch. Viva*, *Castrop.* cum aliis sufficere pro foro conscientiæ, si unus fidei integræ testetur adulterium, aut aliquod vehemens dat indicium. Et sufficit etiam (ut dicit *Castrop. cum Menoch.*) epistola uxoris in qua confitetur suum adulterium. Et ita etiam puto sufficere, si aspiciatur solus cum sola in eodem lecto (6). An autem liceat facere divortium ob sodomiam aut bestialitatem a conjuge commissam? Negant *Innoc. Abul.*, *etc.*, quia hæc crimina non sunt fornicationes. Affirmant vero communiter *Sanch. Sot. Castrop. Salm. Conc.*, *etc.*, quia, ut aiunt, jam ille fidem conjugalem lædit carnem cum alio dividendo. Cæterum, recte ait *Pontius* quod hæc sententia, licet sit communis, attamen ratione non probatur, quia semper responderi potest quod sine copula naturali caro non dividitur (7).

(1) Lib. 6. n. 970. et 971. v. Quær. 3. — (2) N. 972. — (3) N. 971. — (4) N. 962. q. III. — (5) In 4. d. 35. q. un. a. 3. ad 4. — (6) Lib. 6. n. 961. — (7) N. 962.

94.—Notandum 1. quod ratione adulterii non tenetur vir separari ab adultera; duntaxat poterit ad id teneri, ut illa corrigatur, si alius non suppeteret modus, ut dicunt *S. Thomas* (1), *S. Bonav. Caj. Salm. etc.* Sed modo (intelligitur) ex separatione grave non esset passurus incommodum, ut communiter dicunt *S. Antonin. Pont. Castrop. Sot. Sanch. Salm. Bonac. etc.* (2). Potest teneri etiam, ut vitet scandalum, nempe ne videatur ipse peccato uxoris consentire, uti dicunt *S. Th.* loco citato *Sanch. Pont. Salm. etc.*, et exprimitur *cap. Si vir, de adult.*, et *cap. Non solum* 6. *caus.* 28. *quæst.* 1. Sed hoc intelligitur 1. ut dicunt *Pont. Sanch. Salm. S. Anton.*, si adulterium est publicum. 2. Ut communiter dicunt *Laym. Bonac. Tolet. Cajet.*, *etc.*, si nullus alius subest modus, quo scandalum reparetur, et modo vir justam non habeat causam ne dividatur, ut si ipse remaneret in periculo incontinentiæ, aut alterius damni gravis, aut si putaret quod si illam a se dimitteret; deterior fieret; unde concludit *S. Antonin.* « Ergo vir cum detrimento juris sui et » periculo, non tenetur (uxorem) expellere. » Imo probabiliter subjungunt *Castr. Laym. etc.*, cum eodem *S. Antonin.* quod si vir jam præbuerit sufficientia indicia quod ipse ægre ferat mulieris adulterium, ad nihil aliud tenetur; quia tunc scandalum aliorum esset pharisaicum (3). Ita etiam uxor tenetur diverti a viro, cum hoc esset necessarium, non ut auferatur scandalum, quia nunquam supponitur uxor consentire viri adulterio, sed ut ipse resipiscat. Cæterum difficulter, dicunt *Suar. Castr. Salm.* et alii, mulier ad hoc tenebitur; etenim difficulter uxor potest cum fructu virum corripere, et ipsa rarissime a viro discedere potest sine gravi incommodo; et ita pariter difficulter ob correctionem tenentur uxores negare debitum viris; ita *S. Anton. Bonac. Sanch. Fill.* (4). Si autem conjux adulter esset jam emendatus, et esset in periculo incontinentiæ, congruens esset ut innocens sibi reconciliaret jam emendatum, si commode potest, ut dicunt *Salm.* Sed ego non auderem illam obligare ad id sub gravi (uti volunt *Bus. Concin.*, *etc.*), dum ex una parte Dominus jam eam liberavit a cohabitatione; et ex alia videtur charitas non obligare cum tanto onere ad vivendum cum eo qui sibi fidem fregit. Nec obstat quod dicitur in *cap. Si quis*, *de adult. debet*, *sed non sæpe*, *recipere peccatricem;* dum recte to *debet* explicat *Glossa:* « Debet debito honestatis, non necessitatis (5). »

95.—Notandum 3. in quatuor casibus non potest fieri divortium ab altero adultero, nempe 1. Si etiam ipse est adulterii reus. Est probabile tamen cum *Sanch. Conin. Bonac. Salm. Viva*, *etc.* quod emendatus possit diverti ab obfirmato in adulterio, licet sententia opposita *Pontii*, *Dicast. Led. Hurtad.*, *etc.*, etiam probabilis sit (6). 2. Si alter consentit adulterio alterius, uti habetur ex *cap. Discretionem, de eo qui cogn., etc.* Sed non sufficit ad præsumendum talem consensum occasio quam præbuisset vir uxori adulterandi, eam relinquendo, aut eam duriter habendo, sicut dicit textus; nec sufficit dissimulatio ejusdem, quod ille non potuisset sine suo gravi incommodo impedire uxoris delictum, ita communiter *Sanch. Bonac. Conin. Peyr. Salm. etc. ex S. Thoma* (7). 3. Si uxor adulterata fuisset sine sua culpa, nimirum si vi oppressa fuisset (secus vero si consensisset metu gravi, ut advertit *Sanch.*), aut

(1) Suppl. q. 62. a. 2. ad 1. — (2) Lib. 6. n. 963. — (3) Ibid. v. Quod prop. fin. — (4). N. 964. — (5) N. 965. — (6) N. 966. — (7) Suppl. q. 62. a. 1.

si adulterium evenisset ex errore inculpabili; ita communiter doctores cum *S. Thoma* (1). Dicit tamen *Dicast.* quod si vir crederet uxorem jam mortuam, et aliam cognosceret, non potest eum uxor respuere; sed non e converso (2). 4. Si injuria jam remissa est sive ante, sive post divortium, ut præsumitur, si innocens conscius adulterii sponte coierit cum adultero, aut manet in eadem domo, mensa et toro; maxime si accedant amplexus, tactus et oscula; ita *S. Thomas* (3), *Sanchez*, *Salm. Dicast. Trullench. etc.* Advertunt tamen *Sanch. Fill. Salmantic. Aver. Villal.*, *etc.*, quod si revera conjux per dictos actus non intendit remittere injuriam, in conscientia potest semper separari (4).

96. — Notandum 4. quod licet divortium factum sit ex judicis sententia, conjux innocens semper habet jus ad se revocandi adulterum, sicut docent communiter (contra *Sotum*) *Sanchez*, *Silv. Sa*, *Castrop. Pont. Bon. Salm. Gutt.*, *etc.*, *cum S. Thoma* (5) qui dicit: « Cum divortium » sit inductum in favorem viri, non aufert ei jus petendi debitum vel » revocandi uxorem, unde uxor tenetur ei reddere, et ad eum redire, » si fuerit revocata. » Et ad hoc non opus est (ut recte dicit *Sanchez*) nova judicis sententia. Cæterum scite animadvertit *Castrop. cum Gutt.* quod difficulter mulier adultera poterit obligari ad redeundum ad virum, quia semper potest rationabiliter timere periculum mortis, aut ne crudeliter tractetur, nisi adsint argumenta probabilia in contrarium (6). Sed fit 1. dubium an, quando conjux innocens etiam ipse in adulterium laberetur, sed facto jam divortio per sententiam, teneatur redire ad adulteram quæ eum ad se revocat? Affirmant *Pont. S. Anton. S. Bon. Conc. Sot.*, *etc.* Sed probabilius negant *Sanch. Bon. Fill. Salm. Regin.* et alii cum *S. Thoma* (7). Ratio est, quia primus adulter, ex sententia, jam omnino spoliatus fuit omni jure super innocentem. In eo casu tamen dicit *S. Thomas* cum aliis communiter, quod potest judex cogere secundum adulterum ut iterum uniatur, ad hoc ut ita consulatur tum illius animæ, cum etiam scandalo aliorum (8). Fit 2. dubium an possit fieri divortium propria auctoritate innocentis? Tres adsunt sententiæ probabiles. *Prima* cum *Bellarm. Aver. et Conc. cum S. Thoma* absolute negat. *Secunda* cum *Laym. Pont. S. Antonin. Salmanticens.*, *etc.* distinguit: affirmat si adulterium est notorium, sed negat si est occultum; quia tunc injuste patefieret infamia adulteri. *Tertia* cum *Sanchez*, *Sot. Abb. Bonacina*, *Sa*, *Fil. Led. Regin.*, *etc.* absolute affirmat, sive adulterium sit publicum, sive occultum. Si est publicum, probatur ex *cap. Ex parte*, 9. *de spons.* ubi dicitur: « Nemini licet uxorem suam » sine manifesta causa fornicationis dimittere. » Ergo licet si fornicatio est manifesta. Si autem est occultum, probatur ex *cap. Dicit Dominus*, 32. *q.* 1, ubi hæc habentur: « Ubicumque fornicatio est vel fornicationis » suspicio (intelligitur suspicio illa vehemens quæ fundat certitudinem » moralem, ut dictum est *n.* 93.) *libere dimittitur uxor.* » Dicitur *libere*, ergo non requiritur nec sententia, nec licentia; nam Dominus absolute concessit conjugi ab adultero diverti. Et hanc sententiam puto probabiliorem, saltem quando adulterium est ex parte uxoris; nam valde durum esset viro in judicium adducere mulieris infidelitatem, quod esset

(1) Suppl. q. 62. a. 1. — (2) Lib. 6. n. 966. v. Tertius. — (3) Suppl. q. 62. a. 1. — (4) Lib. 6. n. 966. v. Quartus. — (5) Suppl. q. 62. art. 6. ad 3. — (6) Lib. 6. n. 967. — (7) Suppl. q. 62. art. 6. ad 4. — (8) Lib. 6. n. 967. Dubit. 2.

sibi perpetuo probro. Quod si forte judex eum obligaret ad cohabitandum, scite ait *Bonac.* quod tunc ille teneretur tantum ad cohabitandum, sed non ad reddendum debitum (1).

97. — Denique notandum quod, facta separatione per sententiam, conjux innocens potest religionem ingredi, ut ex *cap. Agatosa*, 27. *quæst.* 2, et potest etiam sacris initiari, ut dicunt communiter doctores; contra adulter nequit fieri nec religiosus nec sacerdos, nisi de alterius licentia, aut nisi alter jam statum irretractabilem assumpsisset. Alias etiam religionem professus potest revocari ab innocente et teneretur reddere. Dictum est, *nisi de licentia alterius*; sed sufficit etiam tacita, v. g., si alter cognoscens adulterum velle statum mutare, ipse cum commode possit id facere, illum non impedit. Et sufficit etiam, ut dicunt *Sanch. Coninc. Bonac. Salm.* et alii ex *cap. Gaudemus, de convers. conjug.*, si alter requisitus pro reconciliatione neget, imo addunt *Pont. Sanch. Castrop.*, *etc.*, sufficere si adulter per biennium non sit revocatus, ut disponitur in *auth. Sed hodie*, *c. ad* 1. *Jul. de adult.* (2). Notandum hic tandem quod facto juridice divortio, filii educandi sunt apud conjugem innocentem; et in quantum ad expensas, si divortium evenit patris culpa ejus expensis filii alendi sunt, ut exprimitur in *Auth. Si pater*, *c. Divort. facto*, *etc.* Et idem currit si divortium factum sit matris culpa, ut dicunt communiter *Laym. Castr. Sanch. Silv. Pal. etc.*, contra paucíores. Advertit tamen *Sanch.* cum communi quod ut ad has expensas teneatur, requiritur judicis sententia (3).

TRACTATUS XIX.

DE CENSURIS ET IRREGULARITATIBUS.

CAPUT I.

DE CENSURIS IN GENERE.

PUNCTUM I.

DE CENSURARUM EMANATIONE.

1. Quid et quotuplex sit censura.—2. Quando dicitur *latæ*, et quando *ferendæ sententiæ*. — 3. Quis potest ferre censuras? De censura metu inflicta. — 4. Quid requiritur ut subditus censura feriatur, etc. An episcopi, aut reges, etc. An communitas, etc. — 5. An prælatus possit extra diœcesim existens censuras ferre in subditos, et quid si subditus fuerit extra diœcesim. — 6. An possit censurari peregrinus. — 7. Quale peccatum requiritur ut imponatur censura. De mandante, consulente, etc. — 8. An excuset ignorantia et metus; et an censura potest imponi pro delictis præteritis.— 9. De solemnitate ad censurarum promulgationem requisita. — 10. Quid si causa est falsa aut dubia.

1. — Censura definitur: « Est pœna spiritualis et medicinalis qua » delinquenti et contumaci aufertur usus quorumdam spiritualium bo» norum. » Censura trifariam dividitur: I. In excommunicationem, suspensionem, et interdictum. II. In inflictam *a jure*, nempe a lege generali permanente, et in eam quæ est *ab homine*, nempe a prælato per sententiam generalem (sive statutum) in eos qui aliquod committunt delictum. Sententia generalis, sive statutum, respicit locum et peccata futura; quare si subditus extra locum illum delinquit, non incurrit censu-

(1) Lib. 6. n. 968. — (2) N. 969. — (3) N. 976.

ram, *cap. Ut animarum* 2. *de constit. in* 6. ubi sic dicitur : « Statuto epi- » scopi.... subditi qui furtum extra diœcesim illius committunt, minime » ligari noscuntur, cum extra territorium jus dicenti non pareatur » impune. » Sententia autem particularis emanari solet ob præterita delicta, et in personas determinatas; ideoque hæc cum afficiat personam, bene potest ferri in subditum etiam exemptum, citando eum per edictum.
III. In eam quæ dicitur *latæ sententiæ*, quæ statim incurritur; et *ferendæ sententiæ*, quæ non incurritur nisi post sententiam (1).

2. — Ad dignoscendum quandonam censura est *latæ*, et quando *ferendæ sententiæ*, dicunt doctores quod cum verba includunt actionem ab altero faciendam, sunt *ferendæ*; quando aliter, sunt *latæ* : unde dicunt esse *latæ sententiæ*, quando dicitur *ipso jure*, *ipso facto*, *aut sine alia sententia*; aut si verba sint præteriti aut præsentis temporis, v. gr., *excommunicamus*, *excommunicatus est*, *excommunicantur*, *jubemus esse excommunicatum*, *etc.* Contra sunt *ferendæ sententiæ*, si verba sunt de tempore futuro, *excommunicabitur*, aut si sunt comminativæ, *sub pœna excommunicationis*, *sub interminatione anathematis* (modo ex contextu aliorum verborum oppositum non arguatur) : item si dicitur : *volumus excommunicari*, aut *excommunicetur*, hoc tamen intelligi debet, quando a jure imponitur episcopo præceptum excommunicandi : sed quando absolute dicitur, *excommunicetur*, *suspendatur*, etc., intelligitur *latæ sententiæ*, ut communiter dicunt *Bonacin. Silv. Suarez*, *Vasq.*, *etc.* (2). Cum autem dicitur *excommunicatus*, aut *anathema sit*, volunt *Suar. et Tournely*, esse *latæ sententiæ*; sed *Sanchez*, *Laym. Dicast.* volunt esse *ferendæ*, modo non sit adversus aliquem errorem hæresis; utraque sententia est probabilis (3). Si autem dicatur : *Maneat excommunicatus*, aut *suspensus*, volunt *Nav. Silv. Henriq.*, *etc.*, neutram incurri censuram; sed *Sayrus*, *Bonac. Salm. Conc. etc.*, tenent tunc dari optionem reo ad eligendam quam malit (4).

3. — Quæritur 1. quis ferre potest censuras? Resp. Papa, episcopi et etiam eorum vicarii, ut recte dicunt *Busemb. Fagn. Suar. Sanchez*, *Tourn.*, *etc.*, contra *Sayrum*, *etc.* vicarii capitulares, concilia provincialia, prælati regulares et eorum capitula, et cæteri omnes quibus concessa est facultas. Sed non parochi, et tanto minus laici et mulieres, licet sint abbatissæ; nam illæ non sunt capaces jurisdictionis ecclesiasticæ (5). Quare qui censuram ferre potest, saltem sit tonsuratus, et habeat jurisdictionem expeditam, quoad usum; adeoque episcopus excommunicatus, suspensus, hæreticus, aut schismaticus non potest ligare aliquem censura, *cap. Exceptionem*, *de except.* Nec ejus vicarius, *cap.* 1. *de offic. vicar.*, *in* 6. Sed excommunicatus, aut hæreticus occultus valide (licet illicite) censuras fert, ut communiter *Suar. Sot. Salm.*, *etc.*; imo idipsum dicunt *Bonac. Dian. Avila*, *etc.*, de publico excommunicato, si nominatim non est denuntiatus (6). Hic notandum censuram ex coactione, sive metu gravi esse validam; ita *Suar. Bonac. Castr. Tourn. Salm.*, *etc.*, contra alios, sicut contra, invalida est absolutio metu injusto extorta, ex *cap. Verbum*, *de pœnitent.* (7).

4. — Quæritur 2. quid requiritur ut quis censura ligari possit? Requiritur 1. ut sit baptizatus. 2. Ut usu rationis polleat : advertendum tamen

(1) Lib. 7. n. n. 1. ad 6. — (2) N. 7 et 8. — (3) N. 8, in fin. — (4) N. 62. — (5) N. 9, 10 et 11. — (6) N. 12. et v. Requir. V. — (7) Ibid. Requir. VI.

hic censuras latas a jure, aut ab homine sententia generali non incurri ab impuberibus, nisi expressum sit in lege, ut est expressum de pueris qui monasteria monialium ingrediuntur, Trid. *sess.* 25, *c.* 5, aut qui percutiunt clericos, *c. Pueris fin. de sent. excom.* (1). 3. Ut sit subditus; unde probabilius cum *Lugo* et aliis ut dictum est *tr.* 16. *n.* 138, episcopus non potest ferre censuras in peregrinos, si illi iterum post monitionem non deliquerint. Item notandum episcopos non incurrere censuras, nisi sint speciatim nominati; *cap. Quia periculosum, de sententia excommunicationis in* 6; sed hoc communiter dicunt intelligi de suspensione et interdicto, quia de ipsis tantum fit mentio in textu (2). Reges et reginæ tantum a Papa possunt censurari, ut etiam communiter doctores (3). 4. Ut feratur in personam determinatam; hoc intelligitur tantum de excommunicatione, quia tota communitas post quidem suspensioni, aut interdicto subjici, non autem excommunicationi, ut communiter *Castr. Bon. Salm., etc. cum S. Thoma* (4); imo neque excommunicari potest per modum sententiæ aliquis incertus alicujus communitatis, loquendo de delicto jam patrato, *Ronc. Salm., etc.* Sed si prohibetur aliquod delictum in futurum sub pœna excommunicationis, certum est omnes delinquentes illam incurrere (5). Advertendum hic quod, si Papa reperiret omnes communitatis reos, utique posset illos excommunicare; sed si hoc faceret prælatus, esset illicitum; *c. Romana, de sent. excom. in* 6; sed non invalidum, ut dicunt *Avila, Ledesma, Salm., etc.* Et *Hostiens. Jo. Monac. Archid. et Franciscus Philippus Probus, Felin. cum Ricc. et Rota* (apud *Fagn. in c. Responso, de sent. excom.* ex *n.* 93.) dicunt etiam hoc esse irritum, dum in cit. *cap. Romana* dicitur : *Omnino prohibemus*, ac si dixisset, auferimus potestatem ita excommunicandi : *et Fagn.* ipse, qui priori sententiæ adhæret, dicit ideo primam sequendam esse, quia cum hæc sit probabilis, tenenda est uti tutior. Quare episcopus debet quemlibet reum nominatim excommunicare (6).

5. — Prælatus regularis potest censura ligare suos subditos, ubicumque isti reperiantur. *Suar. Avila, Tourn. Croix, Salm., etc.* commun. Sed episcopus non potest censuram ferre, dum extra diœcesim moratur, ex *clement. Quamvis, de foro comp.* Excepto si subditi contumacia sit adeo manifesta, ut non indigeat cognitione causæ, *can. Manifesta*, 2. *q.* 1. Excipitur etiam, si censura lata sit per modum præcepti, aut statuti, ad evitanda delicta communia (7). Contra episcopus in diœcesi existens recte potest per sententiam subditum alibi morantem censura ligare, ut dicunt communiter *Bon. Coninc. Tourn. Conc. Dian. Salm., etc.* contra *Pontium, etc.* Et tunc pro citatione satis erit (ut dicunt *Salm.*) si citetur aut domi, aut in loco publico proprii territorii per *edictum*, ut statuit Trid. Sed hoc intelligitur tantum pro delictis in proprio territorio, non autem extra illud, patratis, ut dicunt *Suar. Bonac. Salmant., etc.* (contra *Sayr., etc.*) ex *cap.* 2. *de const. in* 6 (8). Quod si ab episcopo lata censura fuerit in aliquem per præceptum particulare, v. g., si tale crimen committet, probabilius est eam incurrere delinquentem, licet extra diœcesim deliquerit, quia præceptum afficit personam, ideoque eam ligat ubicumque reperiatur, ad differentiam statuti, quod afficit locum; ita probabiliter *Suarius, Laym. Bonacin. Croix; Spor.* contra

(1) Lib. 7. n. 13. ad 15. — (2) N. 15. — (3) N. 16. — (4) Suppl. q. 22. art. 5, ad 2. — (5) Lib. 7. n. 18. — (6) N. 19. — (7) N. 20 et 21. — (8) N. 22.

Tourn. Roncaglia, Avil. Holzm., etc. quorum sententia etiam est probabilis (1).

6. — Episcopus utique potest ligare censura peregrinum in diœcesi sua delinquentem, *c. fin. de Foro comp.*: semper tamen hoc intelligitur, modo reus sit factus contumax, ut dictum fuit *tract.* 16. *n.* 138. *in fin.*, et modo episcopus citaverit reum antequam hic profectus sit ab ejus territorio (2). Peregrinus modo alicubi moretur animo per majorem anni partem ibi morandi, incurrit censuram per modum statuti generalis latam pro futuris criminibus, v. g., adversus furantes in ecclesia; secus vero, si peregre ibi moratur, aut si censura est per modum præcepti in casu particulari, puta adversus non revelantes latrones : ita *Suar. Silv. Sayr. Salm., etc.* (3).

7. Quæritur 3. quænam requiruntur ad incurrendam censuram gravem, puta excommunicationem majorem, aut suspensionem ab omni usu, et ad longum tempus? Requiritur 1. peccatum grave, nempe quod materia importet culpam gravem (4). Sed in dubio gravitatis materiæ obligat præceptum superioris, quia in dubio possidet potestas ejus, ut recte dicunt *Salm. et Cornejo* (5). Et cum præceptum est impositum sub censura *latæ sententiæ*, jam obligat sub gravi, licet materia non esset ex se gravis, sed esset talis ut valde conduceret ad finem intentum. Secus autem si materia non esset de se gravis, et censura esset *ferendæ sententiæ*; ita *Sot. Avil. Ronc. Salm., etc* (6). 2. Requiritur actus externus qui posset ab aliis externe cognosci; unde si quis diceret, *ita est*, intelligendo ita hæresim confirmare, non incurrit excommunicationem, ut comm. dicunt *Suar. Tourn. Con. Sayr. Salm.* Et debet item esse graviter externus, proinde non est excommunicatus qui leviter percutit clericum, licet illi sit animus eum occidendi; ita iidem auctores (7). 3. Requiritur actus peccati consummatus, nisi aliter lex exprimat : ita etiam communiter *Sanch. Suar. Castrop. Bonac. Salm. Bon. Busemb., etc.* (8). Sed hic quæritur 1. an censura imposita mandantibus, aut consilium dantibus aliquod crimen committi, incurratur ab ipsis, quando crimen non est in effectum perductum? Resp. quod si censura principaliter sit lata in eos, utique incurritur quoties mandatum aut consilium est jam ab ipsis præstitum. Secus si censura est imposita ob delictum quod principaliter est vetitum, licet a mandato sit proveniens; quare non incurrit mandans percussionem clerici, si illa non evenit; *Bonac. Bus. Salm. Croix, etc.*, et ita pariter excusant *Nav. Salm. Croix, etc.*, eum qui dedit mandatum aut consilium ei qui jam paratus erat delicto patrando (9). Quæritur 2. an incurrat censuram qui dubitat an suum mandatum aut consilium influxum dederit? Negant *Salm.* et alii, quia pœna non incurritur nisi constet de delicto, et de effectu secuto : sed affirmant *Sanch. Croix, Dicast., etc.*, quia in dubio possidet delictum. Utraque sententia est probabilis, juxta dicta supra *tr.* 10. *n.* 45 (10). Quæritur 3. an incurrat censuram consilium dans, cum consilium revocat antequam executioni detur? Affirmant *Navar. Bonac., etc. cum P. Concina*, qui cæteroquin oppositum docuit circa restitutionem, uti vidimus in dicto infra *tr.* 10. *num.* 48, ubi nos dissensimus a *P. Concina*; sed hic etiam ab eo dissentimus cum *Suar. Castr. Laym. Avil. Salm. Viva*, et aliis communius,

(1) Lib. 7. n. 23. — (2) N. 26. — (3) N. 27. — (4) N. 29. ad 31. — (5) N. 32. — (6) N. 33. — (7) N. 34. — (8) N. 36. — (9) N. 37 et 38. — (10) N. 39.

quia ecclesia non potest ligare censuris nisi contumaces usque ad criminis executionem (1), ut in simili dicemus de irregularitate, an incurrat qui propinat venenum clerico.

8. — Requiritur 4. ad incurrendam censuram contumacia quæ importat contemptum censuræ. Et ex hoc 1. infertur quod ad incurrendas censuras non sufficit scientia legis ecclesiasticæ (et etiamsi delictum sit prohibitum lege divina), sed requiritur amplius scientia ipsius censuræ; quare communiter dicunt *Suar. Cajet. Castr. Fill. Bonac.* et alii, excusare a censura ignorantiam, non solum antecedentem, sed etiam concomitantem; *concomitans* esset si quis occideret clericum ignorans esse clericum, sed eo animo paratus, quod si scivisset etiam occidisset (2). Excusat etiam ignorantia crassa, cum censura est lata in *audentes*, aut *præsumentes*, aut *consulto*, aut *temere peccantes*; ita *Sanch. Escob., etc.* Imo tunc admittunt *Bonac. Ronc. Sanch. Salmant. Silv., etc.* (contra sententiam *Suar. Castrop. Tourn. Conc., etc.* quæ cæteroquin est communior), quod excuset etiam ignorantia affectata; et reapse id nequit dici improbabile, quia in ipsa (loquendo in rigore) non adest dolus formalis, qui inducit verum contemptum censuræ (3). Infertur 2. valde probabiliter cum *Suar. Castrop. Bon. Salm. Conin., etc.* quod metus gravis etiam excuset a censura, licet crimen super quod inflicta est sit vetitum lege divina (modo non peccetur in contemptum legis: nam metus excusat a lege humana, uti humana accepta. Infertur 3. quod censura licet possit ferri ob crimina futura, ut communiter et valde probabiliter dicunt *Laym. Coninc. Abbas, Spor. Viva, etc.* (adversus *Tourn.*), et uti jam practicatur ad ea vitanda; nihilominus non potest imponi ob peccata mere præterita; et quæ non habent tractum successivum, ubi non præcesserit rei admonitio; quia alias deest contumacia. Hoc tamen intelligitur tantum pro excommunicatione, dum suspensio et interdictum possunt infligi pro delictis præteritis per modum puræ pœnæ, ut dicunt *Castr. Bon. Salm. Con., etc.* (4). 4. Infertur necessariam esse monitionem canonicam; cum intervallo sex dierum, ad minus, nisi adsit justa causa tempus abbreviandi. Hoc intelligitur pro licitudine, quia pro validitate censuræ sufficit ut intercesserit monitio; ideoque aliquando sufficit una. Item intelligitur pro censuris ab homine per sententiam particularem; nam pro aliis a jure latæ sententiæ eadem lex est ac illa quæ monet, sicut probabilius dicunt *Bon. Sanch. Fill. Boss. Avila*, (contra *Suar. Castr. Laym. et Salm.*); et idem valet pro censuris ferendæ sententiæ, quia in illis jam habetur monitio et contumacia; modo reus sit citatus ante censuræ declarationem, quando delictum non est omnino notorium, ut recte advertunt *Tol. Bon.* et alii (5).

9. — Ad hoc autem ut licite feratur censura, debet judex eam scripto ferre, adnotatis ibi distincte persona, censura et causa in specie, exhibita copia censurando, si forte ille eam exquisiverit. Dictum est *licite*, quia si feratur posthabitis solemnitatibus, censura erit valida; sed judex peccati gravis fiet reus, ac erit per mensem suspensus a divinis, et ab ingressu ecclesiæ, *cap.* 1. *cum medicinalis de sent. exc. in* 6. Hoc tamen intelligitur de censuris latis per modum sententiæ, prævia citatione et causa cognita; secus autem de aliis quæ feruntur per leges naturales, aut etiam per præceptum particulare, minando alicui, v. g., si aliquid tale

(1) Lib. 7. n. 40. — (2) N. 45. — (3) N. 48. — (4) N. 51 et seq. — (5) N. 55 et 56.

agat. Item non comprehenduntur in hoc judices illi qui, aliqua urgente causa, et dilationem non patiente, præfatas solemnitates omitterent, aut si id facerent ex ignorantia licet culpabili; dum in textu dicitur: *Si quis temerarius,* temeritas scientiam supponit (1). Item sententia censuræ non est ferenda die festo, nisi contumacia esset adeo evidens, ut cognitione causæ opus, non esset, *cap. Evidentia, de accusat.* (2).

10. — Notandum denique quod si quis reapse esset innocens, sed contra ex probatis juste esset censuratus, hic licet in conscientia non ligaretur censura, nec fieret irregularis administrando in *sacris*, attamen in externo se gerere debet tanquam censuratum, ad evitandum scandalum; ita communiter *Suar. Castrop. Coninch. Salm. et Croix.* Et idem est, cum certe et censura contracta, et dubitatur de justitia illius, aut de absolutione ab illa, quia tunc possidet potestas judicis, unde reus se tenere debet uti censuratum, ut commun. *Castr. Croix, Suar. Salmanticenses, Sanch., etc.* (3). Secus autem, cum dubitatur an incurrerit necne censuram, sive dubium sit *facti*, v. g., utrum percussio fuerit necne graviter injuriosa clerico; sive *juris*, v. g., utrum censura sit *latæ*, aut *ferendæ* sententiæ: ita pariter commun. *Sanch. Bonac. Holzm. Ronc. Salmant. ex S. Thoma* (4). Sed si judex decerneret, v. gr., aliquam solutionem sub pœna censuræ, reus licet pro se haberet probabilem opinionem se non teneri, tenetur tamen intra tempus a judice præscriptum (aut prorogatum a creditore, qui alioquin juxta quod probabilius docent *Suar. Castr. Tourn. Coninc., etc.* (5), potest semper prorogare terminum). At si postea certus fieret de sua justitia, tunc non tenetur nec ad solutionem, nec ad observandam censuram, ut dicunt *Avila et Salm.;* peccaret tamen (ut dictum est) in publico, non remoto scandalo, si censuræ non pareret (6).

PUNCTUM II.

DE ABSOLUTIONE A CENSURIS.

11. Quis potest absolvere a censuris. — 12. De censuris per sententiam generalem. An episcopus existens extra, etc. Alia notabilia. — 13. An requiratur formula, et an præsentia censurati, etc. De absolutione conditionata, et an extra confessionem, etc. — 14. De requisitis ad absolutionem.

11. — Si censura lata est per modum sententiæ particularis, plerumque ille tantum potest absolvere, qui eam tulit, aut ejus superior, aut successor, aut delegatus. Sed si imposita est a jure communi, tunc ab illa potest absolvere quilibet confessarius, uti commun. *Tourn. Sot. Coninc. Castr. Conc. Ronc. Salm., etc. cum S. Thoma* (7). Et hoc habetur ex *cap. Nuper. 39. de sent. excomm.* ubi, cum sermo fiat de excommunicatione non reservata (et idem intelligitur comm. a doctoribus de suspensione et interdicto personali, *Castrop. Sot. Vasq. et Salm. cum S. Thoma*), dicitur *a suo episcopo, vel a proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtineri.* Sub nomine *a proprio sacerdote* venit quivis confessarius approbatus, juxta sententiam communem (8), et uti ostensum est *tract. 16. num. 86 et 96. in fin.* Dictum est *approbatus*, quia simplices sacerdotes ne possunt quidem ab excommunicatione minori absolvere, quicquid aliqui dicant (9). Sed hic notanda sunt multa.

(1) Lib. 7. n. 59. ad 61. — (2) N. 65. — (3) N. 66. — (4) N. 67. — (5) N. 64 — (6) N. 68. — (7) Suppl. q. 24. art. 1. — (8) Lib. 7. n. 69 et 70. — (9) Ibid. et 71.

12. — Notandum 1. hujusmodi absolutionem valere pro foro tam interno quam externo; unde dicunt *Ronc. Conin. Castrop. Suar. Spor. Salm.*, *etc.* posse dari absolutionem etiam extra confessionem (1). Notandum 2. quemlibet confessarium posse pariter absolvere ab omnibus censuris latis ab homine per sententiam, non jam particularem, sed generalem : quia illæ æquiparantur censuris latis a jure, ut probabilius dicunt *Castrop. Ronc. Laym. Conc. Salmant. Holzm. Coninch. Bonac. Croix*, *etc.* communissime contra *Suar. et Fill.* (2). Notandum 3. episcopum, extra diœcesim licet moretur, posse absolvere subditum a censuris, cum causæ cognitione opus non est; *Silv. Salmant. Avil.*, *etc.* Sed secus si quis extra diœcesim delinquit, et per sententiam particularem excommunicatus est ab episcopo illius loci; tunc enim non potest a proprio episcopo absolvi, nisi de episcopi licentia; *Coninch. Turrian. Diana*, *Salm.*, *etc.* (3). Notandum 4. quod qui facultatem habet absolvendi a casibus papalibus, non ideo potest absolvere a casibus bullæ *Cœnæ*; *Bon. Dian. Buss.* (4). Ita pariter qui potest absolvere a censuris bullæ *Cœnæ*, non ideo potest absolvere ab hæresi, ut declaravit Benedictus XIV, in bulla *Convocatis* (5) : ita pariter facultas data ab episcopo pro reservatis non intelligitur pro illis quibus annexa est censura reservata, ut ait *Tamb.* Secus autem si concessio est facta a Papa, dum casus papales plerumque sunt reservati cum censura et propter censuram; *La-Croix*, *etc.* Et ita pariter facultas concessa in jubilæo absolvendi ab omnibus censuris reservatis, intelliguntur ex communi usu etiam reservatæ ab episcopis (6).

13. Notandum 5 ad absolvendum a censura in foro interno non requiri verborum determinatam formulam, sed sufficere quodlibet externum signum (cum cæteroquin satis non sit sola voluntas) *Suar. Castr. Salm.*, *etc.* (7). Non requiritur præsentia censurati, quia certe etiam absens absolvi potest, ut habetur ex *cap. de manifest.*, 2. *q.* 1. Sed notant *Sanch. Salm.*, *etc.*, hoc non esse faciendum nisi ex urgenti causa; et si absolutio obtinetur per procuratorem, hic speciale debet habere censurati mandatum ad absolutionem obtinendam. Potest absolvi etiam invitus, sed communiter hoc non licet (8). Notandum 6. absolutionem metu gravi et injusto extortam irritam esse, et metum incutientem nova excommunicatione ligari, *c. un. de His quæ vi*, *etc.* (9). Notandum 7. absolutionem datam non satisfacta parte, si ab ordinario concessa est, esse validam, licet certe illicitam, ut dictum fuit *tr.* 16. *n.* 71. Sed si est data a delegato, ut probabilius dicunt *Suar. Spor. Vasq.*, *etc.*, est etiam invalida, si in delegatione apposita est clausula *satisfacta parte*; licet opinio opposita *Sanch. Castrop. Bonac. Ronc. Salm.*, etiam sit probabilis, quoties in concessione non exprimitur clausula irritans absolutionem (10). Notandum 8. valere absolutionem conditionatam de futuro, sed illicitam justa causa non existente; *Suar. Coninch. Salm. Ronc.*, *etc.*; et tunc conditione verificata, censura aufertur (11). Contra licite datur absolutio cum *reincidentia*, nempe quod si absolutus intra tempus præfixum suæ obligationi non satisfaciat, in eamdem censuram reincidat. Sed tunc juxta probabiliorem sententiam *Laym. Coninch. Castrop. Ronc. Tourn. Salm.*, *etc.* contra *Suar. Bon.*, *etc.* requiritur nova culpa,

(1) Lib. 7. n. 70. in fin. — (2) N. 72. — (3) Ibid. ad I. et notand. II. — (4) N. 110. — (5) N. 113. —(6) N. 111. — (7) N. 116. — (8) N. 117. — (9) N. 119. — (10) N. 120 et 121. — (11) N. 123.

qua deficiente, non potest renasci illa censura quæ semel sublata est, nam non possunt censuræ sine pontificis auctoritate suspendi. Et idem dicunt *Laym. Conin. Salm., etc.* tenendum esse quando Papa absolvit *ad omnem effectum*, licet cum reincidentia (1). Notandum 9. probabile esse cum *Sanch. Coninc. Salmant. Ugolin. Busemb, etc.*, contra *Suar. et Navar.* quod qui facultatem habet absolvendi a censuris in foro conscientiæ, potest absolvere etiam extra confessionem (2). Sed excipiendi sunt casus papales occulti, qui ab episcopis non possunt absolvi, nisi in confessione, juxta declarationem Gregorii XIII, ut dicetur infra *tr.* 20. *num.* 32.

14. — Notanda denique sunt requisita ad absolutionem. Hæc sunt I. satisfactio præcedens parti offensæ, nisi illa remiserit, aut justam recusaret satisfactionem, aut nisi reus esset impotens; quod si tunc sine gravi incommodo satisfacere nequiret, sufficiet cautionem præstare si potest, aut saltem juramentum satisfaciendi, *cap. Odoardus, de solut.*, *et c.* 23. *de Verb. sign.*, modo, intelligitur, creditor idem incommodum non pateretur; *Navar. Coninc. Salmant., etc.* (3). II. Juramentum de non reincidendo in idem crimen, *cap. De cætero, et cap. Ex tenore, de sent. excomm.* Sed hoc intelligitur quando delictum est enorme, ut percussio clerici, usura publice exercita; ita communiter *Suar. Castr. Coninc., etc.* (4). III. Petitio absolutionis, *c. Per tuas, de sent. excomm.* Licet dicat *S. Thomas* (5), quem secuti sunt *Castr. Coninc. Salm., etc.*, quod si reus jam emendatus fuisset, confessarius potest eum absolvere, etiam licet invitum, cum privilegium est concessum confessario, non pœnitenti, cum textus non dicit *non potest*, sed tantum *non debet.* An si pœnitens, contingente casu quod confitetur habenti facultatem, obliviscatur se accusare de reservato, remanet ab eo absolutus? communissima est sententia affirmativa; nihilominus mihi probabilior videtur opposita, ut diximus *tract.* 16. *num.* 140 (6). Quod si absolutio data fuisset ex causa falsa, tunc videndum est an talis causa sit principalis, quia si esset principalis, irrita esset, modo judex non esset certe conscius falsitatis: ita communiter *Suar. Bonac. Tourn. Castrop. Sayr. Salmant. Avila, etc.* (7).

CAPUT II.

DE CENSURIS IN SPECIE.

PUNCTUM I.

DE EXCOMMUNICATIONE MAJORE.

15. De communicatione cum toleratis et vitandis. — 16. Cum percussoribus clericorum. — 17. De effectibus excommunicationis majoris. I. Privat usu passivo sacramentorum. — 18. II. De suffragiis, etc. et an possit orari, etc. III. De usu activo sacramentorum. IV. De usu divinorum officiorum, de sacramentalibus, etc. — 19. V. De beneficiis, de dignitatibus et pensionibus. — 20. VI. De communicatione forensi. VII. De jurisdictione. VIII. De sepultura. IX. De communicatione civili (*de qua in puncto sequenti*).

15. — Excommunicatio, generaliter loquendo, definitur: *Censura qua quis privatur communione Ecclesiæ.* Sed hic distinguere oportet excommunicationem minorem a majori: minor (de qua loquemur in puncto II.) privat tantum communione passiva, sive susceptione sacra-

(1) Lib. 7. n. 125. — (2) N. 126. — (3) N. 127 et 128. — (4) N. 129. — (5) Suppl. q. 26. art. 2. — (6) Lib. 7. n. 130 et 131. — (7) N. 132.

mentorum : major (de qua hic est sermo, et de qua intelligitur cum absolute fit mentio excommunicationis) privat etiam activa, et omni genere communicationis, spiritualis et temporalis. Excommunicati autem excommunicatione majori alii dicuntur *tolerati*, alii *vitandi;* sciendum tamen est quod antiquitus omnes excommunicati erant vitandi, sed concilium Constant. declaravit nominatim excommunicatos, et denuntiatos, et publicos percussores clericorum aut regularium vitandos duntaxat habendos esse, non vero alios (1). Igitur non adest obligatio vitandi excommunicatos etiam notorios, licet hæreticos, nisi isti sint nominatim excommunicati, expressis nomine et circumstantiis personæ, atque amplius nisi sint publice denuntiati, nempe declarati excommunicati, in loco publico, aut scripto, aut voce. Sed advertendum est quod concilium declaravit hac ratione velle prospicere tantum bono fidelium, non autem excommunicatorum; unde isti semper peccant cum communicant cum aliis, tam in *divinis* quam in *civilibus*. Alii autem non peccant communicando cum toleratis etiam in *divinis*. Et licet aliqui dicant peccatum esse communicare cum toleratis sine causa, saltem quia (ut dicunt aliqui) inducitur tunc excommunicatus ad actum illicitum ; alii tamen communius cum *Sanch. Bonac. Castropal. Soto*, *Sayr. Cornejo*, *Hurtad. Salmant.*, *etc.*, et valde probabilius dicunt licere communicare cum illis indifferenter; quia cum toleratus est requisitus a fidelibus ad communicandum, v. g., ad ministranda eis sacramenta, nec ille quidem peccat : nam si peccaret, esset inutilis, aut saltem non esset generalis illa licentia data fidelibus ut possint cum ipsis communicare, dum saltem indirecte ratione charitatis esset aliis vetita illa communicatio. Unde fit quod concilium dando universe facultatem fidelibus communicandi cum toleratis, indirecte concedit etiam toleratis potestatem communicandi cum aliis, cum ab ipsis requisiti sunt (2). Et quod dicitur de excommunicatis, idem dicitur a communi doctorum de suspensis, et interdictis non vitandis, cum concilium loquitur de omni censura. Et idem dicit *Avila* etiam de irregularibus, qui si denuntiati non sunt, non sunt vitandi (3).

16. — Percussores autem clericorum ut sint vitandi, debent esse publici et notorii, adeo ut, dicit concilium Constantiense, « sententiam latam a » canone adeo notorie constiterit (eos) incurrisse, quod factum non possit » aliqua tergiversatione celari, nec aliquo suffragio excusari (4). » Itaque requiritur notorietas facti, nempe quod percussio sit nota majori parti regionis vel viciniæ, aut monasterii ubi factum accidit, aut magno numero personarum si regio est magna; cum cæteroquin ad hoc sufficiat, ut dicunt *Castrop. Bon. Salm. Sayr.*, *etc.*, fama communis quæ ortum habuit a personis fide dignis; modo (ut advertunt *Viva*, *Avila et Dicastillus*) fama non sit tantum de percussione, sed de percussione publice patrata. Adeo ut cum delictum est occultum, non tenetur ad vitandum percussorem qui scientia privata id cognoscit. Quæritur autem an præter notorietatem facti requiratur etiam notorietas juris? Et est probabile eam requiri cum *Pignatel. Covar. Avil. Ronc. Salm. Viva*, *etc.* dum concilium dicit ad vitandum percussorem omnino requiri certitudinem non tantum quod ille clericum percussit, sed etiam quod excommunicationem incurrit, ita ut « factum non possit aliqua tergiversatione » celari : » et insuper, « nec aliquo suffragio excusari. » Hinc fit quod

(1) Lib. 7. n. 133 et 136. — (2) N. 139. — (3) N. 140. — (4) N. 135.

cum reus non est confessus in judicio, aut non est condemnatus, aut saltem crimen non est probatum, raro accidet quod sit vitandus; quia communiter loquendo quasi semper ille se defendere potest non incurrisse censuram, asserendo, v. g., aut se ad sui defensionem percussisse, aut tunc sui compotem non fuisse, etc.; ita ut possit aliquo suffragio excusari (1). Si quis autem est publicus percussor, aut excommunicatus denuntiatus alicubi, non est vitandus alibi, ubi est occultus (modo eo notitia brevi non perventura sit), ut probabilius dicunt *Castrop. Sanch. et Salm.* contra alios; quia revera factum publicum in una regione, in alia ubi non est notum, scandalo non est, quod præcipue voluit concilium vitari (2).

17. — Effectus excommunicationis majoris, alii sunt remoti et alii proximi. Remoti sunt duo: 1. irregularitas, quam incurrit excommunicatus si actum ordinis sacri exercet; 2. est quod si excommunicatus per annum pertinaciter in excommunicatione, aut alia censura perdurat, fit suspectus de hæresi, et ut talis debet privari beneficiis; ita communiter doctores ex Trident., *sess.* 25. *cap.* 3 (3). Effectus autem proximi sunt novem, et I. excommunicatio privat usu passivo, nempe potentia sacramenta suscipiendi: modo non excuset timor gravis damni, et non sit in contemptum censuræ, communiter *Bon. Laym. Fill. Salmant.*, *etc.* (4). Communissima autem est sententia, et est verior cum *Cajet. Castr. Bon. Coninch. Salm. Croix*, *etc.* contra aliquos, valide posse absolvi sacramentaliter antequam absolvatur a censura, cum omnia requisita concurrunt (5). Hic notandum quod minister conferens sacramentum excommunicato tolerato, peccaret contra jus divinum, ministrando sacramentum indigno, non autem contra Ecclesiæ præceptum juxta dicta *num.* 15, cum per se licitum sit communicare cum toleratis etiam in divinis. Ex quo probabiliter infertur licere ministrare sacramentum excommunicato, quando iste esset in bona fide. Item dicunt *Suar. Navar. Castrop. Bon. Salm. Croix*, *Coninch.*, *etc.* quod in dubio an quis necne sit absolutus ab excommunicatione, potest illi sacramentum ministrare si petat; maxime si affirmat se fuisse absolutum, quia in dubio nemo præsumitur mendax (6).

18. — II. Privat posse lucrari indulgentias, participatione suffragiorum communium et orationum publicarum Ecclesiæ, sed non privatarum: hinc potest orari privatim pro excommunicato, etiam a sacerdote in missa, modo iste oret non tanquam Ecclesiæ minister, sed ut persona privata; *S. Thomas* et alii communiter (7). Quæritur an possit orari nomine Ecclesiæ pro toleratis? Negant *Bell. Suar.*, *etc.*, sed affirmant *Nav. Castr. Salm. Conc.*, *etc.*, ex concessione facta a concilio Constantiensi, ut indistincte communicari possit cum toleratis. Utraque sententia est probabilis (8). Contra non puto probabilem opinionem aliquorum quod possit publice orari pro vitandis qui sunt in statu gratiæ, cum per ipsos non stet quominus absolvantur (9). III. Privat usu activo sacramentorum, sive administratione eorum. Hoc intelligitur de administratione licita; nam de valida certum est excommunicatum valide administrare sacramenta, ac assistere matrimonio, sicut diximus *tr.* 18. *n.* 71., præter sacramentum pœnitentiæ, quia excommunicatus vitandus omni jurisdic-

(1) Lib. 7. n. 141 ad 144. — (2) N. 145. — (3) N. 157. — (4) N. 158. — (5) Ibid. §. Dixi, et n. 159. — (6) N. 160. — (7) N. 162. — (8) N. 164. — (9) N. 163.

tione privatur, *cap. Omnis de pœnit. et rem.* Et hoc etiam in morte, ut diximus *tract.* 16. *n.* 92. Dico *vitandus*, quia toleratus non privatur jurisdictione; *Salmant. Croix*, cum aliis communiter (1). Quoad autem administrationem licitam, toleratus quoties est requisitus, licite sacramenta ministrat, hinc probabiliter dicit *Castr.* quod occurrente die festivo si alter desit sacerdos, potest toleratus celebrare, modo absit scandalum, dum jure merito tunc præsumitur populus petere ab eo missam (2). Excommunicatus contra qui illicite administrat sacramenta fit irregularis, *c. ult. de cler. excom.* Et idem currit si benedicit nuptias, aut solemniter baptizat; secus vero si privatim. Dubium fit inter doctores an vitandus administrando pœnitentiam fiat irregularis? Alii negant; sed nos affirmamus cum sententia communissima; ex *can. Si quis*, *caus.* 11. *q.* 3. (3). Similiter fit irregularis sacerdos excommunicatus, qui coram se celebrare alium facit, ex *cap. Tanta*, *de excess. prœl.* (4). Qui recipit sacramentum a vitando peccat graviter, et incurrit excommunicationem minorem; et qui recipit ordinem incurrit etiam suspensionem ab ordine recepto, *c. Cum illorum*, § *fin. de sent. excomm.* IV. Privat usu divinorum officiorum, ideoque excommunicatus non solum privatur fructu illorum, sed nec potest quidem illis interesse sine peccato gravi; et dicit *S. Th.* (5), quod si forte incœpisset sacrum, et non adhuc consecrasset, tenetur illud deserere; modo non excusaretur a necessitate evitandi scandalum, aut ab alia justa causa, ut addunt *Suar. Bon., etc.* (6). Cæterum excommunicato non vetatur usus sacramentalium, non jam ut ab illis fructum capiat, sed ut illa veneretur. Potest etiam dum recitantur divina officia ecclesiam ingredi ex aliqua justa causa, verb. gr., ut satellitum aufugiat manus; et tunc potest, privatim tamen, orare, sicut probabiliter dicunt *Caj. Palud. Turr. Coninc. Salm. et Bon.*, quia orando privatim, jam non dicitur communicare cum aliis, et tunc non tenentur sacerdotes cessare a divinis, nec eum foras expellere (7). Excommunicatus tamen si omnino vellet adesse sacro, aut aliis publicis functionibus, procul dubio peccat graviter, et si monitus nolit exire, incurrit excommunicationem papalem, *cap. Eos, de sent. exc.* Et idem valet de interdicto, et de omnibus iis qui impediunt excommunicatum aut interdictum ne discedant: *Castr. Bonac. et Salm. et cap. Gravis, eod tit.* (8). Item advertendum quod si excommunicatus tenetur ad horas canonicas, licet ex solo titulo beneficii, et ob excommunicationem nequit exigere fructus, non excusatur ab illis, quia hoc culpa sua evenit; *Suar. Castrop. Navar. Laym. Croix et Salm.* qui notant una cum *Avila et Covarr.* quod si ille omnino sit privatus beneficio, tunc non tenetur ad horas canonicas; et excommunicatus recitando officium non potest dicere, *Dominus vobiscum*, sed dicere debet: *Domine, exaudi orationem meam*, secus peccaret, licet nonnisi venialiter, uti communiter volunt *Bonac. Salm. Tourn. Gonet*, *Cornejo, etc.* Imo *Avila et Nav.* excusant ab omni culpa, si illud recitaret sine socio (9).

19. — V. Irritat omnem collationem et electionem excommunicati ad beneficia, *cap. Postulastis, de cler. excom. min.* Et hic notandum 1. quod non solum peccat graviter qui beneficium recipit, sed etiam ille qui ei illud confert; et hic præter excommunicationem minorem, incurrit sus-

(1) Lib. 7. n. 165. ad 168. — (2) N. 169. — (3) N. 171. — (4) N. 175. in fin. — (5) 3. p. q. 83. a. 6. ad 2. — (6) Lib. 7. n. 173. — (7) N. 174. — (8) N. 175. — (9) N. 176.

pensionem a collatione, ex *cap. cit.* Notandum 2. hoc intelligi cum tempore præsentationis aut electionis beneficii electus erat jam excommunicatus; alias valide acceptat beneficium et possessionem capit, licet tempore acceptationis reperiatur excommunicatus, quia acceptatio et possessio non sunt actus jurisdictionis; ita *Castrop. Bonacin. Covar. Salm.* (contra *Suar.*) Contra collatio facta excommunicato est irrita, licet tempore acceptationis reperiatur absolutus ex sententia communi: unde tunc requiritur nova collatio, aut saltem (ut dicunt *Less. Navar. Salmant.*, *etc.*) ut collator perseveret in prima intentione. Notandum 3. excommunicatum teneri ad restituendos omnes fructus perceptos ex beneficio, licet postea absolutus sit, et iterum obtineat idem beneficium quod prius suscepit in mala fide. Si tamen jam satisfecisset per se aut per alium officio illi adnexo; dicunt *Coninch. Salmant. Bonacin.*, *etc.* posse sibi retinere fructus perceptos tanquam vacantes, et debitos successori in beneficium; sed hoc intelligitur pro locis ubi non viget lex *spolii.* Notandum 4. quod quæ dicta sunt de beneficio, intelliguntur etiam de dignitatibus ecclesiasticis, episcopatibus, prioratibus et similibus; *Suar. Castrop. Bonacin. et Salmant.* An autem idem currat pro dignitatibus secularibus, affirmant *Bon. Salm.*, *etc.* Sed probabiliter etiam negant *Castr. Filliuc. Henriq. et Coninch.* quia revera non adest lex qua declarentur invalidæ pensiones ecclesiasticæ quæ dantur ob aliquod officium ecclesiasticum, verb. gr., vicario, aut coadjutori episcopi; *Suar. Castrop. Salm.* communiter (1). Notandum 5. non solum vitandos, sed etiam toleratos esse inhabiles ad beneficia, dignitates et pensiones juxta allata superius, sicut recte dicunt *Suar. Tourn. Aver. Cast. Con. Salm.*, *etc.* contra *Nav. Less. Gib. Hurt.*, *etc.*; dum verum est quod per concilium Constantiense est concessum aliis communicare cum excommunicatis toleratis; sed ipsi excommunicati semper sunt incapaces, non enim per se possunt suo muneri satisfacere. Ego exciperem casum duntaxat si illud munus esset exercendum in commodum collatoris; unde recte animadvertunt *Salmant.* quod per ipsummet concilium sublata sit suspensio imposita ex cit. *cap. Postulastis*, conferenti beneficium tolerato (2). Notandum 6. irritam esse collationem factam excommunicato, licet ille invincibiliter ignorasset excommunicationem qua innodatus erat, aut crederet jam esse absolutum; *Sanchez*, *Less. Suar.*, *etc.*; probabiliter tamen tenent *Cabass. Fab. Salmantic.*, *etc.* validam esse collationem hujusmodi excommunicato factam a superiore cum absolutione ad cautelam *ad effectum præsentis collationis* (3). Notandum denique quod ille qui excommunicatus fuit post collationem, non tenetur ad restituendos fructus beneficii ante judicis sententiam, quoties ipse per se, aut per alios adimplevit onera: ita probabilius *Sanchez*, *Tourn. Laym. Bonac. Castrop. Coninch. Salm. Av.*, *etc.* contra *Suar. Concin.*, *etc.* ex generali ratione quod pœnæ quæ requirunt actionem aliquam rei indigent semper sententia, saltem declaratoria; vide dicta *tract.* 2. *n.* 25., et dicenda in *Appendice* 3. *de Exam.*, *etc.*, *num.* 64. Contra certum est quod post sententiam tenetur ad fructuum restitutionem donec absolvatur; modo paupertate non laboraret et eos applicasset sibi; hoc potest sibi prodesse duntaxat in casu quo per se non staret quominus absolvatur; *Laym. Sylvest. Castropal. Salmant. Av.*, *etc.*

(1) Lib. 7. n. 180. — (2) N. 181. — (3) N. 182 et 183.

20. — VI. Privat communicatione forensi. Quare excommunicatus nequit esse judex, scriba, testis, advocatus, procurator, nec potest agere in judicio; et licet toleratus etiam possit repelli, attamen hic valide agit, *cap. Pia*, *de sent. excom. in* 6. Cæterum etiam vitandus semper potest defendi ex se ipso, et etiam actorem convenire in jus. Imo, ut dicunt *Avila*, *Castrop. et Salmant.* toleratus potest defendere etiam alios. Sententia judicis vitandi non tantum est illicita, sed etiam invalida. Testificatio tamen vitandi non est irrita, sed potest repelli. Excommunicatus nec potest esse tutor, nec curator, nec exsecutor testamentarius (si repellitur), nec licite potest inire contractus, nec testari, licet contractus et testamentum sint valida (1). VII. Privat jurisdictione: quare excommunicatus (intellige vitandus) non potest nec legem ferre, nec sententiam, nec præsentationem, aut electionem ad beneficia; quia hæc sunt omnino irrita. Dico *vitandus*, quia actus tolerati sunt validi, sed illiciti, nisi eos excuset necessitas (2). VIII. Privat sepultura ecclesiastica, adeo ut cadavera excommunicatorum dehumanda sint a sepulturis (quoties certo secerni possunt); et ubi sepultum est cadaver vitandi (non autem tolerati, licet hæretici, sed non nominatim denuntiati), non potest celebrari, nisi prius reconcilietur ecclesia, *de Sacris*, *de sepult.* Quod si excommunicatus non toleratus decessisset cum signis pœnitentiæ, ejus cadaver absolvendum est a censura, et sepulturæ postea mandandum; *Castrop. Salm. et Cornejo.* Qui sepelit excommunicatum, incurrit excommunicationem majorem, *ex clement.* 1. *de Sepult.* Illi vero qui funus associantur, aut canunt preces, et probabiliter etiam illi qui curant sepeliendum, ut dicunt *Cajet. Bonac. Av. Salm.*, *etc.* peccant quidem graviter, sed non incurrunt censuram (3). Privat denique excommunicatio etiam communicatione civili cum fidelibus, sed de hac loquemur puncto sequenti.

PUNCTUM II.

DE EXCOMMUNICATIONE MINORI ET EJUS EFFECTIBUS.

21. Actus, quibus incurritur excommunicatio minor, sunt: I. *Os*. II. *Orare*. De expellendis vitandis. III. *Vale*. De resalutatione et rescriptione. IV. *Communio*. V. *Mensa*. — 22. Quale peccatum sit communicare cum vitando, et quando est grave. — 23. Pro quibus causis potest quis communicare cum vitando. I. Causa utilitatis. II. Matrimonii. — 24. III. Subjectionis. — 25. IV. Ignorantiæ. — 26. V. Causa necessitatis. — 27. De effectibus excommunicationis minoris; et an vetet sacramenta ministrare, et beneficia recipere.

21. — Excommunicatio minor ob unicam causam incurritur, nempe ob communicationem cum excommunicato vitando in actibus comprehensis in versu sequenti, declaratis jam in *can. Excommunicato*, 11. *quæst.* 3.

1. Os; 2. Orare; 3. Vale; 4. Communio; 5. Mensa negatur.

I. *Os*: intelligitur omne colloquium, aut per litteras communicatio, et quodlibet aliud benevolentiæ signum, ut est dona mittere, aut recipere, etc. ita doctores (4). II. *Orare*: intelligitur quæcumque communicatio in *divinis*, ut est assistere publicis functionibus missarum, processionum, benedictionum, horarum canonicarum, etc. Hinc est quod clerici in eo casu, cum celebrantur divina officia, aut functiones publicæ fiunt, tenentur illum expellere, si possunt; sin minus, debent cessare a

(1) Lib. 7. n. 184. — (2) N. 185. — (3) N. 186. — (4) N. 189.

divinis; et sacerdos missam interrumpere, nisi incœperit canonem; sed si illum incœpisset, probabile est quod possit prosequi, sicut dicunt *Suar. Henriq. et Busemb.* licet posset missam interrumpere, sicut volunt *Bon. et Cornejo*: quod si jam consecrasset, certum est debere sacerdotem missam prosequi, sed tantum usque ad communionem. Alias præfati ecclesiastici incurrunt excommunicationem minorem, et peccant graviter (1). Recitare tamen officium cum excommunicato vitando privatim, probabiliter *Suar. Bon. Coninch. Busemb Salm.*, *etc.* excusant a mortali. An autem seculares qui intersunt missæ cui assistit excommunicatus vitandus peccent graviter, affirmant *Bonac. Salmant. Avila et Dian.* et excusant tantum ob parvitatem materiæ, si, verb. gr., assistentia esset usque ad Evangelium; sed universaliter eos excusant a gravi *Suarez*, *Castropal. Salm. Filliuc. Sayr. Henriq., etc.* dicendo talem communicationem esse remotam et accidentalem : modo ipsi non sint causa cur excommunicatus ibi assistat. Nemo tamen eos excusat a veniali, et ab excommunicatione minori (2). Contra communiter *Bonac. Fill. Henriq. Suar. Coninc., etc.* excusant ab omni culpa eum qui oraret in ecclesia in loco separato, aut alii assisteret sacro ab illo cui assistit excommunicatus (3). III. *Vale* : intelligitur quælibet salutatio, aut honoris significatio; sed communissime *S. Anton. Navar. Maj. Fill. Sot. Avila*, *Sayr. Bonacin. Castr. Salmant. Escob.*, *etc.* admittunt probabile esse licere certa signa urbanitatis exhibere erga excommunicatum; quia hujusmodi actus non exhibentur ut ei honor præstetur, sed ut inurbanitatis et contumeliæ nota vitetur; maxime si excommunicatus est superior, aut persona publica, puta episcopus, prætor, etc. (4). An autem liceat rescribere, aut resalutare excommunicatum, affirmant *Fill. Henriq. Busemb. Castrop. etc.*, quia hi actus (uti dicunt) sunt potius debiti solutio quam honoris significatio; sed saltem quoad rescriptionem videntur probabilius negare *Avila*, *Bonac. Holzm. et Salm.*, quia excommunicato non amplius debentur hi convenientiæ actus in pœnam sui criminis. Dixi *saltem quoad rescriptionem*, quia quoad resalutationem non auderem damnare contrariam uti improbabilem, dum resalutatio illa non videtur proprie actus honoris, et contra negatio illius videtur actus inurbanitatis et contemptus : rescribere vero videtur vera communicatio (5). IV. *Communio* comprehendit omnem contractum, societatem et cohabitationem; sed cohabitatio intelligitur per modum societatis; quia sub eodem tecto dormire et etiam in eodem lecto, tantum ad quiescendum, non est vera communicatio, nec vetitum, ut probabiliter dicunt *Suarez*, *Bonacina*, *Castr. et Salmant.* (6). V. *Mensa* : intelligitur cum invitatus ad mensam ab excommunicato, ejus domum adit, licet in diverso cubiculo accumbat : *Suarez*, *Bona. Salm.*; secus vero si casu in hospitio, domo, aut itinere accideret ut cum excommunicato accumberet, etiam in eadem mensa uti probabiliter dicunt *Suar. Laym. Sayr. Spor. Castr. Holzm., etc.* (7).

22. — Quæritur 1. quale peccatum committit et qualem excommunicationem incurrit qui communicat cum excommunicato vitando? Respondetur generaliter loquendo, quoad peccatum, peccat tantum venialiter. Sed hic notandum quod sufficit peccatum veniale ad incurrendam excommunicationem minorem; sed quando veniale non est plene delibe-

(1) Lib. 7. n. 176 et 177. — (2) N. 173 et 176. — (3) Ibid. et 176. in fine. — (4) N. 192. — (5) N. 193. — (6) N. 194. — (7) N. 196.

ratum, illa non incurritur; nam nulla pœna incurritur propter illos actus qui non sunt perfecti in genere suo (1). Item notandum quod licet in confessione possit omitti veniale, attamen non potest omitti illud ob quod incursa est excommunicatio, quia cum illa non potest sacramentum suscipi (2). Tribus casibus autem cum excommunicato communicans peccat graviter, ut dicit *S. Thomas* (3)., cum aliis communiter. 1. Si communicat in contemptum prohibitionis Ecclesiæ. 2. Si communicat in *divinis* in materia gravi, ut diximus *n.* 21. ad verbum II. *Orare.* 3. Si communicat *in crimine criminoso;* nempe si communicat cum excommunicato in eodem crimine ob quod fuit ille excommunicatus; unde peccat graviter concubina quæ denuo rem habet cum illo qui fuit excommunicatus ob concubinatum; aut consilium, vel favorem ei præbet, ne ab illa se removeat; ita communiter *Bonacin. Suar. Salm., etc. ex cap. Nuper, de sent. excomm.* An autem peccet graviter qui communicaret cum excommunicato frequenter in civilibus; probabiliter negant *Navar. Castrop. Sayr. Avila*, quia communicatio in civilibus est tantum veniale, et venialia, quantumvis multiplicentur, ad mortale non attingunt. Sed probabilius affirmant *Suar. Bonac. Holzm. Fill. Coninc. Spor. Salm. etc.*, quia etiam frequens communicatio in civilibus non judicanda est res levis, dum in *cap.* 7. *de Except.* dicitur quod qui communicat in civilibus cum excommunicato, *in periculum animæ suæ communicat.* Animadvertunt tamen præfati auctores cum *Tournely*, quod ad peccandum graviter in hoc, non sufficit ut aliquis frequenter, etiam per longum tempus, sed sejunctim communicet cum excommunicato; sed amplius requiritur ut habeat propositum virtuale saltem sæpius communicandi cum eo (4). Ita etiam quoad excommunicationem, generaliter loquendo, qui communicat cum vitando incurrit solam excommunicationem minorem. Sed tribus in casibus incurrit majorem; 1. si clericus scienter communicat in *divinis* cum excommunicato nominatim a Papa denuntiato, *cap. Significavit excomm.* 2. Quando excommunicatio est imposita alicui, et una simul in participantes, quia tunc qui communicat cum illo post monitionem, incurrit excommunicationem majorem; *S. Thomas, Castropal. Salm. Avila, etc.* communiter. 3. Si communicat *in crimine criminoso*, ut paulo ante explicatum est, et in hujusmodi casibus non potest absolvi, nisi ab illo a quo absolvendus est principalis (5).

23. — Quæritur 2. quibus de causis liceat in civilibus communicare cum vitando? Respond. ob 5 causas contentas in sequenti versu :

1. Utile; 2. Lex; 3. Humile; 4. Res ignorata; 5. Necesse.

Et I. *Utile :* intelligitur utilitas aut ipsius excommunicati, ut resipiscat, aut ut aliud spirituale subsidium recipiat (qua ratione licet præmittere alia verba aut signa benevolentiæ, ideoque licet sine dubio prædicare eo præsente) : aut utilitas aliorum, ut ab excommunicato recipiant aliquod utile spirituale, aut temporale; quare licet audire ab eo concionem, aut exposcere consilium (si alius idoneus non extat); aut eleemosynam, aut medicinam; et ita etiam cum eo societatem antea initam continuare, non vero novos cum illo instituere contractus; *Suar. Castropalaus, Avila, Bonacina, Salmanticences., Concina, etc.* (6). II. *Lex :* intelligitur matrimonialis, propter quam conjuges (sed non

(1) Lib. 7. n. 153. — (2) N. 154. — (3) Suppl. q. 23. a. 3. — (4) Lib. 7. n. 198. — (5) N. 199. — (6) N. 201.

sponsi) possunt ad invicem communicare, adhuc quoad petendum, aut reddendum debitum, *S. Thom.* et alii communiter, ex *c. Inter alia*, 31. *de sent. excomm.* Sed hic notandum quod non licet communicare cum conjuge excommunicato, si factum sit divortium, et si excommunicatio est lata ob hæresim, aut ob dubium de matrimonii valore; ita commun. doctores (1). Præterea non licet communicare *in divinis*, dum Innoc. III. in cit. *cap.* 31, declarando textum Greg. VII. *in cap. Quoniam*, 11. *q.* 3. ubi dispositum erat quod uxores, filii et servi possint communicare in iis, in quibus solebant communicare, dixit hoc intelligi duntaxat in quantum hoc necessarium est ad præstandum obsequium ei debitum; sed communicare in *divinis*, non est obsequium debitum; ita recte *Cajet. Bon. Arm. et Conin.* contra *Sanch. Salm.*, *etc.* (2). Dubitatur autem an conjux qui scienter nupsit cum excommunicato, possit postea communicare? negant probabiliter *Castr. Tourn. Salm. Conc. cum S. Th.* (3), ex præfato *c.* 31. *de sent. excom.* ubi dicitur quod personæ subjectæ possunt communicare cum excommunicato eodem modo ac prius : ergo non possunt, si subjectio contrahitur post excommunicationem. Nec obstat textus Innocentii; nam Innoc. tantum respondit ad id quod ab eo quæsitum fuit, nempe, an tenerentur communicare, vel an tantum possent, si velint; pontifex respondit quod tenebantur, sicut tenebantur ante excommunicationem; nihil autem locutus fuit de iis qui tempore excommunicationis in servitium ingressi sunt. At pro his facit textus Gregorii, qui concedit subditis communicationem, propter debitam subjectionem; unde nihil refert an ista contracta sit ante vel post excommunicationem (4).

24. — III. *Humile* : intelligitur subjectio debita a filiis, licet emancipatis, ut probabiliter dicunt *Suar. Bon. Castr. Salm.*, *etc.*, contra *Sot.* Et idem dicunt de nepotibus et pronepotibus; et etiam de affinibus in eodem genere, ut sunt nurus, privignus, etc. Idem currit de religiosis cum prælato, in iis rebus quorum nequeunt evitare communicationem. Idem de militibus cum suo duce, et de servis cum suo domino; ita communiter doctores. Sed hic notandum 1. peccare servos qui mala fide in excommunicati famulatum se ingerunt, nisi excuset necessitas; *Suar. Castrop. Salmant.*, *etc.* 2. Quod ipsi communicare nequeunt in iis quæ ad debitum famulatum non conducunt; quare peccant si communicant in *divinis*, modo ad hoc non teneantur ob debitum ipsius famulatus, prout eos comitari ad ecclesiam; aut ex pacto speciali, verbi gr., inserviendi sacro, coadjuvandi eos in officii recitatione, etc.; ita *Suar. et Salm.* 3. Notandum quod servi excommunicati ejusdem domini non possunt ad invicem communicare, nisi in quantum necesse est ad communem cohabitationem; et hoc in solo casu quod non possent commode invenire alium dominum; *Navar. Suar. et Conc.* 4. Notandum quod sicut filii, uxores, servi, etc. possunt communicare cum excommunicato, ita parentes, viri et domini possunt communicare cum subditis excommunicatis; *Sot. Castr. et alii cum S. Thoma* (5).

25. — IV. *Res ignorata* : intelligitur ignorantia, sive inadvertentia, vel legis, vel facti; *can. Quoniam* 11. *q.* 3. An autem excuset ignorantia crassa, negant *Bonac. et Salm.*; sed probabiliter et communius affirmant *Suar. Conin. Hurt. et Holzm.* : primo, cum excusentur ignorantes a ci-

(1) Lib. 7. n. 202. — (2) Ibid. Dubit. 1. — (3) Suppl. q. 23. a. 1. — (4) Lib. 7. n. 202. v. Dubit. 2. — (5) N. 203 et 204.

tato textu, intelliguntur etiam culpabiles; dum qui inculpabiliter ignorant, procul dubio excusantur ex se. Secundo, quia in textu cum dicantur excusari ignorantes : « Quoniam multos pro causa excommunica» tionis perire quotidie cernimus, etc.; » ergo Papa intendit excusare etiam culpabiles, quia qui ignorant inculpabiliter, nec peccant, nec perire possunt (1).

26. — V. *Necesse* : intelligitur quæcumque necessitas gravis, sive spiritualis, sive temporalis, tam communicantis quam excommunicati, aut aliorum; *Avila, Sayr. Lez. Bon. Castr. Salm., etc.* communiter, ex *cit. can. Quoniam*, et ex *c. Si vere* 34. *de sent. excom.* et ita pariter (ut recte subjungunt *Salm.*) excusat necessitas per coactionem metus gravis injuste incussi (2), juxta dicta supra *tr.* 2. *n.* 44. Denique hic animadvertendum non esse obligationem vitandi excommunicatos, nisi constet eos esse vitandos saltem ob publicam famam, aut per duos testes fide dignos; *Sanch. Nav. Bon. Castr. Salm., cum Tourn.*, qui contra scite animadvertit quod in dubio an confessarius sit necne vitandus, non licet apud illum confiteri, ob periculum ne invalide absolvatur. Cæterum dicunt auctores citati, quod licite possumus communicare cum eo qui excommunicatus fuit, quoties adsit unus testis fide dignus, imo si ipsemet excommunicatus (si cæteroquin est fide dignus) asserat se fuisse absolutum (3).

27. — Loquendo tandem de effectibus excommunicationis minoris, hi duo sunt : alter directus, indirectus alter; *directus* est privare sub gravi usu passivo, nempe receptione sacramentorum. Sed hic adnotare oportet quod licet (ut a principio dictum est) excommunicatio minor jure duntaxat incurratur ob communicationem cum excommunicato vitando, nihilominus hoc non impedit (ait *Layman.*) quominus episcopus ob alias justas causas interdicat alicui usum sacramentorum. Quæritur autem an peccet qui cum excommunicatione minore confert sacramenta? Commune est non esse mortale. Dubium fit an sit veniale? Affirmant *Sayr. Conin. Castrop., etc.* ex *cap. Si celebrat. de cler. excom., etc.* ubi dicitur : « Peccat autem conferendo sacramenta. » Sed probabiliter negant *Suar. Vill. Nav. Bon. Salm. Bus.* et alii multi, dum in eodem textu alibi dicitur : « Cum non videantur a collatione, sed a perceptione sacramen» torum remotus. » Et verba antecedentia, *peccat, etc.* ut concilietur textus, dicunt doctores intelligi, quando minister, ad conferendum aliquod sacramentum, ante illud debet aliud sacramentum suscipere, prout episcopo, si confert ordines, aut sacerdoti, si in missa eucharistiam ministrat, opus est prius celebrare, aut eucharistiam suscipere; tanto magis quod de hoc casu loquitur textus (4). Alter effectus indirectus, est privari, etiam sub gravi, posse beneficia recipere, uti habetur ex eodem textu, *cap. Si celebrat.* Et licet textus tantum loquatur de receptione per electionem, nihilominus communiter doctores intelligunt etiam de ea quæ fit per collationem et præsentationem; *Laym. Castr. Suar. Bonac. Salm. Croix, etc.* Sed notandum talem electionem non esse ex se irritam, sed tantum irritandam, modo scienter eligatur excommunicatus, ut ubi dicitur : « Si scienter excommunicatus electus fuerit, ejus electio est irri» tanda. » Sed ex qua parte requiritur hæc scientia? Alii volunt ex parte electoris; alii ex parte utriusque; alii tamen, ut *Laym. Castropal. et*

(1) Lib. 7. n. 205. — (2) N. 206. — (3) N. 207. — (5) N. 148 et 149.

Croix, forte probabilius tenent requiri ex parte electi, nempe quod cum ei confertur beneficium, ille recordatur se esse excommunicatum; quia illud *scienter* verisimilius refertur ad to *electus* potius quam ad to *excommunicatus* (1). Notandum hic denique, quod excommunicatio minor potest absolvi a quovis confessario, sed non a sacerdote simplici (2).

PUNCTUM III.

DE EXCOMMUNICATIONIBUS NON RESERVATIS.

28. I. De excommunicationibus non reservatis. — 29. De excommunic. in cogentes puellas ingredi monasteria, etc. — 30. II. De excommunicationibus reservatis Papæ. — 31 et 32. De censuris circa quæstionem conceptionis B. Virginis. — 33. In frangentes clausuram monialium. In ingredientes ad malum finem, prætextu facultatum. — 34. An licentia debeat esse in *scriptis*, et an specialis. — 35. A quo petenda est. — 36. Ob quam causam. — 37. De confessario. — 38. De medico et aliis. — 39. Si statim non egreditur. Et qui ingreditur ad malum finem, sed cum licentia. — 40. De prohibitione colloquendi cum monialibus, præsertim regularibus. — 41. De casu reservato, de parva materia, de conjunctis et impuberibus. — 42. An cum abbatissa, etc. — 43. An regulares incurrant censuram ab episcopo. — 44. An peregrini, etc. — 45. An episcopi, etc. — 46. De monialibus frangentibus clausuram. — 47. De clausura regularium. — 48. In percussores clericorum. — 49. De mandantibus, ratihabentibus, aut non impedientibus percussionem. — 50. Qui veniat nomine clerici, aut monachi. — 51. Ob quas rationes incurratur. — 52. Ob quas non incurratur. — 53. III. De excommunicationibus bullæ *Cœnæ*. In hæreticos. — 54. In fautores. — 55. In legentes, aut retinentes libros, etc. — 56. Requisita ad incurrendam istam censuram librorum, etc. I. Ut scienter, etc. II. Ut auctor sit hæreticus. — 57. III. Ut liber agat de religione, et contineat hæresim. — 58. IV. Materia gravis. — 59. Qui audit legere, aut qui legit litteras aut manuscriptum. — 60 et 61. De libris prohibitis in indice. — 62. Qui retinet libros, etc. — 63. De cæteris casibus bullæ.

I. *De excommunicationibus non reservatis.*

28. — NOTANDÆ hic aliquæ excommunicationes magis usitatæ. 1. In extorquentes vi absolutionem a censuris. 2. In sepelientes publicos usurarios. 3. In contrahentes intra gradus prohibitos. 4. In imprimentes libros sine superiorum permissu; et juxta Tridentinum (*sess.* 4. *in Decr. de edit. l., etc.*) in imprimentes, aut imprimere facientes, aut vendentes, aut retinentes libros de rebus sacris agentes sine nomine auctoris, nisi habeat licentiam ab ordinario. 5. In profitentes aliquam scientiam, qui fidei professionem non emittunt. 6. In potestatem usuris faventem. 7. In occupantes bona ecclesiæ vacantis. 8. In mandantes occisionem alicujus Christi fidelis. 9. In impedientes sequestrum ab episcopo præceptum. 10. In non denuntiantes episcopos hæreticos et confessarios sollicitantes. 11. In eos qui servare faciunt statuta contra libertatem ecclesiasticam. 12. In clericos in dignitate constitutos, aut sacerdotes qui docent legem aut medicinam. 13. In sacerdotes qui præfecturas laicales suscipiunt. 14. In clericos qui locant domos usurariis. 15. Aut bona ecclesiæ alienant, aut ultra triennium ea locant. 16. In concionatores qui impugnant montes pietatis. 17. In eos qui ficte renuntiant aut permutant beneficia. 18. In præsumentes absolvere a casibus bullæ *Cœnæ*. 19. In eos qui in aliquod officium se ingerunt sine licentia episcopi. 20. In raptores mulierum, et in cooperantes in raptu. 21. In ingredientes monasteria (cujuscumque sexus sint) monialium sine licentia superioris; sed de hac loquemur *n.* 33. *et seq.* Aliæ excommunicationes minus usitatæ sunt in opere adnotatæ (3).

29. — Insuper in Trident., *sess.* 25. *cap.* 18., sunt excommunicati

(1) Lib. 7. n. 160. — (2) N. 155. — (3) N. 209 ad 212.

« quicumque coegerint aliquam virginem, vel viduam aut aliam quam-» cumque mulierem invitam (præterquam in casibus in jure expressis) » ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum cujus-» cumque religionis, vel ad emittendam professionem. » Hic fit dubium 1. an incurrat excommunicationem qui cogit mulierem ad ingrediendum monasterium tantum ut ibi bene educetur? Negat *Sanch.* dicendo quod concilium solum damnat eos qui cogunt ad ingrediendum, ut ibi professionem emittant, aut ut habitum suscipiant. Sed nos oppositum tenemus cum *Suar. Nav. Bonac. et Fill.* dum concilium aperte postea explicat, etiam incurrere eum qui tantum cogit ingredi, licet absit finis efficiendi ut profiteatur, aut habitum suscipiat; nam subjungit censuram etiam incurrere eos qui « scientes eam non sponte ingredi monasterium, aut » habitum suscipere, aut professionem emittere.... consensum, vel auc-» toritatem interposuerint. » Igitur si excommunicantur qui tantum con-» senserint ut puella ingrediatur invita, tanto magis principales qui eam ingredi fecerint. Cæterum, cum consilium excipiat casus expressos *in jure*, probabiliter dicunt *Suarez*, *Fill. et Bon.* posse compelli ad ingrediendum illam puellam quæ a recta morum via errat, ne in similes errores cadat, et ut cautior ad majores fiat (1). Imo tenent *Sanch. et Bon.* quod licite potest cogi ad ingrediendum ob cautelam suæ pudicitiæ; sed hoc intelligendum cum adsit prudens suspicio quod illa in seculo manens pravis imbuatur moribus, ut cum videretur nimis procliva ad conversandum cum maribus, aut si domi essent qui eam pervertere possint; quia tunc videtur cessare finis concilii, non tantum adæquate, sed etiam contrarie (2), juxta dicta supra *tract.* 2. *n.* 69. Dubitatur 2. an incurrant excommunicationem parentes qui inducunt filias ad ingrediendum ob metum reverentialem, manifestando eis suam voluntatem? Affirmat *P. de Alexandro;* sed communius et probabilius negant *Rodriq. Barb. Tamb. Portella, etc.*, cum quadam decisione et hoc etiamsi adjunctæ sunt preces, ut dicunt *Barb. et Rodr.* modo hæ non sint vehementes et sæpius repetitæ (3). Advertendum præfatam excommunicationem duntaxat afficere cogentes ingredi feminas, non vero mares, ut commun. dicunt *Suar. Barb. Sanch. Bon. Nav. Bus., etc.* licet cæteroquin hi non excusarentur a mortali (4). Præterea a Trid. in eodem *cap.* 18. excommunicantur « qui sanctam mulierum voluntatem veli accipiendi, vel » voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impedierint. » Nomine *veli* intelligitur professio quæ editur velum suscipiendo. Nomine *voti* intelligitur professio, sed sine velo; ita comm. doctores. *Impedire* autem intelligitur quando fit dolo, sed non solis precibus; *Sanch. Bon. et Salm.* Denique dubitatur an incurrat excommunicationem qui impedit mulierem ingredi monasterium? Negant *Sanch. Buss. et Castrop.* Sed probabilius affirmant *Suar. Bon. et Fill.* dum qui impedit ingredi, impediat pariter profiteri (5).

II. *De excommunicationibus Papæ reservatis extra bullam Cœnæ.*

30.—De excommunicationibus reservatis episcopo loquemur *tr.* 20. *de Privilegiis*, *n.* 46. Nunc tantum loquamur de excommunicationibus reservatis Papæ extra bullam *Cœnæ*, et loquendo de magis consuetis, hæ sunt : 1. in incendiarios, modo sint excommunicati ab *homine*, et

(1) Lib. 7. n. 212, v. Quoad. — (2) Ibid. v. Dubit. 2. — (3) Ibidem. — (4) Ibid. Dubit. 3. — (5) N. 212, v. Insuper.

denuntiati. 2. In frangentes et expoliantes ecclesias. 3. In communicantes in eodem crimine cum excommunicato a Papa. 4. In vexantes eos qui ferunt censuras. 5. In dantes, aut recipientes, ut admittatur aliquis in religionem. 6. In committentes simoniam realem, aut confidentialem circa ordinem, aut beneficia. 7. In dantes, aut recipientes aliquid, ut obtineatur aliqua gratia, aut justitia apud sedem apostolicam. 8. In duellum committentes, et in eorum patrinos, consultores et fautores, et etiam in spectatores *data opera*, qui sua assistentia incitant eos ad pugnam (vide dicta *tr.* 8. *n.* 28.). 9. In usurpantes, aut occupantes bona ecclesiarum aut aliorum locorum piorum. 10. In exigentes tributa ab ecclesiasticis. 11. In violantes interdictum. 12. In publicantes falsas indulgentias. 13. In retinentes fructus beneficii vacantis, aut impedientes possessionem ei qui non *præstat dulciaria.* 14. In docentes, aut sustinentes opiniones damnatas. 15. In concionantes de tempore judicii novissimi contra sensum Patrum. 16. In parochos qui non observant juramentum residentiæ. 17. In regulares qui sine privilegio particulari præsumunt ministrare laicis viaticum et extremam unctionem. 18. In regulares qui prætextu privilegiorum absolvunt a casibus reservatis ab episcopis. 19. In defendentes praxim de interrogando de nomine complicis in confessione (juxta bullam *Ubi primum* Benedicti XIV, de qua locuti sumus *tract.* 16. *n.* 41.). 20. In confessarios qui absolvunt complices peccati turpis contra sextum præceptum, juxta aliam bullam *Sacramentum*, ejusdem pontificis, de qua in eodem *tract.* 16. *n.* 95. Cæteræ excommunicationes papales quæ adsunt, videri possunt in opere (1). Sed oportet hic seorsim loqui de tribus aliis censuris quæ speciali indigent animadversione, nempe I. in eos qui alterutram damnant opinionem circa immaculatam Conceptionem B. Virginis. II. In violantes clausuram regularium monasteriorum. III. In percussorem clericorum.

31. — Et I. loquendo de conceptione divinæ Matris, juvat hic meminisse quinque bullas circa hoc punctum emanatas. Sixtus IV, in *extrav. Grave nimis, de rel. et ven. SS.* anno 1480, imposuit ipso facto excommunicationem reservatam in eum qui damnat hæresis, aut peccati mortalis alterutram sententiam, quæ asserit, aut negat B. Virginem conceptam fuisse sine culpa originali, et etiam in eum qui pro veris habet, aut ut veros legit libros qui affirmant SS. Virginem in peccato conceptam fuisse; et contra præcepit ut in festo conceptionis B. V. recitaretur officium nativitatis suæ, mutato verbo *Nativitatis* in *Conceptionis*. 2. S. Pius V in bulla 114. *Super speculam*, ann. 1570, prohibuit disputare palam, ubi adsunt viri et mulieres, aut scribere vernacula lingua de tali quæstione, sub pœna suspensionis a *divinis*, reservatæ *ipso jure*, *etc.* duntaxat permisit doctis disputare in academiis, quin uti erroneam alterutram damnarent sententiam. 3. Paulus V in bulla 97, ann. 1616 prohibuit sub iisdem pœnis a S. Pio latis affirmare in aliquo publico actu Beatam Virginem fuisse in peccato conceptam. Contra sub iisdem censuris et pœnis, prohibuit defendentibus sententiam piam, impugnare et tractare de opposita opinione, dicendo : « Aliam opinionem non impugnent, nec de ea aliquo modo agant seu tractent. » 4. Gregorius XV in bulla 20, ann. 1622, prohibuit quominus tam publice quam privatim assereretur conceptio B. Mariæ fuisse facta in peccato; concessit tantum

(1) Lib. 7. n. 218.

doctoribus ordinis prædicatorum, ut privatim colloquia inter se habere possint, de tali materia disserendo. 5. Denique Alexander VII. ann. 1661, in bulla *Sollicitudo*, primo declarat piam sententiam de conceptione sine labe a primo instanti B. Mariæ late longeque promulgatam fuisse, adeo ut « accedentibus quoque plerisque celebrioribus academiis » ad hanc sententiam, jam ferè omnes catholici eam complectantur; » deinde sub iisdem censuris et pœnis renovat decreta prædecessorum, et præcipit ut illa observentur in favorem festi, et cultus conceptionis B. Virginis juxta piam sententiam. Et præter pœnas latas a Sixto IV privat facultate concionandi, docendi, voce activa et passiva, qui in dubium revocaret, aut in alio sensu interpretaretur, sive voce, sive in scriptis (declarando damnatos esse omnes eorum libros ubi de hoc actum fuisset) favorem piæ sententiæ, et cultui concessum, asserendo aliquid adversus piam sententiam, aut afferendo argumenta contra ipsam, et relinquendo insoluta (1).

32. — Ex his omnibus infertur 1. cum *Bonac.* (qui distincte agit de hac materia) quod incurrit pœnas 1. qui diceret posse defendi sententiam oppositam immaculatæ conceptioni B. Mariæ, aut qui adduceret rationes illius, modo id non ageret, nisi ut eas oppugnaret. 2. Qui asserit festum conceptionis celebrari, quia B. V. sanctificata fuit in utero Matris, dum ita aperte se piæ sententiæ refragantem præberet. 3. Qui transcribit sententiam oppositam, adeo ut vis detur eam amplecti (2). 4. Transgressores ipso facto suspenduntur a *divinis;* et probabilius, ut tenet *Bonac.*, etiam incurrunt inhabilitatem ad officia; sed quoad privationem vocis et dignitatum, etc. requiritur sententia. 5. Præfatæ pœnæ incurruntur tam ab ecclesiasticis quam a laicis, sicut habetur ex bulla Pauli V et Gregor. XV. 6. Ab ipsis pœnis solus Papa absolvere potest, aut episcopus, cum peccatum est occultum: quoad autem fautores sententiæ piæ, certe his vetitum est sub pœna excommunicationis asserere hoc esse dogma irrefragabile fidei, oppositam censura aliqua notando; non autem eam rationibus et auctoritate defendere: quia quamvis in bulla Pauli V vetitum sit publice eam oppugnare, et etiam de illa tractare quæstione, nihilominus aliqui dicunt præfatam bullam in tali puncto non esse usu receptam, aut intelligi de iis qui piam defendunt sententiam ut fidei dogma, sicut reapse loquitur bulla S. Pii: sed responsio certior et clarior est, quod præfata bulla fuit moderata a novissima Alexandri VII, ubi conceditur aperte refellere argumenta oppositæ sententiæ, dum ibi damnatur prædicare, loqui aut tractare adversus piam sententiam, « contra eam argumenta afferendo, et insoluta relin- » quendo. » Ergo concedit Papa evidenter adducere argumenta opposita, et ea confutare; ergo concedit tractare de sententia pia, et eam defendere (3). In opere autem (4) adest defensio piæ sententiæ; et etiam sententiæ quod liceat vitam effundere pro tali pia sententia, cum talis cultus erga SS. Mariam sit actus religionis; nam dicit *S. Thomas* (5) quod potest acceptari martyrium pro defendenda qualibet virtute: et Bened. XIV (6) dicit ab Ecclesia pro martyre haberi illum, qui vitam fundit pro defendenda aliqua pia sententia aut ne omittat aliquem virtutis actum.

(1) Lib. 7. n. 244. — (2) N. 245. ad 247. — (3) N. 248. — (4) N. 249 et 265. — (5) 2. 2. q. 124 a. 5. — (6) De Canoniz. SS. lib. 1. cap. 14. n. 13.

33. — II. Loquendo de clausura monasteriorum, et primo monialium, notandum 1. quamcumque personam cujuscumque sexus, quæ ingreditur in monasterium monialium sine licentia in *scriptis* episcopi, aut superioris, incurrere excommunicationem ipso facto, ex Trid., *sess.* 25. *c.* 5. Multi doctores, ut *Suar. Azor. Bon. Barb.*, *etc.* dixerunt licere ingredi facere infantem, nam prohibitio principaliter afficit ingredientes; unde infantes non ligantur præcepto, nec illo ligantur moniales; sed S. C. pluries declaravit oppositum. Tanto magis debet ingressus prohiberi amentibus, a quibus majus scandalum timeri potest (1). Ex bulla Gregor. XIII *Dubiis*, ed. 23 dec. 1581, vetitum est episcopis, extra casum necessitatis sub pœna suspensionis a *divinis* pro secunda vice, et excommunicationis pro tertia, et prælatis regularibus sub pœna privationis cujuscumque officii, et etiam excommunicationis pro prima vice, ut vult *Sanch.*; sed *Bon. et Lamas* volunt pariter pro tertia. In casu autem necessitatis, aut visitationis, possunt ingredi prædicti prælati; sed prælati regulares non possunt ingredi nisi semel quolibet anno causa visitationis, et sine assistentia episcopi, aut alterius personæ ecclesiasticæ ab ipso designatæ, juxta bullam 156, *Felici*, Alex. VII. Episcopi vero debent ingredi sociati, sed *a paucis*, *iisque senioribus ac religiosis personis*, ut loquitur bulla Gregorii: *pauci* intelliguntur quatuor, aut quinque, ut dicunt *Victorelli et Tamb. ac de Alex.*, secus incurrunt pro prima vice interdictum ab ingressu ecclesiæ, in secunda suspensionem a *divinis* et pontificalibus, in tertia excommunicationem ipso facto, ut habetur ex citata bulla Gregorii XIII. Probat id et *Fagnan. in cap. Nuper* 29 *de sent. n.* 39. Quoad autem prælatos regulares, si ingreditur generalis, potest secum conducere duos sui ordinis probatæ vitæ, et ætatis maturæ; si alius prælatus inferior, tantum unum (2). Notandum 2. præfatas excommunicationes non esse reservatas; sed adest excommunicatio reservata imposita ex mandato Clementis VIII ann. 1602 in eos qui ingrediuntur monasteria ad malum finem. *Malus finis* censetur a *Mazotta* quivis finis pravus; sed melius *Pelliz.* intelligit finem turpem, dum hic est finis clausuræ, nempe custodire castitatem virginum (3); ideoque prohibetur accessus et collocutio quæ etiam pertinent ad clausuram, ut mox dicemus *num.* 40. Notandum 3. adesse aliam excommunicationem reservatam a Gregor. XIII in bulla *Ubi gratia*, ann. 1577, in quoscumque, etiam mulieres, qui ingrediuntur clausuram monialium (et in mulieres quæ ingrediuntur clausuram religiosorum); sed hoc intelligitur tantum de iis qui ingrediuntur prætextu facultatum, sicut dicunt comm. *Sanch. Suar. Fagnanus*, *Bon.*, *etc.* contra *Navar. et Azor.*, dum in præfata bulla expresse dicitur *prætextu facultatum* (4). Et tunc incurrunt eam excommunicationem omnes superiores *quocumque nomine vocentur;* intelliguntur, ut dicunt *Sanch. Manuel, Diana* et alii (5), priores, guardiani, correctores, etc. qui alicui permittunt ingredi, aut morari, qui ita ingressus est, juxta bullam Pauli V *Monialium.* Sed advertendum quod in ipsis duabus bullis non comprehenduntur prælati qui ingrediuntur sine causa (6).

34. — Quæritur 1. an licentia ingrediendi in monasteria monialium necesse sit ut sit in *scriptis*? Affirmant *Sanch. Suar. et Castr.* Sed ne-

(1) Lib. 7. n. 221. — (2) Ibid. — (3) Ibid. v. Excom. — (4) N. 222. — (5) Ibid. Dubit. 2. — (6) N. 221 v. Adest.

gant *Innoc. Abb. Felin. Homob.*, *etc.*, dicentes scripturam solum valere pro foro externo, juxta dicta *tr.* 7. *n.* 20. Saltem dicunt *Barbos. Vill. Rod.*, *etc.* non requiri licentiam in scriptis in casibus ordinariis, ut cum ingressuri sunt medicus, confessarius, aut operarii, quorum opera jugiter opus habent moniales (1). Non est autem dubitandum quin præfata licentia ingrediendi monasteria monialium debeat esse specialis pro persona designata, cum dicatur in *cap. Periculoso*, *de stat. regul. in* 6. *nisi speciali licentia*, *etc.* (2). Cæterum recte potest prælatus committere abbatissæ, aut alii personæ prudenti concedere præfatam licentiam; *Nav. Bonacin. Graff. Barbos. etc.* contra *Suar.* (3).

35. — Quæritur 2. quis debeat concedere licentiam? Respondetur: Episcopus pro monasteriis sibi subjectis, et etiam pro subjectis sedi apostolicæ, dando eam tunc tanquam delegatus sedis apostolicæ. Trid., *sess.* 25. *c.* 5. Possunt eam præbere etiam vicarii capitulares et etiam (juxta quod dicunt *Sanch. Bonac.*, *etc.*) prælati qui gaudent jurisdictione quasi episcopali; et probabiliter etiam vicarii generales episcoporum, quoad monasteria episcopis subjecta, ita *Sanch. Navar. et Lamas*, dum in motu proprio S. Pii V. *Decori* dicitur *episcopum, aut alium loci ordinarium*, et sub nomine ordinarii (ut probat *Sanch.*) comprehenditur etiam vicarius episcopi; tanto magis, ut probat *Fagnanus* (4), vicarius potest totum id quod potest episcopus in iis quæ sunt ordinariæ jurisdictionis (5). In monasteriis autem subjectis regularibus, licentia danda est a prælato regulari; *Bonac. Barbos. Castr. et Fagn.* cum decr. S. C. dum Trid. dicit: *Sine episcopi*, *vel superioris licentia.* Et *Sanchez* affert hoc fuisse declaratum a S. Pio V. Sed hoc non intelligitur pro diœcesibus ubi contraria viget consuetudo juxta declarationem S. C. approbatam ab Urbano VIII (6).

36. — Quæritur 3. quænam causa requiritur ut detur præfata licentia? Resp. quod, juxta Trident., *sess.* 25. *c.* 5., requiritur necessitas, cum dicatur ibi: « Dare autem licentiam.... debet in casibus necessariis. » Et hæc necessitas debet esse ex parte monasterii; quare non sufficit ut sit ex parte exterorum, nisi esset quod lex naturalis suaderet oppositum; ita *Bonac. et de Alexand.* cum communi et cum decis. S. C. Ideoque non licet in monasterio collocare uxorem, ut a furore viri liberetur, aut ne iterum illi rumpat fidem, sicut pluries decrevit S. C. Potest tamen (ut dicit S. C.) episcopus ibi collocare puellam de qua controversia est, donec lis finiatur (7). Loquendo autem de præfata necessitate ex parte monasterii debet intelligi moraliter, cum sufficiat, ut dicunt *Sanch. Bon. Barb. de Alex. Miranda*, *etc.* si adsit causa probabiliter justa; minor causa autem requiritur, ut dicit *Barbosa*, ad ingrediendas mulieres quam mares: ad ingressum diurnum quam nocturnum: ad primas ædes quam ad intimas. Quando autem accidit necessitas urgens incendii, mortis, violentiæ et hujusmodi, tunc non requiritur licentia, quia in hujusmodi periculis lex humana non obligat, *Sanch. Navar. Graff. de Alexandr. etc.* comm.; unde in casu mortis subitaneæ quilibet sacerdos potest ingredi ad dandam absolutionem, et etiam viaticum et extremam unctionem, ut dicunt plures doctores (8).

(1) Lib. 7. n. 223. — (2) Ibid. Dubit. 4. — (3) N. 224. v. Abbat. — (4) Lib. 1. cap. Quoniam, de Offic. de leg. — (5) Lib. 7. num. 224. v. An autem. — (6) Ibid. v. Major. — (7) N. 225. — (8) Ibid. v. Talis.

37. — Cæterum confessarius ordinarius potest ingredi (sed cum licentia) non solum ad præstanda ultima sacramenta, sed etiam ad præbendam solitam communionem moniali decumbenti; *Bonacin. Barb. Sanch. Rodriq.*, *etc.* cum communi, et cum declar. S. C. Insuper ait de *Alexandr.* (1) quod confessarius, postquam audivit confessionem monialis decumbentis, potest benedicere novum aliquod ædificium monasterii recenter extructum, et etiam afferre alteri moniali infirmæ aliquam reliquiam, erga quam illa devotione afficitur; et id simile : sic quoque ex justa causa potest in monasterio manere ab breve tempus videndi officinas, aut loquendi causâ de aliquo temporali negotio. Dicunt probabiliter etiam plures doctores quod confessarius extraordinarius, qui ingreditur cum licentia pro una vice, si causa infirmitatis non potest confessionem excipere, potest iterum ingredi sine licentia : et ita pariter, si infirma revocat confessarium statim ac egressus est, ut ei exponat aliquod peccatum oblitum. Confessarius autem ingredi debet indutus cotta et stola : et ingredi debet quin ad alias monasterii partes divertat, ne causa quidem invisendi infirmam, quæ sacramento muniri non indiget; *Barb. et de Alexandr.* Confessarius secularis ingredi debet solus, ut declaravit S. C. sed regularis sociatus ab aliquo maturæ ætatis et probatæ vitæ, ut dicit bulla Alex. VIII. Dum autem confessarius audit confessionem, comitatrices ad januam assistere debent adeo ut eum videre possint. Potest etiam confessarius pernoctare in monasterio, si monialis laboret in extremis. Potest etiam ingredi ad benedicendum monasterium a spiritibus infestatum; ut declaravit S. C. Sed si monialis est obsessa, vetavit S. C. ingredi posse sacerdotem ut ipsam exorcizet, et dixit potius impetrandam esse ab ipsa sacr. Congr. licentiam, ut exorcizetur in ecclesia exteriore monasterii (2).

38. — Quoad medicum autem, loquendo de ordinario, hic debet licentiam renovare quolibet trimestri, juxta decr. sacr. Congr. 17 martii 158[illegible] Debet associari a duabus monialibus ex senioribus; et debet ingredi solus, nisi infirmitas expostularet etiam alios. Medicus autem extraordinarius tantum potest ingredi in defectu ordinarii, et quando collegium tenendum est. Potest etiam ingredi chirurgus ad secandam venam, et etiam pharmacopola ad docendum, si opus est, quomodo paranda sit medicina. Possunt etiam ingredi factores, notarii et hujusmodi, aut ad judicandum de ruina imminente, aut ad inveniendam scripturam necessariam in archivio, aut ad conficiendum testamentum alicujus puellæ. Ita etiam possunt ingredi cum licentia fabri, hortulani, cæmentarii, pistores, bajuli et alii id genus. Sed hic advertendum cum *Sanch. et de Alex.* quod si licentia est data pro uno bajulo determinato, eo deficiente, non potest suffici alius. Recte dicunt *Bon. et Castrop* (contra *Sanch.*) non licere sartori ingredi ad bene aptandas vestes. Si autem licentia data esset discipulo comitari cum magistro, dicit *de Alex.* cum aliis probabile esse posse ingredi discipulum, aut ibi sistere sine magistro (3).

39. — Quæritur 4. an ingressus cum licentia incurrat excommunicationem, aut peccet, cum functus jam est suo munere, si statim non egreditur. Resp. quod in quantum ad censuram eam non incurrit, licet diutius ibi moretur; quia tunc tantum violatur clausura quando quis ingre-

(1) De Alexand. de Monial. cap. 7. § 6. quæst. 9. — (2) Lib. 7. n. 227. — (3) N. 226.

ditur sine licentia; ita *Sanch. Bonac. Zerola*, *Bord., etc.* Qui vero ingrederetur cum licentia, sed ibi sisteret ad malum finem, dicit *Sanch.* ne illum quidem incurrere censuram; sed animadvertit *Bon.* quod licet iste non incurreret excommunicationem latam a concilio, incurrit tamen illam latam a Clemente VIII in eos *qui violant clausuram ad malum finem.* Sed posset aliquis huic opponere quod censura Clementis, cum sit pœna, debet stricte intelligi, sicut intelligitur concilium (1). Cæterum hac ratione dicunt probabiliter *Rodriq. Zerola*, *et de Alex.* quod non incurrant præfatam excommunicationem qui ingrediuntur ad malum finem, sed cum licentia; et probabilem eam vocant *Bon. et Sanch.* (2). Hoc quoad censuram: quoad peccatum vero, dicimus quod quando quis ingreditur cum licentia, et immoratur, si mora est longa, peccat mortaliter; si brevis, venialiter; ita *Bon. Barb.* et alii communiter. Imo dicunt *Sanchez*, *Rodr. Mol. et Mirand.* quod quando mora est valde brevis, excusetur etiam a veniali, dum hoc usu etiam piorum receptum est. Putant autem *Villal. et Diana*, spatium horæ quadrantis esse modicam moram (3).

40. — Ad hanc materiam clausuræ spectat etiam prohibitio colloquendi cum monialibus. In hoc oportet scire quod in *cap. Monasteria, de vita et hon. cler.*, imposita fuit excommunicatio (sed ferendæ sententiæ ab episcopo) in laicos, et suspensio in clericos, qui præsumunt frequentare monasteria monialium. Doctores autem censent tunc constitui hanc frequentiam, cum per tres vices tribus diebus continuis, aut semel singulis mensibus anni, aut quater in una hebdomada adeant monasterium (4). Hæc prohibitio postea rigorosius injuncta fuit religiosis, tam in *cap. Definimus* 21. *caus.* 28. *q.* 2., quam in decreto edito ex mandato Sixti V, ubi fuit eis vetitum non solum ne colloquerentur cum monialibus, sed etiam cum qualibet muliere in monasterio moram faciente. Duntaxat concessum fuit ordinariis per decretum S. C. concilii, editum de mandato Urbani VIII, 10. nov. 1623, posse dare licentiam regularibus colloquendi cum monialibus in primo, aut secundo gradu, ad summum quater in anno: exceptis diebus festis, adventus, quadragesimæ, feria VI et sabbato et vigiliis; sed cum conditione quod licentia debeat dari in scriptis, et debeat adnotari in curia ab episcopo, et postea tradenda monasterii confessario qui debeat eam asservare; ac eos associare cum auscultatricibus et non aliis, dum religiosus colloquitur cum moniali; declarando amplius quod si episcopi aliter agant, pontificis intentionis sunt transgressores; et quod regulares incurrunt easdem pœnas impositas a Sixto V, nempe privationem *ipso facto* officii, et vocis activæ et passivæ (5). Verumtamen apud Bened. XIV (*de Syn. l.* 9. *c.* 15. *n.* 7), et apud Monacelli (*tom.* 1. *in Append. pag.* 436), reperio sacram Congr. die 26 nov. cum ab ea quæsitum fuisset: « An » regulares accedentes ad colloquendum cum monialibus sine licentia » episcopi, peccent mortaliter; » respondisse « affirmative, etiam ex ra» tionabili causa, quando non adest licentia. » Idem Bened. XIV refert in bulla *Gravissimo*, edita die 31 octobris 1749 per S. C. statutum esse non licere regularibus « injussu episcopi libere adire sibi addicta monia» lium claustra. » Ex quibus inferri perspicue videtur quod accedente

(1) Lib. 7. n. 228. — (2) Ibid. Dubit. 8. — (3) N. 226. Resp. 2. — (4) N. 232. — (5) N. 332. v. Circa autem.

licentia episcopi, regulares, quin S. C. adeant, possint colloqui cum monialibus. Hic etiam adnotandum aliud decretum ejusdem S. C. die 21 maii, apud *Bened.* (sub 12. apud *Monac.* forte errore postpositionis numeri) 1678, quod declaratum fuit iisdem pœnis affici regulares qui, habita ad moniales concione, cum iisdem sine licentia episcopi etiam de rebus spiritualibus colloquuntur. Et ex alio consimili decreto dicit auctor, qui apponit additiones in *Biblioth. P. Ferraris*, *tom.* 5. *verb. Moniales*, post *n.* 59. ibi, *q.* 1... cum *P. Gaudentio de Visit.* hanc sententiam hodie amplectendam esse, attenta hodierna praxi, « nam ubique » (ait) fere locorum ordinarii licentias hasce alloquendi moniales conce » dunt regularibus. » Et ipse *P. Ferrar.* idem sentit *verb. Moniales*, *art.* 4. *n.* 15 *et* 19.

41. — Hæc sunt lege communi statuta, sed fere in omnibus diœcesibus, et præcipue in illa Neapoli, adest casus reservatus cum excommunicatione in viros qui, non petita licentia, colloquuntur cum quavis muliere quæ versatur in monasteriis, aut in conservatoriis, exceptis conjunctis in primo vel secundo gradu; declarando quod qui facultatem obtinuit, *non potest*, *data opera et ex professo*, colloqui cum aliis. Hic plura notanda sunt. Notandum 1. quod, ex sententia probabiliori *P. de Alex. de Januariis et Jordan.* intelligitur prohibitus, non solus accessus, ut volunt *Sanch. et Bonac.*, sed accessus formalis, nempe cum effectu collocutionis, sicut deducitur ex cit. text. *Definimus*, ubi prohibetur aditus ad collocutionem; et in decretis præfatis semper fit mentio accessus cum collocutione. Ex quo probabiliter etiam dicunt *Lezana*, *Tamb. de Alex. Bon. Graff.*, *etc.* quod prohibitio (ex se loquendo) non comprehendit eum qui cum moniali colloqueretur ex domo contigua, quia tunc deest accessus; nec qui scribit, aut loquitur per nuntium, ut dicunt etiam *Bon. Barb. Mass.*, *etc.* Dictum est, *ex se loquendo*, quia in casu neapolitano comprehenduntur expresse illi qui *de rebus obscœnis agerent per litteras, vel internuntium.* Notandum 2. quod juxta casum reservatum peccat mortaliter etiam qui loquitur cum moniali semel tantum, modo non excuset parvitas materiæ : parvitatem materiæ in hoc alii putant esse spatium unius *Miserere*, ut *Diana et Mazzot.*, alii horæ quadrantem, ut *Quarti et Verricell.* Sed in quodam decreto approbato a Clemente IX die 1 martii 1699, prohibitum fuit regularibus, sub pœna peccati mortalis et excommunicationis, colloqui cum monialibus *per quodcumque modicum temporis spatium.* Hoc non obstante, dicit *Ciera* non esse per tale decretum reprobatam opinionem *Quarti*, quod horæ quadrans sit parva materia, cum in decreto non damnetur nisi opinio sesquiquadrantis horæ : « Prætendentes non esse interdictum per breve » tempus, etiam usque ad quadrantem horæ cum dimidio. » Quare contendunt isti propositionem esse damnatam copulative. De hac opinione doctis committo judicandum, sed ego non audeo eam probare, propter alia verba quæ adjunguntur illi prohibitioni, « per quodcumque modi- » cum temporis spatium. » Advertendum quod si quis loqueretur per multos dies cum moniali, licet per spatium non notabile, etiam posset peccare mortaliter : quia hujusmodi colloquia si non uniuntur physice, saltem uniuntur moraliter (1). Notandum 3. quod nulla de causa etiam spirituali licet colloqui cum moniali sine licentia, ut recte tenet *Ciera*

(1) Lib. 7. n. 830.

contra *Lezana, Peyr. Bord., etc.*, quia in hoc nunquam cessat finis adæquatus prohibitionis, nempe periculum animi adhæsionis, ne consuetudo ex spirituali fiat carnalis; qua de re declaravit S. C. quod ex nulla causa, etiam honesta et rationabili, permittitur regularibus colloqui cum monialibus, vid. *præc. n.* 46. in fin. (1). Notandum 4. quod excipiuntur a prohibitione 1. conjuncti in primo et secundo gradu consanguinitatis. Eximit *Ciera* etiam conjunctos in secundo et tertio, quia cum petitur dispensatio ad contrahendum inter propinquos in secundo et tertio, debet exprimi etiam secundus, et major impensa requiritur; ergo signum est quod hic gradus mixtus non potest dici in rigore tertius, sed participans de utroque, ac propterea dicitur secundus et tertius, proindeque tali gradu conjunctus gaudere debet tali privilegio; et cum in odiosis leges sint restringendæ, sequitur quod nisi religiosus sit conjunctus moniali in tertio simpliciter, non intelligitur comprehendi in prohibitione; sed oppositum ego sentio, cum conjuncti in secundo et tertio, non possunt dici quod revera sint in secundo. 2. Qui colloquuntur cum monialibus gravi metu incussi, quia hoc currit juxta regulam legum positivarum. 3. Mendicantes publici, ratione usus, aut tacitæ licentiæ quæ adest; ita pariter servi qui afferunt dona, et cito se expediunt; *Pell. de Alex. et Mazz.* (2). Notandum 5 quod impuberes, licet excusati non sint a culpa gravi, si colloquuntur cum monialibus, attamen non incurrunt excommunicationem, ut recte dicunt *Bonac. de Alex. Dian.* et alii (contra de *Graffis*) *ex cap. Pueris, de delict. puer.*, ubi dicitur quod pueri non sunt puniendi sicut puberes, et in diœcesi neapolitana expresse eximuntur a reservatione pueri qui 14 annos non sunt nati (3).

42. — Quæritur 1. an liceat loqui cum abbatissa sine licentia? Negant *Ciera, Megalla, de Alex. Graff.*, *etc.* dicendo quod in decr. Sixti V prohibitum est loqui non solum cum monialibus, sed etiam cum quacumque persona monasterii; et idem Alexander VII, in constit. *Sacrosancti*, prohibuit colloqui etiam cum abbatissis. Sed affirmant *Lez. Pelliz. Tamb. Januar. Mazzot. Diana et Potestas*, quia sub nomine monialium in odiosis non comprehenditur abbatissa, juxta *Panormit. Glossam*, *etc.* Et ad bullam Alexand. respondet *Potestas*, quod illa edita fuit pro urbe Roma.

43.—Quæritur 2. an regulares loquendo cum monialibus incurrant excommunicationem reservatam ab episcopo latam? Quidquid dicant alii, affirmamus cum sententia communissima *Sanch. Barb. Bonac. Fagnan. et de Alexand.* cum decr. S. C. Idque valet etiam respectu regularium habentium speciale privilegium, ne episcopus possit eos excommunicare, ut fertur habere mendicantes ac jesuitæ a Paulo III (4). Nam episcopi in monasteriis, etiam subjectis regularibus, sunt delegati sedis apostolicæ, ut dicitur in bulla *Inscrutabilis* Greg. XV, quæ fuit declarativa Trid. ut refert Benedictus XIV, *lib.* 9. *de Synod. c.* 15. *n.* 6., et juxta dicenda infra *tract.* 20. *n.* 80. *infra n.* 5.

44.—Quæritur 3. an peregrini qui alicubi morantur per aliquod tempus, colloquendo cum monialibus incurrant excommunicationem ibi reservatam ab ordinario? Tres adsunt sententiæ: 1. negat cum *Pelliz. Diana*, *etc.* dicendo ex una parte, quod peregrini non tenentur legibus loci: ex alia parte dicunt quod episcopi sunt destinati a concilio dele-

(1) Lib. 7. n. 237. — (2) N. 239. — (3) N. 240. — (4) N. 241.

gati apostolici, sed tantum circa restitutionem et conservationem clausuræ, ad quod non spectat collocutio. Sed hæc sententia non est satis probabilis, nam, ut recte dicunt *Fagnanus et de Januar.*, collocutio, ex communi sensu doctorum, utique spectat ad clausuræ conservationem; et enim in *cap. Periculoso, de statu reg.* dicitur : « Nullique in» gressus, vel accessus pateat ad easdem (moniales), ut sic a mundanis » aspectibus separatæ, omnino servire Deo valeant. » Igitur prohibitio tam ingressus quam accessus ad clausuræ spectant finem, qui est ut moniales ab humanis distractionibus alienæ conserventur. 2. Sententia dicit (generaliter loquendo) quod peregrini, licet per tempus breve alibi morentur, incurrunt excommunicationem. 3. Sententia *Donati et de Januar.* distinguit : incurrunt, si monasterium est exemptum, quia ibi episcopus (ut dictum est) procedit tanquam delegatus apostolicus, unde ille jurisdictionem habet etiam in peregrinos; secus vero si monasterium est subjectum episcopo ordinaria jurisdictione, cui non subduntur peregrini per breve tempus ibi commorantes, juxta probabiliorem sententiam allatam supra *tr.* 2. *n.* 41 (1). Sed videtur dicendum eos talem excommunicationem non incurrere, etiamsi cum exemptis loquantur, propter id quod *num. seq.* referemus. Nam Bened. XIV. in referenda bulla *Gravissimo*, § 3, postquam asseruerit episcopos jure ordinario in sibi subjectis, delegato in exemptis procedere, § 5, declarat episcopos et alios exteros non incurrere pœnas, ex eo quia non subsunt jurisdictioni ordinariæ episcopi. Et licet episcopi in exemptis procedant jure delegato a sede apostolica, jurisdictio tamen qua procedunt est ipsis ordinaria, utpote episcopali officio perpetuo annexa canone.

45. — Quæritur 4. an episcopi colloquendo cum monialibus alterius diœcesis peccent, et incurrant excommunicationem ab ordinario latam? Quoad peccatum, videntur non posse excusari dum in præfato *cap. Periculoso*, prohibitio est generalis, et afficit omnes, *Nullique ingressus vel accessus pateat.* Nec locus reperitur in quo legatur quod episcopi eximantur a legibus communibus, ut dicit *Bon.* cum Rot. rom. Quoad censuram vero, tenent *Mazz. Dian. et Graff.* non incurrere, *ex cap. Cum inferior, de major. et obed.*, ex quo videtur deduci quod æqualis non possit ligare æqualem. Sed affirmat *P. de Alex.* dicendo ex *Panormit. et Hostiens.* quod episcopus in aliena diœcesi censendus est ut privata persona (2). Sed his non obstantibus, nunc pro certo dicendum hujusmodi episcopos peccare quidem, sed non incurrere excommunicationem. Nam Bened. XIV in bulla *Gravissimo*, edita die 31 octob. 1749, § 2, refert per S. C. statutum esse ne gubernatores, vel præsules, vel episcopi, aut in civitates, aut oppida alterius episcopi juri subjecta venientes, aut inibi commorantes, adeant monialium monasteria; § 5. hæc habet : « Jam dictum est hosce homines directivæ episcoporum auc» toritati, eorumque constitutionibus subjacere (nempe quoad peccatum), » quæ omnino vetant accessum ad monialium claustra sine debita fa» cultate. Cum vero iidem ordinariæ episcoporum jurisdictioni minime » subsint, ideoque sunt immunes a vi coactiva, id est a pœnis in trans» gressores statutis, » uti patet ex cap. *A nobis* 21 *de sent., etc.*

46. — Præterea adest excommunicatio papalis in easdem moniales quæ a clausura egrediuntur, ex bulla S. Pii V, *Decori* 1569. Et excom-

(1) Lib. 7. n. 242. — (2) N. 242. Dubit. 11. et 243.

municatio incurritur etiamsi monialis egrediatur a monasterio unius tantum pedis spatio, ut probabilius dicunt *Sanch. et Bonac. cum Graff. et Croix;* modo exeat tota persona. Eamdem incurreret excommunicationem qui permitteret monialem egredi, aut ei comitetur, aut eam recipiat postquam egressa est. Excusatur tantum egressus causa *magni incendii, vel lepræ, aut epidemiæ.* Notandum 1. hoc intelligi cum non vacat tempus petendi licentiam, saltem ab episcopo, vel a prælato regulari. 2. Sub nomine *incendii*, venit etiam inundatio fluminis, militum incursio, domus ruina, et omne aliud simile periculum, ut dicunt *Sanch. Bon. Nav. Barbos., etc.* 3. Sub nomine *epidemiæ*, S. C. declaravit intelligendum de vera peste, contra *Nav. Sanch. Bon. Holzm. etc.* qui dicunt intelligi de quocumque morbo ita contagioso, ut infirma nequeat curari in monasterio, nisi cum periculo inficiendi alias; et inferunt ex eodem *cap. Periculoso*, ubi prohibetur monialibus exire, modo aliqua illarum *non possit cum aliis sine gravi periculo, seu scandalo commorari.* Contra recte dicunt *Bon. Barb.* et alii (contra *Suar. Nav., etc.*) non sufficere ad egrediendum quamcumque infirmitatem gravem, sed non afferentem periculum inficiendi alias. Notandum 4. *cum Sanch. et Bonac.* quod monialis quæ egressa est, statim ubi convaluit, debet reingredi : hoc statim intelligitur moraliter, nempe elapso uno vel altero die (1).

47. — Hactenus de censuris circa monialium clausuram. De alia censura occurrit loqui lata in mulieres quæ violant clausuram monasteriorum religiosorum; ex bulla *Regularium* S. Pii V, 1566, et altera *Ubi gratia Greg. XIII*, 1575. Et hanc excommunicationem incurrunt non tantum mulieres quæ monasteria virorum ingrediuntur, aut monasteria mulierum sub prætextu facultatum, ut dictum fuit *num.* 33, sed etiam illæ quæ ingrediuntur sine tali prætextu, ut declaravit idem S. Pius V in alia bulla *Romanum*, sicut id intelligunt communissime *Castrop. Suar. Bonac. Sanch. et Salm.* quicquid dicant alii (2). Ex hujusmodi prohibitione tamen excipitur casus, quo mulier ingrederetur clausuram ad evitandam mortem imminentem. Item excipiuntur reginæ, electrices et hujusmodi, ut communiter dicunt *Suar. Sanch. Bonac., etc.* Excipiunt etiam doctores fundatrices et mulieres familiares fundatorum. Sed Bened. XIV in sua bulla *Regularis disciplinæ*, 1742, declaravit has non posse ingredi sine speciali indulto apostolico; item vetavit præcipue, ne mulieres sub quocumque prætextu, etiam pietatis, ingrederentur septa religiosorum, ex quo revocatum est quod a S. Pio V in bulla *Decet*, permittebatur mulieribus, nempe posse ingredi ad associandam processionem, aut ad audiendum sacrum, aut ad concionem (3). Dicunt *Bonac. Barb., etc.*, quod sacrarium regularium etiam est clausura; sed *P. Ferrar.* (4) asserit praxim fere ubique gentium esse contrariam.

48. — III. Loquemur de excommunicatione in percussores clericorum. Hæc habetur in *can.* 17. *q.* 4. ubi dicitur : « Si quis, suadente » diabolo, in clericum, vel monachum violentas manus injecerit, ana- » thematis vinculo subjaceat; et nullus episcoporum præsumat illum ab- » solvere, nisi mortis urgente periculo, donec apostolico conspectui » præsentetur, et ejus mandata recipiat. » Explicabimus textum. Dicitur I. *Si quis*, intelligitur quæcumque persona cujusvis sexus, aut æta-

(1) Lib. 7. n. 229. — (2) N. 230. — (3) N. 231 — (4) Ferrar. Bibl. v. Conventus, art. 3. n. 14.

tis, modo sit rationis compos, ut habetur ex *cap. Pueris, de sent. excom.* (1).

49. —Incurrunt etiam præfatam excommunicationem omnes efficaciter mandantes, aut consentientes in percussione, uti habetur *ex cap. Quantæ, et ex cap. Mulieres, de sent. excom.* Dicitur *efficaciter*, dum ad hoc ut hi incurrant excommunicationem, requiritur ut percussio fiat causa eorum, et ut influxus eorum sit gravis; ita *Suar. Nav. Bon. Silv. Salm. etc.* cum comm. Dicunt etiam communiter *Coninc. Av. Dian. Salm. Croix, etc. ex cap. ultimo, de Homic. in* 6. quod si quis diceret: *Cupio vindictam sumere in talem clericum*, prævidendo quod alii jam ejus locutione moverentur ad vindictam, hic jam incurreret excommunicationem, si percussio eveniret (2). Incurrunt etiam illi qui *ratihabent* percussionem factam, uti habetur *ex cap. Cum quis, de sent. excom.* Sed in hoc requiritur 1. ut percussio facta sit nomine, aut in gratiam illius. 2. Ut ratihabitio patefiat aliis externe. 3. Ut cum accidit percussio, ille fuerit aptus mandato, aut consilio, saltem habitualiter, v. g., si fuerit ebrius, vel dormiens; secus si fuerit amens; *Suar. Sayr. Bonac. Castrop. Conc. Salm. Croix, etc.* (3). Incurrunt etiam illi qui non impediunt percussionem, et impedire tenentur ex justitia, ut principes, prælati, judices, parentes, tutores, domini, magistri, parochi, etc. uti habetur *ex cap. Quantæ*, ubi dicitur : *Eos delinquentibus favere, qui, cum possint, facinori desinunt obviare.* Secus vero illi qui tenentur impedire tantum ex charitate, licet omitterent impedire ex odio; ita *Nav. Bon. Laym. Conc. Castrop. Mol. Salm., etc. cum Glossa* in dicto *cap.* 5. *Interpretamus* (contra *Suar. et Cajet.*); et merito, nam illi tantum censentur favere percussioni, qui sua auctoritate eam impedire possunt, et non impediunt, adeoque non impediendo, videntur quod ipsi ob taciturnitatem concurrant ad eam approbandam (4).

50. — II. Dicitur *clericum* vel *monachum*. Nomine *clerici* intelligitur etiam tonsuratus, licet excommunicatus, suspensus, aut interdictus; excepto si iste dimiserit habitum, et post tres admonitiones nec reassumpsisset, ut habetur in *cap. Contingit*, 45. *de sent. excom.* et juxta communem doctorum (5). Nomine *monachi* intelligitur quilibet religiosus, sive conversus, aut novitius, utriusque sexus, etiam tertiarii S. Francisci, aut S. Dominici, qui gestant habitum, et vivunt in communitate sub obedientia prælati; *Suar. Nav. Bonac., etc.* communiter. Idem dicit *Fagnanus* currere pro mulieribus quæ vivunt in conservatoriis, licet non approbatis a Papa. Idem dicit *Renzi* currere pro seminaristis et pueris collegiorum, ut sunt Neapoli pueri pietatis, S. Honuphrii, etc. Idem dicunt *Suarez, Fagn. Tourn. et Ronc.* de eremitis qui voto, aut pacto se adscribunt servitio alicujus loci sacri sub episcopi subjectione, aut (ut dicit *Castrop.*) qui vivunt sub aliqua regula cum voto obedientiæ. Cæterum communiter doctores dicunt eremitas vagos non gaudere tali privilegio, licet ex episcopi licentia alicui ecclesiæ deservirent (6).

51. —Dicitur III. *manus injecerit.* Intelligitur quælibet percussio realis, et externe gravis cum peccato mortali facta, sive manibus, sive baculo, etc. Sed recte animadvertunt *Suar. Castrop. Bonac. etc.* quod

(1) Lib. 7. num. 264 et 265. — (2) Num. 266. — (3) N. 267. — (4) N. 268 et 269. — (5) N. 270. — (6) N. 271.

quoties injuria censetur gravis ratione reverentiæ clerico debitæ, sufficit qualiscumque percussio etiam levis ad incurrendam censuram, cum in hoc canone debeat interpretatio large sumi, ut favorabilis statui ecclesiastico (1). Quapropter dicunt doctores incurrere hanc censuram, 1. eum qui exspuit in faciem clerici, aut eum coinquinat luto, aut aquam in eum infundit, aut vestem scindit, capillos evellit, aut aliquid aliud de persona illius, ut pileum, pallium, etc. 2. Qui eum in carcerem conjicit, aut in alium locum, unde egredi nequit sine dedecore. 3. Qui eum insequitur ut in foveam cadat, aut excutiatur ab equo; imo probabile est etiam incurrere eum qui illum insequitur etiam sine ullo fine, si accidit ut clericus cadat dum fugit; licet alii etiam probabiliter id negant. 4. Qui violenter ferit, aut percutit equum cui clericus insidet, aut habenis eum retinet; *Suarez*, *Castrop. Bon. Laym. Salm.*, *etc.* communiter. 5. Qui aliqua injuriosa actione clericum afficit, etiam eo consentiente; *Suar. Bon. Coninch. et Salm. ex cap. Contingit, de sent. excom.* Sed advertunt *Bon. et Croix*, quod tunc censura non esset *latæ sententiæ*, sed *ferendæ*, dum in eodem textu dicitur, loquendo de tali casu, *Excommunicetur.* Et idem dicunt *Coninc. et Salm.* quod non currit quando consensus clerici auferret ab actione esse injuriosam. An autem sit excommunicatus clericus, qui seipsum percutit ita perculsus; affirmant *Laym. Navar. Suar.*; sed probabiliter negant *Castr. Tol. Barbosa*, *Croix*, *Tourn.*, *etc.*, quia revera canon videtur loqui tantum de diversa persona quæ clericum lædit (2).

52. — Non incurritur autem excommunicatio, si percussio gravem non irrogat injuriam; hinc non incurrit, 1. fur qui furatur clam crumenam; aut vestem clerico; secus si vi hoc faciat, ut dicunt doctores cum comm. 2. Non incurrit qui percutit joco, aut sine culpa gravi; « Nec clerici » (excommunicantur), si sint plenæ ætatis, et non ex odio, vel invi» dia, vel indignatione, sed levitate jocosa, se ad invicem percutere » contingat. » Idem dicunt *Bonacina*, *Filliuc. Laym. Mol. Salmant. Castropal.*, *etc.* currere de pueris tonsura, aut minoribus ordinibus initiatis, qui se invicem pugnis percutiunt, licet sanguis e naribus emanet; quia tales percussiones non reputantur graviter injuriosæ, licet (addit *Sotus*) percussio esset gravis; sed hoc intelligendum, modo illa non fuerit deliberata. Idem valet si esset casualis, aut ob propriam defensionem, aut proxime conjunctorum, aut bonorum. 3. Non incurrit excommunicationem, qui in percutiendo non peccat graviter defectu advertentiæ, aut consensus ob iram subitaneam, ut communiter dicunt *Suar. Bonac. Laym. Castrop. Conc. et Salm.* Sed hic quæritur an incurrat qui percutit ignorans percussum esse clericum, sed animo paratus eum percutiendi etiamsi cognovisset? Alii affirmant, sed communissime et recte negant *Suarez*, *Vasq. Bon.* et alii; quia ad incurrendam censuram non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur actualis. Secus vero si percussor jam dubitaret quod ille sit clericus, aut si eum percuteret animo afficiendi eum injuria, sive sit clericus, sive laicus. Si vero ignorantia est crassa, dicimus cum *Sanch. Covar. Croix*, *etc.* non excusari percutientem; *to* enim *suadente diabolo*, non requirit jam dolum, uti volunt *Silvest. Felin.*, *etc.*, sed importat tantum ut adsit peccatum mortale. Incurrit etiam qui percutit clericum, quem putaret

(1) Lib. 7. n. 272 et 273. — (2) N. 274.

esse alium clericum, quem lædere intendit, quia jam irrogat injuriam statui clericali (1), ut diximus supra *tract.* 10. *num.* 85. Non incurrit 4. prælatus, magister, aut pater qui percutit (sed moderate) clericum qui minoribus ordinibus initiatus est; et idem dicunt rationabiliter *Salmanticences*, de fratre majore ætate, cui curæ esset clericus, ut infertur *ex cap. Cum voluntate*, 54. § *Si quis, de sent. exc.* ubi conceditur id omnibus *qui aliquos de familia sua, vel propinquos inferiorum graduum duxerint corrigendos.* Ita etiam permittunt doctores prælatis, et magistris ecclesiasticis corripere etiam clericos in *sacris*, modo correptio sit moderata. Sed fit dubium an ita possint etiam parentes? Negant *Laym. Tourn. Mol. Castr., etc.* Sed probabilius affirmant *Suar. Tourn. Conc. Val. Av. Bon. Salm. Conc., etc.* dum in *cap.* 1. *de sent. excom.* excusatur jam magister, *si scholarem jam clericum* (*quamvis sit plenæ ætatis*, ut prius ibi dicitur) *intuitu disciplinæ vel correctionis percusserit.* Igitur si potest magister percutere clericum perfectæ ætatis, qua de re intelligitur etiam clericus in sacris, non solum intuitu disciplinæ, sed etiam correctionis, tanto magis poterit pater, cujus principaliter est filios corripere (2). 5. Excusatur, ut dicitur *cap. Si vero*, 3. *de sent. exc.*, *qui in clericum cum uxore, matre, sorore, vel filia propria turpiter* (agentem) *inventum manus injecerit violentas*: secus si persona non est ita ei conjuncta; notant tamen *Nav. Tourn. Concin. Croix, etc.* quod hujusmodi percussor tunc tantum excusatur a censura, cum percutit eodem actu, aut paulo post. Præterea recte dicunt *Laym. et Nav.* non excusari virum qui ex proposito etiam exspectat clericum, et postea eum in adulterio deprehensum percutit; nam tunc non verificatur quod deprehendit eum in delicto, dum eum exspectat ad delictum. Contra rationabiliter *Suar. Sayr. Sylvester, Salm., etc.* excusant mulierem quæ percutit clericum qui eam sollicitat, cum illa non potest alia via se liberare, etiamsi ille eam tentasset solis pravis verbis; sed hoc intelligendum est, quando mulier pro tali sollicitatione reperiretur in periculo labendi (3). Circa vero absolutionem a tali excommunicatione quando possit concedi ab episcopo, et quando a Papa, vide dicenda in *tr.* 20. *de privil. n.* 46, 47 *et* 48.

III. *De excommunicationibus reservatis Papæ in bulla Cœnæ.*

53. — Principalis excommunicatio in hac bulla est in hæreticos in eorum fautores, in eorum libros legentes. Primo igitur loco incurrunt præfatam excommunicationem hæretici; sed ad eam incurrendam 1. requiritur ut hæresis sit formalis, nempe ex errore intellectus, et cum pertinacia, ita ut quis velit eam amplecti opinionem, non obstante quod sciat illam esse oppositam Ecclesiæ doctrinæ, ut docet *S. Thomas* (4) cum communi. Dictum est, *non obstante quod sciat*, quia ignorantia licet supina excusat ab hac censura; quia tunc deest hæc pertinacia quæ hæresim formalem constituit. Imo, ut dicunt probabiliter *Suarez, Azor. Cast. Salm. Bann. Sayr., etc.* excusat etiam affectata; dum non contradicit Ecclesiæ, qui nescit se Ecclesiæ contradicere; quacumque ignorantia id nesciat (5). Si quis autem dubitat de rebus fidei positive judicando dubium esse aliquod dogma, certe hic incurrit censuram tanquam hæreticus; prout communiter dicunt *Sanch. Vasq. Bon. Salm., ex cap.* 1.

(1) Lib. 7. n.275. — (2) Ibid. v. V. Si Prælatus. — (3) Ibid. v. VI. Si percutiatur. — (4) 1. part. quæst. 32, art. 4. — (5) Lib. 7. n. 301.

de Hæret. Qui autem dubitaret negative, non jam judicando, sed suspendendo judicium, peccaret quidem, sed non incurreret censuram, quia tunc non adest electio pertinax contra id quod sentit Ecclesia; ita *Canus*, *San. Becanus*, *Salm. Tanner.*, *etc.* (1). Requiritur 2. ut error sit externatus verbis aut signis, per se aut per circumstantias hæresim manifestantibus; unde dicunt *Laym. et Salm.*, non incurrere censuram qui diceret: *Non est Deus*, tacendo *to* Jesus Christus (2). Requiritur 3. ut manifestatio sit per se peccaminosa; unde non incurrit qui manifestat errorem suum consilium exposcendi fine. Requiritur 4. ut ipse manifestet suam hæresim animo eam profitendi; secus tam in hoc quam in aliis casibus in quibus non incurritur censura, potest absolvi hæresis a quolibet confessario (3). Cæterum ad incurrendam excommunicationem, sufficit errorem esse externe manifestatum, licet aliis non fiat notus; *Azor. Avil. Corn.*, *etc.* cum comm. (4). Et constat ex praxi aliquarum facultatum quas Pontifex solet concedere missionariis; nam solet concedere facultatem absolvendi ab hæresi, modo complicem non habeat, quæ utique alias non est hæresis externata et nemini nota.

54. — Secundo loco incurrunt hanc excommunicationem, ut exprimitur in bulla, *Credentes, fautores, receptatores et defensores.* Illi dicuntur *Credentes* qui externe ostendunt se consentire erroribus, dicendo, v. g., *Ego credo quod credit Calvinus;* aut *Calvinus fuit vir sanctus. Fautores* sunt qui laudant hæreticum, aut ei auxilium præstant ad fugiendum, cum possint eum capere; aut punire omittunt, cum teneantur id facere ex officio. *Receptatores* sunt qui domi excipiunt, aut occultant hæreticum, ne puniatur. *Defensores*, qui impediunt judicem quominus capiat, aut puniat hæreticum; aut qui defendunt eorum errores, licet interne aliud sentiant et credant (5). Dicunt autem *Tolet*, *Castr.*, *etc.* hujusmodi fautores incurrere excommunicationem, licet id non agant animo favendi hæresi, sed ut opitulentur conjuncto aut amico. Sed probabiliter id negant *Sot. Azor. Laym. Salm. Arriag. et Sanch. cum S. Bonav.*, quia Ecclesia ideo damnat præfatos *fautores* in quantum favent hæretico, uti hæretico, non autem ut propinquo, aut amico (6). Quod si fautor jam cum affectu opitularetur hæretico, ut eum a judicis manibus subtrahat, licet ille postea capiatur, non excusatur a censura, ut recte dicunt *Sayr. Graff. Castrop.* et alii (contra *Sanch. et Suar.*), quia jam verificatur quod cum affectu faveat hæresi (7).

55. — Tertio loco incurrunt excommunicationem, uti dicitur in bulla, « scienter retinentes, legentes, imprimentes et defendentes libros » hæreticorum, de religione tractantes, vel hæresim continentes, ex qua- » vis causa publica vel occulta, quovis ingenio, vel colore. » Et idem dicunt *Salm.* currere (juxta decreta pontificia) de illis qui vendunt, emunt, aut transferunt dictos libros, aut impediunt quominus tradantur episcopo (8). Hic quæritur, an episcopi legere possint libros prohibitos? Videbatur posse, cum omnes episcopi, ubi non adest formale tribunal S. Officii, sunt inquisitores nati qui procedere valent via ordinaria adversus delinquentes in materia fidei. Sed negandum cum *Silvio*, *Barbos. et Bonac.* (9), ex bullis Julii III, *Cum meditatio*, Pauli IV,

(1) Lib. 7. n. 302. — (2) N. 303. — (3) N. 304. — (4) N. 305. — (5) N. 306. — (6) N. 307. — (7) N. 308. — (8) N. 281 et 285. — (9) Sylv. t. 3. q. XI. a. 3 quær. IV. concl. 2. in fin. Barb. de pot. episc. p. 3. Alleg. 90. n. 8. Bonac. t. 3. disp. 1. qu. 2. p. 4. n. 10.

Quia in futurorum, et Pii IV, *Cum pro munere*, relatas ab auctoribus præfatis, ubi inhibetur tam episcopis, quam inquisitoribus lectio librorum vetitorum; « præterquam (excipitur) senioribus et commissariis » hæreticæ pravitatis. » To *commissariis*, intelligitur de iis inquisitoribus, quibus, cum committitur aliqua particularis causa, legere indulgetur libros ad illam materiam concernentes, sed tantum pro eo tempore quo permanet commissio, ut *Bonacina* loco citato explicat dicens: « Exceptis inquisitoribus commissariisque pro tempore deputatis, durante illa deputatione. » Et hic transeunter advertatur quod in laudata bulla *Cum pro munere*, Pii IV, præscribitur libros prohibitos non tantum retineri non posse, sed nec etiam lacerari ab aliquo, aut comburi, sed deferendos esse ad inquisitores, vel episcopos, ubi tribunal S. Officii non manet.

56. — Ad incurrendam tamen hanc censuram, quatuor requiruntur conditiones : I. ut scienter legantur aut retineantur illi libri : unde excusat ignorantia etiam crassa et affectata, ut dictum est *n.* 8. Sed non excusatur ille qui legeret, etc. librum, sciens fama, aut dicto unius testis fide digni, quod liber sit prohibitus, ut dicunt communiter *Lug. Sanch. Bon. Croix, etc.* (1). II. Requiritur ut auctor sit hæreticus, unde non sufficit quod sit infidelis; *Suar. Sanch. Castr. Salm., etc. Thalmud*, et alii Hebræorum sunt prohibiti per bullas S. Pii V. et Clementis VIII. Dicit autem recte *Holzm.* inter hæreticos habendos ese etiam illos, qui ex professo agunt de hæresi, licet tacito nomine circumferantur; nam eorum auctor supponendus est certe hæreticus (2).

57. — Requiritur ut liber hæretici aut tractet de religione, aut contineat aliquam hæresim : adeoque ut ille sit prohibitus, sufficit ut contineat unum tantum errorem adversus fidem, licet non tractet de religione, ut recte dicunt *Sanch. Castr. Salm. et Bonac.* (quidquid dicat *Busemb.* cum aliis) (3), aut tractet ex professo de religione, aut de dogmatibus, aut de canonibus, aut ritibus, aut de materia spirituali. Dicit autem *Croix cum Pignat.* excusari qui raderet errorem a libro, et legeret reliquum; quia liber non amplius contineret hæresim. Sed huic se opponunt *Suar. Bon. et Sanch.*, dicentes quod illa abrasio particularis non tollit communem prohibitionem libri. In hoc mihi arridet distinctio *P. Sporer.* Si liber tractat ex *professo* de religione, abrasione non obstante, etiam prohibitus remanet liber, juxta bullam quæ prohibet omnes libros hæreticorum de religione tractantes. Secus vero si liber ageret de rebus indifferentibus, prout de philosophia, aut de historia, excepta historia centuriatorum, aut hujusmodi, quæ in substantia agit etiam de religione. Communissime cæteroquin dicunt *Suar. Tol. Castr. Croix, etc.* quod incurrit censuram qui legit sine licentia tales libros prohibitos, etiam ad confutandos errores; et licet sine periculo perversionis, dum in bulla vetantur legi *ex quavis causa vel colore;* excipiunt tamen *Laym. Dicast. Holzm. Elbel, etc.*, si quis doctus legeret, ut convinceret, aut converteret aliquem hæreticum particularem, et necessitas non pateretur moram, cum tempus non suppetat quo possit obtineri licentia (4). Hæc licentia obtinenda est aut a Papa, aut a S. C. Indicis, aut concilii; duntaxat in casu magnæ necessitatis, ait *P. Viva*, potest eam concedere episcopus (5).

(1) Lib. 7. n. 296. — (2) N. 282. — (3) N. 283. — (4) Ibid. in fine. — (5) N. 299. v. Facultatem.

58. — IV. Requiritur ut lectio sit in materia notabili; nam communiter in hoc admittunt doctores parvitatem materiæ. Hanc parvitatem autem dicunt *Sanch. Vivald. Sa*, *etc.* esse etiam unam paginam; sed hæc opinio est nimis laxa. Alii contra, ut *Graff. et Reginald.* dicunt esse tres aut quatuor versus. Alii denique, ut *Marchant. Holzm. Spor. Elb. Croix*, melius distinguunt, habita ratione finis prohibitionis, et dicunt quod si in aperiendo libro occurrit hæresis, potest incurri censura etiam legendo paucos versus, cum possit ibi adesse periculum perversionis : secus autem, si ibi agitur de alia materia sine ullo errore (1). Cæterum potest incurri censura in legendo solo procemio, aut indice, aut præfatione, cum legitur in quantitate notabili; *Laym. Bonac. et Busemb.* (2).

59. — Quæritur hic 1. an incurrat censuram qui sentit alium legentem suo jussu? Affirmant *Azor. Silv. Pignat.*, *etc.* Sed probabiliter id negant *Nav. Coninc. Sanch. Castr. Filliuc. Croix*, *et Viva*; et *Spor. Sousa et Stephanus* excusant etiam a peccato, si illi qui audit non adest periculum perversionis (3). Quæritur 2. an incurrat qui legit epistolam, aut concionem seorsim impressam. Affirmant *Suar.* Sed communius et probabilius negant *Laym. Sanch. Busemb. Holzm. Marchant*, *Salm. Bonac. Castropal. et Lugo*, nam talis scriptura non potest dici liber; et cum agatur de re odiosa, nempe de pœna, stricte interpretandum (4). Quæritur 3. an incurrat excommunicationem qui legit manuscripta hæreticorum? Negant *Azor. Viva*, *Spor.*, *etc. cum Silvio*, qui refert etiam declarationem S. C. Sed constanter affirmant *Suar. Pignat. Sanch. Croix*, *Holzm. Dicast.* et alii, dicentes quod manuscripta etiam veniunt sub nomine librorum, prout ante inventionem artis typographicæ libri dicebantur, et nunc libri, ubi adnotantur baptizati, confirmati, etc. a rituali libri dicuntur, sicut etiam appellantur libri acceptorum, et datorum, libri regestorum, etc. Et respondetur ad decr. S. C. non satis constare, sicut dicit *Croix et Salmantic.*; cæteroquin advertit in expurgatorio romano prohiberi generaliter sub pœna excommunicationis omnes scripturas hæreticorum, usque dum approbentur ab episcopis (5). Advertendum tamen quod Bened. XIV quotquot libros prohibuit, etiam manuscripta comprehendit, ut videre est in suis bullariis. Item cum edita esset quædam dissertatio manuscripta adversus bullam ab eodem editam super bullam *Unigenitus*, ipse etiam illam prohibuit. Item declaravit quod prohibito libro in uno idiomate, intelligitur ille prohibitus in quocumque alio sit translatus.

60. — Contra non sunt prohibiti, 1. libri catholicorum qui referunt verba alicujus hæretici, ad eum confutandum; *Suar. Laym. Nav. Azor. Sanch.*, *etc.* communiter (6). 2. Libri catholicorum, ubi adsunt notæ alicujus hæretici; modo (recte limitant *P. Suar. Pignat.*, *etc.*) tales adnotationes, sive scholia, non essent adeo copiosa, ut potius ex iis constaret liber quam ex auctoris scripto (7). 3. Libri hæreticorum philosophici, aut alterius materiæ, sed ab erroribus immunes; nam (ut diximus *n.* 57.) etiamsi sit ibi scriptus aliquis error incidenter, jam ille prohibitus est, quidquid dicat *Busemb.* cum aliis.

61. — Refert hic aliquam dare notitiam de indice librorum prohibitorum ex mandato Pauli IV edito, et approbato etiam a Clemente VIII.

(1) Lib. 7. n. 284. — (2) N. 292. — (3) Ibid. — (4) N. 293. — (5) Ibid. — (6) N. 286. — (7) Ibid.

Hic index tres librorum classes constituit. Prima constat ex libris hæreticorum qui continent (ut dictum est) hæresim, aut tractant de religione. Secunda ex libris catholicis, sed continentibus aliquem errorem aut contra fidem, aut contra bonos mores; sed hi non sunt prohibiti, donec adnotentur in indice, ut dicit doctissimus *Lupo*, modo non sint illi qui generaliter sunt prohibiti ab indice. Tertia ex libris qui circumferuntur tacito auctore, et hi, ait idem *Lupo*, nec prohibiti sunt, nisi aliquam contineant doctrinam pravam : et tanto minus si produntur cum approbatione ordinarii, ut hodie communiter videtur adolevisse usus. Præterea sunt prohibiti omnes libri hæresiarcharum, licet non tractent de religione. Item libri hæreticorum (ut superius innuimus) donec permittantur ab episcopis : Biblia vulgaria, et libri qui in lingua vernacula loquuntur de quæstionibus cum hæreticis; libri magici et obscœni ex *professo*, et etiam de astrologia judiciaria, in quam Sixtus V inflixit excommunicationem reservatam. Et item prohibita sunt in indice omnia scripta damnata tanquam suspecta de hæresi, aut de falso dogmate, sub excommunicatione, sed non reservata, ut dicunt *Pignat. et Suar.* (1), licet referant *Salm.* S. Pium V talem excommunicationem sibi reservasse.

62. — In bullæ vigore incurrit excommunicationem non tantum qui legit, sed etiam qui retinet præfatos libros hæreticorum. Qui forte eos haberet, tenetur ad eos consignandos aut episcopo, aut inquisitoribus, juxta præceptum Julii III et Pii IV. Et loquendo de locis ubi inquisitio erecta est, dicit *P. Suar.* cum aliis, quod incurreret censuram qui eos igni daret; sed eum excusant *Sanch. Pignat. Salm. Croix*, dicendo quod qui librum cremat, non potest dici quod librum teneat (2). Et revera *Bened. XIV*, cum damnasset aliquos libros, præcepit aut consignandos, aut cremandos. Cæterum non excusatur qui retinet librum alterius nomine, sive pignori, sive commodato, sive deposito; aut qui eum apud alium teneret, quia cum ipse retineat dominium, etiam dicitur quod ipse retineat, cum possit pro libitu eum repetere : *Suar. Sanch.* et alii communiter. Et hic notetur propositio 45. ex damnatis ab Alex. VII, quæ dicebat : « Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt re» tineri, etc. ; » dicit tamen *Croix* cum aliis quod excusaretur qui librum reponeret in loco sequestrato, qui in quolibet monasterio assignari solet. Et qui consignaret librum alicui habenti licentiam, cum pacto non amplius eum repetendi nisi post expurgationem, aut post licentiam obtentam, ego nescirem eum damnare; et tanto minus si librum ei donaret cum pacto repetendi tantum cum licentiam obtinuerit (3). Excusaretur etiam qui librum paulum temporis retinet, verbi gr., per unum vel alterum diem; ita *Laym. Sanch. Sayr. Bon.* et alii communiter. Et admittunt hoc *Castr. et Viva*, in quantum ad excusandum eum a censura, licet ille in illo modico tempore animum haberet illum semper retinendi; dum ut dicunt, deest tunc materia gravis facti. Præterea, *Laym. Pignat. Sayr. Sanch. Graff.*, *etc.* etiam excusant eum, si diutius librum retineat, exspectans tempus opportunum quo tradat superiori vel alteri habenti licentiam (4).

63. — Multi alii autem (ultra præfatum casum hæresis) sunt casus bullæ *Cœnæ*, quibus annexa est excommunicatio. Expedit hic princi-

(1) Lib. 7. n. 288 et 289. — (2) N. 299. — (3) N. 298. — (4) N. 295.

paliores adnotare. Et sunt in eos qui surripiunt bona Christi fidelium naufragantium, licet in littore inventa, modo non habeantur ut derelicta. In dominos qui in terris suis sine privilegio imponunt tributa : tale privilegium habent reges, respublicæ, et etiam universitates, cum id ad subveniendum civium necessitatibus expediens est; ita *Vasq. Dicast. Salm. Viva, etc.* In piratas deprædantes christianos in mari ecclesiastico. In falsificatores litterarum apostolicarum. Qui a judicibus ecclesiasticis avocant causas spirituales, aut trahunt clericum ad tribunal laicale. In usurpantes jurisdictionem, aut fructus beneficiales. In vexantes romipetas, aut eum qui illinc regreditur ob negotia ad sedem apostolicam spectantia. Alii casus minus usuales videri possunt in opere (1); sed hic tandem notandum quod Clemens VIII imposuit excommunicationem reservatam in absolventes a casibus bullæ *Cœnæ* sine facultate (2).

PUNCTUM IV.

DE SUSPENSIONE, DEGRADATIONE SIVE DEPOSITIONE, DE INTERDICTO ET CESSATIONE A DIVINIS.

64, 65 et 66. I. De suspensione. — 67. II. De depositione et degradatione. — 68, 69 et 70. III. De interdicto. — 71. IV. De cessatione a divinis.

64. — Et I. de *suspensione*. Suspensio est « censura qua clericus functiones aliquas ecclesiasticas exercere prohibetur. » Certum est peccare graviter clericum exercentem functionem aliquam sibi ob suspensionem vetitam, nisi excusetur, aut quia exercet ordinem non sacrum, aut sacrum, sed non solemniter, ut docent *S. Ant. Habert, Tourn. Salm., etc.* contra *Suar. et Navarez*, aut quia exercet illum ex ignorantia aut metu gravi, aut in parva materia; *Bonac. Tourn. Salm., etc.* (3). Hic quæritur 1. an incurrat irregularitatem clericus exercens actum a quo suspensus est? Multæ adsunt sententiæ; sed illa quæ mihi magis arridet cum *Ronc.* et aliis, sic distinguit : si suspensio imposita est per modum statuti, aut præcepti ob delictum futurum, aut etiam præteritum, sed habens tractum successivum, tunc reus incurrit, juxta *cap.* 1. *de sent. et re jud. in* 6. Secus autem si suspensio lata est per sententiam in punitionem delicti omnino præteriti, quia tunc suspensio habet rationem meræ pœnæ, non jam censuræ : nam censura non potest imponi ob delicta omnino præterita (4), sicut diximus *num.* 8. Quæritur 2. an episcopus suspensus a pontificalibus incurrat irregularitatem, si ea exercet? Negant *Silv. Innoc. Abbas, etc.* dicentes quod tunc episcopus non exercet ordinem sacrum; innitentes illa sententia quod episcopatus non sit ordo, licet opposita sit valde probabilis cum *Bell. Sanch. Tourn.* et aliis (vide infra *Append.* 3. *de Exam. cap.* 2. *n.* 27. *in fin.*). Nihilominus negari non potest quin tale exercitium sit actus ordinis sacri, sin distinctus, saltem extensus. Quod si episcopus suspensus celebraret missam solemnem cum pontificalibus, dicimus quod peccaret, sed non incurreret irregularitatem, quia celebrando non exercet actum substantialem ordinis episcopalis, sed solius sacerdotalis, a quo non est suspensus (5).

65. — Suspensus non toleratus invalide exercet jurisdictionem. Tole-

(1) Lib. 7. n. 309 ad 311. — (2) N. 311. in fine. — (3) N. 313. v. Est certum. — (4) N. 314. — (5) Ibid. Dubit. 2.

ratus vero exercet valide, sed illicite, si requisitus non est ab aliis; *Busemb. Salm., etc.* (1). Alii autem, etiamsi clericus esset nominatim suspensus, probabiliter dicunt, ut *Suar. Castr. Holzm. et Salm.*, non teneri sub culpa gravi ad eum vitandum, et subjungunt esse omnino illicitum fidelibus audire missam sacerdotis suspensi (2).

66.—Suspensio alia fertur ad tempus, alia in perpetuum. Alia est a beneficio, aut ab aliqua functione ipsius : alia ab officio, quæ comprehendit tam suspensionem ab ordine quam a jurisdictione. Notandum 1. quod suspensus absolute, intelligitur suspensus tam a beneficio quam ab ordine; *Laym. Busemb., etc.* Adeo ut suspenso tunc interdictum est quodlibet exercitium ordinis et jurisdictionis. Sed notandum cum *S. Thomas* (3), quod suspensus ab ordine, non proinde est suspensus a jurisdictione, et ita etiam dicunt cum communi *Suar. Nav. Tourn. Fagn., etc.* quod suspensus ab officio non ideo est suspensus a beneficio, modo supplere faciat per alios functionibus officio debitis. Excipitur tamen si delictum sit enorme, *cap. 10. de Purg. can.* aut si reus permaneret per annum suspensus; *cap. Cum bonæ, de ætat., etc.* Notandum 2. quod suspensus a beneficio non est suspensus ab officio. Quare tenetur ad horas canonicas, et ad alia onera officii, licet privatus sit fructibus. Hoc tamen non intelligitur quando suspensio est ob delictum omnino præteritum, sed quando est imposita ob contumaciam, a qua suspensus possit libenter liberari; *Suar. Fill. Conin., etc.* communiter. Imo dicunt *Tourn. Avil. Renzi, etc.*, quod si beneficiatus est occulte suspensus, et adimplet onera, potest sibi retinere illam partem fructuum quæ spectaret ad substitutum (4). Suspensus autem a beneficio a proprio episcopo, non intelligitur suspensus ab aliis beneficiis quæ extra diœcesim haberet, modo episcopus non exprimeret; quia tunc, licet illa beneficia non subdantur episcopo, est tamen subjecta persona suspensi; *Tournely, Pont. et Renzi* (5). Dicimus præterea, cum sententia probabiliori *Suar. Laym. Antoine, etc., contra Bonac.* quod si suspensus acquirit novum beneficium, collatio potest recte irritari, sed non est nulla ex se, cum id non sit expressum in lege : imo ex *cap. Cum bonæ, de ætat., etc.* oppositum deducitur (6). Notandum 3. quod suspenso a beneficio non est interdictum præsentare et conferre alia beneficia, licet jus ei competat ratione ipsius beneficii; *Bus., etc.* (7). Notandum 4. quod, suspensa communitate, non intelliguntur suspensæ personæ illius; sed sola communitas, quoad officia et beneficia quæ in communi illa possidet, *Bonac. Salm., etc., cum S. Thoma, etc.* commun. Et si particulares exercerent functiones communitati vetitas, peccarent utique, sed non incurrerent irregularitatem, nam talis prohibitio non esset proprie censura; *Suar. Castr. Ronc. Salm., etc.* Quod si suspensio est imposita tam communitati quam personis, tunc non incurrunt innocentes, *cap. 2. de Constit.* (8). Notandum 5. cum *Nav. Bon. Salm. Busemb., etc.*, quod si prælatus diceret ore tenus, *ego te suspendo*, hæc potius dicenda esset prohibitio quam suspensio; nam non præsumitur velle in hoc ille peccare, cum vetitum sit prælatis suspendere sine scriptura (9). Notandum 6. quod ex veriori et communissima sententia *Suar. Sot. Laym. Sanch. Salm., etc.* (contra *Nav.*), suspensio totalis,

(1) Lib. 7. n. 314. v. 4. Suspensus. — (2) N. 158 et seq. — (3) Suppl. q. 22. a. 3. — (4) N. 316. — (5) Ibid. Dubit. 2. — (6) Ibid. Dubit. 3. — (7) Ibid. v. 6. Suspensus. — (8) N. 317. v. Quando. — (9) Ibid. v. 10. Si prælatus.

nempe ab omni usu officii, aut ab aliquo illorum ad tempus notabile; non incurritur nisi per peccatum mortale; secus autem si suspensio esset partialis, aut totalis ad breve tempus, v. gr., per aliquot dies, aut per hebdomadam, aut esset ferendæ sententiæ (1). Notandum denique quod episcopi et omnes confessarii possunt absolvere a suspensione imposita ad tempus, aut conditionate; tempore illo elapso, aut verificata conditione, ipsa ex se cessat (2). Qui vero desideraret scire suspensiones in particulari quæ in ordinandos latæ sunt, videat in *App.* 3. *de Exam.*, *etc.*, *n.* 84. Suspensiones autem generales in *jure* adnotatæ sunt in opere (3).

67. — II. De *depositione* et *degradatione*. Depositio et degradatio non sunt censuræ, sed sunt suspensioni similes; hac differentia tamen, quod illæ auferunt jus radicale ad beneficia, et prohibent usum ordinis in perpetuum, quod quidem non efficit suspensio. *Depositio* alia est verbalis; et hæc proprie dicitur depositio, quæ relinquit privilegium canonis et fori: alia est realis, et hæc proprie dicitur *degradatio*, quæ privat exercitio officiorum, et privat beneficiis, et privilegio canonis, et fori, cum certa solemnitate, et ad semper sine spe restitutionis. Dictum est, *exercitio*, quia ordo non potest tolli; unde degradatus tenetur ad votum castitatis jam emissum, et ad horas canonicas, et invalide contraheret matrimonium (4). Degradatio non potest celebrari nisi ab episcopo, sed depositio potest fieri etiam ab ejus vicario: in depositione potest dispensare episcopus, sed in degradatione solus Papa. Depositio non potest fieri nisi in casibus expressis in jure, et in delictis atrocioribus; degradatio autem fit tantum in criminibus gravissimis, nempe hæresis manifestæ calumniæ, in proprium episcopum, sodomiæ frequentatæ (5), et similium.

68. — III. De *interdicto*. Interdictum « est censura qua prohibetur » usus divinorum officiorum, aliquorum sacramentorum, et sepulturæ » ecclesiasticæ. » Dividitur interdictum in locale, personale et mixtum. Per locale prohibentur divina officia in loco duntaxat: per personale certis personis aut communitati prohibentur: mixtum denique afficit immediate et locum et personas. Dividitur etiam interdictum in generale et particulare. Quando interdictum est generale, interdicta civitate, interdicuntur etiam suburbia et etiam ecclesiæ exemptæ regularium, et tunc omnes tenentur illud servare, etiam episcopus qui illud tulit, excepto Pontifice. Licitum est tamen civibus, qui causam non dederunt interdicto, alio ire ad assistendum divinis officiis. Interdicta parochia, interdictæ intelliguntur omnes capellæ et cæmeterium contiguum; *c. Si licitas*, *de sent. excomm.* (6). Interdicto populo, non interdicti intelliguntur clerici, peregrini, studentes, quia isti non sunt partes populi; doctorum cum communi. Contra interdicto clero, non intelliguntur interdicti laici, *cap. Si sententia, de sent. excomm. in* 6; nec religiosi, nisi haberent officium aut beneficium in illo populo; nec alii clerici qui ibi nullum habent officium. Ab interdicto generali personali eximuntur 1. episcopi (qui exempti sunt etiam a suspensione generali). 2. Infantes et amentes rationis expertes; sed hi etiam privantur sepultura. 3. Innocentes, sed tunc cum domicilium alibi collocant. 4. Exteri, licet ibi diutius incolant (7).

(1) Lib. 7. n. 321. — (2) N. 322. — (3) N. 318. — (4) N. 323 et 324. — (5) N. 326 et 327. — (6) N. 330. — (7) N. 331.

69. — Effectus interdicti sunt I. prohibitio divinorum officiorum (intelliguntur illa quæ a clericis tantum exerceri possunt et in loco deputato), quibus assistere nequeunt nec interdicti ob culpam aliorum. Clerici tamen qui non sunt interdicti possunt celebrare, sed clausis valvis sine sonitu campanarum, et expulsis interdictis (modo denuntiati sint), *cap. Alma Mater, de sent. excomm. in* 6, et si interdicti nolunt exire, debet cessari a celebratione sub pœna irregularitatis; sed advertunt *Suar. Holz. et Maz.* hoc currere quando celebratur in loco interdicto. Permittitur autem celebrare in festis natalis Domini, paschæ, pentecostes, assumptionis B. Mariæ et in octava corporis Domini (1). II. Prohibitio administrandi sacramenta, exceptis baptismo (qui potest dari etiam solemniter), confirmatione et pœnitentia quæ omnibus permittuntur, præter eos qui dederunt causam aut favorem interdicto. Eucharistia autem potest præberi moribundis, et etiam extrema unctio, ut dicunt *Suarez*, *Croix et Dicast.* contra *Salm. et Sanch.* Item *Coninc. et Laym.* permittunt etiam matrimonium, et hoc est probabilius (contra *Suar.*), *ex cap. Capellanus*, *de feriis*, ubi dicitur quod matrimonium possit contrahi quovis tempore (2). III. Prohibitio sepulturæ, sed clerici, modo non sint nominatim interdicti, possunt sepeliri in ecclesia, etiam cum missa : si autem ecclesia esset specialiter interdicta, possunt etiam in illa sepeliri, sed sine missa. Sed laici non possunt sepeliri in ecclesia, et si forte ibi sepulti sunt, exhumari debent (3). IV. Clerici qui violant interdictum in materia gravi, peccant graviter, et exercendo ordinem incurrunt irregularitatem. Ita etiam religiosi, qui incurrunt insuper excommunicationem ipso facto. Laici vero peccant mortaliter, si recipiant sacramenta contra interdictum personale; sed si violant tantum locale, v. gr., assistendo divinis officiis, probabilius dicunt *Laym. Busemb. Sot. Silvest., etc.,* quod peccant tantum venialiter, modo ipsi non sint specialiter interdicti (4).

70. — Possunt interdictum ferre omnes superiores qui possunt excommunicare. Ad interdicendum locum aut communitatem, requiritur peccatum nimis atrox, commissum a capite vel a principalibus illius. Interdictum tamen ad breve tempus, et in ordine ad unum, vel alterum usum, potest incurri etiam ob peccatum veniale (5). Interdicta localia, et personalia in generali a jure communi lata et non reservata possunt auferri ab episcopis. Alia vero ab episcopis lata tantum possunt ab ipsis vel a Papa auferri. Ab interdictis autem de jure personalibus et particularibus non reservatis possunt absolvere quilibet confessarii approbati (6). Hic denique notandum quod cessandum est a *divinis* in ecclesia, et pro interdicta ipsamet habenda est, cum ibi permittatur afferri stratum cuicumque personæ, quæ non sit regia dignitate fulcita, juxta decretum quod retulimus supra, *tr.* 4. *n.* 39.

71. — IV. *De cessatione a divinis.* Hæc definitur « prohibitio clericis » facta, ut abstineant ab officiis divinis et ab ecclesiastica sepultura. » Putant autem *Suar. et Fill.* posse episcopum unum prohibere effectum, et non alium. Hæc cessatio non est interdictum, nec censura, nec imponitur per modum medicinæ ad removendam contumaciam, sed solum in signum mœroris, aut ad reparandam aliquam gravissimam injuriam Deo, aut Ecclesiæ irrogatam : et tenentur illud servare omnes cives illius

(1) Lib. 7. n. 333. — (2) N. 334. — (3) N. 335. — (4) N. 336. — (5) N. 337. — (6) N. 338 et 339.

loci cui imponitur. Et dicunt communius *Sanc. Bonac. Salm.* et alii, quod tempore talis cessationis clerici privantur privilegio ipsis concesso tempore interdicti; conceduntur tamen illa sacramenta quæ permittuntur tempore interdicti. Cessatio imponitur ab eo qui potest imponere censuras, præcedente monitione : et ab ipsomet potest tolli, aut suspendi per aliquod tempus (1).

CAPUT III.

DE IRREGULARITATE.

PUNCTUM I.

QUID ET QUOTUPLEX SIT IRREGULARITAS.

72. Definitio. — 73. An irregularitas sit censura. — 74. Divisiones irregularitatis.

72. — Irregularitas, licet non esset censura, quia tamen cum ea valde assimilatur, ei propterea annectitur, et definitur : « Est impedi» mentum canonicum susceptionem ordinum sacrorum et susceptorum » usum impediens. » Itaque irregularis non potest nec ordinem suscipere, nec susceptum exercere.

73. — Quæritur an irregularitas sit censura ? Affirmant *Sot. Bonacin. Covar.* et multi alii, dicentes essentiam censuræ, nempe esse pœnam ecclesiasticam, æque competere censuræ et irregularitati. Alii autem communius et probabilius, ut *Suar. Bonac. Castrop. et Salm.*, cum aliis apud ipsos id negant, dicendo esse illam impedimentum sive inhabilitatem ; et probant *ex cap. Quærenti*, *de verbor. signif.*, ubi interrogatus Innoc. III. quid intelligendum nomine censuræ, respondit : « Quod » per eam non solum interdicti, sed etiam suspensionis et excommunica» tionis sententia valeat intelligi. » Igitur præter has tres, nulla alia pœna dici potest censura (2). Et licet sit pœna, non est tamen medicinalis, nempe ad impedienda peccata futura; nam hæc imponitur ob peccata præterita, et est pœna mere punitiva.

74. — Dividitur irregularitas in eam quæ provenit ex *delicto*, et eam quæ provenit ex *defectu*. Item in *totalem*, quæ omni ordine suscipiendo, et suscepti exercitio privat; et *partialem*, quæ tantum aliquo ordinis ministerio, vel solo ascensu ad ordines superiores privat; v. gr., si sacerdos esset manu carens vel cæcus, esset inhabilis ad celebrandum, sed posset excipere confessiones.

PUNCTUM II.

EFFECTUS IRREGULARITATIS.

75. Effectus. — 76. An irregularis possit acceptare beneficia. — 77. An possit accepta retinere.

75. — Irregularitas I. inhabilem reddit ad suscipiendos ordines, etiam primam tonsuram, ut communiter doctores. II. Impedit exercitium jam susceptorum, *cap. fin. de tempor. ordin.*, ideoque irregularis illicite, sed valide absolveret, etc. III. Impedit a recipiendis beneficiis.

76. — Sed quoad beneficia, quæritur 1. an nulla sit collatio beneficii facta irregulari, qui est inhabilis ad functiones ipsius beneficii? Sententia communior et probabilior affirmat, et probatur *ex cap. 2. de cleric. non ord. ministr.*, et præsertim ex Trident. *sess. 22. cap. 4. de ref.*,

(1) Lib. 7. n. 340. — (2) N. 341. v. Quær.

ubi dicitur : « Nec aliis in posterum fiat provisio, nisi iis qui jam ætatem » et cæteras habilitates integre habere dignoscantur; aliter irrita sit pro- » visio. » Et ratio est quia beneficium datur propter officium, et qui est inhabilis ad ordinis jam suscepti exercitium, debet judicari etiam inhabilis ad beneficium; ita dicunt *Suar. Bonac. Tourn. Cabass. Salm.* cum aliis multis. Oppositam sententiam defendunt *Innoc. Silv. Laym. Viva*, *Elbel*, *Ronc. Diana et Salm.*, *et cum Felin. Anchar. Gibal.* et idem *Suar.*, sicut etiam *Busemb.* recte eam vocant probabilem : quia non est imponenda pœna, ubi nulla lex expressa habetur, et cum nullus adsit textus evidens qui declaret irregularem incapacem beneficiorum, ideoque dicunt *Suar. Tournel. Bonac.* (1), quod licet peccet graviter in recipiendis, aut in retinendis illis sine dispensatione, tamen si per alios satisfecit beneficii oneribus, non tenetur ad restitutionem. Et respondent ad canones quod ipsi illicitam declarant beneficii collationem irregularibus, non autem invalidam ; et ad Tridentinum respondent dicendo, quod ibi invalida declaratur collatio facta in habilibus, sed tales non reputantur irregulares quoad validitatem. Sed hic advertendum quod, licet hæc sententia sit probabilis, tamen quia prima etiam est probabilior, stante communiori sensu doctorum qui, ut ait *Laym.*, est optimus interpres legum, qui ita interpretati sunt textus supra citatos, non potest ideo in beneficii possessionem se intromittere, quia nemo cum opinione probabili potest in possessionem alterius rei se ingerere (2). Sed contra si bona fide beneficium accepisset, obtenta dispensatione, potest illud retinere, quin in dispensationis petitione mentio facta esset de beneficio (3).

77. — Quæritur 2. an irregularis juxta præfatam sententiam possit sibi retinere beneficium? Quoad beneficia prius obtenta, nulli dubium est quin possit; nec debet eis a judice privari, si irregularitas provenit ex infirmitate, uti habetur *ex cap. Ex parte, de cler. ægrot.* Sed si irregularitas proveniret ex delicto, debebit privari a judice; sed interim, nisi dispensationem obtineat, debet aut illud renuntiare, aut resignare saltem in favorem tertii ; quia qui non potest licite beneficii oneribus satisfacere, nec potest licite illud sibi retinere; ita *Suar. Castrop. Salm.* cum multis aliis (4).

PUNCTUM III.

QUOMODO INCURRITUR IRREGULARITAS.

78. Irregularitas debet esse expressa in jure. — 79. Qui dubitat an sit irregularis. — 80. Quin dubitat an sit homicida. — 81. Quid requiritur ad irregularitatem ex delicto. — 82. Si delictum est omnino occultum. — 83. An requiratur scientia legis. — 84. An scientia irregularitatis. — 85. Quomodo tollenda est irregularitas in genere — 86. De dispensatione. — 87. Quomodo tollitur irregularitas ex defectu.

78. — IRREGULARITAS non incurritur, nisi expressa sit in jure, *cap. Is qui, de sent. excomm. in* 6. ubi dicitur : « Cum id non sit in jure expres- » sum, etc. » Ideoque non debet extendi ultra casus expressos. Nomine *juris*, intelligitur tantum jus pontificium, aut concilia approbata a Papa. Hinc infertur quod in materia irregularitatis non valet argumentum *a simili*, nec *a majore ad minus*, ut communiter advertunt doctores. Advertit tamen *Laym.* quod in dubio an aliqua irregularitas sit necne ex-

(1) Lib. 7. n. 343. — (2) Ibid. in fine, et lib. 1. n. 761. — (3) Lib. 7. n. 342. — (4) Ibid. v. Quær.

pressa in jure, in hoc standum est communi sensui doctorum, et consuetudini (1).

79. — Quæritur 1. an habendus sit irregularis qui dubitat esse talem? Nomine dubii hic intelligitur negativum, quia in positivo, ante diligentiam, quisque se debet existimare irregularem, *Sanch. Suar. Castr. et Salm.*, *cum Con. ex cap. Illud de cleric. excomm.*, (modo dicunt *Salm.* cum aliis doctoribus cit.) non adsit aliqua gravis et urgens necessitas, v. gr. initiandi ordinibus, aut beneficium suscipiendi : adhibita sufficienti diligentia, potest teneri pro non irregulari; *Suar. Castr. et Salm.* cum aliis. Itaque difficultas restat in dubio negativo, et respondetur quod si dubium est juris, nempe an adsit velne talis lex quæ irregularitatem tali facto affingit, tunc in nullo foro censendus est irregularis, tum ex dictis num. præcedenti, tum quia in dubio nemo spoliandus est suo jure; ita communiter doctores, *Sanchez*, *Suar. Castropal. Tourn. Habert.*, *etc.* (2). Si dubium est facti, nempe an commiserit tale delictum (homicidio excepto de quo num. sequenti), duæ adsunt sententiæ. Prima affirmat cum *Concin. Tourn. Habert.*, *etc.*, ratione accepta ab homicidio, de quo in *cap. Ad audientiam*, *de homicid.* dicitur : « Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, vos convenit injungere presbytero memorato, ut in sacris ordinibus non ministret. » Et ex hoc regulam statuunt generalem, in omni materia sequendum esse tutiorem. Secunda sententia communis et verior negat, et hujus sententiæ sunt *Suar. Cabass. Ronc. Castr.*, *etc.*, *et Salm.* cum multis aliis. Ratio est, quia odia sunt restringenda, et in dubio nemo damnandus est. Ita ex *reg. Favorabiliores*, *ff. de reg. jur. et ex cap. Cum sunt*, *eod. tit. in* 6. ubi dicitur : « Cum sunt jura partium obscura, reo favendum » est potius quam actori. » Et ratio deducitur ab eo quod mox diximus : nam dum dubitatur an dispositio de homicidio valeat ad alias materias, jam dubium est juris, in quo dubio etiam adversarii concedunt non incurri, dum in præfato cap. *Is qui. de sent. excomm. in* 6. declaratur quod nulla irregularitas incurritur, nisi expressa sit in jure; et ad *cap. Ad audientiam*, respondetur quod ibi voluerit pontifex decentiæ motivo uti, quæ tanti sacrificii dignitatem decet, ut ab altari repellatur qui dubitat esse homicidam; et quod hoc erat decentiæ et non præcepti, apparet ex *cap. Petitio tua*, *de homicidio*, ubi dicitur : « Cum sit consultius » in hujusmodi dubio (homicidii) abstinere, quam temere celebrare. » Qua de re quod in hoc loco consilii erat, voluit pontifex ut in alio capite in præceptum transiret (3).

80. —Quæritur 1. an dubitans se esse homicidam, debeat semper censeri irregularis? Alii dicunt in foro externo se gerere debere uti irregularem, non autem in interno; ita *Innoc. Salm. Sanch.*, *etc.* Alii vero dicunt universaliter in neutro foro censendum esse irregularem, *Host. Arm. Tamb.*, *etc.;* sed communis et verior *Castrop. Bonac. Bon. Sanchez et Salm.* cum multis aliis, tenent censendum esse irregularem in utroque foro. Nam ratio adducta in *cap. Significasti*, *ad audientiam*, *et in penult. de Homicid.*, nempe quod in dubio tutior pars eligenda est, utrumque forum comprehendit. Notandum primo, quod hoc currit quando homicidium est certum, et solum dubitatur an actio percussoris fuerit causa illius. Si vero dubitatur an homicidium factum sit, necne,

(1) Lib. 7. n. 46. — (2) N. 346. — (3) N. 347.

tunc valde rationabiliter dicunt *Pichl. Elbèl, Dian. Tamb. et Spor.* non esse censendum irregularem. Ideoque dicit *Diana, cum Nav. Menoch. et Quarant.* quod si medicus venam secuit prægnanti, ut illa abortiretur, et postea ignorat an abortus necne evenerit, non est censendus irregularis, quia habetur in *lib.* 1. § *Item illud, ff. Ad Syllam*, quod non procedendum est ad pœnam, nisi constet de delicti corpore. Secus autem si pharmaca essent ita efficacia, ut communiter ab eis soleat effectus consequi : ita *Nav. Mascard. ex lib. ult. de Fide instrum.* vide dicta *tract.* 8. *n.* 22. Notandum 2. quod dubitans de homicidio debet uti talem se gerere in duobus effectibus, nempe in abstinendo a celebrando, et in petenda dispensatione : quare infertur 1. quod laicus non incurreret talem irregularitatem ; *Salm. et Roncagl.* 2. Quod clericus non incurrit privationem beneficiorum ; *Sanch. Suar. Ronc. Salm. et Castrop. cum Panor., etc.* 3. Quod dubitans de mutilatione, non est censendus irregularis ; *Sanch. Bonac. Ronc. Salm. et Suarez* contra *Nav. et Henriq.* (1).

81. — Ad incurrendam irregularitatem ex delicto, actus debet esse externatus et mortalis ; quia irregularitas est pœna gravis cui difficulter relaxatur. Unde infertur, 1. quod si actus ob aliquam circumstantiam excusatur a peccato mortali, excusatur etiam ab irregularitate. 2. Quod præceptum sub pœna irregularitatis ad grave peccatum obligat. 3. Quod actus debet esse exterior ; ideoque cum dicitur dispensare in irregularitate mentali, intelligitur occulta ; *Castr. Conc. Aver.* et communis cum *Salm.* 4. Quod actus debet esse consummatus (2).

82. — Quæritur hic 1. an ob delictum externe consummatum, sed omnino occultum incurratur irregularitas? Tres adsunt sententiæ, sed verior affirmat de omni delicto, quia Ecclesia sibi reservat delicta etiam occultissima, ut est hæresis occulta omnino (ut dictum est *n.* 53. *in fin.*). Et quod revera ob delicta occulta incurritur irregularitas, apparet ex Trid. *sess.* 24. *c.* 6. Liceat, ubi conceditur episcopis facultas absolvendi ab irregularitatibus occultis, et inter ista fit mentio hæresis et homicidii occultorum ; et sicut pro hæresi et homicidio occultis incurritur excomcatio, ita pariter dicendum de aliis criminibus (3). Quinam autem possit dispensare in his, vide infra *de Priv. n.* 51, 52, 106 *et seq.*

83. — Quæritur 2. an ad incurrendam irregularitatem requiratur scientia legis ecclesiasticæ prohibentis? Sententia probabilior et communissima (contra *Suar. Azor. Holzm. et Felin.*) affirmat cum *S. Ant. Ronc. Castrop. Nav. Silv. Sanch., etc., et Salmant.* cum multis aliis ; quia talis irregularitas habet rationem pœnæ ; et cum sit pœna, requiritur scientia, saltem legis prohibentis. Et hoc probatur ex *c. Proposuisti, dist.* 42. ubi Innoc. I. decrevit non deponendos fore quosdam clericos incontinentes, quia ignorabant constitutionem Siricii papæ ; unde *Castr. Viva et Salmant.* cum aliis affirmant quod si quis etiam ignoraret homicidio affixam esse irregularitatem, et homicidium committeret, non fieret irregularis : non ratione delicti, quia requiritur scientia ; non ratione defectus, hanc enim incurrunt tantum ministri justitiæ, vel cognitionis causæ, vel exsecutionis pœnæ. Nihilominus quoad homicidium, sententia satis probabilis et tenenda est quod incurrit, quia hæc irregularitas non tantum respicit delictum aut defectum, sed etiam in-

(1) Lib. 7. n. 347. Dubit. 3. — (2) N. 348. — (3) N. 349.

decentiam ; quæ postulat, ne admittatur ad sacrificandum in altari Dei Agnum mansuetissimum per manus ministri sævi et credulis; ideoque Trid. *sess.* 14. *c.* 7. antequam reservet irregularitatem ex homicidio, adducit rationem quod repellendus est ab altari homicida ; « Cum etiam » (sunt verba Trid. mutuata *a cap.* 21. *Exod.*) qui per industriam oc» ciderit proximum suum, ab altari avelli debeat. » Quis non videt concilium ostendere ipsiusmet naturæ legem expostulare hujusmodi ministros etiam per vim expellendos esse ab altari (1) ? hoc non obstante, non audeo reprobare sententiam oppositam, dum hic casus non est expressus in jure.

84. — Quæritur 3. an ultra scientiam prohibitionis ecclesiasticæ, requiratur scientia irregularitatis? Duplex est sententia : prima est *Suar. Laym. Croix*, *Tournel. Pont. Sot. Vasq.*, (*etc.* quæ negat, quia irregularitas non est pœna medicinalis, sed inhabilitas, sive pœna mere punitiva ; quare sufficit ut talis pœna sit imposita a lege illi actui, et ut reus scienter et culpabiliter illum patraverit. Secunda sententia etiam probabilis affirmat ; nam irregularitas ex delicto, cum sit vera pœna et extraordinaria, ideoque cum prævideri non possit, ac præcognosci solet saltem in confuso pœna ordinaria, non censetur Ecclesia tanto rigore velle ignorantiam punire (2) ; et sic tenent *Silvest. Sanchez*, *Ronc. Boss. Coninch. Sayr. Cornej. Rodriq. et Salmant.*, putant probabilem hanc sententiam æque ac primam : et *P. Suar.* etiam probabilem vocat.

85. —Irregularitas multifariam tolli potest. I. Si cessat causa, cum irregularitas est ex defectu, v. gr. ætatis, ignorantiæ, etc. *Suar. Laym. Tourn. etc.;* cum vero irregularitas provenit ex infamia, si hæc est popularis, per emendationem tollitur, *can.* 4 *et* 18. *dist.* 56. Si infamia est facti, tollitur per loci mutationem ; *Tourn. et Ronc.;* sed si infamia est juris, nempe per judicis sententiam, pro hac requiritur dispensatio. II. Si proveniret ex delicto, tollitur per baptismum; unde qui ante baptismum commisisset homicidium, non erit amplius irregularis, *Salmant. cum Coninch. et Laym.* III. Per pontificis dispensationem. IV. Per professionem religiosam (3). Quando et quibus in casibus possunt dispensare episcopi et regulares, vide *seq. tract.* 20. *de Priv. num.* 51 *et* 106 *et seq.*

86. — Plura notanda sunt circa dispensationem. I. Dispensatio pontificis sine causa est valida, sed illicita ; ab inferiore autem est invalida. II. Qui plures irregularitates ejusdem speciei incurrit, in dispensatione sufficit exprimere se pluries illam incurrisse. III. Si prælatus qui facultatem habet dispensandi scienter admittit irregularem ad beneficium, censetur dispensare cum illo ; *Bonac. Salmant.* cum aliis, etc. (4).

87. — In irregularitate ex defectu solus Papa potest dispensare, et ille qui de hoc speciale privilegium habet. Irregularitas ex defectu natalium potest tolli per professionem religiosam, quoad ordines, sed non quoad prælaturas ; ita comm. doctores tum ex *c.* 1. *de Fil. presbyt.*, tum ex concessionibus Gregor. XIV, Clem. VIII et Pauli V. Dicunt autem *Dian. Barb. Castr.*, *etc.*, quod prælati regulares possunt dispensare ad prælaturas in capitulis generalibus aut provincialibus. Per *prælaturas* non venit episcopatus, *Bonac. et Tournel.* Præterea omnes doctores (excepto *Soto*) dicunt verum non esse per professionem in religione ap-

(1) Lib. n. 350. — (2) N. 351.— (3) 7. N. 352. — (4) N. 353. v. Hic notand.

probata auferri omnes irregularitates (1). Quoad alias facultates regularium, *vide tract.* 20. *de Privil. n.* 106 *et seq.*

PUNCTUM IV.

QUÆNAM SINT IRREGULARITATES EX DELICTO.

88. I. Ob sacramentum. — 89. II. Ob violationem censuræ. — 90. III. Ob exercitium solemne, etc. — 91. IV. Ob illicitam ordinum susceptionem. — 92. V. Ob delicta enormia. — 93. VI. Ob homicidium. — 94, 95 et 96. De homicidio voluntario. — 97 et 98. — De mandantibus, de consilium dantibus, etc. — 99. De cooperantibus. — — 100. De ratihabentibus. — 101. De non impedientibus. — 102 ad 105. De homicidio casuali. — 106. Qui occidit ob defensionem. — 107. Qui occidit ad tuenda bona. — 108. De homicidio in rixa. — 109 et 110. De mutilatione. — 111. De dispensatione, *remissive.*

88. — Prima oritur ob sacramentum baptismi non rite susceptum; ideoque irregularis est, 1. qui sine necessitate recipit baptismum ab hæretico, *can. Placuit*, *q.* 4. Sed intelligitur si illum recepit in adulta ætate; nam contra declaravit S. C. conc. 21 maii 1716, non esse irregularem puerum qui baptizatus fuit ab hæretico. 2. Filius hæretici, *cap. Statutum*, *de hæret. in* 6. Sed si postea parentes ad catholicam fidem conversi sunt, tollitur irregularitas, *Suar. d.* 43. *sect.* 3., *etc.;* et ita declaravit S. C. præfato die. 3. Qui differt baptismum usque ad periculum mortis, *cap. Si quis*, *d.* 57. 4. Qui scienter bis baptizatur solemniter, et hanc incurrunt tam rebaptizatus, si est adultus, *cap. Confirmandum*, *dist.* 50. quam rebaptizans, juxta communem doctorum ex *cap. Et litterarum*, ubi declaratur irregularis acolythus assistens rebaptizationi. Excusant doctores si hoc fieret metu, sed nemo excusat si id faciat ex ignorantia culpabili, *can. Quibus*, *de cons. d.* 4. (2).

89. — *Secunda* est ob violationem censuræ, cum qui ligatus est censura, solemniter exerceret ordinem sacrum. Dictum est *solemniter*, v. gr., si diaconus cantaret Evangelium cum stola et manipulo, aut si capitularis hebdomadario fungens in choro, cantaret: *Dominus vobiscum.* Et si is esset innodatus duplici censura unam incurreret irregularitatem duabus æquivalentem; sed in postulatione dispensationis exprimi debet, *Tourn.*, *etc.* (3). Advertendum quod non fieret irregularis qui sola excommunicatione minore ligatus esset, *cap. Si celeb. de cleric. excom. min.;* nec qui exercet minores ordines, etiam solemniter; *Laym. Navar. Salm.*, *etc.;* et de hoc non amplius videtur dubitandum post bullam, *Et si Pastoralis* Bened. XIV, (*in tom.* 1.) de dogm. et rit. ab Italo-Græcis, etc., ubi § 7. n. 9. dicitur: « Promoti ad primam tonsuram » vel ad alium quemcumque ordinem sine dimissoriis, etc., suspensi sint, » et si suspensi in sacris ordinibus ministraverint, efficiuntur irregulares » sicut et Latini. » Nec qui concionatur, nec qui exercet actus jurisdictionis, nempe excommunicandi, confessarios approbandi, beneficia conferendi, assistendi, aut licentiam assistendi matrimonio alteri dandi, officium cantandi, aut vota dispensandi (4). Nec fit irregularis qui celebrat in ecclesia polluta; fit autem qui in interdicta celebrat, *cap. Is qui*, *de sent. excomm. in* 6. Contra advertendum quod episcopus, aut alius sacerdos qui cogeret censuratum ad celebrandum, fieret irregularis, *cap. Illud*, *de cler. exc. min.* Sed ab ipsa possunt dispensare

(1) Lib. 7. n. 354. — (2) N. 356. — (3) N. 357. — (4) N. 342 ad 2. et n. 358.

prælati regulares, licet esset publica, et etiam cum secularibus, ex privilegio Martini V, et Julii II (1).

90. — *Tertia* est quando clericus exercet ordinem sacrum quem non habet, *cap.* 1. *de Cler. non ord.*, putà si quis clericus diaconatu non initiatus Evangelium cum stola cantaret, baptizaret solemniter, etc. An autem si laicus tales functiones exercet, dictum est quod probabiliter non incurrit irregularitatem (2).

91. — *Quarta* incurritur propter ordines non rite susceptos; unde 1. est irregularis qui ordinaretur ab episcopo suspenso, hæretico, schismatico, aut simoniaco, *cap. Quod quidem*, *et can. Statuimus*, 1. *q.* 1. *et cap.* 1. *et* 7. *de Schism.* ubi dicitur quod ad hujusmodi ordinationes requiritur dispensatio. Et constat etiam ex cit. bulla *Et si Pastoralis* Benedicti XIV, § cit. num. 15, ubi dicitur quod ordinati ab episcopis schismaticis, non ministrent, « nisi cum ipsis super irregularitate a » Sede apostolica dispensatum sit. » 2. Qui cum excommunicatione, aut suspensione, initiatur ordinibus sacris, aut se promoveri facit ab episcopo non proprio, aut ordinatur per saltum (*Avil. Nav. Bonac. et Busemb.* dicunt tamen quod iste tantum suspensus est ab exercitio ordinis recepti per saltum), aut ante ætatem, aut sine litteris dimissorialibus, et hæ ordinationes appellantur a doctoribus furtivæ. Advertunt tamen *Suar. Castr. et Salm.* quod hæ potius dicendæ sunt suspensiones, ne ad ordines superiores ascendi possit; affirmant tamen hanc absolutionem impetrandam esse a Papa. Hinc ob furtivam ordinationem fiunt irregulares, 1. qui ordinatur sine approbatione episcopi, *cap.* 3. *de Eo qui furt.* 2. Qui eodem die plures ordines reciperet, quorum unus esset sacer, sine dispensatione Papæ, *cap.* 2 *et* 3. *eod. tit.* 3. Qui recepit ordinem sacrum post matrimonium ratum, invita uxore, *extrav. Antiqua, de voto* (3).

92. — *Quinta* incurritur propter enormia crimina, si sint notoria quæ a jure inducunt infamiam, prout sunt adulterium, incestus, perjurium in judicio, hæresis, concubinatus, sodomia, etc., *cap. Infames*, 6. *q.* 1. Ad incurrendam hanc irregularitatem oportet, ut crimen sit notorium notorietate facti et juris. Dicitur notorietas facti, cum delictum est ita evidens, ut non possit ulla tergiversatione celari : ideoque requiritur ut saltem sit notum decem personis. Infamia juris habetur, aut rei confessione, aut judicis sententia, saltem criminis declaratoria : *Sanch. Castrop.* cum aliis (4). Hæc irregularitas tamen tollitur per baptismum, aut per emendationem notoriam saltem per tres annos (5). Sed si infamia provenit propter judicis sententiam, potest ab ipsomet per aliam sententiam tolli, qua reo fama amissa restituitur (6).

93. — *Sexta* oritur ex homicidio, aut ex injusta mutilatione. Ex homicidio tam si sit voluntarium, nempe directe volitum, aut indirecte in causa proxima homicidii, ut dando venenum; quam si sit casuale, nempe volitum in causa, sed non proxima homicidii, modo istud sit prævisum, et negligentia graviter culpabili non impeditum. Advertendum hic quod quidquid dicitur de homicidio, totum valet de mutilatione (7).

94. — Quoad homicidium *voluntarium*, certum est esse irregulares

(1) Lib. 7. n. 342 ad 2. et n. 358. v. Notand. II. et III. — (2) N. 359. — (3) N. 360 et 361. — (4) N. 363. — (5) N. 364. — (6) Ibid. v. Episcopus. — (7) N. 365 et 366.

omnes qui sunt causa immediata mortis alicujus, *cap. Si quis, de homic.* et Trid., *sess.* 14. *c.* 7.

95. — Quæritur 2. an homicida, antequam percussus moriatur, si se pœnitet, excusetur ab irregularitate ? Negatur cum sententia veriore *Sanch. et Vivæ* (contra *Salm.*), causa enim physica quæ voluntarie posita est, necessario operatur : unde propinato veneno, non amplius est in ejus potestate efficere ne illud mortem inferat. Ideoque recte *Suar.* non excusat mandantem ab irregularitate, si casu mandati revocatio non pervenit ad mandatarium (1).

96. — Quæritur 2. an sit irregularis qui fuit primus ad vulnerandum lethaliter, si vulneratus postea sit occisus ab alio ? Affirmant *Fagnan. Covar. et Ugol.* argumentum sumentes ex *c. Significasti*, ubi Papa respondit non esse percussorem irregularem, si leviter percussit; secus vero, si lethaliter. Sed negant *Laym. Bonacin. Avil. Coninch. Molin. et Escob. cum Henriq.* dum *cap. Significasti* non obstat nostro casui; nam ibi agebatur quod ambo percusserant, et nesciebatur cujus vulnere mors evenisset, ideoque respondit, si primus leviter percusserat non erat irregularis. Sed casus noster est quod licet primus lethaliter percusserit, mors tamen certe illata fuit ab alio; unde in jure cum nulla adsit decisio, ideo potest excusari. Hoc nihilominus non currit, si sciretur quod secundus tantum mortem accelerasset, sed etiamsi iste non percussisset, ille utique mortuus esset : verbi gratia, si primus gravissime vulnerasset eum in capite, etc., tunc non posset ab irregularitate excusari (2).

97. — Sunt etiam irregulares omnes mandantes et consilium dantes, *cap. Si quis viduam, dist.* 50. *cap. Significasti, et cap. Sicut, de homic.* Sed mandans et consilium dans non fiunt irregulares, si homicidium alia de causa patratum fuisset, *Sanch. Viva* (3). Quando autem dubitaretur an mandatum, aut consilium fuerit causa efficax homicidii, multi doctores, ut *Sanch. Salas, Nav. Salmant., etc.*, non excusant : tum quia possidet mandatum, aut consilium, donec contrarium non probatur, tum ex *cap. Ad audientiam*, quod in dubio homicidii, tutior pars sequenda est, ut si postea dignoscatur homicida, evitetur indecentia et scandalum ; et ita de mandante aut consulente dici debet. Sed excusant *Dian. Spor. et Tamb.* quia leges loquuntur de illis qui certe sunt homicidæ causa mandati aut consilii, non autem de illis de quibus dubitatur an sint causa illius; unde videtur quod hæc secunda sententia non possit dici improbabilis (4).

98. — Sed si consilium antequam exsecutioni datum sit, revocatum esset, licet *Nav. et Bon. cum Azor.* velint etiam incurri, quia licet illud sit revocatum, etiam influit, attamen *Suarez* (qui dicit esse commune) *Silv. Filib. P. Navar. Avil. Salas*, eum excusant, quia ut excusetur consilium dans, sufficit ut sicut suo consilio concurrit moraliter in homicidium, ita, eo revocato, influxum moralem removet; et tunc homicidium potius imputatur malitiæ exsecutoris quam consiliarii; modo tamen revocatio sit homicidæ notificata antequam crimen patraretur; et pariter, modo consilio suo non insinuaverit motiva, aut modum illud exsequendi; quia tunc probabilius incurritur; licet hac ultima limitatione non obstante, improbabilem non censeo oppositam sententiam *Suar.*, juxta dicta *tract.* 10. *n.* 48 (5).

(1) Lib. 7. n. 368. — (2) N. 369. — (3) N. 370. — (4) N. 371. — (5) N. 373.

99.—Incurrunt etiam omnes cooperantes ut homicidium celerius, audacius, aut securius fiat : ideoque irregulares sunt 1. qui excitant ad citius patrandum homicidium eum qui jam paratus erat ad illud committendum, quia revera directe est causa cur homicidium pro illo tunc fiat (1). 2. Omnes qui ad homicidium se excitant, licet unus occidat. 3. Omnes qui præliantur in bello injusto, si ibi aliquis pereat, licet quis certo sciat se non vulnerasse, nec sclopetum explosisse. 4. Qui ministrat arma aut pecunias ad homicidium, aut bellum injustum patrandum. 5. Accusatores, testes et judices injusti. 6. Qui verbis aut sua assistentia homicidæ animum præbet (2).

100.—Quæritur 1. an sit irregularis qui ratum habet homicidium patratum in sui gratiam? Negatur cum sententia communi et veriore *Suar. Bon. Escob. Avil. et Salm.* cum aliis, contra *Navar. etc.*, quia in nulla lege reperitur talis irregularitas, verum est quod ratihabitio æquivalet mandato quoad culpam, sed non expressa est in lege, prout expressa est excommunicatio in eos qui ratum habent clericorum percussionem (3).

101.—Quæritur 2. an sit irregularis qui, cum possit homicidium impedire, culpabiliter non impedit? Certum est quod si obligatio est charitatis, etiamsi odio id negligat, non fit irregularis; ita communiter *Suar. Bonacin.*, *etc.* Dubium restat, si teneretur ex justitia, nimirum ex pacto, aut officio, v. gr. medici qui ad id recipit stipendium; advocati qui tenetur defendere reum; custodis viarum, etc. Multi doctores ut *Roncagl. Hurtad. Vasq. Turr. Diana*, *etc.*, negant hunc fieri irregularem, quia negative influit in homicidium. Alii vero communius, ut *Nav. Suar. Castrop. Bonac. Escob.* cum aliis, et *Salm.* cum pluribus aliis, affirmant; quia qui ex justitia tenentur et possunt defendere, videntur esse veri homicidæ, si non physice, saltem moraliter. Hoc non obstante, prima sententia etiam videtur probabilis, ex principio generali : quia ex sacris canonibus non constat esse irregulares, nisi solos homicidas, mandantes, consiliatores, et qui positive concurrunt. Præterea *Tournel. et Escob.* excusant patrem, si sua negligentia in cunis puer fuisset mortuus, deducentes ex *cap. Quæsitum*, *de pœnit et rem.* ubi declarantur irregulares duntaxat patres qui scienter negligunt impedire puerorum suffocationem in cunis (4).

102.—Quoad homicidium *casuale*, fit irregularis qui aliqua sua actione prævidet periculum mortis alterius, et culpabiliter negligit prospicere tali periculo, doctores communiter, et apparet ex *Clem. Si furiosus*, *de homic.* Dictum est *culpabiliter*, quia cum hæc irregularitas sit ex delicto, requiritur peccatum mortale, ut communiter *Suar. Bon. Tourn. Conc.*, *etc.* (5).

103.—Qui vero daret operam rei licitæ, adhibita sufficienti diligentia ne accideret homicidium, non fieret irregularis, licet inde accidat mors; ita communiter doctores cum *S. Thoma* (6); et patet ex *cap. Joannes*, *cap. Dilectus*, *et cap. ultimo, de Homic.* Secus autem, si sufficiens diligentia negligatur; *cap. Presbyter. et cap. Ad audientiam*, *de homic.* Dicitur sufficiens illa diligentia, quæ adhiberi solet a quolibet prudente, juxta facti qualitatem. Et advertendum quod negligentia debet esse culpabilis mortaliter, ut commun. doctores, et probatur *ex cap. Quæsitum*, *de pœnit. et rem. et ex c. fin. de Homic.* Vide dicta

(1) Lib. 7. n. 372. — (2) N. 374. — (3) N. 375. — (4) N. 376. — (5) N. 377. — (6) 2. 2. q. 64. a. 8.

n. præc. 81 (1). Hinc infertur non esse irregularem, 1. magistrum qui moderate verberat discipulum, et patrem qui verberat filium, si casu accidat mors; secus vero si excederet graviter, *cap. Presbyterum, et cap. fin. de homic.* 2. Qui equitando equum ferocem, casu puerum occidit, *cap. Dilectus*, 1. *de homic.* 3. Qui animal ferox caute custoditum tenet, si illud casu fugit, et aliquem necat; secus, si illud in via teneret, aut sua negligentia fugeret, *Salmant.* cum aliis. 4. Qui tectum reficiens postquam viam prætergredientes admonuerit, tabulas aut lapides projiceret, *Salm.*, *etc.* 5. Qui bona fide infirmo aliquid cibi, vel potus præberet, aut si ab uno ad alium lectum eum transferret, aut eum volveret, etc., et infirmus decederet; ita communiter omnes. 6. Si sacerdos jubet incisionem alicujus membri, jam a medico præscriptam, modo illam non faciat per seipsum, *Cabass.* Imo *Conc.* excusat clericum qui chirurgum coadjuvat ad membri incisionem. Et *Nav. et Covar.* (et *Salm.* putant probabile) dicunt hunc non esse irregularem, licet in animo habeat ut infirmus cito deficiat; quia licet peccatum mortale adsit, deest tamen actio externa graviter injusta. Ego autem subjungo, modo adhibeatur diligentia ad vitandam mortem (2). 7. Medicus, si casu e vivis decedit infirmus ob pharmacum ei præstitum, *cap. Ad aures, de ætat. et qualit ord.* Et hoc procedit, etiamsi esset clericus vel monachus; modo 1. sit peritus, aut bona fide id faciat, præbendo aliquid infirmo in remedium, aut levamen. 2. Si est clericus, modo medeatur sine incisione vel adustione, *cap. Sententiam, de cler. vel mon.* et si non obstante incisione, aut adustione, infirmus vi mali aut ob aliam causam obiret, eum ab irregularitate excusant *Castrop. et Salmantic.* cum aliis. Imo communiter dicunt *Castr. Tourn. et Salmantic.* cum multis aliis, quod si nullus alius peritus adesset, poterit tunc clericus, vel monachus, sine peccato et ab irregularitate immunis incisionem facere, et ignem applicare; et etiamsi clericus esset beneficiatus, si incisionem aut adustionem sine necessitate adhiberet, non censetur irregularis, juxta sententiam veriorem *Tour. cum Pont. Giball. Bon. et Mol.* (contra *Nav. et Panorm.*), quia in *cap. Sententiam*, fit mentio de solis clericis in sacris (3).

104. — Si quis unquam daret operam rei illicitæ, sed non periculosæ mortis, adhibita sufficienti diligentia, non fit irregularis, licet alia via peccet, v. gr., si quis induceret alium ad furandum sine periculo : et iste mero casu occideretur, quia tunc non est causa homicidii, cum nec directe illud voluerit, nec indirecte illud præviderit, ita communiter doctores contra *Palud. et Gabrin.*, qui citant *S. Thomam*, 2. 2. *q.* 64. *a.* 8, sed perperam ; nam ibi Sanctus intelligit de eo qui aliquid homicidii periculosum facit, ut videre est ex respons. *ad* 1 *et* 4. Et canon. *Cler. jacen. etc. Eos vero, d.* 50, intelliguntur de homicidio casuali, sed directe vel indirecte volito, ut deducitur ex *Clem. de homic.* (4).

105. — Majus dubium restat, an fit irregularis qui dat operam rei illicitæ, sed mortis periculosæ, si mors evenit ? Duæ sunt opiniones probabiles. Prima affirmat et hanc tuentur *Suar. Nav. Mol. Conc. Av., etc.* inducti ex *cap. Tua nos, de homic.*, ubi irregularis declaratur monachus peritus, qui incisit apostema cujusdam mulieris quæ sua incuria obiit. Sed secunda sententia quam docent *Castr. Tourn. Laym. Spor. Tamb.*

(1) Lib. 7. n. 383. — (2) N. 382. v. 4. Qui infirmo. et fusius 384. et lib. 3. n. 398. — (3) Lib. 7. n. 385. — (4) N. 386.

Elbel, Bonac. Salm. cum aliis pluribus, probabilius dicit quod si opera esset ita periculosa, ut ex illa plerumque eveniat mors (ut est accendere bombardam), tunc incurritur irregularitas; quia quantalibet diligentia adhibeatur ad mortem vitandam, non potest effici ut illa opera proxime periculosa, talis non sit. Idem currit de eo qui præliatur in bello, aut inducit alium ut se periculo mortis temere exponat. Secus autem, si opera raro mortem inducit, et debita diligentia adhibeatur, quia tunc homicidium non est voluntarium, nec in se, nec in causa. Ad textum *Tua nos*, respondetur quod monachus irregularis declaratus fuit, quia incisione per *cap. Sententiam* vetita usus fuit. Nec obstat *cap. Continebatur, de homic.* quod opponitur, ubi irregularis declaratus fuit quidam diaconus, qui ferendo latentem falcem, et cum altero ludendo, fuit causa ut hic eum amplexans a falce feriretur, et mortem subiret; quia hic diaconus habitus est irregularis in foro externo, cum judicatum fuerit eum in debita diligentia defecisse : quare *Suar. Bon.* dicunt quod si iste illud periculum non animadvertisset, in conscientia non tenebatur ad se tenendum irregularem (1).

106. — Non est irregularis qui occidit ut se defendat, quando est moderata defensio, *cap. Significasti*, § *fin. de homic.*; *Clement. Si furiosus, eod. tit.* ubi dicitur : « Et idem (nempe non incurri irregularitatem) de » illo censemus, qui mortem aliter evitare non valens, suum occidit vel » mutilat invasorem. » Et licet adversari videatur Trident. *sess.* 14. *c.* 7. dum requirit dispensationem pro homididio causali, etiam pro defensione patrato; attamen dicitur cum *Ronc. Salm.* et cum decr. S. C. conc. intelligi de eo qui excedit, ut exprimitur in cit. *Clement.* Præterea *Suar. Ronc. Less. Bonac. Filliuc., etc.*, excusant etiam qui occidit injustum invasorem innocentis; dum irregularitas ex homicidio contrahitur ob peccatum mortale, ut deducitur ex *cap. Ex Litteris, de homic.* Probabiliter autem dicunt *Ronc. Suarez, Salmant., etc.* esse irregularem illum qui conviciis et percussionibus provocaret aliquem, prævidendo periculum invasionis, si postea ob defensionem occidit agressorem; quia tunc jam ponit actionem proxime periculosam. Ita etiam si adulter prævidendo agressionem, adit concubinæ domum, ubi (postquam in se invasum est), ut se defendat occidit virum illius; aut si vir occideret uxorem, et adulter prævidisset hoc damnum (2).

107. — Quæritur 1. an sit irregularis, qui occidit pro defendendis libertate, honore, pudicitia aut bonis temporalibus? Duæ adsunt sententiæ. Prima est affirmativa, quam tenent *Layman. Tourn. Spor. Nav. Sylv. Armil. Fagnan., etc.*, et probant ex *cap. Suscepimus*, in quo declaratus fuit irregularis quidam monachus qui occidit duos latrones; et etiam ob defectum lenitatis. Negat tamen sententia communior et probabilior, quam tuentur *Suar.* (qui vocat communem), *Less. Castr. Fill. Bon. Holzm. Elbel, Ronc. Barb. et Salm.* cum multis aliis. Et probatur ex cap. *Quia te, d.* 50. ubi quidam episcopus captivus factus a Saracenis, ad suam libertatem tuendam occidit multos, et postea declaratus fuit immunis ab irregularitate ab Urbano II; et *Boverius* ad annum 1571. *n.* 6, et *Raynaud* asserunt quemdam capuccinum nuncupatum P. Anselmum de Petramellara a Turcis captum, qui se, ut ipse liberaret, septem Turcas interfecisset a S. Pio V. immunem ab irregularitate declaratum

(1) Lib. 7. n. 387. — (2) N. 388.

fuisse. Item ex *cap. Interfecisti*, ubi ab irregularitate eximitur qui occidit *ad defendendum se et sua*; illud *et* significat *vel*, alias nemo posset defendere se solum, nisi etiam defenderet bona simul; et frustra pontifex apposuisset illud *sua*, si duntaxat ob vitæ defensionem evitaretur irregularitas. Et clarius ex *cap. Dilecta*, *de sententiis excomm.* ubi Papa declaravit licere cuidam decano defendere bona sua a violentiis cujusdam domini temporalis, et temporalibus viribus (nempe armis), et gladio spirituali; rationem adducens, legibus permissum esse *vim vi repellere et defensare;* unde observatur quod Papa censebat eadem ratione qua quis potest defendere seipsum, posse defendere etiam bona. Igitur sicut qui pro sui defensione occidit, non fit irregularis; ita nec pro tuendis bonis; modo non excedatur, et sint magni valoris (Vide *tract.* 8. *n.* 15). Et etiam assistit ratio, dum talis irregularitas non esset ex delicto, quia sine peccato, ut probatum est in *tract.* 8. *num. cit.*, nec ex defectu, quia hæc incurritur tantum a ministris publicis justitiæ, a militibus in pugna offensiva, et a clericis qui exercent medicinam cum incisione et adustione, ut dictum est Ad *cap. Suscepimus*, respondetur quod monachus excessit in defensione; nam postquam furtum de latronum manibus vindicavit, ille voluit eos vinctos ad abbatem conducere, cum jam poterat eos dimittere, ubi bona jam nactus erat (1).

108. — Quæritur 2. an reputandum sit casuale homicidium commissum in rixa? Ita censetur a *Diana et Salmant. cum Machad. Henriq. Rodrig.*, *etc.*, quia homicidium voluntarium proprie est illud quod ex proposito commissum est et per insidias, ut loquitur Trid. *per industriam et insidias* (*sess.* 14. *c.* 7.); sed probabilius negant *Suar. Nav. Holzm. Spor. Tambur. et Dian. cum Hurtad.;* nam Trid. post verba allata, subjungit : « Qui sua voluntate homicidium perpetraverit, .. nullo tem» pore ad sacros ordines promoveri possit. » Qui in rixa occidit, jam occidit sua voluntate, et ex proposito (licet commotus subita ira), et perpetrat homicidium quod facere intendit Verba *per industriam et per insidias*, explicat *Glossa* in *cap.* 1. *de homic.* (unde Trid. transcripsit verba cit. in *c.* 7.) hoc modo : *per industriam, id est, non casu.* Et idem concilium seipsum declarat, dum post verba allata, quæ a *cap.* 1. *de homic.* mutuata sunt, explicat eorum sensum, subjungens, *sua voluntate, et ex proposito*, ad differentiam casualis, de quo prosequitur sermo in secunda parte

109. — Incurritur irregularitas etiam per mutilationem, *cap. Significasti*, *de homic. et Clem. Furiosus, eod. tit.* Sed hic fit dubium, quid intelligatur sub nomine mutilationis membri? communissime et probabilius dicunt *Bon. Castr. Conc. Habert. Tourn. Cabass. Navar. Avila et Salm.* cum pluribus aliis, quod intelligitur illa pars corporis quæ proprium officium habet distinctum ab aliis, ut oculus ad videndum, manus ad operandum, pes ad ambulandum, lingua ad loquendum, etc., ideoque cætera quæ inserviunt ad ornamentum, non reputantur membra, ut dentes, ungues, capilli, aures (nam sublatis cartilaginibus etiam auditur), nasus, digitus quicumque sit; *Bonac. Castrop. Tourn. et Salm.* cum aliis pluribus. Et si in *can. Qui partem*, *dist.* 55. declaratur irregularis quidam qui sibi digitum recidit, id factum fuit ad puniendam sævitiam in propriam personam; *Tournely*, *Bonac. Castrop. et Salm.* cum multis aliis; et constat ex ipsomet textu (2).

(1) Lib. 7. n. 589. — (2) N. 365 et 415.

110. — Quæritur 1. an sit irregularis qui alteri abscindit testiculos, aut aliam corporis partem? Negant *Bonac. Avers. et Cornejus*, quia illi non sunt membra, sed partes membri. Sed probabilius affirmant *Roncag. Castr. et Salm. cum Diana*, quia testiculi jam propriam operationem habent, nempe elaborare semen aptum ad generandum (modo hæc abscissio sit injusta); secus vero si tantum unum abscindat, quia uterque ad eamdem operationem concurrit. Esset irregularis qui abscinderet mulieri unam mamillam, quia officium unius est independens ab alterius. Idem docent *Suar.* et alii apud *Vivam* de eo qui abscinderet alteri medietatem manus; *Tournely* tamen id negat, quia in *cap.* 2. *de cler. ægrot.* qui duos digitos amisit, et medietatem manus, non dicitur mutilatus, sed debilitatus, et communiter dicunt quod qui debile alteri redderet membrum, licet inhabilem suo muneri redderet, non fieret irregularis; *Nav. Gibal. Suar. Av. Salm.* cum multis aliis, et *Croix* cum aliis; imo *Castr. Nav. et Covar.* etiamsi membrum restaret mortuum, sed huic adversantur valde probabiliter *Suar. Cabass. et Salm.*, quia tale membrum, licet materialiter non sit mutilatum, revera tamen est abscissum formaliter, dum non est amplius animatum; sicut contra probabiliter dicunt *Salm.* quod qui abscinderet hujusmodi membrum aridum, non fieret irregularis. Nec qui excæcaret aliquem, quin oculum foras obrueret, quia non esset mutilatio, *Busemb. Diana et Megala.* In his irregularitatibus ex mutilatione, quando est secreta, potest dispensare episcopus, cum tantum ei vetitum sit in homicidio voluntario, *Suar. Bonac. etc.*

111. — Quoad dispensationes super his irregularitatibus, vide *tract. seq. de Privileg. ex n.* 51 *et* 106 (1).

PUNCTUM V.

DE IRREGULARITATE EX DEFECTU.

112. — Prima est ex defectu animæ, ex quo sunt irregulares omnes amentes, phrenetici, epileptici, sive lunatici et obsessi. Quoad amentes (et idem de cæteris) distinguendum : aut talis defectus suboritur post ordinationem, et tunc, cessato defectu per diuturnum tempus plurimorum annorum, ordinarii judicio poterit ministrare in susceptis ordinibus : *Suar. Nav. Silv. S. Bonav. Bonac.* et multissimi alii : si adhuc non est ordinatus, non poterit amplius ordinari, si origo dependet a causa permanente, nempe ab organorum læsione, quia hujusmodi re-

(1) Lib. 7. n. 580 et 581.

labuntur, *can. Maritum*, *d.* 33. Secus si defectus ab aliqua accidentali causa proveniret ut a febri, vulnere, aut ab aliqua transeunte passione; *Suar. Bonac. Ronc.*, *etc.* (1).

113 — Idem dicendum de lunaticis et obsessis; si morbus præcessit ordinationem, sunt perpetuo irregulares, *can. Communiter d.* 33. Advertit *Cabass.* quod si talis morbus accidit in impubertate, et postea perfecte ab illo convaluit in pubertate, possit ordinari, quia asserit *Hippocrates* quod epilepsia sæpe in pubertate perfecte curatur; sed si accideret in pubertate, præsertim post annum 25, desperatur quasi posse convalescere. Ex cit *can. Communiter*, habetur quod si per annum sit liber sive a morbo, sive a dæmonis vexatione, judicio episcopi potest ad ordinis suscepti administrationem admitti. Imo dicunt communiter doctores *Suar. Nav. Laym. S. Antonin.*, *etc.*, quod si talis morbus raro accidit (nempe semel in mense), nisi infirmus in terram cadat, nec spumet, adjuncto sibi sacerdote jejuno, poterit privatim celebrare (2).

114. — Illiterati qui sufficienti doctrina pro ordinibus præditi non sunt. Porro *prima tonsura* saltem legere et scribere sciant; Trident., *sess.* 23. *cap.* 4. Pro *ordinibus minoribus*, sciant linguam latinam, *loc. cit. cap.* 11. Pro *subdiaconatu et diaconatu*, ultra litterarum humaniorum peritiam, requiritur scientia eorum quæ sunt necessaria ad præfatorum ordinum exercitium; *ib. cap.* 13. Pro *sacerdotio* requiritur scientia ad docendum populum ea quæ sunt necessaria ad salutem, et ad sacramentorum administrationem, *c.* 14 *et* 23. Sed quoad regulares vitæ contemplativæ addictos, sufficit eos grammaticam callere; secus irregularitas est de *jure divino*, adeo ut nec Papa possit in hoc dispensare (3). Vide in *Ap.* 3. *n.* 35 *et* 36. *de exam. ordinand.*

115. — Neophyti, illi nempe qui in adulta ætate recenter sunt baptizati. Sed si elapso aliquo tempore, ordinarius eos sacris ordinibus judicat idoneos, possunt ordinari : *Suar. in* 3. *D. Thom. p. disp.* 43. *sect.* 3. *concl.* 2. *n.* 6 *et* 7. *Sanch. in dec. l.* 2. *c.* 28. *n.* 11. *Bon. ap. Thes. Decis. S. C. tr.* 1. *p.* 97. Sed putat *Toletus* quod post 10 annos non sunt amplius irregulares (4).

116. — *Secunda* est ex defectu corporis. Et hæc duobus ex capitibus incurritur, aut quia ad exercitium ordinis ineptus quis redditur; aut quia aliis notabilem indecentiam, aut horrorem affert; ita doctores communiter cum *S. Thoma* (5). Hinc ex primo capite est irregalaris cæcus omnino, *c. ult. d.* 55. Sed in hoc notanda sunt plura : 1. quod si quis jam sit sacerdos, et constet eum non posse errare, potest dispensari a Papa ad celebrandum, prout 23 augusti 1725 S. C. dispensavit cum quodam parocho Florentino, ut celebraret cum assistentia sacerdotis (6). 2. Quod si quis caret visu oculi sinistri est irregularis, ut docent doctores communissime. Nonnulli tamen excipiunt si dexter oculus sit aptus ad legendum canonem, imo dicunt posse huic prospici incommodo aptando Missale juxta medium altaris; *Laym. Dian. Croix* et multi alii; et *P. Suar.* id vocat practice probabile. 3. Quod cæcutiens est irregularis ad suscipiendos ordines, sed ad susceptorum exercitium potest cum eo dispensari, ut possit celebrare missam de beatissima Virgine diebus festivis, et defunctorum in ferialibus (7). *Lambertinus* loco cit. dicit quod

(1) Lib. 7. n. 398. — (2) N. 399. — (3) Lib. 6. n. 791. v. Quær. II. et III. et l. 7. n. 401. — (4) Lib. 7. n. 402. — (5) Suppl. q. 39. a. 6. — (6) Lib. 7. n. 404. — (7) Lambert. notif. 4. n. 5. et ci t n. 404.

pro omnino cæco non dispensatur, ne ad primam quidem tonsuram, ut habilis fiat ad beneficium. 4. Quod visu debilis, si potest perspicillis uti? aut si oblique intuetur (vulgo *Guercio*) non est irregularis: doctores communiter.

117. — II. *Surdus*, qui penitus non audit; ita communiter doctores ex *can.* 7, qui appellatur *Apostolorum*, ob indecentiam quod non possit audire vocem ministri. Hanc indecentiam tamen negant *Henriq. Præpos. Gobat.*; nam potest ex aliis signis percipere quid minister responderit; sed communissima est contraria: concedunt tamen *Bon. Tamb. Conc. Castr. Laym. Nav. et Salm.* cum aliis, quod si surditas sacerdoti supervenerit post sacerdotium, facilius toleratur defectus, sicut de cæcutiente. Surdaster vero excusatur ab irregularitate (1).

118. — III. *Mutus*, sive talis omnino sit, sive verbum proferre nequeat, quin aliquid omittat, *Tourn. et Holzm. et Salm.* addunt etiam si loqui nequeat nisi cum magna difficultate. Et idem dicit *Holzm.* de eo qui loquelam valde præcipitem habet. Balbutientes aut dentibus carentes non sunt irregulares, modo risui, aut contemptui aliis non sint: *Navar. Tamb. Coninch. Sayr. Filliuc. Præpos., etc.* (2).

119. — IV. *Claudus*, aut qui tibiis caret, aut qui sine baculo non potest ad altare accedere, *can. Nullus episcopus*, 54. *d. consecrat. d.* 1. Hoc explicatur a Glossa: « Si sine baculo non possit sustentari in altari, » et ita explicant reliqui auctores. Cæterum non est irregularis qui hoc non indiget, *can. Si quis* 10. *d.* 55., aut qui sit distortis tibiis, quia talis defectus veste talari abscondi potest, *Tourn. Croix, Salm., etc.* Excipit *Laym.* modo non sit valde deformis. Qui utitur tibia lignea, et jam reperitur sacerdos, cum possit indecentia reparari, ordinarii judicio bene potest celebrare; *Tambur. Silv. Rosel. Major. et Gibal* (3).

120. — V. Qui caret manu, aut digitis omnibus, aut pollice tantum, *cap. ultim. de Corpor. vitiat.*; idem dicunt *Busemb. Ren. Tambur. Filliuc. Bon. Suar., etc.* Si careret indice aut pollicis parte, non autem solis unguibus, *cap. Thomas, eodem titul.*; aut si illi digiti sint adeo debiles, ut non possint hostiam elevare, vel eam frangere, cit. *capit. Thomas.* Si autem careret indice et jam esset ordinatus, potest adhibere digitos posteriores, aut in necessitate potest iis etiam ministrare eucharistiam (4) Si vero tribus posterioribus digitis careret, etiam esset irregularis (secus si duobus); ita *Anacl. Holzm. Cajet. Nav. Tourn. et Pontas.* Notat tamen *Tourn.* quod si quis careat indice poterit dispensationem impetrare (5).

121. — VI. Qui laborat febri continua (non autem quartana aut levi) aut gravi capitis dolore, adeo ut non posset celebrare sine periculo graviter errandi aut deficiendi; *Bonacin. Sayr. Sot. Avil.* Item paralyticus, cujus manus ita tremunt, ut adsit periculum effundendi calicem; *Bus. Conc. Castrop., etc.* Qui patitur talem tussim, ut periculum adsit in communicando, et præsertim expuendi sanguinem; *Bonac. Ugol. Majol, etc.* Abstemius qui in periculo est vomitus; *Tourn. et Concina*: et cum isto nec Papa disp nsare potest (6).

122. — Ex secundo capite quod incurratur irregularitas ex vitio corporis deformitatem aut horrorem afferente, *cap. Presbyterum, de cler. ægrot. et seq.* fiunt irregulares I. illi qui carent aliquo membro, v. g.

(1) Lib. 7. n. 405. — (2) N. 406. (3) N. 407. — (4) N. 408. (5) Ibid. — (6) N. 409.

naso, *cap. penult. de corp. vit.*, aut habent illud valde distortum, aut valde aduncum, aut valde elevatum; *Tamb. Bonac. Viva, etc.* Ille cui oculus obrutus est, *cap. ult. d.* 55. Probabiliter tamen dicunt *Silv. Tourn. Pont. Ronc. cum Tamb. etc.* quod tollitur talis irregularitas, si possit oculo crystallino reparari. Ita pariter qui caret auriculis, nisi talis deformitas capillis aut aliter tegatur; *Busemb. Dian. Bon. Salm. et Tourn.* cum aliis (1).

123. — II. Leprosi, *cap. Tua nos, de cler. ægrot.* propter scandalum et abominationem populi; unde in privato celebrare possunt; *Castrop. Salm. Bonac.*, cum aliis; ita etiam qui habet labia corrosa, vel ad instar leporis abscissa, *Tamb. Tourn. et Viv.* Ita pariter laborans morbo gallico foris apparente; *Tourn. et Holzm.*, aut habens faciem valde maculatam; *Laym.* (2).

124. — III. Monstruosi, nempe qui gibbam habent valde enormem, *Busemb. Anaclet. Bonacin. etc.* Pygmæi, sive nani, staturâ ita breves, ut ad risum moveant, præsertim si capite sint nimis grandi; *Tamb. Ren. Tourn. etc.*, aut si non possent tantum brachia distendere quantum opus esset ad altaris ministerium. Æthiopes qui apud nos risum afferrent, *Tournely, etc.* Hermaphroditi, licet dicant *Tolet. Escob. cum Tourn.* contra *Conin.*, quod si hic defectus est occultus, et prævaleret sexus virilis, non inducit irregularitatem. Notandum cæteroquin quod si hi defectus superveniunt ordinibus sacris, potest sacerdos exercere illos actus quos potest, v. g., si sacerdos est cæcus, potest confessiones audire, etc., *cap. 7. de cler. ægr.* (3).

125. — Eunuchus qui morbi causa abscissus est, aut in infantia, vel propter injuriam alterius, aut a domino, non est irregularis. Sed irregularis est si se ipse abscindere fecit, aut etiam ab aliis, ipso consentiente, licet zelo castitatis, *cap. Si quis a medicis, c. Si quis, 4. d.* 55. et alia *c. de corp. vitiat.* (4). Putant probabile *Palaus, Tamb. et Pell.* contra *Suar. Molin. et Sayr.*, quod si quis sibi abscinderet testiculos ad vocis conservationem, non fit irregularis, dicentes quod textus allati loquuntur de abscissione, aut sectione, quæ intelligi potest, si abscindantur virilia omnino (5).

126. — *Tertia* irregularitas provenit ex defectu natalium. Et ex hoc sunt irregulares omnes illegitimi, *cap. 1. et ultim. de Fil. presbyt.*, licet sint occulti; communiter doctores (6). Possunt hi legitimari per subsequens matrimonium, modo non sint spurii, nempe nati tempore quo valide non poterat matrimonium contrahi, v. g., quia tunc temporis matrimonio unus illorum cum alia ligatus erat, *cap. Tanta, qui filii, etc.* sufficit tamen ad legitimandam prolem, et ad reddendam immunem a tali defectu natalium, quod matrimonium contrahi poterat tempore nativitatis; ita probabiliter *Sanch. Pont. Anac.. Bon. et Salm.* cum multis aliis contra *Suar. et Tourn.* ex *cap. Tanta*, ubi dicitur: « Si vir » vivente uxore aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit » : nam to *susceperit*, respicit verius nativitatem quam conceptionem (7). Et novissime Benedictus XIV. hanc sententiam amplissima dissertatione in forma epistolæ responsivæ, incip. *Redditæ nobis* (8) ad archiepiscopum S. Dominici, in insula Hispaniola illustravit, et sic de hoc casu, § 3.

(1) Lib. 7. n. 410. — (2) N. 411. — (3) N. 412. — (4) N. 413. — (5) N. 418. — (6) N. 420. — (7) N. 422. — (8) Bullar. suo tom. 1. in Ordine 213. in edit. Mechl. tom. 3. p. 5.

suum sensum aperit : « In qua controversia satis ardua cum inveniantur » textus textibus contrarii, cum doctores doctoribus adversentur, si a » nobis judicium interponendum foret, non aliter id a nobis fieret, » quam secundum sententiam in tribunalibus et curia illius regionis » receptam, in qua esset pronuntiandum. » In § 4. procedit ad aliud dubium, quod ita resolvit : « Sed cum certum est matrimonium inter » illius parentes rite contractum, incertum vero tempus quo filius con- » ceptus et in lucem editus fuit, filium hunc legitimum censeremus, » cum judex in dubio debeat in bonum et commoda prolis propen- » sus esse. » His positis, sic ego pro prima sententia argumentor. Igitur si in dubio judex in bonum prolis judicare debet, ubi talis casus nulla tribunalium sententia decisus reperitur, cum simus in dubio ob textuum et doctorum discrepantiam, potius proles judicanda est legitima quam illegitima, siquidem etiam in hoc casu certum est eam in matrimonii constantia editam fuisse, et incertum an debeat attendi tempus conceptionis an vero ortus.

127. — Hinc notandum 1. cum *Salm.* quod si filius naturalis ordinatus esset ante matrimonium parentum adulterorum, poterit rite ministrare, secuto eorum matrimonio, sine dispensatione. 2. Quod talis legitimatio fit per matrimonium ratum duntaxat, cit. *cap. Tanta*, 3. Quod filii nati ex matrimonio irrito ob impedimentum occultum, sed valido putato, saltem ex una parte conjugum, legitimi censentur; ita doctores communiter ex *cap. Cum inter* 2. *Qui filii sint legitimi;* et *cap. Ex tenore*, *eod. tit.* Secus autem si ambo parentes erant in mala fide, *cap. Cum inhibitio*, § *Si quis*, *de cland. despons.* 4. Quod filii nati ex matrimonio contracto in gradu prohibito, omissis proclamationibus, nec accedente episcopi dispensatione, licet contracto coram parocho et coram testibus, censentur illegitimi, non obstante quod in bona fide, aut ex ignorantia illud contraxissent, *cap. Cum inhibitio*, *eod. tit.* § *Si quis* (1).

128. — Filii legitimantur I. per professionem religiosam, ut dictum est *n.* 85. II. per pontificis dispensationem, qui solus potest cum illegitimis dispensare et concedere legitimationem quoad omnes effectus, communiter doctores cum *Sanch. Castr. Salm. etc.* (2). Quid possint circa hoc episcopi et prælati regulares, vide *tr.* 20. *de Privil. n.* 51 *et* 106.

129. — Quæritur an filii expositi (nempe nati ex parentibus ignotis) sint irregulares? Affirmant multi, prout *Tourn. Fill. Bonac. etc.*, quia vehementes adsunt conjecturæ hos esse illegitimos, dum nunquam videntur parentes (quantumvis egestate laborent) eo esse animo crudeliori, ut velint propriam prolem exponere : inauditum enim hucusque est quod prægnans mater partum suum in ecclesiam baptizandum non conferri curaverit, et quod post baptismum, si observaretur deesse filium matri, justitia de hoc non inquireret. Secunda sententia tamen probabilior est cum *Castr. Pont. et Salm.*, et *Suar.* vocat probabilem ; nam ut aliquis sit irregularis, debet constare eum esse illegitimum, sed expositi sunt dubie tales, dum aliquando paupertate oppressi parentes filios exponunt. Et auctores citati asserunt Gregor. XIV, anno 1591, in favorem cujuslibet confraternitatis pro expositis erectæ, declarasse tales expositos non fore habendos illegitimos, donec tales non probarentur; *Gibal.* apud *Tournely* (3).

(1) Lib. 7. n. 423, 424 et 425. — (2) N. 426 et 427. — (3) N. 432.

130. — *Quarta* ex defectu ætatis; sed de hoc loquemur in *app.* 3. *de Exam. ordin. n.* 43 *et* 44.

131. — *Quinta* ex defectu *sacramenti*, aut significationis matrimonii, quod significat conjunctionem Christi unici sponsi cum Ecclesia unica sponsa, et contrahitur per *bigamiam*, in quantum, quia bigamus qui carnem suam cum pluribus divisit uxoribus, talem unionem non repræsentat. Et talis irregularitas constat ex toto *tit. de bigamia.* Definitur bigamia: *est matrimonii multiplicatio.* Et est trifariam, vera, interpretativa, et similitudinaria. I. *Vera* est quando successive unus duxit plures uxores, et cum omnibus matrimonium consummavit, modo quo dictum est *tractatu* 18, *num.* 68. *cap. Præcipimus*, et *cap. Debitum*, *de bigam.* (1).

132. — II. *Interpretativa* habetur cum quis contraxit et consummavit matrimonium cum vidua jam prius a primo viro cognita, et licet cum ista invalide contraxisset, ut habetur ex *cap. A nobis*, *de bigam.*, aut cum corrupta ab aliis, *cap. ult. d.* 51. aut cum cognoscit propriam uxorem, postquam hæc adulteravit, *cap. Si cujus*, et *cap. Si laicis, d.* 39; aut si quis contraxisset et consummasset duo matrimonia, unum validum, invalidum alterum. De hac ultima specie textus non reperitur aliquis, sed adest commune doctorum judicium, ex *cap. Nuper*, *cum S. Thoma* (2). Super hac bigamia *tres* occurrunt quæstiones.

133. — Quæritur 1. an sit irregularis qui bona fide contrahit cum corrupta? Affirmant communiter doctores cum *S. Thoma* (3) (contra *Sa*, *Ledesma*, *etc.*), quia cum hæc sit irregularitas ex defectu significationis Christi cum Ecclesia sua unica sponsa, bona fides non efficit quin viri caro cum corrupta divisa sit, licet credat illam esse virginem (4).

134. — Quæritur 2. an fiat irregularis qui contrahit invalide cum corrupta ob aliquod impedimentum dirimens? *Prima* sententia est affirmativa, et hanc tenent *Suarez* (qui vocat communem), *Tourn. Covar. Cornejus.* Ita etiam *Fagnanus* (5), cum *Host. Joanne Andrea*, *cardin. Brut.* et omnibus cæteris (ut ipse dicit) de clerico non *in sacris*, et cum *Silv. et Nav.* de laico. Et probatur ex *cap. A nobis*, *de bigam.*, ubi declaratus fuit irregularis subdiaconus qui contraxerat cum vidua, inter quos (dixit Innoc. III.) « licet non fuerit vinculum maritale contrac-» tum (stante inhabilitate eorum), cum eo tamen tanquam cum marito » viduæ dispensare non licet, non propter sacramenti defectum, sed » propter affectum intentionis cum opere secuto. » Ubi jam observatur quod talis subdiaconus non fuit declaratus irregularis, quia post contractum conjugium spirituale per ordinem sacrum, contraxit conjugium carnale, sed quia se conjunxit cum vidua, quam ob causam habitus fuit *tanquam maritus viduæ propter effectum intentionis*, *etc.* *Secunda* sententia negat talem irregularitatem, et hujus sunt *Sanch. Nav. et Salm.* cum quadam decisione S. C. apud *Farinacium,* dicendo quod talis subdiaconus habitus fuit irregularis, quia contraxit duo matrimonia, unum spirituale, et alterum carnale, licet invalidum. Ad hanc rationem probatio primæ sententiæ pro responsione etiam valet (6). Contra irregularitas ab adversariis intellecta contrahitur a subdiacono, licet contraheretur cum virgine, ut dicemus *n.* 140. Ad decisionem S. C. respondemus quod decisiones allatæ a *Farinatio* fuerunt declaratæ in-

(1) Lib. 7. n. 436. — (2) Suppl. q. 66. a. 2. — (3) Loc. cit. a. 3. ad 3. — (4) Lib. 7. n. 439. — (5) In 2. part. 1. Decret. c. Nuper à nobis, de bigam. n. 13 et 44. — (6) Lib. 7. n. 440.

certæ a Gregor. XIV, an. 1621 (1). Et notandum hic quod die 29 augusti 1631, de mandato Urbani VIII fuit declaratum a S. C. non esse præstandam fidem decretis S. C. nisi illa authentice constarent, nempe cum subscriptione cardinalis præfecti (2).

135. — Quæritur 3. an sit irregularis qui uxorem adulteram cognovit, quando adulterium est occultum. Negant *Henriq.* et alii, apud *Elbel*; ex *cap. Si cujus*, *d.* 34., ubi dicitur : « Si evidenter fuerit comprobatum » uxorem adulterium commisisse. » Sed nos affirmamus cum communi apud *Elbel*, et sic sentiunt *Tourn. et Ronc. cum Suar. Ugol. et Fill.* et hoc currrit etiamsi uxor vi oppressa fuisset. Ratio est eadem casus primi quæsiti; ideoque parum refert utrum vi oppressa sit, aut vir non sit culpæ reus; dum semper revera adfuit divisio carnis; ita *Fagn.* (3) *cum Ugol. Host., etc.* dicens : « Non agitur hic de vitio ordinandi, sed » de defectu sacramenti quem etiam ignorans potest pati. » Ad textum respondetur quod verba *si evidenter comprobatum*, *etc.*, tantum probant quod si vir non est certus de adulterio uxoris, non est censendus irregularis (4), licet maritus adulterii inscius esset, tamen in se est irregularis (5).

136. — Ex hoc infertur 1. quod idem dicendum est ob eamdem rationem cum *S. Thoma* (6), *Suarez*, *Tournel. Conc. S. Antonin.* et multissimis aliis communissime, de eo qui contrahit duo matrimonia invalida (7), licet in bona fide, ut deducitur ex *cap. A nobis*, præfato et explicato *n.* 132. Fit 2. etiam irregularis qui ficte contrahit secundum matrimonium ad copulam extorquendam; ita *Suar. Tourn. et Salm.* cum aliis, contra *Palaum* qui innititur verbis *propter effectum intentionis;* sed nos dicimus quod hæc verba non significant quod ille subdiaconus vere cogitasset verum contrahere matrimonium, dum illum latere non poterat id effici non posse, sed quod affectum habebat in executionem illud ponere. Itaque idem est desiderare matrimonium impossibile in effectum ponere, ac fingere illud efficere, quod efficere non intendit (8).

137. — Glossa in *can. Si cujus*, *d.* 34. proponit casum : Si vir adulterii accusaret uxorem, et lite pendente, quæsitus esset de debito conjugali, an reddendo fieret irregularis ? Respondetur quod dato quod vir non est certus de uxoris adulterio, cum certe teneatur reddere, tunc ille (ait Glossa) « potius dicitur cognosci ab uxore, quam cognoscere ipsam, » ideoque reddendo non fieret irregularis. Hac ratione ductus puto idem dicendum de viro qui bona fide contraxit cum corrupta, ut in *n.* 135 *et* 136. si reddit, et non petit, ac de eo qui reddit uxori occulte adulteræ.

138. — III. Bigamia *similitudinaria* contrahitur per matrimonium (licet nullum, et licet cum virgine) contractum post voti solemnis emissionem, sive religionis, sive ordinis sacri. Hæc bigamia inducit irregularitatem, quoties matrimonium consummatum est, *c.* 13. *Quotquot*, *et can.* 23. *Monacho*, 27. *q.* 1. ubi dicitur : « Si postea uxori fuerit sociatus, » nunquam ecclesiastici gradus officium sortiatur. » Dicunt *Hurt. Abb. et Archid.* quod hæc irregularitas contrahitur tantum a monachis; sed

(1) Ap. Croix l. 1. n. 219. — (2) Vide Potestas t. 1. p. 1. n. 219. — (3) Fagn. In 2. part. 1. Decretal. cap. Nuper a nobis de bigam. n. 5. — (4) Lib. 7. n. 442. — (5) N. 443. — (6) Suppl. q. 66. a. 2. — (7) Lib. 7. n. 445. — (8) N. 447.

communissime doctores docent incurri etiam a clerico in sacris, ex *c. 1. Qui cler. vel mon.*, ubi dicitur quod episcopus possit dispensare cum diacono qui uxorem duxerat, ad ministrandum, etc.; et *cap. 2. eod. tit.* ubi præcipitur episcopo, ne permittat subdiacono qui matrimonio jungitur, ministrare. Sed putat *Sanch.* hanc irregularitatem potius ex delicto, quam ex bigamia. Attamen non esset irregularis qui sacris non initiatus matrimonium cum moniali contraheret, quia leges loquuntur de eo qui matrimonio jungitur post proprium votum (1).

139 — Hæc irregularitas bigamiæ non tollitur per baptismum, *can. Si quis viduam, d.* 34., ita commun. cum *S. Thom.* (2). Potest tamen dispensare Papa ex gravi causa; *Sanch. Concin. Salmant.* cum aliis; et *Tournely* cum communi affert Lucium III jam dispensasse (3). Quid autem possint episcopi et regulares, vide *seq. tract.* 20 *de Privil. n.* 51 *et* 106.

140. — *Sexta* oritur ex infamia. Sed de hac sat actum est *num.* 81 *et* 82. *Septima* ex defectu libertatis; hinc sunt irregulares I. servi, nempe mancipia donec libertate donentur. Sed si servus, sciente et non contradicente domino, ordinetur (licet prima tonsura), eodem actu libertatem acquirit, *can. Si servus, et can. Nulli. d.* 54; potest tamen eum donare libertate, cum conditione ut ei inserviat in iis quæ clericali statui non repugnant, et deducitur ex *cap. Nullus, de serv. non ord.* Sed si inscio domino ordinatus esset, remanet servus, modo non sit in sacris, et modo ab episcopo aut a cooperantibus duplum non reddatur domino; sed si isti essent impotentes, servus etiamsi diaconus remanet servus, et si est sacerdos tenetur inservire in iis quæ statum decent et celebrare pro domino : modo dominus id cognoscendo per annum non dissimulet (4).

141. — II. *Uxorati*, si uxores non consentiunt, et voto castitatis non se adstringunt, *cap. ult. de Temp. ord. in* 6. *et Extrav. Antiq. de voto*, et etiamsi matrimonium esset ratum duntaxat; quia tantum permissum est infra duos menses ingredi religionem, *ead. Extrav.* : probabile tamen est quod si ordinatus esset in sacris, non teneretur ad ingrediendam religionem, cum hoc sit onus nimis grave; *Sanch. Avers Salmant. S. Antonin. etc* (5).

142. — Quæritur an maritus possit initiari sacris, aut religionem ingredi cum uxoris licentia, si illa religionis statum non amplectitur? Alii auctores negant innixi *cap. Conjugatus, de conver. conjug.*, ubi dicitur quod maritus ordinari non potest *nisi ab uxore continentiam profitente fuerit absolutus*; igitur dicunt sufficere si uxor castitatem voveat, dum textus dicit *continentiam* (non jam religionem) *profitente.* Sed omnino negandum, cum id luculenter sit expressum in *cap. Cum sis, eod. tit.* ubi dicitur : « Ignorare non debet SS Patrum constitutioni esse contra» rium, ut vir, uxore sua, aut uxor, viro ejus non assumente religionis » habitum, debeat ad religionem transire. » Idem respondit Nicolaus papa in *can. Scripsimus*, 27. *q.* 2. de uxore regis Lotharii dicens : « Non » hoc aliter fieri posse, nisi eamdem vitam conjux ejus ac Lotharius » elegerit. » Et ad textum oppositum respondetur quod verbum *profitente* intelligendum est de professione solemni. Cæterum omnes con-

(1) Lib. 7. n. 448 et 449. — (2) Suppl. q. 66. a. 4. — (3) Lib. 7. n. 450 et seq. — (4) N. 455. — (5) Lib. 6. n. 812.

veniunt quod si uxor est juvenis, non potest in seculo remanere, si vir religionem ingreditur; contra si illa est ætate provecta, idem textus *Cum sis* concedit quod possit remanere in seculo, simplex votum castitatis emittendo.

143. — III. *Curialistæ* qui tenentur servire curiæ sive juramento, sive stipendio, prout sunt judices, advocati, etc. per illud tempus, quo ea officia durant, *cap.* 1. 2. *et* 3. *d.* 15. modo licentiam a Papa aut a consuetudine non obtinuerint, ut possint ea munia exercere, prout sunt regii consiliarii in causis civilibus; *Laym. Castrop. Suarez*, *Salmant.* cum aliis (1). IV. Milites pro eo tempore quo juramento adstricti sunt. Item thesaurarii, depositarii publici, et alii qui rem publicam administrant. Item excubiæ regis, et cæteri omnes qui aliquo severitatis munere aut turpi funguntur, aut ministrum egerunt in causa sanguinis (2).

144. — *Octava* est ex defectu lenitatis, nempe ex licita mutilatione, vel occisione in bello offensivo licet justo. Sed ad incurrendam hanc irregularitatem, oportet ut occisio manu propria sit facta; *Bus. Holzm. et Lambertinus*, *ex cap. Dilectus*, *et cap. Significasti*, *de homic.* Dicunt *Busemb. et Bonacina* quod qui in bello justo hortaretur ad occidendum istum vel illum, fieret irregularis; sed probabiliter contradicunt *Salm.*, quia textus loquitur de eo qui occidit, vel mutilat, non vero de eo qui hortatur. Sed si bellum est justum, et non est offensivum, sed defensivum, occidens non fit irregularis, *cap.* 2. *de imm. eccl. et Clem. un. de homic.* In bello autem injusto sufficit ut unus occidatur, ut omnes fiant irregulares; omnes doctores cum *S. Thoma* 2. 2. *q.* 64. *a.* 8 (3). Hic notandum clericum (modo fuerit in sacris, aut beneficiatus, et etiam in conflictu bombas emiserit) esse irregularem, si militat, etiamsi juret se ne unum quidem læsisse, ut apud *Lambertin.* legere est, *Notif.* 101. *n.* 19.

145. — Defectu lenitatis fiunt irregulares judices, et omnes qui cooperantur in judicio justo ad mortem, vel mutilationem rei active, efficaciter et proxime, per actionem natura sua ad id ordinatam; *Clem. Si furiosus de homic. cap. Cler. et cap. Sententiam, de cleric. vel mon.* Dictum est *active*, id est qui sunt ex parte occidentium, non vero ex parte occisi, ut esset confessarius hortans reum ad ferendam mortem, etc. (4). Dicitur *efficaciter*, quia qui bajulat ligna ut cremetur cadaver, non est irregularis, nec qui assistit; et licet in dicto *cap. Sententiam* vetetur clericis hujusmodi suppliciis adesse, tamen dicitur hic canon vel esse abrogatus, vel non obligare sub gravi; *Bonac. Salm. et Tourn.* vocant comm. Imo *Nav. et Avil.* excusant minoristam ab omni culpa (5). Dicitur *proxime*, nam non est irregularis qui gladios cudit, aut vendit, aut qui hortatur ut puniantur rei, aut alius qui non ut minister necessarius, sed remote concurrit; unde valde probabiliter dicunt *Suar. Regin. Laym. Av. Busemb., etc.,* non esse irregularem confessarium qui diceret judici talem reum esse morte dignum. Dicitur tandem *per actionem sua natura ad mortem ordinatam;* hinc non est irregularis confessarius qui diceret carnifici : « Functus sum meo officio, te non impedio quominus » tuum facias; » nec judices ecclesiastici qui degradatum curiæ seculari tradunt, nec clericus accusator in causa criminali, modo protestetur se non intendere pœnam sanguinis; *Bonac. Busemb. Tambur.*, *etc.* (6).

146. — Contra sunt irregulares 1. judex ejusque assessores, scriba

(1) Lib. 7. n. 456. — (2) Ibid. — (3) N. 459 et 460. — (4) N. 461 et 462. — (5) N. 463. — (6) N. 464 ad 468.

sententiam scribens (non autem qui illam transcribit), et cæteri omnes qui sententiam exsequuntur (1). Secus qui sententiam aliis committunt, *cap. ult. Ne cler.*, *etc.*, nisi jubeant ut detur sententia mortis in tali causa, vel ut expediant talem causam mortis; *Castrop. Salm.* cum aliis. 2. Testes voluntarii, qui ultro se offerunt, licet protestentur, ita communiter doctores; et idem dicendum de advocatis, et procuratoribus accusatoris, nisi coacti sint ad eum tuendum; *Salm.* cum iisdem. 3. Accusatores criminis capitalis vindictam petentes criminalem Etsi iste erit clericus beneficiatus aut in sacris, præter irregularitatem, peccat mortaliter, *ex cap. Sent.* ubi vetitum est clericis se in causam sanguinis ingerere. Non erit irregularis qui accusat reum solummodo ut sibi compensentur damna, semper adhibita protestatione se nolle pœnam sanguinis, *c Prælatis de homic.* Et hoc tam in causa propria, quam in causa cognatorum usque ad 4. gradum, aut domesticorum, aut propriæ ecclesiæ. *Suar. Castr. Conc. Salm. cum Bon.* et aliis. Et hoc valet etiamsi protestatio simulate fieret, *Suar. Bon. Castr. et Salm.* cum multis aliis; et etiamsi illam faciat post accusationem, sed ante sententiam, *Bon. Sayr Pel. et Salm* (2).

147. — Dispensationes super irregularitatibus ex defectu omnes reservatæ sunt pontifici, quoad seculares; quoad regulares vero, vide *tract.* 20. *de Priv. n.* 106 *et* 107.

DE FACULTATIBUS SACRÆ POENITENTIARIÆ.

148. — Non parum conferre judicavi hic adnotare principales facultates sacræ Pœnitentiariæ, ad hoc ut confessarium non fugiat pro quibus casibus possit ad illam recurri. Bened. XIV, 13 aprilis 1744, per bullam quæ incipit *Pastor bonus* (quæ est 95 in suo Bullar. tom. 1.), confirmavit plures facultates ab aliis pontificibus concessas, et alias ipse adjecit sacræ Pœnitentiariæ. Itaque in præfata bulla habetur posse sacram Pœnitentiariam I. absolvere a quibuscumque casibus et censuris, etiam bullæ *Cœnæ*, regulares pro utroque foro; seculares vero tam ecclesiasticos quam laicos, etiam in utroque foro a censuris publicis latis a jure; et etiam ab homine, si expirata sit jurisdictio judicis, vel si lator censuras illas reservavit Sedi apostolicæ, modo judici et parti satisfecerint. Quod si pars injuste refutet satisfactionem oblatam, potest pœnitentiarius convenientem satisfactionem arbitrari. II. Posse absolvere hæreticos occultos, modo nullos actus extrinsecos fecerint, ex quibus potuerint alii dignoscere eos ut hæreticos; item publicos hæreticos, casu quo non est opus complices denuntiare. Posse etiam absolvere principes, administratores rerum publicarum, et episcopos ac alios prælatos a casibus publicis bullæ *Cœnæ*. III. Posse dispensare in occultis irregularitatibus et inhabilitatibus, etiam ex homicidio voluntario, non tamen ut post homicidium possint promoveri ad episcopatum. Item etiam ab inhabilitatibus et irregularitatibus propter hæresim, modo fuerint penitus occultæ. IV. Posse dispensare cum homicidis et aliis, ut valeant profiteri in religione approbata et fieri deinde etiam sacerdotes. V. Cum male promotis ut omissos ordines possint clam suscipere, non servatis interstitiis et temporibus, non autem sacros una die. VI. Posse dispensare cum occultis simoniace ordinatis. VII. Posse convalidare titulos beneficiatorum

(1) Lib. 7. n. 461. — (2) N. 468 in fine.

cum occulta inhabilitate obtentorum. VIII. Posse partem pretii simoniaci condonare ob delinquentis paupertatem. IX. Posse cum Gallis, Belgis, Polonis et ulterioribus remittere fructus male perceptos; componere vero cum Italis, Hispanis, etc., et cum pauperibus etiam remittere. X. Posse remittere partem de male ablatis, vel retentis, si dominus sit incertus, casus occultus et delinquens pauper, reliquum erogando in pauperes, vel pia opera in locis, si fieri potest, ubi illa ablata sunt. XI. Posse absolvere qui munera acceperint a regularibus, modo non excedant decem scutos, vel etiam si excedant, facta prius restitutione, vel præstita obligatione satisfaciendi. XII. Cum puellis quæ virgines non sunt posse dispensare, ut fruantur legato virginibus relicto, in casibus tamen occultis, et in foro conscientiæ; vel cum virginibus, ut intrent monasterium mulierum pœnitentium. XIII. Posse relaxare juramenta quæ non sunt in favorem alterius. XIV. Posse vota simplicia etiam castitatis dispensando commutare, aut implementum differre. XV. Dispensare commutando in alias preces, vel alia pia opera super recitationem divini officii. XVI. Dispensare in occultis cum regularibus a quibusvis irregularitatibus, inhabilitatibus et pœnis, non autem in publico defectu natalium quoad generalatum; in publicis vero non nisi auditis superioribus XVII. Posse absolvere apostatas a censuris, cum reincidentia, si non redeant intra præfinitum tempus, dilata dispensatione super irregularitate, si quam contraxerint, usque ad actualem reditum. Posse etiam concedere, ut ipsi transeant ad alium ordinem. XVIII. Posse concedere transitum ad religionem laxiorem, modo ibi vigeat regularis observantia; non tamen ad ordinem S. Benedicti antiquioris observantiæ, neque ad consimiles congregationes cujuscumque ordinis. Item quoad moniales ultra montes. XIX. Posse absolvere et dispensare super defectibus, et censuris etiam ob clausuræ violationem. XX. Item concedere confessarium monialibus (*vide dicta de hoc lib.* 6. *num.* 576). XXI. Vacante Sede apostolica habere facultatem in foro conscientiæ etiam in casibus in quibus vivente pontifice non habebat, tamen cum reincidentia, si ad novum pontificem petentes non se præsentent, hancque facultatem post cardinalis pœnitentiarii ingressum in conclave transire ad signaturam. Alia quæ pertinent ad matrimonii materiam, *vide l.* 6. *num.* 1144. Alia minus scitu necessaria observare potes in citata bulla, *Pastor bonus*.

Demum hic nota quod, cum litteræ S. Pœnitentiariæ committuntur magistro theologiæ, vel decretorum doctori, possunt eas exsequi confessarii societatis Jesu designati a generali, vel provinciali de ejus licentia, ut concessit Gregorius XIII, 3 aprilis 1582. Et idem possunt lectores jubilati ordinis minorum, ex concessione Innocentii XI, 27 nov. 1679. Ac ideo idem possunt omnes regulares in privilegiis eorum communicantes; ita refert *Elb. tom.* 3. *conf.* 20. *p.* 506. *num.* 513.

TRACTATUS XX.

DE PRIVILEGIIS.

CAPUT I.

DE PRIVILEGIIS IN COMMUNI.

1. Differentia inter privilegium, dispensationem et licentiam. — 2. Quando privilegium derogat juri communi. — 3. Quando privilegiatus tenetur uti privilegio. — 4. Utrum extra sacramentum censuræ, etc. — 5. De clausulis ad instar, etc. Quatenus sacris canonibus non adversetur, etc. Supplentes defectus, etc. — 6. 7. 8. De interpretatione privilegiorum. — 9. 10 et 11. De commutatione. — 12. De privilegiis regularium revocatis, cum declarationibus S. Pii V. — 13. De rescriptis gratiæ et justitiæ, utrum expirent morte Pontificis. — 14. Quot modis cesset privilegium. — 15. Quomodo cesset per revocationem. — 16. De revocatione expressa. — 17. De tacita, et utrum sit intimanda, vel saltem publicanda revocatio.

1. — Privilegium definitur : *Lex privata, aliquod speciale concedens beneficium.* Privilegium differt a dispensatione quæ eximit a lege, et ideo semper est odiosa ; differt etiam a licentia quæ conceditur tantum ad paucos actus. De privilegiis in particulari inferius proprio loco dicemus ; hic tantummodo adnotabimus quasdam regulas advertendas circa privilegia in communi.

2. — Et I. ut privilegium deroget juri communi, non requiritur clausula derogatoria ; præsumitur enim princeps jam scire leges communes. Excipitur tamen 1. quando privilegium non posset suum effectum sortiri sine hac expressa derogatione. 2. Si in lege cui derogatur esset apposita clausula : *Non obstante quocunque privilegio ;* hoc intelligitur, dummodo in privilegio non extet clausula *Ex certa scientia ;* vel *ex plenitudine potestatis* (1). 3. Quando privilegium est contra aliquam consuetudinem, aut legem municipalem ; his enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat (2).

3 — II. Privilegiatus non tenetur, regulariter loquendo, uti privilegio. *Reg.* 61. *Jur in* 6. sed excipiendum est 1. si non utendo grave damnum proximo inferret : hoc tamen intellige si per se, non vero consequenter ; e. c. si confessarius habeat privilegium absolvendi a peccatis reservatis, post auditam confessionem tenetur eo uti (3) 2. Si privilegium cedat in bonum commune, quemadmodum est privilegium immunitatis, quo unusquisque tenetur uti, ex *cap. Si diligenti*, *de foro compet.* 3. Si privilegium tollat impedimentum ad observandum præceptum ; e. c. si infirmus habeat domi oratorium privatum, et facile potest audire sacrum, tenetur privilegio uti (4). 4 Si privilegium non est personale, sed reale, addictum loco, vel dignitati, vel statui, quemadmodum sunt privilegia concessa episcopis et regularibus (5).

4. — III. Qui habet privilegium pro foro pœnitentiali, etc. absolvendi a censuris et pœnis ecclesiasticis, valde probabiliter potest eo uti etiam

(1) Salmant. tract. 18. c. 1. n. 42 et 43 cum aliis. — (2) Suar. de leg. l. 8. c. 14. n. 4. Castropal. tom. 1. tract 3. D. 4. p. 10. n. 9. et Salmant. loc. cit. c. 1. n. 8. cum Pelliz. Tamb. etc. — (3) Vide Salm tr. 18. c. 1. n. 11. cum aliis. — (4) Suar. l. 8. de leg. c. 23. n. 8. et c. 35. n. 5. et 6. Pal. p. 7. n. 3. Sanch. de Matr. l. 9. D. 6. n. 14. Salm. c. 1. n. 12. cum Sylvest. Avila, etc. — (5) Vide Salm. c. 1. n. 17 et 18.

extra sacramentum, etiamsi facultas concepta esset in terminis: *Sacerdoti confessario* (1).

5. — IV. Loquendo de clausulis: clausula *Ad instar* importat tunc valere privilegium, quando aliud (ad cujus formam secundum concessum est) fuerit validum saltem a principio, quamvis postea revocatum fuerit, vel non acceptatum, ut advertit *P. Mazzotta*. Alias enim si primum privilegium fuerit nullum, nullum quoque erit secundum, dummodo in secundo non exprimatur id quod conceditur (2). Hoc tamen currit (ut aiunt præfati auctores) quando dicitur: *Ad instar*, non vero si dicatur, *sicut concessum est*, *etc.*, ut limitant *Bonac. et Garcias apud Salmant.* Clausula, *Quatenus sacris canonibus non adversetur*, intelligitur de iis tantummodo canonibus in quibus est expressum: *Non obstante quocunque privilegio* (3). Clausula *Supplentes singulos defectus*, intelligitur tantum de defectibus earum rerum quæ requiruntur solum de *jure positivo*, et qui sunt tantummodo accidentales, non vero de defectibus naturalibus, aut substantialibus, utpote esset si supplicans foret excommunicatus, aut si supplicatio foret subreptitia, vel fraudulenta, aut si defectus esset circa causam, aut personam supplicantis (4). Aliæ clausulæ videri possunt apud *Salmant.* (5).

6. — V. Loquendo de interpretatione privilegiorum, plura adnotanda sunt. Notetur 1. omne privilegium interpretandum esse eo modo quo privilegiato non sit neque inutile, neque onerosum (6). 2. Privilegia solum princeps, vel alii quibus a principe foret commissum, authentice, vel juridice possunt interpretari. Doctrinaliter vero potest ea interpretari quicunque vir doctus, cujus resolutioni licite potest acquiesci, ut omnes affirmant; et quando in privilegio prohibetur quæcumque interpretatio, de sola authentica et juridica est intelligendum (7); aut ad summum intelligi debet de interpretatione quæ fit *ex professo*, ut dictum est de legibus (*tract.* 2. *n.* 75.). 3. A Clemente IV, et ab aliis pontificibus prohibentur episcopi interpretari juridice privilegia regularium. Solum id ab Alexandro VI et Paulo III (quando apostolica Sedes consuli nequit) concessum est jurisperitis cæterisque judicibus in favorem regularium. Idem concessum est generalibus, visitatoribus, et etiam provincialibus, et prælatis immediatis, quoties ipsi peritos consulunt. Idem locum habet in interpretatione regularum, constitutionum et consuetudinum. Eodem modo possunt iidem prælati auferre vel limitare subditis usum privilegiorum (8).

7. — Notandum 4. quod generaliter loquendo de privilegiis, omne privilegium large est interpretandum, ut habemus ex *cap. Olim.* 6. *de Verb. sign.* ubi dicitur: « Cum beneficia principum interpretanda largissime, etc. » Et ex *l. ult. ff. de Constit. princip.* Contra vero privilegia odiosa stricte sunt interpretanda: ejusmodi sunt illa quæ sunt derogatoria juris communis, aut statutorum, et consuetudinum particularium, dummodo hæc statuta non sint contra jus commune, aut dummodo privilegium non sit insertum *in corpore juris;* ideoque aiunt

(1) Suar. lib. 8. de leg. cap. 6. n. 15. Castrop. D. 4. p. 2. § 5. n. 6. et Salm. tr. 18. c. 1. n. 33. cum Sylvest. Tamb. etc. contra alios qui probabiliter etiam negant. — (2) Suar. lib. 8. de leg. c. 15. n. 2. Castrop. D. 3. p. 2. § 8. n. 1. Salm. c. 1. n. 39. cum Bonac. etc. et P. Mazzotta tom. 1. de Privil. pag. 221 v. Scuto. — (3) Salm. tr. 18. c. 1. n. 50. cum Nav. Suar. Garc. etc. — (4) Salm. cap. 1. n. 51. cum Barbosa et Tamb. — (5) Cap. 1. ex n. 40. — (6) Salm. cap. 1. n. 70 et 71. — (7) Vide Salm. tr. 18. c. 1. n. 72 et 73. — (8) N. 74. 75 et 76.

Sanch. et Mazzot. (1), omnia privilegia realia late esse interpretanda; ob suam enim perpetuitatem habentur tanquam inserta in jure communi. Insuper excipitur, si alias privilegium redderetur inutile, aut si in eo extaret clausula *Ex certa scientia*, vel *Ex motu proprio*; vel si privilegium esset absolvendi, dispensandi, aut communicandi illud ad alios (2). Privilegia vero in præjudicium aliorum, cujusmodi essent ad obtinenda plura beneficia, aut ad conferenda beneficia vacantia, aut contra observantiam regularem, stricte sunt interpretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio* (3).

8. — Hoc vero intelligendum est de privilegiis concessis personis particularibus : sed ea quæ sunt concessa alicui ordini, conventui, communitati, aut ad aliam piam causam, omnia sunt interpretanda non modo late, sed etiam latissime, etiamsi adversentur juri communi, vel alicujus tertii, quemadmodum communissime affirmant doctores (4); privilegia enim communitatibus concessa præsumuntur omnia esse remuneratoria servitiorum præstitorum, et ideo omnia habentur tanquam favorabilia, *ex l. Sicut persona*, *ff. de Relig.* (5).

9. — VI. Loquendo de communicatione privilegiorum, adnotetur 1. quod religiones mendicantes communicant in totum inter se de privilegiis præteritis et futuris, tum circa personas, tum circa loca, festivitates et indulgentias, prout habetur ex bulla Sixti IV, Clementis VIII et Leonis X (6). Et hoc currit, quamvis religio, cui concessum est privilegium, vel non acceptaverit, vel eo usa non fuerit. Insuper quando ampliatur privilegium alicui religioni concessum, intelligitur ampliatum etiam quoad alias (7). Insuper hæ religiones mendicantes communicant privilegiis cæterarum religionum, vel congregationum, vel collegiorum monasticorum vel non monasticorum (8). Et hoc valet, etiamsi in privilegio concesso alteri religioni, vel congregationi, adsit clausula quod non communicetur : nam in aliis bullis de communicatione dicitur, quod tollitur quodcumque impedimentum communicationis (9). Hujusmodi privilegiis perfruuntur tam conversi, ipsi enim vere religiosi sunt (10), quam novitii, quemadmodum declaravit Clemens VIII : et est communis sententia (quidquid dicant quidam pauci) cum *Suar. Sanch. Castr. etc.* (11) fruuntur quoque religiosi ad episcopatus promoti, dummodo non agatur de rebus, quibus episcopi si utantur, aliquod religionis præjudicium proveniret, ut esset habitatio in monasterio, datio suffragii, etc. (12). Tertiarii autem et tertiariæ (vel beatæ) subditæ mendicantibus, et quæ habitum religionis deferunt, et votum habent castitatis, (quibusdam tantum rebus exceptis) eorum quoque privilegiis gaudent, sed quatenus sunt capaces. Confratres scapularis, et cinguli (vocati *Cordonis*), etc. fruuntur tantum et participant in omnibus indulgentiis et remissionibus peccatorum, sed non in alio (13).

10. — Notandum 2. moniales tam ordinum mendicantium quam non

(1) Sanch. de Matr. l. 8. D. 1. n. 4. et Mazzotta loc. cit. pag. 223. c. 2. v. Resp. — (2) Salm. tr. 18. c. 1. n. 78 ad 80. — (3) Ibid. n. 83 et 84. — (4) Suar. de leg. l. 8. c. 27. n. 7. Castrop. D. 4. p. 10. n. 6. Mazzotta loc. cit. et Salm. c. 1. n. 27 et 28. et iterum n. 85 et 86. cum Azor. Laym. Sylv. Bonac. Henriq. Coninch. Lezana, Barb. et alii. — (5) Vide Salm. c. 1. n. 25. ad 27. — (6) Ibid. n. 88 et 89. — (7) Ibid. n. 98 et 99. — (8) Ita communissimè Salm. tr. 18. c. 1. n. 90 cum Rodr. Pelliz. Tambur. etc. — (9) Salm. tr. 18. c. 1. n. 107. cum Rodr. Basseo, Miranda, Bon. Diana, Donato, etc. — (10) Vide Salm. tr. 15. de Statu Relig. c. 1. n. 33. — (11) Suar. in 2. 2. S. Thom. tom. 4 de Relig. tr. 10. lib. 9. c. 1. n. 18. et Salm. ib. c. 3. n. 85. cum Sanch. Castr. Lezana, Pelliz. et aliis. — (12) Vide Salm. dict. tr. 15. c. 6. n. 43. cum Suar. Lez. et Castrop. — (13) Salm. tr. 18. c. 1. n. 94. cum aliis.

mendicantium, gaudere privilegiis monachorum sui ordinis, et consequenter cujuscumque alterius ordinis, in omnibus quorum sunt capaces (intellige de favorabilibus). Hoc valet etiamsi privilegium tantum de hominibus loqueretur, ut deducitur ex bulla Leonis X. Atque ita e contrario fratres gaudent privilegiis monialium omnium ordinum, ex eo quia ipsi communicant (ut superius dictum est) privilegiis concessis cuicumque religioni, congregationi, aut monasterio (1). Sed redeundo ad moniales, hujusmodi privilegiis gaudent etiam illæ quæ Pontifici aut episcopo subjiciuntur; atque ita, quando religiosis conceditur privilegium ut absolvantur, vel dispensentur a suo prælato; moniales subjectæ episcopo possunt quidem ab eodem absolvi et dispensari. Et hoc currit etiamsi in privilegio nominarentur tantum moniales quæ regularibus subditæ sunt (2).

11. Notandum 3. privilegia non communicari quando sunt odiosa, vel contraria propriis statutis, adeo ut præjudicent bono, sive communi observantiæ religionis (3). Notetur 4. privilegia alicui concessa non tanquam personæ particulari, sed ratione sui officii, seu dignitatis, vel tanquam membro illius communitatis, intelliguntur concessa omnibus aliis ejusdem officii, aut ejusdem communitatis. Et privilegia concessa subditis seu prælatis inferioribus, etiam prælatis superioribus concessa intelliguntur (4). Similiter privilegia concessa alicui conventui, aut ecclesiæ, aut particularibus alicujus conventus, sed tanquam membra illius, intelliguntur quoque concessa cæteris religiosis tam illius ordinis, quam aliorum qui communicationem habent, quando scilicet eadem, vel similis ratio militat (5). Sed hoc non est intelligendum de privilegiis quæ conceduntur alicui congregationi ad tempus determinatum, vel per brevia particularia sunt concessa alicui monasterio ob specialem aliquam causam, vel quando agitur de rebus quæ difficile solent concedi (6).

12. — VII. Certum est, ut habetur ex prop. 36. damnata ab Alexandro VII, religiosos non posse amplius uti privilegiis jam revocatis per concilium Tridentinum. Verum hoc non obstante, attendendæ sunt quædam declarationes concilii factæ per S. Pium V in sua bulla *Etsi mendicantium*. Hæ sunt 1. quod seculares possunt audire sacrum et conciones in ecclesiis regularium. 2. Quod episcopus nequeat impertiri licentiam ingrediendi monasteria monialium exemptarum. 3. Quod quarta funerum non intelligitur nisi de eo quod affertur (7). 4. Quod confessarii monialium exemptarum, et concionatores regulares in propriis ecclesiis non examinentur ab ordinario; verum quod attinet ad confessarios, hoc privilegium abrogatum est per varias apostolicas constitutiones, et præsertim per bullam *Apostolici ministerii*, emanatam ab Innoc. XIII, anno 1723, et confirmatam per Benedictum XIII, die 23 sept. an. 1724. Ibi in § 18, declaratur quod confessarii monialium exemptarum debeant examinari et approbari ab episcopo diœcesis, « remota quacumque contraria consuetudine etiam immemorabili. »

13. — VIII. Distinguendum est *rescriptum gratiæ*, ut esset absolvendi, dispensandi, etc., a *rescripto justitiæ*, ut exercendi jurisdictio-

(1) Vide Salm. tr. 18. de Privil. cap. 1. n. 91. — (2) Suar. de leg. l. 8. c. 10. n. 7. Bonac. disp. 1. q. 3. punct. 7. § 2. n. 4. et Salm. tr. 18. cap. 1. n. 92. cum Castr. Lez. Pelliz. Bordonio, Boss. et aliis contra paucos. — (3) Castrop. dist. 4. § 9. n. 2. et Salm. c. 1. n. 100. cum Pelliz. Lez. Portel. Tamb. Barb. — (4) Salm. c. 1. n. 110 et 111. — (5) Salmant, ib. cum Pelliz. Garcia, Quintan. Tamb. etc. — (6) Salm. c. 1. n. 118. cum Peyrin, Tamb. Merula, etc. — (7) Vide Salm. tr. 18. c. 1. n. 127.

nem, appellandi, etc. In rescripto gratiæ dicitur *gratia facta*, quando delegatus habetur tanquam merus necessarius executor : *gratia facienda*, quando conceditur facultas dispensandi, et relinquitur arbitrio delegati. Rescriptum justitiæ expirat morte principis, dummodo res adhuc sit integra : et idem de rescripto gratiæ faciendæ. Oppositum vero dicendum de rescripto gratiæ factæ ut absolvendi, recipiendi ordines *extra tempora*, de oratorio privato, etc. (1). Privilegium concessum cum clausula *Donec voluero*, probabiliter non expirat post mortem concedentis (2) : vide quod dictum est *tract.* 16. *n.* 82. Quod si in concessione exprimitur officium delegati, mortuo delegato, transit ètiam ad successorem (3).

14. — IX. Privilegium multis modis cessare potest, 1. per decursum termini constituti. 2. Per cessationem causæ finalis : intellige quando privilegium est concessum sub conditione dictæ causæ; sed quando concessum esset absolute, adest opinio valde probabilis quod, etiamsi cessaret causa finalis, non cesset tamen privilegium; neque cessat, quamvis semel privilegio usi fuerimus (4) juxta id quod diximus de dispensatione, *c.* 2. *n.* 66 *in fin.* 3. Ob renuntiationem privilegiati, in quo notandum est quod particulares nequeunt renuntiare privilegiis communitatis ; et ut valida sit renuntiatio, fieri debet in manu illius qui privilegium concessit, et ab eodem acceptari (5). 4. Per usum contrarium, vel per non usum ; in dubio tamen præsumptio semper est pro usu. Sed in hoc advertendum est quod privilegia gratiosa quæ non sunt aliis gravamini, ut absolvendi, dispensandi, vel jejunandi, et his similia, hæc nunquam amittuntur per non usum, et etiam per usum contrarium, quamvis temporis longissimi (6). Privilegia contra quæ tertio sunt onerosa, ut non solvendi decimas, et similia, hæcpræscribuntur per usum contrarium, et etiam per non usum privativum (non vero duntaxat negativum) quod accidit, quando privilegiatus conscius jam sui privilegii, occasionibus oblatis, sponte uti recusavit. Hoc autem currit, dummodo in privilegio non sit clausula *utendi ad sui arbitrium* (7). Insuper hoc intelligitur pro foro externo, nam in conscientia non amittit privilegium qui animum non habet renuntiandi (8). Potest cessare etiam privilegium per abusum sive in totum, sive in partem (9).

15. — Cessat 5. privilegium ob revocationem principis. In hoc autem distinguere oportet privilegia gratuita a remunerativis, et ab onerosis ; si privilegium est mere gratuitum, revocari potest valide etiam sine justa causa : quamvis hoc non excusatur saltem a culpa veniali si scandalum absit (10). Si vero cum privilegio translatum fuisset dominium alicujus rei in privilegiatum, illud revocari nequit nec licite, nec valide, nisi ob causam urgentissimam boni communis, vel gravis delicti, vel ob illas causas ob quas revocari potest quælibet donatio (11). Sed si privilegium est remuneratorium, vel ob justitiam, vel ob gratitudinem, semper requiritur justa causa ut valide revocetur. Et si insuper est onerosum, ut, exempli causa concessum ob pretium acceptum, vel ob aliquod onus

(1) Castr. d. 3. p. 16. § 4. n. 11. Sanch. de Matr. l. 8. disp. 38. n. 43. Salm. tr. 18. c. 1. a n. 141, ad 146. cum Suar. — (2) Salm. tr. 18. c. 1. n. 149. — (3) Ibid. n. 150. — (4) Ibid. c. 2. n. 3 et 4. — (5) Ibid n. 5 ad 8. — (6) Suar. de leg. l. 8. c 34. n. 17. Bonac. D. 1. q. 3. p. 8. § 5. n. 4. Castr. tr. 3. D. 4. p. 18. n. 3. et p. 19. n. 1. et Salm. c. 2. n. 13. cum Laym. Pont. Lez. Garcia, etc. — (7) Castr. p. 18. n. 4. Bonac. loc. cit. n. 3. et Salm. n. 14. cum Laym. Garc. Lez. etc. — (8) Vide Salm. tr. 18. c. 2. n. 18. — (9) Ibid. n. 17. — (10) Pontius l. 8. de dispens. c. 19. n. 15. Castrop. p. 12. § 3. n. 3. et Salm. tr. 18. c. 2. n. 37. cum Suar. Sanch. Bon. etc. — (11) Castr. e. 21. § 2. n. 2. Bonac. d. 1. q. 3. p. 8. § 3. n. 5. Suar. de leg. l. 8. c. 37. n. 7. et Salm. c. 2. n. 29. cum Pont. Garc. Lez. etc.

privilegiato impositum, tunc ut revocetur (ultra justam causam) requiritur compensatio. Et hoc dicendum de privilegiis remuneratoriis ob justitiam, ut dicunt communiter doctores (1).

16.—Revocatio vero privilegiorum alia est *expressa*, alia vero *tacita*: quoad *expressam* regulariter loquendo sufficit clausula generalis, *non obstantibus privilegiis, etc*, ut revocentur omnia privilegia in contrarium. Excipiuntur tamen 1. privilegia concessa per modum contractus, sive onerosa sint, sive remunerativa ob justitiam (ut supra dictum est); in quibus mentio specialis fiat meritorum in particulari. 2. Privilegia quæ clausulam habent: quod non intelligantur derogata, nisi mentio partilaris fiat. 3. Privilegia regularium quæ etiam specialem mentionem requirunt, quia sunt remunerativa, et videntur clausulam habere derogatoriam futuræ revocationis, nisi eorum mentio specialis fiat, ut affirmant *Rodr. Portel et Miranda apud P. Mazzotta*. 4. Privilegia inserta in *corpore juris*, quia tunc sunt veræ leges, et ut revocentur, requiritur clausula specialis: « Non obstantibus legibus in contrarium, etc. (2). » Idem asserunt *Bonac. Sanch. Castrop. et Salm. cum Molin. Pelliz.* aliique quamplurimis (contra *Pontium*), de privilegiis concessis ab aliquo concilio generali, quæ non censentur revocata, nisi per clausulam expressam, « non obstante quacumque constitutione, etiam a concilio generali » edita, » ut colligitur *ex c. Ex parte, et c. ult. de capell. mon.* (3). Opponit *Pontius* Ecclesiæ praxim et quamdam declarationem S. Pii V. Sed *Castropalaus cum Garcia* respondet gratis id asseri: tantum inquit a *Garcia* referri quemdam motum proprium S. Pii, in quo dicitur, quod concessiones propria pontificis manu signatæ non egent aliqua Tridentini revocatione, neque generali, neque speciali. Omnes vero præfatæ limitationes intelliguntur locum habere si non constet de contraria mente derogantis, quemadmodum omnes præfati doctores communiter affirmant; unde si in lege revocatoria adsit clausula *Ex certa scientia*, aut *ex motu proprio*, aut *de potestatis plenitudine*, tunc revocatur omne privilegium quantumcumque qualificatum, exceptis onerosis; aut quando revocatio præjudicaret juri a tertio acquisito (4).

17.—Quod attinet ad revocationem *tacitam*, privilegia ante concessa intelliguntur revocata per quamcumque legem universalem in contrarium, etiamsi in ea non adsit clausula revocatoria, quando ipsa lex, vel novum privilegium aliis concessum non posset effectum intentum sortiri, nisi revocatis privilegiis antea concessis; non præsumitur enim legislator velle condere legem inutilem, aut concedere privilegium elusorium, sive generale, sive particulare illud sit. Hoc tamen intelligendum est, quando privilegia prius concessa nota sunt principi, quemadmodum præsumitur de omnibus privilegiis insertis in *corpore juris*. Quod contra non præsumitur de aliis qui existunt *extra jus*; unde horum specialis mentio est facienda (5). Affirmant aliqui, ut *Sotus, Henriq. et Quintan.* quibus adhærent *Salmant.* in quodam loco (6), quod privilegium rema-

(1) Suar. loco cit. n. 6. et 7. Pont. n. 13. et Salm. tr. 18. c. 2. n. 30 et 85. cum aliis. — (2) Suar. l. 8. c. 38. n. 3. et c. 14. n. 8. Bonac. D. 1. q. 3. p. 8. § 3. n. 11. Castr. tr. 3. D. 4. p. 21. § 3. a n. 2. Pont. l. 8. c. 19. n. 16. Mazzott. t. 1. de Privil. q. 2. c. 1. p. 231. et Salm. c. 2. n. 39 et 40. — (3) Bonac. disp. 1. q. 3. p. 8. § 3. n. 13. v. Tertio, Castr. § 4. n. 6. Sanch. de Matr. l. 3. D. 26. post n. 6. v. Sed hæc. et Salm. tr. 18. c. 2. n. 41. cum Pelliz. Bass. etc. contrà Pontium l. 8. de dispens. c. 19. n. 19. — (4) Vide Salm. c. 1. n. 40 et 42. — (5) Suar. de leg. lib. 8. c. 39. n. 2. Pont. de dispens. l. 8. c. 19. n. 19. Castrop. D. 4. p. 21. § 4. n. 10. Bon. d. 3. p. 8. § 3. n. 14. Salm. tr. 18. c. 2. n. 43 et 44. cum aliis communiter. — (5) Salm. tr. 10 de Cens. c. 2. n. 81.

net in suo vigore, quousque revocatio non intimetur civitati, vel religioni. Verum ipsimet *Salmant.* postea in alio loco (1) se retractant, et merito, asserentes cum *Layman. Suar. Portel. et Lezan.* quod sufficit ad invalidandum privilegium (ut diximus loquendo de legibus, supra *tract.* 2. *a. n.* 5 *ad* 8.) ut publicetur revocatio, et ut transeant duo menses a publicatione, ita ut pervenire possit notitia ad privilegiatos, quamvis de facto non perveniat.

Actum est usque adhuc de privilegiis in communi; in sequentibus capitibus agetur de privilegiis in particulari ecclesiasticorum, episcoporum et religiosorum.

CAPUT II.

DE PRIVILEGIIS ECCLESIASTICORUM.

18. Quibus in rebus ecclesiastici sint exempti a potestate laicali. — 19. De privilegiis canonis et fori quoad personas. — 20. Quoad bona. — 21. Quis gaudeat hujusmodi privilegiis. — 22. De beneficiatis. — 23. De tonsuratis. — 24. De illis qui deposuerunt habitum. — 25 ad 28. De immunitate piorum locorum.

18. — Ecclesiastici jure divino exempti sunt a potestate seculari quoad materias spirituales, vel mere ecclesiasticas, ut sunt ordinationes, electiones prælatorum, etc. ut constat ex *can.* 3. concilii romani. Quoad personas vero, et loca ecclesiasticorum, quæstio est utrum sint velne exempti jure divino? Multi negant, ut *Lessius*, *Cajetanus*, *Becanus et Salmant.* (2). Multi alii affirmant, ut *Suarez*, *Azorius*, *Laym.*, *etc.*, et probant ex pluribus textibus, et præsertim ex *cap. Quanquam*, *de gentibus in* 6. et ex Trident. *sess.* 25. *cap.* 20 *de ref* « Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitatem, Dei ordinatione et canonicis » sanctionibus esse constitutam. » Certum tamen est ecclesiasticos tum jure canonico, tum civili non esse subjectos foro laicali (3). Cæterum tenentur in conscientia illis legibus civilibus, quæ non repugnant eorum statui, non vi *coercitiva*, ut dicitur, *sed directiva*, ut uniformentur communitati (4).

19. — Ecclesiastici ergo gaudent. I exemptione circa suas personas. Præter privilegium canonis, cujus vigore incurrunt excommunicationem qui injuste illos percutiunt (de quo actum est *tr.* 19 *n.* 48 *et sequent.*), gaudent clerici immunitate, ne puniantur a curia laicali, ut patet ex legibus a *Becano* relatis (5). Et quamvis jus civile eos eximat tantum in causis civilibus, et in criminalibus eas recognoscendi sibi jus reservaverit, nullatenus clericos condemnando nisi post degradationem; nihilominus jus canonicum totaliter eos exemit (6). Verum his non obstantibus, in aliquibus casibus potest potestas laicalis ad clericorum carcerationem procedere, ut si, e. c., aliquem noctis tempore inveniret deferentem arma prohibita, vel sine veste clericali, vel inveniret *in flagranti* patrantem aliquod delictum; tunc enim potest ad ejus carcerationem procedere, ut postea remittat curiæ ecclesiasticæ; quod si interdiu illum invenerit, potest armis prohibitis spoliare. Potest etiam in quibusdam casibus illum castigare (sed non pœna mortis), si ille rebellionem adversus principem moliretur, aut populum ad seditionem excitaret, et a proprio episcopo de hoc non esset punitus. Insuper probabiliter potest supplicio

(1) Salm. tr. 18. de Privil. c. 2. n. 45. — (2) Tr. 8. de Ord. c. 7. n. 6. — (3) Vide Jura ap. Less. de Just. l. 2. c. 33. dub. 3. — (4) Est commune cum Salm. tr. 8. c. 7. n. 16. — (5) De Sacram. c. 26. q. 9. — (6) Vide Salm. tr. 8. c. 7. ex n. 24.

afficere clericos notorie sodomitas : hi enim a Leone X et S. Pio V omni clericali privilegio spoliati sunt (1). Cæterum pro quocumque alio crimine clerici nequeunt puniri a curia seculari, *cap. fin. de vita et hon. cler. et cap. In audientia* 25. *de sent. excom.*

20. — II. Gaudent ecclesiastici exemptione a foro laicali quoad propria bona tam ecclesiastica, quam quocumque alio modo acquisita; unde respectu illorum non tenentur solvere ullum vectigal, ut habetur ex *cap. Quia*, et ex *cap. Clericis, de immunit. eccles. in* 6. et ex *l. Sancimus*, 22. *c. d. sacros. eccl.* (2). Clerici vero negotiatores circa bona mere ecclesiatica negotiationi jam destinata, spoliantur omni exemptione, *cap. Quanquam* 4. *de censib. in* 6. Quoad vero reliqua bona propria, privantur post tertiam monitionem (3). Insuper notandum hic est, quod in casu urgentis necessitatis, potest princeps extrahere e domibus et vendere frumentum ecclesiasticorum (4).

21. — Ii qui gaudent præfatis exemptionibus tam quoad personas, quam quoad bona, sunt primo omnes regulares cum suis novitiis et tertiariis, et etiam beatæ franciscanæ tertii ordinis, carmelitanæ, etc., quæ deferunt habitum una cum voto castitatis : quemadmodum declaravit S. C. Insuper equites S. Joannis, S. Jacobi Alcantaræ, et Calatravæ, ut probant *Bonacina*, *Filliuccius et Diana* (5). Insuper omnes clerici in sacris constituti. De aliis vero *in minoribus*, vel simpliciter tonsuratis, ita loquitur Trident. *sess.* 23. *c.* 6. *de ref.* : « Fori privilegio non gaudeat, nisi » beneficium ecclesiasticum habeat, aut clericalem habitum et tonsuram » deferens, alicui ecclesiæ ex mandato episcopi inserviat; vel in semi- » nario clericorum, aut in aliqua schola, vel universitate de licentia epi- » scopi, quasi in via ad majores ordines suscipiendos versetur. » Atque hoc privilegio gaudent etiam clerici conjugati qui deferunt habitum et tonsuram, et ecclesiæ inserviunt; verum in *cap. ult. de temp. ord. in* 6. prohibetur conjugatis tonsura, nisi velint religionem ingredi, vel in *sacris* ordinari prævia uxoris licentia (6).

22. Igitur privilegio fori gaudent 1. beneficiati, etiam si nulli ecclesiæ inserviant, neque deferant habitum et tonsuram, ut probabiliter infertur ex concilio, ut volunt *Salm. cum Filliuc. Dian. et Rodriq.* adversus *Suar.* Et etiamsi non percipiant fructus beneficii, neque possideant; sufficit enim quod solum titulum habeant, ut aiunt *Garc. Fill. et Dian.* contra *Salm.* Sufficit etiam capellania, vel præstimonium, quæ censentur tanquam vera beneficia : sed non sufficit pensio (7).

23. — Gaudent 2. clerici *in minoribus*, et tonsurati, dummodo habitum simul et tonsuram deferant, juxta id quod affirmat concilium : *Clericalem habitum et tonsuram deferens*, et ut probabilius existimant multi doctores cum *Castrop. et Barb.* contra *Salmant.* qui interpretantur particulam *et* pro particula *vel*, ita ut dicant sufficere alterutrum (8), dummodo ecclesiæ similiter inserviant; sed quoad ecclesiæ servitium (dummodo spirituale sit, quia temporale non sufficit), satis est ut alicui ecclesiarum serviant, etiamsi hæc destinata non sit ab episcopo, ut declaravit S. C. apud card. Lambertini (9).

24. — Ut vero clerici in minoribus constituti foro priventur (nam aliud

(1) Salm. tr. 8. c. 7. n. 27 ad 29 et a n. 18 ad 20. — (2) Ibid. n. 35 et 55. — (3) Salm. n. 54 cum Less. Mol. etc. — (4) Salm. tr. 8. c. 7. n. 17. cum Diana. *Molf.* — (5) Vide Salm. c. 7. a n. 56 ad 58. — (6) Vide nostrum opus morale lib. 6. n. 827. v. Eodem. — (7) Vide Salm. tr. 8. c. 7. n. 62 et 63. cum aliis. — (8) Vide nostrum opus lib. 6. n. 837. — (9) De Synodo l. 7. c. 69. n. 4.

de canonis privilegio dicendum) non requiritur trina monitio, quia hæc requiritur tantum pro beneficiatis, et pro ordinatis in *sacris*, ut deducitur ex *cap. contingit*, *de sent. exc.*, vel pro minoristis qui negotiis secularibus se addicunt, ut habetur ex *c. Ex litteris de vit. et hon. cler.* (1); sed sufficit quod habitum et tonsuram dimiserint, quemadmodum pluries declaravit S. C. et quemadmodum communiter affirmant doctores (2), dummodo per longum tempus dimiserint, ut notant *Salm. cum Bonac. Suarez*, *Barbos.* et aliis. Quamvis vero præfati clerici nequeant allegare forum, potest nihilominus episcopus eos a foro seculari resumere, juxta declarationem S. C. ab hodierno summo pontifice approbatam (3). Illi vero clerici qui habitum resumunt, jure gaudent privilegio, dummodo id in fraudem non faciant : quæ fraus tunc supponitur, cum aliquis in aliqua causa civili jam citatus fuisset ad forum laicale, aut pro causa criminali jam fuisset in carcerem conjectus, aut vero e carcere sub cautione egressus; ut aiunt *Salm. cum Bon.* (adversus *Gutt. et Cebal.*), et cardinalis Lambertini cum pluribus decretalibus S. C. (4). Magna vero quæstio est, utrum potestas laicalis possit cognoscere causas innocentium adversus ecclesiasticos. Quidam theologi absolute affirmant : sed quidam alii magis communiter tantummodo admittunt, quando aut nullo modo, aut difficulter potest haberi recursus ad superiores ecclesiasticos majores (5).

25. — Immunitas autem ecclesiastica locorum quoad azylum delinquentium competit jure ecclesiastico et civili omnibus ecclesiis, quamvis interdicto subjectis, sive pollutis, et etiam dirutis (nisi omnino præsulis auctoritate fuerint profanatæ) earumque capellis, sacristiis, cœmeteriis, etiam ab ecclesia separatis, muris, campanilibus, tectis atriis, atriorum gradibus, cum quadraginta passibus ultra pro ecclesiis cathedralibus, et triginta pro aliis ecclesiis (sed hoc intelligendum de illis quæ sunt positæ extra mœnia urbis, vel loci), dummodo non intercedat via publica, aut aliqua secularium domus : aliud vero est si domus sit alicujus clerici (6). Gaudent eadem immunitate hospitalia in quibus exstat aliqua capella publica; oratoria ab episcopis erecta, palatium episcopale, et domus regularium cum suis dormitoriis, claustris, hortis et porticibus ante ecclesias, vel monasteria (7).

26. — Omnes vero delinquentes, dummodo sint christiani, licet hæretici, aut interdicti, aut in carcere inclusi, qui ruptis carceribus ad prædicta sacra loca confugerint, hac gaudent immunitate. Et in hoc reprobatur quælibet consuetudo in contrarium, *c. Noverint*, *de sent. excom. et Authent. de sacros. eccles.* (8). Excipiuntur tamen in bulla Greg. XIV latrones publici, depopulatores agrorum, qui committunt homicidium per proditorium, vel per assassinium (sed regnans summus pontifex excepit omnia homicidia pro tota ecclesia), vel in ipsa ecclesia, vel cœmeterio : insuper hæretici, et rebelles contra eamdem personam principis (9). Et in casibus clare exceptis potest judex secularis ex se extrahere ab ecclesia delinquentes juxta communem praxim. In dubio autem judicium exceptionis spectat ad episcopum; ita *Salm.* et alii (10). Præter delinquentes exceptos, omnes alii gaudent immunitate,

(1) Vide opus nostrum, l. 6. n. 827. — (2) Apud Card. Lambertini de Synodo. l. 5 c. 11. ex n. 1. et apud Salm. tr. 8. c. 7. n. 65. — (3) Vide Lamb. loco cit. — (4) Salm. loco cit. n. 67. et Card. Lamb. de Syn. c. 67. n. 1. — (5) Vide Salm. tr. 8. c. 7. n. 76. — (6) Vide Salm. tr. 18. c. 5. ex n. 86. — (7) Ibid. a. n. 84. ad 88. — (8) Ibid. n. 89. — (9) Ibid. n. 96. cum Suar. Castr. Pelliz. Guttier. etc. — (10) Vide Salm. ex n. 96.

quemadmodum gaudent debitores ad ecclesiam confugientes (1).

27. — Quæstio est, utrum clerici et religiosi gaudeant eadem immunitate respectu suorum præsulum : affirmant multi, ut *Barbos. Bardon. Guttier.* quibus suffragatur quædam declar. S. C. ; atque hæc sententia est probabilissima, ut aiunt *Salm.* Nihilominus ipsi cum sententia communissima *Suar. Castropal. Laym. Bon. Sylvestri* aliorumque, negant tam vigore bullæ Gregorii XIV, quæ respectu præfatæ immunitatis loquitur tantummodo de laicis : *Ut laicis ad ecclesiam confugientibus, etc.* quam vigore communis et jam receptæ consuetudinis ; alias enim religiosi semper in monasterio commorantes difficulter possent puniri. Sicuti vero possunt superiores ecclesiastici (episcopi et eorumdem vicarii) extrahere proprios subditos ab ecclesia ; ita quoque, si opus sit, possunt eamdem extrahendi licentiam curiæ seculari concedere (2). Episcopus vero nequit extrahere suos clericos ab ecclesiis regularium, non ratione immunitatis, sed quia illa sunt loca a sua jurisdictione exempta (3).

28. — Extrahentes vero, aut illi qui tentaverunt extractionem, incurrunt excommunicationem *ipso facto*, a qua nequeunt absolvi nisi a pontifice, aut ab episcopo; decretum enim Clementis VIII aufert facultatem tantum simplicibus confessariis, quamvis regularibus (4). Advertendum hic est quod religiosi qui expellerent a suis ecclesiis aut monasteriis aliquem delinquentem, ad evitandum aliquod incommodum seu periculum, hi non violant immunitatem, et rite id facere possunt (5).

CAPUT III.

DE PRIVILEGIIS EPISCOPORUM.

29. I. De facultate cap. Liceat. Utrum valeat episcopus dispensare in irregularitate ex delicto et ex defectu dubia. — 30. Quibus in locis non est receptum Tridentinum, etc. — 31. Qui veniat nomine episcopi. — 32. De peregrinis. Et utrum episcopus absolvere possit a casibus papalibus extra confessionem. — 33. Quomodo delictum intelligatur occultum. — 34. Utrum episcopus valeat hanc facultatem delegare. — 35. Utrum a casibus ab aliis episcopis reservatis, etc. — 36. Si a casibus post concilium, etc. — 37. Utrum episcopus possit absolvere confessarium absolventem complicem in peccato turpi. — 38. Utrum episcopi a casibus bullæ *Cœnæ*, etc. — 39. Utrum valeant dispensare in irregularitate, quæ per hæresim incurritur. — 40. Utrum valeant absolvere impeditos. — 41. Et utrum per alios. — 42. Qui dicantur impediti. — 43. De perpetuo impeditis. — 44. Utrum hi teneantur per epistolam, etc. — 45. Utrum teneantur saltem recursum habere ad episcopum? quid si recurrere nequeant, etc. Quid si sint in mortis articulo? 46, 47 et 48. II. De sex casibus episcopalibus, et præsertim de absolutione censuræ propter percussionem clerici. — 49. III. De dispensatione cum illegitimis. — 50. Cum bigamis. — 51. IV. Circa irregularitates ob delictum occultum ; et quid si homicidium sit omnino occultum. — 52. De homicidio casuali. — 53. V. Circa inhabilitates. — 54. VI. De facultatibus episcoporum circa matrimonia. — 55. De dispensatione circa publicationes, votum castitatis, et impedimentum ad petendum, remissive. Circa impedimenta dirimenta dubia. — 56. Circa dirimentia certa, si matrimonium sit contractum. — 57. Si non sit contractum. — 58. Utrum episcopus possit hanc facultatem delegare. — 59. VII. De dispensatione interstitiorum. — 60. VIII. De dispensatione capellani, ut celebrare valeat in alia ecclesia. — 61. IX. De celebratione post meridiem. — 62. X. De oratoriis. — 63. Quibus in locis possit celebrare episcopus. — 65. Utrum valeat dispensare ad celebrandum domi. — 65. XI. De facultate episcoporum et prælatorum circa electionem proprii confessarii. — 66. XII. Circa clausuram monialium. — 67. De approbatione confessariorum monialium. — 68. XIII. Utrum valeant commutare ultimas voluntates. — 69. XIV. De compositione in restitu-

(1) Salm. n. 95. — (2) Salm. tr. 18. c. 3. n. 120. — (3) Ibid. n. 125. — (4) Ibid. n. 117. — (5) Ibid. n. 118.

tionibus incertis. — 70. XV. De reductione missarum. — 71. Quoad juramenta et vota (remissive tract. 5. n. 19 et 42.). De unione beneficiorum, novarum parochiarum erectione, etc.

29. — EPISCOPI, vigore Trid. *sess.* 25. *de ref. c.* 5. *Liceat*, sequentes habent facultates : « Liceat episcopis in irregularitatibus omnibus et sus» pensionibus, ex delicto occulto provenientibus excepta ea quæ oritur » ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis ad forum conten» tiosum, dispensare ; et in quibuscumque casibus occultis, etiam Sedi » apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos in dioe» cesi sua per seipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum, in » foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem » et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, non eo» rum vicariis, sit permissum. » Quare episcopi vigore dicti *c. Liceat*, dispensare possunt in omnibus irregularitatibus et suspensionibus papalibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario, aliisque deductis ad forum contentiosum. Diximus ob *delictum occultum*; unde bene aiunt *Bon. Castr. Salm. etc.* quod non potest episcopus vigore prædictæ facultatis dispensare in aliqua irregularitate occulta *ex defectu* (1); nisi esset dubia, ut probabiliter tenent *Fagnanus et Tourn. cum Gibert* aliisque, deducentes ex *cap. Nuper*, *de sent. excom.* (2) juxta ea quæ diximus *tract.* 2. *n.* 57. Sed insuper absolvere possunt proprios subditos, vel per se, vel per alium sacerdotem ad id specialiter deputatum, a casibus papalibus occultis; quinimo juxta concilium poterant antea etiam ab hæresi absolvere (per se, non per alios); sed vide dicenda *n.* 38.

30. — Quoad hanc concilii facultatem plura notatu digna consideranda sunt. Notandum 1, quod in iis locis in quibus Tridentinum non est receptum, nequeunt episcopi uti præfata facultate *cap. Liceat*, ut notant communiter doctores (3) et merito : facultas enim concilii non recipitur ab episcopis, nisi per acceptationem illius : et valde incongruum esset ut concilii gauderet privilegiis, qui onera subire recusaret.

31. — Notandum 2. sub nomine episcoporum communi sententia venire etiam vicarios capitulares *sede vacante*; non vero vicarios episcoporum ex generali eorum commissione vicariatus; nam vicarius bene potest quod potest episcopus potestate ordinaria propria (ut dicetur *num.* 47.), non vero id quod potest episcopus potestate delegata, quamvis ordinaria, utpote adnexa officio, ut dicetur *num.* 34 *et* 47. Præterquam quod in hac facultate requirit concilium expresse delegationem specialem (4). Utrum vero veniant abbates, et alii qui jurisdictionem episcopalem habent : negant *Coninch. Barb.*, *etc. cum P. Suar.* qui affert etiam quamdam declarationem S. C. Affirmant vero communius *Fagn. Sanch. Castr. Sayrus*, *Avila*, *Salmant. La-Croix*, *etc.* dicentes quod quando concessio facta est *in jure*, habet rationem legis, quæ extenditur ad omnes casus in quibus currit eadem ratio : alias, aiunt, talium prælatorum subditi ad quem recurrerent non haberent (5).

32. — Notandum 3. nomine *subditorum* venire etiam peregrinos qui

(1) Lib. 7. n. 469. — (2) Fagnan. in 2. part. 1. Decretal. c. Veniens de Fil. Presbyt. n. 7. et 8. Tournely cum aliis tr. de leg. c. 6. art. 2 et de disp. in irreg. part. 2. c. ult. — (3) Suar. in 3. D. Thom part. de Censur. dist. 41. sect. 2. n. 6. Sanch. Dec. lib. 2. cap. 11. n 3. Salm. de Pœnit. tr. 6. c. 18 n. 3. cum Alter. Castr. tom. 1. tr. 4. dist. 4. p. 3. § 1. n. 2. cum Barbos. et Garc. — (4) Vide Sanch. de Matrim. lib. 2. disp. 40. n. 13. et seq. — (5) Vide opus nostrum lib. 6. n. 593. v. Eamdem, et lib. 7. n. 79.

ab episcopo loci absolvi possunt ab omnibus casibus papalibus occultis, ut docent *Suar. Sanch. Bonac. Navar. Barb. Trullench. Boss.* aliique, quia etsi Tridentinum concedat episcopis absolvere tantummodo *delinquentes sibi subditos*, nihilominus, aiunt præfati auctores, quod exteri subjiciendo se foro sacramentali, jam fiunt illorum subditi; et *P. Suar.* affert etiam quamdam declarationem S. C. in qua dicitur peregrinus posse quidem absolvi a præfatis casibus occultis ab episcopo loci; non vero a suo proprio; quia absolutio sacramentalis de qua loquitur concilium requirit præsentiam (1). Et ideo in eadem declaratione dictum fuit quod episcopi extra sacramentum nequeunt a casibus jam dictis absolvere, contra id quod asserunt *Salm. cum Bonac.* aliisque : imo *Fagnan.* tradit (2) hoc idem declaratum etiam fuisse a Gregorio XIII. Hoc currit quoad absolutionem casuum; quoad vero dispensationem ab irregularitatibus et suspensionibus propter delictum occultum, idem Greg. XIII declaravit non posse illam concedi ab episcopis loci, nec etiam iis qui ibidem officium prætoris, vel medici exercendo commorarentur, ut refert *Fagnanus* loco citato. Utrum vero proprius episcopus valeat dispensare in irregularitate cum *subdito* absenti in aliena diœcesi? negant *Avila* aliique, sed communius et probabilius affirmant *Bonac. Tourn. Suar. Barb. Sanch. Salm., etc.* quia dispensatio potest etiam absentibus dari, et jurisdictio voluntaria potest etiam extra proprium territorium exerceri. Neque obstant verba illa : *In diœcesi sua*, præfati *cap. Liceat*, quoniam aiunt *Salm. et Tourn.* illa sufficienter verificari, quando episcopus dispensat a sua diœcesi. Imo valde probabiliter dicunt *Suar. Sanch. La-Croix, et Holzm. cum Castr. et Pignat.* præfata verba non referri ad primam partem dispensationis irregularitatis, sed tantummodo ad secundam (in qua sunt posita) de absolutione casuum : unde concludunt posse episcopum dispensare, etiamsi ipse et subditus maneant extra propriam diœcesim (3).

33. — Notandum 4. nomine *delicti occulti* non intelligendum illud quod potest in judicio probari per duos testes, ut quidam volunt, ratione cujusdam declarationis S. C. apud *Fagnanum*, in qua dicitur quod tutus non sit in conscientia qui in tali casu absolutus, vel dispensatus sit. Sed ut vult communior sententia, nomine *delicti occulti* intelligendum quodcumque delictum quod aliquo modo possit celari, etiamsi in judicio probari possit. Unde dicunt *Azor. Sanch. Tourn. Bonac. Castrop. Salm.* aliique, tunc delictum non censeri occultum, quando innotuit majori parti oppidi, vel viciniæ, vel collegii; dummodo ibi decem saltem commorentur personæ (4). Et *Card. Lamb.* (5) *cum Tib. Nav. Siro, etc.* (loquendo de impedimentis occultis matrimonii, ubi currit eadem regula) asserit haberi pro occulto impedimentum illud quod innotuit septem vel octo in aliqua civitate, et sex in aliquo oppido. Et idem *Fagnan.* in 1. *part. tertii Decretal. c. Vestra, de cohab. cler., etc. n.* 118. testatur S. Pœnitentiariam habere pro impedimento occulto illud quod quatuor aut quinque tantum personis sit notum. Imo mihi constat S. Pœnitentiariam dispensasse in quodam impedimento quod decem circiter personis innotuerat (6). Præterquam quod (ut diximus supra *tract.* 18, *n.* 77.) idem *Fagnanus* affirmat tunc delictum vel impedimentum non censeri

(1) Lib. 6. n. 593. — (2) In 2. part. primi Decretal. cap. Dilectus de temp. Ord. n. 36. — (3) Lib. 7. n. 81. — (4) Lib. 6. n. 593 v. Hic autem. — (5) Notif. 87. n. 45. in fin. — (6) N. 1111.

occultum, quamvis duobus testibus notum, quando in concessione absolvendi, aut dispensandi extat clausula : *dummodo sit omnino occultum.*

34. — Dubitatur hic 1. utrum episcopus possit generaliter delegare aliis sacerdotibus hanc Tridentini facultatem? Quoad dispensationem irregularitatum, sufficit (ut dicunt *Suar. Barb. Sanchez* aliique) quod episcopus simpliciter aliis suam facultatem committat, sine ulla speciali deputatione; quoniam præfata dispensandi facultas vigore concilii competit hodie episcopi, de potestate ordinaria, cum ea adnexa sit officio episcopi, non vero industriæ personæ. Quantùm autem ad absolutionem casuum, quidam affirmant requiri specialem deputationem pro quocumque casu particulari, attentis verbis Tridentini, *per se, aut vicarium ad id specialiter deputandum.* Verùm hoc non obstante, communissima sententia est et probabilior cum *Suar. Sanch. Barb. Navar. Laym. La-Croix, Salm. etc.* posse episcopum etiam generaliter delegare alicui sacerdoti hanc facultatem, *cap. Liceat*, dummodo expresse illam specificet : quoniam specificando jam habetur ut facta specialis deputatio, quæ recte quidem poterit inde generalis esse pro cunctis casibus occurrentibus; nam, ut diximus, hæc facultas hodie competit episcopis *de jure ordinario*, utpote adnexa dignitati episcopali (1).

35. — Dubitatur 2. utrum episcopus absolvere possit, aut delegare vigore *cap. Liceat*, facultatem absolvendi etiam a casibus reservatis cum censuris ab aliis episcopis quando sunt occulti? *Bonac.* et alii affirmant ob particulam *etiam* quæ in eodem capite legitur : *In quibuscumque casibus occultis ETIAM Sedi apostolicæ reservatis.* Unde aiunt, ne particula *etiam* inutiliter videatur apposita, intelligendam esse concessam episcopis facultatem absolvendi etiam censuras occultas ab aliis episcopis sibi reservatas (2). Sed nos negamus ob duas declarationes S. C. concil. quarum una est 19. nov. 1712, altera 24 januar. 1711, apud *Thesaur. resolut. S. C.* (tom. 1, pag. 392.); præcipue vero vigore cujusdam declarationis in simili casu per Benedictum XIV. emanatæ die 21 august. 1752, quæ incipit : *Pias Christi fidelium*, in qua dicitur : « Hu- » jusmodi... absolvendi facultatem, et præterquam in casibus nobis et » Sedi apostolicæ duntaxat, non vero ordinariis locorum reservatis... Et » consequenter absolutiones contra præsentis declarationis nostræ teno- » rem, forsan de præterito impertitas, aut in posterum impertiendas, » nemini suffragari potuisse, sive posse, decernimus et declaramus (3).

36. — Dubitatur 3. utrum facultas Tridentini intelligatur concessa episcopis etiam pro casibus et irregularitatibus post concilium reservatis? *Garcia et Floronus apud Dianam* negant, et inferunt ex quadam declaratione Gregor. XIII in qua cum dubitatum fuisset utrum episcopus posset absolvere monialem frangentem clausuram ab excommunicatione (quando est occulta) a S. Pio V reservata; pontifex declaravit non posse. Attamen sententia communissima cum *Sanch. Bonac. Suarez, Bossio, Dian. Vega*, aliisque jure affirmat; *in cap.* enim *Liceat*, conceditur facultas indefinite; et secundum axioma generale, *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus.* Neque obstat laudata declaratio, quia in bulla S. Pii exstabat clausula, *a qua, præterquam* ć

(1) Lib. 6. n. 594. Dubit. 9. — (2) N. 594. Dubit 8. — (3) Vide in opere de Synodo lib. 5. c. 5. n. 9.

romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeat. Unde prorsus non dubitamus cum *Diana*, quod per illas bullas in quibus exstat aliqua clausula derogatoria, ut est illa *nisi mortis articulo*, intelligitur ablata episcopis facultas (1).

Sic alias scripseram; sed postea re maturius perpensa, inveni id communiùs ab aliis non approbari. Quapropter hic expono ambas sententias quæ adsunt super hoc punctum.

Dubitatum fuit an episcopi possint absolvere ab excommunicationibus Papæ reservatis occultis, si in bulla reservationis adsit clausula, *a qua, præterquam a romano Pontifice, nisi in mortis articulo absolvi nequeant?* Negat *Fagnanus in cap. Dilectus* 15. *de temp. ordin. n.* 30. *ad* 34. quem sequuntur *Mattheucci Offic. Cur. cap.* 11. *n.* 21. *Santarell. de Hæresi, cap.* 5. *dub.* 1. *n.* 1. cum aliis. Hoc dicunt ex quodam decreto S. Congr. approbato a Gregorio XIII, stante bullâ S. Pii V. *Decori, etc.* ubi reservata fuit excommunicatio violatæ clausuræ per illicitum egressum monialis, cum clausula prædicta, *Nisi in mortis articulo, etc.* Affirmant vero *Navar. tom.* 3. *lib.* 5. *de sent. excom. concil.* 43. *Diana part.* 7. *tr.* 2. *de potest. episcop. resol.* 20. *Sanchez in decalog. lib.* 6. *c.* 15. *num.* 76. *Suarez, de censur. tom.* 5. *disp.* 41. *sect.* 2. *num.* 8 *et seq. Bonac. de censur. disp.* 1. *quæst.* 22. *punct.* 2. *num.* 2. ubi late de decreto Tridentini, et *tract. de clausura, q.* 1. *punct.* 5. *n.* 1. *Thesaurus de pœnis,* 2. *p. praxis verb. Clausuram violans, cap.* 8. *verb. Absolvere*; *Tambur. de jure abbatissar. disp.* 19. *q.* 5. *n.* 1. *Pellizarius. de Monialibus, c.* 5. *sect.* 2, *num.* 28. *Pignatelli, tom.* 10. *consult.* 100. *n.* 25. *Monacell. part.* 1. *in. Append. adnotat. ad constit.* 8. *S. Pii V, num.* 4. *Felix Potestas, tom.* 1. *part.* 4. *n.* 3511. *Roderic. tom.* 1. *q.* 24. *art.* 19. *Toletus, in Summa lib.* 1. *cap.* 41. *n.* 7. *Vincentius Candidus, magister sacri palatii, tom.* 1. *disquisit.* 3. *art.* 28. *Donatus prax. rer. regular. tom.* 4. *tract.* 4. *q.* 8. *n.* 9. *Lezana verb. Clausura, n.* 20. et plurimi alii, qui dicunt quod si casus sit occultus, bene potest absolvere episcopus, vel alius ab eo facultatem habens absolvendi, ex præfato *cap. Liceat* 6, tum quia de decreto allato S. C. et declaratione Gregor. XIII non constat authentice; tum quia testantur auctores citati in praxi oppositum servari, cum revera episcopi passim absolvant ab hujusmodi excommunicationibus occultis. Hæc omnia notavi ex *Bibliotheca P. Ferraris, t.* 5. *verb. Moniales, art.* 3. *n.* 20.

37. — Dubitatur 4. utrum episcopus, vigore *cap. Liceat*, possit absolvere ab excommunicatione papali quam per bullam N. SS. P. Benedicti XIV *Sacramentum*, incurrunt confessarii absolventes suos complices in peccato turpi? Ex parte una videtur quod non possit, quia cum casus iste per se sit occultus, si episcopi possent ab illo absolvere, evaderet inutilis Pontificis reservatio; et jam diximus *num.* 17. quod intelligitur tacite revocatum omne privilegium, quando aliter lex emanata post privilegii concessionem non posset suum effectum sortiri. Ex alia posset quis respondere quod salva episcopi jam dicta facultate, memorata reservatio non remaneret prorsus inutilis, tum quia evenire potest quod casus aliquando publicus fiat; tum quia reservatio ista

(1) Lib. 6. n. 594.

saltem Romæ suum semper sortietur effectum, et in omnibus aliis locis in quibus Trident. non est receptum, et in quibus (ut diximus *num.* 30.) nequeunt episcopi hoc privilegio gaudere.

38. — Dubitatur 5. utrum episcopis vigore bullæ *Cœnæ* ablata fuerit præfata Tridentini facultas respectu hæresis occultæ, et respectu aliorum casuum per ipsam reservatorum? Negant *Nav. Coninc.* aliique, a quibus non dissentiunt *Milante*, *Concin. et Salm.* dicentes quod in bulla non fuerit expresse revocata concessio Tridentini quemadmodum oportebat ex *cap. Nonnulli*, *de Rescript.* Sed nos cum sententia communiori affirmamus, et ob plures S. C. declarationes, tam vigore clausulæ derogatoriæ, *Nisi in mortis articulo*, quæ in bulla jam legitur, ut diximus antecedenti *num.* 36, quam vigore alterius clausulæ qua prohibetur ab illis absolvere, *prætextu quorumvis indultorum per nos, ac cujusvis concilii decreta concessorum.* Hac de re plures a *Fagnano et Card. Lambert.* (1) afferuntur declarationes etiam S. Pii V et Gregor. XIII. Insuper ab Alexandro VII damnata fuit propositio 3. quæ dicebat quod prior sententia a S. C. fuerat *visa et tolerata.* Quæ damnatio, ut recte dicunt *Viva*, *Holzm. Elbel*, et prælaudatus *Card. Lambert.* (2), certe reddit improbabilem contrariorum sententiam; nam cum pontifex declaravit nunquam illam fuisse toleratam, implicite quoque declaravit non esse tolerandam; unde *Lambert.* concludit quod non sine temeritatis nota quis ea hodie uti possit.

39. — Advertendum tamen hic est quod licet episcopus in foro interno nequeat ab hæresi occulta absolvere, potest nihilominus tanquam delegatus apostolicus dispensare in irregularitate incursa ob dictam hæresim occultam, ut dicunt *Salm. et Felix Potestas* (3). Insuper bene potest episcopus ut delegatus apostolicus absolvere hæreticum etiam notorium quoad forum externum, facta prius abjuratione coram notario et testibus, et postquam absolutus fuerit ab episcopo delinquens, tunc poterit ipse absolvi a peccato hæresis a quolibet confessario; ita affirmant comm. doctores (4).

40. — Dubitatur 6. utrum episcopus absolvere possit ab hæresi, et ab aliis casibus bullæ *Cœnæ*, impeditos ire Romam? Alii absolute negant; alii negant tantum in hæresi. Sed nos affirmamus communiter posse, cum communi sententia theologorum et canonistarum, quam tenent *Lug. Laym. Conc. Ronc. Castr. Milant. Salm. Coninc. Avil. Potest. Viva*, *Pelliz. etc.* quia stante impedimento, restituitur episcopis potestas ordinaria, quam priùs habebant super dictis casibus vigore *c.* 23, 29 *et* 58. *de Sent. excom.* ubi quamvis sermo habeatur tantum de censura ex percussione clerici, tamen commun. doctores extendunt ad omnes alias censuras, et specialiter ex *c. Eos qui* 22. *eodem tit.* ubi generaliter sermo habetur de omni censura *canonis*, vel *hominis*, et dicitur, cum ad illam, a quo fuerant absolvendi, nequeunt, propter impedimentum, habere recursum, ab alio absolvantur (5).

41. — Et notandum hic 1. quod in tali casu impedimenti episcopis non solum absolvere potest hæresim per se ipsum, sed etiam per alios generaliter delegatos. Nec obstat Tridentinum in quo dicitur, quod *eis*

(1) De Synodo lib. 7. cap. 52. — (2) Ibid. — (3) Lib. 7. n. 76. — (4) Ronc. tr. 4. q. 1. c. 6. q. 4. p. 81. cum Farinac. et Castr. de Fide tr. 4. d. 4. pag. 3. § 2. n. 1. et 2. tum Sanch. Nav. Bannez. Gutti. Comit. Vivald, etc. ex Bulla, Cùm sicut Cl. VII. edita an. 1530. — (5) Lib. 7. n. 84.

tantum, *non vicariis sit permissum*, quia tunc episcopus non absolvit in virtute concilii, sed juris communis, juxta quod ex potestate ordinaria conceditur episcopis absolvere et delegare ut in aliis casibus (1).

42. — Notetur 2. quod respectu eorum qui sunt impediti, veniunt senes, mulieres, infirmi, impuberes, pauperes, et illi qui aliquam habent inimicitiam, et omnes alii « qui habent alias justas excusationes, » quibus ab itinere rationabiliter excusentur, » ut habetur ex cap. *De cætero*, *de sent. excom.* et ex *cap. Ea noscitur*, *etc. Quamvis*, *eod. tit.* In hoc autem advertatur quod si impedimentum sit temporale, et est notabile (durans, exempli causa, sex vel septem mensibus) tunc impediti possunt bene absolvi; sed ipsi, exceptis mulieribus et pueris, debent juramentum præstare se præsentandi, cessante impedimento, Sedi apostolicæ, saltem per procuratorem, ut ab illa directe absolvantur : et non se præsentantes reincident in eamdem censuram, ut habetur ex *cap. Eos qui*, *de sent. excomm. in* 6. Et hoc currit, etiamsi emendati sint, et partibus offensis satisfecerint (2).

43. — Si vero impedimentum sit perpetuum (id est duraturum sit per decem annos, vel saltem quinque, ut dicunt *Ronc. Viva et Tamb.*) absoluti remanent penitus liberi ab obligatione se præsentandi. Sed generaliter loquendo, impediti in perpetuum dicuntur 1. filii familias; 2. Religiosi, etiamsi incurrerint censuram ante ingressum; 3. senes septuagenarii; 4. servi; 5. pauperes; 6. damnati in vita ad triremes, vel carceres; 7. infirmi morbo gravi et diuturno, ut quartana et simili; 8. qui alere tenentur, vel ministrare bona familiæ; 9. omnes mulieres, etiamsi non moniales (excepta excommunicatione quæ incurritur a monialibus ob fractionem clausuræ, quamvis occultam, quæ semper reservatur Papæ, ex declaratione Gregorii XIII, ut diximus *num.* 36.) 10. Impuberes, etiamsi peterent absolvi post pubertatem. 11. qui convivunt in loco aliquo unde egredi nequeant, ut milites, seminaristæ. Et tandem cæteri omnes qui nequeunt Romam ire sine gravi damno vel spirituali, vel temporali (3).

44. — Notandum 3. quod taliter impediti, secundum probabiliorem communemque sententiam *Cast. Avilæ*, *Coninch. Milant. Ronc. Salm. Viva*, *Spor. Dicast.* aliorumque (contra *Bonac. et Potestatem*), non tenentur recurrere Romam per procuratorem, aut per epistolam; quia, stante impedimento (ut diximus *n.* 40.) restituitur episcopis potestas ordinaria absolvendi, quæ ipsis per pontificiam reservationem fuerat ablata. Eo magis quia lex ad aliud non obligat, nisi ad recursum personalem : unde qui personaliter Romam ire impeditur, solvitur omni alia obligatione (4).

45. — Notandum 4. quod, quando pœnitens nequit se pontifici præsentare, tenetur necessario ad episcopum habere recursum, ut absolvatur a censura papali, ut habetur ex *c. De cætero*, 1. *et c. Ea noscitur*, *de sent. excom.* (Quid vero dicendum sit in mortis articulo, vide *tract.* 16. *n.* 97.) Quando vero nec etiam se potest episcopo præsentare (etiam extra mortis periculum) est valde probabile cum *Soto*, *Navar. Suar. Castr. Laym. Ronc. Salmant. La-Croix*, *etc.* quod absolvi possit a quocumque simplici confessario (cum obligatione tamen se præsentandi episcopo, cessante impedimento) ut deducitur ex textu in *cap. Nuper*,

(1) Lib. 7. n. 90. — (2) N. 85 ad 87. — (3) N. 88. — (4) N. 89.

eod. tit. (1). Et tunc dicimus quod pœnitens probabiliter, per se loquendo, ut dicunt *Castr. Gerson. Sot. S. Antonin. Lug. Salas*, *etc.* non tenetur confiteri peccata reservata, nisi quando in illis est recidivus, aut ratione illorum exstet in occasione proxima, adeo ut necesse sit illam manifestare, ut confessarius recte judicare valeat de sua dispositione. Vide quod diximus *tract.* 15. *n.* 27 *et* 28. et *tract.* 16. *n.* 133. *in fine* (2). Et quando pœnitens est in mortis articulo, probabiliter etiam præsente episcopo absolvi potest a casibus papalibus a quocumque confessario; in morte enim (ut diximus) cessat quæcumque reservatio. Vide quæ diximus *tract.* 16. *num.* 96 *et* 97. Dicimus a *casibus papalibus*; sed non a casibus reservatis cum censura ab episcopo; quoniam confessarius etiam moribundo injungere debet quod se præsentet suo superiori, casu quo convalescat, ut accipiat ab eodem tam convenientem admonitionem, quam pœnitentiam ob censuras reservatas, quamvis absolutas, juxta communem sententiam; unde quomodo potest inde absolvere superiore præsente (3)? Sed transeamus ad reliqua privilegia et facultates quibus gaudent episcopi.

46. — II. Exstant in jure quædam excommunicationes, quarum absolutio tantummodo episcopis est reservata. Et sunt 1. contra percutientes clericum, vel monachum, vel aliam personam habentem privilegium canonis; 2. contra procurantes abortum fetus animati; 3. contra eos qui absolvuntur in mortis articulo a censura episcopo reservata, et postea recuperata sanitate non curant se eidem præsentare. 4. Contra fratres minores admittentes in suis ecclesiis ad divina officia fratres tertii ordinis; 5. contra communicantes in eodem delicto cum excommunicatis ab episcopo. 6. Reservantur tandem omnes excommunicationes quas episcopus sibi reservat (4). Adnotanda autem hic sunt quædam specialia circa absolutionem excommunicationis ob percussionem clerici. Ante omnia distinguenda est percussio levis a gravi (seu mediocri) et ab enormi. Ad incurrendam excommunicationem, semper requiritur peccatum mortale. Percussio *levis*, ut habemus ex *extravag. Perlectis* quam per extensum refert *Navar.* (5), est quando intercedit simplex percussio quæ fit manu, pede, baculo, et his similibus. *Gravis* quando eruitur dens, quantitas notabilis capillorum, aut quando intervenit aliqua percussio relinquens maculam, aut contusionem in carne, aut quando adest effusio sanguinis pugnis vel ungulis causata. *Enormis* vero est, quando mutilatur aliquod membrum, aut fit aliquod magnum vulnus, aut vulnus fiat instrumento aliquo, aut adsit magna effusio sanguinis, aut quando irrogatur magna quædam injuria. Unde sæpe vulnus ex levi potest evadere grave, aut enorme, ratione aut dignitatis personæ offensæ, aut scandali, ut si religiosus clericum percuteret, aut ratione loci sacri, aut publici; aut ratione temporis, ut si, e. c. dum fiunt sacræ aliquæ functiones; aut tandem si injuria ipsa per se sit enormis (6).

47. — His positis, habetur ex *extravag. Perlectis*, supra cit. quod si excommunicatio incurritur ob percussionem levem, potest absolvi ab episcopo: imo etiam a suo vicario; hæc enim facultas competit episcopo de jure ordinario, ut dicunt *Sanchez*, *Bonac. Molina* aliique; et juxta regulam generalem (ut diximus *num.* 31.) quicquid potest episcopus

(1) Lib. 7. n. 92. — (2) Lib. 6. n. 265. Quær. II. — (3) Lib. 7. n. 92. — (4) N. 213. — (5) Manual. cap. 27. n. 92. — (6) Lib. 7. N. 277 et 278.

ex jurisdictione ordinaria, non vero delegata, idem potest vicarius, qui cum episcopo constituit unum idemque tribunal, ut probant *Fagnanus*, *Sanch.* aliique (1). Eadem excommunicatio probabiliter absolvi potest etiam ab iis qui habent jurisdictionem quasi episcopalem, quique veniunt sub nomine episcopi, ut diximus *num.* 31. Quod si percussio fuerit *publica*, excommunicatio tantum a pontifice, aut a suo legato potest absolvi (potest etiam haberi recursus ad S. Pœnitentiariam, ut notavimus *tr.* 19. *n.* 148 *ad I.*), sed non ab episcopo : excipe si fuerit occulta, aut si percutientes essent impuberes, aut mulieres, ut ex *cap. Pueri*, *et cap. Mulieres*, *de sent. excomm.* aut si impedirentur Romam ire ; juxta ea quæ diximus *n.* 40. Collegialiter conviventes possunt absolvi ab episcopo, si percussio fuerit gravis, non vero si fuerit enormis, ut ex *cap. Quoniam*, *de vita et hon. cler.* (2).

48. — Notandum hic 1. quod in dubio utrum percussio fuerit levis, an gravis, judicatur gravis, ut habemus ex memorata *extravaganti Perlectis*, in qua dicitur : « Potius in dubio esse percussionem gravem, » et ab ea non posse absolvere. » Notandum 2. quod juxta sententiam communiorem et probabiliorem, si aliquis det venenum clerico, tunc incurrit censuram quando venenum cœpit nocere, quia tunc adest jam violentia. Et contra priusquam noceat, non adest violentia effectiva, sed solum actio apta ad causandam violentiam; ita *Bonac. Viva*, *Diana*, *etc.* (3).

49. — III. Quoad irregularitates non occultas, episcopus, ex *cap.* 1. *et cap.* 2. *de Filiis presbyter.* potest dispensare cum illegitimis tantum ad recipiendos ordines minores, et beneficia simplicia, et canonicatus in collegiatis, ut etiam portiones non integras in ecclesiis cathedralibus, aut alia beneficia quibus sacer ordo non est adnexus : sed non ad beneficia curata, ut ex *cap. Is qui*, *eod. tit.* In hoc conveniunt omnes. Dubitatur autem 1. utrum episcopus possit dispensare ad canonicatum in ecclesiis cathedralibus ? et quidem cum probabiliori sententia, et communiori *Bossii*, *Cast. Barb. Conc. Salm. etc.* (contra *Pontas et Tourn. cum Gibert*) dicimus non posse; quamvis enim canonicatus in se sit simplex beneficium, tamen vigore Tridentini, *sess.* 24. *c.* 12. est adnexus ordini sacro; unde hodie de sua natura ordinem sacrum requirit (4). Dubitatur 2. utrum episcopus possit generaliter dispensare in hujusmodi irregularitatibus cum illegitimis occultis? Admittunt *Diana*, *Avila*, *Barbosa*, *etc.* dicentes Tridentinum jam permittere episcopis posse dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus. Sed nos negamus cum *Suar. Laym. Bonac. Castr. Tournel.* aliisque : quin et ipse *Diana* quoad hoc se retractavit, ex eo quia hujusmodi irregularitas non oritur ex delicto, sed ex defectu : et etiamsi oriretur ex delicto, *cap. Liceat*, intelligitur de delicto proprio, non alieno (5). Dubitatur 3. utrum episcopus valeat dispensare cum illegitimo occulto, saltem ad ministrandum in ordinibus majoribus jam susceptis. Affirmant *Layman. Castr. et Diana*, non solum si ille susceperit ordines bona fide, sed etiam mala fide : et inferunt ex *cap. Nisi*, § *Personæ*, *de Renunt.* ubi dicitur posse episcopum dispensare cum illegitimo occulto qui culpabiliter est ordinatus. Verum omnino negandum est cum *Suar. Fill. Salm.*, *etc.* ex rationibus supra allatis, quod episcopus nequeat

(1) Lib. 7. n. 279. — (2) Ibid. — (3) N. 280. — (4) N. 428 et 429. — (5) N. 430.

dispensare circa ordines majores. Neque obstat citatus textus; quia illud posse dispensare intelligitur omnino de Papa; ibi enim sermo est de quodam episcopo hoc modo perperam ordinato (1).

50.— Asserunt *Navarrus*, *Sanchez*, *Concina*, aliique, cum *D. Thoma*, posse episcopum dispensare etiam cum bigamo ad suscipiendos ordines majores et beneficia simplicia. Sed nos negamus cum *Suarez*, *Layman. Castrop. Tournely*, *Barbosa*, *Bonac. etc.* vigore cujusdam declarationis Sixti V, in qua Pontifex declaravit suspensum quemdam episcopum, ex eo quia contulerat beneficium cuidam bigamo, addiditque ordinatum incurrisse pœnas, utpote perperam promotum (2). Si vero bigamia sit similitudinaria, quamvis ea sit publica, communissima est sententia cum *Tol. Suar. Castr. Sanc. Salmant. Tourn.*, aliisque compluribus, posse episcopum dispensare etiam quoad susceptionem majorum ordinum, et probatur ex *cap. 4. de Cler. conjugal.* et *cap. 1. Qui cler. vel vov.* Excipiendum vero communiter si clericus habuerit in uxorem viduam aliquam, aut aliam non virginem : aut si habuerit aliam uxorem ante ordinationem (3).

51. — IV. Ut diximus ab initio, potest episcopus dispensare in irregularitatibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario. Circa hoc aiunt quidam doctores, quod his non obstantibus, si homicidium esset taliter occultum, ut nullo modo in judicio probari posset, tunc posse episcopum dispensare. Verum hæc sententia jure fuit a *Salm.* reprobata, a *Roncaglia*, *etc.* quia ex parte una episcopi nihil possunt super irregularitatibus præter id quod ipsis a Tridentino concessum est in eodem *cap. Liceat*, in quo expresse excipitur homicidium voluntarium occultum. Quod vero nomine *occulti* intelligatur, ut volunt contrarii, id quod in judicio probari potest, licet non adhuc probatum sit; id gratis omnino asseritur (4). Atque ita declaravit S. C. concilii die 21 maii 1718. In ea enim cum propositum esset utrum episcopus posset dispensare in quodam homicidio perpetrato a quodam puero, qui ludens cum alio puero, istum parvo gladiolo vulneraverat, et qui post quadraginta dies ex eodem vulnere mortuus est; ea scilicet ratione, quia delictum istud per decem et octo annorum spatium fuerat occultum : et quia erat moraliter impossibile ut ad forum deduceretur, S. C. respondit : *Negative. in Thesaur. declarat. S. C. pag.* 85. Cæterum communis sententia est posse episcopum dispensare, quando immineret periculum animæ, aut alia causa gravissima, et difficile esset ad pontificem habere recursum (5). Insuper communiter asserunt *Suar. Castr. Bonac. Salm.* aliisque, posse episcopum dispensare in irregularitate per mutilationem occultam (6). Insuper est sententia communissima cum *Navar. Laym. Sylv. Barb.*, *etc.* posse episcopum dispensare in irregularitate ob homicidium casuale non modo occultum, sed etiam notorium, ad suscipiendos ordines minores et beneficia simplicia; hoc enim antiquitus jam poterant episcopi, ut plures doctores testantur, et Tridentinum excepit tantummodo homicidium voluntarium, non casuale, quamvis publicum (7).

52. — Homicidium vero casuale, e. c. est si aliquis volens simpliciter percutere, ob negligentiam occidat, aut si chirurgus ob negligentiam

(1) Lib. 7. n. 431. — (2) Apud Fagnan. in c. Quoniam de const. n. 32. — (3) Lib. 7, n. 452 — (4) N. 392. — (5) N. 391. — (6) N. 381. — (7) N. 393.

sit causa mortis, et his similia. Dubitatur inde utrum reputetur casuale homicidium commissum in rixa? Multi affirmant, ut *Diana*, *Salmant.* cum aliis : sed nos negamus cum sententia communiori *Suar. Navar. Conc. Tamb. Spor.* aliorumque cum eodem *Diana* qui se retractat; nam qui in rixa perpetrat homicidium, jam voluntarie occidit (1). Vide quæ diximus *tract.* 19. *n.* 108. Attamen est valde probabilis, et communissima sententia cum *Suar. Laym. Nav. Tourn. Bonac. et La-Croix* (qui eam communem vocat) posse episcopum dispensare cum eo qui occidit ob propriam defensionem, sed in defensione aliquantum excedit; nam hujusmodi homicidium nequit dici absolute voluntarium.

53. — V. Quoad inhabilitates injunctas a pontificibus in pœnam, dubitatur utrum episcopus possit dispensare : talis, v. g. est inhabilitas ad recipienda beneficia, imposita a Sixto V in sua bulla *Effrenatum*, procurantibus abortum; et inhabilitas ad celebrandum a Benedicto XIV injuncta confessariis sollicitantibus, in sua bulla *In generali Congregatione*. Negat *Anacletus*, et dubitat *Roncagl.* loquendo de abortu; verum *Elbel et Spor.* admittunt absolute, ob regulam communiter receptam (ut dicunt) a *Scoto*, *S. Bonavent.* aliisque, quod dispensatio ab omnibus pœnis impositis a jure communi et pontifici specialiter non reservatis, intelligitur concessa episcopis, ut colligitur ex *cap. Nuper* 29. *de Sent. exc.* Vide quæ diximus *tract.* 2. *de Lege, n.* 58 (2).

54. — VI. Circa materiam matrimonii episcopus habet varias dispensandi facultates. Dispensare enim potest in publicationibus, sed de hoc jam dictum est *tract.* 18. (cum sermo fuit de matrimonio) *n.* 58. Insuper dispensare potest in voto castitatis emisso a conjugibus; de quo jam satis ibidem num. 54. Videndum nunc superest utrum episcopi habeant aliquam facultatem circa impedimenta dirimentia.

55. — In impedimentis dirimentibus solum pontifex potest dispensare. Quod si impedimentum esset dubium, communissima est sententia posse etiam episcopum dispensare; ita dicunt *Sa*, *Merbes. Tournely*, *Diana*, *Pichler, etc.*; et quamvis *Sanch.* in tract. de Matrimonio (3) id neget, tamen in decalogo (4) videtur se retractasse : ibi enim ait tanquam ex regula generali : « Cum dispensationis reservatio sit odiosa, » est restringenda ad casus certos; dubii enim non comprehenduntur » sub reservatione, » ut asserit probasse antea, *lib.* 1. *c.* 10. *n.* 74. (5).

56. — E contrario quando impedimentum dirimens esset certum, et matrimonium jam fuisset contractum, est communis sententia posse episcopum in eo dispensare quoties non facile possit haberi recursus ad pontificem, et quoties immineret periculum scandali, aut infamiæ si conjuges separarentur, aut incontinentiæ, si non separarentur : ita *Sanch. Castrop. Conc. Merbes. Tourn. Cabass. Nat. ab Alex. Bonac. Barb. Salmant. etc.* contra quosdam paucos (6). Sed advertunt hic *La-Croix et Felix Potestas*, quod si dispensatio potest commode obtineri a S. Pœnitentiaria, et conjuges essent in bona fide, tunc illa est exspectanda, et interim sponsi sunt relinquendi in sua bona fide, juxta id quod diximus *tract.* 16. *num.* 113. Insuper advertendum est cum *Pont. Castrop. Barb. Escob. Sanch. Salm.* aliisque communiter, non posse episcopum, si ambo conjuges mala fide contraxerint; tunc enim si da-

(1) Lib. 7. n. 394. — (2) Vide lib. 1. app. II. n. LIII. et l. 6. n. 705. in fin. et l. 7. n. 353. — (3) Sanch. lib. 8. D. 6. n. 18. — (4) Lib. 4. c. 40. n. 26. — (5) Vide opus nostrum lib. 6. n. 902 v. Cæterum. — (6) N. 1123.

retur locus hujusmodi dispensationi, daretur ansa celebrandi quotidie matrimonia nulla sub spe dispensationis. Præterquam quod Tridentinum, *sess.* 24. *c.* 5. vult omnino privari quacumque spe dispensationis quicumque scienter contrahit in gradu prohibito. Notandum tamen cum *Sanch. Salm. Bann. Conc. Aversa, etc.* quod ad constituendam in hoc casu malam fidem oportet ut contrahens non modo scienter factum commiserit, quod scilicet cum conjuncta contraxerit, sed insuper quod sciverit exstitisse impedimentum; imo, quod de eo veram notitiam habuerit; concilium enim inquit: *Scienter præsumpserit.* Unde cum ignorantia crassa potest quidem dispensari. Deneganda est insuper dispensatio ei qui contraxit, sed ex malitia publicationes prætermisit, ut habetur ex eodem concilio, loco citato (1).

57.—Si vero matrimonium non adhuc contractum sit, probabilissima quoque adest sententia, et est communis quod possit tunc episcopus dispensare in impedimento dirimenti, quando imminet periculum infamiæ, et facilis non est recursus ad Pontificem; ita *Suar. Pignatel. Pont. Conc. Cabass. Castrop. Salm. Bonac. Card. Silvius, La-Croix, Viva, etc.* cum *Benedicto XIV* (2), contra rigidissimum *Fagnan.* qui id negat etiam in mortis articulo et in necessitate legitimandi prolem. Sed alii communiter aiunt tunc præsumi aut quod Pontifex deleget episcopo suam dispensandi facultatem, vel quod in casu tantæ necessitatis cesset dispensationis reservatio, et quod tunc episcopus dispenset ex potestate sua ordinaria (3). Imo asserit *Pignatel.* probatque (4) in tali casu cessare non modo reservationem, sed etiam legem impedimenti, utpote eam quæ jam perniciosa evaserit; cum certum omnino sit legem nocivam non obligare, ut docent omnes cum *D. Thoma.* Et ex hoc inferunt *Roncagl. et Instructor. nov. Confes.* (ut jam diximus *tract.* 16. *num.* 114.) quod, adveniente casu quo sponsi jam ad ecclesiam pervenerint, et unus ex ipsis manifestaret confessario impedimentum occultum jam contractum, tanquam peccatum, et sine scandalo aut infamia matrimonium differri non posset, potest tunc confessarius declarare eo casu non obligare legem impedimenti, et posse licite contrahi. Verum ad majorem cautelam consulunt ut obtineatur inde dispensatio a S. Pœnitentiaria (5). Sed advertendum est hoc currere quando episcopus esset absens; quando etenim fieri potest, necessario ad ipsum est recurrendum, ut dispenset, juxta ea quæ diximus *n.* 45. Dicunt autem *Samb. et Gibert*, quod si contrahentes sint diversarum diœcesum, quisque sponsus debet a proprio episcopo dispensari. Verum probabiliter id negat *Honoratus Tourn.* cum aliis, quia, sublato per episcopum impedimento sui subditi, jam hoc ipso reddit habilem ad contrahendum cum alio impedito; quemadmodum qui habet facultatem dispensandi in aliquo gradu, eo ipso quod dispensat cum uno ex sponsis, dispensat etiam cum alio (6).

58.—Quæritur utrum episcopus possit aliis delegare hanc facultatem dispensandi in impedimentis dirimentibus in supra narratis casibus? Quidam pauci negant; sed communiter affirmant *Castr. Bonac. Barbos. Sylvest. Sanchez, Pont. Con. Salmantic. Escob. etc.* Et potest eam delegare non modo in particulari, sed etiam generaliter pro omnibus

(1) Lib. 6. n. 1124. — (2) De Synodo lib. 9. c. 2. n. 2. — (3) Vide lib. 6. n. 1122. et fusius eodem libro n. 613. — (4) Tom. 8. consult. 33. n. 6. — (5) Lib. 6. n. 613. — (6) N. 1142.

casibus occurrentibus, ut aiunt *Sanchez*, *Castrop. Salmantic. Bonac. Elbel, Valentia*, *Vasquez*, *Salas*, *Henriq. Coninch. Guttier. etc.* Cum enim hujusmodi potestas non industriæ personali, sed episcopali officio sit adnexa, ipsa jam reputatur ordinaria, et ideo recte potest delegari, ut notavimus *num.* 34. Et tanto magis idem dicendum de omnibus aliis facultatibus quas habent episcopi circa publicationes et impedimenta impedientia. Advertendum tamen quod hanc facultatem dispensandi non habent vicarii episcoporum sine ejusdem speciali commissione; diximus enim *n.* 31 quod in generali commissione vicariatus non committitur facultas illa quam habent episcopi dispensandi in hujusmodi casibus, ob præsumptam pontificis voluntatem (1).

59. — VII. Episcopus dispensare potest in interstitiis a Tridentino præscriptis quoad ordinationem clericorum. Et I. quoad ordines minores, concilium remittit prudentiæ episcopi hujusmodi dispensationem, dicens : « Minores ordines... per temporum interstitia, nisi aliud » episcopo expedire magis videretur, conferantur. » *Sess.* 23. *cap.* 11. Quare etiam inter ordines minores (per se loquendo) debet aliquid temporis intercedere, scilicet vel ab una generali ordinatione ad aliam, ut quidam asserunt, vel ab uno die festo ad alium, ut quidam alii affirmant. Cæterum, ut dispensetur in hujusmodi interstitiis, quævis sufficit causa, ut plurimi doctores docent. Inter primam vero tonsuram et ordines minores probabilius nullum requiritur intervallum, quia probabilius prima tonsura non est ordo. II. Quoad subdiaconatum, concilium requirit annum intervalli a susceptis minoribus ordinibus; sed subdit inde : « Nisi necessitas, aut utilitas Ecclesiæ, judicio episc. aliud exposcat, » *cit. c.* 11. To *Ecclesiæ* intelligendum de ecclesia in qua clericus est adscriptus, ut constat ex *cap.* 11. III. A subdiaconatu ad diaconatum etiam annus requiritur; sed in hoc potest episcopus ex quacumque rationabili causa dispensare; inquit enim concilium : « Nisi » aliud episcopo videatur. » *Sess.* 23. *cap.* 13. IV. Tandem a diaconatu ad sacerdotium annus item requiritur, sed magis rigorose : exigit enim concilium non modo Ecclesiæ utilitatem, sed etiam necessitatem, dicens : « Ad minus annum integrum, nisi ob Ecclesiæ utilitatem ac necessitatem » aliud episcopo videretur, *ibid. c.* 14. (2). »

60. — VIII. Episcopus potest etiam dispensare ad celebrandum in alio altari, aut Ecclesia non destinata a fundatore, quando adest aliqua justa causa, e. c. si hoc ad ejusdem ecclesiæ utilitatem redundaret : aut si capellanus morbo detineretur, aut studiis operam daret, vel aliis negotiis; aut si sine magna molestia ad ecclesiam destinatam se conferre nequiret, aut ex similibus aliis rationabilibus causis; ita communiter asserunt *Castr. Conc. La-Croix. Salmant. Barb. Ronc. Passer. Henr. Tamb. Mazz.* aliique; tunc enim episcopus (recte potest, juxta ea quæ dicemus *n.* 68.) fundatoris voluntatem interpretatur. Merito tamen excipit *La-Croix cum Pasq.* si fundator ecclesiam designasset et horam ob commodum speciale familiæ, vel populi, vel ad cultum alicujus sancti peculiarem : contra *de Lugo et Tourn.* aiunt quod si fundator nullum circa hoc finem habuerit, aut si finis jam cessaverit, sacerdos alibi celebrans non nisi venialiter peccat, imo excusatur ab omni culpa si celebret in altari privilegiato; quia tunc redundat in majus bonum ejusdem fundatoris (3).

(1) Lib. 6. n. 613 et fusius n. 1125. — (2) N. 798. — (3) N. 329.

61. — IX. Potest insuper episcopus dispensare justis de causis tam secum, quam cum aliis ad celebrandum post meridiem, ut dicunt *Lugo, Wig. Nav. Cast. Laym. Salm. etc.* (1).

62. — X. Olim ex *can. Missarum* 11. *de Consecr. dist.* 1. poterant etiam episcopi celebrare vel per se, vel per alios sacerdotes in quocumque loco, etiam in privatis domibus. Sed postea a Tridentino, *sess.* 22. *in decr. de celebr. Miss. etc.* vetitum fuit episcopis celebrandi licentiam impertiri in aliis locis, præterquam in oratoriis ab eisdem benedictis, et ad sacros usus destinatis, quæ censentur tanquam publica; unde ibidem potest quotidie celebrari. Hujusmodi oratoria debent habere januam ad viam publicam; sed hoc non est intelligendum de illis quæ in regularium domibus sunt erecta, aut alicujus communitatis, ut esset in seminariis conservatoriis, hospitalibus, vel in carceribus, quæ non requirunt januam secus viam; et rite potest in diebus solemnibus, quemadmodum S. C. declaravit. Idem dicendum de oratoriis quæ habent episcopi in suis domibus etiam campestribus extra proprias diœceses (2).

63. — Insuper episcopi olim, ex *cap. ult. de Privileg. in* 6. cum a suis diœcesibus essent absentes, poterant celebrare per se vel per alios in quacumque domo extra propriam habitationem. Sed Clemens XI abstulit ipsis hujusmodi facultatem : verum Innocentius XIII iterum illam restituit in sua bulla *Apostolici ministerii*, sub die 3. maii 1723, in qua dixit prohibitio non erat intelligenda de domibus in quibus morarentur episcopi « occasione visitationis, vel itineris, ut nec etiam » quando episcopi in casibus a jure permissis absentes moram faciunt, » in aliena domo. » Atque hoc confirmatum fuit per aliam bullam Benedicti XIII. Sed cum hoc privilegium sit personale episcopi, ideo advertit *Tamburinus*, alios sacerdotes, absentibus episcopis, non posse in dictis domibus celebrare (3).

64. — Dubitatur utrum episcopus possit aliquando dispensare, ut celebretur missa in domibus privatis? De jure ordinario nec est nec fuit unquam permissum celebrare, nisi in locis sacratis, juxta *can. Sicut*, 11. *dist.* 1. *de Consecr.* Excipitur tamen primo casus necessitatis, ut in eodem textu habetur. Casus autem hi necessitatis, sunt I. si ecclesiæ sunt dirutæ, ut dicitur in *c. Concedimus, dist.* 1. *de Cons.* II. Si aliquis sacerdos diu peregrinetur per loca deserta, aut infidelium, ut ex *eod. cap. Concedimus.* III. Quando ecclesia populum non capit. IV. In castris, et in littore maris, si aliter plures carere deberent sacro. Ita communiter doctores qui citantur a *card. Petra* et a *Salm.* (4). Et hisce casibus quisque sacerdos celebrare potest in altari portali extra ecclesiam. Advertit tamen *Layman* (5) cum *Suarez et Soto*, quod si episcopus non adest, decet ab ipso licentiam impetrare. Insuper advertit *Castr.* (6) quod cum casus necessitatis est dubius, potest episcopus dispensare, juxta dicta *tract.* 2. *n.* 57.

Præterea excipitur, cum episcopus dispensat ad celebrandum extra ecclesiam in aliquo casu particulari ex justa causa : nam licet hodie episcopi careant facultate impertiendi hanc licentiam eorum arbitrio, quam olim habebant, ut apparet ex *cap. Missarum, dist.* 1. *de cons.*

(1) Lib. 6. n. 344. in fin. — (2) N. 357. — (3) N. 358. — (4) Petra tom. IV. in Const. 2. Urb. V. n. 31. Salm. tr. 5. de Miss. Sac. c. 4. ex n. 50 et seq. — (5) Laym. l. 5. tr. 5. c. 5. n. 3. — (6) Cast. tom. 22. de Sacr. Miss. D. 2. p. 5. n. 4.

ubi permittebatur celebrari *in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit.* Et ex *cap. Hic ego*, *ibid.* ubi : *In locis in quibus episcopus proprius jusserit.* Et clarius expressum fuit *cap. In his*, 30. *de Privil.* ubi Honorius III decrevit fratres Franciscanos et Dominicanos, vigore privilegii apostolici, bene posse facere sacrum in altari portatili sine licentia episcopi loci ; ratione adducta quia alioquin inutile privilegium evasisset, cum sine ipso bene celebrare potuissent extra ecclesiam solo ordinarii permissu. *Cum autem* (verba Pontificis) *nihil eis conferret memorata indulgentia, sine qua id, prælatis annuentibus, liceret.* Unde merito asserit *P. Suarez* (1) cum *Sylvestro, Soto et Navarro*, olim episcopos hac facultate pollere indulgendi ut in privatis ædibus celebraretur permanenter et sine ulla necessitate : *Quia illa* (ait *Suarez*) *non erat dispensatio*, *sed usus propriæ potestatis.* Licet, dico, hæc facultas ablata est episcopis a Tridentino, *sess.* 22, *in decr. de Observ. in cel. Miss.* ubi dictum fuit : « Neve patiantur (episcopi) privatis in domibus, atque » omnino extra ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, » ab eisdem ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium » a secularibus aut regularibus quibuscumque peragi. » Attamen communiter doctores consentiunt id intelligi quoad licentiam celebrandi permanenter *per modum habitus*, juxta facultatem quam prius habebant : sed minime ipsis vetitum fuit hanc licentiam concedere ad tempus *per modum actus*, si justa adsit causa : ita *P. Suar. l. c. vers. secundo, in fin.* ubi post casum exceptum necessitatis, sic ait : « Item quia facultas hæc » est per modum dispensationis : concilium autem ab episcopo non abs- » tulit potestatem rationabiliter dispensandi quam habet in hujusmodi » rebus, maxime cum revera sit moraliter necessaria. » Demum addit : « Tandem usus hoc confirmat, quia ita fit sine ullo scrupulo. » Idem dicit : Bonacina (2) : « Episcopus potest in casu aliquo, justa concur- » rente causa, dispensare ut missa extra ecclesiam in loco honesto cele- » bretur ; » ita *Reginald. Beja et Cenedo.* Deinde se remittit ad dicta alibi (3), ubi scripsit bene posse episcopum dispensare in legibus canonicis quoad res quæ frequenter eveniunt, et dispensatione indigent; vel cum occurrit aliqua gravis necessitas, vel gravis utilitas, nec de facili Sedes apostolica adiri potest. Idque conforme est ad ea quæ diximus *tract.* 2. *n.* 58. Idem scribit *Barbosa* (4) : « Concilium loquitur de » communi modo celebrandi, non vero abstulit episcopis potestatem » rationabiliter dispensandi, stante necessitate, vel justa causa. » Idem scribit *Escobar* (5) : « Talis autem dispensatio cum rationabili causa » non debet inter abusus recenseri ; unde potest episcopus hanc con- » cedere facultatem (celebrandi extra locum sacrum) quando persona » nobilis ratione senectutis vel infirmitatis nequit adire ecclesiam, ut » missam audiat, et eucharistiam recipiat. » Idem scribit *Layman* (6) : « Non videtur hæc potestas ablata (episcopis) occurrente casu necessi- » tatis dispensandi, aut semel, aut sæpius, quatenus rationabilis causa » suaserit ; in loco honesto profanis usibus destinato, super altari sacrato » missam celebrare liceat. » Idem scribit *Holzmann.* (7) : « Excipien- » dus est præterea casus quo episcopus rationabili ex causa dispensat.

(1) Suarez. tom. 3. in 3. D. Thom. part. Disput. LXXXI. sect. 3. vers. Secundo. — (2) Bonac. de Euch. D. 4, q. ult. punct. 9. n. 11. — (3) Bon. de Leg. D, 1. q. 2. p. 1. n. 17. v. Secundo et tertio. — (4) Barbosa de Pot. Ep. Alleg. 23. n. 9. — (5) Escob. tom. 3. de Euch. cap. 6. n. 85. — (6) Laym. l. 5. tr. 5. cap. 5. n. 4. v. Secundo. — (7) Holzm. tom. 2. de Euch. c. 2. n. 370. v. Excip. præt.

» ut in privatis ædibus, v. gr. alicujus infirmi, super altari portatili » celebrari possit. » Idem scribunt alii plures, ut *Salm. Elbel et La-Croix* (1) *cum Coninch. Rodriq. Pasqualig. Quarti*, *Diana*, *Marcant. Hurtado et Fagund.* Itaque præfata sententia merito quidem communis dici potest. Et advertatur quod, cum a citatis doctoribus nominetur *necessitas* respectu ad dispensationem hanc, non sumitur pro necessitate celebrandi, talis enim necessitas non eget dispensatione, ut scripsimus supra in prima exceptione notata; sed intelligitur necessitas celebrandi, vel audiendi missam extra ecclesiam, cum subsit justa causa celebrandi.

Neque hic obstat decretum Clementis XI, quod opponit *P. Mazzotta*, sicut nec etiam obstant decreta Pauli V et Urbani VIII, quibus præfata dispensatio vetatur episcopis; quia illa intelliguntur, prout intelligitur decretum Tridentini, ubi inquiunt *Escob. et Salmant.*, *num.* 58. *cum Philiberto*, *Hurtado*, *Nav. Quintanad. Diana*, *Fagund.* id est, de dispensatione per modum habitus, non jam per modum actus ad tempus pro aliquo casu particulari, existente justa causa dispensandi. Et quoniam post concilii decretum non defuerunt auctores, ut *Soto et Emmanuel Sa*, qui dixerunt non esse gravem culpam celebrare extra ecclesiam, si celebretur in loco honesto; imo *Soto* scripsit, ut refert *P. Suarez* (2), nullam in eo adesse culpam, semper ac missa clam dicitur, ita ut omne scandalum absit; ideo censeo relatos pontifices id prohibuisse episcopis decretis clarioribus et urgentioribus.

Deinde dubitatur per quot vices hæc dispensatio concedi possit. *Salm.* dicunt semel, vel bis; sed alii, ut *Suarez*, *Laym. Bonac. Escob. Holzm. et Elbel cum Pasqual.*, *etc.* indefinite loquuntur, et intelligunt posse dari, durante illa infirmitate, aut alia causa accidentali. Et non sine ratione indefinite loquuntur, cum prohibitio dispensandi intelligitur facta, ut supra ostensum est, tantum quoad dispensationes permanentes, non vero ad illas quæ impertiuntur ad tempus propter aliquam causam transeuntem, et certum est prohibitiones tanquam odiosas stricte esse interpretandas. Accedit insuper quædam declaratio, quam affert de hoc *Gallemarte* (3), ubi sic dictum fuit : « Permittit pontifex ordinarii arbi- » trio, necessitate personarum, et infirmitatis qualitate pensata, ut pro » infirmorum commoditate etiam in privato oratorio, vel altari ad hoc » deputato facultatem celebrandi concedat. » Idemque admittit *card. Petra* (4), dicens licere episcopo licentiam concedere celebrandi domi alicujus insignis personæ ægrotantis, ut missam audiat, et communione fruatur. Accedit quod Honorius III, in cit. *cap. In his*, 30 *de Privil.* loquens de facultate celebrandi, dixit in hac re *benignam potius interpretationem faciendam*. Atqui si hujusmodi licentia impertiri potest ab episcopis pro secularibus infirmis, ne missa careant, ut supra dictum est; tanto magis concedi potest sacerdotibus qui habent quamdam necessitatem sæpe celebrandi, ut infertur ex Trid. *sess.* 23. *cap.* 14. *de ref.* ubi dicitur : « Curet episcopus, ut ii saltem diebus dominicis et festis » solemnibus... missas celebrent. » Quapropter nescirem ipse a veniali culpa excusare sacerdotem qui, valens quotidie celebrare (præter

(1) Salm. de Sacrif. Miss. tr. 5. cap. 4. n. 56. Elbel. Th. Mor. eod. tit. pag. 136. n. 233. Croix l. 6 p. 2. n. 263. — (2) Suarez in 3. p. tom. 3. dist. 81. sect. 3. in princ. — (3) Gallemar. in Trid. sess. 22. Decr. de observ. etc. p. 6. — (4) Card. Petr. tom. 4. in Const. 2. Urbani II. n. 82.

unum diem in hebdomada ob reverentiam) omitteret ex pigritia sacrum facere; quandoquidem sacerdos non tantum celebrat pro se, sed etiam pro tota Ecclesia, cujus minister est constitutus, et pro toto populo christiano, pro quo in altari intercessor adest, ut declaravit apostolus: « Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus » constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro » peccatis. » *Hebr.* 5. 1. Hinc oritur, prout dicebam, quædam necessitas quam sacerdos habet celebrandi; ac propterea facilius episcopi concedere possunt sacerdotibus in ædibus propriis licentiam celebrandi, durante eorum ægritudine.

65. — XI. Satis sit quod super hoc puncto dictum est; ad alia transeamus. *In cap. fin. de Pœnit. et remis.* legitur concessum episcopis extra propriam diœcesim commorantibus prælatisque minoribus exemptis, quo nomine veniunt abbates et superiores locales, et etiam prælati romanæ curiæ, ut protonotarii, auditores rotæ, etc. (ut dicunt *Suar. Lugo*, *Diana*, *etc.*) posse sibi eligere confessarium, sine aliqua ordinarii illius licentia. Sed S. C. declaravit (quod confirmatum est a Gregorio XIII apud *Fagnanum*) hoc intelligendum esse quod valeant sibi eligere aliquem sacerdotem sibi subditum; vel aliquem non subditum, sed a proprio ordinario approbatum, id est ab ordinario domicilii ejusdem sacerdotis, ut explicat *Lugo* (1). Eodem privilegio gaudent cardinales, sed non alibi nisi Romæ, ut inquit *Fagnanus*: et valent eligere in confessarium quemlibet sacerdotem tam pro se quam pro sua familia, quem possunt etiam extra Romam perducere; quod etiam episcopis est concessum (2).

66. — XII. Episcopi sunt delegati sedis apostolicæ ad tuendam clausuram monasteriorum monialium etiam exemptarum, earumque quæ regularibus sunt subjectæ, ut demonstrabimus *num.* 87. Ex hoc inferunt *de Alexandr. Bautrius*, *Clericatus*, *Pelliz. etc.* (contra *Dianam et Pasqual.*) quod bene quidem possunt episcopi reservare sibi casus circa clausuram, atque ita declaravit S. Congr. concilii die 16 novembris 1720. Quod est intelligendum etiam respectu jesuitarum, etc. quidquid dictum fuerit *tract.* 19, *n.* 43. vide inferius, *n.* 80.

67. Omnes confessarii monialium etiam exemptarum debent ab episcopo approbari, ut præscripsit Gregorius XV in bulla *Inscrutabili*, quam confirmavit in omnibus Clement. X. cum alia bulla *Inscrutabili* 7. Benedictus XIII, et nuper Clem. XII qui in omnibus Gregorii bullam innovavit (de qua infra *n.* 80.) etiam quoad ea quæ Benedictus XIII contra Gregorii bullam concesserat (3). Et ideo ait *Tamb.* etiam moniales exemptas incurrere casus ab episcopo reservatos; quia sicut ille in approbatione limitare potest tempus et personas, ita etiam casus. Sed alii communius et probabilius (*Pelliz. Quint. et de Alexand.*) id negant, quia moniales exemptæ sunt extra jurisdictionem episcopi, et approbatio confessarii respicit tantum ejusdem idoneitatem; tanto magis, quia in bulla Clem. X *Superna*, dicitur episcopus posse limitare tempus, locum et personas; et nulla fit mentio casuum (4). Verum hoc non currit quoad clausuram, circa quam bene potest episcopus tam casum quam censuram sibi reservare, ut diximus *tract.* 19. *n.* 43, et juxta quæ

(1) Vide lib. 6, n. 565, v. Dubitatur hic 1. — (2) Ibid. v. Dubit. 2. — (3) N. 577. — (4) N. 602, Quær. VI.

dicemus *n.* 80. Insuper advertendum est quod per bullam *Pastoralis* Benedicti XIV, potest episcopus assignare confessarium extraordinarium monialibus exemptis, si illarum prælatus regularis illum concedere recusaret (qui esse debet alterius ordinis, vel secularis), et hoc non solum in morte, sed etiam in vita singulis annis (1).

68. — XIII. Plures doctores asserunt, ut *Angelus, Sylv. Arm. Tab.* aliique cum *Croix* (qui illis adhæret) posse episcopum ex justa causa commutare pias testatorum dispositiones, ex eo quia ipsi habent dispensandi potestatem in lege quæ jubet impleri ultimas voluntates, quoties adsit justa causa; idque confirmant ex Tridentino, *sess.* 22. *c.* 6. Sed hoc negamus cum sententia probabiliori *Mol. Laym. Sanchez, etc.* quia in *cap. Tua, de Testam.* et *in cap.* 8. ejusdem *sess.* 22. a concilio jubentur episcopi adamussim exsequi ultimas voluntates. Neque obstat quod opponunt et quod legitur in eodem *cap.* 8, quia ibi tantummodo committitur episcopis ut examinent causas utrum veræ sint necne, quando ultimæ voluntates a sede apostolica commutantur. Tanto magis quia in *Clem. Quia contingit, de relig. dom.* dicitur bona in aliquem usum applicanda, non posse in alio nisi a Sede apostolica applicari. Cæterum est valde probabile quod dicunt *Laym. Bonac. Salm. Coninch. et Trull.* quod sive superveniat aliqua causa, sive testator ignoraverit aliquam causam, quam si cognovisset, aliter disposuisset; tunc episcopus potest opus commutare, sed una cum hærede; quamvis si hæres contradicat, asserant plures doctores posse id facere episcopum illo contradicente (2).

69. — XIV. Dicunt insuper doctores, ut *Viva, Diana, Trull. Busemb.* aliique, posse ab episcopo fieri compositionem incertarum restitutionum (illarum scilicet quarum dominus est incertus) quæ pauperibus sunt erogandæ; quoniam (ut ipsi dicunt) hujusmodi compositio nulla lege episcopis reservatur; et contra ipsa est juxta præsumptam creditorum voluntatem. Sed magis rationabiliter contradicunt *Lugo, Mol. Tur. Cord.* et alii, quia talium bonorum administratio pertinet tantummodo ad Pontificem, vel ad principem (3). Et re quidem vera pontifex Benedictus XIV, in bulla *Pastor bonus* (23 aprilis 1744), hujusmodi facultatem S. Pœnitentiariæ concedit (4). Vide *tr.* 19. *n.* 148 *ad* 10.

70. — XV. Affirmant quoque *La-Croix, Tamb. et Pasq.* posse ab episcopo minui numerum missarum a testatore relictarum, quoties ob eleemosynæ parvitatem, qui missas celebraret, non inveniretur. Sed hic se opponit *P. Conc.* et quidem rationabiliter; nam decretum S. C. emanatum jussu Urbani VIII et confirmatum ab Inn. XII, prohibet districte episcopis reductionem, moderationem aut commutationem onerum missarum impositarum in *limine fundationis*, et post Tridentinum, volens quoad hoc omnino ad Sedem apostolicam recursum haberi. Quia recte ibidem declaratum fuit quod facultas concessa episcopis aliisque a concilio, *sess.* 25. *c.* 4. *de ref.* intelligenda est pro reductione missarum relictarum ante concilium. Cæterum, ait *Faq. cum Fel.* quod si ab initio reditus erant sufficientes, et deinde taliter fuerint imminuti, ut nullo modo sufficiant, tunc non videri ablatam facultatem quam habent episcopi de *jure communi* moderandi missas juxta *cap. Non quidem de Testam* (5).

(1) Lib. 6. n. 576. — (2) Vide plura de hoc lib. 3. n. 931. Quær. 11. — (3) Lib. 6. n. 592. v. Notat autem. — (4) Lib. 7. n. 470. de facultat. S. Pœnitentiariæ ad . — (5) Vide lib. 6. n. 331. v. Dubit. 1.

71. — Jam superius dictum est *num.* 53. posse probabiliter episcopum dispensare in omnibus in quibus dispensatio non est specialiter Pontifici reservata. Quid vero possint episcopi circa relaxationem juramenti, et circa commutationem aut dispensationem votorum, diximus *tract.* 5. *num.* 19, 42 *et seq.* Notandum hic denique posse ab episcopo, juxta Trident. *sess.* 21. *c.* 7. uniri, aut transferri ad aliam ecclesiam beneficia simplicia jam ad tenuitatem redacta, aut fundata in aliqua ecclesia quæ lapsu temporis jam corruerit, adeo ut nequeat amplius reparari; vide *Barbosam* (1). Insuper episcopus potest unire seminariis beneficia simplicia etiam reservata, aut affecta, aut vacantia in curia romana; Trid. *sess.* 23. *c.* 18. Insuper tempore visitationis potest episcopus cogere parochianos ad necessaria parocho subministranda. Trid. *sess.* 21. *c.* 4. Potest etiam novas parochias erigere, et de matricis fructibus dotare, si hæc abundet, sed sine præjudicio possessoris; Trid. *eod. loco.* Potest etiam duas parochias unire, si divisæ nequeant singulæ suum parochum sustentare : dummodo populus non adeo distet, ut non sufficiat unius parochi assistentia; *ibid. c.* 5.

CAPUT IV.

DE PRIVILEGIIS REGULARIUM.

PUNCTUM I.

DE PRIVILEGIIS SPECTANTIBUS AD OMNES REGULARES IN COMMUNI.

72, 73, 74. I. De exemptione a jurisdictione episcoporum. — 75. Casus excepti, præcipue circa celebrationem missarum. — 76. Declaratio S. C. — 77. Quibus casibus potest episcopus obligare regulares, etc. — 78. Utrum regulares teneantur præceptis episcoporum. — 79. Utrum episcopus possit eos visitare. — 80. Utrum visitare clausuram monialium. — 81. Utrum petere rationem missarum relictarum, etc. — 82 et 83. Quibus casibus possit criminaliter procedere, etc. — 84 ad 87. II. De obligatione decimarum. — 88. III. Circa fundationes. — 89. De monasteriis episcopo subjectis. — 90. IV. De judice conservatore. — 91 et 92. V. De sepultura. — 93 et 94. De portione canonica, etc.

72. — I. Regulares habent privilegium exemptionis a jurisdictione episcoporum; nam prælati regulares habent in suis ecclesiis et monasteriis jurisdictionem quasi episcopalem, tam quoad personas quam loca, sicut probant *Salmant.* qui agunt fusius de omnibus privilegiis prædictis in hoc puncto; sed nos solum adnotabimus hic res magis principales (2).

73. — Itaque quoad prædictam exemptionem adnotandum primo quod in dubio alicujus privilegii, decisio spectat ad summum pontificem, quemadmodum declaratum fuit a Clemente IV, et ab aliis pontificibus (3). Adnotandum secundo quod huic privilegio exemptionis regulares cedere non possunt, sicuti habetur ex *cap. Cum tempore, de arbitris*, quia id redundaret in damnum religionis. Quare nulla consuetudo in contrarium potest in hoc prævalere (4).

74. — Notandum tertio : hoc privilegio gaudere, non solum professos et conversos, sed etiam novitios, qui in favorabilibus veniunt sub nomine religiosorum; et etiam tertiarios et beatos, sicuti dictum est numero 8. Servi etiam regularium qui actu famulantur, et resident intra claustra monasteriorum, et vivunt sub obedientia, juxta Tridentinum,

(1) Barb. *de Potest. episc.* All. 66. ex n. 16. — (2) Salm. tr. 18. c. 3. n. 3. — (3) Ibid. n. 6. — (4) Ibid. n. 7.

sess. 24. *c.* 11. eximuntur a jurisdictione episcoporum, tam quoad censuras (juxta bullam Alexandri IV apud *Salmant.*) quam etiam quoad communionem paschalem (1). Notandum quarto quod apostatæ et fugitivi possint capi ab episcopis; sed solummodo ut consignentur suis superioribus. Episcopus solum eos posset punire in casu quo eorum monasteria essent in longinquo posita, et ipsi moniti nollent regredi, juxta Tridentinum, *sess.* 7. *c.* 14 (2). Vide alia quæ hac de re dicentur num. 82 et 83. Notandum quinto quod seculares in monasteriis existentes, si ibi patrent aliquod delictum, non incurrunt pœnas ab episcopo impositas (3). Excipiatur, si contravenirent ordinibus episcopi circa missarum celebrationem, sicuti dicetur in fine sequentis numeri.

75. — Sexto adnotantur e contrario multa hoc in loco, in quibus regulares non eximuntur ab episcoporum jurisdictione. Et primo sine episcoporum licentia nequeunt regulares ædificare monasteria, juxta bullam Urbani VIII, die 28 augusti 1624. Et animadvertatur quod in bulla Gregorii XV *Alias*, prohibetur episcopis dare hanc licentiam, si in monasterio nequeant ali reditibus, aut eleemosynis, saltem duodecim religiosi; sed hoc non intelligitur quoad hospitia, ut dicunt *Barbosa*, *Peyrinus* et cæteri. Secundo, regulares non possunt in lucem libros edere sine episcopi licentia, ut ex Tridentino, *sess.* 4. *decret. de Edit. librorum* (4). 3. Episcopus potest cogere religiosos ad restituendum novitiis qui nolunt professionem emittere, totum id quod attulerunt in ingressu (5). 4. Dispositio facienda a novitio, nisi ante duos menses quam profiteatur, fieri non potest (juxta Tridentinum, *sess.* 25. *c.* 16.) absque licentia episcopi, aut vicarii. 5. Episcopus habet potestatem cognoscendi simul cum superiore religiosi de causa nullitatis professionis (6). 6. Episcopus, aut alius ab eo deputatus debet scrutari voluntatem virginum, quando ingrediuntur, aut profitentur in monasteriis, ex Trid. *sess.* 25. *c.* 17. Sed id debet efficere infra quindecim dierum spatium; aliter non potest hac in re se amplius ingerere. 7. Episcopus potest prohibere ne in monasteria monialium, etiam exemptarum, suscipiatur ultra numerum earum quæ possint inibi ali juxta redituum facultatem, siculi statutum fuit in bulla S. Pii V (7). 8. Episcopus potest cogere monachos qui permanenter degunt extra monasteriorum claustra, propter debita ab ipsis contracta cum pauperibus personis, ut sunt pupulli, viduæ, etc. (8). 9. Episcopus potest adstringere religiosos ut processionibus intersint, juxta Trid. *sess.* 25. *cap.* 13. dummodo eos vocet non per publicum edictum, sed medio aliquo nuntio personaliter (9). 10 Episcopus habet jurisdictionem supra monasteria in quibus non possunt ali 12 religiosi, ut dicetur num. 88. ad 3. Denique excipiuntur episcoporum ordinationes circa missarum celebrationes: etenim quoad hoc statuit Tridentinum, *sess. de Observ. in celebr.* ut episcopi se gerant velut delegatos apostolicos, dicens: « Ut non solum ea ipsi, sed quæ-» cumque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi... ut delegati Sedis apo-» stolicæ prohibeant, mandent, etc. atque ad ea inviolate servanda » censuris ecclesiasticis aliisque pœnis .. fidelem populum compellant:

Salm. tr. 18. c. 3. n. 8 et vide opus nostrum tom. 9. append. 11. cap. 4. de privil. n. 73. — (2) Salm. eodem n. 8. — (3) Salmant. ibid. n. 9. et tract. 10. de censur. cap. 5. n. 113. cum Laym. Avila, Peyrin. Garzia, et aliis pluribus. — (4) Salm. tr. 18. cap. 3. n. 10. 11 et 12. — (5) Vide Salm. tr. 15. c. 3. n. 76. — (6) Ibid. cap. 5. n. 15. — (7) Salm. tr. 18. cap. 3. n. 14. — (8) Ibid. n. 15. — (9) Ibid. n. 16 et 17.

» non obstantibus privilegiis, exemptionibus, ac consuetudinibus qui» buscumque. » Idem hic notandum quod adest resp. S. G. ad episcop. Nebiens. 7. febr. 1632 (lib. 14. decret. p. 561. a tergo) ubi generaliter loquendo dictum fuit : « In his in quibus a jure communi, a S. concilio » Trident. a constit. apostolicis tributa est episcopo jurisdictio in regu» lares, potest illos etiam per censuras ecclesiasticas compellere. » Et idem decisum fuit die 4 junii 1672 (lib. 27. decret. p. 406). Quare, sicut bene advertit Benedictus XIV (1), episcopi quoad celebrandas missas possunt adigere omnes, quamvis regulares, ad observandum non solum ea quæ statuuntur a concilio, sed etiam quæ statuuntur a se ipsis. Quare recte eminentissimus cardinalis Spinelli, cum esset archiepiscopus Neapolis, die quinta januarii 1743, præcepit sub pœna suspensionis a divinis, etiam regularibus, ne admitterent ad celebrandum in suis ecclesiis aliquem sacerdotem advenam sine licentia ordinarii.

76. — Adnotantur alia quæ declarata fuere a S. C. in decreto die secundo julii 1520. Et 1. regulares possunt recipere quæ a devotis offeruntur, sed non mendicando per ecclesiam. 2. Non possunt uti pallio, aut pluviali per parochiam extra eorum ecclesias, aut earum recinctum: neque possunt facere processiones, dummodo non habeant pro se consuetudinem in contrarium, ut dicunt *Rodriq. Bordon. et Villalob.* (2). 3. Vocati ad funeralia debent ire ad ecclesiam ubi manet clerus jam coactus; sed in hoc dicunt *Salmant. cum Lezana*, esse consuetudinem in contrarium (3). 4. Non potest vetari regularibus ne celebrent missam in suis ecclesiis ante missam parochialem, et ne pulsent campanas, uti declaravit S. Pius V. in const. *Et si mendicantium*, § 2. 5. Regulares nequeunt publicare matrimonia. 6. Possunt ipsi concionari in suis ecclesiis, tempore adventus et quadragesimæ, quamvis in parochia sermocinetur (4).

77. — In tribus casibus potest episcopus cogere regulares ad obediendum, etiam adhibitis censuris: I. est ad restituendas res novitiis, ut dictum est, juxta Tridentinum, *sess.* 25. *c.* 16; II. ad observandam clausuram, loquendo de monialibus, Trid. *ib. c.* 5; III. ad observandum totum id quod ab episcopo statutum est quoad missarum celebrationem, ut dictum est *num.* 75. Et circa id refert Bened. XIV (5) duo decreta S. C. concilii, in quibus dictum fuit quod episcopi ut delegati apostolici possint etiam censuris cogere religiosos, et procedere adversus eosdem, si admittant ad celebrandum in suis ecclesiis advenas sine episcopi licentia, juxta Tridentinum, *sess.* 22. *decr. de Obser. in cel.* ubi præceptum fuit, præsertim episcopis: « Interdicant ne cui vago, » vel ignoto sacerdoti missas celebrari liceat. » An deinde in aliis casibus supra citatis possit episcopus cogere censura regulares; affirmant *Barb. Garc.* et alii; sed communius negant *Sanch. Lez. et Salmantic.* cum aliis, propter multa privilegia papalia, quæ hac de re afferunt; et addunt cum *Barb Dian. Lez.* (contra alios) quod episcopus ne denuntiare quidem potest regulares excommunicatos, etiam ob publicum delictum (6).

78. — Quæritur primo utrum regulares obligentur decretis synodorum provincialium, aut diœcesanarum, aut aliis episcopi præceptis?

(1) De Synod. lib. 9. c. 15. n. 5. — (2) Vide Salmant. tr. 18. c. 3. n. 18 et 19. — (3) Ibid. n. 19. — (4) Ibid. — (5) De Synod. lib. 9. c. 15. n. 5. — (6) Salmant. cap. 3. § 3. per totum.

Certum est regulares non teneri interesse dictis synodis, dummodo non essent parochi, sicut habetur ex Tridentino, *sess.* 24. *c.* 2. et ex pluribus decretis S. C. Deinde quoad quæsitum, *Vasq. Sanch. Becanus* aliique dicunt eos obligari ad eorum omnium observantiam, quæ non præjudicant observantiæ regulari; sed non intelligitur quoad vim coactivam, ita ut contraveniendo non incurrant aliquam pœnam, sed solummodo quoad vim directivam, id est, ut se conforment reipublicæ cujus sunt partes. Alii tamen, ut *Suar. Lez. Salmant., etc.* id negant (dummodo hoc necessarium non sit ad evitandum scandalum, aut casus non esset, in quo religiosus aliquis haberet aliquod munus dependens ab episcopo, ut munus parochi, confessoris, concionatoris, etc.) Et id probant ex *cap.* 1. *de Privil. in* 6. ubi dicitur regulares eximi a præceptis episcoporum, exceptis casibus in jure expressis. Rationem deinde adversariorum dicunt valere, quando partes sunt homogeneæ, non autem cum sunt heterogeneæ, ut sunt religiosi, qui non perinde ac seculares multa alia onera particularia habent. Cæterum in duobus ulla sine hæsitatione ipsi obligantur ad obediendum, ut dicitur in Tridentino, *sess.* 25. *c.* 12. I. quoad observantiam interdicti positi ab episcopo, semper ac observatur ab ecclesia matrice; II. quoad observanda festa ab episcopo statuta (1); præter ordinationes circa missarum celebrationem, ut dictum est superius n. 75. *circa finem.* Præterea notetur episcopum posse regularibus interdicere auditum confessionum in propriis ædibus, sive cellis, juxta decretum S. C. emanatum an. 1617, 15 sept. et videri potest apud *P. Ferraris* (2). Potest etiam vetare omnibus confessariis audientiam confessionum mulierum, aut puellarum extra confessionarium sub pœna suspensionis ab audiendis confessionibus, ex decreto S. Congr. 18 decembr. 1693; apud eumdem *Ferraris* (3).

79. — Quæritur secundo, utrum episcopi possint visitare personas et monasteria regularium? Communiter loquendo, certum est ex *c. Nulli,* 16. *quæst.* 1. et ex Tridentino, *sess.* 25. *c.* 8. exemptas esse a visitatione episcopi, tam personas quam monasteria et ecclesias regularium (dummodo in illis degant duodecim religiosi; vide num. 88.) Et juxta plures declarationes sacræ Congregationis etiam ecclesias parochiales secularium quæ subduntur regularibus, et ubi parochus est religiosus, qui, si delinqueret etiam circa suum officium, non potest ab episcopo puniri. Sed hoc non obstante, nunc præter bullam Greg. XV *Inscrutabili*, a Bened. XIV declaratum atque definitum est in bulla *Cum nuper*, edita 8 nov. an. 1751, hujusmodi subjectos esse episcopo « in his quæ vel ad ipsum spectant exercitium curæ animarum, vel etiam » eorum vitam et mores pertinent. » Sed fusius idem Bened. XIV de hac re agit in quadam bulla peculiari *Firmandis*, edita die 6 novembris 1744, ubi plura statuit : 1. quod parochi regulares omnimode subsunt jurisdictioni, correctioni et visitationi episcopi in iis quæ concernunt curam animarum et proprios mores. 2. Quoad visitationem localem possunt visitari altare in quo SS. Eucharistiæ sacramentum asservatur, sacrum tabernaculum, fons baptismalis, confessionale in quo residet parochus, pulpitum e quo parochus concionatur, sacrarium ad inspiciendam sacram supellectilem, sepulcrum parochianorum, eorumque cœmeterium,

(1) Vide Salmant. tract. 18. cap. 5. § 4. per totum. — (2) Ferr. Bibl. v. Confessarius art. 4. n. 8. — (3) Idem. loc. cit. n. 10.

turris campanaria, si adsint ibi campanæ parochiales, et omnia sacra vasa. 3. Quoad personalem, debet scrutari vitam ac mores curati, quatenus ea quæ extra claustrum prodierint; item examinare an titulo legitimo eam curam exerceat, an resideat, an ad synodum vocatus iverit, an conferentias casuum conscientiæ habeat frequenter, an onera curæ adimpleverit, an missam pro populo applicaverit, an festis diebus concionatus fuerit, etc., an vacet confessionibus audiendis, an ægrotantibus assistentiam præstiterit, an pueros ante confirmationem et communionem instruxerit; an de matrimonii impedimentis inquisiverit, et an sponsi in rebus fidei sint edocti; et an recte ordinatos habeat libros parochiales. 4. Quod licet superiores regulares non possint deputare aliquem ad curam sine episcopi approbatione, possunt tamen eum removere, illo inscio; et ita pariter episcopus potest cura illum privare sine consensu superioris, si id justa causa expostulet, etc. Potest etiam visitare ecclesias adnexas et subditas monasteriis, si earum administratio sit penes parochos seculares, prout pluries declaravit S. Congr. apud *Bellarm. et Barb.*: excipe, si incorporatæ essent monasteriis, aut nullius essent diœcesis. Possunt præterea episcopi visitare confraternitates secularium fundatas in monasteriis, sed duntaxat quoad administrationem bonorum, non quoad altaria, ut ex Trident. *sess.* 25. *c.* 20. et ex pluribus decretis sacræ Congregationis. Excipiuntur insuper illæ quarum præfectus est religiosus, ex privilegio Gregorii XIII, cui nulla contraria consuetudo potest obstare (1).

80. — Quæritur tertio utrum episcopi possint visitare claustra monialium exemptarum? Negant *Salmantic. cum Navar. Sanchez, Bonac. Pelliz.*, etc. ex *cap. Periculoso, de statu mon. in* 6. ubi cura claustri monialium exemptarum manifeste conceditur superioribus regularibus. Neque obstat (ut aiunt) Tridentinum, *sess.* 25. *cap.* 5, ex quo contendunt patroni adversæ sententiæ, episcopos esse delegatos apostolicos quoad claustrum monialium exemptarum, cum ibi statuatur ut ipsi curent ut restituatur aut conservetur claustrum « in omnibus monasteriis » sibi subjectis ordinaria, in aliis vero Sedis apostolicæ authoritate. » Etenim respondent quod pro illo *in aliis, etc.* non intelligantur monasteria regularibus subjecta, sed subjecta immediate pontifici, quod asserunt declaratum fuisse per Pium V in sua bulla *Circa pastoralis*, eo magis quia concilium in loco prædicto renovat, non revocat citatum textum *Periculoso*. His non obstantibus contraria sententia amplectenda est cum *Barbos. Gavant. Lezan. etc.* quia licet non obstaret Tridentinum, nihilominus obstat equidem bulla Gregorii XV *Inscrutabilis*, anni 1622, in qua dictum fuit, 1. ut regulares nequeant destinare alium ad audiendas monialium confessiones, præter eum qui fuerit approbatus ab ordinario (et in hoc animadvertendum est quod præterea statuit Benedictus XIV in bulla *Pastoralis*, die 5 augusti 1748, confirmans bullam *Apostolici ministerii* Bened. XIII; quod scilicet si regularis superior negligeret assignare saltem semel in anno confessarium extraordinarium, aut secularem, aut alterius ordinis, quemadmodum pontifex præcepit, possit illum assignare diœcesis episcopus). 2. Statuit Gregorius XV, ut administratores monasteriorum dictarum monialium debeant rationem reddere episcopo administrationis bonorum. 3. Ut

(1) Salm. tr. 18. c. 5. n. 51 ad 56.

episcopus valeat removere confessarium, aut alium administratorem monasterii, si superior monitus illum non removeat. 4. Ut episcopus præsidere possit electioni abbatissæ. Ac 5. specialiter fuit statutum ut episcopus possit corrigere et punire, veluti delegatus apostolicæ Sedis, eos omnes qui aliquid admittunt adversus claustrum monialium, etiam exemptarum. Placet hic adnotare verba bullæ: « Tam seculares quam » regulares nullis privilegiis tueri se possint quominus, si deliquerint » circa personas intra septa degentes, aut circa clausuram monialium, » etiam regularibus subjectarum, ab episcopo tanquam ad hoc Sedis » apostolicæ delegato, puniri et corrigi valeant (1). » Et ibidem refert *Barbos.* decretum quoddam sacræ Congregationis, ubi statuitur quod nullimode possit impediri episcopis, quin visitent monasteria exempta, et regularibus subjecta quoad observantiam clausuræ; et qui præsumit impedire, post tertiam monitionem incurrit excommunicationem ipso facto, ex *Clem. Attendentes*, *de statu mon.* (2). Præterea hoc in loco adnotandum est quod Clemens X et Clemens XII præceperunt ut observaretur bulla Gregorii XV, « Non obstante quacumque contraria » consuetudine. »

81. — Quæritur 4. utrum episcopi exigere queant a regularibus rationem hæreditatis relictæ cum onere missarum, aut legatorum satisfaciendorum secularibus? Videntur posse, ex eo quod eruitur ex Tridentino, *sess.* 22. *c.* 8. ubi præbetur episcopis potestas visitandi omnia legata pia, non obstante quocumque privilegio in contrarium. Et dicunt *Salm.* quod ex hoc recte sententia ista redderetur probabilis. Sed ipsi deinde id negant ob multa privilegia, regularibus concessa, præsertim per Pium V, in quibus declarantur exempta religiosorum bona a quacumque episcopi jurisdictione, non obstantibus quibuscumque constitutionibus apostolicis et conciliis (3).

82. — Quæritur 5. utrum episcopus in alia causa possit procedere criminaliter contra regulares? Dictum est regulares exemptos esse ab episcoporum jurisdictione, præterquam in casibus in jure expressis. Præter id quod spectat ad missarum celebrationem et clausuram monialium, in duobus aliis casibus possunt ex Tridentino episcopi contra eos procedere. 1. Si regularis aliquis patraret delictum, degendo extra monasterium, Trid. *sess.* 6. *c.* 3. Sed hoc intelligitur eorum respectu qui permanenter extra monasterium habitant, non vero quoad illum religiosum qui extra maneret causa confessionum excipiendarum, aut concionandi, aut alterius negotii ad tempus; aut incoleret pagum, aut locum alium dependentem a monasterio ob negotia religionis. Sed hic oritur dubitatio, utrum possit episcopus punire illum delinquentem, qui habitaret alium locum ob longum tempus ex licentia sui superioris? Alii affirmant, veluti *Tamb. Barbos. Lez.*, *etc.* pluribus innixi declarationibus sacræ Congregationis. Alii, quemadmodum *Salmant. cum Sanch. Sylv. Peyr. Bord.*, *etc.* negant ex *cap. ex Rescripto*, *de jurejur.* ubi dicitur quod qui manet extra monasterium ex licentia superioris, judicetur in monasterio manere. Quare aiunt quod tam concilium quam prædictæ declarationes vigere intelligantur in eos qui extra monasterium morantur sine licentia, aut in loco adeo remoto ab eorum superiore, ut puniri non possint, nisi post longissimum tempus (4).

(1) Vide Barbosam de potest. Episc. All. 102. n. 7. et Salm. tr. 18. c. 3. n. 37. ad 39. — (2) Vide de Alex. de Monial. c. 6. § 4. q. 5. — (3) Salm. tr. 18. c. 3. n. 40 ad 42. — (4) Ibid. n. 40 ad 46.

83. — Secundus casus est cum religiosus, etiam degens in monasterio, extra illud delinqueret cum publico populi scandalo, et superior eum non puniret. Trident. *sess.* 25. *c.* 14. Et quia superiores quidam transmittebant hujusmodi delinquentes extra diœcesim, ut immunes essent a pœna, statuit Clemens VIII, anno 1596, in bulla *Suscepti oneris*, ut in tali casu, instante episcopo, superior infra tempus ab episcopo præscriptum revocare debeat delinquentem, et punire; alias possit eum castigare episcopus loci, quo ipse transmissus est (1). Adnotant deinde *Salmant.* cum aliis 1. ut hujusmodi concilii decretum vigere debeat cum delictum est notorium etiam facti publicitate. 2. Ut non valeat adversus superiores delinquentes, qui in odiosis non includuntur sub nomine regularium, quemadmodum ait concilium. 3. Ut episcopus procedere non possit, nisi postquam pluries monuerit superiorem, ut delinquentem puniret, et ille neglexerit. Si tamen episcopus delinquentem in actuali delicto interciperet, potest illum capere (sicut dictum fuit), sed ut statim eum transmittat ad superiorem; et quando crimen fuisset gravis scandali, potest etiam eumdem retinere in carcere, ut transmittat, infra 25 saltem horarum spatium. Superior deinde præbere episcopo debet sufficientia argumenta secutæ punitionis. Episcopus, licet capere possit summariam informationem, ut eam ad superiorem transferat, non potest tamen juridicum efformare processum adversus reum: sed si forte efformasset, probabile est eo superiorem uti posse ad procedendum in suum religiosum, ut aiunt *Salmant.* cum aliis (2).

84. — II. Regulares privilegium habent exemptionis a contributione decimarum. Arrepta occasione, opportune hoc in loco adnotantur quædam circa decimas. Decimæ dicuntur illa fructuum portio, aut industriarum personalium quæ a fidelibus tribuenda est Ecclesiæ ministris, pro eorum sustentatione. Revera decimæ debentur ex jure divino naturali; sed quoad quantitatem, id est decimam partem, sunt ex jure ecclesiastico, cum cessaverit jus antiquum divinum, ut judiciale. Hinc fit 1. pontificem posse quemlibet eximere ex onere decimarum; pontificem, inquam, non episcopos: ipsi duntaxat possunt ex Trident. *sess.* 21. *cap.* 5, 6 *et* 7, applicare decimas unius loci ad alium, et unire ac separare beneficia (3). Infertur 2. quod consuetudo rite potest aliquos eximere a solvendis decimis, dummodo remaneat id quod sufficit ad congruam ecclesiasticorum sustentationem; sed hujusmodi consuetudo præscriptionem quadraginta annorum non interruptorum habere debet, licet ab initio nec titulus, nec bona fides interfuerint: ad præscriptionem deinde (accipiendo vocem prout sonat præscriptio, non ut consuetudo) necessaria sunt bona fides, et quadraginta anni cum titulo; sine autem titulo requiritur tempus immemorabile. Pro futuris decimis fieri potest compositio; sed etiam solummodo a pontifice, non ab episcopo, nisi fieret inter unam et aliam Ecclesiam. Dictum est pro futuris, quia præteritas remittere potest etiam ille cui debentur (4).

85. — Olim decimæ debebantur, ut dictum est, tam ex fructibus bonorum quam ex personarum industria. Sed juxta præsentem consuetudinem pene universalem solvuntur solum ex fructibus bonorum tam stabilium quam mobilium, juxta *cap. Non est*, *de Decim.* Et debentur ex fructibus integris, non deductis expensis et oneribus contributio-

(1) Salm. tr. 18. c. 3. n. 40 ad 46. — (2) Ibid. n. 50 et 51. — (3) Ibid. n. 52 et 54. — (4) Ibid. n. 55.

num, ut ait *S. Thom.* (1) et alii communiter, ex *cap. Cum non sit, de Decim.* (2).

86. — Decimæ præterea solvi debent ab omnibus fidelibus, etiam a principibus, sed non a pauperibus; isti tamen, nisi sint in extrema necessitate, sed solum in gravi, si pervenirent ad meliorem fortunam, tenentur solvere præteritas decimas, ut dicunt *Suar. Laym. Castrop.* et alii, cum *Salmant.* (3). De jure autem communi tam clerici quam religiosi; et etiam parochi tenentur solvere decimas suorum bonorum patrimonialium, licet assignata fuissent ad titulum ordinationis; non autem bonorum beneficialium, ut docet *D. Thom.* (4). Quoad eos vero qui deficiunt a solvendis decimis, hæc statuit Trident. *sess.* 25, *c.* 12. « Qui vero eas (decimas) aut subtrahunt, aut impediunt, excommuni» centur; nec ab hoc crimine, nisi plena restitutione secuta, absolvan» tur (5). »

87. — Sed quidquid sit de jure antiquo, hodie ex multis privilegiis pontificiis omnes regulares, etiam moniales cujuscumque ordinis (et etiam equites Hierosolymitani) eximuntur a decimis non solum personalibus, sed etiam stabilium, tam propriorum (etsi colantur a colonis) quam conductorum, ut emphytheuticarum (6). Si tamen transeunt ad regulares bona prius subjecta decimis, tenentur ad illas, uti constat ex pluribus decret. sacræ congreg. Rotæ apud *Pignatelli* (7).

88. — III. Olim regularibus vetitum erat ne nova ædificarent monasteria aut derelinquerent ædificata sine expressa licentia summi pontificis, *cap.* 1. *de Excess. prælat. in* 6. *ex cap. un. de Bel. dom. in* 7. Tractu deinde temporis obtinuerunt diversa privilegia; sed hæc omnia anno 1624 limitata fuere ab Urbano VIII, in bulla *Romanus Pontifex* ubi statutum fuit non posse acceptari nova monasteria nisi observata forma canonum Tridentini, et bullæ Clementis VIII, *Quoniam ad institutam.* Quare hodie ad fundandum novum monasterium tria requiruntur: 1. Licentia episcopi. Utrum vero requiratur etiam licentia pontificis, alii affirmant, ut *Barbosa, Tambur. Pelliz.* ex declaratione S. C.; negant vero *Salm. cum Lez. Suar. Rodrig.* et aliis. 2. Ut adsit consensus eorum quorum interest, et præsertim omnium monasteriorum existentium intra quatuor milliariorum spatium; aliter episcopus concedere non potest dictam licentiam, nisi quando illi injuste contradicerent (8). Carmelitæ tamen privilegium habent ut alii ordines fundare non possint, ubi ipsi habent monasterium infra spatium 560 ulnarum Florentinarum, et minores infra spatium 1200 ulnarum, etc. contra minimi et jesuitæ privilegium habent fundandi in locis etiam non remotis intra spatium 560 ulnarum prædictarum. Et in omnibus his privilegiis conceditur communicatio. At prædicta privilegia circa ulnas juxta consuetudinem non intelliguntur quoad monasteria quæ fundantur in civitatibus (9). 3. Requiritur ut novum monasterium possit commode reditibus aut eleemosynis sustentare duodecim religiosos; sufficit tamen ut adsit intra breve tempus probabilis spes prædictæ sufficientis sustentationis. Quod si monasterium (intelligitur de monasteriis fundatis post citatam bullam Urbani VIII, emanatam anno 1624) non valeret sustentare duodecim

(1) 2. 2. q. 87. art. 2 ad 4. — (2) Salm. tr. 18. c. 3. n. 58. — (3) Ibid. n. 59. — (4) Loc. cit. art. 4. in corp. et ad 1. ex c. Si quis Laicus 16. q. 1. — (5) Vide Salm. 1. 62. — (6) Ibid. n. 72 ad 79. — (7) Pignat. t. 1. cons. 355., et tom. 8. n. 9. — (8) Salm. tr. 18. c. 3. n. 124 ad 131. — (9) Ibid. n. 137 ad 140.

religiosos, qui revera in illo non habitarent, statutum fuit per sacram Congr. pluribus decretis, confirmatis a Gregorio XV et Urbano VIII, ut hujusmodi monasterium omnino subjectum esset episcopo per hæc verba : « Ordinarii loci visitationi, correctioni atque omnimodæ juris» dictioni talia monasteria erecta absque eo quod 12 fratres in eis valeant » habitare, et de facto habitent, subjecta esse intelligantur (1). » Eædem conditiones requiruntur in fundandis monialium monasteriis. Et advertendum hic quod ex Tridentino et S. C. prohibetur ne fundentur monialium monasteria extra habitatum (2).

89. — Prædictæ conditiones non requiruntur in fundandis hospitiis religiosorum, ut notant *Peyr. Tamb. etc.*, saltem (ut limitat *Lez.*) si ibi non recipiant missas, et non habeant ecclesiam (3). Neque requiruntur in translationibus monasteriorum, quæ possunt fundari (ut probant *Salmant. cum Nav. Barb. Peyr. Lez. etc.*) sine consensu pontificis, nec episcopi, nec aliorum monasteriorum, dummodo translatio non afferat iis præjudicium : etenim dicunt quod jam antea habebant tale privilegium a pluribus pontificibus concessum; et quod illud limitatum est tantum quoad novas fundationes, quales non vocantur translationes monasteriorum ex uno situ ad alium commodiorem ejusdem terræ (ut intelligitur), aut prope illam, derelinquendo antiquum monasterium. Et in tali casu religiosi retinent omnia bona, et jura monasterii derelicti (4). Possunt præterea religiosi, ex concessione Urbani VIII et Innocentii VIII, quando deficerent reditus et eleemosynæ unius monasterii, illud unire et incorporare alteri (5). Insuper possunt ad libitum redire ad monasteria derelicta, dummodo reditus non afferret aliquod novum præjudicium aliis monasteriis (6). Possunt insuper generales religionum superiores, ex concessione Sixti IV et ejusdem Urbani VIII, supprimere monasteria miserabilia, transferendo eorum bona ad majora monasteria. Adnotetur hic quod monasteria concessa ab universitatibus, cum derelinquuntur, in manu ordinarii derelinqui debeant; at si propriis reditibus et eleemosynis ædificata fuerint, remanent in dominio religiosorum, ut de iis possint libere disponere (7).

90. — IV. Regulares habent privilegium eligendi judicem conservatorem qui judicet de omnibus illis casibus, in quibus religiosi sunt rei, et etiam in quibus sunt actores; sed quando sunt actores, solum propter injurias et manifestas violentias ipsis irrogatas (8).

91. — V. Regulares habent privilegium admittendi eos omnes qui volunt sepeliri in eorum ecclesiis. Adnotamus hic præcipua quædam circa sepulturam, de qua fusius tractant *Salmanticenses* (9). Quicumque ad pubertatem pervenerit, sibi eligere valet sepulturam ubicumque, etiam episcopi; nisi autem illam sibi eligant, sepeliri in cathedrali debeant (10). Religiosi tamen debent sepeliri in monasterio, etsi morentur extra illud, dummodo locus non esset nimis remotus. Novitii valent sibi eligere sepulturam extra monasterium; quod si non faciant, sepeliri debent in illo, licet obirent, dum alia in domo manerent ex licentia sui superioris (11). Idem intelligitur quoad commensales et familiares, qui actu serviunt et resident in monasterio, sub obedientia supe-

(1) Salm. tr. 18. c. 3. n. 129 et 130. — (2) Ibid. n. 138. — (3) Ibib. n. 132. — (4) Ibid. n. 133 ad 134. — (5) Ibid. n. 150. — (6) Ibid. n. 148. — (7) Ibid. n. 147. — (8) Ibid. a n. 152 ad 178. — (9) Ibid. punct. 6. — (10) Ibid. n. 186. — (11) N. 187.

rioris. Et hi valent recipere omnia sacramenta a religiosis, baptismo excepto et matrimonio (1). Gravissimas incurrunt pœnas clerici et religiosi inducentes alios ad promittendum juramento, voto, aut fide data, se electuros sepulturam in propria ecclesia (2). Privandi sunt sepultura qui moriuntur impœnitentes, et publice constat non fuisse confessos in anno, nec communicasse paschali tempore; et ita etiam hæretici, excommunicati, qui sibi ex ira mortem intulerunt, si deinde pœnitentiæ indicia non præbuerint, uti habetur in Rituali romano : « Peccatores » publici cujuscumque peccati, et qui moriuntur in flagranti crimine » (ut ex *cap. Fures, de furto*) » nullo dato signo pœnitentiæ; etenim tunc præsumuntur et in peccato obiisse, ut dicunt communiter doctores cum Rituali, quidquid dicant *Lez. et Sanc.* (3). Qui hujusmodi defunctos sepelit, lethaliter peccat : et qui sepelit hæreticum, aut hæreticorum fautorem, aut publice excommunicatum, aut usurarium, etiam excommunicationem incurrit; et hujusmodi defuncti, si fieri possit, ex sepultura extrahendi sunt. Cæterum nemo sepultura privandus in quocumque casu sine sententia episcopi, aut superioris, si cadaver est religiosi (4).

92. — Sed ad rem nostram, ad regulares videlicet, redeamus. Plura sunt notanda : 1. quilibet clericus, aut secularis sibi eligere potest sepulturam in ecclesia regularium. Et quando aliquis haberet sepulturam suorum majorum in illa, et non elegisset aliam ecclesiam, possunt regulares illic eum sepelire (5). 2. Parochi qui in associatione ad ecclesiam regularium plus exigunt, quam exigerent in sepeliendo defunctos in parochia, ut retraherent fideles ab eligenda alibi sibi sepultura, papalem excommunicationem incurrunt, ex bulla Clementis VIII apud *Salmant.* et licet bulla edita fuit pro Indiarum parochis, tamen *Lez. Peyr. et Salmant.* cum aliis intelligunt eam editam fuisse universaliter pro omnibus (6). 3. Cum sepeliendus est defunctus in regularium ecclesia, debent ipsi vocare et attendere parochum ; sed si ille renuit venire, aut nimis moratur, possunt ipsi extollere cadaver, et illud in suam ecclesiam asportare. Ita communiter *Barb. Lez. Peyr.* et alii, cum *Salmant.* ex pluribus decretis S. C. (7). Officium supra cadaver tum celebrandum est, non a parocho aut canonicis, sed ab iisdem regularibus. Nec parochus exercere potest illum actum in eorum ecclesia, nec cogere hæredes ad celebrandas missas, aut earum partem in parochia, ex pluribus decretis etiam S. C. Et idem observandum est etiam pro monasteriis monialium exemptarum (8). Adnotandum tamen, in monialium ecclesiis sepeliri non posse laicos sine licentia S. C. dummodo aliquis non haberet in eo jus sepulturæ (9).

93. — Quæritur utrum regulares teneantur ad solvendam canonicam portionem ordinario, aut parocho? Alia est portio canonica *episcopalis*, et est illa quæ debetur episcopis pro omnibus donationibus *causa mortis*, et pro legatis ecclesiis relictis, aut locis piis eorum diœcesum, ut ex *Clem. Dudum, de sepult.* Hæc portio quandoque fuit tertia, quandoque quarta pars ; et Innocentius III, *cap. Requisitis, de testam.* statuit, ut quoad quantitatem attenderetur consuetudo (10). Alia est *paro-*

(1) Salm. tr. 18. c. 5. n. 188. 214 et 218. — (2) Ibid. n. 191. — (3) Ibid. n. 199. — (4) N. 202 et 204. — (5) Ibid. n. 205. — (6) Ibid. n. 206. — (7) Ibid. n. 208 et seq. — (8) Ibid. n. 212 et 215. — (9) Vide opus nostrum lib. 4. n. 62. — (10) Salm. tr. 18. c. 5. n. 216.

chialis, quæ proprie vocatur *quarta funeralis*, et est illa portio quæ parocho debetur ex funeralibus, legatis piis et omnibus quæ perveniunt ad ecclesiam, in qua sepeliendum se defunctus statuerat. Et ista etiam fuit diversa, sed quoad eamdem etiam consuetudo attendenda est (1).

94. — Sed quoad regulares, eximuntur a solvenda portione episcopali eorum monasteria tam hominum quam feminarum, ex *extravaganti Inter cunctas*, § *Quibuscumque*, *de privilegiis*, et ex aliis privilegiis apud *Salmant.* (2). Quo vero ad *quartam funeralem*, ex jure communi olim regulares tenebantur ad illam solvendam; sed hodie attentis eorum privilegiis et Trident., *sess.* 25. *c.* 13. et bulla Pii V. *Et si mendicantium*, anni 1567, tenentur ad illam solvendam ea monasteria duntaxat, quæ ultra 40 annos antequam concilium confirmaretur, solebant solvere : ita probant *Salmant.* cum sententia communi, et pluribus decretis S. C. ex multis privilegiis pontificiis, et præsertim Sixti IV, qui imposuit pœnam excommunicationis et privationis beneficiorum parochis qui vellent exigere prædictam *quartam* (3). Excipiuntur tamen illa monasteria quæ solverent præfatam *quartam* ex contractu inito, aut ex consuetudine immemorabili (4).

PUNCTUM II.

DE PRIVILEGIIS REGULARIUM IN PARTICULARI.

95, 96 et 97. I. De facultate absolvendi subditos a casibus et censuris. — 98. De reservatione casuum, etc. — 99. De facultatibus quoad seculares. — 100. Utrum regulares possint absolvere a casibus episcopis reservatis a jure, vel consuetudine. — 101. Utrum a casibus papalibus. — 102. Utrum in itinere, aut ex bulla *Cruciatæ*, etc. — 103. Utrum confessarii regulares possint denuo examinari ab episcopo. — 104 et 105. II. Circa dispensationem in irregularitatibus. — 106. III. De dispensatione in præceptis ecclesiasticis, etc. — 107. IV. Circa officium divinum. — 108. V. Circa dispensationem votorum et juramentorum. — 109. Circa votum castitatis conjugum et sponsorum. — 110. VI. De privilegio religiosorum, novitiorum et famulorum confitendi cuicumque sacerdoti, etc. — 111. De religiosis peregrinantibus. — 112. Utrum in jubilæo, etc. — 113 ad 116. VII. Circa ordinum receptionem. — 117 ad 120. Circa ordinum collationem. — 121 et 122. Circa celebrationem missarum. — 123. Circa communionis ministrationem. — 124 ad 128. Circa concionandum.

95. — 1. Quoad facultatem quam habent superiores regulares circa absolutionem casuum reservatorum et censurarum, oportet hic distinguere potestatem erga subditos ab illa quam habent erga seculares. Sub nomine *superiorum regularium* veniunt non solum generales et provinciales, et eorum vicarii subrogati in eorum locum, sed etiam omnes locales superiores, ut priores, guardiani, rectores et etiam eorum vicarii, quando ipsi absunt, saltem per integrum diem. Ita communiter doctores (5) ex *cap. Abbatis*, *de privileg. in* 6. Omnes isti absolvere possunt suos subditos primo ab omnibus casibus et censuris non reservatis pontifici, licet fulminatæ essent *ab homine* per specialem sententiam, ut dicunt *Salmant. cum Lez. Cand. Pelliz., etc.* ex privilegiis Pauli V, Sixti IV et Eugenii IV (6). Et id quod currit pro professis, valet et pro novitiis, ita ut iidem absolvi possint a superioribus regularibus a casibus episcopis reservatis, incursis non solum post ingressum, sed etiam ante, ut dicunt *Salm. cum Bon. Pell., etc.* et *P. Mazz. cum Sanch. Tamb. etc.* (7). Et idem dicunt *Salm. et Mazz. cum Peyr. et Tamb.* (8), quoad illos qui

(1) Salm. tr. 18. c. 3. n. 218. — (2) Ibid. n. 217. — (3) Ibid. n. 218 ad 228. — (4) Ibid. n. 220 ad 233. — (5) Ibid. c. 4. n. 1. — (6) Ibid. n. 2. — (7) Salm. tr. 15. c. 3. n. 87. et Mazzotta, tom. 3, de Res. Cas. cap. 2. quæst. 1. — (8) Salm. tr. 15. c. 3. n. 88. et Mazzotta loco citato.

proximi sunt qui recipiantur, v. gr., si manent in probatione in monasterio, ut assumant habitum; et id ex bulla Clementis VII relata a *Candido*, *Rodriq. et a Salmant.* (1), in qua fuit concessum provincialibus regularibus, et eorum vicariis, aut aliis deputatis, absolvere novitios ordinis ab omnibus casibus reservatis (exceptis illis bullæ *Cœnæ*) incursis ante ingressum, et a censuris quæ illis sunt annexæ. His posset aliquis objicere decretum Urbani VIII, allatum in opere nostro (2), in quo fuit statutum quod per confirmationem privilegiorum obtentorum a regularibus post Tridentinum, non intelligebantur rursus concessa ipsis privilegia ipsis ablata tam a concilio, quam a S. C. absolvendi a casibus reservatis ordinario. Multipliciter respondent *Salmant.* huic oppositioni loco citato; sed eorum responsiones non suadent, ut diximus in opere (3). Responsio congruentior videtur esse ita, scilicet quod decretum Urbani loquitur de secularibus, sicut etiam loquebatur propos. 12. damnata ab Alexandro VII; sed non de novitiis, qui in favorabilibus communiter a doctoribus reputantur ut religiosi; ita *Sanch. Suar. Castr. Lez.* cum iisdem *Salmant.* (4) et aliis. Eo magis quia Clem. VIII ita declaravit, et *Diana* (5) refert privilegium concessum jesuitis (quod ex communicatione extenditur ad omnes religiones), quo possint communicare novitiis omnia privilegia societatis. Excipiunt tamen *Bonac. Pelliz. et Salmant.* (6) casum quo jam inceptum esset judicium episcopi contra novitium, antequam intraret, quia tunc (ut aiunt) posset episcopus eum extrahere et punire. Quod dictum est de novitiis, idem dicit *P. Maz.* loco citato, cum *Peyrino*, de familiaribus monasteriorum; dummodo *inibi sint quasi de familia*, *et continui commensales*, ut dicitur in bulla *Superna*, Clementis X.

96. — Possunt secundo regulares absolvere suos subditos professos et novitios etiam, sicut superius dictum est (7), ab omnibus casibus papalibus occultis, eodem modo quo episcopi valent absolvere suos subditos, ex *cap. Liceat.* Atque hoc ex privilegio Pii V, relato per extensum a *Salm. et P. Concina,* confirmato a Benedicto XIII. in bulla *Pretiosus*, anno 1727, in qua fuit concessa regularibus potestas absolvendi etiam a casibus bullæ *Cœnæ*, excepto relapsu in hæresim, falsificatione litterarum apostolicarum et translatione rerum prohibitarum ad infideles. Ac obiter hic notandum quod in dicta bulla fuit etiam concessa generali dominicanorum potestas dispensandi ab irregularitate ob homicidium commissum a subditis, dummodo patratum non fuerit data opera, et secutum intra claustra monasterii (8). Sed postquam hæc scripsi, invenio quod Clemens XII, in bulla *Romanus*, edita die 30 maii 1732, revocavit omnes litteras et constitutiones cum omnibus privilegiis et facultatibus concessis a Benedicto XIII, omnia reducendo ad primævum statum, ac si præfatæ confirmationes nunquam emanatæ fuissent. Insuper hic notandum quod, facto dubio, an revocatio privilegii pro regularibus absolvendi in hæresim lapsos indicta a Tridentino, intelligenda tantum esset respectu aliorum, non autem religiosorum; S. C. decrevit intelligi respectu omnium, ut refert *P. Ferraris* (9).

97. — Possunt tertio regulares absolvere suos subditos ab excommu-

(1) Salm. tr. 10. de Censur. c. 20. n. 80. — (2) Lib. 7. n. 95. — (3) N. 103. — (4) Salm. tr. 15. c. 3. n. 85. — (5) Part. 3. tr. 2. Res. 73. — (6) Salm l. c. n. 87. — (7) Vide opus nostrum l. 6. n. 593. v. Eamdem, in fine. — (8) Ibid. lib. 7. n. 101. — (9) Ferrar. Bibl. verb. Absolvere.

nicatione ob percussionem etiam gravem, et enormem, et publicam, inflictam non solum religiosis ejusdem ordinis, sed etiam alterius, et etiam clericis secularibus; *Castrop. Ronc. Salm. et Croix*, et privilegiis Bonifacii IV et Clementis VIII. Atque hic adnotandum quod si percussio sit levis aut occulta, religiosus percussor (si velit) potest petere absolutionem etiam ab episcopo, sed obtenta sui superioris licentia (1). Dictum est *subditos*, quia nequeunt absolvere seculares, cum hic casus limitatus sit regularibus intra Italiam, et extra Romam a Clemente VIII, ut mox dicetur *n.* 99.

98. — Adnotandum hic præterea superiores regulares, ex concessione Clementis VIII, posse, si ipsis expediens videtur, reservare undecim casus, sed non plures sine consensu capituli generalis, aut saltem provincialis pro provincia. Casus ab ipsis reservabiles adnotati sunt supra *tr.* 16. *n.* 130. Si autem superior deneget licentiam, et utrum pro prima vice possint religiosi absolvi a reservatis, vide ibidem, *n.* 134.

99. — Quoad vero seculares, olim mendicantes gaudebant privilegio, quo poterant absolvere seculares ab omnibus casibus et censuris reservatis tam a Pontifice quam ab episcopis. Sed deinde decreto Clem. VIII anni 1602, confirmato a Paulo V, anno 1617, et Urbano VIII, anno 1627, limitata fuit prædicta potestas, et statutum fuit ne regulares existentes extra Romam et intra Italiam, possint absolvere seculares nec a casibus bullæ *Cœnæ*, nec ab aliis sex sequentibus: scilicet 1., a percussione clerici; 2. a duello, 3. a violatione immunitatis; 4. a violatione clausuræ monasteriorum monialium ob pravum finem; 5. a simonia confidentiali in beneficiis; et denique ab omnibus casibus quos sibi reservant episcopi. Itaque tam ex dicto decreto Clementis VIII quam etiam ex bulla Gregorii XIII *Cum a sacra*, et præsertim ex propositione 12 damnata per Alexandrum VII, quæ sic se habebat: « Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate; » hodie non est in dubium revocandum (quidquid aliqui dicant) quin absolvere non possint seculares a casibus ab episcopis reservatis (2). Ita neque possunt absolvere seculares a sex casibus Clementis, etsi occulti sint, contra *P. Vivam*. Potestas enim quam regulares habent ex bulla S. Pii V relata, *n.* 96, qua possunt absolvere casus occultos, quam habent episcopi ex *cap. Liceat*, est solum respectu suorum religiosorum, non autem secularium. Id tamen probabile judicamus cum *P. Viva, Committolo* et aliis, quibus adhæret etiam *P. Conc.* scilicet quod regulares possint absolvere a casibus quos sibi in synodo episcopus reservavit, sed deinde non expressit illos in tabella, quia tunc præsumitur se voluisse concedere potestatem ab iis absolvendi omnibus confessariis, modo ab ipso approbatis (3).

100. — Dubitatur 1. utrum religiosi possint absolvere seculares a casibus non reservatis sibi ab episcopis, sed *in jure*, aut ex consuetudine reservatis episcopis, ut sunt abortus fetus animati, et alii adnotati *num.* 46? Negant *Viva*, *Bord. Cabassut, Milante* et alii, eo quod (ut aiunt) in decreto Pauli V et Urbani VIII prohibetur regularibus absolvere laicos a casibus episcopis reservatis: *A casibus eisdem ordinariis reservatis*, sunt verba Urbani. Nihilominus probabilius affirmant *Concin. La-Croix. Sporer. Salmant. Lez. Sanch.* cum multis aliis

(1) Lib. 7. n. 107. — (2) Vide lib. 6. n. 599. v. Certum est, et l. 7. n. 198. — (3) Lib. 7. n.

quibus adhæret etiam (se retractans) *P. Viva in sua Morali.* Ratio est quia citata verba decreti Urbani (et idem de decreto Pauli V) intelligenda sunt de casibus quos episcopi sibimet reservant; cum talia decreta, ut diximus *num. præc.* sint confirmativa decreti Clementis VIII, in quo fit mentio tantum casuum qui sibi ab episcopis reservantur : *Nec a casibus* (hæc ait Clemens) *quos ordinarii* reservarunt, aut in posterum *reservabunt.* Eo magis quia, ut ait *P. Suar.* casus reservati episcopis *in jure* debeant potius dici delegati episcopis, quam reservati. Sed animadvertendum, id non valere quoad percussionem clerici, nec quoad omnes alios casus quos sibi ordinarius reservaret : etenim quoad istos, sublata fuit omnis facultas regularibus, ut dictum est *num. præced.* (1).

101. — Dubitatur 2. utrum regulares absolvere valeant seculares a casibus papalibus? Negant pauci quidem, id est *Viva cum Bordone et Flor.* ex iisdem decretis Pauli V et Urbani VIII, quibus etiam vetitum fuit regularibus absolvere a casibus reservatis Sedi apostolicæ. At communissime et probabilius affirmant *Bonacin. Avers. Salmantic. Pelliz. Rodriquez, Potest. Peyr.* et ipse *Viva* in sua Morali (licet id affirmet solummodo quoad casus papales occultos) ex privilegio Pauli III concesso, anno 1545, jesuitis, quo dictum fuit quod possent absolvere seculares *ab omnibus peccatis etiam Sedi apostolicæ reservatis, exceptis contentis in bulla* Cœnæ. Nec obstant prædicta decreta Pauli V et Urbani VIII, quia illa (ut dictum est *n. anteced.*) intelliguntur de casibus Clementis VIII (quos supradicti Pontifices confirmare voluerunt) in quo solum casus bullæ *Cœnæ* et sex alii excepti fuere. Animadvertendum autem est hanc potestatem valere tantummodo quoad forum internum (2). Observetur præterea quod dictum est *num.* 31. de abbatibus habentibus quasi episcopalem jurisdictionem.

102. — Adnotandum hic quod olim confessarii regulares, ex concessione Gregorii XIII et Eugenii IV, in itinere poterant excipere confessiones, non modo subditorum diœcesis ubi approbati erant, sed cæterorum omnium. Et ex bulla *Cruciatæ*, cum approbarentur in uno loco, erant approbati pro omnibus (3). Innocentius autem X deinde statuit ne regulares possent excipere confessiones alicubi sine loci ordinarii licentia, etiamsi haberent privilegium Cruciatæ, ut declaravit Innocent. XII in bulla *Cum sicut*, anno 1700 (4).

103. — Animadvertendum præterea est quod olim ex *Clem. Dudum, de Sepul.* regulares approbati absolute semel ab ordinario, non poterant obligari ut denuo examinarentur. Attamen S. Pius V in *extrav. Romani Pontificis,* dixit quod episcopus successor *pro majori quiete suæ conscientiæ* posset rursus illos examinare. Sed postea Gregorius XIII in sua bulla *In tanta negotiorum, etc.* (relata a *Navar.* in fine sui Manualis), ad tollendas lites exortas circa regulares, revocavit omnes declarationes S. Pii, et præsertim hanc concernentem approbationem confessariorum regularium; revocavit, inquam, ad statum pristinum dispositionis Tridentini, quod, *sess.* 23. *cap.* 15, nihil aliud exegit quoad regulares, nisi ut approbarentur ab Ordinario. Hinc inferunt multi doctores ut *Arav. Dicast. Villal. Delb., etc.* apud *Salmant.* (5), quod

(1) Lib. 7. n. 99. — (2) N. 96 et 97. — (3) Ita apud Salm. tr. 18. cap. 4. n. 71 et 72. — (4) Vi opus nostrum, l. 6. n. 548. v. Tertia. et 549. — (5) Salm. tr. 18. c. 4. n. 119.

regulares approbatos examine ab aliquo episcopo non possit denuo examinare successor. Attamen contrarium tuentur *Diana*, *pag.* 3. *tract.* 2. *Resp.* 27. *et Lez. Bos. Bord.* et multi alii, ex decreto S. C. (relato a *Lez. et Diana*,) quo fuit declaratum quod, non obstante bulla Gregorii XIII posset episcopus successor examinare approbatos ab antecessore; et hanc hodiernam esse episcoporum praxim testantur *Diana* et ipsi *Salmant.* Sed probabiliter dicunt *Salmant.* (1) *cum Villalob.* quod tam ex constitutione S. Pii quam ex declaratione S. C. possit ordinarius successor iterum vocare ad examen aliquem, aut aliquos regulares quos notitiam habet non esse idoneos: sed non potest edicto generali suspendere omnes confessarios regulares usquedum denuo examinentur. Cæterum animadvertendum est quod revocando generaliter ordinarius omnes licentias, non comprehendat regulares, qui in odiosis non comprehenduntur, nisi exprimantur (2). Animadvertatur insuper quod capitularis vicarius *Sede vacante* non possit ad examen vocare regulares, ex privilegio iis concesso a Clemente IV (3). Animadvertendum præterea supradicta valere pro approbationibus concessis absolute, non tamen pro concessis ad tempus, ex. g. ad sex menses, ut plerumque fit; cum certum sit ex bulla Innocentii XIII *Apostolici ministerii*, confirmata per Benedictum XIII quod confessarii tam seculares quam regulares non valeant excipere confessiones extra locum, personas et tempus præscriptum, quocumque privilegio non obstante. Vide *tract.* 16. *n.* 75.

104. — II. De facultate regularium dispensandi in irregularitatibus. Regulares valent ex privilegio S. Pii V relato *n.* 96. confirmato a Julio II dispensare cum suis subditis in omnibus irregularitatibus occultis, in quibus possunt ordinarii dispensare cum suis diœcesanis, ex *cap. Liceat*, ut dictum est *n.* 29. Et idem possunt cum secularibus, ut aiunt *Suar. Sanch. Pelliz. Sayrus*, *Salm. Spor. Lez. etc.* ex concessionibus Sixti IV et prædicti Julii II (4).

105. — Possunt præterea regulares dispensare cum subditis in quacumque irregularitate, aut ob delictum, aut ob defectum, ex privilegio Martini V (5). Itaque, ut ad particularia descendam, possunt superiores dispensare cum subditis, 1. in irregularitatibus ob homicidium non solum occultum, ut concessum fuit in privilegio Martini V, sed etiam voluntarium notorium, ut dictum est *num.* 96. ex privilegio Benedicti XIII, dummodo data opera patratum non fuerit, et consummatum intra claustra. 2. Quoad defectum animæ possunt dispensare cum religioso ad suscipiendum sacerdotium, licet ipse passus esset permanentem dementiam, si deinde medicorum judicio cessavit ejus periculum (6). 3. Quoad defectum corporis, ut si cui pes, aut oculus deesset, etiam sinister, possunt dispensare, ut probant *Salmant.* (7) *cum Bordone,* ex privilegio Sixti IV. Et in dubio possunt etiam declarare defectum non obstare, ut possunt ordinarii cum suis subditis (8). 4. Quoad defectum natalium, hæc irregularitas per se cessat religionem profitendo, quoad id quod spectat ad ordinum susceptionem, ut habetur ex *cap. de Fil. presbyt.*, nam quoad dignitates necessaria est dispensatio. Sed ex pluribus privilegiis (ut dictum est supra *tr.* 19, *n.* 87.) possunt dispensare

(1) Salm. tr. 18. c. 4. n. 120. — (2) Ibid. n. 115. cum communi. — (3) Ibid. n. 116. et Dianam. p. 3. tr. 2. resp. 27. — (4) Lib. 7. n. 355. — (5) N. 355. et 396. — (6) N. 400. in fine. — (7) Tr. 10. de Irreg. c. 9. n. 75. — (8) Vide opus nostrum lib. 7. num. 414. circa fin.

cum suis omnes superiores regulares generales, provinciales, et etiam priores (1). Quod vero, inquit *Sotus*, professione cessare quamlibet irregularitatem, id communius negatur (2). 5. Possunt dispensare in bigamia etiam vera, ex privilegio Martini V; ita *Castr. Pelliz. Mac. Salm. etc.* (3). 6. In irregularitate etiam publica ob defectum lenitatis (4). 7. Et ultimo possunt regulares dispensare cum suis subditis in omnibus inhabilitatibus, et pœnis contractis ratione delicti, ut privationis officii, beneficii, vocis, loci, etc. etsi illæ reservatæ sint Pontifici, ut aiunt *Suar. Sanch. Pelliz. et Salm.* cum aliis, ex privilegiis Sixti IV, Pii V et Gregorii XIV (5).

106. — III. Prælati regulares habent potestatem dispensandi cum suis subditis in præceptis ecclesiasticis, ut possunt episcopi cum suis diœcesanis, ut diximus *tract.* 2. *n.* 57. Etenim ipsi habent quasi episcopalem jurisdictionem, ut communiter docent doctores, ex Clem. *Ne Romani, de Elect.* (6). Et ideo possunt probabiliter dispensare in omni eo quod non est specialiter Pontifici reservatum, ut dictum fuit præd. *tract.* 2. *n.* 58, et præsertim in dubio utrum res dispensatione indigeat, ut diximus (7). Possunt etiam dispensare cum causa (sicuti semper supponitur) in legibus pontificiis, cum latæ sunt pro aliqua provincia, aut monasterio particulari; quia tunc præsumitur data hujusmodi facultas; aut cum talis est consuetudo, aut quando non potest facile recurri ad superiorem, ut quando agitur de rebus parvi momenti, quæ non obligant ad lethale peccatum, aut quæ frequenter accidunt, ut jejunia, abstinentia a carnibus, festorum observantia, recitatio officii: dummodo non dispensetur per longum tempus, ut dicunt *Salm. cum Cajet. Soto, etc.* Et idem valet quoad regulas religionis (8). Ita dicunt etiam *Azor. Castr. Salmant. Trull. Macedo, etc.* posse superiores dispensare ad operandum diebus festis tam cum religiosis, quam servis domesticis, sed non cum extraneis, qui aliquid possunt operari pro monasterio si monasterium sit pauper, ut aiunt *Sylvest. Fagnan. et Salmanticenses, cum Pasq. Leandr.* et aliis (9). Vide quoad istud id quod dictum fuit *tr.* 6. *num.* 14.

107. — Quoad divinum officium, notentur hic privilegia quæ habent regulares. 1. Leo X concessit religiosis ut possent recitare horas privatim omnino mentaliter; (sed *P. Ferr. Bibl. v. Off. art.* 3. *n.* 100 *et* 101. citans *Spor.* ait hoc privilegium esse adulterinum), præterea ut possint anticipare officia longiora, et reservare brevia pro diebus majoris occupationis. 2. Clemens VII concessit omnibus regularibus infirmis (intelligitur de illis infirmis qui per se non excusantur ab officio) et infirmariis posse satisfacere officio recitando 6 aut 7 psalmos (assignandos a superiore), 7 *Pater* et duo *Credo*. Et Martinus V concessit convalescentibus, ut satisfacere possent dicendo illam officii portionem quam judicaverit eorum confessarius. 3. Innocentius IV concessit monialibus S. Claræ (et ita intelligitur pro omnibus aliis communitatibus) satisfacere officio conversarum ob quamcumque rationabilem causam, v. g. si religiosa non sit bene instructa juxta judicium abbatissæ aut confessarii, in officio choristarum; aut si sit scrupulosa, aut ob labores lassa, aut occupata in rebus utilibus, ut esset religiosis esse applicatum ad excipiendas confessiones,

(1) Lib. 7. n. 554 et 426. Vide etiam Salm. tr. 10. c. 9. n. 57. et tr. 18. c. 4. n. 28. cum Bord. Peyr. Lez. Pell. etc. — (2) Vide Salm. tr. 10. c. 7. n. 58. — (3) Vide opus nostrum l. 7. n. 555 et 453. — (4) N. 469. — (5) Salm. tr. 18. c. 4. n. 29. — (6) Ibid. n. 31. cum Bonac. Pasq. etc. — (7) Salm. Jervit. n. 33. — (8) N. 34 et 35. — (9) N. 37.

prædicationi, aut studio ecclesiastico pro majori diei parte. Etenim supponitur quod privilegiis concessis monialibus gaudeant etiam religiosi *ad invicem*, ut dictum fuit *n.* 10 Animadvertunt insuper *Salmant.* hujusmodi privilegio eos posse uti etiam sine licentia superiorum; fuit enim concessum sine ista conditione. Animadvertunt præterea quod si moniales omitterent laicarum officium utentes hujusmodi privilegio, non peccarent lethaliter, quia tunc reputantur ut laicæ, quæ sub mortali non tenentur ad sui officii recitationem. Sed hoc non mihi placet : etenim hujusmodi privilegio monialis non transit in qualitatem laicæ, sed tantum officium ejus choristæ transit, et commutatur in illud laicæ.

108 — V. Confessarii mendicantium, et cæteri regulares communicantes potestatem habent irritandi, remittendi et dispensandi juramenta ac vota. Sed hac de re dictum est *tract.* 5. *n.* 42 *et seq.* Possunt insuper dispensare cum conjugibus quoad impedimentum ad petendum debitum, propter incestum commissum cum consanguinea conjugis, ut communiter aiunt *Sanch. Pont. Salm.* aliique contra *P. Conc.* ex multis privilegiis variorum Pontificum (1). Animadvertendum est autem hic quod confessarius debet in hoc obtinere licentiam specialem, et saltem a superiore inferiore sui monasterii (2).

109. — Possunt præterea confessarii mendicantes dispensare cum conjugibus in voto castitatis elicito ante matrimonium, ad petendum debitum, sicuti etiam communiter dicunt *Cast. Pont. Sanch. Tour. Wig. Salmant. etc.* ex privilegio S. Pii V. Et etiam in voto elicito post matrimonium, uti rite existimant *Sanch. Salmant. etc.* (contra *Pontium*), ex aliis privilegiis, ex quibus possunt ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus valent *de jure ordinario* dispensare episcopi cum suis subditis (3). Id vero quod magis ambigitur, est utrum in casu necessitatis possint dispensare cum sponsis, ut possunt episcopi in voto castitatis ad contrahendum matrimonium? Plerique affirmant, ut *Anacl. Vidal, Bass. Henriq. etc.* quam sententiam probabilem judicant *Salm. et Elb.* Sed communius negant *Laym. Barb. Sanch. et Pont.* dicentes quod regulares possint dispensare solum in votis, in quibus valent dispensare episcopi *de jure ordinario*, sed non extraordinario, ut in casu isto. Respondent autem adversarii in casu necessitatis episcopos etiam *de jure ordinario* dispensare, cum sit hujusmodi potestas annexa eorum officio et dignitati, ut dictum fuit *n.* 34 et 41. Unde non possumus habere ut improbabilem primam sententiam (4).

110. — VI. Cum secularibus conceditur facultas deligendi sibi confessarium, aut a summo Pontifice, aut ab eorum ordinario, semper supponitur quod si confessarius approbatus ab episcopo ; sed regulares, ex expressa aut tacita sui superioris licentia, possunt confiteri cuicumque simplici sacerdoti : quod communiter existimatur cum *Suar. Lugo, Salm. etc.* (5). Quare omnes superiores regulares possunt sibi eligere in confessarium quemlibet sacerdotem, ut etiam communiter dicunt doctores ex *cap. ult. de Pœnit. et Rem.* Idem vero quod pro religiosis, valet et pro famulis commensalibus monasterii, uti habetur ex Trid. *sess.* 25. *c.* 11. ex quo possunt recipere a religiosis sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ et extremæ unctionis. Et idem valet quoad

(1) Vide lib. 6. n. 1076. v. Insuper. — (2) Ibid. v. An autem. — (3) N. 987. v. An autem, et n. 1128. — (4) Ibid. circa fin. — (5) Salm. tr. 18. c. 4. n. 69.

novitios qui *in favorabilibus* sub religiosorum nomine veniunt, ut omnes fatentur, et declaravit S. C. die 14 augusti 1665. Quare ipsi possunt absolvi ab omnibus casibus ab episcopo reservatis (1), ut dictum est *n.* 93. Sed id non valet pro equitibus S. Jacobi et similibus, ut dicunt *Salm.* cum communi, nam hujusmodi viget consuetudo (2).

111. — Adnotandum insuper quod religiosi peregrinantes, si habeant socium (dummodo sit idoneus) ejusdem ordinis, illi confiteri debent. Si vero desit socius, aut alius ejusdem ordinis sacerdos, tunc confiteri possunt cuilibet sacerdoti idoneo, regulari aut seculari : quod commune est apud omnes. Sed quæritur utrum talis sacerdos approbatus in illo loco esse debeat? Ita volunt pauci quidam, ut *Wig. Conc. etc.* Sed communissime, et quidem recte negant *Suar. Ronc. Castr. Salm. Elb.* aliique. Et quia talis est consuetudo religionum quæ facit præsumere consensum ordinariorum; et quia Innocentius VIII absolute concessit religiosis peregrinantibus, ut cum non possent habere sui ordinis confessarium « quemcumque alium presbyterum idoneum, religiosum vel » secularem eligere valeant (3). » Vide quæ diximus *tr.* 16. *n.* 88.

112. — Dicunt insuper *Lugo* (4) *et Salmant.* (5) *cum Nav. Soto, Cast. Peyr. Buss. etc.* quod tempore generalis jubilæi possint regulares et etiam moniales sine suorum superiorum licentia confiteri religiosis alterius ordinis, licet haberent confessarium ordinis sibi assignatum, ex pluribus privilegiis quæ referunt *Lugo*, *Mendo*, *etc.* (6).

113. — VII. Regulares quoad ordines non recipiunt litteras dimissoriales ab episcopis, sed ab eorum superioribus; aliter graviter peccant, et incurrunt suspensionem. Attamen quoad recipiendos ordines, primo S. Pius V ipsis concessit privilegium recipiendi ordines a quocumque episcopo; Sed hoc revocatum fuit per Gregorium XV. Quæ abrogatio confirmata est a pluribus aliis pontificibus, et nuper a Benedicto XIV, bulla *Impositi*, *etc.* anno 1747, qua præterea præcipitur ut, si loci ordinarius ordinationem tenet, ab ipso debeat examinari et ordinari religiosus; quod si episcopus absit aut non habet ordinationem, potest ordinari ab alio episcopo; sed tunc requiritur attestatio authentica vel vicarii generalis, vel secretarii, aut cancellarii ipsius episcopi, qua constet aut vel ipsum abesse a diœcesi, vel ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per leges ecclesiasticas statuto. Et præcipit idem Pontifex hoc expresse declarandum esse, ut cognoscatur quod non sufficit, ut dicatur episcopus ordinationem non habiturus, si accedant extra tempora; aliter easdem subit pœnas quas subeunt qui sine dimissorialibus litteris ordinantur. Insuper vetatur religioso ne alibi data opera permaneat, ut eximat se ab examine episcopi loci ubi prius morabatur. Religiosi vero morantes in diœcesibus quæ sunt *nullius*, ordinari debent ab episcopo viciniori (7).

114. — Quæritur hic 1. a quo debeant ordinari novitii? Dicunt *Suar. et Henr.* ab ordinario aut originis, aut domicilii. Sed *Sanch. Castr. Delb. et Fagn.* cum aliis existimant quod possint ordinari ab ordinario loci ubi est novitiatus. Recte dicunt *La-Croix et P. Mazz.* utramque sententiam esse probabilem, dummodo (quoad hanc secundam) novitius animum habeat, quantum in se est, perpetuo permanendi in illo monas-

(1) Salm. tr. 18. c. 4. n. 57. — (2) Ibid. n 58. — (3) Vide opus nostrum, l. 6. n. 575. — (4) D. 20. n. 86. — (5) Tr. 18. cap. 4. n. 124. — (6) Vide opus nostrum, lib. 6. n. 536. v. Hic addendum. — (7) N. 768 et n. 788. Notand. 8.

terio in quo est, et hac de re juramentum præbeat, ut præcipitur in bulla *Speculatores* (1).

115. — Quæritur secundo utrum religiosi possint ordinari *extra tempora*? Negant *Vasq. Lez. etc.*; etenim aiunt quod etsi Gregorius XIII id concesserit jesuitis, attamen prohibuit communicationem. Sed hodie non amplius est in dubium revocandum quin possint tam ex multis privilegiis concessis aliis religionibus, quam ex declaratione nuper facta per Benedictum XIII, in concilio romano (*tit.* 5. *cap.* 2.) in quo statutum fuit quod talia privilegia *in suo robore persistant*, *nec eis derogatam fuisse constet* (2).

116. — Quæritur tertio utrum cum ordinantur regulares *extra tempora*, valeant ordinari quocumque die in quo fit officium duplex, etiamsi non sit festum de præcepto? Affirmant *Fag. Vill. Diana*, *etc.* et dicunt esse probabile *Suar.* aliique; quia Alexander VI, cum ageret de hujusmodi privilegio, dixit posse ordinari *diebus dominicis*, *sive festivis duplicibus*; at non dixit *de præcepto*. Hanc opinionem rejicere non audeo; existimo tamen probabiliorem oppositam cum *Lugo*, *Morio et Escob.* quia Gregorius XII agens de eodem privilegio declaravit, dicens: *diebus dominicis*, *et festivis diebus*, et non dixit *duplicibus*: Dies festivus proprie accipitur ille in quo vetantur opera, unde intelligitur de præcepto. Et revera usus obtinet quoad omnes eos qui dispensatione ordinantur; *in tribus diebus festivis*, pro quibus valet eadem regula (3).

117. — Quoad vero potestatem conferendi ordines, olim abbates regulares, ex concessione ipsis facta in synodo VII (sicuti habetur in *can. Quoniam*, *dist.* 166.) poterant ministrare tonsuram et ordines minores, non solum suis subditis religiosis, sed omnibus aliis. Attamen per *Trid. sess.* 23, *c.* 10, hujusmodi potestas fuit ipsis limitata pro solis regularibus subditis. His tamen non obstantibus, plerique doctores sustinuerunt abbates, saltem mitratos (ut existimant *Salmant.* et adducunt plura S. C. decreta), qui possunt pontificalia exercere, posse ordinare etiam seculares suos subditos, et etiam alios habentes dimissoriales litteras suorum ordinariorum; nihilominus omnes istæ opiniones locum amplius hodie non obtinent post decretum S. C. approbatum ab Urbano VIII, die 17 januarii, anno 1642, in quo rejecta quacumque contraria sententia, prohibitum fuit abbatibus ne ordines conferrent, vel litteras dimissoriales concederent aliis quam solis subditis regularibus, iisque contrarium facientibus suspensio imposita fuit. Excipiuntur tamen plerique descripti in cancellaria romana qui privilegium habent dimissoriales epistolas concedendi, ut abbas montis Cassinensis, abbas Cavensis, etc. (4).

118. — Quæritur hic 1. utrum abbates habentes jurisdictionem pene episcopalem in aliquo territorio separato, possint ordinare suos subditos seculares? *Molf. apud La-Croix* (5) affert declarationem affirmativam S. C. Sed Benedictus XIV (6) refert alteram contrariam, et idem affert decisum *P. Zach.* apud *La Croix*, loco citato.

119. — Quæritur 2. utrum abbates qui possunt ordinare subditos professos, valeant et novitios? Negant *Castr. Barb. Sayr. etc.* Communius autem et probabilius affirmant *Suar. Laym. Sanch. Escob. et Salmant.*

(1) Lib. 6. n. 765. — (2) N. 797. Dubit. 3. — (3) N. 797. Dubit. 4. — (4) N. 763. — (5) Croix lib. 6. p. 2. n. 2236. — (6) De Synod. l. 2, c. 11. n. 15.

cum aliis, quoniam in *favorabilibus* regulariter sub regularium nomine veniunt etiam novitii (ut diximus *n.* 110.).

120. — Quæritur 3. utrum ordines collati ab hujusmodi abbatibus, secularibus, aut regularibus non subditis, sint validi? Negant *Suarez*, *La-Croix, etc.* Sed affirmandum est cum *Sanch. Salm. Tamb. Pelliz. etc.* quia hæc facultas (ut diximus) olim fuit concessa abbatibus, et a concilio deinde, et a decreto Urbani vetitum illis fuit tantum facultatis exercitium: unde ipsi illicite, sed valide ordinant. Et quod ita res se habeat, apparet ex eodem decreto Urbani, in quo ordinatis imponitur suspensio. Pro validis itaque habentur ordines iis collati. Et ita decisum pluries per S. C. affert Benedict. XIV (1).

121. — VIII. Quoad celebrandam missam, et ministrandam eucharistiam, olim ex privilegiis Sixti IV, Alex. VI, et Urbani VIII, poterant celebrare in altari portatili, tam in suis domibus quam in suis ruralibus domibus, vulgo *Grancie*, etiam contradicente episcopo. Sed Clem. XI, anno 1703, suo decreto declaravit quod omnia eorum privilegia celebrandi in altari portatili revocata sint per Tridentinum. Idemque declaravit Bened. XIV in bulla *Magno*, § 29. Nec possum assentiri *P. Mazz.* dicenti hujusmodi prohibitiones intelligi factas quoad domus privatas, sed non quoad proprias religiosorum; nam in decreto Clementis agitur de privilegio celebrandi *in locis in quibus degunt;* loca autem in quibus degitur, sunt domus propriæ, non alienæ. Innocentius XIII insuper, anno 1723, in bulla *Apostolici ministerii*, prohibuit « ne in privatis regu» larium cellis, seu cubiculis, erigatur altare, remota quacumque in » contrarium consuetudine (2). » Sciatur tamen quod Gregor. XIII concessit provincialibus jesuitarum facultatem deputandi publica oratoria in suis ecclesiis, in quibus omnes possint celebrare, etc. (3).

122. — Ex privilegio Gregorii XIII, possunt regulares celebrare una hora ante auroram, quare valent celebrare missam tribus horis ante solis ortum; ita *Lug. Suar. Rodriq. Salm.* (4) *etc.* Imo cum adest aliqua justa causa, possunt celebrare immediate post duas horas post mediam noctem, ex privilegiis Alexandri VI, et Clementis VIII. Et hujusmodi privilegia dicunt *Lugo, Rodriq. Diana, Narb. et Salmant.* cum aliis non esse revocata per Tridentinum, *sess.* 22. *de Observ. et Vitand. etc.* Monent tamen prædicti doctores id valere tantum pro ecclesiis propriis; in quibus tamen (subdunt) possunt hujusmodi privilegio uti etiam sacerdotes seculares (5). Insuper Eugenius IV concessit regularibus licentiam celebrandi tribus horis post meridiem, justa tamen ex causa; attamen *Azor. Fagnan.* aliique dicunt hujusmodi privilegium fuisse revocatum per S. Pium bulla *Amantissimus*, anno 1566, cujus rei *Lez.* affert declarationem S. C. Sed his non obstantibus, dicunt *Lugo* (6), *Salm. cum Avers. Dicast. Narb. Diana, etc.* authentice non constare de dicta declaratione nec de revocatione S. Pii, qui locutus fuit de missis tantum quæ celebrantur *de sero etiam forsan circa solis occasum*: unde dicunt vigere privilegium Eugenii IV, et ut quis illo utatur, sufficere quamcumque mediocrem causam, ut convalescentiæ, studii et similium.

Quoad vero administrandam eucharistiam, Paulus III aliique Pontifices

(1) Vide opus l. 6. n. 766. et de Synod. l. 2. c. 11. n. 13. — (2) Salm. tr. 15. c. 7. n. 97. — (3) Vide opus nostrum, l. 6. n. 360 et ibid. v. Hanc. — (4) Apud Merat. p. 1. tit. 15. ad lit. Y. — (5) Salm. tract. 15. c. 7. n. 94. — (6) De Lugo de Euch. D. 20. n. 27. et Salm. ibid. n. 95.

concesserunt regularibus facultatem ministrandi in suis ecclesiis omnibus fidelibus. Excipitur tamen, 1. si episcopus rationabiliter prohiberet alicui, ne eucharistiam sumeret. Excipitur 2. communio in mortis articulo aut periculo, dummodo non adsit extrema aut gravis necessitas, et parochus nequeat, aut nolit ministrare, *Lugo*, *Ronc. etc.* (1). Excipitur tertio communio paschalis, id est illa qua præcepto satisfit, ut communiter aiunt *Filliuc. Sa*, *Busemb. etc.* Videantur hac de re quæ dicta sunt *tract.* 12, *n.* 41.

124. — IX. Quoad facultatem concionandi, olim regulares ex Clement. *Dudum*, *de Sepult.* poterant libere prædicare in suis ecclesiis et in plateis; sed Trid. *sess.* 5. *c.* 2. statuit ne in alienis ecclesiis prædicare possent sine licentia ordinarii, et in ecclesiis propriis sui ordinis, antequam benedictionem petant ab episcopo. Quare religiosis, ut in suis concionentur ecclesiis, sufficit ut petant benedictionem, etsi illa denegetur, ut dicunt *Lez. Pelliz. Bord. et Salm.* cum aliis, adducto decreto S. C. (2). Sed hujusmodi benedictio, ut dicunt *Salm.* non requiritur ut prædicent per plateas; nam concilium loquitur solum de ecclesiis. Semper tamen debent regulares habere approbationem suorum superiorum, qui peccarent, si nullo eorum præhabito examine, iis prædicare permitterent (3). Possunt autem superiores committere etiam simplicibus clericis tonsuratis ut prædicent, ex privilegio Gregorii XIII, licet S. C. generaliter declaraverit prædicationem posse committi cuicumque tonsurato (4).

125. — Quoad vero ecclesias alienas, ut dictum est, regulares ibi prædicare non possunt sine venia ordinarii, nisi id esset pro duabus vel tribus vicibus, ut dicunt *Nav. Barb. Diana*, *Salm.* aliique; aut dummodo ordinarius non maneret inibi, et religiosus aliquis transeunter ibi esset; quia tunc potest illi parochus licentiam concedere prædicandi, uti concessit Gregor. XIII (5). Quando tamen ordinarius veniam concederet, religiosus valet concionari in parochiis, etiam contradicente parocho, et quia ordinarius est parochi superior, et quia id fuit expresse concessum per Alexandrum IV (6).

126. — Quæritur 1. utrum liceat regularibus concionari, contradicente episcopo? Quando sunt alienæ ecclesiæ, et episcopus ab initio veniam denegat, procul dubio non licet. Sed si episcopus jam concessisset licentiam, et deinde vellet eam revocare, aut si ecclesiæ essent propriæ, dicunt *Peyr. Vega*, *Pell. et Salm. cum Diana*, *etc.* (7) posse prædicare. Sed huic obstat quod in Tridentino statuitur (*sess.* 24. *c.* 4.): « Nullus » autem secularis sive regularis..., contradicente episcopo, prædicare » præsumat. » Obstat insuper bulla Gregorii XV, *Inscrutabili*, in qua statuitur episcopum, ut delegatum apostolicæ Sedis, posse punire religiosos, « qui in alienis ecclesiis suorum ordinum, non petita benedic» tione, aut ipso contradicente, prædicare præsumpserint. » Sed respondent *Salm.* quod tam prædicta bulla quam concilium accipienda sint juxta id quod statuitur in Clementina *Dudum* supra citata, in qua prohibetur prædicare, quando prædicat episcopus, aut quando solemniter coram ipso prædicatur. Et ita decisum referunt per S. C. episcoporum et regularium die 30 jan. 1629, apud *Barb.* (8). Cum ego tamen observassem *Barbosam* loco citato, inveni quod S. C. declaratio

(1) Vide opus nostrum lib. 6. n. 239 et 240. — (2) Salm. tract. 18. c. 4. n. 178. — (3) Ibid. n. 176 et 177. — (4) Ibid. n. 174. — (5) Ibid. n. 184. — (6) Ibid. n. 189. — (7) Ibid. n. 181. — (8) In Trid. sess. 5. c. 2.

fuerit solummodo quoad conciones in ecclesiis propriis regularium. Unde quoad ecclesias alienas mihi non videtur probabilis supradicta responsio.

127. — Quæritur utrum episcopus valeat examinare religiosos petentes veniam concionandi in ecclesiis non propriis ? S. C. apud *Barb.* (1) die 12 januar. anno 1628, statuit affirmative ; sed negant *Salm.* (2) *cum Pelliz. Bord. Diana*, *Peyr. etc.* ex bulla Leonis X, *Superna*, in qua statutum fuit ut nemo ad concionandum admitteretur, « nisi prius per » superiores suos respective examinatus ; » et deinde declaratum fuit ibidem quod religiosus approbationem sui superioris ostendere deberet. Respondent deinde *Salm. cum Pelliz. et Granado* supradictam contrariam S. C. declarationem non amplius quam probabilem præ se ferre sententiam : unde non esse præferendam bullæ Leonis. At, inquam, saltem probabile est ex dicta declaratione, quod episcopus valeat examinare, et aliter negare possit licentiam. E contrario bulla Leonis prohibet episcopis ne admittant religiosum non afferentem approbationem sui superioris ; sed non vetat illum examinare, si velit, et negare veniam, si ipse renuat examinari.

128. — Animadvertendum tandem est ordinarium ex concil. Lateranensi V, posse suspendere et punire concionatores regulares in tribus casibus, in quibus, imo ipsi *ipso facto* suspenduntur a concionando : 1. si prædicent *miranda falsa*, *aut incerta* ; 2. si prædicent prophetias non fundatas in sacra Scriptura, aut non approbatas a Sede apostolica ; 3. si prædicando detrahunt episcopis et suis superioribus. Insuper ex Trident. *sess.* 5. *c.* 2. episcopus potest suspendere et punire regulares illos qui prædicant propositiones hæreticas, erroneas aut scandalosas (3). Demum adnotandum quod Urban. VIII, in constit. *Alias felicis res*, *etc.* data 11. april. 1635. (in extensum relata apud *P. Ferrar. Bibl. tom.* 5. *verb. Oracula. pag.* 342, *n.* 9.), revocavit omnia privilegia ab antecessoribus regularibus concessa *vivæ vocis oraculo*, exceptis iis quæ testificata fuerint per ministros quibus vi sui officii fides adhiberi solet.

TRACTATUS XXI.

DE CHARITATE ET PRUDENTIA CONFESSARII.

PUNCTUM UNICUM.

1. De confessarii charitate in excipiendo pœnitente. — 2. In eo audiendo. — 3. In eo corrigendo. — 4. De prudentia in interrogando, admonendo et disponendo. — 5. Remedia generalia. — 6. Remedia particularia.

1. — Quatuor sunt officia quæ bonus confessarius exercere debet, patris nempe, medici, doctoris et judicis. Quod autem attinet ad doctoris et judicis officium, sat de eo actum est in opere in omnibus tractatibus huc usque expositis. Restat nunc agendum de officio patris ad quod pertinet charitas, et de officio medici ad quod spectat prudentia. Confes-

(1) In Trid, sess. 5. c. 2. — (2) Salm. tr. 18. c. 4. n. 186. — (3) Salm. ibid. n. 188.

sarius, ut boni patris partes adimpleat debet charitate esse plenus. Et primo charitatem adhibere debet in bene excipiendo omnes, sive pauperes, sive rudes, sive peccatores sint. Nonnulli tempus solummodo insumunt in audiendis confessionibus aliquorum devotorum, aut personarum spectabilium, quia ut has a se repellant, non est eis tantus animus. Si tamen ad se aliquis miserabilis peccator accedat, ægre auditur, et conviciis oneratus arcetur; unde fit ut ille miser, qui postquam sibi maximam vim intulerit, ut ad sua peccata confitenda veniret, se tam aspere acceptum sentiens, odium in pœnitentiæ sacramentum concipiat, et desperans se posse invenire qui sibi opituletur, et se absolvat a peccatis, in perditæ vitæ lubricum laxis habenis præceps ruat, et in salutis desperationem incidat. Secus boni confessarii agunt; cum ad se hujusmodi peccatores confluunt, benigne hos accipiunt, et (quasi *victor capta præda*) exsultant, perpendentes sibi sortem contigisse animam de manu dæmonis eripere. Sciunt hoc sacramentum proprie non pro justis fuisse constitutum, sed pro peccatoribus; etenim veniales culpæ, ut remittantur, non indigent sacramentali absolutione, cum multis aliis modis deleri possint; sciunt quoque Christum protestatum fuisse his verbis: Non enim veni vocare justos, sed peccatores. *Marc.* 2. 17. Propterea confessarius charitatis viscera induens, quo magis animas peccatorum multitudine et atrocitate coinquinatas repèriat, eo magis ut Deo ipsas lucrifaciat, majore charitate eas amplectitur, eisque animum præbet his aut similibus verbis: « Eia, frater, bono animo esto, noli timere; peccata tua impavide con» fitere. Aperi omnia confidenter, nullius te pudeat. Nihil refert, si in » omnes tuæ conscientiæ sinus non introspexeris: sufficit si ad interrogata » respondeas. Age Deo gratias, qui te hucusque ad pœnitentiam expec» tavit. Nunc tibi mutanda est vita. Lætare, quia Deus certe omnia pec» cata quantumvis ingentia tibi remittit, si bonam habes voluntatem; ideo» que te exspectavit, ut tibi parceret. Igitur hilari animo dic omnia, nihil » involucris tegas. »

2. — Charitatem deinde longe majorem ostendere debet in confessionem excipiendo. Caveat ne se impatientem, aut tædio affectum exhibeat: nec ostendat admiratione percelli de peccatis quæ narrantur: modo pœnitens non sit ita animo durus, aut petulans, ut plura et atrociora peccata sine ullo rubore, et sine ulla displicentia animique sensu exponeret: quia tunc opus habet pro viribus efficere ut a pœnitente quanta sit illorum deformitas et magnitudo percipiatur; ideoque tunc acrior requiritur correctio, ut ipse a lethali lethargo expergefiat. Verum quidem est quod (ut dicunt doctores) in actu confessionis abstinere debent confessarii a correctione facienda: ne forte exterriti pœnitentes peccata reticeant; nihilominus hoc intelligitur regulariter loquendo; cæterum multoties expedit ad ulteriora non procedere, et statim pœnitentem corripere, præcipue cum confitetur peccatum valde enorme, aut si ipse fuerit in aliquo vitio habituatus, ut peccati gravitatem comprehendat. Advertat tamen ne eum exasperet, nec perterreat. Quapropter postquam eum, quantum opus fuerit, correxerit, statim ei animum faciat ad reliqua peccata confitenda, dicens: « Eia, frater, vis te ab hoc » vitio resipiscere? Num ita est? Et quoniam hoc facere es paratus, esto » animo hilari. Itaque enarra reliqua peccata, nihil reticens. Cave, » quæso, ne sis aliquod sacrilegium commissurus; hoc enim esset

» maximum omnium peccatorum quæ hucusque commisisti. Igitur dic » omnia animo forti, vince teipsum; confitere omnia sincere : Deus » enim paratus est tibi parcere. »

3. — Deinde in fine confessionis, oportet quoque ut confessarius vehementiori ardore ac studio incumbat, ut pœnitenti percipere faciat gravitatem et multitudinem ejus peccatorum, ac miserum damnationis statum in quo reperitur; sed hoc semper maxima cum charitate fiat. Verumtamen congruentius est tunc verbis gravioribus uti, ut sic melius ad bonam mentis frugem redire possit; nihilominus efficere debet ut pœnitens intelligat hoc, quod ei dicitur, non ab animo irato, sed ex singulari amore et commiseratione erga suam animam procedere. Quod poterit hoc modo exprimi : « Fili mi, considerasne vitam damnati, » quam duxisti? Percipisne malum quod operatus es? Quid tibi mali » fecit unquam Deus tuus, quem tu ita perdite contempsisti? Si Jesu » Christo nullus tam fuisset tibi inimicitior, potuisses cum illo te gerere » pejorem? Sed, quæso, animadverte quis sit hic Jesus. Hic est ille qui » cum esset Deus, nullius egens, factus est homo propter te; voluit mori » in cruce, ut te de inferno redimeret. Ah! fili, si interim mortuus » esses, si in hac nocte, quo iturus fuisses? ubi nunc esses? esses in » æterno igne inferni. Quid de te factum erit, si vitam hactenus ductam, » pergas in posterum vivere? Poteris sic salvari? Expergiscere, et vide, » quod nisi mores in melius mutes, jam es damnatus. Quid boni ex tot » peccatis tibi collegisti? Nonne consideras quod duplicem infernum » tibi paras, unum hic angoris et miseriæ, alterum illic pœnarum? Age, » fili, averte a malo, desine peccare, et te totum in Dei brachia, quæ ad » te suscipiendum sunt extensa, committe; sufficit quantum ei peccasti. » Ego totis viribus et toto corde te adjuvare volo, veni ad me semper ac » tibi lubet, quoniam invenies patrem qui te benigne suscipiet. En » firmiter nunc statue te sanctum velle effici. Per te stat; Deus enim semper » paratus est, et propterea tibi hoc tempus impertitus est, ut avertas » a malo, et facias bonum. Oh! quam bonum est amicum habere » Deum! etc. » (S. Franciscus Salesius, ut Deo alliceret peccatores, potissimum curabat ut ipsi cognoscerent pacem qua fruuntur illi qui Deo adhærent, et vitam infelicem quam ducit qui a Deo alienus est.) Postea adjuvabit eum ad doloris actus efformandos, et si dispositus est, eum absolvat, et remedia salutaria, quibus possit se a peccatis servare, suggerat, atque ei pœnitentiam imponat (sed de his in num. seq. agetur). Si autem fuerit absolutionis incapax, aut expediens videbitur differendam esse absolutionem, assignet ei diem in quo regredi debeat, dicendo ei sic : « Eia, Frater, tali die te exspecto; ne prætermittas ad me redire; » animo forti magnoque sis, ut tibi dixi; commenda te quotidie beatæ » Virgini, et veni ad me. Si forte tunc invenies me aliorum confessiones » excipientem, accede, te enim ante alios audiam. Si alibi ero, fac ut » me arcessant; omnia deseram ut tu confitearis. » Et sic dulcibus verbis a se dimittat. Hæc est via qua peccatores tales allici possunt, nempe cum eis agere quanta maxima fieri potest charitate; alioquin, si ipsi in confessarium incident qui cum eis inclementer agat, a confessione horrebunt, confiteri negligent, et effrenate in perditionem ibunt.

4. — Ad medici officium spectat prudentia, quæ requirit ut confessarius ad recte curandum pœnitentem suum, prius cognoscat causas et

originem omnium infirmitatum spiritualium, interrogando de habitu, de occasionibus peccandi, de loco, tempore et personis cum quibus peccavit? Et ex his se dirigere debet ad debitas correctiones faciendas, quas nunquam omittere debet cum quibuscumque personis, licet quacumque illustri qualitate fulgeant; nec cum principibus, magistratibus, prælatis, parochis, aut sacerdotibus, cum ipsi se accusant de culpis gravibus, et sine nimio animi sensu : cum hujusmodi licet adhiberi debeant correctiones verbis lenioribus et discretioribus, sed majori animi fortitudine et calore, cum ex istorum peccatis, propter gravius damnum quod suo malo exemplo aliis afferri potest, perniciosior flagitiorum consequens esse soleat licentia. Propterea cum istis si suo desunt officio, admonitio non omittenda est, licet in bona fide existant. Cum aliis vero qui aliqua laborant inculpabili ignorantiâ, an adhibenda sit admonitio cum profutura non est : vide dicta *tract.* 16. (cum de confessione locuti sumus *ex num.* 108.). Deinde audita confessione debet confessarius procedere ad disponendum per actus doloris et propositi pœnitentem ad absolutionem. Iterum hic advertendum quod diximus *tract.* 16. *n.* 105. *in fine ;* quod si pœnitens esset indispositus, tenetur confessarius (quemadmodum dicunt *Suarez, Laym.* et alii) pro viribus efficere ut disponatur, nihil curans quod alii expectent, aut abeant. In eodem *tract.* 16. *n.* 15. locuti fuimus de prudentia quam adhibere debet confessarius in injungenda pœnitentia pro viribus spiritualibus pœnitentis, ne onere majore quam pœnitentis vires patiuntur, illum gravent. Sed maxime confessario intendendum est ut opportuniora applicentur remedia, quibus pœnitens in Dei gratia conservari valeat.

5. — Sermonem autem facturus de remediis quæ insinuari debent pœnitentibus, dico, alia esse generalia, alia particularia pro aliquo vitio particulari. Generalia, omnibus insinuanda sunt, 1. amor erga Deum, cum ipse ad hunc solum finem nos creavit. Et curetur pariter ut pœnitens cognoscat pacem interiorem qua donantur qui Dei amicitia fruuntur, et infernum quem ante tempus experiuntur, qui alieni sunt a Deo : addita pernicie temporali quam secum trahit peccatum. 2. Sæpe se commendare beatæ Virgini, Rosarium recitando; se commendare Angelo custodi, et alicui Sancto peculiari protectori. 3. Frequentia sacramentorum, et si unquam in aliquod peccatum mortale inciderit, statim se confiteri. 4. Veritatum æternarum consideratio, et præ cæteris consideratio mortis; et patribus familias insinuanda est quotidiana mentalis oratio in communi cum familia, aut saltem Rosarium una cum filiis. 5. Dei præsentia cum urget tentatio, dicendo : *Deus me videt.* 6. Quolibet vesperi conscientiam scrutari, cum animi dolore et proposito. 7. Secularibus, ut in aliqua congregatione se adscribant, et sacerdotibus oratio mentalis, et gratiarum actiones post missam. Et ut perlegant saltem aliquem libellum spiritualem ante et post missam.

6. — Remedia autem particularia assignabuntur pro vitiorum diversitate : v. gr. illi qui aliquo odio tenetur, insinuetur ut quotidie commendet Deo illum quem odit, recitando pro ipso orationem dominicalem et salutationem angelicam ; et cum se turbari sentit memoria injuriæ sibi illatæ, reminiscatur contumeliarum quibus ipse Deum affecit. Illi qui in peccata turpia prolapsus est, ut otium vitet, malos socios et occasiones aufugiat : et illi qui habitum pravum per longum tempus contraxit in

hoc vitio, ut non solum vitet proximas occasiones, sed etiam quasdam remotas, quæ sibi tam debili ad resistendum factæ erunt proximæ. Huic præcipue imponatur ne unquam intermittat recitare ter salutationem Angelicam in honorem puritatis beatissimæ Virginis, mane et vespere, repetendo semper coram ejus imagine propositum non peccandi, et supplicationem ut sibi perseverantiam impetret. Potissimum autem confessarius curet ut frequenter hic communicet, cum Eucharistia dicatur *vinum germinans virgines*. Illi qui solitus fuit blasphemias proferre, insinuetur ut novies, vel quinquies lingua signet crucem super terra, et ut quotidie saltem semel dicat orationem dominicalem et salutationem angelicam in honorem sanctorum in quos exsecratus fuit, et ut quolibet mane, dum e cubili surgit, renovet propositum patienter ferendi occasiones indignationis, et ter dicat Beatæ Virgini quolibet mane : *Domina mea, dona patientiam.* Et id non solum inserviet ut sanctissima Maria sibi opituletur, sed etiam ut in occasionibus reperiatur habitus factus dicendi eadem verba. Aut assuescat dicendo, *maledictum sit peccatum meum, maledictus sit dæmon, etc.* Alia remedia assignabit confessarius pro sua prudentia, inspectis circumstantiis occasionum, personarum et munerum.

TRACTATUS ULTIMUS.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS CUM POENITENTIBUS DIVERSORUM GENERUM.

CAPUT UNICUM.

PUNCTUM I.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS CUM IIS QUI SUNT IN PROXIMA OCCASIONE PECCANDI.

1. — Maxima confessarii cura debet esse se bene gerendi cum iis qui sunt in proxima occasione peccandi, aut in vitiis consuetudinarii sunt, aut recidivi. Hi sunt duo magni scopuli in quos major confessariorum pars impetunt et deficiunt. In capitulo sequenti sermonem faciemus de habituatis et recidivis : hic de occasionariis. Certum est quod si homines satagerent occasiones fugere, major peccatorum pars evitaretur. Satan, remotis occasionibus, parum lucratur; sed cum homo ultro in occasionem proximam se immittit, ut plurimum et fere semper hostis victoriam canit. Occasio, præsertim in materia turpium

delectationum, est quasi rete quod ad peccatum trahit, et simul mentem obcæcat; ita ut homo peccet, quin videat quod agat. Sed deveniamus ad praxim. Occasio primo dividitur in voluntariam et necessariam. *Voluntaria* est illa quæ facile vitari potest. *Necessaria* quæ amoveri nequit sine gravi damno, aut scandalo. Secundo dividitur in proximam et remotam. *Remota* est illa in qua homo raro peccat, vel illa quæ ubique reperitur. *Proxima per se loquendo* est illa in qua homines communiter ut plurimum deficiunt. *Proxima* autem *per accidens*, seu respectiva, est ea quæ licet respectu aliorum non sit proxima, tam respectu alicujus proxima est, vel quia hic in tali occasione frequenter est lapsus, vel quia prudenter timeri potest ne labatur propter experientiam cognitam suæ fragilitatis. Quidam auctores volunt non esse occasionem proximam, nisi eam in qua homo fere semper, vel ut plurimum ceciderit; sed communior et verior sententia docet occasionem proximam esse illam in qua frequenter quis peccavit (1). Verumtamen advertendum quod sicut aliquando occasio quæ respectu ad alios communiter est proxima, respectu vero ad aliquem valde pium et cautum potest esse remota (2); ita contra quædam occasiones quæ respectu ad alios communiter per se essent remotæ, forte erunt proximæ respectu ad aliquem qui propter experimentum relapsum, et propter pravam inclinationem in quoddam vitium (præsertim si est turpe), factus est valde debilis et facilis ad labendum : et tunc iste tenebitur ad removendas, non tantum occasiones proximas, sed etiam illas remotas, quæ respectu sui proximæ evadunt.

2. — Cæterum, est quidem in occasione proxima, 1. ille qui retinet in propria domo aliquam feminam cum qua sæpe rem habuit; 2. ille qui frequenter in ludo prorupit in blasphemias, aut fraudes; 3. ille qui in aliqua caupona aut domo sæpe se inebriaverit, aut ceciderit in rixas, vel actus, verba aut cogitationes obscœnas. Porro omnes isti absolvi nequeunt, nisi postquam occasionem abstulerint, aut saltem nisi auferre promittant, juxta distinctionem, quæ fiet in numero subsequenti. Et ita pariter non potest absolvi qui aliquam domum adeundo, quamvis semel in anno, semper ibi peccavit; talis enim aditus jam ipsi proxima est occasio. Nec etiam absolvi possunt qui, tametsi in occasione positi non labuntur, afferunt tamen aliis grave scandalum (3). Addunt aliqui doctores (4) negandam quoque absolutionem illi qui occasionem externam non removet, si cum occasione conjungitur habitus vitiosus, aut magna tentatio, seu vehemens passio, quamvis usque tunc in ea occasione nunquam peccaverit; nam facile deinde peccare poterit, si ab occasione se non amoverit. Hinc dicunt quod si unquam aliqua famula tentaretur ab hero, et ipsa se noverit facilem ad labendum, ab ea domo abscedere tenetur, si commode potest, alioquin temere præsumeret se securam habere.

3. — Et hic caveant confessarii a permittendo sponsis domos sponsarum adire, et puellis earumque parentibus sponsos in domum admittere, quia raro evenit quod tales sponsi non labentur, saltem in verba, aut cogitationes turpes in hujusmodi occasione, dum omnes aspectus et colloquia inter sponsos sunt incentiva ad peccandum, estque moraliter impossibile ipsos invicem conversari et non sentire stimulos ad eos turpes actus, qui tempore matrimonii deinde succedere debent. Generaliter autem loquendo de adolescentibus et puellis qui invicem se ad-

(1) Lib. 6, n. 452. — (2) Ibidem. — (3) Ibidem. v. Ex præmissis. — (4) Ibidem.

amant, non sunt isti omnes indistincte de gravi culpa damnandi, sed ordinarie puto ipsos difficulter esse extra occasionem proximam lethaliter peccandi. Id nimium experientia patet; nam ex centum adolescentibus vix duo aut tres in ea occasione a mortalibus invenientur immunes; et si non in principio, saltem in progressu; tales enim adamantes prius conversantur invicem ob propensionem, deinde propensio fit passio, et passio, postquam radicem in corde fixerit, mentem obtenebrat, et eos in mille crimina ruere facit. Hinc cardinalis Picus de Mirandola, episcopus Albanensis, in sua diœcesi per edictum suos admonuit confessarios, ne tales adamantes absolverent, si, postquam ter ab aliis jam fuerint admoniti, ab hujusmodi amore sectando non abstinuissent, præsertim tempore nocturno, aut diu, aut clam, aut intra domos (cum facili periculo osculorum et tactuum), aut contra parentum præceptum, aut cum altera pars prorumpit in verba obscœna, aut cum scandalo (prout si in ecclesia), aut cum conjugatis, claustralibus, aut clericis in sacris. Et in hoc generaliter advertendum quod ubi agitur de periculo peccati formalis, et præcise peccati turpis, confessarius quanto magis se rigorosum cum pœnitente adhibebit, tanto magis ejus saluti proderit; et contra, tanto magis cum illo immanis erit, quanto magis benignus erit in permittendo ut ille in occasione maneat, aut se immittat. S. Thomas de Villanova confessarios in hoc condescendentes vocat eos *impie pios*. Hæc charitas est contra charitatem. Solent in his casibus pœnitentes conari ut confessarii apprehendant quod occasionem removendo magnum orietur scandalum. Fortis sit confessarius ad hujusmodi timores despiciendos; majus semper erit scandalum videre quod pœnitens nec etiam post confessionem occasionem aufert. Aut alii ejus peccatum ignorant, et tunc nihil mali suspicabuntur: aut sciunt, et tunc pœnitens famam potius recuperabit, quam amittet, removendo occasionem.

4. — Plures doctores censent prima, aut secunda vice bene absolvi posse, qui est in occasione proxima, licet voluntaria, etiam antequam occasio auferatur; modo firmum habeat propositum, et promittat illam statim removere. Sed hic oportet distinguere cum S. Carolo Borromæo (in instructione confessariis ab eo tradita) occasiones quæ *sunt in esse*, et occasiones quæ *non sunt in esse*. Occasio quæ *est in esse*, est, exempli gr. cum aliquis concubinam domi detinet, vel cum aliqua famula consentit quoties tentatur a domino, et similia. Occasio autem quæ *non est in esse*, est, ex. gr. cum quis in ludo prorumpit in blasphemias, aut versando in cauponis prolabitur in rixas et ebrietates, aut accedendo ad convivia incidit in verba et cogitationes turpes. His positis, dicendum quod in occasionibus quæ *non sunt in esse*, recte docet S. Carolus quod pœnitenti firme promittenti ab eis abstinere, potest ei semel, bis, et etiam ter absolutio dari; quod si deinde ille occasionem non aufert, et eodem modo peccat, non potest absolvi, nisi prius occasionem removeat. In occasionibus autem quæ *sunt in esse* cum eodem S. Car. omnino neganda est absolutio, nisi occasio prorsus auferatur. Hancque sententiam (ordinarie loquendo) omnino tenendam probavimus in libro (1). Ratio, quia talis pœnitens est indispositus ad absolutionem, si petat eam antequam occasionem removeat; etenim eam recipiendo se immittit in pro-

(1) Lib. 6, n. 454.

ximum periculum frangendi propositum, et sic remanendi in eadem occasione. Clarius rationem hanc explicemus. Porro mortaliter peccat qui est in occasione proxima voluntaria, et eam non tollit; cum autem opus tollendi occasionem sit maxime arduum, et non impleatur nisi per magnam violentiam, hanc vim difficulter sibi infert qui jam est absolutus, dum ablato timore sine absolutione remanendi, de facili sibi suadebit quod tentationi resistet quin occasionem auferat, et ita in ea manendo, certe quidem recidet; prout quotidie experimento probatur in pluribus pœnitentibus, qui „ carpta absolutione ab aliquo confessario parum cauto, minime postea attendunt ad occasionem removendam; et statim deterius relabuntur. Hinc dicimus quod propter prædictum periculum frangendi propositum, mortaliter peccat pœnitens qui ante remotionem occasionis, absolutionem petit, et gravius peccat confessarius qui illum absolvit.

5. — Diximus, *ordinarie loquendo*, nam plures casus excipiuntur a doctoribus (1), in quibus pœnitens absolvi potest antequam occasionem removerit. Et excipitur 1. casus in quo pœnitens talia afferret extraordinaria signa doloris, ut prudenter judicari possit ipse non esse amplius in proximo periculo frangendi propositum de tollenda occasione; tunc enim signa illa indicant pœnitentem donatum fuisse uberiori gratia, qua merito speratur quod in removenda occasione constans erit. Verumtamen, semper ac absolutio commode differri posset, tunc illam etiam ei differrem, usquedum cum effectu occasionem auferat. Excipitur 2. casus in quo pœnitens non possit redire, vel non nisi post multum tempus; tunc bene potest absolvi, si censetur bene dispositus per propositum statim removendi occasionem : quoniam eo casu periculum frangendi propositum, remotum reputatur, causa magni oneris quod pœnitens deberet pati, abscedendo sine absolutione, aut repetendi confessionem apud alium sacerdotem, aut diu manendi sine gratia sacramenti. Quapropter, cum ille sit tunc in quadam morali necessitate recipiendi absolutionem, antequam occasionem tollat, habet jus ut statim absolvatur (2); dum enim hic non potest ante absolutionem occasionem auferre, censetur ac si esset in occasione necessaria. Sed hoc nec etiam admittendum si pœnitens jam ab alio confessario alias admonitus fuerit de occasione removenda, et non impleverit; quia tunc habetur ut recidivus, et ideo nequit absolvi, nisi afferret extraordinaria signa doloris, prout in sequenti punco dicemus, n. 12.

6. Hoc dicimus quoad occasionem proximam voluntariam. At si occasio est necessaria, aut *physice*, prout si quis detineretur in carcere, vel esset in periculo mortis, in quo non haberet tempus et modum ejiciendi concubinam; vel *moraliter*, id est si occasio non posset auferri sine scandalo, aut gravi damno vitæ, famæ, aut bonorum, ut communiter docent doctores; eo casu pœnitens bene absolvi potest, quin occasionem auferat; quia tunc non tenetur eam removere, modo promittat exequi media necessaria ad efficiendum ut occasio ex proxima evadat remota, prout sunt præcise in occasione peccati turpis, fugere familiaritatem complicis, et etiam aspectum quantum fieri potest, frequentare sacramenta; et sæpe commendare se Deo, renovando quotidie (præsertim mane) ante imaginem crucifixi propositum non amplius peccandi, et

(1) Lib. 6. n. 454. v. Dixi. — (2) N. 454. v. Excipiendus 2.

quantum est possibile vitandi occasionem. Ratio, quia occasio peccandi non est proprie peccatum in seipsa, neque inducit peccandi necessitatem; unde bene consistere potest cum occasione verus dolor, et propositum non recidendi; et licet quisque teneatur auferre proximum periculum peccandi, id intelligitur cum ipse sponte vult tale periculum : sed cum occasio est moraliter necessaria, tunc periculum per remedia opportuna remotum evadit, et Deus tunc non se retrahit ab assistendo sua gratia illi qui vere deliberavit ipsum non offendere. Nam non dicit scriptura quod peribit qui est in periculo, sed qui amat periculum; sed nequit dici amare periculum qui illi invitus subjacet : unde inquit D. Basilius : « Qui » urgente aliqua causa et necessitate se periculo objicit, vel permittit » se esse in illo, cum tamen alias nollet, non tam dicitur amare periculum, quam invitus subire; et ideo magis providebit Deus, ne ille » pereat. »

7. — Hinc dicunt doctores bene capaces absolutionis esse qui nolunt relinquere aliquod officium, negotium, aut domum, in qua soliti fuerunt peccare, eo quod deserere eam nequeunt sine gravi detrimento, semper ac verum habeant propositum se emendandi, et media implendi ad emendationem; tales sunt, ex. gr. chirurgi qui in medendis feminis, aut parochi qui in excipiendis earum confessionibus, prolapsi sunt, si, his muneribus relictis, non possent juxta suum statum vivere (1). Sed omnes conveniunt expedire in his et similibus casibus absolutionem differre, ut pœnitens sit saltem diligentior in præscriptis remediis exsequendis. Verumtamen ego censeo confessarium non tantum posse, sed etiam teneri ad differendam absolutionem, semper ac commode differre potest, præsertim cum agitur de materia turpi; tenetur enim ipse tanquam medicus animarum opportuniora applicare remedia; et puto remedium magis idoneum non inveniri pro eo qui manet in occasione proxima, quam differre ei absolutionem, dum experientia nimis patet quod plures post absolutionem acceptam negligunt media præscripta exequi; et sic facile recidunt. E converso, cum alicui differtur absolutio, ille vigilantior erit ad media implenda, et ad obsistendum tentationibus, ob metum ne iterum sine absolutione dimittatur, cum ad confessarium redibit. Forte in hoc quis me nimium rigidum reputabit; sed ego semper sic me gessi in praxi, et sic pergam me gerere cum iis qui sunt in proxima occasione, quamvis necessaria et quamvis extraordinaria signa doloris haberent, semper ac mihi non ostenderetur specialis necessitas eos statim absolvendi; et sic censeo multo magis prodesse pœnitentium saluti. Utinam et omnes confessarii sic etiam se gererent. Oh! quot peccata evitarentur, et quot aliæ salvarentur animæ! Repeto quod supra dixi : ubi agitur de liberando pœnitente a peccato formali, uti debet confessarius opinionibus benignioribus, in quantum christiana prudentia concedit : sed ubi opiniones benignæ periculum peccati formalis proximius reddunt, prout in hac materia occasionum proximarum accidit, dico omnino expedire, et quandoque oportere, quod confessarius sententiis rigidioribus utatur; tunc enim hæ valde magis prosunt animarum saluti. Quod si autem quis, manendo in occasione necessaria, semper eodem modo relaberetur, etiam remediis adhibitis, et modica superesset spes emendationis, tunc dico (2) om-

(1) Lib. 6. n. 455. — (2) N. 457.

nino huic negandam absolutionem priusquam occasionem tollat. Et hic reor instare Evangelii præceptum : « Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum (1), » excepto casu quo pœnitens signa doloris ostenderet tam extraordinaria, ut posset concipi prudens spes emendationis (2).

PUNCTUM II.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS CUM HABITUATIS ET RECIDIVIS.

8. — Distinguendi sunt habituati a recidivis. *Habituati* sunt qui habitum contraxerunt in aliquo peccato, de quo non adhuc sunt confessi. Isti, ut dicunt doctores (3), bene absolvi possunt, prima vice qua confitentur de pravo habitu, vel si de eo confitentur postquam retractaverunt, dummodo dispositi sint per verum dolorem et firmum propositum adhibendi media efficacia ad emendationem : verum si habitus esset valde radicatus, potest etiam confessarius ei differre absolutionem, ad experiendum quomodo sit constans pœnitens in praxim deducendo media præscripta, utque ipse de suo vitio majorem concipiat horrorem. Advertatur hic quod quinque vices in mense jam possunt malum habitum constituere in aliquo vitio peccati externi, modo inter ipsas aliquod intervallum intercedat. Et in materia fornicationum, sodomiarum et bestialitatum multo minor numerus habitum potest constituere : qui, ex. gr. semel in mense fornicaretur per annum, bene hic habituatus dici potest.

9. — *Recidivi* autem sunt qui post confessionem eodem vel quasi eodem modo sunt relapsi absque emendatione. Isti, ut communiter docetur (4), nequeunt absolvi, si sola signa ordinaria afferant, nempe si tantum confiteantur, asserendo se pœnitere et proponere, prout habetur ex propos. 60 damnata ab Innocent. XI. Nam habitus contractus, et relapsus præteriti sine ulla emendatione, magnam præstant suspicionem quod dolor et propositum quæ pœnitens asserit habere, nequaquam sint vera. Unde istis differenda est absolutio per aliquod tempus, usquedum appareat prudens signum emendationis. Et in hoc puncto lugenda est animarum ruina, cujus causa sunt tot mali confessarii, indistincte absolvendo tot recidivos, qui cum repererint confessarios qui semper tam facile eos absolvunt, amittunt horrorem in peccando, et pergunt ad putrescendum in cœno vitiorum usque ad mortem. Quidam doctores (5) admittunt recidivum solis signis ordinariis absolvi posse usque ad tertiam et quartam vicem; sed huic opinioni nunquam potui acquiescere, dum habituatus qui post unam confessionem recidit sine emendatione, jam est verus recidivus, et fundatam præbet suspicionem suæ indispositionis. Et notetur hic quod hæc regula procedit, etiam respectu culparum venialium; quamvis enim communiter admittitur facilius absolvi posse eos qui prolabuntur in peccata levia, eo quod occasiones eorum frequentiores sint; attamen, cum sit communis sententia (6) grave esse peccatum et sacrilegium absolutionem recipere super levibus confessis sine vero dolore et proposito, nec sufficere dolere de multitudine, seu de numero excessivo talium culparum, quin dolor habeatur de aliqua in particulari, prout tenuimus *tract.* 16. *num.* 33. contra quorumdam opinionem, facile

(1) Marci 9. ℣. 46. — (2) Lib. 6. n. 457. et ibid. v. Secus verò. — (3) N. 459. — (4) Ibid. v. Recidivus. — (5) Ibid. v. Prima et seq. — (6) Ibid. v. Ratio est. in fine.

metuendum est hujusmodi confessiones sacrilegas esse, aut saltem invalidas. Hinc diligenter satagat confessarius ad non absolvendos indistincte tales pœnitentes; tunc etenim, etiamsi illi sint in bona fide, ipse tamen non poterit a sacrilegio excusari; absolutionem impertiendo eis qui ad absolutionem non satis dispositi judicari possunt. Propterea curet, si pœnitentem sine peccato vult absolvere, aut eum disponere ad dolendum præsertim de aliqua levi culpa, a qua ille magis horreat; aut ei insinuare, ut confiteatur de aliquo peccato graviori vitæ anteactæ contra aliquod præceptum (sufficit enim ut confiteatur in generali absque numero), ut habeat materiam certam super qua inniti possit absolutio; alioquin etiam huic pœnitenti per aliquod tempus differri oportet absolutio.

10. — Dico *per aliquod tempus*, eo quod recidivis tam levium, quam gravium culparum, non est necessarium differre eis absolutionem per annos, aut menses, ut nimis rigide vult Juveninus (1); sed regulariter satis erit, si peccatum procedit ex fragilitate intrinseca, dilatio octo vel decem dierum, prout ait doctus auctor libri Romæ editi, cui titulus : *Istruzione per li novelli confessori* (2); idemque dicit auctor libelli ubique in Italia accepti, cui titulus : *Istruz per li confessori di terre e villagi* (3), ubi pro hac doctrina citat Ludovicum Habert (4). Adduntque esse excessivam et periculosam dilationem mensis, quia post tantum tempus difficilis redditur reditus hujusmodi pœnitentium. Et huic judicio favet Papa Benedictus XIV, in bulla *Apostolica Constitutio*, edita 26 junii 1749, § 22 (5), ubi loquens de confessariis qui rite pœnitentibus absolutionem differunt, sic deinde eos monet : « Illos quantocius ut revertantur invitent, » ut ad sacramentale forum regressi absolutionis beneficio donentur. » Nota verba, *quantocius* et *donentur*. Ad summum, (dico) his differri potest absolutio per quindecim aut viginti dies. Sed excipere oportet illos qui tempore præcepti paschalis confitentur; pro istis enim majoris temporis experientia requiritur, cum justa suspicio haberi possit, quod hi abstineant a relapsu, potius ut censuram effugiant, quam ex vero proposito mutandi vitam. Oportet etiam excipere eos qui lapsi sunt in occasione proxima extrinseca; isti enim majori egent experientia, cum occasio, (ut dictum est in puncto præcedenti) sit fortius incentivum ad peccandum. Verum sufficiet semper experientia mensis. Caveat tamen confessarius ne dicat pœnitenti ut non redeat nisi post mensem, nam hic ob tantam dilationem nimis terrebitur : potius imponat ei ut redeat post octo, vel quindecim dies; et sic blando modo ipsum transferet ad recipiendam absolutionem in fine mensis.

11. — Ad absolvendos igitur recidivos non sufficiunt ordinaria signa doloris et propositi, sed requiruntur extraordinaria quæ alias juxta communem sententiam (6) certe sufficiunt ad absolutionem impertiendam; illud enim extraordinarium signum (modo solidum sit et fundatum) aufert indispositionis suspicionem quæ urget ratione relapsuum. Recte dixerunt episcopi Belgii, in anno 1697 congregati, in quodam decreto edicto pro directione confessariorum suarum diœcesum, de hoc puncto loquentes : « Deum, in conversione peccatoris, non tam considerare

(1) Vide lib. 6. n. 463. — (2) Part. 1. c. 9. n. 225. — (3) Cap. 1. §. 4. — (4) In praxi pœnit. tr. 4. pag. 417. — (5) Bull. t. 3. Edit. Mechl. t. 7. p. 301. — (6) Lib. 6. n. 457. v. Recidivus in fine.

mensuram temporis, quam doloris (1). » Hinc prohibuerunt ne confessarii stabili lege exigerent a pœnitentibus adhuc recidivis experientiam notabilis temporis, antequam eos absolverent. Et jure merito, sola enim probatio temporis non est unicum signum mutatæ voluntatis, dum voluntas peccatoris mutatur virtute divinæ gratiæ, quæ tempus non requirit, sed aliquando illico operatur : quapropter mutatio voluntatis bene per alia signa cognosci valet, sine experientia temporis. Quinimo alia signa dispositionis actualis pœnitentium quandoque voluntates mutationem manifestant multo melius, quam probatio temporis : nam talia signa directe dispositionem ostendunt, dum, e converso, experientia illam ostendit tantum indirecte ; cum non raro accidat, quod aliquis diu abstinuerit a peccando, et adhuc sit etiam indispositus. Unde auctor libri citati (*Ist. per li nov. confes.*) sic ait (2) : *Se la ricaduta nasce dalla propria fragilità, senz'altra causa estrinseca voluntaria è quasi temerità il dire che ogni ricaduto sia indisposto.* Et alibi (3) dicit quod recidivus propter vim mali habitus absolvi debet, semper ac firmam ostendit voluntatem adhibendi media ad emendationem, sic subdendo : *E giudichiamo, che'l fare altrimenti sia troppo rigore, e che'l confessore facendolo s'allontanerebbe dallo spirito della Chiesa, e del Signore, e della natura del sacramento, il quale non solamente è giudizio ma è medicina salutare.*

12. — Plura autem sunt hæc signa prout docent doctores (4). I. Major dolor manifestatus per lacrymas (modo sint veræ compunctionis), aut per verba ex corde procedentia, quæ aliquando certiora signa quam lacrymæ esse possunt. II. Minor numerus peccatorum (intellige cum pœnitens fuerit in iisdem occasionibus et tentationibus peccandi); aut si pœnitens post ultimam confessionem perseveraverit in gratia per notabile tempus, puta per 20 aut 25 dies, ipse qui prius pluries in hebdomada prolabi solebat; aut vero si relapsus fuerit post magnam resistentiam; aut etiam si antequam ad confessionem accederet, diu se abstinuerit a culpis mortalibus, in quas prolabi assuetus erat. III. Diligentia adhibita pro emendatione, ut esset si pœnitens diligenter occasionem vitaverit, media præscripta a confessario exsecutioni mandaverit, aut si adhibuerit jejunia, preces, eleemosynas, etc. ad vitium extirpandum. IV. Si ipse petit a confessario remedia, aut nova remedia ad emendationem ; item si promittit implere media quæ tunc ei suggerit confessarius ; maxime si nunquam monitus fuerit ad illa adhibenda ; sed his promissionibus censeo non omnino fidendum si alia signa desint ; cum pœnitentes ut absolutionem carpant, facile promittunt, sed postea difficulter attendunt. V. Spontanea confessio, nempe si pœnitens accedit non jam ad implendum præceptum paschale, neque ex quodam usu pro se confitendo in aliquibus temporibus, prout die nativitatis Domini, in festivitatibus Deiparæ, et similibus; neque accedit impulsus a parentibus, a domino, aut magistro, sed venit omnino sponte, et vere inspiratus a divino lumine, ad solum finem ut divinam gratiam recipiat. Præsertim si ad se confitendum longum iter aggressus fuerit, abstinuerit a lucro notabili, grave sustinuerit incommodum, aut magnum conflictum internum vel externum superaverit. VI. Si venerit motus ab aliquo extraordinario impulsu, puta ob concionem auditam, aut mortem amici, obve

(1) Ap. Croix, l. 6. p. 2. n. 1813. — (2) P. 1. c. 15. n. 556. — (3) C. 9, n. 213. — (4) Lib 6. n. 460.

metum alicujus imminentis flagelli, prout terræ motus, pestis, etc. VII. Si pœnitens confiteatur peccata anterius per verecundiam tacita. VIII. Si pœnitens, antequam accedat, restituerit rem, vel famam ablatam. IX. Si propter monitionem confessarii ostendit apprehendisse novam cognitionem et horrorem sui peccati periculique suæ damnationis. Alii alia signa addunt, prout si pœnitens magnam libenter acceptat pœnitentiam; si asserit pœnituisse peccati statim ac illud patravit; si protestatur velle mori potiusquam peccare. Sed hæc signa nescio an sola satis esse possint; potius dicerem quod possent deservire ad alia adjuvanda signa quæ sola non sufficerent.

13. — Denique semper ac aliquod adest signum, quo prudenter possit judicari pœnitens mutasse voluntatem, bene absolvi potest; quamvis enim confessarius, ut pœnitentem absolvere possit, moraliter certus esse debet ejus dispositionis; attamen advertendum quod in aliis sacramentis, in quibus materia est physica, physica etiam debet esse certitudo; sed in hoc sacramento pœnitentiæ, cum materia sit moralis, prout sunt actus pœnitentis, sufficit moralis certitudo, sive respectiva, ut probatum est (1): nimirum satis est quod confessarius prudentem habeat probabilitatem de dispositione pœnitentis, sine aliqua prudenti suspicione in oppositum; alioquin difficulter unquam posset ullus peccator absolvi: nam omnia signa pœnitentium aliud non fundant quam probabilitatem quamdam de ipsorum dispositione. Auctor (*dell'Istruz. per li nov. confes.*) sic loquitur: *Non ricercarsi altro per amministrare la penitenza, che un giudizio prudente probabile della disposizione del penitente; onde se le circostanze non fondano un dubbio prudente, ch'egli non sia sufficientemente disposto, non deve il confessore inquietare se stesso, ni il penitente, per averne l'evidenza che non è possibile* (2); vide *tract.* 16 *n.* 117. *in fin.* Et hic notandum circa malum habitum, quod facilius absolvi possunt recidivi in blasphemiis quam in aliis peccatis odii, furti, aut libidinis, quibus habitus fortius inhæret, causa majoris concupiscentiæ, sive inclinationis, quæ in illis invenitur.

14. — Dictum est confessarium posse absolutionem impertiri consuetudinario et recidivo, quando ille per signum extraordinarium dispositus apparet; sed non dicitur teneri, quia potest etiam ei absolutionem differre, si hoc censeat expedire, ut communiter doctores docent (3). Etenim, licet pœnitens, post confessionem suorum peccatorum jus habeat ad absolutionem, tamen non habet jus ut statim absolvatur; nam confessarius, tanquam medicus, bene potest, imo quandoque tenetur absolutionem differre, cum judicat tale remedium necessario prodesse saluti sui pœnitentis. An autem expediat ordinarie uti hoc remedio, aut non sine consensu pœnitentis? Certum est non expedire, quando dilatio afferre potest magis detrimentum, quam profectum; et idem dicunt doctores quando ob dilationem pœnitens subire deberet aliquam infamiæ notam, aut periculum (4). Extra autem hos casus, quidam volunt melius esse quod hujusmodi recidivis differtur absolutio. Alii tamen communius censent id raro expedire, et hoc sentit etiam celeber nostrorum temporum missionarius, R. P. Leonardus de Portu Mauritio, in suo docto sermone Romæ edito, cui titulus, *Discorso mistico e morale.* Me-

(1) Lib. 6. n. 57. in fine et n. 461. — (2) P. 1. c. 15. n. 368. — (3) Lib. 6. n. 462. — (4) N. 463.

lius nihilominus dicendum quod in hoc puncto nequeat certa statui regula, sed confessarius juxta occurrentes circumstantias gerere se debet: Deo se commendet, et secundum quod se sentit inspiratum, sic faciat. Ego ita censeo. Si pœnitens relapsus est ex fragilitate intrinseca, prout accidit in peccatis iræ, odii, blasphemiarum, mollitiarum, aut delectationum morosarum, dico cum sententia communissima doctorum (1), quod raro expediat differre absolutionem recidivo, cum ille est dispositus; nam sperari debet magis gratiam sacramenti, quam dilationem absolutionis illi prodesse posse.

15. — Dico *ex fragilitate intrinseca*; aliter enim agendum cum eo qui relapsus est ob occasionem extrinsecam, quamvis necessariam; nam occasio vivaciorem excitat concupiscentiam, et complicis præsentia vehementius sensus commovet, et intentiorem reddit affectum ad peccandum, quam faciat pravus habitus intrinsecus; et ideo pœnitens in occasione extrinseca magnam sibi vim inferre debet, non tantum ad superandam tentationem, sed etiam ad se removendum a familiaritate et præsentia complicis, ut periculum ex proximo reddatur remotum. Et tanto magis hoc procedit, si occasio est voluntaria, et omnino auferri debet; quia tunc recipiens absolutionem, antequam occasionem amoverit, remanet in magno periculo frangendi propositum factum de illa removenda, prout ostendimus in puncto præcedenti, *n.* 4. E converso in consuetudinario ob causam intrinsecam, remotius est periculum violandi propositum, dum ex una parte non adest objectum extrinsecum quod tam violenter eum impellat ad peccandum; et ex altera illi non est voluntaria retentio mali habitus, prout est voluntariam non amovendi occasionem cum possit; unde in tali necessitate Deus male habituato magis succurrit, et ideo, plusquam a dilatione absolutionis sperari potest emendatio a gratia sacramenti, quæ illum fortiorem reddet, reddetque efficaciora media quæ ipse adhibebit ad habitum extirpandum. Cur enim recte dicunt *Salmant.* (2), magis sperari debet quod peccatori gratia carenti prosit dilatio absolutionis, quam prosit amico Dei absolutio qua gratiam recipit? Et cardinalis Toletus (3), loquendo præcise de peccato pollutionis, censet ad tale vitium vitandum non esse remedium efficacius quam sæpe se munire sacramento pœnitentiæ; subditque hoc sacramentum maximum esse frenum hujusmodi peccatum committentibus; et qui eo non utuntur, inquit, non sibi promittant emendationem nisi per miraculum. Et in facto S. Philippus Nerius, (ut legitur in ejus vita (4)), maxime hoc medio frequentis confessionis utebatur pro recidivis in tali vitio. Huic quoque confert id quod ait Rituale romanum, agendo de pœnitentia : « In peccata facile recidentibus utilissimum » fuerit consulere ut sæpe confiteantur ; et si expediat, communi- » cent. » Et dicendo *facile recidentibus*, certe intelligit loqui de iis qui nondum pravum habitum extirpavere. Aliqui auctores qui per solam rigoris viam videntur velle animas salvas facere, dicunt recidivos pejores fieri, cum ante emendationem absolvuntur. Sed ipse scire vellem ab his magistris meis, an omnes recidivi, cum sine absolutione dimittuntur, carentes gratia sacramenti, evadant fortiores, et omnes emendentur? Quot ego miseros novi in exercitio missionum, qui dimissi sine absolutione, vitiis et desperationi se abjecerunt, et per pluri-

(1) Lib. 6. n. 463. v. Ut autem. — (2) De pœn. c. 5. in fine. — (3) Tol. c. 6. n. 2. — (4) c. 6. n. 2.

mos annos omiserunt confiteri ! Cæterum repeto : quisque se dirigere debet juxta lumen quo donatur a Deo. Hoc certum est, quod in hac materia tam errant ii qui plus justo sunt faciles, quam ii qui sunt difficiles ad absolvendum. Multi quidem propter nimiam facilitatem sunt causa quod tot animæ perdantur (et negari non potest quod isti in majori sint numero, et majus damnum afferant, dum istis in majori numero accedunt peccatores habituati); sed alii ob nimium rigorem etiam magno sunt damno animarum saluti. Et nescio an confessarius debeat tantum sibi scrupulum injicere, quando absolvit indispositos, et non etiam quando dispositos sine absolutione dimittit. Concludo hic, et dico : Non nego quod aliquando bene prodesse potest recidivo disposito dilatio absolutionis. Dico secundo : Semper proderit quod confessarius hujusmodi recidivos terreat, ostendatque ac si non posset eos absolvere. Dico tertio : ordinarie loquendo, recidivis ex fragilitate intrinseca, et per signum extraordinarium jam dispositis, magis absolutionis beneficium proderit quam dilatio. Utinam et confessarii recidivos absolverent tum solum cum signa extraordinaria afferunt! id quod lugendum est, quod major, ne dicam maxima confessariorum pars universaliter recidivos absolvunt sine distinctione, sine signo extraordinario, sine admonitione, et sine aliquo saltem remedio præstito ad emendationem; et hinc verè procedit, non jam ab absolvendis dispositis, tot animarum universalis pernicies.

16. — Hoc tamen quod dictum est, communiter loquendo de habituatis et recidivis, non procedit jam circa initiandos in sacris ordinibus habituatos in aliquo vitio (præsertim in peccato turpi); circa hos enim alia currit ratio. Laicus habituatus absolvi potest, semper ac est dispositus ad suscipiendum sacramentum pœnitentiæ; sed ordinandus habituatus, si vult ipse ad sacrum ascendere ordinem, non sufficit quod sit dispositus ad sacramentum pœnitentiæ; sed oportet quod etiam dispositus sit ad recipiendum sacramentum ordinis; alioquin ad neutrum dispositus erit; cum enim sit indignus ascendendi ad altare qui vix egreditur e statu peccati, nec habet probitatem positivam, necessariam respectu ad sublimitatem status in quem immitti inhiat, ipse graviter peccat, si absque illa vult sacrum ordinem suscipere, etiamsi ponatur in statu gratiæ. Quapropter tunc confessarius nequit eum absolvere, nisi promittat abstinere ab ordine suscipiendo, ad quem ascendere non poterit, nisi post longi temporis, saltem plurium mensium probationem. Id plene probatum est in dissertatione operi inserta (1), cum communi sententia doctorum (2) ibi relatorum, qui docent quod ad sacrum ordinem suscipiendum non satis est bonitas communis, id est simplex immunitas a peccato mortali; sed requiritur bonitas specialis, virtute cujus initiandus sit a pravis habitibus depuratus, ut docuit D. Thomas (3) : « Ordines sacri præexigunt sanctitatem; unde pondus ordinum imponendum parietibus jam per sanctitatem dessicatis, id est ab humore vitiorum. » Et ratio est, quia si ordinandus hanc non habet specialem sanctitatem, indignus est super plebem constitui, ad altissima altaris ministeria exercenda. « Sicut illi, (loquitur idem S. doctor) qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis (4). » Et alibi (5) expres-

(1) Lib. 6. ex n. 63. — (2) Ibid. n. 68. v. Si igitur. — (3) 2. 2. q. 289. a. 1. ad 3. — (4) Suppl. q. 35. a. 1. ad 3. — (5) 2. 2. q. 184. a. 8.

sius præfatam rationem confirmat, dicens : « Quia per sacrum ordinem » deputatur ad dignissima ministeria; quibus ipsi Christo servitur in » sacramento altaris, ad quod requiritur major sanctitas interior, quam » requirit etiam religionis status. »

17. — Verumtamen excipitur casus quo a Deo donaretur quis tam extraordinaria compunctione, quæ ipsum liberaret ab antiqua fragilitate; nam, ut ait idem Angelicus (1) : « Quandoque tanta commotione convertit (Deus) cor hominis, ut subito perfecte consequatur sanctitatem spiri- » tualem. » Raræ quidem sunt hujusmodi conversiones, et præsertim in ordinandis, licet aliquam petant domum religiosam, ut spiritualia agant exercitia; isti enim ut plurimum non ultro sed coacti accedunt : sed quando vere quis tantam reciperet gratiam a Deo (cujus admirabiles sunt misericordiæ), quæ ipsum taliter mutatum redderet, quod, licet adhuc aliquod pravum motum sentiret, magnum tamen concepisset horrorem adversus peccatum, et simul notabiliter diminutum in se cognosceret ardorem concupiscentiæ, ita ut a gratia munitus facile jam inciperet tentationibus obsistere; et insuper firme statuisset in posterum non tantum vitare peccata et occasiones, sed etiam media opportuniora suscipere ad vivendum ut sacerdotem decet, et jam simul incœpisset ad suam conversionem confirmandam instanter preces effundere pro sua perseverantia, cum magna et tali in Deum fiducia, quæ eum redderet moraliter securum de quadam magna mutatione vitæ : eo casu bene posset confessarius eum absolvere, et si ipse vellet statim post confessionem ordinem sacrum suscipere. Attamen adhuc in hujusmodi casu quo pœnitens magnam habuerit compunctionem, confessarius, quantum potest, adhibere se debet, ut illum inducat ad differendam susceptionem ordinis, ad hoc ut melius a pravo habitu se purget, et melius concepta proposita exsequatur. Imo ad hunc effectum, si ille nolit differre susceptionem, potest etiam confessarius, tanquam medicus, ad majorem ejus profectum differre ipsi absolutionem, ut initiandus ordinis susceptionem differat. Hoc tamen intelligendum, modo ex tali dilatione non subeat ille periculum alicujus infamiæ, aut notæ; tunc enim (prout notatum est *n.* 4), pœnitens habet jus ut statim absolvatur. Cæterum confessarii debent esse difficiles quantum fieri potest, in absolvendis hujusmodi ordinandis, qui postmodum ordinarie pessimi evadunt, et sic populis et Ecclesiæ perniciem magnam afferunt (2). Hanc meam ratiocinationem integre commendatam reperio a Benedicto XIV, in celebri suo opere *de Synodo* (*l.* 11, *c.* 2 *et* 3.) ultimæ editionis.

PUNCTUM III.

DE NONNULLIS PECULIARIBUS INTERROGATIONIBUS FACIENDIS A CONFESSARIIS PARUM METICULOSÆ CONSCIENTIÆ POENITENTIBUS.

I. De interrogationibus faciendis rudibus.

18. — Jam dictum est *tractatu* 16, *n.* 102, quod licet debitum conscientiæ examinandæ sit proprium pœnitentis, nihilominus cum confessarius motivum habet credendi pœnitentem sufficienter non se examinasse, tenetur eum interrogare. Et loquendo de rudibus, ibi similiter dictum fuit *n.* 103, errorem esse eos dimittere ut diligentius se examinent; sed

(1) 3. p. q. 86. a. 5. ad 1. — (2) Lib. 6. ex n. 69.

teneri confessarium eos examinare, interrogando juxta ordinem præceptorum decalogi, non autem de omnibus peccatis quæ ipsi committere potuerint, sed tantum de magis usualibus quæ ab hujusmodi hominibus committi solent; præsertim si sunt vectuarii, rhedarii, milites, satellites, famuli, caupones et hujusmodi. Quoad I *præceptum* interrogabit pœnitentem 1. an circa fidei res sit instructus, juxta ea quæ diximus *tract.* 4, *n.* 3. Sed hic sapienter animadvertit celeber ille et doctus missionarius P. Leonardus a Portu Mauritio, in suo *Discursu mystico et morali*, *n.* 26, teneri confessarium instruere pœnitentes rudes in mysteriis Fidei, saltem in quatuor principalibus. Quapropter sic subjungit: « Bonum non est » consilium dimittere similes ignaros, ut ab aliis hæc doceantur, quia » nullus alius sperabitur fructus, nisi ut sic ignari remaneant : ideoque » expediens est breviter eos docere prædicta mysteria principalia, effi- » ciendo pariter ut secum efforment actus fidei, spei, charitatis et con- » tritionis, obligando tamen eos ut in posterum perfecte instrui se faciant » circa cætera mysteria scitu necessaria de necessitate præcepti. » Et idem auctor loquens de personis urbanis salutis propriæ negligentibus, quæ sibi magno rubori et contumeliæ habent se de iis interrogari, ait decere confessarium ut ipsis sic dicat : « Eia! eliciamus una simul actus » christianos; dic, dic mecum : Deus meus, quia es veritas infal- » libilis, et quia sanctæ Ecclesiæ tu revelasti, credo quidquid sancta » Ecclesia me docet credere; credo præcipue te esse unum Deum, » et tres personas; credo Filium, cum Deus esset, se fecisse hominem, » mortuum esse in cruce, resurrexisse, et ad cœlos ascendisse; et illinc » venturum esse omnes judicaturum, ut boni paradisi gloria fruantur, » et mali in æterno igne crucientur. » Notandum hic insuper Bened. XIV, in const. 42 (*de Doctr. Christi*, § 12, *vid. Bullarium*, *tom.* 1,), dicere quod est deneganda absolutio ei qui neglexit culpabiliter addiscere scitu necessaria tum necessitate *medii*, cum *præcepti*. Sed quoad ea de præcepto dicit absolvi posse pœnitentem si ex animo promittit conari addiscere, hisce verbis : « Eo quandoque casu pœnitens absolvi potest, quo » se vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoscit, et promittit operam se » impense daturum addiscere necessaria necessitate præcepti. » 2. An superstitiones exercuerit, aut alios docuerit, et si in ipsis aliorum ministerio usus fuerit, quos ad suo peccato cooperandum induxerit. Quocirca debet rudes admonere, superstitiones nunquam esse licitas, quamvis ex charitate, aut in necessitate fiant. Quæ autem actiones sint necne superstitiones? vide in opere (1). 3. An unquam olim rubore suffectus in confessione aliquod peccatum reticuerit? Et hac interrogatione ut plurimum curet sciscitari rudes, et mulierculas, qui raro frequentant sacramenta, dicendo eis : « Forsan aliquis vitæ anteactæ scrupulus te » mordet? cura nunc bene confiteri; dic omnia libenter, noli timere, om- » nem scrupulum ab anima tua depone, etc. » Hac interrogatione aiebat quidam diligens operarius a se multas animas a confessionibus sacrilegis fuisse liberatas. Si autem reperiat jam hujusmodi sacrilegia fuisse patrata, ut de numero certus fiat, interroget quoties, intra hoc tempus a quo peccare cessavit, confessus sit, et communicaverit; et si quotiescumque confitebatur vel communicabat, ad sacrilegium advertebat? Contingit enim aliquibus interdum sacrilege confiteri, præcipue in pueritia, et

(1) Lib. 3. ex n. 17.

postea horum oblivisci; hi enim non tenentur ad repetendas confessiones oblivionis tempore factas. Item interroget utrum sciebant se talibus confessionibus et communionibus etiam præceptum paschale transgressos fuisse. Expedit autem ut hæc interrogatio de sacrilegiis fiat in principio confessionis, ne si postea fiat, et reperiatur jam commissum sacrilegium, tempus teratur inutiliter in repetenda confessione quæ forsan nihil habet dissimile a præteritis. Oportet autem operam dare, ut qui peccata reticuerunt, cognoscant quam maximum peccatum hoc sit, conculcare nempe pedibus sanguinem Jesu Christi. 4. Interroget si pœnitentiæ satisfecerit? Et si omiserit, an hoc accidit propter oblivionem, aut quia noluit eam adimplere, aut quia distulit in posterum faciendam; aut ut sibi commutare faceret? et si in ea dilatione putabat peccare? 5. Circa scandala, si induxerit alios ad peccandum, aut si ut peccatum exsequeretur abusus fuerit ministerio aliorum? Si cooperatus sit peccatis alienis? Tabernarios interroget, si ministraverint vinum illis qui soliti fuerunt ebriari (1). Mulieres interroget, si verbis parum honestis, jocis, saltibus, risu, aut si fixis oculis aliquem inspiciendo, tunica nimis elevata, aut pectore aperto provocaverint viros ad malas cogitationes? si munera ab illis ad malum finem data acceptaverint?

19. — Circa II *præceptum*. Interroget 1. an transgressus sit aliquod votum? 2. An cum mendacio juraverit? Et an juraverit per sanctos, aut per aliquas res sacras, aut per animam, per conscientiam, aut per fidem? 3. An blasphemaverit, et quid protulerit; an dixerit *male habeat* (vulgo *managgia*) sive *atta, potta*? Et in quem blasphemaverit, an in sanctos, an in dies sanctos, an in res sanctas? et si subjunxerit: *Si ego feci?* Item si blasphemaverit coram filiis, famulis, etc. quia tunc accedit peccatum scandali; vide circa blasphemiam quod dictum fuit *tr.* 5. *n.* 1 *et seq.* Sed hic advertendum est cum *Instruct. confess.* etc. non excusari blasphemos a peccato gravi, ex eo quia pravus habitus aut aliquis vehemens iræ motus effecerint ut ipsi non adverterent, aut non perciperent quod dicebant; quia hi prave habituati, licet cognitionem minus expeditam quam alii habeant, attamen semper habent cognitionem actualem sufficientem ad efficiendum ut actus sit deliberatus et mortalis. Cum enim parvi peccatum faciant, idem in eorum animis non sentitur ille sensibilis stimulus, quem sentiret qui esset conscientiæ non adeo depravatæ; et hinc evenit quod in eorum memoria ne vestigium quidem relinquitur actualis cognitionis, quam habuerunt quidem de peccato, aut vestigium est adeo leve, ut interrogati libenter respondeant quod non animadverterunt. Sed confessarius cautus non debet eis fidem præstare; nec ab hujusmodi sciscitandum est utrum necne animadverterint, sed omnes pro veris blasphemiis actualibus accipiendæ sunt semper ac illi sciebant esse tales (2).

20. — Circa III *Præceptum*. Quoad obligationem audiendi sacrum diebus festis interroget pœnitentem 1. si aliquoties sacrum omiserit? et si adverterit ad omissionem? aut dubitaverit tempore quo sacrum audire poterat? Etenim multoties pœnitens ad horam tardam sacrum audire differens, licet casu repererit sacrum, et illi interfuerit, nihilominus sine justa causa in periculum illud omittendi se injecit, et de hoc rudes

(1) Vide prax. confess. t. 8. c. 2. n. 21 et seqq. — (2) Ibid. n. 27 et seqq. et l. 3. n. 127. v. Hic advertend.

non se accusant. 2. Interroget an laboraverit die festo ? et si ille affirmet, interrogetur I quantum temporis laboravit ; et quodnam laboris genus exercuit ? nam secundum communiorem sententiam doctores excusant a gravi laborantem duas horas : imo alii admittunt quid amplius, saltem si labor est de se levis, aut adest aliqua causa notabilior. Si autem pœnitens confitetur laborasse aliquando plus, aliquando minus, interrogetur quoties laboravit judicans laborare in materia gravi ? Sed opus est ut eum doceat laborare per longum tempus, etiam occulte ut animi solatio, ac gratis, étiam esse peccatum. 3. Interrogetur, quare laboravit, an per regionis consuetudinem ? an ob necessitatem ? aut jussu patris, aut viri, aut domini ?

21. — Circa IV *Præceptum.* Si confitentur filii, interrogentur, 1. Si oderint parentes; quia tunc duplex peccatum patraverunt, contra charitatem nempe et contra pietatem. 2. Si quid grave fecerint contra eorum præceptum expressum, et in re justa, sicuti esset ne a domo de nocte egrederentur, ne ludis damnosis luderent, ne cum malis sociis, aut cum personis diversi sexus et similibus, versarentur. Dixi, *in re justa ;* quia circa status electionem filii non tenentur parentibus obedire. Imo parentes graviter peccarent si sine justa causa filios ad statum matrimonialem, aut ad statum ecclesiasticum aut religiosum cogerent; aut modis injustis retraherent eos a statu religioso, quem illi eligere velint. 3. Interroget si reverentiam adversus parentes non adhibuerint, factis, aut imprecationibus, aut injuriis gravibus coram irrogatis ut esset eos appellando *ebrios*, *bestias*, *fatuos*, *latrones*, *veneficos*, *scelestos :* aut gestus eorum contumeliose exprimendo, aut aliis verbis proferendo, quibus gravem molestiam eis exhibuissent. Vocare autem eos *senes*, *ignaros*, *stupidos*, etc. non debet absolute condemnari de peccato mortali, nisi tunc cum illi graviter offenderentur. Notetur quod cum filii parentum debitam rationem non habuerint, tenentur læsum honorem eis restituere, veniam ab eis postulando, etiam coram iis in quorum aspectu filii peccarunt. Nonnulli autem confessarii parum caute in eo casu pro satisfactione imponunt filiis, ut cum domum pervenerint, pedes parentum deosculentur, et absolutos dimittunt; sed illi postea hoc adimplere non curant, et novum peccatum admittunt. Satius est curare ut ante absolutionem hanc veniam poscant, quin eis imponatur ut pedes aut manus deosculentur; quia illi filii, quibus hoc faciendi consuetudo nunquam fuit, difficillime hoc exsequuntur. Si autem non possit commode hic actus ab illis exigi ut veniam postulent ante absolutionem, non imponatur hoc sub gravi obligatione, sed potius ut consilium insinuetur, dum certe præsumuntur saltem ut plurimum, parentes remittere filiis hanc obligationem, ne filii iterum in Dei offensam incurrant.

22. — Si contra confitentur parentes, interrogetur ab eis, 1. si negligentes fuerint in filiis educandis, non curando ut doctrinam christianam illi docerentur, ut sacro interessent, sacramenta frequentarent, pravos socios et personas alterius sexus vitarent. Item eos interroget si scandalo fuerunt illis, in eorum præsentia blasphemando, etc. Si de excessibus eos non corripuerint, et præcipue si aliquid furati sint; si permiserint ut sponsi suarum filiarum domum accederent, et potissimum si filios secum in eodem lecto retinuerint, aut permiserint pueros et puellas simul dormire ? Item si omiserint alimenta necessaria filiis ministrare;

si modis injustis coegerint filios ad statum matrimonialem suscipiendum, vel ut sacris initiarentur, aut aliquam religionem inviti ingrederentur; nam hoc agentes graviter peccant. Sed de hoc parentes plures nullum sibi scrupulum faciunt, et hinc filiis pernicies, et Ecclesiæ maximum detrimentum evenire solet. Interroget etiam dominos, si famulos suos corripuerint cum blasphemabant, aut præcepto paschali non satisfaciebant, aut sacro non intererant, aut inhoneste loquebantur, præcipue messis et vindemiæ temporibus? Domini enim cum possunt, tenentur impedire scandala quæ tunc committuntur. Interroget etiam viros si familiæ alimenta ministraverint? Uxores, si viros ad blasphemias provocaverint, et si eos debito matrimoniali defraudaverint? Plerumque de hoc interrogentur uxores quæ multoties propter hoc solum damnantur, et in causa sunt cur etiam viri damnentur, qui cum observent sibi denegare quod debetur, ad mille scelera effrenati decidunt. Nihilominus in hac interrogatione verbis modestioribus quantum fieri poterit utantur, v. g. « Et obedis viro tuo etiam in rebus ad matrimonium spectantibus? aut » habes forsan aliquem scrupulum qui te mordet circa matrimonium? » sed hæc interrogatio ut plurimum omittatur cum uxoribus quæ vitam spiritualem profitentur.

23.— Circa V *Præceptum*. Interroget pœnitentem, si quod grave damnum proximo mala ei precando appetiverit, aut de illius damno se oblectaverit? Et hic notetur quod si aliquis suo inimico diversa mala exoptaverit, ex. g. mortem, infamiam, paupertatem, etc. tenetur omnia declarare, et sunt diversa peccata numero distincta, cum ea voluit efficaciter illi inferre, aut si speciatim et in particulari optavit ut hæc illi acciderent. Aliter autem, ut dicunt probabiliter multi doctores, si optaverit mala illa sub uno genere mali, nempe ut media ad ruinam appetitam inimico. Et hic est confusio confessariorum, in discernendo an imprecationes, quæ rudibus esse solent usuales, fuerint peccata mortalia, an venialia. In hoc oportet interrogare imprimis pœnitentem, an illo actu desideraverit deliberate ut illæ succederent? Sed hoc non sufficit ad certum judicium faciendum; qua de re opus est ut postea interroget, imprecatusne fuerit in extraneos, an in propinquos; quia in hos (præcipue in filios, conjuges, aut parentes) raro animus pravus adest. Postremo oportet interrogare de causa cur eas imprecationes protulerit; dum si causa gravis, aut fervens ira intercesserint, facile est tunc etiam pravum desiderium interfuisse. Cæterum non sufficit pœnitenti, ad excusandas imprecationes (prout advertit *Cajet.*) dicere quod tantum in illo actu, ut evenirent, cupiebat; quia hoc jam sufficit ut in illo actu commissa sit culpa gravis; unde confessarius tunc perquirat de numero et judicet de eis saltem ut coram Deo sunt; et quem recidivum in eo vitio repererit, non absolvat, nisi prius resipuerit, aut extraordinarium doloris signum dederit. Interroget 2. si in proximum intulerit injurias graves, et an coram aliis; quia tunc tenetur coram ipsismet restituere illi honorem ablatum, veniam ab eo petendo, aut aliis reverentiæ signis; dummodo prudenter non præsumatur injuriis affectus totum remisisse; aut quod illam publicam satisfactionem recuset, ne apud se rubor et apud alios memoria injuriæ acceptæ renovarentur; aut nisi timeretur ne illo satisfactionis actu iterum odium excitaretur. Si autem injuria illata fuisset secreta, etiam secreto tenetur veniam postulare, secundum

veram sententiam : attamen advertendum est injurias, quibus ad invicem se onerant rudes, licet in se essent graves, nihilominus non esse semper graves inter hujus generis personas, ut cum se appellant latrones, veneficos, meretrices ; quia ipsæmet non multi hæc faciunt, nec qui eas audit fidem præstat ; excipe si nominarent res particulares et complices. Interroget 3. si discordias excitasset, zizania disseminando, et referendo uni quæ ab alio audivit. Insuper si confessarius noverit pœnitentem aliqua injuria fuisse affectum, interroget an requisitus ab offensore injuriam remiserit ? Vid. dicta *tract.* 4, *n.* 17. Advertendum hic quod dicit *Tourn.* (*tom.* 3, *pag.* 269) nempe quod offensus recte potest velle injuriæ satisfactionem, si secus familia infamia notata remaneret. Item advertit *S. Thomas* (1), quod juste potest postulare offensoris animadversionem, aut ad cohibendam ejus petulantiam, aut ad consulendum communi tranquillitati. « Si vero (ait Sanctus) intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum per pœnam peccantis (puta ad emendationem, vel ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum, et ad justitiæ conservationem) potest esse vindicatio licita. » Sed circa punctum de conservanda justitia (quod plerumque innuunt offensi) magna vigilantia utendum est confessario, quia in praxi ut loco citato diximus, faciliter in eo desiderio justitiæ latet propria vindicta. Demum circa hoc V præceptum interrogentur rudes an se inebriaverint usque ad rationis usus amissionem ? Vide dicta *tract.* 8, *n.* 4.

24. — Circa VI et IX *Præceptum.* 1. Interrogentur de cogitationibus, num desideraverint, aut morose delectati fuerint de rebus inhonestis ; et an plene ad eas adverterint et consenserint. Deinde num concupierint puellas, aut viduas, aut nuptas ; et quid mali cum illis se facturos intenderint. In quo advertendum quod rustici, communiter loquendo, existimant majus peccatum stuprum, quam simplicem fornicationem : e contrario nesciunt malitiam adulterii. Ideo cum iis qui hujus vitii consuetudinem habent, non expedit eos monere de adulterii malitia, cum prævidetur monitio parum profutura, sed tantum effectura ut pœnitens duplici peccato peccet, si carnis concupiscentiis non resistet. De his autem cogitationibus, quibus assentiti sunt pœnitentes, sumendus est numerus certus, si haberi potest ; sin autem, exquiratur quoties in die, vel hebdomada, vel in mense, cogitationibus consenserint. Sed si nec etiam, id explicare possint, interrogentur num concupierint singulas mulieres quæ sibi occurrerunt, vel in mentem venerunt ; aut num habitualiter turpiter de aliqua in particulari cogitarint, nunquam pravis consensibus resistendo ? Et an semper illam concupierint, vel an tantum quandò ipsam aspiciebant ? Demum interrogentur etiam num media apposuerint ad malas cogitationes exsequendas ? nam, (ut diximus eodem *tract.* 3, *n.* 43 *in fine*), tunc illa media, etsi indifferentia, a malitia interna informantur, et ideo explicanda ut peccata externa, sive opera incœpta.

25. — II. Circa verba obscœna, interrogentur, 1. coram quibus et quoties ita locuti sunt, ratione scandali ? an coram viris, aut feminis, uxoratis aut non ? pueris vel adultis ? Facilius enim scandalizantur puellæ et pueri, quam adulti, præsertim qui in hoc vitio sunt habituati. 2. Quæ dixerint verba ? an, v. g. nominarint pudenda sexus a suo diversi ? hoc enim

(1) 2. 2. q. 108. a. 1.

difficulter excusatur a mortali. 3. Num verba protulerint ex ira, vel joco? nam ex ira difficilius aderit complacentia et scandalum. Caveat confessarius ab absolvendis hujusmodi recidivis in colloquiis turpibus, quamvis dicant ea protulisse ex joco, nisi prius emendentur, vel signum extraordinarium doloris afferant. 4. Num jactaverint se de aliquo peccato? tunc enim tria peccata frequenter concurrunt, scilicet magnum scandalum audientium, jactantia de malo commisso, et complacentia de peccato narrato: ideoque interrogandi sunt, de quo peccato in specie se jactarint. Interrogentur etiam, an delectati sint audire alios inhoneste loquentes, et an tunc adverterint ad correctionis præceptum, putantes eam profuturam?

26. Circa opera interrogentur, cum qua rem habuerint? Num alias cum eadem peccarint? ubi peccatum fuerit patratum (ad occasiones removendas)? Quoties peccatum consummatum, et quot actus interrupti adfuerint, seorsim a peccato? num peccato multum ante consenserint? nam tunc actus interni interrumpuntur, juxta dicta cit. *tract.* 3. *n.* 58. et tunc expedit formare judicium, toties multiplicata fuisse peccata, quot morulæ somni, distractiones, etc. adfuerint, prout sunt coram Deo, tantum interrogando de temporis duratione in peccato. Secus si malum propositum fuerit conceptum per duos vel tres dies ante consummationem peccati, et intra illud tempus non fuerit retractatum, quia tunc sumitur pro uno numero peccatum; vide dicta *ibid.*

27. — Se polluentes interrogentur etiam de tactibus impudicis separatis a pollutionibus, et moneantur eos esse mortalia. Item interrogentur an concupierint, vel an delectati fuerint de copula cogitata cum aliqua, vel pluribus mulieribus, aut puellis? tunc enim tot peccata distincta committunt. Item adverte quod si quis coiret inter crura aut brachia mulieris, præter peccatum contra naturam, committeret fornicationem inchoatam, sive affectivam, ut dicunt communiter *Fill. Tamb. Holzm. Spor. etc.*; unde hic duo patraret peccata diversæ speciei, unum contra naturam in effectu, alterum fornicationis in affectu. Circa autem peccata conjugum respectu ad debitum maritale, ordinarie loquendo, confessarius non tenetur nec decet interrogare, nisi uxores an illud reddiderint, modestiori modo quo possit, puta, *an fuerint obedientes viris in omnibus;* de aliis taceat, nisi interrogatus fuerit. Quæ autem liceant et quæ vetantur inter conjuges circa idem debitum, vide quæ fuse dicta sunt *tract.* 18. *ex n.* 39.

28. — Circa VII *præceptum.* Interroget, si quid ab alio surripuerint? Et a quo, et an ab uno, aut pluribus? et an semel, an pluries? An soli, an cum aliis? et an domini erant divites, vel pauperes? ut dignosci possit utrum materia fuerit gravis, vel levis; vide *tract.* 10 *ex n.* 42 *ad* 73.

29. — Circa VIII *præceptum.* 1, Interrogetur pœnitens, si quem infamaverit? et si id fecerit falsum delictum ei imponendo, aut verum patefaciendo? Et cum delictum est verum, utrum illud erat occultum, an publicum in aliquo loco, fama aut judicis sententia? Item si erat occultum, an patefecerit cui erat ignotum? et coram quot illud narraverit? Item an tanquam certum narraverit, an ut auditum ab aliis obtrectatoribus? Et an coram aliis? Aut si saltem oblectatus sit in audiendis obtrectationibus? Insuper interroget an aliquod malum infamiam inducens

alicui exprobraverit coram ipsomet? quia tunc adest etiam contumelia quæ distinguitur a detractione. Quomodo autem se gerere debeat confessarius circa famæ et honoris compensationem, vide dicta citat. *tract.* 11, *n.* 3, 4, 18 *et seq.* Circa hoc octavum præceptum, non est necesse ut interrogetur pœnitens an temere judicaverit? quia hujusmodi judicia, quæ communiter fiunt, difficulter pertingunt ad culpam gravem, dum plerumque non sunt judicia sed suspiciones; et cum fit aliquod judicium, id evenit aut quia habetur sufficiens fundamentum ad sic judicandum, aut saltem credit quod motivum sit sufficiens ad tale formandum judicium. Imo aliquando oportet ab errore nonnullos rudes removere, qui sibi scrupulum faciunt in suspicando ubi suspicari tenentur, ut malo quod impedire possunt occurrant; v. g. nonnullæ matres cum filiæ cum sponsis aut etiam cum conjunctis clanculum, aut nimis familiariter versantur; ita etiam nonnulli viri cum uxores nimis familiariter utuntur cum aliis hominibus, hi aliquando confitentur se temere judicasse, aut suspicatos fuisse. Confessarii admonitos hos faciant, ne deinceps sibi de hoc scrupulum faciant; imo dicant quod ipsi tenentur suspicari in talibus casibus de aliquo malo quod inde subsequi potest, ideoque tenentur removere occasiones, et tales familiaritates prohibere.

30. — Circa præcepta Ecclesiæ nihil aliud interrogare occurrit, nisi utrum jejunaverint in quadragesima et in vigiliis? si sunt qui supponuntur ad id teneri, et an præfatis temporibus, aut diebus veneris et sabbati cibis vetitis usi sint.

II. De interrogationibus adhibendis cum personis diversi status, aut conditionis, quæ sunt conscientiæ parum meticulosæ.

31. — Hic advertitur quod circa obligationes proprii status, aut officii, non semper sufficit confessario pœnitentem interrogare tantum an suam obligationem impleverit? Cum pœnitens videtur esse conscientiæ parum meticulosæ, aut confessarius aliunde habet rationabilem suspicionem quod ille suis obligationibus desit, tunc oportet ut ipsum interroget in particulari, saltem circa ejus obligationes principaliores. Et primo, si est sacerdos, qui ad confitendum accedit, interrogetur 1. An satisfecerit horis canonicis et oneribus missarum, vel an has per multum tempus distulerit celebrare? 2. An negotiationem exercuerit? 3. An nimis festinanter missam absolvat (circa quod observa quod dictum est *tract.* 15, *n.* 84, 85 et 86.)? Si est beneficiatus, eum interroget de fructibus beneficii, quomodo eos insumpserit? Si est confessarius, præsertim interroget an absolverit eos qui sunt in occasione proxima antequam illam removerint? aut recidivos sine signis extraordinariis. Si est parochus, de sui officii peculiaribus muneribus interrogetur, uti dictum est *tract.* 7, *ex n.* 14. Sed præsertim 1. an attendat ad debitas correptiones erga subditos? præcise erga eos qui aliquo tenentur odio, aut cum aliqua turpiter conversantur, aut domus sponsarum frequentant? 2. An invigilet ut sui subditi, absque exceptione personarum paschale impleverint præceptum, ab eis schedulas, aut aliam certam notitiam, sine delectu personarum, exquirendo. 3. Quam dederint operam concionando diebus dominicis, aut docendo doctrinam christianam, et ministrandis sacramentis, præcipue moribundis? 4. Eos interroget an ordinandis

fidem de bonis moribus aut de sacramentorum frequentia exhibuerint, quin de hoc certi facti sint. Denique si accederet episcopus, qui sciretur neglectæ esse conscientiæ, confessarius omittere nequit eum interrogare de illius peculiaribus muneribus, de quibus locuti fuimus in eodem *tract.* 7, *ex n.* 47. Et præcipue eum interoget an debitam adhibeat diligentiam ut se certum faciat de sufficienti scientia, aut de positiva probitate ordinandorum (prout diximus *tract.* 7, *ex n.* 47 et 52.), non acquiescendo solis fidibus parochorum, quæ ut plurimum sunt falsæ, aut suspectæ de falsitate, quia ob humanos respectus solent illæ exhiberi. Item si concedit facultatem confessiones excipiendi sacerdotibus, quorum doctrinam et morum probitatem plane exploratam non habeat? secus ipsi damno potius quam utilitati erunt. Item an exploret scandala quæ in diœcesi adsunt? Item quomodo invigilet ad visitationem?

32. — II. Si confitetur monialis, interrogetur, 1. an aliquem defectum commiserit circa vota, præsertim paupertatis, accipiendo vel largiendo sine licentia? 2. An satisfecerit horis canonicis? Opinio enim quod moniales in privato non teneantur officium recitare, non est satis probabilis, ut ostendimus (1). 3. An erga aliquem mutuam nutrierit benevolentiam periculosam, puta si adfuerint saltem verba, aut litteræ amatoriæ? Et eo casu, si monialis familiaritatem illam nollet relinquere, constans sit confessarius in neganda ei absolutione; in hujusmodi enim familiaritatibus, licet finis positive pravus absit, semper tamen periculum urget: saltem adest scandalum, et malum exemplum respectu aliarum. 4. An aliquo teneatur odio in suas sorores. 5. Si monialis aliquod exercet officium, interroget de illo in particulari; puta *Rotariæ*, an afferat litteras aut nuntia de malo suspecta? *Portinariæ*, an oscitanter januam reseratam teneat, cum periculo scandali monialium, aut aliorum? *Abbatissis*, an debitam adhibeant diligentiam, cum viri in monasterium ingrediuntur, aut morantur; aut an novis abusibus conniveant? advertendo quod licet particulares moniales peccent leviter levem regulam transgrediendo, superiores tamen, quæ non curant impedire, cum possint observantiæ relaxationem, peccant in re gravi.

33. — III. Si accedit quis judicis officio fungens, interrogetur, 1. an fuerit personarum acceptor? 2. An causas expediverit? 3. An in judicando conveniens studium præmiserit, omiserit, vel ex aliqua animi affectione motus erga alteram ex partibus, sententias dixerit? IV. Si autem accedit tabellio, interrogetur, 1. quomodo se gerat in capiendis informationibus? 2. An intermiserit interrogationes suggestivas? 3. An testium depositiones diminuerit vel auxerit? V. Si accedit medicus, interrogetur, 1. an satis fuerit versatus in studio medicinæ, et in praxi medendi? necnon; an studium adhibeat (ut tenetur) in casibus difficilioribus qui occurrunt; 2. an alicui impertierit licentiam edendi carnes ob merum humanum respectum, sine justa causa? 3. An aliquod periculosum remedium applicaverit infirmo, non adhuc de vita desperato? 4. An fuerit causa ut remedia acciperentur ab aliquo pharmacopola suo amico, quem tamen noverit parum esse fidelem, vel peritum, aut ineptas vendere medicinas? 5. An attenderit ad curandos pauperes, si ad hoc stipendium exegit; vel sine stipendio, si pauperes fuerint in gravi necessitate? 6. An curaverit suos monere infirmos, ut tempore debito

(1) Lib. 4. n. 141 et 142. et prax. confess. tom. 8. c. 3. n. 64.

confiterentur, juxta præcepta pontificia? De hoc puncto in pluribus operis locis sermonem fecimus (1), ubi dictum est quod Innocentius III medicis præcepit ne alicujus infirmi curam susciperent, nisi prius ille confessus fuerit; et S. Pius V confirmans tale præceptum, insuper jussit ut medicus post tertium diem relinquat infirmum, nisi sciat ipsum fuisse confessum : item mandavit quod omnes medici, antequam gradum doctoratus assumant, dent juramentum observandi hoc præceptum, idque mandatum est omnibus collegiis. Sed dubium fit quomodo hujusmodi præceptum et juramentum intelligantur. Plures doctores tenuerunt ea procedere, cum infirmitas est periculosa; vel saltem cum dubitatur an sit periculosa, et in hoc sensu dixerunt bullam S. Pii receptam fuisse. Sed communior sententia vult quod præfatum præceptum, quamvis non obliget in quocumque morbo levi, tamen non intelligendum tantum urgere in morbis actualiter periculosis, sed etiam in illis qui prudenter judicantur posse in posterum fieri periculosi. Et ratio est quia Innocentius præcipit ut medicus imponat infirmo confessionem, antequam ejus curationis onus suscipiat, ad hoc ne infirmus (sic loquitur Pontifex) de confessione monitus in mortali morbo, de salute desperans facilius in mortis periculum incurrat : igitur intendit effici ut infirmus confiteatur antequam morbus fiat mortalis. Hæc sententia mihi videtur vera. Hoc tamen non obstante, in contrarium est praxis medicorum, etiam timoratæ conscientiæ, qui non solent monere infirmos ad confitendum, nisi cum infirmitas probabiliter jam periculosa effecta est. Neque in hoc putant peccare adversus juramentum præstitum juxta bullam S. Pii, innixi doctrinæ plurium auctorum, *Nav. Laym. Veg. Graf. Rod. Cier. etc.* (2), sentientium quod præfatum juramentum non obliget, nisi pro illa parte pro qua a consuetudine receptum est. Cæterum non dubitandum quin mortaliter peccent saltem medici illi, qui omittunt monere infirmos de confessione cum infirmitas est jam periculosa. Oh! quam miserum est videre tot infirmos (et præsertim eos qui spectatæ sunt dignitatis) ad incitas mortis reduci, ut rationes vitæ Deo mox reddendas parent, tempore quo sunt quasi exanimes, cum vix possint verba tunc modulare, vix alios audire, vix statum concipere propriæ conscientiæ, suorumque peccatorum dolorem! Et totum hoc evenit culpa istorum medicorum, qui ne displiceant infirmis, aut eorum propinquis, illos certiores non faciunt de periculo; imo eis blandiri pergunt usquedum omnino ipsi de vita desperantur. Cum igitur accedit medicus negligentis conscientiæ, curet confessarius præcipue eum interrogare et monere, non obiter, sed cum calore, de hac obligatione intimandi confessionem infirmis; saltem quando advertit morbum jam esse gravem, aut dubitat quod sit jam gravis, ut communiter dicunt doctores qui in hoc non discrepant. Dico *cum calore*, nam ex hoc puncto pendet salus spiritualis, non tantum medici pœnitentis, sed omnium etiam infirmorum qui sub ejus cura erunt.

34. — VI. Si autem accedit pharmacopola, interrogetur, 1. an præstiterit remedia prægnantibus ad abortum procurandum; 2. an vendiderit unum pharmacum pro alio, et carius quam res valebat. Hic adde Gregorium XIII. in constitutione 29. *Officii nostri* omnem

(1) Lib. 3. n. 182, et melius l. 6. n. 664, et prax. confess. tom. 8. c. 3. n. 57. — (2) Lib. . . 664. v. Circa autem. et prax. confess. tom. 8. c. 3. n. 57. circa med.

vetuisse societatem pharmacopolas inter et medicos, aut chirurgos.

VII. Si accedit mercator, interrogetur 1. an deceperit in pondere et mensura? 2. An res vendiderit ultra pretium supremum, præsertim dando merces ad creditum, cum emptores essent securi, et nihil damni ipse esset passurus? An autem pretium augeri possit vendendo ad creditum, eo quod tale est pretium currens in venditionibus ad creditum, juxta communem æstimationem; et an res quæ venduntur minutatim, carius possint vendi? Observa doctrinas adnotatas in *tract.* 10. *num.* 174 *et* 178. cum *Less. Lugo, Salm., etc.*

VIII. Si accedit sartor, interrogetur, 1. an in diebus festivis per notabile tempus laboraverit sine extraordinaria causa, ut vestes compleret et dominis afferret? 2. An jejunia impleverit ab Ecclesia præcepta; nam sartores ob sarciendi laborem minime a jejuniis excusantur. 3. An, si alii commiserint ei pannos emendos, ipse pretium majus exegerit, sub colore quod mercator, ob peculiarem amicitiam, pretio minori pannos ei dederit. Si revera pars illa pretii fuisset ipsi donata, tunc poterit eam exigere, modo moralem præmiserit diligentiam apud alios mercatores, aut certo sciat quod alii communiter mercem illam minori non vendunt pretio; hoc tamen debet esse omnino certum, alioquin nihil amplius potest exigere quam solvit, *vide tr.* 10. *n.* 189. 4. An sibi retinuerit frustula, sive resegmina vestium, quæ injuste retinet, nisi adsit consensus dominorum, aut nisi illi aliquid injuste detraherent ex pretio debito, adhuc infirmo communiter æstimato? 5. An sibi occasio proxima peccandi esset ex accipiendis regulis bene formandi vestes mulierum per ipsarum corporum commensurationem (vulgo ut dicitur, *in pigliar la misura*), aut esset ex aptandis vestibus femineis, quod nequit fieri nisi cum ipsarum mulierum attrectatione: idque esset sartori occasio proxima incidendi in pravas delectationes, aut desideria, prout non raro accidit improbæ conscientiæ viris?

35. —IX. Si accedit aliqua venditrix sive proxeneta (intellige de his quibus traduntur a dominis res ad vendendas licitantibus), interrogetur, 1. an aliquid retinuerit pretii ab emptoribus exacti? Tenuimus enim quod venditrix nequit illud superans sibi retinere, etiamsi traderet domino pretium ab eo designatum; quia talis determinatio fit, ut res non vendatur minoris, non autem ut proxeneta illud quod superest sibi retineat; idque procedit, etiamsi a domino fuerit locus designatus, ubi res venderetur, et proxeneta, adhibita ibi debita diligentia, in alio loco multum distanti pluris deinde vendidisset: etenim tunc etiam dicimus quod ipsa nequit omne superfluum retinere, sed tantum id quod ipsi spectare potest ob illum extraordinarium laborem; nam res semper domino fructificat. Excipitur, 1. si proxeneta rem meliorem reddidit, et ideo pluris vendidisset quam res prius valebat; 2. si proxeneta cum domino convenerit amplius ei non tradere, nisi pretium ab eo determinatum; et hoc sive expresse sive tacite, prout esset si dominus nullum pro ejus labore stipendium assignasset; 3. si quod superest esset parvi momenti, ita ut præsumeretur dominus condonare; 4. si proxeneta, facta ordinaria diligentia, ipsa sibimet emeret rem pretio ab aliis ablato, et postea eam pluris venderet. Idem dicendum, si quis tibi commiserit aliquam rem emendam pretio designato, et tu minoris emisses; tunc enim nihil amplius exigere potes, nisi extraordinarium laborem

adhibuisses ut impensæ parceres, aut si rem tuo nomine emisses, periculum in te assumendo; hoc tamen intelligitur, si jam præmisisses moralem diligentiam, nec invenisses a quo rem minoris emere potuisses.

36. — X. Si accedit barbitonsor, interrogetur an alios tondeat in diebus festivis, et ubi hujusmodi consuetudo non adsit. Dum contra id ei non est vetitum, ubi consuetudo jam introducta est; aut si ibi nequeunt viri tonderi nisi in festis, eo quod in aliis diebus labori operam navare debent, ut se suosque sustentare possint. Præterea interrogetur an comam mulieribus componat, juxta improbum usum hoc tempore a Satan inventum. Ordinarie loquendo, puto id esse viris proximam occasionem peccandi lethaliter turpibus delectationibus, aut saltem desideriis; unde dico minime permittendum id alicui, qui in se contrariam non habuisset experientiam. Quod si unquam quis per notabile tempus expertus fuisset, in hujusmodi actione se immunem a peccato, hic revera damnari nequit de mortali; sed hoc non obstante, non omittat confessarius eum removere quantum potest ab hujusmodi officio, quod certe in se periculum continet. Hic discutiendum non aggredior an feminæ necne possint tuta conscientia viros arcessere, ut sibi componant illi comas. Audio quod pluribus in locis ipsæ hoc factitant, et confitentur et communicant : videant ipsæ, et ipsarum confessarii. Saltem confessarius eis imponat ne cujus viri junioris opera utantur, ex cujus actionibus perceperunt secum malitiose illum se gerere. Cæterum censeo quod mulieres purioris conscientiæ non quidem virorum utantur opera, sed contentæ erunt sibi a feminis inserviri, a quibus coma quo meliori potest modo componatur.

PUNCTUM IV.

QUOMODO CUM PUERIS, ADOLESCENTIBUS ET PUELLIS.

37. — Cum pueris adhibere debet omnem charitatem et modos suaviores, quantum fieri potest. Primo, eos interrogare debet an sciant res fidei? et si nesciant, oportet eos patienter instruere pro tunc, si tempus adest, vel eos mittere ad alium : ut instruantur saltem circa necessaria ad salutem. Cum autem agat de confessione, in principio curare debet ut pueri ex seipsis confiteantur peccata quorum memores sunt; et postea fieri illis poterunt sequentes interrogationes : 1. An tacuerint aliquod peccatum ob verecundiam? 2. An blasphemaverint in sanctos, aut dies sanctos vel an juraverint cum mendacio? 3. An omiserint in festis audire missam, aut in audienda illa, sermones habuerint? Et an in festis laboraverint? 4. An parentibus fuerint inobedientes, aut irreverentiam irrogaverint eos subsannando, manus in eos extollendo, vel convicia aut imprecationes coram ipsis proferendo? et hic advertendum quod dictum est *n.* 21. de modo imponendi pueris petitionem veniæ a parentibus. 5. An aliquod turpe peccatum patraverint? sed in hac materia confessarius sit valde cautus in interrogando : incipiat interrogare de longe et verbis generalibus : et prius an dixerint mala verba? an jocati fuerint cum aliis pueris aut puellis? Et si jocos illos clam exercuerint? Deinde interroget an commiserint res turpes? Multoties, etiamsi pueri negent, prodest uti cum eis interrogationibus suggestivis, v. gr. *Et nunc dic mihi, quoties hoc fecisti? Quinquies, decies?* interroget

eum quo dormiant, et si in lecto manibus jocati fuerint? Puellas interroget, si aliquem juvenem amore fuerint prosecutæ, et an adfuerint pravæ cogitationes, verba, aut tactus? Et a responsis procedat ad ulteriores interrogationes. Sed caveat ab exquirendo a puellis vel a pueris, an adfuerit seminis effusio; cum his enim melius est deesse in integritate materiali confessionis quam esse causam ut apprehendant quæ nondum noverint, vel ponantur in curiositate addiscendi. Interrogetur etiam a pueris an attulerint nuntia, vel dona virorum mulieribus? Et a puellis, an acceperint dona a personis suspectis, nempe conjugatis, ecclesiasticis, aut religiosis? 6. Interroget an commiserint furtum, vel an damnum attulerint prædiis alienis, bestiis, aut alio modo? 7. An cui detraxerint? 8. Circa præcepta Ecclesiæ, interroget an impleverint confessionem et communionem paschalem? Et an carnes aut lacticinia comederint diebus vetitis?

38. — Quod autem pertinet ad absolutionem his pueris impertiendam, magna requiritur attentio. Si constet quod ipsi sufficientem usum rationis jam non habeant, prout si distincte confitentur, vel adæquate interrogationibus respondent, et appareat quod ipsi jam comprehendant cum peccato offendisse Deum, et meruisse infernum : tunc si satis videantur dispositi, absolvantur. At si in peccatis lethalibus sunt recidivi, ipsi tractandi sunt sicut adulti; unde si non præbeant extraordinaria signa doloris, absolutio eis differri debet. Si autem dubium sit an puer perfectum usum rationis habeat, prout si ille in actu confessionis non maneret compositus, sed oculos in girum ageret, manibus jocaretur, impertinentia interponeret, tunc si est in periculo mortis, aut in obligatione implendi præceptum paschale, absolvendus est sub conditione, et tanto magis si confessus fuerit aliquod dubium mortale; bene enim potest administrari sacramentum sub conditione quando justa adest causa, ut esset hæc, liberandi hunc puerum a statu damnationis, si unquam in illum est lapsus. Idque agendum, etiamsi puer sit recidivus : dum ideo differri debet absolutio iis qui perfectam discretionem habent, quia spes est quod ex tali dilatione ipsi redeant dispositi; sed spes hæc difficulter haberi potest a pueris qui perfecto usu rationis carent. Et probabiliter plures doctores dicunt quod pueri isti dubie dispositi absolvi possunt (saltem post duos vel tres menses) sub conditione licet sola venialia afferrent, ne careant diu gratia sacramentali, et forte etiam sanctificante, si quam forte gravem culpam haberent ipsis occultam. Oportet autem curare ut hi pueri eliciant actum doloris necessarium ad suscipiendam absolutionem, modo respectu ipsorum magis proprio, ex. gr. « Amasne Deum qui est Domi» nus tuus tam magnus, et tam bonus qui te creavit, pro te est mortuus, » etc. ? Hunc Deum tu offendisti. Ipse tibi veniam dare vult, et tu spera » quod propter sanguinem Jesu Christi filii sui tibi ignoscat. Sed oportet » te pœnitere. Quid dicis? pœnitet te nunc eum offendisse, etc. Istis injuriis » quas Deo irrogasti, scis quod infernum meruisti? displicet tibi quod » ipsas commisisti? Deus meus, nunquam amplius volo te offendere, etc. » Pœnitentia autem his pueris injungenda levis sit quantum fieri potest, et curandum quod illa ab ipsis quantocius impleatur; alioquin aut eam obliviscentur aut omittent. Curet etiam confessarius magnopere pueris insinuare devotionem erga Deiparam, utque recitent quotidie Rosarium, et ter *Ave* mane et vespere, hanc precem adjungendo : « Mater mea, » libera me a peccato mortali. »

39. — Circa vero statum ab aliquo adolescente eligendum, non audeat confessarius illum ei determinare, sed tantum ex indiciis curet suadere statum illum ad quem prudenter judicare potest ipsum a Deo vocari. Præsertim loquendo de iis qui religionem ingredi volunt, ante omnia curet confessarius bene ponderare in qualem religionem ingredi cupiant: nam si unquam institutum illud relaxatum est, melius erit alicui (ordinarie loquendo) quod in seculo remaneat; nam illi se aggregando ipse se geret sicut se gerunt alii, et parum illud boni quod prius exsequebatur, de facili in tali religione negliget, ut misere pluribus accidit. Et præcipue magnum scrupulum sibi faciat confessarius, si ad insinuationem propinquorum, suadeat juveni illi ut intret in aliquam hujusmodi inobservantium communitatum. Si tamen religio observantia floret, confessarius vocationem sui pœnitentis bene probet, inquirendo ad illam habeatne pœnitens impedimentum aliquod inhabilitatis, infirmæ valetudinis, inopiæ parentum? et maxime expendat finem an sit rectus, nempe magis se conjungendi Deo, aut lapsus emendandi anteactæ vitæ, aut seculi pericula vitandi? Quod si principalis finis esset mundanus, vitam agendi commodiorem, aut se liberandi a propinquis duræ conditionis, aut complacendi parentibus, qui ad hoc eum impellunt, caveat ne permittat religionem ingredi; nam eo casu illa non est vera vocatio, sine qua hujusmodi ingressus malum habebit eventum. Si autem finis est bonus, et abest impedimentum, nec debet nec potest confessarius, neque alius, ut docet D. Thomas, sine culpa gravi illi impedire, aut dissuadere vocationem; quamvis prudenter aget aliquando, si exsecutionem illi differat, ad melius experiendum an resolutio sit firma et perseverans? præsertim si noverit adolescentem esse volubilem, aut si deliberatio illa facta fuerit tempore missionis, vel exercitiorum spiritualium: dum in hujusmodi occasionibus quædam concipiuntur proposita, quæ postmodum, primo fervore transacto, deficiunt.

40. — Si quis adolescens vellet suscipere statum presbyteri secularis, non sit facilis confessarius ad annuendum, sine longa et probata experientia recti finis et scientiæ, vel sufficientis capacitatis. Sacerdotes quidem seculares habent eamdem, imo majorem obligationem quam religiosi, et contra remanent in eisdem seculi periculis; unde ut quis bonus evadat sacerdos in seculo (in quo raro, ne dicam rarissime, boni inveniuntur) oportet quod prius egerit vitam valde exemplarem, remotam a ludis, ab otio, a pravis sociis, et debitam orationi et sacramentorum frequentiæ (sed quis est hic, et laudabimus eum?) alioquin se ponet in statum quasi certæ damnationis; præsertim si hoc faciat, ut obtemperet parentum fini, qui est res domesticas augere. Jam autem dictum est supra *n.* 21 *et* 22. quam gravissimum sit peccatum quod patrant parentes illi qui filios cogunt ut statum ecclesiasticum aut religiosum inviti suscipiant. Quoad puellas vero quæ virginitatem suam Jesu Christo consecrare cupiunt, non permittat eis castitatem perpetuo vovere, nisi cognoscat eas bene fundatas in virtutibus, et edoctas in vitæ spiritualis regulis, et præcipue in oratione exercitatas. Sub initio eis tantum permittere potest ut castitatem voveant per aliquod definitum tempus, nimirum a solemnitate alicujus festi ad aliam alterius.

41. — Demum quoad adolescentes illos qui volunt aut debent ducere uxorem (dico debent prout probatum est in libro loquendo de iis qui

essent incontinentes, et nollent adhibere alia media opportuna ad se continendos), advertendum quod sicut peccarent parentes qui sine justa causa eis honestum matrimonium impedirent, ita contra peccarent filii (et ideo confessarius tenetur illis hoc prohibere), qui vellent cum dedecore familiæ matrimonium inire : aut quamvis conjugium non esset indecorum, vellent tamen illud contrahere invitis parentibus, et cum eorum scandalo, quin ipsi filii justam causam habeant ob quam excusentur : observa quomodo in libro id elucidatum est. Vide dicta *tract.* 18. *n.* 16.

PUNCTUM V.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CUM PERSONIS DEVOTIS.

42. — Personis devotioni deditis, quæ frequenter accedunt ad communionem, ordinariè loquendo, insinuandum ut saltem in qualibet hebdomada sacramentalem absolutionem suscipiant. Hujusmodi pœnitentes, si tantum de imperfectionibus confitentur quæ non pertingunt ad culpas certe veniales, dicit *Bonac.* hos absolvi posse sub conditione; sed hoc non admittendum censeo nisi perraro, et cum ipsi non possent materiam certam præteritæ vitæ assignare, vel non sine magna molestia. Cæterum dico quod si pœnitens certam non exhibet materiam, non debet confessarius angi in eam perquirendo, ut illum absolvat; et casu quo perquisisset, nec invenisset, non tenetur ei conditionatam absolutionem impertire. Hoc procedit cum pœnitens confitetur (ut dixi) de defectibus, de quibus dubitatur an pertingant ad venialia. At si de certis venialibus confitetur, sed usualibus, sive quotidianis, puta de impatientiis, intemperantiis, distractionibus in officio, in oratione, et similibus : ut absolutio illi præberi possit, spectandum est an ipse aliquando sibi quantum potuit vim intulerit, ac passionem superaverit : quia tunc judicari poterit ejus culpas potius ex humana fragilitate processisse, quam ex defectu doloris aut propositi. E converso, si ille frequenter et sine resistentia in hujusmodi culpas relapsus sit, tunc cum eo agendum tanquam cum recidivo, juxta dicta ex *n.* 9. hujus tract.

43. — Plura insuper hic notanda : et 1. caveat confessarius ne his suis pœnitentibus spiritualibus, præsertim feminis, prohibeat accedere ad alium confessarium; et cum advertat accessisse, ostendat id sibi gratum fuisse : imo ipsis imponat ut aliquando apud alios confiteantur : præterquam si quis esset valde scrupulosus, de quo prudenter timeat ne, si ad alium accedat qui ejus conscientiam ignorat, notabiliter esset inquietandus. Caveat pariter confessarius ne sollicitum se ostendat se velle alicujus animæ directionem suscipere. 2. Nunquam absque necessitate de aliorum confessariorum defectibus loquatur, sed potius sedulo quærat eos ab aliquo errore commisso excusare. 3. Directionem non suscipiat alicujus qui vult directorem suum relinquere, nisi adsit urgens causa, ut docent S. Philippus Nerius, S. Franciscus Salesius, S. Carolus Borromæus et alii; ex hoc enim sæpe dissipationes, perturbationes et quandoque etiam scandala oriuntur. Advertatque, ad mutandum confessarium non satis esse quod pœnitens aliquam erga eum abominationem sentiat, vel quod videatur verbis ipsius fidem non amplius habere; ut enim ait S. Theresia, sæpe hæc est dæmonis tentatio. Unde S. Franciscus Salesius sic docet : « Confessarius non est variandus sine gravi ratione.

» Sed contra neque expedit in hoc esse invariabile, si legitimæ causæ » mutationis superveniant. » Cæterum dicit S. Theresia justam esse posse causam mutandi confessarium defectum bonitatis : ita inquiens : « Si confessarius proclivis alicui vanitati apparet, mutetur; cum ipse » sit vanus vanos alios efficiet. » Propterea poterit esse justa causa mutandi confessarium defectus doctrinæ, de hoc tamen certam oportet haberi præsumptionem. De cætero, ait S. Theresia quod de dubiis bene potest pœnitens alios doctos directores consulere, imo aliquando hoc omnino expedit. 4. Evitet confessarius partialem se ostendere cum aliquo pœnitente. Quidam ad aliquam animi benevolentiam nimis adjiciunt : cum illa omnem curam, tempus et laborem insumunt. Non negandum quod aliqua anima quandoque majori indigebit assistentia, quam alia : sed alia est assistentia, alia est adhæsio, quæ efficit ut parcior cura de aliis pœnitentibus habeatur. Ideo expediet quod confessarius personæ illi indigentiori aliquem diem aut tempus particulare assignet quin illi incommodum recipiant. Notandum 5. quod in excipiendis confessionibus harum personarum spiritualium confessarius cavere debet, ne nimis attollat vocem, quamvis de peccatis non loquatur : quia ex hoc accidere potest quod alii expavescant suas culpas confiteri, ob hunc timorem quod confessarius alta voce loquatur. 6. Non sit facilis permittere devotis puellis ut capillos præcidant, et aliquem induant habitum religiosum; sed curet ut ipsæ prius per multum tempus in vita spirituali et in virtutibus fixius radices immiserint. Propter istam nimiam facilitatem confessariorum, quot puellæ postea habitum dimittunt et nuptias ineunt cum scandalo loci, et malo exemplo aliarum ! 7. Neque his puellis indulgeat confessarius ut a viris doceantur legere, et tanto minus scribere. Quot puellæ simplices, quia didicerunt legere, animæ jacturam luxere ! Hæc sinon est proxima peccati occasio, saltem est non parum periculosa. Si cupiunt talia addiscere, curent doceri ab aliqua alia muliere, aut ab aliquo fratre parvulo (adhuc cum cautela), alioquin eas non absolvat : nec etiam absolvat matres quæ hoc permittunt. 8. Neque concedat feminis juvenibus ut vagent ecclesias visitando, utque in ecclesia morentur plusquam est necessarium, cum perturbatione parentum : sed eas moneat ut attendant eis parere, labores domesticos amplectendo. Quomodo autem et quantum confessarius cavere debeat a familiaritate suarum pœnitentium, de hoc sermo fiet *punct.* 10, *n.* 54. De directione autem animarum spiritualium loquemur in *Append. I.*

PUNCTUM VI.

QUOMODO DEBEAT SE GERERE CONFESSARIUS CUM MUTIS ET SURDIS.

44. — Si mutus esset etiam surdus, ut ordinarie evenit, ad ejus confessionem excipiendam oportet eum adducere in aliquem occultum locum, ad exigendum quoddam signum suorum peccatorum et doloris, meliori modo quo potest. Sed priusquam eum audiat curet confessarius instrui ab ejus familiaribus de ipsius vitiis, et de modo tenendo ut eum percipiat et ab eo percipiatur : et cum aliquod jam perceperit ejus particulare peccatum, cum signo doloris, illum debet absolvere. Sed ego semper eum sub conditione absolverem, nisi quamdam moralem certitudinem haberem de sua dispositione.

45. — Mutus, si sciret scribere, juxta nostram sententiam (1), ipse tenetur ad confitendum per scripturam : qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria. Dico *ordinaria*, quia scriptum non esset muto ordinarium medium, si alioquin magnum ille deberet laborem subire ad suam confessionem explendam, aut si manifestationis periculum esse posset. Loquendo autem de surdis, si unquam accederet ad confessionarium aliqua mulier surda, aut surdastra, et confessarius in progressu confessionis, interrogans de circumstantiis peccati confessi, adverteret eam esse surdam, vide dicta *tract.* 16, *n.* 155.

PUNCTUM VII.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CUM MORIBUNDIS?

46. — Confessarius in excipiendis moribundorum confessionibus non debet tam exacte procedere circa numerum et circumstantias, præsertim si jam accessisset sacerdos cum viatico, aut si medicus instaret ut cito viaticum suscipiatur; tunc enim melius est ad dispositionem pœnitentis, quam ad confessionis integritatem attendere. Sufficit tunc imponere infirmo ut, cum convaluerit, confessionem repetat. Et satisfactio sit levissima, imponendo proportionatam pro tempore quo ille convalescet : vel satis erit ei injungere ut redeat tempore sanitatis. Vulnerati et puerperæ, quæ ordinarie nequeunt ab assistentibus deseri, sufficit ut se accusent generice de suis peccatis, et in particulari de aliqua culpa levi, cum proposito integre confitendi si convalescant. Advertat confessarius quod si moribundus tenetur ad aliquam restitutionem quam valeat tunc implere, ei imponere debet ut statim faciat : et non sufficit quod de illa onus hæredibus relinquat, alias eum non absolvat.

47. — Si autem infirmus notabilissimam subiturus esset perturbationem animi in audiendo quod debeat viaticum accipere, probabile est posse parochum Eucharistiam ei præbere, reticendo solita verba : *Accipe, frater, viaticum, etc.*; sed proferendo ordinaria verba communionis : « Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat, etc. » Vide dict. *tract.* 15, *n.* 50. Si deinde confessarius adverteret moribundum jam esse in statu quo teneretur suscipere extremam unctionem, et ille respueret; patefaciat ei magnos effectus hujus sacramenti, quod grandem præstat animæ fortitudinem ad obsistendum in ultimo agone dæmonum tentationibus : eam solvit a culpis venialibus, et etiam mortalibus si occultæ sint; et insuper sanitatem adhuc corporis confert, cum animæ saluti expedit; sed hanc sanitatem non præbet, si moribundus eo devenit, ut nequeat amplius nisi per miraculum convalescere : quia sacramentum per viam ordinariam tantum operatur, causas naturales coadjuvando. Si vero hoc non obstante infirmus non acquiesceret, et pergeret nolle ungi, valde probabiliter plures doctores docent eum lethaliter peccare, saltem adversus charitatem erga seipsum, cum ultro se privet tanto auxilio, in tanta necessitate. Vide cit. *tract.* 17, *n.* 13.

PUNCTUM VIII.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CUM CAPITE DAMNATIS.

48. — Cum his maxima charitas et patientia adhibenda est. Primo

(1) Vide Tract. XVI, n. 35.

vice qua confessarius reum visitat, incipiat ei significare mortem illam donum esse Dei, qui vult eum salvum facere. Dicat quod nos omnes ex hoc mundo discessuri sumus, et de brevi, ut ad æternitatem perveniamus quæ non habet finem. Hinc ipsi loquatur de felici beatorum vita, et de miseria damnatorum. Deinde hortetur eum ut gratias agat Deo qui usque ad illud tempus ipsum exspectavit, nec permisit ut moreretur tempore quo erat in peccato. Demum inducat ut mortem hilari animo acceptet, eam conjungendo cum morte quam Christus Dominus pro suo amore perpessus est. Eumque confortet, dicendo quod ipse mortem propter sua peccata acceptando, certe salvus est, et cum magno merito salvus, unde in cœlo grandi remunerabitur præmio. Insinuet ei postea ut confiteatur, et omnia peccata sua libere manifestet. Præcipue interroget an odio adversus aliquem teneatur? Et an servet secum particulas consecratas, aut oleum sanctum, aut superstitiosas scripturas? Interroget etiam an aliquod inierit cum dæmone pactum? Postquam autem eum absolverit, curet ut ille pluries communicet : monendo etiam ut frequenter Deiparæ se commendet, ut bonam ipsi morten obtineat. Dum e carceribus reus ad patibulum pergit, dicat ei : « Eia, fili mi, » sequere Jesum Christum, qui ante te profectus est ad Calvarium, ad » subeundam pro te mortem tua longe amariorem. » Cum ad locum supplicii perventum sit, iterum eum reconciliet et absolvat moneatque ut aliquam indulgentiam lucretur, et deinde sic dicat : « Eia, N., hilari » esto animo, jam nunc manes in gratia Dei : jam patent tibi paradisi » januæ; ibi te exspectant Jesus et Maria. Conjunge mortem tuam cum » morte Jesu, qui pro tuo amore exsanguis inter ludibria et cruciatus » mortuus est. Amasne illum? Dic mecum : Domine, super omnia te » diligo; mori volo, ut tuam faciam voluntatem. Mortem pro peccatis » meis accepto. Spero jam mihi te pepercisse : iterum te offendisse me » pœnitet. Cupio cito venire ad cœlum, ad tuos pedes osculandos, ac ad » te amandum in æternum. » Cum vitta super oculos reo imponitur, et ipse scalam ascendit, ei dicat : « Fili mi, invoca Dei Matrem, ut tibi » assistat. Offer mortem tuam pro culpis tuis. Protestare te nolle consen- » tire ullæ dæmonis tentationi. » Postquam scalam ascenderit (dum sententia exsecutioni demandanda est), dicat : « Ecce Jesus Christus qui » expansis brachiis te expectat, ut amplectatur : Domine, te offendi, » mihi displicet; nunc te amo toto corde, Deus animæ meæ. Tu me » vocas, ecce venio. Maria Virgo, adjuva me. Domine, in manus tuas » commendo spiritum meum. Jesus et Maria! Jesus, Maria, Joseph! »

49. — Si autem reus obstinate nollet confiteri, quid agendum? 1. Confessarius quærat eum orationibus adjuvare, et curet ut etiam ab aliis ille Deo commendetur, ac præcipue a communitatibus religiosis, ut missis et precibus ipsum auxilientur. 2. Intimet damnato quod sive ipse convertatur, sive non, sententia exsequenda erit. 3. Interroget an forte de sua salute desperet, eo quod animam dæmoni tradiderit? Eo enim casu illi suadere studeat, quod hujusmodi pactum vim non habet; quia solus Deus est animæ dominus, et statim ac ipse pravam revocat voluntatem, Deus ipsi omnia peccata remittit. 4. Interroget an aliquem odio insequatur, ex quo proveniat sua obstinatio? Insuper advertat confessarius, primis vicibus quibus talem obstinatum alloquitur, ne importune cogat ut statim confiteatur, quoniam obstinatior fiet. Melius erit sermonem secum

facere de morte cui omnes tenemur, de misericordia Dei, de pœnis inferni, et de paradisi gaudiis. Enarret ei exemplum alicujus peccatoris, qui mortuus est impœnitens; aut nonnullius capite damnati, qui sanctam sortitus est mortem, prout illius qui, cum innocens damnatus fuisset, cumque interrogaretur qua de re suam non defendisset innocentiam? sic respondit : « Et cur ? Ego tot annos Deum rogavi ut mihi concederet » mori morte opprobriosa, sicut salvator meus obiit pro me : ego jam » obtinui quod petebam, et nunc hac optata sorte me privare vellem? » et ita hilariter ad patibulum perrexit. Dictis his, confessarius relinquat reum, ut secum ista animo resolvat, et postea iterum sciscitetur an forte mutatus sit, eique dicat : « Fili mi, jam tua mors appropinquat, quid » decernis ? In tua potestate est infernum aut cœlum eligere. Animad» verte quod si obstinate decedis, per totam æternitatem te pœnitebit, » sed tanto malo nullum amplius remedium suppetet. » Cum adhuc ipsum videat durum, curet ut circumstantes orent pro eo, et præsertim litanias B. Virginis recitent; et deinde ante eum genuflectat, rogetque ne velit perire. Si ne proficiat quidem eum alloquendo, se vertat ad alloquendum crucifixum. Deinde, si reus jam advenerit ad supplicii locum, expostulet a populo ut omnes genuflectentes pro illo obstinato preces effundant. Prodesse quoque poterit eum terrere dicendo: « Discede, maledicte, » in infernum quandoquidem vis te perdere. Sed scito quod tua pœna » acrior in inferno erit memoria hujus temporis quod Deus tibi largitur, » et quo tu abuteris. » At postmodum dulcem resumat sermonem. Si unquam damnatus jam scalam ascenderit, et petat confiteri, flagitet justitiæ ministros ut permittant ei descendere, protestando quod tunc ipsi tenentur tempus illi concedere ut confiteatur. Hoc tamen currit pro eo qui nondum confessus est; nam si reus jam alias confessus fuerit, tunc confessarius moneat eum ut actum contritionis eliciat, et inde sic interroget : « Eia, fili mi, nunc nonne intendis confiteri mihi omnia peccata » tua, et præsertim illa quæ mihi dixisti ? » et cum reus annuerit, levissimam ei satisfactionem imponat (v. g. ut invocet Jesum et Mariam), et absolvat.

PUNCTUM IX.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS CUM INFESTATIS A DÆMONE.

50. — Aliqui obsessi a malis spiritibus vexantur spectris horribilibus aut corporalibus cruciatibus. Horum facilis est cura : insinuetur eis oratio, patientia, et super omnia divinæ voluntati uniformitas. Confessarius non sit ita incredulus, ut judicet omnes has invasiones aut infestationes dæmonum esse phantasias, aut corporales infirmitates; quia non negandum veros obsessos etiam inter christianos reperiri. Ecclesia enim adversus invasiones istas tot instituit exorcismos, quorum exercitium testatur nobis concilium Tridentinum semper in usu fuisse apud Ecclesiam. Præterquam quod si obsessi non existerent, inutiliter ordo exorcistatus institutus fuisset, quo super energumenos et catechumenos potestas confertur (quod certe non potest supponi); et quidem hic ordo est unus ex septem qui semper in Ecclesia Dei fuerunt, ut idem concilium declaravit. Cæterum consilium est semper de talibus invasionibus suspicionem habere; non enim negandum majorem earum partem esse aut fictiones, aut imaginationes, aut infirmitates præsertim in mulieribus.

51. — Qui tamen magis solent confessariorum mentem gravioribus difficultatibus implicare, sunt ii qui turpibus visionibus, motibus, ac etiam tactibus vexantur a dæmone, qui non solum fomitem sensualem excitat, sed aliquando etiam cum eis carnale commercium sub forma viri aut mulieris habet, quapropter *succubus* vel *incubus* appellatur.

Quidam hos dæmones incubos, vel succubos dari negarunt; sed communiter id affirmant auctores, ut *Martinus Delrio in opere Disquis. Magic. P. Hieronym. Menghi, l.* 2. *c.* 15. *Cardinalis Petrucci, Epist. part.* 2. *lib.* 2. *opusc.* 5. *c.* 15. *n.* 5. et *Sixtus Sen. l.* 5. *Bibl. Sacr. Annot.* 77. *ex Cypr. S. Just. Tert. etc.* Et maxime hoc confirmat *S. Augustinus, l.* 15. *de Civit. Dei. c.* 23. in init. ubi scribit : « Apparuisse hominibus » angelos in talibus corporibus, ut non solum videri, sed etiam tangi » possent, verissima scriptura testatur; et multos (quos vulgo incubos » vocant), improbos sæpe extitisse mulieribus, et earum appetiisse ac » peregisse concubitum. Quosdam dæmones hanc assidue immunditiam » et tentare et efficere, plures talesque viri asseverant, ut hoc negare » imprudentia videatur. » Equidem possunt dæmones ad hunc improbum usum defunctorum corpora assumere, vel de novo sibi assumere ex aere, et aliis elementis ad carnis similitudinem, ac palpabilium et calidorum corporum humanorum species effingere, et sic ea corpora ad coitum aptare. Imo tenet præfatus *Delrio*, citans *D. Thomam, D. Bonavent. Scotum, Abulens.* aliosque plures, quod dæmon potest etiam verum semen afferre aliunde acceptum, naturalemque ejus emissionem imitari, et quod ex hujusmodi concubitu vera proles possit nasci, cum valeat dæmo semen illud accipere, puta a viro in somno pollutionem patiente, et prolificum calorem conservando, illico in matricem infundere quo casu proles illa non erit quidem filia dæmonis, sed illius cujus est semen, ut ait D. Thomas apud citatum auctorem. An autem, inspectis legibus a divina providentia constitutis pro propagatione generis humani, hæc aliquando evenisse aut evenire posse credendum sit, sapientiorum judicio remittimus. Hic autem fit dubium an possit dæmon permittente Deo, absque hominis culpa manus illius admovere, ad se tactibus polluendum? Affirmat *P. Gravina* dominicanus, et quidem probabiliter, si enim valet dæmon corpus alicujus totum movere, ut narratur de Simone mago, ope dæmonis in aerem sublato, cur non poterit et manum? præterea, si dæmon potest alicujus commovere linguam ut invitus proferat obscena verba aut blasphemias contra Deum, quidni manus ut turpia patrentur? Idem sentit *cardin. Petrucci, l. c. num.* 8, ubi sic inquit : « Non semel compertum fuisse quod dæmon » aliquam partem in humano corpore cœperit quodammodo possidere, » puta oculos, linguam vel etiam verenda. Hinc fit linguam obscenissima » verba proferre, licet mens talia tunc non advertat. Hinc impetus et » affectus quandoque se turpiter denudandi proveniunt. Hinc fœdiora, » quæ me conscribere pudet. » Sed maxime prædicta confirmantur a S. Thoma, 1. 4. quæst. 80, art. 3, in corp. qui sic ait : « Respondeo » dicendum quod diabolus propria virtute nisi refrænetur a Deo, potest aliquem inducere ex necessitate ad faciendum aliquem actum » qui de suo genere peccatum est, non autem potest inducere necessitatem peccandi; quod patet ex hoc quod homo motivo ad peccandum non resistit nisi per rationem, cujus usum totaliter impedire

» potest, movendo imaginationem et appetitum sensitivum, sicut in arreptitiis potest; sed tunc ratione sic illigata, ut quidquid homo agat, » non imputatur ei ad peccatum; sed si ratio non sit totaliter ligata, ex » ea parte quæ est libera, potest resistere peccato, sicut supra dictum est. » Unde manifestum est quod diabolus nullo modo potest necessitatem inducere homini ad peccandum. » Juxta igitur S. Thomam, bene potest dæmon (permittente Deo) omnem libertatem ad resistendum homini auferre, sicut aufert obsessis, eumque inducere ad faciendum actum de se peccaminosum sine hominis peccato formali. Insuper juvat hic adnotare id quod super hoc puncto sapienter scribit *P. Scaramelli* (1) dicens: « Id potest peragi sine peccato formali creaturæ, si scilicet dæmon eo » tempore quo exterius operatur, interius usum rationis totaliter impediat, ut omnem demat libertatem ad resistendum: quod per D. Thomam » fieri potest, ita vehementer movendo imaginationem et appetitum sensitivum ut per tales perturbationes omne rationis lumen exstinguatur. » Hinc confessarius examinet pœnitentem, an in his quæ patitur, advertat » quemadmodum malitiam peccati, et an habeat aliquem stimulum re» trahentem ab illa actione. Nam si dicat, durante illa tentatione, ita » mentem sibi offundi, ut nihil cognoscat, nec ullum remorsum sentiat, » tunc poterit censeri immunis a peccato. Secus si eo tempore in ipso ef» fulgeat aliquod lumen rationis, ita ut ratio non sit totaliter ligata et » possit resistere.» Præterea advertit præfatus auctor, monetque confessarios, ut curent quod talia patientes semper subjiciant clavibus sacramenti hujusmodi actus, quia ipsi vix credi possunt immunes saltem a peccato veniali, vel propter advertentiam imperfectam, vel propter aliquam deficientiam resistentiæ quam adhibere debebant.

52. — Si quis unquam advenit infestatus ab hoste hujusmodi genere tentationis (dictæ *spiritus fornicationis*, a quo S. Ecclesia nobis præcipue injungit petere Domino ut nos liberet), debet confessarius multum satagere ad præmuniendum pœnitentem in tam horrendo conflictu; nam ait doctus cardinalis Petruccius has animas in magno periculo versari, si remedia non adhibeant multum efficacia, et aliquando si oportet, etiam extraordinaria; cum enim ad resistendum requiratur ingens subsidium ex parte Dei, et magna violentia ex parte patientis, difficulter ab hujusmodi pugnis victor egredietur, qui perseveranter non adjiciet magnam mortificationem, et super omnia validam orationem, centies et millies se commendando, gemendo, et misericordiam petendo ad Crucifixi et Deiparæ pedes lugendo, exclamando, et misericordiam petendo. Alioquin si anima tepescit, et deficit in orando, aut se mortificando, dicit Petruccius quod ipsa in magno erit periculo ruendi saltem indirecte in aliquam occultam illarum turpium delectationum complacentiam. Itaque, ut deveniamus ad remedia, si confessarius judicare potest nullam omnino adesse culpam in hac tentatione ex parte pœnitentis, ipsum ante omnia moneat hæc adhibere: jugibus precibus sibi subveniat, frequenter invocando SS. nomina Jesu et Mariæ: se diligenter avertat a sensuum voluptatibus: communionem frequentet: protestetur sæpe nolle consentire cuicumque tentationi, aut delectationi quam opera dæmonis sentiret: sæpe utatur signo crucis (illam ferendo quoque secum), et aqua benedicta, cum ipsa lectum et cubiculum aspergendo: afferat etiam

(1) P. Scaramel. Direct. Mystic. tract. 5. cap. 11. n. 124.

secum aliquam reliquiam sanctorum et Evangeliorum librum : secum pariter adhibeat exorcismos privatos dicendo : « Spiritus nequam, in nomine » Jesu Christi præcipio tibi ut a me discedas, et ne me amplius vexes : » hortetur præterea quod vexatus ille sæpe humilietur, et in hujusmodi humilitatis actibus sæpe se exercitet, cum Deus aliquando ad aliquam internam superbiam ab anima removendam hujusmodi tentationes permittat.

53. — Si quis autem in his tentationibus misere cadit, aut earum occasiones magis quærit quam effugit, hujus curatio est valde difficilis : nam hujusmodi peccatores, qui cum dæmone commercium habent, difficillime ex corde convertuntur. Ex una parte enim erga hos dæmon dominium quoddam acquirit super eorum voluntates, et ex altera ipsi remanent nimis debiles ad resistendum ; indigerent extraordinaria gratia Dei, sed difficillime solet hanc Deus hujusmodi impiis concedere. Verumtamen confessarius, si quis eorum accesserit non diffidat, sed curet cum ipso summam adhibere charitatem, confortetque dicendo quod ubi non est voluntas non est peccatum ; hinc si ipse voluntate resistet, minime peccat. In his casibus ante omnia confessarius adversus dæmonem præmittat exorcismum, saltem privatum, qui certe licitus est hoc modo : « Ego, ut Dei minister, præcipio tibi, aut vobis, spiritus immundi, ut » recedatis ab hac creatura Dei. » Deinde pœnitentem interroget an unquam hostem invocaverit, et cum eo aliquod inierit pactum ? An aliquando fidem negaverit, aut contra ipsam actum aliquem exercuerit ? Interroget qua forma ipsi dæmon appareat, an hominis, mulieris, aut belluæ. Tunc enim si cum illo coit, præter peccatum contra castitatem et religionem, reus erit peccati fornicationis, aut sodomiæ aut incestus (intellige affectivi), adulterii, aut sacrilegii. Item interroget quo loco et tempore hoc commercium habuerit ? Ostendat ei postea hujusmodi criminis immanitatem, quæratque eum inducere ad veram conversionem, et confessionem integram faciendam ; isti enim perditi homines, etiamsi confiteantur, de facili peccata committunt. Eadem demum remedia supra adnotata illi præscribat, nempe quod sæpe ad Deum et B. Virginem recurrat : frequenter nomina Jesu et Mariæ invocet : aquam lustralem et crucis signum adhibeat ; aliquam reliquiam et Evangelium secum ferat : sæpe etiam privatum proferat exorcismum, prout dictum est supra. Differat deinde eum absolvere, sed hortetur ut sæpe redeat, ut sic cognosci possit quomodo se gerat in resistendo hostis invasionibus, et in remediis adhibendis ; nec eum absolvat, nisi post longum experimentum : tales enim conversiones, ut diximus, raro sunt veræ, et rarissime perseverantes.

PUNCTUM X.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS IN EXCIPIENDIS CONFESSIONIBUS MULIERUM.

54. — Summe cautus debet esse confessarius in excipiendis confessionibus mulierum. Et primo notandum quod in decreto S. C. episcoporum, 24 *jan.* 1610 dicitur : « Confessarii sine necessitate audire non debent » mulierum confessiones post crepusculum vespertinum, et ante auro- » ram. » Loquendo autem de prudentia confessarii, ipse regulariter in confessionario cum junioribus sit potius rigidus quam suavis, nec per-

mittat illas ante confessionarium accedere, ut sibi loquantur, et multo minus ut manus deosculentur. In actu confessionis non ostendat eas agnoscere; aliquæ enim quæ religiosæ haberi volunt, aliquando advertentes se nosci a confessario, non faciunt integram confessionem. Imprudentia quoque est conjicere oculos in pœnitentes cum e confessionario recedunt, easque per aliquod tempus intueri. Extra confessionarium nec etiam immoretur ad colloquendum cum ipsis in ecclesia, omnemque familiaritatem devitet. Abstineat etiam a recipiendis munusculis, et præcipue ad illarum domos nunquam accedat, uno excepto casu gravis infirmitatis, et tunc nonnisi vocatus accedat; et tunc magnam adhibeat diligentiam in audiendis illarum confessionibus : unde januam apertam relinquat, sedeat in loco ubi videri possit ab aliis, oculosque in faciem pœnitentis nunquam defigat. Et hoc præsertim currit si sint personæ spirituales, cum quibus est periculum majoris adhæsionis. Dicebat V. P. Sertorius Caputus diabolum, ad conjungendas inter se personas spirituales, ab initio uti prætextu virtutis, ut deinde affectus a virtute transeat ad personam : unde ait S. Augustinus apud S. Thomam (1) : « Sermo brevis » et rigidus cum his mulieribus habendus est; nec tamen quia sanctiores, » ideo minus cavendæ; quo enim sanctiores fuerint, eo magis alliciunt. » Et idem Angelicus doctor addit : « Licet carnalis affectio sit omnibus » periculosa, ipsis tamen magis perniciosa, quando conversantur cum » persona quæ spiritualis videtur : nam quamvis principium videatur purum, tamen frequens familiaritas domesticum est periculum; quæ quidem » familiaritas, quando plus crescit, infirmatur principale motivum, et » puritas maculatur. » Et subjungit quod tales personæ hoc non statim advertunt, quoniam diabolus ab initio non immittit sagittas venenatas, sed illas tantummodo quæ aliquantulum feriunt, et augent affectum. Sed brevi hujusmodi personæ eo deveniunt, ut non amplius agant secum tanquam angeli, quemadmodum cœperant, sed tanquam carne vestiti; vicissim se intuentur, mentesque sibi feriunt blandis allocutionibus, quæ adhuc a prima devotione videntur procedere; hinc alter alterius præsentiam incipit appetere : « sicque (concludit) spiritualis devotio con» vertitur in carnalem. » Et quidem oh! quot sacerdotes qui antea erant innocentes, ob similes adhæsiones quæ spiritu cœperant, Deum simul et spiritum perdiderunt!

55. — Deinde confessarius non adeo mulierum confessionibus sit addictus, ut per hoc homines ad se venientes audire recuset. Oh! qualis miseria est cernere tot confessarios qui impendunt bonam diei partem in audiendis religiosis aliquibus mulierculis, quas vulgo dicunt *Bizocas* : et cum postea vident ad se accedere homines aut feminas uxoratas, qui sunt pleni angustiis et molestiis, et qui ægre domos et negotia sua relinquere potuerunt, dimittunt eos dicendo : « Habeo aliud quod agam; » ite ad alios; » unde fit ut isti, non invenientes cui peccata sua confiteantur, vivant per tot menses et annos sine sacramentis et sine Deo. Hoc non est audire confessiones ut Deo placeamus, sed potius ut genio serviamus; quare nescio quale meritum apud Deum sint habituri confessarii, illi qui hoc modo suum ministerium exercent. Scio ego, imo et contra aliorum opinionem qui asserunt esse tempus frustra impensum, teneo esse opus valde Deo charum dirigere animas ad viam perfectionis :

(1) S. Th. Opusc. 6. tit. de Per famil.

ideoque de hoc fusius loquar capite ultimo. Sed assero quod probi confessarii qui tantum ut Deo placeant confessiones excipiunt (quemadmodum facere consueverunt S. Philippus Nerius, S. Joannes a Cruce, S. Petrus de Alcantara, aliique), quando cernunt aliquam animam indigentem, præferunt eam animabus devotis, quibus audiendis auxiliandisque, quando confessarius vult, tempus non deerit.

APPENDIX I.

QUOMODO SE GERERE DEBEAT CONFESSARIUS IN DIRIGENDIS ANIMABUS SPIRITUALIBUS.

1. ad 4. § I. De meditatione.— 6. § II. Circa orationem contemplationis.— 7. Et hic agitur de collectione (proprie vocata *raccoglimento*) naturali, sive otio contemplativo. — 8 ad 11. De ariditate supernaturali, distinguendo sensibilem a substantiali. — 12. De contemplatione affirmativa et negativa. — 13. De collectione supernaturali. — 14. De quiete. — 15. De caligine. — 16. De unione activa et passiva. — 17. De desponsatione spirituali, in quam ingrediuntur elevatio animæ (dicta extasis, raptus et volatus spiritus.)— 18. De matrimonio spirituali.— 19 et 20. De visionibus.— 21. De locutionibus. — 22. De revelationibus.— 23 et 24. Directio circa omnia præfata dona supernaturalia. — 25 ad 27. § III. Circa mortificationem. — 28 ad 36. § IV. Circa frequentiam sacramentorum, præsertim communionis. — 37 et 38. Methodus vitæ perfectæ pro persona religiosa.

I. — Quod olim dixit Dominus Jeremiæ : « Ecce constitui te super « gentes ut evellas et dissipes, ædifices et plantes » idem nunc repetit singulis confessariis, qui non solum debent evellere vitia ex suis pœnitentibus, sed etiam debent in illis virtutes inserere. Unde expediens est addere hic in fine caput hoc, quod poterit inservire confessariis tyronibus ad dirigendas animas spirituales ad perfectionem. Non sunt quidem expellendi peccatores, ut superius diximus, sed contra opus est etiam, multo Deo acceptum sponsas illi adornare, animas scilicet spirituales excolere, ut in totum se illi donent tradantque. Acceptior est ejus oculis anima sola perfecta quam mille imperfectæ. Unde cum videt confessarius pœnitentem vivere immunem a culpis mortalibus, omnem curam adhibere debet ut eum in viam perfectionis et divini amoris introducat, illi repræsentando meritum quod habet Deus ut ametur; et gratitudinem quam debemus Jesu Christo qui nos amavit usque ad moriendum pro nobis, necnon periculum in quo versantur omnes animæ, quæ vocatæ a Deo ad vitam perfectiorem, illi resistunt. In tribus igitur præcipue posita est directio confessarii quoad animas spirituales, scilicet in meditatione et contemplatione, in mortificatione et in frequentia sacramentorum, et de omnibus his singillatim dicemus.

§ I. De oratione meditationis.

2. — Prudens ergo confessarius, cum cernit animam aliquam abhorrentem peccata mortalia, et desiderantem progredi in amore divino, ante omnia debet illam disponere ad orationi mentali vacandum, scilicet ad meditationem veritatum æternarum et bonitatis divinæ. Et quamvis necessaria non sit ad æternam salutem consequendam, sicuti est necessaria petitio; nihilominus videtur valde necessaria animabus, ut in Dei gratia perseverent. Cum reliquis pietatis operibus potest peccatem con-

sistere : sed non possunt cohabitare oratio et peccatum. Anima aut relinquet orationem aut peccatum. Dicebat S. Theresia : « Anima quæ in » oratione perseverat, quotquot illi peccata opponat Diabolus, tandem » pro certo habeo quod eam Dominus ad salutis portum conducet. » Et ideo diabolus nullum aliud exercitium tam quærit impedire quam illud orationis, quoniam, inquit eadem sancta : « Novit dæmon quod » certe amittet animam quæ perseveranter incumbit orationi. » Præterea solus amor est qui animam Deo jungit et stringit; sed fornax in qua accenditur flamma divini amoris est oratio, seu meditatio : « In me» ditatione mea exardescet ignis. » Ps. 38, 4.

3. — Incipiat ergo confessarius introducere animam in orationem. Ab initio non plusquam mediæ horæ, spatium assignet; quod deinde crescente spiritu, plus minusve augebit. Neque desistat ex eo quod pœnitens difficultatem adducit, quod desit sibi tempus et locus ad se colligendum; imo imponat ei ut saltem mane vel vespere, quando in domo major est quies, vel etiam in ipsis occupationibus, (quando aliud non potest efficere) elevet identidem mentem ad Deum, et meditetur veritates fidei, ut sunt novissima, quorum cogitatio (et præcipue mortis) est utilior pro incipientibus. Meditetur quoque Christi passionem, quæ meditatio est omnibus fructuosa. Si vero pœnitens non sit litterarum rudis, expediens est ut utatur aliquo libro spirituali, quo magis habeat ingressum in orationem, quemadmodum facere solebat S. Theresia. Moneat quoque ut seligat materiam illam in qua anima majorem experitur devotionem; et in iis locis in quibus anima se vehementius affici et commoveri sentit, moretur aliquantum, et relicta meditatione, totam se exerceat in actibus voluntatis; vel incumbat petitioni, aut faciendis propositis. Dico 1. se exerceat in *faciendis actibus* scilicet humilitatis, actionis gratiarum, fidei, spei et præsertim in repetendis actibus contritionis, et charitatis erga Deum, offerendo se illi totam, totamque suæ sanctissimæ voluntati resignando, et repetendo, plusquam alios, actum illum cui anima se magis sentit inclinatam. Dico 2. exerceat se *in petendo* : nam a petitione omne nostrum bonum dependet : et S. Augustinus inquit Deum ordinarie nullam gratiam hominibus concedere, et præsertim gratiam perseverantiæ, nisi per canalem petitionis. Dominus dixit : *Petite, et accipietis* : ergo concludit S. Theresia, qui non petit non accipit. Quapropter si volumus animam nostram salvare, necesse est semper orare, et ante omnia petere perseverantiam et amorem erga Deum; et quidem nullum tempus opportunius est ad petendum, quam tempus orationis mentalis. Qui non orat difficulter petit, quia difficulter se acuit ad considerandas gratias quibus eget, et necessitatem ipsam petendi; et ideo qui non facit orationem, difficulter in Dei gratia perseverat. Dico 3. in *statuendo*, ut oratio non remaneat infructuosa, et anima mandet executioni ea lumina quæ in oratione recepit. Unde, quemadmodum, inquit S. Franciscus Salesius, nemo debet imponere finem orationi, nisi prius fecerit particularem aliquam determinationem, puta vitandi defectus quosdam magis usuales, aut exercendi virtutem aliquam in qua se noscit debiliorem. Videatur circa hoc quod dicetur in Appendice IV, versus finem, cum loquemur de instructione pro oratione mentali, § III.

4. — Exigat igitur confessarius ab animabus istis rationem orationis,

exquirendo ab illis quomodo in ea se gesserint, aut saltem si fecerint; et imponat illis ut in confessione ante omnia alia se accusent de oratione omissa, quando eam intermiserint; quoniam relicta oratione, anima salvari non poterit. « Anima quæ omittit orationem, (dicebat S. Theresia) » tanquam a semetipsa se collocat in inferno sine opera dæmonum. » O Deus, et quantam confessarii afferrent animabus utilitatem adhibendo hanc minimam diligentiam! Et oh! quam Deo rationem sunt reddituri, nisi ita se gerant; quoniam ipsi tenentur procurare, quantum in se est, spiritualem progressum suorum pœnitentium. O quot animas possent ipsi ad viam perfectionis dirigere, easque a recidivis in peccata gravia liberare, si adhiberent hanc tenuem industriam dirigendi eas per viam orationis, et interrogandi postea saltem sub initiis vitæ spiritualis, utrum eam fecerint vel non. Quando anima aliqua se in oratione solidavit, difficillime plus Deum amittit; et ideo oratio mentalis insinuanda est non tantum timoratis, sed etiam peccatoribus, qui sæpe ob defectum considerationis redeunt ad vomitum.

5. Super omnia confessarii adhibere debent diligentiam hanc, cum pœnitentes patiuntur desolationem spiritus. Initio quo anima se tradit vitæ spirituali, solet Deus illam allicere specialibus quibusdam luminibus, lacrymis et sensibilibus aliis consolationibus; sed elapso aliquo tempore, solet intercidere hanc venam, ut probet earum fidelitatem, et ut eas ad majorem perfectionem extollat, subtrahens eis sensibilem omnem dulcedinem cui facile anima adhæret, non sine impuritate quadam et culpa ex amore sui ipsius. Consolationes sensibiles (quin et attractiones supernaturales) sunt quidem Dei dona, sed non sunt ipse Deus; unde ipse, ut animas sibi dilectas avellat etiam a donis suis, ut donatorem puriori amore diligere cogantur, efficit ut non inveniant amplius in oratione pabulum consuetum et solitam consolationem, sed tædia, ariditates, tormenta, et quandoque etiam tentationes. Invigilet ergo summopere confessarius ad confortandas animas istas, ne orationem omittant, et præscriptas communiones. Revocet illis in memoriam verba illa S. Francisci Salesii; scilicet : « Plus valere coram Deo unciam unam » orationis in medio desolationum, quam libras centum in medio conso- » lationum. » Quoniam ille qui Deum diligit ob consolationes, plus Dei consolationes quam Deum ipsum diligit; sed qui Deum amat, eique adhæret sine consolationibus istis, hic verum ostendit amorem. Hæc de meditatione sufficiunt; sed opportunum duco aliquam hic novis confessariis præbere notitiam contemplationis infusæ, ac suorum graduum, necnon aliorum donorum supernaturalium, una cum regulis præscriptis a spiritualis vitæ magistris ad directionem animarum, quibus Deus hujusmodi gratias voluerit impertiri.

§ II. De oratione contemplationis, et diversis suis gradibus.

6. — Quando anima aliqua a Deo contemplationis gratia donatur, oportet ut confessarius optime sciat modum quo eam dirigere debet, ut ab omnibus illusionibus liberet : alias maximum illi afferret damnum, et quemadmodum ait S. Joannes a Cruce, magnam ipse Deo redditurus est rationem. Contemplatio multum differt a meditatione. In meditatione quæritur Deus labore discursus; in contemplatione sine hujusmodi labore contemplatur Deus jam inventus. Insuper in meditatione anima

operatur actibus suarum potentiarum; in contemplatione operatur Deus, et anima tantum patitur, et recipit in se dona quæ a divina gratia sibi infunduntur, absque eo quod aliquid operetur, quoniam ipsa lux, et divinus amor, quo tunc tota impletur, reddunt eam suaviter attentam ad contemplandam Dei sui bonitatem, qui tot illam cumulat donis.

7. — Advertere etiam oportet quod Deus, antequam concedat animabus donum contemplationis, solet eas introducere in orationem recollectionis, vulgo dictam *di Raccoglimento* vel *otii contemplativi* (sic illam vocant mystici), quæ non est adhuc contemplatio infusa, quoniam anima adhuc est in statu activo. Hæc recollectio (loquar hic de naturali, quoniam hic de supernaturali et infusa inferius loquemur *num.* 13.) est quando intellectui opus non est cum labore quasi extra animam exire ad considerandum mysterium aliquod, aut æternam veritatem, sed avulsus a rebus externis, et collectus quasi intra animam ipsam, absque labore, immo cum magna suavitate attendit illi veritati, aut mysterio, quodcumque sit. *Otium contemplativum* est fere idem, nisi quod in collectione anima attendat alicui devotæ cogitationi particulari; in otio vero cum generali quadam Dei notitia sentit se in seipsa collectam, et suaviter Deo attractam. In hac collectione, sive otio contemplativo, dicunt quidam mystici quod etsi hæc oratio sit naturalis, nihilominus anima cessare debet non solum a meditatione, sed etiam ab actibus voluntatis, scilicet amoris, oblationis, resignationis, etc., et tantum manere debet in quadam amoris vigilantia, et attentione ad Deum, absque eo quod actum aliquem faciat. Verumtamen hujusmodi incantationibus ego prorsus acquiescere non valeo. Nulli dubium quod, quando anima collectam se cernit, non debet se applicare meditationi, quia jam invenit sine ullo labore quidquid ipsa postulabat: præterquam quod ipsa ordinaria meditatio, ut ait P. Segneri in suo aureo opusculo de *Concordia inter laborem et quietem* (1), producit post aliquod tempus contemplationem quæ dicitur *acquisita*, nempe illam quæ unico intuitu cognoscit veritates, quas ante nonnisi longo discursu et labore cognoverat. Sed his non obstantibus, nescio cur anima cessare debeat a bonis actibus voluntatis: et quodnam tempus opportunius his faciendis actibus esse poterit, quam tempus quo anima se collectam sentit? Verum quidem est quod S. Franciscus Salesius consilium dedit B. Joannæ de Chantal, ut in sua oratione, cum se Deo unitam sentiret, non repeteret novos actus, sed quare? quia scilicet Beata jam pervenerat ad contemplationem passivam. Unde quando anima adhuc est in statu activo, non est ratio cur actus boni impedire debeant gratiæ operationem. Idem S. Franciscus Salesius præfigebat animabus devotis a se directis determinatum quemdam numerum adspirationum amoris, faciendum intra certum temporis spatium. Quando anima pervenit ad statum passivum contemplationis, tunc anima, etsi non mereatur, quia eo tempore non operatur, sed tantum *patitur*, nihilominus acquirit magnum quemdam vigorem ad operandum postea cum majori perfectione. Sed quando anima adhuc est in statu activo, ut mereatur, operari debet, actus bonos faciendo: atque hæc sunt opera quibus anima meretur gratiam divinam. Unde recte concludit idem P. Segneri quod quando Deus loquitur et operatur, oportet ut anima taceat et cesset a suis operationibus, nihil aliud ponendo ex parte sua

(1) Segn. pag. 1. c. 1. n. 1.

principium, quam attentionem quamdam amoris ad divinas operationes: sed quando Deus non loquitur, necesse est ut anima se adjuvet eo modo quo potest ad conjungendum se Deo, scilicet meditationibus (quando hæ sunt necessariæ), affectibus, precibus et determinationibus, dummodo actus isti non eliciantur inviti : unde illi tantummodo sunt faciendi quibus se anima sentit suaviter inclinatam.

8. — Insuper advertendum est quod Deus, antequam introducat animam in orationem contemplationis, solet eam purgare ponendo in ariditate supernaturali, quæ appellatur *purgatio spiritualis*, ut eam purificet a suis imperfectionibus, quæ illi impediunt contemplationem. Atque hic distinguendum est inter ariditatem *sensibilem*, quæ pertinet ad sensum, et ariditatem *substantialem*, quæ pertinet ad spiritum. Ariditas *sensibilis* (de *substantiali* loquemur num. sequenti), quando est naturalis, fert secum quoddam tædium rerum spiritualium, et obscuritatem quamdam leviorem et minus durabilem; sed quando est supernaturalis, de qua hic agimus, ponit animam in quadam obscuritate profundiori, quæ diutius durat, et quotidie majus accipit incrementum. Nihilominus anima in tali statu constituta, licet sentiat se magis a creaturis alienatam, et habeat cogitationem semper in Deum defixam, una cum ingenti desiderio et determinatione eum perfecte amandi, tamen sentit se redditam tanquam impotentem ad hoc exsequendum ob suas imperfectiones, quarum causa videtur facta Deo odibilis: sed interea, hoc non obstante, non cessat se recte gerere in virtutibus. Hæc molesta ariditas est quidam tractus gratiæ, est lux quædam supernaturalis, sed lux quæ affert pœnam et obscuritatem, quoniam volens se nudo spiritui communicare, et inveniens sensus atque potentias animæ sui non adhuc capaces, ex eo quia nondum prorsus a consolationibus sensibilibus sint disjunctæ, et consequenter materialibus, quæ plenæ sunt formis, imaginibus et figuris; producit in anima hujusmodi tenebras tam molestas, sed valde utiles, quoniam per ipsas anima pervenit ad alienationem quamdam ab omnibus voluptatibus sensibilibus tam terrenis quam spiritualibus; et insuper acquirit magnam suarum miseriarum cognitionem, atque impotentiæ ad quodvis opus bonum perficiendum, et simul magnam erga Deum venerationem, qui illi repræsentatur venerabilis et terribilis. In hoc statu director debet animam confortare ad sperandas res magnas a Deo, qui ad hunc finem ita se gerit cum ea. Insinuet ei, ne conetur se exercere in meditatione, sed ut humiliet se, faciat actus oblationis, totamque se Deo committat, perfectissime resignata dispositionibus suæ voluntatis quæ tota tendit ad bonum nostrum.

9. — Post hanc purgationem sensus solet Dominus concedere donum contemplationis, quæ dicitur gaudii, scilicet recollectionis supernaturalis, quietis et unionis, de qua deinceps loquemur, sed ante unionem et post recollectionem et quietem, solet Deus purgare animam ariditate spiritus, quæ dicitur ariditas *substantialis*, qua Dominus vult ut anima se totam in seipsa annihilet. Ariditas sensus est subtractio devotionis sensibilis; sed ariditas spiritus est quædam lux divina, qua Deus facit ut anima suum nihilum agnoscat. Atque hic est ubi anima se cernit in quadam terribiliori agonia; nam etsi tunc ipsa sit magis determinata ad se vincendum in omnibus, et magis attenta ad Deo placendum, nihilominus

quo magis agnoscit suas imperfectiones, eo sibi videtur a Deo expulsa atque derelicta, tanquam ingrata beneficiis acceptis : immo et ipsa spiritualia exercitia quæ peragit, ut sunt orationes, communiones, mortificationes, eam magis contristant : nam cum ea omnia non sine magno tædio et pœna perficiat, credit omnia digna suppliciis, et se Deo odibiliorem. Quin multoties animæ istæ videntur sibi summopere odisse Deum, quam ob causam Deus eas jam reprobaverit tanquam sibi inimicas : et adhuc in vita faciat illis experiri damnatorum pœnas et divinam derelictionem. Et aliquando Deus permittit ut hujusmodi desolationes comitentur mille aliæ tentationes, ut motus impuritatis, iracundiæ, blasphemiæ, incredulitatis et præsertim desperationis; ita ut miseræ in magna illa obscuritate et confusione non valentes discernere resistentiam voluntatis (quæ revera tunc adhuc adest, sed ipsis est occulta, aut saltem dubia ratione præsentium tenebrarum) timent jam consensisse, et ideo tanto magis existimant se derelictas a Deo.

10. — Hic ergo confessarius, quando ei aliqua ex animabus istis occurrit, quæ jam per perfectionem progreditur, et opinatur se derelictam, in primis non terreatur videndo confusionem hanc, et audiendo tot expressiones timoris et desperationis; nec se ostendat timidum, aut ullo modo hæsitantem, sed viriliter eam confortet ad nihil timendum : et eo tempore plusquam alias animet ad confidendum in Deo, recitans illi ea verba quæ Dominus dixit S. Theresiæ, quod scilicet nemo Deum amittit absque eo quod cognoscat amittere. Dicat ei omnes illas suggestiones blasphemiarum, incredulitatis, impuritatis et desperationis, non esse consensus, sed pœnas, quæ si cum resignatione tolerentur, animam magis magisque Deo conjungunt. Dicat a Deo nunquam odio haberi animam a qua amatur, et quæ bonæ est voluntatis. Addat, Deum ita se gerere cum animabus a se magis dilectis. « Ariditatibus et tentatio- » nibus (dicebat S. Theresia) probat Deus suos amatores. Quamvis ariditas » tota vita perduret, anima non omittat orationem, veniet tempus quo » omnia ei persolventur. » O quam pulchram pro anima desolata sententiam! Hortetur ergo ut forti animo sit, et viriliter exspectet res magnas a Deo, dum eam per tutiorem viam deducit, scilicet per viam crucis. Moneat etiam ut primo humiliet se, utpote dignam ita a Deo tractari ob anteactæ vitæ defectus. Secundo, ut divinæ voluntati se totam resignet, paratissimam se præbendo ad ea omnia perferenda, immo et majora pro omni tempore quo Deo placuerit. Tertio, projiciat se tanquam mortuam in brachia divinæ misericordiæ, et committat protectioni Mariæ SS. quæ mater misericordiæ et afflictorum consolatrix jure appellatur.

11. — Ariditas sensus perdurat quousque, purificatis sensibus, anima apta ad contemplationem reddatur. Ariditas vero spiritus durat quousque reddatur capax divinæ unionis : quamvis aliquando etiam post unionem permittat Dominus ut anima iterum redeat ad hanc ariditatem, ea potissimum de causa, ne anima seipsam negligat, et identidem suum nihilum agnoscat.

12. — Completa ergo purgatione sensus, et ad finem perducta ariditate sensibili, ponit Deus animam in statu contemplationis. Contemplatio vel est affirmativa, vel negativa. *Affirmativa* est quando anima beneficio lucis divinæ, sine ulla sua opera cernit aliquam veritatem aut creatam

ut esset infelicitas inferni, felicitas paradisi, etc., aut increatam, ut divinam misericordiam, amorem, potentiam, bonitatem. *Negativa* est quando dignoscit perfectiones divinas non in particulari sed in genere, cum confusa quadam notitia, sed quæ ingerit conceptum longe majorem magnitudinis divinæ. Et ita etiam in confuso agnoscit aliquam veritatem creatam, ut horribilitatem inferni, etc. Sed transeamus ad primos contemplationis gradus; hi sunt : recollectio interior spiritus, et quies : de unione loquemur postea.

13. — Primus igitur gradus contemplationis est *Recollectio supernaturalis*. De naturali jam diximus supra, *n.* 7, quæ tunc habetur quando animæ potentiæ colliguntur ad considerandum Deum intra se, et dicitur *naturalis*, non quia anima ex se valeat illam operari; omnis enim actio virtutis, ut possit æternum præmium promereri, indiget auxilio gratiæ, unde generatim loquendo est etiam supernaturalis : sed *naturalis* dicitur, quia anima tunc est in statu activo, et beneficio gratiæ ordinariæ operatur. Recollectio vero *supernaturalis* est illa quam operatur Deus ministerio cujusdam gratiæ extraordinariæ, et per quam Deus collocat animam in statu passivo; ita ut recollectio supernaturalis, seu infusa, tunc proprie habeatur, quando collectio potentiarum non evenit opera ipsius animæ, sed beneficio lucis quam Deus infundit, et per quam excitatur in anima magnus et sensibilis amor divinus. In hoc statu non est cogenda anima ad suspendendum tranquillum eum discursum quem forte ei lux ipsa suaviter insinuaret : quemadmodum nec debet incumbere considerationi rerum particularium, aut determinationibus quas valet efficere. Nec debet curiosius investigare quidnam sit interior ea spiritus recollectio : sed sinat se dirigi a Deo ad considerandas res illas, illosque actus faciendos ad quos se magis a Deo ferri cognoscit.

14. — Secundus gradus est *quietis*. In recollectione vis amoris communicatur immediate sensibus externis, quos Deus ipse intra animam facit colligere. Sed in quiete amor communicatur immediate spiritui in ipso animæ centro : et amor ipse est ardentior, qui deinde etiam ad sensus externos diffunditur; hoc vero non semper : unde multoties accidit quod anima habeat orationem quietis, sed sine ulla dulcedine sensibili. Dicit S. Theresia (1) quod in hac oratione non suspenduntur omnes potentiæ : suspenditur quidem voluntas, et remanet tanquam ligata, quia tunc nullum aliud objectum præter Deum valet amare, qui eam sibi trahit : sed intellectus et memoria, aut phantasia quandoque remanent liberæ, et huc illucque excurrunt. Unde dicit Sancta (2) animam de hoc non debere tristari : « Rideat (inquit) de sua cogitatione, illamque deserat veluti » stultam, et maneat in sua quiete : et cum voluntas sit domina, ipsa co- » gitationem ad se reducet absque ullo vestro labore. » Quod si anima velit se applicare ad colligendam cogitationem, nihil omnino aget et suam quietem amittet. In hoc statu multo minus quam in recollectione anima debet se applicare ad faciendas determinationes, aut alios actus ex se ipsa emendicatos; eos tantummodo faciat, ad quos se sentit a Deo suaviter impelli.

15. — Dicamus nunc aliqua de oratione puræ contemplationis, scilicet de contemplatione negativa superius enuntiata, quæ est longe perfectior quam affirmativa. Hæc contemplatio *negativa* dicitur *clara caligo*, quia ob

(1) In vita c. 14. — (2) Cammin. di Perfez. p. 209.

nimiam lucis abundantiam intellectus obscuratur : quemadmodum qui intuetur solem, radiorum fulgore obcæcatus nihil cernit, sed tantum intelligit solem esse magnum quoddam lumen : sic Deus in ista caligine infundit animæ lucem magnam, quæ facit ut illa intelligat non jam veritatem aliquam particularem, sed acquirat generalem quamdam et confusam notitiam suæ incomprehensibilis bonitatis, unde anima incipit efformare altissimam de Deo ideam, licet confusam. Quando anima aliquantulum noscit aliquam ex divinis perfectionibus, etiam quidem conceptum suæ bonitatis concipit, sed longe melior est conceptus quem format quando cognoscit divinam perfectionem non posse comprehendi. Scribit cardinalis Petruccius in doctissimis suis epistolis, hanc orationem propterea vocari orationem caliginis, quia in hac vita anima non est capax clare intelligendi divinitatem; unde in hoc statu intelligit non intelligendo; sed intelligit longe melius omni alio modo intelligendi. Non intelligit, quia cum Deus non sit res quæ formet imaginem aut figuram, intellectus nequit de eo ideam efformare, et ideo nihil aliud intelligit, quam quod illum non valet intelligere; quapropter hujusmodi intelligentia vocatur ab Areopagita, *Sublimis cognitio Dei per ignorantiam.* In hac oratione caliginis suspenduntur omnes interiores potentiæ animi, et quandoque etiam sensus exteriores, ita ut anima aliquando ingrediatur in *ebrietatem spiritualem*, quæ facit eam prorumpere in quædam amoris deliria, ut cantus, clamores, fletus immodicos, saltus, et his similia, quemadmodum eveniebat S. Mariæ Magdalenæ de Pazzis.

16. — Post gradus istos facit Dominus animam ad unionem transire. Unicus animæ scopus hic esse debet, unio scilicet cum Deo; sed ut anima perfectionem attingat, non est necessaria unio *passiva;* satis est illi pervenire ad unionem *activam.* Paucissimæ, inquit S. Theresia, sunt animæ illæ, quæ diriguntur a Deo per vias supernaturales : et nos in cœlo permultas aspiciemus quæ sine hujusmodi gratiis supernaturalibus erunt gloriosiores illis quæ gratias istas receperunt. Unio *activa* est perfecta uniformitas divinæ voluntati, in qua certe consistit tota perfectio divini amoris : « Perfectio, inquit S. Theresia (1), non consistit in extasi; sed » vera unio animæ cum Deo est unio voluntatis cum divina voluntate. » Hæc unio est necessaria, non vero unio *passiva;* et animæ illæ quæ solam habent activam, inquit eadem sancta (2), « fieri poterit quod habeant » meritum longe majus, quia majorem patiuntur laborem, et Dominus » dirigit eas ut fortes, et consolationes quas in hac vita non habent, ser» vat ut postea det eis in alia. » Cardinalis Petruccius inquit quod absque contemplatione infusa recte quidem potest anima beneficio gratiæ ordinariæ pervenire ad annihilationem propriæ voluntatis, et ad eam transformandam in Deum, nihil aliud volendo quam voluntatem Dei. Et quamvis sentiat passionum motus, tamen hi non impediunt illi præfatam transformationem; unde subdit quod cum in hoc posita sit tota sanctitas, unusquisque nihil aliud debet desiderare et petere a Deo, quam ut dirigatur ab ipso, et in ipso suam efficiat voluntatem. S. Theresia tractando de unione passiva, inquit (3) quod anima posita in ea « non videt, non » sentit, neque advertit ita se habere, » quoniam ex abundantia lucis et amoris efformatur illa beata caligo in qua suspenduntur omnes potentiæ animæ : memoria enim non recordatur, nisi Dei : voluntas conjungitur

(1) Concetti dell' Amor di Dio Conc. III. — (2) Avvisi per L'oraz. Avv. 22. — (3) Mans. V. cap. 1.

Deo tali amore ut nequeat amare aliud objectum, et intellectus tanta luce repletur, ut nullam rem aliam valeat cogitare, nec etiam gratiam quam actu tunc recipit; unde intelligit multum, sed nequit percipere quid intelligat. In summa, anima in hoc statu constituta habet claram et experimentalem cognitionem Dei præsentis, qui in animæ centro eam sibi conjungit. Hæc unio, inquit S. Theresia (1), non multum perdurat, sed ad summum dimidiam horam non excedit. In aliis contemplationibus, de quibus antea locuti sumus, Deus præbet se videndum tanquam proximum animæ, hic vero tanquam præsentem, et anima experitur eum sibi conjunctum per suavem quemdam contactum. Unde, inquit Sancta, (2), in aliis contemplationibus posse animam dubitare utrum fuerit Deus, in hac vero non. Hoc tamen non obstante, debet eam confessarius monere non ideo evasisse impeccabilem, et propterea quo magis se videt a Deo hujusmodi gratiis donatam, eo magis esse debet humilior, et ab omnibus alienata, unice diligendo crucem, et vivendo in totum divinis dispositionibus uniformata, cum assiduo timore quod suæ infidelitates ex eo tempore acerbius punientur, ob majorem qua committentur ingratitudinem. Inquit S. Theresia (3) sibi cognitas plures animas, quæ cum antea ad hunc statum unionis ascendissent, postea in peccata mortalia præcipites ceciderunt.

17. — Tres dantur species unionis, et sunt unio *simplex*, unio *desponsationis*, et unio *consummata*, quæ vocatur unio *Matrimonii spiritualis*. Unio simplex est illa de qua usque adhuc locuti sumus. Dicendum nunc est de unione *desponsationis*. Hanc unionem solet ordinarie præcedere ariditas substantialis, quæ est purgatio spiritus, de qua jam supra locuti sumus *n.* 8. In hac vero unione desponsationis, tres sunt alii gradus diversi, scilicet *extasis*, *raptus* et *elevationis spiritus*. In simplici unione suspenduntur potentiæ, sed non sensus corporei, quamvis hi remaneant valde infirmi ad operandum. In unione autem extasis amittitur quoque usus sensuum; ita ut persona non videat, non audiat, et non percipiat neque incisiones, neque adustiones. Raptus vero nihil aliud est quam impressio quædam gratiæ validior, qua Dominus non solum elevat animam ad unionem, sed etiam rapit illam motu quodam subitaneo et violento : ita ut aliquando elevetur etiam corpus, et reddatur leve ad instar plumæ. *Elevatio spiritus* est quando anima sentit se rapi quasi extra se, et extolli supra seipsam cum magna quadam violentia, unde anima ab initio magnum experitur timorem. In elevatione spiritus continetur tam extasis, quia intervenit amissio sensuum, quam raptus, id est motus violentus. Retulit mihi persona quædam similibus gratiis a Deo donata, quod in talibus elevationibus spiritus, videbatur sibi tanquam si anima e corpore fuisset avulsa, et elevata cum tanta velocitate, ac si conficeret decies centena millia milliaria in quovis temporis momento, non sine magno terrore, quoniam ignorabat quo esset ascensura; sed cum postea subsedisset, tunc illustrabatur ad cognoscendum aliquod divinum arcanum. Sed hic oritur dubium : si in hac unione suspenduntur potentiæ, et intellectus obscuratus a lucis abysso nequit attendere rebus quas intelligit; qua unquam ratione potest ibi anima intelligere, et verba facere de illo divino arcano? Respondent mystici quod quando Deus vult ut anima intelligat aliquod secretum, aut immittere illi aliquam visionem

(1) In vita cap. 18. — (2) Mans. V. c. 1. — (3) Mans. V. et VI.

intellectualem, vel imaginariam, minuit nonnihil lucem, ita ut anima remaneat habilis ad cognoscendum et perpendendum quodcunque Deus voluerit.

18. — Tandem perfectior unio quæ dicitur *consummata*, et major quam in hac vita possit Deus concedere animæ viatrici, est illa quæ dicitur *Matrimonii spiritualis*, per quam anima transformatur in Deum, et fit unum quid cum Deo, eodem modo quo vas aquæ infusum mari evadit unum cum aqua maris. Et advertendum hic est quod in reliquis unionibus, ut loquuntur mystici, potentiæ remanent suspensæ; in hac vero minime suspenduntur; quoniam potentiæ purificatæ a sua sensibilitate et materialitate, jam effectæ sunt capaces divinæ unionis, ita ut voluntas amet Deum suum placidissime, intellectus recte cognoscat et attendat huic intimæ divinæ unioni quæ jam facta est in animæ centro, quod accidit eodem modo ac si quis intueretur solem et sine ulla offensione oculorum solis splendorem cognosceret. Insuper est advertendum quod hæc unio non est transitoria, ut duæ priores, sed permanens; ita ut anima fruatur habitualiter divina præsentia jam sibi conjuncta, et fruatur in pace stabili; nam passiones nihil amplius eam perturbant: illas quidem anima cernit dum faciem suam ostendunt, sed non tristatur, nec ullam patitur molestiam ab illis, ad instar ejus qui forte habitans super nubes, cerneret tempestates inferius evenientes, et ipse non tangeretur ab illis.

19. — Hic abs re non erit aliqua dicere de visionibus, locutionibus et revelationibus, ad discernendas falsas a veris. Visiones vel sunt *externæ*, vel *imaginariæ*, vel *intellectuales*. *Externæ* sunt quæ oculis cernuntur. *Imaginariæ* quæ spectantur in phantasia, seu imaginativa. *Intellectuales*, quæ neque oculis, neque in phantasia videntur, sed a solo intellectu divina luce adjuto, quæ species intelligibiles ingerit; atque hæc visionum species, teste S. Theresia, tota est spiritualis, nullam enim in ea partem habent sensus neque externi, neque interni qui sunt imaginativa et phantasia. Notandum quod neque oculis, neque phantasia potest anima cernere res sibi repræsentatas, nisi in apparentia corporea, etiamsi essent substantiæ spirituales. Contra beneficio intellectus res cernuntur tanquam spirituales, etiamsi fuerint materiales; vel ut melius dicam, noscuntur, non videntur, sed noscuntur longe melius quam si oculis cernerentur.

20. Advertendum tamen hic est quod visiones istas tam Deus quam diabolus potest operari, quod est intelligendum etiam de intellectualibus, ut videtur innuere S. Joannes a Cruce (1) contra id quod sentit cardinalis Petruccius; quamvis multo facilius corporales, quæ ut plurimum et præcipue in feminis ab ipsa phantasia efformantur. Signa ad distinguendas veras a falsis sunt : 1. si veniant ex improviso sine ulla præcedenti animæ cogitatione; 2. si ab initio afferant confusionem et terrorem, sed postea relinquant animam in pace; 3. si sint raræ, quia frequentes sunt valde suspectæ; 4. si parum durent; quoniam, inquit S. Theresia (2), quando anima intuetur per longum tempus rem sibi repræsentatam, signum est quod sit potius actus phantasiæ. Visio divina ut plurimum transit ad instar fulguris, sed remanet inde immobiliter menti infixa. 5. Vera visio relinquit animam in summa pace, et vivida cognitione miseriæ suæ, non sine ingenti desiderio perfectionis; ad differentiam

(1) Salita lib. 2. c. 25. — (2) Mans. VI. c. 9.

visionum diabolicarum, quæ parum remanent impressæ, et relinquunt animam in quadam siccitate, perturbatione, motibus propriæ æstimationis, et cum fame sensibili harum gratiarum. Verum cum omnibus signis superius memoratis, inquit S. Theresia (1), nullam certam haberi posse securitatem, quoniam multoties dæmon scit simulare quietem, cogitationes humilitatis, desideria perfectionis; quæ omnia incertum est a quo procedant, quoniam sæpe ipse dæmon, ut ei fides præstetur, solet hæc insinuare, ut tandem illum percipiat fructum et deceptiones quas intendit. Unde director, regulariter loquendo, non prohibeat animæ enarrare sibi hujusmodi visiones, imo imponat illi ut manifestet quæcumque videt, sive vera ea sint, sive falsa, ut docet S. Theresia (2); sed e contrario nullam ostendat curiositatem sciendi hujusmodi visiones, neque de his minute animam interroget, nec præveniat dicendo : « Num » fuit sic? Vidistine hoc vel illud? » quia tunc facile anima respondet affirmative aut ex sua malitia, aut simplicitate. Si aperte noverit hujusmodi visiones esse opus phantasiæ aut diabolicum, quia forte alienant animam ab obedientia, humilitate, aut ab alia virtute, tunc aperte ei hoc dicat : Si vero id confessarius non discernat, omnino non expedit indubitanter asserere visiones illas esse vel diabolicas vel phantasias; quemadmodum solent quidam nimis increduli (ad differentiam aliorum, qui nimis creduli, omnes habent ut veras); sed dicat pœnitenti, ut oret Deum quod non amplius ducatur per vias adeo periculosas, sed protestando quod quandiu vivet in terris velit Deum cognoscere solum per viam fidei. Cæterum insinuet ei ut ex visionibus habitis vel falsis, vel veris, illum percipiat fructum qui magis est necessarius, et præcipue se recte cum Deo gerendi : ita enim agendo, quanquam visiones fuerint a dæmone, dæmon remanebit elusus.

21. — Quod vero ad *locutiones* attinet, *locutio* esse potest *successiva*, *formalis* et *substantialis*. *Successiva* est quando anima meditando aliquam veritatem fidei, sentit sibi quasi responderi ab ipsomet suo spiritu, sed veluti ac esset persona extranea. Hæc quando bonos parit effectus, ut essent amoris, aut humilitatis extraordinariæ, esse potest speciale Dei lumen : sed quando non videt augeri consuetum amorem, indicium est eam esse intelligentiam proprii intellectus. *Formalis* est quando anima audit aliqua verba formata, sed extra se; et potest hæc percipi vel auribus, vel imaginativa, vel intellectu. Hæc ut discernatur utrum sit divina, vel diabolica, videndæ sunt res quas exprimit, aut faciendas imponit, et effectus quos relinquit. Præcipue, si est divina, imponitque opera patientiæ, propriæ abjectionis, aut quodvis aliud opus spirituale, relinquet facilitatem quamdam ad omnia toleranda, ad operandum, et se humiliandum. *Substantialis* est eadem ac formalis, et solum differt in effectu, quoniam formalis, aut instruit, aut imponit; substantialis vero cito operatur id quod exprimit : ut, e. c. si diceret : *Consolare : Noli timere : dilige me :* anima tunc in eodem temporis puncto remanet consolatione repleta, intrepida, aut amoris igne succensa. Hæc locutio cæteris omnibus est securior; prima enim est valde incerta : secunda, id est formalis, est multum suspecta, præsertim quando jubet res exsequendas : unde director si observat ea quæ jubentur esse christianæ prudentiæ opposita, debet ea omnino prohibere; si vero non sint pruden-

(1) Mans. VI. c. 9. — (2) Mans. V. c. 9.

tiæ contraria expedit ut earum suspendat exsecutionem, quousque deveniat in majorem securitatem, et multo magis si res sint extraordinariæ.

22. — Denique quod attinet ad *revelationes* rerum occultarum, aut futurarum, ut scilicet mysteriorum fidei, status conscientiarum, prædestinationis animarum, mortis, promotionis ad aliquam dignitatem, et his similia; hæ possunt tripliciter haberi, nempe per visiones, per locutiones, et per intelligentias nudarum veritatum. In hujusmodi revelationibus, debet director magnam adhibere prudentiam, nec sit nimis facilis ad credendum, præcipue ad exsequendum, quando agitur de certiorando aliquem ob notitiam in revelatione acceptam. Ante omnia jubeat animæ ne revelationem aliis indicet, et ipse cautissime semper procedat, imo utatur sapientiorum consilio, quoniam ut plurimum tales revelationes dubiæ sunt et suspectæ. Minus vero suspectæ sunt intelligentiæ simplicium veritatum circa mysteria, attributa divina, malitiam peccati, damnatorum infelicitatem, et his similia; hæ quando sunt fidei conformes, inquit S. Joannes a Cruce (1), quod anima non debet illas expetere, sed si ipsi concedantur, humiliter sunt ab ea accipiendæ, et non refutandæ.

23. — Oritur hic dubium : utrum omnes istæ species gratiarum et communicationum supernaturalium debeant rejici, aut acceptari? Et distinguendum est, ut ait doctus quidam auctor (2) cum S. Joanne a Cruce, et aliis : gratiæ illæ quæ elongant a fide, ex eo quia consistunt in quibusdam notitiis distinctis, ut sunt visiones, locutiones et revelationes, has oportet omni conatu rejicere; sed illæ, ex opposito, quæ sunt uniformes fidei, ut sunt notitiæ confusæ et generales, et tactus divini qui uniunt animam Deo, non sunt rejiciendæ, imo possunt humiliter expeti et desiderari, ut magis magisque Deo uniatur, et in suo sancto amore solidetur. Hoc nihilominus intelligitur pro illis animabus quæ jam donantur similibus favoribus; quoniam pro aliis tutior via est desiderare et expetere tantummodo unionem activam, quæ, ut diximus, est unio voluntatis nostræ cum divina voluntate. Director igitur quando ei occurrerit anima cum his communicationibus contemplationis, aut caliginis, aut unionis, non debet ei imponere ut eas rejiciat, sed ut humiliter et cum gratiarum actione recipiat. Semper vero utatur verbis quæ animam non omnino securam efficiant, sed relinquant quemdam timorem, qui eam etsi non conturbet, detineat vero in humilitate et ab omnibus alienatione. Gratias autem quarumdam notitiarum distinctarum, quæ habentur per viam visionum, et his similium, ut superius diximus, jubeat confessarius constantissime recusari, semper tamen in spiritu humilitatis (et sine ullo contemptu, ut expuendi in faciem, irridendi, etc. quod non licet, ut plures asserunt), et protestando coram Deo, se velle ei in pura fide servire. Cæterum, inquit S. Theresia, quod quotiescumque anima sentit se suaviter accendi ad amorem erga Deum, habere debet communicationem tanquam divinam, non ideo ut credat se aliis meliorem, sed ut animum faciat ad perfectius coram Deo ambulandum; ita enim agendo Deus efficiet ut dæmon, etiamsi iste aliquam partem haberet, victus remaneat, et suis ipse armis sibi damnificet.

24. — Sed concludamus. Director ergo 1. imponat animæ, ut superius diximus, ut fideliter enarret omnes communicationes quas habet in

(1) Salita l. 11. c. 33. — (2) F. Bern. da Castelvetere Dirett. Mist. l. 2. p. 2. c. 1.

oratione, nullum tamen eas sciendi desiderium demonstret, nec unquam aliis manifestet gratias supernaturales suo pœnitenti concessas; fiet enim ut illi ejus precibus se commendent, eamque maximo superbiendi periculo exponant. Vel si post hanc notitiam, levissimum intueantur defectum, multum scandalizabuntur, et in derisione habebunt. 2. Non ostendat huic animæ talibus favoribus distinctæ particulare aliquod signum æstimationis, et multo minus mittat alias pœnitentes ad petendum consilium ab ea, vel ad exposcendum solatium aut directionem; potius ostendat minoris eam facere quam alias animas quæ ambulant per viam fidei, quoniam animæ his favoribus ornatæ, regulariter loquendo, semper et multum sunt humiliandæ. 3. Si advertat animam servare humilitatem atque timorem in istis divinis communicationibus, oportet eam adjuvare, imo et securam facere, quoties expedire cognoverit. Inquit S. Theresia, quod anima nunquam movebitur ad magna pro Deo gerenda, nisi agnoverit magna accepisse a Deo. Et quidem eadem Sancta, quando a SS. Francisco de Borgia et Petro de Alcantara fuit facta securior dona, quæ ipsa acceperat, esse vere divina, ex eo tempore ad perfectionem non amplius cucurrit, sed evolavit. Neque ex eo quod cernit director animam identidem in aliquem defectum incidere (quoties defectus non sunt plene deliberati, aut commissi cum adhærentia et contemptu), reputare debet omnes hujusmodi communicationes pro mendaciis et illusionibus. Dominus tales gratias concedit non tantum animabus perfectis, sed aliquando etiam imperfectis, ea scilicet ratione, ut liberet eas a suis imperfectionibus, et ad vitam perfectiorem extollat. Unde quando dignoscitur quod per hujusmodi communicationes anima magis magisque se liberet a passionibus, et proficit in amore divino, atque in desiderio perfectionis, signum est quod illæ sint bonæ. De reliquo quando agitur de gratiis externis, ut sunt visiones, locutiones et revelationes, regulariter loquendo, ut diximus, tutius est ut director ostendat parvi eas facere, dicendo id quod ait S. Theresia (1) e cœlo post obitum suum cuidam personæ religiosæ : « Ne fidant animæ visionibus et revelationibus parti- » cularibus; nec collocent perfectionem in eis habendis : licet enim aliquæ » ex eis sint veræ, plures nihilominus sunt falsæ et mendaces, et diffi- » cile est invenire unam veritatem inter plura mendacia (quare plures » sunt visiones falsæ quam veræ) et quo avidius expetentur et in pretio » habebuntur, eo magis persona aberrabit a fide et humilitate, quæ est » via tutior quam posuerit Deus. » Quare det ei consilium ut oret Deum, ut veram concedat extasim, scilicet totalem a rebus terrenis, et a semetipsa alienationem, sine qua ad perfectionem nunquam valebit pervenire. Quod si unquam director adverteret animam non esse bene fundatam in suæ miseriæ cognitione, et vellet pro certo tenere quod suæ communicationes sint divinæ, et turbaretur audiendo quod director nollet eas credere uti tales, pessimum signum est : signum est quod illæ sint dæmonis ex effectibus qui observantur, scilicet adhæsionis superbiæ; aut indicium est quod anima non bene ambulet, quoniam ipsa saltem dubitare deberet quoties dubitat confessarius : et ideo in hoc casu omnibus modis est humilianda, et in timore detinenda quantum fieri potest; et nunc ei nec etiam acquiescit, privet eam communione, et severius mortificet, quia tunc in magno versatur periculo ne decipiatur a dæmone.

(1) Vita cap. 15. et Man. VI. c. 9.

Denique director etsi judicaret reddere animam certiorem quod suæ communicationes sint a Deo, tamen ei insinuet ut in oratione semper præ oculis habeat, (vel saltem in principio) punctum aliquod vitæ, vel passionis Jesu Christi. Dicebat S. Theresia animam, quæ amittit directionem boni Jesu, nunquam perventuram ad perfectam cum Deo unionem. Animæ incipientes meditantur Domini passionem, per modum discursus, contemplativæ vero non utuntur discursu, sed proposito sibi mysterio aliquo, admirantur bonitatem, misericordiam, amorem divinum, et hinc Deus facit eas transire, quando ei placuerit, ad contemplationem suæ divinitatis.

§ III. De Mortificatione.

25. — Quoad mortificationem, oportet advertere quod quando animæ vitam spiritualem incipiunt, ex eo quod solet tunc Dominus, ut diximus, eas allicere consolationibus sensibilibus, in primis illis fervoribus vellent se interficere disciplinis, ciliciis, jejuniis et similibus exercitiis afflictivis. Interea oportet ut director sit parcissimus in hujusmodi mortificationibus concedendis : nam alias superveniente inde tempore ariditatis, ut ordinarie solet accidere, facile anima destituta suo pristino fervore sensibili, omittet omnes suas mortificationes : et incipiens inde diffidere, relinquet etiam orationem, et vitam ipsam spiritualem, utpote res minus sibi accommodatas, et consequenter omittet ómnia. Aliquando etiam accidit ut hæ animæ incipientes ratione illius fervoris se dent in res immoderatas, et incidant in morbos corporales, et tunc ut reficiantur, omittunt omnia exercitia spiritualia, non sine ingenti periculo amplius ea non resumendi. Ideo director curare debet ut prius ipsæ in vita spirituali solidentur; et postea consideratis circumstantiis sanitatis, occupationum atque fervoris, concedat illis eas mortificationes externas, quas ipsis magis judicaverit convenire secundum christianam prudentiam. Dico *secundum christianam prudentiam;* quoniam dantur aliqui directores adeo imprudentes, qui omnem animæ progressum collocare videntur in onerando eam jejuniis, ciliciis, disciplinis sanguineis, adustionibus, et his similibus. Alii vero omnes omnino mortificationes externas videntur reprobare tanquam inutiles spirituali progressui, totam perfectionem in interiori mortificatione collocando. Sed hi etiam errant ut primi, quoniam mortificationes corporales adjuvant internas, et sunt quodammodo necessariæ (quando possunt exerceri) ad frenandos sensus; et ideo legimus ab omnibus sanctis plus minusve fuisse frequentatas. Verum quidem est quod mortificatio interior passionum est a pœnitentibus potissimum exigenda ; ut e. c. esset non respondere injuriis, non quærere, neque manifestare aliis quæ tendunt ad propriam æstimationem, cedere in contentionibus, aliorum voluntati condescendere (sed sine damno spirituali); unde expedit aliquando alicui animæ prohibere omnes mortificationes externas, quousque sentiat se liberam ab aliqua passione magis dominante, ut vanitatis, rancoris, cupiditatis rerum hujus mundi, æstimationis propriæ, aut propriæ voluntatis. Sed absolute asserere mortificationes externas nihil, aut parum prodesse, maximus error est. Dicebat S. Joannes a Cruce, ei qui reprobat pœnitentias, nullam præstandam esse fidem, etiamsi miracula perpetraret.

26. — Ab initio ergo director ante omnia injungat pœnitenti ut nihil unquam faciat contra, aut sine ejus obedientia. Qui contra obedientiam

pœnitentias agunt, inquit sanctus Joannes a Cruce : « Hi magis progrediuntur in vitiis quam in virtutibus. » Sit quoque, ut dixi, valde retinens in concedendis hujusmodi mortificationibus, quamvis id importunius efflagitent pœnitentes. Satis erit ab initio eis concedere aliquam tenuem, sed raram mortificationem, ut disciplinam, catenulam ferream, abstinentiam, potius ad ingerendum in eorum animis mortificationis desiderium, quam ad eos ut convenit mortificandos; et postea processu temporis poterit liberalius agere juxta progressum quem anima faciet in virtutibus : quando enim illa erit in spiritu solidata, non poterit ei sine scrupulo opportunas mortificationes denegare. Cæterum, ordinarie loquendo, generalem hanc regulam sibi proponat, nunquam scilicet concedendi mortificationes externas, nisi prius requisitus; quia hæ non multum prosunt, si absque magna appetentia recipiantur : et quoties concedit, semper minus quam postulatur concedat, et potius, ut inquit Cassianus, excedat in denegando, quam in concedendo. Præcipue curet suadere mortificationem externam circa gulam, cujus quædam animæ spirituales non admodum sunt amantes : hæc revera est omnium durissima, sed utilissima spiritui, et sæpe etiam corpori : Dicebat sanctus Philippus Nerius : « Qui non coercet gulam, » nunquam perveniet ad perfectionem. » E contrario, si parcus in concedendis mortificationibus somni, quoniam hæ facile, tum corporis, tum spiritus saluti sunt nocivæ; sublato enim somno sufficienti, patitur caput, et languente capite remanet persona inhabilis ad meditandum, et ad cætera alia exercitia devotionis. Quamcumque vero mortificationem concesserit pœnitenti, ut omnem auferat superbiendi occasionem, persuadeat illi hoc nihil prorsus esse respectu ejus quod sancti fecerunt, et respectu pœnarum quas pro nobis perpessus est Jesus Christus. Dicebat sancta Theresia : « Totum est immunditia quicquid agere possu» mus, in comparatione unius sanguinis guttæ, quam Dominus effudit pro » nobis. » Meliores mortificationes, utiliores, et periculis minus obnoxiæ, sunt negativæ, ad quas faciendas, regulariter loquendo, non est necessaria obedientia directoris, ut esset privare se visione, aut auditione rerum curiosarum, loqui parce, contentus esse cibis gustui minus acceptis, seu male conditis, non accedere ad ignem tempore hiemis, eligere pro se res viliores; exsultare et lætari deficientibus quibusdam rebus etiam necessariis; quoniam in hoc consistit virtus paupertatis, ut ait sanctus Bernardus : « Virtus paupertatis non est paupertas, sed amor paupertatis. » Insuper non queri de incommodis temporum, de contemptu sui ipsius, de persecutionibus molestiisque infirmitatum corporis. Scalpro cruciatuum et dolorum perficiuntur lapides Hierusalem cœlestis. Dicebat S. Theresia : « Credere quod Deus admittat in suam amicitiam mentem » commoditatis amicam, dementia est. Animæ, quæ vere diligunt Deum, » nesciunt quietem expetere. »

27. — Hic oritur dubium : Evangelium in quodam loco ait : « Sic lu» ceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et » glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. » *Matth.* 5. 16. In alio loco dicit : « Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid » faciat dextera tua. » *Matth.* 6. 3. Quæritur ergo, utrum actus virtutis sint manifestandi aliis, vel occultandi? et respondetur distinguendo : Opera communia ad virtutem christianam necessaria exerceri de-

bent palam; ut esset frequentia sacramentorum, oratio mentalis, visitatio Venerabilis, audire missam genibus flexis, et cum interiori spiritus recollectione, deferre oculos modestos; silentium in ecclesia servare; dicere : *Volo sanctus evadere*, fugere garrulitatem, conversationes periculosas, curiosiates, et his similia. Opera vero quæ dicuntur supererogationis extraordinariæ, et quæ sapiunt singularitatem, ut supra enarratæ pœnitentiæ externæ ciliciorum, flagellorum, orationis cum brachiis in crucem expansis, comestionis herbarum amariorum, suspiriorum, fletus tempore orationis, etc. occultari debent, quantum possibile est. Reliqua vero opera virtutis, ut ministrare infirmis, erogare eleemosymam pauperibus, humiliare se facienti injurias, et similia, hæc melius erit occultare quantumfieri potest. Sed si forte exerceri nequeant nisi publice, non debent prætermitti, dummodo fiant tantum intuitu placendi Deo.

§ IV. De Frequentia Sacramentorum.

28. — Tandem dicenda sunt aliqua de modo quo confessarius dirigere debet animas spirituales circa frequentiam sacramentorum, scilicet confessionis et communionis. Quod spectat ad confessionem expedit ipsis insinuare ut generaliter de suis peccatis confiteantur, si adhuc non fecerint; quia si forte jam fecerint, vel si anima esset scrupulis agitata oportet omnino confessionem hanc prohibere. Quoad vero confessionem ordinariam quædam animæ delicatioris conscientiæ consueverunt quotidie confiteri; sed, generaliter loquendo, sufficiet personis spiritualibus præsertim scrupulosis confiteri semel, aut ad summum bis in hebdomada. Sed quando aliqua ex istis gravaretur ex aliqua culpa levi, et non haberet opportunitatem confitendi, dicit P. Barisonius in suo tractatu de communione, innixus auctoritati sancti Ambrosii, et complurium aliorum auctorum (quod etiam suadet sanctus Franciscus Salesius in quadam sua epistola), quod non ideo omittere debet communionem; ad remissionem enim venialium docet sacrum concilium Tridentinum esse quoque alia media, ut essent actus contritionis et amoris; unde melius tunc est ad purificandam animam a culpa illa uti istis mediis, quam privari communione propter absentiam confessarii. Et sapiens quidam director dicebat quod aliquando longe fructuosius est pro quibusdam animabus timoratis disponere se ad communionem actibus suis, quam cum ipsa confessione, et multoties accidit quod tunc anima se disponat actibus ferventioribus contritionis, confidentiæ et humilitatis.

29. — Quoad vero communionem non loquimur hic de obligatione pastorum animarum non negandi communionem cuicumque subdito qui non sit publice peccator, et quoties rationabiliter petat. Satis de hoc egimus in libro (1) in quo vidimus Innoc. XI, quodam suo decreto ordinasse usum communionis frequentis totum remitti prudentiæ confessariorum; unde sine evidenti causa, nescio quomodo parochi possint tuta conscientia denegare petentibus communionem. Et notandum est quod in præfato decreto prohibetur episcopis præscribere in genere suis subditis dies ad faciendam communionem. Sed loquimur hic duntaxat de modo quo confessarii debent se gerere in concedenda communione suis pœnitentibus. In hoc quidam errant ob nimiam indulgentiam, alii ob nimium rigorem. Non est dubium quin error sit, ut advertit S. P. Bened. XIV, in aureo suo libro *de Synodo*,

(1) Opus nost. moral. lib. 6. n. 264.

concedere communionem frequentem iis qui sæpe in peccata gravia labuntur, nec solliciti sunt de agenda pœnitentia, ac de sua emendatione ; aut iis qui accedunt ad communionem cum affectu ad peccata venialia deliberata sine ullo desiderio se ab eis liberandi. Expedit quidem aliquando concedere communionem aliquibus qui essent in periculo labendi in peccata lethalia, ut vires recipiant ad resistendum : sed respectu earum personarum quæ non existunt in tali periculo, et contra committunt ordinarie peccata venialia deliberata, et nulla in eis emendatio, neque desiderium emendationis effulget, optimum erit non permittere eis communionem plusquam semel in hebdomada ; imo poterit expediens esse illis aliquando per integram hebdomadam communionem interdicere, ut majorem concipiant horrorem in suos defectus, et majorem erga sacramentum hoc reverentiam (1). Tanto magis, quod sententia communior tenet, recipere eucharistiam cum peccato levi actuali, aut cum affectu ad ipsum, novam esse culpam ratione irreverentiæ quæ irrogatur sacramento. Quidam afferunt decretum sancti Anacleti (2), in quo habetur : « Peracta » consecratione omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere » liminibus ; sic enim et apostoli statuerunt, et sancta Romana tenet Ec- » clesia. » Sed in primis negatur a *P. Suarez* et aliis, quod unquam fuerit tale apostolorum præceptum. Secundo, decretum istud, ut glossa ibidem testatur et Catechismus romanus (3), non obligabat omnes fideles, sed tantum ministros assistentes altari. Et tandem posito quod decretum obligaret omnes, certum est hodie in desuetudinem abiisse.

30. — E contrario, errant certe quidam alii directores, et multum se elongant a spiritu Ecclesiæ, dum sine ullo respectu ad exigentiam aut progressum animarum, negant indiscriminatim communionem frequentem, non alia ratione ducti, quam quia frequens est. Ipse Catechismus romanus (4), explicans desiderium S. concilii Tridentini, ut omnes sacrificio missæ adstantes communicent, docet esse officium parochi, sedulo hortari fideles ad communionem non modo frequentem, sed etiam quotidianam, cum obligatione instruendi illos quod sicut corpus, ita et anima eget quotidiano alimento. Prætermitto hic afferre sanctorum Patrum et magistrorum spiritus auctoritates omnino conformes, quoniam hæ reperiuntur adnotatæ in tot libris qui tractant de frequenti communione. Sufficiat scire ex Catechismo romano, loco supra citato, et ex decreto Innocentii XI, relato in nostro libro (5), quod frequens communionis usus, imo quotidianus, fuit semper ab Ecclesia et ab omnibus Patribus approbatus, qui, ut demonstrat doctus quidam auctor, quoties adverterunt frigescere usum communionis quotidianæ, omnem diligentiam adhibuerunt ad illum redintegrandum. Et in 3. synodo Mediolanensi habita sub sancto Carolo Borromæo, injunctum fuit parochis exhortari fideles in concionibus ad hanc frequentiam communionis; et insuper impositum fuit episcopis provinciæ, ut prohiberent concionari, et severius punirent eos qui oppositum disseminarent, tanquam scandalorum satores, et totius Ecclesiæ sensui contradicentes. Insuper in præfato decreto Innocentii, imponitur episcopis ut diligentissime caveant ne alicui communio denegetur, etiam quotidiana, et quærant, ut par est, in suis subditis hanc alere devotionem. Fatentur ultro quidam spiritus rigidiores licitam

(1) Lib. 6. n. 270. et fusiùs in prax. confess. tom. 8. c. 9. § 4. n. 149. — (2) Can. Peracta 1. dist. 2. de Cons. — (3) Cat. Rom. de Sacr. Euch. p. 2. n. 65. — (4) Ibid. n. 64. — (5) Lib. 6. n. 254.

quidem esse communionem quotidianam, sed dicunt requiri ad hoc debitam dispositionem; sed scire ab ipsis desideramus quidnam intelligant hoc nomine *debitæ dispositionis*? Si intelligunt dignam, ecquis unquam deberet amplius ad eucharistiam accedere? Solus Jesus Christus digne eucharistiam sumpsit, quia solus Deus digne Deum potuit recipere. Si vero convenientem dispositionen intelligunt, jam superius dictum est quod iis qui actualia habent peccata venialia, aut affectum ad illa, sine desiderio emendationis, æquum est frequentem communionem denegare. Sed si postea loquamur de illis qui, sublato jam affectu etiam ad venialia, et superata majori parte pravarum suarum inclinationum, magnum communicandi desiderium habent, inquit sanctus Franciscus Salesius (1), quod hi prævio sui directoris consilio, recte possunt communicare quotidie. Et S. Thomas (2), docet quod quando anima aliqua experitur beneficio communionis se crescere in amore divino, nec imminui reverentiam in sacramentum, non debet abstinere a communione etiam quotidiana. En ipsa S. Doctoris verba : « Si aliquis experientia comperisset » ex quotidiana communione augeri amoris fervorem, et non minui re» verentiam, talis deberet quotidie communicare. »

31. — Et quamvis aliquo die a communione abstinere sit etiam virtus, tamen inquit P. Granata in suo tractatu de communione, esse communem doctorum opinionem, quod melius sit accedere quotidie ad communionem ob amorem, quam abstinere ob reverentiam. Et hoc confirmat idem sanctus Thomas (3), dicens : « Et ideo utrumque pertinet ad » reverentiam hujus sacramenti, et quod quotidie sumatur, et quod » aliquando abstineatur. Amor tamen et spes, ad quæ semper Scriptura » nos provocat, præferuntur timori. » Imo recte ait P. Barisonius, quod ille qui ad eucharistiam accedit cum desiderio crescendi in amore divino, etiam reverentiæ actum exercet erga Jesum Christum; imo hic facit actum positivum, quando ille qui abstinet facit tantummodo negativum. Plures sancti, qui magnam erga hoc sacramentum reverentiam habuerunt, non abstinuerunt a quotidiana communione, ut consueverunt sancta Gertrudis, S. Catharina Senensis, S. Theresia, B. Joanna de Chantal, et alii. Et asserentibus hodie non amplius existere has sanctas Theresias, recte reponit idem P. Barisonius : Temeritatem hanc esse supponere quod hodie manus Domini sit abbreviata. V. P. magister de Avila non dubitat dicere quod illi qui damnant eos qui sæpius ad eucharistiam accedunt, dæmonis officio funguntur.

32. — Cæterum considerando relatas doctrinas, videtur non posse director sine scrupulo negare communionem frequentem, et etiam quotidianam (excipe ordinarie loquendo unum diem in quavis hebdomada, ut facere solent prudentes aliqui directores, et excipe tempus illud quo privare velint pœnitentes communione, ad probandam eorum obedientiam, aut humilitatem, aut ob aliquam aliam justam causam) quibusdam animabus eam desiderantibus, ut proficiant in divino amore : semper vero ac illa vivendo alienata ab affectu cujuscumque culpæ venialis, incumbit insuper multum orationi mentali, et conatur tendere ad perfectionem, et amplius non labitur in peccata, etiam venialia, plene voluntaria : hæc enim, ut ait S. Prosper, est perfectio quæ potest in hac

(1) Introd. alla vita divota c. 20. — (2) S. Th. 4. Sent. d. 12. q. 3. ad solut. q. 2. — (3) P. 3. q. 80. a. 10. ad 3.

vita haberi, attenta humana fragilitate. Et quando confessarius utile esse cognoverit concedere communionem frequentem similibus personis, inquit Innocentius XI in suo decreto, nihil obstare quod sint etiam negotiatores et conjugati. En ejus verba : « Frequens (ad sanctissimam » eucharistiam) accessus confessariorum judicio est relinquendus, qui » ex conscientiarum puritate, et frequentiæ fructu, et ad pietatem pro» cessu laicis, negotiatoribus et conjugatis, quod prospiciunt eorum sa» luti profuturum, id illis præscribere debebunt. »

33. — Et quamvis anima aliqua caderet aliquando in veniale peccatum voluntarium ob meram fragilitatem, sed cito postea doleret, emendationemque proponeret; si deinde communionem desideraret ad robur accipiendum a sacramento, ne cadat, et ad progrediendum in via perfectionis, quanam de causa ei esset deneganda communio? Damnata jam fuit ab Alexandro VIII propositio 22 Baii, quæ dicebat : « Sacrilegi sunt ju» dicandi qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam » de delictis suis pœnitentiam egerint. » Et propositio 23 : « Similiter ar» cendi sunt a sacra communione quibus nondum inest amor Dei purissi» mus, et omnis missionis expers. » Sacrum concilium Tridentinum vocat hoc sacramentum, « Antidotum quo liberamur a culpis quotidia» nis, et a peccatis mortalibus præservamur. » Et quidem ad hunc finem præservandi animam a recidivis, apostoli communionem quotidianam primævis christianis concedebant, inter quos sine ullo dubio reperiebantur similiter imperfecti, et fortasse imperfectiores, ut arguitur ex Epist. SS. Pauli et Jacobi. S. Ecclesia (in postcommunione dom.23 post Pentecosten) orat « ut quidquid in nostra mente vitiosum est, dono medicationis » hujus sacramenti curetur. » Ergo communio fuit instituta etiam pro imperfectis, ut virtute hujus cibi sanentur. Notandum insuper est id quod S. Franciscus Salesius in sua Philothea (1) in hoc proposito dicit : « Si quæ» runt a te cur tam frequenter communices, responde illis, quod duplex » personarum genus debet sæpius communicare, perfecti scilicet et im» perfecti : perfecti, ut se in perfectione conservent; imperfecti, ut ad per» fectionem valeant pervenire. Fortes, ne debiles fiant; debiles, ut fortes » evadant; infirmi, ut curentur; benevalentes, ne infirmentur. Et quod » ad te attinet, utpote imperfectam, infirmam ac debilem, eges frequenti » communione. Dic illis quod ii qui mundanis negotiis non sunt implica» ti, debent sæpius communicare, quia habent opportunitatem; qui vero » hujusmodi negotiis detinentur, quia egent communione. » Denique Sanctus concludit, dicens : « Accede sæpius, o Philothea, ad eucharistiam, imo » quam sæpissime consilio tui directoris, et crede mihi quod lepores in » nostris montibus albi evadunt non alia ratione, nisi quia non edunt » nisi nivem; et tu comedendo puritatem in hoc sacramento tota pura » evades. » Item P. Granata in suo tractatu de communione ait : « Non » debet homo recedere ab hoc sacramento ob propriam indignitatem; » pro pauperibus enim relictus est hic thesaurus, et pro infirmis hæc » medicina; itaque nemo (subdit) quantum imperfectum se cognoscat, » debet se longe ab hoc remedio tenere, si vere curari desiderat. » Imo, ait idem auctor quod quanto magis quis se debilem noscit, tanto magis ad hunc cibum fortium debet accedere. Quod valde consonat cum eo quod inquit sanctus Ambrosius (2) : « Qui semper pecco, debeo semper habere

(1) Vita devota c. 21. — (2) Lib. 4 de Sacr. c. 6.

» medicinam. » Idem alibi (1) : « Quotidie peccas, quotidie sume. »

34. — Adde quod S. Thomas docet (2) effectum sacramenti, quantum ad augmentum gratiæ, non impediri a peccatis venialibus, dummodo non committantur in ipsa communione : et quamvis hæc impediant in parte, non tamen in totum effectum sacramenti impediunt. Hanc sententiam communiter tenent *Sotus*, *Suarez*, *Valentia*, *Vasquez*, *Coninc.* et plures alii apud *Salmant.* (3). Insuper tenent plures graviores auctores (4) hoc sacramentum ex *opere operato* remittere peccata venialia, de quibus anima actualem complacentiam non habeat; atque hoc concordat cum eo quod ait Catechismus romanus (5), « Remitti vero eucha- » ristia, et condonari leviora, quæ venialia dici solent, non est quod du- » bitari debeat; quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit, totum » id eucharistia, eas minores culpas abstergendo restituit. » Saltem, ut ait Angelicus (6) cum communi, excitatur per communionem actus charitatis, quo inde peccata remittuntur : « Qui (actus charitatis) excitatur in hoc » sacramento, per quem peccata venialia solvuntur. »

35. — Quod si postea dignoscatur, non obstante frequentia communionis, anima nihil proficere in via perfectionis, neque se emendare a culpis deliberatis, licet venialibus, ut si adhæreret etiam voluptatibus sensuum in videndo, audiendo, edendo, cum aliqua vanitate vestiendo, tunc certe consulto restringendus erit usus communionis, etiam ut serio cogitare incipiat de sua emendatione, et suæ spirituali perfectioni consulere. Cæterum advertendum est quod licet, juxta S. Thomam (7), ut possit quis ad communionem accedere, « requiratur ut cum magna de- » votione accedat; » nihilominus non est necessarium ut illa sit summa, vel aperte sensibilis; sufficit directori detegere in intimo voluntatis sui pœnitentis quamdam alacritatem ad exsequenda quæcumque Deo placuerint. Qui a communione abstineret, quia non sentiret in se magnum quemdam fervorem, inquit doctus Gerson, esset comparandus illi qui nimis frigescens nollet ad ignem accedere, quia nullum in se experiretur calorem. Unde docet P. Granada, cum Cajetano, personas pusillanimes quæ ob immoderatum timorem suæ indignitatis communionem omittunt, magnum suo proprio progressui inferre præjudicium. Neque ad prosequendas communiones, inquit S. Laurentius Justinianus, oportet ut anima sentiat, aut aperte in se discernat augmentum fervoris, quoniam non raro hoc sacramentum operatur absque eo quod nos ipsi animadvertamus. Et S. Bonaventura inquit (8) : « Licet tepide, tamen confidens de » misericordia Dei fiducialiter accedas, quia qui se indignum reputat, » cogitet quod tanto magis egeat medico quanto senserit se ægrotum; » neque ideo quæris te jungere Christo ut tu eum sanctifices, sed ut tu » sanctificeris ab illo. » Et postea subdit : « Neque prætermittenda est » sancta communio, si quandoque non sentit homo specialem devo- » tionem, cum se ad illam præparare studeat, vel in ipsa percep- » tione, vel post forte minus devotum se sentit quam vellet. » Ergo bene sentit sanctus, quod etsi anima experiretur minorem devotionem post susceptam eucharistiam quam antea, nec etiam debet eam omittere. Quapropter, quemadmodum quando anima sentit se maximopere ad communionem inclinatam, expedit identidem eam mortificare commu-

(1) Lib. 5. de Sacr. c. 4. — (2) S. Thom. 3. p. q. 79. a. 8. — (3) Lib. 6. n. 270. Quær. II. — (4) N. 269. v. Effectus II. — (5) De Euch. p. 2. n. 54. — (6) 3. p. q. 79. a. 4. — (7) 3. p. q. 80. a. 10. (8) De Profectu Rel. c. 78.

nionem differendo (præsertim si advertatur quod per illam prohibitionem turbetur; hujusmodi enim contristatio est argumentum superbiæ, quæ eam vere reddit indignam): Ita ex opposito quando sentit in se ariditatem, et tædium ad eucharistiam suscipiendam, expedit tunc illam sæpius ad communionem impellere, ut a sacramento vires acquirat.

36. — O utinam, concludo, o utinam et in mundo plures animæ hujusmodi invenirentur (quæ a nonnullis ultra quam convenit rigiditati addictis, irreverentes et temerariæ vocantur), quæ odio habentes etiam culpas leviores, expeterent communicare non modo frequenter, sed etiam quotidie, cum vero desiderio se emendandi, et in divino amore proficiendi: si enim hoc esset, longe plus in mundo Jesus Christus diligeretur. Bene experientia demonstrat omnibus his qui dirigendarum animarum munus exercent, ut et ego expertus sum, valde quidem proficere personas illas, quæ recto cum desiderio ad communionem accedunt; et Dominum mirum in modum eas ad suum amorem pertrahere, quamvis sæpe hoc eis non manifestet, pro majori earumdem bono, quin et multoties eas relinquit in tenebris et desolatione, et sine ulla devotione sensibili: animabus istis (ut docent S. Theresia et S. Henricus Susonius) nullum efficacius est remedium quam frequens communio. Unde ut concludamus, curet confessarius communionem suadere, quoties verum desiderium demonstret; et quoties advertit animam in spiritu proficere beneficio communionis. Curet etiam insinuare ut post communionem immoretur in gratiarum actione pro eo tempore quo potest. Paucissimi sunt directores qui sedulo id faciunt, scilicet inculcare suis pœnitentibus ut per aliquod notabile tempus post susceptam eucharistiam gratias agant; et ratio est, quia paucissimi sunt sacerdotes qui post missæ sacrificium cum Jesu Christo in gratiarum actione subsistant; et ideo pudet eos aliis insinuare quod ipsi non faciunt. Gratiarum actio ordinarie per integram horam durare deberet; fiat saltem per dimidiam, in qua anima in amando et petendo se exerceat. Inquit S. Theresia quod post communionem Jesus existit in anima tanquam in throno misericordiæ, ut illi gratias elargiatur dicens: *Quid vis ut tibi faciam?* Et alibi: Post communionem non amittamus tam præclaram opportunitatem negotiandi. Non solet sua divina Majestas male rependere hospitium, si bene in anima excipiatur. Insinuet etiam ut sæpius spiritualiter communicet: quæ res valde a Tridentino concilio commendatur. Spiritualiter communicare (inquit S. Theresia) est valde utile. Nolite id prætermittere; hic enim experietur Dominus quantum eum ametis.

§ V. Methodus vitæ pro aliqua moniali quæ exposceret dirigi per viam perfectionis.

37. — Ante omnia præmittere oportet, ea quæ inferius exponam intelligenda esse, quoties non obstet pœnitenti aliquod impedimentum sanitatis, officii, aut obedientiæ; quod etiam intelligendum est cum licentia patris spiritualis, et etiam præsulis monastrerii pro eo quod spectat mortificationes externas quæ aliorum oculis sunt expositæ.

Et primum quoad orationem. 1. Tres saltem horas orationi mentali vacare, unam mane, aliam vespere, et aliam post communionem. 2. Visitare SS. Sacramentum, et Mariam SS. per semihoram, vel saltem quadrantem. In his orationibus incumbat renovandis votis pluries in

die si jam emiserit professionem; vel il lis quibus forte se obligavit. 3. Recitare rosarium saltem quinque decadum cum aliis orationibus vocalibus : sed hæ non sint plus justo, quia cum plures sunt, recitantur cum tenui fructu, caput aggravant, et inde orationem mentalem impediunt. 4. Uti sæpissime orationibus jaculatoriis, ut e. c. : « Deus » meus et omnia ! quam bonus es, Deus meus ! Diligam te, Jesu amor » meus, pro me crucifixum ! Domine, quare non amaris ab omnibus ? » O utinam et nunquam offendissem te ! Volo, Domine, quæcumque tu » vis. Quando te videbo, et amabo de facie ad faciem? Ecce me, fiat de me » quodcunque vis ! » Insinuet magnopere director hujusmodi jaculationes amoris, et anima magni eas faciat. 5. Orationi adjungere lectionem spiritualem per semihoram, legendo opera vel Rodriguez, vel Sanjuræi, vel monita ad religiosos, vel alium librum qui tractet de virtutibus : vel legere vitas Sanctorum quarum lectio est fortassis cæteris omnibus utilior.

Secundo accedere quotidie ad communionem, uno excepto die in quavis hebdomada. Sed in Novenis Spiritus Sancti, Nativitatis Domini, et Mariæ sanctissimæ et sanctorum Patronorum communicet quotidie, et quotidie saltem ter communicet spiritualiter.

Tertio, quoad mortificationes, 1. quotidie flagellationem incruentam per horæ quadrantem circiter, et sanguineam bis, vel semel in mense adhibere. 2. Mane catenulam ferream usque ad prandium : post prandium vero aliquam parvam in brachio. Nunquam tamen catenam circa cincturam, neque cilicia equinis crinibus contexta, quoniam hæc valde officiunt sanitati. 3. Jejunium in pane et aqua in die sabbati et vigiliis septem festivitatum Mariæ, si commode per valetudinem poterit, vel saltem unico tantum uti obsonio. In refectione vespertina ordinarie non excedere octo uncias cibi, nisi adfuerit aliqua extraordinaria urgentia; abstinere a fructibus diebus mercurii, veneris et in novenis superius enuntiatis, in quibus potest etiam abstinere ab aliqua alia portione cibi consueti; et in edendo miscere cibis aliquam particulam herbæ amarioris, sed nunquam cinerem. Extra mensam nihil comedere; quoniam melius est, comparative loquendo quotidie præfatam abstinentiam exercere, quam bis vel ter in hebdomada jejunare. Somnus non extendatur ultra sex horas; semper vero ad quinque, quoniam excedens defectus somni nocet capiti, et impedit cætera exercitia spiritualia. 4. Servare silentium per tres horas diei; quod intelligi debet de non proferendis verbis non necessariis; parum autem loqui semper proderit.

Monita in genere pro perfectione.

38. — I. Collocare omnem suam fiduciam in Deo, et omnino diffidere de se et de suis bonis propositis. Mascula determinatio est se vincendi, et vim sibi in occasionibus inferendi. Ait sancta Theresia : « Si defectus » non procedit a nobis, ne timeamus quod Deus se abstineat ab impertiendo nobis auxilia ad nostram sanctificationem. »

II. Cavere a quocumque minimo defectu deliberato, sive apertis oculis admisso. « A peccato deliberato (inquit eadem sancta), quantumvis parvo, Deus vos liberet. » Subditque : « Dæmon enim per opera » minimarum rerum aliqua facit foramina : per quæ res magnæ ingrediuntur. »

III. Non tristari post admissos defectus, sed cito se humiliare et ad Deum confugiendo cum brevi actu contritionis et proposito se in pace

remittere; et ita semper se gerere, etiamsi centies in die quis caderet. Et in hoc monet sancta Theresia, ne communicentur propriæ tentationes animabus imperfectis, quia ita et sibi et aliis damnum affertur.

IV. Alienare se ab omnibus propinquis, rebus, voluptatibus; aliter inquit S. Theresia : « anima non recedendo a voluptatibus mundanis, » non post multum denuo recedet a via Dei. » Effugere familiaritatem personarum diversi sexus quantumcumque fuerint religiosæ : sæpe enim diabolus introducit cum illis quasdam affectiunculas non puras, eas obtrudendo pro spiritualibus. Videantur notata *tractat. ult. n.* 54. Oportet ante omnia renuntiare propriæ æstimationi et propriæ voluntati, imo et rebus spiritualibus, ut orationi, communioni et mortificationibus, quando hæc obedientia non permittit. Uno verbo oportet expellere a corde omne quod non est Deus, et quod non est secundum majus Dei beneplacitum.

V. Lætari cum spiritu quoties se cernit contemni, irrideri, et omnium vilissimum reputari. O quam pulchre orat anima illa quæ vilipendia libenter amplectitur! præcipue in communitatibus, in quibus hæc virtus est omnium longe necessaria: consequenter oportet fovere affectionem specialem erga nostros inimicos et persecutores, illis inserviendo, benefaciendo, honorando, saltem benedicendo et commendando specialiter Deo quemadmodum sancti facere consueverunt.

VI. Alere ardentissimum desiderium amandi Deum, illique placendi. Ait S. Theresia : « Dominus adeo desideriis delectatur, ac si fuissent ex- » secutioni demandata. » Sine hoc desiderio anima non progredietur in via perfectionis, nec Deus largietur illi gratias valde speciales; eadem sancta ait : « Ordinarie Deus non impertitur favores multum singulares » nisi eis qui diu desideraverunt ejus amorem. » Et desiderio oportet semper conjungere determinationem faciendi quantum possumus, ut Deo placeamus. Præfata Sancta inquit : « Diabolus potissimum timet magna- » nima corda. » Et alibi : « Nihil aliud a nobis exigit Dominus, quam va- » lidam determinationem, ut reliquum ipse inde perficiat. » Oportet quoque fovere affectum summum erga orationem, quæ est fornax in qua accenditur amor divinus. Omnes Sancti, quoniam unice Deum diligebant, unice quoque dilexerunt orationem. Est etiam necessarium ut quis ardenter desideret paradisum : in cœlo enim animæ diligunt Deum cum omnibus viribus suis, quod consequi nemo potest in terra; et ideo vult Deus ut ardentissime hoc regnum desideremus, quod J. C. nobis acquisivit sanguine suo.

VII. Habere magnam uniformitatem divinæ voluntati in omnibus rebus appetitui nostro contrariis, et se pluries in die Deo offerre. S. Theresia hoc quinquagies in die facere consueverat : « Non consistit progres- » sus (inquit Sancta) in sibi procuranda majore fruitione Dei, sed in » adimplenda illius voluntate. » Et alibi : « Vera unio est unire nostram » cum divina voluntate. »

VIII. Præstare exactam obedientiam regulis, superioribus et patri spirituali. Dicebat V. P. Vincentius Caraffa : « Obedientia est regina » omnium virtutum; omnes enim virtutes obediunt obedientiæ. » Et S. Theresia : Deus ab anima quæ sibi proposuit illum amare, nihil aliud » exigit quam obedientiam. » Perfecta vero obedientia consistit in cito, fideliter, alacriter et sine ullo judicio obediendo, nullam exquirendo

rationem, quoties res jussa non sit certe peccatum, ut inquiunt SS. Bernardus, Franciscus Salesius, Ignatius de Loyola, et omnes spiritualis vitæ magistri; et in rebus dubiis eligere id quod præsumitur quod jussisset obedientia; et quando hæc præsumptio non posset haberi, id eligere quod magis nostris inclinationibus adversatur. Hoc est illud *vince teipsum* toties inculcatum a S. Francisco Xaverio et S. Ignatio, qui solitus erat dicere longe plus proficere animam mortificationis amicam unico horæ quadrante, quam alias non mortificatas per plurimas horas.

IX. Attendere semper divinæ præsentiæ. Inquit S. Theresia: « Omne » malum provenit ex eo quod non consideremus Deum præsentem. » Qui vere amat nunquam obliviscetur objecti amati. Ad conservandam vero memoriam hujus divinæ præsentiæ, juvat in praxi aliquod speciale signum gestare, vel intra cubiculum habere. Maxime vero oportet hanc præsentiam fovere, sæpius in die repetendo actus amoris in Deum, et petendo divinum amorem, e. c. « Deus meus et omnia. Diligam te ex » toto corde meo. Totum me tibi do. Fac de me quod tibi placuerit. Nihil aliud volo nisi te et tuam voluntatem. Da mihi amorem tuum, et » dives sum satis, etc. » Advertendum tamen est quod actus isti faciendi sunt sine ulla vi, et nullam desiderando consolationem sensibilem; sed cum suavitate quadam et voluntate pura unice Deo placendi. Asserebat S. Theresia: « Ne vereamur relinqui irremuneratam a Deo vel unicam » elevationem oculorum ad ejus recordationem. »

X. Dirigere intentionem placendi Deo in quacumque actione quotidiana sive spirituali, sive corporali, dicendo: « Domine, hoc facio » tantum ut placeam tibi. » Recta intentio appellatur alchimia spiritualis, quæ omnes actiones, etiam viliores, aureas facit.

XI. Quotannis exercitia spiritualia peragere per octo, vel decem dies: alienando se, quantum fieri potest, ab omni conversatione et officio quod distractiones afferat, ut solum cum Deo versetur. Similiter singulis mensibus aliquam diem ad se colligendum destinare. Devote celebrare novenas Nativitatis Domini, Spiritûs sancti, septem festivitatum Mariæ, S. Josephi, angeli sui custodis, et sancti tutelaris. In his novenis poterit quotidie accedere ad communionem, orando per horam, vel saltem dimidiam plus consueto. Recitare aliquas alias orationes vocales, sed non multas, quoniam longe melius erit exercere determinatum quemdam numerum actuum amoris, vel similium.

XII. Habere devotionem specialem erga S. Josephum, angelum suum custodem, sanctum suum tutelarem, et præcipue erga S. Michaelem universalem cunctorum fidelium patronum. Sed ante omnia erga beatissimam Virginem Mariam quæ ab Ecclesia nostra vita et nostra spes appellatur, etenim moraliter impossibile est ut anima multum in perfectione proficiat, sine particulari et tenera quadam devotione erga sanctissimam Dei Genitricem.

APPENDIX II.

DE ASSISTENTIA ERGA MORIBUNDOS.

§ I. Monita ad sacerdotem. § II. Remedia adversus tentationes. § III. Motiva et affectus. § IV. Animadversiones circa novissima sacramenta. § V. Monita circa agonem et

mortem. § VI. Affectus qui suggeri possunt agonis et exspirationis tempore. § VII. Signa proximæ mortis. § VIII et ult. Preces, actus christiani et benedictiones.

Nullum charitatis opus adeo acceptum Deo extat, magisque ad animarum salutem conducens, quam in extremo vitæ periculo positos ad sancte moriendum adjuvare : nam tempore mortis (a quo uniuscujusque æterna vita pendet) inferni vires fortiores sunt, infirmorum vero debiliores. Deus, ut manifestaret quantum gratam habet assistentiam moribundis præstitam, multoties S. Philippo Nerio ostendit angelos religiosis infirmorum ministris verba suppeditantes.

Nec id parochorum tantum munus est, ad quos animarum cura ex officio pertinet, sed omnium etiam sacerdotum. De parochis tamen Rituale romanum præsertim loquens ait præcipuam sui muneris partem esse ægrotantium curam habere; quapropter vult ut ipsi statim ac aliquem ex suis parochianis ægrotare intelligunt, non exspectent ut infirmus parochum accersat, sed ipse parochus ultro eum invisere curet; idque non semel tantum, sed frequentius, si infirmum etiam spiritu ægrotare adverterit. Quod si legitime sit impeditus, id saltem præstandum provideat per alium sacerdotem, modo hic sit pius et prudens; quidam enim sacerdotes, hoc munus exercendo, magis quam utilitati damno esse solent, tam infirmis, quam sibi et infirmorum domesticis, quorum profectum sacerdos assistens etiam respicere debet. Monet insuper Rituale, quod si sacerdos forte deesset, id parochus præstandum curabit saltem per aliquem laicum pium et christiana charitate præditum, qui sanctis verbis infirmo præsto sit.

§ I. Monita ad sacerdotem assistentem.

I. Sacerdos clam procuret a medico scire an infirmitas sit mortalis. Dico *clam*, quia detestabilis usus medicorum est ægrotos decipere, ne eos et propinquos contristent, pene ac si infirmis obligationem intimare confessionis (quam, cognito periculo, illis imponere debent), idem sit ac mortem denuntiare.

II. A conjunctis, amicis, necnon ab ipsomet ægroto, ejus naturam, indolem et defectus perquirat : item quibus indulserit passionibus, et præsertim si ad aliquam bonorum aut famæ restitutionem teneatur : si odium aut pravam habuerit amicitiam, ut omnibus opportunum præbere possit remedium. Caveat memorare infirmo personas odio habitas, aut impure dilectas, si ad hoc ex necessitate non obstringatur. Vulneratos postquam quidquid ad remissionem pertinet provisum fuerit, ne interroget quis illos, qua de causa, vel quomodo læserit, et si infirmus de hoc loquitur, sermonem ad aliud divertere curet. Et ita etiam, si necessitas non urgeat, nec de litibus, filiis bonis, aliisque rebus impertinentibus ne verbum quidem faciat.

III. Postquam igitur morbum periculosum esse deprehenderit, in primis non alloquatur infirmum de confessione, sed tantum eum de infirmitate, doloribus et quomodo valeat, benigne interroget. Hortetur inde ut se Dei voluntati conformet, utque suas cum Christo in cruce languenti pœnas conjungat, necnon ut eas pro peccatorum satisfactione patienter ferat. Et sic paulatim, qua par est prudentia, illum, tempus a quo confessus sit interrogando, ad confessionem inducat. Moneat ut omnem suam spem in Deo ponat, qui potens est ipsum in pristinam, si velit,

reducere sanitatem. At eodem tempore sensim efficiat ut ægrotus suæ infirmitatis periculum agnoscat. Præsertim advertat ne ille omnino fidem præbeat medicis et propinquis, qui forte morbi gravitatem ei celabunt, ne ipsum mœrore afficiant. Dicat sapientis esse prævidere futura. Hortetur quod dum mens valet, confessionem suscipiat, quæ corporis saluti (si animæ expedierit) etiam proderit. Refert Belluacensis de quodam moribundo, quod statim ac ipse sua confessus fuit peccata, e strato incolumis surrexit. Pariter Cantipratensis enarrat quod quidam eques, ubi multa non profuerunt medicamina, confessionis virtute statim convaluit.

Si tamen ægrotus dilationem quærit, et periculum mortis, lethargi, vel delirii imminens non est, poterit ei indulgere. Curet tamen ut ille determinet tempus, puta vesperarum, vel diem crastinum, confessioni explendæ. Si tamen periculum imminens est, ipsum cum D. Augustino moneat quod Deus non promisit peccatores exspectare, sed tantum parcere eis si pœniteant: « Crastinum non promisit; fortasse dabit, fortasse » non dabit. » Quod si adhuc infirmus nec etiam per hæc monita ad confessionem adduci possit, sacerdos nunquam eum deserat, sed quandoque terroris, quandoque fiduciæ argumentis curet ipsum expergiscere, et provideat ut tam privatæ quam publicæ pro hujus miseri salute preces ad Deum adhibeantur.

IV. Si morbus increbuerit, infirmum hortetur ut de suis domesticis rebus opportune disponat; id enim expedit pro familiæ pace, et eo magis si opus sit pro suæ conscientiæ levamine. In hoc tamen sacerdos sedulo caveat ne ipse in aliquam lucri notam incidat. Si autem ægrotus fratres, vel sorores indigentes habeat, moneat ipsum sub gravi obligatione teneri illis bona relinquere, saltem quod ad eorum necessitatem sublevandam sufficit. Hæc tamen obligatio non videtur urgere pro remotioribus propinquis. Observa quod dictum est in opere *tom.* 3, *lib.* 3, *n.* 946. Si vero ægrotus vult pro sua anima aliquid testari, ipsum moneat ne onus illud hæredibus imponat: quia experientia docet legatos pios pene nullos satisfieri : sed potius hortetur ut aliquod corpus relinquat aut pecuniæ summam ad sacrificia, aut aliam piam operam persolvendam. Caveat sacerdos ne consulat infirmis quidquid aliis præjudicio esse potest, cum Christi ministros non deceat aliorum odium sibi commovere.

V. Cum rudibus, dum actus christianos eis suggerit, italico imo vernaculo semper loquatur sermone. Cum litteratis contra comitioribus verbis et aliquoties etiam latinis ex Scriptura excerptis, sed brevibus sententiolis utatur. Monet tamen Rituale, ne sacerdos nimis loquendo et crebris sententiis, ut aliqui solent, infirmo potius caput obtundat quam adjuvet. Pater Recupitus e societate Jesu de seipso refert, morti proximo, quidquid ei dicebatur non intellexisse, sed tantum quoddam molestum murmur; ita ut ne magis caput læderent, coactus rogaverit ut aliquam verbis moram interponerent.

VI. Præter parvas Christi Domini crucifixi beatæque Virginis imagines, quas juxta infirmum apponi curaverit, si fieri potest, etiam ob oculos ejus collocare faciat imagines Deiparæ et Redemptoris majoris molis, ut sic ægrotus, quocunque se vertat, eas cernere possit et illis se commendare.

VII. Curæ ei etiam sit ut ab infirmi cubiculo periculosa objecta remo-

veantur, veluti arma, imagines parum honestæ, et præsertim personæ quæ aliquo modo occasionem peccati præbere possunt; et istæ non solum a cubiculo, sed a tota domo expelli debent. Et dum infirmus agoniæ proximus videtur esse, sacerdos omnes ab ejus cubiculo depellat, præter unum aut duos tantum, qui ipsi dum oportet præsto sint. Cæterum, omnino prohibeat in ægroti cubile propinquos ingredi ne cui passioni causam præbeant.

§ II. Remedia adversus tentationes.

Præcipua contra tentationes remedia sunt Jesu ac Mariæ SS. nomina sæpius invocare, et crucis signaculo se munire. Pro aliquibus tamen specialibus dæmonis insidiis quædam hic adnotare expedit.

Et I. *Adversus fidei tentationes.* Ab hac terribili tentatione præsertim agitantur, qui cum perditam egerint vitam, sibi suoque judicio nimis adhæserunt, præcipue si viri eruditi fuerint. Hic sedulo advertendum, quod si dæmon aliquod eis circa fidem dubium aut subtilitatem suggerat, statim constanti animo tantum generatim respondeant : « Ego » credo quod sancta mater Ecclesia credit, quæ veritatem credit et con- » fitetur. » Hortcturque sacerdos infirmum, ut maximas Deo gratias agat, quod ipsum in Ecclesiæ sinum ab incunabulis accipere dignatus sit; ideoque in ipsa fide usque ad extremum vitæ perseverare velle profiteatur. Præcipuus tamen modus, et utilior ad hujusmodi tentationes repellendas erit mentem alio divertere, aliosque varios elicere actus, nempe contritionis, spei, charitatis erga Deum, et similia. De quodam doctore Bellarminus refert quod hic, dum in morte cum dæmone disserere de quodam fidei articulo voluerit, deceptus succubuit, et mortuus est.

Si tentatio tamen pergit vexare, ostendat infirmo quod nostræ fidei (per se sanctæ et intemeratæ, a pauperibus piscatoribus per totum orbem diffusæ, tot miraculis ac tot millium martyrum sanguine qui vitam suam pro ipsa immolaverunt, confirmatæ) argumenta luce clariora sunt, et manifeste illam veram esse patefaciunt, licet res quas ipsa docet, nunc per speculum et in ænigmate videamus : nam si mysteria de quibus nos instruit essent evidentia, ubi esset meritum fidei? quæ ideo fides dicitur, quia res, quas docet, obscuræ sunt et non apparentes. Hinc dictum fuit : « Beati qui non viderunt, et crediderunt. » *Joan.* 20. 29.

II. Adversus tentationem *Desperationis.* Hæc est præcipua tentatio, quia infernus vehementius ægrotos impetit; unde illis de divina justitia, damnatorum pœnis loqui eorumque patrata scelera exaggerare, sacerdos caveat; sed potius ipsis fiduciæ in misericordia Dei, Salvatoris passione, divinis promissis et Dei Matris intercessione argumenta insinuentur.

Primum igitur nostræ spei motivum est divina misericordia, dum Deus vocatur, et vere est pater misericordiarum (2. *Cor.* 1. 3.). Ipse occurrit etiam non quærentibus se : « Invenerunt qui non quæsierunt me. » *Isa.* 65. 1. Magis cupit nos salvos facere, quam nos salutem optamus. Quare ipse merito de illis queritur, quos etiam fugientes amplexari desiderat, ut ait D. Bern.: « Amplecti quærit, a quibus desertum esse se queritur. » Ipse est totus pronus ad ignoscendum : « Multus est ad ignoscendum. » *Isaiæ*, 55. 7. Protestatur se nolle mortem peccatoris : « Nolo mortem » impii, sed ut convertatur.... et vivat. » *Ezech.* 33. 11. Inquit quod cum peccator sua detestatur peccata, ipse eorum memoriam amittit. « Si autem impius egerit pœnitentiam... omnium iniquitatum ejus non

» recordabor. » *Ezech.* 18. 21 *et* 22. Post hæc divina testimonia, quis unquam de Dei misericordia diffidere poterit? unus tantum pœnitentiæ actus ad innumerabilia peccata delenda sufficit. Publicanus vix ingemendo dixit : « Propitius esto mihi peccatori » et justificatus est. Prodigus filius statim ac ad patris pedes stetit, pater eum amplexus est. David ut dixit *Peccavi Domino* : Nathan ei respondit : « Dominus quoque transtulit » peccatum tuum. » 2. *Reg.* 12. 13.

Secundum motivum est passio Jesu Christi qui non ad aliud quam peccatorum salutem in terram descendisse protestatur : « Non enim veni » vocare justos, sed peccatores. » *Matth.* 9. 13. Profitetur etiam nullum a se abire pati : « Eum qui venit ad me, non ejiciam foras. » *Joan.* 6. 37. Et apud *Matth.* 18. 12. inquit quod ipse est bonus ille pastor, qui dispersas oves quærit, et si quam reperit, exsultat, eam amplectitur, suisque humeris imponit : et videtur deinde hanc majori diligere affectu, prout se gessit cum S. Maria Ægyptiaca, B. Angela a Fuligno, S. Margarita a Cortona, aliisque pœnitentibus. Qui igitur rectam habet voluntatem, timere non debet damnari a Domino, qui, ne damnaret nos, seipsum ad mortem crucis damnare non dubitavit.

Tertium motivum sunt divina promissa. Multis in locis Evangelii, petentibus divina promittitur gratia : « Petite, et accipietis. » *Joan.* 16. 24. « Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, » dabit vobis. » *Joan.* 16. 23. Et hic non solum de justis, sed etiam de peccatoribus sermo fit, juxta textum Matthæi : « Omnis enim qui petit, » accipit. » *Matth.* 7. 8. Satis est igitur gratias a Deo petere ad salutem, ut certe obtineantur. « Bonus est Dominus... animæ quærenti illum. » *Thr.* 3. 25.

Quartum motivum est Sanctorum intercessio, et præsertim Deiparæ, quam vult Deus ut nos cum tota Ecclesia salutemus nostrum refugium, vitam et spem nostram, ac dicamus : « Refugium peccatorum, ora pro » nobis : vita, spes nostra, salve. » Unde merito ipsa B. Virgo appellatur a Blosio, *spes desperantium ;* et a S. Ephrem, *adjutrix destitutorum.* Eadem Dei Mater B. Birgittæ revelavit, quod sicut aliqua mater videns filium inter enses suorum hostium versantem, animosa in tutelam suam illum suscipit ; ita ipsa curat devotos suos tutari, dum a dæmonibus vexantur eique se commendant. Insuper dixit quod cum accedit apud eam peccator, ipsa non ejus merita discutit, sed cum quali intentione veniat attendit. Et Deus ipse beatæ Catharinæ Senensi revelavit, Mariæ suæ filiæ concessisse quod quivis peccator ad eam recurrens nullo modo possit a dæmone rapi.

III. Adversus tentationem *vanæ gloriæ.* D. Bern. ait quod vana gloria est quædam sagitta quæ *leviter penetrat, sed non leviter vulnerat :* præsertim si persona timoratæ sit conscientiæ. Si igitur sacerdos unquam adverteret moribundum nimis se reputare securum de sua salute, quia nimis suis operibus fidit, ei dicat quod peccata solummodo nostra sunt omnia autem bona a Deo recipimus, ex illo : *Quid autem habes quod non accepisti ? I. Cor.* 4. 7. Et cum certum sit nullum suæ salutis æternæ divinæque gratiæ infallibilem certitudinem habere posse (*Nescit homo utrum amore an odio dignus sit. Eccles.* 9. 1.) ; ideo quisque semper parere debet, et cum metu et tremore salutem suam operari, ut ait Apostolus. *Philipp.* 2. 12.

IV. Adversus tentationem *impatientiæ*. Si infirmus ex morbi cruciatibus impatientia afficitur, huic ostendatur quanta martyres pro Christi nomine tormenta sint passi, vivi, excoriati, adusti, trucidati. Et præsertim ei ob oculos ponantur omnia quæ innocens Jesus propter nostrum amorem est perpessus. Dicatur ægroto, quod infirmitatis dolores vitari nequeunt; unde si ipse invitus eos patitur, male nunc et in altera vita se habebit; si autem libenti animo pro Deo acceptat, non solum hic a morbi pœna levabitur, sed ibi minus purgatorii tormenta luet, magisque postea in cœlo remunerabitur: « Tristitia vestra vertetur in gaudium. » *Joan.* 16. 20. Moneatur quod extremæ vitæ cruciatus nostram complent æternam coronam; quoniam (ut S. Bonaventura dicit) pœnas patienter tolerare, aliis cunctis operibus perfectius opus est, juxta illud Jacobi: « Patientia autem opus perfectum habet. » *Jac.* 1. 4. Et ita Deus suos in hac vita amicos tractat, dum crux et nostræ prædestinationis securius signum. B. Clara per 28 annos doloribus vexata vitam duxit. S. Lidovina per 38 annos semper infirmitatum pondus toleravit. Et divina Mater quodam die B. Birgittæ ægrotanti sic dixit: « Scis quare tua infir» mitas tam in longum abiit? abiit, quia te Filius meus et ego nimis » diligimus. » Nos miseros viatores inter hujus sæculi ærumnas Apostolus valde consolatur dicendo: « Momentaneum et leve tribulationis nos» træ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » 2. *Cor.* 4, 17. Et alibi: « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam » quæ revelabitur in nobis. » *Rom.* 8. 18.

Et sic infirmo sedulo oportet suadere ut Dei voluntati conformetur, non solum si dolores patitur, sed etiam si medici errant, aut assistentes ipsius curam negligunt. Hinc crebro moneat illum ut a Deo patientiam expostulet.

V. Iis qui ægre ferunt mori tam immature, ob oculos ponantur præsentis vitæ miseriæ, infirmitates, animi angores, necnon peccandi et damnationis pericula. Ideo sancti viri tam avide mortem exoptabant. S. Theresia aiebat: « Heu mihi, quia in omni vitæ meæ momento Deum » amittere possum! » Unde quoties horologium sonabat, toties valde gratulabatur eo quod jam hora hujus periculi transacta esset. Martyres sancti hilares ad patibula procedebant, ut citius hoc periculum effugerent, et Deo fruerentur. Hinc dicitur in Apocalypsi (14. 13.): « Beati mortui » qui in domino moriuntur... ut requiescant a laboribus suis. » In hac lacrymarum valle viatores sumus: « Non enim habemus hic manentem » civitatem. » *Hebr.* 13. 14. Unusquisque aut rex, aut Pontifex mortem subire debet.

Hortetur infirmum ut Deo gratias agat, quod non permiserit mori tempore quo erat in peccato; et quod tunc ipsum sacramentis munitum discedere disponat. Dicat, saltem mortem libenti animo excipiendam esse, quia evadimus tot leves culpas, a quibus in hac vita immunes esse non possumus.

Dicat ægroto: « Frater mi, oportet ut te conformes voluntati Dei, » qui omnia disponit propter nostrum bonum. Quis scit an si amplius » viveres, animam non perderes? Sed dicet infirmus: Ego vivere opta» rem, ad aliquam Deo de culpis meis satisfactionem præbendam, et ali» quid boni ante mortem peragendum, dum usque adhuc nihil egi. » Respondeat sacerdos: « Fili, nulla pœnitentia est Deo magis accepta

» quam mortem in peccatorum expiationem libenter acceptare; nullus-
» que actus perfectior est quam mortem accipere ad voluntatem Dei
» exsequendam. »

VI. Adversus tentationem *adhæsionis* bonis et propinquis. Eis quibus mori displicet, quia nimis adhærent bonis, dicat confessarius hæc non esse vera bona, cum sint transeuntia, et de brevi defectura, et si non deficiunt, potius animum angunt quam solantur.

Si autem affligitur infirmus propter uxorem, filios aut nepotes dilectos, quos relinquit, blande sic hortetur : « Fili mi, statutum est omnibus
» mori; omnes te ordine sequentur : nunc tuæ saluti consule, et animam
» tuam salva, et sic pro ipsis in cœlo orabis, unaque cum ipsis eris
» aliquando beatus in æternum; sed nunc quid dulcius quam proficisci
» ad manendum cum Jesu Christo, cum Regina cœli et omnibus sanctis? »

Si autem angitur, quia conjunctos suos relinquit inopes, ei dicat : « Audi, fili, si tu æternam salutem assequeris, multo melius de cœlo,
» quam de terra tuis opem ferre poteris. Sed ne dubites quia Deus qui
» volatilia cœli pascit, non omittet eis providere. Si tu illos amas, Deus
» plus diligit. »

VII. Adversus tentationem *odii* et *vindictæ*. Si quis propter aliquam acceptam offensam odio tenetur, 1. ipsi intimetur divinum præceptum : *Diligite inimicos vestros. Matth.* 5. 44. — 2. Dicatur ei quod qui non dimittit, nec veniam sperare potest a Deo qui dicit : *Foris canes. Apoc.* 12. 15. Canes (vindicum symbolum) repelluntur a cœlo. E converso Deus veniam certam promittit illi peccatori qui veniam dat offensori suo, ex illo : *Dimittite et dimittemini. Luc.* 6. 37. Subdat quod si inimicus injuste læserit ipsum, quanto injustius ipse Deum ! Quamobrem, si ipse petit a Deo ut sibi ignoscat, quanto magis proximo ipse ignoscere debet ! *Sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. Colos.* 3. 13. Ultimo ostendat eidem, quam gratam rem Deo exhibet, qui injurias dimittit. S. Joannes Gualbertus, postquam fratricidæ pepercit, ecclesiam ingrediens, imaginemque Crucifixi salutans, vidit Redemptorem erga se caput inclinasse, ac si propter veniam datam ipsi gratias ageret. S. Jacobus ante mortem amplexatus est eum qui se accusavit. S. Stephanus oravit pro eis qui eum lapidabant. S. Aloysius Galliæ rex apud se cœnare fecit qui sibi mortem fuerat molitus. S. Ambrosius per multum tempus cuidam suo proditori alimenta subministravit. Et præcipue primum exemplum de hoc præstitit Dominus noster Jesus Christus, qui in cruce positus pro persecutoribus et maledicentibus sibi valide Patrem exoravit.

§ III. Varia motiva et affectus ægrotis suggerenda.

I. Motiva *fiduciæ*. De his supra (in § II) jam locuti sumus; illis possunt sequentes adjungi ex Scriptura : « Nullus speravit in Domino et
« confusus est. » *Eccli.* 2. 11. « Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. » 1. *Joan.* 2. 2. Jesus Christus ad hoc mortem subiit ut nobis veniam criminum obtineret. « Pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo non
» etiam cum illo omnia nobis donavit. » *Rom.* 8. 32. Quomodo igitur Deus remissionem nobis negabit, qui nobis proprium dedit Filium ?

Affectus *fiduciæ*. « Dominus illuminatio mea et salus mea, quem ti-
» mebo ? » *Ps.* 26. 1.

« In manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me, Domine
» Deus veritatis. »

« Te ergo, quæsumus, famulis tuis subveni, quos pretioso sanguine » redemisti. »

« In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. »

« O bone Jesu, intra vulnera tua absconde me. »

« Vulnera tua merita mea. » S. Bern.

« Jesu mi, non negabis mihi veniam, qui vitam et sanguinem mihi non » negasti. »

« Passio Jesu, tu es spes mea. Merita Jesu, vos estis spes mea. Vulnera » Jesu, vos estis spes mea. Mors Jesu, tu es spes mea. »

« Maria, mater mea, salva me, miserere meî. »

« Spes nostra, salve. »

« Sancta Maria, Mater Dei, ora pro me peccatore. »

« Sub tuum præsidium confugimus, sancta Dei Genitrix. »

II. Motiva et affectus *contritionis*. Dicit sanctus Augustinus quod quisque usque ad extremum vitæ non debet omittere peccata sua deplorare.

« Non intres in judicium cum servo tuo. *Ps.* 142. 2. Jesu mi, et judex » meus, parce mihi, antequam venias ad me judicandum. »

« Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Deus meus, o si » nunquam te offendissem ! »

« Domine mi, non debebas sic tractari a me, sicut impie feci. »

« Pater, non sum dignus vocari filius tuus. Ego a te discessi, tuam des- » pexi gratiam, ultro te amisi : toto corde me pœnitet; Deus meus, prop- » ter amorem et sanguinem Jesu Christi parce mihi. »

« Maledicta peccata mea quæ Deo me privastis! ego vos detestor, abo- » minor et maledico.

« Deus meus, quid mali mihi fecisti, quod ipse tam offendi te? propter Jesum filium tuum, miserere meî. »

« Nunquam, Domine, te offendam quoadusque vivam; sive parum, » sive multum mihi supersit, volo te amare. »

« Offero tibi in satisfactionem contumeliarum quas tibi irrogavi, mor- » tem meam et dolores quos usque ad mortem perferam. »

« Domine, merito me punis; nimis te offendi. Sed quæso, in hac, non » in alia vita me castiga. »

« O Maria, impetra mihi dolorem culparum mearum, remissionem et » perseverantiam. »

III. Motiva et affectus *amoris*. « Deus meus, qui es bonitas infinita, » super omnia te diligo. Amo te plus quam me; amo te ex toto corde. Deus » meus, non sum dignus te amare, quia nimis te offendi; sed propter amo- » rem Jesu fac me dignum. »

« O utinam et omnes te diligerent! »

« Jesu dulcissime, cupio pati et mori pro te, qui propter me pati et » mori dignatus es. »

« Domine, castiga me uti vis, sed ne me prives te amare : Deus meus, » salva me : salus mea est amare te. »

« Opto paradisum, ut in æternum ex totis viribus meis te di- » ligam. »

« Deus meus, ne me dejicias in infernum, ut mereor : ibi tu odio mihi » habendus esses, sed animus mihi non suppetit te odio habere. Et quid » mali, Domine mi, fecisti mihi, ut tu odio mihi habendus esses? Fac ut » te amem, et mitte me quo vis. »

« Volo pati, quantum tibi placet; volo mori ut tibi placeam. »

« Devinci me tecum, Jesu mi, ne permittas me unquam separari » a te! »

« Deus meus, fac ut sim totus tuus antequam moriar. »

« Quando erit ut dicere possim : Deus meus non possum amplius amit» tere te. »

« O Deus meus, amare te vellem quantum tu mereris! »

« O Maria, trahe me totum ad Deum. »

« Mater mea, ego multum te diligo; volo venire ad cœlum, ad te aman» dum in æternum. »

IV. Motiva et affectus *conformitatis*. Omne nostrum bonum et vita consistit in eo ut conformemur Dei voluntati, juxta illud : *Vita in voluntate ejus. Ps.* 29. 6. Deus quidem vult quæ nobis sunt meliori bono. Sanctæ Gertrudi cum Jesus apparuisset, mortem et vitam offerens, respondit ipsa : *Domine, quod tu vis et ego volo.* Pariter sancta Catharina Senensis, cum Jesus se illi præbuerit, offerens duplicem coronam, unam gemmarum, spinarum alteram, ut ipsa eligeret, ipsa respondit : *Ego eligo quæ tibi placet.*

Affectus. « Eia, N. si Deus te vocat ad aliam vitam, contentus es? » Es contentus. Dic igitur semper : Domine, ecce me, fac de me quod » tibi placet. Semper fiat voluntas tua; volo tantum quod tu vis. Volo » pati quantum tu vis. Volo mori quando tu vis. »

« In manus tuas commendo animam et corpus meum, vitam et » mortem. »

« Benedicam Dominum in omni tempore : aut me consoleris, aut me » crucies, Deus meus, ego te amo, et semper te amare volo. »

« Deus meus, cum morte Jesu mortem meam conjungo, et sic eam » tibi offero. »

« O voluntas Dei, tu es amor meus. »

« O beneplacitum Dei mei, me tibi totum in holocaustum trado. »

V. Motiva et affectus *desiderii* erga paradisum. Motiva. Refert Blosius plures revelationes, ex quibus habetur quod in purgatorio illi qui tepide cœlum optavere, excruciantur peculiari pœna appellata a doctoribus mysticis pœna *desiderii* aut *languoris*. Præsens vita est pœnarum carcer, in quo Deum videre non possumus : unde merito rogabat David : « Educ de custodia animam meam. » *Ps.* 141. 8. Et S. Augustinus clamabat : « Eia, Domine, moriar ut te videam. » S. Hieron. appellabat mortem sororem suam, eique dicebat : *Aperi mihi, soror mea.* Et quidem recte; nam mors est illa quæ paradisi januas nobis reserat. Et ideo pariter S. Carolus Borromæus videns mortis effigiem cum falce in manu depictam, pictori præcepit ut falcem deleret, et ejus vice clavem auream tanquam cœli clavem depingeret. Expedit igitur ut sacerdos sæpius alloquatur moribundos de cœlestis Patriæ bonis, in mentem eis revocans, quod Apostolus ait : « Quod oculus vidit, nec auris audivit, nec « in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum. » 1. *Cor.* 2. 9.

Affectus. « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei! » *Ps.* 41.

« Quandonam erit, Deus meus, quod tuam infinitam pulchritudinem » videbo, et facie ad faciem te diligam! »

« In cœlo semper te amabo, tu semper me amabis, invicem

» igitur in æternum nos amabimus, Deus meus, amor meus et om-
» nia. »

« Jesu mi, quando osculabor vulnera quæ pro me sustulisti ! »

« O Maria, quandonam erit ut me videam ad pedes illius matris quæ » tantum me amavit et auxiliata est ! »

« Eia ergo, Advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos » converte; et Jesum, benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc » exilium ostende. »

VI. Affectus qui infirmo suggeri possunt dum Crucifixum deosculatur.

« Dulcissime Jesu, ne respicias quid ego in te, sed quid tu pro me » fecisti. »

« Recordare quod sim una ex ovibus tuis, pro qua mortuus es.

« Libenter pro te, qui pro me passus es, Jesu mi, moriar. »

« Accepto, Jesu mi, consumi pro te, qui totus consumi voluisti » pro me. »

« Domine, majora tu pro me, quam ego pro te patiar : tu innocens, » ego peccator. »

« Deosculare, frater mi (dicat sacerdos infirmo), pedes illos, qui » tam ad te perditam ovem quærendam et salvandam laboraverunt. » Dic, quæso : Amabilissime Redemptor, amplector pedes tuos, ut » Magdalena amplexa fuit; fac ut audiam mihi pepercisse, ut illa » audivit. »

» Deus meus, mihi propter amorem Jesu Christi parce et fac ut bene » moriar. »

« Pater æterne tu mihi Filium tuum tradidisti, me ego tibi trado. »

« Jesu mi, multum tibi ingratus fui, miserere meî. Multoties infernum » merui; non in alia, sed in hac vita me puni. »

« Si me fugientem quæsivisti, me te quærentem ne derelinquas. »

« Jesu dulcissime, ne permittas me separari a te. »

« Quis me separabit a charitate Christi ? » *Rom.* 8. 35.

« Domine Jesu Christe, per illam amaritudinem quam sustinuit nobi- » lissima anima tua, quando egressa est de benedicto corpore tuo, mise- » rere animæ meæ peccatrici in egressu de corpore meo. Amen. »

« Jesu mi, tu propter amorem meum mortuus es; ego propter amorem » tuum mori volo. »

VII. Affectus qui suggeri possunt sacerdotibus et religiosis infirmis.

« In pace in idipsum dormiam et requiescam. »

« Deus meus et omnia. O me beatum si omnia amittam, ut acquiram te » meum summum bonum ! »

« In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. »

« Ne projicias me a facie tua. »

« Jesu dulcissime, ne permittas me separari a te. »

« Amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori. » Ita dicebat S. Franciscus.

« Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. »

« In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. »

« Diligam te, Domine, fortitudo mea. »

« Eia moriar, Domine, ut te videam. »

« Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis » mei, et pars mea, Deus, in æternum. »

« Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? »

« Pater, peccavi, non sum dignus vocari filius tuus. »

« Averte faciem tuam a peccatis meis. »

« Tuus sum ego, salvum me fac. »

« Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? »

« Quis nos separabit a charitate Christi? »

« Amorem tui solum cum gratia tua mihi dones, et dives sum satis. » S. Ignat. Loyol.

« Dilectus meus mihi, et ego illi. »

« Misericordias Domini in æternum cantabo. »

« Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, etc. »

« Vita, dulcedo, spes nostra, salve. »

« Refugium peccatorum, ora pro nobis. »

« Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, et » in hora mortis suscipe. »

« O salus te invocantium! » S. Bonav.

§ IV. Monita circa ultima sacramenta, et modum quo utiliter recipi possunt.

I. Circa Confessionem.

Jam supra in praxi monitum est (vide nostram Moralem, *l.* 6. *n.* 260 *et* 484 *ad n.* 2.) quod cum periculum mortis instat, aut forsan viaticum delatum est, et longa esset confessio, tunc infirmus non tenetur omnia et singula peccata confiteri. Hic amplius animadvertenda sequentia, nimirum, 1. quisquis sacerdos in mortis non solum articulo, sed etiam periculo (ut *Trid. sess.* 14. *c.* 7. *de Pœnit.* declaravit) censuris et casibus reservatis obstrictos absolvere potest (*lib.* 6. *n.* 561.). Advertendum tamen est, quod circa censuras reservatas tenetur confessarius facultate carens infirmo imponere ut, elapso mortis periculo, se præsentet superiori, secus in censuras reincidet; *n.* 563. *v. Secus.* 2. Simplex sacerdos absolvere non potest, præsente confessario approbato : secus tamen si confessarius approbatus veniat jam incepta confessione. Secus etiam si approbatus sit complex personæ infirmæ in peccato turpi, ut decrevit SS. P. Ben. XIV. (*l. c. n.* 553. *ad V. et VI.*). 3. Moribundus sensibus destitutus recte potest absolvi, saltem sub conditione (quod securius est), dummodo constet infirmum absolutionem desiderasse pœnitentiæ signum præbens, aut si confessionem quæsierit, *n.* 479. Et id intelligitur etiamsi moribundus in actu peccati sensus amiserit, *n.* 483. ex D. Augustini auctoritate et ratione; quia ex una parte conditio sacramenti irreverentiam removet, et ex alia semper in tali casu quemque velle suæ saluti consulere judicatur, et sensibile aliquod signum ostendere, licet morbi causa signum non bene intelligatur. 4. Si infirmus post tertium diem, licet de periculo monitus, nec tamen confiteri vellet, optimum erit si sacerdos medicum monefaciat, juxta S. Pii V bullam, ut eum non amplius invisum eat. Si tamen infirmus in sua adhuc maneat pervicacia, tunc medico curam denuo suscipere licebit; vide *l.* 6. *n.* 664.

II. Circa Communionem.

Sequentia adnotantur monita: I. Ut infirmo viaticum administrari possit, necesse non est ut omni vitæ spe destitutus sit, sed sufficit mortis periculum; *l.* 6. *n.* 284. II. Si vomitus periculum adsit, viaticum dari non potest; licet prœmittatur experientia cum particula non consecrata.

l. 6. *n.* 292. *v. In dub.* III. Pueris ratione pollentibus etiam rite viaticum dari potest; necnon phreneticis, dummodo sancte vixisse constet, aut paulo ante confessi sint, et periculum irreverentiæ non adsit; ideoque cum istis probabiliter licitum est experiri cum particula non consecrata. IV. Infirmis etiam in parasceve, ut habetur ex S. rituum congregationis decreto, edito anno 19 febr. 1622 viaticum ministrare non tantum licet, sed ad hoc parochi tenentur.

V. Communis sententia tenet quod in eadem infirmitate ægroto non jejuno pluries viaticum dari potest, saltem si intersit sex vel octo dierum spatium : imo multi doctores minus temporis intervalli exigunt; vide *l.* 6. *n.* 284 *et* 285. Si tamen ægrotus mane ex sua devotione communicavit, non potest ei ipsomet die viaticum dari, nisi tamen mortis periculum ex aliquo superveniente morbo violento, nempe vulneris, veneni et casus similis advenerit. Secus si ægrotus in infirmitate jam constitutus mane communicavit; vide rationem in cit. n. 285. dub. 3.

VI. Si tamen infirmus tantùm confessus sit, et malum increbrescit, tunc sacerdos eum ut quanto citius viaticum accipiat, sedulo disponat, ut sana mente et majore fructu recipiat; ideoque desiderium recipiendi viaticum in animum inducere curet, ut ita munitus, dæmonis viribus majori nixu et gratia obstare possit, utque Jesu redemptori nostro magis se uniat, qui eum invisere cupit (dicat) ut suas possit in se gratias effundere, et ad cœlestem patriam brevi perducere : sin autem, ut si expedierit etiam corporis salutem impertiatur. S. Cyrillus Alexandrinus ait quod sancta Eucharistia *etiam morbos depellit et ægrotos sanat.* Et de suomet patre S. Gregorius Nazianzenus refert quod statim ac communionem accepit, convaluit.

Sacerdos igitur sic infirmum alloquetur : « Frater mi, licet tua sanitas » non sit desperata, in periculo tamen est; ideoque optimum est ut quanto » citius potes viaticum accipias; nam Christus in pristinam te restituet » sanitatem, si hoc tuæ æternæ saluti expedierit. Si tamen mori debes, » contra diabolum in tuum auxilium veniet, et tui itineris ad beatam pa- » triam comes erit. Quid dicis? cupisne viaticum accipere? Quidem. Eia » igitur præpara animam tuam ad amplectendum tuum Redemptorem, qui » pro te mortuus est. Dic toto corde : Veni, Jesu mi, veni, amor meus, » omne bonum meum, veni; ad te anima mea desiderat. Quid mihi est in » cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea, » in æternum. »

Sacerdotis autem, cum viaticum pervenerit, sit cura ab infirmi cubiculo parentes, uxorem nempe, sorores, filios, etc. qui passioni ei esse possunt, depellere; tunc ei subjungat : « S. Philippus Nerius, cum in » suo cubiculo SS. Sacramentum viderit, exclamavit : *En amor meus,* » *en amor meus.* Dic etiam, frater, dic : En amor meus : en hic est Fi- » lius Dei, qui pro tua salute descendit de cœlis, homo factus est, pro » te in cruce mortem subire voluit, et nunc te invisere in ipso tuo cubi- » culo venit. Bono sis animo; jam tibi peccata condonavit. Culparum » tuarum jam te pœnituit, et adhuc pœnitet. Sed nunc diligis Dominum » Deum tuum ex toto corde tuo; itane est? Eia ergo dic : Amo te, Deus » meus, super omnia, et quia diligo te, me pœnitet peccasse : propter » amorem tuum libenter morior; jam, si tibi placet, mori cupio, ut videam » te, et in æternum amem. »

Dicat inde : « Si igitur N. Jesum amas, parcis nunc amore sui omni-
» bus qui te in aliquo offenderunt; non est ita ? Petisne etiam veniam,
» quibus injurias et offensas irrogasti ? Eia igitur, converte faciem tuam
» ad Jesum, qui te amplecti cupit, dic toto corde : Domine, non sum
» dignus ; sed licet indignum tanto munere fatearis, ad te tamen Domi-
» nus venire vult. Iterum igitur eum ardenter voca : veni, Domine, veni,
» amor meus, Deus meus et omnia, veni ; ad te sitit anima mea, et præ-
» ter te nihil aliud cupit. »

Communicato jam infirmo, ad gratiarum actionem illum adjuvet sacerdos : « Eia igitur, frater, age nunc Domino gratias, qui ad te venire,
» teque amplecti dignatus est. Sacramentum est, et vere dicitur *futuræ*
» *gloriæ pignus*. Dominus tecum est, quid amplius times? exsulta, fra-
» ter, Deus tibi dare vult paradisum ; ideoque totum se tibi impertiri dig-
» natus est : dic ergo : Domine mi, amor meus, te amplector, tibi gra-
» tias ago, te amo, et in æternum te amandi spem habeo : me pœnitet
» te offendisse, et nunc quidquid mihi superest vitæ, in tuum amorem
» impendere firmiter propono.

» Jesu mi, vitam meam in holocaustum libenter offero, si tibi placet
» eam mihi auferre. Fiat semper voluntas tua. Sanctam perseverantiam,
» amorem tuum mihi tantum concedere precor, ita ut amando te animam
» efflem, ut veniam ad semper te amandum in cœlo. Tu me non deseres,
» ego non deseram te ; ergo, Deus animæ meæ, in æternum nos ad invicem
» diligemus. »

III. Circa Extremam Unctionem.

Extrema Unctio, uti est ultimum sacramentum, ita ex D. Thoma est vitæ spiritualis corona ; ipsa homo munitus, ad cœlestem patriam ingredi disponitur. Unde sacramentum hoc dum ægrotus mente pollet, ut ei magis prosit, opus est ut conferatur ; quoniam, licet conferri non possit nisi grave mortis periculum (saltem probabile) immineat, (ut in nostra Morali *lib.* 6. *n.* 71. *dub.* 4.), tamen ad ultimum vitæ discrimen prorsus differenda non est (*loco cit. v. Adv.* 1.). Unde ait Catechismus romanus, § *part.* 2. *n.* XVIII. graviter peccare parochos illos qui conferunt extremam unctionem, quando nulla adest spes vitæ, et ægrotus jamjam privatur sensibus.

Ægroto sacerdos suadere studeat I. quod extrema unctio, si animæ profutura erit, etiam ad corporis sanitatem conferat, ut Tridentinum, *sess.* 14, *c.* 2, *de Extr. Unct.* : « Sanitatem corporis interdum, ubi sa-
» luti animæ expedierit, consequitur. » Hæc tamen sanitas non confertur, cum naturaliter impossibile sit iterum restitui ad salutem. De quodam jam defuncto refert Joannes Eroldus, hunc revelasse quod si extremam unctionem prius accepisset, statim e morbo convaluisset ; sed quia distulerat, ideo vita defunctus erat, et ad purgatorii ignem centum annis damnatus. Secundo, extrema unctio peccatorum reliquias remittet, et per consequens ipsa peccata mortalia occulta, ut docet D. Thomas : vide *l.* 6. *n.* 73. *v. Commune* ; ideoque instruatur infirmus, ut dum quinque corporis sensus unguntur, ipse de culpis per ipsos commissis doleat, et cum astantibus etiam respondeat : *Amen*. Tertio, particularia auxilia, quibus in illo extremo agone inferni vim et impetum frangat, subministrabit. Quare multum probabile est gravi se obstringi scelere, qui hoc sacramentum accipere recusaret, ut supra diximus.

Aliqua hic de hujus sacramenti administratione scitu necessaria adnotare licebit. I. Speculative tantum probabilis est opinio dicens, sufficere ministrare hoc sacramentum cum una gutta olei, illam per partes non diffundendo; non tamen practice, quia hæc vera unctio non esset; vide in Morali, *n.* 709. *dub.* 4. II. Unctio quinque sensuum, secundum communiorem sententiam, est de necessitate sacramenti, unde pestis tantum tempore, aut alicujus imminentis mortis periculi, una tantum, et in uno sensu (consultius in capite) unctio adhiberi potest · sed semper sub conditione si valet, et cum unica forma dicendo : « Per istam sanctam unctio- » nem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus quidquid » deliquisti per sensus, nempe visum, auditum, gustum, odoratum et » tactum. » Si tamen æger supervivat, unctiones etiam sub conditione reiterari debent in omnibus quinque sensibus, solitis orationibus. III. Non est de necessitate sacramenti geminam unctionem in geminis partibus adhibere; imo unum tantum oculum, unam manum, etc. ungere licite sufficit, dum periculum infectionis, aut alia necessitas adest, ut si infirmus nequit verti ad aliud latus. Unctio renum in mulieribus, et etiam in viris, *quando infirmus* (ut Rituale monet) *commode moveri non potest*, *relinquitur.* Unctionem tantum pedum non esse de necessitate sacramenti, communis sententia tenet; sed quoad hoc ecclesiarum consuetudo servanda est, *n.* 710. *v. Certam.* Nec etiam de necessitate sacramenti est in unctione partium ordinem servare : gravi tamen culpa se obstringit, qui receptum ordinem non servat; *loc. cit. v. Nec etiam.* IV. Extrema unctio rite confertur pueris qui ratione pollent, licet non adhuc ad S. communionem idonei sint; in dubio tamen de usu rationis, sub conditione administrari potest. Hoc tamen cum prorsus carentibus non procedit; *n.* 719 *et* 720. V. Amentibus, phreneticis, delirantibus, qui dum rationis usum habuerunt, pii animi significationem dederint, et extremam unctionem petierint, aut verisimiliter petiissent, aut contritionis signum dederint, remoto irreverentiæ periculo, dari potest : et eo magis, si lucidum aliquod rationis intervallum habent. In dubio autem, an quis unquam rationis usum habuerit, conditionale dari potest. Idem de ebriis si in mortis periculo sint, nisi tamen constet in mortali culpa fuisse cum sensus ipsi amiserint; impœnitentibus enim, et qui in manifesto peccato moriuntur, necnon excommunicatis penitus denegari debet, ut Rituale rom. monet; vide *l.* 6. *n.* 732. Mulieribus etiam, si ob partus dolores in mortis periculo sint, conferri potest. VI. Orationes præscriptæ, extra formam, in casu necessitatis omitti possunt : quæ postea dicentur, si tempus suppetet, *n.* 727. Et in tali casu sacramentum dari potest, etiam sine luminibus et ministro, *n.* 728, et etiam probabiliter sine superpelliceo et stola *n.* 726. VII. Extrema unctio in eadem infirmitate iterari non potest, nisi infirmus a priori probabiliter convaluerit, et in aliud simile vitæ discrimen inciderit; ut docet Trident. *sess.* 14. *c.* 3. vide *l.* 6. *n.* 715. VIII. Cautus sit sacerdos in movendo ægroto, ut partes viciniores ungat; si tamen caute revolvat, et casu ille e vita decedat, irregularitatem non teneat incurrisse; quia in hoc casu irregularitas non potest incurri nisi ob delictum, a quo qui charitatis causa aliquod inculpabiliter agit, immunis est. Denique recte parochus in sua domo oleum sanctum in nocte servare potest, dum probabile periculum prævidet ne vocatus ad conferendam unctionem præsto non esset. *lib.* 6. *num.* 730.

§ V. Monita circa agonem et mortem.

Cum infirmus ad agonem pervenit, solitis Ecclesiæ armis, ad eum juvandum quantum potest, sacerdos utatur. 1. Sæpius infirmum aqua benedicta aspergat, præsertim si diabolicis tentationibus exagitatur, dicendo : « Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus. » 2. Crucis signaculo eum muniat, et benedicat dicens : « Benedicat te Deus Pater, qui te creavit, benedicat te » Filius qui te redemit; benedicat te Spiritus sanctus, qui te sanctificavit. » 3. Salvatoris necnon Mariæ aliquam imaginem sæpius osculandam præbeat. 4. Curet ut infirmus lucretur omnes indulgentias quas potest, et præsertim accipiat benedictionem in articulo mortis Benedicti XIV, cum indulgentia plenaria quam infra adnotabimus. 5. Identidem suggerat aliquam sententiam doloris, conformitatis, spei in Domini passionem, ac B. Mariæ intercessionem, necnon desiderii videndi Deum. Curet tamen sacerdos intervallum aliquod interponere, ut infirmus habeat et ruminandi tempus, et quiescendi. 6. Studeat ut sæpissime SS. Jesu et Mariæ nomina, saltem corde, si loqui non potest, invocet, ac multoties dicat orationem illam : *Maria*, *mater gratiæ*, *etc.* 7. Agonis tempore faciat ut circumstantes pluries B. Mariæ virginis Litanias pro ægroto dicant. Proderit etiam procurare ut tunc pulsetur campana agonis ad significandam omnibus instantem mortem exspirantis ægroti, ut pro ipso orent; quod etiam sanis juvare potest. Et hic generatim animadvertendum est quod cum infirmus est sensibus destitutus, magis illi prosunt orationes quam verba. 8. Cum tempus exspirandi instat, sacerdos flebili voce et flexis genibus consuetas Ecclesiæ orationes recitet : *Proficiscere*, *etc.* ut in fine Breviarii aut Ritualis habentur. 9. Dum manus, pedes, etc. infirmi tangit, ut an friguerit videat, caveat saltem ne sæpius fiat, ne eum perturbet; et curet, ne illum vertant in illo agonis statu, nam id mortem accelerare posset. 10. Dum infirmus proximus est ad transitum, tradat ei candelam benedictam, ut teneat, et ita in fide mori profiteatur. 11. Dum infirmus adhuc sensibus viget, absolutionem pluries ei conferre post brevem reconciliationem juvabit, ut ita ille magis circa statum gratiæ securus reddatur, si forsan præteritæ confessiones invalidæ fuissent, aut saltem gratiæ augmentum recipiat, necnon purgatorii pœnæ ei minuantur. Et si forte infirmus tunc in lethale incidat peccatum, ne exterreat, sed monens ut Jesu ac Mariæ nomina invocet; si rursum tentatur, benigne ipsum confortet, procuret ut contritionis actum eliciat, et statim absolvat. Si tamen infirmus jam sensibus caret, et nullum doloris nec absolutionis desiderii signum ostendit, non expedit valde sæpius intra eumdem diem absolutionem ei impertiri; quia tunc, licet conditionate detur, tamen, ut sacramentum valeat administrari sub conditione, urgens et gravis causa requiritur; unde opus est ut aliquod notabile temporis spatium intermediet. Verum in hoc sacerdos ex conscientia quam noverit infirmi, se dirigere debet : nam si ille habituatus fuit in pravis cogitationibus, si aliquo vulnere moritur, aut aliqua odii vel impuri amoris passione est irretitus, si infirmitas est nimis acerba, et ipse non libenti animo suffert, tunc sæpius absolutio dari potest; sin autem, sufficit ut trium aut quatuor horarum spatium intercedat : frequentius tamen, si jamjam moriturus est. Non abs re autem erit ægrotum, dum mente pollet, monere ut si loqui non possit, signum aliquod determinatum det, dum absolutionem quærit, aut dum sacerdos ipsi conferre vult, ex. gr., oculos claudat vel reseret, manum elevet, caput inclinet et similia.

Denique, cum e vita jam migrasse videtur, caveat sacerdos ne statim det suæ mortis signum, nec ei statim oculos, aut os claudat, aut visum pannis cooperiat, quia si nondum mortuus esset, fieri posset ut mors acceleretur. Cum autem certo scit animam jam ad æternitatem migrasse, circumstantes ut pro illo orent moneat, et ipse flexis genibus dicat orationem : *Subvenite*, *etc.* ut in Rituali vel in Breviario.

§ VI. Affectus qui suggeri possunt agonis et exspirationis tempore.

« In te, Deus meus, infallibilis veritas, credo; in te immensa misericordia, spero; te, infinita bonitas, amo.

» In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

» Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram ? Deus cordis mei, et pars mea in æternum.

» Amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori.

» In pace in ipsum dormiam et requiescam.

» Deus meus, ne permittas me separari a te. Nihil aliud quam te cupio. » Bonitas infinita, te amo, te amo, te amo.

(Hic animadvertendum est, actus frequentiores qui moribundis suggeri debent, esse amoris et doloris.)

» Jesu mi, qui mox me judicaturus es, parce mihi antequam judices. » Te amo, et quia te amo, me pœnitet offendisse.

» Jesu mi dulcissime, ne permittas me separari a te.

» Sanguis Jesu, lava me. Passio Christi, salva me.

» In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

» Moriar, Domine, ut te videam.

» Maria, Mater Dei, ora Jesum pro me.

» Illos tuos misericordes oculos ad nos converte, et Jesum benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc exilium ostende.

» O Maria, nunc tempus est auxiliandi servum tuum.

» Mater mea, ne derelinquas me.

» O paradise, o pulchra patria, o amoris patria, quando te videbo !

» Deus meus, quandonam facie ad faciem te amabo !

» Quando, Jesu mi, te non amplius amittendi securus ero !

» Deus meus et omnia !

» Contentus sum omnia amittere, ut acquiram te, Deus meus.

» Deus meus, propter amorem Jesu miserere mei.

» Mitte me, Domine, in purgatorii ignem, per quantum vis : noli tamen in infernum, ubi te amare non possum.

» Te ergo quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti.

» Æterne Deus, spero et cupio in æternum te amare.

» Amor meus crucifixus est. Jesus meus, amor meus, pro me mortuus est.

» Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me, etc.

» Pater æterne, propter amorem Jesu Christi da mihi gratiam tuam. Te amo, me pœnitet.

» Quomodo possum de tot tantisque beneficiis quæ mihi fecisti, Deus meus, tibi rependere gratias ? Spero in æternum in cœlo tibi gratias agere.

» Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, etc.
» Miserere mei, Deus, secundum magnam, etc.
» Misericordias Domini in æternum cantabo.

Dum jam ægrotus est proximus ad exspirandum.

» In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.
» Jesu mi, tibi animam quam tuo sanguine redemisti commendo.

(Hic notandum quod dum infirmus jam ad exhalandam animam vicinus est, actus suggeri debent sine pausa et fortiori voce.)

» Domine Jesu Christe, suscipe spiritum meum. Deus meus, adjuva » me; sine me venire ad amandum te in æternum.

» Jesu mi, amor meus, te amo, me pœnitet. O si nunquam te offen- » dissem !

» O Maria, spes mea, adjuva me, ora pro me Jesum.

» Jesu mi, propter passionem tuam salva me : te amo.

» Maria, mater mea, in hac hora adjuva me. Sancte Joseph, adjuva » me, Archangele Michael, defende me. Angele custos, custodi me. » Sancte N. (hic præcipui protectoris ægroti fit mentio) commenda me » Jesu Christo. Sancti et sanctæ Dei, intercedite pro me.

» Jesu, Jesu, Jesu !

» Jesu et Maria, vobis cor et animam meam dono.

§ VII. Imminentis mortis signa.

Opus est ut sacerdos, qui hoc charitatis opus exercet, imminentis mortis signa sciat, ut ita ægroto jam exspiranti melius auxiliari possit. Præcipua et universalia sunt tria : 1. pulsus deficiens, intermittens et formicans; 2. respiratio anxia; 3. oculi excavati et vitreati, aut apertiores solito, vel nimis lucidi, vel qui respiciunt objecta diverse quam aliis apparent; aut cum palpebra superior relaxatur, et inferioren prætergreditur.

Sunt etiam proxima mortis signa nasus acuminatus, et in extremitate albescens, et si nares ad instar follis sufflant; manus trementes, ungues lividæ, facies flavescens, livida et mutata : flatus male olens et frigidus; corpus immobile; sudor frontis et frigidus; calor in cordis parte nimius; festucas aut lanugines colligere; frigiditas in extremis omnibus partibus.

Signa tamen proximiora exspirationis sunt respiratio intermittens aut languida, defectio pulsus; dentium contractio, et stridor; distillatio in gula; lene quoddam suspirium, aut gemitus; lacryma per se fluens; oris, oculorum, et totius corporis torsio.

Advertatur 1. quod laborantes hydropisi, etica febri, vel vulnere, asthmate, pleuritide, sanguinis fluxu, vomitu, angina et rheumatismo, interdum cum paucis nominatorum signorum, et cum pulsu valido, ac loquentes exspirare solent. Advertatur 2. proximos morti esse, qui pleuritide laborant, dum respirationis difficultas, anhelitus augmentum et labia livida apparent. Vulnerati capite interdum subitaneo deliquio moriuntur. Hydropici, dum pulsus deficit, et anhelitus crescit, ac in ore spuma apparet. Qui febri intermittente laborant mori solent in principio accessionis, dum convulsiones vehementes sunt. Advertatur 3. quod in aliquibus ægrotis flatus est adeo debilis, et cordis exagitatio, ut jam mortui videantur, et tamen non sunt. Signa certiora mortis sunt omnium

partium frigiditas etiam in regione cordis, corporis gravitas, alicujus spiritus naribus admoti stimulum non sentire; speculum ore accessum flatu non maculari, et similia. Demum advertatur quod interdum signa superius in primo loco adducta fallunt, et etiam sine illis repente moritur infirmus; ideoque dum ægrotus in agone manet, sacerdos oportet ne unquam illum deserat.

§ VIII. et ultimus. Preces, actus christiani et benedictiones.

Sacerdos domum ægroti ingrediens, dicat: ℣. « Pax huic domui, ℟. Et » omnibus habitantibus in ea. »

Cubiculum aqua benedicta aspergat, dicens: « Asperges me hyssopo » et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor. »

Deinde dicere potest orationes quæ in Rituali pro Extrema Unctione exstant. Postea Redemptoris imaginem accipiat, dicens: « Ecce crucem » Domini, fugite, partes adversæ. » Et ægroto osculandam præbeat, dicens: « Deosculare pedes Jesu Christi, qui in hac cruce pro salute tua » mortuus est. »

Deinde dicat: « In Deo N. N. igitur spem tuam jacta. Sperare volu» mus Mariam à Deo salutem tibi intercedere velle: infirmitas tamen gra» vis est; voluntati Dei tuam conforma, ut de te faciat quod ipse vult. Eia » igitur, mecum recita christianos actus, ut cum istis ad mortem te dispo» nere valeas, si pro bono animæ tuæ sic Deus determinavit; dic ergo » mecum: »

Actus fidei. « Deus meus, infallibilis veritas, quia tu quod credere » debeam, S. Ecclesiæ revelasti, credo quod ad credendum mihi propo» nit Ecclesia. Credo te esse Deum meum, omnium creatorem, qui per » totam æternitatem paradiso justos remuneras, peccatores vero castigas » inferno. Credo mysterium SS. Trinitatis, id est Patrem, Filium, et » Spiritum sanctum, tres personas, sed unum Deum. Credo secundam » personam, id est Filium Dei, hominem factum in utero Mariæ semper » virginis, et pro nobis peccatoribus mortuum esse Inde resurrexit, et » nunc sedet ad dexteram Patris, et inde venturus est judicare vivos et » mortuos. Credo septem sancta sacramenta, et præcipue Baptismum, Pœ» nitentiam, Eucharistiam, et Extremam Unctionem. Credo omnes resur» gere debere cum corporibus suis, et denique credo omne id quod credit » sancta Ecclesia catholica romana, in qua sola credo esse veram fidem. »

Actus Spei. « Deus meus, confisus tuis promissis, quia tu fidelis, po» tens et misericors es, propter merita Jesu Christi peccatorum meorum » veniam spero, perseverantiam finalem, et gloriam paradisi. »

Actus amoris et doloris. « Deus meus, quia tu es bonitas infinita, infi» nito amore dignus, toto corde meo te diligo super omnia. Et omnium » peccatorum meorum, quia tuam infinitam bonitatem offendi, tota ani» ma mea me pœnitet, et displicet. Potius mori quam peccare propono, » cum gratia tua, quam, ut nunc mihi des et semper, te precor. Et » propono sancta sacramenta recipere in vita, et in morte. »

(Benedictus XIII omnibus qui semel in die hos eliciunt actus, septem annos indulgentiæ largitus est; et si per mensem integrum fiant, confessis et communicatis, juxta mentem Pontificis orantibus, indulgentiam plenariam, etiam pro defunctorum animabus, concessit, et si in fine vitæ quis faciat, indulgentiam in articulo mortis.)

Benedictio in articulo mortis.

Pontifex regnans, anno 1747, episcopis facultatem concessit, et eorum delegatis, indulgentiam plenariam ægrotis petentibus impertiri, postquam Pœnitentiæ, Eucharistiæ et Extremæ Unctionis sacramenta acceperint, aut verisimiliter quæsiissent, aut si signum aliquod doloris dederint, et postea sensus amiserint. Non vero excommunicatis et impœnitentibus; nec etiam illis qui in evidenti peccato moriuntur. Modus quo datur benedictio est hic.

Sacerdos ægroti domum ingrediens dicat : « Pax huic domui, et omni-» bus habitantibus in ea. » Et aspergat aquam benedictam, dicens : « Asperges me hyssopo ; et mundabor ; lavabis me, et super nivem de-» albabor. » Postea dicat : Miserere mei, Deus, secundum magnam » misericordiam tuam. Gloria Patri, etc. » Et nihil aliud dicens, repetat antiphonam : *Asperges me, etc.*

Si ægrotus confessionem petit, sacerdos benigne audiat : sin vero, contritionis actum ut ægrotus eliciat, studeat, confortetque eum ad paradisi gloriam sperandam. Hortetur ut totum se offerat Deo, et pro peccatorum suorum satisfactione id quod vult Deus, ipsamque mortem acceptet. Inde dicat :

℣. « Adjutorium nostrum in nomine Domini :

℟. » Qui fecit cœlum et terram. »

Antiph. « Ne reminiscaris, Domine, delicta famuli tui (vel ancillæ » tuæ), neque vindictam sumas de peccatis ejus. Kyrie, eleison. Christe, » eleison. Kyrie, eleison. Pater noster, etc. »

℣. « Et ne nos, etc.

℟. » Sed libera, etc.

℣. » Salvum fac servum tuum (vel ancillam tuam), Domine ;

℟. » Deus meus, sperantem in te.

℣. » Domine, exaudi, etc.

℟. » Et clamor meus, etc.

℣. » Dominus vobiscum.

℟. » Et cum spiritu tuo. »

OREMUS.

« Clementissime Deus, Pater misericordiarum, et Deus totius conso-» lationis qui neminem vis perire in te credentem atque sperantem, se-» cundum multitudinem miserationum tuarum, respice propitius famu-» lum tuum N. quem tibi vera fides et spes christiana commendat. Visita » eum in salutari tuo, et per Unigeniti tui passionem et mortem, omnium » ei delictorum suorum remissionem et veniam clementer indulge, ut ejus » anima in hora exitus sui te judicem propitiatum inveniat, et in san-» guine ejusdem Filii tui ab omni macula abluta, transire ad vitam me-» reatur perpetuam. Per eumdem, etc. »

Tunc postquam clericus dixerit, *Confiteor Deo, etc.* sacerdos dicat : *Misereatur, etc. Indulgentiam, etc.* Et deinde :

« Dominus noster Jesus-Christus, Filius Dei vivi, qui B. Petro apo-» stolo suo dedit potestatem ligandi atque solvendi, per suam piissimam » misericordiam recipiat confessionem tuam ; et restituat tibi stolam pri-» mam quam in Baptismate recepisti ; et ego facultate mihi ab apostolica » sede tributa, indulgentiam plenariam, et remissionem omnium pec-» catorum tibi concedo. In nomine Patris, etc.

» Per sacrosancta humanæ reparationis mysteria remittat tibi omnipo-
» tens Deus omnes præsentis et futuræ vitæ pœnas, paradisi portas ape-
» riat, et ad gaudia sempiterna perducat.

» Amen. »

« Benedicat te omnipotens Deus, † Pater, et Filius, et Spiritus Sanc-
» tus. Amen. »

At si infirmus esset tam morti proximus, ut tempus non suppeteret supradictis precibus, sacerdos statim inpertiatur ei præfatam benedictionem, *Dominus noster Jesus Christus, etc.*

Benedictio scapularis S. Mariæ de Monte Carmelo.

Sacerdos conversus ad habitum, dicat :

℣. « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam;
℟. » Et salutare tuum da nobis.
℣. » Domine, Deus virtutum, converte nos;
℟. » Et ostende faciem tuam et salvi erimus.
℣. » Domine, exaudi orationem meam;
℟. » Et clamor meus ad te veniat.
℣. » Dominus vobiscum.
℟. » Et cum spiritu tuo. »

OREMUS.

« Caput omnium fidelium, Deus, et humani generis Salvator, hunc » habitum, quem propter tuum tuæque Genitricis virginis Mariæ de » Monte Carmelo amorem atque devotionem servus tuus est delaturus, » dextera tua sanctifica † : et hoc quod per illud mystice datur intelligi, » tua semper custodia, corpore et animo servetur, et ad remunerationem » perpetuam cum sanctis omnibus felicissime perducatur. Qui vivis et » regnas in secula seculorum. Amen. »

Deinde aspergat aquam benedictam super habitum, et postea ipsum imponat personæ recipienti dicens :

« Accipe, vir devote, hunc habitum benedictum, precans SS. Virgi- » nem ut ejus meritis illum perferas sine macula, et te ab omni adversi- » tate defendat, atque ad vitam perducat æternam. Amen. »

Deinde dicat :

« Ego, ex potestate mihi tradita et concessa, suscipio ac recipio te ad » participationem omnium orationum, disciplinarum, precum, suffra- » giorum, eleemosynarum, jejuniorum, vigiliarum, missarum, hora- » rum canonicarum, ac cæterorum bonorum spiritualium quæ passim die » nocteque (cooperante misericordia Jesu Christi) a religiosis peragun- » tur. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. »

« Bene † dicat te conditor cœli et terræ Deus omnipotens, qui te eligere » dignatus est ad beatæ virginis Mariæ de Monte Carmelo societatem et » confraternitatem, quam precamur ut in hora obitus tui conterat caput » serpentis, qui tibi est adversarius, et tandem tanquam victor palmam » et coronam sempiternam hæreditatis consequaris. Per Christum Domi- » num nostrum. Amen. »

Aspergatur recipiens aqua benedicta.

Benedictio scapularis S. Mariæ septem Dolorum.

℣. « Adjutorium nostrum, etc.
℟. » Qui fecit cœlum, etc. »

OREMUS.

« Domine Jesu Christe, qui tegmen nostræ mortalitatis induere dignatus es, obsecramus immensam largitatis tuæ abundantiam, ut hoc genus vestimentorum, quod sancti patres ad innocentiæ humilitatisque indicium in memoriam septem Dolorum B. virginis Mariæ nos ferre sanxerunt, ita bene✠dicere digneris, ut qui illis fuerit indutus, corpore pariter ac anima induat te Salvatorem nostrum. Qui vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen. »

Postea sacerdos, asperso scapulare aqua benedicta, illud recipienti imponat, dicens :

« Accipe, charissime frater, habitum B. Mariæ virginis, singulare signum servorum suorum, in memoriam septem Dolorum quos ipsa in vita et morte Unigeniti Filii sui sustinuit, ut ita indutus sub ejus patrocinio perpetuo vivas.

» Benedictio Dei omnipotentis ✠ Patris et Filii, et Spiritus sancti descendat super te, et maneat semper. Passio Domini nostri Jesu Christi, et compassio beatæ Mariæ virginis sit in corde et corpore nostro. Amen. »

Benedictio scapularis Conceptionis Immaculatæ Dei Matris.

℣. « Adjutorium nostrum in nomine Domini;
℟. » Qui fecit cœlum et terram.
℣. » Dominus vobiscum.
℟. » Et cum spiritu tuo. »

OREMUS.

« Domine Jesu Christe, qui tegmen nostræ mortalitatis induere dignatus es, tuæ largitatis clementiam humiliter imploramus, ut hoc genus vestimenti, quod in honorem et memoriam Conceptionis immaculatæ B. Mariæ virginis (necnon ut illo indutus exoret) in hominum pravorum morum reformationem institutum fuit, bene✠dicere digneris : ut hic famulus tuus, qui eo indutus fuerit, eadem beata Maria virgine intercedente, te quoque induere mereatur. Qui vivis et regnas, etc.

Postea sacerdos, asperso scapulare aqua benedicta, imponat recipienti, dicens :

« Accipe, frater, scapulare beatæ Mariæ virginis immaculatæ, ut, ea intercedente, vetere homine exutus, ab omni inquinamento mundatus, ipsum perferas sine macula, et ad vitam pervenias sempiternam. Amen.

» Et ego ex facultate mihi tradita recipio te in participationem bonorum spiritualium quæ in nostra congregatione gratia Dei fiunt, et quæ per sanctæ Sedis apostolicæ privilegium concessa sunt. In nomine Patris ✠, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. »

Si infirmus nunquam acceperit aliquod scapulare, vel aliquod ex iis de quibus supra sermonem fecimus, curet sacerdos qui facultatem habet, ut infirmus tunc recipiat, ut indulgentias lucretur.

APPENDIX III.
EXAMEN ORDINANDORUM,

Ab eodem auctore breviter concinnatum ex eadem sua Theologia Morali res scitu magis necessarias continens.

INDEX TOTIUS APPENDICIS HUJUS.

CAPUT I.
De Sacramentis in genere.

1. Quid sit sacramentum. — 2. Quæ requirantur ad constituendum sacramentum? An circumcisio, etc. — 3. Quæ sint sacramentalia. — 4. Distinguuntur sacramenta. — 5. Qu. I. Quæ requirantur ad essentiam. De materià. — 6. De formâ, et de connexione materiæ cum forma. — 7. De mutatione substantiali, aut accidentali. — 8. De sacramento sub conditione. Si cum forma, aut materia dubia, vel mixta. Interruptio formæ. — 9. De intentione ministri et suscipientis. — 10. Qu. II. De ministro. — 11. An debeat esse in gratia. — 12. Si sit laicus, aut ministret non solemniter; an sufficiat contritio. — 13. Si absolvat in mortali: si ministret Eucharistiam: si celebret missam. — 14. Si subdiaconus, aut diaconus ministret solemniter. — 15. Si ministret indigno. — 16. Simulare administrationem sacramenti. — 17. Simulare susceptionem. — 18. An minister debeat intendere quod facit Ecclesia. — 19. Qu. III. Quid requiritur ad validè et licitè sacramenta suscipienda. — 20. An petere liceat ab excommunicato, vel peccatore. — 21. An dare pecuniam pro administratione sacramenti. 22 et 23. Effectus, et I. de gratia. — 24. II. De charactere.

1. Sacramentum, generaliter loquendo, significat mysterium, sive rem

occultam; sacramentum vero in Ecclesia christiana sic definitur : « Est » sensibile signum invisibilis gratiæ ad populum Dei sanctificandum, a » Christo institutum. » Dicitur *signum sensibile*, scilicet signum externum in materia sensibus subjecta. *Invisibilis gratiæ*, quia sacramentum significat gratiam quam causat invisibiliter, scilicet ex opere operato, sive per se, modo suscipiens sit dispositus. *A Christo institutum*, quia, juxta sententiam probabiliorem, Christus etiam ut homo sacramenta instituit ex potestate quæ dicitur *excellentiæ* (1).

2. — Tria igitur ad sacramentum constituendum requiruntur, 1. signum externum, 2. promissio gratiæ, 3. institutio Christi, cum omnia sacramenta ex Christi passione vim habeant.

Dubitatur an circumcisio fuerit olim verum sacramentum, conferens gratiam ex opere operato? Affirmat *Scotus*, sed communiter id negant doctores; nam circumcisio operabatur sanctitatem tantum externam, non autem internam; commune tamen est quod fuerit verum sacramentum (2).

3. — Sacramentalia autem sunt quædam actiones sacræ ab Ecclesia institutæ, prout sunt aqua lustralis, benedictiones rerum, consecrationes et similia. Hæc non habent per se vim remittendi peccata, sed tantum impetrandi auxilia divina ad eliciendos actus bonos quibus postea peccata remittuntur (3).

4. — Multipliciter distinguuntur sacramenta *primo*, alia sunt necessaria necessitate *medii*, ut sunt Baptismus pro omnibus; Pœnitentia pro lapsis in mortale, et Ordo pro iis qui sacramenta Eucharistiæ et Pœnitentiæ ministrant : etiam Eucharistia (juxta probabiliorem sententiam), saltem in voto implicito (4). Alia necessitate *præcepti*, ut sunt Confirmatio, juxta probabilem sententiam, licet opposita *Nav. Suar. Sot. Laym. Ronc. Wig.* ex *D. Thoma* (5), et aliorum etiam sit probabilis (6); et Extrema Unctio, juxta probabiliorem sententiam omnino suadendam (7). *Secundo*, alia sunt sacramenta *iterabilia*, ut Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Unctio et Matrimonium; alia sunt *initerabilia*, ut Baptismus, Confirmatio et Ordo, propter characterem quem indelebiliter imprimunt. *Tertio*, alia sunt sacramenta *Mortuorum*, ut Baptismus et Pœnitentia, quia primam conferunt gratiam, et supponunt animam mortuam, id est gratia carentem : alia *vivorum*, quæ aliquando per accidens dant etiam primam gratiam, nimirum casu quo aliquis attritus, bona fide putans se contritum, illa suscipit, ut docent probabiliter *Lug. Suar. Conc. Cajet. Croix*, *Salm. Cast.* et alii plures ex *D. Thoma*, contra alios, ex communi (8). *Quarto*, alia sunt *formata*, id est cum effectu gratiæ : alia *informata*, scilicet sine collatione gratiæ, quæ est sacramenti forma. An autem detur sacramentum Pœnitentiæ validum et informe, id est sine gratia, alii negant; sed communiter et verius alii affirmant. Casus esset nimirum si quis acciperet absolutionem ab aliquo mortali peccato cum attritione concepta tantum ex turpitudine supernaturali illius peccati et cum oblivione inculpabili alterius peccati mortalis. (*Qui vult videre hanc quæstionem cum omnibus suis rationibus enucleatam, observet tract.* 16, *ad n.* 18.)

(1) Vide opus morale, lib. 6. n. 1. 2 et 3. — (2) Lib. 6. n. 4. — (3) N. 90. ad 94. — (4) N. 192. — (5) In 3. p. q. 72. art. 1. ad 3. et a. 8. ad 4. — (6) Lib. 6. n. 181. — (7) N. 733. v. Quæritur. — (8) N. 6 et 83.

5. — Quæritur 1. quæ requirantur ad essentiam sacramenti? Tria requiruntur, materia, forma et intentio. *Materia* est res corporea et sensibilis, quæ suscipienti applicatur, v. g. aqua, chrisma, oleum sanctum, etc. Et hæc est materia *remota;* nam *proxima* est ipsa applicatio materiæ, ut ablutio, unctio, etc.

6. — *Forma* sunt verba prolata a ministro. Ut autem sacramentum valeat, requiritur connexio, sive simultas materiæ et formæ, scilicet ut materia applicetur antequam prolatio formæ terminetur, vel postquam prolatio formæ sit incepta. Sententia autem quod sufficiat applicare materiam immediate ante vel post prolationem formæ, est tantum probabilis, non autem moraliter certa, uti requiritur ubi agitur de valore sacramenti, ex propositione damnata ab Innoc. XI; ideoque non est practice probalilis. Excipiuntur tamen sacramenta Pœnitentiæ et Matrimonii, quæ valent etiamsi interponatur aliqua mora inter materiam et formam (1).

7. — Si mutetur substantialiter materia, nempe applicetur vinum pro aqua, vel mutetur forma, nempe si verba non habeant eumdem sensum, puta dicendo *te aspergo*, pro *te baptizo*, invalidum est sacramentum. Secus si mutatio est accidentalis, scilicet si aqua sit calida aut decocta, aut si dicas : *Ego te baptizo in nomine patrias et filias*, *etc.* ut habetur ex *cap. Retulerunt, de consecr. dist.* 4. Vel *in nomine Patris omnipotentis*, *etc.* Sic tamen mutans non excusaretur a peccato gravi (2).

8. — In casu necessitatis, vel magnæ utilitatis, bene possunt conferri sub conditione (saltem mente retenta) sacramenta non solum characterem imprimentia, ut est certum ex *cap.* 2 *de Bapt.* sed etiam alia, si non possit haberi materia nisi dubia ; ita *Suar. Castr. Habert*, *Bonac. Ronc. Salm.* et alii communiter, contra *Juven. et Antoine* (3). An autem minister possit uti materia aut forma dubia, si ad id cogatur metu mortis? probabiliter potest, nisi cogatur in contemptum religionis; ita *Sanch. Coninch.* Si in materia propria misceatur extranea in majori, vel æquali parte, materia est inepta; secus si in minori; ita *S. Thom.* (4). Interruptio formæ, si est modica, non officit valori sacramenti. Secus si talis sit, ut verba non constituant unum sensum (5). Non licet autem formam repetere, nisi adsit probabile dubium quod forma invalide fuerit prolata (6). Alii dicunt aliquas sacramentorum materias et formas fuisse a Christo in genere determinatas et relictas Ecclesiæ, ut ipsa in particulari determinaret. Sed probabilius alii docent omnes fuisse a Christo determinatas in substantia. Unde si aliqua invenitur inter novam et priscam Ecclesiæ consuetudinem differentia circa materias et formas, mutatio illa censetur tantum accidentalis (7). (*Vide hanc quæstionem ad trutinam revocatam tract.* 17. *n.* 15.)

9. — Demum ad essentiam sacramenti requiritur *intentio* ministri, et quidem actualis, vel saltem virtualis. Intentio *actualis* est ea quæ actu habetur; *virtualis* autem, quæ permanet in virtute actionis quam minister exsequitur ex intentione actuali prius habita; ad differentiam intentionis *habitualis* quæ aliquando est habita, et non est retractata (8). Hæc autem habitualis non sufficit in ministro, sed bene sufficit in suscipientibus sacramenta : atque in necessitate etiamsi ipsi sint dormientes,

(1) Lib. 6. n. 9. et ibid. v. In Pœnit. — (2) N. 11. — (3) N. 28. et 29. — (4) 3. p. q. 74. a. 3. ad 3. — (5) L. 6. n. 11. ad 3. — (6) N. 224. v. Advertendum. — (7) N. 12. — (8) N. 15 et seqq.

aut ebrii, aut ceciderint in amentiam postquam jam habuerint intentionem illa suscipiendi, ut communissime docent *Lugo*, *Castrop. Salm.* et alii plures cum *D. Thoma* (1), et patet ex *cap. Majores*, § *Verum*, *de Baptism.* et etiam ex *Instruct. de Bapt.* data a Bened. XIV, incipiente, *Postremo mense* (*in Bullar. tom.* 2. *n.* 46.). Imo quoad Extremam Unctionem et etiam Confirmationem, satis est pro suscipientibus adhuc *interpretativa*, id est ea quam suscipiens non habet nunc, nec unquam habuit, sed haberet si rem adverteret (2).

10. — Quæritur II. quis sit minister sacramentorum? Quoad Ordinem solus episcopus est minister (3), et quoad Confirmationem ipse est minister ordinarius; nam extraordinarii possunt esse etiam simplices sacerdotes (4). Aliorum autem sacramentorum solus sacerdos est minister, excepto Matrimonio (5), et etiam Baptismo in necessitate; in ea enim possunt etiam laici et adhuc hæretici baptizare (6).

11. — Ad valide autem ministranda sacramenta non est opus ut minister sit in gratia; nam peccatores etiam valide ministrant; non vero hæretici, nec excommunicati, vitandi respectu ad sacramentum Pœnitentiæ. Vide dicta *tract.* 16. *n.* 92. Ad licite tamen ministrandum requiritur status gratiæ; sed in extrema necessitate, si minister non posset tam cito confiteri, probabiliter a culpa excusatur si ministrat; ita *Sot. Suar. Tolet. Cajet. Armil. Valent. Anacl.* (7). Nunquam autem excusatur parochus, aut œconomus : hi enim debent esse semper parati ad ministrandum. Celebrans autem in mortali quatuor mortalia committit, 1. quia indigne consecrat, 2. quia indigne sumit, 3. quia indigne ministrat, et 4. quia ministrat indigno qui est ipse idem (8).

12. — Quæritur an peccet graviter qui existens in mortali ministrat sacramentum in necessitate, si ad illud non est ordinatus, ut laicus matrimonium contrahens, aut baptizans; vel si est ordinatus, sed ministrat non solemniter? Alii probabiliter negant, ut *Conc. Tourn. Nat. Alex.* et alii ex *D. Thom.* (9). Sed probabilius affirmant *Continuat. Tournel. La Croix*, *Antoine*, *Lug. Pont. Vasq. Nav. etc.* quia semper sancta sancte tractanda sunt (10). Minister autem solemniter ministraturus sacramenta, si est in mortali, sufficit ut eliciat certum actum contritionis (11); celebraturus vero missam, debet confessionem præmittere; excepto casu quo ex necessitate ex una parte deberet celebrare, et ex alia non adesset copia confessarii; sed tunc post celebrationem debet quamprimum confiteri, ut præcipit Trident. *sess.* 13. *cap.* 7. (12). Vide dicta *de Euch. tract.* 15, *n.* 22.

13. — Confessarius tantum audiens confessionem in mortali, probabilius est cum *Lug. Spor. Salm. Elb. Croix* et aliis, quod non peccet graviter, quia non conficit sacramentum. Si vero absolvit plures pœnitentes, etiam successive, in statu peccati mortalis, plura mortalia committit, quia plura sacramenta distincta ministrat (13). Sacerdos item, aut diaconus ministrans eucharistiam in mortali mortaliter peccat, quia proxime concurrit ad sanctificationem communicantium; ita tenendum cum pluribus contra alios (14). Celebrans autem in mortali, si pluribus eucharistiam ministrat, probabilius unum mortale committit, quia ministratio

(1) In 4. dist. 6. q. 1. a. 2. et q. 3. ad 2. — (2) Lib. 6. n. 81 et 82. — (3) N. 761. — (4) N. 170. — (5) N. 897. — (6) N. 115. — (7) Vide lib. 6. n. 33. et Cabrin. Luc. Moral. p. 2. tr. 41. n. 56. — (8) Lib. 6. n. 35. v. Hinc. — (9) 3. p. q. 64. art. 6. ad 3. — (10) Lib 6. n. 32. — (11) N. 34. — (12) N. 255. — (13) Lib. 5. n. 60. Quær. 6. — (14) Lib. 6. n. 35.

illa, et communio est unica actio moralis, unicumque convivium (1).

14. — Diaconi et subdiaconi, si ministrant in altari existentes in mortali, juxta plures, probabiliter peccant graviter : sed juxta communiorem sententiam, et satis probabilem id negatur; quia non conficiunt, nec ministrant sacramentum, nec exercent functiones proxime ordinatas ad sanctificationem animæ (2). Concionator item qui prædicat in mortali, non peccat graviter, ut communius et probabilius docent *Gonet*, *Lugo*, *Castrop. Bon. Vasq. Salm. Croix*, et alii, (contra *Merbes. Juven. etc.*); non enim exercet Ordinem, sed officium annexum Ordini, quod per se non causat gratiam, ut causant sacramenta (3).

15. — Peccat graviter minister, si dat sacramentum indigno petenti occulte, secus autem si ille sit peccator occultus, et publice petat (4). Notandum vero quod episcopus etiam ob occulta peccata potest denegare alicui collationem Ordinis, licet publice ille petat, ex Trid. *sess.* 14. *c.* 1. *de Reform.*, ubi dicitur teneri clericum obedire prælato vetanti susceptionem Ordinis propter occultum crimen. Nec tenetur tunc episcopus causam manifestare cur repellat ordinandum, ut pluries declaravit S. C. concilii (5). An autem confessarius possit absolvere ordinandum recidivum in culpis gravibus, qui vult sacrum suscipere Ordinem sine prævia probatione; vide dicta *tract.* 7. *ex n.* 48. *et tract. ult. n.* 16 *et* 17.

16. — Non licet ministro etiam ob metum mortis simulare administrationem sacramenti, ex prop. 29. proscripta ab Innoc. XI. Tunc autem censetur minister simulare administrationem cum profert formam sine intentione, aut aliquid aliud pronuntiat, ad hoc ut alii credant ipsum jam conferre sacramentum; unde alias licite potest confessarius aliquam recitare orationem super pœnitente indisposito, non jam ut alii credant absolutionem illi ministrari; sed tantum ad occultandam absolutionis negationem : tunc enim non simulat sacramenti administrationem, sed tantum veritatem occultat (6). Præterea ait *Card.* bene posse confessarium, cum pœnitens minatur ei mortem si non absolvat, dicere : *Ego te non absolvo*, submisse pronuntiando verbum *non*, quia hæc non est restrictio pure mentalis (ut objicit *Viva*), dum confessarius non tenetur efficere ut pœnitens audiat verba absolutionis; et ideo non habet ille jus ut confessarius omnia verba formæ intelligibiliter proferat (7).

17. — Sicut autem non licet ministro simulare sacramenti administrationem, ita nec etiam alii sacramenti susceptionem, ut dicunt *Card. Croix et Gormaz.* Hoc tamen non prohibet quominus liceat alicui accedere ad confessionarium, ibique genu flectere ad aliquod negotium agendum. Præterea aiunt communiter *Sanch. Conc. Castrop. Carden. Viva*, *Croix* aliique plures contra *Milante*, quod si aliquis sponsorum cogitur contrahere per injustum metum, vel habens impedimentum dirimens, ad evitandum scandalum, tunc poterit ille (saltem sine gravi culpa) simulare celebrationem matrimonii; tunc enim, deficiente consensu, deficit contractus, et deficiente contractu, nec etiam existit sacramentum (8).

18. — Minister invalide ministrat sacramentum, si non intendat facere per actum externum quod facit Ecclesia, ritumque sacramentalem adhibere quem intendit Ecclesia a Christo instituta; et hoc etiamsi minister, non joco (ut adhuc insipienter admittebat Lutherus), sed serio minis-

(1) Lib. 6. n. 35. — (2) N. 37 et 38. — (3) N. 40. v. Quæritur autem. — (4) N. 43 ad 51. — (5) N. 81. — (6) N. 59. — (7) Ibid. v. E converso. — (8) N. 60.

tret ut probavimus *tract.* 14. *n.* 2. et vide in Morali (1). Si vero id jam intendat, valide ministrat, etiamsi non habeat intentionem explicitam conferendi sacramentum. Dico *non habeat intentionem explicitam;* nam si positive haberet intentionem non conferendi sacramentum, tunc neque conferret, quia tunc revera nullam haberet intentionem faciendi quod facit Ecclesia (2). Sacerdos autem conficiens sacramentalia, puta aquam benedictam, in mortali, non peccat graviter (3).

19. —Quæritur III. quid requiritur ut quis valide et licite sacramenta suscipiat? Ut valide suscipiat requiritur 1. ut sit baptizatus, nam alias non est capax aliorum sacramentorum. 2. Excepto sacramento Baptismi pro quo nulla requiritur intentio in pueris et perpetuo amentibus, cum in eis suppleat intentio Ecclesiæ; in aliis vero sacramentis opus est ut suscipiens saltem habuerit prius intentionem (quæ dicitur habitualis) suscipiendi sacramentum, et eam non revocaverit, ut supra diximus *n.* 9. Hinc si quis ordinetur per vim, invalide ordinaretur; secus si per metum, quia metus non tollit voluntarium. Probabilissimum est quod sacramenta in periculo mortis licite conferri possunt tam ebriis quam lapsis in amentiam, si prius intentionem habuerint illa suscipiendi; ita *Lugo*, *Castr. Salm. Croix*, *Cardin. Lambertinus*, *etc.* ex *D. Thoma*, et *cap. Majores:* § *Verum de Bapt.* (4). Sufficit etiam tempore mortis intentio interpretativa in suscipiente sensibus destituto quoad sacramenta Extremæ Unctionis, ut habetur ex Rituali, et etiam Confirmationis et Eucharistiæ, ut aiunt *Lugo*, *Coninc. Sporer*, *Croix*, *etc.* non vero quoad Baptismum et Ordinem, et tanto minus quoad Pœnitentiam et Matrimonium, in quibus omnino requiritur intentio actualis, aut saltem virtualis (5). Ut licite autem quis suscipiat sacramenta, requiritur conveniens dispositio, nempe status gratiæ; unde si quis est in mortali, debet saltem esse contritus cum proposito confitendi. Imo ad recipiendam Eucharistiam requiritur prævia confessio, nisi necessitas urgeat, et non adsit copia confessarii; quo casu debet sacerdos qui celebravit, (ut diximus *n.* 12.) quamprimum confiteri, ex Trident. *sess.* 13. *c.* 7. *de Euch.* Necessitas autem erit 1. ob dandum viaticum; 2. ob vitandam infamiam, aut scandalum; 3. si ille est parochus et occurrat festum de præcepto; 4. si celebrans post consecrationem recordetur mortalis culpæ (6). Insuper advertendum quod suscipiens sacramentum Pœnitentiæ sine dispositione, non solum illicite, sed etiam invalide suscipit, dum contritio pœnitentis est etiam materia hujus sacramenti. Respectu vero ad alia sacramenta, si quis indispositus ea suscipit, valide suscipit, ita ut, recedente fictione, sive obice peccati, illa reviviscunt, id est gratiam causant, ut docent plures ex *D. Thoma.* (7).

20. —Quæritur IV. an liceat petere sacramenta a ministro peccatore vel excommunicato? Non licet a peccatore (quamvis sit parochus, quidquid alii dicant), nisi adsit justa causa; sufficit autem gravis utilitas (8), ut communissime docent *Suar. Sanch. Scot. Pal. Tol. Anacl. Holzm. Salm. etc.* Hinc dicunt licite peti, 1. si urgeat præceptum confessionis aut communionis, aut missæ; aut si occurrat indulgentia lucranda; 2. si alias carere debeas jubilæo; 3. si maneres alias in mortali, etiam per horam; ut dicunt *Suar. et Escob.* 4. si diu carere debeas fructu com-

(1) Lib. 6. n. 20. ad 24. — (2) Ibid. n. 22. — (3) N. 40. — (4) N. 81. v. Utrùm. — (5) N. 82. — (6) N. 266. — (7) N. 87. — (8) N. 89.

munionis, aut confessionis, etc. Absolute vero sine alia causa licet recipere sacramentum ab excommunicato, si sit toleratus, quia absolute concessum est a concilio Constantiensi fidelibus posse communicare cum toleratis (1). A vitando autem nec etiam in morte licet suscipere Pœnitentiam, quia (ut diximus *n.* 11.) vitandus etiam in extrema necessitate invalide eam ministrat.

21. — Quæritur V. an possit dari pecunia pro administratione sacramenti, si minister nolit dare gratis? Videtur negare *S. Thomas* (2), dum tradit quod adultus neque in articulo mortis potest aliquid ministrare pro obtinendo Baptismo, dicens tunc ei sufficere ad salutem Baptismum flaminis. Sed quæcumque sit intelligentia hujus doctrinæ Angelici doctoris, communiter *Bonac. Salm. et Ronc.* (3) cum *Suar. Less. Sanch. Laym. Castrop.* et aliis affirmant posse dari pecuniam in extrema, et etiam in gravi necessitate sacramenti. Ratio quia ex una parte traditio pecuniæ non est intrinsece mala, ipsa enim est cooperatio materialis, non formalis, cum non cooperetur pravæ voluntati ministri, juxta dicta *tract.* 4. *n.* 31 *et* 32. Ex alia ipse suscipiens non committit simoniam, cum non tradat pecuniam ad emendum sacramentum, sed tantum ad redimendam vexationem ministri sacramentum injuste denegantis; et ideo dat temporale pro re mere temporali : tantoque magis id currit, si suscipiens est fidelis, quia tunc habet jus ad sacramentum, dum idem *D. Thom.* (4) docet, post jus quæsitum licere cuivis dare pecuniam ad tollendum injustum impedimentum. Idque admittunt *Suar. Filliuc. et Croix*, non solum pro obtinendo Baptismo et Pœnitentia, sed etiam viatico; et *Bonac.* extendit etiam ad Extremam Unctionem.

22. — De *effectu* sacramentorum. Duplex est sacramentorum effectus: collatio gratiæ, et impressio characteris. Primus ergo effectus est gratia : duplex autem gratia confertur in sacramentis : gratia *sanctificans*, nempe quæ reddit hominem amicum Dei; et gratia *sacramentalis*, quæ est propria et peculiaris uniuscujusque sacramenti, ad causandum effectum proprium sacramenti illius, nempe Baptismi ad abluendum a culpis; Confirmationis, ad roborandum in fide; Eucharistiæ, ad reficiendam animam; Pœnitentiæ, ad delenda peccata; Extremæ unctionis, ad vim conferendam adversus dæmonum tentationes in extremo agone; Ordinis, ad conferenda auxilia ut ordinatus recte sua munia exerceat; et Matrimonii, ut conjuges illius onera et obligationes bene sustineant et adimpleant.

23. Sacramenta in suscipiente disposito causant gratiam *ex opere operato*, id est ex se, non *ex opere operantis*, scilicet ex merito suscipientis. An autem causent physice, ita ut materia sacramenti, nempe aqua, oleum, etc., licet sit causa tantum naturalis, elevetur tamen a Deo ad causandam gratiam, uti docet *D. Thomas*? vel tantum moraliter, ita ut, posito sacramento, Deus per se conferat gratiam, ut vult *Scotus*? Utraque sententia est probabilis (5). Sacramenta autem mortuorum, ut Baptismus et Pœnitentia, per se habent causare primam gratiam. Alia vero sacramenta quæ sunt vivorum, tantum augmentum gratiæ causant; sed aliquando in attritis qui reputant se contritos, causant etiam primam gratiam, ut docet *D. Thomas* de Eucharistia et de Extrema Unctione,

(1) Lib. 6. n. 88. — (2) 2. 2. q. 100. a. 2. ad 1. — (3) Bon. de Sim. D. 1. q. 4. § 1. n. 2. Salm. tr. 19. eod. tit. c. 2. n. 12. Ronc. eod. tit. pag. 211. in Præc. n. 5. — (4) 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5. — (5) Lib. 6. n. 7

et sequuntur *Gonet*, *Concina*, *Ronc. Suar. Bonac. Salm.* (1), *etc.*

24. — Alter effectus sacramentorum est character. Character autem est « quoddam signaculum spirituale indelebile, impressum in anima susci- » pientis sacramentum. » Illud imprimitur tantum in Baptismo, Confirmatione et Ordine; et significat potestatem, sive dignitatem ex hujusmodi sacramentis susceptam : in Baptismo enim est signum *ovium* Christi, quo fideles efficiuntur idonei ad alia sacramenta recipienda; in Confirmatione est signum *militum* Christi, quo vim accipiunt ad fidem constanter profitendan; in Ordine est signum *ministrorum* Christi, quo potestatem acquirunt ad sacramenta fidelibus ministranda. Imprimitur autem character etiam in sacramento illicite suscepto, nec amittitur per peccatum. Notandum insuper quod ex Baptismo et Confirmatione oritur alius effectus, nempe impedimentum cognationis spiritualis, quæ dirimit matrimonium inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem et matrem. Item inter susceptorem (sive patrinum) et susceptum, suscepti-que patrem et matrem.

CAPUT II.

De Sacramento ordinis in genere.

25. Quid sit ordo. — 26. Quid ordinatio. — 27. Quot sint ordines; et an episcopatus sit ordo distinctus. — 28. An singuli ordines sint sacramenta. — 29. Quænam materia et forma ordinis; et de tactu physico et simultaneo. — 30. Quis minister. — 31. Effectus. — 32. Requisita ut quis valide ordinetur. — 33. Ut autem licite requiritur I. Confirmatio; II. Ut non sit infamis, etc. An protestatio episcopi, etc.; III. Animus clericandi; IV. Ut ab episcopo proprio, etc. — 34. Quis sit episcopus proprius. Regulares a quo, etc., *remissive.* — 35 et 36. V. Scientia. — 37 et 38. VI. Titulus, et quotuplex sit titulus. — 39. De patrimonio ficto. — 40. VII. Ut ordo inferior suscipiatur ante superiorem. VIII. Tempus debitum. — 41 et 42. IX. Interstitia. — 43 et 44. X. Locus. XI. Ætas. — 45. XII. Exercitium ordinis suscepti. XIII. Vocatio divina. — 46. Qui incurrant suspensionem, etc.

25. — Ordo est, juxta D. Thomam, *signaculum Ecclesiæ quo traditur ordinatio potestas spiritualis.* Est de fide Ordinem esse sacramentum, ut patet ex Trid., *sess.* 23. *c.* 3. Nam in Ordine jam reperiuntur tria requisita ad sacramentum, nempe signum externum, quod est impositio manuum; institutio Christi, prout habetur ex Lucæ 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem.* Et promissio gratiæ, ut habetur ex Apost. 2. *Tim.* 1. 6. « Admoneo te ut resuscites gratiam quæ in te est per im- » positionem manuum mearum. »

26. — Differt autem Ordo ab ordinatione. *Ordo* est ipsa potestas tradita : *Ordinatio* vero est actio qua episcopus potestatem tradit. Unde presbyteratus est sacramentum in fieri, scilicet in actu ordinationis, non autem in facto esse, scilicet cum quis jam ordinatus est.

27. Septem sunt ordines, alii minores, alii majores. Minores sunt quatuor, nempe *ostiariatus*, *lectoratus*, *exorcistatus*, *et acolytatus.* Majores sunt tres, nempe *subdiaconatus*, *diaconatus*, *et presbyteratus.* Præter hos probabiliter plures doctores addunt ordinem episcopatus, et ita quidem valde probabiliter et communius tenent *Bellarm. Sanch. Hab. Tourn. etc.* cum ipse rationabiliter distinguatur a presbyteratu propter distinctam potestatem quæ traditur episcopo conferendi aliis potestatem consecrandi corpus Christi, et absolvendi fideles a peccatis (2).

28. — Quæritur I. an singuli ordines sint sacramenta? Quòd sacerdo-

(1) Lib. 6. n. 6. — (2) N. 738.

tium sit sacramentum, est de fide. Quod etiam diaconatus sacramentum sit est certum, sed non de fide. Quod alii autem ordines sint adhuc sacramenta, satis probabile est, ex *D. Thoma*, cum unicuique ordini assignata videtur materia et forma. Omnes autem septem ordines (juxta hanc sententiam) unum tantum sacramentum constituunt ex unitate finis, cum singuli sint ordinati ad unum Missæ sacrificium conficiendum; et omnes supponuntur instituti a Christo illis verbis : *Hoc facite in meam commemorationem.* In ordine enim sacerdotii alii vel continentur eminenter, ut sunt ordines inferiores, vel consequenter respectu ad episcopatum. Verumtamen probabilius est alios ordines (præter presbyteratum et diaconatum, ut diximus) non esse sacramenta; quia deest in illis materia, nempe impositio manuum, quam (ut mox dicemus) probabilius est esse unicam materiam Ordinis; deestque etiam forma, quæ exprimat productionem gratiæ, dun in collatione præfatorum ordinum non fit mentio gratiæ, sed tantum potestatis quæ traditur (1). De hac quæstione fusius dictum est *tract.* 17. *n.* 14.

29. — Quæritur II. quænam est materia et forma Ordinis? Tres sunt sententiæ : 1. tenet materiam Ordinis esse solam traditionem instrumentorum; sed hæc non est satis probabilis. 2. Tenet materiam proximam esse duplicem integralem, scilicet traditionem instrumentorum, qua traditur potestas super corpus reale Jesu Christi ad sacrificandum, cum forma : *Accipe potestatem*, *etc.* et impositionem manuum, qua traditur potestas super corpus mysticum ad peccata absolvenda, cum forma : *Accipe Spiritum sanctum*, *etc.* Materia autem remota (juxta hanc sententiam) sunt manus episcopi, et instrumenta quæ ad tangendum ab eo traduntur. 3. Probabilior tenet materiam unice esse impositionem manuum, formamque esse orationem quam profert episcopus. (Quomodo hoc probatur, vide quæ dicta sunt *in cit. tract.* 17. *n.* 16.) Attamen quia secunda sententia est etiam probabilis, nempe duplicem esse materiam Ordinis, scilicet impositionem manuum et traditionem instrumentorum, ipsa omnino in praxi sequenda est. Unde necessario requiritur in ordinatione tactus instrumentorum, et tactus quidem physicus, cum probabile etiam sit moralem non sufficere; sufficit vero tangere cum sola manu, vel digito (2). Non oportet autem (diximus *n.* 6.) ut contactus fiat a principio prolationis formæ usque ad finem, sed sufficit si fiat antequam forma terminetur, vel postquam illa sit incœpta. Forma autem sunt verba quæ profert episcopus ordinans, cum manus imponit et instrumenta tradit, ut supra dictum est. Sedulo hic rursus notandum 1. quod in ordine sacro conferendo materia tradenda est ab eodem episcopo, qui formam profert; secus in collatione ordinum minorum; ita *D. Thom.* (3) et alii. Notandum 2. quod si conferantur ordines ab uno episcopo, alio tamen celebrante, ordinatio erit valida, sed illicita, ut declaravit Innoc. XIII. apud Bened. XIV (4).

30. — Quæritur III. quis sit minister Ordinis? Minister ordinarius hujus sacramenti est tantum episcopus. Potest vero Pontifex simplici sacerdoti potestatem impertiri conferendi ordines minores, prout eam habent abbates mitrati, sed habent pro suis subditis tantum regularibus professis, vel novitiis; non autem pro secularibus, ut hodie certum est

(1) Lib. 6. n. 736 et 737. — (2) N. 739. — (3) Suppl. q. 38. à 1. ad 2. (4) De Syn. l. 8. c. 11. n. 6 et 7.

ex decreto S. C. concilii approbato ab Urbano VIII, qui jussit illud « inviolabiliter observari, reprobata omni contraria opinione (1): » vide dicta *in tract* 20. *de Privil. n.* 117. Seculares autem ab abbatibus ordinati, si sint eis subditi, vel habeant dimissoriales litteras a propriis ordinariis ad ipsos, illicite quidem ordinantur, et suspensionem incurrunt; sed valide ordinantur, ut declaravit S. C.; vide dicta *eod. tractat. n.* 120.

31. — Quæritur IV. quinam sint effectus Ordinis? Sunt tres : 1. collatio gratiæ *sanctificantis*, scilicet quæ confertur in omni sacramento, ut diximus *n.* 22, et gratiæ *sacramentalis*, nempe specialis auxilii ad ordinem bene exercendum; 2. collatio potestatis exercendi functiones ordinis qui suscipitur; 3. impressio characteris indelebilis, ob quod nullius ordinis collatio iterari potest.

32. — Quæritur V. quæ requirantur ut quis valide et licite ordinetur? Ut valide ordinetur, requiritur, 1. ut sit viator; 2. ut sit mas : feminæ enim non sunt capaces sacramento Ordinis; 3. ut sit baptizatus; 4. ut habeat intentionem saltem habitualem (juxta dicta *n.* 9.) suscipiendi Ordinem.

33. — Ut autem licite ordinetur, requiritur 1. ut sit *confirmatus* : sed hoc non sub præcepto gravi, ut vult communis sententia (2). Quoad obligationem vero cujusque fidelis suscipiendi Confirmationem, vide dicta *tract.* 14. *n.* 17. *in fin.* 2. Non sit neophytus, aut infamis, aut irregularis. Dubitatur hic an aliquis irregularitate irretitus valide ordinetur, si episcopus protestationem præmittat (ut consuetum est) nolle ordinare irregulares, excommunicatos, etc.? Respondeo, in dubio, (quidquid alii dicunt) omnino dicendum quod ordinatio repetenda est, nisi constet episcopum verba illa protulisse tantum ad terrorem, ac suam intentionem protestationi minime alligasse (3). 3. Requiritur *animus clericandi*, ut præscribitur in Trident. *sess.* 23. *cap.* 4. scilicet ascendendi ad ordines superiores. Hoc tamen intelligendum procedere, cum quis acceptat beneficium ad quod requiritur sacerdotium, vel alius ordo sacer (4). 4. Requiritur ut *quisque ordinetur a proprio episcopo*, vel ab alio, sed cum litteris dimissorialibus episcopi proprii, si hic est impeditus ex infirmitate, aut alia justa causa. Capitulum vero, sede vacante, hodie (quicquid fuerit antiquitus) nequit dare alicui dimissorias, nisi ille sit arctatus ad ordinem suscipiendum ob aliquod beneficium requirens obsequium personale (5).

34. — Proprius autem episcopus dicitur vel ratione originis, vel domicilii, vel beneficii, ac familiaritatis. Et 1. debent ordines suscipi ab episcopo *originis*, si ordinandus in ejus diœcesi natus est, et parentes tempore nativitatis ibidem domicilium habuerint; nam si casu alicubi natus esset, et parentes alibi domicilium habuerint, tunc dicitur *oriundus*, et ordinari debet ab episcopo loci ubi parentes domicilium habent. 2. Ratione *domicilii* bene ordinatur qui in aliquo loco habitationem suam constituit, cum animo ibi perpetuo manendi. Hic autem animus probatur vel per habitationem decennii, vel per ædificationem domus cum asportatione majoris partis bonorum, degendo ibi simul per aliquod notabile tempus, ut habetur in bulla *Speculatores* (6). 3. Ratione *beneficii*, licet

(1) Lib. 6. n. 761. 763 et 764. — (2) N. 786. — (3) N. 784. v. Quær. hic, — (4) N. 785. — (5) N. 788. — (6) N. 770. v. V. IIIe.

aliquis alibi natus fuerit et domicilium habeat, bene potest ordinari ab episcopo in cujus diœcesi beneficium sufficiens ad congruam sustentationem possidet, obtentis tamen litteris testimonialibus ab episcopo domicilii, a quo tamen potest examinari, si illuc reversurus est, ex bulla *Apostolici Min.* Sed hic advertendum quod ut quis possit ordinari ab episcopo beneficii, debet esse saltem tonsuratus, alias non est capax beneficii, et ideo neque habilis ad ordines ab illo episcopo suscipiendos.
4. Denique ratione *familiaritatis*, si quis per triennium in familia, vel servitio assiduo alicujus episcopi permanserit, vivendo ejusdem episcopi expensis, etiamsi non habitet in illius ædibus, potest ab illo ordinari, modo degat in loco ubi est episcopus, vel prope, et modo episcopus statim ei conferat verum beneficium : non enim sufficit si assignet pensionem, aut patrimonium (1).

Regulares autem ordinandi sunt ab episcopo loci ubi morantur de familia, si episcopus ordinationem habeat temporibus statutis; alias a quocumque episcopo ordinari possunt. Vide circa hoc dicta *tractat.* 20. *num.* 113.

35. V. Requiritur *scientia* ordini suscipiendo conveniens; concilium Tridentinum pro initiandis ad primam tonsuram tantum requirit ut ipsi « edocti fuerint rudimenta fidei, et sciant legere et scribere. » *Sess.* 23. *cap.* 4. Pro initiandis ad ordines minores, « ut linguam latinam intelli- » gant, » *loc. cit. c.* 11. Pro initiandis ad subdiaconatum et diaconatum, » ut sint litteris, et iis quæ ad ordinem exercendum pertinent, instructi. » *cap.* 13. Demum pro initiandis ad sacerdotium, « ut ipsi ad populum » docendum ea quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, ac ad » ministranda sacramenta diligenti examine præcedente idonei compro- » bentur. » *Idem Trid. cap.* 14. Notent ordinandi et ordinantes verba illa, *ad ministranda sacramenta;* ideo enim dicunt doctores quod initiandi ad sacerdotium scire debent non solum quæ pertinent ad Baptismum, Eucharistiam, etc. sed etiam ad Pœnitentiam : nam licet presbyterandus non indigeat tanta scientia qua indiget confessarius approbatus, debet tamen saltem scire universalia principia moralia, quibus solvere possit dubia communiter occurrentia in casu necessitatis quo teneatur moribundi confessionem excipere; et specialiter omnino scire tenetur quomodo se gerere debeat cum fidelibus morti proximis, nempe 1. quando possunt eos absolvere, etiam in præsentia confessarii approbati; 2. quando absolute, et quando conditionate; 3. An non solum in articulo, sed etiam in periculo mortis, et in quali periculo? 4. Quid debeat imponere infirmo, si habeat casus vel censuras reservatas? Vide quæ infra breviter super hac obligatione dicentur, *num.* 130. Cæterum bene potest episcopus a suis majorem scientiam, quam requirit concilium, requirere (2).

36. Verum in regularibus addictis ad vitam contemplativam, vel tantum ad chorum et altare, vel sacristiam, minor scientia requiritur, modo sciant præstare quæ pertinent ad ordinis exercitium; et ideo saltem in grammatica debent esse edocti, alias erunt irregulares, etiam de jure divino, ita ut nec Papa posset cum eis dispensare. Hæc tamen irregularitas, sublata causa ignorantiæ, absque dispensatione de se aufertur (3).

37. — VI. Requiritur *titulus sustentationis*, aliter episcopus ordinem vel dimissorias tribuens, tenetur ipse ordinatum alere, usquedum ille

(1) Lib. 6. n. 770. v. VI. Ut. — (2) N. 792. v. Advertend. 2. — (3) N. 791. Quær. 2 et 3.

titulum habeat; ita ex *cap. Cum secundum*, *de Præb.* et *cap. Recipimus, de Ætate et qualit. etc.* id tamen intelligendum, nisi episcopus inculpabiliter deceptus fuerit, vel nisi ordinatus jam aliunde habeat unde vivere possit (1).

38. — Titulus autem sustentationis triplex esse potest, paupertatis, beneficii et patrimonii. Titulo *paupertatis*, soli regulares professi ordinari valent. Seculares vero ordinari debent ad titulum *beneficii*, quod sit certum de præsenti, et sufficiens ad congruam sustentationem, juxta taxam diœcesis originis, vel beneficii, si beneficium requirat residentiam (2). Nota quod S. C. die 17 julii 1723. remisit arbitrio episcopi, si detrahenda sint, an non, onera missarum ex beneficio, vel capellania (3). Ad titulum vero *patrimonii*, tantum pro necessitate vel commoditate ecclesiarum suarum possunt episcopi ordinare seculares, ut præscribit Tridentinum, *sess.* 21. *cap.* 2. *de ref.* Patrimonium autem constitui debet super re certa et stabili, ac de sua natura frugifera, pacifice possessa et libera ab omni onere. Sufficit etiam census perpetuus, quamvis sit redimibilis (4).

39. — Hic autem dubitatur 1. an incurrat suspensionem qui ordinatur cum patrimonio ficto? alii probabiliter negant; sed probabilius alii affirmant; idque certum est in diœcesi Neapolitana (5). Dubitatur 2. an juxta prædictam probabiliorem sententiam incurrat etiam suspensionem qui ordinatur cum patrimonio vero donato, sed data antapoca, vel fide de reddendo illo donanti post ordinationem? Distinguo: si donans verum habuerit animum donandi, non incurrit; quia pactum illud de reddendo patrimonio tanquam nullum rejicitur, ut S. C. declaravit (dum S. C. insuper pluries declaravit quamcumque alienationem patrimonii sine licentia episcopi esse invalidam). Secus si donans haud habuerit intentionem donandi, quia tunc donatarius nullum rei dominium adeptus est (6).

40. — VII. Requiritur « ut ordo inferior ante superiorem suscipiatur, » alias qui per saltum ordinatur, suspensionem ipso facto incurrit ab exercitio ordinis suscepti, donec episcopus dispenset (7). VIII. Ut ordo suscipiatur *tempore debito.* Ordines majores possunt suscipi tantum in sabbatis quatuor temporum, sabbato ante dominicam passionis, et sabbato sancto. Minores vero possunt accipi in quolibet festo de præcepto, et etiam in feria sexta ante sabbatum generalis ordinationis, et feria quarta quatuor temporum, juxta consuetudinem receptam. Attamen apud *Fer. Biblioth. tom.* 5. *verb. Ordo*, *art.* 2. *n.* 7. affertur decretum S. C. concilii 13 apr. 1720, ubi dicitur quoad ordines minores, posse tolerari consuetudinem, si sit immemorabilis, quod ministrentur pridie in die veneris post prandium; sed expedire in hoc ut episcopus se conformet Pontificali romano. Qui autem ordinatur extra tempora, suspensionen ipso facto incurrit (8).

41. — IX. Requiritur ut ordines suscipiantur per debita temporum *interstitia.* Et 1. inter ordines minores requiritur aliquod intervallum: dicitur *aliquod*, quia illud minime determinatum est a Trident. in *sess.* 23. *c.* 11. ubi etiam additur: « Nisi aliud episcopo expedire magis videretur. » Potest tamen libere episcopus primam tonsuram cum aliquo ordine minore conferre. 2. Ut a minoribus ascendat ad subdiaconatum,

(1) Lib. 6. n. 813. — (2) N. 815 et 816. — (3) N. 774. — (4) N. 817. — (5) N. 820 et 821. — (6) N. 822 ad 824. — (7) N. 793. — (8) N. 794.

requiritur anni spatium : « Nisi necessitas, aut ecclesiæ (intelligitur cui » ordinandus est adscriptus) utilitas, judicio episcopi, aliud exposcat; » ut habetur in Trid. *loc. cit.* 3. Ut ascendatur a subdiaconatu ad diaconatum, requiritur etiam anni spatium ; sed episcopus in hoc ex quavis rationabili causa dispensare potest; nam in Trident. *cap.* 13. dicitur : « Nisi aliud episcopo videatur. » 4. Denique, ut a diaconatu ascendatur ad sacerdotium, requiritur saltem anni intervallum, « nisi ob ecclesiæ » utilitatem, ac necessitatem aliud episcopo videretur, » ut in Trident. *cap.* 14. Nota hic, *utilitatem ac necessitatem*, intellige necessitatem moralem, nempe utilitatem notabilem et certam propriæ ecclesiæ.

42. — Hinc autem notandum 1. quod suscipiens duos ordines sacros eodem die, suspensionem ipso facto ab ultimo ordine suscepto, et insuper irregularitatem incurrit (1). Qui vero eodem die susciperet quatuor ordines minores una cum subdiaconatu, graviter quidem peccaret, sed non incurreret suspensionem (2). Notandum 2. quod si quis ordinatur non observatis interstitiis, sed diversis diebus et legitimis temporibus, peccat etiam graviter, sed probabilius suspensionem neque incurrit (3). Notandum 3. quod regulares ex suis pontificiis privilegiis bene possunt extra tempora ordinari cum licentia suorum prælatorum, juxta dicta in *tract.* 20. *de Privil. n.* 115 *et* 116. Debent tamen ordinari in festo de præcepto, ut probabilius dicendum (4). Notandum 4. quod si quis sacerdotium susciperet, omisso diaconatu, esset quidem valide ordinatus, sed non posset sacerdotio fungi, nisi prius diaconatum acciperet, ut habetur ex *cap. unico de Cleric. per salt.* Si quis autem episcopatum susciperet, non suscepto sacerdotio, invalide ordinaretur.

43. — X. Requiritur *locus* ordinationis, nempe ut ipsa fiat in ecclesia, et ut episcopus resideat in propria diœcesi : nam si episcopus in aliena ordinaret, ipse incurreret suspensionem a pontificalibus, et ordinatus ab exercitio ordinis suscepti (5). XI. Requiritur *ætas debita*, quæ pro prima tonsura debet esse septem annorum, et Neapoli saltem decem. Ordines minores regulariter conferri possunt ab anno 7 ad 14; subdiaconatus anno 22; diaconatus anno 23; sacerdotium anno 25; in Trid. *sess.* 23. *c.* 12. Ætas computatur, non a die baptismi, sed nativitatis. Sufficit autem ut annus sit incœptus, prout communis usus habet. Pro beneficiis simplicibus accipiendis sufficit annus 14. ex Trident. *sess.* 23. *c.* 6. Sed si beneficium sit curatum, requiritur annus 25. ex Trident. *sess.* 24. *c.* 12. Pro canonicatu annus 22. Trident. *sess.* 24. *cap.* 12. quamvis in collegiatis sufficiat annus 14. Pro episcopatu demum requiritur annus 30 (6).

44. — Notandum autem quod si quis scienter ordinatur ante legitimam ætatem, ipso facto perpetuam incurrit suspensionem, a qua absolvi nequit nisi a Papa, vel ab episcopo si fuerit occulta, ex *cap. Liceat*, *Trid. sess.* 24. *c.* 6. (7). Diximus *scienter*, nam Pius II. hanc suspensionem imposuit tantum eis qui ex *temeritate* sic ordinantur : unde ignorantia crassa illos probabilius ab ea excusat, ita ut completa ætate bene poterunt ordinem exercere (8). An autem qui ante ætatem suscipit sacerdotium irregularitatem incurrat? Alii affirmant, quia (ut dicunt) neopres-

(1) Lib. 6. n. 796. — (2) N. 797 et ibid. Dubit. 2. — (3) N. 796. vers. Dubit. 2. — (4) N. 797 Dubit. 4. — (5) N. 798. vers. Adde. — (6) N. 799. — (7) Cit. n. 799. — (8) Ib. Notand. 2. et v. Sed hic dubit. 1.

byter concelebrando cum episcopo, vere consecrat : et ideo jam exercet ordinem susceptum cum suspensione. Sed alii communius et valde probabiliter negant; quia æquum non videtur ut quis eadem actione morali duplicem incurrat pœnam, nempe suspensionem et irregularitatem; testaturque *Suarez* ex stylo cancellariæ hujusmodi ordinatos non censeri irregulares. Et idem dicendum de diaconis et subdiaconis; nisi in eadem missa ordinationis ordinem jam susceptum exerceant, quia tunc irregularitatem non effugiunt, saltem si ultro ad ministrandum se offerant in missa ordinationis (1).

45. — XII. Ut initiandus ad ordinem superiorem ascendere possit requiritur ut exercuerit ordinem prius susceptum; sed juxta *Salm.* (2) hoc non est de præcepto gravi. XIII. Ultimo requiritur vocatio divina, ex illo Apostoli : « Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a » Deo tanquam Aaron. » *Hebr.* 5. 4. Signa autem divinæ vocationis sunt 1. scientia conveniens; 2. intentio recta vacandi Deo animarumque saluti; 3. probitas vitæ quæ maxime requiritur ad veram vocationem agnoscendam, ex illo Tridentini : « Sciant tamen episcopi... debere ad hos » ordines assumi dignos duntaxat, et quorum probata vita senectus sit. » *Sess.* 23. *cap.* 12. Utque docet D. Thomas (3) dicens : « Non sufficit bo» nitas qualiscumque; sed requiritur bonitas excellens; » hanc rationem assignans : « Ut sicut illi qui ordinem suscipiunt super plebem consti» tuuntur, ita et superiores sint merito sanctitatis. » Hinc si quis absque his signis, et consequenter sine vocatione divina ascendit ad altare, nequit a gravi culpa excusari, tum ob gravem præsumptionem, qua non vocatus in sacrum ministerium se intrudit, ut ait S. Anselmus : « Qui enim » se ingerit, et propriam gloriam quærit, gratiæ Dei rapinam facit, et » ideo non accipit benedictionem, sed maledictionem, » tum ob magnum periculum damnationis, cui se exponit, ut sapienter loquitur episcopus Abelly : « Qui sciens, nulla divinæ vocationis habita ratione, se in sacer» dotium intruderet, haud dubie se ipsum in apertum salutis discrimen » injiceret. » Et tanto magis graviter peccant episcopi qui tales ad ordines admittunt, transgrediendo præceptum illud Apostoli : « Manus cito » nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. » 1. *Tim.* 5. 22. Quæ verba exponens S. Leo, *Epistola* 1. (*alias* 87.) *ad Afric.* 2. dixit : « Quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinan» tem, qualis est ille qui non meruit ordinari ? » Ideo in *cap. Nullus*, *dist.* 24. universe episcopis præcipitur : *Nullus ordinetur, nisi probatus fuerit.*

46. — Refert hic autem una simul adnotare, quinam ex prædictis illegitime ordinatis suspensionem ipso facto incurrant. Incurrunt 1. qui ordinantur sine dimissoriis sui ordinarii, vel sine ejus litteris testimonialibus, cum ordinantur ab episcopo beneficii; 2. qui eodem die duos sacros ordines suscipiunt; 3. Qui ordinantur extra tempora; 4. qui ordinantur ab episcopo manente in aliena diœcesi, sine licentia episcopi loci; 5. qui scienter ordinantur ante legitimam ætatem; 6. qui ordinantur per saltum, omisso ordine præcedenti. Adde ultimo loco, qui ordinatur per simoniam; hic enim manet ipso facto suspensus ab ordine simoniace suscepto, et impeditur ab ascendendo ad superiores; id tamen non currit, si simonia ab alio sit commissa, ignorante ordinato (4).

(1) Lib 6. n. 799. Dubit. 5. — (2) De Ord. c. 4. n. 74. — (3) Suppl. q. 35, a. 1. ad 3. — (4) Vide l. 3. n. 109.

CAPUT III.

DE ORDINIBUS IN SPECIE.

ARTICULUS I.

De prima tonsura.

47. Quid prima tonsura? et an sit ordo? Si quis ordinatur sine tonsura? — 48. Privilegia tonsurati. — 49 et 50. De obligatione deferendi habitum et tonsuram. — 51. Qui priventur privilegio fori et canonis.

47.—Prima tonsura non est ordo, sed præparatio sive dispositio ad ordines, cum nullum officium habeat circa ministerium altaris; ita communiter theologi cum D. Thoma (1). Et probatur ex Trident. *sess.* 23. *c.* 2. *de Ordine* ubi tonsuræ sumptio præcipitur, sicque dicitur : *Ut qui jam clericali tonsura insigniti essent per minores ad majores* (ordines) *ascenderent*. Ergo tonsura inter ordines minime numeratur (2). Clericus significat *in sortem vocatus*, scilicet ad cultum Deo præstandum. Tonduntur ei capilli in modum coronæ, ad significandam regiam dignitatem eorum qui in sortem Domini vocantur. Tradit autem Catechismus romanus, sanctum Petrum primam tonsuram instituisse. Ut quis possit tonsurari, requiritur 1. ut sit mas; 2. ut sit confirmatus; 3. ut sciat legere et scribere, ac saltem grammaticam, præter rudimenta fidei; 4. ut habeat animum Deo inserviendi. Qui ordinatur sine tonsura, graviter quidem peccat contra præceptum Tridentini, sed valide ordinatur : verum manet suspensus usque ad beneplacitum episcopi. Qui autem aliquem ordinem jam susceperit sine prima tonsura, non tenetur eam postea recipere, quia per ordinem susceptum jam fuit factus idoneus ad alios suscipiendos.

48. — Effectus et privilegia tonsurati hæc sunt : 1. tonsuratus transfertur ad statum clericalem, unde acquirit privilegium fori, quo eximitur a jurisdictione fori laicalis, modo deferat habitum et tonsuram, ac alicui ecclesiæ de mandato episcopi inserviat, aut versetur in seminario, vel in aliqua schola de licentia episcopi, ut habetur in Trid. *sess.* 23. *c.* 6. *de Ref.* 2. Acquirit etiam privilegium canonis, ita ut percutientes ipsum injuriose incurrant excommunicationem reservatam Papæ, si percussio est gravis, episcopo vero, si levis. 3. Tonsuratus fit capax beneficii ecclesiastici; modo habeat 14 annos. 4. Fit capax etiam omnis jurisdictionis ecclesiasticæ ad conferenda beneficia, ferendas censuras, et judicandas causas spirituales.

49. — Quæritur hic qualiter peccent, et quas incurrant pœnas clerici habitum aut tonsuram non deferentes, et quando propter id privilegio fori et canonis priventur? Clerici in minoribus, ut communiter doctores aiunt, non peccant graviter, si habitum et tonsuram non deferant; imo communius *Sotus, Nav. Arm. Castrop. Escob. Holzm. etc.* ab omni culpa eos excusant, ex bulla Sixti V *Pastoralis*, an. 1588. 31 jan. Nam ibi in tantum clerici declarantur teneri ad habitum deferendum, qui pensionem, aut alia bona ecclesiastica recipiunt, excedentia valorem annuum ducatorum 60 aureorum de camera. Clerici autem beneficiati, aut in sacris constituti peccant quidem graviter si habitum dimittunt, ut communiter docent *Sanch. Laym. Castrop. Bon. Salm. etc.* (quidquid dicant *Cajet. Escob. et Gob.*) dum in Trid. *sess.* 14. *c.* 6. tales habitum non deferentes de temeritate arguuntur. Valde tamen probabiliter negant

(1) Suppl. q. 40. a. 2. — (2) Vide l. 6. n. 734.

eos peccare omnes auctores præfati, si habitum dimittant ad breve tempus, aut ex causa justa se occultandi, puta ad aliquod grave damnum vitandum. Id quoad culpam : quod autem ad pœnas pertinet, in concilio *l. c.* sic dicitur : « Si postquam ab episcopo suo moniti fuerint, honestum » habitum clericalem, illorum ordini et dignitati congruentem, et juxta » ipsius episcopi ordinationem et mandatum non detulerint, per suspen- » sionem ab ordinibus, ac officio et beneficio, ac fructibus, reditibus et » proventibus ipsorum beneficiorum; necnon si semel correpti denuo » in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum... » coerceri... debeant. » Ex quo patet has pœnas esse tantum ferendæ sententiæ. Neque huic obstat bulla Sixti V. *Cum sacrosancta*, edita die 9 jan. 1588. ubi beneficiati non deferentes habitum, ipso jure declarantur privati suis beneficiis; nam id dispositum fuit tantum pro urbe Roma, et postquam mandatis sub certo termino ipsi non obedierint (1).

50. — Id quod de habitu dicunt *Sanch. Laym. Escob.* et alii de tonsura, sive corona. Alii tamen, ut *Castrop. Henriq. Renz. et Tamb.* cum *March.* clericum etiam in sacris, aut beneficiatum tonsuram non deferentem non audent damnare de mortali, nisi eam ex contemptu omittat. Cæterum bene quidem ait *Lacroix* facilius excusandos eos qui tonsuram, quam qui habitum non deferunt; unde præfatus auctor nec sacerdotem tonsuram per 6 aut 8 hebdomadas non deferentem damnat de mortali (2).

51. — Privantur autem beneficiati, sicut etiam ii qui in sacris sunt constituti, habitum non deferentes, privilegio tam fori quam canonis, si post tertiam monitionem illum non reassumant, ex *cap. contingit*, 45. *de Sent. excomm.* (3). Simpliciter autem tonsurati, aut clerici tantum ad ordines minores promoti sine beneficio, non peccant graviter, sed non gaudent privilegio fori, si actu habitum non deferant, nec ecclesiæ inserviant, ut habetur in Trid. *sess.* 23. *c.* 6. *de Reform.* Gaudent vero semper ac habitum reassumunt, nisi hoc faciant in fraudem, puta si fuerint in carcere jam conjecti pro criminalibus, vel jam citati in foro laicali pro civilibus (4). Aliter tamen dicunt doctores de privilegio canonis (5). An autem peccet qui tonsuram suscipit ad accipiendum beneficium, sine animo permanendi in statu clericali ? Vide opus nostrum morale (6), ubi dicitur suscipiens peccare, sed probabiliter tantum venialiter.

Hic juvat adnotare id quod statutum habetur anno 1741, in concordato inter sanctam Sedem et Carolum III, regem regnorum Neapolis et Siciliarum, circa ordinationem promovendorum ad statum ecclesiasticum. *I. Niuno potra esser da hora innanzi promosso alla prima tonsura, se non chi a titolo di beneficio, o capellania perpetua, le di cui rendite, detratti i pesi, ascendano almeno alla meta della tassa stabilita pel patrimonio sagro nella diocesi del promovendo. II. Giudicando qualche vescovo veramente utile, o necessario alla chiesa, conferir la prima tonsura a qualche giovane, benche non abbia vero beneficio, potra farlo, ma nel solo caso che abbia il medesimo una pensione ecclesiastica perpetua, della rendita che ascenda almeno alla meta della tassa stabilita pel patrimonio sagro nella sua diocesi, o l'intiero patrimonio ; il quale, per evitar qualunque frode o inganno, non potra costituirsi da ora innanzi, che unicamente sopra beni stabili, o sopra annue rendite fisse ; e dovra*

(1) Lib. 6. n. 825. — (2) N. 826. — (3) N. 827. — (4) Ibid. — (5) Ibid. — (6) Vide l. 4. c. 113. v. Dixi 1,

regolarsi à tenore della tassa sinodale di ciascuna diocesi, purche non sia esso patrimonio ne in minor somma di ventiquattro ducati, nè in maggiore di quaranta. III. Oltre al requisito del beneficio, capellania perpetua, o pensione ecclesiastica perpetua, o del l'intiero patrimonio, a niuno potra conferirsi la prima tonsura, il quale doppo aver terminati dieci anni di sua eta, non sia andato a dimorar almeno per un triennio in qualche seminario, o convitto ecclesiastico, e dove cio non possa farsi, non abbia almeno portato per tre anni l'abito clericale con licenza del proprio ordinario, ed in tutto il triennio, o almeno per la maggior parte delle feste di precetto di ciascun de' tre anni non abbia servito a qualche chiesa nella maniera che gli sara dal proprio vescovo prescritta; computando questo servizio colla dimora che avrebbe dovuto fare in qualche seminario, o convitto ecclesiastico, ec. Ultimo loco dicitur : *Chiunque sara promosso alla prima tonsura, agli ordini minori, o agli ordini sagri contra la forma prescritta nel presente regolamento, oltre alle pene di sopra accennate, rimarra perpetuamente sospeso dall' esercizio dell' ordine già conferitogli. E chi l'avrà cosi ordinato, o pure gli avra a tal effetto concedute le dimissorie, se sara vescovo, sara sospeso per un anno dalla collazione degli ordini, e dall' esercizio de' pontificali; e non essendo vescovo, ma prelato inferiore coll' uso de' pontificali, sara sospeso per sempre dall' esercizio de' medesimi; e non avendo l' uso di essi, come pure qualunque altra persona costituita in dignità, per sempre sara sospesa dall' esercizio del officio, e de suoi ordini.*

ARTICULUS II.

De ordinibus minoribus.

52. Quot sint ordines minores. — 53. *Sect. I.* De ostiariatu. Materia tradenda est ab ipso ordinante; et ab eo missa celebranda. — 54. *Sect. II.* De lectoratu. — 55. *Sect. III.* De exorcistatu. — 56. *Sect. IV.* De acolytatu.

52. — Ordines minores quatuor sunt : ostiariatus, lectoratus, exorcistatus et acolytatus. Dicuntur ipsi *minores* propter minora officia quæ ab ordinatis exercentur circa Missam, aut in ecclesia.

Sectio. I. De ostiariatu.

53. — Ostiariatus *est ordo quo confertur potestas aperiendi, claudendi et custodiendi ecclesiam.* Officium ostiarii (præter dicta) est etiam pulsandi campanas, necnon admittendi dignos in ecclesia, et expellendi indignos, scilicet infideles, hæreticos et excommunicatos. Materia *remota* ostiariatus sunt claves ecclesiæ; *proxima*, clavium traditio. Forma sunt verba ordinantis, et dicentis : *Sic age quasi redditurus rationes pro his rebus quæ his clavibus recluduntur.* Ita tradunt auctores qui tenent singulos septem ordines esse sacramenta. Claves debent esse propriæ ecclesiæ, nec possunt aliæ substitui, debentque tangi ab ordinando. Hic autem denuo adverte id quod notatum est superius *n.* 29, nempe quod in sacramento Ordinis materia omnino tradenda est ab ipso ordinante, alias sacramentum invalide ministratur, et ab eodem debet missa celebrari (1).

Sect. II. De lectoratu.

54. — Lectoratus est *ordo quo confertur potestas legendi Scripturas sacras in ecclesia.* Materia *remota* est liber prophetiarum et epistolarum; *proxima* illius traditio. Forma sunt verba : *Accipe, et esto verbi Dei*

(1) Lib. 6. n. 744.

relator, *etc.* Officium igitur lectoris est legendi sacras Scripturas (intellige extra Missam, nam in Missa officium est subdiaconi); ac etiam catechumenos instruendi. Si loco libri epistolarum sive *lectionarii* traderetur Biblia aut Breviarium, valida quidem, et etiam licita esset ordinatio; secus si alius liber.

Sect. III. De exorcistatu.

55.— Exorcistatus est « ordo quo datur potestas expellendi dæmones » ab obsessis, ne eos impediant a communione. » Materia *remota* est liber exorcismorum; *proxima* ejus traditio. Forma : « Accipe et habe » potestatem imponendi manus super energumenos, etc. » Exorcismus autem est formula quædam ab Ecclesia instituta ad dæmones fugandos in nomine Jesu Christi : ut possit autem exorcista solemniter exorcizare, requiritur etiam collatio jurisdictionis, sive licentia episcopi. Id tamen non est ob jus commune, sed ob particulare præceptum episcoporum prohibentium exorcizare sine eorum licentia (1). Dictum est *solemniter*, cum quisque fidelis possit privatim imperare dæmonibus ne noceant, neque impediant fideles ab actionibus sacris (2).

Sect. IV. De acolytatu.

56. — Acolytatus « est ordo quo datur potestas ferendi urceolos ad » altare, et candelabra luminaque in ipso accendendi. » Materia *remota* sunt urceoli vacui : *proxima* eorum traditio. Forma : *Accipe ceroferarium*, *etc.* atque *Accipe urceolos*, *etc.* Utraque materia est essentialis, sed nobilior sunt urceoli, quia vinum et aqua magis sunt ad Missam necessaria. Hæ autem materiæ sunt partiales, unam totalem constituentes. Character vero non in candelabri, sed in urceolorum traditione imprimitur, quia in ea principalior traditur potestas (3).

ARTICULUS III.

DE ORDINIBUS MAJORIBUS.

Sectio I. De Subdiaconatu.

57. Quid subdiaconatus? Materia, forma et officium. Si sine manipulo, etc. — 58. Requisita. — 59. § I. De voto castitatis; et an castitas sit ex voto? Si quis ignoret, etc. — Si impuber, etc. Qui per metum ordinatur, etc. — 60. § II. De horis canonicis. Propositiones damnatæ. — 61. Qui teneantur ad horas? I. Clerici in sacris, II. Religiosi professi; III. Beneficiati. — 62. Cui facienda restitutio fructuum. — 63. Si habeant alia onera. — 64. An excommunicati, etc. Et qui sine attentione interna, etc. — 65. Intra primos sex menses. Qui sine culpa omittit. An unum peccatum, etc. — 66. Qui non percipit fructus, etc. — 67. Si beneficium sit tenue. — 68. An male expendens, etc. Canonicus non canens.—69. Quæ parva materia, etc. An projiciens breviarium. In dubio an quid omissum. — 70. Quæ requirantur ad horas recte dicendas? I. Juxta præscriptum. Si permutes officium.— 71. Si aliò pergis.—72. Si advertis errasse. De litaniis et officio defunctorum.— 73. II. Pronuntiatio vocalis. Quid in choro.—74. III. Pronuntiatio integra. IV. Pronuntiatio continua. V. Ordo horarum. VI. Tempus.— 75. Intentio et attentio. — 76. Causæ excusantes a recitatione.— 77. 77 ad 80. § III. De censuris in genere. — 81 ad 83. § IV. De censuris in specie, et I. De excommunicatione. — 84. II. De suspensione. — 85. III. De depositione, etc. — 86. IV. De interdicto. — 87. V. De irregularitate. — 88. Irregularites ex delicto. — 89. Irreg. ex defectu, etc.

57. — Subdiaconatus « est ordo quo traditur potestas per quam ordi- » natus potest deferre calicem ad altare, ministrare diacono et legere » epistolam in missa. » Materia *remota* est duplex, nempe calix vacuus cum patena vacua, necnon liber epistolarum. Materia *proxima* est horum traditio. Calix autem probabiliter debet esse consecratus, ut plures doc-

(1) Lib. 6. n. 745 et 805. — (2) Vide lib. 3. n 193. app. de adjur. ad IV. — (3) Lib. 6. n. 745.

tores sentiunt : unde ipsorum sententia in praxi sequenda est (1). Sic etiam omnino requiritur traditio libri epistolarum (2). Forma autem sunt verba episcopi : « Videte cujus ministerium vobis traditur, etc. » et alia : « Accipe librum epistolarum, et habe potestatem legendi eas, etc. » Duplici enim materiæ duplex adhibetur forma partialis. Officium subdiaconi (ultra prædicta in altari) est deferre crucem et lavare corporalia. Peccaret subdiaconus, si absque manipulo solemniter ministraret in missa, nisi urgeret necessitas, ut dicit *P. Suarez* (3). An autem graviter peccet subdiaconus ministrans in mortali? Vide dicta supra *n.* 14. Clericus (vel etiam subdiaconus) exercens officium subdiaconi sine manipulo vel cum manipulo, sed non intendens ex officio actum illum exercere, non incurrit irregularitatem; quia tunc (ut ait *Bonac.*) exercet tantum officium cantoris. Secus si cum manipulo intenderet exercere officium proprium subdiaconi (4). Adverte hic decretum S. C. rituum, editum 6 jul. 1698 : « Deficiente subdiacono pro missa solemni, data necessitate, potest per- » mitti per superiores ut substituatur constitutus in minoribus ordinibus, » ad cantandam epistolam paratus absque manipulo. » Apud *Meratum*, in indice decretorum *n.* 531. Et adverte hoc decretum esse posterius ad alia contraria quæ affert *Ferrar. Bibl. verb. Miss. sacr. art.* 12. *n.* 57 *et* 58.

58. — Ut quis ad subdiaconatum possit promoveri, requiritur 1. ut sit ordinatus in minoribus; 2. ætas 21 annorum completorum; 3. titulus sustentationis (de quo vide supra dicta *n.* 37 *ad* 39); 4. ut bene sciat quæ pertinent ad suum munus; 5. Examen quod debet quidem rigorosius esse in subdiaconis, ut recte advertit *Homobonus* (pœnitentiarius in ecclesia Bononiensi), et signanter circa subdiaconi obligationes, nempe servandi castitatem, recitandi officium, habendi titulum sustentationis; necnon refert subdiaconos examinare circa censuras et irregularitates, quarum singulatim hinc principaliora rudimenta mox infra breviter recensebimus.

§ I. De voto castitatis.

59. — Subdiaconus, ex præcepto S. Gregorii Papæ, in *cap.* 2. *dist.* 28. tenetur votum castitatis emittere. Hinc obligatio castitatis in ordinatis in sacris verius est ex vi voti ordinibus annexi, quam præcepti Ecclesiæ, ut satis colligitur ex *cap. Cum olim, de cler. conjug.* Attamen si quis ordinem suscipiendo expresse nollet castitatem vovere, tunc iste saltem ex præcepto Ecclesiæ ad castitatem teneretur. Hocque dicendum etiamsi nesciret hanc obligationem, modo vellet vere ordinem suscipere; et adhuc si inculpate nesciret, ut valde probabiliter plures doctores docent (5). Qui autem ordinaretur ante usum rationis, hic non teneretur ad castitatem. Qui vero ordinaretur ante pubertatem, an ad castitatem teneatur? Adest duplex sententia, utraque probabilis (6). Qui ordinatur per metum extrinsecum injuste incussum, et non habet animum suscipiendi ordinem, non tenetur ad castitatem; et etiamsi animum haberet, probabilius nec teneretur, quia votum emissum ob metum probabilius est invalidum. Secus si metus fuerit juste incussus; vel si ordinatus scienter suam ordinationem ratificaret, nempe si ultro ordinem exerceret (7).

§ II. De horis canonicis.

60. — Primo loco hic refert adnotare plures propositiones damnatas

(1) Lib. 6. n. 747. — (2) N. 746. — (3) Suarez de censur. Disp. 42. sect. 4. n. 17. — (4) Vide lib. 7. n. 358. — (5) Vide lib. 6. n. 809. Dubit. 1 et 2. — (6) N. 810. — (7) N. 811.

ab Alexandro VII, nimirum prop. 20, quæ dicebat : « Restitutio fructuum non debetur ante sententiam. » Prop. 21 : « Habens beneficium, » si studio litterarum vacet, satisfacit recitando per alium. » Prop. 33 : « Restitutio fructuum suppletur per eleemosynas ante factas. » Prop. 34 : « Satisfacit dicens officium paschale pro officio diei Palmarum. » Pr. 35 : « Cum uno officio potest satisfieri obligationi duorum dierum. » Item Innoc. XI. damnavit Prop. 54 : « Qui nequit recitare matutinum, non te» netur ad alias horas. »

61. — Quæritur I. quinam teneantur ad horas? Tenentur 1. omnes ordinati in sacris, etiamsi sint excommunicati, suspensi ac degradati. Ordinatus autem ad subdiaconatum in die ordinationis tenetur ad horam correspondentem horæ qua ordinatur. Tenentur 2. religiosi professi utriusque sexus. Hoc habetur ex antiqua consuetudine obligante sub gravi, ut tenet communis sententia contra aliquos. Nec valet dicere quod non constat an consuetudo recitandi officium sit introducta a religiosis animo se graviter obligandi; nam respondetur quod cum illa constanter, et tandiu cum magno incommodo ab omnibus religiosis observata fuerit, præsumptio est pro parte affirmativa, pro qua autem parte stat præsumptio, pro ea stat etiam possessio, regula generalis est (1). Nullus autem religiosus aut monialis in particulari tenetur sub gravi horas dicere in choro, ut communiter dicunt *Suar. Salm. Conc. etc.*; modo chorus non tollatur, ad quem requiruntur saltem quatuor expediti (2). Ad officium vero non tenentur religiosi ejecti : sed tenentur profugi (3). Tenentur 3. beneficiati; alias fructus omnes beneficii restituere debent, ex concilio Later. 5. *sect.* 9. § *Statuimus*, ubi dictum fuit : « Statuimus ut quilibet » habens beneficium, si post sex menses, obtento beneficio, officium di» vinum non dixerit, fructus non faciat suos pro rata recitationis. » Et si talis post monitionem adhuc pergit omittere, potest etiam beneficio privari. Deinde sanctus Pius V. in *const.* 186 quæ incipit *Ex proximo Lateranensi*, decrevit quod qui relinquit matutinum, restituat dimidiam partem fructuum correspondentium illi diei; qui cæteras horas, aliam dimidiam; qui vero unam tantum ex parvis, sextam partem (4). Et idem dicendum, si quis per plures vel leves omissiones inter officium diei ad gravem materiam pertingit (5). Qui autem hodie supplere vellet officium heri omissum, minime liberatur a restitutione (6). Hæcque restitutio debetur ante omnem sententiam, quia conditio recitationis est absolute necessaria ad lucrandos fructus, cum sine ipsa nequeat beneficiarius facere fructus suos, ut præfatum concilium sancivit (7).

62. — Restitutio autem tunc facienda est vel pauperibus (sufficit cujuscumque loci), vel fabricæ ecclesiæ, vel domui beneficii, vel in augmentum agrorum ipsius. Potest etiam fieri in refectionem alterius indigentis ecclesiæ, si propria non eget, vel si fabrica alienæ ecclesiæ redundaret in utilitatem pauperum. Potest etiam applicari in missis pro defunctis; et potest beneficiatus adhuc applicare eam sibi ipsi, si vere pauper sit, modo non faciat in fraudem; *Suar. Castrop. Navar. Tol. Less. etc.* comm (8). Si quis autem post omissionem dederit eleemosynas, immemor, vel forte ignorans obligationem restitutionis, probabiliter potest eas computare, ut dicunt *Sanch. Suar. Lug. Laym. Salm. Croix* (9).

(1) Vide l. 4. n. 142. — (2) N. 143. — (3) N. 142. Dubit. 1 et 2. — (4) Vide lib. 3. n. 663. — (5) N. 668. — (6) N. 667. — (7) N. 665. et lib. 4. n. 145. v. Sed dices. — (8) Lib. 3. n. 672. — (9) N. 700. Quær. 11. vers. Limitant.

63. — Probabiliter dicunt etiam *Sot. Less. Vasq. Bonac. Sanch. Salm. etc.* quod si beneficiatus alia onera habet, quibus jam satisfecerit, non tenetur omnes fructus restituere. Secus tamen dicendum (quidquid dicant alii) de simplici beneficiato qui nullum aliud onus haberet, nisi deferendi habitum (1).

64. — An autem excommunicatus toleratus teneatur ante sententiam restituere fructus beneficii, si onera ipsius impleverit? Aliqui affirmant, sed probabilius et communius alii negant, prout pariter dictum est *tr.* 19. *n.* 19. *in fin.*, quia non tenetur reus nisi post sententiam subire pœnam illam quæ actionem requirit : ex alia autem parte excommunicati tolerati valide jam sacramenta ministrant, horasque persolvunt; ita *Laym. Tourn. Castrop. Salm. Bonac. Coninch.* et alii plures (2). Sic etiam probabiliter non tenetur ad restitutionem qui recitat sine attentione interna; cum opinio quod sufficiat ad satisfaciendum, si habeatur intentio et attentio externa, non sit improbabilis juxta dicenda *n.* 75 (3).

65. — Præterea notandum S. Pium in præfata constitutione declarasse quod beneficiati, si intra primos sex menses officium omittant, licet non teneantur ad restitutionem, tamen non excusantur a peccato mortali (4). Hinc omnino dicendum quod beneficiati, etiamsi vellent pro eo tempore fructus restituere, omittendo officium graviter, peccant, cum ipsos ad officium quovis tempore Ecclesia ex motivo religionis obstrinxerit (5). Graviter igitur peccat qui intra sex menses (ut dictum est), officium omittit, sed non tenetur ad restitutionem, ut docent *Less. Vasq. Conc. Viv.* et communior sententia (contra paucos). Ratio quia, juxta communem sententiam, restitutio fructuum non jam debetur de jure naturali; fructus enim non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiarii, cum onere tamen officii imposito ab Ecclesia (ut diximus) ex motivo religionis; et ideo nulla ante concilium Lateranense restitutio præcipiebatur. Concilium autem restitutionem præcipit tantum omittentibus post sex menses (6). Ob eamdem rationem non tenetur ad restitutionem qui omittit officii recitationem sine culpa; quia licet (ut dictum est *n.* 61. *in fin.*) restitutio ante omnem sententiam facienda sit, tamen cum ipsa in pœnam præcepta sit, omnino culpam requirit, ut recte dicunt *Less. Sanch. Conc. Viva*, et alii communius contra paucos (7). Pariter ob eamdem rationem subdiaconus beneficium habens, si officium omittit, unum tantum committit peccatum, cum ex uno motivo religionis ad illud teneatur (8).

66. — Dubitatur 1. an teneatur ad officium beneficiarius qui fructus non percipit? Minime tenetur, si ipse non negligenter se gesserit in illis exigendis. Excipe nisi ipse in pœnam alicujus criminis sit fructibus juste privatus ; vel nisi certam spem habeat percipiendi illos sequentibus annis (9). Quid si super beneficio lis vertatur? Resp. si beneficiarius nondum acceperit illius possessionem, non tenetur ad officium, nisi per ipsum stet quin statim possessionem adipiscatur. Si vero jam acceperit, tenetur, casu quo spem certam habeat vincendi litem, secus si sit in dubio (10).

67. — Dubitatur 2. an teneatur ad officium habens beneficium tenue?

(1) Lib. 3. n. 673. — (2) N. 670. — (3) N. 669. et lib. 4. n. 176. — (4) Vide lib. 3. n. 663 et 666. (5) Lib. 4. n. 145. Quær. II. — (6) Lib. 3. n. 665 et 666. — (7) Cit. n. 665. — (8) Lib. 4. n. 145. Quær. I. — (9) Lib. 3. n. 664. — (10) Cit. n. 664. v. Quid si.

Alii affirmant; sed alii plures negant, ut *Less. Sanch. Malder. Arrag. Rodr. Molfes. Pelliz.* et alii; quia tenue beneficium, ex *cap. Is cui. de Præbend. in* 6. ut verum beneficium non habetur. Dicunt autem illud esse tenue beneficium quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis (1).

68. — Dubitatur 3. an beneficiarius male expendens fructus beneficii, teneatur ad restitutionem? Plures graves doctores probabiliter negant, ut *S. Antoninus*, *Less. Cabas. Sanch. Salm.* et alii cum *S. Thoma* (2), qui ait præbendas haberi ut bona patrimonialia. Alii tamen probabilius, ut *Laym. Bon. Navar. Petr. Conc. etc.* affirmant, quia beneficiarii ex justitia tenentur fructus superfluos pauperibus, vel locis piis erogare; nam saltem Ecclesia non concedit ipsis dominium fructuum, nisi limitatum, ad superfluos erogandos in pauperes (3). Vide dicta *tr.* 10. *n.* 7. Hic autem sedulo advertendum quod Papa Benedictus XIV in brevi ad cardinalem Delphinum, patriarcham Aquileiensem, emanato die 19 januarii 1748, declaravit canonicos choro *non interessentes*, vel ibi *non canentes*, nedum distributiones quotidianas amittere, sed etiam ad restitutionem teneri fructuum suarum præbendarum (4).

69. — Quæritur 2. quanta sit obligatio officii? Certum est peccare graviter qui omittit notabilem officii partem. Cæterum censetur parva materia omissio minoris partis, quam parvæ horæ (5). Qui autem omnes septem horas omittit, verius cum *Less. Sanch. Conc. Tourn.* et communi, unum committit peccatum, quia omnes horæ integrum officium componunt (6). Qui officium projiceret in mare, tot peccata committeret, quot omissiones dierum prævideret; quæ singulæ omissiones officii, ad quemlibet diem pertinentes, sunt singulæ transgressiones, et hic eas jam prævidendo, peccaret quidem in causa (7). An in dubio utrum aliquid ex officio sit velne omissum, sit repetendum? Repetendum quidem in dubio negativo, scilicet si nullum prudens motivum habeas quod jam dixeris; secus si dubium positivum, nempe si probabiliter credas dixisse; ita communiter *Navar. Sanchez, Lugo, Tournely, Castrop. Salmantic. Roncagl.* (8).

70. — Quæritur III. quæ requirantur ad horas bene recitandas? Requiritur 1. ut recitentur juxta *præscriptum Breviarii romani.* Unde improbabilem censeo opinionem eorum qui dicunt non peccare mortaliter qui commutat officium in aliud notabiliter brevius (9). An autem sit mortale mutare in æquale, vel quasi? Adest hinc et inde duplex plurimorum sententia. Æquius tamen videtur dicendum cum *Spor. Ronc. Viv. Laym. Elbel. etc.* esse mortale, si mutatio sit frequens, veniale si raro, puta ter vel quater in anno: et nullum, si id aliquando fiat cum causa, nempe itineris, studii, etc. Ratio quia licet officium recitandum sit juxta formam individualem Breviarii, ut præcipit S. Pius V. in bulla *A nobis*, descripta in Breviario dicendo: *Neminem satisfacere nisi hac sola forma;* tamen probabile est Pontificem in hac forma præscribenda magis respexisse ad formam substantialem, quæ est quantitas officii, quam ad accidentalem, nempe ad illius qualitatem: et ideo commutatio non videtur culpam venialem excedere. Id tamen frequenter facere esset

(1) Lib. 3. n. 674. — (2) 2. 2. q. 285. a. 7. — (3) Lib. 3. n. 492. — (4) N. 675.. Dubit. 3. — (5) Lib. 4. n. 147. — (6) N. 148. v. Hic igitur. — (7) N. 149. — (8) N. 150. — (9) N. 160 et 161. v. Quær. III.

mortalis culpa, quia (ut recte ait *Laym.*) esset perversio ordinis; et gravis quidem, si frequens esset (1).

71. — His positis, probabile est 1. quod si alio pergis, potes recitare officium illius loci, nisi fueris religiosus; quia teneris tunc recitare officium Breviarii tui ordinis; ita *Laym. Holzm. Bonac. Castrop.* et alii. 2. Quod capellani et commensales cardinalium et episcoporum possunt se eis conformari in officio; *Holzm.* cum communi et decreto S. C. Rituum et *Clem. Dignum, de Cel. Miss.* Et idem dicunt doctores de capellanis monialium, ut *Croix, Holzm. Gob. Stoz. etc.* et de iis qui obeunt exercitia spiritualia apud religiosos, *Laym. et Gobat.* 3. Quod possis recitare officium socii; quia ipsa associatio excusat, modo officium non sit notabiliter brevius; *Viv. Ronc. Henriq. Quintanad.* et alii (2).

72. — Si quis advertit errasse, postquam multum processit in officio indebito, potest vel prosequi, vel recitare reliquum de proprio; sed melius erit recitare de proprio, nisi vellet alia die non impedita officium dicere de sancto illo, quod satis probabiliter admittunt plures doctores (3). Ex consuetudine autem introducta gravis est obligatio recitandi litanias S. Marci et Rogationum, ac officium defunctorum, etiam in privato (4).

73. — Requiritur 2. *pronuntiatio vocalis.* Hic dubitatur an recitans debeat se audire? Alii affirmant: alii tamen non improbabiliter negant, ut doctissimus *Sylv. Tourn. Laym. Azor. Spor. Salmant. Trull. Rodr.* et alii; quia in recitatione officii non jubetur auditio, sed pronuntiatio, ad quam non oportet elevare vocem, sed sufficit formare aliquem externum sonitum, qui semper adest cum verba proferuntur (5). Submisse recitans in choro, bene satisfacit (6); sed non canonicus, qui tenetur canere, juxta dicta *n.* 68. *in fin.* Recitanti autem in choro sufficit si audiat alteram partem in confuso, vel tantum unum ex ea. Quid si non satis percipis in materia notabili alteram partem, propter culpam chori, aut socii? Alii dicunt quod teneris repetere non auditum. Alii plures negant, quia per ipsam societatem, et tuam applicationem moraliter jam communicas; ita non improbabiliter *Sa, Major. Ronc. Elbel. Salm. Pelliz. Trull.* et alii (7). Surdus autem non satisfacit, quidquid alii dicant; secus vero dicendum de surdastro, si audiat saltem in confuso (8).

74. — 3. *Pronuntiatio integra*, id est sine mutatione, qua sensus verborum notabiliter varietur. Valet tamen officium, si aliqua saltem servetur significatio verborum (9). 4. *Pronuntiatio continuata*, scilicet sine interruptione in qualibet hora, quæ autem interruptio inducit veniale, nisi aliqua excuset causa (10). Matutinum autem etiam sine causa potest a Laudibus separari; et sic pariter tres nocturni, saltem per tres horas (11). Facta tamen interruptione, adhuc culpabili probabilius non teneris horam repetere, cum quilibet Psalmorum versus suam habeat significationem (12). 5. *Horarum ordo:* scilicet ne invertatur. Inversio tamen non erit nisi venialis, etiamsi fiat frequenter; et etiam in choro, ut probabilius aiunt *Caj. Gav. Laym. Sanch. Bon. etc.* (13). Celebrare autem missam ante matutinum probabilius et communius non est nisi veniale, cum *Less. Castrop. Conc. Tourn. Sot. Tolet. Bellarm. Croix, Salm.* et aliis pluribus (14). 6. *Tempus præfixum.* Tempus Matutini incipit ab hora Ves-

(1) Lib. 4. n. 161. v. Secunda igitur et seqq. — (2) Ibid. vers. Juxta autem. — (3) N. 161. Quær. V. — (4) N. 160. Quær. I. et II. — (5) N. 163. — (6) Ibid. vers. An autem. — (7) Ibid. Quær. II. — (8) Ibid. Quær. III. — (9) N. 165. — (10) N. 166. — (11) N. 167. — (12) N. 168. — (13) N. 169 et seqq. — (14) Vide l. 6. n. 347. v. Quær.

perarum diei antecedentis usque ad meridiem diei subsequentis (1). Idque probabiliter procedit etiam de officio defunctorum, extra tamen chorum (2). Et de hoc adest etiam decretum S. C. Rituum apud *P. Ferraris, Biblioth. tom. 4. verb. Litaniæ, pag.* 594. *n.* 17. Non idem currit autem de Litaniis (3). An autem satisfaciat dicens matutinum hora secunda post meridiem? Alii affirmant, uti *Salm.* cum *Sanch. Trull. etc.* dicendo id hodie permitti ex consuetudine introducta. Sed verius negandum cum *Holz. Croix et Conc.* quia tunc nondum incœpta est hora Vesperarum, quæ est media inter meridiem et occasum; dies enim ecclesiasticus nonnisi ab hora Vesperarum incipit. Quod autem consuetudo undique jam introduxerit recitari Matutinum hora secunda post meridiem a majori parte Fidelium, juxta dicta de consuetudine *tr.* 2. *num.* 79. hoc probandum esset; sed usquedum non probatur, possidet lex opposita (4). Tempus autem horarum incipit a media nocte ad meridiem; Vesperarum et Completorii a meridie ad mediam noctem (5).

75. — 7. *Intentio et attentio.* Requiritur *intentio* (scilicet recitandi) saltem virtualis; sufficit pro illa, si ab initio sumpseris Breviarium ad recitandum. Communissime autem et probabilius cum *Suar. Castrop. Less. Tournel. Pontas. Vasq. et Croix* cum aliis, non requiritur intentio satisfaciendi obligationi; imo recitans implet, etiamsi positive intendat nolle implere, quia implens non potest non implere, cum satisfactio non pendeat a sua, sed a voluntate legis, sive Ecclesiæ (6). Requiritur insuper *attentio*, saltem externa, scilicet ne apponatur actio incompatibilis cum attentione interna. An autem requiratur etiam interna? Alii affirmant requiri internam, quæ fit vel ad Deum, vel ad sensum, vel saltem ad verba, nempe ut recte pronuntientur; quia alias, prout dicunt, non esset oratio. Alii vero plurimi negant, dicentes veram esse orationem, quæ fit cum intentione orandi et attentione externa; ita *Lugo, Palud. Coninch. Angel. Sylv. Croix*, et plures alii cum *S. Antonin. et D. Thoma* (7). Ratio 1. quia si attentio interna esset de essentia orationis, ministrans Extremam Unctionem sine attentione interna invalide ministraret, cum forma hujus sacramenti sit deprecatoria, *Indulgeat tibi Deus, etc.* ex illo S. Jacobi: *Orent super eum, ungentes, etc. Ep.* 5. 14. Sed id non potest dici, cum constet ex Florentino ad valorem sacramenti tria tantum requiri et sufficere, nempe materiam, formam seu verba a ministro prolata, et intentionem ipsius faciendi quod facit Ecclesia. Ratio 2. quia si attentio interna de essentia orationis esset, etiam is qui cum involuntaria distractione Horas persolveret, nec etiam satisfaceret. Propter has rationes minime contemnendas, videtur hæc secunda sententia non posse dici improbabilis. Cæterum conveniunt omnes quod, ut dicatur quis non implere, oportet ut non solum advertat distractionem, sed adhuc ut plene advertat se distrahi ab officio; alias licet voluntarie se distrahat, non tamen voluntarie se distrahit a recitatione. Scrupulosus autem propter distractiones nunquam tenetur repetere (8).

76. — Quæritur IV. quænam causæ excusent a recitatione officii? Excusat 1. *infirmitas* gravis, sive grave incommodum. Laborans autem tertiana vel quartana tenetur recitare, et etiam anticipare, si commode

(1) Lib. 4. n. 174. — (2) Ibid. Quær. II. — (3) Ibid. Quær. III. — (4) Ibid. Quær. I. — (5) N. 173. v. Tempus. — (6) N. 176. — (7) N. 177. v. Tertia. — (8) Ibid. v. Cæterum.

potest. Non tenetur tamen anticipare Matutinum in die præcedenti; nullus enim obligatur suo privilegio uti. Si quis commode potest, tenetur dicere officium cum socio. In dubio an ob recitationem graviter lædaris, non teneris; secus in dubio an excuseris, nisi habeas probabilem rationem: sed melius est tunc ut te remittas medico, aut superiori, vel saltem viro prudenti. Quando autem urget morbus, si nequis recitare totum, nec teneris ad partem, quia alias magna superest tibi scrupulosa anxietas, an pergere possis, velne in reliquis recitandis; ita valde probabiliter *Suar. Nav. Sanch. Lug. Carden. Ronc. etc.* (1). 2. *Impedimentum* justum, puta si quis occupetur in officio charitatis, quod non posset omittere sine scandalo, aut notabili detrimento proprio, aut alieno, v. g. si nequiret differre concionem sine nota; vel confessiones aliorum in magno concursu (2). 3. *Cæcitas* (3). 4. *Carentia* Breviarii. Teneris tamen dicere quæ mente retines, modo id quod retines pertingat ad quantitatem saltem parvæ horæ. Et si cares officio proprio, teneris recitare ex communi. Item si absque magno incommodo potes socium adhibere, teneris. An autem beneficiarius teneatur etiam conducere socium ad horas persolvendas, si nequit solus? Adest duplex sententia probabilis, sed affirmativa est communior et tutior; imo omnino sequenda, si ille velit fructus percipere; cum sola enim probabilitate opinionis oppositæ nequit possessionem fructuum inchoare, ut recte aiunt *Less. Sot. Salm. Conc. Tourn. Bon.* et alii communiter (4) juxta dicta *tr.* 10. *n.* 8. — 5. Excusat *dispensatio* Pontificis; et etiam proprii episcopi (ad breve tamen tempus), si adsit causa: puta si dubitetur de morali impotentia (5).

§ III. De censuris in genere.

(In hoc paragrapho ponuntur tantum definitiones, divisiones et principia, relictis quæstionibus, aliisque notitiis, quæ habentur *tr.* 19 ubi fuse egimus de censuris.)

77. — Quæritur I. quid et quotuplex est censura? « Censura est pœna » spiritualis et medicinalis, per quam delinquenti et contumaci per ec» clesiasticam potestatem aufertur usus quorumdam spiritualium bono» rum. »

78. — Dividitur censura 1. in excommunicationem, suspensionem et interdictum. 2. In eam quæ est *a jure*, nempe quæ fertur per legem generalem et permanentem, et eam quæ est *ab homine*, quæ scilicet fertur à prælato per particularem sententiam. 3. In eam quæ dicitur *latæ sententiæ*, quæque incurritur ipso facto; et *ferendæ sententiæ*, quæ non incurritur nisi post sententiam, prout sunt censuræ latæ verbis futuri temporis: vide in *cit. tr.* 19. *n.* 2.

79. — Quæritur II. quis potest ferre censuras? Possunt omnes superiores ecclesiastici habentes jurisdictionem in foro externo vel ordinariam, prout Pontifex, concilia, episcopi et ipsorum vicarii, item vicarii capitulares, et capitula religionum eorumque prælati; vel delegatam, ut sunt ii quibus ab habente ordinariam facultas committitur; vide *tr.* 19. *n.* 3. Quæritur III. quid requiratur ut quisquis possit ligari censuris? Requiritur 1. ut sit homo; 2. ut sit baptizatus; 3. ut sit rationis compos; 4. ut sit persona determinata; 5. ut sit subditus. Quoad peregrinos vero,

(1) Lib. 4. n. 154 et 155. — (2) Ibid. n. 156. — (3) N. 157. — (4) Ibid. et 158. et vide lib. 3. n. 761. Quær. II. — (5) Lib. 4. n. 159.

vide *tr.* 19. *n.* 6. Quæritur IV. quid requiratur ad incurrendam gravem censuram, puta excommunicationem majorem, vel suspensionem totalem, aut ad longum tempus? Requiritur 1. peccatum grave, et ut materia sit etiam per se gravis, aut saltem valde conducens ad finem intentum; at in dubio, superioris præceptum certe ligat; 2. actus externus; 3. actus consummatus; 4. contumacia, ita ut delinquens sciat crimen non solum vetitum esse jure divino, sed etiam ecclesiastico. Vide autem illationes quæ ex his inferuntur *cit. tr.* 19. *n.* 7. Quæritur V. quis possit a censuris absolvere? A censura lata per sententiam particularem ordinarie is tantum potest absolvere qui eam tulit, vel ejus superior, aut successor, aut delegatus. Ab illa autem quæ lata est a jure, vel ab homine per sententiam generalem (modo non sit reservata) potest absolvere quivis confessarius; vide *ibid. n.* 11.

80. — Hic autem notandum 1. quod episcopi, ex *cap.* 6. *Liceat, sess.* 24. in Trident. possunt dispensare in omnibus irregularitatibus et suspensionibus ex delicto occulto, exceptis iis quæ oriuntur ex homicidio voluntario, et aliis deductis ad forum contentiosum. Item possunt absolvere a quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicæ reservatis, quoscumque sibi subditos in diœcesi sua, per seipsos, aut vicarium ad id specialiter deputandum. De hoc vide *tr.* 20. *n* 29 *et seq.* Hanc autem facultatem potest episcopus etiam generaliter aliis delegare, *ibid. n.* 34. Notandum 2. quod prædicta facultas verius sublata est episcopis respectu ad hæresim, et alios casus reservatos in bulla *Cœnæ ; ibid. n.* 38. Si tamen quis sit impeditus adire Romam, bene potest absolvi ab episcopo: absolute quidem, si impedimentum est perpetuum: sub juramento vero adeundi Romam, si est temporale, exceptis semper mulieribus et pueris, vide *ibid. n* 40. *ad* 45. Insuper hic obiter notandum 3. quod excommunicatio papalis in violantes immunitatem ecclesiasticam, a qua absolvenda Clemens VIII etiam regularibus facultatem abstulit, prout diximus in *tr.* 20. *n.* 99 illa tantum incurritur ab iis qui violenter et injuste extrahunt ab Ecclesia confugientes ad eam; Clemens enim in suo decreto nullam aliam excommunicationem regularibus vetavit absolvere respectu ad violantes immunitatem, quam illam quæ declarata fuit a Greg. XIV, qui in bulla 7, declaravit violantes immunitatem, per extractionem confugientis ad Ecclesiam, incurrere ipso facto eamdem excommunicationem papalem, quæ prius fulminata fuit in violantes libertatem ecclesiasticam a Paulo II, in *extrav. Etsi dominici*, *de Pœnit. et Rem.* et a Sixto IV in alia *extrav. Etsi dominici*, *eod. tit.* Qui Pontifices hujusmodi excommunicationem ita sibi reservarunt, ut in generali concessione absolvendi a casibus pontificiis, hæc non comprehenderetur. Nec obstat textus in *cap. Cum pro tua*, *de Sent. exc.* ubi, cum aliquis in claustro cujusdam monasterii quemdam clericum verberasset, dicitur in textu illum duplicem incurrisse excommunicationem, unam quia percussit clericum, alteram quia læsit immunitatem. Nam communiter notant doctores cum *Fagnan.* in cit. *cap. n.* 10. excommunicationem illam ob læsionem immunitatis impositam fuisse non a jure, sed ab ipso episcopo, ita *Abbas*. *Cardinal, Ancharan.* cum *Innoc.* qui verbo *Duplicem*, sic adnotavit: *Duplicem*, *id est ob injectionem manuum ipso jure*, *et violationem claustri*, *ab ipso* (episcopo) *latam.* Hinc *Fagnan.* cum aliis, in *cap. inter alia, de Immun. Eccl. n.* 102. ut certum habet nullam adesse

excommunicationem latæ sententiæ Papæ reservatam contra percutientes, vel furantes in ecclesia.

§ IV. De censuris in specie.

Et I. De excommunicatione.

81. — Excommunicatio est « censura per quam privatur homo com- » munione ecclesiastica. » Est duplex, *minor*, quæ privat tantum usu passivo, seu receptione sacramentorum; vide *tr.* 19. *n.* 26 et 27. Et *major*, quæ privat etiam activo et omni communicatione, ut infra mox dicemus *n.* 83.

82 Excommunicatus potest esse vel toleratus, vel vitandus. *Toleratus* est quem fideles non tenentur vitare, ex constit. *Ad evitandum*, concilii Constantiensis, nec etiam in divinis, ut probabilius aiunt doctores; vide *tr. cit. n.* 25 Et idem dicitur de suspensis et interdictis toleratis. *Vitandus* est quem fideles tenentur vitare. Et dupliciter quis potest esse vitandus, vel quia est nominatim excommunicatus et denuntiatus, vel quia est publicus percursor clerici, vel monachi, ita tamen ut factum nulla possit tergiversatione celari, nec aliquo suffragio excusari, ut dicitur in *can. Si quis suadente*, 17. *q.* 4. vide cit. *tr.* 19. *n.* 16. Hæc autem excommunicatio, si percussio est enormis, vel gravis et publica, tantum a Papa absolvitur, nisi percursor sit mulier aut impubes; hi enim possunt absolvi ab episcopo, qui potest etiam absolvere a persecutione levi adhuc publica; et adhuc a gravi, vel enormi, si sit occulta; vide *tr.* 20. *n.* 46 *ad* 48.

83. — Excommunicatus igitur excommunicatione majori (esto sit toleratus) privatur 1. suffragiis Ecclesiæ; 2. beneficiis, ita ut collatio beneficii ipsi facta sit omnino nulla; 3. susceptione et administratione sacramentorum ac omni usu divinorum officiorum; 4. omni communicatione spirituali et civili cum fidelibus. Ex alia parte peccant fideles, si communicant cum excommunicato vitando, sive in divinis, nempe si cum eo missam audiant, officium recitent; sive in civilibus, scilicet si illum alloquantur, cum eo habitent, societatem ineant, eum salutent, scribant ei, quæ omnia comprehenduntur illo versu :

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

Hi autem communicantes in tribus casibus peccant graviter : 1. si communicant in divinis; 2. si in contemptum Ecclesiæ; 3. si in crimine criminoso, id est si communicant in eodem crimine (puta concubinatu), ob quod ille est excommunicatus, et in hoc tertio casu incurrunt etiam excommunicationem majorem, in aliis vero (regulariter loquendo) peccant tantum venialiter, et ligantur sola excommunicatione minori; a qua culpa et excommunicatione excusat necessitas, utilitas, lex conjugii, subjectio et ignorantia, quæ alio versu continentur :

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Vide de his, *tr.* 19. *in toto punct.* 2. Dixi *regulariter loquendo*, nam esto sit probabile quamcumque communicationem civilem cum vitando esse tantum venialem, probabilius tamen est esse mortalem, si sit frequens, cum proposito frequenter cum eo communicandi; vide *ibid. n.* 22.

II. De suspensione.

84. — « Suspensio est censura qua clericus functiones aliquas ecclesias- » ticas exercere prohibetur. » Multipliciter autem dividitur suspensio :

1. alia est a jure, alia ab homine; 2. alia fertur ad certum tempus, quo elapso exspirat: alia fertur absolute, quæ manet donec per absolutionem auferatur; 3. alia est ab officio, nempe ordinis, vel jurisdictionis; alia a beneficio, et alia ab utroque, tam ab officio quam a beneficio: vide quæstiones super hac censura, *tr.* 19. *ex n.* 64 *ad* 67.

III. De depositione.

85. — « Depositio est quæ privat simpliciter omni usu officiorum et » beneficiorum. » Depositio autem alia est *realis*, quæ dicitur etiam degradatio. Alia *verbalis*, quæ absolute dicitur depositio. Prima fit cum solemnitate, et privat privilegio tam fori quam canonis, absque spe restitutionis. Secunda vero fit sine solemnitate, et utroque privilegio retento; vide *tr.* 19. *n.* 67.

IV. De interdicto.

86. — « Interdictum est censura ecclesiastica prohibens usum tam di» vinorum officiorum quam aliquorum sacramentorum, et etiam ecclesias» ticæ sepulturæ usum, quatenus talis est. » Dicitur *quatenus talis est*, quia excommunicatio etiam privat eodem usu, sed quatenus est communicatio cum fidelibus; suspensio autem non impedit proprie usum, sed exercitium potestatis ecclesiasticæ. Interdictum aliud est *locale*, quod immediate afficit locum; aliud *personale*, immediate afficiens personas. Potest esse etiam mixtum, quod afficiat immediate, tam locum quam incolas. Vide alia *tr.* 19. *n.* 68. Adest etiam *cessatio a divinis*, quæ definitur: « Prohibitio clericis facta, ut abstineant ab officiis divinis et ab » ecclesiastica sepultura. » Hæc non est censura, nec imponitur per modum medicinæ, sed tantum in signum mœstitiæ, ob aliquam gravissimam injuriam Deo vel Ecclesiæ irrogatam. Ipsa imponi potest a quibus imponuntur censuræ.

V. De irregularitate.

87. — « Irregularitas est impedimentum canonicum ordinum sacrorum » susceptionem, et susceptorum usum impediens. » Dictum est *impedimentum*, non censura; quia sic vult communior et probabilior sententia; vide *tr.* 19. *n.* 73. Notandum hic 1. quod irregularitas non incurritur, nisi in jure sit expressa, ex *cap. Is qui*, *de Sent. exc.* Unde in dubio non incurritur nisi dubium sit circa homicidium factum; in dubio enim an quis ad illud concurrerit velne, habetur ut irregularis, *ibid. n.* 79 *et* 80. Notandum 2. quod ad incurrendam irregularitatem ex delicto, requiritur saltem scientia legis ecclesiasticæ prohibentis. An autem etiam scientia pœnæ? Probabiliter adhuc affirmant *Nav. Sylvest. Sanch. Castr. Ronc. etc.* Vide *ibid. n.* 83 *et* 84. Irregularitas tollitur 1. per cessationem causæ, si sit ex defectu ætatis, ignorantiæ aut paupertatis, vel infamiæ facti, quæ tollitur etiam per mutationem loci, aut per emendationem; nam alias, si est juris, scilicet per sententiam, requiritur dispensatio. 2. Per Baptismum (si sit ex delicto); 3. per dispensationem; 4. per professionem religiosam; vide *ibid. n.* 85 *ad* 87.

88. — Irregularitas alia est ex *delicto*, alia ex *defectu*. Irregularitates ex delicto sunt sex. I. Ob baptismum serio et scienter iteratum, et tunc fit irregularis tam baptizans quam baptizatus; vide *tr.* 19. *n.* 88. II. Ob violationen censuræ, nempe si quis ea innodatus scienter exercet ac-

tum ordinis solemniter, *n.* 89. III. Ob peccatum quo clericus scienter et serio actum ordinis sacri quem non habet, solemniter exercet, *num.* 90. IV. Ob aliquas furtivas susceptiones ordinum, id est 1. si quis accipit ordinem sine approbatione episcopi, ex *c.* 1. *de eo qui furt. etc.* 2. Si absque dispensatione ejusdem suscipit eadem die plures ordines, quorum unus est sacer, ex *cap.* 2 *et* 3. *eod. tit.* 3. Qui post matrimonium contractum ante consummationem accipit ordinem sacrum, uxore renitente, et *extrav. Antiquæ, de Voto*; vide *cit. tr.* 19. *n.* 91. Diximus autem *ob aliquas*, nam aliæ furtivæ ordinum susceptiones (enumeratæ in hac *App. n.* 46.) inducunt tantum suspensionem (Papæ quidem reservatam, si est publica), sed non irregularitatem. Et idem probabiliter dicendum de eo qui censura irretitus sacrum accipit ordinem, scilicet quod non fiat irregularis, nisi in ipsa ordinatione ordinem ultro exerceat, juxta dicenda hic *n.* 91. V. Ob enormia crimina, si sint publica et notoria, facto, vel jure, habeantque a jure annexam infamiam, ut sunt adulterium, incestus, sodomia, perjurium in judicio, hæresis, simonia, rapina, lenocinium, exercitium usurarum, raptus mulierum, et similia. Hæc tamen irregularitas, si est facti, tollitur per emendationem ; si juris, per dispensationem ; vide *tr.* 19. *n.* 92. VI. Ex injusta mutilatione ; et tanto magis ex homicidio voluntario, ex *c. si quis*, 1. *de Homic.* et ex *clement. unic. eod. tit* Hæcque irregularitas extenditur etiam ad mandantes, consulentes aut aliter concurrentes, ex *cap. Si quis viduam*, *dist.* 50. Vide alia super hoc *puncto*, *tr.* 19. *n.* 94 *et seq.*

89. — Irregularitates autem ex *defectu* sunt octo. I. Ex defectu *animæ*, ex quo irregulares sunt, 1. amentes, phrenetici et epileptici. 2. Illiterati, juxta dicta hic *n.* 35.—3. Neophyti, seu recenter conversi. II. Ex defectu *corporis*, nempe si quis habet vitium quod vel impedit congruum exercitium ordinis, vel notabilem affert indecentiam. Ex primo capite *impedimenti* sunt irregulares cæci, surdi, muti, carentes manu, aut digitis omnibus, aut pollice, vel indice. Ex secundo autem capite *deformitatis*, sunt irregulares leprosi, carentes naso, et aliter monstruosi, puta habentes gibbam valde enormem ; vide *tr.* 19. *n.* 116 *ad* 125. III. Ex defectu *natalium*, ex quo sunt irregulares omnes illegitimi ; qui tamen legitimantur, vel per subsequens matrimonium, vel per professionem religiosam, vel per dispensationem Pontificis; vide *ibid. n.* 126 *ad* 129. IV. Ex defectu *ætatis*, de quo vide dicta hic *n.* 43 *et* 44. V. Ex defectu *sacramenti*, nempe ex bigamia : dicitur *sacramenti*, eo quod duas ducens uxores nequit apte significare unionem Christi cum Ecclesia, quæ fuit unica ejus sponsa. Bigamia autem triplex est quæ impedit a susceptione ordinum, scilicet 1. *vera*, quando quis cum duabus successive verum contraxit matrimonium. 2. *Interpretativa*, quando quis sola fictione juris censetur duas habuisse uxores, de quo vide *cit. tr.* 19. *n.* 132 *et seq.* 3. *Similitudinaria*, quæ contrahitur ex attentatione matrimonii (quamvis invalidi) cum corrupta, vel cum virgine, post votum solemne emissum in religione, vel post susceptionem sacri ordinis ; vide *ibid. n.* 138. VI. Ex defectu *infamiæ* ; de qua vide dicta hic *n.* 88. ad V; nam irregularitates ex defectu et ex delicto ob infamian in idem coincidunt. VII. Ex defectu *libertatis* : unde sunt irregulares : 1. omnes servi proprie dicti ; 2. conjugati ; 3. curiales obligati curiæ propter juramentum, aut stipendium; 4. milites, saltem quandiu juramento tenentur : vide *tr.* 19. *n.* 140 *ad* 144.

VIII. Ex defectu *lenitatis*, scilicet ex licita mutilatione membri, quæ fit a chirurgis cum incisione vel adustione, vel ex licito homicidio in bello justo offensivo, aut in judicio per cooperationem activam, efficacem, proximam, et ad occisionem ordinatam; vide *ibid. n.* 144. *ad* 147.

Sectio II. De Diaconatu.

90. Quid diaconatus? et quæ ipsius materia et forma. — 91. Officia diaconi. Censura ligatus, etc. De pœnitentia imposita ab episcopo, an implenda sub gravi?

90. — Diaconatus est « ordo quo confertur potestas immediate assistendi » sacerdoti in missa, porrigendo ei patenam cum hostia, et calicem cum » vino : item legendi Evangelium et prædicandi. » Sententia nobis probabilior (juxta dicta hic *n.* 28.) tenet unicam diaconatus materiam esse manuum episcopi impositionem, unicamque formam esse verba episcopi : *Accipe Spiritum sanctum ad robur, etc.* Sed quia altera sententia etiam est probabilis, ideo tenenda, nempe quod porrectio instrumentorum etiam sit materia integralis partialis, ac propterea dicendum quod materia diaconatus est duplex, scilicet impositio manus dexteræ episcopi, cum forma : *Accipe Spiritum sanctum, etc.* et traditio libri Evangeliorum cum forma : *Accipe potestatem legendi Evangelium, etc.* Ambo autem sunt materiæ et formæ partiales unum ordinem constituentes. Valeret etiam traditio Bibliorum, quia jam ibi continentur Evangelia. Sed dices : Ab initio quomodo ordinabantur diaconi, quando deerat liber Evangeliorum? Respondetur Christum Dominum reliquisse Ecclesiæ potestatem determinandi in specie materias et formas sacramentorun, quorum ipse non determinavit. Et juxta hanc sententiam character imprimitur in *ipsa libri traditione*, ut dicit *D. Thomas*, sive in prolatione secundæ formæ(1) : ita juxta hanc sententiam; sed vide dicta *tract.* 17. *num.* 14 *ad* 17.

91. — Officia diaconi (præter dicta) sunt, 1. solemniter baptizare : sed nonnisi de licentia parochi, et in gravi necessitate alias diaconus qui baptizat solemniter sine commissione, etiam in necessitate, irregularitatem incurrit. 2. Ministrare Eucharistiam; sed pariter id non licet, nisi fiat ex commissione parochi, et in necessitate gravi, nempe si populus sit communicaturus, et desit sacerdos (2); alias si ministrat sine commissione, etiam fit irregularis (3). 3. Deferre pixidem aut ostensorium cum Eucharistia. 4. Prædicare, et lavare corporalia in defectu subdiaconi. Diaconus autem censura ligatus irregularitatem incurrit, si ministrat juxta dicta, *n.* 88 ad II. Qui vero irretitus censura diaconatum suscipit, non fit irregularis, nisi in missa ordinationis ultro ordinem susceptum exerceat (4). Quæritur an obliget pœnitentia imposita diaconis et subdiaconis ab episcopo recitandi Nocturnum diei currentis, et sacerdotibus tres missas celebrandi? Alii affirmant; sed probabiliter alii (ut *Soto*, *Valentia*, *Castr. Pelliz. Gobat. etc.* dicunt dicendas tantum de decentia, non autem de obligatione, saltem non gravi, cum de ea non constet (5).

Sectio III. De Presbyteratu.

92 et 93. § I. Quid presbyteratus, et quæ materia et forma? — 94. De defectibus supplendis. — 95. § II. De sacrificio missæ. Quid sacrificium, et quotuplex? — 96. Quid missa. — 97. Qu. I. Quæ requirantur ad missam? De materia missæ, et hic de pane.

(1) Lib. 6. n. 748. — (2) N. 237. Quær. I. — (3) N. 234. — (4) N. 799. Dubit. 3. v. Utrùm. — (5) N. 829.

— 98. De vino. — 99. De præsentia materiæ.— 100. De forma. — 101. Qu. II. Quomodo Christus sit præsens? — 102. Qu. III. Effectus missæ. — 103. Pro quibus offerri possit? — 104. Qu. IV. Quotuplex fructus? — 105. An missa sit infiniti valoris? — 106. Qu. V. De stipendio licito. — 107. Dilatio missæ. — 108. Retentio partis eleemosynæ. — 109. An parochus, etc. — 110. Applicatio. — 111. Qu. VI. Obligatio celebrandi. — 112. Qu. VII. An omnes rubricæ sint præceptivæ. — 113. Qu. VIII. Quando missa possit dici? An ante matutinum? et an in die Cœnæ Domini, et Sabbati sancti? — 114. Qu. IX. Ubi missa dicenda. — 115. De pollutione ecclesiæ. — 16. Qu. X. Quæ requirantur ad celebrandum? I. Altare. — 117. II. Calix et patena. — 118. III. Vestes. — 119. IV. Corporale. — 120. V. Palla. — 121. VI. Missale. — 122. VII. Crux cum crucifixo. — 123. Neopresbyteri an consecrent, etc. — 124. An tres missæ injunctæ, etc. — 125. Missa dicenda altè, breviter, etc. (*De celebrantibus nimiâ celeritate locuti sumus,* Tract. XV. a n. 84.) — 126. De missis votivis. — 127. Quando pluries in die, etc. — 128. Si dum celebratur, polluitur ecclesia, vel accedit excommunicatus. — 129. § III. De potestate sacerdotali, sacerdos simplex tantum Eucharistiam potest conficere et ministrare, et Pœnitentiam in necessitate. — 130. Scitu necessaria cuilibet sacerdoti circa ministrandam Pœnitentiam in necessitate. — 131 et 132. § IV. De munere docendi et prædicandi.

§ I. De ordine presbyteratus.

92. — Presbyteratus est « ordo quo confertur potestas consecrandi » corpus et sanguinem Jesu Christi, et absolvendi fideles a peccatis. » Ordo autem sacerdotii institutus fuit a Christo in cœna cum dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*; et post resurrectionem, quando dixit: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Quænam est materia presbyteratus? Juxta nostram probabiliorem sententian (ut diximus hic n. 29. et *tr.* 17. *n.* 16.) est unica, nempe secunda impositio manuum episcopi una cum presbyteris. Sed probabilis etiam est sententia quod sit duplex, nempe traditio calicis cum vino, superposita patena cum hostia, cujus forma est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc.* Et tertia impositio manuum, cujus forma: *Accipe Spiritum sanctum; quorum remiseris peccata, etc.* Et hæc sententia cum sit probabilis omnino in prax tenenda est (1); vide dicta *tr.* 17. *n.* 16.

93. — Hinc dicimus 1. quod in ordinatione sacerdotum una cum calice et patena tradenda est utraque species, nempe panis et vini; aliter non daretur directa potestas ad integrum sacrificium, et eodem tempore debet tradi, cum potestas sacerdotalis ad sacrificandum sit indivisibilis; ita probabilior sententia quæ omnino tenenda est (2). Item debet tradi ab eodem ordinante et celebrante, ut dictum est hic *n.* 53. *in fin.* Dicimus 2. quod non sufficit tangere tantum calicem et non patenam, cum probabilis sit sententia utrumque esse tangendum (3). Diximus 3. quod licet ex communi sententia valide ordinatus sit qui tantum hostiam, et non patenam tetigit, quia hostia et vinum sunt materia substantialis, et calix ac patena tantum ob decentiam adhibentur, attamen consultum est ut talis ordinatio repetatur, cum quatuor doctores de ea dubitent, et in Pontificali (ubi fit sermo de materia) dicitur: « Et cuppam calicis, et patenam simul tangant (4). » Et idem videtur dicendum de eo qui tangit tantum patenam et calicem et non hostiam (5).

94. — Quæritur quando defectus suppleri debeat in ordinatione presbyteratus? Si defectus est circa *essentialia*, nempe circa materiam vel formam, omnino ordinatio repetenda est; et quidem tota si defectus, sive ejus dubium vertitur quoad traditionem primæ potestatis super corpus Christi reale; si vero quoad secundam circa corpus mysticum, tantum

(1) Vide l. 6. n. 749. — (2) N. 750. — (3) N. 753. — (4) N. 751. — (5) N. 752.

secunda repeti debet. Si autem defectus est circa *accidentalia*, tunc si est de re levi, puta si ordinatus non dixerit canonem, talis cæremonia (aut similis) non oportet repeti; si autem in re gravi, v. g. si defuerit unctio manuum, vel si neopresbyter non protulerit verba consecrationis cum episcopo, tunc defectus quamprimum supplendus est, et ab eodem episcopo (si fieri potest); alias graviter peccaret ordinatus id negligendo, aut in ordine ministrando (1). Quonam autem tempore præfati defectus suppleri debeant? Respondetur quod si sint circa accidentalia, probabiliter quovis tempore suppleri possunt : si vero circa essentialia, idem dicunt *Salmant.* cum aliis, sed ex probabiliori et communiori sententia supplendi sunt temporibus statutis ordinationum, ut colligitur ex *cap. Presbyter. de Sacr. non iter.* Nisi agatur de solo dubio validitatis ordinationis, ut probabiliter plures doctores opinantur (2).

§ II. De sacrificio missæ.

95. Sacrificium (loquendo in genere) sic definitur : « Est oblatio rei » sensibilis facta Deo per immolationem in signum ejus supremi dominii. » Quadruplex autem potest esse sacrificium : *latreuticum*, ad Deum colendum : *eucharisticum*, ad gratias agendas : *impetratorium*, ad beneficia impetranda : *propitiatorium*, ad veniam obtinendam.

96. — Missa vero definitur sic : « Est corporis et sanguinis Domini » Jesu Christi consecratio et oblatio. » Et est verum sacrificium, omnium aliorum rationem complectens; eademque est hostia, quæ in cruce oblata fuit, *sola offerendi ratione diversa*, ut docet Trid. *sess.* 22. *cap.* 2. Essentiam sacrificii alii dicunt consistere in *consecratione*, alii in *oblatione*, alii in *sumptione*, alii demum probabilius in *consecratione* simul et *sumptione*, ut *Bellarm. Soto*, *Bonac. Tournely* (3). Ad essentiam autem sacrificii probabilius requiritur consecratio utriusque speciei, nempe panis et vini, aliter non satis exprimeretur commemoratio sacrificii cruenti crucis (4).

97. — Quæritur I. quæ requirantur ad missam perficiendam? Tria sunt necessaria : *intentio*, *materia* et *forma*. Requiritur *intentio* consecrandi, sive conficiendi sacramentum, saltem virtualis, scilicet quæ perseveret ex intentione actuali prius habita : quam certe habet qui paratur et accedit ad celebrandum, juxta dicta hic *n.* 9. Plura nunc sunt notanda de materia et forma Missæ. *Materia* est ipse Christus Dominus, realiter existens sub speciebus panis et vini. Panis consecrandus debet esse usualis et communis, ex farina triticea, et aqua naturali (saltem pro majori parte) confectus, igneque coctus per modum panis, et non cum alia materia ex æquo vel quasi permixtus (ut ait *D. Thomas*,) ac non corruptus, aut corruptioni proximus, alias non est materia apta. Ut autem sit materia licita, in ecclesia latina panis debet esse azymus, in græca fermentatus (5). Hic autem notandum 1. quod si græcus transit per loca latinorum (et sic latinus per Græciam), ubi non sit ecclesia in qua ritus græcus servetur, potest pro suo arbitrio in azymo et in fermentato celebrare; ita communiter doctores (6). Notandum 2. quod consecrare hostiam fractam vel maculatam non licet; sed non est mortale, nisi fractura vel macula esset valde enormis, ut dicunt *Quarti*, *Pasqual.* et *La Croix* addit cum *Gobato*, quod si fractura deprehendatur post oblationem, talis hostia licite

(1) Lib. 6. n. 758. — (2) N. 759. — (3) N. 305. — (4) N. 306. — (5) N. 198. ad 205. — (6) N. 203.

consecrabitur, secluso scandalo populi (1). Notandum 3. quod hostia debet esse figuræ orbicularis, et major pro sacerdote : si vero major desit, ut dicunt *Roncagl. Quarti*, *Elbel*, *Gobat. et Tamb.* probabiliter potest sacerdos, etiam causa devotionis, consecrare minorem, modo (advertunt) absit populi scandalum; sed addunt quod hoc scandalum facile præcaveri potest, monendo populum de defectu hostiæ majoris (2).

98. — Vinum autem debet esse ex uvis expressum, cui ex gravi præcepto Ecclesiæ modica aqua est in calice admiscenda, (ad significandam unionem fidelium cum Christo): quæ saltem non excedat tertiam vini partem; quamvis hanc opinionem aliqui doctores non admittant, nisi vinum sit generosum. Sufficit vero admiscere unam aquæ guttam (3). Non est materia apta vinum ex agresta, nec acetum, nec vappa (id est vinum cujus vis evanuerit), nec lora (vulgo *acquata*). Vinum autem cum alio liquore, etsi modico, mistum, vel mustum de uvis tunc expressum, est quidem materia apta ad sacramentum, sed graviter illicita, ut dicitur in rubrica; ubi idem docetur de vino quod *cœperit acescere*, *vel corrumpi*, *vel fuerit aliquantulum acre*. Dicunt tamen *La Croix*, *Gobat. et Sporer* (4), quod deficiente alio vino, licet uti vino tantum parum acescente, ait enim *card. Lamb.* (*Notif.* 77. *n.* 2.) quod præfata rubrica deducta est ex doctrina *S. Thomæ*, 3. *p.* *q.* 74. *a.* 5. *ad* 1. qui docet non posse quidem sacramentum confici de aceto, « posse tamen de vino acescenti, quod est in via ad corruptionem, licet peccet conficiens. » Unde rubrica non videtur accipienda cum tanto rigore, ut comprehendat omnes etiam primos gradus acrimoniæ, sed tantum illos qui tam proxime incipiunt constituere vinum acescens, vulgo dictum : *vino colla puncta*, sive *andato allo spunto*. Nec licet consecrare in vino congelato, nisi liquefiat dum consecratur (5). Quod autem vinum congelatum sit materia apta, nequit dubitari, dum dicitur in rubrica (*de Defectu.* § *in hieme*) : « Si in hieme sanguis congelatur in calice, involvatur calix pannis calefactis, etc. donec liquefiat. » Ergo per congelationem non corrumpuntur species vini, alias desineret esse ibi sanguis Christi (6). Quid si celebrans in sumptione adverteret vinum esse corruptum ? Alii dicunt sufficere ut sola fiat consecratio vini; sed melius est juxta rubricam (nisi adsit scandalum) iterum vinum et novam hostiam consecrare, incipiendo a verbis : *Qui pridie*, *etc.* vide dicta *tr.* 15. *n.* 54. Et in dubio an fuerit materia apta, etiam est repetenda consecratio vini sub conditione, ut verius aiunt *Croix*, *Pasqual. et Aversa* (contra *Tamb. et Spor.*) quia possidet obligatio faciendi sacramentum integrum (7).

99. — Insuper ad validam consecrationem requiritur ut materia 1. sit sensibiliter (saltem moraliter) præsens, unde invalide consecratur materia tam valde modica, ut nequeat sensu percipi, aut valde remota, vel posita post tergum, aut parietem. Dicitur vero *saltem moraliter*, quia bene consecrat cæcus, vel existens in tenebris, si aliunde certus sit moraliter de præsentia materiæ (8). Requiritur 2. ut sit certa et determinata, saltem aliquo modo certo; tunc autem jam consecratur ex intentione virtuali, licet de ea sacerdos consecrando obliviscatur (9). Si autem ciborium tempore consecrationis remanserit extra altare, probabilius est ipsum rursus esse sub conditione consecrandum, ut docet *card. Lamber-*

(1) Lib. 6. n. 204. — (2) N. 205. — (3) N. 208 et 210. — (4) N. 206 et 207. Quær. 1. — (5) Cit. n. 207. Quær. II. — (6) Ibid. — (7) N. 206. v. Quoad. — (8) N. 211 ad 213. — (9) N. 214 ad. 216.

tinus (1); tunc enim dubium est an sit facta consecratio (2). Quoad guttas autem vini separatas, sed intra calicem existentes, ait *La Croix* (3) expedire ut sacerdos intendat eas consecrare, ne quid sit in calice non consecratum. Sed melius mihi videtur, id intendere de guttis proximis fundo, non vero de remotis (4). Si afferantur hostiæ parvæ paulo post oblationem, licite consecrantur mentaliter oblatione suppleta, *Gavant. Tanner. Possev. Aversa, etc.* Id probabiliter fieri potest etiam post canonem incœptum, ut aiunt *Gobat. Quarti, Burghab. Possev. Diana, Tamb. et card. Lambertini* (5), saltem si aliter plures communione carerent, aut etiam (censeo) si communicaturus non posset exspectare, vel si persona gravis aut nobilis communionem petat, tum propter hujusmodi causas permittunt *S. Anton. Sylv. Bon. Sa, Barb. March. Possev. Gob. Dicast. etc.* dari posse etiam partem hostiæ magnæ, vel dividi hostias minores in plures particulas (6).

100. — Forma autem Eucharistiæ sunt verba quæ proferuntur in consecratione panis et vini. An autem in consecratione vini sola verba : *Hic est calix sanguinis mei*, sint de essentia, vel etiam alia? utraque sententia est probabilis, sed certe graviter peccat reliqua omittens (7). An vero ad consecrationem requirantur de necessitate sacramenti verba præcedentia : *Qui pridie quam pateretur, etc.* communis sententia negat, sed *Scot.* dubitat, ejusque sententiam *Du Pasquier, et continuator Tournel.* dicunt non carere omni probabilitate, atque ego dicere improbabilem non audeo (8). Forma autem Eucharistiæ debet proferri *recitative et significative*, id est referendo verba Christi, et applicando illa ad materiam præsentem, ut transmutetur ipsa in Corpus et Sanguinem Christi, ut aiunt *Conc. et Salm.* cum *D. Th.* (9). Si quis autem propter balbutiem diceret, *hoc est colpus meum*, vel *copus meum*, vel *corpus meus*, vel *calis*, vel *sanguis*, valide consecrat, ut *Suar. Lugo, Croix*, et alii communiter, ex *c. Retulerunt, de Cons. d.* 4. ubi Baptisma collatum *In nomine Patria, et Filia, etc.* validum declaratur; ratio est, quia voces ita sunt constitutæ, ut si aliquando cum vitio proferantur, idem significent, modo alium sensum non ingerant (10). Hic autem advertendum sedulo id quod ait rubrica (*tit.* 5. *n.* 2.). « Si celebrans non recordatur se dixisse quæ » in consecratione communiter dicuntur, non debet turbari (scilicet re- » petere). Si vero valde probabiliter dubitat se aliquod essentiale omi- » sisse, iteret formam, saltem sub tacita conditione. »

101. — Quæritur II. quomodo Christus sit præsens in Eucharistia? Respondetur Christum in Eucharistia non esse præsentem per *productionem* nec per *adductionem* de cœlo, sed per conversionem substantiæ panis in substantiam corporis Christi, cui conversioni convenienter aptatum est nomen *Transsubstantiationis*. Christus autem sub panis et vini speciebus continetur sacramentaliter, et ineffabili modo, qui debet credi, sed intelligi non potest (*verbis exprimere vix possumus*, ait Trident. *sess.* 13. *cap.* 1.); Salvator enim existit ibi sine extensione partium in ordine ad locum, et tamen est ibi totum Christi corpus cum anima et divinitate per concomitantiam : et unaquæque pars Christi ibi extra aliam existit. Atque Christus est *totus et integer sub quavis ipsius speciei parte*,

(1) De Sacr. Miss. lib. 5. cap. 18. n. 6. — (2) Lib. 6. n. 217. — (3) Croix lib. 6. p. 1. n. 449. — (4) Vide opus nostrum lib. 6. n. 217. v. IV. Si parvæ. — (5) Lamb. de Sacr. Mis. l. 3. c. 18. n 5. — (6) Vide opus nostrum l. 6. n. 217. v. IV. Si parvæ. — (7) N. 223. — (8) N. 222. — (9) N. 220. in fin. — (10) N. 224.

ut docet Trid. *sess.* 13. c. 3. Id tamen intelligendum, *separatione facta*, ut exprimitur ibid. *can.* 3. nam licet sententia universe affirmans sit communior, non desunt tamen qui oppositum tuentur. In Eucharistia autem, licet non sumatur persona Patris nec Spiritus sancti, prout sumitur persona Verbi quæ est hypostatice humanitati unita, tamen sunt in Eucharistia etiam personæ Patris et Spiritus sancti ob naturalem unionem, sive naturæ divinæ identitatem quam habent cum Verbo.

102. — Quæritur III. quinam sint in Missa offerentes? et quinam effectus Missæ? Offerentes sunt tres : Christus qui est principalis offerens, Ecclesia, et sacerdos qui offert ut minister tam Christi quam Ecclesiæ, ita *Bellarminus* (1). Effectus autem Missæ sunt quatuor : I. est *remissio peccatorum*, non quidem immediate et per se, sed mediate per auxilium quod in missa impetratur ad pœnitentiam, qua venia deinde obtinetur : ita communiter *Bellarm. Suar.* et alii cum *D. Thoma* (2), qui ait missam *delere peccata, in quantum gratiam contritionis impetrat.* Idque recte docent et communissime auctores, cum eodem S. doctore (*loc. cit. art.* 1. *ad* 1.) contra *Canum et Valentiam*, procedere tam de mortalium quam venialium culparum remissione (3). II. Est *remissio pœnarum ;* hæ per missam immediate remittuntur homini justo pro quo missa offertur; communiter *Gon. Suar. Conc. Salm.* aliique cum *D. Thoma* (4) dicente quod hoc sacramentum, *in quantum est sacrificium, habet vim satisfactivam.* III. Est *incrementum gratiæ* non jam ex opere operato, et immediate, ut sentiunt aliqui, sed mediate per auxilia quæ obtinentur ex missa ad bonos perficiendos actus, quibus gratia augetur, ut docent *Castrop. Vasq. Suar. Lug. etc.* communiter. IV. Est *impetratio bonorum* tam spiritualium quam temporalium, quatenus animæ prosunt (5).

103. — Hic quæritur : pro quibus personis possit offerri missa? Potest pro quibuscumque fidelibus, infantibus, obsessis et aliis, etsi existant in peccato. An autem pro excommunicatis? Si ipsi sunt vitandi, nequit sacerdos pro illis offerre missam nomine Ecclesiæ, sive ut minister Christi, *cap.* 2. *de Sent. excomm.* Si vero sunt tolerati, probabilius est cum *Sanch. Navar. Lug. etc.* contra alios (6), posse sacerdotem pro his offerre missam etiam nomine Ecclesiæ; licet enim etiam tolerati sint exclusi a communicatione suffragiorum, tamen aliis datum est a concilio Constantiensi (ut habetur in *extrav.* Martini V. *Ad evitanda*), libere posse cum ipsis communicare adhuc in divinis, prout dictum est *tract.* 19 *de Censur. num.* 15. Sic pariter probabilius licet offerre missam pro infidelibus, ut docent *Bellarm. Laym. Suar. Salm. etc.* contra *Sotum*, quia Christus pro omnibus se obtulit; idque certe licitum fuit in lege veteri; Judæi enim pro gentibus sacrificare jam consueverunt (*l.* 1 *Machab. c.* 12. 11.) Pro defunctis autem in purgatorio existentibus, certum est, et de fide, ut docet Trident. *sess.* 22. *c.* 22. et in *can.* 3. quod licite et utiliter missa offertur. Idque ex infallibili promissione Christi, ut communius et verius (contra *Canum, etc.*) docent *Azor. Suar. Nav. Salm. etc.* quia cum certum sit quod missa utiliter pro defunctis offeratur, hoc non potest esse nisi ex promissione Christi (7).

104. — Quæritur IV. quotuplex est fructus missæ? Respondetur : fructus missæ alius est *ex opere operato*, nempe ex merito Christi; alius *ex*

(1) De Sacr. Missæ, cap. 4. — (2) In 4. dist. 12. quæst. 2. art. 2. quæst. 2. ad 4. — (3) Lib. 6. n. 311. — (4) 3. p. quæst. 79. art. 5. — (5) Lib. 6. n. 311. v. II. Effectus. — (6) N. 309. — (7) N. 310.

opere operantis, scilicet ex merito sacerdotis. Item alius est *meritorius*, alius *satisfactorius*, alius *impetratorius*, item alius *generalis*, qui obtingit omnibus fidelibus vivis et defunctis; alius *specialis*, sive *medius*, obtingens assistentibus missæ, et ei cui applicatur; alius *specialissimus*, obtingens soli celebranti, qui pro illo nequit ullum stipendium accipere, ex prop. 8. damnata ab Alexandro VII.

105. — An missa sit infiniti valoris, tam intensive quam extensive? Plures doctores negant; plures vero alii probabilius affirmant, ut *Gon. Habert*, *Juven. Petroc. Pegnat. Tourn. Conc. Holzm. Wigandt*, *La Croix*, *Canus*, *Salm. etc.*, ac pro his est etiam *D. Thomas*, quia missa est idem quam crucis sacrificium, quod fuit infiniti valoris. Licet autem valor sit infinitus, effectus tamen missæ finitus est, ex finita capacitate hominum pro quibus offertur, quorum unusquisque percipit fructum juxta suam capacitatem. Sed quia prima sententia est etiam probabilis, nequit sacerdos accipere duplex stipendium a duobus, applicando eis missam ambobus, ut falso dicebat posse prop. 10 damnata ab eodem Alexandro VII. Nec potest eam danti ei eleemosynam applicare in generali cum aliis, nisi hoc faciat sub conditione si liceat (1).

106. — Quæritur V. quid de stipendio missæ? stipendium accipere licet sacerdotibus, etiam opulentis, ut communiter docent *Suar. Lugo, Conc. Tourn.* cum *Gers. et Thomass.* et aliis plurimis (contra *Gennet.* et alios paucos), quia quisque operarius dignus est mercede sua, ex Apostolo 1. Tim. 5. 18. (2).

107. — Sacerdos peccat graviter, si differat missam promissam sub stipendio ultra duos menses, ut dicunt *Garcia*, *Philip. Ripa*, et alii cum *Lugo*; item *Instructor confess. novell.* (3) *ac Tourn.* qui ait esse communem sententiam, bene « posse aliquem acceptare stipendia missarum ad » duos menses (4). » Item *Conc.* qui nihil aliud dicit, nisi quid dilatio duorum mensium est gravis, ex decreto S. C. Si vero missa sit pro defunctis, dilatio unius mensis erit gravis, ut dicunt *Castrop. Escob. et Salm* (5). Imo si missa dicenda sit pro instanti necessitate, puta imminentis mortis, vel alterius damni, tunc etiam dilatio hebdomadæ potest esse mortalis, Vide *Cabrinum* (6). Recte hic autem advertit *continuator Tournely*, quod si quis multas daret missas alicui communitati ad celebrandum, non præsumitur contentus esse quod missæ celebrentur cum tanta dilatione, prout si dedisset uni sacerdoti. Id vero non intelligendum, quod omnes illius communitatis sacerdotes occupare se debeant ad eas subsecutive dicendas; semper enim supponi debet communitas alias etiam habere obligationes; sed quod missæ distribuendæ sunt majori sacerdotum parti (aut saltem alicui eorum convenienti numero, si communitas est valde numerosa), et juxta distributionem factam poterit deinde communitas satisfacere inter tempus illud, quod unicuique illius permittitur ad suam ratam satisfaciendam. Insuper hic obiter notandum quod Innoc. XII, in Bulla *Nuper*, ann. 1667, jussit omnibus ecclesiarum rectoribus ut in loco patenti exponant tabellam onerum missarum temporalium et perpetuarum, ad hoc ne onerentur novis oneribus, quibus satisfacere non valeant ut debent (7).

108. — Nulli licet dare aliis missas ad celebrandum, retenta parte sti-

(1) Lib. 6. n. 312. — (2) N. 317, Qu. II. — (3) Part. 2. n. 406. — (4) Lib. 6. n. 317. Qu. II. — (5) Ibid. — (6) Cabrin. c. 34. n. 216. — (7) Vide ap. cit. Instruct. p. 2. n. 409.

pendii, sub pœna ipso facto incurrenda suspensionis Papæ reservatæ, si est clericus, et excommunicationis, si laicus, ut habetur in bulla *Quanta cura*, Benedicti XIV. Et pars retenta tunc debet restitui, et probabilius sacerdoti celebranti, potiusquam pauperibus. Excipe nisi pingue illud stipendium detur alicui ratione personæ, vel beneficii, aut capellaniæ (etiam amovibilis), vel legati perpetui; quia tunc potest persona hujusmodi partem excedentem retinere. Administratores autem ecclesiarum, ex decreto S. C. confirmato ab Innoc. XII, nil possunt retinere, nec etiam pro expensis in celebratione missarum, nisi ecclesia alios non habeat reditus (1); vide hæc et alia fusius dicta de stipendio missæ, *tr.* 15. *ex n.* 65.

109. — Parochi, ex bulla *Cum semper*, ejusdem Benedicti XIV, data 19 aug. 1744, tenentur applicare missam pro populo omnibus diebus festivis, etiamsi congruam non habeant sustentationem. Si vero pingues habeant reditus non tenentur sæpius missas applicare, ut in eadem bulla declaratur (2); vide dicta *tr.* 7. *n.* 29. Hic autem obiter notandum quod in eadem bulla Pontifex decrevit ut missa conventualis, quæ singulis diebus canitur a clero, pro benefactoribus applicetur, respiciendo benefactores in genere cujuscumque ecclesiæ, quavis consuetudine non obstante (3).

110. — Applicatio debet fieri ante celebrationem, vel ante consecrationem. Verius autem (quidquid alii dicant) sufficit applicatio missæ habitualis, ut communiter docent *Suar. Lugo, Bonac. Tourn. Holz. Conc.* et alii plures (4). Si missa nulli applicetur, fructus manet in thesauro Ecclesiæ; applicatio autem sub conditione non impleta, valida est; si vero fiat primo qui offeret eleemosynam, non solum est illicita ex prohibitione Clem. VIII, sed etiam probabilius sæpe erit invalida (5).

111. — Quæritur VI. an sacerdos teneatur aliquando celebrare in anno? Negant præciso scandalo, *S. Bonac. Cajet. Lugo*, et probabile putant *Suar. Laym. et Palaus.* Alii tamen communius cum *D. Thoma* (quibus ego magis adhæreo) affirmant, cum verba Christi : *Hoc facite in meam commemorationem*, probabilius verum contineant præceptum, ut satis declarat Trid. *sess.* 22. *cap.* dicendo : « Apostolis... eorumque in sacer- » dotio successoribus, ut offerrent præcepit per hæc verba : Hoc facite in » meam commemorationem. » Præfati autem doctores dicunt sacerdotes teneri ad celebrandum saltem ter vel quater in anno, in festis solemnioribus. Parochi vero debent sacrum facere quolibet die festo, quo tenentur oves illud audire (6); vide dicta *tr.* 7. *n.* 29.

112. — Quæritur VII. an rubricæ Missalis sint omnes præceptivæ, vel an aliquæ sint directivæ, sive de consilio? Diversæ in hoc sunt sententiæ. Nos sequimur sententiam *Quarti, Merati et Tourn.* qui dicunt rubricas de agendis intra missam omnes esse præceptivas, et obligare juxta gravitatem materiæ; nam in bulla S. Pii sic dicitur : « Districte præcipientes » ut missam juxta ritum, modum et normam in Missali præscriptam de- » cantent ac legant. » Nota to *districte præcipientes* (7). Rubricas autem de agendis extra missam, probabiliter dicunt plures doctores aliqua esse tantum directivas, prout manuum ablutio post missam, et oratione ante vel post missam (8). Insuper hic notandum rubricas præscriptas in

(1) Vide lib. 6. n. 321 et 322. — (2) N. 325. Qu. II. — (3) N. 326. — (4) N. 335. Qu. I. — (5) N. 337. v. Dicunt. — (6) N. 313. — (7) N. 399. — (8) Vide n. 409 et 410.

cæremoniali episcoporum ubique obligare, cum in tribus bullis ibi positis dicatur : « Cæremoniale prædictum in omnibus ecclesiis servandum, » præcipue in cathedralibus et collegiatis. »

113. — Quæritur VIII. quando missa dici possit? Sic dicitur in rubrica : « Missa privata saltem post Matutinum et Laudes, quacumque hora ab » aurora usque ad meridiem dici potest. » Communiter autem dicunt doctores licere missam terminare in aurora, et illam incipere parum ante meridiem. Imo Bened. XIII. et Clemens XII declararunt posse in hoc tolerari latitudinem tertiæ partis horæ, tum ante auroram, tum post meridiem (1). Præterea communius et probabilius dicunt *Sylvius*, *Castrop. Bonac. Ronc. Viv. Salm. etc.* quod celebrans non peccat mortaliter, nisi incipiat missam integra hora ante auroram, vel hora post meridiem; alias tantum veniale committit, a quo excusat quævis causa rationabilis; imo causa gravior, prout esset dandi viaticum, aut solemnitatis, itineris, vel funeris, omnino excusat, etiamsi dilatio sit per integram horam (2). Ministrare autem communionem licitum est usque ad Vesperas exclusive; et etiam in Vesperis, si adsit aliqua specialis causa, modo non sit intempesta nocte, id est multo noctis tempore decurso (3). Celebrare autem ante Matutinum et Laudes, alii dicunt esse mortale, alii nullum peccatum, alii autem verius et communius, ut *Suarez*, *Sotus*, *Silvester*, *Tourn. Bellarm. etc.* (quibus assentit etiam *Bened. XIV de Sacrif. Missæ*, *l.* 3. *c.* 1, 3. *n.* 4) aiunt non esse mortale, quia talis gravis obligatio neque exprimitur in rubrica, neque communiter est recepta ut gravis; sed non excusari sentiunt a veniali, cum id in rubrica jam inter defectus numeretur (4). Missam autem conventualem dicere ante Matutinum et Laudes non excusatur a mortali, ut communiter docent doctores contra *Sanchez* (5). Celebrare in Cœna Domini, et Sabbati sancti (quidquid alii dicant) nullo modo licet, nec etiam privatim, ut patet ex decreto Clementis XI, quod refertur (6) quodque confirmatum fuit ab Innoc. XIII, apud *Merat*, *in Indice decretorum n.* 495, 501, 504 et 632.

114. — Quæritur IX. ubi liceat missam celebrare? Respondetur : In oratoriis ab episcopo benedictis et designatis ad usus sacros, sive in seminariis, conservatoriis et hospitalibus, et etiam in domibus privatis (modo oratorium habeat januam in via publica); item in oratoriis religiosorum (*circa regulares vide dicta tr.* 20. *n.* 121 *et* 122.), necnon in erectis in palatiis episcoporum, omnes possunt celebrare, et quovis tempore, etiam in festis solemnibus, quia hujusmodi oratoria sunt veræ ecclesiæ. In oratoriis autem privatis, in quibus tantum ex privilegio pontificio celebrari potest, non licet sacrum facere diebus in indulto exceptis, scilicet Paschatis, Pentec. Natal. Epiph. Annunt. Ascens. Assumpt. B. V. SS. Petr. et Paul. et omnium SS. Nec potest in eis celebrari, nisi intersit aliqua ex personis quibus directe concessum est indultum, ut declaravit Bened. XIV, *Cum duo nobiles* (7). Nec possunt ibi plures celebrari missæ, si ibi dicitur (ut consuetum est) *una missa quotidie celebretur*; declaravit enim Bened. XIV, in bulla *Magno*, sub die 2 junii 1751, illud *una* idem esse ac unica (8). An autem in his privatis oratoriis possit ministrari communio? alii affirmant, alii communius negant; et Bened. XIV,

(1) Lib. 6. n. 341. vers. Omnes. — (2) N. 343 ad 346. — (3) N. 252. — (4) N. 347. — (5) N. 348. — (6) N. 350. — (7) Vide Bullar. Mech. t. 13. p. 220. et lib. 3. n. 319 v. Probabile. — (8) Lib. 6. n. 359. circa fin.

in *epist. encycl.* ad episcopos Poloniæ, §23. sub eadem die 2 jun. 1751, prohibuit dari communionem in privatis oratoriis sine licentia episcopi (1). Celebrare autem in mari nunquam licet nisi ex licentia expressa Pontificis (2).

115. — Celebrans in ecclesia polluta per notoriam effusionem sanguinis in notabili quantitate (nam in *c.* 10. *de Cons.* dicitur *sanguinis effusione*), vel seminis, aut per sepelitionem infidelis, hæretici, vel excommunicati, antequam reconcilietur ab episcopo (vel a sacerdote ab episcopo delegato, si ecclesia fuerit tantum benedicta), graviter peccat; sed nullam incurrit pœnam, ut probabilius dicunt *Suar. Laym. Lug.* et alii cum Bened. XIV *de Sacr. Missæ* (3). Sic etiam est mortale celebrare in ecclesia exsecrata, nempe si eodem tempore demoliti sint parietes pro majori parte, vel crusta ablata (4). An autem liceat sacerdotibus celebrare in ecclesiis regularium contra prohibitionem episcopi? Vide dicta *tr.* 20. *n.* 75, 77.

116. — Quæritur X. quæ requirantur sub gravi præcepto ad rite missam celebrandam? Requiritur 1. *altare*, sive *ara* lapidea ab episcopo consecrata, cum sepulcro reliquiarum et sigillo, ubi omnino reponendæ sunt hostia et particulæ consecratæ (5). Exsecratur autem altare, ita ut mortale erit in eo celebrare, si mensa consecrata removetur ab inferiori structura, vel si ara notabiliter frangitur, aut ab ea auferuntur reliquiæ, aut sigillum, prout habetur in decreto S. C. Rituum (6). In altari requiruntur etiam tres mappæ, nec sufficiunt duæ, ut aliqui dicunt; sufficiunt tamen una separata et altera duplicata (7).

117. — Requiritur 2. *calix et patena* consecrata. Exsecratur autem calix, si notabiliter frangitur in cuppa, vel si in fundo perforetur; non vero si pereat ejus inauratio, ut probabilius et communiter docent *Lugo*, *Suar. Sylv. Tourn. Laym. etc.* Hinc probabilius est calicem de novo inauratum non indigere nova consecratione; hoc tamen intelligitur, si calix tantum superficialiter inauretur, nam si ad ipsum inaurandum tota ejus superficies eradatur, tunc probabilius est cum *Suar. Sylvio* et aliis, calicem rursus fore consecrandum; exemplo Ecclesiæ, quæ (ut diximus *n.* 115. *circa fin.*), si ejus crusta tota, vel in majori parte pereat, vel auferatur, iterum consecranda est. Celebrare autem in calice nunquam deaurato, probabilius est esse licitum, sed nonnisi venialiter, ut dicunt *Lug. et Tourn.* Cum calix separatur a pede, amittit utique consecrationem, si cuppa est pedi fixa; secus si pes est tornatilis, et de se separabilis (8). Communiter autem docent *Laym. Gav. Tournel. Bon. Ronc. etc.* pyxidem non esse consecrandam (9). Dubitatur vero an saltem sit benedicenda? Negant communius *Suar. Sylv. Azor. Sot. etc.* idque non videtur improbabile, sed probabilius affirmant *Salm. Tourn.* et alii cum *card. Lambertino* (qui tamen omissionem non reputat plus quam venialem), quia hoc est conformius rubricæ missalis, in quo dicitur quod sacerdos hostias pro communione *locat ante calicem*, *aut in aliquo vase mundo et benedicto.* Et idem dicendum de lunula ostensorii, ubi in expositionibus hostia collocatur (10).

118. — Requiruntur 3. *vestes sacræ*, benedictæ ab episcopo, vel ab alio habente facultatem a Pontifice. Graviter peccat qui celebrat sine

(1) Lib. 6. n. 359. v. Quæres. — (2) N. 358. circa fin. — (3) N. 361. ad 366. — (4) N. 367 et 368. — (5) N. 372 et 373. — (6) N. 369. — (7) N. 374 et 375. — (8) N. 370. — (9) N. 384. — (10) N. 385.

alba, aut stola, aut manipulo, aut cum ipsis non benedictis (nisi gravis excuset necessitas); secus tamen plures doctores non improbabiliter dicunt de celebrante sine cingulo, aut amicto (1). Quoad cingulum declaravit S. C. 21 jan. 1701. Sacerdotem congruentius uti cingulo lineo, quam serico. Vestes autem exsecrantur, quando usum suum deperdunt, nempe si ab alba manica abscinditur : cingulum, si ita rumpitur ut neutra pars cingere possit; stola, si non possit humeros operire; vel si pars ejus ita scinditur, ut deperdatur forma, nec sufficit eam resarcire, destructa enim forma, desinunt partes esse sacræ (2). Color autem vestium probabilius est quod sit de præcepto, non tamen gravi (3).

119. — Requiritur 4. *corporale benedictum* ex lino, vel cannabe (4). Exsecratur autem corporale, si ita frangitur, ut non possit amplius decenter continere calicem et patenam cum hostia (5). Cavendum est ne corporale sit valde immundum, in quo dicunt *Suar. Laym. et Tamb.* posse etiam graviter peccari : quamvis addat *Tamb.* ex eodem *Suar.* illud *valde immundum* difficulter evenire. Cæterum uti corporali et aliis paramentis immundis, licet non valde, non excusatur a veniali nisi alia haberi nequeant, ut *Croix* cum *Suar. et Gobat.* Imo ait *Tourn.* quod in necessitate, nempe si sacerdos aut alii deberent omittere missam de præcepto, licitum est uti corporali etiam notabiliter immundo (6).

120. — V. *Palla* etiam debet esse benedicta, et ex lino, vel cannabe, saltem ex parte interiori, ut ait *Suarez;* sed ex decreto S. C. dictum fuit : « Non adhibenda est palla a parte superiori drappo serico cooperta. » Non autem improbabiliter dicunt *Sotus* et alii, quod celebrare sine palla, non est mortale, cum ipsa sacra species non tangat immediate (7). Requiritur etiam *purificatorium*, quod probabilius non oportet ut sit benedictum (8).

121. — Requiritur 6. *Missale romanum* continens saltem integrum canonem. Dicunt autem communissime et probabiliter *Suarez*, *Vasq. Laym. Palaus, Lugo, Salmant. Croix*, *etc.* non peccare celebrantem sine Missali, si memoriter bene sciat dicenda, et ob præteritam experientiam non sit ei periculum errandi. Uti vero Missali regularium (scilicet celebrando juxta eorum ritum) est mortale etiam in ipsorum ecclesiis (9). Requiritur 7. *minister* sub gravi obligatione, saltem usque ad oblationem, nisi urgeret necessitas dandi viaticum, vel etiam ne omittatur sacrum in die festo. Minister debet esse masculus, nam feminæ sub gravi culpa prohibetur immediate ministrare in altari. Dicunt tamen communiter *Laym. Suar. Tourn. Molf. Hom. etc.* non peccare graviter qui celebrat respondente muliere. Imo dicunt *Palud. Wigandt. Tourn. Lug. Laym. etc.* bene permitti quod feminæ quandoque respondeant a longe, maxime si sint moniales, modo (ut diximus) non immediate in altari ministrent (10).

122. — Requiritur 8. *crux cum crucifixo*, etiamsi in altari expositum sit SS. sacramentum, ut habetur ex cæremoniali episcoporum, et decr. S. C. Utrum autem sit mortale celebrare sine cruce, negant communiter *Laym. Suar. Bonac. Tourn. Concin. Habert*, *Merati*, *etc.;* sed animadvertendum quod Bened. XIV, in decreto directo ad omnes episcopos sub die 16 julii an. 1746, incipiente *Accepimus* (vide in *Bullar.*

(1) Lib. 6. n. 377. — (2) N. 371. — (3) N. 378. Dub. 5. — (4) N. 386. — (5) N. 371. — (6) Ibid. — (7) N. 388. — (8) N. 389. — (9) N. 390. — (10) N. 391 et 392.

tom. 2. *decretum* 17.) sic ibi in fine, vers. *Itaque*, præcipit, « Illud vobis præcipimus ut nullo modo patiamini rem divinam fieri ad hujusmodi altaria, nisi crucifixus inter candelabra ita promineat, ut sacerdos ac populus eumdem crucifixum facile et commode intueri possint; quod evenire nequit, si exigua solum crux minori tabulæ defixa fidelibus exhibeatur. » Prius enim in eodem decreto, vers. *Equidem*, dixerat : « Illud permittere nullatenus possumus, quod missæ sacrificium in his altaribus celebretur quæ careant imagine crucifixi, vel ipsa incommode statuatur ante presbyterum celebrantem, vel ita tenuis et exigua sit, ut ipsius sacerdotis et populi assistentis oculos pene effugiat. » Hic etiam notandum ex cæremoniali episcoporum, quod si in altari adest statua crucifixi, non oportet ut alia crux apponatur. Idque confirmatur in præfato decreto Benedicti, dum ibi dicitur ex sententia *Pasqual. Quarti et Girib.* cui se conformavit S. C. rituum, in quodam decreto (16 jun. 1663.) apud *Meratum* (*n.* 400.) sufficere crucifixum in majori tabula altaris depictum, aut cælatum. Docet etiam *Pignatel.* (1) non esse opus ut crux aut aliæ sacræ imagines sint benedictæ (2). Requiritur 9 *duplex candela* accensa, ex cera; non ex sebo, vel oleo, nisi celebrandum sit ex necessitate, non autem si ex devotione (3). Requiruntur 10 et ultimo, *bursa*, *velum*, *pulvillus* (sive *legile*) et *manutergium;* at sine istis celebrare merito ait *La Croix* nullum esse peccatum (4). Celebrare capite cooperto per totam missam est mortale, secus usque tantum ad canonem (5).

123. — Notandum 1. quod neopresbyteri consecrando cum episcopo, vere celebrant, licet sacrificium unum faciant : in quo autem primarius celebrans est episcopus, et sacerdotes sunt etiam causæ totales consecrationis, sed morales, quæ unum effectum pariunt : ad differentiam causarum totalium physicarum quæ diversos causant effectus. Quisque autem ordinatus in sacerdotium debet tunc proferre verba consecrationis, cum intentione consecrandi, attamen sub conditione si conformentur sua eodem tempore cum verbis episcopi; alias graviter peccaret (6).

124. — Notandum 2. quod episcopus neopresbyteris tres injungit missas celebrandas, unam de Spiritu sancto, aliam de beata Virgine, tertiam pro defunctis. An autem sit obligatio gravis has dicendi missas affirmant *Suar. Laym. Azor. etc.* sed negant *Sot. Palaus*, *Val. Pelliz. etc.* Cæterum duo videntur certa: 1. quod hoc episcopi præceptum transgredientes saltem venialiter peccent; 2. hujusmodi præceptum non obligare ad applicandas missas pro episcopo, cum id non exprimatur; tanto magis quia ipse subdit : *et etiam pro me orate.* Nota autem quod illæ tres missæ dicendæ sunt primis diebus, in quibus missæ votivæ dici possunt (7).

125. — Notandum 3. quod ut communiter traditur, missa celebranda est alte, breviter, clare, devote et exacte. *Alte*, ita ut non dicantur submisse quæ alte sunt dicenda, sed ita proferantur, ut saltem a *circumstantibus audiantur*, prout dicit rubrica; alioquin celebrans non excusatur a culpa, sed tantum veniali. Idem dicendum de eo qui alte recitat quæ submisse dici debent. Imo *Gavantus* et *Quarti* putant esse mortale (sed non satis id ratione probant,) dicere alta voce ea quæ submisse sunt dicenda, et consentit *La Croix* quoad verba consecrationis, dicens pec-

(1) Pignatell. tom. 9. Consult. 186. n. 6. — (2) Lib. 6. n. 393. — (3) N. 394. — (4) N. 395. — (5) N. 397. — (6) N. 232. — (7) N. 829.

care mortaliter qui illa proferret ita elate, ut audirentur ad decem passus, ubi magna esset populi pars; sed merito *P. Concina* hoc non audet approbare (1). *Breviter*, id est ut, ordinarie loquendo, non excedatur media hora, monente rubrica ut missa non dicatur *nimis morose, ne audientes tædio afficiantur*. Subdit autem rubrica, *nec nimis festinanter :* hinc sapienter ait *card. Lambertinus* (2), cum aliis communiter, missam non debere esse longiorem dimidia hora, nec breviorem triente, id est tertia parte horæ. Qualiter autem peccent qui celerius celebrant, vide dicta *tr.* 15. *n.* 48 *et seq.*, ubi diximus missam (etiamsi sit defunctorum) persolventem infra quadrantem, non excusari a culpa gravi. *Clare*, id est sine verborum mutilatione; quæ si sit notabilis, et sensus per ea varietur, erit mortalis (3). *Devote*, id est sine distractione, quæ si voluntaria sit in canone, et præsertim in consecratione et sumptione, erit mortalis, ut vult *Tamburinus*, licet aliqui contradicant. Si autem habeatur extra canonem, dicitur idem quod dictum est de horis canonicis (vide *hujus appen. n.* 75). *Exacte*, id est ne omittatur aliquid de iis quæ dicenda sunt. Hic autem notandum quod si omittantur partes ordinariæ, nempe quæ in missa semper dicenda vel agenda sunt, erit mortale, si materia sit notabilis, prout esset omittere in canone quamlibet orationem, vel *Pater noster*, vel fractionem hostiæ cum illius mixtione in calice, vel purificationem patenæ et calicis post sumptionem, vel octo aut decem verba canonis. Sic pariter erit mortale extra canonem omittere totum introitum, vel duas ex collectis principalibus, vel Epistolam, Evangelium, offertorium, vel infusionem aquæ in vinum consecrandum. Veniale tamen erit omittere tantum psalmum, *Judica*, *Kyrie eleison*, unam ex collectis, unam vel alteram crucem super oblata, tunsionem pectoris, vel ablutionem digitorum, et idem probabiliter dicunt *de Lugo*, et alii de Evangelio S. Joannis (4). Sic quoque veniale tantum est omittere partes extraordinarias, uti sunt *Gloria*, *Credo*, *Sequentia*, *Tract.* propriam Præfationem, aut *Communicantes*, et *Hanc igitur* propria, ita communiter omnes, nisi tot partes omittantur quæ simul sumptæ notabilem constituerent materiam, ut bene advertunt *Conc. et Wigandt*, quidquid dicant *Quarti et Pasqual.* (5).

126. — Notandum 4. prohiberi missas votivas, vel *de Requiem*, in dominicis et festis duplicibus, atque in octavis privilegiatis; nisi graves urgeant causæ, nempe si urgeat publica necessitas, si fiat expositio SS. sacramenti per 40 horas, item in die obitus præsente cadavere, etc.; hæc autem intelligenda tantum de missa solemni (6). An autem in prædictis festis vetentur missæ votivæ sub gravi culpa? Negant communiter *Lugo*, *Suar. Bonac. Escob. Salm. Ronc.* et alii plures. Recte vero limitant *Escob. et Roncagl.*, si tunc occurrat festum solemne, saltem propter grave populi scandalum. Imo in festis duplicibus missæ *de Requiem* districte prohibentur in decreto S. C. approbato ab Alexandro VII; in pluribus autem casibus cantari possunt missæ defunctorum in duplicibus etiam majoribus, scilicet 1. in die obitus, præsente cadavere. Et hoc etiam in dominica, vel in aliis solemnioribus, modo non sint 1. classis. 2. Cum primum habita fuerit notitia obitus alicujus. 3. In anniversario relicto a testatore. Item in die tertio, septimo et trigesimo; si vero hi dies accidant in festo de præcepto, transferantur in diem sequentem, vel

(1) Lib. 6 n. 415 et 416. — (2) Notif. 34. n. 30. — (3) Lib. 6. n. 407. — (4) N. 403 ad 406. — (5) N. 409. — (6) N. 421.

anticipentur sub eodem ritu. 4. In festo duplici min. si petatur anniversarium pro aliquo defuncto, potest cantari missa. Ita ex pluribus decr. S. C. Rituum (1). Exceptis autem festis duplicibus aliisque ut supra, de missis votivis sic loquitur rubrica : « Missæ votivæ in missis privatis » dici possunt pro arbitrio sacerdotum. » Sed deinde statim advertit : « Id vero passim non fiat, nisi rationabili de causa, prout esset specialis » devotio sacerdotis, vel petitio de votiva dantis eleemosynam. » Quapropter dicens votivam præter has causas, vix excusabitur a veniali (2). Cæterum tenetur sacerdos missas votivas celebrare, juxta petitionem dantium eleemosymam, diebus quibus licite dici possunt. Hincque notandum cum *D. Thoma* (3) quod missa *de Requiem* magis prodest defunctis propter orationes quæ in ea dicuntur.

127. — Notandum 3. non licere pluries in die sacrificare, nisi in hisce casibus : 5. ad ministrandum viaticum; 2. si die festo adveniant personæ quas non deceat sacrum omittere, uti rex, aut princeps, aut episcopus; 3. si pastor habeat duas parochias dissitas, et aliter populus alter careret missa in festo de præcepto (4). Advertit tamen Benedictus XIV, in brevi *Declarasti*, edito an. 1746. (*in Bullar. tom.* 2.), quod de hac re semper impetranda est facultas ab episcopo, etiamsi necessitas intercedere videatur. Præterea advertit quod de casibus enuntiatis, solus casus, cum parochiæ sunt dissitæ, in consuetudine est. Item advertendum olim licuisse parocho in die dominica post missam pro populo, dicere alteram pro defuncto, præsente cadavere; sed idem Benedictus XIV in indulto *Quod expensis*, *etc.* dato 26 aug. 1748, in § *Nova*, circa fin. (*in Bullar. tom.* 2., *et in edit. Mechl. t.* 6. *p.* 241.) declaravit id hodie non amplius permitti, cum liceat parocho dicere missam pro defuncto, et transferre missam pro populo ad diem infra hebdomadam.

128. — Notandum 6. quod si dum celebratur, ecclesia polluitur, vel accedit excommunicatus vitandus, qui monitus nolit discedere, tunc sacerdos ante consecrationem missam dimittere debet : postea vero pergat usque ad sumptionem, et statim discedat : vide dicta *tr.* 19 *n.*21. ad II. Demum hic notandum quod facta consecratione nunquam licet missam interrumpere, nisi tantum ad baptizandum, vel absolvendum hominem jamjam moriturum : ita doctores communiter (5).

§ III. De potestate sacerdotis.

129. — Simplex sacerdos ex potestate ordinis suscepti tantum eucharistiæ sacramentum conficere potest, et etiam ministrare, excepta communione paschali : nam ad illam requiritur potestas jurisdictionis. Hinc nequit sine licentia parochi baptizare neque extremam unctionem, aut viaticum ministrare, nec matrimonio assistere, et sine licentia episcopi expressa, aut saltem præsumpta de præsenti, nequit extra casum necessitatis confessiones excipere, nec etiam venialium aut mortalium prius confessorum, ex decreto Innoc. XI (vide dicta *tr.* 16. *n.* 76.). Quia, ut dicitur in Trid., ratio judicii quod exercetur in administratione pœnitentiæ, exposcit ut jurisdictio non exerceatur nisi in subditos, qui per licentiam episcopi sacerdoti subjiciuntur.

130. — Diximus autem superius *n.* 35. quod initiandi ad presbyteratum

(1) Lib. 6. n. 421. — (2) N. 419. — (3) Suppl. q. 71. a. 9. ad 5. — (4) Cabr. e. 24. n. 416. Et vide Busemb. apud lib. 6. n. 351 et 352. — (5) Lib. 6. n. 354.

debent habere scientiam eorum, saltem quæ communiter scienda sunt ad excipiendam confessionem moribundi. Quapropter refert hic adnotare pauca principaliora et scitu magis necessaria. Notandum I. quod sacerdos simplex nequit infirmum absolvere in præsentia confessarii approbati, exceptis sequentibus casibus : 1. si approbatus nequeat vel nolit confessionem excipere; 2. si approbatus sit excommunicatus vel suspensus; 3. si esset approbatus tantum in alia diœcesi ; 4. si infirmus ita horreret apud illum confiteri, ut esset in periculo occultandi peccata; 5. si approbatus superveniat post inceptam confessionem apud simplicem sacerdotem; 6. si approbatus sit complex infirmi in peccato turpi (juxta dicta *tr.* 16. *n.* 94. *in fin. et* 95.). Notandum II. quod si moribundus absolutionem postulat, vel signa dat pœnitentiæ sacerdoti præsenti, absolute est absolvendus; si vero est sensibus destitutus, et adsit alter qui testatur ipsum postulasse confessarium, vel signum ostendisse doloris, tunc alii dicunt etiam absolute absolvi posse; sed tutius cum aliis dicimus absolvendum sub conditione. Et sic absolvendum censemus cum pluribus, etiamsi moribundus nullum dederit signum; imo etiamsi fuerit destitutus in actu peccati (vide dicta *cit. tr.* 16. *n.* 36 *ad* 39.). Notandum III. quod sacerdos simplex, deficiente approbato, potest absolvere fideles a quibusvis peccatis et censuris, non solum in articulo, sed etiam in probabili periculo mortis. Censetur autem in periculo mortis esse non tantum qui laborat morbo proxime periculoso mortis, sed etiam qui longam navigationem aggreditur, vel mulier quæ est in difficili partu; item qui est in periculo incidendi in amentiam : insuper qui est captivus apud infideles, carens spe libertatis et habendi confessarium approbatum. Notandum IV. quod infirmus qui absolvitur a censuris reservatis, monendus est quod si convalescat, tenetur se præsentare superiori; alias in easdem censuras reincidat; secus vero si absolvitur tantum a peccatis reservatis sine censura. Ultimo notandum quod quisque sacerdos, ut sit idoneus in necessitate ad excipiendas confessiones infirmorum, debet non ignorare saltem principia universalia scientiæ moralis.

§ IV. De munere docendi et prædicandi.

131. — Cum autem sacerdotis etiam sit docere populos et prædicare Evangelium, operæ pretium est hic demum adnotare quæ docenda sint, et quomodo Evangelium explicandum. Quoad primum, docendum quatuor esse necessaria ad salutem, nempe fidem, spem, charitatem atque bona opera. Et 1. quoad fidem, quia Deus veritas infallibilis revelavit Ecclesiæ, tenemur explicite scire et credere Deum existere et remuneratorem esse, ac mysterium SS. Trinitatis atque incarnationis Filii Dei. Hæc de necessitate medii; de necessitate autem præcepti quisque tenetur etiam scire et credere orationem dominicalem, salutationem angelicam, præcepta decalogi et Ecclesiæ; item sacramenta, præsertim ea quibus omnes indigent, nempe Baptismi, Eucharistiæ et Pœnitentiæ, et alia, saltem dum ea suscipiuntur. 2. Quoad spem, quia Deus omnipotens, misericors et fidelis, promisit propter merita Jesu Christi, tenemur sperare a Deo æternam beatitudinem et media ad eam consequendam, veniam nimirum peccatorum et perseverantiam finalem. 3. Quoad charitatem, quia Deus est bonitas infinita, tenemur eum super omnia diligere; huic autem præcepto alterum adjicitur charitatis, scilicet diligendi proximum

sicut nos ipsos. 4. Ad salutem demum obtinendam sunt etiam necessaria bona opera, servando mandata Dei et Ecclesiæ, quæ in decalogi et Ecclesiæ præceptis continentur.

132. — Quod autem spectat ad secundum munus explicandi Evangelium, sive Scripturam, sciendum duos ipsam sensus habere, *litteralem et mysticum.* Ille est *litteralis*, qui per ipsa verba significatur. *Mysticus*, qui non significatur per verba, sed per rem ipsis verbis significatam; v. g. cum dicitur: *Si oculus tuus scandalizat te, abscinde eum, etc.* Hic non quidem præcipitur oculi abscissio, sed scandali, sive occasionis. Sensus autem *mysticus* in tres alios subdividitur: 1. in *allegoricum*, scilicet spectantem ad res credendas; 2. in *anagogicum*, spectantem ad bona speranda; 3 in *tropologicum*, spectantem ad mores. Regulariter verba Scripturæ in litterali sensu accipi debent, nisi adsit absurdum, prout cum dicitur: *Petra autem erat Christus*, et similia. Sæpe autem Scripturæ textus utrumque sensum habent, litteralem simul et mysticum. Mystico sæpe convenit ut sacerdotes in concionibus utantur, præsertim si est tropologicus, sive moralis. Licet etiam uti aliquando sensu vocato *accomodatitio*, modo id pie et prudenter agatur.

APPENDIX IV.

De nonnullis monitis notabilioribus ad Confessarios et Parochos: adjecta in calce praxi orationis mentalis, quam edocere possunt eos qui in ea versati non sunt.

§ I. Monita ad Confessarios.

Ex his omnibus quæ superius diximus adnotanda hic sunt aliqua principaliora, quæ confessarius attendere debet in officio suo exercendo.

I. Primum omnium curet ex una parte, ut quam maximam adhibeat charitatem in excipiendis peccatoribus, et in excitandis eorum animis ad fiduciam in Dei misericordia collocandam; sed ex alia parte caveant ne ob humanum respectum prætermittant illos ea qua opus est fortitudine admonere, simulque ante eorum oculos proponere infelicissimum, in quo reperiuntur, statum, media opportuna præscribendo quibus ex malis habitibus jam male vivendo comparatis se liberare possint. Et præcipue sit inflexibilis in differenda absolutione, quoties oportebit. Hoc primum monitum forsan, quinimo est quod maximum omnium habet momentum; quod si confessarius non exsequatur, nec suam nec aliorum salutem operabitur.

II. Rudes et alios neglectæ conscientiæ non omittat interrogare, utrum sciant principalia fidei mysteria, et cætera scitu necessaria ad salutem æternam, ut dictum fuit *tract. ult. n.* 18. Et insuper ne omittat eosdem interrogare de iis in quæ frequentius labi solent, cum de illis se non accusant, juxta dicta ex *cit. n.* 18 *ad* 30.

III Cautissimus sit in interrogando de materia turpi, præsertim puellas et pueros, ne quod ignorant isti addiscant, aut saltem ad curiositatem excitentur. Ex alia parte non omittat exquirere ab eis an in hac materia aliquid deliquerint quod rubore celaverint. Et circa hoc non sibi satis habeat illos perfunctorie et in generali interrogare utrum in conscientia habeant aliquod peccatum ex rubore omissum; nam a quibusdam, ni-

mirum a rudibus, pecudum custodibus, puellis et juvenculis, opus est semel atque iterum solerter expiscari aliquod peccatum quod reticent, argutias et circumlocutiones adhibendo. Hoc maxime efficiendum, ut eis animus præbeatur, et dicatur ne timeant, quia ipse absolvet eos ab omnibus peccatis; et quod si omnes conscientiæ sinus aperient, deinde maximam pacem et consolationem conscientiæ assequentur. Hæc diligentia præsertim cum moribundis adhibeatur. Et non abs re erit si idem efficietur cum puellis quæ devotionem profitentur : quot ex istis reperiuntur sacrilegiis gravatæ, ob aliquod peccatum quod reticuerunt! Sed potissimum astutiis utendum cum pueris et puellis qui spirituales non sunt. Prius interroget utrum pravas cogitationes habuerint? si protulerint, aut audiverint verba obscœna? et deinde si inter se manibus jocaverint? et an id egerint clanculum? quod si affirmaverint, signum erit illos lusus fuisse illicitos. En celebrem regulam quam tradit *S. Thom.* (1): « Frequenter quæ præ confusione pœnitens taceret interrogatus re» velat, etc. » Et deinde : « In interrogationibus faciendis, attendendum » ut non fiat explicita interrogatio, nisi de illis quæ omnibus manifesta » sunt; de aliis autem ita debet a longinquo (nota) fieri interrogatio, ut » si commisit, dicat, si non commisit, non addiscat. » Idem sanctus monet confessarium, ne in peccatis turpibus *descendat nimis ad particulares circumstantias.* Notandum illud *nimis*, quod significat regulariter loquendo non esse omittendas illas interrogationes, quæ opus sunt ad cognoscendam substantiam peccati cum suis speciebus et numero. Præterea hic juvat animadvertere quod si confessarius in excipiendis confessionibus sensuales tentationes pati solet, modo illis non assentiatur, et voluntarie eis causam non præbeat, nihil debet pavore concuti, nec propterea debet ab excipiendis confessionibus abstinere : nam hoc intendit dæmon eum deturbando hujusmodi tentationibus, ipsum a bono, quod operatur removere. Antequam confessionarium ingrediatur, protestetur se nullis suggestionibus velle assentiri, se commendet Mariæ sanctissimæ, et postea in confessionario mentem ad Deum elevet; et cum vehementius vexatur, se vertat versus aliquam imaginem devotam, et illi se commendet. Cæterum satis erit illi qui est timoratæ conscientiæ, invigilare ad non præstandum consensum illis suggestionibus, aut motibus sensualibus quos patitur, ut jam dictum est *tr.* 3. *n.* 40 *et seq.*

IV. Patres matresque familias interroget non modo in genere circa filiorum educationem, sed etiam in particulari, et maxime exquirat utrum filios sicut oportet corrigant; an curent ut illi addiscant doctrinam christianam; ut consortium eorum qui pravo sunt exemplo, vel diversi sexus, vitent, et præsertim si puellæ sunt, ne cum juvenibus conversentur, et multo minus cum personis suspectis, scilicet cum uxoratis, religiosis et ecclesiasticis.

V. Etiamsi valde frequens esset pœnitentium concursus, non acceleret confessiones plus quam par est, ita ut ob audiendas plurium confessiones, deficiat vel circa integritatem confessionis, vel circa debitam dispositionem, aut omittat illis necessaria monita suggerere.

VI. Cum aliquis confitetur aliquod grave peccatum, et præsertim si pluries illud iteraverit, non sufficiet exquirere tantummodo speciem et numerum; sed interroget amplius utrum ante in illud cadere consueverit,

(1) D. Thomas in 4. D. 19. q. 2. in fin. Expos. text. v. Et dicendum.

et insuper exquirat de qualitate personæ cum qua peccaverit? et quo loco? ut cognoscat utrum sit habitus, aut occasio quæ sit auferenda. Et in hoc desunt non pauci confessarii, et inde tot animarum ruina emanat: omittendo enim confessarius hujusmodi interrogationes, nequit dignoscere utrum pœnitens sit recidivus, et consequenter nequit illi remedia opportuna exhibere ad extirpandum habitum, vel occasionem. Observetur quod dictum est *tr. ult. ex n.* 2. *ad* 17. ubi vidimus *n.* 9. quod pœnitens recidivus non potest absolvi, nisi post emendationis experientiam, vel post exhibitum suæ dispositionis extraordinarium aliquod signum. Et cum agitur de occasione proxima, forti magnoque sit animo, postposita omni personarum acceptione, in differenda absolutione, quousque pœnitens occasionem removeat, quando actu existit, ut explicavimus *n.* 7; at si occasio est necessaria, saltem quousque ex proxima fiat remota adhibendo media sibi præscripta, *ibid. n.* 6. Potissimum sit inflexibilis in deneganda absolutione sponsis qui consuetudine invicem utuntur, sicut et parentibus qui id permittunt, neque credat illis asserentibus nihil inter se inesse mali: hoc enim est moraliter impossibile, ut docet experientia; vide *tr. ult. n.* 3. ubi etiam sermo fit de iis qui invicem se adamant.

VII. Deneget absolutionem quoque illis qui ad aliquem sacrum ordinem promoveri cupiunt, dum adhuc aliquo vitioso habitu tenentur, nisi prius perspexerit illos positivam probitatem ad hunc gradum tantopere a sacris canonibus requisitam adeptos fuisse, ut dictum est *ibid. num.* 16 *et* 17.

VIII. Caveat etiam ne a vocatione religiosa ob humanos respectus aliquem adolescentem dissuadeat; quod quidem a peccato mortali excusari nequit, ut docet *S. Thomas*, *Quodlib.* 3. *a.* 14. Quot imperiti confessarii sibi scrupulum non faciunt quod juvenes, qui ad statum perfectiorem sunt vocati, a bono proposito avertunt, nulla alia ducti ratione, nisi ut eorum propinquis obsequantur, asserendo filios morem parentibus gerere debere! Docent communiter doctores cum *S. Thoma*, in status electione unumquemque sua frui libertate; et Deo potius vocanti quam parentibus parendum esse. E contrario advertat confessarius non posse absolvi quosdam qui non vocati ad sacros ordines ascendere vellent, prout notatum est fusius *append.* III. *n.* 45.

IX. In excipiendis sacerdotum confessionibus sit suavis atque urbanus, sed contra sit fortis in correctionibus debitis adhibendis, aut in deneganda absolutione, cum judicii ratio sic exigit. Potissimum agendum est hac fortitudine cum sacerdotibus qui in gravia peccata relapsi, quin se unquam emendaverint, ausi sunt tamen celebrare, aucupando absolutionem ab aliquo confessariorum qui hoc funguntur officio, et laborant ut damnentur. Hi sacerdotes pravis habitibus detenti palam solent in sacristia confiteri, ut absolutionem quæ eis deneganda esset, extorqueant sub prætextu scandali quod eveniret (quemadmonum illi exponunt), si a celebrando desistere deberent. Sit constans confessarius cum hujusmodi sacrilegis in differenda absolutione, eos adstringat ad repetendas confessiones tanquam irritas, et ad confitendum de omnibus sacrificiis celebratis; et interim ad abstinendum a celebratione, usquedum suæ emendationis perspicua indicia præbebunt. Quod si quis diceret ob scandalum a celebrando abstinere non posse, respondeat quod deesse non possunt justi

prætextus, si vellet desistere a celebrando; cæterum si ipse id facere renuit, dicat quod celebrare potest, si est certus se habere contritionem, sed quod ipse pro tunc non potest eum absolvere, dum certus non est, ut oportet, de ejus dispositione, imo justum habet motivum credendi oppositum, cum observet tot relapsus sine emendatione. Et hoc modo agendo potest sperari fore ut resipiscat, et salvetur miser ille sacerdos; secus ambo damnabuntur.

X. Generaliter autem loquendo, si accedat sacerdos conscientiæ parum meticulosæ, non omittat eum interrogare de tribus: 1. si distulerit celebrationem missarum per mensem, præsertim si sunt defunctorum (vide *append.* 3. *n.* 107.). 2. Si festinanter celebravit, nam missam persolvendo infra spatium horæ quadrantis, etiamsi esset de defunctis, aut votiva de B. Virgine, non excusaretur quidem a peccato mortali (vide *tr.* 15. *n.* 84 *ad* 86.), quia in tali spatio non poterit notabiliter non defici in multis cæremoniis, aut saltem in gravitate quam tanti sacrificii veneratio exposcit. 3. Si satisfecit obligationi divini officii, præsertim si est beneficiatus. Non omittat autem ei suadere ut se habilem reddat, pro sua capacitate, ad animarum salutem promovendam. Et cum gravis adesset confessariorum penuria in sua regione, potest etiam eum obligare ad se idoneum reddendum ad tale officium, ut dictum est *tr.* 16 *n.* 126 *et* 127. Cum calore etiam insinuet ut ad sacrificium se præparet, et debitas post celebrationem agat gratias. Quoad orationem mentalem, sine qua difficulter erit bonus sacerdos, vide quod dicitur § 3. *circa principium.*

XI. Cum agitur de rei alterius restitutione, non absolvitur pœnitens, nisi prius (cum potest) restituat; quia accepta absolutione difficulter id efficiet. Advertat tamen quod multi excusantur a restitutione ob præscriptionem in bona fide. Super quo notandum 1. quod mobilia, cum intercedit titulus præsumptus, præscribuntur spatio trium annorum, et stabilia, 10 inter præsentes, et 20 inter absentes. 2. Probabile esse eam præscriptionem valere pro foro conscientiæ, etiam ubi in foro externo non viget lex præscriptionis, quemadmodum est in nostro regno, ob difficultatem quæ reperitur in probanda bona fide. Excipiuntur tamen illæ præscriptiones quæ expresse sunt prohibitæ ab aliqua lege municipali, v. g. in regno nostro reprobatur præscriptio hæredis, quando testator possedit mala fide. Vide doctrinas adnotatas *tract.* 10. *num.* 10 *ad* 14.

XII. Si pœnitens aliqua affectus est injuria, propter quam offensor in curia inquisitus existit, eum non absolvat (regulariter loquendo), nisi remissionem inimico faciat. Vide *tr.* 4. *n.* 17.

XIII. Cum prævidet admonitionem non fore profuturam, ne intra quidem tempus aliquod, et pœnitens existit in bona fide, confessarius eam omittere debet. Vide *tr.* 16, *n.* 108 *et seq.* præcipue si agitur de aliquo matrimonio nulliter contracto; alias erit causa mille peccatorum, quæ facile committet pœnitens in mala fide constitutus, cum perseverat in proxima occasione peccandi, si faciliter separari nequit ab existimata uxore. In eo casu quin pœnitentem in mala fide constituat, potest ad S. pœnitentiariam pro dispensatione scribere, juxta *formulam* adnotatam *tr.* 18. *n.* 88. et pœnitenti dicat, ut post tot dies iterum redeat ad confitendum. Sed si peccatum in commune damnum spirituale vergeret, non

debet confessarius omittere pœnitentem admonere, licet ille in bona fide existat, ut dictum fuit *tr.* 16. *n.* 116. Excipitur præterea obligatio denuntiandi confessarios sollicitantes in materia turpi, quia confessarii munus est talem obligationem imponere, licet prævideat pœnitentem non adimpleturum esse, ut dictum est *tr.* 16. *n.* 178.

XIV. Juvat hic animadvertere quod licet confessarius non teneatur, nec viri prudentis sit ut ipse se immisceat in tales denuntiationes deferendas, nihilominus in aliquo raro casu potest teneri ad has partes suscipiendas, cum ageretur de consulendo damno communi religionis, aut communitatis. In eo casu potest ipse ab episcopo expetere ut sibi talem denuntiationem excipiendi facultatem impertiatur; et deinde eam sic excipiet (refert modum, qui tenendus est, cognoscere). Et notanda sunt sequentia : 1. nomen sollicitantis; 2 tempus quo illa accidit; 3. locus, nempe ecclesia et confessionale ubi patrata est; 4. circumstantiæ personæ sollicitantis, nempe ætas, statura, capilli, etc. Debet autem monere pœnitentem quod si illa innocentem accusaret sacerdotem de tali crimine, subjaceret casui reservato Pontifici, ut habetur ex bulla *Sacramentum*, Bened. XIV, juxta dicta *tr.* 16. *n.* 129. Item jurejurando eam adstringat, ne præfatam denuntiationem alicui communicet. Denique advertat adnotanda tantum illa verba et eas actiones sollicitantes quæ possunt manifestari episcopo, quin manifestet culpam, si quam Pœnitens commisit.

XV. Non sit difficilis ad excipiendas confessiones generales ab eo qui sic confiteri cupit, licet nulla adsit necessitas. Dicebat S. Carolus Borromæus confessiones generales valde prodesse ad vitæ novæ perseverantem mutationem. Sed si magnus populi concursus fuerit, curet ad opportunius tempus eam differre : quod si nunquam ei vacabit tempus, quod occupationibus non præpediatur, ut accidit in missionibus, curet saltem summatim excipere illam confessionem generalem (modo non sit necessaria) tantummodo exquirendo species et tempus peccatorum habituatorum, quin immoretur ad exquirendum numerum et circumstantias particulares.

XVI. Non prætermittat disponere quemlibet ad actum doloris, suggerendo ipsi motiva tam attritionis quam contritionis, eo modo quo dictum est *tr.* 16. *n.* 117. dum illi actus doloris quos eliciunt rudes sine motivis, parvi aut nihili valent. Cum vero confessarius recte præsumere potest pœnitentem actum doloris, uti debet, elicuisse, tunc satis erit ante absolutionem ei dicere ut renovet dolorem. Et præcipue advertat quod si pœnitens accedit indispositus, ille pro viribus conari debet ad eum disponendum pro absolutione; vide *ibid. n.* 105. *et tr.* 4. *n.* 3.

XVII. Illos pœnitentes qui afferunt tantum peccata venialia, sed habituata, non absolvat, nisi perspectum habeat illos vere pœnitere et verum propositum habere, saltem de aliquo illorum : aut nisi exhibeant pro materia certa aliquod gravius peccatum anteactæ vitæ, ut notatum est *tract.* 16. *num.* 23. Quot confessiones invalidæ (quæ in se sunt vera sacrilegia) quotidie committuntur ob confessariorum socordiam!

XVIII. Imponat tantum illas pœnitentias quas judicare potest a pœnitente faciliter adimpletum iri, ut dictum est *tr.* 16 *n.* 51. sed curet ut illæ sint medicinales, puta frequentia sacramentorum, visitationes, se Deo commendare mane et vespere, legere aliquem librum spiritualem, se ad aliquam congregationem adscribere, etc.

XIX. Personis spiritualibus quæ frequentant sacramenta, insinuare non omittat orationis mentalis usum, rationem deinde exigendo de ea, saltem eas interrogando an omiserint eam aliquando. Ac mediocri diligentia adhibita, quilibet confessarius poterit multas animas sanctificare. Nec sit difficilis ad communionem frequentem concedendam, quoties cognoscit, aut prudenter judicat pœnitentem animæ suæ profectum consecuturum. Vide *append.* 1. ex *n.* 30.

XX. Scrupulosis maxime suadeat obedientiam, et illis semper affirmet quod obediendo tuta via incedent, et non obediendo in periculum se perdendi conjiciunt. Sit fortis et rigidus in efficiendo ut sibi obediatur; sermonem cum eis semper adhibendo constantem, quia si ancipiti sermone cum eis loquitur, eos magis confundet. Exhibeat regulas generales ad dubia deponenda, pro cujusque dispositione : v. g. scrupulum facienti circa præteritas confessiones, sub obedientia præcipiat, ne confiteatur, nisi de peccatis a se certe pro mortalibus cognitis et certe nunquam confessis. Et in hoc confessarius forti animo sit in eum non audiendo, nisi obediat; quia si quando cedit, et eum auscultat, pœnitens animo erit semper deturbatus : nonnulli confessarii animas in miserrimum statum reddunt, eas audiendo. Illi vero qui timet quamlibet actionem suam esse peccatum, imponat ut scrupulum vincat, et libere operetur ubi certum peccatum non animadvertit; vide dicta *tr.* 1, ex *n.* 8.

XXI. Circa opinionum delectum, cum agitur de removendo pœnitente a peccati formalis periculo, confessarius non raro sequi debet benigniores, quantum christiana prudentia suggerit. Cum vero aliqua opinio proximius reddit peccati formalis periculum, tunc omnino suadere debet rigidiorem : vide dicta *tr. ult. n.* 3. Dico *suadere*, quia quando opinio est vere probabilis, et pœnitens vult eam sequi, non potest ei absolutionem denegare, ob certum jus quod ille acquisivit ex confessione peccatorum suorum jam facta, ut dictum est *tr.* 16. *n.* 119.

XXII. In excipiendis mulierum confessionibus, et in tractando cum eisdem, austeritate majore quam potest utatur, prout prudentia suadet; ideoque recuset munera; familiaritatem, et quicquid causa animi adhæsionis esse potest, vitet. Quoniam hoc negligendo confessarii quot animas in exitium induxerunt proprias et pœnitentium! Vide *tract. ultim. n.* 54 *et* 55.

XXIII. Sit humilis, et de sua doctrina non sibi blandiatur; quare persæpe Deo fundat preces, ut per Jesu Christi merita sibi lumen de cœlo impertiatur, præsertim in dubiis casibus. *Invocavi, et venit in me Spiritus sapientiæ*, *Sap.* 7. 7. Ideoque confessarius qui orationi non vacat, difficulter recte incedet; et in dubiis magis implicatis aut majoris consequentiæ non omittat consulere alios viros doctos et majoris experientiæ. Potissimum id faciat in dirigenda aliqua anima elevata, cui Deus gratiis supernaturalibus favet, cum ille in tali materia parum expertus est. Nonnulli, qui vix scientiæ mysticæ notitiam attigerunt, erubescent alios consulere : non ita agunt vere humiles; hi non solum alios consulunt, et non paucos cum oportet, sed etiam cum zelotypia non afficiuntur in dimittendo hujusmodi animas, ut dirigantur a magistris se peritioribus, aut saltem ut eorum judicium auscultent. Has autem animas confessarius non auscultet die festo; festis enim præbeat locum aliis magis indigentibus, præsertim iis qui laboribus dant operam, et nuptis.

§ II. Monita ad Parochos.

Lubet hic breviter adnotare nonnulla onera magis præcipua, quibus parochi tenentur circa curam suarum ovium.

I. Parochus tenetur ad eas instruendas in mysteriis fidei, et rebus ad salutem necessariis, ut sunt: 1. quatuor mysteria principalia, nempe quod sit unus Deus, et quod sit omnipotens, sapientissimus, creator et Dominus totius, misericors et amabilis, super omnia bona; præsertim quod sit justus remunerator bonorum et malorum; item docere debet mysterium SS. Trinitatis, incarnationis et mortis Jesu Christi. 2. Sacramenta necessaria, nempe Baptismum, Eucharistiam et Pœnitentiam; reliqua saltem cum suscipienda sunt. 3. Articulos symboli, et inter hos præsertim B. Mariæ virginitatem, sessionem Jesu Christi ad dexteram Patris, nempe quod ille in cœlo sit in æquali gloria cum Patre; resurrectionem corporum in judicio finali quod fiet a Jesu Christo; unitatem romanæ Ecclesiæ in qua solum habetur salus, et deinde paradisi et inferni æternitatem. Quæ omnia quilibet fidelis sub gravi præcepto scire tenetur. 4. Præcepta Decalogi et Ecclesiæ. 5. *Pater noster* et *Ave, Maria*, et actus fidei, spei, amoris et contritionis. Igitur quemadmodum graviter peccat qui hæc scire negligit (et quidem non solum verborum textus, sed etiam in quantum ad sensum), ita etiam graviter peccat parochus, prout communiter dicunt doctores, si per se, aut per alium idoneum (eo legitime impedito, ut ait Trid. *sess.* 5. *c.* 2.) negligit ea docere saltem quoad substantiam suos subditos, aut pueros et adultos qui illa nesciunt. Hinc fit quod cum ipse observat parentes aut dominos non mittere filios aut famulos ad doctrinam, tenetur expedientia media capere cum episcopo qui, ut ait Trid. *ses.* 24. *c.* 4. potest parentes etiam per censuras ecclesiasticas ad id compellere. Parochi vigilantes apud se adnotatos habent pueros, ut videant qui desunt. Imo dicit *Croix* (*lib.* 2. *n.* 174. *et lib.* 3. *part.* 1. *n.* 767.), quod si adsunt ignorantes qui ecclesiam adire nequeunt, quia domos vel greges custodire debent, cum isti sunt in gravi necessitate spirituali, debet parochus privatim eos perquirere, *ut cum quantocumque suo incommodo*, sicut auctor loquitur, eos instruat. Saltem dicimus, quando hoc valde sibi erit difficile, ob multitudinem hujusmodi ignorantium, curet saltem eos examinare et instruere tempore præcepti paschalis, aut cum accedunt ad petendas fides ut confirmentur, aut ut matrimonium contrahant. Expedit pariter ut parochus exploret magistros et magistras, ut possint pueros et puellas doctrinam ac media in Dei timore vivendi docere.

II. Parochus per se ipsum tenetur sacramenta ministrare, quoties juste subditi ab eo id petunt. Et si forte habet œconomum, debet bene illius vitam et scientiam explorare; secus, de perturbationibus quæ postea accident ipse Deo rationem redditurus est. Item tenetur assistere moribundis, si alius idoneus non reperitur, et speciali attentione assistere debet peccatoribus habituatis moribundis; illi enim in gravi necessitate suæ peculiaris assistentiæ existunt. Et circa extremam unctionem, advertat quod dicit Catechismus romanus (*part.* 2. *n.* 18.): « Gravissime peccant qui » illud tempus ægrotos ungendi observare solent, cum jam omni salutis » spe amissa, vita et sensibus carere incipiant. » Tenetur etiam Parochus se certum facere utrum subditi sui præcepto paschali satisfecerint. *Barb. de Offic. paroch. c.* 2. *n.* 7. et *Segneri*, *Paroch. instr. cap.* 23. Et sit cautus ne schedulas communionis committat cuilibet clerico,

III. Debet impedire quominus habitus clericalis conferatur illis juvenibus aut pueris, qui in suis moribus spiritus ecclesiastici indolem non præ se ferunt. Debet cum diligentia clericos suos instruere, qui habitum deferunt clericalem, ut ad statum ecclesiasticum progrediantur; secus illi sine disciplina educati, cum effrenati reperiantur, sive per fas, sive per nefas ad ordines promovebuntur, et evadent scandalum loci. Omitto sermonem facere de gravi illa ratione quam Deo reddituri sunt parochi illi qui fides exhibent ordinandis, quos ipsi jam aut cognoscunt ordinibus indignos esse, aut eas exhibent antequam sedula præcedente diligentia de illorum probitate exquisiverint.

IV. Parochus tenetur exquirere de iis qui vivunt in peccato, ut corrigantur. Item de inimicitiis et scandalis quæ serpunt, præsertim inter sponsos, ut opportune illis occurrat, quantum potest. Dicit *S. Thomas* (2. 2. *q*. 15. *a*. 5.) : « Qui habet specialem curam alterius, debet eum » quærere ad hoc, ut corrigat de peccato. » Cum vero aliquod scandalum ab aliquo potente (præsertim si est sacerdos) observat, cui ipse prospicere non potest, debet saltem rem ad episcopum deferre, ut ipse consulat. Et id quovis intuitu aut timore negligere non debet; bonus pastor tenetur pro ovium suarum salute animam ponere.

V. Curet ne sponsorum verba multo tempore ante matrimonium excipiat, quia initis sponsalibus, totum illud tempus quod inter nuptias interfluit, in peccato tam sponsi quam eorum parentes perseverabunt.

VI. Cum in regione notabiles audiuntur perturbationes, quibus parochus consulere nequit, tenetur ille conari ut missio advocetur, nisi aliud reperiatur expediens, quo illis prospiciatur. Et semper expediens erit interdiu confessarios exteros arcessere pro animabus erubescentibus: præsertim si in suum oppidum non solet conciomator quadragesimalis advenire. Ille autem parochus qui missiones respuit, non mediocrem suæ probitatis suspicionem ingerit.

VII. Parochus non solum debet malum avertere, sed etiam bonum promovere, quemadmodum boni pastores efficiunt, qui non desistunt hortari ad sacramentorum et congregationum frequentiam, ad visitationes SS. Sacramenti et divinæ Matris, ad novenas, ad Venerabile, cum ut viaticum circumfertur, associandum.

VIII. Curet persæpe ut populus singulari studio Mariæ SS. devotionem prosequatur, insinuando quanta sit ejus potentia et misericordia erga suos devotos. Idcirco insinuet ut recitent rosarium in communi quotidie una cum familia, ut jejunent sabbato et celebrent novenas septem festivitatum, quas ex altari annuntiabit populo quoties aliqua novena accidit. Expediet propterea ut sabbato ille conciunculam faciat, narrando aliquod exemplum beatissimæ Virginis, et semel in anno celebrare aliquam novenam solemniorem cum sermone et expositione Venerabilis; et propterea uti poterit, inter cæteros, libro quem typis edidi, cui titulus : *Glorie di Maria*, ubi collectam reperiet materiam et exempla. Felix ille parochus qui suas oves ferventes tenet erga devotionem Mariæ! nam illæ, Virgine opitulante, recte vivent, et ipse advocatam in vitæ exitu potentem habebit. Vide dicta *tractat*. 7. *n*. 43. ubi locuti fuimus de rebus quæ majoris sunt momenti, et quæ parochus prædicando debet potius populo suadere.

Potissimum insinuet usum petitionis; nempe ut sæpe se Deo commendent, ab eo præsertim sanctam perseverantiam postulando propter Jesu et Mariæ amorem; sæpius explicando quod divinæ gratiæ, et præcipue donum perseverantiæ, non obtinentur nisi petantur : *Petite, et accipietis.* Et publicet sæpe illam magnam Jesu Christi promissionem, quod quidquid Patrem petierimus in ejus nomine, Pater dabit nobis : « Amen, » amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.» *Joan.* 16. 23. Insinuet etiam instanter usum orationis mentalis, et curet faciendam in ecclesia una cum populo quolibet die, aut saltem quolibet die festo, docendo etiam modum quo fieri potest domi. Ideoque hic subjungitur instructio sequens, ubi sermo fit de necessitate, et deinde de modo practico orationis mentalis.

§ III. Brevis praxis orationis mentalis.

Antequam de praxi et modo orationis mentalis sermo fiat, juvat de orationis mentalis necessitate cognoscenda aliquid dicere. Duo sunt hujus necessitatis momenta. Primum est quod innuit S. Augustinus, nempe quod incedenti clausis oculis impossibile est viam et suæ salutis media intueri. Veritates æternæ sunt supernaturalia negotia quæ oculis corporeis conspici nequeunt, sed oculis mentis, cogitatione nimirum et consideratione, assequi possumus. Igitur qui orationi mentali non incumbit, non considerat, et consequenter suæ salutis æternæ negotium quanti intersit non videt et viam quæ tenenda est ut illac eat non prospicit. Id quidem fuit quod scripsit S. Bernardus ad Eugenium Papam : « Timeo tibi, Eugeni, ne multitudo negotiorum, intermissa oratione et » consideratione, te ad cor durum perducat, quod seipsum non exhorret, » quia non sentit. » (*Lib.* 1. *Consid. ad Eug. Pont.*) Ut quis suam æternam curet salutem, oportet ut sit ei cor flexibile seu docile, et paratum ad divinarum inspirationum impressiones recipiendas, et ad eas exsequendas. Hoc expostulabat Salomon a Deo : *Dabis ergo servo tuo cor docile.* 3. *Reg.* 3. 9. Dicit S. Joannes quod animæ illæ sunt Dei, quæ intendunt ad audiendas et exsequendas divinas voces : « Et erunt omnes » docibiles Dei. Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me. » *Joan.* 6. 45. Cor nostrum in se durum est, quia totum pronum est ad carnis voluptates sequendas, et est spiritus legibus obstans. Illud autem flexibile redditur gratiæ influxibus, quæ per orationem illi infunditur : ibi anima ad divinam bonitatem et ad amorem Dei, qui erga eam est singularis, considerandum movetur; illa inflammatur, emollitur, et divinis vocationibus redditur obediens, quemadmodum experiebatur David qui dicebat : *In meditatione mea exardescet ignis. Ps.* 38. 4. Aliter cor durum, obsistens, inobediens remanebit, et in die novissimo male habebit : « Cor durum habebit male in novissimo, et qui amat periculum in illo » peribit. » *Eccli.* 3. 27. In sua duritie persistens, infortunium subibit, quod ne cognoscet quidem se tale esse : cor enim quod non meditatur, ait S. Bernardus, « seipsum non exhorret, quia non sentit. » Nam defectus suos et impedimenta quæ suæ saluti objicit, non percipit. Et advertendum quod S. Bernardus scribebat ad Pontificem, qui quidem non omittebat orationem (si forte aliquando eam intermittebat) propter negotia mundana, sed propter negotia quæ omnia Ecclesiæ ac Dei gloriæ momenta respiciebant. Opus est ut id præsertim animadvertant sacerdo-

tes, qui majoribus oneribus cum premantur, majori divinarum gratiarum præsidio indigent, et consequenter oratione, ut robur assequantur quo illa sustinere possint; et non tantum illi qui orationem negligunt, ut in secularibus negotiis incumbant, sed etiam illi qui ab ea abducuntur, ut opera spiritualia in proximi commoda promoveant, v. g. ut confessiones audiant, concionentur, aut scribant.

Huic arridet quod scripsit S. Theresia (*Epist.* 8.) ad episcopum Uxamæ, qui cæteroquin maximo zelo suarum ovium saluti, sed non multum orationi vacabat, dum interdum eam omittebat. Quare Sancta superno illustrata lumine particulari, aut etiam per revelationem cognito hujusmodi prælati defectu, licet ipse esset suus confessarius, ut eum emendatum videret, sibi difficultas nulla fuit illum admonendi, eique ita scripsit, vertendo verba in latinum sermonem: « Cum referrem Domino nostro » quas ipse contulit in te gratias, concedendo humilitatem, charitatem » et zelum petii, ab eo ut tibi omnium virtutum accessionem largiretur, » nullam patefecit in te desiderari, nisi quod præ omnibus præcipuum » est (et deficiente fundamento, opus ruit et nutat). Desideratur igitur » in te oratio et perseverantia in oratione cum constantia, disrumpendo » unionis sustentaculum, nimirum Spiritus sancti unctionem; ex cujus » carentia oritur omnis siccitas, et disjunctio quam anima patitur. » Et postea subjungit: « Licet in nobis nullæ videantur inesse imperfectiones, » cum vero animæ oculos Deus aperit, quemadmodum efficere solet in » oratione, perspicue hæ conspiciuntur imperfectiones. » Et hoc profecto est quod declaravit Spiritus sanctus, nempe quod ex meditationis deficientia mundus peccatoribus scatet, et infernus animabus quotidie repletur. « Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde. » *Jer.* 12. 11.

Alterum principale fundamentum, et majoris momenti pro necessitate orationis mentalis, est quod animæ quæ non meditantur, non orant et ita pereunt. Virtutes in illo qui orationi non vacat, licet reperiantur, nihilominus nec stabiles nec perseverantes se præstabunt, quia perseverantia nisi petitionibus, et quidem perseverantibus non obtinetur. Hinc fit quod qui non petit perseveranter, non perseverabit. Propterea S. Paulus discipulos suos, ut sine intermissione orarent, hortabatur: *Sine intermissione orate.* 1. *Thess.* 5, 17. Et ipse Salvator dicebat nunquam ab oratione cessandum esse: *Oportet semper orare, et non deficere. Luc.* 18. 1. Et hinc oritur quod meditatio sit moraliter necessaria animabus, ut in Dei gratia persistant. Dico *moraliter necessaria*, quia licet, ex se loquendo, sine meditatione possit quis in gratia acquisita perdurare, attamen cum non meditatur est moraliter impossibile, nempe difficillimum, ne in gravia peccata labatur; et ratio est illa quam paulo superius innuimus, quia ille qui orationi non vacat, in alia animum distrahens, parum indigentias suas percipiet, parvi sua pericula faciet, parum curabit media suscipienda et exsequenda ut ab illis caveat, et parum denique orandi necessitatem, in qua reperitur, cognoscet; et ab orando desistet, et non orando utique peribit. Magnus ille episcopus Palafox, in adnotationibus ad præfatam epistolam S. Theresiæ, quam ille vocat omnium maxime spiritualem inter alias sanctæ (*n.* 10.), sic scribit: « Hinc discere debe» mus nos prælati, non satis esse zelum, nec charitatem sine oratione » quia virtutes quæ oratione non fulciuntur deficiunt, et nos peri-

» bimus. Ratio patens est : quomodo durare potest charitas, si Deus per» severantiam non præstabit? quomodo nobis perseverantiam præstabit » Dominus, si eam ab ipso non expostulamus ? quomodo eam expostu» labimus sine oratione ? quomodo hoc miraculum (nempe perseveran» tiam obtinere sine oratione) fiet sublato aquæducto cœlestium in» fluxuum in animas, nempe orationem ? sublata oratione, nulla cum Deo » intercedit communicatio, ut virtutes conserventur; nec aliud medium, » nec aliud remedium existit ut a Deo bona consequamur. »

Contra nos monitos facit Dominus quod qui veritates æternas, nempe mortem, judicium et duas æternitates, felicem aut infelicem quæ nos manent, meditaverit, immunem a peccatis se servabit : « Memorare » novissima tua, et in æternum non peccabis. » *Eccli.* 7. 40. Dicebat David quod æternitatis meditatio eum in virtutum exercitium incitabat, et ad spiritum a defectibus purgandum : « Cogitavi dies antiquos, et » annos æternos in mente habui... et exercitabar, et scopebam spiritum » meum. » *Psal.* 76. 6, 7. Et dicebat quidam auctor quod si interrogarentur damnati, cur vos in inferno reperimini ? responderent major eorum pars : nos in inferno reperimur, quia infernum non cogitavimus. Qui in spiritualibus exercitiis de veritatibus æternis commonetur, impossibile est ut ad Deum non convertatur, si illas attente audit, et illas credit. S. Vincentius de Paulo dicere solebat quod si peccator missionibus aut exercitiis spiritualibus ex animo adesset, et se non converteret, prodigio hoc simillimum erit; et tamen qui concionatur et loquitur in exercitiis, non est nisi homo, dum in oratione mentali est Deus ipse qui animam alloquitur : « Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor » ejus. » *Oseæ*, 2. 14. Deus utique omni concionatore sapientius loquitur. Omnes sancti facti sunt sancti per meditationem. Et experientia docemur quod illi qui orationi insistunt cum difficultate in mortale peccatum decidunt, et si forte aliquando cadunt, orationi insistendo, statim resipiscunt, et ad Deum revertuntur. Oratio mentalis et peccatum una simul cohærere non possunt. Dicebat quidam Dei servus, quod multi recitant rosarium, officium Virginis, jejunant et in peccato perdurant. Sed qui prosequitur orationem, impossibile est ut pergat in Dei inimicitia esse; aut orationem omittet, aut a peccato discedet. Sed si orationem non relinquet, non solum a peccato avertetur, sed etiam a creaturarum amore dissolvetur, et amorem suum Deo dabit : « In meditatione mea » exardescet ignis. » *Ps.* 38. 4. Oratio est fornax, ubi in divino amore animæ accenduntur. Possibile non est ex animo divinam bonitatem, meritum quod Deus habet ut ametur, amorem quo nos dilexit et diligit, considerare, et animam erga Deum non incendi. Dicebat idem regalis propheta Deum cogitando, et opera magna charitatis suæ erga homines meditando, quod totum se inflammatum sentiebat ad illi obsequendum, et suum spiritum deficere cum incapax esset ad consolationes superabundantes recipiendas quibus tunc Dominus se ei communicabat : « Memor » fui Dei, et delectatus sum et exercitatus sum, et defecit spiritus meus. » *Ps.* 76. 4. Sed ad praxim descendamus.

Loquendo de loco orationi magis accommodato, commodior est ecclesia; sed illi qui eo adire, aut ibi commorari non possunt, in quolibet loco, domi, villa, etiam deambulando, etiam laborando, mente ad Deum elevata, orationi vacare possunt : quot ruricolæ, cum alio modo non pos-

sint, orationem laborando et in itinere faciunt! Qui Deum quærit, ubique et omni tempore eum invenit.

Quoad tempus, tempus matutinum est melius. Non bene diei actiones procedent cum mane orationi vacatum non est. Oratio deberet utique bis in die, mane nempe et vespere, fieri; sed cum vespere non vacat tempus, fiat saltem mane. Dicebat V. P. D. Carolus Caraffa piorum Operariorum fundator, quod unus actus amoris cum fervore mane in oratione factus, potens erit ad animam per totum diem in fervore conservandam. Quantum ad tempus quo oratio durare debet, parochus aut confessarius pro sua prudentia se dirigat. Certum est quod ut ad gradum aliquem perfectionis sublimem perveniatur, non sufficit mediæ horæ spatium. Cæterum hoc tempus sat erit pro incipientibus, sed maxime eis insinuet ne orationem omittant ariditatis tempore. Vide dicta *Append.* 1. *n.* 5.

Denique veniamus ad modum docendi orationem. Illa tribus constat partibus, præparatione, meditatione et conclusione. In præparatione tres continentur actus, fidei, nempe de Dei præsentia, humilitatis et petitionis ut illustretur anima. Dicendo ita: 1. Deus meus, credo te esse mihi præsentem, et de abysso meæ vilitatis te adoro. 2. Domine mi, propter peccata mea nunc in inferno mihi esset morandum; me pœnitet offendisse te, parce mihi propter tuam pietatem. 3. Pater æterne, propter Jesum et Mariam præbe mihi lumen in hac oratione, ut ex illa animæ meæ profectum percipiam. Deinde dicatur *Ave* ad Mariam SS. ut hanc lucem sibi impetret, et *Gloria Patri* ad S. Josephum, ad Angelum custodem, et ad sanctos advocatos. Hi actus fiant attente, sed breviter, et statim ad meditationem procedatur.

Pro meditatione juvat eum, præsertim si legere scit, aliquo libro uti, sistendo ubi animus motum se magis sentit. Dicit S. Franciscus Salesius quod in hoc faciendum est ut apes faciunt, quæ insident in flore donec mel exhauriant, et deinde ad alium transeunt. Qui vero legere nescit, meditetur novissima, beneficia Dei, et maxime vitam et passionem Jesu Christi: meditatio passionis (dicebat S. Franciscus Salesius) debet esse nobis ordinaria. O quam perbellus liber est passio Jesu pro animabus devotis! ibi melius quam in alio libro peccati malitia et Dei erga homines amor percipitur. Locuta fuit olim quædam Redemptoris imago ad V. Fr. Bernardum de Corlione, qui eum rogavit utrum sibi placeret ut ipse legere edisceret? imago respondit: « Quid tibi cum legere? Quid tibi » cum libris? Ego sum liber tuus, hic tibi sufficit. »

Hic advertendum est orationis mentalis profectum non solum nec tantum in meditatione consistere, quantum in affectus eliciendo, petendo et deliberando; hi sunt tres fructus meditationis prout innuimus *App.* 1. *n.* 3. Igitur postquam quis aliquam maximam æternam meditatus erit, et postquam cor ejus Deus allocutus fuerit, opus est ut ipse Deum alloquatur per affectus, sive actus fidei, gratiarum actionum, adorationis, humilitatis, et potissimum amoris et contritionis, qui actus etiam amoris est. Amor est illud aureum vinculum quod animam cum Deo copulat. *Charitas est vinculum perfectionis.* Quilibet amoris actus est thesaurus qui de divina amicitia nos certos facit: « Infinitus enim est thesaurus » hominibus, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. » *Sap.* 7. 14. *Ego diligentes me diligo. Prov.* 8. 17. « Qui autem diligit me, » diligetur a Patre meo, » *Joan.* 14, 21. « Charitas operit multitudinem pec-

» catorum. » 1. *Petr.* 4. 8. Vide dicta in Opere morali, *l.* 6. *n.* 442. Venerabilis soror Maria crucifixa vidit magnam flammam in quam nonnullas paleas projectas vidit statim incendi; ex hoc sibi cognitum factum est per quemlibet amoris actum ab anima abstergi ac destrui omnes culpas commissas. Præterea docet S. Thomas quemlibet actum amoris efficere ut nos gloriæ æternæ gradum unum adipiscamur : quilibet actus charitatis meretur vitam æternam. Actus amoris autem sunt dicere : « Deus meus, te omnibus præpono. Ex toto corde te diligo. » Aut se totum in voluntatem divinam committere dicendo : « Domine, fac me » cognoscere quid de me tibi placeat, quoniam paratus sum ad omnia. » Aut se sine ulla reservatione Deo offerre, dicendo : « Ecce me, fac de » me et de meis omnibus quod tibi lubet. » Et præcipue hæ oblationes sunt actus amoris qui Deo maxime sunt cordi : Quapropter S. Theresia quinquagies quotidie se Deo offerebat. Actus perfectissimus amoris est gaudere et sibi complacere de infinita Dei felicitate. Cum vero anima cum Deo se sentiret conjunctam, per supernaturalem sive infusam animi recollectionem (ut explicatum est *Append.*1. *num.* 13.), ei nihil elaborandum est in aliis actibus eliciendis, nisi illis ad quos suaviter a Deo se sentit attrahi : cum debeat duntaxat tunc attentione amatoria ; ad id quod Deus in ea operatur, attendere; nam secus posset divinæ operationi impedimento esse. Notandum insuper, ut advertit sanctus Franciscus Salesius, quod si unquam ante meditationem per Spiritum sanctum aliquis bonus affectus inspiratur, tunc omittenda est consideratio, et affectibus locus cedendus est, dum consideratio non inservit nisi ad affectus movendos, quare fine assecuto, media omittenda sunt.

2. Juvat maxime in oratione petitiones repetere, cum humilitate et fiducia a Deo lucem suam, peccatorum remissionem, perseverantiam, bonam mortem, paradisum, et præ cæteris donum sancti amoris sui expostulando. Hortabatur S. Franciscus Salesius inter cæteras gratias ad petendum cum fervore nimis vehemente gratiam divini amoris, quia (dicebat) obtento amore, omnes alias gratias consequimur : summa hæc est. Quod si ob spiritus desolationem in qua forte anima reperiretur si aliud efficere non posset, sibi satis erit Davidis petitionem repetere : « Deus, in adjutorium meum intende. Domine adjuva me. Sucurre mihi, » mihi præsto sis. » Dicebat V. P. Paulus Segneri experientia se doctum fuisse nullum utilius pro animabus exstare exercitium in meditatione quam iterum atque iterum petere. Et opus est petere nomine, sive meritis Jesu Christi qui nobis perspicue promisit, ut supra dictum est : « Amen, » amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit » vobis. » *Joan.* 16. 23.

3. Necesse est ut in oratione (saltem in fine illius) aliquod propositum sibi statuat, non tantum in generali, ut esset omnem culpam deliberatam, etiam levem, aufugere, et se totum Deo tradere, sed etiam in particulari, v. g. cum majori attentione ab aliquo defectu se custodire, in quem frequentius lapsus est; aut meliori modo quam prius aliquam virtutem exercere, v. g. patientius talis personæ sufferre molestiam, obedire diligentius tali superiori, aut tali regulæ, vigilantius in tali et tali re se mortificare. Ab oratione ne discedamus, nisi aliquod particulare propositum deliberaverimus.

Denique orationis conclusio tribus fit actibus : 1. gratiæ Deo agantur

de inspirationibus in meditatione habitis; 2. proponatur adamussim deliberationes factas observare; 3. petatur ab æterno Patre, propter Jesum et Mariam, auxilium ut fidelis servetur; et terminetur Deo commendando animas purgatorii, Ecclesiæ prælatos, peccatores et omnes nostros conjunctos, amicos et benefactores, recitando *Pater* et *Ave*, quæ sunt preces omnium utilissimæ, quas a Jesu Christo et sancta Ecclesia nos edocti sumus.

Oportet autem, cum ab oratione discedimus, 1. ut dicit S. Franciscus Salesius, ut colligamus florum manipulum, ut quotidie odoratu de eo oblectemur, nempe unum aut alterum punctum in quo magis anima mota est ad hoc, ut in diei progressu illius recordemur.

2. Oportet curare ut statim deliberationes factas, in occasionibus tam exiguis quam magnis quæ nobis occurrent, in praxim deducamus, v. g. deliberationem cum suavitate sufferendi aliquam personam quæ in nos ira commota est : aut nos mortificandi in visu, auditu, loquela, etc. et præsertim cum silentio, quantum possibile est oportet affectuum habitorum sensum servare; alias statim in actiones et sermocinationes inutiles nos distrahendo, statim evanescet ille devotionis fervor qui in oratione conceptus est.

Præ cæteris denique director suos pœnitentes incessanter hortetur ne orationem omittant, nec minuant tempore ariditatis, et ne unquam turbentur, licet per multum aut longum tempus desolatione videantur premi. Quot aulici, ait S. Franciscus Salesius, eunt principem veneraturi, et contenti sunt simpliciter ab eo videri ! Nos ad orationem eamus fine Deo obsequendi; si ipse velit nos alloqui et suis consolationibus nobis favere de tantis gratiis illi agamus gratias; sin minus, contenti simus coram divina præsentia adesse cum pace, eum adorando et nostras necessitates ei exponendo; et tunc si Dominus nos non alloquitur, certe nostra observantia et fidelitas ei grata erit, et pro nostra fiducia utique nostras preces exaudiet.

PROPOSITIONES DAMNATÆ
AB
ALEXANDRO PAPA VII.

Feria 4 die 24 septembris 1665.

In congregatione generali S. romanæ et universalis Inquisitionis, coram SS. D. N. Alexandro PP. VII. mature discussis infra scriptis propositionibus :

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ac duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens bullam *Cœnæ* solum prohibere absolutionem hæresis et aliorum criminum, quando publica sunt, et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629,

18 Julii, in consistorio S. C. Eminentis. card. visa et tolerata est.

4. Prælati regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscumque sæculares ab hæresi occulta et ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in sacramentali confessione tribuit pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evitandi obligationem denuntiandæ sollicitationis, est si sollicitatus confiteatur cum sollicitante, hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missa licite accipere; applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII.

9. Post decret. Urbani potest sacerdos cui missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, et sacrificium unum offerre : neque enim est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmata, danti stipendium quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in confessione omissa, seu oblita, ob instans periculum vitæ aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur regulari præsentato episcopo, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab ordinario.

17. Est licitum religioso vel clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus[1], vel ipsi religioso, vel ejus religioni publice et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo iniqua certò imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V. imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit pœna.

21. Habens capellaniam collativam, aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam beneficia ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferri non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, Sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei, infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens, commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede apostolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.

Quibus peractis, dum similium propositionum examini cura et studium impenderetur, interea idem sanctissimus, re mature considerata, statuit et decrevit, prædictas propositiones et unamquamque ipsarum, ut minimum tanquam scandalosas esse damnandas et prohibendas, sicut eas damnat ac prohibet, ita ut quicumque illas aut conjunctim, aut divisim docuerit, defenderit, aut de eis etiam disputative, publice aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis), ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a (pro tempore existente) romano Pontifice absolvi.

Insuper districte in virtute sanctæ obedientiæ, et sub interminatione divini judicii prohibet omnibus Christi fidelibus cujuscumqne conditionis, dignitatis ac status, etiam speciali et specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Feria 5 die 18 martii 1666.

Prop. 29. In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, non frangit jejunium.

30. Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas quas ante beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans officium paschale satisfacit præcepto.

35. Unico officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsenti et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis quæ sunt expresse revocata per conc. Trident.

37. Indulgentiæ concessæ regularibus et revocatæ a Paulo V, hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum.

39. Illa particula, *quamprimum*, intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii (vulgo *regalo*), dum deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usquedum adhibita diligentia corrigantur.

PROPOSITIONES DAMNATÆ
A SS. PAPA INNOCENTIO XI.

Feria 5 die 2 martii 1679.

1. Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis aut episcopalis.

2. Probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possumus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in secularibus invenies, etiam in regibus superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere; illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20 Hinc potest prudenter repudiare assensum quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine qua quis formidet ne non sit locutus Deus.

22. Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris.

23. Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

26 Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Causa justa utendi his amphibologiis, est quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

28. Qui mediante commendatione, vel munere, ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit : idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus et quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam hæredi quam legatario contra injuste impedientem ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut et jus habenti in cathedram, vel præbendam, contra earum possessionem injuste impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile omnem fœtum, quandiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eamdem habere, cum paritur, ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen

alicui, ut suam justitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla opinio erit probabilis in theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur quam res spiritualis.

47. Cum dicit concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad ecclesias promovent, concilium vel primo videtur per hoc *digniores*, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum sumpto comparativo pro positivo; vel secundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras, ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi festa, non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens confessio et communio, etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, v. g. potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio, dummodo ore proferat se dolere et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere, quinimo directe et ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi, per negligentiam etiam culpabilem, nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

65. Sufficit illa mysteria semel credidisse.

ELENCHUS QUÆSTIONUM

QUAS REFORMAVIT AUCTOR.

Quas Ven. ALPHONSUS MARIA DE LIGORIO, rector major Congregationis sanctissimi Redemptoris, ac olim Episcopus S. Agathæ Gothorum, reformavit, explicavit, immutavit re meliùs perpensâ in nona editione, in quâ post revisionem, nihil censurâ dignum repertum fuisse S. Rituum Congregatio declaravit decreto diei 14 maii 1803, confirmato a sanctissimo Domino nostro Pio VII. Pont. Max.

« Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum » scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana con- » ditio sustinere. Timor in eo est quod videntur consulere disciplinæ, » opus virtutis exigere; sed inscitia in eo est, quia non compatiuntur » naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. » S. Ambr. in Ps. 118. Ser. 5. v. 6.

« Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima » generat præsumptionem, secunda desperationem. Prima sæpe salvat » damnandum, secunda contra damnat salvandum. » S. Bon. Comp. theol. verit. lib. 3. cap. 32. num. 5.

AD LECTOREM.

Cum præcipuum sit intentum nostræ minimæ congregationis SS. Redemptoris missionibus vacare, cumque missionariorum exercitio necessario adnexum sit munus conscientias hominum instructionibus et confessionibus dirigere; ideo plurimis abhinc annis excogitavi juventuti sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos, aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi; sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco cum ea diligentiore examine, necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi, et utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cum D. Augustinus non erubuerit in pluribus se retractare; sicut etiam D. Thomam fecisse testantur *Cajetanus*, *Catharinus et Capreolus*, ac ipse doctor *Angelicus* (*3. p. quæst. 9. art. 4.*) sic fassus est: *Quam-*

vis alibi aliter scripserim. Ut enim *Tullius* dixit : « Sapientis est mutare » consilium. » Et alibi : « Nunquam laudata fuit in una sententia per» mansio. »

Nemini autem superfluum videatur post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cum etenim plurimos legerim auctores, alios inveni qui, plus æquo indulgentes iis qui, (ut ait Isa. *c.* 30. *v.* 10.) dicunt : « Nolite aspicere nobis » ea quæ recta sunt : loquimini nobis placentia; » consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant. Haud enim dubitandum multum detrimenti Dei Ecclesiam sentire ex istorum auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri canonis (*cap. ult. de Transact.*) qui admonet : « In his vero, in quibus jus non invenitur expressum, pro» cedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, » secundum quod personas et causas, loca et tempora videris postulare. » Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud *S. Ambrosii* : « Sunt » etiam in nobis qui timorem Domini habent, sed non secundum scien» tiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio » sustinere. » *In psal.* 118. *serm.* 5. Utraque sane extremitas maxime periculosa : nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera, (ut ait perdoctus *Cabas.* in *Theor. jur. Præf. ad Lect.*) (1) duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur, vel credentes inesse lethale peccatum ubi non est, vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes eo modo posse salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt.

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret. Facile continget in hoc meo libro, et potissimum in hac postrema editione, omnium sensui me non fore satisfacturum : ab illis enim qui rigidæ vel benignæ sententiæ plus forte, quam par est, amantiores sunt, aut nimis austerus habebor, quia a multorum graviumque auctorum sententiis recessi; aut nimis indulgens, quia plures opiniones libertati faventes, tanquam probabiles approbavi. Testor Deum, cujus honorem et animarum salutem mihi proposui, quod quidquid scripserim, non ab aliqua passione impulsus, aut verbis aliquorum auctorum addictus, vel austeritati, aut benignitati nimis adhærens, ad hæc scribenda me induxi. In qualibet quæstione, prævio diuturno studio, curavi quidem veritatem investigare, præcipue in iis quæ ad praxim magis faciunt : et propterea non solum diligenti trutina perpendere elaboravi rationes quas doctores classici tradunt; sed etiam plures doctos recentiores consulere non neglexi, adeo ut aliquando in recto judicio de aliqua quæstione faciendo multos dies consumpserim. Siquidem non tanquam ovis (ut verbis utar rigoristarum) semitas scriptorum cæco ductu sectatus sum : sed operam

(1) Et lib. 3. tract, 5. de septimo præcepto Decalogi, c. 2. de Restitutione, dub. 1. n. 547, vers. *Aggrediamur.*

dedi ut veritatem assequerer, aut sententias quæ magis veritati accedunt, amplexarer. Pro viribus sum conatus semper rationem auctoritati præponere, et ubi ratio me convicit, non renui auctoribus plurimis contraire, etiam iis quibus magis forsan adhærere potuissem, utpote quia, cum hanc scientiam addiscerem, ad manus meas ante alios illi pervenerunt. Hinc benevole lector, ne putes me auctoribus benignæ sententiæ omnino addictum, si eos sæpius me citare observas; nam ad hoc opus conficiendum non prætermisi etiam rigidæ sententiæ auctores legere, paratus quidem a sententiis meis desciscere, dummodo suis rationibus de veritate me convicissent.

Cæterum in dubiis discutiendis æqualis mihi scrupulus fuit tam sententias libertati faventes et a ratione alienas uti probabiles admittere, quam damnare ut improbabiles eas quæ valido quodam fundamento innixæ mihi videbantur. Cum certum sit, vel ut certum tenendum, prout communiter doctores docent, et ipse doctus R. P. Concina in suo eruditissimo opere theologiæ dogmatico-moralis me instruit, quod hominibus imponenda sub culpa gravi non sunt, nisi evidens ratio id suadeat. Æque enim nefas est a culpa excusare qui reus est, quam innocentem tanquam culpæ reum judicare, ut sedulo monuit *S. Antoninus, part.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. § 28. ubi disserens quando aliquid damnandum sit de mortali, vel non sit, scripsit : « Nisi habeatur auctoritas expressa S. Scripturæ, » aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi » periculosissime determinatur. Nam si determinetur quod sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contra faciens; quia omne quod » est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Si autem determinetur » quod non sit mortale, et secundum rei veritatem sit, error suus non » excusabit a mortali... quando scilicet erraret ex crassa ignorantia : secus si ex probabili, puta quia consuluit peritos in tali materia, a quibus sibi dicitur illud tale non esse mortale; videtur enim tunc ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea » quæ non sunt expresse contra jus divinum vel naturale, vel contra » articulos fidei, decem præcepta, et hujusmodi in quibus ignorans » ignorabitur. » Quapropter semper timor mihi fuit ne Deus æque rationem a me exigeret, si opiniones laxas ut probabiles approbassem, quam si probabiles ut laxas reprobassem. Humanæ conditionis præsenti fragilitate spectata, non est semper verum tutius esse animas per viam arctiorem dirigere, cum videamus Ecclesiam tam nimiam libertatem quam nimium rigorem sæpe proscripsisse. Unde *Gerson. de Vita spir. part.* 3. *lect.* 4. *coll.* 10. animadvertens damna sententiarum excedenter rigidarum, sic advertit : « Fit ut per tales assertiones publicas nimis duras et strictas, » præsertim in non certissimis, nequaquam eruantur homines a luto » peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, immergantur. » De reliquo tandem me protestor quod si in aliquo erravi, opto ut error mihi ostendatur, nam paratus sum illico me retractare; nec erubescam, prout non erubui id facere in hac mea nova editione, in qua a pluribus recessi opinionibus quæ olim probabiles, sed postmodum, vel nimis benignæ, aut nimis rigidæ mihi visæ sunt.

Cæterum, benigne lector, te admonitum volo ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus et patronis, ut alii pro sua pru-

dentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas quod cum aliquam opinionem veriorem voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper quando unam ex sententiis probabiliorem appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo *non audeo damnare*, non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Vale.

ELENCHUS QUÆSTIONUM,

Quas auctor, post primam Neapolitanam operis editionem, rebus ad seduliorem trutinam revocatis, reformavit. In qualibet autem harum quæstionum priùs adnotatur locus libri primæ editionis, postmodum locus secundæ, ubi facta est correctio.

Quæstio 1. An legatarius possit sibi compensare legatum relictum in testamento non solemni? In priori libro (*col.* 13. *v.* 3. *Probabile etiam*), relata est opinio *Less. Mol. Gran. Salm. etc.* qui id probabile dixerunt. Sed in hoc præsenti libro id reprobatum est; vide *l.* 3. *n.* 521. *Nota.* 3. et *l.* 1. *n.* 35.

Qu. 2. An debitor donans aliquid suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione? In primo libro (*col.* 13. *v. Hinc, I.*) relata est opinio *Rebellii*, *Card. et Dianæ*, qui probabilem putarunt opinionem affirmativam. Sed vide limitationem in hoc, *l.* 1. *n.* 34. *et l.* 3. *n.* 700. *v. Quær.* 2 (1).

Qu 3. An fur mittens domino rem furatam per virum fidelem, teneatur ad iterum restituendum, si ille non reddat? In primo libro (*col.* 14. *v.* 6. *Similiter*) *Pal. Sot. Ledes. et Gabriel.* adducuntur qui id negaverunt. Sed in hoc absolute affirmandum probatur; vide *lib.* 3. *n.* 704.

Qu. 4. An sit obligatio ex superfluis statui elargiendi eleemosynam pauperibus laborantibus paupertate communi? In primo libro (*col.* 80. *litt. A.*) relata est opinio *Soti*, *Navar. S. Antonini*, *Vasq. etc.* qui negarunt. Sed in hoc melior visa est sententia opposita; vide *l.* 2. *n.* 32. *v. Quæritur.*

Qu. 5. An sit obligatio corrigendi peccantem ex ignorantia in legem humanam? In primo libro (*col.* 83. *litt. A. v. Quæritur hic*), visa est probabilior opinio negativa. Sed in hoc affirmativa probabilior visa est; vide *lib.* 2. *num.* 36.

Qu. 6. An qui inducit, sive directe, sive indirecte, proximum ad peccandum, semper peccet peccato scandali? In primo libro (*col.* 85. *litt. A.*) dictum est cum *Palao*, *Sanch. Bonac. Azor. etc.* probabile esse quod is non peccat contra charitatem, nisi expresse intendat ruinam spiritualem alterius. Sed in hoc visa est vera sententia affirmativa; vide *l.* 2. *num.* 45.

Qu. 7. An semper in confessione sit explicanda circumstantia induc-

(1) Lib. I. n. 34. *Legitur*: infertur 6. quòd certus de debito, et dubius de solutione tenetur solvere, ut communiter docent *Suar. Vasq, Lugo*, et alii cum *Sanch.* Casu verò quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Laym.* et *Sporer* cum *Tamburin.* debitorem teneri tantùm ad partem pro ratâ dubii. Subdit tamen *Layman.*, quòd non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret. Et lib. 3. n. 700. quær. 2, an debitor aliquid donans suo creditori immemor debiti, excusetur a restitutione? *Respondit*: Negat prima sententia cum *Sanch. Laym. Spor. Bonac. Dian. Salm.*, etc. Ratio, etc. Secunda verò sententia, quam tenent *Card. Rodr. Mazz. Croix*, *Tambur.*, cum suo magistro *Baldello* (et probabilem censet *Diana*, se revocans à prima sententia; affirmat talem donantem bene satisfacere suo debito et justitia, *concluditque*: prima sententia est communior, et quidem valde probabilis: sed hæc secunda suâ probabilitate non caret.

tionis ad peccandum ? in primo libro (*col.* 86. *v. Nota.*) probata est sententia negativa. Sed in hoc vide dicta *l.* 2. *n.* 46 (1).

Qu. 8. An sit peccatum mortale petere ab aliquo quidquam, quod ille non præstabit sine mortali, si jam sit paratus ad peccandum? In primo libro (*col.* 86. *v. Quæritur II.*) relata est opinio *Soti*, *Suar. et Azor.* qui id negarunt. Sed in hoc dictum est sequendum esse oppositum; *lib.* 2. *num.* 47.

Qu. 9. An peccent graviter mulieres ad sui ornatum partem pectoris ostendentes? In primo libro (*col.* 89. *litt. C. et col.* 250. *in fine.*) actum est de hoc puncto sequendo doctrinam *Laymanni*, *Cajet. Nav. Salm. etc.* Sed vide quomodo limitatur in hoc; vide *lib.* 2. *num.* 55. *v. Quæritur* (2).

Qu. 10. An liceat famulo comitari herum ad lupanar, vel eum ducere curru vel sella? In primo libro *col.* 94. *lit. B.* relata est opinio *Busemb. Nav. Manuel, etc.* dicentium licere sola ratione famulatus. Sed in hoc requiritur saltem causa gravis damni subeundi; vide *lib.* 2. *num.* 64.

Qu. 11. An liceat famulo, ratione famulatus, deferre munera meretricis domini? In primo libro (*col.* 94. *in fine*, *q.* 2.) relata est opinio *Busemb. et Sanch.* id permittentium, si sit de esculentis et poculentis. Sed in hoc negatur; vide *lib.* 2. *n.* 65.

Qu. 12. An liceat famulo ob metum mortis subjicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, aut vi aperire januam? In primo libro (*col.* 95. *qu.* 4.) id omnino negatum est. Sed in hoc vide dicta *lib.* 2. *num.* 66. *v. Qu. IV* (3).

Qu. 13. An liceat vendere vinum ei qui revendet mixtum aqua? In primo libro (*col.* 69 *tit. C. v. Pariter.*) adducta est opinio affirmativa *Palai*, *Sanch et Tamb.* si æque commode aliis vendi non possit. Sed in hoc id non admittitur, nisi ob metum mortis vel infamiæ; vide *lib.* 2. *num.* 69. *v. Qu. VII in fine.*

(1) Lib. 2. num. 46. postquam auctores pro affirmativa et negativa sententia refert, concludit: Unusquisque abundet in sensu suo.

(2) *Ubi legitur:* Acriter invehunt contra hunc morem *Natalis, Alex. Roncagl.*, dicentes hoc per se esse peccatum mortale, quia per se aliis grave scandalum affert. Cùm ego munus concionatoris gessi, pluries etiam hunc perniciosum usum fortiter conatus sum exprobrare; sed cum hic officium agam scriptoris de scientia morali, oportet ut dicam quod juxta veritatem sentio, et quod à DD. didici. Non nego 1. quod illæ feminæ quæ hunc morem alicubi introducerent, sanè graviter peccarent. Non nego 2. quòd denudatio pectoris posset esse ita immoderata, ut per se non posset excusari à scandalo gravi, tanquam valde ad lasciviam provocans, uti bene ait *Sporer*. Dico verò 3. quòd si denudatio non esset taliter immoderata, et alicubi adesset consuetudo ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobranda, sed non omnino damnanda de peccato mortali. Id tenent communissime *Navarr. Cajet. Less. Laym. Bonac. Salm. Azor. Sanch.* cum *Sylv. Filliuc.*, etc. Videtur etiam huic adhærere *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 169. *art.* 2. Cæterum non dubito, *concludit*, quod sententia, ut supra relata, cum magna discretione oportet ut prudens confessarius utatur, ne indulgeat nimiæ mulierum licentiæ quæ libidinem involvet, cum pie viventes non sic incedant. Bene enim *Croix* cum *Eliz.* advertit quod ejusmodi feminæ denudatione pectoris non raro quærunt inhoneste appeti a viris, ut illos sibi irretiant et captivent; et hanc ob causam rectè putat *Eliz.* plures feminas damnationem pati. Hinc non dubito quod hujusmodi indecens mos enixe a prædicatoribus et confessariis, quantum fieri potest, coercendus est et extirpandus, ut docet *D. Antonin. part.* 2. *tit.* 4. *cap.* 5.

(3) *Ubi scribit*; Negant *Viva et Milant. P. Concina*, *Salm. Croix*, et alii. Quia, ut dicunt, tales actiones nunquam licent, utpote intrinsece malæ. Sed contradicunt *Busemb. Sanch. Less.*, quorum sententia, spectatâ ratione, mihi probabilior videtur. Et idem mecum sentit doctus auctor continuat. Tournely, *tom.* 1. *pag.* 303. dicens; *Non teneor grave subire detrimentum, ut alterius peccatum avertam; ipse sane militiam suam sibi imputet.* Quia tamen prædictæ cooperationes vere concurrunt ad damnum stupri, quamvis solum materialiter concurrunt ad peccatum stupratoris, puto nullum alium timorem excusare cooperantem, nisi mortis.

Qu. 14. An liceat vendere ornatus puellæ abusuræ? In primo libro (*col.* 96. *lit. D. v. Eodem.*) relata est opinio *La-Croix* citantis *Navar. Sanch. Bonac. etc.* qui dicunt licere, si illa æque emeret ab aliis. Sed in hoc id non admittitur, nisi venditor notabile patiatur incommodum; vide *l.* 2. *n.* 71. *v. Eodem.*

Qu. 15. An liceat aurigis et nautis ob solum lucrum mercedis vehere meretricem ad amasium? In primo libro (*col.* 98. *v.* 8. *Licet.*) dictum est licere cum *Salm. Sanch. Azor. Nav. etc.* Sed in hoc non admittitur nisi ob metum gravis damni, *v. l.* 2. *n.* 75. *v. An autem.*

Qu. 16. An sit peccatum mortale sine gravi causa petere mutuum ab usurario parato, vel sacramentum a sacerdote peccatore parato ad ministrandum? In primo libro (*col.* 97. *num.* 4. *v. Utrum autem, et num.* 7. *v. Sed quæstio.*) relata est opinio *Lugonis, Soti, Sanch. Cajet. Led. Man. etc.* qui id negarunt. Sed in hoc dictum est id esse mortale tam contra charitatem quam contra justitiam, nisi gravis causa necessitatis vel utilitatis interveniat; vide *lib.* 2. *num.* 47 *et* 77. *v.* 4. *Licitum*, loquendo de usurario; et *num.* 70. de sacerdote peccatore.

Qu. 17. An volenti frangere jejunium liceat sine gravis incommodi causa cibos præbere? In primo libro (*col.* 47. *num.* 7. *v. Volenti.*) adducta est opinio *Lessii, Cajet. Nav. et Vasq.* id affirmantium. Sed in hoc reprobatum est; vide *lib.* 1. *num.* 80.

Qu. 18. An in materia simoniæ et usuræ possit deduci in pactum obligatio antidoralis? In primo libro (*col.* 118. *lit. A. v. Quæritur in fine.*) dictum est cum *Salmant. Val. Cajet. Pal. Less. etc.* id licere, si pactum sit remunerandi in genere, nulla addita nova obligatione. Sed id omnino reprobatur; vide *lib.* 3. *num.* 53. *et n.* 764. *v. Adverte in fine.*

Qu. 19. An juramentum exsecratorium sit verum juramentum? In primo libro (*col.* 146. *lit. A. v. Notandum.*) dictum est cum *Salm. Busemb. Sanch. Pal. etc.* id communiter negari. Sed in hoc affirmatur, si in juramento expresse nominetur *Deus*; vide *l.* 3. *n.* 143.

Qu. 20. An in juramento assertorio sit mortale jurare cum defectu justitiæ? In primo libro (*col.* 148. *lit. A.*) dictum est probabilius esse tantum veniale. Sed in hoc additur esse mortale, si juratur ad firmandam detractionem; vide *lib.* 3. *n.* 146. *v. Hoc.*

Qu. 21. An peregrinus possit dispensare in votis, juramentis, et legibus ab episcopo loci, ubi reperitur? In primo libro (*col.* 758. *litt. E. v. Nota hic.*) id omnino negatum est Sed vide hic *l.* 1. *n.* 158 (1).

Qu. 22. An maritus possit occidere eum qui vult cum sua uxore adulterari? In primo libro (*col.* 239. *v. Dicendum II.*) id absolute negatum est. Sed in hoc id non reprobatur, si vir ante factum occidat, ne adulterium eveniat; vide *l.* 3. *n.* 391. *v. Quando.*

Qu. 23. An peccent graviter spectatores qui ad comœdiam turpem concurrunt pecunia vel plausu? In primo libro (*col.* 251. *v. Quæres* 2. dictum est probabile esse non peccare spectatores secundos, nempe sine quibus etiam comœdia repræsentaretur. Sed in hoc visum est oppositum; vide *l.* 3. *n.* 427. *v. Num autem.*

(1) Ubi legitur : *Adsunt quatuor sententiæ*, et relatis tribus cum eorum auctoribus et rationibus, concludit: Quarta sententia communissima, ut ait *Croix*, et communiter recepta, ut asserunt *Salm.* cui subscribimus, tenet posse peregrinum dispensari ab episcopo loci, non solum in legibus, sed etiam in votis et juramentis, modo ibi sit animo permanendi per majorem anni partem.

Qu. 24. An beneficiarius expendens fructus beneficii superfluos ad suam sustentationem in usus profanos, teneatur ad restitutionem? In primo libro (*col.* 270. *v. Utrum autem.*) probabilior cum *S. Thom. Sot. Lug. Pal. Less. etc.* visa est opinio negativa. Sed in hoc probabiliorem diximus oppositam per se loquendo; vide *l.* 3. *n.* 492.

Qu. 25. An fur teneatur restituere cum damno graviore, nempe si res non posset mitti ad dominum, nisi expensis majoribus quam sit valor rei? In primo libro (*col.* 295. *lit. B.*) adducta est opinio *Salmanticensium*, *Soti*, *Less. Pal. Conc. et Busemb.* id negantium. Sed in hoc oppositum tenetur, nisi expensæ sint longe majores; vide *l.* 3. *n.* 598, 697 *et* 752.

Qu. 26. An accipiens rem a fure, qui rem furatam cum suis permiscuit, teneatur ad restitutionem? In primo libro (*col.* 299. *lit. B.*) adducta est opinio negativa *Tamb.* cum *Sanch.* et aliis. Sed in hoc omnino reprobatur; vide *l.* 3. *n.* 612.

Qu. 27. An beneficiarius omittens officium uno die possit excusari a restitutione, si suppleat in alio? In primo libro (*col.* 310. *in fine*, *qu.* 5.) relata est opinio affirmativa *Salm. Molfes. Palud. Bonac. etc.* Sed in hoc tenetur negativa; vide *l.* 3. *n.* 667.

Qu. 28. An beneficiarius omittens partem officii minorem quam integræ horæ, teneatur ad restitutionem? In primo libro (*col.* 311. *qu.* 5.) relata est opinio negativa *Navar. Tol. et Viva.* Sed in hoc verior visa est opposita; vide *l.* 3. *n.* 668.

Qu. 29. An beneficiarius simplex omittens officium teneatur restituere omnes fructus beneficii? In primo libro (*col.* 312. *qu.* 18. *v. Quid, etc.*) adducta est opinio *Henrici*, *Metinæ et Manuelis*, qui dicunt teneri ad restitutionem tantum tertiæ partis fructuum. Sed in hoc illa reprobatur: vide *l.* 3. *n.* 673. *v. Quid.*

Qu. 30. An licitum sit donum accipere a donante debitis gravato? In primo libro (*col.* 327. *litt. B.*) relata est opinio affirmativa *Less. Mol. Navar. Laym. etc.* Sed in hoc refutatur; vide *l.* 3. *n.* 722.

Qu. 31. An sit necessarium in mutuo ad exigendum interesse, ut moneatur mutuatarius de justo titulo qui jam adest? In primo libro (*col.* 343. *lit. E. v. Sed dubitatur.*) delatum est opinioni negativæ *Lessii*, *Lug. Bon. Trull. etc.* Sed in hoc verior est affirmativa; vide *l.* 3. *n.* 769. *v. Sed dubitatur.*

Qu. 32. An mutuator possit retinere lucrum exactum, si aderat justus titulus, sed non monuit de eo mutuatarium, et contraxit bona fide? In primo libro (*col.* 394. *quæst. III.*) adducta est opinio affirmativa (licet tanquam minus probabilis) *Lugonis*, *Dian. Sa et Tan.* Sed in hoc refutata est; vide *l.* 3. *n.* 773.

Qu. 33. An liceat res pretiosas quamplurimi vendere? In primo libro (*col.* 355. *lit. D.*) relata est opinio affirmativa *Soti*, *Tol. Dian. Tan. Val. Reg. etc.* Sed in hoc probabilior visa est contraria; vide *l.* 3. *n.* 808.

Qu. 34. An facto monopolio injusto a mercatoribus, liceat aliis eodem pretio merces vendere? In primo libro (*col.* 357. *lit. G. v. Sed hinc*) relata est opinio affirmativa *Salm. Bon. Trull. Reg. Med. etc.* Sed in hoc omnino melior visa est negativa; vide *l.* 3. *n.* 817. *v. Sed hic.*

Qu. 35. An liceat rem infimo pretio emere ab aliquo nesciente ejus valorem? In primo libro (*col.* 357. *lit. H. v. Idem.*) amplexata est

opinio negativa. Sed in hoc defenditur opposita; vide *l.* 3. *num.* 819. *v. Idem.*

Qu. 36. An liceat clerico conducere prædia aliena ad saginanda propria animalia, ut postea vendat? In primo libro (*col.* 361. *v. Quæres.*) dictum est licere si conductio non afferat magnam distractionem a ministerio sacro. Sed in hoc id non admittitur, quia non caret cupiditate turpis lucri; vide *l.* 3. *n.* 835. *v. An vero.*

Qu. 37. An pereunte re censita, pereat census de jure naturali? In primo libro (*col.* 366. *v. qu.* 3.) dicta est probabilis sententia negativa cum *Soto*, *Pal. Salm. Covarr. etc.* Sed in hoc omnino tenendam diximus affirmativam; vide *l.* 3. *n.* 847.

Qu. 38. An cogens cum injuria alterum ad ludendum, possit retinere lucratum? In primo libro (*col.* 375. *lit. D.*) adducta est opinio negativa. Sed in hoc probabilior visa est sententia affirmativa, modo ille qui cogit non superet coactum in peritia ludendi; vide *l.* 3. *n.* 880. *v. qu.* Igitur.

Qu. 39. An sit gravis obligatio relinquendi sua bona suis fratribus et sororibus? In primo libro (*col.* 398. *litt. A.*) relata est opinio *Salm. Nav. etc.* dicentium non esse, nisi illi extreme indigeant. Sed in hoc diximus omnino tenendum peccare graviter relinquentem bona extraneis, si fratres graviter indigeant; vide *l.* 3. *n.* 946.

Qu. 40. An liceat revelare crimen alterius ad vitandum damnum proprium, si notitia criminis vi aut dolo excipiatur? In primo libro (*col.* 407. *litt. A. v. Sed hic.*) dicta est probabilis opinio affirmativa cum *Salm. Less. et P. Nav.* Sed in hoc melior visa est opposita; vide *l.* 3. *n.* 969. *v. Sed hic magna.*

Qu. 41. An qui alteri occultam contumeliam irrogavit, teneatur ad satisfactionem? In prino libro (*col.* 410. *v. Sed quær.* 1.) relata est opinio negativa *Laym. et Mol.* Sed in hoc diximus omnino sequendam affirmativam; vide *l.* 3. *n.* 985.

Qu. 42. An lædant jejunium electuaria sumpta in modica quantitate ad delectationem? In primo libro (*col.* 419. *litt. F.*) adducta est opinio negativa cum *Salm. Sylv. et Ab.* Sed in hoc dictum est contrariam omnino tenendam; vide *l.* 3. *n.* 1019.

Qu. 43. An potio chocolati possit sumi toties quoties in die? In primo libro (*col.* 425. *v. Orandum.*) dicta est probabilis opinio affirmativa *P. Viva*, si sumatur ut potus usualis. Sed in hoc talis potio non admittitur, nisi pro uno tantum cyatho in die, ratione consuetudinis; vide *l.* 3. *num.* 1023. *v. Secunda*, *in fine.*

Qu. 44. An religiosus expendens cum licentia generali prælati ad usus illicitos, peccet contra paupertatem, et teneatur ad restitutionem? In primo libro (*col.* 450. *lit. E. v. II quæstio.*) vocata est non improbabilis sententia negativa cum *de Alexandro*, *Suar. Bann. Lug. etc.* Sed in hoc affirmativa amplexata est; vide *l.* 3. *n.* 873, *et l.* 4. *n.* 31.

Qu. 45. An Patronus debeat præsentare digniores ad beneficium curatum? In primo libro (*col.* 469. *lit. A. q.* 2.) dicta est probabilis opinio negativa cum *Pal. Garc. P. Nav. Rodr. etc.* Sed in hoc dictum est omnino tenendam affirmativam; vide *l.* 4. *n.* 97.

Qu. 46. An episcopus conferens beneficium simplex minus digno, peccet mortaliter? In primo libro (*col.* 291. *qu.* 3.) delatum est sententiæ negativæ cum *Nav. Sa*, *Soto*, *Dic. Gut. Diana*, *etc.* Sed in hoc probabilior dicta affirmativa, vide *l.* 4. *n.* 93.

Qu. 47. An episcopus conferens beneficium curatum minus digno teneatur ad restitutionem? In primo libro (*col.* 292. *v. Magis.*) probabilis visa est opinio negativa *Nav. Henr. Ledesm. etc.* Sed in hoc amplexata est opposita; vide *l.* 4. *n.* 109.

Qu. 48. An graviter peccet et teneatur ad restitutionem, qui recipit beneficium curatum cum animo dubio, vel conditionato suscipiendi sacerdotium intra annum? In primo libro (*col.* 471. *lit. A.*) adducta est opinio negativa *Nav. Barb. Garciæ, etc.* item opinio *Salmant.*, qui eam admittunt tantum si animus est conditionatus. Sed in hoc melior visa est opposita, sive animus sit dubius, sive conditionatus; vide *l.* 4. *num.* 114.

Qu. 49. An pluralitas beneficiorum sit vetita non solum de jure canonico, sed etiam naturali? In primo libro (*col.* 473. *lit. A.*) dicta est probabilis opinio negativa cum *Lug. Innoc. Fill. Val. Led. etc.* Sed in hoc omnino tenendam diximus affirmativam, nisi accedat dispensatio pontificia et justa causa; vide *l.* 4. *n.* 117.

Qu. 50. An possit sine peccato gravi permutari officium divinum in aliud notabiliter brevius? In prino libro (*col.* 494. *lit. A.*) dicta est probabilis opinio affirmativa, officio excepto Palmarum, cum officio Paschæ, vel Pentecostes, ut tenent *Sylvest. Salm. Vill. Diana, etc.* Sed in hoc non est admissa ut probabilis; vide *l.* 4. *n.* 161. *v. Quær. III.*

Qu. 51. An matutinum possit recitari duabus horis post meridiem? In primo libro (*col.* 496. *litt. D.*) probabilis dicta est opinio affirmativa cum *Salm. Sanch. Tamb. Mol. Led. etc.* sed in hoc dictum est tenendam esse oppositam; vide *l.* 4. *n.* 174. *v. Hic quær.* 1.

Qu. 52. An peccata multiplicentur ex diversitate objectorum totalium, nempe si quis uno ictu occidit quatuor homines? In primo libro (*col.* 665. *v. An autem.*) dicta est probabilis opinio negativa cum *Suar. Lug. Bus. Viva, etc.* Sed in hoc amplexata est opposita; vide *l.* 5. *n.* 45.

Qu. 53. An confessarius in mortali successive absolvens plures pœnitentes, unum peccatum committat? (*col.* 563. *v. II. Quoad actus.*) visa est probabilis opinio affirmativa cum *Salm. Lug. Viva, Spor. etc.* Sed in hoc reprobata est, vide *l.* 5. *n.* 50. *qu.* 6.

Qu. 54. An citra infamationem possit quis dissolvere amicitiam alicujus, narrando ejus defectus naturales, ut ipse succedat loco expulsi? In primo libro (*col.* 576. *litt. A.*) relata est opinio affirmativa *Salmant. Soti, Bonac. Arag. Prado, etc.* Sed in hoc amplexata est opposita; vide *l.* 5. *n.* 72. *v. An citra.*

Qu. 55. An liceat se inebriare ex consilio medicorum, si inebriatio æstimatur necessaria ad morbum expellendum? In primo libro (*col.* 577. *v.* 2. *Non est.*) adducta est opinio affirmativa *Busemb. Sylv. Cajet. Lessii, Salm. etc.* Sed vide quomodo in hoc limitata est, *l.* 5. *n.* 76. *v. hic. qu. I.* (1).

Qu. 56. An liceat se inebriare ad vitandam mortem, quam alter ei minitatur? In primo libro (*col.* 578. *litt. C.*) dicta est probabilis opinio affirmativa *Lessii, Laym. Bonac. Busemb. etc.* Sed in hoc amplexata est negativa; vide *l.* 5. *n.* 76. *v. qu. II.*

(1) Valdè DD. laborant in hac quæstione, *scribit loco citato*, licet videatur casus vix unquam accidere posse. Prima sententia affirmat, secunda vero sententia negat. Verumtamen prima sententia satis probabilis, imo probabilior mihi videtur casu quo potatio vini præbeatur ad expellendos sive corrigendos pravos humores; tunc enim privatio rationis per accidens, et indirecte evenit, et ideo licite permitti potest. Secus vero dicendum si potatio daretur directe ad ebrietatem, sive ad privationem rationis causandam, hoc enim esset semper intrinsece malum. Hinc nunquam licitum est se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiantur.

Qu. 57. An satisfaciat qui se confitetur tempore missæ? In primo libro (*col.* 210. *quær.* 2.) adducta est opinio affirmativa *Palai*, *Hurt. La-Croix*, *Pichler. Gobat. etc.* modo aliquo modo attendat simul ad missam; vide *l.* 3. *n.* 314 (1).

Qu. 58. An liceat aliquid accipere pro sustentatione ingressuri, si monasterium sit opulentum? In primo libro (*col.* 130. *v. Sed quæritur.*) relata est opinio affirmativa *Salm. Nav. Tol. Pal. Sanch. Bon. Sot. etc.* Sed in hoc amplexata est opposita; vide *l.* 3. *n.* 92. *v. Secunda.*

Qu. 59. An in sacramento baptismi aqua sit infundenda, dum actu dicitur: *Te baptizo?* In prima editione (*col.* 585 *lit. A.*) affirmatum est. Sed in hac secunda probatum est sufficere quod forma proferatur antequam materia desistatur applicari; vide *l.* 6. *n.* 9. *v. Quæritur.*

Qu. 60. An omnes materiæ et formæ sacramentorum sint a Christo determinatæ in specie? Negatum est in priori libro (*col.* 804. *qu.* 2.); sed in hoc secundo oppositum probabilius visum est. *l.* 6. *n.* 12.

Qu. 61. An peccet graviter minister conferens sacramenta in mortali*, etiamsi ad illud non sit specialiter ordinatus, vel si solemniter non ministret. Negatum est in priori libro (*col.* 594 *et* 595.); sed hic affirmaur, *l.* 6. *n.* 31 *et* 32.

Qu. 62. An peccet graviter sacerdos ministrans Eucharistiam in mortali? In priori libro (*col.* 655. *v. An autem.*) probabilis dicta est sententia negativa. Sed hic eam refutamus, *l.* 6. *n.* 35.

Qu. 63. An minister possit dare sacramentum indigno ob metum mortis? In priori libro (*col.* 595. *dub.* 5.) probabilis visa est sententia affirmativa. Sed hic negativam tenemus, *l.* 6. *n.* 49.

Qu. 64. An clericus habituatus in vitio turpi, vel alio, volens ascendere ad ordinem sacrum, possit absolvi ex simplicibus signis extraordinariis, tantum sufficientibus ad sacramentum pœnitentiæ suscipiendum? In priori libro affirmatum est (*col.* 598. *Quæres hic* 3.). Sed hic negatur, nisi valde extraordinaria signa accedant quæ probitatem positivam ordinandi ostendant; vide *lib.* 6. *in Dissert. ex num.* 63.

Qu. 65. An sacerdotes ordinentur per solam manuum impositionem? In priori libro (*col.* 806. *lit. F.*) negavimus. Sed hic affirmativam sententiam probabiliorem censemus, *l.* 6. *n.* 749.

Qu. 66. An moribundus qui mane communicavit, possit eadem die sumere viaticum, adveniente morbo? In priori libro (*col.* 668. *lit. A.*) probabilem diximus sententiam tam affirmativam quam negativam. Sed hic distinguimus si morbus sit naturalis, aut violentus, *l.* 6. *n.* 285. *v. dub.* 3.

Qu. 67. An sacerdos negligens dicere sacrum promissum, parvo stipendio accepto, graviter peccet? In priori libro (*col.* 676. *lit. C.*) diximus probabilem sententiam negativam. Sed hic affirmativam tutamur, *l.* 6 *n.* 317. *v. qu. III.*

Qu. 68. An episcopus possit moderari numerum missarum a testatore præscriptarum? In priori libro dictum est posse, si fructus congruentes non percipiantur (*col.* 680. *lit. F.*). Sec hic negatur *l.* 6. *num.* 331. *v. dub.* 1.

Qu. 69. An liceat privatim celebrare in die Cœnæ Domini? In priori

(*) *Ubi respondit*: Negativè cum sententia communi.

libro adhæsimus sententiæ affirmativæ (*col.* 687. *lit. E.*). Sed hic dicimus omnino tenendam negativam, *lib.* 6. *n.* 350.

Qu. 70. An altare amittat consecrationem si frangatur sigillum; vel removeatur sepulcrum cum reliquiis? In primo libro probabile dictum est non amittere (*col.* 693. *lit. C.*). Sed hic *l.* 6. *n.* 369. *v. dub.* 2. oppositum tenendum probamus.

Qu. 71. An sufficiant duæ mappæ in altari, vel una duplicata? In priori libro affirmavimus (*col.* 697. *lit. C.*). Sed hic contrarium tenendum dicimus, *lib.* 6. *n.* 375.

Qu. 72. An aqua lotionis corporalium possit projici alio quam in sacrarium? In priori libro dictum est sufficere si projiciatur in decentem locum (*col.* 699. *lit. E.*). Sed hic contrarium probamus, *l.* 6. *n.* 387. *v. not.* II.

Qu. 73. An abbates possint consecrare calices pro ecclesiis alienis? In priori libro relata est sententia affirmativa (*col.* 699. *lit. B. in fine.*). Sed hic oppositam tenendam dicimus, *l.* 6. *n.* 381.

Qu. 74. An pyxis debeat benedici? In priori libro retulimus sententiam negativam (*col.* 698. *lit. H.*). Sed hic oppositam probamus, *l.* 6. *n.* 385.

Qu. 75. Si post sumptionem sacerdos prudenter dubitat vinum fuisse acetum, an rursus consecrare debeat utramque materiam sub conditione? Hic affirmandum probamus *lib.* 9. *n.* 206. *v. Quoad;* quidquid dictum sit in priori libro.

Qu. 76. A quo episcopo debeant approbari confessarii? In priori libro (*col.* 247. *lit. E.*), dictum est probabiliter posse approbari etiam ab episcopo confessarii, aut pœnitentis. Sed hic *lib.* 6. *n.* 548, dicimus omnino approbandos ab episcopo loci.

Qu. 77. Doctor consultus a confessario, an teneatur ad sigillum? In priori libro (*col.* 776. *lit. G.*), diximus probabiliter non teneri. Sec hic oppositum tuemur, *l.* 6. *n.* 648.

Qu. 78. An mutus teneatur confiteri scripto? In priori libro probabilis visa est sententia negativa (*col.* 726. *lit. B.*). Sed hic dicimus teneri, si commode potest, *lib.* 6. *n.* 479. *v. Quær.*

Qu. 79. An in jubilæo confessio debeat fieri in eadem hebdomada in qua perficiuntur opera, ut possit pœnitens absolvi a reservatis? In priori libro adhæsimus opinioni negativæ (*col.* 743. *lit. A. n.* 2.). Sed hic oppositam tenemus, *l.* 6. *n.* 537.

Qu. 80. An qui in jubilæo confessus est invalide possit deinde a quolibet absolvi? In priori libro relata est opinio affirmativa (*col.* 743. *n.* 1.) Sed hic negativam sustinemus; *lib.* 6. *n.* 537. *v. Quær.* II.

Qu. 81. An parochus in aliena diœcesi possit excipere confessiones alienorum ex licentia illorum parochi? In priori libro affirmavimus (*col.* 746. *lit. B.*). Sed hic negamus, *l.* 6. *n.* 544. *v. Hic.*

Qu. 82. An simplex sacerdos possit absolvere moribundum, præsente confessario approbato? In priori libro (*col.* 752. *lit. D.*), relata est sententia affirmans, quam hic rejicimus, *l.* 6. *n.* 562.

Qu. 83. An ignorans reservationem casus episcopalis, eam incurrat? In priori lib. diximus probabilem sententiam negativam (*col.* 757. *lit. A.*). Sed hic eam reprobamus, *l.* 6. *n.* 581.

Qu. 84. An absoluti indirecte a peccato reservato in casu necessitatis a non habente facultatem, teneantur postmodum episcopo se præsentare?

In priori libro negavimus (*col.* 936. *v. An autem.*). Sed hic observa distinctionem allatam, *l.* 7 *n.* 91 (1).

Qu. 85. An confessarius errans culpabiliter circa valorem sacramenti, teneatur monere pœnitentem de errore etiam cum gravi suo incommodo? In priori libro, probabilem diximus sententiam negativam (*col.* 766. *lit. I.*). Sed hic affirmativam tenemus, *l.* 6. *n.* 619.

Qu. 86. An possit absolvi a simplici confessario peregrinus habens casum reservatum in loco confessionis tantum, et non in patria? In libro priori relata est opinio affirmativa (*col.* 758 *in fin. v. Quæritur an.*). Sed hic eam refutamus, *l.* 6. *n.* 588.

Qu. 87. An qui confessus est superiori, et oblitus fuerit casus reservati, remaneat ab illo directe absolutus? Hic probabilius negatur, *l.* 6. *n.* 597, quidquid in priori libro dictum sit.

Qu. 88. An incurrat suspensionem qui ordinatur cum patrimonio donato, sed data antapocha, vel fide de reddendo illo donanti? In priori libro, dicta est probabilis opinio negativa (*col.* 829. *dub.* 2.). Sed hic *l.* 6. *n.* 822. observa distinctionem tenendam, nempe si donans habuerit veram, velne voluntatem donandi.

Qu. 89. Si quis post contracta sponsalia cum una, ducat aliam, an, hac defuncta, teneatur ducere primam? In priori libro, dictum est probabiliter non teneri (*col.* 845. *lit. I*). Sed hic contrarium sustinetur, *l.* 6. *n.* 875. *v. Quæritur.*

Qu. 90. An si quis ficte contraxit matrimonium, ad illud revalidandum sufficiat quod ipse solus apponat consensum? Hic *l.* 6. *n.* 1114, sententia affirmativa verior dicitur; quamvis in priori libro (*col.* 899. *v. Hinc infertur.*) non fuerit admissa.

Qu. 91. An sit nulla dispensatio super impedimento inter propinquos, si taceatur copula inter ipsos præhabita? In priori libro, opinio negativa probabilis visa est (*col.* 904. *v. Quæritur* 3.). Sed hic *lib.* 6. *n.* 1134, omnino rejicitur, etiamsi copula non fuerit habita ad facilius obtinendam dispensationem.

Qu. 92. An simplex sacerdos possit absolvere a venialibus, et ab excommunicatione minori? In priori libro (*col.* 746. *lit. A. et col.* 928. *v. Certum.*) opinio affirmativa, licet non fuerit admissa, non tamen omnino rejecta est. Sed hic *l.* 7. *n.* 71. omnino rejicitur, ob decretum Innoc. XI.

Qu. 93. An absolutus ab episcopo in necessitate a casu papali propter impedimentum temporale, excusetur ab adeundo Romam si parti jam satisfecerit? In priori libro dictum est probabilter excusari (*col.* 933. *qu. III, in. fin.*). Sed hic omnino teneri dicimus, *l.* 7. *n.* 87.

Qu. 94. An habens casum papalem publicum, si punitus fuerit ab aliquo episcopo, possit absolvi ab alio? In priori libro opinio affirmativa probabilis visa est (*col.* 930. *v. Hinc, infra dub.* 1.). Sed hic contrarium veriorem dicimus, *l.* 7. *n.* 77.

Qu. 95. An episcopi possint absolvere a papalibus occultis extra confessionem? In priori libro relata est opinio affirmativa (*col.* 942. *ad n.* 8.). Sed hic *lib.* 6. *num.* 593. *v. Hic autem*, illam refutamus ex declaratione Gregorii XIII.

(1) *Scribens* : Si peccatum sit absolutum in articulo, sive periculo mortis, tunc nulla remanet obligatio se præsentandi ad superiorem, quia tunc vere directe peccatum fuit absolutum, cum eo casu cesset omnis reservatio. Secus vero si peccatum vere est absolutum ab inferiore propter aliquod impedimentum adeundi superiorem extra mortis articulum, quia tunc nullus inferior potest directe absolvere a reservatis, sed tantum indirecte. Unde pœnitens, ut postea directe à superiore absolvatur, omnino cum convaluerit, tenetur eum adire.

Qu. 96. An liceat rescribere ad excommunicatum? In priori libro licere dictum est probabiliter licere (*col.* 964. *lit. F.*). Sed hic negamus, *l.* 7. *n.* 193. An autem liceat excommunicatum resalutare? In priori libro (*col.* 965. *dub. II.*), opinionem affirmativam diximus absolute probabilem. Sed hic *d. n.* 193. oppositam censemus probabiliorem, licet primam non damnemus.

Qu. 97. An duellum possit acceptari, ne incurratur magna et certa jactura bonorum? Quidquid dictum sit cum *Salm.* in priori libro (*col.* 970. *lit. A. Not. I.*), hodie hæc opinio damnata est a Bened. XIV. Vide *l.* 3. *n.* 400. prop. IV.

Qu. 98. An parentes possint cogere puellam ad ingressum in monasterium causa educationis? In priori libro (*col.* 983. *in princip.*), probabilis dicta est opinio affirmativa. Sed hic *l.* 7. *n.* 212, *v. Quoad*, opposita absolute probabilior visa est, nisi puella sit in periculo incontinentiæ.

Qu. 99. An incurrat irregularitatem ratione bigamiæ, qui contrahit duo matrimonia nulla, vel qui ficte secundum matrimonium init ad copulam extorquendam. Hic dicimus affirmandum, *l.* 7. *n.* 446 *et* 447, quidquid in priori libro dictum fuerit.

Adduntur aliæ recentes retractationes opiniorum quæ in præcedenti editione recensebantur.

Quæres I. Si quis probabiliter judicet implevisse votum, horas canonicas, sive pœnitentiam, an teneatur eam satisfacere, si adhuc probabile sit, vel dubium non implevisse? Negant plures auctores, *l.* 1. *n.* 29. *l.* 3. *n.* 700. *v. Limitant.* et *l.* 4. *n.* 150. Sed oppositum est tenendum, quia possidet obligatio jam contracta, donec certe non fuerit impleta.

Quær. II. An declarationes S. C. cardinalium vim legis habeant? Plures auctores negant, nisi editæ sint non solum consulto Pontifice, sed etiam mandante, ut ipsæ solemniter per totam Ecclesiam promulgentur, *lib.* 1. *n.* 106. *v. Quær.* 2. Addendum tamen est, quod hujusmodi declarationes quæ jam in Ecclesia universaliter divulgatæ, et facto sic promulgatæ fuerint usu plurium annorum, vel relatione auctorum communiter ipsas referentium, hæ satis fideles omnes obstringunt.

Quær. III. An episcopus dispensare possit in statutis canonicis, in quibus dispensatio reservata non sit? Visa fuit prius satis probabilis, sententia affirmativa cum *Soto*, *Covarr. Castrop. Bon ac. et S. Antonin.* Sed re melius perpensa, videtur negativa omnino tenenda, ex *clement.* 2. *de Elect.* ubi: « Lex superioris per inferiorem tolli non potest. » Cui Vid. cui congruit *c. Dilectus*, *de Temp. ordin. l.* 1. *n.* 191. *v.* Hanc.

Quær. IV. An delegatus *principis*, vel delegatus *ad universitatem causarum*, possit subdelegare? Affirmatur *l.* 1. *n.* 193. Sed hoc est limitandum juxta id quod dicitur *lib.* 6. *num.* 566, nempe hoc intelligi, cum delegatio facta est tanquam per officium, aut cum delegatur alicui jurisdictio, uti privilegium perpetuo suo officio, sive dignitati annexum.

Quær. V. An cesset lex cessante fine legis in particulari? Allata est sententia quæ id probabile vocat, hancque tenent *Salmanticenses et Viva*, cum *Cajet. Sylvest. Panormitano*, *Valent. Sa*, *Cardenn. Navar. Abbate*, *Comit.* et aliis *l.* 1. *n.* 199. *v. quæstio.* Sed hic advertendum quod hæc opinio vix unquam in praxi probabilis erit; quia vix unquam eveniet quod in particulari omne hallucinationis periculum cesset.

Quær. VI. Si quis ex intentione furandi centum aureos, surrripiat eos

centenis vicibus moraliter interruptis, an tunc centum peccata perpetret? *l.* 5. *n.* 44. Dictum fuit probabile esse unum furtum, sive unum peccatum committi. Sed melius re perpensa, dicendum hujusmodi furta esse centum distincta peccata mortalia, cum unumquodque furtum distinctam malitiam in se continet.

Quær. VII. Actus charitatis erga Deum eliciendus est saltem semel in mense, ut dicitur *l.* 2. *n.* 8. Addendum est quod eodem modo, nempe semel saltem in mense, tenemur pariter elicere actum charitatis erga proximum; alioquin difficulter hoc præceptum charitatis erga proximum observare valebimus.

Quær. VIII. Dictum est *l.* 3. *n.* 244, non videri improbabile, cum *Less. Salm. Bon. etc.* quod ab ipso vovente possit commutari votum in æquale. Sed dicendum cum *S. Thom. Caj. Suar.* et aliis, esse multum probabilius quod non possit; quia Deus potius vult rem promissam quam aliam.

Quæres IX. Dicunt plures doctores apud *Bus. l.* 3. *n.* 381, licere viro honorato occidere aggressorem conantem alapam ei impingere. Sed ibi addendum id quod sapienter docet *Silvius :* « Etiamsi honor sit bonum » præstantius quam divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse » casum quo pro defensione solius honoris liceat aggressorem interficere. » *In* 2. 2. *q.* 64. *art.* 7. *q.* 9.

Quær. X. An beneficiarii expendentes redditus beneficii superfluos in usus profanos, teneantur ad restitutionem? *L.* 3. *n.* 492, exposita fui sententia affirmativa tanquam valde probabilior; sed peracta meliori consideratione, sententia negativa videtur non minus probabilis in praxi, signanter ob auctoritatem et rationem *D. Thom. in* 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. *vide cit. n.* 492.

Quær. XI. Si quis furatus sit rem cujus dominus est incertus, cui restituere debet? *L.* 3. *n.* 589. dictum est restitutionem faciendam esse pauperibus, aut locis piis cujuscumque loci. Sed huic plures addendæ sunt limitationes quas loco cicato, vel paulo post invenies (1).

Quær. XII. Utrum, si crimen aliquod est publicum in quodam loco, possit sine culpa, saltem gravi, manifestari in alio, ubi illud est adhuc occultum? Dictum fuit, *l.* 1. *n.* 86, *cum Lug. Cajet. Nav. Salm. etc.* communissime contra alios, sententiam affirmativam esse valde probabi-

(1) Lib. 3. tract. 5. de septimo præc. Decal. cap. 2. de Restitutione, dub. 5. num. 89. quær. 1. Quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus? Distinguendum et videndum an res accepta sit bona vel mala fide. Si mala fide, tunc iterum distinguendum est: vel dominus incertus rei est ignotus tantum in particulari, prout si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus; sed res dividenda est inter eos quos inter defraudatus existit; ita *Silvius, Lessius, Palaus, Mol. Cajet. P, Nav.*, etc. Vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem, vel quos res pertineat; et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in cap. *Cùm tu, de Usuris*, ubi præcipitur usurariis restitutionem facere dominis, vel eorum hæredibus, vel his non superstitibus, pauperibus. Sufficit autem quod restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quod fiat locis piis, ut communiter docent *Less. Nav. Salm. Croix, Bon. Azor. Mol. Vasq. Fill.*, etc. Id tamen locum habet, modo adhibita sit debita diligentia; ut proprii domini invenirentur; nam si ante diligentiam adhibitam fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparerent, utique damnum ipsis resarciendum esset; præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres, vel quatuor. Ita ut si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatim, res verosimiliter non perveniet in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent *Sylv. Bonac. Salm.* cum *Soto, Rebel.* et *Tapia*; et quamvis *Silvius* dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen id non esse necessarium Si autem plures et varii domini incerti alicujus communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem communitatis læsæ.

lem. Sed vide *l.* 3. *n.* 974, ubi nunc sententia limitatur tantum pro delictis illis quæ delinquentem aliis perniciosum efficiumt.

Quær. XIII. An in die jejunii notabiliter antevertens sine justa causa horam meridianam, graviter peccet? *L.* 3. *n.* 1016, *v. Quær.* dictum fuit cum *Lessio*, *Tol. Bonac. Laym. Salm. Castrop. etc.* probabiliorem esse negativam sententiam. Sed re melius ad trutinam revocata, dicimus cum *Azor. Sanch. Nav. Sylvest.* affirmativam omnino tenendam.

Quær. XIV. An episcopus possit lites transigere super bona Ecclesiæ vertentes? *L.* 4. *n.* 187. *v. Circa hujusmodi*, dictum est non posse. Sed telligendum tantum quando Ecclesia ob transactionem deberet aliquid de rebus possessis cedere; secus si nihil cederet de possessis.

Quær. XV. Si votum sit certe emissum, sed tantum probabiliter impletum, utrum vovens teneatur omnino votum implere? Negant plures auctores, nempe *Lug. Ronc. Salm.* cum *Laym. etc.* Sed censeo cum *Conc. Antoine, etc.* votum implendum esse; cum enim votum est certum, possidet obligatio implendi votum. *Vide l.* 1. *n.* 29.

Quær. XVI. an teneatur pœnitens confiteri mortale peccatum certe commissum, si tantum probabiliter reputet illud confessum fuisse? Negant *Suar. Lug. Salm.* et alii. Sed dico cum *Concina* et aliis eum teneri peccatum illud clavibus subjicere cum dubia sit confessio, et certa sit confessionis obligatio. Sed vide quod dicitur *lib.* 6. *de pœnit. n.* 477.

Quær. XVII. An liceat conferre sacramentum sub conditione, absque quod conditio ore exprimatur? *Lib.* 6. *n.* 29 *in fin.* affirmatum est cum *Tourn. Ronc. Castrop.* et aliis communissime. Sed quia non desunt auctores aliqui, ut *Gonet*, *Juenin. Contens. Serry*, *etc.* qui tenent (licet parum probabiliter) valorem sacramenti non pendere ab intentione ministri, sed tantum ab ipsa collatione sacramenti serio peracta, tutius est conditionem etiam verbis exprimere.

Quær. XVIII. An teneatur quis confiteri peccatum mortale certe commissum, si postea sit in dubio an illud fuerit velne confessus? *L.* 6. *n.* 477, dictum fuit non teneri si credat probabiliter peccatum confessario jam exposuisse. Sed nunc teneri dicimus, quia sicut certa fuit obligatio confitendi, ita certa debet esse confessio; vide tamen *cit. num.*

Quær. XIX. An sacerdos ab ecclesia abscissus, uti si esset hæreticus, schismaticus aut excommunicatus vitandus, possit absolvere eos qui sunt in periculo mortis, si alius desit? *Lib. num.* 560. *Quær. I.* probata fuit sententia negativa. Sed nunc probamus contrariam cum *Silv. Collet*, *Sylv. Cano*, *etc.*

Quær. XX. An, si pœnitens confessus sit superiori, et inculpabiliter sit oblitus peccati reservati, poterit deinde a quolibet confessario de illo absolvi? *Lib.* 6. *n.* 597, probavimus sententiam negativam. Sed nunc, ex auctoritate *Pontas*, *Collet*, et signanter *Silvii*, qui affirmativam cum *Sylvestr. Navar. Adrian. Angel. Covar.* et pluribus aliis pro certa habet, eam reprobare non possumus.

Quær. XXI. An inhabilitas ad celebrandum, quam incurrunt confessarii sollicitantes, incurratur ante sententiam? *Lib.* 6. *num.* 705, affirmatur. Sed nunc vide id quod dicitur in hac editione, *numero citato* (1).

(1) In præcedenti editione hujus operis affirmavi, eo quod pœnæ privativæ quæ important inhabilitationem ad aliquod jus acquirendum, vel cessationem a quodam jure jam acquisito utendo, ut communiter DD. docent, ordinarie ante sententiam incurruntur. Attamen quidam probus religiosus, cum

Quær. XXII. An episcopi possint absolvere ab excommunicatione eos qui tentaverunt extrahere delinquentes ab ecclesia? *L.* 1. *Append.* 2. *n.* XXVIII, affirmatum est. Sed nunc oppositum tenendum cum *Fagn.* qui id probat, vide *loc. cit.*

Quær. XXIII. In praxi confessarii, posita post librum VII, dicitur *cap. ult. num.* 287, episcopis eorumque delegatis concessa esse facultas impertiendi indulgentiam plenariam infirmis eam petentibus in articulo mortis; addendum ad hoc requiri quod episcopi hanc facultatem a Pontifice regnante expostulent et obtineant. Vide nunc *Cap.* 2. §. 8. n. 287.

Quær. XXIV. In eadem praxi, *n.* 98, dicitur in rubrica illicitum esse in missa adhibere vinum quod *incipit acescere* : adverte id quod additum est in examine ordinandorum, *c.* 3. *art.* 3. *sect.* 3. § 2. *de Sacrif. Missæ*, *n.* 98 (1).

Quær. XXV. In eadem Praxi, *Append. III. n.* 122, dicitur dubium esse an sit probabilis opinio quod celebrare sine cruce, non sit mortale. Sed re maturius perpensa, nunc satis probabilis mihi videtur, cum inter doctores sit communis, nec certum habetur fundamentum in oppositum.

Quær. XXVI. An calix si denuo inauretur, denuo sit consecrandus? *l.* 6. *tract.* 3 *de Euch. cap.* 3. *dub.* 2, probabilius censui negandum cum *Laym. Lugo, etc.* Sed re melius perpensa, nunc puto cum *Ferraris*, *Suar. etc.* probabilius iterum calicem esse consecrandum; vide adnotationem ultimo loco adjunctam in loco citato (2).

Imprimatur, si videbitur Reverendissimo Patri, sacri Palatii apostolici Magistro.

Benedictus Fenaja, Patriarch. Constantinopolit. vices gerens.

Imprimatur. Fr. Thomas Vincentius Pani, Ord. Præd. sacri Palatii apostolici Magister.

Romæ, MDCCCVI. apud Lazarinum Rev. Cameræ apostolicæ typographum, *Superiorum permissu.*

hæc legisset apud meum opus, scripsit mihi e Roma quod duo theologi S. C. Inquisitionis Romanæ oppositum sentiebant, nempe requiri sententiam ad præfatam pœnam incurrendam. Sub initio ratio opinionis hujus mihi non occurrebat; sed postea, re sedulius perpensa, in hoc eodem meo opere, n. 248, observavi quod *Suarez*, *Bonac. Salm.*, cum *Tapia*, *Vasq. Montesin.*, etc., locis ibi cit. (quibus recenter consentit *Euseb. Amort.* l. R. num. 148.) dicunt sententiam declaratoriam bene requiri etiam quoad pœnas privativas, sive inhabilitantes, casu quo reus non possit exsequi pœnam sine propria infamia prout ordinarie in nostro casu eveniret, si sacerdos sollicitans deberet per longum tempus se abstinere a celebrando. Dico *per longum tempus* : nam si de brevi super dictam inhabilitationem posset impetrare dispensationem, et interim sine sua infamia celebrationem intermittere, tenetur ab ea abstinere.

(1) *Ubi legitur :* Vinum autem cum alio liquore, et si modico mixtum, vel mustum de uvis tunc expressum, est quidem materia apta ad sacramentum, sed graviter illicita, ut dicitur in rubrica, ubi idem docetur de vino quod cœperit acescere, vel corrumpi, vel fuerit aliquantulum acre. Dicunt tamen, *La Croix, Gobatus et Sporer,* quod deficiente alio vino, licet uti vino tantum parum acescente. Ait enim cardinalis *Lambertinus, Notif.* 77. *num.* 2. quod præfata rubrica deducta est ex doctrina S. Thomæ, 3. part. quæst. 74. art. 5. ad 2, qui docet non posse quidem sacramentum confici de aceto, *posse tamen de vino acescenti, quod est in via ad corruptionem, licet peccet conficiens.* Unde rubrica non videtur accipienda cum tanto rigore, ut comprehendat omnes etiam primos gradus acrimoniæ, sed tantum illos qui jam proxime incipiunt constituere vinum acescens vulgo dictum, *vino colla punta*, sive *andato allo spunto.*

(2) *Ubi* dub. 4. num. 370. dubitatur 2, *scribit calices denuo inauratos esse denuo consecrandos, propter scilicet praxim Ecclesiæ, et receptam consuetudinem* : tunc subdit : casu autem quo per longum usum inauratio deperdatur, puto probabilius dicendum cum *Silvio et Ferraris* non requiri novam consecrationem ad celebrandum cum hujusmodi calice, quia tunc viget ratio, quod calix semel consecratus totus deinde per modum unius consecratus remanet. Cum vero nova fit inauratio, intervenit aurum de novo additum, quod non est consecratum, immediate Sanguinem tangens.

FINIS.

INDEX ALPHABETICUS

RERUM NOTABILIUM,

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Prior numerus denotat *tractatum* aut *appendicem*, secundus arabicus denotat numerum marginalem ipsiusmet *tractatûs* aut *appendicis*.

A

B

C

D

F

G

H

I

J

L

M

N

P

Q

R

S

T

V

FINIS INDICIS ALPHABETICI.

JUSTIFICATION

DE LA THÉOLOGIE MORALE

DU B. ALPHONSE-MARIE

DE LIGORIO.

BESANÇON. — IMPRIM. DE OUTH. CHALANDRE FILS.

JUSTIFICATION

DE LA THÉOLOGIE MORALE

DU B. ALPHONSE-MARIE

DE LIGORIO,

PAR M.GR TH. GOUSSET,

ÉVÊQUE DE PÉRIGUEUX.

Aut (contrarium) proba; aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas et facilitas.

S. Greg. Naz. *orat.* 39.

PARIS,

OUTHENIN-CHALANDRE FILS, ÉDITEUR,

RUE GIT-LE-COEUR, Nº 4.

BESANÇON,

MÊME MAISON DE COMMERCE.

1838.

LETTRE

de S. E. Mgr. le Cardinal Duc

DE ROHAN-CHABOT,

ARCHEVÊQUE DE BESANÇON

A M. L'ABBÉ GOUSSET, VICAIRE-GÉNÉRAL.

Rome, le 3 avril 1832.

En vous renvoyant, mon cher abbé, votre manuscrit sur la *Justification de la Théologie Morale* du B. Alphonse de Liguori, je ne vous transmets point d'approbation formelle de la part de ceux qui l'ont examiné, l'usage de Rome étant de ne donner *l'Imprimatur* qu'aux ouvrages qui s'impriment dans cette ville, en laissant aux évêques le soin de veiller à l'orthodoxie de ceux qui paraissent dans leur diocèse respectif. Mais après en avoir conféré avec le Rév. Père Velzi, Maître du sacré Palais (aujourd'hui cardinal), je lui ai envoyé l'ouvrage qu'il a confié à l'examen du R. Père Orioli, recteur du collége de St.-Bonaventure, consulteur de plusieurs congrégations. Ce religieux, l'un des plus savants docteurs de Rome, après avoir lu avec attention la *Justification*, m'a dit qu'il n'avait rien trouvé dans cet ouvrage qui pût être l'objet de la censure, et qu'au contraire il était destiné à produire un grand bien. Le Rév. Père Roothaan, général de la compagnie de Jésus, également employé dans les congrégations,

et qui jouit de toute la considération que lui méritent sa science et ses vertus, après avoir pris connaissance de cet ouvrage, en a porté le même jugement, et je me plais à vous le transmettre. Le concours de ces deux religieux de deux ordres différents, dont les opinions doivent nécessairement varier sur divers points, me paraît d'un grand poids. D'après de semblables témoignages, et le jugement que j'ai porté moi-même de la *Théologie* du B. Liguori, par ma circulaire du 5 juillet 1831, au sujet de la décision de la sacrée Pénitencerie, vous sentez que mon autorisation pour l'impression de votre manuscrit ne pouvait être douteuse : je vous la donne donc par cette lettre.

Recevez, mon cher abbé, etc.

A. Card. Arch. de Besançon.

TABLE DES CHAPITRES.

FIN DE LA TABLE DES CHAPITRES.

INTRODUCTION.

Ce n'est pas d'aujourd'hui que l'on accuse la doctrine des saints de relâchement, et leur charité à l'égard des pécheurs de lâche complaisance. De tout temps on a vu des hommes qui ne s'accommodent ni de la douceur évangélique, ni des tempéraments que la sagesse prescrit dans l'application des règles de la morale chrétienne. Tel était le caractère des pharisiens : ne pouvant souffrir la charité compatissante de Jésus-Christ pour les faiblesses des hommes, ils l'accusaient de pousser trop loin la condescendance pour les pécheurs, et le traitaient de destructeur du Temple, de la loi, et de la religion de Moïse [1].

C'est le même esprit, esprit d'orgueil qui animait les disciples de Jansénius et de Quesnel, dont le système en morale a fait de si grands progrès en France. En remon-

[1] On sait les contradictions, les violences qu'on s'est permises à l'égard de saint François de Sales, à cause de la morale qu'il a professée dans quelques-uns de ses écrits.

tant un peu plus haut, on est forcé de convenir que la plupart de nos auteurs modernes [1], de ceux même qui ont montré le plus d'éloignement pour les erreurs dogmatiques de l'*Augustinus* [2], ne se sont pas toujours tenus suffisamment en garde contre la morale des jansénistes. « Plusieurs théologiens, dit Bergier, sans donner dans l'hérésie de Jansénius, se sont rapprochés des opinions rigoureuses des jansénistes, pour ne pas donner lieu à leurs accusations de pélagianisme, de relâchement, de fausse morale [3]. »

De là, ces inexactitudes, que l'on remarque dans quelques scolastiques, auxquels il arrive de temps en temps de mettre

[1] Je parle des auteurs français.

[2] *Augustinus* : C'est le nom du livre, duquel on a extrait les cinq fameuses Propositions.

[3] Dictionnaire de Théologie, au mot *Jansénisme*. « Il serait à souhaiter, dit le même auteur, que l'on pût effacer jusqu'au moindre souvenir des erreurs de Jansénius, et des scènes scandaleuses auxquelles elles ont donné lieu. C'est un exemple qui apprend aux théologiens à se tenir en garde contre le rigorisme, en fait d'opinion et de morale, à se borner aux dogmes de la foi et à se détacher de tout système particulier. » *Ibid.*

sur le même rang les opinions que l'Eglise abandonne aux disputes de l'école, et celles qui ont été flétries par le saint Siége [1]. De là cette espèce de rigorisme, qui se fait remarquer dans plusieurs de nos moralistes, et que l'on peut, à juste titre, regarder comme une des principales causes de l'affaiblissement de la piété parmi nous, et même de l'indifférence en matière de religion. C'est par le même système qu'on explique ces exagérations de la part de certains prédicateurs, dont les discours sur les vérités de la religion sont souvent plus propres à déconcerter les fidèles, et à compromettre la foi, qu'à la ranimer dans l'esprit des peuples [2]. C'est encore par un reste de jansénisme, ou par un mouvement de

[1] Plusieurs de nos scolastiques modernes rejettent absolument le probabilisme, comme un système contraire à l'esprit de l'Eglise, comme une opinion condamnée par les Papes, sans faire attention que le saint Siége n'a condamné que les abus que quelques auteurs en ont faits. Ce défaut se fait remarquer surtout dans la théologie de M. Bailly, qui, sur le point dont il s'agit, ainsi que sur plusieurs autres questions, nous donne comme incontestables des opinions qu'on peut certainement contester.

[2] Voyez à la fin de l'ouvrage, *la NOTE I.*

ce zèle, qui n'est point suivant la science, qu'on se livre si facilement à d'injustes préventions, soit contre la morale pratique de Rome, soit contre la doctrine du bienheureux Liguori, que quelques zélateurs traitent d'immorale, de relâchée, de dangereuse pour ceux qui sont appelés à diriger les consciences[1]. La morale de ce saint et savant évêque est regardée par quelques esprits comme une morale nouvelle, comme une doctrine qui doit introduire le relâchement parmi nous, et altérer la pureté de l'Evangile. Une erreur aussi grave, à peine excusable dans un prêtre, l'interprète né de la loi, ne peut que troubler l'harmonie qui doit régner entre les mi-

[1] Le *Tractatus de justitia et jure*, imprimé à Amiens en 1827, parlant de la Théologie du bienheureux Liguori, s'exprime ainsi : « Nos in Theologia morali non multo » pluris facimus *Ligoristas* quam *Rigoristas*, quamvis » esset innumerabilis eorum caterva. Quapropter miramur » quod Theologia moralis D. Liguori, quæ tota probabi- » lismo inficitur, nuper prodierit e typis Antverpianis; » cum doctrina nobiliorum Belgii theologorum tantum » distet a Liguoristica, quantum distant cœli a terra. » Utinam igitur ista Theologia, quæ verius forte inscribe- » retur *immoralis*, nunquam lucem aspexisset, aut non » nisi plane defecata !... » *Dissert.* III, *cap.* III, *art.* 3.

nistres de la religion, et qui n'a jamais été plus nécessaire que dans les jours mauvais où nous vivons. Je me croirais heureux, si je pouvais dissiper cette erreur, en justifiant la doctrine du bienheureux Liguori, du moins à l'égard de ceux qui ne la rejettent que parce qu'ils ne la trouvent pas en tout conforme aux préjugés du pays, que l'ignorance ou l'esprit de parti nous fait quelquefois trop facilement confondre avec les maximes invariables de l'Evangile.

Toutefois, en entreprenant la défense de ce saint Docteur, je me propose moins d'établir les opinions qu'il professe que de montrer qu'on n'est pas en droit de les condamner, et que l'on ne peut sans témérité censurer un système de morale, dans lequel le saint Siége a déclaré n'avoir rien découvert qui fût digne de censure. Soyez tant que vous voudrez *probabilioriste* [1]; vous

[1] Le *probabilioriste* est celui qui prétend que, dans le doute, on est toujours obligé de prendre le parti le plus sûr, et ne permet de s'en écarter que dans le cas où l'opinion contraire est beaucoup *plus probable* : de là, le nom de *probabilioriste*. Le *probabiliste* est ainsi appelé, parce

êtes parfaitement libre sur ce point; vous serez même infiniment louable, si vous l'êtes pour tout ce qui vous concerne personnellement. Mais *probabilioriste* ou non, vous ne pouvez, sans vous rendre coupable d'intolérance, sans blesser essentiellement la charité chrétienne, traiter de réformateurs ceux qui préfèrent le parti de l'indulgence, et craignent de pousser le *tutiorisme*[1] aussi loin que vous le poussez vous-même. Unité dans les choses nécessaires, *in necessariis unitas*, liberté sur les questions douteuses, *in dubiis libertas*[2], charité en tout et à l'égard de tous, *in omnibus*

qu'il pense qu'on peut généralement suivre une opinion probable, de préférence à l'opinion plus sûre, pourvu, ce qu'il fait bien remarquer, que cette première opinion soit certainement probable, d'une probabilité réelle, comme nous le verrons plus bas.

[1] *Tutiorisme :* Le *tutiorisme* consiste, comme le mot l'indique, à prendre le parti le plus sûr. Le probabiliste peut, sans tomber dans le relâchement, ne pas pousser le *tutiorisme* aussi loin que le *probabilioriste,* comme celui-ci peut aller plus loin que le probabiliste, sans donner dans e rigorisme proprement dit.

[2] « Quod neque contra fidem, neque contra bonos mo- » res esse convincitur, » dit saint Augustin, « indifferenter » est habendum. » *Epist.* 54. *ad inquisitiones Januarii*, *c.* 2.

charitas[1] : telle doit être la règle de nos jugements en matière de doctrine.

Il n'entre point non plus dans le plan de cet ouvrage d'examiner en détail les opinions du bienheureux Alphonse, ni de les discuter à fond. Je me bornerai donc à faire quelques réflexions sur l'autorité et l'orthodoxie de sa doctrine en général, en m'arrêtant plus spécialement sur les questions concernant le probabilisme et l'administration du sacrement de pénitence.

Je m'attends bien à être traité de *liguoriste*, de *probabiliste*, de *laxiste*, surtout de la part de ceux qui ne prendront pas la peine de me lire. A cette occasion, je préviens le lecteur que je ne suis ni *liguoriste*, ni *probabiliste*, ni *probabilioriste*, et que je serais au désespoir d'être *rigoriste* ou *laxiste*[2]. Je suis catholique : en morale

[1] Suivant le concile de Trente : « Sæpe plus erga corrigendos agit benevolentia quam austeritas, plus exhortatio, quam comminatio, plus charitas quam potestas. » *Sess. XIII. Decret. de Reformat.*

[2] Ceux des scolastiques qui confondent le probabilisme avec le *relâchement*, donnent l'épithète de *laxiste* à quiconque se montre favorable au probabilisme.

comme en matière de dogme, j'approuve tout ce que l'Eglise romaine approuve; je condamne tout ce qu'elle condamne; je tolère tout ce qu'elle tolère.

JUSTIFICATION

DE LA THÉOLOGIE MORALE

DU B. ALPHONSE-MARIE

DE LIGORIO.

CHAPITRE PREMIER.

Autorité de la Théologie morale du Bienheureux Liguori.

Quand il s'agit de porter un jugement sur un ouvrage, on ne peut nier qu'antérieurement à l'examen de la doctrine qu'il renferme, certaines considérations extrinsèques ne nous préviennent plus ou moins en sa faveur. Le mérite de l'auteur, les résultats de l'application de ses théories, les suffrages qui se sont manifestés généralement pour ou contre, exercent une influence dont notre esprit a peine à se défendre; et quelquefois ces présomptions ont un tel caractère d'autorité, qu'elles équivalent à des preuves, et suffisent pour fixer notre opinion. Telle est l'impression qui nous est restée des réflexions que nous offrons dans ce premier chapitre. Nous avons la confiance que ceux de nos lecteurs qui les pèseront, libres d--

préjugés de l'école et de tout esprit de parti, laisseront tomber, au moins en partie, les préventions qu'ils auraient conçues trop légèrement à l'égard de la doctrine du bienheureux Liguori.

Doué d'un esprit vif et pénétrant, Alphonse de Liguori[1], dès son début dans la carrière de la science, marqua sa place parmi les hommes supérieurs. Il n'avait que 16 ans, lorsqu'il fut reçu par acclamation docteur à l'université de Naples. Ce fut alors qu'à l'âge où les autres commencent, on le vit marcher l'égal des orateurs les plus distingués du barreau napolitain. Envisageant sa profession du haut point de vue où le plaçait sa piété, le jeune avocat y voyait une espèce de sacerdoce, par lequel il préludait, sans le savoir, au sacerdoce divin que lui réservait la Providence. Aussi, quel soin scrupuleux dans l'examen des affaires dont il s'était chargé ! Quel zèle à défendre les intérêts de l'opprimé, la cause de la veuve et de l'orphelin !

Déjà s'offrait à lui la perspective la plus brillante, lorsque Dieu qui éprouve les siens, pour les conduire à l'accomplissement de ses desseins, permit que son serviteur éprouvât quelque désagrément. Un accident imprévu qui lui arriva

[1] Alphonse-Marie *de Ligorio* naquit à Naples, le 26 septembre 1696.

en 1722, lui fit sentir plus vivement encore la vanité des choses du monde, et le détermina à embrasser l'état ecclésiastique [1]. Ses parents et ses concitoyens l'auraient vu avec peine quitter le barreau, s'ils n'avaient remarqué que Dieu ne l'arrachait à la tribune que pour l'élever sur la chaire évangélique.

En entrant dans cette nouvelle carrière, Alphonse sentit que pour défendre au tribunal de Dieu la cause du pécheur, il fallait une autre jurisprudence que celle dont il avait fait jouer les ressorts jusqu'alors; et cet homme, au savoir duquel on avait été forcé de rendre hommage, se fit écolier : ce ne fut qu'après avoir passé plusieurs années sous la discipline de l'école, et s'être prévalu de tous les moyens de s'instruire que lui présentait le clergé napolitain, que ce jeune lévite, déjà connu par ses succès dans la chaire, fut revêtu du sacerdoce, et reçut mission pour travailler au salut des âmes.

Embrasé d'un zèle qui ne connaissait point de bornes, il mit plusieurs fois sa vie en danger par les fatigues excessives auxquelles il se livrait. Non content de rompre chaque jour le pain de la parole divine, il consacrait plusieurs heures au soin des consciences, qu'il avait émues par

[1] Il prit l'habit ecclésiastique le 31 août 1722.

ses touchantes exhortations, sans toutefois négliger ni l'étude, sans laquelle le zèle ne peut être que dangereux, ni la prière, qui seule peut soutenir le zèle et sanctifier l'étude. C'est dans le cours d'un ministère si laborieux, que Liguori réforma peu à peu certaines opinions qu'il avait adoptées dans l'école : car il est essentiel de le remarquer; dans les commencements, il suivait une doctrine sévère, et, comme il le dit lui-même, il ne la modifia qu'après de mûres réflexions, et par la conviction intime du bien qui devait en résulter pour les âmes qu'il avait à conduire [1]. Ces pénitents sans nombre qui recouraient à sa charité, en lui ouvrant leur cœur, lui offraient une source d'observations qu'il méditait attentivement au pied de la croix. Son amour recherchait avec ardeur tous les moyens de les gagner à Dieu; rien ne lui coûtait : travaux im-

[1] Ut sincere veritatem fateor, cum theologiæ moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia quæ pro opinione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit : et quidem inductus ab illo principio quod lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi nefas esse conscientias, cum opiniones sunt æque probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. *Morale systema, sub finem.*

menses, prières dont Dieu seul connaissait la ferveur, mortifications effrayantes, tout était mis en œuvre par ce saint prêtre pour établir le règne de Jésus-Christ dans les cœurs. Vingt-deux années se passèrent dans l'exercice de l'apostolat, sans que le serviteur de Dieu songeât à publier une Théologie.

A la tête de quelques ouvriers évangéliques, qu'il embrasait du feu sacré dont il était plein lui-même, il parcourait les campagnes, appelant les peuples à la pénitence. Rien ne résistait à la voix de ces hommes, qui semblaient n'avoir un corps que pour souffrir, une âme que pour aimer leurs frères. Les consciences troublées dans leur fausse paix se débattaient en vain contre le remords ; il fallait céder et venir aux pieds des saints, détester ses crimes et demander miséricorde.

Que de prodiges opérés par ces hommes apostoliques ! Qui dira le nombre d'âmes arrachées au péché et rendues à Jésus-Christ ? Ce ne sont pas quelques individus obscurs et perdus dans la foule ; ce sont des bourgs, des villes entières que le saint offre à Notre-Seigneur comme trophées de ses victoires. Nous n'exagérons rien : qu'on lise les actes de la béatification, qu'on interroge les peuples, où sont encore honorées

les pratiques établies par ce saint prêtre, et l'on verra combien prodigieux ont été les fruits de son ministère. Or, comment les a-t-il obtenus? Par quel art, cultivant la vigne du Seigneur, a-t-il su la rendre si fertile? Lui-même nous l'apprend.

Depuis 15 ans, la congrégation du *Saint-Rédempteur,* que Liguori avait fondée [1], avait pris, malgré les contradictions, un rapide accroissement; Dieu bénit les œuvres utiles. Déjà plusieurs maisons s'étaient établies, où présidait sans doute l'esprit d'Alphonse; mais elles ne pouvaient plus être vivifiées par sa présence et ses entretiens journaliers. Ses missionnaires, cependant, sentaient vivement le prix des leçons qu'ils avaient recueillies de la bouche de leur maître; désirant de s'en nourrir et de s'en pénétrer, ils le prièrent de les rédiger, d'en former un corps, et de les livrer à l'impression. Le saint fondateur céda à ces instances, et la *Théologie*

[1] Ce fut en 1732 qu'il jeta les fondements de son institut, sous le titre du *Très-Saint-Rédempteur*. Ayant obtenu l'approbation du chef de l'Eglise, cette congrégation se répandit dans le royaume de Naples, en Sicile, et dans l'Etat pontifical. Les premières maisons furent établies dans les diocèses de Salerne, de Conza, de Nocera et de Bavino; et plusieurs évêques sollicitèrent de pareilles fondations pour leurs diocèses. Aussi, elle a déjà plusieurs maisons hors d'Italie.

morale parut ; ouvrage copié sur le cœur humain plutôt que dans les livres ; composé, pour ainsi dire, dans le confessionnal, plutôt que dans le cabinet. Là se trouve rapporté, avec une simplicité admirable, tout ce qu'une longue pratique, jointe à une étude approfondie des Pères et des théologiens, avait appris à un prêtre, dont la délicatesse de conscience était extrême, et qui, pour sauver une seule âme, aurait tout sacrifié, même sa vie. Les règles qu'il a écrites, il les a mises en pratique ; et avec quels résultats, nous l'avons vu. Il nous semble que c'est là un préjugé assez légitime en faveur d'un ouvrage ; et nous demanderions volontiers, comment on s'y prend pour ouvrir sans vénération un livre où l'on trouve les secrets d'un ouvrier si habile. Pour nous, nous l'avouons, nous sommes encore à comprendre comment une doctrine mauvaise ou dangereuse aurait pu avoir d'aussi heureux effets ; et jugeant, suivant l'avis du Sauveur, de l'arbre par les fruits, nous avons peine à ne pas proclamer, sans examen, orthodoxes et même excellents, des principes dont l'application a peuplé la cité sainte de milliers de citoyens.

C'est le jugement qu'en porta Benoît XIV : après avoir lu l'ouvrage dont Alphonse lui avait dédié la seconde édition en 1753, il honora l'au-

teur d'une lettre de remercîment pleine d'expressions flatteuses; il ne craint pas de l'assurer que son livre, *d'utilité générale, ne peut qu'être universellement goûté : Ella può star sicura del gradimento universale, e della publica utilita.*

Nous ne prétendons pas donner à ce témoignage de Benoît XIV une autorité qu'il n'a pas. Dans sa lettre adressée à Liguori, le souverain Pontife ne portait point un jugement doctrinal, il ne parlait que comme simple particulier, comme docteur privé, donnant son avis sur un ouvrage qui lui avait été soumis. Mais on observera que ce Pape, dont le nom fait autorité dans les écoles, était un des hommes les plus profondément instruits des matières théologiques; que sa piété égalait sa science, que toute sa vie il s'était appliqué à défendre les règles de la morale et de la discipline ecclésiastique, et que la vigilance qu'il avait déployée sur le siége de Bologne, ne l'avait jamais abandonné sur la chaire de Pierre.

Or, comment supposer que le danger d'une doctrine immorale, erronée, pernicieuse, ait trompé le regard assuré de ce grand Pape? Ou, s'il a reconnu ce danger, comment a-t-il déclaré l'ouvrage d'utilité publique? On ne peut admettre ni précipitation dans l'examen, ni légèreté dans la décision; car le Pape savait quel

homme était Alphonse de Liguori. Il connaissait parfaitement son ardeur et le crédit qu'il avait sur le peuple; il ne pouvait ignorer que toute la congrégation, dont les règles lui avaient été soumises pour obtenir son approbation, était animée de l'esprit du fondateur, et imbue de ses doctrines. Déclarer utile leur morale, sans aucune restriction, c'était donc encourager ces hommes apostoliques à la propager, et si elle était erronée, c'était infecter tout un royaume. Cependant le Saint Père n'hésita pas à lui donner son approbation.

Après un tel témoignage, il nous semble qu'il faut avoir bien du courage, ou être bien sûr de ses forces, pour condamner comme dangereuse, la théologie du bienheureux Liguori. Il ne faut rien moins que se déclarer ou plus savant, ou plus exact, plus saint que Benoît XIV. Pour nous, nous n'oserions pousser la prétention jusque-là.

Nous ne faisons point un panégyrique; nous ne suivrons donc pas le saint dans le cours de sa vie. Il nous eût été doux cependant de le montrer à nos lecteurs dans l'exercice des fonctions pastorales. Ils l'eussent vu, sacrifiant ses répugnances à la voix du vicaire de Jésus-Christ, se courber avec docilité sous le faix, et le porter

jusqu'à ce que ses forces épuisées l'en rendissent incapable; se faire le père et l'ami des pauvres; instruire et réformer son clergé; sanctifier son peuple, et illustrer le trône épiscopal par les abaissements de la pauvreté volontaire [1]. Mais ce n'est point notre tâche. Déjà le serviteur de Dieu est allé recevoir la récompense de ses vertus apostoliques; déjà les peuples sont habitués à le mettre au rang de leurs protecteurs dans le ciel. Dieu s'est plu à révéler sa gloire par des prodiges, et l'Eglise l'a jugé digne du culte des saints.

Dérogeant au décret d'Urbain VIII, qui exige un intervalle de 50 ans avant de procéder à l'examen juridique des vertus, Pie VII, en 1802, per-

[1] Clément XIII le fit évêque de Sainte-Agathe-des-Goths. Liguori refusa plusieurs fois une dignité dont il connaissait tous les devoirs, et ne se rendit qu'au commandement exprès du pape. Il y fut promu le 14 juin 1762. Au bout de treize ans de gouvernement, affaibli par les travaux, les macérations et les maladies, il obtint du pape Pie VI, en 1775, la permission de se démettre, et à l'âge de 79 ans, il se retira dans sa congrégation à Nocéra de Pagani, où il passa le reste de ses jours dans la prière et les exercices de la pénitence. Il y mourut le 1er août 1787, âgé de 91 ans.

Le Seigneur ne tarda pas à manifester la gloire de son serviteur : Pie VII, après les informations prescrites, a porté le décret de sa béatification le 6 septembre 1816; et celui de sa canonisation a été publié par le pape Pie VIII, le 16 mai 1830

mit aux congrégations de s'assembler à ce sujet. Le résultat des délibérations fut qu'il restait prouvé que Alphonse-Marie de Liguori avait porté les vertus jusqu'à l'héroïsme : *Constare de ven. servi Dei Alph. Mar. de Ligorio virtutibus theologalibus et cardinalibus earumque adnexis, in gradu heroico.* Telles sont les expressions du décret de Pie VII.

On sait combien est sévère l'examen des vertus. Chacune d'elle est discutée en particulier. On scrute tous les détails de la vie publique et privée du Vénérable. Une parole, une omission, la plus légère tache arrête la formation du décret. Quand donc la voix du souverain pontife a proclamé son décret *De virtutibus heroicis*, elle nous donne la certitude que Liguori, non-seulement comme chrétien, mais comme prêtre, comme chef de missionnaires, comme évêque, comme écrivain, a porté jusqu'à l'héroïsme la *prudence*, ainsi que les autres vertus, soit théologales, soit cardinales.

Ce serait donc se mettre en opposition avec la décision, ou du moins avec l'esprit du saint Siége, que de rejeter comme erronée, comme mauvaise, la doctrine de ce saint évêque. Quoi ! il aura été *prudent jusqu'à l'héroïsme*, cet auteur qui, pendant toute sa vie, se sera fait illusion en

matière de morale, sur des points qui, pourtant, n'ont pas manqué de contradicteurs ! Cet écrivain, qui aura jeté son livre aux générations futures, sans s'inquiéter des suites d'une telle hardiesse ! Ce prêtre, qui, pendant plus de cinquante ans, aura, dans le tribunal de la pénitence, conduit des milliers d'âmes dans une fausse route ! Ce fondateur, qui par son influence aura perpétué dans tout un ordre l'amour et la pratique de ses principes ! Cet évêque enfin, qui, jaloux de surveiller l'instruction de son clergé, lui aura enseigné ses maximes dans de fréquentes conférences, et se sera assuré, par de longs et sévères examens, des progrès qui se faisaient dans l'erreur !

Point de milieu, ce nous semble : ou la morale de saint Alphonse de Liguori est bonne, ou le saint Siége s'est trompé, en déclarant cet auteur *prudent jusqu'à l'héroïsme.* Et l'on a si bien senti dans les congrégations combien il importait, pour établir cette vertu, de s'assurer de l'excellence de ses écrits, que malgré le décret déjà rendu, *De revisione operum*, on soumit à une nouvelle discussion quelques articles qui avaient été plus spécialement attaqués. Ce fut après cette épreuve qu'on fit de lui cet éloge : « In verbi Dei mini-
» sterio, apud rudem derelictam plebem, dum

» eam præceptionibus divinæ legis imbuebat; *in*
» *cathedra morum, apud conscientiarum mode-*
» *ratores*, dum doctrinæ copiam effundebat; in
» pastorali officio apud commissum sibi gregem,
» dum vigili custodia illum *salutaribus pascuis*
» *enutriebat.* »

On sait que, lorsqu'il s'agit de procéder à la béatification de quelques serviteurs de Dieu, avant que d'introduire la cause dans la congrégation des Rites, on examine scrupuleusement ses écrits, jusqu'à ses moindres opuscules qui peuvent intéresser la règle des mœurs ou les vérités de la religion. Les décrets d'Urbain VIII, qui l'ordonnent expressément, n'ont que perpétué l'usage de ses prédécesseurs. Une censure exacte et rigoureuse de toutes les compositions connues du Vénérable fournit donc la matière d'une instance préparatoire. Si des livres entiers ou des fragments considérables échappaient aux premières perquisitions, aussitôt qu'ils sont découverts, on arrête le cours des autres procédures en tout état de cause, et l'on s'occupe uniquement de la révision de ces nouvelles pièces. Il faut indispensablement les juger avant d'aller outre.

C'est le cardinal rapporteur qui se charge principalement de cette discussion; il choisit les

plus habiles théologiens en nombre suffisant ; et l'on remet entre les mains de ces docteurs, des exemplaires fidèlement collationnés, afin qu'ils en disent leur avis, après les avoir lus attentivement d'un bout à l'autre. Pour s'assurer de l'exactitude de ces examinateurs, on exige qu'ils donnent par écrit le résultat de leur travail. Il ne leur suffit pas de déclarer d'une manière générale leur sentiment sur la doctrine de tel ou tel ouvrage ; ils doivent en faire l'analyse, discutant au long les points qui peuvent offrir quelque difficulté. Quand leurs suffrages ont été remis au rapporteur de la cause, le prélat les propose, en séance ordinaire, à la congrégation. S'il s'y trouve des doutes graves, on prend tout le temps nécessaire pour les résoudre ; on procède avec la plus grande maturité, et dans cette instance comme dans toutes les autres, on prend toujours le parti le plus rigide.

« Une opinion peu conforme à la pureté des » préceptes évangéliques, et capable de donner » atteinte aux bonnes mœurs ; un système suspect » par sa nouveauté, principalement sur des ques- » tions frivoles ; un sentiment qui choque celui » des saints Pères et du commun des chrétiens, » ce sont des taches ineffaçables, pour lesquelles » on impose un éternel silence à la cause pro-

» posée. Une protestation générale de l'écrivain, » avec la soumission la plus sincère de toutes ses » opinions à l'autorité de l'Eglise catholique, » l'empêche sans doute d'être criminel, même en » s'égarant; mais elle ne peut le soustraire à cette » loi rigoureuse d'exclusion. La congrégation des » Rites exige de sa part une rétractation expresse » et solennelle[1]. »

On examina donc les ouvrages d'Alphonse de Liguori, avant de procéder à sa béatification; et l'on apporta à cet examen d'autant plus de soin, d'autant plus de diligence, que sa doctrine éprouvait, sur plusieurs points, de grandes contradictions.

Or, quel fut le résultat de cet examen? Le décret de la sacrée congrégation des Rites, confirmé par le pape Pie VII[2], va nous l'apprendre : il porte qu'on n'a rien découvert dans les différents ouvrages du serviteur de Dieu, qui soit digne de censure, *nihil censura dignum*[3]. Ils ne renferment donc aucune proposition qui soit, je ne dis pas impie, hérétique, schismatique, scandaleuse,

[1] Analyse de l'ouvrage du pape Benoît XIV, sur les béatifications et canonisations, approuvée par lui-même. *Liv*. 2. *chap*. 5.

[2] Ce décret a été publié le 18 mai 1803.

[3] Voyez, à la *NOTE II*, le décret de la congrégation.

mais erronée, pernicieuse, téméraire. L'on ne peut donc censurer la morale de ce saint évêque, sans s'ériger en censeur de l'autorité même, sans censurer la décision du saint Siége, qui la déclare orthodoxe, en déclarant qu'elle ne renferme rien, absolument rien de répréhensible. Pourrait-on, sans témérité, sans scandale, traiter d'immorale, de relâchée, de dangereuse, une doctrine qui, au jugement du successeur de saint Pierre, ne mérite aucune de ces qualifications odieuses ?

Il est important de faire remarquer que, parmi les écrits qui sont l'objet du décret de Pie VII, se trouve en premier lieu la Théologie morale, édition de Bassano, de l'an 1785, revue et corrigée par l'auteur. Le même décret comprend trente-huit autres articles, du nombre desquels se trouvent plusieurs dissertations en faveur du probabilisme.

Au jugement du successeur de saint Pierre, dans la bulle de la béatification du serviteur de Dieu, en date du 6 septembre 1816, le même pape fait le plus bel éloge de sa doctrine : il nous donne, comme tenant du prodige, le grand nombre de pécheurs que ce saint évêque a ramenés par ses *différents* écrits dans la voie du salut, et même de la perfection chrétienne : « Mirum est.... quot

» devios ad rectum tramitem, ac etiam ad christianam perfectionem multiplicibus scriptis adduxerit. » Certes, les papes ne s'expriment pas ainsi, à l'égard de ceux dont les ouvrages renferment des opinions contraires aux principes de la morale, ou aux règles que l'Eglise nous a tracées pour l'administration des choses saintes.

Le pape Léon XII, dans un bref à M. Marietti, éditeur de la Théologie morale de Liguori, à Turin, donne à cet auteur les titres de très-saint et de très-savant, *sanctissimus idemque doctissimus;* puis, il n'hésite pas à le mettre au premier rang parmi les écrivains que le Seigneur, dans sa miséricorde, a suscités pour défendre la religion et la morale, *ad religionis morumque tutelam*, contre ce torrent de productions que le libertinage et l'impiété ont répandues partout [1]. Ce pape pensait bien différemment de ces ecclésiastiques, qui se permettent de proscrire la Théologie de saint Alphonse de Liguori, peut-être avec plus de zèle qu'ils n'en mettent à l'égard de certains ouvrages que Rome a mis à l'*index* [2].

Enfin, S. E. Mgr. le cardinal de Rohan-Chabot,

[1] Voyez, à la *NOTE III*, le bref de Léon XII à M. Marietti.

[2] La Théologie de saint Alphonse de Liguori est mise à l'*index* dans quelques séminaires de France.

Archevêque de Besançon, qui veille avec une sollicitude toute particulière à l'enseignement de son séminaire, consulta la Sacrée Pénitencerie, au sujet des difficultés qui se sont élevées sur l'orthodoxie de quelques-unes des opinions que l'on remarque dans la Théologie dont il s'agit.

La Pénitencerie s'empressa de répondre à son Eminence, en date du 5 juillet 1831, par une décision qui ne laisse rien à désirer pour la justification du bienheureux Liguori. Il résulte de cette réponse, premièrement : « Qu'un professeur de » théologie peut, en sûreté de conscience, suivre » et professer les opinions que ce saint docteur » professe lui-même dans la Théologie morale. »

Secondement : « Que l'on ne doit point inquié- » ter un confesseur qui suit *toutes* les opinions de » Liguori, dans la pratique du sacré tribunal de » la pénitence, par la considération seule que le » saint Siége a déclaré ses écrits exempts de cen- » sure[1]. »

En communiquant cette décision aux prêtres de son diocèse, S. E. Mgr. le Cardinal les exhorte de la manière la plus paternelle à mettre en pratique la morale de saint Alphonse de Liguori, comme tenant un juste milieu entre le rigorisme et le relâchement, et comme étant le moyen le plus

[1] Voyez, à la *NOTE IV*, la décision de la Pénitencerie.

propre à établir l'uniformité si désirable parmi ceux qui sont appelés à diriger les consciences[1].

Pour en revenir à la décision de la Sacrée Pénitencerie, l'organe du saint Siége pour ce qui tient à l'application des règles de la morale, il est à croire qu'à défaut d'une plus grande autorité qui prononce le contraire, ce qui ne peut avoir lieu que par une décision plus solennelle de Rome, on reconnaîtra facilement aujourd'hui, qu'il y aurait au moins de la témérité à inquiéter un prêtre qui se conforme en tout à la morale d'Alphonse de Liguori. Vous êtes libre, sans doute, sur les controverses de l'école, de prendre des opinions contraires à celles qui sont professées par ce pieux et savant docteur; mais vous ne pouvez condamner, sans vous rendre condamnable vous-même, celui qui n'a pas la prétention d'être plus orthodoxe, plus exact, plus saint dans sa morale, que le saint évêque dont nous défendons la doctrine.

Aux suffrages des Papes et aux décisions émanées du saint Siége nous ajouterons que la Théologie morale de Liguori a eu le plus grand succès: il est peu d'ouvrages ecclésiastiques qui soient plus généralement répandus; il existe au moins vingt

[1] Voyez, à la *NOTE V*, la circulaire de S. E. Mgr. le Cardinal de Rohan.

éditions, qui ont été successivement publiées dans les différents états d'Italie, en Belgique et en France[1]; et l'on sait que depuis qu'elle a paru, elle a toujours été reçue comme un ouvrage classique à Rome, où elle se trouve entre les mains de tous les docteurs, et de ceux qui sont chargés de la direction des consciences. Un accueil aussi général parmi les catholiques est au moins une forte présomption en faveur de l'orthodoxie. Ne serait-ce pas manquer au saint Siége, que de prétendre que la morale que l'on professe, et que l'on met en pratique dans la ville sainte, sous la surveillance immédiate du chef de l'Eglise, est contraire à la sainteté de l'Evangile. On a lieu d'être étonné de voir des prêtres catholiques accréditer apparemment sans réflexion, les calomnies que les ennemis de la religion se permettent à l'égard de la capitale du monde chrétien[2].

L'on ne doit pas non plus supposer facilement que les premiers pasteurs, je veux dire les évêques,

[1] La Théologie morale du bienheureux Liguori a été imprimée à Naples, à Bassano, à Turin, à Anvers, à Malines, à Besançon, etc.

[2] Il n'est pas rare d'entendre répéter en France que la morale pratique de Rome, c'est-à-dire, que la méthode que l'on suit à Rome pour l'administration des sacrements est relâchée, ou au moins favorable au relâchement; et qu'il est dangereux qu'elle ne s'introduise parmi nous.

que l'Esprit saint a préposés au gouvernement de l'Eglise [1], ferment les yeux sur l'enseignement qui a lieu dans leur diocèse respectif; que l'ennemi du salut, l'esprit de mensonge, puisse à leur insu, ou sans qu'ils élèvent la voix, semer la zizanie dans la portion du champ qui leur est confiée. On sait avec quel zèle et avec quelle fermeté ils se sont toujours élevés contre les nouveautés en matière de doctrine.

Nous croyons en avoir dit assez pour montrer combien peu sont fondées les craintes et les inquiétudes au sujet de la Théologie du bienheureux Alphonse, et inspirer au moins de la réserve à l'égard d'un ouvrage qui se recommande à tant de titres, et en faveur duquel il y a de si fortes présomptions, de si graves autorités. Qu'on médite sans prévention les motifs que nous avons présentés; qu'on mette de côté les préjugés de l'école, et l'on reconnaîtra que la morale de Liguori ne peut être sur aucun point contraire à la doctrine de l'Eglise, et qu'il y a au moins témérité à la traiter d'erronée, de dangereuse pour la pratique: qu'on examine de plus près l'esprit du saint Siége à l'égard de ses écrits, et l'on conviendra facile-

[1] Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei. *Act. Apost. cap. XX, v.* 28.

ment avec Léon XII, que ce saint évêque a été suscité de Dieu pour résister au torrent de l'erreur, et arrêter, sans éclat, les progrès des mauvaises doctrines en morale, comme en matière de dogme.

CHAPITRE II.

La morale du B. Liguori est-elle orthodoxe en tout ? Peut-on suivre toutes ses opinions sans danger de compromettre la pureté de l'Evangile ?

Cette question ne nous paraît pas difficile à résoudre, puisqu'au jugement du saint Siége, la morale de Liguori ne renferme rien qui soit digne de censure, *nihil censura dignum*. D'ailleurs, lisez la théologie de ce saint Docteur, comparez-la, je ne dis pas avec la théologie d'un diocèse, d'une province, d'une nation, car chaque pays a des préjugés qui lui sont propres[1] ; mais avec la théo-

[1] C'est ainsi, par exemple, que l'on se croit en France plus exact, c'est-à-dire, plus sévère, plus difficile pour l'administration des sacrements de pénitence et d'eucharistie, qu'on ne l'est généralement à Rome, en Italie, en Suisse, en Allemagne, et dans les autres pays catholiques. Ce préjugé ne nous fait certainement pas honneur ; car ce n'est pas de telle ou telle église particulière, mais bien de l'Eglise catholique seule, que nous répétons d'après le symbole des apôtres, qu'elle est sainte : *credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam.*

De même, on tient parmi nous qu'on est obligé d'entendre la messe paroissiale, de trois dimanches l'un, sous peine de péché mortel. Saint Alphonse de Liguori nous présente le sentiment contraire comme étant généralement reçu parmi les théologiens. Il établit même qu'un évêque ne peut forcer, par aucune peine ecclésiastique, d'entendre

logie de toutes les églises, avec l'enseignement de tous les temps. Il en est de la morale comme du dogme, elle est une, invariable dans ses principes ; et nous ne tenons pour vrai sur l'un et l'autre point, que ce qui a été constamment et universellement reconnu pour vrai dans l'Eglise : *Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est* [1]. Si vous la lisez sans prévention, vous n'y découvrirez aucune proposition, aucune maxime qui soit contraire à la morale de l'Eglise. Tout ce que les Papes et les conciles ont condamné comme tenant du rigorisme ou du relâchement, Liguori le condamne de la manière la plus expresse ; tout ce que l'Eglise nous prescrit comme règle de conduite, ce saint docteur nous le rapporte avec une exactitude scrupuleuse. Vous ne pourrez pas même y remarquer qu'il ait adopté quelque opinion qui soit rejetée par l'éminente majorité des catholiques.

Quant aux matières controversées, au sujet desquelles les théologiens et les canonistes se trouvent plus ou moins partagés, lui reprochera-t-on de

la messe de paroisse. *Theol. moral. l.* 3, *n.* 320. C'est aussi la doctrine de Benoît XIV. Voyez la *NOTE VI.*

[1] Curandum est, *dit saint Vincent de Lerins*, ut teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. *Commonit. cap.* 3.

s'être déclaré pour une opinion, de préférence à l'opinion contraire, sous prétexte qu'il n'a pas toujours pris le parti le plus sûr? Ce serait lui reprocher d'avoir usé sur ce point de la liberté que l'Eglise nous donne de suivre ou de rejeter telle ou telle opinion suivant qu'elle nous paraît *plus* ou *moins* probable. Ce serait, qu'on y prenne garde, condamner les *probabilioristes* eux-mêmes, qui ne s'accordent sur les questions de la nature de celles dont il s'agit, qu'en convenant qu'on peut penser différemment les uns des autres, sans compromettre la morale. Aussi, pour ne parler que des *probabilioristes* les plus connus parmi nous, Concina, Billuard, Collet, Pontas, Bailly, n'ont-ils pas, sur plusieurs questions, des opinions différentes, en s'écartant même dans la pratique, du parti le plus sûr, lorsque l'opinion contraire leur *paraît* plus probable, quoiqu'ils ne puissent juger, d'une manière certaine, que cette opinion soit aussi probable en réalité, qu'elle l'est pour eux en apparence [1]?

D'après ces réflexions, supposons un confesseur qui suit dans la pratique *toutes les opinions* [2]

[1] Le B. Liguori ne tient à son probabilisme, que comme à un système qui lui paraît plus probable, beaucoup plus probable que le *probabiliorisme*.

[2] Il ne s'agit pas ici de la discipline particulière qui varie suivant les lieux et les temps.

du bienheureux Alphonse de Liguori, se fondant uniquement sur ce que le décret du saint Siége porte, qu'on n'a rien trouvé de répréhensible dans ses écrits, *nihil censura dignum*. Le confesseur en question ne lit la théologie de Liguori qu'en cherchant à connaître exactement sa doctrine, sans peser les raisons sur lesquelles sont appuyées les différentes opinions de ce saint docteur. Il croit agir en sûreté de conscience, par cela même qu'il peut juger prudemment qu'une doctrine, qui ne contient absolument rien qui mérite d'être censuré, ne peut être que saine, sûre, et nullement contraire à la doctrine de l'Evangile.

Or, je dis qu'on ne doit point inquiéter ce confesseur, et qu'on ne peut lui reprocher de s'écarter des règles de la sagesse. La sacrée Pénitencerie, l'organe du saint Siége pour tout ce qui tient à la direction des consciences, l'a décidé de la manière la plus expresse dans sa réponse à S. E. Mgr. le Cardinal de Rohan, Archevêque de Besançon[1].

En effet, ne peut-on pas adopter sans un examen particulier, telle ou telle opinion, lorsqu'on peut, d'ailleurs, juger prudemment qu'elle

[1] Voyez, à la *NOTE IV*, la décision de la Sacrée Pénitencerie.

est orthodoxe, qu'elle n'est point contraire à la doctrine de l'Eglise, et qu'il n'existe aucune loi qui nous oblige d'examiner une opinion, de l'exactitude de laquelle nous ne pouvons raisonnablement douter. Il est permis de faire, dit saint Thomas, ce qui n'est défendu par aucune loi : « Illud dicitur licitum, quod nulla lege » prohibetur[1], » ce qui est conforme à cette maxime de saint Bernard : « Sane ibi unus- » quisque in suo sensu *securus* abundat, ubi aut » *certæ* rationi aut *non contemnendæ* auctoritati, » quod sentitur non obviat[2]. » C'est aussi la doctrine de saint Léon-le-Grand, et de saint Augustin. « In his quæ dubia fuerint, vel obscura, » dit ce pape, id noverimus sequendum, quod » nec præceptis evangelicis contrarium, nec de- » cretis sanctorum Patrum invenitur adversum[3]. »

[1] In 4. lib. Sentent. dist. 15. quæst. 2. art. 4. — Ce que dit saint Thomas, s'accorde avec ces maximes de droit : « Cuique facere libet, nisi id a jure prohibetur. » *Instit. De jure person.* § 1. « Omnia sunt permissa per legem, qua » prohibita non inveniuntur. » *Leg. necnon digest. Ex caus. maj. etc.*

[2] Epist. 77 ad Hugonem a sancto Victore. cap. 5. n. 18.

[3] Sicut quædam sunt quæ nulla possunt ratione convelli, ita multa sunt, quæ aut pro *consideratione ætatum aut pro necessitate rerum oporteat temperari*, illa semper conditione servata, ut, in his quæ dubia fuerint vel obscura, id noverimus sequendum quod nec præceptis evangelicis con-

Sur les matières obscures et douteuses, nous devons suivre ce qui n'est contraire ni aux préceptes évangéliques, ni aux décrets des saints Pères : ou, ce qui revient au même, nous sommes libres de prendre quel parti nous voudrons, pourvu que nous puissions juger prudemment que nous n'allons point contre les maximes de l'Evangile, ni contre la doctrine des Pères de l'Eglise. L'évêque d'Hypône n'est pas moins exprès : il dit qu'on peut être indifférent pour tout ce qui n'est pas *démontré* être contre la foi ou les bonnes mœurs : « Quod neque contra fidem, neque contra bonos » mores esse *convincitur*, *indifferenter* est ha» bendum.[1] »

Or celui qui, sans examiner le pour et le contre, met en pratique une opinion de saint Alphonse de Liguori sur quelque point que ce soit, peut prudemment juger que cette opinion est orthodoxe, qu'elle n'est nullement contraire à la sainteté de l'Evangile, et qu'elle ne compromet en rien la morale de l'Eglise; puisqu'il s'appuie sur la décision du saint Siége, qui déclare n'avoir rien découvert dans les écrits de ce

trarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum. *Epist.* 2, *alias* 92, *ad Rusticum Narbon. episcop.*

[1] Epist. 54, alias 118 ad inquisitiones januarii, cap. 2.

Docteur, absolument rien qui soit digne de censure, *nihil censura dignum.*

D'ailleurs il n'existe aucune loi qui prescrive l'examen particulier dont il s'agit. Quelque utile qu'il soit, il n'est point nécessaire. De quel droit, en effet, imposeriez-vous à un confesseur l'obligation d'examiner un ouvrage qu'il sait avoir été mûrement examiné par le saint Siége, et de l'orthodoxie duquel il ne peut douter, d'après le décret de Pie VII, sans faire injure au vicaire de Jésus-Christ? Quel serait l'objet de cet examen? car s'il n'y a pas d'obligation sans loi, il n'y a pas non plus de loi sans objet[1]. Serait-ce le danger de l'erreur? Le danger de l'erreur! Est-ce que vous auriez la prétention de découvrir des erreurs dans les écrits que Rome a déclarés orthodoxes[2]? Un simple confesseur, un docteur par-

[1] Ubi non est lex, nec prævaricatio, *Epist. ad Rom. cap.* 4, *v.* 15. — Non cognovi peccatum nisi per legem. *Ibid. cap.* 7. *v.* 7.

[2] Il paraîtra peut-être superflu de faire remarquer ici que par *erreur* nous entendons, suivant le langage des théologiens, une proposition contraire à une vérité *connue,* à un point de doctrine que l'on ne peut rejeter sans témérité. Ainsi, par exemple, ce serait une erreur théologique, que de regarder comme probable l'opinion de deux ou de trois docteurs, contradictoirement à un sentiment généralement reçu dans l'Eglise, soit en matière de dogme, soit en matière de morale.

ticulier, oserait-il se croire capable de réformer les décisions du saint Siége, en nous signalant comme erronée, comme dangereuse, une doctrine que les papes nous donnent comme exempte de toute censure ? Non, celui qui adopte les opinions du bienheureux Liguori, sans peser les raisons qu'on peut alléguer de part et d'autre, n'a pas plus à craindre l'erreur avant qu'après l'examen qu'il en peut faire.

Serait-ce l'obligation d'acquérir une plus grande sécurité, une plus grande certitude sur la bonté de nos actions ? Mais il faudrait bien peu connaître la faiblesse de l'esprit humain, pour ignorer que le plus grand nombre des hommes, dans tous les états, même dans l'état ecclésiastique, se décident plutôt, du moins sur les questions obscures et controversées, par la voie de l'autorité, que d'après leurs propres lumières, que d'après une opinion qui leur soit propre et personnelle : « Aliquis parvæ scientiæ, dit saint Thomas, magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur[1]. » Il nous est impossible, le plus souvent, d'avoir de la bonté morale d'une action une plus grande certitude que celle que nous avons en jugeant, comme d'un fait

[1] 2. 2. quæst. 9. art. 8.

certain, que l'Eglise regarde cette action comme permise, par cela même qu'elle nous permet de suivre l'opinion d'après laquelle nous agissons. Ce serait se faire grossièrement illusion que de croire avoir acquis, par la discussion, une plus grande certitude, ou plutôt une plus grande probabilité, parce qu'après avoir examiné le pour et le contre, l'opinion qu'on adopte paraît plus probable. Si vous prétendez qu'une opinion soit réellement plus probable, parce qu'elle vous paraît être telle, quel sera le *criterium* de ce plus haut degré de probabilité? Le sens commun? Mais il s'agit de questions, au sujet desquelles les théologiens ne s'accordent pas, de deux opinions contraires, plus ou moins douteuses, qui cesseraient d'être controversées, si l'une ou l'autre avait pour elle le sens commun, l'assentiment général. Serait-ce l'évidence? On convient qu'elle n'a pas prise sur les questions qui sont l'objet de la discussion. Ce sera donc le raisonnement! Mais le raisonnement ou la raison individuelle ne nous offre-t-elle pas contradictoirement le pour et le contre, comme plus probables? Soit que l'on se déclare pour l'affirmative, soit que l'on soutienne la négative, soit qu'à raison du doute l'on demeure en suspens entre l'une et l'autre, n'invoque-t-on pas toujours la raison à l'appui de son opinion?

Enfin, quelque nom que l'on donne à cette loi par laquelle on prétend qu'on est obligé de discuter une opinion, que l'on sait certainement n'être point contraire à la morale chrétienne, si elle existe, on doit la trouver dans quelque code : ni les auteurs sacrés, ni les Pères, ni les premiers pasteurs de l'Eglise n'ont pu l'ignorer. Or, l'on serait fort embarrassé de nous dire par qui et comment elle a été promulguée. Nous ne la trouvons pas plus dans l'Ecriture que dans la tradition ; il n'en est fait mention nulle part.

L'on ne peut nous objecter ce passage de l'Ecclésiastique, sur lequel se fondent les probabilioristes : « *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, et ante omnem actum consilium stabile*[1] : Que la parole de la vérité, ou simplement, comme le porte le texte grec, que *la parole, la raison,* précède toutes vos œuvres ; et qu'un conseil stable dirige tous vos actes. » Car, ni la parole divine ou la raison, ni les conseils de la sagesse, ne nous imposent l'obligation d'examiner le pour et le contre *a priori*, ou les motifs intrinsèques d'une opinion, lorsque, indépendamment de ces motifs qui ont été assez forts pour déterminer l'assentiment des docteurs qui l'ont embrassée, nous pouvons d'ailleurs juger prudemment que

[1] Eccli. *cap.* 37. *v.* 20.

cette opinion n'a rien qui soit contraire à la doctrine de l'Eglise, ni aux règles de la saine morale, de la morale évangélique : ce qui a lieu, comme nous l'avons vu, pour les opinions professées par le bienheureux Liguori.

Dire que l'on ne peut suivre tous les sentiments de ce saint docteur sans tomber dans le probabilisme, ce ne peut être une difficulté, comme on le verra dans les chapitres suivants, que pour ceux qui ignorent en quoi consiste ce système, ou qui confondent arbitrairement les opinions de l'école avec les erreurs condamnées par l'Eglise. Rome n'est point en contradiction avec elle-même : les papes qui ont parlé en faveur des écrits de ce saint évêque, n'ignoraient certainement pas les décrets de leurs prédécesseurs sur la morale de quelques casuistes.

Au reste, en soutenant que l'on peut réduire en pratique toutes les opinions du bienheureux Alphonse, je suis loin de prétendre que l'on y soit toujours obligé[1]. On peut même, d'après son système, lorsqu'il s'agit d'une question qui est réellement controversée parmi les auteurs orthodoxes, prendre l'opinion la plus douce, la plus favorable à la liberté, de préférence à l'opinion

[1] Voyez, à la *NOTE IV*, la réponse de la Sacrée Pénitencerie à S. E. Mgr. le Cardinal de Rohan.

pour laquelle le saint Docteur s'est déclaré, comme lui paraissant plus probable. Je suppose que l'opinion contraire à celle qu'il adopte soit réellement probable dans le sens que l'entendent les théologiens, et que le bienheureux Liguori l'entend lui-même.

CHAPITRE III.

En quoi consiste le probabilisme du bienheureux Liguori ?

Pour éviter toute équivoque, toute dispute de mots sur la question du probabilisme, sans contredit l'une des plus obscures et des plus difficiles de la Théologie morale, il est important de bien fixer l'état de la question, en exposant le système des probabilistes, tel qu'il est exposé par ceux qui l'ont adopté. Car parmi ceux qui le rejettent, il en est qui semblent avoir pris à tâche de l'altérer, ou qui, pour ne l'avoir pas compris, le confondent trop facilement avec l'abus que quelques théologiens en ont fait : ce qui leur donne certainement de l'avantage à l'égard de certains lecteurs[1].

Or, on ne doit point mettre au rang des probabilistes celui qui prétend qu'on peut agir d'après une probabilité qui n'en a que le nom : une opinion ne devient pas probable pour avoir été soutenue témérairement par un ou par deux ou trois théologiens, contradictoirement à ce qui est généralement reçu dans l'Eglise : « Qui as-

[1] Voyez la Théologie de Bailly, *Tract. de conscientiâ*, *cap.* 4.

» sentit, » dit le docteur Angélique, « opinioni » alicujus magistri contra id quid publice tenetur » secundum Ecclesiæ auctoritatem, non potest ab » erroris vitio excusari [1]. » Aussi le probabiliste rejette, d'après les décrets du saint Siége, les deux propositions suivantes : « L'opinion d'un » docteur moderne doit être regardée comme » probable, tandis qu'il n'est pas constant qu'elle » est rejetée par le Siége apostolique comme im- » probable : *Si liber sit alicujus junioris et mo- » derni, debet opinio censeri probabilis, dum non » constet rejectam esse à Sede apostolica tan- » quam improbabilem* [2]. »

« Généralement, tandis que nous agissons d'a- » près une probabilité, *soit* intrinsèque, *soit* ex- » trinsèque, *quelque faible* qu'elle soit, pourvu » qu'elle ne sorte pas des limites de la probabi- » lité, nous agissons *toujours* prudemment : *Ge- » neratim, dum probabilitate sive intrinseca, sive » extrinseca, quantumvis tenui, modo à proba- » bilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid » agimus, semper prudenter agimus* [3]. »

[1] Quodlibet III, art. 10.

[2] Decretum Alexandri VII, die 24 septembris 1665, proposit. 27.

[3] Decretum Innocentii XI, die 2 martii 1679, proposit. 33. — Voyez la *Théol. moral.* du B. Liguori, *lib.* 1. *tract.* 1. *De conscientia, cap. III.*

Ce n'est que lorsqu'il s'agit de l'application des règles de la morale, dans quelques cas particuliers, qu'une personne, qui n'est pas capable de se décider par elle-même, peut s'en rapporter à la décision de son pasteur, de son confesseur ou d'un docteur qui a quelque réputation : on est d'accord sur ce point [1].

On convient également de part et d'autre, que l'on ne doit pas s'en tenir à une opinion *probable*, en s'écartant de la plus sûre, pour ce qui regarde la validité d'un sacrement: la probabilité, quelque réelle qu'elle soit, ne saurait suppléer au défaut de validité, quand il s'agit de la matière ou de la forme sacramentelle : « Si incertum est esse » peccatum, dit saint Augustin, en parlant du » baptême, quis dubitet certum esse peccatum [2] ? » La proposition contraire a été condamnée par

[1] Voyez les Conférences d'Angers, sur *les Actes humains,* conférence VII. quæst. III, art. 3.

[2] C'est à tort que quelques auteurs citent ce passage contre le probabilisme. Saint Augustin ne parle que du sacrement de baptême, qui, étant nécessaire au salut de *nécessité de moyen,* ne doit point se conférer, hors le cas de nécessité, sur de simples probabilités, quelque fortes qu'elles soient. « Quamquam etiamsi dubium haberet, non » illic recte accipi quod in catholica recte accipi certum » haberet, graviter peccaret, in rebus ad salutem animæ » pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præpone- » ret. Recte quippe hominem in ecclesia catholica bapti-

Innocent XI : elle était ainsi conçue : « Non est » illicitum in sacramentis conferendis sequi opi» nionem *probabilem* de valore sacramenti, re» licta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut » periculum gravis damni incurrendi. Hinc sen» tentia probabili tantum utendum non est in » collatione baptismi, ordinis sacerdotalis, aut » episcopalis[1]. »

» zari eo ipso certus est, quod etiam alibi baptizatus huc » transire decrevit. Non recte autem apud Donatistas ho» minem baptizari, saltem incertum habeat, cum hoc illi » dicant, quorum sententiam Donatistis anteponendam esse » certum habet : et incertis certa præferendo hic baptize» tur, ubi propterea certus est recte fieri, quia et cum alibi » facere cogitabat, huc transeundum esse decreverat....... » Accipere baptismum in parte Donati, si incertum est esse » peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi » potius accipere, ubi certum est non esse peccatum. » *Lib.* 1. *De baptismo contra Donatist. cap.* 3 *et* 5.

[1] Decretum Innocentii XI, proposit. 1. — Nous ferons remarquer ici premièrement, que, quoiqu'il ne soit pas permis de suivre une opinion probable, *opinionem probabilem*, lorsqu'il s'agit de la validité d'un sacrement, l'on peut cependant absoudre un pénitent qui n'a que l'attrition. Il est bien vrai que plusieurs théologiens prétendent que l'on ne peut recevoir le sacrement de la réconciliation, qu'autant que l'attrition est accompagnée de quelques sentiments, ou au moins de quelque commencement d'amour, de charité parfaite; mais comme l'opinion contraire est certainement beaucoup *plus probable*, et que le confesseur ne peut généralement discerner entre les motifs surnaturels qui font agir le pénitent, on peut s'y conformer dans

De même, un juge, un notaire, un médecin, ne doivent pas se contenter d'une simple probabilité dans l'exercice de leurs fonctions : ils sont tenus par état, en vertu des engagements qu'ils

la pratique, et donner l'absolution même à un pénitent, qui ne paraît avoir que l'attrition. *Theol. moral. lib. VI. De pœnitentia, n.* 349, par le B. Liguori.

Secondement, l'on peut suivre une opinion plus probable, et même, suivant un grand nombre de canonistes, une opinion simplement probable, pourvu qu'elle soit réellement probable, quand il ne s'agit que de la juridiction ou des empêchements de mariage, qui sont de droit ecclésiastique. Comme celui qui suit une opinion vraiment probable agit prudemment, on doit raisonnablement présumer que l'Eglise, au besoin, saura suppléer le défaut de juridiction, et lever l'empêchement qui dépend uniquement de sa volonté. Voyez le B. Liguori, *Théol. moral. lib. I. Tract. I. De conscientia, n.* 50, *et lib. VI. Tract. IV. De pœnitentia, n.* 573.

D'après le même principe, on peut dire avec le saint Docteur, que, lorsqu'un confesseur découvre un empêchement dirimant et secret, la veille ou l'avant-veille d'un mariage pour lequel tout est préparé, il peut aller en avant, et procéder à la célébration de ce mariage, s'il ne peut ni le différer sans danger de diffamer les parties, ou de faire naître des soupçons désavantageux, ni recourir à l'Evêque qui, dans la circonstance, pourrait dispenser (nous supposons qu'il s'agisse d'un empêchement de droit ecclésiastique). Cette opinion est assez probable pour pouvoir être suivie dans la pratique. Alors, l'Eglise dispense, ou plutôt il est vrai de dire que ses lois cessent d'obliger, toutes les fois qu'on ne peut les observer sans d'aussi graves inconvénients que ceux qui résulteraient du délai que l'on mettrait à la célébration du mariage dont il s'agit.

ont contractés, de choisir entre deux moyens, celui qui leur paraît le plus sûr, c'est-à-dire, le plus conforme aux intérêts dont ils se sont chargés. Le saint Siége a censuré la proposition, par laquelle on avait osé soutenir qu'un juge peut juger suivant l'opinion la moins probable : « Probabi- » liter existimo judicem posse judicare juxta opi- » nionem etiam minus probabilem[1]. »

L'on doit encore prendre le parti le plus sûr, lorsqu'on se trouve dans le cas de faire un acte périlleux pour le prochain : tel serait, par exemple, le cas d'un chasseur dans une forêt, qui a lieu de craindre qu'en déchargeant son coup sur une pièce de gibier, il ne donne sur quelque personne, quand même il y aurait plus de probabilité d'un côté que de l'autre[2].

Enfin le probabiliste reconnaît que la règle, *In dubio pars tutior est eligenda*, doit être appliquée dans tous les cas où elle est appliquée par le droit, et que dans un doute pratique, c'est-à-dire, dans le doute si l'on peut, sans pécher, faire tel ou tel acte dont la bonté *matérielle* est douteuse, l'on doit encore s'y conformer, et s'abstenir de cet acte, conformément à ce que dit l'Apôtre au sujet de

[1] Decretum Innocentii XI, proposit. 2.—Voyez le B. Liguori, *Theol. moral. lib. I, De conscientia, n.* 47.

[2] Voyez le B. Liguori, *ibid.* n. 52.

la conscience : *Omne quod non est ex fide peccatum est*[1]. »

Celui qui, dit saint Thomas, fait ou omet une action, *en doutant* s'il y a péché mortel à faire ou à omettre cette action, s'expose au danger de pécher mortellement, et se rend par là même coupable de péché mortel : *Qui aliquid committit vel omittit in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit*[2] *: quicumque autem committit se discrimini peccati mortalis, mortaliter peccat*[3].

« Il n'est jamais permis d'agir dans le doute
» pratique, dit le bienheureux Alphonse, parce
» que l'homme, pour bien agir, doit être mora-
» lement sûr que son action est permise; autre-
» ment il pèche, parce qu'en agissant dans le
» doute s'il y a péché, il méprise la loi en pra-
» tique, en s'exposant à la violer. Mais au con-
» traire, dans le doute spéculatif, il peut bien

[1] Epist. ad Rom. cap. 14, v. 23. — Nunquam est licitum, dit le B. Liguori, cum conscientia practice dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud : *Qui amat periculum in illo peribit.* Eccli. c. 3. v. 27. Quare si dubitat an illud sit mortale, mortaliter peccat. *Ibid. n.* 22.

[2] In 4 Sententiarum, dist. 21, quæst 2, art. 3.

[3] Quodlibet IX, art. 15.

» agir, quand, d'après un autre principe cer-
» tain, mais réflexe ou concomitant, il juge que
» cette action lui est certainement permise en
» pratique. Le sujet, par exemple, qui doute en
» spéculation, si une guerre est juste ou non,
» peut, dans la pratique, combattre licitement,
» si son prince l'y oblige, fondé sur le principe
» certain que le sujet doit toujours obéir à son
» supérieur, pourvu qu'il ne soit pas sûr que la
» chose qu'il lui ordonne soit mauvaise. Ainsi,
» l'on s'assure de la *licité* de son action par un
» principe réflexe[1]. »

Ainsi, autre chose est de douter si l'on pèche en faisant ou en omettant telle ou telle action; autre chose est de douter s'il existe une loi qui prescrive ou défende cette même action. Dans le premier cas, l'on est obligé de prendre le parti

[1] Le Confesseur des gens de la campagne, ch. 1, art. 2, n. 10.

« Licitum est operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes. Sive principia reflexa judicat practice actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim, ut sapienter ratiocinatur episcopus Abelly, sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quod bellum hoc sit probabiliter aut dubie justum : Aliæ quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante principe, liceat subdito præliari. » *Theol. moral. lib.* 1. *De conscientia, cap.* 2, *n.* 52.

le plus sûr, parce que la conscience n'étant pas formée, l'on n'a pas sur la *licité* de ses actes, la certitude morale, nécessaire pour agir prudemment. Mais il n'en est pas de même pour le second; car, on peut alors, suivant les principes du probabilisme, se dispenser du parti le plus sûr, en s'écartant de l'opinion qui est en faveur de la loi; parce que, dit-on, l'on peut former prudemment sa conscience par la considération que le législateur, que Dieu lui-même ne rend ses lois obligatoires que par la manifestation claire et certaine de ses volontés; et qu'une loi douteuse n'a pas plus d'effet que si elle n'existait pas : *lex dubia, lex nulla.*

Le système du probabiliste diffère donc principalement de celui du *probabilioriste*, en ce que celui-ci veut que, même dans le doute droit, dans le doute s'il existe une loi qui défende tel ou tel acte, ou si tel cas particulier est compris dans le texte, dans l'esprit de la loi, l'on soit toujours tenu de prendre le parti le plus sûr, en se déclarant pour la loi, et se comportant comme si la loi, dont l'existence est douteuse, était certaine; tandis que le probabiliste croit que, dans le même doute, ou lorsque les deux opinions contraires sont également, ou à peu près également probables, l'on peut suivre dans la pra-

tique, indifféremment l'une ou l'autre opinion, sans avoir égard à la loi douteuse, que l'on doit regarder comme non avenue, comme ne pouvant produire aucun effet, et n'avoir aucun résultat, par cela même, dit-il, que n'étant pas suffisamment promulguée, suffisamment connue, elle ne peut être obligatoire; *lex dubia non obligat*[1].

Le *probabilioriste* ne permet de s'écarter du parti le plus sûr, et ne se déclare en faveur de la liberté, que lorsque l'opinion moins sûre est beaucoup plus probable que l'opinion contraire. Le probabiliste ne va pas aussi loin : d'après son système, on peut suivre une opinion dès qu'elle est réellement probable, qu'elle est fondée sur des raisons assez fortes et des autorités assez graves pour déterminer un homme prudent à prendre son parti, sinon sans craindre de se tromper, du moins sans danger de se compromettre aux yeux du législateur, en commettant un péché formel.

[1] Lorsque les deux opinions contraires sont également probables, et qu'elles nous paraissent être telles, il y a nécessairement doute : *Inter æqualitatem rationum et argumentorum*, dit saint Thomas, *soli dubio est locus*. Il en est de même, lorsque l'une des deux opinions, sans paraître absolument aussi probable que l'autre, n'est cependant pas certainement moins probable, ou n'est que faiblement moins probable.

Ce n'est pas qu'une probabilité, quelque forte qu'elle soit, tandis que ce n'est qu'une probabilité, puisse d'elle-même nous donner la certitude morale, sans laquelle on ne peut agir prudemment. « Ad licite operandum, dit le » bienheureux Liguori, sola non sufficit proba- » bilitas, sed requiritur certitudo moralis de ho- » nestate actionis. Juxta illud D. Pauli ad Rom. » 14. 23 : *Omne quod non est ex fide peccatum* » *est* [1]. » Mais dès qu'on admet que telle ou telle opinion est certainement probable, d'une probabilité réelle, ce que l'on reconnaît facilement, lorsqu'elle est avouée comme probable par ceux même qui préfèrent l'opinion contraire, on peut alors juger qu'il y a doute, et, comme une loi douteuse est nulle de soi, l'on a la certitude que quoi que l'on fasse, l'action fût-elle mauvaise, si, pour me servir des termes de l'école, on la considère dans son objet *matériel*, elle est néanmoins *moralement* honnête : en sorte que si la loi, de l'existence de laquelle on doute, existe réellement, la transgression de cette loi ne sera que *matérielle*, et ne pourra pas plus être imputable que lorsqu'on la transgresse ou parce qu'on l'ignore invinciblement, ou parce que l'on suit

[1] Theologia moralis, lib. I, tractat. I. De conscientia, n. 53.

l'opinion contraire à cette loi, comme paraissant plus probable.

Je parle d'une opinion certainement probable, d'une *probabilité réelle, absolue*, et généralement regardée comme telle : car la même opinion peut être, relativement à celui qui agit, ou plus probable, ou moins probable, ou douteuse. De toutes les questions qui sont réellement controversées parmi les scolastiques, il n'en est aucune au sujet de laquelle il n'existe trois opinions différentes; l'une pour l'affirmative, que l'on soutient parce qu'elle paraît plus probable; l'autre pour la négative, que l'on défend aussi comme paraissant plus probable ; la troisième pour le doute, qui tient l'esprit en suspens entre l'affirmative et la négative, parce qu'il trouve l'une et l'autre également probables. Je dis plus : une même opinion peut être successivement, à l'égard du même sujet, tantôt plus probable, tantôt moins probable, tantôt ni l'un ni l'autre, mais douteuse. Il n'est pas rare que celui qui embrasse d'abord l'affirmative, se déclare ensuite, après un nouvel examen, soit pour la négative, soit pour le doute. Cette distinction entre la probabilité *réelle* ou *absolue* et la probabilité *apparente* et *relative,* nous paraît fort importante. Elle nous fait comprendre comment on peut, sans

tomber dans le relâchement, adopter, sur une question controversée, l'opinion la moins favorable à la loi, quoiqu'elle soit, ou plutôt quoiqu'elle paraisse un peu moins probable que l'opinion contraire. Aussi le bienheureux Liguori n'exige-t-il qu'on suive le parti le plus sûr, que quand il est *certainement* et par conséquent *notablement* plus probable[1].

En effet, dès qu'on suppose que les théologiens sont partagés en nombre à peu près égal, au sujet d'une question de morale, il vous est impossible de juger qu'une opinion soit réellement moins probable, précisément parce qu'elle vous paraît être telle, puisqu'un grand nombre de docteurs, aussi distingués par leur science que par la pureté de leurs principes, soutiennent cette même opinion, comme leur paraissant plus pro-

[1] « Quod si opinio, dit le B. Liguori, quæ stat pro lege, » videatur *certe* probabilior, ipsam omnino sectari tenemur; nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate amplecti. *Morale systema, in tractatu de conscientia, » cap.* 3. » Remarquez ces mots, *certe probabilior;* car, comme il le dit lui-même ailleurs, on ne peut être assuré qu'une opinion soit plus probable, qu'autant qu'elle est *notablement* plus probable : « Cum opinio, quæ stat pro » lege est *certe* et sine ulla hæsitatione probabilior, tunc » opinio illa non potest esse nisi *notabiliter* probabilior. » *Dissert. de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris.*

bable. Ainsi donc, quelle que soit votre manière de voir, la question sera toujours, en dernière analyse, plus ou moins douteuse pour vous : vous pourrez toujours, par conséquent, si vous êtes probabiliste, prendre indifféremment l'une ou l'autre opinion, même celle qui vous paraît moins probable, sans compromettre en rien la morale de l'Evangile.

Outre le principe fondamental qu'une *loi douteuse n'oblige pas*, les probabilistes ont plusieurs autres principes, d'après lesquels on peut se déterminer dans le doute. Le premier, c'est que dans le doute on doit préférer la condition de celui qui possède : *In dubio melior est conditio possidentis.* D'après ce principe, « Si quelqu'un, » dit Liguori, possédant un bien de bonne foi, » doute de l'existence d'une dette, il n'est pas » obligé de la payer. Mais si au contraire, il est » sûr que cette dette ait été contractée, et qu'il » doute seulement si elle a été payée, alors il est » obligé de la payer. De même, quand on doute » si l'on doit ou non observer quelque précepte, » il faut voir si c'est le précepte ou la liberté qui » est en possession : par exemple, si un jeune » homme doute qu'il ait vingt-un ans accomplis, » il n'est point obligé au jeûne ; parce que n'étant » pas sûr d'avoir contracté l'obligation du pré-

» cepte, la liberté est en possession. Si, au con-
» traire, un vieillard doute s'il a accompli ou
» non l'âge d'après lequel on est dispensé de la
» loi du jeûne, alors il est obligé au jeûne, parce
» que le précepte du jeûne est en possession[1].

[1] Voici ce que le bienheureux Liguori dit des vieillards, au sujet du jeûne : « Communiter doctores docent sexa-
» genarios excusari in dubio de validitate virium, nisi
» oppositum constet. Sed dubium fit an sexagenarius te-
» neatur jejunare, si quis certe robustus inveniatur. Prima
» sententia affirmat, quia illi qui in ea ætate vires validas
» habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est pro-
» babilis; sed non minus probabilis est sententia opposita
» quam tenent (multi doctores); tum quia sic fert uni-
» versalis consuetudo, ut testantur communius doctores
» apud Roncaglia; tum quia alias esset res multis scru-
» pulis obnoxia, examinare an aliquis sexagenarius sit vel
» ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum. Sed
» ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium
» imbecillitatem, quam ob defectum caloris, nequeunt
» simul alimentum sufficiens sufferre, egentque cibo fre-
» quentiori, et licet nonnulli in tali ætate robusti videan-
» tur, eorum tamen robur est de facili illusivum et incon-
» stans, cum negari non possit in hujusmodi senibus vires
» deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum
» incidant, difficulter perfecte convalescant : Unde Gale-
» nus, *lib. 5. De sanitate tuenda,* sic dixit : *Senibus simili*
» *ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse cu-*
» *randum.* Hinc communiter adagium prodiit : *Senectus*
» *ipsa morbus est.* » Theol. moral. l. III, Tract. VI, c. 3. n. 1036.

Quoi qu'il en soit de l'opinion du bienheureux Liguori, pour ce qui regarde le plus ou le moins de probabilité qu'elle peut avoir, il nous paraît que, tout en exhortant

» De même, si quelqu'un doute, le jeudi, que » minuit soit sonné, après avoir fait son possible » pour le savoir, s'il reste dans le doute il peut » manger de la viande, parce qu'alors la liberté » possède : mais c'est le contraire si le doute lui » vient le samedi. Si quelqu'un doute d'avoir fait » quelque vœu, il n'est pas obligé de l'accomplir. » On doit dire la même chose, si l'on doute que » quelque obligation soit comprise ou non dans » le vœu, parce qu'alors la personne est tenue, » *au moins* qui est certain, et non *au plus* qui est » douteux. C'est le contraire, si quelqu'un étant » sûr du vœu doute de l'avoir accompli, parce » qu'en ce cas l'obligation du vœu possède. Ainsi, » tant qu'on n'a pas la certitude d'avoir accompli » son vœu, on est obligé de l'accomplir.

» Un autre principe, c'est qu'un fait ne se pré- » sume point, il doit être prouvé : *factum non* » *præsumitur*, *nisi probetur* : de manière que, » dans le doute, personne ne doit croire qu'il ait

les sexagénaires à l'esprit de pénitence, et à se tenir toujours prêts à la mort, qu'un vieillard doit voir de plus près, un pasteur ne saurait agir plus prudemment qu'en s'abstenant de donner comme certaine l'obligation du jeûne, qui est certainement douteuse dans le cas dont il s'agit. L'intention de l'Eglise, qui est une si tendre mère, ne peut être d'obliger ceux qui, d'après une opinion certainement probable, se croient, de bonne foi, dispensés de ses lois. Elle ne veut point la mort de ses enfants.

» encouru la peine, s'il n'est pas sûr d'avoir com-
» mis la faute à laquelle la peine est infligée. Au
» contraire, suivant un autre principe, une chose
» est présumée faite, quand elle devait être faite
» de droit : *præsumitur factum, quod de jure fa-*
» *ciendum erat.* C'est pourquoi, si l'on doute
» qu'une action ait été faite comme elle devait
» l'être, on doit présumer qu'elle a été bien faite;
» par exemple, quand on doute si une loi juste
» a été reçue ou non, on doit présumer qu'elle
» l'a été. Enfin il faut tenir pour la validité d'un
» acte, tandis qu'il ne conste pas de sa nullité :
» *standum est pro valore actus, donec non constet*
» *de ejus nullitate.* Ainsi dans le doute si un ma-
» riage, un contrat, un vœu, une confession sont
» valides, on doit les présumer valides, tant que
» leur nullité n'est point constante[1]. »

Tels sont les principes du probabilisme, que plusieurs moralistes modernes rejettent comme un système erroné et dangereux dans la pratique. Il ne sera pas difficile de montrer que leur zèle va beaucoup trop loin, et qu'il faut n'avoir étudié la question du probabilisme que dans des auteurs infectés de jansénisme ou de rigorisme,

[1] Le Confesseur des gens de la campagne, ch. 1, art. 2, num. 11, 12 et 13. — Voyez aussi la *Théol. moral.* du même auteur, *tract.* 1, *cap.* 2, *n.* 26.

pour oser soutenir que ce systême de morale ait été condamné par l'Eglise, comme contraire à la doctrine des saints Pères et à la pureté de l'Evangile.

CHAPITRE IV.

Le probabilisme bien entendu, tel qu'il est exposé dans les ouvrages du bienheureux Liguori, a-t-il été condamné par l'Eglise ?

En condamnant certaines propositions comme favorisant le relâchement, les papes n'ont pas plus condamné le probabilisme, tel qu'il est enseigné par Alphonse de Liguori, qu'ils n'ont condamné le *probabiliorisme* en condamnant les maximes du rigorisme. Quand on examine de près les décrets du saint Siége sur la morale, on voit qu'il n'a censuré que les extrêmes dans lesquels on avait donné de part et d'autre, que l'abus que quelques auteurs avaient fait du probabilisme.

Les uns, poussant la sévérité trop loin, sont allés jusqu'à soutenir qu'il n'est pas permis de s'écarter du parti le plus sûr, même en suivant une opinion très probable, éminemment probable. « Non licet sequi opinionem vel inter » probabiles *probabilissimam.* » Alexandre VIII a proscrit un système aussi contraire à l'esprit de l'Evangile, par son décret du 7 décembre 1690.

D'autres, voulant appliquer le probabilisme à

toutes les questions douteuses, avaient avancé que ce n'est point une chose illicite que de suivre dans l'administration des choses saintes une opinion probable, touchant la validité d'un sacrement, en s'écartant du parti le plus sûr : « Non » est illicitum in sacramentis conferendis uti opi- » nione probabili de valore sacramenti, relicta » tutiore[1]. » Innocent XI a condamné cette proposition, et le bienheureux Liguori la condamne également, comme étant tout à la fois injurieuse aux sacrements, et dangereuse pour le salut de celui qui les reçoit[2]. Tout ce qui a rapport à la

[1] Decretum Innocentii XI, die 2 martii 1679, proposit. 1.

[2] La proposition condamnée est ainsi conçue : « Non » est illicitum in sacramentis conferendis uti opinione pro- » babili, etc. » Remarquez le mot *conferendis;* car, plusieurs théologiens pensent qu'il n'en est pas de la réception comme de l'administration des sacrements. Il est défendu, disent-ils, au ministre de la Religion, de suivre une opinion simplement probable, plutôt par la crainte de frustrer les fidèles de la grâce sacramentelle, que pour éviter la profanation des choses saintes. Le ministre qui s'en tient à une opinion probable pèche, il est vrai, contre la charité et même contre la justice, parce que celui qui reçoit un sacrement a droit, et tient ordinairement, ainsi qu'un malade l'exige de son médecin, à ce que l'on prenne à son égard le parti le plus sûr. Mais il ne pèche point contre la vertu de religion, il ne se rend point coupable de sacrilége, puisqu'il agit prudemment en suivant une opinion qui est réellement probable, dans le sens que l'entendent

substance des sacrements rentre, comme nous l'avons déjà fait remarquer, dans les exceptions que les probabilistes apportent à leur système.

Parmi les autres points qui ont été l'objet de quelque censure, on remarque les propositions suivantes concernant le probabilisme :

Généralement, lorsque d'après une probabilité, soit intrinsèque, soit extrinsèque, quelque faible qu'elle soit, pourvu qu'elle ne sorte point des limites de la probabilité, nous faisons quelque chose, nous agissons toujours prudemment : « Generatim, dum probabilitate *sive* intrinseca, *sive* extrinseca, *quantumvis tenui*, modo e pro-

généralement les théologiens. Par conséquent, si celui qui s'approche d'un sacrement autre que celui de l'ordre ou de baptême, consent à le recevoir avec une matière ou une forme qui n'est que probable, mais certainement probable, il ne pèche point, ni lui, ni celui qui le lui confère. C'est le sentiment de Sanchez, Vasquez, Pontius, Machado, Salas, Salonius, Perez, Sporer, Ozez, etc.

Le bienheureux Liguori préfère le sentiment contraire, et pense qu'il en est, relativement à l'usage des opinions probables, de celui qui reçoit, comme de celui qui confère un sacrement, parce que l'opinion de Sanchez ne peut presque jamais être réduite en pratique sans préjudice pour le salut. Censeo non recedendum a prima sententia, » saltem quia secunda fere nunquam poterit deduci in » praxim a suscipientibus sine proprio animæ detrimento. » *De conscientia, cap. III, n.* 51.

» babilitatis finibus non exeatur, confisi agimus, » *semper* prudenter agimus [1].

L'opinion d'un docteur, s'il est récent, doit être réputée probable, tandis qu'il n'est point constant qu'elle a été rejetée par le Siége apostolique : « Si liber sit alicujus junioris et moderni, » debet opinio censeri *probabilis*, dum non con» stet rejectam esse a Sede apostolica tanquam » improbabilem [2]. »

Un infidèle, qui ne croit pas en suivant une opinion moins probable, sera excusé de son infidélité : « Ab infidelitate excusabitur infidelis » non credens, ductus opinione *minus* proba» bili [3]. »

Il est probable, à mon avis, qu'un juge peut juger suivant l'opinion la moins probable : « Pro» babiliter existimo judicem posse judicare juxta » opinionem etiam *minus probabilem* [4]. »

Quand, dans une affaire en litige, les raisons sont égales de part et d'autre, ou que le pour et le contre sont également probables, le juge peut recevoir de l'argent pour porter une sen-

[1] Decretum Innocentii XI, proposit. 3.

[2] Decretum Alexandri VII, die 7 sept. 1665, proposit. 27.

[3] Decretum Innocentii XI, proposit. 4.

[4] Ibidem, proposit. 2.

tence en faveur de l'une des deux parties : « Quando litigantes habent pro se opiniones æque » probabiles, potest judex pecuniam accipere » pro ferenda sententia in favorem unius præ » alio [1]. »

Il est probable qu'en rigueur le précepte de l'amour de Dieu n'oblige pas même tous les cinq ans : « *Probabile* est ne singulis quidem rigorose » quinquenniis per se obligare præceptum cari- » tatis erga Deum [2]. »

Il paraît probable que le fœtus n'est point animé tandis qu'il est renfermé dans le sein maternel, et que l'on ne peut, par conséquent, se rendre coupable d'homicide par aucun avortement : « Videtur *probabile* omnem fœtum, quan- » diu in utero est, carere anima rationali; ac » consequenter dicendum erit in nullo abortu » homicidium committi [3]. »

Il est probable qu'on peut, sans péché mortel, recourir à la calomnie pour se faire rendre justice, et défendre son honneur : et si cette opinion n'est pas probable, à peine y aura-t-il une opinion probable en théologie : « *Pro-* » *babile* est non peccare mortaliter, qui impo-

[1] Decretum Alexandri VII, 1665, proposit. 26.

[2] Decretum Innocentii XI, proposit. 6.

[3] Ibidem, proposit. 35.

» nit falsum crimen alicui, ut suam justitiam » et honorem defendat, et si hoc non sit proba- » bile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia[1]. »

Il est probable qu'une attrition naturelle, mais honnête, suffit : « *Probabile* est sufficere attritio- » nem naturalem, modo honestam[2]. »

Enfin : « Est *probabilis* opinio, quæ dicit tan- » tum esse veniale osculum habitum ob delecta- » tionem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo » oritur, secluso periculo consensus ulterioris et » pollutionis[3]. »

Voilà celles des propositions condamnées par le saint Siége, qui ont rapport au probabilisme. L'Eglise ne pouvait garder le silence sur une doctrine aussi pernicieuse; elle l'a donc condamnée par l'organe des papes Alexandre VII et Innocent XI, comme étant manifestement contraire à la sainteté de l'Evangile. Mais cette condamnation peut-elle atteindre le probabilisme du bienheureux Liguori? Non, évidemment : ce saint évêque n'enseigne nulle part que l'autorité d'un seul docteur, ou qu'une probabilité, *soit* intrinsèque *soit* extrinsèque, quelque faible qu'elle puisse être, soit *toujours* suffisante pour nous faire agir

[1] Decretum Innocentii XI, proposit. 44.

[2] Ibidem, proposit. 57.

[3] Decretum Alexandri VII, die 18 martii, 1666.

prudemment. Vous ne trouverez nulle part dans ses écrits, qu'un juge puisse prononcer d'après une opinion moins probable, ou que dans le doute il puisse recevoir de l'argent pour faire pencher la balance en faveur de l'une des deux parties. Ni sa Théologie morale, ni les dissertations qu'il a publiées en faveur du probabilisme, ne renferment rien qui approche des propositions censurées par le Siége apostolique. Il soutient, il est vrai, qu'on peut suivre une opinion probable, lorsqu'elle est vraiment et certainement probable, c'est-à-dire, lorsque les raisons qu'on peut alléguer en faveur de cette opinion sont généralement jugées, même par ceux qui tiennent à l'opinion contraire, assez fortes ou assez graves pour déterminer un homme prudent. Mais il ne dit pas que telle ou telle opinion puisse être regardée comme probable, précisément parce qu'elle paraît telle à quelques docteurs singuliers et de contrebande; mais il n'enseigne pas que les propositions condamnées comme destituées de toute probabilité soient réellement probables. Loin de s'en déclarer l'apologiste, il les condamne lui-même de la manière la plus expresse, comme on peut s'en convaincre par la lecture de ses ouvrages [1].

[1] Voyez l'exposition de sa doctrine, dans le chapitre précédent.

Non-seulement Innocent XI n'a pas condamné le probabilisme, mais il défend même de le condamner. Ce pape n'ignorait certainement pas qu'en 1679, à l'époque où il a publié son décret sur la morale, un grand nombre de scolastiques avaient enseigné dans leurs écrits, et que plusieurs docteurs enseignaient encore alors publiquement le probabilisme. Or, après avoir énuméré les 65 propositions qu'il défend de soutenir, sous peine d'excommunication, il conclut son décret en défendant expressément aux théologiens de censurer ou de noter, par aucun terme injurieux, les opinions controversées parmi les catholiques, jusqu'à ce que le saint Siége apostolique ait prononcé. « Ut ab injuriosis contentionibus » doctores seu scolastici, aut alii quicumque, in » posterum se abstineant, ut paci et caritati con- » sulatur, idem Sanctissimus, in virtute sanctæ » obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris impri- » mendis ac manuscriptis, quam in thesibus, dis- » putationibus ac prædicationibus caveant ab omni » censura et nota, necnon a quibuscumque con- » viciis, contra eas propositiones, quæ adhuc » inter catholicos hinc et inde controvertuntur, » donec a sancta Sede recognitæ sint, et super » iisdem propositionibus judicium proferatur [1].

[1] Voyez le décret d'Innocent XI, du 2 mars 1679.

On nous objectera peut-être la déclaration du clergé de France, de l'an 1700, qui nous donne, pour l'usage des opinions probables, les deux règles suivantes comme étant fondées sur le droit: savoir, premièrement, que dans les doutes concernant l'affaire du salut, lorsque les raisons sont égales de part et d'autre, nous devons prendre le parti le plus sûr, et qu'il y a non-seulement un conseil, mais un vrai précepte, d'éviter le danger de transgresser la loi de Dieu : secondement qu'il n'est pas permis de suivre une opinion que l'on ne croit pas plus conforme à la vérité, c'est-à-dire plus probable que l'opinion contraire : « Ad rectum usum probabilium opinionum has » regulas a jure præscriptas agnoscimus. Primum » ut in dubiis de salutis negotio, ubi æqualia » utrinque animo sese offerunt, rationum mo- » menta, sequamur id quod tutius, sive quod est » eo in casu unice tutum : neque id consilii, sed » præcepti loco habeamus, dicente Scriptura; » *Qui amat periculum, in illo peribit* : hæc prima » regula. Altera ut... Nemini liceat eligere eam » sententiam, quam non veritati magis consen- » taneam duxerit[1]. »

[1]Voyez les *Mémoires du clergé de France*, tome I, in-4°, col. 742, ou la *Collection des procès-verbaux des assemblées générales du clergé de France*, tome IV, Pièces justificat. col. 214 et suiv.

Pour répondre à cette objection, il suffit de faire remarquer qu'on peut absolument concilier ces maximes du clergé de France avec la doctrine du bienheureux Liguori. Ce saint évêque nous dit que dans un doute pratique sur la bonté morale de nos actions, l'on doit toujours prendre le parti le plus sûr, et que, lorsque de deux opinions, la plus sûre est certainement la plus probable, l'on ne peut s'écarter de celle-ci, sans s'écarter des règles de la sagesse[1]. Or, ne peut-on pas dire que les évêques de l'assemblée de 1700 n'ont voulu parler que d'un doute pratique, que du cas où l'on doute si l'on pèche, en faisant ou en omettant telle ou telle action. Soutenir qu'ils ont condamné le probabilisme, tel que nous l'entendons nous-mêmes, et qu'ils exigent que dans un doute de droit l'on se comporte comme si la loi douteuse était certaine, ce serait les mettre en contradiction, non-seulement avec le pape Innocent XI, qui défend implicitement de statuer sur cette question, mais encore avec Pie VII, qui déclare la doctrine du bienheureux Liguori exempte de toute censure. Il n'y a pas de milieu : ou ces prélats, qui n'étaient qu'au nombre de seize, n'ont condamné que ce que le saint Siége avait censuré

[1] Voyez l'exposition de sa doctrine, dans le chapitre précédent.

quelques années auparavant, ou il faudra convenir qu'ils sont allés trop loin [1]. Benoît XIV, l'un des plus savants papes qui aient occupé la chaire de saint Pierre, ne permet pas à un évêque de définir les controverses de l'école, sans en référer au saint Siége apostolique. C'est ainsi, par exemple, qu'en parlant du saint Viatique, à l'égard d'une personne qui aurait déjà communié le même jour, en parfaite santé, il cite les trois sentiments qui partagent les théologiens; puis il ajoute que, dans un si grand conflit d'opinions, un curé est parfaitement libre de prendre le sentiment qu'il voudra, sans craindre de se rendre coupable de la violation d'un statut synodal, parce que, dit-il, un évêque ne doit point statuer sur les questions controversées parmi les docteurs catholiques : « In tanta opinionum varietate doc» torumque discrepantia, integrum erit parocho » eam amplecti sententiam quæ sibi magis arri» serit, quin fiat reus violati statuti synodalis, » quod certe non potuit casum istum extraordi» narium respicere; neque fas erit episcopo aut

[1] Ce ne serait pas manquer à l'assemblée de 1700, qui était présidée par le cardinal de Noailles, que de supposer qu'elle est allée trop loin. Chacun sait que celle de 1682, où il y avait un plus grand nombre d'évêques, n'a pas été fort heureuse dans ses actes, qui ont été cassés, annulés par le saint Siége.

» in parochum animadvertere, qui præfato ægro-
» tanti Viaticum denegavit, aut quidquam de ejus-
» modi controversia, in sua synodo decernere,
» ne videatur sibi arrogare partes judicis inter
» gravissimos hac super re secum contendentes
» theologos[1]. »

[1] Voyez le savant Traité *de Synodo diœcesana, lib. VII, cap. XI, n.* 3.

Le même pape, ayant rapporté le pour et le contre sur la question du triple contrat, *de Trino contractu*, ajoute : « Hæc sunt præcipua rationum momenta, quæ in utramque partem adducuntur; neque Apostolica sedes priori opinioni, etsi minus congruere videatur Sixtinæ constitutioni, ullam hactenus censuram inussit, a qua proinde eadem infligenda debet episcopus abstinere. » *Lib. VII, cap.* 51. *n.* 6.

Voyez aussi ce qu'il dit au chapitre II du même livre, sur la question de savoir si les bénéficiers sont maîtres ou seulement dispensateurs des fruits ecclésiastiques qui sont superflus à un entretien honnête et convenable ; ou, ce qui revient au même, s'ils pèchent contre la justice, ou simplement contre la charité et la vertu de religion, lorsqu'ils n'en font pas l'usage prescrit par les canons.

CHAPITRE V.

Le probabilisme du bienheureux Liguori est-il absolument destitué de fondement ?

Le probabilisme bien entendu n'est pas aussi destitué de fondement que le prétendent les anti-probabilistes. Depuis que les théologiens ont donné naissance aux deux systèmes qui divisent les écoles, en se déclarant, les uns pour la sévérité, et les autres pour le parti de l'indulgence, le probabilisme a toujours eu pour lui un grand nombre de docteurs, un plus grand nombre, peut-être, que le *probabiliorisme.*

Richard Arckdekin, irlandais, qui écrivait vers l'an 1666, dit qu'on pouvait compter de son temps plus de cent-soixante théologiens en faveur du probabilisme [1]. Alphonse de Sarasa, flamand, mort en 1667, en cite cent quatre-vingt-neuf qui qui ont adopté le même système [2]. Térille, qui

[1] Theologia, tom. 2, part. 2, Tract. 1, cap. 1 et 2.

[2] *Ars semper gaudendi*, part. 2. tract. 4, § 6, où l'auteur rapporte un catalogue avec ce titre : « Auctorum centum octoginta novem, qui impellis libris docuerunt licitum agere ex opinione probabili. » Il les nomme, il cite les passages où ils enseignent le probabilisme, et fait remarquer que de ces 189 théologiens, il y en a 159 qui permettent de suivre même l'opinion moins probable,

vivait vers le même temps que Alphonse de Sarasa, fait mention de deux cents théologiens probabilistes[1]. Gobat, allemand, et Moya, espagnol, en nomment, le premier vingt-cinq, et le second plusieurs autres encore, qui ne se trouvent point du nombre de ceux dont parle Térille[2]. Rasler, au rapport de Monschein[3], en compte lui seul plus de deux cent cinquante, dont vingt ont occupé les premières dignités de l'Eglise.

Si à cette liste d'écrivains catholiques vous ajoutez tous ceux qui, depuis la fin du dix-septième siècle, ont continué jusqu'à présent d'enseigner le probabilisme, qui osera soutenir que ce système n'a pas de fondement, qu'il n'est pas même probable, et qu'il met la morale en danger? S'il est vrai que le probabilisme soit dangereux ou qu'il compromette la sainteté de l'Evangile, et que, d'ailleurs, comme on est forcé d'en convenir de part et d'autre[4], presque tous les théologiens qui

c'est-à-dire, l'opinion qui est faiblement moins probable que l'opinion contraire.

[1] Fundamentum totius Theologiæ moralis, seu tractatus de conscientia probabili, etc.

[2] Voyez La-Croix, *Theologia moral.* Lib. 1, n. 269.

[3] Theologia dogmatico-speculativa, tract. de Actibus humanis, part. III, quæst. IV, n. 598, *Augustæ Vindel.* et Friburgi Brisgojæ, an. 1768.

[4] Voyez *Theologia moralis,* du P. La-Croix, lib. 1, De

ont paru sur la fin du seizième et pendant le cours du dix-septième siècle, l'aient professé publiquement, et qu'on l'ait généralement suivi dans la pratique, sans aucune réclamation, ni de la part des évêques ni de la part du chef de l'Eglise, comment concilier ce long silence, avec les promesses de Jésus-Christ, qui a promis d'être avec ses Apôtres et leurs successeurs, *tous les jours*, jusqu'à la consommation des siècles [1] ? On convient que le silence de l'Eglise ne peut être pris pour une approbation, lorsqu'il s'agit de quelques opinions particulières ou purement spéculatives ; mais il n'en est pas de même d'une opinion presque universelle et dangereuse pour la morale. L'Eglise catholique a toujours été sainte, et sera toujours sainte, parce qu'elle est essentiellement sainte : « Credo in Spiritum Sanctum, sanctam » Catholicam Ecclesiam. » Elle ne peut, dit saint Augustin, ni approuver, ni taire, ni faire ce qui est contre la foi ou les bonnes mœurs : « Ecclesia

conscientia, n. 269. — Voyez aussi le P. Tyrse Gonzales, qui convient lui-même du point dont il s'agit, quoique intéressé à soutenir le contraire ; *fundamentum Theologiæ moralis, Introduct. n.* 5.

[1] « Euntes ergo docete omnes gentes..... Docentes eos » servare omnia quæcumque mandavi vobis; et ecce ego » vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consumma- » tionem sæculi. » *Math. cap. ult.* 19 *et* 20.

» Dei quæ contra fidem sunt aut bonam vitam, » nec approbat, nec tacet, nec facit[1]. » « Le pro- » babilisme ayant été, comme l'observe Bergier, » le sentiment commun des casuistes de toutes les » écoles, de tous les ordres religieux et de toutes » les nations ; il y a de l'entêtement à soutenir » qu'il ait été une corruption de la morale, un » principe de fausses décisions, un moyen d'ex- » cuser et d'autoriser tous les pécheurs[2]. »

Indépendamment du nombre et de l'autorité des docteurs qui rejettent le *probabiliorisme*, ce système n'est certainement pas aussi solide qu'il le paraît à ceux qui n'ont lu que quelques-uns de nos moralistes modernes. On en jugera par les réflexions suivantes, que je ne fais que pour mettre dans tout son jour l'état de la question, et montrer qu'on n'a pas lieu d'être étonné qu'il y ait eu et qu'il y ait encore un si grand nombre d'auteurs pour le probabilisme.

Le *probabilioriste* veut qu'on soit toujours obligé de prendre le parti le plus sûr, lorsque l'on doute s'il existe une loi qui commande ou défende telle ou telle action, ou, ce qui revient au même, si tel ou tel cas particulier est compris dans le texte, dans l'esprit de la loi. Si on lui objecte que,

[1] St. Augustin, *Epist.* 119.

[2] Dictionnaire de Théologie, au mot *Probabilisme.*

sauf certaines exceptions, cette obligation n'a pas de fondement, qu'une loi douteuse, n'étant pas suffisamment connue, ne peut produire aucune obligation ; que ni les juges ecclésiastiques [1] ni les tribunaux civils n'ont égard aux lois, dont la promulgation n'est point certaine [2], il répond que la loi, dont l'existence ou l'application devient douteuse, ne produit, à la vérité, aucune obligation d'elle-même ; mais que l'obligation d'embrasser dans le doute le parti le plus sûr, est fondée sur une loi générale, loi naturelle, qui nous défend impérieusement de nous exposer au danger de transgresser une loi qui existe peut-être : *Qui*

[1] Nisi de mandato *certus* extiteris, exequi non cogeris, quod mandatur. *Lib.* 1. *Decretal. c. Cum in jure, Reg.* 31. *De offic. et pot. Jud. de leg.*

In re dubia benignam interpretationem sequi non minus justius est, quam tutius. *Ibid. Reg.* 192.

In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando. *In cap. fin. de Transact.*

[2] Quidquid astringendæ obligationis causa dictum, id, nisi palam exprimatur, omissum esse intelligendum est. *Leg. quidquid, Digest. de verborum obligationibus.*

Semper in obscuris quod minimum est sequimur. *Lib.* 1, *tit.* 17. *Digest. Reg.* 9.

Semper in dubiis benigniora præferenda sunt. *Ibid. Reg.* 56.

Lex, si aliud voluisset, expressisset. *Leg. viri*, § *Sin autem.*

amat periculum, in illo peribit[1]. Ainsi, continue-t-il, ce n'est pas précisément en vertu de la loi douteuse, ou *directe*, c'est-à-dire, qui regarde directement l'acte qu'il s'agit de faire ou d'omettre; mais en vertu d'une loi dictée par la prudence, laquelle est connue dans l'école sous le nom de loi *réflexe*, que nous sommes obligés, dans le doute, de prendre un parti plutôt qu'un autre, de suivre l'opinion la plus sûre de préférence à l'opinion contraire[2].

Cette réponse, à laquelle le *probabilioriste* s'arrête comme à son dernier retranchement, ne satisfait point le probabiliste. Il répliquera donc que, dans un doute de droit, l'on peut indiffé-

[1] Ce texte, sur lequel s'appuient les probabilioristes, est ainsi conçu : « Cor durum habebit male in novissimo : » et qui amat periculum, in illo peribit. » *Eccli. cap.* 3, *v.* 27.

[2] C'est le raisonnement de Collet et de Bailly : après avoir rapporté cette obligation : « Lex dubia non potest » parere obligationem certam; lex enim dubia, lex nulla. » Bailly répond par la distinction suivante : « Lex dubia non » potest parere obligationem vi præcise illius legis dubiæ, » *concedo;* vi legis naturalis (reflexæ) quæ prohibet, ne » quis peccandi periculo sese committat, *nego*. Itaque cum » dubitamus an talis actio tali lege prohibita sit, non te- » nemur ab ea abstinere *vi legis dubiæ,* sed vi legis natu- » ralis, quæ est omnino certa, et ipsis gentilibus fuit cog- » nita qua vetamur peccandi periculum incurrere. » *Tract. de conscientia, cap.* 2.

remment mettre en pratique l'une ou l'autre opinion, sans danger de violer la loi; que, si l'on ne peut alors dire d'une manière certaine que la loi n'existe pas, l'on peut, du moins, juger prudemment que, si elle existe, elle n'est point obligatoire; qu'une loi douteuse n'intéresse pas plus l'ordre moral, qu'une révélation incertaine n'intéresse la religion; que les lois qui exigent le sacrifice de notre volonté, n'étant pas plus strictes que celles qui nous imposent le sacrifice de l'entendement par une soumission parfaite, l'on n'a pas plus à craindre d'être infidèle à Dieu, en rejetant les lois douteuses qui concernent la morale, qu'en rejetant les lois incertaines en matière de dogme [1]; qu'un bon père, que Dieu, qui est le meilleur de tous les pères, ne tient à l'exécution

[1] C'est la pensée du célèbre Gerson et de saint Antonin, archevêque de Florence : « Secundum cancellarium (Gerson), dit saint Antonin, non plus nocet homini errare » in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab Eccle- » sia, quod sit articulus de necessitate credendus : quam » nec esse potest actus moralis contra aliquid agibile per- » petratus, qui actus non dicitur certus ex Scriptura, aut » determinatione Ecclesiæ, quod sit illicitus. Sed constat, » quod in materia fidei licitum est ante determinationem » Ecclesiæ tenere unam vel alteram partem sine periculo » peccati ; et ergo a simili licet unam opinionem in mora- » libus tenere juxta limitata superius, ubi saltem magis » sapientes non sentiunt contrarium. » *Part.* 1, *tit.* 3, *c.* 10. § 10.

de ses volontés que lorsqu'elles ont été manifestées à ses enfants d'une manière claire et certaine. Il ajoutera : « Qu'il n'est pas plus permis au mo-
» raliste, comme le dit Bergier, d'exagérer que
» de diminuer les obligations que Dieu nous im-
» pose[1]; » qu'il n'est pas moins dangereux d'insister sur l'obligation de suivre le parti le plus sûr, qu'il ne l'est, suivant le *probabilioriste*, de s'en écarter; que, si en adoptant le probabilisme on s'expose au danger de transgresser une loi qui existe peut-être, par cela même qu'elle est douteuse, cette transgression ne saurait être, d'après le même système, qu'une faute *matérielle*[2]; tandis que le *probabiliorisme*, en nous donnant

[1] Dictionnaire de Théologie, au mot *casuiste*.

[2] Celui qui, dans le doute, a formé sa conscience d'après les principes du probabilisme, ne peut violer la loi, dans le cas où elle existe, que par une transgression *matérielle*, qui ne lui est pas plus imputable qu'à celui qui transgresse la même loi par suite d'une ignorance invincible, ou parce qu'il adopte l'opinion contraire à cette loi, comme lui paraissant plus probable. Ainsi, par exemple, celui qui, doutant s'il existe une loi qui nous oblige d'entendre la messe *paroissiale* les jours de dimanches, se comporte comme si cette loi n'existait pas, ne se rend pas plus coupable de la violation des lois de l'Eglise, que le probabilioriste qui s'abstient, sans raison, de la messe de paroisse, en adoptant, comme lui paraissant beaucoup plus probable, l'opinion des théologiens qui pensent qu'on n'est point tenu d'entendre la messe paroissiale.

comme certaines des lois douteuses, qui n'existent peut-être pas, ou, ce qui revient au même, en exigeant qu'on observe une loi douteuse comme si elle était certaine, aggrave singulièrement la loi du Seigneur, et expose infailliblement les faibles au danger de la violer d'une manière *formelle*, et par là même d'encourir la damnation éternelle. « Periculum incurreretur si tot vincula » in casibus dubiis injicerentur. » C'est la pensée de Suarez[1]. Palavicin s'exprime dans le même sens : « Si induceretur opinio, dit le célèbre car- » dinal, quod semper teneremur facere actionem » quæ securior est, etiam a transgressione mate- » riali, hæc opinio non esset tutior, sed maxime » exposita periculo frequenti transgressionis for- » malis[2]. »

Enfin, dira le probabiliste, je ne suis point obligé, dans le doute, de prendre le parti le plus sûr, en vertu de la loi *directe ;* vous convenez vous-même, qu'étant douteuse, elle ne produit point d'obligation, elle n'a pas d'effet par elle-même. Or, cette loi naturelle, cette loi générale, à laquelle vous donnez le nom de loi *réflexe*, n'est pas moins douteuse que la loi *directe*. C'est un fait dont il n'est pas permis de douter, que

[1] In 2. 2. quæst. 89, art. 7.

[2] In 1. 2, disput. 9. cap. 4, art. 11, n. 13.

les théologiens sont partagés sur la question de savoir si cette loi *réflexe* existe ; qu'un grand nombre de docteurs, dont plusieurs ont rendu des services éminents à l'Eglise, en nient formellement l'existence ; et que le saint Siége lui-même permet de la rejeter, en permettant de suivre et de professer la doctrine du bienheureux Liguori. Je ne suis donc tenu, conclura-t-il, par aucune loi, soit *directe* soit *réflexe*, de prendre le parti le plus sûr, lorsqu'il s'agit d'un doute de droit.

Fera-t-on intervenir une seconde loi *réflexe*, c'est-à-dite, une loi qui ne serait pas moins douteuse que la première ? ce serait reculer la difficulté sans la résoudre : elle peut revenir à l'infini.

Ainsi raisonne le probabiliste ; ainsi peut raisonner quiconque doutera de l'existence de cette loi *réflexe*. Et ce doute se présente bien facilement à l'esprit, lorsqu'on examine de près la controverse qui fait l'objet de la discussion. Pour peu que le *probabilioriste* soit instruit, il ne peut, malgré ses efforts, regarder la loi dont il s'agit, comme une loi certaine : à moins qu'il ne survienne une décision de l'Eglise, il ne pourra jamais tenir à l'existence de cette loi, que comme à une probabilité ; que parce qu'il lui paraît plus

probable qu'elle existe. Or, celui qui se défie de sa prudence et de ses propres lumières peut-il, généralement parlant, juger qu'une opinion au sujet de laquelle les théologiens sont divisés, soit réellement plus probable, précisément parce qu'elle lui paraît être telle? Pouvez-vous avoir, je ne dis pas la certitude, mais une probabilité réelle, que telle ou telle opinion soit aussi fondée ou aussi probable en réalité qu'elle est pour vous en apparence? Ne savez-vous pas que, si de deux opinions controversées dans l'école, l'une vous paraît plus probable, l'autre est également plus probable pour un grand nombre de docteurs qui ne sont ni moins capables, ni moins instruits, ni moins zélés pour la pureté de la morale, que vous ne prétendez l'être vous-même? En dernière analyse, vous serez forcé de convenir que les questions de la nature de celles dont il s'agit, ne peuvent généralement qu'être douteuses, pour quiconque n'a pas la prétention d'être infaillible.

Le probabiliste ne s'en tient pas là; toujours armé d'arguments *ad hominem*, il presse son adversaire, en défendant son système par les principes même du *probabiliorisme*. Vous convenez, dit-il, qu'on peut suivre, dans la pratique, une opinion qui nous paraît plus probable, ou au

moins beaucoup plus probable que l'opinion contraire ; que pour s'écarter du sentiment le plus sûr, il n'est pas nécessaire d'avoir la certitude que le sentiment qu'on embrasse n'est point contraire à la loi ; qu'autrement, ce serait tomber dans le rigorisme. Eh bien ! continue-t-il, je ne tiens au probabilisme que parce qu'il me paraît beaucoup plus probable que le *probabiliorisme*[1] ;

[1] C'est le raisonnement du P. La-Croix : « Secundum » adversarios, ille prudenter operatur, qui operatur se- » cundum opinionem probabiliorem ; sed opinio benigna » dicens licitum esse operari secundum probabilem, est » reapse probabilior ; ergo qui secundum illam operatur, » prudenter operatur. Hinc Moya, *de Op. prob. q.* 6, » *num.* 11. sic breviter subdit : *Hanc ego amplector, quia* » *probabiliorem judico, quod proinde qui senserint, tuta con-* » *scientia, juxta communem theologorum sententiam, am-* » *plecti poterunt, et a peccati periculo immunes erunt.* » Theol. moral. lib. 1. de Conscientia, n. 298.

Le bienheureux Liguori s'exprime sur ce point d'une manière tout-à-fait remarquable : « Ut sincere veritatem » fatear, dit-il, cum Theologiæ moralis scientiæ vacare » cœpi, qui rigidioris sententiæ magistrum mihi audire » contigit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis con- » tendebam ; sed postea melius rationes hujus controver- » siæ discutiens, opposita sententia quæ pro opinione æque » probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit : et quidem » inductus ab illo pluries repetito principio, quod lex du- » bia non potest obligare. Hinc persuasus remansi nefas » esse conscientias, cum opiniones sunt æque probabiles, » ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plu- » rimos formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum

que parce que, après avoir examiné sérieusement le pour et le contre, il m'a paru plus conforme à l'ordre de la sagesse de n'imposer aux autres que les obligations certaines ou moralement certaines; c'est-à-dire, les obligations qui sont reconnues dans l'Eglise par l'éminente majorité des docteurs catholiques, laissant à chacun la liberté de prendre ce qu'il jugera lui convenir le mieux parmi les opinions de l'école : *In certis unitas et in dubiis libertas.*

D'ailleurs, le probabiliste croit que son système s'accorde mieux que le *probabiliorisme* avec l'idée que l'Ecriture nous donne et de la misère extrême de l'homme, et de la miséricorde que Dieu se plaît à manifester sur toutes ses œuvres, et de la simplicité de l'Evangile, dont Notre-Seigneur

» nostra hac tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hunc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens ac relegens auctores omnes quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a una sententia desciscere statim ac non amplius certa mihi appareret... Sed quo diligentius rationes nostræ sententiæ perpendere sategi, eo magis certæ mihi visæ sunt.... Et donec aliter mihi quam in præsentiarum sentio persuasum non erit, dico quod sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cum opiniones sunt probabiles, nisi oppositum declararet Ecclesia. » *Theol. moral. l.* 1, *tract. de Conscientia, moral. systema.*

veut que le joug soit doux et léger : *Jugum meum suave est, et onus meum leve*[1].

Enfin il ajoute que, si tout en cherchant à tenir le juste milieu, qui ne doit pas être consi-

[1] Matth. cap. XI, v. 30. Voici ce que dit saint Augustin sur ces paroles de Notre-Seigneur : « Primo itaque tenere » te volo, quod est hujus disputationis caput, Dominum » nostrum Jesum Christum, sicut ipse in Evangelio lo- » quitur, leni jugo suo nos subdidisse et sarcinæ levi : » *Unde* sacramentis munero paucissimis, *observatione fa-* » *cillimis*, significatione præstantissimis, societatem novi » populi colligavit. » *Epist.* 54. *ad inquisitiones Januarii ; alias* 118, *cap.* 2.

Remarquez que, suivant saint Augustin, le joug de Notre-Seigneur est doux et léger ; parce que les sacrements de la nouvelle alliance sont en petit nombre, qu'ils ont une vertu efficace, et qu'ils sont très-faciles dans leur observation, *observatione facillimis* . ce qui ne s'accorde ni avec le rigorisme des jansénistes, ni avec le système de la plupart de nos probabilioristes français, d'après lequel les sacrements de pénitence et d'eucharistie, qui sont, sans contredit, deux des sacrements les plus importants et les plus pratiques pour les fidèles, deviennent à peine praticables.

Le même Docteur, après avoir avancé ce principe qui paraît favorable au probabilisme : « Quod neque contra » fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, in- » differenter est habendum, » continue par le passage suivant, qui semble bien propre à faire impression sur ceux qui s'obstinent à donner leurs opinions quelque probables qu'elles soient, pour des règles inviolables : « Sensi sæpe » dolens et gemens multas infirmorum perturbationes fieri, » per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem » vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi,

déré en morale comme un point mathématique, il semble s'approcher davantage du relâchement qu'il craint néanmoins, et qu'il condamne comme le rigorisme ; il aime à se rappeler que le Seigneur préfère la miséricorde au sacrifice : ***Misericordiam volo, non sacrificium*** [1], et que l'Esprit de Dieu est plus prompt à pardonner qu'à sévir : *Ad misericordiam promptior est*, dit saint Ambroise, *quam ad severitatem Spiritus Dei* [2] : qu'il

» quæ neque Scripturæ Sanctæ auctoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate, ad certum possunt terminum pervenire (tantum » quia subest qualiscumque ratiocinatio cogitantis, aut » quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit, » ubi peregrinationem suam quo remotiorem à suis, eo » doctiorem factam putat) tam litigiosas excitant quæ» stiones, ut, nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existi» ment. » *Epist.* 54. *ad inquisitiones Januarii; alias* 118, *cap.* 2.

[1] Matth. cap 9. v. 13. — « Judicium sine misericordia, » dit l'Apôtre saint Jacques, illi qui non fecit miseri» cordiam : superexaltat autem misericordia judicium. » *Epist. c.* 2. *v.* 13. Sur quoi saint Jean-Damascène ajoute : « Nullo enim ego, qui misericors sum, cultu sic delector » ac misericordia. Nihil sic cor meum rapit, ac commi» seratio, misericordiam quippe volo, non sacrificium : » misericordiæ fores indigentibus non aperientis, nec vo» bis ipse in regiam meam ingressum aperiam. » *Homil. in Sabbatum sanctum, n.* 35.

[2] De Pœnitentia, lib. 1, cap. 2, n. 9.—Ut agnoscamus, dit le même docteur, Deum misericordia magis indulgen-

est consolant de pouvoir dire avec les saints, que c'est un moindre mal de pécher par excès de douceur que par défaut de charité. Il vaut mieux avoir à rendre compte à Dieu de trop de miséricorde ou d'indulgence, que d'une trop grande sévérité : c'est la pensée de saint Chrysostome et de saint Antonin : « Melius est Domino rationem » reddere de nimia misericordia quam de nimia » severitate [1]. » Comme on reprochait à saint

tem esse, quam severitatis tenacem, ipse ait : *Misericordiam malo quam sacrificium*. Ibid. cap. 3, n. 2.

[1] « Si vero confessarius, dit saint Antonin, non potest » clare percipere utrum sit mortale, non videtur tunc » præcipitanda sententia, ut deneget propter hoc absolu- » tionem, et cum promptiora sint jura ad solvendum » quam ad ligandum (cap. 1. ad hæres. dist. 1.), et me- » lius sit Domino rationem reddere de nimia misericor- » dia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysostomus, » potius videtur absolvendus. » *Part.* 2, *tit.* 4. *cap.* 5.

Le passage de saint Chrysostome, ou plutôt de l'auteur de l'ouvrage intitulé : *Opus imperfectum in Matthæum*, est rapporté comme il suit, dans le décret de Gratien, sous le titre : *Melius est errare in misericordia remittendi, quam in severitate ulciscendi* : » Alligant autem onera gravia et » importabilia. Tales sunt sacerdotes, etiam nunc qui om- » nem justitiam populo mandant, et ipsi nec modicam » servant, videlicet non ut faciendo sint, sed ut dicendo » appareant justi. Tales sunt qui grave pondus venientibus » ad pœnitentiam imponunt : Quia dicunt et non faciunt. » Et sic dum pœna præsentis pœnitentiæ fugitur, contem- » nitur pœna peccati futura. Sicut enim si fascem super » humeros adolescentis, quem non potes bajulare posue-

Odilon, abbé de Cluni, d'être trop indulgent à l'égard des pécheurs, il répondait que, s'il fallait être damné, il aimait mieux l'être pour avoir usé de trop de miséricorde, que pour avoir montré trop de sévérité : « Et si damnandus sim, » malo tamen de misericordia quam ex duritia » aut severitate damnari[1]. » Saint Thomas, le docteur angélique, n'est pas moins exprès : « Melius excusamur apud Dominum propter » multam misericordiam quam per nimiam se- » veritatem[2]. » Nous trouvons la même maxime dans saint Raymond de Pennafort : « Melius » est, dit-il, propter misericordiam rationem » reddere, quam propter aliquam crudelita- » tem[3]. » Si la chose est douteuse, que l'huma-

» ris, necesse habet ut aut fascem rejiciat, aut sub pon- » dere confringatur : sic et homo cui grave pondus pœni- » tentiæ imponis, aut pœnitentiam rejiciet, aut suscipiens » dum sufferre non potest, scandalizatus amplius peccat. » Deinde et si erramus, modicam pœnitentiam imponen- » tes, nonne melius est propter misericordiam reddere, » quam propter crudelitatem. Ubi enim paterfamilias lar- » gus est, dispensator non debet esse tenax; si Deus be- » nignus est, ut quid sacerdos ejus austerus? Vis appa- » rere sanctus? Circa vitam tuam esto austerus, circa alie- » nam autem benignus. » *Decret. pars* 2, *caus.* 26. *quæst.* 7. *Opus imperfectum in Matthæum, homil.* 43.

[1] Voyez *Acta Sanctorum*, tom. 1, pag. 72.

[2] Opuscul. 65. § 4.

[3] Serm. lib. III, tit. 34.

nité l'emporte sur le parti de la sévérité : c'est saint Grégoire de Nazianze qui parle : « Quod » si res dubia est, vincat humanitas ac facilitas [1]. » Tel était aussi l'esprit de saint Bernardin : Quand il y a différentes opinions sur une question, il faut, dit-il, toutes choses égales d'ailleurs, préférer la plus douce, la plus indulgente : » Quando » diversæ sunt opiniones, cæteris paribus, hu- » manior præferendaest [2]. » « Terrentur homines » ex hoc in tantum ut salutem negligant, dit » Humbert de Romans, à qui plusieurs auteurs » donnent le titre de bienheureux ; idcirco re- » laxanda est, quantum fieri potest, austeritas » et agendum benigne ; quia sic melius trahun- » tur ad salutem, *cum sententiæ mitiores tenen-* » *tur* [3]. »

Sans parler de saint Alphonse de Liguori, dont il s'agit de justifier la doctrine, nous pourrions citer les Bernard [4], les Philippe de Né-

[1] Orat. 39.

[2] Tom. 1. fer. 2. post dominicam quinquages. Serm. 3, art. 2.

[3] Magistri Umberti generalis ordinis FF. Prædicat. expositio super constitutiones ejusdem ordinis, tit. 1.

[4] Saint Bernard dit du confesseur : « Habeat in volun- » tate compati et liberare eum, et nitatur aliquid detra- » here severitati, imitans dulcedinem Domini sui. » *Serm. de S. Andrea.* Ailleurs : « Mallem aliquando tacuisse et » dissimulasse quod agi perperam deprehendi, quam

ri [1], les François de Sales [2], les Léonard de Port-Maurice [3], ainsi que plusieurs autres saints qui ne se sont pas moins distingués par leur science que par leurs vertus, et le grand éloignement qu'ils ont montré pour toutes les nouveautés en matière de doctrine.

Au reste, pour rendre plus sensibles les inconvénients qui résultent, en morale, du *probabiliorisme*, nous finirons cet article par les réflexions suivantes, que nous empruntons à un théologien, dont l'ouvrage est singulièrement estimé à Rome, où il a été imprimé avec les approbations d'usage : « Si l'on éprouve déjà, dit » ce judicieux auteur, tant de répugnance à remplir les obligations claires, certaines et déclarées » par tous les docteurs ; si l'on voit de si fréquentes » transgressions des divins préceptes, combien » n'aura-t-on pas plus de difficulté à se soumettre » à des obligations très-difficiles obscures, et

» ad tantam reprehendisse perniciem. » *Serm.* 42. *in Cantic.*

[1] Voyez la Vie de saint Philippe de Néri, par le Père Bacci, et augmentée par le Père Ricci.

[2] Voyez la Vie de saint François de Sales, par Marsollier.

[3] Voyez les Avertissements aux confesseurs, ou Discours adressé aux missionnaires par le B. Léonard de Port-Maurice, traduit de l'italien, *Avignon*, 1826.

» combattues par d'autres docteurs ? Combien » n'est-il pas à craindre que les pénitents aux» quels on aura intimé ces obligations, ne s'y » soumettent pas; et dans ce cas, que vous devez » prévoir en habile médecin, qu'obtiendrez-vous » enfin par votre rigueur ? Rien autre, sans » doute, sinon qu'au lieu d'un mal, qui étant » fait par ignorance ou de bonne foi, ne serait » tout au plus qu'un mal *matériel* et même in» certain, à raison de l'opinion contraire, il s'en » suive un mal et un péché *formel* et très-certain, » parce qu'on agira contre sa conscience; et de là, » tandis que Dieu n'aurait, dans le premier cas, » reçu aucune offense, ni l'âme aucune blessure, » vu qu'il n'y aurait eu qu'une erreur de l'esprit, » et que la volonté serait demeurée soumise à son » créateur; Dieu, dans le second cas, voit une » mauvaise volonté, qui en dépit des lumières » ne veut point se soumettre à lui : par consé» quent Dieu sera méprisé, et l'âme criminelle » et exposée à la damnation, coupable, non pas » peut-être d'un seul péché, mais d'une longue » série de péchés graves et de péchés certains et » formels [1]. »

[1] Voyez le *Prêtre sanctifié,* par la juste, charitable et discrète administration du sacrement de pénitence, traduit de l'italien, *Avignon*, 1827, n. 48.

Après avoir cité ces paroles de saint Bonaventure, « Cavenda est conscientia nimis larga et » nimis stricta ; nam prima generat præsumptio» nem, secunda desperationem ; prima sæpe sal» vat damnandum, secunda damnat salvandum[1], » il les explique ainsi : « Le confesseur relâché et » le confesseur rigide, marchant tous deux dans » des voies opposées, privent les âmes de grands » biens, et les exposent à des dommages inappré» ciables. Le premier fait naître la présomption » dans les pénitents, en ne leur inspirant que peu » d'horreur pour le péché, et en les laissant dans » l'assoupissement à l'égard de leurs obligations ; » et par là il affaiblit en eux la crainte de Dieu. » Le second, au contraire, augmentant trop en » eux la crainte, et diminuant à l'excès l'espé» rance chrétienne, les jette dans le désespoir. » La conscience large, le confesseur relâché, non » par le mal que la présomption cause, mais par » le bien dont elle ne prive pas, *sæpe salvat* » *damnandum*. Au contraire, la conscience, trop » étroite, le confesseur rigide, non par ce qu'il » ôte de mauvais, mais par ce qu'il enlève de » bon, *damnat salvandum*. C'est une vérité évi» dente, non-seulement d'après l'autorité du doc» teur cité, mais encore d'après la considération

[1] Compendium Theol. verit. *lib.* 12. *cap.* 52.

» des effets naturels de la présomption et du dés-
» espoir. La présomption laisse la volonté et le
» courage d'agir ; elle n'ôte point, mais con-
» serve l'estime et l'usage au moins de plusieurs
» moyens de salut, et entr'autres de la confes-
» sion ; c'est pourquoi le présomptueux empire
» moins et plus lentement : il lui reste l'espé-
» rance qu'un jour viendra qu'il se servira de ces
» moyens, qu'il guérira radicalement et se sau-
» vera. Au contraire, le désespoir, par la tristesse
» qui l'accompagne, enlève d'ordinaire tout le
» courage et la volonté de faire le bien ; il va plus
» loin encore : regardant tout comme inutile,
» il fait perdre l'estime et l'usage de toute dévo-
» tion et de tout moyen de salut, principale-
» ment de la confession, éloigne de toute pra-
» tique de religion, et de là, celui qui s'y aban-
» donne, se croyant perdu, brise tout frein, et se
» laisse aller plus que jamais à toute sorte de
» péchés, sans laisser d'espérance de remède ni
» d'amendement[1]. »

Les mêmes réflexions avaient été faites par le chancelier de l'université de Paris : « Conscientia » nimis larga, dit Gerson, communiter et de pluri- » bus quæ frequentissime occurrunt, *nullum re- » morsum habet,* et sic plura sæpe facit quæ sic fa-

[1] Le *Prêtre sanctifié*, etc., *n.* 43.

» ciendo *non peccat;* in quibus tamen si *remorsum* » *haberet, peccaret.* Exinde *plura peccata evitat,* » quæ alius incurreret et committeret. Conscien- » tia vero nimis stricta e contrario communius et » quasi de omnibus et frequentissime sine causa » remorsum habet et dubitat; et cum plurima » necessario facere habeat, plurima facit, quæ » sic *cum remorsu faciendo peccat*, in quibus » tamen *si remorsum non haberet,* non *peccaret.* » Exinde *plura peccata* incurrit et committit, quæ » alias non incurreret nec committeret[1]. »

Suivant le même Docteur, il est quelquefois dangereux de jeter le pécheur dans le désespoir, en donnant certaines actions ou certaines omissions comme autant de péchés mortels, surtout sur les points qui ne sont pas absolument certains : « Ne doctores sint faciles asserere actio- » nes aliquas aut omissiones esse peccata mor- » talia..... Fit quandoque ut per tales assertiones » publicas nimis duras, generales et strictas, præ- » sertim in *non certissimis* nequaquam eruantur » homines e luto peccatorum, sed in illud pro- » fundius, quia *desperatius,* immergantur[2]. »

Ces réflexions, si on les rapproche des auto-

[1] Compendium Theologiæ, *de Natura et qualitate Conscientiæ.*

[2] De Vita spirituali, lect. 4. Corollar. 11.

rités et des raisons qu'on peut alléguer en faveur du probabilisme, me paraissent plus que suffisantes, sinon pour établir ce système et le rendre moralement certain, du moins pour le mettre à l'abri de toute censure, et justifier complétement ceux qui croient devoir le professer et le mettre en pratique.

CHAPITRE VI.

Suite du même sujet.

Après avoir justifié le probabilisme en montrant que non-seulement il n'a pas été condamné par l'Eglise, mais qu'il n'est pas moins fondé que le *probabiliorisme*, on peut ajouter que le système du bienheureux Liguori est plus simple et plus uniforme, sans être moins sûr dans la pratique que le système contraire. Si cette pensée ne paraît pas trop singulière, elle achèvera peut-être de dissiper les préventions que quelques esprits avaient conçues contre la doctrine de ce saint évêque.

En effet, ou le *probabilioriste*, en exigeant une plus grande probabilité pour nous dispenser du parti le plus sûr, veut parler d'une probabilité réelle, absolue, ou il ne demande qu'une plus grande probabilité relative, apparente à celui qui agit. Dans le premier cas, le *probabiliorisme* devient impraticable, et n'a pas d'objet. Car, à l'exception de certaines opinions qui sont certainement plus probables, mais qu'on ne peut discerner comme telles que parce qu'elles sont reçues comme plus probables par l'éminente majorité

des théologiens catholiques, comment un confesseur pourra-t-il juger qu'une opinion, au sujet de laquelle les théologiens sont partagés, soit réellement plus probable d'une probabilité réelle que l'opinion contraire ? Serait-ce par l'autorité ? Mais l'autorité garde le silence. Ce sera donc par le raisonnement; mais, comme je l'ai déjà fait remarquer plusieurs fois, il est impossible, évidemment impossible à un simple particulier de juger qu'une opinion soit aussi probable en réalité, qu'elle est pour lui en apparence. Non, un simple prêtre n'aura pas la prétention de s'établir juge des controverses de l'école, ni de découvrir la vérité plus sûrement que les plus savants docteurs, qui n'ont pu s'accorder sur les questions de la nature de celles dont il s'agit.

Si, au contraire, le *probabilioriste* n'entend parler que d'une plus grande probabilité relative, apparente; s'il suffit qu'une opinion, pour pouvoir être suivie, paraisse plus probable à celui qui l'adopte dans la pratique, n'aura-t-on pas à craindre qu'un confesseur ne tombe dans le rigorisme, ou dans le relâchement ? Dans le rigorisme; si telle ou telle opinion qu'il embrasse comme lui paraissant plus probable, tient réellement du rigorisme : dans le relâchement; si l'opinion, qui est généralement rejetée comme fa-

vorisant le relâchement, lui paraît également plus probable que l'opinion contraire.

Dans tous les cas, il est impossible que les théologiens *probabilioristes* s'accordent dans la pratique. En établissant pour principe que l'on est obligé de prendre, sur les questions controversées, l'opinion qu'on juge plus probable, il arrivera nécessairement que les uns se déclareront pour l'affirmative, et les autres pour la négative, selon que l'une et l'autre opinions leur paraîtront *plus* ou *moins* probables. Ceux-ci, par exemple, soutiendront que l'on est obligé d'entendre la messe de paroisse, au moins de trois dimanches l'un, sous peine de péché mortel; ceux-là, d'après le même principe, diront qu'on va trop loin, et que l'Eglise, tout en exhortant à assister à la messe paroissiale, n'en fait point un précepte [1]. Les uns feront de la séduction un empêchement dirimant de mariage; les autres, s'en tenant à la lettre du concile de Trente [2], nieront

[1] Voyez la *NOTE VI*, à la fin du volume.

[2] Le décret du concile de Trente sur le rapt est ainsi conçu : « Decernit sancta synodus inter *raptorem* et *raptam*, quamdiu ipsa in potestate *raptoris* manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si *rapta* à » *raptore* separata et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam *raptor* in uxorem » habeat. » *Sess.* 24. *cap.* 6. *de Reformatione.* L'esprit du

que la séduction soit un empêchement. De là ce défaut d'uniformité sur plusieurs points, auxquels on met la plus grande importance de part et d'autre. De là ce conflit dans la direction des consciences, et quelquefois même dans les instructions publiques : ce qui affaiblit singulièrement dans l'esprit des peuples l'idée qu'ils doivent avoir et de notre ministère, et des sacrements, dont l'administration leur paraît alors arbitraire.

Le probabilisme bien entendu nous met à l'abri de ces inconvénients. Ce système ne reconnaissant que deux sortes d'obligations, les obligations absolument certaines, et les obligations éminemment probables ou moralement certaines, on peut facilement acquérir la science nécessaire

législateur veut qu'on s'en tienne à la lettre, surtout lorsqu'il s'agit de l'interprétation d'une loi, qui établit quelque peine ou quelque inhabileté. Or, les mots *raptor* et *rapta* ne sont certainement pas synonymes de *seductor* et de *seducta*. L'on ne soutiendra pas non plus que le verbe *seducere* renferme éminemment ni même virtuellement, l'idée exprimée par *rapere*.

Quoi qu'il en soit de la question du rapt, de séduction, et de l'obligation d'entendre la messe de paroisse, il me semble qu'il ne peut y avoir de difficulté dans le système du probabilisme. Comme il s'agit d'un doute de droit sur l'un et sur l'autre point, ceux qui rejettent le *probabiliorisme* s'accorderont à ne reconnaître ni l'empêchement de séduction, ni l'obligation d'entendre la messe paroissiale.

à un confesseur. Il suffit, pour ce qui regarde la morale, de connaître exactement quelles sont les obligations que les théologiens et les canonistes orthodoxes s'accordent généralement à nous donner comme certaines, ou comme étant certainement et notablement plus probables.

D'ailleurs, l'uniformité, si désirable dans l'exercice du saint ministère, me paraît aussi facile dans le système des probabilistes, qu'elle l'est peu parmi les *probabilioristes.* Car, à part ce qui a rapport à l'application des principes de morale, qui varie suivant les circonstances, les probabilistes s'accorderont entr'eux sur les questions certaines; on en convient : ils s'accorderont également, pour peu qu'ils soient instruits, sur les questions qui, étant généralement avouées par les théologiens, sont éminemment probables ou moralement certaines. Enfin, ils s'accorderont même sur les questions controversées parmi les moralistes. En reconnaissant que dans le doute, ou lorsque deux questions sont également ou à peu près également probables, l'on n'est point obligé d'adopter l'opinion la plus sûre, que le parti le plus sûr n'est qu'un simple conseil, ils s'arrêteront nécessairement à ce dernier parti, d'après lequel ils agiront suivant les règles de la sagesse, pris égard aux dispositions de ceux qu'ils dirigent

dans la voie du salut et de la perfection, sans jamais exiger qu'ils observent une loi, dont l'existence ou l'application n'est point certaine.

Ainsi, quelle que soit sa manière d'agir sur un point controversé, le pénitent ne peut rencontrer à cet égard la moindre difficulté de la part des confesseurs probabilistes, qui se borneront tous à lui conseiller, s'ils le jugent convenable, de prendre le parti le plus sûr, sans lui en faire une obligation. Si au contraire il s'adresse à différents confesseurs qui tiennent au *probabiliorisme,* les uns le jugeront digne de l'absolution, et l'absoudront en effet; tandis que, comme s'il y avait deux poids et deux mesures dans le sanctuaire, les autres qui pensent différemment ne l'admettront au sacrement de la réconciliation, qu'autant qu'il changera de conduite, en suivant l'opinion la plus sûre, la plus favorable à la loi.

Enfin, le probabilisme n'est pas moins sûr dans la pratique que le *probabiliorisme :* le probabiliste proprement dit n'a pas à craindre de tomber dans les extrêmes.

On convient d'abord qu'il ne tombera pas dans le rigorisme, auquel plusieurs de nos *probabilioristes* français se laissent trop facilement aller. Il évitera pareillement le relâchement; puisque

en admettant tout ce qui est généralement admis dans l'Eglise, il ne sort point, comme probabiliste, du cercle des controverses de l'école, au sujet desquelles on peut indifféremment admettre le pour et le contre, sans aller contre la morale évangélique. En effet, en adoptant, dans un doute de droit, l'opinion moins sûre, l'opinion la plus favorable à la liberté, le probabiliste se trouvera toujours d'accord avec la doctrine de l'Eglise, qui nous laisse libres sur les opinions controversées parmi les catholiques. Il s'accordera même dans la pratique avec ceux des *probabilioristes* qui suivent les mêmes opinions, comme leur paraissant plus probables. Or, qu'importe alors à la morale, qu'importe à la société que le probabiliste et le *probabilioriste* aient formé différemment leur conscience, s'ils arrivent l'un et l'autre au même résultat, si l'acte est absolument le même ? J'aurais bonne grâce de reprocher au probabiliste de faire ce que je fais moi-même comme *probabilioriste*. Ne serait-ce pas le comble du ridicule de crier au relâchement, en voyant un confesseur absoudre un pénitent, d'après les principes du probabilisme, dans le cas même où, de l'aveu des *probabilioristes*, je pourrais l'absoudre moi-même, si l'opinion de ce pénitent, quoique moins sûre, me paraissait plus pro-

bable, beaucoup plus probable que l'opinion contraire ?

Prenons pour exemple la question de l'*onanisme*. La femme qui sait par expérience que son mari ne demande l'acte du mariage qu'avec la disposition de commettre le crime d'Onan, peut-elle rendre le devoir conjugal ? C'est une question controversée parmi les moralistes : les uns prétendent qu'elle ne le peut pas, eût-elle à craindre les plus grands maux, la mort même. D'autres, en plus grand nombre, pensent qu'elle peut se rendre à la demande de son mari, du moins lorsqu'elle ne peut s'y refuser sans de graves inconvénients.

Or, supposons qu'un confesseur, après avoir examiné le pour et le contre, trouve l'un et l'autre sentiment également probables, ou à peu près également probables : l'accuserez-vous de relâchement, si d'après les principes du probabilisme il préfère le sentiment le plus doux, le plus facile, à celui qui est le plus sûr, c'est-à-dire le plus sévère à l'égard de la femme ? Oseriez-vous lui reprocher de compromettre la sainteté du mariage, en se comportant comme probabiliste, absolument de la même manière que le *probabilioriste*, qui adopte le parti de l'indulgence comme lui paraissant plus probable que

l'opinion contraire ? Ce reproche retomberait évidemment sur vous, je veux dire sur les *probabilioristes*[1].

Non ; le probabilisme bien entendu, n'ayant pour objet que les controverses de l'école, ne roulant que sur les questions au sujet desquelles les théologiens et les canonistes se trouvent plus ou moins partagés, le probabiliste n'a pas à craindre, comme tel, de s'écarter du juste milieu, que la sagesse prescrit en morale : il ne pourrait en sortir qu'en donnant à droite ou à gauche dans les systèmes condamnés par l'Eglise, ou réprouvés par l'éminente majorité des catholiques[2].

Au reste, je le répète, si je vais aussi loin, si je parais m'écarter de mon but, qui n'est pas de discuter à fond la question du probabilisme, c'est moins pour faire prévaloir ce système que pour faire connaître en quoi précisément il con-

[1] Voyez, la *NOTE VII.*

[2] Le milieu, en morale, n'exclut pas plus le système du probabiliste, que celui du *probabilioriste*. L'un et l'autre marchent, quoique à des distances inégales, entre les deux extrêmes, c'est-à-dire le rigorisme et le relâchement. On peut certainement être *probabilioriste* sans être rigoriste, pourvu, toutefois, que l'on ne condamne point le probabilisme ; comme aussi l'on peut très bien être probabiliste sans être *laxiste* ou relâché, pourvu que l'on ne condamne point non plus le *probabiliorisme.*

siste, et montrer au moins clairvoyant que l'on ne peut, sans témérité, condamner ceux qui le suivent dans la pratique, en adoptant les opinions du bienheureux Alphonse de Liguori.

CHAPITRE VII.

Un confesseur peut-il absoudre un pénitent, qui soutient une opinion contraire à la sienne [1] ?

L'on ne peut certainement absoudre un pénitent qui tient une opinion qui est généralement regardée comme erronée, dangereuse, contraire à la doctrine de l'Eglise; à moins toutefois qu'on ne juge à propos de le laisser dans sa bonne foi. Cela dépend de la prudence du confesseur, qui doit avoir égard à la position du pénitent, aux inconvénients qu'il peut y avoir de l'avertir ou de garder le silence [2].

[1] Quoique cette question sorte du plan que je me suis tracé, j'ai cru devoir la traiter ici, soit parce qu'elle a quelque rapport avec le probabilisme, soit parce qu'il s'agit surtout de dissiper les inquiétudes de certains confesseurs, qui, trompés par les opinions du rédacteur des Conférences d'Angers, qui sont devenues un ouvrage classique parmi nous, craignent de donner l'absolution à ceux qui ne pensent pas comme eux, même sur des questions controversées dans l'école.

[2] Mallem aliquando, dit saint Bernard, tacuisse et dissimulasse, quod agi perperam deprehendi, quam ad tantam reprehendisse perniciem. *Serm.* 34. *in Cantic.*

Le bienheureux Liguori pense que, quand le pénitent qui ignore quelques-unes des obligations de la loi naturelle ou positive, est dans la bonne foi, et qu'il n'y a pas

Mais il n'en est pas de même lorsqu'il s'agit d'une question controversée, d'un point sur lequel on peut indifféremment suivre l'un ou l'autre sentiment, sans danger de compromettre la morale. Le bienheureux Liguori s'exprime à cet égard, de la manière la plus énergique. Parlant de ceux qui enseignent qu'on peut généralement refuser l'absolution à un pénitent, parce que de deux opinions également fondées, il refuse lui-même de suivre la plus sûre, je réprouve, dit-il, cette sévérité comme outrée, comme injuste, comme pouvant être la cause de la damnation de plusieurs : « Hic est rigor ille quem immo» deratum et injustum procul dubio reputo, et

lieu d'espérer de pouvoir l'en tirer avec succès, on ne doit point l'avertir ; parce que dans ce cas, le confesseur doit plutôt permettre le péché matériel, que de le rendre formel par un avertissement inutile : de sorte que, si un pénitent avait contracté de bonne foi un mariage nul par suite d'un empêchement occulte, et qu'en lui en faisant connaître la nullité, il y eût danger d'incontinence, de rixes ou de scandales, le confesseur devrait le laisser dans sa bonne foi. Il ajoute que Suarez, Cano, Laymann, de Lugo, Roncaglia, les docteurs de Salamanque et autres disent communément la même chose de l'obligation de restituer, quand le pénitent est de bonne foi, et que l'on prévoit que l'avertissement serait cause de sa perte spirituelle. Voyez le *Confesseur* des gens de la campagne, *Ch. XV, art.* 6, *n.* 38. et *Theol. moral. tract. De pœnitentia, n.* 909, etc.

» reprobo; cum austeritas hæc causa esse potest » ut *plures animæ damnentur*[1]. »

En effet, ou le pénitent regarde l'opinion qu'il suit dans la pratique comme la plus probable, ou, moralement parlant, comme aussi probable que celle de son confesseur. Dans le premier cas, non-seulement l'on peut absoudre ce pénitent; on y est même généralement obligé, s'il n'y a pas d'ailleurs d'autre obstacle. De quel droit lui refuserait-on les sacrements? Si vous croyez qu'il se trompe, ne peut-il pas être de bonne foi? Ne peut-il pas, en soutenant son opinion, comme lui paraissant plus probable, agir aussi prudemment que celui qui se déclare pour l'opinion contraire? Le traiter comme s'il était dans l'erreur, ne serait-ce pas vouloir tyranniser les consciences? Prenez garde : on ne peut condamner le pénitent

[1] « Nescio quomodo possit cum bona conscientia doceri » (generice loquendo) quod pœnitenti, qui ob confessio- » nem suarum culparum peractam *jus certum* ad absolu- » tionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eo quod » pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit » tutiorem sequi : hic est rigor ille quem immoderatum » et injustum procul dubio reputo, et reprobo; cum aus- » teritas hæc causa esse potest ut *plures animæ damnentur;* » dum alias, plures auctores invenio etiam *probabilioristas* » tam modernos quam antiquos, relatos quidem ab ad- » versariis uti rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum » docent. » *Theol. moral. lib.* I, *De conscientia*, *syst. moral.* sur la fin.

dont il s'agit, ni par conséquent se comporter à son égard comme si on le condamnait, sans condamner le *probabiliorisme*, sans se condamner soi-même.

Vous m'objecterez, d'après le rédacteur des Conférences d'Angers, qu'il n'est jamais permis d'agir contre sa conscience : *Omne quod non est ex fide*, dit l'Apôtre, *peccatum est*. Personne ne conteste ce principe. Mais, de grâce, serait-ce agir contre sa conscience, que d'agir d'après la conscience ou l'opinion du pénitent, de préférence à sa propre opinion, qui n'est dans le fond qu'une opinion douteuse, que l'on ne peut donner pour une règle certaine et nécessaire, sans trahir son ministère[1] ? Encore une fois est-ce agir contre sa

[1] Esto aget confessarius ergo alterum non secundum propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, quia judicare *debet* esse illum hic et nunc et practice capacem absolutionis, et cum nullum absolutioni ponat obicem, injustum esse si velit illum bene in suo sensu morali fundatum ad suam, id est confessarii adigere opinionem... Præscribat sibi quisque quascumque libuerit austeræ vitæ leges : caveant tamen tetrici isti censores aliorum apud Deum licitam libertatem tyrannice opprimere, considerentque, cum ipsis sibi opus sit pœnitentium vices subire, aliisque sacerdotibus interdum se absolvendos subjicere, moleste laturos si pari jure et potestate compellerentur propriam illam abrogare opinionem, quam aliis ingerere volebant, si sacerdos cui se subjiciunt, cogere illos attentaret ad suscipiendam contrariam probabilitatem, cui renuntiare suos ipsi pœnitentes indebite com-

conscience, que de laisser à son pénitent la liberté que vous avez vous-même, de prendre, sur une question controversée, le parti qui lui paraît le plus probable? Il serait assez singulier, ce me semble, que ceux qui font cette objection, fissent un crime au confesseur qui absoudrait un pénitent qui pense en tout comme eux, précisément parce que ce confesseur pense différemment sur un point, au sujet duquel les théologiens ne s'accordent pas. En vous supposant, par exemple, partisan du système qui est en faveur de l'intérêt légal, oseriez-vous condamner votre confesseur, parce que, sans penser comme vous, il ne croirait pas devoir vous inquiéter, ni vous, ni ceux qui adoptant votre système dans la pratique, retirent du prêt le cinq ou le six pour cent, sans d'autre titre que la loi civile[1]?

Vous me direz, peut-être, que pour éviter toute difficulté, le confesseur en question renverra son pénitent à un autre prêtre. Et si le second confesseur pense comme le premier, et si, par une délicatesse assez mal entendue, il ne croit pas devoir l'absoudre, pour ne pas avoir l'air de con-

pulerant. Huc pertinet lex evangelica, Luc. 6. *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Cabassut, *Juris canonici theoria et praxis. Lib. III, cap.* 13, *n.* 13.

[1] Voyez la *NOTE VIII.*

damner un confrère, que deviendra donc ce pauvre pénitent? Attendrez-vous qu'il se présente un ange qui le jette dans la piscine, je veux dire, un homme qui n'ait pas la folle prétention d'être infaillible dans ses jugements?

D'ailleurs, si vous pensez qu'un autre peut l'absoudre, pourquoi ne pourriez-vous pas l'absoudre vous-même? « Reprehendenda est, comme le dit » très-bien Ferrari, d'après Laymann, quorum- » dam confessariorum consuetudo, qui veriti pœ- » nitentem contra propriam sententiam absolvere, » eumdem ad alium confessarium obligant, qui » oppositam opinionem probabilem tenet; si enim » ille alter absolvere potest, cur non et tu possis? » Aut cur tua speculativa persuasio pœnitenti ob- » esse debeat[1]? »

Au reste, le sentiment que j'émets n'est point une opinion particulière; il est communément admis, même par ceux qu'on n'accusera certainement pas d'être trop faciles sous le rapport de l'absolution. Sur mille je me borne à citer Collet, dont le nom seul fait autorité, quand il s'agit de se déclarer pour le parti de l'indulgence: « Si pœnitens opi- » nionem suam multo probabiliorem et veram judi- » care pergat, eum tunc absolvi debere credimus » cum Gonzale, Adriano, Soto, Navarro, Comitolo,

[1] Bibliotheca canonica, moralis, etc., VERBO *Confessarius.*

» Cabassutio et aliis pluribus : 1° quia absolvi quis
» *debet*, quoties sua culpa absolutione indignus
» non est; non est autem absolutione culpabiliter
» indignus, qui opinionem suam rebus serio per-
» pensis judicat probabiliorem opinione confessa-
» rii, quem sæpius ingenio et sua vel *aliorum*
» scientia vincit : 2° quia cum in materia morum
» docti doctis quotidie adversentur, nemo unus
» alium absolvere posset; quia quem errare cre-
» deres, is te vicissim erroris argueret. Sicut ergo
» ægrè ferres tibi negari absolutionem, sic et ille
» eamdem sibi denegari conquereretur[1]. »

Quant à la seconde hypothèse, c'est-à-dire au cas où le pénitent tient à son opinion, parce qu'il la croit probable, et qu'il a des raisons de la croire probable, je dis que, quoiqu'elle ne lui paraisse pas être plus probable que l'opinion du confesseur, on peut encore l'absoudre. Pontas lui-même en convient : « Un confesseur peut absoudre, dit-il[2], » un pénitent qui, étant bien instruit[3] de la ma- » tière de la probabilité, estime de bonne foi qu'il » est plus probable qu'on peut, sans péché, suivre

[1] Tract. de Conscientia, cap. V, concl. II.

[2] Dictionnaire des Cas de Conscience, *verbo* Confesseur.

[3] J'ajoute qu'il doit en être de même d'un homme qui agit d'après l'avis de ceux qui sont instruits de la matière de la probabilité.

» une opinion moins probable[1]; pourvu qu'elle » soit véritablement probable dans le sens que l'en- » tendent les théologiens. » Cabassut, quoique *pro-babilioriste*, n'est pas moins exprès : « Quivis con- » fessarius absolvere *debet* eum pœnitentem, qui » non vult ab opere abstinere, quod secundum » probabilem piorum et doctorum aliquot hominum » non reprobatam in Ecclesia auctoritatem est » licitum; quamvis juxta probabilem pariter alio- » rum auctoritatem, quam ipse sequitur confes- » sarius, habeatur minus probabilis[2]. »

En effet quelle que soit notre manière de voir, nous ne pouvons inquiéter un pénitent qui, de deux opinions douteuses, ou à peu près également probables, adopte par principe ou sur l'avis de quelque docteur éclairé, le sentiment qui est en faveur de la liberté. *Probabilioriste* ou non, un confesseur n'a pas droit d'éloigner des sacrements ceux qui suivent un système que l'on peut soutenir et mettre en pratique sans compromettre la sainteté de l'Evangile. Les traiter comme s'ils étaient indignes de l'absolution, ce serait évidemment aller contre l'esprit de l'Eglise; ce serait con-

[1] Il s'agit ici d'une opinion qui n'est que faiblement moins probable; car une opinion, qui serait certainement et notablement moins probable que l'opinion contraire, cesserait d'être véritablement probable.

[2] Juris canonici theoria, lib. III, cap. 13, n. 13.

damner des opinions que le saint Siége regarde comme exemptes de toute censure. Ici comme sur toutes les autres questions problématiques, comme sur les autres controverses de l'école, il n'appartient point à un confesseur, à un simple prêtre de faire la loi. « Si, comme le dit Adrien[1], a pluri-
» bus doctoribus gravioris seu etiam æqualis aucto-
» ritatis contrarium teneatur, non debet adeo de
» se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam
» opinionem, quæ forsan erronea est, coarctare,
» quasi ipse solus videat, et scientia obitura sit
» cum eo[2]. »

Le prêtre ne doit pas oublier qu'il n'est que le ministre de Jésus-Christ, que le dispensateur de ses dons, et qu'il ne peut en disposer à volonté. « Sic nos existimet homo ut ministros Christi et
» dispensatores mysteriorum Dei[3]. » Il ne peut ni lier ni délier, dit saint Thomas, qu'en suivant l'ordre établi de Dieu : « Non potest ligare et sol-
» vere ad arbitrium, sed tantum sicut a Deo præ-
» scriptum est[4]. » Non-seulement le prêtre peut, mais il doit, comme l'enseigne Richard de Saint-

[1] C'est Adrein Florent Boyens, qui devint pape sous le nom d'Adrien VI.

[2] De Confessione, quæst. V, dub. 7.

[3] Epist. I. ad Corinth cap. 4. v. 1.

[4] Part. III. quæst. 18, art. 3 et 4.

Victor, absoudre ceux qui sont vraiment pénitents : « Valent et *debent* sacerdotes vere pœnitentium et » debitam satisfactionem suscipientium peccata re- » mittere, et a debito damnationis absolvere[1]. »

Si l'on doit craindre d'absoudre un pénitent qui qui n'a pas les dispositions convenables, l'on doit craindre encore davantage de refuser l'absolution à celui qui est suffisamment préparé : les sacrements étant pour les hommes, *sacramenta propter homines*, c'est un moindre inconvénient d'exposer à la nullité le sacrement de pénitence qui peut se renouveler, que de le frustrer de sa destination, en en privant les pécheurs, pour lesquels Notre-Seigneur l'a établi dans sa miséricorde. Généralement parlant, lorsque l'on peut juger prudemment et probablement que le pénitent apporte les dispositions requises au sacrement et qu'il tient à le recevoir, l'on est tenu, sous peine de péché mortel, de lui donner l'absolution : « Si confes- » sori constet (*prudenter* et *probabiliter*), dit » Suarez[2], pœnitentem esse rite confessum et dis- » positum, tenetur sub *gravi peccato* illum absol- » vere. » Ce qui a lieu surtout lorsque le confesseur craint, avec quelque fondement, qu'à raison

[1] De potestate ligandi et solvendi, cap IX.

[2] Voyez la *Théologie morale* du B. Liguori, *lib.* VI. *De sacramento Pœnitentiæ, n.* 462 *et seq.*

du refus, le pénitent ne tombe dans le découragement et n'abandonne les sacrements. Car, comme le dit le Catéchisme du concile de Trente, dont les paroles devraient être continuellement présentes à l'esprit de quiconque exerce le saint ministère, un prêtre ne doit rien tant craindre que les pénitents, étant une fois renvoyés, ne reviennent plus : « Sacerdoti maxime verendum est » ne semel dimissi amplius non redeant[1]. »

Je finirai cet article par les réflexions suivantes, que j'emprunte à l'auteur du *Prêtre sanctifié*[2] : « Quand même l'opinion bénigne ne serait que » solidement probable, si on ajoute la nécessité » spirituelle du pénitent, cette opinion lui devient » la plus avantageuse, l'éloigne du péché, et vous » n'avez pas droit de l'obliger à votre système, ni » de croire qu'il n'est pas disposé pour recevoir » l'absolution, s'il veut jouir de la liberté que » d'autres docteurs lui accordent, fondés sur une » solide probabilité ; vous n'êtes pas seulement » docteur, mais encore médecin ; vous pouvez » donc, et vous devez user de cette libéralité dis» crète et prudente, puisque la principale maladie,

[1] Part. II. De pœnitentiæ sacramento, n. 82.

[2] Le Prêtre sanctifié par la juste, charitable et discrète administration de pénitence, traduit de l'italien ; Avignon, 1827.

» à laquelle vous avez à remédier comme médecin, » est le péché *formel*, qui donne la mort à l'âme, » et non pas le péché *matériel*, quand il ne peut, » comme dans notre cas, être imputé à faute à ce- » lui qui, étant dans la bonne foi, est en danger » de le commettre.

» Ne croyez pas que j'accorde trop à la faiblesse » du pénitent; car telle est la doctrine expresse, » non d'un docteur particulier, mais d'un synode » de Milan, où, dans le 3e décret, il est dit : « *Con-* » *fessarii.... omnino acquiescant opinioni proba-* » *bili pœnitentis, ne maxime reddant sacramen-* » *tum tantæ necessitatis odiosum*[1]. »

[1] *Voyez :* Selecta ex singulis Theologiæ moralis tractatibus, *Mediolani*, 1748, *apud Agnellum Franciscum.*

CHAPITRE VIII.

De la doctrine du bienheureux Liguori sur l'administration du sacrement de Pénitence.

Le bienheureux Liguori n'est pas toujours d'accord avec nos auteurs français, pour ce qui regarde le délai ou le refus de l'absolution. Sa pratique est plus facile sur certains points, plus indulgente que notre *Méthode de direction* [1], qui est généralement suivie dans les séminaires de France.

Mais, pour n'être pas aussi sévère que la plupart de nos moralistes français, peut-on l'accuser de favoriser le relâchement? Sa morale est-elle moins conforme à la doctrine de l'Eglise? Pour en juger, il suffira de rapprocher les règles que ce saint évêque nous a données sur les principaux points de la direction, de celles qui nous ont été tracées par le saint Siége, ou qui sont généralement adoptées par les théologiens.

Le pape Léon XII, dans sa lettre encyclique

[1] Méthode pour la direction des âmes dans le tribunal de la pénitence, et pour le bon gouvernement des paroisses, par un directeur du séminaire de Besançon. *Voyez*, pour ce qui regarde cet ouvrage, la *NOTE IX*.

pour l'extension du jubilé de l'an 1826, nous rappelle les règles générales que nous avons à suivre, lorsqu'il s'agit de donner ou de refuser l'absolution. On y trouve en substance, comme on pourra le remarquer, la doctrine que le bienheureux Liguori a développée dans sa Théologie morale.

« Veillez avec soin, dit ce zélé pontife aux » évêques de la chrétienté, à ce que les prêtres » que vous choisirez pour entendre les confes- » sions, se rappellent et observent ce qui est » prescrit par Innocent III notre prédécesseur, au » ministre de la pénitence; savoir : qu'il soit dis- » cret et prudent; qu'à l'exemple d'un médecin » habile il sache également verser le vin et l'huile » sur les plaies du blessé, cherchant à connaître » à fond la position du pécheur et les circonstances » du péché, pour juger avec sagesse des conseils » qu'il doit lui donner, et appliquer le remède » convenable, essayant de divers moyens pour » guérir le malade.

» Qu'il ait aussi devant les yeux cet avis du » Rituel romain : que le prêtre discerne avec soin » dans quelles occasions et à quelles personnes on » doit *accorder*, ou *refuser*, ou *différer* l'absolu- » tion, dans la crainte d'absoudre ceux qui sont » indignes d'un tel bienfait; tels sont ceux qui ne » donnent *aucun* signe de douleur; qui *refusent*

» de déposer les haines et les inimitiés, ou de res-
» tituer le bien d'autrui lorsqu'ils le peuvent, ou
» de quitter une occasion prochaine de péché, ou
» de renoncer au péché de toute autre manière et
» de changer de vie; tels sont encore ceux qui
» ont donné quelque scandale public, à moins
» qu'ils ne le réparent par quelque satisfaction
» publique.

» Il n'est sans doute personne qui ne voie com-
» bien ces règles sont opposées à la conduite de
» ces ministres qui, sur l'aveu de quelque péché
» *grave*, ou à la vue d'un homme *souillé d'une*
» *foule de péchés de tout genre*, prononcent aus-
» sitôt qu'ils ne peuvent absoudre, refusant ainsi
» d'appliquer le remède à ceux-là même dont la
» guérison est l'objet principal du ministère que
» leur a confié celui qui a dit : *Ce ne sont pas*
» *ceux qui se portent bien, mais les malades qui*
» *ont besoin de médecin*[1]; ou de ces ministres à
» qui tous les soins qu'on a pris d'examiner sa
» conscience, tous les signes de douleur et de bon
» propos, paraissent à peine suffisants pour qu'ils
» croient pouvoir absoudre, et qui, après tout,

[1] Il est des confesseurs qui se comportent à l'égard du pécheur, comme des médecins qui attendraient que leurs malades fussent guéris pour leur appliquer le remède de la guérison.

» pensent avoir pris un sage parti, en remettant » l'absolution à un autre temps. Car, s'il est une » affaire où l'on doive garder un juste milieu, » c'est ici surtout que ce milieu est nécessaire, » de peur qu'une trop grande facilité à donner » l'absolution n'invite à pécher plus facilement[1], » ou que trop de sévérité ne détourne les pénitents

[1] Ici Léon XII fait allusion à ces paroles de Bellarmin : « Non esset tanta facilitas peccandi, si non esset tanta fa- » cilitas absolvendi : » Ce vénérable Cardinal veut parler de ces prêtres, plus communs de son temps qu'aujourd'hui, qui, oubliant leur caractère, leur dignité, et la responsabilité qu'ils ont contractée à l'égard de celui dont ils tiennent la place sur terre, ne reconnaissent aucun principe, aucune règle dans l'exercice du saint ministère : « Multi hodie reperiuntur, dit-il, imperiti œconomi, qui » nec munus, nec locum, nec gradum suum intelligunt... » Illi postremo se ministros et dispensatores non agnoscunt » qui, quasi non essent domino rationem reddituri, *summa* » *facilitate omnibus* manum imponunt, et tam contritos » quam non contritos, tam plene et perfecte confitentes, » quam peccata confusa quadam generalitate involventes, » tam satisfacere paratos quam non paratos, quasi propria » potestate et auctoritate absolvunt : isti sua imperitia et » superbia corrumpunt populos, et iis veræ pœnitentiæ » viam procludunt. Hæc enim non esset hodie tanta facilitas » peccandi, si non esset tanta facilitas absolvendi. Veniunt » homines onusti peccatis, et qui *millies* in eadem ceciderunt, et veniunt sæpe sine *ullo* signo doloris, vel pridie, » vel ipso die summæ celebritatis ; et statim absolvi, et » ad sanctam communionem accedere volunt. Et nos, ju- » dices inconsiderati, dispensatores infideles, manum im- » ponimus, *omnibus* dicimus : *Ego te absolvo, vade in pace.*

» de la confession, et ne les amène à désespérer
» du salut. On voit beaucoup de chrétiens, il est
» vrai, se présenter au ministre du sacrement de

» Sed væ nobis, cum Dominus rationem ponet cum ser-
» vis ! » Conc. VIII. Dom. IV adventus.

Pour peu qu'on fasse attention aux paroles de Bellarmin, l'on ne sera certainement pas tenté de le mettre en opposition avec le B. Liguori ; car il y a loin de la pratique de ce saint Evêque à celle des confesseurs dont il s'agit dans le passage du pieux et savant controversiste.

C'est dans le même sens que l'on doit entendre ce que dit saint Thomas de Ville-Neuve, que les partisans du système rigide ont coutume d'objecter. Pour s'en convaincre, il suffit de remarquer comment il s'exprime : « Quid Ecclesiam Domini perdit, nisi confessariorum et
» pastorum blandiens adulatio ? Duas tibi claves Dominus
» dedit.... absolvendi scilicet et ligandi, et tu *sine discre-*
» *tionis examine neminem* ligas, *omnes* absolvis, *una tan-*
» *tum clave, neque integra quidem*, uteris... Heu ! heu, in
» domo Domini horrendum vidi, pastores qui Domini sui
» oves jugulabant, medicos qui populi sui ægrotos occi-
» debant. Si vitia non deseruntur, frustra Dei misericordia
» lacrymis imploratur... O peccator, si vere ploras, fuge
» concupiscentiam, dimitte lasciviam, expelle muliercu-
» lam, solve catenam : alias non credo lacrymis. Prius ergo
» vadat, et concubinam e domo pellat, pecuniam alienam
» restituat, contractus usurarios rumpat, famam proximi
» læsam, prout potest, resarciat, mercenariorum labores
» et pauperum debita solvat, offenso fratri reconcilietur et
» veniam petat : et tunc ad confessarium redeat et absol-
» vatur. Hic rectus est ordo..... Hunc ordinem ne transgre-
» diaris. O Medice, cur cui absolutionis beneficium exhi-
» beas, *non discernis?* » Serm. *in feria VI. post domini-*
cam IV quadragesimæ.

» pénitence sans être aucunement préparés, mais
» tels cependant que les dispositions convenables
» puissent succéder dans leur cœur à ce défaut de
» préparation, pourvu que le prêtre, *revêtu des*
» *entrailles de miséricorde de Jésus-Christ, qui*
» *n'est pas venu pour appeler les justes, mais les*
» *pécheurs*, sache user à leur égard, de zèle, de
» patience et de douceur. S'il manque à ce devoir,
» on peut le dire aussi peu préparé à entendre
» les péchés des pénitents que ceux-ci à les con-
» fesser.

» On doit, en effet, regarder comme manquant
» de préparation, non les pécheurs souillés des
» plus grands crimes; non ceux qui, même pen-
» dant un grand nombre d'années, se seraient
» éloignés de la confession; car la *miséricorde* du
» Seigneur est *sans bornes*, et le *trésor de sa bonté*
» *est infini*; non ceux qui, par une suite de l'i-
» gnorance attachée à leur condition, ou de la len-
» teur de leur esprit, n'auraient pas suffisamment
» sondé leur propre conscience, étant presque in-
» capables d'y parvenir par leurs seuls efforts et
» sans le secours du prêtre; mais ceux-là seule-
» ment qui, malgré le soin nécessaire que met le
» confesseur à les interroger, sans cependant leur
» être trop à charge, malgré sa charité dont toutes
» les ressources, jointes aux plus ferventes prières

» adressées à Dieu du fond du cœur, se seraient
» épuisées pour les porter à la détestation de leurs
» fautes, sont jugés, suivant les règles de sa pru-
» dence, dépourvus de ce sentiment de douleur et
» de repentir, qui seul peut les disposer à obtenir
» la grâce de Dieu dans le sacrement. Au reste,
» quelles que soient les dispositions de ceux qui
» se présentent au ministre de la pénitence, ce
» qu'il doit craindre par-dessus tout, c'est d'avoir
» à se reprocher qu'aucun d'eux ne se retire avec
» la défiance de la bonté de Dieu, ou la haine du
» sacrement de la réconciliation. S'il y a donc un
» juste motif de refuser l'absolution, le prêtre de-
» vra persuader au pénitent, dans le langage le
» plus paternel qu'il lui sera possible, que sa
» charge et son devoir, que le salut même de
» leurs âmes l'exigent absolument; et les enga-
» ger, par l'onction de la bonté la plus tou-
» chante, à revenir *au plus tôt*, afin qu'après
» avoir accompli fidèlement les pratiques salu-
» taires qui leur auront été prescrites, dégagés
» des chaînes du péché, ils retrouvent la vie dans
» les douceurs de la grâce divine[1]. »

En lisant cette lettre encyclique, on remarquera qu'elle ne prescrit le refus de l'absolution, d'après le Rituel romain, qu'à ceux qui ne donnent *aucun*

[1] Voyez le texte à la *NOTE X*.

signe de repentir; qui ne veulent ni renoncer au péché, ni changer de vie; ou qui se refusent de réparer, autant qu'il est possible, les injustices et les scandales qu'ils ont commis. Léon XII condamne la conduite de ces confesseurs qui, sur l'aveu de quelque faute grave, ou à la vue d'un pénitent qui s'est rendu coupable d'un grand nombre de péchés en tout genre, prononcent aussitôt qu'ils ne peuvent leur accorder le bienfait de l'absolution. Aussi, ce ne sont pas les pécheurs *souillés des plus grands crimes*, ni ceux qui, pendant *plusieurs années*, se seraient éloignés des sacrements, ni ceux qui, par suite de l'ignorance attachée à leur condition, ou de la lenteur de leur esprit, n'auraient pas sondé suffisamment leur propre conscience, que ce pape regarde comme manquant de préparation, mais *ceux-là seulement* desquels le confesseur, malgré tous les soins qu'il a pris pour les préparer à l'absolution, *juge prudemment* qu'ils sont *dépourvus* des sentiments nécessaires pour recevoir le sacrement : « Imparati *tantum-* » *modo* sunt judicandi..... qui..... sensu doloris » ac pœnitentiæ, quo saltem ac Dei gratiam in » sacramento impetrandam disponantur, carere » *prudenter judicentur.* » Ce qui s'accorde parfaitement avec ce qu'enseigne le bienheureux Liguori : un confesseur, dit-il, peut absoudre un

pénitent toutes les fois qu'il *ne connaît pas positivement* qu'il manque tout-à-fait de repentir : « Semper ac confessario *positive non innotescit* » pœnitenti omnino defuisse dolorem, absolvere » potest[1]. »

Ainsi l'on peut absoudre un pénitent, quelque coupable, quelque criminel qu'il soit, lors même qu'on ne remarque en lui aucun amendement, *etiamsi nulla emendatio præcesserit*[2], pourvu qu'il promette sincèrement d'éviter le péché dans la suite, et que d'ailleurs on n'ait pas de présomption *positive*, ou qu'on ne puisse pas *juger prudemment* qu'il soit dépourvu des dispositions convenables.

Lorsqu'un pénitent s'accuse franchement de ses péchés, et qu'il déclare en avoir la douleur avec le ferme propos, cette confession est un signe de contrition, et on doit le croire suffisamment disposé, à moins qu'il n'y ait preuve du contraire : « Spontanea confessio est signum contritionis, » nisi obstet aliqua *positiva* præsumptio in contra- » rium ; omnes enim conveniunt quod dolor per » confessionem manifestatur[3]. » Un simple soup-

[1] Voyez le B. Liguori, *Theol. moral. de Pœnit. n.* 461.

[2] Voyez *Theol. moral. ibid. n.* 459.

[3] *Theol. moral.* ibid. n. 459. — Le bienheureux Léonard de Port-Maurice s'exprime comme le B. Liguori. Voyez le chapitre suivant, où nous avons cité le *Discours* de ce

çon sur la sincérité du pénitent, la crainte qu'il ne retombe dans le péché, ne sont pas des raisons suffisantes pour le confesseur de lui refuser l'absolution. On doit, au tribunal de la pénitence, s'en rapporter au témoignage du pénitent, soit qu'il dépose pour ou contre lui-même : « Quantum » ad hanc cognitionem, dit saint Thomas, non » potest majorem certitudinem accipere, quam ut » subdito credat : quia hoc est ad subveniendum » conscientiæ ipsius. Unde in foro confessionis » *creditur* homini et *pro se* et *contra se*[1]. In con- » fessione est *credendum* peccatori confitenti et » *pro se* et *contra se*[2]. »

Saint Vincent Ferrier s'exprime comme le Docteur angélique. « In judicio divino, scilicet confes- » sionis judex, scilicet confessor, *tenetur* credere » peccatori loquenti *pro se* et *contra se*[3]. » Saint Antonin répète la même maxime : « In foro pœni- » tentiali creditur *pro se* et *contra se*[4]. » Suivant

saint missionnaire, sur l'administration du sacrement de Pénitence. Voyez aussi l'*Instruction du Confesseur*, par le R. P. Paul Segneri, chap. IV.

[1] Supplément, quæst. VIII, art. 5.

[2] Opuscul. XII, *quæst.* 6. Ad fratrem Gerardum lectorem Bisontinum. — Voyez aussi le Commentaire sur le Maître des Sentences, in-4, *Dist. XVII, quæst.* 3, *art.* 3.

[3] Serm. Sab. post *Lætare.*

[4] Sum. tit 14 et 19.

Suarez, si le pénitent n'offre pas des signes de douleur qui paraissent suffisants, le confesseur doit lui demander s'il déteste sincèrement ses péchés; s'il répond affirmativement, l'on est obligé de s'en rapporter à sa parole : « Quando non habet » sufficientia signa doloris, potest et debet inter» rogare pœnitentem, an ex animo detestetur pec» catum, cui affirmanti credere *tenetur*[1]. »

Valère Renaud, théologien franc-comtois[2], dans son livre de la *Prudence du Confesseur*, que nous citons comme étant, au jugement de saint François de Sales, *grandement utile*[3] à ceux qui exercent le saint ministère, s'exprime comme Suarez : « Debet confessarius observare, ut si » audita confessione, et cum opus esse judica» verit, cohortatione aliqua adhibita, non habeat » sufficientia signa præsentis doloris in pœni» tente, interroget ipsum an de peccatis suis do» leat ex animo. Cui serio affirmanti credere tene» tur[4]. »

[1] De Pœnit. *disp.* 32, *de judicio Confessarii.*

[2] Le Père Valère Renaud, *Reginaldus*, né à Usiers, en 1544, mourut à Dôle en 1623. C'est un des plus savants théologiens de son temps.

[3] Voyez les *Avertissements* de saint François de Sales *aux Confesseurs*, sub finem.

[4] De prudentia et cæteris in confessario requisitis, auc-

Les statuts synodaux publiés en 1560 et 1575 par le Cardinal de la Baume, Archevêque de Besançon, renferment la même disposition : « Postulabit sacerdos, ante absolutionem, an » pœniteat eum de peccatis, et an proponat ab- » stinere, cum gratia Dei, ab iis quæ confessus » est, et ab alio omni peccato mortali; si *affir-* » *met*, absolvetur [1]. »

Ceci n'est point contraire à ce que dit le bienheureux Liguori, lorsqu'il établit, pour principe général, qu'on ne doit absoudre un pénitent, que quand on est moralement certain de ses dispositions. Car on peut, on doit même juger prudemment, qu'un pénitent est suffisamment disposé, par cela même qu'il s'approche du sacré tribunal, et qu'il n'offre aucune preuve ni aucune présomption *positive* du contraire : « Nemo » præsumitur malus, nisi probetur; » ou, comme le dit ce saint Docteur : « Spontanea confessio » est signum contritionis, nisi obstet aliqua *posi-* » *tiva* præsumptio in contrarium. » Au reste, la

tore *P. Valerio Reginaldo* Burgundo Usiensi, societatis Jesu theologo, *cap.* 21.

[1] Statuta synodalia Bisontinæ ecclesiæ metropol. cum tractatibus summariis rerum quæ ad statuta ipsa pertinent. Lugduni, 1575. *Item*, les Statuts publiés par Ferdinand de Rye, en 1588, et par Claude d'Achey, en 1648.

certitude morale dont parle le bienheureux Liguori n'est pas une certitude proprement dite, puisqu'il la confond avec la probabilité. Voici comment il s'exprime lui-même à cet égard : « Sufficit quod confessarius habeat *prudentem* » *probabilitatem* [1] de dispositione pœnitentis, et » non obstet ex alia parte prudens suspicio indis» positionis; alias vix ullus posset absolvi, dum » quæque signa pœnitentium non præstant nisi » *probabilitatem* dispositionis, ut recte docet Sua» rez, ubi ait quod *oportet* et *sufficit* ut confes» sarius *prudenter* et *probabiliter* judicet pœni» tentem esse dispositum. » Il cite les *Instructions pour les nouveaux Confesseurs* [2], par un missionnaire italien, qui s'exprime dans le même sens : « Ad pœnitentiam administrandam, dit cet » auteur, aliud non requiritur, nisi *prudens* et » *probabile judicium* dispositionum pœnitentis [3]. »

[1] Non requiritur in confessario *moralis certitudo*, dit Antoine de Goritia, sed *prudens judicium*, quod pœnitens *hic et nunc* habeat verum dolorem, efficax propositum. *Epitome Theologiæ moralis, etc.*, Lugduni, 1821.

[2] Istruzione per i novelli Confessori, nella quale si sminuzza tutta la pratica del sagramento della Penitenza; opera d'un ecclesiastico che si esercita nelle missioni, etc. Cet ouvrage, qui est très-répandu en Italie, est souvent cité par le B. Liguori.

[3] Theol. moral. *de Pœnit. n.* 460, et praxis confessarii, *n.* 75.

Mais, le pénitent, ne fût-il coupable que de péchés véniels, ne peut être absous qu'autant que le confesseur peut juger *d'après une probabilité prudente*, qu'il est suffisamment disposé. Dans le doute même, lorsque toutefois ce doute est positif, si le pénitent a les dispositions requises, l'on doit, généralement, lui différer l'absolution, jusqu'à ce qu'il soit suffisamment disposé.

Je dis, *généralement;* car on excepte le cas où le pénitent est en danger de mort, lorsque ce danger paraît probable et prochain. Si l'on doute que le danger soit réel, on doit se déclarer en faveur du pénitent : *sacramentum propter homines.*

Le bienheureux Liguori admet, d'après un grand nombre de docteurs, plusieurs autres exceptions, dont je n'indique que les deux principales, savoir : il excepte premièrement le cas d'un enfant, duquel on doute s'il s'est rendu coupable de péché mortel, et s'il est naturellement capable de recevoir le sacrement de pénitence, ou, ce qui revient au même, s'il a suffisamment l'usage de raison pour recevoir l'absolution. Quoiqu'alors le pénitent ne puisse offrir qu'une matière douteuse, il pense qu'on peut l'absoudre sous cette condition tacite, *si tu es capax*, tant pour ne pas le priver de la grâce sacramentelle,

que par la crainte de le laisser peut-être en état de péché mortel [1].

Secondement : il admet que le confesseur, qui doute des dispositions du pénitent, peut encore l'absoudre sous condition, toutes les fois qu'il craint prudemment qu'à raison du refus de l'absolution, ce pénitent ne tombe dans le découragement et n'abandonne la confession [2].

[1] Il en est de même d'une personne dont la démence n'est pas complète. Dans le doute si elle a commis quelque péché mortel, et si elle est capable de recevoir le sacrement de Pénitence, on peut, on doit même l'absoudre, du moins sous condition. « Dico probabiliter » posse absolvi puerum vel semi-fatuum, sub conditione, » quando dubitatur de ipsorum dispositione; et quidem, » si urgeat periculum mortis vel præceptum paschale, » communissime dicunt doctores cum Lessio..... Idque » puto omnino dicendum etiam extra tempus mortis vel » præcepti, ut verius dicunt Sporer, Mazotta, et Laymann » (qui ait saltem posse absolvi); in eo enim casu non so- » lum adest justa causa utilitatis, ne privetur gratia sacra- » mentali; sed etiam necessitatis, ne ille forte maneat in » mortali. » Le B. Liguori, *Theol. moral. de Pœnit. num.* 432.

[2] Sporer et plusieurs autres théologiens pensent qu'on peut généralement absoudre, sous condition, le pénitent dont les dispositions sont douteuses. Le B. Liguori restreint l'opinion de Sporer, au cas où l'on a lieu de craindre que le pénitent ne tombe dans le découragement, si on lui refuse l'absolution. « Dico non posse absolvi sub condi- » tione peccatorem recidivum in culpas lethales, qui non » probetur dispositus per signa extraordinaria, nisi esset

Ces exceptions ne sont certainement pas aussi dénuées de fondement, qu'elles le paraissent d'abord à ceux qui n'ont lu que notre *Méthode de direction.* En effet, le sacrement de pénitence étant établi pour notre salut, sa fin première et principale étant notre salut, ce serait évidemment s'écarter de son institution, que de le refuser au pécheur, quand, pris égard à ses dispositions actuelles, on croit qu'il est plus avantageux pour lui de recevoir l'absolution, fût-elle nulle, que d'éprouver un refus, qui l'éloignerait peut-être pour toujours du seul moyen de salut qui lui reste. En usant d'une indulgence particulière à l'égard de ce pénitent, on a l'espérance de le ramener insensiblement à de meilleurs sentiments.

Aussi, vous trouverez des confesseurs qui, par un semblable procédé, ont fini par convertir entièrement certains pécheurs, qu'on eût jetés dans le découragement, et qu'on eût éloignés des sacrements pendant des années entières, pour toujours peut-être, si, les premières fois qu'ils se sont approchés du sacré tribunal, l'on eût exigé

» in periculo mortis; vel nisi (excipit Schilder, Croix) » prudenter timeatur, quod peccator ille non amplius ad » confessionem redibit, et in peccatis suis tabescet. » *Theol. moral. Ibid.*

d'abord, en rigueur, les dispositions nécessaires pour *s'assurer* de la validité de l'absolution. Puisque les sacrements sont pour les hommes, *sacramenta propter homines*, la raison des avantages et des inconvénients qui peuvent résulter du parti que prendra le confesseur, doit nécessairement servir de règle, quand il s'agit de donner ou de différer l'absolution. C'est d'après ce principe, que le bienheureux Alphonse enseigne, avec le commun des docteurs, qu'il est permis d'absoudre, du moins sous condition, lorsque le refus de l'absolution peut nuire notablement au salut du pénitent. S'étant proposé cette question : « An licitum sit absolvere sub conditione de præ» senti vel de præterito, » il ajoute : « Respon» deo affirmative cum communi doctorum contra » aliquos, dummodo justa adsit causa, nempe si » *negata absolutione notabile* detrimentum immi» neret animæ pœnitenti [1]. »

Le docteur Dens, l'un de nos plus sévères scolastiques, reconnaît le principe « Necessitas » absolvendi desumitur ex periculo salutis animæ

[1] Theol. moral. de Pœnit. n. 431. Le B. Liguori fait remarquer ailleurs qu'il n'est pas nécessaire d'exprimer la condition : *Nullatenus requiritur ut conditio ore exprimatur, sed sufficit mente concipi.* Theol. moral. de sacramentis in genere, n. 29.

» pœnitentis, ita ut eo major sit necessitas absol-
» vendi quo majori periculo salus animæ ejus
» subjiceretur, si modo non absolveretur [1]. »
Aussi, après avoir dit qu'on peut donner dans le doute, l'absolution à un militaire qui est sur le point d'aller au combat, à un homme qui se met en voyage sur une mer orageuse, ainsi qu'à une femme, dont les couches prochaines sont dangereuses, il ajoute d'après Du-Jardin, Steyaert et Gaspar, qu'il y a pareillement nécessité grave d'absoudre le pénitent, dont les dispositions sont équivoques, *dubie dispositus*, lorsqu'on a lieu de craindre que le refus de l'absolution ne le jette dans le découragement, ou ne soit pour lui une occasion de tomber dans l'hérésie ou dans quelques désordres. « Similem absolvendi necessita-
» tem gravem admittunt Steyaert [2], Du-Jardin,
» Gaspar, quando alias timetur pœnitentis despe-
» peratio, transitus ad hæreticos, aut simile gra-
» ve damnum spirituale pœnitentis, v. gr. relap-
» sus ex pusillanimitate in graviora delicta. Addit
» Catechismus romanus, quando fundate veren-

[1] Tract. de sacramento Pœnitentiæ, n. 157.

[2] Steyaert, docteur de Louvain, n'était point non plus partisan de la morale relâchée. Il contribua beaucoup à faire censurer par Innocent XI, les 65 propositions qui sont comprises dans le décret de ce pape, du 2 mars 1679.

» dum est ne semel dimissi amplius non redeant,
» ad ullum confessarium[1]. »

Il convient qu'il est quelquefois utile d'user d'indulgence encore, dans le doute, à l'égard du pénitent, duquel on a lieu de craindre qu'à raison du refus de l'absolution, il ne retourne à un confesseur, qui, par impéritie ou par négligence le laisserait persévérer dans l'état du péché. « Du-Jardin et Van-Roy adjungunt quod si talis » (dubie dispositus) pœnitens revera ex impe- » ritia et negligentia præcedentis confessarii in » peccatis perseveret, et jam hujus prudentis con- » fessarii monita et remedia contra peccata fiden- » ter acceptet, cum spe perseverandi apud pru- » dentem confessarium, si absolvatur, sufficiens » videatur necessitas impertiendi absolutionem, » si alias videatur iterum reversurus ad imperi- » tum et in peccatis perseveraturus. Hæc praxis » non nunquam pastoribus utilis, ut *oves erran-* » *tes reducant*[2]. »

Un autre auteur, que je ne cite que parce qu'il est connu pour sa sévérité qui tient du rigorisme, Opstraet s'est cru forcé de convenir que l'on peut, en certains cas, absoudre un sujet douteux, lors même qu'il ne se trouve pas en danger de mort.

[1] Ibidem.

[2] Ibidem.

» Per accidens aliquando utile est pœnitenti du-
» bie disposito absolvi; perniciosum autem non
» absolvi. Ut si, v. g. sit in necessitate extrema
» in qua certo nihil ipsi profutura est absolutionis
» dilatio, profutura est forte absolutio. Quin etsi
» necessitas extrema non sit, impendenda tamen
» est absolutio *dubie disposito*, de vita pericli-
» tanti, dummodo proportio inter dub iumde vita
» et dubium de dispositione servetur. Stante au-
» tem dubio quid expediat ubi de periculo vitæ
» agitur, securius est absolutionem concedere;
» cum si male concessa fuerit, *malum sit repa-*
» *rabile*, modo supervivat : secus, si non fuerit
» concessa, et moriatur.

» Similis necessitas esse potest in eo qui, ne-
» gata absolutione, odium concepturus sit adver-
» sus suum pastorem et veritatem; iturus ad pe-
» jores nunquam convertendus, etc.; absolutione
» autem accepta, *paulatim ad certam conversio-*
» *nem adducendus*.

» Item, per accidens aliquando fit, ut sit
» utile Ecclesiæ, pœnitentem dubie tantum dis-
» positum absolvi, perniciosum vero non absol-
» vi : ut si pœnitens sit magnæ auctoritatis in
» provincia, urbe, pago, parochia vel commu-
» nitate; qui, si absolvatur, plures alios ad bo-

» num trahet ; si non absolvatur, a bono aver-
» tet [1]. »

On objectera, sans doute, que l'absolution étant douteuse, ne peut être que nulle et même sacrilége, tant pour le confesseur que pour le pénitent; et que, par conséquent, le confesseur ne peut pas plus la donner que le pénitent ne peut la recevoir.

Nous répondrons d'abord que, dans l'hypothèse du B. Liguori, il s'agit d'une absolution conditionnelle, que l'on donne dans l'intérêt du pénitent, dans la crainte de le jeter dans le découragement, et de l'éloigner peut-être pour toujours de la confession, par laquelle cependant on espère l'amener insensiblement à une conversion parfaite. Or, par cette condition, de laquelle on fait dépendre l'absolution, on sauve le sacrement, je veux dire le respect qui lui est dû : « Conditio,
» justa causa accedente, omnem reparat irreve-
» rentiam sacramenti. »

Nous ajouterons qu'une absolution douteuse peut être nulle sans être sacrilége. Par cela même qu'elle est douteuse, elle peut être défectueuse, comme elle peut être bonne : elle est peut-être

[1] Pastor Bonus, etc., part. IV, cap. VI, § VII, Reg. IX. —Voyez aussi la *Méthode*, par Huygens, auteur non suspect.

nulle, elle ne l'est peut-être pas. Mais en la supposant nulle, elle ne sera pas pour cela sacrilége; elle peut être nulle et défectueuse, sans qu'il y ait profanation, ni de la part du pénitent, ni de la part du confesseur. Il n'y a pas profanation de la part du pénitent dans le cas dont il s'agit; n'étant pas obligé de connaître les règles de la direction, il ne se présente, pour être absous, que parce qu'il ne se croit pas indigne de l'absolution. Ce n'est pas le pénitent qui doute s'il peut recevoir le sacrement, c'est le ministre qui doute si le pénitent a les dispositions requises pour le recevoir. Il ne peut donc y avoir de difficulté que pour le confesseur. Or, l'absolution douteuse que l'on donne à un pécheur dans la crainte de l'éloigner de la confession, n'est pas plus sacrilége pour le confesseur que pour le pénitent. On convient qu'il n'est pas permis d'absoudre, même sous condition, celui dont les dispositions sont équivoques, lorsqu'on n'a pas lieu de croire que le délai de l'absolution lui soit nuisible. Mais il faut raisonner différemment dans le cas où il y a de fortes raisons d'absoudre ce pénitent. Toutes les fois que le salut y est intéressé, l'on peut, sans manquer au sacrement, hasarder l'absolution. C'est ainsi que l'Eglise permet, qu'elle prescrit même d'absoudre, en danger de mort, le pé-

cheur duquel on doute s'il est suffisamment disposé. Cette absolution, quoique douteuse, ne peut être un sacrilége pour le confesseur; on ne peut l'accuser de profanation. Pourquoi ? parce qu'il n'agit pas sans cause, sans raison ; parce qu'il n'absout que dans l'intérêt spirituel du moribond, qu'en vue de son salut éternel. Or, celui qui, dans le doute, absout un pécheur, encore faible dans ses résolutions, pour lequel le refus ou le délai de l'absolution pourrait être fatal, n'agit certainement pas sans raison. Il ne donne l'absolution que parce qu'il croit plus avantageux pour son pénitent de la recevoir que d'éprouver un refus; en un mot, il ne cherche que le bien spirituel de ce pénitent, lequel doit l'emporter sur le respect dû au sacrement, autant que la charité l'emporte sur la vertu de religion : *Sacramenta propter homines.*

Ne dites pas que l'on ne doit jamais faire le mal pour qu'il en arrive un bien : *Non sunt facienda mala ut eveniant bona.* Personne ne conteste cette maxime ; mais absoudre un pénitent dont les dispositions sont douteuses, n'est certainement pas une chose mauvaise de sa nature : autrement, l'on ne pourrait l'absoudre, même en danger de mort. Je dis plus : l'administration d'un sacrement, même à l'égard d'un sujet qui

en est certainement indigne, ne peut être sacrilége pour celui qui le confère, lorsqu'on ne peut le lui refuser sans de plus graves inconvénients. On peut en juger par la pratique de l'Eglise pour ce qui regarde l'eucharistie, à la participation de laquelle elle admet les pécheurs dont l'indignité n'est pas notoire. Ici, je n'établis point de comparaison ; je n'indique que des faits qui prouvent au moins clairvoyant, que ce serait abuser des paroles de l'Apôtre, que d'en conclure qu'il n'est pas permis d'absoudre un pénitent, dans le doute s'il est suffisamment disposé, lors même que, au jugement du confesseur, l'état de son âme réclame le bienfait de l'absolution.

L'on ne peut non plus nous objecter la condamnation de cette proposition : « Non est illicitum in conferendis sacramentis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore ; » car, sans recourir au sentiment des théologiens, qui pensent que cette proposition n'a été condamnée, que dans l'intérêt de celui qui reçoit les sacrements, que cette condamnation n'est applicable que dans le cas où le ministre préfère une matière *probable* à une matière *certaine*, *contre le gré* et *au préjudice* de celui qui s'approche d'un sacrement[1], l'on ne peut dire

[1] Voyez ci-dessus, pag. 62, note 2.

que le confesseur s'écarte de l'opinion la plus sûre pour suivre une opinion probable ; il n'a pas, comme dans le cas de la proposition censurée, à choisir entre deux opinions, ou plutôt entre deux matières sacramentelles, dont l'une soit certaine et l'autre probable ou douteuse. La matière du sacrement de pénitence n'est point à la disposition du confesseur ; elle dépend du pénitent, et ne peut être fournie que par le pénitent. De Goritia, qu'on n'accuse pas d'être favorable au relâchement, parlant du pénitent auquel on peut donner l'absolution, sans avoir une *certitude morale* de ses dispositions intérieures, qu'on ne nous objecte pas, dit-il, cette proposition : *Non est illicitum in conferendis*, etc. ; car, il ne s'agit ici que de la matière et de la forme, des parties essentielles du sacrement, en tant qu'elles dépendent du ministre et qu'elles sont à sa disposition : « Loquitur de » illis partibus, quæ ponuntur a ministro, mate- » ria videlicet et forma [1]. » C'est aussi la remarque

[1] Non requiritur in confessario moralis certitudo, sed prudens judicium, quod pœnitens hic et nunc habeat verum dolorem, et efficax propositum ; nam alias dicant adversarii in quo valitura sit illa Christi sententia : *Non dico tibi septies, sed usque septuagies septies*. Neque huic obstat propositio prima inter damnatas ab Innocentio XI, quia illa loquitur de illis partibus, quæ ponuntur a ministro, materia videlicet et forma. *Epitome Theologiæ moralis*, tabula CLXII.

d'Agudius : « Quod diximus materiam certam esse » præferendam intelligendum est, dit ce Docteur » dominicain, respectu ejus ad quem pertinet » materiam adhibere ad sacramentum ; at vero » attritio non se tenet *ex parte confessarii*, sed » *pœnitentis* [1]. » Suarez s'exprime dans le même sens : « Graviter peccat minister sacramentorum, » si utatur materia dubia, omissa *certa*... Ad re- » verentiam sacramento debitam, requiritur ut » ex materia certa et forma certa conficiatur, *si* » *commode potest* [2]. » Si donc un pénitent, mal- gré les soins particuliers d'un charitable et zélé confesseur, n'offre qu'une matière probable ou même douteuse, on pourra s'en contenter sans aller contre le décret du saint Siége, et donner l'absolution, si d'ailleurs on a lieu de craindre de décourager ce pénitent, en voulant attendre, pour l'absoudre, qu'il apporte de meilleures dis- positions.

Au reste, qu'on y fasse attention, la condam- nation dont on veut se prévaloir ne saurait nous

[1] De sacramentis in genere, part. I. cap. 2. n. 37.

[2] In. 3. part. disp. 6. — Nous trouvons la même réponse dans le Mémoire, par lequel les professeurs du collége des Jésuites de Besançon se justifièrent contre le *factum* que trois curés et deux vicaires de la même ville avaient pré- senté contre eux, le 23 septembre 1699, aux adminis- trateurs du diocèse, le siége vacant.

atteindre, sans tomber en même temps sur ceux qui nous l'objectent. Car, si d'après le décret d'Innocent XI, l'on est obligé, lorsqu'il s'agit de juger des dispositions du pénitent, de prendre le parti le plus sûr, le parti qui met le sacrement hors de danger, il faudra donc refuser d'absoudre le moribond dont les dispositions sont douteuses : le décret ne distingue pas ; il est absolu. Il faudra donc refuser l'absolution à ceux sur les dispositions desquels on n'aura que des probabilités, les probabilités même les plus fortes ; le parti le plus sûr étant bien certainement d'attendre que, par des sentiments extraordinaires de pénitence, ils offrent au confesseur une *vraie certitude morale* sur la matière du sacrement. Cependant n'est-il pas permis, de l'aveu des *probabilioristes*, de réconcilier celui duquel on juge avec plus de probabilité qu'il n'est point indigne d'absolution ? « Non » semper in sacramentorum administratione, dit » Alasia, docteur piémontais, *tutius* sequendum » est ; sic licet absolvere, quem probabilius judicas esse dispositum, *licet tutius sit abstinere* » *ab absolutione*[1]. »

Il faudra donc enfin que le confesseur, avant que de prononcer la sentence de réconciliation,

[1] Theologia moralis, de Conscientia, cap. VII. quæst. 5. edit. *Taurini*, ann. 1826.

puisse juger toujours d'une *manière certaine*, que le pénitent n'a pas seulement l'attrition, mais qu'il est animé au moins de quelque sentiment d'amour de Dieu, d'un amour parfait; puisque plusieurs docteurs regardent ce sentiment d'amour comme indispensablement nécessaire pour la validité de l'absolution. S'il faut prendre le parti le plus sûr, on est forcé d'aller jusque là; c'est-à-dire, qu'il n'y aura plus possibilité, généralement parlant, d'administrer le sacrement de la réconciliation. Comment vous assurer que le pénitent, que le pécheur qui revient à Dieu, éprouve le sentiment de l'amour divin? « Nulli constare potest, dit Gerson, an » vere conteratur [1]. » Non, lorsqu'il s'agit de juger des sentiments nécessaires pour recevoir le sacrement de pénitence, l'on ne peut être obligé de prendre le parti le plus sûr, le parti qui mette ce sacrement entièrement à l'abri de la *nullité*.

Ici se présente une question : celui qui a été réconcilié dans le doute, pourra-t-il s'approcher de la table sainte? Sera-t-il suffisamment éprouvé?

[1] *De forma absolvendi.* — In ipsa absolutione, dit le même Docteur, contritio virtute sacramenti infunditur, *ibid.* — Virtus sacramentalis absolutionis valet super peccata solum attrita, licet nondum contrita. *De absolutione confessionis sacramentalis.*

Suivant le bienheureux Liguori, un pénitent ne doit se présenter à la communion, qu'autant qu'il a certainement, ou au moins probablement, les dispositions convenables. « Pœnitens non » posset accedere ad communionem, nisi *certo* dispositus ad illam, vel saltem *probabiliter*[1]. » Ainsi, l'on n'admettra point à la communion, ni l'enfant à qui l'on a donné l'absolution, dans le doute s'il avait suffisamment l'usage de raison, ni, généralement parlant, ceux desquels on ne peut juger d'une manière *probable*, qu'ils soient en état de grâce.

Je dis *généralement parlant*, car, si le pénitent, qui se croit réconcilié avec Dieu, en vertu de l'absolution que le confesseur a cru pouvoir lui donner, tient à recevoir l'Eucharistie, soit pour donner le bon exemple à ses enfants, soit pour réparer le scandale qu'il a donné au public en s'éloignant trop longtemps des sacrements ; ou que l'on ait lieu de craindre qu'en lui défendant de communier, on ne le jette dans le découragement, nous pensons qu'on peut alors le *laisser* s'approcher de la sainte table. En l'admettant à la communion, l'on agit dans son intérêt, l'on prend le parti le plus sûr, le plus avantageux pour son salut, le plus conforme par conséquent à la fin principale des sacrements.

[1] Theol. moral. *de Pœnit. n.* 432.

En effet, ou celui qui a reçu l'absolution avec des dispositions douteuses est en état de grâce, ou il est encore en état de péché mortel. S'il est en état de grâce, la communion lui devient utile; on convient qu'il peut la faire avec fruit. Si, au contraire, il est en état de péché, la communion sera *nulle;* mais pour être nulle elle n'est pas pour cela sacrilége; elle peut même être *nulle,* c'est-à-dire, être privée de son effet *principal*, sans être *tout-à-fait* inutile; n'eût-elle point d'autre effet que de prévenir le découragement qui éloignerait ce pécheur, peut-être pour toujours, de tout moyen de salut. Un autre effet de la communion qui est *simplement nulle,* c'est que celui qui, de bonne foi, croit avoir communié dignement, croit par là même avoir reçu les grâces attachées à une bonne communion, et que cette considération influe naturellement sur sa conduite morale. La pensée qu'il vient de recevoir son Dieu, le Saint des saints, ne peut que lui inspirer de l'horreur pour le péché, et ranimer en lui au moins quelques sentiments d'amour.

Je dis plus : si celui qui, étant coupable de quelque péché mortel, se croit en état de grâce, et qu'en se préparant à recevoir l'Eucharistie, dont l'approche seule nous fait rentrer en nous-mêmes, il éprouve, je ne dis pas la contrition

parfaite, mais le sentiment de l'attrition, tel qu'il est nécessaire pour le sacrement de pénitence, la communion aura tous ses effets; en lui communiquant la grâce, elle lui obtiendra par elle-même le pardon et la rémission de tous ses péchés. « Sacramenta vivorum, dit le bienheureux Liguori, » aliquando primam gratiam conferre possunt, » scilicet cum quis putans non esse in statu » peccati mortalis, vel existimans se contritum, » accedit cum attritione ad sacramentum[1]. » C'est aussi la doctrine du Docteur angélique : « Si » quis facta diligenti discussione suæ conscientiæ, » quamvis forte non sufficienti, ad corpus Christi » devote accedat, aliquo peccato mortali in ipso » manente, quod ejus cognitionem præterfugiat, » non peccat, imo magis ex vi sacramenti remis- » sionem consequitur. Unde Augustinus dicit in » quodam sermone quod *quando manducatur* » *corpus Christi, suscitat mortuos*[2]. »

Nous pourrions citer, à l'appui de ce sentiment, qui est certainement le plus commun, un grand nombre de théologiens, même parmi ceux qu'on n'accusera pas de donner trop aux sacrements :

[1] Theol. moral. *lib. VI, n.* 6.—La *première grâce,* dont il s'agit ici, est la grâce sanctifiante qui efface le péché mortel.

[2] In 4. Dist. IX. quæst. I. art. 3.

« Communior est theologorum sententia, dit l'au» teur de la Théologie de Périgueux, quod sacra» menta vivorum, licet per se, id est, ex ratione » suæ institutionis, primam gratiam non confe» rant, illam tamen per accidens conferunt iis qui » cum bona fide accedunt confidentes se esse sine » peccato mortali; modo de suis peccatis *attri» tionem* habeant, quæ cum sacramento pœniten» tentiæ sufficiens esset dispositio ad illorum re» missionem obtinendam[1]. »

Ce n'est pas l'état du péché, comme le fait très-bien observer Collet, mais l'affection au péché

[1] Theologia moralis jussu et auctoritate Episcopi Petrocorensis ad usum sui seminarii edita, ann. 1695. Tractat. *de Sacramentis in genere,* cap. IV.

L'auteur de cette Théologie nous donne son sentiment sur l'efficacité des sacrements des vivants, comme le sentiment le plus commun, *communior.* On peut, en effet, citer en faveur de cette opinion, Pontas, Collet, Noël Alexandre, Joseph Antoine, Montagne, Drouhin, Bonal, Boyvin, Ysambert, Genet, Gonet, Thomas de Charmes, la Théologie même de Lyon, Sættler, Billuard, Dens, Alazia, Goritzia, Roncaglia, Pantzouti, Concina, Henri de Saint-Ignace, Coninck, Gervais, de Coq, Sporer, Palaus, Bécan, Bonacina, Layman, Monschein, Agudius, Nugnus, Vivaldus, Anglès, Aversa, Taberna, Mastrius, Henriquez, Leander, Tanner, Gabriel, Capréol, Suarez, Sylvestre, Renaud, Jean de Saint-Thomas, de Rhodes, Sylvius, Grégoire de Valence, Tolet, Azpilcueta, Bellarmin, Cajétan, Soto, Scot, Paludanus, Durand de Saint-Pourcain, saint Antonin, etc., etc.

mortel, qui est un obstacle aux effets du sacrement : « Dicunt, ajoute ce théologien, ipsum pec-
» cati statum esse obicem gratiæ ; sed male : siqui-
» dem Tridentinum iis duntaxat gratiam conferri
» negat, qui eidem obicem *ponunt;* vox autem
» *ponere* sonat aliquid quod *active* se habeat ; porro
» in peccatore non ipse peccati status, sed sola
» voluntas *active* se habere potest ; ergo ipse qui-
» dem peccator gratiæ obicem ponere potest, et
» ponit de facto, cum in peccato sibi complacere
» perseverat. Sed obicem *per se* et *immediate* non
» ponit peccatum[1]. »

Ainsi donc, dans quelque état que l'on suppose le pénitent à qui l'on a cru devoir donner l'abso-

[1] Voyez la Théologie de Collet, Tractat. *de sacramento Eucharistiæ, cap.* 8. — Cet auteur cite saint Jean Damascène et saint Cyrille d'Alexandrie, en faveur du sentiment que nous émettons ici. « Eam vim habet, dit Damascène, en parlant de la sainte communion, ut spurcitiem omnem abstergat, *Lib. IV. De orthodoxa fide, cap.* 14. Suivant saint Cyrille, elle nous délivre, et de la mort et des maladies ; « Non mortem solum, verum etiam morbos om-
» nes depellit. » *Lib. VI, in Joan. cap.* 17. Ce Père parle de la mort et des maladies spirituelles.

Quoi qu'il en soit, si l'on veut que les péchés qui n'ont pas été remis par une absolution douteuse, ne puissent être remis par l'Eucharistie, même dans celui qui s'en approche avec des sentiments de pénitence, on conviendra, du moins, qu'on peut en obtenir *indirectement* la rémission par la première des confessions suivantes, qui sera faite avec les dispositions convenables.

lution, dans le doute s'il avait les dispositions convenables, il ne peut être qu'utile, qu'avantageux pour son salut, de recevoir la sainte communion, lorsqu'on ne peut l'en priver sans de plus graves inconvénients. On peut donc alors lui permettre de communier. Je le répète, les sacrements étant pour les hommes, on doit les administrer, lorsque, tout considéré, il est plus avantageux pour eux de les recevoir que d'en être privés : *sacramenta propter homines.*

CHAPITRE IX.

Comment doit-on se comporter, suivant le Bienheureux Liguori, à l'égard des pécheurs d'habitude.

Le saint Siége a condamné cette proposition : « Non tenemur confessario interroganti fateri pec» cati alicujus consuetudinem [1]. » Le bienheureux Liguori n'a rien avancé qui fût contraire à ce décret. Il reconnaît dans le confesseur le droit de faire toutes les interrogations qu'il juge nécessaires pour connaître l'état du pénitent. Mais il ne croit pas qu'on puisse, comme le prétendent quelques théologiens, conclure de cette condamnation, qu'il soit nécessaire pour le pénitent de déclarer en confession les circonstances qui aggravent notablement la malice du péché. En effet, autre chose est d'avouer, lorsqu'on est interrogé, l'habitude du péché, et par là même le nombre de ses péchés ; autre chose est d'être obligé d'accuser celles des circonstances, qui, ne pouvant ni changer l'espèce ni augmenter le nombre des péchés, ne font que d'en aggraver la malice [2].

[1] Decretum Innocentii XI, 1679, proposit. 58.

[2] Le B. Liguori convient que le pénitent est quelquefois obligé, *indirectement*, de faire connaître les circonstances

Le bienheureux Liguori rapporte, au sujet de l'habitude, la proposition suivante; comme ayant été condamnée par le pape Innocent XI : « L'on » ne doit ni refuser ni différer l'absolution à un

notablement aggravantes. « Aliquando adest obligatio con- » fitendi circumstantias notabiliter aggravantes, ut recte » dicunt Lugo et Salmanticenses, quando scilicet inducunt » censuram vel reservationem, aut quando confessarius » interrogat, putatque necesse id scire ad medicinam, vel » restitutionem imponendam. » *Theol. moral. De pœnit. n.* 468.

Mais il établit, en thèse générale, comme lui *paraissant plus probable*, l'opinion qui dispense de confesser les circonstances qui ne peuvent qu'aggraver la malice du péché. Suarez, Abelly, Billuard, quoique du sentiment contraire, avouent que cette opinion est probable, *probabilis*. Le premier va jusqu'à dire qu'elle est très-commune, *valde communis*. Parmi les docteurs qui l'ont enseignée, nous remarquons Boudot, théologien franc-comtois, Bonacina, Lessius, de Lugo, Bécan, Tolet, Vasquez, Médina, Navarre, Sylvestre, Durand, Scot, saint Antonin, saint Bonaventure, saint Thomas.

Voici ce que dit, à cet égard, le Docteur Angélique, dans son opuscule (12) au Père Gérard, docteur de Besançon : « Circumstantias aggravantes, quæ non trahunt » in aliud genus peccati, non credo quod aliquis tenea- » tur confiteri. » Il n'est pas moins exprès dans son commentaire sur le Maître des Sentences : « Quidam dicunt, » quod omnes circumstantiæ, quæ aliquam notabilem » quantitatem peccato addunt, confiteri necessitatis est, » si memoriæ occurrant. Alii vero dicunt, quod non sint » de necessitate confitendæ, nisi circumstantiæ, quæ ad » aliud genus peccati (mortalis) trahunt : *et hoc probabi-*

» pénitent qui a l'habitude de pécher contre la loi
» de Dieu, naturelle ou positive, ou contre les
» lois de l'Eglise, pourvu qu'il dise avoir la dou-
» leur de ses péchés, et la volonté de s'en corri-

» *lius est.* » In 4, dist. 16, quæst. 3, art. 2, quæst. 5.

Cette opinion, sur laquelle on peut lire le B. Liguori, nous paraît assez probable, pour pouvoir être suivie dans la pratique. Il ne s'agit pas ici de la substance du sacrement, *de valore sacramenti*, au sujet de laquelle on ne peut suivre une opinion probable, en s'écartant de la plus sûre. On convient que l'intégrité *formelle* de la confession peut suffire pour l'absolution.

Au reste, quelque opinion qu'il embrasse sur ce point, un pasteur discret se gardera bien, en chaire comme au sacré tribunal, de décider une question, que le saint concile de Trente n'a point voulu décider, ou de présenter comme certaine une opinion que le saint Siége regarde comme douteuse. Après avoir dit, dans son Instruction italienne, qui se trouve à la fin de son concile de l'an 1725, que l'on est obligé de manifester les circonstances qui changent l'espèce, Benoît XIII ajoute : « Pour ce qui est » des circonstances qui ne changent pas l'espèce du pé- » ché, mais qui l'augmentent notablement, les Docteurs » sont partagés en deux opinions ; les uns soutiennent » qu'on est obligé de les déclarer en confession, et les » autres le nient. Enfin, ayez pour maxime que le péni- » tent est toujours obligé de répondre avec vérité, quand » le confesseur l'interroge sur ses péchés pour connaître » l'état de sa conscience. » *Voyez* Concilium Romanum celebratum a Benedicto Papa XIII, *Bruxellis*, pag. 409.

Cette question nous donne l'occasion de faire une observation qui ne sera pas inutile pour les confesseurs, surtout pour ceux qui sont encore jeunes. Comme il n'est pas

» ger, lors même que le confesseur n'aurait au- » cune espérance d'amendement de la part de ce » pénitent. » « Pœnitenti habenti consuetudinem » peccandi contra legem Dei, naturæ, aut Eccle- » siæ, et si emendationis spes *nulla* appareat, nec » est neganda, nec differenda absolutio, dum- » modo ore proferat se dolere et proponere emen- » dationem[1]. » Remarquez que cette proposition ne porte pas simplement que l'on ne doit point refuser ou différer l'absolution au pécheur d'habitude, qui déclare avoir la douleur de ses péchés, et la volonté de les éviter dans la suite; mais elle porte, que l'on ne doit ni refuser ni différer l'absolution au pénitent qui a quelque mauvaise habitude, pourvu qu'il déclare se repentir de ses pé-

certain qu'on soit obligé de faire connaître en confession les circonstances notablement aggravantes, et que, toutes choses égales d'ailleurs, il vaut beaucoup mieux rester en deçà, que d'aller trop loin dans les interrogations qui concernent le sixième précepte et les obligations des époux, un confesseur peut, sans danger de compromettre son ministère, se borner à celles des interrogations qu'il juge nécessaires pour connaître les circonstances qui changent l'espèce du péché. Il ne doit pas oublier que, s'il est obligé de procurer l'intégrité de la confession, il est obligé, plus strictement encore de ne pas scandaliser les pénitents, et d'éviter tout ce qui peut affaiblir en eux l'idée qu'ils doivent avoir de la sainteté et de la modestie sacerdotale.

[1] Decretum, an. 1679, prop. 60.

chés, lors même qu'il n'y a aucune espérance d'amendement ; *etiamsi emendationis spes nulla appareat*[1]. Si donc il y avait, je ne dis pas quelque amendement, mais quelque espérance d'amendement, *aliqua spes emendationis*, on pourrait absoudre ce pénitent, sans aller contre le décret du saint Siége : « Ibi, dit le bienheureux Liguori, » non excluditur absolute consuetudinarius utrumque » que talis, sed qui *nullam* dat *emendationis* » *spem*. Igitur consuetudinarius, qui dat *aliquam* » emendationis spem, modo hæc sit solida et » fundata, potest absolvi[2]. »

En exigeant que le confesseur ait *quelque* espérance d'amendement de la part du pénitent, espérance solide et fondée, ce saint docteur n'exige point qu'il y ait amendement. Distinguant entre l'habitudinaire et le récidif, c'est-à-dire, entre celui qui se confesse pour la première fois de quelque mauvaise habitude, et celui qui, ayant été averti de la même habitude, est retombé dans le péché avec la même facilité qu'avant sa confession, il enseigne, de la manière la plus formelle, qu'on peut absoudre le premier, s'il promet sérieusement de se corriger, lorsqu'il n'y a pas, d'ailleurs, quelque présomption *positive*, qui empêche de le

[1] Theol. moral. *De Pœnit.* n. 459.

[2] Theol. moral. *Ibidem.*

croire suffisamment disposé. « Consuetudinarius » intelligitur hic qui prima vice suum pravum ha- » bitum confitetur, et iste bene potest absolvi, » etiamsi *nulla emendatio præcesserit*, modo eam » serio proponat, ut cum sententia communis- » sima dicit Lacroix. Ratio, quia talis pœnitens » ex una parte *non est præsumendus* malus, ita » ut velit indispositus ad sacramentum accedere; » ex altera autem bene *præsumitur* dispositus, » dum peccata sua confitetur, cum ipsa spontanea » confessio fit signum contritionis, nisi obstet ali- » qua *positiva* præsumptio in contrarium ; omnes » enim conveniunt quod dolor per confessionem » manifestatur[1]. »

Aussi, comme l'a remarqué Billuard, le Rituel romain, que nous avons cité d'après Léon XII, dans le chapitre précédent[2], ne met ni les habitudinaires, ni même les récidifs au rang de ceux auxquels il prescrit de refuser ou de différer l'absolution : « Rituale romanum Pau- » li V agens de iis quibus concedenda vel dif- » ferenda, vel deneganda est absolutio, inter eos » quibus dicit differendam aut denegandam abso- » lutionem non numerat consuetudinarios : ergo, » conclut cet auteur judicieux, censet eis esse con-

[1] Theol. moral. *Ibid.*

[2] Voyez ci-dessus, pag. 120 et 121.

» cedendam. Nec dici potest argumentum esse nega-
» tivum ; quia, ut dixi, non agit solum de iis qui-
» bus deneganda est absolutio, sed etiam de iis
» quibus concedenda[1]. »

Saint François de Sales, parlant de ceux auxquels on doit différer l'absolution, suppose également qu'on peut absoudre, et ceux qui retiennent le bien d'autrui, et ceux qui ne remplissent

[1] Tract. *de Pœnit.* Dissert. VI, art. 10, § 6. — Les statuts synodaux, publiés en 1560 et 1575 par le Cardinal de La Baume, Archevêque de Besançon, ne prescrivent le refus ou le délai de l'absolution qu'à l'égard des pécheurs qui ne sont pas présentement disposés à changer de vie : « Postulat sacerdos ante absolutionem an pœniteat eum de » peccatis, et an *proponat* abstinere cum Dei gratia, ab iis » quæ confessus est, et ab alio omni peccato mortali : *si* » *affirmet, absolvetur* perficiendo confessionem.

» Si vero *non pœniteat, nec velit* vitam emendare, ve» luti relinquere aliquod impedimentum propter quod » non debeat absolvi (ut si habet concubinam quam *nolit* » relinquere ; si est usurarius, *nec velit* ab eo lucro desis» tere ; si odium gerit capitale, et voluntatem offendendi » proximum, *nec velit* illud deponere, si ecclesiasticus » habeat plura beneficia incompatibilia sine dispensa» tione, *nec velit* dimittere, et alia pro conditione et statu » pœnitentis), in hoc casu si confitens *nolit mutare vitam* » et desistere ab his quæ non potest sine peccato retinere, » non absolvetur, quantumvis requirat. »

On voit que ces statuts ne demandent aucun amendement, préalablement à l'absolution. Nous trouvons absolument la même disposition dans nos statuts publiés par Ferdinand de Rye en 1568 ; et par Claude d'Achez en 1648.

pas les devoirs de leur état, et ceux qui sont dans l'habitude du crime, tels que les concubinaires, les adultères, les ivrognes; s'ils promettent de réparer le tort qu'ils ont fait, et témoignent le ferme propos de renoncer au péché et d'en éviter les occasions dans la suite[1]. Il n'exige pas plus d'amendement que le bienheureux Liguori.

Nous trouvons la même doctrine dans le Catéchisme du concile de Trente. Il porte que si, après avoir entendu la confession, le confesseur juge

[1] Voici ce que dit saint François de Sales dans ses *Avertissements* aux confesseurs : « Les faussaires, faux témoins, larrons, usuriers, usurpateurs et détenteurs des » biens, titres, droits et honneurs d'autruy, et de même » les détenteurs des légats pieux, aumosnes,.... plaideurs » iniques, calomniateurs, détracteurs, et généralement » tous ceux qui tiennent tort du prochain, ne peuvent être » absous, s'ils ne font réparation du tort et dommage, en » la meilleure façon que faire se pourra, ou *au moins qu'ils* » *ne promettent* de satisfaire par effet. »

« *Item*, les mariés qui vivent en dissension l'un sans » l'autre, ou qui ne veulent se rendre les devoirs du ma- » riage, ne doivent être absous, *pendant qu'ils persévèrent* » *en cette mauvaise volonté.*

» Item, les concubinaires, adultères, yvrognes, ne » doivent être absous, s'ils *ne témoignent un ferme propos,* » non-seulement de laisser leurs péchez, mais aussi de » quitter les occasions d'iceux, comme sont aux adultères » et concubinaires leurs garces, lesquelles ils doivent éloi- » gner d'eux, aux yvrognes les tavernes, aux blasphéma- » teurs les jeux : ce qui s'entend de ceux qui font cou- » tume de tels péchez. »

que le pénitent n'a pas tout-à-fait manqué de soin pour s'accuser, ni de douleur pour détester ses péchés, on peut lui accorder le bienfait de l'absolution. « Si audita confessione, judicaverit (sacer» dos) neque in enumerandis peccatis diligentiam, » neque in detestandis dolorem omnino defuisse, » absolvere potest[1]. » Ce catéchisme ne distingue point entre les pécheurs ordinaires, et ceux qui sont dans quelque mauvaise habitude. Remarquez d'ailleurs, avec le bienheureux Liguori[2], qu'il suffit que le pénitent ne manque pas tout-à-fait de douleur ou de contrition, *omnino defuisse*.

Il est vrai que l'on se corrige plus ou moins difficilement, suivant qu'on est plus ou moins pervers, ou qu'on a vécu plus ou moins longtemps dans une habitude criminelle, *perversi difficile corriguntur*. Néanmoins, quoique l'habitude nous rende plus enclins au péché, elle n'est point par elle-même une preuve, ni même une présomption du défaut de la volonté de revenir sincèrement à Dieu, du défaut d'une véritable conversion. L'habitude, c'est-à-dire cette propension qu'on a contractée pour le péché, par la répétition des actes du même genre, cette facilité qu'on a de s'y

[1] Part. II. *De Sacramento Pœnitentiæ*, *n.* 82.

[2] Theol. moral. *De Pœnit. n.* 459.

laisser aller, survit ordinairement à la conversion, quelque sincère qu'elle soit.

Pour changer notre cœur, il ne faut qu'un instant, qu'un mouvement de la grâce; tandis que pour déraciner l'habitude, il faut une continuation d'actes difficiles et répétés pendant un temps plus ou moins considérable, suivant l'intensité de cette habitude.

Aussi, suivant le langage des Pères, l'on doit moins tenir à la durée du temps, qu'aux sentiments actuels du pénitent : « Temporis moram » non quærit, sed animæ correptionem, » dit saint Jean Chrysostome[1]. Saint Jean Damascène s'exprime dans le même sens que saint Chrysostome : « Quamvis non omnigenam pœnitentiam » præstiteris, Deus tamen ne *parvam* quidem et » ad *breve* tempus factam repudiat; verum et huic » quoque amplam mercedem constituit. Non *tem-* » *poris quantitate*, sed *animi affectione* pœniten- » tia ponderatur[2]. » De là, ce décret remarquable des évêques de Flandre, réunis à Bruxelles en 1697 : « Confessarius a quibusvis peccatoribus » *gravioribus* etiam *recidivis* statuta lege non exi- » gat, ut per *notabile* tempus prævia exercuerint » opera pœnitentiæ; sed cum patribus expendat

[1] Homil. 14. in Epist. II. ad Corinth.

[2] Sacra Pararella. *De Pœnitentia.*

» Deum, in conversione peccatoris, non tam
» considerare *mensuram temporis* quam *dolo-*
» *ris.* »

Ainsi, pour qu'un pénitent puisse être absous, il n'est point nécessaire qu'il soit corrigé de ses habitudes; il suffit qu'il donne présentement de vrais signes de repentir et de ferme propos : « Quoties
» pœnitens affert vera signa doloris et propositi,
» toties bene absolvi poterit, dit le bienheureux
» Alphonse. » Ce saint Docteur ajoute, d'après de Lugo, Suarez et le commun des théologiens, que ce n'est point l'amendement futur, mais la douleur avec le ferme propos, qui est la disposition nécessaire pour recevoir le sacrement de la réconciliation; et que, par conséquent, l'on peut absoudre un pénitent, quoiqu'on ait lieu de juger qu'il retombera dans le péché : « Dispositio præ-
» sens est dolor et propositum præsens, non emen-
» datio futura, atque ita pœnitens poterit absolvi,
» licet judicetur relapsurus[1]. »

Il n'est pas nécessaire, dit Suarez, que le confesseur se persuade et puisse juger que probablement le pénitent ne retombera pas, il suffit qu'il croie qu'il est actuellement dans la disposition d'éviter le péché. Ce savant théologien ajoute que c'est le sentiment de tous les docteurs : « Neque oportet

[1] Theol. moral. *De Pœnitentia, n.* 459.

» ut confessor sibi persuadeat, et judicet etiam
» probabiliter ita esse futurum, ut pœnitens a pec-
» cato abstineat : sed satis est ut existimet tunc ha-
» bere tale propositum, quamvis post breve tem-
» pus illud sit mutaturus. Ita docent doctores
» omnes[1]. »

Valère Renaud s'exprime comme Suarez :
« Confessarius observare debet, dit ce théologien
» franc-comtois, quod ad impertiendam absolu-
» tionem possit sufficere, si de *præsenti* concipiat
» generale propositum nunquam de cætero pec-
» candi mortaliter; neque necessarium esse ut
» ipsemet confessarius persuadeat sibi aut proba-
» biliter judicet illum semper servaturum esse tale
» propositum, sed sufficere ut existimet quod tunc
» tale habeat, quantumvis forte post breve tempus
» sit illud mutaturus[2]. »

« Si vous jugez prudemment que votre péni-
» tent ait un propos sincère et véritable de chan-
» ger de vie, vous pouvez lui donner l'absolution,
» quoique moralement vous ayez quelque sorte
» de crainte qu'il ne retourne avec la première
» facilité à son péché, l'expérience vous ayant fait

[1] Disp. 32, *De Sacramento Pœnitentiæ*, *sect.* 1.

[2] De Prudentia et cæteris, in confessario requisitis, etc. autore P. Valerio Reginaldo, societatis Jesu Theologo, Burgundo usiensi, *cap.* 21.

» connaître que, semblable à un chien, il est re-
» tourné non-seulement une fois, mais une infi-
» nité de fois à son vomissement. La raison est,
» parce que la résolution présente qu'il a de s'a-
» mender, est la matière suffisante du sacrement,
» et que l'amendement futur ne l'est pas. » Ainsi s'explique le Père Ségneri dans son Instruction du Confesseur[1].

Quiconque connaît la faiblesse humaine, l'inconstance de l'homme, qui, dans un jour, dans une heure quelquefois, éprouve successivement les affections les plus contradictoires, concevra facilement que la prévision, que le confesseur peut avoir de la rechute même prochaine du pénitent, n'est pas toujours incompatible avec le jugement prudent ou probable qu'il porte sur ses dispositions actuelles, relativement au sacrement. Saint Jérôme, citant ces paroles du Sage, » Septies ca-
» dit justus, » ajoute[2] : » Si cadit, quomodo jus-
» tus ? si justus, quomodo cadit ? Sed justi vocabu-
» lum non amittit, qui per pœnitentiam semper
» resurgit. » C'est aussi la pensée de saint Chrysostome : » Lubrica est natura humana, cito decipi-

[1] Instr. du Confess. *ch.* 4.

[2] Epist. ad Rusticum de Pœnitentia. — Cette lettre est citée dans le Décret de Gratien, *part. II*, *causa XXXIII, dist. III, cap.* 23.

» tur ; sed cito a fraude se expedit : et sicut confes-
» tim cadit, ita confestim erigitur[1]. »

De même le ferme propos, la volonté sincère d'éviter le péché peut très-bien se concilier dans le pénitent avec la crainte de retomber; cette crainte est même une preuve du désir qu'il a de mener une vie chrétienne. Il n'est pas nécessaire, dit Gerson, que le pénitent croie qu'il ne péchera plus dans la suite, ce serait une témérité semblable à celle de Pierre : « Plane non oportet contritum
» firmiter credere quod de cætero non peccabit;
» alioquin temeritas esset, qualis in Petro[2]. »
Ainsi, le confesseur n'a pas lieu de concevoir des inquiétudes sur les dispositions du pénitent, parce que celui-ci qui a le sentiment de sa faiblesse, témoigne qu'il craint de retomber; et que, tout en se proposant de mettre en pratique les moyens qu'on lui prescrit, il ajoute qu'il ne saurait se promettre à lui-même qu'il évitera le péché; que néanmoins il met sa confiance en Dieu, le priant de le soutenir dans sa résolution, et dans le cas d'une nouvelle rechute, de lui faire la grâce de se relever aussitôt : « Communiter dicunt doctores quod ad
» serium propositum non requiritur, ut credatur
» nullus relapsus secuturus, sed satis est nunc ad-

[1] Adhort. ad Theodorum lapsum, *lib.* 2, *n.* 2.

[2] Serm. de Pœnitentia, *consid.* 2.

» esse seriam voluntatem non relabendi; nam be-
» ne potest consistere voluntas resipiscendi cum
» timore lapsus ex mutatione voluntatis ; hinc
» recte inquit Gerson, quod pœnitens confessario
» interroganti : credis tu quod nunquam cades in
» tale peccatum ? Respondeat : Ego fragilis for-
» mido lapsum; non tamen volo nunc casum ; de
» futuro misericordiæ Dei me commendo, depre-
» cans, ut me custodiat à peccato; quod si ceciderit
» fragilitas mea, deprecor ut resurgam [1]. »

Aussi, il n'est pas nécessaire que le pénitent promette au confesseur d'éviter le péché, il suffit qu'il soit actuellement dans la disposition de l'éviter. Le confesseur doit prendre garde d'aller trop loin, en exigeant de semblables promesses.
« An confessor debeat facere, ut promittat is quem
» absolvit, se non velle in peccatum relabi, vel
» recidivare. Si peccatum est valde inordinatum,
» et contra omnem honestatem, potest presbyter
» interdum facere ut promittat ipse culpabilis non
» velle recidivare, ad ostendendum et magis in-
» ordinationem, et obligationem quæ jam ipsum
» obligat; scilicet præceptum Dei. Cum tamen
» peccata sunt communia; vel si cogitat confessor
» quod per hujusmodi promissionem persona non

[1] Voyez le B. Liguori, *Theolog. moral. De Pœnitentia*, *n.* 451.

» citius abstinebit, non sunt requirendæ hujusmodi » promissiones et juramenta. Et quia difficile est » scire illas circumstantias, securius est, de com- » muni cursu, abstinere ab hujusmodi promissio- » nibus faciendis et postulandis [1]. »

Enfin, l'on peut encore concilier les dispositions du pénitent, même en tant qu'elles sont suffisantes pour l'absolution, avec le défaut de volonté de sa part d'accepter une satisfaction sacramentelle, qui soit proportionnée au nombre et à la grièveté de ses péchés. Le concile de Trente, en prescrivant aux confesseurs d'imposer une satisfaction *convenable* suivant la qualité des crimes, veut que cette satisfaction soit *salutaire*, et que le confesseur ait égard à la faculté des pénitents : *Pro pœnitentium facultate* [2] ; *id est*, ajoute le bienheureux Liguori, *spectata illorum infirmitate corporis et animi* [3] ; ou, comme le porte le Rituel romain : « Habita ratione status, condi- » tionis, sexus et ætatis et *dispositionis pœniten-* » *tium.* » Tel est l'esprit de saint Thomas : « Sicut » medicus, dit le Docteur angélique, aliquando » non dat medicinam ita efficacem, quæ ad morbi

[1] Gerson. Serm. cont. luxuriam, Dom. III. Adventu *sub finem.*

[2] Concil. Trid. *sess.* 14, *cap.* 8.

[3] Voyez le B. Liguori, *Theol. moral. De Pœnit. n.* 509.

» curationem sufficiat, ne propter debilitatem » naturæ majus periculum oriatur : ita sacer- » dos divino instinctu motus non semper totam » pœnam, quæ uni peccato debetur injunxit, ne » infirmus ex magnitudine pœnæ desperet, et a » pœnitentia totaliter recedat[1]. » Ailleurs : « Tu- » tius est imponere minorem debito pœnitentiam » quam majorem; quia melius excusamur apud Do- » minum propter multam misericordiam, quam » per nimiam severitatem; quia talis defectus in » purgatorio supplebitur[2]. » Ce qui a fait dire à Gerson, qu'il vaut mieux envoyer un pénitent en purgatoire, avec une légère pénitence, que de le précipiter en enfer avec une plus grande qu'il n'accomplirait pas : « Tutius est cum parva pœni- » tentia quæ sponte suscipitur, et verisimiliter ad- » implebitur, ducere confessos ad purgatorium, » quam cum magna non implenda præcipitare in » infernum. » Puis il ajoute : « Renuens pœniten- » tiam (convenientem) in hac vita stulte facit ; ni- » hilominus absolvendus est, si non, ex infidelitate » qua credit non esse purgatorium aliud, hoc faciat; » sed propter teneritudinem corporis, aut infirmi- » tatem, aut paupertatem, vel aliud simile[3]. »

[1] Supplem. quæst. XVIII, art. 4.

[2] Voyez *Opusculum*. LXV, § 4.

[3] Regulæ morales, *de Pœnitentia*, n 138.

Les statuts synodaux publiés en 1538 par le Cardinal de Givry[1], évêque de Langres, renferment la même doctrine : « Caveant sacerdotes » ne gravent pœnitentes per difficiles vel onerosas » pœnitentias, sed eas imponant quas putant posse » et *velle* pœnitentem portare, ne deterius contin» gat peccare pœnitentiam non adimplendo; etiam» si non deberent injungere nisi unum *Ave Maria*. » Debet sufficere sacerdoti, si pœnitentem libera» tum videat ab offensa, et pœnam mittat ad pur» gatorium, licet pœnitentem liberatum a culpa » paradisum non transmittat. »

Quant au pécheur récidif, c'est-à-dire à celui qui, ayant été averti de quelque mauvaise habitude, est retombé dans le péché, avec la même facilité qu'auparavant, le bienheureux Liguori veut qu'on lui diffère l'absolution, jusqu'à ce qu'il donne des signes extraordinaires de conversion, c'est-à-dire des marques d'après lesquelles on puisse juger prudemment qu'il a les dispositions requises pour le sacrement. « Peccator recidivus rediens cum » eodem habitu pravo non potest absolvi, nisi » afferat extraordinaria signa suæ dispositionis[2]. »

[1] Le Cardinal de Givry était de la maison de Longvy, en Franche-Comté.

[2] Theol. moral., *de Pœnitentia*, *n*. 459. — Voyez aussi *Praxis confessarii*, *n*. 73.

Pour absoudre un pécheur d'habitude, il est nécessaire que le confesseur ait quelque espérance d'amendement, *aliqua spes emendationis solida et fundata;* espérance que l'on ne peut avoir à l'égard du récidif, qu'autant qu'il offre des marques extraordinaires de pénitence : la facilité avec laquelle il est retombé fait présumer qu'il n'est point pénitent. « Quando jam in alia confes-
» sione fuit admonitus, et eodem modo cecidit,
» *nullo* adhibito conatu, et *nullo* impleto ex me-
» diis a confessario præscriptis, frequens ille re-
» lapsus signum præbet, vel saltem prudentem dat
» præsumptionem, quod sua pœnitentia non sit
» vera; qui enim firme proponit rem sibi mora-
» liter possibilem, saltem per *aliquod* tempus
» perseverat, et difficilius aut rarius cadit. »

Le bienheureux Liguori distinguant deux sortes de signes de contrition, les signes *ordinaires* et les signes *extraordinaires*, fait consister les premiers dans la confession, lorsqu'elle est libre de la part du pénitent, et dans la déclaration que ce pénitent fait à son confesseur, qu'il se repent de ses péchés; qu'il se propose de les éviter dans la suite, qu'il accepte la pénitence qu'on lui impose, ainsi que les moyens qu'on lui prescrit contre la rechute. Les signes *extraordinaires* sont des signes particuliers que les théologiens regardent comme au-

tant de motifs que l'on a de juger prudemment des dispositions du pénitent. Un signe extraordinaire suffit pour fonder un jugement probable et prudent, lorsqu'il est, comme le dit le bienheureux Liguori, solide et fondé, et qu'il n'est point notablement affaibli par quelque signe contraire et positif : « Signum extraordinarium, » modo solidum sit et fundatum, aufert indis» positionis suspicionem, quæ urget ratione re» lapsuum [1]. » Le concours de plusieurs signes, sans être aussi sensible, peut avoir le même effet; c'est à la prudence des confesseurs à en juger dans les cas particuliers.

Or, les signes extraordinaires, d'après lesquels le bienheureux Liguori pense qu'on peut absoudre le récidif se réduisent au nombre de neuf, savoir : 1° si le pénitent manifeste une douleur plus vive, par ses larmes, ses soupirs, ou par des paroles qui partent du cœur : « Nullas patitur veniæ mo» ras vera conversio, dit le pape saint Léon, et » in dispensandis Dei donis non debemus esse dif» ficiles, nec accusantium se lacrymas gemitusque » negligere, cum ipsam pœnitendi affectionem » credamus ex Dei inspiratione conceptam. » Sur quoi saint Liguori ajoute : « Nota, cum *credamus*, » quapropter ordinarie, nisi aliud percipiatur op-

[1] Theol moral. *De Pœnit. n.* 459.

» positum, credendus est pœnitens ex inspiratione
» Dei lacrymas effundere [1]. » Les larmes qui sont l'effet d'un sermon ou de l'exhortation du confesseur, peuvent être regardées, le plus souvent, comme un signe de componction. Mais il n'en est pas de même de celles qui sont occasionnées par quelque affliction particulière ou quelque motif purement naturel.

2° Si, ayant éprouvé les mêmes tentations, et que s'étant trouvé dans les mêmes occasions, il a néanmoins diminué le nombre de ses chutes, *minor peccatorum numerus ;* ou si, étant dans l'habitude de tomber plusieurs fois par semaine, il s'est abstenu du péché pendant un temps considérable, ou s'il n'a succombé qu'après une grande résistance.

3° Un autre signe d'après lequel on peut croire le pénitent disposé, c'est le soin qu'il a pris pour se corriger; si, par exemple, il a pratiqué des jeûnes, fait des aumônes, des prières particulières, entendu quelquefois la messe pour se préparer à recevoir l'absolution. Il en est de même de la fuite des occasions du péché, ainsi que de la fidélité à mettre en pratique les moyens que son confesseur a prescrits.

4° Si le pénitent demande ou cherche de nou-

[1] Theol. moral. *De Pœnit. n.* 460.

veaux moyens, des moyens particuliers pour se corriger.

5° S'il vient spontanément se jeter aux pieds d'un confesseur, non parce que c'est le temps des Pâques[1], ou qu'un père, qu'une mère, un maître l'y obligent; ni parce qu'il a l'usage de se confesser la veille de quelques fêtes; mais seulement parce qu'il est animé d'un vif désir de changer de vie, et de se remettre en grâce avec Dieu : ce qui a lieu surtout, lorsqu'il a eu de grands obstacles à surmonter pour se confesser; qu'il lui a fallu, par exemple, faire un long voyage, ou s'exposer à la perte d'un profit considérable.

6° S'il s'approche du sacré tribunal par suite d'une instruction qui l'a touché d'une manière particulière; ou parce qu'il a été frappé de la justice divine, à l'occasion de la mort d'un ami ou de quelque fléau dont on est menacé, de la peste, par exemple.

[1] Il faut remarquer qu'on rencontre quelquefois des pécheurs qui attendent le temps pascal pour se confesser et rentrer en grâce avec Dieu. La considération du temps des pâques ne doit point non plus arrêter le confesseur, lorsqu'il s'agit du pénitent, auquel il en a coûté pour surmonter le respect humain, qui retient captifs certains pécheurs, et les empêche de s'approcher du tribunal de la pénitence; ce qui, malheureusement, n'arrive que trop souvent en France, surtout parmi les jeunes gens.

7° S'il s'accuse des péchés que la honte lui avait fait cacher dans les confessions précédentes : les efforts qu'il a faits dans ce cas, peuvent, généralement parlant, rassurer le confesseur sur les dispositions de ce pénitent.

8° S'il a restitué le bien d'autrui, ou réparé l'honneur du prochain.

9° Si, d'après l'exhortation de son confesseur, il paraît mieux saisir qu'auparavant l'énormité de son péché; s'il en montre une plus vive horreur, et craint enfin sérieusement pour son salut[1].

En exposant les différents signes d'après lesquels on peut juger prudemment des dispositions du récidif relativement au sacrement, le bienheureux Liguori n'exige pas du pénitent qu'il apporte un amendement parfait, ou qu'il ait déraciné l'habitude, il suffit qu'il manifeste une douleur plus vive qu'auparavant, ou qu'en travaillant à se corriger, il soit parvenu à diminuer le nombre de ses péchés, *minor numerus peccatorum*. Cette diminution dans le nombre des rechutes, qui doit être plus ou moins sensible, suivant les dispositions actuelles que le pénitent montre d'ailleurs, suffit

[1] Voyez le B. Liguori, *Theol. moral. ibid. num.* 460, *et Praxis confessarii*, n. 74.

pour donner une espérance de son amendement, *aliqua spes emendationis*[1].

[1] Voici ce que dit l'auteur du *Prêtre sanctifié*, sur les moyens d'apprécier l'amendement du récidif : « Vous » pourrez absoudre un pénitent qui, habitué à proférer des » paroles déshonnêtes environ six fois par jour, n'est re- » tombé qu'environ une fois par jour pendant une se- » maine. Il sera mieux, au contraire, de différer l'abso- » lution à celui qui, étant habitué à pécher presque chaque » jour par de mauvaises actions, est ensuite retombé trois » fois en huit jours; parce que le premier, relativement à » la mauvaise habitude, montre plus d'effort et plus d'ef- » ficacité dans son amendement que le second. Mais si » celui qui est retombé trois fois se trouvait en des circon- » stances, où le délai l'exposerait à un plus grand dom- » mage spirituel : si, par exemple, il est tout accablé » d'une disgrâce temporelle, et qu'on augmentât nota- » blement son affliction en le renvoyant; ou, s'il doit par- » tir pour un autre pays, où vous prévoyez qu'il n'osera » pas répéter les confessions qu'il aura faites : alors, si de » six ou sept péchés par semaine il s'est réduit à trois, vu » le besoin qu'il a d'être absous, ne lui refusez pas l'ab- » solution; Mais aidez-le à renouveler une douleur plus » efficace, et donnez-lui une pénitence et des remèdes » qui empêchent les rechutes. » *Le Prêtre sanctifié*, etc. *n*. 91.

Cet auteur n'est certainement pas plus indulgent que le B. Liguori. Il paraît même exiger davantage; car il demande, d'ordinaire, un amendement notable dans les *récidifs*, tandis que de Liguori ne demande, à défaut d'autres signes, qu'une certaine diminution dans le nombre des rechutes : *Minor numerus peccatorum*. Ce qui doit toutefois s'entendre d'une diminution sensible; car, un peu plus, un peu moins, ne fait pas compte en morale, *parum pro nihilo reputatur*.

Loin d'attendre que l'habitude soit détruite pour absoudre le récidif, il nous donne l'absolution comme un des moyens les plus propres à le prémunir contre la rechute, surtout lorsqu'il s'agit du péché impur. Voici ce qu'il dit à cet égard, d'après le Cardinal Tolet, saint Philippe de Néri, et le Rituel romain : « Cardinalis Tole-
» tus, loquendo precise de peccato pollutionis,
» censet ad tale vitium vitandum non esse reme-
» dium efficacius quam sæpe se munire sacra-
» mento pœnitentiæ; subditque hoc sacramentum
» maximum esse frenum hujusmodi peccatum
» committentibus : et qui ea non utuntur, inquit,
» non sibi promittant emendationem nisi per mi-
» raculum [1]. Et in facto, sanctus Philippus Ne-
» rius, ut legitur in ejus vita, maxime hoc medio
» frequentis confessionis utebatur pro recidivis
» in tali vitio. Huic quoque confert id quod ait
» Rituale romanum, agendo de pœnitentia : *In*
» *peccata facile recidentibus utilissimum fuerit*
» *consulere ut sæpe confiteantur, et, si expediat,*
» *communicent.* Et dicendo *facile recidentibus*,
» certe intelligit loqui de eis qui nondum pravum
» habitum extirpavere. Reliqui auctores qui per
» solam rigoris viam videntur velle animas sal-
» vas facere, dicunt recidivos pejores fieri, cum

[1] Instruct. Sacerd. *Lib. V, cap.* 13, *n.* 9.

» ante emendationem absolvuntur. Sed ipse scire » vellem ab his magistris meis, an omnes recidivi, cum sine absolutione dimittuntur, carentes gratia sacramenti, omnes evadant fortiores, » et omnes emendentur ? Quot ego miseros novi » in exercitio missionum, qui, dimissi sine absolutione, vitiis et desperationi se abjecerunt, et per plurimos annos omiserunt confiteri [1]. »

Nous lisons dans la vie de saint Philippe de Néri, à l'endroit indiqué par le bienheureux Liguori : « Qu'un pécheur tombait presque chaque » jour dans le péché contraire à la sainte vertu ; » que le saint ne lui donna presque pas d'autre » pénitence que d'être exact, s'il retombait, à » venir se confesser à l'instant, sans attendre » une seconde rechute. Le pénitent obéit, et » saint Philippe l'absolvait toujours, en lui donnant la même pénitence. Par ce seul moyen, le » pénitent fut guéri en peu de mois, et il arriva » à une telle perfection, qu'il devint comme un » ange [2]. »

Ce fait ne peut certainement servir de règle générale ; mais il prouve, d'un côté, que saint

[1] *Praxis confessarii*, n. 77.

[2] Vie de saint Philippe de Néri, lib. 2, cap. 6, par le Père *Bacci*.

Philippe ne croyait pas que la rechute, qui suit la confession, fût, par elle-même, un indice probable du défaut de dispositions de la part du pénitent; et de l'autre, que la fréquente confession, quand elle est accompagnée de l'absolution, devient, à l'égard de certains pécheurs habitudinaires et récidifs, un des moyens les plus propres à opérer en eux une conversion stable et parfaite. Le sacrement de pénitence est, pour les pécheurs d'habitude, ce que les remèdes sont à l'égard des malades atteints d'une fièvre lente, dont les accès sont plus ou moins fréquents : ordinairement ils n'opèrent une parfaite et constante guérison, qu'après avoir été réitérés plusieurs fois; la convalescence est longue.

« Il ne faut pas confondre le fruit d'une seule » confession avec le fruit de plusieurs. Un bon » remède, qui n'est pris qu'une fois, ne peut » avoir le même résultat que lorsqu'il est pris » pendant long-temps. Comme l'on dit être effi- » cace le remède qui, pris aujourd'hui, arrête » en effet la fièvre, quoiqu'elle revienne quel- » ques jours après, et que sa guérison totale soit » réservée à la continuation du remède, qui em- » porte, avec la fièvre, les mauvaises humeurs » qui l'occasionneraient de nouveau; de même, » Dieu n'a pas donné à chaque confession une

» force illimitée qui produise tous les effets.
» Chaque confession bien faite efface toutes les
» fautes accusées avec une véritable douleur;
» mais elle n'en ôte pas les suites, qui sont la
» faiblesse et le penchant à retomber; elle di-
» minue, mais elle ne dompte pas entièrement
» la force de la mauvaise habitude. Cet effet,
» d'après le cours ordinaire de la Providence,
» est réservé à la continuation des confessions,
» qui délivrent peu à peu le pécheur des suites
» du péché, et le fortifient tellement, que son
» âme jouit ensuite d'une santé solide et con-
» stante [1]. »

Le bienheureux Léonard de Port-Maurice, dans un discours adressé à ses missionnaires pour les prémunir contre le relâchement, professe la même doctrine que saint Alphonse de Liguori. Parlant des pécheurs d'habitude, il dit qu'ils peuvent être absous, lorsque le confesseur juge, par quelqu'un des indices suivants, qu'ils ont intérieurement les dispositions requises : 1° « Si
» le pécheur d'habitude n'a jamais été averti ni
» réprimandé par aucun confesseur touchant son
» état funeste, et si, actuellement éclairé par
» des avis efficaces, il promet *ex corde* de chan-
» ger, et accepte avec joie toute sorte de péni-

[1] *Le Prêtre sanctifié,* etc., n. 94.

» tence préservative ou satisfactoire, et montre » une ferme résolution de se corriger. 2° S'il » porte les caractères d'une vive douleur ; si ses » larmes partent d'un motif surnaturel et ne sont » pas l'effet d'afflictions particulières, de motifs » temporels, ni d'un tempérament efféminé, » mais prouvent qu'il a été véritablement touché » de Dieu et qu'il déteste ses péchés. 3° S'il se » confesse pendant une Mission, ou à l'époque » d'autres exercices spirituels, parce qu'il a en- » tendu un sermon qui a produit la componction » de son cœur, et, qu'épouvanté des menaces de » la justice divine, il prend la ferme résolution » de changer de vie. 4° S'il a profité des avis que » d'autres confesseurs lui ont donnés auparavant, » et s'il a mis en usage les remèdes qui lui ont » été prescrits, et si, corrigé, je ne dis pas *ab-* » *solument*, mais du moins en *partie*, il tombe » *plus rarement* dans ses péchés habituels [1]. 5° S'il

[1] Le texte italien porte : « *S'il a diminué le nombre de* » *ses rechutes ;* » ce qui s'accorde parfaitement avec ce qu'il dit au n° XIX de son *Discours :* « Je ne prétends pas que » les pénitents puissent *tout d'un coup* se débarrasser d'une » habitude invétérée ; j'exige seulement *quelques* efforts » nécessaires de leur part pour la déraciner. Si, pendant » ces jours de délai, ils retombent dans leurs fautes or- » dinaires, mais un *peu moins* souvent, ne laissez pas de » leur accorder l'absolution ; parce que ces rechutes pro- » viennent plus de la fragilité que de la malice. Ce *peu*

» vient se confesser, parce qu'il est frappé de
» quelque événement fâcheux, ou de la mort
» inopinée d'un pécheur obstiné, et surtout de
» la mort d'un de ses complices, ou bien à la
» suite de quelque calamité qui pèse sur lui ou
» sur d'autres, et qu'il regarde comme un juste
» châtiment de Dieu, et autres cas semblables.
» 6° S'il sent une inspiration intérieure qui l'ex-
» cite à chercher un bon confesseur et à se jeter
» spontanément à ses pieds, non parce que c'est
» le temps de Pâques, ou qu'un père, une mère,
» un maître l'y obligent, ou qu'il a l'usage de
» se confesser la veille des fêtes de la Vierge,
» tous les huit jours ou autrement; mais seule-
» ment parce qu'il est animé d'un vif désir de
» changer de vie et de se remettre en grâce avec
» Dieu. 7° S'il est à l'article de la mort, ou même
» en danger de mort; car il est à présumer qu'a-
» lors chacun s'occupe de son salut éternel et se

» d'amendement vous assure qu'il y a espérance d'amen-
» dement, *adest spes emendationis.* »

« Nè si pretende qui che sbarbino tutto ad un tratto
» quell'abito inveterato; ma che faciano *qualche* violenza,
» conforme loro corre l'obligo, per isradicarlo. Che se ne
» giorni assegnati ricadono *alcune* volte meno del solito,
» assolvete pure, perche quelle cadute provengono più da
» fragilità che da malizia; e con quel poco di ritegno si
» verifica, che *adest spes emendationis.*

» propose réellement de changer. Nous ne de- » vons pas douter que, dans les cas précités, un » confesseur n'ait des motifs suffisants pour juger » avec prudence de la disposition intérieure de » son pénitent, et ne puisse l'absoudre parce que » *adest spes emendationis :* ainsi, conclut-il, nous » n'adhérons pas à la mauvaise doctrine de la » proposition condamnée, qui veut qu'on accorde » l'absolution, *etiamsi non adsit spes emendatio-* » *nis* [1]. »

Pour faire mieux connaître la pratique de ce saint Missionnaire, nous allons donner les indices, d'après lesquels il pense que l'on ne doit point absoudre les pécheurs dont il s'agit. Ces indices sont : 1° « Si le pénitent, averti deux ou » trois fois du danger de son état, par un con- » fesseur zélé, retombe toujours, et plus sou- » vent peut-être dans les mêmes péchés, et ne » montre *aucune* disposition qui fasse espérer son » changement. 2° Si l'on n'aperçoit pas en lui » une plus grande horreur du péché que par le » passé, et qu'on juge par sa froideur qu'il veut » tromper, en disant qu'il déteste ce qui offense

[1] Discorso mistico morale, *etc.* n° 13, imprimé à Rome, avec approbation, en 1828, par les soins de l'archevêque d'Ephèse, qui le dédia à S. E. Mgr. le cardinal Zurla, alors vicaire du Pape.

» Dieu. 3° S'il a tenu peu de compte des remèdes
» que le même confesseur ou plusieurs lui ont
» offerts, et qu'il ne s'inquiète *nullement* d'avoir
» négligé de s'en servir. 4° Si, par le passé, il a
» toujours vécu dans la *même* négligence, occupé
» uniquement de contenter ses passions, et s'il
» n'a pas fait le *moindre effort* pour se corriger;
» si, au contraire, en tombant toujours plus sou-
» vent dans ses péchés d'habitude, il a prouvé
» par là qu'il se mettait peu en peine de son
» salut éternel. 5° S'il ne vient se confesser que
» par nécessité, parce que l'époque de Pâques
» l'y oblige, parce que son maître, son père ou
» sa mère le lui commandent, ou parce qu'il est
» dans l'usage de s'approcher du sacrement tous
» les huit jours, ou par tout autre motif fondé
» sur le respect humain, et qu'il désire peu ou
» pas du tout de changer de vie et de remplir
» ses devoirs de bon chrétien. 6° S'il excuse ses
» fautes, conteste avec son confesseur, repousse
» les pénitences préservatives ou expiatoires qui
» lui sont imposées, et témoigne par son indo-
» cilité qu'il est incorrigible et obstiné dans ses
» habitudes criminelles. 7° Enfin, si l'on voit
» en lui une grande inclination au péché, une
» mauvaise tendance tellement prononcée qu'elle
» fasse connaître qu'il y est fortement attaché,

» et que, malgré ses protestations d'une vraie » douleur de ses fautes, le confesseur ne peut » prudemment y ajouter foi, et a droit, au con- » traire, de conclure, d'un attachement aussi » marqué pour le mal, qu'il n'a pas un repentir » véritable [1]. »

Nous trouvons encore la doctrine du bienheureux Liguori dans les Instructions du Père Ségneri : « Si un pécheur, dit ce zélé Missionnaire, » en s'accusant de ses fautes, vous donne des » marques d'une douleur extraordinaire ; s'il vient » se présenter au tribunal, non par manière d'ac- » quit et par habitude, mais pour chercher le » remède à ses péchés qui l'inquiètent plus qu'à » l'ordinaire ; si vous remarquez du changement » dans sa vie, ou du moins qu'il ait fait *quelques* » *efforts* pour s'amender ; si, n'ayant pas bien » connu la laideur et l'énormité de ses crimes, » vous reconnaissez que l'affreuse idée que vous » lui en donnez le frappe et l'étonne ; s'il promet » de se servir, dorénavant, de vos avis et des » moyens que vous lui prescrivez pour ne plus » retomber, vous avez alors un motif suffisant » de croire à ses paroles, et une cause raison- » nable de lui donner l'absolution [2]. »

[1] *Discorso mistico morale*, n° 14.

[2] Voyez l'*Instruction du Confesseur.*

Saint Charles Borromée, qu'on n'accusera certainement pas de relâchement, *quem nemo certe dicet plus æquo indulgentem,* comme le fait remarquer Benoît XIV [1], parlant de ceux qui ont *persévéré pendant plusieurs années, et qui sont retombés dans les mêmes péchés, sans faire aucune démarche pour se corriger*, prescrit de différer l'absolution jusqu'à ce qu'on voie *quelque* changement [2]. Sur quoi l'auteur du *Prêtre sanctifié* fait la réflexion suivante : « Or, oserait-on » dire que le saint ne connaissait pas la différence » de ces deux mots *quelque* et *notable*, et que, la » connaissant, il ait voulu substituer le mot bien » faible, *quelque*, au mot beaucoup plus fort, *no-* » *table*, et cela en donnant une règle aux con- » fesseurs dans une matière si importante, s'il » avait cru indispensable non *quelque*, mais *un* » *notable amendement* [3]. »

Ce saint Archevêque recommande aux curés, dans ses Ordonnances, les Instructions du Cardinal Tolet et les ouvrages d'Azpilcuéta de Navarre. Or, ces deux docteurs s'expliquent, au sujet des pécheurs d'habitude, dans le même sens

[1] Tract. de Synod. diœc. lib. VII, cap. 63, n. 4.

[2] Voyez la *NOTE IX*.

[3] Voyez *le Prêtre sanctifié,* n. 89.

que le bienheureux Liguori. « Si sint peccata nimia consuetudine inveterata et præsertim carnalia, dit le premier, debet confessarius tempus » illius peccati petere et frequentiam considerare, » et an tempore aliquo ante confessionem abstinuerit. In his enim *utile consilium* est, *cum* » *necessitas non urget*, vel *periculum non amplius confitendi*, differre absolutionem, integra » audita confessione, donec appareat emendatio » *aliqua*. Universaliter debet confessarius uti generalissimo et utilissimo remedio pro his omnibus, scilicet frequenti confessione et *communione*[1]. »

Navarre parlant des récidifs qui se trouvent dans une occasion de péché, qu'ils ne peuvent quitter sans de graves inconvénients, dit qu'on peut les absoudre, moyennant certaines conditions. Puis il ajoute : « Idem dicendum arbitror » de tertia et quarta vice, quia non solum semel » aut bis vel septies, sed etiam septuagies septies » est parcendum. Quin et quotidie absolvimus » multos qui quotannis recidunt. Nec recidere » est argumentum necessarium quo judicetur pœnitentiam præsentem vel præteritam non fuisse » aut non esse veram. Verumtamen, si ipse » essem confessarius, non absolverem eos, si

[1] Instruct. Sacerd., lib. III, cap. r8, n. 3.

» viderem vicibus præteritis *nullam* emendatio-» nem, aut *inchoationem* emendationis exsti-» tisse [1]. »

Renaud, *Reginaldus*, n'est pas plus exigeant : « Videre debet confessarius, dit-il, an sit aliquod » remedium quod susceptum a Pœnitente, cre-» datur ipsum posse cum gratia Dei præservare » a lapsu in peccatum. Ille enim tale remedium » admittens cum proposito firmo non consen-» tiendi peccato posset absolvi. Neque, si iterum » iterumque recidat, obstabit quominus iterum » confitens possit absolvi, dummodo *aliqua* emen-» datio *diminutiove* in numero peccatorum facta » esse notetur. Interdum quoque absolutio dif-» ferri potest ; omnino autem ea neganda est, » quando *nullus* apparet profectus [2]. »

Ces théologiens n'avancent rien qui ne soit conforme à la doctrine des saints et des docteurs plus anciens : on ne doit pas, dit saint Antonin, leur prescrire, à titre de pénitence, des prières pour un grand nombre de jours, parce que, comme ils retombent promptement dans le péché, il serait à craindre qu'ils ne fussent plus en état de grâce, quand ils feront leur pénitence : « Ora-» tiones personis quæ de facili solent recidivare

[1] Manuale Confessariorum, cap. III, n. 21.

[2] De Prudentia et cæteris in confessario requisitis, *c*. 21.

» in mortale, raro dandæ sunt, vel per paucos » dies; si enim dantur ad multos dies, cum cito » relabantur, eas orationes peragunt in statu mor- » tali [1]. » Il est clair qu'on peut, suivant ce saint Archevêque, absoudre un récidif, même dans le cas où l'on a lieu de craindre qu'il ne retombe peu de temps après sa confession.

Saint Jean de Capistran distinguant trois espèces de pénitence, la pénitence solennelle, la pénitence publique, et la pénitence privée, dit que celle-ci peut se faire tous les jours : « Pœnitentia privata potest fieri quotidie [2]. » Or, par pénitence privée, l'on entend la pénitence sacramentelle, c'est-à-dire, la confession suivie de l'absolution. D'ailleurs, il parle principalement du pécheur, de celui qui a besoin du sacrement de la réconciliation, puisqu'il cite ces paroles de

[1] Serm. part. III. *de Pœnitentia.*

[2] Tract. de Pœnit. Disput. 8. quæst. 2, art. 8. — C'est dans le même sens que l'on peut entendre Gerson, lorsque, distinguant trois espèces de pénitence, la pénitence *solennelle,* la penitence *publique* et la pénitence *privée ;* il dit que celle-ci peut avoir lieu, tous les jours, pour ceux qui confessent leurs péchés : « Privata *quotidie imponitur* » his qui secretius sua confitentur pecccata. » *Compendium Theol.* etc. *De sacramento Pœnitentiæ.*

On trouve la même notion dans les statuts synodaux publiés, en 1495, par Charles de Neuchâtel, Archevêque de Besançon.

Notre-Seigneur, *usque septuagies septies*, ajoutant : « *Toties* sum paratus dimittere omni die, » *quoties* peccator paratus fuerit ad pœnitentiam [1]. »

Saint Antoine de Padoue dit que rien n'étant plus certain que la mort, rien de plus incertain que l'heure de la mort, celui qui pèche tous les jours doit par conséquent recevoir tous les jours le remède qu'il trouve dans la confession, c'est-à-dire manifestement la grâce du sacrement. Une simple confession qui ne serait pas suivie de l'absolution, ne peut préserver le pécheur des dangers d'une mort subite : « Nihil certius morte, » nihil incertius hora, qui ergo *quotidie* venenum » peccati bibit, *quotidie* debet accipere theriacam » confessionis [2]. »

Saint Jérôme parle absolument dans le même sens : Le juste tombe sept fois ; s'il tombe, comment est-il juste ? S'il est juste, comment tombe-t-il ? C'est qu'on ne perd pas le nom de juste lorsqu'on se relève toujours par la pénitence. Ce n'est pas seulement sept fois, mais septante fois sept fois que les péchés sont pardonnés au pécheur, s'il revient à la pénitence : « Septies cadit » justus. Si cadit, quomodo justus ? Si justus,

[1] Serm. *Dom. IV post Trinitatem.*

[2] *Ibidem.*

» quomodo cadit? Sed justi vocabulum non amit-
» tit, qui per pœnitentiam semper resurgit. Non
» solum septies, sed septuagies septies delin-
» quenti, si convertatur ad pœnitentiam, peccata
» condonantur [1]. »

Saint Raymond de Pennafort, que l'Eglise appelle à la messe, ministre insigne du sacrement de Pénitence, adopte la pensée de saint Jérôme, et professe la même doctrine [2]. Si quelqu'un tombe fréquemment dans le péché mortel, il doit se relever fréquemment par la pénitence, c'est-à-dire, par le sacrement de Pénitence; car le pécheur ne se relève que par le sacrement : « Si
» frequens quis cecidit per peccatum etiam mor-
» tale, frequenter resurgat per Pœnitentiam [2]. »

Saint Augustin entend les paroles de Notre-Seigneur dans le même sens que saint Jérôme : « *Septuagies septies* ignoscendum esse admone-
» mus, ut intelligamus nullum peccatum excipi,
» quod pœnitenti et veniam deprecanti per Eccle-
» siam, cujus personam Petrus gestat, non di-
» mittatur [3]. »

Le même Père, ou l'auteur du livre *De vera*

[1] Epist. ad Rusticum. — Voyez aussi le décret de Gratien, part. II, *causa* 33, *dist.* 3, *cap.* 23.

[2] Sum. lib. III, tit. *de Pœnit.*

[3] Quæst. Evangelic. *lib. VIII, quæst.* 6.

et falsa pœnitentia, qui est cité sous le nom de saint Augustin, dans le décret de Gratien, comparant le ministre de la pénitence au médecin, dit, que cent fois il doit visiter son malade, cent fois il doit le guérir : « *Medicorum est centies » infirmum visitare, centies curare.* » Puis, après avoir cité ces paroles *quorum remiseritis peccata, remittentur eis*, il ajoute : « Scimus autem et » primos patres et in omni tempore Ecclesiam » Dei semper *usque septuagies septies*, quod est » semper peccata dimittere.... Quia *quotidiana* est » offensio, oportet quod *quotidiana* sit remissio. » Cur docuisset ipse Dominus orantes dicere, » dimitte nobis debita nostra, nisi ipse miseri- » cors perseveraret, qui nos ab hac petitione non » vult deficere [1] » ?

Saint Thomas s'exprime comme cet écrivain, dont il cite en partie les propres termes : « Petro » quærenti, quoties peccabit in me frater meus, » et dimittam ei; usque septies? Respondit Jesus, » *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies » septies;* ergo etiam Deus sæpius per pœniten- » tiam præbet veniam peccantibus, præsertim cum » doceat nos petere, dimitte nobis debita nostra, » sicut et nos dimittimus debitoribus nostris......

[1] Voyez *Opera S. August. edit. BB. tom.* 6. *Append. pag.* 234.

» Sicut sanctus Augustinus dicit in libro *De vera et* » *falsa pœnitentia* : multos cæcos et diverso tem- » pore Dominus illuminavit, et multos debiles » confortavit, ostendens in diversis illis eadem » sæpe peccata dimitti, ut quem prius sanavit » leprosum, alio tempore illuminavit cæcum : » ideo enim tot sanavit febricitantes, tot langui- » dos, tot claudos, cæcos et aridos, ne desperet » de se peccator. Ideo non scribitur aliquis nisi » semel sanatus, ut quilibet timeat jungi peccato : » medicum se vocat, non sanis, sed male habenti- » bus opportunum : sed qualis hic medicus, qui ma- » lum iteratum nesciret curare ? Medicorum enim » est centies infirmum visitare, centies curare[1]. »

Telle est la notion que les docteurs de l'Eglise nous donnent de la pénitence.

On objectera cependant que, suivant le langage

[1] Sum. *part. III. quæst.* 84, *art.* 10. — Le Catéchisme du concile de Trente applique au sacrement de Pénitence ces paroles de Notre-Seigneur à saint Pierre : *Non dico tibi usque septies*, etc. « Neque vero solum fideles docendi » sunt, pœnitentiam in numero Sacramentorum haben- » dam esse, sed eorum etiam quæ iterari possunt. Quæ- » renti enim Petro, num septies venia peccati danda esset, » Dominus respondit : *Non dico tibi usque septies, sed us-* » *que septuagies septies* Quare si cum ejusmodi hominibus » agendum sit, qui summæ Dei bonitati et clementiæ dif- » fidere videantur, confirmandus erit illorum animus, » atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. » *Part. II, de sacramento Pœnitentiæ*, *n.* 16.

des Pères, la vraie pénitence ne consiste pas seulement à pleurer les péchés qu'on a commis, mais à ne plus commettre dans la suite les péchés qu'on doit pleurer. « Pœnitentiam agere, dit Grégoire » le Grand, est et perpetrata mala plangere, et » plangenda non perpetrare[1]; ou, comme le dit » saint Isidore de Séville, ce n'est point faire » pénitence, mais se moquer de Dieu, que de » faire encore ce dont on se repent : *Irrisor est,* » *non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet*[2]. »

Pour répondre à cette difficulté, il suffirait de faire remarquer que nos adversaires vont beaucoup trop loin : car, à entendre les passages dont il s'agit, comme ils prétendent qu'on doit les entendre, il s'ensuivrait qu'il n'y aurait plus ou presque plus de remède pour celui qui retomberait dans le péché; ce qui serait aussi contraire à l'esprit des Pères qu'on nous objecte, qu'à la doctrine de l'Eglise. C'est parce que le Seigneur est riche en miséricorde, dit le concile de Trente, et qu'il connaît notre fragilité, notre inconstance, qu'il offre, dans le sacrement de pénitence, le remède de la vie à ceux qui se sont rendus esclaves du péché : « Quoniam Deus,

[1] In Evangel., lib. II. Homil. 34, n. 15.

[2] Lib. II. De Summo bono, cap. 16.

» dives in misericordia, cognovit figmentum nos-
» trum, illis etiam vitæ remedium contulit, qui
» sese postea in peccati servitutem, dæmonis po-
» testatem tradiderunt, sacramentum videlicet
» pœnitentiæ. » Aussi, ceux qui, après le baptême, se sont souillés de quelque crime, doivent se présenter comme coupables au tribunal de la pénitence, afin de pouvoir être absous par la sentence du prêtre, *non une fois*, mais *toutes les fois* qu'ayant commis le péché, ils y auront recours avec des sentiments de pénitence. « Hos, si se
» postea crimine aliquo contaminaverint..... Ante
» hoc tribunal tanquam reos, sisti voluit, ut per
» sacerdotum sententiam *non semel*, sed *quoties*
» ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes con-
» fugerunt, possent liberari. » Or, ces sentiments de pénitence exprimés par le mot *pœnitentes*, en quoi consistent-ils? ils consistent dans la douleur sincère et la détestation des péchés qu'on a commis, avec le ferme propos de ne plus pécher dans la suite; ou en d'autres termes, avec le ferme propos et le commencement d'une nouvelle vie. « Contritio, dit le même concile, animi dolor ac detestatio est de peccato
» commisso, cum proposito non peccandi de cæ-
» tero....... Declarat igitur sancta synodus hanc
» contritionem non solum cessationem a peccato

» et vitæ novæ *propositum* et *inchoationem*, sed » veteris etiam odium continere[1]. »

D'ailleurs, en prenant les expressions de saint Grégoire et de saint Isidore de Séville dans leur vrai sens, dans le sens que leur donnent le Maître des sentences, le Docteur angélique, et saint Raymond de Pennafort, elles ne sauraient faire la moindre difficulté; elles signifient simplement, comme ce pape l'insinue lui-même, que pour faire pénitence, il ne suffit pas de pleurer les péchés que l'on a commis, mais qu'il faut s'en abstenir présentement, avec la volonté bien sincère de les éviter dans la suite; que c'est ignorance ou hypocrisie de pleurer une faute en même temps qu'on la commet, ou tandis qu'on en conserve l'affection. « Pœnitentia, dit Pierre Lombard, » est virtus qua commissa mala cum *emendationis* » *proposito* plangimus et odimus, et plangenda » ulterius committere nolumus. Unde illa verba » (sancti Gregorii) : *Pœnitere est anteacta de-*

[1] Concil Trid. sess. 14, cap. 1 et cap. 4. — Il y a certainement *propos et commencement* d'une nouvelle vie, dans le pénitent qui, détestant la vie passée, s'approche du sacré tribunal avec le désir de travailler à sa conversion : car, la confession est, sans contredit, l'acte de pénitence le plus difficile, celui qui coûte le plus à l'homme. « Laborat mens erubescentium, et quoniam verecundia » magna est pœna, qui erubescit pro Christo fit dignus » misericordia. » *dist.* 5. *de Pœnitentia, can.* 88.

» *flere, et flenda non committere*, recte sic accipi » possunt, ut non ad diversa tempora, sed ad » idem referantur; ut scilicet tempore *quo deflet* » commissa mala, non committat *voluntate vel* » *opere,* flenda; quod innuitur ex verbis consequentibus : *nam qui sic alia deplorat, ut alia ta-* » *men committat, adhuc pœnitentiam agere aut* » *ignorat aut dissimulat. Quid enim prodest si* » *peccata luxuriæ quis defleat, et adhuc avari-* » *tiæ æstibus anhelat?*..... . Qui ergo a malis sic » mentem revocat, ut commissa et plangenda » committere *non velit,* nec satisfacere negligit, » vere pœnitet.... Ille autem irrisor est et non » pœnitens, qui sic commissa plangit, ut plan- » genda *voluntate* vel *opere* committere *non de-* » *sinat*[1]. »

Saint Thomas s'exprime encore plus clairement : il dit qu'être pénitent, c'est pleurer les péchés qu'on a commis, et ne pas commettre *actu vel proposito*, en même temps qu'on se repent, les péchés qu'on doit pleurer ; et que celui-là n'est point pénitent qui, tandis qu'il se repent, fait cela même dont il se repent, ou qui se propose de faire ce qu'il a déjà fait, ou pèche actuellement, en quelque genre que ce soit. Puis il ajoute, que la rechute qui suit la pénitence n'empêche pas que

[1] Petri Lombardi Sent. lib. IV, dist. 14.

cette pénitence n'ait été réelle et sincère : « Pœni-
» tere est anteacta peccata deflere, et flenda non
» committere : scilicet simul *dum flet* vel *actu* vel
» *proposito*. Ille enim est irrisor, non pœnitens,
» qui, *simul dum pœnitet*, agit quod pœnitet,
» vel *proponit* iterum se facturum quod gessit, vel
» etiam *actualiter* peccat eodem vel alio genere
» peccati.

» Quod autem aliquis *postea* peccat, vel actu
» vel proposito, non excludit quin prima pœni-
» tentia *vera* fuerit : nunquam enim veritas prio-
» ris actus excluditur per actum contrarium sub-
» sequentem. Sicut enim *vere* cucurrit, qui
» postea sedet : ita *vere* pœnituit, qui *postea*
» peccat [1]. »

Saint Raymond de Pennafort entend les paroles de saint Grégoire le Grand dans le même sens que le Docteur angélique : après les avoir citées, il ajoute que, pour être pénitent, il suffit qu'au moment où l'on se repent, l'on ne commette le péché, ni par action ni par affection : « Verba
» (prædicta) non ad diversa tempora, sed ad
» illud in quo quis pœnitet, sunt referenda, sci-
» licet ut tempore quo plangit commissa mala,
» non committat *opere* vel *voluntate* flenda. Suf-
» ficit *ergo* ad veritatem pœnitentiæ, ut quis plan-

[1] Sum. part. III, quæst. 84, art. 10.

» gat præterita, et proponat in animo plangenda » iterum non committere[1]. »

Nous finirons cet article par la citation d'un auteur franc-comtois, docteur en Sorbonne, que son mérite seul éleva aux premières dignités de l'Eglise : « Quand nous disons que nous devons » avoir le propos de ne plus offenser Dieu à l'a-» venir, ce n'est pas à dire qu'il soit du tout né-» cessaire de ne jamais pécher, et que, si par » après nous retombons dans nos premières fautes, » la contrition que nous aurions eue auparavant, » n'ait été bonne et valable..... La pénitence a » toute sa perfection dans un instant, sans qu'il » soit besoin qu'elle emprunte rien ni du passé ni » de l'avenir. D'où il résulte que les passages des » Pères et des Docteurs, qui semblent dire que la » contrition n'est point réelle, ni la pénitence » entière, quand on retombe dans le péché mor-» tel, peuvent se prendre en deux façons, savoir : » ou que la pénitence est fausse, lorsque, en » même temps que l'on se repent, l'on n'a pas le » propos de s'abstenir du péché par après ; ou que, » si l'on retombe dans ses premières fautes, la » pénitence qu'on a faite perd sa force et son éner-» gie ; de manière qu'elle ne peut plus rien pour

[1] Sum. lib. III, tit. XXXIV. de Pœnit. § 1. — Voyez aussi Gerson. *Compend. Theol. sacram. de Pœnit.*

» notre salut, tandis que nous demeurons dans
» nos péchés. C'est ainsi que les Pères doivent être
» entendus et interprétés..... Il suffit donc d'avoir
» un ferme propos d'amender sa vie, voire que
» par après on ne viendrait à bout d'effectuer un
» si bon propos[1]. »

[1] Traité *du Sacrement de Pénitence*, par P. Boudot, etc. *chap.* 15. — Paul Boudot, originaire de Morteau sur le Doubs, est mort évêque d'Arras, en 1635.

CHAPITRE X.

Des règles à suivre à l'égard de ceux qui sont dans l'occasion prochaine du péché.

Le bienheureux Liguori rapporte, au sujet de l'occasion du péché, la proposition suivante, qui a été condamnée par Innocent XI : « On peut » quelquefois absoudre celui qui est dans une oc- » casion prochaine du péché mortel, qu'il peut » et ne veut pas quitter ; bien plus, qui la re- » cherche directement et à dessein, ou qui s'y » expose volontairement. Potest aliquando absolvi » qui in proxima occasione peccandi versatur, » quam potest et non vult omittere, quinimo di- » recte et ex proposito quærit, aut ei se ingerit[1]. »

Il résulte de la condamnation de cette propo-

[1] Decretum Innocentii XI, an. 1679, prop. 61.

Suivant le B. Liguori : « Occasio proxima *per se* est illa » in qua homines communiter ut plurimum peccant : » proxima autem *per accidens,* sive respectiva est illa quæ, » licet per se respectu aliorum non sit proxima, eo quod » non sit apta de sua natura communiter inducere homi- » nes ad peccatum, tamen respectu alicujus est proxima ; » vel quia hic in illa occasione, et si non fere semper, nec » frequentius, frequenter tamen cecidit ; vel quia, spec- » tata ejus præterita fragilitate, prudenter timetur ipsius » lapsus. » *Theol. moral.* n. 452.

sition, qu'il n'est jamais permis d'absoudre un pénitent qui vit dans une occasion prochaine et volontaire de péché mortel, lorsqu'il se refuse de la quitter : mais ce ne serait certainement pas s'écarter du décret d'Innocent XI, comme l'a remarqué le bienheureux Liguori [1], que de donner l'absolution à celui, sur les dispositions duquel on peut prudemment compter, s'il promet sincèrement de renvoyer, le plus tôt possible, l'occasion où il s'est engagé volontairement. La censure n'a lieu qu'à l'égard de celui qui absout un pénitent qui peut et ne veut pas quitter cette occasion, *quam potest et non vult dimittere*. Aussi plusieurs théologiens pensent qu'on peut absoudre une première fois celui qui promet sérieusement de s'éloigner de l'objet qui est une occasion de péché pour lui, si d'ailleurs il apporte les dispositions nécessaires pour recevoir le sacrement.

Or, loin d'aller contre le décret du saint Siége, sur le point dont il s'agit, le bienheureux Liguori n'admet qu'avec restriction, l'opinion de ceux qui pensent qu'on peut absoudre la première fois ceux qui n'ont pas encore renoncé à l'occasion du

[1] « Aliud est, dit-il, posse absolvi, qui occasionem non » *vult omittere ;* aliud, qui licet non velit omittere ante » absolutionem, bene tamen vult omittere statim post » absolutionem. » *Theol. moral.* n. 454.

péché. Ce saint Docteur distingue, d'après saint Charles [1], deux espèces d'occasions; les occasions qui sont présentes, *quœ sunt in esse*, comme si, par exemple, le pénitent avait une concubine chez lui, ou si une servante tombait en faute avec son maître, toutes les fois qu'il la porte au mal; et les occasions qui ne sont pas présentes, *quœ non sunt in esse*, comme si en fréquentant telle ou telle personne, telle ou telle maison, tel ou tel divertissement, l'on se laissait aller fréquemment à quelque désordre, à des conversations impies ou obscènes, à des pensées ou actions contraires à la modestie. Pour les occasions de la seconde espèce, il dit que si le pénitent se propose fermement de s'en éloigner, on peut l'absoudre une ou deux et même trois fois : « Si pœnitens firme » proponat ab eis se cavere, potest per unam aut » duas etiamque tres vices absolvi [2]. » Mais que s'il a été infidèle plusieurs fois à ses promesses, l'on doit lui différer l'absolution jusqu'à ce qu'il ait montré de l'amendement ou qu'il ait quitté l'occasion. Ce qui est conforme à ce que dit saint Charles dans ses *Instructions pour les confesseurs*. « Quant aux autres occasions, dit ce saint arche- » vêque, comme des jeux, des regards, des con-

[1] Voyez ce que dit saint Charles, à la *NOTE IX*.

[2] Theol. moral. *De Pœnitentia*, n. 454.

» versations et des gestes, etc., le confesseur ne » doit point accorder au pénitent la grâce de l'ab- » solution, qu'il ne promette de s'en abstenir. » Que s'il l'avait promis autrefois, et ne s'en » était pas néanmoins corrigé, il doit alors, quel- » que promesse qu'il fasse, lui différer l'abso- » lution jusqu'à ce qu'il voie *quelque* amende- » ment [1]. »

Pour ce qui regarde l'occasion qui est présente, *quæ est in esse,* le B. Alphonse ne permet pas d'absoudre le pénitent qui s'y trouve engagé avant qu'il ne s'en soit entièrement séparé, quelque sincères que paraissent d'ailleurs les promesses qu'il fait de la quitter, aussitôt qu'il sera sorti du sacré tribunal. Il craint, avec fondement, qu'étant absous, le pénitent ne se laisse ébranler par les difficultés qu'il doit rencontrer, lorsqu'il s'agira d'exécuter sa promesse. C'est aussi la doctrine de saint Charles Borromée : Si le pénitent, dit ce saint cardinal, a sous le même toit une concubine ou une autre personne semblable, le confesseur ne lui doit point donner l'absolution qu'il ne l'ait renvoyée de sa maison [2].

Cependant cette règle n'est pas absolue, et le bienheureux Liguori ne la présente que comme

[1] Voyez la *NOTE IX*.

[2] Voyez la *NOTE IX*.

une règle générale, qui est susceptible d'exceptions; *ordinarie loquendo*, dit-il.

En effet, il excepte 1° le cas où le pénitent donne des signes extraordinaires de repentir[1]; car alors, le confesseur peut juger prudemment qu'il n'y a plus pour le pénitent danger prochain de manquer à sa promesse. Néanmoins il ajoute, que si même dans le cas où l'absolution pouvait se différer *commodément*, il la différerait encore.

2° Il excepte le cas où le pénitent ne pourrait retourner à son confesseur pour recevoir l'absolution, ou qui ne pourrait y retourner que longtemps après : car alors, si le confesseur juge prudemment que ce pénitent a la volonté de lever l'occasion le plus tôt qu'il lui sera possible, il peut *et doit* même l'absoudre, parce que ce pénitent ayant confessé ses péchés a droit d'être absous sans délai, *habet jus ut statim absolvatur*[2].

Voilà pour ce qui regarde l'occasion volontaire. Quant aux occasions qui sont physiquement ou moralement nécessaires, le bienheureux Liguori nous donne les règles suivantes :

Premièrement, on peut absoudre celui qui est

[1] Nous avons vu, au chapitre précédent, ce que le B. Liguori entend par signes *extraordinaires* de repentir.

[2] Theol. moral. *De Pœnitentia*, n. 454.

dans l'impossibilité physique ou morale de quitter l'occasion, s'il est d'ailleurs suffisamment disposé, et qu'il promette sincèrement de prendre les moyens particuliers qu'on lui prescrit pour éviter le péché en demeurant dans cette occasion : ainsi l'on peut donner l'absolution au pénitent, soit qu'il vive renfermé dans une même prison avec une personne qui est une occasion prochaine de péché pour lui; soit qu'il se trouve à l'article de la mort, n'ayant ni le temps ni les moyens de chasser une concubine, soit qu'il ne puisse se séparer de l'occasion sans donner du scandale : *In his casibus bene absolvi potest, occasione non sublata, cum non teneatur pœnitens illam auferre* [1].

Secondement, il établit, d'après le sentiment commun des Docteurs, que le pénitent n'est point obligé de renoncer à l'occasion prochaine, lorsqu'il ne peut la quitter sans souffrir un détriment notable [2] dans sa vie, dans sa réputation, dans ses biens. Il se fonde sur ce que l'occasion

[1] Theol. moral. *De Pœnitentia*, n. 455.

[2] Theol. moral. *Ibid.* Mais le B. Liguori ne parle que pour le cas où le pénitent ne peut quitter l'occasion prochaine sans un dommage notable, *grave damnum, notabile detrimentum temporale in vita, fama, aut fortunis :* ce saint Docteur condamne, d'après les souverains Pontifes, les propositions suivantes : « Non est obligandus » concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis » utilis esset ad oblectamentum concubinarii (vulgo *re-*

de pécher n'est point en elle-même un péché, et n'entraîne point la nécessité de pécher. En effet, ce que l'Ecriture et les saints Pères nous disent de l'obligation d'éviter les occasions du péché, ne s'entend que des occasions volontaires, et non de celles qui sont moralement nécessaires : celui qui aime le danger y périra, *qui amat periculum peribit in illo;* mais ce n'est pas aimer le danger que de le souffrir malgré soi, suivant cette belle pensée de saint Basile : « Qui urgenti aliqua cau-
» sa et necessitate, se periculo objicit, vel per-
» mittit se esse in illo, cum tamen alias nollet,
» non tam dicitur amare periculum, quam invi-
» tus illud subire : et ideo magis providebit Deus
» ne pereat[1]. »

C'est aussi la doctrine de saint Charles, même pour ce qui regarde les occasions moralement nécessaires. « Parce qu'il peut arriver, dit-il,
» qu'avec toutes les instructions et les conseils

» *galo*), dum deficiente illa, nimis ægre ageret vitam, et
» aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et
» alia famula nimis difficile inveniretur. » *Decret. Alexandri VII, prop.* 41. « Proxima occasio peccandi non est
» fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non
» fugiendi occurrit. » *Decret. Innocentii XI, prop.* 62.
« Licitum est quærere directe occasionem proximam pec-
» candi, pro bono spirituali vel temporali nostro, vel
» proximi. » *Item Proposit.* 63.

[1] S. Basile, *Constit. monast. cap.* 4.

» qu'un sage et zélé confesseur a donnés à son » pénitent, il ne puisse pas néanmoins se retirer » de l'occasion du péché sans grand péril, ou » sans scandale, le confesseur, en ce cas, doit se » servir des remèdes suivants : en premier lieu, il » lui différera l'absolution jusqu'à ce qu'il voie » des preuves certaines d'un véritable amende- » ment; et s'il ne peut différer de l'absoudre sans » le mettre en danger d'infamie, et que d'ailleurs » il découvre en lui de si grandes marques de sa » disposition, et de son affection à recevoir les » remèdes qu'il jugera nécessaires pour son amen- » dement, il doit lui ordonner ceux qui lui paraî- » tront plus à propos et plus nécessaires; comme » par exemple, de ne se trouver jamais seul avec » cette personne, lui prescrire certaines prières, » quelques mortifications, et surtout de se confes- » ser souvent, et autres semblables; lesquels, s'il » les accepte le confesseur peut l'absoudre[1].

Cependant, après avoir exposé ces règles générales comme des règles très probables, *probabilissimœ*, le bienheureux Liguori fait observer que, de l'aveu de tous, il est à propos, quand

[1] Instructions de saint Charles aux Confesseurs, traduites de l'italien en français, et imprimées par le commandement de l'assemblée générale du clergé de France, etc.

on en vient à la pratique, de différer l'absolution à ceux qui sont dans une occasion prochaine même nécessaire. Puis il ajoute que, pour lui, il n'absoudrait jamais celui qui est dans une occasion prochaine *extrinsèque*[1], surtout en matière honteuse, si l'on pouvait commodément lui différer l'absolution; *semper ac absolutio commode differri posset*[2]. Dans ce cas, il regarde le délai comme un des principaux moyens d'exciter la vigilance du pénitent, et de le prémunir contre le péché.

Enfin, si malgré toutes les précautions qu'on lui a prescrites, le pénitent qui se trouve dans une occasion moralement nécessaire, retombe toujours et avec la même facilité qu'auparavant, le bienheureux Liguori pense, d'après plusieurs

[1] L'occasion *extrinsèque* est celle qui vient du dehors; telle est, par exemple, la présence d'une personne de différent sexe, d'une servante, etc. L'occasion *intrinsèque* est plutôt une simple habitude qu'une occasion proprement dite. Pour l'occasion prochaine il faut deux choses; la première est la propension intérieure à pécher; la seconde est la circonstance *extérieure* qui donne l'impulsion et facilite le péché. L'habitude, au contraire, consiste simplement dans la propension, dans le penchant qui nous porte d'une manière particulière au péché. C'est pourquoi le B. Liguori se montre plus indulgent à l'égard d'une simple habitude qu'à l'égard de l'occasion prochaine. Voyez *Praxis Confessarii, n.* 77.

[2] Theol. moral. *De Pœnit. n.* 456.

théologiens, qu'on doit lui différer l'absolution jusqu'à ce qu'il ait quitté l'occasion; que c'est le cas d'appliquer ces paroles de Notre-Seigneur : *Si oculus tuus scandalizat te, ejice eum; bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem, mitti in gehennam ignis* [1]. Il excepte le cas où le pénitent donnerait des signes si extraordinaires de douleur, que l'on pût prudemment concevoir l'espérance d'un amendement, « Excepto casu, dit-il, quo pœnitens signa » doloris ostenderet tam extraordinaria, quod » posset concipi prudens spes emendationis [2].

[1] Marc. *cap.* 9, *v.* 46.

[2] *Praxis Confessarii*, *n.* 69, *sub finem.*

CHAPITRE XI.

De la conduite à tenir à l'égard de ceux qui ne sont pas suffisamment instruits des mystères de la Foi.

Le pape Innocent XI a condamné la proposition, par laquelle on soutient qu'on est capable d'absolution dans quelque ignorance que l'on soit des mystères de la foi, lors même que par une ignorance coupable, on ignorerait les mystères de la très-sainte Trinité et de l'Incarnation : « Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis Domini nostri Jesu Christi [1]. »

Or, suivant le bienheureux Liguori, l'on doit refuser l'absolution à ceux qui ignorent les principales vérités de la Religion, savoir, l'existence de Dieu et l'immortalité de l'âme, les mystères de la sainte Trinité et de l'Incarnation; il les déclare incapables d'absolution. Il ajoute aussitôt, que le confesseur est obligé de les enseigner lui-même aux pénitents, quand ils sont grossiers et peu intelligents [2]. Puis il cite en partie le bien-

[1] Decretum Innocentii XI, proposit 64.

[2] *Praxis Confessarii*, n. 22.

Nous ferons remarquer ici, qu'il n'est pas certain que

heureux Léonard de Port-Maurice, qui s'exprime ainsi sur le point dont il s'agit : « Si le pénitent » ne connaît pas les principaux mystères de l'U- » nité et de la Trinité de Dieu, de l'Incarnation

la foi explicite aux mystères de la Sainte Trinité et de l'Incarnation soit nécessaire de nécessité de moyen, *necessitate medii :* c'est une question controversée parmi les théologiens ; et la négative n'est pas moins probable que l'affirmative. Je fais cette remarque pour les prédicateurs et les catéchistes qui vont ordinairement trop loin sur ce point, et donnent prise à de graves difficultés, au sujet de la volonté de Dieu pour le salut de tous les hommes.

Il serait prudent aussi, quand on parle de la nécessité du baptême, d'en parler avec toute la précision du concile de Trente, qui ne représente le premier sacrement que comme nécessaire *in re vel in voto,* et seulement d'après la promulgation de l'Evangile : *Quæ quidem translatio* (ab eo statu in quo homo nascitur filius primi adæ in statum gratiæ) *post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto, fieri non potest.* D'après les termes du concile, on remarquera, 1° qu'il n'est pas toujours nécessaire de recevoir réellement le sacrement de baptême ; et que le vœu ou le désir de ce sacrement suffit en certains cas : ce qui peut très-bien s'entendre du vœu *implicite,* tel qu'il se trouve dans celui qui, sans avoir connaissance du baptême, est dans la disposition de faire tout ce que Dieu prescrit comme moyen de salut. C'est l'opinion de plusieurs Docteurs, parmi lesquels on distingue saint Thomas et le bienheureux Liguori. « Remissionem peccatorum aliquis consequitur, dit le Docteur » Angélique, secundum quod habet baptismum in voto vel *explicite* vel *implicite.* Part. III, quæst. 69, art. 4.

2° La nécessité du Baptême nous paraît restreinte par ces mots *post promulgatum Evangelium :* nous pensons que

» du Verbe, des récompenses et des peines que » Dieu réserve aux hommes, il n'est pas en état » de recevoir l'absolution, jusqu'à ce qu'il ait » acquis la connaissance de ces mystères, et qu'il

cette promulgation ayant été *successive* et non *simultanée*, la loi du Baptême n'a pu être obligatoire en même temps pour tous les peuples. « Ita ne ergo, dit saint Bernard, » verbum salutis et præceptum vitæ non prius vitam re- » stituere valuit, quam mortem inflixerit; idque eo inno- » centibus quo et nescientibus adhuc voluntatem Domini » sui? Num gentem ignorantem et justam, ut cum ethnico » (Genes. c. 20, v. 4.) loquamur, interficiet Deus? *Tract.* » *ad Hug. de S. Vict. de Baptismo, cap.* 1.

» Quid ergo? nondum lex promulgatur, et jam præva- » ricantes tenentur! *Et quomodo*, inquit, *credent in eum* » *quem non audierunt? Quomodo vero audient sine præ-* » *dicante? Quomodo autem prædicabunt nisi mittantur?* » Necdum injuncta, necdum vulgata, necdum audita præ- » dicatio est; et juxta pigri ac nequam servi sententiam » tam durus est Dominus, ut necdum sata jam metere » velit, et non sparsa colligere? Absit. *Ibid. n.* 2.

» Satis profecto ex his quantum reor) apparet quod » damnatio non baptizatorum, et frustratio circumciso- » rum, et evacuatio sacrificiorum, quæ forte contra ori- » ginale peccatum ritus observabat antiquus, generaliter » jam nunc minime cœperit, quando Nicodemo clam dic- » tum est : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua* et *Spiritu* » *Sancto, non intrabit in regnum cœlorum.* (Joan. cap. 3, » v. 5.) Sed nec quando apostolis palam injunctum : *Ite,* » *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et* » *Filii, et Spiritus Sancti.* (Matth. 28.)

» Sed ex eo tempore tantum cuique cœpit antiqua ob- » servatio non valere, et non baptizatus quisque novi præ- » cepti reus existere, ex quo præceptum ipsum inexcusa-

» puisse au moins faire un acte de foi, c'est-à-
» dire que, suivant l'explication de plusieurs doc-
» teurs, il comprenne, autant que sa grossière
» intelligence le lui permet, qu'il y a trois per-
» sonnes qu'on appelle, le Père, le Fils, et le

» biliter ad ejus potuit pervenire notitiam. Sane parvulis
» et necdum ratione utentibus, quia sola nocere creditur
» peccati contagio, non etiam mandati prævaricatio, tam-
» diu credendum est antiqua valuisse sacramenta, quam-
» diu palam interdicta non fuisse constiterit. » *Ibid. c.* 2.

Ces sacrements tiraient leur vertu, pour les enfants, de la foi des parents au Redempteur, dont la promesse que Dieu en a faite à nos premiers pères s'est conservée chez toutes les nations. « In nationibus quotquot inventi sunt » fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus ex- » piatos, parvulis autem solam profuisse, imo et suffecisse » parentum fidem. » *Ibid.* c. 1.

Or, les remèdes qu'avaient les anciens contre le péché originel, sont-ils entièrement tombés au moment de l'institution du baptême ou de la promulgation qu'en ont faite les Apôtres, c'est-à-dire les premiers disciples de Jésus-Christ? Non; le Sauveur n'est point venu pour la perte, mais pour le salut du monde. Ces milliers de nations, ces peuples sans nombre qui n'ont connu, et qui, suivant le cours naturel des choses, n'ont pu connaître l'Evangile ni le baptême, que plusieurs siècles après la mort des Apôtres, se seraient-ils trouvés sans secours, sans moyens de salut pour les enfants? Serait-il vrai qu'ils eussent été de pire condition après qu'avant la venue du Messie? « Nefas est profecto sentire de omnium largitore » bonorum, quod tam malum principium dederit adve- » niens. Minime prorsus id ego cuipiam de Christo assen- » serim, quod magis ab Antichristo merito formidatur. » *Ibid.* c. 1.

» Saint-Esprit, lesquelles personnes forment un
» seul Dieu. Quant à l'Incarnation, que la se-
» conde personne s'est faite homme et s'appelle
» Jésus-Christ, et que cependant, quoique le
» Christ soit Dieu et homme, il n'y a pas deux
» Christ. Enfin, quant aux peines et aux récom-
» penses, que Dieu réserve le Paradis aux bons,
» et l'enfer aux méchants. Je ne conseillerai ja-
» mais de renvoyer de tels pénitents recevoir ail-
» leurs l'instruction qui leur est nécessaire, parce
» qu'on n'obtiendrait d'autre résultat de ce renvoi
» que de les laisser dans les ténèbres de l'igno-
» rance jusqu'à la mort; par conséquent, il n'y
» a pas de meilleur expédient que de leur ensei-
» gner brièvement, et en termes adaptés à leur
» capacité, les principaux mystères; de leur faire
» faire un acte de foi, d'espérance, d'amour de
» Dieu et de contrition, et de leur enjoindre d'al-
» ler trouver leurs curés qui les en instruiront
» plus complètement, ainsi que des autres mys-
» tères qu'il importe de savoir *necessitate præ-*
» *cepti*. Les soins qu'on donne à ces pénitents ne
» prendront pas autant de temps qu'on pourrait
» bien le croire d'abord; car tout se fait ici très-
» brièvement. Ensuite, on leur dira de s'accuser
» de la faute qu'ils ont commise en négligeant
» d'apprendre ces vérités, et on leur accordera l'ab-

» solution. Mais il arrive souvent qu'on rencontre
» une ignorance aussi profonde chez les personnes
» qui habitent les villes, qui ont l'esprit plus cul-
» tivé, et qui, pourtant, rougiraient fortement
» d'être interrogées sur les mystères. Comme il
» faut que le confesseur sache à quoi s'en tenir
» sur ce point très-important, et comme ces per-
» sonnes livrées à la vanité et au libertinage
» manquent ordinairement à l'obligation de faire
» en temps et lieu les actes que nous venons de
» mentionner, j'ai l'habitude de leur insinuer
» avec douceur que le moyen le plus efficace pour
» la validité du sacrement, et pour le recevoir
» avec une parfaite utilité, est de commencer par
» les actes de foi, d'espérance, de charité et de
» contrition; j'ajoute ensuite : si vous le trouvez
» bon, nous les ferons ensemble; répétez-donc
» du fond de votre cœur les paroles que je pro-
» fère : Je crois, ô mon Dieu, parce que vous,
» vérité infaillible, l'avez ainsi révélé à la sainte
» Eglise, que vous êtes un seul Dieu en trois
» personnes égales, qu'on appelle le Père, le
» Fils, et le Saint-Esprit; je crois que le Fils
» s'est fait homme; qu'il est mort pour nous
» sur la croix; qu'il est ressuscité et monté
» au ciel, d'où il reviendra pour nous juger
» tous, pour donner le Paradis aux bons, et les

» peines éternelles de l'enfer aux méchants [1]. »

Il est à propos de faire observer ici, d'après la remarque judicieuse de Monseigneur de Vie, évêque de Belley, « Que dans un pays catholique » où le culte s'exerce publiquement, où l'on fait » sans cesse le signe de la croix au nom de la » sainte Trinité, où le signe auguste de notre » rédemption se trouve à l'église, dans les mai- » sons, dans les champs, souvent avec l'image » de Jésus-Christ attaché à la croix, dans un état » propre à exciter l'attention, où l'on célèbre » chaque année la mémoire de la naissance, de » la mort et de la résurrection du Sauveur, où » l'image de Marie tenant Jésus entre ses mains, » et d'autres images représentant les diverses cir- » constances de sa vie, sont à chaque instant sous » les yeux; il est difficile qu'on puisse ignorer » les grands mystères de la sainte Trinité ou de » l'Incarnation, de manière à ce que les absolu- » tions qu'on a reçues soient nulles. On peut cer- » tainement les connaître ou les croire, sans être » en état de les énoncer [2]. » *Sufficit rudibus*, dit Suarez, *quod singulos articulos explicite credant, dum eis proponuntur* [3].

[1] Discorso mistico, *etc.*

[2] Rituel du diocèse de Belley, publié par Mgr. de Vie, tom. I. part. III, tit. 5, sect. 5.

[3] Decal. lib. 2, cap. 3, n. 18.

Quant aux actes de foi, d'espérance et de charité, « Nous sommes obligés, sans doute, d'en » faire de temps en temps. Mais pour prévenir les » scrupules et les inquiétudes des âmes simples, » il est bon, dit Bergier, de les avertir que la » récitation du Symbole est un *acte de foi ;* que, » quand elles disent *je crois la vie éternelle,* c'est » un *témoignage d'espérance;* qu'en disant à Dieu, » dans l'oraison dominicale, *que votre nom soit* » *sanctifié, que votre volonté soit faite,* elles font » un *acte d'amour de Dieu.* La prière, en général, est un *acte* de religion, de confiance en » Dieu, de soumission à sa providence [1]. »

L'auteur du *Prêtre sanctifié* développe ainsi cette pensée : « Pour ce qui regarde les trois actes » des vertus théologales, dit-il, avant de juger » indignes d'absolution ceux qui les ignorent, » examinez s'ils savent au moins le symbole des » apôtres, et l'oraison dominicale, s'ils savent et » comprennent passablement l'acte de contrition. » En effet, le *Credo* est assurément un excellent » acte de foi de tous les mystères que chacun est » obligé de croire soit de nécessité de moyen, soit » de nécessité de précepte. Le *Pater* est une prière » qui renferme l'espérance; car demanderait-on » des grâces à celui en qui on n'espérerait pas ?

[1] Dictionnaire de Théologie, au mot *Acte*.

» Ce mot *Père* montre le fondement et le motif
» de l'espérance, savoir la bonté divine. L'acte
» de contrition est un acte d'une charité parfaite;
» et ne dites pas que le motif de la foi et celui de
» l'espérance n'y est pas expressément énoncé :
» car, outre que vous voyez contre qui se porte-
» rait une telle objection, il est indubitable que
» de tels motifs doivent influer sur leurs actes,
» qui, sans cela, ne seraient pas divins et théo-
» logiques ; mais pour y influer même au point
» d'en être la cause et la forme, il n'est pas re-
» quis qu'ils soient énoncés expressément; il suffit
» de les avoir bien appris, et qu'ils restent gravés
» profondément dans la mémoire, pour que, par
» l'habitude qu'on se sera formée intérieurement
» de ces vertus, ils influent au moins virtuelle-
» ment sur les actes de ces vertus mêmes : ce que
» toute personne, même instruite, peut avoir
» éprouvé en soi : car, en faisant, par exemple,
» un acte de foi de la présence de Jésus-Christ
» dans le Saint-Sacrement, on dit bien : je crois
» que Jésus-Christ est présent; mais on n'en ajoute
» presque jamais le motif, *parce que Dieu l'a ré-*
» *vélé*, et quoiqu'on ne l'exprime pas, on est
» néanmoins persuadé qu'on a fait un vrai acte
» de foi théologique, parce qu'en effet on le croit
» ainsi, parce qu'on sait et qu'on croit habituel-

» lement que c'est un Dieu infaillible dans ce qu'il » a révélé. Bien plus, dans les actes religieux, de » faire, par exemple, la génuflexion devant le » Saint-Sacrement, quand même on ne ferait pas » expressément un acte par lequel on croie à la » divine présence, il n'y a pourtant personne qui » doute de faire par là un acte religieux; et l'on » ne ferait pas de génuflexion, si l'on ne croyait » pas. Mais on croit par un acte que vous appel- » lerez, si vous voulez, habituel, virtuel, impli- » cite; il ne laissera pas d'être efficace, quoiqu'on » ne le sente pas. Si vous trouvez donc que le » pénitent sache le *Credo*, le *Pater* et *l'acte de* » *contrition*, ignorât-il d'ailleurs les formules des » actes maintenant en usage des vertus théolo- » gales, ne le renvoyez pas comme indigne d'ab- » solution. Ces formules n'étaient pas usitées il y » a quarante ou soixante ans; aucun de ceux qui » sont nés avant 1720, n'en a jamais entendu » parler. Voudriez-vous donc pour cela condam- » ner tous ceux qui ont vécu avant cette époque, » et aussi tous les pasteurs, comme ayant négligé » une chose essentielle à la justification et au sa- » lut[1]. »

Après avoir exposé la doctrine du bienheureux

[1] Le *Prêtre sanctifié* par la juste, charitable et discrète administration du sacrement de Pénitence, etc. *n.* 28.

Alphonse pour l'administration du sacrement de Pénitence, tant à l'égard de ceux qui sont dans l'habitude ou dans l'occasion du péché, qu'à l'égard de ceux qui sont dans l'ignorance des mystères de la foi, il nous reste à résoudre une difficulté que l'on peut faire contre la méthode qui nous a été donnée par ce saint Evêque. Si l'on peut, dit-on, absoudre un pénitent sans attendre de plus grandes ou de meilleures dispositions que celles qu'il exige, combien n'y aura-t-il pas de confessions nulles ? Et, alors, comment obtenir le pardon des péchés qui n'auront pas été remis, et qui ne pourront être remis par la confession, puisque ceux qui se trouveront dans ce cas, les ayant accusés, et croyant avoir reçu l'absolution, n'auront pas même la pensée de s'en confesser ? Les confessions suivantes ne seront-elles pas aussi entachées de nullité ?

Cette difficulté, si toutefois c'en est une, se rencontre dans tous les systèmes. Les méthodistes les plus sévères conviennent qu'il y a des confessions nulles et simplement nulles, même de la part de ceux qui s'adressent aux confesseurs, qu'on ne peut accuser de donner dans le relâchement. Quelque précaution que l'on prenne, *personne n'est assuré*, au sortir du tribunal de la réconciliation, *s'il est digne d'amour ou de haine* : com-

ment donc réparer les confessions nulles ? Le vice d'une confession précédente n'affecte-t-il pas les confessions suivantes ?

Laissons parler un Docteur de Louvain, qui ne sera certainement point suspect : Gommar Huygens vous répondra que, quoique les confessions précédentes aient été *sacriléges*, il peut arriver que, longtemps après avoir quitté l'habitude du péché, le pénitent oublie les fautes et les confessions qu'il a faites dans cet état; et que n'étant point instruit de l'obligation de s'en confesser de nouveau, sa bonne foi le mette à couvert de cette obligation, et rende par la même *valables et légitimes les confessions suivantes* [1].

Or, ne peut-on pas dire des confessions *nulles,* ce qu'un auteur janséniste dit des confessions *sacriléges ?* Si celles-ci peuvent se réparer indirectement par une confession ordinaire, lorsqu'elle se fait avec les dispositions convenables, pourquoi n'en serait-il pas de même, à plus forte raison, des confessions *nulles*, dont le pénitent ne parle plus, ou dont il ne parle que d'une ma-

[1] Méthode du sacrement de Pénitence, pour donner ou différer l'absolution, *Traité I, quæst. IV. Dout. III.*— L'auteur de cette Méthode qui est souvent citée dans les *Conférences ecclésiastiques* de Besançon, était un des partisans les plus ardents de Quesnel et d'Arnaud.

nière générale, parce qu'il est de bonne foi, et qu'il ne croit pas devoir revenir sur des fautes qu'il a déclarées en confession ?

D'après ces réflexions, on conçoit facilement que l'on peut, sans danger, sans inconvénient pour le pénitent, adopter l'opinion du bienheureux Alphonse, au sujet des confessions générales, l'écueil des jeunes confesseurs. Il pense que l'on ne doit obliger les pénitents à répéter leurs confessions, que lorsqu'il est moralement certain qu'elles ont été nulles. « *Sedulo* advertendum est non esse cogendos pœnitentes ad repetendas confessiones, nisi moraliter certo constet eas fuisse invalidas, ut recte dicunt Croix, Gobat, Holzmann, Mazzotta, Elbel cum Filliucio et communi (contra Antonium qui inter rigidos auctores nostri temporis non infimum habet locum). Ratio, quia possessio stat pro valore confessionum præteritarum, quamdiu de earum nullitate non constat [1]. Il cite le Père Ségneri, qui n'est pas moins exprès.

» Il faut éviter, dit ce pieux et savant missionnaire, d'être trop curieux à s'enquérir des confessions passées, et de vouloir obliger les pénitents à les répéter de nouveau, si ce n'est en cas de nécessité, encore faut-il qu'elle soit *évi*-

[1] Theol. moral. lib. IV, n. 505.

» *dente,* et qu'on présume avec fondement qu'elles
» pourraient avoir été nulles, ou par le manque-
» ment de juridiction de la part du prêtre, ou
» par le défaut de contrition et de bon propos du
» côté du pénitent. Au reste, quand l'erreur et le
» défaut ne sont point manifestes, suivez les règles
» du droit qui dit que, lorsqu'une chose est dou-
» teuse, la présomption est toujours pour la va-
» lidité de l'acte : *In dubio semper præsumitur in*
» *favorem actus ut sit validus* [1].

» N'obligez jamais à faire une confession géné-
» rale, dit l'auteur du *Prêtre sanctifié*, surtout
» ceux que vous entendez pour la première fois ;
» et qui n'ont pas encore en vous grande con-
» fiance, à moins que vous n'en ayez une raison
» *évidente,* comme s'ils ont toujours caché de *pro-*
» *pos délibéré,* quelque péché mortel. Pour assurer
» le pardon des péchés et le recouvrement de la
» grâce, si le pénitent croit de bonne foi les avoir
» déjà confessés, et n'être point tenu à une con-
» fession générale, il suffit que la confession or-
» dinaire soit faite avec une douleur universelle,
» je veux dire qui s'étende à tous les péchés com-
» mis, que l'absolution présente remet alors indi-
» rectement, comme il arrive à l'égard des fautes
» omises dans l'accusation après un diligent exa-

[1] Voyez l'Instruction du Confesseur, *cap.* 2.

» men : par ce moyen, tout est mis en sûreté [1]. »

En comparant la morale du bienheureux Liguori à la doctrine du saint Siége, soit sur le probabilisme, soit sur l'administration du sacrement de pénitence, soit sur les autres questions dont nous avons parlé par occasion, nous croyons avoir montré que, loin de professer des opinions nouvelles, erronées ou téméraires et dangereuses, ce saint Evêque ne va pas même aussi loin que plusieurs théologiens, dont on pourrait encore soutenir les opinions sans aller, ou du moins sans qu'on pût prouver d'une manière certaine qu'on irait contre les décisions de l'Eglise [2].

Si vous ajoutez le décret de Pie VI, les suffrages de Benoît XIV, de Léon XII et de la Sacrée Pénitencerie, dont la décision a été publiée par S. Em. Mgr. le Cardinal de Rohan, d'après l'avis même de notre saint Père le Pape Grégoire XVI, ne conviendrez-vous pas qu'il y aurait de la témérité, de l'entêtement à soutenir que la Théologie de Liguori ne peut être que dangereuse, et que c'est un malheur qu'elle ait paru, pour les diocèses dont les évêques n'ont pas le courage de condamner ce que les Papes approuvent, de censurer ce que Rome déclare exempt de

[1] *Le Prêtre sanctifié*, *etc.* n. 93.

[2] Voyez ci-dessus, pag. 63, 133, 202.

censure. D'ailleurs, nous n'avons pas à craindre que ceux qui ne reconnaissent aucun principe, aucune règle dans l'exercice du saint ministère, se prévalent de la morale du bienheureux Alphonse pour justifier le relâchement criminel dont ils se rendent coupables. Il y a loin de la pratique de ce zélé et savant missionnaire à la conduite de ces dispensateurs infidèles, qui admettent généralement à la participation des choses saintes tous ceux qui se présentent à leur tribunal, sans exiger les dispositions prescrites par l'Eglise, sans faire aucun discernement.

On abusera, dit-on, de la morale du bienheureux Liguori ; soit : car de quoi n'abuse-t-on pas? On abuse de la morale des docteurs les plus orthodoxes ; on abuse des Pères de l'Eglise ; on abuse de l'Evangile ; on ne peut abuser de l'erreur, on n'abuse que de ce qui est, de la vérité.

Au reste, nous le répétons en finissant : nous tenons à toutes les questions décidées par l'Eglise, et à celles qui, sans être décidées expressément, rentrent néanmoins par l'enseignement ou la pratique générale, dans la doctrine de l'Eglise. Nous pensons même qu'on ne peut, sans quelque témérité, s'écarter, sur un point de morale, de l'éminente majorité des théologiens catholiques. Hors de là, ne rencontrant plus que des questions

problématiques, que des opinions douteuses, nous croyons que ce serait aller contre les règles de la sagesse, que d'imposer aux fidèles l'obligation de prendre un parti plutôt qu'un autre; que de se mettre en la place du législateur en érigeant ses opinions en lois. Tels sont nos principes en morale : s'il nous est arrivé de nous en écarter dans cet ouvrage, soit en donnant pour certain ce qui ne serait que douteux, soit en donnant comme douteux ce qui serait certain, nous désavouons d'avance tout ce qui nous serait échappé à cet égard. Si nous craignons d'exagérer les obligations de la morale chrétienne, nous craignons aussi d'y porter atteinte : il ne nous est pas plus permis de retrancher que d'ajouter un *iota* à la loi.

NOTES

ET

PIÈCES JUSTIFICATIVES.

NOTE I. PAGE 3.

Des exagérations que l'on se permet trop facilement dans les Sermons et dans les Catéchismes.

Les vérités sur lesquelles les prédicateurs et les catéchistes manquent le plus souvent d'exactitude, faute de discerner entre les opinions de l'école et les dogmes de l'Eglise, sont le péché originel considéré dans ses effets, le sort des enfants morts sans baptême, le salut de ceux qui n'appartiennent pas au *corps* ou à la communion *extérieure* de l'Eglise, le nombre des élus, et l'impénitence finale. Je ne crains pas d'avancer que les sermons de Massillon sur ces deux derniers points, ne sont pas sans danger pour les fidèles, et qu'ils sont plus faits pour décourager les pécheurs que pour les ramener à Dieu. Il est fâcheux que l'on ait à reprocher au plus éloquent de nos orateurs, ainsi qu'à ceux qui ont cru devoir le prendre pour un modèle d'exactitude, de nous avoir donné des figures pour des réalités, et d'avoir adopté quelquefois, sur l'Ecriture, des interprétations que l'on est obligé de réfuter, en défendant la doctrine de l'Eglise. Voyez la Théologie de Bailly, au Traité *de la Pénitence*, ch. III, art. I; où l'auteur, en répondant aux objections des hérétiques sur l'efficacité du sacrement de Pénitence, est obligé de réfuter les interprétations que Mas-

sillon donne à plusieurs textes de l'Ecriture, dans son sermon sur l'Impénitence finale. Voyez aussi le *Dictionnaire de théologie* de Bergier, édition de Besançon, aux mots *Baptême*, *Eglise*, *Elus*.

On y remarquera que le savant apologiste ne regarde pas la question du *petit nombre des élus* comme aussi certaine qu'elle le paraît à la plupart de nos auteurs parénétiques. Il reconnaît, comme Benoît XIV, que les interprètes qui, au jugement de ce grand pape, ont examiné cette question certainement avec plus de curiosité que d'utilité, ne s'accordent point. « Inter sacros » interpretes quæritur *curiosius* sane quam *utilius*, » utrum (omissis ethnicis atque hæreticis) si ca- » tholici solum adnumerentur, et etiam infantes, » qui fere omnes per baptismum æternam vitam » assequuntur, cum perpauci sine ipso decedant, » utrum, inquam, major sit eorum copia, qui » perpetuis cruciatibus addicuntur. Contrariam » sententiam aliqui tuentur, illo regni cœlestis ex- » emplo adducti, quod in evangelio S. Matthæi » proponitur : unus quippe ex omni numero, » qui ad eas nuptias convenerat, solum exclu- » ditur, quod veste nuptiali careret. Alii vero » eos qui ad beatissimam Cœli sedem perveniunt, » et eos qui ab illa longe arcentur, numero exæ- » quant; cujus rei conjecturam ex decem virgi- » num exemplo desumunt, quarum quinque ru- » dentes, quinque autem fatuæ memorantur. » Reliqui vero majorem *reproborum* numerum

» existimant, si cum *electis* conferantur. » *Institutiones* ecclesiasticæ, institut. XXVII.

Un autre défaut que l'on remarque aussi dans plusieurs de nos sermonnaires, et dans un certain nombre de nos moralistes, c'est de nous présenter les règles de la morale comme invariables dans leur application, sans avoir aucun égard aux différents états, ni à la position où l'homme peut se trouver. Ceux de nos prédicateurs et de nos catéchistes, qui s'en tiennent à la lecture de semblables auteurs, confondent tout; le certain avec l'incertain, le conseil avec le précepte, les simples imperfections avec le péché, le péché de faiblesse avec le péché de malice, le véniel avec le mortel, le mortel, quel qu'il soit, avec le crime. Pour peu qu'une question soit controversée, n'y eût-il que quelques docteurs contre le parti de l'indulgence, ils croiraient avoir quelque chose à se reprocher, s'ils ne se déclaraient pour le parti de la sévérité, ne faisant point attention qu'en imposant aux hommes des obligations arbitraires, qui n'ont point d'autre sanction qu'un zèle indiscret, ils faussent les consciences, et font commettre des milliers de péchés mortels. Quelle terrible responsabilité pour ceux qui s'obstinent à suivre un semblable système! Ce n'est pas ainsi que pensaient les saints, les docteurs de l'Eglise. « Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non *humano*, » dit saint Augustin, sed *divino* pensanda sunt » judicio. » *Enchiridion, de fide*, cap. 77. n. 21. Ce qui est est vrai, non-seulement lorsqu'il s'agit

de savoir s'il y a matière à pécher mortellement ; mais surtout lorsque nous avons à déterminer, s'il y a de la part du sujet tout ce qu'il faut pour se rendre coupable d'une offense mortelle, *reus culpæ mortalis.* Suivant le Docteur angélique : « Omnis quæstio in qua de mortali peccato quæ» ritur, nisi *expresse* veritas habeatur, *periculose* » determinatur. » *Quodlib.* 9. *art.* 15. Saint Raymond de Pennafort : « Non sis nimis pronus ju» dicare mortalia peccata, ubi tibi *non constat per* » *certam* Scripturam, esse mortalia; sed potest » dicere esse peccata, et inducere homines ad pœ» nitentiam de talibus ; alias enim possent induci » homines cito in desperationem. » *Sum. tit.* 34, *de pœnit.* S. Antonin n'est pas moins exprès : « Si non potest confessarius *clare percipere* utrum » sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sen» tentia, ut dicit Guilhelmus, ut deneget propter » hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam » de mortali. » *Sum. part.* 2, tit. 4, *cap.* 5. « Ne » doctores sint faciles, dit Gerson, asserere actio» nes aliquas aut omissiones esse peccata mortalia, » præsertim sub verbo universali, et dum prædi» candum erit ad populum... Fit quandocumque » ut per tales assertiones publicas nimis duras, » generales et strictas, præsertim in *non certissi*» *mis* nequaquam eruuntur homines a luto pec» catorum, sed in illud profundius, quia *despe*» *ratius* immerguntur. » *Lib. de vita spirituali*, lect. IV, corolar. II.

« Si, comme le dit un auteur judicieux, le

» prédicateur savait combien les effets sont con-
» traires à ce qu'il attend de son rigorisme, il ne
» pourrait jamais s'en tranquilliser devant Dieu.
» Il a cru enseigner la plus saine doctrine, parce
» qu'elle était la plus sévère; il a cru arrêter la
» présomption et la trop grande liberté de bien
» des gens, corriger les abus, avoir trouvé le vrai
» moyen d'inspirer la crainte; il a cru que tout
» le monde avait admis ce qu'il avait enseigné :
» mais s'il savait 1° que plusieurs auditeurs éprou-
» vent une extrême difficulté à pratiquer ce qu'il a
» exigé! Le démon augmente leur répugnance,
» ils deviennent de mauvaise humeur, perdent
» courage à l'aspect de tant de choses si difficiles,
» ils ne les font point, et comme ils ne sont
» plus dans la bonne foi, ils pèchent non maté-
» riellement, mais formellement, par l'omission
» coupable des choses auxquelles ils ne sont peut-
» être pas tenus. 2° Après s'être chargés la con-
» science de ces premiers péchés, ils ne savent
» plus se résoudre à s'en corriger à l'avenir; ils
» croient inutile de s'en confesser, vu qu'ils
» manquent de propos; et comme ils ne pensent
» plus à la confession, ou qu'au moins ils la veu-
» lent différer, ils laissent toutes les autres dévo-
» tions. En un mot, ils se précipitent dans toutes
» sortes de mal, regardent tout le bien comme
» inutile, et ne craignent point de multiplier leurs
» péchés, en disant que c'est la même chose d'être
» condamné pour un péché ou pour dix. 3° Dans
» ce désespoir, à quels désordres ne se livreront-

» ils pas contre les préceptes les plus certains et
» les plus importants?

» Un bon médecin spirituel sait que, hors la
» voie du milieu, la nature humaine incline à
» l'un des extrêmes; savoir, ou à la trop grande
» liberté, ou au découragement. Il sait que la
» vertu des fidèles, aidée par les secours ordinaires
» de la Religion, doit être portée à ce qui est d'une
» obligation *évidente*, et qu'elle parvient du moins
» en général à l'accomplir. Mais les bons mêmes
» ne se soumettent pas facilement à des obliga-
» tions incertaines et difficiles; et quand il s'agit
» d'obligations certaines, mais difficiles, et qui
» leur sont encore inconnues, il ne faut quelque-
» fois pas s'empresser d'en parler, afin de ne pas
» faire un plus grand mal par des corrections
» *inutiles* pour empêcher le mal matériel, et *nui-*
» *sibles* à cause des péchés formels qui s'ensui-
» vront probablement. »

Voyez *Le Prêtre sanctifié* par la juste, charitable et discrète administration du sacrement de pénitence, n. 60 et 61, trad. de l'italien. *Avignon*, chez Seguin, 1827.

NOTE II. PAGE 23.

DECRETUM

Super revisione, et adprobatione operum Moralium, Ascelicorum, et Dogmaticorum, ac MSS. ven. servi Dei ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO fundatoris Congregationis SS. Redemptoris, ac olim Episcopi S. Agathæ Gothorum, a S. Rituum Congregatione editum et a SS. D. nostro Pio VII. Pont. Maximo confirmatum.

Cum, præter Opera typis impressa venerandi servi Dei ALPHONSI MARIÆ DE LIGORIO, quamplurima scripta ejus manu exarata huc illuc dispersa haberentur, hinc commissa a Sac. Rituum Congregatione diligenti eorum perquisitione pluribus in diœcesibus, in quibus eadem scripta extabant, atque executioni mandata juxta instructionem R. P. D. Promotoris fidei, et particulares litteras ad ordinarios singularum diœcesum datas, exhibitisque Sac. Rituum Congregationis Processiculis diligentiarum in iisdem diœcesibus peractarum una cum scriptis repertis, omnia, tam opera impressa, quam scripta revisioni, ac censuræ ex praxi ejusdem Sacræ Congregationis subjecta fuere. Hæc autem sunt quæ sequuntur.

CATALOGUS I.

Operum impressorum.

I. Theologia Moralis V. S. D. Editio nona Bassani 1785: Prostat Venetiis apud Remondini in tres tomos distributa, in cujus tomo III post tractatum de Censuris sequuntur.

1. Elencus aliquot quæstionum a Ven. auctore retractatarum.
2. Praxis Confessarii ad bene excipiendas confessiones.
3. Examen ordinandorum, quod sequitur Epitome doctrinæ moralis, et canonicæ, auctore præsule Mansi, archiepiscopo Lucensi.

II. Homo apostolicus, instructus in sua vocatione ad audiendas confessiones, Bassani, 1770; sed prostat Venetiis apud Remondini, in cujus fine quatuor leguntur appendices.
1. Pro directione animarum spiritualium.
2. De assistentia erga moribundos.
3. Examen ordinandorum.
4. De pluribus animadversionibus spectantibus ad confessarios, et parochos.

III. Istruzione, e prattiqua per li Confessori, edizione sesta. In Napoli 1765; presso Giuseppe di Domenico. Opus dividitur in tres tomos, cui præcedunt duæ Dissertationes de Probabilismo, et ad ejus calcem adsunt quatuor Appendices, quæ sunt eædem, ac illæ relatæ in citato opere — Homo apostolicus — Ac tandem habetur Responsum apologeticum circa *la frequente Communione.*

IV. Varia Opuscula unico volumine collecta, videlicet:
1. Verità della Fede fatta evidente per li contrasegni della sua credibilità. In Napoli 1762, nella Stamperia di Giuseppe di Domenico.
2. Riflessioni su la verità della divina Rivelazione contro le principali opposizieni de'Deisti.
3. Considerazioni di salute eterna, che c'inducono a staccarci dal mundo, ed unirci con Dio. In Napoli 1779, nella stamperia de'Fratelli Paci.
4. Lettera Apologetica ad un religioso amico intorno al modo di predicare colla simplicità Evangelica. Venezia 1771, presso Gio Vitto.

5. Riposta ad un Autore, che ha censurato le Glorie di Maria, e l'Opera morale del Ven. servo di Dio.
6. Dissertatio de justa prohibitione, et abolitione librorum nocuæ lectionis. Neapoli 1759 Excudebat Josephus de Dominicis. — Relatum est alias in tomo I Theologiæ moralis, p. 22.

V. Plura Opuscula alio volumine collecta, nempe:
1. Dissertatio Scholastico-Moralis de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris. Neapoli 1755. Ex typographia Benedicti Gessari.
2. Apologia della Theologia Morale con una aggiunta di otto pagine sul Probabilismo.
3. Dissertatio Scholastico-Moralis pro usu moderato opinionis probabilis, etc., ut supra. Neapoli 1749, apud Alexium Pellectium.
4. Breve Dissertazione dell'uso moderato dell'opinione probabile. In Napoli 1762, nella stamperia di Giuseppe di Domenico. Hoc opusculum excipit aliud, in quo auctor probare intendit: che la legge incerta non può produrre una obligazione certa.
5. Dimande per l'Esame dei Confessori sopra i Trattati, e le Dottrine piu necessarie a sapersi.
6. Lettera di risposta contro la lettera Apologetica scritta in difesa della Dissertazione sopra l'abuso di maledire i morti.
7. Risposta Apologetica ad una lettera stampata inviatagli dal Rev. Sacerdote D. Cipriano Aristasio Prete Missionario della Chiesa di Napoli. In Roma, presso li fratrelli Salvioni, 1762.
8. Replica alla risposta Apologetica ec. sulla frequenza della S. Comunione.
9. Foglietto in cui brevemente si tratta di cinque punti, sù de'quali nelle Missioni deve il Predicatore avvertire il Popolo di più cose necessarie al comun profitto.

VI. Opus, cui tit. Il Confessore diretto per le confessioni

della gente di campagna, ad cujus calcem legitur.— Risposta Apologetica in difesa del sistema circa la questione del probabile. Benevento 1764, per Bartholomeo Pignatelli.

VII. Opus cui tit. — Dell'uso moderato dell'opinione probabile. — In fine habentur — Le lettere di molti prelati, ed altri Uomini dotti concernenti la stessa materia. In Napoli 1765, presso Giuseppe di Domenico.

VIII. Opus cui tit Prattica del Confessore per bene esercitari il suo ministero. Venezia 1671, presso Gio. Vitto, — quod sequitur — Istruzione al'Predicatori, o sia vero modo di predicare con semplicità Evangelica.

IX. Opus cui tit. Apologia della Dissertazione ec. contro Adelfo Dositeo. In Bassano 1775, nella stamperia Remondini. — Sequitur inde — Appendice di Monsig. Liguori alla sua Apologia ec. cui adduntur nonnullæ Epistolæ in fine.

X. Opus, cui tit. Istruzione al Popolo sopra i Precetti, e Sagramenti ec. Napoli 1777. A spese di Michele Stasi.

XI. Opus cui tit. Traduzione de Salmi, e de Cantici, che si contengono nell'Officio divino. In Napoli 1774, presso i fratrelli di Paci — quod sequitur — Dichiarazione del sistema d'intorno alla regola delle azioni morali ec.

XII. Opus cui tit. Le Glorie di Maria. Cassano 1784. A spese di Remondini di Venezia. — Duabus constat partibus. In fine hujus Operis habetur — Risposta ad un Anonimo ec.

XIII. Opus cui tit. La Messa, e l'Officio strapazzato. Bassano, a spese Remundini. — Item — Le regole, e Costituzioni della Congregazione del SS. Redentore. In Roma 1782, per Arcangelo Casaletti. — Item f.-lium cui tit. Breve Dottrina da recitarsi ec.

XIV. Opusculum cui tit La Fedeltà de' Vassali verso Dio

li rende fedeli anche ai loro Principi. Napoli 1777, nella stamperia de'fratelli di Paci.

XV. Opus, quod titulum habet: L'Apparechio alla morte, con in fine discorsi per predicare in occasione de' Flagelli.

XVI. Pratica di amar Gesù Cristo coll'aggiunta delle Considerazioni sù la Passione di Gesù Cristo, ed altri Esercizi divoti verso esso amantissimo Redentore, ed in fine la Via Crucis, le preghiere a G. per ciascuna pena della sua Passione, i gradi della passione, la Coronella delle cinque Piaghe, e dei Sette Dolori di Maria. In Napoli 1780, a spese di Michele Stasi.

XVII. Vindiciæ pro suprema Pontificis potestate, etc.

XVIII. Opera Dommatica contro gli eretici pretesi riformati, in cui si espongono tutt'i punti di Fede discussi, e definiti dal. S. Concilio di Trento; si confutano gli errori di essi Novatori, e si risponde alle opposizioni di Petro Soave; in cujus operis calce adsunt Appendices: — 1. Del modo come opera la grazia nella giustificazione del Peccatore: 2. Dell'obbedienza dovuta alle definizioni della Chiesca ec.

XIX. Opus cui tit. La Via della salute, divisa in tre parti; nella prima parte vi sono le Meditazioni per ogni tempo dell'anno. Nella seconda parte vi sono le Meditazioni per diversi tempi particolari. Nella terza parte vi è il Regolamento di vita di un Christiano colla prattica delle Virtù. Appresso ri sono le Considerazioni sopra l'amore di Gesù Cristo, chiamate saette di fuoco, ed in fine vi è la vita del P. Paolo Cafaro In Napoli 1781, presso Michele Stasi.

XX. Riflessioni sulla Passione di Gesù Christo in tre separate parti distribuite, cioè la prima è delle Riflessioni sulla Passione di Gesù Cristo: La seconda è delle Riflession sù diversi punti di spirito per le anime chei desiderano avanzarsi nel Divino Amore; La terza è

delle Riflessioni sulla divina Rivelazione contro i Deisti, che la negano. —In Bassano 1774, a spese di Remondini de Venezia.

XXI. Verita della Fede. Napoli 1777. Nella stamperia de' fratelli di Paci. —Opus tribus partibus distributum, in quarum prima— si parla contro i Materialisti, che negano l'esistenza di Dio; — in II si parla contro i Deisti, che negano la Religione Rivelata. In III. si parla contro i Settarj; che negano esser la Chiesa Cattolica l'unica vera — una cum confutatione libri cui tit. l'*Esprit,* nec non — Esortazione a'Zelanti della Fede di Gesù Cristo, et—Preghiera per lo bene della S. Chiesa.

XXII. Opus in duos tomos distributum, cui tit. La vera Spoza di Gesù Cristo, cioè la Monaca Santa ec. ad cujus Operis calcem additur — Sermo Asceticus, cui tit. Stimoli ad una Religiosa per avanzarsi uell'amore del suo divina Sposo Gesu Cristo. In Napoli 1768, nella Stamperia di Giuseppe di Domenico.

XXIII. Opus cui tit. Dissertazioni Theologiche, e Morali appartenenti alla vita eterna. Napoli 1776, presso li fiatelli di Paci.

XXIV. Opus cui tit. Opere spirituali, duabus in partibus divisum; in cujus prima continetur – La Visita al Santissimo Sagramento, ed a Maria Santissima per ciascun giorno del Mese, cogli atti di apparecchio, e ringraziamento per la S. Communione con altri affetti divoti verso Gesù Sagramentato. Di più le Massime Eterne, — La Quiete per li scrupulosi. — Il modo di conversare famigliarmente con Dio. — La protesta della morte. — Le Preghiere a Maria per ciascun a giorno della settimana. — Le Canzoncine a Gesù e Maria. — In secunda autem parte continetur — L'Amore delle Anime, cioè Riflessioni, ed Affetti sù la Passione di Gesù Cristo. — Et a pag. 125 usque ad

finem — Il Trattano dell'Uniformità allà voluntà di Dio. — Altra Canzoncine. — Breve Trattato della necessita della Preghiera. —Edizione XVI. Bassano 1784.

XXV. Opusculum cui tit. Meditazioni per otto giorni di Esercizj spirituali in privato.—Et in parte II. Riflessioni, ed affetti divoti sopra la Passione di Gesù Cristo esposta simplicemente secundo la descrivono i SS. Evangelisti ec. Napoli, nella stamperia di Paci, 1761.

XXVI. In eodem volumine habetur Opusculum cui tit. Del gran mezzo della preghiera ec. In Napoli 1770. Presso Gio. Francesco Paci.

XXVII. In eodem volumine sequuntur — Le Riflessioni utili a'Vescovi per la prattica di ben governare le loro Chiese. In Napoli, per Riccio, 1745.

XXVIII. Aliud Opusculum habet iterum titulum — Del grand mezzo della preghiera; opera Theologica Ascetica divisa in due parti. In Venezia nella stamperia Remondini, 1759.

XXIX. In cit. Volumine habetur aliud Opusculum cui tit. Delle Ceremonie della Messa ec. Bassano 1769. Dividitur in tres partes. In 1. si tratta delle Ceremonie della Messa. In 2. si tratta della riverenza, con cui dee celebrarsi ec. In 3. si tratta degli abusi in prendere le Messe, e si responde al libro anonimo sù gli Onorarj delle Messe.

XXX. In eodem volumine habetur Opusculum cui tit. — Il Sacerdote proveduto per l'assistenza a'Moribundii. In Venezia 1760. Nella stamperia Remondini.

XXXI. Opus cui tit. Condotta ammirabile della divina Providenza in salvar l'Uomo per mezzo di Gesù Cristo. Divisa in due parti con due Opusculi in fine; il primo dell'amor divino: il secundo de'Consiglj di confienza, e sollievo per un anima desolata. In Napoli 1775, presso i fratrelli di Paci. Sequitur — Breve ris-

posta alla stravagante riforma intentata dall'Abb. Rolli contraria alla pietà dovuta verso la divina Madre.

XXXII. Opus cui tit. Vittorie de'Martiri; duabus in partibus divisum. In Bassano 1777, a spese Remondini di Venezia — quod sequitur Opusculum — del sagrificio di Gesu Cristo con una breve Dichiarazione delle preghiere, che si dicono nella Messa; — inde sequuntur — Gli Opuscoli d'ell'Autore utili a diversi stati di Persane, scilicet :

1. Stimoli a'Religiozi per avanzarsi nella perfezzione del loro Stato.
2. Avvertimenti a'Giovani Studenti, ed applicati allo statto ecclesiastico.
3. Risposta ad un Giovane, che domanda consiglio circa lo stato di vita, che deve eleggere.
4. Stimoli ad una Religiosa per avanzarsi nell'amore del suo divino Sposo Gesù Cristo.
5. Avvertimenti ad una donzella, che stà in dubbio dello stato, che ha da eleggere.
6. Esortazione alle Communità Religiosa di frequentar l'orazione avanti il Santissimo Sagramento.
7. Avvertimento necessario ad ogni Persona di qualunque strato per salvarsi.
8. Avvertimenti a'Sacerdoti, che assistono a Condannati a morte.
9. Sequitur — La Novena de'Morti.

XXXIII. Opuscula in unum collecta nempe.

1. Regolamento per i Seminarj.
2. Alcuni brevi Avvertimenti per la lingua Toscana.
3. Le quattro regole principali d'ell'Aritmetica.
4. Il Cristiano proveduto.
5. Massime Eterne.
6. Avvertimenti a'Confessori novelli.
7. Domande, che posson farsi a'Sacerdoti, che voglion prender la Confessione.
8. Novena de'Morti.

9. Quiete per le Anime scrupulose nell'ubbidire al lor Direttore.
10. Avvisi spettanti alla vocazione Religiosa con le Considerazioni per coloro, che son chiamati allo stato Religioso.
11. Conforto a'Novizj per la perseveranza nella loro vocazione.

XXXIV. Opus cui tit. Sermoni compendiati per tutte le Domeniche dell'anno. In Napoli 1771, nella stamperia di Gio. Francesco Paci.

XXXV. Opus cui tit. Selva di materie predicabili, ed istruttive per dar gli Esercizj a'Preti etc. In Napoli 1769. Nella stamperia di Donato Compo. — Tribus in partibus divisum, et in duobus voluminibus, in quorum secundo habetur tertia pars cum aliis opusculis superius jam relatis.

XXXVI. Opus cui tit. Novena del S. Natale, con in fine la Novena al Santissimo Cuore di Gesù. Il Settenario in onore di S. Giuseppe. L'apparecchio, e ringraziamento alla Messa per i Sacerdoti. In Napoli 1773, a spese di Michele Stasi.

XXXVII. In cit. volumine continentur — Le canzoncine spirituali — Settima edizione. In Napoli 1769.

XXXVIII. Opuscula in unum volumen collecta, scilicet:
1. Apparechio, e ringraziamento per li Sacerdoti nel celebrar la Messa.
2. Trattatello dell'Amor divino, e de'mezzi per acquistarlo. In Napoli 1775. Presso li fratelli di Paci.
3. Consigli di sollievo, e di confidenza per un'Anima desolata.
4. Novena in onor di S. Giuseppe. In Napoli 1779. Presso Salvator Troisi.
5. Considerazioni sopra le virtù, e pregj di S. Teresa di Gesù. In Napoli, per Nicolo Naso, 1745.

6. Operette spirituali divise in quattro brevi Capitoli. Napoli 1776, per li fratelli di Paci.
7. Breve notizia della Vita del R. P. D. Paolo Cafaro.
8. Ricordi diretti alla Religione del Santissimo Redentore di S. Agatha, e Scala.
9. Notizie della Vita, e morte Sella Serva di Dio Suor Teresia de'Liguori. In Napoli 1761. Presso Giuseppe di Domenico.
10. Le Regole pel Ven. Monastero di S. Maria Regina Cœli, etc. nella Città d'Airola.
11. Prattica per l'assistenza a'Moribondi.
12. Regolamento di vita di un Cristiano.

XXXIX. Opus cui tit. Trionfo della Chiesa, cioè Istoria delle Eresie. — Nel primo, e secondo Tomo si scrive l'Istoria. — Nel terzo poi si pongono le Confutazioni delle Erezie più principali. In Napoli 1772. Presso Gio. Francesco Paci.

Sequitur Catalogus II. Scriptorum.

Facta autem ad Congregationem Ordinariam infrascripto die habitam per Eminentissimum, et Reverendissimum Dominum Cardinalem Saluzzo loco Eminentissimi, et Reverendissimi Domini Cardinalis Caracciolo Ponentis plena relatione tam præfatorum Operum impressorum, quam aliorum MMSS. omnium, *cum nihil in iis censura dignum repertum fuerit*, Sacra eadem Congregatio rescribendum censuit — *Procedi posse ad ulteriora* — si Sanctissimo Domino nostro PIO VII. Pontif. Max. placuerit. Die 14 Maii 1803.

Quibus a me infrascripto Secretario eidem Sanctissimo Domino nostro relatis, SANCTITAS SUA benigne annuit. Die 18. Maii 1803.

JULIUS MARIA CARD. DE SOMALIA;

S. R. C. Præfectus.

Loco ✝ Sigilli

J. de Carpineo S. R. C. Secretarius.

NOTE III. PAGE 26.

BREF DE LÉON XII A M. MARIETTI.

DILECTO FILIO HYACINTHO MARIETTI LEO PP. XII.

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Ut minus noceat malorum colluvies librorum qua, numquam satis deploranda ætatis nostræ calamitate, regiones omnes redundant, non exiguus fuit scriptorum pietate ac doctrina præstantium numerus, quos Deus ad religionis morumque tutelam, misericordi providentiæ suæ consilio nunquam perditorum non opponit audaciæ. In quibus cum præsertim vir sanctissimus idemque doctissimus Beatus Alphonsus de Ligorio jure optimo numeretur; imo singulari quodam excellat teneræ pietatis affectu, et in eam potissimum curam scriptis suis incumbat, ut frequentem suadeat sacramentorum usum, Christi Jesu amorem, et ejus misericordiæ meritorumque fiduciam, beatæ virginis Deiparæ, ac cœlitum sanctorum cultum inculcet, quæ demum firmissima sunt adversus omnem pravitatem præsidia; optime sane de Religione meritus es, et sua si norit commoda, de universa hominum societate, qui in scriptoris hujusmodi operibus colligendis, et in lucem edendis operam tuam industriamque collocaveris : Nosque potissimum habemus gratiam, quibus, pro pastorali nostro munere, nihil magis est curæ quam ut omni ope profligentur vitia, pietas-

que foveatur. Ejus rei testimonium gratique in te animi qui etiam observantiam in Nos tuam professus sis, misso Nobis editionis ejusdem exemplari, itemque incitamentum ad ejusdem generis libros, ut ante fecisti, quamplurimos possis evulgandos, aureum quod tibi mittimus, numisma esse volumus, cum apostolica benedictione, quam tibi amanter impertimur.

Datum Romæ apud S. Petrum die 19 februar. anni 1825, Pontificatus nostri anno II.

Gaspar Gasparini, *ab epistolis latinis.*

NOTE IV. PAGE 26.

DÉCISION DE LA SACRÉE PÉNITENCERIE

SUR LA THÉOLOGIE DU B. LIGUORI.

CONSULTATIO.

Eminentissimo ac Reverendiss. DD. CARDINALI POENITENTIARIO MAJORI.

EMINENTISSIME,

LUDOVICUS-FRANCISCUS-AUGUSTUS, CARDINALIS DE ROHAN-CHABOT, Archiepiscopus Vesontionensis, doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes Diœcesis suæ qui curam gerunt animarum, quorum nonnullis impugnantibus Theologiam moralem beati Alphonsi-Mariæ *a Ligorio*, tanquam laxam nimis, periculosam saluti et sanæ morali contrariam, sacræ Pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius Theologiæ Professoris (Gousset) sequentia dubia proponit solvenda.

1° Utrum Sacræ Theologiæ Professor opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur beatus Alphonsus *a Ligorio* sequi tuto possit ac profiteri ?

2° An sit inquietandus confessarius qui omnes beati Alphonsi *a Ligorio* sequitur opiniones in praxi sacri pœnitentiæ Tribunalis, hac sola ratione quod a sancta Sede apostolica *nihil in operibus censura dignum repertum fuerit*? Confessarius, de

quo in dubio, non legit opera beati Doctoris nisi ad cognoscendum accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve, quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat se tuto agere eo ipso quod doctrinam quæ *nihil censura dignum* continet, prudenter judicare queat sanam esse, tutam nec ullatenus Sanctitati evangelicæ contrariam.

DECISIO.

Sacra Poenitentiaria perpensis expositis : Reverendissimo in Christo Patri S. R. E. Cardinali, Archiepiscopo Vesontionensi respondendum censuit.

Ad primum quæsitum : Affirmative, quin tamen inde reprehendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.

Ad secundum quæsitum : Negative; habita ratione mentis sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis.

Datum Romæ, in sacra Pœnitentiaria, die 5 julii 1831.

A. F. de RETZ, S. P. *Regens.*

F. Fricca, S. P. *Secretarius.*

Concordat cum originali.

A. Cardinalis, Archiepiscopus Vesontionensis.

NOTE V. PAGE 27.

CIRCULAIRE

De S. Em. Mgr. le Cardinal de Rohan, Archevêque de Besançon, au sujet de la décision de la Sacrée Pénitencerie en faveur de la Théologie du B. Alphonse de Liguori.

LUDOVICUS-FRANCISCUS-AUGUSTUS, Tituli Sanctissimæ Trinitatis in Monte Pincio, S. R. E. Presbyter Cardinalis DE ROHAN-CHABOT, Miseratione divina, Vesontionensis Archiepiscopus, Rohanni dux, Leonæ Princeps, etc. Dilecto Diœcesis nostræ Clero, Salutem, Pacem et benedictionem.

NIHIL nobis, Dilectissimi, optatius; nihil pastoralis, quod quotidie nos urget, officii sollicitudini accommodatius; nihil paternæ qua Clerum universumque gregem nostrum amplectimur, charitati dulcius atque jucundius; nihil denique vobis ipsis utilius poterat contingere, quam quod certam aliquam normam vobis proponere possemus, pro animarum gubernatione, in sacramento præsertim Pœnitentiæ administrando, quam quisque vestrum tuto sequi posset, extinctis prorsus illis concertationibus, ac omnino sublatis multijugis dubitationibus nuper subortis circa morum doctrinam a beato Alphonso *a Ligorio* expositam, quæ vestros animos ancipites et fluctuantes tenere

incœpit, et in varias quandoque etiam contrarias sententias distraxit. Hanc vero normam in superiori responsione vobis præsto esse posse minime dubitamus. Quapropter, dum illam responsionem Dilecto Clero Nostro participamus, magnopere vobiscum gratulamur, quod occasio nobis exhibeatur, imo et efficax remedium ad dissidentium animorum motus componendos; et conscientiarum tranquillitatem procurandam. Cum enim præcipuæ eæ sint muneris nostri partes, ut gregi nobis divinitus commisso innoxia pascua suggeramus, magnopere sollicitos illud nos habebat, quod vestros animos propterea fluctuantes et incertos prospiciebamus, quia nondum compertum erat, tutone vobis, quas opiniones et sententias in praxi sequendas docuit Beatus Alphonsus *a Ligorio*, eas abjecta dubitatione amplecti et tenere liceret. Cum itaque Romæ judicium ejusmodi sit, ut ille plane adhærendum esse velimus, non modo non abnuimus, quominus unusquisque ex Clero Nostro prædictæ doctrinæ se credat, verum etiam omnes paterno hortamur affectu, ut eam ad praxim deducant, veluti eam, quæ tam rigoris nimii, quam laxitatis æque noxios fines devitans, tuto tramite incedat, monemusque nostri simul gaudii, vestrique boni futurum, si quilibet ex animarum Rectoribus Diœcesis Nostræ huic responso Sacræ Pœnitentiariæ circa doctrinam Beati Alphonsi *a Ligorio* sese conformare studebit, illoque in gubernatione animarum utetur unanimi consensione, ut illud Apostoli teneatur,

quod tantopere commendat : *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia* (1. Cor. 1. 10).

Datum Romæ, *extra Portam Flaminiam*, die quinta mensis julii, anno millesimo octingentesimo trigesimo primo.

A. Cardinalis Archiepiscopus
Vesontionensis.

EXTRAIT de plusieurs lettres de S. E. Mgr. le cardinal de Rohan à M. l'abbé Gousset :

« Ayant soumis au Saint Père, dans une audience du » 22 juillet, la réponse de la sacrée Pénitencerie sur la » Théologie du bienheureux Liguori, sa Sainteté l'a con- » firmée en approuvant et la réponse et le dessein que » j'avais de la publier et de l'appuyer par cette Lettre » Pastorale.

» Le grand avantage de la Théologie du bienheureux » Liguori, et ce qui me porte à préférer ses opinions, et à » désirer qu'elles se propagent et prennent dans mon Dio- » cèse, c'est 1° la longue expérience de ce saint et savant » Evêque qui a exercé constamment le ministère jusqu'à » 91 ans; 2° ce sont les fruits abondants que sa morale a » produits, et qu'elle produit tous les jours, par le mi- » nistère de tous ceux qui la mettent en pratique; 3° c'est » que la Théologie des saints a quelque chose de particu- » lier qui va au cœur, et qu'elle nous édifie en même » temps qu'elle nous instruit; 4° enfin, c'est que sa doc- » trine forme un cours de morale des plus complets et des » plus détaillés que nous ayons; et, ce que l'on ne peut

» dire avec la même assurance de nos scolastiques mo-
» dernes, elle ne renferme rien de répréhensible, au juge-
» ment du saint Siége, rien, absolument rien qui soit
» digne de censure. *Nihil censura dignum.* »

NOTE VI. PAGE 32.

DE LA MESSE PAROISSIALE.

Voici ce que dit Benoît XIV au sujet de la messe de paroisse : « Non potest a nimia severitate excu-
» sari Synodalis Constitutio, adigens sæculares ad
» missam, Deique verbum audiendum in ecclesia
» parochiali, omnibus dominicis, aliisque festis
» diebus.

» Inter easdem Midenses Constitutiones quin-
» ta sæculares omnes adigebat ad audiendam mis-
» sam parochialem, dominicis, aliisque seniori-
» bus festis diebus, atque inibi Dei verbum aus-
» cultandum, fideique rudimenta addiscenda.
» Sexta prohibebat regularibus, ne monitionibus,
» atque hortationibus plebem a parochiali ad suas
» evocarent ecclesias, ut prædictis diebus, missæ
» sacrificio, ac concioni in illis interessent.

» Ejusmodi constitutiones discussæ fuere in præ-
» fata (concilii) congregatione, atque conclusum
» quintam et sextam ita mitigandas, ut per eas mo-
» nerentur quidem, non autem cogerentur fide-
» les missæ, et concioni in parochiali ecclesia
» adesse. »

Après avoir cité quelques anciens conciles et la constitution de Sixte IV, qu'invoquent les théologiens français, il ajoute « Verum hisce sanc-
» tionibus derogatum nunc est, non solum con-

» traria consuetudine, quam jam sua ætate, mul-
» tis in locis inductam, innuit S. Antoninus. *Summ.*
» *Theol.* part. 2. tit. 9. cap. 10., docens, non
» peccare, qui die festo audit, extra parochiam,
» ubi consuetudo viget illam audiendi in qualibet
» ecclesia; verum etiam posterioribus summorum
» Pontificum constitutionibus : siquidem Leo X
» constitutione edita die 13 novembris 1517 di-
» serte ait : *Auctoritate apostolica, tenore præ-*
» *sentium notum facimus, omnes Christi fideles,*
» *qui, non contempto proprio Sacerdote paro-*
» *chiali, in ecclesiis Fratrum Ordinum mendi-*
» *cantium, dominicis et festis diebus missas au-*
» *diunt, satisfacere præcepto Ecclesiæ de missa*
» *audienda, nec in aliquam labem peccati mor-*
» *talis, pœnamve incurrere :* S. Pius V, suis
» apostolicis litteris, datis 17 kal. Septembris 1567.
» definivit : *Christi fideles audiendo missas in ec-*
» *clesiis Fratrum hujusmodi, diebus dominicis,*
» *aut festivis, præcepto Ecclesiæ de illis audien-*
» *dis, satisfecisse censeantur :* Clemens VIII in
» Brevi, quod incipit *Significatam*, dato anno
» 1592, hæc statuit : *Præsenti nostro decreto*
» *sancimus, sæcularibus universis licere missas*
» *diebus dominicis, et aliis majoribus festis audire*
» *in ecclesia tam Fratrum Prædicatorum, quam*
» *aliorum mendicantium, necnon etiam Socie-*
» *tatis Jesu, licite posse, dummodo in contemp-*
» *tum parochialium ecclesiarum non faciant.*

» At nihilominus non desunt auctores, inter
» quos Juenin *de Sacrament.* dissert. 5, quæst. 7,

» art. 2, et Van-Espen, *Jur. Eccles.*, part. 2,
» tit. 5, cap. 2, propugnantes, ne hodie quidem,
» citra grave peccatum, fas esse fidelibus, solem-
» nioribus saltem diebus festis, rei Divinæ, alibi
» quam in propria parochia interesse : Neque
» enim juri communi derogatum, aiunt, per præ-
» fatas constitutiones, quibus potestas fit sæcula-
» ribus, missam audiendi in ecclesiis regularium,
» quoniam in illis hæc adjicitur limitatio, nimirum:
» *Dummodo id non faciant in contemptum paro-*
» *chialium ecclesiarum*. Est autem impossibile,
» pergunt, contemptum abesse, cum iidem, sine
» ulla rationabili causa, a propria se subducunt
» parochia. Verum hac explicatione, præfata sum-
» morum Pontificum Indulta, penitus evertun-
» tur : nullo etenim opus fuerat privilegio, ad
» hoc ut fideles, legitima urgente causa, alienam
» adirent ecclesiam, ut ibi missæ assisterent sa-
» crificio, quod ex præfatis juris communis sanc-
» tionibus, perspicuum est : Quare ne dicamus,
» Leonem X, S. Pium V, et Clementem VIII ver-
» bis lusisse, nec quidquam specialis privilegii
» regularibus concessisse, necessario fateri debe-
» mus, cum Azorio, *Instit.* part. 1, lib. 7, c. 6,
» quæst. 4 in fine ; Fagundez, lib. 2, cap. 3,
» num. 9, aliisque ab his citatis, nomine *Con-*
» *temptus*, ab illis intelligi actum aliquem dis-
» tinctum ab ipsa auditione Sacri, extra paro-
» chiam, quo quis, sive expresse, sive tacite, se
» a proprio Pastore aversum ostendat.

» Sed quæ hactenus diximus solam adstruunt

» libertatem, rem Divinam, qualibet anni die,
» audiendi in ecclesiis regularium : quid autem
» dicendum, quoad alias ecclesias, nullo privi-
» legio, hac in re, a sede apostolica donatas?
» Integrum hodie omnibus esse, in qualibet ec-
» clesia, modo non sit capella, seu oratorium
» privatum, sacris mysteriis interesse, quia con-
» traria consuetudine, in toto christiano orbe re-
» cepta; derogatum est præcepto audiendi missam
» parochialem, docent Sylvester, *V. missa*, 2,
» quæst. 5; Navarrus *manual.*, cap. 21, num. 5;
» Trullench. *in præcept. Decalog.* tom. 1, lib. 3,
» cap. 1, dub. 6, num. 5, pluribusque allegatis;
» Barbosa *in collectan. ad Trident.*, sess. 22, *de*
» *observand. et evitand. in celeb. Missæ*, num. 21,
» et *de offic. et potest. Paroch.*, cap. 11, num. 14
» et seq., addentes insuper non posse hodie, epi-
» scopum præcipere suis subditis, ut se sistant
» missæ parochiali, quia non potest delere con-
» suetudinem, quæ cum vigeat in toto orbe, jam
» induit naturam juris communis. Et sane cum
» versemur in lege mere ecclesiastica, etiam Jue-
» nin. cit. loc. in fin. § 3, admittit potuisse legi-
» tima præscriptione abrogari; et Van-Espen,
» quamvis eam in Belgio minime abrogatam con-
» tendat, num. tamen 15 fatetur, solere episco-
» pos monere quidem, atque hortari, non vero,
» ullo judiciali actu, populum compellere ad
» interveniendum missæ parochiali. Enimvero
» non præcepto adigendam, sed hortationibus,
» ad id alliciendam plebem, statuit Tridentinum,

» sess. 22, *in decret. de observat. et evitand. in*
» *sacrific. Miss.*, ubi episcopos in hunc modum
» alloquitur : *Moneant eumdem populum, ut fre-*
» *quenter ad suas parochias, saltem diebus do-*
» *minicis, et majoribus festis accedant.* Triden-
» tino obsequens S. Carolus Borromæus in suo
» concilio provinciali Medionalensi VI. (*Act. eccl.*
» *Mediol.*, part. 1, pag. 302) ab omni abstinens
» præcepto plures adduxit rationes, quibus ple-
» bem ad parochialem missam suaviter adduce-
» ret : *Hac nostra monitione* (inquit) *eos univer-*
» *sos, et singulos cohortamur, ac per viscera*
» *misericordiæ Jesu Christi obsecramus, atque*
» *obtestamur, ut quamvis in suis viciniis, oppidis,*
» *et suburbiis, Oratoria, Capellas, aliasve eccle-*
» *sias habeant, ubi sanctissimo missæ sacrificio*
» *interesse possint; frequenter tamen dominicis*
» *saltem, aliisque solemnibus festis diebus, ad*
» *suam quique parochialem ecclesiam conveniant,*
» *ubi a Parocho, cui eorum cura commissa est,*
» *verbo Dei pascantur, Fidei christianæ rudi-*
» *mentis, aliisque animarum saluti necessariis*
» *præceptis erudiantur, ad sanctissima Sacra-*
» *menta religiose percipienda instruantur.* Horta-
» tionibus pariter, et suasionibus usi sunt ven.
» Dei servus Joannes de Ribera, archiepiscopus
» Valentinus, in sua diœcesana synodo, habita
» anno 1584 (tom. 4. CC. Hisp. p. 285), sanctus
» Toribius archiepiscopus Limanus, in sua diœ-
» cesana synodo VII, coacta anno 1592 (ibid. pag.
» 689), aliique plures episcopi, in suis synoda-

» libus constitutionibus, apud Genetum, tom. 6,
» tractat. 4, cap. 2, quæst. 5.

» Si istorum vestigiis inhæsisset episcopus Mi-
» densis, suamque constitutionem, verbis for-
» masset, tantum hortatoriis, nulli fuisset repre-
» hensioni obnoxius, sed quia præceptum adje-
» cit, hoc fuit expungendum, quemadmodum,
» jubente eadem sacra congregatione, sæpius an-
» tea expunctum fuerat, ab aliis similibus syno-
» dalibus statutis, uti videre est apud Azorium,
» cit. cap. 6, quæst. 6 in fine; Pasqualigum, *de*
» *Sacrific. nov. leg.* q. 1258; Barbosam, loc. cit.,
» atque *in declarat. ejusd. sacr. Congr.* impr.
» Lugduni, anno 1640, num. 11.

» Majus negotium facessere poterat obligatio
» imposita, Dei verbum audiendi, in propria pa-
» rochia : idem quippe Tridentinum, quod agens
» de auditione missæ in ecclesia parochiali, ver-
» bis utitur duntaxat hortatoriis, *Moneant popu-*
» *lum*, loquens de divini Verbi auscultatione,
» alia adjecit verba, quæ videntur præceptum, et
» obligationem inducere : *Moneatque Episcopus*
» (ait sess. 24, cap. 4, *de reform.*) *populum*
» *diligenter, teneri unumquemque parochiæ suæ*
» *interesse, ubi commode id fieri potest, ad au-*
» *diendum verbum Dei.* Idem discrimen animad-
» vertit, qui nullum Tridentini Verbum non est
» diligenter rimatus, S. Carolus Borromæus in
» nuper citato concilio Mediolanensi VI (loc. cit.
» pag. 301), ubi hæc habet : *Sacra Tridentina*
» *synodus OEcumenica ab episcopis fideles non*

» *solum hoc moneri voluit, ut frequenter ad pro-* » *prias parochiales ecclesias, saltem dominicis* » *diebus, festisque majoribus accedant; sed illud* » *etiam diligenter ostendit, unumquemque teneri,* » *ubi commode fieri potest, parochiæ suæ inter-* » *esse ad audiendum verbum Dei.*

» At cum Dei verbum, ex ejusdem Tridentini » decreto, sess. 22, cap. 8, a parochis, vel per » se, vel per alios, sit annuntiandum, et expli- » candum, inter missarum celebrationem, quod » antiquissimi esse instituti, notat cardinalis Bona, » *rer. liturgicar.* lib. 2, cap. 7, n. 6, inquiens : » *Hic mos, nunquam interrupta serie, ab initio* » *Ecclesiæ, usque ad nostra tempora servatus est,* » *ut proxime post evangelium, sermo, seu homi-* » *lia, vel tractatus ad populum haberetur.* Hinc » si fideles, obstringerentur præcepto, illud in » propria parochia auscultandi, tenerentur pari- » ter missæ parochiali adesse, a qua tamen obli- » gatione eos solutos pronuntiavimus. Ad hanc » difficultatem evitandam, varias doctores iniere » vias : Suarez, tom. 1 *de religione*, lib. 2, c. 16, » num. 10, opinatur, ideo Tridentinum verbo » *teneri* eam addidisse limitationem, *ubi com-* » *mode id fieri potest*, ut tali pacto significaret, » sibi in animo non esse, fideles absoluto præ- » cepto obstringere, sed tantum monere, atque » hortari : Ad hæc, ait Suarez, si aliquod urget » præceptum, audiendi Dei verbum, illud non » ex lege positiva Ecclesiæ, sed ex lege profluit » charitatis, sibi debitæ, qua quilibet *tenetur*

» *habere curam animæ suæ, non solum adhibendo*
» *media simpliciter necessaria, sed etiam utilia,*
» *quale sæpe est concionem audire;* licet porro lex
» charitatis, pergit Suarez, non obliget ad con-
» cionem audiendam in parochia, Tridentinum
» tamen parochiam nominavit, quia ibidem a pa-
» rocho, semper inter missarum solemnia, con-
» cio haberi debet, quod idem Tridentinum alibi
» decrevit. Eamdem doctrinam amplexatus Ro-
» driguez QQ. *Regul.*, t. 1, q. 43, art. 7. Triden-
» tinum intelligendum, docet, cum urgente cha-
» ritatis præcepto, se reficiendi pabulo Divini
» verbi, hoc nusquam commodius, et utilius au-
» diri potest, quam in ecclesia parochiali. In idem
» recidit quod tradunt Fagundez, lib. 2, cap. 1,
» num. 10, et Bonacina, disp. 5, *de* 3 *Decalog.*
» *præc.*, quæst. unica, punct. 2, num. 27 et seq.,
» nimirum tunc solum teneri fideles, parochiali
» concioni interesse, cum necessaria Fidei rudi-
» menta, quæ cætero quin ignorant, alibi addis-
» cere nequeunt; aut cum prævident, alios suo
» exemplo, pertrahendos ad concionem, a qua
» secus, non sine gravi eorumdem animarum
» dispendio, se subducerent. Quem tamen casum
» moraliter impossibilem, recte simul advertunt.
» Sed fortasse melius Zerola *in prax.* part. 1,
» *V. Præd. vers.*, ad 4; Trullench, cit. tom. 1,
» lib. 3, cap. 1, dub. 4, num. 11, aliique sen-
» tiunt obligationem, si quæ unquam fuit, aus-
» cultandi proprium parochum, verba facientem
» ad suum populum, ablatam nunc esse per con-

» trariam consuetudinem, cum passim viri pii,
» et docti alio se conferant, ad sacros audiendos
» oratores, ac proinde, inquit Zerola, sacra con-
» gregatio concilii sæpius declaravit non posse
» ordinarium, mulctis et pœnis subditos adigere
» ad concionem auscultandam in parochia, quod
» etiam testatur Barbosa *in collectan. ad Trident.*
» sess. 24, cap. 4, num. 17. Mirum propterea
» non est, quod præceptum hac de re latum ab
» episcopo Midensi, tanquam nimium severum,
» fuerit, ex ejusdem sacræ congregationis sen-
» tentia, præcidendum. » *De synodo diœcesana*,
lib. VII, cap. LXIV, edit. Rom. 1748.

Les motifs sur lesquels se fonde Benoît XIV pour prouver qu'il n'y a pas de loi ecclésiastique qui nous oblige d'entendre la messe paroissiale, nous paraissent suffisants, sinon pour établir cette opinion d'une manière certaine, du moins pour la rendre probable, et par là même nous faire douter de l'opinion contraire. Or, il me semble que ce ne serait pas sans inconvénient que l'on convertirait en loi cette dernière opinion, et que l'on donnerait comme certaine l'obligation douteuse d'assister à la messe de paroisse, vu surtout, si je ne me trompe, que dans les villes, même en France, l'usage contraire semble prévaloir, et que l'exactitude des fidèles, dans les campagnes, à fréquenter la messe paroissiale, ne paraît provenir que de l'impossibilité où ils sont généralement d'entendre une autre messe que celle de leur pasteur. « Nullus tenetur ex præ-

» cepto, dit Billuard, missam diebus dominicis » et festis audire in ecclesia parochiali ; constat » ex praxi generali fidelium et usu ubique re- » cepto ; ita ut si extaret aliquod jus contrarium, » per hanc consuetudinem generalem censeretur » abrogatum. » *Tract. de Religione*, dissert. V. art. VI. »

Néanmoins, pour se conformer à l'esprit du concile de Trente, les évêques et les curés ne sauraient trop *exhorter* les peuples qui leur sont confiés, à fréquenter la messe et les offices de la paroisse. « L'Eglise n'a jamais cessé d'inviter les » fidèles à se rendre dans leur paroisse pour y » assister à la messe principale où se font l'in- » struction, les prières, les publications de bans, » l'annonce des jours de fêtes, de jeûne et d'abs- » tinence, etc.

» Les pasteurs sont obligés de dire la messe » ce jour-là pour les besoins de la paroisse : il » est donc de l'intérêt de chacun d'unir ses prières » à celles de son pasteur, afin d'en tirer plus de » fruit. Les instructions qu'on y reçoit sont plus » appropriées aux besoins de la paroisse, et sont » accompagnées de plus abondantes bénédictions, » parce que celui qui les fait, a une mission » plus particulière pour annoncer la parole de » Dieu.

» Toutes ces considérations si conformes à l'es- » prit de l'Eglise doivent engager les fidèles à se » rendre assidus à la messe de paroisse. » *Rituel*

du diocèse de Belley , publié par Mgr. Devie , 1830.

Nous ajouterons qu'on ne pourrait excuser, même d'une faute grave, ceux qui par mépris pour l'autorité de leur pasteur, et sans autre motif que de se soustraire à sa juridiction, n'assisteraient jamais, ou presque jamais, aux offices de paroisse ; mais il n'en est pas de même de ceux qui, à raison de la distance des lieux, ne peuvent que difficilement fréquenter l'église à laquelle ils appartiennent ; ce qui arrive aux habitants des hameaux éloignés de leur église paroissiale. Les pasteurs ne doivent point les inquiéter pour les offices de leur paroisse, s'ils sont d'ailleurs exacts à entendre la messe dans une église plus rapprochée, où ils reçoivent les mêmes instructions, les mêmes avis que dans leur propre église.

Au reste, l'Evêque peut, à cet égard, lever toute difficulté.

Nous finirons cet article en faisant remarquer les inexactitudes que l'on rencontre dans un chapitre de la *Sanctification des Dimanches*, que l'on a cru devoir ajouter à l'excellent ouvrage de M. Humbert, missionnaire de Besançon, aux *Pensées sur les plus importantes Vérités de la Religion*. Après avoir parlé des œuvres serviles, parmi lesquelles il pense qu'il faut placer *premièrement* et *principalement toutes sortes de péchés*, ce qui n'est rien moins que certain, l'auteur de ce chapitre ajoute : « Dieu nous ordonne d'inter-

» rompre le jour du Seigneur nos travaux ordi-
» naires, afin de pouvoir l'employer *tout entier*
» *aux exercices de religion*, et qu'il n'y ait rien
» qui nous en détourne. La sanctification du di-
» manche consiste donc à l'employer *tout entier*
» au service du Seigneur. Dieu n'en a pas con-
» sacré une partie seulement à son culte, il l'a
» consacré et se l'est réservé *tout entier*. »

Dans la crainte de n'être pas compris, il a recours à une comparaison qui nous paraît d'autant plus dangereuse qu'elle est plus sensible. « Quand
» on commande à un ouvrier de travailler un jour,
» il ne satisfait pas à ce précepte en ne travaillant
» qu'une partie de la journée; de même ce n'est
» point observer le précepte de sanctifier le jour
» du Seigneur, que de n'en employer que la
» moindre partie à son service. »

Ainsi, comme un ouvrier qui est à la journée ne satisfait point à son devoir, en ne travaillant que la moitié, que les deux tiers, que les trois quarts même du jour, de même nous ne pourrons satisfaire à la loi du Seigneur en n'employant aux *exercices de Religion* que la moitié, que les deux tiers, les trois quarts du dimanche. Je ne sache pas qu'aucun *Théologien* ait poussé le rigorisme aussi loin. Dire que cette comparaison doit s'entendre moralement, et non pas à la lettre; que tout en soutenant que le dimanche *entier* doit être consacré à des *exercices* de piété, l'auteur ne veut parler que de la *plus grande partie* du jour, ce ne serait pas lever la difficulté; quand il s'agira

de déterminer de combien d'heures se compose cette *plus grande partie* du jour, à quoi s'arrêtera-t-on? Si vous prétendez que l'on soit obligé de vaquer la plus grande partie, ou la moitié du dimanche, à des actes de religion, il faudra donc faire un péché mortel à celui qui se contentera d'assister aux offices qui sont communs à tous les fidèles, je veux dire à la messe et aux vêpres de la paroisse; car ordinairement la messe et les vêpres, y compris même les prières du soir et du matin, telles qu'on a coutume de les faire chaque jour, demandent tout au plus trois heures: ce qui certainement ne fait pas la plus grande partie de la journée, de quelque manière qu'on l'entende.

Continuons: « Pour satisfaire à ce commande-
» ment (de la sanctification du Dimanche), il
» faut 1° assister aux offices divins, aux instruc-
» tions publiques de l'Eglise, et particulièrement
» à la *messe de paroisse;* 2° faire de saintes lec-
» tures; 3° visiter les malades ou les prisonniers;
» 4° instruire les ignorants, et faire généralement
» toutes les bonnes œuvres qui ont pour objet le
» culte de Dieu, notre sanctification ou le soula-
» gement du prochain. »

» Ce n'est pas assez d'assister le dimanche à la
» messe de paroisse, il faut aussi assister à vê-
» pres, à moins qu'on ait quelque raison bien lé-
» gitime pour s'en dispenser; Dieu ne s'est pas
» moins réservé l'après-midi de ce saint jour
» que la matinée. Il veut, comme on l'a déjà dit,

» qu'il soit employé tout entier à son service. »

D'après ce passage, vous remarquerez que, pour satisfaire au précepte de la sanctification du dimanche, il faut 1° assister aux instructions publiques de l'Eglise, et particulièrement à la messe de paroisse; donc celui qui néglige d'assister aux instructions publiques, ou à la messe de paroisse, ne satisfait point à ce précepte. Il faut 2° faire de saintes lectures; 3° visiter les malades ou les prisonniers; 4° instruire les ignorants, etc. Donc celui qui néglige ou de faire de saintes lectures, ou de visiter les malades et les prisonniers, ou d'instruire les ignorants, ne satisfait point à la loi du dimanche. Enfin il faut assister à vêpres à moins qu'on n'en soit légitimement empêché; parce que Dieu, dit-on, ne s'est pas moins réservé l'après-midi de ce saint jour que la matinée; donc celui qui sans raison n'assistera pas à vêpres, eût-il consacré la matinée *toute entière* à la prière, eût-il entendu plusieurs messes, la messe même de paroisse, ne satisfera point au précepte.

Or, nous le demandons à l'auteur du chapitre en question, quel peut être le résultat d'une semblable morale, qui n'est fondée ni sur les lois divines, ni sur les lois ecclésiastiques, et qui n'est pas moins contraire à la doctrine des théologiens catholiques, qu'à la pratique généralement suivie par les fidèles? Ce n'est certainement pas en faussant les consciences, et en leur faisant violer des obligations qui n'existent pas, que

vous ferez sanctifier le saint jour du Seigneur ; surtout si, comme vous le prétendez, il faut mettre au rang des œuvres serviles *toutes sortes de péchés*.

NOTE VII. PAGE 104.

DE L'ONANISME.

Pontas, quoique généralement partisan des opinions rigides, se déclare en faveur du sentiment le plus doux, le plus favorable à la femme. S'étant proposé cette question : « Peccat-ne mortaliter uxor, debitum carnale reddens viro quem » in actu ipso frequenti experientia novit se re- » tracturum cum effusione seminis extra vas ? » il répond : « Si ita se interdum retrahenti nullate- » nus consentiat uxor, imo vero quantum possit » obsistat, nullius eam noxiam esse peccati cer- » tum videtur; quod exemplo Her et Onan pro- » bari potest; quamvis enim punitio Onan terri- » bilis fuerit, ejus tamen uxor Thamar a Deo ob » nefandum viri scelus punita non fuit. » *Dictionnaire de cas de Conscience*, aux mots *Devoir conjugal.*

Voici ce que nous lisons dans le Bienheureux Liguori, sur la même question : « Quæritur an » liceat uxori reddere debitum vel petere à viro » volente seminare extra vas post copulam incœp- » tam ? Prima sententia affirmat, et hanc tenent » Pontius, Tamburinus et Sporer, quia, ut aiunt, » cum mulier reddit, aut petit, dat operam rei » licitæ, nec ipsa propter malitiam viri debet suo » jure privari. Secunda sententia, quam tenent

» Roncaglia et Elbel, dicit uxorem non posse nec » petere nec reddere, nisi adsit gravis causa, quæ » ipsam excuset in permittendo peccatum viri, et » in cooperando ad materiale peccati illius; alias » tenetur ex charitate, cum possit sine gravi in- » commodo viri peccatum impedire. Ego tamen » distinguendum puto : si agatur de reddendo de- » bito, dico uxorem probabiliter posse et teneri » negare debitum, si possit sine gravi incom- » modo, quia abusurus re sibi debita non habet » jus ad rem sibi vindicandam, sed probabilius » videtur uxor non solum posse reddere, ut dicit » prima sententia, quam sequitur etiam Sanchez, » sed etiam teneri. Ratio, quia, quando culpa se » tenet ex parte personæ petentis, cum ipse ha- » beat jus ad copulam, nequit alter sine injustitia » debitum negare, si non posset monendo a tali » culpa illum avertere, et tunc patet, quod red- » dens ne materialiter quidem cooperatur peccato » illius, cum non cooperetur seminationi extra » vas, sed tantum copulæ incœptæ, quæ per se » omnino utrique est licita. Si vero agatur de pe- » titione debiti, dico cum secunda sententia, uxo- » rem non posse petere, si non adsit justa et » gravis causa; tunc enim revera tenetur ex cha- » ritate impedire peccatum viri. Justam autem » causam habebit petendi, si ipsa esset in peri- » culo incontinentiæ, vel si deberet alias privari » suo jure petendi plusquam semel vel bis, cum » perpetuo scrupulo, an ei sit satis grave incom- » modum, vel ne, tunc se continere. » *Theol.*

moral. lib. 6. in pari casu lib. 2. num. 53. v. Si vero. *Tract. VI de Matrim. n.* 947.

Au reste, nous avons, sur cette question, plusieurs décisions, qui me paraissent bien propres à calmer les inquiétudes des confesseurs qui éprouvent de la répugnance à suivre le parti de l'indulgence, qui est, sans contredit le parti le moins dangereux pour le salut de la femme. En 1822, tandis que j'étais professeur de théologie au séminaire de Besançon, M. Genevay, mon estimable collègue, et moi, nous avons adressé au grand Pénitencier la consultation suivante : « Bertha » virum habet quem constanti experientia cog» noscit esse onanistam. In vanum omnia tentavit » media ut illum a tam nefando crimine retra» heret; quin imo gravissima aut saltem gravia » mala ei imminent nunc probabiliter, ita ut vel » hæc mala incurrere debeat vel fugere e domo » mariti, nisi permittat saltem aliquando abusum » matrimonii, etc. »

La Sacrée Pénitencerie répondit en date du 1er février 1823 : « Cum in proposito casu, mu» lier a sua quidem parte nihil contra naturam » agat detque operam rei licitæ; tota autem actus » inordinatio ex viri malitia procedat, qui loco » consummandi retrahit se, et extra vas effundit; » ideoque si mulier, post debitas admonitiones, » nihil proficiat, vir autem instet minando ver» bera aut mortem aut alia gravissima mala, po» terit ipsa (ut probati theologi docent) citra » peccatum permissive se habere, cùm in his re-

» rum adjunctis, ipsa viri sui peccatum simpli-
» citer permittat, idque ex gravi causa quæ eam
» excusat; quoniam charitas qua illud impedire
» tenetur, cum tanto incommodo non obligat.

» Datum Romæ in S. Pœnitentiaria die 1 Fe-
» bruarii 1823. J. B. Busis, S. P. Regens. In
» Pio, S. P. Secret. »

Ayant été consulté sur cette question : « Po-
» test-ne pia uxor permittere ut maritus suus ad
» eam accedat, postquam experientia ipsi consti-
» terit eum more nefando Onan se gerere.. præ-
» sertim si uxor denegando, se exponat periculo
» sævitiarum, aut timeat ne maritus ad meretrices
» accedat ? »

Le même tribunal répondit le 23 avril 1822.
« Cum in proposito casu mulier, e sua quidem
» parte, nihil contra naturam agat, detque ope-
» ram rei licitæ, tota autem actus inordinatio ex
» viri malitia procedat, qui loco consummandi,
» retrahit se et extra vas effundit, ideo si mulier,
» post debitas admonitiones, nihil proficiat, vir
» autem instet, minando verbera, aut mortem,
» aut alias graves sævitias, poterit ipsa (ut pro-
» bati theologi docent), citra peccatum passive
» se præbere; cum in his rerum adjunctis ipsa
» viri sui peccatum simpliciter permittat, idque
» ex gravi causa quæ eam excuset; quoniam cha-
» ritas, qua illud impedire teneretur, cum tanto
» incommodo non obligat. »

M. Blain, vicaire à Chambéry, ayant aussi

consulté la Pénitencerie, obtint la réponse suivante, le 15 novembre 1816 : « Probati castigatique morales theologi in hoc consentiunt ut
» præfato in casu liceat uxori debitum reddere si
» ex ejus denegatione male habenda sit a viro suo,
» et grave inde incommodum sibi timere possit;
» neque enim aiunt, hoc in casu, censetur uxor
» viri sui peccato formaliter cooperari, sed illud
» tantummodo ex justa et rationabili causa permittere. Moneat tamen orator hujusmodi uxorem ut non cesset prudenter commonere virum
» suum ut ab hac turpitudine desistat.

» Datum Romæ in Sacra Pœnitentiaria die 15
» novembris 1816.

» Michael Cardinalis de Petro, major pœnitentiarius.

» Drineia S. Pœnitentiariæ secret. »

Le Cardinal grand pénitencier ajouta : « Dubia
» tua sacro tribunali, cui auctoritate apostolica
» præsum, expendenda et examinanda proposui.
» Quid autem S. Pœnitentiaria dubiis tuis respondendum censuerit, habes in annexo rescripto;
» sed quoniam postremum dubium (circa quæstionem præsentem) a te propositum binas complectebatur partes, ac primum quærebat an
» uxor debitum licite reddere possit viro, si ei
» experientia constet virum suum semen extra vas
» effundere ad impediendam generationem; tum
» vero inquirebat an posito quod in his rerum adjunctis, liceat uxori debitum reddere, dari ne

» possit casus quo in iisdem circumstantiis con-
» stituta liceat ei quoque debitum a viro petere.

» Primæ quidem parti S. Pœnitentiaria... dis-
» tincte respondit. Ast a danda responsione alteri
» etiam parti abstinuit, quoniam rem non perinde
» exploratam credidit. Ipse igitur, ut plenius tibi
» satisfaciam, adjungam hic privatam meam hac
» etiam de re sententiam. Sic ergo cum non pau-
» cis gravibus probatisque theologis sentio in
» expositis circumstantiis posse uxorem debitum
» etiam a viro suo petere, si ipsa in periculo in-
» continentiæ versetur. Etenim, ut theologi isti
» dixerunt, hoc etiam in casu minime censetur
» uxor viri sui peccato cooperari, cum ipsa tunc
» debitum potens jure suo utatur atque utatur
» quidem ex justa causa, ne videlicet in peccatum
» incontinentiæ labendo, grave malum animæ
» suæ conciscat. Habes, Reverendissime Domine,
» sententiam meam qua, si tibi placet, utere in
» Domino. Interim autem ipse singulari, etc.

» Romæ 15 Novembris 1816, Michael de Pe-
» tro, etc. »

D'après ces décisions, nous pensons que la femme peut, dans le cas dont il s'agit, rendre le devoir conjugal, lorsqu'en le refusant elle a lieu de craindre que son mari ne se livre au désordre, ou qu'il ne se permette de mauvais traitements, des blasphèmes, ou même simplement des propos, des murmures, des rixes, qui pourraient scandaliser les enfants ou les domestiques de la

maison. Elle peut même, suivant le Bienheureux Liguori et le Cardinal grand pénitencier qu'on vient de citer, demander le devoir conjugal, lorsqu'elle se trouve exposée au danger d'incontinence.

NOTE VIII. PAGE 111.

DE L'INTÉRÊT LÉGAL.

Je ne crois pas qu'il soit permis de tirer des intérêts du prêt, lorsqu'on n'a pas d'autre titre que la loi civile. Néanmoins, comme les esprits sont partagés sur ce point, je pense qu'on ne peut inquiéter ceux qui se déclarent en faveur de l'intérêt légal. Tel est l'esprit du saint Siége, comme on peut en juger par les différentes décisions que nous avons sur cette matière.

Ayant remarqué, tandis que j'étais à Rome, que les docteurs ne s'accordaient point au sujet du prêt à intérêt, j'adressai à S. E. le Cardinal Gregorio, grand Pénitencier, les deux questions suivantes, savoir :

1° An Confessarius ille possit absolvi, qui, licet Benedicti XIV et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito percipi posse, præter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, præterquam legem civilem titulum habent mutuo extrinsecum ?

2° An peccet Confessarius qui dimittit in bona fide Pœnitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo ?

La sacrée Pénitencerie, *diligenter maturequeperpensis propositis dubiis,* me répondit :

« Ad primum : Confessarium, de quo in dubio, » non esse inquietandum, quousque sancta Sedes » definitivam decisionem emiserit, cui paratus sit » se subjicere, ideoque nihil obstare ejus absolu- » tioni in sacramento Pœnitentiæ.

» Ad secundum : Provisum in præcedenti, » dummodo Pœnitentes parati sint stare mandatis » sanctæ Sedis.

» Datum Romæ in S. Pœnitentiaria, die 16 » septembris 1830.

E. Card. de Gregorio M. P.

Fr. Fricca, S. P. Secretarius. »

Mgr. Devie, évêque de Bellay, a publié dans son Rituel les deux décisions suivantes dont il garantit l'authenticité :

I. *Ad Sacram Pœnitentiariam exponit orator.*

« Quando Sacræ Pœnitentiariæ dubia circa ma- » teriam usuræ proponuntur, semper remittit ad » doctrinam Benedicti XIV, quæ revera sat clara » et perspicua est pro iis qui bona fide illam per- » scrutari volunt.

» Attamen sunt quidam presbyteri qui conten- » dunt licitum esse percipere auctarium quinque » pro centum, solum vi legis Principis absque » titulo ullo vel damni emergentis, vel lucri ces- » santis, quia, inquiunt, lex Principis est titulus » legitimus, cum transferat dominium auctarii, » sicut transfert dominium in præscriptione, et

» sic prorsus annihilant legem divinam et legem » ecclesiasticam quæ prohibent usuras.

» Cum res ita se habeant, orator existimans » nullo pacto licitum esse recedere a doctrina » Benedicti XIV, denegat absolutionem sacra- » mentalem presbyteris qui contendunt legem » Principis esse titulum sufficientem percipiendi » aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri » cessantis, vel damni emergentis. Quare orator » humiliter supplicat ut sequentia dubia sol- » vantur :

» 1° Utrum possit in conscientia denegare ab- » solutionem presbyteris præfatis ?

» 2° Utrum debeat ?

Lugduni, 25 maii 1830. D***. »

« Sacra Pœnitentiaria, diligenter ac mature » perpensis dubiis propositis, respondendum cen- » suit presbyteros de quibus agitur non esse in- » quietandos, quousque sancta Sedes definitivam » decisionem emiserit, cui parati sint se subjicere, » ideoque nihil obstare eorum absolutioni in » sacramento Pœnitentiæ.

» Datum Romæ in sacra Pœnitentiaria die 16 » septembris 1830.

E. Card. de Gregorio, M. P.
F. Fricca, S. P. Secretarius. »

II. *Ad Sacram Pœnit. iterum exponit orator...*

« Ex responso Sacræ Pœnitentiariæ ad orato- » rem infra scriptum directo, die 16 septembris » 1830, absolvendi sunt presbyteri qui conten-

» dunt legem Principis esse titulum sufficientem
» et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in
» mutuo, absque alio titulo a theologis commu-
» niter admisso, donec sancta Sedes definitivam
» decisionem emiserit, cui parati sint se subji-
» cere; et huic responso humiliter et libenter
» acquiesco.

» Attamen, salvo Sacræ Pœnitentiariæ re-
» sponso præfato, consultis auctoribus probatis,
» et attenta doctrina omnium fere seminariorum
» Galliæ, ac præsertim eorum quæ a presbyteris
» congregationis... diriguntur, sententia quæ reji-
» cit titulum legis civilis tanquam insufficientem,
» videtur longe probabilior, securior, et sola in
» praxi tenenda, donec sancta Sedes defini-
» verit.

» Quapropter fidelibus qui a me consilium pe-
» tunt utrum possint auctarium percipere ex mu-
» tuo, et qui nullum habent titulum a theologis
» communiter admissum præter titulum legis ci-
» vilis, respondeo eos non posse præfatum auc-
» tarium exigere et denego absolutionem sacra-
» mentalem si exigant. Pariter denego absolutio-
» nem iis qui, perceptis hujusce modi usuris, id
» est, vi solius tituli legis, nolunt restituere.

» Quæritur 1° Utrum durius et severius me
» habeam erga hujusmodi fideles? etc.

» 2° Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga
» fideles, donec sancta Sedes definitivam senten-
» tiam emiserit?

» Lugduni, 21 septembris 1831. D***. »

Sacra Pœnitentiaria, perpensis dubiis quæ ab oratore proponuntur respondet :

« Ad primum AFFIRMATIVE, quandoquidem ex » dato a S. Pœnitentiaria responso, liquet fideles » hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse » inquietandos.

» Ad secundum : Provisum in primo; unde ora- » tor priori Sacræ Pœnitentiariæ responso, sub die » 16 sept. 1830, sese conformare studeat.

» Datum Romæ, in S. Pœnitentiaria, die 11 » novembris 1831.

A. F. DE RETZ, S. P. REGENS.

F. FRICCA, S. P. Secretarius. »

Mgr. l'Evêque de R★★★★ adressa la consultation suivante à la congrégation du Saint-Office.

« Episcopus R★★★★ in Gallia exponit Sacræ » Congregationi Inquisitionis, non eamdem es- » se Confessariorum suæ Diœcesis sententiam » de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus » mutuo data ut ea ditescant.

» De sensu Epistolæ Encyclicæ *Vix pervenit* » acriter disputatur : ex utraque parte momenta » afferuntur ad tuendam eam quam quisque am- » plexus est sententiam, tali lucro faventem aut » contrariam; inde querelæ, dissensiones, dene- » gatio sacramentorum plerisque negotiatoribus » isti ditescendi modo inhærentibus, et innumera » damna animarum.

» Ut animarum damnis occurrant, nonnulli » Confessarii mediam inter utramque sententiam » viam se posse tenere arbitrantur : si quis eos

» consulat de istius modi lucro, illum ab eo
» deterrere conantur. Si pœnitens perseveret
» in consilio pecuniam mutuo dandi negotia-
» toribus, et objiciat sententiam tali mutuo fa-
» ventem multos habere patronos, et insuper
» non fuisse damnatam a sancta Sede non se-
» mel ea de re consulta, tunc isti Confessarii
» exigunt ut pœnitens promittat se filiali obedien-
» tia obtemperaturum judicio Summi Pontificis,
» si intercedat, qualecumque sit; nec hac promis-
» sione obtenta absolutionem denegant, quamvis
» probabiliorem credant opinionem contrariam
» tali mutuo.

» Si pœnitens non confiteatur de lucro ex pe-
» cunia sic mutuo data, et videatur in bona
» fide, isti Confessarii, etiamsi aliunde nove-
» rint ab eo perceptum esse aut etiam nunc
» percipi istius modi lucrum, eum absolvunt,
» nulla ea de re interrogatione facta, quando
» timent ne pœnitens admonitus restituere ut
» a tali lucro abstinere recuset.

» Inquirit ergo dictus Episcopus R**** :

» 1° Utrum possit horum posteriorum Confes-
» sariorum agendi rationem probare?

» 2° Utrum alios Confessarios rigidiores ipsum
» adeuntes, consulendi causa, possit hortari, ut
» istorum agendi rationem sequantur, donec sanc-
» ta Sedes expressum ea de quæstione judicium
» ferat?

. Ep. R****.

Feria IV, die Augusti 1830. »

DECISIO.

» SS.^{mus} D. N. D. Pius divina providentia PP.
» VIII. in solita audientia R. P. D. Assessori
» S. Officii impertita, audita relatione superiorum
» dubiorum, relatione, una cum voto Eminen-
» tissimorum D. D. Cardinalium Inquisitorum
» generalium, respondit :

» Ad primum : Non esse inquietandos.

» Ad secundum : Provisum in primo. »

NOTE IX. PAGE 119.

OBSERVATIONS CRITIQUES

SUR LA MÉTHODE DE DIRECTION, DITE DE BESANÇON.

La *Méthode de Direction* que l'évêque de Toul fit d'abord imprimer pour son diocèse en 1772[1], sur des manuscrits qui avaient été dictés au séminaire de Besançon, a été réimprimée sous le titre qu'elle porte aujourd'hui, après avoir été retouchée et augmentée par un *directeur du séminaire de Besançon*, M. Pochard, dont le nom sera longtemps en vénération dans ce diocèse. Cet ouvrage, si utile et si recommandable sous plusieurs rapports, n'est cependant pas sans défauts; ce qui paraît provenir surtout de la manière dont il fut imprimé la première fois. Ceux qui avaient rédigé les manuscrits du séminaire, d'après lesquels on l'imprima d'abord, ne s'attendant pas à les voir imprimer, n'y avaient pas apporté tout le soin qu'on apporte au travail qu'on se propose de publier[2]. Quoi qu'il en soit, on regrette que, tout en paraissant prendre

---

[1] Sous le titre d'*Instructions sur les fonctions du ministère pastoral*, adressés par Mgr. l'Evêque de Toul au clergé séculier et régulier de son diocèse.

[2] En effet, les inexactitudes qu'on découvre dans la *Méthode de direction* se trouvent dans la première édition que l'évêque de Toul publia à l'usage de son diocèse.

pour guide les *Instructions* de saint Charles Borromée, les auteurs de notre *Méthode* ne les aient pas citées plus souvent, et qu'en les citant ils ne l'aient pas toujours fait avec toute l'exactitude qu'on est en droit d'exiger. Un autre défaut, c'est qu'au lieu de suivre le texte original, qui est l'italien, ou la traduction française qui a été imprimée par le *commandement* de l'assemblée générale du clergé de France, vers l'an 1655[1], ils aient cru devoir préférer la traduction latine, qui n'est certainement pas aussi fidèle que la première, comme on peut en juger par le rapprochement que nous allons faire de cette traduction et du texte italien sur quelques-uns des points les plus importants du saint ministère. Afin que le lecteur saisisse plus facilement les principales différences qui se trouvent entre le texte original et la traduction latine, je mettrai en caractères italiques les mots sur lesquels portent ces différences, en indiquant par quelques points les suppressions que l'on remarque dans les passages du texte latin qu'on a cités dans la *Méthode de Direction*.

---

[1] Cette traduction, qui a été donnée par l'archevêque de Toulouse, et qui a été depuis approuvée par l'assemblée générale du clergé de France, de l'an 1655, 1656, 1657, ne pouvait être inconnue à Besançon lorsqu'on imprima la *Méthode de direction* pour la première fois. Cet ouvrage ne parut qu'en 1772, tandis que la traduction dont il s'agit fut imprimée dans cette ville en 1763, c'est-à-dire neuf ans avant notre *Méthode*.

I. Pour montrer que saint Charles n'est pas aussi sévère que notre *Méthode de Direction*, je commence par rappeler les règles qu'il trace aux confesseurs sur la conduite à tenir à l'égard des pécheurs d'habitude.

TRADUCTION LATINE. [1]

In tutti questi casi, se non promettono di soddisfare realmente à quello, che sono tenuti, e di emendarsi della negligenza usata nella cura della loro famiglia nelle sudette cose, non li assolverà.

Ma promettendo di farlo, se non saranno più stati ammoniti dal confessore, o curato,

TEXTE ITALIEN. [2]

Si in his casibus pro officio non satisfaciant, nec de hactenus habita circa familiæ suæ curam in supra dictis negligentiâ emendentur, non absolvantur.

Quod si id se acturos polliceantur, nondum scilicet a confessore de his moniti poterunt ab-

TRADUCTION FRANÇAISE. [3]

i dans tous ces cas ils ne promettent pas de satisfaire réellement à leurs obligations, et de se corriger de la négligence dont ils ont usé dans la conduite de leur famille, en tous ces points il ne les doit point absoudre.

Mais s'ils promettent de le faire, et qu'ils n'aient point été avertis auparavant par leur confesseur ou par leur

---

[1] *Voyez* Acta Ecclesiæ Mediolanensis, etc., Lugduni, part. IV, *et* Avvertimenti per li confessori, Roma, 1828.

[2] *Voyez* Acta Eccles. Mediol., part. IV.

[3] *Voyez* les Instructions de saint Charles aux confesseurs, imprimées par le commandement de l'assemblée générale du clergé de France, 1655.

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
nel modo, che s'è detto di sopra, li postrà assolvere ; e se sono stati ammoniti più volte, nè si sono in modo alcuno coretti, differisca di dargli l'assoluzione, sinchè abbiano dato principio, e veri segni, e prova per *qualche tempo* dell' emendazione.	solvi : sed si sæpius moniti, nullatenus emendati fuerint, proroganda eis erit absolutio donec emendationis argumenta sincera... Dederint.

TRADUCTION FRANÇAISE.

curé, comme nous venons de le dire, il les pourra absoudre. Que s'ils ont été avertis *plusieurs fois* sans s'être néanmoins corrigés en façon quelconque, il doit différer de leur donner l'absolution, jusqu'à ce qu'ils aient commencé, et donné durant *quelque temps* des preuves et des marques véritables de leur amendement.

On voit par ce passage de saint Charles qu'on peut absoudre les pères et mères coupables de négligences notables, lorsqu'ils promettent de se corriger, et qu'ils n'ont pas encore été avertis par leur confesseur ou leur curé : ce n'est qu'autant qu'ayant été avertis *plusieurs fois* inutilement et sans *aucun* amendement, qu'on doit leur différer l'absolution, jusqu'à ce qu'ils aient donné pendant *quelque temps* des marques véritables de leur changement. Vous remarquerez que ces mots *qualche tempo* ne sont point rendus dans la traduction latine.

TEXTE ITALIEN.

Avvertisca ancora, che non solo non possono assolvere quelli, che vera mente non hanno ferma deliberazione di lasciare il peccato mortale, ma nè anche quelli, che sebbene dicono di desiderare di lasciarlo, nondimeno *affermano*, che gli pare, che non lo lascieranno, si questi tali non vogliono pigliare quei rimedj, senza li quali il confessore *giudica*, che torneranno al peccato.

TRADUCTION LATINE.

Non his solum debet absolutio negari, in quibus sincerum peccatum mortale dimittendi propositum non observatur; sed his etiam, qui licet illud relinquendi desiderio teneri testentur, *fatentur* tamen ut ab eo se possint abstinere vires non sentire, *et imprimis* cum hi nolunt proposita sequi remedia, sine quibus confessor eos in peccata relapsuros *censeat*.

TRADUCTION FRANÇAISE.

Les confesseurs doivent encore prendre garde qu'ils ne peuvent donner l'absolution, non-seulement à ceux qui n'ont pas une vraie et ferme résolution de quitter le péché mortel; mais non pas même à ceux qui, quoiqu'ils disent s'en vouloir séparer, *assurent* néanmoins qu'il leur semble qu'ils ne le quitteront pas; s'ils ne veulent pas recevoir les remèdes sans lesquels le confesseur *juge* qu'ils retomberont dans le péché.

Nous ferons remarquer ici que le traducteur latin manque d'exactitude 1° en rendant le verbe *affermano*, en français *assurent*, par *fatentur*, et le verbe *giudica*, en français *juge*, par *censeat*, ce qui est différent; 2° en ajoutant le mot *imprimis*, qui ne se trouve ni dans la traduction française, ni dans l'original, comme on peut s'en convaincre

en consultant les *Actes* de l'église de Milan et les *Instructions* de saint Charles, publiées à Rome en 1828, conjointement avec les *Avertissements* du bienheureux Léonard de Port-Maurice. Or, par ce mot *imprimis*, on fait dire à saint Charles ce qu'il n'a pas dit, que l'on doit refuser l'absolution à ceux qui déclarent et assurent que, quoiqu'ils désirent de quitter le péché, il leur semble qu'ils ne le quitteront pas, lors même qu'ils seraient disposés à prendre les moyens que le confesseur juge nécessaires pour éviter la rechute.

TEXTE ITALIEN.

Si differisca anche l'assoluzione sinchè si vede *qualche emendazione a* quelli, quantunque dicano, è promettano di lasciar il peccato, nondimeno il confessore *giudica probabilmente*, che non lo lascieranno; come sono alcuni uomini, specialmente giovani oziosi, che il più del tempo stanno in profes-

TRADUCTION LATINE.

Proroganda adhuc absolutio, donec hi *emendentur*, qui licet se peccatum dimissuros polliceantur, ab illo tamen non separandos confessor *suspicetur;* uti sunt ii et præsertim juvenes otiosi, qui solent majori temporis parte aleis, crapulis, amoribus, peccatis carnalibus, blasphemiis, in-

TRADUCTION FRANÇAISE.

On doit aussi différer l'absolution, jusqu'à ce qu'on voie *quelque sorte d'amendement*, à ceux dont le confesseur *jugera probablement* que, quoiqu'ils disent et promettent de quitter le péché, ils ne le quitteront pas néanmoins, comme font certaines personnes, et particulièrement les jeunes gens oisifs, qui sont la plupart du temps dans les jeux et dans les festins, et ordinairement engagés en des amitiés

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
sione di giuochi, crapole, amori, peccati carnali, bestemmie, parole disoneste, mormorazioni, odii, detrazioni, e vengono solamente gli ultimi giorni di quaresima a confessarsi; e quelli, che molti anni hanno perseverato, e sono ricaduti nelli medesimi peccati, ne hanno *fatto diligenza alcuna* d'emendarsi.	honestis conversationibus, dissensionibus, odiis et detractionibus vacare, aut qui quadragesimæ diebus tantùm ultimis peccata depositurі accedunt, aut qui à multis annis in iisdem peccatis perseverarunt *nec ut emendarentur laborârunt.*

TRADUCTION FRANÇAISE.

charnelles, et des péchés d'impureté, dans les blasphèmes, les paroles déshonnêtes, les haines et les médisances, et qui ne se présentent que les derniers jours de Carême pour se confesser; et aussi à ceux qui ont persévéré plusieurs années, et sont souvent retombés dans les mêmes péchés, et n'ont point eu soin de se corriger; *plus littéralement,* n'ont fait *aucune* diligence pour se corriger.

Remarquez 1° que l'auteur de la traduction latine rend les mots *sinchè si vede qualche emendazione*, par *donec emendentur* simplement, au lieu de *donec agnoscat aliquam emendationem*, ce qui est bien différent; 2° qu'il altère également la pensée de saint Charles, en traduisant *giudica probabilmente*, en français *juge probablement,* par *suspicetur;* il n'est personne qui ne sente la différence essentielle qui se trouve entre *suspi-*

cari et *judicare probabiliter;* 3° qu'au lieu de *nec ut emendarentur ullam diligentiam adhibuerunt*, il se contente de dire *nec ut emendarentur laborarunt.*

Or il est clair que dans le passage qu'on vient de citer, saint Charles ne va pas aussi loin que notre *Méthode de Direction.* D'abord, il ne prescrit des épreuves qu'à l'égard des pénitents dont le confesseur juge probablement, *giudica probabilmente*, que, quoiqu'ils promettent de quitter le péché, ils ne le quitteront cependant pas; et à l'égard de ceux qui, ayant persévéré pendant plusieurs années, et qui étant retombés dans les mêmes péchés, n'ont fait *aucune* démarche pour se corriger, avant que de se présenter au tribunal. D'ailleurs, il n'exige pas, pour pouvoir absoudre les pécheurs dont il s'agit, qu'ils soient *entièrement*, ni même *notablement* corrigés, puisqu'il prescrit de leur différer l'absolution, jusqu'à ce que le confesseur voie en eux *quelque* changement, *quelque* amendement, *qualche emendazione.*

II. Quant aux occasions du péché, il est vrai que la Méthode de Direction cite les *Instructions* de saint Charles; mais elle ne les cite que d'après la traduction latine, dont j'ai déjà fait remarquer l'inexactitude; encore s'est-on permis quelques suppressions, qui nous empêchent de connaître la pensée de ce saint Archevêque, comme on en pourra

juger en rapprochant les citations du texte original et de la traduction française.

TEXTE ITALIEN.

Essendo dunque involto il penitente in alcuna di queste occasioni o altre a queste simili, se la detta occasione e tale, che sia in essere, come tener le concubine, o simile, non deve il confessore assolverlo, se prima attualmente non lascia l'occasione : nell' altre occasioni, come professione di giuochi, sguardi, conversazioni, gesti, etc. Se non promette di lasciarla, e quando anche prometta, se, avendo promesso altre volte, non-

TRADUCTION LATINE, citée dans la Méthode de Direction, chap. VII.

Pœnitentem in aliqua ex his occasionibus versantem, si urgens sit illa occasio, ut qui concubinam, v. g., aleret, non debet, *sine dubio*, confessor absolvere, nisi hanc occasionem antea sustulerit. Pro aliis vero occasionibus, quales sunt aleæ vacatio, aspectus minus pudici, colloquia, gestus, etc. Non absolvat, nisi eas dimittere pœnitens polliceatur; quod si jam *alias* id pollicitus sit, nec emendatus fuerit, absolutio tandiu diffe-

TRADUCTION FRANÇAISE.

Le pénitent donc étant engagé en une de ces occasions, ou autres semblables, si tant est que cette occasion soit présente, comme s'il a dans sa maison une concubine, ou autre semblable, le confesseur ne lui doit point donner l'absolution qu'il n'ait premièrement quitté effectivement cette occasion. Et quant aux autres occasions, comme des jeux, des regards, des conversations et des gestes, *etc.* Il ne doit point aussi lui accorder cette même grâce qu'il ne promette de s'en abstenir. Que s'il l'avait promis autrefois,

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
dimeno non si sia emendato, differisca l'assoluzione sino a tanto *che veda qualche emendazione*.	ratur donec *emendationem* agnoverit.

TRADUCTION FRANÇAISE.

et ne s'en était pas néanmoins corrigé, il doit alors, quelque promesse qu'il en fasse, lui différer l'absolution, jusqu'à ce qu'il *voie quelque amendement.*

Dans ce passage de saint Charles, on remarquera 1° que le traducteur latin a cru devoir ajouter après *non debet* les mots *sine dubio*, qui ne répondent à rien, ni dans le texte original, ni dans la traduction française; 2° qu'il a rendu *altre volte*, au pluriel, par *alias*, ce qui peut s'entendre d'une seule fois; 3° qu'il a supprimé le mot *qualche*, en français *quelque*, qui se trouve immédiatement avant le substantif *emendazione*, et qu'ainsi, au lieu de dire *donec aliquam emendationem agnoverit*, il dit simplement, d'une manière absolue, *donec emendationem agnoverit;* ce qui, comme je l'ai fait remarquer plus haut, modifie singulièrement la pensée du saint Archevêque de Milan.

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE, citée dans la *Méthode de Direction*, chap. VII.
E perchè può accadere tal caso, che il pe-	Potest contingere ut pœnitens occasionem

TRADUCTION FRANÇAISE.

Et parce qu'il peut arriver qu'avec toutes les instructions et les conseils qu'un sage et zélé confesseur a donnés

TEXTE ITALIEN.

nitente con tutti li ricordi, e modi, che gli vengono proposti dal prudente, e zelante confessore, veramente non posso lasciare l'occasione senza pericolo o scandalo, deve il confessore servirsi di questi remedj.

Primieramente differisca l'assoluzione fin tanto, che veda certa prova di vera emendazione; se non potesse differire l'assoluzione senza pericolo di qualche infamia del pœnitente, e veda in lui tali segni di contrizione, e tal disposizione, e prontezza a ricever li rimedj, che il confessore giudicherà necessarj, perchè

TRADUCTION LATINE.

non possit dimittere sine periculo aut scandalo; debet hæc adhibere remedia:

Primo, differatur absolutio donec emendationis signa dederit pœnitens...............

TRADUCTION FRANÇAISE.

à son pénitent, il ne peut pas néanmoins se retirer de l'occasion du péché sans grand péril, ou sans scandale, le confesseur en ce cas se doit servir des remèdes qui suivent:

En premier lieu, il différera de lui donner l'absolution jusqu'à ce qu'il voie des preuves certaines d'un véritable amendement; et s'il ne peut pas différer de l'absoudre sans le mettre en danger d'infamie, et que d'ailleurs il découvre en lui de si grandes marques de sa disposition

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
si emendi, deve proporgli quelli, che gli paranno più opportuni, e necessarj, come, per esempio, ordinargli, che non si trovi solo con la tal persona, assegnarli orazioni, qualche macerazione di carne, e sopra tuto le frequenti confessioni, ed altri simili, quali se esso accetterà, il confessore potrà assolverlo.	..... cui debent proponi alia remedia magis opportuna, ut, v. gr., solus talem mulierem nunquam alloquatur, aut orationes aliquas agat, corpus asperius habeat, et imprimis pro frequenti confessione confessorem adeat, aliisque ejusmodi polliceatur uti præservativis.......
E se dopo questa diligenza fata da lui, o da altro confessore precedente non si sarà emendato, non gli dia l'assolutione, finche attualmente non abbia levata l'occasione, o non parrà	Quod si tamen hac habita aut a se, aut ab alio confessore diligentia, non emendatus fuerit pœnitens, non absolvatur donec occasio illa sublata fuerit......

TRADUCTION FRANÇAISE.

et de son affection à recevoir les remèdes qu'il jugera nécessaires pour son amendement, il lui doit ordonner ceux qui lui paraîtront plus à propos, et plus nécessaires: comme, par exemple, de ne se trouver jamais seul avec cette personne, lui prescrire certaines prières, quelques mortifications de la chair, et surtout de se confesser souvent, et autres semblables; lesquels s'il accepte, le confesseur le peut absoudre.

Et si, après avoir fait cette diligence, ou un autre confesseur l'ayant fait auparavant, ce pénitent ne s'est point corrigé, il ne lui doit point donner l'absolution, qu'il ne

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
altrimenti a noi : dal quale faccia ricorso in tale occasione, conferendo con noi il caso, senza scoprire le persone.	....

TRADUCTION FRANÇAISE.

se soit effectivement séparé de l'occasion ; si ce n'est que nous ayant consulté de ce qu'il doit faire en telle occasion, sans néanmoins découvrir la personne, nous ayons été d'avis de le faire.

La citation latine de ce passage, telle qu'elle est rapportée dans la Méthode de Direction, est tellement altérée, qu'il est impossible d'y reconnaître la doctrine de saint Charles sur les occasions. On y remarque plusieurs suppressions, dont la principale consiste dans l'omission de ces mots, *tunc potest absolvi*, qui viennent immédiatement après les mots *uti præservativis*. On a ménagé au moyen de quelques points cette suppression qui échange absolument le sens du passage en question, afin de pouvoir confirmer par l'autorité de saint Charles ce qu'on venait de dire, qu'on différera l'absolution au pénitent, jusqu'à ce que par l'usage de ces moyens, il se soit changé et rendu digne de la recevoir, tandis que ce saint Archevêque dit que si le pénitent accepte et promet de mettre en usage les moyens qu'on lui propose, le confesseur peut l'absoudre, même avant l'emploi de ces moyens : *quali se esso accettera, il confes-*

sore potra assolverlo, ou comme le porte la traduction latine, *si polliceatur uti præservativis, tunc poterit absolvi.* Enfin, le texte tel qu'il est cité dans le même ouvrage, ne parle point du recours à l'Archevêque, qui s'était réservé de prononcer, en pareil cas, lorsque, malgré tout cela, le pénitent ne s'était pas suffisamment corrigé.

III. Le troisième article où notre Méthode de Direction va plus loin que saint Charles, regarde les confessions générales, l'écueil de certains confesseurs. On répète dans plusieurs endroits de cette Méthode qu'on est obligé de réparer les confessions même douteuses par une confession générale : *ch.* VI, *art.* I, *ch.* XIV, § I. Or, on ne voit nulle part dans les Instructions de saint Charles, qu'il ait prescrit l'obligation de réitérer les confessions douteuses. Voici ce qu'il dit de la nécessité des confessions générales :

TEXTE ITALIEN.

Deve fare quelle interrogazioni delle confessioni passate, che sono necessarie, per conoscere se fosse incorso in alcun caso, per il

TRADUCTION LATINE.

Debet interrogare de actis antea confessionibus, in quantum ei necessarium fuerit, ut resciat, num in aliquem casum inciderit, ex quo,

TRADUCTION FRANÇAISE.

Le confesseur doit aussi faire des interrogations touchant les confessions précédentes, qui sont nécessaires pour connaître s'il serait arrivé quelque cas qui les eût rendues nulles, et si par conséquent elles devraient être réitérées ;

TEXTE ITALIEN.

quale fossero state nulle, e però si dovessero reiterare, come sarebbe, se si fosse confessato da chi non avesse potestà di assolverlo, o da chi non avesse usata la forma legittima dell' assoluzione, o da sacerdote tanto ignorante che non intendesse, o sapesse le cose, che sono necessarie per amministrare questo sagramento, ovvero se egli avesse scientemente taciuto qualche peccato mortale, o divisa la confessione, dicendo a un confessore una parte de suoi peccati, e a un'altro l'altra, ovvero se si fosse confessato, senza aver alcun dolore de' suoi peccati, o senza

TRADUCTION LATINE.

cum nullæ hæ fuerint, iterandæ sint : putà num confessus fuerit sacerdoti absolvendi potestatem non habenti; aut qui legitimam in absolutione formam non adhibuerit; aut quæ sunt ad hoc sacramentum ministrandum necessaria, penitus ignoraverit; aut si pœnitens ipse scienter et ex animo peccatum omiserit; aut confessionem ita diviserit, ut confessori peccatorum partem, et alteri partem aliam deposuerit; aut sine ullo peccatorum dolore et emendandi proposito accesserit; aut pro excutiendis inveniendisque peccatis debitam diligentiam non adhibue-

TRADUCTION FRANÇAISE.

comme s'il s'était confessé à quelqu'un qui n'eût pas le pouvoir de l'absoudre, ou qui ne se fût pas servi de la forme légitime de l'absolution; à un prêtre si ignorant qu'il n'entendît ou ne sût pas les choses qui sont nécessaires pour administrer ce sacrement; s'il avait supprimé à dessein quelque péché mortel dans sa confession; ou qu'il l'eût divisée, disant une partie de ses péchés à un confesseur et le reste à un autre; s'il s'était confessé sans avoir *aucune* douleur de ses péchés, sans dessein de s'en

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
proposito di emendarsi, ovvero senza usare diligenza di sorte alcuna per ricordarsi de' peccati.	rit, *ou pour traduire plus exactement*, nullam diligentiam adhibuerit.

TRADUCTION FRANÇAISE.

amender, ou sans avoir apporté *aucune sorte* de diligence pour s'en ressouvenir.

On remarque que, pour ce qui regarde la nullité, en tant qu'elle vient du côté du pénitent, saint Charles ne prescrit de réitérer les confessions précédentes, que lorsqu'elles sont certainement et manifestement nulles, savoir : 1° lorsqu'on a tu *sciemment*, de propos délibéré, quelque péché mortel dans sa confession ; 2° lorsqu'on a divisé sa confession, en disant une partie de ses péchés à un confesseur, et le reste à un autre; 3° lorsqu'on s'est confessé sans *aucune* douleur de ses péchés, et sans la volonté de se corriger; 4° enfin, lorsqu'on s'est approché du sacrement de Pénitence, sans avoir apporté *aucune sorte* de diligence dans l'examen de sa conscience. Voilà les cas où les confessions précédentes doivent nécessairement être réparées par une confession générale.

Après avoir parlé de la nécessité des confessions générales, saint Charles ajoute pour les cas où, sans être nécessaires, elles sont plus ou moins utiles.

TEXTE ITALIEN.

E perchè per il più si puo usare molta negligenza in far le confessioni come si deve, massime nel tempo, che la persona non vive in timor di Dio, ed ha pochissima, o niuna cura dell'anima sua, di modo che più presto si confessa per una certa usanza, che per cognizione, ch'egli ha de' suoi peccati, e desiderio d'emendarsi; ed in ogni caso per la grande utilità ch'e di confessarsi generalmente mas-

TRADUCTION LATINE,

telle qu'elle est citée dans la Méthode de Direction, chapitre XIV.

Quia negligentia in confessionibus solet multa committi, ab iis potissimum qui vel nullum vel levem de Deo timorem habent, aut curam de anima, ita ut potius ex usu quam ex peccatorum horrore, et emendandi desiderio confiteantur, debent confessores loco et tempore, juxta personarum qualitatem, ad confessionem generalem pœnitentes exhortari, ut ope ejus ardentius ad Deum convertantur, et

TRADUCTION FRANÇAISE.

Et parce qu'on est le plus souvent très négligent à faire les confessions comme on doit, principalement lorsqu'on vit sans la crainte de Dieu, et que l'on a fort peu ou point du tout soin de son âme, de sorte qu'on se confesse plutôt par une certaine coutume, que par une connaissance qu'on ait de ses péchés, et par un désir de s'amender; et enfin pour la grande utilité qu'il y a de se confesser généralement (de faire une confession générale), principalement

TEXTE ITALIEN.	TRADUCTION LATINE.
sime nel principio, che l'uomo si risolve di volersi daddovero emendare, e convertire a Dio, esortino li confessori, secondo la qualità delle persone, a luogo, e tempo, li penitenti a fare una buona confessione generale, accioche per mezzo di quella rappresentandosi innanzi agli occhi tutta la vita passata, si convertino con maggior fervore a Dio, e soddisfacciano con questa a tutti li diffetti, che fossero intervenuti nelle confessioni passate.	pro omnibus peccatis et defectibus quos noverint, satisfaciant.

TRADUCTION FRANÇAISE.

quand on commense de se résoudre à un véritable amendement, et à se convertir à Dieu, les confesseurs doivent en temps et lieu exhorter leurs pénitents, selon la qualité des personnes, à faire une bonne confession générale, afin que par ce moyen se remettant devant les yeux toute leur vie passée, ils se convertissent à Dieu avec plus de ferveur, et réparent tous les manquements qui seraient intervenus dans leurs confessions précédentes.

En citant ce passage pour établir la nécessité des confessions générales, la Méthode de Direction les rend nécessairement plus fréquentes; elle les multiplie considérablement, puisque, outre les cas où l'on doit, d'après la doctrine de

saint Charles, réitérer les confessions précédentes, elle prescrit encore les confessions générales, comme nécessaires, dans les cas où ce saint Archevêque ne les représente que comme étant utiles, comme n'étant que de conseil et non de précepte. Pour se convaincre qu'il ne s'agit dans le texte en question que de l'utilité plus ou moins grande des confessions générales, il suffit de jeter un coup d'œil sur la traduction latine, qui s'accorde, sur ce point, avec l'original et la traduction française. Elle porte, qu'à raison de la très-grande utilité qu'on tire des confessions générales, surtout lorsqu'on veut commencer une nouvelle vie, les confesseurs doivent en temps et lieu exhorter leurs pénitents, suivant la qualité des personnes, à faire une bonne confession générale : *pro utilitate maxima* (plus littéralement *magna*), *maximi conversionis meliorisque frugis initio, debent confessores loco et tempore, juxta personarum qualitatem, ad confessionem generalem pœnitentes exhortari.* Personne ne prendra le mot *utilité* pour synonyme de *nécessité*, ni le verbe *exhorter* pour synonyme d'*exiger*.

On sera sans doute étonné de remarquer que les mots, *pro utilitate maxima quæ ex confessionibus generalibus oritur*, se trouvent supprimés dans la *Méthode de Direction.* Cette suppression peut empêcher certains lecteurs de remarquer aussi facilement, que saint Charles ne parle ici que des confessions qu'il est utile, très-utile même, si l'on veut, d'assurer par une confession

générale ; et non de celles qu'il faille réparer comme étant nulles ou essentiellement défectueuses.

D'après les réflexions critiques que nous nous sommes permises sur la *Méthode de Direction*, on conviendra que, pour juger exactement de la doctrine de saint Charles sur le refus ou délai de l'absolution, l'on ne doit point s'en tenir aux citations qu'on en a faites dans cet ouvrage; et que, si on y eût cité, d'une manière moins incomplète, et surtout plus exacte, les instructions de ce saint Archevêque aux confesseurs, notre *Méthode* se trouverait, pour les *règles générales* sur la direction, conforme à la pratique que le bienheureux Liguori nous a donnée pour l'administration du sacrement de Pénitence.

NOTE X. PAGE 120.

EXTRAIT

de l'Encyclique du pape LÉON XII, pour l'extension du Jubilé de 1826.

Curandum sedulo Vobis est, ut ii, quos ad confessiones audiendas deligetis, ea meminerint ac præstent, quæ de ministro Pœnitentiæ præcipit Prædecessor noster Innocentius III, ut scilicet « sit discretus et cautus ; ut more periti medici » similiter infundat vinum et oleum vulneribus » sauciati, diligenter inquirens et peccatoris cir- » cumstantias et peccati, per quas prudenter in- » telligat, quale illi debeat consilium præbere, » et ejusmodi remedium adhibere diversis expe- » rimentis utendo ad sanandum ægrotum ; » habeatque præ oculis documenta illa Ritualis Romani : « Videat diligenter Sacerdos, quando et » quibus conferenda, vel neganda, vel diffe- » renda sit absolutio, ne absolvat eos, qui talis » beneficii sunt incapaces, quales sunt qui nulla » dant signa doloris, qui odia et inimicitias de- » ponere, aut aliena, si possunt, restituere, aut » proximam peccandi occasionem deserere, aut » alio modo peccata derelinquere, et vitam in » melius emendare nolunt ; aut qui publicum » scandalum dederunt, nisi publice satisfaciant, » et scandalum tollant. » Quæ quidem nemo non viderit quam longe ab eorum ratione distent,

qui, ut gravius aliquod audiunt peccatum, au aliquem sentiunt multiplici peccatorum genere infectum, statim pronuntiant se non posse absolvere : iis nempe ipsis mederi recusant, quibus maxime curandis ab eo sunt constituti qui ait : *Non est opus valentibus medicus, sed mala habentibus;* aut quibus vix ulla scrutandæ conscientiæ diligentia, aut doloris, ac propositi satis videtur significatio, ut absolvere se posse existiment ; ac tum demum tutum se cepisse consilium putant, si homines in aliud tempus absolvendos dimiserint. Si enim ulla in re servanda est mediocritas, in hac potissimum servetur necesse est, ne vel nimia facilitas absolvendi facilitatem offerat peccandi : vel nimia difficultas alienet animos a confessione, et in desperationem salutis adducat. Sistunt se quidem multi Sacramenti Pœnitentiæ ministris prorsus imparati, sed persæpe tamen hujusmodi, ut ex imparatis parati fieri possint, si modo Sacerdos viscera indutus misericordiæ Christi Jesu, qui « non venit vocare justos, sed » peccatores, » sciat studiose, patienter, et mansuete cum ipsis agere. Quod si præstare prætermittat, profecto non magis ipse dicendus est paratus ad audiendum, quam cæteri ad confitendum accedere. Imparati enim illi tantummodo sunt judicandi, non qui vel gravissima admiserint flagitia, vel qui plurimos etiam annos abfuerint a confessione; *misericordiæ* enim Domini *non est numerus, et bonitatis infinitus est thesaurus;* vel qui rudes conditione, aut tardi ingenio non satis

in se ipsos inquisierint, nulla fere industria sua id sine Sacerdotis ipsius opera assecuturi, sed qui, adhibita ab eo necessaria, non qua præter modum graventur, in iis interrogandis diligentia, omnique in iisdem ad detestationem peccatorum excitandis, non sine fusis ex intimo corde ad Deum precibus exhausta caritatis industria, sensu tamen doloris ac pœnitentiæ, quo saltem ad Dei gratiam in Sacramento impetrandam disponantur, carere prudenter judicentur. Quocumque autem animo sint qui accedant ad ministrum Pœnitentiæ, nihil ei magis cavendum est, quam ne sua culpa diffisus quispiam Dei bonitati, aut Sacramento reconciliationis infensus discedat. Quare si justa sit causa, cur differenda sit absolutio, verbis, quoad poterit, humanissimis, persuadeat confessis necesse est id et munus officiumque suum, et eorum ipsorum salutem omnino postulare, eosque ad redeundum quamprimum blandissime alliciat, ut iis fideliter peractis, quæ salubriter præscripta fuerint, vinculis soluti peccatorum gratiæ cœlestis dulcedine reficiantur. Aptissimo ejus caritatis exemplo inter cæteros esse potest S. Raymundus de Pennafort, quem insignem Sacramenti Pœnitentiæ ministrum appellat Ecclesia. « Cognotis
» peccatis, *inquit*, adsit (confessarius) benevo-
» lus, paratus erigere et secum onus portare;
» habeat dulcedinem in affectione, pietatem in
» alterius crimine, discretionem in varietate, ad-
» juvet confitentem orando, eleemosynas et cæ-
» tera bona pro eo faciendo, semper eum juvet

» leniendo, consolando, spem promittende, et, » cum opus fuerit, etiam increpando.

» Melius est, quod Sacerdos pœnitenti indicet » quanta pœnitentia esset sibi pro peccatis injun- » genda, et injungat nihilominus aliquid, quod » pœnitens tolerabiliter faciat. (*S. Thomas.*)

» Equidem complures recensere possim quos » constat in extrema mala adactos, non ad aliud, » nisi quo digna ab eis pœna, et quæ peccatis per- » petratis par esset, exigeretur. (*S. Chrysost.*) »

FIN.

TABLE ALPHABÉTIQUE

DES MATIÈRES

CONTENUES DANS CET OUVRAGE.

A

B

C

F

G

H

J

M

N

O

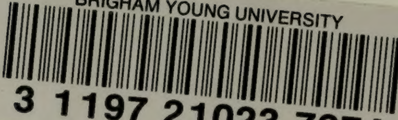
T

U

V.

FIN DE LA TABLE ALPHABÉTIQUE.

MW